Nederlandsche Historien

P.C. Hooft

editie W. Gs. Hellinga en P. Tuynman

bron
P.C. Hooft, *Nederlandsche Historien*. In: W. Hellinga en P. Tuynman (eds.), *Pieter Corneliszoon Hooft, Alle de gedrukte werken, 1611-1738*. Deel 4 en 5. University Press Amsterdam, Amsterdam 1972.

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/hoof001nede01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

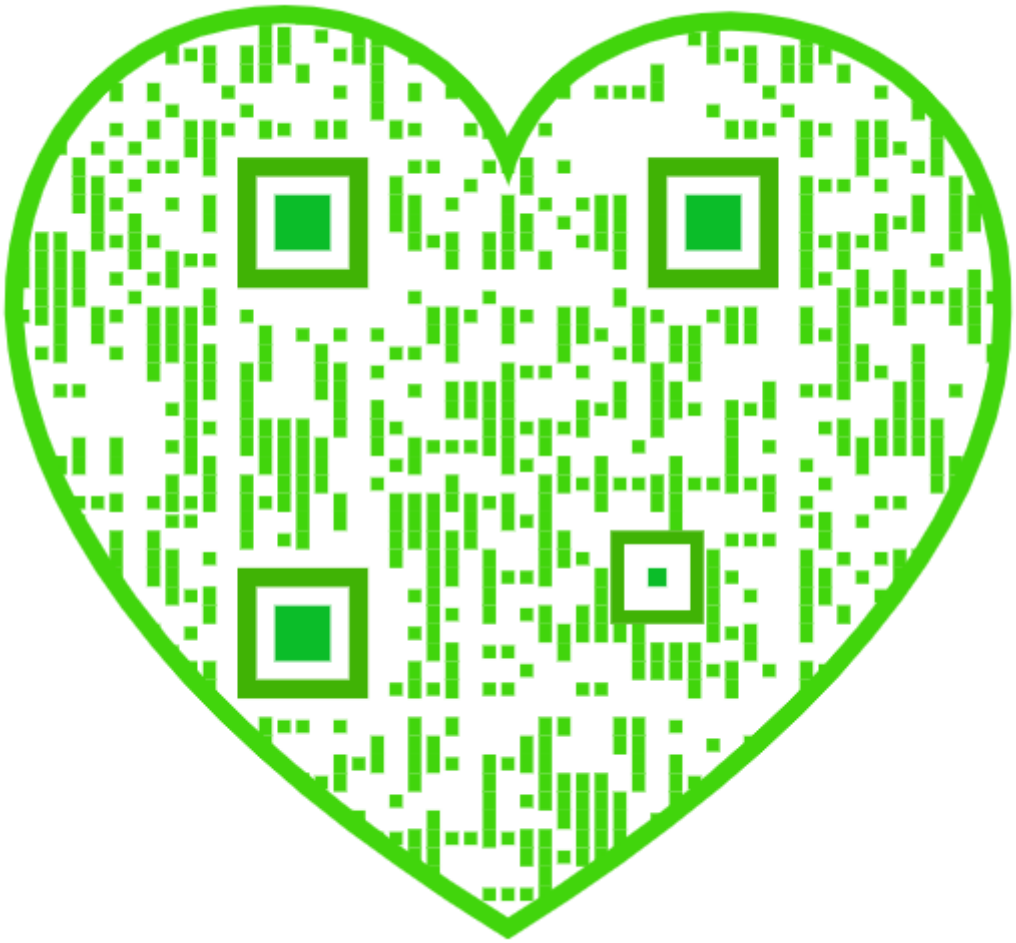

Ten geleide

In dit deel en in het volgende zijn de *Nederlandsche Historien* in de uitgave van 1703 integraal gereproduceerd. In het voorwerk vindt men het *Leeven van Pieter Corneliszoon Hooft* van Geeraardt Brandt, dat voor het eerst verscheen voorafgaand aan de *Nederlandsche Historien* in de editie 1677. Het voorwerk en het eerste boek uit de eerste druk van 1642 zijn opgenomen in deel 9. In dat deel vindt men ook het voorwerk van het posthuum verschenen *Vervolgh* van 1654, en de titels van de editie 1677 met het lofdicht dat daar voor het eerst werd gedrukt.

Voor verdere gegevens over de verschillende edities zie men de *Toelichting bij Alle de gedrukte werken* 1611-1738.

Voor de reproductie in dit deel en het volgende is gebruik gemaakt van een exemplaar uit het bezit van de uitgever.

t.o. VIII

Eerste deel

Opdragt

Aan den Weled: en Gestr: Heere, den H^{r}. en M^{r}. Henrik Hooft *Drost te Muiden, Balju van Gooilant, Raadt en Fiskaal van het Ed: Mog: Kollegie ter Admiraliteit te Amsterdam*.

MEt believen van Uwe Weled: Gestr: neemen wy de vryheit van met uwen naam te vergulden deezen nieuwen druk der onnavolgbre en onvergelykelyke Historie onzes Vaderlandts, bearbeit by uwen grooten Voorzaat den Heere P.C. Hooft, eenen man en naam by elk, die bequaam is om geleertheit en kunst te waardeeren t'over bekent. Breet te weiden in den lof van den Schryver ware veellicht water in zee gedragen. Immers behoort dit niet van ons noch geëischt noch gewagt

te worden, ontrent eene stoffe, daar herssenen en pennen van de geleertsten der voorige eeuwe zich dikmaal in afsloofden; als niet magtig te bezeffen, hoe in een persoonaadje van dien rang konden te zamen vloeien, een wyde uitgestrektheit van kennis onzer vaderlandsche geschiedenissen, een juist en waanlos oordeel, kracht en klem van zaaken en stijl, zamt het puik der Hollantsche taale, waar door hy den lof wegdraagt, van elk die immer pen op papier in Neerduitsch zette, niet zoo zeer te hebben voorbygegaan, als gevlogen; zulks elk, die zuiver onze moedertale schryven en spreeken wil, Hooft leezen moet en doorleezen, als de maat slaande daar men zynen trant naar te zetten hebbe.

Zyne Historie in 't byzonder aangaande, die nu onder Uw Weled: Gestr: oogen op nieu voor den dag komt, desaangaande gedragen wy ons aan 't oordeel van den grooten dichter Joost van den Vondel, die deze taal plag te voeren, wanneer zyn vrinden van Hoofts Historie gewag maakten: * *In gantsch Neerlant ken ik niemant die magtig is een bladt te schryven, gelyk de Drost dat heele werk uitvoerde:* een-en ander-maal teffens van zich geevende, dat het een volmaakt werk was, een queekhof van verheven Duitsch: dat de dichters uit dat werk al de krachtige en aardige spreek-wyzen in orde be-

* G. Brandts Vondels Leven p. 79.

hoorden te verzamelen, en, dat ze die door 't overwegen en herkaauwen zich eigen maakende, dan een stijl zouden krygen den Parnas waardig.

Wat zyne brieven, gedichten, 't leeven van Henrik den Grooten, de rampzalige verheffing van den huize de Medicis belangt, kraft en klem van zaaken en voorvallen, trou van schryven, en korte beknoptheit, groots teffens en opgepropt van zin en wysheit, schynen om strijt te werken, om den grooten Drost den lauwer en prijs toe te wyzen.

Van de vertaaling van Tacitus kan Uw Weled: Gestr: ongelyk beter dan wy oordeelen: Immers dit was 't gevoelen der geleerden, dat, indien'er iemant in de weerelt bequaam was om hem Neerlantsch te doen spreken, dat het de Heer P.C. Hooft was, die zijne schriften tweenvyftigmaal hadt doorgeleezen, en hem, zich daar door derwyze eigen gemaakt, dat hy, door dien ernst en diepte van gedagten, naauwe opmerkingen, krachtige uitdrukkingen, wyze staatlessen en korte en deftige manier van schrijven, Tacitus t'eenemaal gelijk was.

Wien konden wy nu gevoegelyker deze schriften opdragen, dan Uw Weled: Gestr: uit een stamhuis met den Schrijver gesproten en afgedaalt van een geslacht dat ten sierade en

nutte van Amsterdam pylers en zuilen den vaderlande uitleverde, die in de hacchelijkste tijden het waggelende gebou van den Staat gelukkig onderschraagden? De heugenis van den grooten Burgermeester Henrik Hooft, den Vader van Uwe Weled: Gestr: zweeft ons noch versch in gedagten; die in den jaare 1678. een eerlyke vrede met kracht holp doordryven, en 's Lants vryheit en welvaart dier verplicht, en een reeks van jaaren, ten dienste van Stadt en Staat, uitbundige proeven gegeven hebbende van wysheit, ongekreuktheit van gemoet, trou en eere, in vrede ten grave daalde.

Te weiden in den lof van Uwe Weled: Gestr:, de Heeren haare Broederen noch in leven zynde, zamt haare Zoonen, waar van'er twee ten dienste van den vaderlande in de bloem van hunne jeugt, die de grootste vruchten beloofde, zyn gesneuvelt, d'een te lande, d'andre te water, zou veellicht zweemen naar vleiery, daar wy weten dat Uw Weled: Gestr: een vyandt van is.

Dit 's echter onze hoop, dat Uw Weled: Gestr: ten beste duiden zal deze opdragt, als die het zelve ampt van den Drost P.C. Hooft met zoo veel lofs en liefde van uwe onderzaaten, reets zoo lang bekleet hebt, liefhebber zyt en kenner van kunsten en

geleertheit, van oude en nieuwe Poezye die proef kan houden, en ze, zoo anders iemant, op haar nette prijs keurig weet te zetten, en te waardeeren.

Neemt dan, Weled: Gestr: Heer, deze onze vrymoedigheit ten goede, terwyl wy, na onze wensch geslaakt te hebben, dat Godt Uw Weled: Gestr: noch lang ten dienst des vaderlants in eene voorspoedige gezontheit beware,

betuigen te zyn, met d'uiterste eerbiedenis:

WELED: GESTR. HEER

Uw Weled: Gestr:

zeer ootmoedige Dienaars
HENRIK WETSTEIN,
DANIEL van den DALEN,
PIETER SCEPÉRUS,
WILLEM van de WATER.

Orde der Printen.

Die nu op nieu bygevoeght worden, zyn met * geteikent.

KLEYNE.

P.C. Hooft. voor deszelfs Leven.

Philips II. Koning van Spanje.	pag. 3
Kardinaal van Granvelle.	45
Breederoode.	75
Margareta van Oostenryk.	125
De Graaf van Egmont.	181
De Graaf van Hoorne.	183
* *Het kopere beeld van de Hartogh van Alva*.	223
De Hartogh van Alva.	343
Graaf Lodewyk van Nassau.	361
* *Baldeus*.	371
* *Don Joan van Oostenryk*.	501
* *d'Aartshartogh Matthias*.	551
* *De Hartogh van Parma*.	554
* *de Hartogh van Anjou*.	793
* *Graaf Willem Lodewyk van Nassau*.	885
Prins Willem van Oranje.	903
* *Philips van Marnix*.	911
Prins Maurits van Oranje.	919
* *d'Admiraal Treslong*.	991
De Graaf van Leycester.	1039
* *Johan van Oldenbarnevelt*.	1047
* *De Graaf van Hohenlo*.	1062
* *Philips Sydney*.	1094
* *Didrik Sonoy*.	1143

GROOTE.

Spaanse Inquisitie.	27
* *Prediken buyten Antwerpen*.	84
* *Beeldestormery*.	101
* *Spaanse Bloedraad*.	164

* *t'Innemen van den Briel*. 229
* *Pacieco gehangen*. 237
* *Moord tot Naerden*. 288
Beleg van Haarlem. 303
* *Zeeslagh tegens Bossu*. 316
Beleg van Alkmaar. 333
Ontzet van Leiden. 395
Toght der Spanjaarden door 't waater. 439
Belegh van Woerden. 455
* *Wreedheid in 't plonderen van Antwerpen*. 473
Het Slot Vredenburgh. 491
* *De Magistraat en Geestelyken uit Amsterdam geleydt*. 578
* *Mastricht overweldight*. 641
* *Steenwyk belegert*. 772
* *Ontzet van Kameryk*. 794
* *Mislukte aenslag op Antwerpen*. 850
* *Moord des Prinsen van Oranje*. 903
* *Deszelfs Grafstede tot Delft*. 908
Parmaas Schipbrug. 1001
Giannibellies brand-schepen. 1003
* *Beleg van Grave*. 1063

t.o. 1

ANNO M DC XLII.
ÆTAT. LXII
PIETER CORNELISZOON HOOFT RIDDER VAN SINT MICHIEL BROEST VAN MUIDE HEERE VAN GOEILANDT.
Het breia, gespitst op 't roer der Staaten te regeeren,
En 't verdelgd Oceaan met Eerbaarheit te braveeren,
Den geese, die Tacitus en d'oudste dichters tart,
Baseert natuur in 't Hooft, herboren uit Sandrart,
Die hoofs-en-halscieraet der Ridders heeft vergeeten,
De Duitsche Lauwerkroon, en Fransche Koningsheten.

't Leeven van den Weleedelen, gestrengen, grootachtbaaren Heere, Pieter Corneliszoon Hooft, Ridder van Sint Michiel, *Drossaardt van Muide, Baljuw van Goylandt, en Hooftofficier van Weesp en Weesperkarspel*.
Beschreeven door Geeraardt Brandt.

[+]Inleiding.

[+]**T**OEN my wel eer de zorge over 't uitgeven van alle de Werken des Heeren Drossaardts Pieter Corneliszoon Hooft, zyne Neederlandtsche Historien uitgezondert, was toebetrouwt, gaf ik in de Voorreede te kennen, dat men, om 't gemoedt des Leezers met lust t'ontsteeken, niet veel behoefde te zeggen van dien eedelen Schryver en zyne schriften; om dat de naam van Hooft alreede de grootste tytel en waardighste lof was geworden. Van dat zelve verstandt ben ik noch. Maar anderen zien dit stuk anders in. Zy meenen, dat men, by geleegenheit van den nieuwen druk zyner Historien, den zelven met eenigh verhaal van 't Leeven des voortreffelyken Schryvers behoort te vercieren; op dat men te beeter erkenne, wien men den ooverdierbaaren arbeidt, daar zoo veele jaaren aan te kost zyn geleidt, hebbe dank te weeten. Ook verstaan ze dat hy, die 't leeven van zoo veel doorluchtige Helden en naamhafte persoonaadjen ten Schouwburge der onsterffelykheit opvoerde, genoegh verdiende, dat den naakoomelingen eenige kennis gegeeven worde van zyn eigen Leeven, en byzonder bedryf. Deeze reedenen, en hun verzoek, hebben my dien arbeidt opgeleit: doch niet zonder teegenstreevinge: want deeze stof behoort van beeter pen gehandelt te worden; en 't staat te vreezen, dat men 't onder zyne ongevallen zal stellen, dat zoo groot eenen man geen bequaamer Schryver moght gebeuren. Dan dit heeft men 't verzuim der geenen, die beeter pen hadden, te wyten. Ook ben ik 't gevaar van zulk een rechtvaardige naaspraak getroost, en wensch van harten, dat eenig ander Schryver, dien 't aan geen geleerdtheit noch kennis ge-

breekt, dit werk, 't welk ik ter handt neeme, zoo quaalyk gevalle, dat hy 't hervatte, en den naakoomelingen met een volmaakter taaffreel vereere, 't welk den beroemden Hooft in alle zyne deelen beeter gelyke, en gelukkiger uitdrukke. Op die hoope, zal ik, by maniere van voorraadt, de schets van zyne afbeeldinge aan den dagh brengen, en ten toon stellen.

[1581]

[+]Deez vermaarde man, om dit verhaal met den aanvang zyns leevens te beginnen, is in den jaare MDLXXXI den zestienden van Lentemaandt, t'Amsterdam gebooren.

[+]1581. P.C. Hooft wordt gebooren.

Het huis der Hoofden, daar hy van afquam, is een zeer eerlyk en onbesprooke geslacht: een stam, die, in 't korte, verscheide [+]treffelyke telgen voortbracht, welker deughden en diensten in 's Landts Historien worden gevonden. Onder deeze telt men dien grooten Burgermeester Cornelis Pieterszoon Hooft, des Drossaardts vader; en dien wakkeren Jan Corneliszoon Hooft, meermaals Scheepen, veele jaaren Kornel der burgerye, en Raadt ter Admiraliteit t'Amsterdam, die zich zelven voor de vryheit, ten tyde van Leicester, zoo rustigh in 't spits stelde: ook dien schranderen onderzoeker der naature, Pieter Janszoon Hooft, den vinder van dat vermaarde werktuigh der Eeuwige Beweeghing (voordeezen t'onrecht aan Drebbel van Alkmaar toegeschreeven) die, naa 't bezoeken van veele Landen en Hooven, zeer liefgetal was by Kaizar Rudolf, en eindelyk, in zyn vaderlyke stadt gekeert, het Scheepen- en Vroedtschapampt met lof bekleedde: voorts den Heer Henrik Hooft, een van de grootste vernuften en welspreekentste mannen deezer eeuwe; teegenwoordigh ten vierden maale regeerenden Burgermeester, en, seedert den jaare zestienhondert-vyfenvyftig, Raadt der zelve stadt. Dit geslacht is ook door zyne huwlyken verknocht aan de beste huizen van Amsterdam, aan dat van de Graaven, Hasselaaren, Oudtshoorens, Ooverlanders, Kloeken, Blaauwen, en andere, te lang om op te tellen. Maar, om in deeze stoffe van myn ooghmerk niet af te wyken, men hoore den Drossaardt Hooft van zyn vaderlandt, den tydt en stadt zyner geboorte, ook van zyne ouderen, zelf spreeken, in dat zinryk gedicht, daar hy, zich keerende tot de Goddelyke goedtheit, zyn dankbaar hart met deeze woorden uitgiet:

[+]D'achtbaarheit van zyn geslacht.

[+]Van zyn vaderlandt zeit hy,

Gy plante m' in een Landt, welks roem de Roomsche pennen,
Gepaart met Roomens roem, ten hoogen heemel mennen.
De kleenheit van het welk verleent de rykste stof
Tot de verwondering der grootheit van zyn lof.

[+]Aanmerking op zyn vaderlandt, den tydt en de stadt zyner geboorte, en ouderen. *Ziet P.C. Hoofts Werken, in het vervolg van zyn Gedichten. p.* 299. 300.

Van zyn geboortetydt,

Uw zaaligende zorg my 't leeven heeft geweigert,
Zoo lang tot Hollandt hooghst in weelde stondt gesteigert,
En d'Oosterlingh verhaart, en de bevrooze Noor,
De naakte Westerlingh en de gezengde Moor,
Aanschouwend', in onz' vlag, den rooden Leeuw zyn tanden,
Uitkreet, voer vry die vaan, o dwangh der dwingelanden.
Jaa in het zelfste jaar als 't Heldelyke volk
Den hoedt der vryheit haald' op 't spitse van den dolk,
En met afzweeren 't Spaansch geweldt in 't onrecht stelde,
By vonnis, dat het, op den Vorst des avondts, velde.
Toen was 't dat ik in 't licht der zuivre zonne quam.

Van zyn geboortestadt,

My viel tot vaderstadt het maghtigh Amsterdam,
Dat maghtigh Amsterdam, het welk all' Hollandts steeden
Zoo verre zeilt voorby als Hollandt Neêrlandts leeden.
Dat Amsterdam, 't welk hooft en hart, zoo 'k recht begryp,
Is van al 't geene dat leit tusschen Maas en Zyp.

Van zyne Ouderen,

Ghy gaaft my ouders van weleerelyke naamen,
Die moghten staan bekent hun afkomst zonder schaamen;
Want all' de geen' daar zy uit sprooten, en besprak
Nooit mensch die leeft van eer- of trouweloosheits vlak;
Nocht gaf, in rechte lyn, hun naa, dat zy deên vloeyen
Onnoosel zweet en bloedt, om daar af grof te groeyen;
En maakten dat hun 't goedt eens anders eigen wardt
Oft teegens 't recht van 't Hof, oft teegens 't recht van 't hart.
Maar weet myn' burgery wel, aan hoe luttel 't schortte
Dat niet, in zelschap van noch dertien Heeren, stortte,
Voor welstandt van zyn Landt, myn vroome vader 't bloedt,
Daar te doen slibbren in dacht Dudley vryheits voet.

[+]Zyn vader dan was Cornelis Pieterszoon Hooft, die in den jaare MDLXXXI t'Amsterdam tot Scheepen werdt gekooren, in den jaare MDLXXXIV Vroedtschap, en in den jaare LXXXVIII Burgermeester. Dit was de Burgermeester, wiens bescheidenheit en gemaatightheit in geloofszaaken, kloekmoedigheit, in 't voorstaan der vryheit van vaderland, Godsdienst en geweeten, neevens zyne andre hooge deughden, elders in 't breede van my zyn gemeldt. Ook gewaagen de Dichten van den vermaarden Poëet Joost van den Vondel dikwils van zynen lof; met naame 't gedicht, aan den zoone opgedraagen, daar hy, een schynheilig beschreeven hebbende, dus voortvaart: [+]Zyn vader.

[+]*Zoo was uw Vader niet, die Burgervader, neen*:
Van binnen was hy juist gelyk hy buiten scheen.

[+]*J.v. Vondels Poëzy p.* 418.

'K geloof men had geen gal in deezen man gevonden,
Indien, naa dat de doodt zyn lichaam hadt verslonden,
Zyn lyk waar opgesneên. Hoe was hy zoo gelyk
Dien Burghermeestren, die wel eertyts 't Roomsche ryk
Door hun oprechtigheit opbouden van der aarde
In top, toen d'akkerbouw in achting was en waarde;
Toen deege deeglykheit niet speelde, raap en schraap;
En 's vyandts goudt min goldt dan een gebraade raap.
Hoe heeft hem Amsterdam ervaaren wys en simpel,
Een hooft vol kreuken, een geweeten zonder rimpel.
O beste bestevaâr! wat waart gy Hollandt nut,
Een styl des Raadts, toen 't lyf van 't stoxken werdt gestut;
Op dat ik gaa voorby onz' Katilinaas tyen;
Toen 't vaderlandt in last door twist der burgeryen,
Gy 't leeven waart getroost te heiligen den Staat;
En toen uw hooft gedoemt door 't Hooft van eigenbaat,
Gy geen gedachten hadt van wyken of van wanken.
De wees en weduwe, en de ballingen u danken;
Hoewel ge nooit om dank hebt, zonder onderscheidt,
Bescheenen met den glans van uw goedtaardigheit
Ondankbre en dankbre, dien ge kont ten oorbaar strekken.
O spiegel van de deught! o voorbeeldt zonder vlekken!
Nooit zoopt ge 't bloedt en merg der schaamele gemeent,
Noch stopte d'ooren voor haar rammelend gebeent.
Wat liet ge uw zoonen naa, toen 's leevens licht wou neigen?
Indien 't gemeen u roept, bezorght het als uw eigen.
Zoo was uw uiterste aâm slechts waare klaare deught,
Daar ghy, vermaarde stadt, uw kroon meê cieren meught.

Deez' Heer, in wiens lof ik my niet wyder inlaate, hadt zich [+]in den jaare MDLXXVIII in echt verbonden met Anna Jakobs Blaauw, een zeer verstandige, deftige en deughtzaame vrouw, die hem verscheide kinders baarde: drie zoonen en drie dochters; Pieter [+]wiens Leeven wy beschryven, Jakob en Henrik. Jakob trouwde met Johanna Paauw, en starf zonder kinderen. Van Henrik, die in den Jaare MDCXXI te Orleans Doctor in de rechten werdt gemaakt, vindt men noch eenige weinige dichten, ooverblyfzels van zyn ooveraardigh vernuft. Agatha, zyne oudtste dochter, werdt ten huwlyk besteedt aan Pieter Hasselaar, by onzen tyde Burgermeester en Raadt, daarnaa Schout, en eindelyk weêr Burgermeester der stadt Amsterdam: Margriet, zyne tweede dochter, trouwde met Herman Tholinx, en daarnaa met Jan Hagen. Johanna, de jongste, gaf hy in echt aan Meester Pieter Kloek, vermaardt Rechtsgeleerden, en Raadt der zelve stadt.

[+]Zyne moeder.

[+]Broeders en zusters.

+Pieter, zyn oudtste zoon, gaf, ten einde der kindtsheit gekoomen, vroeg te kennen wat van hem te wachten stondt: ook liet de vader, die genoegh kon oordeelen, wat weetenschappen dat groot verstandt best konden vercieren en te staade koomen, hem van der jeught aan in allerley geleerdtheit van taalen en zaaken onderwyzen, niet alleen in de Schoolen der stadt, maar ook in d'Academie te Leyde, te dier tydt verheerlykt door de geleerdtste mannen der gantsche Christenheit; Josephus Scaliger, Franciscus Junius, Paulus Merula, Carolus Clusius, Bonaventura Vulcanius, en anderen. In dien queektuin der grootste verstanden onthieldt zich toen ook dat uitsteekend wonder der natuure Hugo de Groot. Hier hoorde de jonge Hooft de lessen der weetenschappen, en oeffende zich ook een tydt langh in de Rechten, onder den Professor +Cornelis Pynakker. Doch eerlangh vertoonde zich zyn poëetsche geest, geschaapen om al zyn tydtgenooten in de Hollandsche taale voor by te streeven. Hier toe gaf zeeker konstgenootschap t'Amsterdam + groote aanleiding. Dat was d'oude Rethorykkamer, die men de Kamer in liefde bloeiende noemde: te dier tydt een vruchtbaare enthof van schrandre geesten, en vermaardt Oeffenschool van taal- en dichtkunst. Deeze Kamer, en der zelver vergaadering, bestondt niet uit luiden, die zich voor geldt lieten huuren om een anders rymen op te zeggen, en door de vlekken van hun ongereegelt leeven de konst afzichtig maakten, maar uit mannen van achtbaarheit en onbesprooken wandel; invoegen dat'er in den jaare MDLXXXI vyf Burgermeesters, en acht Scheepenen, Leeden van deeze kamer waaren. Onder die Leeden vondt men ook eenige mannen van groote geleerdtheit, die alle de krachten hunner herssenen inspanden om de Hollandtsche taal van uitheemsch schuim te zuiveren, en de noodighste konsten in zuiver Duitsch te leeren. Verscheide schriften werden ten dien einde op den naam van de Kamer in liefde bloeiende in 't licht gebracht, meest door Henrik Laurenszoon Spiegel ingestelt: onder anderen de Tweespraak der Neederduitsche letterkunst; het Ruyg bewerp der Reedekavelinge, het Kort begrip der zelve, en de Reederykkonst in rym op 't kortst vervat. Dat de jonge Hooft ook een lidt deezer kunstgenootschap was, geeft het begin van zynen brief, in den jaare MDC aan die Kamer geschreeven, te kennen, als hy ze dus aanspreekt:

+D'oeffening zyner jeught.

+Zyne zucht tot Poëzy:

+Die gevoedt wordt door het konstgenootschap van de Kamer in liefde bloeiende, een vermaard Taal- en Dichtschool.

Zyn groet zendt, die niet weet, o konstryk broedertal,
Of hy u meesters, of zyn broeders noemen zal.

Door dit gezelschap werdt zyn aangeboore trek tot de dichtkunst voorts opgewekt. In deeze Schoole ley die jongeling de gronden der taalschikkinge, en uitkiezinge van krachtige woorden, in zyne dichten en andere schriften seedert bespeurt. Doch niet dat hem

hier grooter aanleiding gaf, om den top van den Dichtkonstberg op te stygen, dan de gemeenzaame ommegang met den gemelden Spiegel, dien wyzen opbouwer der Hollandtsche taale; wiens wonderbaare en leerzaame Hartspiegel, zoo taal- als zinryk, nietteegenstaande haare duisterheit, straalen uitschoot, daar seedert de beste Dichters, hun licht aan ontstaaken. Daar noch byquam zyne verkeering met Samuel Koster, Joost van den Vondel, Gerbrandt Brederoode, en Johan Vechters of Victoryn, welker naamen, in dien voorgemelden brief, onder de konstgenooten zyner jeught gespelt worden, hunner gedenkende met deeze woorden,

Die nu al toonen wat z'hier naamaals zullen zyn.

[1568]

+In den jaare MDXCVIII, naa dat hy zich te Leyde etlyke jaaren hadt onthouden, zondt hem de Burgermeester, zyn vader, weetende wat burgerlyke wysheit en heusche zeeden men uit het zien van Landen en luiden kon leeren, buiten's Landts, om zich in dat deel van Euroope, 't welk van de geestighste en gesleepenste volken des +aardtboodems wordt bewoont, voor een tydt t'onthouden. Hy toog, in't achtiende jaar zyns ouderdoms, oover zee naa Rochel, daar hy etlyke maanden bleef. Van daar nam hy zyne reis oover landt, en bezagh veele der voornaamste steeden van Vrankryk. Voorts voer hy van Marzeilje met een bark op Genua, om ook de byzondre zaaken en vreemdigheeden van Italie, met haare vermaardtste steeden, t'aanschouwen, die hy in zyn daghverhaal, en reisgeheugenisse, aanteekende. Te Roome bleef hy etlyke weeken, te Venetie eerst drie, daarnaa noch vier, en te Florence zes maanden: en trok daarnaa oover Trente, door Duitslandt, weêr naar zyn geboortestadt;

+1568.

+Zyne reize naar Vrankryk en Italie.

[1601]

+daar hy den achtsten van Bloeimaandt des jaars MDCI aanquam, hebbende in 't reizen besteedt drie jaaren, min drieëndertigh daagen. Met wat opmerkinge en naaspooringe der geheimen van Staat, die reize volbracht zy, met wat leerzucht, in 't opspeuren en onderzoeken der beste boeken van ieder volk, in 't stuk van regeerkunde, Poëzye en andre weetenschappen, geeven zyne schriften genoegh te kennen.

+1601.

[1602]

[1603]

+Korts naa zyne t'huiskomste, in de jaaren MDCII en III, besteedde hy daagelyks eenige uuren in 't leesen der Historien van +Polybius, Julius Caesar, Suetonius, en anderen, daar uit aanteekenende, 't geen aanmerkelykst was, en tot leering

+1602.
1603.
+Zyne Historische oeffeningen.

kon dienen. Zyne [+]eerste rymwerken, die tot myn kennis zyn gekoomen, waaren de Toonneelspeelen van Achilles en Polyxena, en van Theseus en Ariadne: het eerste, myns oordeels, voor zyne reize naar Italie, het tweede naa zyne wederkomste gedicht. In beide ziet men d'uitwerksels van aardige gedachten, doch in 't leste meer zuiverheits van taale dan in 't eerste. Echter heeft hy ze beide, toen men naa-

[+]Zyn eerste rymwerken: De toonneelspeelen van Achilles en Polyxena; van Theseus en Ariadne.

derhandt zyne gedichten tot den druk by een zaamelde, uitgemonstert, en aan de vergeetelheit oovergegeeven. Hier op volgde, doch +wat laater, zyn toonneelspel van Granida, 't welk hem beeter geviel, en sint den dagh moght aanschouwen. Daar kon men bespeuren, dat de Hollandtsche taal in 't beschryven der vryaadien voor geen Italiaansche noch Latynsche behoeft te wyken. In den jaare

+Van Granida.

[1603]

+MDCIII schreef hy, hebbende zynen zin geleit op een schoone geestryke maaghdt, dat zinryk en vloeiend gezang, welks begin is, *Weet iemant beeter saus dan honger tot de spyzen?* Hier in zagh men zoo veel blyks van geest, als van liefde. Daarna begreep hy, in den jaare

+1603.

[1607]

+MDCVII, het leeven en den lof van den Admiraal Heemskerk in dat vermaardt grafschrift van twee regelen,

+1607.

> +*Heemskerk, die dwars door 'tys en 't yzer darde streeven*,
> *Liet d'eer aan 't landt, hier 't lyf, voor Gibraltar het leeven*.

+Grafschrift van Heemskerk.

[1609]

+Toen het Bestandt in den jaare MDCIX geslooten was, stondt hy de Kamer in Liefde bloeiende ten dienst, in 't ordineeren van neegen +vertooningen, die den vyfden van Bloeymaandt, als men 't Bestandt afkundigde, op den Dam by kaarslicht werden vertoont. Deeze verklaarde hy met korte byschriften, gepast op de stof van elke vertooninge. Men verbeeldde hier de tyranny van Tarquyn; de list van Brutus; de verkrachting van Lukrees, en haar doodt; de t'zaamenzweering teegens den Tyran; hoe men hem uitworp, het verraadt van Brutus zoonen, en des vaders onverwrikbaare rechtvaardigheit, in hen te straffen. In 't slotvaars sprak hy de t'zaamverbonde Neederlanden aldus aan:

+1609.

+Vertooningen op het Bestandt.

> *Vereende Landen, wilt gy zoo de vryheit minnen*,
> *Dat zy u waarder zy dan ieders eigenbaat*,
> *Zoo magh geen Dwingelandt uw tzaamgevlochten Staat*
> *Met list, noch met verraadt, noch met geweldt ontginnen*.

Hy schreef toen ook noch een groot gedicht op de print van 't Bestandt, 't welk meede, hoewel 't oovervloeit van fraaye gedachten, getelt wordt onder de verworpe rymen.

In dat zelve jaar * heeft hem zyn Vorstelyke Doorluchtigheit, Maurits, Prins van Oranje, tot Drossaardt van Muide, Baljuw van Goylandt, en Hooftofficier van Weesp en Weesperkarspel verkooren, naa dat hy by de Heeren Staaten van Hollandt tot dat ampt was genomineert. Zyn vaders verdiensten aan den Staat, en des zelfs byzondre zucht tot den huize van Nassauw, stelden hem op dien hooghen trap van eere. Want dit ampt was een der voortreffelykste van Hollandt, 't welk van oudts nooit dan by luiden van grooten aadel plagh bedient te worden; ja zelfs, zoo men houdt, by jonger zoonen der Graaven van Hollandt. Zyn voorzaat in die bedieninge was Jonker Willem van Zuilen van Nieveldt, Heer van

*Den 28 May.
Hy wordt gekooren tot Drossaardt van Muide.

's Heerenaarentsberghe, te voore Schout der stadt Dordrecht, en Baljuw van Zuidthollandt. Doch dit ampt ontfing van deezen Heere veel grooter luister, dan ooit door al zyn amptluiden voorheenen. Want zyn eedle geest en doorluchtig verstandt, zich uitgietende in zoo veel uitneemende schriften, maakten in 't kort het kleene Muide veel vermaarder dan de grootste steeden des Landts. Het Drostschap

[1610]

+naauwlyx een jaar bedient hebbende, veranderde hy zyne +maanier van leeven, in echt tredende met Christina van Erp, noch geen neegentien jaaren oudt, een vrouwe van ooverweegende deughd en vernuft; zoo schoon, zoo bevallyk, goedtaardigh, zeedigh, en vriendelyk, als zulk een man moght wenschen. Haar vader was Arnout van Erp, wiens onbesprookene oprechtigheit en deughdt ook hoog wordt geroemt. Uit dit huwlyk zyn drie zoonen en eene dochter gebooren: dien geen lang leeven te beurt viel.

+1610.

+Trout met Christina van Erp.

[1613]

+In den jaare MDCXIII vercierde de Drost de toonneelpoort, die tot onthaal van vrouw Elizabeth, dochter des Koonings van Grootbrittanje, onlangs te vooren getrouwt met den Keurpaltsgraaf +Frederik den vyfden, t'Amsterdam op den Damsluis was opgerecht, met dichten die de vertooning des huwlyks van Thetis met Peleus verklaarden, en op dat doorluchtigh paar toepasten, met het slot van deezen wensch:

+1613.

+Zyn gedicht op de vertooning van Thetis en Peleus.

De Heemel wekk' ons een Achilles uit deez twee.

+In dien zelven tydt gaf hy zyn treurspel van Geeraardt van Velsen in 't licht: een toonneelstuk, dat met geen minder verwonderinge dan genoegen van alle geleerden, die daar van oordeelen konden, werdt gezien en geleezen. Men verstondt dat het met de beste speelen, door de kracht van zyne hartroerende taal, om den lauwer streedt, en geen kleen deel der burgerlyke wysheit, en beste regeer-reegels der oude en nieuwe Schryveren, in zoo weinig blaaden beknoptelyk begreep, en klaarlyk ontvoude. In dit treurspel tradt de Dichter op hooghe laarzen. Hier braght hy 't Muider Slot op het toonneel. Het gemeen betreurde de Tyrannye. De Twist, het Bedrogh, en 't Geweldt werden afgemaalt met vuile verwen. D'Eendraght, Trouw, en Onnooselheit verlieten d'aarde. De Wraakgierigheit bedwelmde 't verstandt, en verworp den wyzen raadt. De Tyran raakte ellendig aan zyn einde, en betaalde het schenden van 's Landts vryheeden en wetten met zyn bloedt. De burgertwist vertoonde haare landtbedervende rampen. De Vecht spelde beeter tyden, en riedt tot een gemaatighde regeering,

+Zyn treurspel van Geeraardt van Velzen wordt in 't licht gegeeven.

Recht tusschen dienstbaarheit en wettelоosheit heen.

Daarna wilde de Drost zyne pen ook oeffenen in laager toonneelstyl, +en veranderde d'Atheensche Aulularia in eenen Amsterdamschen Waarenar. Aan dit werk besteedde hy naauwlyx neegen daagen, en

+Hy vertaalt d'Aulularia onder den naam van Waarenar.

[+]voerde 't zoo gelukkigh uit, dat de Heer Hugo de Groot, dien hy 't hadt toegezonden, daar van schreef[*], *dat die vertaaling het Latyn in veele deelen oovertrof*: *dat hy de zelve niet eens maar meermaale hadt ooverleezen, met zonderling vermaak*: *dat dit werk ten eersten diende gemeen gemaakt om veele te verlustigen, en met eenen t'onderrechten*. Ook werdt het seedert op 't toonneel gebracht en gespeelt; tot groot voordeel der arme Weezen, dien men door dit middel in hunnen noodt de handt boodt. Dit geschiedde in de nieuwe Neederduitsche Academie, die in den jaare MDCXVII, door dien schrandren Doctor Samuel Koster, t'Amsterdam werdt opgerecht; om daar alle loflyke konsten, in de Hollandtsche taale te oeffenen, toonneelspeelen te vertoonen, en reedeneeringen uit te spreeken. Door dat kluchtspel van Waarenar met zynen pot, werdt het volk al boertende en lachende geleerdt; want het vertoonde de Gierigheit met al haar kommer, anxt en smerte in haar eige gedaante, om elk dat vuil gebrek te leeren haaten. Ontrent dien zelven tydt, schreef hy ook het treurspel [+]van Bato, oft oorspronk der Hollanderen. Dit plaght hy booven zynen Geerardt van Velzen, als meer uitgewerkt, te waardeeren. Het vertoonde eenen dapperen en rechtvaardigen Heldt, en te gelyk des Dichters verheeven geest, en liefde tot het vaderlandt. Men las 'er ook die verwondrenswaardige reedeneering van Zeegemond, de Paapin, die uit de bespiegelinge van 't licht der reeden, en der geschaapene zaaken, het bewys dat'er een Godt is, te voorschyn braght, en de gronden des naatuurelyken Godsdienst aanwees. Doch 't liep noch wel tien jaaren aan, eer dat treurspel door den druk werdt gemeen gemaakt. De Heer de Groot, met wien oover dat werk geraadtslaaght was, schreef [†] aan den Dichter, *Ik kan de gedachtenis van 't leezen van Uw E. treurspel uit mynen zin niet stellen, en wensche Uw E. dienst te konnen doen om zoo loffelyk een werk te bevorderen. Hoe ik my langer bedenk, hoe my meer behaaght Uw E. ontwerp van het treurspel te eindigen met Batoos hulding. Gy kont daar op naazien het Privilegie van Vrouw Maria, gedrukt onder de handtvesten van Amsterdam, daar de voornaamste gerechtigheeden en grondwetten deezer Landen verhaalt worden*. Daar op volgde

[+]Hugo de Groots oordeel van Waarenar.
[*] *Den* 24 *Januar.* 1617.

[+]Bato gedicht.

[†] *Den* 23 *Sept.* 1616. Hugo de Groots schryven van Bato.

[1616]

[+]de lykklaght oover den Heer Pieter Dirkszoon Hasselaar, meldende zyne diensten den vaderlande beweezen, en den lof zyner deughden. De brief van Menelaus aan Helena, die 't spoor van Nazoos minnebrieven gelukkelyk volgde, werdt in den jaare MDCXVIII in 't licht gegeeven. Toen schreef hy ook etlyke dichten tot verklaaring van de Vertooningen, die den vierentwintighsten van

[+]1616.
Lykklaght oover P.D. Hasselaar.
Brief van Menelaus.

[1618]

[+]Bloeimaandt, (etlyke maanden voor de groote verandering in den staat der regeering en kerke) in de Neederduitsche Academie, ter eeren des Prinsen van Oranje werden gedaan. Doch indien ik al zyn dichten, van tydt tot tydt in verscheide geleegentheeden gerymt,

[+]1618.
Dichten ter onthaalinge des Prinsen van Oranje.

zoude ophaalen, waar zouw dit verhaal zyn einde vinden? Ik gaa dan tot andre zaaken. Ontrent dien zelven tydt besloot hy zyne pen [+]in een andere maniere van schryven te oeffenen. Hy begost het Leven van Henrik den Grooten, Kooning van Vrankryk en Navarre, met een' Historischen styl in kort Hollandtsch op te stellen: uit liefde tot zynen doorluchtigen naam, en om een proef te neemen, hoe zich dat werk onder zyne handt zou vlyen; met verder voorneemen, zoo hem dit wel gelukte, dan ook zyn gedachten te laaten gaan op de zaaken en geschiedenissen van de Neederlanden. Onder deeze bezigheit quaamen hem swaarigheeden oover, die droevigh waaren en [+]deerniswaardigh. Zyne eenige dochter Geertruid was naaulyx vier weeken, en zyn tweede zoon Arnout twee jaaren oudt geworden, toen zy in de jaaren MDCXV en MDCXX ooverleeden: maar nu verloor hy, in den tydt van zeeventien maanden, eerst [a]Cornelis zynen

[+]Henrik de Groote wordt begonnen.

[+]Het sterven van zyne kinderen, en echtgenoot.

[a]*Den* 26 *Januar.*

[1623]

[+]oudtsten zoon van ontrent twaalf jaaren, van grooten geest en hoope, dien hy met zyne eige handt hadt geformt en afgerecht: daarnaa [b]zynen jongsten en lesten zoon, bykans drie jaaren oudt, eenen

[+]1623.

[b]*Den* 27 *April.*

[1624]

[+]tweeden Arnout; en eindelyk [c]zyne liefste en verliefste huisvrouw, Christina van Erp, in den ouderdoom van ontrent drieëndertig jaaren. Welke schaade noch binnen den zelven tydt met beroovinge van een groot deel zyner middelen, door bankeroeten werdt verzwaart. Doch d'afbrek van haave, hoewel uit de kerf gaande, deed zyne gelaatenheit niet uit haaren tredt gaan. Maar van die andre zwaare slaagen stondt hy zulks verbluft, dat hem de weerelt dacht van onder zyne voeten ontzonken. Niettemin hy trooftte zich in Gods wil, en quam de pynlyke quellingen der droef heit door de godtvruchtigheit, de reeden, de tydt, en zyne beezigheit, te booven. Onder zyn rymen vindt men dit grafschrift ter gedaghtenisse van zoo waardt eene weederhelft:

[+]1624.

[c]*Den* 6 *Jun.*

> [+]*Christina, de Drostin van Muiden, eert dit graf.*
> *Nooit vrouw meer gunst verdiend', en min zich diend' 'er af.*

[+]Grafschrift van zyn Egaa.

[1626]

[+]Den eersten dagh des jaars MDCXXVI ontviel hem zyn vader, in 't [+]tachentigste jaar zyns ouderdoms. Dit was wel een groot, maar ten aanzien van 's Burgermeesters hooge jaaren, geen ontydigh verlies. Het Burgermeesterschap hadt hy tot twaalf maalen met oovergrooten lof bekleedt, en zoud' het naar alle waarschynlykheit, noch meermaalen hebben bedient, hadt hy de baatzucht van zommigen door de vingeren willen zien, en wat min geyvert voor de vryheit. Naa zyn ooverlyden vondt men, in zyne schryfkaamer, geheele staapels van boeken, met zyn eige handt

[+]1626.

[+]Zyn vaders ooverlyden.

geschreeven: vervaatende zyne Aanteekeningen en aanmerkingen oover veele zaaken van Religie, oover de kerkelyke en burgerlyke oneenigheeden, oover verscheide geschiedenissen, en allerley voorvallen; een eeuwige

getuighenis van 's mans naarstigheit, oordeel, vroomheit en bescheidenheit. +Niet lang daarnaa quam Bato in 't licht, en op het toonneel der Neederduitsche Academie. Toen volgde het Leeven en de daaden van Henrik den Grooten, daar hy nu tot in 't achtste jaar aan hadt gearbeidt. Deeze Historie was zoo haast niet aan den dagh gegeeven, of de geleerdtste mannen deezer eeuwe preezen ze ten heemel toe; want de styl was zuiver, bondigh en krachtig; de schikking konstig, en leerzaam; met aanduidinge van geheimenissen, en ontvouwinge van d'oorzaake, herkomst, toelegh, wegh, wyze, en geleegentheit der geschiede zaaken. Als de Heer Hugo de Groot, te dier tydt balling in Vrankryk, dien Henrik den Grooten hadt geleezen, zondt hy den Heere Drossaardt een Latynschen +brief, dien wy dus vertaalen: *Myn Heer, die waarlyk een Vorst der Neederlandtsche Vernuften zyt, ik wensch d'assche des grooten Konings geluk, om dat ze zulk eenen grooten Schryver heeft gevonden. Voorwaar gy toont zoo groote kennis van de Fransche zaaken te hebben, dat gy daar in geenen Franschman ter weerelt hebt te wyken*. In al deeze onleede werdt de Drost te +raade weêr een echtgenoot te zoeken, en vondt een vrouw,

+Bato komt in 't licht: Ook Henrik de Groote.

+Brief van Hugo de Groot, aangaande Henrik den Grooten.

+*H. Grot. epist.* 28. *Iun.* 1626. *Lutet. script.*

die de reeden en de zinnen
Met wyz' eenstemmigheit hem rieden te beminnen.

+Deez was Leonora Hellemans, dochter van wylen Arnout Hellemans, treffelyk koopman en Kornel der burgerye t'Antwerpen; weduwe van Jan Baptista Bartelot, dien zy twee dochters hadt gebaardt. Hy troude met die waarde weduwe den 30sten van Slaghtmaandt

+Zyn tweede huwelyk met Leonora Hellemans.

[1627]

+des jaars MDCXXVII, in 't tweeëndertigste jaar haars ouderdoms. Op dat huwlyk schreeven d'uitsteekendste Dichters deezer eeuwe treflyke bruiloftsdichten, Vondel en Laurens Reaal, in 't Hollandtsch, Caspar Barlaeus, in 't Latyn; by welke geleegenheit de kennis en gemeenzaame vriendtschap tusschen den Hollandtschen en Latynschen Poëet haaren aanvang nam, die niet eindigde dan met hun leeven. By zyne Leonora teelde by twee kinders, eerst een dochter, daarnaa eenen zoon. Door het nieuw vermaak van dat gewenscht huwlyk werdt de beezigheit van zynen werkelyken geest niet gestoort, noch afgeleidt. Den neegentienden van Oegstmaandt, des

+1627.

[1628]

+volgenden jaars, leide hy d'eerste handt aan dat doorluchtig werk zyner + Neederlandtsche Historien, daar hy bynaa den gantschen tydt van neegentien jaaren, tot zynen sterfdagh toe, aan besteedde, behalven d'uuren van uitspanninge, aan andre schriften en dichten, ook aan eenige vertaalingen, die hem, ten grooten deele, tot zyne Historie te staade quaamen, te werk geleit. 'T is onuitspreekelyk met wat arbeidt, en vlyt, met hoe veel leezens van gedrukte en ongedrukte boeken, met wat naarstigh onderzoek en naavorschen, met wat ooverleg en beraadt, dat groote werk werdt t'zaamen ge-

+1628.

+Hy begint het werk zyner Neederlandtsche Historien.

haalt, ontworpen, op papier gebraght, beschaaft, en gepolyst. Hy diende zich niet alleen van een meenighte van Schryvers, die de Neederlandtsche Geschiedenissen, in verscheide taalen, en met verscheiden oogmerk, hadden te boek gestelt, vrienden, vyanden, en onpartydigen, om uit die zee der verscheidenheit de waarheit te visschen; maar beriedt zich ook, van tydt tot tydt, met veele voortreffelyke persoonaadjen; om het werk naar hun oordeel en ervaarnis, in 't stuk van staate en oorlogh, voorzichtig te schikken. Van den Heere Jakob Wyts, Algemeen Wachtmeester van 't leeger deezes Staats (den dappersten en verstandigsten krygsman, die misschien ooit in den dienst deezer Landen was, zoo kloek ter pen als te waapen) bequam hy zyne beschrevene Bespiegelingen en aanmerkingen op de veldtslaagen der oude en leste eeuwen: een werk om honderdt oogen aan 't oordeel in 't stuk des krygshandels te geeven, 't welk hem te baat quam om bescheidelyker te beschouwen, 't geen zich hier te lande in den oorlogh hadt toegedraagen. Ook zondt hy den Heere Wyts daarnaa eenige stukken zyner Historie te leezen, die hem zyn oordeel, oover 't kryghsbedryf, meededeelde, met betuiginge van groot genoegen in 't werk te scheppen. Desgelyks werdt ook de Historie by stukken gestiert aan den Ridder Konstantyn Huigens, Geheimschryver des Prinsen van Oranje, den Heeren Rochus van den Hoonaardt, en Apollonius Schotte, Raadtsheeren in den Hoogen Raadt, den Heere Geeraardt Staakmans, Raadsman van Staate weegens Vrieslandt in den Hage, zeer doorluchtige vernuften, grondig geoeffent in allerley weetenschappen, geleerdtheit en staatkunde; met verzoek dat ze hun oordeel oover zyne misslaagen en doolingen zouden vellen. Maar men streek zulk een voordeeligh vonnis, dat hy niet dan lofreedenen hoorde, in plaats van berispingen. Waar door hy zich niet weinigh verquikt gevoelde onder den last, dien hy zich op den hals hadt gehaalt, om van zyne leedige uuren te verantwoorden, en ging met dies te grooter lust in 't schryven voort. Nochtans kon hy zich in den lof der gemelde heeren en vrienden niet volkoomen gerust stellen; geduurigh biddende, dat ze zyne feilen zouden aanwyzen; en meenende, dat zy 't werk, uit enkle gunst, te hoogh waardeerden. Geduurende dat schryven hebben hem zommigen vrienden, met het byzetten van veele aanmerkelyke byzonderheeden, en gedenkschriften van goeder handt, gunstig te recht geholpen, met naamen de Heer Konstantyn Huigens. Ook stond hem Justus Baake, zyn zwaager (nu Heer van Wulvenhorst) die Magdalena van Erp, zuster zyner eerste echtgenoote, ter vrouwe hadt, in 't opperen tot deeze timmeraadje, en in 't uitschryven van 't werk, gewillighlyk ten dienste. In dusdaanige beezigheeden braght hy zynen meesten tydt op den Huize te Muide door, daar

een zeskant toorentje by den tuin van 't Slot zyn boekkamer strekte, waar in hy las en schreef. Dit gaf Vondel geleegentheit om in zeeker dicht, aan hem briefsgewys geschreeven, te zeggen;

[+]*Zomtydts kiest ge 't zeskant huiske*,
Voor uw afgescheide kluiske,
En zyt in deeze eenzaamheên
Nimmer min dan dus alleen.
In dit huiske werdt gebooren
(*'T was zoo van uw lot beschooren*)
'S grooten Henriks groote Faam,
En de grootheit van zyn naam
Quam uit deeze kleenheit rennen;
Vlugh geworden door uw pennen,
Allezins waar 't Duitsche volk
Is bekent door taal, of tolk.

[+]*J.V. Vondels Poëzy p.* 408. 409.

[1629]

[+]Op dit Slot sleet hy geruste daagen, buiten 't gewoel, 't gemor en 't gemuit, dat Amsterdam in deezen tydt ontrustte. Hier op speelde zyne pen in zeekeren brief, in Grasmaandt des jaars MDCXXIX aan zynen zwaager Baake geschreeven, daar hy dus in sprak: *Nu leeven wy hier als die de weereldt gestorven zyn, of ten minsten leeren sterven, op zyn Philofoophs. D'eene dagh is den anderen zoo gelyk, dat ons leeven een schip schynt zonder riemen, een doode stroom, en stilte. Beeter stil nochtans dan te hardt gewaait. Hier preekt men geen' passy, als die van onzen Heere; men dicht'er geen requesten; men raapt'er geen steenen om de Heeren naar 't hooft te werpen. De kussens zyn'er zoo acht niet, dat ze iemandt bekooren kunnen.* [+]*Ja die'er op belust was, kreeg'er wel goedtkoop een naar 't hooft. Ook roert men'er geen trom; men timmert'er geen wachthuizen.*. Maar zyn zachte rust werdt dat zelve jaar gestoort door den inbreuk van 's Landts vyanden op de Veluw. Want toen werdt Muide een grensplaats, en den Drossaardt de wacht bevoolen: met last dat, indien de vyandt dieper introk, hy den dyk aan de noordtzyde van 't Slot zou doen doorsteeken, en 't een en 't ander op een eilandt, mitsgaaders 't veldt en laage weegen onder waater zetten. Toen vertoonde [+]hy den Gemaghtighden der Heeren Staaten, wat den Lande aan Muide geleegen was, en hoe groote reeden men hadt om het te sterken. Dan dat onweêr dreef tydelyk oover, en des Drossaardts dichtkonst vondt eerlang stof om zyn Vorstelyke Doorluchtigheit, [+]den Prins van Oranje, geluk te wenschen met de zeege van 's Hartoogenbosch en Weezel. Hy schreef toen dat voortreffelyk gedicht, 't welk onder den naam van Hollandtsche Groet te voorschyn quam: uitbrommende de dappere daaden des Ooverwinners, met een toon passende op de grootheit der uitgevoerde zaaken. Dit werk behaaghde den Latynschen Poëet Barlaeus dermaate dat hy daaroover aan

[+]Syn gerust leven op den Huize te Muide. 1629. *Zyn* 31. *brief. p.* 32.

[+]De vyandt op de Veluw gekoomen zynde, werdt hem het doorsteeken der dyken bevoolen.

[+]Zyn vertoogh, aangaande het sterken van Muide.

[+]Zyn Hollandtsche Groet aan den Prins van Oranje oover de zeege van den jaare 1629.

[+]hem schreef op deezen zin. *Uwe veirsen, vermaarde Heer, met welke gy den grooten Veldtheer van ons leeger oover de dubbele zeege begroet, heb ik eenige maalen doorleezen. Want met eens te leezen kon ik al den verborgen zin en des zelfs schrandre slaagen niet begrypen. Gy veracht dat gemeen [+]en sleght is, en wilt van deeze heilighdommen de [*] raavens van Poëeten en d'exters van Poëetressen afweeren. Ik zie in u niet dan't geen verheeven is, 't verstandt, de styl, het Slot, daar gy in gebiedt, ook zelfs uw naam. Gelyk gy uit dit Slot de dingen die onder u zyn van booven beschouwt, zoo versmaadt gy ook de rymers die laag by der aarde kruipen. Gy wandelt door de wolken, en genaakt de starren. Onder de Latynen donderen Statius en Claudianus, onder de Grieken Pindarus, en onder de Franschen der laatste eeuwe Bartas. Gy treedt oover de hoofden en toppen der Neederlandtsche Poëeten heene, en als een cypresboom in de lucht, versmaadt gy de laage tamarinden. Etlyke jaaren herwaarts hebt gy ten voorbeelde gedient voor de Poëeten van Neederlandt, die zoo dikwils als ze van de [*] Bavien en Mevien, dat slecht slagh van Poëeten, wilden onderscheiden worden, uwe hooghe laarzen pooghden aan te trekken, en uw hooghdraavende reede naa te aapen. Maar ik zie dat het dien naavolgeren verging gelyk de kikvorsch van Esopus, die, als zy den opgezwollen os, met opblaazen socht te volgen, daar aan borst. Van u magh men zingen 't geen Horatius Flakkus van den Thebaanschen Dichter Pindarus zong*:

[+]Het oordeel van Barlaeus oover dat gedicht.

[+]*Barlaei epist.* 133. *p.* 311.

[*]*Pers. in prolog*.

[*]*Virg. Ecclog.* 3.

Hoofdium quisquis studet aemulari
Belga, ceratis ope Daedalea
Nititur pennis.

Dat is,

Wie Hooft hier poogt te steeken naar de kroon,
Die vliegt op 't spoor van Dedaals dwaazen zoon,
Zyn wasch versmelt, zyn trotsheit krygt haar loon.

[1631]

Als daarna de Heer Hugo de Groot, naa ruim tien jaaren afweezens, [+]in den jaare MDCXXXI uit zijn ballingschap, zonder verlof, in 't vaderlandt gekeert, en daar geen veilig verblyf vindende, weêr op 't punt stondt van te moeten vertrekken, gaf dat al zyn vrienden geen kleene reeden tot droefheit en bekommering oover zyn perzoon: inzonderheit den Drossaardt, die zich te vooren in zyn weederspoedt ernstigh hadt bedroeft. Deez' heeft zich, toen 't onweeder van staat zich op nieuw teegens hem verhief, zyner vriendtschap niet geschaamt, maar de zelve, door veele gedienstigheeden, opentlyk betuight: niet willende in dien standt der zaaken met de fortuine te raade gaan, toen zy 't in de weegschaal scheen te stellen, hoe zy met hem toe wilde. Onder andre plichtplegingen [+]aan de Groot betoont, heeft de Drossaardt hem met een welernstigh Vertoogh, uit den naame van een ontelbaare meenigte der inwoonderen van Hollandt, verzocht, dat hy, by inleevering van een verzoekschrift aan d'Ooverheit, om hier te lande ongemoeit te

[+]1631.

[+]Vertoogh en verzoek aan Hugo de Groot. *P.C. Hoofts Brieven. p.* 74.

blyven woonen, zyn tweede ballingschap zou trachten t'ontgaan. Maar naar dat Vertoogh, en de reedenen daar in vervaat, werdt niet geluistert; dewyl de Groot niets wilde bestaan, dat naar schuldtbekentenis kon smaaken: hoewel anders niet ongezint zich binnen Amsterdam needer te slaan; indien hem de Magistraat eenige verzeekertheit wilde of konde toezeggen. Midlerwyle had men Gerardus Vossius en Caspar Barlaeus, die twee vermaarde Lichten van geleerdtheit, tot Professoren der doorluchtige Schoole, die men toen ter tydt t'Amsterdam stichtte, beroepen: op welk beroep, en op de [+]Groots aankomste daar ter steede, van den Drossaardt in zeeker gedicht werdt gewenscht, dat men ook den laatsten, tot een luister dier Schoole, daar ter steede moght houden, de stadt aanspreekende met deeze reede,

[+]Zyn wensch.

[+]*Zint uw geluk zyn opgang nam*,
O hooghgereezen Amsterdam,
En trof uw eerzucht nooit het wit,
Daar nu haar Heerepyl in zit;
Naardien gy u gingt stellen t'schrap,
Tot winst van waarde weetenschap,
En t'uwer onderrechting riept,
Twee helden, die der dingen diept
En steilt' afpeilen op een prik,
Van 's heemels kruin in 't hart van 't slik.
Noch mangeld' aan uw grootheit wat,
Tot dat het Delphisch puik in stadt
Quam storten uit den boezem Goodts.
Hier meede zyt gy buiten schoots
Van 't alverblindend onverstandt,
En midden in de zon geplant
Der gloory en voorzienigheit.
Kent dan uw kans eer dat ze dreidt.
Een aarde kloot verciert en drukt
Het spanzel uwer kroone. Rukt
Die blaauwe peerel van haar' top,
En zet 'er 't oogh der wysheit op
Den oovergrooten Huigh de Groot,
Apollos dierbaarste kleinoodt,
'T welk gladt doorkeek, wat Griek, Latyn,
Egyptenaar bekent moght zyn.

[+]*P.C. Hoofts Gedichten, in 't Vervolgh. p.* 304.

[+]Doch die wensch was vergeefs, en wierdt gevolght van nieuwe droef heit oover 't vertrek van dien grooten balling. Dan drie jaaren daarnaa, toen de Heer de Groot tot het gezantschap der Kooninginne en kroone van Zweeden was verheeven, veranderde die

[+]Zyne blydschap oover de Groots verheffing:

[1635]

+droefheit in blydschap. De Drossaardt goot zyn hart uit in eenen brief van gelukwenschingh, aan den Gezant in 't Latyn geschreeven: zeggende te twyffelen of hy hem met het ampt of het ampt met +hem zou geluk wenschen: 't welk, hoe heerlyk dat het ook was, nochtans van zyne doorluchtigheit ongelyk meer luisters zoude ontfangen, dan 't hem zou aanbrengen. Voorts betuighende hoe wel dat het slaaghde, dat zyn Ed. in dien hooghen staat was gestelt, daar hy Zweeden, Vrankryk, en ook zynen vaderlande, jaa der geheele Christenheit te nut kon zyn: wenschende dat zyn raadt tot herstelling der algemeene vreede moght dienen. Ook verhaalt hy in zeekeren +brief dat hy, zyn zwagers, Hasselaar, Kloek, en andere vrienden, de blyde boodtschap van de Groots ontfankenis te Parys, als Gezant, en d'eere hem toegedraagen van den Kooning, Kooninginne, en Vorsten van den bloede, tot eenen byzonderen heiligen dagh hadden gemaakt, en op den welvaart van den Monarch der wysheit, met schuldige eerbiedenisse, eenen beeker geleedight. In d'antwoordt des Heeren de Groots op des Drossaardts begroeting las +men deeze woorden: *Indien ik u uitsteekendtste man, zoo wel in allerley zoorte van geleerdtheit, als van deughden, de treffelykste plaats onder de vrienden* + *niet toeschreeve, zoo moest ik alles waardigh zyn, des gy my altydts onwaardigh geoordeelt hebt. Ik hoope dat d'arbeidt, my opgeleit, den Zweedschen en Franschen ryke, ook dien vaderlande, 't welk het myne geweest is, entlyk der gansche Christene weerelt, die ik altydt myn voornaamste vaderlandt geacht heb, niet onnut zal zyn*: *en wensch ik dat te meer, om deeze onnoozele wraak oover myne vyanden te genieten, ende op dat gy, myne vrienden, stof zoudt hebben, om hun, hoe wel ze styfzinnig zyn, te bewyzen, dat uwe oordeelen van my niet gedwaalt hebben*. Te dier tydt was de Drossaardt eenige weeken beezigh met zyne jeughdelyke rymen +te verschryven, ten verzoeke van Jacob van der Burg en Johan Brosterhuizen, twee geestryke Dichters, die de zelve by eenzaamelden om ze in 't licht te brengen. Van der Burg, dien het opzicht oover den druk werdt toebetrouwt, droegh die gedichten op aan den Ridder Constantyn Huigens, Heere van Zuilichem, met een lofreede, die by zulke schriften paste. Dit werk quam in den jaare

+1635. Gelukwensching.

+*P.C. Hoofts Brieven. p.* 107.

+*In zyn* 123 *brief. p.* 108.

+De Groots antwoordt.

+*Siet P.C. Hoofts Brieven. p.* 108.

+Des Drossaards Gedichten worden by eengezaamelt en uitgegeeven.

[1636]

+MDCXXXVI te voorschyn. Maar niets ging hem meer ter harte dan 't vorderen der Neederlandsche Historien: daar dit bywerk tusschen quam. Om zynen zwaager den Heere Baake te gelieven, vertaalde +de Drossaardt zomtydts eenige stukken uit het Latyn van Cornelius Tacitus. Deeze vertaaling was al in den jaare zestienhonderdt en dertigh, of vroeger, by hem aangevangen: eerst uitkiezende 't geen hem best geviel, of bequaamst was om zich naar onze taal te buigen. Doch als Baake naaderhandt aanhieldt, om ook de rest en de t'zaamenhechting vertolkt te zien, met beede van zoo luttel van de

+1636.

+Hy vertaalt de Jaarboeken, Historien, en andre werken van Tacitus.

woorden te wyken als redelyker wyze geschieden kon, heeft hem de Drost daar in te wil geweest, en zomtydts eenigen tydt afgebrooken, om aan dat vertaalen te besteeden. Dus werdtallengskens dat geheele werk der Jaarboeken en Historien, ook het Leeven van Agricola, en 't boeksken van de geleegentheit, zeeden en volken van Germanie, of Oudtduitslandt, in het Neederduitsch door hem oovergezet. In deeze vertaalinge kon men zomtydts eenige verscheidenheit bespeuren; want zy was min of meer vloeiende, naar dat hy zich stip aan de woorden van den Schryver bondt, of daar van eenigzins, om de Latynsheit te myden, afweidde. Welk laatst hem, hoewel lastiger, nochtans lustiger viel, dan zich te naau aan de woorden te houden. Veele plaatzen hadden hem door haare duisterheit bynaa doen zweeten: want in 't Latyn vondt men veele zoo kerk- als staatzeeden, en aanwyzingen van ampten en zaaken, die in onze Landen, jaa nergens geen gebruik meer hebben, ook die'er schimmeligh van ooveroudtheit uitzaagen, en daar hy by gevolgh zwaarlyk Hollandtsche woorden toe kon vinden. Niettemin is 't, myns oordeels, zeeker, dat'er nooit vertaaling meer verdiende den dagh te zien: dewyl 'er zoo lang als Hollandt Hollandt geweest is, niemandt misschien ooit geleeft heeft, die Tacitus meer hadt geleezen, beeter verstaan, en bequaamer was om hem te verduitschen. Hier toe behoeft anders geen bewys dan d'uitgegeevene stukken, in de Werken van den Drossaardt te leezen; naadien 't buiten twyffel is, dat d'ongedrukte stukken zoo wel vertaalt zyn als de gedrukte. Ter begeerte van den zelven Baake, altydts hongerende naar spyze, die in de herssenen wordt gekookt en met het verstandt gesmaakt, [+] hadt ook de Drossaardt eenige van d'aardigste Nieuwmaaren, uit het Italiaansch van den schranderen Bokkalin in 't Hollandtsch vertolkt, en zoo gelukkig, dat het veel meer zyn eigen maakzel geleek, dan de vertaaling van eens anders gedachten. Doch dit

[+]Ook eenige Nieumaaren uit Bokkalim.

[1637]

[+]is vroeger geschiedt. In den jaare MDCXXXVII raakte de spitsvindige [+]Renatus Cartesius, een der doorluchtigste geesten, die Vrankryk ooit voortbraght, met den Drossaardt in gesprek, en leerde hem kennen. Waarop den Heere Hooft eerlangh een boek werdt toegezonden, met eenen brief, door Henricus Reinerus, Professor der Philosophie t'Uitrecht, in 't Fransch geschreeven, te kennen geevende, dat Cartesius hadt bevoolen, een van zyn afgedrukte boeken aan den Drost te behandigen of te zenden, met zyne dienstbiedinge en ernstige betuiginge in hoe hooge waarde hy hem hieldt. Dit was het boek genaamt *Discours de la Methode pour bien conduire sa raison & chercher la verité dans les sciences*, dat is, *Reedeneering van de maniere om de reeden wel te leiden en de waarheit te*

[+]1637.

[+]Syne kennis met Des Cartes.

[1638]

[+]*zoeken in de weetenschappen*. Ontrent het jaar MDCXXXVIII heeft

[+]1638.

hy de Rampzaaligheeden der verheffinge van den Huize van Medicis der gedenkenisse bevoolen. Voordeezen vertoonde hy enkle treurspeelen, maar in dit werk deedt zich een gantsche Schouburgh van bloedige treurtoonneelen en schriklykheeden oopen, daar men de rampen en plaagen, die de staatzucht en oovermaatighe grootheit gemeenlyk naar zich sleepen, voor oogen stelde.

[1639]

[+]1639. De Kooning van Vrankryk vereert hem met brieven van adeldom, en met d'orde van Sint Michiel.

[+]Weinigh tydts daarnaa heeft zyne Majesteit van Vrankryk, Lodewyk de dertiende, hem met brieven van adeldom, en met d'orde van Sint Michiel vereert. Toen betoonde (dit oordeelden de verstandigen) die groote Kooning, die den tytel van Rechtvaardige voerde, een klaar blyk van zyn rechtvaardigheit; vergeldende d'eere, die Kooning Henrik de Groote door des Drossaardts pen hadt genooten. Waar oover de Professor Barlaeus, hem met den nieuwen tytel van eedel begroetende, aan hem schreef, *Vrankryk heeft u niet eedel gemaakt, maar bekent gemaakt dat gy 't waart. Gy waart voorheenen [+]met der daadt en door uwe geleerdtheit, 't geen gy nu zyt door 't getuigenis des grooten Koonings. By my, zeer waardighe Heer, wordt gy voor zoo veel te eedeler gehouden, als het treffelyker is, zich zelven eedel te maaken, dan eedel gebooren te worden*. De Kooninklyke brief, den eenentwintighsten van Lentemaandt des jaars MDCXXXIX te Sint Germain geschreeven, en van den Kooning, en zynen Geheimschryver [+] Lommenie geteekent, gaf te kennen, *Dat zyn Majesteit wel en behoorlyk bericht was, hoe de Heer Pieter Corneliszoon Hooft, Baljuw van Gooylandt, Drossaardt en Kastelein van Muide, naavolgende het spoor van zyne voorouderen, en in 't byzonder van zynen ooverleeden vader* (*die seedert vyftigh jaaren de voornaamste ampten der stadt van Amsterdam in Hollandt had bedient, zelfs ten tyde toen men in zulke ampten, om zich kloeklyk te stellen teeghens de vyanden van den Staat, niet kon gebruikt worden dan met gevaar van 't leeven*) *seedert eenige jaaren de gemelde ampten van Baljuw van Gooylandt, Drossaardt en Kastelein van Muide, zeer loffelyk hadt bedient, en dat hy, om een volkoomen proeve te geeven van zyne geneegentheit, het leeven en de daaden van wylen Kooning Henrik den Grooten, hadt in 't licht gebraght, den zelven verbeeldende in de taale van zyn Landt, en dat volgens het geene tot des Koonings kennis gekoomen was, met groote geleerdtheit en aardige welspreekentheit*: *Weshalven de Kooning, om de gemelde en andre goede reedenen* (*begeerende in den persoon van den gezeiden Heere Hooft zoo wel zyne als zyner voorzaaten verdiensten t'erkennen*) *hem, zyne kinders, en hunne naakoomelingen eedel hadt gemaakt, en eedel maakte, door zyne byzondre maght en Kooningklyk gezagh*. Ook zeide die brief, dat hy en zyne naakoomelingen zouden moogen voeren waapen en helm, zoodaanig hy gewoon was te voeren, en vorder onder den brief met verwen was afgemaalt. Dat was een wit hooft, in een roodt veldt, met

[+]*C. Barlaei Epist*. 382. *p.* 755.

[+]Inhoudt van des Koonings brief.

gouden haire, bekranst met lauriertelgen, door een blaauwe sluier bezaait met goude lelyen toegeknoopt: booven den helm stondt een kroon, en op den zelven een zon. De brief, by welken hy met de Ridderlyke orde van Sint Michiel in 't byzonder werdt vereert, was den lesten van Lentemaandt geteekent. Dus bequam Muide, 't welk van oudts, gelyk gemeldt is, Drosten van aadelyken stamme plag te hebben, nu weêr eenen Drost, die eedel was en Ridder, op d'allerwaardighste wyze. Hierentusschen hadde de Heer Hooft het werk der Neederlandtsche Historien, haaren aanvang neemende van d'opdraght der heerschappye van Kaisar Kaarel den vyfden op Kooning Philips zynen zoon, zoo ver gebracht, dat hy den drieentwintighsten van Sprokkelmaandt des jaars zestienhondert achtendertigh het twintighste boek besloot met de doodt des Prinsen van Oranje, te Delft doorschooten: dan 't liep noch wel vier jaaren aan, met ooverzien, schaaven en drukken, eer 't den dagh moght

[1642]

[+]zien. Maar ontrent het einde van 't jaar MDCXLII, met d'opdraght aan zyn Hoogheit, Prins Fredrik Henrik van Oranje, te voorschyn gekoomen, gaf het allen verstandigen, die kennis en oordeels genoegh hadden om tot de kerne der zaken in te dringen, ryke stof om zynen arbeidt hoogh te schatten, en hem noch veel schuldigh te blyven. 'T is wel waar dat zommigen in 't eerste eenigen weêrsmaak vonden in zyne zuivere Duitschheit en beknoptheit; maar een weinig oeffenings in 't leezen, en 't naaspeuren van zyne taalschikkinge, maakte zynen styl in 't kort smaakelyk voor [+]kiesche ooren. In deeze Historie las men nu 't bedryf der Neederlanderen, en hunne Helden, met groote kracht van taale, en cieraadt van welspreekentheit, beschreeven. Bondigh was ze op 't allerhooghste: in 't vertellen leerzaam, beweeghlyk, voorzichtigh. Men vondt'er geen bloot verhaal van zaaken, maar een school van staat; een leidtstar van regeeringe; een kompas van beleidt; een weg wyzer ter oorloghskunde; een leermeester van grootmoedigheit, bescheidenheit en gemaatightheit; een opwekker tot liefde des vaderlandts en der vryheit. Al wat zich hier voordeedt was verheldert met bespiegelingen en inzichten, die d'omzichtigste Schryvers met onzichtbaarheit voor duistere, en met klaarheit voor klaare oogen, gewoon zyn tot inslagh van hun geweef te gebruiken. De beschryvingen der veldtslaagen, beroerten, oproeren, muiteryen raadtslaagen, waaren hier als taafereelen vol leevens, daar zich de geest der poëzye, op verscheide plaatzen, met veele schrandre slaagen liet zien en hooren: de reedeneeringen zinryk, en 't gantsche werk bezaait en bezielt met spreuken, uit den boezem der wysheit gezoogen. Niet dat onnut, of gering, of der stoffe oneigen en onwaardigh was, werdt hier gevonden. Ooveral zagh men 't ge-

[+]1642. Het eerste stuk der Neederlandtsche Historien wordt in 't licht gegeeven.

[+]Beschryving van dat voortreffelyk werk.

zondt en geoeffent oordeel des grooten Schryvers: maar inzonderheit de waarheit en oneenzydigheit, de ziel der Historie. Want zyn vrye pen ging niet alleen weiden in den lof der vrienden, maar ook der vyanden, en ontzagh zigh niet, daar 't pas gaf, de snoode daaden, aan onze zyde begaan, met verfoeyinge oover te haalen: zonder ook de gebreeken, misslaagen en zydgangen der braafste Helden te verzwygen; zelfs ook van zulke, dien de Staat haare vryheit meest hadde dank te weeten. Dus verdiende onze Historischryver by veelen den tytel van den Hollandtschen Tacitus, die de stof en omstandigheeden van een zeer breeden handel hadt begreepen in een beknopt bondel van blaaden: niet alleen met verhaal van al 't aanmerkelyk dat in meer dan veertigh of vyftigh Schryvers van allerhande taal en verstandt geleezen werdt, maar ook met ontvouwinge van veele te vooren onbekende byzonderheeden, en geheimenissen van staat en oorlogh. 'T is met geen pen te beschryven, hoe hoogh de geleerden onzes vaderlandts, [+]de Heer van Zuilichem, de Raadtsheer Doublet, de Professooren Vossius, Barlaeus, en andre uitsteekende verstanden, dien arbeidt waardeerden. Zy oordeelden eenstemmig, dat hy alle Neederduitsche Historischryvers ver oovertrof, en veellicht voor geene van d'allerbeste Latynsche en Grieksche, nieuwe nocht oude, behoefde te wyken. Franciscus Martinius, Predikant tot Epe in de Veeluw, een oovereedel vernuft, gafzyn oordeel oover dat werk in zeekeren Latynschen brief aan den hooghgeleerden Johan Willem Wendbejel, Regeerder der Latynsche schoole te Kampen, aldus, [+]te kennen. *Ik heb de geheele Histori des Heeren Pieter Hooft in zeeven daagen doorleezen, met zulk een geweldigen drift, dat ik niet weete of ik ooit diergelyken in 't leezen van eenigh boek gehadt heb. 'T is een onsterflyk werk, dat op onze daaden past. Gelukkig ik die deezen tydt beleef waar in d'eerste smaak van onze ellenden met zoo groot een zoetigheit wordt herkookt. Myn oordeel zoodaanigh als 't zy zal ik aan d'eerwaardige mannen, Plancius, die de waarheit, en Petreus, die de rondigheit bemindt, in 't Neederduitsch ooverschryven. Misschien zullen ze met my oovereenstemmen in 't geen waar in ik van den Drost verschille. In 't ooverige is niet menschelyks*, [+]*maar alles Goddelyk*. Conradus Goddaeus, Kerkendienaar tot Vaassen in de zelve Veeluw, niet min uitmuntende in verstandt en geleerdtheit dan Martinius, schreef ook zyn gevoelen oover dat boek, in zeekeren brief aan Barlaeus, op deezen zin: *Wat prys- wat lofreeden zal genoegh zyn om den weleedelen Drossaardt te pryzen, die in dat verwonderlyk werk zyner Histori tot de majesteit der stoffe ook gelyke majesteit van styl toebrengt? Hy zal niet alleen den Historischryveren in 't toekoomende een reegel van schryven verstrekken, maar ook den laateren naakoomelingen tot een voorbeelding van taal en*

[+]Oordeel der geleerden oover die Historie.

[+]Het oordeel van Franciscus Martinius: *Franc. Mart. Epist.* 1653 *edit. p.* 366. 367

[+]Van Conradus Goddaeus: *Con. Goddaeiepist. ad C. Barlaeum*. 24. *Februar.* 1643. *script*.

woorden: *eeveneens gelyk ons de Schryvers van Augustus eeuwe tot voorbeelden dienen van de Latynsche zuiverheit. Waarlyk ik staa verbaast oover* [+]*zoo groote welspreekentheit*. Broeder Gabriël, een geleerdt Capucyn te Leuven in Brabant, schreef zelf eenen brief aan den Drost, waarin hy hem veel geluks wenschte met zynen getrouwen en nutten arbeidt; verzoekende dat hy in 't volvoeren des zelfs niet zou verflaauwen, maar standtvastigh voortvaaren: daar by voegende, dat hy, neevens den hooghgeleerden en wydtberuchten Erycius Puteanus, Professor te Leuven, en Historischryver des Koonings van Spanje, zonder vleierye beleed, nooit eenige boeken in onze moedertaale gezien noch geleezen te hebben, die hem zoo wel bevielen, en daar hy de Neederduitsche spraak, van alle uitheemsch schuim ten uiterste gezuivert, zoo hadt ontdekt. De munt van deezen lof moest voor betaaling strekken van zynen eedelen arbeidt. Daar iet byquam 't geen hy voor grooter loon reekende: [+]dat was de Vorstelyke gift yan zyn Hoogheit den Prins van Oranje (grootvader van den althans regeerenden Prins Willem Henrik) die hem tot erkentenis van d'opdraght der Historie met een zilveren lampet en schootel vereerde. Naa 't uitgeeven van dat werk leidde hy zynen arbeidt te kost aan 't Vervolg: maar met kleenen voortgangk, door de meenigvuldige verhinderingen van [+]ampt-en huiszaaken, en verscheide ziekten of qualen, die hem in zyne beezigheit steurden. Het slerecyn of jicht, ook zomtydts 't graveel, de twee gemeene plaaghen der geleerden, daar Erasmus zoo oover klaagde; voorts koortsen, ontsteltenis der maage, en andere toevallen, zwakheeden des ouderdoms. Dies werdt hem niet toegelaaten zyne Histori verder te brengen, dan tot het muitwerk der Engelschgezinden te Leyde, die de stadt voor den Graave van Leicester zochten te bemaghtighen. Dus verre gekoomen, liep de tydt zyns leevens schielyk ten einde. Doch niet zonder voorboode, die 't scheen te spellen. Dat was een brief aan broeder Gabriël, den Capucyn te Leuven, geschreeven. Aan deezen zondt hy zyne Histori te schenk, maar ongebonden, met deeze reeden, [+]*om dat ik*, schreef hy, *binnen korte jaaren noch tien boeken hoop uit te geeven, die bequaamlyk by de voorighe twintigh zullen konnen gevoegt worden*: *zynde myn zorgh dat my niet gelukken zal het werk wyder te brengen, by mangel van gezondtheit, of leeven. Want d'eene wordt dikwils bestreeden*; *en 't ander* [+]*luistert my, die staa om op den zestienden deezer maandt in myn* LXVII *jaar te treeden, in 't oor, Tempus abire mihi*: Dat is, *'T is tydt voor my te scheiden*.

[+]Van broeder Gabriël, Capucyn te Leuven, en Erycius Puteanus.

[+]Zyn Hoogheits vereering.

[+]Des Drossaardts quaalen en ziekten des ouderdoms.

[+]Zyn brief aan broeder Gabriël Capucyn te Leuven.

[+]*P.C. Hoofts brieven p.* 170.

[1647]

Deeze brief was geteekent den twaalfden van Lentemaandt des jaars [+]MDCXLVII, zoo als den tweeden dagh daar aan zyn Hoogheit, [+]de Prins van Oranje, Fredrik Henrik, zyn daagen eindigde. Drie grafdichten, op de doodt van dien doorluchtigen Vorst, waaren

[+]1647.

[+]Zyne laatste dichten.

de leste rymen van den Drost; die begeerig de begraaffenis des Prinsen te zien, welke den tienden van Bloeymaandt zou geschieden, +met dat oogmerk, hoewel noch zwak en ziekelyk, naar den Haaghe vertrok: daar hy korts naa die lykstaatsie, ten huize van den Heer Johan van den Meyde, Oudtburgermeester der stadt Rotterdam (doch toen een lidt der Heeren Gemaghtigde Raaden van Hollandt) schoonzoon zyner huisvrouw, in zwaare krankheit +viel, en van twee quaalen, die elk krachts genoegh hadden om 't lichaam af te matten, werdt aangetast; van buikloop en koortse. Dit krenkte zyne krachten, bluschte de leevendige geesten, +en namp hem eindelyk wegh, den eenentwintighsten der zelve maandt, tot onuitspreekelyke droefheit der zynen, en van al de geenen die hem, om zyn verstandt en deughden, beminden. Hy hadt den ouderdom van LXVI jaaren, II maanden, en V daagen bereikt. Zyn lyk werdt naar Amsterdam gevoert en +den zeevenentwintighsten der zelve maandt in 't koor der Nieuwe Kerke, in de grafkelder van wylen den Burgermeester zynen vader, ter aarde gebracht; met groot gevolg van vrienden en vreemden. Des anderen daags werdt in den Amsterdamschen +Schouburgh een lykreede tot verheerlyking zyner gedachtenisse gedaan; die door my was ingestelt, maar door Adam van Germes, een der welspreekentste Toonneelspeelderen zyner eeuwe, werdt uitgesproken, ten aanhooren van een ongelooffelyk getal van menschen. Waar op men terstondt zynen Geeraardt van Velzen ten toonneele voerde, en met dat treurspel de lykplicht des grooten Dichters besloot. Reinier Ansloo, een geestigh Dichter, +en naavolger des Drossaardts, betreurde zyn doodt met een treffelyke lykklaghte, onder den naam van *Muiden in rouw*; en de geleerde Elias Poirier van Parys met zyne Traanen, over dat verlies in de Fransche taale uitgestort. Maar Barlaeus bleef hem dien lykdienst schuldigh; zoo hadt de droef heit zynen geest, anders zoo vaardigh, beklemt. Ook ooverleefde hy zyn vriendt geen acht maanden, en werdt niet verre van den Drossaardt begraaven. 'T geen Vondel bewoogh om dit grafschrift te schryven, dat op beide sloegh:

+Hy reist naar den Haag.

+Zyn leste ziekte.

+Doodt.

+Begraaffenis.

+Lykreede.

+Treurdichten oover zyn doodt.

Hier sluimert B A A R L E neffens H O O F T.
Geen zerk hun glans noch vriendtschap dooft.

De Drost, om hier, zoo veel my doenlyk is, zyne print met woorden te maalen, en den Leezer een afbeelding te geeven, die hem naar lichaam en geest eenighzins gelyke, was lang en +maagerachtigh van persoon, ook van aangezicht; hadt wakkre bruine oogen, daar de schranderheit van zyn geest in scheen te speelen. Zyn hair en baardt waaren blondtachtig van verwe, of tusschen blondt en bruin; 't aangezicht bloozend; zyne stem en

+Zyne gestalte, gedaante, begaaft-heeden:

taal manlyk en krachtigh. Zoo groot was hy van geheughenisse als van oordeel en verstandt: Vroolyk van geest, zoet op heusche en geestige boertery, doch bet neigende tot ernsthaftigheit. Zyne arbeidtzaamheit en vlyt was ongelooflyk, en niet minder zyne liefde tot de Hollandtsche moederspraak; altydt toeleggende en werkende om al de kracht der welspreekentheit uit de schriften van andre volken in 't Neêrduitsch over te gieten. Hier in was hy zoo gelukkig, dat zyn pen de voorgangers gemeenlyk voorby streefde. Ook wist hy zyne eige vonden met zulk een uitneemend cieraadt van taale t'ontfouwen, en zyn oovereedele gedachten zoo krachtigh ten toon te stellen, dat de schranderste Leezers zich oover zyne zinuiting niet genoegh konden verwonderen: jaa zoo dikwils als ze zyne schriften laazen vertoonde zich t'elkens iet nieuws en aardighs, dat ze te vooren niet hadden aangemerkt, en niet dan voor aarentsoogen zichtbaar was. In 't gezelschap van vrienden, inzonderheit die door geleerdtheit en verstandt uitstaaken, [+]schiep hy groot vermaak; en was zoo gastvry, dat het Huis te Muide by zoomertydt (want des winters onthield hy zich t'Amsterdam daar hy ook zyn huis en verblyf hadt) zelden leedigh was van luiden van letteren en van geest. Een zyner zoetste zinlykheeden [+]was de maatzang: ook verstrekte 't Muider Slot meenighmaal voor een zangberg van vroolykheit: daar de konstighste en lieffelykste keelen, op zyne noodiging, by een vergaaderden; (inzonderheit als de Heer van Zuilichem en de zanggierige Tesselschaede hier hunne uitspanning hadden)om de verstandighste ooren te streelen, [+]met den galm haarer nooten. Onder zyn gemeenzaamste vrienden waaren de voornaamste Constantyn Huigens, Heer van Zuilichem; Jakob Wyts, Wachtmeester van 't leeger en Hooft van den Krygsraadt der Vereenigde Neederlanden; Laurens Reaal, Oudtgeneraal in Oostindië, Scheepen en Raadt der stadt Amsterdam; Rochus van den Hoonaardt, Niklaas van Reigersbergen, en Georg Rataller Doublet, Raadtsheeren in den Hoogen Raade; Joachim van Wikkefoort, Resident weegens de Landtgraavinne van Hessen; mannen door hun verstandt niet min doorluchtigh dan door hunne ampten: voorts de Professooren Vossius en Barlaeus (met welken lesten hy meenighte van brieven wisselde, ook veele uuren op 't Slot te Muide versleet) de Geheimschryver Daniel Mostaart, de Saus van 't gezelschap by hem genoemt; zyne zwaagers Kloek en Baake; van welken lesten hy plag te zeggen, dat de koopman eenen goeden Poëet aan hem hadt bedorven. Onder deeze vrienden was eene vriendin, met welke hy bynaa een half hondert jaaren vriendtschap hield, de schrandere en zeedige Dichteres Tesselschaede, Roemer Visschers dochter, die hy by letterverzetting, *Sachtesedeles* noem-

[+]Gastvryheit.

[+]Zucht tot de Zanghkonst.

[+]Gemeemzaame vrienden.

de [+]Onder d'oude Latynen hield hy Virgilius voor den grootsten Poëet, en Tacitus, dien hy tweeënvyftig maalen hadt uitgeleezen, voor den wysten Historischryver. Ook quam die groote Schryver met zynen aardt wonderlyk oovereen: dat ernstig, dat kort, dat ingebonden, dat afgesneeden, dat naauw opmerken, diep denken en doorgronden, dat krachtig uitdrukken, en inboezemen van zaaken, was hem t'eenemaal eigen. Geen Italiaansche Poëeten behaagden hem meer dan Petrarcha, Tasso, en Marino, wiens Adoon hy in 't Hollandtsch ten deele hadt vertaalt. Den Kardinaal Bentivoglio, die zynen eedelen arbeidt aan 't beschryven der Neederlandtsche geschiedenissen besteedde, prees hy booven alle d'Italiaansche Schryvers van zynen tydt. Maar geen van al de Historischryveren deezer eeuwe gaf hy grooter lof dan den grooten Thuanus: beschryvende, onder zoo veelerley beezicheeden van recht-en staat-zaaken, 't geen in de gantsche weerelt den tydt van honderdt jaaren was voorgevallen; en dat met een vrye pen, die, door haat noch gunst verrukt, niemandt lasterde of vleide, en nergens meer op toeley dan om de waarheit t'ontvouwen, en zoo wel de kerkelyke als burgerlijke vrede te vorderen. Ook stondt Michiel de Montaigne hoogh by hem te boek, dien noemende *den Gaskoenschen Wyzeman, geheel waanlos en oordeelvast*. Aan Barlaeus gaf hy den tytel, zelfs in 't opschrift zyner brieven, van *Vorst der Poëeten*: van hem zeggende, dat hy met zyne lofzangen de prikkelen van gloory in de zielen der Helden zaaide, en dat daarom Kroonen, Staaten en Volken in zyne schuldt staaken. Wat hy van de geestryke gedachten en gedichten des Heeren van Zuilichems, oordeelde, melden zyne brieven en andre schriften. Hy vergeleek ze by dierbaar en duurzaam winterooft; by paarlen voor 't oor van Kooninginnen, en purper tot verbandt van Kooningklyke hoofden. Vondels hooghdraavende en doordringende dichten schatte hy insgelyks op hunne waarde; van hem getuighende, dat hy zyn hart in zommige zyner rymen hooghlyk ophaalde, met het weiden zyner gedachten door een heerschappy, gevoert oover de geenen die met een' graauw, aan Kaisars en Kooningen 't hart in de schoenen doen zinken. Van den hooggeleerden Vossius sprak hy ook met verwondering: zeggende, dat men kracht, klaarheit, reuk, smaak, en alles, vondt in zyne schriften; en dat hy met een' arbeidtzaaligen yver goudtmynen loste uit zyn schatryk vernuft. Maar den Gezant Hugo de Groot hield hy voor den eenigen Fenix van alle geleerdtheit. Hoe Uitenbogaardts Kerkelyke Histori hem smaakte, leest men ook in zyne brieven. Onder de Predikanten zyn'er twee geweest, die, in de Veeluw woonende, (booven gemeldt) van hem, ten aanzien van dat gewest, Roozelaars onder de doornen geheeten werden,

[+]Zyn gevoelen van eenige oude en nieuwe Schryvers.

en beide om hunnen geest en weetenschap hoogh gepreezen: D'eerste, Conradus Goddaeus, hadt zeer geleerdelyk, in zuiver Latyn, der menschen aardt en zeeden, onder de gedaante van zeeker dier, ontdekt; en al boertende de weerelt haare plichten geleerdt: de tweede, Franciscus Martinius, zweevende op hooger pennen, braght een Neederduitsch gedicht, op 't lyden des Heeren, te voorschyn, dat waarlyk Drostelyk was, en met kracht van taal, aardige slaagen en schranderheeden, de beste dichters naar de kroon stak. Zyn oordeel aangaande de burgherlyke en [+] kerkelyke oneenigheeden hier te Lande, kan de Leezer merken uit zyne schriften; ook uit zyne inzichten oover de twist der Amsterdammeren met hunne Predikanten, belangende 't uitzetten van den Predikant Smoutius, en 't zitten der Wethouderen in [+]den kerkeraadt, in zyne brieven te leezen. In 't stuk van Godtsdienst was hy zeer oneenzydigh, en een vyandt van 't lichtvaardig veroordeelen. Alle naauwgezetheit, hardigheit en verdrukking, ter zaake van 't geweeten en 't geloof, was hem teegens de borst. Hier vereischte hy toegeeving en maatiging. Men verhaalt ook hoe zeeker treffelyk Kerkendienaar plagh te vertellen, dat hy, te Muide staande, de maatigheit in 't stuk van Godtsdienst van den Drost hadt geleert. Want als deez' Leeraar zomtydts op stoel wat te sterk teegens anderen yverde, wist de Heer Hooft, hem aan zyne taafel noodigende, de lessen der bescheidenheit en zachtigheit zoo krachtig in te boezemen, dat hy met'er tydt andre inzichten kreegh, en rekkelyker werdt. De Drossaardt maakte ook zwaarigheit om, in 't bedienen van zyn ampt, de plakkaaten teegens de Roomschgezinden strengelyk in 't werk te stellen. Hy hieldt ze, als zy uitspoorigh waaren, wel in orde, maar liet ze echter in stilheit met hunne vergaaderingen, zoo veel als eer en eedt lyden kon, begaan; zonder voor die ooghluiking, by uitkoop of gifte, den gantschen tydt zyner bedieninge, eenen penning te willen genieten. [+]Wyders was hy een ernstigh rechtsvorderaar, gevreest van de quaaden, bemindt van de goeden: zeer naauw van gemoedt: een haater van oneerlyk gewin: zoo verre dat hy zelfs van de verbeurtgemaakte goederen nooit iet wilde trekken, maar liet zyn deel aan de weduwen, oft erfgenaamen der misdaadigen, volgen; inzonderheit van luiden, die de handt aan zich zelven hadden geleidt; oordeelende dat zulks zonder zinneloosheit niet kon geschieden. In den burgherlyken ommegang viel hy heusch, en gespraakzaam, zeer afkeerig van hoofsche gemaaktheit, en zich houdende aan d'oude destige Hollandtsche eenvoudigheit, ook in 't stuk van kleedinge, zonder die t'elkens te willen verwisselen naar d'uitheemsche lichtvaardigheit. Tot een zinspreuk plagh hy

[+] *Ziet P.C. Hoofts brieven p.* 9. 47. 57. 58. 70. 74. 78. 77..

[+]Zyne bescheidenheit en maatigheit in 't stuk van Godtsdienst.

[+]Zyne rechtvaardigheit en andere deughden.

+in zyne jeughdt te schryven, *Veranderen kan 't*; en daarnaa, *Omnibus idem*, dat is, *By of voor allen de zelve*. Het eerste sloegh op het veranderlyk beloop der menschelyke zaaken: het tweede gaf te kennen, dat hy, alle menschen met gelyke billykheit en gedienstigheit gezint te bejeegenen, naar de verscheidenheit der geenen die hy voorhadt, van zich zelven niet verschilde. Naar die lesse zich draagende ontrent anderen, heeft hy genoeghzaam zonder vyanden geleeft; en ontging, dat zeldzaam was, de nydt, die gemeenlyk de doorluchtighste mannen tot het doelwit neemt daar ze haare lasterpylen op spilt. Zynde zelfs een vyandt van alle quaadtspreekentheit, die nooit zyn pen met het schryven van eenig pasquil of schendtschrift besmette, en niemandt zyne eere benam, of onthieldt, zoo lieten hem ook anderen zyn verdienden lof met vreede genieten; aanschouwende met goede oogen den glans zyner geleerdtheit, en den luister zyner deughden. Op zyne gezondtheit sloegh hy naauw acht, zeer gereegelt en maatig in't gebruik van spyze en drank. Om zyn gezicht, dat zwak was, te versterken, diende hy zich vroeg van brillen; en kon in zyne oude daaghen, zonder zulk behulpmiddel leezen. In zyne meeste beezigheeden zat hy zelden, maar las en schreef al staande. Ontrent d'opvoeding zyner kinderen zagh hy naauw toe, en was zeer yverigh om hen spoedigh tot kennis en weetenschap te brengen; eischende nette reekening van hunnen tydt. By zyne tweede echtgenoot, Vrouw +Leonora Hellemans, liet hy eenen zoon Arnout, en eene dochter Christina naa. Christina werdt ten echt gegeeven aan Koenraadt Burg, toen Scheepen en Raadt der stadt Amsterdam, maar nu Thresorier Generaal der vereenigde Neederlanden, en Heer van Kortehoef; dien zy vyf zoonen en eene dochter baarde. Arnout, naa zyn vaders doodt met d'orde van Sint Michiel vereert, en tot Leyde Doctor in de Rechten gemaakt, werdt daarnaa Commissaris, en seedert Scheepen in zyn vaderlyke stadt. Deez' trouwde eerst met Maria van der Hoeve, dochter van wylen den zeer geleerden en ervaaren Medecynmeester Robbert van der Hoeve, (by wie hy twee zoonen en drie dochters teelde) en, naa haar ooverlyden, met Anna van Hoorn, weduwe van Jan van der Heden. +Door deezen zoon is het leste stuk der Historien, 't welk tot ontrent het einde van de Landtvooghdye des Graaven van Leicester was gebraght, in den jaare MDCLIV aan den dagh gegeeven: tot groote blydschap en droefheit van alle verstandige lief hebberen des vaderlandts en der geleerdtheit. Want gelyk het hun ten hoogste verheughde zulk een aanmerkelyke beschryving der Leicestersche tyden te bekomen, zoo ryk van onderwys ontrent den koers, dien men hieldt, om met het schip van den Staat, tusschen

+Zyne zinspreuken.

+Zyne kinders.

+Het leste deel zyner Historien uitgegeeven.

de klippen van de staatsucht der vreemden, en 't oproer der ingezeetenen, de haaven der vryheit te bezeilen: zoo viel 't hun ook wel smertelyk, dat heerlyk werk zoo afgebrooken en onvolkomen t'ontfangen; buiten hoope van ooit iemandt te vinden, die 't zoo zou +derven of konnen hervatten, of voltrekken. Naaderhandt heeft ook de Heer Scheepen Arnout Hooft, in den jaare MDCLXXI, alle de werken van zynen vader (behalve de Neederlandtsche Historien) ten deele voorheene gedrukt, en ten deele tot dien tydt ongedrukt, by een verzaamelt, onder de pers, en in 't licht gebraght. In dit werk leest men ook de brieven, daar men den Drossaardt allerleevendigst in zyn eigen weezen aanschouwt: want brieven zyn in 't gemeen de eigentlykste afbeeldingen van 't verstandt en gemoedt der vermaarde mannen. Ook vindt m'er verscheide Vertaalingen van Tacitus, Plutarchus, Guikciardin, Lottinus, Sansovin, Bokkalin en anderen; met veele leeringen, uit +de lessen der staatkunde van andere volken getrokken. By dit alles komt nu de nieuwe druk der Neederlandtsche Historien, naar een boek, daar de Drossaardt de leste handt aan hadt geleidt; hebbende 't zelve op ontelbaare plaatzen verbeetert en beschaaft.

+Ook zyne andere werken.

+De nieuwe druk zyner Historien.

+Door dat onvergangkelyk werk, en al die andre schriften, zal de Drossaardt leeven, en met verwonderinge geleezen worden, zoo lang als men in Hollandt, of elders, menschen vindt, die de Duitsche taal en geleerdtheit beminnen. Laat dan nu voortaan, op dat ik de handt van dit taafereel, of deeze schets, zoodanig als ze is, aftrekke, zyne boeken den doorluchtigen mannen en Schryveren der volgende eeuwen tot een uitsteekendt voorbeeldt dienen, om hunne raadtslaaghen, daaden, en styl van schryven, naar te richten: den eersten om den vaaderlande getrouwe diensten te doen, de vryheit te verdaadigen, de wettige regeering voor te staan, en elk by zyn recht te handthaaven: den anderen om treffelyke daaden, met woorden die der zaake passen, bondigh op papier te brengen, en de liefde tot al wat loflyk is krachtighlyk in te boezemen.

+Besluit.

Register
Van 't leeven des drossaardts.

A*Chilles en Polyxena*. 6. 7.
Ansloo. 22.
Apollonius Schotte. 12.
Aulularia van Plautus, vertaalt. 8. 9.
Baake. 12. 16. 17. 23.
Barlaeus. 11. 13. 14. 15. 18. 22. 23. 24.
Batoos treurspel. 9. 11.
Bentivoglio. 24.
Bokkalin. 17. 27.
Brief van Hugo de Groot. 9. 11. 16. *Van P.C. Hooft*. 13. 16. 21. *Van C. Barlaeus*. 14. 18. *Des Koonings van Vrankryk*. 18. *Van F. Martinius*. 20. *Van C. Goddaeus*. 20. 21. *Van den Capucyn Broeder Gabriël*. 21.
Cartesius. 17.
Christina van Erp. 8. 10.
Constantyn Huigens. 12. 20. 23. 24.
Cornelis Pieterszoon Hooft 2. 3. 10. 11.
Drebbel. 2.
Doublet. 20. 23.
Erycius Puteanus. 21.
Franciscus Martinius. 20. 24. 25.
Fredrik Henrik, Prins van Oranje. 13. 21.
Gabriël, Capucyn te Leuven. 21.
Geeraardt van Velzens treurspel. 8. 22.
Gerardus Vossius. 15. 23. 24.
Goddaeus. 20. 21. 24. 25.
Granida. 7.
Hasselaars. 4. 9. 16.
Heemskerk. 7.
Henrik de Groote. 10. 11.
Henrik Hooft. 2.
Henrik Laurenszoon Spiegel. 5. 6.
Hollandtsche Groet. 13. 14.
Hugo de Groot. 5. 9. 11. 14. 15. 16. 24.
Jan Corneliszoon Hooft. 2.
Kaamer in liefde bloeyende. 5. 7.
Leonora Hellemans. 11.
Lodewyk de XIII, Kooning van Vrankryk. 18.
Marino. 24.
Maurits, Prins van Oranje. 7. 9.
Medicis. 18.
Menelaus. 9.
Montaigne. 24.
Mostaardt. 23.
Neederduitsche Academie. 9. 11.
Neederlandtsche Historien. 11. 12. 19. 20. 21. 26. 27.
Orde van Sint Michiel. 18. 19.
Petrarcha. 24.

Pieter Corneliszoon Hooft wordt gebooren. 2. *Zyn geslacht, vaderlandt, ouders*.. 2. 3. 4.. *Jeughdelyke oeffeningen*. 5. 6. *Zyne zucht tot poëzy* 5. 6.. *Reize*. 6. *Eerste rymen*. 6. 7. *Hy wordt Drossaardt van Muide*. 7. 8. *Zyne huwlyken*. 8. 11. *Zyne dichten, en tooneelspeelen*. 6. 7. 8. 9. 10. 13. 15. 16. 21. *Zyne Historien*. 11. 12. 18. 19. 20. 21. 26. 27. *Zyne vertaalingen*. 8. 9. 16. 17. 24. 27. *Zyn leeven op 't Huis te Muide*. 13. 23, *Hy wordt eedel gemaakt, en Ridder*. 18. 19. *Zyne quaalen en ziektens*. 21. *Zyn ooverlyden*. 22. *Zyne gestalte, gedaante, begaaftheeden, gastvryheit*. 22. 23. *Zucht tot de zanghkonst*. 23. *Gemeenzaame vrienden*. 23. *Zyn gevoelen van eenighe oude en nieuwe Schryveren*. 24. 25. *Zyne bescheidenheit en maatigheit in 't stuk van Godsdienst*. 25. *Zyne rechtvaardigheit en andre deughden*. 25. *Zyne zinspreuken*. 26. *Zyne kinderen*. 26. 10.
Pieter Janszoon Hooft. 2.
Pieter Kloek. 4. 16. 23.
Poirier. 22.
Rampzaaligheeden der verheffinge van de Medicis. 18.
Reaal. 11. 23.
Reigersbergen. 23.
Rethorykkaamer. 5.
Rochus van den Hoonaardt. 12. 23.
Samuel Koster. 6. 9.
Spiegel. 5. 6.
Staakmans. 12.
Tacitus. 16. 17. 24. 27.
Tasso. 24.
Tesselschaade. 23.
Theseus en Ariadne. 6.
Thuanus. 24.
Uitenbogaardt. 24.
Vertooningen. 7. 8. 9.
Virgilius. 24.
Vondel. 3. 4. 11. 13. 24.
Vossius. 15. 24.
Waapen des Drossaardts. 18. 19.
Waarenar. 8. 9.
Wikkefoort. 23.
Wyts. 12. 23.

P.C. Hoofts Opdragt zyner Nederlandsche Historien aan zyn' Hoogheit Frederik Henrik Prinse van Oranje, &c. &c.

***Doorluchtighste, hooghstgeboore Vorst, genadighste Heere*,**

ALEXANDER DE GROOTE, die, met het verpletten van de trotsste heerschappye des aartboodems, en met andre ongelooflyke aanslaaghen, ooverstrengelyk volbracht, dien tytel won; bekoorde dervoeghe d'uitsteekende verstanden, tot roemen zynes naams, dat, om dien onsterflyk te maaken, zich afsloofden (zoo men meent) oover de vyftigh pennen.

Geen minder getal, misschien, van schryvers, vrienden, vyanden, onpartydighe, Hoogh- ende Neederduitsche, Latynsche, Fransche, Engelsche, Italiaansche, Spaansche, heeft, aan 't vertellen van 't geen, sint den aanvang der beroerten, waar uit dit jeeghenwoordigh oorlogh ontstond, in Neederlandt is omgegaan, een groot deel zyner daaghen en nachten besteedt.

Niet vreemt: zoo wy 't zeldzaam beloop van 't ryzen en daalen der dingen, in meenigherley manier, slechts ter vlucht eens bezinnen; en hoe de hulk der vereenighde gewesten, herwaarts en derwaarts geschupt van de worstelende winden, eindtlyk, uit zoo grouwzaam een' zee, in deeze haaven van tydtlyke zaaligheit, niet zoo zeer gevoert, als geworpen, schynt: hoe de hooghstgedachte Vorst, vader uwer Hoogheit, ten onwille eener mooghenheit, die der Persiaansche geenszins waande te wyken, niet alleenlyk den eersten steen van deezen staat geleit heeft, maar dit zwaarlyvigh gebouw, ter tinne toe, opgetooghen; laatende, daarenbooven, twee zoonen achter, om 't zelve te dekken, en de voorhooven met metaale muuren te bevesten: alles met zoo gering een' hulpe van andren, en onder 't geduurigh rammeyen des vyands, op 't onbestorven metselwerk.

Men zal hier op bybrengen, dat dit werk gewracht is van de zienlyke handt Goods, die de bystere buyen, en buldrende baaren breidelde, in 't geweldighst haars woedens; en haar' hollende heevigheit leerde luistren naa den teughel, om te wenden en keeren, gelyk tot het uitrechten zynes raads, van tydt tot tydt, vereischt werd: dat hy den bootsluiden standtvastigheit instortte, om, zonder wanhoop, en onbeteutert, als 't

schip geenen duim boords booven waater had, op hunnen plicht te passen: dat hy, den peiloodten, in de donkre nachten des onweeders, geen' voorzight ontbreeken liet, om het, voor 't stranden, en stooten op klippen oft banken, te hoeden: dat hy, den nooit volpreezen Prinse Wilhem, wysheit en wakkerheit verschafte, om, als schipper en stuurman teffens, in d'uiterste noodt, zoo wel heilzaame orde te geeven, als geduurighlyk aan 't roer te staan: dat hy den zelven den arm booven 't hooft hield, tot scherm teeghens de geenen, die zich vermaaten de treflyke timmeraadje te steuren.

Gewislyk.

Maar dies te gedenkwaardigher is 't: en wie twyfelt, oft de zelve Godt de handt aan Alexanders toeleg gehouden hebbe, en hem, als een ge-reedschap, gebeezight, om zyn verhoolen besluit, geleeken, met reede, by een' grondelooze diepte, te volvoeren?

Het moghte, niettemin, wel zommighen vreemdt voorkoomen, dat ik my onderwind, zaaken, die, al oover een wyle, van etlyke schrandre, oft arbeidzaame hersenen, in onze taal gemeldt zyn, weeder in de zelfste te vertoonen.

Doch, hun gelieve zich te errinneren, dat eenen yghelyke niet alles te voore komt, en vaaken de tydt yet verborgens oopenbaart, 't welk, aanmerkelyk van zelf, ook dikmaals tot ontfouwing van 't ouwde dient, en, daaronder gemengt als nieuw, de zinnen aanlokt tot leezen en herleezen van geschiedenissen, zonder 't onthouden der welke 's Lands behoudenis last lydt.

Inzighten, wightigh (myns bedunkens) genoegh, om te verwerven, dat my de opspraak, in deezen, verschoone.

Dan, daar valt meer te zeggen, dat zoo licht niet te weêrleggen waar.

Want uw' Hoogheit ziet hier wel een' bus van dierbaare diamanten; maar slechtelyk gesleepen, en niet gekast naar de konst.

Waaroover ik schroomen zoude 't werk onder haar' ooghen te laaten verschynen; waare een deel van dien, buiten myn' kennis, zoo verre niet geraakt, en zeer genaadelyk bejeeghent geweest: hebbende uw' Hoogheit zich gewaardight, my, met eighen monde, te verklaaren, dat zy 't bondigh vond: neevens andre reedenen, hier voeghlyxt verzweeghen.

En, zeeker, de bondigheit heb ik voorneemelyk betracht: indien ook getroffen, gelyk ik vertrouw, naardien ze my, by oppervorstelyk vonnis is toegekent, zoo berouwt my deezes arbeids niet.

Want myn gewisse zal my dien mildelyk loonen, met getuighenis, dat ik my eenighszins jeeghens myne Landsluiden heb gequeeten, helpende hen aan middel om een' ryken schat van tydt te bespaaren: dewyl zy de stof en omstandigheeden van een' zeer breeden handel kunnen plukken uit een beknopt bundel van blaaden.

Deeze, uit zich zelve te laf van lucht, doch riekende naar 't lof der Nassauwsche Lauweren, en doorstooft met geur van Oranje bloemen, koom ik, aangetroost door zoo eerlyk een oordeel, in aller onderdaanighsten ootmoedt, opdraaghen en toeëighenen aan uwe Hoogheit.

Niet om onder haare veilighe hoede te schuilen, teeghens haat, verwekt door de vryheit van mynen styl: dewyl ik in een Landt leef, daar, mits de orde, gehouden by uw' Hoogheit als 't Hooft, en de Rechtshooven, samt andre laagher vierschaaren, niemandt voor onwettigh geweldt hoeft te vreezen.

Noch min om in bescherming teeghens de smaalers genoomen te worden: zynde billyk, zoo zy my met reede berispen, dat ik het, niet alleenlyk dulde, maar ook, voor onderwys, met eenighe blydschap, aanneeme; indien zonder, dat ik 's my weinigh kreune, verzeekert dat het Ryk der onreede niet lang staan kan: behalven dat het naar byster onbeicheidt smaaken zouw, uwer Hoogheit, onder haare meenighvuldighe zorghen, het intoomen der laakzieke tongen te verghen.

Immers zoo luttel tot bewys van dankbaarheit, voor deughd, my en den mynen, zoo in 't gemein, als in 't bezonder, gedaan van haar hooghloflyk Huis: gemerkt het ongerymt waare, ouwde weldaaden, met verzoek om nieuwe, t'erkennen: en my meer aangroeyen dan afgaan zal, zoo uw' Hoogheit ('t welk ik eerbiedelyk bid) met haar' ingebooren' aanminnigheit, die, gelyk haar' Vorstelyke vuist maghtighe steeden, alle groote harten veroovert, deeze gaave ontfangt, zonder zich haarder geringheit te belghen.

Maar (gesprooken in Hollandsche rondigheit) eigentlyk om de blinkende boekstaaven van den glooryryken naam uwer Hoogheit, op het voorhooft deezer dochter van myn zwak vernuft te prenten; op dat haar' ongedaane troony, bescheenen van zoo heldere straalen, ten minste zich, als kaersschoon, darre ontdekken; en voortkoome, met een' glans van geleent licht, op de lippen, die bestaan het blaakend bedryf der naamhaftighe helden, braave blixemen van oorlogh, klaare leytsterren van raadt, te verhaalen.

Doch kruipt'er eenighe heimelyke hoope onder; dat het graan van grootmoedigheit en andre Vorstelyke deughden, 't welk in den schoot deezer Historie steekt, indien uw' Hoogheit verstaan moghte het daaruit te doen raapen, om gezaait te worden in den begaafden geest van den Koninklyken Bruidegom, haaren zoone, misschien yetwes bybrengen zal, tot den oovervloedt van den gelukkighen oest, dien zich alle lief-hebbers des vaaderlands, zelfs in de lente zyner jeughd, belooven van eenen akker zoo wel geaardt en gebouwt.

Voorwaar, de Poëzy, wyd afweidende dikwyls, niet alleenlyk van de waarheit, maar ook van haaren schyn, vermeet zich, de menschelyke gemoeden, met lust tot lof, t'ontfonken, en hunne gedachten, uit het slyk, ten heemel te voeren.

Jaa, de slordigh (doorgaands) gedichte deunen, Romans geheeten, hebben (naar dat men leest) den Markgraaf van Pescara, Fernando d'Avolos, in zyn' jonkheit, zoo dorstigh naa de vermaartheit gemaakt, die hy, in 't groenste zyner manlyke jaaren, bejoegh.

Wat vuur, wat vlam van yver naa gloory, gelooven wy dan, dat, in een' rechtschaape borst, een' stemmighe History zal stooken? booven al, zoo zy de zaaken onzer eeuwe, de vroomheit onzer eighene Landsluiden, meedeburgheren, bloedtverwanten, ter baane brengt?

Want de luister van de dappere daaden der geenen, die eenen yghelyke naast bestaan, ontsteekt een ziel, waarin slechts van eedelzinnigheit een geinster glimt, met een' gloedt van graatigheit om hen, in weldoen, t'achterhaalen, oft verby te streeven.

Op welke eighenschap van onzen aardt Virgilius ooght, daar Andromache AEneas naa zynen Ascanius vraaght, oft hy, zich spieghlende aan vaader en oom, tot de oude manhaftigheit zyner af koomste yetwes wort opgewekt.

> *Ecquid, in antiquam virtutem, animosque virileis*,
> *Et pater Aeneas, & avunculus excitat Hector?*

Men hoore hierop [*]T. Manlius. Als een Waal, ooverkloek van lyf en leeden, met roepen uit al zyn' maght, op een' brug tussen de twee leeghers, den vroomsten man, dien Rome hadde, voor de kling vorderde; en de bloem der Roomsche jeughd lange stom stond, schroomende den strydt te weigheren, en ongezint tot verzoek van oorlof om een kans van 't hooghste gevaar te waaghen; quam Manlius, getreeden uit zyn standtplaats, den [†]hooghgezaghebber T. Quintus Poenus dus aanspreeken: *Veldtheere, nemmermeer zoud' ik, zonder uw bevel, buiten de ordenen vechten*: *niet al zaagh' ik de zeeghe zeeker. Indien ghy het toelaat, ik wil dien grooven beeste toonen, dewyl het, voor de krysteekens der vyanden, zoo trotse sprongen doet, dat ik uit den geslaghte gesprooten ben, 't welk den drom der Waalen van de Tarpeier klip heeft afgesmeeten*. Men zie hem daarop. Hy velt den snorker; strykt hem een' bloedighe keeten van den hals, en met de zelve, gehangen om den zynen, naa zyn' spitsbroeders toe; die hem met den bynaam Torquatus vereeren.

Wyders, gelyk wy, tot naawandel van onzer maaghen achtbaare werken, door afmaaling der zelve, heftelyk worden aangedreeven; alzoo vlyen wy ons gemaklyk tot het goedtkennen, en inzuighen der deeghelyke meiningen en hartstoghten, aan hen gespeurt.

My, die met de verheevene luiden nauwlyx op eenen dagh te noemen ben, heught noch, hoe ik, in myne kindsheit, mynen zaalighen vaader, keerende, van de Doorluchtigheit der Paltsgraavinne, zuster uwer Hoogheit, t'Amsterdam te bewelkoomen, toen zy naa Duitslandt reizde om haar huwlyk met dien Keurvorst te voltrekken, hoorde zeggen, dat hy de naakoomelingen van zynen Heere den Prinse Hoogh-

* *In 't zeevende boek van Titus Livius.*

† Dictator.

loflyker Gedachtenisse, niet aanschouwen kon, zonder dat hem de vernieuwing, van 't geen wylen zyn' Vorstelyke Doorluchtigheit, voor deeze Landen, gedaan en geleeden had, tot weenen beweeghde.

Welke teedere woorden, van dien ernstighen man, my zyn gevoelen en geneeghenheit zoo diep inboezemden, dat z' 'er, misschien, niet veel onvaster zaaten, toen ik ze enkelyk geloofde op reede gegrondt te weezen; dan jeeghenwoordelyk, nu ik, door 't oordeel allengskens wat gerypt, en de berichting gehaalt uit meenigherley lesse, myn waanen in weeten verwisselt vind: hoewel my, nocht deeze, nocht andre zucht oft inzight, heeft, weetends, teeghens de waarheit doen zondighen, oft yets van belang in duister houden.

Wy merken, ten teeghendeele, hoe de slimme voorgang der ouwderen, met schier onweederstandelyke kracht, de kindren ten dwaalweeghe verrukt.

> *Sic Natura jubet*: *velocius & citius nos*
> *Corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis*
> *Cum subeunt animos authoribus*.

Niet lichtelyk, nochtans, valt zulk een' eerloosheit op yemandt te vermoeden, dat hy, ziende eenigh zyner voorzaaten schelmstuk leelyk uitgeluidt, by de boeken, die (hoe slecht zy ook zyn) rechtspraak oover de faam der uitmuntende persoonaadjen pleeghen, de vuile voetstappen zouw darren denken te volghen.

'T welk verstaan warde, als aangeroert ten opzien van vreemden: zynde de stam Nassauw zoo zuiver van schandtvlekken, dat de spruiten, in onpartydighe Historien, niet snoods van de haaren zouden kunnen ontmoeten, waaraan zy zich vergaapende, van 't pryslyk padt moghten afslaan; nochte, derhalven, eenighe lastertaal, om haar tot waarschuwing en leere, teeghens dooling te dienen.

God, d'Allerbeste, d'Allergrootste, geeve dien heerlyk gekroonden boome, wiens dorren ons met gewisser angst benauwen zouw, dan 't versterven van den Ruminalen de Roomsche gemeente, die 't voor een voorspook van den val des Ryx hield; geduurighlyk te groeyen, en, met zyn' bloeyende telghen, alle onderzaaten, teeghens de Spaansche hitte, en allerley onweeder, te beschaaduwen, en te beschutten.

Met welke wensch, ontworpen in 't inwendighst zyns harten, in alle eerbiedenis de zeeghbaare handt uwer Hoogheit kust, en zich, op 't needrighste t'haarwaarts nyght,

Doorluchtighste, hooghstgeboore Vorst, genadighste Heere,
UW' HOOGHEITS

Getrouwste onderdaan, en ootmoedigste dienaar,
1642.
P.C. HOOFT.

Op den Nieuwen druk der Nederlantsche Historien Van wylen den Heere P.C. Hooft, *Ridder van S. Michiel, Drost van Muide, Baljuw van Gooilant*.

Monumentum AEre Perennius.

G*Ewenschte druk, om geesten te verblyden!*
Vont Neêrlant zich aen Haerlem ooit verplicht
Voor arbeit, dien de drukpers braght in 't licht,
Van zoo veel nuts, na Laurens Kosters tyden?
Het grootste, dat den dagh in 't Neêrduitsch zagh,
Komt, ruim zoo schoon als eertyts, voor den dagh.

'k Zie H O O F T hier in zyn hooftwerk, 's Lants Histori,
Beschaeft, volwrocht, en van zyn leste hant;
Waer by de geest en nette pen van Brandt
's Mans leven, en de helden, rykst van glori,
Of meest befaemt, veel schooner van gelaet
Door byschrift toont, dan door panneel, of plaet.

Hoe kan myn dicht zyn' dankplicht hier vergeeten?
Op, dichters; op, Bataefsche Helikon.
Hier vloeit een vliet, een klare hengstebron,
Voor uwen geest, van poëzy bezeten.
Nu drinkt u vol, nu dompelt u met lust
In zulk een' stroom, die zorgen wekt en sust.

Leert, op myn woort, (*magh iemants woort hier gelden*,
Die op Parnas niet heel is onbekent)
Uw moeders tael, als H o o f t hier was gewent
Haer' rykdom, kracht, en zuiverheit te melden:
Ziet H O O F T S vernuft de kunst af hier en daer.
Dan zweeft uw styl niet laegh, noch middelbaer.

Geen wetenschap is dan zoo hoogh te zetten,
Als poëzy, recht hemelsch door de gunst
Van dien Apol. Of wint het d'eedle kunst,
Die ontucht houdt in toom door wyze wetten,
En woest gewelt door Staetbeleit braveert?
'k Zie in dit boek de Staetkunde uitgeleert.

De Griek magh dry Bevalligheên verzieren:
Men vintze in 't werk, daer geen verziersel gelt,
Als waarheit hier Welsprekentheit verzelt,
Met Wysheit, gaeuw te roer in 't lantbestieren.
Dat drytal leght, ter eere van den Drost,
Zyn krachten aen dit eeuwigh werk te kost.

De Waerheit, uit een' oceaen van schriften,
In zucht en tael verschelende, opgevischt,
Vershoont geen vrient, noch helt, die zich vergist;
Verzwyght geen deught by vyantlyke driften,
Geen Staetgeheim, van niemant meer ontdekt;
En voert het woort zoo ront, als onbevlekt.

't Welspreken toont het oproer, hoe verwildert,
't Gevecht, hoe fel en bloedigh, 't lantgevaer,
Hoe byster, zoo beknopt, zoo net, zoo klaer,
Als waer het niet beschreven, maer geschildert;
Der oudren deught by d'afkomst zoo vermaert,
Dat elk zich schaem', die van dien stam veraert.

De wysheit melt alleen geen brave daden,
En snoodt bedryf, maer raetslot, oogemerk,
En inzicht, en de bronaêr van elx werk;
Schakeert, borduurt, gelyk met goude draden;
Bezaeit dit kleedt met spreuk en les van Staet,
Als perlen in een vorstelyk gewaet.

O wonderwerk, by blinden, vol verkeertheit,
Alleen gelaekt! ô Hollantsch taelcieraet!
O Staetkompas! ô school van raet en daet!
Uw waerde recht te zien ontdekt geleertheit,
Die oogen heeft. ô gout- ô zilvermyn,
Vol schatten, waerdt gezocht met moeite en pyn!

Gy levert ons, 't geen niemant kon beseffen,
Verwachten in de Nederlantsche spraek;
Helpt heugen aen veel rampen met vermaek;
Leert wie hier spreekt zich zelven overtreffen;

Vernoeght ons, maer verzadight nimmermeer,
En lokt en leert de leerzucht altyt weêr.

Elk worpt wat hene, en kladt op zyn papieren:
Maer schryven heeft wat in: wat daer gemelt,
Gezwegen dient, verstaet dees letterhelt.
Civilis vecht voor 't recht der Batavieren
By Tacitus, den Romer, niet alleen.
Thucydides herleeft voor ons Atheen.

Dit 's Tacitus, door't slyten van zyn blaren,
In mergh en bloet verandren: *dit 's verstant*,
Gebruikt ten dienst van 't vrye vaderlant:
Dit 's arrebeit bykans van twintigh jaren,
Die leven zal, zoo lang een Batavier
Wil sterven voor zyn trotse leeuwsbanier.

Wie reikt zoo wys de lant- en watertoghten
Van onzen tydt aen volgende eeuw op eeuw?
Wie stelt te boek, hoe Hollants fiere Leeuw,
Besprongen van ontelbre roofgedroghten,
Ontwaekt, en brult, en vreeslyk van zich tast?
Dat eischt een' styl, als H O O F T S histori past.

Dat werk vereischt een' Fenix van een schryver,
Die op zyn schacht onze oorloghsblixems door
De wolken voere, op 't oude heldenspoor.
Puikschryvers, valt aen 't werk met lust en yver:
Maer, zoo uw pen zich eer en duur belooft,
Begint toch niet in 't Neêrlantsch zonder H O O F T.

J. VOLLENHOVE.

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien sedert De Ooverdraght der Heerschappije van Kaizar Karel den Vyfden op Koning Philips Zynen Zoon.
Eerste Boek.

[+]**H**ET gewest van Nederlandt hebben, naa 'et sloopen des Roomschen Rijx, verscheide wetplichtighe Vorsten by stukken beheert. De vrydoom der Eedelen en Steeden is door ridderlyke diensten, en rustigh inwillighen van schattinghen, allengskens aangewonnen. Maar, met zyne huwelyken door te dryven, die van anderen te steuren, niet zonder toedoen van snoodtheit en geweldt, ook ten deele by erffenis en aankoop, [+]is 't den huyze van Borgonje gelukt, zich entlyk de trefflykste leeden des zelven landschaps in te lyven, ende eenen hoofde t'onderwerpen. Deezer grootheit, waanende 't Recht t'ontwassen, verdroot het een' regeering op voorwaarde te voeren: en zelfs in tytel den geenen te wyken, die in middelen niet teeghens haar op moghten. Dies viel [+]men in bekooring van koninglyken naame, en leydde toe op t' zaamensmelten van alles, om het te mooghen houden en handelen, als een welverknocht, en gevolghzaam Ryk. Dit had veele voeten in der aarde, om 't verschil van zeeden, taale, en, booven al, vryheeden der volken: zynde de vryste, op den voet der min vrye, niet te krygen met gemoede, ende 't vergelyken van de [+]min vrye met de vryste, der kroone te naa. Dat'er Karel de Stoute, dieze, met schepter, en andre sieraaden, merken der majesteit, al gereet had, niet door raakte, schortte aan zynen aardt, bet geneeghen tot de hachlykheit der oorloghe, ende te brusk, om, door veerzienigheit ende voorbereiding, dus een stuk te beleiden. Ook hielden de Fransche listen zijne zaaken in 't war, poogende den toeleg, op Vrankryx ontleedinge, hem met afscheuren van eenighe slippen, ten behoef van Duitsche Heeren, betaalt te zetten. Karels naazaat was'er de man niet toe, maar een' dochter, die genoegh te doen vond, om haar' achtbaarheit, teegens eighen' onderzaaten te verdaadighen. Haaren zoone Philips, uit der maate verheeven door 't huwelyk van Kastilie, vielen achtentwintigh jaaren leevens maar volle kort, om zich te vesten in 't nieuw bezit. Dies scheen dit werk gewacht te hebben naa de fortuin van Karel zynen eerstgebooren; dien, boven de erffenis der

[+]*Aaloude staat van Nederlant*.

[+]*'T vereenight onder 't huys van Borgonje*.

[+]*Toelegh op onbepaalde heerschappije*.

[+]*Dat werk haapert*.

kroonen van Spanje, Siçilie, Napels, en eener riste van Vorstendoomen, d'Indische schatten in den schoot vielen, en, in 't groenste zijner jeught, het Kaizarryk werd opgedraaghen. Daar het geluk noch toesloegh, dat Adriaan van Uitrecht op den Roomschen stoel raakte; van wien te vermoeden stond, dat hy, als een maaksel zyner handen, hum zoude naa den mondt zien, en zynen aanslaaghen, met het Pauzelyk gezagh en vermooghen, dapperen naadruk geeven. Doch de gestrooitheit zyner Staaten, ende naayver der gebuuren belemmerden hem, met krygh op krygh, beroerte op beroerte, zyn' armen van zelf jookende om alles t' omvaademen; dat lydigh [+]reiken aan had, en geen'klem. Philips de tweede van Spanje heeft entlyk gewaant des meester te worden, en door 't quaalyk neemen van de maate zyner maght, zich zelven, en deeze toen zoo gezeeghende gewesten, in een oorlogh geworpen, dat nu in 't drientzeventighste jaar gevoert wort. Beginnende [+]met de regeering van deezen, ben ik voornemens, myn verhaal zoo verre t'achtervolghen als leeven en leedige tydt zullen toelangen: 't welk Godt te zyner eere, en ten dienste des Vaderlands gedyen laate. Ik gaa een [+]werk aan, dat opgeleit is van lotwissel en meenigerley geval; gruwzaam van veldslaagen, waaterstryden, beleegeringen; bitter van twist, warrigh van muitery; bekladt van moorddaad buiten de baan des kryghs; wrang van wreedtheit, zelfs in pais. Voorspoedt, teghens, thans vreede met uytheemschen. Strax inwendighe partydigheit, en oorlogh daar uit ontsonkt. 'T zelve plotselyk gesmoort; en weeder stilte, maar geterght. D'inboorling onder zweep gebracht, en gedreeven tot de waapenen. Voorts verstooren van steeden, scheuren van kerken, verwoesten van Landschappen, zeeden en godsdienst. Terwyl men elkanderen plaaght, 's hemels plaaghen op den hals gehaalt; aardtbeving, pest, honger, harde winters, hooge waaternoodt, verdrenken van dorpen, volk en vee. Hoofden der regeeringe verdreeven. Vorsten om land en luiden geholpen. Alle oorden van Europe vervult met ballingen. Feller woeden ten hoove. Wetten, herkomsten en handvesten met voeten getreeden. Twee van de doorlughtighsten der Christenheit, treflijk getal van Eedelen, op schavotten gestorven. De Prins van Oranje in 't hart van Hollandt, in 't midde van staatjonkers en lyfwacht, ontlyft. Zelf 't heerschendt huys, maar aan twee leevens hangende, aan tween gesplitst, en 's Koninx eenighe zoon, 's lands naaste erfgenaam, door 's Vaders bevel, ter doodt gebracht. Meenighte van menschen, omgekoomen door beuls handen, ter zaake van 't geloof. Onnoozel bloedts vergieten, voor een ridderstuk, geroemt. Eenen ygelyke de eigendoom van hals en haave in twyfel getrokken; thans uitdrukkelyk afgeweezen: en den geenen, dien men nocht kettery nocht weederspannigheit wyten kon, ooghluiking, en dulding te last geleit. Afkoomst en middelen voor misdaaden gereekent, en geen gevaarlyker ding, dan de deughdt: voor al, maatigheit en bescheidenheit. Ook van schudden en schalken 't verheffen immer soo haatelyk als hunne schelmeryen: terwyl zommige, aan bisdoomen en priesterlyke hoogheit, andere aan wereltlyke ampten en eeren, als in roofgoedt geraakt, alles dreeven en droeghen, draayende de regeringe op hunnen duim. Burgher tegens burgher, maagh tegens maagh, opgehitst; en dien 't aan vyant gebrak, van zyne vrienden verraaden. Niet zoo onvruchtbaar een' tydt is 't nochtans van deughden geweest, oft zy heeft ook stichtelyke exempelen voortgebracht. Goedt en bloedt, van den eenen broeder by den anderen opgezet. Erntfeste trouhartigheit aan persoonen van verschillende gezintheit beweezen. Zamelpenningen, uit het diepst der borze gewilligh opgebracht, ter liefde van 't landt en de vryheit. Brandt van yver tot godsvrucht en goede werken. Verlaaten van huis en hof, om het voor best gekooren verstandt. De doodt, en wat in aller pynen maght

[+] *Philips de tweede denkt het deur te dryven.*

[+] *Aanvang der Historie.*

[+] *Stof der zelve.*

t.o. 2

was, standtvastelyk geleeden. Zeltzaame zachtzinnigheit in de hitte van 't vechten. Meer dan mannelyke moedt door vertwyfeltheit gewet. Voordeel oovergegeeven uit enkele goedthartigheit, en vyandt gespaart, op geen zoo goedt wêerom. Kloekheit van raadt, staagh waakende achterzorgh en voorzienigheit. De splinterighste, en keetelighste zaaken door 't intoomen van hartstochten, met taaye lydtsaamheit beleidt: en in de stormen van den staat, op 't scharpste gezeilt. Der wyze, dat veele eeuwen herwaarts geen' stoffe geleevert hebben, die ryker zy in allerley leeringen van 't beloop der wereldsche dingen, oft wonderlyker, oft waarneemens waarder, [+] tot onderwys van Vorsten en volken. Naa dat Kaizar Karel (mits hem, oft zyne gezontheit, daar hy 't op leidde, oft zyn gewoonlyk geluk begaf) moede des bewinds, en onmaghtigh der zorghen, zynen zoone, gehult al in den jaare vyftienhondert neghenenveertigh voor aanstaanden Vorst der Nederlanden, de lessen der regeeringe had ingescherpt, en hem,

[+] *Kaizar Karel staat de regeering af*.

[1555]

[+]des uchtens op den vyventwintighsten van Wynmaant des jaars vyftien-hondert vyvenvyftigh, tot Hooft der orde van 't gulde vlies, ingevoert; quam hy, leunende op de schouder des Prinsen van Oranje, en voorts verzelschapt naar de staatlykheit der zaake, in de vergadering der algemeine Staaten, daar op tot Brussel beroepen, verschynen: en, als door eenen van zynen heimelyken Raade de redenen zyns voorneemens verhaalt waaren, droegh, bevestigende de zelve met weinigh woorden, aan Koning Philips, het reght der heerschappye, al ende aallyk over. De Staaten, hebbende door monde des [*] Loontrekkenden Raadsmans van Antwerpen, getuight hoe wee het hun deede, zoo loflyk eenen Vorst te verleggen, bewillighden in zynen wille. De Koning daar op, vallende zynen vader te [+]voet, met heusche vermaning zyner zwakheit, tot zulk eenen last, verklaarde dankelyk, dat hy, als buigende onder zyn welbehaaghen, dien was aanvaardende, ook onder belofte van zyne liefde tot den lande, door een' [+]genaadighe en rechtvaardighe regeeringhe te doen blyken. Voorts opgestaan, wendde zich tot de vergaadering, met wensch om de goede geneeghenheit, die hy hun droegh, te konnen uitspreeken: en zich beroepende, op zyne ongeoeffentheit in de taale, te weeten de Fransche, die hy gebruikte, gaf het woordt den Bisschop van Atrecht oover, die 't, met groot sieraadt [+]van wel zeggen, uitvoerde. Met eene nam vrouw Maria weduwe van Hongarie, die de Stadhoudery van haars broeders weghe, vyventwintigh jaaren, bedient had, haaren oorlof van den zelven, en de Staaten: en kreeg een afscheit vol eerbiedenis. Toen ontsloegh de Kaizar de onderdaanen van den eed; teekende en zeghelde, met eigene handt, de brieven deezer opdraght; zette den Koning in zynen troon, gaf hem zynen zeeghen, en vertrok. Aan Philips, alzoo gezeeten, werd daatelyk manschap gedaan, uit den naame der Landzaaten, 's Kaizars zegel gebrooken, het zyne te voorschyn gebraght, en daar mede eenighe brieven van genaade en andere bescheiden gevest. [†] Maar die van Hollandt hoedden zich wel van hem zoo raauwelyk te zweeren; toefden tot des anderen daaghs; en naa dat toen de Koning eerst den eedt, gedaan dien lande in den jaare vyftienhondert neghenenveertigh van hem als erfwaghter zyns vader, vernieuwt had, vernieuwden [+]ook den hunnen, uit den naame der Staaten. Tot behoef van den nieuwen Vorst, die, te vooren vereert met de kroonen van Napels en Siçilie, de Engelsche behuwt had, deed ook de zelve zyn vader, binnen weinigh daaghen afstandt van de Ryken van Spanje, Indie, en alles wat hem onderworpen was,

[+] *'T jaar 1555*.

[*] Pensionaris.

[+] *De Staaten dragen verlof*.

[+] *Philips aanveirtze*.

[+] *Vrouw Maria neemt haar afscheit*.

[†] *De Hollanders zweeren niet, voor dat de Koning hun eedt gedaan*

[+] *Philips koomt in 't bezit van alles, behalven 't Kaizarryk*.

uitgezeit het Kaizarryk. Want hoewel men, door alle weeghen, [+]gearbeit had, om de keur der Duitschen op hem te doen vallen, zoo bleef hy nochtans uitgeslooten door Ferdinand zynen oom, die over lang Roomsch Koning verklaart was. Aan deezen zond Karel de kroon, by den

[+]*Kaizar Karel reist na Spanje*.

[+]Prins van Oranje: en hebbende zynen zoone de rust van Nederlandt, en 't luisteren naa 's Prinsen raadt hooghlyk bevoolen, trok ten naasten jaare naa Spanje, om 't ooverschot zyns leevens toe te brenghen in zeeker klooster ten platten lande, op een inkoomst van hondert duizent kroonen. Alzoo werd Philips de tweede, in de geboorte zyner grootheit, een geweldigh Koning, en tot een' vreeze van de krachtighsten in Christendoom, [+]om de mooghenheit en meenighte zyner Staaten. Booven al trof hy Nederlandt in 't breedste van zyn bloeyen, bebouwt met meer dan twee hondert steeden, hondert vyftigh oopene vlekken, zoo goedt als veele bemuurde steeden, zes duizent dorpen, alles vol van inwoonders, rykdoom, neeringhe, welvaart en weelde, tot dartelheit toe. De Landzaaten, als doorverwt van langher handt in den eedt des huis van Borgonje, en 't hart vol hebbende van de majesteit der zaaken door Kaizar Karel loflyk gevoert, waaren geneeghen tot d'uiterste proeve van trouw, en schuldige onderdaanigheit, blykende by vier hondert tonnen schats, opgebracht in neeghen jaaren. Dit volk, gesprooten uyt de Belghen, die Caesar boven al de Waalen, nu Fransoizen genoemt, stelt in vroomigheit, was noch na zyn af koomst aardende; dapper te lande, en zonder wêergaa te waater: inzonderheit die van Hollandt, voor de welke die wereltwyste Tacitus het glooriryk vonnis velt, dat zy in strydbaarheit oovertroffen al die van Duitsch geslacht ooyt oover Ryn quaamen woonen. Het was wel geschaapen ter deughd, goedertier, nyver, vernuftigh, vermaart in konsten en wetenschappen, afkeerigh van trots-en dubbelheit, traagh tot oorlogh en oproer; te meer, door dien zyn' hooftoeffening bestond in koopmanschap, en handeling met medeburghers en naabuuren. Maar daar schuilde een heimelyk duchten, dat de liefde der gemeente tot den Koning, niet zoude erkent worden, met de bejeegheninghen, waar toe zy gewent was van zyne voorzaaten, die haar met alle aanminnigheit gestreelt en gestooft hadden. Want hy zette, daar op, een' andere wyze; nocht mêewaarigh, nocht gespraakzaam, niet kennende dan de Spaansche taal, en wat gebrooken Walsch. Van de manieren ook der Spanjaarden, zoo stoffende, zoo opgeblaazen (immers onder vreemden) zoo bedekt van harten, ongemeenzaam en belghziek, stak yder de walghe. Daarentegen hunne altydts nuchtere bequaamheit, stemmighe deftigheit, ernstighe wakkerheit, gestadighe vlytigheit, beleggende zorghvuldigheit, moesten den naam van grimmigheit, grootsheit, schalkheit, baatzucht, eindthoudenheit; en (om dat ze den Nederlanderen niet zoo eighen, of in den weghe waaren) de deughden gelyken last van haat draghen, als de gebreeken. Noch sloegh hier toe, dat dewyl de stadhoudery des Heeren van Chevres, die hen met onlydelyke bezwaarnissen gefoolt, en met allerley vonden van onverzaade gierigheit, in paize geplondert had, den Spanjaarden in den krop stak, zy qualyk beveinsden de hoope van als nu daar af hun verhaal te hebben; jaa reeds tot Antwerpen en elders maghtige moedwil bedreeven, en de meester maakten. De leere van Luther en anderen zich kantende teegens de Roomsche, was ook by veele landzaaten vuirighlyk aanveirt, en verwyderde hoopen harten van den Koning. Want hy had onlanx het Pausdoom in Engelandt weeder helpen oprechten: van waar wel dertigh duizent zielen gevlooden waaren, en verspreit, voor een groot deel, door Neêrland, zoo wel als hun gevoelen. En hy liet zich, zoo 't scheen, aan geen ding meer gelegen zyn, dan aan't handhaaven der plakkaaten van den Kaizer zynen vader op dit stuk, die men zeidde, dat, meer met bloedt dan met inkt geschreeven, maghtighe meenighte van menschen, wel tot vyftigh duizent toe, 't leeven gekost hadden. Ende al hadden der veele, bewimpelende met Godsdienst hunnen toeleg, om den Staat het onderste booven te keeren, en alle Godvruchtigheit uit

[+]1555.

[+]*Staat des Lands op dat pas*.

+te róóyen, d'uiterste straffe verdient; zoo was nochtans dat branden, bloedtstorten,
drenken, delven, hangen zonder ophouden, ysselyk. Jaa, 't verwekte zelfs in de +1555.
puirlyk Roomsgezinden, die toen noch verre de meeste waaren, groote deernis
en mededooghen; te meer om dat de geestelykheit met haar vleesselyk leeven, en
het dryven van al te bystere ongerymtheeden, den luiden de kerk tot een' arghernis,
en zulk eenen afkeer maakte, dat ze snakten naa allerley lucht van verandering: en
om dat, gesoorteert met de snoodsten, wreedelyk om lyf en goedt raakte groot getal
van persoonen, eenvoudigh, onnoozel, en die gewisselyk niet dan God en hunne
zaaligheit zochten. De Grooten 's lands en getytelde Heeren, gewoon den Vorsten
naast aan 't hart te legghen, en met de blaakenste straalen der jonste bescheenen
te worden, zaaghen zich verschooven, en de vreemdelinghen in bezit van den
Koning. Dit drukte te meer, oovermits de voorspoedt een gevoelen ingevoert had,
dat het heerlyk leeven in verquisten bestond; en de dwaas heit van den meesten
hoop daar af een' manier gemaakt, die ook de vroeden verrukte. Deeze overdwaals
heit voedde en steef men, doende van de grootsten uit Spanje, den eenen achter
den anderen herwaarts ontbooden, in luttel maanden doorbrengen, zoo veel hy in
vier of vyf jaaren t' huis kon inspaaren; en de Nederlandsche, zich doch anderszins,
nocht op Italiaansche raadigheit, nocht op Spaansche deunheit verstaande, door
hoomoedt en trotszucht, vervallen in overdaad lastig voor Vorsten, in armoede
naulyx voor slechte burgers te verdraaghen: 't welk booven al waaghhalzen maakt.
Maar averrechtsche arghheit zagh voor een diep geheim van Staat aan, 't berooit
maaken der maghtighen, als oft zy door behoefte gedwee wordende, bet aan de
handt hadden te gaan. Ten zelven einde gebruikte men hen, in hooghe
oorloghsampten en glimpighe gezantschappen, op zoo maagher een' teerpenning,
datze'r schatten van 't hunne inschooten. Des Konings breedstrekkende maght,
ooverwooghen by de Wyzen, werd ook niet geoordeelt van zulk een' klem, als de
gemeene waan wel uytblies; maakende de gescheidenheit zyner Staaten, slappe
lendenen, en de leeden onhebbelyk, om 't een t'ander ten dienste te staan. Behalven
dat een eindelooze omtrek van zoo veele grenzen, met onlydelyke kosten moest
bezet, oft, tegens meenighen inval bloot, blyven. Nederlandt nochtans had, uit der
zee, niet te vreezen, geduurende de vermaaghschapping met Engelandt. Zelfs, by
scheiden van den bedde, behoefde Elizabet, naaste erve tot die kroon, tydt om te
begroejen in de regeeringe, over een volk, dat zoo vlót plagh te weezen, in zyne
gehoorzaamheit, en gereedt tot omhelzen der gunste van den eenen oft den anderen,
die reght tot het Ryk voorwendden; daar 't alstoen niet aan ontbrak. Duitslandt
scheen 't eer tot een'rug, dan te vyandt te mooghen hebben, gemerkt het meeste
deel aanhing den Kaizar, zynde mede van den huize van Borgonje, en by versterving,
in hoope van die erffenis: hoewel de telghen van Duitslandt en Spanje, in maar
matelyk verstandt t'zaamen stonden. Het zy dan waar, oft hier uit vermoedt niet
verziert te zyn, dat het den Bisschoppe van Atrecht gemist was Maximiliaan,
Ferdinands oudsten zoon te vergeeven, aan wien men groote bescheidenheit, in 't
stuk van 't geloof, speurde. D'andere Vorsten of Staaten vermoghten weinigh van
gelde, maar stonden voorneemelyk te erduchten, om den rykdom van volke, dat zy
konden uitleeveren, en, als in een ommezien, in Nederlandt werpen, daar zy den
vollen hou zouden vinden. 'T meeste gevaar liep het van de zyde van Vrankryk, om
die beknopte mooghentheit, gesteeken van den ouden haat en naaryver. Men was'er,
op dat pas, in oorlogh mêe. Daar hadde Kaizar Karel geirne een eyndt af gezien,
en zynen zoon den last des bewinds ontfanghen, op eenen, vryen hals. Des stelde
men door de Koningin Maria van En-

gelandt, den Kardinaal Polus te werke, om eenen pais te bemiddelen.

[1556]

[+]Maar 't haaperen der handelinge quam op een vysjaarigh bestandt uit; dat den vyfden van Sprokkelmaandt des jaars vyftienhondert zessenvyftigh geslooten werd, op voorwaarden dat yeder hielde 't geen hy in had, de koophandel ginge op d'oude tollen: en ondertussen zou men arbeiden, om de vreede te treffen. Hier oover waaren, van 's Koninx weeghe, Graaf Karel van Lalain, Landvooghd van Henegouw, en de Raadsheeren Simon Renard, Philibert van Brussel, Jan Baptist Sciccio van Cremone: van Vrankrykx weeghe Gasper van Coligny Ammiraal, Landvooghdt van Picardije, en Sebastiaan l'Aubespine meester van de [*] verzoekschriften. Philips, dien toen de jeughd in den lyve zood, en de graatigheit stak, om zich door de wapenen vermaardt te maaken, liet zich bedunken, men had den tydt wel korter mooghen bespreeken, en gaf van dat verzuim den ondank aan Renard: Renard den Bisschop van Atrecht de wyte, dat hy 't den Koning ten oevelste duiden dêe, en hem [+]'t gras onder zyn' zoolen zoght te maaijen. Lalain, als hooft des gezantschaps geweest, trok zich dit aan, en in 't krakkeel Philips van Mommorançy, Graaf van Hoorn, broeder zyner huisvrouwe. 'T welk men meent de eerste vonk geweest te zyn van den gemeenen haat teghen den Bisschop ontsteeken. De zaak schynt te vereyschen, dewyl ons wederomme voor komt een persoon, die dikwyls gedacht, en een' van Nederlandts [+]voorneemlykste plaaghen strekken zal, dat ik zyn'af koomst, aardt en fortuyn in 't kort ten toon stelle. Zyn naam dan is geweest Anthonis, zyn grootvader, zoo men zeit, een ambaghtsman tot Nozerois in Borgonje; zyn vader Niclaas Perenot; de welke, ter schoole, gehouden, van klerk [‡] Pleitbezorgher in 't [†] Pleithof van Dole, en, door de dapperheit zyns vernufts [*] geheimschryver werd van wylen vrouwe Margriete weduwe van Savoje, Stadhouderesse in Nederland; waar by hy zich zulx wist te quyten, dat Kaizar Karel hem endlyk ook voor Raadsman van Staate, en tot het beleidt zyner wightighste zaaken gebeezight heeft. Deeze Niclaas, hebbende groot goed vergaadert, (gelyk gunst van Koningen voor een' korten wegh daar toe dient) kocht de heerlykheit, en nam den bynaam van Granvelle, daar hy op vermaardt is. Hy liet achter den Heer van Chantenay, die, by een' dochter van Breederoode, de Graaven van Cantecroy won; den Heer van Champaigney, die vaaken meede in 't spel koomen zal; etlyke doghters, eene der welke den Graaf van Rochepot in Bourgonje, Landvooghdt van Arthois, en voor een' wyle van Hollandt, troude; voorts deezen Anthonis, die, geestelyk geworden, en geoeffent in zeevenderley taalen, van jonghs af een' doortrapte wereldkunde uit zyns Vaders onderwys en harssenen inzoogh.

[+] *'T jaar* 1556. *Bestandt met Vrankryk gemaakt.*

[*] Requesten.

[+] *Eerste haat tegens den Bisschop van Atrecht.*

[+] *Wat die voor een was.*

[‡] Procureur.
[†] Parlement.
[*] Secretaris.

Geduurende deeze handeling, was de Koning wederomme t' Antwerpen ontfangen, met groote staatlykheit; strydende de vonden der fraaye geesten met de pracht, konst en kostelykheit, in 't oprechten van tóóneelen en triomf boogen. Men hield'er in de groote kerke, zynen eersten dagh van de ordre des gulden vlies, waar mede hy verscheide Nederlandsche en andere Heeren beschonk. Maar het bestandt was niet bestendigh. Paus Paulus de vierde gesprooten uyt Naapels en den huize Caraffa van den Franschen aanhang, zocht oorlogh teghens dat Ryk; vond het, en trok'er ook de Fransoizen

+in. Dies broedde op onze grenzen, een duchten en dreighen, dat in den Jaare vyftienhondert zevenenvyftigh, tot daatlykheit uytborst. De Fransois was d'eerst in 't toetasten, denkende t'ontzeggen met den slagh, en had het op Douay gemunt. Het hanght een heuvel oover deeze stadt, op den welken zeeker bankier van Luka, berooit van haaf en hooft, door onnut verteeren, tot schuilhoek van zyn wroeghend gewisse, een kluize ge-

+ *'T jaar* 1557. *'T bestandt gebrooken.*

kooren, +en 't hairen kleedt aangetogen had: van waar hy daaghlyx af quam, om zyn' kost onder de gemeente te beedelen. Maar als hy de geleeghentheit der vesten, en waar lanx men behendelyk vyandt binnen brengen kon, besefte, keerde hy tot zynen aardt, en wederstonden nocht eedt, nocht opset van boetvaardigheit, de bekooringe van, op een bot, zoo veel te verooveren, als zyn overdaadt, in al een'wyl te verquisten zagh. Zoo dat hy aanving van zyn ondervinden oopening te doen aan den Heere van Chastillon, Ammiraal van Vrankryk en Landvooghd van Picardije. Deezen was 't breeken des bestands, door hem zelven bezwooren, wel teegens de borst: Maar zyn Koning, ziende 't zelve veegh, door den kryg in Italie, had hem belast het oogh oopen te houden, om ons een voordeel af te zien. Luisterende dan naa deezen voorstel, koos hy drie Koningen avondt, om de burgery, +bestooven van den wyn, en verzoopen in 't goê sier maaken, t'overrompelen En 't waar geklonken, hadde zeeker oude vrouw, gerucht verneemende, geen waapen geroepen, en met haar schreeuwen alles in roere gestelt. +'T geluk hem hier geweigert hebbende; verzoght hy 't op Lens in Arthois, kreegh 't met geweldt, en bedorf het in den gront. Ellendigh lot der grensplaatzen, daar men eeven in vreede als in vyandschap met lyf en goedt op een' schup zit. De Koning dan, om al 't geweldt van den oorlogh teffens aan te voeren, en zich met de maght van 't behuwde Koninkryk te styven, scheepte in Lentemaandt oover op Engelandt, en verworf aan de Koninginne, dat zy den Fransoizen, door eenen Heraut, deed ontzeggen. Van daar weeder gekeert zynde, in 't eerst van Hooymaandt, maakte hy zaameling van volke, door den Prins van Oranje, den Hartogh van Aarschot, de Graven van Egmondt, Megen, Mansveldt en Barlemondt, onder den Hartoghe van Savoye opperveldheer. Deez', als hy ontrent vyvendertighduizend knechten, en twaalfduizend ruiters te gaader had, verbarnde Vervins, en nam van daar zyn' toght in allen schyne, oft het op Guise waar aangezien. Deezen trek had Ferdinand Gonzaga, die vernaamde Overste, den Koning geraaden, op dat de vyandt, ontleedighende Sant Quintyn van bezettinghe, met die naa Guise te stuuren, ons, tot het belegh +schoon spel gaave. Want naa drie daagen, onder Guise gesleeten, beron men Sant Quintyn, daar Coligny, op die maare, zich binnen begaf, en alles ter weere schikte. Deez mistrouwende de zwakheit van de bezetting, pooghd'er versterking in te kryghen, langs den oordt, die minst beschild wacht, en den verwachten Engelschen toegeleit was. Maar quaadt geley deed den geenen, die hy bescheiden had, den bequaamsten wegh, en hem zyn voorneemen missen. Ook was het niet te hervatten, midts onlanx daar naa aanquam het Engelsch volk, zoo van waapenen te voet en te paarde, als delvers, oover de zesduizend sterk, onder den Graave van Penbroek, de Baroenen Glinthort en Gray. De Fransoizen zich luttel gehoedt hebben de voor veel verrichtens van een heir, dat zoo laat in 't jaar te velde quam, rukten met moeite achtienduyzent mannen te voet, en vyfduizend paarden by een, en onderwonden zich echter, op voorslagh van Coligny, soldaaten in te werpen, oover een moeras, aan d'eene zyde der stadt geleeghen. Te deezen einde, sloegh de Constaabel van Vrankryk, Mommorançy, zoo ras als de tiende van Oestmaandt, zynde Sant Laurens dagh, aanbrak, op wegh van la Fere af, met vyftien Franse twëeentwintigh Duitschen vendelen knechten, zes muurbreekers, vier veldstukken, vier slangen, en al zyn' ruitery, en quam ontrent neeghen uuren, in 't gezicht der voorstadt van Sant Quintyn, die de Spanjaarts bemaghtight hadden. Aan de zelve zyde, oover de stroom en moeras, lagh de Hertogh van Savoije, wyd gestrekt met zyn leegher, en had aan een waatermoolen, daar de Fransoizen verby moesten, twee vendels Spanjaarden geleit. Deeze booden in 't eerst het

+1557.

+*Douay byna ooverrompelt.*

+*Lens geplondert.*

+*Sant Quintyn beleghert.*

+hooft, maar, op een kort, den rug. Met een brandde 't geschut af, en braght al 't heir in roere. De tent des Hartooghen zelf werd ter needer gesmeeten, zulx hy naauwelyx tydt had, om 't harnas aan te schieten, en zich by Graaf Lammoraal van Egmond, Prins van Gavere, te vervoeghen. Daarentusschen pynde zich de Constaabel het hulpvolk, door de moeras, in stadt te helpen. Maar men had'er te weinigh schuiten toe verzorght, zoo dat ze, te diep gelaaden, in de modder zitten bleeven; de soldaaten daar uit springende, ten deele verdronken, ten deele, lanx quaalyk gekooze paden door 't waater strekkende, verstroiden; en Andelot Colignys broeder, slechts met vyfhondert der zelve, en eenige vrywillighen, behouden oover quaamen. By den Hertogh van Savoije verzaamden zich mid'lertydt d'andere Oversten te Raade, die de Graaf van Egmondt, met zynen brandenden moedt zulx ontstak, datmen besloot, den vyandt, op den aftoght te bespringen, en daadlyk een groot deel der ruiterije, gevolght van voetvolk, afveirdighde, naa een' plaats omtrent drie mylen van der stadt geleeghen, belemmert van engten en t'zaamenloopende dellingen, waar door men, hem, op 't vorderlyxt, onderscheppen kon. Mommorançy, dit duchtende, had, al op den aantoght, een' vaan Duitsche sinkroerruiteren bevoolen deeze plaats in te neemen, en hun noch den Hartogh van Nevers, met vier vaanen paarden, ten zelven einde, naagezonden. Maar de Neêrlander was voor hem reedt, der engte maghtigh, en meest al doorgetrokken, als Nevers die genaakte. Hy, dat verneemende, nam voor, een stout, maar raadzaam stuk te bestaan, en d'onzen aan te grypen, eer zy alle door geraakten, om, met verlies van weinighen, tydt te winnen, tot behoudenis van al zyns Koninx heir. Dan men voerde hem te gemoet, en Mommorançy zelf had hem vermaant, dat hy zich niet lichtelyk in noodt staake, om slagh te waaghen. Dit deed hem den wegh te rugge kiezen, en zich, behoudener ordening, vertrekken, eerst by den Prins van Condé, die met de lichte paarden by den waatermoolen stond, en voort, in zyn gezelschap, slinkwaarts op, tot by den Constaabel, die reeds aan 't keeren was. D'onzen nu doorgekoomen, met alle hunne maght, lieten van acht troepen ruiteren, een onder den Graave van Schouwenburgh, tot bewaarnis der engten; en ziende de Fransoizen zoo zwak van getal, stooten'er op aan. Egmond, in 't +voorste, stort hun met tweeduizent paarden, op d'eene zyde: op d'andere de Hartoghen Eerryk en Ernst van Brunswyk, elk met duizent zinkroerruiters, gevolght van Philips van Mommorançy Graave van Hoorn, met duizent zwaare paarden. Op de borst trof hen Graaf Pieter Ernst van Mansveldt, en de Graaven van Villan en Lalain, met zulk een geweldt, dat d'eerste geleeden ontsnoert zynde, de rest der orde byster, elkander'oover stagh worpen, en gesloopt uit der weere raakten. Kraamers, zoetelaars, en andere onstrydbaare heirsleep staaken terstondt op de loop. Het krysvolk laat zich voeren van dit exempel, en kiest van gelyken de vlught. Nevers, rydende in een diep en krom dal, met opzet om den eersten aanval van d'onze te stuiten, wordt door de dapperheit der zelve, en van een dikke wolke der zynen, die van booven nederwaarts keerden, teffens ooverrompelt. Daar raakten'er veel te sneuvelen, zyn orden aanstukken, en hy zelf, ter naauwe noodt, zich met weynigen te berghen. Al de paarden verstooven zynde, bleef echter het voetvolk in gepakt verbandt volstaan, tot dat'er 't grof geschut onder klonk, en dreef ze alle weeghen heen. Doorluchtigh was deeze zeeghe, hoewel behaalt met groot oovertal van volke: de strydt wel geklemt: vier uuren lang gevochten. Nooit behaalde Koning Philips, in zynen zin, grooter gloory: en bouwde naamaals in Spanje, dat weldigh geveirt het Escuriaal of Klooster van Sant Laurens, met onwaardeerlyke kosten, ter gedenkenis van deezen dagh. Daar bleeven verslaaghen tweeduyzendvyf hon-

+1557.

+*S'agh van Sant Quintyn.*

dert [+]mannen van de Fransche zyde; daar onder veele luiden van naame: [+]van d'onze niet booven vyftigh. Al 't geschut werd veroovert, op twee stukken naa; de Constabel zelf gevangen, met een quetsuure in 't gedarmte; en hem tot eenen misslagh in een'Veldheer naageduydt, dat hy het aftrekken met een heel heir veiligh gewaant had, onder de ooghen van zynen vyandt. Met hem viel in handen meest al 't puik der Fransche Ridderschap, en onder de zelve Jan van Bourbon, Prins van den Koninglyken bloede, die, naa groote proeven van vroomheit, in zoo uitsteekend een' fortuine, geschooten werdt, van 't paard geworpen, en in ons leegher gebraght, alwaar hy, onlanx daar naa, zynen geest gaf. De braave Hollander, door wiens koenheit en raadt dit werk te weeghe gebraght was, nam hier door meenigh krysmans hart in; en de naam Egmondt eenen doorluchtighen opgank. Ervaare krysoversten, voorneemelyk Ferdinand Gonzaga, verstonden, dat men d'ooverwinning vervolghen moest, en ten Ryke inrukken, op kloeke hoop van der stadt Parys meester te worden. Maar Philips, duchtende door de groote menighte van adel, des Vrankryk vol is, gestuit te worden, vond ongeraaden Sant Quintyn achter den rug te laaten, en dien prys der ooverhand, op 't onzeeker uyt der handt te werpen. Dies greep men 't aan, met schieten en myneeren: te heftiger sint zyne Majesteit zelf in 't leegher quam. Coligny arbeidde echter om bystandt in te kryghen, oover een padt loopende ontrent eens halven mans lenghte onder 't waater, door de moeras, dat hem de visschers aanweezen. Doch bleef hem 't geluk eeven dwars; zulx 't meeste volk verdronk, en niet dan honderttwintigh mannen oover quaamen, ongeoeffent, ongewaapent. Hy rekte nochtans den wederstandt, door alle mooghelyke middelen, zonder eenighe konsten te vergeeten, om den yver en gewillighheit van den soldaat te styven, ingezien hoe veel, yder dagh ophoudens van de belegghers, zynen meester waardt was. Den zeevenentwintighsten van Oestmaandt, zynde de vesten tot elf plaatsen nêergesmeeten, tooghen d'onzen, met stille trommen, op vier der zelve, aan 't stormen. Die van binnen onverzaaghder dan de zwakheit der steede mêebraght, stelden zich ter weere, op vast betrouwen, van een wyl rust te hebben, zoo zy dien torn afstonden. De soldaaten, in alles achthondert sterk, stoffeerden de breuken; de gemeente de wallen teeghens 't beklimmen met de ladder. Daar viel een harde strydt, en duurde tot dat d'onzen door eenen onbewaarden toorn, inneborsten; daar de Ammiraal toeloopende, hoewel verlaaten van al de zynen, op vier mannen naa, en eenen paadje, zich moest gevangen geeven. Noch vocht men al eenighen tydt, eer de [+]stadt ten volle veroovert werd; die de geterghde verwinner, naa 't plonderen, voor een groot deel aan koolen leidde. Van daar zond Philips etlyke troepen voor Chastelet, dwongk het door 't geweldt van 't grof geschut: Han desgelyx: en deed deeze drie plaatzen sterk maaken. Nojon, [+]Chauly, en andere werden verbrandt. Zynde de herfst ondertussen ryp geworden, dankte de Koning 't meeste volk af, en keerde naa Brussel. Den kloeksten hopluiden, zoo wel Franschen als anderen, docht dit wel een dut van hem, en dat men, zelfs naa 't verooveren van Sant Quintyn noch genoegh te tyde zou gekoomen zyn, om meest Vrankryk af te loopen. Maar de Fransoizen, dus onzacht gewekt, haalden al te hulp wat zy konden, terwyl wy, met deeze oneedele plaatzen zoo veele daghen t'zoek maaken. Waar oover de Baroen van Pouleville, die, in 't Graafschap van Bourgonje, ontrent tienduizent knechten met twaalf hondert ruiters verzaamelt, en Bourg in Bresse beleeghert had, ziende dat bet verzorght, dan hy eerst waande, en zich schielyk het krysvolk uit Italie-booven 't hooft, met verbaastheit opbrak. Want de Paus, aangemerkt de nood zyner bondgenooten, ooverquam

[+]1557.

[+]*Nederlaagh der Fransoizen.*

[+]*Sant Quintyn veroovert.*

[+]*'T heir trekt af.*

+met den Hartogh van Alva, en liet dien van Guise landewaarts trekken. En hy was nu by der hand, met een vers verzaamelt heir, in voorneemen den Engelschen, +naadien zy zich aan dit oorlogh hadden laaten houwelyken, de stadt Cales, hunnen zeestaiger in Vrankryk, afhandigh te maaken. Naa dat dan de wakkere Pieter Strozzi, Maarschalk van Vrankryk, in onbekende kleederen en kleen geselschap, kundschap van de plaatze (welke last op de Grooten aankomt) genoomen had, maakte men gelaat van op Luxenburgh, en andere oorden, het oogh te hebben, en nam schielyk zynen keer

+1557.

+*De Fransoizen te velde*.

[1558]

+naa Cales, quam op den eersten dagh van 't jaar vyftienhondert achtenvyftigh, voor Nieubrug, een' sterkte duizent treeden van der stad; en greep ook des anderen daaghs aan, de schans Rysbank aan den zeekant; die beide luttel tyds weederstonden. Daar meede was de wegh zoo te waater, als te lande, voor alle hulpe gestopt. Toen Werdt het geschut geplant, en voorneemelyk het Slot toegesprooken; daar vyvendertigh muurbreekers hunne kraft op baarden, met zoo ysselyk een gedruis, dat men 't hoorde tot Antwerpen, zynde driëendertigh Duitsche mylen van daar. Oopening gemaakt; werdt een goedt getal soldaaten geschikt, om aan 't waater uit de graft, zeewaarts, loozing te geeven, en voorts oover nacht, met handbussen, den beleegherden het vullen der breuke te beletten. Des morghens daar aan kreegh Grammont last, met zyn' roers, ten storme te trekken. Hem volghde Strozzi, met driehondert geharnasden; en werd van gelyk getal andere gewaapenden gevolght. Guize zelf toogh tot den naavel toe, door 't waater, voor aan, en begaf zich onder den muur. Ende deeden de Fransoizen hunnen aanval, met zulk een' hitte, dat zy de geenen, die weer booden, versloeghen, d'anderen in stadt dreeven, en den burgh in kreeghen. Den Engelschen, bevroedende te laat, wat voordeel zy hunnen vyandt ingeruimt hadden, om de stadt te bemaghtighen, ging terstondt berou en schaamt oover. Dies vermanden zy zich tot tweemaals toe, den verwinner de zeeghe weeder uit der handt te breeken: maar werden afgeslaaghen met verlies van tweehondert mannen, en al hunnen moedt. In voeghe dat de Baroen Dunfort, Overste der stadt, van verdragh begon te handelen: en besprak dat de inwoonders +met vrouwen en kinderen veiligh naa Vlaandre, oft Engelandt; het krysvolk alleen naa Engelandt moghten vertrekken. Hy zelf met vyftigh anderen, ter keure des Hartoghen van Guize, moest gevangen, en alle gereedtschap van oorloghe ongeschent in der stadt blyven: alle huisraadt, waaren, goudt, zilver, paarden, in de maght en wille van Guize gestelt worden: en geen schaade of af brek gedaan aan eenigh gebouw. 'T welk bedongen werd, om dat de Engelschen, eertyds in 't oovergaan van Boulonje, die stadt, quaadaardelyk, met neersmyten der timmeraadjen, bedorven, en den Fransoizen, de woeste romp geleevert hadden. Dit aldus bevoorwaardt op den achtsten van Loumaandt, tooghen d'Engelschen den neghenden uit de stadt, die zy met een rondjaarigh beleg gewonnen, tweehondert tien jaaren bezeeten hadden, en in zeeven daagen verlooren. Koning Philips had hun deeze zwaarigheit wel gespelt, en bystandt gebooden; die afgeslaaghen werd uyt wantrouw, en vermoeden, dat de plaats zyn' gaading was. Doch liet hy zich daar om niet verdrieten, dien van Guines gelyke aanbieding te doen, die Spaansche hulp innaamen. Maar Guize, diesniettegenstaande, besprong op den dertienden der zelve maandt, en ooverweldighde dat steedeken ten eersten aanval; 't krysvolk van binnen zich vertrekkende, op het Slot. Doch alzoo de

+*Cales den Fransoizen oovergegeven*.

Fransoizen, in plaatze van de wacht te bezetten, aan 't rooven sloeghen, vielen hun die van boven op het lyf, en dreevenze weeder uit: en hebbende den brandt, in verscheide huizen gesteeken, slooten zich echter in den burgh. De volghende drie daagen gingen door met delven, tot dat men quam nestelen op den kant van de graft. Daar werden vyvendertigh stukken geplant,

+die 't voorneemlykste bolwerk, in kort, te schande maakten. Het bleef nochtans moejelyk en gevaarlyk te beklimmen. Dies Guize hondert en twintigh uitgeleeze mannen belastte aan te styghen, alleenlyk om de werkluiden te beschutten, die den wegh hadden te baanen. 'T welk bestelt zynde, werd Andelot, die uit de gevankenis ontkoomen was, gebooden te waapenen, en het Hooghduitsch regiment aangevoert; die, met groote dapperheit, langs een' brug van tonnen, met horden gevloert, oover een zeer diepe graft, toevlooghen, en de belegherden van de breuk joeghen: de welke achterlaatende driehondert mannen, de twee derdendeelen Spanjaarts, voorts den binnenhof ruimden, en zich op 't oude Slot, by den Baroen Grey hunnen overste begaaven. Zynde een ander regiment, ter zelve stonde, meester geworden van twee kleener bolwerken, aan d'andere zyde; zoo ontzonk Grey (hoewel hy 't sterkste deel, dat van om hooghe oover de verloorene hoeken heerschte, noch in had) zyn moed; en zond hy twee Edelmans, om met den Hartogh te ooverkoomen. +1558.

'T welk 's anderen +daaghs geschiedde op besprek, dat de soldaaten met hun geweer zouden uittrekken; maar vendels, geschut, kruidt, koeghels en alle voorraadt van oorlogh daar binnen; de persoon van Grey, met hopluiden en adel, onder de welke Mondragon was, gevangen, blyven. Dus schoot'er, in dien oort, maar over, een Slot, niet zoo wel gevest als sterk van geleegenheit; dewijl 't omringt was van moerassen, en naulyx te genaaken, dan oover een' smallen dyk met houte bruggen, meest al afgebrooken. Maar de bezetting, verschrikt door 't ongeval van Guines, darde den vyandt niet verbeiden, die daatlyk derwaarts schikte, en vondt het verlaaten. Alzoo maakte de Fransois zich entlyk des Engelsmans quyt, die door winnen van veldslaaghen, verooveren van steeden, vangen van Koning en Vorsten, zoo lang eenen tydt, met hem om de kroone geworstelt had. De maare van dit verlies, ging der toerustinge van de Engelschen, bekommert door 't onweeder, oover zee te gemoete, en der Koninginne zoo naa, dat zy zich scheen te zetten, om uit te gaan, met deeze laatste vonk van de hoope haarder voorouderen, en ooverleed den zeeventienden van Slaghtmaandt +deezes jaars. En op dit toelachen der fortuine, hield men, den vierentwintighsten van Grasmaandt, te Paris de Bruiloft van den Dolfyn, oudsten zoone van Vrankryk, met Maria Stuart van Schotlandt, hebbende in schoonheit geen' altoos onder de Koninginnen haarder eeuwe, en in gaaven van geeste, weinigh weergaas op aarde: Vorstin, voor wie de zon haars gelux +vroegh opging, om naa de buyen van den donkeren dagh haars leevens, eenen stormenden avondt te storten op het hooft, dat ze op een schavot liet, in 't Ryk, daar haar met goedt recht een' kroon te verwachten stond. In deezen keer der zaaken quam de Hartoghin van Lothringe, die de Spaansche zyde hieldt, by bewilging des Franschen Konings te Peronne, haaren zoon Hartogh Karel spreeken, en hief eenigen voorslagh van paize aan. 'T zy dan ernst; oft een trek geweest, om geleegenheit te vinden +tot strooyen van 't eerste zaat der Guizaansche partyschap, die seedert zoo weeligh een' opgank gehadt, en zich met der tyd zulx uitgespreidt heeft, door dat Koninkryk, dat het geschaapen scheen plotselyk in handen van den Spanjaart te vallen, oft immers aan slippen te scheuren, en in 't eyndt, volkoomelyk t'zynen zeggen te staan. Deeze eer komt den Bisschop van Atrecht toe. Want als de Cardinaal van Lothringe, onder verlof van zynen Koning, den Hartoghe naa Peronne geley deed, zoo paste Perenot daar te zyn, en deezen hooghmoedighen geest met loftuitery te beleezen, hem vertoonende hoe schoon het zynen huize stond, hoogheit te hoof, aanhang onder de gemeente, en een' onbeswykelyken rugsteun by Philips te winnen, indien hy zich aanlegger van een inlandsch oorlogh wilde maaken, en

+*Guines van gelyke.*

+*Koninginne Mariae van Engeland ooverlydt.*

+*Bruiloft van den Dolfyn van Vrankryk met de Schotse Koninginne.*

+*Voorslagh van Vreede.*

[+]zynen meester, daar in, teegens d'afgeweekenen van de Roomsche kerke, t'zee helpen. En hy wist hem deeze hoop zoo wel in't hooft te hangen, dat de Kardinaal, en die van zynen bloede, naa 't waalen der getyden, wel met hunne raadslaaghen gelaveert hebben; maar van toen af in 't verstandt met Spanje altoos volstandigh gebleeven zyn, tot dat Henrik de Groote die kroon, en zyn recht daar toe, teffens quam te vestighen. Maar de vreedehandel [+]ging niet voort: overvallende de bezetting van Sant Quintyn het steedeken Niëlles, dat geplondert werd. De Fransois daarentussen, hebbende in Duitslandt ontrent vyfduizendt ruiters en veertienduizendt knechten geworven, van waar hem gereedt was in 't landt van Lothringen te vallen, zond den Heer van Bourdillon, als om eenighe Duitsche gezanten te ontfangen, naa Mets, maar hy quam'er zoo ras niet, oft voeghde, by het Duitsch volk de bezetvendels uit de naaste plaatzen, en worp zich voor Dietenhoove, op Walsch Theonville genaamt; een' sterke stadt, geleeghen in laagh landt, [+]en op den oever van den Mozel: zulx de Heer van Monluk verklaart nooit in belegh geweest te zyn met minder hoope van veroovering. Ook waaren daar binnen wel ontrent achtienhondert mannen te voet, en tweehondert paarden, onder 't bevel van Pieter van Quaderebbe, Eedelman van Loven. 'T verlank van de plaatze werdt echter zoodaanigh geoordeelt, dat de Graaf van Hoorn zich verkloekte, noch drie vendels oude Spanjaarden by nacht daar in te voeren: maar werd gekeert, niet zonder verlies. Twee daaghen daar naa bestonden noch vier Nederduitsche en Naamsche vendels, met vyftigh ruiters door te breeken: meede te vergeefs. De Hartogh van Guize's vyands Veldheer, in 't leegher gekoomen, verdeeld' het aan bequaame oorden, drong delfwerk en genaakgraaven vlytelyk voort. In deeze diende hem dapper de zorghvuldigheit en ervarenis van Monluk, die de zelve deed insteeken met verscheidene armen ter rechte en ter slinke zyde, tot onthoudt van krysvolk, om de graavers te verdaadighen. Want die van binnen hen onvoorziens oovervallende, zouden zich meester van de werken gemaakt hebben, waare men hun uit deeze winkels niet dwers op 't lyf gestort; zulks datze met schaade te rug deisden. De zelfste Monluk verkrachtte met een hachlyk vechten, zeekeren toorn, en [*] moortkuilen daar neevens gebout, en braght, midtsdien, delvers en soldaaten, zoo dicht onder de veste, dat Quaaderebbe hebbende gyzelaars gezonden en ontfangen, in handel van opgeeven trad. Men zeide, dat hy zelf, om oover 't besprek te staan, buyten ging, teegens krysgebruyk, dat den overste eener plaatze verbiedt, haar van zyn tegenwoordigheit t'ontblooten. Dit zy zoo, oft niet: altoos d'onzen stelden hem in hechtenis, met beschuldiging van mangel aan zynen plicht; dat, naar de Spaansche krystucht, in hopman oft soldaat niet lichtelyk ongestraft blyft. Waar teegens hy t' zyner verantwoordinge bybraght, dat de Neêrlanders en Spanjaarts, willende elke landaardt voor d'andere gaan om de moordkuilen te beschermen, hem benoodight hadden, om hen te scheiden, dien last aan zyn eighe vaan te beveelen; en door die stribbeling het stuk verbrodt was. Niettemin hy had bedongen, dat de ruiter met paard en waapen, [+]de voetknecht met rappier, dagg' en pakkaadje; burgery, adel en geestelykheit met al hun goudt, zilver en huisraadt zouden uyttrekken: vrouwen en maaghden ongeschent blyven: waaghens en karren geleent worden om gequetsten en gezonden te voeren, tot daar ze veiligh waaren. Doch de stadt moest men leeveren, zonder yets te verergheren: met schut, kruidt, koeghels en andere toebehoorte, ook de vendels en 't ooverigh geweer. 'T welk op den twëentwintighsten van Zoomermaandt volbraght, werd. Maar sint het verooveren van Dietenhoove sloegh de slof in 's vyands bedryf, 't zy dat eerkrieghelheit oft afgunst 't gemeene best deed ach-

[+]1558.

[+]*Niëlles geplondert.*

[+]*Dietenhoove beleegert.*

[*]Casematten.

[+]*Dietenhoove gaat oover.*

ter [+]staan: dier voeghe, dat hy zeeventien daagen, met 't onderbrengen eeniger plaatzen van kleene waardy, verquistte; daar 't reede, en hy bescheiden was zich op de grenzen van Vlaandre, by den Heere van Thermes en Hartoghe van Aumale te begeeven, om, met gemeene maght, den Neederlander op den hals te koomen; en ons de wet te stellen, daar hy naa, onder buighen moest. Thermes, te dien einde stêevooghdt van Cales gemaakt, zich vindende nu sterk vyfduizent zoo Gascoenen als Duitschen en vyftienhondert paarden, trok, in 't begin van Zoomermaandt oover 't waater de Ha, met nederlaagh van eenighe boeren, die 't waande te beletten. Voorts achterlaatende Grevelinge en Borborgh, quam hy voor Duinkerke, [+]en beschoot het uit de duinen. De burghery aldaar, als met geen krysvolk gestyft, quam ten vierden daaghe tot besprek, en werd, eer 't geslooten [+]was, oovervallen en jammerlyk mishandelt. Hy bernde Sant Wynoxberghen en al 't platte landt, tot by Nieupoort. Koning Philips, bezeffende 's vyands toeleg en den last, daar 't landt in was, zoo hy dat spoor volghde, had den Hartogh van Savoje, dien van Guize teegens gezonden: maar ziende zyn sukkelen in 't land te Luxenburgh, besloot, de geleeghenheit, en de Fransoizen, verlaaden met roof, in hunn' ongebondene dartelheit, [+]eer ze hulp kreeghen, aan te grypen. Egmont, dien hy der Sant Quintynsche zeeghe te danken had, docht hem de man, die 't doen moest. Deez, met dat bevel, rukt naa Grevelinge, midweeghe tussen Duinkerke en Cales, werwaarts des vyands wyk was; verzaamt met den Veldmaarschalk Bignicourt; ontbiedt de bezettingen der omleggende plaatsen op; en maakt met de hulpe, hem door den Hartoghe van Savoje toegevaardight, zich in kort, twaalfduizent knechten, en drie duizent ruiteren sterk: booven meenighte van landluiden, zoo wyven als mannen, die, geprikkelt door de smart hunner schaade, en door toght naa wraak, in groot getal toeschooten. Thermes, zich ziende van Guizo te leur gestelt, en zulk een buy boven 't hooft, ontbood zyn' benden te hoop, stak Duinkerke in brandt; en neemende de ebbe te baat, trok lanx de strand, tot oover de Ha, op hoope van te Cales te raaken. Egmont, des verkundschapt, zet ten zelven daaghe, dertienden van Hoymaandt, wat hoogher, oover 't zelve waater, zonder zyn geschut in te wachten, dat hem te lang viel: en tot bewys dat de reghel van den wykenden vyand een' goude brug te bouwen, niet altydts plaats heeft, werpt zich dien voor de borst, in meening hem, door verlies van buit en bloedt, echter 't vallen in Vlaandre te verleeren. Thermes speurende geen' uitvlucht dan door de waapenen, maakt een' deughdt van den noodt, die 't scherpste geweer is; en zich vindende bevrydt door de Ha van achtere, door de zee ter rechte, dekt zich ter slinke, aan de zuid-en duinzyde, met waaghens en pakkaadje. Voor zich plant hy zes slangen en drie falkons, weezende al zyn geschut. Van de paarden maakte hy zijn middelspits, van de busdraghers de hoornen, van de spietzen den rug. Onze Veldheer daarenteeghens deelde zyn'ruitery aan vyven. Van drie hoopen lichte paarden, tot den aanval, nam hy zelf den middelsten; gaf den Graave van Pontevals een' ter rechte, Don Henrique Henriques een' ter slinke zyde te voeren. Zy hadden tot lenden den vierden hoop, zynde Duitschen, onder Lazarus Zwend; en deeze weeder de Nederlandsche benden, elke onder haaren eighen overste, maakende den laatsten. Het voetvolk steld hy achter de paarden, aan drie schaaren onderscheiden naar hunnen landaardt: de Nederlanders, zynde 't meeste getal, onder den Heer van Bignicourt; de Duitschen onder Monikhuyzen; de Spanjaarts onder Don Louis de Caravagial. Egmont alftoen vol vuurs, en jookende om aan den man te koomen, *Onz' is de zeeghe*, riep hy, *my volghe maar, dien eer en Vaderlandt ter harte gaat:* stoot teffens zyn ros, en op den vyandt aan. Manlyk stuitten hem in 't eerst de

[+]*1558*.

[+]*Thermes oovervalt Duinkerke*.

[+]*Wynoxberghen. verbrand*.

[+]*Egmont op de been en naa Thermes toe*.

+Gascoenen, onder gunst van 't geschut, dat sijne voorste geleeden groflyk + beschaadighde. Zyn paard bleef onder hem doodt. Maar als hy booven den koeghel was; ruiter teeghens ruiter, voetknecht teeghens voetknecht, schrap staande; de Nederlander door heete hoop, de Fransois door wanhoop aangehitst; werd'er een' langen tydt, in onzeekerheit van uitkoomst, heftelyk gestreeden. Onder de ooghen der Duitschen, die zoo men zeit, zich qualyk queeten, en, zonder spiets te vellen, niet dan toekeeken, beweezen de Gascoenen, dien dagh, dat hun vaderlandt krysluiden uitleevert. Maar de Fransche ruytery, beknelt van alle kanten, zonder ruimte, om veirt te maaken, en haar treffen klem te doen hebben, was van kleenen bedryve. Hier toe geviel't , dat d'Onderammiraal van Engelandt, kruisende de engte, met tien scheepen, die kust aandeed, en 't vechten verneemende, met de kleenste der zelve, zoo naa aan strandt quam, dat hy den vyandt, onder zyn geschut kreegh. En hoewel hy noch te verre was, om veel roois te schieten, zulx te met een vlucht van 't zelve onder onze troepen woey, het gaf haar nochtans hart, en benam het den Fransoizen. Ten laatste, de knechten aan 't endt gevochten, de paarden der orde byster zynde, 's vyands heir aan 't wagghelen; en hebbende eerst de ruiter den rug gekeert, werd, naa een lang en styfzinnigh weederstaan, het voetvolk gelykelyk +uit den velde gedreeven. Zy lieten daar al hun geschut, vendels, roof, pakkaadje, en vyftienhondert dooden. De huysluyden, zoo wyven, als mannen, in de hitte der wraake oover buiten en branden, vermoordden noch grooter getal vluchtelinghen; met uitgezochte wreedtheit. Meest al de voorneemlykste hooftluiden werden gevangen, en zelf de persoon van den overste Thermes. De Engelschen kreeghen der tweehondert, dien 't het leeven baatte, datmenze liefst had, als in triomf, tot troost der Koninginne, naa Engelandt te voeren. Ook stond ons de zeeghe op niet weinigh bloedts, die daar wel oover de vyf hondert mannen verlooren. Maar de eer en achtbaarheit van zoo loflyk een' ooverhandt (op d'andere) doende gelooven, dat de Fransoizen, in proef van manhaftigheit te velde, niet teeghens ons op moghten, kostte niet te dier. Aan deeze neederlaagh werd den Heere van Thermes schuldt gegeeven, als die, te beezigh met buit maaken, verzuimt had zyn' volk tydtlyk by een te brengen, en ten minste des nachts voor den strydt, zyn' aftoght te vorderen. Waar teeghens men t'zyner verschooninge voorwendde, dat hy bevel had, tot Duinkerke, het heir van Guize in te wachten; en deez hem in den noodt gelaaten, dien 't doch, om zyne jight en zwakheit te voet, te min mooghelyk geweest was, zich, by behulp der spoedigheit, te redden. Maar van Egmondt, door wien nu ten tweede, en ditmaal onder zyn eigen opperbeleidt, 's vyands hooghmoed te schande gemaakt was, had groot en kleen den mondt vol. Van hem was 't dat men riep; van hem dat men roemde; hy de vuist des vaderlands, hy de vreez der vremdelingen, hy de verlosser van Vlaandre, die de schaaden der landtzaaten te boeten, hun' smart en smaadt te wreeken wist. Oft deeze gloory en aanwinst van gemoeden der menschen, den Koning Philips zyn hart geraakt hebbe, en d'eerste wortel van afwendigheit +geweest zy, gaat onzeeker. Dan de Hartogh van Alva kon niet beveinzen de spyt, dat hem, waanende in kunde van kryshandel geen' weêrgaâ te hebben, de Nederlander in zyn licht stond. Hy schrolde op zyn onvoorzightigheit, als oft die, zonder nootdwang, de zaaken aan 't lot van eenen veldslagh gehangen hadde, en al deeze landen op eenen teirling gezet. Egmondt, dien 't aan geen bondigheit van weederreeden mangelde, liet zich nochtans genoegh zyn, te antwoorden, zoo die van Spanje hier eeven veel, als d'ingezeetenen te verliezen hadden, zy zouden 't stuk, met een ander oogh inzien. Ende heeft van deez' tyd af, in de borst van den Spanjaart de nijdt begonnen

+1559. *+Slagh van Grevelinge.*

+Egmonds zeeghe.

+Egmonds gloory wort benydt.

+te nestelen, die naaderhandt zoo veel bitterheits baarde. Staande de kryskans +te lande op dit beloop, zoo braghten de Engelschen in zee ontrent hondert en twintigh zeilen, gevoert by den Baroen Clinton hunnen Ammiraal. Waar onder waaren dertigh oorloghscheepen wel toegerust, uit Nederlandt, volgens 't verdragh tussen de twee volken, en ten aanzien dat de Koningin een regement Duitschen, doch onder eenen Engelschen overste, in deeze landen hield. 'T bevel oover onze scheepen had de Heer van Wakkene Capelle, Steedehouder van den Graave van Hoorn onzen Ammiraal; en was verzelschapt met den Heer van Kruyningen, en Nederlandsche krysluiden. Deeze vloot, schynende in 't eerst het op Dieppe, oft daar ontrent, gemunt te hebben, daar naa op andere plaatzen van die +kust, worp entlyk een deel volx op 't landt, onder Conquet; 't welk zy bemaghtighden, bedreeven'er allerley moedwil, en plonderden tot zelfs de kerken toe. Dan de Baroen van Quersimont, opwekkende met vuurbaaken al dat gewest, quam hun, in der yl, met zesduizent mannen oover den hals, en sloegh vier vaanen Nederlanders, te diep inghetoogen, en verlaaten van de Engelschen, die, op d'eerste maare van der Fransoizen aantoght, zich te rug en scheep begaaven. Daar bleef'er zeshondert doodt, hondert gevangen, en onder deeze, een Hollander, die den vyandt berichtte, hoe hun de Koning op lyfstraf belast had, Brest een' sterke haaven, in dien hoek, in te neemen, en dat ze met deezen toeleg gelandt waaren. Waar oover al' d'omliggende plaatzen in roere, en ten getaale van dertighduizent op de bêen zynde; vertrok de vloot, op nieuw met dertigh scheepen gesterkt, naa 't eiland Bast, twaalf mylen van daar. Midlertyd quam de Heer van la Brosse, Landvooghdt van dien oort, met zeevenduizent paarden, en vyftienduizendt knechten toevlieghen; de welke, voorziende Brest en Sant Malo met bezetting, de hoope van deezen toght verstikten. Met grooter geweldt rustten zich voorts beide de Koningen +te lande, en elk, zoo 't scheen, op 's anders entlyken ondergang toe. Philips onder den Hartoghe van Savoje, en 't pit der hooftluiden, by een gehoopt uit al zyn' koningryken en vorstendoomen oft landschappen volghende zyn' fortuin, braght dertighduizent knechten, veertienduizent ruiters, voor een groot deel Hooghduitschen te velde, en wendd' het naa de landtpaalen van Picardie. De vyand vergaderde by Pierrepont, daar hun Koning zyn heir quam bezichtighen: 't welk ook bestaande zoo uit onderzaaten, als bondtgenooten, en volken van den Franschen aanhang, als 't in slaghorde gestelt was, onder den Overste Guize, en veele naamhaftighe ervaarene oorloghshoofden, drie uuren ommeganx vereischte. Zyn meeste duchten was voor Corbie, daar Monluk, willende in 't stuk van weghspoejen het voetvolk booven de ruiters doen achten, met ongelooflyke vlyt en veirdigheit, zeeven vendels, onder hopman Breuil binnen besteldde. In Peronne raakten acht kornetten lichte paarden, met vier vendelen knechten: In Dourlans driehondert busdraaghers. Zynde de grenzen alzoo bezet, sloegh Koning Philips needer, niet verre van daar aan de stroom Anthy: en beschanste men beidde de leeghers, zoo werkelyk, oft yder voof beleg gevreest hadde. 'T zy dat onkunde van elkanders eighentlyke krachten, oft zwaarigheit van alzulk en zoo gemengelt een' meenighte, aan alle kanten op behoorlyke hoede te houden, die zorghvuldigheit baarde.' T geweldt en 't ontzigh, oover beide zyden als weederwight hangende, de lasten en 't kneuzen eeven gevoelyk vallende, deeden den handel van paize, die +noit geslaapen had, wakkeren. Mommorançy, dien, als oudt en af, zyn hart naa rust jookte, had dat van zynen Koning in der hand; nochtans de vreedebreuk in Italie niet konnen beletten, hoewel hy, van toen af, voorzeidde, dat de ruiters de berghen te paerde zouden oovertrekken, en te

+1558.

+*Engelschen en Nederlanders waapenen le waater.*

+*Conquet geplondert.*

+*Maghtigher toerustingete lande.*

+*De vreedehandel wakkert.*

+voete, te rug keeren. Deez ging nu oover en weeder: want hy en zyn zoon waaren onlangs gelost, onder belofte van hondertvyventsestigh duizent kroonen te betaalen. Waar toe hem voorneemelyk de Savojard geholpen had, dien 't verdroot verdreeven Vorst te zyn, en geen' wegh te vinden scheen, dan door deeze vreede, om weeder in zyn landt te raaken. De Hartoghinne moeder in Lottringe bood zich uit tot middelaares: en de Kardinaal van Lottringe, ingeleidt door haar tot Philips, als om eenen voet tot weederzydigh genoeghen op 't handelen der vreede te raamen, had (zoo de maare liep) aan den Koning in persoon, bevestight de beloften, te vooren den Bisschoppe van Atrecht gedaan. Ende lieten zich beide de Koningen, bericht, door deeze twee Prelaaten, vastelyk voorstaan, dat men t'ontyde, de armen van den staat, in den arbeidt der oorlooghe te werk stelde, eer 't ingewandt, verlaaden (huns bedunkens) met twist en muitzucht, die, in kort, groote ontsteltenis dreighden te baaren, door een' wakkere zuivering geruimt waar. De Fransois, zoet, uit den aardt, op +aanslaaghen, rustte daarom niet. Nemours, die binnen Piquigny lagh, viel met twaalf of dertien benden lichte paarden, op den vierden van Herfstmaandt, des nachts zoo schielyk in ons leegher, dat hy, naa 't afmaaken der wacht, inspatte, tot aan 't geschut: en ooverstelpende, door 't af hakken der kaabelen, 't krysvolk met hun eighe tenten, al den oort der voortoght in verwarring braght, zonder dat men hem beletten kon, onbeschadight tot de zynen te keeren. De bastaart van Bueil, ter zelve tydt, zich ontkennende, onder Borgoensche veltteekens, en gelaat van te koomen maaltydt houden, joegh teeghens den avondt, met zyn' vaane, en oovergeeve stoutigheit, tot in 't voorburgh van Atrecht: dat hy ten deele plonderde; en aan brandt stak. Zoo wel vergink het niet etlyken Fransoizen gevangen binnen Sant Omeer, die zich in waapen begaaven, op hoope, van die stadt te bemaghtighen, en te hulpe te hebben den Ooverste, die tot Cales in plaats van Thermes, gestelt was: met wien zy verstandt hielden. Want hy, gerukt tot onder de veste, met goedt getal paarden en voetvolx, werd ontdekt en uitgekeert: zulx de gevangenen, hebbende schoon, ter bestemde ure, de wacht om, en 't slot in hun geweldt gebracht, naa oopening van 't zelve door grof geschut, daar 't leeven lieten. Midlerwyle wies des vyands heir, mits 't aankoomen van een regement Fransoizen, die te Cales geleit werden, tien vendelen van Zwitsers, tien van Oude Soldaaten uit Italie: en het onze, door daaghlyx toevloeyen van volk uit Duitslandt. Maar de vreedehandel werd zulx voortsgedreeven, dat men eerst de stadt Ryssel, daar naa d'Abdy van Sercamp, in 't landt van Kameryk, bestemde, tot verzaaming der gemaghtighden. Alwaar, ontrent ter halve Wynmaandt, van de Bourgoensche zyde verscheenen Wilhem van Nassau, Prins van Oranje; Ferdinand Alvarez van Toledo, Hartogh van Alva, groot hosmeester; Ruy Gomez de Silva, Graaf van Melita; Anthonis Perenot, Bisschop van Atrecht; en Ulrik Viglius van Zuichem: daar zich van weeghe der Engelsche Koninginne, Thomas Thorlebey, Bisschop van Ely; Thomas Houwart van Effingam, eerste kaamerling: en Niklaas Watton, Deeken van Jork; uit naame des Hartoghen van Savoie, Thomas Langusco Graaf van Stropiana, en voorrechter in de Rechtkaamer tot Asti, byvoeghden. Van de Fransche zyde lieten'er zich vinden de Kardinaal van Lottringe, Annas van Mommorançy, Constabel; Jacob van Albon, van Sant Andries, Ryxmaarschalk, Markgraaf van Fronsal; Jan Morviller Bisschop van Orleans, en Claude van Aubespine geheimschryver. Cristierne weduwe van Lottringe, met haaren zoone Karel vertoonden zich daar ook, als vrienden om in 't gevley te spreeken. De slyting der middelen, bederf van yeders eighen boodem, hindernis der daaghlyxsche verbitteringen, en vreeze,

+1558.

+*Nemoers valt 's nachts in 't Nederlandsch leeger*.

+dat by eenighen toeval, gelyk'er de tydt veel geeft, heir op heir eenigh voordeel, en zulx den handel de doodt doen moght, deeden ter eerste vergaaderinge onvoeghlyk vinden, dat elk den andere, zoo forselyk, de tanden toonde, terwyl men met bearbeiden der vreede beezigh was; en besluyten +den opbrek der troepen ter wederzyden. Waar op d'onze getooghen, de stroom Authin af, tot by Abbeville; van daar, hunnen keer naamen naa Sant Omeer; en ontrent Atrecht zich t'eenemaal sloopten. De Fransois desgelyx zond zyn ruitery t'huiswaarts, om adem te scheppen; bezette met het voetvolk zyne grensplaatsen, dankte de Hooghduitschen af, dien de Hartogh van Nevers uitgeleid dee. Tussen de vreedehandelaars viel veel knibbelens om de stadt Cales; blyvende de Engelschen stips staan op 't weederleeveren, de Fransoizen op 't inhouden der zelve, als zynde zyn eygen erf, en zoo smartelyk een' boeye aan 't been des Ryx geweest. Philips, zich ontziende t'ooverkoomen met weederwil van Engelandt, zond den Hartogh van Feria derwaarts, om zyne gemaalin, in haare krankheit te bezoeken, en te bewilligen, met voorslagh van een huwelyk, tussen haare zuster Elizabet en den Hartogh van Savoje. Dan Koningin Marie gekomen t'overlyden; zetten zich de zaaken in eenen anderen standt, en begon de weduwenaar te bruidt te verzoeken Isabelle dochter van Vrankryk, die hy te vooren zynen zoone Karel had toegeleit. Edoch, om niet zoo klakkeloos de Engelschen af te snyden, en te zien, eer men yet entlyks besloot, wat van hunne zaaken worden wildde, deed' hy den handel, voor dat pas, opschorssen, tot in Loumaandt naastkoomende. Daarentussen +hield hy, op den neeghenentwintighsten van Wintermaandt, tot Brussel, met groote pracht, de uitvaart zyns vaders, zynde onder veelerley voorstel van staatlykheeden, het hooftstuk een hulk, bragheerende met meenighte van vaanen en wimpels, daar men de waapenen zyner heerlykyen in gemaalt zagh. Op de voorsteeve stond de Hoope; 't Geloof zat voor de mast, in eenen troon; de Liefde aan 't roer: om uit te beelden, dat hy al zyn bedryf, naa Gods gloory, gestuurt had. Want Kaizar Karel, allenskens uitgeteert, was ooverleeden aan een brandende koorts, op den eenentwintighsten van Herfstmaandt, in 't klooster van Sant Joost, in Castilie, +daar hy zich twee jaaren onthouden had. Deez naamhaftighste Nederlander, gebooren tot Gent, den vierentwintighsten van Sprokkelmaandt des jaars duyzentvyf hondert, heeft, met de kroonen zyner erfryken veertigh jaaren, met de Kaizarlyke zessendertigh, tot spyt zyner vyanden, geblaakt. Hy was van jongs in 't bewindt en de zorghen der zaaken opgevoedt, frisch van jeughd, wakker van geest, dapper van moedt, zeeghbaar ter oorlogh, gelukkelyk gedient door zyn' amptluiden, tot dat de fortuin zynes zat schynende, hem op 't laatste van zyn leeven, den nek toekeerde. Zyn' voorzienigheit, gereghtigheit, standtvastigheit, gelaatenheit in voor-en teegenspoedt, werden hooghe geroemt: ook by veelen zyn' godtvruchtigheit, beweezen met den yver en arbeidt, om de geschillen in 't geloof, door een' wettigh conçilie, te slyten. Maar van styfzinnigheit, staatzucht, bitsheit, onbarmhartigheit, en een schalkheit, die slimmer dan welgeaart oft Vorstelyk was, bleef hy niet onbesprooken. Want zoo veel kryghs en krieghelheits, om Vrankryk onder te kryghen; 't handthaaven van d'uiterste moedtwil der muiterye, en Spaansche wreedheit, in Milaan, om dat Hartoghdoom aan zyn huis te hechten; beeken bloeds, om 't geloof vergooten; de Fransois gedroelt en bedrooghen, om vry geley, door zyn landt, tot stilling van den Gentschen oproer; de Landtgraaf in 't net gebracht, door looze hoop, en dubbelheit; meest al dit konden zelts de geen' die 't hadden helpen pleeghen, niet pryzen. In Engelandt, liep

+1558.

+*De heiren worden gesloopt*.

+*Lyk staatsy, over Kaizar Karel tot Brussel*.

+*Zyn los en laster*.

[1559]

+het aan, tot den vyftienden dagh des jaars vyftienhondert neeghenenvyftigh

+1559.

+eer Elizabet, jongste dochter van Henrik den achtsten, tot Koninginne gekroont werd; en ooverzulx, tot in Sprokkelmaandt, eer de gemaghtighden +weeder op den handel der vreede verzaamden. Dat geschiedde te Chasteau in Cambresis; alwaar zich echter 't geschil van Cales verhief; 't welk doch entlyk buyten die vergaaderinge getooghen, en beslecht werd. Naamelyk Elizabet, der welke de forsheit van haren vader Koning Henrik, en de list van haar' moeder Anna Boulain ingebooren was, had het hart te hoogh om den Spanjaardt te smeeken; geenen zin, om hem te believen met behoeding van den Roomschen Godsdienst; en naadenken, dat hy zich, +anders, luttel met haar bekreunen zouw. Des trad zy in bezondere handeling met Vrankryk; en ooverquamp men, dat Cales met d'aankleevende ommelanden, haar, ten einde van acht Jaaren, weeder geworden zoude, oft vyf hondertduizent kroonen daar voor. 'T welk die Koning, by trouwe, te belooven had, en gyselaars tot verzeekering te geeven, t'haarder keure, uit al zynen adel. Guido Cavalcanti, Eedelman van Florense, door wiens beleid, dit verdragh getroffen was, verstendighde 't den gemaghtighden; die deezer belemmeringe ontslaaghen, oover de zaaken van Siena, en de plaatzen bezet by de Fransoizen, in dien staat, begosten te dingen. Doch de Fransois gaf toe, dat al 't zelve in handen van Cosmo de Medici Hartoghe van Florense quaame. Het laatste twisten viel om Savoje, 't welk de Koning van Vrankryk, zich niet alleen als winst van oorloghe, maar ook als erffenis van zyne grootmoeder, toeëighende; voorwendende, dat, ooverzulx, hem het bezit toebehoorde, immers, tot dat, in deeze zaake, aan recht hangende, vonnis zoude geweezen zyn. Om dit geschil te middelen, werd geraamt, dat hy zeekere plaatzen, t'onderpandt inhouden zoude, ten einde van 't pleit toe, en de rest aan den Savojart inruimen. Maar Koning Philips vond te hard, dit aan te gaan, buiten bewilliging des Hartoghen, dien hy gunstigh en verplicht was. Dies nam hy hem alleen; en verklaart hebbende, dat hier 't verdragh aan stond, verzocht oopening van 't geen, wes hy, belangende dit, van zin waare. Want, voor zich zelven, had hy liever in oorlogh te blyven, dan zoo lief en waardt eenen bloedtverwant te verlaaten. Wel rook de Savojart, dien 's Koninx zucht tot de vreede bewust was, dat deeze reeden, met meerder heusheit dan ernst, gesprooken werden. Dies stond hy het toe, met aanhank, dat hy den haat, van den pais verhindert te hebben, die, als hooghnoodigh door heel Christenryk gewenscht werd, op zynen hals niet haalen wilde. Zoo werd dan entlyk, den derden van Grasmaandt, het verdragh geslooten, op deze voorwaarden.

+1559.

+*Vreedehandel te Chasteau in Cambresis.*

+*Elizabet Koninginne van Engelandt ooverkomt met Vrankryk noopende Cales.*

+*Tussen de Koningen zy vaste vreede en Broederlyke eendraght, oprecht en laageloos, zoo binnen als buiten 's lands, zonder dat eenighe handelingen, heimlyke verbonden, of vrundschap met Turk en Aziatische Vorsten zullen verstaan worden die eenigher wyze te krenken. Het verding, gemaakt tot Madril en Valledolid, tussen Karel en Fransois, ouders van Henrik en Philips, warde gehouden, in alles, dat by het teeghenwoordighe onverandert blyst. De Koningen zullen belooven naa 't slissen der binnenlandsche beroerten, met ernst een wettigh Conçilie te bevorderen, tot Gods eere, en bevreedighing der gewissen. Alle voorledene vyandlykheeden zullen, ter wederzyden, vergeeten zyn; en niemandt te lyden hebben, om dat hy de party van den eene, oft den andere gevolght heeft: jaa alle goederen, ter oorzaake van dien aangeslaaghen oft verkoft, den eigenaaren weeder geleevert worden; welke gunst nochtans niet zullen genieten de Ballingen van Napels, Siçilie en Milan. De steeden en plaatzen bemaghtight zeedert acht jaaren herwaarts, zullen keeren aan haare voorighe Heeren. Koning Philips zal zich ontleedighen van Sant Quintyn, Han en Chastelet, met hun-*

+*Punten van den Pais.*

ne [+] landouwen; ook van het Bisdom van Teroanne, mits dat nochtans die ver woeste stadt geensins opgebout oft gesterkt zal mooghen worden: Koning Henrik, van [+]1559. *Diettenhoove, Marienburgh, Danvillers, Montmedy en Ivois, doch dit ontmantelt teeghens Teroanne; van al d'andere zonder vesten te verzwakken; maar yder zyn schut, en voorraadt van oorlogh mooghen naa zich neemen. Philips zal, terstondt naa 't verkondighen van den pais, treeden in 't bezit van 't Graafschap Charolois en Baljuwaadje van Hesdin, als zyne erfgoederen: en de Fransche Dolfyn Koning van Schotlandt, daar teeghens, in dat van Crevecoeur op de grenzen, en d'aankleevende heerlykye, voorbehouden den Heere van Kruiningen zyn goedtrecht daar op. Tot vaster verbintenisse zal Philips trouwen Izabella, oudste dochter van Vrankryk, elfjaarigh, met een Bruidgaave van vierhondert duizent kroonen. Henrik heeft den Hartoghe van Savoje Emanuel Philibert weder te leeveren al 't geen by hem, oft zynen vader Fransois, aan deez' en gins zyde der berghen is ingenoomen, behalven Thurin, Pignarol, Cleri, Cheras en Villenove in de landerye van Asti; die hy bewaaren zal, tot dat het geschil om't erf zyner grootmoeder gesleeten zy: geduurende welke tydt Philips insgelyx zal bezet houden Vercelli en Asti, legghende in 's Hartoghen gebiedt. Emanuel Philibert zy onpartydigh, en hebbe te wyve Margriete Henrix zuster, en driehondertduizendt kroonen ten huwelyke, met de inkoomste des Hartoghdooms van Berry, in lyftocht. De Fransois ruime alle steeden en sterkten in Toscane, mits dat den Eedelluiden van Siena, en anderen zich tot Montepulcian begeeven hebbende, niet van 't voorledene te laste geleit warde, en den geenen, die tot gehoorzaamheit verstaan, hunne goederen toegevoeght. Desgelyx leevere hy't geen hy in Corsica en Ligurien houdt, den Genuezen weeder, onder besprek, dat de geenen die zyne waapenen gedraaghen hebben, ongemoeit zullen blyven, en de vroedschap van Genua belooven met behoorlyke eerbiedenis, voortaan zyne vriendschap te vieren. Den Bisschoppe van Luik gewarde de stadt Bouillon; blyvende nochtans de zaak van Sedan in haar geheel. De dochter van Portugaal geniete onverlet, de goederen, haar beweezen tot bruidschat, uit moeders naam. De Koningen zullen Hartoghe Willem van Mantua weeder leeveren de plaatzen, bezet by hen in Montferrat; en de vestingen, aldaar by hen gebout, mooghen slechten, oft in weezen laaten, t' hunner geliefte. Marie van Bourbon zal rustelyk genieten de heerleky van Sant Paul, behoudends yeder zyn recht, die daar op magh te spreeken hebben. Henrik zal d'eerst zyn in 't volbrengen des bespreks, en alles ooverleeveren, binnen drie maanden. Philips doe van gelyke, binnen een maant daar naa, en stelle midlerwyl te gyzel, de perzoonen, die de Fransche Koning zal kiezen*. Deeze keur viel op Oranje, Egmondt, Aarschot en Alva. Van wederzyden werden in deezen paize begreepen, de Paus, de Kaizar en 't Ryk, de Keurvorsten met al de Ryxsteeden en Staaten des zelven, de Koningen van Poole, Deenemark, Zweede, Schotlandt, met de Koninginne van Engelandt, de heerschappy van Veneedje, de Zwitsers en Graauwbunden, de Hartoghen van Savoje, Lottringe, Ferrara, Mantua, Urbin, Parma, en Plaçence, de heerschappye van Genua, en Luka: met een groot aanzien, als oft niet alleen tussen ons en de Fransoizen, maar tussen alle Moogentheeden, Staaten en steeden van Christendoom eendraght gevestight waar. Rampzaaligh was deeze vreede, en tot grooten afbrek van eere, den Fransoizen, die daar door verlaaten moesten, zoo zeeker Spanjaardt geschreeven heeft, hondert achtentneegentigh bezette sterkten, booven de plaatzen, onder de zelve staande, te zaamen waardigh geacht het derdedeel van dat Koninkryk. Dies zeidde men dat zy gedaadingt hadden, als oft hun, hier naa, geen oorlogh meer te verwachten stonde. Zelfs de besloote bruiloften, schielyk gesteurt door de deerlyke dood huns Koninx,

+quaamen op een lykstaatsy uyt. Want als de Hartogh van Alva, gemaghtight, om ter trouwpleeghing den persoon van Philips uit te beelden, zich met d'andere gyzelaars tot Parys vond, hield men, onder andere hoflykheeden, etlyke daaghen, steekspel, in 't welk, Koning Henrik, loopende op den naastlesten van Zoomermaandt teghens den Graaf van Montgommery, hopman zyner lyfwacht, die zyn speer op hem brak, van een splinter der zelve, zoo by geval zyn helm was oopen geraakt, door 't ooge, in 't +brein zulks gequetst wert, dat hy 't den neeghenden van Hooymaandt bestorf. Een oorloghsman was deeze Vorst gebooren, waar door hy, hoewel veel staats maakende van Mommorançy, zynen raadt tot vreede luttel gehoors gaf, zoo lang hem 't geluk mêe wilde: voor de rest bleek hy zachtmoedigh en rekkelyk, der voeghe, dat zyne zinnen meest in 't gewoudt van anderen stonden. Onze naam, daarenteeghens, steegh in top der doorluchtigheit: ende klonk, door alle heerenhooven, de galm deezer glorie. De volken, gevoelende het heil deezer handelinge, borsten uit tot bewys hunner blydschap, met meenigherhande soorten van feest en triomfspel. Dat bloeyend' Antwerpen toonde zynen rykdoom en heerlykheit, met neeghen daaghen vierens achter elkanderen: strydende allerley landaart, daar, dat pas, ten koophandel gezeeten, in grootdadigheit, met oprechten van tooneelen, beelden en praalbooghen, met ooverdaadt van banketten, opstellen van loopprysen; en doende heemel en aarde weerlichten, en opdaaveren, door alle vonden van vrolykheit, die te bedryven is met vlam en lossen van grof geschut. Philips, zynde, met zulk eenen aanwas van achtbaarheit, +ten einde van deezen krygh geraakt, liet al zyn' zinnen vallen op het uitrooien der ketteryen (zoo hy waande) die, gesprooten in zyne Ryken van Spanje, wel weeligh lot begosten te schieten; en op 't verooveren van Tripoly in Barbarye, daar schoone kans toe scheen. Want de zoonen van den Grooten Turk Soliman, die met Kaizar Ferdinand in bestandt getreeden was, stelden zich aan, als oft zy de heerschappy, by vaders leevenden lyve, deelen wilden, ontroerende met holgaande beweeghenissen, den Ottomanschen staat; en hielden, door 't wenden hunner waapenen teeghens elkandere, die zoo ontzaghelyk een' mooghenheit in de ly. Zyn' Majesteit, derhalven, zich toerustende ter reize, liet het oogh gaan, oover de gestalte der landen, en alle leeden des bewinds, om'er zulx op te voorzien, dat d'ongeleeghentheeden, gewoon uit 's Vorsten afweezen, te ryzen, +door de deughdt der orde moghten worden geweert. D'eerste beraading was, oover 't begeeven der Opperlandtvooghdye, die, door 't keeren des Hartoghen van Savoye, tot zyne goederen, oopen stond. Verscheidene Heeren hadden deeze hoop in 't hooft. Zelf Kaizar Ferdinand, dong' 'er, voor zynen zoon, den Aartshartogh, naa. Maar gemerkt de Nederlandsche regeering, onder de zachtheit van vrouwen handen, geduurende 's Vorsten uitlandigheit, wel beslaaght was, viel de meeste twyfel, om de keur van twee Vorstinnen van den bloede, de Hartoghin van Lottringe, zusterling, en die van Parma, bastaartzuster des Koninx. Deeze werd door de gunst des Hartoghen van Alva en 's Bisschops van Atrecht; + die door de Prinsen van Oranje Nassau, en van Gavere Egmondt, gedraaghen. Philips, veeltyds gewoon, by schyn van lossen voorslagh, raadt te vraaghen, om de gemoeden, buiten aandaght op eighen toeleg, te betrappen, schoot somwyls teeghens den eenen, en den anderen, yet uit, +van deeze keure. Maar die van Parma gink entlyk voor: 't zy op aanstaan van Perenot; oft op 't bybrenghen van Alva, dat haar man in Italie gezeeten, zyner Majesteit een gyzelaar haarder getrouheit kon strekken; oft dat het arghwaanigh gemoedt des Koninx, het Opperbewindt der landen, eener wettighe bloedtverwante, moeder van zoo vermooghen en naagezee-

+1559.

+*Doodt van Koning Henrik den tweeden, van Vrankryk*.

+*Voorhebben van Koning Philips*.

+*Orde by hem in Neederlandt gestelt*.

+*Het dingen naar de Opperlandt-vooghdy*.

+*De Hartoghin van Parma kryghtze*.

ten +eenen Vorst, die aan Vrankryk gehuwt was, qualyk vertrouwde; oft, al van toen af, vreesde 's volx geneeghenheit tot den Prinse van Oranje, met de gunste die zy hem droegh, de dochter der welke hy ook ten huwelyke +vervolghde, te styven. +1559.

Dit teeghenkanten, en luttel gehoors moeide de Prinsen; en braght eenighe huivering in de hitte der gemeenzaamheit, die Oranje en Perenot te zaamen hadden; zoo zeer verslingert op onderling gezelschap, dat meenighmaals, d'een den anderen in 't bedde ooverliep, en de Prins, als hy tot Brussel quam, dikwils eerst ten huize van den Bisschop ging afzitten. Welke band van vriendschap, geleidt van de behulpzaamheit, beweezen aan den Prinse door wylen 's Bisschops vader, in 't erlangen der erffenisse van René van Chalon: en vaster geknoopt door de gelykheit van die twee harsenen, in dapperheit van vernust; met der tydt, door de ongelykheit der harten en wytverscheide witten, gebrooken werd. +Tot Stadhouders in de bezondere landschappen, liet zyne Majesteit, Oranje oover Hollant, Zeelandt, en Uitrecht, daar zy naamaals het Graafschap van Bourgonje by voeghde; Egmondt oover Vlaandre; den Graaf van Arenbergh oover Vrieslandt, Ooveryssel, Groninge, en Linge; den Graaf van Meeghen, oover Gelderlandt en Zutven; den Graaf van Mansveldt, oover Luxenburgh, den Markgraaf van Bergen, oover Henegouw, Valenchien en den Burgh van Kamerik; den Baroen van Barlemont, oover Naamen; Jan van Mommorançy Heere van Courrieres, oover Ryssel, Douay en Orchyes; Floris van Mommorançy, Baroen van Montigny, broeder des Graaven van Hoorne, oover Doornik en Doornikkerland; alle Ridders der orde van 't gulde vlies, en de voortreffelyksten des Lands. Famianus Strada voeght'er by, dat Graaf Jan van Oostvrieslandt Landvooghdt van Limburgh was; zeid ook dat Jan van Lanoy, Heer van Molembais, 't bestier van Henegouw had; en 't zelve, eerst 's jaars hier naa zynen schoonzoone Jan van Glimes, Markgraave van Berghen op Zoom, bevoolen werd. De zelfste Strada wil, dat Karel van Briemen, Graaf van Meeghen, niet dan naa 's Koninx vertrek, op voorschryven der Landvooghdesse, tot Overste van Gelderlandt, en Zutven beroepen zy; onaangesien dat de Graaf van Hoorn, eerst voor zich zelven, t' hans voor zynen broeder, naa dit bewind stond: en deeze gewesten eenighen tydt geregeert had. Wyders, deeze Oversten waaren gelast, om te gebieden oover 't krysvolk, en, neffens de Hofraaden van elk Landschap, te verstaan tot het handthaaven van recht en regeeringe; uitgezeit de Graaf van Egmondt: alzoo de Stadhouder in Vlaandre niet plagh eenigh zegghen oover 't stuk van den gerechte te hebben. Men vindt' er, die dryven dat Oranje liefst in dezen geweste geweest waar: maar de Koning, erduchtende zyn' grootheit, hem Hollandt en Zeelandt bevoolen hebbe, als die op dat pas ongelyk min vermoghten. Te weeten, de naam van Nassau, gespelt in Caesars boeken; de graaflyke tytel, gevoert by de duizent; de kroon van 't Roomsche Ryk geweest voor tweehondert jaaren, in dit huis; de opperheerschappy van Oranje; de treffelyke goederen des Prinsen alhier; de maght zyner maaghen in Duitslandt; maar booven al, de begaaftheeden van zynen persoon; laaghen van oover een wyle, zeidt men, Philips dwers in den zin. 'T welk, zoo wy aannemen, schynt vreemdt, dat hy, vergeetende 't belank der geleeghenheit, hem eenen oordt met yzere grenzen betrouwt heeft. Voorts Brabandt, als woonplaats der Opperlandvooghdesse, scheen daar meede +genoegh verzorght. Maar haar werden bygevoeght, tot onderstandt in 't algemeen beleidt, drie Raaden: die van Staate, de Heimelyke, en die van Geldmiddelen. Aan den eersten stonden de zaaken van pais en van oorlooghe, die de verzeekertheit en bescherming der landen betroffen. Den tweeden was de maght om brieven van vrydoome, van gunst en genaa-

+Verkoeling der vrundtschap tussen den Prins en Perenot.

+Bezondere Landvooghdyen.

+Drie Raaden. Die van Staate. De Heimelyke.

de, [+]vergiffenis van misdaden te verleenen; en de waake op wetten en burgherlyke [+]orde betrouwt. De laatste had bewindt oover de Vorstelyke goederen en inkoomsten. De Heimelyke Raadt, en die van Geldtmiddelen waaren oudt, en van te vooren met amptluiden voorzien: die van State nieuwelyx door den Koning opgerecht; en daar ingestelt, tot gewoonlyke Raadsmannen, de Bisschop van Atrecht; de Prins van Oranje; de Prins van Gavere Egmondt; Philips van Staade, Heer van Glajon; Karel Baroen van Barlemont, hooft van de Geldmiddelen; Viglius van Zwichem der rechten Doctoor, hooft van den Heimelyken Raade. By de welke naamaals gevoeght werd' de Graaf van Hoorne Ammiraal, en echter Karel van Crôy Hartogh van Aarschot. Daarenbooven geliefde 't zyner Majesteit, dat alle Ridders van den Gulden vlieze, zich tot Brussel vindende, ook de luiden van den Heimelyken Raade, en die van den grooten Raade van Gerechte tot Mechelen, (tussen beide de welke, maatschappy en onderling verstandt was, noopende voorvallen, die 't Gerecht betroffen) in den Raade van Staate verschynen zouden, als zy van de Hartoghinne geroepen wierden. Elk deezer drie Raaden, (zoo men zeide) was gebonden aan eighene berichtspunten, en plat verbodt van zich met het werk der andere te moejen, oft eenighe mengeling te maaken. Dit, hadt den naam, dat het om verwarring te weeren; maar diende, in der daadt, om de grooten by den duim te houden; gemerkt voor etlyke leeden der andere Raaden; die van Staate oopen, en vry stond de neus in diens huishouding te steeken; daar den Raadsheeren van Staate de toegang tot de andere Raaden, en de voorneemlykste weeghen om weldaaden te bewyzen, waar in doch de grootmoedigheit de meeste smaak vindt, midsgaders om vrundschappen en aanhang oover te winnen, geslooten bleeven. Zommighen melden, dat, onder de punten van bericht, een geweest zy, in den Raade van Staate, niet te mooghen besluiten, zonder byweezen van den Bisschop, Oranje, Egmondt, Barlemont en Viglius: anderen dat de Landtvooghdes, nocht aan vergaaderen van dien Raadt, nocht aan meerderheit van stemmen, verplicht was, doch Perenots goeddunken op alles te hooren. Indien Famianus Strada vast in zyn meening gaat, zoo vond zich de Landtvooghdes gelast den Raadsheeren die wet te stellen, dat ook de ooverstemde het gevoelen, 't welk binnen 's kamers quaame booven te staan, in 't oopenbaar voor 't best hadden te pryzen en staande te houden: op dat de krakkeelen, ontsteeken door teeghenspraak in den Raadt, niet daar buiten gebraght wierden, om eeuwighe onmin te voeden: ook d'anderen zwaarlyk zouden onderscheiden kunnen, werwaarts hun dank oft klachten te richten stonden. Waar door de Raadsheeren, in 't gemeen, den haat, dien men wel teeghens eenen, maar niet vat, oft immers niet uittert teeghens allen, te beter ontgaan zouden; en derhalven vrymoedigher in 't stemmen het recht ende billykheit betrachten. Hierenbooven zouw zy, naar zyn zeggen, gemaghtight geweest zyn, om 't raadspleeghen ter gewoonlyke vergaadering te laaten vaaren, en by zich zelven besluit te neemen, zonder yemandt meer dan Perenot, Barlemont, en Viglius, daar oover te roepen; wanneer zy de Raadsheeren aan partyschappen gesplist zagh, oft by kuipinge t' zaamenspannen. 'T welk ik niet ongeroert heb willen laaten; hoewel 't den ooverstemden zuur vallen moest, dat men hen, die met zwyghen scheenen te mooghen voldoen, tot spreeken teeghens hun hart zocht te dringen; en een achterraadt van zoo kleen een getal niet min, dan groot onbenoeghen in d'anderen kon baaren. Wyders de meeste bekommering des Koninx, en die hy liefst bekend stond, was oover 't stuk van den Godsdienst; waar in, door 't handelen der Nederlanderen, met gebuuren en uitheemschen afgezondert van de Roomsche kerke, d'on-

[+]1559.

[+]*Die van Geldtmiddelen*.

steltenis [+]daaghlyx aangroeide. 'T welk hem aan de Hartoghinne nu uit Italie oovergekoomen, en den heimelyken Raadt hooghlyk deed belasten het onderhoudt der plakkaaten, zoo by zynen vader Kaizar Karel, als by [+]hem selven gemaakt. Jaa hy quam t'eenen zeekeren daaghe in den grooten Raadt van Mechele, en daar naa in den Hofraadt van Vlaandere, hun het uitroojen der ketterye, met eighen monde, beveelen, nevens 't voorstaan der gerechtigheit. Brieven, van gelyken zin, werden aan alle Stadthouders en Hofraaden der Landschappen gericht. Ende, op dat'er niet alleen dwang achter waare, maar ook, door inscherpen van leere, de gemoeden moghten getooghen worden, voerde hy ter hooghe schoole van Looven, op nieuw, verscheide lessen in, zoo in 't geestelyk recht, als in de Godtheit. Vond ook geraaden, op dat zynen onderzaaten onnoodigh waare hunnen kinderen buiten 's lands ter studie te leggen, om met een de Franse [+]taal te leeren, een hooghe school te stichten, tot Douay, daar men Walsch spreekt: gelijk sedert geschiedde, tot kleen genoeghen van de Brabanders, ziende Looven geschaapen tot zijn' ouwde leedigheit van inwoonders te keeren. Voorts, oovertuight in zyn harte, hoe maghtigh een' schuldt het ongereeghelt leeven der geestelykheit had, aan 't afwenden der luyden van de [+]Roomsche leere, dreef hy met grooten ernst het Conçilie van Trenten voort; en zond op zwaare kosten, verscheide Prelaaten, Godgeleerden, en andere kerkelyke persoonen van aanzien, uit zyne landen, derwaarts te dien einde. Ende gemerkt, dat al de Aardsbisschoppen, ook 't meeste deel der Bisschoppen, hunne zeetels buiten de paalen zyner heerschappye hadden; begon hy zich daar aan te stooten, als oft zy daaromme, niet zulx tot de oeffening van hun beroep, te houden waaren, als de standt van 't geloof vereischte. Zelfs de Bisschoppen binnen's lands waaren, oovermits het toeneemen en veelheit des volx, huns werks niet maghtigh, gaf hy voor; en vond te raade, aan den Paus te verzoeken alzulke orde, dat alle Aardsbisschoppen en Bisschoppen, zorgh oover zielen zyner onderdaanen hebbende, hunne zitplaats binnen 's lands moghten houden, en 't getal der Bisschoppen, [+]naar de meenighte der menschen gepast worden. 'T welk (zoo zommighe meinen) de Kaizar zyn vader hem had aanbevoolen; en Hartogh Philips de goede al in 't hoofdt gehadt. Ende werd, om dit te bevorderen, Franciscus Sonnius, doctoor in de Godtheit, naa 't hof van Roome gestuurt. Verre was 't gemunt met deezen toeleg; waar in, onder den glimp van zorghe voor geloofszaaken, een diep geheim van staat schuilde; niet zoo bedektelyk, oft de gauwe gezighten kreeghen het strax in 't oogh, en deeden 't, tot weldighe beweeghenis der gemeenten, t' zyner tydt, opdonderen. De laatste oorlooghen hadden benoodight, de noodt verschoont het herwaarts ooverbrenghen van eenighe benden Spanjaarden, der welke noch by de vierduizent ooverschoot. Perenot, hoewel voorneemelyk [+]afgerecht op de treeken van 't bandeloos gebiedt, en gedreeven van den geest zyns meesters, bevroedde nochtans genoegh wat het inhad den grondslagh der regeeringe te schudden; en hoe hachelyk een schreede het viel, uit de wetmaatighe maght, in d'ongebreidelde oover te stappen; sonderling onder eenen hoop heeren te fier om te kreuken, en bezittende 't hart eener gemeente, die, zoo door de vervolghing om 't geloof, [+]als mits afwyzighe bejegeningen, eer schuw van den Vorst was, dan door troeteling gewent van zyn' handt te vlieghen. Dies gaf hy den Koning in bedenken, oft het niet van zynen dienst waare, dit krysvolk, op voorraadt, in 't landt te laaten. Die vond het goedt, en met een, op dat het te beeter in den man wilde, 't bevel daar oover den Prinse van Oranje, en dien van Gavere, op te draaghen. Maar deeze heeren behartighende de vryheit des vaderlandts, en 's volks voordeel

[+]1559.

[+]*'s Konings zorgh voor den Roomschen Godsdienst.*

[+]*Hooghe school tot Douay gesticht.*

[+]*Concilie van Trenten.*

[+]*Toelegh op nieuwe Bisschoppen.*

[+]*Perenot raadt de Spanjaarden in't landt te laaten.*

[+]*'t Bevel daar oover biedt men Oranje en Egmondt aan; die 't weigheren.*

+booven hun bezonder, sloeghen 't grootmoedelyk af; *en voerden hem te gemoet, dat vergeefs, door de vroomheit en waapenen der landtzaaten, vreede bevochtenwaar, indien zy inwendelyk, met het juk der vreemdelingen slaafscher wyze belast bleeven*. Dit antwoordt, smaakende naa de Hollandsche rondigheit, gewest, daar Oranje zyn woonsteede in, en Egmondt zyn' oorspronk uit had, mondde den Spaansen Koning niet, en bleef, zoo men meent, hem in den krop steeken; al scheen hy 't te verzwelghen, willende, teeghens zyn vertrek, in persoonen van zulk een' +achtbaarheit, geen mistrouwen verwekken. Voorts hield hy tot Gent, nu ten tweede de feest van 't gulde Vlies, en versierde met die orde den Heer van Hachicourt, dien van Montigny, gesprooten uit de stamme van Mommorançy, den Markgraaf van Renti, van 't geslacht van Crôy, de Graaven van Ligny, en van Hooghstraate beide van den huize van Lalaing, alle Nederlandsche heeren; beneevens etlyke uitheemsche, waar onder de Hartoghen van Urbin en Mantua waaren. Octavio Hartogh van Parma ontsing meede weederom den halsbandt, den welken hy in 't volghen van de Fransche zyde, om dien van Sant Michiel te draaghen, verworpen had. Midlerwyle werden d'Algemeene Staaten teeghens Oestmaandt, + te Gent verdaghvaardt: die de loozing der gemelde soldaaten verzochten, en 's Koninx woordt daar toe verworven by smeekschrift, dat de twee Prinsen mede onderteekent hadden. Ende zeidt men, dat Borlut, loontrekkend Raadsman van Gent, daar vertoonde, hoe Diettenhoove, en Marienburgh, door de moedtwil der Spaanse bezettingen, genoeghzaam ontvolkt waaren. De Koning voorts op deeze vergaadering, deed, +met een wydluftigh verkundighen zyner zucht tot de landen, verklaaren: *hoe noode, en uit wat noodt, hy de reize aannam, naa zyne Ryken van Spanje, die, oovermids zyn Heer Vader, eenen ruimen tydt, daar buiten verbleeven, en op 't laatste zyns ouderdooms, der werelt gestorven was, nu langhe de verquikking van 't oogh, en opzicht huns vorsten gederft hadden. Dat groote sommengelds uit het inkoomen zyner andere heerlykyen, van hem waaren te kost geleydt aan de bescherming zyner onderzaaten alhier; hoewel zy, zoo met hunne mildtheidt in 't toestaan en opbrengen van penningen*, +*als met andere goede diensten, grooten dank hadden verdient. Thans, invoerende de Hartoghin van Parma t' haren ampte van Opperlandvooghdye, deed hy haar den Staaten aanprysen, als de bequaamste tot dien last, van weeghe haarder afkoomst, geboorte en opvoedinge in den lande, van 't welk zy ook de taale sprak; nadien 't voor dien tydt ongeleeghen quam, 't bewindt zynen zoone den Prinse te beveelen, om reeden die verzweeghen werden. Booven al deed hy hun hoogh voorstellen de behoedenis van de leere der Roomsche kerke; gemerkt, by verandering, in dit stuk, niet alleen de dienst Godes, maar zelf de gemeene rust zou te lyden hebben: gelyk zy, by d'ervaarentheit, en d'ellenden hunner nabuuren duidlyk gewaarschouwt werden. Ernstelyk zouden zy ook behartighen de oeffening van 't gerecht; en weeten, dat het de ziel van den staat was. Ende alzoo hy vertrouwde, dat zy, in de oude eerbiedenis, gehoorzaamheit en diensten, beweezen aan zyn' voorouwderen, volharden zouden, wilde zyne Majesteit, in alle goede geneeghenheit, hun te gemoete, en t' allen tyde weeder herwaarts oover, koomen, als 't de zaaken der landen mogten vereysschen; om by de zelve op te zetten alles wat haar verleent was van Gode, in wiens gunst hy hen van heeler harte was beveelende*. De Staaten hier op deeden +zeggen: *dat de vuurigheit hunner liefde, tot zyne Majesteit, en haaren dienst, de smart van dit vertrek, zeer gevoelyk vond; doch hunne plicht was, den welstandt haarer zaaken, 't meeste te laaten weeghen. Baaden haar daarom, hen in genaadighe gedachtenis te houden, en naa 't voldoen aan den noodt*

+1559.

+*Feest van 't gulde Vlies, tot Gent*.

+*De algemeene Staaten tot Gent vergadert*.

+*Wat Philips daar zegghen deed*.

+*Invoering des Hartooghinne van Parma, tot Landvoogdeße*.

+*Antwoord der Staaten*.

+*der jeghenwoordighe geleeghenheit, hun weeder te koomen bywoonen: gelyk zy in geenen gebreeke zouden zyn, van te voldoen, in alle punten, den last, dien 't haar gelieft had, hun te beveelen*. Alzoo stelde men zich, ter weederzyden, uyterlyk aan, als voldoende en voldaan ten uiterste. Maar men meint, naardien de Staaten de handeling der penningen, opgebracht ten laatsten oorlooghe, aan zich behouden hadden, dat de Koning, t' onvreede daar oover, en verbittert door de Spaansche oorblaazers, van de welke +de baat, daar aan vast, reeds met inbeelding was opgeslokt, het verzoek om 's krysvolx uittocht oevel nam; en de grooten des landts vreesden, dat deeze wrok, hoe zy met schooner gelaat bedekt werd, t'haarder wyle tot des te wranger wyze van moedkoeling uitbersten wilde. Jaa wordt gezeit, dat zeeker Spaansch Heer van voortreffelyken aadel, vindende den Prins van Oranje, dien van Gavere, en and'ren, aan 't schaakbert, hen gevraaght hebbe, oft het hun, onderteikenaaren van zulk een verzoekschrift, tydt om speelen docht. En zouw Egmondt, die eerst die woorden in den windt sloegh, als hy geport door de zwaarhoofdigheit van Oranje, zich naader bezinde, en den Spanjaardt daar op ondertastte, van hem gewaarschuwt zyn, dat de Koning met de Raadsluiden, dien hy zyne geheimnissen vertrouwde, beslooten had, teeghens al die dringers op 't vertrek der Spaansche soldaaten, ter geleghene stonde de toonen hoe leedt het hem deede. 'T zy dan dat Philips, van toen af, zoodaanigh een opzet genoomen, oft deeze Spanjaardt, dit verdicht hebbe, om, met zaayen van arghewaan, ongenught tusschen den Koning, en de Nederlandsche hoofden, te brouwen; oft alles een' konstenaarye en uitstroojen geweest zy van eenighen, die, duchtende quaalyk te hoove te staan, anderen, door 't aanjaaghen deezer vreeze, pooghden aan hunne lyn te kryghen, om zich onder de grootheit van 't getal te berghen, oft, door den aanhang, ontzighlyk te maaken. Geen' meerder verzeekering zoud ik kunnen geeven, van de waarheit eener andere mompelinge, dat Perenot den Koning geraaden had, ontslagh, van eede den Staaten gedaan, aan den Paus te verzoeken, als niet geschaapen zonder scheuren van handtvesten, en afschaffen van vrydoomen, tot de verdelging der ketteryen, en vailigh bezit deezer landen te raaken. Wyders, daar gingen klaghten op: *dat de +Spanjaardts, om de Nederlandsche Heeren 'te schuppen, en alleen by zyne Majesteit doen en laaten te weezen, de hekken der regheeringe aldus gehangen hadden: en dat hun de Bisschop van Atrecht, uit baatzucht de handt bood, met zynen vond van 't oprechten der nieuwe Bisdoomen, buiten bewillighing der Staaten, 't welk niet te lyden stond. Dat Kaizar Karel niet te vergeefs, in bywezen des Prinsen van Oranje, ende des Graaven van Bossu, den Koning toegeduwt had; de Spaanse Raadt waare, om eens 't onderste booven te keeren*. In 't bezonder waarender, die hun hart aaten, om dat ze zich te rug in 't bewindt, en nieuwelingen voortgezet zaaghen, eighen quaalyk-ende andermans welvaart, met gelyken verdriet, meetende. Zommighen, werdt vermoedt, dat mits heimelyk aanmaanen van uitheemsche maaghen ende bloedtverwanten, gencight waaren, om, door 't verstellen van den staat, vryheit van ongewoonen Godsdienst in te laaten. Etlyken staaken, ten tanden toe, in schulden, en wenschten alles in 't wildt, om, by holgaand getyde, het hooft eens booven te kryghen, en eenen vryen hals te maaken, oft, door verwarring van orde, 't gerecht te leur te stellen. Niettemin, 't was maar morren, en daar bleef het by, tot dat de zweer, gerypt by 's Koninx vertrek, en andere toevallen, doorbrak. Zyn Majesteit, gereedt om uit Zeelandt, naa Spanje oover te scheepen, ontfing, tot Middelburgh, de tyding, dat de Paus, in 't stellen van de Aarts-en Bisschopstoelen, haar volkoomentlyk belieft en bulle daar af verleent had.

+1559.

+*Vermoeden van 's Koninx gramschap om 't verzocht vertrek der Spanjaarden*.

+*Klaghten oover Perenot, en 't opstellen der nieuwe Bisschoppen*.

+Voorts gink zy van Vlissingen, t' zeyl, met tneegentigh scheepen, en eenen +goeden windt, die haar in veertien daaghen en Herfstmaandt, tot Laredo in Biscaje leeverde. Maar voor de haaven beliep haar een zwaar onweeder, waar door zy, ter nauwe noodt, te lande raakte, en 't meeste der vloote te sneevelen, met verlies van genoeghzaam al 't Koninklyk huisraadt, samt de kostelykheeden, die Kaizar Karel, uit veele oorden der weereldt verzaamelt had, ende Philips met zich oovervoerde, in meening den stoel der heerschappye, vlot geweest by zyns vaders tydt, in Castilie te vestighen. Zulx het een zeggen werd, dat Karel en Philips het aardtryk geplondert hadden, om den Oceaan ryk te maaken. Te weeten, de onwaardeerlyke schatten oovergezonden strax naa 't verooveren der onnoozele en weerlooze volken van Westindië, waaren, door gelyken ramp, den golven te deel gevallen: schynende de zee grooten eighendoom te reekenen, aan alles wat men verwerft door haar toedoen: ende wordende doorgaans, het verooverde te waater, te waater gewaaght en weeder verlooren. Maar Philips wilde gelooft hebben, dat zyn persoon, door zonderlinge zorghe des Heemels gespaart was, om Gods gloory te verdaadighen, met het uytrooyen der ketteryen, 't welk hy terstond by der hand nam. Ook waaren, door gansch Spanje, alle gevangens om geloofszaaken, +die men plagh, naar uitspraak van vonnis, daatlyk te doen straffen, als nu bewaart, ende tot Sivilie en Valledolit vergaadert, om hem, met de vertooning, van 't jammerlyk zieltyghen der ellendighen, in de alderwreedste pynen van den brandt, als met een heerlyk schouspel en verklaaring der ooghen te bewellekoomen. 'T zy dat de rechters hier aan hunne lust geboet, oft zich, naa die van den Koning, gewaant hebben te voeghen: oft dat hy d'eere van dit schoon stuk werks, als van een loflyke zeeghe, door zyne jeghenwoordigheit, zich zelven wilde eighenen: oft endtlyk, door 't gruwelyk dooden, van zulk een meenighte teffens, zich vreesselyk, en met een' onverwerpelyken schrik, de harten zyner onderdaanen suf en verbaast, maaken. Maar de praal, gelykende bet een' toonneelstaatzy, dan een treurigh en noosselyk bedryf, waar meede men achtbaare mannen, en eenvoudighe vrouwen, naauwlyx mondigh, om enkel verschil van meening, ten vuure voerde, riep wee, over d'onbarmhartigheit van de toestellers; ende was maghtigher, om deernis en grimmigheit, dan ontzigh en versleghenheit te verwekken; immers by volken gewent met een zachte lyn geleidt te worden, als de Nederlanders. Onder anderen, quam dit lyden oover, aan Johan Pontio, Graave van Baileno, en dertien eedelvrouwen. Constantyn Pontio, Bieghtvader van wylen Kaizar Karel, die ook in zyn' armen den geest gegeven had, was terstondt daar naa, op aantyging van ketterye, in de gevankenis geworpen, en aldaar ooverleeden. Derhalven, niet hebbende aan den persoon, verbrande men zyn beeldt; zonder aan te zien, dat de smaadt, hem gedaan, d'onteering van 's Kaizars gedachtenis met zich braght. En deeze levende lyken, die gekeetent stonden en rookten aan de paalen, waaren de toortsen, die voor's Koninx bruiloftstaatsy gingen. Want de Kardinaal van Burgos en de Hartogh van Infantazgo ontfingen in Loumaandt des +Jaars vyftienhondert tsestigh, Isabelle dochter van Vrankryk, die onder geleide des Koninx van Navarre, en des Kardinaals van Bourbon, tot op de Spaansche grenzen gebracht was: ende werdt, op den laatsten dier +maandt, met bedgemeenschap, in maghtighe ooverdaadt van pracht en geldquisting, het huwlyk voltooghen. Onlanx daar naa, om te bewyzen, dat hy, door de liefde zyner nieuwe gemaalinne, de vrucht van zyn eerste echtgenootschap niet te onwaarder had, nochte 't recht van den wettighen erfgenaam der kroone vergat, deed de Koning des Staaten van Spanje,

+1559.

+*De Koning reist naa Spanje*.

+*Schriklyke straffe om 't geloof in Spanje*.

+*'t Jaar* 1560.

+*Philips voltrekt het huwelyk met de dochter van Vrankryk*.

SPAANSCHE INQUISITIE

+te dien einde vergaadert, den eedt, van hulde naa zyn' doodt, aan Prins Karel zynen zoon doen. Hierentussen stond het toerusten der vloote teeghens +Tripoli niet stil: 't welk onder beschut der Othomannische waapenen, de roover Dragut bezat, een eervergeeten rabaut, die, geworden t'eenen gemeenen gruwel, door zyne trouwloosheit en onmenschelyke wreetheeden, alle gebuuren naa vreemde hulpe dwong uit te zien, en de hunne den Spanjaart te belooven. Doch een welgemande vloot, uit Siçilie afgevaaren, vond zoo veel met teeghenspoedt van storm en ziekten te worstelen, dat niet dan 't eylandt Zerby op de kust van Barbarye, bemaghtight werd; aldaar een sterkte gesticht, en weder verlooren, naa +weinigh tyds en veel spillens van menschen. Om dit gety ontbood eerst de Koning de Spaansche troepen uit Nederlandt: waar oover men'er mompelde, dat hy, hebbende deezen afbrek geleeden, en soldaaten van noode, zich geliet zynen onderzaaten een gunst te doen, daar zy, in der daadt, het ongeval en den vyandt voor danken moghten. Zoo verre was +'t van 't smerten dier schaade in dit gewest: daar men, zittende in vreede, zich vast pynde de neering te styven, en door alle weeghen loop aan de koopmanschap en onderhandeling te geeven. Men voltrok de vaart, begonnen by die van Brussel, naa Antwerpen, daar dertigh jaaren, met doorgraaven van heuvelen, kroften en velden, aan gewroght was, in voege, dat de penningen betaalt voor de verdolve landen, en aan arbeidsloon, wel achtienhondertduizent gulden bedroeghen. Daar waaren vier zwaare sluizen in geleit, teeghens 't ontloopen van 't boovenwaater, op dat'er groote scheepen vlooten moghten. Van dit zoo treflyk en oorbaarlyk een werk, komt het voorneemste lof toe den yver en 't beleidt des Heeren van Lokkeghem, amptman van Brussel, die 't met groote vlyt bevordert, aangedreeven en uitgevoert heeft. Maar de quaade zuchtmenging van 't lichaam des lands, arbeidde teegens de gemeene welvaart aan, ontstellende zich meer en meer, mits de nieuwe leest der kerkelyke regeeringe aan den dagh, en wat'er onder schuilde onder den man quam. +Want als de Bulle, gegheeven van Paus Paulus den vierden, op den achtienden van Bloeymaant des jaars lestleeden, en de bevestighing verleent door Pius den vierden, op den achtsten van Louwmaant dezes jaars, kundigh werden; zagh men voor de deure, zoodanigh een' wisseling der geestelyke heerschappye, dat de weirlyke voorbaarigh scheen om daar naa niet luttel te luisteren, en zich in andren, en styver drukkenden standt te +zetten. Naamelyk, men vond opgerecht drie Aardsbisdoomen; dat van Mechele als 't voorneemste, onder 't welke zouden staan zes Bisdoomen: te weten: van Antwerpen, 's Hartooghenbos, Roermonde, Gent, Brugge en Ypere; het tweede, van Kamerik, en daar onder vier Bisdoomen, als van Doornik, Atrecht, Sant Omeer, en Namen; het derde van Uitrecht, oover vyf Bisdoomen: van Haarlem, Middelburgh, Leeuwaarde, Groninge, en Deventer. De keur der persoonen tot deeze ampten, was den Koning gegunt, het bevestighen zouw aan den stoel van Roome staan. Met een werd ruchtbaar, hoe Perenot begiftight was met het Aardsbisdoom van Mechele. Ende teffens geviel, dat de Paus, by eenen zynen kamerling, aan deezen Aardsbisschop den rooden hoedt en scharlaaken +tabbaardt ooverzond, die hy, naa voorgaand goedtvinden zyner Majesteit, aanveirdde, zich laatende naar de heerlyky zyns vaders, Kardinaal van Granvelle noemen. Het blaaken deezer geestelyke grootheit, als gegrenst aan de Pauzelyke hooghte, en ongewoon in Nederlandt, was yeghelyke straks in 't oogh, en terghde de nydt der geenen, die wisten, van waar de man zynen oorspronk had. Gelyk de mensch in den aardt heeft, zyn leedt te zien aan 't schielyk opklimmen van geringen tot uitmuntenden

+1559.

+*Toght teghens Tripoli*.

+*Vertrek der Spaansesoldaaten uit Nederlandt*.

+*Naarstigheit aldaar om de neering te styven*.

+*De bullen van de nieuwe Bisdoomen worden bekent*.

+*Verdeeling des Aartsen Bisdoomen*.

+*Perenot wordt Kardinaal en van Granvelle genoemt*

[1560]

+staat, en niemand de trotsheit min te goede te houden, dan den geenen, die zy huns gelyk gekent hebben. Ende moght hier niet gelden, dat het daaghelyksch gebruyk, de steile en haastighe verheffingen, in 't kerkelyk, aan andere oorden, lydelyk voor de leeken, gemaakt had. Een inzight, waar op misschien de Koning, te raade geworden was, door de achtbaarheit van dit beroep, het gebrek van Perenots geboorte te boeten, om hem +den treffelyksten des lands, gelyk te maaken. Dies hield men nu langer den windt niet in; maar ging de kreet op, aan alle kanten, dat, *al dit het bedryf der Spanjaarden was, reghelrecht teeghens de vryheeden, en buiten bewillighing der Staaten van den lande, om 't zelve te vermeesteren, en in gelyke dienstbaarheit te brengen, als Napels en Milan: en de moer, daar 't op lagh, een wettelooze oovermaght en de Inquisitie van Spanje, waar af de Kardinaal als opperhooft, en d'andere Bisschoppen onder hem, elk in 't zyne, 't bewindt +zouden hebben*. Men voeghd'er by, dat, *mits den Bisschoppen, t' hunnen onderhoudt, zeekre kloosters toegeleit waaren, genoegh gespeurt kon worden, dat, niet alleen Prelaaten en geestelyken, onder deezen dwang zouden moeten buighen, maar ook eedelen en gemeenten: gemerkt uit de Prelaaten, aan' veele oorden, ende met naame in Brabandt, het eerste lidt der Staaten bestond. Want de Bisschoppen, dikwyls uitheemsche, die door de handtvesten uit de regheeringe geslooten werden, en altyds den Pauze by eede verplicht zynde, (een' zaak bedenkelyk voor den Koning zelf) hadden, als Prelaaten, ten aanzien hunner kloosteren, ter vergaadringe van de Staaten te verschynen. Voorzittende aldaar, zouden zy 't groote woordt voeren; de vryheidt der Landtzaaten verbyten, oft bewroegen; en alle zien naa den mondt van den Kardinaal, als hunnen Aardsbisschop; die, van weeghe des kloosters van Afleghem (dewyl 't voor het treflykste in Brabandt, en Brabandt voor 't staatelykste der landtschappen erkent werd) ook eerste Prelaat zoude wezen. Ende, gelyk de Kardinaal waare, om, in alles den Spanjaarden, en dien van hunne Inquisitie, te believen; stond niet anders te verwachten, dan dat zy 't gansche bedryf der Nederlandsche zaaken in hun gewoudt zouden kryghen*. Groot voedsel, zonder twyfel, vonden deeze klappernyen, onder 't graauw, en schuim der gemeente, dat, oft van den bedelzak leeft, oft dien tot voorlandt heeft; gelyk 't meestedeel der armen van quaade opvoedinge, woesten wandel, en stout in den bek is; als op welker zeggen luttel gelet wordt en kleen verhaal valt. Want als men aan 't voeren van Bisschoppelyken staat, daar men voor eerst eenighe Godtgeleerden, met der tydt, luiden van 't hof, zoude indringen, den rykdoom der Abdyen te kost leidde, moest d'uitdeeling aan de armen merkelyk minderen, die, by de kloosters, met groote miltheit plagh te geschieden. Waar aan ook veele rechtschaape gemoeden zich stieten, achtende onchristelyk, dat weinigh persoonen, die anderen behoorden, in maatigheit, t'eenen spiegel te dienen, in pracht en ooverdaadt spillen zouden, 't geen daar de nooddruft van veele gebrekkighen +uit kon vervallen worden. De Monikken, dien 't afgink, verlooren alle lydzaamheit, en vonden onverduwelyk te scheiden van 't geen zy, zoo lange jaaren, bezeeten hadden. De geestelykheit in 't gemeen, trok zich des ook aan, zynde daarenbooven quaalyk te vreede om 't Conçilie van Trente; daar men, onder andere, doende was met hunne wulps-en ongereeghel theeden te snoeren. Maar zy gaaven 't eenen anderen naam, en ergherden zich quansuis aan de hooss heit der Bisschoppen, die, in plaatze van godfsvrucht, niet dan dartelheit ten kloosteren zouden invoeren. d'Aardsbisschoppen van Keulen in Duitslandt, en Riemen in Vrankryk zaaghen wel noode zich dus een' slip van den rok scheuren, met verkorting hunner rechtspraake; maar hadden, als

+1560.

+Haat teeghens den Kadinaal.

+*Onvryheit der nieuwe Bisdoomen te gemoet gezien.*

+*Misnoeghen der Monikken, ook der andere geestelykheit.*

buiten 's lands gezeeten, luttel middels, om met der daadt te toonen hoe 't hun smartte. Het min-

ste [+]misnoeghen speurde men onder de Majestraaten, die nochtans, voor quetsingen van vrydoomen, en verloop van neering (geen' ongegronde zorgh) beducht waaren, en, nevens de rest, eenen schrik hadden, van 't doordryven der Spaansche Inquisitie. Welken naam, alzoo die, met zyn klank alleen, een geessel der ooren geworden, en tot de kracht van [+]een inscherpende beteekening gekoomen is, wy, doorgaands, onvertaalt te werke zullen stellen: doch, om dat hy meermaals ter baane koomen moet, wat hy zy, en zeggen wil, hier op 't bondighst en grondighst [+]verklaaren. Naa 't t'onderbrengen van meest heel Spanje, ten tyde van Karel den Grooten, door de Mooren, die zoo veel weerelds afliepen, is 't allenskens by de Christenen herwonnen, op 't Koninkryk van Granade naa, dat d'andren aan den kant van achthondert jaaren bezaaten. Ferdinand, entlyk, van Arragon, getrouwt aan Isabelle van Castilie, vrouwe van doorluchtighen geest en grootmoedigheit, heeft met de gemeene maght van die twee kroonen, hen ook deezen uitersten oordt doen ruimen, en alzoo de laatste wortelen der Mahometische heerschappye uitgerooit. Doch, oovermits door zoo langduurigh een' regheeringe, die wet, waar onder ook de Joodsche in zwang ging, zich verre verspreidt had, bleef het ooverschot der Christenen, met een' ontallyke meenighte van die twee gezintheeden vermengelt, ende was wel waar, dat zoo veel weederwils, in den boezem van den nieuwen staat, ernstighe waake, orde, en teeghenzorgh vereischte. Maar gelyk hem de Godsdienst in den mondt bestorven; 't hart op bedrogh en snoodtheit gestelt was, zoo viel zyn zin op eenen raadt, die bet naar bloeddorst en onverzaadelyke gierigheit, dan naar Christelyken yver, en landsheerlyke liefde tot zyn' onderzaaten, oft naar noodige voorzienigheit smaakte. Want, in plaatze van door wel leeven en leeren der geestelykheit, verbodt van uiterlyke oeffening der gewraakte kerkzeeden, en weering dier gezintheeden uit ampten van regheeringe, het schaadelyk geloof, allenskens, gevoeghlyker wyze te slyten, voerde hy, by bewillighing van Paus Xystus den vierden, een vierschaar in, die, niet alleen openbaare, oft welbewysbaare arghernissen, met d'allersmaadelykste en smartelykste doodt, neevens aanslagh van haave, te vervolghen hadde; maar de doortraptste snootheeden by een te zoeken, om luiden te belaaghen, gemoeden te doorsnuffelen, en den gevangenen de diepste verborgentheeden hunner gewissen, zoo door yslyke, en den ooghen onverdraaghlyke dreighementen, als door d'allergevoelykste vonden van weedom, uit te pynighen. De Dominikaanen, welke orde, ingestelt van Sant Dominicus, eersten onderzoeker des geloofs van 's Paus weghe, doen en laaten was in 't hof van zoo schynhailigh een' Koning, schikten op dat kussen te raaken, en leidden de bittere gebooden, met d'uiterste kraft van strengheit, te werke; bekleedende dus niet alleen onchristelyk, maar onmenschelyk een moorddaadigheit, met den tytel van de heilighe rechtbank der Inquisitie; 't welk eighentlyk Onderzoek beteekent. Zy werd bevestight by Alexander den zesten, van Spaanschen bloede, en de vervloekste gedachtenis, onder d'Italiaanen zelf, die oyt eenigh Paus naalaaten moght: en heeft zedert de tyden van Luiter, zich ook de kennis van 't geschil onder de Christenen, in stoffe van Godsdienst, toegeeighent. Deezen amptgenootschappe zyn twee eisschers by gevoeght. D'een genaamt de vorderaar van 't kerkelyk recht, zynde veeltyds een geestelyk persoon, dingt naa vonnis van ongeloof oft ketterye, teeghens den bewroeghden: d'ander, uit 's Koninx naam, naa verbeurtmaaking van goederen; en is altyds weirlyk. Wie eenighe wroeghelyke reedenen hoort, alwaar 't uit eighen vader, wordt verplicht hem te bedraaghen. Twee getuighenissen, hoewel van

[+]1560
De Majestraaten minst ontstelt.

[+]*Vreez voor de Inquisitie*.

[+]*Wat dat voor een ding is*.

+verscheide zaaken, zyn genoegh, om eenen in vuilen kerker te werpen; daar hem spys en laaffenis schaarselyk verschaft wordt, alle troost en verzoek, jaa zelfs 't +1560. zingen, als te verquikkelyk, in zyn eenigheit, verbooden; op dat hem de zwaarmoedigheit oft moedeloos heit afmatte. Is 't dat hy 't opgeleide belydt, en zyn geloof afzweert, beloovende naar onderwys te luisteren, zoo boet hy, met draaghen van een kleedt dat zy *Sacco benito* (gezeeghenden zak) noemen, en met verlies aller middelen. Volhardt hy in 't ontkennen, zich schoon Roomschen Christen verklaarende, men doemt hem, op twee gelykluidende getuighen, ten vuure; op verschillende, ter pyne. 'T getuighenis alleen, en dat noch als in een tweelicht, wordt hem gemelt, geensins de getuighen. Maar, zoo hy waant eenighe vyanden te hebben, magh daar naa slaan, en hen, treft hy 't, belaaken. Zoo der echter eenighe meer zyn, die hy niet raadt, oft zoo de belaaking verworpen wordt, hun getuighenis blyft bondigh. Het pynighen geschiedt, met bank, waater en vuur, by de toortse in een' donkeren kelder; zynde de beul van de kruin tot de zoolen in zwart lynwaat gekleedt, met gaaten voor de ooghen. Men vindt'er, die twaalf, dertien jaaren, zitten, en hun uitgang is noch de doodt. Aan den Koning vervalt het goedt: waar van doch de helfte wel, aan de vingeren der vierschaar, oft haarer dienaaren, kleeft. 'T gebreekt aan geen' exempel van luiden, die, oprecht Roomsch zynde, het teeghendeel bekent hebben, om zich door den schyn van boetveirdigheit te vryen. Anderen (dat ergher is) Christen in 't hart, heeft men, door een afgryzen van zoodanigh een' verwoedtheit, oft door 't hooren van redenen teeghens 't Joodendoom, die hun te zwakdochten, tot die leere gedreeven. De vonnissen geslooten zynde, stelt men een' staatsie toe, als oft 'er een' heerlyke hooghtydt te houden waar. Voor aan, met pleghtighe pracht gaan de paapen, opzingende een heiligh liedt. Daar naa worden de verweezenen geleidt, elk in een hoogh-geel roxken, vermaalt met zwarte duivelen. 'T hooft is hun gedekt met een' papiere myter, in top der welke men een menschen beeldt, in 't midden der vlammen, en rondsom vlieghende duivelen, geschildert ziet. Met zoo bitter een' dartelheit van schemp, lust het der wreetheit, te toonen, hoe leedt het haar is, dat haar' maght, zoo verre niet gaat, als haar booze wil: boven een spottelyk ontbyt, van veelerley lekkernyen, dat men den ellendighen, in 't scheiden uit den kerker, quansuis tot bewys van ooverighe goedthartigheit, voorzet. Een bal, oft tongschroef van hout, die somtyds op hoop van verlooghening, eens geslaakt wordt, sluit hun de spraak. Neevens hen, koomen ook uit, die 't pynighen doorgestaan hebben, draaghende een' zeeghevaan, tot teeken van ooverwinninghe. Achter deeze treeden de Abten, en Canoniken, in 't Priesterlyk gewaadt. Ten laatsten, volght de standaart van 't hailigh ampt, daar de troony van Paus Alexander, aan d'eene zyde, van Koning Ferdinand, aan d'andere, in geborduurt staat: voorts de stêevooght, Majestraat, en eedeldoom, te paarde. Aldus gekoomen weezende ter plaatze, daar 't doodsche gereedtschap, op de gedoemden is wachtende, klimt men, op een' stellaadje, leest de vonnissen af, en leevert hen, der weirlyke ooverheit; met een gekkelyk verzoek, van hen zachtelyk, en zonder bloedtstorting, oft verleeming te handelen. Het eindt is, dat de volstandighen leevendigh verbrandt; die hun geloof, in 't uiterste afgaan, eerst gewurght worden. Deeze plaagh, die heele volken onder zweep, en yder in anxt houdt van haar, ten eenen oft ten anderen daaghe, te proeven, hebben zommighe onderzaaten vergeefs gezocht af te koopen, met meenighte van tonnen gouds. Anderen, als die van Napels, heeft de vertwyfeltheit den moedt verschaft, om zich teeghens zoo eenen grouwel te kanten, en dien in spyt van 't juk der slaavernye, daar zy meede

+ooverheert zyn, van hunnen hals te keeren. 'T was dan geen wonder, dat slechts de schaduw van dus een landtdwang de Neêrlanders, geregeert zoo veele jaaren lang, met groote zoetigheit, ende verlekkert door de smaak der vryheit, t'zyd' uit deed slaan, en aan 't hollen holp. Men had hen eertyds, door wettelyker weeghen, wel weeten, tot bezinning, te brengen; en geneezen zonder plakkaaten, zonder inquisitie, door enkele tucht, en zeedebeetering der geestelykheit, een' schrikkelyke scheuring, ontstaan tot Gent, al in den jaare zeevenhondert en twaalf. En dochten hun, van geenen goeden geest gedreeven te zyn, die de verdoolden in de graft stooten, de besmetten verdrenken, de blinden verbranden wilden, in steede van te recht leiden, wasschen en toelichten. De naam, eevenwel, van Inquisitie +was hier, dat pas, zoo nieuw niet. Men had'er oover een' wyle gehadt: maar die nocht ingestelt, nochte geoeffent met het onbescheidt en bysterheeden van Spanje. Want in de naastvoorleeden' eeuwen, als 't grondeeren der schrift, en buyten 't gangbaar gevoelen der kerke te treeden, zeldzaam was, beholp men zich, in de plaatzen van de Walsche taale, met d'Inquisiteurs van Parys; daar men Duitsch spreekt, met die van Keulen. Deeze werden van de Ooverheit gebeezight, om de beruchtighden met ketterye t'ondervraaghen, en den weirlyken rechter, in zaaken zoo diep en duister, gelyk die gemeenlyk zyn, als met hunne scherpziender kennisse, het oogh te helderen: zonder dat zy eenighe maght hadden om de gemeenten te besnuffelen, oft aan te brengen; veel min yemandt te straffen, wiens brein met eenigh onverstandt bestooven bleek. Kaizar Karel eerst, in den jaare vy tienhonderttweeentwintig, als de leere van Luither loop kreegh, gaf last, die ook tot Antwerpen afgekundight werd, om op 't stuk des geloofs, door 't gansche landt, onderzoek te doen, aan meester Fransois van Hulst, Raadsman in Brabandt: dien Erasmus in zeekeren brief van den jaare vyftienhondert vierentwintigh aan Bilibald Pirkheimer, Raadsman zyner Majesteit, noemt eenen wonderlyken vyand der geleertheidt. Hy was gebonden aan zeeker berichtschrift, en de stemmen zyner byzitteren; ende kreegh daar beneevens tot opziender den Doctoor Joost Laurens, hooft van den grooten Raade van Mechele: welke Joost van gelyke door Erasmus in eenen brief aan Bilibald, van den jaare zessentwintigh, beschreeven wort de geleertheidt meer dan doodtlyk te haaten. Deeze van Hulst werd, in den jaare vyftienhondert zessentwintigh door Paus Adriaan den zesten, in zyn beroep gevestight, hoewel hy, gelyk de brief spreekt, een leek was: behoudends, dat hy tot byzitters koore kerkluiden geleerdt in de Godtheit. Maar zoo ras als Clement de zeevende t'zeet raakte, dankte hy meester Fransois, ten aanzien zyner weirlykheit, daatelyk af, en maakte den Kardinaal van der Mark, die Bisschop van Luik was, algemeen Inquisiteur van heel Nederlandt. Hier oover viel de Hartoghin van Savoje, toen Opperlandtvooghdes, klaghtigh aan den Kaizar, ende verklaarde eenen anderen brief te hebben van zyne Heiligheit, by den welken drie bezondere Inquisiteurs waaren gestelt, elk in zyn bescheiden bedryf: naamelyk de Proost van de Kanoniken regeliers van Ypere, oover Vlaandere, en d'omleggende landdouwe; de Proost van de scholieren tot Berghen in Henegouw, oover dat gewest en daar ontrent; de Deken van Looven oover Brabandt, Hollandt en andere. Ende werd doorgedreeven in 't hof van Roome dat deeze drie persoonaadjen hun ampt behielden; waar in hun seedert geen teegenstandt ontmoette. Die van Looven vond, door bevel der Landtvooghdesse, het meeste te berechten: voorneemelyk tot Brussel, daar, in 't jaar vyftienhonderd zeevenentwintigh wel t'sestig persoonen eensdeels verweezen, eensdeels tot boetvaardigheit ontfangen werden. Ook quam in

+1560.

+*Wat Inquisitie van te vooren in Nederlandt geweest is*.

+den jaare vyftienhondert zessentwintigh zeeker plakkaat uit, dat verklaarde den algemeenen Inquisiteur in zyn ampt niet te verkorten: en een ander in 't jaar vyftienhondert negenentwintigh, 't welk, in 't jaar eenendertigh daar aan, vermeerdert werd, ten ooverstaan van de gemaghtighden der Staaten, en vermaan maakt van Inquisiteurs, gestelt by den Paus op 's Kaizars verzoek. Ende heeft men dit Plakkaat gedult, zonder weederspreeken oft verandering, tot het jaar vyftienhondert vyftigh toe. Maar zoo de Kaizar, toen, 't zelve deed ooverzien, en op nieuw af kundighen binnen Antwerpen, werd, der wet aldaar en den koophandel te gevalle, de bewoording eenigher punten verwisselt; ende onder ander gezeit, dat men de Inquisiteurs slechts by gemeenen naam zoude heeten geestelyke persoonen. Midlerwyle (de voorschreven Deken van Looven ooverleeden zynde) had Paus Paulus de derde, tot algemeine Inquisiteurs oover Nederlandt, gestelt Ruwart Tapper van Enkhuizen, Doctoor in de Godtheit, Deken van Looven, en den Doctoor Michael Drutius, gewoonlyken voorleezer der geestelyke rechten, Kanonik aldaar; die onverlet, etlyke jaaren, hunnen dienst betraaden. Noch werden zy gesterkt, booven dien, in den jaare vyftienhondert vyfenveertigh, met een berichtschrift van 's Kaizars weeghe: ende, ter Canselerye van Brabandt ingestelt een oopene brief aan de Amptmannen en eenighe weirlyke bewindsluiden, op dat zy hun de handt booden. 'T zelve berichtschrift werd daar naa, in 't jaar vyftienhondert vyftigh, vernieuwt, en echter hun en hunnen ondergemaghtighden oovergeleevert: dewelke ook, in 't jaar vyvenvyftigh, nieuwen lastbrief van Paus Julius den derden, ontfingen. Dus was 't hier mêe gegaan tot dit jaar vyftienhondert tsestigh toe. In 't zelve gaf hun Pius de vierde den zelven last: den welken ook kreeghen hunne naazaaten, de Doctoor Joost Tileto Proost der Collegiale kerke van Walcourt, en de Doctoor Michiel de Bay, Godgeleerde Kanoniken tot Looven: die tzeedert verscheide zaaken berecht hebben. 'T schynt niettemin, dat men in Brabandt en voorneemelyk t' Antwerpen, van den voorzeiden jaare vyftienhondert vyftigh af, gemydt heeft den naam der Inquisitie te spellen. Ende, dewyl deeze strik, aangehaalt van tydt tot tydt, meer en meer quam te knellen, en naa de Spaanse benautheit toegink, liet men zich nu vastlyk voorstaan, dat het op deeze, en 't verstikken der vryheeden, met invoeren +van een eeuwighe slavernye was aangezien. Geen' losse waan voorwaar; gemerkt het voorzeide Plakkaat van den jaare vyftienhondert vyftigh, al rond uit was luidende geweest, dat men het moest te werke legghen, zonder zich te keeren aan eenighe handtvesten daar teeghens strydende. Waar op die van Antwerpen als toen verklaart hadden, dat punt geenzins in te willighen, maar d'afkundinge toe te staan, zonder verkorting hunner handtvesten, vrydoomen en bezondere gerechtigheeden, die zy niet verstonden +eenigher wyze te laaten kreuken. Maar, aangezien deze handtvesten (zoo heeten zy, om dat de Vorst haar geeft in brieven gevestight van zyn handt; ende worden anders voorrechten genoemt, maar gemeenlyk met een onduitsch woordt, privilegien, 't welk zeggen wil bezondere wetten) zoo hooghe geroemt, den Landtzaaten zoo waardt, en als het eedelste ingewandt van den staat zyn; door 't quetsen der welke dat gansche lichaam noodtwendelyk in een' doodtlyke quyning vervalt; schynt de zaak te vereisschen, dat wy haare grondtpunten, eer 't werk bet aanwast, kundigh maaken. Het Hollandsche volk, dan, is voorzien met deeze +voorrechten: *Geene Graavin magh zich ten houwelyke begeeven, buiten goeddunken der Staaten, bestaande uit de voorneemsten der Ridderschap, Eedelen en Steeden. Geen' uitheemschen zyn kiesbaar tot Raadsluiden, Rentmeesters oft Amptmannen van gerechte. Den Staaten staat vry*,

+1560.

+*Plakkaat van den jaare 1550, stoot teeghens de handtvesten*.

+*Dies argert zich Antwerpen daar aan*.

+*Voorneemlyke handtvesten der Landtschappen*.

+*zonder 's Graaven verlof te vergaaderen, waar en wanneer 't hun gelieft. Nocht nieuwe tollen moghen opgestelt worden, nocht vrydoom van de oude vergunt aan yemandt, 't en zy het de Staaten verstaan. In oorlogh te treeden, tot 's lands bescherming, oft verhaal van geleeden ongelyk, vermagh de Vorst niet, oft de Staaten vinden 't oorbaar. De Vorst heeft zich in schrift te dienen van de Duitsche taale. In 't munten oft vermunten van penningen is hy gehouden te volghen 't geen de Staaten oordeelen der gemeene zaake nutst te weezen. De Graaf vermagh geen gedeelte des landts te vervreemden. Den zelven is ongeoorloft eenighe vergaaderingh van Staaten te beroepen, buiten de paalen van den Lande. Indien hem schatting oft hefgeldt van noode is, heeft hy 't by beede in persoon, niet door gemaghtighden, te verzoeken. Geene lasten staan hem vry te innen, anders dan op voorgaande vrye inwillighing. De rechtsvordering magh niet, dan door de gewoonlyke rechters gepleeght worden. De ouwde wetten en gewoonten hebben onverbreekelyk te blyven. Zoo de Vorst daar yet teghens instelt, niemandt is' er toe gehouden*. +1560.

Met deeze vryheeden koomen meestendeels en in 't gewightighste, die van Brabandt oover een: gelyk ook bynaa doen die van d'andere Landschappen. Derhalven was yeder eeven heet in de begeerte, om zoo dierbaar eenen schat, oovergewonnen door de vroomheit der voorouwderen, den naakomelingen, zonder af brek, achter te laaten. Maar Koning Philips vervolghende zyn voorneemen, om door't invoeren der Bisschoppen, der vryheit een' ondersteek te doen, schreef met eighene handt, den Prinse van Oranje, eenen brief in Spaansch, dien ik zelf gezien heb, en, ten naaste by van woordt tot woordt, aldus vertolkt.

Aan den Prinse van Oranje.

A*Cht slaande op den standt, waar in zich, van alle kanten, de Godsdienst bevindt, zonderling aldaar, ten aanzien der rondsomleg ghende gebuuren, en 't gevaar, dat daar uit ontstaan moghte, by mangel van tydighe teeghenweer, zoo heeft my een van de noodighste middelen gedocht, meer bisdoomen, en die staaten op te rechten, naar dien de Bisschoppen de geenen zyn, die dit stuk voorneemelyk hebben te behartighen; gelyk wy dienen al t'zaamen te doen. Dies heb ik zyn' Heiligheit gebeeden zulx goedt te vinden, gelyk die gedaan heeft, en ghy uit myn zuster verstaan zult. Om al dit, verlangt my zeer naa 't goedt besluit van deezen handel. Ende, gemerkt het geen in deezen aan u is hangende, samt de geneeghenheit om my lust en dienst te doen, waar meede ik vertrouw, dat ghy u hier aan zult te koste leggen; last ik u, en verzoek ernstelyk, dat ghy 't zelve bevordert, met bewys van alle vereischte gunst ende behulp zaamheit: gelyk u van mynent weeghe, myn' zuster, breeder zeggen zal. Waar toe ik my gedraag, niet twyfelende, oft ghy zult in deezen doen, 't geen ik verhoop van u. Uit Toledo, den achtienden van Sprokkelmaandt des jaars vyftienhondert eenentsestigh*.

IK DE KONING.

In dus eenen arbeidt gingen de zaaken van Nederlandt, en echter den hoofden, nochte des Priesterdooms, nochte des aadels, ter harte naar behooren. Want zoo wel d'eene als d'andere laaghen meest verzoopen in wellusten, +en vonden meer smaax in hoveeren, boeleeren wulps heit, dan in 't houden van 't roer der regeeringe. Ende, die, onder de kerkelyken, een gereeghelt leeven leidden, waaren opgetooghen in vuurighen yver tot hei-

+*Wulpsheit van geestelykheit en aadel*.

[1561]

+ligheit en geestelyke spiegelingen, zonder oordeel, zonder ervaarenis, in stoffe van staat. Onder de weirlyke heeren, speinden zich ook zommighen, met voordacht van 't bewindt, om de wyte t'ontgaan, en die +op de kap des Kardinaals te laaten vallen, indien de strengheit, daar men enkel mêe door wilde, uitquaame op de vertwyfeltheit der gemeente, die zy te gemoet zaaghen. Dit alles gaf schoon spel aan Granvelle, die nemmer oogh look in landtzaaken, om 't hof op te hemelen, en zyn stuk te beleggen; leevende naa zyn believen met de maght der Hartoghinne, die, nieuwlyx uyt Italie gekoomen, en leerlinge in dit gewest, hem, als daar volkoomentlyk bedreeven, ook vast gaande voor kerk en Koning, genoeghzaam met den toom der Landtvooghdye beworden liet. Alle brieven in syfer van den Koning, van d'Ambassadeurs, uit Duitslandt, Vrankryk, Engelandt, werden by hem alleen ontsyfert, en beantwoordt. De Heeren van hooghen aadel, ziende zich alzoo verkloekt, +en de mooghenheit onderkroopen, zwollen van spyt, en begosten nu, d'een achter den anderen van hem te verwyderen, zyn gezelschap te schuwen, zyn vrundschap af te snyden, de hoofden t'zaamen te steeken, en eene lyn te trekken. Dit oopenbaarde zich kennelykst, op dien dagh, als hy ter stadt en Aardsbisdoome van Mechele zyn' intrêe deed, alwaar niemandt van hun op zyn' staatzy verscheen: laatende zy zich verluiden, datz'er niet genoodight waaren; en hy daarenteeghens, hen ongenoodight gelaaten te hebben, om geen' weighering te lyden. Maar, booven den gemeenen aanstoot teeghens de gangen des Kardinaals, had hy den Prinse +van Oranje zonderlinge stof tot onbenoeghen gegeeven: die deeze was. Als de Prins van zinne werd naa de dochter van Lottringe te staan, verzoht hy 's Koninx verlof daar toe; de Koning, daar op, het goeddunken van Granvelle. Granvelle antwoordde, *Dat de vriendschap, die hy den Prinse droegh, hem dryven zoude, om het aan te raaden, indien de trouw, die hy zynen meester schuldigh was, niet bedenkelyk vond een' persoonaadje, ondersteunt van oovergroote achtbaarheid, en gunst der Landtzaaten, door 't behuwen van zoo naa een bloedtverwantschap zyner Majesteit, in top te trekken*. Deeze waarschuwing, diep ingaande ten arghwaanighen harte des Koninx; deed hem aan de Hartoghinne moeder schryven, dat hy 't huwelyk ongeraaden vond: daar hy nochtans den Prinse, om hem niet te misnoegen, toestond zyn aanzoek te doen. De Prins kreegh lucht van deeze dubbelheit, en nam ze zoo oevel, dat d'ouwde vriendschap tot den Kardinaal, door deezen, en voorts door de gemelde toevallen; ganschelyk om- en in een bittere verbolghenheit, keerde. Onlangs daarnaa liet de Landtvooghdes, hoewel traaghlyk, hem toe, dat hy zich aan 't huis van Saxe bonde, trouwende Anna, dochter +van wylen Keurvorst Maurits: waar door hy, alzoo zy de Luithersche gezintheit volghde, met de Onroomschen dieper t'zee raakte. Onbehendelyker maakte zich Granvelle den Graaf van Egmondt t'onvrundt, en uit geringer oorzaak; 't welk dus byquam. De Koning had den Landtvooghden +noeming van drievoudt getal vergunt, waar uit zyn' Majesteit, tot yder ampt, dat oopen quaame te staan, eenen verkiezen zouw. Nu gebeurde het, dat de steevooghdy van Hesdin in Artois, staande onder den Graave, verviel: waar toe hy drie perzoonen voorstelde. De Kardinaal verzocht hem, den Heer van Hellevoet, voor den vierden daar by te voeghen, onder belofte, dat het niet te doen was, om hem aan dien staat te helpen; maar alleenlyk, om, door't verwerpen in deezen, hem by den Koning bekent te maaken, en des t'ontfanklyker tot eenighen anderen. De Graaf is hem, hier in, te wille, en bedrooghen geweest; maar's Kardinaals kloekheit van huis; gemerkt het voordeel deezer list den haat niet op-

+1561.

+*Elk, uit verscheidene inzichten, laat Granvelle met de regeering begaan*.

+*Als hy te groot wort, verbindt men zich daar teeghens*.

+*De Kardinaal versteurt den Prins van Oranje*.

+*Oranje trouwt een dochter van Saxe*.

+*Egmondt uitgestreeken van Granvelle*.

weeghen [+]mogt. Noch zeit men, dat de Graaf voor eenen zyner vrienden naa de Abdye van Truël gestaan heeft, daar hem Granvelle ook te gaauw was, die ze zelf van den Paus verworf. Egmondt derhalven, versprooken door Laazarus Zwendt Hooghduitschen Hopman, vlydde zich oover de zyde van Oranje, met wien hy te vooren niet volkoomelyk eens was, om zich voortaan eenpaarlyk teeghens den Kardinaal, te verzetten. Ondertussen was men doende met d'andre Bisschoppen yder t'zyner kerke in te dringen. Maar, als 't quam tot het aantasten van de goederen der [+]Abdyen van Afleghem, Sant Bernard, en Tongerloo, die den Aartsbisschoppe van Mechele, en den Bisschoppen van Antwerpen en 's Hartooghenbos waren toegeleit; stoof de Geestlykheit op; ende stelden de Prelaaten, gewoon ter vergaadringe van de Staaten te verschynen, onder gunst en toestandt van d'andere twee leeden der zelve, een smeekschrift in van deezen verstande. *Dat zy geenszins dachten teegens de goede meening des Koninx in 't oprechten der Bisdoomen, te stribbelen. Maar deeze kloosters den Bisschoppen in [*] Aanbeveeling te geeven, streed teegens hunne voorrechten, bezwooren by zyne Majesteit, en teegens het ooghmerk van de stichters der kloosteren. Weshalven zy ootmoedelyk baaden, dat zyner Majesteit geliefde daarinne te voorzien naar behooren*. Hier op kreeghen zy den achtienden

[+]1561.

[+]*Weighering der kloosteren aan de Bisschoppen*.

[*]Commenda.

[1562]

[+]van Sprokkelmaandt des jaars vyftienhondert tweëentzestigh, tot [+]bescheydt; *Dat de inlyving der kloosteren ten Bisdoomen geen' form van Aanbeveeling, nochte teeghens het inzight der stichteren, was: maar de behoedenis des Heilighen Algemeinen geloofs, en, dienvolghends, der zelve kloosteren, en andre Godshuyzen, betrof; die (zonder de groote vlyt en zorghvuldigheit zyner Majesteit) in gevaar stonden van eerstdaaghs verlooren te' gaan: gelyk men klaarlyk speuren kon, by 't geene, dat zich, in de naabuurighe Ryken en Staaten, had toegedraaghen:* Jaa men betichtte hen met onerkentelykheit, als, die den Koning zoo kleen een' dank wisten, voor, dat hy hen met Harders van Bisschoppelyke waardigheit, in plaats van Abten, vereerde. D'Abdyen nochtans konden in de gunst deezer verheerlykinge echter geen smaak vinden; ende, om te doen blyken, hoe wel zy in hun recht gegrondt waaren, zochten aan alle zyden heul by luyden van letteren, en besteedden in raadspleeghen, en gevoelens gehaalt van rechtsgeleerden, zoo uit Italie en Vrankryk, als Duitslandt, wel ontrent de [+]dertighduizent gulden, naar men zeide. Ende ziende kleenen troost van elders te gemoete, verzochten zy aan de Landtvooghdesse den wegh van rechte te mooghen ingaan: maar vonden dien, by antwoordt van den vyfden in Bloeymaandt, geslooten. Entlyk wanhoopende van in hun geheel te blyven, docht hun, zoo zy met afstandt van een gedeelte hunnes [+]inkoomens, de rest vry bedingen moghten, datz'er noch koop aan [+]hebben zouden; en braghten 't zoo verre, dat zy, mits uitkeerende ten behoeve der Aarts-en Bisschoppen, achtduizent gulden 's jaars, der quellinge ontslaghen werden. Waar toe de Koning aannam den Paus te verspreeken, hun veroorloovende voort te vaaren met kiezen van nieuwe Abten, naardien de ouwden midlerwyl ooverleeden waaren. Niettemin, alzoo 't hun hier alleen niet loogh, maar ook als leeden der Staaten aan 't weeren deezer nieuwigheeden geleeghen was, voeghen zy zich

[+]1562.

[+]*Bescheydt daar op*.

[+]*De kloosters verzoeken in recht ontfangente worden*.

[+]*Vergeefs*.

[+]*Zy raaken door af koop vry*.

neevens [+]d'andere, om 't oude herkoomen te verdaadighen, en geene Bisschopstoelen, oft immers meer niet, dan eenen, en dien tot Looven te lyden. De wethouders van Antwerpen ook, duchtende voor afbrek van neeringe, indien men daar eenen Bisschop quaam te planten, dat, zonder vreeze van Inquisitie te zaajen, ondoenlyk scheen, hielden ernstelyk aan, om dies ongemoeit te blyven; en verworven door hunne gezanten, afgeveirdight naar Spanje, ten laatste zoo veel, dat de Koning beloofde hun, met de

[+] *Eghter pooghen zy de Bisschoppente weeren.*

+Bisschoppelykheit te borghen, ter tydt toe, zyne Majesteit zich in persoon +herwaarts oover vervoeghde. Met het vieren van deezen toom oover Antwerpen, was 't werk zynen klem quyt; waanende d'andere steeden hun oopen te zien, en eeven echte erven der gemeene vryheeden te weezen. Dies keerden ook die van Roermonde, Deventer, Groningen, en Leeuwaarde hunne Bisschoppen buiten. Tot Mechele en 's Hartooghenbos was hun welkoom zoo koel, en gezagh zoo gering, dat men hen bynaa +als onbekenden verby gink. In andere plaatzen, als Uitrecht voor eerst, en Haarlem, had men 't niet zoo zeer op hunnen staat, als op hunne perzoonen gelaaden; zynde, die 't stuk dreeven, ten minste niet zoo wys geweest, dat zy den wegh wisten te baanen, met inleiding van zachte, gemaatighde, en den volke gevallende luiden. Het stuiten van deezen toeleg gaf ook maghtighen moedt aan den gemeenen man, zoo dien het Roomsch gevoelen afzoette, als dien het uitvoeren der bloedighe plakkaaten +teeghens de borst was: en beeldden zy zich in, nu men den Spanjaart aan 't deizen had, dat de kans schoon stond, om uit al deeze onrust en bitterheeden, tot vailigheit, en een' gewenschte regeering te raaken. Zoo staaken dan de nieuwe gezintheeden 't hooft op, en meerderde de meenighte, naa reede dat de schreumte afnam; omhelzende veelen het nieuw, eer zy wisten, wat het in had: en mooghelyk des te gratigher. +De grooten's lands (gelyk de inzighten van partystyving, altyds oover andere, van wat belank ook, heene loopen) scheenen hier mêe niet quaalyk beholpen, zich laatende genoegh zyn, dat het den Spaanschen aanhang zwakte. Een' ouwde oeffening in meest alle Nederlandsche steeden, en veele dorpen was die van de rymkonst; waar toe de aardighste blygeestighste vernuften hunne vergaaderingen hielden, op plaatzen hun by de wethouders verschaft, die Rethorykkamers genoemd werden. Deeze waaren gewoon niet alleen verscheide gedichten uit te geeven, en van handt tot handt te laaten loopen, maar zelfs in 't oopenbaar heele personaadjespeelen te vertoonen, waar in zy, nu boertwys, dan met ernst yeder 't geen zynen plicht betrof te gemoet voerden. Een stichtelyke vermaakelykheit, en zoorte van zang, die, mits d'overigheit de maat slaa, van geenen geringen dienst is, om de gemoeden der meenighte te mennen. Want, zynde de * Reedenaars uit de weereldt, en t'onzen tyden maar twee manieren oover, om 't volk by de ooren te leiden, naamelyk van preekstoel en toonneel; zoo heeft de Majestraat geen maghtigher middel, dan dit, om 't graauw een' rusthoudende onderdaanigheit in te scherpen, en haare achtbaarheit te handthaaven, teeghens 't gezagh der geestelyken, dewyl 't beschooren schynt, dat zy dwers dryven moeten teeghens alle regeerders, die juist de looze van hun niet haalen. Ende niemandt waane met strooyen van schriften oft gedrukte boexkens op te mooghen teeghens de scharpheit van een gladde tong, die een groot getal teffens van allerley menschen, op een' uure, beleezen kan, en hun de hartstoghten des woordtvoerders wel anders +weet in te boezemen. De vryheidt van monde dan deezer luiden ontzagh zich niet, daar 't pas gaf, (en 't gaf dikwyls pas) den Paapen op hun zeer te tasten; en zoo wel de plompe misbruiken te beschempen, als de bitterheit der vervolginge haatelyk voor te stellen. Dit ging den volke wel in; en hoe die van de kerk het oeveler naamen, hoe de gemeene man zich meer dunken liet, dat zy zich zelve vuil kenden. De grooten ondertusschen loeghen +in de vuist, en deeden'er ooghluiking toe, op hoope, dat, wen de geestelykheit hunnen toeloop verloor, zich alles beeter tot een gemaatighde regeering zouw zetten. Maar onder 't verschil van gelooven, 't betwisten en hayrklooven aller punten, werden veele teedere oft losse vernuften der zaake t'eenemaal byster, zoo datze in eindelooze en ellendighe mymeringen, jaa

+1562.

+*Antwerpen kryght uitstel van Bisschop, tot 's Koninx overkoomst toe.*

+*Dies weygeren ook andere steeden.*

+*D'onroomschen kryghen moedt hier door.*

+*De grooten zien dat niet ongeirne.*

*Orateurs.

+*Smaalen van Rethorykers op de Paapen.*

+*Zwaarigheeden uit het betwisten der geloofspunten.*

+vertwyfeltheit vielen. Andere, die de lichtheit eenighzins in den aardt hadden, ziende zoo veele reedenen van verscheide zyden, in de schaal hangen, oordeelden ter vlucht, dat ze in gewicht elkandere luttel ontliepen, en in alles weenigh waardt waaren. Dit baarde een' ongebondenheit van Godsvrucht en gewisse, waar door men dan aan een reukeloos en baldaadigh leeven sloegh. Ende quam een deel van dusdaanigh gezelschap tot die +stoutheit, dat zy in deezen winter, t'eener nacht het vrouwenklooster t'Ouderghem, leggende op een myl naa by Brussel, plonderden; de nonnen, die 't nochtans gelukte zich in 't slaaphuis te berghen, opeischten; en de kerk aan koolen leiden. De Koning hierentussen, Beval der Landtvooghdesse, by brief op brief, het uitrooyen der ketteren; en leidde zyn' gedachten zulx daar aan te kost, dat hy scheen alle andre zorghen, ende zelfs het betaamen der Vorstelykheit te vergeeten. Zeeker de Jesuyt Famianus Strada vermeldt, hoe hy haar, by schryven van eighen' handt, berichtte van de manier om de Onroomschen t'achterhaalen; genoeghzaam het spoor daar toe, en hunne nestelplaatzen aanwees; instellende zelf, en ooverzeindende lysten, waar op zy, met verklaaring van yders buurte, soort, ouderdoom, en gestalte, stonden afgemaalt. Maar in 't uitvoeren der vonnissen, oopenbaarden zich alom geweldighe zwaarigheeden; mits dat der verweezene standtvastigheit in 't lyden, in de harten der omstanderen ooversloegh, maakende hen onvertzaaght in 't medelyden: der wyze, dat men'er vond, +die zich niet schreumden, den ellendighen, ter doodt gaande, troost en moedt in te spreeken. Ende oft ook de zelve, gegreepen op der daadt, binnen weenigh daaghen, gelyke wreedtheidt moesten uitstaan, 't wracht echter zoo kleen een' schrik, in de geenen, die wel een' felle, doch haasteindende smart, voor den gewisten en kortsten wegh t'eener eeuwigher zaaligheit hielden, dat men begon, neevens de verweezenen, met opgeheeve stem de Psalmen te zingen, in grooter getal, dan veiligh was te vangen. +Entlyk ging het zoo hoog, dat heele gemeenten, gedult verliezende, tot uitgelaate oploop quamen, en in ettelyke plaatzen de verweezenen den beul ontweldighden. Toen werd goede raadt dier ten hoove, bezending naa Spanje beslooten, om den Konink bescheidelyk van de gestalte des landts te berichten, en t'onderstaan, oft men daar yetwes opwaaken wilde, tot verhoeding van den ondergang, die voor ooghen was. +De begaaftheeden van den Baroen van Montigny, broeder des Graaven van Hoorne, haalden den last deezer boodschap op zynen hals, die de reize aannam, en naa verscheidene handelinge met den Koning, niet dan met eenen goeden windt van hoope, in Oestmaant, naa huis keerde. Midlerwyle wies de weederwil teeghens den Kardinaal, die, hoe doortrapt hy ook was, echter vaake vergat, wat oorber van tydt en geleegenheit +vereischte. Want hy liet niet, (booven de onvermydelyke nydt, die te hoove den bedryfal volght) de steurnissen te terghen, beschimpende 't veer, dat de Ridderschap voerde; en, op hen, als eenen hoop achtelooze dwaazen en spilpenningen, smaalende. Onder ander sterkte +tot aanstoot een vrouwebeeldt, gestelt, door hem, op 't huis te Cantecroy, en houdende in d'eene handt een' wynschaal, in d'andere eén waaterlampet, met dit onderschrift, DURATE: 't welk, gebruikt van hem voor zyn' zinspreuk, zoo veel als *Volhardt* gezeidt is. Waar meede hy scheen den Aadel te verwyten, dat hun Ryk niet lang staan, en zyne maatigheit hen verduuren zouw. Het geviel te dien daaghen, dat de Heer Gaspar Schetz Schatmeester des Koninx, vaader des Baroens van Grobbendonk, die, uitsteekende, in zynen tydt, onder de dapperste Krysooversten, de Stadt 's Hartooghenbos lang en loflyk verdaadight heeft, doch entlyk moeten ruimen, een banket gaf, daar zich, neffens meer voortreffelyke eedelen,

+1562.

+*Het Klooster t'Ouderghem, op eenen nacht, geplondert.*

+*Ongemak in't straffen der luiden om 't geloof.*

+*Oploopen omdat werk.*

+*Montigny hierom naa Spanje gezonden, keert met ydele hoop te rugh.*

+*De weederwil wast teeghens den Kardinaal.*

+*Zyn schamperheit op de Heeren. Banket ten huize van Gaspar Schetz Schatmeester des Konings.*

+de Prins van Gavere, Egmondt, de Graaf van den Berghe, en de Baroen van Montigny vonden. Als nu de Nederduitsche rondigheit, door de vreughde en den wyn, de harten noch bet oopende, quam, daar uit, het onbenoeghen teeghens Granvelle; ophaalende d'een zyn baatgierigheit en staatzucht, d'ander zyn vainzen en dubbelheit, d'ander zyn' onkuisheit, hoovaardy en vermeetelheit; hoe 't langer onlydelyk en wel verdient was, hem eenighen duidelyken hoon, tot blyk dat men 't gevoelen niet verlooren had, toe te dryven. Niemandt eevenwel was geirne d'eerst om voorslagh te doen, met wat soort van weederwaarigheit, men hem had in den baart te vaaren. Maar men werd des eens, het aan den teirling te stellen, en worp'er om wie te wyzen hadde, wat spyt best op hem treffen zouw. Ende wordt gezeit dat het lot juist den grootsten, naamelyk Egmondt, +uitkoos; die keurde dat men de dienaars in zwart laaken zouw kleeden, met een zotskap op de mouw geborduurt, om den Kardinaal te doen verstaan, dat zy des verwyts van quistzotternye gedachtigh waaren, en onder die zotten wel een Brutus moghte schuilen. Wel geviel de vondt den volke. Maar de Hartoghin, verneemende hunne knechten aan 't hof, verschoot van deeze lievereyen, die niet bet Granvelle, dan den Roomschen Godsdienst te spot, verziert scheenen: en duchtende, dat het hoogher loopen zouw, vertooghde den Prinse van Gavere, hoe deeze uiteringen meer naa jonkheit, dan naa rype harssenen en raadsheerlyke deftigheit smaakten, met verzoek, dat men dien steen uit den wegh leggen wilde. Egmondt pooghde het te verschoonen, en van der handt te slaan; doch als'er van +haare Hoogheit op gedrongen werd, droegh zich zoo verre gezeggelyk, dat de gexkap in een bundel pylen verkeerde: met welk zinnebeeldt de Eedelen zeiden hunne eendraght tot 's Koninx dienst gemeent te zyn. Maar die Granvelles zyde hielden, naamen 't voor een genootschap, verknocht om zich teeghens den zelven te kanten: gelyk zy voor heenen de kap op den Kardinaals hoedt geduidt hadden. Ontrent deezen tydt, alzoo +Vrankryk, door 't geschil van geloove, waar meede zich de staatzucht en eighezoekelykheit veeler grooten bewimpelde, heel in roere stond, bevonden zich die van de Pauzelyke en Calvinische gezintheit aldaar, teeghens elkandere, met groot volk, te velde. Weshalven der Hartoghinne, een zwaar onheil beschooren ziende, indien partyen, zich vergelykende, oft anderzins eenighen quaaden toeleg broedende, quaamen al 't geweld hunner waapenen teeghens onze grenzen te wenden, geraaden werd, al de Ridders van den gulden Vlieze, en Landvooghden +der gewesten te beschryven. Den welken, vergaadert binnen Brussel, de Opperraadsheer Viglius, een man die neevens uitneemend lof van deughdt en geleerdtheit, ook treflyk welbespraakt, en door lange oeffeningh, in landtzaaken ervaaren was, de geleeghenheit, en reeden hunner daghvaardinge voordroegh. Als hy uit had, voeghd'er haare Hoogheit zelve ook yetwes by; en onder ander, *dat den Heeren gelieven zoude het stuk, eenen dagh twee oft drie, in bedenken te houden, daar naa weeder te Raade te keeren, en yder te verklaaren, wat hy den dienste Gods, zyner Majesteit, en des Lands oorbaarlykst achtte*. Geduurende deeze daaghen, werd hun allen, +op zeekeren morghen een' weete, om in 't huis van Oranje te verschynen, en aldaar tweederley voorstel, gedaan. *D'eene, van gezaamentlyk te wannen en t'ooverweeghen 't geen by haare Hoogheit opgeworpen was, en hunne meeningen te vergelyken. D'andre, hoe men in dat gewright van tyde nut en noodigh vond, te zaamen te raadslaan, (gemerkt zy zoo voorneemlyke leeden van den lande waaren) oover 't gemeen bestier, 't welk door den quaaden wegh, gehouden by eenighe dienaars en bewindt sluiden, ooghschynelyk t'eenen val koomen moest, zoo 't niet met goede teeghenzorgh*,

+1562.

+*Schotsche lievereye teghens Granvelle*.

+*Die wordt verkeert in een bundel pylen*.

+*Binnenlandsch oorloogh in Vrankryk*.

+*De Vliesheeren vergaadert, uit bedenken daar op vallende*.

+*Zaamening, by deeze geleeghenheit in 't huis van Oranje en voorstel aldaar gedaan*.

+*in alle yl verhoedt wierd*. 'T ontvouwen deezer stoffe, ten breedtste, en met inenting van alle bypassende reedenen, verwekte, naar de bezonderheit der zinnen, verscheide beweeghenis van gemoeden. Etlyken ontstaaken van blydschap, dat'er gevonden was, die uitzeggen darde, 't geen zy lang in 't gedacht gedraaghen hadden; en verheffende hooghlyk deeze vrymoedigheit, riepen, *dat het meer dan reede bleek, een' zaak van dusdaanigh belang, met gemeenen ooverleg te verhandelen. Andren zeiden op 't eerste punt, de meening der Hartooghinne niet geweest te zyn, dat zy eenighen achterraadt te houden hadden; maar yeder by zich zelven t'onderzoeken, en in haare jeghenwoordigheit te verklaaren, 't geen hy in eighen gewisse oordeelen zouw te behooren. Ende noopende het andere, zeiden rondelyk uit, dat zy zich der opperlandvooghdye niet verstonden of bekreunden, alzoo hun, die bezondere Stadthouders waaren, zulx nochte toequam, nocht betaamde, en veel min, daar oover misnoeghen te toonen, oft klaghtigh te vallen*. Op deeze gedeeltheit stiet het stuk, en bleef voor dat pas steeken; hoewel de geenen, die 't aangeheeven hadden, eenighe daaghen dapperlyk arbeidden, om het deur te dryven. Ende te Raade gekeert zynde, braght yder, naar dat zyn verstandt gedroegh, zyn gevoelen in, op den voorstel haarder Hoogheit. In 't voorzeide tweede punt, hoe vremdt het ook met de zaaken van den lande stond, kon men echter noch een goedt deel der Ridderschap geen' smaak doen vinden. D'anderen nochtans, zich gescheept ziende, vervolghden hun voorneemen; quaamen dikwyls te gaader, en zoo verre, dat zy eenen brief aan den Koning ontworpen; de welke met veel +af en bydoens entlyk op deezen zin gezift, en den elfden van Lentemaandt des jaars vyftienhondert drieentsestigh geslooten werd. +1562. +1563.

+**H***Eere, een' zaak, waartoe wy, om beeters wille, en om 't gewight uwer zorghen niet bet te bezwaaren, lang ooghluiking gedaan hebben, worden wy nu, door den noodt, gedrongen, grootelyx t'onzer ongenucht, uwer Majesteit te verstendighen. Naamelyk, dat het omgekoomen is met uwe landen van herwaarts oover, zoo uwe Majesteit laat te voorzien teeghens 't algemeen misnoeghen haarder voorneemste onderzaaten; die, peylende 't gezagh des Kardinaals van Granvelle, gelyk wy meede, klaarlyk het gansche geveirt der regheeringe op zynen duim zien draayen. Welk gevoelen zoo diep gewortelt staat, dat alle moeite verlooren waar, om het, geduirende zyn verblyf alhier, uit hunne harten te rooyen. Ende zoo lang als een' persoon, belaaden met dus groot en bitter eenen haat, alles in zyn gewoudt heeft, valt van uwe zaaken hier te lande nemmermeer te verwachten de uitkoomst, daar uwe Majesteit en wy naa wenschen. Derhalven, Heere, bidden wy haar, ons als zulke Vassaalen der zelve, daar zy ons voor kennende is, geloof te geven. Veelen van d'aanzienlykste Heeren, zoo in bewindt van Landtvooghdyen zynde, als andere, hebben te deezer oorzaake, nut en noodigh gevonden, uwer Majesteit dit vertoogh oover te schikken. Ende ziet men 't bederf dezer Landen onvermydelyk, indien zy mydt deezen wegh in te gaan. Indien daarenteeghens uwe Majesteit, gelyk zy verhoopen, reedelyker en behoorlyker vindt, zoo veelen haaren ootmoedighen en toegeneighden dienaaren, om de behoudenis van de welvaart en ruste haarer landen, te gevalle te zyn, dan hen al t'zaamen t'onvreede te stellen, om eenen man te believen; de zaaken, vertrouwen wy, zullen met der tydt, op zulk eenen voet worden gebracht, dat uwe Majesteit zal smaaken de vruchten dezer veranderinge, en de zucht, die wy alle haar volk en Staaten hebben tot haaren dienst, voorspoedt en verheffinge: te meer, mits wy al t'zaamen volkoomen genoeghen aan mêvrouwe de Hartoghinne neemen, ons kunnende haarder niet dan ten hoogste bedanken.*

+*Brief der Heeren aan den Koning oover de mishandelingen des Kardinaals*.

Ende op dat men dit niet achtte te spruiten, uit eighene staat-en baatgierigheit, zoo bid-

den [+] wy uwe Majesteit, indien zy 't alzoo verstaat te betaamen, ons te zetten uit den Raade; gemerkt wy voor den dienst der zelve, en de achtbaarheit onzer perzoonen, onvoeghlyk vinden, in dat beroep te volharden, zynde zoo quaalyk voldaan van den Kardinaal. Belangende voorts den Godsdienst, een stuk, te deezer tydt, van zonderlingen gevolghe, magh uwe Majesteit zich verzeekeren, dat wy ons altyds zullen quyten, als getrouwe onderdaanen en Roomsgezinde Vassaalen. Ook zouden, zonder den goeden yver van de voorneemste Heeren, Aadel, en andere luiden met eere, de zaaken zich noch in deeze rust en stilte niet bevinden. Want de smet is gewisselyk groot onder den gemeenen man; ende doet, daarin, het leeven en 't vermooghen van den Kardinaal geen goedt altoos. [+] 1562.

De Prinsen van Oranje, en van Gavere Egmondt, neevens den Graaf van Hoorn Ammiraal, die al voor eenighe daaghen, met den last van Raads heer van Staate uit Spanje gekeert was, onderteekenden, als leeden van dien Raadt alleenlyk deezen brief, op dat anderen, met hun in een gevoelen staande, en maar bezondere Landtvooghdyen bedienende, niet scheenen zich ten algemeenen Landbestier te willen inwikkelen. Van deez' tydt af, werd men gewaar een onbenoeghen deezer Heeren, oover d'andere, die niet gezint waaren hun verstandt te volghen. Al 't welk gâa geslaaghen en ooverwooghen by de geenen, die, in zoodaanighe stoffe wel 't zuiverste gezicht hadden, genoomen werd voor teeken van 't genaaken eenigher groote en zwaarlyk stilbaare ontsteltenis; rollende dit werk op 't zelve spoor, waar langs de tweedraght en beroerten van Vrankryk waaren aangeheeven.

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Tweede Boek.

[1563]

+**M**Y, als ik de gedenkenissen der aaloutheit, en 't geen zich in de gebuurtyden heeft toegedraagen, met ernst ooverpeinz, dunkt grootelyx verwonderens waardigh, hoe de geenen, die, verooverende door dapperheit van vernuft, de gemoeden der Oppervorsten, hun den hooghen handel der regeeringe ondergaan, zoo zeer de zwakheit huns oordeels melden, door mangel van zich in de mooghenheit te maatighen, tot verhoeding der heevigheit van eenen algemeenen haat; waar teghens zelf de zeekerste gunst des Lantsheeren geen scheutvry schildt strekt: 't en zy de windt deezer voorspoedt, hun 't hart zulx opblaast, en de harsenen bedwelmt, dat zy het vinnighste van +alle vreeslykheeden reukeloozelyk verachten. De Kardinaal, midts de Lantvooghdes al 't gewight der dingen op hem staan liet, vaart voorts met dringen en dryven, trekkende aan zich, hoe langer hoe meer 't bewindt der geldmiddelen, en 't begeeven zoo van geestelyke als van weirlyke ampten: en verzeindende naa den Raadt in Spanje de zaaken, daar hy hier niet meê deur moght. Ende hoe luttel hy grooten en geringen in der daadt te wille weet, noch is 't hem te veel, dat hy den schyn schuwt. Op 't scheiden van den Raadt schoolt hy by Viglius en Barlemont: houdt naaspraak met hun, ende laat de Prinsen van Oranje en Gavere met den Ammiraal staan toekyken. Dit verdriet deed hen uitvaaren met hooghe woorden: *dat +de meening zyner Majesteit niet was hen buyten te sluyten, om aan 't roer te doen zitten eenen vreemdeling geboortigh uit Borgonje, en twee die van zyn' handt vlooghen. Maar dat naar recht, reede, en gewoonten van ouden herkoomen, al eer de raaden waaren opgerecht, 't beleidt van 't stuk van staate en van geldtzaaken, ende de oppertoezight oover 't gerecht, toequam den voorneemsten Heeren ende Ridderen in 't gemeen. Dat d'oude exempelen ende blykstukken dit klaarlyk uitweezen: wordende bevonden, dat de brieven ende schriftuuren, afgeveirdight uit naame der hooge Overigheit, niet alleen by de handt des Landsheeren, maar ook by de voortreffelykste Ridders en vassaalen onderteekent waaren*. Deeze klaghten, alomme verspreidt, trokken meenighte van menschen, zoo eedelen, als andere van aanzien, op de zyde der heeren; luisterende etlyken te lichter, om dat zy oude dienaars en vrunden der zelve waaren; zommighen, om dat hun deeze reedenen vol, en gelooven deeden, alzulx ten dienste Godts, des Koninx, ende des vaaderlands te strekken; anderen, om gunst te begaan, en vry in hun geloof te leeven onder dien scherm, oft daar op te zondighen en zich zelve te zeeghenen. Naa 't aanhaalen van eenighe schepzelen des Kardinaals werd al meede ghetaalt. Wel te slaagh quam, tot al dit, het gevoelen van den volke, by 't welk Granvelle ging voor eenen man

+1563.

+*Granvelle kan zich niet maatighen*.

+*Gezagh der Ridderschap, van ouds*.

+van groote staatzucht, gailheit, en gierigheit, die van den afbrek des Landts zyn' hoogheit trachtte te timmeren, en oover 't zelve den Spanjaarden t'hunnen eigen zeggen, te leeveren, ende in een' eeuwighe slavernie te brengen, uit was: waar toe men de nieuwe Bisschoppen op de baane gebraght, en voor had, door hen de Spaansche Inquisitie te planten. Ende gelyk men luiden vindt, die hunner heevigheit geen maate weeten, wordt van eenen vertelt, hoe hy zich zoo verre vervoeren liet, dat hy, onder schyn van een smeekschrift, Granvelle zeeker papier toereikte, daar zyn perzoon, naar 't leeven in afgemaalt, op een deel eyeren zat, en Bisschoppen uitbroedde, van de welke, dees met de myter, die met eenen arm, d'ander met een been, door den dop brak; zweevende booven 't hooft des Kardinaals een duivel, met dit byschrift: *Hic est filius meus, ipsum audite:* Deez is myn zoon, hoort naar hem. Hierteegens blies men uit, ter andere zyde, de groote begaaftheeden des Kardinaals, zyn' geleerdtheit, fraayigheit in veele taalen, gespraakzaamheit, ervaarenheit in stof van Staate, uitersten yver tot den dienst Godts, zyner Majesteit, en der gemeene vryheit; ende dat hy noyt gedacht had, aan 't geen men hem te last leide. Ook werd, verscheide maalen, van weeghe der Hartoghinne ende des Koninx zelf verklaart, zyn wit niet anders te weezen, dan door 't vesten der Bisdoomen de Geestelykheit zulx te reeghelen, dat zy haaren plicht voldeede: zonder eenigzins daar meede d'Inquisitie te meenen. Eevenwel wild' het in den gemeenen man niet. Noch min naamen 't de grooten aan, oft gelieten zich het aan te neemen. Zelfs buyten der Heeren aanhang waaren'er die verstonden, dat de Kardinaal hun behoorde wat te gemoete te koomen, en zich t'ontleedighen van eenighe zyner geestelyke ampten, om erghernis t'ontgaan. Dat ook maar goedt zyn konde 't invoeren der Bisschoppen eenigzins te doen haaperen, om de trotsheit in te toomen, daar men zommighen van hun alreeds meê bevangen zagh. Anderen antwoordden, men zeide daar wel aan; maar dat zy ziende de zaak dieper in, duchtten 't geen noopende den Kardinaal ende Bisschoppen werd voorgewendt, het uiterste eindt niet te weezen, daar men naa trachtte, dan slechts een gedeelte daar af; ende wenschten, dat slechts de hoofttoeleg niet strekte, om, neevens 't omkeeren van den staat, het heiligh Roomsch geloof te verdelghen. Ondertussen baarde de brief, hem ter handt gekoomen, menigherley bedenken in den Koning. Entlyk, naa veel ooverleggens, wat, ende op wat wyze hy weederom te schryven oft niet te schryven hadde, liet hy, den zestienden in Zoomermaandt, een antwoordt +van dezen inhoudt afgaan. *Mê neeven. De klaare ervaarenheit, die ik van oover lange heb van uwen goeden yver en geneeghenheit t'mynen dienste, verzeekert my genoegh, dat uw schryven van den elfden van Lentemaandt lestleeden, nieuwers anders, dan uit dezelve is spruitende. Maar wel gelet hebbende op de stoffe, daar in vervaat, zie ik geen' eyghentlyke oorzaak uitgedrukt, die u de voorgeslaaghe verandering doet raadzaam vinden. Naardien ik ook voor heb, Godt ter hulpe, met den eerste, ende zoo ras de geleeghenheit der zaaken alhier het my zal veroorlooven, myne landen van derwaarts oover zelf te bezoeken, zal alsdan in perzoon kunnen acht geeven op 't geen dat des vereischt, ende in alles voorzien met myne jegenwoordigheit. Evenwel laat ik niet te verlangen naa kundschap van eenigh bezonder en klaar bescheidt; zulx my lief waare, dat yemandt van u drien zich herwaarts moghte vervoeghen, om my reede en reekenschap, deezen aangaande, te geeven, naar dat u't gewight van 't werk zal waardigh dunken. Te meer, om dat ghy, myns oordeels, met schryven uwe meening van punt tot punt, niet zoo wel zoudt kunnen doen verstaan, als der zaake noodigh is: nocht ik, door vraaghen en naavorsen aan zoo goedt een' onderrechting raa-*

+1563.

+*Antwoordt des Koninx.*

ken, +*als voor 't neemen van uiterlyk besluit, billyk gaan moet. Want yemandt van myne bewindsluiden, buiten oorzaak te bezwaaren, is buiten myn gebruik*. +Ten hooghste ontstelde dit schryven de Heeren; die ook hun onbenoegen niet verhoolen, maar daar oover met hunne vrienden, zoo te Brussel als elders, verscheide zaameningen hielden. Ende vindende naa veel raadslaans, zich t'eenen daaghe, in de kaamer der Hartoghinne, behandighden zy haar een vertooghschrift, vervaatende de naavolghende punten: +*Dat zy met de voortreffelykste Heeren ende Landtvooghden aldaar verzaamelt, om reede haare Hoogheit bekent, 's Landts zaaken, beschouwt met ernstigh inzicht, speurden op eenen wegh, die t'eenemaal van den dienst zyner Majesteit, en de gemeine welvaart was afleidende. Waht onder 't voorwenden van zeekere nieuwe ende bederffelyke gevoelens in 't stuk des geloofs, was de gemeente voortgeslaaghen tot een toomelooze ongehoorzaamheit. Den volke van oorlooghe, zoo te voet als te paarde, quam een geweldighe som van achterstal. Waarteeghens men 's Koninx kas hier te Lande, tot den bodem toe, leedigh vond. De grensvestingen vervielen tot zulk een' weerloosheit, dat indien 't alzoo voort sloerde, de hoope haast uit zoude zyn van die breuke te stoppen. Ook stond dapper te beduchten, dat schier oft morghen, alsmen daar minst op dachte, de Koop-luiden ende onderzaaten des Koninx, ter zaake van zyne schulden, door brieven van merke, in vreemde Landen zouden bekommert worden. Om welke ellenden te verwinnen, maar eene uitkoomste open scheen: naamelyk door verghaadering, raadt en onderstandt der algemeine Staaten. Maar gemerkt haare Hoogheit verklaart had, haar zulx door zyne Majesteit uitdrukkelyk verboden te zyn, ontzaaghen zy zich daar harder op aan te houden. Wel bleek hun genoeghzaam, dat dit verbodt gesprooten was uit een wantrouwen, gestookt tussen zyne Majesteit en haare staaten, en de leden der zelve, door luyden zonder liefde tot haaren dienst ende der landen beste, die nochtans geen opening altoos deeden, van middel, om dus verwart een werk te redden. Derhalven baaden zy haare Hoogheit hun niet qualyk af te neemen, dat zoo lange als zyne Majesteit niet gedient waare, met andere orde te stellen op de Regeeringe ende zaaken des Lands, zy zich vermydden in den Raadt van Staate te verschynen, blussende de schaaduw, waar voor zy vier volle jaaren gedient hadden. Wes niettemin zy ooverboodigh bleeven, zich in hunne bezondere Ampten, ende 't geen hun haare Hoogheit gebieden zoude, te quyten naar behooren*. By dit beloop der dingen voedde zich het vuur der tweedraght, en werd de brandt +van dagh tot dagh weldigher. De Heeren, bezwaarlyk achtende te zwyghen op den brief zyner Majesteit, beraamden, den negenentwintighsten van Hooymaandt, hun antwoordt; ende zeindende, daar nevens dubbelt van 't voorzeide vertoogh, *baaden haar 't zelve ten beste te duiden. Wyders, gaaven zyner Majesteit groot gelyk, dat zy haare bewind sluyden niet plagh zonder reede te bezwaaren. Dan 't geen zy voor sloeghen, noopende den Kardinaal van Granvelle, bleek verre van hem te bedrukken, ende strekte veel eer t'zyner verlichting: jaa van eenen last, die niet alleen luttel paste by zyn beroep, en in geestelyke handen, maar haar t'oover, en geschaapen was t'onvallen, om tot oproer en deerlyk onheil uit te bersten. Van stuk tot stuk te verklaaren 't geene op zynen persoon te zeggen viel, hadden zy zich niet onderwondeh; dewyl d'ongereeghel*theit, *kommer, misnoeghen, en de bystere gesteltenis des Landts, daar inne 't woordt voor hun deeden, duidtlyk genoegh uitdrukkende, hoe luttel het gemeene beste met zyne jeegenwoordigheit, aanzien en gezagh beholpen was. Ook hadden zy nooit gemeint als eischers hem aan recht te vorderen, om deeze zaak pleitsgewyze te bedingen; maar slechts den plicht van goede vassaalen, en leenmans eedt te betrachten, met zyn' Majesteit te waarschuwen van 't geen dat'er omging: ende waanden, ten aan-*

+1563.

+*Misnoegen daar oover*.

+*Vertoogh aan de Landtvooghdes*

+*De Heeren herschryven*.

zien +*van hunnen staat, zoo verre wel geloovens waardigh te weezen. Zy zouden mede al over een' wyle, niet een alleen, maar liever alle drie zich by zyne Majesteit, te dien einde, vervoeght hebben, indien de zaaken daar naar waaren geleeghen geweest. Maar 't stond'er zoo, dat niemandt van hun eenighszins uit moght, zonder verachtering van hunnen dienst; zonderling t'eener tydt vol bedenkens, in de welke ook der gebuuren list, laaghen, en haghlyke behendigheeden uitkykende, aan allen kanten waak en waapen riepen. Baaden daarover zyne Majesteit, hun schryven voor zoo vol aan te neemen, als de waarheit hunner woorden, die zy verhoopten, dat, by haare ooren, niet zouden gewraakt worden; mitsgaaders dat der zelve geliefde hun de eenvoudigheit hunner brieven, te goede te houden; gemerkt zy tot geene groote reedevoerders gebooren, ende meer in wel doen, dan in wel zeggen, geoeffent waaren: gelyk ook best betaamde de geenen, daar zy zich voor uit gaaven*. Onlanx naa dit afvaardighen ging een gerucht op, hoe de Kardinaal yemandt van de voorzeide Heeren, naa 't leeven gestaan had; ook besteeken, dat van den Koning, aan den Raadsheer Renardt, Heer van Bermont, geschreeven wierd', hy zoude zich ter stadt van Brussel uitmaaken, en in 't Graafschap van Borgonje gaan onthouden: als oft hy eerst oorzaak geweest waar van de onmin tussen Granvelle en de Heeren. 'T welk niettemin by getuigh van trouwe en weetenschap gelooghent wordt. De Kardinaal hebbende den windt dus +recht in 't oogh, zagh nu dat het tydt was, om zeil te minderen; begon uit de zaamening te blyven, daar 't begeeven van geestelyke en weirlyke ampten aan stond, en deed zyn best om zich van de gemelde kladden te zuiveren. Vergeefs. Een' geankerde opspraak wil niet dan traagelyk ende naauwlyx, naa groote weer van tastelyke werken, wyken. Het ziet'er hoe langer hoe zuurder uit. De Brabandsche Eedelluiden zeggen rondelyk, dat zy niet verstaan, emmermeer met Granvelle, ter vergaadering van de Staaten te zitten; en de voorzeide Ridders koomen zoo verre, dat zy, met anderen van hunnen aanhang, een eedtgenootschap oprechten; ende, om te +doen blyken, dat zy niet schreeumden des bekent te staan, al tzaamen het zinstaal van de verknochte flitsen, op hunne mantels en hoeden hechten. In dit verbondt begaaven zich, de Prins van Oranje, die van Gavere Egmont, de Markgraaf van Berghen, de Graaf van Hoorn, de Baroen van Montigny zyn broeder, de Graaven van Hooghstraaten en van Meegen, de Heer van Breederoode, met meer andere groote persoonaadjen, Ridders van 't gulde Vlies, ende naamhaftige Eedelluiden. Doch de Hartogh van Aarschot, de Graaf van Arenbergh, die van Overende Landtvooghdt van Valkenburgh, de Heeren van Courrieres, van Barlemont, ende Cachecourt, met zommige anderen ook van de treffelykste, hielden zich daar buiten: die eevenwel den Kardinaal niet opentlyk toevielen, nochte zich teeghens de eedtgenooten inbonden, om den schyn van partydigheit en scheuring te schuwen. Maar, onder de handt, schreeven zommighen hunner den Koning hunnen dienst aan, ende hoe leedt hun waar, dat de dingen zulk eenen keer naamen. Dus een' buy, booven 't hooft van Granvelle, deed, dat hem eenighe openbaare arghernis ryp docht, en de tydt tot duiken ried. Zelfs hield hy zich zynes leevens niet zeeker, als meermaals +gewaarschuwt, dat, onder anderen, een Borgonjer Vilete genaamt, zich verluiden liet, van op zyn lyf te gaan. Derhalven verzoekt hy aan den Koning toestandt in 't heimelyk, om zich uit het landt te vertrekken. Dus gink het, als 't jaar vyftienhondert vierensestigh aanving, dat,

+1563.

+*Granvelle zwicht*.

+*De Heeren verbinden zich onderling*.

+*De Kardinaal zoekt te vertrekken*.

[1564]

+met zwaare dreigementen van beroerte, zyn' intrêe deed. Naamelyk de geenen,
die zich vermeeten, het duysterst onzer droeffenissen, in de helderheit der +1564.
Hemelsche lichten te zien, gaaven uit, dat zy in lang den Nederlan-

t.o. 45

ANTHONIS PERENOT, KARDINAAL VAN GRANVELLE.
D'oghlistige Granvel verschynt op dit papier
De felle Stooker van het Inquisitivier
De handvoerstchender, die de Spaansche staatzucht steef:
T'gezagh der Staten knakte, en 't heil des Lands verdeef.
G. Brandt.

den +niet naarer hadden toegegreenzen. Want de drie boovenste dwaalers oft planeeten, met de Zon en Merkurius, in 't teyken van den Leeuw, scheenen tzaamenrottende, niet dan ramp, neerlaagh en boosheit te brouwen. En de verwaantheit der voorweete waar bet opgeblaazen, door 't gaaslaan, dat gelyke standt van starren, over vyf hondert jaaren, deezen volke groot oevel beschooren had. Oft moogelyk heeft men zich gelaaten, uit de letters der lucht, Godts ongenaa te spellen, die in 't misdryf der menschen duitlyk genoegh te leezen was. De Koning, 't zy dat hy 't met den landtdagh tot Monçon te drok had, oft schoorvoetende quam den Spaanschen spie uit den Nederlandschen Raadt te trekken, zweegh op den + brief der Heeren, tot den vierentwintighsten van Sprokkelmaant toe, ende schreeff hun, toen eerst, oover. *Dat hy, dewyl zy niet eighentlyk uit drukten 't geen den Kardinaal tegens ging, deeze stof in naader bedenken nam. Ondertussen was zyn wensch en zin, dat zy weederom in den Raade verscheenen*. Granvelle, daarop, maakte terstondt zyn' reize ruchtbaar; doch bekleedde ze met den schyn, van zyn' moeder, in 't graafschap van Bourgonje, +te gaan bezoeken. In 't eindt van Lentemaant gaf hy zich op wegh, met zynen broeder den heere van Chantenay, die vers uit Vrankryk quam, daar hy voor Ambassadeur zyner Majesteit geleegen had. Dit baarde beeter hoop in den volke. En men meinde, dat zelfs de Landtvooghdes in haaren vuist daarom loech, laatende zich bedunken, dat zy, ontslaagen van dien meester, t'einde haarder onmondigheit, en teffens der tweespalt, gekoomen was. Eenighen, niettemin, waanende haaren grondt beeter te weeten, hielden 't daar voor, dat haar grootelyx verdroot haare zyde te zien ontblooten van zulk eenen raadsman, en zoo ervaaren in de dingen van Neederlandt. Waarenbooven hy, in verscheide voorvallen van ongemak (gelyk des veel van maghtigh belang, naa zyn vertrek gebeurde, en haar, in den Spaanschen Raadt, niet zelden te last geleidt werd) haar ook hadde konnen ontschuldighen by den Koning. Onlanx daarnaa ontbiedt de Landtvooghdes de Prinsen van Oranje en Gavere, met den Ammiraal: houdt hun voor, *De Kardinaal had afscheidt, die onlust uit, en de Heeren geen' stof meer, om haar van hunnen onderstandt in den Raadt versteeken te laaten, maar op den gewoonlyken plicht te passen*. Zy schoorvoeten, onschuldighen zich op de spraak, die men gaan deed, dat Granvelle over drie maanden weder verwacht werd. Ten laatste, door styf aanstaan haarder Hoogheit, en dat ten byweezen van den Raadshooftman Viglius, houden zy op van weygheren, met verklaaring, zoo de Kardinaal weederkeerde, dat zy verstonden echter hun' rust te houden. Granvelle aldus de +wyk, en de drie Heeren weder plaats in den Raadt van Staate genoomen hebbende, kreegh 't hof al heel een ander aangezight. Zy, op dat al de weereldt de beeternis gevoelen moghte, verpynden zich booven gewoonte, in afdoen van zaaken, en blokten meenigmaals, als 't de geleeghenheit vereischte, heele daaghen van den uchtent tot den avond. Zy hielden ook goedt verstandt met de luiden van den Heimelyken Raade, en met die van de Geldtmiddelen, uitgezeidt de Baroen van Barlemont, dien zy te zeer aan den Kardinaal verknocht waanden. Den gemaghtighden der Staaten en goede steeden, bejeegheuden zy, voorneemelyk de Prinsen van Oranje en Gavere met alle handtbiedinge; onthaalden hen dikwyls op banketten en met veelerley vriendtschap. En zeeker Oranje, hebbende geen' weergaa in grootdaadigh-, mild-, en behulpzaamheit; maar de vermeetelheit, smaadt, hoovaardy, en alle gebreeken van aadel verworpen; zonder den minsten, oft toegang, oft aanspraak, oft groetenis te weigheren; scheen geschaapen, om, buiten af brek van achtbaarheit, door zyn' schrandere aanminnigheit, de harten van groot en kleen te veroove-

+1564.

+*Philips wil dat de Heeren te raade keeren*.

+*Granvelle verreist*.

+*De Heeren keeren weder in den Raadt van Staate*.

ren. +Deughd deeden deeze dingen, en de Staaten diep in de borze tasten; die op zwaar en veelvoudigh verzoek van geldthulp, t'elkens yetwes inwillighden: tot groot genoeghen der Landtvooghdesse. Maar nemmermeer was 't den Kardinaalisten genoegh; die, gemerkt met deezen naam, om 't volghen van Granvelles voetstappen, morden 't moght niet maaken; en, uitkrytende deeze heusheeden, voor een' staatzuchtighe gunstjaght, altydts een dat, op het doen en laaten der Heeren wisten. Wyders schreeven deeze drie den zeevenentwintighsten van Lentemaandt, aan +den Koning, tot antwoordt op zynen laatsten: *Dat, gemerkt zyne geliefte was, hen weeder in den Raadt te gebruiken; de Kardinaal ook verluiden liet, naa Borgonje te willen trekken, zy de zelve met wel goede geneeghenheit zouden gehoorzaamen, gelyk de Hartoghin in 't breede uit hun verstaan had. Ende baaden zyne Majesteit te gelooven, dat zy in yver om haar te dienen met ziel, lyf en goedt, niemandt wyken wilden. Waar af haar gelieven zoude zich verzeekert te houden; ende te verwerpen alle quaadt bedenken, haar ingeprent, misschien door snood aangeeven: hoe wel zy, dienaangaande, zich jeghenwoordelyk geruster vonden, dan voor heenen*: *te meer seedert de ooverkoomst van Armenteros, geheimschryver haarder Hoogheit, van wien hun en den anderen Heeren, met welke zy, ten dienste zyner Majesteit, altyds gemeenschap gehouden hadden, uit haaren naame ende last, het goed genoeghen, dat zy aan hen nam, verklaart was*. Oranje, afveirdighende, ten zelven daaghe, eenen bezonderen brief, van gelyken inhoudt, +voeghde daar by: *Hoe hy, als zynde die dienaer en vassaal zyner Majesteit, die hy was, ende gezint de voetstappen zyner voorzaaten te volghen, haar wel wilde gebeeden hebben, het zeggen van Armenteros met eenigh schryven te bevestighen, om hem ten volle, teeghens den achterklap der quaadwillighen te troosten. Bad met een dat haar Ambassadeur in Vrankryk gelast wierde om met ernst voor te slaan de zaaken zynes Prinsdooms van Oranje, 't welk in gevaar stond van verlooren te gaan, om dat hy 't by 't ouwd en heiligh Roomsch geloof trachtte te behouden*. De Koning antwoordde hem +uit Valence den drientwintighsten in Grasmaandt. *Die verklaaring van wel goeden harten gedaan te hebben: Wilde niettemin, dat hy zich ontgaave, dat yemandt gepooght had hem verdacht te maaken. Met welk gevoelen hy den geenen, daar hy zulx op hield, samt zich zelven te kort deed; gelyk ook hem, die zoo lichtvaardigh niet was, om te luisteren naa de geenen, die hem moghten meenen in te neemen met een mistrouwen op persoonaadjen van zyne soorte. Voorts gedroegh hy zich tot het schryven gericht aan de Graaven van Egmont en Hoorne, noopende het waarneemen van hun beroep in den Raadt: en meldde, dat hy, op nieuw, zynen Ambassadeur in Vrankryk, 't geen de Prins verzocht had, beval te vorderen*. De Heeren dan, hebbende zich in de zorgen der regeeringe gesteeken, en smaak in 't bedryf gekreegen, stelden'er zich naa, hoe langer hoe meer, toeneemende in bequaamheit. Franciscus Balduinus van Atrecht, een persoon uitgeleerdt, zoo wel in de Godtheit, als Rechten, en letteren van beleeftheit, en geverwt, door ommegang met Calvin, in 't schriftmaatighste zyner gezintheit, zonder dat hem yets van ongezellighe heevigheit bleef aanhangen, had zich, op dat pas, beide in Duytslandt en Vrankryk, met den naam van wonderlyke bescheidenheit in kerkzaaken, aanzienlyk gemaakt. Dicht hield zich Oranje by deezen man; ende hebbende geen' geringe weetenschap uit zyne hanteering getooghen, pooghd'hem, in Nederlandt te huisvesten, met hoop eener eerlyke plaatze onder de voorleezers te Loven, om, van dien trap, in den heimelyken Raadt te styghen. Graaf Luidewyk sloegh hem voor, tot middelaar der misverstanden in 't stuk van den Godsdienst. De Graaf van Hoorn, dreef, dat Georgius Cassander in 't zelfste, met

+1564.

+*Schryven der Heeren aan den Koning*.

+*De Prins schryft in 't bezonder*.

+*'s Koninx antwoordt*.

+groot nut, te werk gestelt kon worden. Uit Vlaandere was deeze Cassander gebooren; ende zulx de glans zyner Godsvrucht, gemaatightheit en geleerdtheit, dat de Kaizars, Ferdinand en Maximiliaan, zyn' hulp, met allen ernst verzocht hebben, tot geneezing der deerlyke quetsuuren van de Christenheit. Naamelyk, deeze luiden, ziende veel van 't oudt voor oovergeloof, veel van 't nieuw voor neuswys aan, en scheuring uit scheuring spruiten, zouden geirne tussen beide heen, met grondtpunten alleenlyk, den wegh der waarheidt gebaakt hebben. Maar de weeklijkheit van Cassander, en zyn ongeneeghenheit tot het hof, lieten hem luttel verrichten. Balduinus gaf't ook op, uit zorge van geen' eer in te leggen, dewyl hy verstaan had, dat Philips verhardt was, om 't eindt der plakkaaten te houden. De Heeren, vindende de zelve heftigh gehandthaaft by den heimelyken Raadt, peinsden seedert, op middel, om dien de lenden te zwakken. +Hier toe gebrak geen goede glimp; schynende 't ampt des Raadts van Staate een oppertoezicht oover d'andere twee met zich te brengen. Dit dryvende derhalven, begonden zy 't daar naa te stuuren, dat voor hen te koomen hadden alle zaaken van gewight, die by den Heimelyken, ende dien van de geldtmiddelen, plaghten, alleenlyk met kennis en inzegghen der Landtvooghdesse, gesleeten te worden. Ende stonden zy (naar dat zommighen melden) hier op te styver, mits men hun geene berichtspunten had voorgehouden: oft schoon gezeit werd dat z'er waaren, en hun verbooden zich 't werk der andere Raaden aan te trekken. 'T zy dan dat men deeze punten voor wat te schor geschouwen hebbe, en geducht met het oopenen der zelve eenighe ongeneught te baaren: oft dat de Hartoghin die liefst achterhield, om naar haar goetdunken te moogen vieren en aanhaalen: oft eintlyk de Koning zelf, door bedeestheit van oordeel, alles zoo los liet blyven, om de moeilykheit t' ontgaan van schier oft morghen af te schaffen, 't geen hy, naa dat het ingevoert waar, met der tydt moghte bedenkelyk vinden te laaten doorstaan. Door deezen toeleg werd het goedt verstandt tussen de voorzeide Raaden gesteurt; voorwendende die van d'and're twee, dat in de hunne de Raadsheeren van Staate te zien nocht te zegghen hadden; ende deeze, dat men hun de zaaken van gerechte met den aankleeven van dien, ende van de geldtmiddelen, verduisterde, om hen eenighen misslagh te doen begaan, die by zyne Majesteit +zwaarlyk zouw te verantwoorden zyn. D'andere, eevenwel, moghten niet op tegens den Raadt van Staat, zoo om zyn eighen uitsteeken, en het aanzien der persoonen daar in verschynende; als om dat hunne wyze van handelen, die den aardt der Landtzaaten gelyker was, ende minst naar de +Spaansche straf heit smaakte, alomme beeter genoomen werd. Derhalven ontliet allenskens de strakheit van geloofsdwang, ende vond het stuk der Inquisitie en plakkaaten min heuls te hoove. De zelfste zaghtigheit vloeide + voorts, ende nam plaats onder zaaken van gerechte, zoo in den grooten Raadt, als in de hooven der bezondere Landtschappen, ende in 't +verleenen van gunsten en vergiffenissen. Waar uit d'anders gezinden stof raapten, pm oover slapheit van recht te roepen; ende dat zelfs de burgherlyke keuren en inzettingen, met geenen behoorlyken ernst werden gehandthaaft. In der daadt veelen van Aadel en anderen beweezen den gerechte luttel ontzaghs,'t en waar dat de naam des Raads van Staate daar oover ginge. Wyders waaren grooten en kleenen, tot dien tydt toe, gewoon hunne behoeften zonder eenighe schreumte, by smeekschrift te vertooghen, ende troost daar op aan de Landtvooghdes te verzoeken. Dit gebruik begon toen af te neemen, ende een' wyze op te koomen, dat zelfs de Staaten der gewesten en de steeden, tot de behulpzaamheit haarder Hoogheit geenen anderen toegang naamen, dan door de gunst en 't voorspreeken hun-

+1564.

+*De Raadt van Staate dingt naa gezagh oover d'andere*,

+*Ende dryft booven*.

+*Geloofsdwang slapt*.

+*Zoo doet ook 't gerecht*.

+*Klaghten hier oover*.

ner [+]bezondere Landtvoogden; jaa dikwyls hunner dienaaren en bewindsluiden. 'T zy dan dat de verzoekers, door deezen wegh der bemiddeling, best waanden te recht te raaken, oft dat de konstenaryen der maghtighen den anderen ontbaant hebben, om zich zelven noodtlyk achtbaar, en meesters van de uitkoomst aller zaaken te maaken. Waar uit (gelyk de gemeene gezighten niet wyder, dan tot de naaste oorzaaken ende 't geen voor de voeten leit, reiken) gebeurde, dat alle hoope op deeze gestelt werd, en de dank voor de weldaaden zelden tot den uitersten oorspronk quam; nietteegenstaande dat het de myl op zeeven gegaan, en van ongelyk grooter kosten was. Zoo 't geviel, dat eenighe Landschappen hier oover klaaghden, t'ontbrak aan geen' vonden, om hun verzoek te leur te stellen. Niet, dat men de gemaghtighden met eenigh raauw onthaal voor 't hooft sloegh: maar men zond ze, gelaaden met beloften te rug, ende gaf dat aas van ydele hoope, als een appel om te speelen, aan de heevigheit, tot dat zy allenskens [+]bezaadighde. De Heeren voorts, vindende zich in deeze ruimte, begosten eenighe ouwde pleiten te hervatten, en nieuwe aan te heffen teghens den Koning: als dat van Chastel Belin, van de zouteryen in Borgonje, van de heerlykye van Mechelen, van de Bergermeer, Gorkom en Workom in Hollandt, van de munte van Leuze, en andere van merkelyk [+]belank. Ende ging de spraak: *dat men in 't doordryven deezer zaaken elkandere de handt boodt; ende niet min in begenaadighen van dienaars, amptluiden en vrienden: zommighen der welke tot geestelyke en weirlyke staaten, zonder behoorlyk acht geeven op hunne wettigheit oft bequaamheit, door enkele gunst gevordert werden. Dat andere persoonen van bewindt en maght, ziende dit alles zoo heenen sloeren, ende den Heer van Barlemondt, den Raadtshooftman Viglius, en anderen van den aanhang des Kardinaals, by de Hartoghin uit hebben, aan 't schraapen en inhaalen sloeghen, door misbruik van kerkelyke en onkerkelyke ampten, door gunst en vrydoombrieven, loteryen, vergiffenissen van schelmstukken en grouwelen, ende door alle andere weeghen, die de baatzucht weet te wyzen, den geenen, die zy bezeeten heeft. Waaraf zy 't nut, zyn' Majesteit de schaade, haar' Hoogheit en de getrouwe dienaars de schande hadden, zonder schuldt; als wordende hun alomme de voet dwers gezet, en hunne rechtzinnighe aanleggingen omgestooten*. Doch de Landvooghdes luisterde naa deeze geruchten niet: maar, ziende zich met alle eerbiedenis bejeeghent van de Heeren, oordeelde een arm landt te weezen, het geen, daar niemandt voordeel had; dat ook, in een' wereldt zoo zoet op de gebreeken, de hooghe ooverheit niet te scherp, en dikwyls oogh gelooken diende. Dies zy, waar Viglius bestond haar alleen te beleezen, het daatlyk in den Raadt van Staate braght, en voor een misslagh hield, elders yet gewightighs af te handelen. Zelfs Armenteros, hoewel gebooren Spanjaardt, en voor eenen man met eere gaande, helde oover de zyde der grooten; zulx hem de weederparty naadroegh, dat hy omgekoft, oft immers door beleeftheit gewonnen, hun de binnenste verborghentheeden haarder Hoogheit oopenbaarde. Dat het de Heeren ook in der daadt, goedt met de gemeene zaake meenden, en oogh op het planten van een' minlyke, dwangelooze, en duurbaare regeering hadden, wordt hier uit gespeurt, dat, onder 't onthaalen en feesteren van aadel, goede steeden ende etlyken van den heimelyken Raade, 't voorneemste, 't welk zy hun zochten in te scherpen, op deeze twee punten [+]draaide. Te weeten voor eerst; *dat hun onuitrooyelyk docht, door zwaardt en vuur, zoo groot een getal van ketters, 't welk men daar teegens zagh aanwassen: maar daar wat anders toe behoorde, naamelyk de zeedebeetering der geestelykheit en 't goedt onderwys der gemeente. Daarnaa wat vorder treedende, bekenden zy, dat wen schoon de luiden van de kerke zich tot stichtely-*

[+]1564.

[+]*Pleiten teeghens den Koning*.

[+]*De regeering besprooken*.

[+]*Wat de Heeren zochten*.

ker [+]leeven begaaven, ende 't volk met bequaamer leere getrokken wierde, echter de plakkaaten afgeschaft oft verzoet, en de tydt aangezien diende, die geenszins teeghens zulk een' strengheit moght. Ende allenskens lieten zy, zich bet oopenende, hooren, indien men eenen yegelyke vryheit van gewisse binnens huis, ende zonder oopenbaare erghernis te geeven, toestond; ende daar beneevens zoo wel den wyn als 't broodt, in 't Avondmaal uitreikte, zoo waar'er, ende anders niet, door de zwaarigheit te zien. Het tweede punt bestond in klaghten oover 't leedt dat zy zaaghen aan de mishandeling der geldtmiddelen, de slordighe rechtspleeging, ende wat daar aan kleeft, die t'eenemaal in 't war moesten loopen, 't en waare men bet het aanzien des Raads van Staate styfde, versterkende dien met het getal van tien oft twaalf achtbaare ende den volke lieftallighe persoonen, uit het puik der Ridderschap, om 't hoogh gezagh oover alle andere Raaden te voeren. Als deeze ooverleg alzoo eenen goeden tydt omgegaan had, en zelfs der Hartoghinne ernstelyk ingeboezemt was, beriep haare Hoogheit op zeekeren [+]dagh den Raadt van Staate, ende voerd'er deeze reede. *Kraft moeste hy zich zelve doen, myn Heeren, die, hebbende door geboorte, opvoeding, en plicht, het hart gehangen, als ik, oover deeze landen, de droeve geleeghenheit der zelve ooverpeinzen zouw zonder beroernis van weemoedigheit. Waar men zyn' ooghen wendt, daar worden de teekenen van een gevaarlyke, en bykans vertwyfelde krankheit der gemeene zaake vernoomen; en niet een lidt van den staat, oft het heeft zyn deel lydens aan deeze ontsteltenis. Want aanschout men 't gerecht en 't bedienen des zelven, het heeft zoo groot een afbrek geleeden aan de eerbiedenis verdient van zoo heyligh een dink, als een deel der Amptluiden zich schynen wyde te vergheeten in hun beroep. Ooverzie ik het werk der geldtmiddelen, ik vind de schatkaamer uitgeput, de Koninglyke erfgoederen en inkoomsten verkoft oft verzet, en niet altoos in voorraadt teeghens een' meenighte van schulden, zoo hoogh loopende, dat ze ons aan de keele koomen en dreyghen te verstikken. Maar booven al vind ik geen redding aan de verwarringen, waar in wy gesleept worden door 't aangroeyen des oovergeloofs en der ketteryen, die zulx d'ooverhandt neemen, dat, zonder veirdighe teeghenweer, onmooghelyk is het hooft van den Godsdienst booven, en 't roer der regeeringe in dwang te houden. Niettemin, ik moet my der voorzienigheit, yvers, liefde, tot den dienst Gods en des Koninx, hooghlyk bedanken, die u gedreeven hebben, om my de deerlykheit deezer ellenden, als met den vinger te doen voelen, ende tot den grond toe t'ontdekken: gemerkt dat het bewimpelen en verborghen houden eener wonde geen beeternis by brengt, en haar niet dan tydt geeft, om met vervuylen en voortloopen in een ongeneeslyke quaal te verkeeren. Ende een ontrou vieren der ooren magh het wel heeten, de zelve met de lekkerny van schaadelyke aangenaamheit te aazen, om hen te speinen van 't geene dat, hoewel wansmaakelyk, nochtans oorbaar is. Zet my, derhalven, indien ooyt, te deezer tydt, uwe goede geneeghenheit, wysheit en zorghvuldigheit by, in 't opspeuren van middelen, die men by der handt te neemen hebbe, tot verwinning der algemeine noodt. Ende legt met een oover, of 't niet, in allen gevalle, raadzaam zy, zyne Majesteit van alles, doof brieven te verwittighen, oft beeter eenigh gezantschap uit te rusten, om haar mondeling met des te bescheydelyker onderrechting te moghen dienen*. Naa 't bezinnen van deezen voorstel, rees, onder de Heeren van den Raadt tweederley gevoelen. Eenighe [+]verstonden*: hoewel de nieuwe leeringhen verspreidt door meest al de landen, daaghelyx veldt wonnen, dat men echter den moedt niet verlooren had te geeven, indien de amptluiden pooghen wilden, zich zulx als hunne eer en eedt vorderde, te quyten: te min naadien 't Conçilie van Trente geslooten, en het uytvoeren des zelven genaakende was. De verwildering der zaaken*

[+]1564.

[+]*De Landt vooghdes handelt van 's Landts zwarigheeden, in den Raadt van Staate.*

[+]*De Raadtis tweestemmigh.*

+*van 't gerecht, stond nocht den Raade, nocht den Rechteren, te wyten, maar etlyken der grooten: midts verscheide eedellingen en anderen hunne weederspannigheit* +1564. *naaspeelden, ende, in veele plaatzen, de hooven oneerbiedelyk, de amptmannen met smaadt en weederwaardelyk bejeghenden. De tweedraght ook en partyschappen, ontsteeken onder eenighen van de Raaden, en de Staaten zelf, dienden wel geslist; met naamen in Brabandt, Luxenburgh, Gelderlandt en Uitrecht: 't welk veel op 't gezagh der Landtvooghden zouw aankoomen. Ende moght men geen' quaade huishouding voor den oorspronk van de verachtering der geldtmiddelen achten: zynde kenlyk genoegh, hoe weldighe sommen van penningen het langduurigh oorlogh verslonden had. Ook was de Koning des tot ettelyke maalen verwittight, en hier toe geen ander ontzet, dan uit Spanje te verwachten; oft men moest de Staaten beweeghen, om mildelyk in de borze te tasten. Maar, gemerkt hun voorigh schoorvoeten in deezen, was oover die zyde kleene troost te gemoet te zien. Doch, zoo zyn Majesteit moghte gedient zyn met in persoon oover te koomen, had men kloeke hoope te hebben van deeze en d'andere zwaarigheeden zonder ongemak te slyten. Jaa dit was de beste, ook de eenighe voet, om alles te richten, ende daarom alle bezending vergeefs; behalven om de zaak bet aan te binden*. De geenen, die der Hartoghinne dit vertoogh in den mondt gegeeven hadden, wytende den oorspronk van 't vervallen des gerechts den Heimelyken Raade, zeiden voorts hier op; *zich in te beelden van zoo ongeschikte bysterheeden, door gewoonlyke weeghen te beeteren, waar een ydele toeverlaat. Men moest voor zyn Majesteit by monde de geleghenheit der zaaken doen ontleeden, door persoonaadje van zulk een achtbaarheit, dat ze klem en naadruk aan zyn boodschap geeven konde. Zyne Majesteit, begrypende, hoe 't werk hier wagghelde voorneemelyk de Godsdienst, ende hoe de teghenweer, dus lang gebruykt, alle kraft quyt scheen* (*zynde d'aanzienlykheit van 't gerecht zulx vervallen, de geldtzeenuwe zoo zwak en afgemat, dat'er niet dan door maghtighe ende nieuwe middelen in te voorzien was*) *moghte als dan, geliefde het haar, 't gevoelen van hun en andere Ridders hooren, die zy in geenen gebreeke van hunnen schuldighen plicht zouw vinden. Maar voor 's hands viel'er niet, dan haar een' naakte oopening van den standt der dingen te doen*. Zy voeghden'er by: *als haare Hoogheit konde goedt vinden deeze moeite den Graave van Egmondt, ter liefde van zynen Koning, en vaaderlandt te vergen, dat men zich man zoo voortreffelyk eenen Ridder, zoo yverigh in den dienst Godts, zyner Majesteit, ende des gemeenen welstandts, een ernstigh aanleggen, en eenen vruchtbaaren arbeidt belooven moght*. Dit verstandt woegh oover by de Landtvooghdesse; zulx zy den Graaf, als uitmuntende in de gaaven, tot het beleidt der zaake vereischt, bad dien last t'aanvaarden. Egmondt zocht wel eenighe uitvluchten; doch alzoo zy niet afhield van hem te perssen, bewillighde entlyk in haar verzoek. Maar Viglius, ziende de weêrstuyt van 't scherp, geschooten teeghens de Heeren, den Heymelyken Raadt treffen, en den zelven bescholden met het misbruyk van 't gerechte, kreegh schier een beroernis op 't lyf, ende sliep van dien nacht niet; overmaalende wat hem 's anderen daaghs t'antwoorden stondt. Ryzende met den dagheraadt, van d'oude man zyn krachten t'zoek; en een dienaar hem in zwym leggen. Ende oft schoon 't lichaam wat verquikt werd, 't verstandt quam terstondt tot zich zelf niet. Dies ontbood men Hopperus, in zyn' plaats, te raade, dien haar' Hoogheit +toeliet, onder Egmondts berichtspunten, ook yets van 't afschaffen der inquisitie, 't smydighen der Plakkaaten, en mengenis der Raaden, te stellen.

+*Egmondt reist naar Spanje*.

[1565]

De Graaf, dienvolghends, gaf zich, in Loumaandt des jaars vyventsestigh, op reize.
In Spanje werd hy, met wondren schyn van eere en aan-

genaamheit, [+]bewellelkoomt en onthaalt; der maate, dat men nooit vassaal, wie hy ook waare, door den Koning en al de Grooten zoo hooghlyk had [+]zien begenaadighen en festeeren in dat hof. Philips ontfink hem meermaals tot mondtgemeenschap tussen hen beide alleenlyk. 'T zy dat de deughden en verdiensten van den persoon hem dreeven tot de vertooning deezer gunsten; oft dat hy 't deed om zyn verbittert gemoedt dieper te verbergen; oft om eenen Heer, zoo geacht en bemindt in Neerlandt, te winnen, en van d'andre af te scheuren, met toeverzicht, dat zy, in zulken geval, zich niet roeren, oft immers de gedeeltheit het uitvoeren hunner zaake dapper verhindren zou. Hebbende uit zyne Majesteit haare meeninge verstaan, [+]en de zelve op papier ontfangen, keerd' hy, mildelyk beschonken, en verzelschapt met Alexander Farneeze Prins van Parma, in 't uitgaan van Grasmaandt, tot Brussel. Verschynende aldaar, op den vyfden van Bloeimaandt, in den Raade van Staate, gaf hy, by monde bescheidt van zyn [+]bedryf; ende deed opleezen het berichtschrift, hem gegeeven van den Koning, in Spaansch. Alles te zaamen quaam uit op deezen zin. Voor eerst, *dat de Koning hem met genaadighen ooghe gezien, en, met geneeghen oore*; *naar zyn voorstel geluistert had; ook geraadspleeght in persoon met hem oover de punten van zynen last; zoo vlytelyk en zorghvuldelyk, dat zyn zucht en zin tot de welstandt van de regeeringe zyner Nederlanden daar klaarlyk uit blykende was: der voeghe hy zyne Majesteit niet ten volle bedanken kon. Ten tweede, dat het eylandt van Malta, hebbende een' zwaar oorlogh van den Turk op den arm, den Koning belette dit loopende jaar herwaarts te koomen: maar dit onweeder oover zynde, meende hy, ten naasten jaare, viele 't mooghelyk, de reize te aanveirden. Ten derde, dat zyne Majesteit een groote som penningen zoude oovermaaken, tot verval van de lasten der landen, en quyting haarer schulden. Ten vierde, dat de Hartoghin zyn zuster, met die van den Raadt van Staate, middelen te raamen had, om den gang der gerechtszaaken op 't ouwde spoor te brengen; op dat zyne Majesteit, verstaande hun goeddunken, het oorbaarlykst besluiten en gebieden moghte. Ten vyfde, dat, noopende 't stuk van den Godsdienst* (*'t welk zynde van zoo groot een gewight, alle andere menschelyke plichten te booven, ende haar, booven al, ter harte ging*) *zich meenighten van inzichten op deeden. Dat zyne Majesteit, met geen' ding meer bekommert was om hondert duizent leevens* (*hadde zy die*) *liever te verliezen, dan d'allergering ste verandering daar in te gedooghen. Stond hierom te ooverleggen of 't niet raadzaam waar* (*mits dat men de meening wel verhoolen hielde*) *onder schyn van oover 't Conçilie van Trente te handelen, twee oft drie der bequaamste Bisschoppen zonderling dien van Ypere, van wien zyn' Majesteit treflyk getuyghenis gehoort had, in den Raadt van Staate te roepen, neevens etlyke Godgeleerden ende Raadsluyden van uytsteekenden yver in den Godsdienst, om eenen voet van leeringhe voor te slaan, waar by de gemeente gestuurt en gesticht, het verleiden, zoo zeer in zwang gaande, gestuit, de verdoolden, met hulp van goede exempelen, weeder op den wegh der waarheit moghten getooghen worden: voorts, hoe men de schoolen best zoude reeghelen, om deeze smet der voortskruypende ketterye te smooren. Ten laatste, dat zyne Majesteit geenzins verstond het vervolg der ketteren te schorssen; welk doen teeghens God en het gemeene beste streed: maar men had in deeze vergaadering t'ooverlegghen, oft in plaats der gewoonlyke straffen eenighe nieuwe konden ingevoert worden, maghtigh om hunne vermeetelheit in te toomen, en onkruidt en wortel teffens uit te rooyen. Waar toe wel dienstigh waar hun de eere te ontzetten, die zy waanden te behaalen, met ten uiterste toe in hunne boosheit volstandigh te blyven. Al 't welk men in jeeghenwoordigheit der Landtvooghdesse verhandelen moest, met een bewys van ernsthaftigheit, dat de*

[+]1565.

[+]*Wordt'er treflyk onshaalt.*

[+]*Enkeert weeder tot Brussel.*

[+]*Wat hy meede braght.*

+*rechtzinnighen in 't geloof styven, den dwaalgeesten vreez aanjaaghen, en alle hoop van slof oft slapping in deezen, beneemen moghte. Waarop zyne Majesteit klaar ende eighentlyk bescheidt verwachten wilde, om met den eerste 't geen zy vond te behooren, in 't werk te stellen*. Gezien dan, hoe 't met der zaake by den Koning lagh; zoo gaf de Landtvooghdes dien van den Raade de zelve in bedenken: 't welk ten eynde van eenen dagh of drie, daarop uit quam, dat men de Bisschoppen van Ypere, Naame en Sant Omer, +de Raadshoofden van Vlaandre en Uitrecht, mitsgaders Jacob Martens, Hippolitus Persyn ende Anthonis Meulenaar, Raadsluiden in 't Hooghgerecht van Mechele, ook den Proost van Walcourt, Godgeleerde van Looven, Cornelis Janszoon gekooren Bisschop van Gendt, ende Warnar Barnards Doctoor en eersten voorleezer der geestelyke rechten tot Looven, alle geacht voor luiden van grooten verstande, en weetenschap, teeghens den vyventwintighsten van Bloeymaandt, tot Brussel beschreef. Ende werd geveinst dat 'er yetwes oover 't Conçilie van Trente te handelen viel. Dit had de Koning dus gewilt, om te hoeden, dat onder de gemeente geen lucht quaame van 't raadslaan oover de verandering der ketterstraffe; ende uit zyne wanhoop van met d'oude vervolghing tot zyn vermeeten te raaken, geen hoope ontfonkte, die zonder nieuwe beroernis niet weeder te blussen waar; oft moedt reeze, om een gelaat te toonen, waar door hy tot uiterlyken afstandt van allerley scherpheit moghte gedrongen worden. Maar Philips ('t zy deeze zorghen, oft aangeboore straf heit, zoo veel op hem vermoght, oft dat de Geestelykheit zoo verre de vreez in hem had) zond midlerwyle last oover, om etlyke herdoopers en anderen, uit zaake van 't geloof, ter doodt te brengen. Egmondt (die yet anders verwacht, ende van +zich gegeeven had) hier meê voor 't hooft geslaaghen, liet zich rond uit verluiden, hoe 't streed teeghens de beloften hem mondelings gedaan door zyne Majesteit; en zyn verdriet daar oover opentlyk blyken. Als nu de Beschreevenen op hunnen dagh pasten, zoo werd eerst ooverwooghen, in welker voeghe 't werk te leiden stond. *Daar behoefde* (*meenden zommighen*) *weinigh maxels toe, en slechts d'ontboodenen neevens d'anderen te Raade te zitten, ter plaatze daar 't yder betaamde. Alsdan zou men hun den eighentlyken waarom hunner beroepinge oopenbaaren, ende eenighe daaghen geeven, om 't stuk, zoo by hen zelven, als onderling, t'ooverlegghen, en daarnaa, neevens d'andre leeden van den Raadt, hun gevoelen te uiten, oover elk punt van 's Koninx voorstel. Dat hun ook yder dubbeldt daaraf, tot dien einde, geleevert diende, maar de naam des Bisschops van Ypere daar uit, ende hy uit het ooghe des naayvers, gehouden*. De Prinsen van Oranje en Gavere, met den Ammiraal, min bevreest misschien dan de Koning, voor 't uitleeken deezer geheimenis, hadden niet altoos teeghens 't vergeeven van zoo veel' afschriften, oft deezen voet van werkvordering; doch, belangende 't zitten, dreeven zy, de meening zyner Majesteit niet te zyn, dat die van den Raade hun gevoelen, voor die van buiten, maar wel die van buiten het hunne voor hen te verklaaren hadden: ende derhalven in een' kaamer op hun zelve te vergaaderen. Dit verstandt hield. Naa dat dan de Hartoghin, den beschreevenen alzoo gezeeten, in weinigh woorden, den grondt der zaake getoont had, en voorts in 't breede doen verklaaren; werden de afschriften, in Latyn en Fransois vertaalt zynde, hun ter handt gestelt, met last van niets te melden, en naa eenighe daaghen weeder te Raade te keeren, om eerst yder zyn bedenken, op elk lidt van 't geschrift, voor te slaan, en daarnaa hunne stemmen op alles te geeven. Zoomermaandt en de vergaadering +gingen gelyk in; ende werd, ten eersten daaghe, van 't leeren der gemeente, de zeedebeetering der geestelyken, en 't onderwys der jonkheit, wydluftig gesprooken: op den tweeden, van de verandering der ketterstraffe. Het ge-

+1565.

+*Godgeleerden en anderen worden beschreeven, om middel op 't stuk van den Godsdienst te raamen*.

+*Nieu misnoeghen van Egmondt*.

+*Handeling der Godtgeleerden*.

meen [+]gevoelen liep daarop: *Dat voor den dienst Gods, en des vaderlands best was zich aan 't ouwde te houden. Eevenwel minderjaarighen en boetvaardighen moghte men yetwes verschoonen: mits dat men zich tot de bescheidenheit van de zielzorghers gedroeghe*. Deeze verklaaringh scheen de rekkelykheit zyner Majesteit in dit deel, niet alleen schor te maaken, maar zelf in te krimpen, met uitbreiding van 't gezagh der kerkelyken. Dies, hoewel 't maar een voorslagh en geen raadslot was, brak het den Prinse van Gavere, en den anderen twee Heeren den mondt oopen om te zegghen: [+]*Dat men niet te zoeken had wat de kettery wel eigentlyk voor een' straf verdiende, maar welke de tydt en geleghenheit draaghen konden, ende onder wat glimp die in te voeren waare, zonder 't landt in last te brengen*. [+]De Landtvooghdes zelf op aanverghen der voorzeide en andere Heeren, deed des anderen daaghs voordraaghen 't geen noopende den standt der gebuuren, ende meenighte der ketteren, te betrachten viel. *Hoe ook de rechters geenen wil tot het handthaaven ende eenen afkeer van de strengheit der plakkaaten hadden. Zulx den lande groote zwaarigheeden beschooren scheenen, indien men verzuimde op zyn' hoede te weezen, en in 't bezonder, dit punt van strafwissel liete te behartighen*. Ende werden, van weeghe haarder Hoogheit, geene redenen gespaart, om hun den naasleep van dit werk te doen bezeffen. Maar den Bisschoppen en eenighen anderen lagh hun antwoordt gereedt hierop; ende was, *Dat het geschrift zyner Majesteit [+]geen schaduw gaf van zulke bedenklykheeden. Ook doolde hy wyde, die dacht door slappigheit oft verandering van straffe, yet op de ketters te winnen. Maar de heirwegh, om die te loozen, was, met de borst daarop te vallen*. Drie volle daaghen bleef men dit punt betwisten. Entlyk beval de Hartoghin tot de stemmen te gaan, en een gemeen besluit in te stellen; 't welk, onderteekent by al de beschreevenen op den zeevenden in Hooymaandt, [+]van deezen inhoudt was. *Ten eerste, dat men, noopende 't onderwys der gemeentë, zeer wel voorzien had by't Conçilie van Trente, 't welk in 't geheel verkondight ende naagekoomen moest worden door de Bisschoppen, ten ooverstaan van 's Koninx achtbaarheit, waaraan doch al 't vermooghen der geestelykheit hing. Zoo daarenboven de Prochiaans, elk in 't zyne, desgelyx de bezoekers en Inquisiteurs, niet strax niet strafheit, oft by weeghe van rechte, maar van lieffelyke vermaaning en vaaderlyke goedertierenheit, zich vlytelyk queeten, daar zouden ongetwyfelt groote vruchten uit volghen. Belanghende de zeedebeetering der luiden van de kerke; hier was ook wel voor gezorght by de keuren van 't Conçilie, daar zy spraaken van de eenvoudigheit der geestelyke ampten; van vrydoom, om niet te blyven ter bezette plaatze van hun beroep, ende diergelyke stoffe; zulx daar niet aan ontbrak, dan 't achtervolghen. De schoolen en d'onderrichting der jeughd waaren meede by 't zelve Conçilie zoo wel gereeghelt, dat het alleenlyk op het naakoomen aanquam. Belangende de wisseling der straffe, werd gedreeven, dat de Plakkaaten, gemaakt op 't stuk des geloofs, en uitrooyen der ketteryen, die al oover vyfendertigh jaaren, tweemaals vernieuwt, ende staadighlyk onderhouden waaren, geen' verandering altoos konden lyden. Niettemin, om arghernis en oproer te verhoeden, ook de weigherighe Rechters tot het uitvoeren der Plakkaaten te beweeghen, moghte men, by heimelyk berichtschrift, den Raaden der Landschappen vry stellen, dat zy, straffende de hardnekkighe ketters met der doodt, onderscheidt zoo tussen de gezintheeden, als de persoonen maakten, naar hunnen staat en ouderdoom; der maate, dat, naar uitwyzen der Rechten, d'een harder, d'ander zachter gehandelt, ende by wylen, yemandt in plaats van sterven, op de galeye, oft met verbeurte van goederen, eeuwelyk uit den lande, gebannen wierde. De boetveir dighen konde men begenaadighen met eeuwighen oft tydelyken ban, naar geleeghenheit van*

[+]1565.

[+]*'T gevoelen der Heeren.*

[+]*De Landtvooghdes neight tot maatighheit:*

[+]*De Geestelykheit geenzins.*

[+]*Hun verstandt.*

+*zaaken en verdienst der misdaadighen: uitgezeit de Leeraars, hervallenen en oproerighen, die van de straffe der styfzinnighen niet verschoont moesten worden. Voorts, die, zonder van ketterye besmet te zyn, uit nieuwsgierigheit, achteloosheit, oft anders (gelyk men'er vond) de Plakkaaten oovertraaden, hadden, met geesseling, geldt, ban, en diergelyke te boeten. Ten laatste zoo was voor alle zaaken noodigh, met beedevaarten ende openbaare gebeeden hulp aan Gode, en een vast voorneemen te verzoeken, om niet in 't allerminste punt, van 't waar en heiligh geloof te wyken; door hoe groot een gevaar, men zich ook in 't gemeen oft bezonder gedreight zaaghe*. Dit aldus geraamt, zoo leidde de Landtvooghdes in beraadt wat'er +op te doen stonde. Etlyken vielen 't gevoelen der beschreevenen toe. Oranje, Egmondt, Hoorn en Mansveldt, ziende de geestelykheit sampt haare onderworpelinghen (niet teeghenstaande dat de Koning zelf scheen schoot te vieren) zoo styf op hun roer, en in wille om het, op Gods genaade, te laaten doorstaan (want zoo arm een' verzoeting van straffe, wat bezaadiging kon ze baaren?) naamen, voor 't naast, de handen t'huis, en zich buiten schuldt aan 't beschooren ongeval, te houden. 'T welk hun met goeden glimp oopen stond, mits de Koning, by zyn geschrift, het +goeddunken van den Raad niet gevordert had. Zich dan hierop beroepende, zeiden ze: *Dat zyne Majesteit, als 't haar geliefde, hun alleen, oft teffens den Vooghden en Raaden der landschappen, die hunne bezondere inzichten en kundschappen hadden, kon afeisschen hoe zy 't verstonden*. Waaroover de Hartoghin, naa eenighe daaghen bedenkens, te raade werd, het gevoelen der Bisschoppen en anderen den Koning toe te veirdighen, hem verwittighende, neevens 't misnoegen des Prinsen van Gavere, oover den voortgang der Inquisitie, en het dooden der Weederdooperen, hoe de Raadtsheeren, tot dat zy last zouden ontfangen, hunne stemmen geschorst hadden: mitsgaaders, dat het dienstigh waare, om de voorghemelde reedenen, ook de Vooghden ende Raaden der Landtschappen hier +op te hooren. Maar deeze voet, daar de Heeren op gingen, was den geenen, die van yver tot het Roomsche geloof blaakten, dapper in 't ooghe. Wat tyds daarnaa, droegh haare Hoogheit, gezint d'andere leeden van Egmonds berichtschrift af te handelen, het punt voor, dat van de gerechtszaaken sprak. Maar dit bleef daar by; uitgezeit dat zy den Raadshoofde Viglius beval zyn gevoelen schriftelyk in te stellen, noopende het splissen en vergeeven van zyn ampt, waaraf hy, etlyke jaaren aan elkandere +ernstelyk verzocht had ontslaaghen te worden. Hy beriep zich op zyn zwakheid en hooghen ouderdoom: maar verklaarde zynen vrunden in 't verborghen, dat hy yslyke tyden op handen zagh; ende kennende de nukken der fortuyne, die zoo quaalyk een langduurende mooghenheit lyden magh, uit den speele zocht te scheyden, eer haar de walghe van hem te steeken, en de kans te keeren quaam. Echter ging de maare, hoe de voorzeide drie Heeren met zommighe hunne verwanten, by toestaan haarder Hoogheit een' nieuwe verschikking van den heimelyken Raade, ende dien van de Geldtmiddelen, mitsgaaders een verbreeding Van den Raadt van Staate en 't gezagh des zelven, ontworpen hadden: hoewel hier af luttel gebleeken is. Vlottende aldus de zaake van Nederlandt, ontfing de Landtvooghdes last uit Spanje, om de reegels van 't Conçilie van Trente +met 's Koninx inwillighing daarop, te doen prenten, voorts af kundighen door al zyn heerlykyen, en achtervolgen. 'T welk ruchtbaar geworden, ongelyke gissingen en beweeghenis van gemoeden verwekte. Zommighen waanden den tydt daar te zyn, dat de ketteryen beschaamt, de misbruyken afgeschaft, en de scheure der Christenheit daar door geheelt zoude worden. Anderen zaaghen 't koomen, dat het Conçilie, gehouden

+1565.

+*Dat konnen de voorneemste Heeren niet toestaan*.

+*Dies weygheren zy te stemmen*.

+*Qualyk neemen dit de geestelyken*.

+*Ontslagh van dienst door Viglius verzocht*.

+*De Koning beveelt het Conçilie van Trente t'achtervolghen*.

+ter plaatze, daar d' Onroomschen riepen geenen vailighen toegang te hebben, van hun, als die ongehoort verweezen waaren, voor partydigh gewraakt +zoude worden, ende zy des te afkeerigher van de kerke. Zeeker de Gezanten des Koninx van Vrankryk hadden, op 't eindt van 't Conçilie, geklaaght, dat die vaaders, om billyke middelen tot beslechtingh der geschillen, en beetering der ongereegeltheeden te treffen, kleenen ernst, maar eenen vuurigen yver beweezen, om de wieken der hooghe maghten te fnuiken, ende der wereldtlyke Ooverheit den voet op den nek te zetten. Ter welke oorzaak (hoewel zy ook anderszins gesteurt waaren, om dat men den Spaanschen Ambassadeur, gewoon van alle oudtheit her, beneeden dien van den aller-Christelyksten te zitten, in die vergaadering eenen bezonderen stoel doen stellen, ende hem als van gelyke waardigheit erkent had) zy verklaarden +'t geen daar verricht werd, van geener waarde te houden. Als dan deeze stof in den Raadt van Staate gewant werd, verstonden eenighen, dat wel zommighe punten, als naadeeligh aan d'oude handtvesten en diergelyke zaaken, aanstootlyk vielen; gelyk ook in 't richten der misbruiken, de noodt des tyds ende der geleeghenheit niet t'eenemaal voldaan was. Niettemin een werk van zulk een heyligheit, ende dat zyne Majesteit, met reede, zoo zeer ter harte ging, diende, niet alleen zonder teeghenstribbelen, maar zelfs met groote vlyt en gewilligheit, uitgevoert. Anderen eenstemmigh met de Heeren, meenden dat het volkoomen inruimen van dit stuk, noopende 's Koninx dienst, grootelyx zyn bedenken had. *Want voor eerst quam hy zich te steeken in een Kerkelyke zaake, nooit voor heen te werke gestelt op dus eenen voet. Ook kon het niet geschieden zonder de Vorsten van Duitsland t'ontrusten met vermoeden dat zyne Majesteit en de Paus zich in 't heimelyk verstonden; waar door zy zich ter schaade deezer Landen moghten opmaaken. Wyders stond te beduchten, dat de Landtzaaten, afgeweeken van 't Roomsche geloof, zoo sterk in getaale, zich 't zelfste inbeeldende, en dit voor een zwaar ongelyk opneemende, uit vertwyfeltheit wellicht elders heul zouden zoeken; en de quaadwilligheit van vreemden en gebuuren, door de reete der tweedraght, gelyk die daar daaghelyx op toeleidden, tot roof en plondering van deezen staat uitbersten. Daar beneevens kon men niet min, dan veele luiden met eere zoo wel geestelyk als weirlyk, t' onvrundt maaken, met d' afkunding van 't aanneemen van 't Conçilie in deezer maniere: gemerkt hunne handtvesten en vryheeden, bezwooren door den Koning, daar mêe meest alle verlooren gingen. Gelyk ook niet te verzwyghen stond, dat zyne Majesteit zelf, daarby, aan haare hoogh- en gerechtigheeden geen' geringen afbrek zoude lyden: 't welk te verhoeden met het houden der zaake in haar geheel, wyslyker waare, dan een gedaane oovergift te herroepen, en uit 's bezitters handt te breeken. Derhalven vonden zy voor eerst oorbaar, het goeddunken aller Bisschoppen, Landtvooghden en Raaden, mitsgaaders der hooghe schoolen van Loven en Douay, te hooren, zoo op de keuren en 't verkundighen van 't Conçilie in 't gemeen, als op 't geen daar het hunne vryheeden, handvesten en gewoonte te naa gink, die, gelyk de Landschappen zelf, veele ende verschillende waaren*. Aan deeze reedenen gaf de Hartoghin zoo verre toe, dat zy van alles den Koning verwittighde, en verzocht een afschrift van de wyze, waarop men 't Conçilie +in Spanje was uitvoerende, dat haar toegezonden werd. Doch ondertussen liet zy niet de Bisschoppen, Landtvooghden, Raaden en hooghe schoolen, met de nechtigheit zyner Majesteit in deezen, kort bescheidt af te parssen. De antwoorden dan ooverghebraght, en in den Heimelyken Raadt doorleezen zynde; werden al de Prelaaten, Raaden en hooghe schoolen hier in eenigh gespeurt; *Eerstelyk dat het aanneemen der keuren van 't Conçilie, noopende de Christelyke en Roomsche leere in 't gemeen*,

+1565.

+*Zwaare klaghten der Fransche Gezanten oover 't Conçilie*.

+*De Raadt van Staate tweezinnigh oover 't uitvoeren van't Conçilie.*

+*Bisschoppen, Landvooghden, Raaden en hooghe schoolen hier op gehoort*.

+*niet eens behoorde te haaperen. Ten tweede moesten de geene die 't beeteren* + *der misbruiken betroffen, ook standt grypen; behoudends de rechten en vryheeden van Patronaat, noeming, rechtspraak, vereening, bouwbewint, armenbediening, zeedezorgh, bezoeking, en diergelyke, toekoomende den Koning, oft zynen vassaalen, zoo geestelyk als weirlyk. Ten derde, dat, om 't een en 't ander te volbrengen, d'inwillighing en verkunding nootlyk hadden voor te gaan. Maar zommighen dreeven, dat de verkunding, zonder eenigh voorbehouden te doen stond, ende in 't uitvoeren op de bezonderheeden gelet kon worden. Anderen hielden zulx van groot vooroordeel te weezen, ende dat de voorwaarde van 't behouden der voorzeide gerechtigheeden, door een gemeene maniere van uitdrukken, oft met bewoording der eyghentlykheeden, verklaart diende, oft* (*gelyk zommighen zeiden*) *by beslooten brieven*. Op deeze bedenkingen, als zy meede de reize naa Spanje gedaan hadden, volghde 's Konings schryven van den twintighsten in Zoomermaandt aan de Hartoghinne, ende voorts het haare, aan de Aarts-ende Bisschoppen. *Dit vermeldde, hoe zyne Majesteit, gelast* +*door den Paus, om 't heiligh Conçilie van Trente, al zyn gebiedt door, kundigh te maaken, en in te voeren, haare Hoogheit dat stuk in Nederlandt bevoolen had. Des zy, zich daar in quytende, hen aanghezocht en vermaant wilde hebben, dat zy die verkunding, elk in zyn gewest en bedryf, zouden vorderen. Waartoe de hulpe der weirlyke handt, zoo zy dier van doen hadden, hun daadtlyk van de Landtvooghden, Raaden, en haare Hoogheit zelf zou gebooden worden. Ende op dat zoo heiligh een werk niet verhindert bleeve, ter zaake van de oude gerechtigheeden des Koninx, ende zyner zoo geestelyke als weirlyke vassaalen, ook geene Prelaaten zich, om eenighe indracht daar teeghens te doen, met eenighe keuren van 't Conçilie beholpen; was de meening zyner Majesteit, de zelve gerechtigheeden, tot naader orde toe, ongekreukt te laaten. Den Landtvooghden en Raaden werd insgelyx aangeschreven, zy zouden den Prelaaten, in deezen, allen bystandt bewyzen, en de keuren van 't Conçilie in alles naakoomen, uitgezeit daar zy teeghens de hoogh-en gerechtigheeden zyner Majesteit, oft haarer vassaalen scheenen te stryden; die zy zorghvuldelyk, in kracht, en haaren jeeghenwoordighen staat hadden te bewaaren, naar 't luiden der bezondere berichtspunten hun hier op toe te zenden*. Volghende deezen last dan +trad de Aartsbisschop van Kamerik in 't werk; beriep zynen Landtraadt; ende bracht, naa veel weederstreevens der geestelykheit en kapittelen, dien aan geene beetering van misbruiken lustte, d'afkunding van 't Conçilie aldaar te weeghe. Maar te Mechele was d'Aartsbisschop van der handt, +ende niemandt die 't stuk aanbond. Die van Uitrecht had twist met zyn kerk: en d'eene parthy zoo wel als d'andere kleene smaak in den handel. 'T welk zommighen deed zeggen, dat die geestelykheit bet des uitersten ondergangs, die haar door de ketteryen was naakende, getroost scheen; dan der zeedebeeteringe, die haar van de Roomsche kerke, slechts ten deele geverght werd. Ten zelven tyde, gelyk Gods rechtvaardigheit den Nederlanden de straffe der verwarringe schuldigh was, ontbond zy de handen der fortuine, om, hier en daar, zaat van weederwil te strooyen, en hout te raapen, tot het vuur der oneenigheit: voorneemelik t'Amsterdam, +stadt myner geboorte; daar verscheidene oorzaaken van onlust zich, als uit bezondere paaden, quaamen ontmoeten, om, in gezelschap den wegh ter ontsteltenis in te slaan. Maar, op dat myne landsluiden zich aan hunne voorzaaten mooghen spieghelen, welke exempelen de meeste kracht hebben, en bescheidelyksten dienst doen, zal 't der pyne waardt weezen, het herkoomen en d'omstandigheeden deezer moeite van wat veerder op te haalen. Amsterdam dan, hoewel 't maar de vyfde plaats on-

+1565.

+*Hun gevoelen geuit*.

+*Het schryven van Koning en Landtvooghdes op deeze bedenkinge*.

+*De verkunding gaat tot Kamerik voort*.

+*Op andere plaatzen haapertze*.

+*Twist binnen Amsterdam*.

der [+]de steeden van Hollandt had, ende haar in omtrek en getal van inwoonders luttel oft niet ontliep, vond zich, naar de geleeghenheit van dat pas, in groote welvaart en weelde, als hoevende neerings en koophandels halven, voor geen' plaats in Nederlandt, uitgezeit Antwerpen, te wyken. [+]De regheering der stadt, stond, gelyk noch ter tydt, aan vier jaarlyxsche Burghermeesters, en een' Vroedschap van zessendertigh eeuwighe Raadsluiden: 't gerecht aan neeghen Schepenen. Booven deezen was 'er een Schout van weeghe der hooghe Ooverigheit, en 's Graaven persoon uitbeeldende, om 't recht te sterken, den misdaadighen boeten en breuken af te vorderen, mitsgaders den Landsheere als Stadhouder des zelven, tot oor en ooghe te dienen. Maar de Majestraat (misschien dat haar deeze opzight verveelde) had zoo veel gemaakt, dat zy in den jaare vyftienhondert en acht, geduurende d'onmondigheit van Karel, naamaals Kaizar, met het begeefrecht van deezen staat beleent was, mits verschietende den Graave, op wiens naam echter de lastbrief werd ingestelt, de som van twintighduizent gulden. [+]Alzoo verviel de klem van 't Schoutambaght aan Burghermeesteren; blyvende nochtans de Schout in bezit der opperste plaatze, en 't Graaflyk waapen op zyn kussen. 'T gebeurde nu in den jaare vyftienhonderd tweeenenveertigh, dat, neevens Claas Doedeszoon, Claas Hillebrandszoon, ende Jacob Pieterszoon Haaring, Burghermeester werd, voor zyn' derde reize, Henrik Dirxzoon; de welke, gebooren uit den dorpe van Slooterdyk, [+]doch eenighzins geleerdt, ende met den naam van Meester versiert, door sterkheit van verstandt, en een kervende kraftigheit, zoo groot een aanzien en gezagh bejoegh, dat hy, hebbende 't Stadhuis opgeleidt van verplichte oft eenvoudighe luyden, zynen stoelbroederen oover de kruin wies, ende by den gemeenen man het aasken oft eenken van der troeve, jaa vorst uit eighen hoofde, en geweldigh heerscher in Amsterdam geheeten werd. Zynde deeze vier vergaadert in 't Toorentien, daar Burghermeesters hunne kaamer hebben, quam binnen staan Meester Cornelis Dobbeszoon Schout in der tydt, met klaght oover de kleenheit zyner wedde, en verzoek van verbeeteringh. Burghermeesteren, gewoon hunne amptluiden volle nauw te bedingen, raakten met hem in woorden; mits het wassen der welke hy entlyk uitviel, liever 't rappier te willen [+]neederlegghen, dan op den ouden voet, te dienen. Meester Henrik, zonder zorghe van ongevolght te blyven, vat hem by 't woordt: zulx hy, daarmeede teffens uit der kaamere en zynen dienst scheidde. Maar zoo ras niet, was hy buyten oft d'andere bestonden Meester Henrik te vraaghen, *wat hy nu gedaan had, en hoe men toegaan zoude om weeder eenen bequaamen Schout te kryghen*. Hy wyzende door 't glaazen venster naa Willem Dirxsz. Bardes, antwoordde: *daar gink'r een op den Dam wandelen:* en als hum voorgheworpen werd, dat Willem Luitherde, sloegh het in den windt, met zeggen: *dat hy een man van de wereldt was, en uit Italie quam. Wanneer hy ook weigherde aan de handt te gaan, men had het [+]afzetten aan zich zelven*. Dies werd Bardes aangenoomen op jaargeldt, waarvoor hy van alle boeten beloopende booven tien schellingen vlaamsch, te verantwoorden had, en die tot genot der steede te laaten. Hy trad in zynen dienst den neeghende van Wynmaandt des voorzeiden jaars tweeënveertigh, ende droegh zich der wyze, dat hum, in acht jaaren tyds, niet dan vruntschap van de regeerders bejeeghende. Maar in den jaare vyftienhonderd vyftigh ('t zy dat hum 't hart te hoogh rees, om zich van zyns gelyken te laaten vervooghden, zonderling in zaaken den godsdienst en 't vervolgh der Onroomschen betreffende, oft dat hem 't voordeel bekoorde, oft hum goet docht zich op zeekerder steun te vesten) bestak hy te hoove, dat Koningin Marie weduwe van Hongarie, en Stadthouderes oover Neder-

[+]1565.

[+]*De grondoorzaken daar van*.

[+]*Staat des regeeringe aldaar*.

[+]*'T Schoutampt aan de stadt verpandt*.

[+]*'T gezagh van Meester Henrik Dirxzoon*.

[+]*Schout Dobbeszoon verlaaten*.

[+]*Willem Dirksz. Bardes komt in zyn plaats*.

landt, +de twintigh duysent gulden afloste, en hum lastbrief verleende, om +het schoutampt, voortaan, van 's Kaizars weeghe te bedienen. 'T welk niet geschiedde zonder opspraak, dat hy de geheymenissen der stadt, ende 't veinzen haarer armoede, om met geen leening gequelt te worden, ontdekt had. De wethouders hem aanziende van toen af voor een' haavik op den tuin, keerden hunne gunst in nydt, en begosten den Kaizarlyken +Schout, met loode schoenen naa te gaan, alle listen te hoop zoekende, om hem t'achterhaalen, in ongenaa der Koninginne, en 't uiterste lyden te brengen. Henrik Dirxzoon voorneemelyk, dien 't speet, dat men hum dus een streek in de rechte gegaan had, spitste verstandt en vinnigheit, +en begreep zoo groot een' grouwel, als ongelooflyk scheen, in Hollandsch hart te kunnen vallen. De Doopsgezinden, mits de bysterheeden tot Munster aangerecht, ende zelfs t'Amsterdam onderleit, waaren, dat pas, in versche afgryselykheit; zulx hy, om Bardes den voet te lichten, niet gereeders vond dan de klad deezer ketterye. Hierop, dan, leit hy 't aan, en, raazende van verwoedtheit, schikt op zyn zyde te winnen eenen Floris Egbertszoon Kettermeester oft Inquisiteur, en viçecureit oft Pastoor van de oude kerke der stadt, op dat het bedrogh, met geestelyken glimp bestreeken, zoo veel te gladder ginge. Binnen Amsterdam woonde zeekere vrouw van Zwol gebooren, met naame Fy Harmans, die, mits d'uitwendighe gedaante, haar innerlyke leelykheit niet looghende, om d'afzichtigheit haarder verwe, in de wandeling, doorgaans, geele Fy geheeten werd, en van 't een broodt tot het ander niet koomen kon; als belast met een huis vol vaaderlooze kinderen, zynde onlanx haar man in een gevecht ter needer geleit. Waar oover, zy, aangeritst door armoede en boosaardigheit, twee gevaarlyke raadsluiden, zich, onder ander, begeeven had tot het belaaghen der onnoozelen, die, geenen troost voor hun gemoedt in de Roomsche kerke vindende, den zelven, in verboode zaameningen zochten: van welke snoodheit, de smaak des gewins lichtelyk een reukkelooze ziel, tot argher verrukt. Deeze dan, verkeerende, als spiede, veel in 't verhoolen, ten huize van den Schout, werd van hun tot het dienstighste gereedschap der schelmerye verkooren. Geringe gisten, en groote beloften, zonderling, van zeekeren haaren vryer tot schipper te maaken, +wrochten op haar zoo veel, dat zy, zonder om 't achterste te denken, zich tot het volvoeren van hun godloos opzet, oovergaf, en ten onvermydelyken bederve liet inleyden. Hierenbooven kreeghen zy, aan hunne koorde, een wyf van gelyken gewighte, genaamt Volkje Willems, met +eenen Cornelis Martszoon Notaris, en Adriaan Jansz slyper. Verscheide getuighenissen, hun door den Burghermeester en Pastoor, in den mondt +gegheven, werden by dit gezelschap bezwooren, meldende dat Willem Dirxzoon en zyn huisvrou herdoopt waaren; dat zy eens zaamening t'haaren huize gehouden, en in andere zich gevonden had. 'T welk de Pastoor aan Rieuwart Tapper, Inquisiteur tot Loven oover schreef. Maar dit gink niet toe in zulke stilte, oft Bardes, dien 't nocht aan wakkerheit, nocht aan trouw van vrienden mangelde, kreegh eenige kundschap van 't geen dat 'er broedde, +en wellicht bedenken, dat hy, niet opmooghende teeghens de hatelykheit des lasters, by schorting zyner bedieninge, oft anders, schielyk oover stagh geworpen zoude worden, en half verweezen, eer hy ter weere raakte. Hy was een persoon (hoewel quaalyk ter taal, en eenighzints staamelende) van frayen aanzien, groot van geest, begaaft met de hebbelykheit, die men in eenen hooveling pryst, en der Landtvooghdesse zoo aangenaam, dat zy hum +ongelyk vryer toegank gunde, dan luiden van zyner leeste, zouden darren hoopen. Des besluit hy heul aan haar te zoeken; maakt zich naa Brussel, en verwerst, op een morgenstond, intreê t'haarder slaapkaamer. Beezigh met

+1565.

+*Die schikt Schout van Kaizars weeghe te worden*.

+*Daar door raakt hy in den haat der Majestraaten*.

+*Meester Henrik leit hem laaghen*.

+*Daar laat zich geele Fy toe bezighen*.

+*Anderen meer*.

+*Valsche getuighenis teeghens den Schout*.

+*Die kryght 'er lucht af; en paste oo zyn voordeel te zyn*.

+*Hy zoekt heul aan de Landtvooghdes*.

+haar hoofttooysel, werd zy, als hy de zool oover den drempel zette, zyns eerst gewaar, in den spiegel; en 't hooft omsnorrende, wat, zeid'ze, jaaght u herwaarts? Hy, vallende haar te voet, antwoordde: *'t geweldt, mêvrou, dat men myner onnoozelheit doet, die ik, teeghens den achterklap en valsche betichtingen myner vyanden, by uwe Majesteit, koom verdaadighen*. +Ende zy weederom; *zoo ghy zuiver zyt, billik dat ze beschaampt worden; zoo niet, ik wenschte u oover duizend mylen*. Hierop voer hy voort, deed zyn beklagh en weernis zoo wel dat men den Heer Cornelis de Monnik, met den Griffier des grooten Raads, van Mechele, afveirdighde, om den standt der dingen, grondelyk t'ondertasten. Deeze dan zich tot Amsterdam vervoeght, en den adem der getuyghen besnuft hebbende, vernaamen de lucht der valscheit, die ter meyneedighe keelen uitstonk. Niettemin, vereyscht zynde voet voor voet te gaan, om by vervolgh van den +draadt, aan 't kluwen te raaken, werd het werk den hoove van Hollandt bevoolen, en by 't zelve eenighe Raadsluiden daartoe gelast. Christiaan de Waardt, Raadsheer, en 's Kaizars * Algemeine versorgher, verneemende door veelerley vlyt van hooren en uitvraaghen, hoe yslyk een oeveldaat, onder schyn van Godlyken yver, schuilde, bewees te dier stonde, dat hy een liefhebber der gerechtigheit en man met eere was. Naa genoeghzaam beleide vastigheit, schreef hy drie verscheide brieven van eenen dagh, naamelyk den laatsten in Loumaandt des jaars vyftienhondert + vyffenvyftigh, aan den Schout, die ik zelf in handen gehadt heb. D'eene was luidende, dat hy: *Fy Harmans zoude bewillighen, om met den brenger tot Haarlem te koomen, daar haar de Raadsheer te spreeken, en naa reede te loonen had. D'andre versocht dat hy Volkje Willems, desgelyx, met den brenger, zoude derwaarts stuuren, om op eenighe punten, verklaart door haar te voore, by hem naarder gehoort te worden. De derde hield in, dat de Schout, wel kunnende bevroeden, waar toe d'and're dienden, beschikken zoude dat Volkje niet op wegh sloeghe, voor dat Fy dicht by Haarlem moghte zyn, op dat deeze, verneemende d'and're, geen schalk oogh kreeghe, en zich deur maakte. Want de meening was, Fy aldaar te doen vangen, uit zorghe van, binnen Amsterdam, weederstandt t'ontmoeten. Voorts, dat hy hoopte, met der hulpe Gods, aan de waarheyt te raaken*. Waar 't nu aan loogh, dat deeze toeleg geenen voortgank nam, is +my niet gebleeken; maar wel, dat men Volkje, tot in den Haaghe trok, aldaar een'wyl gaande hield, en daarnaa op de voorpoort vast stelde: dat ook Fy, by nacht, door den Schout, zonder eenigh buurengerucht, gelicht werd; voorts, tot Jan roodenpoortjen uit, te schuite gebracht, en te hoove in hechtenis gelevert. De gevangene ondervraaght zynde op d'omstandigheeden, noopende 't herdoopen van Schout en Schoutinne, verklaarde 't zelve gezien te hebben, staande op een banksken, door de glaazen +van zeeker speelhuis, dat hy buiten der stadt in pacht gebruikte. Om deeze geleeghenheit naa te speuren, quaamen zeekere gemaghtighden uit den Haaghe, die aan 't Reegeliers hof, daar 't speelhuis lagh, afzaaten, en met den Schout, daar onbooden, zonder te weeten tot wat einde, naa de plaats wandelden. Aldaar gekoomen, stapt een der zelve, op de bank, en reikende met de handt naa 't glas, vond zynen arm te kort, zulx het al te verre was van door 't glas te konnen zien wat 'er binnen bedreeven werd. Derhalven, aftreedende, *hebt*, zeid' hy, *goeden moedt, Heer Schouwt, uw zaaken zyn behouden*. Ende zonder hem wyzer te maaken, keerden zy weeder naa den Haagh. Mits de steun der stadt, en gunst der geestelykheit nochtans, haperd'het een' ruimen tydt, eer men besluiten kon, aan d'andre metpleghtighen de handen te slaan. Niettemin, mits de leelykheit van 't schelmstuk ooverwoegh, moght, nocht het een, nocht het

+1565.

+*De Raadsheer de Monnik komt t'Amsterdam, en worde des bedroghs gewaar*.

+*De zaak wordt den hoove van Hollandt bevoolen*.

*Procureur generael.

+*Schryven van Christiaan de Waart aan den Schout*.

+*Volkje en Fy gevangen*.

+*Gemaghtighden van 't hof van Hollandt koomen de zaak ondertasten, en vuil vinden*.

+ander Meester Henrik en den Pastoor entlyk baaten, oft zy werden, by last +van den Hoove, op den derden van Bloeimaandt des jaars vyftienhonderd zevenenvyftigh binnen Amsterdam gevat; de Pastoor, daar hy voor 't Outer stond; ende met zulk een heftigheit, dat hem geweighert was t'zyner woonsteede aan te spreeken, oft eenige verandering van gewaadt te gaan +neemen: maar voerde men hen beide, zoo daatlyk, naa den Haagh. Cornelis Martzszoon en Adriaan Janszoon quamen in de zelve zwaarigheit. Ende hoewel het der leughene konst was, eenstemmelyk uit zoo veele bezondere monden te kallen, zoo bleef men, echter, jaaren, belemmert in 't ontwinden der bewimpelingen, waar in de waarheit vermomt stak. Fy, immiddels, beviel van een kindt in den pynkelder: 't zy dat ze weeder +eenen man getrout, oft het anders geraapt had. Doch zy, en d'andre getuighen, zich onklaar, en geen open ziende, wendden ten laaste, al hunn' hoop naa vergiffenis, en verzochten ze aan den Koning, met beken, dat zy, van den Pastoor en Meester Henrik, bekoort, gekocht, en door beloften bygebracht waaren, om den Schout en der Schoutinne valschelyk op te zweeren 't geen hun aan eere, goedt en bloedt ging. Zynde de schennis alzoo in 't licht gekoomen, en de genaade afgeslaaghen, deed +het gerecht zynen plicht. De slyper werd in 't oopenbaar gegeesselt; de Notaris ondeughende tot zynen dienst verklaart; en beide ten land' uitgebannen. De Pastoor moest bekennen, wel reukeloozelyk, onbescheidelyk, en op min dan behoorlyke onderrechting, tot laste van Willem Dirxzoon en zyn huisvrou, aan Meester Ruwaardt geschreeven te hebben; en dat het hum leedt was. Waarenbooven, hum de stadt en vryheit van Amsterdam, samt het oeffenen van 't kettermeesterschap, verbooden werden. Volkje starf in de gevankenis. Oover Fy ging een schriklyk vonnis. Maar eer zy ter pleitkaamer, oft vierschaar, verscheen, werd haar voorgehouden, door drie Raadsheeren, met erinnering van de genaakende stonde haares einds, dat zy, zonder yemandt t'onrecht te belasten, oft te verschoonen, de waarheit naaktelyk had uit te spreeken. 'T bescheidt dat zy hier op gaf dunkt my waardigh voorgedraaghen, genoeghzaam met haare eyghene woorden, als niet wanhebbelyk beleydt, en smaakende naar d'ernsthaftigheit eener ziele, die, reeds gescheept in de droefheit der doodt, en een ander leeven te gemoet ziende, der wereld den laatsten adieu toeroept. *Ik weet* (zeyd'ze dan) *dat ik sterven moet; dat myn tydt alhier kort is*, +*en de uure naa by; en dat ik myn oordeel, van u, myn' Heeren, alhier te ontfangen, en daarnaa voor den Hooghen Rechter te verschynen heb. Zoo zeg en verklaar ik, by 't oordeel, dat ik, myn Heeren, van u en daarnaa van den Hooghen Rechter ontfangen zal, dat al 't geene, waarin ik den Schout van Amsterdam, en de zynen belast heb, zoo by bezwoore getuyghschriften, als voor verscheidene heeren en gemaghtighden, oft anderszins, altzaamen gedicht, gelooghen en onwaaraghtigh is. Ende heb 't zelve gedaan, door ooverreedinge, beloften en giften van Meester Henrik Dirxzoon, Burghermeester van Amsterdam, en Meester Floris, Pastoor van de ouwde kerke aldaar*. Voorts verzocht zy, dat yemand van de heeren geliefde den last aan te neemen, en haar tebelooven, dat hy den Schout, uit haaren naame zou bidden, om vergiffenis van 't geene zy hem zoo valschelyk ooverlooghen en te last geleidt had. 'T welk de Heer Arnout Sasbout aannam, en naaquam. Haar, op dat de leeden, die zich dapperst in de schelmerye gequeeten hadden, loon naar verdienst ontfingen, verweez men tot een straf, die op haar misdryf paste: naamelyk dat haar tong uit den halze getornt, haar hals aan een +paal gewurght, 't lichaam gebrandt, en op 't galgheveldt zou gestelt worden. Gebracht buiten den Haagh, ter plaatze, daar ze haar recht t'ontfangen had, vernieude zy, met luider stemme, voor de gansche meenighte daar

+1565.

+*Meester Henrik en de Pastoor gevangen*.

+*Daar toe twee anderen*.

+*De getuyghen zoeken vergiffenis, en belydende valscheit*.

+*Zy worden gestraft*.

+*Verklaaring van Fy, op haaren sterfdagh*.

+*Haar laatste bekentenis en doodt*.

+toe geloopen, de bekentenis der valscheit; en hoe zy, van Meester Henrik en den Pastoor, hiertoe, verleidt was; met naader verzoek, dat men, den Schout, voor haar, om vergiffenis bidden wilde; liet daar op haar' tong afkerven, en keele toewringen: vellende 't volk eenen vloek, oover de aanstichters van 't stuk, met schreeuwen, dat men hun beiden van gelyke behoorde te doen. Dit geschiede den derden van Bloeimaandt des jaars duizent +vyfhondert eenentsestigh, naa styl van den hoove. Maar Meester Henrik, zich hebbende weeten voor schrift van zyn' handt te hoeden, en de geloofwaardighe getuighen, met hunne beleedene meyneedigheit gewraakt, ontworstelde der jongste straffe. Hy zat, nochtans, op de voorpoort, zestien weeken, zonder vrouw oft kinderen te mooghen spreeken, uitgezeidt, in de laatste vier. Daarnaa had hy zyn herbergh, entlyk den Haagh, voor gevankenis, mits borgh stellende voor twintighduizent gulden, en op peene, dat het stuk, zoo hy vloode, voor gebleeken en beleeden zou gehouden worden. Alzoo duurde 't een jaar, eer hum veroorlooft werd, binnen Amsterdam te koomen; ende dat niet dan by verdubbeling der borghtoghte, ter somme van veertighduizent gulden, en met verbandt van weeder te keeren, ten vermaan van den hoove: daar hy noch onder +stond aan den kant van vier jaaren. Te weeten, booven dat van Fy, werd hum noch tweederley bedrogh opghezeit. Het eene zoud' hy met mompen van zeekren gemaghtighde, gezonden van weeghe der Landtvooghdesse in 't jaar vyftienhondert vyvenveertigh, om te verneemen hoe veel graans t'Amsterdam lagh, gepleeght hebben; bestellende dat de koorenkoopers twee lasten voor een aangaaven, op dat alzoo oorlof tot uitvoer dier waare verworven wierde: het ander, met achterhouden van meer dan vierduizent, uit dertienduizent en etlyke hondert gulden, waar op de omslagh des tienden penninx van de waardy der huizen en erven binnen de stadt en haare vryheit, in 't jaar vyftienhondert drieënvyftigh, geschat was. En belangende de twee naastverhaalde valsheeden, verklaarde 't hof, eerst op den zeeventienden van Grasmaandt des jaars vyftienhondert tweëntsestigh den Algemeinen verzorgher niet ontfanklyk tot zynen eisch, in der forme als die genoomen was. Teffens ontzeid' het hum zynen vorder eisch: doemde niet te min den verweerder in de kosten, zoo zyner gevankenisse, als andre by hem gedaan; en beval den verzorgher, de pleitpapieren naa zich te +neemen, om 's Koninx recht te bewaaren, teeghens de schuldighen, daar ende zoo 't behooren zouw. Niet zoo haast waande Meester Henrik hiermeê eenen vryen hals te hebben, oft hy begon, feller dan oit, weeder te wroeten: en wytende al zyn leedt en oneer den Schout, vorderde, om de +zelve te doen beeteren, hem voor Scheepenen der stadt. Ende vermoght de partydigheit zoo veel, dat men deezen man, van wien meest al de gemeente eenen schrik had, noch, in de jaaren drie-en vierentsestigh, tot Burghermeester koos; jaa den Pastoor weederom zocht t'Amsterdam te beroepen. Alle handelingen van den Schout, die eenighszins te misduiden waaren, werden + uit den grondt opgegraaven; zonderling, daar hy d'Onroomschen moghte schynen verschoont te hebben; gelyk hum, in der daadt, het vervolgh om geloofszaaken, en de bloeddorst der anderen verdroot. Men trachtte zyn' +schoondochter, die, om haaren meer dan burgherlyken rykdoom, eertyds aan eenen Ammiraal van Hollandt, gehuwt geweest was, van ketterye te doen oovertuighen: verworf op nieuw het Sohoutampt in pandschap, aan de stadt in 't jaar drieëntsestigh, en stiet 'er hem uit, in den jaare zessentsestigh; als de Hartoghin van Parma zich de keur van 't Burghermeesterampt aangenoomen had, en luiden naar haar gelieven daar toe beroepen; reeghelrecht teeghens handtvesten en oudt gebruik: hoewel onder verklaaringe van 't zelve in geen gevolgh te willen trekken. En men bekleedde zyn plaats met

+1565.

+*Meester Henrik redt zich.*

+*Hy stondt nochtans by de vier jaaren onder recht.*

+*De Schout van hem voor Schepenen gedaaght*

+*Meester Henrik wordt echter Burghermeester.*

+*De Schout in groote moeite.*

+*'T Schoutampt weeder aan de stadt beleent, en Pieter Pieterszoon daar in gestelt.*

+eenen Pieter Pieterszoon, die by de tydgenooten zyner jeughd, om 't uitkyken (al dat pas) van een inbitter hart, den bynaam van Draakebloedt plagh te draaghen; en thans, met pleeghen van manlyke wreedtheit, in worghen, drenken, en bloedtstorten, onder een schynheiligh gelaat en paapen opzight, wel klaarlyk zynen aardt toonde. Daarnaa werd opgestreeden aan Bardes, uit twyfelachtighe getuighenissen, en teekenen, dat hy de beroerten had helpen stooken; te dien einde, verstandt, met den Prinse van Oranje, met den Heere van Brederode, en, in syfer, met Dirk Volkhartszoon Koornhart, gehouden; jaa eenen Calvinischen leeraar in den Haagh gebraght. Ende, terwyl hy aan d'eene zyde, van al deeze zwaarigheeden werd aangevochten, ontviel hum aan d'andere alle toevlucht en onderstandt. Vrouw Mary was, oover lang, uit der tydt. By die van Parma vond hy +de zelve gunst niet. De Hartogh van Alva quam in 't land. Dies raakte hy ook te hoove in hechtenis: werd, naa lang zitten, by goeddunken van den Bloedtraadt, wreedelyk, gefoltert, en, booven dien, met roeden gegeesselt, in den ouderdoom van tzeeventigh jaaren. Ende, hoewel hy dit uitstond met onverwonnen moede, zulx de gemelde Raadt hem zuiver van de beroerte schoude, men hield echter, met voorwenden van andre zyne zydgangen, hem aan de lange koorde; en een' groote som penningen in, die de Koning hum schuldigh was. Voorts begon de scheuring des Lands; en hy, vindende geen' veiligheit by de Spaansgezinden, de party der Bondtgenooten te volghen: oorzaak, dat zyn meeste middelen, +als geleeghen onder Amsterdam, hum t'ontbruik gemaakt werden. Al 't welk hum, niet alleen aan 't lichaam, maar eindtlyk aan 't verstandt ging; en zynen eenighen broeder Meester Claas Hein zoo naa, dat het hum ook het zyne ontstelde. In deezen deerlyken staat, en een' gebreklykheit, die hum al een' wyl verbood wyn t'zyner taafel te nuttighen, braght hy, te voore gewendt adelyk te leeven, de rest zyner daaghen tot Delft oover: alwaar het den Prinse van Oranje, hem aanspreekende, traanen en klaghten kostte, dat zoo bloeyend een vernuft, der wyze geknakt, en verwelkt was. Ziet hier hoe 't Bardes bequam, 't krakkeel teeghens den wryter en zyn' trawanten te trouwen; en hoe hy d'ongelukkighe liefde tot vryheit en vaderlandt, met verlies van goedt, gezondtheit, en zinnen bezuurde. Ziet daar ook, hoe dier meester Henrik zyn hoomoedt stond; die (booven de quellaadje van 't bezwalken zyner faame, booven zwaare en verwylde gevankenis, anxt en gevaar van smaadelyke doodt en verbeurte van haave) rampzaaligher veel, dan Willem Dirxzoon, zoo lange jaaren, en oover 't zeevenentsestighste zynes ouderdooms, van spyt, nydt, en wraakgierigheit, inwendighe beuls, gepynight werd; zyn eyghen hart gegheeten, zyne en zyner eevennaasten zielen, oover den tuin gehangen heeft; uit enkele ydelheit, kindsche staatzucht, om, zonder genot, onder zweep, van meenighen oovermeester, een arme heerschappy te dryven, die aan een' draadt van ragh, en de wenk des Landsheeren hing. Want het vermooghen en achtbaarheit der stadt, van dien tydt, kan, nerghens naa, geleeken worden, by de hoogheit, waar toe zy seedert gesteeghen is, en 't ontzagh, dat haar jeghen woordelyk, onder de regeerende Staaten van Hollandt, word toegedraaghen. Daarenbooven, hoe vast hy zyn stuk meende beleidt te hebben, is 't hum, in verscheidene en onverwachte wyze, ontschooten. Want eerstelyk, 't zy zynen eighen metverwanten van zyn ongezellighe heerscheit, en dwingelandy, de walghe stak, oft dat zy zich de vuiligheit der opspraake schaamden, vergat men hem voortaan meer Burghermeester te +maaken. Daarnaa werd hy in den jaare achtenzeeventigh neevens andere regeerders, ter stadt uitgheschikt, met slechter vergeldinge, dan hy zyn gepleeghde meesterschap, geweldenaary, en wreedtheeden, had toegheleidt.

+1565.

+*Bardes gevangen, gepynight, gegeesselt*.

+*Verliest zyn goedt, gezontheit, en zinnen*.

+*Hoe 't met Meester Henrik afliep*.

+Want alzoo hum zyn huysvrouw, een paar reine hemden, aan boordt naazond, deed hy ze door de dienstmaaghdt, die ze braght, weeder te rugge draaghen, zeggende dat hy dier niet van doen zouw hebben; als die geen and're reekening maakte, dan dat de meening was, het schip met hun allen, buiten den boom, in den grondt te booren. Doch zy werden aan Sant Antonis dyk opgezet; van waar hy, met eenighe anderen zich naa Haarlem deed voeren. Aldaar gekoomen, en dit pak van zyn hart zynde, ging hem boertens lust aan; ende zeid' hy tot zyn' makkers: *een ding hebben wy vergeeten*. Als zy vraaghden *wat?* antwoordd' hy *den kruiwaaghen*. 'T welk in Amsterdamsch gezeit is, de lyntoght, en 't mennen der zaaken, naar hunnen zin. Ende als hum zyn gevoelen, noopende dit omhangen der hekken, werd afgevordert, *huimetuit* (zeid' hy) *hoedt u voor de weêrstuit*. Dit ook is een' outfrenksche byspreuk, waar van 't eerste by zommighen gehouden wordt, voor een gekrompen laschwoordt, van de drie stemmen, huiden, maat, uit. Naamelyk, dat het Spaansch geweldt zyn hooft aan Hollandt stooten, en de nieugestichte regeering duuren zoude, kon niet koomen in eenen man, die hoe schrander hy ook was, zyn oordeel op enkel eighen' ervaarenis vestighde, zonder te bespieghelen 't geen men beschreeven vindt van de moeite, die maar maatighe plaatzen, door de sterkte haarder geleeghenheit aan grootmaghtighe Ryken, gekost hebben. Aldus dan ooverleeft hebbende d'ellendighe grootheit, waar van hy zynen afgod maakte, starf hy tot Haarlem; en ruimende met een stank van onafwisselyken laster, liet eenen naam achter, die van alle luiden met eere, verfoeit werd. Zelfs op zyn' uitvaart, ging de spraak, dat het lyk wonderlyker wyze vermist was, en eenigh spook, in de plaatze van dien, de doodkist bezeeten had. 'T welk, hoewel beuzelachtigh, en al te blindelinx gelooft, nochtans te kennen geeft, in hoe byster een gevoelen van Godtvergeeten' heilloosheit, hy, by den gemeenen man, gestaan heeft. Ende kan men nu afmeeten, indien deeze twee persoonaadjen, in een opperheerschappyvoerende stadt, gebooren waaren geweest, met wat ramp en verwoesting, zy hun vaderlandt zouden bedroeft en bedorven hebben. Want de gesplitste burghery, elk, naar hem zyn zinlykheit, oft baatzucht aanhitste, jookte van togh, om deez den eenen, en die den anderen, onder +naam van Schoutisten en Meester Henrik Dirkisten, naa te draaven, en zyn' weederparty in 't onderspit te helpen. De schotsschriften, en faamsmettende gedichten, ginghen, op alle straaten, markten en maaltyden, om: een waapen, dat zonder voordeel, op zynen vyandt te haalen (gemerkt het eenen yghelyke eeven naa is) niet dan quaadt bloedt en verbittering maakt; en geschouwen, met recht, van eenen wereldwyzen man deezer eeuwe, voor teeken van zwakheit der regeeringe, in onze stadt, altyds verbooden, en altyds gebruykt zal worden. Maar 't verreekenen deezer geschiedenis, die 't beeter voeghde, met haar volle leeden, teffens, dan stuxwys, ten toon te stellen, heeft my oover den tyd gevoert, dien ik nu hervatten gaa. De tweedraght dan, dus heftelyk gedreeven, in den jaare vyventsestigh, +vond noch een ander aas, om de vinnigheit aan te voeden. Door de duurte van 't kooren, dat tot ooverhooghen pryze geklommen was, den daaghlyxschen aftrek, en vreeze van hongersnoodt, had de vroedschap te raade gevonden, de stadt, teeghens 't uitvoeren der graanen, te sluiten. 'T welk, hoewel zwaar voor de geenen, die zich met deeze soort van handel geneerden, nochtans, mits de behoefte, verschoonbaar geweest waar, hadde de slimheit der baatzucht, daaronder speelende, deezen heilzaamen toeleg niet ten deele vruchteloos, en gansch haatelyk gemaakt. Naamelyk, als 't raadslot, des avonds, genoomen was, om 's morghens daarnaa verkundight te worden, schikten eenighe leeden der wet,

+1565.

+*Partyschap van Schoutisten en Meester Henrik Dirkisten.*

+*Virbittering ter oorzaake van de koorenkeure.*

+en zommighen hun bevrundt, in der nacht de boomen oopen te kryghen, en meenighte van rog en tarwe te verscheepen. Des anderen daaghs, als' er geen graan meer uit moght, liep de markt zoo laaghe, dat ze meer dan tachtentigh ten hondert, by die van buiten verscheelden. D'onbegunstighde koorenkoopers derhalven, dus dapper, op hun achterdeel gezet, hadden goedt, bril toe, en hun eighen verlies, sampt de winst van anderen, met eeven quaadt oogh, in te zien. Maar zich vermeestert en nerghens toevlucht vindende, was al, dat zy konden, den mondt, tot de ooren toe, oopen te doen, om met schreeuwen en schelden, te bewyzen, dat hun dit leedt in den krop stak, ende, in tydt en wyle, gedacht zoude worden. Hier benevens, had'er een derde misnoeghen, oover de twintigh jaaren gesmeult; 't welk uitbreekende ontrent ter zelve stonde, den wethouderen, niet luttel ontzaghs, en gehoorzaamheits onttoogh. Van ouds her, en tydt tot tydt, naar +dat het landt oorloghs onderwaarigh geweest was, had de vroedschap het timmeren onder de stadt afgekeurt, op dat de vyandt, mits 't aanhooghen der weeke gronden, en 't gebouw dicht by de veste, geen voordeel kreeghe. Quaalyk kon men dit doen naarkoomen aan de Oostzyde, en den oever van 't Y, die de lastaadje genaamt werd: alwaar de ingeërfden te groot een' bekooring leeden, om zich van de geleeghenheit der plaatze t'hunnen meesten oorbaar, te dienen. Men begon'er derhalven, in 't eerst, scheepstimmerwerven, en wooningen voor 't arbeidsvolk te stichten: die, by bevel, gegeeven van Vrouw Mary, in den jaare vyftienhondert vyvenveertigh, en ververscht in die van twee, en drieënvyftigh, werden afgebrooken. Doch, om geen ambacht van zulk belang voor den lande, als 't scheepstimmeren, te verachteren, stond Koning Philips in 't jaar zessenvyftigh toe, dat men, binnen de vyventwintigh roeden, zeekere hutten met week dak en houte wanten, zouw mooghen opslaan; mits gehouden zynde, als 't noodt deed, de zelve, tot zeggen der gerechten, en eighe koste, te sloopen. Maar de eighenaars hebbende dus veel voets verworven, traaden allenskens voorder, en zoo verre, dat men nu een' goeden hoek, met schuuren, spykers, en huizen, betimmert zagh. De Majestraat dan, opwaakende, werd te raade, een verloop dus wyd gekomen, te rechten; 't welk billyker gestaan had, in den eersten aanvang, te weeren. Veel weederstreevens bejeghend' hun in dit werk; dryvende de bezitters, dat men de zwaarigheit, daar 't verbodt van 't bouwen op ooghde, zonder hun bederf, met vergrooting der stadt, en bevesten der lastaadje, kon voorkoomen. De zaak alzoo staande, zeit men, dat een van de regeerders, op eenen der ingeërfden, zeekeren grondt, in koop, deed verzoeken, om deel aan de schynbaare winst te hebben, die hy zich sterk maakte, te doen zeeker gaan. 'T welk afgeslaaghen met schorre woorden, naamelyk, dat men 't houden wilde, en voor al aan hem niet ooverdoen, zoo groot een spyt ontstak in den geweygherden, dat hy uitvoer: zoo zoud het ook niet binnen raaken. Oft dit Gerrit Teewszoon geweest zy, oft Meester Henrik Dirxzoon, weet men voor wis niet naa te zeggen: behalven dat nocht Gerrit, nocht Henrik, hun gewoonlyk spoor, met dus hoe vinnigh een driftigheit, zouw hebben te buiten gegaan. Te min aanziens, hierom, had in deezen, der wethouderen yver, schynende, meer uit nydt +van eenen man, en zyn te leur gestelde baatzucht, dan uit zuivere zorghe voor stads welstandt, her te koomen. Ende gemerkt de lastadiers, een groot deel van de treffelyksten der burgherye waaren, viel bedenkelyk den wegh der daatlykheit teeghens hen in te gaan, voor de geenen, die met de rest niet al te wel stonden. Jaa alle drie de benden van Schoutisten, koorenkoopers, en lastadiers, smolten, in de hitte van eenpaarighen haat teeghens d'Ooverheit, hunne weederwilligheeden t'zaamen; en, om zich noch bet te styven, begosten allenskens eene lyn, met d'Onroomschen,

+1565.

+*Onlust om de lastaadje*.

+*De drie partyschappen spannen tzaamen aan, en hellen oover d'Onroomsche zyde*.

+te trekken. Waar meede het uit de kyf was, dat hunne party booven dreef. Zoo raakte de zaak in recht, en nam een' traaghen trant, dewyl de wreevelmoedt, door 't dwersdryven, van d'een en d'andere zyde, daaghelyks aanwakkerde. Het eynd was, dat men hebbende de handen ruim, door 't uitwyken der Onroomschen, als de Graaf van Lumey, uit 's Prinsen naam, voor Amsterdam quam, gelyk hier naa te verhaalen staat, onder dexel van dien noodt, het vuur in de lastaadje stak, en lietze, tot den +grondt toe, afbranden. Maar uit al deeze ongenuchten, sproot, in dit jaar, het inleeveren van zeeker smeekschrift te hoove, met klaghten oover de wethouders, en hoe zy, maagh by maagh, bloedt by bloedtverwant stuwende, de rechtmaatighe regeering, die 't gemeene nut tot wit heeft, met +eenzydighe baatzoekelykheit verbastaardden. Deez' hielden heftigh aan om de teykenaars te weeten. Dan 't moght hun nooyt gebeuren. Op gelyke wyze was aan Schout Bardes de belydenis van geele Fy geweighert, waar meede hy 't meester Henrik, had mooghen zoeken zuurder te maaken: zynde 't hof te bescheyden, om der wraakgierigheit de naaghels te lengen. De Hartoghin, op dit vertoogh, maakte, den eersten van Herfstmaandt, een keur, om, by maniere van voorraadt, plaats te grypen, die verklaarde de regeerders, op geen verkorting van de vryheeden der burgherye, oft andere mishandeling, bevonden te weezen; en nochtans scherper +reeghel, teeghens 't naabloedt en maaghschap stelde. Uit andere gewesten liep men ook daaghlyx der Landtvooghdesse ter ooren. Burghers, eedelen, steeden, Staaten, quaamen met klaghten op klaghten te hoove, oover 't vervolgh, ooverlast en quellaadje hun gedaan door d'Inquisiteurs en hunne gemaghtighden, die hun met beklaaghen, betighten, in pleit trekken, eere, goedt, bloedt, vrienden en maaghen veegh ofte onveiligh maakten. Op wandelplaatzen, gassen en gastebooden, werd anders niet gekout, ende sprak men vuur en vlam. *Oft'er snooder slaaverny te verzieren was, dan in 't midde van de spien en verklikkers, een tsidderend leeven te leiden, die woorden, werken, jaa gelaat, en gedachten daaruit gekaavelt, opteekenden, en ten arghste ooverbraghten, aan luiden, voor de welke zich Kaizar Karel niet had konnen hoeden, nochte den laster ontgaan van de Luiterschen, in Duitschlandt, te zacht gehandelt te hebben*. Hier by werd loosselyk uitgestrooit, lichtvaardelyk gelooft, hoe de Koning zelf, bevonden op eenighe beweeghenis met d'ellende der ketteren, had moeten lyden, dat men hem dat zondigh bloedt aftapte en verbrandde. Anderen zeiden, dat het geschiedt was om een woordt zeekeren Inquisiteur te naa gesprooken; ende zoo een misdaadt niet anders te verzoenen geweest. Ook liet men 't nu langer by d'Inquisitie niet; maar begon oopentlyk oover de Plakkaaten te roepen, *ende dat het vonnissen, naar luidt der zelve, voor God niet te verantwoorden, nochte den zin van 't woordt kettery eyghentlyk te bepaalen was; ende, ooverzulx, dikwyls, reeden van kleen belang, als het den Rechter luste, tot kettery verduidt werden. Dat zelf de boetveirdighe ketters te doen sterven, alle andere wreedtheit te booven ging; gemer de Spaansche Inquisitie hun*, (*'t en waare in 't alleruiterste, ende als zy reeds aan de staak stonden*) *'t leeven gunde*. Een van de Hoofden t'Amsterdam, wiens naakoomelingen noch heeden van de Roomsche gezintheit zyn, voerde zeekeren Scheepen te gemoet, dat hy voor de vierschaar Gods verschynende, dien alsdan 's Kaizars Plakkaat in de handt moghte zien te steeken, ende gewaar worden, hoe verre hy koomen zouw, met zich daar op t'ontschuldighen. Voorts vond men nu en dan verscheide schotsschriften gestrooit, oft gekleeft aan de poorten van 't hof, van 't huis van Oranje, van dat van Egmont, te Brussel; waar by de zaak der verdrukten verdaadight, ende die heeren ter hulpe gedaaght

+1565.

+*Klaghten te hoof oover de wethouders*.

+*Keur der Hartoghinne, noopende 't naabloedt en maaghschap onder de regeerderste schuwen*.

+*Zwaare klaghten oover Inquisitie en Plakkaaten*.

+werden, ten einde men vryheit van geloof verworve, zulx yder, naar zyn +gewisse, moghte leven en sterven. D'algemeine Inquisiteurs van Loven, ter andere zyde, zich belghende, dat men hun (zoo zy waanden) noch niet genoegh ontzaghs droegh, en te luttel te wille wist, schreeven aan haare Hoogheit, om, als langer nerghens meer toe dienende, van hun ampt ontlast te worden. De Hartoghin, als in dus een holgaande zee, werd herwaarts en derwaarts gedreeven. Etlyke steeden en plaatzen pooghden haar vroedt te maaken, dat de kettery, op veel naa zoo verre d'ooverhandt niet genoomen had, als de maar wel ging. De heeren, en die hen volghden, hielden daaghelyx staande, dat het getal der afvallighen te groot, ende onmooghelyk was uit te rooyen; maar noodigh, hun in yetwes te gemoet te koomen, en ten minste, zoo niet in 't oopenbaar, immers vryheit binnen 's huis te vergunnen. Anderen oordeelden, dat van de zwaarigheit wel werk te maaken; doch niet te wanhoopen was, oft, als yeder, in den dienst der kerke en des Koninx zich queete naar behooren, men zoude gelukkelyk booven raaken. Draaghende 't landt de scheurzucht +aldus onder de leeden; quam entlyk 's Koninx antwoordt van den zeeventienden van Slaghtmaandt, aan de Hartoghin, op der beschreevenen goeddunken van den zevenden van Hooymaandt, samt op het belghen des Graaven van Egmont, oover 't ombrengen der Weederdooperen. Op dit laatste was zyn zeggen, *dat d'Inquisitie, als gepleeght van zyns Heeren Vaders tydt af, tot toen toe, voor niet nieuws kon genoomen worden. Wel had hy den Prinse van Gavere gelast, t'ooverleggen, oft voor d'oopenbaare, hoewel ze eenighszins scheen ten spiegel te dienen, eenighe heimelyke soort uan straffe te verkiezen waar, ten aanzien dat de verweezenen, met eenen roem van om 't geloof te lyden, ter doodt gingen. Maar ondertussen +had hy geen stilstandt van Inquisitie en Plakkaaten geraamt, oft meening om dien te gedooghen. Jaa dat het quaadt zoo zeer gegroeyt, daaghelyx voortspruitende, en ergher dan ooyt was, stond der onachtzaamheit, slapheit, en ooghluyking der Rechteren te wyten, naar dat hy vernam, en haar voor heenen onderscheidentlyker verstendight had, in 't beantwoorden van zeeker geschrift, hem, in Latyn, toegezonden*. Noopende het gevoelen der beschrevenen, oopende hy zyn verstandt door een geschrift bezonder, in forme van * byteekening. Hier in verhief hy hooghlyk hunnen raadt; ende, yet van kleen belang verandert hebbende, stond de rest volkoomentlyk toe; vooral, de strengheit van 't vervolgh. *Want de ketters*, zeyd' hy, *had men t' elken maale, als de straf wat was gekoomen t' ontlaaten, de ooren zien opsteeken. Ende geen gezondt oordeel, oft het vond ongeruymt de peenen te minderen, daar de misdaaden toenaamen. Derhalven, zoo t'eenighen Rechteren aan hart oft wille mangelde, het zoude hem, in een landt, daar zoo veele rechtzinnighe Christenen waaren, den dienste Gods en huns Koninx toegedaan, aan geen' andere ontbreeken die beeter moedt en yver hadden, om de Plakkaaten, naar hun inhoudt, te handthaaven. 'T welk de waare wegh was om des werx meester te worden; en beeter, dan dien van de verzoetinge, op dit punt voorgeslaaghen, in te gaan. Ook hield hy ergherlyker, den Rechteren, door eenigh berichtschrift, zulke maatighing te veroorlooven, dan de zelve by oopenbaare verkunding in te voeren, ten aanzien van den afbrek der achtbaarheit, en ander ongerief, dat daaruit volghen moest. Doch ondertussen stond, op de zeedebeetering der geestelykheit, en 't onderwyzen der gemeente, met alles wat daar aan kleeft, geenszins +te sloffen*. In dit schryven, voorgeleezen den Raade van Staate, door de Landtvooghdes, in Wintermaandt, ontzette zich grootelyx de Prins van Oranje. Zoo deed ook die van Gavere en de Graaf van Hoorn. Men gaf het dien van den Heimelyken Raad te doorgronden,

+1565.

+*D'Inquisiteurs daar teeghens klaaghen oover te luttel ontzaghs*.

+*'s Koninx schryven in deeze geleeghenheit*.

+*Die wil met de strengheit voort*.

*Apostille.

+Qualyk smaakt deeze brief den Heeren.

+om, naa 't hooren van hun gevoelen, naader in dien van Staate ooverwooghen +te worden. Midlerwyle verscheen den Heeren, mits de bruiloft des Baroens van Montigny, bequaame geleeghenheit, om onderling, en met anderen van hunne gezintheit, hier op te handelen. Daar zeit men, dat eenighe tongen, vlot door den wyn, met groote felheit teeghens d'Inquisitie en Plakkaaten uitvoeren: jaa teeghens den Koning zelf, met zweeren, dat men hem, zoo hy eeven styf bleef, de beklemde vryheit, uit der hand zoude breeken. 'T welk opgenoomen van de bystanders, en onder 't volk +gezaayt, 't zelve dapper gemoedight zouw hebben. Der voeghe, dat de heeren, by schrifte, geplakt aan de deuren hunner huyzen, nu tot vaaders, en voorstanders der Onroomsgezinden werden aangeroepen, met verzeekering, zoo zy zich teeghens de tieranny tschrap stelden, van rug aan de gemeente te vinden. Des heimelyken Raads goeddunken daarnaa ingebracht zynde, quam op dit verstand uit. *Dat zy, hebbende alles met behoorlyke +aandacht gezift, het besluit zyner Majesteit zoo vol van goede meeninge en heyligheit vonden, als nootwendigh, in dit gewricht van tyde. Ende, om van punt tot punt te gaan, was voor eerst vereischt, den Bisschoppen, Prelaten, Raaden, Hooghe schoolen, Landtvooghden en goede steeden aan te schryven, dat zy in geenen gebreeke te blyven hadden, van te volvoeren al 't geene, dat noopende 't onderwys der jeughd, de leere des volx, en zeedebeetering der geestelykheit, door den Koning, bevoolen werd. Belangende de twee leeden, van de Plakkaaten en d'Inquisitie, daar meede was 't niet anders geleeghen, dan zyne Majesteit oordeelde; ende, derhalven, aan de Raaden ende goede steeden te schryven, dat men de Plakkaaten en keuren, naar hun begrip, als voorheenen, t'achtervolghen had, zonder in eenighe nieuwigheit te treeden. D'Inquisitie, waarmeê zyn Majesteit ook niet nieuws meende, maar alleenlyk het ouwlinx ingevoert gebruik te doen onderhouden, diende, in geener maniere, naagelaaten. Maar zy vonden welraadzaam den last en de berichtschriften der Inquisiteuren naa te zien, en oft zy daar, eenigher wyze, booven gegaan waaren; mitsgaaders te verzorghen, dat zy zich geen vorder gezagh toeeyghenden, dan hun daarby bleek opgedraaghen. Waar door men te weeghe zouw brengen, dat de gemeente zich de meening, haar in 't hooft gesteeken door eenighe booze geesten, quaame t' ontgeeven; en haar verzeekeren, dat men de form van die van Spanje, geenszins verstond in te voeren, gelyk de quaadtwillighen uitstrooyden; maar alleenlyk te doen plaats grypen, 't geen voor al een wyle, met rypheit van raade, zoo pleghtigh was ingestelt*. +Met dit goeddunken van den heimelyken Raadt, vergeleeken 't hunne etlyken van den Raade van Staate. Maar de drie Heeren, schuwende het minste toestemmen der Inquisitie, als een onverzoenlyke zonde, ontgingen 't met bybrengen: *Dat hun de mondt geslooten was, door zoo onbepaalt en voluitspreekend' een bevel zyner Majesteit: op 't welk geen inzeggen meer, nocht eenigh onderzoek van lastschriften, oft yet anders viel, dan 't zelve alleenlyk uit te voeren, ende de Raaden der gewesten en anderen, van haar welbehaaghen, op dit punt en de rest, te verstendighen. Niettemin, dat zy geirne bekenden ten hooghste beducht te zyn voor maghtigh ongemak, dat uit dit besluit moghte gebooren worden*. Viglius, als gewacht hebbende naa dit woordt, +onderving het daatelyk, en zeid'er op: *dewyl men dit vreesde, waar 't beeter de zwaarigheit te verhoeden, dan te verhaasten; 't welk buiten twyffel gebeuren zouw, zoo de Stedehouderen en steeden yets geschreven wierde, voorneemelyk dien van Antwerpen, noopende d'Inquisitie. Dat hiermeede zyne Majesteit niet gedient, nocht dit haar bevel oft meening was. Ende verzocht hy met een wydloopende beraadsreede; dat men doch dit padt, 't welk op beroerten en arghernis uitkoomen zoude, niet insloeghe. Jaa*

+1565.

+*Zy handelen hier oover op de Bruyloft van Montigny.*

+*Schriften aan de Poorten van der Heeren huyzen geplakt*.

+*'T gevoelen van den Heimelyken Raadt: scharp genoegh*.

+*De Raadt van staate volght ten deel. Maar de grooten laaten 't werk op zyn beloop staan: doch waarschuwen voor 't quaadste*.

+*Viglius vreest het zelfste, en raadt 's Koninx brief niet ruchtbaar te maaken*.

was hy ooverboodigh, zoo zyne Majesteit het anders dan wel naame, alleen al den on-

dank [+] *te draaghen. Oranje daar op, zeide, dat hy de zichtbaarheit van 't naakend onheil toestond. Maar men had het den Koning, met brief op brief, bezending op bezending, vertoont, zonder een stroobreedte te vorderen. 'T was eens tydt, onderdaanigheit te bewyzen, zoo men niet eeuwelyk weêrstreeven wilde, en de treflyksten des Lands in d'ongenaa zyner Majesteit doen vallen; daar niemand borgh voor worden kon*. Ook was, naa 't oordeel van anderen den Koning onmooghelyk, zich van eenighe verklaaring zyner wille gehoorzaamheit te belooven, zoo men deeze niet gelden liet; [+]die daarom stip t'achtervolghen stond, en de meening zyner Majesteit den Landvooghden, Raaden en steeden bekent te maaken. Deeze reedenen nam de Hartoghin, voor vol aan, en besluit, oover die zyde. Daar is'er, die vermeldt, dat de Prins alstoen, greenende, eenen hem naast gezeeten in 't oor beet: men zoude nu eerstdaaghs, een geweldigh treurspel zien. Voorts, dewyl verscheide Stadthouders dat pas te Brussel waaren, vond men goedt, dat haar Hoogheit, hun, ontbooden in den Raadt van staate, 's Koninx geliefte zouw aanzeggen: gelyk daarnaa aan elken in 't bezonder gedaan werd. Belangende het punt van de herstelling der gerechtszaaken, midtsgaaders van den Raade van staate, den heimelyken, en dien van de geldtmiddelen, hoewel daar op (als wy verhaalt hebben) gehandelt en grooter verandering verwacht was, achtte nochtans de Koning niet dienstigh yets te reppen; maar alles te laaten staan op den voet, gehouden t'sedert den tyd des Kaizars, tot op dat pas toe. De brieven, voorts, en by elken een uittreksel van 's Koninx geschrift, vervaatende 't bevel om Conçilie, Plakkaaten, en Inquisitie te handhaaven, werden aan de Bisschoppen, Landtvooghden en Raaden gericht: met last, om de amptmannen en goede steeden van alles te verwittighen; samt uit elken Raadt van zes tot zes maanden, te maghtighen eenen persoon, die, in elk gewest, de keuren van 't Conçilie zouw invoeren, van 't geene voorviel kundschap neemen, en als 't noodigh was, door den Landtraadt aan de Landtvooghdes, oft den heimelyken Raadt ooverschikken. Alstoen verschiep zich de smook in vlam, en [+]steegh de brandt der beroerte booven alle daaken; 't gekrys ten hemel: loopende, aan etlyke oorden, 't gerucht van dit schryven de booden verby. Antwerpen, voor al, schudde van schrik en steurnis, als waanende 't verstrooyen [+]zyner neeringe, en den val zyner voorspoedt, voor zyn ooghen te zien. Men vond'er den drieëntwintighsten van Wintermaandt, tot drie oft vier plaatzen, aangeplakt een geschrift zoo voloeuvelmoeds, *dat het de Wethouders aanmaande, om den Koning, als breekende zynen eedt, en de bezwoorene handtvesten, voor 't kaamergericht van Spier te doen daaghen, ten aanzien dat Braband, als een lidt des Kaizarryx, en schatbaar onder den vyfden kreits van Duitsland, begreepen was in de geloofsvreede tot Passauw en Augsburgh geraamt. Ende, indien ze den burgheren niet gebeuren moghte, zoo hadden zy heul aan de Staaten te zoeken, en moeste men hun 't weeren der Inquisitie, voor geenen oproer, toereekenen*. Op andere plekken, zwol de gemeente van gelyke verbolgenheit. Zelfs de Eedelen en maghtighsten des Lands, ook eenighen van de Raaden lieten zich vastelyk voorstaan, dat het den Koning, om 't planten der Spaansche Inquisitie, en 't uitvoeren der Plakkaaten, tot het geringste punt toe, te doen was. Wel is waar, dat, om de gemoeden [+]wat needer te zetten, onlanx daarnaa brieven uit Spanje quaamen, verklaarende dat zyne Majesteit zulx nooyt in den zin gehadt had. Maar zy [+]wroghten zoo veel niet, oft men hoorde noch allerley laster, met yslyke heevigheit, teeghens de regeering, en 's Koninx achtbaarheit uitslaan; *Jaa dat de Nederlanders zoo plomp en zulke beesten niet waaren, oft zy verstonden wel, hoe verre de gehoudenis van den Vorst in den vassaal, die*

[+]1565.

[+]*Maar men besluit zyner Majesteit stip te gehoorzaamheit*.

[+]*Ontsteltenis oover 's Koninx schryven*.

[+]*Heftigh onbenoeghen tot Antwerpen*; *en schriften aldaar aangeplakt*.

[+]*Verbolghe spreeken*.

[+]*'s Prinsen antwoordt op 't schryven der Landtvooghdesse*.

van den vassaal in den Vorst strekte: *en zoude wel raadt geschaft worden, om een oorlogh, eer men*

[1566]

+*wiste van waar 't her quam, aan te heffen. Altyds was 't eerlyker, in de waapenen, dan van beuls handen, te sterven*. De Prins van Oranje, naa +dat de voorzeide brieven aan hem en den Raadt van Hollandt behandight waaren, antwoordde der Hartoghinne uit Bredaa, den vierentwintighsten van Louwmaandt, des jaars vyftienhondert zessentsestigh: *hoe deeze strafheit, zyns oordeels, den ganschen staat dreyghde 't onderst booven te keeren; en bad, zoo men daar enkel meê door wilde, zonder tot de ooverkoomst zyner Majesteit toe, te toeven, die wellicht, op de plaats, de zaaken, met een ander oogh aanschouwen zoude, dat men liever eenen anderen met zyne ampten +verzaaghe, dan hem de wyte deede draaghen, van 't ongeval, dat landen en luiden, hem vertrouwt, beschooren scheen*. De Graaf van Mansfeldt, die van Meeghen, de Markgraaf van Berghen, Baroen van Montigny, en +anderen, gaaven genoeghzaam 't zelve van zich, en dat het hun aan middel en geneeghenheit faalde, om d'ongenaadighe Plakkaaten te werke te stellen, oft der Inquisitie, voor trawanten te dienen. De vier hooftsteeden van Brabandt verstonden elkandere zoo verre, dat zy hunne gemaghtighden aan den Cancelier en Raadt tot Brussel schikten, klaaghende: *dat men hun 't volvoeren der Plakkaaten beval, in allen schyn, oft zy des in gebreeke bevonden waaren; een zaak nooit gebeurt, wanneer maar de Amptmannen, daar de misdaadelyke rechtsvordering meest op aanquam, hen om vonnis gemaant hadden. Dat het invoeren van 't Conçilie van Trente en d'Inquisitie, met het stellen van zulke gemaghtighden uit den Raade, buiten bewillighing der Staaten, niet alleen teeghens de Hoogheit van den heere, en vryheeden des Lands streed, maar ook waare, om dat bloeyend en volkryk gewest tot een' woestyne te maaken. Want zoo men, door dusdaanigh benauwen, de luiden en de neering verjoegh, alle gronden en vaste goederen, jeeghenwoordelyk tot ooverhooghen pryze gereezen, zouden zulx noodtlyk afslaan, dat veele eighenaars de penninghen die zy onder verbandt der zelve geheeven hadden, uit al hunne haave niet zouden konnen vervallen, ende zy, dienvolghends, in den grondt, de schulteysschers meestendeels bedorven worden. Insgelyx zoud' het gaan met steeden en dorpen, en de geenen, die hunne gelden, welke veel al ten behoeve der Vorsten bekeert waaren, daar op beleit hadden; gemerkt met den koophandel het gemeen inkoomen, met het inkoomen de betaaling der renten moest ophouden. Dies wel, en noch eens wel t'ooverweeghen stond, van wat belang het waare, voor den dienst zyner Majesteit zelve, al haar zoo ryke en welvaarende onderdaanen, op een bot, byster te maaken. Ende verzochten +zy, dat dit onheyl, door herroeping der beveelen, geweert wierde: te meer, alzoo de Koning verklaarde niet nieuws te begeeren; maar alleenlyk het oeffenen der Inquisitie naar gewoonte; en kenlyk was, dat men die van Brabandt, tot noch toe, met de zelve niet gequelt had; zulx het geenszins daar voor te neemen stond, dat zyne Majesteit meynen zoude hun d'Inquisitie op te dringen; en dit te dier tydt, als de zaaken van 't geloof op beeter voet gingen, dan in al een wyl voor heenen*. Die van den Brabandschen Raadt deeden de gemaghtighden binnen staan; ende, zonder naar 't verzoek van de herroeping der gebooden te luisteren, pooghden hun vroedt te maaken, dat de Koning het, niet dan wel, voor had. Maar zy, neemende hieraan geen genoeghen, keerden zich ter Landtvooghdesse. Deeze, bezeffende 't gewight +der zaake, werd te raade, zich, dienaangaande, naader te doen berichten, en zelfs uit d'Inquisiteurs van Loven te verneemen, wat'er waare van deeze vryheit, die, die van Brabandt zich toeëyghenden. Der Inquisiteuren gevoelen oovergezonden, met eenen hoop papieren, beval zy, eerst in den Raadt van Brabandt, en daar na

+1566.

+*Hy wil liever zyn ampten afstaan, dan zulk een strafheit handthaaven*.

+*Meer Heeren maaken zwaarigheit*.

+*Klaght der vier hooftsteeden van Brabandt*.

+*Zy zeggen dat Brabandt noyt met Inquisitie gequelt was*.

+*De Hartoghin zoekt berichting hieraf*.

in den Heimelyken te onderzoeken. 'T welk volbraght zynde; zoo quaamen de meeningen van beide de Raaden, ten naasten by, op een uit; naamelyk dat men het smeekschrift aan zyne

+Majesteit zoude zeinden, om door haar beantwoordt te worden; en de verzoekers zich, midlerwyle, naar luidt der voorzeide brieven, schikken. Maar die van den heimelyken Raadt beraamden een ontwerp van beantwoording, waarby zy stilzwyghends als vast stelden, dat die van Brabandt der Inquisitie onderworpen waaren, eeven als d'andere landtschappen. De Raadt van Brabandt, hierin bezwaart, zocht het af te wenden; schreumende nochtans rondelyk te verklaaren, dat die van Brabandt onder geen Inquisitie stonden. Entlyk, als zy, hebbende tot tweemaals toe, hun ge voelen duisterlyk by geschrift gestelt, door de Hartoghin gepraamt werden +om duydtlyk te spreeken, zeiden zy plat uit, dat die van dit Landtschap geene Inquisitie schuldigh waaren te gedooghen. Dit verdroot zeer den Raadshooftman Karel van Thisnacq, en anderen van den Heymelyken Raade, die staande hielden, dat uit d'oovergezondene schriften anders beweezen scheen, en zoo daar yet aan mangelde, d'Inquisiteurs van Loven +zich stark maakten meer bondigheits in te brengen. De voorneemste Heeren van den Raadt van Staate, en met naame de Graaf van Meghen, daar jeeghenwoordigh, zeiden daar op: *dat haare Hoogheit verplicht was, in een zaak 't Landt van Brabandt betreffende, 't gevoelen van den Raadt van Brabandt stadt te doen grypen. Dat ook, naardien dit Hartoghdoom vry bleek van deezen last, onbillyk waare* (*wen schoon de Raadt van Brabandt met den Heymelyken, hierin, oover een gestemt hadde*) *het verzoekschrift naar Spaanje te verzeinden, oft de luiden in scheemering te houden. Maar men behoorde rustighlyk toe te staan, 't geen men zonder verongelyken niet weygheren kon*. Deeze rechtzinnigheit liet niet aangevochten te worden, van anderen, afgericht alleenlyk te stemmen, wat den Vorste wel in 't oor klinkt; die voorworpen, dat de gemeente niet alleen hierop zondighen zoude, maar d'andere Staaten datelyk koomen dryven, dat zy niet meer bastaart, dan die van Brabandt waaren. 'T welk wel daarnaa gebeurt is. Niettemin de Landtvooghdes, zich vlyende op de zyde der reede, beval den Raadt van Brabandt aan de gezanten der steeden te antwoorden: *dat de +vermaaning tot het handthaaven der Plakkaaten, niet om hun eenighe schraap te geeven, maar uit een hart, grootelyx met den Godsdienst bekommert, geschiedt was. Ook had zyne Majesteit geen meeninge om hunne vryheit te verkorten, oft hen met d'Inquisitie te moeyen. Hun stond maar getrouwelyk de Plakkaaten naa te koomen, gelyk zy zich ooverboodigh toonden. Het Conçilie zoude maar achtervolght worden, zoo verre het de gerechtigheyden zyner Majesteit, en haarder vassaalen niet te naa gink. Het maghtighen van eenen persoon uit den Raadt van Brabandt, om dat te bevorderen, en met den Heymelyken Raadt verstandt te houden, waar niet gedaan, om dien van dat Hartoghdoom aan deezen t'onderwerpen; maar, om dat haar Hoogheit deezen zoo naa by der handt had. Indien men zich daar aan stiet, de Raadt van Brabandt moghte zelf, van 't geen vereischt was, de Landtvooghdes verstendighen*. De gemaghtighden, verblydt, dat zy t'hunner eere, door dus disteligh eenen handel geraakt waaren, schikten ter yl, dit antwoordt aan de steeden oover; hoewel hun qualyk smaakte, dat men 't melden van voorgaande vlydt in 't voldoen der Plakkaaten aannam voor ooverboodigheit tot gelyken yver, in toekoomenden tyde te toonen; en hen +door dien, scheen ten doele van den gemeenen haat te stellen. Maar de Prins van Oranje en de Graaf van Hoorn Ammiraal, die 't drukte, de zaaken dus oover stuur te zien dryven, vertrokken zich yder t'huifwaarts, in voorneemen van uit den Raadt van Staate te blyven. Egmondt liet zich, by de +Landtvooghdes en anderen, in dienst zynde, genoeghzaam verluiden, dat hy grootelyx in twyfel stond van 't hof insgelyx te verlaaten. Waaroover men hem, met prikkelen daar hy gevoelykst was, zocht in te scherpen, dat de groot-

+1566.

+*De Raadt van Brabandt kent dat gewest vry van Inquisitie*.

+*Derwaarts neyghen ook de Raadsluyden van Staate*.

+*Antwoordt gegeeven aan de steeden door den Raadt van Brabandt, by bevel der Hartoghinne*.

+*Oranje en Hoorn onthouden zich van 't hof*.

+*Egmont staat in twyfel*.

heit [+]van zynen moedt, en zyn' vuurigheit in den dienst Gods en des Koninx, nu eenen tydt bejeeghenden, om, door geduurighen bystandt der Landtvooghdesse, in de jeeghenwoordighe hachelykheit, verheldert te worden. Daar hy op antwoordde, *dat de woorden goedt waaren, maar de geenen die ze spraaken, verstonden 't punt der eere niet, nocht hadden 't verwyt, en de beschelding van vrienden en maaghen, gelyk hy, daaghelyx aan [+]de ooren*. Altyds hy scheydde en bleef zoo lang uit Brussel, als noodigh was, om met anderen, hem gelykzinnigher, mondtgemeenschap van raade te houden. Want de moedt der meenighte liep nu oover van ongeduldt, en vervoerde etlyken tot zulke stoutheit, dat zy zommighen, die om 't geloof gevangen waaren, met geweldt uit de hechtenis tooghen. De [+] smaalschriften sneeuden, tot der Landtvooghdesse zelf op het lyf, die men zeit dat'er een in de handt gesteeken werd, als zy ter misse ging. De boexkens, tot verweering van 't Onroomsch gevoelen, tot verwekking des volx teeghens de vervolging, draafden door 't heele Landt. Onder andere wert'er een uitgegeeven, vervaatende de belydenis des geloofs der geenen, die men Calvinisten noemde. Dit droegh in 't voorhooft eenen brief aan den Koning gericht, inhoudende, dat hunner wel hondertduizent mannen waaren, welk getal genoegh bewees, dat zy geenen oproer in den zin hadden, gelyk men hun ging opdichten. Ook hadden zy nooit schot oft lot geweyghert, maar stonden zyner Majesteit al 't haare toe, en dit ook, dat het haar werk was kennis van geloofszaaken te neemen. Dan dit begrooten van zoo eenen hoop, hunne zyde volghende, werd niet ten beste, maar geduidt, als oft men met zulk opgeeven den Koning zocht anxt aan te jaaghen, en 't geen hem teeghens de borst was, door dreighementen af te parssen. Het achterdenken en onbenoeghen, aanargherende desgelyx onder den aadel en voorneemlykste Heeren, quam daar toe, dat een groot deel der zelve eerst tot Bredaa, daarnaa tot Hooghstraaten en elders zich verdaghvaardden: daar men meent, dat eenighe Duitsche hopluiden, jaa ook Fransche verscheenen. Ten laatste ontworpen zy een verbondt, dat, voortgereikt van handt tot handt, allenskens wel by ontrent vierhondert persoonen ingegaan, en onderteikent werd, en van deezen inhoudt was. *Dat een [+]hoop vreemdelingen, vermaalende hunne staatzucht en gierigheit met verwe van yver voor 't Roomsch geloof, en zoekende zich te vergulden met het bloedt der Landtzaaten, den Koning, door geblankette reedenen misleydt hadden, om in plaats van 't verzachten der strenge Plakkaaten, beroerende den Godsdienst, waar toe van zyne Majesteit goede hoope gegeeven was, met geweldt d'Inquisitie te planten. Waar door* (*godlyke en menschelyke rechten omgeslooten, alle vryheit van woorden en werken verstikt, en de grouwelykste dwingelandye, daar men ooyt af hoorde, gesticht zynde*) *Ooverheeden, Amptmannen, Aadel en gemeente, in onzeekerheit van goedt en bloedt, en onder eeuwighe slaaverny van een deel snoodt gezelschaps zouden gebracht worden, tot verwarring van den staat, onverwinnelyken afbrek van neeringe, welvaart, vaaderlandt, Koninglyke Majesteit, en zelfs het Roomsch geloof, dat de Eedelen naamen te beschermen. Weshalven zy, betrachtende hunnen plicht, tot voorstandt van de hoogheit huns Landtsheeren, in eedtgenoodtschap getreeden waaren, om, volghends het loflyk exempel van de Naapolitaanen, der Inquisitie te weederstaan, en haar uit te rooyen, 't waar onder wat schyn ook men die, en met welken glimp verbloemt, moghte pooghen in te voeren. Ende verklaarden zy met hooghe en heilighe woorden, geenszins van meening te zyn yet aan te vangen, teeghens de eere Gods, grootheit des Koninx, oft eenighe zyner Staaten; maar die, met weering van allen oproer en scheuring, te willen verdaadighen. Uit kracht van welk eeuwigh verbond, zy gehouden werden elkanderen hulpe te bieden, in alle*

[+]1566.

[+]*Hy beraadt zich met d'anderen*.

[+]*Loop van smaalschriften*.

[+]*Verbondt der Eedelen*.

+*zwaarigheeden, hun ooverkoomende, door Inquisitie, Plakkaaten, ofte ter oorzaake van deezen; en tot handthaavingh des zelven, te volghen, 't geen by meerderheit van stemmen, oft de gemaghtighden des eedtgenootschaps zouw beslooten worden. Entlyk riepen zy Godt aan, om wysheit en bescheydenheit, zulks hunne toeleg tot zyner eere, dienste des Koninx, ruste des Lands en zaaligheit der zielen gedyen moghte*. Het tzaamenhaalen van dus een +werk, hoewel in groote stilte, ging zoo niet toe, oft daar leekte te met yetwes uit van de gehoude daghvaarten; 't welk, te hoove gebraght, alsnu en alsdan eenen nieuwen schrik en versleeghenheit baarde. Maar, als de zaak dus verre ryp was, vervoeghde zich de Graaf van Meeghen, die zich meede in persoon ter voorzeide vergaaderingen gevonden had, ontrent mid Lentemaandt, tot Brussel. De Landtvooghdes ontbood hem in den Raadt van Staate, daar de Prins van Gavere, ook weedergekeert, op dat pas, teeghenwoordigh was. Gekoomen zynde hief hy aan, *hoe zyn gemoedt*, + *neevens den dienst Gods, en des Koninx, hem gedrongen had, alle zaaken ter zyde te stellen, en derwaarts te spoeyen, om haare Hoogheit en den Raade oopening te doen van zaaken, betreffende gansch Nederlandt, dat in gevaar stond, van t'eenemaal verlooren te gaan. Doch dat hy hebbende deeze kundschap uit eenen buitenlandschen Eedelman, den dienst zyner Majesteit toegedaan, en den zelve moeten belooven, zynen naam te heelen, booven al verstond zyn' eedt en trouwe te houden. 'T was dan zulx*, (*gelyk men wist, hoe 't alomme van ketters en afgeweekenen oovervloeide*) *dat etlyken van aadel, en de voorneemlykste Heeren, zoo ingeboorene als uitheemsche, bedektelyk hadden te weeghe gebraght, en by der handt, vyvendertigh duizent mannen, eensdeels te voet, eensdeels te paarde. Ende zouden die zich daatelyk op de beên maaken, om, met rooven en plonderen*, (*waar op veelen, meer dan op 't stuk des geloofs, 't oogh hadden*) *in 't Landt te vallen; ten waare men hun vergunde, in vryheit van gewisse te mooghen leeven. Ten welke eynde zy beslooten hadden, binnen elf oft twaalf daaghen, wat min oft meer, ontrent vyftienhondert mannen van waapenen, uit de hunne aan haare Hoogheit te schikken*. Als hy uit had, bevestighde de +Graaf van Egmondt zyn zeggen, met bybrengen, dat hem 't zelfste geopenbaart was, door luiden, die zich eeven ongeirne zouden gemeldt zien: jaa vertoonde, op eenen van die daaghen, dien van den Raadt een afschrift van 't verbondt. De Hartoghin met een verbaastheit, die haar +ten ooghen uitzagh, vraaght de Heeren van den Raadt hoe nu toe? en wat middel teghens deeze zwaarigheit? D'eerst, die zyn gevoelen uitte, was de Graaf van Meeghen, ende zeide: *dat hy, om rond en onbeveinsdelyk te spreeken, der niet dan drie speurde. Naamelyk, zich in der yl te waapenen*, +*'t welk hy niet vry waande te staan, zonder des Koninx last, die te lankzaam by koomen zoude, mits dat men zich van zyner zyde zoo ongereedt, en van d'andere op zyn voordeel en veirdigh vond: ofte in hunnen eisch te bewillighen; waaraan zyner Majesteit in geenerley wyze genoeghen zoude: oft den steen der Inquisitie en Plakkaaten, daar zy meest oover vielen, uit den weeghe te leggen, booven genaade en vergiffenis van 't geen in deezen misdreeven waare. Maar dat men alle Landtvooghden, neevens eenighe andere Ridders, eer de eedelen aanquamen, diende te raade te daaghen, om, op een' zaak zoo verwart, hunne inzighten te verstaan, en ondertussen zyner Majesteit kundig te maaken, wat'er gaande was: zonder nochtans van haare herwaarts reize te vermaanen, die niet dan te spaade, en vruchteloos vallen kon*. Egmondt +volgende weeder den Graaf van Meeghen, *voeghde daar by, dat hy goede hoope had, de Eedelen zouden niet sterker dan vier oft vyfhondert uitkoomen, ongewaapent en met ingetooghener eisch, dan 't*

+1566.

+*'T gerucht hieraf maakt versleeghenheit te Hoove*.

+*De Graaf van Meeghen boodschapt onweeder*.

+*Egmondt ook*.

+*De Landtvooghdes verbaast, begeert raadt*.

+*Meeghens bedunken*.

+*Egmonds gevoelen*.

gerucht hun naadroegh: neevens veele andere redenen, daar op slaande.
Zommighen van den Raadt be-

nieuwd' [+]het booven maate, dat zoo een meenighte van krysvolk bestelt en voor handen zouw zyn, eer de hopluiden op de grenzen leggende, oft anderen, [+]daar yet af vernaamen. Ook werd'er gezeidt, *zoo de Landtvooghden en Ridders van den gulden Vlieze, slechts lieten blyken, dat zy, alle hierin op elkandere sluitende, met onbezwykelyke dapperheit van moede, voor hadden, nocht nieuwigheit, nocht verandering, in 't stuk van den Godsdienst te ghedooghen, zy zouden al den geenen, die zich roerden, verre genoegh te kloek vallen; en noodeloos den boozen yets te wille te weeten, oft met hun* (*eeven oft men van gelyke soort waare*) *op verdragh te handelen. Dat het ook wel een droom, oft'er meê gespot scheen, uit te slaan van vergiffenis, zonder zeekerheit oft'er misdaan waare en door wie*. Wyders gaf men in 't heimelyk der Hartoghinne te bedenken, *dat, al de Landtvooghden en voorneemlykste Heeren vergaaderende, lichtelyk af te zien zoude weezen, werwaarts den meestendeele der zelve 't hooft heenen hing*. Dit bekende zy wel te begrypen, maar echter niet te kunnen leedigh staan, van den raadt der twee Graaven te volghen. Waarop, den twintighsten van Lentemaandt, bevoolen werd aan den Koning te schryven, hoe 't hier stond; ook de Ridders en [+]Landtvooghden te hoove te roepen. Voorts gingen wel tot drie oft vier brieven af, aan Oranje en Hoorne, om hen te vreede te stellen, te Raade, en ter gemelde vergaadering te noodighen. Met een naamen zommighe Heeren de moeite aan, van de Plakkaaten aandachtelyk te doorgronden; ende [+]verklaarden thans, *dat zy die onverdraaghlyk en buiten alle reede vonden, en zich ongezint, om hunne waapenen, ten dienste van de zelve, oft der Inquisitie te gebruiken. Jaa dat hun lyf en goedt leuterde, als den Kardinaal van Granvelle, zoo quaalyk teeghens hen gemoedt, slechts lustte daar op, onder gunste van dien schyn, eenen aanslagh te maaken. Dat men ook met de minste quetsing, door algemeene vergiffenis, den Prins van Oranje, beducht voor eenighe ongenaade des Koninx, van quaadt vermoeden en vreeze vryen zouw: dienende, voor al, zyne Majesteit met haare Vassaalen verzoent*. De Landtvooghdes, met dit onweeder in 't hooft, en niet zonder reede twyfelende op wat moer alles leggen, oft hoe verre zich deeze beweeghenis doen voelen moghte, waarschuwde de gemaghtighden van Antwerpen mondelings, en by brieven alle andere steeden, dat zy, in zulk een zorghlykheit, [+]goede waake te houden hadden, om zich voor ooverrompeling te hoeden: gemerkt, zoo door uitheemschen, als landtzaaten, daarop toegeleyt scheen. Mid'lerwyle vervoeghden zich, tot Brussel, de beschreeve Ridders, en Landtvooghden; maakende zelf de Prins van Oranje en Graaf van Hoorn, zich hier toe niet t'zoek. In jeeghenwoordigheit van deeze twee, samt [+]den Prinse van Gavere, Hartoghe van Aarschot, Markgraave van Berghen, de Graaven van Meeghen, Arenbergh, Hooghstraate ende Ligne, der Heeren van Barlemont, Montigny en Haurecourt, alle Ridders van den gulden Vlieze, den Opperraadsman van Brussel, en luiden van den Heimelyken Raade, werd de zaak voorgedraaghen, en yder aangemaant, om rond en vrymoedelyk by te brengen, wat hun, zoo tot redding der gereeze zwaarigheeden, als noopende 't stuk der Inquisitie, en Plakkaaten ter eere Gods, ten dienste der Koninglyke Majesteit, en tot het welvaaren des Lands, heilzaam docht. In 't ooverweeghen der stoffe, dan, werd betracht, [+]*dat de Inquisitie tweederley was*; *de gewoonlyke van den Bisschop, en d'ongewoonlyke uit naame van den Paus. Welke laatste, naadien de Landen, van Bisschoppen, die dit beroep, naar gewoonte, waarnaamen, voorzien waaren, nu wel afgeschaft oft immers geschorst moght worden. En, al scheen het geen oorbaar, voor den dienst Gods, des Koninx, oft des Lands, de Plakkaaten, in 't geheel te herroepen; 's Kaizars voorzienigheit nochtans, had den tydt, loopende in 't jaar vyftienhonderd vyftigh, zoo veel toegegeeven*,

[+]1566.

[+]*Anderen toonen zich hartigher*.

[+]*De Ridders en Landtvooghden te Hoove geroepen*.

[+]*De Plakkaaten ooverzien, en onverdraaghlyk geoordeelt, by eenighe Heeren, die de zelve daarom weigeren te handthaaven*.

[+]*De Hartoghin waarschuwt de steeden voor ooverrompeling*.

[+]*De Groote koomen ter daghvaart*.

[+]*Handeling aldaar*

+*dat ze, op voorbeede der Koninginne van Hongarye Landtvooghdesse, toen ten deele gemaatight waaren. Dat ook, om zich naar de jeeghenwoordighe* +1566.
geleeghenheit te schikken, misschien niet ongeraaden was, de gestalte der zelve te veranderen, en de handt yetwes te lichten. De Prins van Oranje liet yeder 't zyne zeggen, en zich entlyk aldus hooren. *Ach oft ons de eere van geloofwaardigheit in 't beghin gebeurt waare! zoo hadde men 't achterst niet eerst gedaan, nochte de dwaalgeesten, door d'uiterste dreyghementen, vertwyfelt gemaakt. Wie zoud' eenen arts niet voor raazende schelden, die, zonder de geneezing door zachte en zuyvere zalve te verzoeken, terstondt aan 't afzetten en 't uitrooyen wil, en met snyden en branden in de weer is? Maar, die als noch toezaaghe. Bescheidelyk heeft men thans d'Inquisitie in tween verdeelt: naamelyk, die van den Paus teghens Luther op de baan gebracht is; en d'ouwlinx gepleeghde der Bisschoppen. Deeze is door de gewoonte draaghlyk geworden. Ook kan men 't er nu meê doen; gemerkt het Landt jeeghenwoordelyk t'oover van Bisschoppen voorzien is, die, niet sluimerende als eertyds, 't oogh op den Godsdienst hebben, gelyk hun eighentlyk, en zelfs uit kracht van hunnen naame, toestaat. D'andere is de steen des aanstoots; en gevoeghlyk uit den wegh te leggen. Want d'Inquisiteurs hebben geenen last van den Paus in der tydt, en zelve dat verstandt, dat d'ouwde, met de doodt van den ooverleeden uit is. Aangaande de Plakkaaten; men hoore niet my, maar d'ervaarenheit. Wat zeit'er die toe? vervolgh maakt het oovergeloof gaande. De wreedtheit der straff' is een bekooring tot zondighen. Wy hebben in de school der laatste jaaren geleert, hoe meenigh dat'er wendigh van de Kerke geworden is, door 't enkel aanschouwen van de standtvastigheit der geenen, die 't vonnis der doodt, als een nooding ter feest, ontfingen en met blydschap in den brandt traaden. Want lyf en leeven van natuure zoo waard, aan d'allerysselykste pynen, ten beste te geeven, zonder wel wisse reede waarom, dunkt hun buyten allen schyn van mooghelykheit te weezen. En met dus bitsch en bitter een artsenytuygh heeft men in Vrankryk, in Engelandt, hier entlyk ook, 't vuur in de wonde gemeestert, ende niet, dan den hoop der afvallighen vermeenighvuldight. Wel moghten, derhalven, d'ouwde Christenen zeggen, dat het bloedt der Martelaaren 't zaat der Kerke was. Kaizar Juliaan verstond dit stuk: ging zachter teeghens de geenen die hy daar voor hield, en quamp'er verder meê. Sarren, benaauwen, aanvechten, had den yver doen wakkeren. De vryheit, zorgheloosheit, en leedigheit, braghten dien in slaap. Dwang heeft niet aan 't gemoedt. Des werden die maghtighe Koningen gewaar; dien 't, hoe zy 't pynden, miste, de styfzinnigheit der Jooden, te verzetten. Het Grieksche Kaizarryk heeft dapper van de Ketteryen; naauwlyx een Ketter, nochtans, daar yet booven ballingschap geleeden. Arrius onder Constantinus, AEtius onder Constantius, Nestorius onder Theodosius, zyn daar meê vry geweest. Bloedigh, zeeker, om eenen schrik te maaken, waaren de Plakkaten des laatsten; maar noit zyn zwaardt in dit stuk. D'Arriaanen, daarentussen, schynen nu uit de wereldt, dien zy toen haast te kleen viel. By mangel van weederstoot, hebben zy zich aan 't eyndt geloopen. Dat is de aardt der Ketterye. Rustze, zoo roestze. Hy wet haar die haar wryft. 'T nieuw moet'er af, en daar meê is z'haar smaak quyt. Niet veilighers, dan de voetstappen van zoo treflyke Vorsten te volghen. Booven Kaizar Karel hoogher gedachtenis, en 't smydighen der Plakkaaten in den jaare vyftigh, hebben wy noch onlanx de Majesteit van onzen jeeghenwoordighen Koning, tot het zelfste, zien nyghen. Maar zyn goedertierenheit is door den Raadt der Bisschoppen geschorst. Die mooghen 't schikken te verantwoorden. In my kan 't niet koomen, dat zoo maghtighe misverstanden, op een bot, zouden t'ontwortelen zyn. Ook beelde zich niemandt in, het emmermeer heel zuyver*

t.o. 75

HENRIK, HEER VAN BREEDERODE.
Deez', uit het Grafflyk bloedt van Hollandt voortgeſprooten,
Was 't eedel Heuft van Roomſche en Onroomſche Eedgenooten.
De gulde vryheit, die het vadderlandt bezit,
Dat dierbaar landtjuweel, was zyn doorluchtig wit.
G. Brandt.

+*te hebben. Want, dat'er altyds Ketteryen broeden zullen, is van den Apostel voorzeit. Dan al bleeken de Plakkaaten noch zoo rechtmaatigh; 't getal der bezoedelden is te groot. Ik zie'er niet deur; maar het veel eer geschaapen, dat hen de wanhoop tot eenighe dulheit dryven zal. Dus smeuld' het in Vrankryk, eer de vlam des oorloghs opgink. En men zeit reeds, dat de Bondtgenooten, met die van daar, verstandt houden. Dies moet men hen eenighzins te vreede, oft s' Lands vreede in gevaar, stellen. Deeze raadt dunkt my de heilzaamste. God zeeghene den geenen, dien uw Hoogheit daar voor houden zal*. Echter bleef men, dagh aan dagh, zonder besluit te neemen, +en quaamen, midlerwyle, de tydingen uit alle hoeken ooverwaayen, hoe verscheide plaatzen, zoo binnen 's Lands en Antwerpen met naame, +als op de Hooghduitsche grenzen in roere waaren. Ook vervoeghden zich de Bondtplichtighe Eedelmannen, d'een achter den anderen tot Brussel. De Hartooghin, hieroover, kryghende nieuwe anxt op den hals, leide in beraadt, oft men 't hun niet te beletten had. Maar de Heeren verklaarden +eenstemmighlyk, *dat zy alle luiden van aadel, en hun, door bloedt, maaghschap, oft dienst verknocht waaren: en hoe kon men vassaalen zyner Majesteit het inleeveren van een smeekschrift, oft de poorten weigheren? wacht stellen; jaa: en niemandt met waapenen inlaaten*. Den derden van Grasmaandt, dan, deed daar zyn intreê Heer Henrik van Breederoode, persoonaadje van hooghen aanzien en achtbaarheit, als eerste eedelling, en gesprooten in manlyke lyn, uit de Graaflyke stam van Hollandt, die men +eertyds ten toppe des Roomschen Ryx heeft verheeven gezien; van vrouwelyke zyde, uit den bloede, (zoo zommighen meinen) der Kaizeren van Constantinoople; en was met wel tweehondert paarden verzelschapt. Ten zelven daaghe verscheen ook Graaf Luidewyk van Nassau, broeder des Prinsen van Oranje, samt een groot getal Heeren en Eedelmannen, meest +al Nederlanders; ook etlyke Hooghduitschen, en dienaars van den huize des Koninx, der Hartooghinne, der Prinsen van Oranje en Gavere. De vierde dagh der maandt ging door met toerusten, en met inwachten des Graaven van den Berghe (die Oranjes schoonbroeder was) en des Graaven van Kuilenburgh. Maar op den vyfden der zelve maandt, hoewel die twee Graaven noch achter bleeven, werden, naa verzoek van gehoor, de Bondtgenooten bescheiden op de uure van den middagh; om 't gewagh +en de toeloop van den volke te schuwen. Ter beteekende stonde, dan, quaamen zy getreeden uit het huis van Kuilenburgh, en tooghen met een lange ry ontrent driehonderd in getaale, gaande Graaf Luidewyk en Breederoode als hoofden in 't laatste gelidt, met een voeghlyke deftigheit, te hoove. Gekoomen voor de Landtvooghdes, die hen, in staatelyk gezelschap, verwachtte, deed zich de Heer van Breederoode, met eerbiedenis, voorwaarts, zich richtende aan haare Hoogheit, met deeze woorden. *Mêvrouwe, de Eedelen hier jeghenwoordigh, ook anderen van +de zelve soorte en taamelyk getal, die, om goede inzighten, laaten hier te verschynen; gedreeven door yver tot 's Koninx dienst, en den welstandt zyner Erfneederlanden, hebben raadzaam gevonden, in allen ootmoedt, dit smeekschrift te vertooghen aan uwe Hoogheit; der welke gelieve gedient te zyn, met daar op te beraamen, 't geen zy behoorlyk zal achten. Wel worden wy, Mêvrouwe, bericht, dat men uwer Hoogheit, en eenighen Heeren van den Raade, heeft aangebraght, hoe wy, meenende door dit begin, den wegh tot arghernis, oproer, jaa afval te oopenen, met vreemde vorsten, met Duitsche, met Fransche Kryshoofden zouden verstandt houden, en, door toedoen van eenighen der onzen, reeds in verbondt getreeden weezen. 'T welk, als nooit by ons gedacht, door dit papier genoeghzaam van valsheit en leughentaal oovertuight kan worden. Doch bidden wy, niettemin, ernstelyk, voor een zonderlinge gunst en weldaadt*

+1566.

+*Geruchten van onrust*.

+*De Bondtgenooten koomen tot Brußel*.

+*De Hartoghin slaat voor van dat te beletten: 't welk dé Heeren bezwaarlyk vinden*.

+*De Heer van Breederoode doet zyn intreê*.

+*Graaf Luidewyk van Nassau ook en veele Eedelen*.

+*De Bondtgenooten gaan ten Hoove*.

+*Breederoode voert het woordt*.

+*te mooghen verwerven de naakunde van bedraaghers en bedraaghenen, op dat uwe Hoogheit, door 't straffen der geenen, die men in 't ongelyk vindt, alle onheil verhoede*: *gelyk wy ons genoeghzaam verzeekert houden, zy zal dus eerlyk eenen gezelschappe, niet te naa laaten gesprooken zyn, zonder te bewyzen*, +*dat het haar wee doet*. De Landtvooghdes, gevende hun tot afscheidt, dat zy, met de Heeren der vergaaderinge, daar op letten, en in kort, antwoorden wilde, aanveirde 't geschrift, luidende op deezen zin. *De Nederlanders, Mêvrouwe, hebben alle eeuwen en gansch Kristendom deur, met doorluchtighen naame van getrouwheit tot hunne Landsheeren geblonken: zonderlingh die van Aadel, die, alsnoch, zoo zeer als ooit, geneyght* +*zyn de voetstappen hunner voorouderen, ernstelyk te volghen. Maar onder alle diensten moet voor de getrouwste gerekent worden de jegenwoordighe, als ter hooghste trappe van loflykheit styghende, mits den ooverhachelyken standt deezes tyds, en zelfs 't gevaar van den ondank. Waaroover wy, zonder dat deeze vrymoedigheit onzen ootmoedt yets verachtere, wel hebben kunnen goedt vinden, uwer Hoogheit te vertooghen, hoe d'Inquisitie en Plakkaaten gemaakt met goeden ooghmerke, op 't stuk des geloofs, en misschien den staat eertyds dienstigh, maar nu verandert van aardt en werking, door 't omkeeren der tyden, voortaan niet geschaapen zyn, dan afkeer, onrust, oproer, met allerley jammer, en 's lands ondergang te baaren. Want, by de laatste jaaren, waarin men, zonder d'uiterste scherpheit te gebruiken, zoo veel ongemaks bejeegent heeft, is goedt af te meeten, wat'er af worden wil, indien men volghende het jongste bevel zyner Majesteit, niet alleen de strengheit der Plakkaaten, maar zelfs d'Inquisitie te werke stelt. En hoewel d'ontsteltenissen, die 't genaaken onzer ellenden beteekenen, van heeden nocht gister begost zyn, zoo hebben wy 't al een wyle laaten heenen gaan, op toeverlaat, dat de mooghenste Heeren, en Staaten der gewesten in den windt zouden zien, en uwer Hoogheit het opsteekend, end nu oover 't hooft hangend onweeder aanwyzen. Te leur gestelt van deeze hoope, vinden wy ons dien last opgeleit, door bevel van de opperste wet, het heyl der gemeente. Boovendien verbindt ons in 't byzonder de noodt, die alles rechtvaardight, hier een langer zwyghen toe te doen, en neemt in deezen, de wyte, van ons oover. Want, hoewel aan 't graauw, zoo 't eens op de been raakt, luttel houden is; genoomen nochtans, dat men 't daarnaa stilde, wie zal ons boeten de onverwinnelyke schaade van brandt en verwoesting, daar onze huyzen en hooven mee gedreight worden, die, als ten platten lande geleeghen, den eersten aanstoot zullen lyden? Wie ziet ook niet, dat d'Inquisitie en Plakkaaten, zoo ze stadt grypen, onze en aller Landtzaaten goedt, bloedt, en eere, in de handen en genaade van den eersten benyder stellen, 't en zy het den Amptman luste, uit gunst of meededooghen, het oogh te luyken? derhalven is ons onderdaanigh verzoek, uwer Hoogheit gelieve, op 't spoedighste eenighen geschikten persoon af te veirdighen, om onze ootmoedighe beede aan zyne Majesteit, voor te draaghen; ten einde een yeder uit deeze benaautheit verlost worde, gelyk d'uiterste nood niet alleen, maar zelf het recht en de reede vorderen. Niet dat wy den Koning willen wet stellen; welke misduiding den quaadwillighen zal gereedt leggen. Verre van ons is zulk een' vermeetelheit. Maar zyne Majesteit zy gedient met te voorzien op dit stuk by veyliger, bequaamer en tydigher middelen, door andere keuren, te raamen ten ooverstaan en ter bewillighing eener algemeyne vergaadring van Staaten. Uwe Hoogheit ook laate ons van haar zoo veel verwerven, dat ondertussen het uitvoeren der Inquisitie en Plakkaaten, met de bysterheiden daar uyt te beduchten, gestaakt blyve. In allen gevalle getuyght ons onze gewisse, en wy voor Godt en de weereldt, dat onze trouw zich, met deeze waarschuwing, ten volle gequeeten heeft: zulx wy verstaan onschuldigh, te zullen*

+1566.

+*De Landtvooghdes antwoordt, en aanveirt het smeekschrift des adels*.

+*Wat dat inhield*.

+zyn aan alle verzuim, waardoor eenighe onraadt, muytery, oft bloedtstorting +('t welk de zelve Godt verhoede) moghte koomen aangericht te worden. De Landvooghdes, langh geraadslaaght en haar antwoordt ryp hebbende, ontbood, des anderen daaghs, de Eedelen, die, in gelyke orde, als voore, hunnen wegh naar 't hof naamen; gaande nu neevens Graaf Luidewyck van Nassau en den Heer van Brederoode, de Graaven van den +Bergh en Kuylenburgh: by de welke, seedert aangekomen, de handeling, tot daartoe gedreeven, wettelyk van waarde gekent was. Hun binnen gestaan, werd toegereikt het smeekschrift, belendt met byteekening van deezen verstande. *Dat haare Hoogheit wel gezint was een bezending aan den Koning te doen, vertrouwende dat zyne Majesteit trachten zouw, op alles, voeghlyke orde te stellen; met naame, op 't verzachten der Plakkaaten: ten welken einde, men in den Raadt, al voor hunne koomste, gearbeidt had, om een schets van maatighing t'ontwerpen. Maar, midlertydt, Inquisitie en Plakkaaten te doen stil staan, was, gelyk zy zelf wel bevroeden konden, booven haare maght; gelyk ook ongerymt, het Landt zoo lange, zonder reegel +op 't stuk van den Godsdienst, te laaten. Doch zoude zy wel zoo veel doen, als den Inquisiteuren ende Amptmannen van rechte aan te schryven, dat zy, om hen buyten reede van klaghte te houden, zich, in 't pleeghen van hun gezagh, de meeste bescheidenheit lieten bevoolen zyn. En beloofde haare Hoogheit zich zelve, van de Eedelen een goeden wil om 't oprecht Roomsch geloof, in zyn oude weezen, te bewaaren, midtsgaders zich te draaghen in zulke zeedigheit, als luiden van hunnen doene betaamde*. Zynde dit bescheidt getoetst van den Aadel; werd echter raadzaam gevonden, noch eens aan te staan; ende op den achtsten der maant, een geschrift oovergegeeven, +koomende hier op uyt. *Dat zy haarder Hoogheit, voor zoo onvertooghen een afveirdighen, grooten dank wisten. Maar van hun, die niet voor ooghen hadden, dan de rust des Lands, waare wel gewenscht geweest eenighe klaarder troost, om die te verzeekeren. Doch naar dien haar vermooghen zoo wyd niet strekte, 't welk zy met droefheit verstonden, ende wel anders wenschten, zouden zy, zich verlaatende t'haarder belofte, zoo van de weirlyke Ooverheit, als van de Inquisiteurs, een goedertierener wyse van toegaan verwachten. En hoopten, gemerkt de deughdelykheidt hunner meeninge, dewelke was, zich te buighen, onder 't gheen by zyne Majesteit, met bewillighing der Staaten, zouw gekeurt worden, haarder Hoogheit niet de minste oorzaak van ongeneught te geeven: billyk achtende, dat de geenen, die zigh aan oproer oft yet, dat naar gelyke boosheit smaakte, quaamen te verloopen, naar eysch van 't stuk, de verdiende straffe droeghen. Wilden ook anderwerfs verklaart hebben, zoo men hun vertoogh in den windt sloeghe, en daar op eenighe steurnis der gemeene stilte volghde, dat zy hunnen plight ten uiterste toe, voldaan hadden. Endtlyk baaden zy op 't needrighste, dat haar geliefde alles in achting, en ten beste hun af te neemen; naar dien 't herquam uit oovergeevenheit ten dienste des Konings en haarder Hoogheit, voor de voeten der welke zy, op haar gebodt, bereidt waaren te sterven*. Voorts, alzoo hun ter ooren gekomen was, dat eenighe lastergeesten het smeekschrift gedrukt, en voorhadden onder 't volk te zaayen, baaden zy dat 's Koninx boekdrukker het zelve, van woordt tot woordt, moghte prenten, op dat uit wanstelling van den eenen oft anderen zin, hunne getrouwheit met geenen schyn van muitzucht oft weederspoorigheit besmuurt wierde. De Landtvooghdes hebbende hen uit der kaamere doen vertrekken, en, naa dat het inzight van den Raadt oover de zaake gegaan was, +weeder inroepen, zeide hun; *zy maakte zich sterk, Inquisiteur en Ooverheeden daar toe te houden, dat nocht onheil, nocht arghernis gebeuren zoude; zoo die slechts niet ontstonden van hunnen kant. 'T welk zy hadden*

+zyn aan alle verzuim, waardoor eenighe onraadt, muytery, oft bloedtstorting +('t welk de zelve Godt verhoede) moghte koomen aangericht te worden.

+1566.

+De Landtvooghdes beraadt zich rypelyk.

+De Graaven van den Berghe, en Kuylenburgh gaan met d'andere Heeren te Hoof.

+Bescheit op 't smeekschrift.

+Anderde verzoek der Edelen.

+Antwoordt der Hartoghinne.

+*te verhoeden, zoo onder de gemeente, als onder hen; die zy bad geen meerder aantal van bondtgenooten, onder den duim, te bevorderen*. Den Eedelen hier meede uit het hof gekeert, viel seedert noch in, eenen uit hun aan +haare Hoogheit te schikken, met beede, haar zoude doch gelieven te verklaaren, dat het geen zy gedaan hadden, was ten dienste Gods en des Koninx. Deezen last kreegh de Heer d'Esquierdes, en tot antwoordt, dat zy zich 't oordeel oover hun bedryf niet aannam; maar de tydt en hunne werken hadden 't zelve te stryken. De Eedelen, dan, niet ziende de zaak wyder te brengen, en maar maatelyk te vreede, beslooten te verreizen. Doch zommighen van den Raadt, doende der Hartoghinne begrypen, dat het +beduchtelyk waare, hen onvernoeght te laaten gaan, sloeghen voor, van hun eenighe vaster hoope, noopende 't intoomen der Inquisiteuren en Amptmannen, in te prenten. Waaroover zeekere heeren, 't zy by last, oft by toelaaten haarder Hoogheit, hen, te dien eynde, gingen vinden. Ook quam de Graaf van Hooghstraaten met Berti haaren geheymschryver, hun voorleezen +de brieven op dit punt ontworpen, inhoudende, *dat men met alle gevoeghlykheit en voorzight, te werke te gaan hadde; 't en waare dat'er eenighe oopenbaare arghernis, oft daatlykheit gepleeght wierd. In welken gevalle nochtans, by kennis van den hoove te voorzien stond*. Hier by lieten't de bondtgenooten, en stelden zich tot scheiden. Doch raamden en teekenden +zy alvooren zeekere orde, waarby gekooren werden vier hoofden, tot het voorneemste beleidt, dien yder gehoorzaamheit zoude schuldigh zyn; mitsgaders drie of vier persoonen, in elk gewest, om verstandt met hun te houden, en toe te zien, dat nerghens eenighe beroerte opgank naame, nochte de beloften der Hartoghinne verachtert wierden. Wyders verbonden zy zich, niet nieuws in den godsdienst oft regeeringe aan te heffen; maar het besluit, dat by den Koning en d'algemeine Staaten zouw genoomen worden, geduldelyk af te wachten. Maar, geduurende deeze handelingen, en +'t gaan en keeren te hoove, werd hun de naam van *Geux* aangehangen: welk Fransch woordt, gesmeedt schynende naar het Nederlandsche guits, zoo veel als fielen, oft landtloopers zeggen wil. Oft eenighen, uit den schuime des volx, hen hiermeede hebben willen verguizen; oft de Baroen van Barlemont gewaant, door deeze kleenachtinge der Bondtgenooten, de flaauwmoedighe Landtvooghdes te verquikken, zoud' ik voor geen waarheit darren +verzeekeren. Altoos, deezen steen, naa hen geworpen, raapten de Eedelen op, als waar het yet kostelyx geweest; en gingen goude medalien aan den hals draaghen, daar, ter eene zyde, 's Koninx troonje, ter andere, een beedelaars borze, gevat van twee gevoeghde rechte handen, op stond, met deeze woorden in den randt: *fidelles au Roy jusques à la besaçe:* dat is, getrouw den Koning tot den bedelzak toe. Anderen hechtten op de zyde der borst een houten napken, aan zilvere banden, en *Vive le Geux* daar op gesneeden: en op dat het een naar 't ander waare, kleedden zich veel in asverwighe stoffen. Ook quamp'er een koopere penning uit, met dit +opschrift aan d'eene zyde: *Escu de Viane*: dat is, Schild van Viane; aan d'andere zyde de Waapenen des huis van Borgonje, met de woorden: *par flammes & par feu:* 't welk luidt, door vlammen en door vuur. 'T zy de Heer van Brederoode en Viane, hier door wilde doen verstaan, dat hy en de zynen, ten dienste van dit huis, nocht vuur, nocht vlammen aanzaaghen, oft speelende op het zinstaal van den vuurslagh, daar meede gemeent heeft, dat het, door zoo wreede middelen, gevest en opgetimmert werd. Dingen aangezien van de verstandighen, voor opwellende bobbelen van het gestoort bloedt, dat zelfs, door minderen van vuur, zwaarlyk voor 't ooverzieden zouw te hoeden zyn.

+1566.

+*De Heer d'Esquierdes gaat van weegen de Eedelen voor de Landtvooghdes*.

+*Men vreest hen onvernoeght te laaten scheyden*.

+*Brieven om heußelyk in geloofszaaken te doen handelen*.

+*D'Eedelen stellen orde op hun stuk en verreizen*.

+*De Bondtgenooten krygen den naam van Geuzen*.

+*Blazoen of zinstaal by de Bondtgenooten gevoert*.

+*Penning tot Viane geslaagen: daar op te spiegelen valt*.

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Derde Boek

[1566]

+**D**E partyschap nu gebooren, naam en waapen gekreeghen +hebbende, wies voor alle geweldt; arbeidende de Bondtgenooten, onder Staaten en goede steeden, om hunne streng, met aanhaalen van meer en meer luyden, te styven. De schriften en gedrukte boekxkens, zommighe verdoemende d'Inquisitie, en bitterheit der Plakkaaten, andere verdaadighende 't bedryf +der Eedelen, liepen van handt tot handt. Het preeken ook, dus lang in 't heimelyk gepleeght, nam maghtigh toe; beginnende d'Onroomsche, zonder anxt, zonder omzien te vergaaderen, en alzoo hunne groote meenighte te melden. De Landtvooghdes, van haarder zyde, bleef beezigh met het beraamen eenigher maatigher +form van keure; die ingestelt door den heimelyken Raadt, by haar, met d'andere Heeren en Raadsluiden van Staate, naagezien, oovermerkt en gebeetert werd. De Graaf van Egmondt en eenighe anderen sloegen voor, oft niet dienstigh waare, deeze maatighing terstondt te doen verkundighen, onder waarschuwing, dat ze duuren zouw, tot naader orde toe; om den Heeren Bondtgenooten en hunnen verwanten, genoegen te geeven. Maar de geenen, die ongeraaden vonden, zonder 's Konings uitgedrukt bevel, zoo groot een vooroordeel te vellen, al scheen men met d'afgezonde brieven reeds wel zoo verre gekoomen te zyn, braaken deezen slagh, met voorwenden, dat zulx, geschiedende alleen uit den naam zyner Majesteit, zonder toestemming der algemeene Staaten, den Bondtgenooten en anderen +geenszins smaaken zouw. Weshalven ten minste goedt waare, als men 't ontwerp den Koning toeschikte, het zelfste ook aan de Raaden der gewesten over te zenden, om hun gevoelen daar op te verstaan: ook aan de bezondere Landtvooghden, ten einde, yder in 't zyne, het de voorneemsten der Staaten en Steeden meede deelen moghte, om die te berichten, en t'onderstaan, hoe de zaak by hen laaghe. Deeze Raadt werd gevolght; en met een Johan van Glimes, Markgraaf van Berghen, en Floris van Mommorançy, Baroen van Montigny gekooren om naa Spanje te reizen, en den Koning van alles bescheidelyk te verwittighen. Haar Hoogheit, veirdighde daatelyk +het ontwerp der maatighing derwaarts heene, neevens kundschap van dit besluit, en van het onbenoeghen van Oranje en Hoorne, klaaghende oover wantrouw en ongunst, ontsteeken door oorblaazen en valsch aangeeven, teeghens hen, in zyne Majesteit. Waarom zy van zinne waaren, de Graaf zich +op zyn huis, de Prins uit Nederlandt te vertrekken; ten einde op hen, dien men reeds het dienstdoen bedorven had, ten minste geen vermoeden van ondienst viele. Philips, zeer zwaarhoofdigh en zich ontzettende in deeze tyding, raadspleeghd'er op zelf in persoon en groote zorghvuldigheit. Doch, aangezien hy hier af in 't heimelyk door de Hartoghinne verstendight was;

+1566.

+*D'Eedelen arbeiden om aanhang*.

+*De vryheit der preeke wast*.

+*Ontwerp van maatiging der Plakkaaten*.

+*De Markgraaf van Berghen, en de Heer van Montigny, gekooren, om naar Spanje te reizen*.

+*De Hartoghin schryft derwaarts*.

+*De Koning ontstelt zich in de tyding uit Nederlandt*.

+ook de komste der Heeren van Berghen en Montigny, samt het gevoelen der Staaten en Landtraaden verwacht werd, vond men ontydigh yet in 't oopenbaar, noopende dit stuk, maar best, op 't laatste schryven, 't welk +het verhaal des Graaven van Meeghen meldde, tot antwoordt te schikken, *dat d'onleede zyne Majesteit tot noch toe belet had, d'ooverlang voorghenoome reize naa haare Nederlanden t' aanveirden. Maar alsnu, ontslaaghen van die moeite, en van 't oorlogh gedreight door den Turk, wilde zy zich, met den eerste, op wegh geeven, en de zaaken, in die brieven geroert, by goeddunken van haaren Raadt, de Heeren en anderen, die zy zouw dienstigh vinden, op 't spoedighste slyten. En indien van toen af*, (*d' Algemeene Staaten altoos onvergaadert blyvende*) *bequaame middelen te bezinnen waaren, om 't heiligh Roomsch geloof, waarin zy verstond te leeven en te sterven, zonder groote bloedstorting te handhaaven, zy zoude zich van wel goeden harte, naa den tydt voeghen; en niet verre werpen het vergeeven aan de geenen, die zich door lichtvaardigheit, oft verleydt van anderen, moghten hebben misgaan. Ook meende zy niet nieuws met Inquisitie oft Plakkaaten; maar alleenlyk zich te houden by 't geene, onder den Kaizar, en in haaren tydt, gepleeght was. Ende gelyk wylen haaren heere Vader de moedt, gedraaghen op zoo vroome en getrouwe vassaalen, hunne voorzaaten in d'uiterste hachlykheeden noit bezweeken was; alzoo deed ook de beproefde deughd +en trouw deezer Heeren, dat zy zich der gansche weereldt troostte*. By deezen oopenbaaren voeghde de Koning eenen heimelyken brief aan de Hartoghinne, om getooght te worden zoo 't pas gaave; met klaghte, *dat hem der onlusten van den Prinse van Oranje en Graave van Hoorn grootelyx moeide; die haar Hoogheit verklaaren zoude, hoe zyne Majesteit zoo verre was, van quaadt oogh op hen te hebben, dat zy die, ten teeghendeele, onder haare voorneemste en allergetrouwste vassaalen reekende*. De treffelykste steeden ook, als by welke de klem van den staat is, werden gunstelyken gekent, met aanschryven, hoe hy stond om oover te koomen, en zyne jeeghenwoordigheit aan 't vereffenen der zaaken te besteeden. 'T welk aangenoomen by veelen, hoop van heylzaame uitkoomst baarde. Vast ter zelve tydt +als deeze werden afgevaardight, ontfing de Koning de oopenbaare brieven der Landvooghdesse, meldende, hoe de voorzeide maatighing der Plakkaaten beraamt was; *en goedt gevonden 't gevoelen der Staaten en Landtraaden daar op te verzoeken: waarmeede men beslooten had te ylen, eer de Bondtgenooten zich ten gemoeden inneboezemden, gelyk zy pooghden te doen. Voorts dat zy de Heeren van Berghen en Montigny eintlyk tot het gezantschap derwaarts, door styf aanstaan bewillight had. En zoo haar schryven misschien yet hardverduwelyks inhield, hy zoude doch, om de minne Gods*, +*alles in staate, ende, tot naa 't hooren der voorzeide Heeren, zyn besluit geschorst houden*. Nu geviel 't dat de Markgraaf, wandelende achter 't hof, door spel met een houte kloot, aan zyn been bezeert werd. Deeze quetzuur +luttel luisterende naar de konst der artsenye, maakte 't zoo lange, dat men Montigny verghde voor uit te trekken. De welke, tot Paris gekoomen, 't bedryf der Bondgenoten door den Spaanschen Ambassadeur zoo +hoogh hoorde weeghen, dat hem schrik, en hy zeekeren Franschen Raadsheer aanging, om zyn' meening te verstaan, noopende 't volvoeren van deezen last. Die ried hem den Koning de reize schuldigh te blyven, en hem met een gemaakte ziekte te paajen. Echter toogh hem, darrende +zich met geen blaauwe uitvlughten behelpen, de kraft zyns noodlots, tot in Spanje, van waar hy noit weederkeerde. In 't begin van Zoomermaandt quamp hy'er, voorzien, door de Hartoghinne, met zeer gunstigh ingestelde brieven van geloove, eerstelyk om vervolgh te doen tot besluit der twee stukken van de Inquisitie en maatighing der Plakkaaten; ten tweede om

+1566.

+*Zyn schryven noopende 't geen de Graaf van Meeghen te hoove hadt aangegeeven*.

+*Heimelyke brief daar by gevoeght*.

+*Philips ontfangt naader schryven van de maatighing*.

+*De Markgraaf bezeert zyn been*.

+*Montigny trekt voor heen*.

+*Hy ducht voortste reizen*.

+*Zyn komst in Spanje. Zyn last*.

+te handelen van eenighe punten in zyn berichtschrift vervaat; naamelyk van 't wantrouwen, dat tusschen zyne Majesteit en etlyken haarder Staaten van Nederlandt broeyen moghte; desgelyx van 't hervormen des Raads van Staate, volghends 't geen voor heene, door den Prins van Gavere, met zyne Majesteit gehandelt was, en seedert geschreeven aan de zelve door haare Hoogheit: voorts hoe de reize des Koninx op Nederlandt stond aan te leggen. Ook braght hy met zich oover het inzight der Staaten van Vlaandre, Artois, en Henegouw, op 't verzachten der Plakkaaten. Dat van die van Luxemburgh, Naamen en Doornik werd hem naagezonden. Zommighe stonden de geraamde form toe; behoudends dat men daarin +yetwes hadde te verbeeteren. Andere verworpen die schier ganschelyk, dryvende dat d'ouwde wyze de beste was. Maar in 't vorderen hunner stemmen, waaren de geringste, en meest ter dienstbaarheit gewende eerst aangemaant; op dat men de treffelykste, en ten laatste die van Vlaandre gemakkelyker inleyden moghte; gelyk dan 't stribbelen, teeghens 't geen dat anderen oover zich hebben laaten gaan, aanstootelyker valt. Ook was den gemaghtighden der Steeden verbooden geweest hunne breede en achterraaden te verpraayen. Welke konstenarye, bezeft van de gemeente, het quaadt vermoeden weeder deed wakkeren. Den Staaten van Brabandt, Hollandt, Uitrecht, en anderen, werd hun verstandt nooit afgevraaght. Het +ontwerp der maatighing liep voorneemelyk hierop. *Leeraars en bewindsluiden van Onroomschen Godsdienst, boekschryvers, verschaffers van plaatze tot verboode vergaaderingen, mitsgaaders de geenen, die groove arghernis in 't oopenbaar aanrechtten, oft hun werk maakten van hoofden der nieuwe leere te herberghen, zouden met de koorde gewurght worden; hunne goederen verbeurt, daar 't de handtvesten toelieten. Die hun geloof afgingen, zouden 't zwaardt krygen, en hunne Erfgenaamen hunne goederen. Gemeenen en berouw hebbenden ketteren werd genaade; den onboetvaardighen ballingschap toegevonden, behoudends 't genot hunner haave, die zy, nocht by uiterste wille, nocht by andere weeghen vervreemden moesten, maar op hunne erven laaten koomen: zoud' ook de zelve verbeurt zyn, zoo zy zich vervorderden eenighe Landzaaten te verleiden. Maar Weederdoopers, hardnekkigh blyvende, verbeurden hunne middelen, daar verbeurte stadt greep: daar niet, vervielen die daatlyk aan hunne erfgenaamen. Hervalle ketters, mits nieuw leedweezen toonende, moghten met ballingschap voldoen: doch Doopsgezinden, niet dan met den hals*. 'T schynt vreemdt, dat men 't op deeze weerlooze en wereldonwyze luiden, met dus een meer dan gemeene bitterheit gelaaden had; ten zy dat men, tussen hen (hoe wel zy 't ongewaapend leeven voor een punt des geloofs houden) en d'oovervallers van Amsterdam, d'inneemers van Munster, geen onderscheidt wilde maaken, om dat zy, noopende 't stuk van den Doop, in een gevoelen staan; oft dat de geveinstheit hen nagaande, samt de uiterlyk gezochte schyn van ootmoedt, en onnoozelheit in kleeding en gelaat, als verwytende allen anderen hunne heilloosheit en ydelheit, den gemeenen haat terghde. Maar +deeze maatighing, die, van 't hof, naar zyne verweentheit en laatynzucht, Moderatie geheeten werd, kreegh terstondt den naam van moorderatie; gevallende echter den geenen niet, dien alle lyfstraf om geloofszaaken naa wreedtheit smaakte, oft die zich vryheit van godsdienst toegeleidt hadden, en 't vervolgh van hunne harders ondraaghlyk vonden. Ook was 't geduldt te kranker onder de gemeente, mits de geemelykheit, verwekt door dierte en af brek van neeringe teffens. Want, behalven dat de twee +laatste jaaren, vier en vyventsestigh, het een met langduurighe en der Nederlandsche lucht ongewoone strengheit van winter, het ander door groote schaarsheit van kooren, meenigh huisgezin op hun achterdeel gebraght had,

+1566.

+*'T gevoelen der Staaten noopende de Maatighing*.

+*Inhoudt der zelve*.

+*Zy smaakt der gemeente niet*.

+*Dierte, en afbrek van neering*.

+zoo sloegh'er noch toe de stilstandt van den laakenhandel, een hooftneering +des lands: waar meede het dus geleeghen was. Zynde de Fransche mooghenheit den gebuuren schrikkelyk geworden; als alle teeghenweer van elken in 't bezonder, te zwak viel, en d'eenighe raadt aan 't zaamen heulen hing, werd een eeuwigh verbondt tot gemeene bescherming opgerecht, tussen +de kroon van Engelandt en 't huis van Borgonje vervaatende de Staaten van Nederlandt, die zich daar toe, in den jaare veertienhonderd zesentneeghentigh, uitdrukkelyk verplicht hebben. By 't zelve was ook, ter weederzyden, vryheit bedongen van koophandel en alle tollen, uitgezeit de geene, die men in de naast voorgegaane vyftigh jaaren geheeven had. Maar de Engelschen, gedreeven van te groot een baatzucht, hadden, om de Nederlandsche ambachten t'hunnent te planten, en de kraft der koopmanschappe den onzen t'ontrekken, teeghens 't verbondt, verscheidene handtwerxwaaren van hier koomende verbooden; andere, aldaar ingekoft werdende, met groove tollen bezwaart. Jaa zy lieten 't bevrachten der Nederlandsche scheepen niet toe, zoo lang men daar Engelsche bekoomen kon; zonderling ten tyde van de Koningin Mary, als 't Philips haaren gemaal genoeghzaam om 't effen was, welk van de twee Landschappen, het ander, in voorspoedt, oovertrefte; en hy zich van de Engelschen, in grooter, dacht te dienen. Naa 't ooverlyden van Mary, dewyl dit ongelyk, met de smart, hoe langer hoe meer toenam, had men van onzer zyde, naa verlooren verzoek en wanhoop van beeternis, den onderdaanen van Elizabeth, dit voor dat doen houden, en al hunne laakenen, karzaaien, wollen, uit Nederlandt verbannen: onder schyn nochtans van vreeze voor pest, die +te Londen in zwank ging. D'Engelschen, te fier om te kreuken, braghten eensklaps de staapel in Oostvrieslandt; daar zy van Embden beloofden Antwerpen te maaken. Doch vindende, op de Eems, nochte dien aftrek, nocht verschiet van herlaadinge, door dien de Nederlanderen verbooden werd aldaar met hun te handelen, begosten zy te begrypen, dat beide de volken, welker welvaart meest by der zee, en in handtwerken bestond, zonder gemeen ongerief, elkander niet derven konden. En zy quaamen tot zoo veel bekens, dat'er, in 't jaar vierentsestigh, een verdragh op volghde van den onderhandel te hervatten; mits dat de Nederlanders niet hoogher zouden belast worden, dan zy in 't laatste jaar van Mary geweest waaren. Meer niet wilde Elizabeth toegeeven, alleens oft het onrecht, by haare voorzaate ingevoert, t'haaren tyde recht zyn moeste, om dat zy 't zoo gevonden had. Niettemin, dit was maar om te duuren tot dat men t'eener zaamening van voortreflyke persoonen, die, van weederzyden, binnen drie maanden tot Brugge verschynen zouden, naader orde geraamt geraamt hadde. Op deeze vergaadering ging de Lente en Zoomer des jaars vyftienhondert vyventsestigh met krakkeelen door; zulx men elkanderen op nieuwe t'zaamenkomst bescheidde, alwaar van den vyventwintighsten in Lente, tot den eenentwintighsten van Zoomermaandt dezes jaars vyftienhondert en sesentsestigh geknibbelt werd, en 't geschil echter ongeslooten +bleef. Naamelyk de Engelschen, als ziende ons met grooter zwarigheeden verleeghen, deeden, met zich styf op hun roer te houden, zoo veel toegeeven, dat de zaak tot 's Koninx ooverkoomst werd opgeschorst, en midlerwyle het verdragh van den jaare vierentsestigh gelden moest: sloerende alzoo dit stuk, tot den tydt des Hartoghen van Alva toe. Ondertusschen +volbracht de Markgraaf van Berghen ook zyn heenreize. Als beide de gezanten nu te hoove waaren, beleedighde zich de Koning daaghelyx, om hun, t'hunner gelieven, gehoor te geeven: beval ook hun t'elken maale deeling te doen in 't geene, door de Landtvooghdes werd oovergeschreeven. Koomende dan, by deeze en andere geleeghenheeden, met die

+1566.

+*De laakenhandel staat stil.*

+*Ouwt verbondt tußen Engelandt en 't huis van Borgonje.*

+*Geschil met de Engelschen.*

+*Dat wart geschorst voor eenen tydt.*

+*De Markgraaf van Berghen komt ook in Spanje.*

+van den Raadt van Staate te woorde, lieten zy zich hooren, *dat d'ontsteltenissen + van Nederlandt voorneemelyk gesprooten waaren, uit de brieven zyner Majesteit, noopende 't stuk der Inquisitie en Plakkaaten. Zulx tot der zaake niet te doen was, dan d'Inquisitie t'eenemaal af te schaffen, en d'ontworpe maatighing in te willighen, neevens een algemeine vergiffenis. Oft nochtans de Bondtgenooten zich daar aan zouden laaten genoeghen, gemerkt hun verzoek van alles by oover en toestaan der algemeine Staaten te doen verhandelen, konden zy niet verzeekeren: maar dit wel, dat de heeren beslooten hadden, zoo zyne Majesteit hier in te vreede was, zich, met allen ernst, te koste te leggen aan 't stillen der beroerten, door onderhandeling en behulp van veele eerlyke luyden hun toegedaan, oft by weeghe van waapenen, die zy reeds den Koning aanbooden, en willigh waaren, teeghens de quaadwillighen te neemen, met vaste hoope van booven te staan. Zoo behoefde zyne Majesteit haare reize niet te verhaasten, maar moght bequaamen tydt, en tot dat alles in ruste gebracht waar, zulx haar geen vreeze te jaaghen +scheene, verbeyden*. Hierteeghen werd gezeit, *Alles wat zyne Majesteit geschreeven had, was op reede gevest: en zoo yemandt zich daar meê beholp, tot verwe om zyn misnoeghen te verschoonen; zulx quam niet by den Koning toe, maar by 't verkundighen der brieven, buiten last zyner Majesteit, en teeghens goeddunken van den heimelyken Raadt. Daarenbooven, indien de heeren vermoghten 't misquaam te keeren, wanneer de Koning in de drie voorgestelde punten bewillighde; zoo stond het ook, zonder dat, aan hen, en hun toe, die maght te werke te stellen; dewyl zy zoo voorneemelyke vassaalen waaren, op voorzorgh der welke, onder haare Hoogheit, de welstandt des landts steunde, in 't afweezen zyner Majesteit, die, geduurende 't zelve, gelyk zy t'anderen maale geschreeven had, geene vergaadering +van algemeine Staaten, oft eenighe nieuwigheit begeerde*. De gezanten antwoordende, bleeven daar by, *dat, zonder deeze drie punten te verwerven, de heeren van middel nocht zin waaren, om te paarde te zitten, oft te waapenen; maar dachten zich elk op zyn huis te houden, alzoo luttel geacht by zyne Majesteit, oft, om beeter te zeggen, by de Spanjaarden; de welke stootende alle anderen uit den raadt des Koninx, alleen 't zeggen, neevens hem hadden, en zich voorstaan lieten, de Nederlandsche heeren te vervooghden eeven als die van Milan, Napels en Ciçilie. 'T welk, staande hun in geender maniere te verdraaghen, was, geweest en alsnoch de eenighe, oft immers de voorneemste oorzaak der zwaarigheeden en ontsteltenissen*. Maar, onder 't hangen deezer handelinge daar te hoove, naamen de beroerten hier eenen ysselyken sprong, en zoo oovergeeven, oft men +getroost geweest waare, een op al, en alles in 't wildt te stellen. Want het gink'er der wyze toe, dat'er langer geen houden aan scheen: loopende de luiden, ter preeke, eerst in bosschaadjen, daarnaa in oope velden, met +groote meenighten; veele uit enkelen yver, andere uit nieuwsgierigheit. +D'eerste vergaaderingen geschiedden zonder waapenen. Maar toen men hen dreighde oft steurde, zy aan 't draaghen van rappieren, van zinkroers, endtlyk van bussen, hellebaarden, en ander halsgeweer. Dit begon in Westvlaandre, sloegh van daar voorts in Brabandt, Walslandt, Hollandt, Zeelandt, Uitrecht, en andere gewesten. 'T zy dat de gemeente, gewoon 't lyf in te booren, daar zy den vinger kryght, zich dus, uit reukeloosheit, verstoutte, op de gunst, die zy waande te speuren aan de Eedelen; oft dat de Eedelen, verneemende den ondank, met het smeekschrift behaalt, en zich in ongenaa ziende, uit vertwyfeltheit, het graauw onder den duim opgeruidt, en hier toe aangehitst hadden, om der Landtvooghdesse te doen duchten, dat de jongste noodt naakte, zoo zy zich niet van hunnen bystandt, en hen van veiligheit voorzaaghe. Mooghelyk

+1566.

+*Bedryf van hem en Montigny*.

+*Wat men hun teeghenworp*.

+*Hoe zy 't beantwoorden*.

+*Zwelling der beroerte*.

+*Oopenbaarepreeke*.

+*Draaghen van waapenen*.

+ook, dat een groot getal handbussen, opgekocht by Spanjaards, en eenighe oorloghscheepen, die hier en daar voor 't inkoomen der landen laaghen, en ten laatste naar Spanje voeren, de schichtighe gemoeden aan 't hollen geholpen hebben: oft het ombrengen op nieuw, van eenighe gevangenen, om 't geloove, hun 't vuur in 't hooft gejaaght. Maar d'inwendighste oorzaak schynt geweest, dat men den Koning vryheit van Godsdienst wilde afperssen, eer de maatighing, waar meê haar de deure eeuwighlyk geslooten bleef, stadt greepe. Op den vierentwintighsten van Zoomermaandt werd in 't Walsch gepreekt, niet verre van Antwerpen, in zeeker heesterbos des Heeren van Berchem, en 't zelve bewaakt, tot vier plaatzen, van gewaapenden, eenighe te voet, eenighe te paarde; daar, mits het Sant Jans en een leedighe dagh was, veele nieuwsghierighen toevloeiden: zulx men 't getal wel begrootte op vier oft vyfduizent menschen. En als'er gerucht onder quam, dat de Burghery zich toerustte om hen t'oovervallen, werd van zommighen gezeit, zy moghten koomen, men zoud' hun staan. De Leeraar, uit hebbende, verkundighde, dat men des Saaterdaaghs daar aan, +in Nederduitsch zouw preeken. Die van Antwerpen verwittighen des de Hartoghin. Die raadt hun, met de schutters uit te trekken, gelyk voor heenen wel gepleeght was. Zy ontschuldighen zich, op de sterkte en weerbaarheit deezer zaameninge. Haar Hoogheit verliest geduldt, vaart uit +van verbolghenheit, *dat het verzoek der Eedelen dit gezelschap zoo stout gemaakt had: dat zulke ketters niet zochten, dan 't goedt en bloedt van anderen, en hun bedryf op een godloosheit uitkoomen wilde*. D'Antwerpsche gemaghtighden hielden haar voor, van de zaak in hunnen breeden Raadt, bestaande uit de voorneemsten der gemeente, te brengen. Daar vond zy eerst zwaarigheit, achter naa bewillighd'er in. Ende alzoo verstaan werd, dat eenighe Fransoizen, waarop, van weeghe der ouwde grens-vyandschap, quaad bedenken viel, zich onder de Predikanten menghden, zoo gebood +zy, des te ernstigher, by Plakkaat van den zessentwintighsten in Zoomermaandt, allen uitheemschen, die, nocht om koopmanschap, nocht om andere noodtzaaken, in den lande te doen hadden, het zelve te ruimen. Schreef ook scharpelyk den Amptmannen van gerechte aan, dat zy zich met alle vlyt, in 't weeren der ketteryen, te quyten hadden, op peene van metpleghtigh en gunstigh daar aan geacht te worden. Al vergeefs. Want de Schout van Antwerpen, die gemeenlyk Markgraaf genoemt wordt, om dat hy zeekeren oordt daar ontrent, genaamt het landt van Ryen, onder dien tytel beheert, antwoordde, dat het hem aan maght gebrak. De steeden Amsterdam, Delft, Uitrecht, met eenighe andere, ontzaaghen zich 't Plakkaat te werke te stellen. En was 't zoo verre van eenen schrik te maaken, +dat d'Onroomschen innenaamen 't Laar, een veldt op een vierendeel myls van Antwerpen geleeghen; de ingangen, met waaghens, bewacht van gewaapenden, toe bolwerkten; en zich daar vervorderden op drie plaatzen te preeken. Dies zagh de Majestraat het voor hoogh tydt aan, den +breeden Raadt te vergaaderen. Deeze was mildt in 't uitbieden van lyf en goedt, om 't preeken te beletten, en verstond echter niet, dat men 't by afkundingh verbieden zoude, maar yeder alleenlyk trachten de geenen, die onder hem stonden, door vermaaning, daar van af te wenden. Al dat men +dan zonderlinx deed, was de wacht verbeeteren, zommighe lidtmaaten der wet en van de deftighste burghers aan de poorten te stellen; oft dat eenighe schreumte maaken, en de geenen doen flaauwen moghte, die buiten ten gehoore liepen. Weshalven de wethouders, kennende dit werk zonder klem, en zich te zwak tot stellen van bondigher orde, de jeeghenwoordigheit der Landtvooghdesse verzochten, mits dat zy met hofgezin en lyfwacht ooverquaame, zonder ander gevolgh van krysvolk, waaraf

+1566.

+*Die van Antwerpen zeer belaaden*.

+*Tooren der Hartoghinne*.

+*Plakkaat teeghens d'uitlanders*.

+*Geweldigh invoeren der preeke buiten Antwerpen*.

+*Slappe voorraadt daar teeghens*.

+*De wethouders verzoeken dat de Landtvooghdes daar koome*.

+de gemeente, beducht voor steurnis van neeringe, eenen af keer had. Maar de Raadt van Staate, weetende geenen wegh om 't preeken te schorssen, vond al te afzightigh en smaadelyk, dat haar Hoogheit gedwongen waare 't zelve voor haar ooghen te zien, en te dulden. Dies bedankte zy de Wethouders voor de goede geneeghenheit en beweeze vlyt; ende drong op 't uitvoeren van 't laatste Plakkaat, noopende 't loozen der Fransoizen, etlyke krysoversten der welke (zoo zy verkundschapt was) zich binnen hunne poorten onthielden; met naamen de bastaart van Vendosme, de Baroen van Gascoigne, en andere hopluiden. Maar zy vond, zeid ze, bedenkelyk, +zich ter genaade van de burgherye te stellen, 't en waare men haar aanwyzinge van veiligheit deede. 'T zenden van eenen, twee, oft drie der achtbaarste heeren, (want dit was ook voorgeslaaghen) hield zy in beraadt. Hierentussen, als 't voorzeide Plakkaat, den tweeden van Hooymaandt verkundight was, quaamen, des anderen daaghs, de wykmeesters der stadt in de Wetkaamer, met een verzoekschrift, hun toegeschikt by beslooten brieven, op den naam der burgheren en inghezeetenen van 't waare Christe geloof, om aldaar ingeleevert te worden: 't welk zy eedsweeghe niet hadden +mooghen achterhouden. Het luidde, *dat zy, van de welke de weirlyke Ooverheit altyds behoorlyk erkent geweest was, zich van 't Roomsch oovergeloof en de misbruiken hadden afgezondert, en huhnen Gods dienst in't heimelyk geoeffent tot dien tydt toe; 't welk hun, door den grooten aanwas, nu langer ondoenlyk viel. Verzochten derhalven plaats binnen der stadt, om een Kerk te stichten; naadien zoo by ouwde als nieuwe exempelen bleek, dat tweederley geloof, in eenen lande, vreedelyk geleeden kon worden; en zy zich hielden aan de punten der Augsburghsche belydenisse, die meedebraghten dat d'oopenbaare preeke, en 't gebruyk der Sacramenten noodigh was. Ende gemerkt den wethouderen, uit kracht hunner handvesten vry stond, hen hier meede te begunstighen, waaren zy, op zoo Godlyk een verzoek, gewenscht bescheidt verwachtende*. De Regeerders, meer en meer bekommert, besluiten schryvers aan de poorten te zetten, om d'inkoomende vreemden aan te teekenen, algemeine huizzoeking te doen; de honderste luiden te eedighen; ook hondersten en tiensten te stellen, op de dorpen hun onderworpen; zich van de Fransoizen t'ontleedighen; en te doen verklaaren, wat +volk, binnen een myl in 't ronde, om de stadt nestelde. Ook verboden zy, vermomt, en met pyp, trom oft trompet, by straat te gaan; en veirdighden, op nieuw, gemaghtighden af, om de koomst van de Landtvooghdesse, oft eenighen voortreffelyken Heere, te vorderen. De Hartoghin, ziende dat men in Spanje geen eindt Van de zaak maakte, en hier te Lande zonder verhaal van aadem voortsloegh, ging een nieuw Plakkaat uitgeeven: 't welk, geslooten den derden van Hooymaandt, en meest al eenstemmigh met d'ontworpe punten van maatighing, nieuwe verbolghenheit baarde, zulx verscheide +steeden geenen moedt hadden 't zelve te verkondighen: onder andere Antwerpen, dien 't quaalyk afgenoomen ende meenighmaals verweeten werd. Oft zy ook schoon de gemaghtighden dier stadt bedankte: voor 't betrachten van hunnen plicht, zoo maakte zy echter zwaarigheit van zich binnen de zelve, te vertrouwen; en worp voor, *dat ze noch vol Fransoizen, soldaaten, en vreemdelingen stak; dat men haar alvooren middel aanwyzen moeste om 't preeken te doen staaken, en haaren persoon te verzeekeren. Want, wat'er gezeit werd van den goeden wille der burgheren, om lyf en goedt daar voor te laaten, haar was ongeraaden, dat zy 't daar op liete aankoomen*. Terwyl zy't dus draaghende hield, en bet geneeghen scheen tot het zenden van eenighen aanzienlyken heere, schooten de gemaghtighden teeghens eenighen van den haaren uit. *Dat het beleidt van een persoonaadje, daar de burghery toe gezint waare, en op betrouwde, best bedyghen*

+1566.

+*Die vindt dat ongeraaden*.

+*Verzoekschrift aan de Wethouders van Antwerpen*.

+*Die verzoeken echter den persoon der Hartoghinne oft eenighen anderen van aanzien*.

+*Plakkaat met de maatighing oover eenstemde: en gevreest te verkundighen*.

+*zouw; en de Prins van Oranje wel in't hart der gemeente, ook, als haar* + *Erfburghgraaf, in onderlingen eedt met de stadt stond: dervoeghe, dat zoo wel de wethouders als't volk, zyne Doorluchtigheit daar wenschten*. Geen naader uitkoomst afziende, quam de Landtvooghdes zoo ver, dat zy 't hem verghde. De Prins begreep zeer wel de zwaarigheeden, die dit werk in had; en dat het, zonder by den Koning, oft by de gemeente, oft beyde ondank te begaan, quaalyk te verrichten was. Derhalven toonde zich ongeneeghen; +en wees deezen last van zynen hals af. 'T welk de Hartoghin euvel nam, en den Koning ooverbriefde. Ook schreef zy den landtschappen en steeden aan, dat ze zorghe te draaghen hadden voor haare veiligheit, en orde te stellen, om de sterkste te blyven tot behoedt van den Godsdienst en de achtbaarheit des Koninx; waar in zy hun beloofde de handt te bieden. Maar de dingen raakten, hoe langer hoe meer in't war. Want binnen Antwerpen kreegh men anxt voor inbrengen van krysvolk, en een schalk oogh, op den Graaf van Meeghen, hebbende daar eenighe daaghen stil geleeghen; en op dien van Arenbergh, van tydt tot tydt verwacht wordende. +En gelyk de manier der gemeente is, by stonde van achterdenken, het op den eenen oft den anderen te laaden, verzierden zy zelve, en geloofden teffens, dat het deeze waaren, die't hun bestellen zouden. In der stadt was, van d'andre zyde, met etlyken der Bondtgenooten de Heer van Breederoode, ontrustende de wethouders, en hunne parthy, door 't groot verzoek t'zyner herberghe, en sterken naasleep achter straat. De breede Raadt, vergaadert zynde, weigherde plat uit het preeken buiten de vesten te steuren, alzoo zulx den burgheren niet toestond; maar beloofd' het binnen niet te lyden. Naa soldaaten t'ontfangen wilden zy niet luisteren; jaa eenighe knechten, aangenoomen, uit de poorterye, by de Regeerders, afgedankt hebben, met aanbiedinge van zelve sterker te waaken: 't welk begonnen werd. Om dit besluit, samt het vermoeden op Meeghen, Arenbergh, en Breederoode, der Hartoghinne kundigh te maaken, werden eenighen der wet gelast, naa Brussel te reizen. Maar 't lustte niemandt, zoo onaangenaam een boodschap te draaghen; zulx, dewyl zich yder, door verscheide uitvlughten, t'zoek maakte, de beloonde Raadsman Weezenbeek +alleen trekken moest; hebbende, alvooren, rondelyk verklaart, niet zoo veel als een woordt te zullen spreeken buiten zyn berich schrift. Ook werd het hem afgevordert door de gesteurde Landtvooghdes, die 't onder haar behield, zeggende, *dat zy, daarop, met de Heeren dacht te raadspleeghen, en zoo Breederoode t' Antwerpen niet te doen had, de wet moght hem uit wyzen*. De Graaf van Meeghen, 't zy op haar orde, oft anders, vertrok eer lang van daar, onheuslyk naageroepen van't graauw, Arenbergh koos eenen anderen wegh, en liet de stadt leggen. Maar d'eene buy joegh d'andere. Men hoorde dat Hartogh Eerryk van Bruinswyk, zich door last des Koninx, toerustte; en by Lingen gereedschap ten oorlooghe gemaakt werd, jaa, onder't volk, rees een roep, hoe in de Kempen, en + daar ontrent, krysvergaadering was, onder den Graave van Meeghen, om, by verstandt met de Majestraat, de stadt te verzeekeren. Toen de koopman aan't pakken, weghzenden van waaren, wyven en kinderen. Wykmeesters, +ingezeetenen van verscheide taalen, ouwtscheepenen, loopen de wet aan, met vertoogh, dat het oover tydt was, eenighen persoon van achtbaarheit daar te hebben, en de Prins de bequaamste. D'ontsteltenis wast, van uur tot uur; en zoo hoogh, dat de burghery 's nachts in waapenen raakte, om +'t inkoomen van bezetting te keeren; die verziert werd voor de stadt te weezen. Die van 't Onroomsch gevoelen deeden weeder een smeekschrift voortkoomen. Dit luidde, *dat men, in plaatze van 't voorgaande in te willighen, hunne zaameningen, voor kettersch en oproerigh uitkreet, en met geweldt*,

+1566.

+*Men verzoekt den Prins van Oranje t' Antwerpen te hebben*.

+*Die iste schuw*.

+*Antwerpen vol ommeziens*.

+*Weezenbeek naar Brussel gezonden, en onvruntlyk bejeeghent*.

+*De koopmanbreekt op*.

+*De burgery van Antwerpen in waapenen*.

+*Ander smeekschrift der Onroomschen*.

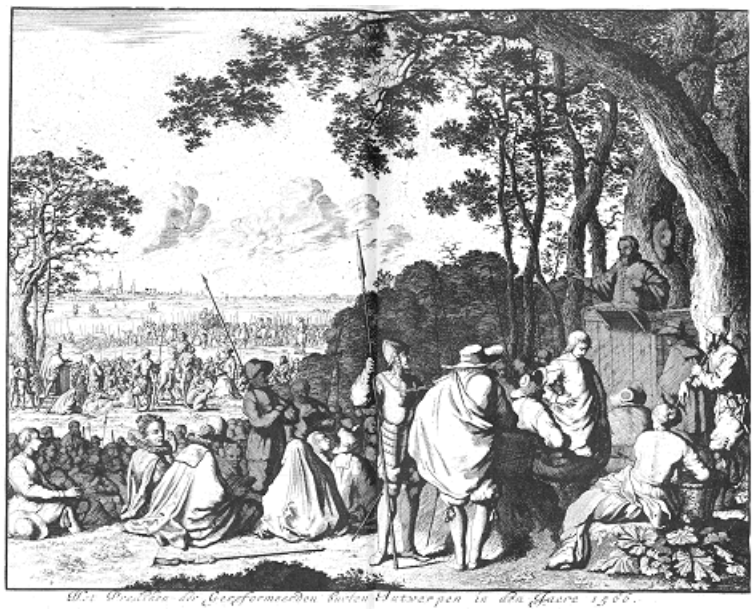

+*scheen te willen steuren, om 't draaghen van geweer; 't welk alleen tot bescherming teeghens hunne weederspreekers, en niet teeghens d'Ooverheit, geschiedde. Indien yemandt, uit de hunnen, oproer aanrechtte, men moght hem straffen; zy hadden'er niet teeghens. Hunne meenighte, en de geenen, die hun verweeten dat zy 't licht vlooden, drongen hen tot het preeken en oeffenen van hunnen Godsdienst in 't oopenbaar. Als men hun slechts een plaats, onder schut der Wethouderen, daar toe verschafte, zoo waar alle onrust uit, de neering om beeter te bloejen dan ooit, en zy te vreede de waapenen needer te leggen*. Dit was ingestelt op den naam der burgheren en inwoonderen van Duytsche en Walsche taale, in groote meenighte, die aanbooden, 't geschrift te teekenen, oft voor de Majestraat te verschynen in zulken getaale, +als het der zelve gelieven zouw. Dicht by Antwerpen, op een plaats 't Kiel genaamt, hadden gestaan twee Prochianen, uit het leeren der welke geschept werd, dat zy, zonder nochtans de Roomsche gemeenschap af te snyden, naa't verstandt van Luiter helden: waar oover d'een gevangen, d'ander verdreeven was. De Regeerders oordeelende, dat luiden van aanzien en omzien zich graaghlyk van't verbooden gehoor speinen zouden, mits men hun yemandt toestonde, dien zy waanden hun zoo veel te zeggen, als ter zaaligheit noodigh geweeten waare, deeden den verjaaghden te voorschyn koomen; hem lastende, tot weederzeggen toe, zyn Kerk waar te neemen, en zich zeedighlyk te draaghen. Deeze behendigheit, stellende 't volk op een' tweesprong, brak terstondt de groote toeloop, en schynt de scheure, tussen Luiterschen en Calvinischen dapper gewydt te hebben; waar meê de Prins, in't afwenden van 't uiterste onheil aan de stadt beschooren, zich, hier naa, wel wysselyk en gelukkelyk behelpen zal: tot bewys, dat veelerley gezintheeden handelbaarder zyn, dan tweederly onder een Ooverheit. De noodt voor ooghen staande, deed ook te hoove sterker en vrymoedelyker aanhouden, ten einde 's Prinsen persoon gemaghtight wierde, +om de misverstanden te koomen neederleggen. Dies liet hy zich entlyk beweeghen, en deed, den dertienden van Hooymaandt, zyn intreê tot Antwerpen. 'T verlangen, de gunst, de graatigheit, waarmeede hy ontfangen werd, gingen alle maate te booven. Daar staaken oover de dertighduizent menschen op de beên, boordende van daar hy t'huis te leggen had, de straaten en den wegh, tot meer dan een halve myl buiten stadt; en vervullende 't midde der wyze, dat men genoegh te doen vond, om den drangh te klieven. De Heer van Breederoode met etlyken der Bondtgenooten, en groot getal burgheren, gingen te paarde om hem in te haalen, en te geleiden tot aan zyn herbergh. Zy begroetten hem met lossen van hunne zinkroers, daar de gemeente, die de liefde en lustigheit ten ooghen uitzagh, met een geschrey van *Vive le Geux*, op antwoordde. Die kreet duurde tot aan stadt toe; hoewel hy bewys deed, dat zy 't laaten, en hun toedreef, dat het hen berouwen zoude. In de poorten, op de muuren, grimmeld' het van volk. Daar ging't weeder aan, met roepen, als vooren; en zyn lof in de lucht. Hem noemden ze hunnen Burghgraaf, hem hunnen waaren verlosser, die zulx, in der zaake, door zyn achtbaarheit, voorzien zouw, dat echter noodeloos waar, te Brussel, aan de Hartoghinne te loopen. Doch speurende, dat het hem mishaaghde, bedwongen zy zich beeter, in der stadt. Verwacht en bewellekoomt van de wethouders, in't huis t'zynen verblyve toegerust, oopend' hy hun zynen lastbrief, met aanbieding van allen dienst in zyn vermooghen weezende. Zy daarenteeghens, met dank zegging voor d'aanveirde moeite, en beloovende die t'erkennen met hulp en gehoorzaamheit, droeghen hem by geschrift voor, 't geen de geleeghenheit hun docht te vorderen. Breederoode verreisde des anderen daaghs: 't zy uit andere reeden, oft dat hy daar toe van de Prinse versprooken was.

+1566.

+*List der Majestraat, om d'Onroomsche te splitsen*.

+*De Prins komt tot Antwerpen, en wort vuurighlyk ontfangen*.

+De Prins, om zeeker te zyn, op wat moer alles leggen moghte, maakte +zyn eerste werk, van ouwtscheepenen, wykmeesters, oovermannen van ambachten, koopluiden van allen taalen, geestelykheit, en anderen, yeder bezonder te hooren. Daar pynde zich elk zyn teeghenparty in 't ongelyk te stellen, en stond het zoo byster, met de zuchtmenging van 't gansche lichaam, dat alle leeden onderling weederspoorigh, en zommighe met zich +zelve niet eendraghtigh waaren. *De wethouders riepen, oover de baldaadigheit der Onroomschen, die, zonder op hen, op Plakkaaten, op Landtvooghdes, jaa zelf de Majesteit des Koninx te passen, gewaapent ter preeke liepen; en waar dit anders uitkoomen wilde, dan op 't onderste booven te keeren? Dat ook de rest der inwoonderen, hun koele of kleene gehoorzaamheit bewees*. +D'ingezeetenen in 't gemeen, misduiden al wat de wet voornam, en hadden 't onder ander, op hunnen toeleg om soldaaten in te neemen, en dienvolgende, op het hof, gelaaden. De Luiterschen hadden quaadt vermoeden op de Calvinischen: en deeze hielden 't al verdacht, wat'er was. Maar zy hadden de meeste verwanten en't geweer in de vuist. Gemerkt ook de zwak-en losheit der wacht, was 't niet buiten schyn, dat zoo groot een hoop, gewaapent, uit der preeke, binnen koomende, zich meester van alles zoude kunnen maaken. Den grondt aldus geboort hebbende, schreef de Prins deezen staat der stadt, aan de Hartoghinne oover; en dat raadzaamst waar, 't wantrouwen met gevoeghlykheit te slyten, om de Calvinischen tot slaaken van 't geweer, ende dat in de handt der Ooverheit te + brengen. Te deezen einde deed hy die van Calvyns gevoelen, en hunne Leeraaren, daar 't al aan hing, vertoonen, dat het quaalyk paste, zich teffens ter preeke en in waapenen te vinden, des zy der betaamelykheit hadden plaats te geeven en't geweer te laaten. Zy stonden zyne reede toe; zyn besluit ook; midts dat men hun, door 't woordt zyner Doorluchtigheit, toezeggen der wethouderen, oft schryven van den hoove, teeghens geweldt verzeekeren wilde. Voorts deed hy den breeden Raadt vergaaderen, en werd, daarin, met groot bewys van hartelyke geneeghenheit en eerbiedenis, bejeeghent, tot afscheit kryghende, dat zyner Doorluchtigheit, met die van de wet, eenen ooverslagh by geschrifte gelieven zouw in te stellen, van de beste middelen tot stilling der beweeghenissen; en hun 't beraamde voor te draaghen. Dit gedaan zynde; werden tot gemeener vernoeghing, booven de wethouders, ouwtscheepenen, wykmeesters en oovermannen der ambachten, ook te raade geroepen de schutteryen, gebroederschappen, rethorykers en koopluiden. 'T geen men daar t'ooverweeghen gaf, quam op twee punten uit. Het eene was van twaalfhondert burghers in soldye en kryseedt aan te neemen, + tot behoedenis eener stadt van zulk belank, en tot gerustheit des koopmans: het ander, van 't preeken te schorssen. En verklaarde de Prins, dat hy en de wethouders dit liefst zouden met gemoede te weegh gebracht zien, tot dat door zyne Majesteit, by goeddunken der algemeine Staaten eenpaarighe orde daar op gestelt wierde: 't waare dan, dat men, mits verzeekerende d'Onroomschen door een algemeene vergiffenis, oft by andere wyze daar toe raaken moghte. Hier op viel verzoek, en toestandt van achterraadt. Daar naa weeder by een gekoomen zynde, braghten zy in, *dat +in 't stuk der preeke, zoetelyk, als met vermaanen en afraaden, diende te werk gegaan; ook een algemeene genaade veelen daar uit zouw doen blyven; maar de vergaadering der algemeene Staaten de meeste vrucht baaren. Soldaaten, docht hun, dat geen koopstadt draaghen kon. Ende, al naame men die, uit de poortery aan, zoo zouden 't niettemin, luiden van geringen doene, en quaalyk vertrouwbaar weezen. Maar zy zelf stelden zich ooverboodigh allen dienst te doen, daar men de knechten toe gebruiken wilde*. Dit werd dan aan, en by der handt genoomen; hun gevoelen, 't welk van elk lidt,

+1566.

+*Zyn doen aldaar*.

+*Klaghten der Ooverheit*.

+*Weeder klaghten der gemeente*.

+*De Prins spreekt tot ontwaapening*.

+*Kryseedt*.

+*Gevoelen van den breeden Raadt*.

+by geschrift, ingeleevert was, der Landtvooghdesse toegeveirdight. Haar +antwoordt gekoomen zynde, waarby ook de Prins tot opzight, oover de stadt gemaghtight werd, zoo vergaaderden daarop de breede Raadt, en leeden der gemeente, die zyne Doorluchtigheit, voor 't aanveirden van die zorghe, hooghlyk bedankten. Voorts werd geslooten en uitgeroepen zeekere ordening zoo op de waake, als teeghens het draaghen van onge woonyk geweer by straat. Maar ondertussen was een nieuwe ontsteltenis schier oorzaak van meerder bitterheit en verwarring geweest, door den ontydighen +yver van eenen Peeter van Rithoove Godtgeleerde van Looven, die, onbekent in weirlyke kleederen, zich onderwond den Prochiaan op 't Kiel oopenbaarlyk in zyn preeken te bestraffen, en ter naauwer noodt, uit de handen der oploopende gemeente, in een kelder geborghen werd. De Prins eevenwel, braght het zoo verre, dat de Calvinischen, voor een groot deel, de waapenen neederleiden; en scheenen 't alle gedaan te zullen hebben, waar hun niet in 't hooft gehangen, dat de Drossaart van Brabandt +zich van dienaars en paarden versterkt had. Dit, en zyn ryden verby de stadt, daar zyn wooning ontrent stond, joegh hun een verschen schrik aan: zulx zy met meer geweers, ter preeke, tooghen. Niettemin als de Hartoghin, des verzocht zynde, uit vreeze, dat zy hunne zaameningen binnen de wallen moghten leggen, hem verbood yets t'hunnen laste te bestaan, quaamen zy wat tot stilte. Doch geene rust kon duuren, in de geenen, die +met alle winden van gerucht woeyen. By onbekent schryven uit Brussel werden de wykmeesters bericht, dat onder 't hof en de gemaghtighden der wethouderen, aldaar een toeleg broeide, om de preeke met geweldt te steuren. Van vier waaghens, gelaaden met waapenen, door den Drossaart, werd'er een genoomen, en in stadt gebracht. De Majestraat, daar voor spreekende, bekraghtighde 't vermoeden. Men strooide, dat buiten, in de kloosters, knechten en paarden verhoolen laaghen, om, op zeeker teeken van de klokke, in de vergaaderingen te slaan: dat men zelfs binnen der steede, bedektelyk volk in soldt nam. Des stuiven zy weeder op; willen binnen de poorten gepreekt hebben. De Prins slaaft nacht en dagh: mengt dreighen met smeeken; en doet echter dit onweêr oover dryven. De gemoeden eenighzins bezaadight zynde; bleef hy noch daar, ten verzoeke van de wethouders, tot dat men de staatsy van den ommegang met het Mariebeeldt gehouden had; waar teeghens, ten aanzien zyner Doorluchtigheit, niet wyder, dan met woorden gesporrelt werd. Ter zelve tydt, als men, leggende t'Antwerpen dus ooverhoop, den Prins onleedigh hield, viel'er in zyne Landtvooghdyen, met gelyke zwaarigheeden, genoegh te +doen. Want, dichte by Hoorn, was op den veertienden van Hooymaandt, door Jan Arentszoon van Alkmaar, mandemaaker zyns handtwerx, in't oopenbaar, aangevanghen te preeken; weenigh daaghen daarnaa ook buiten Alkmaar; en t'hans buyten Haarlem, in welke vergaadering zich wel ontrent vyf duizent menschen vonden. Onder deeze waaren Reinier Kant, Laurens Jacobszoon Reaal, Cornelis Willemszoon Hooft met zyn dochter, Jan Jansz Smit, en veele anderen van Amsterdam. Dat men 't zelve, ontrent die stadt noch niet bestond, quam by de strafheit der wethouderen toe; de welke, ziende het deel der burgherye, dat uit oorzaaken booven gemeldt, teeghens hen verbittert was, afwendigh van 't Roomsch gevoelen, zich van den arm der kerke voor een knodze dienden, vervolghende d'andere gezintheeden met d'uiterste ongenaa. Jaa zy hadden +onlanx, naamelyk den achtsten der zelve maandt, by Plakkaat der Hartoghinne, 't preeken, op de galghe verbooden; en zeshondert gulden op het lyf van yeder leeraar gezet, 't waare, dat men hem doot oft leevendigh aan den Schout leeverde. Niettemin, als zy vernaamen, dat verscheidene inwoonders,

+1566.

+*De Prins Ooverste der stadt gemaakt*.

+*Blinde yver van eenen Rithoove*.

+*Nieuw beduchten des volx voor den Landdrost*.

+*Dat wert door andere geruchten gestyft*.

+*Preeke by Hoorn in Noorthollandt begonnen: voorts op andere plaatzen*.

+*Scherpheit der regeering van Amsterdam*.

+naa Haarlem, en elders, daar gepreekt werd, heene reizden, gink hen angst aan, dat zy, eerlang, de vergaadering voor de poort zouden hebben. Derhalven, de schutteryen en etlyken der voorneemlykste burgheren, by een geroepen, stellen zy hun groote zwaarigheeden voor ooghen, 't en waare zy de handt booden, om 't preeken, onder de stadt te beletten. Maar de burghers verklaarden zich des ongehouden; doch willigh, om daar voor te zyn, zoo men zich des, binnen de muuren, onderwond. De vrymoedigheit dan toeneemende, zoo behandighde Johan Pieterszoon Reaal, op den naastlaatsten van Hooymaandt, aan zeekeren vaarenden man, een vertoogh; 't welk voorts bestelt aan Burghermeesteren en Raaden, gelyk te vooren te Haarlem geschiedt was, op den volghenden zin +uitquam. *Dat mooghelyk op achterklap van een deel licht geboefte, de wet waanen zouw, hen met recht, voor muytmaakers, te steuren, die niet voor hadden, dan zielen te winnen. Waaren hunne Leeraars luiden van eenvoudt, en weenigh letteren, daar had Godt zyn waarom toe, dien't een straal aan zyn gloorye strekte, dat de waanwyzen in hunne wysheit beschaamt wierden, en de geloovighen, zonder grondt van menschelyke wysheit, op den Gekruisten alleen steunden. Niettemin daar moghten wel haast Leeraars van meerder weetenschap te voorschyn koomen. Indien ook hunne leere vastging, gelyk zy zich sterkmaakten genoegh te bewyzen, zoo was ze stichtelyk en niet verleidende. Daaraf, t' zamt van hunne orde, wilden zy geirne reekenschap geeven. Dat zy van Paus en onschriftmaatighe bypaaden weeken, geschiedde, om de plaaghen, hun beschooren, t' ontgaan. 'T verwyt van oproerigheit, stond hun, met Paulus, te verdraaghen, zonder zich daar aan, oft van hunnen plicht te keeren. Ende vond men geen' leer, die de vreedzaamheit hoogher zette. Al dat men hun preekte, was ter eere Gods tot gerustheit van gewisse, en d'eeuwighe zaaligheit strekkende. Den wethouderen zoude gelieven zelve tot het gehoor te koomen, oft de harders hunner gemeente te zenden, om te verstaan, wat'er geleert werd, en die daar naar, t' onderwyzen. Konde men hen ook van dwaaling oovertuighen, zy waaren bereit het hunne te verzaaken, om een beeter; zoo niet, dat men hun veiligheit toestonde, om hun gevoelen ter proeve te stellen, en Christelyker wyze in alle minne te verzoeken, wie den anderen winnen konde*. +Ter zelve stonde ging 't preeken aan, niet verre van de Haarlemmer poort, buiten de vryheit der stadt nochtans, op een plaats de Rietvink genaamt. Burghermeesters waaren niet alleen gewoon, op zaaken van eenigh belank, ouwdburghermeesters, en op die van meerder gewicht, de zessendertigh Raaden, gelyk als noch gepleeght wordt, maar ook, tot dien tyde, op meer dan gemeene zwaarigheeden, de drie schutteryen, bestaande elk uit twaalf rotten, met eevenveel hopluiden, als uitmaakende 't lichaam der gemeente, te vergaaderen. De Vroedschap nu, vindende dit werk van te groot een naadruk, om het oover zich te neemen, verstond dat'er de schutters op gehoort dienden. Dies werd elke schuttery +op haaren doel ontbooden; van waar yeder hopman, 't geen by 't meestedeel zyner rotgezellen, gestemt was, voorts aan Burghermeesteren ooverbraght. 'T welk hier op uit quam, *Dat zy hunne waapenen, tot het waare wit der zelve, naamelyk weernis van onrust der stadt, doch niet van 't buitepreeken, bereidt waaren te werke te stellen*. Alzoo werd'er niet anders, dan dagh-en nachtwacht wat beeter verzorght. Korts daarnaa preekte men tot Slooterdyk, een dorp, dat, in ambachtsheerlykheit, onder de stadt staat. Maar zynde 't zelve, den vierden van Oestmaand, weeder op den Rietvink begonnen; toogh de Schout, met zyn dienaars, nachtwaakers, en anderen, die men daar toe krygen kon, tot ontrent hondert in getaale, om 't minste gewagh, tot Jan Rooden poortjen uit, en voorts buiten omme; in meening, op

+1566.

+*Vertoogh der Calvinischen aan Burghermeesteren van Amsterdam gezonden.*

+*Preeke op de Rietvink.*

+*De schuttery te raade geroepen.*

+den hoop te vallen. Dan als hy voor de Haarlemmer poort quam, die aan +zynen wegh lagh, rieden hem die van de burgherwacht zyn rust te houden, zonder 't besluit der vroedschap en schutteryen t'oovertreeden; 't en waar hem aan bloedtstorting lustte; jaa de poort voor zyn hooft, te zien sluiten. En hy, hoewel vol spyts en bitterheits, staakte, dat maal, zyn togh, en verbeet zich. D'anderen dan, aldus, en van naader toeleg des Schouten, gewaarschuwt, voorzaaghen zich, teeghens de naaste zaamening, van geweer; +met die ingetooghenheit echter, dat het niet langer was, dan onder den mantel schuilen kon. Verklaarden ook, door den mondt des Preedikants, geenszins in wille te zyn van zich anders daarmeê, dan tot weederstandt van geweldt, te behelpen. En oft schoon in elke hooftpoort (want d'andere bleeven geslooten) twee Raadspersoonen toezight op uit-en ingangers naamen, daar is een groote meenighte ter preeke gekoomen, de zelve ongesteurt volbracht; en dit spoor in verscheide plaatzen van Hollandt en Uitrecht gevolght. Gelyk ik der destigheit myns aangevangen werks te naa zoude achten, alle straatmaaren en ydelen klap, tot aas der ooren, die veel al naar vreemdigheit jooken, te boek te slaan; alzoo kan ik niet leedigh staan te melden, 't geen my verscheide geloofwaardighe ooghtuighen, Roomsche, Onroomsche, hoewel het wonder, ooveraardigh, en onzen vernufte +onbegrypelyk is, vertelt hebben. Naamelyk, hoe, ontrent deezen tydt, de arme weezen alhier met zoo naar en byster een quaale bezocht zyn geweest, dat een' mensche 't hair te berghe staat, van daaraan te denken. Want een groot deel kinderen, bezeeten met booze geesten, werd niet alleen, in veelerley wyze, geplaaght en gepynight, zulx dat het hun noch naa de verlossing, al hun leeven, aanhing; maar zy klauterden, als katten, by wanten en daaken op, gaaven gezichten zoo helsch en aaverechtsch, dat de manlykste harten van die neep scheenen te quynen; wisten uitheemsche taalen te spreeken, en van 't geen, op 't zelfde ooghenblik elders, zelfs in de vroedschap, geschiedde. Veel heilloos gebaars bedreeven ze aan de deuren van zeekere vrouwen, die, daaroover, voor tooveressen uitgekreeten, van my om de eere der naakoomelingen verzweeghen worden. Maar zy hadden't, booven al, gelaaden op den Schout, dien zy scholden voor een Deeventerkoek, om dat hy van wanstallighe lengte was, en meenende hun met diergelyke kinderkost, den mondt te stoppen, dien +oopenbrak. De Landtvooghdes, hierentussen, had niet verzuimt, *den hoove in Spanje kundtschap te geeven van de vergaaderingen by Doornik, Sant Omeer, Ryssel, Ypere, en daar ontrent; mitsgaaders van de bedenkelykheit op eenighen der Leeraaren, die Fransoizen waaren. Hoe zy ook in beraadt geleidt had, oft het geen tydt scheen, hun deeze vermeetelheit, by weeghe van waapenen, te verleeren: maar, van de heeren geantwoordt werd, dat'er geldt ontbrak; en boovendien te duchten viel, dat, zoo men tot die daatlykheit quaame, de ketters opstuyven, en 't Landt eer uitgeplondert, dan zy in de weer, zyn zouw. Dies bad zy den Koning, besluit op de drie punten te maaken, in der voeghe, als men hier goedt gevonden had: gemerkt dit het naaste middel was, en d'Onroomschen binnen Antwerpen begosten de ooren op te steeken, terwyl dat veele Heeren zich ontschuldighden van haar bystandt te doen, uit zaake, dat zy den geenen, dien 't behoorde, niet vertrouwen darden, nocht zich in waapenen begeeven, om d'Inquisitie en Plakkaaten te handthaaven*. Korts daar naa schreef zy, *hoe 't preeken ter voorzeide plaatzen vervolghde, en seedert noch ontrent Antwerpen, Uitrecht, Oudenaarde, Gent, en nu ook by Aalst, Middelburgh, Valenchienne en elders was aangeheeven. Weshalven zy, t'elkenmaale weeder, zyne Majesteit, om afscheidt op de drie punten, bad; hoewel de dingen nu zoo verre verloopen waaren, dat zy niet wist oft het Landt hiermede*

+1566.

+*De Schout pooght de preeke te steuren.*

+*Dies voorziet men zich van waapenen.*

+*Beziektheit der arme weeskinderen t' Amsterdam.*

+*De Koning wort van 't oopenbaar preeken en waapenen verwittight.*

+*kon geholpen worden, om de naakende plaagen en verwoesting t'ontgaan*. Philips, +vreemdt toeziende op zulke tyding, en niet weetende waar hy 't had, hield raad op raad, en de zaak al een wyl sleepende. Entlyk, begrypende den noodt om'er een eindt af te maaken, beval hy den Raadt van Staate te verzaamen, gelyk meermaals in zyn byweezen geschiedt was, om, naa onderlingen ooverleg, tot een besluit te koomen. Zoo vergaaderden dan tot verscheide daaghen, in 't bos van Segovie, daar hy in persoon was, +Ferdinand Alvarez van Toledo, Hartogh van Alva, zyn groothosmeester, hoogh gezet, by de Spaanschen, in kloekheit en voorzight; Gomez van Figueroa Graaf van Feria; Antonis van Toledo, groot Prioor van Sant Jan van Leon; Jan Mauriquez van Lara groothofmeester der Koninginne; Ruy Gomez van Silva, Prins van Eboli, Graaf van Melito; Luidewyk van Quichada grootschiltknaap des Prinsen van Spanje; alle gehouden voor wel gaauwe en ervaarene luiden in 't stuk van de regeeringe; noch Karel van Tisnacq, hooft van den Raadt van Staate in Nederlandt; de Raadsheer Hopperus, bewaarder van den grooten zeeghele; en de geheimschryver Courteville. De stof, in de waaghschaal gehangen, docht hun niet alleen haar groot gewicht uit te wyzen, maar een' schor en verwartheit zoo byster, als ooit in eenighe ter weereld gespeurt was: zulx dat'er met dappere aandacht, en wel eerst op de ziekte, daarnaa op het +geneesmiddel gelet diende. Belangende de quaal, braghten zommighen by, *dat men, tastende met ernst, en opmerk, 't heele werk onder zyn' leeden, verneemen zoude, alles her te koomen, uit een' persoonaadje, of twee, nydigh, staatzuchtigh, naa verandering van Godsdienst haakende, en nerghens op uit zynde, dan om 't roer der Nederlandsche zaaken te doen leggen oover 't boordt, daar zy 't binden wilden; tzamt aldaar, oopenbaare vryheit van geloofszaaken, oft ten minste, voor yder, binnen's huis, in te voeren. 'T welk hy lichtelyk wys worden kon, die acht op hunnen wandel sloegh', van trap, tot trap, gelyk zy dien aangeleidt hadden. Want voor den eersten moest men neemen't verschuiven des Kardinaals van Granvelle, uit den raddt en alle bewindt, niet door bezonderen haat, oft dat hy raadsmansplicht quaalyk voldeed, gemerkt men eenighen van de heeren, by wylen, wel had hooren zeggen, dat zy, dienaangaande, oover hem niet klaaghen konden; maar om dat hy hun in den weeghe, en hem niet toestond*, (*gelyk zy riepen*) *'t bestier der dingen alleen te houden, 't welk d'ouwde wyze en't recht des Lands, den Heeren en der voorneemlykste Ridderschap, opdroeghen: zulx noodigh was, dat de Koning, hem zyn' plaats, t' hunnen behoeve deede ruimen. Naa 't raaken op deezen trap, was men gekoomen tot den tweeden; te weeten, de bezending van Egmondt, waarmeede, genoeghzaam oopentlyk, naa de gemelde twee dingen gesteeken werd: gelyk, tseedert, het zelfste noch klaarder bleek, ten deel uit het schryven der Hartoghinne, noopende 't vervormen des Raads van Staate, ten deel uit het handelen der Heeren, oover 't werk der Bisschoppen, en andere, beroerende den Godsdienst. Maar, niet kunnende met den tweeden t' hunnen wille raaken, hadden zy zich vervordert te styghen, tot op den derden trap, zynde 't verzoekschrift der bondtgenooten van Aadel. Deeze nu, wat waaren't voor luiden? bloedtverwanten, maaghen, vrienden, dienaars van de Heeren. Wat verzochten ze dach? 'T afschaffen van alle Inquisitie, en 't maatighen der Plakkaaten; daarenbooven noch 't vergaaderen der Algemeine Staaten: aan 't eerst van welke punten vryheit van Godsdienst, aan 't laatste verandering der gemeene regeeringe vast was. Dies moest hy wel slecht zyn, die zich yet anders liet vroed maaken, dan dat zy zich met hun verstonden, en van der Heeren handt vlooghen. Dit meldde zich noch bet, op den vierden trap, dien men nu bestapte, met inbrengen van 't goeddunken der voorzeide Heeren, genoeghzaam beslui-*

+1566.

+*Die zich daar in beteutert vindt*.

+*De Spaansche Raadt vergaadert*.

+*Wat daar gehandelt werd*.

tende, [+]*tot inwillighingh van't verzoek der bondtgenooten. Want zy riedden voor eerst, d'Inquisitie wegh te doen, en Plakkaaten te verzoeten, naar de beraaming* [+]1566. *van hun ontworpen, en ooverleit met de Raaden en Staaten. Nochtans was 't gevoelen van deze, maar stuxwys, en van de Raaden geen altoos oovergezonden: en derhalven te vermoeden, dat het hun teeghens gink. Daarnaa zoo was de hooftboodtschap der Heeren van Berghen en Montigny, te handelen van 't mistrouwen, smeulende naar hun zeggen, tusschen den Koning, en eenighe zyner vassaalen en onderzaaten; nietteeghenstaande 't schryven zyner Majesteit tot etlyke maalen, dat zy, van haarder zyde, dies niet gelaaden had. Voorts quaamen zy gelast, om op de nieuwe form van den Raadt van Staate; dat was* (*in goedt Spaansch gezeit*) *van de gemeene regeering der Nederlanden, te dringen: ook aan te wyzen hoe zyne Majesteit best toe zoude met haare reize, die zy zochten uit te stellen, tot dat ze bezeilt hadden, 't geen dat ze besteevenden: gelyk het schrift van Montigny, duydelyk meldde. Ingezien nu, hoe de Heeren onderlinge verknocht waaren; de eedelen in bondtgenootschap getreeden; en booven dien, de ketters, dat pas, zoo opgeruidt, en in roere met preeken en t' zaamenrotten, ook de zelve lyn trokken; zoo gink het immers al te vast, dat men alles t' zaamen gehaalt had, om, ten uiteinde, de twee voorzeide punten te bejaaghen. En indien deeze vier trappen niet toereiken moghten, stond, buiten twyfel, te verwachten, dat zy tot andere en noch zorghlyker zouden voortschryden. Want zy begosten zich reeds te laaten hooren, dat misschien de Bondtgenooten, aan 't voorgemelde geen genoeghen zouden neemen, en de Koning te lang getoeft had; hoewel dit, in der daadt, zyn schuldt niet was, maar hunn' eyghe, mits hun blyven in gebreeke, van 't goeddunken der Raaden en Staaten, oover te zeinden. Welke hunne ongereedtheit wellicht een konstenary moghte zyn, om de Bondtgenooten, uit het draalen zyner Majesteit, stof te doen raapen, tot verbloeming van 't geene zy zich geirne wyders onderwinden zouden; oft ten minste, om daar meede te winnen, dat de Koning geen besluit maakte, noopende 't stuk van den Godsdienst alleen; maar, dat, naa 't komen der voorzeide Heeren in Spanje, de handeling van 't verstellen des Raads van Staate, gelyksvoets voortginge. Koomende daar naa tot de middelen van geneezing, braght men by, dat* (*gemerkt dit stuk meest de eere des Allerhooghsten, en behoudenis der waare kerke betrof*) *de Koning, zyn raadt, vassaalen en onderdaanen, vooral door gebeeden en ommegangen, de gunst en hulpe Gods moesten schikken te verwerven; blyvende zyne Majesteit vast en onverzettelyk by haar deughdelyk voomeemen, van niet te zoeken, dan den dienst en glory Gods, neevens 't welvaaren van haare zoo getrouwe en toegeneeghe onderzaaten: van de welke al hadden etlyke zich, door lichtvaardigheit, oft anders, verloopen, het meestedeel goedt, en geenzints, om der snooden wille, te verdelghen was. Dat ook zyn Majesteit zich behoorde te draaghen als een vader oover zyn' kinderen, als een harder oover zynschaapen; dewelke, mengende de barmhartigheit met de rechtvaardigheit, de zalve met het zeer, in alles doen blyken, dat zy, nocht oover eyghe wraak, nocht oover vernielen, uit zyn, maar op 't gemeene nut van den huize en beeternis der geenen, die zy onder handen hebben*. Zynde dit alzoo met een glimpighen schyn, en Spaansche staatelylcheit, uitgezet; stelde men wyders voor, *dat zich tweederly oopen vertoonde, om uit de zwaarigheit te raaken: het eene een middelwegh, die, als bedrieghelyk, te schuwen stond; het andere de rechtleydende baane, die men, als de eenighe had in te gaan. Deeze was, dat zyne Majesteit alles te rug stellende, zich op der daadt, met behoorlyken voorraadt, naa Nederlandt begaave. Want, zonder dat, en zoo men tot in den winter sukkelde, moest midlertydt het waare Roomsche geloof, tot groote be-*

zwaarnis [+] van gewisse, verlooren gaan: altoos, zonder twyfel, het quaadt binnen, der maate toe, en gehandthaast by uitheemschen, zoo vast een' standt, neemen, dat, het geene op dat pas, zonder geldt te spillen, zonder beroerte, zonder bloedtstorting te verrichten was, eer weenigh daaghen, ooverzwaare schatten, breeken van beelden, van Kerken, van Kloosteren, 't leeven van meenighen mensche, en d'uiterste verwildering kosten zouw. Dat argher was, daar zyne Majesteit nu hoogh spreeken, zich doen believen, en ten volle op 't stuk van den Godsdienst voorzien moght, en 't landt van alle zaadt der ketteryen klaaren; stond dapper te beduchten, dat dit, zoo men niet spoeide, zich te wydt verspreyen, en te diep inwortelen zoude, om daarnaa, uit de harten der gemeente, gewiedt te kunnen worden. Jaa waare niet vreemdt, dat de boozen tot hun vermeeten quaamen, die zich daaghelyx verluyden lieten, dat de Koning, met wil oft onwil, wel eenighe punten van vrydoom, in den Godsdienst en de regeeringe, zouw hebben in te ruimen. Yemandt anders, met volk van oorlooghe, in haar afweezen derwaarts te zeinden, was zyner Majesteit niet te raaden. Want, booven dat men hem gehoorzaamheit zoude weigheren, zoo waar zulx der scheuringe de handt en aan partyen stof geleent, om zich yder den naam van dienaars des Koninx toe te schryven; waar van hun de Fransche exempelen voor de neuze laaghen. Maar, indien 't den Koning geviel, zich flux der waarts te maaken, zoo zouden al deeze dreigementen van ongemak verdwynen, en zwichten voor de Majesteit van eenen Vorst, die in zoo hoogh een achtbaarheit en gunst, by de Landtzaaten stond; den welke, niet alleen de goeden, maar ook de twyfelachtigen, en eertyds snooden, zouden toevallen. Welverstaande, dat men zoo veel krysvolx gereedt hadde, als genoegh waar, om den weederspannighen de wet te stellen. En wen hy alle vereeningen, bondtgenootschappen, en t' samenkoomsten, door zyn ontzagh hadde afgeschaft, zoude men voor het tweede werk, het stuk van den Godsdienst, kunnen reeghelen. Waartoe eerstelyk van noode was, volghens 't Conçilie van Trente, de wanzeedigheit der geestelyken te beeteren, daar de doolingen en ketteryen haaren oorspronk uit naamen; ten tweede, de ketters en dwaalgeesten te straffen, naar luiden der Plakkaaten. End zouw zyne Majesteit alsdan, met de Raaden en heeren, die zy daar goedt toe vonde, ooverleggen kunnen, oft de tydt, in de gemeldde Plakkaaten, eenighe verandering eischte. Daarnaa moghte men onderstaan, oft nut, oft noodig waare, den Raade van Staate, den Heimelyke en dien van de Geldtmiddelen andere form te geeven, oft die, by de jeeghenwoordighe te laten: voorts de geschillen van de Raaden des gewoonlyken gerechts uit den weeghe leggen, doende hen, in 't ooverighe, hunne ordeningen en berichtschriften volghen: teffens verzorghen, dat het deel der gerechtigheit, 't welk in 't verleenen van genaaden en vergiffenissen bestond, samt het begeeven der geestelyke en weirlyke ampten, in alle oprechtigheit en zuiverheit, besteldt wierde. Door deezen wegh, den eenighen, daar men, in goeden gewisse, zyne Majesteit aan raaden kon, was alle quaadt te verwinnen. En, zoo men dien volghde, scheen naauwlyks van noode het middelpadt in te treeden, 't welk was, besluit te maaken op de drie punten, van Inquisitie, Plakkaaten, en algemeine quytschelding van misdryf: te min, ten aanzien, daarmeede lichtelyk niet gevordert zoude worden. Want het stond zeer te beduchten, dat de bondtverwanten en anderen echter met hun opzet deur zouden willen: ook de heeren ongepaait blyven, zoo men, met een, hun niet beliefde in 't stuk van den Raadt van Staate; 't welk, als van zoo groot een gewight, geenszins afgehandelt diende, zonder dat de Koning, daar jeeghenwoordigh waare, om, in d'ouwde ordeningen en bescheiden, den staat der voorleede tyden, naa te vorssen. Hierenbooven werd verstaan, dat d'Inquisitie heel te

[+] 1566.

+*dempen, een' verkleening waare van 't gezagh zyner Majesteit, zyner Heiligheit, en der kerke, die de zelve opgerecht en ingevoert had. Gelyk ook niet verzweeghen diende, dat een yeghelyke zyn Godsdienst zouw koomen vry te staan, ten minste binnen 's huis, als men dit eenigh middel verworp, waar meede de kerk zich altoos beholpen had, om haare zorghvuldigheit oover de leer, en de gewissen der menschen te doen bedyen. Wat de Plakkaaten betrof; indien men die naar 't voorschrift der oovergezonde maatighing, instelde, zoo bleeven alle zonden van verzuim, als niet ter kerke., niet ten aavondtmaal te komen, geen vastendaaghen, nocht andere kerkelyke gebooden te houden, samt alle naalaatigheit binnen 's huis, ongestraft; en alleenlyk boetschuldigh de gheenen, die zich in 't oopenbaar quaamen te verloopen, met verzaamen, preeken, leezen van verboode boeken, oft met andere arghernis den waaren geloovighen te geeven. De peenen zelf zouden ook de zwaarte der misdaaden niet opweeghen; nocht haaren tytel voeren van de zyde van den Godsdienst; maar onder naam van zwakker naadruk, als ter zaake van oovertreeding der vreede, en steurnis der gemeene ruste, te werk gestelt worden. Hoe konden, zoo men dat spoor nam, de dienst des Almaghtigen, de plicht des gewissen, de achtbaarheit des Koninx, en de welstandt des Lands ongekrenkt blyven? het waaren dan dingen, die niet te dulden stonden: en eeven luttel het derde, te weeten d'algemeene vergiffenis; de weldaadt der welke, zoo wel d'allerschuldighsten, gelyk preekers, leeraars en muitmaakers genieten zouden, als de geenen die eenighzins gestruikelt hadden. Dat zeeker, om in goeden gewisse te handelen, wel reede waar, alles plat af te slaan, indien zich de zaak in haar geheel, oft de Koning reisveirdigh vonde. Maar ingezien van den anderen kant, hoe 't werk geschooren stond, en zyn' Majesteit niet op wegh slaan kon, zonder zich naar eisch van de veerheit en gevaarlykheit des zelven toe te rusten; zoo zoude zy, om met volle maate van heusheit, en goedertierenheit, den quaadwillighen, allen grondt van klaaghen en krakkeelen t'ondergraaven, zich mooghen voeghen naa den tydt, zoo veel het gewisse lyden wilde. En zoo zy, dienvolgends, goedt vond d'algemeene genaade toe te staan; zeer wel: mits dat preekers, leeraars en andere hoofden van oproer, wierden uitgezondert. Noopenden de Inquisitie, waar ook de schoot zoo verre te vieren, dat men de gewoonlyke en ongewoonlyke van den Paus, ter zyde zette, onder voorwaarde van de ordening der Bisschoppen in kracht te doen stellen. Met de verzoeting der Plakkaaten zoud' het de Koning best zoo lang aanzien, tot dat hy zelf oover quaame. Doch zoo 't marren bedenkelyk viel, kon zyne Majesteit, op 't spoedighste, uit Nederland, een nieuw ontwerp vorderen, daar 't Heiligh Roomsch geloof beeter meede bewaart waare; en 't zelve ooverzien hebbende, voorts doen, 't geen zy oordeelde te behooren. Ende zouden daarneevens niet quaalyk besteedt worden eenighe minlyke brieven van den Koning, aan de Heeren, Raaden, Prelaaten, en goede steeden, om hun de waake te beveelen, dat, terwyl hy, op koomender weeghe was, de Godsdienst geenen afbrek leede*. Philips, verwittight dat d'ooverleg der Raadsluiden van staate ryp was, ontbood hen by zich, om hun gevoelen te hooren, en voorts zyn besluit te ankeren. Ende, voor eerst, vond hy goedt en beval de beededaaghen en ommegangen, door heel Spanje en Nederlandt, te houden. Voorts verklaard' hy nooit te zyn geweest, nocht emmermeer te zullen worden van meeninge, om anders, met zyn' onderzaaten, dan in alle zoetigheit +en goedertierenheit, te leeven. Belangende zyn reize, en 't spoejen der zelve; zeyd' hy, dat hun zin de zyne was; en leydde in beraadt, oft mooghelyk waar, die, voor den aanstaanden winter, te volbrengen: mitsgaders, oft hy zynen wegh oover de Noordzee, oft oover de Middellandsche, te neemen had. Men oordeelde den tydt te kort, om voor den win-

+1566.

+*Besluit des Koninx, om naa Nederlandt te reizen.*

ter, +daar te weezen: dat de Noortzee hem wel gereeder, maar in de Middellandsche, en voorts te lande, 't minste gevaar, lagh. Want gins, booven de hachelykheit van 't vaarwaater, kon groot ongemak ontmoeten, zoo misschien de Fransoizen en de Engelschen, het eylandt van Walcheren, quaamen te bemaghtighen. Hier lanx gink men zeeker; voorneemelyk +zoo men zich met den Kaizar verstonde. Dies diend'er geschreeven aan die Majesteit, en haare meening vernoomen. Dit werd alzoo bestelt; en der Hartoghinne weet gedaan, dat de Koning zich, op 't voorjaar, hoopte in Nederlandt te vinden. Op de drie punten, nam hy, by eyghen monde, +dit besluit: *Dat hy te vreede was, mits d'oeffening der Bisschoppelyke rechtspleeghing in kracht gestelt wordende, d'andere Inquisitie te doen ophouden. Dat ook een versch ontwerp van de verzoeting der Plakkaaten*, (*mits men zorgh droeghe voor de behoudenis van 't heiligh Roomsch geloof, en achtbaarheit zyner Majesteit*) *in Nederlandt geraamt wierde: waar op hy, zonder verwyling zulke orde zouw stellen, als de reede vereischte. En zoude de Landtvooghdes vergiffenis mooghen toestaan, aan de bondtgenooten alleen, oft ook aan anderen niet te wette verwonnen zynde, naa dat haar oorbaar dochte. Doch hadd'haare Hoogheit, alvooren te bedingen, en verzeekert te zyn van de Heeren, dat zy, als volnoeght met deeze drie punten, zich met alle vlyt zouden te koste leeggen, aan de behoudenis van den Godsdienst en rust des landts. Voorts moesten alle bondtgenootschappen, zaameningen, preeken, arghernissen, en diergelyke weghgenoomen worden. Oft zoo die weederspannighen daar toe niet verstonden, en zich in waapenen begaaven, zoude de Hartoghin zich, van de benden van ordening, en van de krysbezettingen t'haarder beschermínge, dienen. Ook moghte zy, in gevalle van noodt, zoo veel volx van oorlooghe in waartgeldt aanneemen, als der zaake genoegh waare; en tot hopluiden kiezen de geenen, die haar bequaamst dochten*. +T'hans deed hy, zich gelaatende groot betrouwen op hen te stellen, eenighe brieven vol vrundtlykheits aan de Heeren afveirdighen. Dien aan den Prinse van Oranjen had hy geschreeven met eighene handt, en in deezer forme. *D'uwe van den zeevenentwintighsten in Bloeymaandt, en, daar naa, van den veertienden in Zoomermaandt, heb ik, met groote geneeghenheit, ontfangen. Uit den mynen aan myn zuster, mooght ghy bericht zyn, hoe luttel stofs ghy hebt om te peinzen 't geen daar uw eerste gewagh af maakt: jaa hoe veel meer ten teeghendeele. Daarbeneevens is't zeeker, dat ghy u wydt bedrieghen zoudt, zoo ghy my in uwe oprechtigheit niet ten volle gerust waandet. En oft schoon yemandt zich onderwonden hadde, u by my in ongunst te brenghen; noch schoot'er oover, dat ik niet zoo lichtvaardigh ben, als om aan zulk eenen geloof te geeven, naa zoo klaare proeven van uwe trouw en dienstwilligheit. Waaroover ghy u deezes bedenkens wel ontslaan mooght, steunende, zoo op 't geen ik u eertyds geschreeven heb, als op uw eyghe daaden: maar geenszins op 't geen u, door zommighen, vyanden misschien van mynen dienst, en van uwe welvaart, moet weezen aangedraaghen. Belangende 't verlof, dat ghy verzoekt, om uwe ampten af te staan; my mishaaght, dat het met uwe bezondere zaaken zulx, als ghy zeght, geleeghen is. En, naadien die landen in den staat zyn, daar men ze ziet, kan ik niet min dan u melden, dat het onreede waar, van zulke persoonen als ghy, op wien ik my, zonder eenigh omzien verlaat, de zelve te begeeven; voorneemelyk, dewyl ik my zoo verre van daar vinde. Billyker zouden, die zich by huis vonden, toegeloopen hebben, om zich, in deezen noodt, naar hunnen plicht te quyten, gelyk ghy met uwe reize naa Antwerpen; 't welk my zeer lief geweest is. En beloov'ik my vastelyk alles van u, wat ghy zult oordeelen te strekken tot mynen dienst, tot rust en bezaadiging van die stadt en 't gansche gewest, en tot redding der wanorde aldaar; gelyk ik*

+1566.

+*Hy schryft daarop aan den Kaizar*.

+*Zyn verstandt noopende de boodschap van Bergen en Montigny*.

+*Minlyke brieven uit Spanje. Een van 's Koninx bandt aan den Prinse van Oranje*.

+*u toevertrouwe, en uitdrukkelyk gebiede. Ende weet ik, dat ghy u niet anders draaghen zult, dan ghy gedaan hebt uw heele leeven lang. Tot betooning, voorts, myner rondigheit teeghens u, kan ik u niet verzwyghen, hoe hier veel spraax geweest is, van dat uw broeder zich gemenght heeft met de dingen die daar omgaan. Gemerkt nu, dat ik benoodight ben, het daar voor te houden, dat dat werk my maghtigh betreft; zoo beveel ik u, raadt te zoeken tot middel, om den voortgang van dien te stuyten: en maakt zulx te weeghe te brengen. Indien 't u ook oorbaar dunkt, hem voor etlyke daaghen, van u te verzeinden, laat het niet. Uit het bos van Segovia, den eersten in Oestmaandt des jaars vyftienhondert sessentsestigh*. Met gelyk bewys van gunst, pooghd' hy, de goede steeden en anderen te verplichten, op dat zich yeder vermande, om alles, tot zyn koomste toe, buiten beroerte te houden. Terwyl men aldus, in Spanje, de daaghen van doen met woorden sleet, ende, opschorssende's Koninx reize tot de toekoomende Lente, geen kleen bedenken gaf van de zaaken willends te verbrodden, om stof tot strafheit en 't invoeren eener onbepaalde heerschappye, uit den grondt te modderen; sloegh den bondtgenooten, mits 't gerucht van kryslichting, zulk een'vreez en wantrouwen, om 't hart, dat zy, in Oestmaandt, elkanderen, tot Sant Truje, in 't bisdoom van Luik, beschreeven, en daar, ten getaale van tussen de vyftienhondert, en tweeduizent paarden, vergaaderden. +Waaronder Graaf Luidewyk van Nassau, de Graaven van Kuilenburgh, en van den Berghe, samt de Heer van Breederoode de voorneemlyksten waaren. De Landtvooghdes, hieraf verkundschapt, hebbende ook, op den twaalfden der zelve maandt, het besluit zyner Majesteit ontfangen, ontbood de heeren van de orde, vooral den Prins van Oranje, te hoove; die, daaroover, naa ernstighe waarschuwing voor ongemak, Antwerpen in zulk een' ontsteltenis, wel ongeirne steeken liet. Doch op dat hy, in geval van noodt, niet te verre te zoeken waare, werden de bondtgenooten eerst verwillight, tot Aarschot, dat zes mylen, daarnaa tot Duffel, dat drie mylen van Antwerpen leit, hunne gemaghtighden te zenden, om +met hem en den Graave van Egmondt, in handeling te koomen. *Deeze hielden hun voor, hoe haare Hoogheit t'wee bequaame Heeren naa Spanje geschikt had; ook d'Inquisitie en Plakkaaten, seedert het inleeveren van hun smeekschrift, laaten slaapen. Dat ook den Koning, als zoo goedertier van aardt, niet te mistrouwen stond, of hy zoude 't voorgaande laaten vergeeven en vergeeten zyn: Waartoe zy 't beste, met schryven aan zyn' Majesteit, hun ter gunste, gedaan had. Maar hun stond niet te vergeeten d'aangeboode dienstwilligheit, en die te bewyzen, met weeren van den oproer der ketteren, daar de Fransois, erfvyandt des Lands, onder stookte. Zoo doende, konden zy leughenachtigh maaken het uitstroojen der dwaalgeesten, van door hen gestyft te zyn: daar anders hun verzoekschrift de wyte draaghen zouw, van de deure tot het preeken geoopent te hebben*. De Eedelen antwoordden by geschrifte: *Dat zy haare Hoogheit bedankten, voor't houden der goede handt, aan de zaake. Maar dat haar schryven aan Inquisiteurs, en Amptmannen van gerechte, weinigh gewrocht had: gemerkt, sint, noch veele menschen, in verscheide steeden, en plaatsen, om 't geloof, waaren aangetast. De vertwyfeltheit des volx, dat geenen troost uit Spanje, nocht yet van de vergaadering der algemeine Staaten, maar zwaare dreighementen, zonderling van de geestelyken, vernam, was 't geen dat het preeken doordreef; daar zy zich, met alle vlyt en ernst, teeghens verzet hadden. En was 't zoo verre van hen daar in gestyft te hebben, dat elk hunner aanbood, zich dienaangaande, ter zuyvering te stellen. Al waaren ook eenighen van hun den nieuwen geloove toeghedaan, die lietten 't daarom hunnen Landsheere niet te zyn. Wel docht hun te hardt, zich in deeze geleeghenheit*,

+1566.

+*Vergaadering der eedelen tot Sant Truje*.

+*Oranje en Egmondt handelen met hun*.

+*met geweldt teeghens d'onderzaaten des Koninx te kanten. Teeghens de Fransoizen, jaa. En zoo die den staat meenden, zy wilden d'eersten te paarde zyn. Zyner Majesteit vertrouwden zy alles goeds toe; en dat de zelve, zoo zy hier jeeghenwoordigh waare, om kennis van zaaken te mooghen neemen, wel ten oorbaarlykste, daar in voorzien zoude. Vergiffenis en vergeetelheit; daarom baaden zy niet, die den Koning nooit getrouwer dienst, dan met hunne waarschuwing, dachten gedaan te hebben. Naa dank nocht gunste nochtans, smaakte het quaadt vermoeden, dat men toonde op hen te hebben; die, daar door, geraakt in 't oogh der gemeente, op de tong der quaadwillighen, zich met 's Konings ooverkoomst, en straffe van muitmaakers, gedreight zaaghen*; *en min noch meer, dan besmet met Majesteitschenderye, geschuwt werden, van de heeren der orde: de welke eenighen van hunne bloedtvrienden geraaden hadden, zich van hun af te zonderen, en genaade te verzoeken. 'T welk, gemerkt het geen dat alzulke personaadjen by den Koning vermoghten, zy van groot bedenken vonden. Ook quam'er boode op boode, uit Spanje afgeveirdight, zonder yets voor hun; maar wel met last van niet dan 's Koninx brieven oover te brengen. Daarentussen ging de spraak, hoe zyne Majesteit doortoght van Spaansch krysvolk aan den Koning van Vrankryk verzocht had, neevens gelyken bystandt, als by hem, van haar, in zyne binnelandsche oorlooghen, genooten was: dat ook de Hartogh van Savoye haar zyn' herwaartsreize en hulp had toegezeit. Hierenbooven lieten zommighen van de geestelykheit niet, van zich te geeven, dat het met de vyf tonnen schats, door haar opgebracht, op hen gemunt was. Neemende nu acht op zoo veele voorteekens van 't quaadt, dat hun gebrouwen werd, wilden zy wel bekent staan, dat zy, niet kunnende zich zelven in zoo eenen noodt, afgaan, in Duitslandt en elders, maar geenszins in Vrankryk, om vrundschap en ondersteun, arbeidden. Doch baaden in allen ootmoedt, dat de Landtvooghdes liever gedient waare, hen, door gevoeghlyker weeghen, gerust te stellen. 'T welk geschieden kon, mits dat haare Hoogheit, zoo uit haaren naame, als onder 't woordt der Ridderen van de orde, verzeekering gaave, dat nochte teeghens hen, nochte teeghens de geenen, die bleeken hun toegedaan te weezen, yet oevels, ter zaake van 't verbondt, oft ingeleevert smeekschrift, in eenigher wyze, zouw worden voorgenoomen. Maar, om alle arghewaan te smooren, alle misverstandt voor te koomen, was'er niet dienstighers, dan hen voortaan hunne handelingen te laaten beleiden, by ooverstaan, kennis, en raadt des Prinsen van Oranje, en der Graaven van Egmondt en Hoorn: samt dat de zelve hen in hun behoedt naamen, en gemaghtight wierden, om ordeningen te maaken, noopende den welstandt des Lands: gemerkt zyn' Majesteit, haare Hoogheit, en zy, alle reede hadden, om zich op deeze Heeren volkoomelyk te betrouwen. Doch hadde deeze beschermplicht niet langer te duuren, dan drie weeken, naa dat de zelve, als verworpen by den Koning, hun zoude opgezeit weezen*. Voorts, om der Landtvooghdesse 't groot onbenoeghen des volx, dat wel 't oogh op Fransche hulp hebben moghte, en 't gevaar te doen begrypen, gaaven zy oover, een verzoekschrift, hun in handen + gestelt tot Sant Truje, op naam van die van den hervormden Godsdienst. Want zoo wel de Calvinischen, als die van de Augsburghsche belydenis hadden aldaar gemaghtighden geschikt, heul aan hen zoekende, om in de vryheit des geloofs voorgestaan te worden, en een' vergaadering der algemeine Staaten te verwerven. Endtlyk, alzoo 't geschil niet buiten hoope van beslechting scheen, naamen de Eedelen aan, zommighen, uit hun, naa Brussel te zeinden, met volmaght om verdragh te sluiten. D'Onroomschen in Vrankryk (dien 't dapper scheen meede te gaan, zoo die van hunne gezintheit, in Nederlandt, booven stonden) werpende 't oogh,

+1566.

+*Verzoekschrift oovergegeeven van de Calvinischen en Luiterschen aan de bondtgenooten.*

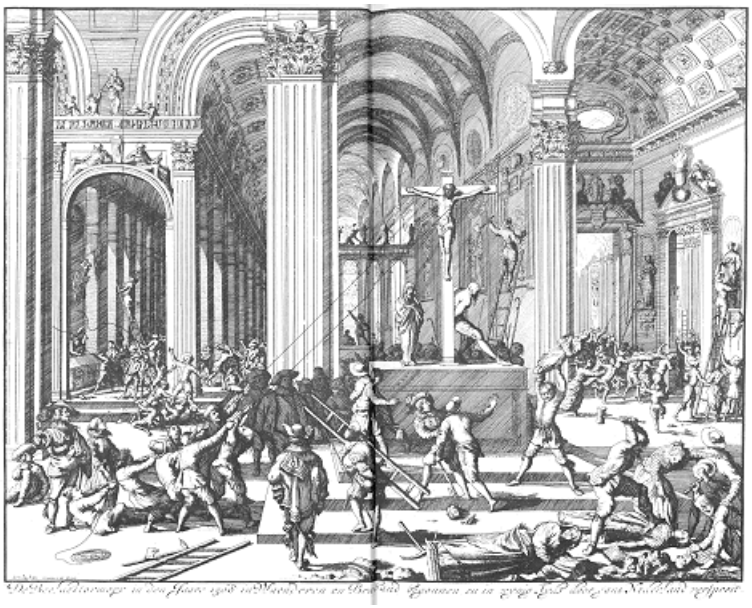

+op zoo een vaste wyk en rughsteun, en ziende den hachlyken uitgang deezer + handelinge te gemoet, zonden, uit naame des Prinsen van Condé en Ammiraals van Chastillon, zeekeren persoon af, aan de bondtgenooten, om hun alle verdragh, als bedrieghelyk, af te raaden: met aanbieding van vierduizent Eedellieden, op eighe kosten, t'hunner hulpe, die binnen een' maandt, naa dat ze verzocht wierden, zouden te paarde zitten. Maar de eedtverwanten, ongeneeghen zich in zoo zwaar een' haat te steeken, en, door een' onverzoenlyke veete, den heelen staat aan sleeteren te zien scheuren, konden dus groot een mistrouwen geen plaats geeven. Derhalven dankten hunnen gebuuren, voor de gunst van zulk een bodt, en sloeghen 't heusselyk af. Ook vereischte de zaak niet minders. Want eenighe der genooten, in 't Roomsch gevoelen staande, waaronder Graaf Karel van Mansveldt, ontzetten zich reeds maar te veel in 't voornoemde verzoekschrift, en noch bet in 't voorslaan van kryswerving, zaamelpenningen, en uitheemsche verbintenissen; in voeghe niet vergeefs gelooft werd, d'eerste inbrek der scheuringe, onder hen, alhier ontgonnen te zyn. Maar Egmondt had nauwlyx aan Vlaandre zyn' Landtvooghdye den rugh toegekeert, om zich op de handeling te Duffel te vinden, en 't graauw hem uit het ooghe verlooren, oft de stoutheit, ontslaaghen van den breidel zyner jeeghenwoordigheit; en gestyft door't gemeen onbenoeghen oover de Spaansche regeering, quam uit te spatten tot lust om de handen te slaan aan beelden en kruissen, die, ten platten lande, by de weeghen stonden. Deeze dartelheit hun +niet quaalyk vergaande; wies de moedtwil zoo verre, dat zy, vallende eerst buiten, daarnaa binnen de steeden, zelfs die van Gendt, in kapellen, kerken, kloosters, alle beelden, schilderyen, sacramentshuizen, outaaren en sieraaden vernielden, of te schande maakten: jaa zich niet speinden, van teeghens de boekeryen, grafschriften, begraaffenissen en doode lichaamen +te woeden. Schielyk, als een blixem, quam dit quaadt en vloogh voort, tot in andere gewesten, zulx meest al de maghtighste steeden en dorpen van Nederlandt, daar af getroffen werden, en in drie daaghen meer dan vierhondert kerken geplondert. Etlyke ontgingen 't, die, als minderende zeil, in een onweeder, oft gebouwen neêrsmytende in eenen brandt, alle huisraat van heilighdoom aan een' zyde schikten; oft tydt hadden, om de raazery, met maght en orde, te stuiten. Die van Antwerpen, duchtende (mits 't vertrek des Prinsen op den neeghentienden van Oestmaandt, des morghens) voor gelyke baldaadigheit, te meer om dat het kermis, en de stadt vol vreemdelingen was, deeden 's naamiddaghs het Mariebeeldt, dat anders acht daaghen, in 't ruim der kerke, ten toon plagh te staan, als eenen steen van aanstoot uit den weeghe, en in 't koor, brengen. Maar de goede meening is tot arghernis, 't bezorghen der ruste tot oproer, gedeeghen. Want het geboefte, ziende de vreez, in de Ooverheit, begon de ooren op te steeken, en eenighen 't beeldt af te vraaghen, oft haar de anxt zoo vroegh te koore joegh? oft zy ook *Vive le Geux* wilde roepen? met gelyke schamperheeden. +Ontrent den preekstoel lagh een deel jongens te speelen; een der welken daar op geklommen, spotswyz bestond het preeken naa te bootsen. D'een zagh het aan, d'ander wild'er hem aftrekken. Hy weerde zich met voetschuppen, tot dat een jong schipper, aan d'andre zyde booven geklavert, hem van de trappen stiet. 'T is der pyne waardt, in te zien, hoe gering een byval de zaaken doet sprong neemen, wanneer zy toegerust en voorbaarigh ter beroerte, als op een wip staan; en hoe waakend een oogh, in zoo kraakende tyden, vereischt wordt, om den val van den staat te verhoeden. Van jongens quam 't tot mans, en trekken van daggen teeghens den schipper; die, gequetst, uit der kerke, in handen van 's Schouten dienaars, en, ondervaaght zynde, weeder los, raakte. Niettemin,

+1566.

+*Hulp uit Vrankryk by de bondtgenooten afgeslaaghen*.

+*Aanvang van kerkplondering in Vlaanderen*.

+*Verwoetheit des volx*.

+*Moedtwil tot Antwerpen*.

+hoewel 't gerucht groot was, 't volk liet zich gezeggen, om de kerk te ruimen. Die werd geslooten; en 't bleef daar by voor dien aavondt. De wethouders, dien de heele nacht tot hun beraadt oopen, en de smookende muytery, eer ze door onderling verpraayen en aanhitsen opsteeghe, te +smooren stond, deeden'er niet altoos toe: 't zy dat het besluit, mits de veelheit der hoofden haaperde, oft dat de verbaastheit d'ooverhandt, oft zy niet geleert hadden zich te redden door zwaarigheeden, die buiten hunne ervaarnis en daaghelykscha oeffening liepen. Een disteligh werk, voorwaar, was 't ook van allen kanten; en ongewis van uitkoomst, hoe dat men 't dan aanginge. Enkel verbodt, zoo 't niet gold, gelyk te zorghen viel, moest de achtbaarheidt der Majestraat schendigh kneuzen; vervolgh der moedtwillighen noch bet, zoo 't weederstandt ontmoette, die daar licht gebeuren kon, indien 't de Schout slechts met zyn gewoonlyke hulpe bestond. Sterke troepen op straat te doen koomen, in een stadt vol wantrouwens teeghens de Ooverheit, was oft onmooghelyk, oft bedenklyk dat het alles zouw doen opstuiven. 'T naaste scheen, de kerken tydelyk te bezetten, en zommighen van d'aanzienlykste regeerders daarby te voeghen: voorts een goedt deel vertrouwdelingen binnen 's huis op hun geweer te doen passen, om hen, van tydt tot tydt, naa reede van 't aanwassen der noodt, te voorschyn te brengen, oft, zoo ze te groot wierd, achter te houden: hoewel dit laaste ook qualyk der wyze geschieden kon, dat het geen scheemering quaam te geeven. Maar zy verzuimden zelfs de schutteryen en gilden t'ondertasten, oft die gezint waaren de balddaadt te stuiten, die 't gemeine welvaaren dreighde. Nochtans ontbrak het hun aan 't begrypen van den naadruk der zaake niet, die wel by brieven raadt aan den Prins hunnen steêvooghdt verzochten. Ook wisten zy doch daarnaa te zeggen, hoe de Leeraars, te dien daaghe, teeghens de afgooden hadden uitgevaaren, dryvende dat men ze zoo wel uit het oogh, als uit het hart, behoorde te werpen. Des anderen daaghs ('t volk weeder in en ontrent de voorzeide kerke t'zaamenrottende) werd het krakkeel teeghens 't Mariebeeldt hervat. Een ouwt wyfken, zittende voor 't koor, met waslicht te koop, en om offerpenningen t'ontfangen, begost'er teeghens aan te kribben, en den jongens asch, en vuilnis, naa 't hooft te werpen; misschien geterght, door dien men haar zeide, dat' er geen trek meer in die koomanschap, en tydt was de kraam op te breeken. De Markgraaf, Schout der Stadt ('t was heer Jan van Immerzeel) en de Majestraat op 't stadthuis vergaadert, om nu eerst den wykmeesteren 't betrachten der laastingestelde waake te beveelen, worden verkundschapt van 't ongemak, en maaken zich derwaarts, op hoope van het, door 't onzagh hunner jeeghenwoordigheit te stillen. Ook verschooyd 'er een groot deel, op hunne vermaaning. Anderen gaaven voor, dat zy 't lof wilden hooren: dien men zeide, dat daar, dien aavondt, niet af vallen zouw; en zy het wel eenen dagh, zonder dat, maaken. Eenighen meenden, zoo die van de wet zelf vertrokken, dat zy den drang naa zich, en van daar zouden sleepen. Dies traaden Burghermeesters naa 't raadthuis, om eintlyk de schutters in waapenen, en op hunne kaamers te doen koomen; en porden de schaar aan, die buiten stond, van daar te scheiden. De kerk deed men sluiten; op een deur naa, om de rest te loozen. De Markgraaf, hebbende met zyn trauwanten, buiten gearbeidt, om yder zyns weeghs te wyzen, keerde weederom binnen, daar hy noch eenighe Scheepenen vond; en bestond, met hun, het ooverschot voorts te veirdighen. Onder deeze, als de hartnekkighsten, en daarom zoo lang gemart hebbende, werden'er gevonden, die 't met forsen gelaate, en weêrspannighe woorden, weigherden. Daarentussen boorde weeder een hoop graauws, tot deeze deur in: zulx Immerzeel, het opgeevende, de kerk verliet, en achter zich

+1566.

+*De Majestraat suft.*

+sluyten deed, om Burghermeesters te volgen, en anderen raadt te zoeken. Zoo ras was hy niet wegh, oft het gink'er op een zingen van Psalmen, met luide keel. De schatmeester en regeerders der kerkegoederen, hebbende de Heilighe beenderen en kleinoodjen in de paykaamer gebraght, schikken zich ter Noortdeure uit. 'T geboefte van buiten, daarop, schiet toe; verkraft die poort; en slaat voorts al d'andere oopen. Markgraaf en Majestraat, op deezen roep, begeeven zich weeder derwaarts: maar schrikkende van den ontallyken toeloop, en 't gedruis, dat ter kerke uitklonk, dachten genoegh te doen te vinden, aan 't verzeekeren van 't stadthuis, dat niet ongedreight bleef. 'T gespuis, terwyl, zynde alle reede, ontzigh, en achterzorgh oovergekoomen, met bylen, haamers, houweelen, in de vuyst, aan +blutsen, breeken, en plonderen. Beelden, taafreelen, altaaren, zonder achting op ouderdoom, konst oft kostelykheit, werden gevelt, geklooft, aan stukken, en daar heen gesmeeten, oft voor buit wegh gedraaghen; met zoo heet een' heevigheit, en voortslaand een' moed wil, dat zy voor middernacht, zoo groot, heerlyk, en prachtigh gesiert een kerk, als'er weenigh in Europe te vinden waaren, tot een' ydel', en aakelighe romp maakten. Noch kon 't hen niet verzaaden. Zy streeven door de straaten, met barnende kaersen, en 't geroofde waslicht in der handt, als bezeetelingen oft uitgebrooke krankzinnighen schreeuwende *Vive le Geux*; en schenden, al +wat zy van kruisen oft heilighen, in 't oogh kryghen. Gejaaght van de zelve raazery, vlieghen ze naa d'andere kerken, kappellen en' kloosteren; daar zy niet alleen blokken en beelden, maar ook de leevende mishandelden; waaronder het de Minrebroeders van 't quaadtste hadden. Men brak kaamers en kelders op, sloegh de tonnen den boodem in, de vloer onder bier en wyn zettende. Een Monnik der Barrevoetsche was'er, die zich +der dartelheit bedanken moght. Want zy tooghen hem uit 's kloosters hechtenis, daar hy twaalf jaaren in gezeeten had. Maar heereslooten ook verschoonden zy niet, en holpen verscheide gevangenen daaruit. Al dit geweldt, rooven en verwoesten werd bedreeven van een hondert waapenlooze rabauwen, ten hooghste, en een hoop hoeren en jongens, die de Spaansche party riep, by d'Onroomschen opgemaakt, en door de anderde handt gehuurt te zyn, voor acht oft tien stuyvers's daaghs. My, gelyk ik eener gemeente van verschen en vuurighen yver ter godtzaaligheit niet zoude toevertrouwen, zich tot dus verfoeyelyk een' guiterye te versnoodighen, om Godlyke en weirlyke wetten met voeten te doen treeden; alzoo dunkt niet buiten schyn (wordende onder alle gezintheeden, eerloozen en vroomen gevonden) dat de vuylsten, door deeze ranken, hunnen aardt hebben getoont; zommighen met het spel, hun' ooghen geaast, groeyende in een plaagh, die zy waanden met de bitterheit van 't vervolgh, by de geestelykheit wel verdient te weezen; anderen geen kommer daar in gezet, hoopende dat d'eene verwoedtheit, d'andere mat maakende, in partyen een verlangen naa gemaatighde orde moghte baaren. Want etlyke luiden van maakzel en middel, zoo 't scheen, met sinkroers en kort geweer onder de kleederen, voeghden zich ontrent de handdaadighen; jaa schoolende t'zaamen, aan hoeken en zydelstraaten, braghten de vreez in de geenen, die hun pooghden te weederstaan: zulx eenighe waaktroepen door-drongen en ooverweldight werden. Maar deftigh, zeeker, droegh zich het gros der Onroomschen, laakende dat een behoorlyk werk, onbehoorlyker wyze, gewrocht werd. De Pausgezinden schryven van eenen Leeraar, die, gemengelt onder dit gezelschap, en aanvangende in 't klooster van Sante Claare, de bagynen te bekeeren, als hy haar ten beveele van haaren ooverste, het aanschyn teeghens de vloer, en 't gebedt tot Godt zagh storten, stom van ontsteltenis zouw geworden zyn, en door geen aanporren

+1566.

+*De groote kerk word geplondert*.

+*Insgelyx andere kerken en kloosters*.

+*De gevankenis opgebrooken*.

+van de bystanders, het woordt hebben kunnen hervatten. 'T welk ik eenen yeder, oft voor niet vreemdt, oft voor wat wonders laat schouwen, naar dat zyn oordeel gedraaght. Zynde de nacht in zulk een' oovergeevenheit +doorgebraght; liep een deel der kaaliszen, met den daagheraadt, buiten, aan de geestelyke gestichten der omleggende plekken, het zelfste pleeghen; de rest, het geen in stadt ooverbleef, voort uitstormen. Drie etmaal' duurde deeze dolheit, eer ooverheit en schutteryen tot bezinning konden koomen, om yet ernstighs, tot keeren der zelve, voor te neemen; mits 't ommezien dat d'een naa den anderen had. Want de Pausgezinden, duchtende dat alles door d'Onroomschen besteeken was, en, zoo zy zich roerden, van hun oovervallen te worden, hadden geen hart zich daar teeghens te verzetten. Misschien ook gaf hun 't oopenbaar misnoeghen der eedelen bedenken, dat het deezen gezelschappe, wen 't naauwde, aan geen' rugsteun ontbreeken zouw. D'Onroomschen, gissing leggende dat het hun zouw geweeten worden, deeden genoegh, in hunnen zin met op de handen der Roomschen te passen. Echter quaamen zy daarin oover een, dat men 't gespuis uit de huizen en kisten der ingezeetenen houden moest. 'T welk, en dat zy zorghvuldigher voor hunne tydtlyke haave, dan voor 't behoeden der geestelyke goederen en den Godsdienst waaren, den Roomsgezinden, daarnaa, van de Spaanschen, meenighmaals, door den neuz, gewreeven werd. Op den eenentwintighsten's morgens schikten de wethouders + weeder, aan de Landtvooghdes, om den Prins. Haare Hoogheit, die 't voorgaande weigheren der bezettinge in den krop stak, vraaghde, *wat hy in een' stadt doen zouw, daar men alle uur verwachten moest, met de kerken geplondert te worden? Zy moghten zien zich zelve te redden*. Niettemin, op styf aanstaan, hield zy 't in beraadt. De Prins vol ongeneughts, dat een stadt, t'zynen bestier staande, der wyze 't onderste booven ging, schreef noch dien zelven aavondt aan de Regeerders, dat hy, wen het der Hartoghinne geliefde, zich geirne derwaarts vervoeghen zouw; maar kleenen dienst zagh te doen, terwyl zyn raadt zoo luttel by hen gold; en dat buiten reede; gelyk het afslaan van de besolding der burgheren, met den ramp daarop gevolght, nu wel uitwees. De wet, verwittight +zynde, op den tweeëntwintighsten, hoe de Calvinischen voor hadden, in twee der voorneemlykste kerken te verzaamen, last den beloonden Raadsman Weezenbeek, alle vlydt by leeraars en anderen aan te wenden, ten einde dat het naableeve. Eer hy dat bestellen kon, was de groote kerk vol volx, en Harman Modet gereedt, jookende naa d'eerste preeke daar in te doen. Ter zelfste stonde vond Weezenbeek den Leeraar der + Waalen, Taffin, op het kerkhof. Deez, die van eerlyken huize, en niet als veele andere, uit de hef der gemeente was opgeborrelt, maar door aardt en opvoeding, tot zeedigheit geneeghen, nam 't bevel der Ooverheit, met eerbiedenis, aan, en alle mooghelyke gehoorzaamheit te bewyzen. Hy ging met hem in de kerke, en splissende den drang, klom zelf, terwyl Weezenbeek beneede bleef staan, ook op stoel, en pooghde +Modet het aanheffen af te spreeken. Maar deez voorgeevende, dat het volk, zonder yet te hooren met gemoede niet te scheiden was, beloofde nochtans maar een korte enkele vermaaning, neevens 't gebedt, te doen; en hield zyn woordt, uitgezeidt, dat hy 't volle lang maakte. Die Taffin dachten te hooren, waaren vergaadert aan den Burgh, een plaats alzoo genoemt: den welken hy 't gebodt der wet, en hunne schuldighe gehoorzaamheit zoo stichtelyk inscherpte, dat zy zich gezeggen lieten, en niet dan deeze leer, ook wel zoo veel als een' goede preeke deughende, t'huis droeghen. En niet teeghenstaande dat eenighen hem dit quaalyk afnaamen, braght hy 't zelfde 's achtermiddaghs weeder te weeghe,

+1566.

+*De zelve ongereegeltheit wort ook buiten der stadt, bedreeven*.

+*De wet zendt weeder om den Prins*.

+*Men pooght in de kerken te preeken: voor al Modet*.

+*Taffin draaght zich bescheidentlyk*.

+*Modet doet een vermaaning van den preekstoel*.

+op 't verzoek der wethouderen, die hem voor beide deeze diensten, deeden danken, en ter eere naagaaven, dat hy nu tweemaals zyn' beloften, bet dan Modet, voldaan had. Want deez voor wendende, dat hy, op klaghten oover d'onvolslaaghe morghenpreeke, niet had konnen leedigh staan, de gemeente, teeghens twee uuren, weeder te bescheiden; en nochtans aanneemende +al te laaten, wat mooghelyk viele, gink'er echter meê voort: dringende het volk, met kracht, door de bezettingen, die van weeghe der Majestraat, op zyn eighen voorslaan, aan de oopeningen der kerkhooven en poorten der kerke gestelt waaren. Die van de wet, den teughel der regeeringe quyt zynde, pooghden met reeden en versprek, 't welk hun nu alleen oover schoot, den Calvinischen t'ondergaan, op dat zy zich van de gewyde kerken onthouden, en in hunne preeke 't volk tot ooverleevering der geroofde goederen, tsamt naalaaten van wyder geweldt, vermaanen wilden. Tot antwoordt kreeghen zy, op den drieëntwintighsten 's aavonds, een geschrift, inhoudende verfoeying der bedreevene ongereeghelheit, aanbieding om die, met woorden en werken te weeren, mitsgaaders alle schattingen gewilligh te draaghen; ook bekentenis van verplichtheit in 't gewisse tot onderdaanigheit; doch verzoek om kerken te hebben, en om verschooning des aantastens van eenighe der zelve, tot naader orde toe; voorts beede dat men allen laster en verbittering tussen parthyen verboode: alzoo zy maar vryheit van geloove zochten, en die geenszins anderen te beneemen. Hier op braght men 't zoo verre, dat de Calvinischen te vreede waaren, de groote kerk, die van Sant Joris, Sant Michael, en Sant Jacob te myden. En, mits de Prins van Oranje twee Eedelmans aan hen zond, begeerende dat zy zich genoeghden met preeken in de nieuwe +stadt; zoo voeghden zy zich ook naa deezen zin zyner Doorluchtigheit. Maar de Majestraat, ziende voor zeer zorghlyk aan, dat de Calvinischen binnen der vesten zouden verzaamen, terwyl de Lutherschen in groote meenighte buiten liepen, ontbood den Prochiaan van 't Kiel, dat hy voortaan in Sant Joris kerk te preeken had. Midlertydt gebood men, op den drieëntwintighsten voorzeit alle gestoole goederen, binnen vierentwintigh uuren, te rechte te brengen, en van wyder geweldt af te laaten, op peene van de galghe, daatelyk geplant op de groote markt, die met waapenen +beset was. Want hoewel veel kostelykheits en kleenoodjes, op 't stadthuis, in de kloosters, en elders, vrywillighlyk weeder bestelt werd, een groot deel bleef'er achter. Ook maakte deeze afkundiging zoo luttel ontzighs, dat men noch naa dien middagh, met het stroopen der groote +kerke voortvoer. Des Koninx en der Vliesridderen waapens, die booven 't gestoelte in 't koor, rykelyk geschildert stonden, raakten aan stukken: 't zy dat ze, door een afgeworpen beeldt van Christ aan 't kruys, dat van +een' groote hooghte by geval daarop stortte, oft met opgezetten wille, zoo anderen melden, gebrooken werden. Daar is'er ook, die getuyght, hoe, dat van zyn' Majesteit alleen om verre gesmeeten werd, en d'andere onbeschaadight bleeven. Deeze weederwaardigheit, schynende nu zelfs de weirlyke regeering aan te ranzen, sneed eerst die van der wet; zulx de +verbolghentheit hun 't hart onder den riem stak. De Markgraaf, met eenighen der Majestraat, en een deel schutters, rukt derwaarts, grypt 'er tien oft twaalf by den hals, en doet de rest verstuiven. Toen moghten de Heeren van Antwerpen bezeffen, wat'er verzuimt was, aan zulk eenen ernst niet in 't eerst te gebruyken; en wat d'achtbaarheit der Ooverheit, als ze een rustigh gelaat toont, vermagh om 't graauw te doen zwichten, dat nocht zyn' eighe krachten kent, nochte weet wat'er vand'and're zyde achter schuilt; en zoo men 't geen' tydt geeft, om, door onderlingen ooverleg, tot zich zelf te koomen, alles vreest, wen 't begin te vreezen: gelyk

+1566.

+*Preekt 's naamiddaghs*.

+*De Calvinischen gaan in de nieuwe stadt; de Luitersche in Sant Joris kerk te preeke*.

+*De buit wordt ten deel afgestaan*.

+*Nieuw ontsteeken der muiterie*.

+*De waapenen des Koninx en der Vliesheeren worden geschendt*.

+*De wet trekt dat ter harte*.

+wy by veele exempelen zien, dat dikwyls een, dikwyls weenigh persoonen het heele gespan eener hollende boevenjaght gestuit hebben. Maar +'t had het nu al wegh, en de neering, zoo een krak, dat de koopluiden, voorneemlyk Spanjaarden en Italiaanen, ten deel in persoon, ten deel hunne middelen en allerhande waaren van daar vlughtten. Dit was een doodsteek voor den handel; daar anders te verwondren staat, dat zoo byster een' ongebondenheit afliep, zonder yemandt leeven oft bloedt te kosten. Ende werd dus schandelyk van een handtvol geraapte fielen, uitgestreeken +de perle en 't puik der Nederlandsche steeden, die, om haaren rykdoom, pracht, en heerlykheit van den op- tot den ondergang der zonne, vermaart was. Al 't geene t'achtervolghen, dat zich, van gelyke mishandeling, aan andre oorden heeft toegedraaghen, oft hoe ze elders geweezt zy, zoude om zyn' eenderleiheit en lengte, te zaadzaam en verdrietigh vallen. Dies, alleenlyk gezeit hebbende, dat in 't gewest van Limburgh de verandering +van Godsdienst zonder quetsing der kerken werd ingevoert, en Luxenburgh en Naamen nocht het een nocht het ander leeden; zal ik van de rest niet verhaalen, dan 't geen om 't belang der plaatzen oft andere omstandigheeden, gedenkwaardighst schynt. Tot Mechele, dan, onderwond zich 't geboefte den zelven gang te gaan, en aan der Minrebroederen klooster +te beginnen; maar vond zoo wakker een' teeghenweer, dat het den moedt liet zinken. Lier quam hun van zelf te gemoedt, en paaide ze met ontleedighen der kerken. De Regeerders van Amsterdam, kryghende de + buy in 't oogh, rieden daaruit te zetten het dierbaarst van den inboedel der kerken en kloosteren. De geestelykheit, dit goedt vindende, pakt alle kostelykheit wegh, laatende 't groofste ten toon staan, en haare dingen ten halve doende. Dit bewys van vreeze terghd' hier ook den lichten +hoop, zoo dat zy, t'zaamenrottende op den drieëntwintighsten van Oestmaandt, teeghens den aavondt, in d'oude kerke, bestonden de beelden ter aarde te vellen, d'altaaren uit te rooyen. Schout Pieter Pieterszoon, +een man met te groot een haat belast, ook te wanhebbelyk, om door achtbaarheit yet uit te rechten, en geneeghen tot scharpheit, komt, gevolght van veertigh bystanders, en slaat'er ten eerste op, met stokken en hellebaarden. 'T gespuis, alzoo verspreidt, ruimt de kerke: doch zich weeder verzaamelt hebbende, komt 'er op nieuw invallen, en maakt hem voeten. Maar midlertydt raakte de schuttery in 't geweer, die, derwaarts getooghen, de moeite met gevoeghlykheit sliste. Dan de wethouders, zich bewust van voorgange wreedtheit en jeeghenwoordighe zwakheit, ging zoo groot een anxt aan, dat den Burghermeesteren, by raadslot, yeder vyf of zes hellebardiers toe, en goedt gevonden werd, der gemeente, wyder dan zelfs haar eisch gedroegh, met de volghende voorwaarden te gemoete +te koomen. *Dat men alle beelden zouw aan de zyde schikken; de kerken geslooten houden tot naader orde der Landtvooghdesse en Ridderen van den Vlieze. De preeke moghte buiten der stadt vrylyk gedaan worden, en by onweeder, in de kerke der zieken aldaar. Den burgheren werd veroorloft in krankheit zich van zulke persoonen te doen berichten, als hun gewisse meê beholpen was. De zielzorghers, oover straat gaande met het misbroodt, hadden geen schel te roeren. Kerkschendery ging aan 't lyf, zoo verre, als die van 't gerechte goedt vonden. Ter bescheidenheit van de zelve Heeren stond het straffen van woorden oft werken, strekkende tot stooking van haat, oft verwydering der harten. In oproer, moghte zich yeder waapenen, maar niet buiten de stoep zyner woonsteede treeden: doch, by zwaarigheit van vuur, te brande loopen, daar hy bescheiden was. Voorts zoud elke gebuurte eenen hopman hebben, en dien gehoorzaam zyn*. Zynde dit aldus bevestight op den, zessentwintighsten der maandt; werd, dat

+1566.

+*Vlucht des koopmans*.

+*In Limburgh gaat de verandering van Godsdienst met gemak toe*.

+*In Luxenburgh en Naamen valt'er geen*.

+*D'ooverdaadt tot Mechelen gestuit*,

+*Lier ontleedight van zelfs de kerke*.

+*Amsterdam is op zyn hoede*.

+*'T plonderen aldaar begonnen, en geschorst*.

+*Verdragh tußsen de Majestraat en de gemeente*.

+pas, het vorder stormen geweert. 'T welk nochtans geen quytschelding, +maar borghen voor eenighe daaghen, geweest is. In den Haaghe werden twee luiden, met naamen Adriaan Mennink en Dirk Joosten, gevonden van zoo reukeloos een' onvertzaaghtheit, dat zy den Raadshooftman Suis, en anderen van 't hof, quaamen arbeidsvolk afvorderen, om de beelden wegh te neemen. Gevraaght naa hunnen last; antwoordde d'een met een stoute leughen, dat ze daar was; en sloegh op zynen boezem. De Heeren, oft uit verbaastheit, oft denkende dat zy zeggen wilden, dat hun hart en oovermoedt volmaght strekte, doen zonder vorder onderzoek, +hunnen wil. Met welke gedweegheit, als geoordeelt uit vreeze te spruiten, niet zoo veel gewonnen werd, oft men dwong verscheide persoonen, eenighe beelden by tyds gehuist en versteeken, ter vernielinge, oover te leeveren. Tot Dordrecht, werd' door den Burghermeester en +anderen, met oovergroote moeiten, alle handdaadigheit belet: ter Goude +insgelyx, meest door de goede voorzorgh van den Slotvooghdt, des voorzeiden Burghermeesters zoon: de naamen der welke my niet voorgekoomen zyn. Maar eene kerk in 't eylandt van Walchere niet, die in haar geheel bleef. Ende werd, boovendien, de Majestraat van Middelburgh geparst eenentwintigh gevangenen te slaaken, die om 't geloof +gezet waaren. Zynde de maare der ongestrafte moedwille van Antwerpen, tot Uitrecht gekoomen; en daaraan gehangen (als 't gaat) dat achtduizent mannen door 't Landt liepen, om oover al 't zelfste te pleeghen; maakte zy d'Onroomschen zoo stout, dat zy, naa 't voorspel van een' gestaakte plondering in Sante Geertruids kerke, der wet twee kerken afeischten. Naa 't vergaadren der Vroedschap hierop, als een der zelve voorwendde, dat zy zich, mits het afweezen van eenighe +leeden, t'onsterk vonden, om besluit te maaken, dreef hem een der Calvinische gemaghtighden toe, *Eet ham met mostart, zoo wort ghy sterk*. Welke onbeschoftheit, ik, met haare eighene woorden, en teffens wat schik van gezelschap dit zyn moest, wel heb willen afmaalen. Ook werd ze van deezen quant, naamaals met den halze geboet. Het hof, de Majestraat, en eenighe Eedelen hieroover geroepen (waaronder eenighen der bondtverwanten, naamelyk Johan van Renes Heer van Wulp, Steeven van Zuylen, en Willem van Zuylen van Nieveldt, seedert Slotvooghdt oft Drost van Muyde, en Heer van Heeraardsberghe, waaren) verlooren 't verstandt met den moedt niet; maar oordeelende, dat de tydt niet veel erghers geeven kon, zochten den handel te spinnen, en eischten acht daaghen uitstels, om daarentussen 't goeddunken der Landtvooghdesse, en des Prinsen van Oranje te mooghen weeten. Deeze voorslagh, schynende den gemaghtighden te smaaken, werd hunne gemeente vertoont; die daarin bewillighde, op voorwaarde, dat men der geestelykheit, het schelden op d'Onroomschen, samt den Minre-en Preekebroederen, allen dienst midlerwyl verbieden zoude. Maar langer niet hield dit verdragh, dan tot het scheiden van den Raadt. Want het volk, staande in waapenen en grooten getaale op het kerkhof van Sante Marie, was te verre verrukt door zyn' toghtigheit, om zich met beloften te laaten binden. Zy bersten uit; en (hoewel men zich te vooren gehouden had, als niet willende, dan d'afgryzelykheit der beelden uit het gezicht doen, zonder aan kleenoodjen te +raaken) vallen in de Buurkerke, in die van Sant Jacob, van de Minreen Preekebroeders, en berooven alles, met beestelyke ongeschiktheit. De Majestraat, te zwak om hun 't hooft te bieden, deed hier meer niet toe, dan het stadthuys teeghens den volghenden nacht, met wacht van de getrouwsten der gilden bezetten. Des anderen daaghs, zessen-

+1566.

+*Oovergeeve stoutheit in den Haaghe gepleeght*.

+*Dordrecht voorkomt de zwaarigheit*.

+*Goude desgelyx*.

+*Alle kerken van Walcheren beschaadight*.

+*De wet van Middelburgh ontslaakt, uit dwang, de gevangenen om 't geloof*.

+*Maghtighe moeite tot Uitrecht*.

+*Beeldtstorming en roof aldaar*.

twintighsten [+]van Oestmaandt trad men in nieuwe handeling, en braght endtlyk vier etmaal stilstands te weeghe. Niettemin, in de kerken van Sant Niclaas en Sant Geertruidt rees noch moeite; die door de tussenkoomst [+]van eenighen der Wethouderen gestilt werd. Maar men moest den Calvinischen op den zeeventwintighsten, verscheiden punten, zoo t'hunner verzeekertheit, als andere, neevens Sant Jacobs kerk inruimen, met belofte van noch eene, zoo deez' hun te kleen viel. [+]Vrieslandt werd wat traaghlyker in zyn ruste gesteurt: misschien om dat d'Onroomschen, bestaande aldaar veel uit Mennoniten, weerlooze luiden, hunne krachten te luttel vertrouwden; oft dat de brandt der verbolgenheit, by mangel van stoffe, zoo hoogh niet gesteeghen was. Zeeker geen ander gewest, daar 't stuk van 't geloof, met meerder gevoeghlykheit [+]gehandelt, en min onnoozel bloeds vergooten is. Welk lof des Graaven van Aarenbergh, stadthouders, oover die groote heerlykye, my niet te verzwyghen staat; die met zonderlinge konst, voorzight, en bescheidenheit, de strengheit der Plakkaaten, de wreedtheit [+]der geestelyken, en 't ongeduldt der vervolghden, heeft weeten te maatighen. Die van Leeuwaarde, niettemin, worpen, op den zesten van Herfstmaandt, alle beelden, altaaren, sieraaden, uit de drie Prochykerken. Doch 't werd hun toegelaaten by den voorzittenden Burghermeester Thierryk Walles, en 't meestedeel van den Raadt, zommighen van den welken ook zelf, met de gewaapende burgherye, de leeraars der Calvinisschen, op stoel braghten. Aarenbergh, des verwittight, maakte zich derwaarts; eischte nochtans meer niet, dan het stellen van de kerken en kerkendienst in hun voorighe weezen, samt het uitzetten der Preedikanten. En als men hem antwoordde, dat het, mits de meenighte der Onroomschen niet doenlyk was, genoeghd' hy zich, aan 't Slot met volk en voorraadt te verzorghen, teeghens de dreighementen der oproerighen, die zich verluiden lieten, dat hun geen middel [+]ontbrak, om dat te bemaghtighen. Alalleens voeren veele andere plaatsen van Vrieslandt. Groninge, daar men nooit mensch, om 't geloof had zien dooden, was van de laatste, die 't ongemak ooverquam. Maar de voorgang van Leeuwaarde en andere verrukte d'Onroomschen aldaar; niet wyder nochtans, dan dat zy de Minrebroederskerk innaamen, slechtende de beelden en altaaren, met gemoede, by verlof der Majestraat, die hun stads arbeidsvolk bestelde, om de vloer van puin [+]en belemmering, tot gaalykheit der preeke, te klaaren. 'T welk eevenwel eenighen der werkluiden, in den jaare achtentsestigh het leeven koste. In de Ommelanden werd de boer door den adel opgehitst, en meenighe kerk geplondert teeghens dank en wil der Ooverheeden, die oordeelden dat wel billyk geweest waar, ten aanzien der vryheit van gewisse [+]daar genooten, de geestelyken van deezen ooverlast te verschoonen. Ontrent Doornik, dat in de zelve zwaarigheit stak, liep een groot getal diergelyke deughnieten twee kloosters af, in meening om voorts te vaaren. Maar Robbert van Longueval, Heer van la Tour, en de [+]Baljuw van Auchem met een' hoop huisluiden, trokken hun teeghens, sloeghen'er vierhondert en verstrooiden de rest. 'T landt aldus op de hol, en hoe langer hoe leyder maaren te hoove koomende, maakten 't der Hartoghinne zoo bang, dat zy al op den eenentwintighsten van Oestmaandt en de versche kreet van de beroerte t'Antwerpen zich niet anders wist toe te leggen, dan dat men binnen Brussel gelyken moedwil [+] aan, jaa wellicht haar zelve in verzeekering stellen zoude. De Hartogh van Aarschot, dat pas, uit Heenegouw keerende, deed, onder weegh, een' beedevaart, aan Sante Marie van Hal, en daar al zyn

[+]1566.

[+]*'T preeken der Calvinischen in de kerken veroorloft.*

[+]*In Vrieslandt gaat het zoo schielyk niet aan.*

[+]*Bescheidenheit des Graaven van Arenbergh.*

[+]*De Calvinische Leeraars worden tot Leeuwaarde op stoel gebraght.*

[+]*Tot Groninge wordende beelden weghgedaan, by verlof der wethouderen.*

[+]*Groote kerk plondering in de Ommelanden.*

[+]*Gelyke moeyte te Doorniken in dat gewest.*

[+]*Daar worden vierhondert kerkschenders geslaaghen.*

[+]*Verbaastheit der Landtvooghdeße.*

+dienaars Lievrouwebeeldekens op hun hoeden hechten. 'T zy in spyt van de beeldtstormers; oft uit ydelheit, om quansuis Philips van Macedoonie te gelyken, die zyn soldaaten, gekranst met Laurenlof, dat Apollo toegewydt was, teegens de beroovers zyner kerk' aanvoerde, en den slagh +aan 't gewisse begon, dien hy met hunne neêrlaagh eindighde. Tot Brussel gekoomen, stak hy niettemin der Landtvooghdesse in 't hooft, *dat het geen' wysheit waar, de bulderende buy buyten's daks te verwachten, en beeter in een' trouw' en sterke stadt te gaan schuylen, tot dat de heetste raazerny zich zelf afgejaaght hadde. Dat Berghen in Heenegouw wel bevest, yverigh Roomsch, en een' achter deur van den Lande was, om, oft de nood neepe, haaren persoone oopen te staan, eer het gespuis zich daar aan verreukeloosde, en door zoo onverzoenlyk een' hoon in d' uiterste weederspannigheit verhardde*. Dit vertoogh daalde zoo diep ter versleeghene borst in, dat zy (daarneevens oover gewooghen d'ongewilligheit van 't meeste deel der heeren, om eenighen dienst te doen, zonder van de vergaadering der Algemeine Staaten verzeekert te zyn) dien aavondt besloot, voor dagh van Brussel op te breeken, en zich, binnen Berghen, +te begeeven. Vrouwen, staatdochters, hofjonkers, trauwanten, paarden, pakkaadje, met allen omslagh en sleep waaren reedt, om op reize te steeken. Wel spaade in der nacht ontbood zy, by zich, de Ridders van der Orde, ende den Raadt van Staate, en verklaard' hun haaren toeleg. De Heeren vreemt ophoorende van dus een' vrouwenraadt, +houden haar voor, *dat dit waar de kansse verloopen, den boozen moedt geeven, de goeden vertwyfelt maaken. Dat de noodt minder was, dan menz' haar in prentte; en zoo ze grooter bleek, wilden zy eer het leeven, dan haar in last, laaten*. Ter zelve stonde, quaamen ook die van der wet, haar ernstelyk, ootmoedelyk, en met veele reedenen bidden, dat zy hen immers in zulk een' geleeghenheit niet begaave. Met +een vernamp ze, hoe de poorten met burgherwacht bezet waaren, om haar vertrek te beletten. Ende zeidt men, dat dit door Viglius zelf aldus besteeken was. Zy hield dan van haar voorneemen af, niet zoo zeer ooversprooken, als om dat zy zich benoodight, en genoeghzaam +gevanghen vond: gelyk zy 't ook den Koning schreef, met zwaare beschulding van Oranje, Egmondt, Hoorn, en Hooghstraate. Bevorderende wyders, 't geen voorshands veilighst was, beval zy den Graave van Mansveldt het bewindt der stadt; de leeden der welke den tweeëntwintighsten, op 't Raadthuis geroepen, hem 't weeren der preeke en kerkschenderye aldaar, beloofden, samt alle gehoorzaamheit ten uitersten +aadem toe. Voorts werd, door de gemaghtighden der bondtgenooten, de grondt der Onroomschen gepeilt, die eendraghtelyk verklaarden, niet van zulx in den zin te hebben. Haar' Hoogheit, wat verquikt door deeze tydingen, kreegh, op den aavondt een nieuwen torn aan 't hart, mits zy verkundtschapt werd, dat men voor had, dien nacht, alle kerken, en zelfs de kappel van 't hof te plonderen, den opperraadsman, den heer van Barlemont, den Graaf van Aarenbergh, om te brenghen, en dien van Egmondt gevangen te neemen. Dit +joegh het vrouwelyk gemoedt, noch niet bedaart van voorighe ontsteltenis, zulk een' anxt aan, dat zy daatelyk om de heeren zond, en hun 't zelve voorhoudende, zich tot meermaalen beklaaghde, van hunnen raadt geloof gegeeven te hebben, met maaning om hunne beloften; en uit der stadt gevoert te zyn. Booven al had zy 't op den Graaf van Hoorn +gelaaden, en dreef hem toe, *dat zy hem deezen kommer wyten moght, 't en waar hy middel schafte, om daar uit te raaken, volghends de verzeekering haar gedaan*. De Graaf zeide, *dat hy zyn woordt stond, gereedt om*

+1566.

+*Aarschot raadt der Hartoghinne Brußel te verlaaten*.

+*Diesrust zy zich ter vlucht toe*.

+*De Heeren styvenhaar*.

+*De burghery weyghert haar uit te laaten*.

+*Zy schryft aan den Koning en beschuldoght de heeren*.

+*Mansveldt ooverste van Brussel gamaakt*.

+*Nieuwe anxt der Hartoghinne*.

+*Zy begraauwt den Graaf van Hoorn*.

+de Kouwenberghsche poort te gaan verkrachten: maar dat het zonder zorghe +was, en de geenen, die haar het teeghendeel in 't hooft hingen, kleenen dank verdienen. Dat het dien van Brussel, aan moedt en maght gebrak, om zulx, onder de ooghen van zoo veel treflyke heeren, aan te rechten, als 'er op dat pas binnen waaren. Viglius zelf scherpte haar in, *wat het gold*, *+den stoel der Heerschappye te ruimen, hoe schoon een spel dit den quaadtwillighen gegeeven waar, die den misslagh niet doen zouden, van dien onbezet te laaten, maar ziende d'achtbaarheit der regeeringe aan 't zyghen, haar voort op de knie helpen. Hoe luttel haar ook passen zoude, de Raaden en bewind sluiden, die de Koning haar had bygevoeght, van den glans haarder jeeghenwoordigheit t'ontblooten, en 't werk, haar vertrouwt, op het drokste te laaten steeken. Dat 'er niet te vreezen viel, daar zy zulk een' dienstwilligheit in al de heeren speurde*. Alzoo wat bezaadight zynde, +zagh zy 't aan, tot 's andrendaaghs. Zy had, in tyds, den Koning, van de byeenkoomste tot Sant Truje, samt het voorhebben der verknochte Eedelen, verwittight; en hem geraaden 't vergaaderen der Algemeine Staaten toe te staan; niet dat het in zich zelven dienstigh was, maar om argher te verhoeden. Zeeker, niet alleen de gemeente, maar de treflyksten +in geleertheit, rykdoom, en yver tot de Roomsche kerk, onder de regeerders der steeden en onder de Raadsluiden des Koninx, waaren van gevoelen, dat men de zaaken, door geenen anderen wegh, ontwarren zouw. Zelf de Raadt van staate hield dit voor de eenighe uitkoomst; en de leeden des zelven hadden, by bezondere brieven, den Koning aangedient, hoe zy 't verstonden; eenighe uit eighe beweeghenis ten aanzien der drukkende zwaarigheit, andere ter gewaapende beede van de geenen, die hun daarom ten ooren liepen. Philips, naauw wikkende, welke deezer kundschappen uit bekommering met den staat, welke weederom uit zonderlinge zucht of toelegh scheenen te koomen, teekende 't onderscheydt op in zyn hart: en achtende 't meestedeel der Staaten tot verandering van Godsdienst geneeghen, samt dat het niet te weeten was, wat +knak zyn' Hoogheit kryghen moghte, door een' vergaadering, om de welke zoo zeer van de verdechtighde heeren, gearbeidt werd, antwoordde, *dat hem 't verzaamen der Staaten, zonder zich daar jeeghenwoordigh te vinden, geenszins raadzaam docht; en verbood het uitdrukkelyk. Maar dat hy, om zich allenskens teeghens de weederhoorighen te waapenen*, *+verstond, drieduizent ruiters, met tienduizent knechten, onder de hopluiden, die hy haar noemen zoude in waartgelt aan te neemen; de welke zy daatlyk lichten moghte, zoo 't noodt deede; zoo niet, hen, in allen gevalle, twee maanden doen opwachten*. De penningen tot, betaaling van deeze en de Duitsche jaargeldttrekkers, zond hy oover, met schryven aan de Vorsten van dat gewest, om hun, noopende 't bespreeken deezer troepen, reede en voldoening te geeven. *By jonger brieven, zeide hy, vastelyk te vertrouwen, dat het zien van zyn besluit, op de drie punten, van Inquisitie, maatighing der Plakkaaten, en vergiffenis, de gemeente, eedtgenooten en heeren grootelyx vernoeghen, en volkoomelyk tot hunnen plicht vlyen zoude: waar door lichtelyk alles weeder op zyn stel, en in rust raaken moghte. Den Bondtverwanten de begeerde verzeekering te doen, dat kon, nocht hem, nocht haar Hoogheit, nocht de Ridders van den Vlieze, betaamen. Doch, in steede van dien, moght zy zich van de vergiffenis +dienen, in deel oft geheel, zulx als haar best dochte. Voor 't daghvaarden der Staaten, moest men zich in alle maniere wachten*. Maar de Landtvooghdes, ziende uit Spanje allen raadt naa de daadt koomen, de zaaken van standt verandert, en 't quaadt steedts inkerven, besloot te duiken, eer zy den uitersten slagh op den hals kreeghe. Dies gaat ze te

+1566.

+Die verantwoordt zich, en geeft haar moedt.

+Zoo doet ook Viglius: en scherpt haar de zwaarigheeden van 't vertrek in.

+Elk wenscht om 't vergaaderen der algemeine Staaten.

+De Hartoghin en etlyke anderen schryven daar af aan den Koning.

+Die antwoordt haar dat het in zyn af zyn niet diende.

+Hy denkt waartgelders in Duitslandt aan te neemen: en schryft aan de Vorsten aldaar om hun des reede te geeven.

+De Landtvooghdes denkt te duyken, en gaat daar op te raade.

+raade zitten, en geeft te ooverleggen, *hoe men best uitvoeren moght' het besluit zyner Majesteit, op de voorschreeve drie punten, 't welk van te voore in den Raadt geleezen was. Wat den Bondtverwanten, op hunnen laatsten eysch te antwoorden stonde, om hen gerust te stellen, en 't hart tot 's Koninx dienst te doen keeren. Voorts wat middel, om de ketteryen en arghernissen te vellen en onder te houden*. Hierop werd aangaande de drie punten, gezeidt, *dat zyne Majesteit met het afschaffen der Inquisitie, volgends het goeddunken der heeren, den eedtghenooten al en aallyk voldaan had. 'T verlof om een' verzoeting der Plakkaaten t' ontwerpen, scheen wel stilzwyghends d'ouwde te dooden; maar d'Eedelen eyschten meer, te weeten, dat men der nieuwe, by oover en toestandt der Staaten, zoude maaken. Ook was het nu een ander, en geen tydt, om met zoo een maatighing te mooghen bestaan. Teeghens de gemeene vergiffenis viel geen spreeken: jaa, gemerkt de Bondtverwanten zich stieten aan dit woordt, als smaakende naa verwyt van misdaadt, waaraf zy zich zuiver waanden, en derhalven verzochten, onder den naam van verzeekering gevrydt te worden, was zelfs geraaden, hun daar in te believen. Des had men te bedingen, dat zy zich voortaan goede vassaalen moesten bewyzen, en trachten het volk te stillen, op verklaaring dat d'Inquisitie weghgenoomen, en nieuwe Plakkaaten zouden geraamt worden, en zyn Majesteit misschien toestaan, dat zulx geschiedde by goeddunken der Algemeine Staaten*. Ook verstonden eendraghtelyk al de leeden van den Raadt, dat de zelve beschreeven dienden, niet alleen om de Eedelen te vreede te stellen, maar ook de gemeente, besmet meer dan ten halve, met ketterye, en hierom roepende. Zommighen oordeelden, dat men dit zonder uitstel doen moest, om meerder arghernis en oproer te weeren. Ende noopende 't geen des althans in zwank ging, verklaarden Oranje, Egmondt Hoorn en Hooghstraate, *dat het volk, op de been getooghen ten getaale van tweehondertduizent, niet t'ontwaapenen was, zonder verzeekering van veiligh ter preeke te mooghen verzaamen, op de been plaatsen daar zulx jeeghenwoordelyk gepleeght werd; mits dat het zich van arghernis en ongebondenheit te speinen hadde. Dat ook anderszins de Eedelen niet gepaait zouden zyn, nochte de benden van ordening zich laaten gebruiken; die, teeghens de bondtgenooten hunne spitsbroeders, en tot voorstandt der Plakkaaten, weigherden te dienen*. De +Hartoghin (alles gehoort) bleef daar by, dat zy 't vergaaderen der Staaten niet oover zich zouw darren neemen, teeghens zoo klaar een verbodt des Koninx: dien zy niettemin schreef, dat het daar toe koomen moest, oft alles verlooren loopen. Maar den heeren, die met de +bondtgenooten handelden, stond zy toe, *'t verdragh te voltrekken, en hun te mooghen belooven, dat men, mits de punten van 't zelve naagekoomen wierden, 't volk de waapenen needer leydde, zich van arghernis en ongereeghel theit onthielde, en de Roomschen, in hunnen Godsdienst en kerken, als van ouwds, ongequelt liete, teeghens niemandt, ter zaake van de preeke, ter plaatze daar ze jeeghenwoordelyk ingevoert was, eenighe kraft oft daatlykheit pleeghen zoude, ter tydt toe, dat zyne Majesteit, by goeddunken der algemeine Staaten, anders verordent hadde*. De Pausgezinden melden, dat zy, niet dan naa lange reeden, weederreeden, en uitvluchten, met de traan in 't oogh; en onder verklaaring van het te doen, teeghens haaren wil, uit dwang, en als gevangen zynde, zich hiertoe verspreeken liet. Maar 't schrift daaraf gemaakt, luidde in der daadt, *dat haar Hoogheit des te vreede was; doch ten opzien van 't geweldt en d'onvermydelyke noodt, die alstoen d'ooverhandt hadden*. Dit aldus verleeden zynde op den drieëntwin-

+1566.

+*Besluit der Landtvooghdesse*.

+*De Preeke te gedooghen, daar zy, op dat pas, was ingevoert*.

tighsten +van Oestmaandt; werd voort zoo verre gearbeidt, dat zy, duidelyk verklaarende maght daar toe van den Koning te hebben, des anderen daaghs endtlyk ooverquam met de gemaghtighden van den aadel. Deeze waaren Luidewyk Graaf van Nassau; Eustaas van Fienes, Heer van Esquerdes; Karel van Revel, Heer van Andriguies; Bernardt van Merode, Heer van Rumen; Karel van der Noodt, Heer van Risoor; Joris van Montigny, Heer van Noyelles; Marten van Serklaas, Heer van Tilly; Philips van der Meere, Heer van Starbeeke; Philips van Morbais, Heer van Louverval; Jan van Montigny, Heer van Villers; Karel van Lievin, Heer van Famars; Fransois van Haasten; Jan le Sauvage, Heer van Escaubeeke. De punten braghten meê, *dat de Koning*, +*inziende 't geen hem door de Landtvooghdes vertoont was, samt het goeddunken der Heeren, Ridderen van der Orde, Raadt van Staate, en den Heimelyken, aannam het Landt t'ontslaan van d'Inquisitie. Op't stuk van den Godsdienst, had men een nieuw Plakkaat te maaken; doch de Koning noch niet beslooten, of'er de Staaten oover te roepen stonden; maar zy Landtvooghdes alle vlyt gedaan en wyders te doen, om zyne Majesteit daartoe te bewillighen. Haar Hoogheit, als tot den zin der welke de Koning zich gedroegh belangende de manier om de Eedelen te verzeekeren, verklaarde, dat hy naa zyne gewoonlyke goedertierenheit, om alle mistrouwen en verbittering wegh te neemen, toestond, en zy te vreede was, hun daar af brieven te verleenen, in der forme, waarmeede zy zich best bewaart meenden; voor zoo veel als de voorleede zaaken betrof, en behoudends dat zy zich voortaan getrouwe vassaalen beweezen. De zelve haare Hoogheit, nu ten volle vernoeght, wilde niet verwerpen hunnen dienst, den Koning en haar meermaals aangebooden, om 't Landt tot rust en eendraght te brengen, en zich van hunne schuldighe trouw en aangebooren onderdaanigheit te quyten. Derhalven zouden zy belooven niets te bestaan teeghens zyne Majesteit, haare Staaten, oft onderzaaten; maar der zelve met alle maght de handt te bieden, en hun uiterste best te doen, om de beroerten te stillen, 't beschaadighen van kerken, kloosteren, Godshuisen, te weeren, samt alle geestelyken, amptluiden van gerechte, en andere onderdaanen des Koninx, van ooverlast te vryen. Ter goede trouwe hadden zy te bevorderen daadtlyken afstandt van de waapenen, waar door zoo veel onheils toegekoomen, en meer beschooren was. De preeke zouden zy, zoo veel als immers doenlyk viel, ter plaatsen daar ze niet begonnen was, beletten; en op d'andere, het draaghen van geweer, aanrechten van arghernis en oopenbaare ongereeghel theit. Ende werden zy gehouden zyner Majesteit, teeghens den uitheemschen vyandt en haare weederhoorighen, ten dienste te staan, volghens hunnen eedt. Ten laatste, moesten zy alles, wat zy vermoghten by de geenen, die althans, om 't geloof, oft anderszins, t'onvreede waaren, aanwenden, om te weeghe te brenghen dat de zelve zich onderworpen aan 't geen de Koning, by toestemming der Algemeine Staaten, besluiten zouw*. Hierop deeden der Eedelen gemaghtighden, zich sterkmaakende voor hunne metverwanten, den vyventwintighsten der zelve maandt, afstandt van hun verbondt, voor zoo lang als de verzeekering zoude volstandigh blyven; en eedt, +aan handen van de Prinsen van Oranje en Gavere, den Graave van Hoorn, den Heere van Hachicourt, en Raadsheere Assonville, die tot deeze handeling gebeezight waaren. Ten zelven daaghe, werden schriftelyke bevestingen van dit verdragh, ter wederzyden oovergegeeven; en aan de Eedelen letteren van verzeekering, die zich daar toegedroeghen; met beloften, en bevel aan alle Amptluiden des Konings; dat men hun, ter zaake van 't verbondt en ingeleevert verzoekschrift, ten eeuwighen

+1566.

+*Verdragh met de verplichte Eedelen, gemaakt*.

+*'T verdragh wordt bezwooren*.

+daaghen, niets te wyten, nocht te laste te leggen had. Haar Hoogheit +by brieven van den zessentwintighsten, zond aan de Raaden der gewesten, en Regeerders der steeden, dubbelt van dit verdragh, en bevestighd' het wel uitdrukkelyk: *Doch voeghde daar by, hoe de meening zyner Majesteit was, het oprecht Roomsch geloof te doen onderhouden, en eerlang, herwaarts oover te koomen. Waarentussen zy zich hadden te verkloeken, tot weering van allen oproer en ontsteltenis*. Daarnaa werden seekere keuren, teeghens het draaghen der waapenen en de kerkroovers, +gemaakt, houdende, onder ander, dat eenen yeghelyke vry stond' hen doodt te slaan; en voorts beslooten de Duytsche waartgelders t'huis te doen blyven: gemerkt men (de Eedelen nu gestilt zynde) genoegh had aan 't Inlandsch krysvolk, reeds gelicht oft noch te lichten, om 't zelve te gebruiken, daar't meest van noode zouw blyken. Deeze oovergift van den drieëntwintighsten, als pleghtelyk by de Landtvooghdesse gedaan, samt het verdragh, den vyventwintighsten, daarop gevolght, worden, als qualyk van de Spaansche zyde naagekoomen, by zommighen gehouden voor den toetsteen van de rechtvaardigheit der waapenen, seedert +teeghens den Koning gevelt. De maare van't geen door de bondtgenooten te weeghe gebracht, en verworven was, werd van de Onroomschen, met uitgelaate blydschap, ontfangen, als oft zy hunne noodt verwonnen, de vryheit van gewisse standt gegreepen, en de waarheit in't endt, het veldt behouden hadde. De Eedelen tooghen t'huis, de Landtvooghden elk naa 't zyne, oft daar de Hartoghin hen goedt vond heene te schikken, om voort de gezwolle gemoeden, en alle bobbelen van oproer te slechten. Naa't schryven der Roomschen, zoude de Landtvooghdes d'eerste geweest zyn in 't kreuken van 't verdragh. Want Nicolaus Burgundus +getuight, dat, als die van Brussel hunnen meedeburgheren beletten, naa Vilvoorde, ter preeke te gaan, Graaf Luidewyk van Nassauw haar vrymoedelyk afvraaghde, *oft deeze onvryer, dan anderen waaren? zy moest haar' trouw betrachten, oft weeten, dat de bondgenoot van zyner zyde onverplicht was*. Dat zy daarop antwoordde, *haar woordt niet te willen verachteren, nochte 't preeken op die plaats verhinderen, zoo men 't daar voorheen gepleeght had*. Maar dat zy, onder de handt, de wethouders verwekte, om de gilden te vergaaderen; daar, by keure, verbooden werd, buiten der stadt, t'Onroomschen Godsdienst te gaan: en die 't zich daar binnen vervorderde, zouw 't met de galghe boeten. +De Prins van Oranje tot Antwerpen keerende, was den wethouderen zoo welkoom, dat zy hem een' lyfwacht van tsestigh hellebaardiers bekostighden; en alstoen moedt geschept hebbende, ten derden daaghe daarnaa, drie van de gevange beeldtstormers met de galghe, de rest met ballingschap oft anders straften. Om nu de oover hoop leggende leeden t'ontmengelen, en de stadt op haar stel te brengen, vond zyn' Doorluchtigheit geraaden, met die van 't Calvinisch en Luitersch gevoelen +een verdragh aan te gaan, waarby bedongen werd, *dat de Roomschen in 't hunne ongemoeit zouden blyven; d'andere eyghe kerken mooghen stichten, op zeekere plaatsen, hun binnen der stadt aan te wyzen, om te preeken, en hunnen Godsdienst te oeffenen, zonder ander geweer, dan dag en rappier te draaghen. Dies moesten de Predikanten slechts twee t' elker plaatse, en inboorlingen van 't Landt, oft ten minste poorters eenigher goede steden zyn; ook eedt van getrouwheit doen; en hunne gemeenten, in 't weirlyk, zich gehoorzaam stellen aan de Majestraat: waar uit de Prins eenighen te maghtighen had, om op hunne verkiezingen van Leeraars en Ouderlingen, samt op andere kerkelyke vergaaderingen, te verschynen, en kennis te neemen, van 't geene, dat'er omginge*.

+1566.

+*'T welk de Hartoghin, by brieven in alle gewesten, gezonden, bevestight*.

+*Plakkaat teeghens waapendraaghers, en kerkschenders*.

+*Blydschap der Onroomschen oover't verding*.

+*Dat wordt tot Brussel gekreukt*.

+*De Prins komt weeder t' Antwerpen*.

+*Verding t' Antwerpen met d'Onroomschen gemaakt*.

+*Het schelden, smaalen en mishandelen werd ter weederzyde verbooden; en elk, zonder aanzien van gezintheit, in schut van den Prinse en de wethouders genoomen. Doch alles tot naader orde, by den Konink en 's Lands Staaten te raamen: waar aan men zich onderwerpen zoude, oft bequaamen tydt hebben, om met zyn goederen op te breeken en 't Landt te ruimen: Ende niemandt der geenen, die, van weeghe der Onroomschen, dit verding bevestighden, zoude daar oover emmermeer +te lyden hebben*. Voorts deed men afkundighen het ophouden der Inquisitie voor altoos, en dat van de Plakkaaten, tot naader orde toe, als vooren; insgelyx het verbodt van elkanderen, om geloofszaaken, te quellen. Ende, gemerkt de gemeene rust niet te handthaaven was, zonder de ooverheit met waapenen te sterken, zoo werden tot stads kosten, uit de burghery, acht vendels, elk van tweehondert koppen, +opgerecht, onder eedt van nochte de vryheeden der poorteren, nochte de besloote punten te quetsen. Niet dan een' gulde ter maandt werd yder van deeze toegeleidt; en vyftigh hunnen hopluiden, die meest al jonge Eedelmannen der stadt, en ongeoeffent in kryshandel, doch +met ervaare bevelhebbers gestut waaren. Toen ontbood zyne Doorluchtigheit alle taalen van koopluyden by zich; hield' hun voor, hoe en waartoe alles bestelt waare, met aanbieden van haaren dienst, daar +zy dien wyders noodigh zaaghen. Waar op elk verklaarde, 't rechte middel getroffen te zyn, om hen van zorghe t'ontslaan, en hunne dienaars en koopmanschappen weeder derwaarts te doen keeren. De Prins, daarnaa, schreef der Hartoghinne, hoe hy zich gequeeten, en den Roomschen Godsdienst, in alle kerken en kloosteren, in den ouwden staat, gebracht had. Maar haar' Hoogheit, achtende al 't ander, naa de geleeghenheit des tyds, niet buiten oorbaar, kon heffen nocht tillen, dat hy niet alleen 't preeken, maar ook het offenen van den Onroomschen Godsdienst, binnen de vesten, had toegelaaten; en begeerde, dat men het eene slechts buiten, het ander gantschelyk niet zouw gedooghen. De Prins antwoordde, *dat de oeffening van Doop en Aavondtmaal, neevens +de preeke, voor en naa't verdragh met den aadel, in stadt geschiedt was, en hy, niet alleenlyk niet booven zynen last gegaan, maar noch al de stoffe des zelven niet verbeezight had, en verscheide punten, tot voordeel van 't Roomsch geloof, uitgewonnen. En, naadien hy haare Hoogheit zoo quaalyk voldeed, bad haar, yemandt derwaarts te schikken, daar zy beeter af gedient moghte zyn:* 'T bleef'er nochtans by; en vielen de Nederduitschen en Waalen daatlyk aan 't timmeren van een kerk voor yeder +taale. Niet meer danx, dan hier de Prins, beging de Graaf van Hoorn tot Doornik. Het stond wonderlyken wildt in die stadt, en 't platte landt rondom. D'Onroomschen hadden 't vast al berooft, wat'er was van geestelyke plaatsen; de prochykerk tot de preeke gebeezight; zes duizent mannen in 't geweer; en den Heer van Morbais, hunnen ooverste by afweezen des Heeren van Montigny, in zulk een benaauwtheit, dat hy der Hartoghinne schreef het Slot niet booven vierentwintigh uuren te kunnen houden. De Graaf eevenwel, zich begeevende, niet zonder +lyfsgevaar, midden onder de waapenen, kreegh het, met d'uiterste moeite, zoo wyd, dat ze die neederleiden, de gewijde plaatsen afstonden, en entlyk bewillighden, buiten ter preeke te gaan, in kerken aldaar te bouwen. 'T welk al niet baaten moght, oft men lasterde zyn bedryf, en maakte hem zoo onlustigh, dat hy, kkaghende by brieven daar oover aan den Koning, voornam zich te vertrekken op zyn huis te Waardt, om liever zyn rust te houden, dan yder, slaafscher wyze, en niemandt te pas te dienen. 'T verdragh, door hem, met d'Onroomschen geraamt werd

+1566.

+*Afstel der Inquisitie verkundight*.

+*Burghers besoldight*.

+*Al dit troost den koopman*.

+*Maar de Landtvooghdes neemt quaalyk het toelaaten der Onroomsche oeffening, en preeke binnen der stadt*.

+*De Prins verantwoordt zich*.

+*De Graaf van Hoorn tot Doornik behaalt ook kleinen dank*.

+*Zyn groote dienst aldaar*.

+nochtans, mits eenighermaate verandert zynde, by haar' Hoogheit, toegestaan; + en quam, uitgezeit het buitenpreeken, meest al, met dat van Antwerpen, oover een. Bynaa gelyke form van verding werd tot Gent en aan meer oorden, gemaakt: doende de Prins van Gavere, de beeldtstormers, door heel Vlaandre, ter straffe, opzocken. Een van zyn' Raadsheeren, Jan Kaazenbroodt, betrappende zeekere vergaadering der Onroomschen, sloegh 'er twaalf af doodt, deed'er tweeëntwintigh ophangen, en ontrent dertigh geesselen, die van kerkplondering beticht werden. + De bondtgenooten zelf pleeghden gelyke ernsthaftigheit, teeghens de geenen, die zy in handen kreeghen. De Landtvooghdes, ter andere zyde, gesteurt om de handeling tot Uitrecht, beval ze te niet te doen. Waarop, tot laste der stadt, vyfhondert mannen besoldight werden, en de preeke, zoo wel ter poorten, als ter kerken, uitgedreeven. Min gold +haar onthiet, tot Amsterdam. Want hoewel, voor 't verding met den aadel, nooit binnen de vryheit der stede gepreekt was, zoo weygherden nochtans d'Onroomschen hun bedongen voordeel af te staan, eer de Prins +oover quaam; en ontzagh zich de Majestraat een deur, tot oploop, te oopenen. Noch vielen'er daaghelyx maar te veel' oorzaaken van aanstoot voor, en den zessentwintighsten van Herfstmaandt, een', die op volle rustbreuk uitquam, en aldus vertelt wort. Gaande de Calvinischen zeekeren +dooden van de hunnen, in de nieuwe kerke, begraaven, met zulk geley van maaghschap, als door de wethouders bepaalt was, zoo vervorderden zich etlyke vreemdelingen (gelyk der meenighte, te dien tyde, in +stadt verkeerde) en anderen, teffens, in te dringen. De wacht gestelt om zulx te verhoeden, geen hart daarteeghens hebbende, smeet het geweer wegh, en vlood naa't stadthuis. Op deezen, als een' tromslagh raakt daatlyk 't graauw op de beên, en streeft naa 't Minrebroederskloosterr toe, daar zy alles te schande maakten, en de Monnikken uitjoeghen. Laurens Jacobszoon Reaal, een van de voorneemste en yverighste Calvinischen, zich stellende teeghens 't opslaan der kloosterdeure, waar, van achteren, doorstooten geweest, hadde een ander den steek niet verzet. Meer Onroomschen met hem, en onder de zelve Clement en Frans Koornhart, Volkharts zoonen, queeten zich eerlyk, om de raazery te maatighen. Maar de wacht, voor eenighe daaghen, in 't klooster gestelt, en gerucht van krysvoorraadt, die daar binnen zoude zyn, verdoofden de ooren van den drang. Roelof Egbertszoon en Pieter Jacobszoon Kies, deden zoo veel, dat zy de meeste en beste boeken op een erf daar ontrent, ooverworpen en berghden. Des anderen daaghs loopt het gespuis buiten, ten Chartroizen, en baart'er 't zelve geweldt. Dies trekt de Schout's daaghs daarnaa met eenighe schutters en stadswaakers derwaarts, verstrooyt de plonderaars, en neemt'er vier af meê. Ondertussen stond de stadt oover eindt, en dit gezight hem en der wet zoo zwaar voor, dat hy door haar bevel de gevangenen loopen liet, zich zelven in eens bakkers huis achter den ooven versteekende. Dat nu de gemeente het aldus op de graauwe Monnikken en Chartroizen gelaaden had, daar zy alle andere kloosters wel tot achtien toe, noch binnen der stadt, onbeschaadight lieten, sproot uit bezondere oorzaaken. Want in 't klooster der Minrebroederen, als een tweede stadthuis, werden alle zaaken, de vervolging der Onroomschen raakende, beraadtslaaght, jaa hun genoeghzaam de voorkeur der zessendertighen opgedraaghen. De Chartroizen waaren, om hun gasten en brassen, in 'tooghe, daar dikwyls die van de regeeringe, en, by den drank, heevighe woorden, omgingen. De gemoeden, door 't slaaken der gevangenen, yetwes bekoelt zynde; werden de wethouders, als zich bedraayt in 't werk vindende, te raade hunne

+1566.

+*D'Antwerpsche form van verdragh wordt aan veel' oorden, gevolght.*

+*Egmondt straft met ernst de beeldtstormers.*

+*Zoo doen ook de bondtgenooten.*

+*De Preeke wordt uit Uitrecht gedreeven.*

+*Dat wil t' Amsterdam niet gelukken.*

+*Oproer aldaar.*

+toevlucht te neemen tot de gemaghtighden 's hoofs van Hollandt, Dominicus Boot, en Reynier vander Duyn, die zich op dat pas in stadt vonden. By hunne tussenspraak werd op den laatsten van Herfstmaandt, een nieuw verdragh getroffen, en den Calvinischen de Minrebroederskerk +en kerkhof ingeruimt, die men van 't klooster afzonderen zoude, zonder 't zelve nochtans van de Monniken te laaten bewoonen. De begraaffenissen werden aldaar, naa hunne wyze, toegelaaten, en in de andere kerken, naa de Roomsche, oft zonder eenighe pleghtigheit altoos. D'andere punten verschilden luttel van die van Antwerpen. Men wil, dat op dit pas, t'Amsterdam geraadslaaght zy, oover 't zeinden van drie duizent Onroomsche boeken, by twaalf Leeraars, naa Spanje, om den Koning daar zoo veel te doen te maaken, dat hem niet leedigh stonde herwaarts te koomen; ende oover verbondt, aan te gaan met de Zwitsers, op dat zy zyn' reiz in de berghen schortten. Deez', en gelyke ontsteltenissen deeden de Staaten van Hollandt, zoo lange aanstaan, by de Hartoghinne, om den Prins in zyn' Landtvooghdye te hebben, dat zy hem endtlyk aanschreef, hy zoude zich derwaarts vervoeghen, en voor al trachten Amsterdam en Uitrecht, door zyn' ervaare wysheit, in ruste te stellen, met toezight, dat de dienst Gods en achtbaarheit des Koninx behouden bleeve. Maar zyne Doorlughtigheidt had ander onweeder in 't hooft, en als zonderling eunjer om 't brouwen haarder vyanden t' ontdekken, in handen geschikt te kryghen twee afschriften van brieven, +die, door Francisco Alava Ambassadeur van Spanje in Vrankryk, aan de Landtvooghdesse gericht waaren. Waar by 't geen daar de Spanjaart lang meê zwanger gegaan had, en al de bommel van zynen toelegh uitbrak. Want hy meldde rondelyk, *hoe schoon de geleegenheit der Nederlandsche beroerten, den Koning quam, om door 't loozen van eenighen, en 't dwingen van anderen, tot een' onbepaalde heerschappy te raaken, daar hy en zyn' voorzaaten zoo lange naa gewenscht hadden. Dat men, uit vreeze van ergher, 't schoon gelaat der drie Heeren* (te weeten Oranje, Egmondt en Hoorn) *met de zelve konstenaarye, bejeeghenen moest; hun zeggende, en door uitgemaakte persoonen, inprentende, hoe de Koning, van hunne diensten, erkende, dat de landen, nocht van vreemden oovervallen, nocht van inheemschen uitgeplondert waaren. Maar hy zoude, met wel graatighen yver, hen, die zy met recht voor de stookers der weederspalt hield, als onwaardigh eenigher genaade, in tydt en wyle loon naa werken doen ontfangen; en had gezwooren de Nederlanders, oover 't verkorten niet alleen van zyn achtbaarheit, maar zelfs van den dienst Gods te straffen, dat'er gansch Christendoom af waaghen zoude, alwaar 't met gevaar van de rest zyner Ryken te verliezen. Dat men, met gelyke geveinstheit, de Heeren van Berghen en Montigny, om den tuin leidde; zulx zy niet zwoeren, dan by de gehoorzaamheit, die zy hunnen meester schuldigh waaren. Maar ondertussen had men zommighen van hun gezin zoo listelyk beleezen, dat alles, wat zy ook in 't heimelyk, uitoft aansloeghen, werd oovergedraaghen. Ende was het voorneemen hen daar te houden, eeven als den Heer van Ibermont* (dit 's de Raadsheer Renardt) *dien 't ook uit de gissing ging, van in kort t'huiswaarts te keeren. Voorts dat haar voorslagh van heimelyk verstandt, en 't verzeekeren der sterke plaatsen, wel gesmaakt had, in Spanje. Dat de Fransoizen nocht maght, nocht meening hadden, den Spanjaart te hulpe te koomen, en in de vrouwe haar bekent* (hier meede werd de Koninginne Moeder in Vrankryk, gemeent) *nocht trouw, nocht grondt te vinden was*. Meer andere dingen stelde hy naakt genoegh voor, die 't niet ambassadeurlyk was, dan in alle vayligheit, te verkundschappen; doende zynen mee-

+1566.

+*Verding, waar by de Minrebroeders kerk den Calvinischen ingeruimt wordt.*

+*Brieven van Alava in 't licht gekoomen.*

ster +eenen ondienst, die hem t'elken keer, voor de scheenen springen moest. Op deeze brieven verdaghvaardden zich onderling, den derden van Wynmaandt, de Prinsen van Oranje, en Gavere, de Graaven van Hoorn, Hooghstraate, +en Nassau Luidewyk, tot Denremonde. Alwaar ook geleezen werd 't geen Montigny, aan zynen broeder, noopende 's Koninx verbolghenheit, had oovergeschreeven. Maar hoewel de geenen, die eenighzins den aardt van oppervorsten verstonden; hieraan genoegh hadden, om zich aller hoope van verzoenlykheit t'ontslaan, zoo werd'er naa vyf oft zes uuren ooverleggens, niet anders beslooten, dan dat men, in bewys van volkoome gehoorzaamheit, en 't stillen der ontsteltenissen, zouw voortsvaaren. Want Egmondt beeter man om aan-dan om raadslaan; oft meetende naa de vrankheit van 't zyne, het hart des Koninx; oft meer geneeghen, mits zyne kloekmoedigheit, tot hoop dan tot vreeze; oft benoodight by mangel van onderhout buiten 's lands, al, en aallyk, den Koning aan te hangen, gelyk hy verklaarde; zocht den anderen alle zwaarigheit, uit den hoofde, en dit schryven in den windt te slaan. *Wie wist*, zeid' hy, *oft Alava juist op 's Koninx borst geleeghen had, om de verborghenheit zyner inwendighe gedachten te beluisteren? dat het hof vruchtbaar was van allerley klap, en luiden geneeghen om leughen te gelooven, die zy zelve gedicht hadden*. Alzoo werd'er gescheiden; zich laatende echter d'andere Heeren vastelyk voorstaan, dat Egmondt, tot zyn tweede bedenken koomende, 't gevaar wel bet begrypen zoude. De Graaf van Hoorn, blyvende by zyn opzet van zich der zaaken niet wyder t'onderwinden, ging der Landtvooghdesse aandienen, wat te Doornik was uitgerecht, en voorts naa zyn huis te Waardt. Oranje, tot Antwerpen gekeert, en belaaden met die stadt, hadde geirne, door haar' Hoogheit; den Heer van Breederoode, tot bewaarnis zyner plaatze, in Hollandt, zien maghtighen. Maar hem was in den weeghe, dat hy als een hooft onder de bondtgenooten uitstak, en zich richtende naa den Graaf van Kuilenburgh, de beelden, uit de kerken zyner heerlykyen, geworpen had. Ende nam zy mooghelyk immers zoo zeer ter harte, zeeker boexken, alstoen uitgekoomen, beweerende dat hy de wettighe erfgenaam van Hollandt zynde, door 't Borgoensch geweldt en snoodtheit, daar uitgebeeten bleef. Derhalven, om Antwerpen niet zonder hooft van goeden aanzien, te laaten, vond zy raadzaam, den Prinse aldaar tot Steedehouder te geeven den Graaf van Hooghstraaten, zoo wel yverigh Roomsch, als hem toegedaan, en aangenaam zynde; met last, om den voet, by +Oranje genoomen, te volghen. Hooghstraaten sloegh 't niet af, maar begeerde te weeten, oft hy daar meê bestaan moght; naadien de Prins had moeten hooren, dat de dienst Gods en des Koninx door hem verachtert was. Zy antwoordde, *zulx zouw men uit haar' brieven niet leezen; maar wel, dat de preeke, en kerkelyke pleghtigheeden der Onroomschen binnen die stadt te lyden, teeghens den dienst Gods en des Koninx, teeghens haar besluit, en d'ooverkoomst met den Aadel, streed: weshalven zy niet had konnen laaten, zyner Majesteit dat te vertoonen, met de reedenen, daarop, door den Prins, aangeweezen. Den Graave stond zyn best te doen, om onrust en voorder bederf te verhoeden*. Waar op hy, zonder meer weederspreekens, uit Mechele scheidde, daar 't hem gelukt was de muitery, in haar geboorte, te smooren. Naa zyn aankoomst tot Antwerpen, zond de Hartoghin derwaarts den Raadsheer Assonville, om wys te worden, wat aldaar, tot dat pas toe, omgegaan, en voor 't raadzaamst te doen waare. De Prins, hem mondelings bericht hebbende, werd, om immers de maat van zynen plicht niet onvervult te laaten, daarenbooven, beweeght zeeker geschrift in te stellen, waarby hy zyn bedenken op

+1566.

+*Daghvaart der Heeren tot Denremonde*.

+*Hooghstraaten wordt steedehouder des Prinsen, binnen Antwerpen*.

+den ganschen staat des Lands, met dusdaane reeden ontfouwde. *De + zwaarigheeden, waar in wy, door strydend verstandt, noopende den Godsdienst en de regeeringe, vervallen zyn, en* (*by misbruyk der geenen, die om hunnen bezonderen welstandt, den gemeenen verby zien*) *steeken blyven, hebben my meenighmaals verschrikt, met den genaakenden ondergank van een volk, wiens lof, booven dat van alle volken, door de getrouwheit t'zynen Landsheeren, uitmunt, en aan 't welk myn hart zich zoo zeere verknocht voelt. Maar myn oordeel, oover een stuk van zoo groot eenen naadruk, gereedt te hebben, docht my te hoogh geoordeelt van mynen ouderdoom en ervaarenis. Nu wordt, zoo jonk als oudt, door noodt en plight, geprest, om den struykelenden staat op 't spoedighst de handt te loopen bieden, en alles te helpen stieren, tot zoo deughdelyk een eyndt, als Gods gloory, de voorspoet en eere des meesters, neevens de verlichting der goede gemeente. Weshalven ik langer niet leedigh staan kan van 't myne tot de zaak, en voor eerst te zeggen, dat niemandt het geschil, nieuwlinx gereezen onder ons in geloofspunten, zoo zeer benieuwen moet. Hoe kond' het min, in een landt, niet alleen paalende aan gebuuren, maar doorvlochten* (*mits de noodtwendigheit der onderhandelinge*) *met volken, zoo wydt verrukt in dit deel? in een Landt, daar, geduurende de laatste oorloghen, zoo te velde, als in de bezettingen, d'oopenbaare preeke van 't aanstootelyk verstandt is toegelaaten geweest: gelyk men die jeeghenwoordelyk heeft moeten inwillighen? Verscheidenheit van Godsdienst heeft, van den beginne der wereldt af, aan meenigherley oord in zwang gegaan: ende waar veeleer vreemdt, dat zoo veele en zoo wydt verspreide heerlykyen, als die van zyne Majesteit, in deezen, eene lyn trokken. Zacht valt het, zich aan anderen te spiegelen. By onze gebuuren kunnen wy speuren, dat ons beeter bekoomen zal, in 't eerst de orde te stellen, die hun, door de gevoelykheit hunner ellenden, entlyk opgedronghen is: zoo 't ons niet lust, met een onverantwoordelyk verzuim, Gods toorn en straffe te terghen. Mêvrouw de Landtvooghdes heeft onlanx oorbaar verstaan, den toom der regeeringe, in 't stuk van 't geloove, te vieren: d'ervaarenheit haar werk voor goedt opgenoomen. De waapenen zyn geslaakt, het morren gemindert, en alle onrust hadd' uit, zonder de verssche geruchten van kryswerving. Dit is 't geen, dat d'Algemeine; dit, dat bezondere Staaten behooren den Koning in te scherpen, om te neemen den wegh t'onzer behoudenis leydende. 'T geweldt te werke te stellen, waar vergif in de wonde wryven, 't vuur der heevigheeden opstooken, en 't volk tot in 't gebeente verbitteren, dat beeter verzoet, bekoelt, en verzacht diende, teeghens de koomste zyner Majesteit; op dat men zich alsdan, zonder gesteurt te worden van eenighe beroerte, tot het verhandelen van zoo hoogh en wightigh een' stoffe beleedighen moghte. Dat men hier anders, dan met de leevenden leeven, oft een wereldt op zich zelf zoude weeten te scheppen, is, by deezen tydt, te ydel een' inbeelding, aan eenen oordt, die de gemeenschap der grensgewesten, zonder achterdeel, niet ontbeeren kan, nocht onderhouden, zonder zich daar na te voeghen. Ende zoud' het ons, myns bedunkens, beeter gelyken, eenpaarigheit van orde te houden, met het Kayzarryk, dan met eenigh ander. Wel is waar, dat het geschieden moest, zonder 't gewisse, oft d'achtbaarheit des Koninx te quetsen. Maar 't konde niet, dan tot wasdoom van de welvaart des lands, en 't Koninklyk aanzien, gedyen, zoo men een' algemeene vergiffenis der voorgaande zaaken, te verwerven zaaghe, door tussenspreeken der Kaizarlyke Majesteit, en de zelve daar naa gedient waare, met deeze Landen, en 't gansche Ryk, onder een' gemeene form van bevreedinge te begrypen. Doch, indien wy geneeghen*

+1566.

+*De Prins stelt zyn bedenken op den ganschen staat des lands, by geschrift.*

+*zyn, zonder ander behulp, ons zelf te redden, zoo schynt, dat'er voorneemelyk zeevenderley middel in bedenken komt. Naamelyk; het preeken en oeffenen van* +1566.
den nieuwen Godsdienst, by toedoen van dwang, te keeren. Allen Onroomschen 't landt en hunne goederen t'onbruik te maaken. Enkele vryheit, om zyns geloofs, ongemoeyt te blyven, oft te mooghen vertrekken, behoudens goeds. Elken met het zyne, te laaten beworden, mits bindende oeffening en preeke aan zeekere plaats in yder gewest. Ter keure van elke stadt, Heere, oft Eedelman die hooghe rechtspraak hebben, te stellen, oft zy vrye oeffening begeeren oft niet. D' Augsburghsche belydenis alleen in te willighen, onder verzeekering van de Roomschen in hun geheel te behoeden. Neevens de Roomsche, zoo wel de Calvinische als d' Augsburghsche gezintheit toe te laaten, ter tydt toe, dat deeze laatste zich moghten vereenighen. Men ooverweeghe nu welk, ons, van deeze middelen best zal te staade komen. Strengheit, altyds, heeft geenen duur, nochte d'uitheemsche soldaaten (*want deeze moesten 't doen*) *ander wit, dan eighe baat, uit ooverlast der Landzaaten. Ook zal 't waapenen alhier, den Duitschen in 't ooghe weezen, en hen, van de bescherming der gemeene Christenheit teeghens den Turk, afwenden. Ende waar met zoo zwaar een ongemak niet anders te winnen, dan 't blussen, van 's Koninx gramschap, 't verlustighen van de benyders des Lands, neevens 't uitrooyen der oopenbaare preeke. Want de heimelyke hebben in d'allerbenaauwste tyden, haaren gank gegaan. Noopende 't bannen der luyden, en aanslaan der goederen, laat zich welzeggen, dat den onderdaanen niet toestaat de wet des Landsheeren te wraaken: maar deeze reede wil in den gemeenen man niet, die liever 't leeven, dan de nooddruft des zelven en zyn vaderlandt verlaaten zal. Waaromme, ziet ons daar weeder in de noodt van een oorlogh aan te vangen, en meenighte van menschen, voorneemelyk handwerxluiden, en met hun alle welvaart, ten lande uit te dryven. De meeste billikheit waar het inruimen der vryheit des gewissen. Maar d'Onroomschen, zynde, ter eene zyde, schuw van d'oopenbaare, ter andere, versteeken van hunne bezondere oeffening, zouden dus doende, by verloop van tydt, zich nocht met Godt, nocht met Godsdienst bekreunen, stervende, zonder meer, dan 't onvernustighe vee, voor hunne zielen, te zorghen. De Koning* (*'t is kenlyk*) *zal beeter waanen, eenen hoek van 't landt te verliezen, dan vryheit van geloove toe te staan. Verscheyde treflyke Vorsten, zyn Raadt alhier, zoo wel als in Spanje, zullen hem daar in styven: ten deel uit bezondere inzighten, ten deel, uit onkunde van 's Lands geleeghenheit. Dan, hoe is de steevigheit, in deezen, zynen gebuuren vergaan? die met onverwinnelyke schaade, en schrik van den ganschen staat te zien storten, geleert hebben, van twee quaade 't minste te kiezen, en liever den tydt wat toe te geeven, dan met het hooft teghens den muur te loopen: gemerkt een gevoelen, daar de mensch meent zyn' zaaligheit aan te hangen, hoe langer hoe dieper wortelt, in spyt van alle geweldt. Maar hoe, zoo wy schier oft morghen weeder in oorlogh raaken? 'T roer leit'er naa, by d'aangrenzende mooghentheeden. Waar zou men zich wachten? werwaart zich keeren? als ballingen en uitgeweekenen gejaaght van togh naa vaderlandt en goederen, geprikkelt van wraakzucht, met hunne kennis van alle 's lands geheimenissen, den uitheemschen ten dienst zouden trekken? als 't binnelandsch misnoeghen, gelyk bedwonge weederwil staagh op haar getyde gist, teffens quaam uit te bersten? als men den vyandt voor de borst, op de hakken, en in eyghen boezem had? Voorwaar om den wegh voor zoo groote en maghtighe zwaarigheeden, op te delven, vertoont zich geen naader wegh, dan zeekere plaatsen, tot vrye oeffe-*

ning [+] *van Godsdienst uit te zonderen: oft al den geenen, die, hooghe rechtspraak hebbende, deeze vryheit begeeren, die te laaten geworden; en de zelve te weeren, daar m'er niet meede gedient is. En de Koning konde d' Augsburghsche belydenis, alleen, oft daar beneeven 't verstandt van Calvyn toelaaten, onder de bepaalinge, daar hy oordeelde 't Roomsch geloof best meede bewaart te weezen, en in voeghe, dat de geestelykheit, in haare persoonen, kerken en goederen, onverkort bleeve. Men roept wel dat dit een bezwaarlyk werk voor 't gewisse zouw vallen, maar hoe veel bezwaarlyker waar' het, voor een vroom gemoedt, den welstandt van dus waard een vaderlandt te verreukeloozen, de poort aan alle gruwelen te oopenen, en 't bloedt als beeken te doen vloeyen, zonder eenighe zeekerheit van de gewenste uitkoomst? Wat inwendigh wroeghen doch kan hem grootelyx ontstellen, die deezen wegh niet in gaat, dan om een arger te schuwen, en met der tydt, alles te rechte te helpen? Want geen ander raadt schiet 'er oover, om de luiden tot beken hunner dwaalinge te brengen, dan 't wel leeven, en leeren der geenen, die daar toe gehouden zyn. In deezer wyze, niet door dommekraft, heeft men de vernaamste ketteryen der weereldt uitgerooyt, en moeten alle gezintheeden versterven, die uit Gode niet zyn. Zoo doende zal zyne Majesteit de gloory der goedertierenheit doen uitdyghen, waarmede zy al haar leeven tot noch toe versiert heeft. Zoo doende zal zy winnen lof zonder gelyk, en de harten haarer onderdaanen, om, meer dan ooit, ontzien en gehoorzaamt te worden. En zoo zy verstaat hierinne anders te handelen, zullen voor Godt en de weereldt ontlast zyn, de geenen, die naaktelyk verklaart en aangeweezen hebben, 't geen zy, in goeden gewisse, verstonden te behooren*. Al dit der Hartoghinne vertoont zynde, werd van haar ten breedtste oovergebrieft aan den Koning. De Prins, hebbende allen bystandt doen belooven aan den Graave van [+]Hooghstraaten, bedankt zynde voor den zynen, door den breeden Raadt en de taalen der koopluyden, vergaadert t'zynen verzoeke, begaf zich, den twaalfden van Wynmaandt, op reize. Korts daarnaa, werd de Majestraat verwittight, dat'er weeder yet smeulde; hebbende 't graauw voor, zich meester van den tooren der groote kerke te maaken, om met de klok, waapen te kleppen, en, uit der hooghte 't Raadhuis te beheeren. Dies versterkt men de toorenwacht, schikt roers, kruydt, en loodt naa booven, met een deel steene klooten, om ze van de trappen te rollen, teeghens de geenen, die pooghen moghten opwaarts te klimmen. [+]'T welk onder den man gekoomen zynde; begint het volk, den zeeventienden 's naamiddaghs, op het kerkhof, t'zaamen te rotten; wil in de kerk, en weeten, waar toe die voorraadt daar bestelt. Tweemaals verstrooyt zynde door 't ontzigh van den Graave en de Wethouders, neemen zy, des aavonds, naa 't afgaan der daghwaght, hunnen slagh waar, en een' brandtladder van 't kerkhof, daar zy de deur meê oopenliepen, vallende voorts aan 't vernielen van de nieuwe beelden en altaaren. Maar Hooghstraaten daatlyk op, met den Markgraave, zommighen van der wet, en de stads soldaaten; slaat'er onder; quetst eenighen; grypt anderen by den hals. De rest stak op der loop. 'S nachts [+]daaraan vorderde men de gevangenen ter scherpe vraaghe; en lichtte, van den bedde, op hun melden, eenen Eedelman, oft zich daar voor uitgeevende, Berghemondt genoemt, oft, naa 't zeggen van anderen, [+]Barlemont van bastaardye; die, ook gepynight en zich metpleghtigh bekent hebbende, voorts, met vyf anderen, verweezen, en des anderen daaghs opgeknoopt werd. Geerne verstond de Hartoghin deeze tyding, en beval dit spoor te volghen. De Calvinischen, begaan zynde om zich van de opspraak en haatlykheit der kerkschenderye, die om belosten nocht

[+]1566.

[+]*De Prins reyst naa Hollandt*.

[+]*Nieuw muiten t' Antwerpen*.

[+]*Dat wort van Hoogstraaten gestuit*.

[+]*Straffe oover de muyteneerders*

+eeden naaghelaaten werd, te zuyveren, stelden te dien eynde, den Graave +van Hooghstraaten, in handen, een smeekschrift aan den Koning gericht, waarin zy zich voorts pynden zyner Majesteit in te scherpen, *dat men den mensche, niet het geloof, als van Gode koomende, waar wel een' geveynstheit opdwingen kon, die, onder 't momaanzight van zich naa de heersschende kerk te vlyen, lichtelyk een walghe van allen Godsdienst en toomeloosheit van gewisse uitbroedde. Zy weeken*, zeyden ze, *nocht van den grondt der heilighe Schrift, nocht van de twaalf punten des geloofs, nocht van 't verstandt der oudste Conçilien, en zoo men een nieuw, uit de gansche Christenheit, oft uit de gebuurvolken, als Duitstandt, Vrankryk, en Engelandt, beschreeve, waaren bereydt zich daar aan t'onderwerpen. Midlerwyle baaden, om de vryheit van gemoedt, en oeffening van Godsdienst, by veele Vorsten toegelaaten; wilden alle lasten van tollen en schattingen draaghen, en boovendien, deeze genaade, met een schenkaadje van dertigh hondert duizendt gulden, erkennen*. Maar konst is het aan een schalk oogh, yets te pas te maaken. Ondank, in plaats van gunst, begink men met dit bodt, als luchtende naa vermeetelheit, en toeleg om uitheemsche Heeren, door zoo hoogh een opgeeven van rykdoom, + t'zyner bystandt, in 't landt te troonen. De Prins in Hollandt gekoomen, beschreef de Staaten tot Schoonhooven, beval hun het stillen der beroerten, zoo hoogh, als zy 's Koninx tooren duchtende waaren, en kreegh tot afscheidt, dat zy dit stuk, met allen ernst zouden behertighen. Hy schreef en schikte, meermaals, te vergeefs, op Amsterdam, om den Calvinischen te doen verstaan, dat met het inhouden der Minrebroederen kerke, niet dan te meer ongenaade, by den Koning, te winnen was, die in der eeuwigheit, daar toe niet zoude bewillighen. Eeven luttel bedeegh zyn' naarstigheit t'Uitrecht. Daar klaaghden de wethouders, dat hun de Onroomschen, op nieuw, een' van de kerken zochten af te driesschen, die de geestelykheit, tot haar groot bezwaar, moest doen bewaaken; en derhalven noodigh was, meer krysvolx, tot 's Koninx koste, +te hebben. Hy noodighde de treflyksten der stadt, op 't Slot Vreedeburgh ten banket, en troostte hen met zyn' bende ruiteren; die, reeds ontbooden, binnen weenigh daaghen daar quam: hoewel zy zeiden, 's winters, om de diepte der weeghen, beeter met lichte paarden, gedient te zyn. En ontworpen hebbende een' forme van verdragh, die in 't voorneemelykste +met d'Antwerpsche oover een stemde, uitgezeit, dat hier de preeke binnen verbooden werd, pooghd' hy, met veele reedenen, partyen daar toe te beweeghen. Maar de Staaten, 't hof, en de Regeerders der stadt, hadden zich zoo ongezeggelyk, dat hy daar schriftelyk bescheidt af nam, verklaarende zich daarmeede, by den Koning en de Landtvooghdes, te zullen ontschuldighen van alle onheil, dat, uit hunne weigering, spruiten moghte. D'Onroomschen, spellende eenighe gunste t'hunwaarts uit deeze zyne gemaatightheit, verstoutten zich, buiten +de poort van S. Catharine, in 't veldt te verzaamen, zonder naa eenigh verbodt te luisteren, tot dat de Slotvooghdt hen, door 't lossen van 't grof geschut, deed scheiden. De beraamde punten zond' hy aan de Hartoghinne, en deed ze, by haar goeddunken, in maxel van Plakkaat, op zynen naam, als Landtvooghdt van dat gewest, verkondighen. By Scheeveringe, een zeedorp ontrent den Haagh, werd, den vyftienden van Slaghtmaandt, +door Jongeneel een' visscher, gevangen een vreemde visch; en twee daaghen daarna een desgelyk, by Katwyk. Hy had een' krommen, zwarten en harden bek, haaringscherwyze, en zes lange snebben, bezet met ronde napkens, van 't maxel der geene, die van de Geuzen, zoo men ze noemde, aan den hoedt gedraghen werden. D'onweetenheit des volx,

+1566.

+*Smeekschrift der Calvinischen, die den Koning dertigh tonnen gouds bieden voor de vryheit des gewissen.*

+*'S Prinsen handeling in Holland.*

+*Zyn bende ruiteren komt binnen Uitrecht.*

+*Verdragh aldaar door den Prins geraamt: maar by d'Ooverheit afgeslaaghen.*

+*De Punten van 't verdragh, by form van gebodt, verkundight.*

+*Zeldzaame visch in Hollandt, gevangen.*

+geneeghen, zonderling in verdachte tyden, al, wat ongewoon is, voor wonder te houden, wilde enkel dat hy eenighe verborghe toekoomst van zaaken beteekende. +1566.
Maar Adriaan Koeneszoon en een oudt zeeman van 't voorzeide Scheeveringe, in zeeker uitgegeven boek van de wonderbaare visschen, noemd' hem een' Poellompe, en getuighde, in 't jaar duyzent vyf hondert zessenveertigh eenen van de zelve gedaante, voor twee stuivers, gekocht te hebben, daar men hem zeeven gulden voor betaalde, om 't gewin, dat van 't bekyk verwacht werd. Waarmeede hy de bediedenis +der snebben wraakte. In Heenegouw en tot Valenchien, mits het afweezen des Markgraaven van Berghen, stond het bewindt aan den Heere van Noircarmes. Deez, den Bisschop van Kaamerik aankleevende, en d'Onroomschen der voorschreeve stadt, die verscheide kerken bemaghtight hadden, konden elkanderen zoo quaalyk verstaan, dat hy der Hartoghinne schreef, daar waare niet goeds, dan by weeghe van daatlykheit, te verrichten. Terwyl de staat der Nederlandsche zaaken, aldus +geschudt, ten val spoeide, viel Koning Philips, in 't bos van Segovia te bed, aan een' koorts, en kreegh daar op, zoo leid een tyding. Niettemin, gebooren, en, door oeffening, afgerecht, om zyn' hartstoghten en innerlyke beroernissen, met een onwerwrikte staatigheit, te beheinen, toond' hy eenen schyn van groote gelaatenheit, inkroppende zynen haat teeghens de geenen, die, niet kunnende verstaan, dat onze wonden met brandt oft bytende zalve te heelen waaren, dus lange noch, het uiterste bederf, door de gevoeghlykste middelen, met alle vlyt, te rug hielden. En hy, die, hoe schuwer van de werklykheit des uitvoerens, zoo veel te meer voor bedryvende binnen 's kaamers, en man van raadt wilde geacht weezen, vervolghde, (zonder zich zelven oft zyn' ziekte aan te zien) in de gewoonlyke beezigheit, van alle brieven uit Nederlandt te leezen, en dikwils met zyn inzight daarop geteekent, den Raadsheeren te behandighen. Daarnaa vorderde hy ze weeder, met hun gevoelen; ooverwoeghze op nieuw; vormende, somtyds by zich zelven, somtyds in hun byweezen, zyn besluit. Maar, koomende daar de knoop der stoffe lagh, beval hy den Raadt, de zelve t'ontpluizen: daar 't weeder op een betighten der Nederlandsche heeren en aadels ging, die men met d'Onroomschen en 't graauw, voor vier schaakels van een' ketting schold. En tot bewys van zoo zwaar een' belasting, aanveirdde men, voor volle getuighenis, +woorden in den windt geworpen, en opgenoomen zonder eenighen schyn van wettigheit, uit den mondt van de geenen, die men zelf voor d'allersnoodsten wraakte, te weeten de beeldtstormers; eenighen der welke zich hadden laaten verluiden, dat hun werk de wil der Heeren was. Waar neevens echter opgehaalt werd, dat de bondtgenooten, zynde hunne vrienden, maaghen, en dienaars, met de Grooten in een verstandt stonden. Ook braght men onlanx daarna voor den dagh zeeker schrift, meldende hoe de Heeren den Aadel beloost hadden, alles te doen, om tot een vergaadering der Algemeine Staaten te koomen; met gelyke zaaken, die zy rondelyk ontkenden. Om den Prinse de schuldt van 't kerkplonderen t'Antwerpen te doen draaghen, was genoegh, zyn vertrek van daar, rechts eer de moedwil aanging. Meer andere reedenen van gelyken slot: *als dat men de vryheit van geloove door gedrongen; en de Landtvooghdes, by mangel van ander' uitkoomst, zich, tot een beschryving der Staaten verplicht had. naa welke twee punten, van eerst af, gedongen was. Daarenbooven had men 't bevel zyner Majesteit in andere, zelfs noopende 't betaalen der jaargeld trekkende Vorsten en Hooghduitsche hopluiden, niet achtervolght, waarin voorzien diende. Niettemin, dat, onder zoo veele quaaden, een goedt gevonden werd: naamelyk dat zyn'*

+*Hoe 't in Henegouw, en tot Valenchien, stond.*

+*De Koning is krank, en kryght daarop de bystere maaren uit Nederlandt.*

+*De handel der Heeren misduydt in den Spaanschen Raadt.*

+*Majesteit nerghens in bewillight had, nochte dienvolghens gehouden was*. Van de diensten des Prinsen, des Graaven van Egmondt, des Ammiraals, geen tyding altoos. Van 't troosten der Landtvooghdesse, in haar' meeste versleeghenheit, en 't afstemmen haarder vlucht uit Brussel, met welken raad, hunne eighe vyanden bekennen moesten, dat zy 't Landt behouden hadden, een woordt niet. Belangende nu het richten der zwaarigheeden werd gezeidt, *dat het eerste, tweede en derde middel, was de jeeghenwoordigheit des Koninx; aangezien dat geene zaaken van weederspannigheit zich wel afhandelen lieten, zonder den Landsheer by der handt te hebben. En indien men daarteeghens wilde staande houden, dat zyner Majesteit onmooghelyk viel, voor den winter reisreedt te weezen, zoo moest men dan ook onmooghelyk achten 't gemeene best en den Godsdienst te behoeden. 'T welk licht om doen voordeezen, alsnu niet, dan met grooten arbeidt, en by spoedighe ooverkoomst zyner Majesteit in Nederlandt, geschieden kon: gemerkt de Hartoghin, in haar' laatste brieven verklaarde, geen langer onderstutten aan den staat te zien, dan Wynmaandt uit. De benden van ordening, de Duitsche waartgelders konden ter yl op de been zyn; en zoo 't de noodt vereischte; meer volx geworven worden. Maar veel toerustens voorshands, kon 't voordeel der veirdigheit niet opweeghen*. Men voeghd'er by, *dat een' zaak Gods, als deeze, niet enkelyk naa menschen oordeel, te beleiden stond, maar met een vertrouwen, dat'er Godt de handt aan houden, en de goede meening, teeghens schyn, zoude zeeghenen. Men moest gedenken, hoe Kaizar Karel, om 't muiten eener stadt van Gendt, wel, op genaade zyner vyanden, door Vrankryk getooghen was: hoe de Koning zelf, in 't berichtschrift des Graaven van Egmondt, had doen stellen, dat hem niet verdrieten zoude hondert duizentmaals, zoo 't geschieden konde, het leeven te verliezen, om den Godsdienst in zyn geheel te houden*. Deeze reedenen wonnen uit, dat men eendrachtelyk stemde, *'t naaste waar in 's Koninx reize te arbeiden: doch dienden de brieven der Hartoghinne, onderwyle beantwoordt*. +*Ende vond men raadzaamst in deezen, dat de Koning, den handel met de Eedelen, en ketters ongeroert liete; dien 't oorbaar waar, nochte te bevestighen, nocht omme te stooten, uit vreez van nieuwe beroerten. De daghvaart der Algemeine Staaten, moght zyn' Majesteit zonder belasting haars gemoeds, niet inruimen. Haar gebodt van 't vernoeghen der Duitsche vorsten en hopluiden, stond ook met een, aan de Landtvooghdesse te ververschen*. Philips, verstaande, in 't begin van Wynmaandt dit raadslot, +vergeleek zyn gevoelen daarmeê, in alle deelen. Zyn gemaalinne was, op den twaalfden van Herfstmaandt te vooren, geleeghen van haar' eerste dochter; de welke oft naa de moeder, oft naa die hooghachtbaare +Koningin van Castilje, gedoopt werd Isabella. Men voeghd 'er by den naam Clara, om dat zy, op den dagh van die Santin, ter wereld quam; en Eugenia, ten aanzien (zoo 't schynt) dat zy, gesprooten uit de twee doorluchtighste huizen der Christenheit, te weeten Oostenryk en Vrankryk, wel voor de eedelste Vorstinne van den aardboodem geacht moght worden. Zommighen, nochtans, houden haar Eugenia geheeten te weezen, om dat de Koning, ten daaghe als hy het zwanger gaan zyner Gemaalinne eerst vernam, het lichaam van Sant Eugenius, Bisschop van Toledo, en martelaar, oovergebracht uit Vrankryk, op zyn schouders gedraaghen had. Op deeze geleeghenheit, als oft hy daarnaa gewacht hadde, +nam hy het afsnyden van langer uitstel zyner reize; en beval twee brieven, aan de Landtvooghdesse, t'ontwerpen. D'eene, om oopenbaarlyk getoont te mooghen worden, hield in, *dat hy, ter zelve stonde, vertrok uit het bos van Segovia, om naa Madril te gaan, en te bevorderen 't geen*

+1566.

+*Besluit van den Raadt*.

+*'T welk de Koning toestaat*.

+*Isabella Clara Eugenia zyn' dochter gebooren*.

+*Schryven des Koninx aan de Landtvooghdesse*.

+*tot den wegh van noode was. Dat zyn gewisse hem echter verbood, naa 't verzaamen der Staaten te luisteren, mits het gevaar, 't welk de Godsdienst, daar by liep, zonderling in zyn afweezen. Dat d'ervaarenheit uitwees, hoe een' onorde beeter in 't eerst te beletten, dan in 't endt te loozen is. Maar, om meerder ongemak en arghernis te verhoeden, docht hem als noch de beste wyze, daadtlykheit met daadtlykheit te stuiten: waar toe hy zich sterk maakte, dat zich, met goeden yver, zouden laaten gebruyken zoo veele treflyke persoonaadjen, en andere, geneeghen om Godt en 't gemeene beste te dienen*. In den tweeden, dien men verhoolen zouw houden, zeid hy, *dat, aangaande de daghvaart der Staaten, zyn' meening was, 't geen hy in den oopenbaaren had verklaart. Doch indien 't geweldt en de noodt, gelyk zy schreef, d'ooverhandt hadden, zoo moest men 't Gode, en zyner voorzienigheit opgeeven: behoudends dat men, in die vergaadering, niet het alderminste deede, met schyn van, eenigher maate, by hem ingewillight oft toegestaan+te weezen*. Vast ter zelve tydt, quam in Spanje antwoordt van Kaizar Maximiliaan, dat met minlyke ooverboodigheit van vruntschap, en broederlyken bystandt, nochtans luidende was, *hoe hy 't stuk rypelyk ingezien, zeer steekeligh en vol aanstoots vond: gemerkt de Duitsche vorsten veel al, verknocht door maaghschap, aan etlyke vassaalen des Koninx, ook 't punt van den Godsdienst ter harte neemende, zich de zaak aantrekken en t'hunner hulp moghten opmaaken. Waardoor, men, met onderzaaten en uitheemschen teffens op den hals, zich bedraayt zoude vinden, in een oorlogh, immers zoo heftelyk te voeren, by een vertwyfelde weederparthy voor haare behoudenis, als voor geloof en Heerschappy, by den Koning; die veel te waaghen; en weenigh te winnen had. Want zelfs de zeeghe, die eevenwel onzeeker was, en niet juist altyds gewoon 't rechtvaardighste vonnis te vellen, kon min niet, dan bitter, bloedigh, en tot bederf des lands, en doodtlyke droessenis zyner Majesteit uitvallen. Weshalven hy alles zorghelyk en ontydigh achtte, buiten den wegh der gevoeghlykheit. En zoo men dien verstond in te gaan, wilde zich, tot middelaar, tussen den Koning en zyne vassaalen, laaten beezighen*. Ook schreef hy, +deezen aangaande, der Landtvooghdesse, met bygevoeghde brieven, aan de Prinsen van Oranje en Gaavere, den Graaven van Hoorn en Mansveldt: doch stelde 't ooverleeveren der zelve, aan haare bescheidenheit en aan 't goeddunken des Koninx. Wat'er aan alle oorden van Nederlandt omging, werd den Koning, t'elken maale, door veele Heeren aangedient. Hy antwoordde met groote minlykheit, hun bedankende voor den beweezen plicht, en hun gewilligheit inspreekende, tot volharden: schreef ook op den zelven zin, aan verscheide steeden, Staaten, Eedelluiden, en met zyn' eighen' handt, aan Viglius, dien hy bad, in zynen getrouwen dienst, nietteeghenstaande de lastigheit van zynen hooghen ouderdoom, voort te gaan. In deezen oest van brieven, ontfingen 'er Oranje en Egmondt, die oover 't misduiden zyner handeling, aan zyn' Majesteit en zommighe Spaansche Heeren geklaaght had, elk eenen, van zeekeren Spaanschen Raadsheer, (zommighen willen dat het Tisnacq +was) die op dit verstandt uitquaamen. *Dat, om der tonge en 't ooghe van arghewaan t'ontwyken, geen veyligher uitvlucht was, dan bewys van werken, en vaardighe gevolghzaamheit. Dat de kunde van 't uiterlyk besluit des Landsheeren den onderdaan verplichtte, om 't zelve, van goeden harte* (*alwaar men schoon in 't raadslaan van ander verstandt geweest*) *uit te voeren; zonder wyzer te willen schynen dan zyn meester, oft recht van maatschappy aan 't hooghste bewindt te reekenen. Dat ook, naar 't gemeene gevoelen, 't verloop der zaaken, wel te keeren geweest waar, en als noch te helpen, oft immers, tot 's Koninx koomste toe*,

+1566.

+*Kaizar Maximiliaan antwoort op de brieven van den Koning ontfangen*.

+*Hy schryft ook aande Landtvooghdes en de Heeren*.

+*Schryven uit Spanje aan Oranje en Egmondt*.

+*te stuiten, indien zy twee, oft maar een van hun beide, zich daarteeghens met een gezight verzet hadden, oft noch verzetten wilden*. Ende had deeze man den spyker op 't hooft geslaaghen, by de geenen, die, bindende de oppervorsten, aan eedt, handtvesten, nocht billykheit, niet te snoodt zyn, om zich tot verrichters hunner toomelooze zinlykheeden, als blinde beuls te laaten beezighen: al alleens oft de goedertierenste der Kaizeren, Trajanus, te vergeefs, zynen steedehouder teffens 't swaart in der handt, en bevel gegeeven hadde, om 't zelve teeghens hem te keeren, zoo hy zyn' mooghenheit misbruikte. Noopende de brieven van Maximiliaan, samt eenighe van de Landtvooghdes, dringende op 't ooverkoomen zyner Majesteit, en meldende onder ander, 't misnoeghen van Oranje en Hoorn, neevens de zaamening tot Denremonde, hoewel zy achter 't geheim der handelinge niet had konnen raaken, werd in den Spaanschen Raadt gezeit, *dat den Koning niet passen wilde, 't geen tussen hem en zyne* +*vassaalen uitstond, aan yemant te verblyven: vooral, niet, in zaaken raakende 't heiligh geloof en zyne gehoorzaamheit, die men by weeghe van rechte, handthaaven, niet door flaaumoedigheit verwaarloozen moest. Wel had men de meenighte en de verdoolden genaadelyk te handelen, om de vroomen te trekken; maar de muitmeesters dienden gestraft, om de boozen te verbaazen. Doch, indien eenighen der zelve tot beken hunner schuldt quaamen, moghte zyn Majesteit naa 't voorspreeken des Kaizars luisteren. Wiens schryven, niettemen, meest tzaamen hangende van de reedenen der Heeren, misschien door hun bedryf te weeghe gebraght was, by toedoen des Hartoghen van Saxe, die oom oover de gemaalinne des Prinsen van Oranje, en wonder wel te hoove, stond. Die ook de gangen der Heeren nyverlyk naaspeurde, zouw klaarlyk ontdekken, hoe zy by allerley manieren, zochten te koomen tot hun voorneeemen, naamelyk de vryheit van Godsdienst, ten minste binnen's huis, 't waare met gemoede ofte ongemoede, veinzen oft ontveinzen, list oft geweldt: zulx dat zy, hebbende eerst den Godsdienst heel in 't war laaten loopen, zich alsnu pynden 't zelve eenighzins te redden, ten deele om de voorzeide vryheit te vestighen, ten deele om den schyn van goede plightpleeging. En hierop was 't aangezien geweest, als Egmondt verzocht, dat zyner Majesteit geliefde, met eenigh gebodt proef van zyn' dienstvaardigheit te neemen: meinende zy, dus doende, den Koning, door bewys van eenighe onderdaanigheit tot vergeetelheit der voorgange misdaaden te verplichten, en alzoo quansuis gezuivert, bet in hun kracht te raaken, om alles te doen staan, daar zy 't binden wilden. 'T welk geenszins te dulden viel. Belangende de reize zyner Majesteit;* +*men had het daar voor te houden, dat zy gezint was haar laatste landt liever by den Godsdienst op te zetten, dan daarin 't minste de handt af te trekken; en in persoon naa Neerlandt gaan zouw. Want niemandt anders, hoe groot ook, konde gehoorzaamheit by de Hooghduitschen vinden, oft den haat der ingezeetenen ontgaan. Behalven dat'er 't opstaan van een' weederparty te verwachten was, die, zich van gelyke voor dienaaresse des Koninx uitgeevende, den luister der andere, met deezen naam verdooven zoude. Waar door de zaaken zyner Majesteit grootelyx ten achtere, en 't landt te gronde gaan moest. En dit aldus vast gestelt zynde, stond* (zeide men nu) *voorts t'ooverweeghen, dat's Konings ooverkoomst, met zyn enkel hofgezin, oft weinigh meer sleeps, d'inwoonders wel* +*minst drukken zoude; maar, ten aanzien van de gestalte der tyden, ongeraaden scheen zich derwaarts te begeeven, zonder rug van eenigh getal, zoo Duitsch als ander krysvolks. Want zyn Majesteit had verscheiden' oorden, den Roomschen geloove quaalyk toegeneeghen, door oft verby te trekken, en daarom wel te letten op de veiligheit van haaren persoon*.

+1566.

+*Wat op de brieven des Kaizars en der Landtvooghdesse in de Spaanschen Raadt gezeit werd*.

+*Hoe men 't daar noopende 's Konings reize verstond*.

+*Men vindt zyn ooverkoomst zonder krysvolk ongeraaden*.

+*Hier beneffens kond het gebeuren, dat de weederspannighen, van dreighen, tot doen, en de waapenen den Koning wel te passe, quaamen. Ook moght men ze niet missen, om in vryheit met de Heeren en Raaden, op de orde der dingen, te handelen; zonder te vaaren, als de Landtvooghdes, die in't een, en in't ander, zich allegangs benart gevonden had. Jaa daar behoorde niet alleen maatelyke maght toe, maar een heir bequaam om d'oproerighen, op een bot, verbluft en gedweegh, oft, zoo zy weer booden, eenen korten krygh te maaken. Maar gemerkt de Staaten van Castilie, teeghens den eersten van Wintermaandt beschreeven waaren, kon de reize quaalyk voor 't scheiden der zelve, oft eer dan in Sprokkelmaandt, vallen*. Deeze reedenen, schoeyende zoo wel op de schorheit van den aardt des Koninx, droeghen wegh, dat hy der Hartoghinne deed aanschryven, *zy hadde's Kaizars brieven, houdende aan Oranje, Egmondt, Hoorn en Mansveldt onbestelt*+*te laaten. De reize dacht hy voor't uitgaan van Sprokkelmaandt aan te neemen; hoewel teeghens dank zyner geleeghenheit en enkel op het aankloppen der Nederlandsche zwaarigheeden. En, zoo de zaaken zich ten beste schikten, wild' hy verzorghen, dat zyn onderzaaten met geen, oft immers weenigh krysvolx bezwaart wierden*. In Nederlandt nu, gelyk de geweldenaaryen, gepleeght aan de gewyde plaatsen, de Hartoghin wel tot inwillighing van 't verzoek der Eedelen gedreeven hadden; alzoo zagh +men, daardoor, ook de gemoeden der Roomsgezinden, die te vooren, noopende 't weederstaan der Inquisitie en Spaansche heersheit, met d'Onroomschen eens waaren, grootelyx verwydert. Want wat kond' het hun lusten, met deeze, tot weernis der uitheemsche slaavernye aan te spannen, als zy van hun eighe landsluiden een onverdraaghlyker juk, en 't uitrooyen van hunnen Godsdienst ten gronde toe, te verwachten hadden? De grooten en treflyksten der Ridderschap, als verhaalt is, pooghden wel, met wraak oover de beeldtstormers, deeze arghernis wegh te neemen; maar den dank, dien zy, daar meede, by de Roomschen behaalden, verlooren ze by 't graauw, 't welk ten deel met de daadt besmet, ten deel blindt van yver, dom van zin, en onverzettelyk, niet weeten wilde, dat'er yet aan verbeurt was. Dies veelen der bondtgenooten, versuffende op de verwartheit van 't werk, en liever hebbende, gereede gunst voor zich zelve te begaan, dan op een gemeen heil te hoopen, dat onwis en wildt te zoeken was, begosten, naa de uitbiedingen der Landtvooghdesse te luisteren; die de kans aan 't keeren ziende, haaren slagh waar nam, om, in 't lidt deezer geleeghenheit, +een' voorneemlyke slip van 't verwantschap te scheuren. Hier in holp haar niet wey nigh, dat de meeste Eedel-en oorloghsluiden op Egmondt zaaghen, die, verschillende in gevoelen met Oranje, het duyken voor 't uitstaan van 't onweeder, verkooren had. Dit dan haar aldus gelukt zynde, en de voet in den beughel gekreeghen, voer zy voort tot lichten +van krysvolk, en zette zich in den zaadel. D'Onroomschen ontbloot van deeze borstweer, en ten doel hunner vyanden gestelt, zaaghen voorshands niet naaders dan de Duitsche vorsten met brieven en beeden aan te gaan, om, door hunne voorspraak by den Koning, eenighe draghlyke voorwaarde van veiligheit, en vryheit van gewisse, te verwerven. Een' arme hoope, en, daar voor al, niet af te verwachten scheen, 't en waare die van Calvyns verstandt, zich met die van 't Luithersche vereenighden. 'T welk uit der maate veel in had, om de driftigheit van de dienaars des woords; gelyk het doch heel menschelyk is, op zyn' eighe leer te verlieven, en hardt valt van een lang gelooft, yvrigh voortgeplant, en voor vast gaand' uitgegeeven gevoelen, te scheiden. De geenen eevenwel, die, zonder vooroordeel, de zaak, en de noodt inzaaghen, vonden niet bequaa-

+1566.

+*Hy schryft in Sprokkelmaandt naastkoomende op reize te willen slaan*.

+*De Spaansche party, door't beeldtstormen, gesterkt*.

+*Scheuring der Bondtgenooten*.

+*De Landtvooghdes waapent, en raakt 'er booven op*.

t.o. 124

mers, +om 't onheyl te verhoeden, oft de kraft van den slagh, eenigher wyze, +te breeken. Waarom Graaf Luidewyk van Nassau, met eenighe andere Heeren, zich tot Antwerpen, Amsterdam, Doornik, en Valenchien, als daar wel 't meeste getal van Onroomschen gevonden werd, vervoeghde, om den ghemaghtighden der kerken deeze vereenighing aan te raaden. 'T eerste niettemin, dat hy voorstelde, was een vermaan tot gehoorzaamheit, en voldoening van 't verding met den aadel gemaakt. Gemerkt ook, in 't smeekschrift aan den Koning gericht, de som van dertigh tonnen +schats, tot een' erkentenis was aangebooden, zoo schoot hy uit, van toezeg te verzorghen, dat men deeze penningen, in tydt en wyl moghte gereedt vinden. Het antwoordt was, *dat de voorwaarden van 't verdragh, van hunner zyde, betracht werden. Het verzaamelen van gelde was verbooden;* +*doch te werk te stellen, indien de Landtvooghden verstonden, de gemeenten voor alle zwaarigheit, die daar uit ryzen kon, te vryen. Dat van* +*'t Aavondtmaal, daar 't geschil met de Luitherschen in lagh, was een punt, daar men zich rypelyk op beraaden moest*. Maar die van Valenchien kreeghen ander werk, en genoegh met zich zelve te doen. Want de Hartoghin, waanende nu in staat te zyn, om uit haaren mondt te spreeken, gebood hun, op den eenentwintighsten van Slaghtmaandt, krysvolk in te neemen. By drie leeden, Majestraat, vroedschap, en burghery, bestond hier de regeeringe; maar geen besluit zonder bewillighing der gemeente. Wethouders en Raadt bezeften de zwaarigheit. 'T volk hing aan de tong der Leeraaren, die 't, met onmaatighen yver blinddoekten, en op de wonderbaarlyke verlossingen van Jerusalem en Bethulië weezen; als waare hun +Godt de zuivere zeegheningen, en niet ook de straffen der Jooden, schuldigh geweest; en de zelve niet meermaals geplaaght en verplet van hun snooder. Dies werd de bezetting geweighert, en de stadt, den veertienden van Wintermaandt, voor vyandsch verklaart. Neemende dan de zaaken deezen gank, zoo hadden de Staaten van Brabandt haar Hoogheit verzocht, dat zy gedient waare, met d'Algemeene, oft ten minste, hen te laaten vergaaderen, en ooverleggen, wat raadzaamst waar, om d'ontsteltenissen tot bedaaring te brengen. En zy, staande dit laatste toe, had hen teeghens den naastlesten van Slaghtmaandt, beschreeven. 'T voorneemste, dat op deeze daghvaart verhandelt werd, was van de preeke en aankleeven der zelve te schorssen, tot 's Koninx ooverkoomst, en orde: voorts van een genaade, zonder uitzondering van eenighe ketters, te verkundighen. *'T welk meynden zy, by goeddunken der Algemeine Staaten, veilighlyk geschieden konde, zoo zich haar' Hoogheit, van de stemmen in te brengen by die van Brabandt, Vlaandere, en Hollandt, verzeekerde, en bevoorwaardde, dat op hunne vergaadering niet gehandelt zoude worden, dan van een Plakkaat, op dit stuk, uit te geeven. Maar hier meê diende gespoeyt, om een schot voor de aanslaaghen der Onroomschen te schieten, die geen ding bet verbaazen kon, dan 't verstek van deezen toeverlaat*. De Hartoghin deed, een Plakkaat ontwerpen, en verzocht daar op het goeddunken van die van Brabandt. 'T vergaaderen der Staaten van alle gewesten, verklaarde ze buiten haar' maght te zyn. *Kennende nochtans de reedenen voor bondigh en wel bescheiden, wilde zy onderstaan, wat men zich van die van Vlaandere en Hollandt belooven moghte*. De Brabanders, by hun inzight op 't Plakkaat oovergeleevert, wraakten de stuxwys toegestaane vergiffenis, als die veele menschen, uit vertwyfeltheit tot ergher, ophitsen moghte; insgelyx 't verbeurtmaaken van goederen, als dat aan opspraak en arghernis onderworpen was; samt eenighe minder punten; en baaden, dat men dit hun bedenken, dien van Hollandt en Vlaandre, alleenlyk op 's Koninx naam, voorhouden wilde, en de voorreede, die breedt van den oorsprong der be-

+1566.

+*Graaf Luidewyk gezonden, om tot vereenighing met de Luitherschen te raaden*.

+*Die slaat ook voor van geldt te zaamelen*.

+*Antwoordt der gemeenten*.

+*Die van Valenchien weigheren bezetting in te neemen, en worden voor vyanden des Koninx verklaart*.

+*Vergaadering der Staaten van Brabandt, en handel der zelve*.

roerten [+]gewaaghde, uit het ontwerp laaten, om geen quaadt bloedt te maaken. De Landtvooghdes, hebbende zich, in verscheide stukken, tot hen gedraaghen, en aangenoomen by den Koning het beste te doen, [+]bedankte hen voor den beweezen yver, met belofte van den zelven zyner Majesteit gunstighlyk te verkundighen. Op deeze daghvaart schikten d'Onroomschen van Antwerpen aan de Staaten Van Brabandt, om te verzoeken, dat hun gelieven zoude zich te hoeden, van yet te doen, dat d'Algemeine Staaten, met eenigh vooroordeel, mogh' inneemen. Nochtans hadden zy zelve, buiten verlof van den Graave van Hooghstraaten en de Wethouders der stadt, eenen Spaanschen Leeraar, genaamt Antonio Corano, op den Walschen preekstoel gebragt. Welke onbedwinklykheit, in zoo bedenkelyk een' tydt, niet min kon, dan de kranke hoope van de uitkoomst hunner zaaken, by de veerzienighen te kranker maaken. Derhalven, al 't geen de verknochte Eedelen, tot onderstandt van die van Valenchien, deeden, was een bezending van de Heeren van Villers [+]en Wingle, aan de Graaven van Egmondt en Mansveldt, om ten beste te spreeken; daar niet meê verricht werd: terwyl Noircarmes, die nu een achtbaar getal van krysvolk by een had, afsnydende der stadt allen toevoer, zich ter beleegheringe toerustte. En is alzoo dit jaar vyftienhondert zessentsestigh, hebbende zynen vollen tydt met onrust en oproer zwanger gegaan, ten uiteinde, van een volschaapen oorlogh geleeghen.

[+]1566.

[+]*Bezending van weeghe de Onroomschen van Antwerpen, aan de Staaten van Brabandt. Moedwilligheit der Onroomschen.*

[+]*Noirkarmes komt teeghens Valenchien te veld.*

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Vierde Boek.

[1567]

+**D**e Prins van Oranje midlertydt t'Amsterdam gekoomen, +braght'er zes weeken toe, en die stadt op haar stel. Want het ontzagh zyner jeeghenwoordigheit gold zoo veel, dat by ordening op den achtienden in Louwmaandt geraamt, de Minrebroeders +kerk, met die van de zieken, by de Calvinischen werd afgestaan: doch hun veroorloft, een' spyker buiten, en twee binnen de vesten, t'hunner koste, ook 't huiszittenhuis aan de ouwde zyde tot de preeke te gebruyken, ter tydt toe, dat zy buyten, te deezen behoeve, getimmert hadden. Men verzagh den Schout met noch vyftien dienaars, Burghermeesters met lyf knechten tot zes oft achte toe; en verwillighde +in 't besolden van tweehondert der bequaamste poorteren, onder 't bevel van Willem Pauwelszoon van Thenesse, een'goeden en treflyk ryken burgher, die de gemaatightheit in geloofszaaken, uit de schriften van Erasmus gezooghen had. Maar men doed hem tot Steedehouder neemen eenen Bouwen Reyerszoon, die den toenaam Leepoogh, en den Onroomschen een zeer quaadt hart droegh. Indien bevonden wierd, dat het getal der besoldighden vermeerdert diende, zoo stond het by goeddunken des Prinsen te doen. Voorts werden twee gemaghtighden by die van der wet, en twee by de Calvinischen gekooren, om neevens eenen van den hoove van Hollandt, tot Brussel 't bevesten deezer orde te verzoeken. De Majestraat, hebbende quansuis de beste kennis van den inborst haarder onderzaaten, verzocht het krysvolk naa haaren zin uit te leezen. Daarop zeid' hun de Prins, dat het den Hopman toestond zyne soldaaten aan te neemen. En zeeker de regeerders wisten zich noch binnen de paalen der behoorlyke eerbiedenis, jeegens zyne Doorluchtigheit, nocht buiten arghwaan der gemeente te houden. Naamelyk, Egmonds yver teeghens de beeldtstormers, en de tydingen uit Vlaandre, bliezen hun den moedt op. Want de Eedelen, als 't spoor byster zynde, onderwonden zich geenerley daadtlykheit tot troost van die van Valenchien. +Wel stak een hoop waaghhalzen, uit Westvlaandre, op de beên; die, braaver om weerlooze munnikken en paapen te plaaghen, dan om yet tot verlossing der beleegherden aanteslaan, ook van geen' bequaame hoofden verzien, nocht met vereyschten ernst en orde te werk gaande, door den Heer van Rassighem, in 't dorpvan Waaterloo ooverrompelt werden. Der voeghe dat'er een deel op de plaats bleef, een deel in zeekeren tooren gevlucht, met den zelven, door 't vyandtlyk vuur verbrandde. Voorts was'er Noircarmes achter, die, uit zyn leegher getooghen met tien vendelen knechten, en eenighe ruiteren, de verstrooyde rest, alzoo zy met anderen van Doornik, by Lanoy verzaamden, om hals, oft op de vlucht braght. Hy raakte, met eenen weeghe, door 't Slot, dat met Koninx volk bezet was,

+1567.

+*De Prins komt t'Amsterdam*.

+*Verdragh van den achtienden in Loumaandt, aldaar*.

+*Burghers besoldight*.

+*Onroomschen in Westvlaandere geslaaghen*.

+binnen Doornik; leydd'er neeghen vaanen voetvolx in; deed alle Leeraars +en Hoofden der Onroomschen, die hy betrappen kon, ophangen; daarnaa, verbodt afkundighen, van eenighzins de geenen te beschaadighen, die, volghends 't verding met den aadel gemaakt, op d'aangeweeze plaatsen, ter preeke gingen. De Hartoghin, vervolghende haar voordeel, ontworp, +om de vlotte gemoeden op haar' zyde te doen ankeren, oft ten minste klaarheit tussen vrienden en vyanden te maaken, een' nieuwe form van eedt: waar by zich de Landtvooghden, bewindsluiden van pais oft oorlogh, en Majestraaten te verplichten hadden, tot het handthaaven van 't Roomsche geloof, het straffen van de kerkschenders, en 't uitrooyen der ketteren. Ook wilde zy, dat alle leenluiden zwoeren, den Koning, teeghens wie zy ook waaren, die hun uit zynen naame voorgestelt wierden, te dienen, met vertyghing van alle verbintenissen daar teeghens strekkende: en gaf strengen last, dat men de weygherighen aanbraghte. Den eersten, die dit toestemde in den Raadt, bevind ik den Graaf van Mansveldt, Pieter Ernst, geweest te zyn. Hem volghden de Hartogh van Aarschot, +de Graaven van Egmondt, Meeghen en Barlemont, beloovende den eedt, dien zy ook naamaals deeden. Dan de Prins van Oranje en de Graaf van Hooghstraaten waaren niet te bewillighen, bybrengende, dat zy, hebbende eens hulde belooft, daarmeê behoorden te mooghen volstaan. Zommighen meenen dat deeze nieuwigheit den Graave van Hoorne niet geverght werd, om dat hy zich buiten bewindt op zyn huis hield. Maar, dewyl hy het ampt van Ammiraal noch bekleedde, en zich thans by den. +Hartogh van Alva voeghde; voegh ik my tot het gevoelen der geenen, die zeggen, dat hy zich ('t zy wat vroegher oft spaader gebeurt) mede beëedighen liet. De Heer van Breederoode, hiertoe gepraamt, by brieven, by booden, oft anders tot afstandt van zyn Ritmeesterschap oover eene der +veertien benden van ordening; koos, met klaaghen oover zulk een' hardigheit, het laatste van tween. Als men hem, by deeze geleeghenheit, van weeghe der Hartoghinne bestrafte, over lichting van krysvolk, en 't sterken zynder steede Viane, verdaadighd'hy zich heusselyk, *voorwendende, dat de sterking slechts, tot weering van 't landtloopend geboefte, geschiedde: en't geen men hem wyders naagaf, teeghens de waarheid streed. Jaa, belangende eenighe zaamening van soldaatye ontrent Uitrecht, zoud' hem lief zyn, dat m'er insloeghe*. Met een hield men hem voor, van zeekere verboode boeken tot Viane gedrukt; en naamelyk van een, dat d'eendraght der Luitersche en Calvinische leere hield staande; daar hy zeide onderzoek op gedaan, en niet aan bevonden te hebben; beloovende zoo ras hy van zyn huis te Kleef by Haarlem, daar hy was, derwaarts keerde, haar' Hoogheit, +dienaangaande, goedt genoeghen te geeven. Hen alzoo afgezet hebbende, toogh hy, onlanx daar naa, op Antwerpen, en zond, by raade van zommighen der bondtverwanten, Jonkheer Willem van Blois, gezeit Treslong, naa Brussel, om gehoor aan de Hartoghinne te verzoeken. Zy antwoordde, *dat de onrust gevolght op de koomste der Eedelen aldaar, in +Grasmaandt lestleeden, haar ontried in hunne weederkoomste te bewillighen*. +Hadd' hy yets te vertooghen, mogh't' het in schrift ooverzenden. Ook had zy Brussel met krysvolk bezet, en verbooden eenighe bondtgenooten in te laaten. Breederoode nochtans en de zynen, hoewel voor 't hooft +geslaaghen met deeze weyghering, veirdighden, op den achtsten van Sprokkelmaandt, een smeekschrift af, van deezen inhoudt. *Zy hadden, zou veel hen aangink, 't verdragh getrouwelyk achtervolght; en was'er yet onvolvoert gebleeven, dat moest men alleenlyk toeschryven aan mangel van maght, om zoo groot een verloop op een bot te richten. Maar de oeffening van den Godsdienst, die doch der preeke aankleefde, had men van d'andere zyde*,

+1567.

+*Noirkarmes wordt meester van Doornik*.

+*Nieuwe styl van eedt, door de Landtvooghdes ingevoert*.

+*Die wordt by Oranje en Hooghstraaten geweighert*.

+*Ook by Breederoode*.

+*Deez, bestraft zynde, verdaadight zich*.

+*Hy verzoekt gehoor by de Hartoghinne*.

+*Die slaat het af*.

+*Bezetting binnen Brußel*.

+*Smeekschrift van Breederoode en de zynen*.

[+]teeghens de gegeeve zeekerheit, verhindert. 'T welk hun nu de gemeente verweet, gelyk 't bygevoeghde vertoogh, hun oovergeleevert, uitwees. Jaa, men vernam, dat zelfs de toeleg waar het preeken te verbieden: gelyk, in der daadt ook, de Leeraars gequelt, de Eedelen, mistrouwenderwyze, met den nek aangezien, en vyandtlyk belaaght werden. Ook kon men van 't lichten der oorlooghsluyden, zoo binnen als buyten's Lands, zich niet dan 't bederf des zelven, der Eedelen, en Onroomschen belooven. Derhalven baaden zy, om bevestighing van 't verdragh en de verzeekering, om toestandt van oeffening neevens de preeke, ophouden van kryswerving, afdanken der aangenoome soldaaten, en naalaatingh der Plakkaaten, die, seedert het verding, gemaakt waaren. Welke weldaadt hen in trouwe en dienstwilligheit sterken; d'ellenden anders onvermydelyk, en bloedtstorting van 't arme volk, dat zich op hen verlaaten had, weeren zoude. Hier op antwoordde de [+] Landtvooghdes, by eenen brief aan Breederoode, *dat haar grootelyx verwonderde, wat Eedelen, wat gemeente, met dit verzoek, voortquaamen: gemerkt het meeste deel der Eedelen, die, in Grasmaandt des voorleeden jaars, het smeekschrift ingeleevert hadden, zich met de verklaaring zyner Majesteit, noopende d'Inquisite en Plakkaaten, vernoeght hield, en t'haaren dienst, uitbood. Immers zoo vreemdt vond zy, dat men haar naazeyde, in oeffening van Onroomschen Godsdienst bewillight te hebben: als oft haar ooit in den zinne gekoomen waar zulk een' onorde in te ruimen, als kerkraaden en nieuwe Majestraat op te rechten; zaameling van gelde tot lichting van oorloghsvolk, gelyk men zich vermat; ongewoone wyze van echtpleeghing; verduistering van de wettigheit der erffenissen; en duizent dingen, daar zy zelve geen eindt af wisten. Zoo doende moeste zy zich verre, en haaren last vergeeten hebben. Dies had zy met reede de steeden verstendight, dat de oeffening niet veroorloft was. 'T verding sprak alleenlyk van de preeke te dulden, en hoe noode zy noch tot daar toe gedaalt was, bleek niet dan al te klaar. Te verzeekering was niet der preeke, maar den Eedelen, ter zaake van hun verbondt en smeekschrift, gegeeven. Maar zy, om d'achtbaarheit des Koninx, de haare, en der Wethouderen t'ondergraaven, hadden teeghens eighen gewisse, voo veele vervloekte oeffeningen van ketteryen laaten invoeren, verdraayende d'oprechtigheit haarder meeninge, en haar zoo leelyken by de gemeente vermaakende. 'T welk haar gewisseljk wee deed. Dan schaamde men zich noch niet van trouw en dienstveirdigheit te roemen. Doch zyne Majesteit zoud' het anders verstaan, en wel raadt vinden, om met hulpe der vroome onderdaanen, deeze stoutheit te straffen. Maar kerken en kloosters geplondert, het Koninglyk geschut en waapentuigh aangetast, heirkrachen te velde gebracht, en van verscheiden' Eedelen gestyft, om 't ontzagh van zyne Majesteit, en haar ten land' uit te dryven, en allerley schandelykheit van hunner zyde bedreeven, vergat men eens aan te roeren. Tot hunnen plicht en t'huyswaart, ried zy hun te keeren; de loop deezer nieuwigheiden te stuiten, die op verkleening van Koning en gerecht wilden uitkoomen; de verbolghenheit zyner Majesteit te slissen; en zich voortaan te hoeden van zoo eenen styl, gespitst met dreighementen. Oft eeuwighe laster naakte hunnen naam, en [+] zoude zy benoodight zyn, tot bewaarnis der gemeene ruste, daar anders in te voorzien. Ende dacht zy geen naader bescheidt op hun verzoekschrift te geeven, eer zy wiste, welke de geene waaren van Aadel en gemeente, daar hy zich op beriep en meê bekleedde*. Dit schryven, smaakende [+]naa een' onvertsaaghde fierheit, gegrondt op kennis haarder krachten, braght zulk' een' verbaastheit onder 't ooverigh getal der bondtgenooten, dat de voorneemlykste niet anders dachten, dan hoe zy zich gevoeghlyk uit het spel moghten draayen. De Graaf van den Bergh trachtte, door

[+]1567.

[+]*Fier antwoorde der Hartoghinne.*

[+]*De rest der Bondtgenooten wankelt.*

[+]*De Graaf van den Bergh zoekt te verzoenen.*

+voorbidden van Viglius, op belofte van voortaan een goedt dienaar te +zyn', zynen pais te verwerven. De Heer van Breederoode, neemende den Graaf van Egmondt in den arm, deed met allen ernst verzoeken, dat hem de Landtvooghdes in genaade wild' ontfangen: die zich daar toe geneyght toonde, mits dat hy zich al en aallyk aan 't goeddunken des Koninx +onderworpe. Welke zoo hard en al te bedenkelyk een' voorwaarde, hem en de rest der noch volstandighe eedtverwanten tot d'uiterste vertwyfeltheit dreef. Derhalven, waanende, dat hy alles waaghen magh, die geen' hoope met allen heeft, onderwonden zy zich, tot verscheide plaatsen, heimelyk, oopentlyk, volk van oorlogh aan te neemen: het oogh op Antwerpen, +Amsterdam, 's Hartoghenbos en Uitrecht, vellende. Zelf Breederoode nam voor, zich meester eenigher zeesteeden te maaken: toeleg van geen slap hart, maar verrezienden naadruk, en die als hy gelukt waar, hem aan geleeghenheit, om beeter gety te verwachten, oft, ten minste aan veiligher zoen hadde kunnen helpen. De Landtvooghdes, hebbende alle steeden +belast op haar' hoede te zyn, de zaameningen van krysvolk te steuren, en 's Koninx ongenaade voor te koomen, schikte zeekere gemaghtighden naa 's Hartoghenbos, om de Burghery onder nieuwen eedt te brengen. Want het merklyk getal der Onroomschen aldaar werd daaghelyx gesterkt door toevloedt uit andere oorden. Maar de verbitterde gemeente, gaande geworden door deezen voorstel, sloegh op een nieuw aan 't stormen der oovergebleeve beelden en altaaren: zulx de gemaghtighden, voor argher +duchtende, zich ter stadt uitmaakten. Zy zond'er echter den Canselier van Brabandt, en Baroen van Meeroode Peetershem, die listelyk toeleidden, om den Graaf van Meeghen met eenigh krysvolk daar binnen te brengen. Maar zeekere's Graaven boel, geboortigh van den Bos, melde 't geheim haaren broeder, en deez der gemeente, de welke daar voor was, en, aan den Heer van Breederoode, asveirdighde Harman de Ruiter, die seedert, naa oovermanlyke weere, op Loevestein doodt bleef, en een eeuwigh leeven, in de gedachtenis der naakoomelingen, verdiende. Breederoode +besteld' hun Anthonis van Bomberghen, ervaaren Hopman, die, tot ooverste der stadt opgeworpen, de steutels der poorten, schut, kruydt, koeghels, en zelfs de persoonen der gezanten verzeekerde. Haar Hoogheit +trekkende zoo stout een bestaan ter harte, als billyk was, deed de vryheeden der stadt opschorssen, met bevel om de Heeren in de hunne te herstellen, de burghers, hunne goederen, en inschulden, alomme daar ze te bekoomen waaren, in 's Koninx handen te leeveren. Bomberghen, diesnietteeghenstaande, hield' het draaghende, tot den vyfden in Grasmaandt, toen hy, versteeken van andere hoope, en hebbende zich en zyn volk aan ryklyke betaaling, d'Onroomschen aan een goedt +heenkoomen geholpen, uit der stadt vertoogh. Maar Meeghen, verkundschapt, door de Landtvooghdes, dat Breederoode, hebbende, ontrent Viane, drieduizent mannen by een, op Uitrecht vlamde, 't welk, uit zorghe van dien, achthondert soldaaten aannam, rukte daatlyk derwaarts, braght'er zyn regiment in, bezette 't Slot Vreedeburgh beeter, en dwong de boeren, een blokhuis tot Vreeswyk aan de vaart te bouwen, tot bevryding van 't gewest. Dies Breederoodes volk, zich ziende daarbeneevens de lyftoght uit Hollandt en uit het Sticht afsnyden, niet anders wist, dan zynen moedt, met plonderen van 't +klooster te Marieweirt, en vangen van den Abt, te koelen. Voorts braght het de Graaf, in Gelderlandt, by weeghe van verdragh, zoo verre, dat het preeken gestaakt, de schaade der kerken en Godshuizen geboet wierd. Aarenbergh dreef het zelfste in Vrieslandt deur, met vier vendelen voetvolx, en t'sestigh paarden alleen: 't zy dat

+1567.

+*Breederoode desgelyx.*

+*Maar hy en anderen vinden de voorwaarden te hardt.*

+*Derhalven vertwyfelt gaan zy den wegh der daatlykheit in.*

+*Moeite tot 's Hartoghenbos.*

+*Meeghen loert daar op.*

+*Maar Bomberghen is voor hem reedt.*

+*De gezanten der Hartoghinne in hechtenis.*

+*De Graaf van Meeghen verzeekert Uitrecht.*

+*Zyn handeling in Gelderlandt.*

+hem zyn' ernstighe spoedigheit, oft de naam van zacht en goedertieren, +hierin te passe quam. By welke verandering wel t'zeeventigh van den Vriesschen aadel, die 't verbondt geteekent hadden, uit den lande vlooden: hoewel de Stadthouder beloofde d'Inquisitie en straffe Plakkaaten, volgends 't verding van Oestmaandt, te doen stil staan. De Prins, reizende zonder rusten, van plaats tot plaats, had Hollandt, Zeelandt, en Uitrecht, aan rust geholpen, en de preeke meest al ten platten lande bepaalt, zulx dat de Staaten, ten hooghste vernoeght in zyn handeling, hem voor die moeiten, een vereering van vyfenvyftigh duizendt gulden aanbooden. Maar zyne Doorluchtigheit, als den gemeenen beste voor geenen huirling +dienende, sloegh die grootmoedelyk af. Van daar keerd' hy tot Antwerpen, alwaar de wethouders, moedt grypende uit dit beloop der dingen, te raade werden den Calvinischen, en Luitherschen, het staaken der preeke te verghen. Dies hielden zy onderhandeling met de Hartoghin op dit stuk; ende t'hans den gemelden Onroomschen voor, *hoe de geleeghenheit drong, der Koninglyke Majesteit liever daarmeê te gemoete, dan, met verbeiden van +een uitheemsch heir, om neeringe, welvaart, en vryheeden, te koomen. Want, naardien zich alle oorden, op 't exempel van Antwerpen beriepen, zoud' het alleen, in geval van weighering, den ondank draaghen; daar anders d'Inquisitie en Plakkaaten geschorst bleeven, en hun, uit 's Koninx besluit, by goeddunken der Algemeine Staaten, op 't stuk van den Godsdienst, noch yet vorderlyx te verwachten stond. Men had dan te spoeyen als gejaaght van den tydt, en t'aanveirden zeekere punten, ingestelt by haar' Hoogheit, op den +twintighsten van Sprokkelmaandt, en oovergezonden te deezen einde*. De gemaghtighden der Onroomschen, hierop met de hunne gesprooken hebbende, verklaarden, *dat zy alsnoch niet anders konden, dan zich tot de gemaakte + verdingen gedraaghen, en geirne weeten zouden, oft men die verstonde te houden oft niet*. De Majestraat antwoordde; dat deeze vraagh ontydigh, maar op haare waarschuwing te letten, en afscheit te vorderen was. Staande de stadt in dus een' onzeekerheit; geviel, op den zestienden van Sprokkelmaandt, en laaten aavont, dat in 't Minrebroeders klooster een +zwaare brandt ontstak, die, te booven gaande alle vlyt en teeghenweer, aangewendt by den Prinse, Graave van Hooghstraaten, ende die van der wet, een groot deel van 't klooster, met de kappel van 't koor, wegh nam. Meer bedenkens baard' het, dat men de straaten, buiten gewoonte, van +vreemdelingen zagh betreeden, en veele luiden van oorlogh ter borze verschynen. Waaroover de Prins eenen eedelman van der Aa genaamt, die berucht was van volk te werven, by zich ontboodt. Maar hy, zich des hoedende, ontging den Markgraave, die op hem paste. Voorts beval men, by uitroep, allen uitheemschen, landlooperen, en soldaaten, buiten stadts dienst zynde, te ruimen, op lyfstraf. Toen tooghen ze naa Dambrug, van waar hen de Prins, met dreighen, deed opbreeken. Ende +alzoo zyn' Doorluchtigheit verstendight was, dat men een' aanslagh op Zeelandt voor had, werd zy door 't belang van dit deel haarder Landtvooghdye beweeght, den Heer van Boxtel derwaarts te veirdighen, om verbodt te doen, van eenigh krysvolk, zonder haar bevel, t'onfangen. Hieruit gebeurd' het, dat de Slotvooghdt van Zeeburgh, anders Rammekens, in Walchere, tweehondert mannen, gezonden van de Hartoghinne, buiten hield. 'T welk quaalyk genoomen, en blaauwelyk verschoont, ten deele geboet werd door 't inneemen van vyftigh mannen, waarmeede haare +Hoogheit zich geliet te genoeghen. Ook bewillighd'er de Prins in. Onder dit zaadt van oorlooghe, liet de geestelykheit niet het haare te stroojen. Den elfden van Lentemaandt, quam binnen Gent, op stoel, d'eerste Jesuyt, dien men daar gehoort had. De Kerken liepen oover: gelyk dan

+1567.

+*Aarenbergh schaft het preeken in Vrieslandt af: maar schorst Inquisitie en Plakkaaten*.

+*Groote vlyt des Prinsen, om Hollandt in rust te helpen*.

+*Hy weighert der Staaten schenkaadje van vyfenvyftigh duizent gulden*.

+*Hy keert tot Antwerpen*.

+*De wet aldaar verzoekt, dat men de preeke staake*.

+*Verklaaring der Onroomschen, daar op*.

+*Antwoordt der wet. Brandt in 't Minrebroeders klooster*.

+*Zaamening van volk tot Dambrug wordt door 's Prinsen dreigementen, verdreeven*.

+*Aanslagh op Zeelandt, door hem voorgekoomen*.

+'t nieuw nyver in zynen plicht, en voldoende ter eene is; ter andere zyde, 't volk graatigh om alle vreemdigheit te proeven: zonderling in Vlaandere. Hy leide den grondtslagh van 't Christen geloof uit; ende trok veele luiden te rug. Zulx de Roomschen zelf bekennen moesten, dat de verandering meer by de zielzorghers, dan by de gemeente was toegekoomen. Dit deede de Calvinische Leeraars opwaaken, om den afbrek te boeten, en neevens ernstigher preeken, door milde uitdeeling, aanhang onder de armen zoeken. Doch de wethouders, niet slinksch, voorzaaghen hierin, by verbodt van penningen te deezen einde te zaamelen. Maar het volk van Dambrugge, geleidt, by den Heer van Tholouze, en andere Eedelen, zich +veinzende, den Heere van Breederoode toe te willen trekken, voer de Scheld af, naa Vlissinge, op hoope van 't in te kryghen, door verstandt, dat zy hadden, met Pieter Haak Baljuw van Middelburgh. Maar 't marktschip van Antwerpen tydlyker oover gekoomen, en waarschuwende die van der plaatse, steld' hen te leur. Zy derhalven, de stroom weeder opgevaaren, en +groeyende in getal, sloeghen zigh needer tot Oosterweel, op den oever, om Antwerpen te tintelen oft het door toewight van krachten zoo naa by der handt, op hunner zyde moghte ooverslaan, en andere plaatsen naa zich sleepen; waardoor zelf Oranje en Hooghstraaten misschien tot het aanveirden hunner beschermínge zouden te trekken zyn. De regeerders der stadt, des verkundtschapt, spraaken, van hunne soldaaten uit te zenden, om in den hoop te slaan. Maar deeze onvoorzichtigheit wraakten de Prins en de Graaf, bybrengende, dat men zich, zoo doende, ter genaade van die van binnen stelde; 't welk mooghelyk het geene was, dat dien van buiten zoo stout ried. Men bad dan de Landtvooghdes, hierin te voorzien: die daatelyk Philips van Lanoy Heer van Beauvais neevens den Hopman la Motte, en vierhondert van haare lyfwacht, derwaarts schikte, met last om zich te dienen van Hans de Graave, Landtdrost van Brabandt, met zyne paarden, en twee van Egmondts Vendelen, die tot Axele in Vlaandre laaghen. Het volk tot Osterweel, bet gewoon naa buit en bederf van kerken landtluiden, dan onder vereischte krystucht, te staan, kreegh deeze + troepen, den dertienden van Lentemaandt onverziens op den hals. Ende magh men 't geenen strydt heeten, daar zoo zorgheloos een hoop, zonder moedt, zonder raadt, als een kudde schaapen, geslaght, gevangen, ofte in de Schelde gejaaght, en ten deele verdronken is. Anderen gekipt van den koeghel, deed, in 't waater, het vuur de doodt. Zeer luttel, die, veldewaarts in vliedende, ontquaamen. Aldus liet zich Tholouze, broeder des Heeren van Aldegonde, verrassen, hoewel hy voor eenen +kloeken en geleerden Eedelman gehouden was; en verbrandde, zoo men meent, in een' van de schuuren vol vluchtelingen, die by den verwinner werd aangesteeken. Verscheiden' Eedelmannen, en onder hen een uit Hollandt, van den huize Boetzelaar, die hier het leeven lieten. De maare van 't bespringen, en voorts 't verdoen deezer benden, als zy binnen Antwerpen quam, verwekte terstondt een ooverzorghlyke beroerte. De Calvinischen, +zich vermeetende 't bloedt hunner broederen te wreeken, stuiven op, uit alle hoeken; vlieghen gewaapent naa de Meere; van daar voort, in orde onder hunne Hopluiden, naa de Roode poort, die door bevel der wet geslooten was, en breeken 't winket oopen. Oranje en Hooghstraaten, te paarde geklommen, stooten derwaarts; gebieden, vermaanen, zy zouden zich doch hoeden de deur t'hunnen eighen bederve, en dien +van buiten, geleeghenheit tot inrukken, te oopenen. Maar men slaat het in den windt; antwoordt met vloeken en lasteren: jaa komt'er tot die stoutheit, dat zeeker drooghscheerder zich vervordert, den Prinse een gelaaden zinkroer op de borst te zetten, hem scheldende voor een' eerloozen verraa-

+1567.

+*Tholouze mist Vlissinge te kryghen*.

+*Hy komt tot Oosterweel*.

+*Beauvais slaat hem*.

+*Dat doet de gemeente van Antwerpen opstuiven*.

+*Arbeidt van Oranje en Hooghstraaten, om haar neêr te zetten*.

+*De Prins gedreight met een zinkroer*.

der, +die oorzaak van dat spel, en de moort hunner broederen was. Gelyke smaadt werd den Graave toegedreeven. De Prins, zich verbytende, pooghd' hen echter te paayen, maar was endtlyk benoodight, het uittrekken met vyfhondert mannen, toe te laaten: hun zeggende niettemin, dat ze in een' wisse doodt liepen, en hadden 't niet dan zich zelven te wyten. Toen keeren zy van zin; en die te vooren wilden dat hun verbooden was, beginnen nu 't gevaar, hun vry staande, te bezeffen. Zy neemen 't nochtans op de kleenheit van 't veroorloft getal; en weeder naa de Meere geloopen, reeden toe om de soldaaten van de markt te dryven, en 't Stadthuis te bemaghtighen. De Prins, de Graaf, de Burghermeester Straalen, een man der gemeente zeer aangenaam, rotsen hun naa, smeeken, vertoonen, en doen zoo veel, dat zy 't oor tot voorslagh van bylegging nyghen. +Terwyl men daarmeede beezigh is, sleepen zy 't geschut uit den Eekhof, en wenden de trompen, teeghens alle straaten, die op de Meere uitkoomen. De Heeren, ziende een' zuuren nacht voor handen, en die geschaapen was tot oeveldaadt uit te bersten, arbeiden zich af, om de zaaken in staat van verzeekertheit te brengen, en sluiten entlyk een verdragh met hunne gemaghtigden, dat ter weederzyden onderteekent werd. Hier by +was bedongen: *de sleutelen der stadt onder den Prinse en Graave, de benoeming der Hopluiden aan de Poorters, de keur der zelve aan zyn' Doorluchtigheit te laaten. De wacht zoo wel met burghers als soldaaten te bestellen. 'T bewaaren van poorten en wyken, voor dien nacht, aan twaalf hondert uit der burgherye, te vertrouwen. Geen' bezetting in te neemen, buiten toestandt der gemeente, zonder onderscheidt. Geen' anderen burghereedt te doen, dan van den Koning, der stadt, en haare handtvesten, getrouw te weezen. Alle verdingen, ter zaake van den Godsdienst gemaakt, in kracht te houden; en 't werk van dien dagh, voor gedaan tot bewaarnis der stadt*. +Deeze punten op de Meere gebracht, werden raauwelyk verworpen. Zy willen met geweldt naa de markt, en dat ze zoo wel burghers zyn, als de besoldighden en anderen aldaar gestelt. Een' schaar drie duyzent sterk, stond vergaadert in de Koepoortstraat, ende, ter zelfste tydt, om meede derwaarts te rukken. Hooghstraaten gaat hen aan met goede reedenen, en troont ze naa de Meere, om te verstaan, waar op men ooverkoomen was. Onderweeghe krygen ze twee vendelen stadtsknechten in +'t oogh, die naa de markt tooghen. Zy roepen dat ze verraaden zyn; vellen hunne bussen op den Graaf. Hy, in deeze noodt, bedacht zich, dat volk naar de herbergh des Prinsen te stuuren, in allen schyn, oft zy tot bescherming zyner gemaalinne bescheiden waaren. Toen laaten +zich d'anderen gezeggen, en vervoeghen zich naa de Meere. 'T verdragh nochtans gold' zoo veel niet, oft men moest hen, aan de poorten, wallen, en Meere in waapenen laaten: ook twee tonnen kruits en etlyke koeghels leeveren, eer zy zelf die liepen haalen. D'ongeruste +nacht gaat in; en tot meermaalen een kreet op, *Paapen uit, Paapen uit:* als waar het hun oorbaar geweest meer vyanden te maaken. Men vertoont hun, dat dit teeghens 't verdragh van Herfstmaandt streed. Een deel wil'er eevenwel meê deur; streeft naa de kloosters; verkracht stadts gevangenis, en laat de gevangenen uit. Al den naavolghenden +dagh was men doende, met yet naaders te raamen, om hen te vernoeghen en doen scheiden. By de voorgaande voeght men nieuwe punten, waaronder de voorneemste waaren, van *vierhondert paarden aan te +neemen, by goedtvinden der leeden: oorloghscheepen, als 't noodt deed', op stroom te leggen: 't geschut op de vesten te planten: alles onder beleidt van de Ooversten der stadt*. 'T magh niet baaten. Die van de Meere bly ven eeven hardtnekkigh, en echter den volghenden naaht in 't geweer.

+1567.

+*De Meere wordt van de Calvinischen met schut bezet*.

+*Verdragh met haare gemaghtighden, aangegaan*.

+*Dat wordt van haar verworpen*.

+*Bußen op den Graaf gevelt*.

+*'T verdragh eenighzins aangenoomen*.

+*'s Nachts roept men Paapen uit*.

+*'T verdragh wort verbreedt*.

+*Noch blyft men in waapenen*.

+Zy dreighen niet alleen der geestelykheit, maar ook den Luitherschen de +stadt te nauw te maaken, 't en waar zy hunne zyde kooren. De Prins dan, speurende dat alle reedelykheit verplet lagh onder de heevigheit der moedtwille, ontbiedt by zich en den Graaf, die van d'Augsburghsche belydenis; stelt hun de hachlykheit der zaaken voor ooghen, en hoe 't in hunner handt stond, de stadt voor den uitersten ondergang te behoeden, en aan zich eeuwelyk te verplichten, indien zy met de Roomschen en d'uitheemsche taalen wilden aanspannen, om de quaadwillighen, tot het voorgestaaghen verdragh, en afleggen der waapenen, te dwingen. Dit neemen zy aan, en op den vyftienden den oever in; dryvende van daar een' grooten hoop Calvinischen. D'Italiaanen, Spanjaarts, en Portugheezen deed men in 't Kipdorp vergaaderen; d'Engelschen binnen 's huis waapenen, en zich gereedt houden. De Calvinischen, om met misleiding der Luitherschen deezen slagh te breeken, slaan listelyk met de trom om, dat zy met hun ooverkoomen waaren, en, op de Meere, verzaamen moesten. Een trek, die lichtelyk de Heeren van hunnen toeleg versteeken kon; hadde een van Burghermeesteren, met zommighe schutters, op staande voet, het teeghendeel niet doen verkundighen, en den gemeenen man uit den dut geholpen. Met een hield men den Roomschen, den Luitherschen, en dien van de vreemde taalen voor, dat het hier om geenen Godsdienst, maar te doen was, om achter 't geldt en goederen der luiden van middelen te raaken. Ontsteeken door deeze reedenen, verklaaren ze, lyf en leeven, voor 's Koninx dienst, de behoudenis der stadt, wyven en kinderen, te +willen opzetten. Daar was 't hardt teeghen hardt, en beschooren, op een' bloedighen strydt, en onderlinge moordt van vrunden en maaghen, uit te koomen. De Roomschen staan uit, van schuiten met bussekruit onder de Meere, dat een' groote gewelfde brug is, te brengen, om al wat'er op was, op een bof te verdelghen, en mannen, waapenen, schut aan eenen roerom, in de lucht, te doen spatten. 'T gekrys van vrouwen, maaghden, en d'onnoozele jonkheit, verhest zich ten heemel toe. Angst, schrik en schennis, roof, doodt, en 't ysselykste onheil van een ooverrompelde +stadt, staan yder voor de ooghen. De Calvinischen, alstoen eerst bevroedende wat hun naakende was, ende dat zy, teeghens zoo groot een' meenighte, niet op moghten, begosten te zwichten. Zy aanveirden de voorwaarden van den voorgangen daage; roepen, *vive le Roy*; laaten +zich t'huiswaart, en 't geschut, naa den Eikhof zenden; uitgezeit drie oft vier stukken, die men, om welstaans wille, op de wallen braght. Aldus, door vlyt, voorzicht, en bewys van wonderlyke onversaaghtheit des Prinsen, wel gevolght van den Graave, is, met het uiterste gevaar zyns lyfs, deeze zoo fel, maghtigh, en verre verloopen een oproer, in zyn' hooghste hitte, geslist. Waaroover, 's anderendaaghs, God oopentlyk gelooft, ende die van de vreemde taalen, voor hunnen goeden dienst, door de wethouders, bedankt werden. Gelyk nu de volkrykste plaatsen, aan de zwaarste beweeghenissen, onderworpen zyn, zoo rees, +tot Amsterdam, ontrent den zelven tydt, een oploop, uit deezer oorzaake. De gemaghtighden der Majestraat, en der Calvinische gemeente waaren, om gezaamentlyk 't bekrachtighen der ordening van den achtienden in Louwmaandt te vorderen, naa Brussel getooghen. Maar, naa hunn' aankoomst aldaar, gingen d'andere, laatende de Calvinischen ongekent, hunn' dingen op zich zelve doen, en stilzwyghends, met het afscheidt der Landtvooghdesse, te rug reizen, om zelve te verrichten, 't geen behendigher door anderen boode bestelt geweest waar. De Calvinischen dit vernoomen hebbende, en voorts hoe zy door Antwerpen, den Prins nochtans (dien 't groot bedenken gaf) verby, ge-

+1567.

+*De Prins dient zich van de Luitherschen, om de Calvinischen tot reede te brengen.*

+*De burghers d'een teeghens den anderen, schrap.*

+*De Calvinischen leggen te laagh.*

+*'T verdragh aangeveirt. Waarop alles in stilte raakt.*

+*Oploop tot Amsterdam:*

trokken +waaren, koomen slechts eenen nacht laater, met dus een' kitteloorighe tydingh, t' Amsterdam. Des aavonds te vooren had zeeker eedelman, afgeveirdight van den Heere van Breederoode, door de buitenste hamay van de Regelierspoort, die effen toegegaan en hem geweighert was te oopenen, een ongeslooten brief ken gesteeken, van groot belang, zoo hy zeide, om yemandt van de Calvinische gemeente behandight te worden. 'T geluk, wyzer dan hy, deed het juist aanveirden, van eenen, die 't aan Reynier Kant getrouwelyk bestelde. Kant vertoond' het Laurens Jacobszoon Reaal, die met hem geraaden vond, daarop, een' vergaadering, ten huize van Adriaan Reinerszoon Kromhout, te leggen. Daar werden Cornelis Floriszoon van Teylingen, en Làurens Reaal gelast, tot Viane te gaan verneemen uit den mondt des Heeren van Breederoode, 't geen hy geschreeven had geenen brieve te darren vertrouwen Zy vertrokken zynde, zoo verstendighden de weedergekeerde van Brussel, den treffelyksten hunner gezintheit, wat hun op de reize bejeeghent was. Ende werd gestemt het zelve verhoolen, doch oogh in 't zeil te houden, dewyl zy naader kundschap verwachtten, die zich de Prins sterk gemaakt had wel haast te erlanghen, en belooft hun toe te veirdighen. +Daarentussen was de vroedtschap vergaadert, en daarinne beslooten, vier oft vyfhondert soldaaten, onder 't bevel van Bouwen Leepoogh te lichten. 'T welk, als niet wel bedektelyk te doen, eerlang onder den man quam. Dies werd Willem Pauwelszoon van Thenesse, door Pieter Jacobszoon Schaap en Floris Roodenburgh, aangemaant, om zich hierteeghens te stellen; maar verzonden uit der stadt, met een' looze boodschap (zoo men zeide) van Burghermeesteren. 'S naamiddaghs te drien, ('t was op den vierentwintighsten van Sprokkelmaandt, en twee uuren vroegher dan naar gewoonte) quam Leepoogh met het vendel van tweehondert koppen, den Dam oover, op de Waaghe trekken, en bleef zich daar houdende. Zeekere aanzienlyke burghers, ziende de gemeente hierdoor ontstelt, gaan daaroover in 't Toorentjen, om de Heeren te verspreeken, en zich, tot middelaars der ruste, uit te bieden. Burghermeesters antwoorden, zy wisten wat hun te doen stond; ontbieden de steêwaakers daatlyk; de nieuwaangenoome knechten teeghens zeeven uuren booven, met hun geweer; en gaan, om den drang der volle markt te schuwen, achter door de keuke, van't Stadthuis, af. Dit +vernoomen, en de vreeze grooter wordende; gingen neeghen oft tien burghers, door last van andere, den Burghermeester Joost Buik, tzynen huize, heusselyk afvraaghen, *waartoe dit werven van volke, teeghens d'orde des Prinsen? dit trekken voor den tydt, der soldaaten, op de Waagh? ontbieden der nachtwacht by daaghe? bescheiden der nieuwe knechten, in waapen', op 't Stadthuis?* Buik zwoer, by zyn deel heemelryx, daar was geen nieuw volk aangenoomen, mocht eenighe zwaarigheit: zy moghten wel verzeekert t'huiswaarts gaan. Maar de dubbelheit, en een zak van malien, keeken tot zynen nachttabbaart uit: dien Claas Boeleszoon in den Hamburgh oopen rukte, met verwyt, dat hy vol leughenen stak, en yet teeghens de burghers broedde; jaa dat eenighe van de uieuwe soldaaten daar voor zyn' deure waaren. Hy, dus krastigh ooverstreeden, bekent de waarheit, en dat het door last der Hartoghinne geschiedde: zynde de Majestraat niet van zin, zich, om een hondert oproerighe onderzaaten, oft twee, uit haar gezagh en goederen te laaten zetten. Twee oft driehondert burghers voor de deure vergaadert, hierop aan 't roepen, dat het niet hen alleen, maar de gansche gemeente raakte, waarvan zich aldaar drie oft vierhondert bevonden. Buik antwoordde, dat hy daar zeshondert andere teeghens zette: zy

+1567.

+*Oover 't voorneemen der wethouderen, en soldaaten te lichten.*

+*Woorden der gemeente met Burghermeester Joost Buik.*

+moghten hun best doen: zoo zouden ook de regheerders. Ende zeit men, dat hy hun dit, met vuile woorden, die, naar smaadt der gemeente, en geen' burghermeesterlyke destigheit smaakten, toedreef. Men liet daaromme niet, hem tot ingang van den wegh der gevoeghlykheit te vermaanen; maar droegh niet anders meê, dan dat Burghermeesteren haar' Hoogheit +believen moesten. Hiermeede raakte het volk aan 't schreeuwen, *vive, vive, vive le gueux*; elk op der loop; 't geweer van de want. Den ganschen nacht, trekken zy, met troepen, lanx de straaten en muuren, om +het t'zaamenrotten hunner weederparthye te verhinderen: voorts bezetten de Regelierspoort, en aan vier oorden de nieuwe brug. Alhier verkundighde men, teeghens den daagheraadt, by uitroep, *dat het, met deeze vergaadering, op geen' plondering van kerken, kloosters oft burghershuizen, maar alleenlyk het handthaaven van 's Prinsen ordening, en de ruste der stadt, was aangezien. Hadd' yemandt ander wit, dat hy zoude aftrekken, oft, op der daadt, doorstooten worden*. Zy staaken alle de handt om hoogh, verklaarende dat dit de meening was. Burghermeesters ontrent tweehondert mannen sterk, met de nachtwaakers, hielden 't Stadthuis; Leepoogh de Waagh, in. Doch als het dagh was, daald' hy af, +en hebbende als een ouwdt krysman, zyn volk op den Dam in orde gestelt, myn' Heeren, zeid' hy, *nu aangevallen. 'T is in 't harte van den tydt, en de burghery meest uit de waapenen*. Naamelyk een groot deel der zelve, gemat door de nachtwaak, was 't lichaam gaan verquikken. De Regheerders, verstaande zich bet te styven, daghvaardden, door booden al de Roomschen, op de markt. Ter zelve stonde braghten Teilingen en Reaal, deeze maare, van Viane: *Dat de Prins door eenen Lakkay*, +*den Heere van Breederoode, had doen zeggen, met orde om d'Amsterdamsche gemeente te waarschuwen, hoe Burghermeesters meinden op 't heimelykst, vierhondert soldaaten in hunnen dienst te neemen; om met de zelve, en de gewoonlyke waakers, de Kalverstraat, van 't Stadthuis af, ten einde toe te bezetten, en den Graaf van Meeghen in te laaten, die met tweeëntwintigh hondert mannen, oover Gorkom en Uitrecht, op eenen morghen, onverziens, zoude passen, voor de Regelierspoort te weezen; in opzet van eenhondert burgheren oft twee den kop af te houwen*. Die deeze boodschap ontfingen, verstonden dat ze geheelt diende; als waardoor 't verbittert volk, der Ooverheit op het lyf geschonnen, zwaarlyk van 't bloedt der zelve zouw te speinen zyn. 'T leekte echter yewers uit, en baarde, met de geruchten van den Dam koomende, zulk een' +verbolghenheit, dat elk, waapen, waapen riep, en zich, in der yl, toerustte. Jan Broek Valentyns zoon, een zeer behart man, deed, op de nieuwe brug, met de trom omslaan, dat, wie lyf, wyf, en kinderen lief had, hem nu zoude volghen. Met een, laatende de brugh by dertigh mannen bewaart, doet hy een' keer oover den Zeedyk en Warmoesstraat, +en sleept 'er, in der haast, tot neeghenduizent toe, achter zich, yeder met het geweer, dat hem gereedst ter hand was. Ellendigh aanzight van oorlogh, daar de vaader der eene parthye, de zoon der andere toetrok, broeder zich teeghens broeder, zwaagher teeghens zwaagher opmaakte. Jan en Cornelis, beide Pieters zoonen, in Deventer, holpen elkanderen in 't harnas; en op onderlinge vraaghe, *werwaarts het* +*gemunt was*, zeide d'een'*; naa de markt, by die van den ouwden Godsdienst:* d'ander, *naa de straaten, by die van den ouwdsten: dan zoo 't op een staan gaat, schoont my niet, ik zal u ook niet schoonen*. Maar +d'Onroomschen oovertroffen, in vuurigheit en orde. Zy stoppen de Warmoesstraat, tot aan de Pylsteegh; 't Waater (zoo men 't heet) tot aan de Zoutsteegh; den Nieuwendyk tot aan 't Graavestraatjen, toe; en

+1567.

+*De burghery komt in waapenen*.

+*Zy bezetten de Regelierspoort, en nieuwe brugh. Uitroep aldaar*.

+*De Heeren hebben 't Stadthuis; hunne soldaaten de Waagh in*.

+*Tyding van aanslagh des Graaven van Meeghen, op Amsterdam*.

+*Daar op wakkert het waapenen*.

+*Neegenduizent mannen op de beên*.

+*Twee gebroeders teeghens elkanderen*.

+*Goede orde der Onroomschen*.

+andere weeghen naa de markt leidende. Jan Pieterszoon Hooft, en eenighe anderen plantten drie bassen op den steigher van 't Dammerak, naast het huis van Meester Henrik Dirxzoon, daar de Mol uithing, om de markt te bestryken. Ten zelven einde werden ook op de Paapenbrugh, drie groote bassen gestelt, en al de huizen, van de Warmoesstraat tot de Vischmarkt toe, achter met schutten gestoffeert. De Wethouders, hebbende niet booven tweeduizent mannen by een, zonden Pieter Kaars, Hopman der nachtwacht, uit, om alle geleeghentheeden te bezightighen. Wel vermoght de burghery deezen man, en liet zich dunken, dat haare krachten nu toonbaar waaren. Derhalven, alomme doorgelaaten zynde, braght hy Burghermeesteren aan, hoe de straaten bezet, beschanst, en alles, met groove oft handbussen geboordt was, tot doodtlyke beheering +van den Dam. Zy dan vindende zich genoeghzaam beleeghert, en de hoope van andere hulpe afgesneeden, neemen de schalkheit te baat, en maaken eenighen van d'ouwdste burghers uit, om den volke te vertoonen, dat'er niet oevels gemeent, en alles maar een misverstandt was. Zelf Simon Kops Burghermeester, in de Warmoesstraat gekoomen, pynde zich der gemeente dit diets te maaken, en dat zy, de waapenen afleggende, met een verzoekschrift te recht raaken konden. Maar van d'andere zyde zonden zy om eenighe tonnen kruits naa Jan Rooden tooren, die den hunnen, door Egbert Pieterszoon Vink met weenigh anderen, ontjaaght werden, en in 't waater geworpen. Teffens deeden zy de soldaaten en etlyke Roomsche burghers naa de Regeliers poorte trekken, onder 't beleidt van den Schout Pieter Pieterszoon, en zyn zwaagher Albert Markus, twee harde quasten. Den aardt van Pieter hebben wy vooren verhaalt. Aan Albert wordt naagegeeven, dat hy, toedrinkende, op zeekere maaltydt, den Heere van Breederoode een glas, onwaardelyk genoegh zoude gezeit hebben; *Ik brengt u, Breero*: en Heer Henrik daarop te ryme geantwoordt; *ik wacht het Nero:* hem toepassende den naam (naar 't oordeel der gemeente) by zyn wreedtheit, verdient. Jan Broek, taamelyk verzelschapt, was hierentussen den Zeedyk lanx getrokken, en met drie bassen, aldaar gevonden voor een smits deure, voorts naa 't Bushuis, 't welk nu de spyker der Oostindische maatschappye is; uit zorghe dat de schans, aan de Verkenssluis, ooverweldight, en 't Bushuis van zyn' weederparthye, moght ingenoomen worden. Daar hoort hy, hoe de Roomschen in aantoght waaren, om de Regeliers poort, de Steetuin, het halfrondt, en 't Bushuis te bemaghtighen. Derhalven voortgerukt, tot op de Roode oft Regeliersbrugh, doet daar een schans van balken en ander hout, dat voor de Steetuin oft timmerwerf lagh, ontwerpen. Daar braght men de bassen in, en klonk'er achter op, in allen schyn, oft ze vollaaden geweest waaren; hoewel men nocht kruidt, nocht koeghels in voorraad had. Dit gelaat deed Pieter en Albert zwichten; zulx dat zy verzochten, onder hen tween, met Jan Broek, buiten de schans, te woorde te koomen. Jan Broek, hebbende eerst naa de Warmoesstraat, om bystandt, geschikt, +treed uit zyn voordeel; vraaght, *wat hen met pyp, trom en vliegend vendel, vyandtlyker wyze derwaarts dreef*. Waar op Albert Markus, wel lomp en ontydelyk, antwoordde, *'t was, om zich, met kruidt, schut en scherp, teeghens hunne vyanden, te waapenen*. Jan Broek, weederom, vraaghde, *wie die waaren?* en als zy daar toe zweeghen, zeide, *dat hy 't hun niet wilde laaten volghen, maar ten dienste zyner Majesteit, en welstandt der steede bewaaren: ook de poorte zoo wel, dat'er de Graaf van Meeghen met zyn krysvolk 't hooft zouw stooten*. Terwyl zy in gesprek stonden, quaamen, hem, tweehondert mannen onder een vendel,

+1567.

+*De Regeerders leggen op list toe*.

+*Gesprek van partyen, by de Regelierspoort*.

+gedraaghen by Jan Kies, te hulpe. Dies de Schout en Albert, hunnen +standt verlaatende, te rug naa den Dam keerden. Broek bezette de poort, de brugh, de steêtuin, 't half rondt; en beval den schutmeester aldaar woonende, nocht der eene, nocht der andere parthye, eenigh waapentuigh te verstrekken. Maar goedt getal spiessen, roers, en eenigh bussekruidt, werd uit zeekeren winkel gehaalt, dat langen tydt onbetaalt bleef. De geen, die Jan Broek, om hulp had afgeveirdight, was Thomas Gerritszoon Doesburgh. Deez, vindende Simon Kops voor 't Engkerksteeghjen staan, om de luiden te beleezen, werpt hem oover stagh, met verwyt van 't geen, aan de roode brugge, te doen was; en dat hy, met bedrogh, zocht de +burghery in 't net te brengen. Daar stuift het volk op; gerucht door alle gassen. Kops had genoegh te doen, dat hy, met voorstandt eenigher eerlyke persoonen, zyn lyf berghde. D'andere vreedekundighers werden onwaardelyk naa de markt gestuurt. Men roept'er; *naa 't Stadhuis, naa 't +Stadhuis. Wy hebben 't, hebben wy 't hart; anders is 't omgekoomen*. 'T was de waarheit; en zoo een' meenighte maghtigh de wethouders en hunnen aanhang, met voeten, te vertrappelen. Maar de deftighsten der gemeente stelden'er zich ernstelyk teeghens, met vertoogh, hoe 't wit hunner waapenen, niet was de handen aan de Heeren te schenden, oft met het bloedt van eevennaasten, vrienden, en maaghen te bezoedelen, maar door draghlyke +voorwaarden aan veilighe rust te raaken. Dit spreeken van de geenen, die raaders en gelders waaren, oopende de verstopte ooren, en toegang aan eenighe welgewilde burghers, die van verdragh quaamen voorslaan, ter beede der Wethouderen. Want deeze, ingezeilt met den ondekten aanslagh, +en zoo verre te laagh leggende, zaaghen wel, dat ze benoodight waaren, in handeling te koomen met de geenen, die 't geweer in de vuist hadden, zoo zy 't wilden doen slaaken. Gemaghtighden uitgemaakt zynde, dreeven die van de gemeente meestendeels, dat men in 't verdragh stellen moest', hoe Burghermeesters reeghelrecht teeghens d'ordening des Prinssen gedaan hadden; en zoude men daarnaa der anderer punten wel eens worden. Klaghten en kyfwoorden en al de wrok der voorgange wreedtheeden werden hier op de Ooverigheit uitgestort. Niettemin men trof noch dien avondt +het verdragh, luydende: *dat de twee gemaghtighden van de Majestraat, en twee van de Calvinischen, naa den Haaghe zouden reizen by de gemaghtighden der Hartoghinne aldaar, om te weeten, oft op d'orde, hun gegeeven, 's Prinssen goeddunken genoomen was; en, in geval van neen, aan zyne Doorluchtigheit te trekken; om de meening der zelve, naa verklaaring van stads geleeghenheit, te verstaan. De gemaghtighden haarer Hoogheit zou men verzoeken, midlerwyle hunnen last te schorssen, en 't lichten van krysvolk staaken, ontslaande zelfs de geenen, die reeds waaren ingeschreeven, en doende de nachtwaak houden op de hoefslaaghen, gelyk die by zyn' Doorluchtigheit was ingestelt*. Dit werd 's anderendaaghs, met de trompet verkundight; en de dus dreunende stadt, daarmeede, even als Antwerpen, zonder een' druppel bloeds te stortèn, gestilt. Te +weeten, 't is een' groote schreede van dreighen tot doen: en 't eerste aanbikken der burgherlyke waapenen wordt, van veele inzighten, zoo kraftelyk herhouden, als men, naa 't verweldighen deezer dammen, reukeloozelyk, door 't heiligh, en onheilighe, met vuile voeten voortslaat. Staat ook te gelooven, dat de Majestraat uit kunde haarder zwakheit, de burghery uit eerbiedenis, die zy noch aan haare Ooverheit toedroegh, schroomde 't spel te beginnen. Ten zelven daaghe schikten de wethouders eenen aan den Prinse en de Hartoghinne; de Calvinischen twee persoonen aan zyn' Doorluchtigheit, voor heen, elk, om zyn bedryf voor 't schoonste, te doen aanneemen. Doch die van de Majestraat werd 's morghens uitgelaa-

+1567.

+*Die wort by d'onroomschen bezet*.

+*Burghermeester Kops in gevaar*.

+*Men wil naa't Stadhuis toe*.

+*Maar de geschikten raaden 't af*.

+*Voorslagh van verdragh*.

+*Dat wordt geslooten*.

+*D'onrust gestilt*.

ten: +die van de gemeente raakten niet wegh, voor teeghens den avondt, mits dat de poorten zoo lang geslooten bleeven. Zy quaamen nochtans tot Antwerpen wel te pas, om den anderen op 't uitstrooyen van valsche geruchten t'achterhaalen. Want hy liet zich verluiden, dat de Ooverheit het dempen der Geuzen in haar' handt gehadt, maar hen, op schuldtkenning, +met gevoeghlyk verdragh in genaade genoomen had. De vier gemaghtighden ter weederzyden gekooren, neevens twee hun van der schutterye weeghe bygevoeght, reisden naa den Haagh, en voort aan den Prinse. Zyn' Doorluchtigheit verklaarde, *niet nutters te weeten, dan 't geen*, +*den achtienden van Louwmaandt, door haar beraamt was. 'T welk hen niet vernoeghende, hadden zy zich ter Landtvooghdesse te keeren*. Dit deeden die van de Wethouders. Maar die van de gemeente, als niet wyder gelast, tooghen te rug. Terwyl de stadt in de waagh deezer twyfelmoedigheit +hing, quam de Heer van Breederoode, den zeevenentwintighsten van Sprokkelmaandt, binnen Amsterdam. Dit schiedde met dus een' slingerslagh. Hebbende in der nacht gemaakt tot Ouderkerk te zyn, aldaar van den paarde gezeeten, en voorts te voete gegaan, ontbood hy Clement Volkhartszoon Koornhart buiten in de herberghe by zich, op dat die hem eenighen wegh weeze, om gevoeghlyk in te raaken. Want in de poorten moest elk zynen naam laaten aanteekenen, en niemandt vreemds te waater deur. Deez, met hem, en alleenlyk twee eedelluiden, in een' schuit getreeden, deed, zonder zich 't roepen der wacht te kreunen, hen +snellyk door den boom roeyen, en aan de Turfmarkt opzetten. De regeerders, hoorende dat Breedero in stadt was, dien zy 't hooft van alle Geuzen noemden, vonden zich in al hun voorneemen bedremmelt, en wisten niet anders te denken dan dat hem d'Onroomschen ontbooden hadden. Hier was nochtans (zoo de gedenkschriften van Laurens Jacobszoon Reaal verklaaren) niet aan: maar de roep van zoo hooghloopend' een' twist, uitgebromt door 't heele Landt, had hem zich zelven daar doen wenschen. Wel staaken zy de ooren op, gestyft met zulk een' voorganger; en lieten de treflyksten zich daaghelyx in zyn gezelschap +zien. Ook zakten'er veele luiden, uit Vrieslandt voorneemelyk, en Uitrecht, naa toe: die, versteeken in koopmans-, schippers-en boeren-kleederen, de schryvers, aan de poorten, met looze naamen blinddoekten. T'Uitrecht vond zich, dat pas, de geheimschryver van den heimelyken Raadt, Jacob de la Torre, hebbende, met vorderingh van scheepen en lyftoght, den Graaf van Meeghen te weeghe geholpen. Van +daar quam hy, met schryven der Landtvooghdesse aan de Regeerders, t' Amsterdam; ten einde zy, by middel van ooverreeding, oft uitgedrukt bevel, den Heer van Breederoode, maakten te loozen: waartoe zy, by mangel van anderen raadt, zich van den Graave van Meeghen, en zyne troepen, moghten dienen. La Torre zeid'er by, *van de Hartoghinne gelast te zyn, zoo Breederoode naa hen niet hoorde, hem, uit haaren naame, eenen tydt van vierentwintigh uuren te stellen, om de stadt te ruimen, en in geval van weighering, hem by pleghtighe verklaaring, de schuldt op te tyghen, van allen onheil, dat' er uit ryzen moghte*. Burghermeesters, begaan met deezen brief, en hebbende den inhoudt met Oudburghermeesteren en Scheepenen ooverwooghen, lieten zich voor eerst bedunken, dat eenighen van den Raadt, die oover d'Onroomsche zyde helden, in 't geene van den Graave van Meeghen gemeldt werd, grootelyx gearghert zouden zyn, en 't zelve ruchtbaar maaken; waaruit een nieuwe beroerte te duchten stond. Daarnaa, dat Breederoode hun dubbelt, oft immers leezing van hunnen last zoude afeischen, en, door dit punt, eer tot blyven geterght, dan tot vertrekken beweeght wor-

+1567.

+*Gemaghtighden aan den Prinse gezonden*.

+*Zyn antwoordt*.

+*Breederode werpt zich binnen Amsterdam*.

+*Beteutertheit der Majestraat*.

+*Veele vreemdelingen zakken derwaarts heen*.

+*De Geheimschryver de la Torre komt daar, om Breederoode te doen vertrekken*.

den. +Niettemin, gemerkt de vroedschap hier in gekent moest zyn, deeden zy ze vergaaderen; doch gingen daatlyk naa 't scheiden, eer de maar verspreidt kon worden, den Heer van Breederoode in zyn herberghe vinden. Dewelke, gelyk zy't gespelt hadden, zonder 't bevel haarder Hoogheit te zien, dat zy zeiden buiten haar' orde niet te darren toonen, naa reeden, bidden nocht gebieden wilde luisteren. Waaroover de geheimschryver, op eenen voormiddagh, in byweezen van twee Scheepenen, zelf zyn' boodschap; ende weederwaardelyk bejeeghent, met taaye lydzaamheit +antwoordende, eintlyk de gemelde verklaaring, deed. Breederoo daar teeghens, verklaarde ongehouden te zyn, zich naa eenigh bevel haarder Hoogheit, eer 't hem bleeke, te richten; ende met hooghe woorden, dat men geweighert had, zyne verdaadigingh te hooren, daar hy haar en's Koninx getrouwe dienaar, jaa bereidt was, teeghens de weederspannighen te paarde te klimmen. Burghermeesteren echter verghden eenighen Onroomschen burgheren, te bevorderen, dat hy zich gezeggen liete. 'T welk van hun afgeslaaghen zynde, zonden zy aan hem, den tweeden loontrekkenden Raadsman, Marten van Bloklandt, met twee Scheepenen en eenen geheimschryver, die geen antwoordt kreeghen, dan dat hy doen zouw gelyk hy 't verstond. De gemeente, zorghende voor zynen persoon, bewaakte des nachts zyn' herbergh, met ontrent hondert mannen. Dat meer is; eenighe Eedelluiden +vervorderden zich, den zeeventienden van Lentemaandt's naamiddaghs, la Torre, op den Dam, in zyn' herbergh en kaamer aan te gaan; daar zy hem, tot 's anderendaaghs toe, als in gyzeling hielden; jaa zyn' papieren doorsnuffelden, en die van 't meeste belang, daaronder 't verhaal zyner verrichtinge, hem ontnaamen: zulx hy voor argher vreezende, in +der haast, zyn' hielen lichtte. Ten voorzeiden daaghe leeverden de Calvinischen een verzoekschrift in, ten einde de ordening van den achtienden van Louwmaandt, ten volle te werke geleit wierde; ook noch zeeker getal knechten besoldight, en Breederoode (dewyl men niemandt anders had, +die in kryshandel ervaaren en van genoeghzaame achtbaarheit was) tot Ooverste der zelve gestelt, ter tydt toe de Prins van Oranje daar anders in voorzaaghe. Burghermeesters, verbaast door 't geen aan la Torre gebeurt was, bewillighden in deeze, en eenighe andere punten, noopende de bewaarnis der stadt; mits dat gemaghtighden van weederzyden, en van de schutteryen, aan zyn' Doorluchtigheit trekken zouden, om haar goeddunken daarop te verstaan, waarnaa men zich, zonder weederzeggen, + te richten hadde. 'T ontwerp van deeze punten werd den Heere van Breederoode gebracht. Maar hy weigerd' het te hooren leezen; als gezint tot vertrekken. Dit gerucht onder 't volk raakende, quam strax een' groote meenighte van menschen op den Dam, en zulk een' vreeze, onder de regeerders, dat zy, door Bloklandt en zeekre gemaghtighden der schutterye, hem verzochten zyn' reize vyf oft zes daghen op te schorssen, tot dat de gemaghtighden weederkeerden, van den Prinse. Midlertydt waaren zy te vreede, dat hy 't oppergezagh oover de soldaaten aanveirdde, zonder nochtans yet aan te slaan, voor dat men +de meening zyner Doorluchtigheit verstaan hadde. Breederoode, hier op, verklaarde dat hy den aangebooden last en tytel aannam, onder die voorwaarde, en zonder yet, teeghens 't goedtvinden van den Prinse te willen doen. Waarmeede de gemeente gepaait, zich tot rust begaf. De Prins stond al de punten toe; uitgezeidt dat van 't opperbevel des Heeren van Breederoode, dien hy beloofde zyn' meening, by eighentlyken boode te laaten weeten. Dienvolghends werden twee boots, het een in 't Y, het ander in den Amstel, op de wachte geleit, Leepoogh afge-

+1567.

+*Zonder vrucht.*

+*Men neemt hem als gevangen, en zyne papieren af.*

+*Dies maakt hy zich van daar.*

+*D'Onroomschen verzoeken meer soldaaten, en Breederoode tot Ooverste.*

+*De wethouders darren 't niet weigheren.*

+*Hy aanveirt dien last.*

dankt; +Willem Pauwelszoon met eenen anderen Steedehouder voorzien; +Leenaart Janszoon Graaf, Hopman, en Arent Janszoon Koesveldt, deez' waaren twee ryke en wel gewilde burghers) zyn steedehouder gemaakt, oover vierhondert knechten, die zy daatlyk besoldighden. Noch lieten Burghermeesters door de neeghen gemaghtighden der schutteryen, aanneemen hondert mannen om de nachtwaak te houden. 'T verdragh werd van beide parthyen bezwooren. Ondertussen viel Valenchien. Want Noircarmes, hebbende den wal met twaalf stukken beschooten, breuke gemaakt, en zyn volk, den vierentwintighsten van Lentemaandt, ten storm gereedt, dwong de stadt bezetting in te neemen, op 's Koninx genaade, en mondelinge beloften, van reedelyk gehandelt te worden. Maar meester zynde, deed hy twee Leeraars met naamen Guido de Bres en Peregrin de +la Grange vast houden, tot Doornik voeren, en met de koorde ombrengen. Michiel Herlin Ooverste der stadt, zyn zoon, en etlyke ryke burghers, ontgolden 't met den hoofde. De preeke en oeffening van den Onroomschen +Godsdienst werden verbooden. Toen wakkerde de vervolging en ontzonk de moedt den Onroomschen; zynde 't gemeene zeggen, dat de Landtvooghdes, in Valenchien, de sleutels van alle andere steeden gevonden +had. Ende scheen 't gewedt, wie d'eerste zyn zouw, om zich oover te geeven. Die van Kamerik hadden hunnen Bisschop verdreeven. Nu ruimden d'Onroomschen die stadt, daar hy met een deel krysvolx van Majestraat en gemeente eerlyk ontfangen werd, en de zaaken heusselyk opheemelde, zonder wyder te woeden, dan teeghens de goederen der vlughtelingen. De Heer van Breederoode, verwittight zynde by eenen eedelman, van den Prinse, hoe alles oover stuur dreef, gaf den Calvinischen genoegh te verstaan, dat hunne zaaken, oover 't hooghste gekoomen, met lossen loop +scheenen ten daale te vlieten. Korts naa 't stillen der Antwerpsche beroerte, had Oranje aan de Hartoghinne geschreeven, dat haar gelieven zoude de Landtschappen, hem vertrouwt, met anderen vooghde te voorzien: gelyk 't zelve, oover een' wyl, van hem, op den Koning verzocht was, met voorwenden van noodtlykheit om zyne bezondere zaaken in Hooghduitslandt te gaan schikken. Hieroover zond zy den geheimschryver Berti t' Antwerpen; die hem quam vertoonen, *dat het verlaaten zyner Landtvooghdyen, in zoo zorghlyke tyden, zyner Doorluchtigheit niet te passen, nochte den voortreflyken des Lands, nocht haarder Hoogheit behaaghen*, +*nochte, zonder 's Koninx uitgedrukt verlof, wettelyk geschieden kon. Dies hadd' hy te volharden in dienstveirdigheit; zonder ook langer den eedt te weigeren, dien zyne Majesteit* (*gelyk wel te bevroeden viel*) *niet om niet den Landtvooghden afvorderde*. Op deezen voorstel voerd' hem de Prins, in jeeghenwoordigheit des Graaven van Hooghstraaten, die by geval daar gekoomen was, deeze reedenen te gemoet. *Dat den Ooversten der gewesten zulx nooit voor heen geverght was. By 't doen van anderen eedt*, +*moght' hy schynen zyn' trouw, verplicht by den eersten aan den Koning, qualyk betracht te hebben. Hebbende ook gezwooren de voorrechten der Landtschappen, die onder hem stonden, te handthaaven, zoud' hy, zoo hem yet daar teeghens bevoolen wierd, niet kunnen gehoorzaamen behoudends dien eedt; nochte zich weederhoorigh stellen behoudends den nieuwen, zoo hy daar by beloofde te doen al 't geen men hem, uit 's Koninx naame, teeghens wien het ook waare, te belasten quaam. Wyders, hoe? oft men hem verghde de waapenen teeghens den Kaizar aan te neemen, dien hy als Leenman hulde gedaan had? oft teeghens zyne kinderen oft vrienden gelyk den Hartogh van Kleef, en andre in goeden getaale? Meer was 'er; te weeten, datmen teeghens d'Onroomsgezinden daaghelyx Plakkaaten van lyfstraf voortbracht; tot het uitvoeren der welke hy, dien zoodaa-*

+1567.

+*Onder bevelhebbers den Onroomschen toegedaan, worden vierhondert knechten besoldight. Noch hondert nachtwaakers*.

+*Valenchien gedwongen*.

+*De vervolging wakkert*.

+*'T valt al der Landvooghdesse toe*.

+*De Prins verzoekt dat de Landtvooghdesse zyne Landtvooghdyen eenen andre beveele*.

+*Zy doet hem vermaanen tot volharding in dienst, en tot den nieuwen eedt*.

+*Zyne reedenen daar teeghens*.

nighe [+] *scherpheeden in geloofzaaken teeghens de borst stieten, zich engeneeghen vond. Jaa men konde hem, uit kraft van dien eedt, tot slaghting zyner eighene gemaalinne praamen, dewyl zy zich aan de leere van Luither hield. Eintlyk, die hem yet opleide van's Koninx weeghe, moght yemandt zyn, aan wien zich t' onderwerpen, nocht hem, nocht zyn geslaght, belaamen zouw: gelyk de Hartogh van Alva*. Berti antwoordde, *men had wel in voortyden nooit, maar ook toen geene noodt van den staat, als de jeeghenwoordighe, gelyken eedt geeischt. De nieuwe strekte geenszins tot boeting van den ouwden, als oft hy geschendt waar; maar tot opwekking van yver in 't gevaar dat voor ooghen stond. Immers zoo sterkelyk als zyne Doorluchtigheit, kende zich de Koning verbonden tot voorstandt van der Landen vrydoomen: ende zouw derhalven wel zorgh draaghen, dat daarteeghens niet gebooden wierde. Van den Kaizar oft den Vorst van Kleef te bekryghen viel hier geen bedenken; ende, zoo hy die in 't doen van den eedt uitzondren wilde, de Landtvooghdes zoud' het hem zeer geirne vergunnen. 'T uitvoeren der Plakkaaten teeghens de ketters zouw hem niet bevoolen worden; veel min zyn' echtgenoot te straffen*. Hier by liet het de geheimschryver, zonder gewagh van Alva te maaken: 't zy dat hy diens naam, nocht in 't goede, nocht in 't quaade, wilde ophaalen; oft mits de Prins, daar naa niet toevende, op het noemen zyner gemaalinne, in zyn' reede viel, met deeze: *Houdende voor gewis, dat de Koning niemands gemaalin, die andren Godsdienst oeffent, in zyn' jeeghenwoordigheit dulden zal, heb ik beslooten my met myn gezin naa Duitslandt te begeeven, op dat ik, naa zyn' ooverkoomst, niet schyne bet verdreeven dan willigh vertooghen te weezen. Doch, een wat oordt ik my koome te vinden, zyn' Majesteit zal altyds aan my eenen betrachter van vroomen onderzaats plicht vinden*. Berti, ziende veershands niet naaders te verwerven, bad zyne Doorluchtigheit, hieroover, voor haar vertrek met Egmondt en andre Heeren t'haarder keure, te woorde te koomen. Dit nam de Prins graatigh aan, ten opmerke van de geleeghenheit, om noch eens t'onderstaan oft de Graaf tot naader bezinning te brenghen waare. Want zyn' Doorluchtigheit maakte zich sterk, zoo zy hem wel bondighlyk t'haarder parthye konde inklampen, den bouwvallighen staat eenigher wyze te stutten. Zy beteekende dan, tot plaats der t'zaamenspraake het dorp Willebroek; en verscheen aldaar op den derden in Grasmaandt; gelyk, ter andre zyde, Egmondt, Mansvelt, en, door bevel des Landtvooghdesse, Berti. Oover 't voorgestelde stuk werd veel, weeder en weederom, doch al te vergeefs gehandelt. [+]1567.

Oranje, ten laatste, [+]trok Egmondt van 't ander gezelschap af; oopend' hem d'inwendighste oorzaak zyner koomste; ende pooghd' hem, ter eene zyde de gloory en veiligheit, ter andre 't verdooven zyns lofs, en de zwaare smak van onvermydelyken val te doen bezeffen. Maar de Graaf, getooghen van de kraft zyns noodtlots, beriep zich echter op de geleeghenheit zyner goederen, zulx hy buiten's Lands niet had, om, naar den eisch zyner afkomst, en met luister te leeven, blyvende daar by, dat hy vertrouwde, de Koning waare om al 't voorleeden uit het gemoedt te veeghen, indienmen zich slechts, in 't afschaffen der preeke en 't straffen der kerkplondering, quyten wilde. Hem dan, onverzettelyk gevonden in deezen zin, heeft de Prins (als waare zyn tong door drift van eenighe voorweetende godlykheit gaande geworden) [+]met deeze aantuiging afgeveirdight. *Los gaat uw' hoop; vast uw naakend berouw: en ghy u tot een' brugh maaken, die de Spanjaards, daar oover in't landt gekoomen, zullen afbreeken*. Men voeght'er by, dat zy voortselkandre, *Prins zonder goedt, Graaf zonder hooft*, zouden adieu gezeit hebben. 'T welk ik nochtans niet zoo zeeker houde, als dat Oranje (want dit wordt meede vertelt) weemoedigh door erinnering van 't gewis bederf, beschooren

[+] *'s Prinsen gesprek met Egmondt, te Willebroek.*

[+] *Hy spelt den Graave zyn ongeluk.*

+voor Egmondt, ende denkende hem, op ditmaal voor 't laatste, te zien, den zelven hartelyk met omarming knelde, en, niet zonder weederzydighe traanen, daar af scheidde. Dit gesprek, beluistert (zoo de maare ging) door eenen, dien de Calvinischen in de schoorsteen der kaamere verborghen hadden, braght hen, niet weetende werwaarts zich te keeren, in d'uiterste bekommering. Hun eenighe toeverlaat scheen de Prins, als oovertreffende de rest in vernuft, ervaarenheit, vermooghen en maaghschap; hoewel zy zich stieten aan den raadt, dien hy meermaals voorgewendt had, van zich met de Luitherschen te vereenighen. Maar hy, die, in de kennisse der wereldt, van zyns zelfs kennisse niet verdwaalt was, wist zeer wel te bezeffen, hoe verre 's Koninx maght de zyne te booven ging. Dat 's volx yver een vuur van stroo, de Duitsche hulpe traagh, en nocht een, nocht ander was, om zich, met vereischte orde, te laaten leiden, en stuuren. Dat Egmondt daarenbooven, met de glans der krysgloorye, zich d'ouwde foldaaten, +en verre den meesten aadel, naasleepte; zynde het derde deel der eedtgenooten, by 't verbondt, niet gebleeven. Dat ook de geestelykheit, zoo weederwaardelyk geterght, zoo snood verongelykt, en onvoorzichtelyk ter partye uitgestooten, niet dan een' vreeze voor argher, en onverzoenlyken haat, in 't harte, voeden kon, om, met al wat haar aanhing, de smarte der versche wonden te wreeken, en liever alles oover zich te laaten gaan, dan ter bescheidenheit van zoo woest en breideloos eenen hoop te staan. Bewooghen nochtans met zoo veel' onnoozele zielen, en eerlyke luiden, die +'t niet dan goedt meenden, liet hy, aangezocht zynde, zich hooren, dat'er noch uitkoomst voor handen scheen, indien men met der veirt, vyf oft zeshondert duizent gulden kon gereedt hebben. De gemaghtighden der kerken meenden, dat dit geldt te vinden was, maar vraaghden, hoe 't besteedt zouw worden. Zyn' Doorluchtigheit antwoordde; dat behoorde men hem toe te vertrouwen. Want de toeleg ontdekt zynde noodtwendelyk +vervallen moest. Zy wilden echter 't geheim, oft van geen opbrengen, weeten: uitgezeit Reinier Kant, die van weeghe der Hollandsche gemeenten, te vreede was. Noch brak de Prins zyn gedult niet, *maar, doet*, zeid hy, *dan endtlyk, dat u dikwyls geraaden is. Vergelykt u met de Luiterschen. 'T geschil is te kleen, om, dieshalven, gesplitst te blyven. Ende hoop ik, in zulk een geval, de zaak, met hulpe der vrienden van Duitslandt, uit te voeren*. Maar men verklaarde, dat het geweeten zulx niet lyden kon: ende werd +zoo heilzaam een voorslagh versmeeten, door bedryf van drie oft vier Leeraars; gelyk zyn' Doorluchtigheit naamaals geklaaght heeft Rogier Wiljams, +Engelsch Ridder, meldt in zyne gedenkenissen, dat hy den Prins heeft hooren verhaalen, hoe hem, door Graaf Karel van Mansveldt, geraaden werd, Egmondt van kant te helpen: 't welk waar, om den ganschen aanhank des zelven, zyner Doorluchtigheit te doen toevallen. 'T zelfste getuight de voorzeide Ridder, lang daarnaa in Vrankryk, uit eighen monde van Graave Karel verstaan te hebben. Maar Oranje, te vroom tot een stuk zoo onchristelyk, en ervaarenis t'oover hebbende, dat van diergelyke daatlykheeden de snootheit vast staat; d'uitkoomst onwis, en doorgaans der wangunste van 't geluk onderworpen is; wild'er 't oor niet naa nyghen; liever Gode de zaak beveelende. De wethouders van Antwerpen, verneemende ter eene zyde, den toevloedt van vlughtelingen, uit andere gewesten, derwaarts, ende, beduchtende ter andere, 't vertrekken der koopluiden hun toegedaan, waar door de Calvinische party sterker worden moght, dan zy in de laatste beroerte gebleeken was, werd te raade eer 't verder liepe, den Koning en der Landtvooghdesse te gemoedt te koomen, en den handel van stilstandt der preeke, te hervatten. *Dies verzochten zy aan haar' Hoogheit, een' algemeine vergiffenis, met uit sluiting al-*

+1567.

+*De Prins tot beschermer der Onroomschen verzocht, slaat voor van gelt te vinden*.

+*Men wil 't niet geeven, zonder te weeten hoe 't besteedt zal worden*.

+*Hy raadt hun dan met de Luitherschen te vereenighen*.

+*Daar was 't gewisse te naauw toe*.

+*Voorslagh van Egmondt om te brengen*.

leenlyk [+] *van moorders, en straatschenders: oft dat den geenen, die zich anderszins* [+] *misgaan hadden, ten minste drie oft vier maanden tyds gewierde, om hunne goederen te verkoopen, en zich te voorzien. Voorts dat men niemandt om zaaken van 't geloof wilde moeyen, die zich van de preeke speinde; en de stadt, zoo buiten als binnen onbelast van krysvolk laaten*. Zy antwoordde, *brieven van den Koning ontfangen te hebben, die haar verbooden, met zyn onderdaanen, zelfs ook op zyn welbehaaghen, te daadinghen: wilde nochtans daar naader op peinzen. Maar bezetting moest'er ingenoomen zyn, zoo men zyn' Majesteit dacht te vreede te stellen*. De gemaghtighden der Majestraat wenden voor, *dat zulk verbodt, van weederspannighe steeden te verstaan was, daar Antwerpen niet onder gereekent kon worden, ten aanzien, zich maar eenighe leeden des zelven verloopen hadden: behalven dat het belang van zoo een stadt wat meer behoorde te weeghen. De vergiffenis verzochten zy, uit vreeze van met een' vertwyfelde gemeente te doen te kryghen. Indien nochtans haar' Hoogheit daar zwaarigheit in maakte; ten minste stond haar vry het twaalfde der aangeboode punten van den twintighsten in Sprokkelmaandt uit te leggen, met verklaaring, wie, voor Majesteitquetsers, geweldenaars, kerkschenders, en andere misdaadighen aldaar geroert, te houden waaren; om de rest gerust te stellen. 'T inneemen der bezettinge wilden zy den leeden der stadt wel aanverghen, hoewel het geschaapen waare, de neering te krenken. Ook viel 't bedenklyk, de zestienhondert besoldighde burghers, als behoeftighe luiden zynde, af te danken, die, met andere van gelyke stoffe, moghten aanspannen, doch men kon hen in dienst houden, onder den eedt van 't andere Koninx volk, tot bequaame geleeghenheit toe: en haar' Hoogheit, hierin, naar haare bescheidenheit handelen*. Zy verklaarde echter, *geen voorwaarden te mooghen maaken, nocht vergiffenis toestaan, daar veele steeden om aanhielden: oft schoon zyn' Majesteit niet van zinne was, haare genaade te sluiten. Uit geneeghenheit, nochtans, die zy der stadt Antwerpen, en der gemeene welvaart, daar grootelyx aanhangende, toedroegh, ried zy hun den Koning tot geen' waapening te persen. Ten welken einde, de Majestraat haar' achtbaarheit moest oprechten, elk zich ter gehoorzaamheit vlyen, en de bezetting ontfangen worden; die zy zenden wilde, met orde teeghens allen ooverlast. Belangende 't vergeeven oft straffen; daarmeê zouw zy den Koning beworden laaten, zonder aan te tasten, voor zyn naarder bevel, de goederen oft persoonen der geenen, die aldaar voor Oestmaandt lestleeden gewoont hadden: uitgezeit leeraars, ketters, hoofden van oproer, roovers, en diergelyken, onwaardigh aller genaade. Ende nam zy aan den geenen een goedt woordt by zyne Majesteit te houden, die zich in de goedertierenheit der zelve zouden oovergeeven: mits dat men daatlyk het volk van waapenen innaame*. De Majestraat, hebbende dit afscheidt bekoomen, ontbiedt, op den tienden van Grasmaandt, de gemaghtighden en Leeraars [+] van de Calvinische en Augsburghsche belydenis: vertoont hun, met raaden en dreighen, de noodt van 's Koninx tooren t'ontwyken, en 't preeken te schorsen, tot zyn naader besluyt, te neemen by goeddunken der Heeren en Algemeine Staaten. Dies hadden de Leeraars te vertrekken, met vry geleide, [+] dat men hun verschaffen zouw. Hardt was dit, maar hachelyk het uiterst te verwachten. Ook ried hun Oranje zulx ernstelyk af. Waaroover zy zich gezeggen lieten, en ten deel noch dien dagh, hunn' uittoght [+] deeden. 'S anderen daaghs vertrok de rest; en zelf de Prins, met groot geley van Eedelen, koopluiden, en andere. Tot Bredaa gekoomen, braght hy eenen dagh, oft twee toe, met zyn' huiszaaken te schikken: en naa 't heffen van een' maatelyke som penningen, hem verstrekt by de Staaten van Hollandt, op onderpandt van vaste goederen, nam naa 't Graafschap

[+] 1567.

[+] *De Wet van Antwerpen handelt met de Hartooghinne*.

[+] *De Preeke wort t' Antwerpen gestaakt*.

[+] *De Leeraars vertreken*.

[+] *De Prins scheidt uit die stadt*.

+van Nassauw zynen wegh: op den welken hy, van zyn' gemaalin de dochter +van Saxe, een wyf pootigh uit der maate, en ongereegelt van leeven, wel smaadelyk bejeeghent werd. Toen ging de kreet op; *wee Nederlandt*; niet anders, dan oft het gemeene welvaaren aan de behoudenis van zynen +eenighen persoon gehangen hadde, ende met zyne verwydering alles omgekoomen waar. Duizenden menschen van allerley staat, verylden de vlucht, en maakten zich ten Land' uit, op zyn' voorgang en waarschuwing. Naamelyk, tot die hooghte van achtbaarheit, was zyn oovervlieghend oordeel gesteeghen, dat men allen raadt uit hield, als hy'er geenen wist. Zeeker, men hoorde nu, hoe de Koning een maghtigh heir toerustte, en tot Veldtheer had gekooren den Hartogh van Alva; de welke, bekent voor den wryter die hy was, den Prinse niet gelooven liet, dat'er bloedt oft bitterheit gespaart zouw worden. Ende, onder and're gedenkenissen zyner quastigheit, was noch niet vergeeten, hoe hy; tot het uitrooyen van Gent, getracht had wylen Kaizar Karel aan te hitsen: die, daar oover, hem, gebraght op eenen toorn, de stadt t'aanschouwen gaf, en afvraaghde, hoe veel Spaansche vellen wel gaan zouden aan 't maaken van zoo een Guante: welk haare naam in Spaansch, ook in de zelfste taal, een want oft handtschoen beteekent. Oranje, nochtans, liet tot Looven zynen oudsten zoon Philips, Graaf van Buuren, op borghtoght zyner jonkheit van vyftien jaaren, en der vryheeden van de hooghe schoole, die zelfs by den Paus bevestight waaren. D'ooverigheit van Antwerpen, stellende den breeden Raadt voor ooghen, dat het hun goedt, bloedt, en voorrechten gold, zoo men, booven 't voldaane punt der preeke, zonder marren, haar' Hoogheit, met geen inneemen van bezetting vernoeghde, dreef lichtlyk deur, in dien oovergang, van versleeghenheit, dat alle leeden eendraghtelyk bewillighden. Jaa, dat onlanx hartvochtigh volk in voorspoedt, was, nu de noodt begon te nypen, zoo week in den boezem, dat zy niet eens op begrooting van 't getal der soldaaten, oft maaken van voorwaarden stonden; slechts verzoekende, dat +men haar' Hoogheit baadde, hoe eer hoe liever, daar in persoon te verschynen, om alles, met gevoeghlykheit, in orde te brengen. Men verworf eevenwel, voor de inwoonders, die by haar laatste antwoordt niet uitgesteeken waaren, een' maant tyds, te reekenen van de weighering der algemeene quytscheldinge af, indien ze hun niet gebeuren moghte; om zich door den wegh van bezondere genaade, van rechte, oft anders te voorzien. Waarop Graaf Karel van Mansvelt, den zessentwintighsten daaraan, de stadt, met een' bystere intrêe verbaasde, leidende zestien vendelen Waalen met den mondt vol koeghels, de roers geveldt, +vyantlyker wyze. Twee daaghen daarnaa volghde de Landtvooghdes, +met staatlyk hof, en vyf hondert paarden, verzelschapt. 'T eerste dat zy ter handt trok, was den Roomschen Godsdienst in zyn' voorighen glans te stellen, vereerende de beedevaarten en ommegangen, met haare en de jeeghenwoordigheit der Ridderen van de orde. Met een deed zy alle huisghezinnen by naam en toenaam, ook alle waapenen, onder de burgherye berustende, aanteekenen; daarnaa de kerkschenders opzoeken, en met de strop straffen; de Plakkaaten vernieuwen, ten naaste by op den zin der maatighinge 's jaars te vooren geraamt; kinderen verdoopen; en +eindtlyk de kerken der Onroomschen needer smyten. De penningen, ingewillight, door noodt, op bier en wyn, om 't maandtgeldt der burghersoldaaten +te vervallen, werden tot betaaling der nieuwingekoome krysluiden bekeert, en met der tydt den vereeltten schouderen een draghlyke, hoewel eeuwighe, last. In deeze draay der dingen, ging het den Luitherschen niet luttel uit hunn' gissing; dewyl zy voor den dienst,

+1567.

+*Hy reist naa Duitslandt*.

+*Gemeene versleeghenheit, en vlught*.

+*Antwerpen ooverkomt met de Landtvooghdes*.

+*'T neemt krysvolk in*.

+*Haar Hoogheit komt daar in persoon, en recht den Roomschen Godsdienst op*.

+*Kerkschenders gestraft*.

+*Nieuwe kerken afgebrooken*.

+in de laatste moeite beweezen, en 't zwakken der Onroomsche partye door hunne tweedraght met den Calvinischen, zich eenigh danklyk onthaal, +en blyvende plaats hadden toegeleit. Ook verzochten eenighe Duitsche Vorsten de Landtvooghdes, in 't stuk des geloofs geen' scherpheit te gebruiken; hoewel zy nocht oproer, nocht kerkenkraft wilden verschoonen. De Kaizar zelf deed aanhouden, ten einde dat men 't geschil aan hem verbleeve. Maar zy antwoorde, *'t stond aan haar niet; dan +aan de Majesteit des Koninx, dien 't misvoeghde hierin Wet t' ontfangen van de geenen, die, in hun gebiedt, met den Godsdienst, naar eighen welbehaaghen, handelden*. Noch hield het Breederoode tot Amsterdam. Daar quam niet alleen 't gerucht, voorboode der naakende benautheit, +maar meenighte van vluchtelingen uit verscheide gewesten, voor de poort, en moest buiten staan. Een deerlyk aanschouwen, zoo veel' ellendighe luiden, met wyf en kinderen, op den dyk; uit het hunne verjaaght; elders voor 't hooft gestooten; zonder aanhoudt, zonder hoope, uit d'eene noodt in d'andre zwervende. Ook jammerd' het Onroomschen en Roomschen: en de barmhartighe burghery ontfing hen in de huizen en tuinen der voorstadt; ende verbad de Wethouders, hun zoo veel tyds te gunnen, dat zy met nooddrust van spyze, kleedinge, teergeldt, en + afgehuurde scheepen, op Embde geholpen wierden. De Oosterlingen van de Luithersche gezintheit, die, dat pas, in sterken getaale tot Amsterdam hunnen koophandel dreeven, gaaven, om tydtlyken dank te begaan, der Majestraat te kennen, dat zy bereidt waaren haar ten dienst te staan ter plaatse, daar men ze bescheiden zoude: 't welk erkentlyk werd aangenoomen. Maar de Calvinischen, in deeze versleeghenheit, keerden +zich tot vasten en bidden, en besteedden daar in den twintighsten van Grasmaandt. Zy hadden eerst van zelf beraadslaaght, oft de preeke te staaken stonde, maar, voor dien tydt het teeghendeel beslooten: feedert, daartoe verzocht zynde, by de Majestraat, 't zelfste heusselyk afgeslaaghen. +Dan als de brandt der vervolghing, opgegaan in Vlaandere, en Brabandt, hoe langer hoe meer naaderde, booden zy't, uit eighen beweeghen, der Ooverheit aan; mits dat men weederzydelings beloofde, geen buitensoldaaten in stadt, oft ten minste, hun tydt te laaten, gelyk, in Herfst-en Louwmaandt lestleeden besprooken was, om hunn' onroerende goederen te gelde, en zich zelf, met de roerende, ten Land' uit, + te maaken. Dit werd hun, op den zessentwintighsten, toegestaan. Ten zelven daaghe quam ter ooren van Burghermeesteren, hoe de Heer van Breederoode zich had laaten verluiden, dat hy gereedt was, van daar te scheiden, indien zy hem een' taamelyke somme op zeekere gronden, bedykt in de Bergher-en Klaimeer, wilden verstrekken. Zy, dien de uur van zyn vertrek te traagh viel, nochtans de ondank, te begaan by 't hooghste Hof, zwaar voor stond, zaaghen niet naaders, dan eenighe burghers te bidden, dat zy met hem gingen handelen, en de brieven op hunnen naam deeden instellen. Dienvolghens telden hem Harman Roodenburgh d'ouwde en Adriaan Pauw achtduizent gulden, ende naamen 't bescheidt daaraf, als t' hunnen behoeve. Onlanx te voore was hem van de regeerders ghetuighnis onder 't zeeghel verleent, hoe hy zich, binnen Amsterdam, heuselyk en gerustelyk gedraaghen had, zonder yet, tot beroerte der gemeente, oft ondienst des Koninx, aan te stellen. Derhalven, nu reisreedt, at hy, den zeevenentwintighsten, met de achtbaarsten zyner toegedaanen, het scheymaal, met zwaar geklagh oover taafel, dat men hem en zyn eerlyk voorneemen, zoo flaauwlyk had ingevolght, en den eedt van 't bondtgenoodschap zoo quaalyk betracht. Ontrent elf uuren in der nacht, ging hy t'scheep, met

+1567.

+*Kaizar en Duitsche Vorsten arbeiden tot gevoeghlykheit*.

+*Schrander antwoordt der Hartooghinne*.

+*Ellende gezien aan verjaaghde luiden, voor Amsterdam*.

+*De Oosterlingen bieden der Majestraat hunnen dienst*.

+*Biddagh der Calvinischen*.

+*Die staaken de preeke op zeekere voorwaarden*.

+*Breederoode stelt zich tot vertrekken*.

+zyn' gemalinne AEmilia, Graavinne van Nieuwenaar, en goedt getal Eedelen. +Men had bezorght, dat de sleutels by den boom waaren, en twee karveels op stroom, neevens een waaterschip, voorzien, door hem, met schut en volk; t'zynen geleide tot in 't Vlie toe: van waar hy op Embde, en voorts in Duitslandt raakte. Niet lang ooverleefde hy zyn ongeluk; +maar starf den vyftienden van Sprokkelmaandt des jaars vyftienhondert achtentsestigh, op den huize van Harnhof oft Haarenburgh, in de veste van Rekelinghuizen; en werd tot Gemmen; in 't Landt te Kleef, begraaven. Zyn af komst hebben wy, hier vooren, in 't breede, gestelt, hoe wel zy, door de helderheit van den naam, zich zelf genoegh is meldende. +Van persoon was hy lang, en wel geschaapen, kloek van moedt en vernuft, mildt en aanminnigh; maar heet van hooft, en styf op zyn stuk. Tot een staaltje van zynen geest dient, dat hy, in zyn jeughdt, plagh te schryven, *Peut estre*, dat is *Mooghelyk*; een zinspreuk slaande op het verstandt der twyfelende Wyzen, die men Sceptyken noemt, en uitbeeldende met ernstighe kluchtigheit, d'ongewisheit, zoo van 't menschelyk oordeel, als van 't beloop der wereldsche zaaken. Beeter lot viel zyner weeduwe toe, buiten dan binnen 's Lands: gemerkt zy tot het huwelyk van den Paltzgraave Keurvorst verheeven werd. Korts voor zyn vertrek, hadden zoo wel andere lief hebbers der vryheit, als eenighen van de Calvinische gemeente, by eere, trouwe, en mannewaarheit, gezwooren, den hondersten penning hunner goederen op te brengen, tot vervalling van ontrent elf duizent gulden, gegaan aan reizen, waapenen, pakhuishuur, en anders; dewyl 't niet lang met hun duuren kon, en tydt was, yders +verschot te voldoen. Hier toe stelde men onder drie slooten en bewaarders, zeekere kiste met een gat in 't scheel, om 't geldt daar door te werpen. Maar veelen vergaaten hunn' eer en eedt zoo wyd, dat'er endtlyk niet, booven zeevenhondert gulden, in gevonden werd, die men der waardinne des Heeren van Breederoode aantelde, in mindering zyner verteerde kosten, en tot erkentenis van den troost, door zyn' jeeghenwoordigheit genooten. Doch men had, te vooren, een' merkelyke som, uit de gemeente gehaalt, en hem geleent; waarmeede de bezetting van Viane, en zyne troepen ten platten lande leggende, eenighzins verquikt waaren. Dit volk, berooit en oolyk gewaapent, quam 's daaghs naa zyn vertrek, onder Amsterdam. +Zy werden geleidt by Heeren Ghysbrecht en Diderik van Baatenburgh gebroeders, die, voor de Regeliers en Haarlemmer poort, op elke plaats, met drie oft vier trommen, deeden te waapen slaan. De +schuttery, strax in 't geweer, bezette de wyken, markt en poorten. Daar zagh men d'Onroomschen hun woordt behartighen, en de wacht met yver waarneemen, om hunn' eighe parthy buiten te houden. Maar niet lang maakten 't daar deeze knechten, gewaarschuwt dat de Graaf van Meeghen in aantoght was, en hun raadzaamst lanx Sant Anthonisdyk, voorts oover de Veluw, ten Land' uit te trekken. Zy koozen niettemin eenen anderen wegh, en scheepten oover 't Y. Maar wonder was 't +dat zoo behoeftigh een hoop, in 't vallen hunner fortuine, en speurende niet anders daaraf te zullen hebben, zich zoo onnoozelyk droegh. Want men vernam niet, dat zy in de tuinen oft voorsteeden eenighe +andere schaade gedaan hadden; zich genoeghende met het nuttighen der spyze aldaar gevonden. D'Onroomschen, met groot gevaar van ontdekt te worden aan den boom, daar hunne weederparty de waake hield, schikten hun eenighe zakken buskruidts toe, in boereschuitjens, en schyn van koorn. In Waaterlandt verlieten hen de Heeren van Baatenburgh, en voeren oover de Zuiderzee, naa Vrieslandt. Ter quaade uure. Want, op min dan een myl, van Harlinge, bejeeghend'

+1567.

+*Hy vaart naa Embden*.

+*Hy sterft tot Harnhof*.

+*Zyn gedaante, zeeden en zinnen*.

+*Gemeene geltkist der Onroomschen t'Amsterdam*.

+*Brederoodes troepen, onder die stadt*.

+*Getrouwheit der Onroomschen, in 't uitkeeren van dat krysvolk*.

+*Dat scheept oover in Waaterlandt*.

+*Daar wort het verlaaten van zyne Oovers ten de Heeren van Baatenburgh*:

+hun een schip met krysvolk, onder bevel van Hopman Ernst Muilert, die hunnen schipper liet vraaghen wat hy in had. Deez, 't zy uit wrok van eenighen hoon hem gedaan met dronken hoofde, oft dat hem niet lustte lyf, en schip, voor vreemden, in de waaghschaal van den strydt te stellen, +wees met der handt, naa beneeden. Dit teeken, dat'er yet schuilde, deed d'anderen aan boort koomen, en ooverspringen: zulx die van binnen, vermeestert, eer zy opzaaghen, tot ontrent hondert in getaale, zich moesten gevangen geeven. Daar vond men wel tweehondert goede en gewisse roers, veel huisraads, gouds en zilvers, met eenighe kappen +en kazuifels, hun oovertuighende 't geweldt der geestelykheit gedaan. Vierentwintigh werden'er op de galeye gebannen, zeeven, tot Harlinge, gehangen, daar men zeide drie Eedelluiden onder te wezen; zommighen verbeeden, door eenighe maaghden tot Leeuwaarde. Jonkheer Jacob van Ilpendam uit Hollandt, eerst strengelyk gepynight; Sjourt Byma en Hartman Galama, Vriesche Eedelen; werden, met de Heeren van Baatenburgh, naa Vilvoorde gevoert, en voor de wreedtheit des Hartoghen +van Alva, gespaart. Op den neeghenentwintighsten van Grasmaandt quam de Graaf van Meeghen tot Slooterdyk, een' halv' uur van Amsterdam, en verzocht lyftoght uit der stadt. De Wethouders waaren willigh; maar de burgherwacht aan de poorten, daar teeghens: zoo dat 'er slechts zes sleeden eet-en drinkwaaren, aan de nieuwe brug, en voorts +te schuite, hem toe gevoert werden. De Roomschen, in deeze bedenklykheit queeten zich geenszins, gelyk d'anderen gedaan hadden, als die van Baatenburgh voor de poort waaren: maar lieten de wacht den Onroomschen bevoolen, en zich rond uit hooren, dat'er geen vyandt voor hun was. De Graaf stak ook oover, op Waaterlandt, en miste Breederoodes volk, tot Meedenblik, toen een oope plaats, t'achterhaalen. Want zy hadden zich effen in neeghen boeyers, en eenighe kleene +scheepen t'zee begeeven. Dies deed hy de zynen in zeekere raazeils treeden, die daar op de reede laaghen, om hen te bestooken. Daar viel nochtans niet dan schutgeveirt; en zy raakten ongeschendt, t'Y pesloot, by Amsterdam, aan den dyk; voorts, door de Veluw, Amerongen, en de Beetuw, tot Heussen. Hier trokken zy oover Ryn, en scheurden de vendels. D'Onroomschen t'Amsterdam, vonden zich daar wel de sterkste, maar in 't harte van 't Landt en alle weeghen van hulpe opgedolven. Ook quam de maare voor uit, en Noirkarmes, met zyn' benden aan. Dit deed, de geenen, die zich meest geuitert hadden, om een goedt heenkoomen uitzien, en zich naa Embde spoeyen, daar toen de gemeene toevlucht +lagh. Etlyken naamen getuighschrift van Burghermeesteren, hoe zy altyds, in eere, trouw, en reede gestaan hadden. Anderen konden 't niet kryghen, maar werden gepaayt met belofte dat men 't hun naazeinden zoude; maar in plaatse van dien scherpelyk vervolght. Het verloop was zoo groot, dat zommighen, mits schaarsheit van scheepen, ter naauwe noodt ontquaamen. De Majestraat dan, hebbende d'ooverhandt, verworf door den Burghermeester Joost Buik, die tot Brussel was, genoeghzaam de punten vergunt aan die van Antwerpen, ende nam, op den neeghenden van Bloeimaandt, eenighe knechten in van Noirkarmes, die, onlanx te vooren, Maastricht, en 's Hartooghenbos verzeekert had. Drie vendels, gebleeven onder Uchtenbroek, Nievelt, en Renes, te Viane, zetten oover de Lek, om de schans, tot Vreezwyk aan de Vaart, te bemaghtighen. Maar 't liep'er quaalyk; en Hartogh Eeryk van Brunswyk, terwyl, 't landt af, om Viane; de burghery daar uit. Hopman Jan van Renes, gevangen, onder anderen, tot Vreezwyk, werd op het slot Vreedeburgh, t'Uitrecht, onthalst. Aldus, en zoo plotselyk, viel de hooghe

+1567.

+*Die op de Zuiderzee met meer anderen gevanghen.*

+*Eenighen der zelve gestraft.*

+*De Graaf van Meeghen onder Amsterdam.*

+*De Roomschen laaten zich niet geleeghen zyn, aan hen buiten te houden.*

+*Hy vervolght Breederoodes volk. Die ontkoomen, en sloopen. Vlucht der Onroomschen, uit Amsterdam.*

+*De Majestraat, naar verwerven van vast gelyke punten, als dien van Antwerpen vergunt waaren, neemt bezetting in. Viane verlaaten, en van Hartogh Eerryk, ingenoomen.*

+hoop, en oovermoedt van Eedeldoom, ende gemeente: en was'er nu, nocht heer, nocht stadt, nocht volk zoo koen, dat kikken darde. Een ding hield noch de Landtvooghdes bekommert: naamelyk de standt van Groninge; welx burghery, van ouwds her tot groote vryheit gewent, weelderigh, welvaarende, gezeeten in een' ryke landdouwe, die aan Embderlandt grenst, den uitgeweekenen zich aldaar onthoudende toegedaan was, ende hun lichtelyk de handt bieden moght, en die sleutel des lands leeveren. Want geene van zulk een belang was'er aan d'Oostzyde van den Ryn, nocht plaatse zoo geleeghen, tot eenen stoel van oorlogh, om dien heelen hoek, in geduurighe onrust, te houden. Dies beval zy den Graave van Aarenbergh de zorghe, om, op 't spoedighst, deezen dooren, uit +den voet van 't geweste, te trekken. Zy zelve schreef, in voorbaat, vruntlyke brieven aan de stadt, met groote beloften der Koninglyke gunste, in 't handthaaven haarder vrydoomen, in 't geschil met de Ommelanden, en andere zaaken; indien zy haare gehoorzaamheit, met ontfangen van krysvolk, bewyzen wilde. De Graaf deed het zelfste, der gemeene burgherye, en in 't bezonder, eenighen der regeeringe verstendighen, met ondermenging van dreighementen, in geval van onwilligheit. Maar daar hy 't meeste af verwachtte, was Heer Jan Mepsche, 's Koninx steedehouder aldaar, wel tot des zelven dienst geneeghen. Deez, leggende alle vlyt en arbeidt te kost, aan 't winnen der gilden, die daar maghtigh gezagh hadden, kreegh de bouwmeesters, hunn' hoofden, aan zyn snoer, en zette, door hen, den meesten hoop der anderen, om. Veelen kantten'er zich teeghens, scheldende 't juk der oovermaght, en de waardy der vryheit verheffende; maar werden ooverstemt: zulx men beloofde, den Koning ten dienst en ter eere, vier vendelen knechten, voor eenighen tydt, in te neemen, op voorwaarden, die naamaals luttel in acht gehadt zyn. Hierop sliep haare Hoogheit niet, afveirdighende daatlyk zoo veel Duitschen, onder Blasius van Veeghersheim. Ende nu waaren zy by der handt, als Aarenbergh, hebbende zich quaalyk emmermeer zulk een' gedweegheit, van die burghery, kunnen belooven, op verscheide geruchten uit Groninge, begon te duchten, dat het uit den toezeg vaaren, en 't werk, in 't uitvoeren, haaperen zouw. Dies ontbiedt hy Mepsche tot Leeuwaarde. Doch die quam, met eenen van de bouwmeesters en twee andere burghers, hem zoo goede klaarheit en voldoening geeven, dat het krysvolk bevel om zynen wegh te vorderen, en op den +zesten van Zoomermaandt, den voet binnen de veste, kreegh. Om hen onder 't dak te helpen, werden d'Onroomschen eerst aangesprooken. Maar het droegh niet lang aan, oft d'een' en d'andere parthy wenschte naa d'ouwde onbedwongenis met ydel verzuchten. 'S daaghs naa den intoght deezer knechten, vergaf de Hartoghin de Landtvooghdy van Hollandt +aan den Graave van Bossu, Maximiliaan van Henin: hoewel maar by manier van voorraadt, en om die, geduurende 't afweezen des Prinsen, te bedienen. Geen gewest nu altoos, oft het had een ander aangezight. Van gemoeden (zoo 't scheen) een wonderlyke wisseling. Met gelyke heevigheit, als voorheen de beelden en altaaren, brak men d'Onroomsche kerken. De binten der zelve werden aan etlyke oorden, voorneemelyk in Vlaandre, tot galghen gebeezight; de stichters daar aan gehangen. Terwyl zich hier dus alles tot vreede vlydde, reede de Koning vast ten + oorlogh toe. Gelyk de Vorsten geirne den geenen, die een' zaak aanraaden, 't uitvoeren daaraf beveelen; ook niemandt der Spaansche Heeren, in kryshandel by Alva op moght; zoo had hy (als booven aangeroert is) de veldtheerschappy dien Hartoghe opgedraaghen. Den zelven beliefd' hy met vordering zyner twee zoonen; en stelde den

+1567.

+*Beleidt om Groninge, voor den Koning, te verzeekeren.*

+*Daar komt bezetting in.*

+*De Graaf van Bossu wordt Landtvooght van Hollandt, by voorraadt.*

+*Toerusting in Spanje.*

+eenen, Don Freederik, tot Ooverste van 't Spaansche voetvolk, en Algemeinen Stadthouder oover 't heir; den andren, Don Ferdinand, Prior van Sant Johan in Castilie, tot Ooverste der ruiterye. Een goedt getal ouwde soldaaten ontbood hy uit de Koninkryken van Napels, Siçilie, en Sardinie, naa Genoua; deed veertien vendelen in Spanje lichten, om hunne plaatsen te bezetten; drie andre, om den Hartoghe by te blyven. De Graaf van Lodron kreegh onthiet, om een regement van twaalfhondert Hooghduitschen in Tirol op te rechten. Aan Sançio d'Avila, Burghvooght van Pavia, en aan Lopes Saxata, werden yeder hondert Italiaansche lichte paarden toegevoeght; aan Pedro Montanez stêevooght van Novara, een' kornet van hondert zwaar gewaapende Spanjaarden. In 't Graafschap van Borgonje, hadden de Baroen van Vergy, ondersteedehouder aldaar, de Baroen van Chereaux, de Heer van Clereaux, en die van Monmartin, drie hondert speeren, en hondert volharnasde ruiters, te werven. D'Italiaansche Ritmeesters ontfingen last, om d'oude vaanen, gezwakt door +de langduurighe rust, vol te maaken. Voorts deed hy der Hartoghinne weeten, *dat zy hem, op het voorjaar, met het heir, verwachten zouw. Want ongewaapent oover te koomen kon niet passen, daar men voor eenighen hoon van d'uitheemschen te duchten had; en, met tastlyk vertoogh van oovermaght, de weederspannighen tot grondigh beken hunner geringheit te brenghen, om de gemoeden zoo dweegh te maaken, dat ze zich tot rechte stilte gaaven, en de rust volgroeyen moghte. 'T welk, en voorts zyn onderdaanen in genaade t'ontfangen, zoo verre als de veiligheit der vreede lyden wilde, zyn uiterste wit was: geenszins de wraak, verwoesting, oft slaaverny des Lands, gelyk men hem opdichtte. Des zoude zy, zonder verzuim, 't volk verzeekeren, 't welk, al te lichtveirdelyk strooimaar voor klaare waarheit aanneemende, zich, van de muitmeesters 't hooft met verbloemde valsheeden, 't hart met ydele vreeze liet opvullen. Ende stond wel toe te zien, dat, nochte de gemeente, nochte die van aadel, ondertussen, hunnen plicht oovertraaden. Ook moghte zy* (*zoo 't noodt deed*') *een regement Hooghduitschen aanneemen, om onder de Graaven van Arenbergh en Meeghen in bezetting geleit te worden*. Maar, dewyl hy deeze Heeren met gebiedt oover nieuw krysvolk vereerde, was zyn zorgh, dat Oranje zyne trouw gewraakt zoude waanen, zoo men hem niet desgelyx toeleidde, dien 't hem buiten 's tyds docht lucht van den haat zyns harten te geeven. Ende kon hy niet voorwenden, dat Hollandt min dan Vries-en Gelderlandt van waapenen voorzien hoefde. Hebbende derhalven dit stuk +in zynen naauwsten Raadt ooverwooghen, beval hy zyner zuster *den Prinse vyf vendels toe te voeghen, onder den Kornel Walderfinger, man om hem den voet dwers te zetten, en teeghens zyn' gebooden te stribbelen; waartoe hy van haar opgestutst diende. Immiddels hadde zy's Prinsen woorden en wandel te bespieden, en alle schaaduwen van quaadt vermoeden uit zyn gedachten te verdryven; Egmondt met gelyke loosheit te loeren. Zy zoude ook den Ooversten der benden van ordening afvraaghen, oft ze gezint waaren, haar, zonder uitzondering, te dienen teeghens yder dien zy voor vyandt hield: staande de ampten der weigherighen te begeeven, daar men vast ginge*. Aan de Grooten schreef hy ook; ende vlaaide Oranje en Egmondt met smaakelyke woorden, hen noodighende tot zynen dienst. +Maar hoe de toght meer genaakte, hoe zich de zwaarigheeden bet oopenbaarden. D'een stiet zich aan d'ongebaantheit van 't geberghte der Alpen, de schorre steilten der klippen, de kromme engten der daalen, beruchtight van ouwds her met het afmatten van treflyke Hooftluiden en heiren: waar door men geschaapen waar, in steede van fris volk, niet dan slaplenden en schimmen van mannen oover te brengen.

+1567.

+*De Koning schryft aan de Landtvooghdes*.

+*List om Oranje en Egmondt te loeren*.

+*Zwaarigheeden, zich ontdekkende in 't betrachten der toght*.

+Anderen gaaven t'ooverleggen, *hoe men niet alleen met de woestheit van 't gewest, den honger, de kouwde, zouw hebben te worstelen, en schans op schans van nemmersmeltende sneeuw te verooveren; maar in zoo smal een' rye te trekken, dat de minste weederstandt maghtigh waar de gansche meenighte, gesleeten van ongemak, gesloopt door d'oneffenheit der paaden, te stuiten. Dat een' maatelyke troep, mits 't voor deel der landouwkunde, hun onverziens in de zyde kon klinken, om d'eene bend' op d'andre, met zoetelaars en ontstrytbaare sleep, onder de belemmering der pakkaadje, oover hoop te werpen. 'T welk voor geen' hemelval gezorght waar, gemerkt de gesteltenis der omleggende volken, trots te waapen, haatsch teeghens den Koning, verhardt in kettery*. Zommighen daarom, sloeghen voor, van oover te scheepen op Provençe, en by Toulon te landen, om (gelyk eertyds Kaizar Karel) in de rechtte, door Lyonnois, den Borgoenschen boodem te winnen. Dit geviel zoo wel aan Philips, dat zyn' wensch hem deed vertrouwen, deezen hoek van Vrankryk t'zynen gerieve +oopen te vinden. Maar niet zoo arm van raadt was de Fransois, oft hy wist te antwoorden, *dat de wegh zynen schoonbroeder, met hofgezin en taamelyke lyfwacht, ongeweighert was; dan al te bedenkelyk een heel heir binnen de grenzen t'ontfanghen. Want, behalven de neep der inleegheringen, zoud' het een tromslagh in 't hart der Hughenooten weezen, om zich ter weere te stellen, en niet zonder zwaare moeite te laaten neederzetten*. Ten teeghendeel, men gaf'er bestelling uit, om de landtpaalen +met volk van oorlogh te stoffeeren, en zesduizent Zwitsers te beschryven, uit kracht van 't verbondt tusschen die kroon, en deeze bundten. De Spanjaardt dan zich alzoo afgezet ziende, deed de Hartoghen van Savoye en Lottringe aanzoeken. Deez, misschien geraaden, door zyn' zwakheit, met dank te laaten slippen 't geen hem 't geweldt met ondank ontwringen kon, droegh verlof zonder voorwaarden te maaken. De Savoyardt bedong, hondert ruiters en tweeduizent knechten, tot koste van Philips te mooghen aanneemen, om zyn' onderzaaten van loopen en stroopen te vryen. Françesco d'Yverra, opperbezorgher der lyftoght, werd toen afgeveirdight, om den wegh te verdeelen, en alle oorden van uitspanning met nooddruft te voorzien: die daarenbooven bruggen oover de Rhosne en Dainze sloegh, om een' gaalyke intrêe tot Borgonje +te bereiden. Die van Geneeve, weetende dat men hunne stadt voor een broednest der ketterhoofden hield, samt wat zy met het huis van Savooye hadden uitstaan, begosten te gridzelen van vreeze, dat de verwachte krachten peinzen moghten, hen, onder weeghe, voor een' morgenzoop op te neemen. Verzuimende nochtans niet van 't geene voorshands veilighst was, sterkten zy zich binnen en rondom door nieuwe werving: gaaven buuren en bondtgenooten 't gemeen gevaar te bezeffen, met beede om bystandt: en braghten de Zwitsers en Graauwbunders op de bêen. Men vindt'er van gevoelen, dat de Koning, wankeligh in 't besluit van zelf meede te reizen, hier door beweeght zy zich aan t'huysblyven te houden, ang voor eenighen aanstoot in de berghen, die lichtlyk tot schandighen af brek zyner achtbaarheit gedyen konde. 'T welk aangenoomen; moet men bekennen, dat deeze volken, met gering bedryf, oorzaak van groot misquaam aan den Spanjaardt, en een treflyke slaghboegh voor de lief hebbers der vryheit hier te lande geweest zyn. Want, al was 't ongewaapent trekken van Kaizar Karel, door Vrankryk, wel afgeloopen, 't had'er zoo hachelyk met de trouw van 't geleide gestaan, dat het op dien voet Philips niet te raaden viel. Van de groote Zee gruwde hem, die, effen naa zyn' landing tot Laredo, een goedt deel zyner scheepen had zien vergaan voor zyn ooghen; en daarenbooven aan

+1567.

+*Doortoghs verzocht aan den Koning van Vrankryk, en niet verworven*.

+*Maar men waapent de grenzen daar*.

+*Geneeve, Zwitsers, en Graaubunders in de weer*.

+'t bemaghtighen van Walchre, door de Fransoizen oft Engelschen, twyfelde. Ende is 't gemeen oordeel, dat zyn' ooverkoomst der vryheit een' wonde zouw gegeeven hebben, om nemmer daar af op te staan. 'T zy nu dat deeze, oft wightigher zorghen voor onrust in zyne Ryken van Spanje, oft aangeboore traagheit en 't ongemak der reize hem schuw maakten; oft zyn verstandt was, dat de Majesteit van verre meest erducht wordt; oft dat hy de dingen hoe verwarder hoe liever zagh, om met te schooner glimp tot vertreeding der voorrechten te koomen; oft, geneeghen tot ongenaê, best vond door eenen bewindsman te werken, op wien hy de schuldt van mislukkende wreedtheit schuiven kon; hy braght eindtlyk als eenen verschen inval voor, 't geen (meent men) lang te vooren in zyn' boezem verhoolen lagh. *Dat hy dacht den stoet der oorlooghe voor heen +te stuuren, en in persoon te volghen wen 't ruighste geklaart waar, om daar te min tyds te besteeden, en te spoedigher tot den zeetel van 't algemein bewindt te keeren*. In deeze geleeghenheit 's hoofs van Spanje, quam 'er schryven, geteikent by de Hartoghin, den twaalfden van Grasmaandt, te weeten 's daaghs naa 't vertrek van Oranje uit Antwerpen. Zy gaf kundschap, hoe zich hier alles schikte; ende lydende noode, dat yemandt +anders haar eere, verdient aan 't bezaadighen des Lands, quam bepluiken, vertoonde, *dat de Godsdienst weeder opgerecht was; de Landtzaat in 't spoor der gehoorzaamheit. Al volx van oorlogh genoegh. Gelyk men, met het geen, dat zich hier bevond, de zaaken op deezen voet gebracht had, kon men ze daar by behouden*; *voorts vestighen door de jeeghenwoordigheit des Koninx. Nieuwe, en oovertallighe kryskracht, wat zouw ze meer, dan zyn' Majesteit op zwaare kosten jaaghen, den onderdaan op gelyke schaade, den koop-en ambachtsman ten Land' uit? Veele huisgezinnen, op 't gerucht der toerusting van uitheemsch geweldt, waaren reeds geweeken; meer andre geschaapen, wen 't genaakte, te volghen; afziende, dat men hen, in stilstandt van zeevaart en neering, onder 't woelen der waapenen, noch tot het voeden van een groot heir zouw verpeenen. Bystre anxt, hierenbooven, zouw de gansche gemeente bevangen, uit diepe inbeelding, dat met zoo een meenighte van soldaaten niet dan haare straffe gemeint waar. Ende hoe wilden zich des de Eedelen belghen, dat men hunnen dienst, die de voorighe beroerten gestilt had, verby ging? 'T inbrengen der Hooghduitsche Luithersgezinde knechten moest gewislyk de kettery weeder booven helpen. Uit al 't welke een bloedighe burgherkrygh dacht te ryzen, en* (*'t lagh haar op de leeden*) *veele jaaren te duuren, met onverzettelyke hardtnekkigheit, en onverzoenlyken haat der volken. Dies bad zy hem 't ontydigh waapenen te staaken, ende liever als vaader dan als Vorst oover te koomen, om 't werk, nu gebracht in goeden standt, door zyn' wysheit te doen beklyven; dat 'er alleen aan ontbrak*. Op dat d'aanzienlykheit des brengers uitweeze, hoe zeer haar dit stuk ter harte ging, was afgeveirdight, met deeze brieven, Gaspar de Robles, een Portugees, zoghbroeder des Koninx, +oft zoon zyner voester, en stêevooght van Philippeville, die de heerlykheit van Billy in Walslandt behuwt had. Waar oover de Koning noch in beraadt worp, oft men echter met de heirtoght zouw voortvaaren, oft niet. Doch riep hy hier oover slechts vyf persoonen; naamelyk +den Hartogh van alva; Ruy Gomez de Silva, Prins van Eboli; Gomes de Figueroa, nu Hartogh van Feria; Diego de Spinosa groot Inquisiteur; en Bernard de Fresneda, Biechtvaader zyner Majesteit. D'eerste dien hy teeken gaf, om zyn gevoelen t'uiten, was Alva, en deed zyn' reedenen, gezult in gal, aldus opborrelen. *Nooit kon ik begrypen, waar het toe diende, dat Godt zoo groot een verschil van maght, onder de men-*

+1567.

+*De Koning zeit het heir voor heen te willen zeinden*.

+*Schryven der Landtvooghdesse aan hem*.

+*Nieuwe beraading des Koninx*.

+*Reede des Hartoghen van Alva, dringende op 't ooverzeinden des heirs*.

schen [+]ingevoert heeft, en hoopen van hoofden in bedwang van eenen gestelt; 't en zy, op dat het, oover d'andere, recht doe, en 't zelve ongekreukt, naar zyn' [+]1567. *strakheit, te werk legge. Tot bewys. Breekt deezen bandt der menschelyke maatschappye; 't Ryk leidt aan koolen; de Majesteit in d'asch. Want dat men Godts plaats bekleeden zal, en qualyk bewaaren, staat Gode niet te lyden. En quaalyk waar ze bewaart, zoo men, ziende op muitery en kettery door de vingeren, dat schuim en uitschot aller schelmstukken, ongestraft liet. Neêrlandt heeft verbeurt, oft niet. Indien niet, het boete niet. Indien jaa, jaa zoo groffelyk teeghens Godts Majesteit en de uwe, wat reede, wat verw, wat schyn daar af, om het te schoonen? Het t'zaamenrotten, het waapenen, het geweldt, zoo verraadelyk besteeken, zoo vermeetelyk aangevangen, zoo moedwilliglyk gepleeght, oovertuight de Landtzaaten. De bezoedelde kerken, gebrooken' altaaren, verminkte heiligen, afgeworpe kruisen en Christbeelden, zelfs 't ooverdierbaar lichaam onzes Heeren met voeten getreeden, roepen wraak met oope keel, oft dreighen ze van de geenen te neemen, dien 't van 't hart magh met goeden ooghe, Gods hoon en ongelyk aan te zien; laatende 't zwaardt in de scheede roesten, dat hun voor al, te deezen einde, gegeeven is. Maar Gods reede is ook reede van staat. Die zich, nocht aan d'eerwaardigheit der Landtvooghdesse, nocht aan 't ontzagh des Koninx, nocht aan de vreeze des Allerhooghsten, gekeert hebben, toen 't noch onwis was, welk bewys van weedoom, oover deeze grouwelen, getoont zouw worden; wat zullen ze brouwen, wat zullen ze bestaan, oft wat zullenze niet, indien zy 't zoo heene zien sloeren? De doorluchtighsten der aarde hebben altyds geacht den top der gloorye te raaken, wen 't hun gebeurde, door 't verooveren van uitheemsche Ryken, de kreits hunner heerschappye te doen uitdyghen. Geen minder lof is 't nochtans te bewaaren dan te winnen. Maar niet onvorstelykers, dan een stinkend brandteeken van landtverlies in zyn faam, dan een afgesteeken erfdeel, in een' benaauw der regeering, dan hy van zyn' voorzaaten ontfangen heeft, den naakomelingen achter te laaten. Elk ken zich gehouden tot voorstandt van zyn huis. Heidenen en tollenaars schaamen 't zich te verzuimen. Ende zal een Vorst het zyne, dat is landt en luiden, verwaarloozen? Maar men zeit, dat de weêrspannighsten gekneust, de haastighsten gejaaght; de rest het spoor byster, oft tot berouw is nyghende, en alles zoetelyk zitten gaat. Ha! dat zoo maghtigh een' meenighte* (*men maakt'er onlanx tweehondertduizent mannen af*) *smaak hebbende van 't bloedt en den buit, met heillooze Godvergeetenheit en helsche raazerye bezeeten, verwoedt door 't wroeghen haars gewissen, en 't verwachten der weederwraak, in deeze slaap*, (*als 't zoo heeten moet*) *yet anders dan versche vloekverwantschappen, balddaadt en landt bederf droomen zoude, zal my niemandt diets maaken. Dit eerder, dat zy met het oor op 't rappier teeghens d'aarde leggen, om de geleeghenheit te beluisteren, en, ritselt'er een gerucht van voordeel, teffens op te springen. Dan zal 't daar niet by blyven, maar de laatste val de quaadste zyn, en dit exempel van Nederlandt tot Napels en Siçilie, van Napels tot Milan*, (*en Godt geeve niet tot Granade*) *ooverslaan: min nocht meer, dan wy den kerkstorm landt in landt uit hebben zien loopen. Houdt; gaan we hen liever in hunn' eerste rust ooverrompelen, en 't geknotte quaadtkruidt, eer 't nieuwe en weeligher spruiten schiete, met wortel met al uitrooyen. Dit 's, dat de mooghenheit uwer Majesteit, dit, dat der Spaansche grootheit betaamt. Goedertierenheit, vergiffenis, zyn ooghdienende naamen; altyds meer niet, dan koeldranken voor den dorst der zieken. Om een brandende koorts te verdryven, ruimt men aadren en ingewant. Daar hoort vlym en venyn toe: ten minste bittere drog-*

gen. [+]Waar willen wy, dat Fransois, Duitsch, Venetiaan, Turk, en Christen ons voor aanzie, 't en zy men zich dus eener weederwaardigheit aantrekt? Oft lust ons alle volken op de Spaansche lompheit en lafheit te doen zondighen, en de gansche wereldt, door zoo slaafsch een lydzaamheit, oft belydenis van onvermooghen, ons zelven op den hals te schennen? O braave Kaizar Karel! die om een' stadt van Gent, op lyfsgevaar, door 't vyandtsch Vrankryk streefde, ghy wist de roede des gerechts, naa uwen plicht te doen wanken, en de misdraght der muitery, in de wieghe te worghen. Niet dat daarom myn meening is, juist den persoon uwer Majesteit aan deezen togh te binden. 'K weet eenighzins ty te kaavelen; en hoe qualyk de schepters deezer Ryken, jeeghenwoordelyk haar vuist ontbeeren mooghen. Een wel gerust krysheir onder bequaamen Ooverste, (*ben ik 't niet, 't zy een ander*) *zal haar dit werk wel te vooren doen. Uw Majesteit neemt verdriet in deeze ontsteltenissen. Maar hoe meenigh Vorst zoud'er om in zyn' boezem lachen, en de geleeghenheit by de lokken grypen? om, met zoo fraay een' glimp, die zeeghels, die merken van onmondigheit uwer voorzaaten, te verpletten; om die handtvesten, die knibbelbrieven, die smaadelyke vorstenboeyen, queektuinen van morren en muiten, aan flarzen te scheuren: om dat fransyn, dat was, als poppen, geleit om brandt van oproer te stichten, eens voor al in 't vuur te werpen. Dan nieuwe wetten, nieuwe orde gestelt, en den verooverden geweste een scherpe breidel, in den bek, gewrongen. Zoo waar 't eens uitgepleit tussen Landsheer en gemeente. Zoo had men niet te zorghen, dat zy t'elken ooghenblik achter uit slaan moght', en endtlyk hem de hiel op het hooft zetten. Gehoorzaamheit uit minne duurt, zoo lang het den onderdaan, die uit dwang, zoo lang als 't den Vorste te pas komt. Die anders denkt, deunt'er mêe, oft meent den meester te mompen. Ende moet men zich niet inbeelden, dat hier zoo groot een werk in steekt. Op alles is reeds voorzien; het krysvolk veirdigh om te verzaamen, 't voorttrekken veiligh; geen vyandt in den wegh, dan dien 't aan maght en moedt mangelt. Elk zal ons voorthelpen, om te spoedigher zynen boodem t'ontlasten. Waar yemandt zoo verwaant, en bestond' ons te stuiten, flux zoud' hem zyn' dwaasheit met schaad' en schand verleert worden. In Nederlandt zal 't al verbluft en strax op zyn plat vallen. Een hoop huis-en handtwerxluiden, uit stal en winkels opgestommelt, geraapt gelyk hunne waapenen, wuft, en onweetende van standt te houden, zullen ooghen nocht ooren hebben, om 't balderen van een groet bussen, om 't enteren van een verbandt spietsen te wachten. Men ducht misschien voor eenigh uitheemsch geweldt, dat midlertydt uwer Majesteit moghte moeite maaken, en terwyl zy aan haar onderzaaten geklampt lagh, oover dwers in de zyde zeilen. Van waar zoud 't haar koomen? De stam der Ottomannen strekt zoo verre zyn takken niet. Italie is ontleedt, en de beste brokken t'uwen verdoen. Vrankryk trekt zich zelf by 't hair: Duitslandt geen' eene lyn. Engellandt is in vrouwenhanden, die naa gheen krygh jooken: naa Barbarie nu geen ommezien. Maar genoomen, dat de gemelde mooghentheeden al t'zaamen d'uwe benyden, en in 't oogh hebben, en, om ons afbrek te doen, niet dan haar' uure bespieden. Deez' is 't niet. Want, behalven dat ze te zwak zyn, zoo ziet geen Vorst zyn' lust aan oproer van 's anders onderzaaten: wel aan een' wakkre wraak, die ook den zynen ten spieghel dient. Zulx, om hun eighen oorbaar, zoo vrienden als vyanden, hier in met uwe Majesteit moeten wenschen. Het nut, de noodt, de eer, de plicht, spreeken alle uit eenen mondt, en ooverstemmen uwe Majesteit, met onverwrikkelyk besluit, dat zy, zonder ampt en eedt te verachteren, niet kan leedigh staan, van te doen, oover Nederlandt, de rechtvaardighe straffe, die haar maar een gebodt behoeft te kosten*, [+]1567.

+*en by Godlyke en menschelyke wetten gebooden wordt*. Met opgetooghen geeft, hoorde 't gezelschap naar deeze dingen, soldaatscher wyze, uitgebromt, en meer in schyn van een slotvonnis te vellen, dan aangeweezen met raadsheerlyke zwaarhoofdigheit, die voor een' reeghel heeft, haar gevoelen, ten aanzien van de ongewisheit aller uitkomsten, zonder driftigheit te zeggen; voorneemelyk onder oppervorsten. De Koning, met deurstaanden gelaate, den zelven toe nocht teeghenstemmende, +wenkte Fresneda, dat hy zyn' meening ontvouwen zoude. Die ving aan in deezer voeghe. *Deftigh heeft de Heer Hartogh uwer Majesteit erinnert, met wat ernst, een Vorst te trachten heeft, dat hy de plaatse Gods waardighlyk waarneeme. Zich teeghens den Heer der heirschaaren te quyten, moet, buiten alle twyfel, der Koningen en aller Christenen wit weezen. Wie ook op yet anders ooght in zyne raadslaaghen, verbeurt 's heemels zeegen, die ryk en voorspoedigh maakt. Maar om den Allerhooghste recht naa te wandelen, dient hy eerst gekent, en de Godt der barmhartigheit voor geenen Godt der wraake genoomen. Door zoodaanighe miskeeken, verbystert, by wylen, d'eeuwighe voorzienigheit den raadt der geenen, die zy voor heeft in de straf hunner zonden te voeren. Een Vorst zy alzoo gedachtigh de vierschaar der volken te spannen, dat hy ondertussen niet vergeete, zich zelven te rechten, en zyn' eighen' hartstoghten, onder 't gewysde der reede te doen buighen. Op gladde as dryft het toonneel des landtbestiers, en zet, naar dat men 't draait, nu dus, dan zulk een aangezight. 'T lot heeft daar veel zeggens in, en doet het den allerlooste, meenighmaals uit zyn gissing gaan. Ende, gemerkt men door den eenen en den anderen wegh, zich vaaken van zyn veldt vindt, zoo kan men niet beeter, dan altyds den deughdelyksten ingaan. Die wordt ons van Godt en de naatuure aangeweezen, by d'alderoudtste, alderkraghtighste wet, waar van elk de boekstaaven in zynen boezem gedrukt draaght. Deeze verbiedt andren te doen, 't geen wy niet wilden dat ons geschiedde. De Landsheer dan slaa gaê, wat reeghel by Gode geldt, en draaghe zich teeghens zyn' onderdaanen, zulx als hy wenscht, dat d'Alderopperste met hem handele; om gelyk oordeel getroost te zyn, als hy oover anderen gestreeken heeft. Die deezen voet best volght, zal voor den volmaaksten regeerder gaan, en, met het temmen van zyn gemoedt, meer dan een' nieuwe wereldt gewonnen hebben. Men peinst misschien, dat ik, uit zucht tot myn beroep, de Godtgeleertheit, haaren vinger te ver in stoffe van staat, wil doen steeken. Niet. Ik weet dat de heemelsche wet, en die van d'aartsche regeering, twee bezondere baaken zyn. Maar men moet ze oover een brengen; om niet alleen den staat des Koninx, maar ook zyn gewisse, voor schipbreuk te hoeden. Dat de Nederlanders zich lasterlyk verloopen hebben, kan niemandt looghenen. Doch is 't daarom niet gezeit, dat men 't straffen niet verby magh. Want nocht Godlyk, nocht menschelyk recht houdt altyds de deur der genaade geslooten. Vergeeven is 't daaghelyks doen der eeuwighe goedertierenheit. Aan een tydelyk Ryk, waar, zonder dat, geen stellen. Laat ons dan ooverleggen, oft die luiden, ook met der minne, tot beken, en 't Landt in verzeekering te brengen zy. Want de hachelykheit eener diere wraake waare, met de veiligheit eener kostelooze vreede, in zulken geval, niet onoorbaarlyk bespaart. 'T moght ook zyn, dat de mishandeling der bewindsluiden uwer Majesteit, de gemeente baloorigh gemaakt, en tot tweespalt verrukt had. Want, hoewel 't haar niet zuyveren kan, ende d'onderdaan schuldigh is allerley ooverheit te dulden, die hem van Gode gegeeven wordt; 't heeft echter zyn inzight: ende zouw billyk, went'er zoo laaghe, de straffe te smydighen staan; mits dat men, voor al, den staat vast stelde. Men lette hier neevens eens, op 't geen dat zich*

+1567.

+*Waar teeghens Fresneda tot zachtigheit. raadt*.

[+]ontgaan heeft. Dat 's een kleen getal Eedelen; wat grooter van de geringste soort. Het eenighe Valenchien heeft het uiterste verwacht, en in kort zyne zonde bezuurt. [+]1567. *'T geen t'Antwerpen, en elders, door 't graauw, misdreeven is, waar ongerymt het lichaam der stadt te wyten. De wil is ook snooder, dan 't werk, de vreez grooter dan 't quaadt geweest. Want behalven de ooverdaadt van 't gespuis, dat de kerken gesmeeten, en zich reukeloozelyk te velde begeeven heeft, verneemt men niet eenen aanslagh van naadruk oft belang. De toelegh heeft grondt nocht wortel gehadt, om standt oft opgank te neemen. Ende zien wy, hoe de Hoogheit der Hartoghinne met der haast het misdryf heeft doen boeten, en beeteren: zulx dat men daar jeeghenwoordelyk naauwlyx van oproer oft ongehoorzaamheit weet. Waartoe dan wraak oft waapenen? 'T is'er genoeghzaam al veroovert, op de harten der menschen naa. Daar heeft het geweldt niet aan: de weldaadigheit, jaa. Het oorlogh quaam dan t'onpas, daar de konsten der vreede van doen zyn, om den inborst der volken te stooven, en hunne gewilligheit te winnen. Ighelyke staa zyn gevoelen vry. Maar ik bevroede niet, wat toeverlaat men stellen kan, op dienst, die uit dwang draaft. Koninklyk is 't, niet zyn' onderzaaten te terghen, maar vyanden tot vrienden te maaken. Kaizar Titus, hoewel Heidensch, verstond dit stuk: die den dagh verquist achtte, als hy zich met geenen vriendt verrykt had. Heir en Hooftman derwaarts te zenden, zal niet luttel in hebben; uw Majesteit met oovergroote kosten, den Spaanschen naam met fellen haat belasten. Met wat wolken van arghewaan, wat schaduwen van weederwraak, wat voorspook van slaaverny, zal men den landtzaat ontstellen, de ooren doen opsteeken, hem 't hooft byster maaken? zoo men de stilte met de trom, de vreede met het zwaardt, zyn heil met den ooverlast, komt verkundigen, ter plaatse, daar onrust, oorlogh en ellende nu uit hebben? Geen geslaght op aarde zoo grof, dat zich aan zoo blaauw een voorwenden vergaapen zouw. 'K laat staan den Nederlander, die gaauw van geest, in alle taalen ervaaren, in alle gewesten bedreeven, door een' dubblen blinddoek zien, en de les der weereldkund' op zyn duim kan. Want, hoe wy ons zelve vlaayen, hy doolt, die waant, dat het de Spaansche vernuften alleen zyn. Men vindt daar luiden, die lucht hebben, en een' gemeente zoo onderzoekziek, dat haar misschien van daar haare meeste quaalen herkomen. Best laat men dan die harssenen, bevangen met den damp der ketterye, nu zy zich te rust leggen, die dronkenschap uitslaapen. Want zoo men ze weeder gaande maakt, wie weet, hoe 't daar afloopen wil? Onwis loopt de werpel der waapenen: en zoo zy te kort vielen, 't waar* (*op 't minste*) *gewedt om een bevesting en uitbreiding der vryheeden, die ons alreeds te wildwaayigh dunken. Ik zwygh een ergher; en dat de Fransois, die nooit listen oft laaghen spaarde, om zyn' klaauwen in 't erfdeel van 't huis van Borgonje te kryghen, wel veraart, oft oogheloos zyn moest, indien hy zoo schoon, en lang beloert een' geleeghenheit verkeek. Dat Duitsch-, dat Engellandt, gekropt met ketters en krysluiden, licht daatlyk op de beên wil steeken, om 't vuur, 't welk hun zoo naa geleit wordt, te blussen met het bloedt der gheenen, die zy voor de brandtstichters schelden zullen. De byspreuk verbiedt slaapende wolven te wekken. Waar heeft men 't niet gezien*, (*en noch heeden heught het Spanje*) *wat een vassaal, gedreeven van spyt, weet t'zaamen te haalen, om 't onderst eener heerschappye booven te keeren? Hoe meenigh heeft'er met den vreemdeling aangespannen, en hem, door zyne landouwkunde, aan vasten voet in een Ryk, geholpen, daar hy, op eighen geley, een treê niet zetten darde? Dit leert ons wat'er komt van de grooten vertwyfelt te maaken. Een hort ook, een haapering op wegh, waar om 't heele werk oover stagh te werpen: en zelfs daar te lande, geen' weederspoedt zoo kleen, oft zy zal een' groote*

+*staart hebben. Want de hulpe zal traag by, de raadt staaghs naa de daadt koomen. Kraft is de laatste pyl, dien de Vorst in zyn' kooker heeft. Wen deeze verschooten is, staat men daar. Ach! laat ons dan zoo niet voortslaan; maar liever met gemak, en door voeghlyke middelen gaan, dan 't uiterst eerst doen, en een op al zetten. Myn gezicht strekt niet verder, en gedraaght zich tot dat van uwe Majesteit; 't welk, naar zyne klaarheit, zal weeten te kiezen, wat oorbaar zy, voor den Godsdienst, en welstandt haarder kroone*. Eboly, daarnaa, en Feria onderstutten 't zeggen van den Biechtvaader, niet zoo zeer, dat zyne reedenen hun 't hart roerden, als uit afgunst, die zy Alva droeghen, en om hem van de +Veldtheerschappy te versteeken. Want, behalven dat zy hum eenpaarlyk dus een' grootheit benydden, zoo had de ongetemde tong van dien wreevelgeest, den persoone van Ruy Gomez op 't gevoelykst van zyn zeer getast, en de lichtheit zyner gemaalinne verweeten: meer dan te reukeloozelyk, dewyl de Koning den hoon met haar deelen moest. Naamelyk Philips, hoewel streng booven maate, om 't slibberen der jeughd, in haare vryaadjen, onder zyn hofgezin, te straffen, vergaf het zich +zelve, en had zyn minne geleit op de Prinses van Eboly Anna de Mendoza Cerda, een Vrouw, dïe met de toovery haarder treeken (men denk' hoe behoorlyk) het mangel van de helfte haars gezichts, wist te boeten; daar 't oogh de aardighste perel is, die onder de kleinoodjen der schoonheit praalt. Maar ze hield altyds de blinde weergaê belooken, dekkende de doovekool, met een plaasterken van zyde, zilvere oft goude laaken; en wisseld' het wel zinlyk, naar 't kleedt, waar in zy, van dagh tot dagh, te voorschyn quam. Lange jaaren hiernaa duurde deeze boelaadje, geduldt van haaren man, zich geenes dinx kreunende, mits hy maar 's Koninx gunst, en 't roer der regeeringe, maghtigh bleeve. Zoo verre +gaat de staatzucht, te hoof, den yver der eere te booven. Spinosa, in gering bedryf opgetooghen, en zich beeter op 't verwyzen van d'ellendighe ketters verstaande, dan op reedenen van landtbestier te wikken, viel alleen den Hartoghe toe. 'T zy dat hem die al van te vooren binnen had; oft dat hem alhier ook de bitterheit van zyn ampt aanhing; oft d'onverzochtheit, gewoon zich aan prachtighe voorslaaghen te vergaapen, hem zoet op het oorlogh maakte. De Koning, gemerkt de meeste stemmen op zaghtigheit liepen, geliet zich ook oover die zyde te nyghen, houdende nochtans, ten aanzien van Alva en Spinosa, het raadslot oopen. Connestaggio, verhaalende dit als oft toen de Veldtheerschappy noch onbegeeven geweest waar, meldt, dat Alva, die om ze te bejaaghen, tot de heirtoght ried, lichtelyk bezeffende, wat d'andere twee weirlyke heeren tot strydighe zinuiting porde, ende ziende de haaven zyner wensch, in den windt op, niet te bezeilen, het op laveeren aanleidde: jaa, om door gemompten middelaar den eenen van zyn weederspreekers by te brengen, Spinosa geveinsdelyk aanging, koutende dien veel van zynen ouderdoom en weeklykheit toe; sampt hoe hy, nu in 't laatste vierendeel leevens getreeden, 't zelve dacht Gode toe te heilighen, en oorlof van 't gewoel der wereldt te neemen. Quansuis oft hy 't hooftmanschap, wen men 't hem schoon opdroeghe, gezint waar te weigheren. Jaa dat hy zich verluiden liet, niemandt bequaamer daartoe te weeten, dan Feria. Dat deez, luttel bevroedende, hoe d'ouwde schalk, gelyk de roeyers, 't landt daar hy 't op gemunt had, de rug toekeerde, dit zeggen, eeven als Spinosa, voor vol aannam: zulx hy, veraast aan zoo hoogh een' hoope, 't woordt der waapening begon te houden, en den togh, met het ooverwicht zyner stemme holp deurdryven: niet gewaar wordende hoe hy om den tuin geleidt was, voor dat Alva, gekooren by den Koning, als de

+1567.

+*Ruy Gomez de Silva, en Gomez de Figueroa volghen den Biechtvaader*.

+*Boelaadje des Koninx*.

+*Spinosa houdt het met Alva*.

+naamhaftighste oorloghsman van Spanje, 't aangebooden gezagh, zonder zich lang te bedenken, aanveirdde. Maar dit getuighenis van Connestaggio hinkt; alzoo men naauwlyx twyfelen kan, oft Alva had, te dier stonde, zynen lastbrief al ontfangen, dien ik op den laatsten van Louwmaandt geteekent vind. Niettemin, daar magh wel yet aan deeze konstenaary van Alva geweest zyn; en hy zich gelaaten hebben, 't opgedraaghen ampt +te willen afstaan. Altyds Philips besloot het heir voorts te zenden; 't zy uit eighe beweeghenis, 't zy dat Feria zich liet omzetten, oft Ruy Gomez, om Alva uit het hof te loozen; gelyk Famianus Strada meint, die de zaamening met noch etlyke persoonen vergroot, zonder 't juiste getal uit te drukken. Nicolaus Burgundius, een deftigh Roomsch schryver, ontkent, dat de beraading met deeze vyf Heeren, ooit gehouden zy, om dat de gedenkenissen van Tisnaq geen vermaan daaraf maaken. Maar niet zoo veel heeft by my deeze reede gewooghen, dat ik daarom behoorde in duister te laaten, 't geen by verscheide geloofwaardighe pennen verklaart word. Ende is wel aan te neemen, gemerkt oover de breede raadslaaghen geen' geestelyke persoonen geroepen waaren, dat een Vorst, zoo zeer met deeze luiden heulende, hen des te meer in 't kabinet hebbe willen erkennen. Ook weet men, hoe zeer hem, een tydt lang 't hart +oover deezen Spinosa hing, die, naamaals Kardinaal, en reeghenboogh van 't hof geworden, door de vuurighste straalen der Koninglyke jonste, geblaakt heeft, zulx men hem niet, dan door eenen oovervreemden vond, kon verdonkeren. Deeze was, dat zelfs zyne vyanden, zich geveinsdelyk, in 't spoor zyner vrienden vlydden: op dat alles scheen' in hem alleen te gelooven, hem alleen aan te bidden. Waardoor Philips, zyn' eighen'hoogheit ten daal waanende, die uitbundighe geneeghenheit introk, en hem, op 't schoonst van den speele, verleeghen liet. Wyders aan +de Hartoghin antwoordde de Koning, den eenentwintighsten van Bloeimaandt, dat hy 't heir niet ooverzond, dan om den pais vast te stellen. De Prins van Eboli verwittighde haar 't zelfste; en met een 't ooverlyden des Markgraaven van Berghen, opgehouden dus lang, neevens den Heer van Montigny. Op den ontfank deezes briefs, die maar acht daaghen oudt was, schikte zy daatlyk bezetting in Berghen voorzeit op Zoom; en verschoonde dat doen, met schryven aan de Markgraavin, hoe zy lucht had van eenigh brouwen der Onroomschen aldaar. Maar zy verzweegh +'s Markgraaven doodt, die, toegekoomen, niet zonder groot bedenken van vergif, korts daarnaa ruchtbaar werd. Maghtigh vermeerden deeze maaren de gemeene verbaastheit, en 't nyghen tot de vlucht. Waaroover haar, ziende hoe 't landt, mits 't opbreeken van groot en kleen, dreighde te niet, en half leedigh van luiden te loopen, hooghnoodigh docht, het volk, zoo met hoope van genaade, als met vreeze voor straf te herhouden. Zy schreef dan, op den derden van Hooimaandt aan alle + steeden, *hoe de Koning, verhindert door wightighe bekommeringen, ter bestemde tydt oover te koomen, haar op nieuw had doen weeten, dat hy des noch van zinne was, zoo ras het hem emmermeer mooghelyk viele. Zulx zy den zelve, buiten alle twyfel, noch dien zoomer te gemoet zagh; en de spoedt zyner reize, by gemeene en bezondre gebeeden, te vorderen stond. Te meer, dewyl hy den staat op zyn stel dacht te brengen, zonder van zyn' ouwde goedertierenheit te veraarden. Waartoe zich elk te verlaaten had, en weeder zyn beroep, ampt en neering, ter hand te trekken. Die anders deeden, ende, mistrouwende zyner genaade, hun vaaderlandt verlieten, moesten weeten, dat zy aangeteekent, en van alle vergiffenis zouden versteeken worden. Maar om 't Koninklyk gemoedt te vermurwen, en den rechtvaardighen brandt zyner gramschap te koelen, ten*

+1567.

+*De Koning besluit, het heir voorts te zenden.*

+*Vreemde fortuin van Spinosa.*

+*'s Koninx antwoordt op 't schryven der Landtvooghdesse, van den twaalfden in Grasmaandt.*

+*Doodt des Markgraaven van Berghen; met bedenken van vergif.*

+*Schryven der Hartoghinne, om de vlucht des volx te staaken.*

+*einde hy uit zyne Majesteit in zyn' genaadigheit needer daalde, was vereischt, dat yder zich eerst met Gode verzoende; tot den schoot der heilighe moeder te keeren; de kerken, beelden, altaaren te herstichten; ende aan hem, aan zyn' amptluiden en wethouders alle onderdaanigheit te bewyzen*. De Calvinischen hierteeghens pooghden eenen yeder in te scherpen, dat deeze woorden op schroeven staande, hoe schoonder van schyn, hoe ydeler, oft bedrieghelyker van gronde, waaren om op des te bitterder wreedtheit +uit te koomen. Voorts lieten zy een verdaadighschrift uitgaan, waarby, onder ander, gezeit werd, dat, oft ook eenighen van de hunnen zich moghten met het beeldtstormen bezoedelt hebben, 't zelve waar uit eenen Godvruchtighen en verschoonbaaren yver geschiedt: een' reede, die niet min kon, dan den Roomschen tot gelyk geweer dienen, om t'onbeschroomder +hun met allerley daatlykheit te keer te gaan. 'T verloop, immiddels, werd van dagh tot dagh grooter; 't geldt een willighe waare: verkoopende meenigh zyn' onroerende goederen, oft die ten hooghste belastende. Eenighen, onder schyn van vryheit des gewissen te zoeken, maakten zich t'zoek voor hunne schuldenaars, dien zy niet zaaghen te voldoen. +Veelen, dien 't vertrekken ongeleeghen quam, voeghden zich naar den tydt; gingen daaghelyx ter misse, daarz' in jaar en dagh niet geweest waaren; kochten de Paapen om, en valsch getuighenis van altyds Roomsch geleeft te hebben. De ryke huizen stonden oopen, de disch gedekt voor de geestelykheit, die nooit met grooter eerbiedenis en needrigheit gevlaait werd. D'andren, daarenteeghens, achterhaalt op woorden, op werken, en dikwyls bedraaghen van den geenen, die met hun ter preeke plaghten te loopen, vonden zich nerghens veiligh. Zelfs de regeerders van Antwerpen, hoe wel hun niets te wyten viel, waaren zoo belaaden, dat zy, door gemaghtighden, hunne onschuldt der Hartoghinne indachtigh, en vrienden te hoove zochten te maaken. In Spanje, ondertussen, was +'t krysvolk t'scheepe geholpen. De Hartogh van Alva, naa oorlof van den Koning genoomen, ging, aadelyk verzelschapt, op den tienden van Bloeimaandt, voor windt van Cartagena, t'zeil, met dertigh Galeyen van den Prinse Andrea Doria, en van den Groothartogh van Toscaane; ende, zich koortsigh op 't waater bevindende, tot Nizza aanleggen; van +daar, wat verquikt zynde, tot Genoua landen: zonder meer dan acht etmaal in alles onderweeghe te blyven. Hier werd hy van de jight aangetast, en eenighe daaghen verlet. Doch, brandende van voortvaarenheit, besteedd' hy die, in 't wisselen der nieuwe soldaaten, aan ouwde, en zond vier vendels in Sardinie, om 't regement van dat eylandt vol te maaken: d'andere tien, naa Lombardye, in bezetting. Met een raamd' hy ordre, op het trekken van 't heir; en toogh, zoo ras zyn lyden aan 't lichten was, naar Alessandria della Paglia: alwaar hem Don Gabriel della Cueva, Landtvooghdt oover den staat van Milaan, quam begroeten. Als al de +troepen by der handt waaren, deed hy ze, tot sant Ambrosio aan den wortel van 't geberghte verzaamen, en, op den derden van Zoomermaandt, monsteren. De Spaansche knechten, waaren gestelt, naar de oorden der lichtinge, onder vier regementen, die zy *Tercios*, dat is, derden noemen, om dat zy een derdendeel der bezettingen van yeder gewest uitmaaken. Alfonso d'Ulloa beleidde dat van Napels; Juliaan de Romero dat van Siçilie, Sançio de Lodogno dat van Lombardye, Gonzalo de Braccamonte dat van Sardinie. In 't getal koomen de schryvers niet oover een: doch zoo verre, dat het Napelsche regement, het sterkste was, en alles, te zaamen, tussen de acht en neeghenduizent koppen, oft luttel min, beliep; en elk vendel vyftien moskettiers in 't voorhooft had. De paarden worden begroot op twaalfhondert ruim: te weeten twee volharnasde, vyf

+1567.

+*Verdaadïghschrift der Calvinischen*.

+*'T vertrek neemt echter toe*.

+*Waifelen der geenen, die te verliezen, en geen' lust tot loopen hadden*.

+*Alva vertrekt uit Spanje*.

+*Ende landt tot Genoua*.

+*'T heir word gemonstert*.

+lichte kornetten Spanjaarden; drie Italiaansche, twee Albanoische, van deeze laatste soort. Maar 't gerucht gaf hoogher op: ende is'er, die hier zeevenduizent Italiaanen oft Savoyaarden te voete, byvoeght. Ook waaren'er veele vrywillighen, die, op eighe borze, den krygh volghden. Voor Veltmaarschalk diende Chiappin Vitelli Markgraaf van Cetone, een stout naamhaftigh Hopman: Gabriel Cerbellon, voor Ooverste van 't geschut. +Alva, daarnaa, quam tot Turin, in mondtgemeenschap met den Hartoghe van Savoye, die hem heerlyk ontfing, en byzette eenen Paçiotto oft Paçieco vestbouwmeester, zoo vermaardt, dat de Koning belast had hem van den Savoyaardt te vorderen, om naar zynen raadt, verscheide sterkten, in Nederlandt, te stichten. Weedergekeert in 't leegher, verdeeld' +hy 't weerbaar volk, naar 't gebruik der eeuwe, in voor-, middel-, en achtertocht: en sloegh aldus op wegh. D'eerste schaar werdt beleidt by den Hartogh in persoon, die zyn verspieders, naar de maniere voor uit had; daarnaa d'Italiaansche lichte paarden gerust tot togh en slagh: voorts 't regement van Napels, en de zwaargewaapende Spaansche ruiters. De tweede, onder Don Freederik van Toledo, bestond, uit het regement van Lombardye, en vier kornetten Spanjaarts; met de pakkaadje in 't midde. De regementen van Siçilie, en Sardinie, met d'Albanoische ruiters maakten de derde: waaraf Vitelli 't bewindt had. Waar de zeevenduizendt Italiaansche oft Savoische knechten, onder bescheiden waaren, vind ik nieuwers aangeweezen, en my dies geneeghen om dit voor verziert te houden. Wyders, daar de voorste hoop 's morghens opbrak, quam 's aavonds de middelste leegheren; en de laatste, vervolghends, in haar' plaatse. De tros zelf, van hoeren en jongens was bequaamlyk onderscheiden; hebbende der Eedelen en Hopluiden boelen elk' haar' veem bezonder, en reeghel om'er zich naar te schikken. Aldus getooghen lanx den wegh van Asti, door Piemont, steeghen zy den bergh Senis, en 't padt op, dat men houdt eerst by den Hooftman Hannibal van Cartago, als hy de Romainen t'huis quam bestooken, gebaant te zyn, door eenen schranderen vond. Naamelyk hem gaat naa, dat hy groot vuur, op de kaayen deed boeten, daarnaa de zelve met eedik begieten, om ze bros te maaken, en te effenen. In Savoye werden brieven der Landtvooghdesse, van den vyftienden van Zoomermaandt aan Alva geleevert, wiens naadren haar hoe langer hoe meer verdroot. En 't ontbrak hem aan geen benyders, die haar in 't oor bliezen, dat de verwaande mensch al 't geen van haar, met zoo groot een' arbeidt en wysheit was opgeheemelt, weederom oover hoop zouw werpen; en nieuwe beroerte verwekken, op dat hy, hebbende wat te stillen, niet vergeefs uit Spanje gekoomen scheene, en al de gloory, die haarder Hoogheit toebehoorde, op zyn hooft moghte zetten. Zy wenschte hem geluk met zyn' aankoomst in +Lombardye: vertoonde voorts, *hoe gantsch Neerlandt nu op de knie, en nerghens omzien naa was; de muitmaakers om hals, in hechtenis, oft gevlooden; de voorneemste steeden verzeekert met bezetting. Der voeghe, dat meer gewelds niet alleen nood-en nutteloos zyn zouw, maar lichtelyk nieuw onbenoeghen, en ergher dan ooit, ontfonken; gemerkt de toezegh van 't achterblyven der Spanjaarden, den aadel, en anderen van de Roomsche gezintheit, de lust had doen koomen, om zich, met den uitersten yver, ten dienste des Koninx te besteeden. In al de welke, zich ziende deezen toeverlaat ontstryken, zoo wel de smaadt als 't hinder, lichtlyk, neevens bedenken van quaader, een' zorghlyke weederwaardigheit, en verwydering zouw baaren. Dies had hy t'ooverleggen, oft niet raadzaam waar, een deel van zoo groot een' heirkracht te rug te schikken*. En zeeker 't stond te gelooven, waare men door die belofte haarder Hoogheit

+1567.

+*Alva spreekt met den Hartoghe van Savoye*.

+*Hy trekt ten geberghte in*.

+*Schryven der Landtvooghdesse aan Alva, op dat hy 't heir, immers ten deele, achterhoude*.

+niet in slaape gewieght, dat de Landtzaaten zich, met ernst, onderling de handt zouden gebooden hebben, op geen' ongegronde hoope van den ooverlast buiten te keeren. Maar deeze reedenen vielen te licht by den dwingelandt, die reeds 't verheeren der steeden, 't verpletten der vryheit, 't verbeurtmaaken der goederen, met zynen geest, had ingeslokt. *Ik heb*, zeid' hy, *wel eer volk van yzer getemt, en zal ik nu geen volk van booter kunnen temmen?* Dan hy dacht niet dat aan dat bars metaal jaa, maar aan dit smydigh zuivel geen knellen is; 't welk die 't houden wil, al zachtelyk handelen moet. Aan haar antwoordd' hy, 's Koninx gebodt te moeten volghen. Winnende dan veldt, quam hy daar men van booven als in een' afgrondt zagh. 'T heir neederzakkende, vond' zich een' stroom voor de borst, die door een kleen vlak en smalle kil, in 't diepste van 't dal, met vreesselyk ruischen, tot in de Iser, streeft; daar men zonder brug niet oover magh. Ter weederzyden een' gording van aakelyke scherpe rotsen, strekkende tot in de wolken toe, met toppen zoo spitsch, dat de mensch +geen' kans heeft, eenen voet, daarop, te zetten. Hier bleek hoe kleen een' maght, zich schrap stellende aan den ooverkant, al dat geweldt had kunnen schutten, en te schande maaken. Want daar liep niet op, dan te deizen. In welken geval, het hier, van honger, en kommer verdwynen moest; weezende alles onvruchtbaar oft kaal gegeeten achter rugh: gemerkt men op elke leegherplaats slechts voor eenen dagh lyftoght verschaft had. Maar d'omgelanden, yder voor 't zyne beducht, hadden grooter +vaar van besprongen te worden, dan lust om te terghen. Dies braght hy 't, met de veertiende leeghering, tot in 't Graafschap van Borgonje: alwaar hem de vier vaanen ruiters, daar geworven, aangroeiden. Voorts +vervolghd' hy zyn' reize door Lottringe, en, kryghende alzoo de paalen van Luxenburgh, sloegh zich needer, in en rondom Diettenhoove. Geduurende deeze toght, hielden de gewekte Zwitsers zich wel op hunn' hoede: desgelyx die van Geneeve; welke stadt, hy, op zeeven mylen, ter rechte handt, liet leggen. Ook had hy, aller weeghen, de Fransoizen op zyde, waar dat hy 't spoor, lanx hunne grenzen heene nam. +Groote eer leid' hy in, (want wat hem naa komt verstaan wy hem naa te geeven) met d'ongekreukte krystucht, doorgaands gehouden; straffende, zonder genaade, de geenen, die zich met roof oft ooverlast teeghens bondtverwanten oft onderzaaten, verliepen. Welk lof bet zouw geblonken hebben, waar deeze weldaadt niet van zyn' aangeboore felligheit erkent geweest. Tot Diettenhoove hield hy stal, om 't heir te doen aadem scheppen, en midlertydt wisse kundschap van den standt der zaaken te bekoomen. Dat hy gehoopt hebbe aldaar, van al de treffelykste Heeren, zelfs van den Prinse van Oranje ontmoet te worden, en hen, by die geleeghenheit teffens in handen te kryghen, kan in my niet koomen; gemerkt het maar op den drempel des lands, en hem 't vertrek des Prinsen, +genoegh bekent was: hoe wel men der vindt, die zich ook dit hebben ingebeeldt. Maar Barlemont en Noirkarmes, quaamen hem, daar, uit den naam der Landtvooghdesse, welkoom heeten, en gezight van zynen lastbrief verzoeken; dien hy hun vertoonde. Daar by bevonden zy aan hem alleen alles toevertrouwt, en onbepaalde maght opgedraaghen, noopende 't stuk des kryshandels, en aankleeven van dien. Doch bleef der Hertoghinne d'ontharnasde regeering bevoolen. Maar hy leeverd' +hun eenen zendbrief van den Koning, aan haare Hoogheit: welke brief neevens vermaan van 't bewindt hem gegheeven, meedebracht, dat, in geval van twyfel, wat den krygh oft het landtbestier aangaan moghte, de verklaaring daaraf aan Alva zelf te staan had; en daarenbooven t'zyner kennisse, al 't geen, in zaaken den Godsdienst raakende,

+1567.

+*Gevaarlyke doorgang*.

+*Alvaraakt in Borgonje*.

+*Ende voorts door Lottringe in 't landt van Luxenburg*.

+*Goede krystucht van hem gehouden*.

+*Gezanten der Landtvooghdesse, om hem te bewellekoomen*.

+*Inhoudt van zynen lastbrief, en naader maght*.

+misdreeven was; met volle maght tot straf en vergiffenis. Voorts vervoeghden zich, by hem, in 't landt van Luxenburgh, drie Duitsche regementen, onder de Graaven van Lodron, Overstein, Schouwenburgh; met eenighe paarden. Van elfduizent ruiters, die oover al een' wyle in waartgeldt geleeghen hadden, verneem ik luttel zeekerheits. Vast gaat, dat hy ze niet gebruikt heeft. Als hy nu zynen wegh, oover Naamen, naa Brabandt nam, zoo gingen hem veele Heeren en Eedelen, zommighe heinder, zommighe veerder, bejeeghenen; wel oft quaalyk te moede, naar dat zich yder, met de beroerten, gemoeit had. Wordende, onder deeze, den Prins +van Gavere gewaar, *ziet daar*, zeid'hy, *den grooten ketter*: zoo luide, dat Egmondt het verstaan kon; en zich daarin ontzette. Niettemin, dewyl een woordt zoo los geworpen, en ondienstigh tot ergh, meer scherts dan ernst scheen te luiden, trad hy, herscheppende zynen moedt, voorts toe, om den Hartogh te bewellekoomen. Dees beantwoordde zyn' heusheit met gelyke eerbiedenis, zonder zich der eerloosheit te schaamen, van, in vriendelyken schyn, zynen arm om den hals te slaan, dien hy, in zyn +hart, den beul toegewyt had. Met eeven onaardighe beveinstheit onthaald' hy den Ammiraal, die hem tot Looven quam begroeten; ende verzocht den zelven, hem naa Brussel, te volghen, alwaar men zyn' koffers zoude oopenen, daar hy brieven, voor hem, van den Koning, in had. 'T welk Hoorn beloofde te doen, zoo ras hy zich zoude gequeeten hebben, in de plicht der vertroostinghe, teeghens den Graaf van Nieuwenaar zynen zwaagher, wiens gemaalin ooverleeden was. Maar Alva, hebbende de Landtvooghdes doen bezoeken door Francisco van Iberra, weigherde zyn' intree tot Brussel te doen, hoewel zy zelve zich daar binnen vond; 't en waar men alvooren Spaansche bezetting innaame. Dus toond' hy terstondt trotsheit en wantrouw teffens, teeghens een' stadt, die altyds, in gehoorzaamheit volhard had. Daar werden dan tien vendelen +in, ende daarnaa zyn persoon, ontfangen, op den achtentwintighsten van Oestmaandt, met feestelyke pracht van Heeren, Eedelen, en burghers, met vrolyk aanschyn, van haar Hoogheit. Zyn' hoovaardy nochtans hield zich niet voldaan met de maniere der bejeeghening van haarder zyde; als +oft zy, te zeer, op de staatlykheit, staande waar. Van 't krysvolk voort, zond hy den Graaf van Lodron, met de zynen, in Antwerpen; deed de Waalen ruimen, en ten deel afdanken; alzooz' hem verdacht waaren. D'andere regementen werden tot Gent, Edingen, en Lier; de ruiters, tot Diest, geleit: der wyze, dat zy alle, in twee oft drie daaghen, te hoop konden zyn. Toen vermaande de Landtvooghdes, by brieven, alle steeden tot zyne gehoorzaamheit, zoo verre als zyn bewindt was strekkende; +en zond met een aan de zelve 's Koninx schryven, ingestelt den laatsten van Sprokkelmaandt, op den zelven zin; maar met het ouwde gelaat, van wel haast in persoon, te zullen volghen. Daar voeghde hy 't zyne by, met dubbelt van zynen lastbrief in druk: en plantte zich alzoo, tot oovermaatighe verheffing der Spaansgezinde harten, maar versleeghenheit der meeste Landtzaaten, in volle kraft. 'T eerst, daar de dwingelandy haaren aardt aan toonde, was een ydelheit, en 't lichten van de +sleutelen der poorten, uit handen van die van Gent; daar doch de Spanjaart die stadt volkoomentlyk in zyn geweldt had. De burghers, zynde 't lichaam der vryheit quyt, hadden'er geirne ten minste dit zweemsel af behouden; en bewillighden den Prins van Gavere, als hunnen Landtvooghdt, om de weederleevering der sleutelen te verzoeken aan den Hartogh; die, met afgebeeten antwoordt, zeide, te zullen doen 't geen hy verstond tot 's Koninx dienst te strekken. Daar bleef 't dan by. Maar hy broedde, in zynen boezem, een stuk, dat wat anders in had; en was 't persoon-

+1567.

+*Hoe Egmondt van hem bejeeghent werd.*

+*Zyn geveinstheit ook teeghens den Graaf van Hoorn.*

+*Hy wordt tot Brussel ontfangen.*

+*Bezet de naaste steeden met krysvolk.*

+*Ende zeindt, alomme, dubbelt van zynen lastbrief.*

+*Hy doet dien van Gent de poortsleutels afvorderen.*

lyk [+]aantasten van Egmondt en Hoorne; 't welk op deezer maniere, te werk gestelt werd. Op den neeghenden van Herfstmaant, als 's daaghs te vooren de Landtvooghdes, quaalyk te vreede, onder ander aan den Koning geschreeven had, dat men 't getal der gheenen, die met hunne tilbaare haave reeds ten land' uit gevlooden waaren, op ontrent hondertduizent zielen schatte, deed Alvaas zoon, de Prioor Don Ferdinand, beide de Graaven, neevens andere heeren, ter maaltydt noodighen, in 't huis van Kuilenburgh, [+]daar de vaader zyn hof hield; en deez hen verzoeken, naa den eete, d'aangevange beraading, noopende 't sterken van Diettenhoove, in zyn' kaamer te koomen voltrekken. De Graaven, geen ergh op gastvryheit vermoedende, geeven 't jaawoordt, en laaten zich daar vinden. Terwyl men oover taafel zat, quam getal van Spaansche soldaaten, een voor een', zonder trom te roeren, zich slingeren om het Hof. Naa 't opneemen, gaat Egmondt, met den Prioor, zitten troeven: thans, als de uure verscheenen was, zich by den Hartogh vervoegen. Aldaar werd, op 't stuk der vestinge, naar goedtvinden der Graaven besluit gemaakt. Als nu, met het scheiden der vergaaderinge, Egmondt ter kaamer uit trad, quamp men hem zeggen, dat de Prioor hem verwachtte, om 't spel te vervolghen. Neemende dan derwaarts zynen keer, door zeekere zaale, werd hy ontmoet van Sançio d'Avila, die, toen Hopman van 's Hartooghen lyfwacht, hem van 's Koninx weege, zyn geweer af, en gevangen vorderde. De Graaf, niet weetende hoe hy 't had, wilde, dat men 't hem noch eens zeide. Alstoen, hardt vindende van zyn rappier, te scheiden; *'t heeft*, zeid hy, *zich zoo trouwlyk, en meenighwerfs, in 's Koninx dienst, gequeeten*. Echter, hoe nood' ook, hy moest het afstaan, en daar blyven; klaaghende kracht en geweldt, met veel beroepens op de vryheeden der orde, en 's lands recht, dat hy ooverboodigh was te verbeiden: 't welk de Spanjaart zyn doove oor hooren liet. Vast alleens gink het den Graave van Hoorne, die, neemende zynen wegh door een' anderen hoek der huizing, van Hieronimo de Salinas, burghvooghdt van Portheroole, met eenighe krysluiden omringt werd, en aangehouden; niet zonder gelyke hooghe woorden, eeven als Egmonds, in den windt, geslaaghen. De Hartogh, op heeter daadt, zond Mansveldt en Barlemont, om dit der Landtvooghdesse bekent te maaken, en zyn onschuldt te doen, van dat hy't haar verzweeghen had, ten einde zy, van den haat, en wyder misquaam, (oft het 'er toesloeghe) onbelast bleeve. Met een deed hy aangrypen den Heer van Bakkerzeel Kaazenbroodt Raadsman van Egmondt, sampt de geheimschryvers, en eenighe amptluiden, van beide de Heeren: ook al hunne papieren van belang, in verzeekering neemen. 'T gebruik is, dat de Ooversten der Landtschappen, den geenen, dien zy eenighe vesting vertrouwen, behandighen de helfte van een gebrooken glas, doorgesneeden fransyn, oft diergelyk, met last om de plaats aan niemandt te leeveren, voor dat hem de weêrgaa, op 't ontfangen deel passende, vertoont word. Alva dan deed Egmondt oovergeeven het teiken, waar naa zich de Slotvooghdt van Gent te reeghelen had, en daarop, de sterkte aan Hieronimo de Salinas inruimen: voorts, op den tweeëntwintighsten der zelve maandt, de twee Graaven, in bewaarnis [+]van Alfonso de Ulloa, met drieduzent Spanjaarden, derwaarts voeren: alwaar zy in groote benaautheit, met weernis van aller vrunden aanspraak, gehouden werden. Men geeft Granvelle naa, die toen te Roome was, dat hy, op d'eerste maare deezer aantasting, vraaghde, oft men den Zwygher niet had weeten te bekoomen. Waarop geantwoordt zynde, neen: zoud' hy wyders gezeit hebben, *daar waare meer, dan aan al de rest, gevangen geweest aan den Zwygher:* met wien hy den Prins van Oranje

[+]1567.

[+]*'T vangen van Egmondt en Hoorn*.

[+]*Die worden op 't slot van Gent gezet*.

+meende. Spaarzaam zeeker van woorden was deeze Vorst, en gewoon te zeggen; dat geen' list van geveinstheit den grondt verberghen kan van eenen, die zich aan't kallen laat kryghen. Maar Alva, ziende zich den +vader ontslipt, wrook zyn leedt aan den zoon, en deed den Graaf van Buuren, oudt ontrent dertien jaaren, oover vryheeden, oover al, uit de hooghe school van Looven lichten, en naa Spanje voeren; daar hy, in ruime gevankenis, achtentwintigh jaaren versleet. Ontrent den zelven +tydt, werd, tot Antwerpen, in hechtenis gestelt Heer Anthonis van Straalen Burghermeester aldaar, met verscheiden' andere persoonen van aanzien. Al 't welk zulken schrik maakte, dat noch meer dan twintighduizent menschen, uit den lande weeken; en Duitslandt, Vrankryk, Engelandt, Embde, Oostlandt, met vluchtelingen verkropt werden. Thomas Tilius, verlaatende zyn' Abdy van Sant Barnard by Antwerpen, met +ontrent tsestighduizent gulden inkoomens, begaf zich naa 't landt te Kleef. Hier verworp hy de kap; ende werd t'hans Bediener des woords tot Haarlem; endtlyk tot Delft, daar hy gestorven is. Ende moght niet baaten +zeeker Plakkaat, ingestelt by de Landtvooghdes, met zwaare peenen teeghens de vertrekkers, troostelyke woorden aan de blyvers. Naamelyk, niet alleen, die yets onder de leeden hadden, maar veelen, hoewel zich zuiver kennende, vonden al te bedroeflyk het daaghelyksch vervolgh hunner meedeburgheren voor ooghen te zien. Anderen schuwden hun deel der gemeene ellenden, uit het bederf van 't gewest te verwachten: oft achtten heil en haave in onzeekerheit, om de vreemde wyze van rechtspleeghing, die men by der handt nam. Want Alva, waanende nu alles +in dwang te hebben, steld' een vierschaar op, genaamt de Raadt der beroerten; en tot hooft der zelve Jan de Vargas, Liçentiaat, dier plaatse zeeker waardigh, als zynde geacht onder zyn' landsluiden zelve, in toorne, ongenaê, en wreedtheit, alle menschen te booven te gaan; en afgezet voor zulx, van zeeker rechterampt, in Spanje; jaa (zoo de spraak ging) gebannen. Anderen beschryven hem, daar neevens, zoo Godtvergeeten, dat hy een weeskindt van zyn eighe maaghschap verkracht had; en daarom die straffe gedraaghen. Deez docht den yverighen Hartoghe 't bequaamste gereedschap tot handthaavingh van den Godsdienst, en een' scharpe spaade, om de kettery met haaren wortel uit te rooyen. Hy voeghd'er by, etlyke buiten- en binnenlanders, tot twaalf in 't getal. Doch weinigh gezaghs hadden deeze, uittende slechtelyk hun gevoelen ten ooverstaan van Vargas, op wiens verslag, alle vonnissen van den Hartogh gevelt en geteekent werden. Eintlyk, dewyl d'anderen meest niet ongeirne zaaghen, dat men hen in dus haatelyk een stuk verby ging, quam 't zoo wyd, dat men Vargas alleen met het heele werk beworden liet. In Spanje (naa dat men zeide) was verstaan, niet dan de beeldtstormers, de Leeraars, kerkelyke amptluiden, en die de waapenen teeghens den Ko- ning gedraaghen hadden, ten strengste te handelen. Maar dit gezelschap +verklaarde, *voor eedtgespan teeghens Godlyke en menschelyke Majesteit, het inleeveren en toestaan aller smeekschriften, teeghens de nieuwe Bisschoppen, Inquisitie, en Plakkaaten. Desgelyx het toelaaten der nieuwe preeke, door wat noodt van tydt en geleeghenheit het ook geschiet moghte zyn. Daarenbooven, 't naalaaten van weederstandt aan d'eerste preeke, aan 't kerkplonderen, en aan 't oovergeeven van 't verzoekschrift der Eedelen*; *'t waar by ooghluiking oft uit verbaastheit. Noch het dryven dat de Koning niet zoude gerechtight zyn, om al de landen van hunne vryheeden te berooven; en ontslaaghen van alle eeden, en beloften van vergiffenis: gemerkt zich d'ingezeetenen meest alle misgaan hadden, met daadt, oft met verzuim. Ook het zeggen oft achten, dat deeze rechtbank*

+1567.

+*De Graaf van Buuren naa Spanje gevoert.*

+*De Burgermeester Straalen tot Antwerpen, en anderen gevangen.*

+*Bystere vlucht des volx.*

+*Plakkaat teeghens 't vlieden uitgegeeven.*

+*Raadt van beroerten ingestelt.*

+*Wat al by deezen voor Majesteitschennis geschouwen werd.*

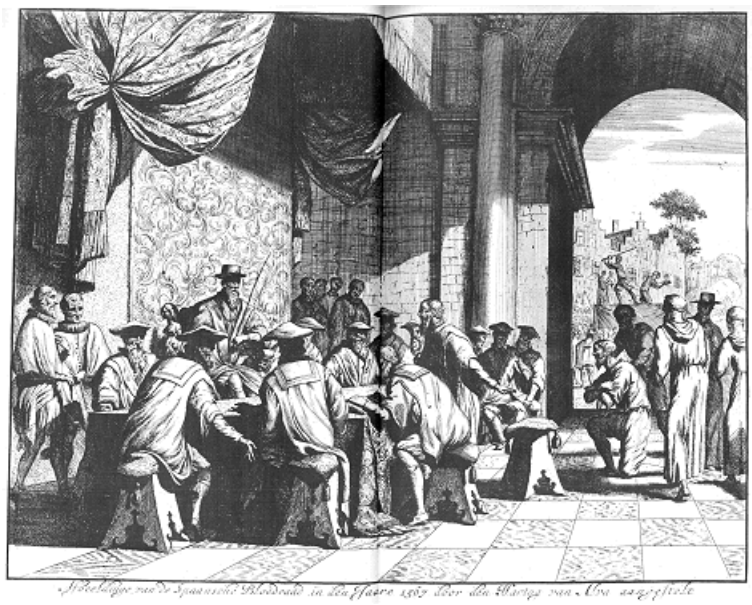

+*gehouden waar, zich te schikken, naa eenighe handtvesten oft vryheeden' die voor bederffenissen, en oorzaak van al't quaadt gescholden werden*. Hier neevens wil men, dat zeeker Plakkaat by hen beraamt was, verbiedende, quansuis om 't gevaar van aan kettersche persoonen te trouwen, eenigh huwlyk aan te gaan, buiten bewillighing van den Hartogh oft de zynen, op verbeurte van lyf en goedt; met andere punten van gelyke bysterheit, tot achtien toe; die, in de kaamer van Vargas, tot Antwerpen, zouden gevonden, en in druk uitgegeeven zyn. Waaroover Connestaggio, Eedelman van Genoua, een' stadt zoo zeer aan den Spanjaart verknocht, wel heeft darren schryven, dat dit amptgenootschap van de Nederlanders, niet +oneighentlyk, de Bloedtraadt genaamt werd. Voorwaar, hoe ik dit en gelyk beloop dieper in zie, hoe ik min gronds in de oordeelen Gods vind; en de tuimelende ongestaadigheit der menschelyke zaaken in allerley handel my meer voor de ooghen komt. Dat een volk zoo bloeyende in konsten en welvaart, een eedeldoom zoo trots ter waapen, gemeente zoo moedigh op haar' vryheit, dien onlanx de pracht eens Cardinaals van Granvelle wee in het oogh deed, zich nu, van den snoodste en eerlooste der aarde, den buik laat intrappen; dat een stuk rabauts, met landt en luiden door geweldt; met den dwingelandt zelf, die alles van hem verstaan wil, door ooghbeguigheling, naar zyn' dartelheit, omspringt; met hun goedt, lyf, en leeven, min nocht meer dan met lorren, speelende. Want wien, in alle gewesten, waggelde 't hooft op den halze hiet, daar men dus eenen voet van rechten en rechtsvordering volghde? Daar zaaken van 't laatste belank, zonder aanschouw van plaats oft hooven, daar ze onder gevallen waaren, zonder uitvlucht van beroep tot hoogher vierschaar, oft naader ooverzight, by twee oft drie schudden, alle ziende naa den mondt van eenen Vargas, gesleeten werden? 'T ging dan, aan elken kant, op een vanghen en spannen van allerley' standt, allerley' sexe, allerley' +ouderdom. De galghen hingen gerist, de raaden, de staaken, de boomen aan de weeghen stonden verlaaden met lyken, gewurght, onthalst, gebarnt: zoo dat de menschen, nu, in de lucht, tot adem schepping geschaapen, als in een gemeen graf, en wooning der ooverleedenen, verkeerden. Elke dagh had zyn deerlykheit, en 't bassen der bloedtklokke, dat, met de doodt van naamaagh den eene, van zwaagher, oft vriendt den andere, in 't hart klonk. Aan 't bannen, aan 't verbeurtmaaken der goederen, was geen eindt. Tilbaar, ontilbaar, 't werd al aangeslaaghen, en (ongeacht de aantaal der schuldteisscheren) bekommert gehouden: tot onwaardeerlyke schaade, van ryken, van armen, van kloosters, gasthuizen, weeduwen en weezen; die, naaloopende jaaren lang, van hun recht en renten, door +looze uitvluchten, versteeken bleeven. 'T was nochtans een groote troost, dat de bitterste Majestraaten, zelfs van Amsterdam, die zich in alle pleeghbaare wreedtheit uitbundelyk gequeeten hadden, als noch te slappe woeders, voor onnutte knechten geschouwen, en beschuldight met naam, en toenaam, zonder dat ook meester Henrik Dirxzoon vry gink, voor deezen Raadt te recht moesten staan. 'T welk my, uit d'ouwde papieren deezer stadt, doch d'afloop van 't geding niet, gebleeken is. De Raadt van Staate voorts, had genoeghzaam uit; ontbiedende de Hartogh, in plaats van dien te vergaaderen, somtyds enkele leeden des zelven by zich, en hun, zoo veel hem geliefde, van de dingen, voorstellende. +Met die van den Heimelyken Raade werd immers zoo weenigh verstands gehouden. De Hartoghin, derhalven, luttel verkuist met den naam, daar de kraft der regeeringe onder Alva alleen berustte, die, ten deel, zyn vuil met haar hadde moghen uiten, verzocht, van haaren last t'eenemaal ontslaaghen te zyn. Dit stond Philips haar toe, neevens zee-

+1567.

+*Raadt der beroerten, de Bloedtraadt geheeten*.

+*Schrikkelyk vervolgh*.

+*Verscheide Majestraaten, zelfs die van Amsterdam, gaan niet vry*.

+*De Landtvooghdes verzoekt ontslagh en kryght het*.

kere [+]vereering, in baar geldt, en aan jaarlyksch inkoomen. Waarnaa zy van de Staaten, dewyl het vergaaderen der zelve verbooden was, haar [+]afscheid by brieven nam, en naa Italie keerde. Alva werd gestelt in haar' plaatse, die nooit te vooren, met yemandt van zyner soorte, maar altyds by persoonen van naabloedt des Landsheeren, bekleet geweest was. Ten welken inziene mooghelyk, hem 't bewindt, slechts op voorraadt, bevoolen werd. Zyn lastbrief, belangende dit stuk der algemeene Landtvooghdye, schynt verhoolen gehouden, uit schaamte der onbepaaltheit. Ende is my niet gebeurt te zien, dan eenen zendtbrief des Koninx, van den dertienden in Wynmaandt, waar by hy gebiedt, hem voor Opperlandtvooghdt te kennen, met ernstighe verzeekering zyner eighene ooverkoomst ten naasten jaare. De Hartogh, aldus verheeven, nam voor, de achtbaarste plaatsen des lands met sterkten te beknellen; en aan Antwerpen, te beginnen, ten aanzien van de maght, geleeghenheit en neering dier stadt, waaruit het grootste en zeekerste inkoomen getrokken werd. [+]Hy zond'er den Markgraaf van Cetona, en Gabriel Cerbellon, en den Vestbouwmeester Paciotto; die, in korte daaghen, met oover de tweeduizent arbeidsluiden, op 't Kiel, booven de stroom, die aan de stadt spoelt, een' weldighen burgh stichtte. Het binnenste der wallen was van aarde, de korst van vierkant gehouwen steen; met vyf bolwerken; de vier geheeten naar 's Landtvooghds naam, Hartogh, Ferdinand, Toledo, en Alva, het vyfde naar den meester Paciotto. De graften, wydt, en diep, hadden haar ververssing uit de stroom, ter geliefte van die van binnen. Die van de stadt daar teeghen oover, werden gevult, de muuren geslecht; zulx dat die zyde niet dan met het Slot, en eenige aarde werken, beschut bleef. Al de vestkonst van dien tydt vondt dit een volslaaghen krysgebouw, en niets daar aan te berispen. Doch werd men naamaals wys, dat in de keur der plaatse gedoolt was. Want het kon de stadt eeven kort, en teffens alle aanstoot oft hulpe, die haar te waater uit Zeelandt koomen moghte, af houden; indien 't aan den Noortkant, en beneeden de stroom, geleit waar. Maar 't schynt dat de Hartogh zich nooit voor zulk een onheil hoedde, en wyder niet dacht: dan die burghery daarmêe te breidelen. Veertien tonnen schats zyn versmoort in dit werk. Vier werd der ingezeetenen zelf belast op te brengen; booven veertienhondert bedden, en andere behoeften voor de bezetting. Dit scheen 't vel afgestroopt, den geenen, die reeds [+] ten halze toe, in schulden staaken. Naamelyk 't gemeen aldaar was zeer wanraadighlyk bedient, dewyl men, zonder de wankelbaarheit der Fortuine te betrachten, neering voor erf reekenende, neevens een Raadthuis, volmetst met koninglyke kostelykheit, noch om alle steeden van Europe in pracht van vesten t'oovertreffen, die zwaare wallen, met vierkant gehouwe steenen ophaalt, en zoo ryk een' stadt, in volle vreede, ten achtere zet. Welke ooverdwaalsheit de burghers, verbonden voor maghtighe sommen, die van uitlanders op schaade gelicht werden, bitterlyk bezuurt hebben; zynde daar oover in verscheide gewesten, zonderlinge van de Holsteinsche jonkers, aangetast, en om hun welvaaren gebraght. Ende hoewel zy daarenbooven beweezen, dat hun groot geldt van den Koning quam, 't was verlooren gekermt; en moesten schikken, de penningen te vinden. Yets holp hier toe de hoope van 't krysvolk te zien verhuizen, dat, dies niet teeghenstaande, voor een groot deel in stadt bleef. Als de sterkte nu weerbaar was, gink ze de Hartogh bezichtighen; deed'er etlyke vendelen Duitschen, en Spanjaarden in trekken; en stelde eerst Gabriel Cerbellon, daar naa Sançio d'Avila, tot Burghvooghdt, die, van geringhen doene, en (zoo men zeit) tromslaaghers dienst, door eighe kloekheit, en vordering des Hartoghen, is opgekoomen. Al

[+]1567.

[+]*Alva word in haar' steede gestelt.*

[+]*Die bouwt een Slot tot Antwerpen.*

[+]*Zwaare schulden van die stadt.*

+'t geschut voorts, en voorraadt van oorlooghe, die der stadt toequam, werd op het Slot gevoert: desgelyx uit d'andere steeden, op d'ouwde blokhuizen aldaar. Maar, terwyl dat Alva in 't herwaarts koomen was, ontfonkte, +by geval, 's Koninx buskruidt, tot Mechele. Dit heilloos tuigh, schynende gevonden om de wereldt te doen vergaan, en 't menschelyk geslacht te dreighen met den jonghsten dagh, tastte, gedyghende tot vlam, en aêmtoght zoekende, op-en onderwaarts met zulk een' felte van zich, dat het den toorn in de lucht joegh, den aardboodem deed dreunen, tot vier mylen verre. De neederlaagh nochtans, was beneeden den schrik, mits dat die oordt der stadt onbetimmert lagh. Wel scheurd' het, die'r ontrent waaren, aan flarzen in de hooghte, en bestolpte, met den val, een' manspersoon, die, drie daaghen daarnaa, als leevende uit zyn graf gedolven werd, nocht van zich zelven, nocht wat hem oovergekoomen was, weetende. Alva, hoewel hem deeze schaade smartte, maakte daar geen gelaat af; en keerde, zyn boodschap verricht hebbende, naa Brussel. De Koning van Vrankryk, midlertydt, op nieuw in oorlogh geraakt met zyn Onroomsche onderzaaten, verzocht hulp aan den Hartogh; die hem te wille was, en den Graaf van Arenbergh, met ontrent vyftienhondert ruiters, tweeduizent knechten, toeschikte. Derwaarts, in dienst, hoewel 't op lyfstraf verbooden was, begaaven zich meenighte van Neêrlanders, vreezende bet de gestaadighe quellaadjen der slaavernye, dan de hachelykheit van 't kryghslot. Ook wies, van dagh tot dagh, d'opgeblaazenheit +der Raadsluiden van de beroerten; de welke, ziende hunnen meester alleen in 't hoogh gezagh, en zich onverknocht aan berichtspunten, geen ding ongeroert lieten; jaa zoo verre quaamen, dat zy zich onderwonden, alle wetten en gewoonten van den lande, te doen voor hen brenghen, in meening de zelve, naa hun welbehaagen, te verhanselen. Doch zy staakten 't, om dat z'er niet doorzaaghen. Van gelyke vervorderden zy zich, oopening te eischen van alle papieren en bescheiden, 't landt en den Vorst raakende; 't en waar d'ouwde bewindsluiden hun vertoont hadden, 't gevaar leggende in 't ontdekken der geheimenissen, ten opzien van uitheemsche +heeren. Alva voorts, in 't begin van den jaare achtentsestigh, deed oopentlyk inroepen, om binnen driemaals vyftien daaghen, tot Brussel, +oft waar hy dan waare, te verschynen, den Prins van Oranje, Graaf Luidewyk zynen broeder, de Graaven van Hooghstraaten, van den Berghe, van Kuilenburgh, den Heer van Breederoode, en andere uitgeweekenen.

+1567.

+*Buskruidt tot Mechelen in brandt geraakt*.

+*Vermeetelheit des Raads van de beroerten*.

+1568.

+*De Prins en andere Heeren ingedaaght*.

+Den Prinse werd te laste geleidt, *dat hy, ter zyde stellende eedt, eer, en de groote gunsten genooten, zoo van wylen den Kaizar, als van den Koning, zich opgeworpen had, tot hooft der weederspannighen. Dat hy, terstond naa 't vertrekken zyner Majesteit, getracht had de regeering t'onderkruipen; daarnaa, den Koning gewaapender handt, uit den Lande te sluiten; de Landtzaaten, onder den duim, van de liefde t'hunnen aangebooren heere, vervreemt; d'Eedelen opgeruit; tot hun t'zaamenrotten, zyne huizen te Bredaa en Brussel geleent. Dat hy de muiters in zyn beschut genoomen had; Breederoode, met hulp, en ooghluiking, gestyft*; *'s Koninx krysvolk, uit eenighe plaatsen in Zeelandt, gekeert, d'oeffeningen van verscheide ketteryen, tot Antwerpen, ingevoert; het stichten van Onroomsche kerken, aldaar toegestaan; lichting van gelde, tot betaalinghe +van de soldaaten der oproerighen, gedooght*. Aan Hooghstraaten *werd de zelve ondankbaarheit en meineedt opgezeit; samt dat hy den Prinse in alles aangekleeft had; de bondtgenooten geraaden tot een tweede verzoekschrift, om d'ongewoonlyke sterkten geslecht te krygen; met het werven van volk, voor Breederoode, door de vingers gezien; buiten last der Landtvooghdesse, zeekere argherlyke keure, tot Mechele verkundight;*

+*Zyne belastinge*.

+*Ook des Graaven van Hoogstraaten*.

+*de wet aldaar opgehitst, en die van Lier geraaden tot weighering van bezettinge;* + *op de daghvaart van Denremonde het waapenen aangestemt*. Gelyke punten werden den anderen heeren; Breederoode, daarenbooven, *het aanneemen van krysluiden, voeren van waapenen teeghens den Konink, heffen van penningen, plonderen van 't platte landt, brandschatten van* +*geestelyk en weirlyk*, verweeten. Oranje schreef hierop, aan den gemeenen voorzorgher des Koninx, Jan du Bois, *niet lievers te hebben, dan zyn' zaak te verantwoorden, ende in een' reekening te treeden, by 't slot der welke blyken zouw hoe onnaa zyne diensten, van de vergelding, waaren ingevolght. Maar hy verstond' het voor behoorlyke en onwraakbaare rechters te doen. Ondertussen moest hy zich troosten, met d'ontallyke exempelen der geenen, dien, naa 't opzetten van goedt en bloedt by den Landsheere, in plaats van erkentenis, 't een en 't ander t'onbruik gemaakt was; neevens toewerpen der belooningen van hunn' arbeidt en gevaar, aan luiden, die geen van beide hadden uitgestaan. 'T welk hy niet vreemdt vond, dat het, voorneemelyk te deezer tydt, in zwank ging; nu 't kleene konst was, den zuiversten, door uitgemaakte oorblaazers, met kettery te bekladden; een' misdaadt, daar men alle snoode stukken onder begreepen waande. Jaa, dat men, haatelyk vindende, yemandt enkelyk op kettery te verwyzen, zich genoeghzaam benoodight zagh, hem Majesteitschennis op te dichten, en, onder dien schyn, van kant te helpen. Zoo dat de geen, die voor een' dwaalgeest, gehouden werd, niet anders, dan doemenis, oft* (*waare zyn' onschuldt te klaar*) *sleeping van recht, en d'ellende eener eeuwighe vankenisse, verwachten kon. Ende bond deeze reede 't oover, om Alva, voor rechter, te weigheren. Maar daar waaren der meer om de wettigheit van 't daaghement te dooden. Want men riep hem in, als oft hy voorvluchtigh, zich versteekende, en niet by weeten der Landtvooghdesse, en naa zyn voorgaande schryven aan den Koning, tot verrichting zyner zaaken vertrokken waar. Men gaf hem drie veertiendaaghen. Hoe kon dit bestaan? zoo men elke van de drie voor een daaghement nam, de tydt was te kort, om te Brussel, oft in wyder geleeghe stadt, daar zich de Hartogh vervoeghen moghte, te verschynen. Namp men de drie, voor een daaghement, zoo schortten'er naa rechte, noch twee aan. Ook wilden de wetten van 't Roomsche Ryk, daar hy zich bevond, een lidt en staat af was, dat men, niet by indaaghing, maar by verzoek van ooverzending, den persoon van daar vorderde, op wien te spreeken viel. Ende was, daarom inzonderheit, voor nietigh gehouden het vonnis gestreeken van Kaizar Henrik, oover Koning Robert van Siçilie: te meer, mits de Kaizar zich, gelyk jeeghenwoordelyk Alva, vreesselyk gewaapend vond. Daarenbooven streed teeghens d'orde van 't gulde Vlies, eenigh lidtmaat der zelve, in hechtenis te stellen, eer dan'er, neevens 't hooft, zes meedeleeden in bewillight hadden. Ook moest de gevanghen in bewaaring der meedegenooten blyven, zonder zoo strengelyk als zyne meedebroeders, gehandelt te worden; zonder verlet van aanspraak en raadspleeghing*; *by mangel der welke geen' zaak van belank wel uit te voeren was. Noch had men hem uit den lande van Brabandt; zynen zoon, zoo oopentlyk onnoozel, uit de hooghe school van Looven, vervoert; reghelrecht teeghens de handtvesten, waarop de Koning bëeedight, op welken eedt de Landtzaaten, en anders niet, tot gehoorzaamheit verplicht waaren. Dit wees wel uit, hoe Alva oover alle wetten heene trad, en al te gevaarlyk waar, zich zulk eenen rechtere t'onderwerpen. Derhalven, als hebbende in Brabandt zyn woonsteede gehouden, hield hy zich ongehouden te gehoorzaamen, tot dat de Koning zynen eedt en de handtvesten voldeede, daar hy op gehult was. Hy stelde zich nochtans*

+1567.

+*Ende der andere Heeren.*

+*Oranjes antwoordt.*

[1568]

[+]*ooverboodigh, om voor den Kaizar, de Keurvorsten, Vorsten en Staaten des Ryx, oft andere vierschaar, daar geen quaadt vermoeden op viel, te rechte te staan*. Aan den Hartogh schreef hy ook, en zond' hem dubbelt van deezen brief, met ernstighe klaghten, oover den handel, gedreeven teeghens den Graaf zynen zoon, ende hem: wiens voorouderen zoo treffelyke diensten gedaan hadden, die, met de zyne, gebleeken zonderling in de laatste beroerten, dus lichtelyk vergeeten werden. Dit spoor werd, van d'andere Heeren, gevolght: doch dies niet te traagher, in d'uiterste [+]vinnigheit voortgevaaren. De Majestraat van Antwerpen, belaaden in 't aantasten veeler luiden, die op de trouw der Landtvooghdesse, en de beloofde maandt tyds, naa dat d'algemeene genaade zoude afgeslaaghen zyn, aldaar gebleeven waaren, keerde zich ten Hartoghe, met ootmoedighe beede, dat het woordt haarder Hoogheit onverachtert bleeve. Dit nam hy zoo oevel, dat de gemaghtighden der stadt, booven den schrik van zyn fel gezight, tot bitter antwoordt te rugh droeghen: *hoe hem [+]wel verwonderde noch zulk een' stout- en onbeschaamtheit in die van Antwerpen te speuren, als te darren spreeken voor de ketters. Zy zouden schikken zich des voortaan te hoeden, oft hy hen alle, ten spieghele van anderen, doen straffen aan den hals. Ende had zyn' Majesteit haare landen liever luideloos, voor wildernis te laaten leggen, dan eenen dwaalgeest daar in te gedooghen*. Den wethouderen, aldus voor 't hooft geslaaghen, was 't minste, naa de heus- en erkentlykheit der voorgange bejeegheningen, te verzuchten: vallende deeze hun zoo kout op het hart, dat zy oordeelden eer in staat te zyn, om zich zelve, dan anderen te verschoonen; en anxtelyk pooghden, hunn' onnoozelheit, vertooght in wydloopend schrift, by Koning en Hartogh te doen aanneemen. Eeven luttel baatte 't voorbidden der Staaten, en steeden van verscheide gewesten, om geslaakt te zien hunne bewindsluiden, vast gezet, meest, om bedryf [+]door last van hunne meesters geschiedt. Meester Jacob van den Ende, Raadsman en [*] Voorspraak van Hollandt, die op eenen zelven aavondt Bossus gast en gevangen was, werd alzoo naa Brussel gevoert, en oover 't jaar in den kerker vergeeten. Jaa den Voorspraak, die met de gemaghtighden 's Lands, t'zyner verdaadighing, in Brabandt quam, hield men, mits hy zyn woordt wat te vrymoedelyk deed, eenen ganschen dagh in hechtenis, en liet hem niet los, dan onder eedt van te zwyghen 't geen hem voorgehouden was. Uit welke vervaartheit, de gemaghtighden, waar onder de Heeren van Assendelft en Mathenes, zich van daar ontstaalen, en onverrichter boodschap, t'huis keerden. Van den Ende kreegh vonnis t'zynen voordeel, toen 't hem niet vorderen kon, die nu, van quelling, [+]versleeten was. Meester Roelandt de Ryke, [*] loontrekkend Raadsman van Looven, een man voor oprecht Roomsch gaande, ontging daar mêe gelyke zwaarigheit niet; ende zat, op onwisse bemoedenissen, gevangen, tot dat het hem al zyn' welvaart kostte. Maar de dwingelandt, verwytende zich zelve noch zyn slappigheit, als dien het te lang viel, van huis tot huis te gaan bloedt zuipen, bedacht eenen vondt, om zyner moordtgulzigheit, eens op een bot, haar zat te geeven. Den laatsten dagh voor de vaste was men gewoon hier te lande, gelyk door meest heel Christendoom, [+]met spel en uitgelaate vrolykheit te vieren; en nemmer min om 't achterste, oft yet ernstachtighs te denken. Besluitende derhalven, den Landtzaaten, voor een' blyden Vastelaavondt, een droev' en doodsche nacht te leeveren, gaf hy last, om alle, die ooit ter preeke waaren, in de gemeene zorgheloosheit te verlakken. Een' groote meenighte werd hier door verschalkt, en van den bedde gelicht: minder nochtans, dan hy gehoopt had. Want behalven dat'er veelen, van te vooren, gevlooden

[+]1568.

[+]*De Wethouders van Antwerpen spreeken voor eenighe gevangenen*.

[+]*Fel antwoordt des Hartoghs*.

[+]*Meester Jacob van den Ende gevangen*.
[*]Advocaat.

[+]*Ook Meester Roelandt de Ryke*.
[*]Pensionaris.

[+]*Vastelaavondt waargenoomen, om d'Onroomschen te verlakken*.

+waaren, zoo werd een goedt getal, by de amptmannen van Rechte, uit mêedooghen, gewaarschuwt. Twee Schouten bevind ik inzonderheit, die, versmaadende in deezen alle gevaar, om der goedhartigheit wille, eenen eeuwighen naam, aan de naakoomelingen, verdient hebben: den eenen van Leide, Jan van Beerendrecht; den anderen van Monnikkendam; maar niet, hoe hy geheeten werd. 'T was dan, op nieuw, in den bouw met de beuls, en den bloedtraadt. Eenighe Nederlandsche bewindsluiden (Viglius vooral) lieten niet den Koning te vertoonen, hoe, zoo uitbundigh een' straf heit teeghens zyn en 's lands oorbaar streed. Ende vonden zy zelfs den Paus tot eenighe maatigheit geneeghen. Philips geliet zich ook, niet vreemdt daar van te zyn, maar weigherde yets te doen, zonder 't goeddunken van Vargas en zyn' makkers te hooren. Deez' dreeven het teeghendeel, hem opvullende met de hoope van een ander Indië, in 't aanslaan der verbeurde goederen, opgedaan te hebben: hoewel +'t mits de lasten daarop staande, nerghens naa zoo breedt uitviel. +1568.

Noch verzocht hy 't gevoelen van de rechtbank der Inquisitie, die, voor de vuist wegh, alle Nederlanders, uitgezeit de geenen, de naamen der welke haar van hier toegezonden waaren, verklaarde voor kettersch, oft kettergunstigh, +en, door doen oft laaten, in Majesteitschenderye vervallen. Met dit vonnis, gesprooken den zestienden van Sprokkelmaandt, vergeleek hy 't zyne op den zessentwintighsten daar aan volghende, ende beval het zelve, zonder gunst, genaade, aanschouw van sexe oft ouderdom, te werke te leggen, naa orde te geeven den * Voorspraaken der Landsheerlyke goederen, in Nederlandt. Aldus sloegh men daar voort, met zoo grouwlyk een vonnis, als niet lichtelyk bevonden zal worden, van aanbegin der wereldt, oover heele volken gevelt te zyn; en schende men de moordenaars den Lande op het lyf, om den moedt hunner geldt-en bloeddorstigheit, aan een deel vertreeden, en in 't onderspit leggende luiden, te koelen. Wel zie ik te gemoet, hoe beuzelzinnigh het schynen zal, dat, onder geslaghten, roem op den waaren Godsdienst draaghende, die onmenschelykheit gevonden zy, waarby de wreedtheeden der Heidensche dwingelanden voor spel te achten staan: germerkt de bloedtstorting van dien tydt, als spruitende uit afgunst, tooren, yver van staat, meest op de maghtighen aanquam, oft die van 't Joodsche oft Christen geloof trof; daar hier de doemenis, oover groot, oover kleen, man, wyf, mondigh, onmondigh ging, zonder eenighe soort oft gezintheit te spaaren. Dan ik zal niet voordraaghen, dat, om verwonderings wil, gestoffeert, maar, by de deftighste schryvers, getuight is. Het woeden dan aangewakkert, en hoopen menschen berooit maakende, dreef'er een deel tot die vertwyfeltheit, dat zy, verlaatende huys en hof, wyf en kinderen, de bosschen van Westvlaandere, tot hun onthout verkooren. +Van waar zy, verwildert door de wanhoop, woestheit der plaatse, en toeloop van allerley booswichten, de Paapen en Monnikken oovervielen, uitleezende de naarste nachten tot wraak en roof; ende hen, niet alleen aan haave, maar met schending van troony, afsnêe van neuz en ooren, straften. Teeghens deeze, daarom wilde Geuzen genoemt, gaf Alva, den achtienden van Lentemaandt, een Plakkaat uit, beveelende in alle plaatzen wacht oft orde te stellen, tot bescherming des Priesterdooms; en hunne schaaden voortaan, door de gemeenten, te doen vergoeden, +zonder aanzien van eenighe gerechtigheit, daarteeghens strydende. Doch de moedwil ging haaren gank, tot dat hy 'er met de waapenen, achter quam. 'S heemels ongenaa ook, schynende met de felheit der menschen aan te spannen, bedroefde meenigh huisgezin, met dierte van veevoeder, en einthoudende Winter. Want het vroos, tot in Grasmaandt,

+*Vonnis der Inquisitie oover de Nederlanders*.

+*'T welk de Koning voor goedt kent*.

* Advocaten fiscaal.

+*De wreedtheit baart wilde Geuzen*.

+*Die met waapenen verstrooit werden*.

+zoo vinnigh, dat, den tweeden der zelve, vier mans, handt aan handt, +op eener nacht ys, oover de graft van Leeuwaarde liepen. Ende gold eener koeye hooy vyf oft zessentwintigh goudtgulden van achtentwintigh stuivers; daar men, by effe tyden, lichtelyk het beest om koopen kon. De Hartogh (mits het treffen der Fransche vreede, om dit gety) duchtende dat de Prins van Oranje, ooverneemende 't krysvolk dat by d'Onroomsche +zyde werd afgedankt, hem plotselyk op den hals koomen moghte, deed d'Italiaansche ruiters, die den Koning aldaar gedient hadden, en noch tweeduizent knechten, booven de troepen van Arenbergh, besoldighen, tot verzeekering der Landtpaalen. Maar quaalyk slaaghd' hem, by die geleeghenheit, dat Paltzgraaf Freederik vierhondert vyftighduizent +gulden, verzweeghen op den tol, deed aanhouden: hoewel ze, op tusschenspreeken des Kaizars, naamaals geslaakt werden. 'T Conçilie van Trente, wyders, dat der vryheit van den Lande in verscheide punten te naa ging, en niet dan met uitdingen der zelve, tot Uitrecht was +aangenoomen, drong hy heftelyk voort, en ten laatste, deur: zulx de geestelyken zich ganschelyk daarna moesten schikken, en onder ander, hunne byzitten van zich zetten. De Kaizar, midlerwyle, en andere Duitsche Vorsten, Oranjes zaak behartighende, hadden ernstigh op den Koning verzocht, dat hy hem onzydighe rechters wilde gunnen. Maar Philips +wees hem aan Alva, als dien de Nederlandsche zaaken bevoolen waaren. Teffens stonden de vluchtelingen aan, om den Prins tot eenighen togh teeghens den Hartogh te beweeghen. *Hy zoude zyn' maaghen aanmoeyen; zy zelve, 't geen hun in ballingschap ooverschoot, by hem opzetten*. Traagh waaren zyn' ooren hiertoe; en 't antwoordt, *dat men den afval van eenighe steeden oft gewesten, oft, tot dat de Koning meer werks ooverhoop kreeghe, verwachten moest*. Weenigh weederom woeghen deeze reedenen, by 't ongedult der uitlandigheit; dat hem endtlyk toedreef, *hy had een goede ley, en verblyf by zynen broeder, en liet de verleeghenen op Gods genaade dryven*. Derhalven, veroovert van dit verwyt, en geenen tydt van gerechtelyke weernis afziende, vond hy raadzaam, om met zwyghen in geen' schyn van schuldtbeken te vallen, eer hy tot +daatlykheit voorttrad, zyn' zuiverheit by oopenbaare verklaarenis, kundigh te maaken. 'T mergh bestond hierin: *dat het hem een diere staatzucht geweest zouw zyn, om d'ydele glimp van 't bewindt, zyn huiszaaken te laaten dryven: de welke, wel gaê geslaaghen, hem korter en veiligher wegh, tot rykdom en hechte grootheit, hadden kunnen oopenen; daar 't hof, houdende zyn' volghers in ondraghlyke kosten, hen doorgaands ten achter zet, en niet zelden uitteert. Met dit verstandt had hy, zoo meenighwerfs verzocht, van zyn beroep ontslaaghen te zyn. Maar Granvelle, wiens hoovaardy, en snootheit in veelen gebleeken was, had hem gezocht in den Raadt van Staate te houden, om den volke de ooghen te vullen eeven als Dionysius Tieran van Siçilie, den zynen met zommighe eerlyke luiden doorvlocht, om te lieghen dat de regeering, naa hunnen zin, gedreeven werd. De zelfste Granvelle, geevende den Kooning smaak van wettelooze mooghenheit, had getracht hem tot eedbreuk te bekooren, en, te dien einde, 't uitheemsch krygsvolk in 't Landt te doen blyven; ende, strax naa 't vertrek zyner Majesteit, aan zyne vermeetelheit geen eindt geweeten. Ondertussen was 't getal der Onroomschen weldigh aangewossen, met den haat teeghens 't vervolgh, Plakkaaten en Inquisitie*: *van welke laatste, zoo Kaizar Karel, als Philips zelf, geoordeelt hadden, dat Nederlandt haar niet draaghen kon. Toen was men voortgekoomen met de nieuwe Bisdoomen, met d'inlyving der Abdyen, al werd ze seedert afgekocht: vonden des Kardinaals. Endtlyk had ook d'Inquisitie, teeghens verscheiden vertoogh*,

+1568.

+*Harde vorst, en dierte van voeder*.

+*Alva neemt meer volx aan*.

+*Spaansch geldt by den Paltzgraaf aangehouden*.

+*Concilie van Trente tot Uitrecht door gedreeven*.

+*Kaizar Maximiliaan spreekt voor den Prins: te vergeefs*.

+*Oranjes verdaadighing*.

+*zelfs gedaan by bezending in Spanje, teeghens alle hoope moeten stadt grypen. Al 't welk den volke 't vuur in 't hooft gejaaght had, en zoo kenlyk een oorspronk* +1568.
der beroerten was, dat'er geen ander te zoeken viel. Der Eedelen verbondt, als ingegaan buiten zyn kennis, hoefd' hy niet te verantwoorden. Wel docht hem met een smeekschrift niet verbeurt te zyn teeghens een' oppervorst; wiens ooren, beide om plichts en oorbaars wil, naa de klaghten en berichtingen zyner onderzaaten behoorden te jooken: gemerkt hy 't oogh, alleen alom niet hebben kon, en zich, ter naauwe noodt, voor de hoofsche dubbelheit hoeden. Ende waaren weleer de Staaten vergaadert geweest; om geringer reede, dan de geene die d'Eedelen bybraghten. De vrydom, verzocht, by hen, van Inquisitie, was dien van Brabandt toegevonden. Voorts hadd' zyn Majesteit hen, teeghens alle misquaam, oover dit werk; en hem, lange daarnaa van haar goedt betrouwen t'hemwaarts, by brieven, verzeekert. Maar hoe gink men nu, al eer hy gehoort was, met zyn persoon en goederen toe? De daghvaart tot Denremonde, was, ter zaake van Alavaas schryven geleit geweest. Ende wen 't hem aan wil niet gemangelt hadde, hy waar, te deezer stonde, meer dan eener stadt en sterkte meester. Dan in al zyn' Landvooghdyen, was de volmaaktheit zyner trouwe gebleeken. Ende kon men hem niet betighten met de werving t'Antwerpen, van een volk, dat door zyn toedoen verstroyt was. Maar zeeker zyn' vlyt, zorghen, arbeidt, en bloedt bynaa, besteedt in de behoudenis dier stadt, en 't slissen van zoo maghtigh een' muiterye, werden niet eens gedacht; ende gebaat zynde by zulk een goedt, stiet men zich aan 't toestaan van Onroomschen Godsdienst, en 't verdragh aldaar gemaakt, waaruit het zelve zyn' oorsprong nam. Oover de moeite, aangewendt in 't bezaadighen van Hollandt, Zeelandt, Uitrecht, werd desgelyx heengeschreeden; doch oover 's Lands vry- en gerechtigheeden, met eeven licht een' voet: zulx hy, niet alleen, te klaaghen had. De staatzucht dan, en slimme treeken, niet van hem, dien de nieuwigheit teeghens ging, maar van den Kardinaal, hadden de zaaken in 't war gestelt. Ook was 't Granvelles eerst niet; die van twist te zaajen, daar hy by groeide, zoo gaauw een' handt had; ende zich niet ontzien, tussen Kaizar Karel zelf, en Ferdinand zynen broeder, samt de soonen van deezen, 't vuur der oneenigheit, en wantrouwe, te stooken. Ende, van 't geen, by deezen schalk verbeurt was, moest hy nu de boete draaghen. Zoo gezwindt had men de doorluchtighe diensten zyner voorouwderen, en al de zyne vergeeten; hem ontroovende, booven zyn' goederen, noch zyn' eer, en zynen zoon; elken der welke hy waarder, dan 't leeven zelf hield: alles tot verachtering van Koning, en Koninklyken eedt, waaruit noch groot quaadt koomen moest; 't en waare dat Godt, dien hy 't bad, den geest zyner Majesteit verlichtte, om haar klaar te doen zien, in de getrouwheit haarder vervolghde dienaaren, op dat al de wereld gewaar wierde, hoe 't quaadt, niet den aardt des Landsheeren te wyten stond, maar den geenen, die hem, tot noch toe, de waarheit verdraait hadden. De Graaf van Hooghstraaten, zich, dat pas, tot Keulen bevindende, gaf gelyke verdaadighing uit.

P.C. HOOFTS

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Vyfde Boek.

+**D**E Prins waanende, de gemoeden genoegh bereidt te +weezen, om plaats te geeven aan 't geen hy in den zin had te verzoeken, braght een breede vergaadering van aanzienlyke persoonaadjen, in Duitslandt, te weegh; alwaar hy zelf verscheenen, en speurende +yeders aandacht uit het vlyen der ooren, aldus aanving*: Onze voorouwders*, (*want, uit Duitschen bloede gesprooten te zyn, reeken ik myn' hooghsten aadel*) *die hebben, doorluchtighste Vorsten en Heeren, om de verongelykten uit den druk te helpen, dikwyls lyf en leeven gewaaght: zonder te zien op ander loon, dan 't geweeten en den lof der trouwhartigheit. Zonder zorghe van weighering dan; al waar 't schoon, dat Vorsten enkelyk tot verdaadighing van de eere der Vorstelykheit, gehoont in mynen persoon, wierden aangeroepen, en niet met een tot verlossing van veele volken, die in d'aller ongehoordste slaavernye, als leevendigh gedolven leggen. Maar daar draait meer: en zulx, dat my niet nutter te zeggen, dan u te hooren is. Oft het huis van Borgonje in myne voorouwders, oft het in my gehouden zy, des gedraagh ik my tot uw oordeel: ende roer het ongeirne, ook niet om roems wil, aan; maar om 't recht uwer meêdooghenheit t'mywaarts te sterken. Ook zyn onze diensten al een wyle erkent. Kaizar Karel, hooghloffelyker gedachtenis, heeft my in zyn' kaamer opgevoedt, en der eere waardt geschat, die zelfs van Philips zynen zoon, zoo lang hy ons bybleef, niet beschroeit is. Vorst, en gemeente van Nederlandt, plaghten in liefde verknocht te zyn, en onder hen niet dan deeze eenighe strydt, oft hy haar met heusheit, oft zy hem met trouw bet verplichten zouden. Maar sint de Spaansche reiz* (*acharme!*) *hoe is 't blad omgekeert? Al myn arbeidt, kosten, gevaar, al 't zweet, al 't bloedt myner maaghen hem t'eenemaal doorgewaait? All' de ootmoedt, all' de geneeghenheit, all' de tonnen schats, bespaart uit den nooddruft der goedwillighste gemeente, en verslonden door uitheemsch oorlogh, zyn klaar vergeeten, en uitgeveeght. 'T welk, hoewel bitter en beklaghlyk, nochtans waar 't oover te koomen. Maar yemandt het Landt te naauw te maaken, welks grenzen hy uitbreidde; naa 't leeven te staan, dat hy voor hem opzette; met ondraghlyk juk, den nek te blutzen, jaa te breeken, die altyds eeven booghzaam, zich 't pak liet opleggen, dat den Landsheere te lastigh viel; zyn boosheeden van een gemoedt, dat de doodt der deughde gezwooren heeft. Welke te dulden, geen' lydzaamheit langer, maar een moedeloosheit zyn zoude, waaraf, den meestermaaker zelf, de walghe steeken moest'. Als Alva en Vargas* (*niemandt vinde vreemdt, dat ik dit paar, gegaait*

+1568.

+*De Prins zoekt hulp aan de Duitsche Vorsten.*

+*Zyn reede aan de zelve.*

+*door zin en wit, in eenen aadem noem*) *als Vargas en Alva, zeg ik, zelf vorsten van den lande waaren, zy zouden, met minder vrekheit en moedwil, woeden. Nu* +1568.
mooghen zy ons oover, als oft wy hun halseighen, en merghelen ons uit, als oft wy hun geleent waaren. Middelen, eere, zoon, 't is my immers al uitgeschudt. Ende 't houdt aan den Spanjaart niet, dat ik niet, uit myn aandeel, in 't Graafschap Nassau verdreeven, zonder huis, zonder hof, zonder aanhoudt, in anxte van myn' ziel, tot last van vreemden, achter lande zwerf. En ghy, ô Brabandt, ô Vlaandre, ô Ridderschap, en oprechte burghery van Hollandt, Zeelandt, Uitrecht en zoo veel andere gewesten, wat zyt ghy onwaardelyk uit den schoot der weelde geschopt, en aan beuls en bloedthonden te verscheuren gegeeven? En ghy, ô Egmondt, ô Hoorn, pylaaren van den staat, hoe snoodelyk wordt uw vertrouwen met wantrouw, uw trouw met trouwloosheit vergolden? Noch ken ik u alle, daar voor, dat het u eenighszins in uwen ondergank troosten zoude, zaaght ghy, met verlies van u heil en haave, den raazenden honger der Spaansche heerschzucht te verzaadighen, en met zoo dier een pandt, de dienstbaarheit uwer gebuuren, zonderling der Duitschen, als zynde van een' tong, van een' stam, af te koopen. Maar zoo hol een' gulzigheit om alles in te slokken, die wyder gaapt dan Siçilie van Goa, dan Goa van Mexico leit, die 't gereeten Italië knaaght met de tanden, daar 't vlees des onnoozelen Indiaans noch tussen zit, zal zich, met geen brok als Nêerlandt, laaten stoppen; maar gansch Christendoom, zoo Godt het niet keert, jaa den ganschen aardkloot door de kaaken jaaghen; en vraaghen oft'er mêer is. Uw' Vorstelyke Doorluchtigheeden, (*voorneemelyk zoo de Fransois binnen belemmert blyft*) *zullen den naasten aanstoot lyden. Indien ghy deezen niet uitstaat, 't is met de rest omgekoomen. Ende waant ghy, dat hun dit een doove prikkel is, om deeze spits af te byten? Maar, vraaght men my, wat recht is 't hunne tot het Ryk? Niet, zeeker, dan het slinksch, dat zy in schêe op zyde draaghen. De Spanjaart kent geen ander. Met wat glimp? Daar weet ik af te spreeken, uit den mondt van Koning Henrik, den tweeden van Vrankryk, die 't zich, onverhoeds, en peinzende dat my 't geheim vertrouwt was, ontvallen liet. De Godsdienst, nu* (*leider!*) *een dexel tot alle vuil geworden, zal zoo helsch een' schennis, met schyn van heemelschen yver, bekleeden. Afval van 't Roomsch geloof, en vryheit van gewisse, dat allerzwaarstdwingelyke ding, zyn heedensdaaghs het geen, daar een Vorst landt en luiden, een' gemeente lyf en goedt mêe verbeurt. Noch behoeft'er zoo veel niet toe. 'T is genoegh, al houdt men zich by 's Paus gehoorzaamheit, aan alle beuzelmaaren en ongerymtheeden juist zyn zeeghel niet te steeken; zich oover de vervolghden t'ontfarmen. Wat schuldt doch buiten deez', kan men den Nederlandschen Aadel te last leggen? Is yemandt aldaar, gelyk Pizarro in Peru, den Koning in zyn' kroon gevlooghen? oft hebben zy, met het straffen van de beeldtstormers, zoo zwaare straffen verdient? 'T lieght hem daar niet, hooghgebooren' Heeren; maar 't afbidden van 't stroopen en moorden der arme eenvoudighe menschen, is een' onvergiflyke zonde, by den geenen, die de goedertierenheit voor een' grouwel houd. Wat is ook anders myn misdryf, dan dat ik een' afkeer van de wreedtheit beweezen, en 't quaadt datz' ons baaren zoude, naar Leen- en Raadsmans plicht, gewaarschuwt heb? En zeeker, ik kon, hadd' ik gewildt, den mantel naa den windt hangen, Granvelles jaabroeder worden, en my zelven zeeghenen. Dan, fy den Vorste! dien als eenen oolyken hooveling, van 't hart magh, teeghens zyn hart te spreeken, en, om verganklyke gunst, zyn' eighen' eer, neevens 't gemeene best, met vlaayen, te verraaden. Godt laate my nemmer zoo wydt van de Duitsche afkoomst veraarden. Maar is dit in den groenen houte geschiedt, hoe wil 't den dorren gaan? Dus springt men met de*

+*Nêerlanders om; die, eedtverwanten van den Spanjaart, onderzaaten van eenen zelven Heere, hem voor schildt en speer gedient, het huis met buit en vyands vaanen, vervult hebben. Dat hy u nu, die hy voor vreemdelingen scheldt, beleefdelyker handelen zal, laat het u niet voorstaan. Thans, thans*, (*gelooft het*) *zult ghy 't gerit van ruiters en knechten in 't ingewant des heilighen Ryx hebben, en, eeven als in Nêerlandt, uw akkers tot galgevelden, uw' steeden tot kerkhooven, uw slooten tot bekkeneelsvaaten zien maaken. Oft waak op, en zyt'er voor. Heeft Kaizar Karel, als hy op 't naaste dacht te weezen, en uw' vryheit by de keel te houden, zich op 't veerste bevonden; ghy zult Alvaas wel meester worden. Zyn' Spanjaarden hebben t' oover aan 't bezetten der steeden. Zyn' Italiaanen zyn weinigh. Zyn' Duitschen, wen zy uw vendels zien vlieghen, zal 't geweer uit de vuist vallen. Sterk, daarenteeghens, en trouw zal onze heir zyn. De grensvolken leggen op hunne luim, om onzen aanval, met hunne toeloop, klem te geeven. Uit Vrankryk zullen geen' vrienden ontbreeken: Engellandt en Schotlandt duizenden uitleeveren. Uwe eevenwel zal de gloory zyn, die men altyds den geenen toe schryft, op welker maght en voorgang de hooghe aanslaaghen gebouwt worden. Maar alles hanght aan spoedt. Die is de moeder der zeeghe. 'T waar ook te onverwinlyk een schande voor Duitslandt, daar 't de kroon van Christenryk spant, daar 't van die yzere heerschappy der Romainen ongekneust bleef, de dreighementen der uitheemsche vermeetelheit aan zyn' poorten te dulden: te verfoeilyk een' laster, het kermen zyner gebuuren, en maaghvolken, ten heemel te hooren styghen, zonder voor de benaauw den eenen voet te verzetten. Wat sukklen wy, tot dat de moedighsten zyn uitgemoordt, die ons, met oopen' armen, ontfangen zullen, en aan hunn' ouwde dapperheit denken, wen zy 't ontzel voor handen zien. Gaanwe den dwingelandt, verwart in zyn' koorden, keetens, en kerkers, terwyl hy, bezigh met rechten van galghen, staaken, schaavotten, in de heilooze lekkerny der aaverechtsche lusten verzoopen leidt, eendraghtelyk ooverrompelen. De noodt jaaght, de geleeghenheit lokt, de eere gebiedt, recht en reede roepen, daar Godt nooit afverscheiden was. Kort, is hier goedt beraadt. 'T myn heb ik by my, en beslooten, faam, goedt, bloedt, weeder te hebben, oft het leeven daar naa te werpen, tot hanthaaving van de achtbaarheit myner voorouwderen, en van den Duitschen naam*. Deeze woorden, geslaakt met den aangebooren naadruk zyner uitspraak, beweeghden heftelyk de gemoeden van alle die'er jeeghenwoordigh waaren. Waaroover d'oudste zoon des Landtgraaven van Hesse, oft der voorgange veete gedachtigh, oft gedreeven door de vuurigheit der jeughdt, met een' stroom van reeden, teeghens de Spaansche balddaadigheit, uitvoer; by brengende, dat Godt, eer lang, 't wraakroepend bloedt der Nederduitschen van hunne handen zouw eischen, 't en waar zy zich in 't stelpen der vloeyende wonden, te werk stelden. Echter werd'er in geen ontzeg ter vyandschap; maar gedooghen van kryswerving en leening van gelde bewillight. Graaf Johan +van Nassau, dat pas, bewees den Prinse een' broeders proef, stellende zyn' heerlykyen tot onderpandt, om zoo staatlyk een' som te vinden, dat al 't geen door Kaizar Karel by Koning Christiern van Denemark, ofte door Hartogh Karel van Borgonje by Eduart van Engelandt, hunne verdreeve zwaaghers, gedaan was, by deeze hulpe niet haalen moght. Zyn' Doorluchtigheit zelf, om te toonen, dat het laatste ten beste was, verkocht kleinoodjen, zilverwerk, tapyten, en ander huisraadt van koninklyke +kostelheit. Voorts aan 't moedigen der uitgeweekenen, 't vorderen van zaamelpenningen, 't uitgeeven van bestellingbrieven. Graaf Luidewyk, die van den Berghe, die van Hooghstraaten, en anderen, aan 't lichten van volk,

+1568.

+*Hem wort kryswerving en geldt te leene gegunt*.

+*Zyn toerusten*.

+met de stilste trom, des doenlyk viel. De brieven droeghen, in 't voorhooft, den tytel van Gods genaade, tot teeken, dat ze van eenen oppervorst quaamen. Zy sloeghen op de geweldenaary en handtvestbreuk, die hy, ten verzoeke van veelen, zoo 't gezuivert, als 't Roomsch geloof volghende, ter liefde der Landen en des Koninx, aanving te weeren. Ondertussen sliepen ze niet alle, dien 't aanscheen: en was bynaa een' laaghe op 's Hartoghen persoon gelukt; hadde men ze niet al te veiligh willen +beleiden. De Heeren van Rysoor en Carloo, van der Noot, gebroeders, verwittight dat Alva voor had, t'eenen daaghe in de Vaste, in 't klooster van Groenendaal, geleeghen in 't bos van Sonjen, te bêevaart te trekken, zaaghen 't voor schoonder geleeghenheit aan, dan licht emmermeer koomen kon. Dies verlof van den Prinse verkreeghen hebbende, gaat Carloo, onder een' monnixkap schuilen, en, klaaghende dat hy vervolght werd, lyfberghing in 't klooster verzoeken: daar hy ontfangen zynde, den tydt bleef afwachten. Voorts had men wel zes oft zeevenhondert paarden, zich daarontrent houdende, aan 't huis te Ghein bescheiden, en zoo binnen als by Brussel eenighe vyftienhonderd knechten besoldight. Al dit woelen en te werk stellen van zoo veel geraapt volx bleef ongemerkt, ongemeldt, tot op den dagh des uitvoerens. Toen quam zeeker soldaat, het den Heere van Liques, dien hy eertyds gedient had, aangeeven; en die voorts den Hartoghe, nu gereedt om op te zitten. Deezen docht het een droom, en daarom de reize naauwelyx te staaken. Dan +de soldaat noemde zyn' Hopman; die, bekent zynde voor een' ouden Ruiter van Egmonts bende, liever had zich de ziel, dan zyn' metverwanten, uit den monde te laaten pynighen, en een' wreede doodt droegh, zonder yemandt in last te brengen. Maar met d'oopenbaare maght, om +die van den Hartoghe te splitsen, was 't op driederley oorden gemunt: aan de Guiliksche, de Embder, en de Fransche zyde. De Graaf van den Bergh, tot Weirt leggende, om volk by een te stuwen, kreegh tamelyke toeloop: en maakte eenen aanslagh op zyn eighen huis 's Heerenbergh, dat de Graaf van Meeghen bezet had. Hopman Krispyn van Zeltbrugh aanveirdde +deezen last, en werd spoedigh der plaatse meester. Maar eer hy zich sterken, en van behoefte verzien kon, quam Sançio de Lodogno, door bevel van Alva, en dreef'er hem zoo lichtelyk uit, als hy daar in geraakt was. Ook werd de Graaf van Lodron met vyf vendelen Duitschen, en Sançio d'Avila met vyf hondert paarden, twee vendelen Spaansche knechten, van den Hartoghe gezonden, om de zaamening in 't Landt te Kleef te steuren. De heer van Villers had'er ontrent tweeduizent mannen te hoop, nieuw volk, qualyk beweert, en hunne waapenen van Keulen verwachtende. Nochtans gebrak 't hun aan moedt niet, om door gesprek, t'hans met geveinsde vendels, en eintlyk met kraft naa Roermoende te staan. Toen 't niet weezen wilde, deisden zy, tot op den Luikschen +boodem: als hadde hen die kunnen vryen. Dan Lodron en Avila, zich des luttel kreunende, dreeven hen, onverziens achterhaalt, op den vyventwintighsten van Grasmaandt, tot Daalem toe: en verooverende een ravelyn der steede, waar uit zy zich weerden, sloeghen 'er oover de twaalf hondert doodt: behalven dat de Heeren van Villers en d'Huy, gevangen, en naa Brussel gebraght werden. Dit was genoegh tot het verstrooyen der troepen by Weirt. Niet beeter ging 't ook, aan den Walschen +kant, eenen Franschen heere, genaamt Cocqueville; die met een deel uitwykelingen, en andren, op de bêen gesteeken was; maar, door gebodt van zynen Koning, op aanstaan van Alva, in Sant Vallery beleegert, ooverweldight, gevangen, en neevens eenighe zyn' metbevelhebbers, onthalst werd. Al, wat hem uit Nederlandt toegezakt was, werd

+1568.

+*Een laaghe op Alva gemist.*

+*Groote hartvochtigheit eens gevangens.*

+*Toeleg om Alva aan drie oorden te bespringen.*

+*'S Heerenbergh gewonnen en weeder verlooren.*

+*Verstrooying der Geuzen by Daalem.*

+*Cocqueville met de zynen verdelght.*

+omgebraght; de Fransoizen verschoont door den Maarschalk van Cossé, + gemaghtight tot dit bedryf. Graaf Luidewyk, terwyl, had zich tot Embde vervoeght, daar hy geen' troost, dan een' beschreumde geneeghenheit vond. Niet daarom nochtans, niet om't flaauwen van den yver der uitgeweekenen, door de teeghenspoedt, niet om het traagh bykoomen van noodtlyken onderstandt, ontzonk hem't hart. Maar draaghende't woordt daar in, dat hy in zyn' vendels voerde, *Nu oft nemmer*, verooverde hy in 't begin van Bloeimaandt, het huis te Wedde, den zynen tot loopplaats gestelt; en werd, eer drie daaghen, by de zeevenhondert koppen sterk: noch van tydt tot tydt toeneemende. De Duitschen, in Groninge leggende, vermaant om hem te bestooken, eer 't getal betaanwies, antwoordden, dat hun de bewaarnis der stadt bevoolen was. Onlanx daarnaa kreegh hy Apingendam oft Dam in: en braght hem zyn broeder Graaf Adolf hondert ruiters toe. Toen toogh, met vierhondert knechten de Heer van Groesbeek, steedehouder van Arenbergh, derwaarts, zich vroedt maakende, dat de Graaf met schrik te verdryven waar. Maar een' heete schermutsling deed Groesbeek waan en wegh wisselen. Zyn' Genaade dan, des platten lands maghtigh zynde, vertooghde den Staaten der Ommelanden de deughdelykheit haars voorhebbens: *dat de monstering genaakte*; *en d'eerste geen' drooghe zyn kon. Geldt was'er dan noodig: en best dat zy's zich dank dêen weeten*. De Staaten, tydt verworven, en zich met Groesbeek beraaden hebbende, ginghen uitkoop met den Graave aan. Waarby hy middel vond om 't volk onder den eedt te brengen. De Hartogh, hebbende zich tot noch toe een' verachting van't bestaan der Geuzen laaten aanzien, gaf, met eenigh uitkyken van gramschap, te denken, dat hem deeze tyding ter +harte ging; en den Graave van Arenbergh last, om met het regement van Sardinje van ontrent duizent mannen, samt vierhondert Hooghduitschen, en een' bende paarden van Curtio Martinengo, Graaf Luidewyk in te toomen, +en zonder slagh, te slyten. De Graaf van Meeghen had daatlyk te volghen met vierhondert, zoo Spaansche als Albaansche ruiteren. Arenbergh, tot Leeuwaarde gekoomen, ontbood, uit de bezettingen, zyn' gewoonlyke benden op, die aan den kant van vyftienhondert Nederduitschen uitmaakten. Voorts nam hy zes veldtstukken uit Groningen mêe, en toogh, met al den hoop, buiten de stadt om, oover't Riedtdiep, en Schuitendiep, naa't klooster Witteweerum. Hier deed Graaf Luidewyk, by duizent schutten, een' vinnighe schermutsing aanhechten, die, door den aavondt, vast met gelyke schaade, gescheiden werd. Dit was den Spanjaart genoegh, om zich d'ooverhandt toe teschryven. Bet groeide deeze verwaantheit, als Nassau's nachts opbrak, om dat hy, nocht Apingendam, te houden, nocht zeekerlyk Meeghens afweezen wist. Met den daaghe dan, ('t was de driëentwintighste van Bloeimaandt) moeyen de Spanjaards Arenbergh aan, *hy zoude hen voortvoeren, en zich den vervaarden vyandt niet ontgaan laaten*. Hy, kennende zynen last, en de geleeghenheit der Landdouwe, die 't afrieden, beval hun gedult te neemen tot de aankoomst van Meeghen; die, maar eenen dagh achter zynde, een' dappere versterking, en de wisse winst, met zich braght. Dan d'opgeblaazenheit had hier geen' ooren toe. Zyn' reede van toeven, was de hunne tot ylen: die zich bedunken lieten, dat het voorgaande van 't volghende zouw ingeslorpt, het geholpen deel van 't helpende ooverstelpt worden, en al 't lof aan Meeghens troepen te beurt vallen. Dies morren ze, *dat men hun de zeeghe uit der handtbrak, en eenen vyandt schroomde, die nocht in meenighte* (dit meenden ze) *nocht in vroomigheit, teeghens hen op moght: tot hoon, en kleenachting der Spaansche afkoomst; de strydtbaarheit der welke, onderworpen aan hoofden van anderen landtaardt, door den*

+1568.

+*Graaf Luidewyk valt in Groningerlandt.*

+*Arenbergh naa Vrieslandt gezonden.*

+*Meeghen volght hem.*

+*Hartogh zelf, t'onbruik gemaakt werd*. Noch ontzette zich Arenbergh niet. Maar als 't zoo hoogh liep, dat ook eenighe bevelhebbers, die't naaderhandt aan Alva geboet hebben, hem oopentlyk bloodigheit, ten laatste kettery en ontrouw verweeten, begaf hem de standtvastigheit; en, *'t is*, zeid hy, *onwaaraghtigh. Doch, naadien myn last en redenen, onder uwen ooverlast en vermeetelheit kreuken moeten, draaght'er de straf af. Ik waagh 'er myn deel aan: hoewel het onverdient is*. Zoo rukt hy voort, tot Winschooten toe,'t naaste dorp aan Wedde; en ontdekt de Nassauschen, die by 't klooster Heiligerlee in orde stonden. Want de Graaven Luidewyk en Adolf, verkundschapt hoe Meeghen noch niet was aangekoomen, hadden hier den voet gevest, en drie duizent knechten, aan smalle geleeden, en diepe ryen, niet dan onder drie vendels, geschaart; om, met den schyn der weinighte, den vyandt ten stryde te troonen. Drie oft vierhondert schutten laaghen in zeekere drooghe dwersslooten verborghen. Toen zenden ze hondert paarden, 't welk een derdendeel hunner ruiterye was, op Arenbergh, vooruit. Die doet zyn geschut afbernen; doch daar meê luttel +hinders. Het voetvolk aan 't treffen zynde, gaan de roers los uit de slooten, en klinken den Spanjaard in de zyde. Dit deed hem zwichten, en omzien naa de vlucht; die daatlyk volghde, en van den ruiter gevolght werd. De Geuzen hun op de hakken; slaan, ooverrennen, en jaaghen'er een deel in de moeren, daar ze verstikten. Etlyken gegreepen, werden, volghends 't krysgebruik by Alva ingevoert, opgehangen. 'T getal der dooden, altyds onzeeker, wordt by den eenen op vyfthalfhonderd, by den anderen op zestienhonderd, van de Spaansche zyde, begroot. Zelf +Arenbergh was'er onder; van wiens bescheidenheit in geloofszaaken, ik elders vermelt heb. Aan kloekheit in kryshandel, had het hem ook nooit gemangelt. Naamaals beklaaghde de zoon, dat zyn vaader (gelyk wel Fabius Maximus, en andere doorluchtighe Hooftmannen) de smaadt, hem toegedreeven, niet met versmaading der zelve verwonnen had. Onder de Spanjaarts, die'er bleeven, waaren de vernaamsten Don Alvario Osorio, Juan Paëz Soto Major, Perichez de Cabrero, en zeeven vendrighs. De zes veldtstukken *ut, re, mi, fa, sol, la*, genoemt, en de zilvere vaaten van Arenbergh vermeerden den buit; die groot was, van geldt, goude keetens, en prachtighe kleederen; maar 't zoet, zonder +zuur, niet; om de doodt van Graaf Adolf, een' Heer van groote hoope, en zeer betreurt by zyn' broeders. Zommighen willen, dat Arenbergh van de zyne, ende hy van Arenberghs hand storf. Doch liet'er niemandt zonderlings meer, aan de Nassausche zyde, 't leeven, dan eenighe gemeene ruiters. De vluchters naamen hunn' wyk onder Groninge. Alwaar de Heer van Groesbeek, met de wethouders, ziende be burghery vol ontsteltenis, en de Geusgezinde hunn' hoope quaalyk heelen, terstondt alle ingezeetenen hunne waapenen, in sant Walburghs kerke deed brengen. Zeeker schoenmaaker, die zich, in 't jaar zessentsestigh, met het beeldtstormen gemoeit had, en nu met woorden was uitgevaaren, werd op heete daadt gehanghen! 'S andrendaaghs, had men den Graaf +van Meeghen daar; ende herberghde zyn' benden, ten deel binnen, ten deel in de voorstadt. Graaf Luidewyk, hebbende drie daaghen 't veldt van den slagh ingehouden, keerde naar Apingendam, ende ontfing daar +groot volk, dat op 't gerucht der zeeghe aanquam, en op een nieuwe schatting, gevordert van d'Ommelanden, met dreighen van brandt. Van daar trok hy voor Groninge, begroef zich by d'Oosterhoogherbrug, maakte zommighe loopschansen, en leegherde een deel van 't heir in 't klooster te Selwaart. Maar, hoewel Graaf Joost van Schouwenburgh hem eenigh getal Duitsche Ruiteren toebracht, hy zagh zich te zwak, om

+1568.

+*Slagh, tussen Heiligerlee en Winschooten, word by Graaf Luidewyk gewonnen*.

+*Arenbergh verslaaghen*.

+*Ook Graaf Adolf*.

+*Meeghen komt in Groninge*.

+*Graaf Luidewyk daar voor*.

+de Stadt te besluiten, oft met geweldt aan te tasten; en tot inwendighe opstanding nu geenen schyn meer. Ook quam hy geweers te kort, dat, mits de bezetting der weeghen by den vyandt, zwaarlyk derwaarts te voeren was. De Doctoor Johan Basius, en Reinier Kant, nochtans, vonden raadt, om dertienhondert roers, gekocht door Jonkheer Dirk Sonoy tot Weezel, en van daar eensdeels tot Breemen, eensdeels tot Koesveldt gekoomen, in 't leegher te bestellen. Daar quam 't nu ook niet ruimer met de lyftoght om. Want Embde was de koorenschuur; en Fransois van Boshuizen Ammiraal uit 's Hartooghen naam, had de Eems geslooten, met acht scheepen voor Delfzyl. Sonoy niettemin, en Henrik Thomaszoon, verlof van Graaf Luidewyk bekoomen hebbende, om alle vyandtlyke scheepen, en goederen, die zy verooveren zouden, in eighendoom te behouden, mits uitkeerende aan zyn' Genaade 't geschut, maakten zich, in kort, zoo sterk met eenighe vrybuiters, dat zy Boshuizen van daar joeghen, en zich met roof verrykten. Deeze zwaarigheit oover zynde, +borreld'er een ander' op. De Kaizar, ten verzoeke van Alva, beval den Graave, by brieven, Groningerlandt ylinx, ter minste schaade, te ruimen, op straffe der Ryxacht. Hy antwoordde, zich, met den Prinse zynen broeder, en de bondtgenooten, te moeten beraaden, eer hy 't gebodt voldoen, +oft zyner Kaizarlyke Majesteit bescheit geeven kon. Maar de eerwaardigheit des Roomschen naams, oft vreez van goedtverbeurte, gold zoo veel by de Hooghduitschen, dat ze niet alle te houden waaren. 'T werd echter voor een misslagh berispt, dat de Graaf hier vruchteloos de soldschuldt liet oploopen, en niet, strax naa de zeeghe, in Westvrieslandt gevallen was, daar hy gunst, en geldt hadd' kunnen vinden. Dan, geenen vyandt achter rugh te laaten, en Delfzyl, leggende aan deez' zyde der stroom, teeghens Embde oover, te sterken, schynt hem meer waardt +geweest. Maar Alva, ontstelt door de nêerlaagh, voorneemelyk Arenberghs, dien hy wist van den Koning zeer bemindt te zyn; verylde aan gedaaghden en gevangenen, raazender wyze, de wraak. Behalven dat hem de spyt en verbolghenheit oover dwers dreeven, meind' hy, misschien, hierdoor te betuighen, dat zyn vertrouwen op den standt der zaaken niet wankelde. Zommighen, ook, geloofden, dat hy, benoodight om 't verloop, 't welk in 't begin der oorloghe van grooten naadruk is, in persoon te gaan richten, en 't meeste krysvolk, zonderling zyn' Spanjaards, mêe te sleepen, onveiligh achtte de kerkers onder zwakke wacht te laaten. Op den vyfden van Bloeimaant, dan, deed hy, uit zaake van de +voorverhaalde belastingen, en van 't aanneemen der jeeghenwoordighe waapenen, bannen op den hals, met verbeurtmaaking van goederen den Prins van Oranje, als behipt in misdaadt van gequetste Majesteit. Gelyke vonnissen gingen oover Graaf Luidewyk, dien van Hooghstraaten, dien +van den Berghe, den Heer van Breederoode, en den Graaf van Kuilenburgh; wiens huis binnen Brussel, tot in den grondt, werd afgebrooken; ende in de plaatse gestelt een pylaar, met dit opschrift, in vier taalen. *Regeerende Philips de tweede* * *Algemeengeloovigh Koning van Spanje, oover deeze gewesten van Nederduitslandt; en bedienende Ferdinand Alvarez van Toledo de Stadthoudery uit zynen naame; is gekeurt; het huis eertyds van Floris van Pallandt, Graaf van Kuilenburgh, ter aarde toe te slechten, om de vervloekte geheughenis van 't eedtgespan, daar in hervat, teeghens den Godsdienst der Algemeengeloovighe Roomsche kerke, de Koninklyke Majesteit, en de zelve gewesten: in 't jaar der zaaligheit duizent, vyfhondert, achtentsestigh, den achtentwintighsten van Bloeimaant*. 'S daaghs daaraan werden alle uitgeweekenen ingeroepen by Plakkaat, op verbeurte van lyf en goedt. Den eersten van Zoomermaandt, deed hy een

+1568.

+*De Kaizar gebiedt hem 't Landt te ruimen*.

+*Hy neemt 'er dagh aan*.

+*Schrikkelyke vonnissen van Alva*.

+*Oranje, en andre Heeren, gebannen*.

+*'T huis van Kuilenburgh tot Brussel afgebrooken*.

* Catholyk.

+schaavot maaken, op de paardemarkt tot Brussel; en aldaar, in 't midde +van neegen vendelen Spanjaarden, slaander tromme, om 't gehoor te leur te stellen, onthalzen de twee Baroenen van Baatenburgh, Pieter d'Andelot, Philips van Wingelen, Maximiliaan Kok, Philips Triest van Gendt, Jan van Blois van Treslong, Bartholomeo della Valle Italiaan, Zyvert Beyema, en Harman Galama Vriessche Eedelen, Jacob van Ilpendam, Fermin Peltier, Constantin de Brunzele, Jean d'Emeau, Louis Carlier, Pieter en Philips d'Aalts gebroeders, en Artus de Boudechon kaamerling des Heeren van Breederoode. De hoofden werden op staaken gestelt, de rompen daaraan gehangen: doch leidde men de Baatenburghs, d'Andelot en Kok ongekist, ten drie uuren, 's naamiddaghs, buiten voor een Lazaruskappelle, twee en twee, in ongewyde aarde; quansuis ten aanzien hunner afkoomste. De twee Vriezen, Treslong, Brunzele, Peltier, Boudechon, en Ilpendam, verdienden de zelve eere met biechten. D'ooverschietende zeeven werden aan de paalen gelaaten. Op den tweeden bezuirden 't selfite Jan van Montigny Heer van Villers, en de Heer van Huy, twee braave Eedelmans, gevangen in 't gevecht by Dalem, Quintin Benoist Balju van Engien, en een leeraar Cornelis de Meen, genoemt. Maar 't eerste paar, met gelaat van naa den Bieghtvader te luisteren, deed zich, zonder tromslagh, ter doodt leiden. Alwaar Villers grootmoedelyk uitbromde; *dat hy om geen verraadt, maar om de waare getrouwheit tot den Koning, en 's Lands vryheit leed. 'T welk veelen in 't harte bekent was; en 't oordeel der naakomelingen zoud' het uitwyzen*. Ende hoewel de Priester daar teeghens riep, van andere beloften aan hem gedaan, liet hy niet te verklaaren, *dat hy in 't gezuiverde, als 't rechtzinnighste geloof, storf*. Den derden der zelve maant, werden de Graaven van Egmondt en Hoorn, uit den grooten burgh van Gendt, onder wacht van tien vendelen knechten, met een' vaane paarden, te waaghen tot Brussel, en op de markt aldaar in het broodthuis gebracht. Geen' handvesten des lands, geen' vryheeden der orde van den Vlieze, geen ootmoedt, aanzoek nocht voorbeede van vrienden en maaghen, geen aanschouw van waardigheit, nocht gedaane diensten, hadden hun mooghen baaten, oft zy waaren, al eenighe maanden te vooren, gedwongen geweest, zich, by geschrift, zonder eenigh behulp van rechtsgeleerden, te verantwoorden. De belasting van Egmondt bestond in achtentachtigh; die van Hoorn, in drientsestigh punten; daar alle bemoedenissen, opgevat teeghens hen in 't hof van Spanje, voor ongetwyfelt bygebraght waaren, de waarheit ten haatelykste geduidt, en zoo wel ongerymde, als waarschynlyke valsheeden, te hoop geschraapt. Hierop werden, den vierden, de vonnissen, in den bloedtraadt, gevelt; en zy als meedepleeghers des Prinsen van Oranje, als beschutters der verbonden' Eedelen, en verwaarloozers van den Roomschen Godsdienst, voor Majesteitschenders, ten zwaarde verweezen. Tot voltooying der smaadt, hadden hunne hoofden, op staaken te staan, zoo lang als 't den Hartoghe gelieven zoude. Al hunne goederen werden verklaart, aan den Koning, vervallen te zyn. Deeze vonnissen waaren niet alleen by Alva, maar by den Koning zelf onderteekent. 'T welk, ongemeldt van eenighe schryvers, my door den Heer Simon de Ryke, Raadt der stadt Amsterdam, verstendight is, die 't had uit eighen monde van Philips outsten zoone van Egmondt. Naamelyk Graaf Philips, gevangen in den jaare tachtentigh tot Nynhooven, als de Ryke, zynde op dat pas, neevens den Hopman zynen vader, in krysdienst, ende uitgemaakt met eenighe Eedelluiden t'zynen gezelschappe, hem den hoon en 't ongelyke erinnerde, die hy, in zyns vaders persoon, van den Koning, voor wien hy de waapenen droegh, geleeden had, verklaarde, zyner Majesteit

+1568. +*De Vryheeren van Baatenburgh en anderen onthalst*.

t.o. 180

LAMORAAL, GRAAF VAN EGMONDT.
Dit's Egmondt dien de nijdt van Alva hielp van kant,
De dappre Veldheer, schildt en Speer van Neiderlandt;
T'hooft daer tot tweemaal toe heel Vrankrijk voor moste beeven.
De Jnée door Zijnen raats dee recht en vrijheit Jaeveen.
G. Brandt.

+des niet te kunnen wyten. *Want de zelve, als Alva herwaarts toogh, had hem vertrouwt koffers vol blanken papiers, geteekent met haar' eighen' handt, op 't onderste; en de Hartogh een deezer blaaden met het vonnis doen vullen*. Ten voorzeiden daaghe als Egmonts echtgenoot, Alva quam aanzoeken, om d'ontslaaking van haaren gemaal, leedt hy, dat zoo een' Vorstin van den ooverouwden en Kaizarlyken huize van Beyere, hem te voet viel; en dreef'er zyn'spot mêe: antwoordende, *zy had zich te vreede te geeven: haar man waar, om morghen uit te gaan*. 'T welk zoo van hem gemeent was, dat hy noch dien zelven aavondt, aan Martinus Rithovius Bisschop van Ypere, die, niet weetende waar toe ontbooden, by hem quam, het doemschrift des Graaven leeverde, begeerende, dat hy des zelven gemoedt ter doodt bereiden zoude. Waarin de Bisschop zich zulx ontstelde, dat hy strax op zyn' knien stortte, biddende om genaade. D'ander, kort af, zeide, dat ze gheen' plaats had, en 't recht zyn gang te gaan. Rithovius toen aan 't smeeken, om eenigh uitstel ten minste. Alva, met groote strafheit, dryft hem toe, hy had zich met geen hervormen oft ophouden van 't gewysde te moeyen, maar voor biechtvaader te dienen, daar hy toegeroepen was. Een' uure voor middernacht, dan, gaat hy tot den Graave, beklaaght den rouw des leevenden, en leevert hem 't bladt, dat doods boode was. Egmondt, met grooter verwondering, dan versleeghenheit, vraaght, oft'er nocht genaade, nocht uitstel af moght. De Bisschop verhaalt hoe hem Alva bejeeghent had. De Graaf daarop, *dank*, zeid hy, *zy Gode altyds, en den Hartoghe, die myn uiterste, met den bystandt van zulk eenen biechtvaader, bedenken*. Daarnaa, geprikkelt van zyn' ingeboorc grootmoedigheit, vaart hy uit: *ziet daar, waarachtigh, een wreedt en gruwelyk oordeel. En ik geloof niet, zyn' Majesteit, in al myn leeven, met de verdienste van zulk een' straffe, vertoornt te hebben. Haar nut en dienst is't wit van al mynen handel geweest. Hebb' ik my nochtans erghens onweetend vergreepen, God wil't my vergeeven, en blussche met myn' doodt alle schande enschaade, zonder myn lieve gezellin, en onnoozele kinderkens daarvoor te laaten lyden. Myn doorluchtighe diensten zyn ten minste deezen dank waardigh*. Voorts vraaghd' hy, wat hem nu Rithovius ried? *De wereldt af te snyden*, zey die, *en u los in Gods armen te werpen, om der doodt getroost te zyn*. Toen biechtte hy zich den Bisschoppe, hoorde zyn' misse, en ontfing 't gewyde broodt. Daarnaa verzocht hy zyn goeddunken, noopende 't gebedt dat hy ter sterfstonde te spreeken had. De Bisschop verklaarde, *daar waar geen beeter; dan 't geen, dat Christus zelf zyn' leerlingen geleert had*. Thans, hebbende, naa verscheide reedenen, Godt gedankt, die hem niet onverziens uit dit leeven rukte, verviel hy weeder op d'erbarming zyns huisgezins. 'T welk den Bisschop, zyn vermaan, *van alles, behalven zynen Schepper, uit den zin te zetten*, hervatten deed. Waar op de Graaf; *ô broos- en ydelheit onzes aards;* (zeid hy) *die, als Godt den heelen mensch eischt, zich met vrouw en kinderen bekommert*. Echter, ziende noch wat tyds oover, steld hy zich tot schryven, en richtte aan den Koning dezen brief. +1568.

Heere,

'T vonnis, dat uwer Majesteit geliefde oover my te stryken, heb ik deezen nacht verstaan; en niet daarteeghens, dan geduldt om te draaghen, 't geen de goede Godt my toezeindt. Nochtans is 't waar, dat ik nooit yets voornam, nocht dacht, 't geen uwen Koninklyken persoon, zynen dienst, oft het oudt

[+]Algemein geloof, moghte te naa gaan. Heeft eenigh myn doen oft laaten, geduurende de beroerten, andren schyn gehadt, 't is by de noodt des tyds, en buiten ontrouw oft quaadtwilligheit, toegekoomen. Dies roep ik uwe Majesteit aan, om vergiffenis, zoo ik haar erghens vertoorent heb: en bid haar, om myner andere diensten wille, zich oover myn' bedroefde gemaalin, onnoozele kinderkens, en arme dienaars, t'ontfarmen. 'T welk weezende 't laatste verzoek, dat ik op haar heb, my, zoo ik hoope, niet zal geweighert worden. Ende, met deezen toeverlaat, beveel ik my in de genaade Gods. Uit Brussel den vyfden van Zoomermaant, des jaars vyftienhondert achtentsestigh. [+]1568.

Uwer Majesteit

Ootmoedighste, getrouwste onderdaan, en dienaar, tot sterven bereidt,

LAMMORAAL van EGMOMDT.

De Bisschop nam deezen brief aan, in zeekerheit, te bestellen. Egmondt schreef 'er noch eenen, naa 't zeggen van zommighen, aan den Hartogh; van anderen, aan zyn' Echtgenoot. Toen vraaghd' hy den Bisschop, wat hy best stichtelyx, op zyn uiterste, den volke zouw voorhouden. Die vertoond' hem, dat hy van de Spanjaarts, hebbende 't meeste deel der omstanderen te maaken, niet altoos verstaan zouw worden; van de gemeente lichtelyk aaverechts: zulx best gezweeghen waar. 'T zy dat dit in der daadt zyn gevoelen, oft dat hy voor woorden van lange en scherpe naasmaak beducht was; oft veel gesprex, by die geleeghenheit, in een' man van zyner soorte, wanvoeghlyk vond. Daarnaa ging de Graaf zelf de kraaghen van zyn wanbas en hemdt tornen; en, als daarmeede alle gedachten des leevens weghsmytende, begaf zich voorts tot gebeeden. Met geen' minder kloekmoedigheit, werd zoo bitter een' boodtschap, by den Ammiraal, ontfangen. Midlertydt was in 't midde der markt, een schaavot toegestelt, en met zwart laaken oovertrokken. 'T welk des morgens, den vyfden van Zoomermaant, zynde Pinxteraavondt, met neeghentien vendelen Spanjaarts, omringt werd. Twee bleeven'er by 't hof. Een gink'er ronde, door stadt, doen. Men wil dat Egmondt heftelyk den voorgang ter doodt verzocht hebbe; om Hoorne niet lyveloos te zien, die, op zyn aanspreeken, te hoove zoude gekoomen zyn. Derhalven, ontrent elf uuren, trad hy ten broodthuize uit, ongehouden, en zonder banden; welke onwaardigheyt hy ernstigh had afgebeeden. Hy was gekleedt in eenen tabbart van rood damast, een zwart mantelken daar oover, en dat met goudt geboort. Op 't hooft had hy een' hoedt van zwart armozyn, met zwart' en witte pluimen; een' neusdoek in der handt; den Bisschop aan zyn' zyde: werd gevolght van Juliaan Romero, en Jeronimo de Salinas, rouwdraaghende oover 't stuk, waar aan zy zelf handdaadigh waaren. Onder weeghe las hy den eenenvyftighsten Psalm, en klam alzoo de trappen van 't schaavot op. De Geweldighe van 't hof, gebynaamt Spelle, zat daar voor, te paarde, met zyn' roode roede in der handt, luttel denkende, dat hem smaadelyker doodt beschooren was. De beul stond'er onder verhoolen. De Graaf, booven gekoomen, deed eenen keer oft twee oover en weeder, slaakende een wensch, om in den dienst zyns vaaderlands en Landsheeren te mooghen sterven. Daarnaa noch, (zoo vlaait de hoop van 't leeven) vraaghd' hy Juliaan Romero, oft'er geen' genaade was. Die trok 't hooft in de schouders, met een Neen, als waar het hem leedt geweest. Alstoen, der toorne naader, dan de vertsaaghtheit,

t.o. 182

PHILIPS VAN MOMMORANCY, GRAAF VAN HOORNE.
Dus maakt men Heornes Graef, den Admiraal der zee,
Die uit meêdoogentheit de tyranny bestrée,
En 't wolden toonde, toen men wrok en wraak zagh wreeten.
Dat was zijn misdaadt, die hy met den hals most boeten.
G. Brandt.

+beet Egmondt op zyn' tanden; en mantel en tabbart uitschuddende, viel met de knien, op een van twee zwart fluweele kussens, die daar geleit waaren. De Bisschop holp zyn gebedt: en reikende een zilveren kruis van een taafelken, gaf 't hem te kussen; en zynen zeeghen daarneevens. Toen rees de Graaf oover eindt, smeet den hoedt en snuitdoek ter zyde, knielde anderwerfs, op het kussen, trok een mutsken oover zyn' ooghen, wenkte den Bisschop dat hy weeke, en, roepende, met gevouwen' handen, *Heere, in uwe handen, beveel ik mynen geest*, vlydde zich tot den slagh; die, van den scharprechter, flux opgetreeden, gegeeven werd, en hem niet bet door den hals, dan den omstanderen in 't hart sneed. De Fransche gezant, aanschouwende, uit een heimelyke plaats, dus deerlyk +een' vertooning, liet (zoo men zeit) zich hooren, dat hy daar 't hooft zagh vallen, 't welk tot tweemaalen toe, heel Vrankryk had doen beeven. De droef heit, het misbaar, by de burgherye bedreeven, was onuitspreekelyk: en 't jammerd'er al, tot zelfs de Spaansche soldaaten toe, diert de traanen uit de ooghen sprongen. Oover lyk en bloedt, werd zwart laaken gespraait. Terstondt hiernaa quam de Graaf van Hoorne, gaande eeven vry als Egmondt, maar met zwarten mantel, en blooten hoofde, door 't volk. Zich op 't schaavot vindende, beleed hy Gode de menighvuldigheit zyner zonde; ende, wenschende den omstanderen alle voorspoedt, verzocht, dat zy hem hielpen bidden. Bekentenis van schuldt teeghen den Koning weigherd' hy te doen, in dier wyze, als 't hem geverght werd. De kraaghen van zyn wambas en hemde waaren al meede afgesneeden. Zulx hy, hebbende niet dan zynen mantel afgeleidt, met de knien op 't kussen zitten ging, en, zich blindende met +een wolle bonet, met de zelve woorden, als Egmondt, doch in 't Latyn, 't zwaardt verwachtte; en de doodt ontfing. De rompen, gekist, bleeven op 't schaavot de hoofden verbeiden, die, twee uuren, op staaken en yzere pennen aldaar geplant, ten toon stonden. Daarnaa hielden de geestelyken en groote gilden de uitvaart; staatlyker oover Egmondt, als die Roomscher gestorven scheen. Zyn lyk werd, naa Zotteghem, in Vlaandre: des Ammiraals naa de Kempen gevoert, en daar begraaven. Het waapen, geslaaghen, met den standaart, en andere praal der aadelyke rouwe, aan 't huis van Egmondt, werden, door bevel van Alva, daatlyk afgenoomen. Ende dusdaanigh was 't eindt van Graave Lammoraal van Egmondt, Prinse van Gavere, den ryksten der Hollandsche Ridderschap. Want Breederoode, steekt in aadel, Wassenaar in ouwtheit uit. Hy is geweest stamheer van zynen huize, welks spruiten, ooverwassende haaren oorspronkelyken boom in grootheit van fortuine, het Hartoghdom van Geldre, Graafschap Zutven, en dat van Buure, bezeeten hebben. Meer dan gemeen van lengte, wel in 't vleesch, fraay van gedaante, heusch van ommegang, starf hy om zyn zeevenveertighste jaar. Zyn' kloekheit ten oorloghe kunnen Sant Quintin en Greevelinge getuighen. Ook mangeld' het hem niet aan ander beleidt, die den handel van 't Engelsch huwelyk, naa wensch van zynen meester, had doen uitvallen. Den minsten dank heeft hy begaan, by de geenen, die hem, misschien, den meesten schuldigh waaren; naamelyk d'Onroomschen. Want hoewel hy oprecht Roomsch, en dienvolghends hunne weederparty was, hy had, zoo veel als yemandt voor hunne veiligheit gearbeidt, uit enkele goedtheit van aardt, en afkeer van moorddaadigheit. Maar 't vervolgh van de kerkschenders, hoe noodtwendigh, en wettigh het ook was, kondenz' hem niet te goede houden. Zyn' weduwe bleef zitten, met drie zoonen, en acht dochters. Deez' ook is geweest de uitgang des Graaven van Hoorne, Philips van Mommorancy, reekenende zyn' afkoomst van

+1568.

+*Egmondt wordt onthalst.*

+*Desgelyx Hoorne.*

[+]die doorluchtighe stamme in Vrankryk. Hy heeft geleeft ontrent vyftigh jaaren. Was ook wel gewassen, en fris van persoon. Waaroover hem de Koning, tot Hopman zyner lyfwacht verzocht had. Den welke hy al een' wyle in dien staat, daarnaa voor Landtvooght van Gelder, endtlyk voor Ammiraal, diende; zonder yet by 't hof, dan zwaare beslommering van schulden, te verooveren. Geen' wettighe geboorte liet hy achter. Op de tyding van 't aantasten zyns persoons, was in Spanje, terstondt, op eenen hooghen tooren, van den burgh tot Segovia, zyn broeder, de Heer van Montigny, in hechtenis gestelt: om den welken, van 's Graaven ramp te verwitghen, en bet op zyn behoudenis te doen peinzen, zyne maaghen dusdaanigh een vond bedachten. Men is in dien lande gewoon, onder andere vreemdelingen ook dikwyls Duitschen te zien, die aan Sant Jacob van Galissiën te beedevaart gaan, en om de kost te beedelen, eenighe Psalmen, oft andere deunen, in hunne moederlyke taal, aldaar niet verstaan, achter straate zingen. Zeekere luiden dan in Pelgrims gewaadt gesteeken, en geleert hebbende een liedt hier toe gedicht, waarin de Nederlandsche treurspeelen vervaat waaren, deeden 't etlyke maalen opklinken, ontrent het Slot. Ende magh men denken, hoe den Heere van Montigny te moede werd, als hy de smaadt, en 't vergieten des bloeds van zoo veel' treflyke Heeren in paize, zonderling van zynen oudsten broeder, onverziens hoorde vermelden, om daaruit het naakende ongeval te mooghen spellen, daar hy zich reeds, mits zoo scherp' een' gevangenis, aan vast zagh. Hy had voorheenen meerwerfs verzocht, zich in rechte te verantwoorden: maar weghwerpende nu die hoope, spitste 't vernuft, op alle middelen om zynen wachteren t'ontslippen; ende wracht zoo veel, dat hy een' van achte, (want zoo veel Spanjaarts waaren 't) op zyn zyde won. Deez ging oover en weeder, tussen hem en die van zyn gezin, waaronder een kok was, die hem zyn broodt op de Nederlandsche wyze biek, ende onder dien schyn, nu brieven daarin; uit welke hy verstond, hoe alles aangeleit werd. In gelyk broodt kreegh hy vylen, om eenighe yzers los te maaken. Voorts vond men raadt, om hem een kofferken te doen houden, met gesloopte en hervoeghbaare ladders; oft, zy moghten van koorden zyn. Maar als de tydt geraamt, de paarden bestelt, en alles ter vlucht gereedt was, wilde 't ongeluk, dat zyn hofmeester, onleedigh met oorlof van zyn boel te neemen, verzuimde 't broodt wel te leeveren. Zulx het, in verkeerde handen, ende die van den Hopman, raakte; by den zelven geoopent werd, en den heelen aanslagh uitbraght. Dies greep men zyn' dienaar, hofmeester, en geheimschryver met zeekeren Eedelman uit Pruisse Johan Hanauw genaamt, neevens den kok en soldaat, by den hals, en verwees hen ter doodt. Doch 't gekrys der gemeente, verfoeyende 't straffen van een' trouwhartigheit hunnen meester beweezen, die lang vergeefs om recht geroepen had, droegh wegh, dat de soldaat alleen gehangen werd; de kok met geesseling van tweehondert leederslaaghen bestond. Zy zaaten nochtans eenen langen tydt daarnaa, tot dat ze, door 's Konings zuster, Prinses van Portugaal, verbeeden werden, en in Nederlandt keerden, met schryven van hunnen heere, aan zyne gemaalinne, ten einde zy hun jaarlyx eenighe penningen, tot erkentenis, hadd' uit te reiken. 'T welk Alva niet alleen verbood, maar bande hen daarenbooven, op de galghe, uit Brussel. De zaak van Montigny werd, buiten zyn weeten, in den Bloedtraadt bepleit; en hem een [*] Voorspraak toeghevoeght, die nooit met den betighte raadspleeghde. Als ondertussen Anna van Oostenryk 's Koninx bruidt, door Nederlandt naa Spanje trok, beweeghden haar d'ouwde Gravin van Hoorn zyn' moeder, en zyn gemaalin, door eenen voetval, zoo verre,

[+]1568.

[*]Advocaat.

+dat zy d'eerste beede op haaren Bruidegoom aan den Heere van Montigny beloofde. 'T welk door den Hartogh oovergeschreeven zynde; werd hy, op 't slot van Samincas, gevoert; en, eer de Koningin buiten scheepsboordt trad, door zyn' eighen paadje, dien dit, en 't zwyghen, op den +hals, gebooden was, met een vergiftighde pottaadje, aan een' brandende koortse geholpen; die hem, in 't eerst van Wynmaandt des jaars vyftienhondert tseeventigh, weghnam. 'T vonnis volghde de doodt; ende quam uit, in Lentemaandt daaraan, met verbeurtmaaking van goederen. Men hield hem eenen der wyste en bequaamste heeren van Nederlandt geweest te zyn, gelyk 't gewight der zaaken, waartoe hy gebeezight werd, genoeghzaam uitwyst. Zyn' weduwe behield van hem maar een dochterken, dat de kindsheit niet uitleefde. Van waar het nu her quam, dat men deezen Heer, zonder pleghtigheit van rechte, in 't heimelyk deed sterven, vind ik nerghens vermeldt. Maar, men had misschien aan Egmondt en Hoorn geleert, dat, gelyk d'oopenbaare straf van geringe, en zulx ontwyfelyk verdient hebbende luiden, tot ootmoedt en eerbiedenis beweeght; alzoo het schandelyk ombrengen van doorluchtighe, en der gemeente aangenaame personaadjen, welker daaden anders en anders duidbaar zyn, eer verbolghenheit en wraakzucht, dan ontzigh en verbaastheit baart. Want, zeeker, nocht meerder oevelmoedt, nocht afgryzen van de Spaansche regeeringe, moght onder 't volk ontsteeken worden, dan den zelve, door de stomme hoofden der Graaven, van die haatlyke staaken af, was ingepreekt. Eenighe verreziende luiden, eevenwel, oordeelden, dat zoo heevigh een' verbolghenheit noch allenskens zouw gaan zitten zyn; indien, onder zulk een' ongenaadigheit teeghens de Grooten, Alva, met gelaat van hun den oorspronk der onrust en al 't quaadt te wyten, den gemeenen man, als bygebraght en misleidt, verschoont hadde, en gepooght met zachten toom naa 't voorighe spoor te mennen. Dan hy, voortvaarende in felligheit, deed scherp onderzoek teeghens al wat zich eenighzins met de beroerten gemengt had, en d'Onroomschen, waar zy te betrappen waaren, met branden en blaaken verdelghen. Ende gemerkt veelen, standtvastelyk ten vuure treedende, op 't uiterste, met een vrymoedighe belydenis huns geloofs, den mondt oopenden, zoo verzierde +men, daarteeghens, een yslyk gereedschap. Dit waaren twee yzerkens, waartussen de tonge geschroeft werd, ende voor aan zulx geschrookt met een gloeyend yzer, dat ze, zwellende, pal te staan hadde, zonder slibberen, oft inwaarts te kunnen. Zoo wrongen de gekeetenden in de pyne van den brandt, en sloeghen een hol geluidt, gelyk het loeyen der geenen, die onder dien tieran van Siçilie, in den gloeyenden kooperen os, dat meesterstuk van Peril, geworpen waaren. Een' uiterste proef van't geen, des zich de mensch getroost, als hy met ernst denkt Gode te dienen; en hoe de wreedtheit, op zulke harten, al haare tanden stomp byt. Arnout van Erp, een man van onbesprooken' oprechtigheit, en vaader van Christina vrouwe van ooverweeghende deughd, en vernuft, die hy aan my, in eersten huwelyke besteedt heeft, plagh ons te verhaalen, hoe hy, aanschouwende het martelen van eenighen alzoo gemuylbandt, hoorde, dat van twee Monnikken, onder 't volk staande, d'een teeghens den anderen zeide: *hoort, hoe zingen ze, zoudenze ook +dansen*. Welke onmenschelykheit, hem, hoewel, dat pas, maar effen ten einde zyner kintsheit zynde, met zoo heevigh een' toorn ontstak, dat hy zich ter naauwe noodt bedwong, van eenighe handdaadigheit aan den Monnik te pleeghen, en zich zelven, met al de zynen, ten gereeden bederve te brenghen. Met geen' minder yver queet zich de gierigheit, om te bezorghen, dat'er niets van de verweeze goederen te

+1568.

+*De Heer van Montigny vergeeven*.

+*Schriklyk vervolgh; en muilbanden der verweezenen*.

+*Onmenschelyke bitterheit van eenen Monnik*.

+loor ginge, die, door verscheide behendigheeden, verdonkert, oft der Koninklyke schatkaamere t'onbruik gemaakt werden. Ende quam een scherp Plakkaat uit, teeghens al de geenen, die eenigherley' haave van die soorte, jaa ook die den gedoemden ten tyde huns misdryfs toebehoort had, verhoolen hielden; met bevel van de zelve daatlyk aan te brengen, op verbeurte van de waarde, oft lyfstraf, ter bescheidenheit des rechters, +by onmaght tot betaalinge. De Hartogh, midlerwyle, stuurde tien vendelen Hooghduitschen, 't Walsch regement van Hierges, en vyf vendels van Gaspar de Robles Heere van Billy, onder den Ooverste Vitelli; ingelyx vyftienhondert paarden van Hartogh Eerryk van Brunswyk, voor heenen naa Groningerlandt. Graaf Luidewyk beriep Vitelli ten veldtslagh; die, anders gelast, tot antwoordt gaf, dat het hem noch niet geleeghen +quam. Alva voort zelf, hebbende met den Raadt van Staate, tot 's Hartoghenbos, orde op voorraadt van mondt en oorlooghe gestelt, toogh met zyn' andre krachten en een' sleep van acht muurbreekers, acht veldtstukken, en verscheide schipbruggen op waaghens, oover Deeventer, en +Koeverde, naa Vitelli toe. Graaf Luidewyk, verwittight van zyn' aankoomen, vond oorbaar Groninge te verlaaten; en schikkende schut en pakkaadje, met den meesten hoop, naa Slochtere, volghde zelf, teeghens den aavondt. Van daar, nam hy 't, door Winschooten; brak bruggen en dammen; opende sluizen en zylen; om 't landt onder waater te zetten, en den vyandt, die hem naarukte, den wegh te bederven. Hy had nochtans zoo goedt een' spoedt niet, oft ontrent driehondert mannen van d'achterlykste, werden hem afgeslaaghen: en braght het alzoo tot +Jemmingen, een dorp aan de Eems, die hem alle nooddruft verschafte. Derhalven denkende, het alhier, tot dat hy met meerder hulpe gestyst wierde, te houden, begroef'er zich, ten beste, des, in der yl, doenlyk viel. Alva, scheidende van Groninge, had aldaar zyn' schipbruggen gelaaten; en zestienhondert paarden, onder Hartogh Eerryk, teeghens de misnoeghde ingezeetenen: een der welke, onlanx te vooren, gevierendeelt was, om verstandt met Graaf Luidewyk gehouden. Doch echter sterk vyfduizent Spanjaarden, vierduizent Waalen, achtduizent Hooghduitschen, drieduizent lichte paarden ruim, daaronder gereekent de benden van ordening des Lands, die schaars tweeduizent uitmaakten, quam hy, den twintighsten van Hooimaant, vernachten tot Reide, vier uuren van Jemmingen. Hier vond hy een' brug oover de Eems, en een' byster verzuim, zoo men meldt, dat de Graaf zich daar mêe niet beholpen, en aan d'andere zyde der stroom, die niet te doorwaaden was, in volle veiligheit, geleeghert had. Dan 't schynt, dat zyn' Genaade, zoo om der achtbaarheit, als geleeghenheit wille, groote keur, tussen den eenen en den anderen oever wist; en vast stelde, dat het, in 's Hartooghen maght, niet waar, haar te doen verhuizen. Want zy had noch ontrent achtduizent zoo Fransche, als Hoogh- en Nederduitsche knechten, met tweeduizent ruiteren: volx genoegh, om een' plaats van dien aardt in te houden, wen men zich behoorlyk hadde willen quyten. Ende Alva zelf hield hachelyk, hem daar te bestooken: te meer, mits blindelinx aan te gaan, teeghens zyn gebruik was; en van spieden kranke voorraad; gemerkt hy zich, op d'inlandsche niet betrouwen, nocht door d'uitheemsche, mits d'ongeryflykheit hunner taale, bescheiden' onderrechting bekoomen kon. Dies deed hy opvangen, wat achterweeghe gevonden werd, en zoo lang pynighen, dat zy, in hunne verklaaring, ten naaste by oover een quaamen. Ende zich, hierop, noch niet volkoomelyk verlaatende, ging hy zelf, met geleide van eenighe ruiters, en schutters te voete, kundschap van de gestalte der landdouwe, en van 's Graaven leegherstêe neemen. Die had d'omleggende waateren

+ +1568.

+*Plakkaat teeghens 't ontfutselen der verbeurde goederen*.

+*Alva zeind volk naa Groningerlandt*.

+*Ende volght zelf met al zyn' maght*.

+*Graaf Luidewyk breekt op*.

+*Hy leegert zich tot Jemmingen*.

+en moerassen te baat, zulx hy slechts door eenen smallen toegang, te genaaken was. Maar Alva, zich kloek maakende, dit voordeel zyns vyands, in 't zyne, te keeren, vertrok in 't aanbreeken des anderen daaghs, van Reide; ende zond, vooruit, den Hopman Montero met hondert schutters te paarde, en Sançio d'Avila met vyf hondert roers, om de schermutsing aan te hechten, en de Nassauschen buiten te lokken: daar naa mosketten en roers, van elks vyfhondert, onder Juliaan Romero, en Sançio de Lodogno: voorts twee benden zwaare paarden, onder Cesar d'Avolos, en Curtio Martinengo. 'T heir schaard' hy aan lange ryen, naa den eisch van 't padt: en gekoomen zynde, ten acht uuren, tot op min dan een' halve myle van Jemmingen, stelde 't ooverschot van 't Spaansche voetvolk, geleit by Alfonso de Ulloa en Consalvo de Bracamonte, vooraan, de Duitschen en Waalen, onder Robles, Hierges, en Joris van Lalain, broeder des Graaven van Hooghstraaten, in 't midde; 't gros der ruitery, in de staart: met bevel van zich niet te roeren, voor naader last. Ende waaren, dusdoende, de Vorsten ter zyden beknipt van 't nat en weeke landt, van achtere met hun eighe volk; der voeghe, dat ze geen' uitvlucht, dan door de zeeghe, zaaghen. De Graaf, ziende den storm opkoomen, vermaande de zynen tot vroomigheit, en zich van de gunst der plaatse te dienen: maar speurd'er groote koelt'onder, en beeter geneeghenheit, om zich t'scheep, oover de stroom, te berghen. Jaa begosten de Duitschen, om gelt te roepen. Men vertoond' hun, dat'er, in dus een gewricht der kryskansse, zelfs geen'tydt om te tellen was. 'T moght niet helpen. Dat zy dan, ten minste, meer dyks zouden doorsteeken, om hunnen vyandt, met waater, te bestryden. Daar wilden ze ook niet aan. Men kreegh het niettemin, zoo verre, dat zich alles, op de waapenplaats, aan twee hoopen voetvolx, en een' van ruytery, liet schaaren. Ondertussen, was 't oover tienen, en ging de schermutsing aan; zoo gelukkigh voor den Spanjaardt, dat hy, hebbende drie gebrooke bruggen veroovert; en in der haast, vermaakt, de wachters, tot aan hunne beschanssingh dreef, in spyt van zes stukken geschuts, daar gestaadelyk uit speelende. Zyn' Genaade alhier, mêesleepende wat willighst was, bood hem forsselyk 't hooft. Waaroover Romero, ziende de zynen tot een standtvasten strydt gedwongen, aan den Hartogh om eenighe spietsen zond. Die weigherd' het tot driemaals toe; 't zy dat hy, achtende Romero te ver aangetooghen, duchtte behouden naa verlooren volk te werpen; oft dat ze slechts verzocht werden, om veiligh te deizen: waartoe hy hem geen' hoop geeven wilde. Entlyk, gemerkt het waater, allenskens wassende, en de lucht met reeghen gelaaden, den zynen, van ondere den wegh, van boovene de lonten, dreighden t'onbruik te maaken, deed hy twee benden paarden, zonder Romero des te verwittighen, t'zynder rugsteun, voort stooten, en 't gansche heir aantrekken. Graaf Luidewyk, hierentussen, had eenighe schuiten, op de Eems, om kundschap, gezonden; die hem aanbraghten dat nocht 's vyands gros, nocht eenigh verbandt van spietsen, oft gesterkte onthoutsteede, vernoomen werd. 'T zy dat haar de dyk 't gezicht belette, daar de spietsen, in 't trekken op de schouders leggende, moghten achter schuilen; oft de vreez haar te vroegh te rug had doen keeren. Zyn' Genaade, verstout door deeze tyding, en zich tot hoon reekenende, dat het Romero, zoo lang, met een deel enkele schutters onder zyn' ooghen hardde, spat ter begraaving uit. Maar +de Spanjaart, niet beeters zoekende, kant 'er zich wakker teeghens, en maakt, met de mosketten, een' breede nêerlaag. Voorts begint 's Graaven volk 't aankoomende heir te zien, en, met een, naa de leegherwal, om; zich wendende derwaarts, op styver tredt, dan aftoght vordert. Hy, met prikkelen van schande, van eere, arbeidt, om hen te doen staan;

+1568.

+*Slagh van Jemmingen.*

+vlieght naa 't geschut, en steekt het met eighen' handt aan. Maar dit was 't laatste lossen. Want de vyandt, vervolghende zyn voordeel, raakte teffens binnen de beschanssing en achter de stukken. Hier mêe had alle weederstandt uit; en liep elk daar hem zyn' anxt heene joegh. Een deel koos +'er 't water, en verdronk. 'T zelve lot hadden anderen, vallende in de schuiten, die, door den ooverlast, t'zink ginghen. De moort was groot; en de buit niet minder. Zoo wy 't schryven des Hartoghen aan den Raadt van Staate gelooven, daar bleef'er luttel min dan zeevenduizent, ende berghde zich Graaf Luidewyk, met zwemmen, oover de Eems; wiens kleederen gevischt, en hem vertoont werden: hoewel anderen willen, dat hy, met een' schuit oover raakte. De Graaf van Schouwenburgh had zich, in den aanvang van 't vechten, met eenighe van zyn' paarden, doorgemaakt. De naajaght duurde, van een' uure naamiddagh, tot in der nacht. Dertien vendels vielen in 's vyands handen; met zestien, zoo metaale, als yzere stukken geschuts, vyftienhondert ryd- en trekpaarden, en oovervloet van eetwaaren; ook een goet deel geldts, en zilverwerx, zoo van Graaf Luidewyk, als dien van Schouwenburgh, en van Hooghstraaten, die, twee daaghen te vooren, verreist was. Onder andere gevangenen kreeghen ze ook Henrik van Seeghen, ooverste stêehouder van Graaf Luidewyk. Naar luiden van Alvaas voorgemelden brief, bleef'er, van zyner zyde, niet, booven zes oft zeeven mannen: waaronder Gabriel Manriquez een braaf Eedelling, en van treflyken huize. Doch wordt het getal zyner dooden, +van anderen, op by de tachtentigh, begroot. De Nassausche scheepshopluiden, zelfs Sonoy, te vooren wel geleeden tot Embde, werden (gelyk de teeghenspoedt zelden erghens veiligheit vindt) op den burgh, ontbooden, en genoeghzaam met vankenis gedreight van den Drossaart, die eerst belooft had, hen met zyn geschut te beschermen. Nu dreef hy hun toe, dat de Spanjaart, onder dexel van zyn' vyanden te vervolghen, de stadt moghte beleegheren, die door Graaf Luidewyx aanslaaghen in dit lyden quam. Niettemin, als Alva, oft om dat hy die van Embde aan den ooverkant der stroom in waapenen speurde; oft hem verbooden was, 't oorlogh op den Ryxbodem te brenghen; hen ongemoeit laatende, opbrak, werden zy alle ontslaaghen. Maar de scheepen, en zeekere penningen, betaalt tot lossing van andere, hield men, uit naame des Graaven van Oostvrieslandt, met voorwenden, dat zyn baakbewaarder, op Monnikke Rottemerlandt, door hun bootsvolk, beschaadight +waar. De Hartogh bezichtighende Delfzyl, in 't weederkeeren lanx den dyk, oordeeld' het zoo wel geleeghen ter zeevaart, en om Embde zyn' neering t'ondergaan, dat hy 't besloot tot een' stadt te maaken; en voorts, begrypende daarin het dorp Fermsum, de wallen en graften +deed afsteeken. Tot Groninge gekoomen, haald' hy beide, geestelyken en weirlyken staat oover, door den mondt van Jan Mepsche, met een felle reede, en verwyt van 't kerkstormen, verbondtmaaken, en voeren van waapenen: *dat, zy, zoo wel d'een', als d'ander, met hun ketteren en argherlyk leeven, de beroerten hadden helpen veroorzaaken, en den Koning, op zoo zwaare kosten, gejaaght. Waardoor hem rechts genoegh gebooren waar, om 't hunne voor een wingewest te reekenen; gemerkt men, den vyandt, gewaapender handt, daaruit verdreeven had: voorts, om hun al de voorighe vryheeden t'onbruik te maaken. Ende hadden zy, tot weernis van wyder ongereeghelheeden, den Heer Jan Knyf, hunnen Bisschop, aan te neemen, en den zelve, ook den Graave van Meeghen, nu Landtvooghdt in Arenberghs plaatze, yder in 't zyne, te gehoorzaamen, op peene van de hooghste ongenaade zyner Majesteit. Dat hy ook verstond, tot bescherming der vroomen, aldaar een vasten burgh*

+1568.

+*Verlooren by Graaf Luidewyk.*

+*De Nassauwsche schiphopluiden, tot Embde in moeite.*

+*Alva wil Delfzyl tot een stadt maaken.*

+*Hy haalt die van Groningen bitterlyk oover.*

+*te stichten; en eenighe keuren, noopende den Godsdienst, de Burgherorde, en 't gerecht te doen afkundighen*. Bitter, buiten twyfel, vond men deeze vruchten zyner voorspoet. Doch werden zoo harde woorden, van de Staaten en Regeerders der stadt, zonder eenigh weederspreeken, verkropt. Jaa, vreezende voor argher, naamelyk 't maaken van Delfzyl tot een' +stadt, 't welk het bederf van Groninge was, zochten zy alle middelen, om hem te vermorwen: en neemende den Graaf van Meeghen, met Albernoz 's Hartoghen geheimschryver, in den arm, verworven endtlyk, dat dit voorneemen gestaakt, en alleenlyk de schans, die van Graaf Luidewyk tot Delfzyl begonnen was, voltrokken werd. Het bouwen van 't Slot +liep aan, tot in 't naaste jaar. Alva, verzocht zynde, by boode op boode, ten aanzien der groote toerusting van Oranje, nam zynen wegh, oover Amsterdam, op Uitrecht. Hier deed' hy onthalzen een zeer' ryke vrouwe, wel vierentachtigh jaaren oudt, uit zaake, dat zy eertyds eenen Calvinischen Leeraar geherberght had: ook zyn krysvolk monsteren, en reisde voorts naa Brabandt. De tyding der zeeghe van Jemmingen, als ze in Spanje quam, trof den Koning in staat, om zich die blydschap luttel ter harte te trekken: mits de versche wonde van een' der grouwelykste plaaghen, waaraan de rampzaalighe hoogheit, zelfs van ongodvruchtighe en Heidensche huizen, ooit onderwaarigh was. Deeze druk sproot uit het leedt, gezien aan zynen eenighen zoon Don Karel; wiens doodt, eerst verscheidelyk uitgebreidt, door gestrooyde maaren, eintlyk gehouden wordt aldus toegekoomen te weezen. Hebbende Ruy Gomez de Silva, de Hartogh van Alva, en de bastaart Don Johan van Oostenryk 't bewindt der dingen in handen; zoo werd de Prins Don Karel weinigh oft +niet gekent; 't zy door bestek der schalken, duchtende anders uit te hebben; oft dat der Koningen aardt meede brengt, zich noode van hunnen naazaat, op de hielen, gevolght te zien. Hem nu, in 't heetst der jeughdt, ook trots, en streng van inborst zynde, dien, als erfwachter van zulk een' mooghenheit, het hart hoogh naa gelange lagh, groeid' 'er, hier door, een' wêerwil in, en werd de moedt zoo vol, dat hy tot oopenbaar onbenoeghen uitbrak, met lastering van 't beleidt, erbarming oover Nederlandt, en verschooning der beroerten: jaa heimelyken raadt hier op (zoo zommighen meinen) met den Heere van Montigny begon te houden. Ende, 't zy dat de gesteurde alle aas van geemelykheit opzoekt, oft dat hy zich in der daadt met de gedaante en voeghlykheit zyner stiefmoeder bevangen vond, hy hield'er naauwe vriendtschap, en dikwyls vrye reedenen mêe. Thans, uit haar kaamer scheidende, mord' hy dat men hem gehoont, en zulk een' bruidt ontstreeken had: gelyk dan de waarheit, en eerst voor hem naa haar gestaan was; tseedert, mits 't ooverlyden der Engelsche Koninginne, den zoone, door den vader, een ondersteek gedaan. Deeze en diergelyke woorden, den al te onbedachten Vorste ontvallen, en zorghvuldelyk opgeraapt, van de hoofsche oorblaazers, werden den arghwaanighen vader, oovergedraaghen; om hem yver van staat, en van minne, teffens, aan te jaaghen. Philips, gaande het ooverschot met zwygen verby, oopende zich tot daarentoe, dat zyn zoon in den zin moeste hebben, al heimelyk, naa Nêerlandt te vlieden: en beval'er het oogh op te houden. Voorts, alzoo de Prins, naa 's lands wyze, zeer wyde boxen, en, daarin, twee konstigh gewrochte zinkroers droegh; werd het, door Luidewyk van Foix van Parys, bouwmeester van 't prachtigh palais en klooster van Sant Laurens, dat men 't Escuriaal noemt, den Koning aangegeeven: die zich begon in te beelden, dat hy op zyn lyf ging. Don Karel, daarenbooven was zoo ongerust van geest, en wantrouwende, dat hy 's nachts met bloote zwaarden, en gelaadde zinkroers, van elks een paar onder zyn

+1568.

+*Delfzyl wordt maar een schans*.

+*De Hartogh trekt naa Brabant*.

+*Doodt van Don Karel Prinse van Spanje*.

+oorkussen, sliep: hebbende noch twee groote bussen, gereedt om vuur te geeven, in een koffer leggen. Ook leed hy niemandt in zyn' kaamer: maar te bed geholpen +1568.
zynde, deed al zyn' luiden vertrekken; weetende, zonder opstaan uit den bedde, de deure te sluiten, ende, als hy dienst behoefde, weeder te oopenen, by middel van zeekere kookerrollen. Deeze waaren hem van den zelven Foix toegerust: dien hy ook verzocht, hem een boek te maaken, van de zwaarte om'er een mensch mêe doodt te slaan: zeggende, in de jaarboeken van Spanje, by hem geleezen, te staan, dat zeeker gevangen Bisschop, met eenen steen, eeven groot als een getyboek, en bekleedt met leeder, zynen bewachter omgebraght, en zich uit der hechtenis geredt had. Foix bond hem een van steene blaaderen, dat tot twaalf plaatsen opsloegh. Lang was het zes, breedt vier duimen, en betrokken met staale, daaroover goude plaaten: woegh meer dan veertien ponden. Maar hy liet niet den Koning des terstondt te verstendighen. Philips, ook anders gewoon zich zelden te verhaasten, nu beklemt tussen de vaaderlyke geneeghenheit, en 't vast vermoeden der vaadermoort, bleef in die onzeekerheit steeken, verdringende de ween zyns harten met kraftigh veinzen, tot dat zyn gemoedt, door een' nieuwe, en bet parssende bedenkelykheit, zyde koos. Naamelyk Don Karel 's daaghs voor Kersmis, bekende, onder ander, in biechte, hoe hy van opzet was, zeekeren mans leeven te hebben: en oover zulx geen' quytschelding zyner zonden, van den Priester, verwervende, stond heftelyk aan, ten einde hem, in 't aanzien der gemeente, immers, tot weering van arghernis, eenigh ongewydt broodt uitgereikt wierde. Dan de Priester, hier toe niet te brengen, ging, volghens voorgaanden last, alles oopenbaaren aan den Koning: die daar strax op uit viel; hy waar de man, daar 't zyn zoon op gelaaden had: maar zoud'er in voorzien. Hebbende dan het stuk beraadtslaaght met de Bisschoppen van Origuela en Canaria, Navarro, Martin d'Aspilcueta rechtsgeleerde, en andren, vaart hy voort, en besluit, den Prins in hechtenis, te stellen. Maar den forsen, en gewaapenden jongeling, die met een' stoet van gelyke trauwanten omheint ging, by daagh aan te randen, viel hachelyk; en niet min wanvoeghelyk. Met geweldt in zyn kaamer te breeken, dreighde 't heele hof in nachtgeschrey, en oover eindt te zetten; ook niet zonder bloedtstorting af te loopen; gemerkt de roers en rappieren; op 't handelen der welke, hy ten meesterlykste, en meer dan zyn staat mêebraght, was afgerecht. Dies keert men zich tot den bouwkonstenaar, oft die eenighen vond wist uit te vorsen, om, met gemak, binnen te raaken. Die stelde behendelyk het slootwerk, in voeghe, dat het zyn' gewoonlyke scheut niet neemen kon: en de Prins nochtans, doende van uit den bedde 't gereedschap speelen, des niet eens gewaar werd; maar, waanende dat zyn' deur niet dan met groot gedruis te oopenen waar, zich onbekommert te rust leidde. Echter noch, zorghde men dat 's Koninx ingang, met zoo luttel geruchts niet geschieden zoude, oft de Vorst moght' uit zyn slaap schieten; zich flux ter weere stellen; ende, afmaakende zynen vaader, op een bot het onderst booven keeren. Hieroover, neemt de Graaf van Lerma den last aan; en als 't nu hoogh in der nacht liep, treedt voor, heel stil, ter kaamer in, en licht de zinkroers en zwaarden van onder zyn oorkussen: voorts begeeft zich t'zeet op de kiste, daar de lange roers in laaghen. Ruy Gomez toen, de Hartogh van Feria, de groote Commandeur, en Diego en Cordoua; daarnaa de Koning zelf; stryken ter kaamer in. D'ellendighe Prins sliep dit al door; en zoo vast, dat hy, aangestooten van Ruy Gomez met den elleboogh, nauwlyx ontwaakte. De vaak hem ten laatste verdreeven zynde; ziet hy op; zich gevangen; zynen vaader daar: schreeuwt, *ik ben doodt*: en bidt, met deerlyk

+kermen, de omstanders, *datz' hem, om hals wilden helpen*. Philips daarop, *niet daar toe*, zeid'hy, *koom ik hier, maar, om u, door vaaderlyke straffe, te tuchtighen*. +1568.
Voorts gebiedt hem, begraauwt met deeze, en veel' scherpe woorden, daatlyk op te staan; zeindt al zyn' daaghelykscbe dienaars deur, en stelt wachters in de plaats, die hem een rouwkleedt aantrekken, een' zwarte muts op 't hooft zetten; t'hans, draaghende tapyten, en bedstêe met alle praal van spraay en behangselen wegh, hem van 't Koninklyk huisraadt, niet dan een' bulster en rolkoets, ooverlieten. Ziende dan, aldus, door deeze voorbooden zyns uitersten, zich van 't leeven afgesneeden, en dat hem echter de ruste der doodt niet gebeuren moght, neemt hy een' oevelen moedt, en de geleeghenheit waar, dat'er weinigh wachts, en om de koude des winters, sterk gestookt was; en werpt zich voor oover in 't vuur; op hoope, daar te smooren: werd'er ook niet zoo ras uitgetrokken, oft kleedt en hemdt waaren doorgebrandt, en zelfs het lichaam yetwes beschaadight. Deeze gemist; maakt hy een' anderen aanslagh; en zich twee daaghen van drank gespeint hebbende, golpt, op den derden, zoo veel koudt waaters in, dat het luttel scheelde, oft hy waar daar aan geborsten. Daarnaa, verhongert door etlyke daaghen vastens, sloegh hy een' hoop gehakt en tzaamgekneedt vleesch, dat quaalyk gaar worden wil, te lyve; en bleef bykans verstikt. Wyders vindt men beschreeven, dat hy, pooghende een' diamant in te slikken, om'er aan te wurghen, van zyn' gaêslaaghers, belet werd. My twyfelt niet, oft, wie slechts met gemeene aandacht, deeze zoo gedenkwaardigh een' geschiedenis, ooverloopt, zal genoeghzaam blyk van een geraakt verstandt, oft vlotte harsenen, aan dien ongelukkighen Prinse, speuren: gemerkt dat het biechten eener misdaadt, die hy niet laaten wilde, 't ontydigh en ydel uitvaaren oover zyn verstek van 't Fransche huwelyk, de toeleg van zich, in byweezen der wachte, door den brandt, en dat op die wyze, te verdoen, niet dan uit krankheit van vernuft konden voortkoomen. Daar wordt dan gemeldt, dat hy, leggende neevens Don Johan van Oostenryk, en Alexander Farneze Prins van Parma, ter studie, tot Alcalà, in 't naajaaghen van zeekere Joffrouw om haarder kuisheit kraft te doen, van eenen hooghen trap zouw gevallen, en zyn brein daar door gequetst weezen. Doch voeght men 'er by, dat het al te vooren niet recht gestelt was: waaroover, deeze voor een' quaal des geslaghts te houden schynt, en hem aangeërft van zyn oovergrootmoeder Vrouw Johanna, die eenen ruimen tydt buitenzinnigh leefde: gelyk ook yet van zulke zwakheit aan haaren zoon Kaizar Karel, in 't laatst zyns ouderdooms, vernoomen werd. Maar Philips, hebbende de zaak op nieuw met de heilighe vierschaar der Inquisitie ooverwooghen, vond te raade, om zynen zoon voor zonde van eighe moordt te hoeden, hem, als verweezen by wettighen rechter, te doen sterven: in 't heimelyk nochtans, om de Koninklyke achtbaarheit van smaadt te verschoonen. Ende werd, dienvolghends, den Prinse een vergiftight sap ingegeeven; dat hem, in weinigh uuren zyn' krachten, en voorts het leeven benam. De Spanjaardt Cabrera wil, dat Don Karel, van jonx op, zeeker, duidelyke teekenen van gruwzaame boosaardigheit toonde, ende althans beslooten had ter sluik naa Neederlandt te trekken; doch op geenen toelegh teeghens zyns vaaders persoon bevonden werd: ook geen' geweldighe doodt, maar aan een' dubble andrendaaghsche koorts, neevens bloedloop, veroorzaakt door killenden drank, en kouwen zyns beds met sneeuw, gestorven zy. Maar de Jesuyt Strada trekt dit in twyfel: ende by den zelfsten Cabrera, zeit de Koning, in eenen brief geschreeven, oover dit

+werk, op den eenentwintighsten van Louwmaandt, aan de Kaizarin zyn' zuster, *dat hy, kunnende van Gods en zyner Ryken en staaten weeghe, den persoon zynes zoons niet buiten hechtenis 'laaten; hoe zeer het hem ook smartte, nochtans eindtlyk in deezen had willen een offer van zyn eighen vlees en bloedt doen aan Gode; ende diens dienst, samt het algemeine welvaaren, booven andere menschelyke inzighten, betrachten*. Op welke reedenen eenen ygelyke zyn bedenken vry staa. Men vindt'er, die 's Prinsen ooverlyden stellen op den vierentwintighsten van Hoymaandt: anderen vroegher, maar dat men 't, tot naa den slagh van Jemmingen, verhoolen hield. Want van de gevankenis had de Koning, al, op den voorzeiden eenentwintighsten van Louwmaandt, onder ander, den Paus weete gedaan, hem verzeekerende niet te zullen verzuimen, wat, in zoo zwaar een stuk, van eenen voorzichtigen Vorst, en vaader vereischt moghte worden. Weenigh maanden hier naa, ooverleed de Koningin Isabelle, bevrucht zynde, al mêe niet zonder opspraak van vergif, haar, door haaren man, gebrouwen; die te schalk een oogh, op haare gemeenzaamheit met den Prinse, zouw gehadt hebben. De Koning, niettemin, en 't hof, bedreeven'er grooter rouw om, dan uit geveinstheit scheen te kunnen herkoomen. Heel Spanje ook betreurde 't haare, als het eindt van den pais, die de twee maghtighste kroonen van Christenheit, door dit huwelyk, verknocht hield. Ende quam, aan dit paar jongelingen van den hooghsten aadel en staat der gansche wereldt, dit jammer oover, beiden, om 't drieëntwintighste jaar huns ouderdooms. De zinlykheit van eenighen werkelyken geest, Opmeer gebynaamt, heeft het jaar, waar in Don Karel gesneevelt is, by de talduidende letters van dit ouwde Latynsche veirs, gespelt: +1568.

*F*ILIV*s, ante* DI*e*M, *patr*I*os* I*nq*VI*r*I*t* I*n annos*.

Waar van de zin is:

D*e zoon*, VI*t* LV*st tot hoogh gezagh*,
*Haakt naa z*II*ns* V*aa*D*ers sterref* D*agh*

Deeze daadt des Koninx, en dat hy zynen eenighen zoon, quansuis den ketteren toeghedaan, niet gespaart had, werd van Paus Pius den vysden, met groot lof, uitgemeeten: maar baarde in de Nederlanders een onverdryflyken schrik, en vertwyfeltheit zyner genaade. De Hartogh van Alva ook, als oft hy gewaant hadde zich de gunst van zoo onvermurwelyk een meester, niet dan door strengheit, te kunnen +verplichten, hield den voorgaanden voet, doende den Heere Anthonis van Straalen, oudburghermeester van Antwerpen, tot Vilvoorde't hooft afslaan; hoewel de Bloedtraadt verklaarde, dat'er stoffe ooverschoot, om hem genaade te verleenen: 't zy dan dat de barmhartigheit, onder dat gezelschap, noch eenighe plaatse vond, oft dat zy de aanvechting van vrienden, en belosten, qualyk weederstaan konden. Want de diensten, by hem gedaan, waaren zeer aanzienlyk; gelden in der yl te weeghe gebracht, tot betaaling der uitheemsche soldaaten, en weering eener zwaare muiterye; de bruggen gebrooken tot verlet van hulpe, en vordering der neederlaaghe tot Ouwsterweel; d'inkoomst der Hartoghinne, tot Antwerpen, met zoo veel volx als haar geliefde, bearbeidt. Eeven +luttel baatte het scherp vervolgh in Vlaandre, den Heere van Bakkerzeel Kaazenbroodt, die den zelven gank ging. Zoo deeden ook Jonkheer Bouwemaa een Vriesch Eedelman; en Alfonso de la Lo, geweest geheimschryver des Graaven van Hoorne; en anderen meer: zom-

+*De Burghermeester Straalen onthalst*.

+*Insgelyx Bakkerzeel en anderen*.

mighen [+]der welke zulx, door 't pynighen verleemt waaren, dat men hen in een' stoel onthalzen moest. De Rôo Roe Jan Grovels, Spelle gebynaamt, reed van gewest tot gewest, volmaakende, 't geen aan de felheit der gewoonlyke vierschaaren, te kort schoot. Tot Amsterdam, quaamen te deezer tydt drie welgeachte burghers, die zich des luttel gehoedt hadden, in lyden; Alfert Henrixzoon de Biersteeker, Pieter Janszoon de [+]Wit, en Egbert Mainartszoon. Egbert was een zeer bemindt man, uitsteekende in de Rethorykkunst, naar de weetenschap dier eeuwe, en vaader van den heere Sabastiaan Egbertszoon, dien wy naamaals in groote eere van vroomheit, verstandt, en geleertheit, zonderling der artsenye, ook Burghermeester gekent hebben. Hy had in beraadt gestaan van te wyken; maar stal gehouden, ter beede van de Burghermeesters Joost Buik, en Simon Kops, hem voorhoudende, dat hy ontrent vyftigh jaaren oudt, ende nerghens waar om een Amsterdam te beloopen. Dat hy geenen last leed; ende indien daar eenighe opquaam, zy beloofden hem te waarschouwen. Jaa zy verleenden hem, onder stadts zeeghel, een getuighschrift, meldende hoe hy aldaar ten goeden naame, ende in geen' opspraak van kettery, oft mishandeling, stond; waarop hy zich verlaatende, tot Antwerpen en elders, moghte gaan zyn' koopmanschap dryven. Welke reedenen meer by hem golden, dan alle brieven, en mondeling smeeken van zynen zwaagher Laurens Reaal, oft andere vrienden, ten teeghendeele. Maar aangetast, op den tweeden van Lentemaandt deezes jaars, by den onderschout, werd hy drie maanden onverhoort gelaaten: daarnaa ter scherpe vraaghe gedoemt, en met de palleye gepynight. Dit stond hy niet alleenlyk uit; dan 't bewys, teeghens hem voortgebraght by den Schout, werd ook valsch bevonden: in voeghe, d'oudste loontrekkende Raadsman, meester Adriaan van Zandelyn, verklaarde van verstande te zyn, dat men hem behoorde t'ontslaan. Echter liet men hem zitten, en den Schoute Pieter Pieterszoon, tydt, om 't stuk in den Raadt der beroerten te brengen. Daar leid' hem deez te last, dat hy, oover lange jaaren, met Luiterye berucht geweest was, en een der geenen, die 't verdragh van den laatsten in Herfstmaandt des jaars zessentsestigh, onderteekent hadden. Zeeker 't kon niet gelooghent worden, dat zyn naam daar onder stond. Maar 't was aldus bygekoomen. Om 't voorzeide verdragh te sluiten, hadden de Wethouders, der drie schutteryen, zes hopluiden, daar Egbert Mainartszoon een af was, op 't Stadthuis ontbooden. Als hy nu wat spaade booven quam, zoo waaren d'andere reeds in Scheepenen kaamer, by de Majestraaten, vertrokken. In 't geschilderde kaamerken, zoo men 't heet, daar de oploop der Weederdooperen van den jaare vyvendertigh, met de yslyke straffen aan hen te werke geleit, in 't breede staan afgemaalt, waaren de Leeraars en andere gemaghtighden der Onroomsche gemeinte vergaadert, oft by geval; oft dat men hen derwaarts met voordacht geweezen had, en door zulk eenen spieghel, week in den boezem willen maaken. Egbert dan, vindende niemandt op de zaale, vervoeghde zich by die luiden; vraaghde naa zyn' amptgenooten; en was'er niet lange, oft de voorzittende Burghermeester quam'er met zommighe andere heeren, om d'onderteekening te vorderen. Deeze gingen ook hem aan, ten einde hy zyn' handt neevens d'andere wilde stellen; ende zeiden, dat het, maar om rust en vreede wil, geschiedde. Ook luidde 't geschrift uitdrukkelyk, dat niemandt, ter zaake van zyn handtteeken, t'eenigher tydt, gemoeit zoude worden. Alzoo liet hy zich daartoe beweeghen. Hieroover, niettemin, verweez men hem nu, op den neeghenden van Wynmaandt, met den zwaarde,

[+]1568.

[+]*Egbert Mainartz, Pieter de Wit, en Alfert Henrixzoon, Burghers tot Amsterdam, ten zwaarde verweezen*.

[+]ontlyft te worden. Maar in de gevankenisse had hy 't waater gelaaden; dat hem wel te tyde, wegh nam, juist 's aavonds te vooren. De Schout, als oft 'er voor hem een treflyke staatsie te houden, en dappere eere te behaalen was, met deezen onnoozelen burgher op 't schaavot te brengen, hield, etlyke uuren voor zyn ooverlyden, by den arts, die oover hem ging, ernstigh aan, ten einde hy hem met eenighe dranken oft droggen versterken wilde, om de ziel zoo lang op der tuy te houden, dat men hem gebonden op een' stoel, ter bestemde tydt, neevens d'andre twee moght' onthalzen. De geneesmeester antwoordde, dat hy geen Godt was, die 's menschen leeven in der handt had; en de kranke, naa zyn gevoelen, middernacht niet haalen zoude. Waarmeede de Schout, quaalyk te vreede, van hem scheidde. Hy koelde echter zynen moedt, aan 't doode lichaam; deed het in den kerker onthalzen, en door eenighe Munnikken van der Sellebroederen orde, des nachts in d'aarde zetten, by de [*] boekery, aan de nieuwe zyde, op 't ellendighe kerkhof, alzoo genoemt, om dat het ongewydt was, en afgezondert tot begraffenis der omgebraghten van beuls handt, en der geenen, die storven zonder 't misbroodt te nuttighen. Hoe 't met het uitwyzen zyner zaaken ging, kan men niet zeekerlyk zeggen: gemerkt by Scheepenenboek bevonden wordt, verscheide vonnissen, als zy, aan 't duuren hunner regeeringe begosten te mistrouwen, uitgeschrapt, en met groote zorghvuldigheit, verduistert te weezen. Doch is waarschynlyk, dat het zyne eeven zulk een zinslot ingehouden hebbe, als men in 't vonnis van Alfert Henrixzoon verneemt. Dit luidt, *dat Scheepenen alles gehoort, op het goeddunken, en uitgedrukte orde van den Raadt der beroerten, hem ten zwaarde verwyzen, met verbeurtmaaking van goederen; onvermindert stadts gerechtigheeden, in alle andere zaaken*. By welke uitspraak men tweederley verbrek der vrydoomen speurde; mits de rechter geparst bleek, en een burgher van Amsterdam, aan geen verbeurte van goederen, dan alleenlyk een' boete van honderd gulden, booven verlies van 't leeven, onderworpen is. Bet dan Egbert, nochtans, werd Alfert bezwaart: en hem opgeleit, dat hy ter Onroomsche preeke, by 't plonderen van 't Minnebroeders klooster, en in waapenen geweest was. 'T vonnis van Pieter de Wit beriep zich op geenen last van den Bloedtraadt; maar meldde *dat hy de zelve preeke gehoort; de waapenen, als hooft der oproerighen, gedraaghen; den hopman, der gewoonlyke stadswachte, als die een rot soldaaten, door bevel der Wethouderen naa den boom leidde, belet had; ook de gemaghtighden der Ooverheit onwaardelyk toegesprooken, en oover 't verdragh tussen haar en d'onderdaanen gestaan. Dat hy meede jeeghenwoordigh geweest was, daar Jan Broek voorstelde, van Breederoode teeghen 's Koninx believen, tot Hooftman der stadt op te werpen; ende dat hy het toevoeren van lyftoght aan den Graave van Meeghen, had helpen verhinderen*. Dan geen vermaan zeeker werd 'er gemaakt eener zaake, die ik van verscheiden' ouwde luiden heb hooren vertellen: naamelyk, dat de Wit, als de burghers teeghens elkandere t'schrap stonden, een roer, gevelt op Joost Buik, had verbooden te lossen; ende dat men de gehoorzaamheit, hier in aan hem beweezen, tot een bewys van bevelhebbery opnam; en 't behouden van 's Burghermeesters leeven, onder de reedenen van 's behouders doodt gereekent zy. Al zyne goederen werden hem ook af, en eeven als Alfert Henrixzoon, 't hooft voor zyn' voeten, geleit. Hierenbooven werden 'er, den laatsten van Zoomermaandt, wel hondert en veertigh vluchtelingen, oopentlyk ingeroepen, en daarop gebannen: waaronder veelen van de treflyksten der stadt, zes vrouwen, de vyf daaraf weeduwen, waaren. Wyders verbood de Hartogh, by Plakkaate,

[+]1568.

[*]Bibliotheca.

+eenigherley verstandt, met de ballingen, oft uitgeweekenen te houden; +op verbeurte van den hals, zoo 't teeghen 's Koninx dienst streed; zoo niet, op straffe ter bescheidenheit des rechters. Daarenteeghens beval hy, dat yder, weetende waar yemandt der voorvlughtighen schuilende was, den zelven zoude aantasten en in vankenisse leeveren, oft; zoo 't ondoenlyk viel, den wethouderen aanbrengen. Ook schreef hy den Raaden der gewesten aan, met last om 't af te kundighen, dat alle, die 't verbondt der Eedelen, van den jaare zessentsestigh, voor oft naa, geteikent hadden, en noch onbekent in den Lande gebleeven waaren, zich, naa verzoening met de kerke, aan de wethouders moesten koomen oopenbaaren, om vergissenis, van den Koning te mooghen verwerven, op peene van eeuwighe ongenaê. Maar elk verstond dit wayfelen wel; ende niemandt was'er slecht genoegh, om zich zelf te melden, en in den strik van zoo onzeeker een' hoop, te vertuyen.

+1568.

+*Alle verstandt met d'uitgeweekenen verbooden. Laaghe om de luiden zich zelf te doen melden*.

Hierentussen had Oranje een treflyk heir +te hoop; vierenveertigh vendels Hooghduitschen; vierduizent zoo Fransoizen als Waalen en Nederduitschen; zynde hem 't ooverschot der neederlaaghe van Jemmingen; door Graas Luidewyk, toegevoert. Hierby quam noch de Graaf van der Mark, vryheer van Lumey, een Luikenaar, en woest mensch, met een deel ruiteren; die verlooft hadden, zich 't hooft te laaten scheeren, tot dat de doodt van Egmondt, en Hoorn, door hen gewroken waar; en groote wreedtheit, aan Paapen en Munnikken pleeghden: Met hun hadden zich, onder weeghe, etlyke Fransoizen +gevoeght: zulx alles te zaamen, wel ten getaale van achtienduizent knechten, en zeevenduizent wel geruste paarden, beliep. Hunne vergaadering was by 't klooster Rommersdorf in 't landt van Trier; en nu niets dat den optoght verhinderde, dan behoefte van geldt. Want, hoewel d'Onroomsche kerken van Nederlandt den Prinse verzeekert hadden, dat 'er driehondertduizent ryxdaalders gereedt waaren, zy quaamen niet te voorschyn. Midlerwyl was 't landt kaal gegeeten, en een' muitery ontfonkt; die hy nochtans gelukkelyk sliste; en braght het, door een' geringe som penningen, met milde beloften, tot een' algemeene monstering. Maar eer hy voort voer, vond raadzaam, de harten der gemeente tot afval van Alva te bereiden, door verscheide schriften, in Duitsch en Fransois uitgegeeven. Deeze, maakende geen gewagh van den Koning, dan met groote eerbiedenis, haalden den Hartogh en zyn' Spanjaarden heftelyk oover, *die 't oor zyner Majesteit gestaadelyk bezeeten, en d'onnoozele onderdaanen van hunn' ontschuldinge, versteeken hielden. Waaroover zyn' Doorluchtigheit zich in noodtstal vond, om 't recht des Lands met de waapenen te verantwoorden, en alle luiden met eere, tot gelyke teeghenweer, aan te maanen; waarschuwende voor Gods gramschap, en genoeghzaam ontzeggende de geenen, die, zonder zyde te kiezen, tussen waater en windt zweevende, zich als enkele toekykers droeghen, van den arbeidt en 't gevaar der anderen; en daaroover t'allen tyden, voor verraaders van 't vaderlandt, en zich zelve, zouden gehouden worden*. Te weeten; bynaa gelyk een zinslot, gesprooten uit een vertrouwen op de billykheit zyner zaake, en uit inzight dat de gemaatighden, benoodight party te kiezen, niet dan de beste volghen zouden, was ouwlinx, by den grooten Pompeius, in de Roomsche scheuringen, verkundight. Veele andere boexkens, dienstigh om de verbolghenheit des volks booven koomen, werden, ter zelve tydt, allomme gezaayt. Waarteeghens te doen +de Landtvooghdt een scherp gebodt deed uitgaan, vermeldende, dat men, den zynen, dingen, die zy nooit dachten, opdichtte; inzonderheit de punten, die men zeide uit de kaamer van Vargas te koomen, ende van handt tot handt deed loopen: daar, hy verklaarde niet altoos, aan te

+*'s Prinsen toesrusting*.

+*Getal zyns volx*.

+*Plakkaat teeghens lasterschriften*.

+weezen. Oranje, nu by zich hebbende den Graaf van Hooghstraaten, den broeder der onthalsde Baatenburghen, de Heeren van Warroux, Risoir, Karloo, Hamets, Boxtel, Louverval, Maalberghe, Flossis, Dohain, Opdam, met Sonoy, en anderen van Nederlandtschen aadel, zes veldtstukken, en vier kortouwen, maar luttel voorraads, maakte zich op, in +'t begin van Herfstmaandt, onaangezien, dat wegh, en weeder, hem, mits den reegen, quaalyk te wille waaren. In eenighe zyner vendelen, stond, *Pro lege, grege & Rege;* dat is, *voor wet, gemeente en Koning:* in andere een Pellikaan gemaalt, zooghende zyn' jongen, met zyn eighen bloedt. Zommighe soldaaten droeghen een' rooz op den stormhoedt, willende daarby verstaan hebben, dat Engelandt het werk toegedaan was. Aldus oover Ryn getooghen tot Sant Vyt zyn eighen dorp, nam hy 't huis te Karpen, by Keulen, in; desgelyx Witthem een slot des Graaven van Kuilenburgh; ook Arenbergh en Eppen, tussen Keulen en Duuren, geleeghen; en Horneson, dat den Koning toequam. Eenighe scheepen, gelaaden met Italiaansche koopmanschappen, werden aangetast, op den Ryn, door Graaf Luidewyk, die hun een somme gelds afschatte. De Prins voerde 't heir op en needer, om Alva in twyfel van zyn voorneemen te houden, en 't rypen eener geleeghenheit af te wachten; die deeze was. Geeraardt van Groesbeek Bisschop van Luik, zynde in tweedraght met zyn'onderzaaten, had, om zyn zaaken te vestighen, heul aan den Hartogh gezocht. De misnoeghde burghers, daarenteeghen, omziende naa eenighe rugsteun, worpen 't oogh op den Prinse. Derhalven, hoopende uit deeze geneeghenheit yet vorderlyx, en misschien een' stadt van zulk belang t'zynen verdoen te kryghen, zond hy derwaarts, om eetwaaren en vryen doortoght te verzoeken. 'T liep'er eevenwel dier wyze af, dat die van Luik, afslaande zyn' begeerte, zelf vyf vendelen voetvolx aannaamen, mits anders de party des Bisschops booven stond, om de dreighementen van +Alva. Want deez was nu ook op de bêen, en tot Maastricht, gekoomen, gestyft met vierhondert duizent kroonen, en vyventwintigh hondert nieuwlingen, uit Spanje, zulx hy zeevenduizent mann' van dien landaart +had; voort andere, tot aan den kant van twintighduizent knechten, in alles, en zesduizent ruiters. Dus wordt zyn heir begroot van andren; van Famianus Strada, op ontrent zestienduizent vechters. Oranje, versteeken van deezen toeleg, en onvoorzien van gereedschap tot bruggen, sukkelde al een' wyl, tussen Maaz en Ryn; daar zyn soldaat in twist, en aan elkanderen, raakte. Hem zelve werd, in deeze beroerte, 't rappier van zyn' zyde geschooten: doch (gelyk hy een' uitneemende handt had, van volk te bemurwen) alles, zonder merkelyk ongemak, bezaadight. Alva, afmeetende uit deeze en andere omstandigheeden, dat de Prins het in 't veldt niet lang zouw kunnen maaken, dacht meer op 't beschermen dan op 't beschaadighen te staan, en hem alzoo te verduuren. Hy deed eenen trompetter, gezonden van zyn' Doorluchtigheit tot Maastricht, ongehoort, al gelaarst en gespoort ophangen: quansuis zich niet gewaardighende 't gemeene recht der oorloghe, in opstanding van den onderzaat teeghens zyn' hooghe Ooverheit, plaats te geeven. Maar de tydt bracht hem seedert wel tot ander verstandt. Voorts hy voorzagh Roermonde, Maastricht, en andre grenzen, met bezetting; en maakte den Heere van Vergy, Landtvooghdt van Borgonje, eenighe penningen by wissel oover, op dat hy zich zelven holpe. Toen sloegh hy, tot Haarem, een kleene brug oover de Maaze; zulx de soldaat aan d'andere zyde liep stroopen; om 't landt van achtere vol te houden, en, voor den Prinse, af te eeten. In de ondiepte der stroome, deed hy minkyzers, oft houten vol spykers, met de punten opwaarts, werpen,

+1568.

+*Oranje trekt op.*

+*Alva tot Maastricht.*

+*Hoe sterk hy was.*

+om der ruiterye 't wedt t'onbruik te maaken. De Prins niettemin, naa 't peilen der Maaze tot verscheide plaatsen, vond, niet verre van Stokhem, eenen bequaamen grondt: 't zy dat Alva op alles niet had kunnen voorzien, oft dat de voetangels, door den sterken watergang, neederwaarts gespoelt waaren. Dies, hebbende zich eerst aan een' anderen oort vertoont, om den vyandt te mompen, gaat hy in der nacht toe; zeindt etlyke ruiters oover, om den opsteigher te verzeekeren; stelt'er, naa 't exempel +van Caesar, eenighe honderden dicht gepakt, in 't bedde der stroome, om die te schorten, en haar kracht te breeken; en voert'er gelukkelyk het voetvolk door. Zyn geschut, zynde nu twintigh veldtstukken, deedt hy onder 't nat heene sleepen: ende stond, den vyfden van Wynmaandt, met al zyn geweldt, aan de Brabandtsche zyde. Van deezen oovertoght, die meest yeder uit zyn' giffing ging, waaghde 't gansche Landt: in voeghe dat de Ooverheeden, om de versleeghenheit der Spaansgezinden te stutten, en den moedt der anderen te zwichten, zich ten uiterste pynden den roep te verdooven. Ende werd tot Amsterdam, een eerlyk burgher van Haarlem, in 't oopenbaar, met ongewoone strengheit gegeesselt, alleenlyk om dat hy deeze maare uit zynen mondt had laaten gaan. Alva zelf, (zoo men zeit) hoorende uit den Graave van Barlemondt de tyding, kon ze in 't eerst naauwlyx aanneemen; en vraaghd' hem, oft hy 's vyands heir waande een schaar vogelen te weezen, om zoo oover Maaze te vlieghen. Ook waar hy ooverrompelt en geslaaghen geweest, hadde de Prins op der daadt kunnen voortrukken. Maar den volke, dat zich, door den keer 's aavonds te vooren gedaan, en door den nachtarbeidt, vond afgemat, daarenbooven met het waater verlaaden, was het niet te verghen. De Hartogh, die zich, tot noch toe, maar lichtvaardelyk omgraaven had, deisde tot by Maastricht, en sloegh needer op eenen bergh 's Kaizars leegher genoemt, daar men meent Caesar eertyds geleeghert geweest te zyn. Ende was zyn' zorgh zoo groot, dat hy ook by nachte, met het afsteeken, en opmaaken der beschanssinge beval voort te vaaren. 'T welk, ten eersten aanzien, van veelen, belachelyk gevonden werd, die dit voor geen werk hielden, dat by duister te doen waar. Maar de krysbouwmeester Bartolomeo Campo, baakende de gordynen en strykweeren af, met barnende lonten op gaarden, liet drieduizent delvers daarop aangaan, en, in den morghenstondt, den anderen, t'hunner groote verwondering, een' wel netten en voltrokken leegherwal aanschouwen. Oranje, die naa slagh haakte, +trok den Hartoghe onder de ooghen. Deez, daarenteeghens, hebbende de koorenmoolens, met afhaalen van yzers en spillen, ongangbaar gemaakt, bleef in zyn voordeel, en voorneemen van niet te waaghen, teeghens eenen vyandt, die voor den honger en 't quaade weeder, in kort zouw moeten ruimen. Ook had hy bedenken dat zyn' Hooghduitschen, als veel' al Luitersch gezint, en Nederlanders hem luttel toegedaan, zich in 't slaan omkeeren, oft, ten minste, flaauwelyk quyten moghten. Doch de Spanjaarden scheenen graagh, en zich, het schuwen van den strydt tot smaadt te reekenen. Toonende dien den buidel, liet hy zich hooren; dat hy, daarmêe, 's Koninx vyanden slaan wilde: indien 't eevenwel waar is, dat zyn' strakke stemmigheit, zich, tot zoo gemeenzaam een' scherts, ontspannen hebbe. Doch daar viel veel schermutsens; waarin het de zynen, als spaarzaamlyk uitgezonden, doorgaans quaadtst hadden. Vitelli, gereeden in een voornacht, met twee kornetten, om kennis van Oranjes leegher te neemen, werd besprongen uit een' laaghe, en in de vlucht gedreeven, met verlies van etlyke ruiters, en zwaare quetsuur eener merrye, die hy beschreeden had, en zeer bezint

+1568.

+*De Prins komt oover de Maaze*.

+*De Hartogh wil geen' slagh waaghen*.

+om haar' uitneemende snelheit. Dit leedt beloofd' hy te wreeken, en den Nassauschen eenen daagheraadt; zoo 't hem gebeurde den naasten te zien +1568. aanblikken. Ook begon 't zoo ras niet te krieken, oft hy toogh uit, met eenighe puikbenden van Spaansche meest, en Borgoensche ruiters; die, verdeelt aan twee troepen, 's Prinsen achterhoede, alzoo zy verre van d'andere hoopen was afgescheiden, heftelyk bestookten. Hier vielen by de vierhondert Nassauschen. Vitelli liet'er slechts vyftien mann': ende quam, met een deel verooverde pakkaadjewaaghens, en anderhalf hondert paarden, by den Hartogh braveeren, zeggende, *ziet daar, hoe veele rossen een' merry my geworpen heeft*. Oranje (gemerkt de toevoer niet volghen wil, daar de betaaling stil staat) benoodight t'elkenmaal 't volk in versche weide te brengen, ook hoopende op toeval van eenighe steeden, trok Landewaart in, anendan van leegherstêe wisselende. Dit diende te gelyk om zich met den Heere van Jenlis te vereenighen, die twaalf kornetten, en tweeduizent busdraaghers te voet, uit Picardye braght: hoewel zy niet te staade quaamen, dan om de lyftoght schaarser te maaken. Alva, volghende den Prins op de hakken, met quellen van de staart, verhindering van voedering, afsnyden van toevoer, dekte teffens de plaatsen, die last leeden. De Prins, voelende zyn' behoeftigheit, en 't heele heir, daardoor geschaapen eerlang uit den bandt te springen, trachtte door alle listen, tot eenen korten krygh te koomen: zoo zeer, dat hy ook willends den vyandt schoon spel gaf, om hem tot slagh te troonen. Want als zy, ontrent Tienen, elk in des anders gezight geleeghert waaren, zond hy de helft van de zynen aan ginszyde eener diepe beeke, op hoope, dat zy van den Hartogh, hen ziende van d'anderen afgescheiden, zouden worden aangetast. Doch had hy hun belast, in dien gevalle zich meesters te maaken van eenen heuvel daar ontrent, waarop een windtmoolen stond, en uit dat voordeel, den vyandt gaande te houden, tot dat hy zelf, met den heelen hoop, oover 't waater quaam. Maar d'ouwde krysman bezeffende Oranjes toeleg, gebood snellyk den heuvel in te neemen, en eenigh geschut daarop te planten: 't welk den Prinse ried, de zynen te rug te roepen. Daarnaa, in 't oovertrekken van de stroom Geete, zond hem Alva zynen zoon Don Frederik op het lyf, met vierduizent busdraaghers, drieduizent paarden, en zes stukken geschuts; die van een' achterhoede des Prinsen, bestaande uit tweeduizent roers en vyf hondert ruiters, wakkerlyk ontfangen werd: doch by hulp van zyn schut, en aankoomst des Hartoghen met het gros zyner maght, de ooverhandt hield. Meest al, wat oover de Geete niet had kunnen raaken, werd op de plaats, oft in de vlucht verslaaghen: zoo dat het den Prinse meer dan tweeduizent mannen koste. De Graaf van Hooghstraaten, hem zoo lief, in zyn voet geschooten, oft, (naa 't melden van anderen) door zyn eighen roer bezeert, quam 't kortelinx te besterven. Hier werd ook gevangen Philips van Morbaix, Heer van Louverval, naamaals onthalst tot Brussel, door bevel van den Hartogh. Den Baroen van Chevreau wordt naagegeeven, dat hy, mits men dit geluk onvervolght liet, van spyt zyn zinkroer teeghens d'aarde smeet, met deeze woorden: *de Hartogh van Alva wil niet slaan*. Waarop Alva, al lachende zoude gezeit hebben; *het deed hem lief, dien moedt in zyn' soldaaten te speuren. Hunn' eere was daarin geleeghen: maar die van eenen Ooverste, in 't bestier hunner vroomigheit, 't raamen van wyl en stonde tot vechten, en 't verwerven der zeeghe met de minste bloedtstorting.* Oranje voort, wendd' het naa Diest, dat hem toequam en wel geneeghen was. Doch Alva kreegh'er volk in, en leegherde zich ter plaatse, daar hy Brussel en Looven beschutten kon. De Prins ziende nocht stadt nocht sterkte van 't heele gewest, zich t'zyner gunste beweeghen, 't getyde om

+yets uit te richten verloopen, en den winter op de handt, vond beeter, dan teeghens d'ongeleeghenheit te hardebollen, weeder oover Maaze te keeren, en nam een' zwaay na 't landt van Luik. De Hartogh hem na; wel op zyn' hoede van zich ergens bloot te geeven. Eens, nochtans, verzuimd' hy 't zoo verre, dat hem een' groote nêerlaagh beschooren was, hadd' Oranje die geleeghenheit, en hem van ter zyde kunnen aangrypen. Maar 't volk, zoo lang om her gesleept, mat, moedeloos, verdrietigh, was voortaan niet te handelen: nochte tot eenigh krysbedryf van belang te bewillighen. Ook had hy als noch van de driehondert duizent beloofde ryxdaalers, niet dan tien oft twaalf duizent ontfangen. Ondertussen was de Maaz te hoogh gewassen; en de Bisschop weigherigh, hem, door de stadt van Luik, hoewel onder borghtoght voor schaade, te laaten oovertrekken. Dies begaf hy zich naa de grenzen van Henegouw. Alhier, opbreekende, den twaalfden in Slaghtmaant, van Quefnoy le Conte, trof hy tien vendelen van Hooghduitschen, acht van Waalen, drie kornetten lichte paarden, aan, en sloegh ze in de vlucht: daar verscheide luiden van aanzien bleeven. Van daar raakte hy in 't landt van Kamerik; beschoot, ter loop, Chastel in Cambresis; en kreegh alzoo den Franschen +boodem. Tot hiertoe had hy gestaadelyk den vyandt aan zyn' rug: ende duurde dit voortrekken en volghen bynaa een' maandt, met zoo groot een' zorghvuldigheit des Hartoghen, dat hy, in al dien tydt, zyn volk nooit ontwaapenen, nocht den ruiter afzitten liet, eer 't leegher omgraaven was. Hy zelf, altoos in den voortoght, met meenighte van delvers en weghbaaners, had staaghs de stoutste soldaaten uit, en 't elken uure en ooghenblik, kundschap van 's Prinsen doen. Driemaals vonden zich de heiren zoo naa by een, dat zy elkandere, met het grof geschut bereikten: ende was'er niet dan eens, beschansing tussen beide. Een ongehoort ding, zonder tot vollen slagh te koomen. Zoo wel wist de Hartogh zyn voordeel waar te neemen. De schaade, geleeden by 't platte landt waar niet te schatten; gemerkt Alva alles verwoestte, om den Prins in benaauwtheit te brengen, en 's Prinsen Hooghduitschen nocht kerken, nocht kloosters verschoonden, hebbende Bavais, dat van de inwoonders verlaaten was, ten gronde toe afgebrandt. De Hartogh, in zeekeren brief aan den Raadt van Staate, beroemt zich, niemandt (zoo te zeggen) verlooren te hebben; daar deeze toght den Prinse wel op achtduizent mannen, stond. Oranje, nu in Vrankryk gekoomen, bleef echter niet ongemoeit, wordende door den Maarschalk van Cossé, uit last des Koninx, ter aanhitsing van Alva, met tweeduizent busdraaghers, en tweeëntwintighhondert paarden, doorgaands van achteren aangevochten. Ook ontbood hem de Koning, vreemt te vinden, *dat hy zonder wettigh ontzeg, met heirkracht, in zyn Ryk viel, waar toe hem, zyns weetens, geen' oorzaak gegeeven was. Waar 't om doortoght naa Duit slandt te doen, die zoud' hy genieten, mits geen' vyantlykheit pleeghende*. De Prins antwoordde, *dat hy reeds aan zyne Majesteit gezonden had, om reede zyner koomste te geeven; ende niet zoo arm van verstande was, oft hy kende zich te gering een' gezel, om eenigh zyn bezonder geschil, met zoo maghtigh eenen Koning, door waapenen, te willen slechten. Hy, met al wat onder hem stond, was ten dienste zyner Majesteit; zelfs teeghen die van den herstelden Godsdienst, zoo zy, met d'aanveirde oorlooghe* (want men stak'er weeder inne) *yet anders dan vryheit van gewisse zochten. Maar zoo men hen, teeghens de Koninklyke gebooden, trachtte te verdelghen, waar 't hem te goede te houden, liet' hy ze in den druk niet*. De Koning, hierin beducht, toonde zich geneeghen, om hem tot vordering van zyn vertrek, een' goede som penningen, by te zetten: maar deed, door zynen gemaghtighde

+1568.

+*Oranje begeeft zich op den Franschen boodem*.

+Gaspar van Schombergh, die met de Duitschen te leeven wist, midlerwyle de gestalte van 't heir, en de gezintheeden ondertasten: daar hy 't zulx geleeghen vond, dat hem de geldtgift onnoodigh docht. Want, hoewel 't met de lyftoght wat ruimer omquam, het volk was afgement, de kommer en koude ondraaghlyk, en endtlyk de twist hier toegeslaaghen, daar Schombergh behendelyk onder stookte. Oranje, derhalven, besloot van de noodt een' deughd te maaken; en hebbende de hoofden by een geroepen, vertoonde, dat, *oft men den Prinse van Condé toe, oft te landewaarts trekken wilde, hun aller heil aan eendraght hing. Zy zouden orde raamen, en hy de eerste zyn om te gehoorzaamen*. Hier viel verscheiden gevoelen. Eenighe Fransoizen rieden, daatlyk ten Ryke in te streeven. Anderen hielden best, zich by den Hartogh van Zweibruggen te vervoeghen, die van Condé verwacht, en op koomenden weeghe, was. De Prins, en zyn' broeders Graaven Luidewyk en Henrik, waaren van 't verstandt der Fransoizen. Maar de Duitschen, vooral de gemeene soldaat, wilden t'huis, en betaalt weezen; voorgeevende dat hun eedt teeghens den Hartogh van Alva, niet teeghens Vrankryk, strekte. Deeze hadden 't meeste gezagh. Dies namp men 't door Champanje en Lottringe, op Straasburgh. Hier maakte de Prins zyn schut en pakkaadje te gelde; en betaalde zoo verre, +als het toelangen moght: het kort, in beloften. 'T volk, ziende hem al geeven wat hy had, wist niet beeters, dan geduldt te neemen, en ontspande zich. Doch hield zyn' Doorluchtigheit tien oft twaalf hondert +paarden in haaren dienst, met de welke zy, neevens haare broeders, zich by den Hartogh van Zweibruggen voeghde, en in Vrankryk toogh. Ik vinde by eenighe schryvers, hoe de Koningin van Engelandt ooverboodigh geweest zoude zyn, als de Prins uit Nederlandt scheidde, zyn heir te betaalen, mits dat hy 't zelve, tot herwinnen van Calis, ginge te werk stellen: maar dat de brieven, onderschept, en geleevert in handen des Kardinaals van Lottringe, den toeleg te loor stelden. Hoewel het vreemdt, en teeghens 's Prinsen hooftreegels, geweest schynt, die twee kroonen, tot weederwight der Spaansche mooghenheit dienende, te zulk eener tydt, als 't hem oorbaar bleek, haar, t'zyner rugsteun, onbelemmert te houden, in onderling oorlogh te verwarren. De Hartogh van Alva, niet alleenlyk deezer zorghe ontlast, maar waanende, eens voor al, 's Prinsen aanslaaghen gebrooken te hebben, dankte een deel der Duitsche ruiterye, en van 't Walsch voetvolk af: zond den Graaf van Mansveldt, met tweeduizent paarden, en vyventwintigh vendelen knechten, den Franschen Koning te hulpe; het ooverschot in bezetting. Teffens schreef hy aan zynen meester en andere Vorsten, zyn voorspoet oover: deed oopenbaare dank-en biddaaghen houden; en, tot Brussel een steekspel, te zyner triomfe. Maar hierentussen werd hem, oft door de fortuine, oft door 't bedryf der uitgeweekenen, die op geenerley geleeghenheit sliepen, een onverwachte moeite gebrouwen, daar de reeds gezwakte welvaart des Lands een' nieuwen krak door kreegh. Zeekere koopluiden van Genua, die met den Koning ooverkoomen waaren, achthondert duizent kroonen, tot behoef van 't heir, in Nederlandt te verschaffen, mits dat hun vry stonde 't geldt uit Spanje te voeren, laadden 't in rëaalen van Galissie, op een groot schip, en vier barken, oft zabren, zoo men ze daar noemt. Deeze, naagejaaght op zee, van eenighe Fransche vrybuiters, naamen voor 't naaste, t'eenigher haaven van Engelandt in te loopen. De Spaansche Ambassadeur aldaar, hieraf verwittight, bequam verlof van de Koninginne, om de penningen, te lande, op Doevre, oft met gewaapende scheepen, recht toe, naa Nederlandt te voeren. Maar, terwyl hy, om bescheidt, aan den Hartogh zendt, wat wegh hem raadzaamst dochte,

+1568.

+*'t Heir des Prinsen sloopt*.

+*Hy voeght zich by den Hartogh van Zweibruggen, en naa Vrankryk*.

+werd de Koningin omgezet, ende zeide bericht te zyn, dat het geldt koopluiden + toequam: waar van zy zich, mits d'eighenaars buiten schaade houdende, dacht te dienen. Alva, hoogh in zyn waapen, en dien dit ongerief smartte, hoewel hy schuw van onlust met dat Koninkryk was, gaat, verrukt van zyn' heevigheit, hier op toe, en doet alle Engelsche koopmanschappen in Nederlandt en Spanje bekommeren: jaa zelfs de persoonen, +in 't Engelsch huis t' Antwerpen, met soldaaten bewaaren. Waar van, als 't gedaan was, de reukeloosheit bezeft werd. Want het zelfste weedervoer hem van de Engelschen, die ongelyk meer goederen, van d'onzen, t'hunnent vonden; en alzoo aan 't langste eindt bleeven. Toen stuurde hy derwaarts den Raadsheer Assonville, om de zaak te bemiddelen. Dan, alzoo deeze geen' brieven van geloove, van den Koning, meedebraght, werd hy, als gezant van eenen enkelen bewindtsman, by haare Majesteit tot geen gehoor ontfangen, maar aan haare bewindsluiden geweezen: en, kunnende niet verstaan tot handelen met hun, keerde, onverrichter boodtschap, te rug. Jaaren duurde deeze krieghelheit, met schorssing en verbodt van den koophandel, ter weederzyden: niet teeghenstaande, dat, daarnaa Chiappin Vittelli, met den Raadsheer Fonk, en geheimschryver la Torre, en echter de Heer van Zweeveghem, met Thomas Raggio van Genua, hierom naa Engelandt geschikt werden. De Engelschen, midlertydt, pooghden, de staapel hunner wollewaaren in Vrankryk te planten, en hadden'er groote vryheeden bedongen. Maar deeze toeleg stiet, met de moordt van Paris. Tot Hamburgh konden zy ook niet te recht raaken, om den kleenen aftrek. D'een ooverzulx, zoo wel als d'ander zich der haapering ontdankende, zoo werd in den jaare drieëntseeventigh, by voorraadt verdraaghen; en in 't vierentseeventighste, een' endtlyke ooverkoomst getroffen, waardoor de onderhandeling weeder gang kreegh. 'T geen d'ingezeetenen van Nederlandt by deeze tweedragt zitten lieten, bedroegh oover de elf tonnen schats aan gelden, oft goederen, by d'Engelschen te gelde gemaakt; en bynaa noch eens zoo veel, aan 't geen verquist, verduistert oft verdorven was: behalven den stilstandt der neeringe. Want alles, wat hier, oft in Spanje, van d'aangeslaaghe middelen den Engelschen quam; jaa zelfs het ooverschot by hen uitgekeert, werd by den Koning opgesteeken; zonder den beschaadighden, daaraan, hun verhaal te gunnen. Rechtvaardelyker had zich de Koningin, die de penningen, gekoomen van de Spaansche en Nederlandsche goederen, aan haar verkortte onderzaaten liet volghen. Dan deeze zelf ontgingen den laster niet, dat zy den Nederlanderen, derwaarts gevlooden om 't geloof, ook weeduwen en weezen der geenen, die hier zoo jammerlyk om 't leeven gebraght waaren, hunn' armoede, noch, door dreighen, vangen en spannen; afpersten; hoewel haare Majesteit het verbood, en 't verlies, zonder hier toe te treeden, rykelyk geboet kon worden. Maar al dit onheil, den landtzaaten oovergekoomen, deed daarom niet +stil staan de zinnen des Hartoghen van Alva, jaghtende naa 't vaststellen der dwingelandye, voor eeuwigh en altoos. Drie dingen hield hy hier toe noodigh: den meester te sterken, de gemeente te zwakken, en haar eenigher wyze te vreede te stellen. De twee eerste hoopt' hy eensslaaghs te volbrengen, door 't invoeren van schattingen, die, naar zyn schryven, op Spanje, het goudt zouden doen vloeyen eenen arm dik; om daar uit te vervallen, zoo wel het bouwen van verscheide blokhuizen, als 't onderhoudt der zelve, en eener geduurighe krysmaght: het derde, door een' algemeene vergiffenis. Dan, alzoo de meening was, deeze zeer bekrompen, en niet zonder veel uitdingens, te verleenen; deed men, op voordeel, de grootheit der begange misdaaden, alom ten breedste uitmeeten; op dat ook

+1568.

+*'s Konings geldt in Engelandt aangehouden.*

+*Moeiten daar uit ontstaan.*

+*Wat Alva midlertydt brouwt.*

+d'alderminste genaade naar een' onwaardeerlyke zachtmoedigheit scheene te smaaken. Ende zoo veel dit stuk belangde, het stond in 's Koninx handen. Dat van de schattingen had meer voeten in de aarde, en 't bewillighen der Staaten van doen: waar toe men de gemoeden, in yder gewest, door ooverreeding, door vlaayen, door belooven, door dreighen, pooghde te bereiden. 'T heeft zommighen verwondert, dat hy bestond zoo zwaare lasten al teffens den volke op te leggen; die (naar hun verstandt) by draghten, en van tydt tot tydt, gemaklyker zouden ontfangen geweest zyn. Bentivoglio meint, dat hy'er alzoo op een bot mêe deur wilde, om t'elken keere de harten met geen' nieuwe aanverghing t'ontstellen. Maar 't naast aan de waarheit schynt, dat hy zich diets maakte, alles genoegh verbluft en onder de knie te hebben, om, zonder groote moeite, tot zyn vermeeten te koomen; en, booven zyn' aangeboore styfzinnigheit, te bet hardebolde, uit zorghe van met eenighen naazaat, zoo de zaak verwylt wierde, den roem en den dank te deilen. Want, al raaden de luiden van staate, dat men der gemeente 't lieflyke by druppen te lekken, 't bitter met eene toog te verzwelghen geeve; die reeghel, daar hy doorgaands ook luttel op paste, quam hier quaalyk te pas: staande deeze quelling niet te gelyken by artseny van korte wêersmaak, maar by een' geweldighen braakdrank, van langduurighe werking, en heropkoomende walghe, zoo meenighmaals +als de maagh (denkt de geldtborz) geschudt wierde. Wyders het stichten der sterkten, werd tot etlyke oorden aangevange. Eenighe kochten +'t af: Amsterdam voor tweehondert duizent gulden; mits dat het ook van Spaansche bezetting verschoont bleeve. Het eene gezin, midlertydt, vondt men t'zoek achter 't ander, zich pakkende van onder 't juk: dewyl't hoe langher hoe ondraghlyker, en de hoop der verlossinge minder werd. Meer dan hondertduizent huizen, acht men hierdoor geruimt te weezen, van de geenen, die hun baarschap, neering, en handtwerken, in vreemde landen braghten: der voeghe, dat de groote steeden, zenuwen en spieren van den staat, als by gebrek van voedsel, uitteerden, en in d'uiterste zwakheit vervielen. Want de Raadt van beroerte hield niet op, van alles om te roeren, yders geheym te doorsnuffelen, en wie zich, in voorleede tyden, eenighszins moghte vergreepen hebben, oft met den Prinse van Oranje, oft met zynen aannang eenigh verstandt gehouden; en duydde den schyn zoo wel als de daadt, ten oevelste. Aan vrouwen, hun uitgeweeke mans bezoekende, werd het weederkeeren verbooden op de straffen gestelt tot het verstandthouden met de vluchtelingen, aan +de (*a*) beamptschryvers en alle geheimschryvers van gerechten onder hoogher +staande, het maaken van (*b*) tuygh- oft (*c*) verneemschriften; op peene van eeuwigh ballinghschap, en verbeurte van goederen. Als de luyden, + te hoove, oft by gemaghtighden, verweezen waaren, werd den wethouderen hunner woonplaatse geverght het uitvoeren der vonnissen met bystandt te sterken; daar men hun de kennis der zaaken, teeghens recht, onttooghen had. De Landtvooghdt ook, dien 't nocht lustte, nocht leedigh stond, zich met alle bezonderheeden te bekommeren, liet genoeghzaam heelendal zyn' bewintsluiden, daarmeê begaan. De Rooderoê Jan Spelle, een uitgeleeze booswight, zich ziende den toom zoo ruym gegeeven, speelde zyn persoonaadje, deschuldighen verschoonende, d'onnoozelen om hals helpende, naar dat'er voordeel aan vast was; en allerley' ooverlast, onder dexel van recht, bedryvende. Als 't nu veel te ver uit de kerf ging, schiet Alva als uit zyn' slaap; en, om de Landtzaaten, dewyl hy hunne bewillighing tot het invoeren der voorghenoome schatting van noode had, met eenighe vrundtschap buiten zyn' koste te streelen, doet hem by den kop grypen, en

+1568.

+*Stichten van sterkten*.

+*Dat die van Amsterdam afkoopen*.

+(*a*) Notarizen.

+(*b*) Attestatien.

+(*c*) Informatien.

[1569]

+in 't eerst van Sprokkelmaandt des jaars neeghenentsestigh, binnen Brussel,

+1569.

+ophangen. Zyn vonnis was op zyn borst gehecht, meldende onder ander, +hoe hy ook zeekeren zynen dienaar, die wettelyk vry gesprooken was, had doen ombrengen. Twee van zyn rakkers, als metpleghtigh aan zyn mishandelingen, d'een' ook hebbende (zoo 't vonnis luydde) 't geheim des gerechts ontdekt, werden onder de galghe gegeesselt. Tot Looven +was, dat pas, een Doctoor, Gemma Frisius genaamt, die zich voor een' waarzegger uitgaf. Deez (zoo men zeyt) by Spelle gemoeit, om hem zyn lot uit het heemelteeken zyner geboortstonde te spellen, zoude al een' wyl 't futselboek gezocht hebben; maar, ten laatste, gedreyght zynde met bast en boom, zoo hy eens buiten quaam, hem dit zoo leelyk een eindt verklaart. Dat, de zelfste Frisius, den Graaf van Hoorne voor zyn ongeval gewaarschuwt had, is by veelen gelooft geweest. Dan oft de starren yets tot het beloop des menschelyken leevens doen; en, indien jaa, oft zulx door eenighe weetenschap haar uit te haalen zy; wordt, by de sterke verstanden onzer eeuwe, meer dan ruymelyk getwyfelt: niet hier aan, dat verscheide toekoomende dingen, met min oft meer bewimpelings, 't zy uit oopenbaaring van geesten, oft anderszins voorkundight zyn. Wyders, +met het beleidt der rechtspleeghing, sloegh men zoo reukeloozelyk voort, dat de spraake gegaan heeft, hoe zeeker gevangen, toen men zyn' zaak by der handt neemen zoude, al bevonden werd, onder meerder getal, by misgreep, gedoodt te weezen. Als men ook weenigh schulds in hem speur de, zoude Vargas, licht slaande zulk een zwaarigheit, zich hebben laaten hooren, dat het's mans ziele tot baat strekte, onnoozel gestorven te zyn. +Niet luttel hadden meede de burgheryen te lyden, mits de moedwil van 't krysvolk, dat in bezetting lagh. Die van Groninge verworven wel, dat zy, van vier vendelen Duytschen, aldaar gelaaten, ontslaaghen werden: dan 't was maar gewoelt, om uit minder in meerder quelling te vallen. Want de Hartogh zond'er weeder zes vendelen Waalen in, onder Gaspar +de Robles, Heer van Billy. Deez wrong der stadt twaalfhondert gulden ter week uit, tot beleening zyner soldaaten; doch braght daarnaa dien last, meest op de Ommelanden, en verzwaard' hem allenskens. Jaa hy schorste de verkiezing der Majestraat, door bevel van den Hartogh, en deed zich de zwarte en witte boonen, die daar toe gebeezight worden, ooverleeveren: +zoo wel, dar Groninge, zeeven jaaren lang, zonder wisseling van wethouders bleef. Pius de vyfde, ziende dat Alva dus den voorvechter der Roomsche kerke maakte, en beweeght door zyn krysgeluk, styfde +den hoomoedt met loftuytery en schenkaadje. Hy zond hem eenen hoedt en zwaardt, ryk van goudt en gesteente; gelyk de Pauzen gewoon zyn, jaarlyx op Kersnacht te wyen, en aan yemandt, van de doorlughtighste der Christene vorsten, te vereeren. De Koningin van Engelandt, daarenteeghens, vergeefs gevlaayt en aangemaant om den Roomschen Godsdienst t'omhelzen, deed hy in den ban, met vonnis, dat haar alle waardigheit +en heerschappy ontzeyde. 'T welk, gehouden by haare Majesteit voor een werk door den Spanjaardt besteeken, en, van toen af ter harte getrokken, hem, naaderhandt, by toeslaan van andre beweeghreedenen, voor de scheenen sprong. De Prins t'onzoeter op het oorlogh, mits de voorgange weederspoedt, liet niet by den Kaizar aan te houden, ten eynde hy +hem zynen zoen van den Koning verworve. Derhalven, Maximiliaan, onaangezien 't kleen gehoor tot noch toe in 't hof van Spanje gevonden, hervat den handel der bemiddeling, en zeindt zelfs zynen broeder Aartshartogh Karel derwaarts. Ernstigh queet zich deez in zyn boodschap; en deed der zelve, naa mondeling vertoogh, gestandt, by schrift: waar van de kerne was: *Dat hem de Kaizarlyke Majesteit deezen last had opgeleyt, uit yver, tot het gemeene beste der Christenheit, en 't bevestighen des*

+1569.

+*De Roode roê Spelle gehangen*.

+*Gemma Frisius een starrekyker, en zyn voorzeggingen daar uit*.

+*Reukeloos heit in 't rechtspleeghen*.

+*Moedwil der soldaaten*.

+*Robles Heer van Billy komt in Groninge*.

+*Zyn' huyshouding aldaar*.

+*Alva wordt van den Paus met zwaardt en hoedt, beschonken*.

+*D'Engelsche Koningin in des Paus ban gedaan*.

+*Aartshartogh Karel trekt in Spanje, om den Prins met den Koning te verzoenen*.

+Koninx in zyne Nederlanden. Deeze nu waaren den heilighen Ryke, en dienvolghends aan de wetten en raadtslooten der Ryxdaaghen onderworpen: welke, zoo ze de Koningh te buyten ging, hem betrekbaar voor't Kaizarlyk gerecht maakten. Heftighe raadslaaghen had men zelden in stoffe van Godsdienst zien bedyen; waaroover niet de genaade alleen, maar zelfs de voorzight, maat en mindring der gepleeghde strengheit vereyschte. D'oovertreedingh der handvesten, zonderling in 't gebruyken der uitheemschen tot de regeeringe, viel zoo wel den Ryxvorsten, als den Landtzaaten lastigh. Ook bleek het onraadzaam, langer Spaansch krysvolk te beezighen, daar men zoo bitter een' haat, oover hunne ongereeghelheeden, ontsteeken zagh. 'T verwyzen des Prinsen van Oranje was buyten wyze toegegaan, en zoo een Vorst wel waardigh, gevoeghlyk gehandelt, en gehoort te worden, zonder in persoon te verschynen. Anderszins waar d'eene buy om d'andere te jaaghen, en geen eyndt van waapenrepping, verbintenissen, aanslaaghen, den heilighen Ryke, der gansche Christenheit, jaa Roomschen geloove, schaadelyk. 'T was reeds zoo verre, dat de Kaizarlyke Majesteit, gekoomen in verdachtenis van al heimelyk handt aan 's Koninx bedryf te houden, de harten der vorsten verloor; en dat'er uitgeschooten werd van den onderzaaten des Ryx den Spaanschen krysdienst te verbieden. En hoe veel godlyker zoude men de weederzydighe waapenen, onder den gemeenen standaart van Christendoom, op de grenzen te werk stellen, om den voortgang des Turx te stuyten? Al't welke, ingezien naa de verdienst der zaake, waare om zyn' Kaizarlyke Majesteit tot betrachting haars ampts te +benoodigen. +1569.

Wydluchtigh, zoo by spraak als letteren, werd hierop, van 's Koninx weeghe, geantwoordt. *Dat hy dit vertoogh voor lief nam, zoo om den persoon des gezants die 't deed, als om de goede geneeghenheit van den zeynder: hoewel hy, waanende dat de rechtmaatigheit zyns handels geen' verdaadighing behoefde, veel eerder een gunstigh begroeten van de Duitsche vorsten verwacht had, oover 't beslaaghen van eenen toeleg, waarmeede het hem gelukt was der hooghe maghten gemeene achtbaarheit, door 't handthaaven van de zyne, te vesten. Dat nu de Kaizar, Keuren andere vorsten en Staaten des Heylighen Ryx, yet slinx uit zyn bedryf schepten, verdufte hem eenigher wyze de geur deezer voorspoedt. Zulk een handt hadden de weederspannighen, van de waarheit te bewimpelen. Doch maakte hy zich sterk, hun dat momaanzight lichtelyk af te trekken. Dank wist hy der Kaizarlyke Majesteit, dat zy de bestendigheit zyner heerschappye in Nederlandt ter harten nam. Maar die gewesten den Kaizerdoome, en hem den gerechte des zelven t'onderwerpen, waar booven 't verdragh van den jaare vyftienhondert achtenveertigh geschreeden, 't welk klaarlyk uitdrukte, hoe wydt zy zich den Ryke verbonden kenden. Die hoogheit af te staan, zoud' hem t'oover geverght zyn. Wel was hy bereydt den Kaizar veel toe te draaghen, en goedwillighe oopeninge van de reedenen zyns handels te doen. Noopende 't stuk van 't geloove dan, hield' hy, in al zyn' heerlykyen, eenen eenpaarighen voet met andere rechtzinnighe vorsten, en volghde 't spoor der Roomsche kerke, waarvan, nocht ter slinke, nocht ter rechte te wyken stond, Ook hing hier, behalven de zaaligheit der zielen, de rust der volken aan: 't welk zelfs de Heydenen oover hunne valschen Godsdienst deed waaken. Met d'onderdaanen, die zoo zwaare peenen verdient hadden, was hy zelf te lyden. Maar die 't vereyscht ontzagh behouden wenschte, hoe kond' hy ze verby? Wyder dan oover de hoofden, was de straffe niet gegaan; de scherpheit des gerechts, met barmhartigheit, gesmydight. Ook zoude der genaade als 't tydt wierd, haar beurt niet ontstaan. Verzuym van recht doen viel een harde last voor 't geweeten; behalven dat het, zyns oordeels, ongelyk grooter* +*Antwoort van 's Koninx weeghe.*

+zwaarigheeden zouw gebaart hebben, dan de geene, daar men rechtevoort meê bekommert was. De regeering had hy by d'ouwde form gelaaten, hoewel hem +1569. *geene handtvesten daar toe verplichten konden, wen hem 's lands oorbaar tot verandering riede. 'T kiezen van eenen Stadthouder was eighentlyk 't werk van den Opperheer; en Alva de bequaamste: ook onnoodigh yets in deezen te vernieuwen, alzoo hy zelf met den eerste derwaarts dacht, Belangende 't Spaansch krysvolk; 't waar een' harde wet, niet licht opdringelyk eenighen anderen vorste, zich naa 't welgevallen der oproerighen te moeten waapenen. Ook had het zich binnen de behoorlyke paalen gehouden; en de Hartogh den Graaf van Embde, toevlucht der weederspannighen, verschoont; om dat hy een lidt des Ryx was. Waartoe dus zeer voor Oranje, dus heftigh teeghens Alva gedongen; daar beide Luyk en Kameryk onder 't zelve Ryk behoorende, zoo deez den slagh niet gebrooken hadde, jeeghenwoordelyk in 't geweldt van den andere zouden zyn? Alle genaade moest men quaalyk besteedt achten aan eenen, die zich zoo hooghlyk begenaadight ziende, eer, eedt, plicht, in den windt geslaaghen, d'eerste vonken der muyterye uitgekipt, zynen Landsheere 't spits gebooden, en al 't onheil gebrouwen had*: *die noch op deeze uure in waapenen, en doende was om gansch Duytslandt op te ruyen. Eenen oproerstichter in graad van onverplichten vyandt te stellen, en met hem in handeling van bestandt te treeden, waar te smaadigh' een' verkleening der Koninklyke waarde; en beeter, gewaaght het uiterst dat 'er af koomen kon. 'T geen de Christenheit daar by lyden moghte, had men hem niet te wyten, dien 't immers vry staan moest recht te pleeghen, en 't zyne te beschermen. Den Kaizar verdacht te houden van eene lyn met hem te trekken, was ganschelyk ongerymt in dit stuk, en genoegh bekent het verschil van hun gevoelen. Dat het groeyen van den Turk hem een' gevoelyke smarte waar, kon lichtelyk elk bezeffen; gemerkt hoe zeer zyn' eyghe zaaken, daar by, ten achtere gingen. 'T quam buiten zyne schuldt; en stond den Kaizar toe, daar teeghens te voorzien. Den oproerighen werving toe te laaten, hem den dienst der Duytschen te weygheren, waar te zeer verkorten de vryheit en 't voordeel van zoo strydbaar een volk, in 't welk hy getrouwheit, 't welk in hem erkentenis en goedt onthaal, gevonden had. Ende kon hy zich niet inbeelden, dat de Kaizarlyke Majesteit verstaan zoude, zoo byster een' nieuwigheit, teeghens d'ouwde virbintenissen tussen zyne staaten en 't Ryk, by haaren tydt te laaten inbreeken. Dat de Kaizar waar om zynen plicht te behartighen, had hy altyds vertrouwt, en hoord' het met genoeghen; als die daar uit grooten onderstandt zyner gerechtighe zaake te gemoet zagh: niet twyfelende, oft d'Aartshartogh wilde, met vrunds- en bloedtverwants geneeghenheit, daar de gunstighe handt aanhouden*. Dit was 't al, dat met zoo staatlyk een' bezending verricht werd. Maar Alva, zich nu sterk maakende, het stuk der schattinge, als op goeden weeghe gebracht, voort met heftigheit door te dryven, beschreef in Lentemaandt de Staaten van yder gewest, tot Brussel. Alwaar hy, hun erinnerende, dat men nochte de +rust der volken zonder waapenen, nochte de waapenen zonder soldy, nocht de soldy zonder tollen hebben kon, de voorgaande onkosten, de jeeghenwoordighe noodt, liet voorhouden; en dat de schulden betaalt, loopende middelen gevonden, samt eenighe som penningen in voorraadt opgeleydt diende. Als ouwlinx de Landtschappen eenighe geldtbeede plaghten in te willighen, was Brabandt gewoon het vierendeel, Vlaandre het derdendeel van 't geheel te draaghen: Hollandt het vierendeel van zoo veel als Vlaandre gaf; Arthois een zestendeel daar af; Henegouw desgelyx; en d'andere voort het ooverschot. 'T welk, alzoo zich daar by d'eene oordt meer, dan d'andre, naar reede zyns vermooghens, bezwaart vond,

+Hondertste, twintighste en tiende penning geeyscht.

+gemeenlyk te krakkeelen gaf. Aanveirdende dan 't blussen deezer ongeneught, tot blanketsel zyns voorhebbens, deed hy zeggen, hoe hy, *om alles op eenpaarighen voet te brengen niet bequaamers had kunnen uit spieghelen, dan voor eerst den hondertsten penning eens, van yeders middelen: voorts, tot last der verkoopers, den twintighsten der onroerende, en den tienden der roerende goederen, zoo dikwyls als die zouden worden verkocht. Wel was waar, dat de gemeente, van den hondertsten penning, als meldende 't juyste van haaren rykdoom oft armoede, altyds eenen afkeer gehadt had. Maar men konde deezen steen uit den weeghe legghen, met het waardeeren der onroerende goederen, ter plaatse daar ze geleeghen waaren, zonder de naamen van de eyghenaars aan de Reekenkaameren oover te zeinden; voorts, met alleenlyk aan weinigh persoonen te vertrouwen den staat der geenen, die al 't hunne aan roerendt goedt bezaaten. En, gemerkt het baarschap van yder, oovermits de duisterheit van uit- en inschulden, quaalyk te raamen waar, zoo zoude men niemandt hoogher, dan met betaaling van duizent gulden eens, belasten. De twintighste en tiende penning van koop wilden den geenen, die neeghentien en neeghen in de handt hielden, zeer draghlyk vallen; ende daarentussen naar schyn, zoo goedt een' somme uitleeveren, dat men de lasten, gestelt op landeryen, spys, drank, en kleedwaaren, zouw, tot verlichting van den huis- en gemeenen man, mooghen afdoen*. De gemaghtighden der Staaten, zich grootelyx ontzettende oover zoo nieuw en byster een voorstellen, en dat noch zonder eenighe bepaaling van tydt, vertoonden met groote eerbiedenis, en ernst niettemin, +het ongemak daar uit te verwachten. *Want als men een ten hondert van al zyn' middelen zoude uitkeeren, en vyf ten hondert van 't verkoopen der grondtvaste goederen, kon lichtelyk gebeuren, dat een persoon, de zelve verkoopende, binnen 's jaars den zesten van al 't zyne zoude quyt weezen: dien 't booven maate, smarten moest, dewyl men zoo daane goederen, zelden uit weelde, te gelde maakte. Dat ook, zoo de tiende penning van wolle, van gaaren, van ruw, daar naa van geverwt laaken, en van andere waaren op gelyke wyze, t'elker verkoopinge, der gemeente onttrokken wierde, zy zich ten laatste met leedighe handen zouw zien*; *en d'eerste inkoop, tot zoo gering, de laatste tot zoo hoogh een' pryze moeten geschieden, dat niemandt yets van buyten inbrengen, oft binnen 's lands zoude aanteelen; oft immers, ten uiteynde nocht koopers nocht gelds genoegh vinden. Dat ook dit pak, booven al, den arme drukken zoude, die gedwongen was zynen nooddruft uit verkoopers handen, by de kleene maat, en gewight, te haalen. Al 't welke waar om d'ingezeetenen, met het luttel der noch ooverschietende neeringe, te verbannen, en den buurgewesten toe te jaaghen; tot onverwinnelyk bederf des Lands, en afbrek van de inkoomsten zyner Majesteit zelve. 'T betaalen ook des tienden pennings van d'uitgaande koopmanschappen* (*want dit had hy mede gewilt*) *streed teeghens alle billikheit, mits d'eyghenaar onverzeekert was, oft zy behouden ooverkoomen, en met voordeel verkoft zouden worden*. Alva ziende geen verwrikken aan 't slot deezer reedenen, gaf zoo verre toe, dat hy den tienden penning van den eersten koop, zoo der inkoomende als binnengeteelde goederen, liet vallen, beloovende in 't meerdeel alle bescheidenheit te gebruiken, die van de noodt des handels vereischt moghte worden. Jaa liet hy zich hooren, dat het hem meer om 't bewys deezer onderdaanigheit, dan om de schatting te doen was; geevende genoeghzaame hoop, dat men ze, al schoon ingewillight, niet ten uiterste innen zoude. Eindtlik quam hy zoo wydt, dat men van elke waare, slechts eens ter sleete, den tienden penning zouw heffen. Maar, ook alzoo konden de Staaten

+1569.

+*Vertoogh der Staaten daar teeghens*.

+geen genoeghen neemen. Dies borst hy uit, tot dreyghementen; verweet hun 't verzuim van hunnen plicht, ten tyde der beroerten; en dat'er waaren, die zich niet min dan Egmondt en Hoorn verloopen hadden, en voor groote gunst aan te neemen, dat zy 't verbeurtmaaken hunner goederen, die anderszins ongelyk meer uitbrengen zouden, met het inwillighen deezer +schattingen afkoften. Die van Henegouw, Arthois en andere, die hy zulx niet opzeggen kon, ging hy met schoone woorden aan, beloovende hen vry te houden, mits dat zy maar bewillighden, om 't meerendeel in te leiden. Deeze dan geen' zorgh voor hunne meedeleeden, en 't geveinsde verlof draaghende; zoo begosten d'andere, als des te bet geperst, allenskens te wyken; en, om zynen tooren te stillen, naamen voor eerst aan, den hondertsten penning, en daarenbooven zoo veel uit te maaken, als nooit te vooren eenighen Landsheere was toegestaan. Om niet. Hy +blyft stips by zyn laatste maaning. Waaroover de Staaten der aangeërfde Landtschappen in den tienden en twintighsten penning bewillighden, zich houdende aan de hoope, dat zy niet gevordert zouden worden, en onder uitgedrukte voorwaarde van ongehouden te zyn, zoo eenigh gewest in gebreeke bleeve. In deeze, zoo plat een' geduldigheit, dienden in Hollandt, de Eedelen en eerste stadt tot voorgangers: 't zy dat men hun, onder den duym, met eenighe vertooning van eighe vordering in 't oogh geschittert hebbe, oft dat zy, ten aanzien van 't gewight hunner stemmen, styfst gepraamt werden; oft het werk op zyn beloop lieten staan, daar een algemeen misnoeghen en verandering, die quaalyk ergher, dan 't jeeghenwoordighe vallen kon, uit ryzen moest. D'andere steeden hielden noch een' wyle teeghens: Amsterdam ten uiterste toe; verklaarende bezondere reeden van weighering te hebben; doch te zullen voldoen als ooverstemt. +Ander hart, andere standtvastigheit toonden de Staaten van Uitrecht; die liever, dan zoo snood' eene dienstbaarheit in te ruimen, den hooghsten haat des dwingelands, op zich te laaden hadden; en (in teeghendeel van de Walsche) d'andere gewesten aan wettighe uitvlucht holpen. Zelf de geestelykheit verklaarde, dat zy hunne goederen, zonder eedt en gewisse te bezeeren, dien last niet onderwerpen kon: te min, dewyl by de bulle, die men leest in *Caena Domini*, dat is op 's Heeren aavondtmaal, in den ban der kerke gedaan worden alle, die zoodaanighe schattingen inwillighden, oft ontfingen, buyten toestandt van den Paus. Ten oevelste nam dit de Hartogh: en, bevindende, dat de voorzeide bulle, by verlof van den +Heimelyken Raade, in druk was uitgegeeven, wist des den Heere Viglius bitteren ondank. Ook hield' hy den geheimschryver La Torre, die den verlofbrief onderteekent had, al een' wyle binnen's huis bekommert, en + verbood hem zyn ampt te oeffenen in den tydt van een rondt jaar. Voorts, raazende van spyt, dat zoo kleen een landschap teeghens zynen toeleg, darde dwersdryven, ontworp hy middelen in zynen geest, om 't den Staaten zoo zuur te maaken, dat zy voor groot gewin zouden reekenen met d'inwilghing der geëyschte tollen ontslaaghen te worden; en zond een heel regement soldaaten in der stadt. Die persten den ingezeetenen vierentwintigh hondert gulden ter week af; hen boovendien, met ongelooflyke moedwil en dartelheit, sarrende. Geestelyk, zoo wel als weirlyk, werd met het herberghen deezer knechten bezwaart. Niet daarom nochtans gaaven zy den moedt op, maar stonden, met een taaye lydzaamheit, al den ooverlast uit. D'andere gewesten derhalven, zich beroepende op de weighering +des Lands van Uitrecht, verklaarden niet verplicht te zyn tot den tienden en twintighsten penning. Hy, ziende 't heele werk alzoo oover stuur dryven; aan 't bulderen op de Staaten, dat zy hun woord volkoomlyk gegeeven hadden, en 't zelve gestandt te doen. Niettemin, dewyl de geldtnoot geenen

+1569.

+*Geveinsde bewilliging van Henegouw en Arthois*.

+*D'aangeerfde landen staan den tienden en twintighsten penning toe, onder voorwaarde*.

+*Manlyker standtvastigheit der Staaten van Uitrecht, in 't weigheren des tienden en twintighsten pennings*.

+*La Torre in zyner dienst geschorst*.

+*Bezetting, en moedwil der zelve tot Uitrecht*.

+*D'andere gewesten trekken zich meede te rug*.

+uitstel leed, en de tydt met knibbelen doorging, zoo vond hy zich gedwongen +de schoot te vieren; en veranderde in Wynmaandt zynen eysch, op eenen tweeden hondersten penning, en twintigh tonnen schats, voor zes jaaren achter elkandere. En werd hem endtlyk, by de aangeërfde landen, toegestaan hun aandeel in 't draaghen der twintigh tonnen gouds 's jaars, voor twee jaaren. D'andere gewesten maakten uitkoop voor hun gedeelte; Gelderlandt op vyfhondert vyftigh, Vrieslandt op hondert achtentwintigh, Ooveryssel en Drente op vierentneeghentigh, Groninge en d'Ommelanden op tsestigh duizent gulden; Lingen op tienduizent daalers. Die van Uitrecht arbeydden, om hem, door gekochte vrienden, en met uitlooven eerst van tweeëntseeventigh, daarnaa van hondert, ten laatste van +hondert vyftigh duizent gulden, booven twaalfduizent alreeds betaalt, te vermorwen; maar vonden geen gehoor. Jaa deed hy, in Wintermaandt, eerst de stadt, daar naa de Staaten van Uitrecht in 't gemeen, +voor hem, ofte den Raadt van beroerten daaghen, en hun te last leggen 't verdragh, aangegaan den zeevenentwintighsten van Oestmaandt des jaars zessentsestigh met d'Onroomschen; en 't geen hun aldaar wyders tot weernis van ergher was ingeruimt. En hoewel hy al heel in deeze zorghen verzonken scheen, zoo sliep des te meer de verweldiging der gewissen niet. Hy gaf last, om, als 't misbroodt oft de heilighe olie tot +berichting der kranken, oover straat gedraaghen wierde, op yders aanstellen, woorden, en gelaat te letten, en de geenen, daar men eenighe oneerbiedenis aan speurde, te straffen: de dooden, dien de geestelykheit de gewyde aarde weigherde, op 't galgheveldt te voeren, aan hem bekent te maaken, en hunne goederen op te schryven: de vroedevrouwen by eede te verpeenen, dat zy d'ontfange kinderen, binnen vierentwintigh uuren, den priester van haar kerspel zouden aangeeven, op dat men wiste, oft zy op de Roomsche wyze gedoopt waaren. Ook deed hy af kundighen zeeker Plakkaat, gegeeven tot Madril in laastleede Bloeimaandt: waarby +de Koning, 't geen dat zyn vaader, noopende 't uitroeyen der ketterye, tot Augsburgh gemaakt had, van punt tot punt bekrachtighde, en tot een eeuwigh gebodt verhief; met herroep van alle andere, die daarteeghens streeden, als zynde, buiten zyn' meening en wille, uitgegaan. In Spanje, hierentussen, had men den hals niet leedigh. De Moorisken oft Sarazynen, die by meenighten 't platte landt van Granaade bewoonden, gedachtigh der voorleede grootheit, en gekneepen van 't jeeghenwoordigh juk +tot in hunne zielen, hieven zich op, in hoope van weeder meester dies Ryx te worden, dat hun ouders, noch voor tachtentigh jaaren, bezeeten hadden. Doch vielen zy te laagh, en werden, door den grooten Commandeur van Castilie, en Don Jan van Oostenryk, ten deele met waapenen, ten deel met list en dubbelheit, t'ondergebracht. Deeze beweeghenis, en 't aanvangen van Don Kaarle, in den voorgangen jaare, deeden het draalen des Koninx met zyn' herwaartskoomst, eenen wettighen schyn hebben. Maar by ons gaf het voorstellen en aandryven der nooitgehoorde schattingen, neevens zoo vreemde manieren van handeling des Hartoghen, aan de gestalte des landts een' heel and're boght. Want, gelyk door der Onroomschen +uitgelaatenheit en oovermoedt, beweezen by 't plonderen der kerken doorgaands, en in den oproer tot Antwerpen, de harten der anderen van hun verwydert waaren, en op de zyde der Hartoghinne oovergeslaaghen; alzoo deed de scherpheit deezer bejeegheningen, de Roomsche weeder 't oogh op den onderstandt hunner weederpartye werpen, en naa de lucht der vryheit derwaarts gaapen, van waar zy de verdrukking vreezende, den staat in dus een' dienstbaarheit hadden laaten vervallen. En docht het eenen ygelyke te snood' een' onwaardigheit, daar geboore

+1569.

+*D'aangeerfde landen ooverkoomen op hun aandeel, in twintigh tonnen schats voor twee jaaren.*

+*Uitkoop der ongeërfde oorden.*

+*De stadt en Staaten van Uitrecht voor den bloedtraadt gedaghvaart.*

+*Gebodt noopende 't eeren van 't misbroodt en de heilighe olie: ook van op het doopen der kinderen acht te geeven.*

+*Plakkaat des Kaizars, op 't uitroeyen der ketteryen, bevestight.*

+*Moorisken in Granade opgestaan en weeder t' ondergebracht.*

+*Ontsteltenis van de gemoeden der Landtzaaten, oover de geëischte schattingen.*

+slaaven hunnen heere inkoopgeldt en onderhoudt kosten, dat de Nederlander zelf zyn' eyghe slaaverny zouw betaalen, en staaghs voeden moeten. Maar met zoo klemmend een' anxt waaren de gemoeden bezet, dat weenigh menschen zich vervorderden te uyteren 't geen zy in den boezem droeghen. Ook had de Landtvooghdt aan alle hoeken zyn' spien, om yders gangen gaê te slaan, die by den volke zeeven stuyvers luyden genaamt werden, om dat zy, in penningen, op die waarde geslaaghen, het loon van zoo haatlyk eenen dienst ontfingen. Doch bleef deeze gemeene geneeghenheit +den Prinse van Oranje niet verhoolen. Rechts voor de neederlaagh der Onroomschen tot Moncontour, was hy, in kleen gezelschap, onkundighe kleeding, en groot gevaar zyns lyfs, uit Vrankryk naa Duitslandt gekeert: alwaar hem meester Pauwels Buys, toen loontrekkend Raadsman der stadt Leyde, naa dat hy, onder dexel van eenighe eyghe zaaken in Brabandt te moeten verrichten, zyn meedegemaghtighden ter daghvaart, van Brussel voorheenen naa Hollandt, had laaten trekken, de gezintheit der Staaten, en gestalte des lands quam oopenbaaren. Deez bleef bedektelyk by hem slechts eenen dagh; en vorderende in gaan en koomen, zelfs oover nacht, zyn' reize, paste twee oft drie etmaalen, naa d'andere t'huis te zyn. Ook hield hy, sint dien tydt, gestaadelyk verstandt met zyn' Doorluchtigheit, door tussengaan der heeren van Zweeten en Kalslaaghen. De Prins, die, booven zyn' aangeboore voorzienigheit, en voorgangen' ervaarenis, onlanx geleert had, hoe luttel vattens aan de vlaaghen van 's gemeenen mans yver is, en wat'er weeghs tussen woorden en werken leyt; zonderling als 't op te berd brengen van geldt aankomt; vond hoe langer hoe raadzaamer met loode voeten te wandelen. Op dat hy eevenwel niet heelendal uit de wereldt, en zonder gedachten naa Nederlandt scheene, nochte de hoope zyner goedwillighen versterven liete, zagh voor oorbaar in, zynen vyandt altemet, daar 't slaagh quaam, eene neep te geeven, tot dat de geleeghenheit ryp wierd', om yets van naadruk by der handt te neemen. Verscheiden' uitgeweekenen ook, die zich met ambaght nocht koophandel wisten t'erneeren, werden door behoeftigheit en wraakzucht teffens geprikkelt, om verzet hunner schaade, in 't beschaadighen +van anderen, te zoeken: 't welk hard te verbieden viel. Aan etlyken van deeze dan verleend' hy bestelling, om scheepen van oorloghe toe te rusten; en maakte tot zynen Steedehouder en Ammiraal, daar oover, Adriaan van Bergues Heer van Dolhain. D'eerste hopluyden waaren Jonkheer Landslot van Breederoode, Jonkheer Albrecht van Egmondt, Nicolaas Ruykhaaver, Jan Broek, Adriaan Menning, Bartholt Entes van Mentheda, Dirk van Breemen, Imbize. Tot verzaamplaats +diend' hun Engelandt. Van waar zy, ghesterkt door daaghlyxsche bykoomste van anderen, en in zee gesteeken met het begin van den herfst, alles wat hun van Nederlandsche goederen voorquam, tot buit maakten. Beloopen van eenen storm, die zessendertigh uuren lang aanhield, vertooghen zy zich in 't Vlie, en laaghen daar twee daaghen. Alhier, terwyl zy niet waanen, dan op windt en weeder te wachten, komt hun de Oostersche vloot van by de tsestigh scheepen, zich voor gheen'onraadt hoedende, in de kaaken zeilen. Die randen zy aan; vermeesterenze, en dwinghen hun ransoen af. Voorts, verlekkert op 't geluk, beidden daar noch vier oft vyf daaghen: +geduurende de welke, noch een' vloot van veertigh zeilen ooverwoey; die, op gelyke wyze, van hun gehandelt werd. 'T geschal van dit bedryf klonk oover 't heele Landt: zulx men nu luider van de waatergeuzen, dan voorheen van de wilde, riep. Maar de Prins wist uit deeze winst gheen' zuyvere zoetheit te smaaken; mits onder de verooverde scheepen verscheyde gevonden werden, tot onpartydighe plaatsen t'huys te behooren: zulx het

+1569.

+*De Prins, uit Vrankryk gekeert, verstaat 's lands geleeghenheit door meester Pauwels Buys.*

+*Hy geeft bestelling te waater uit.*

+*Schaade by de waatergeuzen gedaan.*

+*Onpartydighe goederen gerooft teeghens orde des Prinsen.*

+voordeel, den haat, en 't verlies van vrienden niet boeten kon. Ook hield deez' ongereeghelheit hier geen' stal; maar in oopenbaare zee, daar 't pas gaf, werd gelyke reukeloosheit gepleeght: hoewel de bestellingbrieven uitdrukkelyk verbooden, d'onderzaaten van 't Roomsche ofte Fransche Ryk, van Engelandt, Deenemark, Zweede, oft eenighe anderen, den woorde Gods, en zyner Doorluchtigheit toegedaan, te beschaadighen. Oranje gebruikte tot zynen Raads- en bewindsman, in d'allergewichtighste zaaken, den Heer Johan Basius. Dien schreef hy oover, hoe hem, door vertrouwde vrienden was voorghekoomen, wat klaghten ten aanstaande Ryxdaaghe, oover 't berooven van 's Ryx onderdaanen, zouden worden ingebracht; en beval hem de waarheit daaraf uit te vorssen, en +schiftelyk oover te zenden. Jaa hy gaf hem alleen volmaght, om bestellingen uit te geeven; en verzaakte al de geene, die by den Ammiraal oft anderen moghten worden verleent. Om deeze, samt eenighe heimelyke zaaken te verrichten, zond hy ook zynen stalmeester Jeronimus Tseraarts naa Engelandt. Dolhain, zich zoekende te verschoonen, toogh naa Dillenburgh in Nassau aan den Prinse: maar wist weinigh bescheids by, en was, tot geen verantwoorden van zynen ontfang, te brengen. Yetwes van uitgift te reekenen, stond hem gereeder. Dies men hem eenen tydt lang daar hield, en niet dan op klaghte van krankheit, en op zyn' geloof, liet heenen gaan. Sint raakte hy weeder in Engelandt, werd aldaar bekommert, en, by die geleeghenheit, van zyn Ammiraalschap verlaaten: doch ooverquam met +den Heere Basius, tot genoeghen des Prinsen, op voorwaarde van bevel oover twee oft drie scheepen te hebben, wanneer hy zoud' ontslaaghen zyn. Zyn' Doorluchtigheit voort, reizende op en needer, zonder moeite oft arbeidt aan te zien, paste 't oogh op alle zaaken, en verschiet van luiden aan haare lyn, te hebben; waar toe de voorzeide Raadsheer haar voorneemelyk de handt reikte: dien zy getal van geteekende blanken leeverde, om hier en daar de bequaamsten te maghtighen en te werk te stellen. Insgelyx +stonden haar ten dienste Jonkheer Diedrich Sonoy, die zich veeltyds in 't landt te Kleef, en by wylen, tot Embde onthield; Jonkheer Albrecht van Huchtenbroek en Adriaan van Zweeten vooren geroert; meester Jacob van Weezenbeeke, Reinier Kant, en anderen. De brieven gingen in syfer, onder schyn van koopmans schryven, oft anders vermomt. By kooper, verstonden zy Hollandt; by staal, Gelderlandt; by tin, Ooveryssel. Enkhuizen hiette Triton: Hoorn, Pollux: Meedenblik, Kastor; Alkmaar, Pluto; Amsterdam, Saturnus; Muyde, Phoebus; Delft, Apollo: en zoo voorts. Dies begosten alomme verscheyden' aanslaaghen te smeulen. En, om niet weederom, in 't drokste van 't doen, by gebrek van +geldtsteun, te bezwyken, werd met ernst getracht eenen boezem van hefpenningen te maaken; die men niet alleen uit de vluchtelingen, maar zelfs veele ingezeetenen des lands, met groot gevaar t'zaamen schraapte. Een van de geenen, die hiertoe gebeezight werden, was de voornoemde Sonoy;

+1569.

+*Breede volmaght van den zelven op den Heere Basius*.

+*Dolhain verlaaten van zyn Ammiraalschap*.

+*Verstandt des Prinsen aan verscheiden' oorden*.

+*Zaameling van penningen*.

[1570]

+dien de Prins, op den achtsten van Sprokkelmaandt des jaars vyftienhondert tzeeventigh, volmaght gaf, om in Hollandt en 't Sticht van Uitrecht, te lichten 't geen hy konde, onder belofte, dat het hun, zoo de zaaken eenen keer naamen, in 't omstaan der gemeene lasten, betaaling zouw strekken: ook om voor zyn' Doorluchtigheit geldt op handtschrift te leenen; mits dat zy eeven lang ongehouden tot weedergifte, als van haare goederen in Nederlandt versteeken bleeve. Sonoy,

+1570.

dienvolghends, gaf onthiet aan verscheide luyden, om de goedtwillighen tot mildtheit te verwekken. Waar in eenighe Leeraars van den hervormden Godsdienst zich vuurighlyk queeten, weetende den hunnen in te scherpen, dat een oprecht gewisse des niet kon leedigh staan. Anderen, gedreeven van den

+geest der eerzucht, waanden voor geen' goede Christenen te gaan, 't en waare zy hier in hunnen yver beweezen. Daar was'er, die, nocht door 't een, nocht door 't ander beweeght, op 't genot van veyligheit, voor hunne scheepen en goederen ter zee, zaaghen. Maar die 't meeste bezaaten, scheydden 'er traaghlyxt af, zich gelaatende schielyk verarmt te zyn, uyt vreeze van, met stuxwyz te geeven, 't geheel in der hagh te stellen. Ook vondm'er, die niet volkoomelyk, maar slechts voor etlyke maanden bewillighden. Zommighen waaren ooverboodigh, liever met hunne persoonen te dienen. Daar werd niettemin toestandt van een staatelyke somme verworven; hoewel onder besprek van de zelve niet uit der handt te slaaken, voor dat zyne Doorluchtigheit een achtbaar heir op de been hadde. +Alva, bet ten oorloogh, dan op regeering afgerecht, vernam weenigh van de beweeghenissen, daar 't ingewant van den staat af schokte. En zyn' wreedtheit liet niet af, van aanstoot op aanstoot te geeven. Vier Priesters, met naamen, Adriaan Dirxzoon, die in de Liere by Delft; Sybrand Janszoon, die tot Schaaghen; Adriaan Janszoon, die tot Ysselmonde; Wouter +Simonszoon, die tot Munster by 's Graavenzande, gestaan had; werden, naa drie jaaren zittens, en d'eerste op 't tzeeventighste zyns ouderdooms, den twaalfden van Bloeimaandt, in den Haaghe, by 't geestelyk gerecht, voor ketters verweezen, en op den zeevenentwintighsten, ontwydt. Die pleghtigheit geschiedde in deezer maniere. Naa dat zy uit den kerker geleidt waaren in zeeker vertrek, hing men hun om, de sieraaden tot bediening des outers verordent. Toen braght men hen in een' andre kaamer, voor den Bisschop van 's Hartoghenbos, staande tussen twee Abten. Deez schoor yder wat hairs van den hoofde; schrapte hun met een zilveren mes zachtelijk de kruyn en tippen der vingeren, waar mede zy 't geheylighde broodt plaghten op te heffen. Voorts deed hy hun 't misgewaadt af, zeggende in latyn; *ik trek u 't kleedt der gerechtigheit uit, dat ghy willens verworpen hebt*. Waar op de Pastoor van de Lier, in de zelve taale voeghde; *immers 't kleedt der ongerechtigheit*. De Bisschop, daarnaa, leeverd' hen, den Heeren van den Raade, daar jeeghenwoordigh, oover; met de beede der gewoonte, dat men hen genaadelyk wilde handelen. Alzoo keerden zy in der vankenis. Op den dertighsten zagh men hen, naa 't hooren van hun vonnis, te hoove, ter doodt treeden, vermaanende, met, wonderlyke vrymoedigheit, de gemeente, en Goode hunne zielen beveelende. De vader van Adriaan Janszoon nam zynen zoon waar, in 't afkoomen van de voorpoort, en ontzagh zich niet zyn' standtvastigheit met woorden te styven, tot dat het hem van de dienaars belet werd. En zyn zuster, hervattende de reeden, sprak hem moedt in, dat hy vroomelyk streede; het zoude niet lang duuren. 'T welk nochte den eene, nochte der andere blykt quaalyk bekoomen te zyn: zulx het genoeghzaam scheen, dat het hof, niet dan uit drangh, en met schoorvoeten, tot dusdaane wreedtheit voortschreed. Ook wurghde men de veroordeelden aan een' paal eer zy verbrandt werden. Meenigh man nochtans, ontsteeken door hunne volstandigheit, verdoemde in zynen geest, het vonnis, oover +luyden van zoo onnoozel een leeven, gestreeken. Maar op een ding lette de Landtvooghdt, 't welk, betreffende den staat ten hooghste, nooit van de oppermaghten der schranderste volken genoegh ter harte genoomen is: daar 't nochtans in 't diepste van 't Noorde, by den Grootvorst van Moscovie, terwyl hy zich misschien aan onze ellenden spieghelt, wel betracht wordt; gemerkt hy 't zelve als van geen minder belang, dan 't stuk der munte, in 't gewoudt des Landsheeren gehouden heeft. Dit 's de konste der letterzetting en drukkerye; dewelke (oft schoon de Hooghduytschen zich dien lof toeschryven) gevonden in der daadt tot Haarlem in Hollandt,

+1570.

+*Alva slaapt meest op alles, uitgezeit de vervolghing*.

+*Vier Priesters in den Haaghe omghebracht*.

+*Plakkaat op de Printerye:*

[+]onze weereldt met weetenschap en eenen oovervloedighen oest van boeken vervult heeft. Maar, gelyk d'allerbeste zaaken 't bysterste misbruik onderworpen zyn, zoo kan niet gelooghent worden, dat deeze, by mangel van behoorlyke orde, mits het zaayen van allerley schriften, maghtigh om een' gemeente t'ontrusten en op te ruyen, der regeering' immers zoo zeer te vreezen staat, als de [*] Reedenaars van den aalouden tydt, oft de klokken in Turkye. Dies quamp'er een Plakkaat te voorschyn, dat het heele bewint der printerye aan de opzight van eenen gemaghtighde beval; met verplichting al der geenen, die zich hiermeê geneerden, onder eedt en zwaare peenen, van niets te verhandelen, oft uit te geeven, eer dan het voor goedt en den Roomschen geloove onhinderlyk, gekeurt waar. Veele [+] verhoedenissen hield' het in, om d'oovertreeding te weeren: neevens verbodt van andere dan Roomsgezinde schoolmeesters te dulden. Ook deed hy tot Mechele de geestelykheit, onder dat Aartsbisdoom staande, [+]verzaamelen; daar de Bisschop van Ypere voorzat, om 't invoeren der reeghelen van 't Concilie van Trente aan te dryven. Gelyke vergaadering was voor heen tot Kaamerik gehouden. Noopende de vordering van 't lyfgerecht, gaf hy meede zeeker gebodt uit, met schorsing der vrydoomen, handtvesten, en wetten daarvan verschillende, tot dat de zelve hem oovergeleevert, [+]en daar op voorzien zoude weezen. Alle bewindsluiden beroepen tot rechtspraak, oft andere voorneemelyke ampten, hadden, neevens andere punten, het ernstigh aanhangen en voorstaan der Roomsche gezintheit te zweeren. Al dit nochtans baarde zoo groot een ontzigh niet, oft tot Leeuwaarde werd, tussen den neeghenden en tienden van Hooymaandt, [+] een vuyle kerkroof begaan, aan twee groote toonkassen en vier olyvaaten van zilver, die 's daaghs te vooren in den ommegang gedraaghen waaren. En, hoe scharp een onderzoek ook daar op gedaan werd, nooit kon men aan den dief oft gestoole goederen raaken. Terwyl zich alhier deeze dingen [+]dus toedroeghen, hield men de daghvaart des Roomschen Ryx tot Spiers: alwaar, by raadt des Prinsen van Oranje, de vluchtelingen, uit yder gewest van Nederlandt in 't bezonder, naar de gestalte des zelven, hunne bezwaarnissen, voor de voeten des Kaizars, der Keur- en andere vorsten, braghten; alle met eenstemmighe beede, dat hunn' onschuldt aangenoomen, en verlichtenis betraght wierde. Ende gaaven zy oover, te deezen eynde, zeeker boexken, vervaatende den bedroefden standt huns vaderlands. Al 't welke, by een goedt deel der vergaaderinge geirne gezien, en wel genoomen werd. Maar 's Hartoghen gezanten daar jeeghenwoordigh, bonden'er zich teeghens in, dryvende, dat het straffen der oproerighe onderzaaten ter bescheydenheit van hunnen Koning stond. Waarop hun de meeste stemmen der Roomsgezinde Vorsten toe vielen, en 't verzoek vruchteloos. Kranker geluk noch hadden de Staaten en de stadt van Uitrecht, in 't verdaadighen hunner zaake voor den Raadt der beroerten; daar alles met groote heevigheit, haast, en ooverval, gedreeven werd van de zyde des aanklaaghers. Zy braghten nochtans veele en wightighe reedenen van [+]onschuldt by. De Staaten beriepen zich voorneemelyk daarop, *dat hun, voor zoo veel zy Staaten waaren, geen deel der regeeringe altoos, maar 't enkel gezagh van 't inwillighen der schattingen, en 't vinden der zelve bevoolen was. Dat men ook 't verdingh met d'Onroomschen, 't welk hun te last geleit werd, slechts om meer aanziens te maaken, op hunnen naame had ingestelt, t'eener vergaadering, daar zommighen hunner lidtmaaten, en geenszins Staatscher wyze verscheenen waaren*. Van stads weeghe, werd bondighlyk staande gehouden, *dat de Regeerders alles, ter beste meeninge hadden aangestelt; zonder yets te doen oft te dulden, 't welk met den voet, gehouden by de Landtvooghdesse zelfs, niet oover een quam. Dat het*

[+]1570.

[*]Orateurs.

[+]*Ook op 't schoolhouden*.

[+]*Daghvaart der geestelykheit tot Mechele en Kameryk*.

[+]*Orde op lyfgerechts zaaken*.

[+]*Kerdiefte tot Leeuwaarde*.

[+]*Klaghten der vluchtelingen op den Ryxdagh tot Spiers*.

[+]*Verdaadiging der Staaten en de stadt van Uitrecht*.

+*hooftpunt van 't bevel haarder Hoogheit volvoert was, en de stadt by den Roomschen Godsdienst, en de gehoorzaamheit zyner Majesteit gebleeven*. +De Landtvooghdt, dies niet teeghenstaande, verstak, by vonnis, gegeeven den veertienden van Hooymaandt tot Antwerpen, de vyf kerken van Uitrecht, van haare voorstemme, en alle plaats in de vergaadering der Staaten; insgelyx van hun gezagh aldaar, de Eedelen die oover 't gemelde verdragh gestaan hadden; mitsgaaders de steden Uitrecht, Amersfoort, Wyk, en Rheenen; tot dat by den Koning anders zoude verordent zyn. Daarenbooven verklaard' hy alle handtvesten, vryheeden, goederen, en inkoomsten, zoo van de stadt Uitrecht, als van de gilden der zelve, verbeurt, ten behoeve zyner Majesteit. Naa dit stoutmoedigh oordeel, en zoo trots een bewys van d'onbepaalde mooghenheit des Koninx, liet Alva, zoo 't scheen, zich voorstaan, der gemeente genoegh diets gemaakt te weezen, dat zy maar eenen hals had, om volghends 't vonnis, gevelt oover 't gantsche landt in den jaare achtentsestigh tot Madril, ten eersten slaaghe afgehakt te worden; in voeghe, dat zy alle genaade, voor gesprooten uit loutere goedhartigheit, en niet uit vreeze, oft onmaght van uitvoeren, zouw aanneemen. Hy doet dan, op den zestienden van Hooymaandt, voor 't Stadhuys van Antwerpen, een' stellaadje stichten, die tot aan de vensters toe steegh, met trappen in roodt laaken gekleedt; om eenen vergifnisbrief, gegeeven al op den zestienden van Slaghtmaandt des laatstleeden jaars, te verkundighen. In 't hooghste was opgerecht een troon met goude laaken betrokken, waar in de Hartogh, prachtelyk verzelschapt, zich t'zeete vlydde, als vertoonende het eevenbeeldt des Koninx. Wat laagher, zeit men, dat twee de schoonste vrouwen van Antwerpen zaaten, in teeken dat de strafheit nu uitgedient, en men voortaan een tydt van vroolykheit te verwachten had: Indien 't eeven wel gelooflyk is, dat hy met zulk een' maniere van doen, luchtende naa groene weeldigheit, de deftigheit van zoo eene pleghtighe staatsy wilde kreuken. Doch zyn eyghe aardt, en de Spaansche minzuchtigheit, die zich geenerley uitspanning in stoffe van vryaadje tot oneer reekent, moght zyn' anderszins onbuyghelyke strengheit, dus verre gesmydight hebben. De trappen voorts waaren met zyn' trauwanten, de markt met krysvolk bezet. En werd alzoo, van eenen, staande in lange kleederen, tussen twee herauten, de quytschelding +afgeleezen, die hier op uitquam. *Al de wereldt wist wat meenighte van Nederlanders, hoe Godt-en eervergeetelyk, zich werpende uit den schoot der Heylighe Roomsche kerke, en de Koninklyke gehoorzaamheit, tot stooken van oproer, aangrypen van waapenen, verheylloozen van 't geheylighde, verwoesten van altaaren, plonderen van 't gewyde, en allerhande grouwelen, was voortgeslaaghen*: *die, ten deel naa verdienste, geboet hadden, ten deel noch onder de straffe staande, naar orde van geestelyk en weirlyk recht, eeven strengelyk moghten gehandelt worden. Daar waaren'er niettemin, die door eenvoudigheit, nieuwsgierigheit, oft anders verleidt, nu een hartelyk berouw oover hunne misdaaden toonden; en met belofte van voortaan Gode en hunnen Koningh, in alle getrouwigheit te dienen, de barmhertigheit zyner Majesteit ootmoedelyk aanriepen. Den Heylighsten vaader ook, Paus Pius den vyfde, gedreeven van den geest der goedertierenheit, had het gelieft, zyn' armen oopen te doen, om de boetvaardighe zielen in genaade aan te neemen. 'T welk, ingezien by zyne Majesteit, neevens de groote weldaaden, haar van den Allerhooghste, en diensten, voor heen van haare erfonderzaaten, beweezen; mitsgaaders, dat de zachtmoedigheit het hooftsieraadt der vorstelyke deughden was; haar beweeght had, om eenen yegelyke in 't gemeen, hun misdryf te vergeeven; zelfs hunnen naam en faam van alle smet en opspraak te zuyveren. Des hadden zy*

+1570.

+*Die worden verweezen*.

+*Algemeene vergiffenis* (*zoo 't hiette*) *tot Antwerpen afgekundight*.

[+]*zich, met oprecht leedtweezen voor kinderen der kerke te verklaaren, en binnen twee maanden, voor 's Paus gemaghtighden, hunne dwaalingen af te zweeren:* [+]1570. *maar by gebreeke van dien ook scherpe straf te verwaghten, naar den zin der Plakkaaten, die eeuwelyk t'onderhouden stonden. Doch verstond zyne Majesteit niet, deeze goedtdaadigheit uit te breiden, tot oover de kettersche Leeraars; oft oover persoonen, die hen ingebracht, oft willends en weetends ghehuist hadden; oft oover ouderlingen, armenbedienaars, en anderen, van 't bewindt hunner kerken; oft oover de geenen, van de welke, den zelven, met wil en weeten, huisvesting verleent was. Ook bleeven daar uitgeslooten de geenen, die kracht en geweldt aan eenighe geestelyke goederen oft persoonen, gepleeght; oft, eens ghestraft zynde om hunne oovertreedingen, zich echter verloopen hadden: desgelyx de geenen, daar reeds vonnis van ballinkschap, oft ander oover gegaan was; d'inleeveraars van 't verzoekschrift aan de Hartoghinne; de stichters van 't verbondt, en alle die, by teekening, daar aan verknocht bleeken. Die meede laastmaals hun eighen vaaderlandt beoorlooght, penningen daar toe opgebracht oft verzaamelt, en die zich met hun verstaan, oft eenighe hulpe daartoe gedaan hadden, zouden de vruchten deezer quytscheldinge niet genieten. Alle Ooversten van plaatsen, Amptmannen, Majestraaten, hooghe en laaghe Rechters, Raadsluiden van steeden,* [*] *Voorspraaken,* [†] *Pleitbezorghers, Geheymschryvers, Deurwaarders, en andere dienaars van gerechte, de welke, daar zy anderen in trouwe behoorden voor te treeden, zich met de oproerighen vermengt hadden, waaren ook uitgezondert. Doch zouden deeze, mits noch onverweezen zynde, binnen zes maanden, naa d'afkunding, smeekschrift om vergiffenis, in persoon, oft door ghemaghtighden, mooghen oovergeeven, en daarop genaadigh inzight genoomen worden. Niemandt, begreepen in deeze genaade, zoude den Koning, eenighe steeden, oft gemeenten, om schuldt mooghen maanen: maar men hadde zulx, binnen zes maanden, by bidbrief te verzoeken. Belangende eenighe Staaten, Steeden, Gemeenten, Ghilden oft Broederschappen, die zich te buyten gegaan, oft reede van aanstoot gegeeven hadden; de zaak der zelve stond op te houden, om by zyne Majesteit zulx daarin voorzien te worden, noopende hunne voorgewendde vrydoomen oft anderszins, als zy, tot beeter beleydt voortaan, en hunne welvaart, ruste, behoudenis, mitsgaaders de deughdelyke bedieninge des gerechts, moghte oorbaar vinden. Zoo niettemin eenighen, liever, dan zich hier aan t'onderwerpen, hadden hun recht te verzoeken; dat stond hun vry te doen voor den Landtvooghdt, die daar toe, by deezen, ghemaghtight werd.* Dit aldus uitgeroepen, ook korts daarnaa de vergunde tydt ter berouwtooning noch een maant verlengt zynde, als oft de gemoeden zich, daarmêe strax van alle ommezien en bekommering ontleedighen zouden, vond elk eeven vremt, dat men den Landtzaaten zulk een' slechtigheit toevertrouwde, waanende hun, een' vergiffenis, doorspekt met zoo veelerley uitzonderingen, [+]voor een algemeyne aan te smeeren. Zeer luttel lieden, derhalven, en van wel geringen doene, die, zich daarop verlaatende, darden inkoomen. En, hoewel hun werd woord gehouden, het baarde kleenen dank: zynde terstondt het zegghen, dat men dit net niet voor de vinken, maar voor grooter vooghelen gespreyt had.

[*]Advocaten.
[†]Procureurs.
[+]*De vergiffenis baart kleene gerustheit.*

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Zeste Boek.

[+]**H**ET oordeel oover hen gestreeken vernaamen de Staaten en stadt van Uitrecht, by loopende maare. Want niemand van hunnent weeghe was ooit verdaaght, oft jeeghenwoordigh gheweest, om d'uitspraak te hooren. Maar naa dat hun [*] pleytbezorgher, alleenlyk leezing van 't zelve en geen afschrift had kunnen verwerven, beriepen zy zich daaraf aan de Koninklyke Majesteit, en deeden zulx den Hartoghe [+]in alle needrigheit weeten. Voorts, om hiertoe ontfangen te worden, zonden zy naar Spanje, den deeken van Sant Pieters Kapittel, meester Willem Veuzel, man van goede geleertheit, en op wiens geloof in 't minste geen bedenken viel. Deez' hoewel hem de voetstappen des Markgraaven van Berghen en 's Heeren van Montigny, die nooit te rugge keerden, een schrik moghten maaken, verrichte zyn' boodtschap, in groote vrymoedigheit, zonder yets te vergheeten, dat dienen kon, om de Staaten en stadt t'ontschuldighen, en den Landtvooghdt in 't ongelyk te stellen. 'T welk Alva, naar zyne wyze, weederwaardelyk opnam, Niettemin (oft uit ontzich van voort te vaaren, zonder naader last des Koninx, oft uit armoede van stoffe) hy schreef aan de wethouders der stadt, dat zy, tot jonger orde toe, in hunnen dienst te volharden hadden: al was 't dat, uit krachte van 't voorzeyde vonnis, zyn' Majesteit vermoght de gansche wet te veranderen. Korts daarnaa, beval hy den Hoove aldaar, geene Staaten meer te beschryven, maar zelf te bevorderen 't geen t'hunner bestelling gestaan had. Waar by de stadt Montvoort en d'Eedelen ten platten lande gezeeten, die nooit aan recht geëyscht waaren, oover een' zelve kam, met de ghedoemde, geschooren werden. Den ontfanger van 't inkoomen der stadt Uitrecht, Fransoys Bot, gebood hy, zyne reekening aan hem oover te zenden, en aan den Rentmeester der verbeurde goederen, de penningen, die'r moghten in voorraadt zyn. 'T welk, als strekkende tot kneuzing van 't gemelde beroep, ook door de beroepers den Koning verstendight werd. Zy lieten nochtans niet, met alle zorghvuldigheit t'onderstaan, oft erghens eenigh oopen was, om zyn' gunst te bekruypen, en van 't pak der bezettinge, ontlast te worden. Meester Flooris Tin, naamaals [*] voorspraak van dit gewest, deed verscheyde reyzen, te dien eynde, in Brabandt, met volmaght, om 't bodt van hondert tweeëntsestigh duizent gulden te verhooghen tot hondert tachtigh toe, indien 't beroep moghte stadt grypen: ook, om milde vereeringen uit te looven, aan die zich hierinne, tot middelaars, zouden laaten ghebruyken. Maar nocht [+]kosten nocht moeiten; die d'alderminste vrucht baarden. De Koning hierentussen, nu ten derdenmaale weeuwenaar, en zonder manlyk oyr, verzocht te wyve Anna van Oostenryk, daar hy volle oom oover stond.

[+]1570.

[*]Procureur.

[+]*De Staaten en stadt van Uitrecht beroepen van Alvaas vonnis, zich aan den Koning.*

[*]Advocaat.

[+]*De Koning trouwt Anna van Oostenryk.*

+Want zy was uit zyn' zuster en Kaizar Maximiliaan gebooren. De Paus, niettemin, slaakte den bandt van 't geestelyk recht; zulx het huwelyk voortging. 'T welk dappre stof, tot aanstoot en laster gaf, den geenen, die zoodaanigh een' maght, om bloedtschand eerlyk te maaken, den Roomschen stoele niet toestonden. Zy nam haar' reize, oover Nederlandt; en beleydt by haare broeders Albert en Wenceslaus, Aartshartoghen, quam in Oestmaandt tot Antwerpen, daar zy hoflyk ontfangen werd, rykelyk beschonken van de gezanten der gewesten. Op haar' doortoght tot Emmerik, had men allen Nederlandschen ballingen belast, de stadt te ruymen: dien dit te leyder deed, om dat de Prins van Oranje hun niet toeliet, eenighen aanslagh, op haaren persoon en gezelschap te maaken; die, huns bedunkens, der laaghe niet mis moghten. Maar zyne Doorluchtigheit, weetende wat zich aan Maximiliaans vrundtschap geleeghen was, gaf daarenbooven last aan den Heere Basius, om den ooversten ter zee, alle geweldt teeghen 's Kaizars dochter, op de hooghste ongenaade, te verbieden. Zy zeylde voor windt uit Zeelandt, met zessentwintigh scheepen van oorlogh, onder den Graave van Bossu, voorts pakkaadjeboots en koopvaarders, in alles tot tneeghentigh toe, werd onder weeghe begroet, uit den naam der Engelsche Koninginne; ende landde +gelukkelyk in Spanje. +1570.

'T ging, anders, te waater, op een rooven, zoo ruygh, dat de Prins benoodight werd, naader orde, en den Heer van Lumbres, Gilain van Fiennes, tot nieuwen Ammiraal te stellen. Onder ander verbood hy, eenighe verweezene oft kenbaare misdaadighen +in dienste t'ontfangen; en yemandt, buyten den Hartogh van Alva, oft zyn' aanhangers te beschaadighen. Jonkheer Landslot van Breederoode, Adriaan Meening, Albert Benningerhof, by hulp van andere schiphopluyden, verooverden daarnaa, in 't Vlie, tien hulken met stokvisch, +smout, traan, en gelyke waaren: noch drie Vliesche, drie lootsmansboots en eenen boeyer met haring. Zeeven oft acht groote scheepen, raakten vry met uitkoop. Aan eenen anderen oordt, werden twee Spaansche scheepen, en oover de twintigh haaringbuyssen genoomen. De kreet van welk verlies, den Landtvooghdt op kosten joegh, van zich bet, te waater te waapenen. 'T geweldt aldus in zwank, maakte ook het bedrogh gaande: en twee burghers van Amsterdam, met naamen Jan Koenenzoon, en Jan Beth Janszoon, rustten een schip toe; dat zy, ten deele t'Antwerpen, ten deele in Zeelandt, by verlof des Prinsen, door toedoen van Sonoy, met Spaansche en Italiaansche koopmanschappen laayden, om ze den eyghenaaren t'ontvoeren, en de helft van den buit te genieten. Maar nocht windt, nocht weeder wilden handt aan deeze dubbelheit houden; in voeghe, dat het, in plaatse van Embde, daar 't gemunt was, tot Rochelle moest inloopen Alwaar zy, gedrongen de goederen om half geldt te geeven, luttel meer dan de smaat van zoo veracht een' handel ooverwonnen. 'T ging ook elders den Landtvooghdt +niet al naa zyn behaaghen. De Hooghduytschen, die onder den Graave van Lodron, tot Valenchien, in bezetting laaghen, waaren etlyke maanden solds ten achtere, en bruskelyk betaaling eyschende. De Graaf worp het hier en daar, pooghende hen met schoone woorden, en beeter hoope, in plicht te houden. Zy, daarmeê ongepaayt, schudden +'t ontzich uit, en stellen hem met eenighe hopluiden in hechtenis. De Hartogh, ongewoon zoodaane ranken te dulden, vond nochtans niet naaders, dan hun eenigh geldt toe te schikken; met toezeg van voldoening, en vergiffenis der balddaadigheit. Dan, naa 't slissen der muyterye, deed hy hen naa Antwerpen ontbieden, en, onder schyn van monstering, tot Burgherhout verzaamelen; daar met ruytery en knechten

+*Onorde in 't rooven ter zee.*

+*De Prins voorziet daar teeghens.*

+*Scheepen in 't Vlie en elders genoomen.*

+*Muytery van 't volk des Graaven van Lodron.*

+*'T welk eenigher wyze gestilt; daarnaa gestraft wordt.*

[+]omringen; voorts de aanstichters des oproers, uit de orden, roepen. Deeze, tot vierenveertigh toe, werden, voor 't slot, onthalst oft gehangen: d'andere geschopt zonder afscheidtschrift, en ten lande uitgeweezen. Onder dit tommelen en dwersdryven van 't menschelyk geslaght oover hoop, vermengden zich noch de plaaghen des heemels. Ten eersten daaghe in Slaghtmaant stak een storm op, uit den Noordweste, die dat deel des [+]Oceaans, gezwollen door de Springvloedt der nieuwe Maane teeghens de stranden van Oost- en Nederlandt, met zoo fel een bulderen aanjoegh, dat weenigh dyken oft sluyzen, daar men zich teeghens zulk geweldt, meê waapent , den stoot konden uitstaan. De Noordtzee, zeeker, heeft meenighmaals, van ouwds, d'aangegrensde gewesten met gelyken inval ooverrompelt, en ongemeete streeken aardboodems, met kerken en dorpen, verslonden. Maar van alle rampen, geleeden, by mans gedenken, door woeden van waater, is deeze de zwaarste, beyd' in schrik, en in schaade geweest: houdende 't onweeder aan, twee etmaalen lang. Meenighte van menschen in 't bedde verrast, zyn gedempt door de baaren; van beesten, op stal oft in de weyden verdronken; moerighe landen van een gereeten, met huyzen met al van hunne plaatsen versleept, en elders aangezet. In Brabandt was wel de minste noodt; nochtans groote armoede tot Antwerpen, met het berghen van kruydery, suyker, oly, en andere koopmanschappen; die, voor een goedt deel, nat, en door de brakheit bedorven werden: behalven den afbrek aan sluyzen, kaayen, en muuren der stadt; en dat'er etlyke luiden, zich in kelders onthoudende, smoorden. Vlaandre liep maghtigh aan; het Sas in; 't waater, te Gent, tot aan 's Kaizars poorte. Brug, Duinkerke, Greevelinge, Nieuwpoort, Oostende, Waatervliet, en d'omleggende dorpen, voelden eenen dapperen slagh, en lange de naasmart. In Hollandt, stonden de straaten van Dordrecht, Rotterdam, en andere steeden, drie voeten onder. Neevens andere binnenlandsche, brak de Diemerdyk door; zulx daar wel twaalf oft dertien gaaten in waaren, tussen Muyde, en Amsterdam; en 't verlies alhier, in kelders en pakhuizen, onwaardeerlyk. Het Hondbos, een bolwerk van eyke paalen, met metaale blooken gehaait, met yzer geankert, met zwaare keysteenen belast; werd tot drie plaatsen gesloopt, en omverre gesmakt, door 't geweldt der golven. En, hadde de Slaaper, een dyk alzoo geheeten, om dat hy, buyten daaghlykschen aanslagh, alleen tot een toeverlaat leydt, niet teeghengehouden, 't was om den heelen hoek van Noordthollandt gewedt. De Zyp ging glad deur; met oover de hondert wooningen: daar naauwlyx yet afquam, dat leven ontfangen had. In de vlekken aan den duynkant, was de bangheit te byster. De pinken en visschers boots op strandt gezet, werden vlot door de vloedt, en ten dorpe ingeschopt, vellende met stoot op stoot, wanten en daaken ter aarde. Bet dan drie voeten hoogh, steegh 't waater, in de kerke tot Schevelinge: en baard' 'er zulk een kracht, dat het een zwaare kist van yzer omsmeet. De Zeeuwsche eylanden, niet teeghenstaande de sterkte hunner zeeburghen, werden, aan verscheyden' oorden schendelyk getroffen; daar, oover de drieduyzent persoonen gesneuvelt zyn; heel Zaftingen weghgesleept. Maar nerghens grooter jammer, dan by d'Oosten Westvriezen. Al 't vlak om Embde, Groninge, Leeuwaarde, Franeker, Dokkom, Bolswaart, lagh meest ooverstroomt; en weenigh kroften, die uitkeeken: zulx de steeden, verbaast, oft hun de weereldt ontzonken waar, als in een' woeste zee zaaten. 'T getal van allerley ouderdoom, omgekoomen in deezen hoek, wordt by de twintighduyzend begroot. Den geheelen oever lanx, van den mondt der Eemse af, tot aan de kusten van Deenemark, was gelyke ellende. Dies schat men in alles, niet min dan hondertduyzent zielen

[+]1570.

[+]*Waaternoodt op Allerheylighen dagh.*

+ontlyft te zyn. Van 't verzoopen vee waar geen' reekening te maaken. Als nu de windt wat leggen ging, was 't een' deerlyke vertooning; mannen, wyven, kinderen verstyft van kouwde, verslenst van 't nat, flaauw van honger, mat van worstelen met de doodt, wydt en zydt, op balken, berden, strooschalven, dryvende. Anderen, zittende op toppen van boomen, daaken, hooyberghen, mesthoopen oft heuvelen, riepen de genaade Gods en hunner eevennaasten aan. Toen toogh men uit, met schouwekens, praamen, en andere ondiepgaande schuyten, om eerst de leevenden, daarnaa de lyken te visschen: en de geenen, die zich op de hooghten geberght hadden, te lichten. D'ooverste Robles, Heer van Billy, binnen Groninge zynde, deed, dat pas, treflyke proeven van de Portugeessche trouwhertigheit. Hy zond niet alleenlyk al de bevelhebbers van zyn regement, alle schuytvoetders, die zich vinden lieten, om de luyden uit noodt te redden; maar dwong daar toe d'onwillighen, zonder zyn' eyghen persoon, oft eenighen arbeidt te spaaren. Jaa hy braght tot Brussel te weeghe, dat de leening zyner soldaaten van daar bezorght werd, en zyn' landtvooghdy, een rondt jaar, van schatting verschoont, als die genoegh te doen had, aan 't vervallen der kosten, om de dyken, dammen, sluyzen en zylen te boeten. Al 't welk hem, die te vooren niet wel met de inboorlingen stond, grootelyx gezien en gewilt maakte; in voeghe, dat de voetstappen deezer geneeghenheit, tot noch toe, door den tydt niet zyn uitgewischt. De Spanjaarts, om dat dit onheyl op Alderheylighen dagh aanving, wilden dat het herquam, uit de gramschap der zelve, oover 't mishandelen der beelden en kerken hun toeghewydt. D'Onroomschen hielden, dat de zaalighe zielen met geen' wraakgierigheit ontstelt werden; maar dit quaad een voorboô van genaakende +beroerten was. Verscheyden' aanslaaghen des Prinsen werden hier door verachtert, mits zyn' scheepen, verzaamelt op de Eems en in Engelandt, zich ten deele dapper beschaadight vonden, ten deele beducht de reyze te bestaan, om de kundeloosheit der killen, alzoo de tonnen en teekenen der ondiepten, oft de banken en zanden zelf, door 't harde weeder, verspoelt moghten zyn. Men had het anders, met vyf oft zeshondert mannen, op Enkhuyzen oft Hoorn voor, en de gemoeden aldaar, van oover lang, ter verandering gezwenkt. De Raadsheer Basius had hieraf het beleydt, en brieven van den Prinse, aan de Majestraat en Burghery der steeden: waarmeede hy ook spaader dan 't gemeent was, tot Embde quam. Toen liep de windt Oost, en sloegh het aan 't vriezen; zulx Landslot van Breederoode voor uitgetooghen om 't Eylandt van Texel te bemaghtighen, bynaa van't grondys beknipt werd, en met geen kleen gevaar te rug keerde; achterlaatende de scheepen van Ruykhaaver, en Bartolt Entes van Mentheda, die men wel half voor verlooren hield'. Zy raakten'er nochtans af; Ruykhaaver in't Vlie, en stroopt'er vier oft vyf scheepen: Entes, op Amelandt, daar hy's Heeren huis plonderde, en ruym een' maandt den meester maakte. Naa 't stuyten van deezen toelegh, liet men 't krysvolk verloopen, uitgenoomen 't geen tot bewaarnis der vlooten van doen was. Dan tien oft elf scheepen werden + aangehouden, en Hopman Dirk van Breeme gevangen, by den Graaf van Embde, die hun in't eerst opzeyde dat zy zyn' landen en stroomen beschaadight hadden. Daarnaa wendd' hy's Kaizars bevel voor, en zeekere kundschap, *dat Alva toereedde, om de scheepen te verooveren, oft in brand te brengen: zonder 't welk zyn' Genaade noch alles, met ooghluyking zouw hebben laaten doorstaan. En was zy echter van zinne, die ter eerste geleeghenheit t'ontstaan, zoo zy 't op den naasten kreysdagh te verantwoorden zaaghe. Dat aldaar zoude gelet worden op de klaghten des Hartoghen*,

+1570.

+*Aanslaaghen des Prinsen, door't onweeder belet*.

+*De Graaf van Embde hout eenighe scheepen des Prinsen aan*.

+*en de bestellingen uitgegeeven by den Prinse, oft zy, ten aanzien zyner opperheerschappye van Oranje, hier te lande behoorden te gelden*. De stadt van Embde voorwaar, bewees niet meer scherpheits in dit werk, dan'er behoefde, om Alva van haaren hals te houden. Maar de verwilderde tydt, en zwakheit der Prinselyke partye maakten't ontzigh zoo kleen, dat zelfs +zyn' eighe soldaaten, eer en eedt oover boordt werpende, verscheide scheepen beroofden, en zeylden'er meê deur; zeggende, op niemands bestelling te passen; en hunn' eighene de beste te weezen. Terwyl men't op eenighe haaven van Noordthollandt gemunt had, stond men, met een, om op den Briel, Dordrecht, Rotterdam en Delft, het geluk te verzoeken: +ook op Zutven, en de steeden van Ooveryssel; daar de zaak desgelyx met verscheiden' inwoonders, door toedoen van Andries van Arler besteeken was. Dan, gelyk aan den zeekant het ryzen van't waater, alzoo was aan de landtzyde het vallen der sneeuw in den weeghe, en, mits haar' dikte, niet mooghelyk van Dillenburgh op Weezel te koomen; tot groot verdriet des Prinsen, die ontrent hondert boeren te werk stelde, om met hunnen tredt, een' bruykbaare baan te leggen. Hy zelf en zyn broeders, +een groot stuk te voete gegaan, moesten 't endtlyk opgeeven. Maar 't was te verwonderen, zoo dicht als alles, by zulk een' meenighte meêwustighen van allerley soorte, sexe, jaaren, ryk, arm, gehouden werd; en dat het minste van't geheim, nerghens door ontrouw, vreeze, oft achteloosheit uitleekte. 'T welk een duydtlyk teyken van den leevenden haat tot den Spanjaart was; en oorzaak, dat de aanslaaghen meer in slaap, dan om verre vielen. Pacieco steêvooghdt van Deventer, greep wel (men weet niet waaruit) eenigh achterdenken, en verscheide burghers by den hals, die hy ter doodt toe pynighde: doch kon nooit aan eenighe klaarheit, oft achter de rechtschuldighen raaken. Alzoo werd d'ingeboore manhaftigheit en krysaart der landtzaaten, die onder de beezigheeden der koopmanschappe verstikt +lagh, door de verbolghenheit opgewekt. Harman de Ruyter van 's Hartooghenbos, ossekooper een tydt lang, maar fors van inborst en geschaapen ten oorlogh, bestond een dapper stuk en van geweldighen naadruk; hadd' het hem niet meer aan fortuyn, dan aan list en stoutheit ontbrooken. Men ziet, op't westeyndt van de Bommelerwaardt een slot, geheeten Loevestein, 't welk Maas en Waal, die daar t'zaamen loopen, beheert; recht geleeghen, om in Workom en Gorkom oover te springen; alwaar men desgelyx de harten van eenighe inwoonders gewonnen had. Hy in een graauwe monnixkap, met drie andere gasten, maakt hier binnen te raaken; den burghvooghdt af; en zich meester van de vesting; op hoope van hulp, die hem door den Graaf van den Bergh's Prinsen zwaagher belooft was, maar door de vorst en 't opwaater verhindert werd. Niet daarom, nochtans, ontzonk hem de moedt; maar, hebbende ontrent vierentwintigh mannen by een gekreeghen, zoo bestond hy de plaats, die niet dan op d'ouwde wyze bemuurt was, naa vermooghen te sterken. Toen werd Lorenzo Perea, Spaansch hopman, uit den Bos, met hondertvyftigh roers, tien spietsen, derwaarts gezonden; eenighe arbeydtsluiden, uit Gorkom en Workom daar by gevoeght. Deez, vreemdt vindende, dat men hem had darren afwachten, eyschte 't slot op; en bars antwoordt kryghende, braght'er't grof geschut voor. De Ruyter, het uiterste getroost, en ziedende van oovermoedt, roept zyn gezellen te hoop, en boezemt hun, met klem van woorden, zulx den geest zyner onvertsaaghtheit in, dat zy, van een' smaadighe doodt, oft het loflyk sterven in de waapenen, dit voor de keur naamen, en een opzet, om zich tot den laatsten druppel bloeds toe te weeren. De Spanjaarts, zoo veel teeghens een', en 't verlies lichtelyk boetende, schikten met ladders oover de graften te

+1570.

+*Andere worden van hun eyghen volk weghgevoert*.

+*Verscheide aanslaaghen gemist*.

+*Maar, met wonderlyke trouwe, geheelt*.

+*Harman de Ruyter neemt Loevestein in*.

+koomen: en terwyl, die van binnen beezigh zyn met de breuk van den muur te verdaadighen, beklimmen dien van d'andere zyde, en vellen 't al, wat hun voorkomt. Een' zorgh maar had de Ruyter, hoe hy zyn leeven ten dierste moght uitslyten, en met wraak in de voorhaal weezen. Dies stelt hy zich binnen de deur eener kaamer t'schrap, slingerende een slaghzwaart met bey de vuysten: en stuytende alleen al den aanval, doet een' vreesselyke moordt, en zynen vyandt, oover zoo rustigh' een' strengheit +verwondert staan. Endtlyk, ooverstelpt van't getal, steekt hy den brandt in een deel bussekruyds, te vooren op de vloer gestort; en verdelght zich zelven, bystanders, aanvechters, met een' gemeene neerlaagh. Dan de geenen, welker voorouwders, binnen 't slot van Naapels, aan de trap, een marmoren beeldt stelden, ter eere van eenen Fransois, om dat hy daar, alleen slechts met kap en rappier, der gansche inberstende troepe weederstaan had, en in die daadt het leeven gelaaten; deeden nu het hooft van dus koen eenen heldt, uit den mesthoop der flarzen van leeden en ingewant, opzoeken, en tot's Hartooghenbos op de galghe naaghelen. Zoo wyd was, dat pas, de Spaansche grootmoedigheit veraart: al wilde men't daar meê verschoonen, dat de party des Prinsen quansuis voor een gedroght van muitmaakers, en geen' wettighen vyand te houden stond. Niettemin, die, voor heenen eerlooze staaken, werden seedert, gezuivert van alle schandvlek, by de liefhebbers der vryheit, voor pylaaren van gloorië aangezien, nu zy tot baze van 't bekkeneel des doorluchtighen Ruyters dienden. Etlyken zyner gezellen, die leevend' in handen vielen, werden tot Antwerpen gehangen; twee daaraf geraabraakt. Alva, verneemende wat'er, t'zynen naadeel, in 't landt te Kleef, gehandelt +werd, begreep in 't begin van den jaare eenentzeeventigh, dien Hartogh en Raadt, met scharpe brieven, oover 't aanhouden van de weederspannighen zyns Koninx aldaar. Op den zelven zin schreef hem de Graaf van Meeghen. Zy hadden 't voorneemelyk op Sonoy, en Godefroy van Haastrecht Heer van Druynen, gelaaden; willende de Graaf zeggen, dat zy, met twee anderen tot Emmerik woonende, 's Heerenbergh en 't huis te Ulft hadden helpen bemaghtighen; en dat Sonoy, neevens noch eenen, geldt tot behoef des Prinsen, ten oorlogh +verzaamelde. Ende zond hy teffens dubbeldt van de belydenis eenigher gevangenen, die 't stuk zouden gemelt hebben, en daarop gestorven zyn. Dies wilden zy, dat men ze strafte, oft zelf daar raadt toe schaffen. De Vorst, derhalven, duchtende, dat men yets op Emmerik voorneemen moghte, beval Steeven van der Steen, Rechter aldaar, hen beyde in hechtenis te stellen. Deez vallende des nachts naa den veertienden van Sprokkelmaandt, in 't huis van Sonoy, vond nocht den eenen, nocht den anderen. Wel quam dit aan Sonoy, om zich echter te hoeden; die, gewaarschuwt door zyn' gemaalinne Joffrouw Mary van Malsen, zich grootelyx by den Cantzelier van Kleef, en andere Heeren, beklaaghde, dat men hem ongehoort, daar hy een Riddermaatigh landtzaat was, en nooit in 't minste teeghens zynen heer gezondight had, dus weederwaardelyk naatrachtte: ende dreyghde hy ter naaste vergaadering der Ridderschap, daaraf reede te verzoeken. Voorts braght het voorschryven des Graaven van Nieuwenaar, aan Cantzeler en Raadsluyden, in't gemeen en bezonder, zoo veel te weeghe, dat de zaak eenighzins geslist werd, en Sonoy zich by wylen verstoutte, bedektelyk tot Emmerik te koomen. Hy +en Huchtenbroek, achtende dat d'ooverlast tot Uitrecht grooten en kleenen naa verandering deed haaken, stookten al wat zy moghten daaronder, om hen den Prinse te doen toevallen. Maar die van Uitrecht zaaghen 'er niet door; zynde onlanx de Slotvooghdt van Vreedeburgh ooverlee-

+1570.

+*Maar wordt naa 't pleeghen van ongelooflyke kloekmoedigheit ooverweldight; en blyft'er*

+1571.

+*Alva wil Sonoy en Druynen gestraft hebben, die zich in 't landt te Kleef onthielden.*

+*Handel om Uitrecht te doen opstaan.*

den, +en een Spanjaart in zyn' steede gestelt, met bezetting van den zelven +landtaart. 'S Prinsen vloot midlerwyle weydde onbelet door de zee, en verooverde, in Lentemaandt, dertigh groote scheepen in Tessel. Dan de tucht was zoo kleen, dat acht der zelve, hoewel zy vry geleyde van Graaf Lodewyk hadden, dies onaangezien, geplonderschat werden. +Noch ongelyk oevler daadt werd tot Berkhem, by Antwerpen, bedreeven; alwaar op Paasnacht, een deel gewaapenden, in de huizen van den pastoor en den onderpastoor braaken; hen, met veele wonden, afmaakten; 't best der goederen, en zich zelf daarmeê deur pakten. En oft schoon de +moordenaars onbekent bleeven, 't werd op de Geuzen gehouden. Dit baarde een' nieuwen schrik onder de geestelyken van 't platte landt: tot beschutting der welke, weederom een Plakkaat, by den Landtvooghdt werd uitgegeeven. Van Mieghen en Blommert, Vlaamingen, beide Jacob gevoornaamt, zich sterk maakende, in 't gewest van Oudenaarde een' weldighe beweeghenis aan te rechten, om Alva aan werk en zich zelf aan buit te helpen, kreeghen, door bemiddeling van meester Pieter de Ryke, bestelling van den Prinse; en, uit d'Onroomsche gemeenten daar rondsom, een goedt getal volx, in 't woudt by Ronse, te gaader: die, zonder andere vrucht, al een' wyl' hunne moedwil, aan den schaamelen huisman, pleeghden. Alzoo ontgolden d'onnoozele landtzaaten, van d'eene zyde de zonden der dwingelandye; en droeghen'er van d'andre, den ooverlast af: voorneemelyk binnen Uitrecht, daar men, booven andere geweldenaaryen, wel acht moorden, begaan door de Spaansche soldaaten, eenighe aan hun eighe huisheeren, ongestraft liet. Verscheide luyden van goeden doene werden'er uit al hun welvaaren geworpen, en gedwongen wyven en kinderen hunne nooddruft t'ontrekken, om ze aan de soldaaten te kost te leggen. En wat zy den Koning vertoonden oft smeekten, zy verworven geen' lichtenis. Waar oover veelen, geenen anderen raadt weetende, huis en hof verlieten. Heele twintigh maanden +duurde deeze ellende. De Landtvooghdt eyndtlyk, beginnende voor 't inneemen van eenighe vastigheit aan den zeekant, te zorghen, trok eenighe vendelen in 't laatste van Lentemaandt, en d'oovergebleevene in 't eerst van Bloeimaandt, uit Uitrecht, om de steeden van Alkmaar, Leyde, Delft en den Briel, te bezetten. Ook wakkerde zyn' toerusting te waater. Maar een' zyner beste scheepen, dat tot Amsterdam uitgereedt was, werd door den schipper Zeegher Franszoon van Meedenblik, naa dat hy't hopmanschap daaroover van den Prinse bedongen had, +ten dienste des zelven, oovergebracht. Niettemin, Boshuizen, Ammiraal van Amsterdam, quam de vloot op de Eems bestooken, en broght ze ten deel t'onder. Oranje, wendende het oogh om en weeder, werd te raade, een' bezending naa Deenemark en Zweede af te veirdighen, +om zes oft acht scheepen, volk, lyftoght, en vrye haavening te verwerven. Sonoy, Harmen van der Meere rechtsgeleerde, en Jean de L'escluse, ontfingen deezen last; dan, tot Koppenhaaghe zulke berichting, door den Franschen Ambassadeur, dat zy, wanhoopende yets op te doen by dien Koning, voor best inzaaghen, hunne reyze naa Stokholm te vorderen. Maar, kleenen troost by den Heer Pontus de la Guardia, daar zy den meesten verwacht hadden, vonden zy ook alhier, en 't hof in strydende lyntrekkeryen +bedraayt: waardoor zy al een' wyl gaande gehouden werden, en, als't omquam, niet dan schoone woorden vingen. De Hartogh van Alva hierentussen, naadien de twee jaaren, gevrydt van den tienden en twintighsten penning by uitkoop, ten einde liepen, nam voor zich deeze schattingen nu door te dryven: en gaf uit, op 's Koninx naam, een Plakkaat wel minlyk luidende. *D'eerste verkooping hadde vry te zyn*

+1571.

+Het slot aldaar met Spanjaarden bezet.

+Scheepen, by de Geuzen in Tessel, genoomen.

+Pastoor en onderpastoor tot Berkhem, vermoort. Daar een nieuw Plakkaat op volght. Beroerte in Vlaandre gezocht.

+Uitrecht van bezetting ontlast.

+Boshuizen veroovert enighe Prinse scheepen.

+Gezantschap van 's Prinsen weeghe, op Deenemark en Zweede.

+Alva hervat den eysch van tienden en twintighsten penning.

+van 't uitkeeren des tienden penninx. De koopmanschappen, ingebracht +van buiten, en nooit verkoft hier te lande, zouw men, zonder dien tol te geeven, weeder uit mooghen voeren; ook alle waaren, gebleeven in de zelfste natuure, die zy, inkoomende, hadden: desgelyx de goederen hier gewassen, gegroeit oft gewrocht, indien daar af de tiende penning eens voldaan waar. De eyghenaars oft pachters van gronden zouden de gemelde bezwaarnis ten eersten maale niet draaghen, wen zy hun aangeteelt gewas oft beesten, in den eighen aardt oft gedaante der zelve, verkochten. Voorts hadden vry te zyn alle tweede, en voorder verkoopingen van lyftoght en allerley andre waaren binnen 's Lands; uitgezeit alleen de laatste verkooping, waar naa de goederen versleeten oft verzonden zoude worden. Den voor zeiden laste zouden ook, zelfs ter laatste verkooping, niet onderworpen weezen de stoffen noch ruw, oft onbequaam ter sleete: maar naaderhandt volwrocht en bequaam, zouden zy den tienden penning betaalen, wen men ze verkochte om versleeten te worden, en te vooren niet: doch als zy eens tot sleete gebruikt waaren, en daarnaa weederom verkocht wierden, hadde men t'elken maale 't aftrekken des tienden te lyden. Ende zouden de geenen, die oopene winkel hielden, om in 't kleyn te vertieren, 't gemelde recht moeten voldoen; zonder te mooghen voorwenden van hunne waaren buiten 's Lands gekocht te hebben, en d'eerste verkoopers oft niet de laatste te weezen. Dit alles werd gedaan by form van proeve: en zoo in 't uitvoeren deezer ordening eenigh ongeryf quam op te borrelen, daar beloofd' hy in te voorzien: alles onvermindert nochtans het recht, dat hem, door de boovengemelde inwilghing, zoo hy 't verstond, +gebooren was. De Staaten, zonderling van Hollandt, hierop, weezen hem meenigherhande zwaarigheeden aan; booven al, de stadt Amsterdam, verklaarende met veele reedenen, 't waar om hunne gemeente in den grondt te bederven: zulx zy geen ander verlof, in de verkunding van 't Plakkaat, konden draaghen, dan zy, oover twee jaaren, in de zelve schatting gadaan hadden. Den Staaten antwoordde hy heusselyk, +toeduidende hun schoorvoeten niet aan eenighe quaade wil, maar aan kleen begrip der zaake. Dan, hoewel hy die op verzoekende wyze voordroegh, voeghd'er nochtans by, *dat ze noodtwendelyk voortgaan moest. Doch zouden d'uitgaande goederen, tot behoudenis der neeringe, +en voordeel der handtwerxluiden, niet dan den dertighsten betaalen, en al heel gevryt worden, zoo men verstond den tienden penning ook ten eersten koope te gedooghen: 't welk zyn billikheit scheen te hebben. Want de geestelykheit en ryken onderhielden zich, voor een goedt deel, met hun eyghen gewas, aangefokt vee, en gedierte; konden ook voorraadt uit d'eerste handt opdoen, ontgaande alzoo den tienden pennink: 't welk den armen oft gemeinen man onmooghelyk viel, die al zyn' nooddruft van de uitslyters moest haalen. Ook wild' hy, in tydt van dierte, +'t bezwaar met bescheydenheit maatighen*. Die van Amsterdam deed hy, voor 't hof van Hollandt, verdaaghen, en hun een' boete van vyventwintigh duizent gulden opleggen. Zy, hebbende zich beroepen van dit vonnis, aan den Hooghen Raadt van Mechele, kreeghen tot bescheidt op hun verzoekschrift: *fiat sermo Duci:* men spreek'er den Hartoghe af. Hiermeê voor 't hooft geslaaghen, vonden zy best het daar by te laaten. Doch 't geen hun in rechte geweighert werd, is hun, mits de naavolghende beroerten, toegevallen. De Prins, in zyn verdaadighschrift van den jaare vyftienhondert tachtentigh, zeidt, dat de betaaling deezer vyventwintighduizendt gulden eenen Burghermeester van Amsterdam alleene te last geleidt werd. Die van Uitrecht bleeven eeven volstandigh. Dies Alva, gedreeven van den haat, slaat

+1571.

+Plakkaat op dat stuk, waar van hy yetwes vallen laat.

+De Staaten maaken zwaarigheit in 't verkundighen des Plakkaats.

+Amsterdam spreekt 'er ernstigh teeghens.

+De Landtvooghdt geeft noch wat meer toe.

+Die van Amsterdam worden in een boete van vyventwintighduizent gulden, beslaaghen.

t.o. 223

FERDINANDO ALVAR.
A TOLEDO ALBÆ DVC.
PHILIPPI II. HISP. APVD
BELGAS PRÆFEC. QVOD
EXTINCTA SEDIT. RE-
BELLIB. PVLSIS RELIG.
PROC. VR. IVSTIT. CVL:
TA PROVINC. PACEM
FIRMAR. REGIS OPT.
MINISTRO FIDELISS.
POSITVM
ΑΛΕ ΧΙΚΑΚΟΣ ΗΛΣ
DEO
PATRVM
NOSTROR
PIETAS

+het gevaar der zeekusten in den windt; licht de bezettingen uit Alkmaar, +Leyde, Delft, en den Briel, en zeyndt weederom acht vendelen, binnen Uitrecht. Dit volk, aldaar gekoomen den achtienden van Slaghtmaandt, naa groote ongereeghelheit ten platten lande bedreeven, gaat den ouwden gang; en zeggende vyftien maanden solds ten achteren te zyn, teert op den burgher, oft leyt hem twee daalers, een arm kostgeld naar den tydt, ter maandt, toe. Nocht geestelyk, nocht weirlyk bleef'er, ongeplaaght, en droeghen zelfs de wethouders hun deel van de quellaadje. Een Burghermeesters zoon werd, op de wacht, zwaarlyk gewondt. Zyn vader Johan Taats van Ameronge, bynaa vermoordt in zyn' eyghen huis, maakte, om 't uiterste t'ontgaan, naa 't voordraaghen der geleeghenheit aan d'andere Majestraaten, zich ter stadt uit. Alle vertoogh hierop, en hoe zeer het teeghens reede streed hen alleen te belasten, met de bezetting, die oover vier steeden verdeelt geweest was, zommighe der welke, hen in vermooghen te booven gingen, werd van den Hartogh verworpen. Zoo zy zich tot den Koning keerden, die wees hen aan den Landtvooghdt. Uit deeze en diergelyken handelingen in verscheide gewesten, reez zulk een' vertwyfeltheit, dat eenighe luiden den Prinse aanbooden brandtpoppen in hunn' eighe huizen te leggen, om t' zyner aankoomst de steeden in onmaght +van teeghenweer te brengen. Graaf Lodewyk, naa 't stillen der beroerten in Vrankryk, arbeidde zyn best, onder de kryszuchtighe gemoeden van dien aadel, die den hervormden Godsdienst toeghedaan waaren, om hen toghtigh te maaken naa 't beoorlooghen van Nederlandt. Ende quam 't zoo verre, dat zyn' Genaade, in onbekent gewaadt, toegang ten Koning kreegh, die zeer zoet op deezen krygh scheen, en 't beleidt van dien, aan d'Onroomsche heeren te willen opdraaghen. Oft dit, van eerst af, veynzen geweest, oft naamaals, door opruiding des Kardinaals van Alexandrië, geworden zy, om 't vertrouwen der Hugenotten te doen groejen, en hen des te gemaklyker op de vleesbank te brengen, kan ik niet zeggen. Immer die Majesteit loofde mildelyk uit, en schreef zeer gunstighe brieven aan den Prins van Oranje, ten einde hy zoo veel volks, als hem mooghelyk viel, in Duytsland, by een stouwde. Alva niettemin, als +oft alles onder 't juk verplet, en de loop buiten zorghe van weêrloop geweest waar, verzocht oorlof aan zynen meester, om t'huiswaarts te keeren: maar hadde wel geirne Ferdinand zynen zoon naazaat in de Landtvooghdye gezien. Dit haaperde in 't hof van Spanje, gelyk alhier 't uitvoeren van den toeleg der schattingen; waar van 't hem misschien hart viel, de eer aan eenen andere te laaten. Hy stelde zich nochtans tot de reyze, en deed, ter eeuwighe gedachtenisse zyner gewaande gloorië, zich zelven in den +burgh van Antwerpen, een meetaalen beeld stichten, dat in deezen jaare voltooit werd. De voetstal rustte op drie trappen van blauwen steen. Het beeldt stond gewaapent, uitgezeit het hooft, en de rechte arm, waarmeede het de stadt vreedelyk scheen t'hemwaarts te noodighen. Onder zyn' voeten lagh een lichaam met twee hoofden, en vier armen, welker d'eene een' toorts, d'ander' een byl, de derde een' knods, de vierde een' vuisthaamer gevat had; met een momaanzicht onder de zyde, een' tas aan den halze, daar verscheiden gedrocht van slangen uitkroop. De voetstal was achter leedigh; van vooren had hy, in kooper, dit opschrift. FERDINANDO ALVAREZ A TOLEDO ALBAE DUC: PHILIPPI II. HISP: APUD BELGAS PRAEFECT: QUOD EXTINCTA SEDITIONE, REBELLIBUS PULSIS, RELIGIONE PROCURATA, JUSTITIA CULTA, PROVINCIAE PACEM FIRMARIT, REGIS OPTIMI MINISTRO FIDELISS. POSITUM. 'T welk luidt in Neder-

+1571.

+*Uitrecht wordt weeder met soldaaten gequelt.*

+*Handel van Graaf Lodewyk in Vrankryk.*

+*Alva zoekt ontslagh van dienst.*

+*Recht zich zelve een beeldt op.*

duytsch: +*Aan Ferdinand Alvarez van Toledo Hartoghe van Alva, Ooverste in Nederlandt voor Philips den tweeden Koning van Spanje, om dat hy, naa 't slissen der muyterye, ver dryven der weederspannighen, verzorghen van den Godsdienst, bouwen van 't gerecht, de vreede van 't geweste gevestight heeft, is dit opgerecht: aan den getrouwsten bewindtsman des allerbesten Koninx*. Onder de voeten, op den randt, las men: *Jongelingi opus ex aere captivo*. Dat is*: Jongelinx werk van buytkooper*. Ter rechter zyde zagh men den daagheraadt, die in Spaansch Alva heet, opgaan, verjaaghende vleermuyzen, uylen, en 't viervoetigh nachtghediert, voorts eenen harder, die zyn' schaapen te velde leydde, en dit Grieksch byschrift: αδεξικακοσ ηωσ. dat is: *De quaadtverdryvende morghenstond*. Ter slinke stond uitgebeeldt een ontsteeken altaar, belendt met zeeghetekens van waapentuygh; in 't altaar deeze woorden: *Deo Patrum nostrorum*. Dat wil zyn. *Den Gode onzer vaaderen*. De Hooghgeleerde Arias Montanus had zynen geest aan 't verzieren deezer blazoenen getoont, en, zoo men acht, by 't dubbelhoofdigh lyf de twee Staaten van aadel en gemeente, oft steeden verstaan: hoewel 't van anderen op den Prins en Graaf Lodewyk, oft liever Egmondt en Hoorn geduyt werd. De Hartogh van Aarschot, een Heer, wiens vryheit van mondt meer dan yemands anders te hoove geleeden werd, als hy dit werk bezichtighde, zoude, op vraaghe des Landtvooghds wat'er hem af dochte, geantwoordt hebben, dat hy in de grimmende troonjen, dreyghementen van wraak speurde, zoo zy 't eens ontworstelden. 'T welk naamaals tot een voorzegsel getooghen werd. Dit opgeblaazen en vermeetel stuk stond yeder in den weeghe. 'T was een grouwel in 't harte der Landtzaaten; 't werd benydt by de Spanjaards, en gelastert van d'uitheemschen. Ook deed, by tyde van Don Louis de Requesens, de Koning 't zelve afwerpen: 't zy dat hy die staatsy zynen bewindsman misgunde, oft wanvoeghlyk vond, met eenigh heughteeken van inlandse bloedtstorting, te praalen. Maar de Neerlanders, ziende alstoen op de rug der zaaken, meynden men hadd' het behoort in weezen te laaten, om dat de lofstellaadjen, zoo 't oordeel der naakoomelingen tot haat gedyght, voor stinkende graaven verfoeyt worden. Men zeyt, dat dit beeldt vyftien voeten hoogh was: altyds de rechte duym daaraf, my by geval ter handt gekoomen, wyst uit, dat het, in grootte, 't leeven verr' oovertrof. Om d'onzeekerheit der kundtschappen, die zeer achtbaare schryvers hebben doen doolen, myd' ik my van in d'uitheemsche geschiedenissen te treeden, uitgezeyt daar ze aan d'onze gehecht zyn. Ende zoud' ik derhalven niet aanroeren den schipstrydt, gewonnen by de Christenen in dit jaar, op den Turk; waare geen zoon van 't huis, 't welk ons dat pas regheerde, opperste der vloote geweest in 't bevechten van die zeeghe, de grootste en heerlykste, die men ooit op d'ongeloovighen te waater behaalde. Want de Venetiaanen, hebbende, naa verlies des meestendeels van Cipers, den vyandt voor Famagosta hooftstadt van dat Eylandt, traaden met den Paus en Spaanschen Koning in een verbondt, aan 't welk de naam van Heyligh gegeeven werd; ook van Eeuwigh, om dat men ongeraaden vond, het zelve met eenighen tydt te bepaalen, mits uit een' korten de Turk moedt scheppen, en een' lange van quaaden voorspooke schynen, moght. Uit plicht van deezen maakte de Paus twaalf galeyen toe, onder Marc Antonio Colonna; de Veneetiaanen hondert veertien galeyen, met zes galeassen en twee hulken, onder Sebastiaan Veniero; de Koning eenentachtentigh galeyen, en twintigh groote scheepen, onder Don Johan van Oostenryk zynen bastaartbroeder, dien de staat van Hooghammiraal werd opgedraaghen. De grootmeester van Malta, en andere Vorsten, deeden'er elk naar +1571.

+zyn vermooghen het hunne toe: der wyze dat'er tweehondert neeghen galeyen, zes galeassen, vyventwintigh kogghen, veertigh jaghten nooddruft van mondt en oorlogh voerende, in zee gebracht werden. Booven de schippers, bootsluiden, en zwermen der riemslaaven waaren zy voorzien met twaalfduyzent Italiaansche, achtduyzent Spaansche, drieduyzent Duytsche soldaaten. Hier hadden zich noch bygevoeght drieduyzent goedwillighen van verscheiden landtaart: daar onder veele Nederlanders, zoo eedel als oneedel, die 't leeven, hun anderszins vruchteloos, mits d'ellenden des vaderlands, zochten tot welstandt der gemeene Christenheit, te besteeden. Niettemin, gelyk zoodaane tzaamespanningen, mits de verscheydenheit der bezondere inzighten, traaghlyk voltrokken worden, en de zwaare toerustinghen veel tyds booven gissing aandraaghen, was 't, eer alles te hoop quam, met Famagosta omgekoomen; daar de Christenen van geduldt en bestendigheit, de Turken van meyneedt en wreedtheit d'uiterste proeve beweezen. Om echter, met het leedigh laaten van alzulke krachten, zich tot geen' spot te maaken, verzaamdemenze in 't laast van Herfstmaandt, by 't eylandt Corfu. De Turken, daarenteeghens, laaghen by Lepanto, met tweehondert tsestigh galeyen; maar hadden niet half zoo veel' vechters als de Christenen. Ook waaren zy, naa hun gebruyk, licht gewaapent op 't beschaadighen, niet altoos op 't beschutten; de galeyen zonder borstweeren, om in vryheit de booghe te handelen: daar d'onzen, meest gehelmt en geharnast, hooghe, styve boorden te baat hadden, om teffens 't lyf te berghen, en de bussen t'ondersteunen, die in toereyken en wisheit van wonden, de pylen verre te booven gaan. Hun Ammiraal was Haly Bassa, zyn steedehouder Ochiali oft Ulusaly, een Italiaan, die 't Christendoom verlooghent had. Porthau Bassa gebood oover 't krysvolk. Het anker gelicht hebbende, quaamen zy onverziens, op den zeevenden van Wynmaandt, den Christenen, die hen zochten, by 't eylandt Cuselar in 't oogh. Deeze, derhalven, 't zelve verlaatende, winnen de ruimte, en verdeelen zich aan vyven. Ter rechte zyde had Jan Andrea Doria van Genua 't gezagh: ter slinke Augustino Barbarigo van Veneedje. Don Johan hield het midde; Don Alvarez Bassan de achterhoede. D'eerste praalde met groene, de tweede met geeluwe, de derde met blaauwe, de vierde met witte vlaggen. Aan de waardighste zyde, had Don Johans hooftgaley den Roomschen Ammiraal; aan de slinke den Veneedschen, en vervolghends den Genueesschen, daar de Prins van Parme, en den Savooyschen, daar die van Urbin op was. Den last der voortoght hadden de zes Veneedsche galeassen, die een weldigh geschut voerden. Het achterste was gegordt, met de hooftgaley van Malta ter rechte, de Lomeliner ter slinke, inhebbende Paulo Jordaan Ursin. De jaghten werden van der handt gezonden, om yder de hoope der vlucht te beneemen. Don Johan, in een boot getreeden, deed zich van boordt tot boordt roejen, om de gemoeden ten stryde te wetten: 't welk daarentussen van d'andre hopluyden niet verzuymt werd. Eyndtlyk, in zyn' galey gekeert, en raamende den vyandt goeylyk binnen scheuts, doet hy een der grootste stukken afbernen, de trompetten opklinken, de vechtvaanen uitsteeken. In d'eene stond een gekruiste Christ, in d'ander' een Mariëbeeldt; in de derde de waapenen der bondtgenooten. Daar op volghde 't krysgeschrey; 't welk, gedommelt onder 't gedruys van 't woelend' en zich 't schrap stellende boots-en oorloghsvolk, in de locht steegh. De Turken, oover den andren kant, rekten hunne spits in de breedte, recht uit, buyten hunne gewoonte, zonder form van halve maan. Porthau had het bestier van 't midde, Haly van de rechte, Ochiali van der slinke zyde. In 't eerst was hun de windt meede; daar naa ging hy leggen; en weeder verheffende, liep hun

+1571.

+teeghen. Als de dagh ontrent ten halve was, raakten de vlooten aan elkandere. +
Den eersten aanstoot leed Barbarigo, die drie galeyen verloor, en zyn oogh aan +1571.
een flits, zulx hy 't 's andrendaaghs bestarf. Maar een' yslyke oopening maakten +*Schipstrydt by Lepanto*.
de zes galeassen, doende krysvolk, banken, en slaaven door de kraft huns geschuts oover hoop tuymelen. Al de metaale buyzen gaaven, tot vyfwerfs toevuur, en weynigh scheuten die mistastten: daar die van den vyandt, mits de hooghte hunner galeyen, doorgaands, zonder treffen, oover d'onze heen droegen. Don Johan, ophebbende vierhondert uitgeleeze soldaaten, klampte zelf den Turkschen Ammiraal Haly aan boordt, die met driehondert Janitsers, en hondert booghschutters gemant was. Met een verhief zich 't gevecht, aan verscheyde kanten; daar veel doorluchtighe mannen zich met ongelooflyke vroomigheit queeten: voorneemelyk Maturin van L'Escut, Romegas, een Fransch Ridder van Malta; die der wyze den schrik in 't gansch Oost had, dat noch heeden de Turksche moeders, om hunnen kinderen een' vervaarnis aan te jaaghen, niet dan zynen naam in den mondt neemen. Voorts, de soldaaten niet alleen, maar ook de slaaven op hoop van vryheit te verdienen, sloeghen handt aan 't geweer, en toonden groote dapperheit. Het buldren van 't geschut, en het dreunen der kielen, de rook, de vlam, ten hemel wellende, deeden yeder hooren en zien vergaan. Haly, ten laatste, werd verslaaghen; zyn' galey bemaghtight; andere verbrandt oft in den grondt geschooten; etlyke op strandt gejaaght; het ooverschot in de vlucht: waar onder ook die van Ochiali: en niet dan vyftigh in alles, zoo men meent, die 't ontquaamen. Vyvendertighduyzent mannen zyn'er door t waater, vuur, oft scherp verslonden: Christenen tienduyzent, Turken vyventwintighduyzent; drieduyzent vyfhondert gevangen. Hondert dertigh galeyen genoomen; wel twaalfduyzent slaaven verlost. Die 't meeste bybraghten tot het behouden der ooverhandt, zyn (zoo men my in Italië geloofwaardelyk bericht heeft) de Veneedsche galeassen geweest. Maar nooit duydelyker leere, hoe glippend en tydeloos alle wereldsche voorspoedt zy, dan deeze zoo treflyk een' zeeghe: de vrucht der welke, mits den opkoomenden winter, en de twist der bondtgenooten, terwyl elk, op eighe baat uit, zyns weeghs liep, hun door de vingeren droop, en als een ydele galm verdween. Hierentussen werd Neêrlandt, +van dagh tot dagh,
onwaardelyker gefoolt. Die van Uitrecht, gemoeit, d'eene reyz' aan d'ander, om +*Uitrecht lyt uit der maate*.
merklyke somme tot beleening der soldaaten, gingen op nieuw den Hartogh met bidden aan, om in 't geheel oft deel, van de bezetting ontslaaghen te zyn. Hy, als op hunnen ootmoedt zondighende, oft om hun de hoop van d'allerminste gunst te beneemen; schryft den Raadshooftman 's Hoofs van Uitrecht aan, dat hy schikken zoude al de oorspronkelyke brieven van de vrydoomen der stadt, in handen te kryghen. De wethouders, zich ziende zoo vreemd en hard een' zaak verghen, en daarin versleeghen, als billyk was, keerden zich echter tot smeeken, en verzoek van te mooghen volstaan met ooverleevering van gelykluydende afschriften der bescheyden, daar men eevenveel meê kon uitrechten. Maar al om niet: Alva wil stips gehoorzaamt +weezen. Op den zeevenden van Sprokkelmaant dan, des jaars
vyftienhondert tweeëntseeventigh, doet men 't krysvolk tzaamen rotten, met +1572.
gelaat van tot daadtlykheit te koomen, 't en waar hem zyn' eysch met gemôe wierde toegestaan. Doch hoewel dit groot ommezien baarde, zoo hielden 't de Regeerders nochtans, dien dagh uit, sleepende. Des anderen daaghs ging de spraak, dat men hen al tzaamen dacht in hechtenis te stellen; waarop wellicht een' gemeene plondering moghte volghen. Al 't welk nietteeghenstaande, waaren'er heeren van zulk een hart, dat zy rieden liever

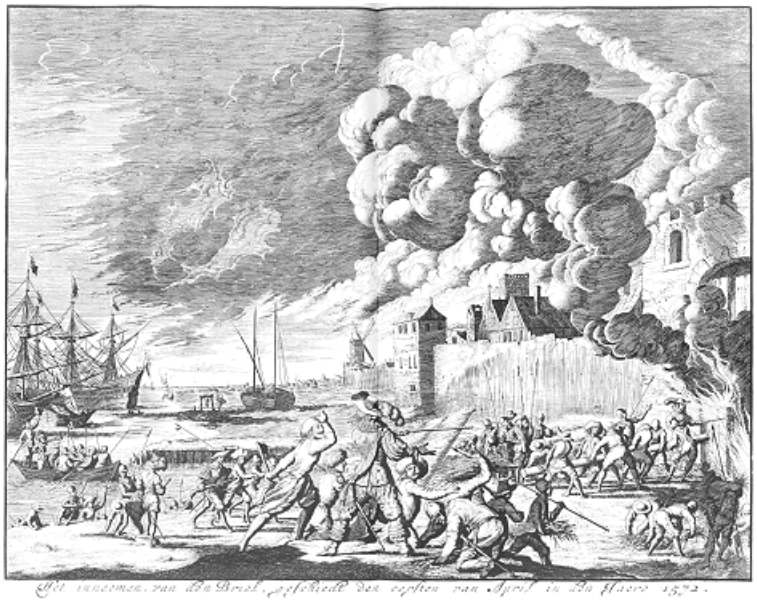

Het inneemen, van den Briel, geschiedt den eersten van April in den Jaere 1572.

[1572]

+'t uiterste te dulden, dan dit verbrek van hun * beroep aan den Koning. Jonkheer Henrik Valkenaar, d'ouwde, leydde, dat pas, gedenkwaardighe eere van vrymoedt en standtvastigheit in. *Hebben wy*, zeyd' hy, rond uit, *het lyf verbeurt, dat men 't ons neeme; maar laat ons geenszins van onze gerechtigheit wyken*. Eevenwel het meestedeel, vindende 't vuur zich zoo naa geleyt, en dat met volharden niet te winnen was, besloot der tydt toe te geeven. Dienvolghends leeverden zy, aan den Raadshooftman oover, een' schriftelyke verklaaring, meldende hoe de weyghering uit geen weederspoorigheit, maar uit plicht van eede tot voorstandt van stads gerechtigheit, gesprooten was, en dat zy hem niet beletten zouden de geëyschte brieven naa zich te neemen. Daarenbooven deeden zy instellen een' heimelyke * weederspraak, om in tydt en wyle te bewyzen, dat zy geenszins verstaan hadden, hun recht, by deeze gedooghzaamheit, uit vreeze +geschiedt, in 't minste te verkorten. En werden alzoo al d'oorspronkelyke stukken uit hunne bewaarnis gelicht, en op 't slot Vreedeburgh gebracht; daar zy bleeven, tot dat ze de Landtvooghdt Requesens, naazaat van Alva, door 's Koninx bevel, hun weeder ter handt stelde. Immiddels was de Prins vast beezigh met geldt uit alle hoeken by een te +schraapen. De Koning gaf een Plakkaat uit, 't welk luydde, dat hy, door de genaade, en eenen nieuwgebooren zoon, hem van Gode verleent, beweeght was om de vergiffenis van den jaare tzeeventigh te vernieuwen, en de zelve noch drie maanden te doen oopen staan, voor de geenen, die zich midlerwyle met de kerke verzoenen zouden. *Want veele*, zeyd' hy, *daarop steunende, dat zy zich niet, dan toen 't vry stond, ter Onroomsche preeke gevonden hadden, waaren daaroover, als uitgeslooten, in moeyte en vankenis geraakt; die zich, by weeghe deezer weldaadt, redden moghten*. +Daarnaa keert de voorighe schrik weederom. Want, Alva, willende t'allen pryze met den tienden en twintighsten penning deur, liet geen ding ongeproest, om die schattinghen in te voeren. En op dat hy niet scheene slechts zyn eighen hooft te volghen, verzocht aan eenighe, voorneemelyk uitheemsche luiden van letteren, dien 's Lands geleeghenheit bewust was, zy zouden hunne inzighten op deeze stof by geschrift stellen; en verwachtte niet anders dan 't smaakelykst voor zyn' ooren. Maar 't viel recht daarteeghens uit. En het minste deel dreef, dat de noodt deeze bezwaarnis vereyschte, die ook den Staat teeghens allerley vyandt te pas zoude koomen: het meeste deel, dat de gemeente rust en verquikking van doen had, 't en waar men zich meerder ongemak, jaa inlandsch oorlogh troostte. Onder deeze was Lodewyk Guicciardin van Florense, die, behalven dat, aan ons, met zyn' beschryving van Nederlandt, eeuwighen dank verdient heeft. Dan quaalyk bequam hem zyn' rechtuitheit. Want Jeronimo Di Curiel, hebbende hem 't werk afgeleent, deed het in der yle, uitschryven; en behandighd' het, teeghens gegeeve trouw, den Hartoghe, eer Guicciardin het den zelve vertoont had. Alva, hier oover, liet hem in vankenis werpen; en gebood met het innen, beide van tienden en twintighsten penning, scherpelyk voort te vaaren. Maar een' stadt niet, +die zich te moede vond aan andere hierin, voor te treeden. Derhalven, om 't spits af te byten, neemt hy voor, het van den hoofde af, naamelyk tot Brussel, er in zyn' jeeghenwoordigheit, te beghinnen. De burghers, te zwak om zich reeghelrecht daarteeghens te kanten, verzoeken 't door een' ommewegh, sluyten winkels en kraamen, en zeggen niet te koop te hebben, nochte dienvolghends eenighen tol schuldigh te zyn. Waardoor, nocht bier nocht broodt om geldt te bekoomen weezende; gaat de kreet alomme op, en de stadt het onderste booven. Hy, waanende

+1572.

*Appellatie.

*Protest.

+*'T moet van al de handtvesten zyner vrydoomen scheiden.*

+*De vergiffenis van den jaare tzeeventigh vernieuwt en verlengt.*

+*Alva dringt op den tienden en twintighsten penning.*

+*De Brusselaars sluyten hunne winkels, en hebben niet te koop.*

zich maghtigh, om alles met voeten te treeden, besluyt een goedt deel der voorbaarighsten, in

+hun eighe deuren te doen hangen; op dat de anderen, verschrikt van zoo fel en ylend' een' strengheit, met de gewoonlyke oeffening hunner neeringe voort voeren. +1572.
Ende was de beul nu gelast ora zeeventien stroppen, met ladders van tien, oft twaalf voeten, vaardigh te maaken; het krysvolk +in 't geweer; Don Frederik ten huize van Viglius, om de vonnissen te sluyten; als de tyding komt, dat de Geuzen den Briel bemaghtight hadden. Maar, tot grondige kennis der oorzaaken en toekoomst van deezen aanslagh, dient de geleeghenheit van wat dieper opgehaalt. Jakob Simonszoon +de Ryk, Amsterdammer, koopman van graanen, was betight van den Schout, dat hy aan zeekere koorendraaghers een' ton Engelsch bier ten beste gebooden had, zoo zy de Minrebroeders kerk wilden breeken: 't welk valsch bleek. Maar sedert werd betuight, hoe zy 't bier op die voorwaarde van hem geëyscht hadden; hy geantwoordt, dat de Minrebroeders kerk hem niet in den weeghe stond; en zich daarmeê binnen's huis vertooghen. Om 't verzwyghen van dit zyn weedervaaren voor de Ooverigheit, was hy gebannen in den jaare achtentsestigh, en al zyn' haave aangeslaaghen. Hy had ten huwelyk Margriete, dochter van Niklaas Hooft: de welke, en zyn eighe moeder, hier door benoodight werden, hem, met begoeding op nieuw, middel om leeven te verschaffen. Daarmeê trok hy naa Oostlandt, en, zich zettende tot Dantsik needer, vond'er geleeghenheit, om zich eerlyk genoegh te behelpen. Eevenwel, hebbende te met, neevens andere vluchtelingen, eenighe penningen tot 's Prinsen onderstandt uitgeschooten, werd hy in 't laast verdrietigh, en ging op eighe kosten, een oorloghschip uitreeden. Zoo deeden ook Dirk Duyvel en Jan Zyverszoon zyn' meedeburghers: met de welke, buyten kennis zyner huisvrouwe, die in 't kinderbedt lagh, hy de reys aannam, en naa Engelandt zeylde. Willem van Blois van Treslong, ontkoomen uit de neêrlagh van Jemmingen, maar zwaarlyk gequetst, had zich tot Embde doen geneezen, en den Graave aldaar een' wyl voor Eedelman gedient. Thans kreegh hy onthiet van den Prinse, om twee scheepen ten oorlogh toe te rusten; nam oorlof van zyn' meester; en kocht een schip van ontrent tneeghentigh lasten, met zestien gootelingen. Daarnaa deed hem de Graaf in scherpe vankenis smyten, op voorgeeven, dat hy binnen Embde, zeekren Amsterdammer ransoen afgedwongen, en zyn steêhouder Roobol zich met verscheyde rooveryen, daar te lande verloopen had. Endtlyk verworf hy, borgh stellende voor duyzent gulden, 't gebruyk van de straaten der stadt: en ziende dat men met voordacht zyn' zaak sleepende hield, lichtte heymelyk de hielen, en begaf zich te waater. Hengelende in Sprokkelmaandt deezes jaars, om de gaaten, daar de Zuyderzee uitloopt, werd hy gedrongen in te zeilen en het onder Wieringe te zetten; daar hy etlyke daaghen bevroozen bleef. Zeeventien van zynen volke, die zich te moedwilligh droeghen, werden by nacht omgeholpen van de eylanders; en hem een eedt afgedwongen, van 't geenen tyde, dit leedt te wreeken. Bossu, die Landtvooghdt oover Hollandt van Alvaas zyde was, verstaande, hoe hy aldaar beklemt lagh, zond den Onderammiraal Jan Simonszoon Rol, met vier vendelen knechten, om hem te bespringen. Deeze, het schip opeischende, kreeghen tot antwoordt, dat men niet dan kruydt en koeghels t'hunnen beste had. Dies trokken zy aan; maar werden zoo gegroet, dat hun raadzaamst docht achter den dyk te deyzen. Toen stelden zy praamen en sleeden met aarde toe; braghten ze met grof geschut op het ys; en slaakten by de tweehondert scheuten teeghens Treslong, zonder veel te bedryven, mits dat zy vreesden hem te naa onder te koomen. Alleenlyk werd zyn schipper getroffen, dat hy doodt oover boordt viel; dien zy, uit wulpsche spotzucht, een' wyvenhul op zetten en met baskaamers,

+*Tyding van 't veroovren van den Briel.*

+*Oorzaaken van dien aanslagh.*

+gebonden aan armen en beenen, in zee zonken. 'T volk van Treslong, daarentussen, vermande zich zulx met opbyten van 't ys, dat zy, in spyt van den vyandt, die 't aanzagh, met veel vuurgeevens van schut en scheldtwoorden, wegh raakten. +1572.
Voorts ook in Engelandt gekoomen, verzaamden zy met den Graave van der Mark, Heer van Lumey, hier vooren gemeldt, nu tot Ammiraal by den Prinse verklaart, en met d'andere hopluyden, waar onder de Ryk was. Deez, nocht heffen nocht tillen kunnende, dat luyden, eerlyk gebooren, hunne vroomigheit in enkel zeeschuymen besteedden, wreef zich zelve en anderen staaghs deeze snootheit door de neus; en dat men behoorde yet loflyx, en van naadruk, tot verlichting des vaaderlands, aan te slaan. Hierby geviel 't, dat de Koningin, geperst door den Hartogh van Alva, den weederspannighen zyns meesters den houw op te zeggen, hun, om 't Spaansch oorlogh t'ontgaan, haar Ryk, en alle nooddruft van lyftoght daaruit, scherpelyk deed verbieden. Derhalven, maakende van de noodt een' deughd, steeken zy, met eenen voorwindt en vierentwintigh scheepen teffens in zee, en munten 't naa Tessel, op hoope van 's Hartoghen oorloghscheepen aldaar, oft wel de stadt Enkhuizen, oft eenighe andere te vermeesteren. Maar, naa 't neemen van twee scheepen, die uit Spanje quaamen, keerde de windt der wyze, dat zy goedt vonden den mondt der Maaze te kiezen. Wyd uit der maate, mits onder andre stroomen ook de vermaarde Ryn hier zyn meeste waater loost, gaapt deeze oopening; en heeft het eylandt van Voorne, en de stadt Briel op de Zuyder, het dorp van Maaslandssluys op de Noorder lippe leggen. Op den eersten van Grasmaandt, ontrent twee uuren naamiddagh, koomen eerst twee scheepen, daar naa noch vierentwintigh, tot dit logh in streeven; en stryken 't voor 't hooft van den Briel. D'inwoonders van beyde de voorgemelde plaatsen, verwonderden zich ten hooghste oover zulk een' meenighte van koopvaarders, zoo zy waanden: zynde hunne minste gedachten niet, dat de Waatergeuzen daar met zoo sel en langduurigh een oorlogh quaamen aangezeylt. D'eerst, dien 't inviel, was een veerman genaamt Jan Pieterszoon Koppestok. Deez' oopende zyn gevoelen aan zeekere luyden, die hy in had, om ze naa den Briel te brengen: dewelke daaroover beducht, zich te rugh en aan landt deeden zetten. Hy, daarnaa, roeyt der vloote aan boordt, en vereyscht naar Treslong. Treslong, te voorschyn gekoomen, en bewelkoomt van hem, brengt den man by den Graaf, en zeit dien, dat hy de rechte was, die t'hunnen voorneemen diende. Dies begheert men op hem, dat hy een boodschap in stadt gaa doen. Koppestok, des getroost, als die weenigh te waaghen had, neemt den last aan; en met zich voor geloofnisbrief Treslongs zeeghelring, wel bekent daar ter plaatse, mits dat zyn vader Baljuw van den Briel geweest was. Voorts te lande gezet, maakt hy gang naa de poorte, die hem geoopent werd; en van daar naa 't stadthuis. Elken benieuwde wat hy brengen moghte; en werden hem, onder weeghe, veele woorden, zommighe naar gunst, andere naar ongunst smaakende, naa 't hooft geworpen. Vindende die van der wet vergaadert, dient hy hun aan, *hoe hem by den Ammiraal, mitsgaaders Treslong, en d' andere Hopluyden des Prinsen, geverght was, te verzoeken, dat de Majestraat, om met hun te spreeken, twee gemaghtighden wilde buiten schikken: den welken niet misschieden zoude. Want die hem gezonden hadden, verklaarden aldaar te zyn, om hen van den tienden penning te verlossen, en teeghens de dwingelandy van Alva, en de Spanjaarden, te beschermen*. Teffens toont hy den ring, tot bewys van zyn onthiet. Men vraaghd' hem, oft zy sterk waaren. Hy, meer uit losheit, dan uit list, zeyt, wel vyfduyzent mannen. Dit deed yder schrikken, en voorts tot bezending stemmen. Maar de zelfste schrik maakte hen zoo beteutert,

+dat'er niemandt geirne aanquam. Endtlyk hy kreegh'er twee met zich, om 's Graaven voorstel te hooren. Die eyscht de stadt op, uit naam van den Prinse als +1572.
Stadthouder des Koninx; geeft hun twee uuren beraads; en laatze steedewaarts keeren. Toen wast de versleeghenheit; 't gaat'er op een zakken, pakken en vluchten, te waaghen, te paarde, ter Zuydtpoort uit. 'T krysvolk, gelandt daarentussen, en ten deel voor de poorten, vraaghde de geenen, die oover de muuren keeken, oft men hun op doen zoude, oft zy zich zelf moeten inhelpen. De Majestraat marde met antwoorden: thans, speurende meest eenen yeghelyken, die te verliezen had, op de loop, andren gezint tot die van buyten, ziet zy ook om een goedt heenkoomen. De uuren van bedenken om zynde; en te zorghen, dat men zich binnen sterken, en ter weere bereyden moghte; rukt de Graaf toe, aan twee troepen. D'eene geleydt van Treslong, naa de Zuydtpoort, beliep aldaar den Rentmeester Johan van Duyvenvoorde, in opzet om te wyken; dien de soldaat te lyf wilde. Maar Treslong was'er voor, en beweeghd' hem tot blyven. D'andre troep, onder Roobol, zamelt pek, rys, stroo, en ander licht ontsonkelyk tuygh aan de Noordtpoort; steekt'er 't vuur in; en loopt ze voort oopen, met een eyndt van een' mast. Voor neeghen uuren waaren zy meester; en trok de Graaf te deezer poorte, Treslong tot d'ander' in, met ontrent tweehondertvyftigh mannen in alles; eensdeels Luykerwaalen, rapsch volk, maar moedtwilligh; eensdeels gevluchtte Nederlanders. De vernaamsten, die met dit stout bestaan, den eersten steen van 't gebouw der vryheit leyden, vind ik, booven de drie voorgemelde, geweest te zyn Bartholt Entes van Mentheeda, Onderammiraal; Niklaas Ruykhaaver van Haarlem; Jakob Simonszoon de Ryk, Jan Klaaszoon Spiegel, Dirk Duyvel, alle drie van Amsterdam; Jonker Jakob Kaabeljauw, Willem de Graaf van Gent, Wouter Franssen, Fokke en Jan Abelszoonen, Hopman Looy, Hopman Daam, Hopman Gilain, Hopman Jelmer, Marten Merous, Gillis Steltman, Henrik Thomaszoon, Ellert Vlierhop, Marinus Brandt, Bruyn van Uitrecht, Kornelis Louwszoon van Eeverdingen, Oom Hedding, en d'Oovelens. Nochtans, ('t welk wonder en jammer is) koomen de schryvers in deeze naamen niet oover een. In de hitte van den ooverval werd de burgher verschoont, en al de geweldenaary teeghens de geestelyken gewendt. Des anderen daaghs ging 't op een stormen van beelden, rooven van kappen, koorkleeden, karzuyfels, en allerley misgewaadt, samt andere kerk- en kloostergoederen, en berghen van den buyt in de scheepen. Want zelfs Lumey, hebbende geen wyder wit, dan 't gewest te plonderen, sprak van de stadt in brandt te steeken, en met dien stank te ruymen. Zoo groot een scheel is'er tussen de baldaadighe buyen van eenen waaghals, en d'eerentfeste deughdt der grootmoedigheyt. Maar Treslong, Bartholt Entes, de Ryk, en Dirk Duyvel kantten'er zich teeghens, dryvende, *dat het te oolyk een lafhartigheit waar, de betraapte geleeghenheit buyten nooddwang te slaaken; en aarzelende, nu men den voet op den drempel had, uit zyn voordeel te varen. Wat moedt konden de verlangende landtzaaten, welker hoop op de beloofde, en t'elkens gemiste verlossing ten eynde van aadem was, oover houden, indien men dus een sleutel des landts, willends, uit der handt worp? Ba, men had veeleer, nu hun 't geluk in den mondt liep, den Prinse des kundschap toe te veirdighen, die den misslagh niet doen zoude van hen verleeghen te laaten. Voor my*, zeide de Ryk, *meenighmaal heb ik Godt om een graf op de strandt myns vaderlands gebeeden. Nu zal'er my wel een in de wallen gebeuren. Gaanwe die met de borst sterken. De mensch is altyds veigh; maar moet 'er keur aan weeten, oft hy met suffen*,

+*oft met proefdoen van vroomheit, zyn geest vergiet*. Lumey, laatende door deeze en dusdaane woorden, zich 't hart onder den gordel steeken, zeyt dat hy getroost is het uiterst af te wachten. 'T zelfde beloofden d'anderen, zich onderlings daartoe verplichtende. Derhalven zyner doorluchtigheit boode geschikt, de vesten gestyft, schut uit de scheepen daarop gebracht, de bedenklykste aankoomsten toegebolwerkt met haaring-en andere vischtonnen vol aarde. En was 't 'er al drok doende, tot de onstrydbaare sexe toe, met zoo vuurigh een' yver, dat zy hunne voorschooten scheurden, en draayden'er lonten af. De roep, hier af, liep terstondt oover al; en de huisvrouw van de Ryk, als zy dit t'Amsterdam vernam, by haaren vaader kermen, hoe haar man in den Briel was, met een' handt vol volx, om eerstdaaghs altzaamen opgehangen te worden. D'ouwde man vol moeds, en 't stuk bezeffende, *spaart*, zeyd' hy, *uw traanen dochter, zy hebben de koe by de hoornen. Zyn ze zoo wys geweest, als zich meester van den Briel te maaken, zy zullen van de galghe zich wel weeten te +wachten*. De Landtvooghdt ontfing de maare, met kommerloos aanschyn, maar met belaaden harte; alzoo hem Viglius, en andere luyden van oordeel vermaanden, dat het een verreziend werk, en den Lande in de strot gesteeken was. Schortende derhalven den loop van zoo voortslaand' een' wreedtheit, kropt hy zynen hoomoedt in, laat de Brusselaars met vreede; en zint op middel, om 't verlies te boeten; mooghende alsnu bevroeden, hoe dwaaslyk hem zyn' hardtnekkigheit geraaden had, de grensplaatsen van bezetting t'ontblooten, om de middellandsche, met ooverlast van krysvolk te foolen. De Graaf van Bossu bevond zich, dat pas, binnen +Uitrecht. Dien beveelt hy flux op te trekken, en, met tien Spaansche vendels, het oorlogh in zyn' geboorte te smooren. Wel, en effen te tyde, quam dit der burghery. Te weeten, de Spanjaards, onbetaalt van bynaa achtien maanden, hadden voor, met vankenis van hunnen Kornel en Hopluyden, een' zwaare muytery te beghinnen; die op 't plonderen der stadt, en, naar dat men zeide, aldus aangeleit was. 'T gink in de goede week, +en zy waaren gewoon, 's nachts naa den witten donderdagh, by licht van toortsen, om te gaan, bemopt om 't hooft, en in lange kleederen, daar niet dan de ooghen, en een plek der naakte rugge uitkykt, om de slaaghen eener lerpe t'ontfangen. Want het is hun een' soort van boetvaardigheit, zich in die gestalte te geesselen dat'er veel bloeds naavolght, om quansuys het vlees te temmen, en met eyghe straf hunner zonden, 's heemels roede voor te koomen. Dit dexel van Godsdienst docht hun bequaam tot uitvoer van den aanslagh; onder 't welk zy te hoope koomen, hun geweer verberghen, lonten ontsteeken, en teffens den burgheren en hunn' ooverheit, onverziens op 't lyf konden loopen; terwyl zich yeder aan de vreemte van 't schouwspel vergaapte. En hadden zy reeds in 't heimelyk eenen tot hooft opgeworpen, die, genaamt, op hunne spraak, *Eletto*, dat is Verkoorling, in gelyke beweeghenissen, doorgaands uit de slechtste rotgezellen voortsgehaalt wordt. Dan 't wilde juyst weezen, dat men 's daaghs te vooren het schryven van den Hartogh, en ook lucht van dien toeleg kreegh. Waarop, de Verkoorling, van den bedde gelicht, ten huize van den Kornel gebracht, ondervraaght voor al de Hopluiden, en schuldigh bevonden, daatlyk geworght werd. Des morghens lagh het lyk op de plaats voor 't stadthuis, met een schrift in Spaansch +op de borst, dat de reede der straffe vermeldde, en werd' het aldaar tot oover den middagh ten toone gelaaten. Toen slaat Bossu op wegh, met al 't krysvolk, scheept van Schiedam en Maaslandssluis oover, en raakt op het eylandt van Voorne, zonder eenighen weederstandt, mits Lumey zich daar te zwak toe kende. De Spanjaards, genaakende den Briel,

+1572.

+*Alva schorst zyn voorneemen*.

+*Hy zeindt Bossu naa den Briel*.

+*Muytery tot Uitrecht gebroedt*.

+*De bezetting vertrekt van daar*.

+vonden de voorstadt aan de Zuydtpoort afgebrandt, de boomgaarden in 't Nieuwlandt needergehouwen, en een deel der Geuzen in de boomgaarden onder de stadt, die hen met handtschut begroetten. Midlerwyle sprong Rochus Meeuwszoon, steêtimmerman in 't waater, en paste 't Nieuwlandsch sluysken te oopenen; zulx de binneweeghen onder liepen, en de vyandt, den Nieuwlandschen dyk kiezen moest, trekkende naa de Zuydpoort, daar hy met grof geschut raauwlyk ontfangen werd. Met een zoo vaaren Treslong en Roobol, met eenigh volk, naa 't waater Bernisse, daar Bossu zyn' scheepen gelaaten had; booren'er een deel in den grondt; steeken andere aan brandt, oft, mits de haast, van den oever af. Door welke vreeze, en 't wassen des waaters, de Spanjaardts, waanende de doodt voor hunn' ooghen te zien, zich op de losse vlucht, en in Bernisse begaaven. Etlyken liepen oft zwommen daar door; anderen na de schuyten, die'er noch dreeven; hingen daaraan, en bragten 't zoo op nieuw Beyerlandt. Stappende voorts door slyk door slob, lieten zy zommighen verdronken, oft versmoort in de modder. Maar 't was om grooter neêrlaaghe gewedt, hadde Lumey der burgerye darren vertrouwen, en de zynen op de naajaght zeynden. Deeze zeeghe, verkreeghen op Paaschaavond, maakte den Geuzen eenen weldighen moedt, dien zy met teekenen van vreughde beweezen, ook groote toeloop van volke, en veelerley licht gezelschap. 'S Paaschmaandaghs monsterde men al de huisluiden van 't eylandt; en zwoer Lumey hun voor, zy hem naa, de stadt te houden voor den Prinse, als Stadthouder des Koninx oover Hollandt. Bossu, hebbende aldus 't hooft gestooten, quam met de matte troepen voor Dordrecht, en verzocht ingelaaten te zyn. Maar 't werd hem heusselyk afgeslaaghen. Hachelyk vond hy nochtans zich van dien oordt te verwyderen, ziende den afval op der gang. Derhalven wendt hy 't naa Rotterdam; daar hy met eenighe Eedelluyden ontfangen werd, en vermaant het krysvolk buiten te laaten trekken; doch endtlyk veworf, dat men hun doortoght by enkele rotten teffens, met doove lonten, vergunde. Maar 't eerste door de poort zynde, dringen'er d'andere op aan, +en ooverweldighen de wacht: een der welke, een smit zyns ambachts, en in 't voorst om den inbrek te keeren, met 's Graaven eyghen handt, zoo men zeidt, gedagt werd. Toen vallen voort ook zyn' Jonkers en d'anderen toe; slaan de waakers ten deel doodt; dryven ze ten deel ter stadt uit. De welke alzoo vermeestert, en de wegh der moordt gebaant zynde; moesten 't meer dan driehonderd burghers met den lyve bekoopen, dat zy ten eersten aankoomen in waapen gevonden werden. D'andere, tot vrouwen en maaghden toe, stonden allerley' mishandeling van smaadt en moedtwil uit. En duurde dit bezwaar van den neeghenden in Grasmaandt, tot den dertienden van Oestmaandt. Immiddels ooverviel Bossu by nacht Delfshaaven, daar de Geuzen zich geplant hadden, en bedreef 'er groote wreedtheit. Door al't welke, hy, die, als een Nederlandsch Heer, te vooren wel gewilt was, maghtighen haat laadde, en de harten, vooral in Hollandt, van zich afkeerde. Ter Goude stond +de gemeente op den kant van te muyten, roepende dat hun schier oft morghen naakte, 't geen hunnen meedelidtmaaten des Lands, tot Rotterdam was oovergekoomen. Dat het niet hoogher liep, werd door de wethouders bearbeydt; dien de Heer vander Myle, vooghdt van +'t slot, beloofde ettelyke poorters, tot bezetting van 't zelve in te neemen. Doch bleef dit achter; en, met vankenis van twee burgheren, de onrust gestilt. Maar de Prins van Oranje, voorneemende 't bemaghtighen van den Briel, toonde geen goedt genoeghen. Zoo een bedryf, zonder zyn' orde, verdroot hem, die zich bedunken liet, dat het der zaake

+1572.

+*Bossu verkracht Rotterdam met list.*

+*Onrust ter Goude.*

+*De Prins vindt het verooveren van den Briel ontydigh.*

+noch aan rypheit ontbrak. Naamelyk hy had verscheyden aanslaaghen op handen;
en liever de kleynachting zyns vermooghens noch wat te voeden in den vyandt, +1572.
die dus onzacht gewekt, zouw beghinnen op zyn' hoede te zyn. Ook scheen, met
zyn voorhebben tot Brussel, en 't geweldigh doordryven der schattingen, Alva
geschaapen, hoopen handen op zyn hooft te haalen, die, mits hy 't nu zachter ging
opneemen, zich t'huys zouden houden. Niettemin 't was ongeraaden het hebben
om hoopen te geeven; de waarschouwing nu gedaan; en de plaats van zulk belank,
dat ze by den Prins, voor een' der bequaamste daar hy op ooghde, geacht werd.
Dies beloofd' hy bystandt aan Lumey, en schreef hier en daar, dat men hem volk
zoude toeschikken. Ook vergat Lumey zich zelven niet, roepende te hulp de
uitgeweekene Eedelen; en wies aanendaan in krachten. De Landtvooghdt nu, geleert
by den Briel, wat zorgh de zeesteeden vereyschten, en duchtende voor Vlissinge,
daar hy eenighe Waalen in bezetting, en een' burgh begonnen, had, zond acht
vendelen Spanjaarden uit Brabandt derwaarts, onder Osorio Angelo. De foeriers,
oft verzorghers van huisvesting voor dit volk, quaamen den derden van Grasmaandt
in de stadt. Daar beghint de gemeente te morren: *'t slot? Walsche? nu Spaansche
soldaaten? Wat wild'er af worden, dan d'onlydelykste slaavernye ter wereldt? Altyds
geen' stadt in Nederlandt, die men zoo veel op den hals leydde*. Dapper, als men
denken kan, holp hiertoe de Brielsche tyding, onlanx te vooren daar gebraght door
Johan van Kuyk Heer van Erpt. Deez' loosselyk afgezien hebbende, waar yder 't
hooft heenen hing, daarnaa de voorbaarighsten onder den duym opgeruydt, ried
hun, nu uit den mondt te spreeken, en de Spaansche bezetting te weygheren. Hy
hing'er by, dat de Prins met een maghtigh heir in aantoght was, om hen te verlossen
van den dwingelandt, dien zy nemmer onderdaan genoegh zouden dunken, hy en
hadd' hen in 't hemde gezet. Een volk, opgewassen in vryheit, en luttel te verbeuren
hebbende, voorneemlyk scheepsgraauw, waar uit een groot deel dier gemeente
bestond, plagh altyds oploopende te zyn, radt ter handt, en geneyght het +doen aan
't dreyghen te knoopen. Derhalven waaren'er daatlyk, die hun zeeghel aan zyn +*Vlissinge werpt zyn'
zeggen staaken; jaa noch breeder opgaaven, en zulk gehoor vonden, dat het *bezetting uit*.
gros op de beên raakte, en noch ten zelven daaghe, eersten van Paassche en
vyfden van Grasmaandt, de Waalen, die hun in 't weeren der Spanjaarden oover
de handt moghten zyn, ter stadt uit dreef. Thans koomen de Spanjaardts voor de
haaven, en wakkert d'ontsteltenis. Van Kuyk, vertoonende den steedelingen, datze
gescheept waaren, daar ze meê oover moesten, en reeds in Majesteitschenderye
vervallen door't uitjaaghen der Waalen, zeyt, *deeze de rechte stonde te zyn, om
hunne manhaftigheit te bewyzen. Want, 't en waar zy de Spanjaardts buyten hielden,
hy wilde niet dat, voor 't leeven van yemandt hunner geeven. Hadden aan Egmondt
en Hoorn nocht afkoomst, nocht zoo treflyke diensten gebaat, wat schynbaarheit
van genaade doch, daar zy zich meê vlaayen konden?* Een van den hoop bet by
drank, dan by zinnen, lymt zich aan deeze woorden; en *Magh'er*, zeyd' hy, *een paar
vaanen biers af, 'k gaa een stuk schuts van den wal aansteeken, en barn onder de
scheepen*. Van Kuyk gaf hem twee daalers; en hy, daar op, vuur. De Spanjaardts,
verwondert van zulk eenen welkoom, trekken flux de zeylen op, en zetten 't naa
Middelburgh toe. Daar vond zich, dat pas, de Heer van Kapelle, Antonis van
Borgonje, Stadthouder oover Zeelandt. Deez' verneemende hoe't tot Vlissingen
stond, spoeit zich derwaarts, op hoope van, door zyn' achtbaarheit en onderrichting,
't volk, eer 't wyder verhardde oft zich inliete, tot omzien te brengen. Ook was hy
een man,

+die wel zeggen kon. De Burghers dan voor 't stadthuis te hoop geklept zynde; erbarmt hy zich, smeekender wyze, oover den laster, waarmeê zy zich verloopen hadden, uitdryvende de bezetting zyner Majesteit. *Niettemin daar waar tot noch toe niet onverzoenlyks begaan. Zoo zy maar tot bekeering quaamen, hy maakte zich sterk voor de genaade des Koninx, die, onder de Christe vorsten, in goedertierenheit geen weêrgaa had. Hy werd'er ook borghe voor, dat de Landtvooghdt alles vergeeten, vergeeven zouw laaten*. Ende nu scheenen de ooren oopen, de heevigheit zitten te gaan, als van Kuyk, en andren, in den drangh staande, beginnen: *een' fraaye lammere tong, om u aan de wolven te leeveren. Die zich zoo beleezen liet, hadde 't net haast oover 't hooft*. Dies gaat het op een jouwen, en uitlachen van den Stadthouder. Hy, wenkende met der handt, en weeder wat stilte verneemende, heft aan op eenen anderen toon. *O Burghers, burghers, een stuk bestaat ghy, en weet luttel wat het in heeft. Verre ziet het, de bezetting zyner Majesteyt uit te werpen, end is hy verdoolt, die waant dat het de Koning daar by laaten zal. Tussen wiens vermooghen en het uwe, wat gelykenis is'er doch? Handt vol volx, zonder geweer, zonder oorloghskunde, zonder soldaaten, zonder geldt. Oft laat ghy u voorstaan, dat de krysheiren, die ik als uit de lucht op u zie aanreeghenen, met dronken hoofden, oft met het gesnaater van muitmaakers en opruyers zyn af te kaatsen? Als ghy schoon* (*daar veel te veel aan faalt*) *in middelen teeghens uwen wettighen Ooverheer opmoght, zoo waar echter 't lot der waapenen onwis, en lichtlik eerder landt en luyden te gronde, dan door dien wegh uw wil verworven*. Qualyk klonk dit geluydt in forsse en weêrbarstighe ooren. Speurende dan aan de gezighten, terstondt daarop aan 't gekrys, dat hem groover hoon beschooren was, hield hy best, het hier te staaken, en voor een' goede daghreyz, dat hy 't weeder tot Middelburgh toe braght. De Vlissinghers, voorts, doen de bouwluyden van 't slot, dat nu haast vier voeten booven der aarde gereezen was, vertrekken, en smyten 't om verre. De wethouders, vermoedende, dat Johan van Kuyk, zich, zonder eenigh onthiet van den Prins, dus diep in der zaake niet gesteeken had, verzochten zynen raadt, noopende 't geen t'hunner verdaadighing voorgenoomen diende. Hy, vindende niet naaders, dan aan Lumey om bystandt te schikken, neemt zelf aan de boode te zyn, en zyn' reyze op Dordrecht; van waar hy eenen andren, oover Weezel, op Dillenburgh afveirdighde, om zyne Doorluchtigheit van 't stuk te verstendighen. Daarnaa, binnen den Briel gekoomen, leyt hy zynen last den Graave uit. Deez liet zich bedunken, weenigh volx te mooghen ontbeeren, 't en waar dan van de nieuwlingen, quaalyk voorzien met geweer. Van Kuyk meende, quaam' het slechts daarop aan, dat zouden de Vlissingers bezorghen. Daar bewillighde de Graaf in, en liet hem met dien troost voor heen trekken. +Hopman de Ryk, binnen wyle, had zich, met twee verooverde scheepen, naa Engelandt vervoeght, om ze te gelde te maaken; 't welk met gevaar vermengt, en op geen bot te bestellen was. Doch Marcus en Salvadoor della Palma Vernederlandschte Spanjaarden, zich toen aldaar onthoudende, booden hem de handt, met verstrekken van hun geloof voor zesduyzent gulden, die daatlyk aan waapenen en voorraadt van oorlooghe besteedt werden. De faam ook, van't oopenen der intreê ten vaaderlande, maakte d'uitgeweekenen zoo toghtigh, dat hy zich, in kort, van eenen grooten hoop gevolght vond, en een vendel van vyfhondert koppen oprechtte. Dit kon in zulk een' stilte niet toegaan, oft het gerucht verspreydde zich door 't eylandt. Robert Dudley, Graaf van Leicester, scheen, te dier tydt, de bedryfal van dat Ryk, en diepst in 't hart der Koninginne te staan: een man meer afgericht op zinlyk

+1572.

+*De Ryk in Engelandt, en zyn' verrichting aldaar*.

[+]voortsdoen van persoon, vlaayende zeeden, gladde taale, slaafsche needrigheit teeghens zyn' meerder, en diergelyke hoofsche uitwendigheeden, dan op beleidt van zaaken. Deez, quansuis booven andren met het heyl zyner Landsvrouwe bekommert, wist het bestaan van den hopman en 't gevolgh van dien, ten hooghste te weeghen: zulx haare Majesteit hem voor haar deed ontbieden. De Ryk, in zyn gewisse, vond zich schuldigh aan oovertreeding haars gebods: en al hield hy zeeker, dat zy 't stilzwyghends wel met den Prinse meende, hoe meenigh man had met misgunde straf 't geheim van Vorsten moeten dekken? Weederom docht hem te schendigh, zoo nut en nootlyk een werk, met plotsigh deurgaan, te verbrodden. En dat hy niet terstond aangetast was, gaf het beste te hoopen. Hy grypt dan eenen moedt, en waaght onder haar ooghen te koomen. Zy, met eyghen monde, *vraaght hem de toekoomst der veroovering af, sampt, hoe 't binnen den Briel al, en met 's Prinsen dingen stond:* zeyd' voorts, *dat hy wel zal doen aan geen' onrust in haar Ryk, en zich naa [+]huis te maaken*. Alzoo op reize geslaaghen met drie scheepen, treft hy, neevens 't voorlandt by Doevere, eenighe pinken en visserboots aan, daar veele inwoonders van Vlissinge, met wyf, wiegh en kinderen, en al hunn' armoê op waaren. Naamelyk, naa 't bekoelen van 't burgherlyk bloedt, hadden zy zich tot afmeeten van de kortheit hunner maght beleedight, en luydde hun de reede des Heeren van Kappelle aan de ooren: zulx zy, ziende van uur tot uur de wraak te gemoet, in goeden getaale te raade geworden waaren den gedreyghden hoek te ruymen. Deeze zwervers, verpraait van de Ryk, en hoorende hoe hy 't naa den Briel gemunt had; aan 't klaaghen, kermen, bezweeren, dat hy toch met hun naa Vlissinge tooghe, daar ongelyk beeter dienst te doen waar. Maar de Ryk was aan bevel gebonden; met Lumey geen schertsen. Men hield'er nochtans krysraadt op; en aldaar den hopman voor genoegh ontlast, mits dat de verzoekers hem met [*] hooghe woorden aanmaanden, en in de schuldt van al 't quaat leyden, dat uit zyn' weyghering te verwachten stond. Hier op dan gaat hy t'zeyl, en loopt tot Vlissinge in: 't welk den glyenden moedt der gemeente weeder in top trok. Onder andere bysterheeden van 't beloop dier tyden, [+]zullen lichtelyk de geenen, dien deeze onze arbeydt in handen valt, niet vreemders vinden, dan dat het luyden van eerlyken doene, buyten parssing van uiterste noodt, aldus luste met hun hooft te speelen, gelyk wy van den Heere van Erpt tot Vlissinge, Hopman de Ryk in Engelandt, anderen elders, vermeldt hebben: voorneemelyk daar de Neêrlanders, inzonderheit de Noortlykste, zachtgangers in den aart zyn, en gewoon hunne zaaken met dubble zorg te beleggen. Maar, hoewel dit volk zich anders uit der maate veel laat verghen, staat te weeten, dat aan zyn gedult, eyndtlyk te berste getreeden met het roeren der vryheyt, geen houden meer oft heelen is: zulx het, nocht oovermaght, nocht eenigherley hachlykheit aanziende, door vlam en door spietsen streeft; en de gebooghe moedt, ontslippende ten laatste den dwinger, hem met des te wakkerder slagh voor de scheenen springt. Jaa daar waaren'er, die 't verdaadighen der vry- en de gerechtigheeden zoo heyligh hielden, dat het hun troost en gloory docht, daar voor, naa schavot oft galgh te treeden. Ende kan ik met kennisse zeggen, dat by mangel van juiste aanteekening, de heughenis gespilt is van verscheide doorluchtighe daaden door donkere persoonen bedreeven. Veelen meede, van de geenen, dien 't geluk der vermaartheit te beurt viel, hebben nooit, nocht eenighen hunner naakoomelingen, 't loon hunner verdiensten genooten: 't zy mits te vroegh een ooverlyden, oft by gebrek van volharden in de goede zaake, oft door ondankbaarheit oft onmaght van andren om alles behoorlyk t'erkennen. Maar zelfs de stichters van de grootheit

[+]1572.

[+]*Hy vindt op zyn weederkeeren eenighe vluchtelingen van Vlissinge op zee.*

[*]Protest.

[+]*Zeylt met hun derwaarts, en verquikt de burghery.*

+der Roomsche en andere heerschappyen hebben geen oft kleen deel aan de weelde der zelve gehadt, en hun bloedt vergooten voor naazaaten, die, gemakkelyk in zulk een' als geërfde mooghenheit vallende, naaulyx yet anders daaraf eyghenden, dan 't misbruyk, en den oorlof om alle bedenkbaare dertelheeden, moedtwil, en wulpsheit te pleeghen. Welke ooverdaadt en zeedeschennis dat onder ons nemmer plaats grype, voortaan de Godlyke voorzienigheyt wel vuurighlyk te bidden staat. Dan deeze wildernis der wereldsche dingen, en afgrondt der heme scheoordeelen heeft my de zinnen nu lang genoegh in optoght gehouden; en 't is tydt tot het vervolgh der geschiedenissen te keeren. 'T leed luttel aan naa 't landen van Jacob de Ryk + tot Vlissinge oft Pedro Pacieco, by anderen Paciotto genaamt, opperste krysbouwmeester des Hartoghen, komt de haaven in, geen ding min denkende, dan dat de stadt omgekeert was. Opgestapt uit den scheepe, ziet hy van verre de Ryk naa hem toetreeden; en waanende 't waar om hem te bewelkoomen, zet zynen gang derwaarts. Maar zich vindende, in een ommezien, met een gerit graauws om de ooren, en spellende uit het gelaat (want de taal verstond hy niet) hunne verbolghenheit, kreegh hy zoo groot een' angst voor zyn lyf, dat hy, waanende zich alzoo te redden, zynen zeeghelrink van den vinger trok, kustte, en aan de Ryk leeverde, met zeggen: *Heer ik ben uw gevangen*. De Hopman, die goedt Spaansch sprak, vatte zyn' meening, en den ring aan, die door gaaf van zynen zoone Simon de Ryk, althans onder my berust. Teffens leyd' hy +de handt op Pacieco, en deed hem in hechtenis stellen. Thans braght Treslong, met drie scheepen, styf tweehondert mannen oover. Twee Hopluyden +van Vlissinge, d'een Vink, d'ander' Vliegh gebynaamt, hadden dit volk uit de naaste plaatsen van Hollandt opgestommelt. 'T waaren meest al Haaghelingen, oft Delfsche, Rotterdamsche, en Brielsche burghers, uitgestreeken met kazuyfels, munnixkappen en diergelyk gewaadt der geestelykheit, in plaats van krysrusting. Maar men deed hen op stroom waapenen en monsteren: daarnaa den krysbouwmeester te rechte stellen, door Glaude den Baljuw; en verwees hem ter galghe, met twee andere Spaansche jonkers. Pacieco, hebbende geen gissing op zulk een vonnis gemaakt, drong anxtelyk op ransoen, en bood groot geldt voor zyn lyf. Maar Treslong, in weêrwraak van zynen broeder, dien de Landtvooghdt in den jaare achtentsestigh, onder andere Eedelen, omgebraght had, dreef datm'er meê voorts ginge. Naamelyk hy dacht, aan Alva niet lichtelyk gevoelyker spyt te kunnen doen, dan met de smaadighe doodt van zoo een' persoonaadje, dien men zeyde den Hartoghe in naamaaghschap te bestaan. Ook liep'er een gerucht onder de burghery, hoe de gevangen zeekere lyste, met naamen van luyden, die de Landtvooghdt dacht te dooden, in 't gaan naa den kerker, gescheurt, en van zich geworpen had. Waaroover 't graauw, ververschende zyn' bitterheit teeghens den naam der Spanjaarden, hem naauwlyx gehoort wilde hebben, reukeloozelyk roepende, mits zy hem niet verstonden: *hang op den brodder, hang op*: *wie kan met hem kallen?* hy, wanhoopende van andere genaade, verzocht, dat hem ten minste 't zwaardt gewierde. Glaude, hebbende zyn raapier aangetast, en op zyde gegort, zeyde, quansuis oft d'ander daarnaa vereyscht hadde, *hy zouw maar opklimmen: 't geweer was wel bewaart*. Pacieco, tot naader uitlegging, beriep zich op de Graaven van Egmondt en Hoorn; en stelde zyn huis zoo hoogh als 't hunne, in aadel. Dit was oly in 't vuur voor 't volk, dat daarop uitvoer: oft hy zich by hunne Heeren gelyken wilde? *zyt ghy Heeren? ghy zyt schelmen*. Men had moeyte gehadt, om eenen scherprechter te vinden, dewyl die van Walchere binnen Middelburgh woonde. Een gevangen doodtslaagher,

+1572.

+*Don Pedro Pacieco komt tot Vlissinge*.

+*Wordt gevangen*.

+*Treslong komt met meer volx tot Vlissinge*.

+daar toe aangezocht, weygherde zynen hals met die haatlykheit te winnen, antwoordende liever te willen sterven, dan dat zyn' moeder een' beul hadde ter wereldt gebraght. Maar als men hem vertoonde den gedoemden een' Spanjaardt te zyn, bewillighd' hy in 't werk, mits dat hem vrystonde +doodt te slaan, die 't hem quaam te verwyten. Ende dus heeft Pacieco, onder 't snaauwen, de schamperheeden, en scheldtwoorden zyner quaadgunstighen, zyn' daaghen geëyndight. Al 't welk ik wel stuxwys heb willen verhaalen, ten spieghele, wat een' gemeente al doet, oft wat ze niet ongedaan laat, als haare lydzaamheit, door terghen op terghen in raazernye verkeert. Ontrent dit getyde, quam tot Vlissinge uit Vrankryk (want men had meede derwaarts aan Graaf Lodewyk van Nassau geschreeven) Jeronimus van Tseeraarts, stalmeester des Prinsen, met etlyke soldaaten, en last van zyn' Genaade om stadthouwer oover heel Walchere te weezen. Uit het zelfste Koninkryk quam ook de Heer Janin oover; van Rochel, Hopman Tongerloo, met Adriaan Menning; uit Vlaandre de Heeren van Schoonewal, van Waatervliet, van Haaverschot, van den Casteele, elk met een deel hunner boeren, die zich in 't ooghe vonden, en by huys niet houden darden. Zeeker burgher Eeuwout Pieterszoon Worst geheeten, geen man van pronk, maar kloek van moede, ervaaren ter zee, en grootlyx gezien by 't bootsvolk, had, met Jelis Hooftman, dat pas, de staatlykste der Nederlandsche koopluyden t' Antwerpen, ouwde gemeenschap, en hem meermaals voor schipper gedient. Dies richt hy zich aan deezen, om volk, voorraadt van buskruydt, en ander oorloghstuigh van daar te hebben. Hooftman, hoe zwaar ryk hy ook was, ontzagh zich niet hem zyn gevaar te leenen, en holp hem behendelyk te weeghe. De Vlissingers treflyk hier door gestyft, en nu hunne kraften vertrouwende, naamen voor, langer op geen enkele bescherming te staan, maar zelfs hunne gebuuren te bestooken; 't en waar zy zich van den Spanjaardt afzonderden. Op dat dit maklyker gelukte, lieten zy, t'hunner ontschuldighing, een schrift uitgaan, waarin de regeering des Hartoghen van Alva, met al haar' vuylste verwen afgemaalt stond. Kampveer nu, als meede aan der zee, en zoo naa by Middelburgh leggende, ook, om dat het het bushuis der Zeeuwsche eylanden was, docht hun hoogh oorbaar omgezet, en tot gemeenschap van zaake gebraght. Twee visschers van daar, waaren by die van den Briel gevangen, en etlyke daaghen vast gehouden. Van Kuyk, des verstendight, bearbeydde by den Graaf van der Mark, dat hy ze niet alleen zonder ransoen ontsloegh, maar daarenbooven hun vergunde voortaan veyligh te visschen, en de zelfste vryheit aan hunne meedepoorters schonk. Groot was deeze gift by luyden, dien daar hun al aan hing. Derhalven zy aan 't roemen van de Duytshartigheit der Geuzen; aan 't smaalen op de uitzuypzucht, en 't schrobben der Spanjaarden: zoo verre, dat Tseeraarts en Kuyk, daar door getroont, zich verstoutten, onder de stadt, met ontrent tsestigh soldaaten, en, laatende die aldaar, in persoon binnen te koomen, om d'Ooverheit tot afval van Alva, en inneemen van 's Prinsen volk te beweeghen. Dan de wethouders, hebbende de maght des Koninx voor ooghen, sloeghen 't verzoek plat af. Dies keerde Tseeraarts, dien zelven aavondt, naa Vlissinge. Maar van Kuyk, gewoon zyn eyndt te houden, quam weeder in stadt; ontbood de twee verloste visschers, met namen Lyn Taayen en Koeyevleesch, in zyn herberghe; en wistze der wyze te beleezen, dat zy, hebbende hunne makkers verpraait, goedt vonden, naadien de party wat te zwak scheen, tsestigh knechten, oover nacht, van Vlissinge te doen haalen. Janin braght'er slechts veertigh, en vond des morghens, den derden van Bloeymaandt, de burghers in 't geweer, die hem door de hooftpoort binnen lieten. Voorts braght men 't zoo wydt, dat hem de

+1572.

+*Pacieco gehangen.*

+kerk, tot naader orde toe, gegunt werd om zyn volk te huyzen. Hier neemt Rollé, Baljuw der plaatse, zynen slagh waar, gaat toe met zynen aanhang; sluyt en blokkeert Janin in de kerke; en blyft daarmeê de sterkst' in der stadt. Noch liet hy 't daarop niet aankoomen; maar zich verstaande met den Heer van Beauvois, die onlanx van Alva tot Ooverste in Middelburgh geschikt was, zond derwaarts om bystandt, dien d'ander hem, als 't naauwde, belooft had. Zyn' weederparty, nu de zwakste, hebbende daarenbooven zynen toeleg gerooken, en zich genoegh op de vleesbank vindende, veirdight ook om hulp af, naa Vlissinge. Waarop de Ryk, t'scheep gegaan zonder draalen, met het meeste deel zyner bende, aan 't hooft van der Veer quam uittreeden, blydelyk ontfangen, en bewelkoomt van de burghers; die hem zeyden, *dat het wel gepast was. Want waar hy een luttel laater gekoomen, zy hadden de Spanjaards in stadt gehadt*: *die reeds tot Zandwyk, en maar een half vierendeel uurs verre waaren*. De Ryk, zonder op Janin oft wyder te denken, rukt voorts, betrapt den vyandt, slaat hem meest al, en vervolght tot onder Middelburgh. Keerende met den aavondt, vindt hy ter Veer de poorten toe. Maar Rollé, misschien niet gemoedight om der weederparty op 't lyf te vallen, en teffens de kerk bezet te houden, had midlertydt weynigh meer tot verzeekering zyner kanse verricht. Derhalven, de burghers, die met de Ryk waaren uitgeloopen, dienen zich van 't getyde, en koomen aan de Noordtzyde, buyten 't houten hooft om, binnen de haaven, by de pinken, in stilheit opklimmen, en voeghen zich naa huys. 'T krysvolk met den Hopman bleef buyten vernachten. Maar de burghers, met den dagh op; rotten t'zaamen; hebbende d'een den anderen toghtigh gemaakt met den brandewyn, smyten de poort oopen, en laaten hem in. De Baljuw, oft om hart te toonen, oft verlustight door 't geluk, dat hem scheen meê te willen, hadt het beste gewaadt aangetooghen, en wandelde met eenighen der Majestraat, op de markt, als hem dit gerucht in 't oor snerpt. Hy werpt zyn' kappoot wegh, streest eens loefs naa 't hooft, +springt in een pink, zeyt, *steekt af, en berght myn lyf*. 'T eerste werk van de Ryk was 't verlossen van Janin, die zich grootelyk beklaaghde, dat men hem zoo vergeeten had. De Ryk bekende schuldt, maar die aan goeden yver te wyten stond. Daarnaa roept hy de wethouders ter zaamening, en vertoont, *hoe hy alleenlyk teeghens den dwingelandt Alva gekoomen was, uit last van den Prinse als Stadthouder des Koninx, tot afbrek van wiens Majesteit men niets dacht voor te neemen*. Voorts vraaght hy hen, *hoe zy in zoo smal een' getaale vergaadert waaren*. Zy antwoordden, *dat hunn' amptgenooten veel al uit vreeze wegh bleeven, mits 't vluchten van Rollé; die eevenwel, om het teeghenty moest in stroom blyven hangen*. Dies zeyndt de Ryk hem flux een boot met riemen naa: zulx hy bekoomen werd, en by d'andre van der wet gebracht. Hoorende aldaar den zelfsten voorstel uit den Hopman, vraaght hy wat van zyn ampt worden wilde. D'ander zeyde, dat hy 't behouden zouw, mits aanveirdende 's Prinsen eedt, onder den voorseyden tytel. Toen werpt hy 't zweeren niet wyder. De Majestraat, volghende, werd in haaren dienst aangehouden, en voorts alles bezaadight. Seedert vernamp men de Spanjaards van Middelburgh en Armuyde daaghelyx voor Kampveer; waarteeghens de burghers ook, jaa zelfs die van der Wet mildelyk ter schermutsing tooghen. Wie leevendigh gekreeghen werd, moest, zonder in vankenis gebracht te +zyn, daatlyk ter galghe. Ende was de verbitteringe zoo byster, dat men zeyt den eenen broeder den anderen, met eyghen' handen, opgeknoopt te hebben. De verstikte menschen (een yslyk toonneel) hingen en greenzen in de boomgaarden onder de stadt, en kromden met hun getal en

+1572.

+*Kampveer op 's Prinsen zyde gebracht*.

+*Helsch oorlogh*.

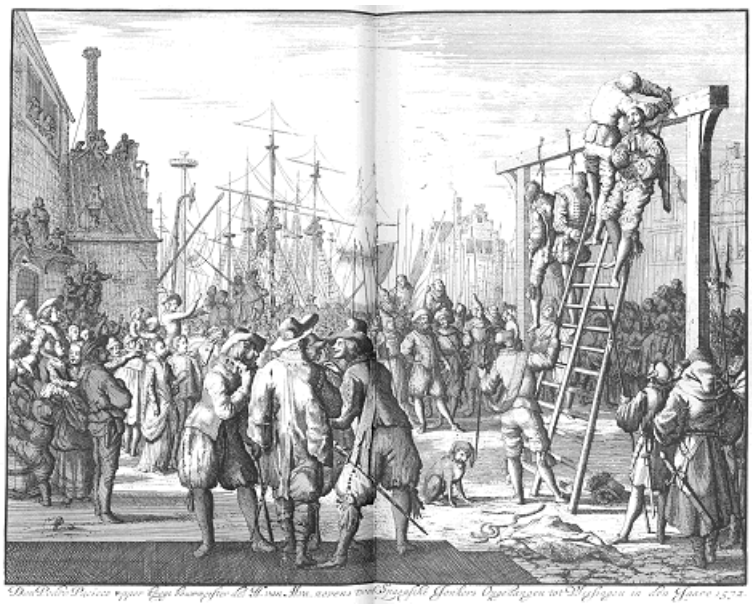

[+]zwaarte, in plaats van 't vroolyk ooft, de telghen. Aan d'andre zyde hield men den zelven voet. Zeer sleet dit de burghery, en 't luttel soldaaten dat'er in was. Waar oover van Kuyk naa Engelandt reysde; daar hy geldt van de Nederlandsche gemeente tot Norwits verworf, om met hondertvyventwintigh Schotten te rug te keeren. Ook diend'er niet langer getoeft: want de vyandt, landende aan den Haak een deel volx, quam, [+]lanx den Polderschen dyk, op den Noortkant der stadt aan, daar zy niet gesterkt was. Die van binnen, in der haast, schansen 't 'er toe met haaring- en andre vischtonnen, waaraf de plaats, tot heeden, den naam van Tonnenburgh behouden heeft. Maar 't ruygh t'zaamen geworpen werk bleek niet bondigh teeghens den aanval; en de Spanjaardt, doorbreekende, sloegh al doodt wat hem voorquam, en liep den ganschen oordt, geheeten de Noordtzyde van de haaven, af. De Ryk, aldus geprangt, en gedachtigh hoe Treslong den storm van den Briel afgewendt had, neemt het vallen der ebbe waar, en laatende 't krysvolk, daar 't van doene was, mant eenighe sloepen met burghers, en matroozen, wel voorzien van vuurwerk. Deeze, geroeyt voor stroom, tot aan den Haak en 's vyands scheepen, steeken'er den brandt in. De rook hieraf opgaande, bedwelmde der maate den moedt der Spanjaarden, dat zy 't verooverde ten beste, en zich ter aftoght gaaven. De Ryk jaaght hen naa en slaat ze in volle vlucht. Zy, zich ziende van hunne scheepen versteeken, daalen van den dyk, om landewaart in, en naa Middelburgh te loopen; laatende zoo in stadt, als op het veldt, wel tussen zes en zeevenhondert dooden. Liet het gemoedt my toe, eenighe merkwaarde waar-heit te verzwyghen, geirne zoud' ik een' wreedtheit verby gaan, die den aart myner landsluyden onteert: hoewel zy, als gesprooten uit den ooverheeten haat teeghens den Spanjaardt, ten deele tot bewys zyner mishandelingen dienen kan. Zeeker [*] wondtheeler met naame meester Adriaan, sneed eenen der verslaaghenen, 't hart, uit de borst; stak het op de pen oft gallioen van een schip, dat aan de kaay lag; en verscheyde persoonen zetten'er de tanden in. Hiernaa, quaamen gemaghtighden der kryscoverheit van Vlissinge tot Kampveer, om orde op de gemeene zaaken te stellen. En naadien Treslong voorwendde, weederom naa den Briel te trekken, werd te raade gevonden, dat Worst, het Ammiraalschap van Vlissinge bekleeden zouw; de Ryk dat van der Veer, en aldaar Ooverste weezen, met zyn' gewoonlyke spitsverwanten onder zich, die den naam van 't bloedtvendel voerden. Maar al de diensten van de Ryk golden zoo veel by den Graaf van der Mark niet, oft hy vorderde hem aan rechte; zelfs by plakking zyns naams aan de poorten, met bevel van hem in hechtenis te neemen, en naa den Briel te voeren, ter zaake dat hy in 't ooverkoomen uit Engelandt, zynen last had te buyten gegaan. [+]De Landtvooghdt, midlerwyle, kryghende d'eene tyding van weederspoedt op d'andre, en daarenbooven verstendight, dat, nocht de Prins in Duytslandt, nocht Graaf Lodewyk in Vrankryk rustte, vondt zich teffens in 't oorlogh bedraayt, en 't spoor der regeeringe byster. Want voor eerst zagh hy zyn aanzien grootelyx vervallen, door 't kiezen van eenen andre in zyn' plaatse; zynde nu alomme ruchtbaar, hoe de Koning hem tot naazaat toegeleyt had den Hartogh [+]van Medina Celi, een' heer van zoetelyker inborst, en naa wien de Landtzaaten des te graatigher 't oogh wendden. En dewyl hy, maakende vast reekening op den tienden en twintighsten penning, andere aanbiedingen verwerpt, was de schatkaamer hol geworden; te meer, mits de quaade huyshouding. Want de verbeurtgemaakte goederen, werden op zich zelf bedient by den Raadt der beroerten. Van de penningen,

[+]1572.

[+]*De vyandt valt Kampveer aan: maar moet wyken.*

[*]Chirurgyn.

[+]*Alvavindt zich in groote benaauwtheit.*

[+]*De Hartogh van Medina Celi in Alvaas plaatse gekooren.*

[+]uit Spanje koomende, oft hier te Lande verschaft, had een Spaansch ontfanger den last, ten ooverstaan van zeekeren [*] geheymschryver van Alva. De Raadt van de geldtmiddelen, moeyde zich niet dan met de enkele [†] erfinkoomsten des Koninx, onder opperzorgh des Hartoghen. De groote steeden, eertyds gewoon 't gemeen behoef, met uitkeeren oft verschieten van treflyke sommen, t'onderstutten, waaren, voorneemelyk Antwerpen, by stilstaan der neeringhe uitgeteert; voorts zoo veel geschrobt, dat'er meer niet aan te plukken viel. Tot woeker had men den wil, maar 't geloof niet: en geraakte van dagh tot dagh dieper in schulden. In 't beleydt der zaaken, ouwlinx gestelt aan den Raadt van Staate en den Heymelyken, was gelyk verloop; mits dat zy luttel oft niet erkent werden: trekkende de Landtvooghdt alles aan dien van de beroerten, en zich zelven. En dan noch staande gehouden, dat hy aan geen' berichtspunten gebonden waar. 'T welk, in plaats van achtbaarheit te sterken, zoo wel grooten als kleenen tot haat en nydt verwekt had. Ook baard' het geen' minder spyt, afgunst en oneerbieding, dat vreemden, die zelfs de taale niet, veel min de geleeghenheit, gewoonten, en wetten van herwaartsoover verstonden, 't bewindt van hoogh en laagh, op den voet der Spaansche regeering en rechten, oft naar losse lust, en den kop hunner domme verwaantheit dreeven. Waaroover ook de voorzichtighen hunner eighe partye nu luyder dan binnen 's monds morden*; Niet te vergeefs had Koning Ferdinand van Arragon, by uiterste wil, zynen neeve Karle, naamaals Kaizar, tot een' les en last gelaaten, dat hy zich in yeders Landts bestier van inboorlingen dienen zoude; dien de zaaken verre kundighst zyn, en meer ter harte gaan; en de misslaaghen beeter afgenoomen worden. Ook was dit de zuynighste ooverleg: en gebleeken, dat drie de opperamptgenootschappen deezer gewesten, niet zoo veel gekost hadden, als drie enkele persoonen, tot het aanslaan en opvorsen der verbeurde goederen, gemaghtight. Dat het vertrouwen de trouwe queekte. Wat wonder dan, zoo ze wankelde in de geenen, dien men hun eighen vaaderlandt mistrouwde. Uit het versmaaden en verbygaan der zelve kon niet min den af keer, en veraarding spruyten: behalven dit ongerief, dat m'er, zoo de tydt eens quaam en vereischte hen te beezighen, niet dan wanheblykheit, by mangel van oeffening, in vinden zoude. Maar zy waaren onbequaam oft met ketterye verghiftight. Hier meê vulde men 's Koninx ooren, om alleen in 't vatten te blyven, en ondertussen eighe koffer te vullen, tot dat alle 's Lands rykdoom opgeschraapt en vervoert waar. Geen ampt, voortaan, dat zoo ras oopen stond, oft de Spanjaardt had'er de zynen ingedrongen; hoewel d'ouwde handtvesten dat uitdrukkelyk verhoedden. Oft zoo de Landtzaat naa de geringste vordering taalde, hy moest onder hunnen arm deur, en daar eerst van zyn' veêren laaten. Dan die niet ziende blindt was, kon luyden genoegh van 't Roomsche geloof, en bestaande geschiktheit, vinden. De Nederlander, doorgaands, was in verscheyde spraaken, neevens de zyne, ervaaren: daar de Spaansche hoomoed zich niet gewaardighde eenighe andere, dan die van zyn' moeder te leeren. Naar den aart van den boom moest men de vruchten vraaghen. Ende bloedden de wonden noch, die den staat lang smarten zouden: dewyl de ooghluyking der Oversten, de moedtwil en stroopzucht der soldaaten, het zoo wyde gebraght hadden, dat men, van vreeze voor opstanding der gemeenten, benoodight werd hen te doen bezetting houden, oft daar zy eens uitgelicht moghten zyn, hun de poorten voor 't hooft sloot, gereedt als 't naauwde, liever den vyandt in te laaten. 'T waar hier niet toe gekoomen, hadde men zich met inheemsch volk van oorlogh beholpen; die liefde tot het landt, en hun deel aan 't bederf van dien droeghen, en*

[+]1572.
[*]Secretaris.
[†]Domainen.

+*'t geen dat zy ooverwonnen, daar hielden oft besteedden: dien 't ook niet eeven licht stond, het Landt te verlaaten, en op hoop van ontgang der straffe, de tucht t'oovertreeden*. Daar waaren'er, die met korter oordeel eevenwel hoogher spieghelden, ende, kunnende niet gelooven dat zoo groove misgreepen uit puur onverstandt begaan werden, zich inbeeldden, dat Alva, nu hy zynen zoon van de Landtvooghdye versteeken zagh, al willends 't werk in 't war liet loopen. *Wat quaadt jaar van plompheit waar 't anders, 't bezetten der waatergrenzen te verzuymen? daar de Geuz zoo sterk te scheepe, en gestyft, onder den duym, in Engelandt, Oostlandt, Embde, uit al die haavenen 's Lands zeesteyghers beloerde*. Anderen, van feller haat gedreeven, gaaven hem naa, dat hy, om 't oorlogh +te voeden, zelf d'uitgeweekenen met geldt handthaafde. De Hartogh, beknelt van deeze en dusdaane benaauwtheeden, wist niet naaders te bezinnen, dan den Koning aan te gaan, *met deurschryven van zyn landt, 't en waar hy geldt ooverschikte. Maar, dit geschiedende, maakte hy zich sterk der zwaarigheit meester te worden, en 't verhaal der kosten te vinden, zoo aan de goederen der geenen, die nieuwlinx opgestaan waaren, als aan de Staaten, die den tienden penning teeghen hielden, dien +zy, naar zyn zeggen, hadden ingewilligt*. Ondertussen dwong hy 't aanschyn in den standt der onbedeestheit; en hebbende een' taamelyke somme in Spanje verkreeghen, trok prachtelyk aan 't toerusten, en werven van versch volk by 't ouwde, wel tot twaalfduyzent Hooghduytsen toe. Ook spild' hy ruymelyk in spieden, om te verneemen, waar 't de Prins en Graaf Lodewyk op gemunt hadden. Maar de naastgaande zorgh was 't boeten van 't verlies, en beeter verzeekering der aankoomsten te waater. Te deezen einde, deed hy, onder den Ammiraal Boshuyzen, een' vloot waapenen, ten deel tot Amsterdam, ten deel tot Enkhuyzen; daar hy, onder dit dexel, eenigh volk dacht in te brengen. Want deeze stadt, aan den Hollandschen kant, ontrent het midde der Zuyder zee, die daar niet booven twee mylen in de wyte heeft, is van belang, en recht geleeghen om Amsterdam zyn scheepen t'onderscheppen, die, in aan-en afvaaren, deeze engte noodtlyk deur moeten. En mooghelyk rook hy +dat'er zyn vyandt op vlamde, dewyl Oranje, al oover twee jaaren, verstandt daar binnen gehadt had. Nu geviel 't dat Schuylenburgh, een der Hopluyden, het broodt, gebakken t'zynen behoeve in der stadt, zocht te lichten, eer hy geldt gaf. De bakker verstond het zoo niet. Waaroover Schuylenburgh aan 't schelden en drieschen; *'T stak'er al vol Geuzen en schelmen, die 't zwaarlyker dan de Rotterdammers bezuuren zouden*. D'ander zeyde, *een beeter aan Godt te hoopen*. De Hopman, oft onweetende van 't geheim, oft houdende, mits de hitte der gramschap den windt quaalyk in, vaart hestelyk voort, en zweert met gekruyste vingeren, *dat het niet beeter lukken wilde*. Dit onbedacht uitvallen, ten aanhooren van meer luyden, deed de burghery verdacht zyn, en 's Hartoghen toelegh haaperen. Ook verzuymden's Prinsen goedtgunners zoo een' geleeghenheit niet; maar gaaven eenen yegelyke, daar hun wat staats op te maaken scheen, die dreighementen t'erkaauwen. 'T gaat'er dan op een protten, en t'zaamensteeken van hoofden; aanhitsende d'een den anderen tot weeren van bezettinge. Korts daarnaa komt zeeker Hopman Quikkel met zyn soldaaten voor de poort, om hen, zoo hy zeide door de stadt te brengen, naa de scheepen, die nu haast vaardigh waaren. De burgherwacht zeid'er neen toe; en verwillighde aan hem en zyn' aadelborsten, mits dat hun geweer daar bleeve, naauwlyx ingank, ter begheerte van Burghermeesteren. Deeze, voorts, begaan om 't volk binnen te hebben, wendden by de gemeente voor, *'t waar slechts om hen te monsteren*,

+1572.

+*Alva verzoekt geldt van den Koning*.

+*Verkryght yets, en waapent op nieuw*.

+*Beroerte t' Enkhuyzen*.

[+]*en dan t' scheep te helpen*. Reynier Stouting, een oudt burgher, draaghende misschien dien naam te vergeefs niet, liet zich daarop hooren, dat het een en 't ander wel buyten geschieden kon. Men dreef hem toe, dat Burghermeesters, dien 't bevoolen was, de stadt te regeeren hadden; hy zynen mondt te snoeren: en dreyghd' hem in een gat te werpen. Een ander poorter, Cornelis Pieterszoon Riedtluts, nieuwlyx van Embde gekoomen, voeghd'er op: *was 't hun bevoolen, zy zouden dan zien die wel te regeeren. Maar bezetting van krysvolk dacht men niet te gedooghen. Die, vier oft vyf jaaren, neeringloos gezeeten hadden, woegh zulk een last te zwaar*. Verscheyden' anderen van den hoop deeden zyn woorden gestandt. De Burghermeesters, hierteeghens niet op mooghende, *bevaalen hun te vreede te zyn: de knechten zouden'er wel uit blyven*. 'S daaghs daaraan, quam Boshuyzen in der stadt, met zyn' hellebardiers; en op toeverlaat van dit ontzagh, Quikkel, met zyn volk, weeder onderstaan, oft men 't ontfangen wilde. Maar 't ging hem als te vooren; en de Majestraat derhalven eenen anderen wegh in, doende eenen goeden hoop der knechten, ongewaapent, by kleen getal, doorslippen, quansuis om eenighe nooddruft te koopen. Midlerwyle bestelde men, dat etlyke wyven hun geweer, verhoolen onder haar' huyken, binnen, en in 's Hopmans herbergh braghten. Toen laat hy met twee trommels omroepen, dat alle, die onder hem bescheyden waaren, zouden passen voor zyn' herbergh te verschynen. De burgher, dien dit een donderslagh in 't oor was, zonderling de visschers, zich buyten den tydt hunner teelte, en meestendeels aan landt vindende, flux op de beên, naa de verzaamplaats toe; en dryven Quikkel met de zynen ter poort uit. Met de zelve rul loopen ze naa 't huis daar zich Boshuyzen hield, vallen'er in; zetten hem op 't Stadthuis onder wacht van burghers. Voorts haalen ze 't geschut van 't Hooft, en zeeker schip dat 'er aan lagh, in der stadt. Thans quam 't Amsterdammer veerschip aan, met vyvenvyftigh tonnen bossekruyds, en etlyke hondert handtbussen; ten behoeve der scheepen van oorlogh. Deezen voorraadt neemen zy naa zich; stellen dien in bewaaring; daarnaa orde op de nachtwaak. Dus sloerd' het etlyke daaghen heenen, tot dat Paulus van Loo Burghvooghdt van Muyde een karveel met soldaaten bestond te doen aanleggen, buyten by 't Brouwhuys neevens den dyk, in meening hen behendelyk binnen te helpen. Een Pieter Luitjens zoon Buyskens, onlanx gemaghtight by den Prins, om zich van Enkhuyzen en de oorloghscheepen te verzeekeren, was ook voorzien van zyn' Doorluchtigheit, met eenen brief vol beloften van grooten bystandt aan de Burghery; en had haar dien vertoont in dit gewricht van zaaken. Deez, hoorende 't gerucht, treedt buyten, taamelyk gevolght, den Burghvooghdt te gemoedt; en vraaght hem wel straflyk, *waar heenen met de knechten?* Van Loo stond als voor 't hooft geslaaghen, en zyn antwoordt was zoek. Buyskens heet hem te vertrekken, oft wild'er raadt toe schaffen. Anderen riepen; *'T en waar hy zich voorzaaghe men zoud hem voeten maaken: zooz' 'er niet in de loop bleeven*. Met gelyke dreighementen versnorkten ze 't krysvolk, *en dat hy lyveloos was, die zich vervorderde op te stappen*. Een van die van binnen, Kornelis Janszoon Brouwer, meinde, zoo ras gedaan als gezeidt, en roedt een stuk geschuts op, met de bernende londt in der handt, gereedt om in 't schip te schieten, hadd' hem de stads [*] gebouwmeester niet versprooken. Van Loo dan, dus raauwlyk bejeeghent, hield zyn' aanslagh verlooren, en niet beeter dan zeyl te maaken. Als dit, te ooren van de Regeerders quam, en dat Pieter Buyskens zoo groot een gevolgh, ook last hiertoe van den Prinse had; docht hun raadzaam wat verwylens te winnen; waarentussen de gemoeden yetwes bedaaren

[+]1572.

[*]Fabrykmeester.

+moghten, om naa anxt en onderrichting te luysteren: gelyk dan de kracht eener beroerte aan schielykheit hangt; eener gezette regeeringe veel toevals van den tydt te verwachten staat. Dies raamen zy zeeker verdragh, daar de gemeent' in bewillighde, en de bezonderste punten af waaren: *Men zoude alle scheepen en goederen, die op de stroom laaghen, laaten vaaren; maar aanhouden de oorloghscheepen, met schut en krysnooddruft, bevonden in der stadt en de haaven. Voorts vier Hopluyden kiezen, en hun de rust der burgherye beveelen; ook twaalf poorters, om den wethouderen by te zitten. De gewoonlyke waakers, tzestigh mannen, zouw men verdubbelen, en goede wacht houden: de stadt bewaaren van 's Koninx weeghe, zonder soldaaty van d'een' oft d'andere zyde in te neemen*. Thans verzochten verscheyde luyden vryheit, om hunne goederen te vervoeren. 'T welk, geirne gegunt, en daarop, onder ander, meenighte van graan verscheept zynde, te gelooven gaf, dat de verzoekers, by Burghermeesters zelf, opgemaakt waaren. Ook dienden zich deeze daaraf, doende der gemeente inboezemen, hoe quaalyk een' stadt te houden waar, daar 't haast aan broodt ontbreeken moest. 'S Prinsen aanhang echter naauwde niet. Zy rotten t'eenen daaghe, in een' houttuyn; aan de Noorderhaaven, by een'; en schikken twee mannen aan Burghermeesteren, om 't punt van de sterking der wachte voldaan te hebben. Dan, als deeze niet eeven ras weeder quaamen, streeven ze met een gedruys naa 't Raadthuys toe, eysschen Boshuyzen daaraf; zegghende hem niet te vertrouwen, ter plaatse daar hy hen verraaden kon. Teffens vlieghen zy ter trappen op, en sleepen hem wel onbeschoftelyk naa beneeden; zulx in dat gestommel een zyner dienaaren aan 't hooft gequetst werd. D'andere zaaghen 't aan; eh alleen Burghermeester Jan Vesterman bad, zonder meer, *dat men den Ammiraal, om zyn' ouderdoom, wat heuslyker handelen wilde*. Zoo beleeft een' aanspraak was noch te veel voor 't woedende graauw. Men snaauwt Vesterman toe, dat hy niet beeter, dan d'ander was, en brengt hen beide op de Keetpoort. Daar dwongenze Boshuyzen, den scheeps hopluyden, die voor de Ven laaghen, aan te schryven, dat zy op de reê hadden te koomen, en zich in handen der burgherye te geeven. De Hopluyden, wel bevroedende dat dit een afgeperst bevel was, werden nochtans tweedraghtigh, noopende 't geen hun te doen stond; zulx eenighe naa Amsterdam zeylden, andere op de reede verscheenen. Vesterman werd 's aavonds ontslaakt: en niet teeghenstaande beloften, van, met de burghery, te leeven en te sterven, vertrok, ter eerste geleeghenheit, naa Amsterdam. Derwaarts deeden ook Burghermeesteren den Ammiraal met een deel schutteren geleyden; hoewel 't etlyke daaghen aanliep, eer zy hem los konden kryghen. Dit ontstelde ten hooghste de geenen die hem aangetast hadden. En 't zy dat'er deez' onder stookten, oft de gemeente van zelfs bezefte, datm'er meê deur, oft duyken moest, daar werd beslooten, al de scheepen van oorlooghe in de haaven, 't geschut op de wallen te brengen. Des nachts, voor den dagh hiertoe bestemt, had ouwde Vreedrik Simonszoon, een van de vier nieuwgekooren' Hopluyden, de wacht. Deez' om hen te doen achterwaarts denken, stelde zynen spitsverwanten voor ooghen, wat hun naakende was, zoo men by dit opzet bleef. *Oft het dan al gewonnen zouw zyn, wen men 't zoo verre gebracht hadde, dat niemandt het hooft buyten de poort darde steeken? Moght de burgher de buursteeden, moght Enkhuyzen de zee ontbeeren? Als hun waater en landt te naauw wierd, hoe zoude men by den windt leeven? Ach mannen! Wilde men noch wys zyn, de zaak waar te helpen. Al 't voorgaande kan verschoont worden, en de schuldt, ten deel, op*

+1572.

[+]*Boshuyzen geschooven; die, zonder reede, twee dogboots van d'onze genoomen, en door zyn' barsse intreê met helbardiers, d'ontstelde burghery voort verbaast heeft; ten deel, op Hopman Quikkel met zyn' beveynsde treeken, om de knechten en 't geweer ter sluyk binnen te brengen; waardoor de gemeente schrikkigh, en haar 't hooft warm gemaakt is. Laat my met het werk beworden: ik weet het u uit te voeren. Oft zoo gh'er aan twyfelt, houdt myn' huisvrouw en dochter te pande*. Deeze en gelyke reedenen daalden diep in 't harte van luyden, die der hachlykheeden ongewoon, en in geen' hoogher, dan huislyke zorghen, opgebracht oft geoeffent waaren. Dies, hoewel 't een forsch volk van inborst is, begosten'er veelen t'ontlaaten. Burghermeesters, echter op hun gety gissende, neemen deeze wankelmoedigheit waar, om der gemeente vroedt te maaken, dat het ganschelyk ongeraaden was, zich aan de vloot zyner Majesteit te vergrypen. En 't gelukte hun zoo wel, dat het meeste deel der burgheren te vreede werd, den oorloghscheepen daar t'huys behoorende, geen verlet in hunne reyze te doen. Maar in 't afzeylen klemd een der zelve aan den grondt, en was'er niet af te kryghen. De windt daarop wakkerende, vernaamen dit etlyke vrybuyters in 't Vlie, en schikten'er achter te raaken. De Hopman verliet het, maar niet zoo tydtlyk, oft zommighen van zyn volk bleeven gevangen. Het schip, om dat het vast zat, werd van de Geuzen verbrandt. De Burghermeesters, zoekende allen ontdank t'ontgaan, hadden 't geirne vergoedt, met een ander boot uit der stadt. Maar in 't doorschieten uit de Zuyderhaaven, naa buyten, pasten de burghers de valbrug, tussen de twee masten van 't zelve, needer te laaten: zulx het nocht voor, nocht achterwaarts moght; en alzoo eenighe daaghen leggen bleef. Terwyle nam d'Ooverheit een vendel knechten aan, uit de gemeente, onder eenen Baart Luytjens; hoewel Pieter Buyskens en Dirk Brouwer zich heftelyk daarteeghens kantten, toonende, by schryven van den Prinse, dat hy eerlang te veldt zouw zyn. Gelykluydende brieven zyner Doorluchtigheit braght een Rykaart Klaaszoon voort; maar zy werden, als te jong van dagh, voor valsch gewraakt. De soldaaten dan beëedight zynde; zoo trekken Burghermeesters, met hun, en de volle Vroedschap, naa de gemelde brug, om 't boot deur te helpen. 'T was op den middagh en 't leedighste der straaten; en noch niemandt hunner weederpartye daar ontrent, behalven Kornelis Janszoon Brouwer, hebbende een slaghzwaardt op schouder, samt Jakob en Jan, zoonen van Dirk zynen broeder, elk met een' handtbus. Deeze Kornelis, gevraaght van eenen der Burghermeesteren, wie hun beletten zoude 't boot buyten te brengen, antwoordde: *wy zyn de luyden, oft zullen'er voor sterven*. Teffens komt het graauw van alle kanten toeloopen; en leyt een der knechten zyn roer op Kornelis Janszoon aan: dien 't wel bequam, dat'er zeeker poorter geheeten Aris Dirxzoon beneeven stond. Want Aris, met een wonderlyke vrymoedigheit, *ried den soldaat zoo koen niet, dat hy op eenen burgher schoote; oft dreyghde hem daatlyk een' opsteeker in de ribben te jaaghen*. Dit deed den soldaat zwichten, en der gemeente tydt hebben, om by te koomen. De wethouders, hier meê nu achter leggende, keeren weeder naa booven, en ontbieden de schutters, met hun geweer voor 't stadthuis. De zelve, aldaar verschynende, vraaghen: *tot wat eynde, en hoe dus haastigh?* Men zeyd' hun: *om ons deeze Geuzen, deeze schelmen en muytmaakers te helpen doodt slaan*. Dit, dus onbesuyst uitgeworpen, ging yeder niet eevenwel in. Ook hoorden ze, dat de visschers en ander vaarendt volk, door eenen Jakob Floriszoon teeghens hen opgemaakt werden. Dies druypt'er te met een deel deur; en bleef endtlyk 't minste getal oover, bestaande bynaa niet dan

[+]1572.

+uit luyden, die zoo Spaansch als Roomsch gezint waaren. De burghers, hiernaa, eyschten der Majestraat het geschut af, dat voor 't Raadthuys stond, om het op de vesten te planten: doch naamen verdragh met uitstel van antwoordt, tot dat stads gemaghtighden, van Amsterdam zouden weêr gekeert zyn. Ook liep het niet lang aan oft zy keerden: maar naar dat de gemeente vernam, met kleen bescheydt t'haaren voordeel. Ende hoorde men, hoe de Majestraat beslooten had, te doen straffen, alle, die aan 't vangen van Boshuyzen, samt het verjaaghen oft uitweeren der knechten, handdaadigh geweest waaren: 't verginge dan zoo 't wilde. Dit wracht verscheydentlyk in de gemoeden der meenighte. D'een was'er in versleeghen; d'ander meende: *nu fors*. Geduurende dit oover hoop leggen, waaren, op de lucht der ontsteltenis en 't blikkeren eenigher hoope van standtwissel, veele vluchtelingen aangekoomen, tot maghtighe steun der Nassausche partye: onder andere Johan Kolterman, die, neevens Geeraart van Berkeroode en Pieter Kies, zyn' meedeballinghen, last van den Prinse had, om Haarlem op zyn' zyde te brengen. Maar Kolterman, 't zy wat hem beweeghde, had te deezer stonde zyn' herbergh buyten Enkhuyzen, doch dicht voor de poorte, genoomen. Als men hem hier quam vertoonen wat'er op handen, en hoe hachelyk het binnen stond, liet hy zich hooren: *'t moest oover dien boegh gaan: de tyding was naar wensch*. Voorts schryft hy ter yl een deel briefkens, meldende 't voorhebben der wethouderen, en dat men zich nu reppen oft te kort koomen moest. Deeze waarschuwingen, alom aangeplakt in der nacht, deeden denken, dat het'er oevel daaghen wilde. 'T graauw dan 's morghens in de weer, aan t'zaamenschoolen, aan 't raadslaan; hoe nu toe? Men zeyndt aan Burghermeesteren, oft zy 't geschut wilden laaten volghen, oft niet? Deeze, nu geen voordeel by langher draalen weetende, antwoorden: *dat het daar niet op aan quam. De gemaghtighden braghten van den Graave van Bossu tot bescheydt, hy wilde, weeten, wie zyn' vrienden oft vyanden waaren; en dat men den Hartoghe van Alva, als Algemeynen Landtvooghdt, hem zelve als Stadthouder oover Hollandt, getrouwigheit zwoere. Dien 't niet aanstond, moght vertrekken. En ronduit gezeit, men zoud' het noch heynder nocht verder brengen*. D'andere schreeuwen op: *dat zy nocht eedt aan Alva, nocht aan Bossu dachten te doen; en immers zoo luttel hun vaaderlandt te ruymen. Daar was'er die 't, by de vyf jaaren gemist, en om her gezworven hadden*. Jaa zy zeyden der Ooverheit in 't aangezight; *lustte 't hun te loopen, men hield ze niet. Maar men zouw, die wisten hoe 't smaakte, niet leevendigh uit der stadt kryghen*. De Majestraat echter kreukte niet; als gestyft door Bossu, en zyn' toezegh van hulpe: behalven dat zy, gesterkt met de soldaaten, ook waanden veele burghers omgezet te hebben, en nu verre meester te weezen. Zy begheeren op de gemaghtighden der gemeente, van 'tverding ontslaaghen te zyn, *dewyl 't slechts by maniere van voorraadt was aangegaan. Nu hadde men nieuw bevel van den Stadthouder, en zich daar naa te richten, met gemoede oft uit dwang*. De gemaghtighden zeyden, *dat zy hen op hunne vrye voeten stelden, die doch anders 't verdragh genoegh te buyten gegaan hadden*. Voorts, aldus verhit door 't krakkeelen, keeren zy tot de gemeente; vertoonen hun weedervaaren, en dat het nu buyghen oft barsten moest. *Aan vroegh op zyn, hing d'ooverhandt; en aan deez' hun goedt en bloedt. Wat beydde dan Pieter Buyskens met zynen last in 't werk, de stadt in vryheit te stellen?* Deez' en dusdaane reedenen vatten; en yder zweldt van oovermoedt, met zoo styf een betrouwen op d'uitkoomst, oft men ze in de vuyst gehadt hadde. Zy scheyden met versprek van eerst het lyf te gaan

+1572.

+sterken, alzoo 't ten elf uuren was; thans, met gemeine maght aan te vallen, en 't werk aan een' zyde te helpen. Korts naa den middagh dan, bestaat van +1572.
stadstrommelslaaghers een, bewillight door Dirk Janszoon Brouwer, omme te slaan, dat alle lief hebbers des Koninx van Spanje, en 's Prinsen van Oranje, in hun geweer, op het Zuyder en Noorder Spuy, hadden te vergaaderen. Hier was 't beleydt aan Pieter Buyskens, gins aan Jakob Dirxzoon bevoolen. Dirk Brouwer had het by de blaauwe poort, daar twee stukken geschuts laaghen. Jakob, zonder sukkelen, bemaghtight den zuyder toorn. Terwyl 't volk alzoo elk zyns weeghs trekt, ontbieden Burghermeesters, met der haast, de schutters, in waapen' voor 't stadthuis. De voorzeyde tromslaagher, wel onverzaaghdelyk, komt ook aldaar slaan, en uitroepen; eeven als in d'andere wyken. Een van Burghermeesteren, geheeten Jan Reynertszoon, hoorende 's Koninx naam spellen, sprak tot d'andere: *'t ging wel: 't was ook hun trommelslaagher*. Maar als hem een van de schutters vraaghde: oft hy geen Oranje, neevens Spanje had hooren noemen, ontviel hem de geschepte hoope, en zeyd' hy, *wat wil dit weezen?* Naamelyk, een man van kleene kennis in weereldsche zaaken, wist niet te bezeffen, hoe 't zaamen gaan kon, den Koning dienst en weederstandt te bieden. Hierentussen waaren de burghers sterk te hoop: en aangevoert van Dirk Brouwer, kruydden een' waaghenburgh met twee stukken geschuts daar achter naa 't stadthuis toe. De schutters, zich ziende gemeynt van dit gangbaar bolwerk; daarenbooven de visschers, en 't ander graauw, van verscheyde kanten, heftelyk op hen toezetten, spatten t'zyd uit, en ruymen de plaats. Waaroover de Majestraat, aldus verlaaten, zich t'eynde van raadt vond, en niet naaders, dan 't stadthuis te doen sluyten, vliedende voorts tot onder 't dak. De burghers, door bevel van Dirk Brouwer, loopen met een stuk balx de deuren oopen; haalen hen van booven, en brengen ze op de keetpoort. +Toen steekt men 't Oranje vendel van de muuren ter stadt uit, en verklaart zich voor den Prinse, teeghens +*Enkhuyzen kiest de Prinslyke zyde*.
den Hartogh van Alva. Daar meede, samt de wacht wel bezet, scheen 't genoegh; en liet men noch dien aavondt de wethouders uit de vankenis. Maar Johan Kolterman, nu in stadt gekoomen, rustte den heelen nacht niet van yder in te scherpen, dat dit een zorghlyk ding, en van quaaden gevolghe was. Dies ontbiedt men d'ontslaakten 's anderen daaghs weeder op 't Raadthuis. Als zy nu daar verscheenen, met een' sleep der gemeente achter hen; vangt Kolterman aan te vraaghen, uit wiens naame men hen gister had aangetast. 'T roept'er al eenstemmelyk: *uit 's Prinsen naam*. En Kolterman daarop; *Het komt dan niemandt toe, hen 't ontslaan buyten dank en goeddunken des Prinsen. Maar men behoort zyne Doorluchtigheit des daadtlyk te verstendighen. Midlertydt kan men hen, yder in 't zyne, oft te zaamen in eenigh huys, doen bewaaren. 'T welk voor hun zelf, zoo wel raadzaam is, als voor anderen, die, zonder dat, uit reukeloozen yver, hunne handen, aan luyden van dier soorte, moghten schenden*. Deeze voorstel werd gepreezen; en dienvolghends de Majestraat in 't pastoors, dat gebynaamt was Kayphas huys, by een gestelt. Thans zeyndt men af naa den Briel, om bystandt; ontbiedt, uit het Vlie, de Waatergeuzen met kooren, daar zy wel af voorzien waaren. Pieter Buyskens, als dien 't bewindt der zaaken, tot de koomste toe van eenigh achtbaarder hooft, bevoolen was, nam, by raade van Kolterman, midlertydt ontrent vierdhalfhondert burghers in soldy, onder Hopluyden Kornelis Rietluts en Jakob Floriszoon: welkers Steedehouders waaren Jakob Korneliszoon in 't hof, en Gerrit Evertszoon. Doch weenigh duurde de dienst van dit volk, dat terstondt afgedankt werd

+als de vrybuyters in quaamen, beleydt by Jelis Steltman, Tiete Hettinga, Willem Lievenszoon, Niklaas Holbeek, en Wybe. Ook leed het niet lang aan, oft daar +1572.
quaamen, van Lumeys weeghe, Kabeljauw, Ruykhaaver, Loeveszoon en Roobol. Toen wisseld' men de wet, en koos nieuwe Burghermeesters; die, op den achtentwintighsten van Bloeymaandt, den Koning, Prinse, en der steede Enkhuyzen, hulde en trouwe zwoeren; en den Hartoghe van Alva, zynen aanhangh, toleysch, met naamen den tienden en twintighsten penning, samt der tierannighe Inquisitie te weederstaan. De staart van den eedt sloegh op het handthaaven der vrydoomen, voorstandt van verdrukte persoonen, en gelyke punten van Burghermeesterlyken plicht. Jakob Floriszoon werd tot het schoutampt gemaghtight. Juist ten zelven daaghe ontfing Jonkheer Sonoy, tot Breme, de tyding, hoe Enkhuyzen geschaapen scheen zich ten Prinse te keeren. Hy veirdighde die zyner Doorluchtigheit toe, en spoeyde +zich voorts derwaarts. Maar luttel scheeld' het, oft hy waar voor Medenblik onderschept geweest van zeekre Waalen, die, gezonden van den Hartogh, om 't zelve te bezetten, hadden moeten buyten staan. Niettemin hy ontroeyd' het; raakte daar binnen, en voorts op den tweeden van Zoomermaandt, tot Enkhuyzen: alwaar hy, blydelyk ontfangen, zynen last van steedehouderschap oover dien hoek, en voorder schryven des Prinsen vertoonde: thans orde op de wacht, verdeeling der wyken, en andere behoeften des tyds stelde. 'T zal my niet onverwacht verkoomen, indien zommighen, oordeelende den plicht der Historien geleeghen in 't ontvouwen van de hooftpunten der zaaken, zonder des leezers aandacht met het verreekenen van geringe en tussenloopende beweeghenissen te misbruyken, naauwlyx in 't goede neemen, dat ik, knoopende 't begin, midde, en eyndt der poorterlyke ontsteltenissen aan een, zelfs niet laat verscheyde kleenachtbaare persoonen, met naam en toenaam, in 't spel te brengen. Maar, die de dingen der doorluchtighe volken beschreeven hebben, 't bedryf der welke voorneemelyk aan krysstandt hing, waanden nooit te misdoen, met stukwys vertellen van muyteryen en onlusten, gereezen onder 't volk van oorlooghe, en by wylen onder de gemeente; nochte met melden van de besteekers en voortdryvers, van hoe verwerpelyk een' oorspronk ook, en slecht een' doen, dat zy waaren. En naadien men hier te lande de maghtighste veranderingen, by aanstichting, oft immers dapper toedoen des gemeenen mans, heeft zien invoeren; ook heedensdaaghs niet de minste konst der steedsche regheeringe in 't handelen en gerusthouden der meenighte bestaat; zoo kan 't geenszins onleerlyk schynen, den opgank, loop en afloop van diergelyke beroerten, en teffens de middelen, misslaaghen, verzuymenissen, waar door zy gestuyt oft gestilt, gewakkert oft onverhindert gebleeven zyn, bescheydelyk voor ooghen te stellen. In zoo kleen een' getaale ook van riddermaatighe oft eedelboortighe mannen, als men by ons vindt, staat des te min de faam der andere te verwaarloozen: zy leeve by lof oft laster: waar 't dan de naakoomeling voor houden zal. Een ding voort, myns bedunkens, zal veelen vreemt voorstaan: naamelyk, dat in zoo langh eenen tydt, als Enkhuyzen was vlottende, nooit met ernst getracht werd het zelve wis te neemen: gelyk het krysvolk, toen 't 'er binnen was, hadde kunnen doen, met zich stil te houden tot in der nacht, en alsdan poort oft haaven te oopenen, om genoeghzaame hulpe in te laaten. Maar men was misschien, by 't stuk van Rotterdam geleert, dat treeken, onderworpen aan bloedtstorting, met het verzeekeren eener enkele plaatse, al d'andere op rollen holpen. Ook schynt Alva de zelfste waggeling aan zoo veel' oorden gespeurt te hebben, dat hy den moedt opgaf van alles met geweldt te red-

+*Sonoy komt voor 's Prinsen stadthouder in Noordthollandt.*

den; +en, nu 't spaade was, te raade werd heul aan de gevoeghlykheit te zoeken, zeyndende hier en daar inboorlingen des Lands, om de wethouders der steeden, tot volstandigheit oover zyn' zyde, te vermaanen. Want dit heb ik by Antonio Karnero, een' Spanjaardt, gevonden; hoewel hy daar aanknoopt, dat al d'uitgezondenen, met beuls handen, oft anders omgebraght werden. Maar indien hy, hier aan de waarheit zeyt, zoo is 't zeeker te verwonderen, dat zoo veel andere, zonderling Spaansgezinde schryvers, het verby gegaan hebben, daar zy doch alles te hoop schraapen, om de lasterstukken hunner partye, met de kladden der Nassausche +te bedekken. Doch midlertydt, liet de Landtvooghdt niet, de krachten die hy kon, tot Berghen op Zoom te verzaamelen, in zinne die van den Briel, Vlissinge, en Kampveer, tot eenen spiegel zyner strengheit, voor 't ooverschot, te maaken. Ende stond het in dien hoek quaalyk geschooren, zonder een' onvoorziene ramp, die hem van daar te rugh toogh, en tydt verschafte, zoo tot de besterffenis van den verschgemetsten grondslagh der vryheit, als tot het hoogher ophaalen der begoste timmerraadje. Wy hebben hier vooren geroert, hoe zich Graaf Lodewyk in Vrankryk verpynde, om den Koning aldaar, door d'Onroomsche heeren, smaak van krygh teeghens Nederlandt te geeven. Ende had'er die Majesteit nu niet alleen 't oor toe, maar den Prinse van Oranje tweehondert duyzent kroonen, geleent, die hem seedert geschonken werden. Alva dan, pooghende 't geen daar gaands was, te doorsnuffelen, liet zich van eenen Heraut, genaamt Antonis Olivier schilder, en teekenaar van landtkaarten, zoo wyd bekouten, dat hy hem, onder andere spieden, te werk stelde. De welke, kunnende daar door, zonder opzight oft yemandts arghewaan, den Graaf en zyn' goedtgunners hanteeren, eenen wegh, verre buyten 's Hartooghen gissinge, inging. Want hy deed van zelf zeekere oopeningh, om Berghen in Heenegouw t'ooverrassen. Treflyk is deeze stadt en wel bevest, maar een goedt stuk binnen de grenzen, en niet booven tien mylen van Brussel geleeghen: der voeghe, dat het zyn' zwaarigheit had, zoo diep in 't landt te rukken, zonder gestuyt, oft te vroegh ontdekt te worden. Doch dit zelfste deed gelooven, datm'er des te min op zyn' hoede was; en Olivier gaf hoogh op van veele vrienden aldaar geneeghen tot verandering, die 't werk begost ziende, toonen zouden, watz' in 't hart hadden. Dies sluitm'er eenen aanslagh op; en om de rug, aan den Franschen kant, zoo veel te vryer te hebben, eenen anderen op Valenchien: vergaadert voorts zoo veel volx, als in stilligheit doenlyk viel. Ook liep hun 't geluk zulx meê dat de Heeren van Famars en la Nouë, met vierhondert Fransoizen, Valenchien inkreeghen. Doch werd +het zelve weeder veroovert door Johan van Mendoza, met twee vendelen knechten, en twee kornetten, by behulp van 't slot, dat noch voor den Koning hield, terwyl la Nouë den Graave te hulp getooghen was. Want deez wilde in persoon den toeleg op Berghen beleyden: en hebbende op den drieëntwintighsten van Bloeymaandt, in 't bosch tussen daar en Maubuge, vyfhondert lichte paarden, met duyzent busdraaghers verborghen, zond des aavonds, in stadt, twaalf soldaaten, verkleedt als koopluyden. Deeze zich gelaatende, oft zy eenighe wynen onder weeghe, en geirne voor zonneschyn binnen gehadt hadden, vraaghden hunnen waart oover taafel, *wanneer de poort 's morghens ooper ging*. D'ander antwoordde, *te vier uuren; doch, zoo zy 't tydlyker begheerden, konden 't voor eenen drinkpenning hebben*. Voor dagh dan, gaan zy naa de poort van Barlemondt; looven den poortier een stuk gelds, en beneemen hem, naa 't oopenen, de sleutels en het leeven. De Graaf, by der handt zynde, met ontrent vyftigh paarden, stoot'er terstondt op in; verspreyt

+1572.

+*Alva vergaadert zyn krachten tot Berghen op Zoom: dan kryght wat anders te doen*.

+*Valenchien ingenoomen, en weeder verlooren*.

+hen door de straaten, met last om hunn' zinkroers te lossen, waar yemandt deur oft venster op deede; en te roepen, *Vrankryk, vryheit, vreest niet: De Prins van Oranje komt u ontslaan van den tienden penning en all' Alvaas schattingen*. Dit gerit en dit roepen, als waaren zy duyzent sterk geweest, duurde etlyke uuren, zonder dat zich yemandt van Oliviers verwanten openbaarde. 'T zy dat men ze onbedachtelyk, met het schieten in huis hield; oft dat zich 't gevaar, in andre gedaante voor de ooghen, dan van verre, vertoont. Eeven luttel verscheenen ze, die de Graaf in 't bosch gelaaten had, met orde om te volghen. Dies wel half vertwyfelt, streeft hy zelf ter poort uit, om te zien waar zy bleeven. Daar vindt hy vyf hondert ruyters, elk een met een' voetknecht achter op, in 't woudt verdwaalt; rukt ze meede naa stadt toe, zoo vermoeyt, dat ze op de markt gekoomen, en aldaar geschaart, gingen afzitten, en leggen rusten. Niettemin hy deed de poorten sluyten; stelde wacht op de wallen; nam den burgh in, en 't stadthuys. De wethouders aldaar ontbooden ging hy aan, met minlyk vertoogh; *hoe hun geen meester oover, maar een verlosser van 's Prinsen weeghe toegekoomen was; die beyde nocht ander wit nocht zin hadden, dan 't eedel en eertyds zoo bloeyende, nu ach! vertreede Nederlandt, van onder de voeten der Spaansche tierannye, tot zynen ouwden standt, op te beuren*. Deeze aanspraak in een' geleeghenheit, die voor 't quaadtste deed duchten, verquikte en smydighde 't meeste deel der Majestraat; zoo dat zy zich rekkelyker, dan puure dwang maaken kan, teeghens zyn' Genaade droeghen. Thans liet de Graaf, met de trompet afblaazen, dat yder tot zyn handtwerk en neering te keeren had; en geen soldaat zich te vervorderen den burgher yets te kort te doen: ontblootte de wantrouwbaaren, en voorzagh de vertrouwden, van geweer. Want dies werd'er veel bekoomen; ook schats, van kerkkleinoodje als goude vaaten en misbroodtkassen, heylighen van louter zilver. Al 't welk, van de geestelykheit des platten lands rondsom, toen zy, door de kreet van den Briel, de schrik der voorgange plondering weeder op 't lyf kreegh, binnen Berghen gevlucht was. Van eetwaaren vondm'er kleenen voorraadt, als in een' plaats wydt genoegh van de landtpaalen geleeghen. Voorts, het leed geen' drie daaghen aan, oft Graaf Lodewyk werd versterkt met twee duyzent schutten; en daarnaa, in Zoomermaandt, met dertienhondert knechten en twaalfhondert +paarden, onder den Graave van Montgommery. Niet met eevengelykmoedigh een gelaat, als d'andere tydingen, ontfing de Landtvooghdt deeze. Wel sloegh hy ze in 't eerst van der handt, als onwaarschynlyk; zeggende uit Parys verwittight te zyn, hoe men Graaf Lodewyk, noch onlanx te vooren, aldaar in de kaatsbaan gezien had. Maar 't is niet nieuws by gaauwe aanslaaghers, zich diepst in 't spel en leedigheit verzoopen te veynzen, als zy 't met het bearbeyden huns opzets allerdrokst hebben. Dies, als hem boode op boode 't geloof aandwong, werd hem 't verdriet te maghtigh; zulk hy, zoo men zeyt, zynen hoedt teeghens de vloer klitste, en met voeten trad: 't zy dat hy dit verlies van zulk een' gevolgh oordeelde, oft dat hem de spyt noch zwaarder woegh, in 't denken dat hem een wyf verkloekt had. Want hy hield' het op de Koninginne moeder van Vrankryk, dat hem die om den tuyn geleydt had; en dreyghd' haar, voor de Florentyner leelyen (zoo zeggen wy blaauwe bloemen) hem toegezonden, Spaansche distelen uit te keeren. Voorts, dit ongeval quam alleen niet; maar daar op dat van Enkhuyzen; en d'eene leyde maare d'andere jaaghen: zynde de afval nu ryp, en geen houden meer aan de gemeenten, in Hollandt. Sonoy, hebbende den voet in Enkhuyzen, trachtte, voor eerst, die van Medenblik t'ooverreeden tot ontfank van bezetting uit 's Prinsen naam: 't welk de burghvooghdt Jonker Kornelis van Rys-

+1572.

+*Ontsteltenis des Landtvooghds daaroover*.

wyk, +verhinderde. Dan korts daarnaa werden zy, door twee vendelen +Enkhuyzers onder Klaas Kroes en Jakob in 't Hof, en door twee andere van soldaaten onder Kabeljauw en Ruykhaaver, aan twee oorden, verschalkt: waaroover de meeste burghers in 't slot vlooden. Maar ziende, dat men, om 't zelve te naaderen, zich van hunne vrouwen en kinderen voor schanskorven diende, hadden zy geen hart daarteeghens, en gaaven 't op. Die van Enkhuyzen, naa 't uitbreyden hunner grenzen aldus aan d'eene zyde, begosten 't ook aan d'andere, en traaden, met die van Hoorn, in handeling; daar 't byster verwart, en burgher teeghens burgher in waapenen gestaan had. Kabeljauw en Steltman, derwaarts gezonden, neevens eenighe gemaghtighden der Majestraat, en begroet zynde van de Hopluyden der besoldighde burgheren, raakten met hun aan 't goêsiermaaken, en werden daar der zaake eens, terwyl de Vroedschap raadt hield. Deeze daarnaa bevestighde 't verdragh; waarop men den eedt des Koninx +en 's Prinsen aanveirdde. Echter viel'er moeyte, eer zy een vendel knechten wilden inneemen. Dan, naa 't toestaan van dien, quaamen teffens verscheyde ballingen binnen; en werd'er de wet, van de welke reeds veele leeden uitgeweeken waaren, verstelt. Edam toen, Alkmaar, Monnikkendam, Purmerendt, volghen 't zelve spoor. Sonoy voorts stelde Kabeljauw in Medenblik, Alveringen in Hoorn, Willem Mostart in Alkmaar, Willem de Graaf in Edam, tot ooversten. Ter zelve tydt werd hy versterkt met een kloek regement soldaaten, beleyt by Lazarus Muller. Boshuyzen, daarenteeghen, quam met een deel scheepen voor Enkhuyzen, en leydeze aan 't zuyder gat; zonder yets van belang te bedryven. Jaa drie zyner Hopluyden begaaven zich met hun volk van hem naa binnen en onder 's Prinsen eedt. Waardoor zyn' andere scheepen, oft uit vreeze voor gelyke ontrouw, oft zich te zwak kennende, van daar weeken. Terwyl de dingen, hier te Lande, dus een' zwaay naamen, was, naa lang en niet onbesprooken toereeden, de Hartogh van Medina Celi, van Laredo t'zeyl gegaan, met vierenvyftigh scheepen; daaronder, zessentwintigh groote Nederlandsche koopvaarders, d'andere van ongelyk minder lasten, die men, in Spanje, Assabren noemt. Zy hadden, booven een' ryke laading, den ooverste Juliaan Romero in, en vyftienhondert (anderen zeggen tweeduyzent) nieuwe soldaaten. Hier meede quam hy, den tienden van Zoomermaandt, tot voor Blankenburgh, drie mylen by +Weste van Sluys, zonder kennis van 't geen zich in Walchere had toegedraaghen, en van de maght der Geuzen op zee, die dapper aangegroeyt was. Want zy hadden, zoo nu, zoo dan, verscheyde van Alvaas scheepen veroovert, zonder yet zonderlinx te verliezen; uitgezeyt een schip onder 't bevel van Sebastiaan de Lange van der Veer; de welke, zoekende 't voeren van volk en nooddruft, naa Middelburgh te beletten, van vier Koninx scheepen, aan boordt geklampt, en geëntert, maar niet verwonnen was; mits een van de zynen, als hy geen' ander' uitkoomst zagh, den brandt in de kruydtkaamer stak, en 't geschil, met eeven schriklyk een' op-en needersprong van vrienden en vyanden, beslechtte. Welke oovermaat van moedt, gesprooten uit het ongenaadigh oorlogh, d'eerste van deeze soort is, die ik, in onze beroerten geleezen heb. Voorts hadden zy, al een' wyle, de verby zeylende koopvaarders, niet dan van schut en weertuygh berooft, maar endtlyk door behoeste, en wennis tot vyandtlykheit, geleert alles aan te tasten, om de kosten des kryghs te vinden, en dien +te deeghe te voeren. Deeze voorspoedt dan aanzoetende, en zynde de Vlissinghers, beter dan Medina, van kundschap gedient, dien zy leyden tot der Sluys in te loopen; zoo maaken ze ontrent twaalf lichte oorloghsboots uit; voeghen zich voor 't Sluyssche gat; en roeyende met schuyten, aan

+1572.

+*Meedenblik wordt Nassausch*.

+*Desgelyx Hoorn en andere steeden in dat gewest*.

+*De Hartogh van Medina Celi komt in Nederlandt*.

+*De Vlissingers zyn hem in zyn vaarwaater*.

+de baaktonnen, slaan ze in stukken, om met het blinden van diept' en on diepte, de vaylighe toevaart ter haavene te verduysteren. Dit deed de zwaarste scheepen des Hartooghen, by Blankenburgh, aan anker blyven. D'Assabren, zich met min waaters lydende, raakten, met hem en zyn hofgezin, tot Sluys: uitgenoomen vier der zelve, die, neevens 't schip van eenen Boudewyn Eeuwoutszoon van Vlissinge, aan een' plaat klemden. Toen houden'er de Vlissingers op aan met schieten; jaaghen'er door die schrik, een deel der Spanjaarden af; en koomen ze, daarnaa, met sloepen, bestooken, en verooveren. De schipper Boudewyn in dit getommel, paste 't bootsvolk op zyn' handt te kryghen; viel zelf de Spanjaardts aan, die hy op had; en werd, by hulpe zyner landsluyden, meester van schip en goedt; dit vlot, met het wassend waater, en naa Vlissinge gevoert. Dat men niet wys genoegh was, om 't zelfste met d'andere te doen, quam by de hitte van den strydt; waarin, 't gereedste geplondert, eenighe gevangenen bekoomen, de vier Assabren, gelaaden met wolle, aan brandt gesteeken werden. Medina Celi, thans, riep al de peyllooten van Sluys by een, raadt vorderende, om de vloot, die voor Blankenburgh, aan anker reed, in te helpen. Maar niemandt had'er moedt toe, om dat ze te diep ging. Hy, daaroover gestoort, wilde met geweldt, dat zy aan boordt voeren, om ten minste volk en vraght te berghen, zoo de kielen aan den grondt raakten. Welke vreeze van dwang, quaalyk zweemende naar den roep zyner goedertierenheit, hun zoo zwaar op het hart viel, dat zy zich, eer't'er toequam, ter stadt uit pakten. Ondertussen quam de Lisbonsche vloot, gelaaden met kruyderye, zich op doen. Doch de scheepen voor Blankenburgh, zonder haar eenighsins te waarschuwen, lichten, mits dat het hard uit den Weste begon te waayen, hunne ankers, oft hakten ze af, en zeylden eens loefs, verby Vlissinge, daar dapper uitgeschooten werd, tot voor Rammekens. Hier losten zy hun oorloghsvolk en wollen, en zonden ze naa Middelburgh. D'andere gezeylt tot by Vlissinge, werden met een scheut vermaant, voor stadt ten anker te koomen. De Ammiraal en 't meerendeel, geen argh denkende, waaren gehoorzaam, en werden terstondt verzeekert voor die van binnen. Drie alleenlyk liepen 'er de Honte op, naa Antwerpen; een der welke, dat in Hollandt toequam, echter van een kleen oorloghsboot achterhaalt, en bemaghtight werd. Ende braght aldus +het geluk den Zeegeuzen, zoo treflyk eenen buyt t'huys, die men wel op ontrent zes tonnen schats aan glat geldt, en ruim tweemaals zoo veel, aan suyker, kruydery, perlen en gesteente, begrootte. Doch de waaren braghten niet uit, 't geen zy behoorden; zynde 't gemeen quaalyk zulx ten oorbaar te brengen, als het eyghen: behalven dat de vertiering te zwaarder viel, mits de Landtvooghdt het koopen van den roof verbood. Zoo veel was 't dat de moedt hun meer en meer aanwies, als die 't nu zaaghen eenen ruymen tydt te harden: waarentussen meenighe toeval de voor ooghen staande noodt moght koomen te verzetten. Ook slapten zy op de voorspoedt niet, nocht vergaaten zich zelve met gekruyste armen; maar reekenende stilstaan voor deyzen, beslooten Sierixzee aan te tasten, een' goede stadt op 'teylandt van Schouwe geleeghen. Uyt den Ammiraal de Ryk quam deeze voorstel; die daarom verzocht werd het hooghste gebiedt oover 't volk van oorlooghe t'aanveirden; en zich met zyn vendel, neevens die van Janin, Kloot, Haaverschot, en Menning, op den toght begaf; laatende, voor den tydt zyns afweezens, Rollé ooverste in der Veer, met ontrent veertigh soldaaten. Een wonder ding, hoe alzulke onlangs doodtvyanden, soo lichtelyk tot dus een' vriendschap en vertrouwen toe, konden t'zaamengroeyen. In Sierixzee laaghen, onder Hopman Renax, twee vendelen Waalen, die, de koomst der Geuzen verneemende, met een veldtstuk uit-

+1572.

+*Groote buyt by hen veroovert.*

tooghen, [+]om hen de reede te doen ruymen. Maar d'anderen, dies niet teeghenstaande, gelandt aan 't Zuyderhooft, werpen daar een' schans op; neemen voorts de Zelk in, een' duyn van as en vuylnis, zoo hoogh opgehoopt, uit de zoutkeeten, dat'er de gansche stadt voor oopen lagh. Hier planten ze 't geschut, en laaten te met een' vlucht koeghels oover waayen. Deeze schrik booven 't hooft, deed dien van binnen wee, en 't krysvolk verscheyden' uitvallen bestaan; maar het werd, t'elken maale, met verlies weeder ingedreeven. 'S nachts daaraan begon de Ryk zyn' naadernissen vestewaarts. Dies, en mits de gemeenten aanving re muyten, flaauwt ook de Majestraat, en zeyndt, ten naasten daaghe, den vyventwintighsten [+]in Zoomermaandt, een' stadtsboode uit, met een' brief aan een stoxken, en verzoek om in gesprek te koomen: teeghens dank van Renax, zoo hy, met hooghe woorden betuyghde. Men werd niettemin der voorwaarden eens; en moesten de Waalen vertrekken met hun enkel zydgeweer, mits dat men hen tot in 't landt van Ter Toole geleydde, en hunne andere waapenen naazonde. Aan welk verdragh, samt de heussche handeling van den hooftman de Ryk, de wethouders zoo goedt een genoeghen naamen, dat zy hem, met hondert Angelotten, tot een' goude keeten, vereerden. Voorts koos men Ammiraal aldaar Adriaan Willemszoon, die zich loflyk gedraaghen heeft in dien last; en begon m'er den gezuyverden Godsdienst te oeffenen. Maar niet zoo ras namp men 's heemels zaak by der handt, oft de menschelykheit wild'er haar persoonaadje onder speelen, met zaayen van een zaadt, 't welk, ontfonkbaar als bussekruydt, in 't begin by vlaaghskens geblikkert heeft, t'hans vinnigher vuur gegeeven, endtlyk met zoo yslyke slaaghen geboldert, dat nooit van ander onheyl, de staat in gevaarlyker brandt gestelt, oft wreedelyker en weldigher geschudt werd. Dit was der geestelyken grootsheit, eerst geoopenbaart in [+]Harman Modet, Leeraar alhier beroepen. Deeze man, streevende, met zyn' hartstoghten, de voorvloedt van 't aankoomende geluk verby, en omdeelende reeds, in zyn gedacht, den buyt der kerkelyke rykdoomen, hield aan, by den voorzeyden hooftman om van dien tydt af, toezegh te hebben, van 't bewindt oover de Abdy tot Middelburgh, teeghens dat het omgezet wierde. De Ryk vertoond' hem beleefdelyk, hoe 't bestel van dusdaane zaaken niet aan de krysooverheit, maar aan 's Lands regeeringe stond. Maar hy beeldde zich echter in, dat het den hooftman aan geneeghenheit mangelde. En neemende derhalven dit afwyzen voor weygheren, bestond hy ook op stoel, hieroover, uit te vaaren; tot schendighe ontstichting der nieuwelingen, die t'zynen gehoore quaamen. 'T welk vernoomen by den Prinse, en hoe men de zuyvering, zoo jong en teeder noch, dus reukeloozelyk in gevaar stelde; verzocht zyn' Doorluchtigheit aan de Ryk, dat hy haar de geleeghenheit van 't stuk, met zyn bedenken daarop, oover schreeve. Deez, oopenende naaktelyk zyn weedervaaren, en gevoelen, verklaarde de heerschzucht van Modet zoo wydt te gaapen, dat hy, niet alleen in 't geestelyk, maar teffens ook oover 't weirlyk en krysbestier, geirne den meester zouw maken. De Prins dan, dien 't inbreeken van dus een' ongereeghel theit niet te gedooghen stond, nochte de standt des tyds toeliet scherpe teeghenweer te gebruyken, trok hem, onder schyn van verheffinge, van daar, en maakte'er zynen Hofpreeker af. In welken dienst, en zelfs onder de ooghen zyner Doorluchtigheit, hy zich zoo quaalyk wist te maatighen, dat naaderhandt de Prinses vrouw Charlotte van Bourbon, hem, in plaats van Modet, noemde Immodet: gelyk de Fransoizen uitspreeken, 't geen zy schryven *immodest*, dat uitgelaaten oft onzeedigh te zeggen is. Ontrent dit getyde, quam een vendel van driehondert Engelschen, onder den heere Thomas Morgan, tot Vlissinge; en, niet lang

[+]1572.

[+]*Sierikzee gedwongen*.

[+]*Onrustigheit van Harman Modet alhier*.

+daarnaa, een regement van duyzent, waaroover de Ridder Hunfry Gilbert gebood. Dit baarde vermeetelheit, en een besluyt om in Vlaandre te storten, jaa tot in Henegouw deur te booren, ter hulpe van Graave Lodewyk. Tseraarts had het beleydt, en werd haast gewaar dat de toeleg te hoogh geheeven was. Dies nam hy 't wat zachter op, en liet zich genoegh zyn, t'onderstaan, oft hy die van Gent en Brugge, tot afval bekooren konde. Maar de liefhebbers der vryheit aldaar, zaaghen 't werk noch voor te groen aan, om hunne geneeghenheit te uiteren. Hy was nochtans niet al te vergeefs uyt. Want de zynen onderschepten drieëntwintigh metaale stukken, die de Landtvooghdt naa Sluys schikte, om ze op d'Assabren te leggen. Deeze werden naa Vlissinge; het krysvolk op Zuydbevelandt oovergescheept, om de stadt van der Goes te beproeven. Want hoewel zy zich taamelyk van soldaaten voorzien vond, men hield'er veele borghers binnen te zyn, die 't in hun gemoedt, met die van buyten stonden. Ook hadden de vesten geen' bequaame bolwerken, +nochte de graften zulke diepte en breette, als de reede des jeeghenwoordighen oorloghs vereyschte. Tseraarts echter werd raauwelyk ontfangen van een' laaghe uitgevallen krysvolx. Hy zond eevenwel eenen trompetter, om de stadt op te eyschen. Maar d'anderen, versmaadende, neevens de zwakheit des aanvechters, ook de rechten van oorlogh, antwoordden den bode met kruydt en loodt, en toonden een gelaat, dat geen zwichten in den zin had. Tseraarts, ziende dit, en niemandt der poorteren zich roeren om hem de handt te bieden, stelde zich eerst tot beleg; maar thans, hoorende van ontzet, dat op koomenden weeghe zoude zyn, brak op, en keerde naa Vlissinge. Dan hier sloot men hem de poort voor 't hooft, om dat hy zoo klakkeloos, op een enkel gerucht van 's vyands aantoght, geweeken was. Ook ontbraaken'er geen' Hopluyden, die dit niet alleen verre van voorzight, maar ergher dan vreeze, en voor teeken van quaaden wille, hielden. Dus gingen de Zeeusche zaaken. Maar in Hollandt, maakte de fortuyn der Nassausche partye wel een' andere veyrt: en begon de Zuydoordt aldaar de streek van den Noorder te volghen. Want, op den neeghentienden in Zoomermaandt, zette heer Adriaan van Swieten, met een handt vol volx, de +steede Ouwdewater om; ten derden daaghe daaraan, ook die van der Goude; zynde hem, 's morghens vroegh, door eenighe goedtgunstighen van binnen, de Klaiweeghspoort met geweldt geopent. Waarop, hy, zelf vooraan, verzelschapt met Jonkeren, Uit den Enge van Uitrecht, en Serklaas uit den Haaghe, gevolght van schaarts tsestigh mannen, geraapt volk en oolyk gewaapent, zich strax naa de markt spoeyde. Een van de burgherwacht, die op 't Raadthuys was, speurende hem zoo zwak, bestond zyn' spitsbroeders tot weerbieding te vermaanen, en zyn' bus te vellen. Maar d'andren beletten hem 't afdrukken, en zaaghen het werk met goeden ooghe aan. Swieten, trekkende om 't stadthuys, kreegh zulk een' toeloop dat hy, in kort zes oft zeevenhondert mann' achter zich sleepte. Zeeker Burghermeester, in deeze dwerlingh, liep, uit verbaastheit, ten huyze eener weduwe, om lyfberghing; en geslooten van haar, in een' spinde, vraaghde, oft hy daar al veyligh was. Zy antwoordde; *gewislyk, en dat haar man daar meenighmaals geschuylt had, als hy van hem en anderen gezocht werd, en de Burghvooghdt daar voor stond*. Ende vind' ik niet, dat hem yet zwaarders weedervoer; dan dit koelzinnigh verwyt, in weederwraak der gepleeghde vervolghing. Thans riep Swieten de vroedschap te gaader, en deed hen eerst, daarnaa de schutteryen, aan den Koning, samt den Prinse als Stadthouder, eedt doen. Jonker Kornelis van der Myle, die bevel oover 't Slor,

+1572.

+*De stadt Ter Goes wort beproeft*.

+*Ouwdewaater wordt aan 's Prinsen zyde gebracht, desgelyx Goude*.

+en veertigh mannen daarop had, meende naa Uitrecht, om bystandt te zeinden. Dan zyn boode werd gevangen, en hy mitsdien benoodight, gelyk getal volx van Heere van Swieten booven te laaten; in schyn oft het daar by blyven zoude. Maar 't graauw rustte niet, eer het hem zoo moede gemaakt hadde dat hy beneeden quam, en zyn huys in der stadt houden. En alzoo onder de gemeente naauwlyx voor acht daaghen koorens gevonden werd, schikte men, om des voor zyn geldt te bekoomen, koopluyden aan die van Dordrecht. Deeze, hoewel zy noch den Landtvooghd niet teeghen gevallen waaren, en de Spanjaards, leggende in Rotterdam, den mondt der Ysele, met gezonke scheepen, gestopt hadden, om den toevoer af te snyden, verstonden hier graatighlyk toe; en bestelden eenen goeden hoop graans onder geleyde hunner oorloghscheepen, op Krimpen: van waar het voort, te waaghen, tot der Goude gebracht werd. Swieten, naa 't opheemelen der zaaken, en verzorghen van bezetting alhier, bearbeydde, door Meester Pauwels Buys loontrekkenden Raadsman, Bartholomeus +Haavixzoon, en anderen, dat ook de stadt Leyde 's Prinsen zyde koos; inneemende een vendel knechten behopmant met Jan Eylof van Groninge: hoewel hy niet meer Hollanders was, dan Willem de Graaf, van Gent; den welken, te vooren aangebooden door Sonoy, men als eenen vreemdeling verworpen had. Die van Dordrecht, naa zoo groot een' schreede, gedaan met het spyzen van der Goude, dat hun nocht aarzelen, nocht stalhouden veyligh viel, waaghen voorts den sprong, daar zy lang op gestaan hadden: en ooverkoomen zynde, op den vyventwintighsten +der gemelde maandt, met Bartholt Entes, wiens oorloghscheepen en galeyen daar ontrent laaghen, verklaaren Alva vyandt; zweeren den Prinse als Stadthouder; ontfangen tweehondert soldaaten, en korts daarnaa Maximiliaan van Hoorn, heer van Boxtel, tot ooverste. Dien zond zyne Doorluchtigheit derwaarts; en beval hem teffens 't bewindt van Buure, Leerdam, Breda, en Iselsteyn. 'S daaghs +naa 't oovergaan van Dordrecht, aanveirdde de gemeente van Gorkom, by opsteeken van hoeden, en geschreeuw van *Vive le Geux*, den zelven eedt, haar voorgehouden by Hopman Marinus Brandt, die van 's Prinsen goedwillighen, met eenigh krysvolk ingelaaten was. De Priesters, kloosterluyden, en veele Roomsgezinde burghers, in 't Slot gevlooden, zaaghen zich 's anderen morghens gedwongen, 't zelve oover te geeven, mits behoudende 't leeven: anderen zeggen op genaa oft ongenaa. Maar deeze veroovering heeft men met allerley' laster van tuchtelooze ongereeghel theit, en uitgelaate moedwil, bezoedelt. Twee van de burghers werden, op de markt, met de koorde, verdaan; d'andere op ransoen gestelt, de Drost, zyn' huisvrouw, zyn' dochter, en eenentwintigh gewyde persoonen, naa den Briel gevoert. De smaadt, de mishandeling, en oovervuyle vinnigheit, gepleeght aan deeze geestelyken, bewyzen (zoo men op de schryvers der Spaansche zyde vertrouwen magh) dat het aardtryk geen ongedierte zoo fel voedt, als de mensch is, die, bereeden van de boosheit zyner +woeste lusten, teffens Godt en zyn' eere vergeet. Want als zy (uitgezeit een oft twee, die 't Pauzelyk geloof verzaakten) altsaamen, ten halve geworght, naa verscheyde quellaadjen, in een' kloosterschuur, den ganschen nacht oover, zieltyghende in de strop gehangen hadden; leuterde noch de soldaaten zoo wreedt een' dartelheit, dat zy, d'een de neuz, d'ander de ooren, d'ander de manlykheit van deezen oft dien Munnik, den beul afvorderden, en als treflyk den Geus speelende, en fraay beveedert, met die leeden op den hoedt, in stadt keerden.

+1572.

+*Leyde keert ook om.*

+*Voorts Dordrecht.*

+*Gorkom volght.*

+*Schandelyke mishandeling aan de geestelyken gepleeght.*

+De Prins nochtans, niet dat hy dusdaane afgryslykheeden te gemoet zagh, maar gedachtigh aan 't beloofde wit zyner waapenen, ook weetende wat eener nieuwe heerschappye de faam van goedertierenheit waardt is, had ernstigh genoegh belast, zoo wel geestelyken als weirlyken in hunne vryheeden te handthaaven. Dan Lumey, die by wildernis en oeveldaadt groeyde, gaf uit, dat hy in had; en fokte met zyn aaverechtsch voortreeden, krysluyden aan, die hunnen Ooverste, in schand' + en schelmerye, geleeken. Voorts, de bezetting van Loevesteyn verliep het; zulx dit Slot meede ingenoomen werd: en korts daarnaa Liesveldt. Ook waaren die van Gorkom, by behulp van eenighe poorters tot Bommel, in die stadt geraakt: maar, hebbende tot bystandt gekreeghen +een deel Hooghduytschen en Waalen, die aan t plonderen der kerken sloeghen, werdenz' 'er, als woordtbreekers, weeder uitgedreeven. Door 't beleydt van eenen Vooghlezank, gemaghtight daartoe by den Prins, werd de Majestraat van Buure opgemaakt, om haaren Drost, onder dexel van yets te handelen, in de kerke t'ontbieden, en +hy aldaar vast gehouden, en gedwongen eenighe soldaaten van 't Slot, quansuys om geldt te beuren, te doen afkoomen; waar door de plaats lichtelyk ooverging. Tot Haarlem, pooghden Geeraart van Berkeroode, Hans Kolterman, en Pieter Kies, uit krachte van gelyken last van den Prinse, de zaaken met orde, te doen zwaayen, zich richtende, te dien eynde, aan de Ooverheit. Deeze, afkeerigh in 't eerst, en meenende hun een voordeel af te zien; daarnaa vertzaaght door 't oopenbaaren huns aanhangs, liet, op den derden van Hooymaandt, Berkeroode en Kolterman, in de vroedschap verschynen. Daar toonden zy hunnen lastbrief, met eysch van onvertooghen antwoordt. D'anderen verzochten tydt, om te verneemen, hoe 't in de gebuursteeden stond, en hunnen raadt daarnaa te schikken. Maar, mits Kolterman dit afsloegh, en hun tot uiterste bestek den naastvolghenden voormiddagh stelde; gingen zy dit verdragh aan. *Den eedt ouwlinx gedaan den Koning, en den Prinse als zynen Stadthouder, zouw men in waarde houden: uit de reegeering*, (*immers voor de koomst zyner Doorluchtigheit*) *niemandt verstooten: Alva voor vyandt schelden: yder, met naame de geestelykheit, aan lyf en goet onverkort laaten: geene soldaaten, buyten wille der wethouderen, inneemen; uitgezeyt het vendel van Ruykhaaver*. +Gelyke schielykheeden van verandering gevielen aan andere oorden; en was nu in heel Hollandt niets dat voor den Landtvooghdt hield, dan Delft, Amsterdam, Rotterdam, Woerde, Schoonhoove, Naarde, Muyde, en Weesp. De Graaf van Bossu, beducht voor Schoonhoove, zond derwaarts Hopman Loozekoot, met een vendel Neederduytschen; en sterkte het dorp Vreezwyk anders genaamt de Vaart, aan de Lek, teeghen oover Vyane. Dan Loozekoot moest buyten staan door bedryf der gemeente, teeghens dank van de wethouders; en keerde weeder naa Uitrecht. Daar deed Bossu al het kooren aanhouden, dat die van Schoonhoove tot Amsterdam gekocht hadden. Hieruit greepen die van Dordrecht, Goude, Ouwdewaater, en anderen, hoope tot het omzetten van Schoonhoove: doch zaaghen zich bedrooghen, en, onder de vesten koomende, met grof en kleen geschut begroeten. Dies koelden zy hunnen moedt, met het verbranden der voorstadt, en weghdryven van 't vee. Waardoor het graauw verhit, en teffens den honger vreezende, zich, van de Majestraat verspreeken liet, tot vernieuwing van 's Koninx eedt, en inneemen van Loozekoot; die zonder sukkelen oover quam. De zelve, verkundschapt hoe de Geuzen uit waaren, om 't kooren, nu tot Vreezwyk

+1572.

+*Loevesteyn en Liesveldt ingenoomen*.

+*Bommel gekreeghen, en weeder verlooren. Buure omgezet*,

+*Haarlem valt ook den Landtvooghd' af*.

+*Voorts meer andere plaatse*.

+toe gevoert, t'onderscheppen, toogh hun, met driehondert soldaaten, en tweehondert steedelingen, teeghens. 'T getal der andren was wel twaalfhondert. Hy viel'er niettemin op aan; en dit geluk hem toe, dat het krysvolk, 't welk de graanen beleydde, hierentussen op de Lek +gekoomen, 't gedruys van 't schieten vernam. 'T welk hen de scheepen deed stil houden, en naa dat zy hem gewaarschuwt hadden, op de rug der Geuzen treffen. Toen quam 'er de schrik onder, en zetten zy 't op een vlieden, laatende driehondert mannen op de plaats, en tsestigh gevangenen achter. Tot een ander stuk van gedenkwaarde manhaftigheit, dreef armoê van eetwaaren de Spanjaards die in Rotterdam laaghen. Zynde, mits 't afvallen der middellandsche steeden, hun toevoer van Amsterdam geschorst; bestonden 'er driehondert derwaarts een' togh te doen, om voorraadt van kooren te haalen. Deeze, neemende hunnen +wegh buyten Delft om, dat zyn' poorten toehield, door den Haagh, op Scheveringe, en voort lanx de strandt, tot by Haarlem, lieten dat ter rechte handt, en zwaayden naa Spaarendam. Hier sloeghen ze eenigh volk van Roobol, kreeghen dien Hopman gevangen, en leyden 't dorp aan koolen. Sindert viel 't hun light den dyk te houden, en de heenreyze te winnen. Dan 't bezwaar was in 't weederkeeren; indien men met ernst getracht hadd' hun het padt af te snyden. Maar, 't zy dat niemandt gissing op zoo groot een' hunn' stoutheit maakte, oft waar 't hem anders loogh, zy begaaven zich, uit Amsterdam, met eenighe laading van tarwe, oover den zelfsten wegh, te rug, zonder weederstandt altoos te vinden, voor te Katwyk op Zee. Daar was, van zommighe, meest al onervaare soldaaten, en huysluyden, een loopschansken aan den oever opgeworpen, en een stuxken geschuts oft twee gebracht; 't welk gelost, niet deed dan windtbreeken: zulx de vyandt, speurende mooghelyk aan 't gelaat wat volk hy voor had, daar eeven koen op inzette. D'anderen, voorneemelyk de nieuwlingen in den oorlogh, meenden, wat dat zeggen wilde? En oft de Spanjaardts scheutvry waaren, die zoo vrymoedigh op een' afgaande trom aantraaden? Dies niet langer gemart; en verloopende hun voordeel, geeven zy 't schut ten beste. De Spanjaards, dien 't ongeleeghen quam, hen naa te jaaghen, trokken deur, en braghten 't, (naa 't afleggen van zulk een eyndt dubblen weghs, oover vyanden boodem) behouden tot Rotterdam aan. Maar Graaf Willem van den Berghe, die 's Prinsen zuster ten huwelyk had, vindende de steeden van Gelderlandt, Ooveryssel, +en dat gewest, onbezet, verzeekerde zich van Zutven, Deutekom, en Doesburgh: zyn steedehouder Glyzenburgh, van Harderwyk, Hattem, Elburgh, en Oldenzeel. Hy zelf beleegherde Kampen; bragh't'er zeeven galeyen voor, die hem Sonoy bestelde; en kreegh het, door toedoen van eenighe 's Prinsen parthylingen, die 'er binnen waaren, op den elfden van Hooymaandt, in handen. Toen volghen Zwol, Hasselt, Steenwyk, Geelmuyde, Vollenhoove: en thans het huys te Toutenburgh, veroovert by Hopman Hans van Enkhuyzen, die, uitgezonden van Sonoy, daar waande meester te blyven. Maar de Graaf, dryvende dat deeze oordt hem bevoolen was, dwong 't volk van Sonoy te ruymen, en bequam, onlanx daar naa, ook Amersfoort. +Waaruit hy die van Uitrecht, op zwaare schaade, en in groote benautheit, ook al de dorpen daar ontrent, onder schatting, braght. Die van Naarde helden van zelf t'hemwaarts. 'T welk gespeurt by Pauwels van Loo, Burghvooghdt tot Muyde, en Baljuw oover Goeylandt, hem, naa de verzeekering dier steede, deed trachten; en, op hoope van, met eenen slingerslagh, daar eenigh krysvolk in te werpen, hen

+1572.

+*De Geuzen, by Schoonhoove geslaaghen.*

+*Stoute togh van driehondert Spanjaardts uit Rotterdam.*

+*De Graaf van den Berghe bemaghtight verscheyde steeden in den Gelderschen hoek.*

+*Amersfoort ingenoomen.*

+aanzoeken, om verbytoght lanx den buytenrandt der graft, voor drie vendelen knechten, die quansuys naa Amsterdam geschikt werden. Teffens verghd' hy hun, 't volk met een tonne biers oft twee, voor de poorte te ververschen. Maar, met dusdaane verroeste loosheeden, kon men voortaan zoo glad niet deur; en zy hadden reeds soldaaten van Amersfoort ontbooden. Deeze, zynde achtenveertigh knechten, op waaghens gezeeten, voeren d'eene zyde van Hilfersom verby, als de gemelde drie vendels, lanx d'andere, aan quaamen: en kreeghen zy zich onderlings in 't gezight, zonder te weeten wat parthy yder troep hield. Dan de Amersfoordsche, aan de voorbaat, en ingelaaten +zynde, stoffeerden terstondt de vesten; zulx d'andere, om buyten scheuts te blyven, eenen hoek van de Naarder Meer doorlobberden. Voorts, dewyl alles rondtom waaghde, zoo bleef ook Vrieslandt niet langer in stilte. Want etlyke Eedelen aldaar, voorneemelyk Docco Martina, Syds Bornia, Titte Hettinga, Seerp Galama, en Pieter +Kamminga, ziende 't geluk den Prinse dus toelachen, en hebbende al heymelyk veele luyden aan hunn' koorde gekreeghen, lieten zich voorstaan, dat het tydt was, om de gedachten ter daadt te brengen. Dies schryft Martina aan Sonoy, om vier oft vyf vendelen knechten. Maar deez', hebbende veele plaatsen te bezetten, en daarom geen volk t'oover, zond'er slechts een, beleydt by Horzo Buma, geboortigh uit dien hoek. Doch de Graaf van den Berghe bestelde hun den Heer van Neederwormter, die met der haast vierhondert nieuwe soldaaten worf, en een' sterke schans in de Kuynder bemaghtighde. Dit wel opdoen der oorlooghe verwekte kloeke hoop onder alle die naa vryheit haakten. Waaroover, 't Hof van Vrieslandt, versleeghen, den Heer van Billy, uit Groninge ontbood, om 't bewindt van den krygh t'aanveirden. Want de Graaf van Meeghen hun Stadthouder, was onlanx te vooren ooverleeden; en de Heer van Hierges, zyn naazaat, verhindert, door d'onveyligheit der weeghen, in 't bezit van dat ampt te treeden. Dan Sneek, Bolswaart, en Franeker lieten van +zelf de Geuzen in; die voorts naa Staavere rukten, dat aan de Zuyder Zee, teeghens Enkhuyzen oover, leyt. Ende werden zy der steede haast maghtigh: maar 't slot, voorzien met eenighe Waalen van Billy, hield teeghens, hoewel de aanvechters met schut, uit de voorgemelde +plaatsen, en versche hulpe van Sonoy, gestyft werden. Midlerwyle maakte Billy vyf Walsche, twee Hooghduytsche vendels tot ontzet uit: de welke, aangezien voor ongelyk sterker dan ze waaren, de kans deeden keeren, en de Geuzen opbreeken, naa dat zy de stadt van den vierentwintighsten in Oestmaandt, tot den neeghenden in Herfst, gehouden +hadden. Goeilyk ter zelve tydt quam Graaf Joost van Schouwenburgh in Vrieslandt, met acht vendelen Hooghduytschen, en last van den Prinse, om 't Stadthouderschap aldaar, en oover Groninge, te bewaaren. Deez stelde een nieuw hof in, tot Franeker, op dat aan de steeden +zyner parthye geen' gewoonlyke rechtsvordering ontbraake. Maar dewyl hier niet alles eeven spoedigh, als bynaa heel Hollandt, omsloegh, zoo werd, mits de sterkte ter weederzyden, en 't daaghelyx wanken der waapenen, het platte landt, door brandt en roof, deerlyk bedorven. Dat nu de dingen, in 't laaghe van Nederlandt, den Prinse dus maklyk meedeliepen, stond niemandt, naast Godt, dan Graave Lodewyk, te danken; die den Landtvooghde 't hooft met zorghen, de handen met werk, gevult had. Want hoe byster ook het voor Alva aan den zeekant ging, naader ging hem 't verlies van Berghen in Henegouw; mits hy de treeken des hoofs van Vrankryk verdacht hield, zich niet ontgeeven

+1572.

+*Naarde voor de Geuzen verzeekert*.

+*Vrieslandt begint ook te glyden*.

+*Sneek, Bolswaart, Franeker, laaten de Geuzen in*.

+*Staavere gewonnen en weeder verlooren*.

+*De Graaf van Schouwenburgh komt in Vrieslandt*.

+*Recht een nieuw hof tot Franeker op*.

+kunnende, dat het hem, uit dien hoek, quam. Derhalven, laatende al 't ander op zyn beloop staan, met onverwrikkelyk voorneemen van deeze doorne eerst uit den voet te hebben, trekt hy zyn' dapperste krachten te hoop, en rust t'eener beleeghering toe. Eer Zoomermaandt ten eynde was, zond hy zynen zoon Don Frederik voor heen, met vierduyzent +knechten, en vierhondert ruyters. Die nam, ten derden daaghe, 't klooster Betlehem in, dat niet verre van de vesten lagh. Voorts begon hy zich te beschansen. Graaf Lodewyk, en de zynen, eeven onvertsaaght, vielen daaghelyx uit; zulx dat' er meenighe welgedonge schermutsing gebeurde. Maar Alva, met deezen nieuwen last op den hals, en teffens om geldt verleeghen, ook geen' reekening voortaan op den tienden oft twintighsten penning maakende, 't inslokken der welke met de ydele inbeelding hem zoo zuur opbrak; leerde nu beeter ty kaavelen, als 't zyne verloopen was. Hy deed alomme uitmeeten zyn' goede geneeghenheit, om de gemeente, van een' bezwaarnis haar zoo zeer teeghens de borst zynde, te verschoonen; mits dat men ten minste de jaarlykscbe twintigh tonnen schats, te vooren ingewillight, opbraghte: en schreef te deezen eynde aan de Saaten van Hollandt, dat zy een' vergaadering hadden te leggen, teeghens den vyftienden van Hooymaandt. 'T is te gelooven, dat hy dit niet buyten orde des Koninx bestond. Die gund' hem nochtans, den dank daaraf; oft immers stelde in tweelicht, uit wien van beyde deeze gevoeghlykheit haaren oorsprong + nam. Want juyst ten zelven daaghe, als Alvaas brieven tot Brussel geteekent waaren, gaf de Koning, naa lang vervolgh daarom gedaan, den zelfsten troost, in Spanje, by geschrift, aan de gemaghtighden der Staaten van Brabandt, Vlaandre, en eenighe Walsche gewesten. Niet dat hy de verfoeyde schattingen voor altyds afstond; maar hy deed hun door den Raadshooftman Hopperus aanzeggen, dat zulx zyn' meening was, hoewel 't, om de achtbaarheit niet te quetsen, uit het geschrift gelaaten werd. De Staaten van Hollandt, hebbende de voorgemelde letteren van den Landtvooghdt ontfangen, hielden zich wel aan den dagh hun daarby voorgeschreeven; maar quaamen, tot Dordrecht by een, met ooghmerk dat verre van 't zyne verscheelde. Naamelyk, men had nu andere harten, andere hoope, en kleene smaak in een' rekkelykheit, die hem uitgepynight was. Op dusdaane zaameningen, +plaghten, van ouds, alleenlyk de Eedelen met de zes groote steeden, Dordrecht, Haarlem, Leyde, Delft, Amsterdam, en Goude, geroepen, en voor 't gansche lichaam van 't Graafschap, erkent te worden. Maar, om de gemeene lasten, door wakkering van goeden wille, te draghlyker te maaken, en de plaatsen, die noch voor den vyandt hielden, met de lekkerheit der regeeringe aan te lokken, samt alle leeden des Lands eeven diep in den ondank van Spanje te dompelen, vond men te deezer tydt, dienstigh, ook de geringste steeden der Nassausche parthye, in maatschappy van 't bewindt aan te neemen. Zulx dat alhier, de gemaghtighden van Gorkom, Alkmaar, Ouwdewaater, Hoorn, Enkhuyzen, Medenblik, Edam, en Monnikkendam, zoo veel zeggens begosten te hebben, als Dordrecht, Haarlem, Leyde, en Goude. Amsterdam, toen, volhardde in de gehoorzaamheit van Alva; en Delft, ontzagh zich noch uit den mondt te spreeken. Seedert, werd neevens deeze twee, ook aan Rotterdam, Schiedam, Schoonhoove, Briel, Purmerendt, Woerde, Naarde, Muyde, en Weesp, plaats ter daghvaart ingeruymt. Doch hebben deeze vier laaste, en Ouwdewaater, zich naaderhandt daar van onthouden, en liever gehadt de kosten der bezendingen, dan 't recht, haar gegunt aan dus een hoogheit,

+1572.

+*'T beleg van Berghen in Henegouw aangevangen.*

+*Men laat den tienden en twintigsten penning berusten.*

+*Vergaadering der Staaten van Hollandt, tot Dordrecht.*

+te spaaren. Een' armhartigheit, die hun, tot beeter staat en kennis koomende, meenighmaals gerouwt heeft: hoewel zy, by wylen, op punten van ooverwight, gelyk dat van het twaalfjaarigh bestandt, zyn beschreeven geworden. Op deeze vergaadering, voorts, verscheenen, ook Jonker Arent van Duyvenvoorde uit naame des Graaven van der Mark; uit dien van den Prinse, Philips van Marnix, Heer van Sant Aldegonde, die, op den neeghentienden der gemelde maant, naa 't ooverleeveren, en leezen van zynen lastbrief, aldus aanhief. *De manlyke moedt, gegreepen +by myn' heeren van Hollandt, om den Hartogh van Alva vyandt, den Prins mynen meester hunnen wettigen Stadthouder van 's Koninx weeghe te verklaaren, met besluit van goedt en bloedt, by hem, tot ontlasting des bedrukten vaderlands, op te zetten, is zyner Vorstlyke Doorluchtigheit een kraghtigh bewys van uwe oovergeeve geneeghenheit t'haarwaarts geweest. En zy weet den Eedelen en steeden grooten dank, voor zoo eerlyk een oordeel van haren persoon; die hen bidt, het zelfste, hoe langer hoe meer te bevestighen, met een vertrouwen, dat haar niets zoo diep, als Nederlandt, zonderling dit, en d' andere gewesten haarder stadthouderye, in 't harte leyt. En zeeker, geen' tong zoo wel ter taal, die zoude kunnen uitspreeken, hoe bitter het den vroomen Vorste valt, dat ooghelyn van Europe zoo root van bloedige traanen, dien bloem van alle landdouwen zoo smaadelyk vertreeden, dat prieel des aardboodems zoo barbaarlyk verwoest, en tot een vat der uitheemsche vuylnisse gemaakt, te zien. Ach! beleefd' hy eens den dagh, dat de luyster der vryheit weeder oplooke; en wy, dien zoo loflyk een lidtteeken van de wonden onzer voorouwderen is aangebooren, 't zelve onbekroozen in 't voorhooft droeghen, daar de Spanjaardt het nu, met de schandtvlek der slaavernye, bekladt en verduystert houdt: dat de kuysheit onzer vrouwen, de eere onzer dochteren, de staat onzer zoonen, de zielen aller Landtzaaten, eens verzeekert wierden teeghens de geylheit, de geldtzucht, den bloedtdorst, en geweetensdwang van den tieran en zyn' trauwanten zoo strydigh met ons in aardt, inborst, en zeeden: nemmer met vroolyker zon moght' hem de heemel toelonken. Het hoopen en haaken naa dit geluk deeden hem, van Alvaas intreê en den aanvang der gemeene jammeren af, alle middel en moeyte, alle kosten en arbeydt aanwenden, om, nu drie jaaren geleeden, zoo schoon eenen hoop ruyteren en knechten te velde te brengen. Maar (ach arme!) een stadt van belang niet, die haar eyghen heyl zoo waardt had, dat het haar lustte, de vlyt zyner Doorluchtigheit, met eenigh betoogh van handtbieding, te beantwoorden. Oorzaak, dat, by mangel van toevoer en veylighe uitspanningh, dat treflyke geweldt, eensdeels door onweeder en ziekte gesleeten, eensdeels van den honger verslonden; endtlyk, mits wanbetaaling, door tweedraght verscheurt is; en in plaats van vrucht te doen, zynen veldtheer uitgeput, en om al 't ooverschot zyner haave geholpen heeft. Niet met een, nochtans, heeft hy daar den moedt ingebrokt, oft zyn hart van de Landtzaaten verwydert; maar dagh en nacht zyn' zinnen gescherpt, op het hervatten van 't heerlyk werk hunner verlossinge. Daarnaa, zyn, door Gods genaade, de ooghen veeler steeden geoopent, die zich teeghens den tieran verklaart, en den Hooghgemelden Prins vuurighlyk t'haarder hulpe hebben aangeroepen. Eenen deerlyken strydt baard' hem dit, in 't gemoedt; mits dat het bezeffen zyner onmaght hem t'elkenmaale deed afslaan, 't geen, daar hy, van de kraft eener brandende meedooghenheit, zoo heftelyk toe gedreeven werd. Dan, seedert dat men aanhoudende met bidden op bidden, zich hooren liet, het zoude aan geen geldt ontbreeken, wanneer hy slechts, met een' goede zeenuwe krysvolx, in aantoght waar, zoo heeft d'erbarming oovergewooghen, en hy op nieuw vrienden en maagen aangemoeyt, en eindtlyk weederom gemaakt een deel dappere benden op*

+1572.

+*Aldegondes voorstel aldaar*.

+de beên te kryghen. Nu staat de monstering, en betaaldagh voor de deur; en hem een' eeuwighe schande, den vaaderlande wee zonder eyndt beschooren, zoo de soldy verwylt wordt, in voeghe, dat dit heyr koome den vyandt toe, oft zyner Doorluchtigheit, af, te vallen. Dies bidt zy u 't oogh, op haar' gebleeke trouwhartigheit, en liefde t'uwaarts te slaan, en nochte haar, nocht u zelve, in dus eene noodt, te verlaaten. Stookt op, uwen eyghen en uwer steeden yver, en vat de geleeghenheit by de lokken, die zich nooit schoonder opdoen kon, oft gewisser hoope belooven, van haast, tot bloeyender welvaart dan ooit, te raaken. En om u te zeggen waar 't op draayt; zyn' Vorstlyke Doorluchtigheit heeft den krysluyden drie maanden solds op de handt toegezeydt, eer zy van de monsterplaats scheyden: oft ten minste eene, en, voor d'andere twee, verzeekering op uitheemsche Vorsten, oft borghtoght van eenighe steeden in Nederlandt. Op 't eerste punt is niet te denken, gelyk ghy t'oover verstaan hebt: het tweede al te bedenkelyk, om zorghe voor ooverheering van buyten. Want, het zy Vrankryk, 't zy Engelandt, zy zouden geen geldt schieten, zonder vaste plaatsen te pandt te hebben. En daar de vremdeling den vinger inboort, kryght hy dikwyls 't heele lyf. Altoos hart zoud' het houden, eer men hem verhuyzen deede: gelyk d'ervaarenis, by meenigh exempel, uitwyst. Ook heeft zyn' Doorluchtigheit proefs genoegh, dat nochte der eene, nochte der andere van deeze twee kroonen, daar jeeghenwoordelyk 't hooft naa hangt. 'T komt dan alleenlyk op het derde aan, dat de steeden, zich verbindende aan de ooversten en ritmeesters, voor drie maanden solds, daatelyk hondertduyzent kroonen, tot verval der eerste, opbrengen. 'T welk zyne Doorluchtigheit hoopt, dat ghy, t'haaren ernstighen verzoeke, eenen Vorste u zoo hartgrondelyk toegedaan, en uwer eyghe behoudenis, die 't zelfste vereyscht, niet zult weygheren. U gelieve dan, myn' heeren, dit stuk in beraadt te neemen, en my een heylzaam antwoordt te laaten gebeuren. Een koeler vertoogh dan dit, van 's Prinsen geneeghenheit, en den eysch des gemeenen oorbaars, moght bestaan, om den reedts heeten +yver der Staaten voort gloeyende te maaken. *Zy besluyten, van kerken, kloosters, gilden, en broederschappen, te vorderen, 't geene die, uit hun inkoomen, in voorraadt hadden, mitsgaaders de kostelheeden meer tot staatsy dan stichting dienende: den rykdoom aan te spreeken, om penningen, goudt, zilver, en wes meer, by de spaarzaamheit der voorouwderen, met den naam van kleynoodje, geteekent is: alles te leen nochtans, en onder handtschrift van schuldtkennis. Voorts had men de gelden, berustende onder tollenaars, schatting- en beedegaarders aan te tasten; de loopende middelen te doen gank houden, en scherpelyk te innen. De steeden aldaar verzaamt, zouden zich voor de gemelde soudye verbinden, mits dat men haar gelyke som korten liete, aan de omslaaghen naaderhandt te doen oover 't geheele Landt, oft Hollandt alleen: 't welk geenszins met hooger aandeel in de gemeene lasten, dan van ouds, te bezwaaren stond. Maar de verpondingen in 't zelve gewest, moest men op eenpaarighen voet brengen*. En dit, voor zoo veel als de geldtzaaken aanging. Voorts oopende Aldegonde hun zeeker berichtschrift, hem gegeeven van zyn' Vorstelyke Doorluchtigheit, om 't goeddunken der Staaten daarop te verstaan. 'T welk, ooverwooghen, hen noch eenighe andere punten deed beraamen, waaronder deeze van 't meeste belangh waaren. *Dat zy, gelyk voorheen elk lidt in 't bezonder, alzoo nu eenstemmighlyk den Prins, voor wettigh gestelden Stadthouder des Koninx erkenden; en dat hy nooit, naa rechtmaatigh gebruyk des Lands was afgezet. Dat zy zich met andre ge-*

+1572.

+*Besluit by de Staaten genoomen*.

westen [+]te vergelyken hadden, om hem aan te zien en te houden, voor een uytmuntend lidt der Algemeene Staaten, en dienvolghends verplicht by eer en eedt, tot de bescherming van Nederlandt. Dat zyne Doorluchtigheit zouw mooghen kiezen eenen Ammiraal, van wien alle Hopluyden te waater hunne lastbrieven moesten ontfangen, by raadt en goeddunken der waatersteeden: desgelyx gemaghtighden stellen, om kennis van zeezaaken te neemen. De gemaghtighden van Dordrecht, Leyde, en Enkhuyzen, zouden met den Graave van der Mark handelen, noopende de orde, te houden onder de oovers ten en 't krysvolk, tot de gevoeghlykste verdaadighing des Lands, en minste bezwaarnis der ingezeetenen. Voorts had men de bescheyden der hoog- en gerechtigheeden van Hollandt, te oopenen, die tot dien tydt toe, in duyster gehouden waaren en berustende op 't Slot ter Goude; daar af een' lyst en afschriften te maaken, om aan de steeden gezonden te worden; doch alvooren hiertoe verlof van den Prinse te bekoomen. Stond ook den Graave van der Mark ernstelyk aan te dienen, hem zoude gelieven zorgh te draaghen, dat de boeken, gedenkenissen, en andere stukken, bewaart in de kaamers der Staaten, in die van de reekeninge, in de [*] schriftwaarande, en in 't [†] schryfvertrek van 't Hof in den Haaghe, ongeschendt bleeven. Wyders beloofden de gemaghtighden, by handttasting, aan Aldegonde, geen verdragh met den Koning, oft yemandt van zynent weeghe, aan te gaan, nochte yets te besluyten 't geen d'Algemeene Staaten raakte, zonder 's Prinsen raadt en bewilligingh; ook hem daar in te begrypen, zoo 't hem goedt dochte: en verklaarden dat zy hem, ten uiteynde toe, getrouw, en met alle mooghelyke middelen, behulpzaam zouden weezen. Waarteeghens Aldegonde zich, uit 's Prinsen naame, by eede, op gelyke wyze verplichtte: wel verstaan, dat de bewilgingh der Staaten aan de meeste stemmen der zelve te hangen hadde. Tot dit verbondt, naamen de gemaghtighden aan, te noodighen andere steeden, zoo binnen als buyten Hollandt. Die van Delft zouw men met afsneê van toevoer benauwen, tot dat zy zich, op de zyde der vryheit, quaamen te vlyen. Belangende Amsterdam, en om dat tot reede te brengen, werd verzocht, dat zyner Doorluchtigheit geliefde te bevorderen, dat die van Denemark en Oostlandt de loop hunnes koophandels wilden verleggen, en voortaan richten op Enkhuyzen, Hoorn, en de steeden van dien oordt. Aangaande den Godsdienst verklaarde Aldegonde 's Prinsen meening te zyn, en vergeleeken zich de Staaten daarmeede, dat zoo wel den Roomschgezinden, als den gezuyverden d'oopenbaare oeffening vry staan zoude, en de geestelykheit in haaren staat ongemoeyt blyven; zoo zy zich maar in geen vyandschap oft ongehoorzaamheit verliepen. En dit, tot dat d'Algemeene Staaten andere orde hier op geraamt zouden hebben. [+]Thans liet de Graaf van der Mark, zich in persoon, ook zyn' volmaght en berichtspunten, die hy van den Prinse ontfangen had, ter daghvaart zien; en nam aan, dezelve in alles naa te koomen. Toen beloofden de Staaten hem t'erkennen voor Algemeenen Steedehouder zyner Doorluchtigheit, oover Hollandt. Waarop hy, aan Aldegonde, en de gemaghtighden van Dordrecht; d'andere leeden der vergaaderinge altzaamen aan hem de handt quaamen geeven. Hierentussen was men ook in Pikardye bezich, met volk, tot ontzet van Berghen in Henegouw te lichten. Want Graaf Lodewyk, hoopende, door dit schoon opdoen zynes aanvanx, den lust van den Fransoys tot het oorlogh bet te doen wakkeren, had raadzaam gevonden, dat de Heer van Jenlis, als zelf geweest oover 't [+]beleydt van 't inneemen dier stadt, deeze voorspoedt, door den Ammiraal, aan die Majesteit, ginge verkundighen En de Koning, zich gelaatende als verblydt daarin, zagh met de werving door de vingeren,

[+]1572.

[*]Registeren.
[†] Griffye.

[+]*Lumey laat zich ter vergaadering, en zynen last zien: waar op hy voor 's Prinsen Steedehouder oover Holland erkent wort.*

[+]*Volk in Picardie, onder Jenlis, gelicht.*

+om (zoo men meent) den Ammiraal alle naadenken uit den hoofde te brengen, en hem te lichter in den strik daar hy, korts hiernaa, 't leeven liet. Deez, verstaande +1572. dat Jenlis nu vast vyfduyzent knechten, vyf hondert ruyters te hoop had, deed'er dertigh eedelluyden van zyn'kornette by, onder Beaujeu zynen Steedehouder; met ernstigh vermaan, dat men, laatende Berghen ter zyde, zich by den Prinse, die ontrent Duysburgh zyn heir verzaamde, voeghen moest, en niet alleen om 't verlossen van eene stadt, maar van gansch Nederlandt met den Spanjaardt dingen. Graaf Lodewyk ontbood hem meede, dat hy den Prinse, aan den Maaskant, ginge bejeeghenen: dewyl zyn' reyze op Berghen, nocht veyligh, nocht vruchtbaar zyn kon, met troepen, te kleen van getal om door den vyandt te breeken, en te groot in een plaats daar geen' lyftoght ooverschoot. Maar Jenlis, verwerpende den raadt van zyne meerder, ouwder, en wyzer, liet zich van eyghen oovermoedt en jeughdelyke eerzucht dietsch maaken, dat zyn' krachten genoegh waaren, om het beleg te sloopen. Zyn antwoordt was, dat hy den vyandt niet schroomde, nochte de stadt tot ballast strekken wilde, maar slechts zyn' spitsbroeders koomen begroeten, en voorts den Prinse te gemoet trekken. Met dit voorneemen dan, braght hy 't, den zeeventienden van Hooymaandt, tot ontrent Bossu, anderhalf uure van Berghen; en houdende eenen wegh, die ter weederzyden met geboomte beheynt was, deed hondert ruyters voor uit stooten, om 't veldt t'ontdekken. Die hadden tot rug den Baroen van Renty met een regement knechten; deez een gros paarden, onder Beaujeu, en anderen; daar weederom een deel voetvolx onder Jumelles, achter quam. Jenlis zelf, met den Ryngraave en Janissac, nam het beleydt der hinderhoede, daar hy den eersten aanstoot verwachtte, om dat hem Antonio de Figueroa met zyn' lichte paarden, en eenen hoop landtluyden, vervolghde. Don Frederik, die (zoo men houdt) uit het Fransche Hof, al oover een' wyl, van deeze toereeding verkundschapt was, en nu van dit trekken door de eyghe weghwyzers van Jenlis; stak op de beên, met vyftienhondert paarden, en vierduyzent knechten. Daar voegd' hy drieduyzent boeren by, om 't oogh zyns vyands te vullen; 't welk, onder 't vechten, altyds het eerst in 't zwichten is. En zich richtende naa den raadt van Chiappin Vitelli, leyd' hy vyf hondert moskettiers achter zeekere ruyghte, daar de Fransoyzen verby moesten: verstak voorts al zyn volk ter eene en andere zyde van den wegh: uitgezeyt vyf hondert ruyters, de helft met roers, de helft met speeren. Deeze, staande ten deel onder Noirkarmes gaf hy te leyden aan Jan Baptista del Monte, Steedehouder oover 't paardevolk, met onderwys hoe hy zich te draaghen had. Die doet hen, verdeelt in drie schaaren, al met gemak aan ryden, tot dat zy de vooruitloopers van Jenlis bejeeghenden. Dewelke, met die opstuyvende Fransche felligheit, die daarnaa zoo log neederzinkt, en hen in 't eerst meer dan mannen, in 't endt min dan wyven doet achten, terstondt daarop inrennen. De Spaanschen, zonder klemmen, deyzen allenskens, en houden de schermutsing gaande, tot dat de Fransoyzen, die elk om 't zeerst op hen bikten, eeven oft zy 't al gewonnen hadden, neevens de laaghe waaren. Toen barnen de mosketten af, en koomen met een de verborghe ruyters te voorschyn. Dies aarzelen d'anderen volle rasselyk. Voorts zet Don Frederik op hen toe; Baptista wendt ook den toom, en Vitelli rukt aan, met de gansche rest: der voeghe, dat de Fransche paarden gedwongen werden door hun eyghen +voetvolk te loopen. 'T welk, reddeloos door deze onorde, en teffens begroet van de +*'T zelve geslaaghen.* mosketten ter zyde, in kort altemaal gebrooken werd: te lichter mits 't wydt gaapen hunner geleeden in 't trekken, en dat zy met geen verbandt van spietsen gestyft waaren. In 't verhaalen deezer neederlaa-

ghe, +heb ik getracht, der waarheit zoo naa te koomen, als my toeliet de duysternis, gereezen uit het vergelyken van de schryvers: dewelke, hieraf, zeer verwardelyk, met kleene aandacht, en groot verschil, getuyghen. En ik heb 't meeste licht geschept, uit den Ridder Roger Wiljams, krysman in hoogher eere gehouden onder de Engelschen; wiens gedenkschriften my ter gunste vertaalt zyn door den Heere Jakob Wytz, oppersten wachtmeester, en Hooft van den krysraadt der vereenighde Nederlanden, Eedelman op pen en rappier beyde, loffelyk afgerecht. Wyders, daar bleef'er op de plaats by de vyftienhondert van de Fransche zyde: daar onder Renty en de Ryngraaf. Maar de meeste moordt werd bedreeven onder +de verstrooiden, in koelen bloede, door de landtluyden, allom opgehitst met klokkleppen, om den geleeden moedwil en ooverlast te wreeken. En der keerde weynigh t'huyswaarts. Oover de zeshondert vielen 'er leevendigh in handen; zelf Jenlis, naa dat hy zich vroomelyk geweert had. Deez, op den Burgh van Antwerpen gebracht, werd, naa eenighen tydt zittens aldaar, t'eener morghenstonde, doodt gevonden, zonder dat men van ziekte wist. Jumelles, verzonden naa 't Slot van Doornik, ging naamaals uit, teeghens zeekeren Spaanschen Eedelman. Op gelyke wyze, werden verscheyde Fransche Jonkeren, tot ontrent tsestigh, gelost. De Heer van Schoonewal bleef onbekent, en werd naa Ouwdenaarde gevoert, daar hy, met het verooveren dier steede door 's Prinsen volk, vry raakte. Al d'anderen, en daar onder veel Nederlandschen Aadels, werden aan boomen gehangen, verdronken, oft moedernaakt gezet op eenighe omwaaterde landen, ten verdoen van honger en kommer; uitgezeyt, dat den Spanjaarden, by wylen, uit bittere barmhartigheit, lustte, proef aan hen te doen, hoe veel zy der, op een' ry, met een roer oft mosketloodt, doorgaaten konden. De Heer van Dolhain, zwaarlyk gequetst, ontquam den vyandt, maar der doodt niet: hoewel de kunde der weeghen hem, met Formais, d'Esquerdes, Noyelles, en hondert schutten, des andren daaghs, binnen Berghen holp. Beaujeu raakte met zeeven anderen, des nachts, in 't klooster Espinleu, een oort myls van der stadt: 't welk by eenen der Fransche Ooversten, geheeten Pojet, genoomen was te beschermen, zoo om 't oorlogh te rekken, als om 't genot der voeraadje, die op het veldt tussen beyde stond. Don Frederik verloor niet booven twee bevelhebbers, vyftien ruyters, en zes knechten. Onaangezien dit vlaayen van 't geluk, ontbood Alva, naa 't leegher, het regiment +van Sanchio de Lodogno: 't welk, leggende tot Rotterdam en daar ontrent, alles was, dat, van Spanjaarden, in Hollandt nu ooverschoot. Deeze, meêsleepende vier stukken geschuts dier stadt, tooghen, op den eenentwintighsten van Hooymaandt, buyten Delft om, naa den Haagh: en hebbende daar vernacht, quaamen voorts, de strandt lanx, tot voor Haarlem. Neevens hen, braaken uit den Haaghe op, meest al de Raadsluyden 's Hoofs, en de Reekenmeesters des Koninx aldaar, die de boeken, en papieren van 't grootste belang, samt verscheyden' andre persoonen van de Spaansche parthy, met zich voerden. Baldes, Spaansch Hopman, trok van Uitrecht, door Amsterdam, met vyf vendelen van Bossuus knechten, hun te gemoet; in hoope, en op het +punt, van binnen Haarlem te raaken; waar 't hem, door vlyt en zorghvuldigheit van Kolterman, niet belet geweest. Maar deez, uit bedenken, gekreeghen by geval, ging van zelf ronde doen, en vond in der nacht de Schalkwyker poort oopen, terwyl de schout Adriaan Janszoon van Dort, de wethouders op een gastmaal onthaalde. Derhalven schikten zy om bystandt, aan Sonoy; die hun den Ooverste Muller, en Hopman Eeverdingen, met zeshondert knechten, toeveyrdighde: daarnaa

+1572.

+*Jenlis gevangen*.

+*De Spanjaarts, uit Rotterdam, ontbooden*.

+*Op Haarlem geloert*.

+noch eenigh versch volk, oover Zuyder zee geworven. Hierby vlydde zich, van Alkmaar en Hoorn, een goedt getal burgheren, opgeprest door eyghen yver, en liefde ter vryheit, onder Klaas Rop hunnen Hopman. +'T volk van Baldes troffen zy in de Zantpoort aan, en deeden 't deyzen naa Spaarendam, met verlies van hondert mannen. Maar de Spanjaardts van Lodogno, die aan d'andre zyde der stadt, in den houte laaghen, quaamen haast Baldes te hulpe. Waardoor de kans keerde, en Muller, met zyn' ongeoeffende knechten, in de vlucht geslaaghen werd, achterlaatende zes oft zeevenhondert dooden. 'T speet echter den vyandt dat Haarlem hem ontstond: en men zeyde veel van hun vloeken op den Schout, die belooft gehadt zoude hebben, hen aan de stadt te helpen. 'T welk, neevens de maaltydt, juyst toen aan d'Ooverheit gegeeven, den eene en den andere quaadt oogh, op Adriaan van Dort, deed hebben. Hy bleef nochtans in staat, en, ten uiterste toe, der zaake getrouw: zulx, van de Spaanschen, met dat schelden, zyn voorzaat gemeent schynt; die, uit der stadt geweeken, zich sterk gemaakt had, hun den wegh, tot ooverval der zelve te baanen. Maar 't zal niet vergeefs, nochte vremdt van ons voorneemen weezen, de reede zyner vlucht, en eenen handel t'ontdekken, waar uit men de wreedtheit en wildernis dier tyden bezeffen kan. Tot het schoutampt van Haarlem, dan, gewoon by luyden van aadel oft achtbaarheit bekleedt te worden, was, uit bitterheit van partyschap, voor 't aanspannen der burgherye met den Prinse, een Londsvaarder gevordert, met naame Jakob Foppenszoon. Deez, haaveloos te vooren, en brengende +een' hollen honger naa baat, aan den dienst, vervolghde niet alleen d'Onroomschen, daar eenigh bewys teeghens te vinden was; maar, verlekkert door 't genot, zocht, by middel van snoode treeken, ook anderen een' anxt aan te jaaghen, die hun raaden moghte, in der yl, de stadt te verlaaten, op dat hy vatten aan hunne goederen vonde. En men hield hem niet zuyver, van eenighe onnoozelen in valsche betichtingen verstrikt, en in de laatste ellende geholpen te hebben. Hy bezighde, om der goede luyden deuren en huyzen te beluysteren, oft hen door de glaazen te beloeren, en anderszins, tot spiede een wyf geheeten Aacht Jafjens, stokhoudster van Sant Jans poort; en bequam, op haar aanbrengen, Tanneken Ogiers een' platteelbakster in hechtenis, die om 't geloof verdronken werd. De zelve terwyl zy gevangen lagh, had hy, tot schriftelyke waarschuwing, en vervaart maaken van verscheyde persoonen, die hy zeyde Doopsgezint te zyn, doen beweeghen, door de stokhoudster. De welke, ziende den schout zoo graagh, en eeven veel werx maaken van oovertuyghden oft onoovertuyghden te bezwaaren, hem oopening van eenen aanslagh deed, waaraan, zoo haar docht, geringe moeyte en groot voordeel vast was. Daar woonde, in de Koninxstraat, een arts, man op zyn' daaghen, ongehuwt; die somtyds een' reyz, naa Delft zyn geboortplaats deed, laatende 't huys zonder meer gezins, in bewaaring van een' ouwde dienstmaaghd. Met deeze had Aacht eenighe kennis gemaakt, door 't haalen van zalve, tot behoef der gevangenen: en neemende haaren slagh waar, dat de meester uit der stadt was, komt zy, op eenen laaten aavont, quansuis om d'ouwde boodschap, tot zynent, aankloppen. Naa 't ontsluyten; zy en de schout stryken in, neemen de maaghd' het leeven, de planken van haar' slaapplaats uit, en stoppen haar daaronder. In den buyt vonden zy zich bedrooghen, en nerghens naa 't baar geldt hunner gierigheit ingebeeldt. Arme twee hondert gulden, met een kop en zes leepelen van zilver, waaren 't loon van zoo hachlyk en heylloos een bestaan. Ook werd van Foppenszoon, aan Aacht niet meer dan 't enkel vierendeel der penningen toegeleyt. Des andren daaghs bleeven deur en vensters dicht toe, de gebuu-

+1572.

+*Schermutsing in de Zantpoort, eerst met voor-, thans met weederspoedt der Geuzen.*

+*Gruwlyke handel van Jakob Foppenszoon schout van Haarlem.*

ren [+]verwondert, wat aan 't jonkwyf moght oovergekoomen zyn. 'T wordt endtlyk der wet aangegeeven; en de schout, plechtelyk verzelschapt, gaat het huys oopenen. [+]1572. Men speurt'er alles op gewoonlyken stel; haar bed ongefommelt. Hy zoekt van plaats tot plaats, doet verzetten, verleggen, en speelt den onweetende: vollen looslyk nochtans, en zulx dat het naadenken geeven moght. Want het bed, daar niemandt yets vermoedde wil hy af, en d'onderlaaghen opgelicht hebben. Daar werd men 't lyk gewaar, en bekende dat hy gaauw was. De schelmstukken hangen, als schaakels eener keetene, t'zaamen; ende liet hy 't daar zelden by, dien 't eerste ongestraft verging: te min Jakok Foppenszoon, die, hebbende reeds te vooren (zoo men zeyde) 't eerwaardigh gerecht door valsche getuyghenissen verraaden, en de heylighe vierschaar tot een' moortkuyl gemaakt, nu tot het bezoedelen zyner eyghene handen, met zoo vervloekt een werk, was voortgeschreeden. Hy, oft om van elders vol te maaken, 't geen aan den voorighen roof gebrak, oft om zich beeter uit het ooghe te houden, pooght daar in te helpen zeekeren naamaagh der deirne, met voorwenden, hoe die haar erfgenaam was, en niemandt het zondighen lichter stond, dan die de zwaarste bekooring lyden. Thans grypt hy hem by den hals, bevordert dat hy ter scherpe vraaghe gedoemt wordt, en de misdaadt, uit pyne, bekent. Terwyl d'onschuldighe in deeze zwaarigheit steekt, het aanzeggen der doodt verwachtende, begint'er een straaltjen van de waarheit der zaake te flikkeren. Naamelyk, eenighe vlasters, die, beezigh met haar handtwerk, op dien aavondt, als de moordt geschiedde, de stokhoudster aan de deur van den arts gehoort hadden, werden daarop maalende, dat zy daar laatst in en uitgegaan moest zyn, en quaamen 't, by deeze geleeghenheit des gevangens, aan de huysvrouw van eenen scheepen voordraaghen. De vrouw diend' het haaren man aan: de welke, daar in ontrust, ook voort het meeste deel zyner stoelbroederen zwaarhoofdigh maakte. De dingen aldus staande; gevalt het omslaan van Haarlem, Prinsewaarts. Waar oover Jakob Foppenszoon naa Amsterdam vlood, daar hy Hopman op een galeye werd: de stokhoudster naa den Haaghe. De twee geraakten echter weederom te gaadet; ende liet zy zich van hem uitmaaken, om wel eene groover schennis aan te rechten; en Haarlem, tot zeeven plaatsen, in brandt te zetten, by behulp van eenen Kornelis Lubbertszoon, die pek, teer, zwaavel, en bussekruydt, tot de poppen, te verzorghen had. Ende moest de brandt, dien zelven nacht, opgaan, als de Spanjaardts in 't Voorhout, onder de stadt verscheenen. Niettemin terwyl zy oft uit vreeze sukkelt, oft zwaarlyk onbekent ter poort in ziet te raaken, liep de bestemde tydt om, de toeleg te loor. Voorts bestortte haar 't onheyl, dat zy der burgherye gebrouwen had. Want weenigh daaghen daarnaa werd zy gekreeghen op de Meer, en te rechte gestelt, als gevanghene van oorlogh, voor 's Prinsen gemaghtighden; die, op den tweeden van Oestmaandt, naa 't bekennen der gemelde gruwelen, haar leevendigh ten vuure verweezen. In 't ontfangen dier straffe, op het Zandt, aan een' paal, weerde zy met haar' voorschoot, en handen, die los waaren, zoo lang zy moght, de vlam uit het aangezight, onder een roepen met naare stem: *O Jakob Foppenszoon, Jacob Foppenszoon, waar hebt ghy my toe gebracht?* En worstelde met dus eenen weedoom en bangigheit, tot dat haar de smook en vonken versmachtten. Haar meedepleegher had, al een' wyle daarnaa, wat eerlyker, doch anderszins immers zoo yslyk een uitgank; en werd van een' koeghel getroffen, die hem de wervels van 't ruggebeen aan splinters spatten, en d'allergevoelykste pynen eener langduurighe doodt deed. 'T welk tot geen' laafenis der wraakdorst vertelt zy, maar tot indacht dat de peene, hoewel niet altyds hier

+op aarde, nochtans doorgaands de boosheit past in te volghen. Wyders Lodogno en Baldes, naa 't faalen van de brandtstichting, oft andren toeleg op de Schalkwykerpoort, al was hun schoon 't schermutsen wel gelukt, naamen gezaamentlyk hunnen wegh naa Uitrecht; daar de luyden van den Raade en de Reekeninge zich needer sloeghen. De soldaaten, +alzoo toen Duytsche bezetting in die stadt, en de heughenis der voorgange mishandelingen noch versch was, moesten buyten staan: en hebbende dit hun leedt, met brandt en roof, op de voorsteeden en 't platte landt gewrooken, tooghen voort opwaarts aan, naa 't leegher voor Berghen.

+1572.

+*De Spanjaarts ruymen Hollandt*.

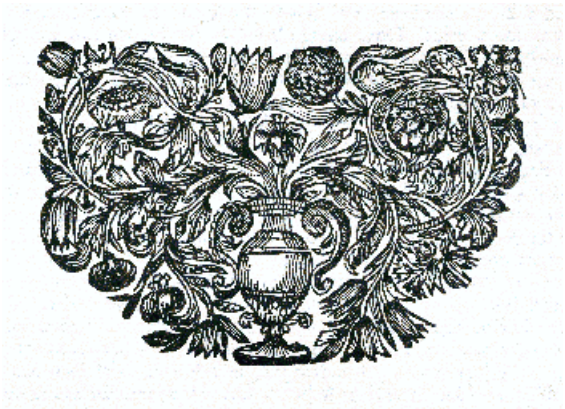

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Zeevende Boek.

+**D**E parthy der vryheit, aldus, tot verhaal van aadem gekoomen, met het ontlasten des Hollandschen boodems van de Spanjaarden, werd niet luttel in moedt en meening gestyft, om 't ooverschot der Spaansgezinde plaatsen, tot afval te trekken, oft door geweldt van waapenen, om te zetten. En 't leed weynigh daaghen aan, oft de Graaf van der Mark worp zich in Rotterdam. Door den heer van Swieten, werd +nu ernstigher voortgedreeven, een' sluykhandel, die, noopende 't wenden van Woerde, voor een' wyle was aangevanghen, met Jonker Adriaan Duik Burghvooghdt aldaar. De welke, bedinghende 't behouden van zyn ampt, en eenighe voordeelen, op den zeevenden van Oestmaandt, verdroegh met Jan Koenenszoon Amsterdammer, en Jan Jakobszoon van Roozendaal Burghermeester van der Goude, Swietens gemaghtighden. Met de zelve ooverquaamen, des anderen daaghs, die +van der stadt, en traaden in 't verbondt laast tot Dordrecht gemaakt, op voorwaarde van geen' soldaaten t'ontfangen teeghens hunnen dank, en ongequelt te blyven van de geene, waar meede men 't Blokhuys moghte +koomen te bezetten. Voorts werd een' vergaadering van Staaten tot Haarlem gehouden; en aldaar verzoek gedaan by Lumey, van veertighduyzent gulden, om Amsterdam te beleegheren. Waarop men hem alle behoorlyke hulp toezeyde. Niettemin, als'er gesprooken werd van scheepen toe te rusten, om d'Amsterdamsche te dwingen, daar de waatersteeden, en Meester Willem Bardes, uit naame van Sonoy, zeer op drongen, vond men verre te zoeken de kosten daartoe vereyscht. 'T beleg te lande werd +echter aangevangen, 't Karthuyzers klooster ingenoomen, etlyke schansen opgeworpen, twaalf groove' stukken schuts, derwaarts gezonden van de Staaten, en een trompetter, met schryven der zelve, aan die van binnen, om hen tot hun eyghen heyl, en 't gemeyne verbondt, te beweeghen. Ook was 't vertrouwen, dat een goedt deel der in woonderen, den Prinse, gunstigh, niet verzuymen zouden, dus eene geleeghenheit en hunnen slagh waar te neemen: een toeverlaat doorgaands ontschietende. De trompetter, in plaats van gehoor, kreegh eenighen koeghel naa 't lyf: de Majestraat, t'haarder hulpe, vier vendelen knechten van den Graave van Bossu, op den twintighsten der gemelde maandt. Hun gink nochtans die anxt oover, dat zy de Lastaadje, een' treflyke voorstadt, t'eenemaal aan assche leydden: 't en zy veeleer d'ouwde wrok geweest, teeghens d'ingeërfden van deezen oordt, waaraf wy vooren vermaant hebben. De soldaaten vielen, den eenentwintighsten, teeghens den aavont uit, op 't volk van Lumey, dat voor de Reegelierspoort, geleeghert was: doch zy werden te rugh gedreeven, achterlaatende zestien gevan-

+1572.

+*Rotterdam door Lumey ingenoomen.*

+*Woerde gaat oover.*

+*Vergaadering van Staaten tot Haarlem.*

+*Amsterdam wort beleeghert.*

genen; +mits dat vier vendels, van buyten Sant Anthonis poort, aan d'anderen te baate quaamen. Vallende, ten volghenden middaaghe, weederom ter zelve poort uit, schermutsten zy wel anderhalv' uure lang. Lumey , ziende Amsterdam alzoo van zich byten, en de hoop van inwendighe opstending te niet, brak 's nachts daaraan, voor Sant Anthonis en de Regelierspoort op, en stak 't vuur in de hutten. +1572.

'T zelfste deed hy, 's andren +daaghs, voor de Haarlemmerpoort; insgelyx tot Slooterdyk, dat hy meest al verbernde: wytende zyn afwyken den Staaten, als oft zy hun woordt, van hem met geldt en voorraadt te bezorghen, verachtert hadden. Maar anderen leydden 't aan zyn wanbeleydt, versmaading van krystucht, en snooden handel te last: waardoor de Roomschgezinden, en booven al, hunne geestlykheit, in weedersperring verhardde. Aan d'andre zyde van 't Y, teeghens de stadt oover, had Hopman Michiel Krok, met driehondert mannen, den dyk in bewaaring. Deez, uit enkele kundschap van Lumeys vertrekken, kreegh zulk een' schrik, op den hals, dat hy, in 't midden der nacht, naa Purmerendt vlood. Ende is aldus de toeleg op Amsterdam verdweenen. De Landtvooghdt, midlerwyle, staande op zyn vertrek uit Brussel, vorderde aldaar de gemelde twintigh tonnen +schats, en eenen hondertsten Penning, van de Staaten. *Hy vertoond' hun, hoe onverre men, met tienhondertduyzent gulden, oovergeschikt*, +*zonder hoope van meer, uyt Spanje, koomen zoude in 't vervallen der aanstaande lasten. Behalven scheepen, schutsleep, leegherkosten, en andere krysnooddruft, soldy moest'er zyn voor vyftienduyzent paarden, twaalf regementen Hooghduytsche knechten, tweehondert vyftigh vendelen Spanjaarden en Nederlanderen: met de welke hy zich vermat een kort oorlogh, en den vyandt, binnen twee maanden, ten Land' uit, te dryven*. Oft nu zyn' troepen al uit, zoo sterk waaren, als hy hoogh opgaf, zoud' ik niet wel kunnen verklaaren. Daar is, die getuyght, dat de nieuwe werving van ruyters, onder den Hartooghe van Holst, Hartooghe Eerryk van Brunswyk, den Bisschop van Keule, en anderen, oover de tienduyzent beliep: dat drie regementen Hooghduytsch voetvolx, onder Graave Otho van Eversteyn, den Baroen Joris van Fronsbergh, en Niklaas Polwyler, veertigh vendelen uitbraghten. Waarenbooven de Graaf van Bossu, die van Meeghen, en de Heer van Hierges, elk een Nederlandsch regement zouden gehadt hebben; en tot d'ouwde Waalen, noch vyf regementen aangenoomen weezen, onder de heeren van Capres, Liques, en andere. Maar Roger Wiljams begroot de paarden, niet dan op drieduyzent, het voetvolk op eenentwintighduyzent. Van Reydt maakt hem de helfte sterker in getal, dan den Prins van Oranje: 't welk op ontrent +zessendertighduyzent, in alles, zoude uitkoomen. Voorts, laatende de zorgh oover Brussel, aan den Hartooghe van Aarschot, nam hy de reyz naa Berghen aan, verzelschapt met den Hartooghe van Medina Cely. Want hy had uitstel van den afstandt des bewindts gezocht, voorwendende, hoe de zaaken gekeert, hem 't oorlogh bevoolen, en billyk was, hem eerst d'opstendighe plaatsen te laaten weederwinnen, ten minste 's Koninx naader meening te verbeyden. En d'ander, niet zoo quastigh, +ziende ook 't werk dus verwart, en zwaarlyk, t'zyner eere, daar deur te raaken, had het al zachtelyk laaten glyen; jaa zelfs, met een' hoofsche kluchtigheit, uitgeslaaghen, dat hy zyn soldaat wilde weezen. Waarop het verlenghen van Alvaas last, uit Spanje, gevolght was, en 't zeggen van de Nederlanders, dat hy geenen naazaat begeerde, wiens zachtigheit zyn' bitternis bet beschaamen moghte. Niettemin, sint de koomst van Medina, had hy begost, wat gevoeghlyker te gaan, erkennende eenighszins den Raadt van Staate, die te vooren naauwlyx plaats, te hoove, behield.

+*'T beleg opgebrooken*.

+*Alva vordert geldt*.

+*Begroot zyn kryslasten*.

+*En trekt naa 't leegher*.

+*Medina Celi blyft, van de landtvooghdye, versteeken*.

+Neevens den Landtvooghdt, werden vierentwintigh kortouwen, en acht slanghen, naa 't leegher gesleept. 'S daaghs voor zyn' aankoomst aldaar, was 't klooster Espinleu ingenoomen van Don Fredrik, dien 't dapper in den weeghe geleeghen, en groote moeyte gekost had. Tot datm' 'er vier groove stukken voor braght, en het meest plat schoot, was 't, met tweehondert soldaaten kloeklyk verdaadight door Poyet; die by onderstandt van eenigh volk uit der stadt, zyn' aftoght deed, zonder eenen man te verliezen. Alva ontbood terstondt meer geschuts, uit de naaste plaatsen; omgroef zich van alle kanten, zoo teeghens die van binnen, als van buyten. Thans dreef hy zyne naadernissen naarstelyk voort, vestewaarts; stichtte, tot zwaare kosten van arbeydt en volke, drie platte katten, en stoffeerde ze met tweeëntwintigh kortouwen, neevens eenighe lichter stukken. De middelste was, om 't ravelyn te beuken, dat de poort van Bertimont dekte. D'andere twee speelden op de gordynen +en strykweeren, ter weederzyde. Ook schoot hy vluchten in 't wildt, door stadt, om die van binnen, met schrik en schaade te morwen. En zeyt men, dat'er, in anderhalf etmaal, vierentwintigh, (andere meenen veertien) duyzent scheuten gedaan zyn. Waardoor de schoeying van 't ravelyn, alhoewel van harden steen opgemetst, tot gruys geklopt werd; de vulaarde der boorden aan 't glyen gebracht: zulx dat'er niet staan bleef, dan een bult van 't midde. 'T welk de beleegerden nochtans inhielden, by behulp eener heyninge van schanskorven. De naaste gordynen, op gelyke wyze onthoorent, de breuk reedelyk geschouwen +zynde, rustte men ten storme toe. 'T lot van den eersten aanval viel op het regement van Lombardië, geleydt by Juliaan Romero. Hem zoude volghen een ander regement, onder Don Francisco Baldez: daar naa de Walsche van den Markgraave van Havre, den Graave van Barlemont, de heeren van Licques en Capres. Te gelyk werd het heele heyr in slaghorden gestelt, op dat d'een den andre ondervinge. Ontrent een vierendeel uurs van de omgraavinge teeghens de stadt, stond de ruytery geschaart; veel der welke, dien handt oft hart jookte, oorlof verworven, om, te voet, neevens Romero, op 't opperste der breuke, als een toonneel van vroomigheit, hunnen moedt te doen blyken. Graaf Lodewyk, ter andre zyde, besneed zich, dwers teeghenoover 't platste der vesten, met een' halve maane, en plantte zich zelven, met eenighe tweehondert ruyters, aan den toegank. De rest zyner ruyterye reed in drie troepen rondom de stadt. Die hunnen keer gedaan hadden, hield hy by zich, en zond weeder andere uit. De heer van La Noue, verzelschapt met hondert eedelmans, een deel spietsen, en uitgeleeze busdraaghers, bekleedde den buyk der halve maane. 'T eene eyndt der zelve werd bewaart by Poyet, het ander by Roueres, elk t'zynen geboode hebbende een goet getal roers en mosketten, neevens etlyke groove stukken gevult met naaghels, steenen, en brokken loods, die de breuke bestryken konden. Hierenbooven werden, op de kruyn van 't ravelyn vyftigh, achter de graftkade tweehondert schutten geleydt, om den veyrt van den aanloop te doen struykelen. Tussen de hopluyden van Juliaans regement, viel 't zelfste krakkeel om den voortoght, dat men onder de kornellen gehadt had, en moest men hen ook by lootinghe scheyden. 'T welk geschiedt, en een' brug op wyntonnen, in de graft geworpen zynde, gebood Romero 't punt des wals te bespringen. De eersten liet men booven koomen: maar zy, genaakende 't midde der halve maane, vonden een' heekel van spietsen voor de borst. Teffens haagheld' hun 't grof geschut met schroot, het kleen met koeghels om de ooren; 't welk bloedt, breyn, vlees, been, ingewandt, elk onder ander geflanst, tot eenen roerom, maakte. Noch

+1572.

+*Berghen beschooten.*

+*En bestormt.*

+kreukte de kornel niet, maar voerde de naaste geleederen, eeven onvertsaaghdelyk aan; tot dat hy, zelf op de breuke gekoomen, de besnyding van de verweerders, en d'onmooghelykheit om die te verkrachten, ontdekte. Toen werd hy wys; koos den aftoght, en berghde zich ter naauwe noodt, naa verscheyde scheuten, op zyn' waapenen ontfangen. Zyn Steedehouder, vyf de dapperste Hopluyden, en 't beste deel van 't regement bleeven'er verslaaghen: behalven meenighte van vrywillighen, zoo ruyters als voetvolk. Graaf Lodewyk ook, leed geen' geringen afbrek, maar verloor veele zyner braafste soldaaten, booven den heer van Roueres, die een mosketbal door 't hooft kreegh. De Spanjaarden zoette 't stormen seedert af: en de Hartogh, merkende de kloekheit en 't beleydt van den Graave en de zynen, gaf den moedt op, van de breuk te verweldighen, en last om de beleegherden met loozen waapenslagh, en dreyghementen van aanvechting, af te matten. Waar door hy hen dikwyls op de vesten en genaa van zyn schut, deed verschynen, en groflyk beschaadighde. Voorts beval hy de beschanssingen alomme te verzwaaren: alle voeder en lyftoght +binnen 't leegher te brengen, en 't ooverschot te verderven. Want de Prins van Oranje, in aantoght met zeevenduyzent Duytsche ruyters, zeeventienduyzent knechten, had zich nu, by Duysburgh oover Ryn gezet, en niets dat hem marren deed, dan 't mangel der gereede penningen, en der brieven van verzeekering, belooft, voor 't meerdeel der betaalinge zyns heyrs, by de Staaten van Hollandt. Terwyl hy daarnaa beydt, en een deel gedrukte verklaaringen, tot rechtvaardighmaaking zyner waapenen, door 't heele Landt, zaayt, begon de lyftoght krap om te koomen. Derhalven rukt hy voort tot Hellenraade; ontbiedt dien van Roermonde, dat zy eetwaaren te verschaffen hadden; en, niet verwervende, tast, op den veertienden van Oestmaandt, die stadt, met geweldt, aan: +in 't verooveren der welke, de soldaat zich schendigh verliep aan de Geestlykheit. De verzorgher en Prioor van de Karthuyzers, twee ouwde priesters, Pauwels van Waalwyk Kappellaan des Bisschops, werden, in 't klooster, vermoordt; een Diaken, in de kerke; en Reynier Linter Minrebroeder, +voor de misbroodskas. Thans quaamen de gemaghtighden der Staaten, met tweehondertduyzent gulden in gelde, brieven voor driehondert-duyzent, en verzoek om orde, teeghens 't misdryf des krysvolx, dat doorgaands zeer ongebonden, maar uit der maate bitter met de geestlykheit leefde. Dies gaf de Prins, den drieëntwintighsten der voorzeyde maandt, een plakkaat uit; *beveelende den soldaat, de punten der krystucht +naa te koomen, zonder eenighen ooverlast aan geestelyken, oft weirlyken, te pleeghen: en allen onwettighen roof, aan de eyghenaars, uit te keeren. By 't zelve werd gebooden, d'eene, en d'andere, gezintheit, in haare oeffening, ongemoeyt te laaten: de uitgeweekenen in te roepen, om, binnen veertien daaghen hunne goederen weeder t'ontfangen, op verstek van de vruchten, ter tydt toe, dat zy verscheenen: geenerley waaren, den vyandt, oft zynen aanhang, toe te voeren, op verbeurte der zelve*. Twee daaghen daarnaa, deed hy instellen zeeker reeglement, op 't stuk der regeeringe van Hollandt, en luydende, *dat men dit gewest, van foelen verschoonen*, +*en in zyn geheel houden moest. Dat, om den goeden yver der Staaten aan te queeken, hy verstond, hunne gerechtigheeden te handthaaven, hun alle genoeghen, en hunnen raadt, in alles, plaats te geeven; gemerkt hun 's Lands geleeghenheit, zucht en zinnen der gemeente, best bekent waaren. Zy hadden dan, voor eerst, van de handtvesten, berustende op 't slot ter Goude, lyst en afschriften te doen maaken, om de zelve weeder in kracht te stellen; de plaatsen, ter reekenkaamere, en de rentmeesterschappen, die door 't uitwyken der bewindsluyden van de Graaflyke goederen, oopen stonden, met*

+1572.

+*De Prins zet oover Ryn.*

+*Roermonde, by hem, bemaghtight.*

+*Geldt en geloof, den Prinse, door die van Hollandt verstrekt.*

+*Plakkaat noopende de krystught, den roof, en 't inroepen der uytgeweekenen.*

+*Regeling der regeeringe van Hollandt.*

+*bequaame persoonen te vullen; eenen ontfanger der gemeene middelen, in steede van den vertrokken Jakob Bol, eenen anderen, tot de handeling der krysgelden,* +1572. *te kiezen: alle, om by zyn' Doorluchtigheit bevestight te worden. De goederen der geenen, die zich t'zoeke maakten, oft onder den vyandt woonden, zoude men aanteekenen. De treflykste amptmanschappen van rechte, stonden, door de luyden van de Reekeninge, by goeddunken der Staaten, te begeeven; d'andere, by dat van de wethouders der steeden, oft Rentmeesters. Ende hadden de geenen, die daar meede voorzien werden, booven den gewoonlyken eedt, verandert naar eysch der geleeghenheit, zyner Doorluchtigheit toe, den Spanjaard en der tierannye teeghens, te zweeren. Omslagh van penningen oover Hollandt te maaken, quam niemandt, dan den Staaten, toe: en moesten, ooverzulx, de geene, die by eenighe bezondere Ooversten van gewesten geheeven waaren, aan de ontfangers der Staaten, in gelde, oft deughdelyke quytscheldingen, goedt gedaan worden. Den zelven Staaten zoude gelieven oover te schikken de naamen der uitgeweeke Raadsheeren; ook van etlyke andere persoonen, om eenighe, uit deeze tot bekleeding der leedighe plaatsen, by zyne Doorluchtigheit, gekooren te worden: de welke 't gerecht te handthaaven, en kennis van de wettigheit der buytgoederen te neemen hadden. Alle brieven van bestellinge ter zee zouden voortaan krachteloos weezen, en yder zich hebben te richten, naar orde te geeven door zyn' Doorluchtigheit, by goedtvinden der Staaten. Alle hopluyde, oovversten, hooftmannen van rechte, en wethouders stonden te beëedighen, op 't onderhoudt des Plakkaats van den drieëntwintighsten lestleeden. En, naadien zyn' Doorluchtigheit voor als noch belet werd zelf in Hollandt te koomen; zoo had de Graaf van der Mark de Landtvooghdy aldaar te bedienen, naar goeddunken der raadsluyden, hem bygevoeght van den Prinse, ter benoeminge van de Staaten: wel verstaan, dat, in stoffe betreffende den burgherlyken standt, en welvaart des Lands, niet gedaan zoude worden, zonder voorgaande toestemming der Staaten zelf. De regeering der steeden had aan de wethouders te staan; mits dat zyne Doorluchtigheit, by goedtvinden der Staaten, eenen ooverste stellen zoude, ter plaatsen, daar 't vereyscht wierd*. Naa voorziening, +op deeze en andere zaaken, voerde de Prins zyn heyr oover de Maaze, en had voort gansch Brabandt oopen. 'T eerste van belang, dat hy in kreegh, was Mechele, daar't dus meê toeging. Deeze stadt, geteest en getreeden, eenen ruymen tydt, van Spaansche soldaaten, was eindtlyk der zelve ontslaaghen geworden, door behoef van volk voor Berghen; oft +door toedoen van vrouwen, die zoo veel, op Don Frederik, vermooghen hadden. Als Alva nu, om 't genaaken des Prinsen, op nieuwe bezetting peynsde, en zyn voorneemen der burgherye ter ooren quam, borst zy uit tot beroerte, en roepen, dat de doodt haar draaghlyker waar, dan weeder in d'ouwde ellenden te vallen. Dies zaaghen de Wethouders voor best aan, en stond hun de Landtvooghdt toe, dat men drie vendels, elk van driehondert koppen, uit de gemeente, beschreeve. Maar 't geen, waarmeê zy waanden bewaart te zyn, gedeegh tot vordering der onveyligheit. Want Arnout van Dorp, bedienaar van 't sterfhuys des Markgraaven van Bevere, een man van groote schranderheit, en booven maate verrykt by dit bewindt, vond zich te dier stonde aldaar, en paste, door goede siere, milde schenkaadje en hooghe beloften, eenen van de hopluyden, en door hem, achtbaar getal van de knechten des zelven, aan zyn' handt te kryghen. De welke, des nachts, tussen den naastlesten en lesten van Oestmaandt, den toegank ter groote markt bezetten; hem, met Philips van der Aa, en Johan Robbens, ballingen, die hy 's daaghs te vooren, onder schyn van speelen te vaaren, met zynen waaghen, in stadt gehaalt had, op 't Raadt-

+*De Prins trekt ten tweede oover de Maaze*.

+*Kryght Mechele in*.

huys [+]holpen; voorts de steêsleutels den wachtren ontnaamen, en aan hem ooverleeverden. Hy, daarnaa, hebbende, voor 't opgaan der zonne, de poort van Nekkerspoel geoopent, liet Bernard van Merode heer van Rumen in; die, met neeghenhondert paarden, vier vendelen voetvolx van den Prinse, by den werke was; met een' veegh, hooftstraaten, markten, wallen stoffeerde; en zich meester van 't Raadthuys maakte. De burghery, niet weetende hoe zy 't had, werd met minlyke aanspraak getroost, en gebeeden den matten soldaat te verquikken; wiens boodschap maar was, haar, teeghens de tierannye der Spanjaarden, te beschutten. Thans roept men Hooghen Raadt, Wethouders en Vroedschap te gaader, om den Prinse te zweeren; geeft den schoorvoetenden te denken, wat'er anders van worden wilde; en perst hun gehoorzaamheit af. De Bisschoppen van Atrecht en Naamen, de heeren van Beaufort en Tilloy, Boevekerk schout der stadt, weygherende den eedt, werden in hechtenis gestelt; daarnaa om geldt geslaakt. Het gros des Prinsen toogh recht toe op Looven, [+]dat eenighe weere bood; maar, ziende de Hooftpoort in brandt gesteeken, op den eersten van Herfstmaandt den Doctoor Elbertus Leoninus, neevens andere gemaghtighden, uitzond, en de jonghste noodt, met dertighduyzent gulden, afkocht. Nievelle, en meer plaatsen, volghden 't zelve spoor. Maar terwyl zyn' Doorluchtigheit aldus in Brabandt voortslaat, werd zy, op 't onverzienst, van den slagh eener doodtlyke tydinge getroffen. Naamelyk de zaaken van Vrankryk, daar de haare schier aallyk op [+]steunden, waaren, als in een ooghenblik, omgesmeeten, en den Spanjaardt toegevallen, door de geboorte van den grouwel, lang, by den Koning aldaar, in 't hart gedraaghen; oft, dien hy, zoo andre meenen, ter aanhitsing zyner moeder en der parthye van Guise, teffens gelaaden, en gelost heeft. Deez is geweest de moordt, bedreeven tot Paris, op den vierentwintighsten van Oestmaandt, Sant Bartholomeus dagh, aan den persoon des Ammiraals, en duyzenden van zyne gezintheit, hooghen en laaghen stands, tot een bloedigh voorspel van gelyke onmenschlykheit, naagepleeght aan verscheyden' oorden des zelven Ryx, en breeder vermeldt in een boek bezonder, daar wy 't leeven van Henrik de Groot beschreeven hebben. Doch kan ik te deezer plaatse, niet zwyghen, hoe gelooft werd een' van de grondoorzaaken deezes quaads geweest te zyn, dat men den Koning bezeffen deed, wat hem beschooren scheen, indien des Ammiraals waapenen, vereenight met die van den Prinse, in Nederlandt booven stonden, en zyn' Majesteit wilden t'huys zoeken. Voor de rest, al het vermooghen der parthye van den gezuyverden Godsdienst scheen hier door plotselyk gevelt, en de hoope van daar, voor Nederlandt, t'eenemaal uitgeblust. 'T welk, door Alva, met teekenen van blydschap, in zyn leegher, en by eenen ontslaakten gevangen aan Graave Lodewyk, die 't eerst slechts voor een' konstenaarye hield, verkundight werd. Een ramp, om yder van minder styfmoedigheit, dan de Prins, in d'uiterste vertwyfeltheit te werpen, en dus wydt gebraght een werk, op genaa der woedende Fortuyne, te doen laaten dryven. Maar hy, wien 't een' zyner puykgaaven was, de wisselvalligheit der wereldsche dingen deur en weêrdeur te kennen, en voor vasten reeghel te houden, dat een yverigh volharden doorgaands alle teeghenspoedt verduurt, en, door 't afmatten de dwersdrift, te booven staat, vorderde echter den toght naa Berghen: denkende, zoo [+]'t hem gelukte, de stadt t'ontzetten, dat'er veel gebeuren kon, waar door 't verloop gestuyt worden, en de kans eenen keer neemen moght. Ondertussen werd by de zynen, Denremonde ooverrast; desgelyx Oudenaarde; alwaar Hopman Bloemaart, by schoonen daaghe, de Baarpoort verkrachtte, door stoutheit van drie soldaaten, met korte roers on-

[+]1572.

[+]*Ooverkomt met Looven, op geldt.*

[+]*Tyding der moordt van Paris.*

[+]*Denremonde en Oudenaarde by 's Prinsen volk ooverrast.*

der [+]den mantel: een derwelke, onder 't aanteekenen hunner naamen ten wachthuyze, (gelyk men in bedenklyke tyden gewoon is) een scheut deed, daar andere, heynde by verborghen leggende, op uitsprongen, en toevielen. Joost van Courteville Hooghbaljuw vlood op 't Slot; maar 't zelve ook veroovert zynde, werd hy, door veele wonden afgemaakt, [+]en ter venster uit in de stroom gesmakt. De aanzienlykste kerkluyden, en andere, beruchtight van bitterheit teeghens d'Onroomschen, werden opgezocht; en zestien der zelve, naamaals, als men de stadt verlaaten moeste, met gebonden' handen en voeten, in 't waater geplonst: daar zy alle verdronken, op eenen naa, die raakte aan de wal te dryven. Nietteeghenstaande dit woeden, dat den Prinse de harten onttrok, hadd'hy, waar 't hem ernst geweest, verscheyden' andre steeden kunnen inkryghen; mits dat de haatlykheit van Alvaas bedryf noch al te wyd oover woegh. Maar 't was hem ongeraaden, zyn' troepen, door verspreyding te dunnen. Derhalven, vervolghd hy zyn' togh, tot dat hy op den achtsten [+]van Herfstmaandt, de veltontdekkers des vyands in 't oogh kreegh. Die moghten maaken ontrent vyfhondert paarden: de welke zyn' Doorluchtigheit, door haaren broeder Graaf Henrik, met vierhondert ruyters, onverziens deed bestooten, en binnen hunne beschanssingen jaaghen; tot zulk een' verbaastheit van 's Hartooghen heyr, dat het den schyn had van ooverrompelt en opgeslaaghen te kunnen worden; indien, gelyk men daar waande, al de Nassausche maght by der handt geweest waar, om op deezen indruk toe te zetten. Alzoo sloegh Oranje zyn leegher, zonder [+]eenighe verhindering, tussen Berghen en Valenchien, een half mylken van den Hartooghe. In der nacht schikte hy eenighe drommen, naa de Spaansche besnydingen, in meeninge hen t'ontrusten, en in waapen te houden. Maar Alva had nu zoodaan een' orde gestelt, dat niemandt vernoomen werd, zich t'ontstellen oft te roeren. In de morghenstondt, zond zyne Doorluchtigheit weeder etlyke groover hoopen te paard' en te voet uit, om den vyandt in 't veldt te lokken. Zich zelf vertoonde zy, met de rest van 't heyr, volschaart, op een' hooghte, in 't gezight der stadt en des Hartooghen; en hield aldaar standt, vier uuren lang; zonder dat [+]zich yemandt, uit zyn voordeel, gaf. Alleenlyk speelde 't geschut oover en weeder, met kleene verrichting. Naamelyk, by den Landtvooghdt, ook anders ongewoon zich in kryszaaken te verreukeloozen, lagh 't hecht en vast, zich teeghens geenen vyandt te waaghen, dien plaats en tydt, van dagh tot dagh, verzwakte. De Prins daarenteeghens, kenner van eyghe gestalte, hield ongelyk raadzaamer 't gevaar van 't uitterste lot te staan, dan den gewissen ondergank, door 't sleepen der oorloghe, te verwachten. [+]Derhalven, vindende alle toegangen ter stadt gestopt, besluyt hy, eenen torn op s'vyands borstweeren, en proef te doen, oft ze verkrachtbaar waaren; al zoud' het hem 't beste deel van zynen volke kosten. Hebbende dan zyn gansche heyr, niet verre van daar, in slaghorde gestelt, gebood hy zynen Veltmaarschalke Mandersloo, drieduyzent knechten, en eevenveel ruyteren, met gevelden hoofde, aan te voeren. Die streeven vuurighlik toe, tot binnen scheuts der Spaansche en Walsche mosketten. Toen gaan deeze los, en klinken 'er onder, met de grooven looden, die, zoo luttel afstuytende op harnas als op huyt, dikwyls, in een' vlucht, twee lichaamen achter elkander doorjoeghen. Dit brak der Duytschen moedt, en ried den Maarschalke af te trekken. De Prins, des niettemin, doet versche [+]en sterker troepen voortstooten, onder 't beleydt des heeren van Drumen: die, de wal genaakende, op gelyke wyze gegroet, en, tot aftoght, gedwongen werden. Hy zelf bleef op de plaats, met veele luyden van soorte, en andere, zoo te voet' als te paarde. En bevond de Prins aldus, hoe

[+]1572.

[+]*Wreedtheit aldaar gepleeght.*

[+]*De Prins genaakt Berghen.*

[+]*En slaas zyn leegher.*

[+]*Zoekt slagh, dien Alva schuwt.*

[+]*Hy bespringt des vyands beschanssingen.*

[+]*Maar wort, met groot verlies, afgeslaaghen.*

+quaalyk de soldaat, in 't kaale veldt, gepartuurt is, teeghens den geenen, die, gedekt met graft, wal, en borstweer, zynen vyandt, teffens van vooren en beyde de zyden, ten doele heeft. Naa dit hooftstooten der Duytschen, kreegh Juliaan Roomero, door veel biddens en aanstaans, verlof van den Hartooghe, om hen, dien zelven nacht, te gaan vernestelen; zoo Roger Wiljams vermeldt. Dan, naar 't zeggen der Spaanschen, werd Alva hiertoe beweeght, door verslagh hem gedaan van Bernardin van Mendoza, noopende 's Prinsen leegherplaats, en de gaalyke aankoomst ter zelve. Zeeker, Wiljams nyght tot lof van Romero, wiens soldaat hy geweest is, en heusheit kent geproeft te hebben. Niettemin, dat Juliaan het beleydt van den indrang had, wordt in geen twyffel getrokken. +Hy stak dan, ontrent middernacht, ter wall' uit, by zich hebbende duyzent moskettiers, tweeduyzent geharnasden, meest met spietsen. Etlyke benden paarden deed men ook buyten staan, om hem te styven, en voorneemelyk om zyn hertredt goedt te maaken, zoo des noodt viel. 'T voetvolk, hebbende witte hemden oover gewaadt en lyfwaapen, werd van Romero in drien verdeelt. D'eerste troep, bestaande uit tweehondert ouwde moskettiers wel geslooten, had tot aanleyder Don Antonio Moxica, eenen kloeken krysman. De tweede was van duyzent mannen, zoo spietsen als schutten, aangevoert van Juliaan zelf. Oover de rest gebood zyn steedehouder kornel en wachtmeester, dien hy belastte stal te houden, midweeghe van beyde de leeghers, om zyn' aftoght te veylighen; en geen' voet van daar te zetten, eer 't yemandt van geloove, hem, uit zynen naame, quaam beveelen. Dit aldus bestelt; hiet hy Moxica toe te rukken; die, met groote forsheit, twee wachten, zynde ten minste een regement Hooghduytschen, ooverrompelde. Daar op, stort Juliaan zelf in; met geen' minder heftigheit; en vellende al de wachten, die hy in den weeghe vond, spat deur, tot op de waapenplaats, voor de tente des Prinsen: zoo gezwindelyk dat de wachtdrom aldaar niet gewaarschuwt werd, dan met den slagh, en als hun volk derwaarts gevloden quam, met den vyandt +op de hielen. De Prins bedankte zich, meenighmaals hiernaa, der getrouwheit van eenen hondt, die door 't gerucht aan 't huylen raakte, voorts op zyn aangezight sprong, en hem met krabbelen wekte, eer yemandt van zyn gezin uit de slaap schoot. En hield hy sedert, tot op zynen sterfdagh toe, altyds eenen wachter van die afkoomst: gelyk'er ook verscheyde, by zyn' Hofjonkers gevoedt werden. Zonder de voorzorgh van dit dier, hy waar gevangen geweest. Wyders bequam hem wel, zyn gevoelen van de duysternis, die hy, voor een' moeder van onraadt, en uitbroedster van laaghen hield; zynde gewoon der nachtruste luttel toe te geeven, en liever eenigh deel van den dagh, tot verquikking van lyf en geest, te baat te neemen. Want hy lagh in zyn' waapenen; houdende een lakkaai staaghs een ros veyrdigh, gezaadelt en getoomt. Vlieghende ter tent' uit, had hy 't echter quaadt genoegh, om in de zaadel te raaken eer hem de Spanjaardts by quaamen. Zyn stalmeester, effen naa hem opgezeeten, liet 'er 't leeven: desgelyx twee zyne geheymschryvers. Veelen van zyn' dienaars, niet konnende te paarde koomen, liepen zich berghen, onder de wachten +van 't voetvolk. De Spanjaardt stoof ter tenten in, en alle oorden deur; stak, wat in zyn' handt viel, den halz af, en 't vuur in de hutten. Doch dit laatste onheyl gedeegh den Nassauschen tot behoudenis. Want de vlam lichtte hun toe, om 's vyands getal, ook elk zynen standaart te kennen, en zich in eenigh verbandt te vlyen. De zelfste klaarheit ontdekte 't bedrogh van Don Bernardin de Mendoza, die met etlyke lichte paarden, maar eenen hoope trompetten, aan d'eene zyde van 't leegher, een veldtgeschraay deed opklinken, als waar hy, met de gansche ruytery, ten aanval gereedt ge-

+1572.

+*Oranjes leegher, in der nacht, bestookt.*

+*De Prins door eenen hondt gewekt.*

+*'T gansche leegher in verwarrenis*

weest. +'T welk, in 't eerst, maghtigh omzien, en splitsing van krachten, gebaart had. Zynde nu yder wat tot zich zelf, en 't meerdeel tot schaaring gekoomen; werd de weer Juliaan te zwaar, en beval hy af te trekken. Dat geschiedde, met goede orde, uitgezondert by Moxica; die, te diep ingerukt, zich, aan een' andren kant des leeghers, pooghde in 't veldt te werpen: hoewel elk last had te keeren, waar lanx men gekoomen was. Dies liet hy daar, met tsestigh van de zynen, het leeven. De Prins verloor 'er ontrent tienmaals zoo veel, die geslaaghen, geschooten, oft verbrandt werden, oft vliedende, in een waaterken, dat door 't dorp Armeny loopt, daar zy geleeghert waaren, verdronken: hebbende dit getommel haast een' uure geduurt. 'T heyr vernachtte in waapenen. Dan zyn' Doorluchtigheit zagh het niet t'zaamen te houden. Want, voor eerst, daar was geen ontzetten aan de stadt, nocht geraklyk verblyf te velde, nocht veylighe uitspanning voor handen. De Fransoyzen, daarnaa, die zy, t'haarder soldye had, waaren verbluft door de moordt van Paris, en jookten naa huys. Maar 't meeste bezwaar was van vreeze, dat de Hooghduytschen, ziende de zaaken quaalyk geschooren, naa hun gebruyk, om geldt zouden roepen, en by kortheit van dien, aan 't muyten slaan. 'T welk alle gevaar te booven ging, daar men onder 's vyands ooghen lagh. Derhalven deed de Prins, door zyn' vertrouwste bevelhebbers, onder 't gemeene volk uitstrooyen, hoe zyn broeder Graaf Johan op koomenden weeghe was, met vyf hondert ruyters, en een' treflyke som penningen, verstickt t'hunner betaalinge, door de Koningin van Engelandt, den Koning van Denemark, en d'Onroomsche Vorsten van Duytslandt. Hebbende 't leegher vervult met dit gerucht, vond hy geleeghenheit, om Graave Lodewyk boode te schikken, en ried hem noch eenen storm oft twee te verwachten; doch zoo de Landtvooghdt volhardde, +ten eerlykste, des hy konde, t'ooverkoomen. 'S andren daaghs brak hy op; nam zyn' hertoght oover Mechele; liet daar eenighe ruyters; kreegh d'Oostzyde der Maaze; daarnaa van den Ryn, te Orsoy. Hier bestond +hy 't volk af te danken, in grooten last zyns lyfs, als zy gewaar werden, dat de soldy te zoeken was. Ende gingen'er heete handelingen om, van zynen persoon aan te tasten, en in 's vyands geweldt te leeveren. Der voeghe, dat hy benoodight was, zich uit hunn' ooghen te houden, tot dat de Kornellen en Ritmeesters, die de Staaten van Hollandt tot waarborghen hunnes achterweezens hadden, het grauw, by middel van eenighe daadinge, stilden. Thans gaf zyn' Doorluchtigheit zich op reyze naa Hollandt, en quam, den twintighsten van Wynmaandt, tot Kampen; werwaarts die van Enkhuyzen eenighe galeyen, om haar te haalen, ooverveirdighden. De Landtvooghdt, al vleyd' hem 't geluk hier, bezefte nochtans wat'er werx, ooverschoot; en kennende den hooghgeaarden geest van Graave Lodewyk, daar niet verwerpelyx af te wachten stond, vond goedt, eenigh zaadt van handelwekking in den windt te werpen. In 't leegher was de Baroen van Liques, die maaghschap met etlyken van de hoofden der Fransche soldaaten, reekende. Deez, hebbende by 's Hartooghen verlof, bestandt voor een' halv' uure gemaakt, vraaghde, *oft hun langer lustte in de Bergher vankenis te leggen, nu doch, met de neêrlaagh van Paris, en 't wyken des Prinsen, hun alle toeverlaat ontvallen was? Zaaghenz' op eerlyken uitgank, hy maakte zich sterk, dien te vinden*. De Graaf, door zoo bats een' teeghenspoedt, die hem de vruchten zyns arbeyds in de handen deed rotten, was aan 't quynen van ongeneught; en nu een' koorts daar toe geslaaghen. Maar zich ziende genoeghzaam aangezocht van zynen vyandt, en scheppende, daaruit, hoop van glimpighe voorwaarden, werd yetwes verquikt, en bewillighde in een' tzaamenspraak. Waarop, de heeren van

+1572.

+*De Prins breekt op*.

+*Trekt oover Ryn, en dankt zyn heir af*.

[+]La Noue, Soucourt, Elcourt, en Courmont, onder vry geleyde, met die van Noircarmes, Vaux, Liques, en Goiguies, te woorde quaamen, en op den neeghentienden van Herfstmaandt deeze punten bedongen. [+]*Graaf Lodewyk, de Fransche Ooversten en Eedelluyden, zouden, elk met een paart, doch met all' hunne waapenen, en pakkaadje, uittrekken: de soldaaten van den zelven landaart, in vollen geweere, met bernende lonten, vlieghende vendels, klinkende trompetten, en 't geen zy op de schouders laaden konden: mits dat de Fransoyzen zwoeren nemmermeer teeghens den Konink van Spanje te dienen, 't en waar hy in oorlogh teeghens dien van Vrankryk raakte. Burghers en anderen, dien 't ongeleeghen viel te vertrekken, zouden aan lyf en goedt ongemoeyt blyven; uitgezeydt 's Koninx amptluyden, en de geenen, die kennis van den aanslagh op de stadt gehadt hadden, ofte met raadt oft daadt, daartoe geholpen, oft willigh de waapenen aanveyrdt. Die met het krysvolk wilden uitgaan, moghten 't doen; mits achterlaatende hunne goederen. De gemeene Nederlandsche soldaaten zouden niet, dan dolk en deeghen, en hunn' aangetooghe kleederen meê draaghen*, Tot bevesting van 't besprooken, werden vier gyzelaars in handen der Fransoyzen gestelt, tot dat, onder veyligh geleyde, zy in de landerye van Guise, Graaf Lodewyk te Roermonde, zoude gekoomen zyn. Den eenentwintighsten, ruymden zy de stadt. Graave Lodewyk, om zyn' ziekte, gunde men in rosbaar uit te vaaren. Ende werd by de Hofjonkers gemerkt, dat, uit zinlykheit, om zoo koen eenen krysman te zien, Don Fredrik, in ongewoone kleederen, met eenighe anderen te paarde, hem, aan den wegh, ging waarneemen. De Graaf, des verwittight, oft kennende misschien 's Hartooghen zoon van aangezight, zoud' hem, als hy naa genoegh was om het te verstaan, gegroet hebben, en, in Spaansch gezeydt: *Perdone vuestra señoria la pesedumbre: Uwe heerlykheit vergeeve my de moejenis*. Daar de Spaansche heer, zich vindende bekent buyten gissing, en zonder verzet van veyrdigh antwoordt, niet dan een zwyghen toe deed. In Berghen trokken vier Nederlandsche vendels, onder den heere van Noircarmes. Korts naa den middagh, volghde de persoon van den Landtvooghdt, verzelschapt met den Hartoghe van Medina Celi, en wel in zyn schik, om 't verooveren eener stadt, van zulk een belang. 'T verding werd ter goede trouwe naagekoomen, en de burghery beleefdelyk gehandelt, ten aanzien haarder onschuldt, en vuurigheit in 't Roomsche geloof. En naardien nu de staat van Vrankryk die boght genoomen had, dat men van dien kant niet te vreezen vond, begon Alva den omslagh des [+]heirs te besnoeyen, met afdanken van etlyke Hooghduytsche benden. Thans zond hy eenigh volk, naa Diest, Denremonde, en Audenaarde. Maar, voor hunn' aankoomst, verliepen de Nassauwschen, hebbende eerst hunne gal, als booven geroert is, uitgebraakt. Zy raakten meestendeels, tot Oostende; van daar, in Zeelandt, oft Engelandt. De zoon van Jan van Imbize, een Gentenaar, zich vindende met zyn boot, op een' drooghte, en in gevaar van vankenis, koos de genaade der golven, sprong, [+]en verdronk daar in. Jakob Bloemaart, Willem de Graaf, Anthonis Ryne, en andre hopluyden, meenende eenen min zorghlyken wegh naa Zeelandt te weeten, werden, by nacht, op zeekere hofsteede, omringt: en achtende de smaadt van beuls handen gevoelyker dan vuur, boeten hunne gepleeghde wreedtheeden in den brandt van 't huys; dat de vyandt, by [+]weygering van opgeeven, aanstak. Anderen, hier en daar gekreeghen, was zwaardt oft strop hun lot. Denremonde kocht zynen zoen, van Alva, voor acht duyzent gulden. Diest moest ook zeekere som opbrengen. In Audenaarde, dat genoegh scheen van de Geuzen geleeden te hebben, werd Ruty, tot Ooverste, geleydt. De bezetting van Mechele toonde noch schyn

[+]1572.

[+]*Berghen gaat, op voorwaarden, oover*.

[+]*Diest, Denremonde, en Audenaarde verlaaten van de Nassauschen*.

[+]*De jonge Imbize springt in zee, en verdrenkt*.

[+]*Bloemaart en anderen, in een' landthuys, verbrandt*.

+van moedt te houden; zuyverde de graften; sterkte de wallen; plantte 't geschut daar op; slechtte de voorburghen, en verscheyde vrouwen kloosters daar ontrent. +1572.
Het Bagyneperk, voor de poort van Sante Katharine, dat van begrip een kleen steedeken geleek, werd in assche geleydt. Oft zy, met dit gebaar, en dreygementen van een' moeyelyke beleeghering dus laat in den tydt, waanden Alva te verbluffen, oft zich op de rustigheit +der gemeente verlieten, die hun thans ontschoot, is onzeeker. Immers, als de Hartogh met het heyr naaderde, ging Rumen, met de zynen, deur. Dorp, de ballingen, en etlyke poorters, die zich te verre geuitert hadden, sloeghen met een op wegh. Zommighen, ziek, oft quaalyk te voete, werden by 's vyands lichte paarden ingereeden en geslacht. Meer zoudenz' 'er achterhaalt hebben, zonder de zorghe van te spaâ tot den buyt te koomen. Dit geschiedde in de morghenstondt, des tweeden van Wynmaandt. De burghers, die in den handel met 's Prinsen volk niet geplenscht hadden, verzochten kerk-en kloosterluyden, den Hartooghe in 't gemoet te gaan, om hem te bemurwen, met smeeken, en vertoogh, hoe by hen, ooverweldight eeven als die van Berghen, geen straffer onthaal verdient was. De geestelykheit, in 't pleghtigh gewaadt, met kruysen, vaanen, en schilderyen van heylighen, trekt, ten deel, ter poort' uit; beslaat, ten deel, de vesten; en roept met kermen, zuchten, en gevouwen' handen, zyn' genaade, van ver, aan. Terwyle quam Juliaan Romero, met zyn regement, naa de stadt; en loosde de geen', die hem aan boordt quaamen, met hen tot den Landtvooghdt te zenden, die te Muyze, een' halve myl van Mechele, geleeghert was. De soldaat, vindende aan de Hanswyker poort eenen hoop takken, opgedaan by zeekeren pottebakker voor een gansch jaar; tast die aan, en bestaat ze in de graft te werpen. Een niet der arme steedelingen, die daar weer oft woordt teeghens darde. Dies wies de dam haast booven 't waater. Men haalt planken uit een timmermans huys, dat'er by stond, en brugt den toegang. Toen verstouten'er zich twee, om hoogh te klaaveren; daarnaa zes; strax noch tien: en, als zy de burghers in plooy speurden om alles oover zich te laaten gaan, voort de rest, van handt tot handt, die zy +zich onderlings booden, om elkandere booven te helpen. 'T gansch regement nu oover de wal zynde; breekt men de poort oopen. Daar valt al 't Spaansch volk in, en met toomelooze togh aan 't woeden. Nocht jeughd, nocht ouderdoom, nocht ampt, nocht achtbaarheit, nocht bidden van gewyden en ongewyden, nocht eerwaardy van heylighdoom, hield hen, van moordt onder 't vrouweschenden, vrouweschending onder 't moorden, te mengen. Goudt, zilver, gemunt, ongemunt, huysraadt, kleynoodje, geestelyk, weirlyk, werd, met opslaan van slooten, breeken van kisten en kassen, voor roof, heene gesleept, en, by heele scheepen, vervoert. Zommighen, uit walghe van 't geen zy voor de handt vonden, anderen daarmeê niet te vreede, pynighden, door yslyke quellaadjen, den menschen af, waar, oft wat zy versteeken hadden; wroetten hoeken en hoolen om, oft dolven 't uit der aarde. Zelf de goederen der geenen, die van de Nassauschen gevangen en meêgenoomen waaren, werden niet gespaart. Deze dulheit duurde drie daaghen en hachten lang. 'T eerste etmaal was voor den Spanjaardt, het tweede voor den Waal, het derde voor de Duytschen. Op den vierden dagh, ontleedighde 't heyr de stadt, uitgezondert de bezetting. Maar als de raazery afgeholt scheen, ging de nooslykste ellend aan. Want het krysgraauw zyn zat hebbende, werden Ooversten en Hopluyden beweezen op de leevens der ingezeetenen, voor hun recht aan den roof. Toen dreefm'er koophandel van halzen; moetende yder, ten dierste betaalen, 't geen hem aldereyghenst was: en werd de byspreuk leughen; dat een soldaat zyn' spiets oover landtgoedt, dan 't zelve niet wegh, draaghen kan.

+'s Prinsen volk scheydt uit Mechele.

+'T welk jammerlyk verkracht, en geplondert wort.

[+]Elk om de doodt t'ontvlieden, redde zich, door zyn' middelen; eeven als men t'scheep, beloopen van een noodweeder, vracht en voer oover boordt, en der holle zee in de kaaken smakt. Tot Antwerpen, tot Brussel, was 't in den bouw van [*] Leentaafelhouders en andre geldighe baatzoekers, zich geneerende met woeker, en 't uitzuypen hunnes benaauden naasten. Akkers, weyden, huyzen, hooven, bosschen, vischwaaranden, gingen ten laaghsten pryze, oft werden ten hooghste belast. 'T welk zwaarryke luyden, eedel, oneedel, kerkelyk, onkerkelyk, tot d'uiterste armoede, oft om hunn' meeste welvaart, braght. Thans kreeghen burgherrecht, vrydoomen, en handtvesten de gooy; Wethouders hun kussen t'huys; gilden en broederschappen verbodt van zaamening te leggen; en werd al, wat eenigh bewindt had, van ampt en eedt, ontslaaghen; behalven de heeren van den Hooghen Raade alleen, zonder nochtans der vrekheit en moed wil des soldaats ontgaan te zyn. Want niet dan drie huyzen, in zoo groot een' stadt, die ongeroert bleeven: dat van den Graave van Hooghstraaten, mooghelyk om dat het verbeurt gemaakt was; dat van de vrouw van Immerzeel, de schoonzoon der welke den Hartogh diende; en een oordt van 's Koninx hof, bewoont by Jan van Brançion, Romeroos ouwde kennis. Jaa, drie maanden naa dit stroopen en lyfschatten, zond Don Fredrik, Alvaas zoon, al pleghtigh, schryvers tot Mechele, om 't ooverschot van kooren, neevens andere eetwaaren, en nooddruft, zelfs branthout aan te teekenen, met voorwenden, dat hem dit, voor zyn deel van den buyt, toequam. Dies moesten de driemaals rampzaalighe burghers, op nieuw, reede penningen opstommelen, oft lyden dat men de rest van hunnen wintervoorraadt, voor hunn' ooghen ten huyz' uitdroeghe, en opveylde. De Spanjaarts, gevet by 't bloedt en goedt der onnoozelen, voeghden hieraf yetwes toe, aan de Minrebroeders t'Antwerpen; ook aan de Jesuyten, tot verbeetering 's huys van Aaken; en waanden alzoo, met wel een werk van barmhartigheit, hunne zielen te zuyveren. [+]De Landtvooghdt liet een' verklaaring, teeghens de Mechelaars uitgaan, waarin hy hun weeren der Koninklyke bezettinge, en besolden der burgheren, alles op argh duydde gedaan te zyn, en om 't volk des Prinsen in te kryghen. *Dat zy dien heerlyk onthaalt hadden, en hem toegelaaten, een' groote som gelds uit te voeren; den zelve de handt gebooden, in 't aanvechten der gebuursteeden, en verrassen van Denremonde. Dat zy, van hunnen Landtvooghdt, tyds, en van hun zelf, maghts genoegh gehadt hadden, om de Geuzen te doen verhuyzen: gelyk te vooren gebleeken was, toen zy die dwongen, daar binnen te blyven. Daarenbooven, als hy, zelf in persoon quam kennis van de geleeghenheit der steede neemen, hadden zy zoo met groove als handtbussen, naa zyn' troepe, ook zommighen dood, en hem bynaa, geschooten. Ook was hem, als hy nu reedschap maakte om de stadt te beuken, uit haaren naam geen' weete van 't weghtrekken der bezettinge gedaan. Zoo had zich dan 's Koninx volk daarin, geworpen, en, om gemelde reeden, dezelve geplondert. Waarmeê zy noch niet vry was; dan men had echter, zoo teeghens haar, als andere steeden, die 't heyr zyner Majesteit verwachten zouden, naar d'uiterste strengheit van rechte te handelen*. Dit strekte, om 't lasterstuk, met eenighe verschooning te hullen; quansuys, oft het half, by geval, en hunn' eyghe schuldt, toegekoomen waar; en men nochtans groot gelyk gehadt had, zoo meenigh duyzent zielen, om 't bedryf van weenighen, ter doodt toe te bedroeven; zoo veel weduwen en weezen te maaken, en met een algemeen jammer t'ooverstelpen. Maar Connestaggio tuyght Van goede plaatse bericht te zyn, dat Alva de stadt den soldaaten, al oover een wyle, ten roof belooft had, om tot Berghen zyn woordt te mooghen vryen. Mendooza, een Spanjaardt, niet darrende 't werk verdaadighen, tracht d'oovers ten t'ontlasten, met zeggen, dat zy 't geirne

[+]1572.

[*]Lombarden.

[+]*Alva pooght dit stuk te verdaadighen*.

+gekeert gehadt hadden; maar aan den soldaat die zich veele maanden ten achtere, en zeer berooyt vond, geen houden geweest zy. In deeze slaaverny +stak Mechele, tot het volghende jaar toe. Toen eerst, met een aaverechts rechtspleeghen, liet de Landtvooghdt zich en den Bloedtraadt beuren, kennis van de zaaken te neemen: ende naa dat de toekoomst van 't inneemen der Nassauschen schriftelyk vertoont was, werden de stadt, door 's Koninx bevel, burgherrecht, scheependoom, vryheeden, en handtvesten, +weeder toegestaan. Alleenlyk de Rethorykkaamer bleef gedempt. Den zesten van Wynmaandt, gebood de Hartogh op nieuw, uit naame zyner Majesteit, scherpelyk, alle goederen van 's Prinsen aanhangers op te teekenen; en te voorschyn te brengen, 't geen yemandt, daaraf, van schulds weeghe, oft anders, moght onder zich hebben. De Graaf van der Mark, hierentussen, aangeport door de Staaten van Hollandt, was in 't laatste van Herfstmaandt, met vierentwintigh vendelen knechten, en eenighe ruyters, vool Schoonhooven gekoomen. De Lek, vloeyende ten Zuyde daar verby, hadden +die van Dordrecht met scheepen geslooten. Aan de Noortzyde, beschoot hy 't acht etmaalen geduurighlyk; maakte een' wyde oopening, en braght drie stormen aan; die hem, d'eene door d'andre, elke op ruym hondert dooden stonden: zonder merklyk verlies der beleegherden. Bossu, daarenteeghens, zaamelde al 't volk, dat hy kon; om daarmeê op wegh, en door de beleggers, te slaan. Maar, vindende den Lekdyk ter weederzyden afgesneeden en beschanst; van waar, en teffens uit de scheepen, hem grof geschut begroette, beried hy zich, naa twee tornen, die hem veertigh braave borsten gekost hadden; en keerde te rug naa Uitrecht. Thans ontbood hy aan Loozekaat, ooverste binnen Schoonhooven, dat hy zien moghte, ten eerlykste met Lumey t'ooverkoomen. Dit geschiedde op voorwaarden, *Dat den geenen, die in stadt wilden blyven, met misdaan zoude worden. Dien 't ongeleeghen was, moghten, met al 't hunne, neevens 't krysvolk, uitgaan. Ooverste en soldaaten zoude men, opgesteekener vaane, met bernende lonten, waapenen, en Pakkaadje, Bossu laaten volghen*. Terwyl Loozekaat uittrok, quam Lumey ingetooghen; en, wordende twee monnikken gewaar, beval hen daatlyk te wurghen. In Zeelandt, mits den laffen aftoght van Tergoes, en 't onbenoeghen daar door verwekt teeghens Tseeraarts, scheen de Prinslyke parthy, een wyl tyds, de leeden verstuykt en qualyk t'haaren wille te hebben. Tseeraarts, tot groot bezwaar van den huysman, leegherde zich met zyn' troepen, in 't dorp van Zuydlandt. Beauvoir, Ooverste tot Middelburgh, hieraf verkundschapt, en misschien volle mildelyk van der Geuzen af brek voor Tergoes, liet zich voorstaan, men moest'er op aanhouden, eer hun moedt tot zich zelven quaam, en de tweedraght weêr tzaamen liepe. Derhalven, beslooten hebbende, hen met een hemdetoght te bespringen, deed hy aan yeder soldaat, eeven als kruydt en loodt, ook koorden uitdeylen, met bevel alles op te hangen, wat men gevangen kreeghe. Dus vermeetel een' hoope had hy van 't behouden der ooverhandt: zoo het niet de gewoonte van dien tydt was, oft gedaan om 't vertrouwen te styven in de geenen die aan de uitkoomst twyfelden. In dit opzet scheydden zy, tweeduyzent sterk, zoo Waalen als Spanjaards, ontrent het sluyten der poorte, uit de stadt, en koozen den kortsten wegh naa de duynen tussen Vlissinge en Zuydlandt. Hen ontdekten, zoo 't weezen wilde, eenighe zoetelaars van de Nassaussche zyde: de welke, hunne paarden uit de waaghens spannende, zich zoo goedt een' miede beloofden, dat zy 't, een uur voor den vyandt, tot Zuydlandt aanbraghten. Zonder dit, 't was 'er omgekoomen. Noch had men 't geweer zoo ras naauw klaar, en zich t'schrap gestelt, als Beauvoirs voortoght, in 't gezight: die strax op de wachten laadde, en hen, van duyn af, te veld' injoegh. Voort zet zyn gros,

+1572.

+*Mechele vry gekent naa d'ontfange straffe*.

+*Plakkaat om de middelen van 's Prinsen aanhangers op te teekenen*.

+*Lumey dwinght Schoonhooven*.

+met alle maght, toe; en dryft d'eerste en tweede troep, die hun voorquam, tot op den waapenoordt, zynde een kerkhof, aan d'andre zyde +van 't vlek, met een' breede straat voor zich. Hier door meester geworden van zeekere veldtstukken, keerden zy die teeghens de Nassauschen. Deeze, weederom, rukken, ter veirt, op de marktplaats, een goedt getal spietsen by een: die, aangevoert van fraye Hopluyden, zoo brusk tot de Spaanschen instieten, dat zy voet staakten, verlaatende 't geschut. Dan terstondt zaaghen de pykelingen eenen verschen aanval voor handen: dien zy echter stoutelyk te gemoet streefden, tot dat de punten grondt voelden: der wyze, dat Philips Watkens, Thomas Louet, Engelschen, en andere Vendrighs, de stengen op den vyandt braaken. Die had, hiermeê zyn bekoomst, en geen hart meer, om weeder aan te byten; maar vlood, ten daal, naa Middelburgh. De verwinners volghden, en joegen hen, al slaande, tot halfweeghe der stadt. De voorraadt van stroppen, bevonden by de gevangenen, streek oover hen, en voerd' uit, het vonnis, dat zy teeghens anderen gevelt hadden. Men hingze, aan hunn'eyghe basten. Dat'er een deel 't scherp, oft de galgh ontgingen, quam, door dien zy de graften, oft smalle paaden, te baat naamen. Meest al de bevelhebbers berghden zich te paarde, en op boerenmerryen. Aan de zyde van Tseeraarts vondm'er derdalf hondert, zoo verslaaghen, als gequetst: onder deeze, Hopman Walter Morgan; die, zich dapperlyk quytende, aan 't hooft van de spietsen, door een' mosketscheut ter needer geworpen was. D'uitkoomst van dit gevecht stelde Tseeraarts weeder ten goeden naame; die van Vlissinge te vreede; en 't krysvolk in staat, om, met beeter hoope, den aanslagh op Tergoes te hervatten. Dies maaktm' 'er gereedschap toe, en komt, ontrent half Oestmaandt, landen met drieduyzent mannen, tot twee bezondere plaatsen: 't welk den vyandt in weederwight hield, mits duchten, dat, + zoo hy zyn'troepen verdeelde, men hem den wegh naa de stadt zoude afsnyden. Aan de inkoomst van de haaven, lagh een schansken, daar in 't eerst eenighe weer uit gedaan werd. Maar 't was niet om beuken uit te staan; nocht anders gespyst, dan van de handt tot den mondt. Derhalven, als de Nassauschen zich stelden, om tussen 't zelve en de stadt te koomen leegheren, verliet men 't: volle spaade nochtans; wordende de helfte der geenen, die'er uittrokken, wel onderschept. Die van Tergoes hadden achthondert, zoo Waalen als Spanjaards, in, en eenen Ooverste, daar niemandt van de beleggers by te gelyken was. Deez deed eenen vuurighen uitval; en stak, by die geleeghenheit, meest al de zoutkeeten aan brandt. Die van buyten echter, hebbende hunne loopgraaven en naadernissen voltrokken, braghten zes stukken schuts te lande, en stelden ze honderttwintigh schreeden van de vesten, om op de poort der haavene te speelen. Thans, ziende alhier geen' breuk te maaken, daar d'ooversten aan genoeghen konden, gink men de stukken verplanten, en beschoot de strykhoeken, die tot bescherming eener gordyne, dienden. Zynde de borstweer plat geleyt; werd verstaan de zelve, in der nacht, met een'dichte beladdering, te verzoeken: een middel, nooit te werk gestelt by krysgeleerden, dan teeghens zwakke bezetting, oft slappe wacht. Ten minste hadde men behoort de gordyn eerst borstweerloos te maaken; van waar het bolwerk kaal geveeght kon worden. Maar Tseeraarts en Hunfroy, strydende in nydt en naaryver, elk om zich voor den vroomste uit te geeven, trokken ter middernacht aan, met tweeduyzent mannen van 't beste volk, in witte hembden oover 't gewaadt. Die van binnen bleeven op hunne luym leggen, tot dat de Ooversten, en verscheyden eedelluyden, hebbende hunne stormladders gerecht, 't hooft, booven den wal, staaken. Toen jaaghen ze hun een vlucht mosketkoeghels in 't aanzight; en steeken'er teffens hunne

+1572.

+*Merkwaardigh gevecht der troepen van Tseeraarts, besprongen van Beauvoir*.

+*Tergoes andermaals beleeghert*.

+harnaslingen met de spietzen op aan. De beklimmers, zoo raauwelyk bewelkoomt, geeven de ladders ten beste; en zonder bevel te verbeyden, wyken tot achter eenen dyk, die hen teeghen's vyands geschut dekte, Tseeraarts en Hunfroy quaamen'er af, elk met meer dan een' scheut door 't hemd, maar gestuyt op de rusting. Zommighen werden'er doodt gesmeeten; anderen zwaarlyk gewondt; en elk in 't gemeen, hierdoor, zoo wankelmoedigh, dat men de hoope opgaf van de stadt te bemaghtighen. Daar werd echter beslooten, in 't beleg te volharden, tot dat men den Prins, van den standt der dingen zouw bericht, en zyn goedtdunken, verstaan hebben. Zyne Doorluchtigheit, op zulk een' kundschap, schreef aan de Staaten van Hollandt, en den Graaf van der Mark, dat zy zich pynen zouden, de beleggers van Tergoes, met bystandt te styven. Dies zondt men Bartholt Enthes derwaarts, met tweeduyzent zoo Neder-als Hooghduytschen. De welke, in 't eerst, het hart des heirs deeden ryzen; maar blyken, als het tot de proef quam, dat zy noch by d'anderen, in oeffening niet haalen moghten: jaa braghten, van dagh tot dagh, nieuwe verwarringen, onder de geenen, die te vooren geen'orde t'oover hadden. De aanwas van 't getal nochtans gold zoo veel, dat men de stadt van alle zyden besloot, daar, te vooren, volk toe ontbroken had. Al in Herfstmaandt, waaren tien scheepen van Antwerpen afgevaaren, om achthondert knechten, neevens lyftoght, en buskruydt, naa Tergoes te voeren; maar der stroom weeder opgejaaght, door den Ammiraal Worst; en de behoeftigheit der beleegherden sedert grootelyx toegenoomen. Dit deed hen endtlyk, aan den Landtvooght schikken, om, zonder uitstel, voorraadt van mond' en oorlooghe, oft verlof tot oovergift, te bekoomen. Alva, dan, beval den Kornel Mohdragon, 't ontzet by der handt te neemen. Deez scheepte, den twintighsten van Wynmaandt, tot Berghen op Zoom, zyn regement Waalen, met eenighe Spanjaarden, en Hooghduytschen, in alles drieduyzent mannen, neevens 't geen voorts van noode was: en geliet zich, oft hy 't zeewaart in, en op de Nassausche vloote, gemunt had. Thans zet hy 't gros van zyn volk uit, en laatende de scheepen reedelyk gemant, bestaat, te voet, naa Zuydbevelandt, te trekken. Deezen wegh, hem geweezen door Dirk Bloemaart eenen Brabander, woonachtigh in dien hoek, had hy, te vooren, doen peylen, en, mits men 't getyde wel waarnaame, gangbaar bevonden, nietteeghenstaande dat'er twee mylen verdronken lands, en drie diepe stroomkillen te doorwaaden waaren. Hy ving het aan, met een' vooreb, zelf d'eerst, op Bloemaart naa, die tot geleyde diende. De soldaaten hadden elk een zaxken +bussekruyds en tweebaks op 't hooft, oft aan den hals oft halsgeweer hangen. En stappende alzoo, staaghs tot de knie, by wylen tot den naavel toe, door 't waater, braghten zy 't, in wat meer dan vier uuren, oover: zonder ander verlies, dan van neeghen knechten, die, 't padt quaalyk houdende, in de stroomen verzoopen waaren. De beleggers verkundschapt van deezen togh, dreeven'er de spot meê. 'T welk echter zoo ongerymt niet was, als dat zy den vyandt, nat, mat, en aan een' smalle baane gebonden, in 't optreeden, 't hooft niet booden. Maar men gund'hem den ganschen nacht, om zich te drooghen, en te rusten. Met den daagheraadt, toogh hy recht toe naa de stadt. Die van binnen, des verstendight, en hem nu in 't gezight hebbende, vallen ter andere zyde uit, en hechten een' heete schermutsing aan, met de Nassausche wachten, om 't meerdeel van de beleggers derwaarts te trekken. Mondragon dan, een oopen ziende, rukt voort, en met eenen zet, dwers door de stadt, tot styving van de uitvallers. De wachten, kryghende dus eenen last op den arm, vallen te zwak, ruymen de besnydingen, en stellen 't op de loop. Zelfs 't schansjen, op 't hooft, aan den zeekant, werd verlaaten: daar eevenwel zich nauwlyx driehondert mannen in houden

+1572.

+*Mondragons kloekheit ontzet Tergoes.*

+konden. Een' mosketscheut van hier, lagh de Zeeuwsche vloot aan anker. Die stuurt de boots aan strandt, om de vluchtelingen te berghen. Daar valt men in, bol en dik, oft begeeft zich te waater. In een punt werd de eere betracht: men kreegh het geschut t'scheep. Geen' orde meer heeft plaats: elk zorght voor zich zelven. Zoo lietm' 'er ontrent zeevenhondert verslaaghen. Noch wel zoo veel verdronk'er; en zonder 't behulp der schuyten en smalscheepen, 't zoud'er al gebleeven zyn. Mondragon, hebbende deezen dienst gedaan, en de schrik in zynen vyandt, keerde ongemoeyt den wegh dien hy gekoomen was. Die meer op den raadt, dan op de uitkoomst der zaaken zaaghen, hielden deezen toght voor een' kanswaaghing die zyn' ervaarenheit quaalyk paste. Anderen schreeven 't geluk aan zyn' voorzienigheit toe, die zoo wel had kunnen oordeelen van 't onverstandt, en de wanschiklykheit zyner weederpartye: ook hoe hun 't hart ontslipt, die zich, van eenen kant, buyten alle zorghe geacht, bespronghen zien, en hunnen vyandt onmooghelykschynende dingen doen. Waarenbooven hy wist, hoedaan eenen Veldtheer hy diende, en hoe stips die wilde gehoorzaamt zyn: dat ook de hooghe aanslaaghen het zelschap van 't gevaar beminnen. Maar in 't gemeen verhief 't beslaaghen van zoo stout een stuk zynen naam ten hemel toe; en baarde eenen roep, als oft alles oopen stond voor de maght en manhaftigheit der Spanjaarden, die, met gelyke forsheit, door droogh, door diep, door wallen, en waapenen, heen streefden. Tseeraarts, op hoope van deeze wonde eenighszins te zalven, en Armuyde, dat pas, noch een dorp, doch Spaansche bezetting in hebbende, in der nacht t'oovervallen, eer 't kennis van zyn' neederlaagh kreegh, liet zich daar aanzetten: dan werd, met schaade afgeslaaghen. Deeze ramp op ramp ontstak d'ouwde verbolghentheeden, en deed niet alleen zyn' misslaaghen, maar wel onbescheydelyk ophaalen, hoe eenighe soldaaten, om 't plonderen der kerke tot Kampveer, van hem doorsteeken waaren: dat hy eenen broeder, en andere maaghen, by den vyandt had; en wie wist wat verstandt daar meê? 'T welk hem zoo ongeduldigh maakte, dat hy, zettende 't bewindt oover aan Jakob Smit, heer van Baarlandt, uit Walchere scheydde, en zich by den Prinse, vervoeghde. Daar deed hy zyn beklagh, ooverboodigh te kling, oft te recht te staan, teeghens de lasteraars: en eindtlyk, by gedrukte brieven, openbaarlyk, zoo in Hollandt, als Zeelandt, aangeplakt, daaghd hen, voor zyne Doorluchtigheit, om in zyn aanzight te zeggen, 't geenz' hem achter de rugh naadroeghen. Doch niemandt quam te voorschyn. Ook lagh al zyn' schuldt daarin, dat hy geen' lenden, naa dien last, had: zynde, op veel naa, de man niet, om, met ongeoeffent volk, teeghens ouwde soldaaten en doortrapte Hopluyden, op te mooghen; oft zoo woest eenen hoop, van verscheyden landaart t'zaam geschraapt, in toom te houden. De Fransoyzen voort, en Engelschen, aldus geroskamt, begosten 't spel moede te worden, en keerden meest al, naa hun vaaderlandt: Bartholt Entes naa Lumey. Meer bestendigheits speurde men, in de Zeeuwen van dier +zyde, en in 't Nederlandsch krysvolk daar gebleeven; die om deeze weederspoedt niet lieten, zoo een' stadt als Middelburgh, te beleegheren: en haar 't land met waater en doorsteeken van dyken, de zee met scheepen t'onbruyk maakten. Der voeghe, dat zy, zonder trek, zonder toevoer lagh, als een lidt, van 't lyf der heele wereldt, afgesneeden. Als dit een' wyle geduurt +had, en d'armoede begon te nypen, werden, tot Antwerpen, twintigh groote koopvaarders van allerley nooddruft gestoffeert, en met Duytsche, Walsche, en Spaansche soldaaten gemant. Deeze, behouden tot Middelburgh gekoomen, losten daar den voorraadt van mond' en oorlogh, en verwisselden de bezetting: maar vonden op 't weederkeeren, de stroomen be-

+1572.

+*Middelburgh benauwt.*

+*Kryght ververssing van volken voorraadt.*

slaaghen, +van de Geuzen, en derhalven raadzaamst hunnen gang zeewaart in te zetten, om de kust van Vlaandre aan te doen. Doch dit ook was zoo veyligh niet, oft zy hadden voor aanstoot van etlyke Prinsen scheepen, aldaar op de wacht leggende, te duchten, en dicht onder Vlissinge deur te stuuren, zouden ze de zanden vermyden. Veertien niettemin, die Waalen en Duytschen in hadden, zich troostende 't gevecht, en 't schieten uit der stadt, raakten gelukkelyk deur. De Spanjaardts met d'andere zes, willende wyzer dan 't bootsvolk weezen, en geen' drooghte gelooven daar zy waater zaaghen, dwongen hen 't geschut te schuwen, tot dat zy op de + banken quaamen vast te zitten. Toen was 't de beurt der Nassauschen, die, derwaarts spoeyende van alle kanten, hen heftelyk aanvielen. Zy, hoewel van 't getal veroovert, weerden zich moedighlyk, en meest alle zoo lang zy staan konden. Etlyken, leevendigh gevangen, neevens de maatroozen, werden met gebonden' handen en voeten, oover boort gesmeeten. Den verwinner quam 't geschut en de scheepen wel te pas. In Hollandt, +hierenteeghens, nam d'Ammiraal Boshuyzen, met d'Amsterdamsche vloot, d'Enkhuyzers te quellen; en barnde, op eenen tydt, etlyke wooningen buyten de Noortpoort af. Dit verging hem te maklyker, om dat die van binnen, tot uitval en bedwank der inwendighe quaadtwillighen teffens, te + zwak waaren. Sonoy weederom, deed de Saardammer sluyzen beschanssen, en de Waaterlandsche dorpen, teeghens oover Amsterdam, bezetten, opwerpende een' sterkte tot Nieuwendam, onder scherm van zeekere galeyen, derwaarts gezonden uit Hoorn, Edam, en Monnikkendam. Om 't welke te steuren, d'Amsterdammers tien groote scheepen, en zes boots afveyrdighden. Deeze scheenen, in 't eerst, groot geweldt met hun geschut te baaren: dan daar werd, by dat van de galeyen, 't welk men eensdeels te lande braght, wakkerlyk op geantwoordt. Zulx die van Amsterdam, met verlies, te rug keerken. Des andren daaghs quaamen zy eenen verschen torn doen, met neeghen brandtscheepen, en hoope van 't vuur in de galeyen te brengen; doch geen' gelukkigher uitgank. Want de galeyen vonden middel, om zich achter in de haavene, booven den windt, en onder 't schut der schanse, te vertrekken: van waar d'anderen zwaarlyk beschaadight, en eenighe scheepen te gronde geschooten werden. Zommighe vonden zich benoodight, hun eyghen geschut en ankers in 't Y te werpen, om te lichter daar af te raaken. Deeze schermutsingen; hoewel van kleene verrichtinge, nochtans d'een' achter d'andre wel afgeloopen, moedighden grootelyx die van Noorthollandt; zoo ver ook, dat men seedert, aan 't bemeesteren der Zuyderzee, darde denken, toerustende etlyke scheepen en galeyen, op deezen toeleg, en om Amsterdam, van d'Oostersche vaart te versteeken. Dit geschiedde in Wynmaandt: in de welke zich een +nieuwe star wat beneeden het teeken van Cassiopea vertoonde, die, nocht onder 't getal der dwaalende, nochte der hechte hemellichten, behoorde. Ook bleek zy een gebooren lichaam te weezen, by haar groeyen, afgaan, en verdwynen ten eynde van zestien maanden. Dit diende tot stof voor d'onderzoekzieke vernuften, waanende, in zulke oopenbaaringen, Gods geheymenissen te bespieghelen, en met menschlyke ooghen die eyndelooze voorzienigheit t'achterhaalen. Ende hield men den Landtvooghdt niet vry van diergelyke oovergeloof: als die, Gemma Frisius zoude verzocht hebben, zyn gevoelen daarop by geschrift te stellen. Zeeker de waarneemers van den zwaay der opperwereldsche kreitzen verklaarden, geen' baak van deeze soorte, sint den geleyder der Oostersche wyzen tot Christ, in de lucht gespeurt te zyn: en dat men misschien dusdaanighe wonderen, voor booden van eenighe naakende wisseling der aardsche dingen, neemen moght; geenszins voor merk van den standt, dien zy grypen zouden.

+1572.

+*Zes scheepen met Spanjaarden veroovert*.

+*Enkhuysen gequelt*.

+*Kryskrabbeling in Waaterlandt*.

+*Nieuwe star*.

+Maar, in de zelfste maant, quam de Prins in Hollandt, en eerst tot Enkhuyzen; +daar hy, by burghers en inwoonders, niet anders bewelkoomt werd, dan oft nu alles in behouden' haaven geweest waar, en geen' zee van weederspoedt hun voortaan te hoogh gaan moghte. Hy bestelde, buyten de Zuyderpoort, een bolwerk te maaken, 't welk in zeeventien daaghen, en 't koudste van den winter, met zulk eenen yver, voltooyt werd, dat het, daaroover, den naam van Willighenburgh verkreegh. Voorts ried hy eenighe scheepen toe te rusten, om den vyandt uit de Zuyderzee te helpen. Thans ging hy d'andere steeden van dien geweste bezoeken; en alomme orde gestelt hebbende, nam zynen wegh, naa Haarlem; daar de Staaten vergaadert +waaren. Die ontsingen hem, met geen minder bewys van blydschap, ontfouwende hunne zucht, liefde, en getrouwigheit t'hemwaarts, gebleeken, in 't aangaan van zoo groote gevaarlykheeden. En alzoo het eenigh Hollandt niet op moght, teeghens eenen vyandt, die zoo veel werelds in zyn gewoudt had, verzochten zy, getroost te worden met oopening van vertrouwbaare middelen, die zyn' Doorluchtigheit, in der handt, oft het ooghe, moght' hebben. Hy steld' hen op alles te vreede; en zy zich ooverboodigh, hunne hoope aan de zyne te hechten, en in onscheydbaare maatschappye van fortuine te treeden. Wel te tyde quam deeze verquikking, in zulke een' slaauwte der gemoeden, dat de voorbaarighsten tot weederstandt der Spanjaarden, nu op den sprong stonden, om met het gereedtste hunner haave 't landt te ruymen. Daarnaa reegheld' hy den kryshandel, met invoeren van tucht, en raadigheit; verbood, by Plakkaate, verstandt oft gemeenschap met den vyandt te houden: en maakte een ander, noopende 't uitvoeren der lyftoght. Burgherstandt en gerecht, in groot verloop geraakt, door de woestheit van 't oorloghsvolk, braght hy tot de voorighe forme, en stelde, by goedtvinden der Staaten, eenen nieuwen Raadt, oover 't gewest van Hollandt; dewyl d'ouwde heeren meest al geweeken, en zich tot Uitrecht onthoudende waaren. Ook voorzagh hy de Reekenkaamer, met bequaame luyden, en zond den heer van Baatenburgh in Zeelandt, om de zaaken aldaar op te heemelen. Hierentussen deed de Landtvooghdt het heyr, door zynen zoon Don Frederik, naa Gelderlandt, en tot voor Zutven, voeren. Weerbaar was deeze stadt, geleeghen aan de Ysselstroom, en inhebbende twee vendelen Waalen, een van Hoogh-, een van Nederduytschen, onder den Ooverste Yselsteyn. Alva, met eenighe ruyters, bleef tot Niemeghen, d'uitkoomst verbeyden, en oft andere plaatsen van dien hoek, hem haare gehoorzaamheit te gemoet zouden draaghen. Als daar niet anders af viel, dan dat Lochem en Doesburgh genaade zongen, quam hy zelf, ontrent ter halve Slaghtmaandt, in 't leegher, en worp, met kracht van schieten, de Merspoort en aangehechten muur ter needer. 'T welk, dewyl'tys tot een' brugh oover de grast diende, den binnen soldaat deed tsaaghen, en teeken van verzoek om te daadinghen uitsteeken. Met een, schooyde, 't meerdeel van't krysvolk herwaarts aan, verlaatende reukeloozelyk d'andre zyde der veste, daar de heer van Hierges een 'taamelyke oopening gemaakt +had. De Spanjaardts derhalven, geen' weederstandt vindende, storten'er toe in, met roepen dat de stadt hunne was: en slaan 't al doodt, wat hun voorkomt. Yselsteyn, die nu noopende verdragh, met Hierges, op de brug van d'Yssel, te woorde gekoomen was, dit verneemende, pakt zich van daar, en met een deel soldaaten, tot zeeker heymelyk poortjen uit. Het ooverschot met de burghery viel in d'uiterste ellenden. Daar werd'er wel vyfhondert verwurght, oft in d'Yssel verdronken: en naa 't bekoelen der heevigheit, de leevende zulx gehandelt, dat zy 't lot der dooden benydden. Want men perste hun, met pynighen, 't pit hunner haave af; stak, tot acht hoeken, den brandt in de stadt; en dreef'er hoopen burgheren moedernaakt uit; die,

+1572.

+*De Prins komt in Hollandt.*

+*Zyn bedryf aldaar.*

+*Zutven oovervallen.*

+ten deel tot Deventer, oft by de boeren, gehuyst werden; veel al, in 't veldt verkleumden, tot dat hun de ziel uitvroos. Een Hopman, dien men zeyde, oover eedt, teeghens den Koning, gedient te hebben, werd by zyn eene been opgehangen, en hardde 't alzoo vier etmaalen, eer hy den geest gaf. Onder 't woeden, sliep nocht gierigheit, nocht gailheit, nocht grouwel van vrouw-en maaghdekracht. Het uitmerghelen der burgheren, die noch yet achter de handt moghten gehouden hebben, was 't jongste jammer. Ende werden zy, na dus deerlyk een bederf, noch gedwongen, hunn' eyghe nooddruft te beschroeyen, om zwaare sommen gelds, tot beleening van 't krysvolk, uit te leeveren: waarin zelf de geestlykheit van 't gewest niet verschoont bleef. Dit oovervallen van Zutven, en onheyl daar op gevolght, was geen kleen verdriet voor den Prins, bezeffende de wanhoop en verbaastheit, die daar uit ryzen moest. Daatlyk veyrdighd' hy brieven af, aan alle kanten, om de neêrgeslaaghen' harten oover eyndt te rechten, en hun de bestendigheit in te stampen: was 's daaghs en 's nachts eeven bezigh, om 't puyk der oorloghsluyden te verzaamen, uit de Hollandsche steeden, tot ontzet van die van Overyssel; met toeverzight, dien winter lang, den Hartogh daar belemmert, en Hollandt ongerept te houden. Maar, hebbende nu veertigh vendelen te hoop, in zinne, binnen drie oft vier daaghen, den Spanjaardt teeghens te trekken, werd hy verkundschapt, +hoe de Graaf van den Berghe (nietteeghenstaande onlanx gedraaghen roem van zich 's vyands wel te troosten) met gemaalinne, kinderen, en pakkaadje, uit Kampen, gevlucht was. 'T is waar, dat van deezen man niet veel beeters te verwachten stond, die, zonder beleydt, zonder ooverleg, de steeden ongesterkt, den voorraadt onbestelt, de schattingen ongehandthaast, zyn' benden onbetaalt, burghers en boeren, van haar uitteeren, en genoeghzaam de gansche zorgh aan 't geluk der parthye bevoolen liet: zoo verzoopen in achteloosheit, dat meenighmaals de wachtmeester 't woordt van de Graavinne moest haalen. Zyn' armhartigheit sloegh, als een smettend eevel, onder 't krysvolk voort; ende hun eere, schande, achterdocht, eyghen oorbaar, uit het hooft. Zy verlaaten, plotselyk, en tommelings, de plaatsen aan dien oordt ingenoomen: min nocht meer, dan oft men 't 't vyandtlyk heir op de hakken gehadt hadde: in welken gevalle, zonder eens te horten, alles ooverrompelt geweest waar. De steeden, ontbloot van bystandt, bieden de sleutels aan Don Frederik. Wie zich des afvals bemoeyt had, verliep huys en hof, oft bekocht het met de keel. Zelfs voor d'onnoozelen was geen' vergiffenis, dan om geldt, te bekoomen. Die van Kampen, om 's Hartooghen gunst, met eenighe quansuys plichtwilligheit, te bekruypen, schreeven aan die van Enkhuyzen, en de Waterlandsche steeden: *en stelden haar, Zutvens droeven val voor ooghen, met dreyghementen van gelyke rampspoedt: 't en waar, men, in der yl, zyn' toevlucht ter genaade van den Landtvooghdt naame. 'T welk geschiedende, maakten zy zich sterk, dat haar geen' bezetting, dan van eenighe Duytsche knechten, zouw geverght worden*. Maar de Hollandsche borsten waaren anders gevoedert en gaaven den booden t'antwoordt; geen' brieven meer van dien inhoudt te brengen, oft de galgh zoud' het loon zyn. In Amersfoort, laaghen twee vaanen voetvolx, en vyftigh paarden. Deeze, stout van vertsaaghtheit, kanten zich teeghens de bevelhebbers, willen ter poorten uit, oft die, voor Don Frederik oopenen, zoo ras hy genaakte, en +hem de Hopluyden gevangen leeveren. Men moest hun dan believen, en liet de stadt in haar eyghen vermooghen. Bossu, hebbende dit tot Uitrecht vernoomen, komt, 's nachts daarna, met een vendel knechten aan; wordt, met eenpaarighen voetval, van, de burghery, ontfangen; *en beloost haar haaren zoen aan Alva te verwerven. Wilde ook bezorghen, dat de soldaat*

+1572.

+*De Graaf van den Berghe vliedt: waar op alle steeden by hem bezet, verlaaten worden*.

+*Amersfoort, van de Geuzen, geruymt, en by Bossu, bezet*.

+*zich schappelyk droeghe; mits dat zy dien huysvesting, en voedsel verschaften*. +
Graaf Joost van Schouwenburgh, die van's Prinsen weeghe Vrieslandt bevooghde, nu naaste gebuur van de noodt, begon tot Makkom aan den zeekant, een' schans, om in allen gevalle een achterdeur, naa Hollandt, oopen te houden: maar verliet die, eer ze weerbaar was; en, met een', het Landschap, uit vreeze van 't genaaken des heeren van Billy, Robles. Deez, verwittight hoe zesduyzent Nassauschen, by Staavere, zwakkelyk beheynt laaghen, quam te zeekeren daaghe, door een' getrouwen verspieder, hunne leuze te weeten, en naa den ondergang der zonne, met zyn regement, derwaarts trekken. Dat bestond wel uit Waalen; maar hy had'er ook eenighe Vriezen by, en die in 't voorste gelidt doen treden. De welke't woordt, hun afgevordert door de buytenwachten, bescheydelyk leeverden; en voorts gevraaght *waarheenen spitsbroeders?* antwoordden, *naa ons leegher toe:*, en de waakers, daar op, *in Gods naam; welkoom moet ghy weezen*. Zeeker, Graaf Joost had belooft, hun meer volx te hulpe te brengen: waar door, zy misschien, te lichter, in 't gelooven, geweest zyn. D'anderen, dus doende, ten wall'in geraakt, wisselen van lievrey. +Toen aan trommelen en tieren, grieven en grypen, tot dat'er tweeduyzent geslacht, achthondert gevangen waaren. 'T meerdeel, verstrooyt, berghde't lyf, met loopen. Met deeze neêrlaagh, werd gansch Vrieslandt gevelt, +alle steeden tot's Koninx eedt gekeert, en de Godsdienst omgezet. Die van Sneek ook, gelyk de weederspoedt doorgaands onveyligh is, vingen den heer van Nederwormter, en gaaven hem aan Robles oover, om den voorighen ondank te blussen. Doch de Landtvpooghdt, des onaangezien, gebood hunne vesten, zoo wel als die van andere afvallighe steeden, te slechten. Ende weygherde Billy haar alt'zaamen, hier teeghens, aan den Hartooghe, voorder voorschryven te verleenen, dan om vyf voeten muurs in de hooghte te behouden, tot weering van't geboefte. Zyne Waalen, voorts, verspreyd' hy door de besloote plaatsen; de Duytschen oover de Grietenyen. D'Onroomschen deed hy alomme scherpelyk vervolghen, en naaspeuren; met verbodt van hen te huyzen, te hooven, oft ongemeldt te houden, op verbeurte van goederen, afberning van wooningen, vankenis oft doodtslagh der oovertreederen. In dus een' spoedt der Spaanschen, daar alles rondom hun aanhing, oft toeneegh, en 't hooft in den schoot leydde, scheen't wonder, dat zoo krank een' plaats als Naarde eeven onbeweeght +bleef. Maar men had'er onlanx de hekken der regeeringe verhangen; etlyken uit bedieningen van gast-en Godshuyzen geschoffelt; om den standt der steede te vestighen, oft uit baat en bewindtzucht, die zoo wel onder kleene als groote gemeenten in zwank gaan. Welk bedryf, en zorghe voor weederwraak, de partydigheit byster styven moesten. Ende lieten de jeeghenwoordighe wethouders (gelyk elk graatigh zyner wensche gelooft) zich voorstaan, dat de vyandt niet dieper ten lande inzakken zouw, zonder zich eerst meester van Buure te maaken, 't welk den Ryn bynaa gestopt hield. Dan't aanstaan van d'Amsterdammers, by den Hartogh, om 't naabuurigh vuur gebluscht te zien, gold zoo veel, dat hy beval Naarde en Haarlem, voor alle werk, af te veyrdighen. Zy hadden slechts hondertentwintigh Duytsche knechten in, onder Jan Kruysberghen verloopen Paap: en duchtende voor quaaden dienst van zoo vuydigh een gespuys als de verlaaters van Amersfoort, weygherden dier meer dan dertigh ruyters t'ontfangen; en lieten de rest, met hunne Hopluyden Broekhuyzen en Pechman, oover de bevrooze Zuyderzee, naa Noordthollandt trekken. Maar zy schikten gemaghtighden uit, om van Lazarus Muller, geleeghert tot Schellingwoude in Waaterlandt, hulp te verzoeken: schreeven ook, ten zelven eynde, aan Sonoy, die de Zuyderzee hield; en

+1572.

+*De Graaf van schouwenburgh vlucht uit Vrieslandt*.

+*De Geuzen, door Robles, geslaaghen*.

+*Dies keert heel Vrieslandt tot den Koning*.

+*Naardes styfstaan, zwichten, en deerlyk bederf*.

+aan Bartoldt Entes, leggende in de Ronde Veenen. Midlertydt zond hun Bossu, voor de poort, hondert ruyters; die, de stadt opeyschende uit 's Koninx en zynen naame, t'antwoort kreegen, dat men ze dacht, voor zyne Majesteit, en den Prinse, te houden. Ende wilde 't ongeluk, dat zeeker vrybuyter, samt de steêtimmerman, geheeten Krankhooft in de wandeling, zonder last, een' halve slang, teeghens die van buyten, lostten. Zynde de verbittering dus aangequikt; quaamen de gemaghtighden, t'huys, zonder meer meê te brengen dan vierdhalve ton bussekruyds, op eyghen geloove gekocht; en dat Mullers knechten, onwilligh ter zaake van hun groot achterweezen, naa eene maandt solds, hun aangebooden door hen, half in gelde, half in laaken, niet hadden willen luysteren. Al, dat van Sonoy ook, en van Entes, vernoomen werd, waaren heerlyke belosten, van hen, in tydt en wyle, niet verleeghen te laaten. De laatste had'er bygevoeght, aan den afweezighen Broekhuyzen eenen brief; die, geoopent by Burgher-meesteren, bevonden werd, heel anders te luyden, en dat, uit reede van wanbetaaling, geen staat op zyn' troepe te maaken was. In deeze dierte van raadt zaaghen de bezettelingen geenen beeter voor hun, dan de stadt te verloopen: maar werden gehouden door de regeerders en burghery, die voorts de poorten met mest vulden. Zommighe ruyters, nochtans, ontglipten, laatende paarden en waapenen achter. Des naasten morghens, jonghsten van Slaghtmaandt, werden de wethouders verwittight, by schryven van eenighe Amersfoortsche burghers, *hoe 't geschut al gewendt stondt, om, met het heyr, en Don Fredrik zelf, den wegh naa Goeylandt te neemen. Zulx het hoogh tydt voor hunne zwakheit was, hem ootmoedelyk aan te zoeken, eer de genaade toelook*. Dies maaken zy, eenen burghermeester genaamt meester Marten Laurenszoon, met eenen scheepen Gerrit Pieter Aartszoon, uit, om t'onderstaan, oft'er noch plaats tot draghlyke daadinge zyn moghte. Hun, t'Amersfoort gekoomen, werd toegank tot Don Fredrik geweyghert; doch bevoolen, neevens't heyr, dat nu aan 't trekken was, te rug te gaan, om hem, voor Naarde, te vinden. In 't weederkeeren dan, en niet verre buyten de poort van Amersfoort, quaamen etlyke burghers aan de sleede, hen heftelyk vermaanen, dat zy de reyze wilden staaken, en 't lot eener steede niet verzoeken, die men genoeghzaam speurde, ten bederve verweezen te zyn. De burghermeester, hier door flaauwmoedigh wordende, trad af. Gerrit Pieter Aartszoon, hardtvoghtigher, bleef onbeweeght in 't opzet van den aangenoomen last te volvoeren, en dien aavond, geliefd' het Gode, binnen Naarde te weezen: wat hem ook, dieshalven moght' ooverkoomen. De zelve weederstond, tot Eemenes, gelyke aanvechting van veelen zyner maaghen aldaar woonende, met verklaaring, dat hy, aan 't vertrouwen, gestelt van de burghery op hem, in zoo hoogh eene noodt, niet bezwyken kon: nocht huysvrouw, kinderen, kintskinderen, vrienden en bloedtverwanten, van zynen bystandt ontbloot laaten. Ontrent den middagh, was de voortoght in 't gezight der steede; die strax, van alle zyden, omringt en beslooten werd. Fredrik van Nieveldt, Jobszoon, vendrigh der bezettelingen, stond dat pas op de veste. Een dronken soldaat rukte hem 't vendel uit der handt; gink'er meê staan slingeren op de borstweer, en vond 't geen hy te zoeken scheen, wordende daadlyk doorschooten. Voorts hield men schutgeveirt met den vyandt, tot spaade in den aavondt toe. Don Fredrik, binnenwyle, nam zyn' leegherplaats, tot Laaghebussem: en quam aldaar Gerrit Pieter Aartszoon, om 't uitgesteldt bescheydt. Door toedoen van Paulus van Loo Burghvooghdt van Muyde, en Balju van Goeylandt, kreegh hy 't oor van Bossu; die hem vraaghde, *oft die van binnen zich der bezettinge quyt gemaakt hadden*. Hy antwoordde meerwerfs, ook by eede, *dat hy 't, daar voor*,

+1572.

[+]*hield: zynde zulx al bestemt, eer hy uit der stadt scheydde*. Dan van Loo zeyd' 'er t' elkenmaale neen toe. Waaroover de Graaf vertrok, en den Scheepen niet [+]1572.
voorder te woorde staan wilde. Doch gund' hy hem geleyde, tot onder de stadt, met aanzeggen, dat men ter naaste morghenstond, bequaam getal van gemaghtighden in 't leegher schikken zoude, om, pleghtigher wyze, genaade, en lydelyke voorwaarden te verzoeken. D'ander dan, ingehaalt met ladders, oover de poorte, braght deeze maare t'huys. Des volghenden daaghs, heel tydtlyk, werd hy weederom uitgelaaten, verzelschapt met Lambertus Hortensius Priester en schoolregeerder, man befaamt van geleertheit in de Grieksche en Latynsche taale; Jakob Anthoniszoon; Jan Pos Lubbertszoon; Rykhout Adriaanszoon; en Henrik Andrieszoon Wouw. Deez, een Amsterdammer, zusters man van Hopraan de Ryk, was onlangs te vooren tot Naarde met der woone gekoomen, en den anderen bygevoeght, als hebbende goede kennis aan den Baljuw, ende eenen swaagher, by hem, in 't leeger: waar door men verhoopte 't werk gaalyker te beleyden. Den steêhouder des Ritmeesters, onder wien de dertigh gemelde ruyters behoorden, liet men ook neevens hen buyten gaan; zoo t'zynen verzoeke, als om dat hy goedt Fransoys sprak. Een vierendeel uurs van der stadt, ontrent halfweeghe Bussem, bejeeghend' hun de Cornel Juliaan Romero, vraaghende: *wie, en waar heene;* Zy verklaaren hunne boodschap; en Romero weederom, dat Don Frederik de zaak en alles wat'er aankleefde, aan hem gestelt had. De goede luyden, zonder eenigh blyk daar af te eyschen ('t zy uit ontzigh oft onervaarenheit) vallen hem te voet, met aanbieding van de sleutels der steede. Hy zeydt hun, zy hadden ze hem by de poorte te leeveren, en aldaar te verstaan de genaade die hun gebeuren zouw. 'S Ridtmeesters steedehouder, zich pynende de bezettelingen, ten beste des hy kon, t'ontschuldighen, kreegh tot bescheydt, van het zelfste, en *volght my naa de poort*. Hier, dan, geeft men de sleutels oover, en bidt om vergiffenis. Juliaan, in 't eerst, antwoordde wel zachtmoedelyk, maar duysterachtigh op 't verzoek. Doch, als de gemaghtighden niet aflieten van smeeken, gaf hy ten laatste 't woordt, en de handt daarop aan Hortensius, dat men nocht burghers nocht bezettelingen aan lyf oft goedt zouw beschaadighen: jaa verhaalde deeze belosten, tot driemaals toe, aan de handt van Henrik Wouw. De zelfste schreumte, oft eenvoudigheit, waar door zy gelaaten hadden bewys van zynen last te vorderen, deed hen ook alhier met zyn naakte zeggen te vreede zyn, zonder om schriftelyk bescheydt aan te houden: in voeghe, dat hy, met achtentwintigh Spanjaarden, neevens hen, binnen de vesten; en voorts, by Gerrit Pieter Aartszoon, van stadsweeghe, ter maaltydt ontfangen werd. Eer lange volghden hem vierhondert soldaaten, die men desgelyx, met allerley siere van spys en drank, naa 't beste vermooghen der gemeente, onthaalde. Terwyl deeze vast moedt maaken, en met die weldaadt, het lichaam tot bederf van de weldaaders sterken, en onder't slempen en vroolyk zyn, 't verstandt, op d'allerbitterste schendigheit, scherpen, wies hun getal anendan: zynde de grachten bevroozen, de muuren verlaaten, en 't ooverklimmen onbelet. De Kornel, van taafel opstaande, deed, door den tromslaagher van 't Duytsche vendel, daar leggende, omroepen, dat alle burghers en bezettelingen, ongewaapent, in de gasthuyskerke, dat pas, voor stadthuys, gebruykt, hadden te verschynen, om den eedt, aan zyn' Majesteit, te vernieuwen. Het arm onweetendt volk (weenighen uitgezondert, die, ongerust in de Spaansche trouw, zich hier en daar, aan heymelyke oorden, verstaaken) vergaadert in 't Raadthuys; de Spanjaarts daar voor: en zagh men zeekeren Paap, met zommighen van hun, al een' wyl, op en needer wandelen. Deez, wen alles te hoop scheen, komt

+der weerlooze troepe verkundighen, dat zy veygh waaren, en op hun gewisse te denken hadden. Maar 't aanzeggen, bereyden, en sterven, was een ding. Men +1572. rukt de groote poort oopen; leydt eenpaarlyk aan, en schiet af, plompverlooren in 't hondert; met een gillen en schreeuwen, dat yder 't hart deed sluyten, en de hairen te bergh staan. Dat wordt, by die van binnen, schichtigh beantwoordt, met een kryten en kermen, zuchten, en janken, om steen en staal te vermurwen. 'T kouwde zweet breekt hun uit. Werwaarts ook zy zich keeren, de wanten staan pal, en de doodt in de deur. Voorts vlieghen de vyanden, tot het kerkjen in, als verwoede wolven, den tsaaghenden drom, met deeghen en daggen, op 't lyf. Dat weemelen, onder elkandere, van een' schaare, in zoo eng een' plaats gepakt, dat buytelen in hun eyghen, oft hunner meedeburgheren, en spitsbroederen bloedt, dat root-en doodtverwen van troonjen, breeken van gezight, krimpen van leeden, vlechten van vingeren, wringen van handen, was wel 't grouwzaamste weezen, dat ooit oogh oft oore moght voorstaan. Maar niet den Spanjaardt heeft zoo deerlyk een' vertooning gejammert. Hy houdt'er, eeven fel, met punt en sneede, op aan, zonder yemandt te spaaren, uitgezeyt vier persoonen alleenlyk, die, door beloften van zwaar ransoen, gevankenis verworven. Naa 't plonderen en uitschudden der lichaamen, steekt men 't vuur in 't gebouw, om de geenen, die zieltyghende reeds onder de dooden gedolven laaghen, voorts met vlam en smook te verdelghen. Ende werden alzoo ontrent vierhondert burghers, booven een goedt getal soldaaten, onder een dak, om hals geholpen. Neevens anderen, ontfink daar Gerrit Pieter Aartszoon zoo wrang een loon, voor de heusheit, aan Romero, en zyn gezelschap, beweezen. 'T geheele heyr der Spanjaarden, nu, had men binnen de muuren, den roover in de huyzen, en het wee door al de stadt; gaande 't onderste booven, met rennen, rukken, breeken, scheuren, sleepen, weghtorsen; en ten heemel toe, 't huylen van wyven en kinderen, ondermengt met de naarheit van 't loeyen en blaaten der beesten, van stal gedreeven, oft daarop gelaaten in den brandt, die, na 't mannen van den meesten buyt, haast aan alle gashoeken gesticht werd. De zelve stommelt de schuylers ten sluyphoolen uit, en leevert der wreedtheit versche stof. D'ellendighen, tot ontrent vierhondert toe, te voorschyn koomende, worden ten deel aan rappieren gereeghen, ten deel met dolken doordrukt, ten deel van lidt tot lidt gemartelt, en aan stukken gekapt, met bylen, verschaft door de Spaansche vleeshouwers. Zommighen, die, fors van vertwyfeltheit, en trachtende hunne huydt, ten dierste, te verkoopen, zich ter weere stelden, werden, wen zy meer niet moghten, als visschen gekorven, en lankzaamelyk gewentelt in een' taaye doodt. Etlyken, die zonder bodt van weederstandt, in handen vielen, werden tot op het bloote vel ontkleedt, en alzoo voor de ooghen hunner huysvrouwen en kinderen, doorsteeken. Anderen, omvangen op straat, van achter en voore, dienden der moorddaadigheit tot spel: dewyl hen, de Spanjaardts al lachende en schettrende, met de spitsen van 't geweer, d'een den andere toejoeghen, en om hun kortswyl afmaakten. Nocht kerke, nocht klooster, nocht ander Godshuys, oft eenighe gewyde oft ongewyde plaatse, die van schenden, van schaaken, van plaaghen, van pynighen, moorden oft bernen, verschoont bleef. Onder andere onmenschlykheeden, quetste men eenen burgher van tseeventigh jaaren, in den hals; ontfink 't bloedt met de handen; dronk het op; en gaf hem, daarnaa, de doodtsteek. Drie kranken van gelyken ouderdoom, een vierde van vyftigh jaaren, werden in 't bedde vermoordt. Ende was niet min noosselyk het ombrengen van twee stommen, en eenen dwaazen beedelaar. Stokouwde luyden, van tachtentigh, van hondert jaaren, ter gekochte kost gaande, de zieken, armen, en afgeleefden,

+onderhouden in de gasthuyzen, moesten gelyke grimmigheit uitstaan. Verscheyde burghers werden in de groote kerk, zoo op het welfsel, als op den tooren, en de trappen, gepriemt, oft van booven needer geworpen. Anderen, gedwongen den buyt, naa 't leegher te helpen draaghen, betaalde men, met kling oft koeghel, hunnen arbeydt. Aan Hortensius, als hy door orde des Graaven van Bossu, ter naauwe noodt van d'uyterste beschermt was, quam strax een argher oover: wordende, in zyn huys en aanzight, zynen zoone 't hart uit den lyve gelicht. 'T welk, oft het (gelyk men zeyde) thans gekookt, en der Spanjaarden spyze geweest zy, laat ik op zyn beloop staan. Noch vier andre persoonen maakten zy daar af, onder zyn' ooghen. Verscheyde vrouwen werden by de voeten; zommighe bevruchte by de borsten, opgehangen: en der maate gefoltert met knellen en wurghen, dat ze onder hunne handen doodt bleeven. Dan de lyken in putten gesmakt, als hun de oeveldaadt verwytende. Eener, ten groofste zwanger, rukten zy 't kindt uit den buyk, naa dat zy dien met de gaylheit hunner vuyle lusten bezoedelt hadden. Men voeght'er by, dat zy 't verscheurden; de stukken in hunne dy zakken staaken; endtlyk zooden oft brieden, en verslonden. De afgemartelde moeder gaf kortelinx haaren geest. Maaghden, meyskens van dertien en minder jaaren, werden tot gelyke smaadt, en eerlooze dartelheit misbruykt. Onder andere kraamvrouwen, deeden zy'er eene, barvoets, in een mouweloos onderroxken, met een wighjen van eenen dagh, het tweede van achtien maanden, oover de doode lichaamen heene, ter poort uitgaan. Van waar zy voorts, door de sneeuw treedende, in 't dorp Huyzen, een' uure van der stadt, en seedert nochtans tot haar' voorighe gezontheit, quam. Eenen merkelyken hoope burgheren, achterhaalt ten platte lande, in 't vluchten, stroopte men zoo wollen als lyngewaadt af, en hing hen moedernaakt op: der wyze, dat'er, in alles, niet booven tsestigh, te lyf bleeven; van de welke veertigh ontquaamen, de rest geransoent werd. Indien ik 't beloop eens geweldighen veltslaghs verreekende, en 't loflyk ooverlyden van helden, stortende hun bloedt, voor 't gemeene beste, in de waapenen; zoo vele, droeve nochtans, hoewel eerlyke neêrlaaghen, achter elkandere, zouden my teeghens de borst geworden, en de leezer lang zat zyn. Noch was het de Spanjaardt niet, van zyn' handen, snooder dan op beulsche wyze, te schenden aan zulk een' meenighte onnoozel volx, dat zich, als schaapen, liet slaghten. Don Frederik, daarenbooven, verbood, by oopenbaaren uitroep, aan al d'omleggende plaatsen, op lyfstraf, eenighen burgher te herberghen: en binnen der stadt, yemandt ter aarde te brenghen, eer hy daar anders in voorzien hadde. Zulx de lyken, langen tydt, tot aas van honden, vooghelen, en allerley onreyn gedierte, bleeven leggen: en de weeduwen benoodight werden oover haare rottende mannen, kinderen oover ouwders, vrienden oover maaghen te stappen, waar zy voet uit de huyzen zetten, die, om een deel van den buyt te berghen, teeghens den brandt, behoedt waaren. Henrik Lamfertszoon Burghermeester, zynde met yslyk pyntuygh aangetast, en eyndtlyk zyn' zoolen teghens een vuur verbraaden, had tweehondert kroonen ransoens belooft; daarnaa zyn oopen gezien, en toevlucht, naa 't klooster, genoomen; maar werd verspiet, den Baljuw oovergeleevert, en op 't huys te Muyde gebraght. Thans quamp'er, van Don Fredrik, een vonnis, luydende, dat men hem, als eenen Majesteytschender, en den Prinse gezwooren hebbende, in zyn eyghe deure zouw hangen; voorts vierendeelen, en de stukken ter poorten uitsteeken. 'T welk by den geheymschryver der stadt afgeleezen werd, en alzoo uitgevoert, ten ooverzitten van etlyke burghers, geen' Scheepenen, maar, hier toe, van straat, opgenoomen. Naamelyk d'uitgeweekene en verbitterde stee- +1572.

De Moorde der Spaenjaerden te Naerden geschiedt den 23sten van December in den Jaare 1572.

delingen, +die de stem des Landtvooghds volghden, waaren nu weeder ingekoomen, en koelden hunnen moedt, aan de parthy, die in 't onderspit lagh. My is, zeeker, +1572. indachtigh, dat Dirk Heynrixzoon, my dienende voor Schout van Naarde, aan deeze luyden, de meeste schult plagh te geeven, van dit schriklyk onheyl, zynen vaader oovergekoomen. Naa 't vertrek der Spanjaarden, volghden de Waalen, naa de Waalen de Hooghduytschen, meêsleepende 't geen d'anderen niet hadden kunnen laaden. Dat meer is, die van d'omgeleeghe plaatsen, in steede van deernis, met hunne bedrukte gebuuren, te hebben, quaamen, daarnaa, 't luttel dat'er ooverschoot van hooy, oft ongedorst kooren, voort onbarmhartelyk opplonderen, en met waagenen weghvoeren: oft men verkocht het, ten dierste, aan de arme weeduwen en weezen: die daarenbooven gedwongen werden, hunne vaste goederen voor geringen prys aftestaan, om, t'alle tien daaghen, een' merkelyke som penningen te mooghen opbrenghen, tot beleening der soldaaten van de naaste bezettingen. Noch vond men menschen, voorwaar dies naams onwaardigh, zoo veraart, en oovergeeven, dat zy uit weeldrigheit van harte, met schampere gedichten, en smaadighe liedekens, hun eyghe vuyligheit, den onschuldighen, door de neuze wreeven; en den ellendighen d'ellende, eeven als een' lasterstuk, verweeten. Als alles, wat eenigh gevoelen had, aan 't eyndt geplaaght was, moest het ongevoelyke voorhouden. Poorten, muuren, toorens, werden in de graften geworpen, en tot beneeden de straaten geslecht, door die van de Goeische dorpen, daar toe gedreeven, en opgeprest, by peene van hen daatlyk aan koolen te leggen. En dit, in voldoening van een vonnis, dat, toenmaals ongeschaapen, noch elf maanden daarnaa in de penne bleef, en eerst den zesten van Slaghtmaandt des volghenden jaars, door den Landtvooghdt, gevelt werd. 'T zelve verklaarde ook alle handtvesten, vrydoomen, goederen en inkoomsten der steede, verbeurt te zyn. Dus eer- en godtvergeetelyken, sprong met Naarde de Spanjaardt om; viellicht zich inbeeldende, der werelt te kunnen diets maaken, dat de stadt zonder verding oovergegaan was, om dat z'er geen schriftelyk blyk af had. Maar, gelyk zy den vyandt, alzoo heeft Hollandt, zonder brief oft zeeghel te zien, dier burgherye by haar enkele woordt gelooft, en het daar voor gehouden dat zy trouwloozelyk bedrooghen, en bygebraght was. Der voeghe dat deeze schrik, waanende een' algemeene versleeghenheit te baaren, recht anders uitviel, en, zoo in geestelyken als weirlyken, d'alderhooghste styfzinnigheit, tot teeghenstant, wracht: gemerkt beyde Roomschen en Onroomschen, oover een' zelve kam geschooren niet meer veyligheits in 't daadinghen, dan in 't + weerbieden, vonden. Ook werden de gemoeden, in 't neemen van zoodaan een' plooy, niet weenigh gesterkt, door eenen toeval, van den heemel gekoomen; die men in deezer wyze, vertelt. D'Enkhuyzers en hunne gebuuren, om dien van Amsterdam den zeebouw te bederven, hadden eenighe wrakken, dat 's ouwde scheepen, wel geballast, in 't Y gezonken, niet verre van der stadt; en bleeven, boovendien, daar ontrent den meester te waater maaken. Binnenwyle winterd' het aan; sloegh schielyk, en zoo streng aan 't vriezen, dat, eer men zich des hoedde, de Noordthollanders +van 't ys beklemt werden: daar dubbel gevaar uit rees. Want, voor eerst, waaren de scheepen schaarselyk van lyftoght voorzien; zulx 't volk begon te morren, gereedt om daar af te loopen, zoo men hun niet, met moeyte, eenighe eetwaaren toegevoert hadde. Ten andere was de vyandt niet om zulk een voordeel te verwaarloozen, en hen, in die geleeghenheit, onbestookt te laaten. In dus een' kommer, ontbood men de Waaterlandsche dorpen op, om een' vaart, tot Pampus toe, te byten, en t'onderstaan, oft de scheepen oover die ondiepte te kryghen waaren. Een geweldigh rak was

+*Hollandt verhardt door de moordt van Naarde.*

+*Wonderlyk verloßen der Noordthollandtsche scheepen voor Amsterdam, uit het ys.*

+dit, en 't ys zoo dik gebakken, dat men, naa zwaare kosten en arbeydt, het verlooren werk steeken liet. Ende gingen'er nu raadslaaghen om, van 't geschut naa den grondt te zeynden; wat berghbaar was, wegh te sleepen; en met de rest te doen, 't geen men, by gelyke zwaarigheit, liever heeft, dan den vyandt te verryken: als een felle windt, opstaande uit den Noorde, de schors des waaters komt scheuren, en een' wydtgaapende reete, genoegh naa eyghen wensch, voor 't bootsvolk, maaken. Voorts volghd 'er zoo hoogh een' vloedt op, dat de scheepen schier tweemaals zoo veel' ellen diepgaande, als men gewoon is voeten nats in 't Zuydergat voor Enkhuyzen te hebben, echter daar deur, en in behouden' haavene, raakten. Ook waaren zy zoo haast niet oover, oft het ys sloot terstondt, en vlydde zich in zyn eerste leegher. Al 't welke, hoewel herkoomende uit naatuurlyke, en menschen begrip niet oovertreffende oorzaaken, nochtans, als nooyt gezien oft gehoort, voor een' grootachtbaare wonderdaadt, en klaar bewys der Godlyke gunste, omhelst werd, die haare waapenen van windt en waater, tot handthaaving der rechtvaardighe zaake, zoo bescheydelyk te werk stelde. Maar de Graaf van der Mark, als hadd' hy mishaaghen in den algemeenen bandt gehadt, waarmeede 't onbescheyden woeden der Spanjaarden +de harten te zaamen knoopte, bedreef een lasterlyk stuk, en maghtigh om, op nieuw, de geneeghenheit der Onroomschen wendigh te maaken: van welx omstandigheeden ons dit is voorgekoomen. Het klooster van Sant' Aaghte, binnen Delft, had, tot zynen Pater, Cornelius Musius, man van tweeëntseeventigh jaaren, meer dan middelbaare geleertheit, Poëetschen geest, zoetlyken ommegang, zonder opspraak van bitterheit; zulx hy zelfs den Prinse zeer aangenaam was. Als nu zyne Doorluchtigheit weeder in Hollandt, en by hem, gelyk de Nederlandsche grooten en al 's Koninx Raadsluyden doorgaans plaghten, quam t'huys leggen, was hy beraaden geweest, met d'andere Priesters te vertrekken; dan had, door bevel van den Prinse, en onder de veylighe hoede des zelven, steê gehouden. 'T geviel nochtans dat hy naa den Haaghe ging reyzen: en de Prins, oover taafel, dies eenigh misnoeghen toonde. Waar op Lumey zich uitbood, hem in te jaaghen, en te rugh te voeren. Dit by den Prins toegestaan zynde; steekt hy op wegh; achterhaalt hem, en rydt'er meê naa Leyde. Hier brengt men hem, des aavonts ontrent vyf uuren, ter woonsteede van zeekeren eerlyken burgher; daar terstondt dronken inkoomen twee gemaghtighden van Lumey, met zynen Prediker, Provoost, en den scherprechter, willende plaats ingeruymt hebben, om hem te pynighen. Des inwoonders huysvrouw, zich ontzettende in zulk een' aanmaaning, wees hen tot stads gevankenis; en hoe 't buyten behooren was, burghers huyzen daar toe te gebruyken. D'anderen slaan 't in den windt; doen zich gehoorzaamen; zyn' krop met waater, teen en gemaght met knelling van koorden wurghen; tot dat het lyf der ziele te bang werd, die hem scheen te begeeven. Men wrong'er echter nocht waarheit, nocht leughen uit, die zyn' onschuldt in twyffel kon trekken: en sleept hem genoeghzaam, dien de gesloopte leeden nauw draaghen konden, dies niet teeghenstaande, naa den blaauwen steen, daar hy, zonder eenigh maxel van rechtspleeghing, gehangen werd, en maar half verstikt, in de doodtsmart gelaaten. Ende men spreyde, om dit vuyl te verbloemen, een gerucht uit, hoe hy getracht had den Prins te vergeeven; zoo verre van waarschynlyk, dat zyn Doorluchtigheit, terstondt naa de kundschap zyns vangens en vervoerens, eenen boode, met onthiet om hem te slaaken, afveyrdighde. Dan Lumey beval de poort toe te houden, tot dat het werk volwraght was, en de brieven te spaade quaamen. 'T lyk, zoo men den Pausgezinden gelooven magh, werdt gebracht in 't huys van Lokhorst binnen

+1572.

+*Wreedtheit van Lumey, aan Pater Kornelius Musius, gepleeght.*

+der stadt, en niet begraaven, voor dat'er de manlykheit af, en de reuzel, tot bespotting van 's Paters vettigheit, uit den buyk, gevilt was. Welke, zoo vervloekt een handel, niet alleen der parthye een leelyk brandtmerk, maar ook den Prinse en Staaten een' diepe wond in den boezem, den pleegher zelf een trap tot zynen ondergank geweest is. In deezen standt +der zaaken was Don Frederik t'Amsterdam gekoomen, toereedende om de Haarlemmers te bezoeken; die daarentussen, by brieven, by booden, met erinnering van hoope, van vreeze, werden aangevochten. Want d'intreê des winters deed hem 't beleg zwaar voorstaan: naa de Lente, was teffens naa 't sterken hunner vesten toeven. Dies had hun Bossu onlanx zeer ernstigh, wydluftigh, en trouwhartigher wyze geschreeven, wat ellenden hun naakende waaren, zoo zy weygherden zich aan die van anderen te spieghelen. Nu hielden de regeerders van Amsterdam, by heymelyk bestelde brieven, hun 't zelfste voor; en maakten zich sterk, hunnen zoen te bemiddelen; 't en waar zy 't op d'uitterlykheit van den dwang lieten aankoomen. D'een oft d'ander uitgeweeken onderwond zich, gelyk vertoogh aan vrundt oft bekende, te doen. Welk schryven, in de Vroedschap gebraght, veelvoudighe bekommeringen, en verschil van gevoelen baarde. Een goedt deel verstonden, *dat alle beraadt op handeling uit had, daar de bondigheit van 't verdragh aan 't woordt der meyneedigheit hing. Wat had Mechele verbeurt? waarmeê Zutven, verdient, onder 't rusten op daadingspraak, zoo snoodelyk ooverrompelt te worden? Dien dit, as van hooren zeggen, flaauwelyk ter harte ging, moght van den tooren gaan zien, hoe Naarde lagh en rookte. Wilde men 't ander voor bedrogh reekenen: die naam had ook zyn' eerloosheit. En zoo 't, naa heedensch krysgebruyk, sloeren moght', zeeker 't misbruyk daarop gevolght, was naar geenerley recht te verantwoorden. Maar 't gepleeghde in Goeylandt kon, op zyn schoonst, niet dan verraadt de vuylst' aller valsheeden heeten. Men had dan aan den Prinse te schikken; zonder flaauwhartelyk te laaten leggen, 't geen zoo manhaftelyk was aangeheeven*. Anderen, 's Koninx Ryken, Vorstendoomen, en zoo veel'tytels tellende, waanden, *dat het geraast waar, zich daar teeghens in te binden, met een arme handt vol volx, die Hollandt en Zeelandt konden uitleeveren. Maar die geen' reede wist te vatten, had van d'ervaarenis te leeren, 't welk zelfs de dwaazen plaghten te doen. Naa 's Prinsen hulpe te vasten, was om midlertydt uit te teeren: en hoe doch bekoomen den geenen die daar opgesteunt hadden? Die de hoope der genaade wraakten, zaaghen slechts uit een oogh; en alleenlyk op de steeden, die 't geweldt verwacht hadden. Zoo men 't ander ook oopende, en op de geene sloegh, die zich by tyds verootmoedight hadden, hoe groot een getal was 'er zyn zwaarigheit, door buyghen, te booven +gekoomen?* Op deeze zyde viel d'ooverstemming: en werden Jonker Christoffel van Schaaghen, Dirk de Vries Outburghermeester, en meester Adriaan van Assendelft * Loontrekkendt Raadt der steede, bedektelyk naa Amsterdam gezonden, om met Don Fredrik te woorde te koomen. En op dat men niet plotselyk scheene uit het verbondt te vaaren, was hun belast vier oft vyf daaghen uitstels te verzoeken, om binnenwyle de zaak met de Staaten te beraadslaaghen. 'T welk vernoomen zynde by Hopman Wybout Ripperda, ooverste der stadt; zoo ontbood hy, teeghens twee uuren naa middagh, de schutters en andere burghers, in den nieuwen +doel; en hief daar, ten byweezen van Jonker Landslot van Brederoode, Adriaan van Dort Schout, en Gerrit Stuyver, aldus aan. *Het waar, manhafte burghers, uwer vroomheit en deftigheit te kort gedaan, zoo ik u pooghde t' onderrichten, wat het in heeft, den vloek Gods, tot borghe van menschen belofte, te stellen. En 't is zoo wel den minste als den meeste bekent, hoe pleghtigh*

+1572.

+*Don Frederik t'Amsterdam, rust teeghens Haarlem toe.*

+*De vroedschap nyght tot handelinge.*

*Pensionaris.

+*Ripperda daarenteeghens styft de burghers tot teeghenweer.*

+de Majestraat deezer steede gezwooren heeft, in geen' handeling met den Spanjaardt te treeden, buyten weeten van my en de zeeven Hoofthopluyden. 'T heeft haar echter gelieft, zonder yemandt van ons te kennen, in een stuk, daar billyk 't gevoelen der gansche gemeente op te hooren stond, gezanten ter sluyk uit te schikken, en vergiffenis van plichtpleeghing te verzoeken. Ende blykt nu, hoe loslyk men op luyden bouwt, die, met schoorvoeten tot de goede zaake geschreeden zyn: dewyl zy hunnen grondt oopenbaaren, en met vollen run naa den vyandt toejaaghen, zoo ras maar als zyn trom, op 't uyterst onzer grenzen gehoort wordt. Jonker Christoffel, Burgermeester de Vries, en Assendelft zyn heenen, om der Spaansche opgeblaazenheit te voet te vallen, zich vroedtmaakende zulk een' hoomoedt, met smeeken, te vellen. Zoo onze lot meêbrengt, die eeuwe te leeven, daar men den eedt voor spel houdt, en zoo lichtveyrdelyk de schup geeven magh aan verbondt, met Stadthouder en Staaten gemaakt; ten minste moesten zy hunn' eyghe welvaart niet vergeeten hebben, nochte wat dien van Mechele, Zutven, Naarde, weedervaaren is. Maar men brengt fraye brieven van d'Amsterdammer wethouders, en den pastoor van 't Bagynhof te voorschyn, die de middelen in de mouw hebben, om wolven in lammeren te veranderen, en van oovervloedighe genaade, en goedertierenheit, opgeeven. Voorwaar, is'er yemandt zoo zinneloos, die zich dien hoonigh laat om den mondt smeeren, en zich daaraan vergaapen kan, in my zal 't niet koomen, dat men zich vayligher op het zeggen van d'Amsterdamsche lyfeyghens des dwingelands, oft op een' verloopen paap, magh verlaaten, dan op het woordt van Romero, daar zich de Naarders meê bewaart waanden. Beydt: beeter, in 't betrachten van eer en eedt, tot den uitersten snik aadems, tot de laatste drup bloeds, voor de vryheit der steede, gevochten; dan zich willigh in slaaverny geworpen, en de verfoeyde ziel, onder duyzenderley dartelheit, hoon, en quellaadje der Spaansche moedwil, verlooren. Dit 's 't opzet van een' Vries. Hollandt plagh ook mannen te fokken: en my verlangt te hooren, hoe 't de Haarlemmer harten verstaan. +1572.
Deeze, en gelyke reedenen zette hy met brandende ooghen, styve kaaken, om 't eyndt der zaale te beroepen, der wyze, uit, dat ook de vroeden en achterdochtighen, ten hooghste ontroert werden: en 't meeste deel, luyder stemme, verklaarde, gereedt te zyn, hals, haave, voor de vryheit des vaaderlands, onder zoo rustigh een' ooverste, te waaghen. Naa 't welke, aangenoomen met dankbaar en heughlyk gelaat, elk, ontslooten door beweeghenis, den anderen tot stantvastigheit aantroostte; en de zaamening scheydde. Zynde de zinnen aldus +tot teeghenweer gewendt; spoeyde men alle gereedschap; verkundschapte den Prins van stadts geleeghenheit; en zond aan Lazarus Muller om eenighe zyner benden. Muller, dat pas, tot Nieuwendam geleeghert, verliet +dat dorp en de Blokhuyzen van dien oordt, en veyrdighd' hun toe, vier vendels, beleydt by Jakob Steenbach zynen steedehouder kornel, Christoffel Vaader, Lambert van Wirtenbergh, en Marten Pruys. Met de rest zynes volx, toogh hy, verby Haarlem, naa Leyde. Waardoor, d'Amsterdammers al de schansen aan den Waaterlandschen dyk, zelfs ook Saardam, zonder slagh oft stoot, inkreeghen. De gezanten van Haarlem, hoewel zy met geen afwyzigh aanschyn by Don Frederik ontfangen werden, verworven echter meer niet, dan dat hy zich hooren liet, *blyde oover hunne bekeering te weezen, en ten beste te zullen schryven, aan den Hartoogh +zynen vaader, om de verzochte genaade. Daarentussen zouden zy gaan, en schikken de soldaaten te loozen*. Dirk de Vries, viellicht kleene smaak in zoo schraal een antwoordt, en quaader oogh op 't vorderen der krysrusting hebbende, oft (zoo 't heette) om te wachten op naader bescheydt, bleef t'Amsterdam. D'andere twee tot Haarlem gekeert op den vyfden van Win-

+Haarlem schikt zich tot weederstandt.

+Schansen aan den Waaterlandschen dyk verlaaten, en by d'Amsterdammers, ingenoomen.

+Verrichting der gemaghtighden van Haarlem.

termaandt, [+]vonden de beelden en Roomschen Godsdienst ter kerken uitgeworpen:
[+]werden voorts daadtlyk in hechtenis genoomen, en op Delft, naa den Prinse, gevoert. Men wil dat Jonker Christoffel, in 't uitspannen tot Leyde, lichtelyk ontgaan kon, 't en waar hy gewaant hadde, met het besluyt der vroedschap voor alle vierschaaren genoegh te mooghen bestaan. Maar zyn' Doorluchtigheit nam 't hoogher, en hield den Staate daaraan geleegen te zyn, dat niemandt volmaght aannaame, die teeghens zyn' eyghen eedt, en den plicht van de lastgeevers streed. Dies gink men ernstelyk [+]met hun te rechte; ende werd meester Adriaan oopenbaarlyk onthalst, [+]Jonker Christoffel ooverleed in de gevankenis, aan misquaam (zoo men zeyde) van zwaar pynighen. Voorts verzuymden nocht Prins, nocht Staaten, dien van Haarlem, by brieven, moedt in te spreeken, beloovende alle kosten van 't onderhoudt der krysluyden, uit de gemeene borze, te vergoeden.

[+]1572.

[+]*Twee keeren'er te rug, en worden gevangen.*

[+]*Assendelft onthalst.*

[+]*Schaaghen, in vankenis gestorven.*

[+]En quamp'er de Heer van Sant Aldegonde, uit last zyner Doorluchtigheit, de wet verstellen. Zommighen der zelve, die tot het handelen met den vyandt gestemt hadden, bewaarde men, eenen zeekeren tydt, in hunne huyzen. Uit dubbel getal, by de schutterye genoemt, werden verkooren, tot Burghermeesters, Jonker Johan van Vliet, Niklaas van der Laan, Gerrit Stuyver, Pieter Kies: tot Scheepenen, Willem Adriaanszoon, Jakob Heussen, Kornelis Ryken, Pieter Bal, Niklaas Matheuszoon, Adriaan van Berkeroode, Matheus Augustynszoon. In de Vroedschap werden'er tien verwisselt. Alles onder verklaaring dat dit kreuken van de handvesten der steede alleen der dringende noodt toe te schryven, en geenszins in gevolghe te trekken stond. In handen der nieuwe ooverigheit viel een brief, gericht uit Amsterdam aan d'ouwde, en onderteekent by Dirk de Vries neevens andere uitgeweekenen. 'T was een' vermeetenis van 's Koninx grootheit, en d'aankoomende krachten, om der vreeze meer klems te geeven, en hun diets te maaken, dat het beleg zwaarder vallen zouw, dan 't krysvolk (jaa by weeghe van waapenen) uit der stadt te helpen. De brenger van dit schryven had het eenen huysman te bestellen gegeeven: werd eevenwel bekent, en met de strop gestraft. Derhalven Don Frederik, bezeffende, dat het verlooren gedreyght was, om die van Haarlem te doen zwichten, maakt zich, den achtsten der maandt, op. De voortoght, gekoomen tot by Spaarendam, daar 't Spaaren zyn waater, door de sluyzen, in 't Y braakt, vond den dyk, die d'eenighe heirbaan was, ter weederzyden afgesteeken en volle smal van kruyn, om by eenen man, in de breette, betreeden te worden. Wat uitwaarder was men bezigh met hem al heel te doorsnyden, en het Y op de weyden te storten; maar dit te laat begonnen. Niettemin, twee bolwerken, aan elken kant een, met geschut en soldaaten voorzien, hielden den doorgang toegeblokt. Om [+]kennis van deeze geleeghenheit te neemen, werd Rodrigo Sapata, met driehondert mann' uitgeschikt; dan afgekeert, hoe stout hy ook aanviel, by die van binnen, staande onder 't bevel van Gerrit van der Laan, en Marten Pruys. Een koeghel van een veldtstuk sloegh Sapata zelf den slinker arm, tot aan den elleboogh, af. Hy, daaroover te rug getooghen, braght eevenwel bescheyde kundschap (zoo hem docht) van de gestalte des werks, en den moedt der soldaaten, aan Don Frederik: die terstondt met het heir, en vier groove stukken voort rukte; onberaaden nochtans, hoe men de sterkten t'ontginnen hadde. Dies stak zyn toelegh als 't 'er op aanquam; tot dat hem Juliaan Romero etlyke Roomsgezinde boeren braght, die aanweezen, hoe de beschansingen, ongeslooten teeghens 't West, en oover 't ys te genaaken waaren. Naa deeze oopening werd geluystert, en die Kornel gelast den vyandt op zyn weekst te neemen. 'S nachts naa den neeghenden wakkerde de vorst, die aan Juliaan het padt binnen deur verzeeker-

[+]*Schansing tot Spaarendam.*

de. [+]Waar langs hy, op den tienden, 't Westeyndt van den dyk schikte te kryghen, en met zyn regement, van achter, in de bolwerken viel. Die van Haarlem, ziende uit der stadt, hunnen voorburgh, zoo zy 't achten, in noodt, veyrdighen burghers en soldaaten, van elx een vendel derwaarts. D'andren verdaadighden zich dapper; maar zynde 't voordeel der borstweer quyt, en gedwongen handt voor handt te vechten, konden de hulptroep [+]niet inwachten. Driehondert bleeven'er op de plaats: Hopman Marten Pruys was'er een af. De rest, zich ten ys begeevende, raakte ten deel daarin en onder, ten deel, daaroover, tot Assendelft, en in de Beverwyk. [+]Het volk, t'hunner bystandt gezonden, vertoogh zich al schermutsende weederom binnen Haarlem. Spaarendam werd, aan twee vendelen Waalen te bewaaren gegeeven. Des andren daaghs, vertoonde zich Don Diego de Carvajal, met vyf hondert Spaansche busdraaghers, onder 't geschut der stadt, om het Leproozenhuys in te neemen. Waarteeghens de soldaaten een' vruchteloozen uitval deeden. Ter zelve tydt liep de windt om, en scheen 't weeder tot dooyen te nyghen. 'T welk Don Frederik deed ylen, om 't heyr op het harde te brengen. De Spanjaarden, sterk zessendertigh vendelen knechten, sloeghen zich, voor de Kruyspoort needer: de Duytschen, achtien vendelen, onder den Graave van Ooversteyn, voor de Houtpoort: de Waalen, tweeëntwintigh vendelen, onder Noircarmes, Capres, en Liques, in 't West, teeghens den duynkant. Zyn ruyters leegherden in de naaste dorpen, zoo aan strandt, als aan den wegh binnen deur op Alkmaar, om Zuyd-en Noordthollandt van elkandre te scheyden. Zy waaren in 't eerst niet booven achthondert; maar wiessen, te met, aan, ten getaale van vyftienhondert toe. Zoo deed ook het voetvolk; in voeghe, men geloofde dat, in 't eyndt, al zyn' krachten t'zaamen by de dertighduyzent mann' maakten. Doch, hoogh schynt deeze begrooting, en nauwlyx te gelooven; hoewel de vendels, dat pas, maghtigh, en van meer dan tweehondert koppen, waaren. Voorts kreegh hy van Amsterdam veertien metaale stukken, zommighe veertigh, andere zessenveertigh pond yzers schietende. En zond hem zyn vaader toe, drieduyzent Luykenaars, geoeffent in graven en myneeren; die meest all', aan en ontrent de wallen, gespilt zyn. Onder 't gereedschap van oorlooghe, waaren zeevenduyzent paar ys-oft slykspooren, om de voetstappen op 't gladde te vestighen. Haarlem hierteeghens, hoe wel 't in grootheit uitmuntte, had nocht konst nocht natuur te baat, en luttel zyns gelyx van zwakheit, onder de Hollandsche steeden. De krysluyden, nu daar binnen, moghten twaalfhondert, oft weynigh daar booven zyn. Voorraadt van mondt en oorlooghe quamp'er krap genoegh om, al waar men ook buyten vreeze van langduurigh beleg geweest. Maar 't had den Meerkant oopen. Want het beslooten waater was 's vyands scheepen in den weeghe; en de laaghte der weyden aldaar onbequaam tot winterleeghering. Dies werd, van tydt tot tydt, de stadt hier lanx voorzien met lyftoght, geschut, waapenen, volk; in voeghe, dat zy, voor 't afsnyden des toevoers, vierduyzent knechten, zoo Duytschen, als Waalen, Fransoyzen, Engelschen, Schotten, in had. De Hopluyden zyn geweest, Wybaldt Ripparda, Jakob Steenbagh, Christoffel Vaader, Lambert van Wirtenbergh, Mathys Pruys, Christoffel Gunter, Schram van Brunswyk, Kurey, Vehemy, Margottin, Ardenne, Schey, Paris, Seminado, Jaspar, Balfour, Mauregnault, Mandoris, Michel. Noch kreegh zy veertigh oft vyftigh ruyters, onder Wouter Enkhuyzen, geboortigh van Delft. Om al deeze behoeften binnen te helpen, diende grootelyx 't mistigh weeder, en de gezwintheit der yssleeden, die, voortgerukt van twee oft drie paarden, met wyd omherzwaayen, de schildwachten te leur stelden, en daartussen door slipten. Zeshondert weêrbare

[+]1572.

[+]*Dezelve veroovert by de Spanjaardts*.

[+]*Die koomen onder Haarlem*.

+mannen, geleezen uit de burgherye, gaaven zelfs den soldaaten in koenheit niet toe. Ook hadden zy bynaa duyzent delvers, volk van allerley soorte; booven driehondert wyven, bescheyden, tot het zelfste werk, onder Kenauw Simon Hasselaars, een' moedighe mannin, weeduwe van zessenveertigh jaaren, onbesprooken van leeven, en van een der beste huyzen; die niet schreumde, met spiets, bus, en rappier, in vrouwen gewaadt, den vyandt te keer te gaan. De stadt aan wyken verdeelt, en yeder zyn hooft toegeleydt zynde; viel men, met alle maght, aan 't reppen der spaade; worp eenighe schanskens op, die tot sleutels der Meere dienden; verzwaarde wallen en borstweeren daar 't noodighst bleek; der wyze, dat men ze in vier oft vyf weeken, wel driemaals zoo kloek zagh als toen'er de vyandt eerst voor quam. Maar de sterkste knook der vestinge was een raavelyn voor de Kruyspoort, teeghens oover den oordt des Veldtheers, die zyn herbergh op 't huys te Kleef genoomen had. Geduurende de aantoght +des zelven, beval de Prins den Graave van der Mark, zich met vyftien vendelen knechten, vier kornet' paarden, en zes veldtstukken, by Leyde verzaamelt, op te maaken, om hem een voordeel af te zien, en zich ter zyde van 't bos, lanx 't waater te leegheren: 't welk genoeghzaam zoo veel was, als de stadt, tot de Meer toe uitbreyden. Dan Don Frederik, gewaarschuwt van zyn' koomste, zond hem 't regement van Lombardye te gemoet; Bossu, Noirkarmes, en Romero vooruit, met tseeventigh moskettiers, en tachtentigh lichte paarden; de welke gekoomen ontrent den Weelighen Bergh, zich ter weederzyden, achter 't geboomte, verstaaken. Het viel, dat pas, een' dikke sneeuw; en Lumey in de laaghe, zonder te kunnen oordeelen van 't getal der troepen zich onverziens oopenbaarende. Zyn' ordening derhalven, gegroet van de mosketten ter eene, en besprongen van de paarden ter andre zyde, teffens van vooren gedreyght, wrikt, en verwart zich, eer 't regement aan 't treffen raakte. Wel deed hy al, wat doenlyk was, om 's vyands toescheut te stuyten: maar werd laffelyk ingevolght, en, naa twee paarden hem onder 't lyf doorschooten, metgezel der meenighte nu op de losse loop gestelt. Eenighe vendrighs, daaronder Jakob Martens een zoon des Raadshooftmans van Vlaandre, zich bewindende met hunne vendels, wilden daarin doorsteeken zyn, liever, dan deel aan de vlucht neemen, die zy vergeefs bestaan hadden te schorsen. By de duyzent werd'er doodt gesmeeten; met groot gevaar van argher, waaren de paarden gescherpt, en 't ys der Meere te vertrouwen geweest, om met de naajaght voort te vaaren. Met de gevangenen werd leelyk geleeft; Babtist van Trier, en Hans Keller, by 't eene been opgehangen: onaangezien dat Lumey, voor den eerste, tweeduyzent kroonen bood, booven neeghentien soldaaten, die hy van den vyandt in hechtenis had, en thans, in weederwraak, der galghe toeveyrdighde. Hy liet'er vier stukken geschuts, meest al de vendels, en een' hoop waaghenen met voorraadt: de Spanjaardt booven twaalf man niet. Don Frederik, hebbende deez' ooverhandt behouden en de leegheroorden omgraaven, uitgezondert de zyne, die onbeschanst bleef, leydde in beraadt, waar men naaderen, en de beukeryen stichten zouw. D'ervaarensten vonden de zyde naa 't bos toe bequaamst, daar de wal op zyn weekst was, en maklykst te beklimmen. Dan men had drie oft vier daaghen van doen; om 't geschut te vervoeren; en liet de Spanjaardts, als gewendt tot zachter lucht, in 't harte van den winter niet geirne ter plaatse leegheren, daar zy, geen' huysvesting vindende, benoodight zouden zyn, zich, onder lichte hutten, oft den blaauwen heemel, te behelpen. En 't gevoeghde den Veldtheer quaalyk, aan zynen oordt stil te zitten. Ende, zoo wel, zyn' landsluyden te verlaaten, als 't hooftpunt der bevechtinge met de Duytschen aan te vangen, de

+1572.

+*Lumey, gezonden tot bystandt van Haarlem, wort geslaaghen.*

+Spaansche fierheit vermoght het niet. Ook meend', en vermat hy zich, slechts werk voor een' weeke te hebben, ende zoo men daatlyk 't geschut plantte, dat de soldaaten der stadt geen' beeter proef, dan die van Zutven en Naarde, zouden doen. De burghers reekend' hy niet. Bernardin van Mendoza, viellicht om zyn' Spanjaardts te verschoonen, wil dat Noircarmes, en Cressonniere Ooverste van 't geschut, deeze verwaantheit gestyft hebben, die hem thans wel verleert werd. Derhalven, zonder meer dan een' loopgraf te trekken, dat tussen de Kruis-en Sant Janspoort uitquam, recht men daar een' beukery op, van de voorzeide veertien stukken; en +slaakt, den achtienden van Wintermaandt, zeshondert tachtentigh scheuten, op de Kruispoort, het raavelyn, en de naaste gordynen: zoo, dat alles byster beschaadight, de voorpoort needergesmeeten, en de toegank ten raavelyne dien van binnen benoomen werd. Maar in der nacht schikten zy de breuken, met wolzakken, steen, hout, aarde, en allerley stoffe te boeten, ende maakten eenen wegh onder de voorpoort deur, tot aan 't raavelyn. Dies wendde de Spanjaardt, des andren daaghs, zyn' raazerny teeghen Sant Janspoort, en d'aangehechte muuren; ende deed'er zeshondert vyventzeeventigh scheuten op; niet min te vergeefs; gemerkt de verdaadighers, naa 't vallen van den aavondt, hier met gelyke naarstigheit de gaaten stopten. Jaa zy begosten, en voltooghen, by behulp der lange nachten, eenen nieuwen wal, achter den ouwden, van Sant Janspoort af, tot de brug van Sante Katryne toe: waarmeede dat rak ganschelyk buyten zorghe scheen. Dies ging 't, den eenentwintighsten, weeder op een donderen, +teeghens 't raavelyn; tot dat de dagh half, kruidt en koeghels haast heel deur waaren. 'T stormen moest echter aangaan, hoewel Romero vertoonde, dat het geen goedt eindt kon neemen. Francisco de Vargas kreegh bevel, om, met zyn vendel Spanjaarden, te leggen een' brug op tennen gebouwt; die zy een groot stuk weeghs, door 't kaale veldt, aanvoerden; ende, al werd hy zelf van een' roerscheut getroffen, nochtans oover de graft van 't raavelyn worpen. D'anderen, gereedt ten aanval, zonder naader last te verwachten, zetten daatelyk oover, drie voor drie, en verkloeken zich opwaarts te klimmen. Maar de toegang, eng en steyl, liet'er luttel om hooghe koomen. Een der zelve, Alfonso Galeazzo, verzelt met eenighe spietsdraaghers, werd van Steenbagh en zyn' bystanders, met gelyk geweer ontfangen, en bleef al een' wyl, teeghens hem, handt voor handt, vechtende. Daarentussen klepten de klokken waapen, in stadt, en quam elk toeloopen naa den oordt, daar hy bescheiden was. Het grof geschut, met klooten, keetenen, schroot, de handtbussen in meenighte, baldren af, op de stormers. Ende was hun geen' minder quelling het werpen met gloeyende koolen, heete as en olye, gesmolten loodt, brandende pekhoepen; dat hun bet naa hun zeer, dan naa den vyandt deed tasten. Don Frederik, 't oogh derwaarts hebbende, al zagh hy de kans ongelyk, gebood versche vendelen aan te mennen; die geen' beeter proef, dan de voorighe deeden. Toen liet hy zich raaden van d'andere Ooversten, en bewillighde in den aftoght. Romero, die'r, oover lang, om geroepen had, deed dan de zynen deyzen: niet zoo gelukkelyk, oft het quam hem een van zyn ooghen te kosten, dat uitgeschooten werd. Die van binnen oft schoon 's vyands geschut niet ophield van speelen, vervolghden de bespringers tot beneeden aan de breuk. Daar vond men hoopen geweers van allerley maaxel; de dooden gepakt tot ontrent hondert en vyftigh; een goet deel bevelhebbers, en treflyken van Aadel. Vargas bleef, aan zyn' quetsuur, in de graft leggen, en werd' niet, voor 's andren daaghs, daaruit geholpen. De beschermers daarenteeghen verlooren booven tien oft twaalf mannen niet. Meer werden 'er gewondt: daar onder Hopman Steenbagh; dien een loodt

+1572.

+*Haarlem beschooten.*

+*Storm op 't ravelyn.*

+door de handt woey. Doch, zonder zich daarin t' ontzetten, *houdt moedt*, zeid hy, *spitsbroeders, zoo lang als 't door't hart niet is, zal ik u niet bezwyken*. Deezen uitgang had d'eerste storm, gedaan op Haarlem, by de Spanjaards met groote dapperheit; weederstaan met grooter by burghers en bezettelingen: ende werd aldus gestuit, in de scheut der zeeghe, een heir, dat met de klank zyner achtbaarheit (laat staan 't geweldt zyner waapenen) alle grasten oover te springen, alle wallen tot trappen zyner gloorie dacht te maaken. De beleegherden derhalven, nu niet alleen gestyst door wantrouw aan vergiffenis, maar achtende de maat der Spaansche grouwelen vervult, en de stonde gekoomen te zyn, dat's heemels wraak met hun had af te reekenen, begosten uit zoo voorspoedigh een' aanvank, gelyk het dan gaat, kloeke hoop van een' gewenschte uitkoomst te scheppen. Den zelfsten aavondt, vonden zy, onder de dooden, eenen leevenden soldaat, die, ter scherpe vraaghe gevordert, en, naa't melden van 's vyands geleeghentheeden, 's andrendaaghs gehangen werd. De Spanjaardts, beseffende dat het met geen' domme kraft te doen was, leiden 't voort wat wyslyker oover, en begosten, onder gunst van't mistigh weeder, het raavelyn, met hunne loopgraaven, naader te bekruipen, en eenighe mynen te maaken. Waar in zy nochtans niet zelden, door de beleegherden, bestookt en gesteurt werden: voorneemelyk, naa den neeghenentwintighsten; op welken dagh Tseeraarts zesthalfhondert Waalen in Haarlem braght. De dingen, +aldus staande, rieden den Prinse, en den Staaten van Hollandt, naa Engelandt te schikken, om die Majesteit, tot meedelyden, en handtreiken te beweeghen. Het hooft deezer bezendinge was Jonker Jan van der Does, Heer van Noordtwyk, genoegh vermaart door zyn' schriften; zyn' lastgenooten, Jonker Willem van Zuilen van Nieveldt, Heer van 's Heeren Arentsberghe, een Eedelman van staatlyken huize, die, voorvluchtigh om den Godsdienst, de kost met zyn' handen had moeten winnen, en zich tot Emmerik met boekbinden geneert; Junius der rechten Doctoor; meester Lieven Kaarsmaaker, Burghermeester van Sierikzee; ende meester Dirk van Bronkhorst. Maar booven de zwaarigheeden van buiten, quamp, met

+1572.

+*Bezending naa Engelandt.*

[1573]

+den beginne des jaars drieëntzeeventigh, der Prinslyke parthye geen' geringe ontsteltenis, in haar eyghen ingewant, oover; mits 't veer, dat de +Graaf van der Mark, en zyn steedehouder Bartholdt Entes voerden; die, ziende d'Eedelen ende steeden grootelyx ontsticht oover hunne mishandelingen, aan de voorhaal zochten te zyn, met hen haatlyk by de gemeente te maaken. Dit borst eerst uit, tot Delft, daar de lyftoghtmeester van Entes aanhief te aalwarren, hoe 't krysvolk nocht betaalt, nocht van nooddruft verzorght werd, en de Staaten voor landtverraaders te schelden. By onderzoek van 't stuk, bevond men, dat hy van Entes was opgemaakt, ende ontbood den zelven met Lumey, by's Prinsen goedtdunken, binnen Delft; op dat hem de Graaf daaroover begreepe, en aan zynen plicht deede peinzen. 'T welk recht anders ging; mits Entes, zonder eenigh ontzigh, dier maate bestond teeghens de Staaten uit te vaaren, dat zy orde stelden, om hem aldaar in verzeekering te houden. Toen steekt zich Lumey in 't krakkeel, ende zet'er wel bescheidelyk 't lyf naa, om zynen Steedehouder, teeghens hunnen dank, uit der stadt te brengen. De Prins, oordeelende van wat belangh inwendighe scheuring in dat gewricht van tyde was, hadde geirne de onlust met gevoeghlykheit zien slyten. Maar de Graaf was niet te gezeggen; nochte den Staaten geraaden, hunn' opgaande achtbaarheit alzoo

+1573.

+*Moeite, met Lumey en Entes.*

oover rugh te laaten werpen. 'T liep dan zoo [+]hoogh, dat men, den vyfden van Louwmaandt, by klokklank de schutters te waapen daaghde, en de handt zoo wel aan den eene als den andere sloegh. Tot het aanvoeren der schutterye, in dit werk, by afweezen van den Schout,

[+] *Zy worden beyde gevangen.*

+oft leedigh staan van dat ampt, liet zich, hoe noode ook, gebruiken, als voorzittend Burghermeester, Huigh Janszoon van Groeneweeghen, die van de Roomsche gezintheit was. Thans braght men Lumey op 't Slot te Woerde: ende werden zyn lastbrief, zamt de bestellingen, die hy uitgegeeven had, door den Prins weederroepen. De Staaten, t'zynen verzoeke, zonden hem de punten zyner beschuldinghe schriftelyk oover, zonder nochtans eysch oft besluit tot lyfstraf te doen neemen. Die pooghd' hy te weederleggen, zich, verschoonende met de mishandelingen van de Roomsgezinde zyde gepleeght, en met yver tot den zuiveren Godsdienst. De staat, dat pas, stond noch op geen' stylen, om strakke oeffening van tucht te kunnen draaghen: behalven dat het hardt viel, zonderling teeghens eenen man van doorluchtighen huyze, zoo voortvaarend' in 't straffen te zyn, terwyl de gemeene benautheit het beloonen zoo traaghlyk liet bykoomen. Want, hoewel daar stof t'zyner belasting t'oover was, en de verweernis groflyk hinkte, 't ging echter vast, dat zyn bestaan eerst het padt tot de verlossing van Hollandt gebaant had. Mits de zwakheit der regeeringe dan, woegh men zyn' misdaadt teeghens zyn verdienst op; en ontsloegh hem van de hechtenis. Thans, schynende met zyn' Waalen, eenighen onraadt te brouwen, werd hy weeder gevangen, en op 't huys te Honingen, buiten Rotterdam, geleit: doch vond middel om van daar, en vervorderde zich in stadt, te koomen; jaa, by aangeplakte schriften, de Staaten in 't ongelyk te stellen. De Prins, beduchtende uit deeze stoutheit een snooder, schreef aan Burghermeesteren, men zoude, van zynent weeghe, hem geweer en dienaars afeyschen, en by eenighe schutters bewaaren laaten. Daar bond hy zich teeghen in, met hooghe en weederwaarighe woorden: doch zond aan zyn' Doorluchtigheit een gedenkschrift, strekkende om yetwes te verzachten, haar, en de Staaten; dien hy niet altzaamen de wyte gaf, van 't geen hem was oovergekoomen, en aanbood, met vriendschap uit den Lande te vertrekken. 'T welk gezien by de Staaten; zoo gaf de Ridderschap, daar hy 't voorneemelyk op gelaaden had, hem keur van 't geschil aan zegsluyden te verblyven, oft daatlyk in rechte te eindighen. Hier by bleef het, een' wyl; doch Lumey tot Rotterdam niet: maar maakte zich t'zoek, en groot naadenken, dat hy, kryghende d'afgedankte en andere vrybuyters aan zyn' koorde, yet teeghens de koopvaarders van Hollandt en Zeelandt moght' aanslaan; te meer, mits hy zich oover lang vermeeten had, raadt te weeten om tachtentigh oorloghscheepen, en daarmeê de Staaten naa zyn pypen te doen dansen: 't welk, myns gevoelens, 't minste lidt zyner beschuldinge niet geweest is. Dies deeden hem de Prins en Staaten scherpelyk naatrachten, tot dat hy, weeder te voorschyn koomende, dit gerucht verdoofde, ende endtlyk, in Bloeimaandt des jaars vierentzeeventigh, verlof kreegh, om met zyne goederen elwaarts heene te reyzen. Hy starf drie oft vier jaaren daarnaa, tot Luik, aan de beet van eenen dullen hondt: 't en zy men hem zoo byster een' uitgang, als passende by zyn raazend leeven, opgedicht heeft, ende beeter te gelooven staat, dat het hem van vergif quam; gelyk andere schryvers getuighen. Op het eerste aantasten van zynen persoon, maakte de vyandt zich diets, dat de wrok dieper wortelen had; en 't misnoeghen oover Lumey eenen haat op den Prinse +verving. Waaroover, Bossu, die geene geleeghenheit onbeloert liet, eenen gevangen den hals schonk, op belofte van zeeker schryven, aan den gemelden Groeneweeghen Burghermeester van Delft te bestellen. Maar de soldaat, zich op vrye voeten vindende, leeverd' het den Heere van Baatenburgh, die 't opbrak, en aan zyn' Doorluchtigheit schikte. *'Twas, om den Burghermeester te vlaayen, met dit goedt begin aan Lumey. Men zoude zoo voortvaaren; den Prins zelf, onder verzeekering, in 't lee-*

+1573.

+*Boßu leit op Delft toe.*

gher [+] *zien te brenghen; en loon naa verdienste verwachten*. Den Prins, zonder twyfel, gingen meenigherley zorghen aan, in ooverleg dat het vergeefs was, zich met ruiters en knechten t'omheinen, zoo men d'eighe vertrouwdelinghen teeghen, en den vyandt in den boezem had. Ende 't scheen niet geraaden, de deftighsten der regeeringe, door wantrouw, te vervreemden. Ontwolkende echter zynen geest, doet hy den man roepen, leest hem den brief; en zeit: *Ik had, heer Burghermeester, u daar voor niet aangezien*. D'ander nam Godt tot getuigh, dat hy 't hart oprecht had; maar de pen van Bossu in zyn gewoudt niet. De Prins hervatte, hoe 't nochtans geen kleen bedenken gaf, dat men meer aan hem, dan aan anderen schreef. Doch dat zyn' vroomheit te klaaren was, met Bossu in de laaghe te lokken, die hy voor anderen had toegestelt. 'T welk aan hem Burghermeester stond; en 't beantwoorden van den brief, in voeghe, als zyn Doorluchtigheit hem voorschryven zouw: op dat den Graave deeze aanslagh oevel, en voorts alle lust tot diergelyke, verginge. D'ander, oft herhouden van zyn' gezintheit, oft te teeder van eere, om zelfs den bedrieghlyken vyandt met gelyke munt te betaalen, verklaarde zyn gemoedt zulx niet te vermooghen. En de Prins weederom: Judith had het zoo naauw niet genoomen, met den tieran Holofernes om hals, en Gods volk uit noodt, te helpen. Maar wat hy ook bybracht, daar werd niet naa geluistert. Waar oover zyn Doorluchtigheit, versteeken van haar' hoope, den Burghermeester in zyn huis deed verzeekeren. In plaatse van [+]Lumey, en oover 't krysvolk, geleeghert tot Sassem, seedert zyn' neêrlaagh, stelde zy den Baroen van Baatenburgh, en stuurde ontrent tweeduizent soldaaten, op nieuw, naa Haarlem; die, verdoolt door een' dikke mist, ten deele geslaaghen werden, ten deele te rugh keerden; zoo dat [+]'er luttel binnen raakte: hoewel men niet verzuimde, 't geluit der klokken, en 't vuuren op den tooren der stadt, hun tot baake te doen dienen. De Spanjaardt, trots op deezen toeval, worp zeeker hooft oover de vesten, met byschrift, dat het van Hopman Philips de Koning was, die't ontzet zoo ongelukkelyk had aangevoert. De verweerders, getergt van deeze spyt, en om te toonen, dat hun de moedt dieshalven niet ontzonken [+]was, wilden hun in felheit niet toegeeven. Zy hangen, 's nachts daarnaa, twaalf gevangenen op; houwen daar elf hoofden af; kuipen ze in een' ton, en rollen die naa's vyands naadernissen. Op 't vat was een papier geplakt, inhoudende, *men zoude den Hartoghe van Alva, voor den tienden penning, waarom hy hen beleeghert hield, de tien koppen ter handt stellen, en 't elfde voor fret oft woeker; op dat hy oover geen' taaye betaaling te klaaghen hadde*. Een teeken, hoe de naatuur, verwildrende door bitterheit van onderling sarren, ook allenskens gewent tot schertsen met het geen, daar zy den meesten afkeer van heeft. Daarentussen lieten de beleegherden niet, zoo nu, zoo dan, luiden van oorloghe, met eenighe lyftoght, oover ys, in stadt te kryghen: als, op den elfden van Louwmaandt een vendel knechten onder Hopman Caspar, op den dertienden, een ander, onder Schram van Bruinswyk. Ten zelven daaghe deeden zy eenen uitval ter Schalkwyker poorte, op de Duitschen in de schans te Rustenburgh leggende; daar zy 't meest al versloeghen, en een vendel met drie trommels verooverden. En 't was daaghelyx te doen, met diergelyke aanslaaghen, daar groot volk in gespilt werd. Weenigh gevangenen ook, zoo van buiten als van binnen, die de galghe ontgingen. Waar de Spaanschen een' myn, oft loopgraf dolven, wrochten die van der stadt daar teeghen aan, en waaren meenighmaals voor hen gereedt met vuur geeven. Daar ontstond dan een yslyk schouwspel, en slaghreeghen van hoofden, armen, beenen, en sleeteren van ingewant, uit der aarde,

[+]1573.

[+]*Baatenburgh wort 's Prinsen Steedehouder*.

[+]*Een' andere hulpe aan de Haarlemmers mislukt*.

[+]*Wisselingsche wreetheeden tußen beleggers en beleegherden*.

+naa de lucht. De vyandt, ziende de zaaken uit zyn' gissing gaan, en eenen traaghen trant neemen, staakte, volghends den raadt van Bartolomeo Campocassi, de hornscheeve naadernissen; ende begost, om tydt en arbeidt te spaaren, een recht uitloopende groep; plantte daar houte binten in; ende, booven op deeze, zakken met aarde, tot zulk een' hooghte toe, datm' 'er zoo veiligh onder door ging, oft alles ooverzoldert geweest waar. Maar als zy de steêgraften genaakte, splitste zich de gaalery aan twee takken; uit de monden der welke gestaadelyk het grof geschut, op 't raavelyn en de vesten speelde. Sint wakkerde 't werken teeghen elkanderen aan; ende quam 't zoo verre, dat men niet alleen met de roers en mosketten, maar met spiets en rappier, om eenen voet velds dong. De beleegherden, alzoo 't raavelyn aan 't glyen was, en 't houden des zelven +hun te groot een volk verstond, gingen van binnen, daarteeghens oover, een halve maan, twee vaademen dik, van slyk en andere bondighe stoffe, opwerpen; hechtende de einden, elk met een hoogh en vast bolwerk, ten weste, ontrent Kraajenest, ten ooste by Sant Janspoort, aan d'ouwde vesten. Zy maakten, daarenbooven, de Kruispoort tot een nieuw blokhuis, opgeleidt van rys, mest, aarde, en doorvlochten met balken, naa roosters form. Aan deezen arbeidt leid' het zich al te kost, jonk, oudt, wyf, kindt, soldaaten, bevelhebbers, burghers, Burghermeesters +zelf. Als de sterkte haaren eisch had, ruimde men 't raavelyn, ende quamp 'er de Spanjaardt in nestelen. Toen gold het der Kruispoorte, en haar' naaste gordynen; ende stond het der spaade daar vry, haaren gang te gaan. De steedelingen, ontbloot van middel, om den delveren van achter oft ter zyde te deeren, ende niet oorbaar achtende hun in 't gemoet te graaven, en d ouwde vesten te krenken, neemen voor, hun van booven +by te koomen. Zy bezwaaren den walgang, met weldigh gewight van loodt, heele zarken, lompe keisteenen, tot dat de soldering der myne, bezwykende, de myners met dien ballast beviel, en verplette. Voorts, om den Prins van de geleeghenheit der stadt te berichten, veirdighden zy den Scheepen Adriaan van Berkeroô af. Deez, ter Schalkwyker poort uitgetooghen, met geleide van zeshondert schutten, en eenighe paarden, werd van sterker vyandt bejeeghent, en hestelyk aangevallen. Hy redde zich nochtans daar deur, mits 't voordeel der plaatse, en de kloeke weere der zynen, die, by de tweehondert man' neergeleidt hebbende, zonder merklyk verlies, daaraf quaamen. Onlanx hiernaa worpen zich, op een' vroemorghen, zeshondert Duitschen ter Zylpoort uit, in meening, de Spaanschen onverziens aan te ranzen, en hun geschut te vernaaghelen. Ter zelve stonde tooghen ook de Waalen naa buiten, door de poort van Sante Katrine, om den Spanjaardt in den rug te zitten, als hy 't aanschyn elwaarts gewendt, en de Duitschen op den arm zoude hebben. Maar een' neevel benam den Waalen 't gezight; zoo dat zy geen tydt van treffen konden kaavelen, en d'aanslagh te niet ging. De vyandt, pooghende zyn geschut noch bet te doen voelen, stichtte op 't verlaaten raavelyn' een platte kat van zakken vol aarde; ende stelde, daarop, een stuk, dat niet alleen den walgang onveiligh maakte, maar dwers door huizen en kerken blixemde. Ende ging, des te traagher niet, het beuken van beneeden voort. Sant Jans tooren, zeer doorkoeghelt, en dreighende in de graft te storten, braaken die van binnen zelf af, om die zwaarigheit te verhoeden. 'T nieuwe blokhuis van de Kruispoort werd immers zoo heftigh aangetast: waaroover zy best vonden, 't zelve te ondermynen, en als 't naauwde, te doen opspringen. Op den achtentwintighsten van Louwmaandt voorzeidt, quaamen tachtentigh sleeden teffens in stadt, met spyze, bussekruit, en vierhondert soldaaten, zoo Engelschen, als

+1573.

+*Weldighe werken binnen Haarlem gemaakt*.

+*'T raavelyn verlaaten*.

+*Een myne van boovenen ingeperst*.

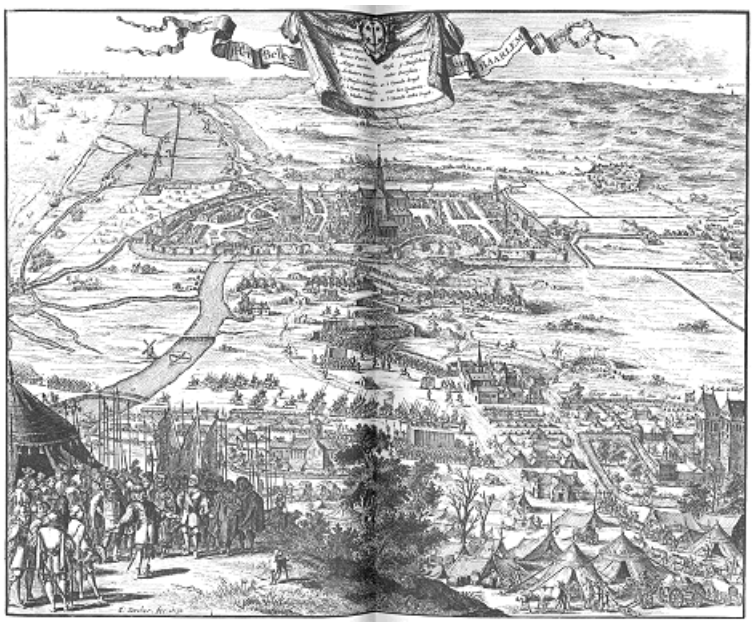

+Schotten en Waalen, onder Seminado, Balfour, en Margottin Hopman +van 's Prinsen lyfwacht. Met een lieten de steeden van Delft, Leyde, en Goude, den beleegherden weeten, hoe zy ooverboodigh waaren, al d'onnutte monden van ouwde luiden, vrouwen, en kinderen, in hunne kost oover te neemen. Maar die van Haarlem sloeghen 't af; 't zy dat ze die noch eenighzins dienstigh vonden, oft hard hen uit te zetten, oft te eerlyk van gemoedt waaren om zich in heusheit te laaten verwinnen, ende liever hadden hun voedsel te besnoeyen, dan by de weldaadigheit hunner + naabuuren te leeven. Zy stelden dan maate op het slyten van 't kooren: ook draghlyken prys op het vleesch, met verbodt van daarbooven te gaan. Thans hervat men den toeleg, om den vyandt zyn' muurbreekers t'onbruik te maaken; die echter niet gelukken wilde: hoewel daar stout en styfzinnelyk gestreeden werd van de uitvallers: etlyken der welke, doorgedrongen, met haamers en naaghels 't leeven lieten. De Hopluiden Vehemy en Wirtenbergh werden gequetst: aan d'andre zyde, Don Diego de Carvajal verslaaghen, met Cressonniere Ooverste van't geschut: wiens ampt Valentyn Pardieu de la Motte kreegh. De beleggers, hierentussen, hebbende niet alleen groot gebrek van toevoer, en dusdaane tornen daaghelyx uit te staan, maar de kouwde des winters ook, zoo wreedt, dat zy op schildwacht doodt vroozen, verliepen by meenighten. Don Frederik, daarenteeghen, kribde om de stadt te hebben; en merkende dat het heir ooghschynelyk wegh smolt, hield aan met schut en schup, om 't padt tot den storm te baanen. Ende waaren nu bolwerk, borstweer, en muuren, dier maate neêrgestort, dat de kennisneemers van de geleeghenheit, de breuken reedelyk schouwden. Hen noodighde daarbeneeven 't voordeel van 't ys in de graft, en de noodeloosheit van bruggen te werpen. Hebbende dan den Spaanschen oordt met etlyke benden uit den Duitschen en Walschen versterkt, ende booven 't geweldt noeh de list te baat neemende, gebiedt hy Don Rodrigo ende Don Ferdinando van Toledo, voor 't opdaaghen des laatsten van Louwmaant, elken met vyf hunner vendelen gereedt te zyn; den eerste om ter rechte, den andere om ter slinke, de Kruispoort en naaste gordyn te bestooken. D'andere vendels hunner regementen hadden, van handt tot handt, te volghen: daarnaa Romero en Braccamonte, met de hunne. Billy, met tweehonderdt zyner rapste Waalen, uit Vrieslandt ontbooden, kreegh bevel, ter zelve stonde Sant Janspoort aan te grypen. De genaakgraaven werden vol schutten geleidt, om de verweerders te groeten, waar zy oover de borstweer keeken. Maar 't geen de kans gezienst maakte, was dat een goet getal soldaaten, zoo oover't raavelyn, als oover 't ys, schikten onder den wal te koomen, en by behulp der duisternis, binnen de haaghdoorne, lanx de schoeying heen te sluipen, tot aan Sant Janspoort toe. Al 't welke den Veltheer zoo wel bestelt en besteeken docht, dat hy, als zeeker der zeeghe, de weeghen met ruitery deed bezetten, op dat hem niemandt met vlieden ontslipte: behalven dat het heele heir, naa eysch des tyds, in orde stond. Die van binnen, hierenteeghen, oft mat van geduurighen arbeidt, en uitgewaakt, oft immers op geenen nachtstorm verdacht, werden der bekruipingen niet eens gewaar, voor dat de vyandt +den voet op de vest had. Maar terwyl hy, door de half afgeschoote Sant Janspoort, en andere breuken, om hooghe klom, beliep hem 't licht; en de wachters, van zich ziende, beeterden 't begaan verzuim, met daatlyk afbaldren en toestreeven. Zy waaren booven vyftigh oft tsestigh, zoo burghers als soldaaten, niet sterk: droeghen zich echter zoo mannelyk, dat de Spaanschen gestuit werden. Met een wekte 't schieten en waapenschreeuwen de naastgehuisden op; die, geprest en onverschrikt

+1573.

+*Trouwhartigh aanbodt der Hollandsche steeden aan die van Haarlem.*

+*'T zelve afgeslaaghen.*

+*De stadt in groot gevaar, en schriklyk bestormt.*

+met hun geweer, naa den wal vlooghen. Daar viel cen fel gevecht; van d'eene zyde, om eighen hals, samt vrouwen en kinderen voor 't uiterste bederf, te hoeden; +1573. van d'andre, om zich 't gewonnen voordeel, en de vruchten des zelven, die men waande in der handt te hebben, niet te laaten ontworstelen: tot dat de beklimmers, oover rug geworpen, ten deele neêrgehouven waaren, ten deel, met sneller veirt, dan in 't opkoomen, de wyk naa beneeden naamen, en de gansche gordyn tussen Sant Janspoort en 't oosteindt der halve maane gezuivert werd. Buiten, naa 't endighen van 't gebedt, had de trompet ondertussen ten grooten aanval geblaazen; ende quaamen Don Rodrigo, en Lorenzo Perea Portugeesch Hopman, die vooruit stiet, met gezwinde fluxheit, aan de Kruispoort opstyghen. De beschermers, hunnen tydt ziende, geeven blokhuis en wal ten beste, werpen zich achter de halve maan, en laaten den vyandt om hoogh koomen. Daar stond hy toen kuin, en verwondeit van de nieuwe werken, daar men luttel op gegist had. Afdaalende stak hy bedooven in rook en vlam, onder ontallyke koeghels, die van vooren, van ter zyden, ook van boovene, op den drom kletsten. Want die van binnen hadden meenighte van busgaaten in de naaste geevels gemaakt, waar door zy, mikkende in alle veiligheit, met doel en vooghelroers, de armen der halve maane bestreeken. Ook rustte 't geschut niet, speelende uit de einden der zelve, met schroot, dwers oover de breuk: nochte ging des te min 't werpen met brandende pekreepen, en allerley zengtuigh, in zwang. Met een gaf men vuur aan de myne onder 't blokhuis. 'T welk, zoo vol soldaaten, als 't was, met een yslyk geloey in de lucht stoof: en ten einde van de kracht des kruids, by groove klompen neederstortte, naa den buitenkant toe, tot groot geluk der steedelingen. Want waar 't innewaarts gevallen, het hadde den bespringer tot een' steigher kunnen dienen; daar 't hem nu in den weeghe lagh, en aan d'achtersten belette de voorsten spoedigh in te volghen. Ten minste veertigh man' meent men van deezen smak, ooverstolpt, oft gemorzelt te weezen. Don Ferdinand ook, zynen last en eere betrachtende, werd met gelyke forsheit, bejeeghent, en afgekeert. De Waal, baarende, onder Billy, zyn geweldt aan de poort van Sant Jan, had de zelve reeds bemaghtight; maar zagh het daar niet te harden, oft het hooft uit te steeken, mits een' halve slang, en eenighe yzere stukken, die hem in de zyde klonken. Het ander geschut naa 't veldt gewendt, donderde onder de benden, die in aantoght oft ordening waaren. In zulk een' hitte van weederstandt ontliet de Spaansche strengheit, gevoelende, booven al, de neep aan de Kruispoort gekreeghen. Ende sufte de soldaat; en wat de bevelhebbers porden, had'er voortaan geen' ooren toe. Dies trekt men af, en laat'er ontrent driehondert dooden leggen, altzaamen puik van volk. Diego Perez, Stefano Illaves, Alonso Maggio, braave Hopluiden, ook Lorenzo Perea, en Billiis steedehouder kornel, waaren van dit getal. Zelf Don Rodrigo van Toledo werd zwaarlyk gewondt, neevens meenighte van anderen. De beleegherden verlooren booven tien mannen niet; maar veel aan Lambert van Wirtenbergh, die zyn' quetsuur bestarf. Naadien 't de hooghste plicht der Historien is, de deughden ten toon te stellen, gelyk de misdaaden met vreeze van eerloosheit in te toomen, zoo kan ik alhier niet +ongemeldt laaten, het zeldzaam exempel van trouwhartigheit, gebleeken in Ferdinando d'Avolos de Guadalafara. +*Treflyk exempel van broederlyke liefde.* Deez', weeder gekoomen van den storm, tot in de loopgraaven, ende om her ziende, miste zynen broeder Johan de Zuniga. Hy hangt een' rondas aan den hals; treedt stoutelyk te rug, tot onder de veste; ende zonder zich der scheuten te kreunen, verwentelende de lyken, vindt den gezochten noch leevendigh,

+maar groflyk bezeert van een' koeghel en den slagh der myne. Dies rukt hy hem de waapenen van 't lyf, laadt het op de schouder, en gaat'er meê heenen torsen; +1573. ende, hoewel geraakt onder weeghe met een loodt, liet niet zynen waarden last voort tot in de beschansing te draaghen; daar Don Fredrik bezorghde, dat zy beyde geneezen wierden. Geduurende 't stormen, quaamen, ter Schalkwyker poort in, hondert en tzeeventigh sleeden met nooddruft, beleidt by driehondert schutten, en ongeveirlyk tzeeventigh paarden, onder den Ritmeester Wouter Enkhuizen van Delft. De welke, aangeranst van een' troep Duitschen, met kleen verlies daar deur sloeghen. De Spanjaardt, nu ten tweedenmaale, zoo raauwelyk ontfangen, begon 't wat zachter op te neemen, en haast zyn' eenighe hoope op het uitteeren der stadt te stellen. Om dat af te wachten, nochtans, daar behoefde een hardt hooft toe: zynde zyn' eyghe lyftoght schaars, de soldaat qualyk betaalt, ergher gekleet, en 't weeder ongenaadigh. Weshalven een groot deel der Oovers ten ernstigh vertoonde, dat het beeter waar op te breeken, dan 't heir, door honger, kommer, en kouwde, af te slyten. Maar hunne reedenen vonden geen' plaats by den Veldtheer, geprikkelt door zynen vader, en inziende wat'er hing aan 't scheiden met schande, van een' der zwakste steeden in Hollandt: behalven dat'er geen' andere zoo wel geleeghen was, om 't Noorder gewest van 't Zuider af te zonderen, en d'onderlinge hulp te verhinderen. Hy bleef dan by zyn voorneemen; ende om niet leedigh te zitten, dreef daaghelyx 't myneeren voort: hoewel hem die van binnen, daarin, doorgaands te gaauw waaren, doende zyn' werken achter uitspatten. Ook kreeghen zy, zoo nu, zoo dan, wat ververssings van eetwaaren, en krystuighs oover. Maar 't moght zoo veel niet maaken, oft zy zaaghen, in kort, groot gebrek te gemoet, ende voor oorbaar in, weederom den Scheepen Adriaan van Berkeroode, neevens Hopman Vehemy, aan den Prinse te zeinden. Waarop, eerstdaaghs, hondert eh vyf sleeden in stadt quaamen. De Prins was wel verwittight wat het leegher een' armoê leed, ende leide den toevoer noch traaghlyker by te koomen, wen het weeder, aan 't quakkelen slaande, krank ys, en eenen diepen dyk wilde maaken: lanx den welken alles van Amsterdam gebracht zouw moeten worden. Merkende niettemin de styfzinnigheit van den vyandt, en ongewoon der schynbaarheit, hoe schoon ook, vol geloof te geeven, schreef hy aan Sonoy; *dat hy zaaghe den ingang tot Alkmaar, voor zyn' knechten, by tyds te verzeekeren: 't welk*, (*oft het Haarlem misginge*) *geschaapen was den naasten aanstoot te lyden. Dat hy ook schikken zoude getal van scheepen, teeghens 't eerste oopen waater, gereedt te hebben, om 't zelve den vyandt te naauw te maaken*. Ook verzuimde zyn' Doorluchtigheit zelf niet, een vloot; nocht die van Haarlem, etlyke boots, en twee oft drie galeyen, toe te stellen. Sonoy ried een' moot ten midde uit den Haarlemmer dyk te snyden, en te beschansen, by 't huis ter Hart en de sluizen, daar ter eene zyde het Y, ter andere de Meer aanspoeldt. 'T welk, zonder twyfel, zoo veel was, als den vyandt op een eylandt zetten; maar nocht doenlyk, nocht vruchtbaar, zonder meester te waater te weezen. Met gelyke zorghen was de Spanjaardt belaaden, en rustte t'Amsterdam, door Bossu, veel scheepen en schuiten ten oorlogh. Hierentussen werd het platte landt ellendigh gefoolt, door 's vyands ruitery, uitweidende met branden, moorden, en stroopen, tot onder de ooghen van Sonoy; die t'Egmondt, en daar ontrent, ingeleeghert, geen' paarden had om haar 't hooft te bieden; en dubbelt werk aan 't intoomen van zyn eighe krysvolk. Want de Hopluiden en bevelhebbers, meestendeels vrybuiters geweest, en gewent binnen scheepsboordt geen gezagh booven 't hunne te

+kennen, maakten eere van ongebondenheit. 'T welk den wilden soldaat +hoe langer hoe bet verwilderde: gelyk het den bedorvelingen een' groote vreughd en groeying is, wanneer zy, luiden van luister, zich, met de selfste snootheit zien bezoedelen. Waardoor het thans zoo verre komt, dat, die geen' handt aan d'ondeughd houdt, voor een' deughniet gehouden wordt. Het scheelde dan niet veel, oft de huisman had het zoo quaadt met de vrienden, als met den vyandt: ende werden zwaare klaghten den Prinse daaghelyx oovergebracht. Maar wat hy schreef, dat, 't en waar men de tucht ter harte naame, de schand ook op schaade, zouw uitkoomen, 't werd in den windt geslaaghen; tot dat eindtlyk de wanorde zich eenighszins zelf quam te redden. Dit rees uit de balddaadigheit van Michiel Krok, zoo oovergeeven, dat zyn eyghe knechten, daaraf walghende, rond uit verklaarden, niet langer onder zulken Hopman te willen staan. Want booven andere schelmstukken, daar hy dikwyls oover beroepen was, en verschoont op belofte van beeterschap, had hy nu, zynde dronken, tot Langedyk eenen Priester neuz en ooren afgesneeden; daarnaa aan de staart van zyn paart gebonden, alzoo geslingersleept; en ten laatste doorsteeken. Dies deed hem Sonoy by den kop grypen, en dien afslaan, in den voorhof van 't huis te Schaagen; tot leere den geenen, die waanden 't recht +ontwossen te zyn. Alva, bezeffende wat zich werx ooverschoot, zoo d'andere steeden 't spoor der Haarlemsche volhardigheit hielden, vond raadzaam t'onderstaan, oft zy te bemurwen waaren, met verversingh van de hoop der vergiffenisse, voor de geenen, die zich, binnen vyftien daaghen, bezinnen zouden. Om zyn aanbodt ontfanklyker te maaken, deed hy 't ook doen, door d'Amsterdammer Wethouders, onder glimp van geneeghenheit, tot de behoudenis hunner naabuuren. Maar deeze stadt (ach arme!) was, om het branden en bloedtvergieten ter zaake van 't geloof, haast in zoo heet een' haat, als de Landtvooghdt zelf; ende werd, te dien tyde, by 't graauw der Geuzen, met den naam Moorddam gescholden. Dies volghd'er niet anders op, dan een gedrukt strooyschrift, waarin, 't misdryf der Spanjaarden, ten leelykste stond afgeschildert. 'S Hartooghen brieven, belangende dit stuk, waaren geschreeven, den tienden van Sprokkelmaandt, tot Nieuwmeeghen. Ende, nietteeghenstaande dat hy hun zoo naa was, liet het krysvolk van Buure, en d'aanleggende plaatsen, niet, zich het doorsteeken van den Lekdyk t'onderwinden, om de stroom in 't sticht van Uitrecht te storten, en 't aanbrengen der behoefte, van booven naa 't leegher, te verhinderen. Doch, reeds aan 't delven zynde werden zy gesteurt; voorts by den vyandt aldaar een' sterkte geleit. Thans gingen zy 't hervatten aan eenen anderen oordt, ende pooghden zich eerst te beschansen. Hier quam hun Hierges, Landtvooghdt van Gelder, op den hals; die, hen verdreeven hebbende, en 't begoste werk opgemaakt, +den dyk voor zyn' parthy verzeekerde. Die van Gorkom, beducht dat het hun, als op de grenzen van Brabandt leggende, wel eerstdaaghs gelden moghte, ontzaaghen zich niet by tyds te doen, 't geen, door 't schroomen der schaade, gemeenlyk tot d'uiterste uur, en vaaken tot dat het te laat is, verwylt wordt. Zy braaken hunne voorsteeden af, zonder die van de Kanspoort te spaaren, daar 't gasthuis der uitzettelingen oft Leproozen, en wel tsestigh steene wooninghen stonden: sterkten hunne wallen, verbreedden de graften, en staaken Workom aan brandt, om het den vyandt t'onbruyk te maaken. Ende viel in deezen hoek te met een' togh oft schermutsing, daar nu d'een nu d'ander hinder oft voordeel haalde, van geen belang tot het hooftlot der zaaken.

+1573.

+*Ongebondenheit van Sonoys volk*.

+*Alva zoekt d'afgevalle steeden weeder met beloste van vergiffenis te lokken*.

+*Gorkom sterkt zich*

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Achtste Boek.

+**B**Et liep de kans in Zeelandt, ende dierwyze den +Geuzen meê; dat hun gelukte, op eenen nacht, aan stukken te slaan de keetens van etlyke scheepen, t'Antwerpen aan de kaay geslooten, en de zelve wegh te voeren. Ende, hoewel Middelburgh niet gelyk Haarlem werd aangevochten, 't was immers zoo zeer benaauwt, en om allerley nooddruft verleeghen. Waaroover Sançio d'Avila Burghvooghdt van Antwerpen onthiet kreegh, daar in te voorzien. +De welke, als hy vyftigh groote koopvaarders gewaapent, en meenighte van kleene vrachtscheepen met verscheide behoeften gelaaden had, oover 't midde van Sprokkelmaandt, t'zeil ging. De Vlissingers hadden, by Lillo;, met eenighe scheepen vol puins van een afgesmeeten klooster, de Schelde gekropt, zoo dat'er de diepste van Avila niet vlooten moghten, en eenen tydt lang, schendigh van 't schut der Zeeuwen verscheurt werden. De lichtste, zich op hunne snelheit verlaatende, slipten door, en raakten eensdeels tot Middelburgh; eensdeels in 's vyands handen. Weenigh daaghen hiernaa, als de puinbank verspoelt was, oft de stroom een nieuwe kil gemaakt had, quam de Burghvooghdt weeder uit, met zwaarder scheepen, ende in 't gezight der Zeeuwsche vloote, tussen Borsele, en 't aarden bolwerk van Walchere. Daar droegh zich een grouwzaam schieten +toe, en werd een zyner scheepen, dat men den Elefant noemde, by Hopluyden Groeneeven en Everkit, met noch een' kryskog, aan boordt geklampt. Het weerde zich dapperlyk, onder 't gebiedt des heeren van Blicquy, een' Waal van staatlyken aadel. Men enterde niettemin, en bemaghtighd' het vechtender handt, naa dat de gemelde twee Hopluyden, en veel volx gesneuvelt waaren. 'T welk de verwinners op Blicquy en al de zynen verhaalden. Een ander zeilde aan landt, onder 't aarden bolwerk, bezet met Konings volk: doch werd, dies onaangezien, door Joost de Moor, kloekmoedelyk besprongen, en vermeestert. Jaa die van 't bolwerk, verneemende dat de Vlissingers op de bêen waaren om hen te lande te bezoeken, kreeghen schrik, en verliepen 't. Twee van de grootste scheepen des vyands, neevens twee kleender, op een' plaat geklemt, vonden geen middel om gelyken ramp t'ontgaan. Het volk, in de roeyboots gevallen, werd, eer het den oever kryghen kon, van de Zeeuwsche smakken ooverzeilt: de zes verooverde, treflyk met schut en lyftoght gestoffeert, tot Vlissinge ingebracht. De rest berghde zich onder Rammekens, op een naa, 't welk aan den grondt geraakt, de Spaanschen zelf, op dat het den Zeeuwen niet te staade quaam, verbarnden. Ende meent men, van hunner zyde, wel achthondert man' gespilt te zyn. Dus dier stond het Don Sançio, voor die reize, de nooddruftigheit van Middelburgh, Armuyde, en Rammekens, te boeten. Met den eersten goeden windt, en een'

+1573.

+*Koenheit en geluk der Zeeuwen*.

+*Sançio d'Avila tracht Middelburgh met raadt te voorzien.*

+*Schipstrydt voor Walchere*.

+voorvloedt waargenoomen, keerd hy weeder naa Antwerpen. De Zeeuwsche vloot, daarop passende, bejeeghende hem in de engte, en randsde drie van zyn' scheepen aan; het een der welke ontzet, de twee gewonnen werden: dat hy liever had dan zyn' veirt te schorten. Ontrent den zelven tydt, sloegh het aan 't dooyen, ende wiessen, door 't ontlaaten der sneeuw, de vlieten in Brabandt tot zulk een' hooghte, dat men de neederhuizen tot Mechele ruimen moest; een stuk muurs der steede Leeuwen, en etlyke +wooningen gevelt werden. De Dyl, ten bedd' uitgereezen, perste de veste van Looven te berste, en stortte ter stadt in, heen veeghende met verscheide sterke bruggen van steen; uitschuurende den grondtslagh van een groot getal huizen, en 't getimmer om veer rukkende. Andere, twaalf ellen diep in 't waater steekende, hadden 't quaadt genoegh om zich oover eindt te houden. De menschen, in zulk een' schrik en armoê van uitvlucht, aan 't klimmen naa daaken en vlieringen, deurbreeken van wanten; elkanderen, met naar en byster schreeuwen, om ladders en schuiten, verdoovende. Met wyven en kinderen, gingen de handen in 't hair oft ten heemel; het huilen en kermen alle jammer te booven. Daarentussen loeide de lucht van 't gedruis, verwekt door den krak, den smak, en 't plasschen der omgeworpe boomen en gebouwen. Stroom, oever, straat, al zagh het uit een oogh. Heele heiningen, koffers, spinten, taafels, en allerley huisraadt, beelden der heilighen ter kerken, doodtkisten en gebeente, ten graaven uitgespoelt, dreeven herwaarts en derwaarts, door de verdronke gassen. Ende liep nu de stadt gevaar van t'eenenmaal weghgeslorpt, en verzoopen te worden, als 't waater, wyzer dan de verbaasde burghers, zich met geweldt ruim' baan maakte; doende, ontrent drie uuren, 's naamiddaghs, ter plaatse zyner gewoonlyke loozinge, een' poort en rak wals wyken, daar 't uitvloogh, zich verspreidende oover 't vlakke veldt. Om 't zelfste getyde, vernamp men eenen glimmenden damp, als een' spleet oft gaapinge, by de Grieken Chasma genaamt, aan den heemel: ende werd zoo 't een als 't ander, voor teeken zyner steurnis, genoomen. Met de wissel des weeders, voort, was ook het aangezight der oorloghe voor Haarlem verandert; daar nu niet alleen daaghelyx te lande, maar ook dikwyls te waater gevochten werd. Want voor eerst braghten die van Amsterdam hunne kleene galey, en vyf scheepen, door de Sparendammer sluis in 't Spaaren, ende onderstonden den laaghen wegh, by 't Penninxveer door te graaven, om in de Meer te raaken: 't welk hun de galey en zommighe andere scheepen van Haarlem beletten. Eenighe daaghen daarnaa hervatten zy 't zelfste werk: maar werden door de kleene Haarlemsche galey en een deel ponten verjaaght, achterlatende eenen damlooper, daar 't vuur in quam. 'T volk, dat hy in had, bleef 'er meest; de rest werd by de Fuik +opgehangen. Sint peinsde men aan eenigh maklyker middel: en Bossu, hebbende den Oovertoom, aan den Heilighen wegh, een' halv' uur van Amsterdam, opgedolven, quam ten deel tot zyn voorneemen, en kreegh 'er etlyke smakzeilen deur. Teeghens deeze tooghen de Haarlemmers aan; dan hielden zoo slecht een' orde, dat hunner galeyen eene, lang vierentachtentigh voeten, alzoo zy te ver voor uit gezet was, van vier oft vyf Amsterdammers omgordt en ooverweldight werd. De Hopman Geeraart de Jong, zwaarlyk gequetst, ontquamp het met de schuit. Niettemin, Jakob Anthoniszoon, aanvoerende de rest der vloote, dreef d'Amsterdammers in de vlucht, verloste de galey, ende nam hun, daarenbooven, een karveel af; daar al dood geslaaghen werd, wat'er op was; uitgezeit Raveskot een Eedelman van Looven, en twee andre gevangenen. Eetwaaren, en krysgereetschap, plachtende te vooren by enkele sleeden, in stadt te koomen, werden haar nu met heele scheepen toegebracht: ende had-

+1573.

+*Waaternoodt in Brabandt*.

+*Bossu komt met scheepen op de Haarlemmer Meer*.

den [+]'t d'Amsterdammers doorgaands te quaadt, als zy 't zochten te keeren. Om 't zelve te lande te doen, waaren de schansen zeer in den weeghe. Ook gebrak het den Spaanschen aan volk, om den toegang, van alle kanten te sluiten. Alva dan, mits de wanhoop der veroovering aangroeyde, [+]zond zynen zoone 't regement van Polwyler, en vier vendelen van dat van Siçilie, te hulpe; ende gebood aan Mondragon, ook vier van 't zyne, derwaarts aan te veirdighen. Te deezer tydt hield zich op het Y een vrybuiter der Geuzen, geheeten 't Hoen, die schalk in 't ooverleggen, stout in 't uitvoeren, met onvoorziene aanslaaghen de waateren onveiligh maakte. Deez', verspiedt hebbende hoe een' bende speerruiteren van Amsterdam [+]naa Haarlem trok, liet zich voorstaan dat ze zyne waaren, indien hy hen, op een rak dyx, daar ter zyde geen' uitvlucht was, betrappen konde. Twee roeyjaghten had hy by zich, en booven achtien man' niet: en wild' het echter waaghen, met dus een' vuist vol volx. Ziende hen ter gewenschte plaatse, spreiden zy zich, en koomen, ten deel van vooren, ten deel van achteren opklimmen. 'T weeke weeder had ook den dyk geweikt; en de paarden het noch quaadt genoegh, zonder andere belemmering; alzoo zy dikwyls door de korst heen stapten, en ten buik toe in de modder schooten. Versmaadende nochtans de weenighte die hun 't hooft bood, vorderden zy hunnen wegh: maar konden geen' veirt maaken. Toen leggen de vrybuiters aan: en naauwlyx een scheut oft ze deed eenen man sneuvelen, Voort vellen de voorste hunne spietsen, zonder schroomte voor de speeren, die daarby in lengte niet haalen moghten; en dryven hen den achtersten toe. Daar worden zy eeven oevel gegroet, en echter gedwongen, toom te wenden. Binnenwyle hadden de voorste herlaaden, en gingen hunn' eersten gang. 'T hel, gekneedt van de hoefslaaghen, werd hoe langer hoe murwer: en 't eene ros by 't ander bleef steeken in 't klamme slyk: oft slibberd' op het gladde, in zyn eighen en zyns meesters bloedt, en schudde hem uit den zaadel. Dit vallen en opstaan, gins en weeder jaaghen, duurde tot dat de gansche kornet, geschat op anderhalfhondert koppen, ter neêr geworpen was. Door welke en wesgelyke stukken, d'aanrechter zulk een' naam won, dat de Baroen van Liques, daardoor bekoort, hem zien wilde, en te dien einde vry geley toeschikte. 'T Hoen verscheen; en bevonden maar een slecht huisman te zyn, baarde des te meer verwonderings. Eenighe schenkaadjen, hem van den Baroen aangebooden, sloegh hy af; niet zyn' gunst, zoo de tydt quaam, om der zelve van doen te hebben. Ook quam ze naaderhandt; ende 't Hoen, gevangen zynde, werd, op voorspreeken van Liques, zonder ransoen vry gelaaten. Henrik van Vienne, Baroen van Chevreaux, hebbende, door orde van den Hartogh, een regement in 't Graafschap van Borgonjen geworven, braght het voor Haarlem; ende tyding met een, hoe Don Louis de Requezens, dat pas landtvooght tot Milan, van den Koning gelast was, eerstdaaghs eenighe troepen van daar naa Neêrlandt te stuuren. Ook quam'er Don Bernardin van Mendoza, afgegeveirdight, door den Hartogh, om aan Don Fredrik te verklaaren; *dat hy standt vastelyk te volharden had. Indien hy 't liet, dat zyn vader zelf, hoewel afgemat van ziekte, in zinne was, zich naa 't leegher te vervoeghen. Oft, zoo 't hem de krankheit verbood, zoude liever zyn' moeder, uit Spanje ooverkoomen, eer zoo loflyk een oorloghswerk, by mangel van hooft, onvolvoert bleeve*. Deeze boodschap werd, door Mendoza, ten byweezen van de Ooversten, en veelen der rotgezellen, ontfouwen. Derhalven ontspringt ze en prikkelt zich de Spaansche forsheit; ende bevangt zulk een yver die strenge borsten, dat zelfs de geenen, die te vooren flaauwden, en teeghens 't vervolgh der beleeghering morden, zich nu oover luid

[+]1573.

[+]*Aanwas van volk, in 't leegher*.

[+]*Dappre daadt van een' vrybuiter*.

+laaten hooren: *men zoud' hen van daar niet scheuren; en eer de kaale vendels, zonder sleep, zien vertrekken, alwaar't ook, dat het hun van hoogher handt gebooden wierde*. Met dit bescheidt, en voorts alle vereischte kundschap, +keerde Don Bernardin, naa Niemeeghen: van waar hem Alva naa Spanje zond, om aan Philips den staat en de noodt der zaaken voor te draaghen; ook te verzoeken, dat zyner Majesteit geliefde, de Landtvooghdy eenen andre te beveelen. Hy braght niet booven zes weeken, met heen en weederreis toe; en een' goede som penninghen oover, die echter luttel strekken moght. De Prins, niet raadzaam vindende den voorslagh van Sonoy, by 't huis ter Hart, te werk te stellen, ontbood hem, dat hy schikken zoude, zich meester te maaken van den dyk te Jaaphannes tussen Amsterdam en Muide. Van waar hy den vyandt allen toevoer van booven, zoo te land' als te waater, kon afsnyden; mits beheerende, ter eene zyde, het Y, ter andere de Diemer Meer, die tot in den Amstel en aan den Uitrechtsen +waaghenwegh strekte. Sonoy dan, oovergescheept met achthondert soldaaten en etlyke delvers, nam schielyk den dyk in; maakte terstondt een' sluis aan stukken te slaan; een ander gat met de spaade; en beschanste zich tussen beide. 'T geluk hem hier in te wil geweest zynde; liet hy aldaar het krysvolk, met drie galeyen, en taamelyk getal van scheepen en schuiten: ende voer zelf naa Edam, om hun vereischte nooddruft en bystandt toe te veirdighen. Maar die van Amsterdam, bezeffende't belang van 't stuk, zonden derwaarts meer dan twintigh waaterscheepen, gewaapent met bassen en gootelingen. Sonoys schipvolk, daar teeghens niet op mooghende, ging 't zetten, onder 't geschut der schanse, ende verliet twee galeyen, die gekreeghen werden van d'Amsterdammers. De zelve, vervolghende hun voordeel, quaamen thans de sterkte, tot vier steeden teffens, bestooken; met grof geschut en drie vendelen knechten aan de westzyde, met een vendel aan d'oostzyde, lanx den dyk, uit het Y, met scheepen, uit de Meer, met schuiten, wel gemant en beweert. De Sonoyschen, in dit parket, verdaadighden zich dapperlyk; tot dat hy, des verwittight, met veertigh scheepen ter yl gezaamelt, eerst d'Amsterdammers deyzen deed; daar naa, mits dat zy eenighe raazeils te hulpe kreeghen, van de zyne begeeven werd, en zich, ter +naauwe noodt, uit het midde der vyanden redde. Waaroover de schanselingen, wanhoopende van ontzet, 's nachts naa den achtienden van Lentemaant, in de groote galey van Hooren, en eenighe krabschuiten, en daar meê ten deel in 's vyands handen, vielen. Die deur worstelden, bezeilden de Waaterlandsche wal: daar Hopman Jan Taamszoon Schaft nochtans niet optreeden wilde, eer hy, onder't gezight van de naajaaghers, de galey te gronde gehakt had. 'T hard onder de zoolen hebbende, kreeghen zy strax de Spaanschen op de hakken, in gevaar, van merklyken afbrek; zonder een Romainstuk, door Jan Haring van Hooren, bedreeven. +Deez, aan een' engte, daar 't Y van buiten, een Meerken van binnen, den dyk bekabbelde, hield stal, zich kantende alleen teeghen de voorste vervolghers: thans, als hem 't getal oover de handt werd, sprong in de Meer, en won met zwemmen, in spyt van meenighe scheut, den andren oever: van waar hy't, door de weiden, tot Monnikkendam aanbraght. Dit stuiten der vyanden was de behoudenis van veelen zyner spitsbroederen; ende nerghens anders hunne wyk heen. Erasmus van Breederoode, aadelborst, zynde in 't deyzen, door zyn' voet geschooten, ter aarde gevallen, en weeder opgestaan, begaf zich naa 't Y, om liever, (indien 't zoo weezen moest) te waater, dan smaadelyk aan een' galgh te sterven. Beneeden den dyk, en te struikelen koomende, stort hy oover, verlaaden met zyn' slaghzwaardt, en blyft met het hooft in den grondt van een' sloot steeken. 'T welk ziende een rotmeester van 't zelve vendel, en waanende

+1573.

+*Don Bernardin van Mendoza, door den Landvooghdt naa Spanje gezonden, keert met een' goede som gelds*.

+*Sonoy neemt den Diemerdyk in*.

+*Die wordt weeder verlaaten*.

+*Jan Haarings stoute daadt*.

+dat hy vyandt was, stiet'er naa met een spiets, die hem luttel bezeerde. Want zyn wambaswrong, gevult met paardshair (gelyk m' 'er te dier tydt droegh om de boxen te schorten) klonterd' om 't yzer, en beklemd' het, in voeghe, dat het, te rug gehaalt, ook den drenkeling booven trok. De +welke, aan aêmtoght geraakt, *wat zyt ghy*, zeid hy, *voor een' martelaar, die eenen lustighen borst niet voort rustigh weet deur te helpen?* Een fraay betoogh van onbekommertheit in zyn uiterste, waar 't met aandachtigher geest, en stemmigher woorden gedaan. Hy werd'er by bekent; ende, alzoo de wonde door 't nat wat bekoelt was, de bal des voets gaaf, liep met d'anderen tot Uyddam toe. Voorts holp men hem te schuite naa Monnikendam, en aldaar van zyn letsel. Sonoy, hebbende door smeeken, en dreighen met's Prinsen ongenaê, op nieuw oover de tachtentigh zeylen tot Edam by een geprest, vernam hoe't'er afgeloopen, zyn toeleg verstooven, en voor dat pas niet te hervatten was; hoewel hy d'Amsterdammers van't Y, en tot binnen de paalen hunner haavene joegh. Onbillyk gaat het in de oorloghe. Zoo't wel gaat, elk eighent zyn deel aan de gloory. In teeghenspoet, zoekt men den eenighen Ooverste de wyte te geeven. Dit bejeeghende Sonoy, dien niet alleen de soldaaten van de geruimde schanse te last leiden, dat hy hen op een vleesbank gebracht, en leelyk in de ly gelaaten had: maar ook de vluchtelingen te waater schooven al de schuldt op zyn onvoorzightigh beleidt. De Noordthollandsche steeden, daarenbooven, dreeven hem toe, dat hy, met zyn enkel hooft deur willende, zonder haar, die de middelen verschaften, naa reede te kennen, een stuk van zulk gewight, bestaan en verbrodt had. Ende was 't voorwenden van deeze niet t'eenenmaal ongerymt: vlieghende, zeeker, Sonoy te hoogh en te scherp, om luiden aan de handt te houden, die nocht zelf den meester maaken, nocht zulx van anderen lyden willen, ende toen, +voorneemelyk uit haat der heersheit, de waapenen teeghens den Spanjaardt aanveirt hadden. Hy, ziedende van spyt, half vertwyfelt, en voor 't dwersdryven der afgunst, en Lumeys voetstappen schrikkende, riep den Prins aan, om onderstandt. Ende lagh'er, en smeulde een' pop om bysteren brandt te baaren, 't en waar zyn' Doorluchtigheit, met haar verstandt van byleggen, door verscheide bezendingen, het quaadt in zynen oorsprong gesmoort hadde; laatende Sonoy in zynen staat, doch drie raadsluiden neevens hem stellende, daar de steeden in bewillighden. Die van Haarlem, nooit suf, waaren ook als noch immers zoo moedigh als die van buiten, en alleganks den vyandt op zyn' hals; zoo dat men by wylen, tot zes oft zeeven plaatsen teffens, schermutste. De Duitschen in 't bos, 't welk, zy om de koude te temmen, haast heel uitgerooit en verstookt hadden, leeden den meesten aanstoot; alzoo zy minder in getal waaren, en verre van de Spanjaards geleeghert, die zich doorgaands wakkerder droeghen. Onder andere toghten aan deezen kant, was de gedenkwaardighste, +die van den vyventwintighsten in Lentemaandt: wanneer de beleegherden, zoo soldaaten als burghers, uitgevallen ontrent duizent sterk, teeghen 't grof geschut aanstreefden, 't zelve verooverden; de beleggers in de vlucht dreeven; en de beschansingen opruimden; verbrandende oover de driehondert hutten en tenten. Zy versloeghen, te dien daaghe, meer dan achthondert mannen; verlooren der booven vier niet, daar Ardenne, een braaf ende Nederlandsch Hopman een af was; braghten vyf bassen, twee metaale slangen, en neeghen standers in stadt, behalven veel bussekruids, koeghels, kleederen, waapenen, dertigh paarden, hoopen vees, +en eenen ryken buit van baar zilver oft goudt, als kroezen, schaalen, en vingerlingen. De verwinners, fier op zoo aanzienlyk een' zeeghe (dewyl men viellicht nooit elders gehoort heeft, dat luiden, dierwyze,

+1573.

+*De doodt voor spel genoomen*.

+*Sonoy in groote onwaarde*.

+*Dappere uitvallen van de Haarlemmers*.

+*Hunne dartelheit op de zeeghe*.

+beleeghert, geschut van den vyandt, in stadt haalden) schuffelden, op de veste een deel aarde by een, in forme van een gevult en aangehoopt doodtgraf; en plantende, daarop, de gevange vendels, verguisden de beleggers, met roepen, *dat Haarlem het kerkhof der Spanjaar den was*. In vast al deeze aanslaaghen, munte de manhaftigheit uit, van Hopman Curei, gebooren Fransois, zeer zachtmoedigh van aardt; maar ontsteeken, door de ooveryslykheit der Spaansche tierannye, tot het aanveirden des kryshandels, die, in zich zelven, hem teeghens de borst was. +1573.

Deez, +in 't aanleiden der zynen, had voor manier, zonder eenigh dekwaapen ('t en waar alleenlyk een stormhoedt niet dan een slaghz waardt te voeren, waarmeede hy wyd en breedt verbolghentlyk ging weiden, en grouw zaame moordt bedreef. Weederkoomende van de neêrlaagh, braght hy t'huis een anderen boezem, leedigh van hitte en heevigheit; stortte te bed, en lagh, etlyke daaghen, ziek van weemoedt, zich erbarmende, in 't naadenken van al dat bloedtvergieten, oover 't ellendigh lot des menschendooms: met een wonderlyke wisseling van zoo strydende hartstoghten in eenen zelven geest. 'T welk, by geen' andere schryvers te leezen, ik onthouden heb, uit den mondt van wylen Pieter Dirxzoon Hasselaar, zoon eenes broeders van Keenauw booven gemelt, Scheepen ende Raadt der stadt Amsterdam: die hoewel hy in 't beleg eerst achtien jaaren oudt werd, zich, als vendrigh der Haarlemsche burgherye, oover meenigh krysbedryf +vond, ende meenighen Spanjaardt van zyn' handen deed sterven. Ook was hy op verscheiden geweer, zonderling het doelroer, afgerecht, en zoo willigh naa den wal, dat hy daar vaaken zyn' maaltydt deed, te vreede met het geen' hem, neevens kruidt en loodt, door zyn' moeder werd aangedraaghen. Als de Graaf van Bossu, op den neeghenentwintighsten der voorzeide maant, door den dyk, geoopent by 't huis ter Hart, drieëndertigh scheepen, met zeeven galeyen, op de Meer gebraght had, en een' schans, tot slot der Fuyke en toeverlaat zyner vloote, begon op te werpen, verkloekte zich deeze jongeling, neevens zynen broeder Niclaas en etlyke anderen, een' galey te mannen, en den vyandt dat voordeel af te zien. Maar vindende 't werk reeds weerbaar, en zich belet te rug te keeren, werden zy benoodight, de streek na de Kaagh te kiezen, daar's Prinsen scheepen vergaaderden. Verscheyden' andere sterkten maakte de vyandt noch, wel tot dertien oft veertien toe; ende had nu zyn' wachtstanden, bynaa op elke kamp der gebrooke landen; zulx niemandt voortaan, zonder den hals te waaghen, tussen de leegheroorden deur moght. Echter hielden de verweerders onder scherm hunner schansen, de koeyen 's daaghs in de weide, buiten de Sparwouder, Schalkwyker, en Zylpoort, tot het eindt +van 't beleg, oft immers 't noopen van den honger toe. Ende zoo de Spaanschen eenighe beesten wegh haalden, meer menschen lieten z' 'er. Zy hadden twee bruggen oover 't Spaaren geslaaghen; d'eene tussen de stadt en Spaarendam, d'ander' ontrent het bos. Om deeze laatste te scheuren, en zich een oopen naa de Meer te maaken, stelden die van binnen de vierde galey toe, en voerden ze derwaarts, neevens elf andere scheepen. Maar de windt ontviel hun; en de galey, te lomp en te lang om gezwind +en bequaamelyk op eng waater te zwaayen, (want zy was van hondert en acht voeten) raakte vast aan den grondt. Toen verliet men de scheepen, mits men ze niet zagh te rug te kryghen; en was 't een geluk, dat het volk, door tweehondert uitvallers, ontzet en geberght werd. Voorts, gelyk behoefte list zoekt, bedachten zy den vondt der aaloutheit, van welken zich Decius Brutus, in 't beleg van Mutina, gedient had. Te weeten, waar hun middel verscheen om eenighen boode af te veirdighen, dien naamen zy de noodt van 't weederkeeren af, hem meêgeevende etlyke tam-

+*Wonderbaare moedt van Hopman Curei*.

+*Pieter Haßelaars kloekhartigheeden*.

+*De Koejen blyven uit gaan, geduurende 't beleg*

+*Een' galey en elf ronde scheepen, by die van Haarlem verlooren*.

me [+]en voedende duiven: de welke, opgeschooten zoo naa aan stadt als [+]doenlyk viel, met het antwoordt aan 't lyf gehecht oover vlooghen. Doch, om dat zy by wylen van den vyandt geschooten werden, was de Prins beducht, haar yets van hoogh belang te vertrouwen, en grootelyx begaan om briefdraaghers. Hasselaar, die zich dat pas binnen Leyde, begeeven; 't hart by zyn' maaghen in Haarlem had; ook luttel teergelds oover, en geen' onderstandt gevonden by eenen Predikant, hoewel de zelve van zyn' moeder, meenighmaals ter sluik gehuist en mildelyk onthaalt was geweest, bood ruiterlyk zynen dienst uit. Men verghd' hem, als die, betrapt wordende by den vyandt, doch gewislyk een doodt man waar, te zweeren, dat hy, in zulk gevaar, de brieven, in loodt gekookert, aan 't waater beveelen zouw, en zich om 't leeven brengen, eer men hem uitpynighde waar 't gezonke papier schuilde, en hem wreedelyk deede sterven. Een' harde zaak voorwaar en die byster vreemdt voorstaan moest aan een gemoedt van de jeeghenwoordighe eeuwe. De belofte geschiedde nochtans; en by dieren eede. Ende gedenkt my zyn zeggen, dat hy niet wist, wat zinnen, op het nypen de zyne geweest zouden zyn; doch meinde, dat hy [+]'t eer zouw volbraght hebben, dan naagelaaten. Hy nam de reiz dan aan; raakte, eensdeels te voet, eensdeels met zwemmen, tussen 's vyands wachten deur; en verrichte zyn' boodschap. Thans quaamen zich 's Prinsen scheepen vertoonen teeghen Schalkwyk oover. Waarop, die van binnen, meer dan achthondert sterk, uitvielen, om achter op den vyandt te slaan, wen hy zouw beezigh zyn, met dien van de vloot het landen oft aantrekken te beletten. Maar hy had reeds een' graft uit het Spaaren tot in de Fuik getrokken, en groot volk op de beên: 't welk deed begrypen, dat het ontzet, van dien kant, niet by te brengen was. Onlanx daarnaa worp men, booven Heemsteede, tweeduizent man' aan landt; doch met geen beeter geluk, mits de beleegherden te spaade uit der stadt tooghen. 'T verdriet van deezen misslagh drukte den Hopman Balfour dier wyze, dat hy voornam den zelven met tydigher toght te boeten. Hy spat dan, 's nachts daaraan, [+]met een deel volx in witte hemden oover de waapenen, ter poort uit, bespringt het blokhuis te Rustenburgh; vermoort het daar al; laat het bezet, en brengt vier verooverde vendels in stadt. De Spaanschen's andren daaghs, baarende groot geweldt om de plaats te herwinnen, werden met grooter verlies afgeslaaghen. Niet voorspoedigher gingt 't hun, twee daaghen daarnaa, als zy zich 't zelfst onderwonden. Ook bliezen de verweerders een' myn' op, tot merkelyke schaade des vyands. Waardoor hy, geterght, achtien yzers liet oover waayen, die eenen persoon oft twee 't leeven naamen. Des andren daaghs, bleef Margottin Hopman van's Prinsen [+]lyfwacht, in een' schermutsing. Die van Haarlem, gevoelende, onder andre benautheeden, ook die van gelde, sloeghen, hoewel zy aanderszins 't recht der munte niet hadden, ontrent deezen tydt eenighe zilvere stukken: ende gaaven die booven de waarde uit, met belofte van vergoeding naa 't lichten der beleeghering. Op d'eene zyde stond hun waapen, het zwaart onder 't kruis, en tussen vier zilvere starren in; aan d'andre, [+]hunne zinspreuk: *Vincit vim virtus:* vroomheit kneust kraft. De Staaten van Hollandt werden door gelyke behoefte geperst, den gang hunner penningen in 't gemeen te verhooghen van zeeven op acht. Don Fredrik, verwittight hoe 't geschil tussen de kroonen van Engelandt en Spanje, dat dus lang gestaan had, endtlyk beslecht was, deed dit, den [+]eersten van Bloeymaandt, in 't leegher verkundighen, om de zynen te styven, en de beleegherden te verbluffen, met wanhoop van de hulp der Koninginne Elisabeth. Sy lieten nochtans daarom den moedt niet glyen, maar peinzende aan middelen om de lyftoght te rekken, deeden,

[+]1573.

[+]*Brieven by duiven in stadt geschikt.*

[+]*Hasselaar brengt brieven in stadt.*

[+]*Balfour veroovert de Schans te Rustenburgh.*

[+]*Geldt in Haarlem geslaaghen, en booven zyn' waarde uitgegeeven.*

[+]*De Staaten verlichten ook hunne munte.*

[+]*Geschil tussen Spanje en Engelandt vereffent.*

[+]by huiszoeking, beschryven, wat yder in voorraadt had, en stelden den man op een pondt broods des daaghs, 't wyf op een half, 't kindt op een derdendeel ponds, [+]1573.
slooren en jongens op moutkoeken; met verbodt van zwaarder bier, dan de ton tot een' gulde te brouwen. De Spanjaardts, onmaghtigh hunne dartelheit te bedwingen, worpen weeder een' hooft oover de veste, met dit byschrift: *Hopman Oliviers*. De Landtvooghdt had 'er geldt op gezet, om dat het den aanslagh op Berghen gebroedt had. En Olivier was onlanx, in eenen anderen op Diemerdyk, doodt gebleeven. Die van der stadt, om temet wat meels, en bussekruids in te kryghen, dienden zich van luiden licht gekleedt, en in lynwaadt, met zaxkens aan den hals, twee zinkroers aan den riem, op schouder een' pols oft verrejaagher. Dit 's een geweer als een' spiets, maar onder plat, en een druif van hout hebbende, om, in 't springen oover slooten, de weekheit der modder te weederstaan. Zoo wipten zy heen oover 't gebrooken landt, tussen de wachtstanden deur, oft verweldighden de zelve. De Spanjaardts, hebbende zich op gelyke wyze toegerust, achterhaalden'er zommighen, zoo burghers als soldaaten; ende hingen ze, ten deel by de keele, ten deele by de beenen, aan een' galgh' op de Katte gerecht. 'T welk de verweerders, doch anders door de langduurighe ellenden verbittert, en geenszins gestelt om zulk een smaadt met geduldighe ooghen [+]t'aanschouwen, tot het bestaan van een lasterlyk stuk, ontstak. Zy planten ook een' galgh op den wal, en loopen om eenen Meester Quiryn Dirxzoon, en Meester Lambert Jacobszoon, beide oudtburghermeesters, die men lang te vooren, uit eenigh quaadt vermoeden, in hechtenis gezet had; ende om Adriaan van Groeneeven, Haarlemmer, die, in dienst van den Spanjaardt, op een' schermutsing gevangen was. De Regeerders der stadt, zonderling de Heer van Vliet, verfoeyen dit bedryf, en kanten zich daar teeghen. Verlooren gebeeden, verlooren aangeweezen, dat het nocht form van recht, nocht schyn van reede voor zich braght, oft emmermeer kon verantwoordt worden. Zy vaaren'er meê voort, hanghende, neevens hen, noch vyf soldaaten, eenen Priester, en eenen jongen van vyftien jaaren, en laaten 't den vyandt aankyken. Meester Quiryns dochter, een' bagyn, oovertreedende, in die noodt, den aardt haarder sexe, en werpende zich zelve, met ontsloote geneeghenheit, naa hem, hield niet op van hem moedt in te spreeken, om standtvastelyk het uiterste voor 't Roomsche geloof te verdraaghen. Jaa doorgeworstelt tot onder de galghe, verhief zy, als hy nu gewurght was, stem en ooghen, met aanbidding Gods, om neevens haaren vaader, zoo zaalighlyk te mooghen sterven. Zyn' huisvrouw desgelyx, veroovert van ontsteltenis, liet niet af van met smeeken, schreyen, en kermen, haaren man naa te janken, zonder zich aan gevaar oft dreighementen te keeren: tot dat het woedende gespuis, snoodt genoegh om zyn' handen ook aan vrouwen te schenden, zoo wel moeder als kindt met steenighen en stooten te lyf teegh, en in een' binnegraft plompte, daar zy beide verdronken. 'T is waar dat deeze luiden van ouwds in zwaaren haat staaken: ende plagh Hasselaar te vermaanen, hoe hem sint meenighmaals moeide, dat hy Meester Quiryn, in 't gaan ter doodt, wreevelmoedelyk afgevraaght had, oft hem wel heughde zyn pooghen om Dirk Hasselaar zynen vaader, door naaschryven aan den Schout van Kampen om 't leeven te helpen. Niettemin de zelfste Dirk, verschoont en gewaarschuwt door den zelven Schout, was, volghende Graaf Luidewyk, in de neederlaaghe van Jemmingen, zoo men meent, van eenen Spaanschen speerruiter doorrent. Voorts, al, wat zich van uitgeweeke burghers in 't leegher vond, liep Don Fredrik ter ooren, met verzoek, dat men zich

[+]*Snood-ende wreetheeden in Haarlem tot weêrwraak gepleeght.*

+voortaan onthielde van eenighe gevangenen, in 't gezight der steede, te dooden; uit vreeze, van alle Roomsgezinden, die noch zeer veel daar binnen waaren, in 't zelve lyden te brengen. Maar de beleegherden verhit in hunne raazerny, sloeghen voort tot andre dartelheeden, die wel dienden om zich zelve door wanhoop te verharden, dan teffens om quaadt bloedt in den vyandt, en hem slechts te vinnigher te maaken. Zy draaghen de beelden der heilighen aan den wal, en boeten'er de breuken meê. 'T welk speurende een Spaansch soldaat, en geprikkelt van yver tot zynen Godsdienst, neemt, zoo de Roomschen melden, een' vlucht naa de vesten, rukt'er een beeldt af; en keert daar meê, behouden te rug; ter trotse van ontallyke scheuten. De Nassausche parthy in Zeelandt, hierentussen, waanende zoo wel met het geluk te staan, als het zich in etlyke schipstryden had laaten aanzien, nam een' toght op Tertoole voor, met vertrouwen dat het lichtelyk van andre hulp, waare af te snyden, en om kortelinx te zwichten; gemerkt zyn' zwakke bezetting. Die dit + meest aanbonden, waaren de Vlaamsche Eedelluiden; zoo vermeetel in hunn' onervaarenheit, dat zy zich niet alleen eenen goeden uitgank van den toeleg beloofden, maar ook luttel twyfelden, oft Berghen op Zoom zouw waggelen, indien men 't met een' taamelyke troepe genaakte. Men gaat dan landen, met vyftien oft zestienhondert mannen onder den Heere van Schoonewal, de Ryk, en andere bevelhebbers, tussen Berghen en de stadt van Tertoole; ende pooght zich aldaar te begraaven. Maar Mondragon, zich 't nestelen der Geuzen in dien hoek tot hoon reekenende, quam hen, eer lang, met eenen heftighen uitval bespringen. Doch was ook de weederstandt wakker; en daar werd al een' wyle hardnekkelyk gevochten: hoewel'er aan de zyde der Zeeuwen, een ongeluk toe; zeeker Rotmeester 't vuur, in 't uitdeelen van 't kruidt, quaalyk gaade; de brandt daar in, en een deel volx doodt, sloegh. De Nassauschen, ten laatste afgetooghen, maakten, om een' veilighe wyk te hebben, in den dyk een' oopening, noch heeden 't Geuzegat genaamt. Thans kreeghen zy Rollé met zyn vendel te hulpe; kruidt, en anderen voorraadt, by Henrik Zoomer Burghermeester van Kampveer. Dit deed hen verschen moedt scheppen, en de dyksneê achter rugh laaten. Binnenwyle had Mondragon zich ook versterkt, om hen, feller dan eerst, te bestooken, meêsleepende eenighe veldtstukjens. Die maakten 't hun zoo zuur, dat zy hun voordeel ruimden. Voort vuurighlyk vervolght zynde, konden zy, ongebrookener orde, geen' hertredt neemen oover 't logh, reeds verwydt door de schuuring der vloedt. Dit dwong hen 't hooft te bieden, en de behoudenis vooruit te zoeken. Daar ryst een' harde strydt, zynde d'eene parthy door de noodt, d'andre door 't gezight, zoo haar docht, der zeekere zeeghe, gedreeven. De zwakste kreegh 't endtlyk quaadst, ende werd ter needer geworpen: Schoonewal, Rollé, Kloot, +Steelandt, Courteville, op de plaats verslaaghen, met haast tvvee derden van 't volk; Haaverschot gequetst, dat hy 't naa bestorf. De Ryk, in 't waater gedrongen, was geschaapen zich met zwemmen te redden; maar bewelt van een' neere oft draaystroom, viel hy in 's vyands handen: die hem te lyf hield, op hoop van groot geheim daaruit te trekken. Ende was hy d'eerste gevangen, in dat gewest, die gespaart werd. Niet luttel verduisterde deeze neêrlaagh den glans der voorighe zeeghe: ende werd gevolght, binnen weenigh daaghen, van een' zwaarder te waater, in Hollandt. Want de Graaf van Bossu, die voorheen zyn' vloot onder de schanse behoedt, ende niet dan te met een' schermutsing verzocht had, zynde althans aangegroeit tot ontrent tzeeventigh zeilen toe, wel dubbelt voorzien met soldaaten van de beste, toonde voortaan zyn' graatigheit om tot vollen

+1573.

+*Vergeefsche toeleg der Zeeusche Geuzen op Tertoole.*

+*Hunne neederlaagh.*

+slagh te koomen. Des Prinsen vloot bestond uit meer dan hondert, doch smalscheepen, ten deel ooverdent, ten deel oopen; niet te gelyken by die van Bossu nocht in geschut, nocht in steevigheit. Armelyk genoegh waaren zy ook gemant, mits het daar toe den Heere van Baatenburgh aan volk gebrak, indien hy, als vereischt werd, het leegher tot Sassem bezet zouw laaten. Ende zagh men eer slyting, dan aanwas van krachten, uit de schaarsheit van gelde te gemoet: behalven dat alle uitstel dien van Haarlem te lang viel. Zommighen meenen, dat's Prinsen hooftluiden van 's Graaven versterking onverwittight waaren: hoewel naauwlyx te gelooven staat, dat het hun, in 't midde van een gewest hunner parthye toegedaan, en op een binnelandsch waater, daar het de spieschuiten niet lichtelyk ontweedren moght aan behoorlyke kundschap gemangelt hebbe. Hoe 't was; op den achtentwintighsten van Bloeimaandt, quaamen, Baatenburgh als Ooverste van't krysvolk, Marinus Brandt als Ammiraal, uit de Kaagh naa den vyandt toezetten. De welke, geen schoonder zoekende, zyn' vloot aan tween verdeelde, om teffens van vooren en van ter zyde te treffen; en hun met veel braveerens van trompetten, trommelen, en blinkende waapenen, teeghen voer. Een' vertooning, die den gemelden Ooverste en Ammiraal zoo byster voorstond, dat hun daatlyk 't bedenken +1573.

+van eighe zwakheit om 't hart sloegh. Derhalven, als de vyandt genaakte om van schutgeveirt tot aanklampen te koomen, beveelen zy hunnen metgezellen streek te houden, maar deyzen zelf eerst uit de voorste geleeden, en maaken thans zoo veel zeils als zy mooghen, om wegh te raaken. 'T welk gespeurt by eenighe van hun' beste scheepen; werpen die meede 't roer om, laatende d'ander' in den last, dien zy kleenen tydt uitstonden. De toevlucht van den grootsten hoop was de Kaagh. Die de zelve niet zaaghen te kryghen, liepen naa d'ouwde Weetering. Deeze werden, van Boshuizen 's Graaven steedehouder naagejaaght: dieder een ooverzeilde, en tweeëntwintigh bemaghtighde. Doch 't meeste volk, oover boordt gesprongen, bequam den oever. Meer waarender achterhaalt geweest, zoo 's vyands scheepen niet te diep gegaan hadden. De verwinner, zich dienende van de hitte der ooverhandt en de versche versleeghenis, quam terstondt te waater, Romero te lande, de Haarlemmer +schansen bestooken. Ende werden der, door die schrik, vier verlaaten, uit de welke zich hondert en tachtenrigh man'in de vyfde begaaven. Die sloegh drie stormen af; doch, zynde ten einde van kruidt, lyftoght, en alle hoope, werd opgegeeven, behoudens lyf en pakkaadje. Hier kreegh Bossu drie metaale stukken, en noch achtien scheepen. Voorts, voerende de gansche vloote, nu hondert zeilen sterk, in 't gezight der stadt, en doende met geluidt van geschut, trompetten, en trommels, den zynen de zeeghe, dien van binnen de neêrlaagh erinneren, leid' hy zich zelve de gloorie toe, van hunnen moedt gekneust te hebben, en dat zy kort beraadt tot oovergift zouden neemen. 'T welk hem ontschietende; deed men, twee daaghen daarnaa, weederom een' myne springen: die, met ontrent dertigh van de beleegherden, in de lucht vloogh, en drie der zelve doodt, eenen leevend in de Spaansche loopgraaven, smeet. Doch volghd' 'er niet anders op, mits de kleenheit der breuke. De aanvechters (gemerkt het eene stuk geschuts op de katte dien van binnen zeer in hun licht stond) hadden de kat verbreedt; daar noch een' bedding toe gestelt; en begost met twee stukken te speelen. De afkeerders daarenteeghen, naa 't ontfangen van tien yzere gootelingen en twee metaale stukken, te schenk van Dort en Leyde, hadden getracht, die van de kat te verkroppen, en nutteloos te maaken; de zorgh daaraf aan Jan Cuningam, steêhouder van Balfour, bevoolen. Ende queet zich de Schotsman

+*Slagh, gewonnen op de Haarlemmer Meer by den Graaf van Bossu.*

+*Geuze schansen ingenoomen.*

+zoo wakkerlyk, dat hy d'affuiten, tot meermaals, kreepel, en eindtlyk der katte de kruin af, schoot. De vyandt, vindende 't heroptooyen der +zelve te gevaarlyk, ging vier masten in haar' plaats planten, en daarby om hoogh hyssen een' driekante kooy van musketvrye planken, achter oopen, ter weederzyden met busgaten, gestoffeert met etlyke moskettiers; om de beschermers van de veste te houden, en met een hunne binnewerken t'ontdekken en te steuren. Een' fraaye vondt docht hun deeze, tot dat de Schot, schietende de kaabels aan einden, hen armen, beenen, den hals ook, in hun' eighe schansen deed breeken. Thans rechtten z'een' schroef van een' enkele dennestam oover eindt, en vyzelden de hut in top. Dan de styl werd van drie oft vier groove koeghels gekorven: voort smeet hem de windt om veer. De verweerders, weederom in zeekerheit den walgang gebruikende, laaghen staadigh op hunne luim, met roers en mosketten; in voeghe dat haast niemandt het hooft uit de loopgraaven steeken moght, oft hy werd van een' koeghel gekipt. Ende waaren nu, booven merklyk getal van soldaaten, verscheide bevelhebbers van naame gevelt, als Jan de Vargas, en Sançhio de Lodogno; deez d'eerste Hopman van 't regement van Braccamonte, d'ander van dat van Napels: ook Stephano Quichado, en Bartolomeo Campocassi, die, om zyn vernuft en gaauwigheit in krysvonden, zeer van de Spaanschen betreurt, en lankzaam vergeeten werd. Johan de Ayala, Noircarmes, Goigny, waaren zorghlyk gequetst geweest, en naaulyx te lyve gebleeven. Maar, van daarom zyn' hoope te slaaken, was 't verre met Don Fredrik, nu meester der +Meere, en houdende de stadt als in besloote vankenis. Ook kreegh hy geen' geringen toevoer van nieuwen aanwas, twee regementen uit Italie, van vyfduizent Spanjaarden; het eene onder Don Lope de Figueroa, het ander onder Don Lope de Acuna, een' wakkren krysman, die 't beleidt van de heirtoght had. Dit volk leed veel op de reize, mits eenen gestaadighen reeghen van achtentwintigh daaghen. Geduurende de welke, Acuna zelf, hoewel daarom aangemoeit, zich nooit met kop- en kniestukken van vilt wilde dekken, op dat den soldaat min verdroote, neevens zynen Ooverste, te dulden. Eevenwel, gemerkt alzulk een gros niet zoo spoedigh oover wegh kan, beval de Landtvooghdt duizent schutten, van Lottringe af, by Don Louis Gajetan, voor uit te stuuren, die zynen last in aller yl bevlytighde. Indien 't ontzet dan te waater zyn' zwaarigheit gehadt had, hachlyker scheen het te lande, en genoeghzaam onmooghelyk. Hondert paarden, waanende by nachttydt deur te booren, om eenighen voorraadt in stadt te brengen, werden by Gajetan ontdaan en verstrooit. Waaroover de Prins, bezinnende geen' ander uitkoomst, dan de beleggers te beleegheren, en door afsneê van toevoer, in gelyke benaauwtheit te brengen, ter eene zyde Sonoy noch eens belastte, den Diemerdyk; ter andre, den Baroen van Baatenborgh, het dorp Ouderkerk in te neemen, ende zich daar te sterken. Maar de vyandt, geleert by den voorighen aanslagh van de Noordthollanders, had op dien dyk een' schans, en Hopman Snaater met twee vendelen knechten daar in, geleit: een' andre tot Ouderkerk, daar hy de hooghte van 't +kerkhof, en de kerk zelf te baat nam. Sonoy, dies nietteeghenstaande, worp 's middernachts naa den tweeden van Zoomermaandt achthondert mann', tussen Amsterdam en 't blokhuis van Snaater, op den dyk; doorgroef dien, zonder merkelyk verlies; en verzeekerde zich daar, met zes schansen, die hy tot naa 't oovergaan van Haarlem in hield. Van de Diemer Meer kon hy echter geen meester worden, mits die van Amsterdam daar vyf galeyen, neevens goet getal zoo kleene scheepen, als schuiten opbraghten: behalven dat'er de zyne quaalyk vlooten moghten,

+1573.

+*Stormhut in de lucht*.

+*Aanwas van volk in 't leegher*.

+*Sonoy bemaghtight op nieuw den Diemerdyk*.

+en 't bootsvolk onwilligh was. Baatenburgh braght het, naa eenighe schermutsingen, +zoo wyd, dat hy zich t'Ouderkerk meede beschanste. Maar, zoo lang als d'Amsterdammers de Meer, en de vaart die uit de Vecht door Weesp en Diemen daar in liep, vry hadden, was zyn verblyf daar vruchteloos. Om dan de Vecht, booven den oorspronk van beide de vaarten, te sluiten, zond men Adriaan Vygh, Ooverste van Gorkom, +met vyfhondert uitgeleeze soldaaten, van Schoonhoove naa Breukele; die daar aanvingen zich t'omgraaven, en veertigh man' op't huis te Gruntestein leidden. Hen volghden vyf vendelen knechten te scheep, met geschut en nooddruft. En zeeker hierop draaide de behoudenis van Haarlem. Dit wist de verzorgher van 's vyands lyftoght, Jan Babtista Taxis wel, die zich dat pas t'Uitrecht hield; ende trok derhalven, zoo ras hy de tyding kreegh, met twee vendelen voetvolx, een' bende ruiteren van den Burghgraave van Gent, en etlyke soldaaten van 't Slot, op de beên, om 't werk, terwyl't noch onweerbaar was, te steuren. De Nassanschen, zoo schielyk besprongen, eer hun' groote troep aangekoomen was, zien terstondt naa de vlucht om, ruimende 't huis en de begoste schans; die van Taxis geslecht werd. Thans hervatte men den zelfsten toelegh tot Nieuwesluis; doch meede te vergeefs; mits het muiten der Duitsche knechten; hoewel zy zich onlanx daarnaa stillen lieten. De Landtvooghdt, voorts, om eens voor al te voorzien teeghen dit ongemak, gaf last aan Don Francisco Baldes, met een' bequaamen hoop volx, alle plaatsen van belang, in dien hoek, te bezetten. Midlerwyle liet men niet, by de vlieghende booden, oft anders op duizenderley gevaar, dien van Haarlem somtyts een' troostbrief toe te veirdighen, om hunne lydzaamheit te lengen. Want het quamp'er hoe langer hoe deuner om, met voorraadt van gelde, van mond,' en van oorlooghe. Waaroover zy spaarende 't kooren voor de krysluiden, den weerloozen hoop gebooden, zich met moutkoeken te behelpen. Men toonde nochtans een rustigh gelaat, ende als hen de Spaanschen verguisden, met roepen dat'er noch broodt nocht bier meer ooverschoot, zonden zy hun een ontbyt buiten de Zylpoort. Voort sloeghen zy, op nieuw, eenighe zilvere penningen van tien en twintigh stuivers, die booven de helfte +dier deughde niet hadden. Dan, gelyk de berooitheit geemelyk is; en de geemelykheit het zoekt, zelfs daar 't aan stoffe van aalwarren gebreekt, zoo droegh het niet lang aan, oft het graauw begon te morren: *men aasd' hen met windt, en brieven*, (*zoo 't hiet*) *veel goeds beloovende, dat t'elkemaal te rug liep. Zy moghten in stadt gedicht, oft recht anders luidende zyn, dan der gemeente diedsch gemaakt werd*. Doch gaaven zy zich te vreede, mits hun d'Ooverheit te gemoet ging, toe staande dat zy zes mannen koozen, om naa te zien wat'er geschreeven quam. Daarentussen +neep de behoefte, inkervende van dagh tot dagh. Al 't kooren op zynde; werd het voeder der beesten, die ook verslonden waaren, menschenkost, ende begost men broodt van kennip en raapzaadt te bakken. Voor toespys strekte 't vlees van paarden, honden, katten, en ander gedierte, dat, onrein en verwaaten, door de noodt, tot not gemaakt wordr. 'T welk veel ooverloopens van burghers en soldaaten veroorzaakte, die deezen droeven standt aan den vyandt te kennen gaaven. Derhalven, om, door de leevende stemme van achtbaare luiden, den Prinse't perfen hunner benaauwtheit bet in te scherpen, werden zy te raade, Tseeraarts en Goutin, +die oover twee maanden eenigh krysvolk in stadt gebraght hadden, aan zyne Doorluchtigheit af te veirdighen. Men nam een' donkere nacht waar, de zeeventiende van Zoomermaandt; gaf hun een' korf met duiven meede, en een van de snelste jaghten, dat met kloeke roeyers en schutten voorzien was; maakt voort een schriklyk geluidt van trommels, trompetten,

+1573.

+*Baatenburgh sterkt zich by Ouderkerk*.

+*De Vecht tot Breukele gezocht te bemaghtighen*: *vergeefs*.

+*Morren van 't graauw in Haarlem*

+*Hongersnoodt aldaar*.

+*Tseeraar's en Goutin raaken behendelyk uit der stadt*.

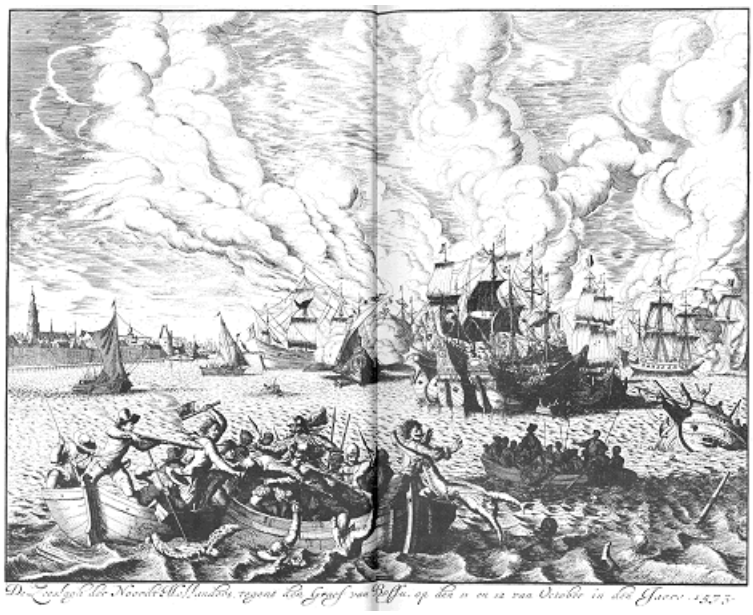

De Leeslagh der Noordt Hollanders tegens den Graef van Bossu, op den 11 en 12 van October in den Jaere 1575.

+klokken, geschut: waaroover, zoo de vloot, als 't gansche leegher, in roere raakte, en yder zich spoeide te waapenen, verwachtende dat die van der stadt tot +1573.
verscheide plaatsen uit zouden vallen. By behulp van dit getier en de duisternis, die den vyandt hooren en zien benaamen, spatte 't jaght onbemerkt ter Fuik uit, tussen de scheepen van Bossu door; die daar op de wacht laaghen. Thans lieten Tseeraarts en Goutin, by een' duive weeten: *de beleegherden hadden niet te bezwyken. Zyn' Doorluchtigheit was nu tot Leyde gekoomen, om naader by der handt hun ontzet te bevorderen*. En zeeker 't gebrak aan de zorghvuldigheit des Prinsen niet. Maar de Meer was hy quyt, en wist wat het in had, te lande door de beleggers en hunne schansen te breeken. De Landtzaaten nochtans, gelyk de gemeente met blinden yver voortslaat, lieten zich dunken, en voeren daaghelyx heevigh uit; *dat het een weeder waar dighe en erbarmelyke zaak was, niet anders tot verlossing van de vroome Haarlemmers t'onderstaan: daar 't nochtans aan geen inwilghen en opbrengen van schatting, te dien einde, gemangelt had*. Jaa, groot getal burgheren van Delft, Leyde, Rotterdam, en andere steeden, waaren ooverboodigh, uit loutere liefde tot vaaderlandt, bondtgenooten, en gloorye, 't lyf by de proeve van eenen aanslagh op te zetten. De Prins, hierdoor veroovert, moest hun ten laatste believen; doch verklaarde uitdrukkelyk, dat hy 't deed, om den haatlyken roep te weederleggen: hoewel 't hem booven maate zwaar voor stond, als een werk nauwlyx uit te voeren met ervaare soldaaten, veel min met burghers en ongeoeffent volk. Terwyl hy dan uit de bezettingen lichtte, 't geen de plaatsen ontbeeren moghten, en alles tot Sassem verzaamelde, quaamen eenighe scheepen, uit de Kaagh, twee daaghen achter elkanderen, in 't gezight der beleegherden verschynen, om hunne hoope by aadem te houden: maar lieten zich t'elkenmaale, door die van Bossu, te rug dryven, zonder dat die van binnen verzuimden stips op het uitvallen te passen. De welke derhalven, allen troost ydel schouwende, op den eersten van Hooymaandt beslooten t'ondertasten, oft de vyandt noch waare, om naa eenigh gesprek te luisteren. Dit werd bestaan door Pelikaan +en Kornelis
Matheuszoon burgherhopluiden, in schyn van verzoek, dat men zeekren vendrighs huisvrouwe vergunnen wilde, met haaren gevangen man te spreeken. De beleggers haast bevroedende wat eighentlyk de meening was, gaaven tot antwoordt; *d'Ooverste der stadt moght veiligh buiten koomen. Men zoud' hem te woorde staan*. Daarop werden gyzelaars gewisselt; ende quaamen, teeghens den aavondt, de Heer van Vliet Burghermeester, Steenbach, Pelikaan, en Rosigny, als minst in den haat zynde, ter eene, met den Graave van Everstein, en vier bygevoeghden, ter andre zyde, tot mondtgemeenschap. Maar daar werd niet bedreeven: mits dat de vyandt te hoogh in zynen eisch; oft dat het, gelyk anderen meenen, dien van binnen geen ernst was, en alleenlyk te doen om 't hongerigh graauw met hoope te zooghen, tot dat de Prins zyn' toerusting veirdigh hadde. De Spanjaardt, viellicht hier uit peinzende, dat zy nocht middel hadden om d'oovergift te verwylen, rukt 's anderendaaghs meest al 't geschut dat in 't leegher was, naa de beukeryen; werpt den pyntooren, en dien van Sante Katryne, met een groot eindt muurs, ter needer; twee bruggen in de graft; en bereidt zich tot stormen. 'T ging eevenwel niet voort; mits de verweerders braaver gelaat toonden, dan hy zich ingebeeldt had; oft om dat een oovergeloopen Schotsman hem aandiende, dat'er voor geen'zes daaghen lyftoght in stadt was. De beleegherden, aldus van buiten en binnen gepraamt, staaken een' zwarte vlagge ten kerktooren uit, tot teeken hunner bedruktheit en droeffenis, 'T welk doende den vyandt gelooven, dat hunne kraften uitgemerghelt, gemoeden bezwyken-

+*Die van Haarlem zoeken gesprek met den vyandt*.

de, [+]en lichtelyk voorts te vellen waaren; vernieuwt hy, ten volghenden morghen, het schieten, met groote felligheit. Dies hervatten zy aan den aavondt, het gesprek; [+]1573.
zonder meer dan te vooren te verrichten. 'S daaghs daaraan, woey de rouwvaan weederom van den tooren: en quam een vlug briefdraagher te nest, met belofte van spyzing ter aanstaande nacht. Doch werd des niettemin ten derden maale in onderhandeling getreeden, door de Graaven van Everstein en Bossu, met vier anderen van 's vyands; den Heer van Vliet, Steinbach, Rosogny, Sohey, Pelikan, en Cornelis Mattheuszoon, van stads weeghe. Ende stiet het werk op verklaaring der beleegherden, dat de soldaat niet gezint was zonder zyn geweer uit te gaan. Thans quamp'er ('k en vinde door wat wegh) een luttel lyftoghts in; ende verwisselden zy de zwarte vaan aan een' witte, meer [+]tot bewys van den ontfank, dan van eenighe verfrooying. 'T was naamelyk naa 't ontbreeken van gewoon en ongewoon voedsel, 't verteeren van allerley groente met struiken en wortelen, uitpluizen van 't kruidt dat tussen de steenen groeit, zoo verre gekoomen, dat men by gekookte huiden van ossen en paarden, jaa schoenleeder, 't leeven hield; d'eene mensch by den anderen, op straat, binnen 's huis, aan de wallen, van honger storf; de rest met de doodt op de lippen, in schyn van schimmen ging waaren. Derhalven zien zy noch eens een jaght uit te kryghen, met den burgherhopman Niclaas Bernardszoon, om den Prins te bidden, *dat hy hun, teeghens naastkoomenden dinxdagh, meer voorraads van eetwaaren, aan de Ton, in den mondt van 't Spaaren, deede toevoeren*: *gemerkt hunne benaaudtheit geen langer uitstel lyden kon*. Waarop de Prins een' duyf te rug zond, verzoekende met schryven ook by Bernardszoon onderteekent, *zy wilden, naa zoo veele zwaarigheeden manhastelyk uitgestaan, noch maar twee daaghen gedult neemen. Hy zouw zich ten uiterste pynen, om hun ontzet, met Gods hulp, te weeghe te brengen*. Ondertussen werd het hooft den krysluiden zoo berooit, dat zy, verspuwende alle tucht, 't huis van den Lombard oft taaselhouder van leeninge, met geweldt opsloeghen, en etlyke winkels schandelyk plonderden; eer deeze tyding in stadt quam. Gelyk nu de zelve daar groote blydschap baarde, alzoo vond zich zyn' Doorluchtigheit benoodight, de kans der waapenen, hoe ongezien zy ook was, eindtlyk te waaghen. Waar toe de Baroen van Baatenburgh een' vuurighe geneeghenheit toonde, uit weêrzin in d'afzightigheit zyner faame sint de schand op de Meer behaalt; de welke hem denken deed, dat het beeter gestorven waar, dan nerghens 't hooft met eere temooghen opsteeken. Zelf de Prins, beducht voor 't erghste, zouw liever zyn' eighen persoon by d'andren opgezet hebben, en eenpaarigh geluk met hun geloopen, dan den ondank der teeghenspoet en 't morren der onweetenheit verwacht. Maar de Ridderschap en steeden, ooverweeghende wat het den Staate gold, zoo hem in dat gewright van tyde yet oevels oover quam, weederhielden zyn' toghtigheit: in voeghe, dat het opperbewindt den Baroen bevoolen bleef. Deez, dan, in voorneemen den oordt van 't Bos te doorbreeken, terwyl men de Fuik met een' loozen aanval te waater zouw dreighen, en hebbende die van de stadt des door verscheide duiven verwittight, [+]begaf zich, den achtsten in Hooymaandt, teeghens den aavondt, van Sassem naa Noordwykerhout, met ontrent vierduizent knechten; daaronder gereekent de goedwillighen uit de borgheryen in grooten getaale. Ende heb ik mynen zaalighen Vaader wel hooren verhaalen, uit monde van Heere Johan van Oldenbarnevelt, naamaals[*] Voorspraak van Hollandt, hoe de zelve, dat pas, meede als een van den hoop, met het roer op den hals uit Delft toogh. Noch had Baatenburgh by zich zeshondert ruiters beleidt door den Heer van Karloo; zeeven veldtstukken; vierhondert waaghens

[+]*De beleegherden in 't uitterste lyden*.

[+]*Baatenburgh trekt tot ontzet van Haarlem*.

[*]Advocaat.

+met krystuigh en lyftoght, om teffens den vyandt en den honger te verdryven. Om
eenighszins veillighlyk de leegherwallen te genaaken, voerd' hy meê, zeekere +1573.
mosketscheutvrye borstweeren van planken, met gaaten daar 't geschut door speelen moght. De welke, loopende op wielen, van paarden ter weederzyden en in 't midde getrokken zouden worden, tot daar men gevaar van 's vyands handgeschut quaame te lyden; dan voortgeschooven met handen en lange sparren. Dit geveirt kon men oopenen en sluiten, naa goeddunken van den krysbouwmeester. Het dekte, als 't zaamgevoeght was, ten minste driehondert man' in de breedte. In Noordwykerhout deed hy oopenbaare gebeeden doen, en zyne troepen rusten, tot middernacht toe. Toen sloegh hy weeder op wegh, in meening den oordt der Duitschen aan te grypen. Zyn' voortoght bestond uit d'eene helfte der ruiterye. Daarnaa volghde een gros van Hollanders en Zeeuwen, met het geschut en de houte schermen: voorts de Fransche, Engelsche, Schotsche, en andere knechten, en de gelaade waaghens. De rest van 't paardevolk diende tot achterhoede. Behalven dat zoo woelend' een beweeghenis niet verhoolen kon blyven, zoo wilde noch het ongeluk, dat twee van de duiven, naa stadt geschikt, by den vyandt geschooten wierden; ende quam hem daarenbooven een ooverlooper verkundschappen, hoe de beleegherden, ter plaatse daar nocht wacht, nocht genaakschans was, een' gordyn doorsneeden hadden, om ter vest uit te storten, zoo ras als zy 't ontzet verneemen zouden. Waar op hy, als zyn' vooruitloopers aanbraghten, dat het tydt om te waapenen was, daar ontrent, hoopen stroois deed verzaamelen, natten, en aan brandt steeken, om dien van binnen oogh en oordeel van 't pas des uitvals te beneemen: stellende, des niettemin vyfduizent man' van zyn beste voetvolk, met driehondert paarden, achter 't strooy; eensdeels om hen t'ontfangen, zoo zy te voorschyn quaamen, eensdeels om d'ontzetters te stuiten. Een' andere schaar van vyfduizent knechten met vyfhondert ruiters, onder Jan Babtista del Monte en andre bevelhebbers, gebood hy lanx den Duinkant Westwaarts op te trekken, tot dat zyn geschut by vluchten afginge; alsdan eenen keer te neemen, dwers oover de heirbaan, en de Nassauschen ter slinke zyde aan te ranzen. Ter zelve stonde hadden Romero, Montedoca, Licques, Capres, Fronsbergh, en Polwyler, met hunne regementen, oover de besnydingen te springen, en zich uit den weeghe te houden, tot dat zy geleeghenheit zaaghen, om op de rechte zyde van Baatenburgh te treffen. Het ooverschot van 't heir stond in slaghorde binnen de leegherwallen. Des morghens ten drie uuren, zynde de Baroen gekoomen aan 't Mannepadt, en beezigh met de houte borstweeren en zyn' waaghenburgh, ter weederzyde, toe te stellen, zoo doet het Spaansch geschut den mondt op, en maakt de vyandt veirt, van d'een en d'andre zyde. De voortoght van Baatenburgh, doorgestreeft tot in 't bos, en binnen de beschansingen, en de zelve ongemant ziende, stoot voort, tot dat zy de troep by 't smookendt strooy voor de borst vindt. Aldaar raauwelyk bejeeghent, en zich quaalyk behelpende met de paarden, mits de belemmering van struiken en geboomte, werd zy getrent en te rug gejaaght. Die van der stadt hoorden 't gedruis wel; maar geblindt met den rook, vernaamen geen teeken, 't welk bestemt was met brandt te doen. Dies waanende dat het een veinstrek was, riepen zy; *Alzoo niet, Papisten, zult ghy ons, met valschen schyn van strydt, in uwe laaghen lokken*. Binnenwyle runden Baatenburgh en Karloo op een' troep paarden der Spaanschen, wel het derdendeel sterker dan de hunne. In deezen aanval werd Karloo verslaaghen, ende, neevens hem, Balthazar van Zurk, Jaspars broeder, van ouds her genaamt Studler, dienende, op eighe borz, met drie paarden. Ter zelve stonde ruk-

te +de rest van 't Spaansch paarde volk, met vollen run, op den Baroen +aan. De Nassauschen, alzoo geschokt, wenden toom, en koomen met al 's vyands ruitery op de hielen, ter waaghenburgh instorten, op hun eighen voetvolk. 'T welk, daar door ontschaart, en voorts bespronghen van 't voetvolk der Spaanschen, zoo ter rechte als ter slinke, achter uitspatte en zich verstrooide. Daar bleef'er, op de plaats oft in de vlucht, ontrent zeevenhondert, hoewel men eerst luider riep: waar onder, Baatenburgh zelf, met verscheiden' Hopluiden, zessentzeeventigh burghers van Delft, vyftigh van der Goude, dertigh van Rotterdam, veertigh van den Briel, andere uit andere steeden. Ende zouw 't verlies van volk grooter geweest zyn, zonder de duisternis, 't gebrooken landt, en eenighe Staatenscheepen op de Meer leggende, waardoor een goedt deel geberght werd. Tseeraarts, gewondt, ontquam het binnen Leyde. De voerluiden, afsnydende de gareelen, ontreeden 't meest met hunne paarden. Maar al de waaghenen en voorraadt werden veroovert, neevens 't geschut en dertien oft veertien vendels. Deeze plantte men, des volghenden daaghs, in 't gezight der stadt; ende joegh eenen gevangen, besnoeit van neuz en ooren, derwaarts, om 't mislukken van den aanslagh te melden. Tot bewys van 't zelfste, werden ook etlyke hoofden der verslaaghe burgheren oover de veste geworpen. Van deeze neederlaagh beefde bynaa heel Hollandt; voorneemelyk die van Alkmaar, hebbende tot noch toe geweighert, eenighe knechten in te neemen. Het leegher tot Sassem werd opgebrooken, en 't volk in bezetting geleit. Voorts verwylde de Prins niet, den beleegherden aan te schryven, dat zy zich zouden zien, zoo best doenlyk waar, te redden. Ende quam dit dien van Haarlem oover, naa dat zy, zeeven maanden, met zoo fel eenen vyandt gestreeden; meer dan tienduizent kortouwschooten, allerley gevaar; endtlyk den raazenden honger uitgestaan; en een' Saguntische standtvastigheit, zoo veel de Christelykheit scheen te lyden, beweezen +hadden. Dewyl 't volharden hun gewis bederf was, en geene genaade buiten te verwachten scheen, werden zy, in 't eerste, te raade, met al wat waapen voeren kon, door 't leegher te slaan; achterlaatende het ooverschot, op hoope dat de Veltheer den weerloozen ouderdoom en sexe zouw spaaren; al deed hy 't slechts om de soldaaten in den bandt der krystucht te houden. 'T welk vernoomen by de vrouwen, en hoe men haar met haare onnoozele panden, in 't gewoudt van den woedighen vyandt dacht te laaten; bersten zy uit, met huilen, schreyen, en jammeren; en bedryven zoo deerlyk een misbaar, dat men geenen wegh met haar zagh, nocht yemandt van 't harte moght, al die bedrukte zielen, ter proeve van de Spaansche meêdooghenheit oover te geeven. Dies hervat men den raadslagh, en eindight hem met besluit dat zeeven vendels, meest schutten, de voortoght zouden hebben, om een gat in den vyandt te gaan. Daarnaa hadden die van de Majestraat ende de schutterye, samt anderen den Spanjaardt mistrouwende, met wyf en kindren te volghen. De achterhoede moest uit neeghen vendelen bestaan; en de Prins van den toeleg verkundschapt worden, op dat hy hun alle mooghelyke hulp te gemoet schikte. Ende waaren nu alle bruggen, die in stadt oover 't Spaaren laaghen, gebrooken oft opgetooghen; scheepen en schuiten ten deel in den grondt geboort, ten deel aan d'oostzyde gebracht; om de naajaght des vyands te schorsen: 't schut veirdigh om gezonken te worden. De maare van dit voorneemen wracht omzien by Don Fredrik; en hem viel in, hoedaanigh het geweldt der vertwyfeltheit is; dat de oorden zyns leeghers te wydt verspreidt laaghen, om zich gemaklyk te baate te koomen; dat men geen' gissing maaken kon, ter welke plaats de beleegherden hun geluk verzoeken zouden; jaa dat zy, schoon gestuit wordende, uit de jongste wanhoop alles in vuur zetten

+1573.

+*Wort geslaaghen.*

+*Raadslaaghen om uit der stadt te breeken.*

+moghten, en zich onder de assche der verbrande stadt begraaven. Al 't welke ooverwooghen hebbende, vond hy best hun een aanblik van hoope te laaten toeschitteren; en deed, op den naame des Graaven van Everstein, eenen brief in stadt schikken, luidende, *dat'er alsnoch vergiffenis ten beste was, zoo zy tot oovergift verstaan wilden? ende niemandt gestraft zoude worden, oft hy hadde 't, naa hun eighen oordeel, verdient*. Waarnaa de Duitschen terstondt luisterden; en weigherden de togh. Vyf vendelen Waalen, niet zoo licht in 't vertrouwen, maakten zich echter gereedt, en ter Schalkwyker poort uit, neevens een goedt getal der burgherye, met toeleg om de Meer, en 's Prinsen scheepen te kryghen. Mits deeze tweespalt ging heel Haarlem 't onderste booven: alles dreef'er en dwerrelde met zulk een' losheit en onsteltenis, dat de wacht tot laat in der nacht onbezet bleef, en de stadt in gevaar van schielyk ooverrompelt te worden. Ende was de wanorde en bedremmeling niet minder by d'uitgetooghe schaare; die, onvoorzien van brugleggers en noodigh gereetschap, te rug keerde. Zy greepen naaderhandt noch eens den zelven moedt; maar zaaghen'er niet deur, wanneer't 'er op aan quam. Derhalven, als nu vast yder eeven week in den boezem was, treeden, den twaalfden van Hooymaandt, twee Burghermeesters, neevens Steenbach, Vaader, en Rosigny, in ernstighe handeling met den vyandt: ende werden d'anderen genoeghzaam der voorwaarden eensch. Alleen Rosigny, geenszins daarin gerust, en raadzaamer vindende het uiterste te waaghen, vertrok zich in der stadt', en hield den Walschen Hopluiden voor, wat'er gaands was. Die draaven met de hunnen, in heevigheit, naa de poort, en trekken de valbrug op, om de gemaghtighden buiten te houden. Doch werden zy endtlyk ingelaaten; voorgeevende, dat Don Fredrik grooter zachtmoedigheit toonen zoude, dan men hem toevertrouwde. Ten volghenden morghen heel vroegh, wordt den soldaaten, die by tromslagh vergaadert waaren, in hunne keure gestelt, de genaade oft ongenaade des Hartoghen te verwachten, oft zonder geweer uit te trekken. Ende, dewyl de Hooghduitschen en Schotten, dien reeds te verstaan gegeeven was dat hun niets misschieden zoude, verklaarden, dat hun bet geviel te blyven, dan de waapenen af te leggen; zoo hadden ook d'anderen liever het zelfste te antwoorden, dan zich bloot +op 's vyands trouw te verlaaten. Bordet, een Fransch Eedelling van oovermanlyke dapperheit, had, geduurende 't beleg, met woorden en werken, zynen spitsbroederen tot geen' geringen prikkel ter volharding gedient: zoo verre, dat, als zy begosten te flaauwen, en uit te slaan hoe de noodt voortaan ondraghlyk viel, hy, tot bewys van 't vermooghen eens menschen, die enkel wil, een' kaars eischte, en vraaghde, wat hem, in vryheit ende des ganslyk gezint zynde, beletten kon een lidt van 't lyf te branden. Ende zeit men, dat hy, daarop, zyn' handt in de vlam stak, en bleef houden, tot dat de stank het gezelschap uit de kaamer dreef. Deez, alsnu de uitkoomst des handels afziende; zonderlings wat hem en anderen, die tot Berghen in Henegouw's Prinsen dienst hadden moeten verlooven, was naakende; bood een gelaaden roer aan zeekeren zynen dienaar; ende; *doet*, zeid' hy, *naa zoo meenigh plichtbewys, dit laast' aan uwen heere. Drukt op hem los, en verlost my van d'ondeurworstelbaare noodt*. De knaap, verbaast in zoo byster een bevel, *bad om verschoont te worden, van 't uiterste leedt te doen, den geene, dien hy alle trouw en hulpe schuldigh was*. En Bordet weederom: *Wat mart ghy? Myn leeven, doorgebraght in 't betrachten der eere, ontzagh nooit leedt, dan de schande. 'T zal op zyn eindt niet veraarden, om met een' smaadighe doodt de snoode lust zyns vyands te koelen. Reikt my uw' hand: verplicht in haar zal ik sterven; oft anders, in myn' eighe*. Toen vlydt zich de dienaar ter gehoorzaamheit, de

+1573.

+*Dapperheit van Bordet Franschen Eedelman*.

+meester op de knien, met een' deeken om de ooren geslingert. Alzoo verbeid' hy, in 't aanroepen van Gods barmhartigheit, de scheut; die haaren gank gaande, hem 't hooft aan flarzen smeet, dat het brein teeghens de bedsteê spatte. Zommighen meenen, dat de Heer zelf het werk gewracht hebbe, mits de knecht volstond in 't weigheren. 'T magh weezen, dat deez de zaak in tweederley wyze vertelt heeft, naar tydt en geleeghenheit om de zelve wel oft quaalyk te verantwoorden. Hoe 't zy, men houdt het daarvoor, dat Don Frederik zich, in zoo hoogh eenen sprong van oovermoedt, ten hooghste verwondert vond. Op den zelven +morghen den tienden in Hooimaandt ten neeghen uuren, werd het verdragh geslooten, meêbrengende, *dat men de stadt op genaade oft ongenaade, hadd' oover te geeven; doch de Veltheer te vreede was, met een' somme van tweehondert veertigh duyzent gulden, by de burghers te betaalen, hondertduizent binnen twaalf daaghen, de rest binnen tweemaals zes weeken, tot af koop van den roof*. Als de schutteryen hier in bewillight hadden, werd met de groote klokke verkundight, dat alle poorters en soldaaten hunne waapenen op 't stadthuis zouden brengen, uitgezeit de Duitschen en Schotten, die terwyl de vesten bewaarden, by orde van Don Frederik, viellicht om het toghten der Spanjaarden naa den buit in te toomen. Aan de burghers werd belast, zich in 't klooster te Zyl; aan de vrouwen in de groote; aan d'andre soldaaten, in de Baakenesser kerke, te vervoeghen. Dit geschiedt zynde; quam Philips van der Maate, eertyds Burghermeester van Haarlem, als gemaghtight van den Hartoghe, de vrouwen aanzeggen; *zy wilden doch alles, wat'er van goudt en zilver, gemunt oft ongemunt voor handen was, vlytelyk by een zaamelen, op dat'er aan 't ransoen der plondering geen mangel viele. Ende was haar geoorloft, dien aavondt t'huis te slaapen: maar zy moesten, 's morghens daar aan, weeder in de kerke, verschynen*. 'T zelfste hield hy den burgheren in 't klooster voor. Ende werd, dat pas, den mannen, onder hen zessen, een bol broods van twee ponden uitgedeelt. Ten volghenden daaghe, keerd' hy echter tot de kerke, met Juliaan Romero, en veel' andre bevelhebbers, gewaapendt. 'T welk zich zoo yslyk op deed in 't oogh der anxtvallighe sexe, dat zy, als gepraamt van de baarlyke doodt, altzaamen oover hoop stortten. D'onnoozele schoolkinderen, op 't koor zittende, droeghen hunn' aandeel van deeze versleeghenheit. Doch men stild' haar, met melden, *dat de genaade verworven was. Zy zouden maar 't opbrengen der beloofde penningen verzorghen, en goeds moeds naa huis gaan*. Met gelyken troost werden de mannen verquikt. Midlerwyle tooghen de Spanjaardts binnen. Toen moesten ook de Duitschen en Schotten hun geweer booven brengen, en zich, onder wachte, ten deel in 't klooster van Sante Katryne, ten deel in dat van Sant' Ursele begeeven. Ook gold het verdragh zoo veel niet, oft zommighe burghershuizen werden van de Spanjaards geplondert. Thans volghde Don Frederik, verzelschapt met den Graave van Bossu, en een staatlyk getal Eedelen; speurende in 't gelaat der steedelingen een naare forsheit, en holbuikten honger, die hun ten ooghen uitzagh. Al de Hopluiden en vendrighs deed hy terstondt verzeekeren, ende naa 't huis te Kleef voeren. 'S daaghs daaraan, quam Alva in persoon de leegherwerken en steêvesten rondom te paarde bezightighen; ende, zonder binnen te ryden, keerde +des aavondts naa Amsterdam. Met een hief het woeden aan, oover de soldaaten en eertyds uitgeweeke burghers, die by etlyke honderden teffens verdelght werden. Ende verzwolgh men de lust deezer moorddaadigheit op eenen dagh niet; maar toefde van tydt tot tydt, als om der wreedtheit de smaak te lengen. Die tot bieghten verstaan wilden, kreeghen 't zwaardt: die niet, bekochten 't met de koorde. Vyf beuls, met hunne

+1573.

+*'T verdragh wordt geslooten*.

+*Wreedtheeden oover d'opgegeevenen*.

[+]knaapen, sloofden zich af aan deezen verfoeiden arbeidt; en de armen bezweeken hun van vermoeyenis, eer d'ombarmhartigheit des dwingelands moede werd. [+]1573. Dies deed hy noch ontrent driehondert ellendighen, by paaren, ruggelinx t'zaamen kneevelen, en in den mondt der Meere verdrenken. Onder andren werd gehangen een Luithersch Leeraar van Hopman Steenbach: de Ooverste Ripperda, met zynen steêhouder Luidewyk Hoorenmaaker van Gent, onthalst: desgelyx Simon Simonszoon Predikant der stadt; en een bastaart zoon des Kardinaals van Granvelle. Deeze jongman, heel anders gezint dan zyn vaader, had zich aan 's Prinsen zyde in krysdienst begeeven, en liever te sterven dan zyn' afkoomst bekent te staan. Het zelfste bezuurden Landslot van Breederoode, Heer van Veenhuizen; Rosigny; Jonker Jan van Duivenvoorde, kornel van de burghers; ende Simon Schoorel Rentmeester van den Briel: de welke, vervolghende zeekere vrouwpersoon ten huwelyk, door zynen medevryer verraaden werd. Min nocht meer sprong men om, met een deel soldaaten, die, krank geleeghen hebbende tot den neeghenden van Oestmaandt, op de werf van 't gasthuis onthooft werden. Hopman Balfour behield zyn leeven op geloof, mits zweerende den Prinse 't zyne te beneemen, dien hy zulx echter te kennen gaf, en getrouw bleef. Adriaan Janszoon van Dort, Schout; de Heer van Vliet, Pieter Kies, Geeraart Stuiver, Burghermeesters; neevens verscheide, zoo wethouders, als bevelhebbers oover de schutterye, en anderen; werden midlerwyle, in bewaarnis gestelt: en men sloegh met vier trommels om, dat niemandt bestonde, yemandt, die eertyds voorvluchtigh geweest was, te verberghen, op peene van in zyn' eighe deur gehangen te worden. Pieter Hasselaar, gezocht daar hy oover taafel zat, enziende dat men zynen broeder Niclaas, die van versleeghenheit weenende werd, voor hem nam en aantastte, ontdekte zich zelf, zeggende, *zoo ghy den Vendrigh zoekt, laat deezen los: ik ben 't*. Als de stadt oover ging, was de bezetting, die zommighen op drie, anderen op vierduizent man' geschat hebben, gesleeten tot ontrent achtienhondert toe. De helfte van dit ooverschot werd wel gedoodt. Niettemin Mendoza en Pedro Cornelio, Spaansche schryvers, als oft dit nocht te laffelyk gewoedt, en met afmaaken van vermeesterde luiden treflyke eere te behaalen waar, vergrooten 't getal tot op tweeduizent; Carnero op drieduizent; die men, om 't hervatten der waapenen, teeghens hunnen eedt, tot Berghen en Zutven gedaan, zoude hebben van kant geholpen. Ook stond de zeeghe den Spanjaardt op niet weenigh bloeds: ende houdt men, aan zyne zyde, geduurende 't beleg, by de vyfduizent man' van scherp gestorven te weezen: daaronder, veele vermaarde Ooversten, ende anderen van naame. Een Raadsman van oorloghe niet, oft hy was t'eeniger stonde verwondt geworden; zelfs de persoon van den Veltheer, die gevaar van den lyve liep, zonder 't yzeren beslagh van zynen riem, daar de koeghel zyn' veirdt op brak. De reekening van de meenighte der geenen, die van ziekte, honger, en ongemak, vergaan zyn, zouw men zwaarlyk kunnen maaken; hoewel zy op zeevenduizent gegist wordt. Maar de onkosten, schaade van brandt, en anders, by de beleegherden gedraaghen, zyn gebleeken te beloopen, twaalfhondert drieëntachtentigh duizent gulden: een' weldighe somme, indien men op de schaarsheit des gelds van dien tydt wil aanschouw neemen. De Hooghduitsche soldaaten, voorts, hebbende 's Prinsen dienst moeten verzweeren, werden, onder hoede van hondert tsestigh Spaansche ruyters, naa Gelderlandt geleidt. 'T welk verstaan by Sonoy, dat pas den Diemerdyk noch inhoudende; zond hy drie galeyen met schutten af, on-

der [+]Hopman Walter Heegheman. Die achterhaald' en besprong hen, tot Nieuwkerk, in der nacht; zoo schielyk, dat de Spanjaards, niet kunnende t' schrap raaken, de vlucht naamen. De Duitschen, by Sonoy gebracht, gelieten zich graatigh naa herwaapening, en wraak van den geleeden hoon. Maar Don Frederik, des verwittight, wilde flux met hunne Hopluiden Steenbach, Vaader, Schram, en Gunther, deur: doch liet zich endtlyk verbidden, tot zoo veel uitstels, dat zy eenighe hunne meedegevangenen moghten afveirdighen, om den voorzeiden soldaaten hunnen eedt, en 't gevaar hunner bevelhebberen te erinneeren. Waardoor, de Duitschen beweeght, by verlof des Prinsen, uit den dienst scheidden. Deezen uitgang nam 't beleg eener stadt, ouwlinx vermaardt [+]door de strydbaarheit, betoont van haare burghers in 't Ooste, en 't verooveren van Damiate: die ook geen' minder lof by alle luiden van letteren heeft verdient, met de konst der Boekdrukkerye, daar eerst verziert in den jaare veertienhondert veertigh, door eenen Laurens de Koster: hoewel [+]zy hem, van zeekren zynen knecht, snoodelyk ontdraaghen werd, ende, voor eighen vondt, aan den dagh gegeeven tot Mentz: van waar zy voorts door Europe verspreidt is. Groote versleeghenheit, zonder twyfel, baarde de val van Haarlem, door 't gansche Landt. Die niettemin de dingen der weereldt met zuiveren ooghe beschouden, zaaghen lichtelyk af, dat, zoo, in alle plaatsen slechts van gelyke sterkte, de zelfste standtvastigheit voet naame, niemandt van de geboorenen jonk genoegh was, om 't eindt der oorloghe te beleeven. Alva zelf, wel kunnende deeze reekening maaken, ook behoeftigh van gelde, en gedachtigh hoe hem 't scheeren der landtzaaten bekoomen was, bestond op nieuw d'afgevalle steeden, met aanbieding van goedt onthaal ter eene, en dreighementen van 't uiterste bederf ter andere zyde, te verzoeken. Maar Don Frederik, om zich van de hitte zyner voorspoedt, en van den slagh der versche verbaastheit te dienen, had al op den zestienden van Hooimaandt, [+]tweeduizent mann' te voet, driehondert te paarde, naa Alkmaar afgeveirdight: 't welk, als aan keer staande, tot dien dagh toe, zyn' sterking sloffelyk behartight, en 's Prinsen krysvolk geweighert had. 'T bezetten der stadt was, by zyne Doorluchtigheit, bevoolen aan Jonker Jacob Kabbeljauw, geleeghert, met eenighe benden, tot Heyloo en Egmondt. Ende 't waar dien van binnen, om, in allen gevalle, meester huns beraads te blyven, wel lief geweest, zyn' troepen op die twee plaatsen te zien vergrooven; ende oft men daar meede den Spanjaardt uit Noordthollandt hadde kunnen weeren. Kabbeljauw, daarenteeghen, sloegh plat af het leggen voor den vyandt, met een' stadt achter rug, zonder te weeten wat hy'er aan had. Als nu de noodt prangde, quam hy, met zyn' schaaren, onder de vesten, aanstaan om ontfangen te worden. De poorten waaren geslooten; etlyke burghers op de vlucht, ter schuite, en hadden den boom opgebrooken. De rest, gesplist, neegh ten deel t'zynen verzoeke, ten deel oover d'andere zyde. Naa veel twistens werd hy, met Hopman Ruikhaaver en eenighe bevelhebbers, binnen gelaaten, om met de Majestraat in mondtgemeenschap te koomen. Die van der Wet, bedremmelt in zoo wightigh een' ooverleg, waaren niet eendraghtigher, dan de gemeente zelf. Ende kon men nocht heen nocht weeder met hun, tot dat Ruikhaaver, in gesteurden moede, uitborst; *'T was geen tydt om lang oover besluit te kaauwen. Kort moest men 't zeggen: aan oft af*. Toen staat de Burghermeester Flooris van Teilinge op, en laat zich hooren, *dat hy zich troostte een' zelve fortuin tot den einde toe, met den Prins en de poorters te loopen:* ende treedt, neevens Ruikhaaver, ten stadthuiz' af; daar 't volk bol

[+]1573.

[+]*Haarlem ouwlinx vermaart in strydbaarheit.*

[+]*De Boekdrukkerye aldaar gevonden.*

[+]*Voorspel der beleegheringe van Alkmaar*

+en dik te zaamen gerot stond, met verlangen waar het twyfelen der Ooverheit op uit koomen wilde. Hy, genoeghzaam alles oover zich, en zynen wegh naa de Vriesche poort neemende, liet ze oopen slaan, +en de Nassausche vendels in, door eenen hoop burgheren, hem geleidende met haamers en bylen. Thans werd de Kennemerpoort geoopent; ende vielen de soldaaten daaruit op den vyandt, dwongen hem de voorstadt te ruimen, en staaken die aan brandt. 'T zelfste deeden de Spanjaardts den Dorpe t'Egmondt binnen; en meêdryvende eenen grooten buit van beesten, keerden, op den achtienden, naa 't leegher by Haarlem: daar een zwaar misnoeghen smeulde, onder die van hunnen Landaart, dat binnen weenigh daaghen tot oopenbaar muiten uitbrak. +Hun eisch was achtentwintigh maanden verscheenen solds, booven een' vereering voor 't verooveren der stadt: en die van binnen, tooghen uit, ten getaale van vierhondert, om 't geschut daarin te voeren. Don Frederik, ongeduldigh om zulk een' vertreeding zyner achtbaarheit, riep al het heir te hoop, en gebood aan Don Lope de Acuna, hun met een regement knechten op 't lyf te loopen. Maar deeze, by gekoomen op een' roerscheut naa, gingen plat teeghens d'aarde zitten, en wat men voorts porde, lieten 't hun doove oor hooren. Toen beveelt hy Robles met zyn' Waalen aan te trekken. Die dreeven'er de spot meê; laadende, als 't 'er op aan quam, hunne bussen met zandt, en blussende de lonten. Dies voeren d'anderen voorts, sleepten dertien oft veertien groove stukken in de stadt; die van uur tot uur haar' endtlyke verwoesting te gemoet zagh. Daar zyn'er die vermelden, hoe tien oft twaalf Spanjaarden, verkleedt als koopluiden, den Prins, tot Leyde, zouden aangegaan hebben, met verklaaring van geneeghenheit t'hemwaarts, meêdooghen oover de droeffenis van zynen staat, en middelen om hem Haarlem weederom te leeveren, voor een' som van veertigh duizent gulden: ende dat hy, niet weetende zoo veel by een te schraapen, hun uitbodt met een dankbaar gelaat moest afslaan. Ten laatste werd, ontrent half Oestmaandt, door tussengaan van Vitelly, een' man den krysvolke wonder aangenaam, de wanorde gericht; mits men hun, hooft voor hooft, dertigh kroonen telde; zestien voor de vereering, veertien op reekening van hunnen achterstal. D'ingezeetenen werden gedwongen, zes weeken lang, tussen drie en vierduizent soldaaten, t'hunner koste te houden: doch, naa 't opbrengen van ontrent hondertduizent gulden, in gelde, waaren, en kleinoodje, om de rest der ransoenpenningen niet gemoeit; hoe zeer ook dat dier de Landtvooghdt van doen had. 'T zy dat men dit meedelyden met d'uitgeteerde burgherye had; oft het geloof dat'er niets oover schoot, haar af te pynighen. De soldaaten gestilt zynde; werd Don Frederik van hun, triomflyker wyze, ter stadt ingevoert; ende, in zyne jeeghenwoordigheit, de groote kerk herwydt, door den Bisschop Godefroy van Mierloo. Den eenentwintighsten van Oestmaandt, werd de schrik der wreedtheit ververscht: zes burghers, hoewel van den waardsten bloede niet, en zich, viellight, booven hunner gelyken geuitert hebbende, op de markt onthalst. Ende, als om zyn' maght, beide ten goede en ten quaade, der gemeente te errinneren, begost men, terwyl de lichaamen daar noch ten toon laaghen, een +plakkaat van den Hartogh af te leezen, 't welk gedaghteekent tot Uitrecht, den zeevenentwintighsten van Hooymaandt, den steedelingen, mits opbrengende 't gemelde ransoen, genaade verzeekerde; behalven zeevenenvyftigh persoonen, by hem te noemen, en in bewaarnis te houden om gehandelt te worden, naar dat zich de verzoenden wel oft min zouden aanstellen. Onder d'uitgesteekene vond men den

+1573.

+*'T neemt 's Prinsen volk in.*

+*Muiterye der Spanjaarden tot Haarlem.*

+*Vergiffenis daar verkundight*

+Schout, de Burghermeesters, Wethouders, Bevelhebbers, en anderen, reeds, als verhaalt is, gevangen; ten getaale van neeghenentwintigh. Meer kon m' 'er niet bekoomen. De Schout, en noch neeghen tot hem, ooverleeden in der hechtenis. Burghermeester Jan van Vliet, geslaakt op zyn woordt naa lang zitten, zagh in kleedren van een' moolenaarsknecht ter stadt uit te raaken. Zeeven oft acht verworven 't genot der vergiffenisse. Het ooverschot te grootmoedigh tot schuldtkenning, hield men leggen quynen, in de schaduw der doodt. Maar de muitery der Spanjaarden, gelyk zy dien van Haarlem d'uiterste anxt had aangejaaght, alzoo gaf zy den anderen leeden des lands tydt om den schrik uit te schudden, en tot zich zelve te koomen. Voorts verzuimde de Prins niet, met reizen, met zeinden, van plaats tot plaats, de gevelde harten oover eindt te rechten. Ende slaaghde zynen toeleg wel het voorwaartsgaan der Zeeuwsche zaaken te deezen tyde. Hy had aldaar tot Ooverste gestelt Heer Karel van Boisot, en tot Ammiraal, Luidewyk broeder des zelven. Deez, als de Heer van Beauvois, met taghtentigh zeilen, zoo groote als kleene, zyn' loop naa Armuide zette, om aan Middelburgh, dat weeder in hongers noodt lagh, onderstandt te doen, slooten hem niet alleen den wegh; maar waarneemende +de geleeghenheit, als de Hopman, die binnen Rammekens gebood, tot Middelburgh was, en een goedt deel der bezettinge uitgetooghen om kooren te snyden, dwongen de rest met schieten en myneeren, de sterkte den vyfden van Oestmaandt, in hunne handen te leeveren, behoudens lyf en pakkaadje. Waaroover Beauvois, nu ziende in geener wyze Armuide aan te doen, eerst naa Westkappel, thans den Roompot in zeilde, en aan onzer Vrouwe polder, daar de Zeeuwen niet op verdacht waaren, met eenighe ondiepe scheepen zyn volk deed +landen; voorts de lyftoght, van achtere met waaghens, naa Middelburgh voeren. Maar met dit spyzen, gedaan ter yl, uit vreeze voor de Zeeuwen, die zich flux op de beên maakten, was de stadt nerghens naa zoo zeer gestyft, als door de jeeghenwoordigheit van Mondragon; die daar voor Ooverste bleef, met vyftien vendelen Waalen. Sonoy en zyn' bygevoeghde raadsluiden hadden in 't laatst van Hooimaandt, zyner Doorluchtigheit zeeker schryven toegeveirdight, dat eenen gebrooken moedt, en bynaa d'uiterste mistroostigheit meldde. Naamelyk, *dat, seedert den ondergank van Haarlem, die van 't Noorder gewest +hunne eenighe hoope op de vlucht scheenen te stellen, pooghende door alle weeghen 't gereedt hunner middelen te land' uit te schikken. Men onderliet wel niet de plaatzen te sterken; maar zy dienden ook beeter bezet, en van nooddruft voorzien te zyn; de vloote gemant; en een' schans op Tessel geleit, eer zich de vyandt daar vestighde, om de vaart naa de Maaze, samt allen toevoer en kundschap uit Zuidthollandt af te snyden. Daarenteeghen gebrak het aan geldt, lyftoght, krystuigh, soldaaten, en de trouwe der zelve, zoo ras de betaaling oover haaren dagh toefde. Ende kon men 't langer niet harden in dien staat, nocht schyn van wenschelyke uitkoomst beöoghen: 't en waare dan zyn' Doorluchtigheit een vast verbondt met eenighe mooghende Vorsten gemaakt, en treflyk ontzet voor handen hadde. In welken gevalle, hoogh tydt was, de steeden des te verwittighen, om 't verloop te schorsen*. De Prins, by brieven van den neeghenden in Oestmaandt, die doorgaands naa vuurighen yver tot Godsdienst, en wonderlyk vertrouwen op het recht zyner zaake smaakten, antwoordde zeer ernstelyk, bestraffende hunne flaauwmoedigheit. *Een kloek en manlyk hart plagh, ook in spyt der weederspoedt, ankergrondt aan de hoope te vinden:*

+1573.

+*Rammekens voor den Prinse gewonnen*.

+*Middelburgh door Beauvois eenighzins gespyst: daar Mondragon tot Ooverste gelaaten wort*.

+*Mistroostigh schryven van Sonoy en zyne raadsluiden, aan den Prins*.

[+]*d'anxtvallighen en blooden, door den raadt der vreeze, verrukt te worden.* [+]*Welk een' onervaarenheit, zich in 't verkeeren der weereldsche dingen t'ontzetten? welk eene wankelbaarheit, om 't misval eener stadt, hoewel ooverbitter en deerlyk, te zwichten? eeven oft Gods arm met dien afbrek verkort waar, en de gansche welstandt des lands op den Haarlemmer boodem gescheept. Hoe veele sterke plaatsen schooten'er noch oover, daar 't woordt Gods zuiver verkundight werd, en zyn' eere betracht; die, booven allerley inzighten, in acht te hebben stond. Hadde men zyne tydighe waarschuwing naa-; men hadde de geklaaghde behoefte wel voorgekoomen. Maar 't bevreemde hem grootelyx, wie 't krysvolk in de gewoonte gebracht moght' hebben, van ten juisten verschyndaaghe hunne soldye te eischen. Nocht Kaizar, nocht Konink ooit, had zoo stips op betaalen gepast. Men zaaghe eens op de weêrparthy, daar de Spanjaards, die altyds voor anderen gingen, achtentwintigh maanden aan den heer hadden. In vasten verbonde, jaa, stond hy, ende had het, voor 't aanveirden van de bescherming der Christene en verdrukte landtzaaten, met den oppersten Vorst der vorsten aangegaan; die nooit zyn betrouwers te leur stelde; en gewislyk ten laaste zyne en hunne vyanden te schande zouw maaken. Doch wild' hy ondertussen zich zelve nochte den vaaderlande bezwyken, maar, waaghende goedt en bloedt, de middelen te werk stellen, die hem de Heer der heirschaaren had toegeschikt. Dapper droeghen zich de Zeeuwen, hebbende kortelinx 't slot Rammekens, en eenen ryken buit veroovert. Zoo zy die naaryverden, de Spanjaardt had te waater, niet dan leedt en hoon te verwachten. Ende* (*konde men hem, zoo in Hollandt als Zeelandt, de zee quyt maaken*) *t'zink zouw zyn hoomoedt gaan, en de meeste noodt geleeden zyn*. Hierentussen wrong de benaauwing der gemeene armoede middelen t'haarder verlichtenis, uit verscheide vonden; die, lastigh [+]in zich zelve, bezwaarlyker mits d'ongewoonte, ten aanzien der nootwendigheit, met groot geduldt gedraaghen werden. Ende zyn, dat pas, onder andre, ingestelt de tollen, die men voor krysgeley te waater, en voor vrydoom van koophandel op vyandtlyken boodem, betaalt: d'eene [*] geleigelden, d'andre [†] verlofgelden geheeten. Deeze braghten in 't eerste jaar achthondert vyftigh duizent gulden op. Als al dit de behoefte noch niet stoppen moght, was men daarenbooven gedwongen, de goederen der geestlykheit en uitgeweekenen aan te tasten. Ten zelven tyde nam zynen oorsprong de Raadt van Staate, gesticht [+]uit neeghen persoonen, om, neevens zyne Doorluchtigheit, het opperbestier van landt- en kryszaaken te houden. Die van Alkmaar, [+]aan aêmtoght geraakt door den aftoght der Spaanschen, versloften nu langer het sterken hunner vesten, en opdoen van voorraadt, niet. Ook was hun vergelding van kosten by zyn' Doorluchtigheit toegezeit. Doch hadden zy 't echter quaadt genoegh, om, voor de betaaling van mout en kooren t'hunnen behoeve, 't woordt der Noordthollandsche [+]Staaten te verwerven. Die van Leyde, leggende 't gevaar eeven naa, behartighden met gelyke vlyt hunne veiligheit. Al wat'er rondomme was, van Slooten, kloosters, geboomte, om den vyandt te dekken, werd ter aarde geworpen; de Heer Poyet, met achthondert mannen, in bezettingh ontfangen. Aan d'andre zyde ook sliep men op list nocht geweldt, om der verkreeghene zeeghe naadruk te geeven. De Ooverste Robles begreep eenen aanslagh op Enkhuizen, met zeekere scheepen turfs, [+]en krysvolk daaronder verhoolen. 'T welk verkundschapt aan Sonoy, door eenen, die, te dien einde, 's nachts tot Sneek oover de vesten viel; beschoor hy hun zulk een' ontfankenis, dat'er alles gekleeft zouw zyn,

[+]1573.

[+]*Treftigh antwoordt des Prinsen*.

[+]*Geleigelden, verlofgelden, en andere tollen ingestelt*.

[*]Convoyen.

[†]Licenten.

[+]*Raadt van Staate opgerecht*.

[+]*Alkmaar sterkt en verziet zich*.

[+]*Leyde desgelyx*.

[+]*Aanslagh op Enkhuizen gemist*.

+hadd' het naar hunne wensch gewaait. Nu deed hen de stilte traaghlyk ten bederve spoeyen; zulx de ylende yver van d'Enkhuizers te vroegh op was met zich bloot te geeven; waardoor zy beide van hun bestek versteeken bleeven. Bossu onderwond zich, Cornelis van Ryswyk, gebiedende +op 't huis te Meedenblik, door strafquyting en ryklyke beloften, tot leevering van Slot en steede te bekooren. Oft hy 't gemoedt van den Burghvooghdt te vooren gepeilt had, oft eenigh blyk van weifelzinnigheit aan hem gespeurt, wordt niet verreekent. 'T was anders plotselyk en plomp genoegh aangeleit, by eenen brief, dien Ryswyk, daar 't behoorde te leezen gaf, en tot zyn' meerder gerustheit voorts aan Sonoy +bekent maakte. Maar Alva, in voorneemen 't Noorder gewest te waater en te land' aan te grypen, was zelf tot Amsterdam gekoomen, en deed daar twaalf groote scheepen, en zes jachten ten oorloghe toerusten: in Vrieslandt vier galeyen. Teeghens deeze laatste, quam, van 's Prinsen weeghe, Duco Martina, als zyn Ammiraal oover de Vriesche kust, met vier oorloghscheepen op de Eems leggen; graâgh om yet wightighs aan te vangen, hadd' het hem aan volk, en willigheit der zynen niet gemangelt; die veel al vrybuiters, en meer op eighen voordeel, dan op eer en +voorstandt des vaaderlands uit waaren. Doch de handt Gods hief eenen storm van windt en reeghen op, die een' van de galeyen, met alles wat zy voerde, te gronde, twee andere, heel reddeloos, by Holwaart op landt, smeet; en al de groote scheepen der Vriezen, uitgezeit een' boeyer, vernielde. Verscheide dyken aan deezen oordt, gelyk ook in Ooveryssel, Groninger- en Embderlandt, gingen deur; de baaren, oover veldt, vee, vruchten, en menschen: 't Vlie en Tessel niet zulx vry, oft vyf boots, en twee van de Noordthollandsche oorloghscheepen, moesten mast en hoofttouwen kerven: booven dat'er een waaterschip sneuvelde, en boeyer op 't landt dreef. In Zeelandt raakten drie Koninxscheepen, van de grootste, te stranden; een ander, met tachtentigh soldaaten, in 't geweldt der Zeeuwen. Met dus een onweeder en +verbolghen heemel, sloegh de voortoght der Spanjaarden, den eenentwintighsten van Oestmaandt, op wegh, naa Alkmaar toe. Hunn' eerste gal braakten z' op twee runhuizen, aan den uitersten boom van de vaart. Waarteeghens die van binnen, uitvallende, het eene aan brandt staaken. Tot het ander zaaghen zy geen' kans, en den vyandt zoo sterk aankoomen, dat niet alleen 't zelve bemaghtight, maar ook een' schans by de Ton, aan de Schermer, uit vreeze verloopen werd. Een' troep, ter Vriesche poort uitgetooghen, op schermutsing, vond het daar ook te heet, en noodigh de hertredt te kiezen. Thans zonken de beleggers een schip voor den boom; ende was 't gros van 't heir om de stadt; zoo dat'er niemandt uit oft in kon, dan met de doodt voor ooghen. Don Fredrik ging t'Outdorp herberghen, neevens Noircarmes, Romero, Braccamonte, Velasco, Pedro de Toledo, Iberra, Goigny, la Motte; met anderhalf hondert paarden t'zyner lyfwacht, en vyftigh vaanen knechten. De kerk deed hy dienen voor pakhuis van oorloghe. Tot Huiswaart quam zyn broeder Don Ferdinand leggen, met acht vendelen: Polwyler tot Sant Pankraas, met zes Duitsche, en acht Walsche van Robles. De Heer van Chevreaulx, en die van Licques onlanx Ooverste van Haarlem gemaakt, hadden'er twintigh te zaamen tot Koedyk; de Heer van Capres tien, tot Berghen, met ontrent vierhondert paarden, zynde de rest der ruiterye; Everstein en Fronsbergh tweeëntwintigh, tot Nieuwpoort. Hunn' heele maght werd geschat ten getaale van zestienduizent mann'. In de Beeverwyk waatersteigher hunnes toevoers, hielden zy dertigh oft veertigh ruiters.

+1573.

+*Naa Meedenblik ook vergeefs getracht.*

+*Alva rust te waater toe.*

+*Zwaare storm in Vrieslandt en elders.*

+*Don Fredrik trekt naa Alkmaar.*

+Daarenteeghen hadden die van Alkmaar niet booven achthondert soldaaten in, behopmant met den Ooverste Kabbeljauw, Willem van Zonnebergh, Koenraadt van Steenwyk, Dirk Duivel, en Jacob Hennebaart. Want Ruikhaaver, te vooren vertrokken met zyn' bende, en daarnaa weeder derwaarts gezonden van Sonoy, had, mits 't verlies der schanse by de Ton, niet deur kunnen booren. De burghers waaren dertienhondert; d'andere inwoonders en gevluchte huisluiden weenigh; altzaamen onervaaren in oorlogh. Maar een rechtschaapen hart, verfoeyer der slaavernye, +deed hun 't uiterste getroost zyn, en zulx aan Sonoy ooverschryven: met melding, nochtans, eener gestaltenis, die spoedigh ontzet vereischte. Zy voeghden daar by, *dat, huns bedunkens, oorbaar waar, met doorkerving der Zeedyken, 's vyands dieper inval te weeren*. Sonoy antwoordde meêdooghentlyk, betuighende zyn' plichtpleeging by 't ooverschikken van Ruikhaaver, die door 't verlaaten der schanse was uitgeslooten. *Zyn' zorghen, zweet, en bloedt was echter t'hunnen beste; de Prins om hulp gemaant; de sluizen reeds geoopent; de Zeedyk niet te schoonen, zoo de noodt bet aanklopte. Daarentussen stond hun te harden, en de eer hunner vroomheit te bewaaren*. Desgelyx pooghden de naaste steeden hun hoop en moedt te geeven; verheffende de gerechtigheit der zaake, samt het lof en loon, uit het handthaaven der zelve, te verwachten. *Nu leuterde 't Spaansche juk, en was Graaf Luidewyk met treflyke kraften in aantoght, om Nederlandt eens voor al aan eenen vryen hals te helpen*. Heerlyk waaren deeze woorden, en de beleegherden daar door ooghschynelyk gesticht; maar die ze gaaven, niet +eeven mildt van werken. Naamelyk, zy worpen den voorslagh der inwaateringe zoo verre, dat weide en wintervoeder voor de beesten hun naader scheen te gaan, dan lyf en leeven hunner benaauwde bondtgenooten. Ende hun, die 't stuk der volstandigheit dreeven by luiden met het vuur voor de scheenen zittende, smartte 't verlies van de veldtvruchten eenigher maanden: bewys, wat het scheelt, enkelen raader oft gelder met een te weezen. Waarom het misschien zeekeren bevelhebberen te vergeeven staat, zoo zy, ten aanzien van deeze koelheit der gebuurplaatzen, hebben uitgeschooten (gelyk de spraak ging) van Alkmaar te verlaaten, en zich door den vyandt te slaan, meêvoerende goudt, zilver, en de beknoptste kostelykheeden. Maar zyn' Doorluchtigheit, haaren tydt beeter besteedende, terwyl 's Hartoghen zoon hier den zynen sleet, luisterde naa eenen aanslagh ontworpen by etlyke ingezeetenen van Geertruidenberghe. Daar lagh in bezetting, met anderhalfhondert Waalen, een Hopman van kaalen aadel, en gebynaamt Draak, voedende met ooghluiking het steelen zyner soldaaten, om meede van den buit te deelen: zoo onbeschoftelyk, dat hy zich ten laatste vervordert had, eenen Burghermeester, die zeekeren armen verongelykten burgher voorsprak, een' oorbandt te geeven. Waardoor, de weederwaardighingh, te vooren aan 't wellen, voorts oover gezooden was. Dies nam Poyet, nu 's Prinsen steedehouder geworden, den toght aan; scheepte van Dordrecht oover; en beklom, voor den daagheraadt des achtentwintighsten van Oestmaandt de vesten neevens de +Breedaasche poort, met een' drom volx: 't welk stillekens binnen geraakt, met de toegedaane burghers, en groot gekrys, de Waalen van achtre besprong, aan den haavenkant; dien hy om hen derwaarts te lokken, met oopenbaar geweldt deed aantasten. Daar werd de Waaterpoort opgeslaaghen; de rest der Nassauschen ingelaaten; 't meeste deel der Waalen gevelt. Jonker Draak ontquam 't, door een venster zyner herberghe, dat op de steêgraft uit zagh, en liet het geldt, dat hy tot

+1573.

+*Die van Alkmaar maanen Sonoy om bystandt*.

+*De Noordthollanders koomen noode aan 't doorsteeken der Zeedyken*.

+*Geertruidenbergh by binnenverstandt voor den Prinse ingenoomen*.

+beleening zyner knechten 's daaghs te vooren ontfangen had, op de taafel leggen; uit haast, oft om zyn' vervolghers daaroover te doen strompelen. Voorts werd daar tot Ooverste gestelt Jeronimus Tseeraarts, wiens krysvolk, daaghelyx den Brabandschen boodem stroopende, den Landtvooghdt benoodighde, de grensplaatsen, sterker, en met eenighe +ruiters, te bezetten. Wel ooverviel Bossu daarenteeghen, door Hopman Tamberghen zynen Ooversten steedehouder, het Dorp van Broek in Waaterlandt, kreegh ook Landsmeer, Zanderdorp, en Zuiderwoude. Landsmeer verliet hy thans weeder; maar hield de twee laatste in, en al de streek lanx het Y, van Saarendam, tot Nieuwendam toe. Waardoor, dien van 't geweste d'onderlinge handel en toevoer benoomen was; uitgezeit te scheep. Gelyke voortgank des vyands, ontrent Alkmaar, werd gekeert, door de zorghvuldigheit van Sonoy, +met vier dappere schansen, tot Rustenburgh op den Huighendyk, Langedyk in Broek, Schooreldam, en Krabbendam. In yder van de welke hy nacht en dagh, booven 't krysvolk, twee oft driehondert boeren deed waaken. Ende om in andere de lust te blussen van den vyandt behulpigh te zyn, wrook hy, met brandt, zulk misdryf, begaan by die van Otterlik. Doch de treftighste steun der dingen, en verquikking der volken, was het ooverkoomen van den Kornel la Garde, gestuurt met acht vendelen, eensdeels Fransoizen, eensdeels Duitschen, door den Prins, naa Noordthollandt. De beleegherden toonden, met uitval op uitval, hunnen moedt; en onderkroopen, den vyftienden van Herfstmaandt, een' loopschans aan de zuidzyde der stadt; van waar zy, met goeden buit, en eenen gevangen Spanjaardt, weederkeerden. Hy was genaamt Jeronimo de Arcibu, een man eenighzins gerooken hebbende waar de toelegh des Veldtheers op draaide. Want hem, gedreight met de doodt, deed anxt, en toezegh van 't leeven verscheide zaaken melden, die hy, zoo naamaals bleek, uit zynen +duim niet gezooghen had. Echter werd hem geen woordt gehouden, en de galgh t' zynen loon gegeeven; tot maghtighe ontstichting der geenen, die (vreezende dat men hen anders voor gunstdraaghers ten Spanjaardt zouw schelden) bedektelyk morden; *dat belofte aan den vyandt gedaan, ook verplichting baarde: waarenbooven dus een' handel voortaan allen gevangenen den mondt sloot*. Den voorzeiden Jeronimo ging naa, dat hy om 't lyf te behouden, zich hooren liet; *zoo zy hem spaaren wilden, hy waar bereidt, neevens hen, in den duivel te gelooven*. Men wil dat zeeker Fransois, binnen Haarlem gevangen, by de beleggers ontslaakt geweest zy, onder borghtoght en toezegh van de geleeghenheit der stadt te gaan bespieden: ende dat hy, daarop oovergeloopen, zulx rondelyk verklaart hebbe aan die van binnen: de welke den Spanjaardt zouden opgehangen hebben, in de kleederen van den Fransois, om den vyandt te doen gelooven, dat deez, in 't betrachten van den aangenoomen last, achterhaalt was, en daaroover omgebracht; op dat zyne borghen verschoont wierden. Don Frederik, midlerwyle, dreef zyne naadernissen voort, zich dienende, onder anderen, voor + delvers, van twee oft drie hondert Haarlemmers, die uit de schutteryen, by looting opgeprest waaren. Een hardt gelagh naa zoo lang een lyden, heene geleidt te worden (hoe veel min dan ter doodt?) om der eerste scheute hunner eighene vrienden ten doel te staan. Ende moght hun niet baaten, dat zy zich op de vergiffenis beriepen; kryghende t'antwoordt, *dat hun geen' straf, maar 's Koninx dienst geverght werd, voor wien zy schuldigh waaren hals en haave te waaghen*. Op den achtienden van Herfstmaandt, begon het beuken, met

+1573.

+*Bossus volk wordt meester van eenighe dorpen in Waaterlandt*.

+*Schansen door Sonoy gemaakt*.

+*Een gevangen teeghens belofte, in Alkmaar, gehangen*.

+*Haarlemmers gedwongen te delven voor Alkmaar*.

+neeghen kartouwen teeghens de Vriesche Poort, met zeeven teeghens den Rooden tooren oover. Welke stukken, by de tweeduizent klooten, ten deel van veertigh pond', worpen; en t'elke plaatse een weldigh rak wals, aan den buitenkant, needer. By de Kennemerpoort en de Zoutkeeten was 't enkel veinzen, om breeder schrik te maaken, en de kraften der steedelingen te scheiden: ende reedde men daar, quansuis, toe, om met schuiten oover te steeken. Maar aan de andere oorden, maakten twee bruggen, 's nachts te vooren oover de graft geschooven, d'een' op praamen, d'ander' op wynvaaten, het padt ten storme; die, 's naamiddaghs ontrent drie uuren aanging. Ende was de zelve bevoolen aan het paar regementen uit Italië gebracht by Don +Lope de Acuna, onlanx tot Haarlem ooverleeden. De Spanjaarden, zich voorts doende, scheurden de lucht met een yslyk krysgeschrey en vlooghen in vuurighen moede teeghen de bres der Vriesche poort op. Daar werden zy oevel ontfangen van allerley steek- en houwgeweer; ende deed een reeghen van ziedend waater en gesmolten loodt, een' sneeuw van ongeleschte kalk, bernende takken, pekhoepen, en strooy, een haaghel van schroot, koeghels, en steenen, hunne hitte zulx bekoelen, dat zy, bezeffende 't gevaar, de vlucht naa beneeden naamen, en plaats tot den aanval eener tweede troepe maakten. Maar die werd eeven raauwelyk, als d'eerste, onthaalt, en afgedreeven. Doch 't bleef 'er niet by; en een' versche schaar quam weeder met gezwinde felheit aanspatten. En zy hadden nu de kruin der veste onder de voeten, en daar op hunne standers geplant; schreeuwende, *zeeghe, zeeghe: de stadt is onz:* als zeeker burgher eenen vendrigh, op dien roep, met een slaghzwaart komt antwoorden, en maait hem bey de beenen af, zeggende; *dat dat zyn was*. Met een stort hun de rest op 't lyf, en dwingt hen aarzelinx den sprong hunner spitsbroederen te waaghen. En 't lagh nu daar zoo vol dooden, dat 'er Manuel Cabeça Vaca, gelast om op nieuw toe te zetten, geen doorkoomen aan vond. Zuurder zagh het'er uit by den Rooden tooren, daar de afkeerders ook van achtere bestookt werden, van twee stukken geschuts, teeghen oover de Zoutkeeten gestelt. Door de vlytigheit, niettemin, van wyven, maaghden, en jongens, die hun anendan met het gemelde berntuigh te baat quaamen, joeghen zy meede, tot twee maalen toe, de bespringers, van de wallen. Men deed echter alhier ook den derden torn; die, weederstaan met de zelfste manhaftigheit, 't gevecht en den dagh gelykelyk ten einde braght. 'T gaat zeeker, dat, in vier uuren tyds, die de strydt aandroegh, nooit yemandt van de verweerders uit zyn' plaats week, zonder doodt oft zwaarlyk gewondt te weezen. En Conestaggio van Genoa tuight, hoe de vendrigh Solis, gesteeghen, neevens andren, op de breuk, en van booven needer geworpen, ooverbraght; dat hy onder de geenen, die den toegank verdaadighden, nocht helm, nocht harnas, nocht eenigh soldaatsgewaadt speurde, maar alleenlyk luiden op hun bootsmansch gekleedt, met spietsen en hellebaarden in de vuist; en vochten als leeuwen. Zy verlooren eevenwel niet booven dertien burghers, en vierentwintigh soldaaten: d'aanvechters wel duizent mann'; daaronder Don Diego Felis, en Françisco de Bovadilla. Blasco Nunjes de Carajaval werd met een loodt gequetst, en bestorf het thans. Wel was het den beleegherden geen' geringe slaghboegh, dat de visschers van Schermerhorn en 't eilandt, die, geduurende 't stormen, uit louteren yver, in meenighte van schuiten en praamen, voor de Tonne quaamen, met den enkelen schrik van hun gekrys, en dreighementen; *Val aan, slaa doodt;* maghtigh omzien

+1573.

+*'T zelve bestormt.*

+in de Spanjaardts baarden, en den naadruk der aanvechtinghe grootelyx schorsten. Een' van de stormbruggen werd in der nacht by die van Alkmaar opgehaalt, en binnen getooghen. Al dit nietteeghenitaande, deed Don Frederik, den twintighsten der zelve maant, weeder zeevenhondert scheuten teeghen de stadt, en etlyke benden op zyn, om 't geluk noch eens te proeven. Maar de soldaat, zyn' bekoomst hebbende, was nocht met vlaayen, nocht met strafheit voort te stouwen; ende lieten 'er eenighe zich eer van hunn' eighe bevelhebbers doorsteeken: daar de beleegherden, by wie de vreeze (gelyk gemeinlyk) met het gelukken van den eersten weederstoot uit had, hen, met trots en terghwoorden, +ten aanval daaghden. Voorts oopende Jonker Fredrik van Zeevender, door orde van Sonoy, de sluizen van Krabbendam, Aertswoude, en de Zype, niet zonder moeite met de boeren, die zommighe der zelve, 's nachts, weederom slooten: zulx dat men ze met soldaaten bewaaken moest. Ook werden verscheide gaaten in den Oosterendyk gemaakt; ende, by behulp van eenen Noorden windt en springvloedt, het waater zoo hoogh gejaaght, dat men, tot veele plaatsen, met schuiten oover 't landt voer. En mangelde daar nu meer niet aan 't verdryven des vyands uit dien hoek, dan het doorsteeken van den Heevendyk tussen Berghen en de Koedyker sluis, samt van den Galghdyk achter Outdorp: daar de huisluiden heftigh teeghen riepen, dat mon hen ten roof wilde geeven, en in staat stellen, om van alle kanten te schuit oovervallen +te worden. In Alkmaar, daarentussen, mits de groote schaarsheit van gelde, sloegh men, voor tienduizent gulden tinne penningen van dertien stuivers, die den soldaaten getelt werden, onder belofte van vergoeding ten einde der beleeghering. D'Ooverste en Burghermeesters hadden, al oover een' wyle, den stads timmermeester Marten Pieterszoon Vermey bewillight, onaangezien 't groot gevaar zyns lyfs, aan Sonoy en de Staaten te brengen zeekere brieven, verborghen in een' geboorde pols, die met een' houten naaghel gestopt was. Deeze man voorts gezonden naa Delft, aan den Prinse, keerde met schryven zyner Doorluchtigheit, zoo aan Sonoy als aan de beleegherden, te rugh. Maar, geraakt zynde 's nachts naa den achtentwintighsten van Herfstmaandt, door al de Spaansche wachten, op eene naa, die dicht by de steêgraft stondt, werd hy ontdekt, en ontquam 't met loopen, +mits den brief van zich werpende. De welke, geleezen by den Veldtheer, *de vroomheit der beleegherden, waaraan 's heelen Lands vryheithing, hooghlyk roemde; met belofte van erkentenis en bystandt; ende dat men, verwittight door vuurteekens wen 't naauwde, de dyken zoude doorsteeken, om 't gansche gewest onder te zetten: jaa* (*oft zy schoon niet vuurden*) *indien men 't quaam noodigh te oordeelen*. Grootelyx quelde 't Sonoy, dat het den brieve dus misgaan was: niettemin, hebbende een afschrift daar van ontfangen neevens dien aan hem, vond hy middel, om 't in stadt te kryghen. Zelfs 't ongeval deegh tot geluk. Want Don Fredrik, ziende, zoo door de opvloedt, als door langhdurighen reeghen, een' breede plek lands plas leggen, en zorghende nu daarenbooven voor een' doorgaande ooverwaatering, achtte 't heir in gevaar van verdrenken: ten minste (marde men langer) dat het om 't grof geschut +gewedt waar. Dies deed hy 't tydtlyk vervoeren; hoewel reeds met veel ongemax: ende brak voorts, den achtsten van Wynmaandt, het heele leegher op. De steedelingen, aan ruimte geraakt, vielen moedighlyk uit, en in de staart der Spaanschen, dien zy niet weenigh volx afsloeghen. Maar 't ellendigh gewest had daar meê niet uitgeleeden. Naa verscheide branden, by den vyandt gesticht, quaamen d'eighe soldaa-

+1573.

+*Verscheide sluizen geoopent*.

+*Tinnen geldt in Alkmaar geslaagen*.

+*Schryven des Prinsen afgeworpen*.

+*'T leegher opgebrooken*.

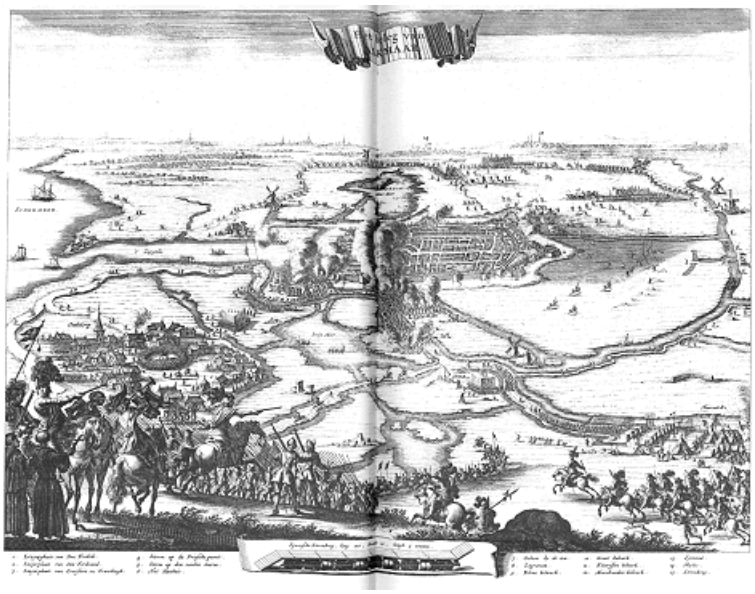

ten [+]van Alkmaar, eerst Outdorp, thans Huiswaardt in d'asse leggen. Het heir, verdeelt, ging tot verscheide dorpen, ontrent Haarlem en Leyde inleegheren: Don Frederik t'Amsterdam zynen vaader vinden; Onlanx [+]hier te vooren nam afscheidt van Alva, en zynen wegh, door Vrankryk, naa Spanje, de Hartogh van Medina Celi; hoe langer hoe afkeerigher van 't bevooghden der Nederlanden en de verwartheit van hunnen staat, daar hy t'zyner eere niet zagh door te raaken. Maar 't oorlogh, al sluimerd' het te lande, liet daarom niet, wakkerlyk te waater gedreeven te worden. Want Bossu, hebbende zyn' vloot gereedt, was, den twaalfden van Herfstmaandt, uitgeloopen. Wel is waar, dat de Noordthollanders, om hem het Y te stoppen, weeder eenighe wrakken by Amsterdam gezonken hadden, en dat hy daar, mits eenen sterken windt, ten eersten daaghe niet deur kon koomen. Maar hy maakte des andren daaghs een oopen te vinden, en de ruimte te kryghen. Waaroover de Noordthollandsche scheepen, het Y verlaatende, tot aan Pampus weeken. Op zyn' achtien zoo zwaare scheepen als jaghten, had hy zes [+]Spaansche, neevens etlyke Hoogh- en Nederduitsche vendels; tot Onderammiraal Jan Simonszoon Rol van Hoorn: ende tastte, voor 't eerste werk, de schans te Schellinkwoudt aan. Daarin, lagh Hopman Henrik van Broekhuizen; en weerde zich manlyk genoegh: doch, ontbloot zynde van de scheepen, werd endtlyk gedrongen, om een goedt heenkoomen te zien, en zyn' wyk op Monnikkendam te neemen. Geringen oft geenen weederstandt beweezen voorts d'andere stèrkten van den Waaterlandschen dyk, en vielen meest al, ten zelven daaghe, in 's Graaven handen. Die van Noordthollandt, hebbende hun betrouwen gestelt op de wrakken en 't afdammen van den vyandt, versloegh niet weinigh 't ontschieten van dien toeverlaat. Ende was hun 't verlies der schansen een groote smart; te meer om 't geschut daarin gebleeven, dat zy tot waapening der vloote ten hooghste van noode hadden. Geen' wanhoop echter verstikte hun den moedt; maar zy maakten tot Hoorn en Enkhuizen vierentwintigh kryskoggen toe, en verzochten op den Prinse, dat hy hun eenighe scheepen, doch schut voor al, wilde byzetten. Teffens liep hun het weeder meê, en benam de styve windt den vyandt eenighe daaghen, die hun in het toereeden wel te pas quaamen. Bossu, naa 't bezetten der blokhuizen met krysvolk, zond eerst Francisco Verdugo aan den Landtvooghdt, om hem te berichten, in wat staat Waaterlandt waar. Thans voer hy zelf oover naa Amsterdam, om zyn vloote te meerderen, en naa de heerschappy der Zuiderzee te [+]dingen. Robles, midlertydt, met drie galeyen, samt een boot en zeeven krabschuiten, verooverde zeeven scheepen, die met. driehondert last' roghs van Ooste quaamen. Jaa ter naauwe noodt ontging hem het Noordthollandsch [*] beleidschip: nietteeghenstaande dat Doco Martina met zyne scheepen 't Vlie bewaarde. Ende hielden deeze twee elkandren daar zulx bezigh, dat geene van beide beuren moght, zich by de groote vloot zyner parthye te voeghen. De Graaf, nu sterk ontrent dertigh zeilen zoo kleene als groote, en zynde met hofstaat en tweehondert soldaaten in zyn Ammiraalschip gesteeghen, dat den haatlyken naam van Inquisitië, en tweeëndertigh metaale stukken voerde, lichtte, den derden van Wynmaandt, het anker voor Amsterdam; dan kon, mits 't weldigh waayen, niet voor den vyfden, oover Pampus raaken. Toen streeft hy naa de Noordthollanders toe; in opzet eevenwel van handtgemeenschap te schuwen, en 't voordeel van zyn' scheepen en schut, bet bezeilt en toelangende, niet te verwaarloozen. D'anderen, daarenteeghen, wel zoo kloek in getal, stelden al de kunst der boots-en stuurluiden

[+]1573.

[+]*De Hartogh van Medina Celi keert naa Spanje.*

[+]*Bossuus bedryf en voorspoedt in Waaterlandt.*

[+]*Robles doet eenighe schaade in 't Vlie.*

[*] Convoyschip.

+te werk, om tot aanklampen en enteren te koomen. Met dit toe- en ontleggen, en dwers door elkandre zwieren, liep die halve en de heele volghende dagh ten aavondt; zonder dat'er meer dan twee van de zyne achterhaalt en aangeranst werden. Op 't eene voer Hopman Schuilenburgh, zwaagher van Boshuizen. Dien viel Hopman Jacob Til tot driemaals toe aan boordt, en ooverweldighd' hem ten laatste. Schuilenburgh, met noch zes, werd naa Hoorn gezonden: d'anderen, ontrent vyftigh, doorsteeken, oft in zee geworpen. Til verloor booven twee mannen niet; maar alzoo hy zelf, en noch twintigh van de zynen, gewondt waaren, werd hem 't verooverde schip weeder ontnoomen. Hopman Taams Geltzak van Meedenblik ransde het tweede schip aan: dan kon des geen meester worden. Seedert droegh zich niet bezonders toe, tot op den elfden der maant. Toen quamp men elkandere weeder onder 't geschut. 'T welk, van de Bossusche zyde, zoo vreesselyk donderde, dat het voor de bondtgenooten onmooghelyk te verduuren scheen. Zy joeghen'er echter op aan, trachtende door alle weeghen aan den vyandt vast te raaken; die hun t'elken maale ontworstelde, en zyn' oude gangen ging. Maar hun Ammiraal, Corneelis +Dirxzoon van Monnikkendam, inhebbende Hopman Ruikhaaver met een deel soldaaten, pynd' het zoo lang, dat hem endtlyk gelukte 't schip van Bossu in te zeilen, en 't zyne daaraan te hechten. Hy had in de mars leggen etlyke rapsche gasten, die potten met ongeleschte kalk, en verscheide vuurwerken, van booven needer in 't gezight der Spaanschen deeden stuiven. Met een quam Hopman Pieter Bak van Hoorn, zich aan 't ander boordt werpen; Jakob Tryntjens van Enkhuizen, voor de boegh; Hopman Boer van Schellinkwoudt, aan d'achtersteeve. Doch deez, staande, mits zyn' laaghte, te zeer aan de vuurpotten uit Bossuus schip ten doel, werd gedwongen te deizen, en 't roer van Bossu met vreede te laaten. Kleen voordeel nochtans was dit den Graave, die, al vechtende, met de drie andere needer dreef, en achter de Nek by Wynes aan den grondt klemde. Een Koninxschip, daarentussen, van honderttwintigh last', dat onder Willem Vest van Enkhuizen stond, werd door de bondtgenooten bemaghtight. Maar 't was zoo lek geschooten, dat men 't volk, en 't schut, te weeten, vier metaale, vier yzere gootelingen, en eenighe bassen, daar quaalyk kon uit lichten, eer 't wegh zonk. Vyf kleener, aan zeekere zanden verzeilt, werden benoodight zich op te geeven. Jan Simonszoon Rol, met het ooverschot, nam de vlucht, tot oover Pampus. Daar hield men 's aavonds krysraadt, en besloot, des volghenden morghens Bossu tegaan ontzetten, oft het leeven daarin te schieten. Ook was Jan Simonszoon, met het krieken van den dagh, onder zeil: de rest insgelyx, waanende dat het den vyandt gold. Maar hy zette zyn' loop recht toe naa Amsterdam. Aan d'andren, die verwondert waaren wat het bedieden moghte, nochtans gehouden zyn' vlagge te volghen, gaf hy thans te verstaan, dat hem de Spaansche knechten gedwongen hadden dien wegh te neemen. Zoo liet men Bossu in de ly: doch de zelve daarom niet zich ridderlyk te weeren: maar, beide soldaats en hooftmans plicht betrachtende, stond geplant by de mast, in vol en roerscheutvry harnas, met de rondas aan den arm, het zwaardt in de vuist. Ende duurde 't gevecht den ganschen nacht deur; oft schoon de Noordthollanders 't behulp hadden van verscheide waaterscheepen, die gestaadigh af en aan voeren, met dooden en gequetsten, met voorraadt en versch volk. Waaronder zich veele burghers van Hoorn mengden, uit brandenden yver voor vryheit en vaaderlandt. Hier staat niet te verzwyghen de rustighe koen heit van hunnen Jan Haarink,

+1573.

+*Schipstrydt op Zuyderzee, en zeeghe der Noordthollanderen.*

+die, 's morghens met de tweelicht, by de takels van Bossuus schip opklauterde; de vlagh van de steng rukte; en daar meê neederdaalde: hoewel 't hem 't leeven kostte, mits hy door een luik in zyn' borst geschooten werd. Endtlyk, als 't nu aan den middagh ging, naa achtentwintigh uuren strydens, en 't verlies van al zyn krysvolk, oft veertien oft vyftien man' naa, trad Bossu, geen' ander' uitkoomst ziende, in handeling, en gaf zich oover aan den Ammiraal Cornelis Dirxzoon, Hopman Ruikhaaver, en den geweldighen prevoost Joachim Nieuwvink: mits bedingende *'t lyf voor al de zynen; voor zich, daarenbooven, een' graaflyke gevankenis. D'andre soldaaten hadden in wisseling, oft voor een' maant solds, volghends oudt krysgebruik uit te gaan*. De Spanjaards niettemin, voorneemelyk Corcuera en Lopes, Hopluiden, mistrouwende 't verdragh, weigherden daarin te bewillighen, tot dat het door Sonoy, en de Staaten Van Noordthollandt zelf, bekrachtight werd. D'aanzienlykste gevangenen, behalven Bossu, en de twee voornoemde Hopluiden, waaren de Heer van Kruininge, Lieven van Weldam, Geeraart Pinzen, Hardenbroek, Nieuwman, Joost van der Werve, Garbrandt van Warwyk, Romery, Quesnooy, Bloemendaal, Blyenburgh van Dordrecht, ende Jan van der Moole. Van ontrent driehondert soldaaten, in alles gevangen, voerde men het derdendeel naa Enkhuizen, de rest naa Hoorn, neevens den Graaf, die onheusselyk ingehaalt werd, van een straatgeschrey, hem verwytende de Rotterdamsche moordt, *en dat hy nu, getooghen teeghens hen met eeven quaadt een hart, loon naa werken 'tontfangen had*. Zyn Ammiraals vlagh hing men daar in de kerk op, tot gedenkteiken der zeeghe, waarvoor Godt, in alle steeden en dorpen, met eenen vasten- ende biddagh gedankt werd. De vluchtelingen, voorts, om hunne schande teeghen 's Hartoghen ongunst te dekken, schooven al de schuldt van den misgang deezer togt, op het slecht beleidt van den Graave. 'T welk, hem ter oore gekoomen, zoo naa ging, dat hy, by eenen brief aan de Staaten van 't gewest, en den Ooverste Sonoy, verzocht, yemandt van de zynen aan den Landtvooghdt te mooghen afveirdighen, om zyn' eere, dat dierbaarste van alle tydtlyk heil, by 't quetsen der welke zy doch niet gebaat konden zyn, te verdaadighen; ende met een te bevorderen, dat de gevangenen beleefdelyk gehandelt, en met den eerste teeghens andere gelost wierden. Dit stond men hem toe, mits leezing van zyn schryven hebbende. Hoe 't met hem afgeloopen was, vernaamen de burghers, tot Haarlem in hechtenis zittende, by zeeker briefken, verborghen in een pypken en kop booters: zeggende de boode hun +aan, zy zouden de booter wel proeven; op dat m'er hun meer af bestelde, indien z' 'er smaak in vonden. Dies ontgon men ze daatelyk: en Burghermeester Kies, het briefken geleezen hebbende, zeide tot d'anderen; daar was een kabbeljauw gevangen, en zyn rob wel hondertduizent gulden waardt. Met een gaat het op een aanheffen van psalmen en lofzangen, tot groote verwondering der Spaanschen, die noch geen' tyding hadden. Onlanx daarnaa, alzoo 's Graaven vrunden zich pynden, den Landtvooghdt tot wisseling van gevangenen te beweeghen, werd de zelfste Burghermeester op zyn' trouwe geslaakt, om met Verdugo, daaraf, t'Amsterdam te gaan spreeken. Een strenge geest stak'er in Kies, te recht gepartuurt met een' vrouw van gelyke hartvoghtigheit, die verdient heeft haaren naam uit het graf der vergeetelheit te houden. Zy hiet dan Brecht Engberts Proosten, en had, voor den afval der stadt, haaren man, die grootelyx in 't oogh, en naagetracht was, niet alleen binnen 's huis verhoolen gehouden, maar hem ook heimelyk een

+1573.

+*De tyding daar af aan de gevange burghers tot Haarlem gebracht*

+kindt geteelt. 'T welk, mits de Schout naast haarent woonde, met +des te meer gevaars vermengt was. Ook gebeurd' het, terwyl zy droegh; dat de Schout Kies quam zoeken, haar ooverstrydende, tot blyk zyner jeeghenwoordigheit, dat zy zwanger ging. Waarop zy, zonder zich anders t'ontzetten, om 't hinken zyner bewysreede aan te wyzen, koelmoedelyk antwoordde, dat de wegh voorby de deur lagh. Jaa zy ging in de zelve staan, des andren daaghs riaa 't baaren; naabootsende in eere, 't geen uit vreeze voor schande, somtyds de geene doen, die haar' eer quaalyk te raade gehouden hebben. Naa zoodaane proeven van aankleevende trouwe, wilde zy ook den reisveirdighen, naa Amsterdam, verzelschappen. In 't afvaaren met een' ope schuite, werden, by zeekere Hooghduitschen, eenighe quansuis eerscheuten gedaan; een, der welke ('t zy onverhoeds oft willends) met een loodt haaren arm trof, dat het in de schenkel steeken bleef. Zy, kennende haaren man voor fors, als hy was, en oploopende, verbeet zich, zonder hagh oft wagh te zeggen, uit zorghe dat hy opstuiven, en zich aan den schieter vergrypende, in zyn' gewisse doodt zouw streeven. Ende werd niemandt der wonde gewaar, voor dat haar 't bloedt, by de kleederen quam needer vlieten. Wel ontstak toen zyn' gramschap, willende met geweldt aan landt. Maar midlertydt was men voortgevaaren, de quetser verre, en de heevigheit liet zich allenskens neederzetten. In 't verrichten zyner boodschap bejeeghend' hem maghtighe zwaarigheit. Want zyne en zyner meedegevangenen goederen waaren niet alleenlyk reeds vergeeven aan Don Frederik, Noircarmes, Barlemondt, Del Rio, en Berti: maar Alva, onbekommert met het gevaar van Bossu en zyn gezelschap, wilde, zonder hen aan te zien, de Haarlemmers van kant hebben. En deed hy hen, t'zaamgekeetent, op eenen nacht, t'Amsterdam voeren, en verwees hen ter galghe. Welke zoo onomzightigh een' hardnekkigheit gemerkt by Verdugo en andere Spaansche bevelhebbers; gaan zy hem aan, *met vertooning van 't weifelend geluk der oorloghen, waardoor hun schier oft morghen gelyke ramp weedervaaren moght. Zoo men de braafste soldaaten, die door 't bieden der uiterste weere in 's vyands handen vielen, uit puure pootigheit liete verlooren gaan; wat was'er anders te verwachten, dan dat hun, voor zich zelve zorghende, voortaan de vlucht zoo licht als hem hun leeven stonde? Belangende hen, vertoonders: teeghens kling en koeghel, jaa, waaren zy; niet teeghens den bast opgewassen: nocht hadden lust tot langer dienst, zoo hy marde met zoo nieuw en byster een krysgebruik af te schaffen*. Deez' en gelyke +teeghenworpen deeden 't uitvoeren der vonnissen opschorsen. Endtlyk werden d'andren aan anderen, Kies aan Weldam vermangelt. Dien vraaghd' hy in 't ontmoeten, *hoe deszelven geluk zoo kleen, oft het zyne zoo groot quam, dat het een' brouwer van Haarlem teeghens eenen jonker deed opweeghen?* Daar Weldam op antwoordde; *hy zouw zich des niet belghen, al liete men hem schoon teeghen zyn' brouwersknecht uitgaan*. Maar om Bossu viel meer te doen; die, drie ronde jaaren, en tot den pais van Gendt toe, in hechtenis bleef. Die van Noordthollandt, nu buiten kyf meesters der Zuiderzee, spieghelden op verscheiden' +aanslaaghen, om d'ooverhandt ten meesten oorbaar te gebruiken. Onder ander zouden zy geirne den Heere van Billy zyn' scheepen nutteloos gemaakt hebben; 't welk, met stoppen der haavene van Harlinge, daar die laaghen, te beschikken scheen: waar het schipvolk, eischende zes maanden solds, niet in weederwil, en thans volslaaghe muiterye gevallen, oft Sonoy ter zelve tydt in geen' doodtlyke krankheit: geduurende de welke, 't hooftbewindt der zaaken aan Meester Willem Bardes stond,

+1573.

+*Manhaftigheit van Brecht Proosten huisvrouw van Burghermeester Kies*.

+*Wisseling der gevangenen van Haarlem*.

+*Aanslaaghen der bondtgenooten, door muiterye verbindert*.

+dien de luiden van oorloghe 't noodigh ontzagh niet toedroeghen. Pieter van der Meer, Henrik Maister, Jacob Taayaart, en Fredrik Otszoon, werden aan hen afgeveirdight, met aanbieding van een' maant solds gereedt, en belofte van eerstdaaghs d'andre vyf te betaalen, indien zy zich monsteren en bestieren lieten. Verre van daar; en 't scheelde niet veel (zoo hoogh steegh de heevigheit) oft zy hadden, met het bloedt van den Ammiraal en gemaghtighden, hunne handen bezoedelt. 'T welk verhoedt zynde by de zeedighsten, met tussentreeden en smeeken; moest men hun toestaan, de gemelde heeren in bewaarnis te houden, en twee mann' daar by te stellen van yder schip, tot dat zy de helfte van hunnen eisch in gelde ontfingen, en verzeekering, onder 't zeeghel der Staaten, voor 't voldoen der reste in Louwmaant naastkoomende. De Landtvooghdt eevenwel, met deezen slagh op Zee in de versche wonde van Alkmaar, was, zelfs tot Amsterdam, niet alleen in haat, maar in d'uiterste verachting gekoomen: zoo wyde, dat zyn' beeltenis, die by de partydighste Spaansgezinden, in 't staatelykste der zaal' oft kaamere te pronk gehangen had, nu verfoeit in eenen hoek, oft d'afzightighste plaats van den huize raakte. Dat hy der stadt geverght had, bezetting van buitenvolk in te neemen, holp tot deeze vervreemding; +daar hy ook de snuf afkreegh. Derhalven dieper, en voor eenighen oploop duchtende, te meer mits de groote schulden hem door de burgherye gemaant, besloot hy zich van daar t'ontsteelen: en hebbende met de trompette doen uitblaazen, dat yder 's andren daaghs om zyn geldt zoude koomen, ging deur, des nachts te vooren, en liet den luiden 't naakyken. Geslachten van d'alderrykste, die, uit dommen yver, en onervaarenheit, en zich aan 's Koninx naam vergaapende, hem meer dan 't hunne geborght hadden, werden hierdoor zoo berooit, dat wyf en kindren, zouden zy eeten, moesten om een' arme daghhuur gaan werken. Ende heb ik zeekeren borgherszoon gekent, die, naa veel vervolghs om 't achterweezen zyns vaaders, by de Spaanschen niet dan endtlyk een vendrighschap verworf; thans in Hollandt gekoomen, om teeghens zeekere zyne maaghen te pleiten, en boovenstander daarin, echter eeven beslommert door de langduurighe kosten, zich (helas!) op d'uitgewonnen' hofsteede, verhing uit mistroostigheit. 'T welk verhaalt zy, tot erinnering wat de tierannen al op hunn' hoornen laaden. Alva, hebbende met dus een' stank Amsterdam geruimt, nam zynen wegh op Uitrecht, met eenen korzelen moedt, dien vier van 's Prinsen Hopluiden, tot verscheide plaatsen gevangen, zoo de Roomsgezinden zelf getuighen, aldaar in der nacht, met de +galghe ontgelden moesten. 'T hooft stond hem te bysterder misschien, om een' spytighe tyding uit Duitslandt ontfangen. Ontrent deezen tydt, zeeker, als hy vyftighduizent pond' bussekruids van daar verwachtte, was het op een' heide ontmoet, van de waaghens gelost, en aan brandt gesteeken met een loopendt vuur, door eighen' handen van Hartoghen Hans Kazimir en Christoffel, 's Paltsgraaven zoonen. Welk stuk, daarnaa, die Vorsten, by oopenbaar geschrift verdaadighden; staande houdende, hoe 't reede was, hem de middelen te beneemen, om in Nederlandt zoo veel quaats aan te rechten, dat, tot in 't Ryk toe, voorneemelyk aan de Rynstroom, door de toghten en rooveryen zyner soldaaten, samt de verhindering des koophandels, gevoelt werd. Tot Uitrecht maakt' hy 't kort, en vervolghde zyn' reize naa Brabandt. Daar ontbood hy de Staaten ter daghvaart, om hun nieuwe schattingen, tot verval der oorloghskosten, af te vorderen. 'T welk verstaan by die van Hollandt en Zeelandt, deeden zy printen, en hun toeveirdighen

+1573.

+*Alva scheidt schandelyk uit Amsterdam.*

+*Zyn bussekruidt in Duitslandt door 's Paltsgraaven zoonen verbrandt.*

+eenen reedevuldighen en beweeghbaarlyken brief, hen biddende; *Zy wilden zich immers hoeden, van den tieran te styven, met middelen om hunne Landsluyden en meedebroeders ten ondergang te brengen, daar men lichtelyk speuren kon hun eighen bederf in bewoelt te weezen. Zy zouden liever hun, in 't voorstaan der gemeene vryheit, de handt bieden; verzeekert, geliefd' het hun maar 't vierendeel, van 't geen hy eischte, daar aan te besteeden, dat zy waaren om wel haast het vaaderlandt aan rust en zyn' voorighe welvaart te helpen, en zich zelven eenen loflyken naam; by alle Vorsten en volken, te verwerven*. Noch quamp'er, op den naame van den Prinse en de Staaten van Hollandt en Zeelandt, een wydloopend smeekschrift aan den Koning in druk uit. Waarby hy gebeeden werd; *zich eenmaals vaaderlyk t'ontfarmen, oover zyn' ellendighe erflanden, afgemat door den ooverlast en geweldenaaryen van Alva. Dat hem geliefde de onverzaadelyke gierigheit en bloeddorst des zelven te bedwingen; zynen onderdaanen vryheit van gewisse, en 't genot hunner gerechtigheeden te vergunnen; en het uitheemsche krysvolk, tot verzeekering der gemeene veiligheit, te doen vertrekken. In 't eindt riepen zy alle Christene mooghentheeden aan, zoo om kennis te draaghen, en getuyghenis te geeven van hunne trouw en gehoorzaamheit; als om te helpen bevorderen, dat dit hun vertoogh ter ooren van den Koning moghte koomen; zonder verduystert te worden, gelyk meenighwerfs te vooren gepleeght was*. In dit geschrift, ontfouwende ten breedste de lasteren des Hartoghen; ook by eenighe andere gedenkenissen, wordt gewagh gemaakt van soldaaten eener opgegeve schanse by de Fuik, die men, quansuis gedachtigh der voorwaarde van hun aan 't lyf niet te koomen, van honger had laaten sterven. Maar uit Haarlemmers, die den belegge bygeleeft hebben, en uit de daghboeken te dien tyde gehouden, is my niet gebeurt, daaraf yets te verneemen. In 't laatste van Wynmaandt, alzoo +verstaan werd dat in Leyde schaarsheit van nooddruft was, kreegh Don Francisco Baldes onthiet, 't zelve voorts te benauwen; ende worp voor eerst tot Voorschooten, Wassenaar, en Zoeterwoude, zeekere schansen op: thans ook aan den Leydschen Dam, d'ouwde Weetering, in de Kaagh, tot Leyderdorp, Kouwkerk, Alfen, Boodengraave, Neêrbrugge, Kamerik, en Harmele. De bondtgenooten, by raadt des Heeren van Aldegonde, hadden begost 's Graavenhaagh te bewallen; doch lieten 't werk steeken, en ontleedighden de plaats, om de aankoomst van Romero met eenighe benden. De zelfste besprong voort Maaslandssluys; +kreegh het in, en Aldegonde gevangen; die naa Uitrecht op Vreedeburgh gevoert werd. Dit drukte zwaarlyk den Prins, om de waarde des mans, en zyn oovervlieghend vernuft; daar's Lands hooghste geheimenissen op steunden. Dies schreef zyn' Doorluchtigheit daatlyk aan Sonoy, dat hy alles, wat aan Aldegonde van den vyandt oover quaam, op Bossu te verhaalen had. In de Zeeusche zaaken, was, tot hier toe, kleene verandering gevallen; doch Middelburgh allenskens in de voorighe benautheit; zonderling van kooren. Dies rustte Beauvois op nieuw een goedt deel raazeils toe, en voer, den zestienden in Slaghtmaandt, van Antwerpen. In 't schieten van 't afscheidt, smeet een vergeete koeghel vier menschen doodt, en bezeerd' 'er zes andere, die op de Kaay stonden. Hem, zettende zynen gang naa Berghen op Zoom, van daar naa Roemerswaal, en voort naa Middelburgh, bejeeghende de Nassausche vloot, wel tweemaals zoo kloek als de zyne. Echter steld' hy zich aan, als gezint slagh te waaghen; hadd' hem een hard weeder, met een' teeghenwindt opgesteeken, niet gedwongen naa Berghen te keeren. Zes van zyn' scheepen, niet zoo wel bezeilt als d'andere, naamen 't naa Roe-

+1573.

+*Leyde geblokkeert*.

+*Aldegonde gevangen*.

merswaal [+]daar zy omringt en veroovert werden. Het krysvolk, zeshondert Waalen, gaaven zich uit hongers noodt op, en de twee derdend elen in 's Prinsen dienst. [+]1573. Het steedeken werd verbrandt; de rest de soldaaten oovergescheept als bedongen was, zonder geweer en pakkaadje, naa Berghen; en de haaven aldaar zulx beleeghert, dat'er een boot niet uit moght, om naa Middelburgh te taalen. Den Harthoghe van Alva nu, die om tweederley inzight het afstaan der Landtvooghdye verwylt had, was 't, seedert de moordt van Naarde, met het een en 't ander uit zyn' gissing gegaan. Want, in steede van de volken, die door zyn' scheeren en woeden tot afval verwekt waaren, weederom tot gehoorzaamheit te brengen, en de regeering in geen' ergher staat oover te leeveren, dan hy dien aanveirt had, vond hy zich van tydt tot tydt in hachlyker oorlogh verstrikt. Ende, sint een' wyl herwaarts, was 't geen beraadens waardt geweest, oft yemandt zyner zoonen in zyn' plaatse te stellen stonde; gemerkt de gemeene verbittering teeghens Don Frederik, brandende niet min in zyn' eighen' haatlykheit, dan in die van zynen vaader. De welke, daaroover, met voorwenden van weeklykheit en hooghen ouderdoom, ten laatste ernstelyk om ontslagh van dienst had aangehouden. En de Koning, hoe langer hoe meer gestyft, in 't gevoelen dat door t'onmaatigh een' scherpheit de dingen verbrodt waaren, had, naa de weêrsmaak van Medina Celi in de zelve, tot oppersten Stadthouder gekooren Don Louis [+]de Requesens, Oppercommandeur van Castilie, een' persoon, zyns oordeels, bequaam, om 't verloop met zachtzinnigheit te richten. Deez, Landtvooghdt geweest tot Milan, en uit Italie gekoomen met kleenen omslagh van krysvolk, werd tot Brussel, den zeeventienden van Slaghtmaandt, mits de gemeene walghe van Alvaas bedryf, zeer feestelyk ontfangen. Neevens de brieven, waarby zyn' Majesteit den Staaten van yder gewest zyn beroep meldde, voeghd' hy de zyne, smaakende naa groote eerbiedenis t'henwaarts, en zucht tot de gemeene welvaart. En hy geliet zich min nocht meer, dan die gezint waare, 't goeddunken der inboorlingen ten hooghste in acht te hebben: hoewel terstondt zyn luisteren naa Jeronimo Roda, eenen man meer in letteren en Godtgeleertheit dan in landtbestier ervaaren, en thans het trekken van den zelven in den Raadt van Staate, wel anders [+]gevoelen deed. De Hartogh, naa oopening van de geleeghenheit der zaaken, en 't geene t'zyner berichtinge dienen moght, droegh hem, den eersten van Wintermaandt, al 't bewindt van wet en waapenen oover, dat hy zes jaaren en drie maanden gevoert had. En te fier om ampteloos te marren, in een' gewest, daar zyn' maght zoo onbepaalt geweest was, vertrok hy 's andren daaghs, beleit by Don Frederik en vyf kornetten paarden, naa Lottringe. Neemende, op de grenzen van Duitslandt, een nachtrust by 's Prinsen oom van moeders zyde, Graaf Luidewyk van Koninxstein, hem bekent van den tydt af dat zy te zaamen Kaizar Karels hof gehanteert hadden, roemd' hy zich, als oover een heerlyk stuk werx, van meer dan achtien duizent menschen, verdelght door beuls handen, om 't geloof, oft om oproer. Dan darde noch Vargas, die hem op de reize verzelschapte, wel zeggen, dat Nederlandt, door malle barmhartigheit, verlooren ging. Voorts braght hy 't, door Borgonje, Savoye, en Lombaardye, tot Genoa, en van daar, te waater, in Spanje aan: alwaar hy in 't eerst, zoo men zeit, traaghlyk toegang ten Koning vond, en al een' wyle, als een daaghelyksch hooveling, in de voorkaamer toeven moest. Dat hem niet zwaarders weedervoer, baarde in de Neêrlanders een afdraghtigh gevoelen van Philips;

[+]*Don Louis de Requesens komt voor Landtvooghdt tot Brussel.*

[+]*Dien draaght Alva 't bewindt oover, en vertrekt naa Spanje.*

[+]zynde den volken onbewust, hoe verschoovenis den grooten smart en hun voor een' treffende straf staat. Ook scheen 't meer een' gemaakte, dan gemeinde verwydering; gemerkt het niet lang aan leed, oft hy raakte tot zyn' voorighe vertrouwtheit en achtenis. Doch 't geviel naaderhandt, dat zyn zoon Don Frederik een' staatdochter der Koninginne t'zynen wille bekoorde, door trouwbeloften, die hy thans in den windt sloegh. Waaroover, en op dat hy ten minste door dwang tot woordthoudingh neeghe, de Koning hem te Tordesillas deed in hechtenis stellen. Maar hy, wel darrende bestaan zyn' Majesteit te verkloeken, en de zelve eens voor al van haaren toeleg te versteeken, vond middel om zich van daar t'ontsteelen; ging tot Alva een' pleghtigh huwelyk, met zyn' nichte, dochter van Don Garsia de Toledo, voltrekken; en keerde daarnaa in zyn' gevankenis. Welke balddaadt te hoove oovergebracht zynde, en dat zy door aanraaden van zynen vaader gepleeght was; bande de Koning den Hartogh zelf in Uzeda, en hield hem daar, tot dat het oorlogh van Portugal opquam. Toen zond hy hem, voor Opperhooftman, derwaarts, zonder hem daarom, dat pas, te woorde te willen staan, oft eenighen anderen schyn van aflaat zyner ongenaade. Ten teegendeel', hy liet hem achterweeghe, op de inhuldingh van zynen zoone Don Diego; daar al de treflyksten van Spanje oover geroepen werden. Zoo groot een' deughd maakte Philips van een' deurstaande onbooghzaamheit in zyn voorneemen, en zoo kleen een' zorghe had hy voor eenighen slinkschen trek, dien hem de gesteurde Veldtooverste speelen moghte. 'T zy dat hy zich op de trouwe, oft op het onvermooghen van Alva, wiens zeeden niet strekten om gunst oft aanhang by den gemeenen man te winnen; oft endtlyk op 't bezonken gebouw zyner eighene grootheit verliet. Immers Alva gaf van zich, niet te weeten hoe hy 't met den Koning had, die hem met de boeyen aan 't been uitschikte, om Koninkryken t'onder te brengen. Maar Portugal, verlaft in rykdoom en weelde, vorderde zynen val daarenbooven door tweedraght; ende getooghen met een' zachte lyn, vlydde de nek onder 't juk: zulx men zeide, dat het met vasten en bidden, en niemandt het zyne te beneemen, eeven [+]als 't Ryk der heemelen, gewonnen werd. Hy ooverleed aldaar tot Lisbon, aan een' slytende koorts, op den twaalfden van Wintermaandt; in den jaare vyftienhondert tweeëntachtigh, zyns ouwderdooms vier oft (zoo andren meenen) zeevenentzeeventigh: is geweest ryzigh van persoon, van troonye meer schoon dan aanvalligh, maagher, holooght, en straf van gelaat. Zommighen hielden 't daar voor, dat alle kryskonst in Spanje met hem uit storf. Zoo veel is'er af, dat hy daarin, niet alleen die van zynen landaardt wyd oovertrof; maar endtlyk, mits zyn' langduurighe oeffening, alle hooftluiden zyner eeuwe, hem voor den vermaartsten erkenden. Van groote voorzightigheit, in 't dryven der oorloghe, diend' hy zich; reekenende de fortuin onder d'onwisse, 't beleidt onder de wisse dingen; ende dat de zeeghe vroegh genoegh betracht wierd, wanneer men zich teeghens de neederlaagh verzeekert had. Booven al muntte zyn' gaauwheit uit, in 't afzien van veilighe leegherplaats, om altyds de hachlykheit van 't slaan in zyn' keure te hebben. Scherp was hy, en gezwindt van begrip; van bedaarden en vastgaanden oordeele; hoogh van gedachten en aanslaaghen; doordriftigh; kloek en koelmoedigh teffens; onkneusbaar in weederspoedt; een streng en onverbiddelyk handthaaver van tucht en orde, daar 't nood deed: in hoofsche listen, en 't heimelyk besteeken van allerley toeleg, deurtrapt: ook konstenaars genoegh om een' dwersdreef

[+]1573.

[+]*Zyn doodt, gedaante, lof en laster.*

t.o. 343

+zyner weederparthye als ongemerkt heen te laaten gaan; uitgezeit, dat hem, by wylen, de trotsheit verrukte. Zynen meester is hy, in 't volvoeren van zynen last, +1573.
buiten twyfel getrouw geweest, zonder groen oft dor aan te zien, zonder zich aan gunst oft afgunst, vrundschap oft vyandschap, te keeren. Ten opmerke van al welke gaaven, beide Kaizar Karel en Koning Philips hem, hoewel hy den eerste luttel, den andere min aangenaam was, by de tsestigh jaaren lang, in hunnen dienst, en 't grootste bewindt oover hunne heirkrachten, gebeezight hebben; en hem ongelyk meer gezaghs, dan naar gewoonte ingeruimt. Dies heeft hy, in achtbaarheit, naam, en luister, zoo veel als de schaduw der oppervorstlyke hoogheit lydt, uitgeblonken; ende geen' weêrgaâ, onder de Vassaalen van dat gewest, in dien deele, gehadt. Niettemin, in 't stuk van Staate, in 't peilen van den aardt en gezintheit der volken, 't bezeffen van de geleeghenheit der landen; bleek hy een leerling; hebbende, met ontydighe styfzinnigheit en al te strak een' heerscheit, de zaaken ooverhoop en in onschiftelyke verwarrenis geworpen, die, by de Hartoghin van Parma, door raadt en nyverheit, beslecht en opgeheemelt waaren. Van wreedtheit voorts, die snoodste niet alleen der menschelyke, maar ook der helsche boosheeden, was hem 't hart zulx bezeeten, als hy, by zyn voorgemelt snorken op zoo groot een meenighte van meest al onnoozele luiden, omgebracht met voorbedachten moede en by vonnis, betuight heeft. Jaa men leest daarbeneeven verscheiden' exempelen van uitgezochte, en spitsvondighe felheit, te werke gestelt in 't martelen der ellendighen, oft plaaghen der verdrukten en weerloozen. Hoe hy, ter zaake van 't geloof, eenen Eedelman van Gent, met naame Antonis Uitenhoove, leevendigh gebraaden heeft; doende, tot kortswyl der Spanjaarden, hem, geslooten aan een' lange keeten, in een ring van vuur, om den paal loopen; tot dat zoo gevoelyk en duurzaam een' doodt, den trauwanten zelf jammerde, en met hunne hellebaarden, teeghens 's Hartoghen dank verkort werd. Hoe hy, woedende tot in 't ingewandt der aarde toe, de lyken uit de graaven heeft doen delven, en op 't galgheveldt sleipen. Hoe hy, met roof, moordt, vrouwen- en maaghdenkraft, zoo in de steeden als ten platten lande bedreeven, niet altoos, oft belachelyk te straffen, den moedwil zyner Spanjaarden zoo verre gevoedt en aangequeekt heeft, dat het hun spel docht, met koopmanschappen uit de winkels, zonder betaalen deur te gaan; wyven en dochters, onder de ooghen haarder mannen en ouderen, te schenden; minderjaarighe meiskens en andere, by heele vendelen teffens, te misbruiken, en alzoo om gezontheit en leeven te helpen, oft tot die vertwyfeltheit te dryven, dat eenighe zich zelve verdeeden; kinderen uit moeders buik, en voort aan flarzen te scheuren; de menschen, met traagh vuur en gloeyende tangen, tot stervens toe te pynighen; jaa leevendigh te villen, en vel op trommels te spannen. Grouwelen, gewisselyk, om alle onpartydigh geloof te booven te gaan, 't en waar men, by hunn' eighe boeken, diergelyke, aan d'eenvoudighe Westindiaanen gepleeght, beschreeven vonde. Van gierigheit, zyn 'er, die hem vry schouwen; anderen, die hem met boodemlooze baatzucht betichten; meldende dat hy, om zyn' eighe koffers te vullen, de betaaling der soldaaten verhongert hebbe, en hen aan 't muiten doen slaan; niet teeghenstaande d'ondraghlyke tollen den Lande, afgeperst, en de zwaare slompen schats, gesmeedt uit het verbeurtmaaken der goederen. Want men wil, dat, jaar voor jaar, deeze laatste alleen, wel ter somme van tachtentigh hondertduyzent gulden; d'eerste, neevens d'inleegheringen en andere schaade by 't oorlogh geleeden, meer dan zes tonnen gouds

+daar booven, beloopen hebben. Zyn' onbedwinklykheit in voorspoedt, zyn' hoomoedt,
die, stinkende by kleenen en grooten, zelfs zyne pryslykste werken wrang en +1573.
bitter maakte, is ten oppersten toppe gesteeghen, met dat haatelyk beeldt, gerecht
in den burgh van Antwerpen, niet by raadslot der Staaten, oft by orde des Koninx,
maar uit eighe verwaantheit, en oover zich genoome maght; op dat'er niet aan te
twyfelen viele, of hy yemandt der allervermeetelste tierannen, yet in opgeblaazenheit
toegaf.

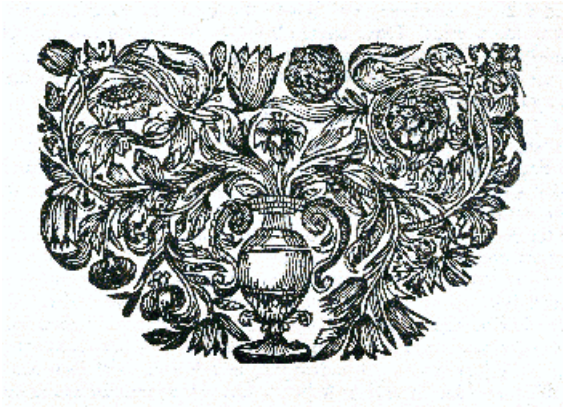

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Neegende Boek.

[1574]

+**M**Et den aanvank des jaars vyftienhondert vierentseeventigh, stelde zich de nieuwe Landtvooghdt in standt om den last der dingen t'onderscheppen, en handt aan werk te slaan. Twee hooftstukken, booven andere, waaren, ten afscheidt zyns voorzaats, onvoltrokken blyven hangen: 't beleg van Leyde, en 't ontzet van Middelburgh. Oordeelende +dat de zorgh des bewaarens, zonderling van zoo een stadt, voor moest gaan, dewyl het een en 't ander teffens niet te begaapen was, wendd' hy herwaarts zyn' gedachten, en quam in persoon t'Antwerpen, om, met zyn' jeeghenwoordigheit, +der toerustinge scheut en hitte te geeven. Geen minder zorghvuldigheit dreef den Prins van Oranje, zich in persoon van Delft naa Vlissinge te vervoeghen; daar hy 't meeste vermooghen te waater van Hollandt en Zeelandt by een rukte. Don Louis bezeffende dat eene vloot, hoe geweldigh ook, in de engte der stroomen, met maar maatlyke kraften, te stuiten waar, maakteder twee te gelyk reedt; d'eene, om, van Antwerpen, ter Honte af, d'ander', om, van Berghen op Zoom, ter Scheld' uit, te loopen; en in dier voeghe de maght zyner weederparthye te splitsen. Ende liet hy zich voorstaan, zoo zy beide de ruimte kreeghen, en gezaamentlyk den vyandt onder de ooghen quaamen, dat lichtelyk der eene oft der andre gelukken zoude, tot aan Middelburgh, oft Armuide, 't welk ook noch voor den Konink hield, deur te booren. D'Antwerpsche, ten getaale van dertigh zwaare scheepen, steld' hy onder den burghvooghdt Don Sançio. Aan die van Berghen, bestaande uit tseeventigh smakzeilen, de voorraadtvoerders daaronder begreepen, gaf men, mits Beauvois dat pas in zyn doodbed lagh, den Heer van Glimes tot Ammiraal; meer om welstaans wille, en de Landtzaaten te vlaayen, dan anderzins. Want de klem des bewinds, en 't oorlooghsvolk, was Juliaan Romero bevoolen. 'T zy dat men den Walschen Eedelling, hoewel vermaardt voor eenen braaven krysman, die bequaamheit niet toevertrouwde, oft dat de Spaansche hoomoet geen ooverhooft, dan van haaren landaart, lyden kon. Oover al de hondert scheepen werden drie welgevulde regementen verdeelt: naamelyk dat van Beauvois, van Hierges, en van Romero; 't welk vyftieh vendelen ouwde Spaansche soldaaten uitbraght. In 't laatste van Louwmaandt; en vast op eenen tydt, ging Avila t'zeil, en Don Louis naa Berghen: van waar voort ook Glimes en Romero, den neeghenentwintighsten, afvoeren, met ongelukkig voorspook. Want een van de busschieters, als hy den Landtvooghdt ter eere, vuur gaf, had zich zoo onvoorzightigh, dat het in 't kruidt sloegh, en 't schip te berste. 'T meeste volk, nochtans, staande met den Hopman Francisco de Bovadilla, by geluk, op 't verdek, raakte wel in

+1574.

+*Don Louis rust te waater toe.*

+*De Prins desgelyx.*

+'t waater, doch leevendigh daaruit; hoewel zulx bezeert van den slagh en de splinters, dat nocht hy, nocht zyn vendrigh weeder t'scheepe kon koomen. +1574. Romero, met een deel anderen, haastte zich oover wegh, ongeduldigh in de traagheit van Glimes; den welken vaarende met bedachtzaamer zinnen, hy echter moest inwachten, en zetten 't voor Roemerswaal. Louis Boisot, Ammiraal van Zeelandt, doende 's vyands beweeghenis vlytelyk waarneemen, en hier af verkundschapt, zond daatlyk de Hopluiden Joost de Moor, Jacob Stoffelszoon, en Vincent Neuz, met acht van de lichtste scheepen, ter schermutzinge. Midlerwyl hield hy krysraadt, en werd beslooten, dat men, hebbende reeds 't voordeel van een Noordwesten windt, teeghens d'achtereb op zouw streeven, om' met een' voorvloedt, aan den man te koomen; zonder langer vertrek: te meer, naardien vier van de weerbaarste scheepen door den Prins te rug ontbooden waaren, om neevens andere veertigh van den Onderammiraal Cornelis Claaszoon, Don Sançio te weederstaan. By Boisot, alzoo zyn Schipper Hopman Schot de pest gekreeghen, en zich te land begeeven had, was een Vlissinger, met naame Claas Claaszoon, in zyn' plaats aangenoomen. Maar Schot, jookende naa lof en weldoen, zoo haast als hy een' veeder van den mondt blaazen kon, quam, met noch ongeneezen lichaame, weeder t'scheep. Tussen deeze twee, viel geschil van stemmen, noopende d'orde des aanvals. Claas Claaszoon dreef, dat men 't volk beneeden moest houden, tot dat d'eerste vlucht van 't Spaansche schut oover gewaait waar: Schot, daarenteeghen, dat het booven diende, en reedt gestelt op den ooversprong. 'T laatste gevoelen hield: en als de schermutsers afgetooghen waaren, gaf men, met een' scheut, het teeken der ankerlichtinge. De vloot, onder zeil geholpen, scheidde zich aan drie schaaren; d'eerste van zestien groote, en tien middelbaare; d'andre twee, yder van tien groote, en veertien maatlyke scheepen: ende quam alzoo, naa de Spaansche toezetten. Onder deeze rees heftigher twist: houdende de Heer van Glimes staande, dat het teeghens alle reede van waaterkrygh streed, zich, laveerende, en met een naagety, voor den vyandt te werpen: waarteeghens Romero zich bruskelyk inbond, vraaghende, *oft het vertsaaghtheit was, die hem zoo zwaarhoofdigh maakte. D'uitkoomst van 't gevecht*, zeide d'ander (meer niet) *zal 't leeren:* ende liet Juliaan zyn' wil hebben. Derhalven, steeken zy, verdeelt aan twee benden, +haast eeven sterk, den Zeeuwen in 't gemoet. By 't Loodyksche gat quaamen ze binnen scheuts. Als Glimes 't volk van den Zeeuwschen Ammiraal zoo kuin op het boevenet zagh staan, wendt hy, eer d'ander 't waande; en lost, nu dichte by zynde, zyn' twee metaale boeghstukken, gelaaden met eenen hoop schroots op de koeghels; voorts ontrent hondert, zoo roers als mosketten; die, onder zoo gepakt een' drom, niet missen moghten van groote neêrlaagh te baaren. Zelf Boisot werd een oogh uitgeschooten; Claas Claaszoon zyn' beenen af ter knie toe; Schot zyn arm: daar zy beide aan storven. Hier op volghde 't boordthechten; en de Spaanschen, hebbende nu dus veel vooruit, wipten oover in Boisots kog; hadde Hopman Adriaan Corneliszoon van Vlissinge, ziende hem alzoo ontreddert, hen ook niet daatelyk, met zyn vlieboot, aangevallen. Ter zelve tydt werden noch neeghen Koninxscheepen aangeklampt: ende meer zouden 't geweest zyn, zonder de naauwte der stroome. Zynde de zaak in deezer wyze tot handtgemeenschap gebracht, het grof geschut meest aan 't zwyghen; quamt'er op het reppen van hals-en zydgeweer aan; waarmeê parthyen elkandere wel vinnighlyk te keer gingen. In 't felste van den strydt, klom Jaspar Leunszoon van Zoetelandt, jonggezel, uit het vlieboot, naa de steng van den Ammiraal Glimes, en trok'er de vlag af: met

+*Schipstrydt by Roemerswaal.*

+de welke om 't lyf gewonden, hy tot de zynen keerde, te beschenken met een eergewaadt, daar toe gestelt by oopenbaaren uitroep. Romero, des gewaar wordende, doet flux een nieuwe vaan in top van zyn' mast vlieghen, om den zynen te verstendighen, daar waar noch, dien zy te volghen hadden. Jaa hy worp zich aan 't andre boordt van Boisot; die willends wel tot tsestigh man' toe liet inkoomen, en met bussekruidt opblies. Daar onder was de vendrigh van Juliaan; en 's Kornels geluk, dat de brandt niet een ooghenblik laater opging: gemerkt hy zelf gereedt stond om oover te stappen; zoo de ridder Wiljams getuight, die zich toen in zyn gezelschap vond. Zeeker zoo wel in ervaarenheit van waaterkryshandel, en in voorraadt van vuurwerken, die daar maghtigh te staade koomen, als in kloekheit van scheepen, lagh 's Koninx vloot te laagh. Romero derhalven, ziende verscheide koggen toereeden om hem te beklaauwen, en een goedt deel der zyne vluchtveirdigh, sloegh'er de breê fok by; die hem nochtans kleene baat deed, mits de spriet terstondt afgeschooten werd. Aldus gefnuikt, en speurende geen naader, joegh hy 't teeghen den Toolschen oever aan; sprong t'eener buspoort uit; en raakte, neevens 't volk, met het roeiboot, oft zwemmen, te lande. De Landtvooghdt stond, wel kouwdt en nat van den reeghen, op den dyk van Schaakerloo, om 't spel t'aanschouwen. Juliaan by hem koomende, en beducht voor een' graauw oover zyn reukeloos te werk gaan, dreef, zonder die te verwachten, hem onbeschoftelyk genoegh toe, *dat hy een krys-, geen bootsman was; en bequaam om alle andre vloot, in een ommezien, te schande te maaken*. Zyn verlaaten schip, vlot geworden door 't wassende waater, quamp, met d'andere zeilen op, tot in 't diep dryven; wel te pas om de naajaght der Nassausche te schorsen: mits eenighe der zelve zich daaraan, en voorts andere verwarden; zulx dat'er vyf oft zes, ontrent een halfuur onklaar, en de kil belemmert, bleeven. Midlerwyle liep de dagh om; en de rest der Spaansche scheepen, onder gunst der duisternis, voor +windt; voor ty, naa Berghen; zonder dat d'achterhoede, beleidt by Hopman Osorio de Augulo, zich ooit vorder, dan met schieten, queet. Want, zynde noch zoo wyd niet gekoomen als d'andre, toen zy de stroom teeghen kreegh, had zy des te quaalyker kunnen volghen; ende moght zich spieghelen aan de geene, die reeds op de drooghten zaaten. Welke ramp, naa een wyl vechtens, ook den Ammiraal Glimes weedervaaren was. De zelve desniettemin, en hoewel nu alleen onder den vyandt, verdaadighde zich dapperlyk, tot dat hy, door twee scheuten gevelt werd. Het schip verbrandde, 't zy van eighen, oft zyns vyands vuur; die, (zoo wy den Spaanschen gelooven) nooit voet daarin zetten darde. Onder de Zeeusche vloot vond zich zeeker Amsterdammer, Albert van der Graft genaamt, met een vlieboot tot eighe kosten gewaapent, uit enkel opzet om yemandt by den hals te bekoomen, daar hy zynen neef den Ammiraal en Hopman de Ryk teeghen lossen moghte. En hy kreegh verscheide Spaanschen in zyn geweldt: de welke, gevraaght oft zy de vryheit van den Ammiraal van Kampveer konden te weeghe brengen, ende daar geenen moedt toe hebbende, oover boordt, oft doodt gesmeeten werden; tot dat'er een quam die zoo veel wist, dat hy 't toezeide. Deez' hiette Antonis Gournet; ende in bewaarnis gestelt, werd'er een ruimen tydt gelaaten; te gering by den vyandt, om zyn woordt te doen naakoomen. 'T was echter zoo veel uitstels gewonnen, dat immiddels eenighe burghers van Vlissinge gevangen werden, en hy daaraan gewisselt. Van d'andre Spaansche scheepen, voorts, werden 'er nocht acht veroovert, en al 't volk in 't waater geplompt, met zoo biezend' een' bitterheit, dat haar te lang viel, zich aan plondering, zelfs van goude keetenen, te vergaapen. Dies

+1574.

+*Ooverhandt der Nassauschen*.

+bestond de meeste rykdoom van den roof in geschut. Verscheide lyftoghtvoerders sneuvelden op de ondiepten, oft werden te gronde geschooten. Zoo de Nassauschen getuighen, bleeven'er, van 's Koninx oover de duizent; meer dan tweemaals zoo veel van de zeeghbaare zyde, naar dat de Spaanschen opgeeven, die hunne dooden niet hoogher dan op zeevenhondert begrooten. Immiddels hoewel twee scheepen verlooren hebbende, die op plaaten aan stukken stieten, verscheen Don Sançio tussen ter Neuze en Vlissinge; ende vond zich de Prins in vaar, om de hachlykheit des weederstands: zynde de bloem zyns krysvolx op de Schelde verpandt. Hebbende, naar tyds gestalte, 't oorbaarlykste bezorght, nam hy 't gebedt te baat, en vertrok alleen in zyn' kaamer. Maar korts daarnaa verkundschapt, hoe d'ontdekte vloot voor Breskens was koomen ankeren, streek hem de zwaarigheit van 't hart af, en hy zelf naa 't hooft der havene toe, zien wat'er zyn' eighen' ooghen af zeiden. Merkende den misslagh des vyands, die alzoo 't getyde verlagh, dat reeds begon te waalen, dankte hy Gode voor zyn' genaade, zonder d'ooverhandt van Boisot schier eens in twyfel te stellen. Ook leed het luttel aan, oft de verwinners braghten zelf de tyding daar af; en de bemaghtighde scheepen, ten deel tot Vlissinge, ten deel tot Kampveer in. Avila verwittight door den Landtvooghdt by een' afgeveirdighde sloep, spoeide, uit vreeze van teffens al 't geweldt op den arm te kryghen, zich weeder te rug naa Antwerpen. Hoewel nu de Zeeuwen niet vergaaten, de bevochte zeeghe, met bedryf van oopenbaare blydschap, kundigh te maaken; zoo werd nochtans der zaake tot Middelburgh en Armuide, geen volkoomen geloof gegeeven, maar de waarheit der zelve, in verscheide manieren, verdraait. Echter zagh men zich daar in d'uiterste benaautheit; zulx, den eenen dagh door den anderen meer dan twintigh soldaaten van honger storven; de rest met moutkoeken, lynzaatbroodt, en ander deerlyk voedsel, eeven als tot Haarlem geschiedt was, de doodt verwylde. In welke ellende, en onzeekerheit van ontzet, Mondragon te raade vond, aan den Landtvooghdt te schikken eenen Hopman, Trenchant gebynaamt. Maar deez werd onderschept, en zyn berichtschrift gevischt, mits dat hy 't, gehecht aan een stuk loods, op een zandt, by laagh waater, in zee worp. 'T pit daaraf was; *dat men, 's nachts naa den zeevenden in Sprokkelmaandt, en voort vervolghends, van tien tot elf uuren, op den tooren van Middelburgh vuuren zouw, tot bewys dat die stadt en Armuide noch voor den Koning hielden. 'T vuuren achter blyvende; moest men aan geen ontzet peinzen, maar 't gansch eilandt op nieuw te winnen. Ook meld' het den droeven standt, en onlustigheit der krysluyden; en vraaghde hoe men, ten quaadste koomende, met de goederen toe zoude. Want men hadd' een' grooten rykdoom van koopmanschappen in stadt; die den vyandt wel te misgunnen, maar niet, dan met den volke teffens te verderven waaren. Dat de Zeeusche scheepen, schaarselyk voorzien, wantrouwden aan 't stuiten der Spaansche. Met de welke hoe 't geleeghen, en wat hoope van hulp daar voor handen moghte zyn, men hem te verwittighen hadde, by vuurteekens, die hy voorschreef*. Genoeghzaam bleek den Prinse de noodt der beleegherden, uit de lesse deezer punten, en den mondt van den brenger; die, naa weinigh daaghen, ontslaakt werd, en tot Armuide gevoert, met de miede van de neêrlaagh +der zynen. Weshalven Mondragon, die nu drie weeken, naa 't verlies en aftoght der vlooten, uitgehardt had; zyner Doorluchtigheit aanbood de twee plaatsen oover te leeveren, mits dat men hem en de soldaaten, met pakkaadje, waapenen, en vlieghende vendels liet uittrekken, en neevens de burghers, die 't begeeren zouden, onbeschaadight aan vrundsboodem op zette. Dit sloegh de Prins af in 't eerst, en hen anders t'ontfangen,

+1574.

+*Mondragon zoekt te handelen.*

+dan op de Haarlemsche voorwaarden van genaâ oft ongenaâ. Maar Mondragon antwoordde, dat hy en de zynen de stadt eer tot twintigh plaatsen aan brandt zouden steeken; daarnaa, in eenen uitval zich vechtende laaten aan stukken hakken. Dies boogh zyn' Doorluchtigheit, ooverleggende wat'er koomen konde, van zoo een deel oude krysluyden vertwyfelt te maaken; samt dat het te dier gewedt zouw zyn, om den kostelyken buit, daar haare zaaken naa vastten. Ende werd het verdragh, +den achtienden van Sprokkelmaandt, in deeze wyze, getroffen. *Mondragon en zyn regement hadden 't eylandt van Walchere te ruimen, meêdraghende vendels, geweer, en al 't hunne; mits laatende vestwerken, oorloghstuigh, scheepen, en andere goederen onbeschaadight. Des zoud' hy, op zyn' trouw belooven, weeder in 's Prinsen handen te keeren, oft binnen twee maanden op vrye voeten te doen stellen Philips van Marnix Heer van sant Aldegonde, Hopman Jacob Simonszoon de Ryk Ammiraal van Kampveer, eenen Italiaanschen Krysbouwmeester gebynaamt Cittadell, den steedehouder van Hopman Willeken van Angeren, en Hopman Jan Petryn. Gelyke uittoght en meedevoer zouw gegunt zyn, aan zoetelaars, busschieters, en andere sleep der oorlooghe: maar aan de geestelykheit, niet dan met haare kleederen, te vertrekken. Ende waare men schuldigh hen altzaamen, in veiligheit, naa den Vlaamschen kant oover te scheepen*. Burghermeesters van Middelburgh, alzoo men hun verscheide bezwaarlyke voorwaarden aanverghde, stelden den Prinse 't groot verloop van de zaaken hunner burgherye voor ooghen. Hier op volghde zyn' bewillighing: *dat de poorters ooverboodigh zyner Doorluchtigheit van Koninx weeghe hulde te zweeren, lyf, goedt, en vergeetenis der verleedene dingen genieten zouden; mits inneemende, tot bezetting, etlyke burghers van Zierikzee, Vlissinge, en Kampveer. Uit de geenen, die den eedt weigherden, waare den Prinse geoorloft, te kiezen, en in beslagh te houden tien persoonen, ter tydt toe, zy te weeghe gebracht hadden de verlossing van Burghermeesters en burghers tot Haarlem gevangen, ten gelyken getaale. Die van Middelburgh zouden naa deezen, hunne koopmanschap mooghen dryven, genietende de rechten en vrydoomen hunner steede, als voor heen, binnen de grenzen haarder rechtspraake: behoudende zyne Doorluchtigheit aan zich, de drie boovengemelde steeden te begenaadighen, naar reede van haare verdiensten, en oirbaar des gemeenen lands. Ende onaangezien een' somme van driehondert duizent gulden hun afgevordert, werden zy echter gehouden, tot onderstandt der oorlooghe, de penningen op te brengen, die de Prins zoude reedelyk vinden: zonder in dit verdragh te begrypen de landtluiden die den vyandt gunst oft hulpe beweezen hadden, met de welke hy bezonderlinx verstond te doen handelen. Alle goederen, den geestelyken oft uitgeweekenen toebehoorende, stonden getrouwelyk oover te leeveren, zonder yets te verergheren oft achter te houden op lyfstraf. Doch de vluchtelingen, begeerigh tot het hunne te keeren, moghten 't zelve by smeekschrift verzoeken, daar men behoorlyk op letten zouw. Aangaande Paapen en Monnikken, kerkendienst en middelen, samt andere punten by Burghermeesters voorgestelt; naar dien der geestelykheit toegelaaten was, met haar gewaadt te vertrekken, dacht zyn' Doorluchtigheit, op de reste, naa betaamelyke onderrichting, alle billyke orde te stellen*. Dit aldus geslooten; vertrok Mondragon, met zyn krysvolk zwart van honger en ongemak, den eenentwintighsten in Sprokkelmaandt, uit de twee plaatzen, en werd ter Neuze aan landt gezet. 'S daaghs daarnaa quaamen'er driehondert burghers van de naaste steeden in: ende op den vyventwintighsten, de persoon des Prinsen. In 't afhandelen der opgeschorste zaaken bewees hy zich

+1574.

+*'T verding geraamt*.

+zeer goedertier en bescheiden; jaa besteedde aan menschen harten twee tonnen schats, hun quyt gescholden van de ge-eischte drie. Maar Mondragon vond geen' gelyke gevoeghzaamheit in den Landtvooghdt; die hem, voor zyn' ooverdappere diensten, niet zoo veel te wille wist, dat hy 't ontlasten zyner trouwe, en de bedonge verlossing der gevangenen liet plaats hebben. Jaa de maare ging, dat zy hoe langer hoe meer benaauwt, en ergher onthaalt werden; voorneemelyk Aldegonde. Waaroover Sonoy schryvende op Uitrecht, Bossu met gelyke siere dreighde. Maar Verdugo, een man van zeer eerlyk en maathoudendt gemoedt, en nu Steêvooghdt van Haarlem, antwoordde hem; *zoo men, aan 's Prinsen zyde, voor had, quaalyk met de gevangenen te leeven, men wild' het, aan 's Koninx zyde, niet doen: hoewel 't met beeter recht en tytel geschieden kon. Sonoy zoud' aan hem eenen man ooverschikken; en die, uit Aldegondes eighen mondt, deeze waarheit verstaan mooghen*. Dit geschagh, +ende bleek alzoo; belangend' Aldegonde. Dan Hopman de Ryk, zeeker, was in 't eerst zyner gevankenisse naa Antwerpen gebracht, thans op het Slot te Vilvoorde, beruchtight voor een' moortkuil en kerker van ongenaâ. Hier zat hy zes weeken, en zyn' huisvrouw als voor weduwe, met tyding van zyn' doodt. Echter werd hy naa Gent gevoert. Twee onderaardsche hoolen waaren op 't Blokhuis aldaar; het eene de Kaizars, het ander de Koninxstoel genoemt; daar nemmer zon oft maane scheen, en zoo laagh van verdieping, dat'er geen man oovereindt kon staan. In een van deeze stak men hem, en stelde eens voor al t'zyner keure, van wat toespyz en drank hy gedient wilde weezen. Hy koos kalfsvleesch en deelwyn; ende kon seedert geen ander verwerven: maar werd, by lankheit van tyde, met de zaadzaamheit dier kost, gepynight: zulx dat z'hem, al zyn leeven ter keel uit walghde. Daar lagh hy, met tsestigh pond' yzers aan de beenen, een' schildwacht voor 't gat; ende bernde, tot lichtenis der zwaarmoedigheit, nacht en dagh, kaersen, die hem, met haaren damp 't eene oor ongeneeslyk doof maakten. Ten einde van zeeven maanden verght men hem 's Koninx dienst t'aanveirden. Hy weighert den Prinse af te gaan; wordt met der doodt gedreight; op 't schavot gebracht, daar reeds een persoon oft twee onthalst laaghen. Toen ryft 'er onder 't krysvolk van 't Slot (want dit gebeurde daar binnen) een' beroerte, verwekt, zoo men meende, door de huisvrouw van Mondragon, hunnen burghvooghdt: gemerkt hy haar ernstelyk geschreeven had, dat men zaaghe de Ryk te spaaren, als eenen die zyn gevangen was, en de poort, waardoor hy uit Middelburgh gaan moest. +Hy werd dan te rug naa den kerker gebracht. Mits Mondragon nu vuurighlyk aanhield', om zich van zyn' beloften te mooghen quyten, gaf de Landtvooghdt zoo verre toe, dat hy de Ryk uit der hechtenis ontsloegh: maar, wendende nu dit, nu dat voor, draalde met Aldegonde. De Ryk quam in Hollandt. 'T welk vernoomen by den Prins, en dat'er Aldegonde ontbrak; ontbood hy den Hopman, en vertoonende wat aan des anderen persoon, die al de geheimenissen des Lands wist, geleeghen waar, vraaghde; *oft hy 't hart had, om weeder naa den vyandt te keeren, en Mondragon tot volle naakoomst zyns handtteekens te verplichten*. +De Ryk antwoordde *bereidt te weezen, zyner Doorluchtigheit, en den Vaaderlande dien dienst te doen*. Wel is waar, dat hy thans, tot naader bezinning koomende, zich onwilligh verklaarde om in een' zeekere doodt te gaan, zonder eerst zyn' huisvrouw en kinderen verzeekert te zien van zesduizent gulden verschooten by hem, tot behoef der gemeene zaake: een' groote som te dier tydt, en voor de welke men hem aanbood een Graafschap in Schotlandt te doen hebben. Hier op vernoeght zynde, aanveirt

+1574.

+*Zwaare gevankenis en quellaadje van Hopman Jakob de Ryk*.

+*Hy wort geslaakt: niet Aldegonde*.

+*Wonderlyke vroomheit van de Ryk*.

+hy de reiz, ende komt Mondragon om zyn' beloften maanen. De welke, in reede en eere staande, endtlyk t'antwoordt gaf, men zouw Aldegonde in vryheit, oft hy zelf zich zulx aan stellen, dat'er 't gansche landt af waaghen wilde. Voor dit onbenoeghen streek de Landtvooghdt, en bewillighde in 't ontslaaken der vyf gevangenen, naa dat hy 't, om Aldegonde, acht maanden, sleepende gehouden had. Geduurende 't benaauwen van Middelburgh, quam 't, met de lyftoght en andere noodtzaakelykheeden, onder de beleggers haast eeven schaars om, als onder de beleegherden: zynde dikwyls op de scheepen, voor honger en dorst, niet +dan peekelhaaring en waater oft zeer dun bier ten beste. Welke armoede hen benoodighde, niet alleen goederen van Italiaanen, hunnen vyandt behulpigh oft toegedaan, maar ook die van verscheidene onpartydighen aan te tasten; tot maghtighe opspraak en laster des Hollandschen en Zeeuwschen naams. Niettemin, om de klad te verduysteren, verbond +men zich aan de beroofden, by brieven van schultkennis; ende heeft zeeker, met der tydt, meest al die schaaden vergoedt. De Prins, nu verre meester ter zee, en van heel Walchere, voorzagh Armuyde met bolwerken, +wallen, poorten, en stads gerechtigheit. De Vorst, te deezer tydt, had schier alle waateren gebrugt: by welke geleeghenheit de Spanjaards van Zeevenberghen en daarontrent, den Ruighenhil oovervielen, met neêrlaagh van etlyke soldaaten en landtluiden. Het eilandt werd jammerlyk geplondert; teeghens verscheide menschen, maghteloos van sexe oft ouderdoom, op 't bitterste gewoedt. Teffens broedden 'er eenighe aanslaaghen oover en weeder; een' der welke; teeghens Antwerpen toegestelt, in +deezer maniere zynen op-, voort-, en ondergang had. Door zeekren Spanjaardt van 't Slot, met naame Jan Alonzo, gevangen op eenen der zeetoghten onder Beauvois, ofte ('t welk beeter te gelooven schynt, mits 't geloof dat de Prins hem gaf) vrywilligh oover gekoomen in onbekende kleederen, was zyner Doorluchtigheit vertoont; *hoe zyn' spitsbroeders, twee jaaren tyds, schier zonder eenigh geldt t'ontfangen, voor een stuk daaghelyksch broods gedient hadden; jaa dies dikwyls gebrek, en langer, om nocht aan. Waaroover hun onbenoeghen stond om tot vertwyfeltheit uit te bersten; en een goedt deel niet lievers wenschte, dan dat 'er een Vorst quaam, die, hun betaalende, de burgh daar voor, en hen in zynen eedt, aannaame. En hy maakte zich sterk, door de poort, die naa stadt zagh, een' bestaande troep booven te helpen*. Zynde des koops eensch geworden, ter somme van twintighduyzent dukaaten, keerd' hy naa zyn' bezetting. Voorts bewillighde de Prins eener zyner bewindsluiden geheeten Jan de Vos, die goedt Spaansch sprak, zich binnen Antwerpen te begeeven; tot voorbereidingh van 't werk, dat op den vyfden van Lentemaandt aangaan moest. Neevens noch drie oft vier anderen, werd hem bygevoeght Pieter Torqueau een Waal van Doornik, en hun beiden ter handt gestelt oopene brieven van geloove, te vertoonen aan de vertroudste ingezeetenen. Heimelyk in stadt gekoomen; wisselden zy te met van herberghe; ende dreeven, etlyke maanden lang, 't stuk zoo behendelyk, dat zy merkelyk getal burgheren aan hunne koorde kreeghen. Midlerwyle sloopen, op marktdaaghen en andere, tussen de vier en vyf hondert stoute soldaaten ter poorten in, meest wilde Geuzen, uit het woudt van Ypere; zommighe uit Hollandt, Zeelandt, en het gewest van Kleef. Dit volk, onderling kundeloos, droegh zeeker teeken, waar by elk merken moghte, wie van de zynen waare; ende werd binnen Antwerpen gewaapent. Teeghen den tydt des uitvoerens zouden de Zeeuwen gepast hebben, met eenighe scheepen by de werken te weezen. Gaande de zaaken deezen tredt; quam Jan Alonso, te zeekeren daaghe,

+1574.

+*Zeeroof by de bondtgenooten gepleeght en thans geboet*.

+*Armuide tot een stad gemaakt*.

+*Ruigen hil oovervallen van den Spanjaart*.

+*Aanslagh op Antwerpen*.

+Jan de Vos, in zyn' herberghe, aanzeggen dat hy zyn gast wilde weezen, met noch vier anderen van 't voorneemen, om oover 't beleidt des zelven gezaamentlyk te handelen. Groot omzien kreegh de bewintsman naa zulk een' uitscheut; de welke toe te staan, was niet alleen zyn leeven den Spanjaarden; maar ook, zoo z' hem verrieden, 't gansche geheim aan d'ongenaade van den pynbank vertrouwen. Haast eeven hachelyk scheen 't afslaan. En hem te loozen met antwoordt naa zynen zin, om thans 't gevaar te verloopen, kon min niet, dan op een' storting van den aanslagh uitkoomen, daar reeds zoo veel om gewaaght, en t'zaamengehaalt was. Dies troost hy zich te verwachten wat'er af koomen moghte, en belooft hem des volghenden morghens te verwittighen; waar 't gelagh zouw ten beste zyn. 'T geschiedt, en de Spanjaardts ten bankkette gekoomen in een waardshuis niet wyd van 't Slot, verklaaren, dat zy van tachtentigh, die daarop waaren, dertigh soldaaten beleezen, en 't volbrengen huns toelegs in de handt hadden. Maar, nu genoeghzaam ryp, breekt de bommel uit; en wordt Jan Alonso by den hals gegreepen: 't zy hem zyn' boel beklapt had, oft een soldaat van Valenchien: want op beide viel vermoeden. Neevens hem werd Pedro Maldonado zyn spitsbroeder, en voorts ook Adriaan, waardt in den spieghel, met eenen Jan Vermaas, aangetast. De Vos en Torqueau, des verkundschapt, waarschuwden daatlyk de soldaaten hunner veeme; die, zonder ander geweer, dan de dag, zich, door verscheide poorten, elk zyns weeghs, begaaven, en berghden. Een dappere styfzinnigheit en hardtvochtigheit speurde men aan de gevangenen, zynde door geenerley foltering, tot melding hunner metpleghtighen, uitgezeidt de Vos en Torqueau, te brengen geweest: hoewel 't pynighen Alonsoos leeden zulx gesloopt had, dat hem vier mannen op de Meer, plaats zyner uiterste straffe, draaghen moesten. Daar werden zy alle vier gevierendeelt. Ter zelve stonde raakte Jan de Vos ter Roode poort uit, en voorts behouden in Hollandt. Hoe Pieter Torqueau ontquam, is my niet gebleeken. Ende verdween aldus deeze aanslagh op Antwerpen: staande grootelyx te verwonderen, hoe, onder zulk een' meenighte van luiden, dies wustigh alles, zoo ruim een' tydt, bestopt bleef, zonder +dat erghens yet uitlekte. Ter andere zyde, bestaaken zommighe uitgeweekenen van Ter Goude een vloekverwantschap, om de stadt, daar geen' bezetting in lagh, onder den Landtvooghdt te brengen. De roervinken waaren, Jan Hey, Claas Dirxzoon Verhoef, Dirk Andrieszoon, en meester Cornelis Henrixzoon. Jan Hey hield zich t'Uitrecht, maar verstandt binnen Ter Goude, met zynen schoonzoon Adriaan Pieterszoon; neevens wien noch ontrent twintigh andere Roomsgezinden zich vervorderden aan te spannen. Onder deeze was een Arent Jan Teeuwen, eertyds slootemaaker der stadt; ende had toen noch onder zich de sleutels van 't Vlaminxpoortjen, niet verre van den Doeltooren staande. Dit dacht men te oopenen, om zeshondert uitgeleeze schutten van den vyandt in te laaten, die de kool hunner lonten met kookers moesten bestolpt houden. Zoo dit niet vallen wilde, zouden de vloekverwanten zeeker toegemetst gat in den Doeltooren, daar hunne verzaamplaats was, doorbreeken; en 't krysvolk oover de Graft helpen, by middel van schuiten daar toe gereedt, aan te haalen met lynen, om 't plassen in 't waater te verhoeden. Zynde deeze voorstel aangedient den Heere van Noircarmes, als Stadthouder oover Hollandt en Uitrecht, in plaatse van den gevangen Graave van Bossu, gaf hy, te dier tydt krank leggende, den Heeren van Gognies, Naves, en la Motte, last, om den aanstichteren de handt te bieden; ende hun eenen breeden vergifnisbrief, die strax, naa 't bemaghtighen der stadt, te verkundighen stond, om de burghers gerust te

+1574.

+*Verraadt binnen ter Goude.*

+stellen. Maar, als nu bestemt was, des nachts naa den vyfden in Sprokkelmaandt, het bedachte ter daadt te brengen, geviel 't den derden, dat Jonker Albrecht van Egmondt, met een vendel van anderhalf hondert Neêrlandsche soldaaten, binnen Ter Goude quam. 'T welk de t'zaamenspanners, duchtende ontdekt te zyn, byster verbaasde. Zy hielden echter stal; en Adriaan Pieterszoon schreef aan zynen schoonvaader, hoe de toeleg haperde. Den zin bewimpeld' hy, met woorden die de krankheit eener nichte meldden, daar een' nieuwe quaal toegeslaaghen waar, zulx haar de beraamde geneesdrank jeeghenwoordelyk geen' baat kon doen. Tot boode bewillighd' hy zeekeren landtman. Deez bedeest, en allenskens bet achterwaarts peinzende, ging eerst een' wyl in de poort staan trantelen; thans naa de stroom toe; ende bleef daar schryelinx schuit en oever bestapt houden, als niet weetende hoe hy wilde: tot dat de waakers, een schalk oogh hierop kryghende, hem aangreepen, +1574.

+en in 't wachthuis braghten. In 't bezoeken vond men eenighe penningen by hem, en een kluwen gaarens: om 't welke weder te hebben, hy meer, dan om 't geldt begaan scheen. Dit verwekte nieuw bedenken: en de draadt afgewonden zynde, quam de brief te voorschyn. De schryver, behalven zyn' domme keur, van eenen man onverzocht in lyfsgevaar tot zoo hachlyk een bedryf te beezighen, had ook zyn handt luttel oft niet verbootst. Dies werd ze terstondt, bekent; de boer gevangen, en gevraaght, *wat hem zoo bedremmelt gemaakt had*. Hy antwoordde; *dat het waater, schynende, als baar bloedt, teeghens hem op te ryzen, hem in zich zelven, had doen zeggen; Heere Godt, zoud' ik wel een' bloedighe boodschap draaghen?* Een bewys van 't vermooghen der inbeeldinge, oover gemoeden van die weekelykheit. Als nu 't gerucht ter stadt, en zelfs ten ooren van Adriaan Pieterszoon insloegh, maakte hy zich uit den weeghe. Hoopende nochtans den grondt der zaake verhoolen te houden, met bekentenis van yet min haatelyx, en 't geen hem misschien vergeeflyk docht, zond hy eenen brief aan de Majestraat, om haar, uit dien aan zynen schoonvaader, te doen spellen, dat'er niet oevels schuilde, nochte wyder gehandelt was, dan tot stads oorbaar; naamelyk om verzeekering van 's Koninx genaade, aan Burghermeesteren en Vroedschap, te doen ooverschikken. Geen van beide de brieven was met eenighen naam onderteekent. Niettemin, gevangen zynde, beleed hy daatelyk 't stuk, en werd neevens den slootemaaker, met zommighe anderen, onthalst en gevierendeelt: de rest, verschoont om hunner jonkheit wil, op twee naa, die 't ontquaamen. Onlanx hier naa, viel met +ontrent drieduizent man', in Waaterlandt, de Baroen van Chevreaux; draaghende vergiffenis in d'eene handt, in d'andre, dreighementen: zonder des te meer uit te rechten. Wel is waar dat hy de dorpen van Krommeny en Wessaanen, 't welk geplondert en verbrandt werd; thans ook Wormer en Jisp inkreegh: doch moest ze, in 't eerst van Lentemaandt, weeder verlaaten; en met een de schansen van Nieuwendam, en d'andere dyken in dien hoek: die, bezet met 's Prinsen volk, seedert, +een' tydt lang rust had. De waarom zyns ruimens was 't genaaken van Graaf Luidewyk, uit Duitslandt, met geen versmaadbaare maght. 'K en weet, oft men den buit van Middelburgh ten deel tot werving der zelve bekeert had; dan oft hy door den Fransois, sint de moordt van Paris, op nieuw met heimelyke hulpe, oft ten minste met eenighe hoope onderstut was. Altoos de Hartogh van Alençon, korts te vooren, toen zyn broeder Henrik naa Poole reisde, om die kroon t'aanveirden, had binnen Nançy, verhoolen mondtgemeenschap met den Graave gehouden. En deez' neevens zynen

+*Dat wordt ontdekt*.

+*Chevreaux in Waaterlandt*.

+*Graaf Luidewyk komt uit Duitslandt*.

+broeder Graaf Henrik, samt Hartogh Christoffel 's Paltsgraaven zoon, Ooverste der ruiterye, was nu den eenentwintighsten van Sprokkelmaandt, op anderhalve myle van Maastricht, aan ginszyde der Maaze koomen leegheren, sterk zesduizent knechten, en drieduizent paarden: doch zonder meer geschuts dan twee oft drie veldtstukken. Maar 't mangel van dit vreezmaakend krystuigh joegh den vyandt te grooter anxt aan, mits hy zich inbeeldde, dat d'ander op gunst eenigher steeden steunde, die hem vrywillighlyk in laaten, en schuts genoegh verschaffen moghten; ende dat hy, zonder dien toeverlaat, zich in dien tydt des jaars niet te veld zouw begeeven hebben. Zeeker, om zyne troepen, in 't wrangste van den winter, onverdrietigh oover wegh te houden, had hy onder haar uitgestrooit, hoe etlyke plaatzen van belang, en t'hemwaarts geneeghen, eer lang zouden oopen staan, en haar met gereede soudye bewelkoomen. Ook brak, ontrent deez' tydt, d'aanslagh op Antwerpen uit: ende schynt hy, in verscheiden' andere, geen onbundigh verstandt gehadt te hebben; zynde by den Spanjaardt gelooft, dat'er yets binnen Niemeeghen, Roermonde, en elders smeulde. Luttel op zyn voordeel, hier teeghen, was dat pas, Don Louis; oft uit armoede van kundschap, oft verschalkt door de behendigheit van Graaf Luidewyx lichting, die, op een bot, tweeduizent ruiters van 't geleide des Koninx van Poole, t'zynen dienste bewillight, en naa zich gestreeken had. Ook quam het zoo krap om van gelde, met den Landtvooghdt, dat reeds een deel volx aan 't muiten was; ende des te min vreemdt, zoo de aanvulling der gedunde benden (laat staan de gemeene versterking) slappelyk behartight werd. Niettemin gewekt door deeze maar, gaf hy last, op 't spoedighste, achtduizent paarden in Duitslandt, vierduyzent man' by de Roomsgezinde Zwitzers; in 't Graafschap van Borgonje, en in Heenegouw tweeënveertigh vendelen te voet, aan te neemen: kraften neevens zyn' andre (zoo hy midlerwyl, by hulpe des onbequaamen weeders, den Graave 't ooverzetten der stroome beletten kon) om thans aan twee heiren verdeelt te mooghen worden, en zyner Genaade, en den Prinse teffens +'t hooft te bieden. Met een ontbood hy veele zyner troepen uit Hollandt opwaarts; zelfs de geene die Leyde beblokt hielden: welx verlossing, voor dat maal, geen' geringe vrucht van Graaf Luidewyx toght was. Jaa hy beval allen leenluiden, op verbeurte hunner leenen, zich ten oorloghe toe te rusten. Voorshands meest met Maastricht bekommert, 't welk, in vreeze voor buiten-, en binnen vyandt, slechts drie vendelen Hooghduitschen onder Francisco Montesdoca bewaarden, gebood hy Don Bernardin de Mendoza de bezetting te styven, en voorts te bezorghen, dat de Graaf aan de Maaze gestuit wierd. Van 't een en 't ander queet zich Mendoza vlytelyk, passende, den zeevenentwintighsten der boovengeroerde maandt, zyne vaan speerruiteren, met die van Curtio Martinengo, +van Pietro Busto, van Fernando en Antonio de Tolede, neevens de schutten te paarde van Mondragon, in die stadt te brengen: voorts de stroom, tot Luik toe, van scheepen en schuiten t'ontleedighen. Graaf Luidewyk bleef stil leggen, terwyl de rest zyner benden, mits d'ongaalykheit der weeghen, in zwakken en gebrooken getaale aanquaamen. Misschien ook, dat hy d'uitkoomst eenigher smuikhandelingen, en den opstandt zyner partylingen erghens, afwachtte; oft het vast toevriezen der Maaze: gemerkt zy reeds met ys belemmert, en de koude zeer streng was. Dan hierentussen rukte Sançio d'Avila driehondert Spaansche busdraaghers by een, en daar meê naa Maastricht toe. Consalvo de Braccamonte volghd' hem, met tweeduizent Spanjaarden, twee kornetten speeren, eene van roers. Don Sançio aangekoomen den derden van Lente-

+1574.

+*Leyde van d'eerste benaauwing ontslaaghen*.

+*Maastricht beeter bezet*.

maandt, +en de zynen, ten deel in stadt, ten deel in Wyk, geleit hebbende, toogh, 's anderendaaghs, met etlyke paarden uit, om kennis van 's Graaven standt te neemen: ende werd van tweehondert ruiters deszelven, moedighlyk jaa, dan met haaprende orde, aangevallen. Waar uit hy bezeffende, dat zy, als nieuwlingen, van lompe forsheit, zonder ooverleg gedreeven werden, oordeelde 't rechte volk voor te hebben, dien, by waarneemen van geleeghenheit, eenighe wisse neep te geeven waar. Dies gaat hy, vier daaghen daarnaa, zeeker gehucht, een' halve myl van der stadt, stoffeeren met een goedt deel schutten, en etlyke ruiters onder 't beleit van Mendoza: wiens steedehouder Alconeta, met ruim dertigh, zoo speeren, als roers te paarde, zich thans voortsdeed, om de schermutsing aan te hechten, en de Nassauschen in de laagh te lokken. Zy eevenwel, oft daar af verwittight, oft niet dom genoegh om zich t'eenen dorpe in te boezemen, zonder te weeten wat 'er schuilen moghte, schorsten by tyds het hielprangen; deizende de paarden, met hun voetvolk ter weederzyden: zulx parthyen met gering, en vast gelyk verlies, ontmengelt werden. Daarnaa quam Graaf Luidewyk zich heinder aan stadt neederslaan, dekkende, met de leegheringen van 't voetvolk, de oorden der ruiterye. Waar door de Spaanschen zich yetwes ingetoomt zaaghen; en zyn' zoetelaars en voederhaalders, seedert veiligher 't veldt gebruikten. Avila, niettemin, liet den Graave geen' rust; dien hy trachtte op zyn weekste te neemen, en somtyds aldaar, tot binnen de beschansingen aantastte. Ook werd hy, om dit getyde, met twee kornetten versterkt. D'eene was van Italiaanen, Ritmeester Mutio Pagano; d'andere van Spanjaarden, onder Antonio d'Avolos; beide uit Borgonje gekeert, van den Hartogh van Alva te beleiden. Met deeze, en d'eerste zes, neevens driehondert Spanjaarden, en gelyk getal Walsche schutten te voete, besloot hy een' hemdetoght te verzoeken; en koos daar toe den nacht voor den achtienden van Lentemaandt. De Nassausche troepen laaghen gespreidt in verscheide dorpen, niet te wyd nochtans, om d'eene der andere, zoo 't noodt deed', spoedigh te hulpe te koomen. 'T heinste aan Maastricht was Bemele, beslaaghen met neeghen vendelen Duitsche knechten, en tweehondert ruiters. Dies muntt' hy 't op deeze; en zoo wel om hun allen bystandt, als de vlucht tot de naasten hunner parthye af te snyden, beval aan Mendoza, zeekeren heuvel ter zyde, met de ruitery, in te neemen. Voorts mat men zulx den tydt, dat de bespringers, in 't +aandoen der plaatse, juiste duisternis t'oover hadden, tot de verrassing en den schrik. De Duitschen, luttel verdacht op zoo een' morghewekking, hadden nochte den oordt omgraaven naar den eisch, nocht eenighe schildwachten te paard' uitgezet om ter yl van 's vyands reppen gewaarschuwt te worden. Zeeker schryver wyt dit hunner verwaande frankheit van harte; als oft zy, met Alexander de Groot, te welgeaardt wilden weezen, om tot nachtbedrogh te nyghen, en, in plaats van rustighe verwinners, voor zeeghedieven te gaan. 'T welk yet gezeit waar, indien men hun alhier 't verfoeyen van diergelyke treeken, en niet het verzuim van zich voor 's vyands list te hoeden, kon toereekenen. Hebbende eenighen der stoutste soldaaten bespiedt, dat de baan klaar was; zoo stoot men toe: ende werpen Johan de Aguillar met zyn vendel Spanjaarden, en 't Walsche van den Hopman Bieure, aan de welke de voorstorm stond, zich, met brandende graatigheit, ter wal in. Voorts daatlyk ingevolght van hunne metgezellen, ooverromplen zy onverziens den zorgheloozen hoop: die, verbaast en verbystert, in een' uur tyds, t'onder gebraght werd, laatende zeevenhondert knechten, etlyke ruiters, en een vendel in de loop. 'T was nu schoon dagh; en de Spaanschen, hebbende maar zeeven man'

+1574.

+*Don Sancio vernestelt de Duitschen tot Bemele*.

+verlooren, stonden op den aftoght. Doch om dien te verzeekeren, en onderweeghe niet oover eenighe hulptroep te struikelen, veirdighden zy een deel hunner vooruit, +1574. tot manning van 't gehucht, daar zy, tien daaghen te vooren, de laagh hadden toegestelt. Wel bequam hun die zorghvuldigheit. Want de Nassauschen, te waapen gedaaght by 't vuuren op zeekere hooghte, schooten ylinx te zaamen, tot bet dan duizent ruiters toe, en quaamen, met lossen toom, aanrennen, naa de plaats des gevaars. Der paarden warme aasem gedikt door de koude, en by een gepakt, schiep hun een' wolk booven 't hooft, die weeder den Spaanschen tot een' baak diende. Dies hielden zy 't oogh derwaarts, en zich in 't verbandt. Maar de drom ruiteren, kryghende Mendoza in 't gezight, vond zich alzoo ras begroet, van ettelyke ryen schutten te voete; die, verborghen daar ontrent, ter slinke los bernden. Dit deed ook de Nassauschen met zinnen gaan, duchtende, oft'er meer achter waar; in voeghe, dat'er niet dan een' lichte schermutsing viel tussen zommighe paarden, geslaakt uit d'een' en d'andere schaare. 'T welk tydt aan de Spaanschen gaf om 't gemelde gehucht te behaalen. De Duitsche troep, een' wyl gewacht hebbende naa 't volk van Hartogh Christoffel, die wyder geleeghert was, begaf zich echter in Bemele. Doch men bleef'er niet lang: achtende Graaf Luidewyk raadzaamer, naa Valkenburgh en Gulpen te deizen; daar hy weeder, door Don Sançio, bestookt werd. Want deez vond zich nu merkelyk versterkt: zynde Braccamonte met zyne benden, en Mondragon met zyn regement, neevens de kornet van Schenk, by der handt. Waaroover den Duitschen, ziende den toght niet zoo glad gaan als zy gewaant hadden, ook voedering en toevoer schaars by koomen, het bloedt bekoelde: zulx in steede van aan te groeyen, wel duizent paarden den herdraf heimwaarts naamen. De Graaf, hebbende hier gemart tot den achtsten van Grasmaandt, brak endtlyk op, en wendd' het naa Gelderlandt: 't zy dat hy meerder onlust en afval te gemoet zagh, oft op Roermonde. Want dit, verkoft zynde (zoo tuighen de Spaansgezinden) stond op goên vrydagh te leeveren door een gevallen rak muurs, en vyftien ten deel Duitsche, ten deel Fransche soldaaten, die effen des witten donderdaghs, als hy optrok, ontdekt werden. Dies volghd' hy zynen wegh, in meening, thans den zelven, tussen Maaz en Waal heen, te neemen; om zich met den Prinse zynen broeder te vereenighen, en viellicht gezaamder handt tot Brabandt in te booren; oft Tiel en Niemeeghen aan te tasten, om de Waal, en vervolghends de Rynstroom, tot geryf des Hollandschen +koophandels te oopenen. Dit bezeste de vyandt; mits de Prins nu zesduizent man' in Bommelerwaart vergaadert had, en 't huis te Waardenburgh geslecht: uit het welke (toebehoorende Katharine bastaartdochter +van Kaarel, laatsten Hartogh van Gelder, en bezet door haar met tachtentigh soldaaten) den zynen groote schaade, op de Waal gedaan was. Derhalven, om de gangen des Graaven gaâ te slaan, en, te met eenighen gevangen de tong te schraapen, was de steêhouder Alconeta zyner Genaade staaghs op de hakken; en briefde zyn weedervaaren, van tydt tot tydt aan Don Sançio oover. Deez, voortaan eener veldtkanse getroost, had nu verlof om die te waaghen, van den Landtvooghdt verworven. Want, hoewel 't getal der Spaanschen noch beneeden dat van de Nassauschen was, hy maakte zich sterk, door beleidt, en d'ervaarenheit zyner troepen, booven te staan. Om dan zyner Genaade een' streek in de reehtte te gaan ('t welk hem, als houdende de slinke zyde der Maaze, die daar ter rechte uitbuikt, licht om doen was) schreed hy, met groote daghreizen, gelyk ook Graaf Luidewyk, neederwaarts aan: ende veirdighde, des niettemin, driehondert Spaansche schutten, met een ven-

+*De Prins in Bommelerwaart.*

+*Het huis te Waardenburgh uitgerooit.*

del [+]van Chevreaux vooruit, tot versterking der bezetting van Niemeeghen, en bewaarnis van den Waaldyk. Gedaalt tot de stadt Graave toe, sloegh hy aldaar een' schipbrug, voerde 't volk oover; en leegherd' het in Ooveraaselt, en andere dorpen naast aan den Maaskant. Des anderen morghens heel vroegh, braghten eenighe paarden aan, die op miede uit geweest waaren, hoe zich de voorhoede des Graaven geen' myl van daar vond. Waarop Avila eenighe andere van den Ritmeester Antonio d'Avolos voortstoude, om bescheidelyker kundschap te haalen. Deeze werden eensdeels afgemaakt, eensdeels gevangen; en 't luttel dat'er ooverschoot, gejaaght ter plaats toe, daar Don Sançio toefde, met Avolos, en de rest der kornette. Dit deeden hun vierhondert zinkroers, afgestuurt om gelyke boodschap, en gevolght van de voortoght. En de Spaanschen, hebbende den vyandt zoo naa niet gegist, stonden om te kreuken: als den Duitschen, twyfelende oft'er eenighe lyvigher drom ruiteren ontrent moghte schuilen, best docht, den toom in te korten. Hier by bleef het dien dagh. Want Graaf Luidewyk vindende den Spanjaardt voor zich, en noodigh 't heir t'omgraaven, ging neederslaan tot Moowyk. 'T is een dorp van kleene waarde, maar vermaart door den ramp, die der Nassausche partye daar ooverquam. Met den volghenden daagheraadt, veertienden in Grasmaandt, rustte men aan weederzyden ten stryde toe: zich verpynende Don Sançio met alle vlyt, arbeidt, en omzightigheit, te bewyzen, dat hy den last van 't opperbewindt, hem op dien toght toevertrouwt, maghtigh was; ende zoo een' eere niet quaalyk besteedt, aan een' persoon, die hoogher op zyn vroomheit, dan op zyn' afkoomst, treeden moght. Ook konden minder ooverleg en werklykheit niet bestaan, tot de behoudenis der ooverhandt, teeghen talryker weederparty, en zoo wakker eenen hooftman, als Graaf Luidewyk. Op de Mookerheide, goelyk een vierendeel myls van 't dorp, leit een' vlak van maar maatelyke breette, beheint, ten zuide met de Maaz, ten noorde met geberghte. Dit werd tot waalplaats verkooren van Avila, als meest beducht voor 's Graaven ruitery, die hem daar van ter zyde niet, oft luttel deeren kon. De Spanjaardts verdeeld' hy aan vier bossen spietsen, omgort met hunne schutten, 't een achter 't ander, om de smaltte van den grondt; onder 't beleidt van Braccamonte, en Ferdinando de Toledo: en plantte Mondragon, met zyn' zestien vendelen Waalen, aan den waaterkant: alle met het aangezight naa Mook toe. Ter slinke van 't Spaansche voetvolk, steld' hy de ruitery, ook aan vier hoopen, maar bezyden elkandre: op 't naaste Antonio Oliviera, met de benden van Pietro Busto, en Antonio de Toledo: daaraan, Bernardin de Mendoza, hebbende booven de zyne, ook te beleiden die van Curtio Martinengo, en etlyke paarden van Lopes Sapata, die korts van Niemeeghen gekoomen waaren. Neevens deeze stond Jan Babtista del Monte, ende t'zynen beveele zoo wel als zyn' eighene, de kornet van zynen broeder Camillo, en van Frederik de Toledo: beloopende te zaamen styf hondert tsestigh speeren. D'uiterste schaar was van de zinkroerruiteren van Schenk, tweehondert koppen. Ende had dit rosvolk, ter weederzyden een goedt deel Walsche busdraaghers te voet, van den Kornel Alonso Lopes Gallo, die in gedaante van halve maan uittipten, tot heggen en hoornen: zynde de rest van 't regement tot bewaarnis eenigher weeghen verspreidt. Om de schermutsing ter rechte handt aan te hechten, waaren, met een luttel onderscheids, voor de speeren geplaatst drie andere troepkens van schutten te paarde, gevormt uit de vaanen van Mossey, Mondragon, en Antonio d' Avolos: in 't midde der welke Pagano met de zyne beslooten stond. Ende moght de heele ruitery ruim driehondert tachtentigh speeren, en schaars zoo veel schutten; het voet-

[+]1574.

volk [+]niet booven vierduizent man', uitbrengen. Doch alles volschaart zynde; als reeds de trompet, onder 't ander speeltuigh van oorlogh opklonk, quam de Heer van Hierges aan, met de driehondert Spaansche schutten hem te vooren toegeschikt; en de bende van Chevreaux, neevens drie vendelen Spanjaarden van 't regement van Lombardye, die een' wyl gemuit hebbende in 't sticht van Uitrecht, nu scheenen die smette met bewys van vechtveirdigheit te willen afspoelen. Hun altzaamen werd gebooden standt te neemen, onder de strooke busdraaghers, ten noorde van de paarden; welke kant den aanstoot der Duitsche ruiterye meest onderworpen was. Door Hierges verstond men van derdhalfduizent Spanjaarden die zich uit Hollandt, onder Francisco Baldes, oover wegh spoeiden; ook van tien vendelen Duitschen, en drie kornetten: al de welke met den naasten dagh konden daar zyn. Hierop werd in beraadt geleit, *oft het ook diende, hen in te wachten; gemerkt men zich zoo veel zwakker in getal kende, en d'uitkoomst des gevechts van maghtigh belang te zyn: staande, zoo 't'er averechts afliepe, veele plaatsen en harten geschaapen, zich Prinsewaarts te keeren. Ende in zulken gevalle zouw hunner trots-en vermeetelheit toegereekent worden, dat zy, met den spiegel van Heiligherleê voor ooghen, daar de zeeghe op gelyke wyze verwaarloost was, de genaakende en hun bewuste hulpe versmaadt hadden*. Anderen vertoonden hierteeghen, *dat men zich vond op voordeelighen boodem, zonder zorghe van beklemt te worden, door de meenighte des vyands*: *wiens deughd ook, en verzochtheit in dusdaanigh bedryf, by de hunne niet haalen moght. Hierenbooven was 't niet buiten bedenken, zoo men Graave Luidewyk tydt gaf, dat hy, viellicht, zich bet bevesten zouw; oft het wedt der stroome doen peilen, met eenighe schuiten, die hy* (*zoo gezeit werd*) *daar toe met zich voerde; oft de zelve met kraft van knechten mannen, om de brugh voor Graave te breeken. 'T welk hem gelukkende, en oover de Maaz te raaken; zoude men al te laat op zyn, om hem 't vereenighen met Oranje te beletten, die, seedert het uitrooyen van Waardenburgh, eenigh volk in de Langestraat geleeghert had*. Dit laaste gevoelen woegh 't eerst' op, ook in 't oordeel van Hierges: en men besloot, de schermutsing, begost met het ryzen der zonne, te vervolghen en te sterken, om de Nassauschen van daar te dryven; die zich in deezer maniere gespitst hadden. Eerstlyk waaren met tien vendelen knechten, meest Fransche, de beschansingen voor 't dorp gestofseert. Tussen 't zelve en eenen heuvel ten Noorde, hield zich de rest des voetvolx, in een dik vierkant van vyventwintigh vendelen. Deezen diende tot borstweer de ruitery, gesplitst aan vier troepen: zynde d'effe grondt te kleen tot bequaamer verdeeling. 'T welk ook de Graaf benoodighde, eenighe paarden, in een eng dal, ter laaghe handt, te laaten. Ende scheen zyn' Genaade, zoo veel de naauwte der plekke leed, haare standen voorzichtelyk gekooren te hebben. Want, zoo de vyandt den minsten hoop haarder knechten zocht' aan te vallen, hy moest teeghen de veldtsnêe op, en gaf zyn' slinke zyde ten beste aan 't gros haars voetvolx: zoo hy dat quam bestooken, zyn' rechte bleef bloot voor die van de beschansing. Haar ruitery te schokken, viel zwaar zich in te beelden; alzoo zy weinigh min dan tweeduizent paarden sterk was. Don Sançio, vechtens zeeker, styfde, [+]aan den oordt van Mondragon, de schermutsing, met hondert Spanjaarden, en tweehondert Waalen, onder den Hopman Diego de Montesdoca. De welke, toezettende in 't gezelschap van Hopman Haaghen en Jan Rolin Mondragons vendrigh, 't veldt haast dier wyze geveeght had, dat hem 't hart kloek genoegh werd, om den wal te bespringen. En de beschermers (een' vreemde zaak van zoo veele teeghens een', met die heg van zooden voor zich, waaroover zy, rustender handt, met wisse scheuten, op

[+]1574.

[+]*Stryd op de Mookerheide*.

+den vyandt konden blixemen) tsaaghenden door 't speuren van zulk een onvertsaaghtheit, worpen den rug om, en verliepen hun voordeel; als de groote +1574.
schaar, in alle yl aantrekkende, hen quam keeren, en doen vast staan. 'T had eevenwel luttel duurs: zeindende Avila, den zynen te hulpe, tweehondert Spaansche schutten onder Benavides en Lorenzana, met tweehondert Walsche spietsen en roers, van elx eeven veel, aangevoert by Octavio Pichechelo, en Françisco Salazar. Waaroover Montesdoca, ververschende zyn' forsheit, met vlammenden moede, weederom teeghens den wal op vloogh. Ende was hy der eersten een, die de kruin bestapten: daar, als op een toonneel, en den top der krysmanlyke gloorie, in 't aanschouwen van vrinden en vyanden, twee koeghels zoo onkreukelyk een' dapperheit, met kortseindende doodt, en langleefbaare faam, beloonden. Uitbundighlyk queeten zich, in deezen aanval, de Waalen, dien d'eere niet ontzeit kon worden, van 't spoor ter volle zeeghe, door 't bemaghtighen der beschansinge, geleit te hebben. De vendrigh Rolin verooverd' 'er een vendel. Een ander vendrigh Penitez genaamt, vechtende binnen den wal, kreegh vyftien scheuten in 't lyf, en behield het echter. In deeze knik van 't geluk der Nassauschen, deed zich de zwaare troep hunner knechten ten tweeden maal voorts: dan ziende terstondt het gros der Spaansche, den voet slaaken, om hun te keer te gaan, kreeghen schrik, en raakten, beslommerder orde, aan 't deizen. 'T welk nochtans den Koninxsoldaat, ervaaren en afgerecht op 't beloop des waapenhandels, niet bekoorde, om plotselyk toe te streeven; maar hy bedwong zyn' schreede, en sloot zich als te vooren, duchtende 't waar een' trek om hem t'ontsnoeren, en met de ruitery op te koomen, die noch in haar geheel stond. Graaf Luidewyk en Hartogh Christoffel, merkende dat hun voetvolk zwichtte, staaken af: en, met een, quam van den heuvel daalen de troep die in 't dal gestelt was. Doch zy lieten daar een lyst van schutten stalhouden, tot verzeekeringh der hertredt, zoo den rosvolke, naa 't lossen, het spoedigh herlaaden belet wierd. Want, teeghens de speeren (gelyk ook de Heer van La Noue, in zyn' schriften, heeft waargenoomen) moghten de Duitsche ruiters quaalyk op; zynde, dat pas, gewoon, in steê van voort te stooten en te mengen, naa 't afschieten ter zyd' om te zwaayen, en aan de staart der troepen, op nieuw, hunne zinkroers te vullen. Op welken afdraf, hun de speeren dikwyls in den rug zaaten, en hen trenden, eer zy t'schrap raakten. Ten aanvang niettemin maakten de looden wisser wonden, dan de yzers: en de zinkroerruiters stelden de deughd van hun gepakt verbandt en meenighte, teeghens 't geweldt van de schok der speeren, die ruime orde en weenigh dwersdraaden vereischen, om dat zy in vollen run hunne kraft baaren; 't welk d'andren op den draf doen. Waardoor, de voorste gezwaaderen der speeren somtyds quaamen schaardigh te worden, en 't hooft te stooten; en de rest den moedt verloor, om de toomwenders te vervolghen. Dit, bezeft by Jan Babtista del Monte, had hem doen ooverleggen, hoe men de speeren in 't begin teeghens 't vuurwaapen der Duitschen verzeekeren moghte, en zich teffens van 't voordeel dienen, dat zy, in 't keeren, hunnen vyandt inruimden. Ende waaren, door zynen raadt, voor d'andre paarden, de drie troepkens busruiters gestelt, die eenen torn op de Duitschen doende, den eersten klink van de zinkroers uit te staan hadden, voorts ter hooghe handt af te slingeren; geevende alzoo schoon spel aan de speeren, om den Nassauschen beid' op borst en de lenden te storten. Graaf Luidewyk, draavende wat vooruit met zyn' troep, vond zich de kornet van Schenk onder de ooghen, en trof met zulk een' verbolghenheit, dat zy, hebbende nauwlyx haare zinkroers afgeschooten, den wegh naa de stadt Graave koos, sneller

+dan op en tredt. 'T welk de maare deed landtloopen, dat de Spaanschen geslaaghen waaren. Maar d'andere schaaren, hebbende de vaagh hunner heevigheit op de busruiters gemat, ende dat niet zonder schade te lyden, kreeghen strax, in de rechtte, Jan Babtista en Don Bernardin op 't lyf; oover dwers twee vlerken, yder van vyventwintigh speeren, die, by de steêhouders der zelfste ooversten, uit hunne troepen getooghen waaren, en aangevoert werden. Ik bevind, dat Pierantonio Perotti van Sassoferrato, mennende d'eene deezer wicken, tsestigh ruiters van 't voorhooft der Nassausche ordening scheurde, ende, met hulp van eenen nieuwen drom paarden, hun 't herzaamen belette, zoo dat'er hiet een leevendigh af quam. Door welk treffen de Duitsch, van zyn verzet geraakt, het ros omrukte. Ende etlyke paarden, t'zyd' uit gespat, sloeghen de heirbaan naa Bemmel in. 'T beste deel, eevenwel, nam zyn' toevlucht tot den heuvel, om op nieuw te laaden en zich te verbinden, onder scherm der Gascoensche en andere schutten; welke, hebbende daar neevens hunne standtplaats, zich ook in zeeker huis gesterkt, d'Italiaanen van Monte, met roer- en musketkoeghels, raauwelyk ontfingen, en de naajaght eenighszins schorsten. Wat midlertydt Graaf Luidewyk maakte, wordt by de schryvers verzweeghen: staande nochtans te vermoeden, dat, naa 't verschooyen van Schenks volk, hy zich by zyn' andere schaaren ging vervoeghen, ziende dat zy 't te quaadt hadden, en Oliviera zich niet roeren met de zyne, die achter gehouden was, als een' troep van toeverlaat, en om op de schielyke toevallen der oorloghe te passen. Doch, 't vlak genoeghzaam klaar zynde, begon ook deeze nu veirt te maaken. Ende geviel ter zelve stonde het aankoomen van Nicolo Basti, Georgio Machuca, en Pedro Tassis, met hunne kornetten speeren. Mendoza en Monte hier door grootelyx gestyft, styghen, gelyker loop, met hun teeghen den heuvel op. Dit toezetten, hoewel de Duitschen 't voordeel der hooghte hadden, klemde diervoeghe, dat zy omgeworpen, paarden, ruiters, schutten, oover hals oover hooft, d'een' op den anderen, van booven needer tuimelden; vloerende 't padt voor den vyandt, tot een' yslyke moordt. Het voetvolk ten platten velde, 't welk, mits 't beweeghen zyner ruiterye, den verdwynenden moedt yetwes te gaader getooghen had, ziende haar gekneust, en ten daale vluchten, bood ook den nek aan 't Spaansche, dat'er daatlyk op aanstoof, de meeste meenight' aan stukken hieuw, oft in meeren en moeren joegh. Ontrent drieduizent knechten en vyfhondert ruiters lieten'er 't leeven; zelfs de persoonen van Graaven Luidewyk en Henrik, en Hartogh Christoffel; zoo men geloofde: hoewel zy onder de lyken niet gespeurt werden. Want de Keurvorst Paltsgraaf, vermoedende dat men zynen zoon in heimelyke vankenis hield, schreef om hem, met uitlooven van een staatlyk ranfoen, zeer vuurighlyk aan den Landtvooghdt Don Louis: maar kreegh hem nooit weeder, noch zeekerheit hoe 't hem gegaan moghte weezen. En eeven luttel bescheids vernamp men van d'andre twee: 't zy dat ze, geweeken tot Moowyk in een huis, met het zelve verbrandt waaren; oft gesmoort in de poelen; oft met hoefyzers te plettre getreeden, voorts van de boeren geplondert, en alzoo gansch onkenbaar geworden. Booven tweehondert dooden kostte de zeeghe den Spanjaardt niet. Den Italiaan Pierantonio Perotti, booven gemeldt, gaat naa, dat hy, hebbende zyn' speer gebrooken, naa 't zydgeweer tastte; ende, vindende 't gevest daar afgeschooten, eenen Duitschen ruiter 't zwaardt uit de vuist wrong; den zelven daarmeê ombraght, en voorts den sterksten drang zyner vyanden te keer ging; zonder, hoewel hem een loodt zwaarlyk in de lenden quetste, op te houden van vechten zoo lang

+1574.

t.o. 361

+als 't geluk leuterde. Thans, genoeghzaam voor doodt, in 't leegher gebracht, genas hy teeghens hoope; en verheerlykte den lof hier behaalt, naamaals der maate onder den Prins van Parma, dat hem, ten opmerke zyner koenheit en kraften, de soldaat in de wandeling den Paladyn van Italië noemde. Dertigh vendels, twee veldtstukken werden veroovert van de Spaanschen. Onder de pakkaadje vonden zy drie standers, en eenigh geldt van Franschen slagh. 'T welk het achterdenken deed groeyen van' s Graaven verstandt met die Majesteit; en 't gerucht waarschynlyk maakte, dat zy door tussengank des Maarschalx van Retz, hem tweehondert duizent kroonen verstrekt had. D'andere buit was van geringe waarde. Het ooverschot der verwonnelingen berghde zich in 't naaste bos, van daar voort op den Kleefschen boodem, en in d'aangegrensde landen, den Spanjaardt niet onderworpen. Eenighen van de Fransoizen ontvlucht uit de beschanssing voor Mook, naamen, op 's Prinsen +naame, het slot te Kerpen in; sterkten 't, en deeden'er veel quaads uit. Thans ransden z'onverziens etlyke Italiaanen en Spanjaardts aan, in 't doortrekken te Sant Vit, en braghten'er oover de hondert gevangens af. Zestien vendels uit Vrankryk, die Graave Luidewyk te hulpe quaamen, verstaande op wegh zyn misval, keerden zich naa 't gewest van Straatsburgh, en verrasten 'er twee regementen, die by Graaf Annibal van Altemps geworven, en noch niet gewaapent waaren. 'T verstrooyen der welke zyn' reiz naa Neederlandt merkelyk verachterde. Geenszins vergaaten de Spanjaards, d'ooverhandt, behouden op de Mookerheide, ten breedste uit te meeten, als oft'er een algemeine opstending door verhoedt waar. Ende lieten zy zich dit voorstaan; oordeelende van de geneeghentheeden der andre landtzaaten, naar't geen zich tot Reenen had toegedraaghen. +Want, op de vroeghmaar van hunnen onderval, gelooft mits 't vlieden van Schenks bende, hadden de burghers, daar gaande geworden, der Hooghduitsche bezettinge de poortsleutels ontnoomen. Welke beroerte nochtans door zeekre Spaansche soldaaten, krankheits halven daar gebleeven, in kort gestilt was, zonder eenigh dreighteeken van meer ongemaks achter te laaten. De schrandere vondt van Jan Babtista del Monte, in 't schikken der ruiterye, en zyn' kloekheit in 't vechten gebleeken, werden voor zulk een benulp tot d'ooverwinning erkent, dat diesweeghe de Koning hem, met vyf hondert kroonen 's jaars tot behoef zyner taafel vereerde. Wel dapper ook verhief zich de voorighe achtbaarheit van Don Sanchio; zynde nu 't gevoelen bekrachtight, dat men, in 't voorzien der veltheerlyke plaatse, aan zoo eenen man, hoewel van nieuwen naame, niet misgetast had. De Neêrlanders, daarentussen, lieten zich niet ontkallen, dat het aanzienlykst der gloorie den Baroen van Hierges toequam. Niet heel onverwacht betrapte de tyding der neêrlaaghe den Prins van Oranje; die, te vooren verwittight van 's Graaven toeleg, jeeghens eenighen zyner vertrouwlingen, gemeldt had; *oft schoon de koomst zyns broeders hem lief en aangenaam waar, nochtans wel te mooghen lyden, dat de zelve met het heir, zich, in die geleeghenheit, hondert mylen van daar bevonde*. Diep eevenwel kerfde 't verlies; booven al, des persoons van Graave Luidewyk, die, by den vyandt, voor schildt en speer zyns broeders gehouden werd. 'T was, zeeker, een heer van groote bedryventheit, begrips genoegh om +'t gevaar te merken, moeds te veel om het te myden; en een liefhebber van aanslaaghen, daar meer gelux toe behoorde, dan hem gemeenlyk ten deele viel. Waarin hy (anders gelykzinnigh) van zynen broeder verscheelde, die zelden yet wightighs ter bescheidenheit van 't geval stelde. Welspreekenheit, die eenen krysman voeghde, had hy; en door miltheit,

+1574.

+*'T slot te Kerpen ingenoomen voor den Prinse*.

+*Oproer ontstaan tot Reenen, uit valsche tyding van der Spanjaarden neederlaaghe*.

+*Graaf Luidewyx lof*.

+en aanminnigheit, de harten van den aadel verknocht. Ik zoude geen +gewagh maaken van zeeker spooksel, gespeurt ontrent twee maanden hier te vooren, tot Uitrecht, 't en waar de Wethouders dier stadt der pyne waardt geacht hadden, daar op getuighen te hooren. Vier burghers, dan, verklaarden eendraghtelyk, hoe zy, by straat gaande om nachtwaak te houden, in de lucht gezien hadden twee parthyen krysvolx, deeze uit den Zuidooste, die uit den Noordweste, teeghens elkander' aankoomen; 't voorspel der schermutsingen, thans eenen hechten strydt, met bescheidelyke kennis van 't beweeghen der spietsen, van 't aanleggen en afbernen der handtbussen, van 't lossen der groove stukken, tot drie oft vier toe, by de Noordwesterschen te werke gestelt. Dat de zelve d'ooverhandt kreeghen, en de Zuidoosterschen t'eenenmaal vernielden. Waarnaa, verwinners en verwonnelingen beide verdweenen waaren, en op de plaats van den slagh zich etlyke straalen geopenbaart hadden, die gul bloedt scheenen, en naa een vierendeel uurs, meede wegh smolten. Een vyfde getuigh stemde met d'andere in alles oovereen, uitgezeit, dat hy geen grof geschut vermerkt had. Terwyl de Maaskant in de gloedt der oorlooghe stond, lieten die van Hollandt niet daaraf de vonken te voelen, mits d'ongebondenheit hunner eighe soldaaten, die, 't zweet van den huisman in ooverdaadt verteerende, niet anders toegingen, dan oft zy in verbeurdt goedt gezeeten hadden. Hierteeghen quam +eerst een plakkaat uit, dat het rooven niet alleen, maar ook het koopen van zoodaanigh een buit verbood. Thans werden, by raadslot der Staaten, de Eedelluiden, en Majestraaten gemaghtight, om, geweldigher handt, de plonderaars te bedwingen, en aan den halze te straffen, oft daadtlyk doodt te slaan de geenen, die zich ter weere zouden stellen. +Naa lang vervolgh aan 't hof van Spanje gedaan, werden, in Grasmaants begin, de geestlykheit en stadt van Uitrecht endtlyk van de peene, hun opgeleidt by 't vonnis des Hartoghen van Alva, ontslaaghen: niet zoo volkoomelyk nochtans, oft men hield haar als onder recht staande, en met een' keeten aan 't been, op dat zy daarom haarder slaavernye niet vergaaten. Want, zynde nu Noircarmes ooverleeden, en de Graaf van la Roche daar, in zyn' steede, tot ooverste gestelt, zoo schreef de Landtvooghdt aan deezen, dat hy haar haare gerechtigheeden, en zitplaats ter vergaadering van Staaten, weederom zouw inruimen, by maniere van voorraadt, tot dat de Koning, op naarder bericht van der zaake, 't slotvonnis +hadde uitgeweezen. Maar de Spanjaards, gewoon, naa de zeeghe, gelyk de Duitschen voor 't vechten, om betaaling te roepen, begosten strax in den zelfsten nacht, die den strydt tot Moowyk volghde, t'zaamen te rotten, en eenen aanslagh t'ontwerpen, daar zy drie jaaren solds, die men veelen van hun schuldigh was, uit smeeden moghten. Zich onderlinx verstaan en opgestutst hebbende, verjaaghen z'hunne bevelhebbers, maaken eenen Keurooverste tot het hooghste gebiedt; eenen Sarjant om hen te schaaren, daar 't pas gaave; en rekken hunne daghreizen +dwers door Brabandt op Antwerpen aan. Daar binnen was Steêvooghdt Freederik Perenot van Granvelle, heer van Champaigney, broeder des Kardinaals, met vier Walsche vendelen van 't zyne, en vier Duitsche van Fronsberghs en Fokkers regementen. De stadt lagh oopen teeghens 't slot, en d'ouwde vesten gelascht aan de graften van 't zelve, met een lang eindt wals van enkele aarde, die, door den reeghen, zeer gesmolten en verzeeghen was. Ende had men reede booven dien, om zich uttel te vertrouwen op de Duitschen, en immers zoo weenigh op de soldaaten van den Burgh; zynde zoo wel deez' als die, groot geldt aan den Koning ten achtere; ook krysgebruik, zyn' soldteischende spitsbroeders te laaten

+1574.

+*Spooksel in de lucht tot Uitrecht gezien.*

+*D'ongebondenheit der soldaaten wordt in Hollandt ingetoomt.*

+*De geestlykheit en de stadt van Uitrecht ontslaaghen van de peene hun by Alvaas vonnis opgeleit.*

+*Muitery der Spanjaarden.*

+*Die trekken naa Antwerpen.*

+begaan, op eeven goedt weêrom, in gelyke geleeghenheit. Oover al ditte gaf Champaigney geenszins den moedt op, van de stadt te behoeden, indien maar de Landtvooghdt tot oorbaarlyke orde verstaan wilde. En hy verzuimde niet, den zelven, by boode op boode; aan te maanen; vertoonende, wat 's Koninx dienst daarom zouw te lyden hebben, waar 't dat zoo treflyk eener plaatse, van 't eighe krysvolk zyner Majesteit yet oevels oover quaam. Maar Don Louis, waanende misschien, door d'oopenbaaring van dus een gevaar, 's Lands Staaten te scheutigher van gelde te maaken, verwylde de weering van 't quaadt, en deed'er meer niet toe, dan dat hy onderstond, oft d'oproerighen met woorden te stillen waaren. De welke daar meê schertsende, zich verluiden lieten; *zy wisten wel dat hy hunnen arbeidt, en bloedt niet te geef begeerde*. Wel is waar, dat Champaigney, die, onder ander, hem ried, de bezetting van 't Slot te verwisselen, daarop last ontfing, den Burghvooghde, om het te verzeekeren, zoo veel volx te bestellen, en van zulken landaardt, als +de zelve begheeren zouw. Dan Don Sanchio weigherd' het. Endtlyk, als de tydt spoedt vorderde, quam Requesens zelf tot Antwerpen met Chiappin Vitelli, zonder yemandt anders van alle 's Koninx raadsluiden, oft eenighen Neêderlander by zich te hebben. Champaigney hield hem echter voor, van den burgh te bemaghtighen: waarop Vitelli in twyfel trok, oft men's Landtvooghds persoon daar zoude willen inlaaten. Met een vernamp men, dat die van zyn hof en huisgezin altzaamen gunstelyk spraaken van den intoght der weederspannighen ter stadt: dat ook de muitery, die te vooren onder de bezettelingen van 't Slot smeulde, hoe langer hoe oopentlyker ontstak. Ende als Champaigney aanwees, hoe men zich, in een ommezien, daarteeghens konde beschansen, met wolzakken en andere, dier hy genoegh wist; antwoordde Don Louis, *dat het quaalyk steêvooghde, andren te leeren, hoe men den burgh t'onbruik maaken moghte; Laat*, zeid' hy, *die zorghe vaaren, en verlaat u op myn' jeeghenwoordigheit: 't ontzich der welke den Spanjaarden nemmermeer deur zal waayen.* Des andren daaghs naa zyn' koomste tot Antwerpen verwillighd' hy, traaghlyk genoegh, dat Champaigney de gilden, en vreemdelingen van elken landaardt ter zaamening riepe, om zich in staat van weerbieding te stellen. Doch, alzoo 't Zondagh was, en diep in der nacht schoot, eer zy by een raakten, kon hy luttel verrichten. 'S maandaghs daar aan, zesentwintighsten van Grasmaandt, quam 'er kundschap, dat de muiters vast naaderden, by zich hebbende, Sanchio d'Avila, die van den Landtvooghdt gezonden was, om hen tot eenighe voorwaarden te beweeghen. Waaroover, Perenot op nieuw dreef, dat men zich meester der Burgh maaken moest, 't welk te gemakkelyker toegaan zoude, mits Don Sanchio daar buiten, en zyn steedehouder een man' was, om bet naa reede te luisteren. Dan Don Louis antwoordde, *nocht vreeze, nocht, op die van 't Slot, eenigh wantrouwen te willen toonen, waar door d'oproerighen t'onbeschaamder moghten worden. Champaigney had zyn volk stil te houden, en te verzorghen dat geen gevecht van hunner zyde wierd' aangevangen*. Op hoope voorts, van de heevighe gemoeden, door gezight van eenigh baar geldt, needer te zetten, verzocht hy de Wethouders, een' leening van tweehondert duizent kroonen, ten minste, te willen vinden. Terwyl men hieroover handelt, vertoonen zich de Spanjaardts, ontrent de elf uuren, voor de lasch, tussen de steêvesten en de burgh; ende bestaan op den aarden wal toe te leggen, t'eener van de laaghste plaatsen, en naast aan de graft van 't Slot, daar die van 't zelve ongewoon waaren 't genaaken der steedsche schildwachten te gedooghen. 'T welk gespeurt by de Waalen; besluiten z' 'er teeghen te zyn: ende waaren

+1574.

+*De Landtvooghdt komt in die stadt*.

+nu op de been, als 'er een Spanjaardt Poza geheeten, van weeghe des Landtvooghds, komt roepen, dat zy niet schieten zouden. Champaigney, dat pas beezigh op 't Raadthuis, om de Majestraat, tot verschaffen van geldt te bekallen, zoo ras hy dit verstond, spoeide zich derwaarts; ende onaangezien dit verbodt, beval dien van 't wachthuis van Sant Joris, toe te streeven, en aan te vallen; en alomme te waapen te slaan. Voorts schooid hy wakker naa den Landtvooghdt toe, om hem te verwittighen, hoe 't 'er stond. Dien gingen verscheide zorghen aan. Want, liet' hy d'oproerighen beworden, 't was een' quaade krak zyner achtbaarheit; de stadt in gevaar van plondering, ende, zoo 't daartoe quam, 't gansche Landt op de wip gestelt. Nam hy hen met kraft te keeren, 't was voorshands een' scheur in 's Koninx parthye beginnen, en hen bet verbitteren: zonder borgh voor een' goede uitkoomst te hebben. Ook docht hem niet buiten bedenken, dat, terwyl 't krysvolk vechtvast zouw zyn, de burghery moghte t'zaamen spannen, om 't juk van den halze te werpen. Aldus bedraait in 't stuk, vraaghd' hy eenen vaansarjant, die van 't Slot gekoomen was, waaromme men, daaruit, op de muiters geen vuur gegeeven had, dewyl het, met zyn schut, dien toegang bestryken kon. Champaigney, neemende deeze vraagh, daar d'ander op stom bleef, voor verlof tot handdaadigheit, keert in der yl, om de rest van zyn volk voort te veirdighen. Strax volghd' hem de Landtvooghdt, en gekoomen by de lasch, zagh de Waalen vast aantrekken, om de voorbaarighsten der muitelingen te stuiten; die noch te dier tydt, niet booven dertigh, oft veertigh ten hooghste, sterk waaren. Hier zeid' hy met eighen monde, den Waalen en hunnen Hopluiden aan, dat zy, te rug, naa hunne wachthuizen te keeren hadden, en 't ander krysvolk in ruste te houden. Aan Champaigney zond hy gelyken last; ook om de Hooghduitschen aan een' zyde te doen gaan, tot verhoeding van alle beroerte in stadt. Want tot het ontleedighen der zelve, zonder ander ongemak, wist hy de muitelingen wel +te verspreeken. Deeze, naa wat vullens en slechtens van graft en wal, raaken daaroover; vlyen zich in slaghorde op het vlak voor 't Slot; ende, naa 't bezetten der andere toegangen, trekken Sant Joris waarts. Hy gebood hun, niet vorder dan tot aan 't kerkhof te koomen, en gemaghtighden uit te schikken, zoo zy yets te handelen hadden. Maar zy maakende meer werx van hem niet, roepen; *geldt, geldt, wegh Waalen, her uit fielen*. Toen begint hy zich t'ontstellen; en voor den besten raadt aan te zien, waar van de tydt nu vervlooghen was. Want de zaak scheen te helpen geweest, hadd' hy ten aanvang de bezetting der stadt bet gesterkt, en de soldaaten van 't Slot verwisselt; oft immers deeze, slechts vierhondert mann', door gereede betaaling, beweeght, hunne vrundschap den muitelingen t'ontzeggen, zoo zy voortvoeren. 'T welk groot omzien, oft ten minste eenighe verwyling baaren moest; waarentussen veel gebeuren, oft bezint moght worden, dat de dingen gevoeghlyker plooy deede neemen. Hieroover berooit van hooft, en niet ziende, hoe zynen misslagh t'ontschuldighen, vraaghd' hy den Heer van Champaigney, oft hy wist, hoe de muitelingen ingekoomen waaren. Zoo schoon scheen hem vergeeten wat hy oover een' wyle verstaan, ten deel zelf aangekeeken, en voor bevel meermaals t'hunner gunste gegeeven had. Oover stagh geworpen door den steêvooghdt, met erinnering van 't verbodt der weerbieding, stond hy bedremmelt, en hief aan, zich te beklaaghen van Sanchio d' Avila, die, niet dan reeds aan de vesten zynde, hem ontbooden had, dat men eenigh volk op de burgh schikken moest, om zich daaraf te verzeekeren. Midlertydt hadden d'oproerighen de Meerbrugh ingenoomen, en zich aldaar geschaart, geen ander gelaat toonende, met schieten, trommelen,

+1574.

+*De muiters beklimmen den wal, en raaken daar oover.*

+en tieren, dan oft zy der gansche burgherye oover den buik gewildt hadden: der maate, dat zich een goedt deel der zelve ter stadt uit maakte. Waaroover, +1574. Champaigney, voor wendende, dat men begon den zynen hunne oorden af te neemen, daar argher uit ryzen moght, naa de nieuwestadt vertrok, en het Oosterschhuis innam. Toen laat hy den Landtvooghdt weeten, zoo 't hem geliefde zich derwaarts te begeeven, hy zoud' 'er een veilighe wyk vinden. Maar Don Louis, hoe langer hoe meer beteutert, antwoordde, *ten einde van oordeel te zyn. Champaigney hadde voor zich zelven te zorghen: gemerkt de muitelingen, ten hooghste, op hem verbittert waaren*. En zeeker, zy vielen in zyn huis; sloeghen deuren, vensters, glaazen, aan stukken; en plonderden zyn' pakkaadje, die hy, zoo in der haast, niet al had kunnen vervoeren. Welke part men vermoedde hem, door Sanchio d'Avila, gespeelt te zyn, die de muitelingen zoude opgeruidt hebben. Want een' ouwde wrok, uit naaryver van vryaadje, had tussen dit, anders braaf, paar volx, een' tweedraght ontsteeken; die, met onderling dwarsdryven, hun in 't bezonder geen' baat doende, tot verachtering der gemeene zaake gedeegh. Als het nu aan den aavondt ging, verlieten de Spanjaardts, ter vermaaninge van den honger, de Meerbrug; naamen markt en stadthuis in; en quaamen, by tienen, twaalven, oft meerder getal, den borghren op den hals, naar eighen goeddunken, en gissing waar de beste keukens waaren. Daar aan 't brassen en bruizen, vol op doen schaffen, en 't lekkerst van spyz' en drank. Met een lieten zy, uit naame der heeren soldaaten, by tromslagh verkundighen, dat Champaigney, met de Waalen, binnen vierentwintigh uuren, de vesten te ruimen hadde, op peene van met geweldt verdreeven te worden. 'T zelfste deeden z' hem weeten, by afgeveirdighden boode; dien hy tot antwoordt gaf; *des van geenen zinne te zyn. Dan, zoo 't hem de Landtvooghdt gebood, hy zoud het in beraadt leggen*. Dus verre door de schaamte geboort, schudden zy, met de duisternis, 't ontzigh dat hun +noch ooverschoot, voorts uit; en draaven door de straaten, als raazende dul; doende (booven 't lossen van roers, en roeren van trommels) met schichtigh aanschellen, oft gedruis op de deuren, al tsidderen, wat 'er in stadt was. Onder welke dreighementen, en toegrynzen van oevelwil, de verbaasde burghery zoo bang een' nacht oover broght. 'T gaat vast, dat de zwangerheit van veele vrouwen, door de bysterheit deezer ontsteltenis, op storting oft misdraght uitquam. Etlyke bestorven 't ook. Ende staaken, des andren morghens, weederom verscheide mans, met wyf en kindt, op de vlucht; huis, hof, en haave verloopende. Ten zelven tyde, bood Champaigney, den Landtvooghdt, op nieuw, zynen dienst aan; bybrengende, *zoo men de steedelingen liete waapenen, dat hy, met hulp der zelve, en der vloote, die by der handt, en van goeden wille was, de muiters zagh tot reede te brengen, oft hen hunne vermeetelheit, ten dierste te doen bekoopen. Dat hy ook meester, zoo van waater-als landtpoorten was, om oorbiedigh krysvolk genoegh in te laaten*. Maar Don Louis sloegh 't af, zwetsende van bloedtbaaden, plondering, brandt, en verwoesting, die, in zulken gevalle, der stadt booven 't hooft hingen, mits de muitelingen rug aan de burgh hadden. Tot driemaals toe, dien uchtent, gelieten zich de Spanjaards, oft zy de Waalen bespringen wilden. Dan deeze, hoewel nu verlaaten van de Duitschen, toonden der wyze de tanden, dat den andren de lust verging, zoo zy'er hadden, om aan te byten. Toen zond hun Keurooverste aan Champaigney, om hem te bidden, en t'ooverreeden, dat hy zyn' volk vertrekken deede. Zynde, hierop, scherpelyk geantwoordt; quam's middaghs, de Markgraaf Vitelli, met een briefken van de handt des Landtvooghds, by 't welke aan Perenot belast

+*Moedwilligheeden door hen aangerecht*.

+werd, zyn' benden ter stadt uit te schikken. Ende, noopende den voorslagh van 't bevechten der muitelingen, zeide Vitelli, *dat zy 's Koninx beste soldaaten waaren, en gespaart dienden*. Welk bevel onweêrspreeklyk gevonden; zoo gingen de Waalen buiten leegheren, tot Eekere en Wilmerdonk. De muiters, ontslaaghen van deeze zorghe, hieven de hoornen bet op; stelden wachten aan alle poorten; en maakten der Majestraat de sleutels afhandigh. Ende wies, der maate, de dartelheit, dat, die zich eerst, met bier en halvleesch, genoeghden, nu om wyn en wildbraadt riepen: en bengels tussen ploegh en spâe opgewieght, geenen mondt, dan aan pappen van hoenderspieren, oft wittekost, steeken wilden. Jaa men vond'er, die, gedient, van alles, dat te kryghen was, onbekoomlyke dingen eischten, graavende naa stof tot steurnis, op dat men, om die te stillen, in d'oneer van eighe wyven en dochteren verwillighde: hoewel de treflyksten de hunne, in de kloosters, verzonden hadden. 'T ravotten en tieren duurde van aavont tot morghen. Een Spaansch Jesuyt, van grooten aanzien, onderwond zich de rabauwen hieroover te bestraffen; ende hief, op de markt, aan, te preeken; stellende hun hunne baldaadigheeden voor ooghen, en wytende de moorden der kinderen, waarvan, zoo veele vrouwen, t'ontyde verscheiden waaren. Hier stak meenigh de spot meê, den meesten hoop de walgh af. Zy vraaghden, *oft hy geldt had; fraaye woorden en vermaaning en waaren, dat pas, hun gaading niet;* stopten voorts, met trommelen en schreeuwen, zich de ooren, hem den mondt. Midlerwyle ging men vast oover en weeder, oft'er eenighe voet van verdragh te treffen waare; ende deed hun ook de Landtvooghdt vertoonen, *dat de moedwil te hoogh liep, tot afzight van zyn' achtbaarheit, en de Majesteit des Koninx. Zy zouden zich zeedigher aanstellen, en de nachtrust ongemoeit laaten*. Hy kreegh t'antwoordt, *dat de soldtmaaning in recht en reede gegrondt was. Zy zouden, naa de betaaling, tot allen dienst gereedt blyken; ende voortaan in der nacht geen ongemak maaken*. Ten vierden daaghe naa den inval, werden zy op de markt ontbooden; daar hun de Keurooverste, te vooren slecht rotgezel, maar wel ter taal, en van goede bescheidenheit, voorhield den ooverlast der burgherye gedaan, met het versmaaden van 't voorgezette voedsel, en de brooddronkenschap der geenen, die hunnen waardt de taafelwet stelden. Toen riepen z' in 't hondert, *men zoude zulke gasten straffen, en door de spietsen doen huppelen*. Dan, op vermaan tot schriftelyke inleevering hunnes verzoeks, eischten zy, niet alleen, 't geen den leevenden verscheenen was, maar daarenbooven der dooden soldy, gemaakt aan hunne spitsbroeders by uitersten wille: alles tot den laatsten penning toe. Chiappin Vitelli, leggende zyn' vlyt, en gunst by hen, aan deeze handeling te kost, bood tien maanden in gelde, vyf aan wolle, lyne, en zyde laakenen: de rest zoude daarnaa op twee daaghen betaalt worden. 'T welk hun oovergedraaghen zynde, door hunne gemaghtighden, uit yder vendel twee; koomen zy weeder ter zaamening, voor 't Raadthuis: daar de Keurooverste, doende zich ter venster, en zyn woordt met groote deftigheit, hen in 't uiterste ongelyk stelde, zoo zy dit bodt verwierpen. Men viel hem, in zyn reede, met schreeuwen, *dat, woorden niet, maar 't volle geldt moest'er weezen*. Als de buy wat bestilde, hergreep hy de aanspraak, en zeid' hun ongezouten, *dat zy de vesten vyandtlyker wyze verweldight, des Koninx steêvooghdt onwaardelyk verjaaght, en al te zaamen straf van Majesteitschenderye verdient hadden. Al 't welke verby gezien, men hun dervoeghe te gemoet quam, dat zy, op gebooge knien, en met gevouwen' handen, Godt behoorden te danken, voor de genaade, die hun geschiede. Dat zy dit echter zoo veel achtten, als den windt, die daar*

+1574.

[+]*woey: maar moghten zich verzeekeren, dat zy geen recht ontwossen waaren; nochte, zoo zy hardnekkigh bleeven, de streng ste straffen ontgaan zouden. Voor hem, dien ze tot het opperbewindt gedwongen hadden, en op 't stadthuis als gevangen hielden; hy verfoeide den naam van een hooft der oproerighen, ende zoude zich vorder hoeden, van yet in 't minste ter gunst van zoo een' hoop muitmaakers te spreeken. Was 't hun te veel, hem ontslagh van zyn ampt te verleenen, dat men hem dan, bad hy, daatlyk een loodt door 't lyf joeghe*. Al om niet: de kreet gaat weêr op: *geldt, en dat ten volle*. Dit duurde, tot dat hun de keel heesch werd, en de nacht toelook. Toen op een nieuw aan 't hollen, gas in, gas uit, als een deel bezeetelingen, oft geesten van der helle. En zy keeren niet alleen tot de voorighe ranken, maar gaan hoe langer hoe groover toe, met dondren op de deuren; rukken alle belsnoeren aan einden; schieten met scherp door de vensters, onder 't ouwde geschrey, *uit fielen, her uit*. Waar zeedigheit, oft achterzorgh yemandt yetwes intoomde, zy dwongen hem de sleur te volghen, om yeder eeven diep in de misdaadt te dompelen, en eenen gemeenen kerfstok te maaken: zoo dat m' 'er ten leste niet eenen vond oft hy zagh, zoo hem docht, zyn vuyl met dat van zynen makker te uiten, en de schuldt van zynen halze teschuiven, als waar z' 'er op gedrongen geweest. Den ganschen vrydagh oover, bleef de breede Raadt vergaadert, om vier tonnen schats by een te schraapen: waarvoor, de Landtvooghdt brieven verleed, beloovende die somme, binnen zes maanden weeder te berde te brengen, met zes en een oordt ten hondert tot fret, onder verbandt der Koninklyke inkoomsten hier te Lande, geen' uitgezondert. De rest zoud hy zelf verschaffen, hebbende reeds zyn' kleinoodje, buffetvaaten, en zilverwerk, van Brussel doen koomen, om alles te verpanden. Van 't opbrengen der penningen werd nocht geestlyk, noch weirlyk verschoont, en zy queeten zich veelal vlytelyk, om zulker gasten ontslaaghen te zyn, die der gemeente, oover de zesduizent gulden 's daaghs kostten, en zoo wel de kleenste als den grootste, tot Burghermeester, Schout en Bisschop toe, te last laaghen. Daar werd gereekent, dat men, met geen tienhondertduizent gulden, toe moght, om met hun te vereffenen. Zy hadden, by eenen brief, hunnen Keurooverste, zoo hy te veel zuchts t'hunner weederparthye liet blyken, gedreight ter venster uit te werpen. Echter vertoond' hy zich daar, des andren daaghs, als zy by tromslagh ter markt herdaaght waaren; ende bestond hen anderwerfs te beleezen, eeven vruchtbaarlyk als voorheene. Daarnaa stak de burghvooghdt Don Sanchio 't hooft ter puy uit, verzoekende, dat zy de vyf maanden aan laakenen, ten pryze die in alle winkels loop had, de rest aan gelde aanveirden wilden. Toen begosten'er zommighen te luisteren en hunne meêgezellen te verspreeken. 'T welk gespeurt by den Keurooverste; gaat hy hun' ingeboore grootsheit aan, met vraaghen; *oft het hun aan rustigheit gebrak, om, in der noodt, met zoo gering een schenkaadje, zyn' Majesteit te verplichten, die hen zoo lang gevoedt had, en in grooter waarde hield', stellende al haar betrouwen op hen*. Zommighen morden noch; maar de meeste meenighte gekittelt van deeze en diergelyke loftuiteryen, verklaarde, gemeener stemme hun genoeghen daar aan: *niet dat zy met d' aangeboode stoffen verkuist waaren, maar om den Koning vrundschap te doen, en hunne milddaadigheit te toonen*. Toen klom Pater Fregoso, Jesuyt en hun landsman, op een winkelkist, en wreef hun den stank hunner lasterstukken door de neuz, met uitmeeten van de schande den Spaanschen naame gedaan: vermaande hen ernstelyk, *alle ter biecht, en ten aavontmaal te koomen, en te vreede te zyn met het eeten en drinken, dat de burghers zouden aanrechten*. Daarnaa deeden zy met de trom omslaan, [+]1574.

+dat yder, in 't herberghen, zich te reeghelen hadde, naa brief kens by de Foriers te teekenen. Sint droeghen ze zich wat manierlyker, tot den achtsten van +1574.
Bloeimaandt toe; ten welken daaghe, hun de Landtvooghdt deed voorhouden, dat men hem aan den toezeg der volle betaalinge zoo stips niet binden moest, maar eenigh gedult neemen, tot geleeghener tydt. Daar had men't. Zy op de beên, met d'ouwde poppen en 't vuur in 't hooft, aan't hervatten van allerley wangelaat. Daarenbooven, uit zorghe dat de gemeene soldaat, door zyn' ooverhoofden moghte bekeert worden, gebooden zy, by uitroep, de gansche stadt deur, dat alle kornellen, hopluiden, en bevelhebbers, zich, binnen twee uuren, wegh hadden te pakken (uitgezeit de vendrighs, die hunne reekeningen moesten instellen) oft door de spietsen te springen. En zy hadden 't, booven al, op Juliaan Romero, gelaaden, dien zy t'zyner herberghe uit vorderden, en te lyf wilden; baarende groot geweldt, met schieten op de deur. Romero, in vreez van oovermaghtight te worden, vlood op het dak van den huize; ende hield zich daar, tot dat hun' afgemende heevigheit hem gunde te daadingen, en toeliet met noch tien oft twaalf Hopluiden uit te gaan, op voorwaarde van strax, en zonder spysnutting, naa buyten te ryden. Daarby bleef het, voor dat etmaal. Maar 's nachts naa den neeghenden in Bloeimaandt, raakten zy weeder in roere, mits 't uitbersten van de muitery op de burgh. *Daar eischt men de sleutels van Don Sanchio, en wyst hem't gat der poorte. Daar zeit hy neen toe, en dat m' 'er hem leevendigh niet uit kryghen zal; die gezwooren had, het slot te bewaaren, tot den uitersten aadem toe*. Zy, wanhoopende van yets met dreighementen, op hem te winnen, en niet oovergeeven genoegh zynde, om'er de handen aan te slaan, loozen hunne verbolghenheit op zynen steedehouder Martin del Hoyo, en doen den zelven ritsen. Voort, stellen orde onder zich, met opwerpen van eenen Keurooverste, en eenen hooghsarjant. Deeze twee, des volghenden morghens ter t'zaamenspraak geroepen, by Chiappin Vitelli, op de brug, werden van eenen Vendrigh, Francisco Salvatierra, doorsteeken, en in de graft gesmeeten, terwyl Vitelli voor heen en binnen trad. De muitmeesters dit verneemende, weeken ter burgh uit, en d'andren lieten zich stillen, met belofte van eeven diep betaalt te worden, als die van der stadt. Maar deeze, ontsteeken door 't stuk van Salvatierra, stuiven op, en willen hem geleevert hebben, om'er hunnen moedt aan te koelen. En de vendrigh was veegh, hadd' hy niet meer veiligheits, in schuilhoeken, dan in den voorstandt des Landtvooghds, gevonden. Hem gaat naa, zoo stout en vermeetel een' man geweest te zyn, dat hy zich niet ontzagh, op zyn' boxen, geborduurt te draaghen deeze woorden: *Castigador de los Flamencos: straffer der Nederlanderen*. Toen begon men de laakenen uit te deelen; ende zocht Don Louis, by gedrukte vertooghschriften, hun te doen begrypen, *dat, met hun verblyfbinnen Antwerpen, zy 't hanteeren der borze, den gank des wissels, en hun eighe betaaling verhinderden*. En hy mengde, aanwyzende zyne behoeftigheit, smeeken met dreighen, om hen voorshands, met noch acht, oft uiterlyk tien maanden, te mooghen payen: vergat ook niet, eenigh zaat van tweedraght, onder hen uit te strooyen. Hieroover ontstelt, verzaamelen zy 's middernachts op de markt; zetten den Keurooverste af, en voeren eenen nieuwen in. Met den daaghe daaraan, twaalfden der maandt, stichtenze, van kisten, een outaar, voor 't stadthuis; ende, teeghens 't klaar verbodt der Roomsche kerke, doen daar, onder den blaauwen heemel, een' misse aanrechten: zweeren daarnaa, elkanderen getrouw, en den Keurooverste gehoorzaam te zullen zyn; goede waake te houden; twist en bedrogh te weeren; en van hun voorneemen niet te wyken, eer men hun glad af betaalt hadde. 'T welk toe-

gegaan +met schyn van groote deft-en pleghtigheit, by geschrifte vervaat, en aan 't Raadthuis geplakt werd. Zy deeden daar ook een' galgh planten; ende hielden recht, in der maniere, als dit exempel uitwyst. De Keurooverste, stellende hun eenen gevangen voor, die in de beroerte der nacht een paar slaaplaakens gestoolen had, vraaghde, *wat de heeren soldaaten verstonden by den zelven verbeurt te zyn*. Zy antwoorden gelykelyk, *dat men hem ophangen zoude*. Als de Keurooverste bybraght, *dat hem de misdaadt te kleen, en 't wippen met de koorde genoegh docht, riepen, dat men zoo deede*. En zeeker, dit lof is men der Spaansche hooghhartigheit en der scherpheit van hun rechtspleeghen schuldigh, dat (wonder in zoo raauw een gezelschap, en zoo lang eenen tydt) een burgher niet, door dieste verkort werd. Seedert scheenen zy eenighzins uitgeholt te hebben, ende lieten zich endtlyk tot volle bedaaring brengen, eensdeels +door gelttasting, eensdeels door behendigheit en belofte van vergiffenis: de welke de Landtvooghdt op Pinxterdagh, met een' staatlyke misse, in de hooftkerk, bevestighde. Ten zelven daaghe, stelden zy, t' zyner eere, een' prachtighe feest toe, op de Meerbrugh. Meest al 't geene zy hem, tot zoo maghtigh een' verachtering van 's Koninx zaaken, hadden afgeparst, werd daar, door allerley vonden van quisting, gespilt. En men zagh'er zeldzaame vremdigheeden; quanten in zyde, zilver' en goude laaken gekleedt, die, 's daaghs te vooren, vunstigh, berooit, en met byhangende slorpen, liepen. Andren, maakende de trommen tot dobbeltaafels, zetten 't loon van veele maanden hongers, kommers, zweets, en bloeds, eeven als een' enkele daghhuur, en oft'er diergelyke 's andren morghens weeder ingaan zouw, op de worp van eenen teirling: ende waaren, in een ommezien, zoo kaal, als te vooren. Die meer schalkheits oft naadachts hadden, naamen verlof aan zich zelve, en glipten deur, ter sluik, naa Italië, oft Spanje, om den buit te raade te houden, en, op hun gemak, te nuttighen. Den tweeden Keurooverste hadden zy, nu, met stokslaaghen, wel schendighlyk, afgedankt; en eenen derden in de plaatse gestelt. Deez en de Sarjant, hebbende, zoo zy stal hielden, misschien geen leedt te verbeiden van den Landtvooghdt, mistrouwden den zoen en vlooden naa Italië; daar zy betrapt werden, en op de galey gesmeeten. In de berning der ontsteltenis tot Antwerpen, had men de vloot, sterk ontrent dertigh, zoo groote als kleene scheepen, uit zorghe dat d'oproerighen zich daarmeê geryven moghten, een stuk van de stadt af doen zakken. 'T welk verstaan by de Zeeuwen; naamen zy voor, daar een'torn op te doen, en den juisten tydt waar, +als de Spanjaardts in 't weidst hunner praal en triomfe zwommen, die zy teffens oover de getroffe verzoening, en de Mooker zeeghe, bedreeven. Zynde, te dien einde, met taamelyk tal van smak-en raazeilen, de Honte, en voorts de Scheld opgevaaren, zeindt d'Ammiraal Louis Boisot eenighe van de veirdighste voor uit, om te bezightighen. Deeze, vindende twee smakken op de wacht, vallen aan, neemen, en brengen ze neederwaarts. Als nu de gevangenen verklaarden, dat hun gros voor de schans van Oordam, tussen Kallo en Lillo, lagh; bedenkt men zich niet lang; zet 'er naa toe; ende gekoomen tussen Lillo en Liefkenshoek, ziet het, spreilinx en wydt verdeelt, geankert. Maar, toen zy, op een derdendeel myls naa, daar by waaren, ontviel den Zeeuwen de windt. Dit drong hen t'ooverweeghen, oft zy niet best te rug zouden keeren. Dan het schielyk verryzen der koelte, uit den Weste, scheidde dien raadt, en deed den eersten stadt grypen. Die van des Koninx vloot, speurende dat men hen meinde, koozen terstondt de vlucht, en stuurden't naa Antwerpen toe. Niettemin des Prinsen scheepen, korts onder gezuivert van ruighte en aan-

+1574.

+*De muitery gestilt.*

+*De Zeeuwen leggen op d'Antwerpsche vloote toe.*

groey, [+]ook beeter op 't zeilen gebouwt, achterhaalden 'er een deel, in [+]'t lange rak verby Kallo; beschootenze heftelyk, en kreeghen twee marsvoerders van hondert vyftigh last', en een kleen Engelsch raazeil. Drie smakken onvlot geraakt, aan de Brabandtsche zyde, en 't vierde aan de Vlaamsche, werden verkracht, en aan koolen geleit. 'T meerdeel zette, met de roeiboots, ter slinke, een hoop volx aan landt, en deed zich de stroom op lynen, met zwaare moeite en arbeidt, dien ze hunner behoudenis danken moghten. De donder van 't geschut, was binnen Antwerpen de boode van 't gevecht, en d'eerste tewaapenklank in de ooren der Spanjaarden. De welke, dus gesteurt in 't verweenste huns braaveerens, daatlyk op moesten, zoo gepronkt en uitgestreeken als zy waaren, om, met die kostele gewaaden, door dik, door dun, te slobben, tot onderstandt der lydende vloote. Ende gink men hen planten, beneeden den dyk, aan den Brabandtschen kant, in de modder, en 't waater; van waar zy zeeker, met roers en mosketten vinnighlyk vuur gaaven, op de Zeeuwen; die hun geen antwoordt schuldigh bleeven. Boisot beval de twee groote verwonne scheepen, op 't een der welke d'Onderammiraal, Heer Adolf van Haamsteede, gevangen was, aan Hopluiden Joost de Moor, en Marten Droogh; en alle naarstigheit te doen, om ze tot Vlissinge te kryghen. Dit had geen' geringe zwaarigheit in, mits men voorby Oordam laveeren moest; 't welk, nu gestoffeert met een hoop moskettiers, booven zyn groove stukken, zich ten uiterste pynde, dien hoon te verhoeden. En in der daadt, het topzeil van 't geene, daar de Moor den last af had, werd op de mars neergevelt; een' metaale bus, die booven lagh, oover dwers getroffen, en verminkt. Echter redd' hy zich daar deur. Maar 't ander werd lek geschooten, en gedwongen, voor windt, naa Boisot, aan ginszyde van Kallo te keeren. Daar leidde men in beraadt, oft het in den grondt te hakken, oft aan brandt te steeken stonde: gemerkt de tydt geen sukklen leed, tot dat de vyandt kraft van schut op de dyken braghte, om hen ganschlyk te vernielen. Doch endtlyk werd best geacht, het zelve achter aan te laaten volghen, en daar meê deur te slippen, terwyl al d'andre scheepen gezaamentlyk het blokhuis beschieten zouden. Deeze toeleg gelukte: doende 't eenpaarigh beuken, zonder rust, de borstweeren verstuiven; zulx die van binnen, ongraêgh om 't hooft booven den wal te steeken, niet eene scheut meer slaakten. By welke geleeghenheit, ook het kleen Engelsch schip daar verby geholpen werd. Men vindt'er, voorneemelyk onder de Roomsgezinden zelf, die dit verlies ongelyk zwaarder maaken: roepende d'een' van zestien, d'ander van in de twintigh scheepen, verbrandt oft weghgesleept. Zoo keerden de Zeeuwen naa Walchere, met d'ooverhandt, en treflyken buit van geschut, neevens 't huisraadt en zilverwerk des Heeren van Haamsteede; die 't zelve, om een' onzeekere schaade, en 't plonderen der muitelingen te myden, meest al t'scheepe gelaaden had. Zyn persoon werd, naa Delft en den Prinse, gevoert; en benoodight t'oopenbaaren, 't geen hem bekent was van 't voorhebben des Landtvooghdts. Deez beeldde zich in, dat dit bestaan der Zeeuwen alzoo niet kon afgeloopen zyn, zonder verstandt tussen hen en eenighe zyner kryshoofden. En daar waaren'er, die quaadt oogh op den Onderammiraal hadden. Doch, naa aanteekening zyner goederen, werd hy van ontrouw zuiver geoordeelt: geenszins van groove slofheit. En men meinde, dat hy t'zyner weederparthye lichtlyk ontleidt kon hebben, waar hy in geenen gebreeke van voorzight, en behoorlyke waake geweest. Lang duurde zyn' gevankenis; die by verding geëindight werd, als Zierikzee weeder oover ging. Ter zelfste tydt, was men doende, tot Sant Andries in Biscaye, en in andere Spaansche haavenen,

[+]1574.

[+]*Die wort schendigh getroffen.*

t.o. 371

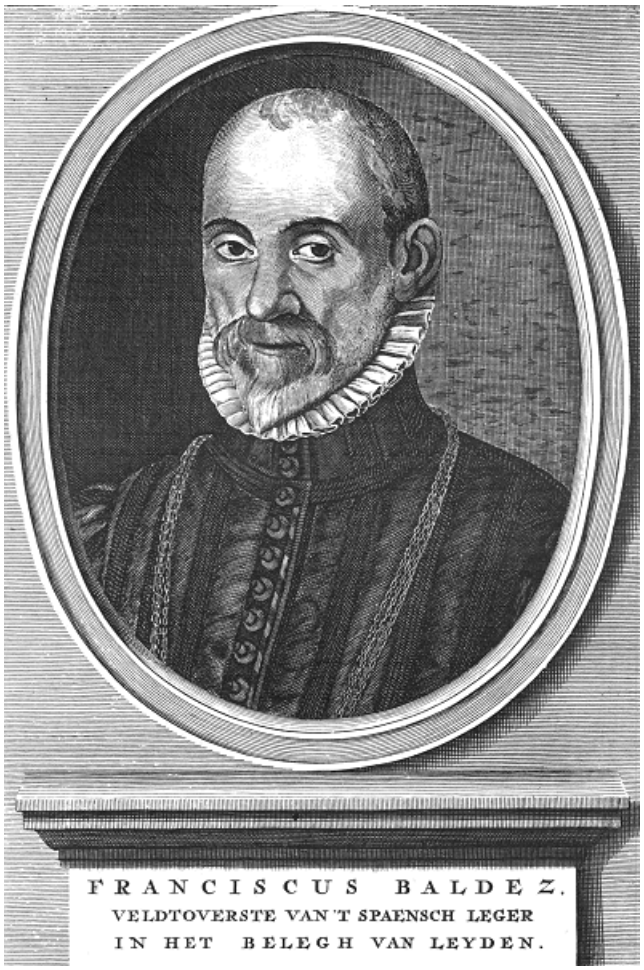
FRANCISCUS BALDEZ.
VELDTOVERSTE VAN 'T SPAENSCH LEGER
IN HET BELEGH VAN LEYDEN.

+met toerusten van een maghtigh waaterheir. Om het veilighlyk oover te +brengen, huurde men verscheiden' ervaare peilooten tot Amsterdam, en elders in Neêrlandt: ook in Engelandt; en verworf daar oorlof om met lyftoght, en haavening by noodt van onweeder te mooghen geryft worden. Waarin die Koningin bewillight zoude hebben, mits ontfangende gyzelaars t'haarder verzeekering, om de kosten van teeghenwaapening te spaaren. 'T scheen, dat men zich meester van Maaz' en Zuiderzee dacht te maaken, en aan Hollandt de keel toe te binden, om 't zelve, alzoo in onmaght leggende, tot beeter koop, te bekoomen. Want behalven deeze aanslaaghen te waater, had'er Don Louis noch drie te lande ophanden: en tot het beleidt verkooren, Don Francisco de Baldes, den Baroen van Chevreaux, en den Markgraaf Vitelli. Baldes, zelfs eer de muitery geslist werd, was gelast, zyn voorighe werk te hervatten, en Leyde op nieuw te prangen. Deeze tweede benaauwing hebben die van binnen, zich, genoeghzaam zelf op den hals gehaalt, en den vyandt daartoe bekoort, met hun' eighe verzuimelheit. Een wonderlyk ding, daar de stomme dieren, die wy voor onvernuftigh en reedeloos schelden, zich weeten te hoeden voor 't geen hun eens oevel bekoomen is; dat de menschlyke voorzienigheit zich niet hoedt van meermaals eener zelfste klippe op't lyf te zeilen. De Leyenaars, niet teeghenstaande de versheit der smarte; daar zy ook t'oover verwittight en gewaarschuwt waaren, hoe 't hun weederom gelden wilde, versloften niet alleen zich van nooddruft te verzorghen, maar ook het slechten van verscheide schansen, laast by Baldes, geruimt. 'T zy de regeerders zich diets maakten, dat de muitery den Spanjaardt te zeer beslommert hield; oft immers dat hy niet hen, maar elders zyn voordeel zoeken zouw. Byster dan, en (weenigh scheeld' het) ten alderzuurste, bequam hun 't verwaarloozen der geleeghenheit, die strax met het oopen gaan der stadt oopen stond; en noch in 't laast eenighe daaghen, die Baldes, met snoodt huishouden in 't sticht van Uitrecht, verquistte; oft mooghelyk aan 't wachten naa meer gereedschaps besteedde. Zyn' troepen hebbende 't platte land rondom uitgestroopt, boeren en burghers berooit gemaakt, en allemans jammeren ontsteeken, quaamen voor de poorten en voorsteeden van Uitrecht, en wilden daar in weezen. De wethouders, by orde des Graaven van la Roche, weigherden 't, voerende hem te gemoet, dat men eerst lastbrief van den Landtvooghdt zien moest. Baldes geherberght binnen Uitrecht, +nam dit in spyt op, en een argherlyk stuk by der handt, zich onderwindende, der burgherwacht de Wittevrouwenpoort af te dringen, en 't krysvolk te doen instryken. Tot toezight op 't getal der soldaaten, die men deur liet om ter markt te gaan, was aldaar, gelyk aan d'andre poorten, een raadspersoon teeghenwoordigh. Deezen vervorderd' hy zich met een' kinnebakslagh te hoonen; beval eenen Spaanschen Hopman, die voor de poort lagh, binnen te trekken; liet daar eenighen van de bewaakers zyner herberghe, en keerde met de rest. Maar eer de Hopman wel kon gevolght worden, slooten de burghers de deuren, ten laaste't winket ook, en een deel Spanjaarden, tussen hamey en poort in: van waar zy, met ladders hun van buiten toegereikt te rug oover klommen. De sleutels werden den Graave geleevert; der burgheren daat by hem goedt gekent; d'andre poorten verzeekert; de regeerders booven ontbooden. Baldes, brandende van verbolghenheit, komt ten Raadthuize instuiven; vordert de burghers ter straffe, trotst Majestraat en Stadthouder; en vermeet zich ('t waar hun lief of leedt) zyn' benden, door de burgh, in stadt te brengen, en de burghermeestershuizen eerst te doen aanhouden. Eevenwel mits la Roche eenighe Duitsche vendelen t'zynen gebiede had, deed de

+1574.

+*Toerusting eener maghtighe vloote in Spanje.*

+*Balddaadigheit van Baldes tot Uitrecht.*

+Spanjaardt niet dan windtbreeken, en vertrok eerstdaaghs met de zynen; die der burgherye toedreeven, *borghen zoude geen quytschelden zyn. Zy dachten, haar, ten naasten winter, by te koomen, en dit uitsluiten te vergelden*. Deeze dreighementen, die 'r dagh aan naamen, werden met daatlyke schennis, zoo veer hunne maght toereikte, verzeeghelt; wat dat hefbaar was, wegh gedraaghen; en brandt, buiten al' de vier voorsteeden, gesticht. 'T heir, tot by Amsterdam gekoomen, werd, neevens de toebehoeften, oover de Leydsche Meer, gevoert; sterk tussen zeeven en achtduizent vechters, zoo Duitschen en Waalen, als Spanjaards, geoeffent volk; en sloegh zich, ontrent een' uure des nachts voor + den zessentwintighsten in Bloeymaandt, needer, tot Leyderdorp. Ende gink men terstondt, met moskettiers, en andere schutten, de omleggende weeghen den steedelingen t'onbruik maaken. In Leyde was bewindsman uit 's Prinsen naam, Diederik van Bronkhorst, dien 't nocht aan ernst, nocht aan achtbaarheit manghelde; geen' bezetting van oorloghsvolk; maar slechts eenighe vrybuiters, en vyf vendelen, aangenoomen in krysdienst uit de Burghery, onder Hopluiden Jan van Duivenvoorde, Jan van der Does heer van Noordtwyk, Andries Schot, Bartholomeeus Haavixzoon, en Niclaas Dirxzoon van Montfoort. Oover deeze en andere weerbaare, doch onbesoldighde burghers, gebood, als kornel, Meester Andries Allartszoon. Deez', hebbende de aankoomst der Spanjaarden vernoomen, toogh, met vyventwintigh oft dertigh man', op kundschap uit; daar hy, neevens drie oft vier der zelve, 't leeven liet. Des morghens vroegh zagh men, van de vest af, Don Louis Gaëtan, met een troep volx verby trekken, dat hy eensdeels tot Zoeterwoude, eensdeels aan den Leydschen Dam plantte, in een der sterkten, die men verachteloost, en ten verdoene van den eersten inneemer gelaaten had. Met het ooverschot rukte hy naa den Haagh, daar niet dan Ruikhaaver, met zyn vendel, lagh: die hem nochtans, aan de Geestbrug, zoo lang met schermutsen t'antwoordt stond, dat de Haaghelingen tydt hadden, om +'t meeste hunner haave, binnen Delft te vluchten. Des aavonds in 't vlek gekoomen, stoffeerd' hy 't hof met Spanjaarden, in hoope, dat zy daar ten minste een' loop zouden afstaan. De Roomsgezinden, zelfs vrouwen, daar gebleeven, opperden den Spanjaarden lyftoght, kruidt, loot, lonten aan; met oprechte oft uitwendige blydtschap, om te heusser gehandelt te worden. Tot styving van Baldes, quam Liques te lande van Haarlem, en ontbood Gaëtan t'zyner hulpe, om een' schans te bespringen, die de Prins tot Valkenburgh had opgeworpen. Wyd van begrip was dit werk, dan onvoltoyt, en bezet met vyf vendelen Engelschen van Kornel Eduart Chester; de welke, zonder den aanval te verbeiden, zich + steedewaarts aan begaaven. Onder die van binnen reez mompeling, hoe dit volk kouwlyk vervolght werd, en klakkelooze weere bood, zonder dat yemandt van hun viel, oft eenighen vyandt velde. 'T moght waarheit, oft dunken, oft endtlyk verdicht zyn, uit vreeze voor te meer sleets in de lyftoght; altoos zy moesten buiten blyven, hoe geirne ook de wethouders het anders gezien hadden. Wel werd' hun, voor eerst, voedsel aangebooden, en leeghering onder de wallen; van waar zy, op zeeker teeken ter zyde af te wyken hadden, terwyl men 't grof geschut zouw lossen, indien de Spaanschen zich zoo verre bloot gaaven. 'T welk verstaan by de Engelschen; trekken zy, met vlieghende vendels naa Liques toe; stippen de londtkool in 't zandt, en geeven zich oover. 'T zy dat hun 't bodt niet aanstond, oft dat zy van te vooren koop met hem geslooten hadden. Dit laatste nochtans heeft wel den minsten schyn: gemerkt zy, hoewel vrundtlyk ontfangen in 't begin, thans gevaar van doodtvonnis

+1574.

+Baldes ten tweede voor Leyde.

+De Haagh ingenoomen.

+Schans te Valkenburgh verlaaten, van de Engelschen.

liepen, en voor geluk reekenden, dat men hen, ontweert en uitgeschudt, eensdeels tot delvers beezighde; eensdeels, quansuis der Koninginne te gunst, door Vlaandere naa 't vaaderlandt keeren liet. Voor eenighe dertigh, die hun' eere liever hadden, dan den meesten hoop te volghen, ging de poort oopen. Andere vyf vendelen van 't zelfste regement bewaarden een' sterkte aan de Goudsche sluis, en het dorp Alfen. Bet betrachtten deez' hunnen plicht, en gaaven dapper te doen aan Don Martin de Ayala, die, met etlyke benden, dien wegh, voor de Spaansche ruitery, zocht te oopenen. Naa 't afslaan eevenwel, van drie heftighe [+] stormen, werden die van de Sluis benoodight den rug te keeren, en ontgosten, met de hunne ook de vlucht hunner landsluiden, die tot hun ontzet, van Alfen getooghen quaamen. Baldes, nu rondom meester, deed zyne werken daaghlyx toeneemen in zwaarte en getal; zulx dat hy eerlang tweeëntsestigh schansen, zoo kleene als groote, had; en de blokkeering op een knellend beleg uitquam. Waardoor hy zich beloofde, genoeghzaam zonder slagh oft stoot, zyn' wil van Leyde te kryghen. Ook was 't reedelyk bevest; en de smaak der Haarlemsche weere noch niet vergeeten. In stadt, werd, seedert de doodt van Meester Andries Allartszoon, 't bestier des kryshandels opgedraaghen aan Jonker Jacob vander Does; ende naa dat hy, ouderdooms halven, zocht verschoont te zyn, aan Jonker Jan van 't zelfste huis, Heere van Noortwyk; die 't aanveirdde. De Prins, noch onverwittight hoe 't tot Valkenburgh afgeloopen was, riedt, by brieven, den beleegherden, *die Engelschen in te neemen; d'onnutte [+] monden uit te zetten; d'eetwaaren schaarselyk uit te reiken, en te rekken tot op drie maanden toe. Daarentussen stond hun geen moedt, hem en den Staaten geen tydt te verliezen, om middel t'hunner verlossing te bejaaghen. Indien z' ook zoo haast niet geviel, moesten daarom niet flaauwen in 't dulden van korten kommer, die tot ransoen eener eeuwighe slaavernye te strekken had. Zy zouden dan vlytelyk maat kaavelen; en ziende zoo lang te hardeeren, 't zelve by vuurteekens, op twee vervolghende nachten, te kennen geeven, om 't geheim in geen schrift te waaghen.* Dit vuuren werd verworpen, van zorghe dat' er de vyandt bystren noodt, oft wankelmoedigheit uit spellen zouw. Op de lyftoght was reeds prys gestelt; zwaarder bieren, dan van vyventwintigh stuivers 't vat, verbooden; afgekundight, dat vrouwen, kinderen, en reizende vreemdelingen vertrekken moghten. Dit schreeven zy den Prinse; *en dat zy, [+] hoewel op Chesters volk geen denken meer was, met hunne beëedighde burghers, de stadt hoopten te houden. Doch drie maanden wilden te lang vallen. Zy zouden niettemin, dienaangaande, naarder bescheidt laaten weeten. Bussekruidt diend' hun toegeschikt; en dat zyner Doorluchtigheit geliefde, met vaaderlyke vuurigheit, hunne behoudenis te behartighen; zonder nochtans booven oorbaar te haasten.* Zy zonden hier neevens, eenighe afgeworpe brieven van den vyandt, waar by te speuren was, dat hy zich mistrouwde met aanvechting veel te bedryven. De Prins, eer hy deezen ontfing, schreef anderwerfs; *beval hun eendraght, [+] lydzaamheit, spaarzaamheit in mondtkost: en vertoonde wat naam, wat gloory, te winnen waar, met het behouden eener plaatse, waaraan heel Hollands heil hing.* Daarop keerde tot antwoordt, *oft schoon hun kooren zoo verre niet toelangen moght, zoo hoopten zy echter de drie maanden te verduuren; in besluit van liever den buik te zien slanken door gebreklykheit, dan 't zwellen van den hals te gedooghen, door prang van 't Spaansche juk. De vyandt zelf zoude maagherlyk soppen moeten, zoo die van Delft, Rotterdam, en ter Goude, geen' eetwaaren ten plattenlandewaarts uitlieten; nocht hun de sleur hunner neeringe bet ter*

[+]Schans aan de Goudsche sluis en Alfen by de Spaanschen bemaghtight.

[+]'s Prinsen schryven aan die van Leyde.

[+]'t Antwoordt daarop.

[+]Zyn anderde schryven. Hoe dat beantwoordt werdt.

harte ging, dan 't verlichten der bondtgenooten, die hem van hunne poorten afkeerden. Eenighe uitwykelingen, die men te dier tydt glippers noemde, bestonden zich ten bewinde der dingen in te wikkelen, biedende aan Baldes den dienst hunner pennen, met kloeke hoope van de + Leyenaars te beleezen, door verheffing der Spaansche mooghenheit, en eener veilighe genaade. Hun werd niet geantwoordt, dan met deunen, en ydel papier, zoo 't scheen. Doch naader daarop lettende, vond men in 't midde een kreis, en daar binnen dit veirs met flaauwen inkt geschreeven:

+Schryven der uitwykelingen, door die van Leyde bedeunt.

Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.

De vooghlaar, op bedrieghen uit,
Den vooghel lokt met zoete fluit.

Zommighe uitgereizde burghers, dien 't padt naa huis, door 't schielyk beleg, was afgesneeden, pooghden dertigh schuiten met rog en tarwe, by nacht, van der Goude, naa Leyde te doen voeren. Maar 't scheen van den heemel beschooren, dat die stadt, door zorgheloosheit, in last koomen moest. De weghwyzer, een huisman, vooruit getrokken, om zeekere kaade door te steeken, ging, naa 't volbrengen van dit werk, daarneevens + leggen slaapen. Waaroover de schuitluiden, en soldaaten hun bygestelt, hem niet vindende, naa dat zy tot den dagh toe gedwaalt hadden, en dubbelheit op den boer begosten te vermoeden, naa ter Goude keerden. De beleegherden, hun te gemoete getooghen, waaren nochtans niet al vergeefs uit; dan bejeeghenden by Heymans brugh, twee scheepen van den vyandt, die zy bemaghtighden. 'T volk werd omgebracht; een deel eet- en kleedwaaren, met schut en krystuigh, uit de scheepen gelicht; het eene in den grondt geboort; het ander verbrandt. De Spanjaardts van Leyderdorp vervoeghden zich by de Zeylbrugh, om hun de roof t'ontjaaghen, oft, zoo dat niet gelukken wilde, eenigh vee wegh te dryven. Maar 't een en 't ander werd hun belet, door eenen harden uitval ter Hooghwoerdsche poorte: zulx beide, buit en beesten, onverkort in stadt raakten. Een ingebooren ooverlooper met naamen Peerken Quaatgelaat, werd op deezen togh gevangen, daatlyk gevierendeelt, en de stukken ter poorten uitgehangen. Men namp'er ook etlyke ruiters aan, om in 't schermutsen bet toe te zetten: doch zy deeden kleenen dienst, mits de naabyheit des vyands, die meester van veldt en weeghen was. Maar veele schuiten met lyftoght werden hem afgenoomen door de Leidsche vrybuiters, die, met geschut op plempen en schouwen, tot in de Meer toe voeren; en, by behulp der uitvallende burgheren, de weederreiz' wonnen. Een' zeldzaame zaak eevenwel, dat de beleggers de vaarten niet anders verzeekert hadden. Nietteeghenstaande de beezigheeden der oorlooghe, quam Baldes, gelyk de Spanjaardt minvalligh is, op een' Joffrouw in den Haaghe te verslingeren; bekoorde, en onderhield haar sint. Deeze speelsheit, doorgaands gewoon de zorghen uit te spannen, en de geleeghentheeden oover 't hooft te zien, gaf by geval hier oorzaak tot het teeghendeel. Want, met het vaaken verkeeren te dier plaatse, raakt' hy 't oogh te werpen op de schans te Maaslandsluis, die met eenigh volk van den Prinse bezet was, maar quaalyk houdbaar, en zonder grof geschut: hoewel die uitwaateringh, d'aanspoelende stroom, en 't naabuurschap van den Briel wel anders vereischt hadden. Hy zond'er Don Louis Gaëtan, met neeghen vendelen Spanjaarden, en eenighe Waalen: al de welke, in vieren gesplitst, ter weederzyden

+Verloore toeleg, om kooren in stadt te brengen. Uittoghten van de Leyenaars.

lanx den dyk, van vooren uit de weiden, van achter te schuite met mosketten ten storm tooghen. Doch stieten zy 't hooft, voor dien tydt, en Gaëtan de lenden aan een loodt, dat hem luttel daaghen leeven liet. De Nassauschen, voorziende, dat zy 't, eer lang, te quaadt [+] moesten kryghen, scheepten 's nachts, naa den Briel, oover. Alzoo ging Maaslandsluis verlooren, en Vlaardinge volghde. De soldtburghers van Leyde, deeden temet een' uittoght, en leerden vast soldaten zyn. Verneemende dat Baldes, tot Lammen, een vierendeel uurs van de vesten, een blokhuis begon, aan een kruiswaater, dat zyn' takken naa de stadt, naa Leyderdorp, Zoeterwoude, en Delft uitstrekt, begaaven zy zich in zes plempen naa buiten, om dien neuzdwang voor te koomen. Maar zy werden ontfangen by drie vendelen knechten, en, met verlies van vier plempen en eenigh volk, steedewaarts gejaaght. Onder 't vendel des Heeren van Noortwyk, lagh een jongen van zestien jaaren, die in de wandeling Leeuwken geheeten werd; zeeker des naams wel waardigh. Want hy diende voor man, en strekte'er een' dubbelen; hebbende reeds, in 't voorigh beleg, verscheide proeven van een' rapsche koenheit gewracht. Nu spanden zyn' stoutheit en ongeluk t'zaamen aan, om hem te voeren in een' laaghe Spanjaarden, die, onverziens [+] uit het gras opstuivende, hem leevendigh in hun geweldt kreeghen. Uit deezen, en zeekren zynen meedegevangen, wrong Baldes veel kundschaps van den staat der stadt: 't zy dat het zoo veel lichter valt, de doodt, dan de pyn te braaveren; oft dat zelden de kloekmoedigheit, in die teedere jaaren, zoo hecht blykt, als de geene, die, begroeit zynde door rypheit van oordeel, haar kraft met reede verstaalt heeft. De verwondering zyner deughd, hadde zy te werken gevonden op luiden, daar rechte eer, en eedelheit van inborst aan gespeurt kan worden, waar maghtigh geweest, om hem ten minste 't leeven te doen schenken. Maar hy was gevallen in handen van loeren, die hem eerst neuz en ooren afsneeden, daarnaa by een teen' aan een staak ophingen. Hy, zoo rad als een waater, klaaverd' in deeze gestalte, by zyn eigen been op, en werd voort doorschooten. Die van binnen, nu oover de maandt beslooten geweest, en onzeeker hoe lang het duuren moghte, raamden naader orde op de eetwaaren. Men bevond honderd en tien last' koorens in stadt; veertienduizent eeters daartoe. Elken mensche werd [+]'s daaghs een half pondt broodts toegeleit; 't welk den arbeidsman dikwyls niet dan een ontbyt strekte. Doch aan de waakers, mits hun morren, moest men een heel pondt toestaan. 'T moes werd ook raadighlyk uitgereykt; karnemelk alleen toegelaaten, op dat de booter ten oorbaar quaame. Maar op 't verbodt van zwaar bier brouwen werd te luttel gepast. Zy hadden, al geduurende d'eerste beleeghering, papieren geldt geslaaghen, en deeden 't nu weederom gang neemen, om, naa de verlossing, in zilver verwisselt te worden. Op tweederley stukken, de groote van achtentwintigh, de kleene van veertien stuivers, stond een Leeuw met een' speer, en een' hoedt daar op, in zyn' klaauwen; en dit omschrift: *Haec libertatis ergo:* dat is: *dit om der vryheit wille.* Aan d'andre zyde las men: *Urbem Leidam servet Deus: God behoede de stadt Leyde*. Andre werden gemunt op deeze woorden: *Nummus obsessae urbis Lugduni, sub gubernatione Illustrissimi Principis Auraici, cusus: Penning, geslaaghen by de beleegherde stadt Leyde, onder't bestier des Doorluchtighsten Prinse van Oranje.* Deeze hadden aan d'andre zyde stadts waapen, twee sleutels kruisselinx t'zaamengevoeght. Noch andre droeghen 't zelfste merk, en deeze woorden daar by: *Pugno pro Patria: Ik vecht voor 't Vaaderlandt*. De Spaanschen, om hun 't genot hunner kooltuinen te benee-

[+]Maaslandtsluis en Vlaardinge by de Spaanschen ingenoomen.

[+]Koenheit en ramp eens jongens van zestien jaaren.

[+]Naarder orde op mondtkost in Leyde.

men, bestonden, buiten de Reinsburgher poort, teeghens de steenstraat, + een schans op te werpen. Maar de beleegherden, berstende met groot gedruis ter stadt uit, ooverrompelden den vyandt, en deeden hem vlieden. Een burgher, geheeten Pauwels Pauwelszoon Vlieguit, was d'eerste met op den wal te vlieghen, en verdiende twaalf (and'ren zeggen maar zes) gulden daar toe gestelt. Zoo veel geldt een gering loon, als 't met den glans der eere verguldt wordt. Naamelyk, weenigh daaghen daarnaa, won een Philips Dirxzoon gelyken prys, met het beklimmen der schanse te Boshuizen: daar al, wat'er in was, doodt gesmeeten werd, oft half leevendigh begraaven, onder de geslechte wallen. Dan Hopman Bartholomeeus Haavikszoon, hier, van eenen koeghel getroffen, bestorf zyn quetsuure. De verbittering aangroeyende; werd ook zeekere som belooft, aan yeder, die 't hooft van eenen Spanjaardt in stadt brengen zouw. En het volk liep voortaan met zulke hitte ter schermutsing, dat men 't ten laatste by klokgeslagh verbieden moest. Ontrent het aantasten van Lumey en Entes hebben wy verhaalt, hoe de Graaf van Bossu den Delfschen Burghermeester Huig Janszoon van Groeneweeghen, uitvoerder van dat stuk, en Roomsgezindt, pooghde tot vankenis des Prinsen, en ooverzeinding zyner doorluchtigheit naa 't Spaansche leegher, te bekooren; hoe die toeleg in 't licht quam, en Groeneweeghen, om dat hy weigherde, door looze handeling, Bossu in een' laaghe te lokken, een' wyl in zyn' huis bewaart bleef. Baldes nu, bericht van zyn' gezindtheit, en mooghende daarenbooven vermoeden, dat hem dat leedt in den krop stak, ging hem met schryven en hooghe beloften aan, ten einde hy, by hulpe zyner geloofsverwanten, hem in der nacht een' poort ontsluiten wilde. 'T welk + Groeneweeghen, naa eenighen strydt in zyn gemoedt, den Prinse te kennen gaf. Ende trachtte zyn' Doorluchtigheit hem t'ooverreeden, dat hy 't belooven zoude, om de Spanjaardts op een' vleesbank te brengen. Dan de Burghermeester maakte zwarigheit, met voorwenden, dat hy van zyn gewisse zoodaane dubbelheit niet verwerven kon; wel 't oopenbaar keeren en krenken des vyands. Als hy volstond in 't weigheren, zonder 's Prinsen steurnis te schroomen, werd eevenwel de handel, op zynen naame, zoo verre vervolght, dat uur en plaats beteikent, mynen met bussekruidt, en andere laaghen gereedt waaren. Maar men had quaalyk voorzien teeghens de nieuwsgierigheit van zommighe vrouwpersoonen: die als 't er gedyen zoude, zich niet onthouden konden, van 't hooft ter venster te brengen. Met een haaperden de valbruggen, door verbaastheit der geenen, die ze neêrlieten, en maakten eenigh gedruis. Al 't welk de Spaanschen, die wel drieduizent sterk waaren, deed achterwaarts denken en deizen; sneller, dan 't grof geschut van de vesten kon afgaan, om de laatsten t'achterhaalen. Hebbende de list eenen misgang gehadt, keerde zich Baldes tot het geweldt, om een' Prinsenschans, leggende op de Poldervaart, tussen de stadt en Ooverschie, te bemaghtighen: laatende zich voorstaan, dat, zoo hem dit gelukte, Delft, afgesneeden van Rotterdam, en Schiedam, niet veel meer aamtoghts, dan Leyde, behouden zouw. Hy besprong ze dan ten heftighste, aan alle zyden teffens. Niettemin, die van binnen, verwittight van zyn voorneemen, en daar teeghens gespitst, tastten der wyze van zich, dat 'er de Spaanschen, niet alleen bruggen, ladders en ander stormtuigh, maar, vervolght zynde, eerst door de schanselingen, thans by de Delvenaars, tot aan de Hoorenbrugge toe, wel vierhondert man' in de loop, lieten. Terwyl aldus het hart van Hollandt dreunde; stortte Chevreaux in 't Noorder gewest, met meerder maght dan te vooren. Uit de schans t'Ilpendam vertrokken de soldaaten te schuite; ge-

+Twee schansen door Leyenaars veroovert.

+Vergeefsche aanslagh op Delft.

duurende d'aanvechting. De schanselingen tot Purmerlandt verwachtten den storm niet. Maar Purmerendt, hebbende den eersten aanstoot [+] afgestaan, werd verzeekert, met sterker bezetting, uit de buursteeden gelicht: hoewel 't bedenklyk viel de zelve t'ontblooten; zonderling Hoorn, daar, eeven als t'Enkhuizen, geen krysvolk altoos bleef. Dies [+] hortte 't Spaansch geluk hier: en waaren de Noordthollanders hem seedert te gaauw, kundigh des oords, en weetende met springstokken, galeykens, en schuiten, zich der maate te geneeren, dat de Baroen, eerlang, by de tweeduizent van de zynen, zoo hier, zoo daar, verslaaghen oft verzoopen liet: uitgezeit derdhalfhondert, die gevangen tot Hoorn gebracht werden. Den Zuider oordt quam Vitelli bestooken. De welke, vindende met een regement Spanjaarden; vyftien vendelen Waalen, en twaalf stukken geschuts, geen vatten aan Bommel, en immers zoo weenigh aan Gorkom, dat met ooverwaateren der landouwe lichtelyk t'ontzetten was, zyn' gal op Workom uitspoogh. Daar laaghen vyf [+] benden soldaaten in: maar zynde beschooten en aangevochten, ruimden, by eighen onthiet des Prinsen, d'onhoudbaare plaats; en begaaven zich in eenighe scheepen, recht te tyde daar aangekoomen: niet zonder verlies nochtans van hondert en vyftigh man' oft daar ontrent. Van daar rukte Vitelli voor Leerdam, op de Linge geleeghen; dat twee vendelen krysvolx in had. Deeze, naa dat al 't geschut des Markgraaven, van 's nachts te tween, tot aan den middagh gespeelt had, en 't rondeel van 't slot gevelt, gaaven 't steedeken oover; by verding, dat men hen, met pakkaadje [+] en geweer, doch doove lonten zouw laaten uitgaan: d'inwoonders aan lyf nocht goedt beschaadighen. Maar de burghery, op 't Stadthuis ontbooden, werd met de vreeze der doodt gepynigt, tot dat men 'er vond, die haaren predikant en schoolmeester ontdekten. De welke, neevens een Leeraar van buiten, die zich daar veiligher gewaant had, met de koorde zyn omgebracht. Asperen, noch zwakker plaats [+] ontfing hem op enkel besprek, dat de soldaaten vertrekken moghten. Naa zoo gering een verrichten, keerde Chiappin tot den Landtvooghdt. De Zwitsers werden afgedankt, de Spanjaardts ten deel in de kleene steeden van 't sticht Uitrecht geleit, ten deel, tot styving des leeghers voor Leyde, gezonden. Deerlyk, te deezer tijdt, was 't geleeghen [+] met 's Landts neeringe; de koophandel gezwicht, by verbodt ter weederzyden. Want de Prins, hoewel hy eenen yegelyke de vaart op Hollandt toeliet, leed niet, dat men, zonder verlofgeldt te betaalen, yets daaruit voerde; oft dat yemandt, van Ooste oft Weste koomende, zynen wegh naa de haavenen naame, die voor den Spanjaardt hielden. En Don Louis had lyfstraf gestelt, zoo op het zeinden van eenighe waaren naa Hollandt oft Zeelandt, als op het ooverbrengen der geenen, die in de zelve gewesten geteelt oft gewrocht zouden zyn. Ende, als die van Antwerpen vertoonden, dat te scherp een onderzoek, daarop, tot hinder van stads welvaart gedeegh, kreeghen zy tot antwoordt: *dat d'onderhandeling voortaan heel af te snyden stond: hebbende zyn' Majesteit liever, dan die te gedooghen: dat niet alleen Antwerpe, maar heel Nederlandt, jaa Spanje verdorven wierd*. 'T welk hun te harder viel, mits hy verscheiden vreemdelingen by vry geleide toeliet, zyn' eighe plakkaaten, op dat stuk t'oovertreeden. Eevenwel, hoe heftig hy de vyandschap inzette, zoo verzuimd' hy echter niet, de volken met aanbodt van genaade, en voorslagh van vreede, te wiegen. Den zesten van Zoomermaandt, werd, op naame zyner Majesteit, een vergiffenis afgeleezen, zonder zoo veelderley luiden en daaden uit te sluiten, als ten tyde des Hartoghen van Alva gedaan was. *Men had slechts zijn' zonden te*

[+] Chevreaux in Waaterlandt.

[+] Zyn' neederlaagh aldaar.

[+] Vitelli dwingt Workom;

[+] Ook Leerdam.

[+] En Asperen.

[+] Slapheit der neeringe, door verbodt van onderhandelinge.

biechten; ontslagh daaraf te verzoeken; en met oprecht berouw tot den + schoot der Roomsche kerke te keeren. Zelfs d'aanhangers der weederspannighen zouden deeze gunste genieten, indien zy zich, binnen twee maanden, bezinden. Jaa den gheenen, die in rechte veroordeelt bleeken, had men te laaten volghen de goederen hun afgevonnist, zoo de zelve niet reeds, van 's Koninx weeghe waaren aangeslaaghen. Noch zouden d'aangetaste den ouwden eighenaar weeder ingeruimt worden, zoo hy beweeze, gestaadelyk als een Roomsch Christen geleeft te hebben. Ook werden, onder deeze genaade, alle staaten, burgheryen, en broederschappen begreepen: op den welstandt der welke de Koning had orde te stellen; die, gemeeten naar de reede en den noodt der dingen teffens, zyn liefde en geneeghenheit t'henwaarts betuighen zouw. Om al dit volkoomentlyk plaats te doen grypen, werd van den Paus een' bulle verworven, tot behoef der boetveirdighen. Maar, gelyk de meenighvuldighe uitzonderingen van de quytschelding, by den Hartogh verkundight, aangezien werden voor zoo veel' strikken, om d'onvoorzichtighen een' voor een' te belaaghen; alzoo namp men deeze voor een ruim net, om hen, in grooten getaale, schielyk te bespannen: 't zy dat de schriften, hierteeghens uitgegeeven in druk, by die van Hollandt en Zeelandt; oft de weldighe aanslaaghen der Spanjaarden dit achterdenken veroorzaakten; oft dat de Vorst, wen hy eens in den haat raakt, het nemmer te pas kan maaken. De Landtvooghdt, waanende de harten, hierdoor, tot eenighe gedweegheit bereidt + te vinden, droegh 's andren daaghs, den Staaten voor; *hoe zy, in plaats van den tienden en twintighsten penning, twintigh tonnen gouds belooft hadden, zes achtervolghende jaaren lang; waarvan het vyfde liep, en de vier onbetaalt waaren: verzocht dat men 't geldt verschafte, en daarenbooven bondtschriften van den tweeden hondertsten penning, meede ingewillight te lichten, naa 't verloop der zes jaaren.* Veele en prangende reedenen, hierteeghen, werden by de Staaten oovergeleidt: *d'ondraghlyke tuchteloosheis, en ooverdaadt van 't oorloghsvolk, die den koophandel bekneepen hield, en deeze hooftzeenuwe van den staat verstuikte; 't verkorten hunner vrydoomen en gerechtigheeden; 't opbrengen van groove sommen, die niet altoos, oft tot 's Lands eighe verdrukking, gestrekt hadden; de armoê der uitgemerghelde gemeente. Eindtlyk, dat 'er geen naader raadt was, dan den Koning te berichten hoe 't 'er stond; op dat hy de herwaartsreiz aannaame, oft ten minste eenighen Vorst van zynen bloede ooverzonde. Maar, spoeyen moest men; oft zouw te spaade koomen, en alles verlooren vinden.* 'T scheen nochtans dat de Staaten van geldt zouden gescheiden zyn, indien men 't zelve by inboorlingen hadde willen laaten handelen. Maar de baat van dat bewindt te missen, de Landtzaaten om betaaling naa te loopen, en, boovenal, de knieren van den krygh te laaten draayen door de geenen, die men met burghen en bezettingen nemmer genoegh gebreidelt achtte, was den Spanjaardt te veel geverght. En hy heeft daartoe seedert, hoe zeer hem ook de noodt parste, nooit ooren gehadt.

+Vergiffenis afgekundight.

+Don Louis verzoekt geldt. Dat wil niet vlotten.

Alzoo verliep de zoomer, zonder besluit op dit + stuk. De Staaten van Hollandt, waaren, dat pas, vast om gelyke boodtschap, tot Rotterdam vergaadert. Daar zagh men voor oorbaar in, het lichten van een' tonne schats, by vyfhondert gulden teffens, op toezeg van fret, en eenighe vrydoomen; voorts de harten t'ondertasten, met verzoek van zeeker maantgeldt, te betaalen by yder, naar zyn' goede geneeghenheit; tot onderhoudt der bezettingen, en zoo daar yet ooverschoot, tot werving van volk te velde. In 't maanen, niettemin, hield men den luiden voor, dat d'onwillighen zouden geschat worden, en bedwongen tot opbrengen. Ter zelve daghvaart vernamp men den voortgank der

+Vergaadering der Staaten van Hollandt tot Rotterdam.

toerustinge in Spanje; en dat een groot getal, zoo van Hollandsche en Zeeuwsche, als Embder en Oostersche scheepen aldaar bekommert laaghen, om den Koning te dienen. Zelfs eenighe bootsluiden, die, hunne schippers aan landt laatende, uit het beslagh ontzeilt waaren, braghten hieraf de tyding. Dies werd orde gestelt, om daarteeghens te waapenen; [+] te waaken; en alle baaken, tonnen, en teekenen der diepten, in een' uure wegh te neemen. Waarmeê men zich verzeekerde, den vyandt buiten te houden, oft yslyk te doen sneuvelen op den drempel der invaart. Doch, als de vloot nu verzaamelt, en, booven 't schipsvolk, vyftienduizent soldaaten gemonstert waaren, verrookte dit bestek, door 't smelten des heirs aan den bloedtgang, die'er onder quam, en zelf [+] den Ammiraal Pedro Melenda meesleipte; eenen man van ontzighlyken naame, behaalt met het verdryven der Fransoizen uit Florida. Geduurende die van de Staaten tot Rotterdam; werd een' zaamening van de gemaghtighden der Hollandsche en Zeeuwsche kerken, tot Dordrecht, [+] gehouden; om reeghel en maate te raamen, waarnaa men de zelve eenpaarlyk te bestieren hadde. Al voor het ooverlyden van Noirkarmes, had Don Louis, door tussenarbeidt van den zelven, eenighe oopening van vreede begost, en daaraf aan den Prinse doen schryven, door den Heer van Aldegonde [+], dien toen t'Uitrecht gevangen zat. Maar naa de Mooker zeeghe, kreegh de Landtvooghdt eenen andren inval; zich laatende bedunken, dat de tydt aanwees, hoe men voortaan 's Koninx achtbaarheit moest doen gelden; dat ook de bewillighing zyner Majesteit in deezen geen' glimp van genaade kon hebben, 't en waar zy van de weederhoorighen eerst aangezocht wierde. Doch, sint de doodt van Noirkarmes, had hy den Graaf van la Roche, en nu, neevens dien, den Heer van Champaigney hiertoe te werke gestelt. Waardoor de zaak zoo verre gebracht werd, dat de Heer van Mathenes van Reviere, en de [*] Voorspraak meester Johan van Treslong, die uit Hollandt t'Uitrecht gevlucht waaren, tot Rotterdam, onder schyn van hunn' eighe dingen te beschikken, met de gemaghtighden der Staaten in besprek quaamen, en dit bescheidt op hunnen voorstel kreeghen. *Zyner Majesteit zoude gelieven, de landen van 't uitheemsch krysvolk, oorzaak aller ellenden, t'ontleedighen; ende, noopende 't bevreedighen, en regeeren der zelve, zulx te voorzien, als de Raadt der Algemeine Staaten, wetlyk beroepen, meêbrengen moghte. Dat haar ten minste geviele, eer de gemeente bet verwilderde door den krygh, en de neeringh t'eenemaal gedempt wierde, plaats te geeven aan een' schorsing van waapenen, en 't vertrek der vreemde soldaaten ter weederzyden. Waar toe zy, van de hunne, allen plicht van getrouwe onderzaaten voldoen wilden.* Eer zy vertrokken, zond Champaigney den Heer van Aldegonde, (mits dat deez zyn' weederkoomst door gyzelaars verzeekerde) aan den Prinse. 'T had den naam, dat hy ging om wissel van gevangenen te sluiten, en voorneemelyk de verlossing des Graaven van Bossu te vorderen. Maar 't pit van zynen last bestond in 't uitwerken deezer twee punten: dat 's Koninx achtbaarheit bewaart wierde, en geen vermaan gemaakt van den Godsdienst. Hy won zoo veel, dat de Staaten hem de meening, aan Mathenes en Treslong verklaart, by forme van smeekschrift, ooverleeverden. Hier meede toogh hy weeder naa zyn' gevankenis. Dan 't zelve, als te hoof quaalyk smaakende, werd, eer lang, te rug geveirdight, aan den Heere Junius Steêvooghdt tot Kampveer, door Champaigney; die, met het zeinden van Aldegonde, naa Hollandt, kleenen dank begaan had. Dit deed de draght van den payshandel op een' storting uitkoomen. De Stadthouder van Vrieslandt, Robles, loerende op eenighe der eylanden, oft kleene Noordthollandsche steeden, oover-

[+]Tydinge van de Spaansche vloot, en orde daar teeghens.

[+]Die toelegh verdwynt.

[+]Kerklyke vergaadring tot Dordrecht.

[+]Oopening van vreedehandel.

[*]Advocaat.

dekte zeeven scheepen met turf, en stopte 't ruim met soldaaten. Die [+] van Enkhuizen, des verkundschapt, door eenen die in der nacht oover de vesten van Sneek gevallen was, waarschuwden hunne gebuuren, en manden etlyke zeilen met kryghs- en bootsluyden; die, te tydtlyk erkent by de turfscheepen, nochtans de zelve, ontrent Staaveren, aan landt joeghen, en, naa 't uitspringen des volx, wegh voerden. Maar de Prins van Oranje, gevoelende, tot in der ziele toe, den noodt der Leyenaaren; de welke, zoo ze niet beeter, dan die van Haarlem geredt wierd, geschaapen scheenen zyner fortuine, en voorts der gansche parthye den rug in te ryden; voerde zyn' gedachten om her, in 't wikken en ooverwentelen van 't eene middel naa 't andre, dat tot verlossing der beleegherden, en steun zyner achtbaarheit, dienen moghte. Speurende alle weeghen toegebolwerkt, bezind' hy eenen te maaken daar'er geen lagh; en de baaren der Noordtzee tot baaners van 't veldt te gebruiken. Een toeleg van windt; 't en waar de landtzaaten zich troosten wilden, zes oft zeeven tonnenschats, aan dyken, hoeven, en vruchten, teffens in 't waater te werpen, op een' onwisse hoope van daarmeê de slaaverny, die hen dreighde, en 't aankloppend bederf hunner bondtgenooten af te koopen. Doch daar lagh alreeds een' groote plek woest, oft in 's vyands geweldt, en diend' hem tot onderhoudt. Hy droegh het dan voor; en zyn' taalmaght en reedenen dreeven deur, dat (in betrachtingh van 't spreekwoordt; [+] beeter bedorven dan verlooren landt) het vonnis gevelt werd, en een ongemeete oord, akkers en weiden, te drenke verweezen. Voorts gaf men verlof, om by hoofdelyke zetting, hondert en twintig duizent gulden, in der haast, op fret te vorderen: die met zulk eenen yver verschaft werden, dat (zoo my gebleeken is) eenige van de treflykste vrouwen (daaronder de gemaalinne van Goodevaart Brasser Burghermeester tot Delft) al haar sieraadt van ringen en keetenen, als aan 's vaaderlands goeden Engel, ten offer braghten. Ende 't zelfste is haar, ten minste tot tweemaals, gebeurt. Noch werden, booven de loopende schattingen, vyfenveertighduizent kroonen ter maant ingewillight. Jonkers Daniel van Wyngaarde, en Willem van Palestein, aanveirden den last van het doorsteeken der dyken. Zelf de Prins, en eenighen der Staaten, met hunnen [*] Voorspraak Pauwels Buis, pasten by de werken te weezen; en in 't eerst van Oestmaandt, werd de Ysseldyk, ontrent Kappelle, daar zy een blokhuis hadden, tot zestien plaatsen, opgedolven. Tussen Rotterdam en Delfshaaven groef men van gelyke een loch, dat weldigh wydt gaapte, en een gruwzaam nat verzwolgh. Ook deeden d'opgezette sluizen, vooral tot Rotterdam, voorts tot Schiedam, en andere van 't Westlandt, die men in zyn bedwank had, geen' geringe tooghen. Zyne Doorluchtigheit, thans, hebbende den Ammiraal Boisot uit Zeelandt ontbooden, hield met hem in 't bezonder, by wylen met de Staaten, raadt, hoe men 't best aangaan zouw, om den toeleg te doen beklyven. De voet geraamt, en Boisot naa Walchere gekeert zynde; ging het, tot Rotterdam, Delft, en der Goude, op een kryoelen en woelen, met toerusten van galeyen, platboodemde scheepen, koorenschuiten, soldaaten, en waapenen. Niet eeven eendrachtelyk werd het [+] gemeene beste in Noordthollandt bevordert, daar men, hebbende van buitengeweldt nu luttel te lyden, inwendelyk ooverhoop geraakt was, door ongenucht, herreezen tussen Sonoy en de gemaghtighden der steeden. En 't geschil liep zoo hoogh, dat hy ontslagh van ampt aan den Prinse verzocht. Doch als zyn' Doorluchtigheit voorwendde, van den Graaf van den Bergh in zyn' plaatse te stellen, die van minder beleidt was, en geschaapen immers zoo kleen een' achting te hebben,

[+] Robles leit op Noordthollandt toe: te vergeefs.

[+] Vrankmoedigh besluit om Leyde t'ontzetten.

[*] Advocaat.

[+] Twist tussen Sonoy en de Noordthollandsche steeden herreezen, en beslecht.

vonden zy raadzaamst in 't eindt, zich met Sonoy te vergelyken. Tot Leyde (hoewel 't gebrek de taafelweelde genoegh verbood) werd bevoolen eenen biddagh met vasten oover te brengen; zonder nochtans te waanen, dat het een dienst waar om Godt te verplichten. Zynde 't kooren meest verteert; begost men zich met peen, kool, en groente te behelpen. + 'T welk de zelve zulx in pryze deed opslaan, dat de moestuinluiden, in kort, eenen rykdoom ooverwonnen. Daar waaren, ten aanvang des belegs, tneeghentigh paarden, en ontrent duizent stuks hoorenvee getelt; die onder vrye hoede van 't grof geschut, vast bleeven te weide gaan, en op zeeker geluit eener klokke, wisten steedewaarts te keeren. Als nu van dagh tot dagh, de mondtkost minderde, werden de paarden gestalt, op dat het gras, onder de melkbeesten, te ruimer omquaame. Thans begost men ook de koeyen te slachten. Dit, en 't achterblyven van zeekere boode aan den Prinse gezonden, braght de gemeent' aan 't morren. Om 't welk te stillen, andere luiden door onbekende weeghen afgeveirdight werden; die hunne behoude reize, met lossen van grof geschut tot Delft, gelyk zy belooft hadden, kundigh maakten. Daar op quaamen, den twaalfden van Oestmaandt, twee briefdraaghers in stadt; waar by zyn' Doorluchtigheit haar voorneemen en hoope verklaarde; met lof der beweezene standtvastigheit, en aanpryzen der volhardinge. Hier door gemoedight, en hebbende uit een' gevangen huisman verstaan, dat de schans aan de Poelbrug zwakkelyk gemant was, doet men alle klokken te waapen kleppen, en streeft, in maghtighen getaale, derwaarts; doch werd + te wakker ontfangen, om yet vorderlyx te verrichten. D'omstaande veldtvruchten, echter, zoo rondt en lankwerpigh kooren, als andere, werden gesneeden, en binnen gehaalt; zonder dat de vyandt, die 't aanzagh, zich des scheen te bekreunen. Oft het hem, zoo naa by de vesten, te heet was, oft niet der pyne waardt zoo gering een' invoer te beletten, oft aan tydtlyk onthiet en orde gebrak, zoud' ik niet kunnen zeggen. Den eenentwintighsten der gemelde maandt, schreeven de beleegherden + den Prinse; *Hoe zy bevonden hunne reekening van drie maanden houdens (naamelyk de twee met broodt, de derde met armoê) juist uit te koomen: gemerkt de moutkoeken booven vier daaghen niet strekken moghten. En 't wonderde hun hooghlyk, dat zy, als gansch vergeeten, nooit schryven van de Staaten, hunne bondtgenooten, vernoomen hadden; daar 't nochtans tot groote verquikking hunner gemeente dienen kon.* Eevenwel eer deeze brief afgink, ontfingen zy'er van zyne Doorluchtigheit eenen, die den inval en ryzing des waaters te kennen gaf. Neevens hunnen voorzeiden, zonden zy, 's andrendaaghs, antwoordt op deezen, en vertoonden den Prinse, welke dyken men, naar hun gevoelen, eerst hadde door te steeken. Maar de vrybuiters, die der steede dienden, quaamen, den zeevenentwintighsten, op 't Raadthuis, voedsel eischen, oft behoorlyk afscheidt, om eenigh heenkoomen te mooghen zoeken: alzoo zy liever hadden 't lyf teeghens den vyandt te waaghen, dan te vergaan van gebrek. Mits men hun 't eerste niet toezeggen kon, verworven zy 't ander; en vertrokken: niet zonder onbenoeghen der Ooverheit en gemeente. Doch die dit verhaalt, meldt niet, hoe hun de uittoght gelukte. Ten zelven daaghe schreeven de wethouders weeder aan zyne Doorluchtigheit; ook aan de Staaten; die hen, daarop, van 't bevlytighen der toerusting, en 't plichtbewys der gebuursteeden, bescheidentlyker verwittighden, by brief en booden. Tot teeken van de ooverkoomst der zelve, schoot men van de Hooghwoerdschepoort, naa 't leegher tot Leyderdorp; en vuurde op den kerktooren, met lantaarnen: waarentussen Burghermeester Pieter Adriaanszoon van der Werve, die onder al de Wethouders, in

+Benauwtheit binnen Leyde.

+Verlooren uitval teeghens de schans aan de Poelbrugh.

+Noodt der stadt den Prinse aangeschreeven.

standtvastigheit, yver, en nyverheit uitmuntte, om deeze hoope der naakende verlossinge, in de twyfelmoedighe harten bet op te blaazen, omging met de stadtsspeelluiden, en tot vier oorden de schalmeyen deed steeken: vroedighlyk te werk stellende de bekoorlykheit der zangkonst, die nemmer zoo tydigh is als in de stonde der versleeghenheit. De vyandt, niet weetende wat denken hieraf, deed zich voorts, in sterken getaale; doch niet dan windtbreeken, met schieten, by duister, teeghen de vesten. 'S nachts naa den dertighsten worp hy, by de galgh, een' sterke schans op, tot weering van 't geweldt, dat de beleegherden gewoon waaren te doen, uit zeeker wel bevest schip, om hunne schermutsingen te lande, uit het waater te styven. In deezen standt der dingen, werd schielyk [+] de Prins getroffen, en ter neêr geworpen, van een' ziekte, zoo heet en heftigh, dat zy, voor pest geoordeelt, zyn eighen hofgezin schuuw van hem maakte, en hy zelf hun beval voor smette zich te hoeden. De vinnigheit der quaale had weldighe hulp aan het hartzeer, uit inbeelding dat Leyde, op het gypen leggende, 't onzet niet afwachten zoude. En, door 't Landt, zworf nu gerucht, hoe zyn opstaan buiten hoope was: onder de Spaansgezinden, dat hy 't reeds had afgeleit. 'T welk, graatighlyk gelooft, aldaar met styve kaaken deed uitzetten; *dat der eedverwanten toeleg, mits hem die zuil, jaa ziel begaf, in, en tot stof, storten moest, om van een' enkelen aadem der Koninglyke mooghenheit verblaazen te worden.* Zeeker, Kornelis van Mierop, ontfanger der gemeene middelen van Hollandt; die, om eenighe booden der beleegherden by zyne Doorluchtigheit te brengen, tot Rotterdam gekoomen was, ontmoette (een vremdt ding) in haar' huizinge niemandt, die hem eenigh bescheidt wist te geeven. Zynde ten laatste ter slaapkaamer ingetreeden, vond hy den Prins te bed leggende, zonder bystandt van eenighen mensche; en bestond hem te vraaghen naa zyn' gesteltenis en dienaars. Die antwoordde, met flaauwer stemme, dat hy zeer krank was, en zyn volk van der handt had doen gaan. Hy stelde zich nochtans tot gehoorgeeven; en verstaande dat Leyde noch hield, dankte Godt met verfrooyden gheest; look ook van dien tydt, op; en kreegh allenskens kloekheit, om de toereedingh, meelydend' aan zyn quynen, met ernst en yver voort te dryven. Zoo haast de lucht hem draghlyk viel, vertoond' hy zich der gemeente. Waardoor de verslaaghe gemoeden, als uit een' zwymeling, [+] opstonden, en weeder tot zich zelve quaamen. De Zeeuwen, midlerwyle, deeden een landing in Vlaandere; ende vertoonende zich met vyfhondert knechten, binnen s'ooghs van Axele, hielden tweehondert ruyters wat achterlyker verborghen. Waarop, soldaaten en burghers zich luttel hoedende voor diergelyke treeken, en waanende 't voetvolk gemaklyk oover te mooghen, met grooter stoutheit dan voorzight, uitvielen. De Nassauschen, zich veinzende als oft zy 't te quaadt kreeghen, deizen schreede voor schreê, tot dat zy de Axelaars binnen de laaghe hadden. Toen bieden zy 't hooft weeder; ende koomen de paarden den steedelingen op rug en zyden spatten. Sint was 't doodtslaan, geen vechten; ende werden zy tot eenen toe neêrgehouwen: weigherende de verwinners alle genaade van vankenis, in weêrwraak van zeekere koopluiden [+] by d'Axelaars opgehangen. Het steedeken, hierdoor oopen staande, werd geplondert, en tot asch gemaakt. Ontrent den zelven tydt gingen tweehondertduizendt gulden, tot betaaling des krysvolx, van Antwerpen naa Holland, onder geleide van tweehondert Spanjaarden. Deeze verjoeghen hunne bevelhebbers, sampt de geenen die 't stuk laakten; deelden 't geld onder zich om, en veeghden'er meê naa Vrankryk toe. Doch zy werden meest al, by Mariëburgh, ingereeden van eenighe lichte paarden; en

[+]Zwaare ziekte des zelven.

[+]Toght der Zeeuwen in Vlaandere.

[+]Axele verbrandt. 's Koninx geldt by eenighe Spaansche soldaaten gerooft.

ten deele verslaaghen. Etlyke ontquaamen 't met hun aandeel oover de grenzen. Maar een' goede som der achterhaalde penningen werd, by de zelfste ruiters, buit gemaakt; zulx dat'er zeer luttel af ter handt quam. Ende dit liet men oover zich gaan, zonder des eenighe ervoelenis by oopenbaare straffe te toonen; wordende alles uit schaamte versust, en der vergeetenis bevoolen; te meer, viellicht om den Staaten, klachtigh oover 't quaade huishouden, den mondt niet wyder te oopenen. De Koning ook, om de gunst der ingezeetenen eenighszins te queeken, en tot bewys van erkentenis hunner diensten, bedacht verscheide Nederlandsche heeren, met vooghdyen van plaatzen, erflyke Jaargelden, en andere [+] vereeringen. Havrenwerd tot een Markgraafschap, Barlemondt tot een Graafschap opgerecht. Binnen Leyde stelde men, op den laatsten van Oestmaandt, zeeker besluit der vroedtschappe, van den achtentwintighsten, te werk. Uit kracht van dien moest elk by eede verklaaren, wat hem van spyze, booven nooddruft van veertien daaghen, oover schoot. Dat naamen de Regeerders aan, tot reedelyk geoordeelden pryze; en deeden 't den voorighen eighenaaren tot onderhoudt der behoeftighen, afhaalen en betaalen; uitgezondert het ongeslacht eetbaar gedierte, de paarden daaronder begreepen; 't welk aangeteekent werd, met de plaats daar men [+] 't vinden zouw, en vergoedt by verlyding van schultschrift voor de waarde. Wie bleek yet verhoolen gehouden te hebben, verbeurd' het, en droegh straf. Voort slachtte men van vier tot vier daaghen, vlees, en deelde aan hooft voor hooft, een half pondt 's daaghs voor zyn' geld, uit, elke soorte by looting: zonder dat yemandt yet aankoopen moght, eer 't ouwde vernuttight waar. De scheikaê tussen Ryn- en Delflandt werd nu, ter hooghte van tien oft elf palmen aangespoelt: en men dacht ze haast te kerven, om 't Zeesap den wegh naa Leyde te wyzen. Welke zorghe Baldes, tot raadspleeghing oover 't hooftpunt der zaake, dreef; en in bedenking deed stellen, oft het beleg t'achtervolghen stonde, oft op te breeken. De Spaansche Hopluiden, ingenoomen van langer handt met waan dat het waater hunne gekante weederparty was, hielden dat het niet laaten zouw den wensch der bondtgenooten in te volghen. Mathenes van Wibesma, daarenteeghen, en Jan de Heuter van Delft (want verscheiden' inboorlingen des Landts waaren tot Zoeterwoude te deezer zaamening beroepen) stelden vast, dat het de binnedyken nemmermeer ooverklimmen zouw: Maar dat ze, tot zommighe plaatsen, verzwaart en teeghens doorsneê bezet dienden. Dit gevoelen werd waarheitmaatighst geschat, en daatlyk naagekoomen: te meer, mits men zich voorstaan liet, dat de Leyenaar, door hongersnoodt, ten einde van aadem was. Ook hoeft het niemandt vreemdt te geeven, dat eenighe Spaansgezinden van deezen verstande waaren; dewyl 't onder de treflyksten der eedtverwanten, zelfs die tot het verdrenken van 't geweste gestemt hadden, aan geene verstanden ontbrak, die 't niet, dan voor een' boehaa, en kost en moeite en lyden verlooren oordeelden, zoo de Spanjaardt slechts geenen moedt verloor, en verbeidde wat'er afkoomen wilde. Derhalven hoorde men niet alleen het spotten des vyandts onder de muuren, maar uiterden zich ook van binnen etlyke Roomsgezinden met schempen; *De Geusjens moghten nu op den tooren gaan, en der Maaze tegemoet zien, hoe zy haar' stroom tot hun ontzet, quam aanvoeren.* Al 't welke de teedere [+]gemoeden niet weenigh deed flaauwen, en eenighe ritzeling van tweedraght verwekte. Ten ingank van Herfstmaandt, quaamen tot Rotterdam, van Vlissinge en Zierixzee, de Ammiraalen Louis van Boisot, heer van Ruart; ende Adriaan Willemszoon, met zeeven kromsteevens, oover de hondert leepelstukken van kooper oft yzer, meenighte van bassen, zoo dubbele als en-

[+]Vereeringhen gedaan aan eenighe Neederlandsche Heeren, door den Koning.

[+]Bedryf in ende om Leyde.

[+]Zeeuwen koomen oover, om 't ontzet van Leyde te vorderen.

kele, en ander kleen geschut. Hen verzelschapten achthondert matroozen, rapsche gasten, kroes van opzight, en yslyk in 't oogh. Deezen was d'eene arm geknot; die den voet oft het been quyt, en kloste op stomp oft stelt; d'andre leeden doorhakt, doorboort, en de huit t'zaamengenaait met litteekens der uitgestaane stryden. Naa geen' minder woestheit zweemde zelfs hunne pronk, bestaande in 't draaghen van zilvere halve maanen op de hoeden, en deeze letteren daar by: *Liever Turksch dan Pausch.* Welke bysterheit men verbloemde, met voorwenden, dat de Turk niet, gelyk de Paus, kraft aan 't gewisse doet, en zyn woordt beeter houdt. Naamelyk hun heerschte tweederley haat in 't hart, teeghens de vertreeding der vaaderlandsche vryheit, en teeghens geloofsdwang. Ende, om in Turkye te gaan berichting haalen, hoe men de Christensche kinderen, ontnoomen aan de ouwders, met de leere des Alkorans zooght, zoo wyde liep hunne zorgh niet. Schor van spraak, styf in den bek waaren ze, en vemeetel genoegh, om uit te slaan dat zy nocht Landtvooghdt, nocht Paus, nocht Kaizar, nocht eighen Koning, meer dan den geringsten Spanjaardt, verschoonen zouden, indien yemandt der zelve hun aan boort quaam, om beide lyf en ziel in slaverny te brengen. Niet zoo reukeloos, echter, als rauw vond men dit volk, dat vlytelyk op orde en 't woordt zyner bevelhebberen paste: waaronder wel bescheyde en deftighe mannen waaren. Tot Delft, Rotterdam, en elders had men nu tweehondert platboodems veirdigh: yder der zelve een' oft twee metaale bussen voor op, zes bassen ter zyde, voorts knodzen en halve [+] spietsen, en van tien tot achtien roeyers. Dies werd het opdelven der binnedyken door de vrybuiters van der Goude, aan den Hildam, tot zeeven plaatsen, begonnen; met kleene vrucht; alzoo de Spaanschen 's andren daaghs de gaaten met hooy en hout weeder stopten. Om 't zelfste getyde, werd d'aanvechting door brieven hervat; niet alleen by Baldes en d'uitwykelingen, maar ook, ten aanzoeke der zelve, by den Graave van La Roche, dien men waande dat de Leyenaars bet betrouwen zouden. De welke, daarop, vry geleide voor eenighe gemaghtighden verzochten, om eeds ontslagh van Prins en Staaten te vorderen, en thans met den Graave in gesprek te treeden. Niet dat hun 't luisteren naa voorwaarden eenighszins ernst, maar hun wit was, onder dien dexele, de booden, zonder gevaar, uit en in te kryghen; en teffens den vyandt dit zandt in de ooghen te werpen, ten einde hy de zelve, door 't denken dat alle weeghen geslooten waaren, te min op de geene worpe, waaraf zy zich noch daaghelyx, met behendigheit dienden. [+] Doch Baldes, duidende 't handelen met La Roche t'zyner verkleening, weigherde yet wyders toe te staan, dan twee daaghen voor gaan en keeren, oft dat men luiden aan hem zelf in 't leegher schikte. Waaroover die van Uitrecht hem naamaals by den Landtvooghdt te last leiden, dat door zyn' ontydighe, nydighe grootsheit, en haat op den Graave, die de Spanjaards uit hunne stadt had helpen houden, de geleeghenheit, om Leyde te doen wenden, leelyk verwaarloost was. Jaa men wil, dat zelf Romero zich verluiden liet; *Indien hem 't hoogh bestier waar bevoolen geweest, hy zoud' het zoo naauw met het punt der eere niet genoomen hebben; maar liever de gemaghtighden met den Graave te woorde laaten koomen, dan d'intreê des winters afgewacht, die 't verhindren van 't ontzet wel grootelyx in twyffel kon stellen.* De gemelde brieven, echter, lieten niet d'oneenigheit in der stadt bet t'ontfonken, inzonderheit sint het ooverlyden van den bewintsman Bronkhorst, die maghtigh erducht geweest was, en met de strengheit zyner rechtspleeghing de quaadwillighen ingetoomt, en der muitzucht den mondt gesnoert had. Nu ontzaaghen zy zich

[+] Doorsteken der binnendyken begost.

[+] Handel met La Roche begonnen; door Baldes belet.

niet te snorken, dat z' hun tong uit het huis van leening gelost hadden; en voerden vuilen klap van 't spoor by d'Ooverheit gehouden: *Jaa dat 'er te veel moest gestoolen zyn by de geenen, die zich op geen' beloften van genaade verlaaten darden.* Eevenwel heeft men gelooft, dat zeekere uitgeweekenen zich naaderhandt tot Amsterdam ontvallen lieten, hoe der Spanjaarden meining was, zoo zy der steede meester wierden, niet manlyx nocht vrouwlyx, dan alleen de jonge maaghden, tot aas hunner geilheit, te spaaren. De lastigheit der lyftoghtwerving, deed eenighe armen oorlof verzoeken, om zich naa buiten te begheeven. Deeze, ten getaale van veertien, zoo wyven als kinderen, met een' manspersoon, werden by den vyandt aangeranst; die hen, moedernaakt uitgeschudt, oft met de kleederen ten naavel toe gekort, den beleegherden weeder toezond. Hierentussen hadden d'Ooversten der vloote, neevens zeekere gemaghtighden der Ammiraliteyt kennis van de verheffing des waaters genoomen; en bevonden, dat het, op anderhalven voet naa, aan de kruin der Landtscheiding stond. Waaroover zy, + om de zelve door te steeken, tussen den tienden en elfden van Herfstmaandt, de Rot uitvoeren, met etlyke Hollandsche Hopluiden, ontrent dertigh galeyen, verscheide zoo lyftoghtscheepen als andere, twee vendelen graavers, en allerley noodigh gereedschap. De soldaaten waaren Fransoizen, onder La Garde Durant, en Catteville; die orde van den Prinse hadden, om zich een uur voor dagh, op de Landtscheiding tussen Zoetermeer en Wilsveen, ter weederzyden te beschansen. 'T welk ter yl volbracht, en de scheepen geleit zynde, daar zy yder schans met hun geschut bestryken konden; quaamen de Spanjaards, een half uur daarnaa, uit Zoetermeer naa den Scheidwegh ter schermutzingh trekken; en sterk ontrent vyf vendelen, naamen standt op 't Ambachtlandt, in 't hooghe veldt. Boisot ried, dat men hen bet onder liete koomen. Dan geen houden was'er aan de hitte der Fransoizen, en zommigher vrywillighen van 's Prinsen lyfwaght, die den vyandt te verre teeghens tooghen, om uit de scheepen naar wensch begunstight te worden. Zes galeyen, niettemin, kreeghen de Spanjaardts binnen scheuts, en klonken hun zoo wakker in de zyde, dat zy, in plaats van naaderen, tot tweemaals toe niet zonder schaade naa 't dorp moesten wyken. Meer afbreks leeden anderen, die, aan den aavont, zoo te voet als te paarde zich van Wilsveen en den Leydschen dam, voorts deeden. Naamelyk men joegh hen, door kraft van koeghels, te rug, en een stuk weeghs, naa, met de galeyen. Wat betrapt werd, smeet men doodt, zoo mannen als + paarden. Een Zeeuwsch maatroos, alhier, hebbende eenen halfleevenden Spanjaardt het hart uit den lyve gerukt, en de tanden daar in gezet; *Bitter is 't*, zeid' hy, en worp het voor de honden. Het werd nochtans ('t zy uit afkeer van zoo een' onmenschlykheit, oft uit graatigheit om wat vreemds te vertoonen) opgeraapt, en tot Delft van veele luiden gezien. In deeze zelfste daaghen, ooverviel Hopman Wolter Heegheman, met ontrent driehondert knechten van 't zyn' en zyns broeders vendel, Hinloopen in Vrieslandt. 'T welk verstaan by die van Enkhuizen, zonden zy twee geleydscheepen met eenighen voorraadt van oorlooghe derwaarts. Maar Heegheman, gemerkt Robles met zyn' Waalen in aantoght, en 't steedeken in der haast niet te sterken was, verliet het, geplondert en ten deele verbrandt. Het doorsnyden der Landtscheidinge vernaamen de Leyenaars uit verscheyde burgheren, die 't aanschouwt hadden; en aan den Prinse gezonden geweest zynde, met zyne en der Staaten troostbrieven in stadt keerden: daar men ze, tot verquikking der gemeente, deed afleezen. Op de zelve werd danklyk geantwoordt; ook aan Boisot in

+Toght om de Landtscheiding door te steeken

+Felle daadt van eenen Zeeuwschen matroos.

cyfer geschreeven; *Dat de noodt spoedigheit vereischte; en hun verlangde te weeten, waarnaar zy zich te schikken hadden. Men zoud' hen op geen' traagheit bevinden.* Maar d'Ammiraal, waanende (gelyk de Prins, door luiden die zich voor landtkundigh in dien oordt uitgaaven, verstendight was) nu voort, zonder verlet, tot in de Zoetermeersche meer te kunnen vaaren, ontmoette den Groenewegh, die noch een' voet booven waater lagh, en volghends ook opgedolven, en eerst afgewalt diende. 'T welk geen' geringe moeite moest kosten, indien de Spanjaardts, by 't voorighe geleert, zich tydtlyk daarteeghen stelden. Dan (zoo luttel zorghe was'er in) men kreegh de + werken weerbaar, eer zy, hoewel niet booven een' mosketscheut van daar leggende, des gewaar werden. Doch de reize naa de gemelde Meer was hiermeê noch niet gewonnen; oopenbaarende zich een' tweede vergissing, mits de graften en uitgebaggerde turfdobben niet doorgingen: uitgezeit een' sloot, strekkende onder de Zoetermeersche brug heen, die in den voorwegh lagh. Op en aan deeze, oover en weeder, had de vyandt zich, en al de naaste huizen beschanst, en wel dertigh vendelen knechten geleeghert. De Prins, des verwittight, deed den ysbreeker van Delft afveirdighen, en vier halve kartouwen op twee koorenschuiten, beborstweert, tot veiligheit van de busschieters, met dikke planken, daar natte netten tussen gestampt waaren. Zynde, op den zeeventienden deeze schuiten in de vloot gekoomen; stelde Boisot zich in standt, om de Spanjaardts te doen vernesten. 'T zwaarste werk nam hy zelf aan, en toogh recht toe naa de brug, tot binnen roerscheuts: liet ter slinke, door een' andre braak, d'eene koorenschuit aanvoeren; ter rechte de tweede onder den Ammiraal van Sierixzee. Een deel der galeyen roeide, door een' andre graft, zoo dicht by den vyandt, dat zommighe bootsgezellen gequetst, vier oft vyf gevelt werden. Het baldren teeghens de brug en neevens staande huizen duurde van 's morghens tot den middagh, zonder dat de vyandt, hoe groot een volk hy ook spilde, gelaat maakte van op te breeken. Daarenbooven borst de eene koorenschuit door 't dreunen van 't afgaande schut; en d'andre dreighde 't zelfste. Al ditte deed Boisot tot aftoght verstaan: op den welken d'Ammiraal van + Sierixzee merkelyk beschaadight werd. Katteville, Durant, en Guilleresse, met zommighe soldaaten in schuitjens, hadden, onder scherm van eenighe turfhoopen, zich vervordert de schansen en huizen dapper te naaderen, op hoope van 'er den brandt in te brengen. Derhalven, geen' kennis hebbende van 't deizen der vloote, vonden zy zich schielyk, door driehondert schutten, besprongen. Daar raakte, mits 't woelen der haast' en verbaastheit, een van de schuitjes om te slaan: zulx Catteville en Guilleresse verdronken. Durant ontzwom 't, neevens etlyke anderen. Zuur zaght 't 'er althans uit, voor de Staatsche partye. Want, hoewel de Spaanschen het quaatst gehadt hadden, zy bleeven meesters der deurvaart. De windt was'er niet naa, om veel waaters by te brengen. Ook werd het, door list des vyandts, zydewaarts verleidt, en 't geene dat 'er ooverschoot, slankte zeer door 't verspreiden oover zoo wydtstrekkend een' boezem. Doch men herschepte eenighen troost, mits het 's anderen daaghs, wakker, uit den Noordtweste, begon op te koelen; en dat zeekere huisluiden van Zoetermeer, den Heere Pieter Wasteel, 's Prinsen raadsman, die 't stuk zeer bëyverde, aandienden, hoe men 't zonder teeghens de brug te hardebollen; wat laagher tussen Zoetermeer en Benthuizen heen, oover den Zegwaardtschen wegh, zouw kunnen neemen. Hier op werd het goeddunken zyner Doorluchtigheit verzocht, en beslooten die proeve te doen. Boisot, dan, voer derwaarts

+De Groenewegh ingenoomen.

+Arbeidt van 's Prinsen volk aan de Zoetermeersche brug.

in der nacht, met acht galeyen, en ontrent tseeventigh soldaaten. De welke, opgetreeden, en aan tween verdeelt (hoewel 't daar zy staan moesten tot de knie toe diep was, en weldigh woey) aan 't schansen vielen; zich niet zoo vast toevertrouwende 't werk te volbrengen, oft zy hadden in den zin, naa de scheepen te wyken, zoo de vyandt met maght pooghde hun oover den hals te koomen. Doch hy nam zynen slagh niet beeter waar, dan te vooren; en verkeek nu deeze derde kans aan 't meerdeel [+] der vloote, dat, te dien eighen einde, by de brug en den voorwegh bleef leggen. Dat meer is; zich aldus verschalkt ziende, brak hy op, de Duitschen van Benthuizen noch dien zelven nacht, de Spanjaardts van Zoetermeer 's daaghs daaraan, en meesleepende hun geschut, tooghen innewaarts naa de Noordaasche huizen, Kerkwegh, en Weypoort, daar ze zich in veele wooningen bewalden. Daatlyk, naa dat de Duitsch zyn' hielen gelicht had, besloegh Hopman Ladriere de schans met vyftigh soldaaten. Voort stak men 't vuur in de huizen naa Zoetermeer strekkende; en werden in dat dorp drie vendelen knechten, onder Hopman Cret, geleydt. Deez braght, met zich, de Arke van Delft, een gebouw van twee scheepen t'zaamen geklampt, dicht geslooten, en beschermt teeghens een' mosketkoeghel. 'T voerde weldigh geschut; en werd met zeilen, riemen, nocht boomen, maar binnen, door draayen van raaderen, by twaalf mannen, gedreeven: vyftigh konden'er weer uit doen. Zyn' lompheit en diep gaan maakten in 't eerst zulke moeite op de reiz', dat men in beraadt stond van het te verbranden: doch ontlast zynde van vyftien oft twintigh bussen, leerd' het beeter vlooten. Thans keerden ook de twee koorenschuiten van Delft, daar ze beeter voorzien waaren, en gestyft met een' korst van huiden, ook aan de boegh yetwes afgenoomen. Midlerwyl ontbood Boisot de rest van 't heir, en gaf t'ooverweeghen, oft men noch wat te toeven had, oft voorts te rukken. Zyn verstandt was, naadien men den vyandt aan 't wyken had, hem naa te zetten, om te zien waar hy belandde; en zich in 't gezight der beleegherden te vertoonen. Dit smaakte: zulx gestemt werd, dat d'Ammiraal met twintigh galeyen voor uit zouw steeken; d'andere scheepen volghen. Als hy een' myl verby Benthuizen gekoomen was, begost men te duchten, dat zich de Spaanschen, ontrent de Weetering, die naa de Noordtaa loopt, moghten in eenighe huizen gesterkt hebben. Doch men vernam dit voordeel ook by hen verzuimt te zyn. Vorderende dan zyn' reize tot op een' mosketworp van de Noordtaa, speurd' hy twee oft driehondert Duitsche knechten, wel gewaapent, die, uit twee huizen, 't een der welke zy aan brandt staaken, de vlucht spoeiden, naa de beschansing der Spanjaarden aan d'andre zyde van 't kleene Noordtaasche meerken. Hy roeid' hen wakker naa, tot op een scheut weeghs van de Spanjaardts; die met hunne mosketten, uit deeze Noordtaasche huizen vinnighlyk vuur gaaven; doch een bars antwoordt kreeghen uit de galeyen, hebbende zich op het Meerken in slaghorde geleit. Dus hield men hier schutgeveirt, van 's middaghs tot 's avondts toe. De Duitschen, naa dat zy een' wyl achter twee hooiberghen, voor de groove koeghels, geschuilt hadden, weeken naa Zoeterwoude. De Spanjaardts, te waapen gewekt, ontrent middernacht, door eenighe schutten van Boisotgezonden, deeden'er vier oft vyf scheuten op, [+] tot bewys, dat zy noch plaats hielden; dan naamen thans de zelfste wyk, met stille trom: en mompten alzoo den Ammiraal, tot 's andren daags toe. Dus verlieten de beleggers dit meerken; welx mondt, indien zy 't bezint hadden, zoo licht om verzeekren geweest waar, als de brug op den voorwegh. Wel hadden zy de vaarte toegedamt die naa Zoeterwoude liep:

[+]Zegwaartse wegh bemaghtight.

[+]'T Noordtaasche meerken verlaaten van de Spaanschen.

't welk den togt vertraaghen, maar niet beletten kon. Hebbende 't gros van 't heir, met de kartouwen, den Ammiraal onderhaalt, en zich neevens hem geleidt op een' breede weetering, die naa Zweeten strekt; zoo dondert hy op, met zyn geschut om gehoort en gezien te worden van de beleegherden. Deeze, waaraf in zeeven daaghen, geen' tyding vernoomen was, gaaven, daarop, met het hunne, bescheidt van hunnen [+] moedt: hoewel 't 'er, zoo om de schaarsheit der lyftoght, als anderszins, quaalyk geschooren stond. Want d'andere spyzen waaren al heel verteert; de koeyen op weenigh naa, die, om de melk en den booter, tot behoef der kranken gespaart werden; en, men hield' er 't lyf meest by paardevleesch, omgedeelt in gelyk gewicht als 't ander. De vyandt stond geduurighlyk aan met uitlooven van gunstighe voorwaarden ter eene, dreighementen ter andere zyde; met stoffen, onder de wallen, op zyne maght, en d'onmooghelykheit der verlossinge. Prangende honger, wassende vreez, verstervende hoope, deeden 't zaat der weederstreeving zoo verre spruitelen, dat vyftien burghers, ten Stadthuize [+] ingetreeden, der Majestraat quaamen afvorderen, dat men hun voedsel aanweeze, oft middel, om het te kryghen: en darden'er wel by voeghen, dat zy uit den mondt van driehondert persoonen spraaken. Waarop, zelfs een van de Wethouders met hooghe woorden verklaarde, geen' schuldt aan 't vergaan der menschen te willen draaghen. Niettemin, deeze onlust werd gevoeghlyk gesleeten, door de hoofden van 't bewindt, die, teeghens het voorwenden der aangeboode genaade, der gemeente de dubbelheit van de Spaansche trouw, en d'exempelen hunner meineedigheit ernstelyk inscherpten. Maar allegangs ontstak 't misnoeghen weederom; en daar werden nu en dan heete handelingen gehouden. De welke, t'elken maale, aan d'Ooverheit gemeldt zynde, door zeekre vrouwe die 'er onder quam; zoo borrelden verscheide bekommeringen booven. Want de sluikzaameningen, liet men ze haaren tuil tuilen, scheenen geschaapen eenigh groot onheil uit te broeden. [+] Slappelyk te straffen, was 't werk ten halve doen, den wargeesten moedt geeven, en lichtelyk, door 't oopenbaaren, meer andre gaande maaken. Ellend' op ellende te klampen, met pleeghen van strengheit aan luiden, die uit mistroostigheit en bysternis van zinnen zondighden, viel hardt; ook bedenkelyk, dat men, mitsdien, een' gemeenen afkeer van de regeeringe, jaa eenighen maghtighen oproer verwekken moghte, en 't gewisse bederf ter poort in haalen. Alles ten rypste ooverreekent, werd voor het tydighste middel geoordeelt, de liefhebbers van den staat, als men voor daadtlykheit zorghde, onder verwe van ander wit, in waapenen te brengen, waar door 't hun gelukte, omzien in de aanslaaghers te baaren, en de buyen zonder uitbrek te doen oover dryven. 'T gebeurde teffens, als zeeker getal poorteren, waanende [+] den Burghermeester Pieter Adriaanszoon van der Werve, tot daadingen met den Spanjaardt te beweeghen, hem, by klagh- en drieswoorden hunnen noodt uitmaaten; dat deeze dapperdeftighe regeerder, en spieghel voor alle Hollandsche borsten, en anderen, die gelyke ampten betreeden, hun dit antwoordt toepastte. *Ik, lieve meedeburghers, heb eenen eedt gedaan, en vertrouw den verleener van alle goede gaaven toe, dat hy my in standtvastigheit gesticht zal houden, om den zelven waardighlyk te betrachten. 'K weet dat my eens te sterven staat, en geen keur daaraan, als 't zoo weezen moet, oft ghy 't my, oft de vyandt doe. Leurigh en ooverigh waar het, yet anders, dan de gerechtigheit myner zaake, tot hartzalf te gebruiken. Dies, zoo ghy met myn' doodt beholpen zyt, slaat handt aan dit lichaam, snydt het aan stukken, en deelt ze*

[+] Staat der Stadt.

[+] Smeulen van muiterye aldaar.

[+] Markwaardighe voorzightigheit om de zelve onder te houden.

[+] Ooverloflyke standtvastigheit des Burghermeesters van der Werve.

om, zoo wydt als 't strekken magh. 'K ben 's getroost. Welke reedenen, aassemende een' vaaderlyke geneeghentheit, een verstaalde trouw op Godtzaaligheit gegrondt, een' rustigheit en verdraaghzaamheit om de tsaaghenis en 't ongedult zelf koen en lydzaam te maaken, hen tot in der ziele troffen: en zulx, dat zy, als oovertuight van tastbaar ongelyk, zonder eens meer te kikken, zich beschaamt, zynen gezichte onttrokken. Kraftelyk werkt, buiten twyffel, het voortreeden der ooverheit, werwaarts alle ooghen gewendt zyn, op den onderdaan; die naa dat zy zich manhaftelyk oft slappelyk draaght, de zelfste wyze op zynen wandel zet. Derhalven steegh de moedt zommigher burgheren [+] tot zulk een' steylte van vroomigheit, dat zy, om den vyandt vroedt te maaken, hoe hen de noodt noch niet neep, als hy waande, en om hem de klem hunner bestendigheit, wen 't daar toe quaame, in te prenten, hem deeze oft diergelyke woorden van de vesten toedreeven. *Vermeetel is uw snorken van onze gebreklykheit, en ydelen toeverlaat op ontzet. Ghy scheldt ons voor honden- en katteneeters; eeven oft 'er eenighe smaadt heften konde op den geenen, die de meeste smaadigheit, om der eere wille versmaaden dar. Maar aan 't loeyen, briessen, en bassen; t'onzer wall' uitluidende, wordt ghy genoegh gewaar, dat'er noch gediert ooverschiet, om'er naar gewoont by te leeven, en zich, als 't naauwt, 'er meê te lyden. Onschiedt het ons daarenbooven met den tydt, zoo hebben wy echter elk twee armen, en zullen voor eerst den slinker aanspreeken om t'eeten; behoudende altoos den rechten, om den dwingelandt, en u zynen moordaadighen aanhang, van deeze muuren te keeren. Ten laatste, indien God's tooren, ontsteeken oover onze zonden, zoo verre komt uit te harden, dat hy, teeghens 't vertrouwen, 't welk wy op zyn' onbegrensde goedertierenheit stellen, ons uw geweldt te zwaar laat worden; willen wy, (zyt des zeeker) nocht zynen heilighen woorde daarom, nocht onzer vaaderlyke gerechtigheiden afgaan; maar liever onz' eighe stadt met vuur ten gronde toe uitroojen, en ons zelv' aan 't einde vechten, dan gedooghen dat ghy ze geniet, oft onze vryheit ooverleeveren. Want ons, gelyk den Machabeen, zouw niet zoo draghlyk vallen, jammer aan onzen volke en heilighdom te zien door 't heerschen uwer bloeddorstigheit oover onze lichaamen en gewissen; als met het geweer in de vuist te sterven, en een' staatlyke troep zielen, verfoeisters van zoo snood' een' slaavernye, aan haaren Schepper loflyk op te offeren*. Zelfs de flaauwhartigher sexe, scheppende stoutheit uit schrik voor kraft aan haar' kuisheit, styfde haare bedtgenooten in dit manhaftigh opzet, en dreef hen tot het uitvaaren in deezer wyze. Jaa daar waaren 'er veele, die 't verdwynen van honger voor spel hielden, by 't verwachten der Spaansche wulpsheit en 't bezwalken haarder eere. Dat nu de vloot niet bet naaderde, quam by de schaarsheit des waaters toe, 't welk tot verscheide plaatsen maar neeghen duim' booven 't laaghste veldt stond, daar der de galeyen achtien oft twintigh van doen hadden. Terwyl men dan, zonder yets te bedryven, in de Noortaa etlyke daaghen sleet, verscheen de Prins, ter begeerte der Hopluiden [+] zelf in 't leegher; dat door zyn' ooverkoomst grootlyx verquikt en gemoedight werd. Ook toond' hy een goedt behaaghen oover de gestalte des zelven: raamde voorts orde om den Kerkwegh, daar men door moest, op te delven, en dertigh oft veertigh schuiten broodts ('t en waar de vloedt bet dienen wilde) sluipender wyze, in Leyde te brengen: waartoe zich Hopman Grenu erbood. Voorts beval zyn' Doorluchtigheit den volke hunnen plicht ernstelyk aan, en keerde weeder naa Delft. Hierentussen raakten twee booden met maghtigh gevaar uit

[+]Dappere moedt by de burghers op de veste getoont.

[+]De Prins vertoont zich in 't leegher.

der stadt, om haare verleeghenheit den Ammiraal te erinneren, en te verneemen wat staat op zyn' hulpe te maaken waar. Zy braghten zommighe duiven meede; eene der welke, door Boisot, den beleegherden weeder toegheveirdight werd, met schryven vol goeder hoope, en vermaaning tot standtvastigheit: *Dat zy zich ook te hoeden hadden, van eenighe scheepen, uit graatigheit naar lijftoght, binnen t'ontfangen, zonder wel verzeekert te zyn, dat'er geen bedrogh onder schuilde*. Door deezen brief, oovergekoomen, neevens eenen aan den Heere van Noortwyk, op den achtentwintighsten der maandt, ende afgeleezen by klokgeslagh des anderen daaghs, werd de gemeente zeer verblydt, en gestyft in den boezem. Dan 't was maar dobbervreughdt, die t'elkenmaal weêr wegh dook, wen men 't oogh in den windt stak, en zagh hoe hy staan bleef, als gemetst in 't Noordooste: waardoor meer waaters verlooren dan gewonnen werd. Dit zelfste baarde zwaar bedenken, en schier d'uiterste wanhoop, in de vloot: zulx Boisot den Prinse liet weeten: *dat, 't en waare de hemel zyn' handt boode, en met d'aanstaande springvloedt de zeegolven landewaarts in dreeve, hy tot spyzen der steede, voor dat pas, geenen moedt had, en ganschelyk vreesde, dat het daarnaa te laat by koomen zoude: gemerkt dien van binnen alleenlyk vleesch voor acht daaghen oover schoot*. En, zeeker, elke dagh was'er een, in [+] 't ophoopen van d'ellende der burgheren, die met alle plaaghen, yder maghtigh om een' gemeente te verdelghen, oorlogh, scheuring, honger, pest, teffens verzocht werden, en daarentussen met d'aanvechting van 's vyands brieven, als met een' vyfde roede gegeesselt. Meenigh had'er in zeeven weeken, geen' mondt aan broodt gesteeken. Luiden van vermooghen aaten 't paarden- zoo graagh als voor oft naa het schaapenvleesch. Joffrouwen, ter zyde zettende de zinlykheit, die zy in haare speelhondekens plaghten te hebben, deeden ze slaghten en opdissen. Reekels en katten waaren wildtbraadt by den gemeenen man. Men vond'er, die zich beholpen met gekapte huiden, en wortelen in karnemelk gebrokt, schellen van drooghe schollen werden uit den drek opgeraapt, en daadtlyk geknouwt. Men zagh'er dat schaamele wyven, hurkende op de mesthoopen, met de huik oover 't hooft getrokken, de beenderen naavorschten, daar eenigh voedsel in scheen. Andre, te vooren van de honden geknaaght, werden van de jongens gezooghen. De zelve, quam 'er, ter plaatse daar men 't vlees uitdeelde, een stuxken te vallen, waaren terstondt daar achter, en sloeghen 't raauw te lyf. 'T geronne bloedt werd uit de stinkende gooten geschept, en ingegolpt. Voorts, gelyk armoê list zoekt, proefde men veelerhande kookaadjen, en mengde soort met soorte, om, door het eene, smaaklykheit in 't andre te brengen. Zommighen oorbaarden 't wyngaardtloof met zout en styfsel. De kiesheidt, eertyds dartel in 't wraaken en waardeeren der lekkernyen, oeffende nu deerlyk haar vernuft, in 't uitzonderen van allerley blaaderen; daar groot scheel tussen gevonden werd. Die van peerboomen dienden voor verscheide gerechten. Die van de koolen afgevallen, oft verworpen waaren, en de struiken der zelve, werden van straat, uit de vuilnis, opgeleezen. De kraamvrouwen moesten zich, met een vierendeel tweebaks in 't etmaal onderhouden: de zwangere waaren sluik van gebreklykheit, en de vrucht in den lichaame ten naaste by verteert. Veele jonge kinderkens werden met paardedarmen gespyst. Somtydts gaavender eenighe den geest, in 't trekken aan de leedighe borst. Jaa, tot meermaalen zyn beide, moeder, en kindt in haar armen, op straat doodt gevonden. Een pondt booters, als men 't bekoomen kon, gold'er vyftien, een pinte zoetemelx vier, een ey twee, een wortel eenen stui-

[+] Byster jammer in der stadt.

ver; een koolstruik eenen halven, een peer oft appel anderhalven. Voor eenen zak terwe werden hondert gulden gebooden. Teeghens den dorst was beeter raadt: bier op haaverdoppen gebrouwen, van eenen pennink de kan; oft op bedorven draf, oft op wynruit en alssem in plaats van hop; oft waater met eedik gekraftight, naa de wyze der ouwde Roomsche soldaaten. Dien 't zoo niet gebeuren moght, leerd' het puir drinken. Het woeden der sterfte, voorts, was zoo ongenaadigh, dat z'er aan den kant van zes duizent menschen verslond. Drie oft vier persoonen, by wylen, in een huis, die 's aavondts reedelyk te passe waaren, werden 's morghens doodt in 't bedde vernoomen. De leevenden hadden quaalyk kraght om de lyken ter aarde te brengen. Jaa de knien knikten hun onder den last van eighen lichaam, hoe schreepel en dor het ook zyn moghte: zulx zy ter naauwe noodt de schreeden zaaghen te spannen, om teeghens een' brug op te raaken. Die in 't eerst met hun tienen plaghten te waaken, waaren ten deele op vyf, vier en drie, gesleeten. Andren, van de wacht t'huis koomende, vonden hunne waardtste panden versmacht. Door al welke erbarmlykheeden gebeurde, dat zeekere poorters, in der nacht, eenen gestorvenen, voor de deur van zeekren standvastighen Burghermeester leyden, om hem stilzwyghends te verwyten, dat hy des oorzaak was, en raadt daar in te schaffen had. Terwyl de beleegherden aldus met de doodt worstelden, besteedden d'Ooversten van 's Prinsen heir al hun verstandt, aan 't uitspeuren van wyze en weeghen, om den toght eenighzins te vorderen. Op zeekeren nacht onderwonden zy zich, het uyt de Zoetermeersche meer, naa den Stompwykschen wegh toe te wenden. Maar, booven dat de Spaanschen het aldaar wel bezet hadden, zoo strekten ook al de slooten oover dwers. 'T welk oordeelen deed, dat men noodtlyk tusschen Zoeterwou en 't huis te Zweeten deur moest. Hierteeghens was ook voorzien by den vyandt, met sterker wachten dan elders. Ook hield hy vyf groote galeyen tot Leyderdorp, op den Ryn; en rustte noch daagelyx scheepen toe, veel meer dan hy, by gebrek van bootsvolk, mannen kon. Derhalven scheen het omgekoomen, en alle toeverlaat zoo wyd ontweeken, dat de beleggers zwetsten, *Eerder zouw men de starren met de handt bereyken, dan de stadt uit de hunne breeken*: als d'almaghtighe Godt (willende hunnen hoomoedt oover rugh werpen, en den benaauwden [+] toonen, dat geen' uitkoomst zoo ongezien is, oft hy weet 'er raadt toe) eeven met de springvloedt, eerst eenen storm uit den Noordweste deed opstaan, die de baaren ten land' injoegh; thans den windt acht volle streeken zuydewaart zwaayen, juyst naar wensch om 't waater den vlootelingen toe te mennen. Waardoor zy, in steede van neeghen duim', nu twee voet' en een derdendeel dieps quaamen te peilen, en de ruimt' hadden, om oover 't hooghe veldt, tot aan den Kerkwegh, te vlooten. Zy gaaven zich dan, tusschen den eersten en tweeden van Wynmaant, naa dat men den Stompwyker wegh met eenen loozen aanval gedreight had, in deezer orde op reiz, Boisot, by zich hebbende den Kornel La Garde, en twintigh galeyen, hield de flinke zyde, naa Zoeterwoude toe, daar de meeste weederstandt vermoedt werd. De Ammiraal van Sierixzee, met de heeren Cittadelle en Bultran, Hopluyden Pauwels, Durant, en andere, neevens den Onderammiraal met de heeren van Noyelles, Cornes, [+] en Bouchart, Hopluiden Herry en Grenu, aanvoerende gelyk getal van galeyen, naamen hunnen gank ter rechte, neevens Zweeten heen. Tusschen beyde deeze zwermen werd een' roerscheuts wydtte gelaaten: daar, ontrent twintigh schuiten, met delvers, zooden, takbosschen en schanskorven haar' plaats hadden. Philips van Asseliers, opperste bewindtman van 't geschut en de krysbehoefren, had last met de zwaar-

[+]Op 't eindt der hoope zeindt Godt eenen storm van windt en waater tot ontzet.

[+]De vloot vordert reize.

ste stukken, en acht oft tien galeyen, de lyftoght te bewaaren, en op de Noordaa te halten, tot dat men van den Kerkwegh zouw verzeekert weezen. Alsdan had hy te volghen, en die van Zoeterwoude te groeten, met zaxkens, yeder van driehondert looden, venuftelyk gevlydt, om op de vlucht t'ontklitzen, en de wonden te spraayen. De vyandt had, voor den Kerkwegh, etlyke schuiten, wel voorzien van soldaaten, tot schildwacht uitleggen. Deeze, verneemende 't geruis der naaderende scheepen, riepen: *Wie daar?* Waarop d'anderen zweeghen, tot dat ze hen binnen scheuts kreeghen. Toen bernen zy af, en lichten hun zulx toe, dat de duistere lucht, bet bezwalkt door den rook, in arbeidt en zwanger scheen met een' ontydighen dagh. Waaroover de Spaanschen, naa kort antwoordt van eenighe hunne kleene stuxkens en mosketten, de schuiten ten beste, en zich, voet voor voet, al schietende ter aftoght gaaven, tot aan hunne wachthoopen, die ten weedereinden van den wegh bewalt laaghen. Ende hoewel zy van daar weeder sterker uitquaamen, baldrende fellyk op de Staarschen; zy vonden wien te spreeken, en raadzaamst, om 't haaghelschut der Zeeuwen t'ontgaan, naa hun voordeel te wyken: 't welk zonder groot verlies niet geschiedde. Een kleen getal, dat zich pynde de schermutzing [+] gaande te houden, werd in kort benoodight, naa 't zelfste heenkoomen om te zien; mits de Fransche Hopluiden uitgestapt, heftelyk op hen aandrongen. De zelve, in 't aftrekken, bestrooyden 't padt met voetangels, en vielen voort aan 't schansen: La Garde, Bultran, en Bochart ter laaghe, Ladriere en anderen ter hooghe handt. Midlerwyl daaverde Zoeterwouw van 't schieten der Zeeuwen; voorneemelyk op de huizen daar vuur oft licht gespeurt werd. Waardoor der zommighe aan brandt raakten. Eenighe werden by 't bootsgezelschap, en de Fransoizen, die gelandt waaren, ontsteeken. Naa 't vermeesteren van den Kerkwegh, 't welk booven zes man' niet gekost had, groef m' 'er drie gaaten in, en holp'er de galeyen deur: desgelyx de lyftoghtscheepen, die ontrent hondert, en daarentussen ontbooden waaren. Doch twee van deeze verdwaalden uit de gemeene vaart, raakten vast aan den grondt, en werden genoomen. Boisot, aanroeyende naa de Meerbrug, vond zeer schaars waater, daar hy 't minst gewaant had. Maar de Zeeuwen gezint liever de scheepen op schouder voort te draaghen, dan te verlaaten, sprongen oover boordt, en hieven ze, daar 't noodt deed, tot dat zy 't in den polder van Meerbrugh braghten. De Spaanschen, geleeghert in verscheide sterkten rondom de Zoeterwouder kerk, zaaghen, als 't opdaaghde, van achter naa hen toebernen, en de vloot haaren gank, niet op stadt aan, maar naa de Vrouwenbrug en de Paapenmeer zetten. Toen viel hun in, dat het op hen gemunt, en de meening was, hun alle uitvlucht af te snyden. Merkende teffens, hoe de vloedt in weenigh tydts een' heelen voet gehooght was, en laatende zich voorstaan dat niemandt wist, wat zy wyders in den zin had, verlooren zy niet alleen den moedt van 't ontzet te verhinderen; maar kreeghen zulk een' anxt voor verdrenken, dat Baldes daatlyk opbrak, en uit haast zyn geschut staan liet. Als de Opperhooftman de wyk [+] nam, volgd' hem Alonso Lopes Gallo, met zeeven vendelen, naa Voorschooten toe, langs eenen wegh, dien zy met rys gevestight hadden. Volle spaade werd dit van den Ammiraal gespeurt. Eenighe galeyen, niettemin, quaamen noch te tyde, om hun den wegh t'onderscheppen; en deeden 'er etlyken, door kraft van schieten, te rug keeren. Toen zagh men de Zeeuwen zich, in brandenden moede, te waater begeeven, en met hunne lange verroeste daggen, delven in de staart der gee-

[+] De Kerkwegh vermeestert.

[+] Schrik der Spanjaarden voor 't wassend waater.

nen die naa Voorschooten, vlooden. Zommighen bestonden recht toe recht aan te loopen. Deeze bleeven langst onder weegh, en versmoort [+] in slooten en waateringen: Andre, om de felte van 't schut te schuwen, naamen de Stompwyker heirbaan, en hunnen draf naa den Leidschendam, en Voorburgh. Onder zulk een wanorde en gemeene versleeghenheit blonk treflyk de dapperheit uit van Hopman Pedro Ciacon. Deez zwaarlyk gequetst, in een' schuit getrokken, en voor half doodt gehouden, maar gissende op zyn gety, terwyl de voerders, zynshalven zorgheloos, met ophaalen van anderen beezigh waaren, beurde zich schielyk oover eindt, en greep een' bootshaak, waarmeê hy hen van achteren aanviel; der maate, dat 'er drie om hals, de reste oover boordt, en hy met schuit, lyftoght, en roof, daar in, by de zynen raakte. Daarteeghen kreeghen de vlootelingen verscheide schuiten met wynen, eetwaaren, en pakkaadje, den Veldtheer toebehoorende, en werden aan zyne zyde, in dat etmaal, ontrent tweehondert mannen gemist. Dit vlieden deed de schrik ooverwaajen, op de geenen die tot Leyderdorp, en Lammen geleeghert waaren. Die van Lammen stelden zich nochtans om weer te bieden; te meer, mits dat zy eenighe foldaaten, verloopen van Zoeterwoude, tot bystandt kreeghen. 'T welk gemerkt by Boisot; toogh hy, achter om, naa dat dorp; en de kerk in brandt gestelt hebbende, voorts lanx het bosken daar neevens leggende, tot dichte by den vyandt: en gaf'er dapper vuur op. Wee, niettemin, was hem inwendelyk te moede. Want een' duif, 's daaghs te vooren opgeschooten, om die van Leyde te verstendighen, dat zy, 's andren nachts dienden uit te vallen, en Lammen van d'eene zyde te bespringen, terwyl hy 't van d'andre doen zoude, was onder weeghe blyven sukkelen; zulx hy nocht het verordende teeken, nocht eenigh gewagh van hunnen kant verneemende, bedenken kreegh, dat de stadt zich moght' oovergegeeven hebben. Indien schoon niet, docht hem echter, dat 'er luttel bedreeven was, zoo lang als Lammen hield; daar hy, mits de verheevenheit des velds in dien oordt, noodtlyk lanx heene moest, niet zonder zwaar verlies verby kon: en naauwlyx verooveren aan wist. Deeze vesting, hoewel volle zwak voor 't grof geschut, lagh geschiktelyk in haar' strykweeren, wel voorzien van schanskorven en volke: 't welk daarenteeghen den Staatschen niet oover schoot. Want zoo zy (ongereekent de lyftoghtscheepen) vyventwintighhondert soldaaten en matroozen t'zaamen moghten uitmaaken, 't was 't al. De vaart ook, hecht toegepaalt, kon niet geoopent worden, dan met maghtighen arbeidt, en op genaade van den koeghel. Dan de beleegherden, ziende den brandt uit de Zoeterwouder kerk opgaan, ontstaaken, daaraan, hunnen moedt, ende ontfonkt van vreughde, braghten de vendels op de muuren, en bondenze om hoogh aan de moolenroeden, tot bewys van 't steigheren hunner harten: nietteeghenstaande dat de vyandt den vlootelingen harde zuur, met schieten, bleef maaken, en zich 's naamiddaghs, ontrent driehondert man' sterk, op het vervallen huis te Kroonestein vertoonde. Aan alles wat weerloos was, verbood men de steêvesten, en stoffeerde ze met de rest in vollen geweere: zonder verschooning der geenen, die 's nachts te vooren gewaakt hadden. Ook werdt yeder gelast niet van zyn' hoefslagh te scheiden, oft hy wierd'er afgehaalt by die van den Gerechte. Teffens ging 't op een ruimen der graften en weeteringen, van scheepen en schuiten, die d'uit- en invaart verhinderen moghten. Hier wil men (hoewel het de heer van Noordtwyk ontkent) dat Burghermeesters, wyzende naa de vloot, den burgheren dus toespraaken. *Ziet mannen; achter dat blokhuis is 't broodt;*

[+] Zy beginnen te vluchten.

en 't houdt alleenlyk daar aan, dat het niet voorts komt. Dunkt u dat men 't daar laaten zal, en sterven van honger? waarop d'anderen zouden geroepen hebben: *liever de schans, met naaghels en tanden aan stukken gekrabt, dan de lyftoght aldaar te zien stuiten*. Boisot had nu zyn zwaarste schut, door Zoeterwouw, in de Paapemeer laaten voeren, om dat hy, zoo doende, Lammen altyds van die zyde naaderde, zonder de voorraadtscheepen, daar 't af krielde in Meerenburgh, bet te belemmeren. Zoo uit Lammen, inmiddels, als uit de schans van Jakob Janszoon op 't wedde, ging meenighte van scheuten; en eene onder andre, die den Ammiraal zeeven man' te gelyk wegh nam. Met den aavondt zond hy den bewindsman Asseliers, neevens Hopluiden Grenu en Herry, om kennis van de gestalte der plaatse te neemen. Zy keerden, met bescheit dat'er middel, doch haghlyk en moeilyk, zoude zyn, om aan eenen hoek daar de weeteringen zich mengden, twee halve kortouwen te planten. Dit schreef hy 's nachts den Prinse; mitsgaaders *hoe zyn meening was, ten volghenden daaghe t'onderstaan, wat het geweldt op de gemelde vesting vermooghen zouw. Zoo 't stuitte, moest men gedult neemen, tot dat het opwaater toeliete, de scheepen ter zyde om te leiden*. Deeze tyding drukte zyn' Doorluchtigheit met zorghe, dat men zwaarlyk genoeghzaame bresse zouw kunnen schieten; oft, immers met zoo weenigh soldaaten, den vyandt in zyn voordeel niet oovervechten. En zy twyfelde derhalven, oft met zoo veel t'zaamenhaalens, en toeslaghs noch der Godlyke genaade, de zaak ook yetwes gebaat zoude weezen. De Ammiraalen, niettemin, terwyl zy den geest op allerley ooverleg gespannen houden, kreeghen een' inval die niet slinx was: te weeten, oft men, zoo 't stormen niet gelukken wilde, ten Ooste, buiten musketscheut van Lammen, geen' graft zouw kunnen trekken, van 't moolenwaater af, tot aan stadt toe: gemerkt het landt aldaar tot zommighe plaatsen maar effen plas lagh. Zy schikten Hopman Joost de Moor naa Zoeterwoude, om dit ontwurp den anderen hoofden te vertoonen, en, zoo 't hun aanstond, duizent delvers, van den Prinse, tot meerder spoedt van 't werk, te verzoeken. Maar zoo de Staatschen begaan waaren, om eenigh oopen tot volvoering des aanslaghs te vinden; bet waaren 't de Spaanschen, om het aan hunnen vyandt te verschaffen. Waar uit men speuren kan, hoe licht het vaaken der eene parthye vallen zouw, der andere groot voordeel af te zien, indien zy bescheide kundschap van haar bedryf, en gemoedtheit bekoomen konden. Baldes verstaande, uit schryven met een duive onderschept, dat de beleegherden aangemaant werden om 't hunne daartoe te doen, als d'ontzetters die van Lammen zouden aangrypen, begon te duchten, dat de vlootelingen hem den toght tot onderstandt der schansse beletten zouden. Dies liet hy weeten, aan den Kornel Borgia, Ooverste aldaar, dat hy 't volk te raade te [+] houden had, en by tydts op vertrek te peinzen. De vervaarnis dan booven 't gevaar zynde; worpen zy 's nachts hun geschut in de Vliet, en naamen, achterlaatende veelerley mondkost, en andre goederen, de wyk. Op den zelven tydt geviel 't, dat de wal en borstweer der stadt, ter lengte van zessentwintigh roeden, tussen de Koepoort en den tooren van Borgonje instortte. 'T welk, waar het een' nacht oft twee te vooren gebeurt, als de beleggers, verkundschapt, door zeekere bagyne, dat'er slapper wacht dan zy bevonden, gehouden werd, pooghden de veste te bekruipen, zy voor een' wonderdaadt t'hunner gunste zouden gereekent hebben. Nu strekt' het eenen slagh des heemels, om de wykelingen bet te verbaazen, door inbeelding dat de Leyenaars uitvielen, in zinne van hun den wegh t'ondergaan, terwyl de vloot

[+] De Spaanschen verlaaten Lammen.

van d'andre zyde aanquam. Maar in der stadt had men geen lucht altoos van dit opbreeken; uitgezeit, dat'er eenigh gekrys, onder 't zinken van 't schut gehoort werd; en zeeker jongen, van den wal, by duister op de glimmende lonten acht sloegh, hoe zy altzaamen van de schans afkuyerden, zonder te keeren. 'T zelve knaapjen, gissende de waarheit hieruit, verworf oorlof, en zes gulden te loon, om de geleeghenheit te gaan bezightighen; in hoope, zoo 't daar anders stond, den Spaanschen diets te maaken, dat hy van honger verloopen was. Oovergekoomen, en niemandt in 't blokhuis verneemende, wenkte hy met zynen hoedt. Echter darden de steedelingen daarop noch niet vertrouwen, twyfelende oft het een loos teeken waar, dat hem de Spanjaarden doen deeden. Dan, als men eenen man, die hem volghde met een' springspiets, zynen wegh verby de schans zagh neemen, en tot de knien toe door 't waater den Ammiraal te gemoet loopen; greep'er de gemeene wensch ter weederzyden niet alleen hoope en verquikking, maar de verzeekering en kraft eener volle vreughd uit. Boisot nochtans, dien deeze tyding, terwyl de Kornellen en Hopluiden tot Zoeterwoude vast raadslaaghden, gebraght werd, nam ze niet lichtvaardelyk aan; maar houdende zich met het gros op zyn hoede, schikte twee galeyen voor heen; die de sterkte onbezet, en twee stukken schuts, gezonken vonden. Daar werden zy ontfangen door Hopman Gerrit van der Laan, die zich met zyne vrybuiters daatlyk uit der stadt naa Lammen gespoeit had, ter plaatse der afpaaling toe. Naa 't oopenen der zelve, maakte de vloot veirt, mennende Boisot den voor-, d'Ammiraal Adriaan Willemszoon den achtertoght: en quaamen alzoo opgetooghen in genoeghen en dankzegging, [+] des Zondaghs, derden van Wynmaandt, 's morghens ontrent acht uuren, ter stadt in vaaren. Uitgelaaten, en onuitspreeklyk was de blydschap, daar ze meê bewelkoomt werden van burghers en gezaghhebbers. Men scheen'er verreezen van der doodt; en met reppen en roeren zyn' achterstal van leevendigheit te willen inhaalen: zoo woeld' het en krioeld' het door straaten en steeghen: inzonderheit aan de Vlietbrug, daar de lyftoghtscheepen door de veste schooten. Het holgehongert volk, wyf, man, oudt, jonk, boordde bol en dik den oever, en ooverwelfde, zoo veel hun doenlyk viel, de vaart, met uitstrekken van schouderen, armen, en handen, om te bereyken, te vangen, te grabbelen, 't broodt, haaring, kaaze, en andre spyzen hun toegesteeken oft geworpen, door de bootsluiden. Zommighen liepen oft sprongen ten halze toe in 't waater; oft zwommen aan de scheepen. De zelve luiden, zoo nat en druipende als zy waaren, ook andren die yet gekreeghen hadden, schooiden'er meê steêwaarts in, verkundighende d'algemeene behoudenis. Alle buurten en wyken gewaaghden van den roep: *Leyde, Leyde is ontzet. Goode lof in der eeuwigheit*. Daarentussen zagh men'er meenighte, dien 't voedsel tot vergif gedeegh, mits de onmaat hunner gulzigheit: zulx dat zy, ook onder weegh met het eeten tussen de tanden, verstikt bleeven. Een oovererbarmlyk ding, naa 't ontworstelen van zoo veelerley ramp, in de haaven zyns heils te sneuvelen. Maar zoo luttel bedachtzaamheits vindt men, in alles, by den gemeenen man, om zyn eighe nut te weeten: 't en zy d'Ooverheit het bezorght en hem te vooren meet. De zelve derhalven, op dat zich voortaan niemandt lichtelyk veraasde, en de verwende maaghen allenskens haaren plicht moghten herleeren, raamde plaats en orde, om aan yeder meer niet teffens dan een half pondt broodts, een stuk kaaz' en een peekelhaaring uit te deelen. De Ammiraalen, opgetreeden, naamen hunnen gank,

[+] Leyde ontzet en Boisot daar binnen.

en gevolght van scheeps- en steêvolk, recht naa de kerke, om gemeener stemme den heere te danken, voor zoo veele en verscheiden' ooghschynlyke gunsten, d'een' achter d'andre hun als toegetelt, tot voltrekking van de verlossing der stadt. Daar smolten de gemoeden in hun' eighe vuurigheit, en was de beweeghnis zoo weldigh, dat de harten van vroolykheit, de ooghen van traanen ooverliepen, en de sleur van den zang der psalmen deeden haaperen. Thans maakte de vroedschap een raadtslot, van alles jaars dien dagh, met bidden en looven, samt ommegang in 't geweer, tot onversterflyke gedachtenis, te vieren. Welke dankbaarheit, des anderen daaghs, begenaadight werd, met het verwekken van eenen windt uit den Zuidtooste, die de golven 't landt deed ruimen, en daarnaa wat Noordelyk, om ze met een heftigh [+] onweêr zeewaart in te stouwen. Dies hinkte nu nerghens de Godlyke voorzorghe; en bleef zoo wel d'eene als d'andre parthye oovertuight in den geest, dat de Heer der Heirschaaren zyne wonderbaarlykheit, met dit werk, ten wereldschen toonneele had doen verschynen. Drie Amsterdamsche galeyen, die, van de zyde naa de Meer toe, zomtydts een' vlucht koeghels steedewaarts gezonden hadden, als zy 't ontzet van buiten vernaamen, en 't grof geschut van binnen hoorden opdonderen, weederstonden der vreeze niet langer, ende maakten zich deur. Met een verstooven de Spaanschen uit Leiderdorp, en de schansen daar ontrent, zonder eens 't vuur in de hutten te steeken. De Ammiraalen, dit verstaande, streefden hen een stuk weeghs naa. De bezettelingen der Kaaghe en oude weeteringe, verliepen de sterkten daar zy jaar en dagh geleeghen hadden. En 't hart ontzonk hun zulx, dat twee vendelen knechten, zich, zoo men zeit, door twaalf vooruitloopers van 's Prinsenvolk, lieten jaaghen. Zommighe vlooden, zonder verpoozen, tot t'Amsterdam voor de poort; en verschrikten 't met lieghen, dat al de Spaansche troepen opgeslaaghen en verdaan waaren. Haast eeven bang werd den geenen, die de Goudsche sluize bewaarden; ende voorts blokhuis by blokhuis ontleedight, uitgezeit een, op de Wadding geleeghen. Men vond, tot Leiderdorp in de herbergh van den Veldtheer, de Stadt en beleegering afgemaalt, ende by zyn' handt, als hy stond om op te breeken, daar onder geschreeven in kraamers Latyn: *Vale Civitas, valete Castelli parvi; qui relecti estis propter aquam, & non propter vim inimicorum:* Willende zeggen: *Vaart wel Stadt, Vaart wel kleene Burghen; die verlaaten zyt om 't waater, ende niet om 't geweldt der vyanden*. Aldus werd Leyde, daar het tussen een heir van ongeveirlyk tienduizent vechters beklemt lagh, hun als uit der vuist gewronghen, door den arm des Almaghtighen, met het vierendeel van zoo veel volx: 't welk t'zyner ooverkoomst geen' veertigh man' te kort reekende, en ontrent duizent van d'andre zyde, aan wondt oft waater had doen sterven. De Spaansche schryver Cabrera, niettemin, slaat al 't werk licht; bybrenghende dat het niet wonders was het aartryk, ontstoolen aan de zee, haar weederom in te ruimen. Maar d'Italiaan Campana ziet voor een' dappre frankheit aan, dat de Hollanders tot besluit quaamen, van zoo weldigh een' plek lands, met den waatere te verwoesten: daar de Koning zich ontzien had, Zuyd- en Noordhollandt, door 't oopenen der dyken, onder te zetten: 't welk hem voor een gereedt en onmisselyk middel, om d'ingezeetenen te kneuzen, in 't beghin der oorlooghe, zoude aangedient geweest zyn. Doch oft Philips deezen raadt, uit armhartigheit, oft uit barmhartigheit verworpen hebbe; oft uit vertrouwen van genoegh, zonder dat, tot zyn voorneemen te zullen raaken, oft wel uit zorghe, dat zulx den zynen tot

[+] Des anderen daaghs keert de windt, en ontlast het landt van den waatere. De Spaanschen verlaaten al hunne schansen op een' naa.

achterdeel strekken zouw, gemerkt de Nassauschen hun t'scheepe doorgaands te kloek vielen; dat laaten wy onbeslecht, en aan 't oordeel der ervaarenen bevoolen. Voorts in 't uitwinden van 't geschut, by de Spanjaards geplompt, vernamp men, dat der stukken een', hoewel gegooten tot 's Koninx koste in den jaare zessentsestigh, met den tytel *Libertas* geteekent was. 'T welk binnen gevoert den burgheren deed dunken, dat zy neevens het daatlyk, ook schriftelyk bewys van hunne gewonne vryheit hadden; ende dit geval tot waarborgh haarder gerechtigheit. De miede van 't ontzet, dat hem 's morghens noch zoo verre te zoeken docht, ontfing de Prins, ten zelven Zondaaghe, naa de maaltydt, in de Fransche preeke. De welke geëyndight zynde; deed hy den brief ten stoel' afleezen: van waar 't gerucht zich gezwindelyk oover heel Delft verspreidde, tot ongelooflyken ommeroer aller zinnen en zielen, ontslooten door de schok van zoo onverwacht en gevoelyk een' verheughenis. De kerken liepen vol, en dreunden van dank- en lofzangen. De klank der klokken, de klaarheit der zeeghevlammen, 't gekrys der jeughdt, verdrongen de lucht, en baanden zich 't padt ten heemel. By gelyke teekenen werd thans in de veerder plaatsen, dit heyl des ganschen Lands erkent. De Prins, des Dinxdaaghs tot Leyde gekoomen, [+] vernoeghde daar alles door minlyke aanspraak; hooghlyk verheffende de vroomheit en 't volharden der Ooverheit en burgherye, met verzeekering dat zulx, jeeghens hen, hunne kinderen, en kindskinderen, gedacht zoude worden. Om, buyten belasting der luyden van middel, de schaamele die in lange niet verdient, maar hun gereedtste verteert hadden, op der gang te brengen van zich voortaan te kunnen geneeren, vond zyn' Doorluchtigheit goedt, dat men in d'andere steeden, van deure tot deure verzaamelde, 't geen yder, uit meêdooghenis gezint waar te geeven. Ende zoo aan eetwaaren, als geldt, werden, tot Delft, op eenen dagh duizent gulden vergaadert. Welke mildt- en trouwhartigheit ook den knoop van 't Eedtgenoodtschap te meer deed knellen, en de leeden in liefde te zaamen bond. Men wil dat de Spaanschen, toen de Prins tot Rotterdam aan die zwaare krankheit lagh, zoo hittigh in 't geloof zyns ooverlydens gebeeten hadden, dat zy 't zich tot deezer tydt toe noch niet ontgeeven konden; maar dietsch maakten, het oorlogh werd met zyn lyk, en op blinden naame gevoert. Waaroover Juliaan Romero twee luiden van zynen landaardt, die zyn' Doorluchtigheit kenden, zouw onder haar verlofschrift tot Leyde gezonden hebben, om te bezien, oft zy in 't leeven was; en indien jaa, te belooven, dat men den Heer van Aldegonde dan in vryheit stellen wilde. Hoe verre dit aan te neemen zy, magh men twyfelen. Zeeker gaat, dat Marnix, op 't punt van uit te gaan, mits de maare van 's Prinsen doodt, weederhouden was; en kortelinx hiernaa ontslaakt werd; hebbende bykans een rondt jaar in hechtenis gezeeten. Zyn Doorluchtigheit, naa dat zy de schansen in de Kaagh, en aan de Goudschesluis bezightight had, ook orde gestelt op [+] 't sterken der zelve, en bezetten der steede met vyf vendelen knechten, toogh grootelyx bedankt, van daar naa der Goude. De hoofden van de verlossers werden, by de verlosten, met goude triomfpenningen beschonken: Boisot, daarenbooven met een' ketting; en thans met een' wightigher, van de Staaten. Zelfs de vooghelen, briefdraaghers, werden naa hunne doodt gedrooght, en op 't stadthuis ten toon gestelt, met uitgespreide vlerken, en met de schachten, daar 't papier in gesteeken had, aan de beenen: als oft de stadt niet min in hun, dan Roome in de ganzen, die 't Capitolië, met waaken behielden, verplicht geweest waar. De eyghenaars ook der zelve vereerde de Majestraat, met Stadts waa-

[+]De Prins komt tot Leyde op alles orde geeven.

[+]Aldegonde ontslaaghen uit der vankenis.

pen, eenighe duiven daar by gevoeght, en den tytel van Duivenboode. Prins, Eedelen, en steeden, in erkentenis van de standtvastigheit der Leyenaaren, booden hun ontlasting van tollen voor etlyke jaaren; oft het oprechten eener hooghe schoole aldaar; wat hun van beide best aanstonde. Ende zy, inziende dat vrydoom van schattingen dikwyls uit noodt benippelt, oft vernietight word, ende in allen gevalle niet eeuwigh duuren zouw, naamen 't eerlyxste voor de keur. 'T welk hun, op den achtsten der naastvolghende Sprokkelmaant, bevestight werd; en, naa verdienste, bekoomen is: gemerkt de plaats, tot deezer uure toe treflyk gebloeit heeft; zoo in meenighte van binnen- en buitenlandsche jeughdt, als in vermaartheit van welbeweetenschapte voorgangers, en andre naamhaftighe personaadjen, derwaarts gegleeden uit letterlust, oft getroont door staatlyke belooningen, om de spoorbystre grondeerzucht tot * vraaghbaak, oft immers tot sieraadt en luister der Academië te dienen.

*Orakel.

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Tiende Boek.

+**T**Erwyl Koning Philips zynen aangebooren' onderzaaten in 't hair zit, om juist het uiterste der heersheit te bestreeven, en door 't dwingen van Leyde, de Graafschappen van Hollandt en Zeelandt, +tot kussen van zynen duim denkt te brengen, wist de Turk beeter gety te kaavelen, ende maakt' hem 't gansch Koninkryk van Tunis af handigh: 'T welk, gewonnen in den jaare zessendertigh, eene der blinkendste straalen van Kaizar Karels glorye geweest was. Don Johan van Oostenryk, zynde dat pas in Sisilie, de Kardinaal Granvelle Onderkoning van Napels, en de Hartogh van Sessa, verweeten elkandre wisselinx, het bykoomen van zoo schandigh een verlies. Maar quaalyk zouw men eenen de schuldt kunnen geeven, die zy al t'zaamen hadden. Want door 's Kardinaals vrouweeren, Don Johans kolfspel, 's Hartooghen fleeresyn, waaren de geleeghentheeden verwaarloost: indien men voor vol aanneemt, 't geen de Roomsche Pasquyn, een beeldt, gewoon by aangeplakte brief kens den Grooten hunn' onwil te zeggen, daaraf uitsloegh. Maar geen' kleene konst (zoo z'er is) is 't den bewindshoofden, als 't geluk den voet dwers zet, het morren des graauws t'ontstaan: wiens wreevelheit in weederspoedt voor een' wyze heeft, haar' gal door verwyt te loozen, en aanendaan naa lasterwerk graaft, en zoekt het op zyn' Ooverheeden. Te min zeldzaam derhalven, was 't ook, zoo Baldes, naa al die misslaaghen, oft verzuimenissen, begaan in 't schutten der vloote, en 't vlieden uit ydele vreez voor verdrenken, der gemeene opspraak ten doele stond. Dan 't liep 'er zoo hoogh meê, dat de geemelykheit van 't heir en de afgunst van 't hof scheenen eene lyn te trekken, in 't beplukken en heekelen zyner faame. En men vond'er, die, booven 't smaalen op de slechtheit van zyn beleidt, en 't beschelden zyner +hoovaardye, waardoor 't handelen met La Roche gesteurt was, zelfs zyn' trouw zochten verdechtight te maaken; als oft hy zich van een' groote som penningen de ooghen hadde laaten uitsteeken, om zonder opmerk verby te gaan, 't geen tot zynen plicht, en zoo wel het prangen der stadt, als 't verhindren van 't ontzet, behoorde. Hebbende de lucht, oft ten minste 't vermoeden hieraf, zoo zond' hy zeekren zynen vertrouwdeling aan den Landtvooghdt, om de wroeghing te weederleggen, verzocht ook eenigh geldt, om 't ongedult zyner troepen te streelen; dewyl haar, inzonderheit den Spanjaarden, ingeleeghert tot den Haaghe en de Dorpen van 't Westlandt, niet zeer op hun gemak, 't hooft naa een' nieuwe muitery scheen te hangen. Don Louis gaf zyner onschuldt ruime plaats, en schikte elken Spanjaardt vier kroonen op reekening toe, met belofte van hun kortelinx goede betaaling te doen hebben.

+1574.

+*'T Koninkryk van Tunis door den Turk veroovert.*

+*Baldes schandelyk besprooken.*

[+]Waarmeede zy zich, voor dien tydt, te vreede hielden. Onder de bondtgenooten (gelyk men 't nemmermeer aan alle kanten effen hebben kan, en de voorspoedt al meede haar ongeryf voor zich brengt) [+]moght, zoo ras als de noodt yetwes ruimde, terstondt den aadel beuren, hunnen yver van boovendrift, teeghens de burgherregeeringen in 't spel te brengen. En zy klaaghden den Prinse; *Hoe de steeden, om hunner achtbaarheit afbrek te doen, zich vervorderden 't platte landt van zyne gerechtigheeden, ouwde gewoonten, en neeringe t' ontblooten; 't voorstaan der welke hun bevoolen was. Waarteeghms zy orde verzochten, sampt om weeder gebruikt te mooghen worden in de ampten en staaten, hun toekoomende, volghends 't recht, van aaver t'aaver, geerft*. Zyn Doorluchtigheit vertoond' hun heel heuslyk, *dat, in zoo verwart eenen standt van zaaken, by wylen yets teeghen behooren geschiedde; 't welk op een' stel en sprong niet te beeteren zynde, men gedwongen was, tot bequaamer tydt toe, te laaten sloeren. Zy bekende, dat zommighe krysampten by buitenluiden bedient werden. Maar hoe kon men ze schuppen, die, van 't begin der oorlooghe, daar in gekoomen waaren? Wen de plaatzen der zelve quaamen oopen te staan, dacht zy anders, en tot genoeghen der Ridderschappe daarin te voorzien. Ook meende zy, hun geen' reede gegeeven te hebben, tot wantrouw aan haare geneeghentheit, om, als 't pas gaave, hunn' achtbaarheit en vrydoomen te handthaaven. Daarentusschen hadden zy den last van hun leedt wat zachtelyk op te neemen, en zich, zoo veel als doenlyk viel, voor twist met de steeden te hoeden. 'T Landt in beeter verzeekering gebraght zynde, zoude men alles, met gemak kunnen richten*. 'T schynt zeeker, dat de steeden bestonden 't gezagh oover de dorpen, voorneemelyk in 't stuk van misdaadt, aan zich te trekken; aangezien dat zyn Doorluchtigheit, op den dertighsten van Wynmaandt, de Eedelen maghtighde, om, ten ooverstaan van twee oft drie Raadsheeren 's hoofs, lyfzaaken te berechten. 'T welk, hoewel vreemdt, ten opmerke dat men hier te Lande verscheide Heeren en gehuchten vindt die in wettigh bezit van halsgerecht zyn, ende 't hof niet, dan in geval van [*] beroep aan 't zelve, hoeven te kennen, my nochtans niet gepast heeft oover te slaan; naadien het schriftelyk bescheidt der gemelde maghtighing by andren in zyn' volle form wordt bygebracht. De Landtvoogdt, hebbende, den heelen zoomer, met de Staaten, oover 't vinden van middelen, leggen haspelen, dacht in 't lest den knoop, daar hy geen losmaaken aan zagh, aan einden te hakken; en geleeghenheit verscheenen [+]te zyn, om dit met eenighen glimp te klaaren. Te weeten; het oorloghsvolk, dat onbetaalt op den huisman lagh, smeedde daaruit, niet alleen 't geen het tot noodtdruft, maar ook tot handtgebaar der dartelheit van doen had, naar zyn eighe welbehaaghen. 'T welk voorgewendt, by Don Louis, en dat het den Lande draaghlyker vallen zoude, met bescheidenheit geschat te worden; schreef hy den Staaten aan, *Last gegeeven te hebben, om op dien voet eenighe krysomslaaghen, doch niet, dan by manier van Leening en op reekening der toekoomende verwillighingen, te innen*. Maar deeze roestighe loosheit ging zoo glad niet, als hy zich voorstaan liet. Want de Staaten, licht bezeffende, waar zulk een' inbreuk op uitkoomen wilde, en ten hooghste ontsticht oover 't invoeren [+]van geldtheffing buiten hun verlof, worpen hem voor, *dat hierdoor, grooter onlust, dan uit den eysch van tienden en twintighsten penning, moest ryzen. Weshalven zy hem baaden, zich des t'onthouden; ten minste, tot dat men 's Koninx goeddunken verstonde, door een bezending ter yl by hen af te veirdighen, in vast vertrouwen, dat zyne Majesteit haare goede*

[+]1574.

[+]*De Hollandsche Eedelen misnoeght oover de steeden.*

[*]Appel.

[+]*Toeleg van den Landtvooghdt, om schatting zonder verlof, in te voeren.*

[+]*Die niet gelukken wil.*

+*onderdaanen te waardt hield, om al hunne tydtlyke haave veigh te maaken, en hun 't hardste der dienstbaarheit, teeghens dank, oover den hals te dringen*. Voorwaar, +1574.
als dit bestaan des Landtvooghdts ter ooren van den volke quam, zoo ging de kreet op in de steeden; en begost men al de schaaden en bezwaarnissen, geleeden zoo lang eenen tydt, ende noch daaghlyx aanwassende, niet alleen klaaghlyker, maar ook grimmender wyze, en met toonen der tanden, uit te meeten. De gemeente van Brussel bewees zich wel zoo koen, als te darren dryven, dat men, volgends de punten der Blyde Inkoomste, den Koning geenerley beede moest toestaan, eer men, van 't geen den Lande door onwettighe middelen was uitgewrongen, vergoeding hadde, en behoorlyke straffe oover de mishandelaars verworven. De Staaten van verscheide gewesten weezen veele oovertreedingen hunner vrydoomen aan, zoo in 't begeeven der ampten, als andere, ende vestighden daarop hunne reedenen van geldtweygering. Ook konden zy zich onderling niet wel verstaan, +mits men de gevorderde jaarlyxsche twintighhondert duizent gulden alleenlyk zocht te heffen op de Landen, die aangheërft genoemt worden; en bezondre beede verghde den geenen, die by verdragh aan 't huis van Borgonje gekoomen waaren; onder de welke die van Uitrecht zich ook wilden doen reekenen, eeven als Gelderlandt, Vrieslandt, Ooveryssel, en Groninge. Daar waaren'er, die zich aan d'ongelykheit der omslaaghen stieten, bybrengende dat men hen te hooghe gestelt had. Zommighe vertoonden, hoe zy, door den stilstandt der neeringe, en d'onvryheit der zeevaart, uitgeteert en meer dan twee derdendeelen verarmt waaren. Van andre was de meening, hun voorigh verschot aan de schatpenningen te korten, in voeghe dat'er niet, oft luttel t'ontfangen zouw blyven. Doch d'innerlykste oorzaak van't verwylen des opbrengens was hoope, van den krygh, mits men hem dit voedzel onthielde, uit te hongeren; en 't gemoedt van den Landtvooghdt tot vreede te nyghen. Eevenwel, als men zagh, hoe, dies niet teegenstaande, 't oorlogh bleef sleepen, d' ongereegeltheit in wortelde, en 't platte landt hoe langer hoe leelyker gevilt werd; oordeelden de gemaghtighden der Staaten 't uitkeeren van de gemelde twintigh tonnen goudts, en den tweeden hondertsten penning lydelyker, dan die verwarrenis en quellingen uit te staan. Maar men vond geenen wegh, om de Vroedtschappen en breede Raaden tot inwilghing te brengen. Midlertydt, alzoo men ook uit Spanje geen' baat vernam, stak Don Louis in bystre beslommering; en werd de soldaat met wat leenings ohderhouden, en voorts met het geen hy den Landtzaaten afdwong. 'T welk, wordende, naar den aardt van roofgoedt, zoo licht verquist als verkreeghen, en doorgaands verre beneeden zyn' waarde vertiert, weenigh strekte. Ook begon deeze wanorde, oft zy schoon ongestraft bleef, zich zelve te verbieden, door d'onmooghelykheit van veel te haalen, naauwlyx yet oover schoot. Booven al quam 't met de benden van Baldes beneepen om, die 't aan ruimte tot uitweiden gebrak; staande de velden in dien oordt (mits 't voorverhaalde oopenen der sluizen en dyken, en den op handt gekoomen winter) noch, voor een groot deel, blank. Ook werden zy nu en dan, van 's Prinsen krysvolk, te schuite bestookt: behalven, dat de boeren, zoo in weêrwraak van den geleeden ooverlast, als tot verhoeding des toekoomenden, op zeekere hooghten, verscheide schanskens, en hun den toevoer onveiligh, maakten; heffende hier en daar schermutsinghen aan, die niet altydts zonder doodtslagh oft bloedtstorting vergingen. In 't bestormen van een deezer nesten, bleef Diego Pimentel: een smartelyk verlies voor Baldes, om de achtbaarheit van

+*Misverstandt onder de Staaten oover 't heffen der schattingpenningen*.

+dien Hopman, oft schoon de zynen der plaatse meesters werden, mits de Nassauschen ter uiterste weere onbenoodight waaren; staande de vlucht hun ooperi tot schuiten en scheepen, daar de Spanjaardts, om 't waater en de diepte der weeghen niet by konden koomen. Als zy zich nu, by de twee maanden, in 't midde deezer quellaadje geleeden hadden, zoo werden, neevens borz en spyskaamer, ook de zinnen +berooit, en leidden 't op een muiten aan. Ende hoewel deeze vlam, in 't opgaan, by Baldes door 't hangen van twee der stookebranden gesmoort scheen, zy verreez weederom, veertien daaghen daarnaa, met zulk' een' heevigheit, dat nocht needrighe susreeden, nocht hooghe beloften helpen moghten, oft de soldaat nam hem, in zyn eighen' herbergh, gevangen. Teffens dreeven ze d'andre bevelhebbers deur: en zynde uit alle leeghersteeden by een gekoomen, worpen een Keurhooft op. 'T is waar dat hy noch gunst en middel vond, om uit der hechtenis t'ontkoomen: maar de Keurooverste schreef trotzelyk den Landtvooghdt aan, dat zy, zoo de betaaling tien daaghen marde, Hollandt verlaaten zouden, en koomen ze zelve zoeken. Zoo gezeit zoo gedaan. De tydt om zynde, ontleedighen zy Vlaardinge, Maaslandtzsluis, den Haagh, Leidschendam, Valkenburgh, samt alles wat'er meer in dien hoek by hen bezet moght weezen: en sterk tussen de zes en zeevenduizent man' te paarde, te voet, Spanjaardts, Duitschen, Waalen, veeghen't platte landt voort kaal, en naa Haarlem toe. Die van Leyde onderstonden, by gunste der nacht, eenen torn op de staart te doen, doch werden van de ruiters, met eenigh verlies te rug gedreeven. Haarlem hield zyn' poorten geslooten. Maar koomende voor 't blokhuis te Spaarendam, wilden zy doorgelaaten zyn, oft waanden raadt om den sleutel te weeten; zulx dat men hun believen moest. Te meer, mits de Keurooverste den Heer van Hierges, schriftelyke weete deed, van een oopen, aan 's Prinsen volk te zullen verzoeken, zoo men hun den wegh gestopt hield, Naamelyk, Hierges was onlanx in 't bewindt oover Hollandt, Zeelandt, en Uitrecht, gestelt; 't welk de Graaf van La Roche, Don Ferdinand van Lanoy, uit weêrsmaak in de Spaansche dwersgangen en hunne onhandelbaarheit, had opgezeit. T'Amsterdam moghten zy ook niet in: en rukten derhalven verby, naa Uitrecht, daar ze zich vermaaten hunne soldy te zullen vinden, en by hulpe oft immers ooghluiking van de bezetting der burgh, sterk maakten binnen te raaken. Geenerley moedwil, daar ouwde wrok, oft versche verbolghenheit, door armoê gescherpt, toe +terghen moght, bleef ongepleeght op den Stichtschen boodem. Tot by stadt getooghen, storten zy ter drie Voorburghen in, en onderwinden zich, 's andren daaghs dertienden van wintermaandt, 't bespringen der vierde, genaamt de Waardt, en met metselwerk omheint. Met bussekruidt, pektonnen, en stroo, kryghen zy 't vuur in de poort; en beklimmen ter zelve stonde, met ladders, onderweeghen uit de schuuren en kerken meê genoomen, de muuren, om ten eenen oft ten anderen oorde deur te booren. Zy waaren nu, door den Landtvooghdt, voor weêrspannelingen verklaart; en ter vleesbank oovergegheeven aan den gemeenen haat. En de Heer van Hierges had, hier op twee vendelen Neêrlanders van zynen regemente, binnen Uitrecht doen koomen De welke wel ondersteunt van de Burghery, d'aanvallers oover rug worpen. Dit kostte hun eenen burgher, den Spanjaarden veertigh man', oft weenigh min. Aftrekkende staaken zy etlyke huizen aan brandt, en leegherden zich weeder in de voorsteeden, die den behaalden hoon met allerley ooverlast bekoopen moesten.

+1574.

+*De troepen van Baldes muiten.*

+*Zy meenen Uitrecht te bemaghtighen.*

[+]Ten tweeden aavondt hiernaa, quam Hierges in persoon, van Amsterdam, ten zeeven uuren t'Uitrecht. Ten achten hieven zy, een schieten en schreeuwen aan, niet anders, dan oft het ernst geweest waar, de Stadt daatlyk t'ooverrompelen. De poortery, [*] onderworpelingen van 't Hof, Kanoniken met hunnen aanhang, eensklaps in de waapenen. D'ontsteltenis woegh oover, by grooten en kleenen, niet weetende wat men had aan den Burghvooghdt Françisco Fernando d'Avila, met zyne ten minste hondert twintigh Spaansche soldaaten; en oft hy zynen landsluiden intoght door 't Slot zoude willen gunnen: in welken gevalle geen weederstandt baaten moght. Doch de muiters lieten 't voor dien tydt, by deeze, ook des volghenden morghens by gelyke dreighementen: en de Majestraat daarentussen niet, hun, zoo veel als zonder gevaar van ooverval geschieden kon, te gemoete te koomen met gerief van eetwaaren, toestandt van deurvoer der kranken en pakkaadje: nochte d'inwoonders, zoo geestelyke als weirlyke met anxtighe zorghvuldigheit, op hun geweer en wachten te passen. De Spanjaardts hadden nu hunnen eersten Keurooverste door de spietzen gejaaght; hem te last leggende 't scherp schryven aan Hierges, van deurtoght aan de Nassauschen te verzoeken; en dat op zyn' eighen handt, zonder hen te kennen: teeghens de strengheit der muitorde, die den hoofde verbiedt eenighe aanspraak oft brieven t' ontfangen, veel meer yets te teekenen oft af te veirdighen, dan in 't oopenbaar, en by toestandt van 't gemeen. In zyn' plaats was een Jan Blanco gezet, en den zelve volle onderdaanigheit toegezeit, zoo lang hun geen voldoening gebeurde. Deez' een stout stuk boefs, en oovergeeven tot van beidts, zynen wil te hebben, oft in wisse doodt te streeven, zwoer dat hy 's anderen daaghs in stadt zouw zyn, al moest' het hem 't leeven kosten; en stond zyn woordt. Want, hebbende in de morghenstondt, ontrent zes uuren, de hamey met boomen doen oploopen, en ladders rechten aan de poort van Sante Katryne, steegh hy gezwindt om hoogh, en daalde, schier eer men 't vernam, ter andre zyde needer. Groote forsheit toond' hy hier, vellende etlyke van de wachters ter aarde, en vocht, zoo lang hy staan kon: doch, zynde niet ingevolght, dan by zeeven oft acht der zynen, werd endtlyk van 't getal ooverstelpt, en door meenighte van wonden afgemaakt. Binnen was alles in roere, oneendraghtigh gekrys, klokken en trommels gaande, om yeder te waapenen te daaghen. De steedelingen, 's aavondts te vooren verstendight, hoe buiten gereedschap, en naamentlyk van anderhalf hondert stroppen, gemaakt werd, met driesschen van hen d'Antwerpsche bysterheeden te doen doorwaaden, vlieghen, uit alle wyken, te zaamen, en schieten van booven neêr. Dit geschiedde in 't eerst met beschreumden harte, en omzien naa de burgh, voor de welke zy bloot stonden. Dan gemerkt dat zy haar rust hield, wies hun de fierheit; ende, zich bol en dik ter veste vertoonende, kitzen zy op de stormveirdighen een' haagheljaght van looden. Eerlyk droegh zich, in dit gewricht der dingen, Hopman Snaater: die, te vooren aldaar lang in bezetting geleeghen hebbende, en eenighzints verburghert, nu by geval in de stadt gekoomen was. Mengende zich, met een slaghzwaardt in de vuist, en woorden vol vuurs, onder de poorters, *Neevens u*, zeid hy, *wil ik leeven en sterven. Zy hadden maar standt te houden, zonder zich des te kreunen, zoo daar temet yemandt viel. De zaak zouw geen' last lyden*. Hierges vervoeghd'er zich ook by, en sprak hun gelyken moedt in. Op dit pas vervorderden zich eenighe Spanjaardts van 't slot, onder de Burghers te schieten, en quetsten'er zommighe ter doodt toe: 't welk geen' kleene versleeghenis baarde. Maar de Slotvooghdt, betrachtende zyn' eere,

[+]1574.

[*]Suppoosten.

+joegh etlyke vluchten groove koeghels dwers door de muitelingen, en +ging'er een gat in. Toen slapte d'aanvechting, en ontgleedt hun de hoope, der maate, dat zy zich ter aftoght begaaven. De Stadthouder, des bericht, deed terstondt alle schut zwyghen, en liet hun vreedigh toe, 't gestrooit geweer, en de dooden ter begraaffenis, van onder den wal te haalen. Die worden, by den eenen, op hondert, by den anderen, op tweehondert begroot. De Burghers verlooren niet booven achtien man'. Van gequetsten hadm'er veel, zoo binnen als buiten. De Spanjaardts, alhier de kans onschoon schouwende, weeken noch voorts, ten zelven daaghe, van stadt af, om elders, daar min teeghenstoots te wachten stond', hun'ooverdaadt te pleeghen. +1574. +*Worden afgeslaaghen*.

Thans quam Don Johan Osorio de Ulloa, van 's Landtvooghdts weeghe, om +hen te bekallen. Dien volghden ze door Brabandt, tot ontrent Maastricht: en aldaar gestilt, met een gedeelte huns achterstals en breede quytschelding van al hun misdryf, lieten zich spreyen, om tot verscheide plaatzen in bezetting t'ooverwinteren. Twaalf oft dertien Hooghduitsche vendels bleeven echter ten platten lande van Uitrecht huishouden. De Burghers, waar zy t'Amersvoort, Reenen oft in d'andre gebuursteeden te doen hadden, werden met slaaghen en scheldtwoorden doorgestreeken, van de knechten der ouwde Spaansche regementen, die daar laaghen; uit spyt van 't geen hunnen landtsluiden weedervaaren was. +*Zy vertrekken van de stadt, en worden thans met geldt gestilt*.

Hierteeghens, en tot verhoeding van gelyk onheil als laatst beschooren +geweest was, verzocht de Majestraat der stadt orde aan Don Louis; en dat hy straf oover de rabaauwen deede, die zich zoo snood een stuk onderwonden hadden. Maar hy keerd'er zich niet aan; jaa dreef de schuldt te rugge den Staaten toe, die geen geldt verschaften: en dat (hoewel d'ongebondenheit hem grootelyx mishaaghde) aan den soldaat geen houden, nochte zyn plight hem vroedt te maaken was, als de geene, die hy beschermde, zich in de hunnen, met geen billyke betaaling, queeten. Midlerwyl droegh zich een' zaak toe, die, verkeerdelyk gestelt, oft ten lichtste oovergeloopen van verscheide schryvers, door Pieter Bor wydluftigh vertelt wordt; doch by ons, dien 't gebeurt is daar af klaarder kennis te bekoomen, met meer en merkelyker omstandigheeden t'ontfouwen staat. Effen ten eighenen daaghe, als de muitelingen voor Uitrecht, +was de Landtvooghdt, samt Mondragon, binnen Antwerpen gekoomen, met twintigh vendelen Waalen, en wel ander onweêr in 't hooft. Dit ging zoo schielyk toe, dat het vlak voor 't slot met soldaaten bedekt stond, eerm'er wist dat ze voor handen waaren. Met een gaf hy, zoo aan den Markgraave, Schout der Stadt, als aan de Hopluiden, die daarin, en op de burgh laaghen, last, om de straaten te bezetten, de poorten te sluiten, en scherpelyk acht te geeven op de geenen die door 't winket gleeden; de herberghen en plaatzen van gemeene verkeering door te zien, en de buitenluiden, inzonderheit alles wat naar soldaat zweemde, op te neemen. Voorts werd gebooden by de steêklok, en tromslagh aan alle straathoeken, dat yeder, 't waar gasteryhouder oft ander, de vreemdelingen by hem gehuist, met naam en toenaam, aan de regeerders had bekent te maaken, op peene t'hunner bescheidenheit. De oorzaak van dit onvoorzien gewoel was, zoo zommighen meenen, dat hem de Bisschop van Luik, verkundschapt had, hoe een deel krysvolx, in dien geweste gelicht, zich by kleene troepen naa Antwerpen spoeide; en dat een' vloot van oover de vyftigh scheepen uit Zeelandt de Scheld opvaarende, 't gevoelen bevestighde, dat'er in stadt yet wes broeyen moest. Andren waanden, dat zeeker bevelhebber, zittende tot Middelburgh oft Vlissinge in hechtenis, gemerkt had, hoe aan Marten Neyen en eenighe Spanjaardts +*Klaghten der stadt Uitrecht ongeacht by Don Louis*. +*Weldigh eedt gespan t'Antwerpen by Don Louis gesteurt*.

+in schippers kleederen, meermaals toegang ten Prinse gegeeven werd: 't welk door hem, thans geransoent en uitgelaaten, aan den Burghvooghdt zouw gemelt +1574. weezen, en door deezen aan Don Louis. Maar indien men dit gelooft, zoo schynt dat de gevange de voorzeide Neyen ende Spanjaardts niet eighentlyk gekent moet hebben; naadien 't vatten der verdechtighden aan anderen begost werd. Altoos 't gaat zeeker als by 't naavolghende blyken zal dat'er een maghtigh eedtgespan in den moolen en Marten Neyen aanlegger was. Van deezen Marten is een zoon geweest de Munnik Jan Neyen, die, in 't achtste en neeghende jaar der loopende eeuwe, een' voortreflyken bemiddelaar van het twaalfjaarigh bestandt, aan 's Koninx zyde verstrekt heeft. Waaruit men, gelyk by meenigh ander exempel, speurt, dat gezintheit in 't stuk van godsdienst en partykeur, geen erf is. Want zyn vaader, hoewel gezwooren klerk der Reekenkaamer van Antwerpen, hield zich in 't heimelyk aan de hervorming van Kalvyn, en verstandt met Oranje, die den handel, in 't voorjaar gesteurt, pooghde weeder op der dreeve te helpen. Niet zeer verre te zoeken scheen dit, dewyl laatstmaals, uit zoo ruim een getal van meêwustighen, slechts vier persoonen betrapt en in lyden gekoomen waaren: der voeghe, datm'er de zelfste zucht noch gelaaden had; en alleenlyk behoefde de geneeghentheeden, verkoelt door de schrik der straffe, weeder op te stooken. Marten Neyen, hiermeê beezigh, ende hebbende den Deeken van 't schippersgildt, Michiel van de Wiele, dien de wacht op de stroom vertrouwt was, aan zyn' koorde gekreeghen, deed, by behulp van den zelven, etlyke reizen naa Vlissinge en den Prinse. De welke, nu bericht, hoe een groot deel der burgherye, en verscheide luiden van aanzien, zoo van der Wet als andre, op zyn' zyde gewonnen waaren, paste tweeduizent soldaaten, onder onbekent gewaadt, meest in den drang der merktdaaghen, binnen der stadt te kryghen. Dit volk werd hier en daar by d'inwoonders, voorneemelyk in de brouweryen der Nieuwestadt, versteeken. Maar de aankoomende oorloghscheepen streeken zeil onder Lillo, en worpen daar 't anker uit, om naader orde te verwachten: 't zy hun de windt teeghen liep, en daarom het getyde ontschoot, oft dat zy zich in de koomste des Landtvooghds, en 't groot versterken van stads bezetting, versloeghen. Maghtigher anxt ging de burghers aan, die, verleeghen met de soldaaten, hunner wenschten ontslaaghen te zyn. Eenighe niettemin waaghden 't lyf met hunne gasten, en hielden ze verhoolen. Zommighe zetten ze by donker uit. En van deeze ontquam een goedt deel, onder gunst der wintersche nachten, oover d'aarde wallen tussen 't slot en de Kaizarspoort, daar de graft smal en ondiep was. Andere, zwervende achter straat, speelden den steedeling: zulx dat'er niet booven vier in handen viel. Deeze werden, by den Markgraaf, in de Nieuwestadt, gegreepen, ontrent de brouwery van de drie snoexkens, die'er wel vyfhondert geherberght had. Ende, alzoo zyn' dienaars verklaarden eenighe der gevangenen van daar gekoomen te zyn, deed hy terstondt, dewyl de meester zich t'zoek gemaakt had, verscheide knechts en zeeghelaars der brouwerye aantasten. De soldaaten, strax ter pynbank gebraght, beleedden; *Dat zy dienst onder den Prinse, en zich, by wel weeten van den huisheer, in de drie snoexkens onthouden hadden; zynde van spys en drank verzorght, door Andries Koppier een van de gevange Zeeghelaars. Dat de aanslagh wyd gewortelt was; en Marten Neyen, als beleider, hen bywylen koomen moedighen, met verzeekering van steun te vinden: by een groot deel der Ooverheit, en der Burgheren; die 't meest, voorneemelyk in deezen, vermoghten; gelyk Michiel van de Wiele en zyn' metverwanten; alzoo zy met hun-*

ne +scheepen, den waaterkant, en de poorten der Nieuwestadt bewaarden. De Landtvooghdt, hoorende zoo breedt van den steedtschen aanhank gewaaghen; +1574. hoewel door 's Markgraaven toedoen 't eerste luchtgat geoopent was, en hem alleen, ampts weeghe, toestond, handt aan de poorters te slaan; ging hem verby, en zond den Prevoost Camargo daatlyk om Van de Wiele en zynen meededeeken te haalen. De welke, op 't slot gesleept, en strengelyk gefoltert, den grondt van 't werk ontdekten. Des andren daaghs werden de vier soldaaten aan de galghe gewurght: en zommighe uit de Majestraat gelast, om, neevens zeekere bevelhebbers van oorlooghe, een' gemeene huiszoeking te doen; en te beginnen aan die van der Wet, op dat zich de gemeente des min te belghen hadde. Meester Willem Martini, Griffier der stadt, afziende wat daaruit volghen wilde, maakte zich terstondt voor uit: want hy was meede van de eedtverwanten, en had zelf den persoon van Marten Neyen, samt Josua van Alveringe Heer van Hofweeghen, en Niklaas Ruikhaaver een' der voorneemlykste Hopluiden, onder zyn dak genoomen. T'zynent komende, gaf hy zyner echtgenoote de zwaarigheit te kennen, en dat men hen uit den weeghe moest heemelen. Deeze, een' Hollandsche Joffrouw, die den Heer van Kalslaaghen tot vaader, en den gevangen Koppier tot bastaartbroeder had, wyst, met meer dan een vroulyk hart, Neyen naa de schoorsteen, om zich daar, in een loch te verberghen: rukt voorts een kastaafel oopen; haars mans papieren daar uit; en werpt die, met al wat los was, in een' kist daar ontrent. Toen doet zy d'andre twee de taafelkas kiezen, en sluit hen daarin. Korts daarnaa koomen de huiszoekers; en 't ruighste doorzien hebbende, beginnen op de zelve taafel een' schriftelyke afles t'ontwerpen; by de welke tweeduizent gulden, neevens straffeloosheit voor den aanbrenger, zoo hy metpleghtigh aan 't stuk was, op Martens lyf gezet werden; minder somme van hondert tot zes hondert toe op anderen: waaronder zy Ruikhaaver en Alveringe begreepen. Men peinze nu, hoe hun te moede moght zyn, dien 't minste gewagh van reppen, kuchen, oft niezen, een' doodtsnik was; en hoe wydt dusdaanigh bestaan alle soorten van aanslaaghen, in aakelykheit en gevaar te booven gaat. Naa 't vertrekken der gemaghtighden, laat Martini de twee te voorschyn koomen, en gaan zy te zaamen, stiller stemme, staan beraadtslaaghen; hoe met Neyen toe? gemerkt het kenlyk was, dat men niets ongeproeft zoude laaten, om hem in handen te kryghen. Dat hy langer aldaar verbleeve, vonden zy bedenkelyk; en vertrouwden hem, als onbedreeven op zulke draaistroomen, de rustigheit niet toe om zyn' eighen' anxt te dekken; oft, zoo 't daarop aanquaam, de prikkelen der pyne, en 't uiterste af te staan, zonder zyn' verwanten te melden. Zeeker, die zich met gelyke zaaken gaan mengen, hebben alvooren t'ooverweeghen, dat, oft zy schoon waanen, den toeleg, als ten goeden einde aangevanghen, voor goedt te kunnen verantwoorden, dikwyls yet bysters opborrelt, met het welke, hoe wrang het ook den gewisse valt, men echter deur moet, oft den handel den hals laaten breeken. Deeze luiden, zich vindende gescheept, en 't gemoedt daarmeê paayende, dat het beeter was, dat een man, dan zoo groot een' meenighte verlooren ginge, begreepen een grouwlyk stuk in den geest, en beslooten, Marten Neyen in den kelder te doen daalen, aldaar af te maaken, en onder d'aarde te stoppen. Zy vordren hem uit de schoorsteen, met voorslaan, dat'er veiligher schuilhol beneede was. Dan Neyen, die hun gemompel beluisterd had, wilde naa den kelder niet: nocht heelde hun zyn' zorghe van nemmermeer daaruit te keeren. *Ghy*, zeid' hy, *kent my quaalyk, ende hebt myn' manhaftigheit in onwaarde. Anders zal'er afblyken*.

[+]*Doet meer niet, dan helpt my in zulk eenes Bakkershuis; en ik zie my te redden*.
Oft de styfheit zyns gelaats, die vaaken 't hart gelykaardigh doet achten, oft [+]1574.
meededooghen, oft Godvrucht gold zoo veel, dat de ondaadt gestaakt wierd.
Doch liet daarom de gedenkenis der oevele wille niet Martini te knaaghen; die noch onlanx in 't leeven, en langen tydt een lidt van den Brabandschen Raadt in den Haaghe geweest is. En ik weet het uit ooghgetuighen, dat hy, wanneer dies vermaan viel, zich niet anders plagh t'ontzetten, dan oft hem de jongste dagh, en Christus ten oordeel verscheenen waar. Onder welk tzaaghen en tsidderen hy Goode dankte, die hem in 't volvoeren zulk eener schennisse niet verhart gelaaten had, maar behoedt, van handen en ziele met het bloedt zyns vrunds te bekladden. Soo dapper, oft ook een' rechtschaapen' inborst al by wyle door driftigheit van hartstoght oft nypende noodt ten quaade verrukt wordt, klemt haar 't betrouw; en verfoeit zy met bedaarde, 't geen ze met ontroerde zinnen had voorgenoomen. Voorts, men verbeidde den aavondt; gaf Neyen toen knechtskleederen aan, en een' toorts te draaghen. In dat gezeet gaat hy, zelf van vooren beschaaduwt, en toelichtende den Griffier, die 't woordt had, door de wacht: raakt daar 't gemunt was; vervreemdt voorts zyn' troony met scheeren van hair en baardt. Voor dagh koomen'er de bezoekers in (Martini was 'er een af), en vinden hem, half naakt, en wit bestooven, neevens twee andren, het deegh staan kneeden. Zy vraaghen den bakker af, oft hy geen quaadt gezelschap van de Geuzen gehuist hield. Die antwoordt; *Dat'er niets van manluiden was, dan zyn zoon ende neef, die zy daar in den arbeidt, en voorts alles deur, zien moghten*. Marten Neyen, hebbende de Hooghduitsche spraak t'zynen wille, slaat uit; dat'er wel warme kuchlyn waaren, en werpt 'er op een taafelken. De meester schaft booter, zwaar bier; en laat een' kan Spaanschen wyns haalen. 'T welk de Spaansche Bevelhebbers in hunne taale deed zegghen; dat hy te goedt een Christen was, en 't huis te kleen, om veel snoodt volx te verberghen. Zoo scheidden zy, wel getoeft en te vreede, van daar. Michiel van de Wiele, daarentussen, scherpelyk ondervraaght, bekende, *by Marten Neyen gezien te hebben, zeekere lyste van de naamen der metpleghtighen, met veele Amptluiden der stadt, Wethouders, en andere treflyke persoonen daaronder: desgelyx een lang berichtschrift hem van den Prinse gegheeven: ook brieven van den zelven, die aan den Griffier Martini hielden, ende, naar 't zeggen van Marten, seedert bestelt waaren*. Hy voeghd'er by, *door Neyen, die 't verklaarde uit den Griffier te weeten, verstendight te zyn; hoe schier de gansche Majestraat, bericht van het stuk, zich willigh toonde, om met ernst de handt daar aan te houden: jaa dat hy zelf, tot meermaalen, met Martini daar af gesprooken had*. Een' andre hartvoghtigheit bleek aan Andries Koppier, hoewel booven maate, en tot scheurens toe, gerekt. Wel verklaard' hy zich eenen Hollander, naatuurlyken broeder van de huisvrouw des Griffiers; ende dat deez hem tot het zeeghelaarschap der brouwerye gevordert had: maar 't was in de maght der pyne nooit, hem echter yets uit te wringen, tot belasting van Martini. Voorts gebeurd' het, dat de stokhouder, ziende deezen gevangen in zoo deerlyk een' schyn, de huisvrouw des zelven ontbood, om hem 't ingewant en de leeden, met wat warms te koomen verzachten. Deeze vervoeghde zich terstondt by haar' schoonzuster; die een zuipen gereedt maakte, haar beveelende dat aan haaren man te draaghen, en op 't spoedighst weederom te keeren. Koppier 't zelve genuttight hebbende, leeverde 't potteken weederom, en luisterd' haar toe; *zy zoude den Griffier, oft zynen klerk Meester Boudewyn van*

[+] *Barlekom, vertoonen 't geen onder op den boodem, met de naalde zyner nasteling geschreeven stond*. 'T geschiedt zoo: en zy speuren, daar, in 't zwart, geel kooperverwighe letteren gekrabt, spellende; *dat hy twee ooverfelle tornen der paleye had afgestaan, zonder* (*hoe zeer men 't hem aanstreed*) *Martini te bezwaaren: mitsgaaders hoe verre de zelve, door Michiel van de Wiele, gemeldt was*. Sint deed men het potteken daaghelyx oover en weeder wandelen, en vernam alzoo, wat den gevangen van tydt tot tydt bejeeghende. De Landtvooghdt, bericht van de belydenis der ondervraaghden, zond, om den Griffier op 't slot te haalen, den Prevoost Camargo; die, ter volle zaamening van de Wethouders, zynen last by geschrift toonde, met verzoek, dat men hem Martini volghen liete, om zich in jegenwoordigheit van Michiel te verantwoorden. Markgraaf en Majestraat spraaken hem heftelyk teeghen, zich beroepende op de handtvesten, den Hartoghdoome van Brabandt en der stadt in 't bezonder verleent: uit kracht der welke niemandt, dan de Hooftamptman, vermoght eenen burgher, voorneemelyk die van aanzien waar, in hechtenis te neemen; en zulks eerst naa tuighenis, dat den rechteren voldeede, zonder hem ook erghens, dan voor zyn' wettighe vierschaar te betrekken. Camargo, weederom, dreef dat in hooghe oeveldaaden, voor al in Majesteitschenderye, als dit was, zoodaanighe vrydoomen ophielden: en vermaande den Griffier, met gemoede gang te spoeyen, dewyl hy anderszins onthiet had, om sterke handt, alwaar 't ook de gansche bezetting, te werk te stellen. Waaroover Martini, bevroedende dat het weezen moest, en zyn schoorvoeten niet dan te meer bedenkens baaren kon, van de noodt een' deughd maakte; en zich houdende als der zaake wel getroost, verlof van zyn' meesters eischte. 'T welk hem, doch ongeirne genoegh, en onder ronde betuighenis, dat de gerechtigheit der stadt geweldt leed, gegheeven werd. Daarop liet hy zich, in zynen tabbert, tussen helbardiers en soldaaten, naa de burgh leiden: gevolght, mits de vreemdigheit der handelinge, by meenighte van menschen, tot dat hen de Prevoost vertrekken deed. Booven gekoomen, werd hy by Camargo en Veldthooven [*] beamptschryver van halszaaken, teeghens Van de Wiele bevoorhooft. Maar hy, verzeekert zynde door de waarschuwing van Koppier, dat Michiel zyn eenighe wroegher was; en tydt gehadt hebbende om zich rypelyk op de punten der aantyghinge te beraaden, loochend' hem alles in 't aanzight. Niettemin dewyl de schipper by zyn' verklaaring bleef, zoo braght men Martini op een' kaamer der voorpoorte; daar hy Louis del Rio, die een van den Bloedtraadt was, met twee andre gemaghtighden vergaadert vond. Deeze, neevens Camargo en Veldthooven, gingen hem, met veel tongschraapens aan. De bezonderste vraaghstukken waaren, naa 't verstandt, gehouden met Neyen en zyn' metplechtighen; naa de Wethouders in 't stuk behipt, uit de welke hem vier oft vyf met naame voorgestelt werden; naa eenighe Amptluiden der stadt, en de brieven van den Prinse. Hy, aanheffende een hoogh beklagh oover 't quetsen zyner eere, en zulk omspringen met eenen man, van wiens schuldt nemmer blyken zoude, slaat een gat in den Heemel, en speelt konstigh den onweetende. *Wel had hy veel gemeenschaps met Marten Neyen gehadt: maar hoe des kunnen leedigh staan? zynde d'een Griffier van de Stadt, by wien alle ordeningen en bescheeden geteekent werden; d'ander van de Reekenkaamer, ende dienvolghends benoodight, 't geen dezelve raakte, uit zyn' handen t'ontfangen. Wat Van de Wiele belanghde, yeder wist dat deez Deeken, ende hy Hooftman van de schippers was. Weshalven, wien moght het bevreemden, zoo zy somtydts*

[+] 1574.

[*] Notaris.

[+] *by een geweest waaren, hebbende te zaamen, verscheide zaaken van 't gildt, te verrichten. Brieven van den Prinse aan hem? geen' had hy' er gezien. Waarenz 'er geweest, waarachtigh, oft gebootst by Marten, ende in eenighe sluikzaamening vertoont, om de luiden te lichter in te leiden; 't kon tot geen vooroordeel teeghens hem Martini strekken, die 't minste ter weereldt niet met den Prins had uitstaan. Dat Van de Wiele, als zynde by eighen monde voor schelm verklaart, wen hy schoon op vrye voeten zyn' oorkunding gedaan hadde, geen geloof verdiende: veel min, in 't geen hy tussen 't pynighen, oft in de naasmart, daar viellicht hoop van verlichtenis zyner straffe onder liep, moghte voortbrengen; zich betighter en getuigh teffens maakende*. Als hy dit, met een' groote onbekommertheit van stem en gelaat, had uitgezet, hietten de gemaghtighden hem buiten staan: en begosten schyn-en onschynbaarheit ter weederzyde op te weeghen. Daar waaren'er die met hem ter bank wilden; by brengende, dat, in stoffe van zulk belang als gequetste Hoogheit, een enkel opzeggen, ook niet buiten pyne gedaan, daar toe bestaan moght. Maar del Rio, die met den Griffier gestudeert, en seedert de kennis onderhouden had, erinnerd' hun; hoe, in dit geval, aanzien van luiden plaats greep; en dat men met een' perzoon, dus lang onbesprooken van leeven, niet lichtveirdelyk tot die uiterlykheit moest voortvaaren. Alzoo quam hier de vrundschap, in zyn' jeught gesticht, aan Martini te pas; die, zoo men meindt, der paleye niet ontgaan zouw hebben, waar't Vargas beurte geweest, oover hem te zitten. 'T geviel daarenbooven, dat zeeker Spaansch koopman, hem toegedaan, den gemaghtighden quam aandienen; hoe de gansche borze verbaast en ontroert was geweest, door zoo een' manier van burghervangen, nooit voor heen in Antwerpen gepleeght. Ook moght men, uit de venster, veele luiden van soorte, op 't vlak voor de burgh, zien wandelen, in verlangen, hoe 't met deeze nieuwigheit afloopen zoude. Derhalven werd gestemt, Martini te rug te laaten keeren, met last, om zich, teeghens 't scheiden der Borze, op de Meer te vertoonen: en onder eedt van te zwyghen; zonderling 't geen hem, noopende de meêwustigheit van eenighe Scheepenen, was afgevordert. Etlyke Heeren, die in de wooninge van den [*] Stadthuishaavenaar, zyn' koomst, met ongedult, verwacht hadden, verghden hem terstondt zyn weedervaaren t'ontfouwen. Hy zeid' hun, *zulx verzwooren te hebben: dat elk zich zelven kennen moest: ende wie eenighe aanstootelyke schriften onder zich hield, moght ze flux aan een zyde gaan pakken. Want hy leidde de Spanjaardts wel haast daar achter te zyn, ende 't werk aan hem niet te blyven*. Dat hy geen' wilde gissing maakte, leerde de naaste nacht: als Camargo en Veldthooven drie Majestraatspersoonen van den bedde quaamen lichten, ende, naa 't doorsnuffelen hunner papieren, op de burgh braghten. Een der zelve, Meester Niklaas de Vooghdt, oudtscheepen, die, als Reekenmeester in der tydt, groote kennis met Marten Neyen hield, werd tot tweemaals toe voor de pynbank gestelt, ten laatste ook ontkleedt, en geknelt met de folterzeelen; in allen schyne, oft men voor hadde, hem in der paleye te spannen. Het styfzinnigh volharden nochtans, in 't roemen zyner onschuldt, deed hem van argher spaaren: hoewel 't vermoeden zwaar was, en hem langen tydt in hechtenis hield. Dat d'andre twee, elk met een dreighement, vry raakten, moghten zy van gelyke hunner onzwichtbaarheit dank weeten. Wyders namp men gevangen een Pleitbezorgher Matthei genoemt, en een' oudtdeeken van 't vleeshouwers gildt. Deeze, bedraaghen by Van de Wiele, en thans by zich zelve, uit onlydzaamheit der pyne, werden, nee-

[+] 1574.

[*] Concierge.

vens [+]hem onthalst: Michiel ook gevierendeelt. Zyn mededeeken een stok oudt man, en genoeghzaam voor slecht gehouden, dien 't gezight van 't foltertuigh een' beroernis op 't lyf gejaaght had, moest de strafpleeging aanschouwen, en in eeuwighen kerker vernachten. Andries Koppier ooverleed aan 't veretteren eener breuke, die door 't uitbundigh pynighen, in zyn' zyde gescheurt was. Meer werden 'er niet gekreeghen; nocht yemandt der Spaansche soldaaten ontdekt: daar men nochtans bescheidelyk 't getal uitdrukt van tweeëntseeventigh bezettelingen der burgh, die aan 't werk zouden vast geweest zyn. Dan het stond 'er geschooren, om ongelyk oeveler af te loopen, 't en waar men Camargo de handt gevult hadde met een' burze van drie oft vierduizent gulden, uitgemaakt hy de meêwustighen. 'T welk hem wel quam voor dat pas; maar naamaals zuur opbrak, en neevens eenighe andre mishandelingen, in Spanje ter doodt holp verwyzen. Marten Neyen, verhoolen gebleeven tot dat de toezight aan de poorten quam te slappen, ging toen, in hooveniers kleederen, op een' kar met een' zak mouts oft twee zitten: en had het geluk van alzoo ter stadt uit, en voort tot Vlissinge, by den Prinse, te raaken. Don Louis, dien 't zeurde, dat zyn' uiterste vlyt te kort viel, in 't achterhaalen der behipten, naar gelang van 't getal, knorde, dat de Ketters elkanderen te getrouw, en de amptluiden te laf in 't vervolghen waaren. En zeeker, al komt het van hooghe handt, zelden zal 't naatrachten veel opdoen, in zaaken, oft door weeghen, die beide der Majestraat en gemeente teeghen de borst zyn. Zommighen nochtans geloofden, dat hy het diepste onderzoek met voordacht achter weeghe liet, uit zorghe van door al te veel omroerens, de gemoeden bet te verwyderen, tot schorting van den paishandel, dien hy voor had te hervatten. Want hoewel Champaigney het smeekschrift, ontworpen ten aanstaan van Aldegonde in den lestleeden zoomer, zonder antwoordt op 't zelve, den Bondtgenooten weeder toegeveirdight had; het dubbelt daaraf was naa Spanje gestuurt, en als nu te rugge gekeert, met volmaght, zoo men verklaarde, [+]om de geschillen te vereffenen. Ende Elbertus Leoninus, der rechten Doctoor, quam, in 't afgaan van Wintermaant, onder vrygeleybrief van den Prinse, hem 't zelve voordraaghen. Waaroover zyn' Doorluchtigheit, op den eersten van Louwmaant, des jaars vyftienhondert

[+]1574.

[+]*Paishandel hervat.*

[1575]

[+]

vyventseeventigh, de Staaten van Hollandt en Zeelandt, samt die van Bommel en Buure, teeghens den vyventwintighsten, ter daghvaart tot Dordrecht beschreef: met ernstigh vermaan, teeghens de slofheit, die gemeenlyk de harten, in zulk gewricht van zaaken bekruipt; waar in nochtans, op dien toeverlaat, doorgaands de listighste aanslaaghen, en de bedrieghelykste verraaderyen gebrouwen worden. Ten deezen daaghen, schreef, ook de Graaf van Bossu aan zyn' Doorluchtigheit, [+]*Dat Godt hem grootelyx sterkte, in het draaghen van 't verdriet zyner gevankenisse. Zoo men hem, onder zyn woordt van weederkeeren, een' reize naa Brussel vergunde, hy hoopte den Lande, in 't bevorderen der vreede, treffelyken dienst te doen; ende voor eerst een' wisseling van zynen persoon, aan dien van den Graave van Buure te weeghe te [+]brengen*. De Prins, zich meêverheughende oover Bossuus geduldt in zyn lyden, *erinnerd' hem nochtans, hoe hy met tydtlyker diensten 't behoef van deezen wel had kunnen helpen voorkoomen. Dat de geleeghentheit voor alsnoch zyn trekken naa Brussel niet toelaaten wilde: te min dewyl 't maar al te vast ging, dat de inbeelding van 't verwerven zyner wisseling, teeghens den Graaf van Buure,*

[+]1575.

[+]*Bossu aan den Prinse.*

[+]*'s Prinsen antwoort.*

op bouwvallighe hoope steunde. Den tweeëntwintighsten deezer maant, stak 'er een

+windt op, zoo weldigh, dat hy verscheide moolens ter aarde smeet. +De Huighendyk, en eenighe andre binnenlandtsche, braaken deur. Doch de Zeedyken hielden; hoewel zy zeer beschaadight werden. Kayzar +Maximiliaan, die, zoo uit eighe beweeghenis, als aangeport by etlyke Ryxvorsten, den paishandel in Spanje, door een' staatlyke bezending, had aangebonden, schikte, om den zelven ganklyker te maaken, naa Neederlandt Graaf Gunther van Zwartzenburgh, verzelschapt met Graave Wolf van Hohenlo, en zommighe andre Duitsche Heeren van achtbaarheit. Deeze twee hadden yeder een' zuster des Prinsen te wyve. Tot Dordrecht gekoomen, daar de Staaten vergaadert waaren, oopend' hy zynen last, en werd zeer danklyk en eerbiedelyk bejeeghent. Daarnaa vervoeghd' hy zich by den Landtvooghdt, tot Antwerpen, om te verstaan, oft dien aangenaam waar dat hy zich der zaake bemoeide. Requesens geliet zich niet anders, dan daarmeede zeer beholpen te zyn. Ende werd voorts bestemt, teeghens ingang +van Lentemaandt, gemaghtighden te zeinden naa Bredaa, een' stadt welgeleeghen voor hun, om in alle voorvallende haaperingen, spoedighe toevlucht tot het gevoelen van hunne maghtgeevers te mooghen neemen. De geenen, die om den geloofsdwang uit de plaatsen hunner +geboorte geweeken waaren, ziende de dingen op deezen wegh, verzochten, by smeekschriften, aan Prins en Staaten, dat men hunner doch acht hebben wilde in 't besprek der vreede; en bezorghen, dat zy, buiten quetsing des gemoeds, in veiligheit, hunne vaaderlyke steeden weder moghten koomen bewoonen. Voor den aanvank van 't werk, hield men in Hollandt en Zeelandt een' algemeinen biddagh, om de Godlyke genaade, oover 't beleydt des handels aan te roepen. +Van 's Koninx weeghe, verscheenen, tot Bredaa, Ferdinand van Lanoy Graaf van La Roche; de Heer van Rassingem, Steêvooghd van Ryssel, Douay, en Orchies; Arnout Sasbout, Kanseler van Gelderlandt; Kornelis Suys Heer van Ryswyk, Raadshooftman van Hollandt, maar tot Uitrecht gevlucht; en de Doctoor Elbertus Leoninus. Op den tweeden der gemelde maandt (gemerkt Bredaa in 't geweldt +der Spaanschen was) quaamen tot Dordrecht, daar de Staaten verzaamelt bleeven, Christoffel de Mondragon; Juliaan Romero; Philips de Mendoza; Michiel d'Alentour; Willem de San Clemente; Michiel de Cruillas; Spanjaarden: met den Heere van Auchy, broeder des Graaven van Bossu, en den Heere van Waardenburgh: alle gyzelaars, tot verzeekeringe der gemaghtighden van Hollandt, Zeelandt, Bommel, +en Buure. Deeze waaren, Jacob van der Does; Karel van Boisot; Willem van Zuilen van Nieveldt, dat pas Schout van Dordrecht; Philips van Marnix Heer van Sant' Aldegonde; Arent van Dorp; Johannes Junius Steêvooghdt van Kampveer; Adriaan van der Myle; Pauwels Buis; Nanning van Foreest; en de * Loontrekkende Raadsman van Sierikzee. Hun berichtschrift hield in; *Dat, alzoo men ooverboodigh geweest was, naa 't ontlasten des Lands van d'uitheemschen, +zich den Algemeinen Staaten t'onderwerpen, het quaalyk betaamen zoude, zyn woordt te verachteren, indien m'er by gehouden wierde. Doch stond te gemoete te zien, dat de Spaanschen voor 't vesten der vreede, zich van 't vreemdt krysvolk niet zouden willen ontblooten: nochte verstaan tot de voorgeslaaghe vergaadering der Algemeine Staaten; inzonderheit niet, zoo men daarop drong, dat de breede Raaden der steeden in dus een' zaak, die de gemeente ten hooghste betrof, ook behoorden hun zeggen te hebben. Vooral moest men trachten, hunne gezintheit te doorgronden, by vordering van antwoordt op het smeekschrift*

+1575.

+*Onweeder*.

+*Kaizar Maximiliaans vlyt tot vordering der vreede*.

+*Bredaa tot handelplaats gekooren*.

+*Verzoek der uitwykelingen*.

+*Gemaghtighden van 's Koninx weeghe*.

+*Gyzelaars van dier zyde in Hollandt gezonden*.

+*Gemaghtighden van de Hollandsche zyde*.

*Pensionaris.

+*Hun berichtschrift*.

aan den Koning gericht. Ende indien zy niet klaar spraaken, oft yet wyders opworpen; zoo had men voet om tot nieuw daadinghen te koomen. Dat de 1575. *Spaanschen ook 't zelve zochten, waar genoeghzaam te speuren, aan de punten van zeeker kleen byvoeghzel, vertoont door Leoninus. Men had ernstelyk t' ooverweeghen, oft het stuk van den Godsdienst in 't eerst te verhandelen stonde: gelyk, om veele reedenen, raadzaam scheen. Alles diende by geschrift, en in Hollandtsche taale gedaan, volghends de gerechtigheit van 't gewest. De bescheiden, by de Staaten bekraftight, moesten by hunne gemaghtighden onderteekent, ende alzoo oovergeleevert worden. De wederparty had ook by onderteekent schrift, te verklaaren, van wien zy gelast was; samt dat de Koning kende, de handeling met hun, als uitbeeldende al de Staaten van Hollandt, Zeelandt, en hunne bondtgenooten, te mooghen bestaan; ende dat hy 't verhandelde bevestighen zouw gelyk de Staaten beloofden te doen. De voorwaarden, op dat men, nocht in de rechte, nochte door ommeweeghen, by geweldt oft bedrogh verstrikt wierde, behoorden deeze te zyn. De Godsdienst blyve, onder de bondtgenooten, in den jegenwoordighen standt; andre oeffening uitgeslooten. Den Prinse en Staaten, staa vry, t'hunner verzeekering, plaatzen met krysvolk te bezetten, onder 't gebiedt zyner Doorluchtigheit, en de betaaling daar toe te vinden, naar hun goedtdunken. Oranje behoudende de Stadthoudery oover Hollandt, Zeelandt, en Uitrecht. Men ruime hem weederom inne, zyne goederen, zoo elders, als voorneemelyk in Borgonje, geleeghen; desgelyx de ampten, bedient by hem, voor de beroerten; ende voeghe daarby 't hooghe Ammiraalschap van Neederlandt. Aangezien ook de regeeringe en verzeekerheit, voor een groot deel, aan de Majestraaten hangt; dat men de zelve voortaan maake, gelyk ten tyde van 't oorlogh gepleeght is; ende dat haar de Stadthouder, naar de gerechtigheit elker steede, bevestighe. Oft het gebeurde* (*'t welk Godt verhoede*) *dat zyne Doorluchtigheit quaam t'ooverlyden; dat dan de Koning, oover Hollandt, Zeelandt, en de steeden met hun verknocht, geenen Stadthouder stelle, buiten bewillighing der Staaten: ende zoo hy daarteeghens doet, dat men dan vermooghe eenen andren, tot eighen genoeghen, te kiezen. Den Staaten warde geoorloft, zoo dikwyls te vergaaderen, als zy 't den Lande zullen oorbaar achten; 't zy ter beschryvinge van den Prinse, oft van zynen naazaat. Nochte zy, nocht yemandt der onderdaanen, nocht eenighe zaak, zullen teeghens hunnen dank, buiten Hollandt, Zeelandt, oft de metvereenighde steeden, mooghen beroepen, oft betrokken worden; gelyk den Voorspraake van Hollandt Meester Jacob van den Ende, gebeurt is. De Raadsluiden van 't Hof van Hollandt, en alle andre amptluiden, by den Prinse gestelt, zullen in dienste blyven; ook niemandt voortaan gekooren worden, dan ter noeminge van Prins en Staaten; ende de vonnissen, geweezen by de geenen die anders gemaakt zyn, niet gelden. Bommel, Buure, met d' andre by verbonde steeden, zullen onder 't gebiedt des Prinsen, ende aan Hollandt en Zeelandt gehecht blyven. De ouwde handtvesten en vrydoomen heeft men in haare voorighe kraft te stellen: ende alles te vernietighen, wat by den Hartooghe van Alva, ofte den Raadt van beroerte, gedaan is; als strydende teeghens alle recht en billykheit. Desgelyx zullen vervallen alle vonnissen, raadsslooten, en gebooden, tot nadeel der Staatsche partye gegeeven; 't zy by wat rechters ook; ende niet teeghenstaande, dat ze reeds moghten uitgevoert weezen. Burghen, en blokhuizen, als dienende meer tot stichting van dwingelandye, en tot vervreemding der volken, dan tot verzeekering eener wettighe regeeringe, moeten daatlyk uitgerooit worden. De Jesuyten, als een onrustigh, haatlyk, en nieuwlinx ingestelt gezelschap*,

[+]hebben, neevens de Spanjaardts het Landt te ruimen. Dat men de nieuwe Bisschoppen, oorzaaken der beroerten, afschaffe: desgelyx de plakkaaten noopende 't stuk van den Godsdienst: ende, zoo men in deezen geen' vryheit voor gansch Neederlandt bedingen kan, staat ten minste te bearbeiden, dat men ze voor 't geweeten bedinge; in voeghe dat niemandt geperst warde, voor eenighen Priester ten doop' oft te trouwen te gaan; ende toegelaaten zy binnen 's huis kerklyke gebeeden te doen; en zyne dooden te begraaven, op zulke wyze en plaatse als men goedtvinden zal. Dat men ook, hanteerende in andre Landen en Koningryken, zyne gewisse vry beleeven moghte; zonder daaroover onderzocht, oft aan lyf oft haave gequelt te worden. De Koning, oft immers de gemeene Neederlanden zullen betaalen zes tonnenschats, die de Staatschen den soldaaten van Mandersloo schuldigh zyn: ende die van Antwerpen, den geleytol laaten vaaren, dien zy opgestelt hebben. Dat men ter weederzyden afstaa van alle verbonden met uitheemschen aangegaan; ende met naame, de Koning afzegge 't geen tot Bayonne teeghens d' Onroomsgezinden gemaakt is. D'oprechting der Hooghe schoole tot Leyde warde bevestight; en de papieren weedergeleevert, die den Voorspraake van den Ende ontnoomen zyn. De vrydoomen, verleent by den Prinse aan zommighe steeden, zullen bestendigh blyven; ende 't geen hy aan zyn' eersten toght te kost geleit heeft, hem, door den Koning, oft het gemeine Neederlandt, goedtgedaan worden. Niemandts gerechtigheit heeft by tydtsverloop, geschiedt geduurende de beroerten, eenighe verkorting te lyden: en den [*] Voorspraak van 's Heeren geldtkist zal men aan recht mooghen eisschen. Eenen yeder zullen volghen zyne voorighe ampten, waardigheeden, en goederen, zoo tilbaar noch in weezen zynde, als ontilbaar met d'achterstallen, renten, en fret. D'Onroomschen, en andren, die in waapenen geweest zyn, zullen gebruykbaar geacht worden tot alle staaten, en bedieningen van eere. Van goederen, by den vyandt aangeslaaghen, zal men geene renten schuldigh zyn, sedert het ongenot der zelve; maar de renteysschers hun verhaal aan den Koning hebben. 'T huis van Kuilenburgh tot Brussel weeder op te bouwen: de gedenkteekenen af te breeken, die, tot smaadt der Bondtgenooten, opgerecht zyn: de heughenis van Egmondt, Hoorn, en andre geschandtmerkte Heeren te hereerlyken. Uiterste willen, volkoomen oft onvolkoomen; giften; naalaatenissen op voorwaarde indien zulk ander te vooren genoemt de zelve niet aanveirdt; bespreekingen uit oft oover de handt, die gedaan zyn tot achterdeel der uitgeweekenen, zeedert den jaare vyfensestigh, zullen voor onbondigh verklaart worden. De Graaf van Buure worde zynen Vaader weedergeleevert: de stadt Woerde in handen der Staaten van Hollandt gelaaten. 'T geschut, veroovert in 't oorlogh zullen de Staaten van Hollandt en Zeelandt, en hunne Bondtgenooten, behouden t'hunner verzeekering. Te vernietighen het vonnis oover Naarde gevelt: de huizen en muuren der zelve steede weeder op te bouwen, tot koste des Koninx, oft wel des Hartooghen van Alva, die ze, buiten last van zyne Majesteit, heeft doen afbranden en neederwerpen. De penningen, uit 's Koninx koffers, oft anderszins geheeven, en tot de oorlooghe besteedt, zullen nemmermeer hereischt moghen worden; nocht yemandt gemoeit ter zaake van eenigh bedryf tot afbrek van wederparthye, seedert den aanvank des jaars voorzeit: maar zyne Majesteit verklaare alles geschiedt te weezen t'haaren dienste; ende erkenne den Prins, de Staaten, en Landtzaaten van hunner zyde, samt al de geenen, die hun van buiten hulp verstrekt hebben, voor haare getrouwe onderdaanen, goede vrienden, en naabuuren. Ende zullen die van Haarlem, Naarde en Leerdam, in dit verding

[+]1575.

[*]Advocaat fiscaal

+*begreepen zyn, om dies, min nocht meer dan d'andre plaatzen, te genieten*. Wy hebben dit, hoewel 't maar een ontwurp en niet verworven geweest is, aldus wel in 't lange willen ten toon stellen, op dat'er uit gespeurt werde, welke middelen men alstoen oordeelde tot verzeekering der vreede te mooghen bestaan: en wat men, ter zelve noch zoo benaauwt een' tydt, den Spanjaardt wel heeft darren afvorderen. +1575.

+De gemaghtighden dan, zynde, met dit bericht, tot Bredaa gekoomen, daar men voor eerst zyn' zucht tot de vreede, ter weederzyden, breedelyk ontfouwde, verzochten, den twaalfden van Lentemaandt, bescheidt op het smeekschrift, oover gezonden in den voorleeden jaare. 'T werd hun vertoont; en braght meer niet meê, dan orde om in handeling +te treeden. Men vraaghd hen voorts, *Welke hunne meening was, zoo noopende d'uitheemschen, die zouden te vertrekken hebben, als op de form der daghvaart van d'algemeine Staaten*. De Staatschen antwoordden, *dat zy, by vreemden, verstonden alle, die buiten's Landts gebooren waaren; voorneemelyk de Spanjaardts: ende dat d'Algemeine Staaten behoorden vergaadert te worden op den voet, dien men gehouden had, toen Kaizar Karel +de Heerschappy ooverdroegh*. Hierteeghens vertoonden de Koningschen, by geschrift van den veertienden: *Hardt waar het, en onbillyk, de Spanjaarden, meedeonderdaanen van een zelven Koning, den welke en zynen voorzaaten zy, zelfs in deeze Neederlanden, wel doorluchtighe diensten gedaan hadden, voor vreemdelingen te reekenen. Maar met recht droeghen dien naam de Hooghduitschen: Fransoizen en Engelschen, besoldight by Prins en Staaten. Eevenwel zyn' Majesteit was niet van meening, de Spanjaardts, als de pais zich gezet zoude hebben, hier langer te laaten, dan naar uiteysch der noodt. Hen alvooren te verzenden, strekte tot naadeel haarer achtbaarheit, die de verzoekers zelfs verklaart hadden, in hooghste waarde te houden. Belangende de vergaadering der Algemeine Staaten; zyne Majesteit hield de zelve voor de bequaamsten en verstandighsten haarer onderzaaten; ende was dieshalven niet gezint, hunnen raadt verby te gaan, in 't geene, waar oover zy plaghten geroepen te worden. Maar zaaken, betreffende haare Hoogheit en opperste gezagh, die verstond zy niet, dan by haare bezondere, ende, te dien einde ingestelde Raaden, te doen slyten: hoewel zy, oft de Landtvooghdt in der tydt, oover gelyke stoffe, als 't pas gaave, zich wel zoude mooghen dienen van 't goeddunken der Staaten, der Raaden van de gewesten, ende der Wethouderen van de steeden. Ende gemerkt dat de gemelde Staaten, voor 't neederleggen der waapenen, niet bequaamelyk zouden kunnen verzaamelt worden, zoo beloofde zyn' Majesteit dien van Hollandt, Zeelandt, en hunnen bondtgenooten, al hunne rechten, vrydoomen, en gewoonten te handthaaven, in voeghe, gelyk zy die voor den oorsprong der beroerten genooten hadden; daarenbooven volle vergiffenis van allerley misdryf. Alle aangetaste goederen, in weezen bevonden, zouw men ontslaan: ook alle gevangenen, zoo wel den Graaf van Bossu, als andere; en dat zonder rantsoen. De Prins ende Staaten hadden, ter goede trouwe, de steeden, Slooten, scheepen, geschut, en krysgereedschap, zyner Majesteit weeder in handen; den Godsdienst der voorvaaderen allomme in den ouwden staat, te stellen. Den Onroomschen nochtans zouw zeekere tydt gegunt worden, om hunne goederen te verkoopen, en zich buiten's Landts te begeeven: doch voor dat maal alleen, en zonder daarentussen hunnen Godsdienst te mooghen oeffenen. Ende indien men zich op 't woordt en teekening zyner Majesteit niet verlaaten wilde, die eevenwel genoegh behoorden te zyn; zoo moghte men zelf andre weeghen van verzeekertheit aanwyzen: waarop in alle reedelykheit, gelet zoude worden*. By geschrift, onderteekent door den Prins, den Graaf van Kuilenburgh, en de Staaten tot Dor-

+*Paishandel begonnen*.

+*Verzoek der Hollandsche Gemaghtighden*.

+*Vertoogh der Koningschen*.

drecht +vergaadert, werd, den tweeëntwintighsten van Lentemaandt, vast +in deezer wyze geantwoordt. *Heel een ander bescheidt was by hen, op het smeekschrift verwacht geweest. Om oorzaak van minder gewight, had men, in den jaare vyftienhondert neeghenenvyftigh, de Spanjaardts, ter begeerte van de Staaten wel doen vertrekken. Yeder kend' hen voor onderzaaten der Koningryken van Spanje; maar niet der Hartoghdoomen, Graafschappen, en Heerlykyen van Neederlandt. Ook hadden zy wel beweezen wat zy waaren, met de Neederlanders, van eerst af, voor weêrspannelingen en ketters uit te luiden, en hen op 't alleronmenschelykste te plaaghen. Dies konden Gendt, Doornik, Antwerpen, Mechele, Lier, 's Hartooghenbos, Uitrecht, en Rotterdam getuighenis geeven. Ende nu zagh men het zeggen der voorouwderen bewaarighen, die ooverlange gespelt hadden, dat men den dagh beklaaghen zoude, toen Neederlandt aan Spanje vermaaghschapt werd. Zoodaanigh een gezelschap in 't Landt te willen houden, was derhalven niet anders, dan 's Koninx troon ondergraaven, en doen storten, door 't verschuppen van de harten der Landtzaaten, die den bestendighsten grondslagh der regeeringe maakten. Belangende hunne verdiensten, men hinge die eens in de weeghschaal teeghens de ondiensten, en zaaghe wat ze te licht zouden vallen. 'T heerlykst ook, dat zy uitgerech hadden, moght nerghens naa teeghens het geen op, dat by de Neederlande gewracht was. Hoe loflyk zich deeze, in 't jongste oorlogh teeghens Vrankryk, gequeeten hadden, dat moght men de velden van Sant Quintyn en Greevelinge vraaghen. Hoe wyders, van de zelve, op verscheide toghten, die niet hen, maar de Kroon van Spanje eighentlyk raakten, Kaizar Karel, in Italie, Afrike, en elders, was bygestaan, daaraf wisten Napels, Arger, en andre plaatzen te spreeken: onaangezien dat de Spanjaarden zich t'hunnent, in den jaare vyftienhondert twintigh, zoo weederwaardelyk teeghens 't bewindt der Neederlandsche Heeren verzet hadden, dat wel met een' andre bescheidenheit, dan 't hunne hier te Lande, gedreeven werd. Met Hooghduitschen, Fransoizen, Engelschen, Schotten, beholp men zich uit noodt, om 't Spaansch gewelt af te keeren: maar deeze onderwonden zich der regeeringe van den Lande niet. Ook moest men de Hooghduitschen niet eeven vreemdt als andren, in Hollandt en Zeelandt achten; naademaal die Graafschappen den Kaizarryke ingelyft waaren. Men meinde nochtans hen al te zaamen af te danken, zoo haast als de geleeghentheit zulx toelaaten zoude. Aangaande de daghvaart der Algemeine Staaten, die zyn' Majesteit gezint scheen noch een wyl uit te stellen; ende, als 't 'er schoon toe quaam, hun gezagh te bepaalen, en hen tot enkele inwillighers der beeden te maaken; 't had geenen schyn, dat hun lusten zoude, voor 't vertrek der Spanjaarden; oft ook daarnaa, op dien smallen voet, te vergaaderen. D'andre punten, mits dat men ze behoorlyk uitleidde, konden genoeghzaam gedult worden, als de vreede daarmeê te verwerven waar. Maar het eischen van steeden, Slooten, scheepen, en krystuigh, smaakte naar geen' oprechtigheit. In dier wyze waaren de schaapen, naar dat het sprooxken vermelde, van de wolven bekalt, om hun de honden te leeveren. T'onrecht scholdmen den Prins en de Staaten voor weêrspannelingen; naadien zy zich nooit teeghens 's Koninx Majesteit vergreepen hadden. Ende waar hun eer des dank te weeten, dat zy tot handthaaving zyner Hoogheit, landen, steeden, huis, hof, wyven, kindren, en goederen, teeghens de tirannye des Hartooghen van Alva beschermt hadden. Al hunne verklaaringen weezen uit, dat hun nooit in den zinne gekoomen was, de waapenen teeghens den Koning te draaghen, oft zich zyner gehoorzaamheit t'onttrekken. Dat men hun verghde, den gezuyverden Godsdienst, oft het Landt te verlaaten verving*

+1575.

+*Weedervertoogh der Prinslyke parthye.*

+*al meede een' soort van hoon, als strekkende om hen met ketterye te betighten; daar zy zich aan 't algemein Apostolisch geloof houdende, niet dan de oopenbaare groove misbruiken der Geestelykheit verworpen hadden, om Goode en den Koning yeder 't zyne te geeven. Waar oover zy vrymoedelyk uit moesten zeggen, dat hun die voorwaarden, gelyk ze laaghen, niet aan; en d'exemplen van Egmondt, Hoorn, Montigny, te versch voor, stonden. Hoe byster een ding waar het ook, zoo groot een' getal van luiden, den hervormden Godsdienst toegedaan, t'hunnen vaaderlande uit te stommelen? Ende wat was daarby te gelyken 't verzeinden van drie oft vierduizent Spanjaarden naa 't hunne, die zich in de weide deezer landen nu vet en glad gemest hadden? Verre wild' het van welvaart zyn, als men 't Landt woest en leedigh van volke gemaakt, de neeringen, handtwerken, en zeevaart, daar 't op teerde, verdreeven zouw hebben. Wat afbrek de strenge plakkaaten met het verjaaghen der luiden, aan 's Koninx inkoomsten gedaan hadden, was te dier tydt wel gevoelt. Voort zoude den vertrekkenden de gunst van hunne goedren te gelde te mooghen maaken, zeer luttel waard weezen: want, genoomen men vonde koopers genoegh; die zouden ze niet, dan tot oolyken pryze, begheeren. Dat men'er byvoeghde, zulx hun alleenlyk voor dat maal te zullen vry staan, gaf niet duisterlyk te kennen, dat men voor had de grouwelyke gebooden van geloofsdwang wel haast te vernieuwen: waardoor de ooverblyvers geschaapen waaren, weeder in d'ouwde ellenden te vervallen, ende een der schoonste takken uit de kroon zyner Majesteit gescheurt te worden: 't welk in alle maniere verhoedt diende. Derhalven verzochten zy, dat men dit hun vertoogh, als gesprooten uit een' getrouwe geneeghentheit tot den Koning, in 't goede neemen wilde; ende baaden Godt den Almooghende, zyne Majesteit, en haare gemaghtighden, met geest van beeter raadt en kennis te zeeghenen*. Teeghens dit geschrift werd by den Koningschen den eersten van Grasmaandt, een ander oovergeleevert, +uitkoomende op deezen zin. *Zy hadden 't afslaan van zoo reedelyke aanbiedenissen zyner Majesteit niet verwacht; veel min het onheusch schandmerken van d'oprechtigheit der geenen, die niet dan ter beste trouwe gingen. Niettemin, zy wilden dat om der vreede wil verby zien, ende naader verklaaren 't geen in hun voorighe geschrift, door schyn van duisterheit, eenighen aanstoot geeven moghte, mitsgaaders wat men eindtlyk, tot vordering des handels, zoude verstaan in te willighen. Maar die van Hollandt en Zeelandt hadden ook bekent te maaken, wie zy, booven Bommel en Buure, onder hunne Bondtgenooten begreepen. Zoo heevigh oover 't misdryf der Spanjaarden uit te vaaren, diende gansch niet ter zaake, maar veel eer tot verachtering der zelve, en wyder inworteling der verbittertheit. Zoo die van 's Prinsen parthye in hunne gewisse gingen, zy moghten daar ook genoegh vinden, dat zwaarlyk te verantwoorden waar. Doch men zoude de Spanjaardts uit den Lande schikken, naa 't bevesten van den pais; mits dat het uitheemsch krysvolk ook van d'andre zyde gelost wierd. En de Koning nam aan, de breede Staaten te beroepen, eeven als ten tyde van d'ooverdraght der Landen op zyne Majesteit. Quaalyk en onwaardelyk paste men op hen de gelykenis der Wolven, die den Schaapen de wachthonden zouden afgevordert hebben? naadien'er geen' oovergift van vaste plaatzen, oft ander krysbehulp geëischt was, dan met byvoeghsel dat de Bondtgenooten zelf moghten voorslaan, in wat middelen van verzeekering zy zich zouden gerust konnen stellen. Nochtans werd des, in hun weedervertoogh, niet altoos aangeroert: 't welk gewisselyk naar geen' rondigheit zweemde. Dies nietteeghenstaande deeden zy noch 't zelve bodt gestandt; ende om duidtlyk te*

+1575.

+*Naader oopening by de Koningschen gedaan.*

+*spreeken, zouden doen blyken van den lastbrief des Koninx: desgelyx van zyne bewilghing in 't werk, als 't voltrokken waar. Ende was zyn' Majesteit daarenbooven te vreede, alles te doen bekrachtighen by de Staaten van yeder gewest bezonder; ende die tot borghen te stellen voor 't onderhoudt haarder beloften, ten eeuwighen daaghen. Jaa zy zoude, waar 't noodt, te weeghe brengen, dat de Kaizar, en haare bloedtverwanten onder 't Ryk gezeeten, hun woordt voor 't zelfste gaaven. Yets in te ruimen, dat teeghens 't Roomsche geloof streed; des was zy van geenen zinne, nochte zoo veel als den minsten letter daar af te wyken: gelyk dan yeder wist hoe zy 't handthaaven van 't zelfste, t'haarder huldinge, gezwooren had. Doch zoude zy, den geenen, dien 't raadzaam docht woonsteede buiten 's Lands te gaan neemen, zes maanden toelaaten, om hier te verblyven, zonder midlerwyle hunne kerkzeeden te oeffenen, eenighe onorde aan te rechten, oft yemandt arghernis te geeven; en acht oft tien jaaren, om hunne goederen te verkoopen. Dat meer was, zy zouden ze mooghen behouden, mits doende die regeeren by Roomsgezinde luiden; jaa zelve weeder aanveirden, wanneer zy zich bedachten, tot de Roomsche Kerke, en schuldighe gehoorzaamheit te keeren. Wien dit niet geviel, moest het missen des vaaderlands, niet den Koning, dien 't leedt was, maar zich zelve wyten. Dat hun dit alleenlyk voor eene reize veroorloft werd, had wightighe reede; zynde gansch ongerymt, t'elken maale op nieuw, den Godsdienst en de gemeene rust in gevaar van wankeling te laaten brengen. Ende, indien d'uitheemsche Leeraars, en andren, door de welke, onder dexel van dat het hun op den afbrek der vrydoomen schortte, deeze nieuwigheeden op de baan gebracht waaren, zich bekeerden oft het Landt ruimden; de Koning twyfelde niet, oft d'onderdaanen zouden gemakkelyk, zoo 't ouwde spoor der Roomsche gezintheit, als hunner neeringe en hanteeringe volghen: waarin zyn' Majesteit wilde trachten hen te handthaaven, met verhoedenis van alle bezwaar, zonderling der Spaansche Inquisitie, die zy nooit gedacht had, en als nu eeven weinigh dacht, emmermeer in te voeren*. Van behaaghlyken glimp was dit aanbodt: ende alzulken, dat het afslaan van 't zelve scheen de Prinslyke parthy klaarlyk in 't ongelyk te stellen: gemerkt haar 't vertrek der Spanjaarden, en de verzochte daghvaart der breede Staaten, booven andre niet verzochte punten, werd toegestaan. Niettemin, dewyl men in geloofszaaken weigherde eenighzins den schoot te vieren, zoo zaaghen die van Hollandt en Zeelandt te leur gestelt hunne hoope, van, door toedoen der algemeine Staaten, aan eenighe gevoeghlykheit in 't stuk van den Godsdienst te raaken. Waaroover, meenighte van menschen zouw moeten vertrekken, om zich (wen zy 't schoon behielden) zoo verre van hun goedt, en, naar gelang, heind by hunne schaade, te vinden. 'T weghdoen der uitheemsche soldaaten, ter beide zyden, wilde ook zeer zorghlyk vallen voor hun; die niet zoo lichtlyk, als de Koning, zouden andre bekoomen kunnen. De Bondgenooten, derhalven, verzochten een' maant beraadts, die hun ingewillight +werd. De Graaf van Zwartzenburgh pynde zich grootelyx den handel ten goeden einde te brengen, met reizen oover en weeder, dan naa den Landtvooghdt, dan naa Dordrecht, daar de Prins en Staaten verzaamelt waaren; die zich ook, te zynen aanstaan, tot Geertruidenbergh vervoeghden. Daar ried hy hun een' schorssing van waapenen voor zes maanden, en een' bezending aan den Kaizar, om, door tussenspraak des zelven, wat verzachtings, noopende 't punt van den Godsdienst, te verwerven. 'T zelfste droegh hy mondelinx den gemaghtighden tot Bredaa voor, en den Landtvooghde door brieven, geevende hem niet bedektelyk te ruiken, dat de bondtgenooten, te hardt geparst, op wisseling van Heere mogh-

+1575.

+*Zwartzenburgh beyvert den pais zeer*.

ten [+]peinzen. Maar Don Louis wilde geen bestandt dan voor twee maanden alleenlyk; en dat noch, mits de hervormde Godsdienst daarentussen gestaakt, en de Leeraars ten Lande uitgezonden wierden. Ook weigherd' hy, den gezanten der Bondtgenooten doortoght naa Duitslandt; met bybrengen, *Het voeghd' hem niet, den weêrspannelingen, dien 't doch aan geen andre weeghen ontbrak, vry geleide door 's Koninx Landen te gunnen*. Waaroover Zwartzenburgh, ziende de dingen op zoo traagh een' trant, ook dat men van dier zyde quaadt oogh op hem had, als oft [+]hem 't maaghschap met den Prinse, en 't dryven van toegift in 't stuk des geloofs, te zeer ter harte ginge, zyn afscheidt nam; en eerlyk beschonken, en welvernoeght van de Bondtgenooten, te rug naa zynen Meester reizde. Zynde d'onderhandeling nu uitgestelt, tot in 't begin van Bloeimaandt, zoo deeden immiddels de Prins en de Staaten d'aangeboode voorwaarden, in alle Raaden en Vroedtschappen, ooverweeghen. Requesens, ter andre zyde maakte den Raaden der gewesten en der steeden bekent, wat'er omgegaan was; ende wilde gelooft hebben, zoo de pais niet voortginge, dat het alleen aan de Bondtgenooten hield, die der reedlykheit geen' plaats gaaven. Ook liet hy, tot Antwerpen, oopenbaarlyk afkundighen, hoe men den Koning bereidt vond, om dien van Hollandt en Zeelandt, in al hun begeerten, te gemoete te koomen; de Godsdienst uitgezeit: zynde te byster een' onbillikheit, dat d'onderzaaten den Vorste, dien aangaande, de wet zouden voorschryven. Ten ingank van de gemelde maandt, alzoo de gyzelaars van Dordrecht vertrokken waaren, en noch niet weederom gekeert, quam de [*] geheimschryver, La Torre, onder vry geley van den Prinse, tot Geertruidenbergh den Hollandtschen gemaghtighden afvorderen, oft men verstonde des Koninx zoo genaadighe uitbiedenissen t'aanveirden, oft af te slaan. Men leeverd' hem schriftelyk bescheidt; 't welk gezien by den Landtvooghdt en gemaghtighden des Koninx, gewraakt werd voor bewimpelt, ende niet veel klaarder spreekende, dan de voorgaande schriften. Dat quaamen La Torre en Leoninus den Staatschen voorhouden; die ooverboodigh waaren, alle duisternissen op te helderen, zoo men ze aanweeze. Dit geschiedde: en de Staatschen, weeder tot Bredaa gekoomen, naa 't keeren van de gyzelaars, [+] verklaarden, den eersten van Zoomermaant; *Aanneemelyk waar zeeker d'uitloftenis der herstellinge van handtvesten en gerechtigheeden, indien men dier in vryen gewisse genieten moghte. Maar wat konden ze den geenen baaten, die 't vaaderlandt zouden ruimen moeten? Derhalven, kunnende voor alsnoch daar toe niet verstaan, baaden zy ootmoedelyk, dat de Koning gedient waare met afschaffen van vuur en zwaardt: in welken gevalle zy zich verkloeken wilden, om, in alles, aankleevende den weereldtlyken plicht, hunne gehoorzaamheit en dienstveirdigheit te betoonen, meer ende niet min, dan ooit hunne voorvaaders gedaan hadden. Op de voorgewende verzeekeringen te steunen; hoe viel het hun mooghelyk, die zich spieghelden aan de treeken, waardoor men de Heeren, genoemt by hun voorigh vertoogh, zoo deerlyk had ingeleit? inzonderheit, naadien men, van sterkten en krysbehoeften, eer dan het vreemdt oorloghsvolk uit den Lande, te scheiden had; ende voor 't bevestighen der eendraght, door orde, te raamen by d'Algemeine Staaten. De wantrouw waar niet, dan met de Spanjaarden teffens, wegh te neemen. Daar waare de pais, ende nerghens anders t'ontginnen: daardoor de rust en gerustheit te bejaaghen. Want tussen hen en d'ingezeetenen der andre gewesten, die zy voor hunne Landsluiden en Bondtverwanten kenden, was geen geschil altoos, nocht yet vyandtlyx te vreezen. Nu waanden zy hunne zucht tot de vreede, met al 't voorverhaalde genoegh betuight te hebben. Ter oovervloedt nochtans en*

[+]1575.

[+]*Recht niet uit en vertrekt*.

[*]Secretaris.

[+]*Antwoordt der Hollandschen, op de naader oopening der Koningschen*.

+*tot bewys, dat zy op eighen oordeel niet staan wilden, nocht hun bezonder welvaaren booven 't gemeine zetten: zoo verklaarden zy* (*hoewel 't hun lydelyker vallen zouw, goedt en bloedt, dan den gezuiverden Godsdienst, te derven*) *dat zy, indien de Koning hun verzoek dienaangaande verworp, bereidt waaren, zich, noopende zoo wel dit ende 't punt der verzeekeringe, als alle andre, te gedraaghen tot het besluit, te neemen by de wettighe vergaadering der Algemeine Staaten. Wiste men ook eenighen voeghlyker voet voor te slaan, teeghens 't pleeghen van daatlykheit, tussen 't vertrek der uitheemschen en 't houden der gemelde daghvaart; men zouw bevinden, dat zy in reede stonden*. Hier op +vertoonden de Koningschen weederom, *dat de Godsdienst, bezwooren by den Koning en zyn' onderzaaten, immers zoo zeer, als de handtvesten, herstelling vereyschte. Dat d'Onroomschen gerieft waaren met de zes maanden verblyfs, ende voort met verlof om hunne goedren te verkoopen, oft te genieten, mits laatende de zelve regeeren by Roomsgezinde persoonen. Niettemin, naademaal die van Hollandt zeiden, dat hun 't ontbeeren des vaaderlandts ongeleeghen quam; zoo was zyn' Majesteit te vreede, 't goeddunken der breede, en behoorlyk verzaamelde Staaten te hooren, op 't geen dat beide den staat en den Godsdienst betrof; ende daarnaa, in vermooghen haarder Hoogheidt, op alles orde te raamen. 'T uitheemsch volk van oorlooghe was, zoo op eenen sprong, niet te verzeinden; nocht maniere van doen, heirkracht te verzwakken, veel min wegh te neemen, voor 't sluiten van 't verdragh. Indien nochtans de Bondtgenooten eenighe middelen ontdekten, waarby men moght verzeekert zyn, dat het verding, en 't besluit zyner Majesteit naa 't verstaan van der Staaten gevoelen, zouw achtervolght worden, men had goede geneeghenheit om daarnaa te luisteren*. Dit gezien by de Hollandtsche gemaghtighden; beklaaghden zy zich zwaarlyk, dat men zoo beveinsdelyk +handelde. *Want gemerkt men stips op den eenighen Roomschen Godsdienst staan bleef, zoo scheen de vergaadering der breede Staaten nerghens toe te zullen dienen, dan om enklyk haare meening te zeggen, noopende 't maaken van plakkaaten en keuren, die 't onderhoudt des zelven, ende voorts 't stuk der regeeringe raakten. Hoe ongehoort een' wreedtheit waar het, zoo maghtigh een' meenighte van menschen, die meestendeels luttel hadden te verkoopen, ende elders de geleeghentheit niet vinden zouden om zich te geneeren, ten Lande uit te wyzen, onder dexel van een' voorgewenden eedt? Men konde, zoo 't noodt deed, bewaarighen, dat de Koning der Heilighe kerke, ende niet der Roomsche, gezwooren +had. Dies volstonden zy alsnoch by hun verzoek, dat men hun 't punt van de vryheit des geloofs wilde inruimen, oft het zelve, neevens d'andre, aan de breede Staaten verbleeve: doende, voor al, 't uitheemsch krysvolk vertrekken. Te begheeren, dat de Bondtgenooten zich ook het hunne met een zouden quytmaaken, waar hun te veel geverght: kunnende elk mensch van eenigh verstandt lichtelyk afmeeten, hoe veel beeter geleeghentheit de Koning had, dan zy, om nieuwe kraften op de beên te brengen. Ook zoude, met het inwillighen der voorzeide zaaken, 't verdragh genoeghzaam getroffen zyn; en alle zwaarigheeden, voorgewendt van de zyde zyner Majesteit, op 't stuk der verzeekeringe, verdwynen. Doch indien men echter beducht was, voor 't bedryf van eenighe vyandtlykheit, geduurende de daghvaart, der Staaten, oft wel voor oovertreeding van 't besluit der zelve ; zoo moghten de Koningschen voorstellen, by wat soorte van verzeekering zy waanden bewaart te weezen; ende zoude men van d'andre zyde trachten, hun behoorlyk genoeghen te geeven*. De gemaghtighden des Koninx, ernstelyk aangemaant

+1575.

+*Wat de Koningschen daar weeder op zeggen*.

+*'T welk den Hollandtschen geenszins smaakt*.

+*Hunne laatste uit biedenis*.

+om hier op duidelyk te antwoorden, verklaarden eerst by monde, ende +naader geparst zynde, by geschrift; geenen last te hebben, om die uitbiedenissen t'aanveirden, oft af te slaan: en eischten vier maanden daghs, om volkoomener orde uit Spanje te laaten haalen. Die van Hollandt en Zeelandt hadden daar niet teeghen, mits dat men midlerwyl de waapenen geschorst hielde. Maar, alzoo de vyandt des in weighering was, en zich dapper ten oorlogh toerustte, vonden zy raadtzaamst, hunne zorghen tot teeghenweer te wenden, en d'onderhandeling af te snyden. Te meer misschien, mits Requesens, zonder yet +af te laaten van d'ouwde scharpheit, den vierden van Hooimaandt, een plakkaat gemaakt had, waarby den zynen, niet alleen 't huizen oft hooven der Bondtgenooten, maar ook alle onderhandeling met hun, op verbeurte van lyf en goedt, verbooden werd. Zy leeverden dan, +op den veertienden der zelfste maandt, aan de Koningschen een geschrift oover, dat de deughdelykheit hunner aanbiedenissen ten breedtste vertoonde. *Gaaven Goode en der ganische wereldt te oordeelen, oft de geenen den pais hartelyk meenden, die naa verklaaring gedaan in 't eerste; van op alles volmaghtight te weezen, nu vier maanden uitstels begeerden, om ruimer last te bekoomen; dan oft zy de handeling begonnen hadden, om de Bondtgenooten sluimerigh te maaken, en thans te verschalken; sampt, om 't geduldt der verheerde Landtzaaten by aadem te houden, op een' ydele hoope, dat de vreede eer lang, hunnen druk verlichten zouw. Men hadde dan d'ellenden der aanhoudende oorlooghe niet den Bondtgenooten, maar den geenen te wyten, die, by 't verwerpen der ruste hunne tieranny zochten te sterken. Dies onaangezien, zouden, als'er naader bescheidt uit Spanje quaam, de Prins en de zynen geen' vorder handeling ontzeggen, indien hun als dan dochte, dat het oorbaar waar, en dat de Koningschen met beeter oprechtigheit te werke gingen*. De Koningschen echter, by weedergeschrift van den zelfsten dagh, belghden zich hooghlyk der smaadelyke woorden, +waarmeede men de deeghelykheit hunner meininge had doorgestreeken. *'T was*, zeiden zy, *geen styl, in zaaken van zoodaanigh gewight*, (*al had men schoon volmaght*) *tot eindtlyk sluiten te koomen, zonder verdubbelt onthiet van zynen meester. Dat zy ook 't behandight vertoogh niet anders aannaamen, dan om 's Koninx antwoordt daar op te verwachten: verklaarende voor Godt en de wereldt, indien men, wanneer 't gekoomen waare, weigherde met der zaake voorts te vaaren, dat de Prins met zyn' Bondtgenooten, ende niet zyne Majesteit, de schuldt van 't breeken des vreedegesprex draaghen zouw*. In deezer wyze is de handeling van Bredaa, waarop duizenden van menschen met zuchten naa den pais, starooghden, niet alleenlyk te loor, maar tot groote verbittering der gemoeden oover en weeder, afgeloopen: trachtende, elke parthy der andere de haatlykheit van zulx te laste te leggen. Daarop gingen de oordeelen hunnen gang, ende sprak elk van der zaake, naa dat hem om 't hart was. De Bondtgenooten, niettemin, scheenen wel de voldoendste geweest te zyn: gemerkt zy uitgebooden hadden, al 't geschil, jaa dat van 't geloof ook by d'Algemeine Staaten te laaten slyten. 'T welk zelfs de Roomsgezinden gevoelen deed', dat het hun niet zoo zeer om den Godsdienst te doen was, als om d'ouwde gerechtigheeden, en ontslagh van d'uitheemschen; twee dingen hun eeven smaakelyk als dien van Hollandt. Geduurende de handeling, had de Landtvooghd den Raadt van Staate vergaadert, en verscheide persoonaadjen van aanzien buiten gewoonte, daarinne doen verschynen. Ende werd op zyn' voorstel geantwoordt. *Dat het dienstigh scheen de vreemdelin-*

+1575.

+*De Koningschen verklaaren geenen last te hebben, om de zelve aan oft af te zegghen*.

+*Straf plakkaat teeghens de bondtgenooten*.

+*Afscheidt by die van Hollandt en Zeelandt gegeeven*.

+*Verklaringe der Kooningsche daar teeghens*.

gen +*wegh te schikken, alzoo men zich op de vroomheit en trouwe der Landtzaaten wel verlaaten moght: midtsgaaders de daghvaart der breede Staaten in te willighen, om hun goedtdunken te zeggen, noopende 't raamen der plakkaaten op Godsdienst en regeeringe; blyvende nochtans de Koning in zyn geheel, om besluit, daaroover, te neemen: ende dat men dien van Hollandt, vryheit van gewisse toestonde, zonder uiterlyke oeffening van hunnen Godsdienst, of yemandt te ontstichten. Want het waare te bezorghen, zoo men zyn' streng te styf trok, dat de Prins het oogh op eenen vreemden Heer moghte werpen: dewyl hy zich doch zomtydts ontvallen liet, dat het der bruidt, die hy in handen had, aan geen vryers ontbrak*. Al een' wyl naa 't scheiden der gemaghtighden, droegh Don Louis ook't zelfste den Staaten van Brabandt voor. Deeze stemden, in't eerst van Wynmaant, het vertrek der vreemdelingen aan. Maar zy beloofden, by den eedt den Koning t'zyner inhuldinge gedaan, niet te gedooghen (voor zoo veel als in hun was) dat, ter vergaadering der Algemeine Staaten, yets 't minste tot achterdeel van de Roomsche Kerke, oft's Koninx achtbaarheit, gehandelt wierde; nochte dat de Onroomschen in 't Landt zouden blyven. En zy maakten zich sterk, dat de Staaten der andre gewesten zich met hun zouden voeghen: zulx zyne Majesteit niet te twyfelen had, oft het besluit der zelve wilde den Prinse teeghen gaan. Waaruit men speuren kan, op welke moer 't werk geleeghen hebbe; en wat onpartydigheit den Bondtgenooten, op de verzochte daghvaart, te verwachten stond. Ende beklaaghde daarom, zoo men zeit, zich de Landtvooghdt naamaals des meenighwerf, dat men die van Hollandt, op hun aanbodt, niet beslaaghen had: indien 't nochtans te gelooven staat, dat de Spanjaardt het exempel goedt vinden kon van de Staaten zoo verre te kennen; hoewel hy verzeekert was tot zyn voorneemen te raaken. Onder dusdaane zorghen vond ook zyn plaatse 't raamen van een plakkaat; gebiedende dat men, voortaan, den eersten van Louwmaant, voor den aanvang des jaars te reekenen had. Want voor heen werd by zommighe deeze dagh, by andren Paaschaavondt, voor den eersten van't jaar, genoomen. Uit welk verschil van tydtmerk, groote onzeekerheit en verwarrenis in den +ouderdom van allerley blykschriften, ontstond. Een harde winter was't, dit jaar: zulx de Noordthollanders, tot bevryding van 't gewest, zich benoodight zaaghen, 't ys op te byten, van Petten af, lanx den Reekerdyk tot Alkmaar; van Alkmaar langs de Schermer tot Knollendam, en door 't Spykerboor; voorts door de Beemster tot Purmerent; en van daar door de Purmer tot Monikkendam toe; alles ter wydte van tweeenveertigh voeten. Tot dit werk, en 't bewachten der waateren, prestte men, onder 't beleidt der Schouten, de huisluiden op, by dreighementen, dat d'onwillighen den gewillighen tot roof gegeeven, hunne huizen verbrandt, en zy voort, als vyanden des vaaderlandts, gestraft zouden worden. De gemaghtighden der Staaten, van dien oort, maakten, +dat pas door Sonoy, den Prinse bekent, hoe zy uit Amsterdam verwittight waaren, dat men op zyn leeven toeleide. Maar zyn' Doorluchtigheit antwoordde, den tweeden van Grasmaandt, uit Geertruidenberghe, niet te hebben kunnen verneemen, dat'er tot noch toe yet teeghens haaren persoon was voorgenoomen. Waar uit men afmeeten kan, hoe diep de Vorst het oogh in den raadt zyner vyanden hebben moest; dewyl hy zelfs in stoffe van zulk belang, niet lichtelyk geloof gaf, aan 't geen hem, door +andre, dan zyne gewoonlyke kundschappers, voorquam. Ontrent den zelven tydt, nam Sonoy 't Berndegat in, aan den Waaterlandschen dyk; bestond daar een' sterkte te bouwen. De meening was, dat die van Zuidthollandt zich meester van de Haarlemmer Meer, en de schans op den

+1575.

+*Harde Winter, en ysbyten in Noordthollandt*.

+*Waarschuwing van toeleg op 's Prinsen persoon, by den selven niet gelooft*.

+*'t Berndegat by Sonoy ingenoomen*.

+Haarlemmerdyk by 't huis ter Hart, zouden maaken. 'T welk hun gelukkende, en voorts dien van 't Noorder gewest het Y met hunne scheepen te beheeren; zoo scheenen niet alleen Noordthollandt en Waaterlandt wel verzeekert, maar Haarlem verleeghen, om uit der Bondtgenooten handt te koomen eeten. Deez' aanslagh, niettemin, beloovende zoo veel heils, werd beide uit den Zuide en Noorde quaalyk ingevolght; en +Sonoys volk bedrongen, door d'Amsterdammers, 't Berndegat te verlaaten, naa dat zy des, oover de drie weeken, maghtigh geweest waaren. De Heer van Hierges dan, houdende het Y en den Haarlemmerdyk tot zyn verdoen, braght een maatlyk getal knechten en ruiteren, in +de Beeverwyk; met gelaat van tot Noordthollandt te willen inbooren. Getooghen tot Schorel toe, deed hy 't voetvolk daar rusten, en rukte voort met de paarden, tot aan den Slaaper: doch vindende de schansen wel bemant, keerde weeder naa de Wyk, zonder meer dan, hier en daar, wat geplondert en gebrandt te hebben. Maar naa veertien daaghen toevens, en 't verzaamelen van 't ooverschot zyns heirs, nam hy schielyk zynen wegh weeder opwaarts aan, en sloegh 't leegher voor Buure. Geduurende zyn verblyf in den Noorder hoek, verspreid'er zich een gerucht, hoe een deel Landtloopers by den vyandt gekoft waaren, om etlyke dorpen in vuur te zetten, en, door naagaander zorghe voor eighe schaade, de huisluiden, van sterkten en dyken te trekken, die zy, neevens de soldaaten bewaakten. D'Ooverste Sonoy, en de gemaghtighden der zelve steeden, hierteeghens gewaarschuwt, deeden, gelyk de reede wel vereischte, flux de Schouten op de beên zyn, zulx dat'er oover de twintigh van 't geboefte in handen raakten. Maar in 't rechtpleeghen oover hen en andren by hen bezwaart, werd nocht maat noch manier gehouden. 'T welk tot de haatlykste schandvlek gedeegh, daar de Staatsche +parthy tot dier tydt toe, meê bekladt was. Want de Ooverste, zuur van aardt, en graatigh naa 't scherpste, in plaats van de gewoonlyke vierschaaren met hun te laaten begaan, stelde om t'ondervraaghen, een' bank in van gemaghtighden, raauwe, meest al, en wanhebbelyke menschen, en die hy vertrouwde, uit zyn' ooghen te zullen zien, wat zyner vinnigheit lusten moghte. Deeze waaren, Johan van Foreest, Schout der stadt Alkmaar; Meester Joost Huikesloot, Schout tot Hooren; Willem Martenszoon Kalf, Baljuw van Waaterlandt en Zeevank; Willem van Zonnebergh, Baljuw van Breederoode en Berghen; Jonker Willem van Roon, Schout tot Niedorp: en Willem Mostart. Doch zyn deeze twee laatste niet lang in de zaake; d'eerste noch min gebeezight; dan in zyn' steede, de geweldighe prevoost Michiel Vermertlen. De zwervers, ter scherpe vraaghe gedoemt, beleeden d'een d'eene, d'ander d'andre dievery, oft moedwilligheit; en meer niet. Geperst om eenighe huisluiden van hunne kennisse aan te wyzen, noemden zy'er verscheide, die hen by wylen met huizing oft handtreiken beweldaadight hadden; onder andre eenen Koppe Korneliszoon, en Nanning zynen zoon, eerlykgegoedde buuren tot Woggenom. De fyne onderzoekers, willende, 't golde wat het wilde, dat deeze luiden hen met geldt bekoort hadden, om eenighe dorpen aan te steeken, op zeekere blaakteekens by den vyandt te doen, beloofden den fielen 't leeven, indien zy de waarheit ontdekten. Hier werd terstondt naa geluistert, en 't voorgestelde toegestaan, by zeeven der gevangenen. Zommighe der zelve bedroeghen noch, booven de twee voornoemde, eenen Pieter Nanninxzoon van Benninkbroek, eenen Reinier Pieterszoon van Hooghwoudt, en etlyke andren. De achtste Landtlooper; Jan Driemunt van Hooren (want zyn' standtvatigheit verdient dat men zynen naam weete) stond drie oft vier tornen

+1575.

+*Weeder verlaaten*.

+*Toght van Hierges in Noordthollandt*.

+*Onmenschelyke handel van Sonoy, om een gewaant verraadt t' ontdekken*.

+der paleye af, zonder eenighen huisman te belasten. Men hervat echter 't folteren;
en de gemaghtighden, buiten alle bescheidt, leezen hem voor, wie hy te +1575.
bezwaaren had: met dreighen, van, 't en waar hy 't deede, hem alle daaghen dier wyze te quellen. Hy, vroomer noch dan zyn' ondervraaghers, was'er niet toe te brengen. Dies lieten zy hem opgetooghen aan een' ladder, met de armen achterwaarts omgedraait, en wel tweehondert pond' gewights aan zyn' grootste teenen, vierd'half uur lang; en gingen terwyl in een' herbergh zitten drinken. Hem biggelde, van bangigheit, het zweet ten leeden af, dat het op de zolder droop. Aldus aan 't eindt gemartelt, liet hy de gemaghtighden ontbieden; die meer dan een half uur achterbleeven, en met dronken hoofde weeder keerden. Toen verzocht hy ontspannen te worden, beloovende t'oopenbaaren, wat zy van hem begeeren zouden. Zy doen hem aflaaten; zeggen hem 't leeven toe, en daarenbooven een dienaarschap onder den geweldighen prevoost, zoo hy de waarheit bekende; die, hoewel hun genoegh bewust, nochtans uit zynen monde gehoort wilde zyn. Waarop hy de huisluiden, hem voorgespelt, beschuldighde. Koppe Korneliszoon, en Nanning Koppeszoon werden by den hals gegreepen: gedraaghende 't gemeen gevoelen daar heene, dat'er wel yetwes by hen schuilen moghte, om dat zy van de Roomsche gezintheit waaren. De gevangenen zeiden hun 't verraadt in 't aanzight op: waarvan zy eenpaarlyk looghenden eenighe d'alderminste kennis te hebben. Driemunt en al zyn' makkers verweez men ten vuure. Booswichten, zeeker, ende waardigh dier straffe, waaren'er onder: maar alle, die'er storven, (want een deel brak uit der vankenisse) weederriepen op hun uiterste, en eenighen met de wurghstrop aan de keel, 't geen men hun, noopende 't brandtstichten, en tot betichting der huisluiden, door pyn en schoone beloften had uitgewrongen. Ook hingen hunne belydenissen, van losse en lompe strydigheeden, zoo quaalyk te zaamen, dat het der leughene aan geen kundigh litteeken ontbrak. De gemaghtighden, dies onaangezien, lieten niet, eeven strengelyk teeghens Koppe en Nanning voorts te vaaren. Acht oft neeghen daaghen vervolghends, werd d'eerste grouwlyk gepynight: acht kannen brandewyns verbruikt, om lynwaat te natten; 't welk aangesteeken, hem van booven tot onder heel zwart blaakerde, en de zoolen der voeten gansch wegh nam; zulx de zeenuwen bloot laaghen. Dikwyls bezweem hy; doch bezweek zyner onnoozelheit nooit; zich beroepende op de Wethouders en gebuuren zyner woonplaatze, die van zynen handel en wandel getuigen konden. Met gelyke onverwriklykheit verdaadighd' hy de onschuldt der geenen, die men hem aanstreed zyn metpleghtighen te weezen. Op eenen naamiddagh, als hy des morghens heftelyk aangetast was, braght men hem naa de kaamer, daar de gemaghtighden zaaten. Daar gekoomen, naa een' flaauwte en wat rustens op de trap, viel hy, van zwakheit, met de handen op de taafel needer, vraaghende wat hun begheeren was. Men verghd' hem 't ouwde. Waarop hy antwoordde: *'K weet u niet te zeggen*: raakte met een in zwym, en aan 't zyghen: voorts geschort by den scherprechter, en op de zolder neergezet, gaf zynen geest. D'onderzoekers ontroerden zich grootelyx hieroover. 'T welk wonder was ten aanzien van de onmenschelykheit, die'er volghde. Want, elkandren gesprooken hebbende, bestonden zy te roepen; *dat de Duivel den schelme den hals brak, en hem ter helle voerde: doch dat zy hem eevenwel zouden doen vierendeelen:* gelyk ook in 't heimelyk volbraght werd. Voort zonden zy eenen Schoutendienaar naa Nanning. Deezen vond hy in 't hembde, met de handen tussen de beenen aan een' bank gebonden:

+en gevraaght zynde, zeid hem in 't oor, dat zyn vaader ooverleeden was. De gemaghtighden, die den dienaar verbooden hadden zulx te melden, volghden +1575. hem terstond, en vallende den gevangen aan met bittre smaadtwoorden, zeiden dat hy door zynen vaader beklapt was, en alles geoopenbaart. Hy, sterker van gesteltenis, dan d'ouwde man geweest was, werd tot twee-oft drieëntwintigh maalen ooverfellyk gepynight, niet alleen naa gewoonte met geesselen en spannen, maar met de vinnighste quellaadjen, zoo van weedom als walghe, die d'alderdartelste en scherpzinnigste wreedtheit wist te verzieren. Scheldende zyn geduldt voor duivelsspel, schoor men hem met een scheermes al 't hair van den lyve; en verbeezighde daarop, twee mengelen brandewyns: zulx het van de keel af ter naavel toe, heel rauw en velleloos was. Men barnde, met zwaavel, en een half pondt kaarssen teffens, zyn' naakte oxelen en zoolen, der wyze, dat hy, niet kunnende op de voeten staan, zes weeken lang gedwongen was op de knien te kruipen. Zoo zeerigh een lichaam knelde en rekte men dan noch met de folterzeelen. Naa dit ellendigh martelen, deeden zy hem etlyke nachten, zonder yets onder oft oover te hebben, op de vloer leggen, en met waater en roeden de slaap af keeren. In vyf oft zes etmaalen, werd hem niet dan peekelhaaring en andre gezoute spys t'eeten, nocht, hoe deerlyk hy daarom jankte, eene teugh drinkens gegeeven. Een beul was niet genoegh, men stelde den tweeden te werk. Deez nam torren, uit d'aarde gegraaven, en plantez' hem op de naavel, daar een angel uitgetooghen werd, zoo lang als een lidt van een vinger. D'aalouwden plaghten de vaadermooders in een leederenzak genaait, met een' slang en simme, in 't waater te werpen; een' plaagh, die niet lang duuren kon. Yslyker werd met deezen onnoozelen mensche geleeft. Op eene steene stolp, eighentlyk te dien einde gebakken, leide men geglomme koolen, en stelde daaronder op zynen buik, een' ratte, die, benaauwt door de hitte, en nerghens anders te graaven vindende, hem, met byten en krabben, naa 't ingewant dolf. Men besmeerde zyn' manlykheit met room, en deed ze trekken van een zoghkalf. 'T zelfste lidt deeden zy opblaazen, door een riet; dan booven toebinden, en hem met stoxkens in zyn' liezen slaan. Men snerpte hem, booven dien, 't lichaam, met gloeyende droppen spex, die gaaten als stuivers etsten. Dit werk werd eerst tot Alkmaar begonnen, maar achtervolght op 't huis te Schaaghe, daar de gemaghtighden voorwendden, dat de gevangens (want zy hadden nu noch etlyke andren doen verzeekeren) bequaamlyk elk bezonder te zetten waaren. Nanning Koppeszoon, aldus gebraaden, verscheurt, geteest ter eene; ter andre zyde vermurwt door beloften van lyf en goedt te behouden, werd endtlyk zoo week, dat hy alles naa, wat de gemaghtighden, doorgaands wel beschonken, hem voor kalden; en beleed, onder ander, hoe hy zelf aangenoomen had, twee schelven riets op den Noorderdyk aan te steeken, tot baak voor den vyandt, die uit Vrieslandt zouw ooverkoomen: samt het dorp Zwaagh in vuur te stellen. Waaroover men hem, op den naam van Sonoy, verwees, om leevendigh opgesneeden, 't hart uit zyn' borst gereeten, en hem in 't aanzicht gesmakt, 't lichaam gevierendeelt, de stukken voor de poorten van Hooren gehangen, 't hooft tot Woggenom ten tooren uitgesteeken te worden. Maar voor de gemeente gebracht, ontschuldighd' hy, oover luidt, zich zelven en alle andren by hem bedraaghen: bleef ook daarby, als hy nu naakt op de vleesbank lagh uitgestrekt, en de scharprechter t'schrap stond. 'T welk de Wethouders van Hooren zwaarhoofdigh maakte, en voorts, uit vreeze voor oploop, 't uitvoeren van 't vonnis deed schorssen. Met een schreeven zy aan Sonoy,

+dat hy de gemaghtighden derwaarts zeinden zoude, om den gevangen te hooren, en zelf oover zyn straffe te staan. Die quaamen 's andren daaghs, en voltrokken +1575.
de moordaadigheit, met noch heilloozer handel. Te weeten, daar de tydt vereischte, hem in staat te stellen, om aan Godt en zyn' ziele te peinzen, gaaven zy, om zyn verstandt en spraak te bedwelmen, hem zoeten wyn te zuipen; dien hy (gelyk dan een benauwt hart dorstigh, en afgemat lichaam naa verquikking is jookende) ruimelyk innam. Niet zoo vlot eevenwel werden hem de harsenen, dat hy vergat, op 't schavot koomende, zyn' onschulding weeder aan te heffen. Maar een Predikant, Joriaan Epeszoon, viel, onder schyn van hem te sterken met de Heilighe Schrift, in zyn' reeden, en verdoofde ze met roepen. De beul ook had last, hem in der haast de strot toe te binden; en volbracht alzoo 't gewysde, zonder oproer, dan zonder zwaar morren des volx niet. 'T welk van dien tydt af, den gemaghtighden, den naam van bloedtraadt aannaaide. De ooghen worden week, en de vingers besterven, door af keer van zoo gruwzaame en t'elkens verdubbelde onmenschlykheiden, gepleeght ten aanhitsen ('t is waar) van eenen Onhollander; door toedoen niettemin van eenighe onzer Landsluiden. Ende waar ooverlang myn wensch geweest, dit haatlyk verhaal af te korten, indien de plicht der Historien des gehengen wilde. Maar, hoewel het is om den leezer verdrietigh en smartelyk te vallen, zoo heb ik nochtans den zelven niet te versteeken gehadt, van de vrucht der leerzaamheit deezer merkwaardighe geschiedenissen, uitwyzende, hoe men zich, gelyk voor oopenbaare eerlooze schelmen, alzoo voor beveinsde schalken hoeden moet, die, met den yver tot vaaderlandt en zuiveren Godsdienst in den mondt, hunner bittre partydigheit, en vervloekte zucht om dank by de grooten te begaan, zoo verre toegheeven, dat zy voor spel houden, d'onnoozelen te belaaghen, en de spitsvondighste wreedtheeden, t'hunnen bederve, uit der helle te vorsschen. Teffens zal 't niet onnut zyn, te beschouwen, wat een manhaftigh gemoedt al uitstaan kan, wanneer 't zich met de mooghenheit der reede, en de kennis zyner gerechtigheit, onderstut vindt. Wyders; by de snoodtheit, aan Nanning en Koppe getoont, lieten zy 't niet: maar, als bloedtdorst van bloedtdrinken kryghende, zich, door de zelve, aan eenen derden op 't lyf schennen, dien hy, verwonnen van pyne, op hun voorstellen bedraaghen had. Deez was Pieter Nanningszoon voornoemt, een deftigh en ryk huisman van Benninkbroek; die, tot vier oft vyventwintigh reizen toe, uitbundighlyk, jaa feller noch, dan zyn betighter, gefoltert werd. Zy deeden hem gaaten, daar men twee vingers in leggen kon, onder de oxelen bernen. Men knelde zyn lichaam, met zeeven koorden teffens, en wrong ze toe, met zulk een' kraft, dat ze keepen in de bank sneeden, ende inkervende door huidt en vleesch, het naakte been en 't hol van de schinkels ontdekten. Dit, gelyk het vuur zyn' voeten, maakte hem de handen, mits 't krimpen der zeenuwen, t'onbruik. Dies moest men hem, wel zeeven weeken lang, als een jonggebooren kindt aazen, en 't eeten in den mondt steeken. Het vlammende spek, gedoopt in brandewyn, werd op zyn hooft niet gespaart; nochte de torren vergeeten, om hem in den buik te booren. Noch bedacht men, om hem met alle geweldt te spannen, een gereedtschap, het loopende windas genoemt, waarop hy meenighmaals gerekt werd. Als de beul afgearbeidt was, schaamde zich Schout Huikesloot niet voor vadze te dienen, ende sloegh eighen handt aan 't werk. Maar, aan niet min ontygh een dienst, liet Sonoy zyn' vuiligheit kennen: zeindende ratten

+van Alkmaar oover, ten gelyken einde, als in 't lyden van Nanning verhaalt is. Waarin 't geluk, zyner oneere zoo gunstigh geweest is, dat men het dubbeldt van den brief der gemaghtighden, waar by zy bekennen de ratten ontfangen te hebben, noch heeden te leezen vindt. Ende werdt dit ongediert hem meede op zyn' borst te krabben en knaaghen gezet. Want als de aarde stolp afgebeezight was, stelden zy een' houte stoof toe, booven met een koopere pan, om 't vuur daar op te leggen: en als de rat hem de hartkolk raauw gewroet had, deed men de gloeyende koolen in de versche wonde snerken, en schroeide dan voorts de gemartelde leeden met den brandt. Wonder, en ongelooflyk schier zullen de naakoomelingen achten, dat het in menschlyk geduldt geweest zy, zoo gevoelyke quellaadjen te draaghen, zonder dat de tong zich te buiten ging. Ten laatse nochtans, kunnende geen' uitkoomst afzien, gaf hy 't op, en bekende, *eenighe brandstichters gehuurt, en zeekere penningen daartoe ontfangen te hebben, van eenen Piet Piet Jonx van Nubbinxwout, die tot Amsterdam gevlucht was. Dat hy ook de brieven des zelven vertoont had aan eenen Piet El, en Jan Jeroenszoon, staatlyken burgher, doch Roomsgezint, beide van Hooren; die hem sterkten, met zeggen, hy hoefde om geen geldt verleeghen te zyn; zy zouden 's hem genoegh verzorghen*. Voorder geport, trok hy in de schuldt een groot getal huis- en steêluiden, en de heele schoutambaghten van Zybekerspel en Benninkbroek; met bybrengen, dat deeze als meêwustigh van 't verraadt, verzocht hadden, ontslaaghen te zyn van de wacht, die zy aan de Krabbendammer Schans hielden. Hierby voeghd' hy meer andre omstandigheeden, die, hoewel zy licht te bedenken zyn, nochtans altydts veel naadenkens baaren. Dies waanden d'onderzoekers den strydt gewonnen, en eenen wyden wegh gebaant te zien, tot vangen en spannen. D'eerst, die aanliep, was Piet El, een man genoeghzaam voor dwaaz gehouden. Koomende by geval, van Huisduinen door Schaaghe, werd hy daar betrapt, en op 't slot gebracht. Hy ontkende 't stuk. Pieter Nanninxzoon, eevenwel, zeid' het hem op, in zyne jeeghenwoordigheit. Ende verviel hy meede tot die zwakheit, dat hy zich zelven en Jan Jeroenszoon betightte: ik zeg niet, oft door pyne; van zwaare dreighementen is gebleeken. Om Jan Jeroenszoon waaren zy zeer begaan; mits die van Hooren, hebbende reeds een quaadt oogh op den handel, hem, naar vermooghen hunner vrydoomen, weigherden uit der stadt te laaten lichten. Door strak schryven nochtans van Sonoy, die by de gemaghtighden der andre steeden van 't gewest te zeer ingevolght werd, gaaven zy oover, dat men Jeroenszoon naa Schaaghen voerde, neevens twee gevange vrouwluiden, bewroeght van den Graaf van Bossu uit der hechtenis te hebben willen helpen. Dit geschiedde onder besprek, dat het tot geen naadeel hunner gerechtigheeden zouw strekken; en hunnen Schout en twee Scheepenen vrystaan, daarby te weezen, wanneer deeze gevangens ondervraaght wierden. Men bevoorhooft Jan Jeroenszoon teeghens Pieter Nanninxzoon, en Piet El. Zy volstaan by 't beschuldighen: hy by 't looghenen. Dies bersten de gemaghtighden uit; *Landtverraader, aartslandtverraader:* en doen hem, oover stagh geworpen met schreeuwen, voort wegh sleipen. Zeeker, te deezen maale leeden zy, dat 'er twee Burghermeesters, vier Scheepenen, en de Geheimschryver van Hooren, verscheenen. Maar, toen 't'er op een folteren gaan wilde, werd de voorwaarde ter zyde gezet, en hunner niemandt daar oover geroepen. Doch eer d'onderzoekers zoo wydt quaamen, verzochten zy, uit vreeze voor de gemeine opspraak en afgunst, versterking huns amptgenootschaps: ende kreeghen noch tot hen, +1575.

+de voorgenoemde Van Roon en Mostart; samt last, onder Sonoys handtteiken, om met de scherpe vraaghe deur te gaan. Zoo werd dan Jan Jeroenszoon, in den +1575. tydt van twee daaghen, viermaals gepynight. 'T welk, verstaan by die van Hooren, hen, ter aanmaaninge zoo van zyn' huisvrouw en vrienden, als van andre burghers, beweeghde, om zich teeghens den toegang der gemaghtighden te verzetten, met verklaaring; *dat alles nietigh en van geene waarde zyn zoude, wat in hun afweezen verricht wierd*. D'onderzoekers zeiden hun weederom aan; *Dat zy de schuldt zouden draaghen van alle ramp, die den gemeenen Lande, by 't uitstellen der zaake, moght ooverkoomen: dat ook hun last om voorts te vaaren, van jonger daghteiken was, dan de voorwaarden, ingewillight by de Gemaghtighden der steeden aan die van Hooren*. Bedremmelt nochtans, lieten zy 't werk daarby steeken, en vervoeghden zich by Sonoy. Tussen deezen, en die van Hooren, werd, oover en weeder, met scherpe brieven, gestribbelt. Zy ontzaaghen zich niet, hem door de neuze te wryven, dat hy willends en weetends de voorwaarden oovertreeden had. Hy, onlydzaam der waarheit, die hem teeghen ging, doch verliezende neevens 't geduldt zyn' schalkheit niet, voer daarop uit, min nocht meer, dan oft hy een deel hunner voor meêbehipt in 't verraadt gehouden hadde: een trek, om scheuring onder hen t'ontginnen, en de moedighsten te doen duchten, dat zy booven andren in 't oogh zouden raaken. Hy was echter te vreede, dat twee van hunne Scheepenen oover 't onderzoek zouden staan, mits doende hem eedt van alles te heelen, wat daar omginge. Ydel docht hun dit aanbodt; ende best hunne toevlucht ten Prinse te neemen. Dies schikken zy eenighen derwaarts, met een verzoekschrift uit Jan Jeroenszoons naam. Waarop zyn' Doorluchtigheit den onderzoekeren verbood, yet wyders in der zaake te doen, dan ten byweezen van haare bewindsluiden, Jonker Johan van Vliet van Woerde, en Meester Sebastiaan van Loozen, die zich te dier tydt in dat gewest vonden; ook van twee Scheepenen van Hooren. Deeze bewindsluiden, luttel verkuist met dit beroep, sloeghen 't af; voorwendende, dat zy op hun vertrek laaghen. Sonoy, dies onaangezien, en de gemaghtighden der zes andre Noordthollandsche steeden, die van zyn' handt vlooghen, wilden, dat men 't werk weeder aanbonde. Doch d'onderzoekers waaren wyzer, dan 't onthiet des Prinsen te weêrstreeven. Dies most men verlof aan den zelven verzoeken. Zyn' Doorluchtigheit, bezeffende hieruit, met hoe lydigh een' parthyschap dit gedreeven werd (hoewel men die van Hooren, door alle weeghen, by haar, in verdechtenis zocht te brengen) schreef aan Sonoy, en gebood hem uitdrukkelyk, 't stuk te staaken tot naader orde toe. Een' wyl daarnaa, koor zy in Vliets en Loozens steede, Jan Martenszoon Visscher, Burghermeester tot Hooren; en Jakob Pieterszoon Maalzon, anders Maakschoon, Oudtburghermeester van Enkhuizen. Maalzon zocht uitvlucht, met voorwenden van zieklykheit. Thans als men hem perste, verklaard' hy plat uit, geen vuilvaagher van andren te willen weezen. Sonoy zocht zyn' plaats, met eenen Klaas Reyerszoon, Koopman van Amsterdam, te bekleeden; maar de Prins deed het met Jakob van Toornenburgh, rechtsgeleerde van Alkmaar. Te deezer tydt geviel 't dat Mostart Ontfanger van de Geestlyke goederen ten platten lande, in dien hoek, gemaakt werd, en ooverzulx, van 't ampt der onderzoekinge, ontslaaghen. Toen stelde men Meesters Johan van Oldenbarneveldt, en Gerrit Doedeszoon, oft anderen voor, om daartoe gebruikt te worden: daar de Prins in bewillighde. Maar hun lustte aan dien last niet. Mits deeze, en andre haapernissen, bleef vast de zaak hangen: en werd raadzaam gevonden, de gevangens, die t' Alkmaar laaghen, te slaa-

ken. [+]Jan Jeroenszoon, Piet El, Pieter Nanninxzoon, en Sybout Janszoon van Meedenblik, zaaten tot dat de Gentsche pais getroffen werd. Toen bood men hun vryheit aan, in krachte der verdingspunten. Maar zy verworpen 't genot der zelve, en begeerden rechts te verbeiden. Zy moeyen de Staaten van Hollandt. Die ontslaan hen onder handtasting. Sonoy acht het niet: wil dat zy op de vreedepunten uitgaan. Zy keeren zich ten Prinse. Die beveelt alle bescheiden, uit handen van d'onderzoekers te lichten, en maakt het Hof der zaake maghtigh. D'Algemeine [*] Verzorgher komt tot Schaaghen; vordert oopening der vankenis. Men nastelt uitvluchten. Hy toeft tot 's anderen daaghs, naa den Burghwaarder, die van huis was: ende, als die niet verscheen, doet de slooten opslaan, zonder zich te bekreunen, wat Kornelis Pietersz Boom, inwoonder der Burgh, hem daar teeghens [*] aankundighde; en voert de gevangenen naa Delft. Zoo leelyk als alomme, daar hy door toogh, het t'zaamenloopendt volk de gemaghtighden toen uitluidde; zoo gunstelyk hoorde men 't van den intoomer hunner woedigheit gewaaghen. *Eere quam den Prinse van Oranje toe; lof moest zyn' Doorluchtigheit hebben; die Sonoys bitterheit stomp, zynen bloedraadt te schande, maakte; en alle vroome luiden van wat gezintheit zy waaren, met vaaderlyke hartlykheit en effen recht, omhelsde*. Sybout Janszoon, veroovert van 't verdriet zoo langduurigh eener vankenisse, en weenigh middels hebbende om zyn' zaak uit te voeren, leed zich met de weldaadt der vreedepunten: moest eedt doen nochtans, van t'allen vermaan te rechte te staan, op peene van schuldtbelyder en oovertuighde. D'andre drie werden van 't Hof, by 's Prinsen goedtdunken, onder handtasting los gelaaten. T'huis gekoomen deeden zy eenen daaghementbrief van zuivering lichten; en riepen Sonoy, Huikesloot, Kalf, Zonnebergh, van Roon, en Mostart, mitsgaaders de Amptluiden van rechte hunner woonplaatsen, den Algemeinen [*] Verzorgher, en al die yets op hen te zeggen hadden, voor 't Hof. Thans naamen zy eisch, met besluit om onschuldigh verklaart te worden aan 't opgeleide verraadt. Sonoy, en de zynen, by de welke zich de gemaghtighden der zes Noordthollandtsche steeden gevoeght hadden, dreeven; dat alles, by de vreêvoorwaarden, behoorde gesmoort te blyven: d'ontslaakten daarenteeghen; dat de zelve niet te verstaan waaren, van ondaaden, tussen luiden eener zelfste parthye, bedreeven. Ende t'hunnen verzoeke, werden de gedaaghden, die niet verscheenen waaren, gedoemt in de boete van dien gebreeke; voorts, ten aanzien van de achterblyvers, de eisschers smetteloos gekent, en hun gegunt, teeghens de verschyners, by geschrift, en door [*] pleitbezorgher, te mooghen voldingen. Hunne weederparthy, dus ingedaan, ging, ter vergaaderinge der Staaten van Hollandt en Zeelandt, vertoonen; *Wat verwekking van onbenoeghen, wat melden van geheimenissen, wat quelling en kleenachting van ampt- en bewintsluiden, die 't Landt te vooren gedient hadden, daaruit volghen wilde, indien men yeder toeliete d'ouwde wrokken op te wroeten, die onder den pais van Gent begraaven laaghen*. Verzochten derhalven, dat men den Hoove, in deezen, de handt sloote. Hierteeghens leeverden Jan Jeroenszoon, en zyn meedestanders een smeekschrift in, afmaalende ten breedste de schandelykheit der handelinge aan hen gepleeght; en erinnerden den Staaten, wat laster het zyn zoude voor den Hollandschen naam, indien hun belet wierd d'aangeheeve rechtsvordering te vervolghen. Van geen eenerley gevoelen, waaren de Staaten ten aanvang; doch, naa langen en welrypen ooverleg, gaaven zy tot bescheidt; *Dat de verzochte zuivering, in deeze stof, geen' plaats had. Dat niettemin de [*] smeekelingen, zoo zy zich verongelykt hielden, hunne zaak, voor 't*

[+]1575.

[*]Procureur Generaal.

[*]protesteerde.

[*] Procureur Generaal.

[*]Procureur.

[*]Supplianten.

+*Hof, zoo wel tot straffe, als tot beeternis hunner schaade moghten aanleggen. Ten welken einde den Algemeinen verzorgher belast werd, acht en onderricht op hunne klaghten te neemen, om 's Koninx recht te bewaaren*. Doch d'ontslaakten, ziende dat de zes Noorder steeden hun teeghen waaren, en in allen gevalle traaghlyk aan een eindt te raaken; lieten zich door hunne voorspraaken ooverreeden, dat zy best hunne rust zouden houden; hebbende, tot ontlasting hunner faame, zich nu genoegh gequeeten. Deezen uitgang nam dit werk; 't welk zommighen waanden aangeheeven, oft immers zoo scharpelyk achtervolght geweest te zyn, om den Onroomschen 't hart te beneemen, van emmermeer aan 't beroeren van den staat te peinzen: wes men voorwaar niet zeggen kan, dat zy zich ooit onderwonden hebben. En 't ontbrak aan geen' luiden, die 't eenighzins verschoonen konden, om dat de nieuwe regeeringen, zonder schrikspraaying, quaalyk te handthaaven zyn. Dan 't waar, te dien inzighte, Sonoy en den zynen te vergeeven, zoo zy ordentlyk toegegaan, en de minste schuldt aan verraadt in de gevangenen gevonden hadden. Maar de gal en wraakgierigheit der geenen, die, onder Alva, en voor oft naa, verdreeven oft beleidight waaren, scheen hen t'eenemaal ingenoomen en tot uitheemsche zeeden veraardt te hebben. 'T verhaal van deezen handel, dien 't best voeghde beknoptelyk voor te draaghen, heeft ons wyder dan naa gewoonte, den tydt doen ooverschryen: nu keeren wy tot de rye der zaaken. Met het verdwynen der hoope, die uit het vreedegesprek van Bredaa geschept was, vonden de Bondtverwanten zich benoodight, naa andren toeverlaat, en hulp van buiten, om te zien: gemerkt d'inlandtsche krachten, gewreeven van de Spaansche, niet min konden, dan, ten langen laatste, afgeschuurt, en versleeten +worden. Zy leiden dan in beraadt, aan welke gebuuren best heul te zoeken stonde: met dien verstande nochtans, dat men zich geenszins van den Koning af te zonderen hadde; nocht eenighen Vorst, alwaar 't ook onder enkelen tytel van schutsheer, aan te neemen. Eenighen worpen 't oogh op de Hooghduitschen, om de mooghenheit van dat geslaght: waaruit ook de Hollanders gesprooten, en noch yetwes van den aardt waaren behoudende. Teffens loegh hun de bescheide goedertierenheit van Kaizar Maximiliaan lieflyk toe. Andren kenden, *dat de maght der leeden groot was; maar dies te min handelbaar; en luttel luistrende naa 't hooft, mits 't verschil der gezintheeden, zoo in geestelyk als wereldtlyk: behalven dat de Vorsten, en voor al de Kaizar, zelf, zich te vast aan den Koning verknocht vonden, oft hem te zeer ontzaaghen. 'T inlyven deezer landen ten Kaizardoome ('t welk zommighen voorsloeghen) waar niet, dan op een' gemeinen Ryxdagh, t' onderstaan; en zoo verre te zoeken, dat de vyandt tussen weeghe, den Lande een' zwaaren ondersteek doen moghte. Bet oopen (zoo hun docht) zoude 't oor van den Fransoys staan, die van ouds altydts gejookt had, naa 't zwichten van 't gezagh der Neederlandtsche Vorsten. Deez had d' onderdaanen gedweegh, hunne middelen t' zynen wille, en binnen 's huis het exempel van verdraaghzaamheit in geloofszaaken*. Oranje scheen zelf te gevoelen, dat de troost van daar koomen moest. Want Aldegonde was derwaarts geschikt geweest; daarnaa ook Doctor Junius: misschien om te verneemen, oft men daar zouw te recht kunnen raaken; misschien om den Spanjaardt, door die schaduwe, schrikkigh, en weeker in den boezem te maaken. Ook had de Prins, binnen den Briel, den twaalfden van Zoomermaant, te zyner derde Gemaalinne getrouwt Karlotte van Bourbon, dochter des Hartooghen van Montpensier, van den Koninklyken bloede. En de vaader liet haar betaamlyk huuwelyxgoedt volghen; niet teeghenstaande dat hy, Roomsgezint, haar tot Ah-

+1575.

+*Beraadt om buitenhulp in te haalen*.

disse [+]doen inwyen, ende zy 't Kloostergewaadt verworpen had. Eevenwel, d'inwendighe verwarrenissen van dat Ryk, d'eeuwighbloedende wonde der Paryssche moordt, en 't nooit genoegh vertrouwen dat het de Koning wel meende met d'Onroomschen, verbooden te gelooven, dat hem geliefde oft geleeghen waar, zich in een oorlogh teeghens Spanje te steeken. Dies schoot'er niet dan Engelandt oover, en vielen de zinnen, op die bequaamheit van haavenen, kraft van scheepen, geneeghenheit der Koninginne, die den gezuiverden Godsdienst had aangenoomen. Voeghlyker ook, en bet passende by d'onze, hield men de leest dier regeeringe, dewyl ze, in 't stuk van schattingheffen, niets, dan biddender wyze, vermagh. *Indien* (werd' er by gebracht) *die Majesteit de bescherming der Landen aanveirde, men zoude de zeilaadje, zoo Oostwaarts als Westwaarts, vry hebben, en den Spanjaardt eens voor al, van de Heerschappye der zee, versteeken. Deenemark, Zweede, Embde, en de rest der Henzesteeden, reeds met Elizabeth in verbondt staande, waaren geschaapen naa gemeene maatschappy te trachten: Vrankryk van gelyke: jaa zelfs d' andre gewesten van Neederlandt; om niet koophandelloos te blyven zitten. Alzulke maghten t' zaamen aanspannende, die, mits 't geryf der schipvaart, lichtelyk d' eene der andre te hulp koomen, en vereenighen konden; zoude men den vyand, alomme, tot een' schrik zyn. De Koningin, om deeze mooghenheit te vestighen, zouw den Godsdienst, de vryheit, en d' ouwde gerechtigheeden, niet alleenlyk handthaaven, maar vermeerderen. Geldt, volk, allerley voorraadt had men van haar, en eyndtlyk een hechte vreede te verwachten; om in groote oovervloedt van rykdoom, doorluchtigheit van krysgloory, een gerust en achtbaar leeven te leiden*. Deeze inzighten (hoewel zy lichter in 't gedaght te verbeelden, dan in der daadt te bejaaghen waaren) woeghen veel in den zin der geenen, die'er naa wenschten. Echter braght het belang der zaake zyn' traagheit meê; der wyze, dat men, voor dit maal, tot geen zeeker besluit quam. Wyders, om de dingen voortaan, op eenpaarighen voet te beleiden; zoo oordeelden de Ridderschap, Eedelen, en steeden van Hollandt, dienstigh, zyner Doorluchtigheit, het hoogh bewindt op te draaghen, in der maniere, als 't naavolghende inhoudt van raadslot, gemaakt den elfden van Hooimaant [+]tot Dordrecht, uitwyst. *Aan den Prinse staa, zoo lang de krygh duuren zal, alles, naar zyn goedtdunken, te beschikken, wat de bescherming der Landen raakt: Oversten, soldaaten, aan te neemen; de zelve in orde en tucht te houden; oopene brieven uit te geeven, tot bezetting van plaatzen, zonder Staaten, daarin, oft Wethouders te kennen. Men biede hem, alomme, de handt, in 't straffen van d' oovertreeders zyner gebooden. Alle penningen, ingewillight ten behoeve der oorlooghe, zal hy doen ontfangen en uitgeeven, door Hollanders oft Zeeuwen by hem te kiezen, oft ook door Buitenlanders, die reeds in zulk bewindt zyn; mits dat zy altezaamen, van drie tot drie maanden, meede voor de Staaten, oft hunne gemaghtighden, daaraf hebben te verantwoorden. Ende zal hy ongehouden zyn, naa der Staaten verlof te toeven, met lichten van twintighduizent gulden eens, t' hunnen laste, wanneer de tydt des komt te vereysschen. Alle zaaken, die tot kennisse des Hoofs van Hollandt behooren, zal hy, op 's Koninx naam, doen berechten; mits geene [*] brieven van voorraadt verleenende, oft pleytingen toestaande, teeghens d' ordening der Staaten, ende dat het Hof naakoome de vrydoomen en deughdelyke gewoonten van den Lande, samt het laatste besluit der Staaten, noopende 't uitvoeren der vonnissen, oft [†] hoogher betrek. Raadtsluiden, en Amptmannen van rechte, die by de Reekenkaamer niet beroepen worden, zal hy kiezen van 's Koninx weeghe, uit driedubbel getal, hem voor te stellen door de Staaten; mits, dat, naar ouwde herkoomst, altydts twee Zeeuwen in den Raadt van Hollandt hebben te zitten. 'T Hof vermooghe, tot naa-*

[+]1575.

[+] *Opdraght van de bewaarnis der hooghe Ooverheit aan den Prinse.*

[*] Provisiën.

[†] Appellatien.

der [+] orde toe, in 't stuk der genaaden en te baatkoomsten, als [*] herheffingen en herstellingen, alles, wat de Raadt van Mechele plagh te doen. 'T zelfste zal, meede tot naader orde toe, ten [*] eersten aanleggen, oordeelen van geschillen, ryzende om leengoedt; doch ten byweezen van den Stadthouder en de Raadtsluiden van de leenen. Zyn' Doorluchtigheit vermooghe, quytschelding van misdaaden, uitstel van schuldtbetaaling, wettighing van bastaarden, en diergelyke te geeven; mits daarop verstaande 't goedtdunken der Amptluiden van rechte, en Wethouderen der plaatzen: ook [*] gunstbrieven, weldaaden, en voordeelen oft vrydoomen; mits dat in 't verleenen der zelve aan eenighe gemeinschappen, steeden, oft vlekken, 't goedtdunken der Staaten plaats hebbe, om krakkeel te schuwen. Zy alleen', ende niemandt buiten haar believen, zal [*] veylighe waarnissen, en vrye reizbrieven, onder haar handt en zeeghel uitreyken, gelyk tot noch toe geschiedt is. De zelfste zal, ten gewoonlyken tyde, de Majestraaten verkiezen, volghends de handtvesten der steeden: ook buiten 's tydts, daar de noodt oft gerustheit des vereischt, de Amptluiden van rechte, en Wethouders der steeden mooghen afstellen, met kennisse van zaaken, te neemen by 't meerendeel der Vroedtschappe van de plaatse: blyvende nochtans echter de vrydoomen der zelve ongezwaht. Alle vrydoomen, rechten, en loflyke gewoonten der Landen ensteeden, zal zy voorstaan; ook de wettelyke Amptluiden en Ooverheeden: zonder eenighe amptgenootschappen, oft [*] kerkraaden te gedooghen, dan by goedtvinden, noeming en instelling van de Majestraaten der steeden, oft van de Staaten 's Landts. Zyn' Doorluchtigheit heeft de oeffening van den hervormden Godsdienst te handthaaven, met schorsing van den Roomschen; ende drie oft vier nutte persoonen te maghtighen, om te letten op de bequaamheit van de Bedienaars des Woordts, en te voorzien op hun onderhoudt, by raadt der Wethouderen in de steeden, en der Hooftamptluiden ten platten lande. Zy laate niet toe, dat yemandt, om 't geloove onderzocht, gemoeyt, oft beleydight warde; en doe, by raadt der voorzeide gemaghtighden, ook der Staaten is 't noodt, invoeren alzulke orde op 't oeffenen van den Godsdienst, als, naar de geleeghenheit der zaaken en de gesteltenis der steeden, tot het meeste gerief en gerustheit der gemeynte, buiten afbrek van Gods eere, zal dienlyk en behoorlyk blyken. Van Raadtsluiden zal zy zich mooghen dienen t' haarder geliefte; mits dat zy altzaamen Neederlanders, en 't meerendeel Hollanders en Zeeuwen hebben te zyn. De Staaten, Amptluiden, Wethouders, Schutteryen, en gemeenten van de steeden ende vlekken, zullen zyner Doorluchtigheit trouwe en gehoorzaamheit zweeren, aangaande 't gezagh haar, by deezen, gegeeven. By zyne Doorluchtigheit weederom, oft van haarent weeghe, zal gezwooren worden, 't verdeedighen en bevorderen der vrydoomen, gerechtigheeden, en pryslyke gebruiken van Hollandt en Zeelandt in forme als booven, teeghens hunne vyanden: waaraf men schriftelyk bescheidt, pleghtelyk gezeeghelt en geteekent, te verlyden heeft. Des zullen de Staaten van Hollandt, voor zoo veel hen aangaat, oft met die van Zeelandt te zaamen, wyders oprechten eenen Landtraadt van de treflykste der ingezeetenen, om d' andre gemeine zaaken te beleyden, ende vereenighingh t' onderhouden, volghends de orde en berightspunten hun daarop te behandighen; samt om ten deele oft in 't geheel, aan zyne Doorluchtigheit, t' haarder vermaaninge behulpzaam te weezen, met raadt en daadt, in alle gedienstigheit. Doch zal zy, desniettemin, de Staaten zelf in 't bezonder, oft gemein, mooghen verzaamen, als 't haar raadtzaam dunkt. Ende belooven, en verbinden zich de Staaten, by deezen, zyner Doorluchtigheit in alle 't voorverhaalde, onderdaanighlyk te gehoorzaamen, en te doen gehoorzaamen, naar hun vermooghen. Hierges hierentussen, sterk

[+] 1575.

[*] Relieven en restitutien.

[*] Instantie.

[*] Octroyen.

[*] Sauvegarden, paspoorten.

[*] Consistorien.

zeevenduizent knechten, en vier Kornetten paarden, stichtte twee beukeryen voor Buure; d'eene van nee-

ghen, [+]d'andre van zes stukken geschuts; en eischte 't steedeken op. 't welk, niet dan met muuren, naa d'ouwde wyze, omheint was; doch voorzien met vier vendelen soldaaten, onder den Ooverste Vooghelezang, vierentwintigh metaale bussen, en krysbehoefte genoegh. Ook had het een' burgh, reedelyk beweert met vier zwaare toorens, en driedubbele graften. Als die van binnen geen behaaghlyk antwoordt gaaven, gaaven die van buiten vuur, ginghen een gat in de veste, en braghten, zonder meer dan eenen man te verliezen, de stormbrug aan. Deeze brak onder den last; zulx de bespringers in de ly waaren, indien zy maar maatelyken weederstandt gevonden hadden. Want, als Hopluiden Emanuel Cabeça de Vaca en Gaspar Ortis met hondert man' oover waaren, kon de rest, niet dan zwemmende, volghen 'T welk hun nochtans gelukte, mits de beschermers de bresse verlieten, en, zoo soldaaten als burghers, daatlyk [+]naa 't Slot schooyden. Die te lankzaam in 't vlieden waaren, werden in der hitte afgemaakt; het steedeken geplondert. Gelyke versuftheit deed de burgh oovergeeven; mits dat men, zonder vendelen, zonder trom (andren zeggen, ook zonder waapenen) uittooghe. Grootlyx verdroot dit den Staaten, en zy wilden Vooghelezang aan den halze gestraft hebben. Maar de Prins, geevende bot aan die verbolghenheit, deed hern, van Gorkom, daar hy gevangen was, op 't huis ter Goude brengen. Thans werd zyn' onschuldt aangenoomen, die op d'onwilligheit zyner knechten, hunne dreighementen van hem aan den vyandt te leeveren, en armoê van eetwaaren, [+]gegrondt was. Ontrent den zelven tydt, leyde Mondragon, op de Kluyndert, den Ruighenhil, en de Fynaart, toe; en quam tot zyn voorneemen. Want bericht zynde van de geleeghenheit des oords door eenighe Spaansgezinde ingezeetenen, braght hy duizent Walsche schutten van zyn regement, met twee vendelen Spanjaarden, eensdeels te schuite, eensdeels te voet en half naakt, ten laaghen waatere in 't eylandt. Der Staaten scheepen, die daar op de wacht laaghen, begroet van zyn' muskettiers, naamen de wyk, meede weghvoerende den moedt der geenen, die de schans bewaarden. Dat Hierges het zoo kort voor Buure gemaakt had, was oorzaak, dat hem Requesens noch drieduizent knechten, vierhondert paarden, en vyftien vendelen Luiksche delvers byvoeghde. Buure wel bezet gelaaten, en zich, met voorraadt van mondt en oorlogh verzorght hebbende, deeld' hy zyn volk aan drien: zond den eenen hoop naa Bommel met eenigh geschut, den andren naa Workom, den laatsten naa Schoonhooven; om de Bondtgenooten in twyfel te houden, werwaarts het gemunt moghte weezen. Die van der Goude, verwittight door verscheide weeghen, dat het hun gelden wilde, deeden 't den Prinse verstaan: die hen riedt op hunn' hoede te zyn, en 't landt, hoewel in Hooimaant, blank te zetten: hy zoude hen noch twee vendelen krysvolx toeveirdighen. Onder hunne waarschuwers waaren die van Oudewaater; slechts met hunne gebuuren bekommert, tot dat zy zelve, gewaarschuwt met den slagh, de Spaanschen, schielyk t'zaamgerukt, op den neeghentienden [+] voor stadt kreeghen. Noch sloegh'er toe, dat de bezettelingen, met verlies van acht man' de sterkte verliepen, die, een' mosketscheut van de veste, aan den dyk en Montfoortschen wegh geleit was, om een' sluis te beheeren, waardoor men 't waater hadde kunnen inlaaten. 'T welk, samt het doorsteeken van den dyk aldaar, hen, van zyn' Doorluchtigheit, vroegh genoegh aangepreezen was; maar verzuimt, door onbezorghtheit voor 't zwaarste, en zorghe voor 't hooy. Hierges worp zich rondom de plaats, en voorts verscheide schansen op. Binnen bevonden zich vier vendelen krysvolx; een Hooghduitsch en twee Fransche, onder Hans Munter de Jonge, Marcoult, en Sante Marie, Hopluiden; een Schotsch, beleidt by

[+]1575.

[+]*Buure by Hierges gewonnen.*

[+]*De Kluyndert, Ruighehil, ende Fynaart, door Mondragon ingenoomen.*

[+]*Hierges voor Ouwdewaater.*

+den Steêhouder Dinkwerk, in afweezen des Hopmans. Maar zy braghten naauwlyx booven vierdhalf hondert man' uit: en 't getal der weerbaare poorteren was schaars +1575. zoo groot. Want, behalven dat de stadt niet wydt van begrip is, zoo had onlanx de pest wel drieduizent zielen, zoo van de soldaaten, als uit de burghery, wegh genoomen. Men vindt'er, die vermelden, dat al den Hopluiden eevenveel gezaghs was toegevoeght; zulx men, nu de noodt prangde, om 't opperbewindt kaavelen moest: dat het lot viel op Munter, meer stout dan voorzightigh, en geenzins te gelyken, in ervaarenheit, by Hopman Sante Marie, die 't beleg van Haarlem had helpen uitstaan. Waardoor de middelen van bescherming niet naa reede betracht zouden geweest zyn. 'T welk, aangenoomen, te verwondren geeft, waar, dat pas, 's Prinsen wysheit weezen moghte, dat hy een' plaats, voor den vyandt leggende, zonder zeekeren Ooverste, gelaaten hebbe. Een' halve myl van Oudewaater, aan de Goudsche zyde, lagh een blokhuis, bewaart by Willemken van Angeren, Duitschen Hopman: 't welk hy schandelyk ruimde. Zyn' knechten vertrokken zich naa der Goude, daar de Heer van Wyngaarden hen geirne zouw ontfangen hebben. Maar de burghery, die 't anders verstond, stoof op, en dreighd' hem te lyf. Dies werd het hem daar te bang; en zond de Prins, tot Steêvooghdt in zyn' plaats, Heer Adriaan van Zweeten, die de zelfste stadt, oover drie jaar' had ingenoomen. Hierges, hebbende nu de handen ruim, stopte de Yssel, en sneed den beleegherden allen toevoer af. Deeze, doende te met een' uitval, toonden dat hun geen' koenheit ontbrak. Doch het duurde niet lang, mits men beeter vond, de weenighte der soldaaten te raade te houden. Zy werden door de Hopluiden opgeruidt, om de beelden der Heilighen op de veste te brengen, op dat, door zulk terghen des vyandts, de styfzinnigheit in 't verdaadighen zoo veel aanwiesse, als de hoop der genaade kleinde. Ook droeghen zy derwaarts, tot werpgeweer, de keyen uit de straaten opgenoomen; braaken verscheide wooningen af, die hen in den weeghe stonden; ondergroeven den kerktooren, en stelden hem op stutten. Der voeghe, dat hy, misschien, aan 't waggelen raakende door 't schieten, hadde moeten binnewaarts ooverwippen. Want Hierges, om den zelven in de graft te vellen, en de schaade te verhoeden, die daar uit met musketten in 't leegher gedaan werd, had twee stukken teeghens den tooren, en de kerke, doen planten. Wyders, duchtende, dat de Prins, nu binnen der Goude gekoomen, hem met opvloedt van waater, oft anderszins moghte moeite maaken, dreef hy d'aanvechting voort; stellende van achtentwintigh muurbreekers (waaronder vier dubble kartouwen waaren, die tussen de tsestigh en tzeeventigh pond' yzers worpen) drieëntwintigh op den dyk by de galghe, en vyf op den Montfoortschen. Als de beukeryen 't schrap stonden, deed' hy, des Zaaterdaaghs, zesten in Oestmaant, de stadt opvorderen. De beleegherden, hebbende 't oogh op tydwinst, antwoordden heusselyk, dat zy ze bewaarden voor den Koning, onder 't bestier des Prinsen van Oranje: verzochten drie daaghen, en vry geleide, om met zyn' Doorluchtigheit de zaake t'ooverweeghen. Hy gunde hun niet dan twee uuren bedenkens. De welke verstreeken zynde; deed het geschut den mondt op, en slaakte, tussen tien uuren voormiddagh en den aavont, oover de zestienhondert koeghels. Als het nu zyn' rust hield, vertoonde zich een soldaat, in buffels leeder gekleedt, met een hellebaardt in de handt, booven op de breuk; nam onvertsaaght en kloekmoedelyk bescheide kennis van de gesteltenis der zelve; en keerde ongequetst binnen, in spyt van ontallyke looden. De nacht, een deel kennips, ouwde netten, bulsters en tonnen met aarde gepakt, werden te kost geleit aan 't dichten der oopening. Men schoeide ze met een' houten heekel vol gesmeede pennen; zaaide voet-

angels [+]op de barmte; schikte ziedendt pek en loot, teerhoepen, en diergelyk berntuigh, by der handt te hebben. Onder ander gereetschap laaghen daar twee lange ronde balken veirdigh, wel dicht met yzere prikkels besteeken. Deez' hadden, ten weedereinden, raaderen, en touwen daarneevens, om, teeghens de beklimmers aan van booven needer gewentelt, en weeder opgetooghen te worden. De Spaanschen, zich dienende van den kennip en wilgheboomen, oovervloedigh gewas in dien hoek, plompten etlyke bossen en stammen in de graft, aarde daarop, en vloerden den dam met twee bruggen, yeder vier treeden breedt. 'S morghens ging 't schieten weeder heftelyk aan, en deed al den nieuwen arbeidt der steedelingen verstuiven. Toen zond de Leeghermeester Don Hernando de Toledo, de Hopluiden Francisco de Aguilar Alvarado en Sançio Beltran della Penna, met zes soldaaten, om te bezichtighen. Die braghten tot bescheidt, dat de bres bet opgeruimt diende. De zelfste soldaat van 's aavondts te vooren quam weeder, doch in vollen harnas, met gelyke onbeschreumtheit, het loch bekyken, en verrichtte onbelet zyn boodtschap. Terstondt vervolghde men met beuken, tot oover middagh toe; en veirdighde thans een' taamelyke troep heen, die teeghens den bouwal opsteegh. Dit was maar een loos bestooken, om de verweerders te matten, de geleeghenheit naader te bespieden, en oft'er ook eenighe achterschans schuilen moghte. Ende viel de list booven wensch uit. Want die van binnen, waanende dat het ernst waar, braghten de geborstelde rolbalken op den wal: die, zoo ras als de bespringers deysden, van hun grof geschut t'onbruik gemaakt werden. Korts daarnaa tooghen de Spanjaardts ten ongeveinsden storme. Zy alleen waaren gelast, om dien aan te brengen. Maar ('t zy uit ontoomlyke toght naar den buit, oft uit misverstandt, en mits dat een gekrys, *naa binnen, naa binnen*, 't welk, by geval oft bedrogh, van mondt tot mondt, van oordt tot oordt, door 't leegher liep, den Duitschen en andren gelooven deed, dat zy meede geroepen werden) 't heele heir raakte op de beên, en volghde de voorsten. Deez' quaamen tot de spietzen met de verweerders; die zich dapperlyk queeten; krysvolk, burghers, vrouwluiden, jongens, in staan, in slaan, in schieten, in werpen, en aandraaghen van allerly behulp. Waar het de bevechters te quaadt kreeghen, daar weeken de vermoeyde, en traaden'er versche t'elkenmaal in de plaats. 'T welk dien van binnen, mits hunne weenighte, niet gebeuren moght. [+]1575.

Derhalven, als de strydt vyf vierendeel uurs geduurt had, [+]werden de weederstanders ooverrompelt, en stortte 't raazendt geweldt ter stadt in. Daar ging het op een moorden, zonder aanzien van sexe oft ouwderdoom. Het vuur, ontsteeken uit moedtwil, oft by ongeluk, sloegh zoo gezwindelyk voort, dat de plonderaars etlyke steedelingen te lyve lieten, om dat zy hunner van doen hadden, tot het berghen van den roof. Zommighe werden gespaart door bevel van Hierges, op dat zy den brandt holpen lesschen, die, des nietteeghenstaande (uitgezeidt de kerk, het klooster, en luttel huizen) al 't getimmer verslond. Sante Marie en Dinkwerk hadden 't leeven op de veste gelaaten. Marcoult en Munter werden gevangen. Maar deez, gewondt met een vergiftight loodt, bestorf het. De Predikant der steede (hoewel hy voor vyfhondert gulden gerantsoent was) werd buiten aan de galghe gehangen, naa dat men zynen zoon voor zyn' ooghen, had omgebracht. Crestien de la Cueillerie, Predikant van de Fransoyzen, gaf zich den naam van Anthoine, en voor eenen soldaat uit; waardoor hy los raakte met betaaling van hondert kroonen. Met gaauwer behendigheit, dooh groot gevaar, ontging de Baljuw Gerrit van Kraayestein, hebbende een deeken of twee om 't lyf geslingert, en zich gelaatende, oft hy van 's vyandts volkgeweest waar. [+]*Oudewaater met kracht veroovert*.

+Ontrent twintigh burghers, gevangen en op zwaarder rantsoen gestelt dan zy vervallen konden, werden eensdeels in koelen bloede doorstooten; eensdeels by anderhalve oft dubbele paaren t'zaamgebonden, en verdronken. Eenighe wyven en maaghden verkoftm'er voor drie oft vier ryxdaalers, min ende meer, 't stuk. In 't stormen waaren ten minste hondert Spanjaards gebleeven; verscheide bevelhebbers daaronder: voorts zes oft zeeven man' van anderen Landtaardt. 'T getal der gequetsten was ongelyk grooter, en Hopman Sançio Beltran een van de zelve. Des andren daaghs naa de koomste van 't Spaansche heir voor Oudewaater, geviel 't dat etlyke galeyen en roeybarzen van den Prinse, terwyl hy reist om orde op de Zeeuwsche zaaken te stellen, elf kromsteevens van den vyandt, in zeekere genaamt de Visscherskreeke, ontrent Nieugastel, benarden. +1575.

+De zelve, hoewel noch niet ten volle beweert, stonden een' lange schermutsing uit: doch werden endtlyk veroovert, en aan koolen geleit. 'T welk tot eenighe vertroosting, in de loopende weederspoedt diende. Maar Hierges, vervolghende zyn geluk, en zich veinzende naa der Goude te willen, wendde naa Schoonhooven 't hooft; daar eighe baat, eeven als t'Oudewaater, 't gemeene best had doen achterstaan. Ende ging eenen der Burghermeesteren naa, dat hy, zynde in last voor zyn kooren, 't welk schoon te velde stond, het ooverwaatren der landouwe weederhouden had. Dit beleg werd, op den twaalfden van Oestmaandt, aangevangen: en terstondt de Kornel La Garde van den Prinse afgeveirdight, met vyf scheepen volx en voorraads van oorlooghe, de Lek op, tot onderstandt der beleegherden. Deez, hoewel raauwelyk bejeeghent van de Spaanschen, kreegh hunne schipbrug, aan stukken, en vocht'er deur, met de vier. 'T vyfde raakte aan den grondt; dertigh soldaaten om hals, die 'er in waaren. La Garde, tot Ooverste aangenoomen, en nu binnen bevindende styf zeevenhondert soldaaten, gaf daatlyk last, om de zwakste plaatsen te sterken. Dan hy had luttel aan de steedelingen, die, voor een groot deel, Koningsch gezint, oft zich spieghlende aan 't jammer hunner naabuuren, traaghlyk ten arbeidt gingen. Wel deed zyn' Doorluchtigheit alle behoorlyke vlyt, om, met oopenen van sluizen en kaaden, den vyandt het veldt te beneemen. Maar Hierges spoeyde werk; en doende twee uitwykelingen van Schoonhooven in den krysraadt verschynen, vraaghde hen, wat hun docht van de vloedt, en oft zy hem wel tien daaghen tydts zoude laaten. Zy zeiden, *meer dan vyftien*: weezen ook wegh om de zelfste te loozen, en de bequaamste geleeghenheit aan, tot planting van 't geschut. Als dit gereedt was, zond hy eenen trompetter, om de stadt op te eisschen. De schildwacht, waanende uit een' kluchtigheit den naam van onvertsaaght te visschen, antwoordde, *dat d'Ooverste zich te slaapengeleit, en verbooden had te wekken*. Dies hief het dondren aan, eerst met drie, thans met zessentwintigh stukken; die, tussen morghen en aavondt, driehondert schreeden muurs ter neêr smeeten. 'S nachts liet Hierges de graft en breuk bezightighen, in meening ten volghenden daaghe te stormen. Maar La Garde, anders koen genoegh wen hy vesten aan zoo gaapend een gat gezien hadde, in een zoomerschen nacht, en zulk een' onwilligheit der burgheren, dat men daar ook met reede ontrouw uit vermoeden moght, besloot, by goedtdunken der andre kryshoofden, liever een eerlyk verdragh, dan met vertwyfelde styfzinnigheit, teeghens de kenlyke oovermaght, aan te gaan. Men bood dan onderhandeling aan: verworf ze lichtelyk; en uittoght met vlieghende vendels, geweer, en pakkaadje. Alzoo ging Schoonhooven oover, op den dertienden der beleegheringe, dagh van Sant Bartholomeus, dien de Roomschen aldaar voor Schutsheiligh der stadt houden. De Prins, des verwittight, schikte, van twee vendelen knechten,

+*'s Prinsen volk vernielt elf kromsteevens van Don Louis*.

+derwaarts verordent, het eene naa Woerde, 't ander naa der Goude, die de naaste ten aanstoot scheenen; en deed, op nieuw, verscheide kaaden en dyken breeken. +1575.

Doch Hierges, dingende naa de heerschappy der +stroomen, tastte voor eerst eenighe schansen, in dien hoek, aan: kreegh, onder andre, die van Krimpen, die met tweehondert soldaaten bezet was; en de geene, die in Paapendreght lagh. +*De schans tot Krimpen, door Hierges gewonnen.* Hiermeede waaren de Maaz, Lek, Yssel, onvry, en genoeghzaam t'zynen verdoen. Dit ongemak zeurde den Prinse, en deed hem voorder peinzen. Want zoo de vyandt ooverstak, en op Zwyndreght en de byleggende eilanden quam nestelen, Dordrecht was in benaauwtheit. Om dit dan te verhoeden, deed zyn' Doorluchtigheit den dyk in Ryderkerk deursnyden; aldaar een vast blokhuis bouwen: ook Zwyndreght bezetten met driehondert ruiters, en acht vendelen knechten. In deeze zelfste daaghen, scheepten hondert twintigh soldaaten van Sonoy, en dertigh vrybuiters, oover, naa Vrieslandt; plonderden het dorp Balk, en zonden den roof, en voor vyventwintighduizent +gulden gevangens, naar hunne reekening, in schuiten en goede bewaarnis, voor heene naa strandt toe. Want, daar meê niet vernoeght, zochten zy noch etlyke steene huizen te bemaghtighen, waar op de meeste rykdoom gevlucht was. +*Balk in Vrieslandt geplondert van de Sonoyschen.* Hierentussen deegh 't gerucht uit; en sloegh een deel Waalen van Billy, uit de Lemmer, met meenighte van huisluiden, op wegh, om hen den buit t'ontjaaghen. Koomende hiertoe te spaade, naamen zy den dyk in, die 't eenigh padt naa de scheepen was. De Sonoyschen (hoewel niet booven een' teeghen zes) ziende 't verlies gewis, 't en waar zy de kans waaghden, stelden hunne hoop op de handen, en deeze zulx te werk, dat zy de Waalen op de vlucht braghten. De boeren, niet darrende zich laaten dunken, dat zy braaver dan hunne soldaaten waaren, volghden 't zelfste spoor. Geduurende de mengeling, ontquam 't meeste deel der gevangenen. Maar de verwinners, zonder eenen man achter te laaten, keerden met de verooverde goederen gelukkelijk in Noordthollandt. Etlyke troepen, voorts, van Hierges, werden, met tien stukken geschuts, naa Brabant ontbooden. Met de rest trok zyn broeder, Graaf van Meeghen uit den hoofde zyner gemaalinne, den achtsten van Herfstmaant, voor Woerde. +Dan 't beleegheren viel kommerlyk, mits het landt veel al plas lagh. Dies liet hy zich genoegh zyn de stadt met zeeven schanssen te prangen, op hoope van haar, door schaarsheit van toevoer, gedweegh te maaken. +*Woerde beleeghert.* Die van binnen, reedelyk voorzien van nooddruft, bouwden buiten een sterkte, en tooghen, by wylen, ter schermutsing; zonder veel afbrex te doen oft te lyden. Den Landtvooghdt, dien seedert de oovergift van Middelburgh en Armuide, die schaade altydts gemoeit had, ging geen ding bet +ter harte, dan weeder eenighen vasten voet in dat gewest te winnen: zoo om 't gerijf der haaveninge voor de vlooten uit Spanje koomende, als om Zeelandt en Hollandt van elkander af te zonderen. +*De Landtvooghdt zoekt weeder den voet in Zeeland te kryghen.* Verscheiden uitwykelingen (gelyk dan yeder naa eighen haart jookt) lemden hem daarenbooven aan de ooren, met oopening van eenen wegh, dien de maght der Zeeuwen te waater hem niet verbieden kon. *Want van den lande ter Toolen, kon men lichtelyk ooverscheepen op Philipslandt, dat, seedert het weghspoelen der dyken, in den jaare vyftienhondert tweeëntwintigh dresch gelaaten was. Van daar voort naa Duyvelandt, strekte zich een plaat, die met laagh waater droogh viel; in voeghe dat als dan het midde der zelve, te schuite, met geen roerscheut te bereiken was. Dies kon men veyligh genoegh, hier lanx, te voet tot aan de zype, een' enge kil, en naa 't doorwaaden der zelve, op Duyvelandt raaken. Om van Duyvelandt op Schouwen te koomen, lagh niet dan een' waadbaare kreek in den weeghe*. Doch, die dit voordroeghen, verstonden zich der geleeghenheit van dien oordt wel,

+maar niets des kryshandels. Te weeten; als 't volk te voete al oovergetooghen waar,
zoo diende men 't met voorraadt van mondt en oorlogh in te volghen; 't welk +1575.
noodtlyk ter zee geschieden moest. Ende men zagh geen' vloote toe te rusten,
die der Zeeuwsche zouw 't hooft darren bieden. 'T was eevenwel gelooflyk, dat
deeze, om den voettoght te beletten, aan d'eene zyde der plaate zouw koomen
leggen; oft aan beide de zyden. Indien aan d'eene; zoo bleef d'andre onbelemmert:
indien aan beide; zoo had men zich niet dan, ten hooghste, door de helfte te redden:
behalven de hoope van onverziens verby te slippen, en zonder slagh oft stoot te
landen. Ten quaadtste genoomen; indien de waaders maar meesters van de schans
te Vyane konden worden, zoo liet het zich aanzien dat men hun aldaar wat vroegher
oft laater, te baat zouw kunnen koomen van Moggershil, recht daarteeghenoover,
en op 't uiterst van Tertoole, geleeghen: 't welk een kort verlaat ter zee is. Don Louis,
hiernaa luystrende, deed tot Antwerpen, ten stilste, des hy moght, dertigh galeyen,
de langste van achtien banken, neevens getal van kromsteevens, sloepen, en
roeyschuiten, gereedt maaken. Thans verzaamd' hy drieduizent knechten, vierhondert
ruiters, en tweehondert delvers, in 't landt van Tertoole: en laatende de paarden
binnen der stadt in bezettinge, voerde de rest naa 't dorp van Sant Annelandt. Van
daar deed hy, te schuite, etlyke bevelhebbers en soldaaten aan Philipslandt zetten,
en dat by daaghe, om 't wedt te peilen. Deeze, een stuk zeewaarts in gewandelt,
werden van 't wassend waater, en 't schieten der Zeeuwsche vloote, te rug gejaaght;
en quaamen hem vertoonen, dat de toeleg onverrichtelyk was; oft men moest zich
troosten het meerdeel van 't volk te spillen. Welk aangeeven verworpen zynde, by
Hopman Juan Osorio de Ulloa, zeer styfzinnigh in dit voorneemen, en by Mondragon,
die in 't ontzetten van Tergoes ongelyk grooter arm der zee doorwaadt had; zond
Don Louis eenen Serjant, genaamt Juan de Aranda, met twaalf soldaaten, om de
zelfste boodtschap uit. Een inboorling van Sierixzee, dienaar eertyds van de Heere
van Seroskerke, Steêvooghdt tot Berghen op zoom, en zeeker huisman van Tertoole,
gingen hun voor, beloovende niet te keeren, dan met gras en aarde van Duivelandt,
tot een waarteiken. En zy waaren om zich dies te quyten, hadde de klaarheit der
nacht oft het geruis in 't waater hen niet gemeldt, en de Zeeuwsche schildtwacht te
waapen gedaaght. Met dit bescheidt keerden zy tot den Landtvooghdt; en
verzeekerden hem het teeghendeel van 't geen hem te vooren was aangedient.
Veelen, des niettemin, hielden 't voor een reukloos werk; als hebbende maghtigh
bezwaar in, en niet genoegh waaroms. *Want*, zeiden zy, *genoomen, nocht vloed,
nocht vloote deerd' hun; gevaarlykheeden nochtans, die niet te versmaaden stonden;
wat schyn was' er dat een deel half naakt volx, nat en mat, teeghens den dyk op,
teeghens de geenen, die den zelven tot borstweer hadden, aan streeven zouw, en
de zeeghe weghdraaghen? 'T welk, als 't hun schoon gelukte, en der vloote
behouwde reiz, jaa zelfs Sierixzee te verooveren; wat zoud'er bedreeven zyn? geen'
haaven was dat, om Spaansche scheepen te berghen. Entlyk; hadde men, ten tyde
als de Koning veel sterker ter zee was, een' stadt van Middelburgh moeten afstaan,
om dat ze niet ontzet kon worden; armer hoope als nu, van meester op Schouwen
te blyven*. Don Louis, niettemin, wonder zoet op den aanslagh, las, tot de
doorwaading, zeshondert Spanjaardts uit; voorts Duitschen en Waalen, in alles
vyftienhondert; en voeghde hun de twee vendelen graavers by. Aan yder werd een
paar schoenen gegeeven; een zaxken met twee pond' bussekruids aan den hals,
tweebak en kaas om'er drie daaghen meê toe te koomen, indien zy 't platte landt
berooit van lyftoght vonden, en de vloot zoo haast niet volghen moghte.

[+]Hebbende zich t'zyner jeeghenwoordigheit, ontkleedt, werden zy, met schuiten, aan Philipslandt, gevoert. Het ander volk, dat onder Mondragon als Stadthouder oover Zeelandt, stond, trad in de scheepen, daar Sançio d'Avila Ammiraal af was. [+]1575. Ten afscheidt stelde Requesens den Hopluiden en soldaaten, lof en belooning voor ooghen; en ontstak hen, met een' minlyke ernsthaftigheit, tot betrachting van hunnen plicht, in den dienst Gods en des Konings, en in 't handthaaven der krysgloorye; die zoo veel zweets en bloedts gekost had. In 't byzonder vermaand' hy Don Sançio, voorzightelyk toe te gaan, zonder zich, by styven windt, dien men dikwyls heeft op het naajaar, in strydt te verpanden; uit zorghe, dat zyn' galeyen en sloepen, van 's Prinsen zwaare scheepen, ooverzeilt moghten worden. Dit geschiedde op den achtentwintighsten in Herfstmaandt, zynde Sant Michiels aavont. Ende is, by 't naareekenen van den loop der Maane te bevinden, dat zy trefflyk wel ty gekaavelt hadden. Want de Maan, oudt anderhalf etmaal in haar laatste vierendeel, ging op, tussen elf en twaalf uuren, ende scheen voort den ganschen nacht. Tussen vieren en vyven, moest het waater op zyn laaghste weezen, en dat by doode stroom. Ter middernacht dan begosten die van Philipslandt af te stappen, draaghende zoo wel 't zyd-als 't halsgeweer om hoog. De Heer van Seroskerke, [+]Don Isidro Paçieco Ooverste van Tergoes, en verscheiden' andre luiden van soorte, verzelschapten hen, uit naaryver van eere. Naast aan de leidtsluiden trad Johan Osorio d'Ulloa met al de Spanjaarden, uitgenoomen een vendel onder Gabriël de Peralta, die d'achtertoght had: Mondragon, met de Duitschen, Waalen, en delvers, in 't midde: twee in 't gelidt. Want hoe zy smaller orde en zich bet op de hooghte hielden, hoe de Zeeuwsche vloot hen, mits de dunte, minder schaade met schieten doen kon, en quaalyker genaaken. Deeze, gewaarschuwt door 't peilen van 's daaghs en 's nachts te vooren, ende sterk veertigh kloeke scheepen, en tweehondert roeiboots, had zich ter slinke en ter rechte uitgestrekt langs de plaat, zoo heinde by als de grondt toeliet. Etlyke schuiten, om zich noch naarder te vinden, waaren op 't droogh blyven zitten. Een groot geschitter van vlammende straalen speelde, dat pas, door de lucht. 'T welk de Spanjaardts, geneeghen tot oovergeloof, voor een' gunste des Heemels naamen; als oft hy hun hadde willen toelichten: hoewel het immers zoo zeer diende, om hen aan 's vyandts geschut ten doel te stellen. Mits de veerte, nochtans, en d'ongestaadigheit des weêrlichts, konden de vlootelingen weenigh rooys schieten, zoo lang als de Spaanschen, tot de knie toe, door 't waater lobberden. Als zy in de kille daalden, nat wordende ten buik en naavel toe, was het onderste scheutvry, maar 't boovenste onveiligher. Want de Zeeuwen, zoo naa gekoomen als de bank gedooghde, bereikten hen nu niet alleen met roers en mosketten, maar zelfs met lange stokken, en kneppels vastgemaakt aan 't eind der zelve met leedre reepen, in maniere van dorsvleeghels. Zy klaauwden'er ook etlyken, met haaken, in hunne schuiten. Daar 't handtgeweer te kort viel, droegh de vyandtlyke stem toe, hun verwytende, dat ze zich voor waaterhonden lieten beezighen, en als een deel dwaazen, in dienst van den geenen, die hun des kleenen dank wist, het lichaam aan de wonden ten beste gaaven. De gangers, ook anderszins te zeer verlaaden tot weerbieding, waaren benoodight hunnen wegh te vorderen eer het gety verliepe. Noch quaamen de laatsten, mits de lankheit der rye, en 't gaan by der tast, traaghlyk by; en begosten de vloedt te vreezen, die nu aan 't inbreeken was, en aldaar styf anderhalven voet in een' uure steyghren kan. Peralta niettemin, genoopt van de prikkelen der gloorye, wilde enkel voort aan, ende quam door de vuurigheit, zich, met de zynen, onder de delvers te mengelen. Daar raakt men aan 't waggelen, struikelen, tuimelen. D'een,

[+]*'s Koninx volk trekt te voete, door 't waater, naa Duyvelandt en Schouwen.*

+ter zyd'afdrongen, wordt gevelt van de baaren; d'ander verliest den gront in een' kolk. Zelfs, die 't padt hielden, keeken nu, daar 't diepst was schaarselyk ter borst, +1575.
somtydts maar ter keele toe, uit. Pakken, waapenen, drenkelingen, spoelen'er deur, oft dryven hun teeghen. Ten laatste zagh hy zich gedwongen tot de hertredt. Toen werden hier d'achtersten de voor sten; en berghd' hy zich zoo, met meest al zyn' Spanjaardts, op Philips landt: recht te pas, om noch met Don Sançio oover te scheepen. Maar var de graavers, booven tien niet, oft zy bleeven verzoopen. Aan 't ander eyndt was de schaade kleender; uitgezondert, dat Don Isidro van een grof stuk getroffen werd: een dapper krysman, die, met de doodt op de lippen, den moedt, dien hy oover had, den soldaaten byzette; zeggende, zy zouden voort peuren, zonder zich zyns te bekreunen. Naa 't afleggen van ontrent een' myl weeghs, vond zich Ulloa, met het krieken des nuchtens by Oostduivelandt aan den oever. Hy, en mooghelyk vyventwintigh Spanjaardts, hebbende de baare zee van achter'en ter zyden, van voore den vyandt, geen blyvende plaats tussen de doodt en de zeeghe, vallen (terwyl d'anderen vast uit het waater steeghen) op de knie, en doen een kort gebedt tot de Maaghet Marie en den Apostel Sant Jakob, naar hunne gewoonte. Voort spatten ze, met gevelde spietsen, in brandenden moede, teeghens den dyk op. Achter den zelven, stonden tien vendels Fransoizen, Engelschen en Schotten, onder Karel Boisot Ooverste van Zeelandt: die, in 't lossen der handtbussen, van eenen der zynen, doorschooten werd. Ditte ('t zy ongeval, veroorzaakt door de duisternis, of snoodheit en opzette wil geweest) en 't speuren van zoo vertwyffelt een' stoutheit der Spanjaarden, baarde zulk een' schrik en verwarrenis, dat de Staatschen daatlyk de vlucht naamen; ten deele naa de scheepen, ten deele naa de kleene sterkten, die zy, tot drie toe, op 't eilandt hadden. De Spanjaardts, hen naazettende, leiden'er etlyken ter needer. Midlertydt braght Avila de scheepen oover: te maklyker, mits de Zeeuwsche vloot, zorghende voor Schouwen oft misschien voor zich zelve, derwaarts zeilde. Toen trok men gemeener handt, naa de schans van Oostduivelandt, die terstondt verlaaten, en by d'inneemers, tot heughenis van den dagh, naar Sant Michiel genoemt werd. Eeven lichtelyk kreeghen zy de tweede: en gingen zich, daarnaa tot Nieuwkerk verversen. Hier besloot men het volk te verdeelen, en dat de geenen, die te voete gekoomen waaren, de schans tot Vyanen zouden aantasten; de rest, onder Mondragon, als Ooverste van Zeelandt, bestaan de Kreek, tussen Duivelandt en Schouwen te doorwaaden. De bewaarders der schanse, alzoo zy geen ontzet te gemoet zaaghen, staaken'er den brandt in, en voorts op der loop. Met Mondragon toogh ook Avila, zonder ander onthiet, dan van weeghe der eerzucht. Deeze (al was 't dat zy op het getyde wel pasten) hadden maghtighe moeite, om door den modder, de biezen, en andre ruighte te raaken. Daarenbooven zaaghen ze den oever van Schouwen geboort met vyf hondert mannen, om hen te doen afstaan. Maar dat gezelschap, al meê verbluft door 't onversaaght gelaat der Spanjaarden en Waalen, liet zich door een hondert schutten der voortoght, van daar jaaghen, vliedende naa Sierixzee. Als nu al de Spaanschen, uitgezeit, die in de schansen van Duivelandt, tot bezetting bleeven, zich op Schouwen vonden, doorliepen zy genoeghzaam 't gansche eilandt; en werd hun Brouwershaaven ingeruimt, van driehondert soldaaten, die t'hunner onschuldinge
+bybraghten, dat de burghery, Roomsch gezint, tot geen' weerbieding te beweeghen geweest was. Tussen Sierixzee en Borndam, lagh een blokhuis, voorzien met vierhondert knechten, en zes stukken geschuts. Om dit te bespringen werd Don Gabriël de Paralte, van den eenen, Juan de Castilla van den andren kant, gezonden, elk met driehondert

+*Brouwershaaven gaat oover.*

+man'. Maar Peralta, heet, booven maate, in 't aanslaan, verzuimde bescheide kennis der geleeghenheit te neemen, en het teeken der toetoght aan Castilla te geeven: voorts, begroet zynde, ter zyde door de Zeeuwsche vloot, van voore door de bezettelingen, raakte daar met meer dan vyftigh van de zynen, om 't leeven. Doch de toeleg werd, 's andren daaghs, met beeter orde, hervat, en de vesting leedigh van volke, maar in brandt, gevonden. De Spanjaardts, hebbende 't vuur geblust, sterkten de plaats op nieuw, die tot het prangen der stadt hun grootelyx te staade quam. Zy schepten ook hoope hier uit, van de scheepen, wen ze droogh zaaten, aan brandt te steeken. Dan de zelve, als'er op aangeleidt werd, raakten vlot, eer men 't in 't werk kon stellen. Uit Sierixzee, daarentussen, +quam in 't leegher, met twee andre mannen, van aanzien, de Heer Gaspar van Vosberghen, Hooghbaljuw der Stadt, en des ganschen oords, die, tot zynen tyd toe, onder de Hooghe Vierschaar des Rentmeesters van by Oost der Schelde gestaan had. Deeze gaaven aan, hoe zy gezonden waaren, om door vertooning der noodt, oorlof tot daadingen te verwerven; en eenighe buitenleggende scheepen (viel 't doenlyk) in 't verdragh te begrypen. Mondragon en d'andre Ooversten, oordeelende ongelyk grooter het nut, dan de schaade, hier uit te verwachten, verleenden hun vry geley om aan boordt te vaaren, en met de scheepshopluiden te spreeken: by de welke zy het teeghendeel bearbeidden, aanwyzende wat dyken men best diende door te steeken, en raamende teekenen, om zich onderlings te verkundschappen. Jaa zy beschikten, dat by nacht eenighe voorraadt van oorlogh binnen gebracht werd; en neevens twee andre, 't vendel der kinderen van Bredaa; op 't welke, alzoo genoemt om dat het meest uit inboorlingen dier steede bestond, Oranje groot betrouwen stelde. Weeder gekeert, maakten zy den Spaanschen dietsch, dat de zaak met het scheepsvolk geklaart was, ende meer niet mangelde, dan des verslagh in stadt te doen, en voorts tot besluit te koomen. Zy booden ook aan, eenen van hun drien tot gyzelaar te laaten, zoo men hen, in plaatse van dien, eenen Hopman liete meêleiden. De Spaanschen, kunnende geen voordeel daarby reekenen, hielden zich als geen twyfel slaande aan hunn' oprechtigheit; en gunden hun vry vertrek. Als hier wyders niet op volghde, kenden zy zich verschalkt, ende leidden in beraadt, wat eerst t'ontginnen stonde; Sierixzee, oft Bommenee, een sterke schans ten Noorde van 't eilandt. Mondragon dreef. dat het zwaarste werk voorgaan moest; met de rest waar dan goedt doen: en wilde dat men den Aschbergh by de zoutkeeten innaame; van waar Hopman de Ryk de stadt laastmaals bemeestert had. Ulloa, daarenteeghen, braght by, dat het den Prinse aan geen middel ontbreeken zouw, om de beleggers te quellen, zoo lange als hy die achterdeur van Bommenee oopen hield. Don Sançio vond dit gerymt. Dies werd Francisco d'Aguilar, met driehondert man', vooruit geveirdight, om de vesting te naaderen: 't welk, +zonder een' heftighe schermutsing, niet toeging. Thans volghde 't gansche heir, en besloot ze, aan de landtzyde. In Bommenee gebood Niville (andren noemen hem Lis) een Fransois, oudt en braaf oorloghsman, onder zich hebbende zeshondert soldaaten, eensdeels van zynen landtaardt, eensdeels Needer- en Hooghduitschen, meest al eerst onlanx derwaarts gestuurt. De graften waaren onwaadbaar; behalven by achterty, en alleenlyk aan den zeekant; doch de wal hier op zyn sterkste. Deeze werd eevenwel de geleeghenste plaats ter aanvechting geoordeelt, en aldaar een' beukery van twaalf stukken gesticht; die, in drie daaghen, een' taamelyke oopening maakten. Niville, kennende zich volle zwak tot weederstandt, verzocht te woorde te koomen. 'T welk verstaan by eenighen van 's vyands volk; bestonden zy te roepen, dat de beleegherden maar een deel hennen waa-

+1575.

+*Gaspar van Vosberghen doet der steede Sierixzee grooten dienst*.

+*Bommenee beleeghert*.

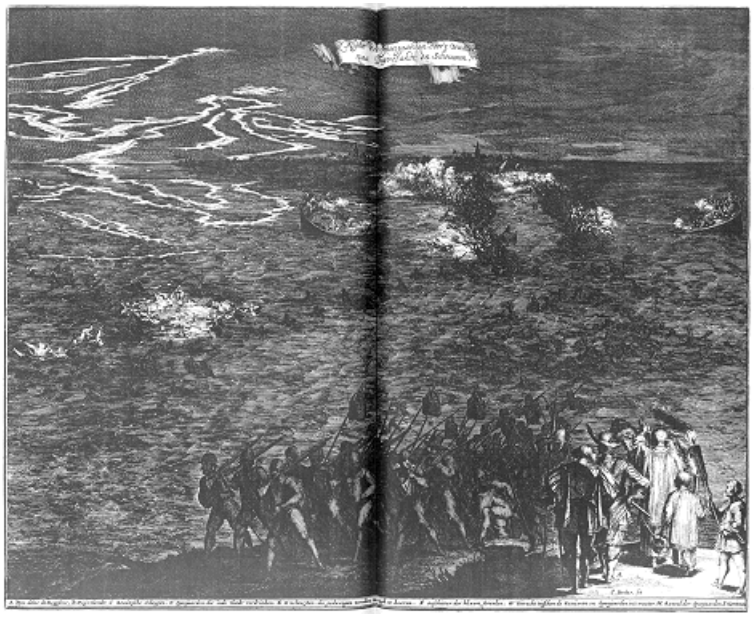

ren; [+]die, zoo zy genaaden begeerden, 't geweer ter needer, en zich in de graft moesten werpen. Deeze spyt wracht verbolghenheit in d'anderen, en schorste d'onderhandeling, tot dat het Mondragon ter ooren quam: die Don Françisco d'Aguilar stuurde, om de zelve te hervatten. Want hy bezefte genoegh, dat het geweldt veel bloeds zouw kosten. Don Françisco ontschuldighde de hoofden; met zeggen, dat de kryters geenen last daartoe gehad hadden, en dat men zich diergelyke dartelheeden des graauws niet kreunen moest. Maar, terwyl hy hiermeê bezigh is, en reedelyke voorwaarden aanbiedt, vervordert zich een vendrigh van den ooverleeden Isidro Paçieco, met zyn' bende eenen oordt te bestooken, die hem licht te verooveren docht. Oft hy kennis van 't aangeheeven gesprek had, is onzeeker; vast gaat, dat hy buiten bevel deed, en aan zyn' ooverheit de straf verdiende, die hem de beschermers deên draaghen. Te weeten, zy sluimerden niet, al scheen de zaak in dien staate; maar ontsingen hem zoo wakkerlyk, dat hy, en veertigh van zyn' bystanders het met de dood bekochten. Dit brak al heel den handel. Want Niville (oft Aguilar schoon ruimelyk uit loofde) zeide, *genoegh te zien, wat trouwe van de Spanjaardts te verwachten stond. Zy moghten ten aanval trekken. Haanen zoudenz' ontmoeten: geen' hennen, waaroover men de verweerders gescholden had*. Met een treedt hy binnenwaarts, en schikt alle scheepen van der handt, om vroomheit uit wanhoop te puuren. Op den volghenden dagh, drieëntwintighsten van Wynmaant, ter laaghe ebbe, streeft de vyandt toe; de Spanjaardts in 't voorste, de Hooghduitschen daaraan; vyfhondert van elx. Die van binnen, hun te keer: heftigh was het bespringen; manlyker 't weederstaan. Want de Spaanschen, zich verhaastende, uit vreeze voor de vloedt, gingen, meer met dulle kraft, dan met orde, te werke. De schanselingen dienden zich wysselyk van hun voordeel; zonderling van de dwarswallen, die zy, ter weederzyden van de bresse, gemaakt hadden. Naa twee uuren vechtens, dwong de stroom 's Koninx volk ter aftoght. Hunne dooden waaren ruim anderhalf hondert: gewonden wel tweemaals zoo veel; en zommighen zulx verleemt, dat zy, onmaghtigh om zich door 't wassend waater te redden, in de graft versmoort bleeven. De schaamte, niettemin, van 't hooft, voor zoo een' plaats te stooten, was oorzaak, dat men te raade werd, den tweeden torn te doen; en dien met alle maght. Op den vyventwintighsten dan, waapent men 't heele heir: zelfs zoetelaars en jongens, om zich van verre te laaten zien, en de ooghen der beleegherden, met den schyn van een' nieu-aankoomende hulptroep, te beguighelen. Beeter werd hy beleit, deeze storm. Ende, hoewel onder de Spanjaards, als d'eerste in 't beklimmen, de neerlaagh afgryslyk was; de Duitschen en Waalen lieten daarom niet opwaarts te styghen. Dus dong men, met ongelooflyke styfzinnigheit, vyf uuren lang, om d'ooverhand. De gequetsten, verbonden zynde, keerden eeven fors tot de bescherming der breuke. Ten laatste, als 't geschut, verhit door 't staadigh speelen, zyn' kracht verloor, en dat het meest op de spietsen aanquam; zoo vertoonde zich de weerlooze schaar, in de waapenen, op den dyk: slaande de trommen den Spaanschen slagh. En het bedrogh bedeegh. Want de verweerders, te voore gemat door 't waaken, nu voorts aan [+]'t eindt gevochten, en waanende versch krysvolk aan boord te krygen, raakten aan 't flaauwen, en voetslaaken. Zoo werden de Spaanschen der veste meester. Niemand echter zoo koen, die den sprong naa beneên darde waaghen: tot dat Sançio d'Avila voortstrad, vraaghende, *wat dit voor sammelen, en oft'er niet een man was, onder zoo veel braave soldaaten, die 't hart had om af te wippen? Hier*, zeid' hy, *een' rondas: ende dat gaat u voor*. Een moskettier, Toledo gebynaamt, kon die woorden niet verduwen. Hy grypt een schildt, werpt het mosket daar heen, en zich in 't midde der

[+]1575.

[+]*Bommenee stormender handt ingenoomen.*

+schanselingen. De rest hem daatlyk naa. Daar aan 't vellen, aan 't vleeshouwen, tot dat het zwaardt eer stoffe te kort, dan zyn' bekoomst van manslaght had. D'Ooverste Niville, hoewel gequetst in zyn been, hield het, ter doodt toe, staande. Geen'twintigh, zoo krysluiden als inwoonders, die +'er afquaamen. Onder d'aanvechters, die zich best queeten, vind ik Rafaël Barberini, Florentyn, een' verstandt, uitmuntende in beide, 't stuk der oorlooghe, zonderling de vestkunst, en 't beleit van zaaken van staate. Deez is geweest vaaderlyk oom van Maffeo Barberino, althans Paus Urbanus den Achtsten: eenen Vorst zoo liefhebber der weetenschappen, en van zoo zuiver een gezight daarin, dat geen' partydigheit van ampt hem doet scheemerooghen, +oft hy erkent en eert ze zelfs in d'Onroomsgezinden. De welke weederom, hoe wel zy hem voor 't hooft aller geestlyken niet aanneemen, hem nochtans onder de voortreffelykste geesten aller eeuwen vieren; achtende drie kroonen te luttel, om zyn oovervlieghend vernuft naar waardye te sieren. Zynde dit aldus afgeloopen, lieten de Spaanschen zich voorstaan, dat het bemaghtighen van Sierixzee kleene moeite zouw inhebben. Dan 't ging hun uit die gissing. Want zy vonden, ten Zuide van de haven, den Aschheuvel gesterkt; desgelyx een plek lands van vyftigh morghen, ten Noorde; 't platte landt onder waater; ende schier nerghens leegherplaats, dan op de dyken, en in de verooverde schansen. Die van der stadt hadden nu ontrent +twaalf hondert soldaaten in, onder den Ooverste Arent van Dorp, Hopluiden Niklaas Ruikhaaver, Joost van den Ende, Hans Krom, Du Bois, Niklaas Bernardt, Adrien de la Porte, Ambroise le Ducq, Antonis van Bommel, Nikolas Pluquet, en Eloy Rudam. Dorp, als een vernuftel en zorghvuldigh eedelman, had, tussen 's vyandts vertrek en weederkeer, den tydt wel waargenoomen, om op 't noodighste te voorzien; zonderling, om de burghery, die in 't eerst zeer versleeghen was, allenskens te verquikken, en tot vertrouwenis te wennen. De Landtvooghdt, om 't stuk aan te binden, quam zelf in 't leegher, neevens Chiappin Vitelli, 't voorneemste aspunt, dat pas, daar de kryshandel op draayde. Deez, vast geraakt aan een' quaadtaardighe +koorts, en zich doende te rug voeren, werd met de koets omgesmeeten; en, mits zyn' zwaarlyvigheit, bezeerde zich zulx, dat hy, tussen Schouwen en Antwerpen, in 't schip ooverleed: een man (zoo hem naagaat) ten uiterste toe, van reukeloos en argherlyk gevoelen, noopende den Godsdienst en d'onsterflykheit der ziele. Zommighen hielden zynen val voor geen ongeluk, maar voor besteeken werk, uit wrok oover zeeker geheim, ontdekt tot naadeel van Spanje, aan den Groothartooghe van Toskane, van wien hy den Koning, in dienste, geleent was. Requesens maakte 't ook niet lang voor Sierixzee; dewyl hy wel afzagh, dat het met geen brusk geweldt te dwingen was; en te min, om 't genaaken des winters. Orde gelaaten, om 't zelve te benaauwen, zoo veel de tydt gehengen wilde; nam hy de weederreiz naa Brabandt aan; en in zyn gezelschap Ulloa, die quaalyk met Mondragon oover een quam. Om de beleegheringe van Sierixzee en Woerde t'eener tyd, liet men niet de Bondtgenooten, aan verscheiden' andre oorden, te dreighen, met toemaaken van scheepen, tot Amsterdam, in Vrieslandt, en elders. Waardoor, hunne kraften verdeilt, de Noordthollanders tot teeghenrusting benoodight, en op zwaare kosten gejaaght werden. Billy, hebbende op Tessel toegeleit, en aldaar eenen misgang gehadt, + plonderde Vlielandt, en stak het dorp aan brandt. Thans verzocht hy 't op Wieringe: doch raakte tot zyn voorneemen niet. In Zuidthollandt, worp Don Louis 't oogh op de Dortsche weirdt. Maar de Prins was +voor hem reedt, brengende aldaar eenentwintigh vendelen knechten, hondert ruiters, en drieduizent boeren by een. Ontrent den zelven tydt, quaamen etlyke Spaansche scheepen, tot verscheide haavenen van Engelandt,

+1575.

+*Rafaël Barberini, Florentyn, uitmunter in zaaken van oorlog en staat*.

+*Maffeo Barberino, Paus Urbanus de achtse, groot beminner der weetenschappen*.

+*Belegh van Sierixzee*.

+*Doodt van Chiappin Vitelli*.

+*Vlielandt geplondert van Billy*.

+*Don Louis tracht naa de Dortsche weirt*.

[+]inloopen: maar hadden, door onweeder, groote schaade, aan zeilen en masten, geleeden; ook weenigh volks op, en meest zieken: zoo dat ze geen vyfhondert man' tot Duynkerke, konden uitzetten. Om haavening voor hun by Elisabeth te verwerven, was oover een jaar Mendoza, nu de [*] gemeene Verzorgher Jan du Bois aan haar gezonden. Deez was daar beneeven gelast, aan te houden, ten einde 't zelve Ryk den weêrspanlingen zyns Koninx verbooden wierde: gelyk men den haaren, volghends 't verbondt der twee Kroonen, ten verzoeke van haaren bewindsman Wilson, Neederlandt ontzeit had. De Koningin, ter eene zyde verplicht, ter andere ongeneeghen hiertoe, pooghd', hem af te zetten, met vertoogh, *dat het hardt viel, luiden alzoo te bejeeghenen, die, niet zoekende dan vryheit van gewisse, hunne toevlucht haarwaarts naamen. Stond' ook te bedenken, oft het den Koning zelf oorbaar; ende wat'er uit gevolght was, toen zy, oover vyf jaaren, den Hartooghe van Alva, in dit punt belieft had. Te weeten, dat de verdreevelingen de stadt van den Briel bemaghtight hadden, en 't Landt, dat genoeghzaam in rust was, op nieuw in roere gestelt. Zoo men nu den zelfsten wegh inginge, 't zouw viellicht, niet beeter beslaaghen*. Echter, als Du Bois drong op de zaake, werd, by brieven van den Raadt, den Ampt-en Hopluiden, die acht op de zeekusten hadden, bevoolen, de [+] Neederlandtsche ballingen, en wie de waapenen teeghens den Koning van Spanje droeghen, uit het Ryk te weeren: met naamen, den Prins van Oranje en al zyn gezin; de Graaven van Kuilenburgh, van den Bergh, van der Mark; de Heeren van Esquerdes, Lumbres, Rumen, Meroode, Karnesse, Noyelles, Blyoule, Breedam, Boisot, Aldegonde, Mansart, Dorp, Philips van der Aa, Hautin, Tempel, Junius, Mathenes, Yselstein, Bronkhorst, Wyngaarden, Nievelt, Bellema, Haga, en andre, tot by de vyftigh. De [+]Landtvooghdt, terwyl hy andren joegh, stond zelf niet stil, maar vond zich, mits't bekostighen van zoo veel' aanslaaghen teffens, ten einde van zyn geldt: zynde nu reeds meer dan twaalfhondert tonnen schats, in 't Neêrlandsch oorlogh, versmolten. Het geloof was ook uit. Want de Koning, dapper geneepen door den woeker, hem afgeparst van de Genueezen en andre hoofsche handelaars, had zich in Herfstmaant lestleeden, door den Paus doen ontslaan van zyn' gehoudenis; en daarop de verbintenissen gebrooken. Noopende de schattingen, in den voorleeden jaare geëischt, zagh Don Louis, met de Staaten, niet te recht te raaken. Dies wend'hy't oover een' anderen boegh, en verzocht slechts twaalfhondertduizent gulden te leene: waarinne die van Brabant driehondert vyftighduizent zouden opbrengen. [+]Als dit meede niet gaan wilde, bestond hy weeder zelf omslaaghen te raamen, en die, met geweldt, te innen: bybrengende, dat hy 't ongeirne, en door drang van noodt, deed. Dit dwong Brabandt verlof te draaghen; d'andre Landtschappen te volghen: hoewel het slappelyk byquam. In Hollandt en Zeelandt, was de armoê zeeker ook groot; maar raadigher het huishouden. Want, nietteeghenstaande de zwaare kryslasten, d'onbruikbaarheit van de beste oorden des Lands, en 't quynen der neeringe; men wist het hier zulx te [+]bestieren, dat de soldaat by gehoorzaamheit bleef. Alleenlyk ontstond'er een' beroerte onder 't scheepsvolk, die hunnen Ammiraal, en Hopluiden, tot Hooren in de kerk, als gevangen stelden, en dreighden om hals te brengen, 't en waar men hen volle betaaling deed' hebben. Doch zy werden met een [+]gedeelte ter neêr gezet. By kortheit van andre middelen, sprak men de Graaflyke en geestelyke goederen aan, en verkost ze om gereede penningen: mits dat, aan elken kooper, afslagh strekken zoude, ter helfte toe van d'uitgeloofde somme, 't geen hun 't gemeene Landt, staandes oorloghs, was schuldigh geworden. Maar dit was geen loopend middel; ook gold het goedt zyn' waarde niet. Zuur, booven maate, viel deeze winter den krysluiden, be-

[+]1575.

[*]Procureur Generaal.

[+]*Neederlandsche ballingen uit Engelandt geweert*.

[+]*Berooitheit des Landtvooghdts van geldt en geloof: mits de Koning zyn woordt en betaaling verachtert had*.

[+]*Hy parst den Staaten twaalf tonnen gouds, als te leene, af*.

[+]*Scheepsvolk tot Hooren muyt*.

[+]*Graaflyke en geestelyke goederen, in Hollandt en Zeelandt, verkoft*.

noodight [+]geduurighlyk te velde, oft in de scheepen, te leggen: met beeter gerak nochtans, dan den Spaanschen gebeurde. Door onweêr, hier beneevens, scheen heel Noordthollandt der zee tot een' roof te zullen gedyen. [+]De schaade geleeden aan dyken, moolens, en huizen, werd geacht oover de derd'halve tonne gouts te beloopen. Ook rees, in dit gewest, krakkeel om de regeeringe, verzoekende de dorpen, vyf persoonen te mooghen uitmaaken, om, neevens de gemaghtighden der steeden, aan 't roer te zitten; ter wyle toe, dat de Staaten weeder op den ouwden voet zouden koomen [+]te vergaaderen: te weeten, de Ridderschap, en de zes groote steeden alleenlyk. Maar de steeden van dien oord wilden geen' verandring inruimen: dryvende, dat men zich, by de jeeghenwoordighe forme, niet quaalyk bevonden had. Staande de zaaken dus deerlyk, zoo zagh men zich geprangt, om tot besluit te koomen, belangende 't verzoeken van uitheemsche verdaadighing: en twyfelde nu langer niet oft Engelandt moest het plechtanker zyn. Maar d'onvruntlykheit van 't verdryven der ballingen uit dat Ryk, nam de hoope wegh, van veel op tedoen; 't en waar men, der Koninginne, noch bekoorlyker tytel, dan van enkele schutsvrouw, aanboode. Volle opdraght der hooghe Ooverigheit (verstond men) was'er toe vereischt, en spoedt daarenbooven, eer de vyandt eenighe steeden, haavenen, oft sterkten van belang, bemaghtighde. Zoo werden dan Aldegonde, Pauwels Buis [+]voorspraak van Hollandt, en de Doctoor Fransois Maalzon van Enkhuizen, voor gezanten heenen geschikt. Gekoomen in Engeland, ontrent Kerstydt, vertoondenz' aan Elizabeth, de geleeghenheit der zaaken; en wat 'er tot Bredaa gehandelt was. *Dat zy, uit wanhoop van tot veilige vreede te raaken, zich haarwaarts keerden, als t' eener waare beschermster des geloofs, en Vorstinne uit Hollandtschen bloede gesprooten: te weeten uit Philippa, dochter van Willem den goeden, Graave van Henegouw, Hollandt en Zeelandt: aan de welke Koning Eduart de derde was getrouwt geweest. Ende, indien het haarder Majesteit geliefde, aanschouw op hunne bedruktheit, en de Landen in haar' bescherming te neemen, zy waaren bereidt, om haar het hoogh bewindt, op zeekere voorwaarden, in handen te stellen*. In den beginne des

[+]1575.

[+]*Schaade van onweêr in Noordthollandt*.

[+]*De dorpen aldaar willen zitting in de Staaten hebben*.

[+]*Gezantschap naar Engelandt, om, der Koninginne, de hooghe Ooverigheit aan te bieden*.

[1576]

jaars vyftienhondert zessentzeeventigh, veirdighde de Prins den Raadsheer Leenaart Kaazenbroodt en Adriaan Kromhout Burghermeester van Meedenblik, af; om te zien, wat hulp, in Oostlandt en Hooghduitslandt, te bekoomen waar: welke reize niet vruchteloos uitviel. Naa Schotlandt stuurd' hy ook, om een deel soldaaten te lichten. Maar Requesens, verneemende wat in Engelandt gaands was, zond den Heer van Champaigney, [+]om daar een' spaak in 't wiel te steeken. Deez vertoonde der Koninginne, *d'ouwde en bekende geneeghenheit haarwaarts van Koning Philips: wiens ernstighe beede was, dat zy doch den weêrspannelinghen geengehoor, immers geen' hulp verleenen wilde. Zulx braghten ook d'ouwde verbonden meê, die onlanx door Du Bois vernieuwt waaren; als, onder andren, Aldegonde t'haaren Ryke werd uitgezeidt. Met wat recht dan, kon men hem, die 't hooft der Hollandsche bezendinge was, toegank vergunnen?* Zy gaf hier op tot antwoordt: *dat ze nooit eerlyk geoordeelt had, opstanders te handthaaven. Maar, genoegh was haar gebleeken, hoe zich de Hollanders en Zeeuwen, in alles, aan den Koning en 't goedtdunken der algemeine Staaten, onderworpen hadden. Dat ook hun, zich ziende eeven onbarmhartelyk gehandelt, in den zinne gekoomen was,*

[+]*Champaigney in Engelandt, om den handel der Hollandsche gezanten te steuren*.

na Franschen voorstandt te trachten: een ding immers zoo hinderlyk aan Koning Philips, als aan haar. 'T welk de Ridder Randal, van haarent weeghe, den Landtvooghdt Requesens vertooght had: zonder 't ontveinzen, indien men de Spaansche, en andre uitheemsche bezettelingen, onder dexel van d'oproerighen in te toomen, te diep in Neederlandt liet wortelen, dat zy 't, voor haar, eeven bedenkelyk achten zouw,

+*als oft'er de Fransois zyn' klaauwen in kreeghe. Ende was daarom haar raadt geweest, dat men zaaghe't geschil, by slot van paishandel, te slechten. Dan, Don Louis had haare waarschuwingh in voorstel in den windt geslaaghen; antwoordende in 't gros, dat men de muiters straffen moest. Dies kon zy de Hollandsche gemaghtighden zoo niet voor 't hooft staan: doch zoude eerstdaaghs de haare aan den Koning van Spanje schikken, om, oover 't gemeene nut der eene en andre kroone, te raadstaaghen, met bewys van haare zucht tot onderhoudt der verdingen*. Aldegonde, en zyn' lastgenooten hield zy een wyl op der tuy: ziende quaalyk parthy te kiezen, in zaaken afzightigh ter weederzyden. Want haar angde ter eene de wasdoom van Vrankryk, by zoo verr' het aan 't bezit van Hollandt en Zeelandt, raakte: ter andre (zoo zy daarnaa trachtte) de arghewaan van den Fransois, en doodtvyandtschap der Spanjaarden. De gezanten, geport door schryven des Prinsen, stonden ernstigh aan, om verklaaring, en baaden haar, *de hooghe Ooverheit te aanveirden; oft immers de bescherming, tot dat men, hebbende door haar bemiddeling eenen getrouwen en billyken pais bekoomen, naar den reeghel van Gods woordt, in gerusten gewisse, leeven moghte: 't welk zelfs tot den welstandt van Engelandt zouw strekken. Maar, indien haar zulx teeghen de borst, oft ongeleeghen waar, dat zy, ten minste, de Landen, door verwylen van antwoordt, niet in 't uiterste gevaar liete vallen. Het weygheren zelf (zoo zy dat in den zin had) als het maar zonder uitstel geschiedde, zouw voor een' weldaadt staan; en hen verplichten, door 't verleenen van vryheit, om de middelen t'omhelzen, die hun God in't hart moghte stuuren, tot redding des ellendighen vaaderlands: gelyk hun, naar Godlyk en menschlyk recht, geoorloft was*. De Koningin, hierdoor, meer en meer beducht, dat men +de Fransoizen zouw inhaalen, gaf den gezanten een meêwaarigh afscheidt; verlof om volk, geschut, waapentuigh, voor hun geldt, uit te voeren; en hoope van beeter. Hierentussen was de Prins beezigh, om zich dien dooren van Krimpen uit den voet te trekken. Hy deed den Ysseldyk doorsteeken, en benaauwd' het, meest te waater, met meenighte van kaaghen, en andre schuiten. De Graaf van Hohenloo, dien 't beleidt hieraf bevoolen was, hield zich, dat pas, zeer voorzightelyk; en zoo gaauw' een wacht, dat Fernando de Toledo, Spaansch Leeghermeester, wel veertien daaghen, met zyn' troepen, in reeghen en windt, te vergeefs op den dyk lagh, om eenigh oopen te beloeren, daar men hadde mooghen deurslippen. Dies werd, by gebrek van eetwaaren, de gemelde schans, met noch twee andre daar ontrent, den eenentwintighsten van Sprokkelmaant, aan +zyn' Doorluchtigheit, oovergeleevert. Den bezettelingen, driehondert sterk, vergunde men, met hun geweer, en toegeslaaghe vendels, uit te trekken. Maar't geschut moest'er blyven. Onder Sierixzee, vielen, van tyd tot tyd, heete schermutsingen te schuite. Den achtentwintighsten van Louwmaandt, deeden de beleegherden eenen uitval, waar van de vyandt gewaarschuwt scheen; die hun veel volx afsloegh. Meer vergrimt nochtans, dan verflaauwt, zetten zy, ten derden daaghe, weederom op hem toe, en scheuren twee zyner groote scheepen uit den hoop. Om zulx, en den daaghelykschen toevoer te beletten, braght Mondragon by den Landtvooghdt te weegh, dat hy Don Sançio met twaalf galeyen en zes kromsteevens versterkte. Deeze quaamen, den zestienden van Sprokkelmaandt, in de vloot; en weenigh uuren te spaade, om tweeëntwintigh lystoghtscheepen uit der stadt te keeren: waardoor die van binnen zeer ververscht, en gemoedight +werden. Mondragon, pooghende zyn' zaaken wis te neemen, bestond de Kreek, ter plaatse daar de haaven uitkomt, te sluiten met paalen en yzere kettingen, geschooren van den eenen paal tot den anderen.

+1576.

+*Aldegonde en zyn lastgenooten worden met eenighe hoope getroost*.

+*Krimpen weeder aan den Prinse oovergegeeven*.

+*Sierixzee bet geknelt*.

+Daar het te diep was om te heyen, sloegh hy een' schipburgh, en verzagh ze van volk en geschut: de dyken desgelyx; die hy ook beeter beschanste. Tot waarborgh der brugge, leyde hy veele galeyen en pleyten, ontrent den mondt der havene. Dit benoodighde Prins en Staaten, nieuwen raadt te schaffen. 'T naaste docht hun, tien of twaalf scheepen van oorlooghe, voor 't hooft van Berghen op Zoom, voort scherpe wacht, by Romerswaal, ook by Hieldenis; en de beleggers, als beleeghert, te houden. In der daadt, dit veroorzaakte groot gebrek onder de Spaanschen; die, 't geen zy van doen hadden, uit den brandt moesten haalen. Ook begon 't lang erduchte quaadt des geldtmangels uit te geeven 't geen het +in had: slaande een deel hunner lichte paarden aan 't muiten; die, ten platten lande, zonderling in Vlaandere, maghtighen moedtwil bedreeven. Don Louis, te zwak in de borze, om hen te vreede te stellen; vreezende boovendien, dat de smet voortloopen wilde, en de gansche ruitery vergiftighen; stond den huisluiden toe, zich zelve te helpen: te lichter, mits hy 't koomen zagh, dat zy 't doch zonder oorlof doen zouden. +Die grypen 't geweer; sluiten de weeghen met draayboomen: en, waar zy hun schoonste zaaghen, vielen op de geweldenaars, en smeeten'er te met een deel doodt. Dies wisten de Spanjaardts hem bitteren ondank. De muitelingen nochtans, hiermeede van hun veldt zynde, lieten zich zeghlyker vinden, ende met een kleen geldt, door Juliaan Romero, stillen. Sierixzee, naa 't gevoelen van den Landtvooghdt, had nu gelaaden, daar 't meê oover moest: waarnaa, Hollandt genoeghzaam van Zeelandt zouw gescheiden zyn; en geleeghenheit verscheenen, om yet grooters by der handt te neemen. Dit, en zyn vertrouwen van den krygh haast +ten eynde te brengen, schreef hy aan den Koning oover: *Wenschte meer Biscaysche scheepen; en dat zyn' Majesteit gedient waare met zich nu yetwes te benaauwen, om eenighe penningen herwaarts te beschikken. 'T was te gering, 't geen de Staaten met gemoede verschaften: en alsnoch geen dwingens +tydt*. Dapper vlamd' hy op Embde, om de bequaamheit der haavene: en, zonder aanschouw te neemen, op het terghen der Duitsche mooghenheit, gaf den Ooverste van Vrieslandt onthiet, om zich meester der stadt te maaken: 't waar met list, oft geweldt. Billy vond de schalkheit gaalyker, en paste 't stuk zulx te bekuipen, dat hy verstandt in de burgh kreegh; jaa zelfs de bewilghing des Graaven, zoo by zommighen gelooft werd. Maar de broeder des zelven, en de gemeente kreegh'er lucht af: 't welk den toeleg deed stuiten. Andre, genoegh had'er Don Louis in 't hooft, die alle te gelyk, en op een' bot, verstooven. Want een' heftighe koorts ontsteeken den eersten van Lentemaandt, oopenbaarde haaren brandt met klaar teeken van pest, en maakt' hem tot een lyk, +in den tydt van vyf daaghen. Dus werd'er Requesens uitgerukt, ten aanvang 't van eenenvyftighste jaar zyns ouderdooms. Kloekheit heeft hy eer t'onder, dan t'oover, tot het vervullen zyns ampts gehadt. Zachter was hy van zeeden, bevallyker van aantaal, hebbelyker in 't schikken, en in 't verzorghen, en beeter afgerecht op beleidt van Hoofsche zaaken, dan de Hartogh van Alva; maar moght by hem in kryskunde niet haalen. Dan 't waar een' fraaye temper van Landvooghdye geweest, zoo men, met uitschot der oolykheeden, de puure deughden van hun beide, hadde kunnen te zaamen mengelen. Mits het haastigh verzwaaren zyner krankheit, had het hem niet leedigh gestaan, eenen naazaat in dienste te noemen. Derhalven al moght' hy yet voorgewendt hebben van het oorlogh aan +Mansveldt, het burgherlyk bestier aan Barlemondt, voorshands te beveelen, nam nochtans de Raadt van Staate de volle regeering aan.

+1576.

+*Muitery der lichte paarden van Don Louis*.

+*Hy geeft den huisluiden verlof, daar teeghens te waapenen*.

+*Zyn schryven aan den Koning*.

+*Requesens tracht naa Embde*.

+*De Pest neemt hem 't leeven*.

+*De Raadt van Staate treedt in de regeeering*.

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Elfde Boek.

+**D**E Koning ('t zy uit armoê van stof tot eenen Landtvooghdt, in wien hy zich gerust moghte vinden, oft dat hy waande de Neederlanders te doen proeven, dat het hun aan de ziekte, ende niet aan den arts +lette) bevestighde, op goedtdunken van Heere Joachim Hopperus, die te dier tydt het zeeghel ter Neêrlandtsche zaaken in Spanje bewaarde, de Raadsluiden van Staate, by brieven van den vierentwintighsten van Lentemaant, in 't bewindt. Wel voeghd' hy daarby, in meening te zyn, van, met den eerste, eenen persoon van zynen bloede oover te stuuren, om hun den last af te neemen: doch liet hen niettemin, al dien zoomer, aan 't roer. Hun eerste werk +was 't beroep van Graaf Pieter Ernst van Mansveldt, tot de beleiding der oorlooghe. 'T welk, kunnende der Spaansche trotsheit niet smaaken, misschien oly in't smeulende vuur der muiterye geweest is, en den brandt thans opgegaan t'onlesschelyker gemaakt heeft. Een plakkaat, waarby de buitenlanders, neevens de bastaarden, van 't bedienen der ampten in Brabandt, versteeken werden, styfde dit onbenoeghen. Voorts verbooden zy, op nieuw, met die van Hollandt en Zeelandt te handelen: doch gaaven echter last aan Hierges, en den Hollandtschen Raadt tot Uitrecht, om de voorzeide gewesten, tot weederkeer ten Koning, te noodighen. Dit geschiedde by brieven aan elke stadt in't bezonder. 'T welk de Bondtgenooten voor een teeken hielden, dat men niet zocht dan scheuring te maaken. D'Engelsche Koningin, verwittight van 's Landtvooghdts aflyvigheit, en wat daarop gevolght was, schreef den Prinse en Staaten van Hollandt, aan; *Hoe zy, naa rypen ooverleg, niet kon bevinden, +dat haar de eere en 't gewisse, die zy booven al in acht had, toelieten de Graaflyke maght t'aanveirden, voor naader blyk van d'onverzoenlykheit des Koninx met de landen. Zy was in wille geweest, Requesens, eer hy starf, om een schorsing van waapenen aan te maanen, tot voorbereiding des paishandels: ende dacht nu, ten zelven einde, de Raadsheeren van Staate te doen verspreeken: die, hunnen oorspronk uit den Lande, en zucht, daartoe hebbende, ongetwyfelt naa lichtenis der ellenden haakten, waarin zy hun deel droeghen. Daarnaa, zouw zy eenen gezant afveirdighen, om 't vreede besluit in Spanje, te vorderen, en den Koning te erinneren, dat hem tot behoudenis van 't gebiedt, oover Neêrlandt en smooring der beroerten, niets oorbaarlyker waar, dan een' inheemschen Stadthouder te stellen. Welken raadt hy, ziende dat zy zoo rondt en oopenhartelyk te werke ging, haars bedunkens, niet verwerpen zouw. Indien de Raadt van Staate naa geen bestandt luisterde, zoo wilde zy den zelve, 't geen men haar aangebooden had, kort af en onbewimpelt vertoonen: met dien toeverlaat, dat de Prins en zyne Bondtverwanten, in erkentenis haarder ge-*

+1576.

+*Koning Philips bevestight den Raadt van Staate in de Landvooghdy*.

+*Mansveldt wordt Oppervelttheer*.

+*Schryven der Engelsche Koninginne aan den Prins en de Staaten van Hollandt*.

neeghenheit [+] *henwaarts, ende zoo lief als hun die was*, (*terwyl hun doch, mits de doodt van Don Louis, voor eerst geen groote aanstoot te vreezen stond*) *zich daarentussen zouden hoeden, van naa andre buitenhulp te trachten*. Zyn' Doorluchtigheit, sterkelyk toerustende om die van Sierixzee te verlossen, oft ten minste te ververschen, werd grootelyx belet, door zeekre geschillen, ontstaan tussen Hollandt en Zeelandt, mits yeder zich dunken liet, zwaarder dan ander belast te weezen. Tot slissing deezer twist, gingen, endtlyk den vyventwintighsten van Grasmaant, [+]de twee Landtschappen een' dichter vereening aan: waar by, effenheit in 't heffen der schattingen geraamt werd, en de Prins in 't hoogh gezagh gestelt, vast ter maate toe, als hem 't zelve, door die van Hollandt in Hooimaant lestleeden was opgedraaghen. Men voeghde daar andre punten by, die op het handthaaven der burgherlyke orde sloeghen. Ende in elk gewest, te weeten Zuidthollandt, Noordthollandt, en Zeelandt, zouden drie persoonen, uit de twee andre, gezonden worden, om zitting te hebben neevens de gemaghtighden van't zelve, tot beschikking der gemeene zaaken, en onderhoudt van goedt verstandt tussen de Bondtgenooten. Ontrent den zelven tydt, deed Sonoy den Prinse vertoonen, wat voordeel op den Spanjaardt, by't beheeren van Muide, te haalen waar. Want men zoude, zoo doende, niet alleen beide de kaaken der Zuiderzee, maar ook de dyken in zyn geweldt hebben, om, ten Ooste van de Vecht een' breede plek vyandtschen boodems, ten Weste heel Aamsterlandt en een groot deel der Veenen onder te laaten loopen. 'T welk Amsterdam en Haarlem in d'uiterste verleeghenheit brengen moest. Zyn' Doorluchtigheit prees den toeleg; en dat men daar meê voortvoere. Sonoy dan, ten stilste toegerust, paste, met eenen Noordtlyken windt, van Edam af te steeken; en quam alzoo eens loefs tot de Vecht inzeilen. Den boom der haavene vond hy geslooten. Daar een boodtsman oft soldaat, de byl in der handt, en aan 't hakken. Die wort geschooten. Flux een ander in zyn' plaats, tot dat de paal aan einden was. Men vertelt'er van Jan Braadt, naamaals vermaarden Scheepshopman, dat hy, zich quytende in dit werk, door den arm geschooten werd, en echter met den zelven veertien oft vyftien vyanden velde. Voorts maakten zy zich meester: stuivende 't eenigh vendel [+]Hooghduitschen, dat'er lagh, neevens alle burghers ter stadt uit. Het Slot, bewaart by Pauwels van Loo Vooghdt aldaar (hoewel het alstoen noch geen' aarde wallen had, en slechts twintigh soldaaten in) zagh men zonder heel zwaar geschut niet ras genoegh te dwingen. Derhalven schreef Sonoy, om twee kartouwen naa Noordthollandt. Hy verzocht ook meer oorloghscheepen, om ze by Amsterdam, voor de wrakken te leggen; schansers, en lyftoght. Terwyl hy dit verwacht, en de schans tot Diemerdam inneemt, koomen d'Amsterdammers te waater, eenigh [+]volk van Hierges te lande, zoo schielyk aan, dat hy't in zynen zin, quaad genoegh had, om zyn geschut, volk, jaa eighen persoon t'scheepe te kryghen; en met verlies van tweehondert man', de gewonne plaatzen t'ontleedighen. Maar andren hielden't daar voor, dat de schrik veel grooter dan 't gevaar, en van Sonoy zelf onder de zynen gebracht was: gelyk hem, van eenen schuitvoerder, in't aanzight verweeten werd. Niet onverzelschapt quam dit ongeluk. Bartholt Entes van Mentheda, hebbende, by last van den Prinse, een deel volx in 't sticht van Breeme geworven, en op 't eylandt [+]van der Schelling gebracht, viel met duizent man'in Vrieslandt, bemaghtighde Oostmaarhorn, en sterkte zich aldaar. Billy, gruwende voor dien buurman, pooghde met alle geweldt hem te doen verhuizen: maar werd, tot meermaalen, strengelyk afgeslaaghen; en ooverzulx te raade, hem, met

[+]1576.

[+]*Dichter vereeniging van Hollandt en Zeelandt*.

[+]*Muide door Sonoy ingenoomen*.

[+]*Ende weeder verlaaten*.

[+]*Entes in Vriesland, neemt Oostmaarborn in*.

+eenighe schansen te beklemmen. Waardoor Entes nochtans niet zoo zeer +van daar gedreeven werd, als om dat de Noordthollanders in gebreeke bleeven, van hem behoorlyk in te volghen. Want de verloore Muider reize, en d'ooverhandighe vyandt, deeden hen voor zich zelve zorghen. behalven dat het haghlyk viel, yet wightighs voor te neemen, met eenen hoop, die de vreez noch in't lyf had. Wat beeter ging't den beleegherden +tot Woerde. Dewelke(al waaren ze met zeeven blokhuizen omringt) in spyt der Spaanschen, met toevoer van nooddrust, verquikt werden. Wel is waar, dat de beleggers als men 't zelfste noch eens quam bezoeken, de schuiten, en ontrent tachtentigh soldaaten daarop, onderschepten en verooverden. Doch de moedt ontzonk daaromme dien van binnen niet; dewyl 't 'er als noch op geen gebreklyden aanquam. Van kraft hadden z' ook weenigh noodts: mits dat de landouw, meest blank leggende; den vyandt verbood, hen met zyn geschut te naaderen. Om Sierixzee viel meer te doen: daar men etlyke reizen, te vergeefs, en met af brek trachtte, volk en voorraadt in te brengen. De Prins, dien dit stuk diep ter harte ging, was nu zelf in Zeelandt gekoomen. Dies maakt men, onder andre, twee weldigh zwaare scheepen veirdigh, 't een van zeshondert last', genaamt Job Janszoons Hulk, 't ander de Roode Leeuw: en verstendight de steedelingen, door een' duif hoe de meening was, met het grootste, dat den persoon +van den Ammiraal Boisot in had, ten hooghen waatere, den dyk van Borndam te bestooken, om de Spaanschen daaraf, en uit hunne schans te dryven. In der daadt, zy braghten't met de Hulk zeer naa aan den dyk; drie busschieters des vyandts om 't leeven; en wonnen hem twee groove stukken af. Maar Mondragon, verwittight, door een' ontrouwen schipper, van 't geen 'er op handen was, had het midde van den dyk, een groot eindt weeghs, doen uithoolen, en met moskettiers gevult: die den vlootelingen zoo veel werx gaaven, dat hen ondertussen de ebbe beviel, en dwong zeewaarts te zakken. Doch de Hulk, verlaaden met geschut, volk, en haar' eighe zwaarte, bleef zitten by den dyk. De vyandt daar naa toe; herwindt de verloore stukken, wendt ze teeghen dit schip, en schiet het te gronde. Bet dan driehondert man' verdronk'er: zelf de Ammiraal Boizot. De rest ontquam 't meest met zwemmen. Drie andre scheepen werden aan brandt gesteeken, en verlaaten. D'uitgevalle beleegherden, ziende den aanslagh verdorven, keerden tydtlyk weêr naa stadt. Dit gebeurde den vyventwintighsten in Bloeymaandt: en drukte den Prins dapper; die 't zyner gemalinne ooverschreef; doch verzachtte met de tyding der vreede, +getroffen in Vrankryk, tussen dien Koning en d'Onroomschen: waaruit, indien zy duurde, yet heilzaams te verwachten stonde. By 't zelve verdragh, werden zyner Doorluchtigheit haar Prinsdoom van Oranje, en andre goedren daar te lande, weeder ingeruimt. Kranke hoope had men seedert, van Sierixzee t'ontzetten. 'T werd echter noch bestaan, wel tot vyfmaalen toe; t'elken met groote schaade: en eindtlyk voorgenoomen, d'uiterste proeve te doen. Eighentlyk hiertoe, en booven de gewoonlyke schattingen, waaren by de Staaten hondertduizent gulden ingewillight, op te brengen binnen acht daaghen. De Kornellen Stuart en Balfour hadden tweeduizent Schotten, braaf volk, geworven; en gereedt tot deezen togh. Maar een' duif, die de boodtschap aan die van binnen zouw draaghen, werd van den vyandt gevangen. Derhalven, geen' uitkoomst speurende, beslooten zy t'onderstaan, oft'er noch yet draghlyx te bedingen waar: ende schikten, by nacht en laagh waater, eenen soldaat uit, met een' brief, dien hy op een' paal bond, neevens de schans, bewaart by den Portugeeschen Hopman Emanuel Doria. Dit schryven, 's nuchtents gevonden, en aan Mondragon behandight, loofde leevering der stadt: mits

+1576.

+*Maar kan het meede niet houden*.

+*Woerde ververst*.

+*Verloore togh om Sierixzee t'ontzetten*.

+*Pais in Vrankryk, en weerleevering van 't Prinsdoom Oranje*.

+dat men yeder, aan lyf en goedt, onverkort liete; de soldaaten, met hunne vendels en waapenen uittrekken. Mondragon, die 't aldaar dus lang ter nauwe noodt gehardt had, en kennis t'oover van 's Prinsen toeleg, vond deeze een' goede morghengroet; ende deed, op een' staak by de stadt, zyn antwoordt binden: 't welk luidde, *dat hy, op den hunnen, 't goeddunken des Raadts van Staate, verzoeken zouw, en binnen drie daaghen, reedlyk bescheit laaten weeten*. Maar, die van den Raadt (een vremdt ding) nu hun Sierixzee gebeuren mocht, daar men zich zoo zeer om afgeslooft had, wisten niet, oft zy't ontfangen wilden. En men dreef 'er, *dat die winst met de staart zouw steeken: zynde de Spaansche benden veele maanden solds ten achtere, en zwanger van muiterye, die zy gemeinlyk naa 't verkryghen van eenighe zeeghe, ter wereldt braghten. Zelfs Don Louis had hun toegezeit, in geen' handeling met de stadt te treeden, eer zy zouden betaalt zyn. 'T zelfste had men den Koning vertoont; en wel op nieuw te vertoonen: midlertydt de zaak draaghende te houden, tot dat'er by zyn' Majesteit, orde gestelt waare. Anders zouw ze te spaade koomen*. Voorneemelyk verstond het dus de Heer van Champaigney. 'T aanhouden nochtans van Mondragon, uit zorgh dat deeze gloory hem ontslippen moghte, trok de meeste stemmen zoo verre, dat hy volmaght kreegh, om ten besten dienste des Koninx te daadighen. Men quam dan tot instellen van voorwaarden; en trof ze, den naastlesten van Zoomermaant: +*Dat de stadt haare vrydoomen, en gerechtigheeden behouden zoude: vyftighduizent gulden uitkeeren binnen acht oft tien daaghen; andere vyftigh in een' maant oft zes weeken; noch hondertduizent daarnaa; 't en waare zyn' Majesteit, uit meêdooghen oover den verloopen staat der burgheren, hen daaraf verschoonde. Tot zeekerheit voor 't ransoen, moghte Mondragon drie welgestelde persoonen uitkippen. De Hooghbaljuw Vosberghen zouw niet begreepen zyn in dit verdragh*. Een bezonder werd met het krysvolk gemaakt: *Dat zy alle scheepen, geschut, en voorraadt van oorlogh, zouden afstaan; vertrekkende met hun geweer, pakkaadje, en opgewonde vendelen; zonder vuur, zonder tromslagh, tot dat zy verby't hooft quaamen. Daartoe had men hun scheepen te beschikken, die, geregeert by's Koninx bootsvolk, daarnaa te rug moesten keeren. Ook zouden, met hun, uittrekken, Willem de la Grave, en Gerart van Kuilenburgh, Predikanten, en veertien vremdelingen van den hervormden Godsdienst, met vyf zoetelaars. De rest der uitheemschen van de zelfste gezintheit, had in der stadt te toeven, verzeekert van lyf en goedt, by 't woordt van Mondragon: die, zoo hy bevond der steede aan hun verblyf oft vertrek niet geleeghen te zyn, hen veilighlyk gaan zouw laaten, werwaarts het hun geliefde. Als de vertrekkenden zeil maakten, zouden een, twee, oft drie Hopluiden, met hondert soldaaten, koomen tot binnen den muur, zonder dieper in te treeden, voor dat de Nassauschen buiten den boom waaren. D'ooverste Dorp had, binnen een' maant, de verlossing des Heeren van Haamsteede aan den Prins te verwerven; oft zich zelf gevangen te stellen, in handen van Mondragon. Op gelyke verpeening, zouden Dorp en zyn' Hopluiden gehouden zyn, zeeven Burghers van Sierixzee, die men in Wynmaant lestleeden, van daar naa Walcheren gevoert had, aan vryheit van weederkeer te helpen. Wyders stond hun te bearbeiden, dat Hopman Paulo een Italiaan, Diego de Salamanca dienaar van Baldes, met noch andre elf, zoo Walsche soldaaten, als Biscaische maatroozen ont slaakt wierden; teeghens twaalf persoonen gevangen in den tydt des belegs. Ende zouden zy verlooven 't heelen zoo wel als 't meedeleiden van De la Mouillye en Lambrecht den Tromslaagher; zonder weetends te gedooghen, dat yemandt anders hen weghholpe, verborghe, oft verzweeghe. Allen krysluiden, onderzaaten des*

+1576.

+*Voorwaarden waar op Sierixzee oover gaat*.

+*Koninx, zouw vry staan, dienst onder zyn' Majesteit, oft hunnen wegh huiswaarts, te neemen. Tot zeekerheit van 't vorbrengen des verdraghs, zouw men gyzelaars geeven; van elke zyde drie*. Hierop ging de stadt, den tweeden van Hooimaant, oover. D'uitvaarende soldaaten waaren veertienhondert, noch al wel in 't vleesch; als dien zonderlings niet, dan booter, en geneezwaaren voor de kranken, ontbrooken had. Mondragon beleidde de zaak zulx, dat hy Walsche bezetting in stadt kreegh: wes hem de Spanjaardts bittren ondank wisten. Voorts deed men daar al 't zilverwerk, en de kleinnoodje der burgherye op 't stadthuis brengen, en munten, +om de beloofde hondertduizent gulden uit te maaken. De drie mannen, geëischt tot borghen voor 't ransoen, waaren t'zoek: desgelyx de Heer Vosberghen, hebbende zich versteeken in 't huisken van eenen visscher, vaader zyner dienstmeit. Thans verbood men op den hals, hem, oft yemandt der andre drie, gehuist oft verhoolen te houden. De anxt, hieroover, dreef den armen visscher tot kermen en misbaar; dit Vosberghen tot besluit van zich op straat te begeeven: van waar hy in 't huis de Mossel voor Mondragon gebraght werd. Die sprak hem scherpelyk toe, vraaghende, *Oft niet hy, gegaan door 't leegher, met zyn verlof, quansuis om de scheepshopluiden tot verding te beweeghen, in plaats van dien, krysnooddruft en drie vendelen soldaaten binnen der stadt had doen koomen, en d'ooverleevring, daardoor, zes maanden verwylt: ende oft hy wel wist, wat met zyn' opstending teeghens den Koning, en met zoo eenen handel verdient was*. De gevange pooghde zich t'ontschuldighen, ten glimpighste des hy kon; afbiddende niettemin zoo een bedrogh, geoorloft teeghens vyandt. Waarop Mondragon zich zeer eedelmoedighlyk hooren liet, *dat hy 't geen andren zouden doodt strafbaar achten, loofde; en waar digh kende eener vergiffenis' en vergeetenisse van al zyn misdryf teeghens den Koning. Ende zoo hy den dienst zyner Majesteit aanveirden wilde, hy verzeekerd' hem grooter verheffing, dan emmermeer, voor hem, aan d'andre zyde te hoopen viel*. Voorts gaf hy hem, voor eerst, genoeghzaame wacht, en de stadt tot zyn' vankenis. Vosberghen antwoordde, met eerbiedighe dankzegging, dat hy, door eedt aan den Prins en de Staaten, door 't gewisse aan den gezuiverden Godsdienst verknocht was. Alzoo van daar gescheiden, vond hy, mits de moeylykheit van de bygevoeghde bewaarders, yeder onwilligh om hem te herberghen, uitgezondert de Taafelhouder van leeninge. By den zelven lagh een Spaansch bevelhebber van grooten aanziene t'huis. Deez, vervallen in een' mymering, was van niemant te bereeden oft te stillen, dan van Vosberghen, die zyn' taal verstond, en de zelve taamelyk spreeken kon. Waardoor hy de gunst der soldaaten trok, en zoo gemeenzaam met zyn' wachters werd, dat de opzight merkelyk slapte. Eindtlyk deed hy zich, by zeekren burgher, die zelf niet wist waar toe, op eenen aavondt te gaste noodighen; gaf daar, met voorwenden van in een bekent huis te weezen, zynen wachtren een' goeden drinkpenning; en paste ter sluik wegh te raaken; hebbende te vooren beschikt, dat, onder de steêveste, daar de schildtwachten, ten opmerke van 't verdronke landt aan dien oord, veerst van elkandre stonden, een visschers schuitken quaame leggen. In 't zelve daald' hy, lanx een touw, al gereedt te dien einde. 'T welk zoo stil niet toeging, oft de naaste schildwacht riep; *wie daar?* Hebbende afgesteeken, en een' bekende handtschoen laaten vallen, moest hy noch te rug vaaren om die te raapen, op dat ze den wegh t'zyner vervolging niet aanweeze. Alzoo braght hy 't tot aan de Staatsche scheepen, leggende toen daar ontrent om Sierixzee te benaauwen; en toogh voort by den Graaf van Hohenlo, dien hy zulke oopening deed van de geleeghenheit der zaaken in stadt, dat men ze des te eer weederkreegh. Wy-

+1576.

+*Gevaar van den Heere Vosberghen, Hooghbaljuw der stadt*.

ders. +ter zelve tydt als Sierixzee ooverging, dreighde een ander misquaam, +met oevel onheil, die van Hollandt en Zeelandt. Te weeten, zy waaren wys geworden, hoe, van de Brabandtsche zyde, verscheide koopmanschappen te lande naa Vrankryk, ende aldaar gescheept op Fransche oft Engelsche naamen, voort naa Spanje gingen: dat ook gelyke dubbelheit, by zeekere Engelsche laakenscheepen, vaarende met 's Prinsen verlof op Antwerpen gepleeght werd, in 't vervoeren van goederen, die buiten dat Ryk t'huis behoorden. Dies hadden zy zich onderwonden, en thans een gewoonte gemaakt, alles te neemen, wat hun, in zee te zwak voorquam. Wel is waar, dat men den buit niet eighende, voor dat hy, door de Raaden ter Ammiraliteit, oft, by hoogher betrek, door 't Hof, wettigh gekent was: in welken gevalle 't landt den vyfden penning genoot. Maar, oft schoon der vrienden goedren ontslaaghen werden; men paste hun niet oft luttel toe, voor schaade oft naadeel, geleeden by 't verachtren der reize. Hierdoor was tussen hen en d'Engelschen, heftigh krakkeel ontsteeken; 't welk uitgebrooken op aantasten van scheepen, en vangen van volk, nu tot vreedebreuk en oopenbaar oorlogh terghde. Niettemin, door Oranjes +lankmoedigheit, en eerbiedenis aan de Koninginne beweezen, werd eindtlyk, in 't laast van den jaare, deeze twist, daar de Spaanschen zich groot voordeel uit beloofden, voeghlyk ter neêr geleit. Maar de zelve, althans op 't heetste, en 't verlies van Sierixzee daar toe geslaaghen weezende, beanxtighden, der maate 't manhaftigh hart des Prinsen, dat dat spitsvindigh vernuft schier ten einde van raadt scheen, en naauwlyx wist, werwaarts +zich heen te keeren. Het docht hem zoo naa omgekoomen, dat hy voorsloegh, van, mannen, wyven, kinderen, die de vryheit eenighlyk lief hadden, met al 't best der tilbaare haave, in scheepen te laaden: alle dyken en dammen, deur, moolens aan brandt te steeken; en 't gansche landt met waater te verwoesten: om, gelyk by verscheide volken ouwlinx gepleeght is, erghens eenen andren hoek werelds in te neemen, daar men, buiten slavernye van lichaam en gemoedt, zaaghe te leeven. In het dobbren op de waaghe dus eener zee van zorghen, ziet hy (zoo te zeggen) den Heemel oopen gaan, en de hoope van 't heil verschynen, dat de dingen der bondtgenooten uit het voetzandt heeft opgebeurt, en gezweept +met de binten, die hen tot noch toe staande houden. Dit is geweest het muiten der Koningsche soldaatye, en 't aanspannen des gemeinen Nederlands, teeghens hunnen ooverlast. D'eerste beweeghenis ving aan, op het eilandt van Schouwen; daar de Spanjaardts, den twaalfden van Hooymaant, met een' bystre verbolghenheit, zich alomme te waapen hitsten. Des andren daaghs berooven ze 't dorp van Nieuwkerk, en leggen 't aan koolen. Zy zweeren elkandren getrouwigheit, verwerpen hunne Hopluiden, stellen de Steêhouders, Vendrighs en Serjanten in de plaats, en roepen om betaaling van tweeëntwintigh maanden. Gelyke raazery komt den Waalen, tot Sierixzee oover. Deeze, hoewel zy in eisch met hun eens waaren, moghten geen Spanjaardts in de stadt luchten, die zy scheenen voor hun pandt te houden: braghten'er, des aavondts twee om den hals, en 's nachts noch acht oft tien, die hun op straat bejeeghenden. Etlyke buyen deed Mondragon verdwynen, door bewys van braaven moed en onverwriklyke standtvastigheit, met klem van woorden en een achtbaar gelaat, die den oorloghsman voor taalkonst strekten: daar hy, zeeker, eer af hebben wilde, ontbiedende dan, by zich, tot aanschouwer en getuigh, den Heer Vosberghen, die toen noch daar was, en hem geäardt docht, om zulke deughden, en dapperheeden van geest, op haar' waare waarde te schatten. 'T ongedult en de oproer klommen eens zoo hoogh, dat de knechten, jaa, zyn' herbergh omringden, dreighende hem by den halze te vatten.

+1576.

+*Zwaar geschil tussen de bondtgenooten en Engelandt*.

+*'T zelve beslecht*.

+*Benautheit des Prinsen, en voorslagh van 't Land te verlaaten*.

+*Muiterye van des Koninx Krysvolk*.

+Daar springt hy, ten huiz' uit, in 't midde der muitelingen; ende ontblootende zyn' borst, verklaart zich bereidt, om de soldy, (die hy nocht geeven kon, nocht schuldigh was, maar de Koning) met zyn bloedt te betaalen, en hunne gevelde spietsen en mosketkoeghels in zyn ingewant t'ontfangen, zoo 't hun lustte aan hunnen Ooverste, die hen altyds met zoo teeder een' liefde gequeekt had, hunne gramschap te koelen. Dit gold genoegh tot schaamte van zich aan hunnen Kornel te vergrypen; niet om hen anderszins te vreede te stellen. Men bood hun twee maanden folds. Maar 't was niet der pyne waardt, de handt daarom te oopenen. Zy wilden glad +af betaalt zyn, eeven als de Spanjaardts. Deeze, als 't platte landt van Schouwen kaal gegeeten was, en de zoetelaars achter bleeven, schudden den huisman voorts uit; en tyghen, met ontleedighing van alle sterkten en wachtoorden, op de beên, naa Brabandt; in meening, van Brussel, Antwerpen, oft Mechele te doen voorhouden. Zy lokken, onderweeghe, en lasschen zich de geenen aan, die dus lang noch naa bevel geluistert hadden. Tot Heerentals, quam Mansvelt, uit naam des Raadts van Staate, +hun, booven vergiffenis, aandeel in de hondertduizent gulden van Sierixzee belooven; voorts drie betaalingen uit d'eerste penningen, verwacht van den Koning, oft die de Raadt zoude weeten te verschaffen. Verre van aanneemen. Zy eischen al den achterstal, verbeetering van soldy, een' goede stadt in verzeekering, tot dat men met hun hadd' afgereekent: en meer andre punten van gelyke hooghdraaghentheit. De Graaf vertoonde, *dat de Raadt geene maght had om hun voorshands te voldoen; ende min voortaan hebben zouw, zoo zy zich niet gezeggen lieten: zynde, in dien gevalle, het gansche landt geschaapen, zich teeghens hen te kanten, ende, viellicht, verlooren te gaan voor zyne Majesteit. Dies hadden zy zich te bezinnen, en voor zulk eenen laster te hoeden, die den luister, gehaalt uit den brandt der gevaarlykheeden, t'eenenmaale verdonkren zouw*. Al 't geen hy verwerven kon, was toezeg, van hunne rust te houden, zoo men hun een' goede stadt inruimde: en dat zy, van den Raadt, bescheidt daarop verwachten wilden. Maar ondertussen veinsden zy niet, met allom hunnen hoomoedt te pleeghen. Zy schreeven terstondt, aan de Majestraat van Mechele, om doortoght en verblyf van eenen nacht, tot vordering hunner reize. Maar die van der stadt, dien 't noch heughde, wat hun ten tyde van Alva weedervaaren was, schikten ter yl een' bende knechten in te kryghen; en sloeghen 't hun af. Dies tooghen ze buiten om, met felle dreighementen, en gingen leeghren tot Grimberghen. Hier ontfingen zy, door Montesdoca, 't antwoort des Raads van Staate: ende, hoewel 't hun niet smaakte, gelieten zich nochtans in reede te willen staan, met belofte van daar te vertoeven, tot naader besluit van den Raadt. Dit +was alleen gedaan, om dien te verschalken. Want zy braaken daatlyk op, ende quaamen nestelen tot Assche, en elders, dicht by Brussel. Daar de burghers in 't geweer; dryven drie vendelen Spanjaardts ter poort uit; slaan der etlyken doodt, en bezetten hunne muuren. Montesdoka wort weeder, en Romero neevens hem, afgeveirdight. De muiters verjaaghen hen, met schieten en tieren. Koomende tot hun tweede gedacht, leggen zy 't anders oover, en weeder op mompen aan: schikken brieven naa stadt, dat men hun, ten volghenden daaghe, quaame spreeken, en hen rekkelyk vinden zouw. In plaats van hun woordt te houden, zetten zy, ziende zich tussen de twee- en drieduizent sterk, en geen' kans aan Brussel, +oover, naa Vlaandere, en munten 't op Aalst. Eenighe boeren, vergiftight met drank, schenkaadjen, oft beloften, wezen hun een' ondiepte der graft aan; waar lanx zy, des nachts naa den vyventwintighsten van Hooymaant, geduurende 't stormen aan andre oorden, oover, en voorts binnen

+1576.

+*De muitende Spanjaardts trekken uit Schouwen naa Brabandt*.

+*Mansveld zoekt hen te verspreeken*: *maar om niet*.

+*Zy koomen dicht by Brussel, daar de burghers de waapenen neemen*.

+*Aalst oovervallen van de muiters*.

+raakten. Zy verlooren ontrent dertigh mann'; de burghers twintigh. Een' kleene stadt, doch 't hooft van een' ryke landdouw is Aalst, hebbende wel hondert en tzeeventigh dorpen onder zich, die zy strax op schattinggeld stelden. Dit ontstak de gemeente van Brussel noch bet; zoo dat zy eenen voorspraak, genaamt Kornelis van Straaten, en zeekren Herbergier, tot +haare hoofden, opworp. Eenighe jongeluiden, verneemende, dat zeeker dienaar van Jeronimo Roda, oft (zoo Bentivoglio tuight) zyn zoon, die hun by geval op straat ontmoette, zich vermeeten had zyn' handen in 't bloedt der burgheren te wasschen, slaan'er de hunne aan, en maaken hem af. Aanwassende in getal, streeven zy naa 't Hof toe; schelden de Raadsluiden van Staate voor verraaders, dien men behoorde 't zelfste te doen. Maar, gemerkt dat de Roomsgezinden, die hun te maghtigh waaren, dit stuk verfoeiden, zoo druipen ze deur, een yeder zyns weeghs. Geen Spanjaardt echter zoo koen, dat hy 't hooft buiten de deur darde steeken. Romero, Vargas, Verdugo, en andre bevelhebbers, waanende binnen 's huis niet verzeekert te zyn, begaaven zich in 't Hof, en bleeven daar als gevangen. Den Graave van Mansveldt namp men de sleutels der poorten af. Die van den Raadt oft duchtende voor meer ongemax van binnen, oft noodigh achtende de muiters in te toomen, verklaaren hen, ten zelfsten +daaghe, zessentwintighsten der gemelde maant, voor weêrspannelingen des Koninx, vyanden des Landts, en vervolghbaar als zulke: met verbodt, van hun eenighe hulp oft gunst te bewyzen, op lyfstraf: alles by aanstemming van Roda zelf, die 't geschrift met zyn' eighen' handt ontworp. Den tweeden van Oestmaant bevestighden zy dit plakkaat; en bevaalen een' yeder, het krysvolk ongemoeit te laaten, dat van zyn' schuldighe gehoorzaamheit niet geweeken was. Thans gaaven zy den Staaten verlof, om soldaaten te lichten: doch quaamen niet, dan lundrende, dus verre. 'T welk, +en 't bedryf van de Brusselaars, zommighen der Staaten en Grooten des Landts gelooven deed, dat zoo wel dit besluit, als 't voorzeide plakkaat, uit dwang oft vreeze was voortgekoomen. In 't oordeel, van deeze, en van al de Spanjaardts, was 't hoogh bewindt zyn' klem quyt, en de staat zonder hooft. Andren hielden den Raadt voor vry, en zyn bevel van waarde. Een' wondre verwarrenis: de Roomsgezinde Landtzaaten onder zich vesdeelt; de muitelingen vyanden van beide die deelen, en den Prinse; de Prins in oorlogh met hun allen: elke parthy met driederley weêrparthyen, behalven dat de Spanjaardts van Aalst met de rest van hunnen Landtaardt noch niet eens waaren. 'T is wel zoo, dat de geenen, die, onder de Staaten, tot waapening spraaken, haaft meer gevolghs kreeghen, en booven dreeven. Want de geestelyke Heeren, die te vooren de traaghste waaren, merkende nu dat de hunnen niet meer dan de weirlyken gespaart werden, mits de muiters eenighe Monnikken van Afleghem zeer schandelyk en wreedelyk gepynight hadden, om hen den schat der Abdye +te doen melden; ook duchtende dat men hen doch anders ooverstemmen zouw, en zonder vrucht met den haat der gemeente belaaden laaten; vlydden zich by de meesten. Zoo begosten dan die van Brabandt ruiters en +knechten aan te neemen, maakende, tot opperste van 't voetvolk, den Heer van Heze; tot zynen Steêhouder, den Heer van Glimes, Grootbaljuw van Walsch Brabandt; tot opperste der ruiterye, den Heer van Bevre. 'T eerste gewest, in zich oover hunne zyde te verklaaren, was Henegouw. Thans +volghden die van Vlaandere, en worven een regement te voet, daar de Heer van Noyelles kornel af werd; ende zes vaanen paarden: doch alles onder den Graave van Reux, Jan van Croy, Landtvooghdt van dien oordt. Hoewel nu al 't zelve geschiedde, om de muiters tot reede te brengen, zoo lieten zich de Spanjaardts nochtans vastelyk voorstaan, dat het op hen, in 't gemeen, ge-

+1576.

+*Ontsteltenis der gemeente tot Brussel.*

+*De Raadt van Staate verklaart de muiters voor vyanden.*

+*Veroorloft den Staaten te waapenen.*

+*Die van Brabandt werven volk.*

+*Henegouw voeght zich met Brabandt.*

+*Vlaandere volght en neemt ook ruiters en knechten aan.*

munt +was. Dies groeyden die van Aalst daaghelyx aan, en werden met +toevoer geryst van d'andre: die wyd en zyd verspreit leggende, verscheide vastigheeden verlieten, om zich, op 't naast, des oorbaar scheen, te vereenighen. Hopman Damian de Morales ging zich by de muiters vervoeghen, ruimende de schans van Lillo, zulx de Heer van Champaigney andre bezetting, uit Antwerpen daarin moest zeinden. Don Fernando de Toledo werd van Sançio d'Avila, met de Spaansche en Italiaansche ruitery, uit Hollandt ontbooden; en spoeide zich naa Brabandt, eer hem de wegh geslooten wierd. Alconeta, Ritmeester van een' kornet Spaansche roers, quam door Vlaandre aanzetten; veeghd' het al kaal, waar hy door toogh; en raakte, by onderstandt van Avila, oover de Schelde: hoewel hem drieduizent boeren op de hakken hingen. Die werden, ten deele, geslaaghen; een Baljuw, hun Hooftman, gevangen; de rest verstrooit, zonder eenigh verlies der Spanjaarden. De Raadt van Staate schreef aan Avila, *wat hem oover ging, dat hy, tot 's Koninx ondienst, de ruiters uit hunne bezettingen trok, en zich droegh, in 't gebieden, als oft hy niemandt booven hem kende*. Hy antwoordde; *dat zyn' voorighe werken uitweezen, hoe getrouw hy den Koning was; wilde daarin volharden: deed niets op eighen' handt, maar by goedtvinden van d'andre Ooversten: ende zouw daar 't behoorde, des, als 't noodt deed, reekenschap geeven. Hy dreighde ook de Regeerders van Brussel, zoo zy geen' orde, nochte den Raadt op vrye voeten stelden, dat hy en d'andre kryshoofden, daarin voorzien zouden*. Tot rust der steede Woerde, gedeegh dit schudden van Brabandt; werwaarts de beleggers ontbooden werden, om teeghens de muiters te dienen. +Ontsteekende hunne hutten en schansen, op den vierentwintighsten in Oestmaant, Sant Bartolomeus dagh, gingen ze deur; hebbende vyftigh weeken, voor die stadt, t'zoeke gemaakt. Eenighe daaghen te vooren, +was de Markgraaf van Havrech uit Spanje gekeert, met den tytel van Eedelman van 's Koninx kamer, en schoone beloften, noopende 't bevreedighen des Landts. Die vertooghd' hy, nevens brieven, den Raade van Staate; ende dat Don Johan van Oostenryk, natuurlyk broeder zyner Majesteit, binnen Herfstmaant zouw ooverkoomen, om 't opperste +bewindt t'aanveirden. Die van den zelfsten Raadt schikten den Heer van Rassenghem hunnen stoelbroeder, naa Spanje, om den jeeghenwoordighen standt der zaaken t'ontfouwen. Ter andre zyde, had Oranje, in plaatse van den ooverleeden Heere Boisot, tot Ammiraal van Zeelandt, +beroepen Willem van Bloys van Treslong, die 't zelfste ampt in Holland, nevens de steêvooghdy van den Briel, bediende. Des zoud' hy niet alleen den Prins, als Opperammiraal, maar ook zynen Steedehouder, den Graaf van Hohenlo, moeten kennen. Zyn' Doorluchtigheit stelde naader orde op 't stuk der Ammiraliteyt; en gaf een plakkaat uit, teeghens de misbruiken by de vrybuyters gepleeght. Zy beslechtte tot goedt genoeghen der Noordhollandtsche steeden, een' nieuwe tweespalt, ontstaan uit Sonoys heerscheit; die zeeker zoo verre liep, dat hy den Prinse scheen, zich hoogher aldaar te willen draaghen, dan zyne Doorluchtigheit elders deed. Wyders, men sliep'er niet, op de geleeghenheit van zyn voordeel te doen, met het vuur aan ginszyde ontsteeken. De Staaten van Hollandt noodighden de Majestraat van Uitrecht, ende tot meermaalen de schutters en burgherhopluiden aldaar, tot afval van den Spanjaardt, en verbondt met hunne gebuuren. Tot het bestellen van eenighe deezer brieven, en om het dubbeldt van die, onder den duim, aan de burghers te vertoonen, lieten zich gebruiken Jonker Jan van Loenersloot, en Dirk van Zypestein; met maghtigh gevaar des lyfs, en luttel verrichtens, mits dat het Slot met Spanjaarden, de stadt met veele Hooghduitschen, bezet was. 'T geviel te

+1576.

+*D'andre Spanjaarts toonen gunst aan de muitelingen*; *en pooghen zich te zaamelen*.

+*Woerde verlost van 't beleg*.

+*Havrech uit Spanje*.

+*Rassenghem derwaarts*.

+*Wat midlerwyl in Holland en Zeelandt omgaat*.

+deezer tydt, dat zeekere gezanten, afgeschikt uit het Prinsdoom van Oranje, tot Niemeeghen vast gehouden, en door den Heere van Hierges, ontslaaghen werden. Waar uit de Prins oorzaak nam, om Hierges te bedanken, en hem voorts te vermaanen tot betrachting van 's Lands oorbaar, in dit gewricht der dingen. Hy schreef ook aan de Staaten der Roomsgezinde Landtschappen, in 't lange; trachtte hun, de onverzoenlykheit met de Spanjaardts in te scherpen: loofde vrundschap en bystandt; geen' verandring, in hunnen Godsdienst, oft yemands gerechtigheit te maaken, buiten besluit der breede Staaten: aan 't welke hy met de zynen, gereedt was, zich t'onderwerpen. Korter doch bondighe brieven zond zyn Doorluchtigheit, aan den Graaf van Lalain, en andre Heeren; ende kitteld' hen daar zy gevoelykst waaren; den eenen met eere, den andren met schande, deezen met dank, dien met ondank, by de gemeente in te leggen; eenen yeghelyken met de vryheit en bevreedighing des vaaderlands. Met geen' minder zorghvuldigheit pooghden de Spanjaardts, zich +t'schrap te zetten, teeghens de schok, die zy verwachtten; en sterkten zich t'allen oorden, die 't hun geraaden docht in te houden. Ontrent zesduizent man' moghten zy, te dier tydt, uitmaaken. Lier was bezet met eenighe vendels van Romero. Montesdoca gebood binnen Maastricht, en zocht de Duitsche knechten aldaar aan zyn' koorde te kryghen: behalven, dat in Wyk, aan d'andre zyde der stroome, een vendel Spanjaarden lagh, onder Martin de Ayala. Zy hadden, in hun geweldt, de Slooten van Valençhien, Kuilenburgh, Vyane, Uitrecht; Gent, en Antwerpen. Teeghen oover het welke, Don Sançio een' schans, op den Vlaamschen oever, deed stichten, en met vierhondert man' beslaan, onder den ooverste Baldes. Zelfs binnen deezer stadt stondt het vremdt. Van voor d'aflyvigheit van Requesens, had Graaf Annibal van Aaltaamps daar geleeghen, met vyftien vendelen Hooghduitschen; en zich niet anders aangestelt, dan oft hy Steêvooghdt, in plaats van Champaigney geweest waar. Naar gelang gingen zyn' knechten toe; voorneemelyk seedert de doodt van Don Louis, ende lieten zich verluiden, dat hy hun de stadt in handen gegeeven had, tot onderpandt voor hunnen achterstal; nietteeghenstaande men hun onder al de Hooghduitschen, het minste schuldigh was. De Raadsheeren van Staate, zoekende dit pak van den halze te lossen, zeiden den Graave, en neeghen zynen vendelen, den dienst op, en voldeeden hun, met penningen verschaft by die van Vlaandere, om Graaf Otto van Ooverstein af te danken: waartoe 't zelve geldt niet genoegh was. Van d'ooverschietende zes benden, werd Kornelis van Endt Kornel gemaakt, en met hun elders heen gezonden. Deez was gebooren in zeeker dorp by Brussel, maar een Hooghduitsch van af koomst, en Steêhouder van Aaltaamps geweest. Tot verlichting der Vlaamingen, had men vier Ooversteinsche benden naa Maastricht geschikt. Acht van 't zelfste regement quaamen tot Antwerpen in bezetting. Des beloofde de Graaf geenerley krysvolk, buiten bevel des Raadts van Staate, in der stadt t'ontfangen; en het woordt, van Champaigney; samt hem t'ontzien als ooverste. Ooverstein, reizende thans naa Brussel, liet tot Antwerpen zynen Steêhouder Hans Moessenham. Maar Champaigney, niet weetende wat hy aan deeze nieuwingekoome, ook quaalyk betaalde knechten had; en belaaden met de ruste der stadt, die hem bevoolen was; beleidde 't werk daarnaar, dat zy als onpartydigh scheene te blyven. Derhalven liet hy 't af kundighen van 't plakkaat teeghen de muiters niet toe; voorgeevende, dat zy, gelyk ook de Spaansche koopluiden en de bezettelingen der burgh, niet verbittert dienden. Vast gink hy echter, voor den regeerenden Raadt, hoe wel 't aan geen aanvechting ontbrak,

+1576.

+*Staat van 't vermooghen der Spanjaarden*.

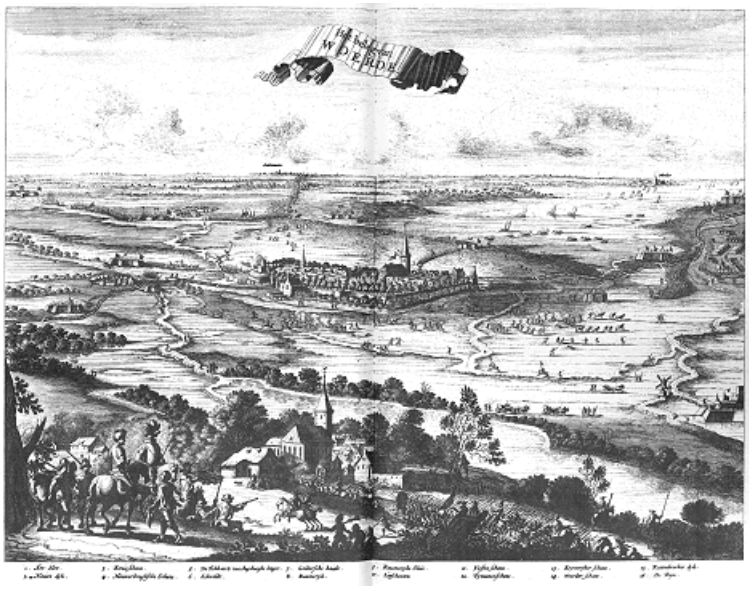

+om hem parthy te doen wisselen. Booven dat de gemelde plaatsen, en de stadt van Aalst, in de maght der Spanjaarden waaren, zoo vonden zich de Waalen en Hooghduitschen meesters van verscheide steeden, ende vielen meest alle der Spaansche zyde toe. Te weeten; 't volk van waapenen, dat zyn' neering van 't oorlogh maakt, ziende de Landtzaaten, die by 't teeghendeel bedyghen; handt aan de zaaken slaan, waande dat het om zyn, welvaart gewed was, indien de Staaten booven stonden. En de benden van Mondragon tot Sierixzee, bleeven eeven oproerigh: der wyze dat de Staaten zeer luttel heuls aan 's Koninx eighe troepen vonden. Karel Fokker, Hooghduitsch Kornel, die, in plaats van acht op zyn regement te slaan, zich tot Antwerpen onthield, pooghde, door ingeeven van Avila, in 't heimelyk, Moessenham van Champaigney te verwyderen. Als dit niet lukken wilde riepen zy derwaarts de Kornellen, Fronsbergh eerst, daarnaa ook Polwyler, en Kornelis van Endt; ende handelden nu niet langer ter smuigh, maar hielden, binnen der stadt, oopenbaare zaameningen met die van de Burgh, in spyt van Champaigney, en tot spot des Raads van Staate, dien zy zeiden gevangen te weezen. +Waaroover de Heeren van dien Raadt, tot bewys dier onwaarheit, te Willebroek en voorts t'Antwerpen, met hun, in mondtgemeenschap quaamen. By deeze geleeghenheit, raakten Romero, Vargas, Verdugo, en andre Spaansche hoofden, uit Brussel. Zelf Jeronimo de Roda scheidde van zyn' amptgenooten, en vervoeghde zich by Avila. Sint gingen die van 't Slot, en de Duitsche Kornellen noch stoutlyker hunnen gang, en zochten zelf den Graaf van Ooverstein t'henwaarts te troonen. Dit, ende dat'er niet ernstighs teeghen gedaan werd, schiep een oevel bedenken, als oft de Raadsluiden van Staate, zich met Roda verstaan hadden: 't welk, in 't oordeel van zommighen, tot een welmanhaftigh stuk; van andren, tot een' oovergeeve baldaadigheit, gedeegh. De Hooghbaljuw Glimes, diep t' zee met de Staatsche parthye, hield, dat hy daarmeê deur, ende wie tot tien komt, geen' zwarigheit maaken moest, van tot twaalf te koomen. Hebbende +twee vendels Waalen, binnen Brussel, onder zich, rukt hy, op den vierden in Herfstmaant, het eene te hoop, en daarmeê, naa 't Hof toe: slaat de deur der Raadkaamer oopen, en de handt aan die Heeren, zamt eenighe van minder soort. Mansveldt, Barlemont, Viglius, Assonville, Del Rio, werden, met de geheimschryvers Berty en Schaarenbergh, in gyzeling; d'andre terstondt in vryheit gestelt. Eenighen meenden, dat de Raadt van Brabandt den Hooghbaljuw dit hart onder den riem gesteeken had; andren, hielden 't op de Heeren van Heze en Berzelles, de Abten van Sante Geertruids en Perch. Want de Brabandtsche Staaten, van den naam en onthiet der welke hy zich een schildt maakte, deeden 't werk nooit gestand. En men wil, dat daarom de aanstichters, bezinnende te laat hunne reukeloosheit, thans naa de vlucht omzaaghen: jaa Perch van anxte starf. Hoe 't weezen moght, men vond'er, die hun riedden, vertrouwen op hun recht te toonen, en ten tanden uit te spreeken. Zy stellen dan, op enkelen naam van eenighe liefhebbers des vaaderlandts, een verdaadighschrift in, en doen het drukken, van den Printer der Staaten. *By 't zelve, werd het gebrouw der Spanjaarden, van begin af, oovergehaalt: voorts gezeit, dat de Raadt van Staate, oft zommighen van dien, gezocht hadden met de Spanjaardts van Aalst 't ooverkoomen, en hun vergiffenis aangebooden. Daar liepen geruchten, niet zonder schyn van waarheit, dat, by hun welweeten en last, de muiters Brussel genaadert hadden, met toelegh om 't zelve te plonderen, oft tot een zwaar ransoen te persen: dat by hen getracht was, de kryswerving, verwillight aan de Staaten, door heimelyk dwersdryven, en anderszins met ooverreeding, te ver-*

+1576.

+*De Raadt van Staate tot bewys hunner vryheit, komt tot Willebroek en Antwerpen met Avila en de Hooghduitsche Kornellen spreeken.*

+*De Heer van Glimes vervordert zich den Raadt van Staate, in hechtenis te neemen.*

hinderen: [+]jaa dat zy zelf volk worven tot onderstandt der oproerighen. Om welken slagh te breeken, men benoodight geweest was, in deezer maniere, daar teeghens te voorzien ende dat 't hunnen beste; eer 't graauw, op de hol geraakt, bestonde rompslomps 't Hof op te schikken. Wyders, de meening was, in den Roomschen Godsdienst, en 's Koninx gehoorzaamheit te volharden; en eenen yeghelyke naader te dienen van reedenen, zoo deeze niet voldeeden. Hiermeede won men tydt: en inmiddels wies de wildernis, en 't werk met de Spanjaardts, der maate, dat des Raadts aantasten, als gemengelt in een' groote t'zaamenvloedt van vuiligheeden, vergeeten bleef. Voorts, dit bedryf, als men denken kan, stelde de wettigheit der regeeringe in te meerder onzeekerheit. Waarop, Roda, bezeeten van paapsche en schaamtelooze hoovaardy, voet nam, om een byster veer, en van ongelooflyke vermeetelheit, te voeren. Hy gaf de wyte van 't stuk aan den Hartogh van Aarschot en zynen aanhang; die 't (zeid' hy) zoo besteeken hadden, om, zonder yemandts weederzeggen, 't spel op hunnen duim te draayen: en krytende dat de vroomen gevangen, al de rest verraaders waaren, onderwond zich, als 't eenigh vry en getrouw lidt des [+]Raadts, alleen 't hoogh gezagh, jaa den tytel van Oppervooghdt te eighenen. [+]1576.

Hy geeft bestelling uit, zeeghelt met 's Koninx zeeghel, dat voor naagebootst werd aangezien, sluit daarmeede eenen brief, aan Steêvooghdt, Markgraaf, en Majestraat van Antwerpen, samt aan den Amman, dien men in zoodaane stoffe niet plagh te kennen, belast hun, *alle zaaken, behoorende tot kennis des regeerenden Raadts van Staate, aan hem voor te draaghen, en zyne gebooden t' achtervolghen*. [+]*Bystre vermeetelheit van Roda, zich draghende als Landtvooghdt*.

De Staaten van Vlaandren, ziende de bezettelingen der burgh van Gent hoe langer hoe meer verdartelen, speldden daaruit een argher, en dat zy wellicht ingang ter [+] steede, aan de muiters van Aalst verleenen moghten. Om dit te verhoeden, deeden zy den Graaf van Reux, met zyn regement, en met dat van Noyelles, een' kreis van schanswerk om 't Slot slaan. Booven, mits de Burghvooghdt Mondragon noch uit Sierixzee niet wist te raaken, had zyn Steedehouder Antonio Alamos de Maldonado 't gebiedt. Deez stak de voorstadt aan brandt, en blixemde vreesselyk, op inwoonders en beleggers, die van grof geschut onvoorzien waaren. Hiermeê sprong alles los; houdende 't gansch lichaam des Spaanschen landtaarts zich ten oorlogh ontzeit: ende trok voorts d'eene daatlykheit d'andre. Alonzo de Vargas, Ooverste der lichte paarden, daaghd' al de ruitery te hoop; in meening, met het meeste deel naa Aalst te gaan, en de muitelingen, te beweeghen, om hem de handt te bieden, tot ontzet van Maldonado. Hebbende nu zeeventien kornetten by een, die twaalfhondert man' moghten uitbrengen, verneemt hy, dat Glimes en Beevre, om zes vendels Spanjaarden ontrent Looven te verlakken, op de beên waaren, met tweeduizent knechten, en styf achthondert paarden, nieuwgeworven volk; uitgezeit een' bende van ordening, ontbooden uit Vlaandre, om den jongen ruiter te styven, en in de kryskonst t'onderwyzen. Hy waarschuwt de zes vendels, en slaat zelf op wegh, met de kornetten van Don Fernando de Toledo, Bernardin de Mendoza, Jan Babtista del Monte, Antonio d'Avolos, Giorgio Basti Steêhouder van Nicolo, Pedro de Taslis, en andre, altzaamen puik van paarden. Kryghende 't volk van Glimes in 't oogh, by 't dorp van Visnak, zeindt hy eenen trompetter uit; die quansuis vereischen zouw, oft men yet vyandlyx voor hadde: in der daad, om de weêrparty draalende te houden, en ondertussen haar eenigh voordeel af te zien. De Staatschen deeden hem met roerscheuten afstaan, ende gingen in 't eerst niet wanhebbelyk te werk: berghende, tot toeverlaat, een deel knechten, in zeeker kleen, maar dicht en duister bosken, ter slinke hand. Het gros huns voetvolx, gewiekt met de ruitery, hield het midde eener [+]*De Vlaamsche Staaten beleggen 't Slot van Gent*.

+plaatse, die met eenighe akkerwallen belendt was; daar men etlyke roers achter leide, om den aankoomenden vyandt, van ter zyde, te groeten. De Spaansche Ooversten, ziende geen' kans te paarde om deeze schuiten te doen vernesten, verghen 't den Borgoenschen Karbyneren; en tot dien einde af te zitten. De Borgonjers toonden zich willigh, maar eischten eenen Hopman, mits de Heer van Moisey, hun Ritmeester, niet daar was. Toen scheidt Jan Babtista del Monte van 't ros, ende neemt een bus in de vuist om hen aan te voeren, neevens den Steêhouder van Moisey. Midlerwyle stelt de rest zich in orde, en een' laaghe toe, achter eenen heuvel, t'hunner rechte handt. Ter zelve stonde verscheen daar Juliaan Romero, met een vyventwintigh paarden alleenlyk, maar wel te pas, om zich te voet by Monte te voeghen. Zoo quamp men tot handtgemeenschap. De Spaansche krysman, afgerecht door langduurighe oeffening, speelt den vervaarden, aarzelende om beeter sprong te doen, en de Staatschen in 't oopen veldt te lokken. Deeze, waanende dat het ernst was, als die zich zoo veel talsterker kenden, zetten stoutelyk toe, en laaten zich verrukken, tot neevens den heuvel. Daar spatten de laaghelingen te voorschyn, en rennen hun in de zyde. Teffens bieden de deyzers weêr 't hooft, en maaken d'andre staaf +der nyptang. Dit kneust de borst en lenden der Staatschen. De geleeden worden schaardigh; de ryen ontsnoeren: en geen middel om te boeten, zoo stoot'er de ruiter op in. De knechten, zich voorts doende uit het Bos, om de hunnen te schooren, worden van hun' eighe vliedende ruiters ooverrompelt. Elk maakt zich zyner waapenen quyt, om te lichter in 't loopen te weezen. De Spaanschen daar achter, met doorryghen, vertrappen; tot heinde by aan Looven. Bet, dan tweeduizent man' wil men dat'er het leeven liet: daaronder veele burghers, studenten, en andre jongeluiden, meêgetrokken uit nieusgierigheit, oft hoope van aan den buit te deelen, in meening dat de zeeghe den Staatschen niet ontstaan kon. Dit geluk hadden de Spanjaardts, zonder booven twee man' te verliezen, op kruisverheffings, veertienden in Herfstmaandt, die hun een hooghe dagh is. Vargas, in de naaste dorpen vernacht hebbende, nam 's anderendaaghs 't spoor naa Aalst, om de muiters, tot vereenighing met zyne troepen, te beleezen. Hy vertoond'hun de verooverde standers, en de noodt der burgh van Gent, met bybrengen dat'er slechts hondert veertigh Spanjaardts en vyftien Waalen, niet alle weerbaar, op waaren: maar vond geen verzetten aan hen, zonder volle betaaling. Dies keerd' hy, met de zynen, naa Brabandt, den geleeghensten oordt (zoo zy 't verstonden) tot richting van 't verloop hunner zaaken. Te weeten; de hooftstof alles toeleghs, ter weederzyden, draaydde, dat pas, daarop, dat men zich van Maastricht en Antwerpen verzeekren moghte. En de Spaanschen hadden nu aan den Koning geschreeven, hoe zy dachten deeze plaatzen wis te neemen, zich sterk maakende dezelve, in allen gevalle, zes maanden te houden: d'eene een' landt-, d'ander' een' waaterpoort, om versche kraften in te brengen, en 't verlooren te herwinnen. De neêrlaagh van Visnak versloegh niet zoo zeer de Staaten, als zy den yver der toerusting deed wakkeren. D'ontslaakte Raadsluiden van Staate versterkten hunne vergaadering met den Markgraaf van +Havrech, samt Indevelde en Fonk; leeden (de twee laatste) van den heimelyken Raadt, die, neevens andre Heeren van aanzien, daar, in 't geheel oft deel, plagh geroepen te worden, als'er yet kommerlyks te verhandelen viel. Zy verweezen op nieuw, den tweeëntwintighsten van Herfstmaant, de muiters, en hunnen aanhank, voor vyanden; niet alleen met verlof van hun allen afbrek te doen, maar ook met uitgedrukt onthiet van teeghens hen te waapenen, op peene van een' gouden Reaal, by yeder te verbeuren, die des in gebreeke zouw blyven. Zy bevaalen allen luiden,

+1576.

+*Neêrlaagh der Staatschen by Visnak.*

+*De muiters weeder voor vyanden verklaart, met bevel om teeghens hen te waapenen.*

+dienende zoo te waater als te lande den Koning, zich te scheiden van de weêrspannelingen: beloofden den geenen, die 't deeden, en de stemme des Raads, oft der Staaten, quaamen volghen, volle betaaling huns achterweezens, booven 't loon, waarop men hen aanneemen zoude. 'S daaghs +daar aan, verklaarden zy 't gezagh onwettigh, dat Roda zich toeschreef; en verbooden eenen yeghelyke, hem daar in te gehoorzaamen. Der Staaten gemaghtighden, te Brussel vergaadert, kooren tot hooft, om de +zaaken, zonderling der oorlooghe, te beleiden, den Hartogh van Aarschot; ende tot zynen Stedehouder, in 't stuk des kryshandels, den Graaf van Lalain; den Heer van Gognyes tot Veldtmaarschalk. Zy noemden den Markgraaf van Havrech, de Heeren Ognyes, Willerval, Gognyes, Sweeveghem, de Heever, Steenbeek, Duntyn, en Mericourt; uit de welke, Aarschot keur van raadsluiden zouw mooghen neemen. Voorts beslooten zy hunne krachten by een te brengen, tot oprechting van een heir; de wanne benden van ordening, die aan de handt gaan wilden, te vullen, en met betaaling te vernoeghen: noch zes vendelen te voete, en ontrent duizent paarden te lichten; en twee oft drieduizent ruiters, in wartgeldt, aan te houden. Gemerkt ook, dat Vargas eenen misgang by de muiters van Aalst gehad had, zoo werd voor tydigh aangezien, hun volle betaaling te bieden, ten deele gereedt, ten deel' op dagh en goede verzeekering; indien zy tot veirdigh vertrek, uit den Lande, verstaan wilden: ook te verzoeken, oft men de Hooghduitsche kornellen, oft de knechten in 't bezonder, ter plaatse daar zy de sterkste waaren, door hecht verbandt voor 't geen hun deughdelyk toequam, bekooren konde om teeghens de Spanjaardts te dienen. Al 't welk de Raadt van Staate voor goedt en oorbaar kende. Dan die van Aalst hadden wat anders in den zin. Den Duitschen soldaat smaakte de voorslagh zoo quaalyk niet; indien slechts hunne Oovers ten eeven booghzaam geweest waaren. Immers, drie vendelen van Polwylers regement begosten, teeghens zynen dank, met die van Vlaandere te handelen; en lieten zich uit Denremonde koopen: hoewel 't noch lang aanliep, eer dat zy deeze plaats van groot belang ontruimden. De algemeine Staaten (want zy gebruikten dien naam, onaangezien dat verscheide gewesten zich noch niet met hun verklaart hadden) gingen voorts, tot rechtveirdighing hunnes voorhebbens, den Koning, den Paus, en de gebuurvorsten, met beweeghlyke brieven, aan. Zy schreeven ook, wel smeekende, aan den Kayzar en Ryxstende; gelyk die van Brabandt aan deeze Majesteit in 't bezonder; ten einde den Duitschen verbooden wierde, den Spanjaarden ten dienste te staan, oft te trekken. Maar, eer hem dit schryven ter handt quam, starf Maximiliaan, den twaalfden van Wynmaandt, tot Reegensburgh: een Vorst die met voortreflyke deughden begaaft was; wys, goedertieren, van zeldzaame bescheidenheit in 't stuk van den Godsdienst: gelyk Duytslandt wel, en dapperlyk t'zyner vroome, bevonden heeft. Ende komt, daar voor, zyner gedachtenisse zoo veel meer lofs en danx toe, hoe hy zich min ontzien heeft, den ondank der heetstgestookte harsenen van beide, 't Roomsch en Onroomsch gevoelen, op zich te laaden. Ik heb van goeden kant, dat als de tyding zyns ooverlydens den Prinse van Oranje gebracht werd, zeeker Burghermeester van Alkmaar, anders een deftigh man, maar heftigh in zyne gezintheit, en jong in de kennis der weereldsche zaaken, uitviel: *Zoo is'er een weyfelaar doodt*. Welke oneerbiedenis, van den Prinse, ingedaan werd, met zeggen, *ik heb'er eenen vaader aan verlooren*. Rudolf Roomsch Koning, en naazaat zyns vaaders, verleende, eer lang, een meêdooghend antwoordt op de gemelde brieven; en troostte de Staaten met de hoope der vruchtbaarheit van een' staatlyke bezending, die hy wel haast dacht af te veir-

+1576.

+*Plakkaat teeghens Roda.*

+*Aarschot tot hooft gekooren by de Staaten: ende wat zy wyders teereeden.*

dighen; +raadende hun, midlerwyl vreede te houden, zonder den toom te staaken aan eenighe nieuwigheit. Die van Vlaandre, zich vindende te zwak tot bedwang der burgh van Gent, zaaghen vast om her, en naa de reedste hulp uit. De Heer van Auchy was onlanx, met bewilghing des Raadts van Staate, by den Prinse geweest, om van de verlossing zyns broeders, des Graaven van Bossu, te spreeken. En zyne Doorluchtigheit had haaren bystandt den ooverheerden gewesten mildelyk aangebooden. Dies vellen de Graaf van Reux, en zeekere Eedelen van den krysraadt, het oogh op Oranje; en veirdighen Auchy naa Zeelandt af, om volk en + geschut te leen. Hy verworf twaalf metaale stukken, zes vendels knechten, beloften dat'er noch tweeëntwintigh, ter eerste mooghelykheit, volghen zouden; alle zonder yets te bestaan tot naadeel van 't Roomsch geloof, oft tot bemeestering eenigher plaatse, die onder de Landtvooghdy des Graaven van Reux geleeghen waar: uitgezeidt dat zy moghten Psalmen zingen, en gebeeden doen, binnen 's herberghs, en in hunne wachthuizen; ende dat men den Prinse, t'hunner verzeekering en wyk, in handen te stellen hadde de stadt en 't Slot van Sluys. Maar voor 't scheiden van Auchy uit Zeelandt, werd hun geschreeven, dat de hulp noodeloos was, mits 't aankoomen van twee benden paarden tot Gent. Thans begost men ook te dryven, dat hy, noopende 't punt van Sluis, zynen last oovertreeden had. Deeze onbestendigheit zeurd' hem: en zich sterk maakende voor de welkoomst der hulpelingen by 't meeste deel der Heeren, die hy dacht op zyn zyde te hebben, vertoond' hy 't den Prinse; die hem derhalven de reize, gelyk bestemt was, liet vorderen, en zich seedert beweeghen, om noch neeghen vendels, onder den Heer van den Tempel, naa Gent te stuuren. Des ruimde men zyner Doorluchtigheit, in plaatse van Sluis, de +stadt Nieupoort, en 't Sas van Gent in. De Staaten, niettemin, van Brabandt, Vlaandre, en Henegouw, schikten den Heer van Oetingen aan den Prins, met verzoek, *dat hy zyn krysvolk te rug uit Gent riepe: doch waaren ooverboodigh, tot schorsing van waapenen te verstaan, en voorts den vreedehandel van Bredaa te hervatten: die eevenwel niet beklyven zouw, zonder verzeekering van den ouwden Godsdienst en 's Koninx gehoorzaamheit onverkort te laaten*. Dan, twee daaghen hiernaa, keerde Auchy Prinsewaarts, met brieven uit Brussel en den naame der gemaghtighden van de Nederlandtsche Staaten. Deeze hielden in, *hoe de voorwaarden, van hem Sluis te leeveren, en zynen soldaaten oeffening van hunnen Godsdienst toe te staan, ingewillight waaren by misverstandt. Waaroover men eenigh +misquaam erducht had, en goedt gevonden, tot verhoeding van dien, te verzoeken dat het gemelde krysvolk herroepen wierde. Dat zyner Doorluchtigheit zich doch daaraan niet keeren wilde. Zy bedankten haar, van de beweezene hulpe, als gelast niets voor te neemen, teeghens 't Roomsche geloof, oft de Hoogheit des Koninx. Haar zoude gelieven op 't spoedighste gemaghtighden te zeinden, om aanvank van paishandel te maaken*. Met dusdaanigh vallen en opstaan, horten en voortslaan, quaamen de Brabanders, en die hun dat pas aanhingen, tot het waaghen van den sprong, om met den Prinse t'ooverkoomen, zonder naa verlof uit Spanje te wachten. De schoorvoetende gewesten werden nu, door vertoogh van hoope, van vreeze, geprikkelt, zich tot het zelfste besluit te vlyen. De Staaten van Hollandt verzoeken weederom de Burgherhopluiden t'Uitrecht, met brieven, en toezeg van hulp teeghens 't blokhuis, en wie hun oover de handt waaren. Om die van Gelderlandt te trekken, schryven zy aan de Wet der stadt Niemeeghen; en de Prins aan de Staaten aldaar vergaadert: dien hy zeidt, den zynen alle vyandtlykheit verbooden te hebben, ende dat hy zich 't zelfste van hunner zyde belooft. Den elfden van Wynmaandt, verleende

+1576.

+*De Heer van Auchy, broeder van Bossu, uit Vlaandre, aan den Prinse gezonden, verwerft volk en geschut, teeghens de burgh van Gent*.

+*De Heer van Oetingen aan den Prinse gezonden, met aanbodt van 't hervatten des Bredaasche vreedehandels*.

+*Auchy weeder by den Prinse, om den handel aan te dryven*.

[+]de Raadt van Staate brieven van vrygeleide, aan de gemaghtighden des Prinsen en der Staaten van Hollandt en Zeelandt. Waarop, van Middelburgh naa Gent reisden de Heeren Philips van Marnix, Heer van Sant' Aldegonde; Arnout van Dorp, Heer van Teemsche; Willem van Zuilen van Nieveldt, Heer van Heeraartsbergh, Schildtknaapen: Adriaan van der Myle Doctoor in de Rechten, Raadsman des Hoofs van Hollandt; Meester Kornelis de Koning Licentiaat in de Rechten; beide Raadsluiden des Prinsen: Meester Pauwels Buis, [*] Voorspraak van Hollandt; Meester Pieter de Ryke, Baljuw van Vlissinge; Antonis van Zikkele, Raadsman van Zeelandt, en Andries de Jonge, Burghermeester van Middelburgh. Zy werden, met vreughde, tot Gent, ontfangen; en vonden aldaar der Algemeine Staaten gemaghtighden: naamelyk, Heeren, Jan van der Linde, Abt van Sante Geertruids tot Looven; Gislain, Abt van Sant Pieters tot Gent; Mattheus, Abt van Sant Gislain, gekooren Bisschop van Atrecht: Jan de Mol, Heer van Oetingen; Françhois van Halewyn, Heer van Zweveghem, Ooverste tot Audenaarde; Karel van Gavre, Heer van Fresin; Ridders: Elbertus Leoninus, der Rechten Doctoor, en [*]Voorleezer in de hooghe Schoole tot Looven; Meester Pieter de Bever, Raadsman van Vlaandre; Quintyn du Pré, eerste Scheepen tot Berghen in Henegouw; ende Jan de Pennants Raadsman en Meester van 's Koninx reekening in Brabandt, die hun tot [*] Geheimschryver diende. Den neeghentienden der gemelde maant, traaden zy in 't werk. Elkanderen voldaan hebbende, noopende de deughd hunner lastbrieven, verstonden zy zich in [+]kort zoo verre, dat'er bestandt getroffen werd, om te duuren tot weederzeggens. Nu was het meeste deel der Landtschappen aan 't glyen; en zy vielen van tydt tot tydt, den Algemeinen Staaten toe. Die van Mechele [+] hadden aan den Regeerenden Raadt verzocht, te mooghen zonder zich te verklaaren, tussen tween blyven zitten. 'T welk hun plat afgeslaaghen weezende; zoo koozen zy, naa lang beraadt, de parthy die 't best met [+]den Lande meende. Die van Uitrecht, gedreight van de Hollanders, met herroeping der veilighe hoedenissen ten platten lande, en met afbranden hunner voorsteeden, quaamen endtlyk tot antwoorden, hoe de Staaten van dat gewest hunnen gemaghtighden, die te Brussel waaren, belast hadden, d'Algemeine Staaten te volghen. Doornik, Ryssel, Douay, vlydden zich ook op die zyde. Gelderlandt en Zutven toonde gelyke geneeghenheit; indien men maar middel schafte, om hen t'ontlasten van de meenighte des krysvolx, dat hun op den halze lagh. By die van Vrieslandt en Groeninge, was de wille niet argher; hadd' hen Billy, met de kneep der burghen, niet in dwang gehouden. De Mechelaars gunden deurtoght aan vier vendelen Waalen van Mondragon, die, den dienst der Staaten aanveirt hebbende, uitgeschikt waaren, naa 't dorp Waalem, drie mylen van Antwerpen, om zich aldaar te sterken aan de brug van 't waaterken Aade, en de gemeenschap tussen de bezettelingen van 't Slot der zelve stadt, ende die van Lier te steuren. Juliaan Romero, des verwittight, ontbiedt uit Heerentals de Kornet van Mendoza, neemt daartoe vyfhondert schutten, met een vendel knechten van Martin Orsaaz, en rukt alzoo naa Waalem. Daar ontrent gekoomen, doet hy de ruiters halten [+]op den wegh naa Mechele, om de hulp van daar, en de vlucht derwaarts te beletten. Toen streeft het voetvolk toe, eerder dan de Waalen, onverdacht op zoo schielyk een' ooverval, vereischte orde konden stellen. Daar bleef 'er doodt, aan den kant van vyfhondert. Eenighen, die de kerk tot een' wyk koozen, werden, naa een' wyl weerens gedwongen zich op te geeven. Andren (waaronder hun Ooverste) op den tooren geklommen, ziende de trappen aan brandt, riepen om genaade, en werden, met een' koord, afge-

[+]1576.

[*]Advocaat.

[*]Professoor.

[*]Secretaris.

[+]*Begin des vreedehandels tot Gent.*

[+]*Stilstandt van waapenen geslooten*

[+]*Verscheide Landtschappen voegen zich by de Algemeine Staaten.*

[+]*Eenigh volk der Staaten, tot Waalem geslaaghen.*

laaten. +Gelyke weederspoedt beliep etlyke daaghen daarnaa, den Heer van Floyon, die, een zoon van Barlemont zynde, zich echter aan de +Staatsche zyde begeeven had. Hem, als hy, met drie vendelen van zyn regement, naa Mechele trok, tussen Lier en Herentals deur, 't welk, geduurende 't afweezen van Mendozaas ruiteren, by de Staatschen was ingenoomen, achterhaalde Romero, met het zelfste paardevolk, en vyf hondert busdraghers. Zyn' knechten stonden een' lange schermutsing uit; dan werden endtlyk gesplitst, voort verstrooit, oft geslaaghen; hy zelf gevangen, en naa Lier gevoert. Juliaan liet booven twee oft drie ruiters niet achter, en weenigh van 't voetvolk. Maar Hopman Orsaaz kreegh'er een' mosketscheut in 't been, die hem naaderhandt het leeven kostte. Montesdoca, hierentussen, bond tot Maastricht ernstigh den handel aan, om zich den Hooghduitschen van Ooverstein te verplichten. De Majestraat, daaraf lucht hebbende, arbeidd' 'er teeghen aan; en kreegh hen in 't laast zoo +verre, dat ze den Staaten hulde loofden. Zy en de burghery, dan, begeeven zich eendraghtelyk in 't geweer, en doen den Steêvooghdt, met de zynen, oover de brug der Maaze vertrekken, naa Wyk; daar Hopman Martin de Ayala, en zyn vendel, hunnen oordt hadden. Zommighe Spaansche moskettiers, echter, hielden zich styf, en zeekere toorens der veste, by de Brusselsche poort, in. Thans ontbieden die van der Wet Montesdoca op 't stadthuis, om van verdragh te spreeken, met toezeg van hem geen leedt te doen. Hy gaat'er, by raadt van Ayala, en hoort hunne voorslaaghen, die daar toe strekten, dat hy en al de Spanjaardts de stadt zouden ontleedighen. Hierop hadd' hy wel kunnen uitstel zoeken, om midlerwyl met hulp, die reed ontbooden was, versterkt te worden. Maar de Spaansche trotsheit was zoo taay van gedult niet. Hy bestaat ten heevighste uit te vaaren; scheldt hen voor ketters, en weêrspannelingen des Koninx. Dit maakt der Majestraat meede 't hooft warm; zulx dat zy hun woordt in vergeetelheit, hem in hechtenis, stellen. Ayala des verkundschapt, stuift ook op, en komt met vyftigh moskettiers, den gevangen vry eischen. Daar de burghers en Duitschen weederom in de waapenen, en dwingen, hem, te rug, oover de brug, te keeren. Zy beginnen den toegang der zelve te beschansen; schikken naa Brussel om bystandt. Maar Don Alonso de Vargas, en Don Fernando de Toledo, waaren nu al in aantoght, met eenighe troepen, zoo te voet als te paarde; en vernamen onderweeghe, by boode van Ayala afgeveirdight, hoe de zaaken in der stadt stonden: 't welk hen te meer deed spoeyen. Don Fernando zet, met een deel volx, te schuit', oover Maaz, om zich neevens Ayala te voeghen, en langx de brug in te booren, eer de schans voltooghen wierd. De rest streeft naa de Brusselsche poort toe. De steedelingen braghten eenighe stukskens geschut op den wal, om den aanloop te doen horten. Dan, mits den dichten haaghel van mosketkoeghels uit de toorens, konden de busschieters niet te werk raaken. Jaa de verweerders werden gedwongen, der maate te ruimen, dat het den stormer leedigh stond, het vuur in de poorte te steeken; en eerst de buitenste, vervolghends de binnenste, deur te bernen. Toen berst het al ter stadt in, beide ruiters en knechten; ende werd hunne stoutheit voort van 't geluk begunstight. Want een kloot van een grof stuk, geplant om de straat te veegen, trof juist de ketting, die daar dwars oover gespannen was, en smeet ze aan einden. Zoo quam 't op eenighe straatschansen, en vechten, handt voor handt, aan. Daar deeden de Duitschen gansch niet toe, zich stellende in slaghorde, op de plaats van Sant Servaas. Dies zwicht de burghery, en begeeft zich tot deizen. Toledo, nu, en Ayala, hadden, met kraft van schieten, en vuurwerpelen, de bewaarders der brugge verdree-

+1576.

+*Ander op den wegh naa Mechele: daar de Heer van Floyon gevangen word.*

+*De Duitschen tot Maastricht, aanspannende met die van der stadt, dryven Montesdoca met de zynen, naa Wyk.*

ven, +en drongen steêwaarts in. De burghers, zich ziende van voore en achtre bestreeden, neemen de vlucht ter zyden uit, elk, waar heen hem +de vreez joegh. Een groot deel verdronk in de Maaze. Andren verslon de brandt, dien de vyandt in de huizen gesticht had. De kerker werd opgeslaaghen; Montesdoca daar uit gehaalt. De Duitsche knechten, zonder eenighe weere te bieden, leidden 't met praaten af, en de schuldt hunner waapening op de Hopluiden; als hebbende hen, met de achtbaarheit der regeerenden Raads, misleidt. En zy werden, op nieuwen eedt, in genaade ontfangen: maar moesten ter poort uit, en op de dorpen gaan leegheren. Luttel volx verlooren de Spanjaardts, en niemandt van naame, uitgezeit Hopman Antonio de Toledo. Voorts ging 't 'er op een plonderen, vrouweschenden, en pleeghen van allerley boosheit. Dit onheil quamp Maastricht oover, den twintighsten van Wynmaant. Twee daaghen hiernaa, werd het rampzaaligh Haarlem, met een' versche ellende verzocht. Etlyke Duitsche soldaaten, hebbende zich vol gezoopen, stookten zoo +onvoorzightelyk ('t en zy daar moedwil onder speelde) dat hun wachthuis, by 't Spaaren, in lichte vlam raakte; die, voort geblaazen van eenen styven windt uit den Noordtweste, wel vyf hondert wooningen afweidde: zulx de schaade, op meer dan vierhondertduizent gulden, geschat werd. Nu staat ons t'ontfouwen, door wat teeken en zydtgangen, den Spanjaarden gelust heeft, naa zoo veel plaaghens en verwoestens van luiden en landen, endlyk tot het bederf van die perle der steeden Antwerpen, +voorts te vaaren. Zy dan, ziende Champaigney der Staatsche zyde gansch toegedaan, en Moessenham niet te verleiden, hadden (als booven geroert is) begost den Graaf van Ooverstein te lokken. 'T was een flaauwe geest deeze Heer, dien eerst had, die hem lest sprak. Ook vreezd' hy, in der daadt voor de ongunst der, Spanjaarden, en der Hooghduitsche Kornellen, die van hunne handt vlooghen. Derhalven, vlottende tussen 't betrachten van zynen plight, en de zucht om hunne vriendtschap te raade te houden, luisterd' hy by wylen naa den Steêvooghdt; by wylen naa 't geen hem die van de Burgh te voore leiden. Ende, gemaghtight wordende door Roda tot het uitgeeven der leuze in de stadt, had hy de kraght niet om de bekooring van dat gezagh te verwinnen, nocht om de faal, begaan met het aanneemen van 't zelve, deur te laaten staan, zonder zich daaroover by Champaigney t'ontschuldighen. Wel lafselyk ook had hy de orde des Raadts van Staate, en de vermaaninghen van Champaigney behartight, noopende 't aanslaan van zeeker geschut, dat, door Fokker, uit Berghen op Zoom, op 't Slot van Antwerpen gevoert werd, teeghens plat bevel van den Raadt, 't verstant des welken was, dat men 't aan den Steêvooghdt, die des behoefde, zouw leeveren. Bezeffende eevenwel somtydts, waar de Spanjaards heene wilden, besloot hy zyn' bezetting te versterken; ende deed het, voor eerst, met eene zyner benden van Maastricht. Aangeport, daarnaa, door den regeerenden Raadt en de Staaten, om ook de zyne t'ontbieden, die tot 's Hartooghenbos laaghen, liet hy zich, in steede van dien, door de voorzeide Kornellen bekouten, om Kornelis van Endt, met vyf vaanen des zelven, in te neemen; nietteeghenstaande dat Champaigney hem t'oover gewaarschuwt had, dat men zich op Kornelis niet verlaaten moght. Sint weederom won Champaigney op hem, dat hy bewillighde in 't waaken der gilden, neevens zyne soldaaten: waaroover de Spaanschen groot onbenoeghen toonden. Thans quam de maare van 't verdryven der Hooghduitschen uit Maastricht. Toen slaan zyn' knechten, opgeruit door die van de Burgh en hunne meedepleeghers, aan 't muiten; willende weeten, wat van der zaake waar, wien zy dienden, en hoe men hun betaalen zouw: dewyl twee ven-

+1576.

+*De stadt wordt oovervallen, ende deerlyk mishandelt*.

+*Zwaare brandt tot Haarlem*.

+*Lorshandel der Spanjaarden tot Antwerpen*.

dels [+]van Fronsbergh, die daaghelyx met den Graave verkeerde, zich tot Maastricht hadden laaten gebruiken teeghens hunn' eighe landsluiden. Van Ends vendels, [+]1576. (ook door aanhitsen van 't Slot) rotten t'zaam, op de koorenmarkt, niet verre van Champaigneys huizinge; in meening hem op 't lyf te loopen, zoo ras als d'Ooversteinsche hunnen Kornel by den hals zouden hebben. Want van de Spaanschen was uitgestrooyt, dat hy en de Steêvooghdt geldt, van de Staaten, tot betaaling der Duitschen, ontfangen hadden; en dat zy, hen aangrypende, tot goede reekening raaken zouden. Niettemin, naardien 't den Spaanschen ontschoot, met het vergistighen van zoo veel getals der Oversteinschen, als zy wel gewenscht hadden; zoo werd de buy gestilt, by vlyt van Champaigney, die, onder de handt, de bevelhebbers tot reede, en de Majestraat tot verschaffing van eenighe penningen beweeghde. De Spaanschen, versteeken van deeze hoope, en duchtende dat der Staaten volk, 't welk zich, ter oorzaak van dit ongemak, toerustte, hun een voordeel zouw afzien, maakten den Graave dietsch, dat d'oproerighen van Aalst, met hun, ooverkoomen, jaa reeds op de beên, waaren. Hy verklaart aan Champaigney, dat zyn' soldaaten, als te verre bedorven, zich niet zouden willen verzetten teeghens de muitelingen; die men (zoo hem verzeekert werd) geschaapen was, des andren daaghs voor de poorte te hebben. Ende dit kon men hem uit den hoofde niet steeken. Geperst, by Fokker en Polwyler, onderschryft hy, neevens Kornelis van Endt, in der nacht naa den neeghenentwintighsten van Wynmaant, het naavolghende verdragh. *Dat 's Koninx Raadsluiden van Staat en oorlooghe, zich vindende op 't Slot van Antwerpen, voor zich zelve, ende van weeghe der andre, samt aller bevelhebberen en soldaaten, zoo jeeghenwoordigh als afweezigh, ter eene; Ooverstein en van Endt, voor zich zelve, ende van weeghe aller zoo jeeghenwoordighe als afweezighe bevelhebberen en soldaaten van hunne regementen, ter andre zyde; zwoeren vrunden te zyn, in alles wat den dienst zyner Majesteit betrof: ende dat elke zyde de vyanden der andre, ook voor de haare zouw houden. De twee voornoemde Kornellen zouden den burgheren de waapenen afneemen, en de zelve op 't Slot brengen, om hun, ter bequaame tydt, weeder behandight te worden. Nocht Ooverstein en van Endt zouden buiten verlof van die van 't Slot; nochte die van 't Slot buiten 't hunne, meer krysvolx, dan toen t' Antwerpen lagh, daarin laaten koomen. Kornelis, met zyne vier benden, zouw de Nieuwestadt; Ooverstein, met de zyne, de rest bewachten; ende elk van hun uitweeren alle weêrspanlingen des Koninx; ook, zoo men reeds eenighe der zelve binnen vond', die doen aantasten. Zy hadden Sançio d' Avila, als Burghvooghdt, en opperste* (*meent der vloote*) *te laaten begaan met zyn' ampten, en hem de handt daar toe te bieden: gelyk Avila zich jeeghens hen draaghen zouw, in 't geen dat hun beroep raakte. Al 't welke t' achtervolghen stonde, tot naader orde toe van zyne Majesteit, zonder eenigh weederzeggen, oft verdraayen van den zin; en zonder dat men zich te keeren hadde, aan eenighen last, die daarteeghens, by de Heeren tot Brussel, zich noemende Raad van Staate, oft by d'Algemeine, oft by de Brabandsche Staaten, moghte weezen, oft worden gegeeven*. Een slordigh instellen van Roda, die de pen voerde: want ongemaghtight, stond hy in, voor de geenen, die niet daar waaren. Een reukeloos en onbondigh belooven ook van den Graave: gemerkt nocht Moessenham, nocht eenigh Hopman zyns regements daaroover geroepen werd, en dat hy zaaken oovergaf, die puurlyk aan de maght van den Steêvooghdt stonden. Hy zocht het, by Champaigney te verschoonen, zeggende, dat men hem gedwongen had te teekenen zeekere punten nauwlyx gezien, ende die in Spaansch, daar hy luttel af verstond. Wy-

ders, +des Graaven soldaaten, als dit in 't licht quam, stelden'er zich oopentlyk teeghens; ende wilden vooral niet gehengen, dat men aan Kornelis de Nieuwestadt inruimde, daar de vloot en 't geschut lagh; ofte de poorters ontwaapende, van de welke zy geen' ontrouw, maar bystandt verbeidden. Zeeker deeze knechten oovertroffen al d'andre Hooghduitsche, in zeedigheit en krystught, ende teffens in vroomigheit; gelyk dan die deughden gemeinlyk te zaamen gaan. De Spaanschen, daarentussen, en zelfs zommighen der Majestraat, die by hen uitgemaakt waaren, zochten alle listen te gaader, om Ooverstein een quaadt vermoeden op de burghery in te prenten: voortsdryvende teffens den handel met de muiters van Aalst; dien zy hoope gaaven, van, naa 't schuppen des Graaven, t' Antwerpen te verwinteren; en smaak van een' plondering. Staande de dingen aldus; kreegh men kundschap van 't genaaken der Staatsche troepen; en vertoonde zich de Markgraaf van Havrech, als ooverste der zelve, den tweeden van Slaghtmaant, 's naamiddaaghs, onder de stadt, met eenentwintigh vendelen voetvolx; naamelyk, acht van den Heer van Berseele, zeeven onder Graaf Philips van Egmont, drie van den Heere van Heze, drie die tot Naamen geleeghen hadden; meest alle nieuw geworven. De ruitery bestond in de Kornetten, van Aarschot, van den Markgraaf zelf, van Bossu, van den Burghgraave van Gent, alle vier benden van ordening; en in zes vaanen lichte paarden, onder den Heere van Beevre. Zy waaren verzelschapt met de Heeren, Kapres, en Gognyes Veltmaarschalk; maar onvoorzien van grof geschut, en delvers, jaa 't meeste deel van kruidt. De tyding huns aankoomens verbaasde Champaigney, door wien 't altydts was afgeraaden, uit zorghe dat het Ooversteins knechten, die d'onlanx aangerechte muitery noch onder de leeden hadden, ontstellen moghte. Ook oordeeld' hy dienstigher, en begeerde met belofte van allen toevoer aan der Staaten volk, dat het zich buiten der stadt ginge leegheren, om den toegank ter burgh, den Spanjaarden van Aalst, Lier, en Maastricht, af te snyden; en de vloot des Prinsen te baat te neemen; gemerkt men den pais voor klaar hield. Want de stadt, zyns bedunkens, was genoegh verzeekert, met d'Ooversteinschen en de burghers: jaa met de burghers alleen, ruim zoo wel als Amsterdam en andre plaatsen. Voorts vervoeghd' hy zich by Ooverstein, en ried hem naa de muuren te gaan, om de zynen in ruste te houden, die niet wisten, wat zy uit deezen aantoght verstaan zouden, duchtende dat men hen verraaden wilde. Daar koomen, Fokker, Fronsbergh, en Polwyler, alle drie op den wal, en bestaan, een stuk weeghs van den Graave, zyn volk tot een' nieuwe opstending te verwekken. Vermaant zynde door Champaigney, die des eerst gewaar werd, loopt hy derwaarts; als reeds de dienaars van Fokker begost hadden eenighe burghers aan te ranzen, om hen en de Hooghduitschen t'zaamen oover hoop te helpen. Ten laaste onderwint zich Polwyler zelf, in jeeghenwoordigheit van Ooverstein de soldaaten te beleezen, en teeghens hem op te stutsen; der wyze, dat deeze twee Kornellen tot harde woorden, en by naa tot daatlykheit quaamen. Want de Graaf verweet hem; *Hy moghte gaan Nivelle bewaaren, en handthaaven zyn eighen volk, schandelyk daar uit gejaaght, sonder slagh oft stoot. Wat komt ghy u* (zeid' hy) *met de mynen, oft myne wachten bemoeyen; ghy, die, in Antwerpen, nocht te zien, nocht te zeggen, hebt?* Endtlyk 't verging zoo wel, dat eenighen zyner knechten van zelf begosten 't geweer teeghens Polwyler te vellen: die, neevens zyn' twee makkers, zich, van vreeze, naar 't Slot begaf. Echter, hoewel zy den Graave dus eenen trek gespeelt hadden, deeden zy hem thans aanmaanen, tot achtervolgh van 't verdragh tussen hem en die van de Burgh: dan kreeghen het antwoordt, des zy waardigh waaren. Havrech

+1576.

[+]braght met zich onderschepte brieven, jonger dan 't gemelde verding, en gezonden aan d'oproerighen tot Aalst, door Avila en Roda, hun aanwyzende driederley wegh, om Antwerpen te naaderen: ende zoo zy hunnen toght oover Denremonde naamen, dat de zoon van den Baroen Polwyler hen aldaar wel te rechte zouw helpen. Champaigney kreegh ook in handen, schryven van Jan Navarre, Keurooverste der muitelingen; die aan Don Sançio ontbood, hoe hy volghends zyne begheerte, zouw optrekken. Ter zulke trouwe had men 't met den Graave gemeent. De regeerende Raadt verdubbelde 't bevel van 't krysvolk der Staaten in te neemen, op dat men niet voere, gelyk men tot Maastricht gevaaren was. Ten zelven einde stonden de Staaten hard aan. En Champaigney vreesde, zoo den hunnen in 't veldt yets misquaame, dat men 't, zonder eenighe ontschulding aan te neemen, zyner weederhoorigheit wyten zouw. Derhalven [+]werden, op verzoek van Capres ten tweedenmaale, en daarnaa van Havrech in persoon, de Staatschen, des andren morghens, ontrent tien uuren, ter stadt ingelaaten. Havrech koos, voor zyn voetvolk, de bewaarnis der toegangen van de zyde der burgh: zulx de Waalen zich naa d'Abdy van Sant Michiel vervoeghden. Den ruiteren gaf Champaigney, hunnen oordt ontrent de paardemarkt, en deed hen beleiden, by Kornelis Sterk, des Ammans zoon, die zich daartoe erbood. Een groot deel Italiaansche en Spaansche koopluiden vlooden, in der yl, met hunne goedren, naa 't Slot, en braghten daar de kundschap van 't inkomen der Staatschen. Waaroover de Waalen in roere raakten, willende dat men hunne huizen, als van verklaarde vyanden, ginge doorzoeken. Die van booven, zonder eens te zeinden aan den Steêvooghdt oft Ooverstein, strax aan 't schieten op de stadt, zoo fel als zy moghten. Daarnaa doen zy eenen uitval met vuurtuigh, en raaken aan 't schermutsen, teeghens een vendel van Egmont, onder den Heer van Fontaine: die hen stuytte, en met groote dapperheit te rug dreef. Toen doet Havrech, zich draaghende als Opperste, krysraadt houden: daar verstaan werd, dewyl die van 't Slot zoo te werke gingen, dat m' 'er zich teeghens begraaven moest. Ende, mits niemandt der nieuwgekoomen' Heeren de strekking der straaten en toegangen in dien hoek kende, zoo toond' hun Champaigney een' teekening, en deed terstond eenen [*] vernufteling zynen vriendt koomen: want Havrech hadder niet eenen daar. Beslooten zynde wat te doen stond; besteld' hy hem, in min dan een' uure, tussen tien en elfduizendt luiden, om te arbeiden, met allerley gereedschap tot schansen vereischt: voorts wolbaalen, hoppezakken, en diergelyke, genoegh om zich op een sprong te beheinen, al hadde men niet anders gehadt. Wyders wees hy, op 't voorzeide ontwerp, de dienstighste wachtplaatsen den Veltmaarschalke Gognyes aan: die, de zelve bezightighde, en met goedt oordeel geraamt vond. Daarnaa vertrokken zich de Duitschen dieper steêwaarts in. De Waalen, by orde van Havrech, besloeghen de toegangen, van Sant Joris af, tot aan Sant Michiels klooster. Champaigney verschafte hun rykelyk spyz en drank: en stelde luiden om ze uit te deelen; alzoo men hun, op deezen aanslagh, niet eenen bewintsman van lyftoght had bygevoeght. Want, geen' reekening maakende, hen in stadt te houden, wilde hy, de wyl 't doch schoon weeder was, dat zy ongeherberght in de beschansingen bleeven; ende dat de Hopluiden daar zorgh voor droeghen, tot dat men de werken weerbaar hadde. Maar 't meeste deel der bevelhebberen, en de voorneemlyksten der Waalen, droopen deur, om de beste huizen te zoeken. De soldaaten, onbeheert, volghden vast het zelfste spoor, en plonderden'er andre. Daar was nocht Provoost, nocht ander Amptman van rechte; 't welk Champaigney benoodighde, zelf in verscheide huizen te

[+]1576.

[+]*Der Staaten krysvolk wort tot Antwerpen ingelaaten*.

[*]Ingenieur.

+treeden, en handt aan 't rappier te slaan, om de roovers te verdryven, met groot gevaar zyns lyfs. Dit deed hem etlyke uuren spillen, zonder straf oover eenen misdaader te verwerven. +1576. Moeite had hy noch, met het behoeden van zommighe Spanjaardts, krank leggende in 't gasthuis van Sant Michiel, om hen te wisselen teeghens eenighe Hooghduitschen van Ooverstein, die op 't Slot waaren. Zelf de Markgraaf van Havrech wilde, dat men den Burghermeester van der Meere, en noch etlyken van der Wet, by den hals greepe; ook den Amman, dien hy, op heete daadt, meinde naa 's Prinsen vloote te zeinden. Dan Champaigney berghde, t'zynent zelf, den Amman, en weigherde verlof te draaghen in 't aantasten der andren. Want, hoewel hy wist, dat eenighen der zelve weenigh dochten; zoo was 't hem nochtans teeghen de borst, zyn' steêvooghdy met eenighe onwettighe oft haatlyke manier van handelen te zien bekladden: behalven dat men, dat pas, anders genoegh te doen had. Teeghens den aavondt, en 't bezetten der wachten, werd, onder de Waalen, gebrek van bevelhebbers gevonden, zulx dat men 'er eenighe, op staande voet, moest maaken. Havrech, als opperste, gekooren by den regeerenden Raadt, tot dit beleidt, gaf 't woord. Des nachts, speurde Champaigney groote anxtvalligheit onder de Waalen, en niet een hooft van aanzien in de beschansing. Dies leidd' hy den Heer van Gognyes derwaarts, om orde te stellen, en naa te zien de faalen daar alomme begaan, door achteloosheit van de waakers, dien 't vorderen der werken bevoolen was. Men had'er tot verscheide plaatsen, 't bestek des vernuftelings niet willen volghen; eensdeels uit vreeze, eensdeels uit hardnekkigheit van zommighe Hopluiden. En hier uit rees 't verwaarloozen van een' strykweer teeghens oover de Bagynestraat; 't welk naaderhandt dier bekocht werd. Champaigney, hebbende de bewalling, van steê tot steê; bezightight, op genaade van 't geschut der burgh, dat niet afliet van speelen, stelde, als 't nu spaade werd, eenighen van der Wet, die goedtwillighst scheenen, aan elken toegang; om den arbeidsvolke moedt te geeven. Maar, nietteeghenstaande dat de plaatsen, hun aangeweezen, veiligh genoegh waaren, het lustte den Scheepenen, ziende de soldaaten zoo quaalyk voorgaan, niet lang daar te verblyven. Om de gebreeken te boeten, (gemerkt het, den meesten nacht, klaare maaneschyn, en 't volk zoo schuw van de koeghels was) werd, by Steêvooghdt en Veltmaarschalk verstaan, eenighe duistere uuren der naastvolghende nacht te verbeiden. De aarde, nochtans, werd zulx gehooght, dat ze, op haar schaarste, vyf oft zes voeten, tot zommighe plaatsen het dubbelt dekte: dan de buitegraft, daar 't heetst was, niet gedolven naar behooren. Champaigney had, des naamiddaaghs, in de vergaadring der kryshoofden, voorgestelt, en zich daar toe verlaaten, dat Havrech, dien nacht zouw doen kennis neemen, van zeekre geleeghenheit, ontrent 's Markgraaven Leye, in de tuinen van Hinxthoove, en andre oorden by der stadt, die besloot waaren, en lichtelyk t'omwallen, tot leeghering van een deel voet-en paardevolx: waarmeê men de Burgh zulx benarren kon, dat'er niemandt in oft uit moghte. Deeze raadt werd ook in den windt geslaaghen. Al de rest dier nacht besteedde Champaigney in den Schermershof, aan 't planten van 't weenigh geschuts dat hy had; om het tot een' weêrbeukery teeghens die van 't Slot, te doen dienen. Waartoe hem niemandt de handt bood, dan alleenlyk znmmighe burghers, neevens zyn' eighen' huisgenooten. Dit, hoewel een hachlyk bestaan, dat etlyken van hun 't leeven kostte, werd zeer wel volbraght. Als 't begon te daaghen, stelde men eenighe orde op 't stuk des gerechts, en teeghens 't rooven der soldaaten. Thans verzaamde de krysraadt in de huizing des Graaven van Ooverstein, ende kreegh aldaar kundschap, door

+die van der stadt, hoe, men heel heinde by de zelve, eenigh volk gezien had, met vermoeden dat het van den vyand was. Dat men hunner niet eer gewaar wierd, +1576. quam by een dikken mist toe, en by verzuim van oyt, sint de Staatschen binnen quaamen, eenighe paarden uit te zeinden, om 't veldt te ontdekken. Zoo veel wanordes behoefd' 'er om Antwerpen ten val te brengen: en zoodaanigh zyn de misgreepen der geenen, die, lange ooverheert geleeft hebbende, zich onderwinden 't juk van den halze te schudden, en d'onervaaren' handt aan't roer der zaaken te slaan: voorneemelyk, daar 't hun mangelt aan zoo achtbaar een' beleider, dat zich yder gewaardighe hem alleene naa den mondt te zien. Wyders, het bleek wel haast, dat de verscheene troep vyandsch was. Want de Spanjaardts van Lier, die van Maastricht, met d'Ooversteinsche vendelen daarin geleeghen hebbende, en al hunne maght, van rondom te hoop gerukt, quaamen, dien morghen ('t was de vierde van Slaghtmaant en Zondagh) door de buitenpoort, op het Slot. Terstondt besprong Hopman Gaspar Ortis, met hondert knechten, de beschansing der Waalen; sloegh een van hunne wachthuizen op, en ontrent vyftigh man' doodt. Dit was maar om kennis, en voorts weêr de hertredt te neemen; op de welke hy eenighe huizen en moolens aan brandt stak, zonder zelf eenighen afbrek te lyden. Champaigney, te paarde geklommen, beval, van straat tot straat, de burghers te doen waapenen, en vergaadren op de Ossemarkt, en by de Engelsche burze. Koomende in den Schermershof, daar die van de Burgh zoo heftigh op schooten, dat het eene stuk 't andre niet vertoefde, gaf hy, toen eerst, last om af te bernen: waardoor 't geschut van 't Slot niet weenigh beschaadight werd. Hebbende aldaar orde gestelt, reed hy naa de bewalling by Sant Joris, die wel verzorght was. In 't keeren van hier, bejeeghend'hem Kornelis van Endt, die vast plenken liep, zeggende kruidt te zoeken. Dit gaf eenigh achterdenken aan Champaigney: doch ziende dat het ooghluikens tydt was, bad hy hem zoetelyk, zich by zyn volk te vervoeghen, en deed hem helpen aan 't geen hy eischte. Kornelis, seedert, zonder des van noode te hebben, als naamaals wel bevonden werd, zond zoo dikwyls, reiz op reiz, om kruidt, dat hy scheen de kas berooit te willen maaken. Maar de voorraadt was beeter dan hy waande. Champaigney reed voorts naa de Bagynestraat, daar een' lange beschansing voor lagh, niet hebbende dan een' enge uitgank, die met een waaghen geslooten werd, en eenighszins tot strykweer diende. Hier zat hy af, en trad op't vlak voor't Slot, om te beeter te zien, wat gelaat de vyandt toonde, ende hoe't met den wal van buiten stond', die zeeker gebreklyk was, gelyk hy wel geducht had. Daar zagh hy etlyke burghers schermutsen teeghens een deel Spanjaarden, en zich treffelyk quyten. De Spanjaards gelieten zich, af te trekken: maar Champaigney, alzoo hy hen, te voore, dicht onder de beschansing gehoort had, oordeelde, dat zy, naa bezightighing, om versterking te haal gingen. De muiters van Aalst, die's nuchtends te drie uuren van daar, en by Sant Bernaarts oover de Schelde getooghen waaren, quaamen gekranst met groene blaadren, ontrent den middagh, op het Slot. Sançio d'Avila bood hun eenighe ververscheing, om zich te verquikken van de loofheit, en moedt te maaken tot den aanval. Maar hun antwoordt was (een' zeldtzaame fierheit) zy wilden 't laaten deurstaan, op een goedt aavondmaal, te houden in d'andre werelt, oft binnen Antwerpen. Zy moghten uitmaaken ontrent tweeduizent knechten. Romero en Baldes hadden er elk vyfhondert. De Hooghduitsche vendels waaren zes, twee van Fronsbergh, een van Fokker, drie van Ooverstein; aan den kant van duizent man'. Ten zelven getaale beliep de Spaansche, Italiaansche, Borgoensche ruitery, be-

leidt [+]by Alonso de Vargas. Al t'zaamen gereedt zynde, schooyen zy ter poort uit; en gekoomen aan den bedekten wegh oft teeghenschoeying der burghwal, knielen [+]1576. daar, en spreeken hun gebedt naar gewoonte. De hoeren en jongens by den werke, met de armen vol stroois en takken, om brandt te stichten. De muitelingen, onder hunnen Keurooverste, die een' standart droegh, waarin, aan d'een zyde Christus gekruist, aan d'andre de maaght Maria stond, zetten naa Sant Michiels; Romero naa Sant Joris straat; andren naa andre toe: met ongelooflyke vuurigheit. De Waalen daarenteeghen, schroomende 't hooft booven de borstweer te steeken, schooten op de wilde bof, en spilden 't loodt in de lucht. Champaigney, nu weeder binnen gekeert, en te voet lanx de beschansing gaande, sprak hun't hart in, dat hy moght: maar alzoo hun zyn persoon, zy hem onbekent waaren; viel al zyn zeggen krachteloos. Aan 't eindt der beschansinge, vond hy den Heer van Berseele, den eenighen gezaghhebber vernoomen in deezen oordt. Hy bad hem, zyn volk aldaar niet behoeftigh van kruidt te laaten, 't welk zy in Sant Michiels klooster, en den Schermershof, bekoomen konden. Nauwlyx was hy eenighe treeden voorder gegaan, als de Waalen, op een bot, de vlucht naamen, ruimende den wal aan de Spanjaards, eer hy die booven zagh. D'eerst, die den voet op de borstweer zette, was de standerdrigh der muitelingen, en liet daar het leeven. Dies te traagher niet, vlieght de rest aan, en maakt zich meester der schanse. Champaigney paste, door een' oopenstaanden tuin, en 't huis daaraan behoorende, in een' dwersgas uit te koomen, om een schaar Hooghduitschen, die in den Blydenhoek stond, den Waalen te hulp te schikken Maar nooit kon men hen 't aanzight weeder ten vyandt doen wenden. Die van den Blydenhoek, om 't geschut der burgh t'ontschuilen, begaaven zich in een' dwersstraat. By hen vervoeghde zich noch een deel knechten van Ooverstein, die den Waalen te baat geschikt waaren, en deeden dappre weere, zoo dat ze meest all' op de plaats bleeven. Het ooverschot, zich ziende verlaaten van de Waalen, en verneemende, dat de vyandt, reeds, by Sant Michiels, en elders, in stadt was, ging deur. Don Alonso de Vargas, met zyn paardevolk, reed naa Sant Joris poort, en vond daar Kornelis van Endt, met zyn' benden, in slaghorde. Deeze vielen daadtlyk den Spanjaarden toe, en joeghen met hun steêwaarts in. Dit versloegh noch bet de Waalen van dien oordt; mits dat zy al de Duitschen naar deeze maaten. Onder de poorters desgelyx, baard' het niet weinigh omziens. De Spaanschen spreyen zich door de straaten. Etlyke Duitschen kanten'er zich teeghens: verscheide burghers ook; voor de vuist; uit de vensters: meenigherley gevecht. Zeeker 't onbrak hun nocht aan kraft; nocht aan koenheit: maar de last om zich te weer te stellen, zoo spaade, en schielyk ontfangen, voorts het mistrouwen op hun eighe bezettelingen, maakte gebrooke stokken van alles. Champaigney deed d'uiterste naarstigheit, om de Waalen tot betrachting van hunnen plicht te brengen. Dan daar was nocht houden, nocht herzaamelen aan. Hy greep, by den arm, eenen van hunne vendrighs, die neevens andren van die soorte, vlood. Deez keerde't hooft; maar terstondt weêr op 't eerste spoor. Ziende hier zyn' moeite verlooren, trad de Steêvooghdt naa den oever; en vond die Waalen al meede op der loop. Toen spoeyt hy, hoopende zich op 't Oostershuis te sterken, naa de Nieuwestadt; dan kon geen gevolgh kryghen. Thans werd hy gewaar, dat de Staatsche ruytery, [+]die hy gewaant had, volghends gegeeven' orde, naa buiten gezonden te zyn, naa de poort van Eekere toe stiet. Maar zy vond' ze geslooten. Dies pooght hy, hen, ten minste door wanhoop, koen te maaken, en den toom te doen wenden, om den vyandt in de straaten t'ooverromplen.

[+]*De Spaansche woede t' Antwerpen.*

†Dan zy, doof in dat oor, sloeghen om, naa de Roode poort toe, die geöopent was, als men hen dacht uit te laaten: doch quaamen te kort, mits't genaaken van †1576. Tassis, met een deel Spaansche paarden. Als Champaigney deez' in 't gezight kreegh, hield hy dat het omgekoomen was, en vertrok zich naa de vloote des Prinsen. Op de zelve berghden zich de Markgraaf van Havrech, en andren. Ooverstein, meenende zich van een' brug in een' schuit te werpen, miste, en zonk terstondt, mits 't gewight zyner waapenen. Een der geenen, die verdronken, was ook de Heer van Beevre. Gelyk 't volk hier in de boots, zoo viel 't elders oover de veste; en een groot deel ruiteren waaghde dien sprong te paarde: maarsmoorde meest in de grast. Veele menschen vergingen in den gloedt, oft werden ooverstelpt van de stortende muuren der huizen. Want de Spanjaardts hadden, om 't vereenighen hunner weederparthye te beletten, 't vuur in verscheide wooningen gesteekeren; der maate, dat'er wel vyfhondert, meest al de rykste winkels, afbernden. Een' schaade quaalyk te waardeeren, dan, naa gissing, begroot op meer dan tzestigh tonnen gouds. Zy spaarden zelfs het Raadthuis niet, een gebouw, dat tweehondertduizent kroonen gekost had. Die daar op waaren, moesten ter venstren uit: en't werd tot een' ydele romp: blyvende niet staan, dan 't metselwerk. Dit kostte der stadt all' haare boeken, schriften, en bescheiden. Egmont, Capres, en Gognyes, raakten in der Spanjaarden handen. Capres, op't Slot gebracht, vond, in de galerye, Jeronimo Roda wel parmantigh op eenen stoel zitten; ende neegh zich, met een' diepe eerbiedenis hem waarts. De dank, voor zyn' ootmoedt, was een' voet op de borst, en 't snaauwen, *schud, verraader, ik wil uw groeten niet*. Egmont, gedachtigh zyns eedeldoms, gewaardighde zich niet hem t'erkennen. Die van heusheit walghde, droegh ontzigh aan de sierheit. *Graaf*, zeide Roda, *uw ongeluk is my leedt*. De Heer van Berseele, gevangen by eenen Borgonjer, in Sant Michiels Abdy, had het geluk, dat hy, onbekent, voor een gering ransoen vry quam. Geduurende de weederstandt, die niet voor donkren aavondt ophield, stelden 't de Spanjaardts niet anders aan, dan baare booze geesten, ter helle uitgebrooken. Nocht achtbaarheit van staat, nocht eerwaardy van ouderdoom, nocht weerloosheit van sexe, nocht onmondigheit van jeughd, nocht teederheit van jaaren, waaren in den wegh, oft aanzienlyke regeerders, afgeleefde gryzen, zwakke vrouwen, schreumighe maaghden, baardelooze jongens, onnoozele kinderen, bezuurden den gemeenen oovergang der moordaadigheit. Met naare zuchten, deerlyk kermen, bittere traanen, erbarmelyk smeeken, was niet te verwerven, dan kouwde klingen, en heete koeghels; vlieghende door huizen, straaten, en kerken. Booven veele deftighe poorters, raakten om hals, de Markgraaf Schout der stadt; Gosuin Verreyke; Jan van der Meere, Burghermeester, hoewel men hem heel Spaansch hield; Jan van der Werve; Landslot van Ursele; Françhois d'Espommereaux; Niklaas van Boekholt; Françhois van der Willighe; en andre Wethouders. Nietteeghenstaande d'eenstemmigheit van etlyke schryvers, in 't looven der kloekheit beweezen by de trouwgebleeve Duitschen; ben ik nochtans bericht van goede handt, dat etlyken der zelve liever hadden, zich vuidighlyk, met de armen voor 't aanzight, teeghens eenen muur te planten, en van achtre te laaten doorsteeken; dan (dewyl het doch weezen most) hunne huidt ten dierste te verkoopen, en in 't naatrachten huns beroeps, door eerlyke wonden van voore, gevelt te worden. Van inwoonders en Staatsche krysluiden, vond men, by de weeghen, ontrent derdhalfduizent lyken. 'T getal der drenkelingen hield men niet minder: behalven die door 't vuur verteert, en ten volghenden daaghen, in koelen bloede werden omgebracht.

+Want, wat Waalen, zich verborghen hebbende, naamaals betrapt werden; men reegh ze aan dagh oft deeghen. De Spanjaardts verlooren, booven den Keurooverste, gelyk verhaalt is, drie bevelsluiden; Emanuel Cabeca Vacca, geschooten in 't genaaken der beschansinge; Juan de Robles, neef van Billy; Damiaan de Morales: voorts niet dan slechte soldaaten, aan den kant van tweehondert. Ruim dubbelt getal werd'er gewondt. Als de bloedtdorst meest haar zat had, gink 't 'er op een ruiten en rooven. Men stort'er in de huizen; elk daar hy waande de beste kans te zien; smyt inboêl, pakken, koopwaaren, 't onderste booven, en den zieltooghenden menschen, die 't scherp niet heel afgemaakt had, op 't lyf, oft vertreedt hen met voeten. Zommighen, om achter 't geldt, kleinoodjen, en heelbaare haave, te raaken, pynighden de eighenaars, met koorden, trechter, roeden, en vlamme. Stokouwde mannen, aankoomende dochters, zwangere buiken, haalde men ysselyk oover; en hing'er de vrouwen, by den hair op. Geen genaadigher lot hadden de kleene kindren, moetende de felheit der foltering uitstaan, in't aanschyn der ouwderen, om de styfte hunner lydzaamheit te weiken in meedelyden. Dan noch dikwyls geen eindt van martelen. De gaapende gierigheit, zoo de brokken niet heel grof waaren hapte aanendaan naa meer; oft zy schoon alles nu op had. Dies werden minst gequelt, die 't meeste te geeven hadden. Want by zoo ruighe schatters, werd het veel voor 't geheel aangenoomen. Waardoor 't aan koopluiden, die hun ruimelyk de zak vulden, gelukte, een' tonne goudts, en daaroover, achter te houden. Christina de Bitter, grootmoeder myner huisvrouwe, die haaren voornaam gevoert heeft, en eertyds weeduwe van Andries van Erp, maar alstoen herhuwt aan Arnout Fabri, was, neevens haare hooghbejaarde moeder Agneete Ooms, en zommighen van 't gezin, vertooghen in een' kelder. Haar' moeder, hoorende eenigh geweldt op de deure doen, begaf zich derwaarts, om te zien wat het was, en wat raadt daarteeghens. Juist als zy daar komt, slaat een vaatjen ontsteeken bussekruids de deur, en teffens haar, te berste. Christina, mooghende, dat pas, tussen de veertigh en vyftigh jaaren zyn, loopt toe op den slagh, en vindt haar' moeder verdaan op de vloer leggen. D'ingespatte stormers grypen haar aan, willen haaren man, en geldt, geoopenbaart hebben. Zy duwt hun yetwes toe, dat zy by zich gesteeken had, in hoope van hen daarmeê te loozen. Maar als zy ontkende, de rest en haaren bedtgenoot te kunnen melden, knoopen zy haar, met een eindt lonts, by den halz op, tot dat ze scheen den geest te geeven. Toen maakt men ze los, verght haar 't zelfste op nieuw; daarnaa weeder, en weederom; t'elken maal met gelyke beanxtighing. Keurende, ten laatste, haar bestendigheit onverwinlyk, stuiven de rabauwen, om niet meer tydts te verliezen, ten huiz' uit, met al't beste, dat zy draaghen konden, en laaten haar in de strop. Een van 't gezin, hoorende 't gerucht aflaaten, vertrout zich voor den dagh te koomen; ziet ze daar aan een' ladder hangen, luttel min dan verwurght. Flux snydt hy de koordt aan stukken, en helpt haar aan aadem. Zy bequam, van de zwyming; maar nooit haar' voorighe blygeestigheit, van zoo een' doodneep, daar't vernuft door gezwakt was, en 't gemoedt eeuwlyk de streem af droegh. Zy verkloekte zich echter, geduurende de plondering, alles voor te wenden, wat dienen moght tot behoudenis van de welvaart der haaren: en paste t'elke aankoomst van versche roovers, eenigh geldt uit den hoek te haalen, om hen te paayen, met klaaghen, oft dat het leste geweest waar. Dit geluk sloegh'er toe. Zeekere te vooren haare dienstmaaghdt, getrouwt met eenen Spanjaardt, aanteekenaar der herberghen voor't krysvolk, had hem gebeeden, zorgh te draaghen voor't huis haarder geweezene vrouwe. Hy,

+1576.

+hebbende, neevens d'andre stroopers, de gantsche stadt deur gerotst, komt endtlyk vereischen, oft zulk een' vrouw daar woonde. Bericht zynde met jaa, geeft hy +1576. reede zyns vraaghens, ende biedt zyn' bescherming aan. Daarop werd hy, met wyf, kindren, en dienstbooden, danklyk ontfangen, en zette, seedert, den aanstoot der andren af, met bybrengen, dat hy 't ingenoomen huis voor zynen buit hield. Zy bleeven daar, wel onthaalt, oover de zeeven maandem. 'T wyf lagh'er een kinderbed. Op zyn vertrek schonk men hun ontrent zestienhondert gulden, tot een' vereeringe. Maar, om niet al de ellenden, zoo plotselyk oovergekoomen, aan deeze bloeyende stadt, van stuk tot stuk te vertellen, 't welk nemmer gedaan werk waare; zoo diene dit eene naaste, tot staal der gruwelen daar gepleeght, en men kenne, by't zelve, d'onmeukbaare wrangheit dier zuure gemoeden. Een jonk paar gebuuren, te zaamen getrouwt, hadden gedacht, dien aavondt, hunne bruiloft te houden. Daar zy, neevens eenighe vrunden, vergaadert waaren, af beidende 't geen hen naaken moght, met de gadaante der doodt, en argher voor ooghen; komt de zwaarigheit aan, droever veel dan 't verwachten. Een vervaarlyk getier, en 't bonzen op de deur, voorhooden van 't uitterste quaadt, doen pooplen van schrik, die reeds verbaasde borsten. De haairen gaan te bergh staan, de handen in het hair. Men laat de geweldenaars in, en oopent hun gedweeghlyk kaamers, kisten, kassen, en wat'er geslooten was, om al hunn' gaading uit te leezen. 'T magh niet baaten; zy doorstooten, onder andren, den bruidegoom, voor de voeten der bruidt. Deeze weeduw, eer zy vrouw was, slaat een jammerlyk geluit; slingert om, als vertwyfelt, en werpt zich in den schoot haarder moeder, die zelve de ziel tussen de lippen had. Men scheurt haar van daar, door bevel eens Spaanschen Hopmans, en sleeptse naa 't Slot. De vaader, die alleen van al de manspersoonen te lyf gebleeven was, haar ziende in die gestaltenis, dacht, neevens 't geduldt, zyn' zinnen te missen. Raazery maakt hem handen, en stoffeert ze van waapenen. Hy vlieght eenen van deeze beuls aan; en geeft dien zoo veel, dat hy daar nooit af op stond. Maar daadtlyk kreegh d'ouwde man d'andre op den hals, en meer dan twintigh steeken naa zyn doodt. Die de dochter booven gebraght hadden, slooten haar op, en keerden weeder naa stadt, om hunnen oest niet te verzuimen. De eenzaamheit der plaatse, 't bemymeren haars ongevals, baarde de jongste mistroostigheit. Haar staatsysieraadt, toegestelt om liefs ooghe te behaaghen, was, docht haar, dewyl 't hem dien dienst schuldigh bleef, verplight tot den naasten, en een bequaam gereedschap, om haar den wegh t'hemwaarts te oopenen. Zy maakt haar' goude keeten erghens om hooghe vast, en vlydde nu de strik om de keele, als de Hopman ter kaamer in komt. Hy, vindende haar ten uiterste ontstelt, en bysterlyk bekreeten; zonder aanschouw, knaaghing, oft eenigh meêgevoelen van 't leedt, daar hy oorzaak af was; zonder beweeghenis met haar' uitneemende schoonheit, die door de droef heit en wolken der traanen heene blonk; in steede van zulk een' mismoedigheit met den alderminsten troost van aanspraak te verzachten; stroopt haar, keeten, kleynoodje, en alle kleedren af, en dat zuiverlyk lichaam, van booven tot onder, met ooverstrenge roêslaaghen. Noch liet d'onmenschelyke wreedtheit het hierby niet. Met de versche smart, jaaght hy haar moedernaakt en leekende van bloedt door ontallyke quetzuuren, die niet dan eene scheenen, naa de stadt toe, die in lighte loogh stond. Nochtans, naar dat het voor haar beschooren gestaan had, hield zy, zynde behoudener eere daar afgekoomen, dit voor een wenschlyk ontslippen. Ende was nu haar geest oovergezwaait, uit de wanhoop, tot gedachten van 't leeven te berghen.

+ Maar een ander stuk schelms, ziende haar naa eenighen schuilhoek traghten, voltooide 't snoode werk, vergoot de rest haars bloeds, en smakte 't lyk op straat. +1576. Gelyk d'onnoozelheit een terghzel ter doodt, zoo was 't een voordeel, dat pas, deeze verdient te hebben. Hopman Gaspar Ortis kreegh den Steen, een kerker zoo genaamt, tot zyn deel: en stellende, op ransoen, alles, wat daar, zoo om grof misdryf, weêrdoopery, oft andre gezintheit in 't stuk des geloofs, op den hals, als om geldtschuldt gevangen lagh, smeedd' 'er een' rykdoom uit. Geenerley Landtaardt, Spaansche, Italiaansche, Portugeesche, Hooghduitsche, nocht Engelsche koopluiden, werden verschoont, oft men dwong hen, lyf en goedt, by uitkoop, te lossen. Het Oostersch en Engelsch huis, berooft van allen inboedel en zilverwerk, moesten daarenbooven groot gelt, tot brandtschatting; het Engelsch wel twaalfduizendt kroonen, betaalen. Het eenigh tilbaar goedt, dat men den eighenaaren vry liet volghen, was 't gevluchte op de Burgh. De Geestlykheit, Paapen, Monnikken, Jesuyten, werden zoo weinigh geviert, in dit deel, als de weirlyken. Niet alleen het gemunte, maar de gewyde vaaten, al de kerklyke kostlykheit, en pronk der altaaren, werden hun afhandigh, en de Heilighen berooit gemaakt, door een volk, dat hunne waardigheit, voor en naa, in den mondt heeft. Arme Priesters, daar 't minste niet af moght, werden geperst, den prys huns leevens, in d'omleggende plaatsen te doen beedelen. Die werelt onlanx van een stadt, was nu een naar toonneel van afgryslykheit. Van treê tot treê, verslaaghe menschen en paarden. De straaten geverwt, en plas, van hun vermengde bloedt. De rookende puinhoopen; een' aakelyke woestheit. Een groot deel der Hooghduitschen lagh verbrandt in de harnassen, op de markt; den eene arm oft been, den andre hooft oft schouder af. De menschlyke gemeenzaamheit had'er t'eenemaal' uit. 'T moght den vrundt niet gebeuren, zynen vrundt; den gebuur zyn' gebuur aan te spreeken: houdende de Spanjaardts een bitter oogh op yeder, die zich by eenen andren voeghde. Waar der slechts twee oft drie te gaader quaamen, die deeden zy daatlyk scheiden, met slaan oft dreighementen. Oover vrouwekraft werd, immers den eersten nacht, niet zeer geroepen: 't zy dat honger en vermoeyenis hun de gailheit gekneust hadden, oft dat de lydsters haar leed verkropten, daar 't klaaghen niet dan quaadt in doen kon. Tot het bekostighen van de begraafenis der dooden, dwong Roda de verzorghers der armen, in plaats van hun eenigh handtreiken te bewyzen, 't welk zy, om Gods wil, baaden. Die de som der plondering maakten, wilden, dat zy in baaren gelde, goudt, zilver, en kleinoodje, oover de veertigh tonnen schats beliep: zonder de lyne, wolle, zyde, zilvere, goude laakenen, en gewaaden. Verscheide Koningen, Vorsten, vrye Staaten, en verregezeete volken, hebbende alhier hunne bewindtsluiden, met waaren en penningen, droeghen hun aandeel in dit verlies; en naauwlyx oordt van Europa, dien 't niet, den eene min, den andre meer, gesmart heeft. Te weeten, als'er meer niet te schrobben was, sloot men wissel van geld om lyf; ende drieschende zoo vreemdelingen als burghers, met het zwaardt op de strot, deed hen Bondtschriften verlyden, tot betaaling buiten's Lands. En 't was vergeefs, zich te beroepen op gerechtigheeden oft vrydoomen, aan den uitheemschen handelaar verleent, en bezwooren by den Koning. *Die waaren*, riep men, *oover lang, verbeurt, en 't leeven daarenbooven; zulx, dien 't gelaaten werd, moest denken, dat hy 't te geef kreegh, en des der Spaansche goedertierenheit dank weeten*. Dus schendigh en onwaardelyk, werd, tot loon haars volhardens in 't Roomsche geloof en lydzaame onderdaanigheit, de treflykste Koopstadt der Christenheit vertreeden, onder voorwending dat zy den Raadt van

+Staat gevolght had, wiens parthy doch altoos de wettighste was, ten aanzien van 't hoogh gezagh, dien gegeeven by den Koning, en niet herroepen tot noch toe. +1576.
Dit oovergruwelyk bedryf, nemmer uit hunne heughenis te wisschen, wort, by d'inwoonders, met den naam der Spaansche Furie oft Woede, gedacht. Het buitgoedt, wyders, zoo 't quam, zoo voer 't; ende werd gespilt aan slooren, aan slempen; met tommelen, met tuissen, en allerley ooverdaadt, en ongereeghelтheit. Onder andre plaatsen diende de Burze tot dobbelschool. Daar waaren slechte soldaaten, die tienduizent kroonen, op eenen dagh, verspeelden. Een' vernieuwing van hartenwee voor de steedelingen, die den arbeidt hunner handen en harsenen, het steunsel des leevens van wyf en kinderen, zoo lichtveirdelyk en schandelyk zaaghen verquisten. Andren deed eenighzins lief, dat de roovers met der haast zoo kaal waaren als de beroofden. Etlyke Spanjaardts, om stilzwyghens ryk te blyven, en 't gestoolen goudt behendelyk wegh te kryghen, lieten 't verwerken tot gevesten van dolken en rappieren, jaa tot heele rustingen; en buiten zwart vernissen. 'T welk den goudtsmeeden een' slaghboegh strekte, om hun verlies te boeten: gemerkt zy den besteeder somwerfs d'ontfange stof, wel ten halve met kooper vervalscht, voor louter aansmeerden. Eenighe burghers, tot verhaal hunner schaade, en weêrwraak teffens, maakten, daar z' een' Spanjaardt om een' hoek kreeghen, hen wakkerlyk af, en worpen 't uitgeschudde lichaam onder d'andre dooden. Terwyl de soldaat in 't heftighst van 't hollen was, quaamen Avila, Romero, en andre kryshoofden hen vermaanen tot zacht gaan. Naa 't uitlaaten en aanhitsen der oovergeevenste moedtwille, zocht men, genoegh verzeekert van geen gehoor te vinden, den lof der tuchtliefde. Deezen vervloekten handel, geblanket, zoo veel als'er blankettens aan was, schreef Jeronimo Roda, voor een pryslyk en verdienstigh werk, oover naa Spanje, en wenschte den Koning geluk met de zeeghe. De zelfste Roda, niet verzaadt met zulk een' vloedt van allerley jammer, trachtte noch, plaagh op plaagh, en ellend op ellende te klampen. Hy gebood, den * wondtheeleren der stadt, de naamen van al die zy geneezen oft onder handen hadden, schriftelyk te melden aan den Provoost Camargo, om hunne goedren verbeurt te maaken, quansuis uit blyk van weederstandt aan de Spanjaardts gedaan: hoewel 't meeste deel, binnen 's huis, en oovermeestert, aan zyne quetsuuren geraakt was. Het onheil tot Antwerpen deed, tot Gent, den handel der vreede, die doch op goede maate stond, ernstelyker aanbinden: zulx dat ze in kort getroffen werd, +op den volghenden voet.

Alle leedt, en misdaadt, gebeurt ter zaake +van de beroerten, zy vergeeven en vergeeten. De Staaten van Brabandt, +Vlaandre, Arthois, Henegouw, Valenchyn, Ryssel, Douay, Orchiers, Naamen, Doornik, Uitrecht, en Mechele, van weeghe der steeden en landen onverheert door de Spanjaardts, ter eene; de Prins van Oranje, samt de Staaten van Hollandt en Zeelandt met hunne gevoeghden, ter andre zyde; zullen, voortaan, vaste en onverbreeklyke vrundschap houden, onder plicht van elkandren by te staan, met raadt en daadt, goet en bloedt, teeghens alle vyanden deezes Bondtgenoodtschaps; inzonderheit, om uit de Landen te verdryven, en daar buiten te houden de Spaansche, en andre uitheemsche soldaaten, gepooght hebbende, buiten weeghe van recht, den Heeren en Eedelen 't leeven te beneemen, den rykdoom des landts in te slokken, en de gemeente in eeuwighe slaaverny te brengen: ende zich, tot dien einde, volveirdigh toonen, in 't op-en toebrengen aller schattingen, naa reede +van de noodt. Terstondt naa 't vertrek der Spanjaarden, zal elke parthy bevordren de vergaadring der breede Staaten, in der forme, als ten tyde van

*Chirurgiens.

+*Gentsche vreede.*

+1

+2

+3

[+]de ooverdraght der Heerschappye, door Kaizar Karel, aan Koning Philips zynen zoone; om orde te stellen op de gemeine en bezondre zaaken des Landts, ende [+]1576.
zoo wel, noopende de oeffening van den Godsdienst in Hollandt, Zeelandt, Bommel, en de plaatsen hun aankleevende, samt belangende 't herleeveren van sterkten, geschut, scheepen, en alles, wat, den Koning toebehoorende, by hen, geduurende de beroerten, genoomen is, als anderszins: zonder dat d'eene oft d'andre parthy daarteeghen zegge, oft eenighe verhindering oft uitstel zoeke, ten aanzien van de uitspraaken, keuren, en raadslooten, by de gemelde zaamening, te doen en te maaken, ofte van [+]'t uitvoeren der zelve. Den Landtzaaten, van
weederzyden, staa vry, oover al te mooghen gaan, keeren, hanteeren, en woonen: [+]4
des zullen de Hollanders, Zeeuwen, oft andren, wie zy zyn, zich, buiten de gewesten van Hollandt, Zeelandt, ende die hun aanhangen, niet vervorderen yets te bestaan tot naadeel der vreede, en zonderling teeghens den Roomschen Godsdienst, en de oeffening des zelven; nochte yemandt, ter zaake van dien, te hoonen, terghen, oft argheren, met woorden oft werken, op straffe van [+]versteurders
der gemeene ruste. Op dat nochtans, midlerwyle, niemandt geringelyk behaalt, [+]5
oft listelyk verstrikt, en in gevaar gebracht warde, zoo zal men de plakkaaten, eertydts uitgegeeven op 't stuk der ketterye, samt de lyfzaaklyke keuren, gemaakt by den Hartogh van Alva, staaken, tot [+]dat daarinne anders voorzien zy by
d'Algemeine Staaten. De Prins van Oranje blyve Ammiraal der zee, ende [+]6
Stadthouder oover Hollandt, Zeelandt, Bommel, en de oorden met hun gevoeght, om in alles te gebieden, gelyk hy jeeghenwoordelyk doet; met de zelfste Amptmannen, Rechtsluiden, en Majestraaten, zonder eenighe vernieuwing oft verandring, dan by zynen wille en verlof; ende dat, oover de steeden en plaatsen, nu ter tydt, gehouden by zyne Doorluchtigheit; tot dat, by de breede Staaten, naa 't vertrek [+]der Spanjaarden, anders geordent zy. Maar, belangende de steeden en
plaatsen, begreepen onder den lastbrief, ontfangen by hem van zyne Majesteit, [+]7
die jeeghenwoordelyk niet onder 't gebiedt en gehoorzaamheit zyner Doorluchtigheit staan, blyve dit punt geschorst, ter tydt toe, dat de zelve steeden en plaatsen, zich tot deeze vereenighing gevoeght hebbende met d'andre Staaten, door den Prinse vernoeght zyn zullen, oover de punten, [+]waarby zy zich, onder zyne
regeeringe, bezwaart vinden; zoo ten opzien van de oeffening van Godsdienst, [+]8
als anderszins; om d'ontleeding der Landtschappen, en alle tweedraght te verhoeden. Geene plakkaaten, [*] bevelbrieven, [†] voorzieningen, oft [*] te werkleggingen,
zullen plaats grypen in de voorzeide Landen en steeden geregeert door den [*]Mandamenten.
Prinse, dan by goedtvinden, en besluit van zyne Doorluchtigheit, ende van de [†]Provisien.
Raaden, Majestraaten, en Amptmannen aldaar: zonder dat hier door, in [*]Exploicten.
toekoomenden [+]tyde, verkort warde 't hoogh gezagh van den Grooten Raadt
zyner Majesteit. Alle gevangenen ter zaake der beroerten, met naame de Graaf [+]9
van Bossu, zullen uitgaan zonder yets te betaalen, dan de kosten [+]der vankenisse,
't en waare zy hun ransoen voor deezen voldaan, oft, dienaangaande, verding [+]10
gemaakt hadden. Den Prins voornoemt, samt alle andre Heeren, Ridders, Eedelluiden, [a]onbeampte persoonen, en onderzaaten van alderley soorte,
mitsgaaders hunne weeduwen, [b]lyftochtenaaressen, kinderen, en erfgenaamen, [a]particuliere.
van d'een en d'andre zyde, herstelt men tot hunne middelen, naame en faame, [b]Douagieren.
zoo dat zy mooghen aanveirden alle hunne heerlykyen, goedren, [c]voordeelen, [d]
gerechtigheeden, en uitstaande schulden, noch onverkoft en onvervreemdt, in [c]prerogativen.
[d]actien.

zulken staate als men ze, op dit pas bevindt: ende alle [e] *rechtverzuimenissen*, [f] *weederhoorigheeden*, [g] *bekommeringen, vonnissen, aantastingen, en* [h] *uitvoeringen, begaan, gegeeven, en gedaan seedert den aanvank der beroerten*

[e] defauten.
[f] contumacien.
[g] arresten.
[h] executien.

[+]*in den jaare vyftienhondert zessentsestigh, zoo wel om 't stuk van den Godsdienst, als om 't aanneemen der waapenen, en 't gevolgh van 't zelve, zyn, te dien einde, hier meede verbrooken, herroepen, doodt en te niet: ende zal men die, samt alle schriftelyke [i]bepleitingen, [k]handelingen en ooverhandelingen, te dier oorzaake geschiedt, vernielen, en in de [l]boeken uitschrabben; zender dat yemandt behoeve hiertoe eenighe andre [m]voorziening te verwerven, dan dit jeeghenwoordigh verdragh; onaangezien eenighe [n]inlyvingen, rechten, gewoonten, [o]vrydoomen, [p] lang bezit, zoo wel [q]gesprooten uit de wetten, [r]uit verding, [s]uit gewoonte, als [t] plaatselyk, oft eenighe andre [u]weernissen daarteeghens: dewelke in deeze, ende in alle andre zaaken raakende de beroerten, moeten ophouden en geen' steede grypen, als, tot dien einde, [x]in 't bezonder (zoo verre als 't noodigh valt) hier [y] ontkraftight geworden: gelyk ook de rechten, die meedebrengen, dat [z]gemeene ontkraftighing niet geldt zonder voorgaande [a]uitdrukking van eighentlykheit. Hieronder zal begreepen zyn; om deeze weldaadt te genieten, [+]de Gemaalinne van den Keurvorst Palsgraave van den Ryn, eertydts weeduwe des Heeren van Brederoode, belangende de goedren van Vyane, en andre, waar toe haare Keurvorstlyke Genaade, oft een ander, [b]eischstof van haar hebbende, zich gerechtight vinde. Desgelyx zal hieronder begreepen zyn de Graaf van Buure, voor zoo veel als aangaat de stadt, [+]Slot, en Landt van Buure, om de zelve, by vertrek der bezettelingen, te [+]gebruiken als zyn' eighene. De pylaaren, [c] zeeghegestighten, opschriften, en andre teekenen, die de Hartogh van Alva, heeft doen oprechten, tot schande en laster zoo van de boovengenoemden als andren, zullen afgeworpen en vernielt worden. Aangaande de vruchten van de voorschreeve heerlykheeden [+]en goedren, 't verloop en de t'achterheeden van de [d]lyftoghten aan weduwen naagelaaten, toghten, pachten, çhynzen, en renten, zoo op den Koning, landen en steeden, als andere, die, voor de [e]daghteekening van deezen, verscheenen ende nochtans niet betaalt nocht ontfanghen zyn by zyne Majesteit, oft de geenen die [f]eischstof van haar hebben: de zelve zal elk in 't zyne mooghen ontfangen en genieten. Welverstaan, dat al 't geene verscheenen is, zoo wel van de voorzeide erfgoedren, renten als van [+]andre, seedert Sant Jans Misse lestleeden, zal blyven tot genot der geenen, die daartoe gerechtight blyken, al waare schoon yets daaraf gëint by den ontfanger van de verbeurtgemaakte goedren, oft andren; ende heeft men 't zelve, in zulken gevalle, weeder uit te keeren. Maar, indien [+]eenighe jaarschaaren van de voorzeide pachten en renten, oft andre inkoomsten, van 's Koninxweeghe, by tytel van verbeurtmaaking, aangeslaaghen en geheeven zyn; zoo wort elk, oover gelyke jaarschaaren, vry, los, en quyt gehouden, van de [g]dinglyke lasten en opstal uit zyne goedren gaande: gelyk men ook yeder, t'aller stonde, vry, los, en quythouden zal, van de renten, staande op landen, en goedren, die hy, mits de voorleede beroerten, niet heeft konnen gebruiken; in alles, naa gelang des tyds van het zelve beletsel [+]en ongebruyk, uit oorzaake voorzeidt. Van huisraadt, en andre tilbaare haave, die, aan beide de zyden, vernietight, verkoft, oft anders [+]vervreemt is, zal niemandt eenigh verhaal hebben. Belangende de erfgoedren, huizen, en renten, verkoft oft vervreemdt, onder tytel van verbeurtmaaking; de Algemeine Staaten zullen in elk gewest, ende uit de Staaten van 't zelve, maghtighen zeekre bewindsluiden, om kennis te neemen van de zwaarigheeden, indien daar eenighe vallen, en om reedelyke voldoening te geeven, zoo wel aan d'ouwde eighenaars,*

[+]1576.

[i]proceduren.
[k]acten en actitaten.
[l]registers.
[m]provisie.
[n]incorporatien.
[o]privilegien.
[p]prescriptien.
[q]legaale.
[r]conventionele.
[s]costumiere.
[t]locale.
[u]exceptien.
[x]specialyk.
[y]gederogeert.
[z]generale derogatien.
[a]specificatie.
[+]11.
[b]actie.
[+]12
[+]13
[c]tropheen.
[+]14
[d]douarien.
[e]datum.
[f]actie.
[+]15
[+]16
[g]reëele.
[+]17
[+]18

als aan de koopers en verkryghers der zelfste goederen en renten, voor hun[h] *verhaal, en*[i] *uitwinning,*[+k] *ten aanmerke van d'eene en d'andren. Van gelyke zal geschieden, noopende 't verloop van persoonlyke renten en*[l] *bondtschriften, samt alle zulke*

[h] regres.
[i] evictie.
[+] 19
[k] respectivelyk.
[l] obligatien.

[+]andere [m]eischreedenen, en klaghten, als de[n]schaêlyders ter oorzaake van de beroerten, naamaals, aan weederzyden, zullen willen[o]aanheffen, en voorstellen, in wat maniere dat het zy. Alle Prelaaten, en andre geestelyke [+]persoonen, hebbende Abdyen, stiften en woonsteeden, die buiten Hollandt, en Zeelandt, geleeghen zyn, ende nochtans gegoedt binnen de zelve Landen, zullen weederom koomen in den eighendoom en 't gebruik der zelve goedren, als voore, ten opzien van de weirlyke. Maar, wat belangt de kloosterluiden [+]en andre geestelyken, die, binnen de voorzeide twee ende hun aankleevende Landtschappen, zyn[p]ingewydt oft[q]beonderhoudselt, en daar uit gebleeven oft vertrokken; den zelven (*gemerkt de reeds geschiede vervreemding van 't meeste deel hunner goedren*) *zal men, voortaan, reedelyk onderhoudt verstrekken, gelyk den gebleevenen: oft anders hun 't gebruik hunner goedren toelaaten; ter keure van de Staaten nochtans; alles by maniere van[r]voorraadt, ende tot dat, op hun[s]voorwenden, de breede Staaten anders [+]geordent hebben. Alle giften, ontervingen, ende andre[t]maakingen, geschiedt[u]onder de leevenden oft ter zaake van de doodt, by[x]enkele ende onbeampte persoonen, waardoor de gerechtighe erfgenaamen, ter zaake van de beroerten oft den Godsdienst, van hunne[y]goedtbeuringe versteeken, vermindert, oft onterft zyn, zullen, uit krafte van deezen, gehouden worden, als [z]verbrooken, en van geene waarde. Ende, dewyl die van Hollandt [+]en Zeelandt, om de kosten der oorlooghe te beeter te vervallen, alle penningen van goudt en zilver, zulx hebben gereezen, dat zy de zelve, in andre Landschappen, niet kunnen uitgeeven zonder groot verlies; zoo zullen de gemaghtighden der breede Staaten, ter eerste mooghelykheit ooverleg maaken, om, daarop, eenen gemeinen voet te raamen, op dat de gank der voorzeide munte eenpaarlyk ingestelt warde, zoo naa als doenlyk zy, tot onderhoudenis van de vereenighing, en van den koophandel ter weederzyden. [+]Voorts, op 't vertoogh der gemaghtighden van Hollandt en Zeelandt, ten einde dat het gemein lichaam der Neederlanden t'zynen laste neeme al de schulden, gemaakt by den Prinse, om te doen zyne twee weldighe heirtoghten; waartoe zoo wel die van Hollandt en Zeelandt, als de Landtschappen en steeden, die zich in den lesten toght oovergaaven, zich* (*zoo zy zeiden*) *hebben verbonden gehadt, is 't zelve punt gestelt en gelaaten ter bescheidenheit en uitspraake der Algemeine Staaten, dien, naa 't bevreedighen aller zaaken, des[a]verslagh oft vertooning gedaan zal worden, op dat zy [+]daarop letten naar behooren. In dit verdragh en vreedebesluit zullen niet begreepen zyn, om de weldaadt van 't zelve te genieten; de Landen, heerlykheeden, en steeden, volghende de teeghenparthy, voor dat zy zich, met der daadt, gevoeght hebben tot dit verbondt; 't welk hun vrystaa te doen [+]wen 't hun gelieft. Zynde, naa voorgaande [b]aankunding, dit verding en paishandel, [c]beaangenaamt en toegestemt, zoo wel by de Heeren gelast tot de regeeringe der Landen, als by de Stadten der zelve, samt by den Heer Prins, de Staaten van Hollandt en Zeelandt, en hunne metverwanten, in al de voorschreeve punten, ook in alles wat de breede Staaten, noopende 't voorgemelde en anders, [d]uitspreeken en ordenen zullen; zoo hebben de gemaghtighden, uit krachte hunner lastbrieven, belooft en gezwooren, belooven en zweeren by deezen, 't zelve onverbreeklyk t'onderhouden, ganschlyk naa te koomen, ende, oover d'eene en d'andre zyde, [e]voor vol te doen aanneemen, bezweeren en vestighen, met handt en zeeghel, by de prelaaten, eedelen, steeden, en andere leeden der Landen; naamentlyk by den voorzeiden Prins, zoo wel in 't gemein als in 't bezonder; binnen een' maant eerstkoomende, tot yders*

[+]1576.
[m]pretentien.
[n]geinteresseerde.
[o]intenteren.
[+]20
[+]21
[p]geprofessyt.
[q]geprebendeert.
[r]provisie.
[s]pretentie.
[+]22
[t]dispositien.
[u]inter vivos vel causa mortis.
[x]particuliere ende private.
[y]successie.
[z]gecasseert.
[+]23
[+]24
[a]rapport.
[+]25
[+]26
[b]rapport.
[c]geagreeert.
[d]definieren.
[e]ratificeeren.

genoeghen. Ende in kennis van 't geen voorschreeven is, hebben de gemaghtighden deezen jeeghenwoordighen onderteikent, in 't scheepenhuis der stadt Gent, op den achtsten dagh van Slaght-

maant +*des jaars vyftienhondert zessentzeeventigh*. Ten zelven daaghe +werd de Burgh van Gent, tot twee plaatsen, te brugge, bestormt: zynde de borstweeren nu ter needer geworpen, en reedelyke breuk geschooten in 't bolwerk van Sant Joris. De Huisvrouw van Mondragon moedighde de bezettelinghen, met hoope van ontzet: gemerkt haar man, verlaatende Sierixzee en de Zeeuwsche eilanden, neevens een deel van zyn volk, reeds in Brabandt gekoomen was: 't welk ook de Staaten veroorzaakt had d'aanvechting voorts te dryven Die van booven echter (hoewel zy dien torn mannelyk afstonden) geen' zeekerheit van hulpe, en zich merklyk gezwakt ziende, traaden thans in onderhandeling met den Graave van Lalain, als Steedehouder des Hartooghen van Aarschot. Ende +bevoorwaardt hebbende, dat men hen, onverkort aan lyf en goedt, deede geleiden tot in Vrankryk, tooghen zy, den elfden der gemelde maant, van 't Slot; en weederom twee vendels, 't een van den Graave van Reux, het ander van den Prinse, daarop. Voor het treffen der vreede, deed de Prins onderstaan, oft Bossu, door toezeg van vryheit, te beweeghen waan om alle plaatsen, bezet in Hollandt by soldaaten van zynen regemente, oover te leeveren. De Graaf antwoordde, *Dat, gelyk 't geen hy voor heene gedaan had, in krachte van 't bevel des Landtvooghdts te dier tydt, was uitgevoert; alzoo meede het jeeghenwoordelyk geverghde by kennis en goedtvinden des regeerenden Raadts behoorde te geschieden*. Hy scheen eevenwel te luisteren, beloovende nemmermeer de Spanjaardts te begunstighen, en schryvende aan eenighen zyner Hopluiden, om hunne geneeghenheit te peilen. Vorders verzocht hy, tot Middelburgh en in mondtgemeenschap met den Prinse te mooghen koomen. Zyn' Doorluchtigheit ontbood hem derwaarts. Maar die van Noordthollandt, duchtende daar door versteeken te worden van zyn ransoen, oft eenigh ander voordeel t'hunner verlichtinge, hielden hem binnen Hooren, en deeden des hunn' onschuldt by den Prinse; die, daaroover, groot onbenoeghen toonde. En hy beval andermaals, den Graaf, onder behoorlyke wacht, naa Middelburgh te zeinden, in allen schyne, oft het op zyn voorighe schryven geschiedt waar. Dit diende om te bezoeken oft Bossu, als wiens verlossing voor 't besluit der vreede begonnen waar, yets zoude willen afstaan, van 't naauwste recht hem immiddels gebooren uit het neeghende der paispunten, en zich beweeghen laaten tot het ontleedighen van Muide en Weesp. Niettemin, zynde in Zeelandt gebracht, +werd hy eerlyk onthaalt van den Prinse; en volkoomelyk ontslaaghen, op enkele beloften van 's vaaderlandts best te helpen vorderen. Als ook de Prins vernam, dat Mondragon, op den derden van Slaghtmaant, Sierixzee en al de sterkten in dien oordt geruimt had, gaf hy last aan den Graave van Hohenlo, zich daar van te verzeekeren. Die van Sierixzee zetten den voet dwars, braghten de bussen op de wallen, en zonden aan zyn' Doorluchtigheit, om odgemoeit tussen beide te mooghen blyven zitten. Dit nam de Prins voor zulken hoon, dat hy dreighde de stadt t'eenen +roof te geeven. Dies lieten zy 't vallen, en den Graaf, met de zynen, inkoomen. Dus kreegh men, met kleene kosten, in acht daaghen, weederom, neevens eenen schat yan geschut en krysgereedschap, al 't geen de Spaanschen, met zoo veel spillens van geldt, bloedt, en tydt, in dien hoek, veroovert hadden. In Oudewaater, dat pas, laaghen ontrent tzeeventigh soldaaten, meer begaan om ongestroopt daaruit te raaken, dan om de plaats in te houden; mits hun de toevoer der lyftoght was afgesneeden, door den Heer van Swieten. Deez' hier af lucht hebbende, deed hun aanbieden, dat zy, ook de burghers des gezint, met hunne pakkaadje, veiligh zouden mooghen uitgaan. Daarop tooghen zy deur, naa 't platte land van

+1576.

+*De Burgh van Gent wort bestormt*.

+*Zy gaan oover*.

+*De Graaf van Bossu ontslaaghen*.

+*Sierixzee herworven by den Prinse*.

+Uitrecht. In Oudewaater werd Hopman Baak, met zyn' knechten, geleit. +Al eenighe daaghen te voore, verlieten de Spaanschen ook Beeverwyk en 't huis Assenburgh. 'T welk die van Beeverwyk aan Sonoy deeden weeten, om verschoont te worden van plondering, aan 't geen hun +noch was oovergebleeven. Sonoy schikte terstondt een deel volx derwaarts, met verbodt van den ingezeetenen oft huisluiden eenighen ooverlast te doen. De schans van Spaarendam werd meede ontleedight, en thans bezet by Kornel Harman Helling, tot groote benauwing van Haarlem. Margelle, gebiedende daar binnen, als Stadthouder van Verdugo, dreighde die van den Haaghe en 't Westlandt, met brandt, oft ander leedt, +'t en waar zy gemaghtighden zonden, om met hem t'ooverkoomen. Maar de Staaten van Hollandt hielden dit zwaardt in de scheede, met inleeghering van een goede troepe tot Noordtwyk. De zelve Staaten, beducht voor eenighe lorshandelingen teeghens de staande regeeringe, keurden, +naa 't verkundigen der Gentsche vreede, *dat geene weederkeerende uitwykelingen zouden mooghen eenighe hooftamptmanschappen van rechte bedienen, die ter begeevinge van bezondre Heeren stonden; maar, dat, de jeeghenwoordighe amptluiden hadden aan te blyven, tot dat op dit stuk, anders voorzien waare by d'Algemeine Staaten. Doch, indien men eenighe Amptluiden onbequaam vonde; in de plaatzen der zelve, stonden andre te verkiezen, by den Prins oft de Staaten, ter benoeminge van de voorzeide Heeren. Alle inkoomende vluchtelingen zouden voor 't aanveirden hunner goederen, den Prinse als wettighen Stadthouder des Koninx, en den Staaten moeten hulde zweeren; ook hulpe tot het herwerven der ouwde vrydoomen, weederstandt aan 't quetsen der zelve; nocht goedt nocht bloedt te spaaren aan 't verjaaghen der Spanjaarden en hunnes aanhangs, ende zich nemmer te begeeven in eenighe plaats van Nederlandt die onder hun geweldt stonde; geene ordeningen van den Prinse, van de breede, oft Hollandtsche Staaten, te weederstreeven met woorden oft werken, tydtlyk en getrouwelyk t'ondekken al 't geene zy vernaamen, tot naadeel des lands, oft der ooverheit, gebrouwen te worden; by raadt nochte daddt yets te bestaan teeghens den gezuiverden Godsdienst oft diens oeffening, althans gestaadight in Hollandt en Zeelandt; in geene maniere te trachten naa oeffening oft invoer van andren Godsdienst, dan dien de Staaten der zelve Landen, op dat pas, oopenbaarlyk hadden toegelaaten, ende dit, tot dat, naa 't verdryven der Spanjaarden, by een' wettighe vergaadering der Algemeine Staaten, anders geoordeelt waare: wyders, naa te koomen de voorwaarden van paize, laast geraamt tot Gent; ende voorts, in alles, den plight van getrouwe onderzaaten, burghers, en inwoonders*. Noode zagh de Prins, naar zyne bescheidenheit, dat men de luiden, booven den eedt van 't achtervolghen der vreedepunten, bezwaarde. Niettemin, 't besluit der Staaten greep stadt. Terwyl met dus een' keer, de staat des Nederlandts van forme wisselt, en de lankzaamheeden des Hoofs van Spanje dringt uit haar' tredt te gaan; beval Koning Philips, zynen bastaartbroeder Don Johan van Oostenryk, die zich toen te Milan bevond, herwaarts aan te +spoeyen. Zynen lastbrief en berightschriften zouw men hem tydtlyk naa stuuren. Maar Don Johan ('t zy dat hy te voore wilde weeten, op wat voet men hem de Landtvooghdy toevoeghde; oft zich verzeekert zien van niet met ydele handen gelaaten te worden; oft waar 't hem anders schortte; als wiens hoope niet gerings begaapte vervorderde zich, buiten orde, eerst een' reize, welgewaaght met alleenlyk twee galeyen, naa 't Hof te doen. Philips nochtans verbeet de weêrsmaak deezes wanontzighs, ende gaf hem, korts daarnaa, zyn' afveirding. Om te min bekent te zyn, verwd' hy zyn hair en baardt, ende nam, neevens vier anderen (daaronder

+1576.

+*Oudewaater desgelyx*.

+*Beverwyk, en Assenburgh verlaaten van de Spaanschen*.

+*Ook Spaarendam*.

+*Besluit der Staaten van-Hollandt, noopende de weederkeerende vluchtelingen*.

+*Don Johan van Oostenryk gekooren tot Landtvooghdt*.

+Octavio Ferdinand Gonzaga, als meester van 't gezelschap) te poste den wegh door Vrankryk. Tot Parys gink hy aan een' herbergh aftreeden; maar 's aavonts ten huize van den Ambassadeur Diego de Zuniga, om verstendight te worden, hoe 't in Neederlandt geleeghen was. Van daar raakte hy voort, zonder ontdekt te weezen, 's daaghs voor den ooverval van Antwerpen, +tot Luxemburgh: alwaar hy, zich oopenbaarende, staatlyk bewelkoomt werd, by den Heere van Naves, Steêhouder des Graaven van Mansvelt. Thans verwittighd' hy, door brieven, de Staaten, *hoe de Koning +hem gezonden had om 't bewindt der dingen t'aanveirden, alle twist en misverstandt te slissen, en de Landen weeder aan hunne ouwde welvaart te helpen. Dat hem wee in 't harte deed, te verstaan den bystren ooverlast, geleeden by hen van de Spaansche en andre uitheemsche soldaaten; dien hy, naa behoorlyk onderzoek en berichting, zulx dacht te straffen, dat men reede zouw hebben, zich daaraan te genoeghen. Zyne Majesteit eischte meer niet, dan volkoome gehoorzaamheit, ende dat men den Roomschen Godsdienst in zyn geheel hielde*. Maar hy vorderde gyzelaars, en andre verzeekering, om veiligh dieper in 't Landt te mooghen koomen, tot gevoeghlyker onderhandeling. Welk bewys van mistrouwen terstondt omzien naa zyn' trouw baarde. De Staaten schikten luiden naa Luxemburgh, om naader bescheidt van zyn' meening: en pooghden, daarentussen, hun stuk al vaster en vaster te beleggen. Mits Antwerpen, en de vaart der Schelde aldaar, in bedwang der Spanjaarden was, zochten zy +eenen ommewegh; ende doorsteekende de dyken teeghens oover Oosterweel, lieten de stroom tot Vlaandre in. Joris van Lalain, Heer van Ville, naamaals Graaf van Rennenbergh, Steêhouder des Graaven van Lalain, verneemende hoe de Duitsche bezettelingen tot Valenchien met de Spanjaardts van 't Slot gesprek hielden, om de Staaten te versteeken van die stadt, paste, met acht vendelen Waalen van zynen regemente, dat te keeren; ende deed hun zoo lief, dat zy zich, met eenen daaler aan gelde, ter poort uit lieten zetten. Daarnaa, bygestaan van de burghers, beleegherd' +hy, en beschoot, anderhalven dagh, het Slot, daar hondertenveertigh Spanjaardts op waaren; die geen ontzet, en den storm voor handen ziende, de plaats ontruimden, mits dat men hun goedt geley, tot in Vrankryk, gunde. Boudewyn van Gavre, Baroen van Juchy, gekoomen tot Kamerik, met opzet, zich des meester te maaken, van weeghe der Staaten, schikte, onder den duim, een deel der bezettelingen op zyn' zyde te winnen. Daarnaa +ten eeten genoodt van den Heere van Liques, by wien hy zich anders veinsde, loonde, toen yeder wel by dranke was, zynen waardt met gevankenis, ende bleef Steê- en Burghvooghdt in zyn' plaats. Meer voeten in d'aarde had het omzetten van Vries- en Groeningerlandt; werwaarts de Staaten Françhois Martini Stella stuurden; eenen Brusselaar, welgeleerdt, hebbelyk, en behartst; met last, om te zien, oft het volk van oorlooghe, tot eendraght met hun, en tot aanneemen der Gentsche vreede, te beweegen waar. Caspar Robles, Heer van Billy, Ooverste van dat gewest, weetende der Staaten gezintheit, had geen ydele zorgh, dat men hem, als eenen vreemdeling en Portugees van geboorte, den houw in dien hoek, daar hy zeer wel gezeeten was, opzeggen zouw. Daarenbooven werd hy gedreeven door bezondren haat teeghens den Regeerenden Raadt, die hem, oover zyn scherp en hoogh vliegen, ernstigh beroepen had. Waaroover hy getracht had' zyn' soldaaten te verknoopen, door eenen eedt van hem drie maanden getrouw te blyven, om binnen wyle uit Spanje te verneemen, oft zyne Majesteit een pais van Gent toestonde; ook 't zelve reeds verworven van de Hopluiden Fernando Lopes, Monzeau, em Champy, samt hunne serjanten en rotmeesters. Verwittight, dat Stella binnen

+1576.

+*Hy komt tot Luxemburgh*.

+*Hy schryft aan de Staaten*.

+*Doorsteeken der Vlaamsche dyken om d'onvrye vaart der Schelde t'ontgaan*.

+*Valenchien voor de Staaten verzeekert*.

+*Desgelyx Kamerik*.

+Groeninge gekoomen was, deed hy hem by den hals grypen, en strengelyk + pynighen; waanende 't geheim van zynen last, en al 't voorhebben der Staaten, uit hem te trekken. Maar deez' beleed wyders niet, dan zyn' boodtschap te zyn, het noodighen der Majestraaten te Hoove, om, neevens d'andre leeden des gemeenen Landts, noopende den oorbaar des zelven, te raadtslaaghen. Bewaart wordende by zeeker getal soldaaten, die men van tydt tot tydt verwisselde, wist hy zich zulx t'hunner vrundtschap in te boezemen, dat hy, verstaande hoe veel zy ten achtere waaren, endtlyk waaghde hun volle betaaling aan te bieden, indien zy de stem der Staaten wilden volghen. Zoo bekoord' hy'er tzestigh oft tzeeventigh: en deeze een deel andren van handt tot handt. Den tweeëntwintighsten van Slaghtmaant, verzaamde Billy 't krysvolk in de kerk, en hield hun voor, *hoe hem d'Algemeine Staaten, verzochten, hunne parthy t'omhelzen; 't welk hem geenszins te doen stond, zonder uitgedrukt bevel des Koninx. Dies begeerde hy vernieuwing van eedt, om te weeten wat hy aan hen hadde;* zeggende, *zoo yemandt geneeghen waar den Staaten te dienen, die zoude maar uit den mondt spreeken, en zyn afscheidt erlangen*. Een der geenen, die door Stella waaren wendigh gemaakt, vraaghde; *oft hy dan, zonder daaraan te verbeuren, zyn gemoedt ontblooten moghte*. Als 't hem verzeekert werd, verklaard' hy, *met de Staaten te willen leeven en sterven. 'T is wel*, zeide Billy, *men zal u uw afscheidt leeveren*. D'andren naamen hun bedenken tot des andren daaghs. Die zich ontdekt had, werd 's morghens, by duister, zonder eenighen mensch te mooghen aanspreeken, met eenen daaler, naa buiten geweezen. Thans verghde Billy, den Hopman Lussy, het zweeren: die 't weigherde, tot dat hy zyn' serjanten en rotmeesters, daarop zouw gehoort hebben. Robles deed ze by hem koomen, en stelde hun 't zelfste voor. Maar zy verworpen 't als een' nieuwigheit, en zeiden te willen volstaan by den eedt, gedaan oover neeghen jaaren aan den Koning. Hier uit rees krakkeel, en 't eene woordt terghde 't ander. D'Ooverste, quaalyk gedachtigh dat het uitren des oevelmoeds den wegh ter wraake stopt, dreighd'hen, te zullen zien, wat hy met hun te schaffen hadde; en liet ze zoo van daar scheiden. Zy kennende hem voor eenen man die niet quydt schold, treeden in gesprek met de voorneemlyksten van 't vendel, en ontbieden de serjanten van Hopman Villers, wiens volk de wacht had. Tussen luiden van eenerley geleeghenheit, was 't verdragh haast getroffen. Zy besluiten, Billy in verzeekeringh, en dienst onder de Staaten, te neemen. Billy, daarentussen, geeft onthiet aan Lopes, om den vendele van Lussy onverziens op 't lyf te vallen, en 't zelve te vernielen; ende doet, te dien einde, eenighe groove stukken, waar verby het gewoonlyk ter wachte trok, met haaghel oft schroot laaden. D'anderen des gewaarschuwt door eenen serjant van Villers, tooghen een' andre straat om, en vertoonden zich op de markt, daar Robles t'huis, en uit de venster lagh. De Wachtmeester, Antonio Sarda, ziende, niemandt van hun, den Ooverste eenigh eerscheut oft ander bewys van erkentenis doen, roept hun toe, *hoe nu? geeft vuur:* en zy weederom; *ghy eerst geldt om kruidt te koopen*. Sarda, niet flinksch, tast van zich, en smyt'er eenen, dat hy ter aarde stort. Deeze stoutheit, wel 't raadzaamste middel om een' eerstaanvangende opstending te doen neederslaan, deed heel andre werking in de geene die nu ryp was. Zy schreeuwen en slaan waapen; leggen aan; baldren af; Billy naa zyn' ooren. De Wachtmeester aan 't loopen: zy ook; maar op de deur van 't huis: verkraften +die, en vatten den Ooverste by 't hooft. 'T volk van Villers verlaat de wacht; voeght zich by dat van Lussy: zy zweeren, het t'zaamen te houden. Hopman Lopes, verneemende 't gerucht op de markt, en dat zy

+1576.

+*Bedryf van Fransois Stella, tot Groeningen*.

+*Billy gevangen*.

+der laaghe ontgaan waaren, stoot derwaarts te paarde, en vraaght wat'er schort. Men antwoordt met bustrompen: zulx hem zuur genoegh viel, wegh te raaken, en zich te berghen in een bakkers huis. Zyn' soldaaten, zonder marren, spannen aan met de rest. Billy, neevens zynen Steedehouder, Heer van Ruisbroek, getrouwt aan zyn' dochter, wordt op 't Raadthuis, vast gezet. Toen wisselt hy van taal, zet'er een' zoeter wyz' op, en belooft hun te voldoen. De soldaaten, wel bezeffende wat den halsterken zoo reklyk maakte, schelden hem, schelm, verraader: roepen, *Leeve de Prins, leeven moeten de Staaten*. Voorts stellen zy de Hopluiden, Villers, Monceau, Champy, en etlyke andren, in hechtenis. Zelf Lussy moest'er ook aan. Daarenteeghens haalt men Stella, uit der vankenis, onder den hoop; slaat ring om hem, en vraaght, oft hy zins waar +'t uiterst neevens hen op te zetten. Hy belooft het; en zy, daarop, laaten zich, in den naam der Staaten, beëedighen. De naaste zorgh was 't maaken van nieuwe Hopluiden, en Bevelhebbers, die zy zelve kooren. Voorts, doen zy omroepen, dat geene burghers zich, die nacht, buiten der deure begeeven zouden, oft daar paste een koeghel op. Die van der stadt staaken in bystre anxte, dat het op een moorden en plonderen, als t'Antwerpen, zouw uitkoomen. Maar de nieuwe Gezaghhebbers, naa raadslaaghen, met Stella, wat wyders te doen stonde, begeerden, des aavondts, op de vier Burghermeesters, dat zy zich, neevens de bezettelingen, op de zyde der Staaten wilden vlyen. Burghermeesters eischten tydt, om 't gansch lichaam der stadt, dienaangaande, te spreeken. Dit geschiedde +ten naasten daaghe; en de voorstel der Hopluiden werd gepreezen. Dies veirdight men Stella naa Brussel af, om eenen andren Stadthouder oover 't gewest, een ander hooft des krysvolks, en de beloofde soldy te verzoeken. Ook deed men, tot meeder verzeekertheit, noch een sterk vendel knechten, op den zelven eedt, in stadt koomen. Noch was 't 'er niet uitgeholt. Zommighen, zich kitlende met d'ongebondenheit, streeven, als allen dwang ontsprongen zynde, naa de waagh toe, daar de wippaal stond; rukken'er de reep af, om zich daar aan te wreeken, en ver-branden ze op de markt. Andren, gerooken hebbende, dat Christoffel Vasques, Oudtsteêvooghdt van Zutven, in stadt, en by de Franciscaanen verborghen, was, draaven naa dat Klooster. Hy, in een' kap, en geschooren als een Monnik, met een' kaars in de handt, holp zich zelven zoeken; en zoud' hen zoo gemompt hebben. Dan zeeker Hooghduitsch Minrebroeder zeid'hun, dat die wel een Monnik van hunne orde, maar niet van hun klooster was. Ende als de soldaaten zyn' meening niet begreepen, duwd' hy hun toe, in Latyn; *dat 's de man, vat hem*. Dies werd hy aangetast, en in dat gewaadt op de markt gebracht; met roepen, onder andre schamperheeden, dat zy eenen nieuwen Bisschop hadden; om dat d'ooverleede Jan Knyf van die orde geweest was. Den Provoost van 't regement haalden zy, ten huize van den Pastoor, uit de schoorsteen. Den wachtmeester Sarda zochten zy in 't bordeel; daarnaa in 't Fraaterhuis. Eenen der Monnikken, die hem niet wist te wyzen, snoerden ze, met lonten, aan een' oopenbaare hoer vast, en sleepten dat paar alzoo achter straate. Ten leste werd Sarda betrapt in een' paapenrok. Hopman Lopes viel in handen van andren, die, met hem, naa 't Jakobynen klooster, daar de rest der gevangene Hopluiden zat, toe tooghen; roepende onderweeghe, dat zy daar, den beul van Groeninge, braghten. Noch vingen zy den doctoor Jeurien Westendorp, Raadsman des Koninx. Ende als hy hun ernstlyk erinnerde; zy zouden zien wat zy deeden; hy diende zyner Majesteit: antwoordden ze; *dat jaa; indien Billy Koning is; indien niet, zoo zyt ghy eens landtverraaders dienaar:* en braghten hem op het wynhuis. Den Steêhouder van rechte, Jan

+1576.

+*De bezettelingen zweeren den Staaten*.

+*De stadt voeght zich met hun*.

[+]Mepske, deeden zy, in zyn eighen huis, by vyftien der hunnen, bewaaren. Een' [*] vryehoedebrief en troony van den Hartooghe van Alva, gehaalt uit de wooning van eenen door Spaansten burgher, spykerden z'aan de kaak, neevens d'afschilderyen van Robles en Sarda. De vendels, die tot Delfzyl en Dam laaghen, volghden vast het zelfste spoor; ransden hunnen Hopluiden, Barnicourt en Sterk aan, en voerden ze naa Groeninge. Die van Leeuwaarde en Staavere leeverden daar ook de hunne. Naa dat de poorten, etlyke daaghen, door de soldaaten, waaren toegehouden, [+]quaamen de zaaken allenskens tot bedaaring. D'Algemeine Staaten, wel verblydt met deeze tyding, zonden derwaarts den Baroen van Ville, tot Ooverste, by form van voorraadt. Deez werd'er, naa eenighe haapering met het krysvolk, in 't laast van Wintermaandt, feestelyk ingehaalt. De Staaten van Hollandt en Zeelandt, hierenbinnen, ziende die van Amsterdam, naa geen' ontfank van voldoening, volghends de Gentsche vreede, luisteren, zochten hun 't vuur naader te leggen; ende deeden, den achtentwintighsten van Slaghtmaant, al de goedren der stadt en inwoonderen, by geplakte brieven, aanslaan; om openbaarlyk verkoft te worden, 't en waar zy zich, voor den twintighsten van Wintermaant, met hun en den Prinse vereenighden. Doch de Prins schorste dit voortvaaren, en verbood daarenbooven eenighe vyantlykheit teeghens hen te pleeghen. Maar zyne Doorluchtigheit, nu verstaan hebbende, wat'er tussen Don Johan en d'Algemeine Staaten omging, schreef hun, naa twee voorgange brieven, den lesten van Slaghtmaant, [+]uit Middelburgh, op deezen zin. *Hoewel het uitren zyns bedenkens, nu ten derdenmaale, hun misschien zouw doen gevoelen, dat het voortsquaam uit inzight zyner eighene geleegenheit, en om 't Landt in roere te houden; zoo kon hy nochtans, in zuiveren gewisse, Godt tot getuighe roepen, hoe zyn ooghmerk nooit anders geweest was, dan de Landen, gelyk van ouds bestiert te zien by d'Algemeine Staaten, onder wettighe gehoorzaamheit t'hunnen aangebooren Vorste. Welke gestalte van regeering allenskens onderkroopen en gevelt bleek, door de staat- en baatzucht der geenem, die, om alles te dryven en draaghen naa hunnen zin, den Landtsheere dietsch gemaakt hadden, dat het aanzien der Staaten niet dan teeghens het zyne was opgewossen. Zyn vast vertrouwen was geweest, zy zouden, keerende op het padt hunner loflyke voorouderen, zich verzaamt en hunne rechtmaatighe maght gevestigt hebben, om 's Lands quaalen te geneezen: waaraan men reeds hunne handen zoo gelukkelyk geslaaghen zagh, dat zyne Majesteit* (*indien zy zich de ooghen, van geen' valsche vertooningen en schynraadt, liete beguighelen) nu klaarlyk der breede Staaten byeenkoomst, lang gewenscht, en smeekends verzocht, voor 't plechtanker der gemeine welvaart erkennen kon. Maar, ziende hen de ooren nyghen naa de voorslaghen van Don Johan, zorgd' hy, dat zy in punte stonden, van bygebracht, en vervoert te worden, daar de Spanjaardts hen heen wilden hebben. Want, die altydts gearbeidt hadden, de heilige vergaadring der Staaten te beletten, zouden ongetwyfelt zich ten uiterste pynen, hen te misleiden en te bekooren tot het trekken van eene lyn met hun. Men speurde, hoe de eer-en geldtzuchtighe bewindsluiden, bevroedende oft vermoedende op wat wit de Staaten mikten, de koomst van Don Johan, als 't eenigh verzet daarteeghens, verylt hadden; om hen, met zyn' jegenwoordigheit, in slaap te wieghen: waardoor alreeds veele schoone geleegentheeden verwaarloost waaren. Men smeerde hun nu dien hoonigh om den mondt, dat Don Johan gelast was, eenighe Heeren landtzaaten in raade te beezighen. Maar die zouden niet dan voor schaduw dienen; en 't besluit, te vooren gesmeedt onder zyn' gunstelingen, alleenlyk stadt grypen; min nocht meer dan ten tyde*

[+]1576.
[*]sauvegarde.

[+]*Joris van Lalain, Baroen van Ville, wort op voorraadt, Ooverste van Vries- en Groeningerlandt.*

[+]*'s Prinsen schryven aan d'Algemeine Staaten oover 't handelen met Don Johan.*

[+] der Hartoghinne van Parma. Die zyn' berichtschriften en eisch aandaghtelyk woegh, kon gewaar worden, oft alles op andre moer laaghe, dan om 't hoogh gezagh [+]1576. *onder te kryghen, en d'achtbaarheit der Staaten te vertreeden. Niet gerings was, 't geen zich voordroegh; maar gold ontallyken Eedelen, burgheren, en goeden luiden, die hals en haave hun in handen gestelt hadden, op vasten toeverlaat, dat zy de vryheit des vaaderlands trouwlyk voorstaan zouden, en 't zelve beschutten voor den ooverlast der meer dan barbarische tierannye tot noch toe geleeden. Dies hadden zy zorgh te draaghen; en zich zulx te quyten, dat het, voor Godt en de menschen, te verantwoorden waare; om den vloek der naakoomelingen t'ontgaan, die anders hunner gedachtenisse nemmer vergeeven zouden het inlaaten van zoo snood een' dienstbaarheit, als, op dat pas, eenen yeghelyke, booven lyfsgevaar, beschooren stond. Hen naakte maghtighe aanvechting: maar, indien zy volstonden by hun loflyk voorneemen, zoo veel bet zouw de gloory blaaken, en de naakoomeling hun verplight weezen. Hy, dan, ried, allen handel met Don Johan te staaken, zoo lang als de Spanjaardts, en andre vreemdt volk van oorlogh in 't Landt bleeven: hem ook rondelyk te verklaaren, dat zy niet laaten zouden, zich meer en meer te sterken, tot weederstandt der voorighe regeeringe; veel min zich verzwakken in krysmaght: 't welk hem 't knyf in de vuist geduwt waar, om hun thans in de strot te vaaren; en de rechte slagh, tot splitsing hunner soldaatye. En men behoorde deeze zyn' meening niet te duiden, als oft zy uit eenighe zucht tot hem zelven sproote; gemerkt zy, met d'ouwde vrydoomen, eenstemmigh was. Men moght, daarop, het vyfde punt der blyde inkoomste naazien; ook de handtvesten van Kortenbergh, verleeden in den jaare twaalfhondert eenentzestigh, en dertienhondert twintigh, en daarnaa bekraftight by Hartogh Jan in den jaare dertienhondert eenentwintigh, desgelyx, die tot Loven gegeeven waaren in Lentemaant des jaars dertienhondert vierenvyftigh; ook die van Brussel, der jaaren dertienhondert eenentzeeventigh ende drieentzeeventigh: en meer andre, hun zeer wel bekent. Stips, zeeker, moest men staan op dit stuk, in allerley handel; oft wel schandelyk veraardt zyn van de grootmoedigheit der voorouderen. D'onderhandeling lang te sleepen, waar bederflyk: en daarom oorbaarlyxt, de bezwaarnissen, al te byster doch en der gantsche weerelt bekent, hem toe te schikken, neevens [*] bewaaricht afschrift der gemelde handtvesten; met beede, dat hem geliefde zich daarnaa te voeghen. Ende indien hy schoorvoette;* [*]authentyk. *zoo had men hem [*]aan te tuighen, dat het voor geen' weederspannigheit te reekenen waar, zoo zy hunne gerechtigheeden, ten uitersten aadem toe,* [*]protesteren. *beschermden. Dus een' rondigheit kon hen veirdighst aan klaar antwoordt helpen: ende was daarom ongelyk nutter, dan hem tydt, tot schikking zyner zaaken en groeijing in kracht, te geeven, terwyl zy in twyfel gehouden, sloffen en slappen zouden. Ook moest men deeze vryheit van spreeken niet vreemdt vinden. 'T was zoo de wyze van ouds geweest: en, zonder dat, zouw de Koning tot Gent noyt in 't vertrek der Spanjaarden bewillight hebben. Dat Don Johan volk van hun vorderde, 't welk hy gewisselyk zoude willen beeedighen, was te zeggen, dat hy hun mistrouwde, en der vergaadringe van Staaten meinde de wet te stellen. Want, wie den mondt teeghens hem opdeede, dien wild' het zulx bekoomen, dat niemandt daarnaa bestaan zouw eens te kikken. Dat hy trachtte zich te waapenen, hen t'ontwaapenen, was teikens genoegh, van den averechtschen wegh in te willen. Billyker immers zoud' hy hun, dan zy hem vertrouwen: zy, die de beschaadighden, en van de Spaansche regeering zoo snoodelyk mishandelt waaren. Wat nieuws ook, dat een Landtvooghdt op gewaapende intreê en verzeekering van de Staaten drong: daar zyne voorzaaten met een vreedigh gelaat*

+*plaghten te koomen, ende hun eerst, zy hem daarnaa te zweeren. Teffens diende ryplyk naagedaght, wat naam het hun by alle volken maaken zouw, zoo zy meer* +1576.
gehoors voor Don Johan hadden, dan gevoelens voor 's vaaderlandts liefhebbers, en de jammeren oovergekoomen aan de goede stadt Maastricht, en aan die van Antwerpen, eertyds zoo hoogh verheeven, heeden d'ellendighste en bedruktste der Christenheit, en dat door luiden, die zich, met d'onderzaaten van herwaarts oover, in eenen graadt stelden; waarin ook zommighe onbedachten, op 't vreedegesprek tot Breda, hen hadden willen houden, hoewel nooit by menschen geheughenis, onder de Barbaaren en wanzeedighste geslaghten des aardtboodems, diergelyke woedigheit gepleeght was. Traade men daar zoo licht oover heen: hoe zuur wild' het 'er uit zien, voor de reste der steeden, en wat staat konden ze maaken, dan op de zelfste onheilen, schier oft morghen, uit de zelfste handen, te verwachten? Waaren zy in opspraak gevallen, oover 't gehengen van 't blokhuis bouwen in den beginne, 't welk de meeste zwaarigheeden veroorzaakt had; wat waanden zy voor verwyt te begaan, met de zelve ongeslecht te laaten, nu menz' in hun geweldt zagh? om de burghers te vernoeghen, en 't beproefde quaadt voortaan te weeren, kon men met reede niet leedigh staan, die dwangnesten neêr te werpen, ten minste aan de zyde der steeden. D'oorspronk van Antwerpens ramp was 't Slot. Ende niemandt moest zich inbeelden, dat het voor een' kleenen hoon der Koninklyke achtbaarheit gereekent werd, zich daarteeghens gekant te hebben. Eeuwelyk (*hoewel t'onrecht*) *zoud' hy des gedenken, die 't inleeveren van een onnoozel smeekschrift zoo hoogh genoomen had. D'eerste plaats, op 't banket, dat zyn oevelmoedt bereidde, moghten zy zich vrylyk toeleggen: al propte men hun nu de ooren met oovermaat van vergeetenis. Zulke dingen uit het hart te vaaghen, was de wyze nocht aardt der Vorsten Wel wisten zy die op te steeken, tot dat het t' slaagh quaam, om ze met woeker met al te vergelden. 'T bloedt van Egmondt en Hoorne, van zoo veel Aadels en burgheren, ruischte noch en riep; vergaapt u aan geen' galm, en windt van schoone woorde. Die, door een' spleet maar, in de zaaken der weereldt gekeeken had, kon des niet onweetend zyn; nochte derhalven anders oordeelen, dan dat het gevaar hun altzaamen booven 't hooft hing. Daar kraft te kort quam, was list altyds haar noodthulp. De kindren beflooten de vooghelen: het stom gedierte wist zyn aas te verschalken; ende zooghen deeze konst uit de borsten der natuure. Hy gaf allen verstandighen af te meeten, wat spyt het eenen Landtsheere waar, die zyn' wenk voor een' wet wilde gehouden hebben; slip te haalen aan zyn' onderzaaten, en beneust te moeten heenen gaan; zyn' onvermooghen op een toonneel gestelt te zien, ter spot der gantsche wereldt; en van zyn' lust versteeken te blyven. 'T was gedoolt, zoo men giste dat zyn geest, nacht oft dagh, yet anders deed', dan maalen op weêrwraak, vorsen naa vonden, zich spitzen op treeken, om tot zyn vermeeten te koomen. Want de hooghste maght had dit eighens, dat ze geen weederspreeken lyden kon. 'T zouw, derhalven aan geen liefkoozen oft eenigherley siertaal gebreeken, om hen te beleezen en om te zetten. Beloften zouden'er oovervloeyen, van 't uitheemsch krysvolk te doen ruimen, en diergelyke; maar 't volbrengen lankzaam by koomen. De Koning had ook den Staaten tot Gent verzeekert, dat de Spanjaardts, binnen drie maanden, van hier zouden scheiden, maar dezelve hier gelaaten, noch ontrent anderhalf jaar: ende, zonder de neêrlaagh van Zerby, zy waaren nooit vertooghen. 'T spel hiette dan ziet toe: en hun stond t'ooverzinnen, hoe maghtigh eenen vyandt, en hoe heftelyk zy hem geterght hadden. Daar was geen derde; buiten t'ondergaan, oft zich manlyk te verdaadighen. 'T welk hun* (*Godt ten*

+*voorste*) *licht vallen zouw, wen zy maar, eendraght hielden. Quaam Don Johan, door noodt, zoo verre, dat hy 't vertrek der Spanjaarden toestonde; daarin hoefde men vast te gaan; en booven dien in 't herstellen en onderhouden der vrydoomen: tot verzeekering van 't welke, de volghende voorwaarden bedongen dienden. Dat de Staaten hun zeggen neevens hem zouden hebben, zoo wel in 't stuk der regeeringe, als in geldtzaaken. Dat hun vry stonde, twee oft driemaals in 't jaar te vergaaderen, oft zoo dikwyls 't hun goedt dochte, om te zien; oft de dingen wel en wettelyk beleidt wierden, en alle verloop te richten, zulx zy vonden te behooren. Alle Burghen af te breeken. Geen volk te werven, dan by bewillighing der Algemeine Staaten. Nerghens bezetting te leggen, dan by hun toestemmen. Zoo doende, docht hem, zouden zy bewaart weezen; anders lichtlyk zich zelve bedrieghen, en waanende door 't vernoeghen van Don Johan, 't Landt in vreede te brengen, grooter twist, dan ooit, verwekken. Want* (*des moghten zy zich verzeekert houden*) *hoopen luiden waaren'er, die zich, nocht op des Koninx, nocht op Don Johans woordt verlaaten zouden, ziende 't gezagh der Staaten verstooten en verstikt, op de grootachtbaarheit en vroomheit der welke zy hun betrouwen gestelt hadden. Al had hy hun voorheen bykans het zelfste geschreeven; zy zouden, bad hy, deeze naader errinnering ten goede houden, aan de zorghe ontstaan uit het gewight der stoffe; en aan den yver des geenen, wiens laaste druppel bloeds voor 't vaaderlandt, en voor hun in 't bezonder, ten beste was.* Deeze reedenen, aangeleit om teffens achterdocht, eerliefd, en vryheits lust t'ontfonken, wrochten zoo veel, dat de voorstel der geenen, die Don Johan, zonder eenighe bepaaling, tot Landtvooghdt wilden aangenoomen hebben, verworpen werd. Derhalven, naa eenigh oover en weeder gaan, en onderling gesprek +1576.

+tot voorbereiding des handels, leeverden de gemaghtighden der Staaten, schriftelyk, aan Don Johan, deeze punten. *Dat zyn' Hoogheit het Landt, van de Spanjaardts en andre vreemde soldaaten, doe ontleedighen, en hen daaruit blyven: en hun verreyzen ter zee, gelyk zyn' Hoogheit heeft voorgestelt, vindt men goedt. Alle gevangenen, zonder losgeld, t'ontslaan. De ransoenen, brandtschattingen, en diergelyke verdingen te verklaaren voor nietigh en van onwaarde: de koopluiden, en andren, weeder te helpen aan hunne goedren; daaronder vervaat de reeds betaalde brandtschattingen. Den Gentschen pais t'onderhouden; alzoo daarin niets begreepen is, oft het strekt tot vordering der Roomsche Kerke. Al't bedryf der Staaten, tot noch toe, te beaangenaamen en bezweeren, uit eighen en's Koninx naam; en de voorleede ongeneughten in vergeetenis te stellen. Daarnaa, de breede Staaten te beroepen, in der forme, als laast onder Kaizar Karel geschiedt is, en zich te houden aan 't besluit by hen te neemen, ten dienste van Godt, tot steedighing des Roomschen geloofs en der behoorlyke gehoorzaamheit aan zyne Majesteit, en tot de welvaart der Neederlanden. D'ouwde vrydoomen en gewoonten te handthaaven; en zich, zoo in raade als anders, tot de regeering, alleenlyk te behelpen met inboorlingen, gelyk ten tyde des Kaizars. Belangende de veiligheit van 't koomen, blyven, en keeren hunner gemaghtighden, vertrouwen zich de Staaten op de bescheidenheit zyner Hoogheit. Indien de zelve al dit, van haare zyde, met der daadt volbrengt; zoo onderwerpen zich de Staaten, aan de naavolghende gehoudenissen. Zyn' Hoogheit tot Landtvooghdt t' ontfangen en haar, als zulken alle eere, ontzagh, en behoorlyke gehoorzaamheit toe te draaghen. Den Roomschen Godsdienst, en de behoorlyke gehoorzaamheit ten Koning, in alles, en oover al, voor te staan. Te vertyen van alle verbonden, die zy, t'hunner verzeekeringe, met eenighe uitheemschen mooghen aangegaan hebben. Af te danken en ten Land' uit te schikken, zonder* +*Handel met Don Johan.*

[+]hen weeder daarin te laaten keeren, alle uitheemsche soldaaten by hen aangenoomen. Te geeven hunne oopene brieven, gezeeghelt en geteekent, samt alle andre dienlyke en reedelyke verzeekering, voor d'onderhoudenis der gemelde punten. De waapenen, geduurende 't handelen, te schorsen, voor den tydt van vyftien daaghen, te beginnen van den dagh af, dat de Spanjaardts't zelfste doen zullen; zonder yets te bestaan tot naadeel des Lands; zonder ook eenighen roof, oft brandtschatting by hen gehaalt te vervoeren oft te doen vervoeren, ende mits dat alle afdrang en uitperssing ophoude: ten welken einde, zyner Hoogheit gelieve andermaals behoorlyke brieven, zoo wel aan de Staaten, als aan de Spanjaardts, af te veirdighen. Midlerwyle te staaken den aantoght der Fransche troepen, mits dat zyn' Hoogheit de Spanjaardts en hunnen aanhang, zonder uitstel, doe ruimen. Wyders, indien zyn' Hoogheit goedt vindt, om t'zaamenspraax wil, naader by, 't zy tot Brussel, oft Berghen in Henegouw, te koomen, ende te dien einde, lyfwacht zoude begeeren; zoo bidt men haar, op 't needrighste, zich te genoegen met zulken geleide, als zyne Majesteit, t'haarder blyde inkoomste gehadt heeft; te weeten, vier oft vyf benden van ordening: om't groeyen des mistrouwens te verhoeden. Niettemin, naardien zy aanstaat, om ook eenigh voetvolk te hebben; dat haar dan immers gelieve, niet dan ingeboorne Neêrlanders te neemen, die gehouden zullen zyn tot eedt van haar te dienen als getrouwe lyfschutten. Want, behalven dat het gebruiken van Hooghduitschen t'haarder bescherming meer omziens zouw baaren, en den Lande kleene eer zyn, zoo hebben de Staaten vastlyk bestemt, zich t'ontslaan van alle uitheemsche krysluiden: houden ook den persoon zyner Hoogheit te waardt, om vertrouwt te worden aan een volk, dat zich, tot Maastricht, Antwerpen, en elders, zoo trouwloozelyk gedraaghen heeft. Voorts verzoeken de Staaten ootmoedelyk, dat zyn Hoogheit gedient zy met spoedigh besluit te maaken; ten minste, noopende't vertrek der Spanjaarden: oft zouden't uitstellen van dien niet anders kunnen duiden, dan voor een plat verwerpen van hunne Christelyke, reedelyke, en rechtmaatighe eischen. Don Johan antwoordde, by [*] kantteekening; *dat hy des Koninx vreemdt krysvolk zoude wegh schikken, mits dat de Staaten, met een het hunne verzonden: en't zelve uit den Lande doen blyven, zoo lange als de noodt, oft eenigh uitheemsch oorlogh niet anders quaam te vereischen. Belangende den pais van Gent; hy was bereidt te verstaan tot een' gemeenen vreedehandel, mits dat men den Roomschen geloove, en der Koninklyke gehoorzaamheit niet te naa ginge. Was ook te vreede de breede Staaten te vergaadren op den verzochten voet; indien men hem verzeekerde, 't geloof en gehoorzaamheit, voorgemeldt, buiten hinder te houden.* Op't meeste deel der andre punten gaf hy ook oft onzuiver oft quaalyk sluitendt bescheidt. 'T welk, bemerkt by den Prinse, uit den naam van Hollandt en Zeelandt den algemeinen Staaten vertoondt werd. Voorts deeden zy daar by voeghen, dat de meening van den krygh te vernieuwen, uit het werven van ruiters en knechten, uit d'afgeworpe brieven van den Koning, van Don Johan, van Roda, en andren, genoeg te scheppen was. Zoo men echter eenigh [+]verdragh, tot naadeel der vreede en vrydoomen, aanging; dat zy zich daarmeê niet mengen wilden; nocht zich bezoedelen met schuldt aan't onheil, geschaapen, daardoor, den Lande oover te koomen. Terwyl men, tot Luxemburgh de zaaken naader zoekt te ziften, schikte Don Johan zynen [*] geheimschryver Johan de Escovedo, neevens Octavio Gonzaga, naa Antwerpen, om de Spaansche Ooversten tot de reize te beweeghen: doch deed hun ter sluik ingeeven, dat zy niet, dan in vertrek ter zee, moesten bewillighen. De oorzaak van dit aldus

[+]1576.

[*]apostille

[+]*Don Johan, loerende op Engelandt, zoekt de Spanjaarts ter zee te doen vertrekken.*

[*]Secretaris.

+besteeken, was een verborghe toeleg. Want, gelyk hem't hart ooverhoogh lagh, zoo had hy, een' wyl verleeden, 't oogh op de kroon van Tunis gehadt, ende oover dat stuk, met Paus Pius den vyfden doen handelen, buiten weeten van zynen broeder; die, des verkundschapt, daar kleene genught in nam. Derhalven, ziende dien aangaande niet op te doen, wendd' hy 't oover een' andre boegh, en de zinnen naa Engelandt: ende had nu het recht tot dat Ryk, ('t welk de stoel van Rome voor een leen van haar reekent) van Gregorius den dertienden verworven, by toestandt des Koninx: hoewel dit den zelve al meede teeghens de borst stiet: 't zy Philips zynen bastaartbroeder die grootheit benydde, oft al van toen af dacht, dat die schepter in zyn' eighen handt wel zouw passen. Ook was die aanslagh niet zoo ongerymt als onreedelyk: gemerkt Elizabeth niet een hair op den hoofde had, dat, van dien kant, voor eenighen ondersteek zorghde. De Oovers ten, dan, zingende gelyk men hen gebekt had, antwoordden, *dat zy te zynen gebiede stonden. Maar't was te spaade in 't jaar, om te lande te gaan, mits de vorst en sneeuwval in 't geberghte, 't gebrek van lyftoght in Savoye; behalven dat'er de pest fel ging weiden, en de weeghen had doen stuiten. Dies best te scheepe vertooghen*: +*mits dat men afreekende en betaalde*. De Hoogduitsche Kornellen waaren ook ooverboodigh zich op reiz te begeeven, zoo haast men hun (waarnaa zy haakten) voldaan zoude hebben. Maar de Staaten, daarentussen, waaren tot hun' tweede bezinning gekoomen, en hoe langer hoe zwaarhoofdigher in het vertrek ter zee. Want de Spanjaardts, met omslagh, en sleep van knechts en jongens, beliepen wel ten getaale van tienduizent +koppen. Aan 't bezorghen der scheepen had men drie maanden werx. *Van waar de kosten daartoe? van waar de soldy der Spanjaarden, in der krysluiden daarteeghens te houden, die midlertydt byster klimmen moest? Van waar endtlyk bootsvolk, dien 't lusten zouw onder de Spanjaardts en +t'hunner genaade te staan? En zeeker, de gansche vloot en toerusting, eenmaals in hunne klaauwen geraakt, moght men genoeghzaam deur schryven*. De reize te waater, dan, scheen hun zoo veel als onmooghelyk, en slechts voorgeworpen, om den handel te rekken, tot dat men zich van Don Johans zyde, volwaapent hadde. Hy, daarenteeghen, schreef den Staaten wel driemaals, dat de Spanjaardts tot geen ander vertrek te brengen waaren. Zy, weederom, weigherden hem tot Landtvooghdt aan te neemen, voor den uittoght der vreemde krysluiden. En elk bleef by zyn opzet. 'T voorgewende bestandt, echter ingewillight, nam zynen aanvank, den vyftienden van Wintermaant. En de Staaten, gissende waar 't hem schorten moghte, dat hy tot den Gentschen pais niet verstaan kon, vorderden verklaaring, en kreeghen ze, van de Godgeleerden te Looven, dat zy dien, naa 't ooverweeghen van alle punten des zelven, en den staat der zaaken alstoen, nut vonden voor den Roomschen Godsdienst. Ten gelyke verzoeke, oordeelden de Voorleezers der rechten, in 't gemelde verdragh niets begreepen te weezen, oft het ging den zelven geloove bet meê dan teeghen. Meest alle Abten, Deekens, en Zielzorghers +van Neederlandt, verleeden ook schriftelyke kennis, dat zy hierin met d'andren oover een stemden. De Raadt van Staate getuighde, ter aanmaaninge van de Staaten, dat, by de vreede, veraangenaamt en gesteedight, by hen als gemaghtight tot de regeering van's Koninx weeghe, de gehoorzaamheit te zyner Majesteit, ten aanzien van de noodt des tydts, geenszins verkort, maar, ten teeghendeele, van merkelyken afbrek behoedt was. Deeze bescheiden, plechtelyk gevestight, werden, ter geleeghene tydt, aan Don Johan, vertoont. De Algemeine Staaten, en regeerende Raadt, hierentussen, verleeghen om geldt, lieten een bevel uitgaan, op's Koninx

+1576.

+*De Staaten verandert van zin noopende de reize ter zee*.

+*Bestandt van vyftien daaghen*.

+*De Staaten bekoomen verklaaring van de Godtgeleerden en Rechtsgeleerden tot Looven, dat de Gentsche vreede nut was voor den Roomschen Godsdienst: desgelyx van de Prelaaten*.

+*De Raadt van Staate tuight dat de Koninklyke gehoorzaamheit niet verkort is by de vreede*.

+naam, dat Majestraaten, kerken, kapittelen, gilden, en gemeenschappen +al hun goudt en zilverwerk, uitgezeit het gewyde, binnen acht daaghen, hadden oover te brengen, om gemunt te worden: mits genietende, voor de onse zilvers, achtentwintigh stuivers; voor de onse kroonengouds, tweeëntwintigh gulden; te voldoen by brieven van los- en lyfrenten. Ook zonden zy naa Engelandt, daar de Baroen van Aubigny ten zelven einde geweest was, den Heer van Sweeveghem; die van de +Koninginne verkreegh, aan ongemunt zilver, de waarde van veertighduizent Angelotten te leen, en voorts toezeg ter somme van hondertduizent pond' sterlinx. De Raadt van Staate veroorlofde, by plakkaat, den beschaadighden t'Antwerpen, hunne verloore goederen weeder aan te spreeken; en stelde orde teeghens 't vervoeren van den roof. Roda, merkende dat de stadt, van dagh tot dagh, meer ontvolkt werd, gebood den oovergebleevenen stal te houden, den vertooghenen weeder te keeren, binnen zeekren korten tydt, op verbeurte van burgherschap, booven tweeduizendt gulden, en zulke straffe, als naar recht en reede zouw bevonden +worden te behooren. De Staaten van Hollandt, om Amsterdam te trekken, schreeven wel beweeghlyk aan de Burghermeesters; en onder ander, dat men noyt om 't stuk des geloofs geoorloght had. Het dubbelt van den brief, beslooten in eenen andren, schikten zy aan de schuttery. Maar de schutters, geen hart hebbende dien te oopenen, leeverden hem ook der Majestraat. Zulx geen van beide beantwoordt werd. De Spanjaardts +van de burgh t'Uitrecht, voedende van ouds eenen haat teeghens de poorters, en lucht hebbende van hun aanstaan by d'Algemeine Staaten, om van dien dwang ontslaaghen te zyn, staaken, den eenentwintighsten van Wintermaant ter stadt in, en verscheide huizen aan brandt. De burghery was zeer versleeghen, mistrouwende den Duitschen, die, drie vendelen sterk, elk van driehondert hoofden, daar, in bezetting laaghen: +doch ziende hen hunnen plight betrachten, greepen weeder eenen moedt. Men groef op, en beschanste de straaten teeghens 't uitvallen; sloegh de binnenwanten der wooningen deur, die by't Slot stonden, zoo dat ze tot een' beheinde galery dienden; maakte blinden van zeilen, oover de straaten; plantte 't geschut, dat daar in voorraadt was; en schikte des meer, neevens kruidt en koeghels, uit Hollandt te bekoomen. Derhalven, eer acht daaghen omliepen, was't blokhuis beleeghert, en't uitvallen genoeghzaam gestuit; hoewel 't schieten van booven zwaare schaade in stadt deed. Op den eersten dagh des jaars vyftienhondert zeevenentzeeventigh, +ooverquaamen de Burghvooghdt Paulus van Loo, Burghermeesters, Scheepenen, Vroedschap, en gemeente van Muide, met den Prinse; die hen, by goedtvinden der Staaten van Hollandt, met deeze punten vernoeghde. *Den Godsdienst, gepleeght tot dien tydt toe, voortaan vrylyk te mooghen oeffenen: doch zonder yemandt te dwingen, ofte daarom te moeyen. Zoo men verstonde, daar eenighe bezetting te houden, die zouw, tot 's gemeinen +Landts koste, moeten leggen op 't Slot, oft in de schanse daar by: uitgezeit*

+1576.

+*Bevel om goudt en zilverwerk der gemeenschappen te munten.*

+*De Heer van Sweeveghem verwerft geldt, te leen van d'Engelsche Koningin, voor de Staaten.*

+*Plakkaat om de goederen 't Antwerpen gerooft te mooghen aantasten.*

+*Plakkaat van Roda teeghens 't ontvolken van Antwerpen.*

+*Schryven der Staaten van Hollandt aan de Burghermeesters en Schutterye van Amsterdam.*

+*Geweldenaryen by de Spanjaardts van 't Slot t'Uitrecht, gepleeght.*

+*Dat wort beleeghert.*

[1577]

+*by noodt oft beleeghering, in welken gevalle zy zich te richten hadden +naa den wil zyner Doorluchtigheit, oft der Staaten. In't draaghen van lasten oover wyn en bier, tot onderstandt der gemeine zaake, en in't heffen van tollen t'hunnen eighen behoeve, zouden zy der andre Hollandtsche steeden, staande onder's Prinsen bevel, gelyk zyn. In alle ongewoonlyke beeden, hadden zy eeven veel verlightings te genieten, als alle andre steeden binnen Hollandt: ook op't betaalen der los-en*

+1577.

+*Voldoening gegeeven aan die van Muide, by den Prins van Oranje.*

lyfrenten, waarmeê zich hunne steede bezwaart vond, gelyke schorsing, als aan de voorzeide andre steeden gegunt was, en voorder aan de zelve van Muide zouw mooghen verleent worden. Hun zouw vry staan, t'ontfangen en te genieten den afslagh van de zee-

visch, +*vaarende ter Vecht op, naa Uitrecht en elders, gelyk t'Amsterdam geschiedde onder zulke punten en bepaaling, als men bevonde te behooren, ten meesten gerieve van den koopman, tot behoef en herbouwing hunner steede; alzoo de voornoemde Staaten de vestwerken der zelve, en 't onderhouden der Burgh t'hunnen laste genoomen hadden. Den Burghvooghde Paulus van Loo vergunde men, ten verzoeke der ingezeetenen, te mooghen, als Baljuw van Goeilandt, blyven in 't zelve ampt, op 't huis te Muide, zonder dat eenigh ander aldaar in zyn' plaatze zoude worden gestelt; mits dat hy den behoorlyken eedt van getrouwigheit deede*. Weenigh daaghen hiernaa, ooverquaamen ook die van Weesp en Weesperkerspel met zyn' Doorluchtigheit, bykans op gelyken voet. Maar tot Brussel, (gelyk doorgaands elk geirne oover hoogherboordt helt, en't ontzagh der maghtighen gewoon is, de vrymoedigheit huns minders te kreuken) begost men nu te speuren, dat verscheide persoonen, zoo van de Staaten, als van den regeerenden Raadt, zich niet onthielden van t'oover naa Don Johan te luisteren. Tot richting van dit, en weernis van scheuring, ontworpen etlyke Heeren een' form van verbondt, om by d'Algemeine Staaten, en andren, behantvest te worden. D'eersten, die't onderschreeven, +waaren de Abt van Sante Geertruids, de Graaven van Lalain en Bossu, Heer Pieter van Worchum, de Heeren van Champaigney en Oignyes, Heer Willem van Hoorne, en die van Berseele. Thans, op den neeghenden van Louwmaant, stonden 't de Staaten toe, de regeerende Raad bekraftighd' het: ende teekenden, naa hen, de Stadthouders der gewesten, de Prelaaten, Vicarizen, Raaden, Ooverheeden, Wethouders, en andre Heeren. 'T begrip was, *dat de vereenighing geschiedde, om den Roomschen Godsdienst, en de vreede van Gent voor te staan; de Spanjaardts, en hunnen aanhang te verdryven, onder de behoorlyke gehoorzaamheit ten Koning; tot de rust en welvaart des Landts, bewaarnis der vrydoomen, gerechtigheeden, en ouwde gewoonten*. Ontrent den zelven tydt, werd de Graaf van Bossu afgeveirdight van de Algemeine Staaten, om Haarlem, Amsterdam, en Schoonhoove, tot de gemeene vereenighing te verspreeken; +ook dien van Uitrecht raadt en handtreiken te verstrekken, tot veroovering van 't blokhuis. De knechten, in stadt, waaren van zyn regement. Die steld'hy, voor eerst, te vreede, hun toeleggende twee maanden solds, half aan geldt, half aan laaken; voorts leening van duizent kroonen ter maant voor elk vendel. 'T achterweezen der Hopluiden zoud' hun, op drie halve jaaren, betaalt worden, en 't volk ongehouden zyn oover eenighe waatren te trekken, tot dat men afgereekent hadde, en verzeekering gedaan voor 't ooverschot. Thans verzocht hy twintighduizent gulden, van die van Noordthollandt, te leen op zyn handtschrift, om de bezettelingen uit Haarlem, Schoonhove, en Nieupoort, te lichten. Die van Zuidthollandt zouden daartoe noch twaalfduizendt gulden verschaffen, onder verding van die te korten aan den eersten omslagh by d'Algemeine Staaten te doen. De Noordthollanders waaren ooverboodigh; dan wilden eerst, niet alleen die plaatsen, maar ook Muide, Weesp, en andre, van't krysvolk geleedight hebben. Endtlyk, 't geldt werd tot Monnikkendam bestelt, en gyzelaars onder den Graave, tot borghen voor het tellen, zoo ras 't ontruimen geschiedt waar. 'T leedt echter oover de maant aan tot Haarlem en Schoonhove: en midlerwyl verdroeghen de Haarlemmers, op den tweeëntwintighsten van Louwmaandt, met den Prinse. De + hooftvoorwaarden waaren; *de veilighe oeffening van den Roomschen Godsdienst: een' kerk ten verdoen van den gezuiverden, 't aanblyven der Majestraaten, tot den tydt der verkiezinge, als dan te geschieden naar oude gewoonte; de behoudenis der vrydoomen en gerechtigheeden*. Don Johan, om eenighen goe-

+1577.

+*Verbintenis tussen de Roomsgezinde Staaten van Neederlandt*.

+*Bossu komt tot Uitrecht*.

+*Haarlem neemt voldoening van den Prinse*.

den +schyn van geneeghenheit tot ontlasting der Landen te geeven, had, weenigh daaghen te vooren, den Heere van Hierges belast, dat hy, in plaats van Francisco Fernandes d'Avila, Burghvooghdt tot Uitrecht, eenen andren bequaamen persoon zoude stellen. Eenen brief, gericht aan Don Francisco op dat stuk, zond hy te gelyk aan Hierges: die den zelven aan Bossu; en Bossu aan den Burghvooghdt. Maar deez' nam' er dagh aan, zeggende 't handtteikken van Don Johan niet te kennen; waaroover hem noodigh waar, yemandt aan zyn' Hoogheit te schikken, om zeeker te gaan in haar bevel: inmiddels zoude men alle vyandtlykheit schorsen. Dit smaakte, nocht den Staaten dies Landts, nocht den Graave; duchtende voor eenighe dwarsdrift, ondertussen te brouwen. Dies viel men aan 't beuken, en aan't vullen der graften. Dit werk ging traaghlyk voort, by gebrek van kruidt en koeghels, daar men echter om uit zien moest. Die van't Slot, nochtans, slechts ontrent hondert man', zich ziende versteeken van de hoope, dat de bezettelingen der stadt met hun zouden aanspannen, +en geen ontzet voor handen, verlooren hunnen moedt; gaaven 't op, by verdragh: ende tooghen daaraf, den elfden van Sprokkelmaant. Zy bleeven eenighe daaghen, in't Karthuizers klooster, buiten der stadt, en werden thans, onder geleide, oover Krimpen en Bredaa, naa Antwerpen, gebracht. By hen vervoeghden zich, Hopman Tordezillas, die op 't huis te Vyane, Alonso Lopes Gallo, die op dat van Kuilenburgh geleeghen had; ontruimende die plaatsen, door bevel van Don Johan, zoo gelooft werd. Bossu, op ernstigh verzoek der steedelingen, en aanbodt eenergoede +somme van penningen, stelde't Slot in handen van de burghers, onder gebiedt van Schout, Burghermeesters, en zeekren hunnen Hopman: mits zweerende, 't zelve te houden, voor den regeerenden Raadt en d'Algemeine Staaten, in 's Koninx naam. Kaizar Rudolf nu, volghends zyn schryven booven geroert, had, tot vordering der zaake, tussen Don Johan en de Staaten uitstaande, gemaghtight Heer Geeraardt van Groesbeek, Bisschop van Luik, en Hartogh Willem van Guilik en Kleef, oft de geenen, +die zy goedt vonden, in hunne plaats, daartoe te gebruiken. Ten zelven einde had hy ook afgezonden, Heeren, Philips de Alde, Baroen van Wynenbergh, en Andries Gail der Rechten Doctoor. Don Johan was, van Luxemburgh, gekoomen tot Marche in Famine. Derwaarts, schikten de Staaten hunne gemaghtighden: dan't geen deeze met hem daadingden, +werd van geene waarde gehouden by hunne meesters. De zelve zonden, daarnaa, Heeren, Matheus Abt van Sant Geleins, gekooren Bisschop van Atrecht; Bucho Aita, Eirtsdiaken van Ypre: Fredrik Perenot, Baroen van Ronse, Heer van Champaigney, Steêvooghdt van Antwerpen: Jan van Sant Omer, Heer van Moerbeeke, Ooverste der burgh en steede van Aire; Fransois van Halewyn, Heer van Sweeveghem, Hooghbaljuw en Hopman oover Slot en stadt van Audenaarde; Ridders; ende Adolf van Meetkerke, Raadtsman en Ontfanger, des Lands van Vrye in Vlaandre. Hun last was, zich, neevens die van den regeerenden Raadt, tot Hoy in 't Landt van Luyk, by Don Johan te vervoegen, om tot slot van handel te arbeiden; zonder meer, daaraan, dan vier daaghen, te besteeden. Veel stribbelinx viel alhier: en, oft schoon Don Johan dit had, dat hy zyn eindt wist te houden, soo ontsnapten hem nochtans verscheide streeken die na lompe onervaarenheit rooken, en wel te kennen gaaven, hoe lichtlyk de raddigheit van eenen geest, als de zyne scheen, zich verstuikt en op lossigheit uitkomt. Onder 't styf staan op 't verzenden der Spanjaarden te waater, en andre dingen van geen gering bedenken, verghd' hy den Staaten, hunne gansche soldaaty zynen gebiede t'onderwerpen. De groofste leek in stoffe van staat (laat staan de schrandersten en geoeffensten van den Lande) hadde

+1577.

+*De Burgh t'Uitrecht oovergegeeven.*

+*Die wordt met Burghers beset.*

+*'s Kaizars gesanten om den paishandel aan te binden.*

+*Vervolgh des selven.*

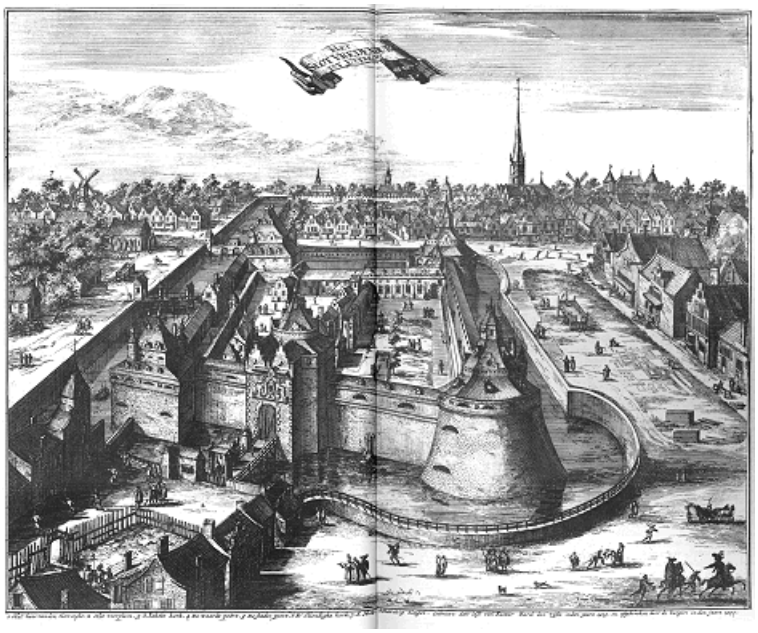

[+]zoo een' verroeste loosheit niet voor glad laaten deur slippen. Naa lang twisten oover den pais van Gent, verklaard' hy, dien t'aanveirden, onder besprek van [+]1577. oopen en onvereffent te houden, de punten, waarop hy zich naader bedenken moghte; als waaren, die den Godsdienst, en gehoorzaamheit ten Koning raakten, en andre diergelyke. Ende, hoewel d'ongerymde strydigheit deezes blaazens van heet en koudt uit eenen mondt, hem, zelfs door de Kaizarlyke gezanten, werd aangeweezen; hy bleef daarby, zonder plaats te geeven aan eenighe reedenen, om de welke hem in te stampen, men, tot tien uuren des aavonds toe, bezigh was. De gemaghtighden dan, ten einde aller hoope, tuighden, volghends hun onthiet in dien gevalle, hem schriftelyk aan, ter jeeghenwoordigheit van de Raadsheeren van Staate, en d'Ambassadeurs; *Hoe 't aan hen niet geschort had, nocht schortte, dat'er niet vruchtbaars uitgeright wierd; ende dat zy zich vry kenden van alle schuldt aan 't naadeel, dat den dienste Gods en des Koninx, aan 't verderf dat den Lande, beschooren was*. Dit docht Don Johan eenen donderslagh in de ooren. D'oploopende moed berst uit: *Die gewaapent quaamen met [*] aantuighenissen, hadden geenen zin zich tot vergelyking te vlyen. 'T zeurd' hem van hunnen 't weeghe. Nu; zy* [*]protesten. *moghten toezien. 'T had wat in, zich teeghens hunnen Landsheer te verzetten, met eenen krygh, die hun den vloek en verdoemenis der gansche weerelt op 't hooft moest haalen. Nemmer zouw zyn' Majesteit zoo een' weederspannigheit ongestraft lyden: maar daaraan besteeden haare heele maght, die niet klein was. Ende zoud' hy, in dit krakkeel, te werke stellen 't zwaardt, niet het zyne, maar des Koninx; en 't felste oorlogh voeren, daar men ooit af hoorde gewaaghen*. Voorts weedertuighd' hy hun, mondelinx aan: *dat alle onheil, hieruit ryzende, den Staaten zouw te wyten staan*. Hierop stiet het werk: ende naamen de gemaghtighden hun afscheit van hem, om 's andren daaghs te verreizen. Dusdaanighe buitenslaaghen werden wonderlyk vremdt gevonden. De voorzienighen eighenden terstondt op zynen persoon; dat niemandt uiterlyk aan te zien waar wat'er in stak: ende noemden hem een' groote lantaarne zonder [+]licht. Andren vraaghden, oft hy waanen moghte den Neederlandren zoo gemaklyk 't net oover 't hooft te stryken, als eenen deele [+]*Opspraak teeghens Don* slaafsche mooren, die, versuft en verbluft, geen beeter raadt geweeten hadden, *Iohan*. dan zich te betrouwen op zyn woordt; dat hun oevel bekoomen was. Ende, dewyl men begost had die snaar te roeren, werd'er by gemort; *Dat, de volken, door bedrogh en meineedt, in plaats van voor de vuist, te verkloeken, nu de grootmoedigheit van eenen Kaizars zoon heeten moest: 't en waare zyn' moeder, hoe luchtigh ook, meer geloofs, dan hy, verdiende; die, zyns quaalyk te vreede, gedreight had hem eenen andren vaader te geeven*. Zommighe andre zyner nukken werden, met een, opgehaalt, *hoe hy, den Prinse Don Kaarel, de voet had helpen lichten; nooit met taal oft teeken, 't misdryf der Spanjaarden gelastert; en zich geheel in hunnen aardt verschaapen. Waarom hy zich ook niet schaamde; aan de Staaten te willen bedingen, dat zy niemandt van die geweldenaars ter straffe zouden vorderen, maar zyne Majesteit daarmeê begaan laaten. Dat Roda, vertrokken zonder hem te begroeten, zeeker berichtschrift, onder eenen Spaanschen koopman, tot Antwerpen, gelaaten had, en Don Johan last van den Koning, 't inhoudt van dien t'achtervolghen. 'T welk waare; de harten der gemeente, door meêwaarigheit, te winnen; thans, door hulp van d'andre gewesten, die van Hollandt en Zeelandt te dwingen; daarnaa de reekening met de weederstreevers te effenen; ondertussen konstigh te veinzen*. Meer diergelyke geruchten zweefden om her, daar 's Prinsen toenygelingen niet afdeeden. Maar Don Johan, thans

+wat bekoelt van zinnen, en duchtende met het hooft teegens den heekel te loopen, nam het een weinigh zaghter op. Ontrent middernacht, naa 't vallen der hooghe woorden hier voore geroert, zond hy, by Pater Fregozo, verzelschapt met den Bisschop van Luik, aan de regeerende Raadtsheeren, en de gemaghtighden der Staaten, een briefken van zyn' handt. 'T luide; *dat hy bereit was, de Gentsche vreede t'omhelzen, zoo zy nochte den Roomschen Godsdienst, nochte der Koninklyke hoogheit te naa quaam: en zulx op de voorwaarden, in zyn laaste schrift uitgedrukt*. Dit was noch wydt van vergelyking. Maar, ten volghenden daaghe, als de gemaghtighden, nu reisveirdigh, hunne gebiedenis aan de Raadsluiden van Staate waaren doende, verstonden zy, dat hy hun geirne noch eens spreeken wilde; en booven den pais van Gent, het vertrekken der Spanjaarden te Lande, had toegestaan. Dies vervoeghden zy zich by 's Kaizars gezanten, die hun meer niet, dan eenighe jonger reegelen van zyn' handt vertoonden: waarby hy verklaarde, *in die vreede te bewillighen; dewyl hem, by de tuighenissen van de Bisschoppen, hooghe schoolen, en andren, bleek, dat zy niet streed teegens 't Heiligh Roomsch geloof; naardien ook de Bisschop van Luik, en d'andre Kaizarlyke Ambassadeurs hem voldaan hadden, belangende d'achtbaarheit des Koninx, die zy verstonden by den gemelden pais, bewaart te weezen*. Echter, men ging Don Johan, voor tot zoo verre, bedanken, en bad hem wyders; de Spanjaardts te lande te willen weghzeinden. Loode voeten had hy, om hier oover te treeden; en liet het onbeantwoordt. Noopende den pais, gaf hy op, *dat z'hem, gewisselyk, wel behoorden te bedanken, als van de hooghste weldaadt, die zy van zyn' Majesteit ontfangen moghten: te meer, om dat de vreede gemaakt was, naa zyn vertrek uit Spanje, ende hy, zonder orde van den Konink, 't beäangenaamen der zelve oover zich nam, ten aanzien van de noodt en geleeghenheit der dingen. 'T welk wel verdiende, dat zy zich erkentlyk neeghen tot de punten by hem geëischt*. De gemaghtighden beloofden, alzoo de tydt van hunnen last om handelen verstreeken was, getrouw verslagh van alles aan hunne meesters te doen. Oorlof van hem genoomen; gingen zy opzitten, laatende berichtschrift aan d'Ambassadeurs, om 't ooverigh werk, naa hun vertrek, te vorderen. Deeze verzuimden geenerley plicht by Don Johan, die noch den windt zulx niet inhouden kon, oft men speurde meer dan te veel, dat hem d'aantuighenis der gemaghtighden in den krop stak. Ook klaaghd' hy, oover 't al te stips staan der Staaten, en dat sy geen gestant gedaan hadden, aan 't geen by hunne gemaghtighden, tot Marche, was ingeruimt. Zy sloeghen alles in de beste vouw, om hem needer te zetten: ende hebbende alhier de zaaken op taamelyken voet gebracht, vertooghen naa Brussel, +om te verstaan hoe naa men elkandren te gemoet zouw kunnen koomen, in d'onbeslechte punten. Thans keerden zy, met der Staaten gemaghtighden, weeder tot Don Johan. Die liet de reste glyen: maar 't +uitheemsch oorloghsvolk, anders dan ter zee, te verzeinden, docht hem, zyn eighen hart eeten; mits hy ganschlyk den mondt gemaakt had op 't inslokken van Engelandt. Dan hy moest daaronder deur: ziende, zonder dat, in 't bewindt niet te raaken, en zich eevenwel vervallen van de hooghte zyner inbeelding. Ook ooverstreeden de gezanten des Kaizars hem kraftigh zyn ongelyk, en d'onmooghelykheit van 't vertrek te scheepe. Men werd dan endtlyk eensch; 't verdragh vertoont aan de gemaghtighden der Staaten van yder gewest, te Brussel, op dat zy 't bekraftighden. Alleenlyk die van Hollandt en Zeelandt verklaarden, voor als noch daar toe geenen last te hebben. D'andre, dies onaangezien, voeren voorts met onderteekenen; zulx een plakkaat geraamt werd, op 's Koninx naam,

+1577.

+*'s Kaizars Ambassadeurs te Brussel*.

+*Zy keeren weeder tot Don Johan met der Staaten gemaghtighden*.

+onder tytel van Eeuwigh gebodt: 't welk de naavolghende punten behelsde: +
Vergeetenis van alle mishandelingen, geschiedt ter oorzaake van de beroerten. Toestandt van den Gentschen pais; zoo ten aanzien van de getuighenissen der Prelaaten, ende der Voorleezeren in de Godtheit en Rechten tot Looven, verklaarende, by den zelven niets beslooten te zyn, dan 't geene, naar tyds geleeghenheit, den Roomschen geloove meer meê dan teeghens gink; als om dat de Raadt van Staate bewaarighde, dat het gemelde verding niets inhield tot afbrek der Koninklyke achtbaarheit en onderdaanigheit; ende de Kaizarlyke gezanten 't gevoelen der Prelaaten, Voorleezeren, en Raadsluiden van Staate, noopende de voorzeide twee punten, in reede gegrondt vonden: in gevolgh van 't welke, de vergaadring der breede Staaten haaren voortgank zouw hebben, op den voet geraamt in 't derde punt deezes verdraghs. Het uitheemsch krysvolk zouw vertrekken uit de Neederlanden, zonder weeder daar in te keeren, 't zelve oft ander, 't en waar by buitenlandsch oorlogh, ende dat de breede Staaten des noodigh oordeelden. De Spanjaardts, Italiaanen, en Borgonjers, moesten binnen twintigh daaghen naa de aankunding, hun terstond te doen door Don Johan, uit die burgh en stadt van Antwerpen scheiden, samt uit alle Slooten, steeden, en sterkten van Neederlandt; voorts uit den ganschen Lande, en naamentlyk uit den geweste van Luxemburgh, binnen andre twintigh daaghen, viele 't doenlyk; 't welk Don Johan met alle maght zouw bevorderen: ende hadden zich midlerwyle t'onthouden van alle vyantlykheit en ooverlast, zoo wel ten opmerke van de buurgewesten, als van de Landen zyner Majesteit. Den Hooghduitschen stond op reize te slaan, zoo ras de Staaten met hun ooverkoomen waaren, belangende 't geen men, naa reekening en afkorting, bevonde hun toe te behoeren; in der maniere als 't vyftiende punt deezes briefs zouw uitwyzen. Al de zelfste soldaatye had lyftoght, geschut, en krystuigh, niets uitgezondert, te laaten in d' ontruimde Slooten en steeden, de welke met den voorraadt van mond' en oorlooghe, men stellen zoude, by goedtdunken des Raads van Staate, in handen van inboorlingen van der soorte als vereischt wierd by de vrydoomen des Landts, ende, voor ditmaal, van zulke die den Staaten waaren aangenaam. Aangaande 't brandtschatten, afdwingen, en gelyke verdrukkingen, gepleeght by de krysluyden, zouw zyne Majesteit laaten geschieden 't geen naa recht, reede, en billykheit, behoorlyk en uitvoerlyk weezen moghte: ook orde geeven, om t'onderzoeken, op alles, wat, zoo wel de hoofden als slechte soldaaten, in haare oft in d'aangegrensde Landtschappen, misdaan hadden, ende recht daaroover doen, in Neederlandt, Spanje, oft elders, daar 't best betaamde. Alle gevangenen, by zaake der beroerten, zouden uitgaan zonder betaaling van ransoen: doch t'ontslaan en weederzeinden des Graaven van Buure aandraaghen, tot dat de Prins van Oranje 't besluit; te neemen ter aanstaande daghvaart by de breede Staaten, met der daadt hadde naagekoomen; en langer niet. 'T geschil oover 't herstellen van eenige heeren en amptluiden, tot de vooghdyen en staaten, waaruit zy om de voorleeden' ontsteltenissen, gezet waaren, had men te staaken tot het scheiden toe van de boovengeroerde vergaadring der Staaten; en 't zelve alsdan te brengen voor de Raaden van Rechte, in elk gewest daar 't onder behoorde, om by de zelve, geoordeelt en geüit te worden. Dat zyne Majesteit, in Koninklyke en Vorstelyke woorden, beloofde te handthaaven, en doen handthaaven, by haaren broeder en alle andre haare Stadthouders, zoo oover 't gemeene Landt als oover elk eighen gewest van dien, al de ouwde vrydoomen en gewoonten der zelve; en alle vremdelingen uit de regeering te houden. Dat, daarenteeghens, de Staaten beloofden, in oprechten gewisse, by trouw en eere, den Roomschen Godsdienst, en de gehoorzaamheit ten Koning t'onder-

+1577.
+*Verdragh, en eeuwigh gebodt.*

houden [+] *en voor te staan, in ende oover al. Zy zouden verthyen, en afgaan van alle verbonden, die zy, t'hunner verzeekering en beschermenis, met uitheemschen, ten tyde der beroerten, moghten gemaakt hebben. Zy zouden afdanken, en ten Lande uitschikken alle vreemde soldaaty by hen aangenoomen, en beletten dat'er geen' andre weeder in quaam. Volghends hunne beloften, zouden zy, uit goede geneeghenheit te zyner Majesteit, opbrengen zeshondertduizent ponden van veertigh grooten elk; te betaalen, d'eene helft gereedt, aan 's Kaizars Ambassadeur, en d'ondergezanten des Hartooghen van Guilik, die de zelve hadden te leeveren in handen van Don Johan, oft zyne gemaghtighden, t'hunner bescheidenheit, om uit alle steeden en sterkten te doen ruimen 't uitheemsch krysvolk, behalven de Hooghduitschen, tot dat met hun afgereekent waare, als onder te zeggen stond: d'andre helft, by wissel oover te zetten op Genua, om, binnen twee maanden naa 't vertrek van de Spanjaarden, Italiaanen, en Borgonjers uit het Slot en de stadt van Antwerpen, goedt gedaan te worden aan den geenen, dien Don Johan daartoe wilde maghtighen. Dat de Staaten t'hunnen laste naamen 't vernoeghen der Hooghduitschen, oover 't geen men bevonde hun, in billykheit, schuldigh te weezen: waarinne zyne Majesteit en Don Johan hunne behulpzaamheit den Staaten beloofden, zoo by de geenen, die de reekeningen en* [*] *blaffaarts onder zich hadden, om hen die te doen ooverleeveren, als by de zelfste krysluiden, om hen te verspreeken tot reedelykheit: waartoe zich ook de Heeren gezanten erbooden, aanneemende de Kaizarlyke Majesteit te bidden, dat haar geliefde haar' achtbaarheit, te dien einde, te werke te stellen, by de voorzeide Hooghduitschen: de in welke, t'hunner voldoeninge toe, vrylyk zouden mooghen verblyven binnen Neederlandt, in de plaatsen, hun, door den Konink, by goedtvinden des Raadts van Staate, aan te wyzen, tot beschermenis en verzeekertheit zyner Majesteit en der Staaten. Naa 't vertrek van de Spanjaardts, Italiaanen, en Borgonjers, zouden de Staaten gehouden zyn, den persoon van Don Johan, mits toonende zynen lastbrief, op den behoorlyken en gewoonlyken eedt, ook met pleeghen der staatlykheeden daartoe vereischt, t'ontfangen tot Stadthouder en Kryshooft oover de Neederlanden: ende hem, voor zulx, toe te draaghen 't ontzagh, de eere, en gehoorzaamheit, die 't betaamde: blyvende nochtans 't verdragh van Gent, met al zyn aankleeven, in volle kracht. 'S Koninx naakomelingen, t'hunner blyde inkoomste, Don Johan, en alle andre Stadthouders te maghtigen by zyne Majesteit oft haare naazaaten, zoo oover degemeine Landen, als oover elk gewest bezonder, mitsgaaders alle Raadshoofden, Raaden, Amptmannen, en Rechtsluiden, zouden ten aanvank hunner bedieningen, staaten, en ampten, plechtelyk moeten zweeren, t'onderhouden, ende, voor zoo veel in hun waare, te doen onderhouden de jeeghenwoordighe keure en verdragh. Dat de Koning beaangenaamde en van waarde hield, alle bezettingen van renten en jaargelden, samt andre verbintenissen en verzeekeringen, gemaakt en verleeden, oft voortaan te maaken en te verlyden by de Staaten, ten behoeve der geenen, die hen bygestaan hadden, en alsnoch bystaan zouden, met verschaffen en aantellen van eenighe penningen, tot behulp, vereischt uit zaake der beroerten; ende zonderling voor de hooghe en vermooghende Vorstinne, zyne zeer lieve zuster, de Koninginne van Engelandt*. Dit werd gevestight, by Don Johan tot Marche in Famine, op den twaalfden; by den regeerenden Raadt en Algemeine Staaten, tot Brussel, den zeeventienden van Sprokkelmaant des jaars vyftienhondert zeevenentseeventigh: ook onderteikent van 's Kaizars gezanten; en ten zelven daaghe, plechtelyk afgekundight.

[+] 1577.

[*] registers.

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Twaalfde Boek.

+**M**Its 't bekraftighen der Gentsche vreede door 't eeuwigh gebodt, en om der Hollandsche en Zeeuwsche gemaghtighden weyghering van dit te onderschryven, waaren de zaaken in die gesteltenis, dat nochte de Roomsgezinde Staaten, nochte de Spanjaardts vermoghten, de twee voorzeide gewesten met oorlogh te quellen; nochte de Prins, booven zich, Don Johan behoefde te kennen, voor besluit, dienaangaande, by de vergaadering der breede Staaten, te neemen. 'T welk onzeeker was hoe 't uitvallen moghte, gemerkt, afkeerigheit van nieuwen krygh hun, viellicht, niet zouw toelaaten, ten scherpste te zien teeghens zyne Doorluchtigheit. +1577.

+Dies vond men zich bedraait in 't werk, en zond, neevens Meester Paulus Buis Voorspraak van Hollandt, den Heer van Willerval Adriaan d'Oignyes, aan den Prince, om zyn goedtdunken op 't verhaalde gebodt te verstaan, en hem tot aanneeming van 't zelve te beweeghen. Om der bezendinge meer aanziens te geeven, werd de Doctoor Andries Gail, 's Kaizars Ambassadeur, bewillight, hen te verzelschappen. De Prins en de Staaten van zyner zyde, antwoordden; *dat zy den klaaren +yver der Algemeine Staaten, tot de rust en verlichting des Lands, tot voorstandt der vrydoomen, en onderhoudt van 't Gentsche verdragh, ten hooghste looven moesten. Eevenwel, naa rype betrachting der punten geslooten met Don Johan, docht hun 't ooghmerk der gemelde Heeren Algemeine Staaten, niet in alles getroffen. Want, voor eerst, scheenen d'ouwde gerechtigheeden des Lands*, (*de welke te rekken 't voorneemste wit was*) *grootlyx verkort; zoo, oovermits de maght om de breede Staaten te verzaamen, den geenen, die ze van alle outheit her en rechtsweeghe toequam, bedektelyk t'onbruyk gemaakt werd; als, om dat men de zelve Staaten verknoopte aan ongewoonlyke gehoudenissen en eeden. Wat kon men ook goeds verhoopen, belangende 't handthaaven der vrydoomen, daar zy, in eenen handel, die zonderling t'hunner vestinge behoorde te dienen, kenlyk verbrooken werden, met het verhouden des Graaven van Buure in Spanje, die, zonder yets te kunnen misdaan hebben, oover alle recht en reede, vervoert was? Ook streed het zelfste gebodt oopentlyk teeghens de punten der Gentsche vreede, die men niet eenvouwdigh en bescheidelyk toestond, maar spitsvindighlyk op schroeven stelde, met waggelwoorden, stof tot meenighte van uitvluchten; gelyk die van de Hartooghinne van Parma, waar uit zoo veel' beeken bloeds haaren oorspronk genoomen hadden. Wyders docht het hun den gemeinen Landtaardt een' onuitwisselyke schandtvlek, aan zulk een' schuim van schudden, daar men zoo veel gewelds en weederwaardigheits af geleeden had, niet alleen noch geldt toe te geeven, maar ook te daadingen en t'ooverkoomen met de gee-*

+*Bezending der Algemeine Staaten aan den Prinse.*

+*Zyn, samt der Hollandsche en Zeeuwsche Staaten bedenken, op het eeuwigh gebodt.*

nen, [+]*die by oopenbaaren uitroep op 's Koninx en der Staaten naam, verklaart waaren, en beschuldight by de stenden des Heilighen Ryx, voor muiters en eerlooze schelmen, behipt in gespan en vloekverwantschappen, met de Spanjaardts gemaakt: jaa, met goeden ooghe aan te zien, dat zy gingen brallen, en heene stryken, met kleinoodje, geldt, goedren, koopwaaren, en brandtschattingen, den Lande afgestroopt. Daarenbooven, was, huns gevoelens, te luttel achts genoomen, op 't ontzagh, den dank, en eerbiedenis, toekoomende der Majesteit van Engelandt, en den Hartooghe 's Franschen Koninx broeder, voor de hartlykheit betoont tot onderstant der Landen, in hunne noodt: gemerkt het wel betaamt hadde, hen, met ontfouwener en doorluchtigher uitspraak, in 't verdragh te begrypen. Ten leste, zy vonden, by de punten des zelven gebods die van Hollandt en Zeelandt ganschelyk onbewaart, ende veel vorderlyker en reedelyker de verzeekeringen hun aangebooden tot Bredaa; gelyk hun ook tot Gent niet min zouw gebooden geweest zyn, zoo hunne gemaghtighden niet verklaart hadden, ter goede trouwe te willen gaan, als verstaande geenszins met andren dan met de Staaten te handelen. Waar hunne meening geweest, Don Johan t'ontfangen, en met hem te moeten daadingen, in dervoeghe als nu geschiedde, zy zouden, oover dit stuk, aldus niet heene getreeden hebben. Althans bleek niet alleen de gemeine verzeekring verby gegaan*, *maar ook die van het herstellen der [*] enkle persoonen, in hunne goedren, ampten, en vooghdyen, geleeghen in verscheide plaatsen van herwaarts oover; en desgelyx in 't Graafschap van Borgonje: die 't nochtans wel reede geweest waar, nu te bedingen, dewyl het, tot Gent, met geen uitdrukken der bezondre landtschappen, had kunnen vallen, om dat men daar alleenlyk verding met de Staaten maakte. Immers zoo luttel verzeekerings speurden zy, in de gemelde punten, voor d'andre gewesten, en 't arme gemeine volk: gemerkt van 't afwerpen der burghen, oorzaaken van zoo veel quaads, geen vermaan altoos gemaakt werd, nochte verklaart eenighe eighentlykheit van de vergeetenis daar aangeroert. Ten teeghendeele scheen, dat men de Staaten, slechts voor ditmaal, gerieven wilde, met vooghden hun gevallende; en van zinne waar, hun, voor den toekoomenden tydt, alle middelen te beneemen, van zich verzeekert te houden teeghens 't boos opzet der geenen, die men hun dacht te geeven tot Ooversten. Veele andre diergelyke bedenkingen hadden zy aangeteikent, en begost de zelve by geschrift te stellen, met vertooning hoe 't nu de rechte stonde was tot verbreeding der vrydoomen: als hun behandight werden de punten reeds oover gezonden aan Don Johan, om hem daarop tot Landtvooghdt t'ontfangen. 'T welk hun hooghlyk verwonderde; die 't ylen, in een stuk van zulk gewight, gevaarlyk hielden. Zy lieten zich echter bedunken, alles waar ten goede meeninge gedaan, om 't Landt zoo veel te spoedigher van de Spanjaardts en 't ander uitheemsch krysvolk 't ontlasten. Waaroover hun heel hartlyk wenschen, en bidden tot Gode was, dat de zaak den uitgank neemen moghte, daar alle oprechte liefhebbers des vaaderlands naa verlangden. Voor hun; naardien 't oover afgedaane dingen te spaade gehaspelt waar, zy beloofden den Gentschen pais in geenerley wyze te quetsen; verhoopen 't zelfste van de zyde der Algemeine Staaten. Niettemin, op dat hunne geneeghenheit tot vordernis van 't vertrek der Spanjaarden en andre vreemdelingen, en tot de vestighing der vreede, ruste, en ouwde gerechtigheeden der Landen, bleeke; zoo stonden zy ooverboodigh, de gemelde punten te looven en onderschryven, mits dat den Algemeinen Staaten alvoore geliefde, vast en onweederroeplyk te besluiten, ende hun daaraf te geeven behoorlyk en verplightend bescheit, geteikent in vereischte forme, by de Heeren Staaten, Ooversten van gewesten, kryshoofden, en kornellen; dat*,

[+]1577.

[*]Particuliere.

+*indien de Spanjaardts, ten bedongen daaghe, 't Landt niet ruimden, zy allen vorderen handel met Don Johan zouden afsnyden, ende, zonder daarnaa meer te verstaan tot eenighen andren, 't gemelde vertrek, by weeghe van waapenen, vervolghen: mits ook, hun geliefde andermaals bondtschrift te verlyden, dat, naa 't boovengeroert vertrek, nochte zy, nochte de Oovers*ten der gewesten, de kryshoofden, en kornellen, *den voornoemden Don Johan, oft yemandt anders, tot Landtvooghdt hadden aan te neemen, zonder eerst, door hem, gericht en geboet te zien alle punten strydende, luttel oft veel, teeghens de gerechtigheeden des Lands, oft eenighzins naadeeligh der vreede van Gent. Volghends 't welke yder stond te herstellen tot zyne goederen, zoo wel in Borgonje als in Neederlandt geleeghen, geen' uitgezondert; ende alle vrydoomen te looven en te vestighen, naar luidt van der gemelde Heeren Staaten beloften, plechtelyk en schriftelyk gedaan, aan de gemaghtighden van Hollandt en Zeelandt, tot Gent, op den achtentwintighsten +van Wynmaandt lestleeden*. Hierop verklaarden thans d'Algemeine Staaten; *dat hunne meining altyds geweest, en alsnoch was, 't verdragh van Gent naa te koomen, ende, onder ander, alles te doen richten, wat blyken zouw gedaan oft voorgenoomen teeghens de gerechtigheeden, vrydoomen, oft ouwde gewoonten der Neederlanden. Dat zy verstonde, de Spaansche, Italiaansche, en Borgoensche soldaaten, door geweldt van waapenen te verdryven, volghends 't gemelde verdragh, zoo de zelve niet zouden vertrokken zyn, binnen den bestemden tydt; zonder wyders te treeden in eenighe handeling, waar by 't verreizen der Spanjaarden eenighzins draalende moght gehouden worden. Ende, gemerkt de Stadthouders der gewesten, de hoofden en kornellen van 't krysvolk, gehouden waaren, zich daarnaar te schikken, zoo zouw men hen verzoeken tot onderteikening van den inhoudt deezes besluits*. Midlerwyle, te weeten den twintighsten van Sprokkelmaant, ooverquaamen die van Schoonhoove +met den Prince; op voorwaarde, *van den Roomschen Godsdienst, buiten alle verlet, te mooghen oeffenen: mits dat men, daarenteeghen, weeder niemandt om geloofszaaken moeide, naar uitwyzen der Gentsche paispunten, volghends de welke, aan yder zouw oopenstaan, zyne goedren t'aanveirden. 'T beleidt en verkiezing der regeeringe had te geschieden, volghends de vrydoomen en 't ouwdt gebruik, gelyk voor de toekoomst der beroerten. Doch, noopende 't Baljuwschap en Schouwtampt, zouden zy zich schikken naar orde, te raamen van zyne Doorluchtigheit, by goedtdunken der Staaten van Hollandt en der kaamere van Reekening. Ende werd hun, ten opziene hunner armoede, veroorloft, de lasten op spys, drank, en diergelyke, te hooghen oft laaghen, naar hun welgevallen, voor eenen tydt van drie maanden; geduurende de welke, zy ook vry zouden zyn van alle schattingen, die men oover 't gemeene Landt, quaam omme te slaan. In 't stoppen hunner dyken, zouw men hun te hulpe koomen, als de jeeghenwoordighe bezettelingen vertooghen waaren; ende geen' andre inzeinden, dan ter hooghdringenden noodt, en tot kosten van +Hollandt en Zeelandt*. Onlanx hiernaa, braght de Baroen van Ville te weeghe, dat het krysvolk, voldaan zynde by de stadt en 't Landtschap, Groeninge ontruimde, tot maghtighe blydschap der burgheren. Voorts werd de pais van Gent, by dit gewest en die van Vrieslandt, omhelst. Thans bewillighden d'Algemeine Staaten, en de regeerende Raadt, t'zynen +verzoeke, in 't afwerpen der burgh van Groeninge; waaraan hy zelf, neevens die van zyn gezin en de poorters, met grooten yver arbeidde. De zelfste Raadt had begeert, Robles, die noch gevangen was, in handen te hebben. 'T welk de Staaten van deezen hoek toestonden, met beede om op zyne goedren te mooghen verhaalen, 't geene blyken zouw, by hem,

+1577.

+*Besluit der Algemeine Staaten, op 't verzoek van die van Hollandt en Zeelandt*.

+*Schoonhoove begeeft zich onder den Prince*.

+*Groeninge wordt ontlast van bezetting*.

+*De Burgh van Groeninge geslecht*.

+tot betaaling der soldaaten, ontfangen en achter gehouden te weezen. Dies verstond men, dat hy geleevert wierde aan den heere van Hierges, behoudens yders gerechtigheit op zynen persoon en middelen. Tot Groeninge rechtte men acht vendels burgheren op; die zwoeren, ten eeuwighen daaghen geen bezetting meer in te neemen. Don Johan, nu getroost naader te koomen, vervoeghde zich, onder enkle lyfwacht van tachtentigh +helbardiers, daar Aarschot het hooft af was, tot Looven. Werwaarts meest al de grooten en treflyksten van aadel heene spoeiden, om hem te begroeten en zich ter kennis en gunste des aanstaanden Landtvooghds in te boezemen. Hy, onthaalende hen, met oovervloedt van goede siere, met uitbondigh bewys van allerley heusheit en hartlykheit, vereerde d'eenen met waardigheeden en ampten, d'andren met jaargelden en mildaadigheeden. Jaa hy verscheen, in persoon, op de banketten der gilden, hanteerde de tzaamenkoomsten der schutteryen, en vermengde zich met haar gezelschap en oeffeningen: droegh zich spraaklyk en gemeenzaam jeeghens minsten en meesten: waardoor hy zich veele eenvoudighe harten quam aan te klampen. Die veerder zaaghen, en zynen aardt dieper in, lieten zich voorstaan, dat zoo groot een hoomoedt, als de zyne, die meêwaarigheit dier genoegh reekenen zouw. Hier steld' hy orde op 't vernoeghen van de Spanjaardts, Italiaanen, en Borgonjers: verzocht en verkreegh, te dien einde, van de Staaten, dat zy hem, onder verzeekering op de Koninklyke inkoomsten, hunnen naam en geloof leenden, om vierhondertduizendt gulden op fret te lighten. Eevenwel sliep zyn' wantrouw zoo vast niet, oft hy deed den Raade van Staate aangeeven, door Octavio Gonzaga, hoe men hem zoo uit Vrankryk als van elders verkundtschapte, +dat'er een toeleg broedde, om hem van kant te helpen, 't waar by weeghe van moordt, oft vervoering ter zee, naa Rochelle. 'T welk eenighe vremdelingen, zich onthoudende tot Looven, zouden aangenoomen hebben, voor den derden van Grasmaant, in 't werk te stellen. En hy zeide bericht te zyn, dat hem dit, door den Prinse van Oranje gebrouwen werd, ende reeds getal van krysvolk ontrent de stadt verdeelt en verhooleh lagh. D'Algemeine Staaten, hier meê gemoeyt, vonden 't vreemdt, en nochtans raadzaam, op naader gesprek met Gonzaga, de geenen te doen verzeekeren, daar eenigh vermoeden op viel. Dies werden, binnen hunne herberghen, in bewaarnis genoomen de Heeren van Bonnivet en Bellangerville, Fransche eedelluiden. Maar, naa eenighe daaghen naauw onderzoex, op alles, vernamp men geen' waarschynlykheit altoos van zulken aanslagh; ende vond zich meer begaan om hen te vreede, dan op vrye voeten, te stellen: gemerkt zy verklaarden, van den Hartooghe van Anjou gezonden te zyn, die geducht werd dat zich deezen hoon hooghlyk aantrekken zoude. Waaroover, brieven, tot verschooning der daadt, en thans de Baroen van Aubigney, aan den zelven Hartogh, werd afgeveirdight. Escovedo, midlerwyle, zocht vast geldt op woeker, by de koopluiden t'Antwerpen; dan vond, mits de versche heughenis van 's Koninx wanbetaaling, die dwaazen niet. Thans verghd' hy hun, slechts maxel, en geen' stof by te leggen, met verlyden van wisselbrieven op Milaan, onder besprek van niets uit te tellen, eer zyne Majesteyt de brieven voldaan hadde, die hy hun, daarteeghens, zouw leeveren. Men gaf hem t'antwoordt, dat koopmans geloof te teeder een ding was, om, by mangel van woordthouding door zoodaane uitvluchten, voor quetsing behoedt te blyven. Endtlyk beloofd' hy, mits dat zy, op dien voet, hem hondertduizent kroonen in schrift verstrekten, hun een derdendeel te doen hebben van 't geen zy aan den Koning ten achtere waaren. Hier naa werdt geluystert. Maar, onder de handt, ried hy den Koning,

+1577.

+*Don Johan komt tot Looven.*

+*Gewaande laaghe teeghens zynen persoon.*

t.o. 500

DON JOHAN VAN OOSTENRYK.
GOUVERNEUR GENERAEL
DER NEDERLANDEN

[+]om den meesten oorbaar, 't weezentlyk geldt naa Italie te zeinden: in welken gevalle, de schuldt der handelsluiden, in den ouwden staat zoude blyven. Hebbende door deezen vondt brieven verkreeghen, paaid' hy daarmeede 't krysvolk. De Staaten hadden nu, tot Burghvooghdt van Antwerpen, genoemt den Hartogh van Aarschot; ende deez' zyn berightschrift, van Don Johan, ontfangen. Derhalven verscheen hy aldaar, den zessentwintighsten van Lentemaant, om de sterkte in zyn bezit te neemen: 't welk, ten byweezen van den Ryxgezant Wynenbergh, in deezer [+]maniere toeging. Martyn del Hoyo, Steêhouder van Sançio d'Avila (want den zelve moght het van 't hart niet, daar jeeghenwoordigh te zyn) trad uit, tot oover de valbrug. Die werd achter hem opgetooghen, en de poorten geslooten. De Hartogh verzelschapt met etlyke Heeren en Eedelluiden, deed ter zelve plaats, bloots hoofts, aan handen van Escovedo, deezen eedt. *Ik Philips van Croy, Hartogh van Aarschot, beloof en zweer, by Godt, de maaght Marye, ende op de vier Heylighe Euangelien, dit Slot t'ontfangen, bewaaren, en houden, ten dienste der Majesteit van Koningh Philips onzen Heere; ende 't zelve aan niemandt oover te leeveren, dan aan hem, zyne erven, oft naazaaten; 't en waare by ander zyn klaar bevel*. Toen sprak Escovedo; *indien ghy zulx doet, zoo helpe u Godt, en alle zyn' Heilighen:* ende knoopte daaraan eenen vuilen vloek; *dat, deed' hy anders, de duivel hem haalen moeste met lyf en ziel*. Waarop eenighen der omstanderen zich niet ontzaaghen, *Amen* te zeggen. Voorts gaf Martyn del Hoyo den Hartooghe de sleutels oover: de valbrug werd neêrgelaaten, de poorte geoopent: en Aarschot trok daarin, met [+]vier vendelen Waalen. De Spanjaardts, ontruimende zoo wel de stadt als de burgh, tooghen op Lier, ende neevens hunne landsluiden van die bezetting, voort naa Maastricht, verordent t' hunner betaalinge. Booven hunne pakkaadje, schat van geldt en kleinoodje, voerden zy zes stukken geschuts meê, en de gevangene Heeren, Egmondt, Capres, en Goignyes. Veele Neederlandtsche wyven, echt en onecht, vermeerderden den sleep. Meenighte van burghers liep buiten, om de ooghen te verklaaren, door 't aanschouwen dezer uittoght. Dan 't was beneepe blydschap, zoo lang zy de Hooghduitschen, meêpleeghers aan de plondering der stadt, noch op den hals hielden. De Staaten van Hollandt en Zeelandt, dit pas, waaren, tot Dordrecht, vergaadert: alwaar, uit den naame der Algemeine, de Doctoor Leoninus verscheen, om bystandt van penningen te verzoeken, samt het afstellen der [*] verlofgelden, en 't herroepen der scheepen van oorlooghe, die onder Antwerpen hielden, en van de uitleggers [+]op de Maaze; ook, om oover't invoeren van eenpaarighe munte te handelen. En men gaf hem reedelyk genoeghen in de reste: dan kon noch niet verstaan, de verlofgelden te missen. Op deeze daghvaart werd yetwes bestaan tot bezwaarnis der Weederdooperen; als blykt by zeeker lidt van eenen brief, geschreeven uit Dordrecht, den lesten van Lentemaandt, door den Heer van Aldegonde, aan den Predikant Kaspar Verheiden; [+]'t welk aldus luidde. *De zaak van de Herdoopers wordt, sint het ontfangen van uwe en Taffins brieven op gister, met den Doorluchtighsten Prinse, gehandelt: en zeeker ik vinde die veel zwaarder, dan ik hoopte. Want hy had my, tot Middelburgh, groote hoope gegeeven, dat men ter burgherschappe uitsluiten, oft immers niet plechtelyk ontfangen zouw de geenen, die den eedt weigherden. Nu brengt hy by, zulx niet beslooten te kunnen worden, zonder nieuwe [*] kramp der kerken: mits de Staaten niet lyden zullen, dat men zoodaanigh een' wet stelle, die zy geenszins oorbaar achten voor het gemeene beste. Jaa hy verklaart, deeze eertyds d'eenighe oorzaak geweest te zyn, waardoor de [*] Kerkenraaden in die afgunst*

[+]1577.

[+]*De Hartogh van Aarschot ingevoert tot Burghvooghdt t'Antwerpen.*

[+]*Vertrek der Spanjaarden. uit de stadt en burgh van Antwerpen.*

[*]licenten.

[+]*De Doctoor Leoninus in Hollandt ter vergaadring der Staaten.*

[+]*Geloofs dwang verfoeit by den Prins en de Staaten.*

[*]convulsione.

[*]consistoria.

[+] *by de Staaten quaamen, dat het luttel scheelde, oft men hadde z' altzaamen, by raadslot glad afgeschaft. Dat men nu weeder oover 't zelfste doende was, ende noch t'eener stonde, op de welke, zonder twyfel, veelen kout waater, uit het paapsch mengelmoes, daaronder zouden gieten. Dat zyn grondigh gevoelen was, dit zouw tot maghtighen afbrek der kerken gedyen. Als ik alhier heftelyk dreef, dat men, onder voorwending van burgherlyke orde de geenen verwerpen kon, die den bandt van alle menschlyke maatschappye verbraaken, en teffens daarby voeghde, hoe lastigh een gevaar, uit dus een raadslot, en ongodlyk doch in zich zelve, aan den staat en de kerken dreighde oover te koomen; antwoordd' hy scherp genoegh; dat hun* [*] *Jaa hadt eedt te strekken: ende dat men hierop niet voorder dringen moest, oft met een belyden, billyk te zyn, dat de Papisten ons dwongen, tot eenen Godsdienst die teeghens onz gewisse streedt: dat ook de Noordthollanders dit in geener wyze zouden toestaan. Ten kortste, ik zie ons naauwlyx yet in dit stuk te verrichten. 'T welk my gewislyk zoo veel te meer smart, hoe ik meer merk, dat de gemoeden van veele vroomen, door 't voorwerpen van, 'k en weete wat ontydighe aanstootlykheeden, zulx verbittert, ik zouw schier zeggen verwondt worden, dat zy min geneeghen zyn tot de geenen, die, naar hun vermooghen, de zaak der kerken trachten te vorderen. De Prins, voorwaar, heeft, eensdeels van zynent, eensdeels van der Staaten weeghe, teeghens my gekeeven, als oft men daaroover uit waare, dat de Geestelyken zich 't gebiedt oover de gewissen moghten aanneemen, ende als oft zy pooghden zich, door hunne wetten en instellingen, alle andren t'onderwerpen. En hy prees 't zeggen van eenen Monnik hier onlanx geweest, die, op 't geen men hem toen voorworp, antwoordde: dat onze pot niet eeven lang te vuur gegaan had, als der geenen, die wy zoo zeer bescholden; ende hoe hy 't klaarlyk zagh koomen, dat, eer de tydt van een paar eeuwen deurslipte, de kerklyke heerschappy, ter weederzyden, op gelyken voet staan zouw*. By dit, genoeghzaam van woordt tot woordt (zoo veel de taale lydt) uit het Latynsch oovergezet, kan men speuren, van hoedaanigh belang de Prins en Staaten alstoen de vryheit des geloofs hielden. Zynde nu de Spanjaardts verzaamt tot Maastricht, zoo viel'er vast d'een en d'andre verhindring voor, mits de welke men hunner, binnen den bestemden tydt, niet quyt worden kon. De Staaten wisten de som der beloofde penningen zoo haast niet vol te maaken. Oover 't slaaken der gevangenen, ontstonden ook eenighe zwaarigheeden: inzonderheit om den Heer van Billy. Want de Vriezen en Groeningers dreeven, dat men hem met zyne goedren niet moeste laaten vertrekken, zonder eerst te verantwoorden van zynen ontfank en uitgift; gemerkt hy de bezettelingen onbetaalt had gelaaten. Niettemin 't stuk werd bygeleit; zulx hy, zoo wel als d'andre ter wederzyden, los raakte. Ende had nu de Koning, tot Madril, op den [+] zeevenden van Grasmaant, het Eeuwigh gebodt bevestight. Als de zaaken dus verre klaar waaren, quam 't op kiezen van een hooft aan, om 't vertrekkend heir te beleiden. De Raadt van oorlogh leidde die eere den Ooverste der ruiterye, Alonso de Vargas, toe. Maar Juliaan Romero, uit Spaansche opgeblaazenheit, weigherde te staan onder hem, dien hy zeide zynen soldaat geweest te zyn. Baldes en meer andren, eeven windtzuchtigh, naamen 't ook t'hunner verkleeninge, en stelden den voet dwars. [+] Waaroover Don Johan, duchtende voor eenigh ongemak, 't hoogh gezagh den Graave van Mansvelt beval. 'T welk Vargas dier maate speet, dat hy, uit moeddwangeloosheit, Don Johan, diesweeghe, by weederwaardighe brieven, begroette. Doch de zelve onderging hem, en steld' hem te vreede, met beleefde reedenen, en gunstigh voorschryven aan den Koning. Sançio d'Avila, Mondragon, Verdugo, en andren bewintsluiden stak

[+] 1577.

[*] affirmationem. toezeg.

[+] *'T eeuwigh gebodt bevestight door den Koning.*

[+] *Graaf van Mansvelt gekooren tot hooft van 't vertrekkend heir.*

+meede de krop vol, van 't scheiden aldus uit den Lande, met de belooning t'zoek, die zy dachten verdient te hebben. Hun docht, het was niet oover te zetten, en een' streem aan hun' eere gegeeven. Dit verdriet liet zich smydighen, door toezeg, van vergelding in Lombardye te vinden, en 't loopen hunner wedden eevenwel, tussen dien en den tydt, dat zyne Majesteit hen weeder quaam te werk te stellen. Ten welken einde Don Johan ook ernstigh aan den Koning schreef. Een' zaak, zeer verfoeit by de inboorlingen: dat men de roovers en Landtverdervers, die van zelf maar al te luttel op de peenen pasten, noch met weldaaden streelde, en in hunne boosheit sterkte. Dan 't nut is gemeinlyk d'opperste wet der Vorsten, en maakt de meesters tot onderdaanen van dieners die zy niet missen mooghen. Geduurende dit stribbelen in Brabant, nam de Prins zyne stonde waar, zich sterkende daar 't noodighst was; zocht die van Vrieslandt en Gelderlandt aan, tot naader verbondt; prangde Amsterdam, met verlet van toevoer en zeevaart, om het tot reede te brengen. Maar de styfzinnigheit der Wethouderen was zoo groot, dat zy zich ook hooren lieten, nocht in der stadt, nocht binnen de grenzen haarder ambachts heerlykye, eenighe begraaffenis van Onroomschen te kunnen gedooghen. Waaroover, verscheide handelingen, aangevangen met hunne gemachtighden, vruchteloos +afliepen. Maar die van Tertoole vergeleeken zich, den zeeventienden van Grasmaant, met zyne Doorluchtigheit, bynaa op den zelven voet als Schoonhoove gedaan had. De Spanjaardts, ten leste, Italiaanen, en Borgonjers, zoo te voet als te paarde, begosten, den zessentwintighsten +der zelfste maant, op te breeken, ende ontleedighende, binnen drie daaghen, de stadt van Maastricht, naamen hunnen wegh naa 't Landt te Luxemburgh, van waar zy voorts naa Italie tooghen. Gelyk de Prins daaraan altyds getwyfelt, en schier niemandt van der Staaten zyde gelooft had, dat het hiertoe koomen zoude; alzoo was ook, onder de Landtzaaten, zich gevoelende dit pak van 't hart, de blydschap ongelooflyk. Men zong'er, men juichte, men schreef'er adieudichten. Dat'er echter luiden waaren, dien 't weederkeeren der Spanjaarden op de leeden lagh, blykt by dit eenigh, dat onze eeuwe beleeft heeft.

+1577.

+*Tertoolen ooverkomt met den Prinse*.

+*Entlyk vertrekken de Spanjaarts, Italiaanen en Borgonjers uit den Lande*.

Boetica gens Abiit: Cur ploras Belgica? dicam
A quod in O non est litera versa, queror.

'T welk zoo veel is, als in Neêrduitsch.

De Spanjaardts zyn nu dooR: Wat schreit ghy Neêrlandsch zaat?
Ik kerm, om dat, in steê van d'R, de T niet staat.

Ten zelfsten daaghen, viel, binnen Uitrecht, een' groote verandering, die aldus haaren oorspronk nam. De Prins had, in Lentemaandt lestleeden, de Staaten van dien oordt, door den heer Paulus Buys, ernstigh en vrundtlyk doen aanmaanen, tot weederkeer onder zyn gezagh, met uitbodt, van hen, volghends de Gentsche bevreedinge, in reedelykheit te vernoeghen. Etlyken der Staaten, en voorneemlyk de Geestlykheit, wilden liever den Graaf van Bossu, als Roomsgezindt, tot Ooverste. De gemeente der stadt droegh den Prins: andren, hem toegedaan, dreeven dat de stadthouderyen van Hollandt en Uitrecht, verknocht door Kaizar Karel, zonder naasleep van maghtighe zwaarigheeden, niet te scheiden waaren. Dit gold zoo veel, dat'er verstaan werd, eenighe pun-

ten +t'ontwerpen, en voldoening, daarop, aan zyne Doorluchtigheit, te verzoeken. De Raadsheeren van Staate, des verwittight, eyschten gezight van die punten, eer men tot slot van handel voortschreede. 'T zelve hun gebeurt zynde; braghten zy verscheide reedenen by, om te beweeren, dat die van dat gewest ongehouden waaren voldoening van den Prinse t'ontfangen: inzonderheit ten opmerke van 't verzwyghen des naams Uitrecht, in de reegelen van den paishandel, daar deeze stoffe geroert werd. Ten minste docht hun billyk, dit stuk te staaken, 'tot op de vergaadring der Algemeine Staaten. Het bleef dan dus hangen, tot groot mishaagen der burgherye: en midlerwyl wiessen de zwaarigheeden, die men met de soldaaten had, uit benauwtheit om geldt. Want, booven de bezettingen der steeden van dit gewest, zoo laaghen noch ten platten lande wel drieëndertigh Nederduytsche vendels, en etlyke Walsche, die de heer van Hyerges, zonder onthiet van hoogher handt, daar gebraght had, en langen tydt gehouden, tot ondraghlyken last van den huisman. De regeerende Raadt, en d'Algemeine Staaten hadden dien van Uitrecht een behulp van tweeëntzeeventighduizent gulden toegeleit, tot afdanking van al dit krysvolk; maar zoo veel aan zich zelve te redden, sint het verdragh met Don Johan, dat'er, voor die van dit Landtschap, nu niet ten beste was, dan beloften, ongelyk maagherder. 'T geschach dan, den zeevenentwintighsten in Grasmaandt, alzoo de weeklyke beleeningen niet juyst op den bezetten dagh te berde quaamen, en de Graaf van Bossu, om eenighen +troost, naa Brussel vertrokken was, dat zyn Steêhouder Kornel Tamberghen, ten stadthuize ingetreeden, met een' stoet van bevelsluyden en knechten, zich, vervorderde, Burghermeesteren en andren van der wet toe te dryven; *men had, als beedelaars, hen tot noch toe lang genoegh naa geloopen. Hy wilde nu flux de leening hebben; en wist'er raadt toe*. Zy vertoonden hem; *hoe ze, noch slechts eenen dagh, in gebreeke geweest waaren: stads armoê moght niet toelangen: maar ten naasten Maandaaghe zouden de Staaten verzaamen, om'er in te voorzien*. Hy stuift gesteurt ter kaamer uit. D'andre bevelhebbers volghen hem, naa 't uitsmyten van eenighe woorden. Een deel knechten, met roers en brandende lonten, houden stal voor de kaamer, en de Majestraat daar by een. 'T leed luttel aan; de bende van Tamberghen komt: vlieghender vaane, aanrukken; neemt de plaats voor 't stadthuis in, en plant zich aldaar, met de monden vol looden, de lonten ontsteeken. 'T gerucht rotst door de stadt. De burghers in 't geweer; op de beên, naa de plaats toe, met vier vendels; zoo gezwindlyk; +oft ze uit de lucht gereeghent waaren. Daar komt men tot aanleggen van mosketten, en vellen van roers, ter weederzyden. En 't ging'er op een aanbyten, hadden de bevelhebbers der burgheren hun niet verbooden lichtveirdelyk los te drukken. Doch zy stopten de straaten; zommighen drongen lanx de wooningen ten stadthuize in, en verscheenen ter vensteren, met haakbussen en ander krysgereedschap, daar gevonden. Toen vraaght men de soldaaten, oft zy gevoeghlyk vertrekken wilden, en den poorteren hunne gewoonlyke wachtplaats laaten. 'T antwoordt was; *dat zy, eedshalven, niet wyken moghten, van, daar hen hunn' Ooverheit bescheiden had* Maar, ziende zich aan vier hoeken bezet, en de burghers vast aanparssen, naamen ze de aftoght, naa 't vendel van Hopman Zwart toe, dat op de Neude de wacht had, en in waapenen stond. Hierenbinnen was 't vendel des Heeren van Oosterwyk vergaârt, en toogh naa de Tollesteeghpoort, met stille trom, tot verby de Smeebrug. D'inwoonders van dien hoek, wordende des gewaar, *dat geldt*, zeiden zy, *onze poorten en muuren:* en rotten zonder langer beraadt, gewaapent te zaamen. De soldaaten streefden voort, met opzet, de poort te bemaghtighen, om 't volk

+1577.

+*Moeite t'Uitrecht met de soldaaten*.

+*Koenheit der burgherye aldaar*.

+van Loozekoot, Breekwoldt, en Vinkenburgh, in te laaten, dat in de voorstadt lagh. Een ding, 't welk, eerder bedacht, oft behendigher aangeleyt, hunne kans wel hadde de beste mooghen maaken. Nu rook de portier lont, aan 't gedraf der buitenknechten, en waarschuwde de burgherwacht, dat het oorbaar waar te sluyten. Men doet zoo; en bestelt de sleutels, lanx de veste, een eenzaam padt, op 't Raadthuys. Oosterwyx gasten, hiermeede van hun veldt, neemen de twee naaste bolwerken in, daar vier lange metaale stukken stonden; ook den Bylhouwers tooren: mannen den wal tussen tween, en 't verdek der poorte. Eer de burghers wel by een konden raaken, quam Tamberghen, met Hopman Vinkenburgh en vyventwintigh knechten, naa de poort toe; en hield den wegh, waar lanx de portier de sleutels naa booven plagh te draaghen, om hem die te beneemen, zoo hy daarmeê ontgaan moghte zyn. Ontrent de Smeebrug, kryght hem een' drom burgherye in 't oogh. Zy hitzen zich onderling op; *Dit was de man, die hun al 't spel maakte*: en ranzen hem aan. Woorden en weederwoorden, zoet genoegh van zyner zyde: als oft hy slechts voor gehadt hadde, den oproer te gaan stillen. 'T eindt was, dat z'hem vast hielden, en door dreighementen beweeghden, Vinkenburgh aan de soldaaten te zeinden, met last uit zynen naame, om wal en bolwerken te verlaaten, en zich naa hunne slaapsteeden te begeeven. Vinkenburgh, beleydt by Antonis de Ridder, Burgherhopman, en eenighe andren, doet de boodtschap. En de soldaaten, ziende hunnen toeleg gemist, en twee benden burgheren op hen aankoomen, zeiden t'hunner verschooning, niet dan wettigh bevel gevolght te hebben; slaakten voorts voet, en streeken naa de Abdy van Sant Paulus, daar Tamberghen t'huys lagh. Hier hoorden zy dat hy gevangen was; en bleeven staan, tot dat gemaghtighden van de naakende burghers hun zoo lief spraaken, dat zy naa 's vendrighs huyzing, en van daar, elk naa de zyne vertooghen. Tamberghen en Vinkenburgh werden op 't Raadthuys, en naa ondervraaghing ter yl, op Vreedeburgh gebracht, ten aanstaan van de poorters. De zelve, gemerkt het etmaal der wachte van Hopman Zwart verstreeken was, deeden Tamberghen een briefken teykenen, waarby hy hem gebood van de Neude te scheiden. Zwart, in 't eerst sprak ten tanden uit: *'t was een afgedwongen onthiet van een' gevangen Ooverste. Zoo zy dien en Vinkenburgh niet in vryheit stelden, men zouw den rooden haan* (dat 's de brandt) *haast aan alle kanten zien opgaan*. Echter, als de burghers, zonder zich des te kreunen, met hun voorneemen deur wilden, en zyn' soldaaten, van daar hebben, met gemoede oft anders; zoo zwichtten deeze en spreydden, op voorwaarde van onderweeghe geenen aanstoot te lyden. Dan de burghers van 't hoogh eyndt der stadt volghden Oosterwyx knechten in hunne slaapsteeden, en naamen hun al 't geweer af, onder belofte van 't zelve onbeschaadight weeder te leeveren. Hiernaa, doen zy ontrent hondert soldaaten in Sant Jakobs kerke gaan, en aldaar met bier beschenken. Dit was dien van 't laagh eindt het spoor geweezen om 't volk van Zwart op gelyke wyze te handelen. 'S nachts daaraan, ving men Hopman Breekwoldt, den Steêhouder en vendrigh van Oosterwyk, zommighe andre bevelhebbers en tromslaaghers: ten laaste ook Hopman Zwart, die zich erghens versteeken had. Als 't opdaaghde, rukken de burghers weeder naa de Neude toe, daar Tamberghens vendel noch voet hield, en verghen 't zyn geweer af te leggen. Noode gedaan was ook gedaan. Zy vonden +geen' uitvlucht, en braghten 't in 't Paatershuys des Kloosters van Sante Cecilie, dat daar ter plaatse stond. Doch men vergund' hun, 't zelve terstondt weeder naa zich te neemen, mits voorts ter stadt uittrekkende, door de poort van Sante Katryne. Dit quaamen zy naa: en op gelyk besprek, wer-

+1577.

+*Zy dryven de soldaaten uit.*

den +dien van d'andre twee vendels, hunne waapenen ook behandight. Dus maklyk,
en zonder koste van eene drup bloeds, gelukte, toen 't 'er snoodst geschooren +1577.
stond, der burgherye van Uitrecht, het juk af te schudden, dat haar, tien jaaren geduurighlyk de nekke gefoolt had; en door eighe dapperheit den ballast der bezetting te loozen: 't welk de Koning zelf met zyn plat bevel (zoo 't hem eevenwel ernst geweest is) voor heen niet kon te weeghe brengen. De bezettelingen nu buyten zynde; zoo maakte 't ander krysvolk, geleeghert voor de poorten, eenighen uit, die aangaaven, hoe zy hunne Hopluyden verzeekert hadden, en ooverleeveren wilden, mits ontfangende gyzelaars, om met die van binnen, in reedelykheit, t'ooverkoomen. Hun werd geantwoordt, dat men den voorslagh billyk vond, zoo zy den eysch van gyzelaars lieten vallen. Dit naamen z'in beraadt tot 's andrendaaghs: dan braghten toen een bescheydt, welx ongerymtheit verbood te twyselen, oft daar schuylde bedrogh, ontworpen by hunn' Hopluyden. Dies zeide men hun, kort af; zy moghten den gemeenen soldaaten, noch eens, voor al, vertoonen, dat, indien zy uit den Gestichte vertrekken en blyven wilden, elk vendel tweeduyzent gulden aan gelde stryken zouw, mits houdende zich daarmeê vernoeght en afgedankt. Des volghenden morghens, voor acht uuren, hun tot tydt gestelt, keerden de handelsluyden weeder naa stadt; maar maakten 't zoo onheusch, dat hun gebooden werd, zich daatlyk deur te paken. Want, den geenen noch geldt in de handt te bieden, die hen ten gebeente toe geknaaght hadden, docht dien van Uitrecht groote oovermaat van goedertierenheit. Onlanx hiernaa rees'er krakkeel, tussen 't krysvolk van de bemuurde Waardt, en eenighe arbeydsluyden; mits deeze bestonden een' schuyt huysraadts naa binnen te voeren, en d'andre zulx niet lyden wilden. 'T quam entlyk op een schieten uit: oorzaak dat de burghers, bewachtende 't bolwerk van de Waardtpoort, ook vuur op de knechten gaaven. Dit holp de stadt in roere, de gemeent op de muuren. En 't loopen der soldaaten in hun geweer, van deeze tot die poort, deed vermoeden dat het op d'een' of d'andre gemunt was. Terwyl men hiernaa gaapt, vlieght de vlam tot verscheyde daaken uit. Dit was voorneemelyk 't bedryf van Hopman Loozekoot; en te doen buyten de Tollesteeghpoort: die de Wethouders, hoewel z' 'er zwaarigheit in vonden, ter begeerte der burgheren, oopenden. Toen valt men uit; moedigher veel dan ordentlyk. De besten, niettemin, hadden 't beste geluk: gemerkt, in die schermutsing, slechts vier oft vyf burghers doodt bleeven; van de brandtstichters luttel meer oft min, dan tien teegens elken. Verliezende dan de lust van meer diergelyke tornen af te beyden, ontstaaken zy voorts d'andre huyzen met stroowisschen, oft lieten 'er poppen in, en stelden 't op der loop. De poorters joeghen hen naa, tot buyten de Ganzesteegh; van waar zy voorts naa Rysbrug vlooden. De vendels van Hopman Snaater, Gerrit van Sichem, den heere van Kruyninge, die in de Waardt, en voor de poorten van Sante Katryne, en van de Witte vrouwen, laaghen, en d'uitgezette soldaaten, vertooghen ook daarentussen, zonder andren ooverlast, dan dat den buuren van de Waardt een luttel gelds afgeperst werd. Zes van de verloope vendelen, verzaamt des nachts in 't dorp van Zoest, een' myl van Uitrecht, quaamen des andren daaghs voor Wyk te Duursteede, en verzochten dat men hen binnen ontsinge. Die van Wyk, schreumende hen te verbitteren, stonden hun toe, in en uit te gaan, om lyftoght te koopen, mits laatende hun halsgeweer aan de poorten. Maar dus veel voets hebbende, werden ze der stadt haast meester. Thans leydden zy op Vreeswyk, daarnaa op Amersfoort toe; beyde te vergeefs. Immiddels was men, tot Brussel, drok doende, met allerley toerusting, om den toe-

koomenden +Landtvooghdt op 't heerlykste t'ontfangen. De Hartogh van Aarschot werd, in aanzienlyk gezelschap, om hem te haal geschikt. Den +eersten van Bloeimaandt, deed hy gezeeten te paarde, tussen 's Paus gezant en den Bisschop van Luyk, zyn' intreê. De omslagh van Heeren, Ridders, Eedelluyden (waaronder de Baroen van Wynenbergh Ambassadeur des Kayzars) die de staatsy vereerden, samt het hofgezin en gevolgh van Don Johan, steegh wel ten getaale van drieduyzent persoonen. Een' wonderlyke toeloop; en meenighte van menschen, dien 't voorhooft gewaaghde van de blydschap des harten. Triomf boogen konstigh gesticht en vermaalt, d'een' achter d'andre, erinnerden hem 't loflyxt, dat in verscheide krystoghten, onder zyn beleidt, verricht was; en booven al, de roemryke zeeghe teegens d'Ottomansche vloot bevochten. Een gulde waaghen, met gouden laaken bekleedt, voortgetrokken van een paar blanke rossen wees hem den wegh: en had oovervloedt van aardigh gebootste fruyten op, een' sierlyken last; ook eenen bergh van gebrooke waapenen; om uit te beelden wat van den pays te verwachten stond'. De vensters laaghen bestuwt met vrouwen en dochters, jonk, bejaart, van aadelyken, van burgherlyken staate, yder om 't prachtighst opgetooit. Bloemen, kruidt, en kransen, by deeze geworpen, bestooven d'inrydende Heeren: een lieflyke reeghen uit zoo heldere wolken. De eendraght van maatzang, snaaren, en zoetlyk blaasspel, aangeheeven tot verscheide plaatsen daar de stoet verby moest, werd gedommelt en verdooft, onder 't vroolyk gekrys der kindren, die de straaten belemmerden; onder 't geschal der trompetten, 't galmen der trommen, en 't baldren van grof-en handtgeschut. Want zesduyzent soldaaten, dat pas binnen der stadt zynde, holpen tot den glans der feeste, met vuur geeven, en schitteren in 't blinkenke geweer. Don Johan, zwenkende 't vlytigh gezight oover en weeder, voerd' het den bewelkoomeren te gemoet, en onderving hunne vertooningen van goedwilligheit, met een heughlyk en dankbaar gelaat. En 't ging hem wel af, als eenen Heere fraay van persoon, voeghlyk van zeeden, in de jeughdt van dertigh jaaren: en geviel der gemeente, die doch gewoon is, naa den uiterlyken schyn, van de Vorsten te vonnissen. Voorts, 't mangelde, nocht aan vreughdevlammen, nocht aan eenigh ander blyk van yvrighe geneeghenheit t'hem waarts: zulx geacht werd, dat men den Koning zelf nauwlyx hoogher eere hadde kunnen toedraaghen. Ten vierden daaghe, hebbende zynen lastbrief oovergeleevert, zwoer hy, in jeeghenwoordigheit van 's Paus en 's Kayzars gezanten, aan handen des +Bisschops van Shartooghenbos, het Eeuwigh gebodt, den Gentschen pays, alle vrydoomen, rechten, en gewoonten der Landen, steeden, en plekken, zoo wel de minste als de meeste, t'onderhouden, zonder daar teeghen te doen, in wat wyze het ook zyn moghte. Waarop de gemaghtighden +der Staaten hem weederom eedt deeden, en tot Landtvooghdt aannaamen. Volghende voorts den reedsgenoomen voet van de harten der Landtzaaten te trekken, pleeghd' hy, tot Brussel, gelyke beleeften milddaadigheit, als hy tot Looven gedaan had. Echter lieten daarom verscheide luiden van oordeel niet, groot omzien, en mooghelyk des te meerder, naa zyn bedryf te hebben. Waarin, onder ander, geen goedt deed, dat hy etlyke Spanjaardts en Italiaanen in zyn Hof en gezelschap, jaa (zeide men) ouwde spieden van den Hartogh van Alva, aanhield. De heer van Heeze, Steêvooghdt, beschonken, van hem, met drieduyzent gulden erflyk, gevestight op de Staaten van Brabandt, zeide kortelinx de weldaadt op, en gaf de brieven oover. Jaa de Raadshooftman Viglius Suichemus zouw, t'zyner inhaalinge, eenighe woorden geslaakt hebben, die naa wanhoop van de geduurigheit der

+1577.

+*Intreê van Don Johan tot Brussel.*

+*Zyn eedt.*

+*Waarop hy tot Landtvooght ontfangen wort.*

[+]vreede, onder zoo eenen Heere, smaakten. En (een wonder bewys van 't waayen der gemeente met alle winden) het droegh geen' maant aan, oft zoo uitbondigh een' gunst verwandelde in af keer: zulx de zelfste burghery, die hem zoo vuurighlyk ontfangen had, begon te groeyen in 't leezen van smaadschriften teeghens hem uitghestrooit, en in 't hoonen [+]zyner aanhangelingen. De gemelde Viglius, oudt tzeeventigh jaaren, ooverleed ten achtsten daaghe daarnaa. Hy was gebooren uit Vrieslandt, en den geslachte van Ayta, een man van kloek vernuft, hooghe geleertheit, doortrapt met lange ervaarenis; deftigh van wandel. De blyken, gegeeven van vastgaande trouw voor de Roomsche kerk en zynen Koning, hadden hem vrymoedigh genoegh gemaakt, om te spreeken tot maatigheit, beide in zaaken van staat en van Godsdienst; en zoo veel gegolden, dat men 't hem te goede hield; meer niet. Van parthye te wisselen, om onbenoeghen oover 't verwerpen zyns raads, docht hem te groot een' verwaantheit; oft hachlyk en ongeraaden voor eenen, die zoo wel als hy te hoove stond, en viellicht, by d'andre geen' minder ongereeghheltheit in zwank oft te gemoete zagh. Weynigh weeken hier te vooren, (mits het afschaffen der [*] verlofgelden in Hollandt gehaapert had) was Leoninus, [+]neevens den Opperschatmeester Gaspar Schets, Heer van Grobbendonk, weeder derwaarts geschikt, om naader daarop aan te houden, en noch zommighe andre punten voor te draaghen. Ziet hier de wightighste. *Veirdigh opbrengen van anderhalfhondertduyzent gulden ter maant, ingewillight, voor acht maanden, by de Staaten van Hollandt en Zeelandt, om betaalt te worden, als de plaatsen, begreepen in den lastbrief des Prinsen, die [+]zich zynen gebiede onttrokken hadden, weederom daaronder gekeert zouden weezen. Geen' scherpheit, teegens die van Amsterdam, te gebruyken. Dat de Zeeuwsche tol niet langer in Zeelandt, maar voortaan t' Antwerpen, naar d'ouwde gewoonte, ontfangen wierde, zonder de schippers in hunne reize te verhinderen. De stadt Nieuwpoort in Vlaandre t'ontleedighen van 's Prinsen bezettinge. 'T voorgeroerde vergelyken der munte. Dat die van Steenberghen, Heusde, Kluynaart, Ruyghenhil, en Fynaart ontlast wierden van de schatting aldaar geheeven tot onderhoudt van 't krysvolk des Graaven van Hoohenloo. De schans van Nieuwgastel te slechten. T'onderteekenen [+]de vereenighing aangegaan by d'Algemeine Staaten*. Het antwoordt was; *dat men de verlofgelden, en diergelyke bezwaarnissen, gestelt op de scheepen en koopmanschappen seedert de beroerten, zouw afschaffen; uitgezeidt reedelyk [*] geleygeldt, noodigh tot veylighing der zee. Op 't verzoek der maantlyke hondertvyftighduyzendt gulden namp men aan, naader te letten. Die van Amsterdam, en hunne klaghten waaren gantsch vreemdt van reede; gelyk t'oover blyken moght. 'T betaalen van den Zeeuwschen tol t' Antwerpen, vond men buyten behooren te weezen; doch wilde daar zulke orde op stellen, dat die stadt, ten beste, naar billykheit gerieft wierd. Nieuwpoort wilde men geirne af staan, zoo haast als de knechten, daar leggende, voldaan zouden zyn. Op 't stuk der munte, zouden die van Hollandt en Zeelandt hunne gemaghtighden oover zeinden. Belangende Heusde, hadden niet d'Algemeine Staaten, oover die van Hollandt, maar deeze oover hen te klaaghen, dat het, zynde van ouds een lidt des zelven Lands, noch onder 's Prinsen gehoorzaamheit niet gestelt was. De Fynaart, Kluynaart, en Ruyghehil, waaren oover vier jaaren met de Hollanders en Zeeuwen vereenight, daarnaa oovervallen van de Spaanschen, weeder ontruymt by de zelve, en tot den voorighen standt gekeert. Nieuwgastel behoorde onder de stadthouderye des Prinsen, die daarom ongehouden was, 't Blokhuys aldaar needer te werpen: doch gereedt den Algemeinen Staaten, in deezen, te believen, naa 't vertrek der*

[+]1577.

[+]*Viglius Suichemus van Ayta ooverlydt*.

[*]Licenten.

[+]*De Doctoor Leoninus op nieuw, neevens Schets, in Hollandt*.

[+]*Hunne boodschap*.

[+]*Het antwoordt op de zelve*.

[*]Convoy.

+*Hooghduitsche soldaaten uit Shartoghenbos, en als men Breda en andre plaatsen, hem toekoomende, van bezetting ontleedight, en weeder in handen zyner Doorluchtigheit zouw gestelt hebben. Der Vereenighinge van de Roomsgezinde hadden de Prins, en Staaten van Hollandt en Zeelandt, met ronde aantuyghing, weedersprooken, en moghten geen verbondt aangaan*, +*dat teeghens hun geloof streed*. Terwyl men hiermeê tot Geertruydenbergh beezigh was, quaamen ook aldaar, afgezonden van Don Johan, de Hartogh van Aarschot, de Baroen van Hyerges, de heer van Willerval, de Doctoor Adolf van Meetkerke, met den Ryxgezant Andries Gayl. Schets en Leoninus werden gelast van d'Algemeine Staaten, zich neevens hen te voeghen. Naa eenigh onderling gesprek, verzochten zy schriftelyk, den drieëntwintighsten in Bloeimaandt; *dat de Prins, nu bekoomen hebbende zyn hartlyk begeeren, naamelyk zyn' eere, zyne goedren, en 't vertrek der Spanjaarden, waarop hy 't aanneemen der waapenen gegrondtvest had, verklaaren wilde, oft'er noch yets ontbrak aan zyn genoeghen en verzeekertheit, op dat men hem voldeede. Dat het Eeuwigh gebodt, in Hollandt, Zeelandt, en de oorden met hun verwantschapt, afgekundight wierde. Dat men alles achter weeghe liete, wat naa vyandtschap smaaken, oft mistrouwen baaren moght: als onderhoudt van oorloghsvolk en sterking van plaatsen; toeleg op eedtghenootschappen en verbintenissen, voorneemlyk met uitheemschen; vergieting van geschut, 't welk behoorde in zyn geheel te blyven, tot het besluyt der Algemeine Staaten toe: de welke wanneer men te beroepen hadde, jeeghenwoordelyk t'ooverweeghen stond*. Hierop vertoonden de Prins en de Gemaghtighden van Hollandt en Zeelandt, des andren daaghs; *dat hun ontydigh docht nieuwe verzeekringen te eyschen, eer de voorwaarden der Gentsche bevreedinge waaren naagekoomen; met het volbrengen der welke men 't mistrouwen best dempen kon. Naardien de gezanten hun afvorderden, wat'er aan mangelde; men moght, voor eerst, in 't schriftelyk antwoordt, behandight aan den heere van Willerval op den achtentwintighsten van Wynmaandt lestleeden, zien veele punten, uitwyzende 't verschil tussen den pays van Gent, en 't verdragh met Don Johan, tot Marche in Famine, gemaakt. Waaroover 't zelve niet was aanveirdt by den Prins en die van Hollandt en Zeelandt, dan onder besprek in 't gemelde antwoordt uitgedrukt. En d'Algemeine Staaten hadden wel verklaart, dat hunne meyning was de Gentsche vreede te handthaaven, en te doen beeteren alles wat'er bestaan moght zyn tot afbrek der vrydoomen, rechten, en gewoonten der Landen; ook belooft, dit te doen teekenen, by de Stadthouders, Kryshoofden, en Kornellen, als gehouden zich daar naar te richten: maar 't was daarby, en 't besluit onvolbraght gebleeven. De Hooghduytschen, die men schuldigh was ten Lande uit te dryven, laaghen noch in 't midde van dien. Zyn' Doorluchtigheit ontbeerde haare goedren noch: desgelyx haar zoon, de Graaf van Buure: 't welk niet alleen teeghens de vreede streed, maar daarenbooven teeghens de vrydoomen des Lands, en de voorgeroerde verklaaring der Algemeine Staaten. Ook draalde men noch met den Prins t'ontfangen tot Stadthouder oover verscheide plaatsen, begreepen onder den lastbrief, hem, van den Koning, gegeeven. Jaa de Raadsluyden van Staate hadden, met hunne brieven, zich daarin wel partydigh getoont, houdende die van Uitrecht te rug, als zy willigh waaren, tot hunnen voorighen Ooverste te keeren. 'T was voort zoo verre van d'ouwde vrydoomen t'onderhouden en te styven, gelyk men belooft had, dat men ze oopenbaarlyk vermindert, jaa gebrooken en verkraft zagh, in verscheide manieren. Want de Heeren Staaten van ginszyde hadden zoo hunne Algemeine, als de vergaadring van de Staaten*

+1575.

+*Gezamen van Don Johan aan den Prins, en hun bedryf*.

+*der gewesten in 't bezonder, onderworpen aan de geliefte van Don Johan, in plaats van de zelve te laaten geschieden in volle vryheit, naar 't recht van yder oordt.* +1577. *Ook liet men dien van den gezuyverden Godsdienst niet toe, te blyven woonen in d'andre landschappen, volghends 't verding van Gent: gelyk by veele exempelen blyken moght, wilde men de waarheit naaspeuren. Onaangezien al 't welke, en dat de voorwaarden der gemelde vreede, ook de beloften, seedert gedaan aan den Prins en de Staaten van Hollandt en Zeelandt, noch onvoldaan waaren, zoo hadden eevenwel, zonder de meening der zelve daarop te verstaan, die van d'andre gewesten Don Johan, tot het hooghbewindt van staat en oorlogh, aangenoomen. En hoewel de Prins, en die van Hollandt en Zeelandt zich daarteeghens niet verzet hadden; zoo zweemde nochtans het houden van deezen voet, naa kleinachting der vereenighing gesticht by den pais van Gent. Dat meer was; men had Don Johan ontfangen, met zyn gevolgh van Italiaanen en Spanjaardts, teeghens 't eighen gebodt uitgekoomen tot Marche. Ook zagh men, teeghens de Gentsche vreede, veele vreemdelingen, en andren, die zich partydighlyk en met de Spanjaardts gehouden hadden, grootlyx geacht by Don Johan: gelyk Octavio Gonzaga, Fernando Nunnes, Escovedo, en den heer van Gastel; die in Engelandt was gezonden geweest, om den bandt tussen dat Ryk en deeze Landen te breeken. Babtista Taxis ook, en luyden van gelyke stoffe, die zich zeer quaalyk gequeeten hadden teeghens de welvaart des vaaderlands, hanteerden daaghelyx zyn Hof: zulx 't gerucht ooveral ging, dat hy, met hun, een' achterdeur oopen hield. Endtlyk, hoewel het misschien der Staaten ooghmerk niet geweest was, zoo scheen nochtans het aanverghen van d'onderteekening eenigher punten, begreepen in de vereeninge onder hen opgerecht, in der daadt een nieuw invoeren van onderzoek des geloofs, veel wreeder dan 't voorighe, jaa dan het Spaansche zelf. Want, in Spanje speurde men, in dat stuk, niemands gezintheit naa, 't en waar eenigh vermoeden op hem viele, oft dat hy oorzaak daartoe gegeeven hadde: daar alhier, onder dexel van 't vorderen der vereeninge, yders gemoedt doortast werd; reeghelrecht teeghens 't verding van Gent, en den eisch aller eendraghtigheit. Men ging nu de klaghten der enkle persoonen verby, die tot geen' herwerving hunner middelen raaken konden, samt het bedrogh en d'arghelisten van d'ontfangers der verbeurtgemaakte goedren; om de Heeren gezanten althans niet te quellen met zoodaane geringheeden, waarvan men, op geleeghener tydt, breeder zouw mooghen handelen*. Daar vielen voorts eenighe reeden by monde. +De Prins heelde zyn leedt niet, aanwyzende, dat hem zyn zoon onthouden werd, teeghens de vrydoomen des Lands, en in 't bezonder teeghens die van de hooghe schoole tot Looven: nam, tot getuigh van dien den Doctoor Leoninus, die 't toestond. D'andre gezanten, pooghende dit in de beste vouw te slaan, braghten by; *'t waar geschiedt, uit vaaderlyke liefde des Koninx, om hem en zynen zoon te hoeden voor misquaam*. 'T welk de Prins weederleidde, met zeggen; *dat zyne Majesteit hem, ter zelve tydt, balling 's Lands, en hem al zyn goedt afhandigh, gemaakt had, zonder yets achter weeghe te laaten, dat tot schending zyner eere gedyen moght*. Desgelyx klaaghd' hy, dat hem zyn' Baroeny van Breda niet ingeruymt werd. De gezanten kenden dat het reede was, hem de goedren te laaten genieten, maar den Koning, als Landsheere, vry stond, het Slot en de stadt, t'zyner geliefte, te bezetten. Hy voeghde daarop, *dat een vassaal wel verplicht was, zulx, by effene tyden; te gedooghen: maar, dat die plaats nu hem als parthye, die ze aande Staaten bedongen had, toequam*. Ook zweegh hy van Uitrecht niet. Waarteeghens de gezanten zeiden; *Uitrecht, naa 't verstandt der Raaden van Staate en van Mechele, behoorde on-*

+*Reedenen by monde, tussen den Prins en Don Johans gezanten*.

der [+]zyn gebiedt niet; oft het geschil ten minste onbeslecht te blyven, tot de vergaadering der breede Staaten toe. En de Prins weederom, *dat dit geenszins ter kennisse des Raads van Staate, oft van Mechele stond; de welke anders lichtelyk al de payspunten, die hun quaalyk gevielen, moghten in kyf houden. Maar, wat vervaat was in zynen lastbrief, moest, naar luydt der bevreedinge, t'zynen bewinde staan: waartoe ook die van Uitrecht zich wel geneeghen toonden*. De gezanten beloofden, des verslagh te doen. Daarnaa vermaande zyn' Doorluchtigheit, van 't afbreeken der burghen van Antwerpen, Gent, en Uitrecht. Hierop werd voorgewendt, dat men die van Gent en Uitrecht niet ter neêr smyten kon, zonder verneedring der achtbaarheit van Kayzar Karel hooghloflyker gedachternisse, die ze gesticht had. *U dunkt*, zeide de Prins toen, *dat ik wantrouwende ben; maar my, dat ghy quaadt oogh op de steedelingen hebt, en daarom dier wyze de zaak der blokhuizen bepleit; oft deeze denkt te misbruyken teeghens de vrydoomen der steeden*. De gezanten dreeven hem toe, *dat hy door brieven, in Gelderlandt, Vrieslandt, en Uitrecht, scheen onrust te zaayen:* hy hun weederom, *dat hy niets geschreeven had, oft wild' het wel gestandt doen, als 't geen enkelyk uitquam, op aanbieding van zynen goedtwillighen dienst, tot vordering van 't gemeine heil. Dacht ook voortaan zulx niet te vermyden; zynde zyn zin en wit, allen onderstandt te doen aan de lastlydende gerechtigheeden des Lands, om 't zelve tot zyn ouwde bloeisel en voorspoedt te brengen*. En als de gezanten hem Don Johans aanbodt, vernieuwden, van zyner Doorluchtigheit te believen, in 't geen zy wyders moght' hebben te eischen oft voor te wenden; antwoord' hy, *de voldoening der Gentsche bevreedinge voor al te begeeren. Wilde men hem, daarnaa, eenighe vorder gunst bewyzen, hy zouw zyner Hoogheit des dank weeten, zoo 't strekte tot's Lands nut; 't welk, en niet eighe baat, zyn eenigh ooghmerk [+]was*. Hierop scheidde men. Dapper drok hadden 't, in deeze daaghen, die van Hollandt en Zeelandt, met het hermaaken der dyken, die, zoo door onweeder, als uit zaake der oorlooghe, grootlyx beschaadight, en af, oft deur, gesteeken waaren. Ende hoewel de kosten ondraghlyk, en 't krakkeel, daaroover ontstaan, nauwlyx te slyten scheen; zoo werd nochtans alles, door 's Prinsen voorzight en achtbaarheit, geredt. Don Johan, nu in 't bewindt, pooghde voor al te betoonen, hoe zeer hem 't handthaaven van den Roomschen Godsdienst ter harte ging. Dies beval hy, by brieven van den drieëntwintighsten in Bloeimaandt, den Bisschoppen en Kettermeestren, *een waakend oogh oover hunne schaapen te houden; de [+]zelve te stichten door heilighen voorgank van leeven, en te waapenen met goede leere, teeghens de aanslaaghen der verslindende wolven: en deeze te straffen, volghends de geestlyke rechten, en 't Concilie van Trente: waartoe hun 's Koninx maght, en de zyne, daar 't noodt deed, niet ontbreeken zouw. En zy hadden den volke kundigh te maaken, dat men de vryheit, die de ketters uitstrooidden verworven te hebben, geenszins meinde te dulden, maar hen daar voor hooghlyk te doen boeten, als versteurders van de ruste des Lands*. Schryvende vast het zelfste aan de Oversten en Raaden van gerechte der gewesten, voeghd' hy daarby, *dat zy ernstelyk hadden naa te trachten alle ketters, die zich quaamen te verloopen tot oproer, onorde, arghernis, oft reedenen strekkende tot smet en verleiding der zielen: en hen te doen draaghen de peenen, staande tot het verhindren en krenken der gemeene welvaart*. De zwaarste zorgh hierenteeghen, der Staaten van zyner zyde, was, op dit pas, het loozen der Hooghduitschen, welker betaaling t'hunnen laste stond. Zy zouden hen wel geirne, strax naa 't vertrek der Spanjaarden hebben zien lichten uit Antwerpen, en verleggen ter plaatse, daar hun marren minder quets doen moghte, gelyk by 't Eeu-

[+]1577.

[+]*Hollanders en Zeeuwen bermaaken hunne dyken*.

[+]*Schryven van Don Johan, noopende 't handthaaven van den Roomschen Godsdienst*.

wigh +gebodt besprooken was. Maar Escovedo, die de mondt van Don Johan geacht werd, draaghende dit volk booven maate, ried, dewyl men hen doch te vreede stellen moest, hun voorts af te betaalen; jaa zonder uitzondering der geenen, die voor schelmen verklaart waaren; en zoo wel de Kornellen, als den slechten soldaat te vernoeghen. Andre gissing was by de Staaten gemaakt. Want eenighe vendels hadden zich in hunnen eedt begeeven, en thans dien gebrooken: andre zich vermengt met het plonderen van Maastricht, en van Antwerpen; daar ook een groot deel der Ooversteynsche gesneuvelt was. En ooverzulx hadden de Staaten, geen' soldy toegeleyt, aan meer dan zessendertigh vendelen, van tsestigh in 's Koninx dienst geweest. Seedert, duchtende hiermeê niet deur +te mooghen, hadden zy last gegeeven, om met Polwyler, Fronsbergh, en Fokker, samt de rest der Ooversteynschen, te handelen, oover afreekening, betaaling op dagh, en verzeekering daar voor; mits dat men aftooghe 't geen den ingezeetenen ondeughdelyk was afgeperst. Zoo de Kornellen geen gehoor gaaven, zouw men verzoeken hoe de zaak by de Hopluyden en knechten laaghe. De Kornellen worpen 't wyd in 't eerst; zeiden met de Staaten geen doen te hebben, en by den Koning aangenoomen te zyn. Hieroover, oft schoon't volk van Oversteyn zich wat reklyker toonde, bood Don Johan zynen dienst uit, om zich t'Antwerpen te vervoeghen, en 't best te doen tot beweeghing der Kornellen. De Staaten stelden dit te zyner bescheidenheit; doch gaaven hem te bedenken wat aanstoot het weezen zouw voor de gemeente dier stadt, zoo hy zich inhanden der geenen vertrouwde, die haar zoo schendigh uitgestreeken en berooft hadden. Dies zond hy Escovedo, neevens gemaghtighden der Staaten, die den Kornellen twee maanden in geldt, eene aan laakenen, aanbooden; mits dat zy daatlyk ten Lande uittooghen: in welken gevalle, men met hun afreekenen zoude, en bondtschriften en verzeekering geeven voor 't ooverschot. De Kornellen verklaarden niets te darren doen, zonder gemeenschap met het krysvolk buyten Antwerpen leggende; en verzochten tydt daartoe: dat het bodt te gering was, en de Spaansche Kroon ongewoon dier wyze te handelen: wilden eerst afreekening hebben, hunne rest weeren, en wat voor verzeekering; jaa dat men hun die in 't Roomsche Ryk zoude stellen. Zy verzochten ook meer gereeds, en met Don Johan zelf te spreeken: gaaven voorts goede woorden, van geneeghenheit tot 's Koninx dienst en de ruste der Landen. De gemaghtighden drongen op handeling voor af met die van Antwerpen, zonder vooroordeel teeghens d'andre benden: bewillighden in veirdighe afreekening, in verlyding van bondtschriften der Staaten, daar zyn' Hoogheit ook voor staan zoude, noopende de rest, te voldoen in vier jaaren, by eevene gedeelten. 'T welk den Kornellen niet vreemdt dunken moeste, gemerkt de jeeghenwoordighe armoê des Lands, en dat men, met de Hooghduytsche hoofden, in den laasten Franschen krygh, op gelyken voet, ooverkoomen was. En men zouw zoeken te bearbeiden, dat zy met Don Johan tot mondtgemeenschap quaamen. D'andren, hierop, zeiden, zich te willen voeghen, zoo veel als draghlyk viele, en bereidt te zyn, met zyn' Hoogheit, uit 's Koninx naam, te handelen, mits dat men alvoore met hun afreekende. Naa verslagh hieraf aan de Staaten gedaan, werd goedt geacht, dat de Landtvooghdt zelf naa Mechele ginge, +om aldaar met de Kornellen te woorde te koomen. Voor zyn vertrek, verghd' hy den Staaten, den Prins te bekryghen; voorwendende, dat die den pays brak, door 't quellen van d'Amsterdammers: 't welk, naar zyn' zeggen, hem zulx drukte, dat, wen hy zich in Spanje oft Italie vonde, hy de reize herwaarts zouw aanneemen, om 't enkel verdaadighen hunner zaake. Dit baarde byster naadenken. De Staaten, echter, antwoorden meer niet, dan

+1577.

+*Handel met de Hooghduytschen oover hunne betaalinge.*

+*Don Johan verzoekt de Staaten tot oorlogh teeghens den Prins.*

+dat men eerst beeter kennis van dit stuk behoorde te neemen, en d'ellenden der oorlooghe te schuwen, zoo lang daar hoope waar, van de geschillen, by t'zaamenspraak, oft t'hunner breede zaamening, te beslechten. Quaalyk geviel deeze koelte dien kryszuchtighen Heere: en hy scheidde met die weersmaak, neevens andre wrokken in den krop, den vyfden +van Zoomermaandt, uit Brussel. +1577.

Gekoomen tot Mechele, en wel staatlyk ingehaalt, scheen hy 't werk grootelyx te beyveren. 'T ging nochtans niet voorwaarts, maar de Kornellen bleeven eeven strak. De Staaten, haatende 't verwylen, dat hun, naar hunne reekening, op honderduyzent, naar die van de d'Hooghduytschen, wel op hondertentachtentighduyzent gulden ter maandt, zouw koomen te staan, verbeetren, met bydoen van noch een' maandt solds in gelde, het bodt tot Antwerpen gedaan. Vergeefs. De Ryxgezanten besteeden zich hieraan; eeven vergeefs. Endtlyk maakten de Staaten, den vyventwintighsten der gemelde maandt, een besluyt; *Dat hunne gemaghtighden, daartoe te verordenen, veirdighlyk afreekenen zouden, met uitgemaakte luyden van elk vendel, ter plaatse by zyn' Hoogheit te beteykenen. Te korten 't geen by de krysluiden ontfangen bleeke aan verstrekkingen niet begreepen in der Hooftmannen lastbrieven; 't geen zy aan de Staaten, steeden, dorpen, en bezondre persoonen, schuldigh waaren; en 't geen zy, t'hunner eighe bescheidenheit* (*gelyk de soldaat dat noemt*) *verteert hadden; 't welk, voor elken dagh, zoo hoogh geschat zouw worden, als hunne wedde bedroegh. Deeze afreekening te eyndighen binnen den tienden van Hooymaandt. Des hadden de voorzeide vendels, binnen den zelven tydt, het aanbodt van den twintighsten lestleeden t' aanveirden. En men zouw hun, die nu, ten verzoeke van Don Johan, een leening wegh hadden, noch eene verschaffen voor de laaste; mits dat zy zich onthielden van meer te eyschen, en van alle geweldt, 't welk zy*, (*zoo men vernam*) *tot veele plaatsen, pleeghden. Zoo zy hiernaa niet hoorden, zouw men hen, ten uitgang van den bestemden dagh, voor afgestelt houden, en hun geen' leening toeleggen. De eeteryen van hunne wyven, kindren, hoeren, en jongens, die meer gekost hadden dan de gansche soldy bedroegh, zouw men trachten te quyten met een' merkelyke somme, ten opzien van hun lang onderhoudt, de grootheit der schuldt, en 't onvermooghen der Staaten. Voorts hadde men aan te staan by Don Johan, dat hem geliefde de steeden, zonderling Antwerpen en Shartooghenbos, t'ontlasten van dit krysvolk, zonder den bestemden dagh af te wachten. Ten laatste, zoo deeze voorstellingen niet aangenoomen wierden, zouw men zyn' Hoogheit verzoeken, dat zy voorzaaghe teeghens alle plondering, afpersing, en geweldt, den Lande, viellicht, naakende. Waartoe haar de Staaten getrouwe hulp en gehoorzaamheit zouden bewyzen; en, aan de benden van ordening te voet en te paarde, ontbieden, zich gereedt te houden*. Wyders schreeven de Staaten, aan de regeerders van Antwerpen, Shartooghenbos, Berghen op Zoom, Steenberghen, Graave, Kampen, Deeventer, en andre steeden, bezet met Hooghduytschen, dat zy den zelven, voor't laaste maal, een' leening voor vyftien daaghen zouden willen uitreiken: des had men hun, uit d'eerste gelden by d'Algemeinheit in te willighen, alles te herborzen; wat by hen, sedert Bloeymaant, verschooten was. Ten zelven +tyde ontsloeghen zy van dienst, en stelden te vreede, eensdeels met baar geldt, eensdeels met bondtschriften, verscheide troepen by hen aangenoomen; als de geene, die in 't Landt van Naamen, en daar ontrent laaghen; 't regement Waalen van Mario Cardoini; dat van Margelle; en hondertvyftigh paarden van Bartholt Entes. Bossu ging, uit hunnen naame, de vendels afdanken, die zich in 't Sticht van Uitrecht onthielden. Waartoe de Landtzaaten zessentwintighduizent gulden verstrekten, die zy, te leene,

+*Hy komt tot Mechele*.

+*De Staaten danken hun krysvolk af, en betaalen t*.

+van die van Hollandt verworven. Daarenbooven vorderd' hy hun de gevangene Hopluiden af. 'T welk der gemeente zeer verdroot, die daaroover wilde straf zien doen. Eevenwel, om 't ruymen des krysvolx niet te verwylen, men liet ze hem volghen, onder belofte van hen in de maght des Raads van Staate te leeveren, en voor den zelven te recht te doen staan. Geduurende Don Johans verblyf tot Mechele, zaaten Scheepenen aldaar oover de zaak van zeekeren kleêrmaaker, geheeten Pieter Panis, persoon van wiens handel en wandel zy zeer eerlyk getuyghenis vernaamen. Maar hy beleed, ten gehoore eens Leeraars, van den gezuyverden Godsdienst geweest te zyn, in 't dorpken Bolheyn, niet verre van der stadt; en bleef standtvastelyk, zoo wel als by zyn geloof, in weighering van andren te melden, die zich ter zelve zaameninge gevonden hadden: 't welk de rechters bet verbitterde. Harde liepen voor hem zyn' gebuuren, aan den Schout, Willem de Klerk, Ridder, en heer van Boevekerk, dien deeze tytel niet by geval aangewaayt scheen, naar 't lichtveirdigh antwoordt; waarmeê hy hen afzette, zeggende: dat 'er geen raadt voor zoo hardtnekkigh een' ketter was, die, nocht om den strop, nocht om 't vuur t'ontgaan, zyn' gezintheit verzaaken wilde: 't welk hem zelve lichter staan zouw, dan den vinger in de vlam eener kaarse te steeken. Aan zoodaane gemoeden was, op dat pas, het gezagh oover de vroome vertrouwt. By wel vuurigh en vruntlyk voorschryven, verzocht ook de Prins, dat men den gevangen verschoonen, en d'ouwde toonneelen der tierannye, bronnen van bloedt en zoo veelvoudigh een onheyl, niet weeder + oprechten wilde. Dan 't werd in den windt geslaaghen, Panis ter doodt verweezen, en in 't oopenbaar onthalst, by aanstemming van Don Johan. 'T welk veele burghers grootlyx ontstelde, en hem met zwaare opspraak belastte; zonderling der Onroomschen, die by deezen voet het gevolgh zyner regeeringe afmaaten. Die van Hollandt en Zeelandt hadden, nu oover een' wyle, zich des oovertallighen krysvolx quyt gemaakt, naarstighlyk +voorziende op het mindren der kosten, en 't raadigh besteeden der inkoomsten. Kunnende nochtans nemmer vast genoegh gelooven, dat de nieuwe Landtvooghdt het oprechtelyk met den pais meende, behielden zy vyvenveertigh vendelen knechten, elk van hondertendertien koppen in dienst, neevens dertigh scheepen van oorlogh. De Prins ververschende de klaghten, laastmaals van zyner zyde tot Geertruydenbergh gedaan, vorderde voldoening daarop by eenen ernstighen brief, gericht aan der Algemeine Staaten gemaghtighden tot Brussel. En hy erinnerd' hun, *dat de behoudenis des Lands aan de Gentsche vreede hing. Dat, zonder 't handthaaven der zelve, de laaste val de quaatste worden moest, en 't jongste juk ondraghlyker viel dan het ouwde. Hoe schendigh men de eere en achtbaarheit, reeds verkreeghen by alle volken, door 't manhaftigh aanheffen van zoo loflyk een werk, verwaarloozen zouw, indien men hen deede oordeelen, by 't slappen des voorighen yvers, dat die veel eer uit een beroert gemoedt en reukeloos ongedult waar her gekoomen, dan uit bedaarden raadt, standtvastighe vroomheit, en deughdzaam besluyt, gegrondt op recht en reede*. Maar, met de Hooghduytsche Kornellen te Mechele, raakte men, van dagh tot dagh, dieper in knibbeling, en hoe langer hoe veerder van elkanderen, door 't opwerpen van nieuwe geschillen. Don Johan toonde des droef, en te lyden te zyn met de Staaten, die, mits het +afdanken van zoo veele benden te gelyk, door hunne schulden niet heen zaaghen. Hy schreef hun, by Escovedo, hoe zyn zin was, den zelven naa Spanje af te veyrdighen, om een' goede som penningen, t'hunnen bystandt, aan den Koning te verzoeken. Dit wracht weederom gunst: en Escovedo wist zyns meesters en zyn' eighe geneeghenheit tot den Lande, zoo schoon

+1577.

+*Pieter Panis, tot Mechele onthalst om 't geloof*.

+*Hollanders en Zeeuwen schikken hunne zaaken*.

+*Escovedo afgeveirdight, door Don Johan aan den Koning*.

+op te pronken, dat het onbenoeghen oover Don Johans gemeenschap met d'Italiaanen en Spanjaards nu bekoelde. Jaa de Staaten dachten Escovedo, tzynen weederkeer, met een jaargeldt van tweeduyzent kroonen te beschenken. Men gaf hem dan eenen brief aan zyne Majesteit meê, waar in d'algemeene noodt, en d'oorspronk der zelve, ten breedste, ontfouwen stond, met een wel deerlyk smeeken, en aanroepen haarder milddaadigheit. Hangende de dingen aldus; geviel 't dat Vrouw Margriete van Valoys, zuster van Vrankryk, door Heenegouw, naa Spaa gereyst quam; quansuys om 't bronwaater aldaar, zoo vermaart van geneeskracht, teeghens zeekere quaale in te neemen. Uit hoofde van haaren man Henrik van Bourbon, den welken, daarnaa tot de Fransche kroone gekoomen, men in Doorluchtigheit alle Vorsten zyner eeuwe heeft zien oovertreffen, was zy Koningin van Navarre. Maar, om den Spanjaardt, die dat Ryk meest al bemaghtight houdt, in zynen tytel niet te verkorten, werd zy in Neederlandt, op 't hooghste, slechts Hartooghin van Vendosme genoemt. Don Johan, voorwendende dat hy, heusheits halven, niet leedigh staan kon, haar, als een' schoonzuster zyns Koninx, te begroeten en onthaalen, ontbood de Hoofttakken des Eedeldooms by zich; en onder andre den Prins van Chimay; de welke, zynde zoon des Hartooghen van Aarschot, als Steêhouder zyns vaaders, op de burgh van Antwerpen +'t bevel had. Met dit gezelschap gaf hy zich op wegh naa Naamen; reed van daar der genaakende Koninginne te gemoet, en ontfing haar met groote eerbiedenis. Op den aavondt haarder inkoomste, vond zy alle vensters en winkels gestoffeert met oovervloedt van lichten, en geen gebrek van dagh. Des volghenden morghens liet hy haar een' misse hooren, op de Spaansche wyze, met maatzang, vyoolen, en kromhoorens. Voorts gink men ten bankette, daar hy, t'eener afgezonderde taafel, met haar alleen aanzat, en zich van drinken deed dienen, door Octavio Gonzaga, te knie. Naa 't opneemen, braght men de rest des tyds, met dansen en kouten, deur. Des andren naamiddaaghs, werd zy met een zeer sierlyk boot, omringt van schuyten vol zangeren en speelluyden, gevoert aan een eyland der Maaze; en aldaar gefesteert, in een' zaal gevlochten van klimoptelghen, met veele pryeelen rondom, ten welken 't geluyt van stemmen, snaaren, en blaastuygh, uytgalmde, zoo lang als 't aavontmaal duurde. Zynde de taafels weghgeheemelt, voeghde men zich ter danse, en keerde, daarnaa, weederom steêwaarts. 'S uchtens daaraan, vervolghde de Koningin haar' reyze, en werd, tot in haar schuyt, verzelschapt van den Landtvooghdt; die, naa een welbeleeft en voldoenzaam oorlofneemen, haar, by den Heer en de Vrouw van Havrech, tot Huy toe, geleyden deed. Dus ontlaaten in hofweelde scheen Don Johan, en 't hooft niet dan vol mooy weeders te hebben, als hy schielyk omkeert, en werpt zich, reegelrecht teeghens 't Eeuwigh gebodt en de verwachting der Staaten, geweldigher +handt, 't bedrogh te baat genoomen, in de burgh van Naamen. Andren stellen dit als gebeurt 's daaghs naa 't vertrek der Koninginne: maar zy, die haar leeven, en de fortuyn der haaren, den naakoomelingen en bloeyenden style vertelt heeft, meldt, als uit monde der Markgraavinne van Havrech, dat hy, daatlyk naa 't afscheidt van haar, en eeven uit de schuyt getreeden, ging te paarde zitten, om 't werk te beginnen: 't welk, in deezer maniere, besteeken was, en op den vierentwintighsten van Hooymaant, volbraght werd. Zich gelaatende ter jaght te ryden, zond hy den Graaf van Barlemont, met Hyerges, Meeghen, Floyon, en Hautepenne, vier zoonen des zelven, naa 't Slot, en verstak een deel krysvolx in zeeker woudt daar ontrent. De Barlemonden vervoeghen zich by den Ooverste Jan van Borgonje, Heer van Froymont, en pooghen hem met vrundtlyke vertoo-

+1577.

+*Don Johan reyst naa Naamen, als om de Koningin van Navarre te festeeren*.

+*Hy maakt zich meester der Burgh aldaar*.

ningen +t'ooverreeden, dat het wel passen zoude, den Landtvooghdt in 't verbyryden, binnen te noodighen, om de sterkte te bezightighen. Die laat zich beleezen; en +1577. Don Johan, genaadert zynde, heet de lyfwacht achterwaarts deyzen; de Heeren hem verzelschappen; zyn gezin volghen, 't welk met voordacht in tal gesterkt was, en op voordeel gewaapent. Terwyl Froymont, hebbende hem bewelkoomt, den ontbyt doet gereedt maaken, blyft hy, met d'andren, in de poorte staan praaten, tot dat het krysvolk uit het bos quam aanrennen. Toen rukken die van Barlemont het zinkroer uit den kooker; voorts hy zelf, en biedt den geenen, die de wacht hadden de tromp; met zeggen, dat die dagh d'eerste zyner Landtvooghdye was. De bezettelingen, stokouwde oft verminkte soldaaten, gelyk men gewoon is op diergelyke plaatsen te leggen, zwichten terstondt, en laaten zich, neevens Froymont, ter burgh uitzetten. Eenighen hielden deezen aanslagh hem ingegeeven te zyn door konstenaarye des Prinsen van Oranje, om hem alle geloof te beneemen. Maar 't gaat vast genoegh, dat hy hierin niet dan zyn eyghen hooft en 't ophitsen van Barlemont volghde, verwerpende den rypen raadt des Graaven van Mansvelt, die hem ernstigh vertoonde, dat de klank van dit stuk 't gansche Landt zouw te waapen daaghen; en niet alleen zeer zwaarlyk hier te verschoonen vallen, maar misschien zwaarlyker noch in Spanje, van waar Escovedoos antwoordt verwacht diende. Voorts, Don Johan, aldus meester van 't Slot geworden, voorzagh zich ter yl van alle nooddruft; riep de Heeren te zaam, en ontfouwd' hun, *dat zyn gedult, te veel geterght door de Staaten, met allerley soort van weederwaardigheit ten eynde was. Hy wilde voortaan volkoomentlyk en naar uitwyzen van zynen lastbrief, gehoorzaamt weezen. Dat men hem slinx naagetracht had, jaa gezocht binnen Brussel oft Mechele vast te houden; gelyk hy, by twee verscheide brieven, die hy hun toonde, verkundschapt was. Al 't welk hem tot het verzeekren dier plaatse gedreeven had, om zynen persoon, en 's Koninx dienst te raade te houden. Dien 't geliefde te blyven, zouden aangenaam zyn; dien niet: stond het vertrekken vry: alzoo hy zich met niemands onwilghen dienst beholpen vond*. Veel' waaren'er, die zich strax deur maakten: andren, waaronder Aarschot en Chimay, bleeven hem by, tot dat zy zaaghen, wat zwaay de zaaken neemen wilden, Teffens schikte hy eenen Eedelman naa beneeden, om de beroerde gemeente te stillen, door 't voordraaghen der zelfste reedenen; die hy ook daadtlyk oover schreef, aan verscheyde +gewesten, steeden, en Heeren. Aan de Gemaghtighden der Algemeine Staaten zond hy den Heer van Rassingem, met dubbelt, der gemelde brieven van waarschuwing; wyders, om, voor zyn weederkeeren naa 't Hof, 'tvolbrengen van eenighe punten te vorderen, die daarop uit quaamen, dat men den Heer van Heeze Steêvooghdt, en de burghery van Brussel, t'ontwaapenen hadde. Oover deezen uitbrek van vyantlykheit, met bemaghtighen eener grensplaatse van zulk belang, ontstelden zich grootlyx de gemeene Landtzaaten: te meer, mits hy voorts Charlemondt, door den Heer van Hyerges verzeekerde; den zelven daar Steêvooghdt maakte; en Luxemburgh t'zynen wille had. En de gedaantenissen der beproefde jammeren weemelden, op nieuw, voor yders ooghen: zonder dat men wel wiste t'onderscheyden, wien de zelve te wyten waaren. 'T geen t'zyner ontschuldighing voorgewendt werd, had geen' geringen glimp. Want, wat gelykenis naar waarheit, dat hy, die 't Slot van Antwerpen, de steeden van Lier en Maastricht geruymt had; de Spaansche, Italiaansche, Borgoensche troepen verzonden, om den pays te koopen; zich, althans naakt van soldatye, en versteeken van die plaatsen, buyten noodt, in oorlogh ginge plonsen? Dies heekelde 't gerucht, niet alleen den Prins, maar ook d'Algemeine Staaten;

+*Hy zeindt den Heer van Rassinghem aan de Staaten.*

+hem, als raader tot slaan der handt aan 's Koninx oppersten Stadthouder, om de vankenis zyns zoons daarop te verhaalen, en met een 't gansche Landt eeven onverzoenlyk jeeghens zyn' Majesteit, als hy zelf was, te maaken: hen, als in 't stuk bewillight hebbende, om eenen Vorst van den bloede, tot onderpandt van straffeloosheit te bekoomen, en 't hooghbewindt, zonder eenigh omzien, naa hun welbehaagen te dryven. Maar de brieven, by hem voortgebracht, had niemandt onderteekent: en 't is nu tydt, der dubbelheit den boezem op te sperren, en 't broedsel der hoofsche beveinstheeden, booven eensdeels aangeroert, met klaarder dagh te beschaamen. +Don Johan dan, t'zyner aankoomst uit Spanje had de dingen in standt gevonden, om te zorghen, dat de Roomsgezinde Staaten, blyvende eene lyn trekken met den Prinse, 't vreemdt krysvolk ten Land' uit moghten jaaghen, en een' regeering naa hunnen zin stichten: ofte, ten quaadste koomende, hunne toevlucht naa Vrankryk neemen, werwaarts het oogh reeds gewendt was. In 't aangaan van den pays, had hy deeze reekening gemaakt: dat misschien beyde de parthyen zich vlyen zouden onder 't Eeuwigh gebodt; in welken gevalle de ruymte, ingewillight by 't zelve, maklyk geweest waar allenskens te krimpen, tot op den voorighen voet, mits 't verdwynen der jeeghen woordighe heevigheeden, en 't opwellen van nieuwe gedachten, gewoon, in tydt van rust, de menschen, by gebrek van ander handtgebaar, te kittelen, en hun, verschillend wit, bezondre inzighten, voor te stellen, tot slapping oft breuk van den eersten bandt der eenigheit. En, wen schoon die van Hollandt en Zeelandt weygherden zich naar 't voorzeyde gebodt te schikken, zoo docht hem nochtans, goedt doen met hun te zullen hebben, indien de breede Staaten beslooten, aldaar het eenigh Roomsch geloof te planten: waarmeê de PrinS (stond hy 't toe) verliezende den trouwsten aanhang, van zyn veldt zouw geweest zyn. Indien zyne Doorluchtigheit zich aan d'uitspraak der Staaten niet keerde, zoo hield hy, dat zy, met hem, teeghens haar, in maatschappy van waapenen treeden zouden: en dat, d'eylanden alzoo t'onder gebracht zynde, de rest t'zyner genaade staan moest. Ziende thans den Prins schoorvoeten, teeghens 't Eeuwigh gebodt; en de Staaten (die ook wat wisten) zulx gezint, dat zy scheenen, den zelven oft niet lichtlyk tot wisseling van Godsdienst te zullen verplichten, oft indien zy dit schoon deeden, en hy des weygherde, daar om geen harnas te willen aantrekken; zoo was'er, zyns achtens, niet gevordert met de vreede. Dies vielen zyn aardt en oordeel eenstemmigh op den krygh. Hierenbooven, ten eynde zyn' toghtigheit bet op staake, loogh hy zich zelve toe, dat de Staaten niet dan zyn' verkleyning zochten, om zich van geduurighe monbardy oover hem te verzeekeren; en met houte moffen te vermassen, handen, die hy waande tot voeren van schepters geschaapen te weezen. Derhalven had hy ook reeds in 't begin van Grasmaandt, zeer driftelyk aan den Koning om voorraadt van gelde doen schryven; met melden, *hoe +'t meeste deel der Landtzaaten van 's Prinsen handt vloogh: eenighe gewilligh; andre door de zelve bygebracht: waaronder men bykans de gansche gemeente moest tellen. Die de weldaaden zyner Majesteit zochten te genielen, hielden zich genoegh gequeeten met het aanveyrden der zelve, en hadden te luttel moeds, om zich manhaftelyk te uiteren. Niet den allerminsten dienst had hy verzuymt, om harten te winnen, en den Staaten hunnen plicht te erinneren: maar bevond, dat het, tot noch toe, in de woestyne gepreekt was. De zelve Staaten meynden 't oevel met de Hooghduytschen; en zoo men deeze t' onvreede liet, 't waar (vreesd' hy) t' eenemaal omgekoomen met de achtbaarheit zyner Majesteit, by dien landtaardt*. Hy had 'er onder aan gevoeght, met eyghene handt; *Dat dit lichaam*,

+1577.

+*Waar het den Landtvooghdt schortte*: *en ontdekking der hoofsche trekken*.

+*Zyn, en Escovedoos schryven naa Spanje*.

[+] *zonder afzetten der bedorve leeden, niet te geneezen was*. Hierop liepen, al meede te dier tydt, Escovedoos bezondre brieven, inhoudende; *dat, by woorden nocht werken, geneeghenheit in de Staaten tot het volbrengen hunner beloften gespeurt werd. Waaromme de Koning t'ooverleggen had, wat'er te doen stonde, zoo zy zich tot den ketter keerden. Dat alles, wat men hoorde oft zagh, toeging naa vryheit van gewisse: die nochtans zyner Majesteit niet quaalyk te passe zouw koomen; gemerkt, de geenen, die daar eenen afkeer van hadden, en de Raadsheeren van Staate, dien de hoon der geleedene vankenis noch zeurde, geschaapen waaren, zich teeghens de reste te kanten. Welk hun onderling plukhairen aan zyn' Majesteit schoon spel zoude geeven, om d' eenen door d' andren te straffen*. Op den neeghenden der voorzeyde maandt, had de zelfste Escovedo geschreeven; *Antwerpen, naardien 't zynen Godt verliet, zoude des vyands eyghen worden. Indien* [*] *Wonderdaadt deezen handel ten beste zouw keeren, 't was hoogh tydt dat het verscheene: indien 't handen en kraft moesten doen, zoo had zyne Majesteit, eer 't te spaade wierd, het noodighe te verzorghen. Ik, (schreef hy) naar mynen zin, zouw geen' staat maaken, van plaatsen op 't hechte landt te bemaghtighden. 'T is 't stuk der eylanden daar men op toeleggen moet. En hier aan houd ik meer werx vast te weezen, dan aan dat van Engelandt. Dit gewonnen, 't ander ontstond' ons niet. En om hiertoe te raaken, is maar maatighe maght van doen. Uwe Majesteit neeme dit niet als gezeyt, om de zaake van den Heere Don Johan; want die laat ik verre achter; maar om die van uwe Majesteit, daar geen ander helpen aan is; gelyk ik oover lang vermaant heb. 'T zelfste heeft de tydt geleert, en zal 't leeren t' aller uure*. Ook had Don Johan den Prins met d'allervuylste verwen afgeschildert, by den Kayzar en de Keurvorsten; zelfs by de Koningin van Engelandt, buyten weeten der Staaten; en gepooght te verhinderen, dat haare Majesteit hun met eenighe penningen te baat quaame. Door den afslagh van 't verzoek van die om Hollandt en Zeelandt te bekryghen, was hy bet gestyft in zyn gevoelen en voorneemen. 'T magh daarbeneevens zyn, dat de dartelheeden, en 't wanontzigh der Brusselsche gemeente yets geholpen hebben tot hem voorts baloorigh te maaken. Men vond'er ook, die zyn' anxt voor aantasting niet voor gebootst hielden; maar dat de twee brieven van waarschuwing by een' versch opgereeze parthyschap die men Contrajohannisten noemde gedicht waaren, om hem een wanvoeghlyke vlucht te doen neemen, en alle Spaansche bewindsluyden schuw van zoo schor een' bediening te maaken. 'T welk niet quaalyk naar waarheit zweemt, zoo men geloof geeft aan 't geen hy, een' wyl hiernaa, t'zyner verdaadighing bybraght: naamelyk, *hoe hem, t' eener midnacht, aan zyn' bedde, de Burghgraaf van Gent, tot Brussel, was koomen aangeeven, dat hy zich flux wegh maaken moest, zoo hy de laaghen, hem bereydt, ontgaan wilde: voeghende de Burghgraaf bedenkwaarde reedenen van weetenschap daarby. Dat, daarnaa, tot Mechele, de Hartogh van Aarschot teeghens hem had uitgeschooten, hoe 't bestek des Prinsen, noopende 't verzeekren van zynen persoon, noch in zwank ging, om hem te doen teekenen etlyke punten, strekkende tot vryheit, en diergelyke dingen: 't welk weyghrende hy gevaar liep, van ter venster uitgeworpen, en op de spietsen ontfangen te worden, gelyk ouwlinx alhier zeekren Landsheere gebeurt was*. Zwanger met dusdaane gepeynzen, en niet dan oorlogh aamende, gevoeld' hy wel, wat zyn' zaaken, door 't ooverleeveren der gemelde plaatsen, en 't verzeynden der uitheemsche soldaaten, verachtert waaren: maar leydde zich toe, die schaade te boeten, stellende daarteeghens de scheuring ontgonnen onder de Staaten, die zich ook meestendeels ontwaapent hadden; den aanhang der Barlemonden, met drie

[+] 1577.

[*] Mirakel.

+regementen t'hunnen gebiede staande, en 't vierde van Du Cerf, eertyds van Cardoini; 't bemaghtighen van Naamen; daarenbooven, dat van de stadt en burgh van Antwerpen, naar zyn' gissing. Om 't welk te weeghe te brengen, en zich teffens te verzeekren van verscheyde steeden, die in der Hooghduytschen geweldt waaren, hy hen, onder den duym, had opgeruyt, toezeggende hun volle betaaling van 's Koninx weeghe, en vermaakende de Staaten schandelyk by hen, als hy uitterlyk meest tot byleggen van 't geschil scheen te arbeyden. En uit deeze bron had de weêrberstigheit der Kornellen haaren oorspronk genoomen. Men moet bekennen, dat, ten zelven tyde, als Don Johan deezen handel zoo aaverechts dreef, misschien jeeghens hem met beeter trouwe niet gehandelt werd; zonderling van den Graave van Lalain, als hebbende, door toedoen der Koninginne van Navarre, zich wel diep gescheept met den Hartooghe van Anjou, dien reeds alstoen smaak van de heerschappye deezer Landen gegeeven was. Te weeten; vrouw Margriete, immers zoo volleert in de konst van veynzen, als de geenen die in 't hof van Spanje waaren afgerecht, had, onder de enkle huyk van gezondtheits behoef, tweederley geheym versteeken. Want, naardien de Koning haar broeder haaren gemaal en die van den gezuyverden Godsdienst ten oorlogh ontzeyt had, zoo was 't haar voor eerst te doen, om 't vyandtlyk Hof te verlaaten, en echter met eere van haaren man te mooghen blyven; ten andre, en noch inwendigher, om haaren broeder van Anjou eenen slagh te voeghen, en de zaaken alhier te bekuypen; daar zy niet slinx in bleek. De Landtvooghdt, eevenwel, moest geen' lucht van dit lorsen hebben; gemerkt men in zyn' verdaadighing des geen gewagh vernam: 't en zy hy 't verzweegh, zorghende, door't melden van zoo veel staarts der weederparthye, de zyne te verflaauwen, oft d'ontdekte Fransoyzen des te wisser op zyn' hals te haalen. Ik bevinde, by de schriften van Antonio Perez, 's Konings geheymschryver van staat, en thans in ongenaâ geraakt, dat Don Johan, op dit pas, verbondt gemaakt had, met den Hartooghe van Guize, tot bescherming der kroonen van Vrankryk en Spanje. 'T welk men vermoeden moghte, gestrekt te hebben tot onderlinge hulpe in de binnenlandsche oorlooghen. Maar, dewyl 't geschiet was buyten kennis van Philips, die, als 't hem ter oore quam, zich daarin byster ontzette, zoo schynt veeleer de staatzuchtighe jongeling 't oogh op bouwing van eyghe grootheit, gelyk Guize in Vrankryk, gehadt te hebben. Die Hartogh ook, stond oom oover de Koningin van Schotlandt, en naa dat huwlyk Don Johan; kunnende d'eensgehapte hoope op 't Engelsche Ryk nemmer genoegh uit den zin stellen. Hoe 't hier meê lagh; altoos geen ding viel hem moeylyker, dan zyn gemak te houden: tot zoo verre toe, dat zeeker zyn schryven van den zeevenden in Grasmaandt, aan Perez, luydde; *hy begeerde* (*hoewel hy 't verzocht had*) *niet herroepen te worden zoo lang als hier gevaarlykheit oft nood bleef die zyn' jeeghenwoordigheit vereyschte. Maar, daarnaa, moeste men hem geen' oorlof weygheren. Want, om den ouwden trant, en deezen volke in alles te gemoete, te gaan, 't welk men niet verby zoude mooghen; daartoe diende ongelyk beeter de zachtheit van vrouw oft kindt, dan de geene daar hy meê streelen kon. Gewissen zoo wroeghende zouden hem nemmermeer anders, dan voor hunnen straffer aanschouwen. Hy had nocht inborst, nocht ouderdoom, om in de leedigheit deezer Landtvooghdye te suffen; en min, om te verdraaghen, 't geen men zouw moeten zonder vrucht. Dies had zyne Majesteit hem, in zulken geval, van hier te helpen; oft hem zouw gebeuren te faalen aan all' zyn' gehoudenissen, en alles hier tot hachlyker staat keeren, dan te voore. Dat hy anders verkraft zou zyn, yet groots te bestaan, tot verwondring van al de weerelt, om in geen argher te vallen*.

+1577.

[+]Escovedoos brieven van Sprokkelmaandt lestleeden, ook aan Perez, (alzoo zy meynden dat hy ze voor den Koning verhoolen hield) vloeyden oover, van gelyke vertwyfeltheeden zyns meesters. *Dat de zelve, sint het storten des Engelschen aanslaghs, dikwyls gedacht had, een kluyzenaar te gaan worden. Dat hem bet gelyken zoww, voor[*] beleyder, met zesduyzent knechten, en tweeduyzent ruyters, in Vrankryk te dienen, dan met de groote Landtvooghdyen behangen te zyn*. Maar, om het woest gemoedt van deeze twee, zoo wel gegaayt in opgeblaazenheit, naader t'ontblooten; de zelfste Perez vermeldt; *hoe Escovedo, voor zyn' herwaartsreyze, zonder bewimpeling had uitgeworpen; dat zy, koomende Engelandt te beheeren, zich met Spanje zouden mooghen verheffen, mits bezittende alleenlyk den ingank van Sant Ander in Biscaye, en 't Slot der zelve stadt, neevens een' sterkte op de klippe van Megro: door welke plaatsen gansch Spanje, schoon verlooren van de berghen af, weeder te winnen waar. Zelfs, dat Escovedo verzocht had, men zouw die klip vestighen, en hem in bewaarnis geeven*. Meer diergelyke gedachten, baarlyk gebleeken, worden verhaalt: met welke oft het aangezien geweest zy op 't afloopen van heel Spanje; oft op het bedringen van 't zelve om het aan hunne handt te doen gaan; wie zal 't raaden? uitgezeyt dat hoofden, zoo vol winds, wildwaayigh genoegh scheenen om ondoenlyke dingen te droomen. Immers men meynt dat deeze eene der reedenen was, die den Koning zoo onzoet op 't voorneemen teeghens Engelandt gemaakt hadden: jaa dat hy, duchtende voor eenighen ondersteek, dewyl Don Johan van dus eenen geest gedreeven werd, best vond hem zelfs in Nederlandt, by den duym te houden, en slappelyk in te volghen met de middelen vereyscht tot het volvoeren der oorlooghe. Ook keerde Escovedo tot zynen meester [+]nooit; maar werd, koomende t'eener nacht uit het Hof, achter straate vermoordt, door bestel van Antonio Perez, ter wille van Philips: 't welk zelfs de Spanjaards niet rondelyk loochenen. Want Louis Caprera, wiens Historien tot Madril met verlof der Ooverheit gedrukt zyn, verklaart dat Antonio den moordenaaren schriftelyken last, geteekent by den Koning, gaf. Wel voeght hy daarneevens, dat Perez haat op Escovedo droegh, om eenighe dwersdrift in stoffe van vryaadje; en dat dit brief ken een der boovenwitte was, die onderschreeven van den Koning, den Gezanten en Landtvooghden geleevert worden, en gevult by hen als de zaaken geen vertrek gehengen om andre volmaghtighing van zyne Majesteit te gaan haalen: doch hoedt zich van zeggen dat Perez in dit blank yets buyten 's Konings ordre gestelt had. Ook waar dit te lomp een' reukeloosheit van zoo gesleepen een' man geweest: naardien de schennis aan den dagh koomen moest, en hy 's Konings rechtveirdighen en onverzoenlyken toorn op zich laaden; zoo de uitvoerders, viellicht betrapt, zich met dat papieren harnas hadden willen behelpen. Dan 't mangelde Perez aan geen andre schriften van 's Koninx handt, om 't [+]onthiet te bewyzen. Jammerlyk echter bezuurd' hy dit stuk. Matteo Vasquez, meede geheymschryver, zyn vyandt, betuyghd' hem des oopenbaarlyk. Daarop werd hy gevangen, en aan recht gevordert, van Pedro de Escovedo, 's dooden zoon. En, hoewel Pedro, ter vermaaninge van den Raadshooftman Antonio Pazos, de zaak steeken liet; en 's Konings Bieghtvaader, Diego Chavez, pays maakte tussen Vasquez en Perez; men deed hem zes jaaren tot Madril in zyn huys ooverbrengen: alwaar hy de zaaken, door zyn' klerken, gelyk te voore, doch zonder genot van wedde oft vereeringen, zoo lang bediende. Toen quelt men hem met een ander pleyt oover misdryf in zyn ampt: en schryft, naa veel verwylens, zyn vonnis, zonder 't zelve t'onderteekenen, zonder het rechtelyk uit te spreeken. Volghens dit

[+]1577.

[*]Conducteur.

[+]*Escovedo word in Spanje vermoordt*.

[+]*Fortuyn van Antonio Perez*.

+had hy dertighduyzent kroonen uit te keeren; zynen staat van Geheymschryver verbeurt, twee jaaren in scherpe vankenis, daarnaa noch acht uit het Hof gebannen te blyven. Doch men zeyd' hem in 't heymelyk toe, dat het gewysde niet dan windt zouw zyn, indien hy de schriften zyner Majesteit afstonde, die gewagh van de manslacht maakten. Te weeten, de Koning had hem niet alleenlyk te voore somtyds geschreeven van dit werk; maar ook daarnaa, in 't begin zyns kommers, dikwyls by brieven eenen korten en gewenschten uitgang der dingen belooft; en 't zwyghen aanbevoolen: waarop eens, onder ander, van Antonio geantwoordt was, dat hy zoo onderdaanigh aan zyne Majesteit zouw blyken, als 't leem aan de handt van den potbakker. Als hy nu weygherde daar af te scheyden, zond men rakkers om 't vonnis uit te voeren. Waaroover hy zyn' toevlucht ter naaste kerke nam, hoopende alzoo zyn' zaak, van 't Koninklyke gerecht aan 't geestelyke, te brengen. Maar 't geweldt zagh 't gewyde niet aan: hy werd uit de kerk naa den kerker gerukt. Daar lagh hy, geslooten aan yzere keetenen, drie maanden; en maakte men 't hem zoo bang, dat hy aan zyn' gemaalin met zyn eyghen bloedt schreef, zy zouw de papieren behandighen aan den Graave van Baraia, gemaghtight om ze t'ontfangen. Dit deed zy: doch niet zoo getrouwlyk ten opmerke van den Koning, als van haaren man; met wien te voore bestemt was de wightighste te behouden; die hy ook naamaals aan 't licht gaf. Op dit slaaken der bescheyden volghde 't zyne, tot zoo verre toe, dat hy binnen Madril moght ter kerke gaan; en vanding van vrienden genieten. Maar, als dit vier maanden geduurt had, werd, by Escovedoos weeduw en kindren voor den Raadshooftman Rodrigo Vasquez, het pleyt hervat, in het tiende jaar naa dat het eerst was aangevangen. Toen quam de Biechtvaader Chaves, en ried hem den neêrslagh te bekennen; mits heelende den waarom. Waarteeghens Perez vertoonde, zulx, nocht zonder zyn gevaar, nocht zonder verwekking van arghewaan op den Koning, te kunnen toegaan: en dat hem oorbaarlyker docht, met zyn' weederparthyen te daadingen. Deezen wegh ging men in, en trof'er een zoen, die hem op twintighduyzent dukaaten stond: dewyl zulx, op dat pas, ook den Koning geviel. De zelve, eevenwel, door aanraaden van Vasquez, beval seedert de zaak in Recht te vervolghen, om zich, als door wettigh vonnis, op Antonio t'ontlaaden van den haat der moordt, die, by gerucht, nu ooveral verspreyt, den Koninklyken geboode werd toegeschreeven. Men vond'er, niettemin, die 't daar voor hielden, dat hy zich aan 't smooren deezer opspraake niet zoo veel liet geleeghen zyn, oft hy zouw Perez de handt wel booven 't hooft gehouden hebben: maar dien doodtslagh tot dexel nam, om daaronder te verzaadighen den oevlen moedt, gevat op Antonio, uit des zelven vryaadje aan Anna de Mendoza Cerda, Prinses van Eboli, weeduwe van Rui Gomez de Silva. Want de maare ging, dat Perez, gebeezight van den Koning tot minneboode tussen hem en Anna, aan 't zelfste vuur, waarin zyn meester blaakte, ontsteeken was; en zich vervordert had haar tot zyn' liefde te bekooren; waar op zy hem met geen afwyzigh gelaat bejeeghende. En men wilde, dat Escovedo, yvrende quansuys voor de eere van Rui Gomez, dien hy voor zynen ophelper erkende; maar in der daadt, om Perez, als Don Johans meesten weederstreever, uit de gunst te werpen; de mompeling, gereezen uit de gemeenzaamheit van dit paar, ter ooren des Konings gebraght had. Waaroover Perez, als Philips, met Gaspar Quiroga Kardinaal van Toledo, en Pedro Fajardo Markgraave de Los Velez, van Escovedoos zaak handelde, tot zyn' doodt zouw geraaden hebben, en 't beschik der zelve gewillighlyk aanveyrdt, meer der Prinsesse en zich zelve, dan den Koning te geval. Zeeker, toen men hem eerstmaals

+1577.

+aantastte werd ook de Prinses in verzeekering genoomen. 'T welk den Koning zulx ter harte ging, dat hy, vermomt, het uit een kerkportaal quam aanschouwen. +1577.
Derhalven, zoo men op alles te zaamen let, het schynt dat de Koning, door de zelfste vreeze van gelastert te worden oover dit werk, nu Perez verschoonen deed, op dat hy 't niet uitbraghte; dan weeder vervolghen, om 't vermoeden van zich te weeren; en liefst dit laaste, dewyl 't hem teffens wraak strekte. Maar, dat zoo oovermaghtigh een Vorst zich hierin dus byster bedraayt vond, strekke een' leer, dat geenerley grootheit eenighen aanstichter van diesgelyk bedryf in zorghelooze rust kan stellen. Wyders Antonio, naardien men nu waande dat hy geen bewys t'zyner ontlastinge te toonen wist, werd strengelyk gepynight, tot dat hy, eindtlyk de waarheit der zaake bekende, en eenighe afschriften der gemelde bescheyden te voorschyn braght. Afziende nochtans, dat hem geenerhande weere in Kastilie baaten zouw, zocht en vond hy middel, om zich met list, by hulp zyner gemaalinne, uit der hechtenisse te redden: en rende, zoo zwak als hy was van 't folteren, met Gil de Mesa zynen neeve, te post, in twaalf uuren, dertigh mylen verre, tot in Arragon zyn vaaderlandt, op hoope van aldaar billyk gehandelt te worden, mits de treflyke voorrechten van dat gewest op dien tydt. Maar zy golden zoo weynigh, dat men'er hem, van kerker tot kerker, van vierschaar tot vierschaar sleypte; en als de weyrlyke geen' schuldt in hem speurden, door die van de Heylighe Inquisitie, voor eenen tooveraar oft ketter pooghde te doen verwyzen. Om welken toeleg te steuren, die van de hooftstadt Saragosa tweemaals tot oploop quaamen, stellende ten laaste Perez op vrye voeten. Dit, en het te velde trekken teeghens een Koninklyk heyr, hierom herwaarts gezonden, dien zy niet darden onder de ooghen zien, kostte den Arragonneezen al hunne vrydoomen; meenighen persoone van aanzien zyn leeven, oft welvaaren. Don Johan de la Nuza, opperste Rechter des Lands, dien zy El Justitia plaghten te noemen, werd onthalst, zonder ander vonnis, dan dat het de Koning gebood. Perez berghde, met vlieden naa Vrankryk, zyn lyf; en behoedd' het sint ter naauwe noodt, van verscheyde schelmen, uitgemaakt om het hem te beneemen. 'T welk zyn' eegaâ en kindren, zelfs een minderjaarigh dochterken, met ongenaadighe vankenis en veel bitter lydens bekoopen moesten. Dus gedeegh het pleeghen van onwettighe daadtlykheit den dienaar tot eyndelooze ellende; den heere tot onbepaalt gezagh oover een Koninkryk: weshalven men deezen trotsen tytel onder zyn afmaalsel schreef, *Allanó a Arragon*: Hy verplette Arragon. Maar de merkwaardigheit deezer zeldzaame geschiedenis verschoone myn afwyken van de streek der Nederlandsche zaaken, die ik nu gaa achtervolghen. De Staaten, gehoort het aanbrengen des heeren van Rassinghem, veyrdighden, des andren daaghs, vierden in Hooymaandt, den Abt van Marolles, den aertsdiaken van Ypre, en den heer van Brus af, aan den Landtvooghdt, +om hem de quaade klank van 't aangestelde tot Naamen en Charlemont te vertoonen. *Dat hy stof t'oover had, om hun alle goedt toe te vertrouwen. Wat woeghen doch schriften, by niemandt bekent gestaan, en geen' omstandigheit meldende, daar 't geloof eenigh vatten aan vinden moght? Zoo hy de waarschuwers deed' ontmommen, en d'aanstichters van 't werk noemen, men zoude reeden, en weêrreeden, tot straffe van ongelyk, hooren. Daarentussen was 't hooghoorbaar, dat zyn Hoogheit naa Brussel keerde, alwaar, en gansch Nederlandt deur, zy, onder verbandt van hunne persoonen, goedren, eere, en trouwe, beloofden, haar veyligh te houden*. Don Johan, te vroegh op, met de blydschap van een geluk, dat hy zich inbeeldde hem niet te kunnen ontstaan, viel uit teeghens Marolles, *hoe hy 't Slot van Antwerpen voor zyn hield: dat het hem ook*

+*Bezending der Staaten aan Don Johan, naa 't inneemen van 't Slot tot Naamen.*

+*nocht' aan volk nocht' aan geldt, zoude mangelen. 'T welke de Abt den Staaten moght aanzeggen*. Een' wonderlyke losheit, die wel bewyst, dat de Historyschryver Thuanus, niet buyten reede, hem eenen hooghdraaghenden mensch, voor de rest, zorgheloos, en verzuymel noemt. Hy zond, niettemin, op nieuw, de Heeren van Rassinghem en Grobbendonk, +aan de Staaten, om hun af te vorderen; *sterker hoede zyns persoons; afstelling der Steêvooghden, ter plaatsen, die'er, van ouwds geen' gehadt hadden; dat alle Ooversten, hoofden, en gemeyne luyden van oorlooghe, hem, wen hy ze ontboode, quaamen vinden, en hem gehoorzaamen; vertooning van de lyste der geenen, die ter daghvaart van de breede Staaten verschynen zouden, op dat hy zaaghe oft daar eenighen onder waaren, daar quaadt bedenken op viel; afsnyding der gemeenschap met den Prinse, Hollandt, en Zeelandt; en aanspanning met zyn' Hoogheit teeghens hen, zoo zy 't Eeuwigh gebodt niet voldeeden*. De Staaten, hierop, stonden hem, booven de voorighe lyfwacht, noch driehondert schutten toe, onder Bossu, Montigny, Kruyninge, Willerval, oft Noyelles, t'zyner keure. Teeghens de rest hadden zy meede niet, dan eenighe bepaalingen, om onbedraayt te blyven. Waaren boovendien te vreede, dat alle krysluyden den dienst en de bescherming zyner Hoogheit zwoeren; mits doende gelyken eedt, tot voorstandt der Staaten en landtzaaten. Voorts verzochten zy, aanstendighlyk, zyn weederkeeren naa 't hof; dat van den Hartooghe van Aarschot naa Antwerpen, daar Louis van Blois, heer van Treslong, die geen Brabander was, teeghens 't recht des Lands, 't bevel op het Slot had; 't weghdoen der vremdelingen uit zyn gezin; 't vertrek der Hooghduytschen, die, met het zaayen der Luytersche leere, groot quaadt deeden; en aan 't verblyf der welke het hield, dat de breede Staaten niet verzaamelt werden. De Graaf van Bossu, samt de heeren, van Bus en Meetkerke, werden verkooren tot deeze boodtschap, niet zoo zeer, naar 't schynt, op dat zy die verrichten zouden, als om den Landtvooghde stof in d'ooghen te werpen, en hem van 't letten op der Staaten voorhebben, af te wenden. Want, terwyl de gemaghtighden beezigh waaren, op 't Slot van Naamen, quamp'er tyding, hoe men dat van Antwerpen voor de Staaten verzeekert had. 'T welk hem, die 't teeghendeel verwachtte, boovenmaate, ontroerde. Hier dient verstaan, dat zyne en Escovedoos brieven, gezonden aan den Koning en Antonio Perez, in Gasconje afgeworpen waaren, en oovergeschikt, +door den Koning van Navarre, aan den Prinse van Oranje, die ze, op den achtentwintighsten van Hooymaandt, den gemaghtighden der Algemeine Staaten, tot Brussel had doen vertoonen. Dat de Prins deeze blaadren, als afgegaan in 't begin van Grasmaandt, al een' wyl had onder zich, oft immers verhoolen gehouden, gelyk by de Roomschen gezeyt word, staat wel te gelooven. De zinlykheit is, d'oorzaaken van dien, naa te speuren. Zy waaren dan, voor eerst, meestendeels in syffer geschreeven, welx begrip uitkeur van schrandre geesten, ook byster hooftbreeken, tot krenkingh van harsenen toe, en, dienvolghends, tydt vereyscht. Mooghelyk ook, daarbeneeven, dat zyn' Doorluchtigheit twyfelde aan de geneeghenheit der Staaten te dier stonde; met inzight, dat'er een' bereyding der gemoeden diende voor te gaan, zoo d'ontdekking vrucht zouw doen: en dat zy, te dien eynde, de brieven eerst, van handt tot handt, liet omwandelen, onder haare vertrouwdelingen; een der welke de Graaf van Lalain was, dien wy, uit dit bedenken, hier voor, niet dan onder een misschien, hebben naa gegeeven, dat hy, teeghens Don Johan, ter beste trouwe, niet ging. Hierby komt, dat de Prins, als hofweêrwys, viellicht wel voelde, dat'er een' buy by den Landtvoogdt geklouwent werd; en goedt vondt den bommel te laten rypen, om, op het uitbreeken des zelven, 't ander geheym, ter

+1577.

+*Andre bezending van hem aan de Staaten, en vorder handeling met hem.*

+*Brieven van Don Johan, en Escovedo, in 't licht gebraght.*

+juyste uure, met des te meer klanks en klems, aan den dagh te doen spatten. Toen nu d'ontsyfering net eevenveel silben, als d'oorspronklyke brieven, uitbroght, en +1577. bondigh te zaamen hing van vervolghenden zin; zoo nam niemandt voor guychelspel, 't geen hy klaar voor zyn' ooghen zagh. Noch waaren zy wys geworden, hoe Don Johan, staande op zyn vertrek all' zyn' pakkaadje uit Brussel en Mechele geschikt had, zonder daar yetwes te laaten; zelfs tot voorraadt van wyn toe, dien men verkocht vond. 'T welk genoeghzaam bewaarighde, dat zyn aanslagh op 't Slot van Naamen, niet uit schielyk verscheene noodt, maar voorbedachten raadt, was her gekoomen. D'oopening nu door Marolles gedaan, strekte geen duystere waarschuwing. Ook had Don Johan, aan den Markgraaf, Amman, en de Wethouders t'Antwerpen, geschreeven, dat zy Kornelis van Endt met zyn' vendels, binnen der stadt ontfangen zouden. Doch dunkt my gelooflyk (te meer om dat ik deeze lettren ongedaghteekent vinde) dat men ze niet eer meynde oover te leeveren, dan op 't pas zyner aankoomste; en dat zy niet dan naa zyne neêrlaagh, die thans geviel, gevonden zyn. Maar zeeker, 't gerucht liep nu, dat Kornelis op de beên was; en de koopluyden, gedaghtigh der voorleedene onheylen, gereedschap maakten om op te breeken. Al deeze baaken dan, oover een koomende, waaren den Staaten zulx toelichtende, dat zy bezeften, hoe men aangaan moest, om de schipbreuk van den Staat te verhoeden. Zy weynden, en geeven daatlyk orde, dat Champaigneys krysvolk, zich onthoudende op den Brabandschen boodem, aan Kornelis van Endt, den wegh naa Antwerpen onderginge. +De Vers, een neef van Champaigney, schroomde niet deezen last op zich te neemen; en Kornelis aan te ranzen; zoo wel ter maate, dat zyn' knechten ten deel verslaaghen, de rest verstroyt werden. +*Kornelis van Endt geslaaghen.*
'T welk d'eerste bof van vyandtlykheit teeghens Don Johan geweest is. Wyders worp men het oogh op verzeekring der burgh. Zeeker Hopman, daarop leggende, had zich jeeghens Willem Martini, Griffier der stadt, laaten hooren, hoe 't 'er geschaapen stond, dat de bezettelingen, als zynde veele maanden ten achtre, naa der Staaten stem zouden luystren, zoo men middel t'hunner betaalinge schafte: maar dat de zaak behend-en bedektelyk gedreeven diende, uit vreeze, van Treslong, die voor Don Johan yverde, wakker te maaken. Martini liet zich dit bericht niet ontvallen, maar gaf het den heere van Liedekerk aan, die, Steêvooghdt geworden in Champaigneys plaats, en vreemdt van de Spaansche regeeringe, den gezuyverden Godsdienste, met het harte, toeneegh. Deez' houdende goede kennis met Pontus van Noyelles, heere van Bours, jongen Eedelman, eenen der Hopluyden van booven, bestaat, door omweeghen, hem de tonge los te maaken, om te speuren wat hy in den boezem droegh. D'ander' gemoedight met de hitte der jeughd en kryslust, en jaghtigh naa faam en opkoomst, maakt zich sterk yet goeds te verrichten, mits dat men hem een' merkelyke som voor uit, en voort gelds genoegh beschikte, om d'andre Hopluyden en soldaaten te trekken. Martini, en zyn schoonbroeder Willem Rouk Algemeyn Rentmeester van Brabandt, hebbende, van die Staaten, acht bondtschriften bekoomen, elk van vyftighduyzent gulden, om zoo veel op te mooghen neemen, werden borghen aan Bours, voor de penningen hem toegezeyt. Toen gaat hy de bevelhebbers aan, en bekoort'er 't meeste deel. Dit was quaalyk zulx te bestoppen, oft daar leekte yetwes uit, dat Treslong argh deed denken, en t'zyner bewaarnis, eenen nieuwen eedt den krysvolke voorhouden. Doch kantte Bours zich daarteeghen, bybrengende, men had eens gezwooren, en wilde dat betrachten. Blyvende Treslong hieroover bedremmelt; komt d'eerste van Oestmaandt, bestemt tot uitvoer van 't werk, eer zyn vendel ter wacht tooghe, wiens beurt het dien

+aavondt was. Dies begeeft zich Bours, met het zyne, in 't geweer, kryght strax toeval van het tweede, en verklaart zich voor de Staaten. Het derde waggelde vast in de anxt der keure. Treslongs vendel, nu meede gewaapent, bleef styf staan voor Don Johan, en al een' wyl schermutsen teeghens Bours, die'er op aanviel. De hoedt, hem van 't hooft geschooten, stoof in de graft, en werd bekent aan eenen witten veederbos, by de dienaars van Liedekerke, Rouk, en Martini, die tot dicht onder 't Slot gezonden waaren, om te bespieden, hoe 't 'er afloopen zoude, en hunne Heeren te verkundschappen, ten huyze van den Griffier. Deeze knechts, hebbende te gelyk eenighe soldaaten van booven needer zien storten, hielden dat Bours een der zelve was; en droeghen 't, voor zeekre tyding, oover. Daar, Liedekerk naa de Nieuwestadt, op hoope van, met het getyde, de stroom af, en tot Vlissinge te raaken: de Rentmeester om een' hoek, zonder nochtans uit den huyze te scheiden. Martini, de stoutste, treedt op straat, en naa de Burgh toe, om wisser bescheydt. Onderweeghe +ontmoet hem een' Steêhouder oover eene van Fronsberghs benden, die heel verbaast en bezweet aanquam; en gevraaght waarom, hem zeyde, dat het Slot omgewent was. Voorts vernam hy 't zelfste, by 't schreeuwen van een deel Hooghduytschen, koomende, met sleepende spietsen, aandraaven, uit hun wachthuys, dat aan 't eyndt dier straate stond. Dies keert hy naa zynen schoonbroeder, met de blyde boodschap, die hun terstondt bevestight werd, door 't afgaan van 't grof geschut, steêwaarts in, tot driemaalen: 't welk het besprooken teyken der gewenschte uitkoomst was. 'T zelve riep ook den Steêvooghdt weeder ten huyze van Martini. Daar quam hun, ontrent den aavondt, een Serjant van Bours aandienen, hoe Treslong gevangen was; twintigh van de zynen doodt; en al zyn aanhang ter burgh uitgedreeven: dat, oover een' uur oft twee, binnen de welke, zyn Hopman hoopte in de bewaarnis der plaatse voorzien te zullen hebben, hun gelieven zoude, zich naa booven te vervoeghen, om te beraamen wat wyders te doen stonde, tot verzeekring van Slot en stadt. Dit deeden zy: en Martini werd weeder naa beneeden gezonden, om brieven af te veyrdighen aan alle zyden daar 't oorber scheen. D'andre twee, neevens den heer van Bours, doorzaaghen Treslongs papieren, meldende hoe hy geduurighlyk verstand met Don Johan gehouden had. De Hooghduytsche bezetting, mits 't verneemen der verandringe, gevallen op het Slot, was dien heelen nacht in waapenen, en twyfel wat'er voorts uit worden wilde. Des morghens, werden zy, van hunne Kornellen Fronsbergh en Fokker, naa de Meerbrug gevoert, en aldaar in slaghorde gestelt. Maar als zy zaaghen dat de burgbery, beducht voor anderde plondering, 't geweer nam, en t'zaamen rotte, werd hun d'ouwde stadt te bang, en vertooghen ze naa de nieuwe. Terwyl zy zich hier beborstweeren, met waaghens, balken, baalen, en diergelyk schanstuygh, wort de Majestraat op 't Slot ontbooden, by den Steêvooghdt, om te beraadslaaghen, hoe men toe zoude. Daar besloot men de schuttery in waapen te brengen, d'aankoomsten te bezetten, en hun 't weederkeeren te beneemen; doch eevenwel gemaghtighden aan Fronsbergh en Fokker, te zenden, oft zy zich, met een' taamelyke som penningen, wilden laaten gezeggen, om geheelyk te ruymen. Verre van daar: bout spreeken de Kornellen en maaken gelaat van steêwaarts in te willen breeken. Etlyke Spaansche en Portugeesche koopluyden, die de gemaghtighden gevolght waaren, breydden deeze maare door stadt uit. +Die gaat het onderste booven: heeft niet dan moort en roof, en reeds een' tweede woede voor ooghen. Men beeldt zich in, dat de bezettelingen hunne spitsbroeders, van Breda, Shartooghenbos, en Berghen op Zoom, te hulp ontbooden hadden. De roep gaat, dat de Graaf van Mee-

+1577.

+*De burgh van Antwerpen wort verzeekert voor de Staaten.*

+*Ontsteltenis tot Antwerpen.*

ghen, +en de heer van Floyon, met hunne troepen in aantoght zyn. Dit zeeker by geval niet: gemerkt Don Johan, eenighe daaghen te voore, met hun, daar van gehandelt had. Een deel der koopluyden, die 't meest te verliezen hadden, vervoeghen zich naa de Burgh; bidden, dat men zie de zaak by te leggen, al moest' het een', twee, jaa drie tonnen schats kosten, zy zouden 't geldt verschaffen. Korts naa den middagh, worden de gemaghtighden weeder afgeveyrdight, met last om hondert en vyftigh duyzent gulden te bieden. Veele treflyke burghers, de voorzeyde Spanjaardts en Portugeezen, maaken den sleep: de kassiers daar neevens, met stokborzen vol gouds. De bezettelingen, ziende ter eene zyde de poorters tschrap staan, aan de brug der Nieuwestadt, ter andre 't blaaken der ontdekte penningen, scheenen keur aan 't loon der ruste oft des gevaars te weeten: zulx een groot getal van bevelhebbers den gemaghtighden teeghens ging, met verzoek dat men den handel sloote. 'T hield, zeyden de heeren, aan hen niet: men zouw den krysluyden, op staande voet, anderhalf hondertduyzent gulden toetellen; voort waaghens en scheepen verzorghen, voor hun gevolgh en pakkaadje, indien zy de stadt ontleedighen wilden. Zy roepen; *'T was wel. Zoo d'Oversten het weygherden, zy zouden z' 'er toe dwingen*. Deeze hielden zich tussen de veste en de leste brug der Nieuwestadt: werwaarts de gemaghtighden, door den drang heen, gebraght werden. Daar doen zy 't bodt, ten aanhooren van al de omstanders. Met reedenen en weederreedenen; zeynden en herzeynden, om naader onthiet, naa 't Slot, dat verre van daar lagh, verliepen eenighe uuren. En 't begon aan den avondt te gaan, als men meenighte van zeylen ontdekte, die, van beneeden, naa stadt toe quaamen. Te weeten, de Prins, verwittight van Liedekerks aanslagh, had den heer van Hauteyn, met eenigh volk, eyghentlyk daarop, in 't Landt van Thole doen wachten: en deez, op 't schryven van Martini, al wat zich van groote oft kleene scheepen daar ontrent vond, te hoop gerukt, en prachtelyk uitgestreeken met vlaggen en wimpels, om den vyandt, met den schyn van een staatlyke vloot, in d'ooghen te flikkeren; die doch, waar zich strydt vertoont, altyds d'eerste in 't zwichten zyn. Hy dan was, die dus brallende de Scheld op quam vaaren. De Hooghduytschen, des gewaar wordende, steeken den hals uit, om in den windt te kyken. De naadrende vloot slaakt drie scheuten; en een yzer komt, oover de brug, daar men 't gesprek hield, heene snuyven: niet zonder quetsing van eenighen der soldaaten. Schrik +coverrompelt hunn' harten; en verwekt een' gemeene kreet; *de geuzen, de geuzen, daar zyn ze*. Niemandt ziet naa zyn' meêgezel om; elk naa 't beste heenkoomen; zoo wel meesten, als minsten. Deeze ter eene, die ter andre poort uit: d'een naa den dyk, d'ander naa 't hooghe landt toe: laatende zak, pak, jaa een deel hunner waapenen leggen. En de verbaastheit was zoo groot, dat hun niet eens in den zin quam, de koopluyden met het baar geldt, oft de Heeren gemaghtighden meê te rukken, daar zy hun verhaal aan vinden konden. Weenigh werd'er ter needer geleyt; de poorten geslooten; Hauteyn heerlyk ingehaalt, en met een' goude keeten beschonken. Voorts doorzocht men de papieren der gevluchte Kornellen, en vond'er elf brieven, geschreeven van Don Johan, seedert den zestienden, tot den laasten in Hooymaandt toe; by eenen der welke, houdende aan d'Hooghduytsche Hopluyden en gemeyne soldaaten t'Antwerpen, hy pooghde hun vroedt te maaken, dat men voor had, hen, niet alleen van hunne verdiende soldye, maar ook van 't leeven te berooven; en diesgelyk bestek, teeghens d'eldersleggende vendels van hunnen Landtaardt, in den moolen was. Andre, gericht aan Fronsbergh en Fokker te zaamen, oft aan Fokker in 't bezonder, ontdekten naaktelyk zynen toeleg op 't bemaghtighen der stadt en burgh.

+1577.

+*De Hooghduytschen vlieden uit der stadt.*

+Treslong bragt men tot Brussel, en leydd' hem op 't broodthuys. Op den +windt deezer maare spreydden de Hartogh van Aarschot, de Markgraaf van Havrech zyn broeder, en andre Heeren de wieken uit, om Don Johan te verlaaten. Hebbende paarden doen verzorghen, en buyten 't Slot gereedt houden, gingen zy quansuys wandelen; zaaten op; en joeghen, in aller yl, naa Brussel. De Prins van Chimay was, eenighe daaghen te vooren, derwaarts gereyst. Veele krysluyden van de regementen der Barlemonden worpen zich ook oover de zyde der Staaten. De Landtvooghdt, ziedende van spyt en verbolghenheit, deed, in plaats van by te leggen, hun ongelyk fierder punten voorstellen, en die meestendeels recht naa 't oogh des Prinsen van Oranje staaken. Maar, eer hierop geantwoordt werd, quam hy tot zyn tweede gedachte; en geevende beeter koop, schreef smeekender wyze, dat hy te vreede was in schorsing van waapenen, tot dat zyne Majesteit, zoo hy hun mishaaghde, eenen andren Vorst van den bloede in zyn' steede verkooren hadde: en bad dat men hem zyn' brieven, afgeworpen op den wegh naa Spanje, toezeynden wilde. Als deeze dingen zich toedroeghen, was de Prins vast reyzende, door Hollandt, van stadt tot stadt, om de onlusten, hier en daar gereezen, te smooren, en orde te stellen op verscheyde zaaken. Zynde zeer quaalyk gepartuurt geweest met de dochter van Saxe, die zich byster weêrberstigh gedraaghen, en een ongereegelt leeven geleydt had, omhelsd' hy des te vuurigher de vriendschap van Charlotte zyn' jeeghenwoordighe gemaalinne; en scheen daarin de verlichting zyner zorghen te zoeken. Verzelschapt met deeze, werd hy alomme bewelkoomt met ongelooflyke vertooning van oovergeeve gunst en +eerbiedenis. De harten gingen oopen, d'aadren reezen van blydschap. Gelukkigh die hem genaaken moght. En yder viel zyn deel te kort, in 't aanschouwen des geenen, dien zy voor 's Heemels rechte vuyst, en den eenighen, naast Godt, hielden, die hen uit de Spaansche slaavernye verlost had. Wat hy voorsloegh, het smaakte; wat hy ried, 't werd gevolght. 'T gemeene volk van 't Noorder gewest noemd' hem niet dan Willem Vaader. Elk yverd' 'er om 't zeerste, en d'een riep den andre toe; *Wllem Vaader is gekoomen:* met zoo heet een' geneeghenheit, dat ze ten aanschyn uitblaakte. Ook was hy niet in gebreeke; spraakzaam, aanminnigh, zoo teeghens minsten als meesten: en maakte geenen last, van allen man te gemoete te gaan, tot het uyterste der reede toe. Thans gekoomen tot Woerde, werd hy, door de Majestraat van Uitrecht, gebeeden, om (zynde zoo naa by) haare stadt niet te misdeelen van de eere zyns bezoex: doch, dat het geschieden moghte, zonder hoede van soldaaten meê te brenghen; in plaats der welke, men hem een vendel burghers zouw byvoeghen. Al te zorghlyk vonden dit de Prinses en veel andren: gemerkt die van Uitrecht zich noch onvoldaan, en van zyne regeering afgezondert, hielden. Maar zyne Doorluchtigheit, steunende op de kracht eener vranke rustigheit, die gemeynlyk, door 't vertrouwen, d'ontrouw tot sufheit oft bekeering brengt, wilde (ongeacht de quaadwilligheit van veelen daar binnen zynde) het waaghen zonder eenighe lyfwacht, oft andren toeverlaat dan de kenlyke zucht der burgherye t'haarwaarts. En zy ging 'er, met de Prinses, en enklen hofstaat, den achtienden van Oestmaandt. In 't schieten der welkoomst quam uit de kaamers ('t is een' soort van lichte +bussen) staande aan de Tollesteeghspoort, een prop gespat in 's Prinsen koetswaaghen. 'T welk zyn' gemaalin zulx verschrikte, dat zy hem om den hals vloogh, roepende; *wy zyn verraaden*. Hy zonder zich daar in t'ontzetten, zeyde; *'t was niet met al;* en hebbende haar te vreede gestelt, deed vrymoedelyk ter poort in mennen. Onder 't vaaren door stadt, viel, by ongeluk, een meysken van neeghen jaaren t'eener venster uit, en plotselyk

+1577.

+*Aarschot en andre heeren ontvlieden Don Jehan.*

+*Wondre gunste der Hollandsche gemeente ten Prinse.*

+*De Prins komt tot Uitrecht.*

+doodt, voor de voeten der paarden: die daar oover bleeven stil staan. Een' oovergeloovigh hart moght, mits dit tweede, en zoo oevel een ontmoetsel, 't een en 't ander voor eenigh voorspook van quaade vergankenis zyner intreede neemen. De Prins, naa 't bezightighen des kinds, met beklagh van de rouw der maaghen, vorderde zynen wegh; bleef t'Uitrecht ten derden daaghe toe; en onthaalt zynde met alle hartlykheit, vertrok genoegh verzeekert, de zaaken aldaar zulx beschikt te hebben, dat de stadt weeder t'zyner gehoorzaamheit keeren zouw: +1577.

hoewel dit noch lang aandroegh. +'T geen by Don Johan tot Naamen was aangerecht, had zyn' Doorluchtigheit in Noorthollandt verstaan, en van alstoen den Algemeinen Staaten, by haar schryven, geraaden; hunne kraften behendelyk by een te brengen, en drieduyzent Hooghduytsche ruyters te lichten; met de welke zy zich sterk maakte, dat men hem Naamen, Luxenburgh, +en 't gansche Landt zouw doen ruymen. Maar hunne zucht tot gemak, en Don Johans hoogh opgeeven van de zyne tot 's Lands rust, verbooden hun te wanhoopen van 't beslechten der geschillen. Dies schreef en herschreef, zond en herzond men van weederzyden, met tussengaan van d'Ambassadeurs des Kayzars. Don Johan, by letteren van den vierentwintighsten in Oestmaandt, pooghde zich van den inhoudt zyner afgeworpe +brieven te zuyveren, met deeze blaauwe verschooning; dat hy noch voor geen' Landtvooghdt erkent was, ten tyde als hy den Koning tot oorlogh ophitste: eeven oft hem 't Eeuwigh gebodt, onderteekent zoo lang te vooren, tot den pays niet verplicht hadde. Van Escovedoos schryven wild' hy, dat den zelve, niet hem te verantwoorden stonde. Het styven der Hooghduytschen in hun verblyf hier te Lande moest men toeschryven aan 't wanontzigh en d'ongehoorzaamheit der gemeente, die de waapenen nooyt afgeleit had; en aan de toerusting des Prinsen en zyner aanhangeren: +waarteeghens bloot te blyven hem ongeraaden geweest waar. Aan den Koning schreeven, ten zelfsten daaghe, de Staaten, ophaalende den oorspronk der nieuwe zwaarigheeden: met besluyt, dat zyn' Majesteit gedient waare met de zelve te redden, door bevel aan Don Johan, om de Gentsche bevreeding en 't Eeuwigh gebodt t'achtervolghen. En zy spraaken van den Landtvooghdt op 't heuschte des'mooghelyk viel, wytende 't misdryf aan den quaaden raadt van Escovedo. Thans bezeffende dat het te verre gekoomen was, om eenigh goedt verstandt te verhoopen tussen hen en Don Johan, raadslaaghden z'op een' bezending naa Spanje. Dan de voetstappen des Markgraaven van Berghen, en 's Heeren van Montigny, stieten yder teeghens 't hart: en niemandt, dien de boodschap lustte. Zy werd dan den papiere bevoolen: 't welk, den achtsten van Herfstmaandt, +afgink, met eerbiedigh verzoek om eenen andren Landtvooghdt: en dat ondertussen de Raadt van Staate 't bewindt moghte voeren. Hoewel nu 't werk dus sleypende gehouden werd, zonder tot het uiterste, en baar ontzeg van vreede, te koomen; zoo verzuymden de Staaten niet, zich ten minste de pynlykste doornen uit den voet te trekken. Fokker was, van Antwerpen, met zyn vendel, naa Berghen op Zoom, gevlucht, dat'er noch twee van zyn regement in had; Fronsbergh, met zyne drye benden, naa Bredaa, daar'er eeven veele binnen laaghen. Champaigney toogh naa Berghen; ooverviel t'eener morghenstondt, het huys te Woude, bezet met veertigh Fokkerschen, die meest all' om 't leeven raakten. Een, der geene die 't ontquaamen, braght de tyding in stadt, en grooter vreez onder zyn' spitsbroeders, dien reeds te voore geen moedt ooverschoot. Champaigney, gins en weeder trekkende, in der nacht, tussen 't Berghsche bos en 't Bagynhof, met veel rommelens en trommelens, gaf schyn van tweemaals zoo sterk, als hy was in der daadt. Welke konstenaary geholpen werd, door

+*Zyn voorslagh om Don Johan voort wegh te helpen.*

+*De Staaten hoopen 't geschil noch by te leggen.*

+*Don Johans blaauwe verschooningen.*

+*Schryven der Staaten aan den Koning.*

+*Hun ander schryven om eenen nieuwen Landt, vooghdt.*

+eenen Jakob de Vos burgher van Berghen, die des uchtens daar binnen quam, roemende de maght der beleggeren: en dat zy meinden de wallen, van alle zyden teffens, te bespringen: hoe, daarenbooven, 's Prinsen scheepen van oorlogh genaakten; en hy gezonden was, om hen te waarschuwen, dat ze met hun leeven niet te speelen hadden, maar wyslyk t'ooverweeghen, wat hun te doen stonde. De verbaastheit neemt d'ooverhandt. Men geeft hun geen' tydt van beraadt, zy de plaats daatlyk oover; +op voorwaarde, dat het vendel, gevlooden uit Antwerpen, den Staaten al zyn achterweezen quyt scholde, den Kornel gevangen leeverde, de waapenen afstonde: die hun nochtans van Champaigney weeder geschonken werden, naa 't verlyden der quytschelding. D'andre twee vendels ontfingen eenigh geldt; voor de rest, bondtschrift der Staaten, op twee oft drie jaaren daghs: en tooghen uit, op den dertienden van Oestmaandt. Fokker werd op 't huys te Canttecroy gezet, en naaderhandt tot Brussel gevoert. Champaigney, zich gevoeght hebbende met den Graave van Hohenloo, rukte voorts naa Steenberghen en Tertoole, die desgelyx, + by verdragh, van d'Hooghduytschen ontleedight werden. Binnen Shartooghenbos laaghen vier vendels van wylen Ooversteyn. Met deeze, als hebbende zich eerlyk tot Antwerpen, en naamaals billyker dan d'andre, gedraaghen, werd vrundtlyk gehandelt. Zy verworven, hoewel naa veel dingens, zes maanden aan gelde, twee aan laakenen. 'T geen men hun wyders schuldigh bleef, zouw in 't Ryk, binnen twee naaste jaaren, buyten hunne kosten, betaalt worden. Shartooghenbos ontlast zynde; tooghen Hohenloo en Champaigney naa Bredaa, en beslooten 't van alle kanten. Fronsbergh had eenen zyner Hopluyden afgeveirdight aan Don Johan, om te weeten wat middel van ontzet daar voorhanden moghte zyn; waar men zich toe te verlaaten, en naar te richten hadde. De Hopman weederkeerende van Naamen, en zoekende heymelyk in stadt te raaken, werd betrapt, en tot Geertruydenbergh gebracht, daar de Prins, dat pas, was, om, van naaby, tot de Brabandtsche zaaken te verstaan. Ruymen tydt braght men in 't ondervraaghen deur; en, met hooghe dreyghementen en milde beloften, hem, ten laatste, zoo verre, dat hy bekende, een briefken van zyn' Hoogheit aan Fronsbergh te hebben: 't welk, getornt uit den bandt zyner boxen, bevonden werd van zeer fyn postpapier, langwerpigh vierkant, als een lidt van een' vinger en zinlyk geslooten met lak. Men namp 'er (gelyk zulx behendelyk geschieden kan met een' gloeyende naalde) het zeeghelken af, en ontsyfferde 't geschrift, bestaande in zes reeghelkens, met zeer dunne penne, gemaalt; dat op deezen zin uitquam: +*Wy begrypen d'ongeleeghenheit uwer zaaken, en dier steede. Ghy hoopt ze noch zes weeken te houden, zoo u ontzet verzeekert wort. Ziet: volk, en middel hebben wy veyrdigh, om het te mooghen waaghen: maar willen 't wis neemen. Houdt ze twee maanden, en vertrouwt daarenbinnen verlost te worden. Vaart wel. Johan*. De Prins deed, in gelyken syffre, een ander briefken instellen, en onderteekenen by meester Willem Silvius, vermaarden Boekdrukker van Antwerpen, die zyne Doorluchtigheit was koomen begroeten, en de handt van den Landtvooghdt zeer eyghentlyk wist naa te +bootzen. 'T luydde aldus. *De gestalte uwer zaaken en dier steede is ons vertoont. Wy willen recht met u handelen. Ons waar leedt, zoo loflyk êen regement en uwen persoon, dien wy hoogh achten, aan schand en bederf te vertuyen. Ziende ons zelve luttel min dan beleeghert, en 't heele Landt opstendigh, kunnen wy u de verzochte hulp niet toezeggen. Ziet, met verdingen, zoo zeer als mooghelyk valt, uw' eere, u zelven, en uwe soldaaten te spaaren, ten dienste des Koninx. Wen wy onze krachten by een hebben; op geen Bredaa zal 't aankoomen. Vaart wel*. Op dit blaadeken, alalleens gevouwen, werd, met wat

+1577.

+*Champaigney brengt Berghen op Zoom aan de Staaten*.

+*Steenberghen en Tertoole ontlast van d'Hooghduytschen: ook Shartooghenbos*

+*Briefken van Don Johan aan Fronsbergh, die in Bredaa beleeghert was*.

+*Een ander in plaats van dat, door den Prinse toegestelt*.

+heet laks, het zelfste zeeghelken van Don Johan geplakt; het inhoudt bekent gemaakt aan den Hopman; die aannam, het alzoo aan den Kornel te bestellen; en voorts onder 't krysvolk te stroyen, dat (gelyk hy ook zelf verklaarde de waarheit te weezen) de bystandt verre te zoeken lagh. Des beloofde zyn' Doorluchtigheit hem een' goude keeten van vierduyzent gulden te doen vereeren, en dat men hem met zyn vendel, in 's Lands dienst zouw neemen en houden. Hy gaat daarop in stadt; kryght terstondt de soldaaten om de ooren, die vraaghen hem, wat troost? Hy bericht hen als besprooken was; gedraaght zich voorts tot de letteren des Landtvooghds. De gansche bezetting raakt in roere; wil met kraft weeten wat het schrift vermelt: en 't zelve, hun uitgeleyt, vermeerdert d'ontsteltenis. De Prins, des verkundschapt, slaapt'er niet op; doet den gemeenen krysluyden aanbieden vrye uittoght neevens hunnen Ooverste, zonder betaaling: 't en waar zy verkooren twee maanden solds in gelde, eene in laakenen t'ontfangen, de rest den Staaten quyt te schelden, en den Kornel oover te leeveren. Baat gaat voor trouw. Zy neemen niet alleen hem maar ook den heer van Kintsich gevangen; en, als die, eene nacht, gezeeten hadden, 't bodt der betaaling aan. Alzoo werd den Prinse zyn' stadt, met den persoon +van Fronsbergh, op den vierden van Wynmaandt, in handen gestelt, tot groote blydschap der burgherye, die langen tydt naa haaren Heer verlangt had. De Hopman kreegh den toegezeyden dienst, en keeten, daar de Prins, t'zyner koste, eenen pennink van hondert kroonen deed aanhangen. Midlerwyl sterkten die van Antwerpen hunne vesten, en dachten ze wel in staat te brengen, dat het niemandt lichtlyk lusten zouw daaraan te byten. Dwers ten daaghe, stond hun 't Slot, broedthol van zulke buyen, als hun tweemaals al te bang gevallen, en ten derde oover 't hooft gewaayt waaren. Dies verzochten zy aan d'Algemeine Staaten, 't zelve te mooghen slechten; ten minste daar 't der stadt hinderde: en braghten, onder andre reedenen, by, dat, Don Johan, eer hy des meester waar, niet rusten wilde, pooghende de bezetting om te koopen, en stoffende dat hy 't worden zouw, al moest' het den Koning driehondert tonnen schats kosten. Ten juysten daaghe, als de zaak ter vergaadring diende, was den gemaghtighden van Hollandt en Zeelandt toegestaan, aldaar neevens d'andre te stemmen; hoewel de geestlykheit getraght had zulx te keeren, met voorwenden, dat hunne volmaght niet beloofde, van waarde te kennen al 't geene daar beslooten wierd; nochte bewillighde in 't verdragh met Don Johan gemaakt. Dit was een' groote slaghboegh voor die van Antwerpen, die anders zouden achter geleeghen hebben. Nu zeylden zy den hoek booven, by behulp van die twee stemmen. Hebbende 't verlof wegh, pasten zy de Burgh, op den achtentwintighsten van Oestmaandt, in hun geweldt te kryghen, vernoeghende d'andre Hopluyden en Bevelhebbers met +gereede schenkaadjen, den heer van Bours met een achtbaar jaargeldt. Toen aan 't af breeken, de Steêvooghdt in persoon, eedelen, burghers, mannen, wyven, jonk, oudt; niet laatende eenen steen op den andren, tot dat alles met den grondt vereffent was, aan de zyde der stadt. Het beeldt des Hartooghen van Alva, oover een' wyle ter needer geleyt door den Landtvooghdt Requesens, by last des Koninx, vond men erghens in een' hoek. Dat, tot op de werf gewentelt; daarop gebikt met bylen en houweelen, als hadd' het elken slagh gevoelt, t'elke wonde bloet geloost. Zoo stak hun de bitterheit zyner regeeringe in den krop; dat zy, by mangel van 't weezen, in den schyn beeten, om ze, met de smaaklykheit eener gewaande weêrwraak, deur te spoelen. De kleenste brokken, ook eenighe van den voetstal, werden weghgedraaghen, en hier en daar, als zeegheteekens, in de huyzen, ten toon gestelt: het gros gesmolten, en hergooten

+1577.

+*Bredaaden Prinse geleevert.*

+*De burgh t' Antwerpen geslecht teeghens de stadt.*

+tot zyn' voorighe gedaante van geschut. 'T welk (zoo de Jesuyt Strada zeyt) zommighen zeurde, als oft Alva, geschaapen zeeker uit enkle schriklykheit, en dien men, dus lang, t'oover gevreest had, echter zynen aardt behielde; verandert zynde in een krystuygh, dat Neederlandt noch doen gruwen moest. Maar andren moghten daarteeghens by brengen, dat men hem nu, teeghens de Spanjaardts, en t'hunner vertsaaghing, gekeert zagh: en zyn' felheit, dus verre 't ouwde spoor volghde, dat ze t'hunnen af brek +was dyghende. 'T geen dien van Antwerpen, werd naa veel twistens onder de Staaten, by meerderheit van stemmen, aan de Gentenaars vergunt; en 't Slot aldaar ook ter needer gesmeeten, op den eersten van Herfstmaandt. In gelyke wyze ging het den Blokhuyzen tot Ryssel, Valenchyn, en elders. Die van Uitrecht, onlanx naa de uitdrift der soldaaten, +hadden bestaan het hunne, aan den binnenkant, af te werpen, zonder oorlof te vraaghen; doch 't werk gestaakt, ter vermaaninge van 't Hof aldaar. Nu vielen z' 'er weeder aan, en braghten 't ten eynde, by toestandt der Algemeyne Staaten. 'T Slot van Doornik werd verschoont, als wooning van den Steêvooghdt: dat van Kaamerik, ten aanzien van 't Kayzarryk, waaronder die stadt behoort. Wyders verzeekerden zich de Staaten, van Lier, en deeden bezetting daar in brengen, door den Graaf van Egmondt, die den Schout, en zommighen der Wet in hechtenis stelde. +Zy rukten hunne krachten te hoop en sloeghen leegher tot Waavre in Brabandt; stelden 't voetvolk onder Philips Graave van Lalain, de paarden onder Robert van Melun, Burghgraave van Gent; heer Anthonis van Goignyes tot Maarschalk des leeghers; Valentyn van Pardieu, heer van La Motte, tot ooverste van 't geschut. Hunne reedenen, tot laste van Don Johan, schreeven zy den gebuurvorsten oover, met verzoek om, in 't gebiedt der zelve, ruyters en knechten, voor hun geldt, te mooghen werven. Waar op Hartogh Johan Cazimir, Paltzgraaf, zonderling geneeghentlyk antwoordde; hun raadende den Prins van Oranje tot hooft van 't bewindt te kiezen. In deezen zoomer werd, tot Berghen in Kennemerlandt, een stuk van oovergeeve boosheit bedreeven. De Staaten van Hollandt, om d'ingebrooke moedwil des krysvolx ten platten lande te stuyten, en voorts het plenkend geboefte te bedwingen, hadden Sebastiaan Kraanhals van Hottinga, Schout tot Haarlem, met het ampt van Landdrost, en etlyke dienaars te paarde, voorzien. De verwende soldaat +kon deezen breydel zyner dartelheyt niet lyden. Zy koomen, ontrent tachtentigh in getal, t'eenen aavondt, op d'eyghe hofsteede van Kraanhals; met byster getier van schreeuwen en schieten, door de glaazen. Hy, ter taafel gezeeten, hoorde zyn' dienaars van onraadt zeggen, en vlood ter achterdeur uit; maar werd vervolght en afgemaakt; doordolven met dertigh wonden. Een maatlyke som gangbaar gelds, meê genoomen by hem om paarden te koopen, etlyke uitheemsche goude penningen, die hy uit zinlykheit oover zich droegh, de kleinoodje van zynen lyve, samt alles wat hun luste binnen 's huys uit d'opgeslaaghe kisten en kassen te lichten, maakten zy tot buyt. Vyf, de voorneemlyksten der handdaadighen ontquaamen 't. Veel' andren raakten in hechtenis. Doch vind ik niet hoe 't hun vergaan zy. Dan twee vendels (zoo men zeyt,) zouden, ter zaake van dit misdryf, gescheurt weezen. In 't eerste van Oestmaandt, kreegh men, binnen Groninge eenen Fransoys Mayart, eertydts provoost geweest +onder den heer van Billy, in 't oogh; steld' hem gevangen, en vond'er eenighe brieven by, die 't bedenken versterkten. Ter scherpe vraaghe gevordert, beleed hy, dat Billy dacht eerstdaaghs met vyftien vendels knechten, en driehondert ruyters, den Vriezen op den hals, en by behulp zyner parthylingen, weeder tot die Stadthouderye, te koomen. Dit en andre

+1577.

+*Die van Gent ook afgebrooken.*

+*En meer andre.*

+*De Staaten verzaamen een heyr.*

+*Sebastiaan Kraanhals schout van Haarlem, en Landtdrost word vermoort.*

+*Toeleg van Robles heer van Billy, op Vrieslandt wort ontdekt.*

+kundschappen hierop slaande, styfden 't vermoeden zoo verre, dat men Georgh Westendorp en Johan Mepske op nieuw in verzeekering nam. Korts hiernaa, quam Wybe van Goutom, Steêhouder van Reinik Dekema, met hondertendertigh mannen, op 't Vliet, een' voorstadt van +Leeuwaarde: 't welk den burgheren vreemdt voorstond. Johan van Mathenes van Wybesma, Drossaart op 't Slot aldaar, (hoe wel hem 't vermaan des heeren van Ville, uit Brussel, tot goede wacht, wel wyzer had behoort gemaakt te hebben) liet zich van Wybe bekouten, en hem, zynen sterker veel, van achter, booven koomen, tot groote ontrusting der burgherye, die hem daaroover smaadelyk begroette. Derhalven berouw kryghende, pooghd'hy, eenen dagh oft twee daarnaa, hen tot aftoght te beweeghen. Maar zy gaaven om woorden niet 't geen zy te dien pryze bekoomen hadden; en, eer hy scherper drong; ontwaapenden al de zynen; zulx hy daar als gevangen zat. 'T blokhuys aldus bemaghtight zynde; grypen de poorters 't geweer, en dreyghen den Raadshooftman, hun leedt +aan hem te verhaalen; oft hy zouw 't krysvolk doen ruymen. 'T welk zich endtlyk daartoe koopen liet, met een' leening van dertien weeken, beloopende drieëndertigh hondert gulden, opgebraght by de steedelingen. Toen verzeekert men 't Slot met tsestigh burghers, gevoeght by de knechten van Mathenes: die ook, maar ontvooghdt, daarop bleef. De burghers hadden 't geyrne ter aarde gezien: doch begreepen, dat hen paste, naa de jeeghenwoordigheit des Stadthouders Ville te beyden. Deez, ontbooden, onder anderen, by Don Johan tot Mechele, seedert tot Naamen, was eerst te spaade gekoomen, daarnaa door ziekte verlet, tot dat hem de keer der dingen parthy met d'Algemeyne Staaten deed kiezen. In aanmerk welker verdienste, zy hem tot vasten Stadthouder oover Vrieslandt, Groeninge, Drente, Twente, en Linge, maakten; daar hy te vooren, slechts +als weederroeplyk t'aller tydt, geregeert had. Met dit bescheyt quam hy, voor 't uitgaan van Herfstmaandt, in Vrieslandt. Twee vendels Hooghduytschen van Bossuus regement hielden de schansen van Oostmahorn, de Lemmer, Slooten, Makkom, en Hinloope, bezet: dan men had hen der Hopluyden quyt gemaakt, en die in verzeekring genoomen. Waaroover de Steêhouders en soldaaten, aangezocht, zich met reedelyken toezeg van betaaling genoeghen lieten, leevrende aan Ville de schansen; die geslecht werden. Wyders braght hy te weeghe, dat men de Vriesche boeren +op geweer stelde; koos eenen Hopman in elke Grieteny, uit drie persoonen hem, by haar, genoemt; en deed zich en den Algemeynen Staaten trouwe zweeren, van minsten en meesten. Maar gelyke waapening der huysluyden kon hy, by de Groninger Staaten, niet deurdryven. Geduurende 's Prinsen verblyf tot Geertruydenbergh, ontfonkte krakkeel tussen +de steeden Hooren en Alkmaar, uit zucht der eene om neering te trekken, en onwil der andre van ze te laaten volghen. Die van Hooren hadden voor, tot oopening eener vaart door de Huyghenwaardt t'henwaarts, twee verlaaten te leggen, 't een tussen Opdam en Rustenburgh, 't ander by Avenhorn: en 't houtwerk nu gereedt en by een, om'er in aller yl meê voort te gaan. Die van Alkmaar, dit verneemende, trekken, beleydt by Schout, Burghermeesters, en Scheepenen, met ontwonde vendels derwaarts, en steeken den ganschen hoop aan brandt. Dus een' bruskheit van handel scheen een' ergher te terghen; en de verbittering (gelyk de Noordthollanders voorfors zyn) tot bloedt en etter te willen uitzweeren. Maar 's Prinsen aanzien gold zoo veel, dat d'een' en d'andre parthy brengende haare klaghten en reedenen aan hem oover, zich stillen liet met verwachting van uitspraak 's Hoofs van Hollandt, waaraan, zyne Doorluchtigheit haar beval zich te richten. Ondertussen verscheenen de Baroen van

+1577.

+*Wybe van Goutom raakt, met schoone woorden op 't Blokhuys van Leeuwaarden.*

+*Doch laat 'er zich afkoopen.*

+*De Heer van Ville komt, met vasten last van Stadthouder, in Vrieslandt.*

+*Zyn bedryf aldaar.*

+*Twist tussen Hooren en Alkmaar, om een' vaart door de Huygenwaardt.*

[+]Bassigny en Roelandt Courteville Scheepen van Brugge, tot Haarlem, en vertoonden, uit naame der Algemeyne Staaten, dien van Hollandt en Zeelandt, de moeyte die men met Don Johan had: daar niet deur te raaken waar, zonder zich, ten minste, eenes weêrstaanden kryghs te troosten; [+]die eevenwel van geen'zwaare kosten verschoonen kon. *Nu hadden* (zeyden zy) *die van Hollandt en Zeelandt luttel ingebracht, naar gelang van de groove omslaaghen, gedraaghen by d'andre gewesten, sint de Gentsche bevreeding; booven onwaardeerlyke schaaden en uitteering. Zulx men hier ook behoorde, gelyk elders geschiedt was, den hondertsten penning der onroerende goedren te heffen, en dien op 't spoedighste oover te schikken; oft, inplaatse van dien, vierhondert duyzent gulden van Hollands weeghe; volghends den ouwden voet zyner vergelykinge teeghens Brabandt, dat tweemaals zoo veel betaalt had. Ook behoorden de Hollanders en Zeeuwen, ten gemeynen behoeve, hunne loopende schattingen van zes maanden uit te keeren, gelyk by d'andre gedaan was: en wyders te voldoen 't geen hun toestond, in zeevenentwintighhondertduyzent en tachtentighduyzent gulden, ingewillight en begost te lichten by d'andre gewesten, in drie maalen, voor 't eerste tachtentighduyzent*; *voor 't tweede zeevenhondertduyzent gulden, en voor het derde twintigh tonnen schats. Altyds dat die van Hollandt zich te voeghen hadden, om, op reekening van 't geen zy moghten schuldigh zyn, hondertduyzent daalers, die van Zeelandt om hondertduyzent gulden, in der haast, te verschaffen*. De zelfste gezanten drongen op 't ooverzeynden van gemaghtighden, tot raaming van eenpaarigheit der munte, 't welk verscheyde reyzen verzocht was. Die van Hollandt en Zeelandt, naa vertoogh van den deerlyken staat dier gewesten, meer dan twee derdendeelen der welke, mits 't verjaaghen der huysluyden, afbranden der wooningen, oovergank van waater, woest en vruchteloos laaghen, booden, voor den tydt van acht maanden, booven 't onderhoudt der oorloghscheepen en krysbezettingen, hondertvyftighduyzent gulden: behoudends, dat alvoore d'andre leeden der zelve Landen weeder en voortaan, gelyk zy plaghten, schatbaar neevens hen weezen zouden, en 't gewest van Uitrecht onder 's Prinsen regeeringe keeren. Des hadde men die penningen te besteeden tot ontlasting des Lands Uitrecht van de soldaaten, en voorts, zoo veel als noodigh waar, aan het hermaaken der dyken des eylands van Schouwen. Maar Don Johans te werke gaan, die vast volk worf, en zelfs de Spanjaardts te rug geroepen had, deed [+]d'Algemeine Staaten hun stuk naader betrachten, en wat hun, in dien gewrighte der dingen, 's Prinsen bywooning zouw waardigh zyn. Deeze raadt smaakte niet yder eeven wel, doch werd by de meeste stemmen tydigh geoordeelt: zulx men, om d'ooverkoomst zyner Doorluchtigheit te verzoeken, de Heeren, Johan van der Linde, Abt van Sante Geertruyds; Champaigney; Leoninus; en den [*] voorspraak Liesvelt, afveyrdighde. Gekoomen tot Geertruydenbergh, deeden zy, den elfden van Herfstmaandt, hunne boodtschap, met wel loflyke verheffinge van 's Prinsen wysheit, ervaarenheit, liefde ten vaaderlande, prikkels der Staaten, om naa zyn' jeeghenwoordigheit te verlangen. *Maar, gemerkt de vyanden des gemeynen welstands hem en hun naadroeghen, dat alle verdingen, tot noch toe gemaakt, wisseling van Landsheere en van Godsdienst tot hun wit hadden; zoo wenschten de Staaten wel, die achterklap van leughen oovertuyght te zien, door eenigh klaar bewys van gansch andre meeninge. Waartoe zonderling dienen konde dat zyner Doorluchtigheit, samt den Staaten van Hollandt en Zeelandt geliefde, booven het toelaaten der oeffening van den Roomschen Godsdienst ter plaatsen, die hun, volghends 't verdragh van Gent, waaren ingeruymt, de zelfste*

[+]1577.

[+]*Gezanten der Algemeine Staaten tot Haarlem, om bystandt ten oorlooghe te versoeken.*

[+]*D'Algemeyne Staaten doen den Prins verzoeken om in Brabandt te koomen.*

[*]Advocaat.

+*oeffening meede te gunnen aan andre steeden dier gewesten, die des begeeren moghten: ook by wettigh bescheydt te belooven, dat zy geene verandring in geloofszaaken binnen de Roomsgezinde Landschappen, gehengen zouden; maar helpen weeren, door alle weeghen, in kracht det gemelde bevreedinge.* +De Prins antwoordde schriftelyk, *dat hy hooghlyk Goode danken moest, en de Staaten pryzen, oover 't eendraghtigh besluyt om ernstigh te verstaan tot de gemeene verzeekering en behoudenis der landtschappen. Hy verhoopte, dat de zelfste Godt, instorter dier heylzaame eendracht, ook gedient zoude zyn met die te zeeghenen, en te laaten gedyen ten gemeenen beste, en tot heroprechting van d'ouwde vryheit en voorspoedt. Voor der Staaten goedt gevoelen van zynen persoon, en zonderling voor dat zy hem zoo oprecht een' geneeghenheit toevertrouwden, hield hy zich grootlyx aan hen verplicht. En, hoewel men hem meer dan 't zyne van deughden en bequaamheit, toemat; zoo zoud' hy nochtans, opzettende by 't vaaderlandt al wat hem God verleent had, niet alleen ervaarenis en raadt, maar ook zyn goedt en bloedt, hun ten minste doen blyken, dat zy in de deeghelykheit zyns yvers niet bedrooghen waaren. Zich te voeghen naa Brussel, was in der daadt het ding wel, daar hy aldermeest naa haakte; weetende niet zoeters dan eens weeder t'aanschouwen de plaatse zyner opvoeding, en 't hanteeren zyner beste vrienden en broederen. Niettemin, ten aanzien van den last, dien hy in Hollandt en Zeelandt had, en van de verbintenis, gesterkt tussen hem en de Staaten dier gewesten door onderlingen bystandt in hunne nooden, bad hy, men wilde hem ten goede houden, dat hy dit punt, gelyk naar zyne gewoonte alle andre van gewight, met hun in beraadt leydde. Belangende 't wyder inruymen der oeffening van den Roomschen Godsdienst, hy was bereydt, het verdragh van Gent, in alles, naa te koomen. Maar, alzoo by 't zelve de Hollanders, en Zeeuwen alle vernieuwing in dit stuk hadden uitgedongen, ten minste tot dat ter daghvaart der Breede Staaten anders beslooten wierde, zoo bad hy ook hardtgrondighlyk, dat men inzaaghe, hoe quaalyk hem passen konde, zulx oover zich te neemen, zonder de Staaten van Hollandt en Zeelandt te kennen, en buyten hun verlof. Noopende 't verzoek van niet te lyden, dat men 't pleeghen van den Roomschen Godsdienst in d'andre gewesten verhinderde, oft aldaar eenighe nieuwe oeffening invoerde; was hy te vreede, zoo voor zich als voor de Staaten van Hollandt en Zeelandt, te belooven, dat zy, naar luyden van 't verhandelde tot Gent, geenerley aanvank teeghens de gemeene rust; en naamentlyk teeghens den Roomschen Godsdienst, en 't oeffenen des zelven, zouden toelaaten. En, gelyk het verre van hem was, eenighe heerschappy booven d'Algemeyne Staaten te willen dryven, dien hy alleenlyk verstond in 't beleydt der zaaken de handt te bieden; zoo zoud' hy zich geenszins verzetten teeghens 't geen zy in deezen, volghends 't Gentsche verdragh, moghten oorbaar vinden; nochte gedooghen dat het uitvoeren huns besluyts verhindert wierde; en al de geenen helpen straffen, die, in eenighe maniere, zich quaamen te verloopen tot steurnis der vreede.* Met reedelyk genoeghen aan dit afscheidt, keerden de Gemaghtighden naa Brussel: en korts daarnaa, stonden, hoewel ongeyrne, de Staaten van Hollandt en Zeelandt het vertrek zyner Doorluchtigheit toe. Zoo quam dan de Prins, +verzelschapt met zyne Gemaalinne, met Graave Johan van Nassau zynen broeder, en gewoonlyken hofstaat, naa elf jaaren afweezens, op den achtienden der gemelde maant, tot Antwerpen. Daar werd hy, met ongelooflyke hartlykheit, van de gewaapende burghery, ingehaalt; en verscheenen hem verscheyde gedenkenissen van lief en leedt. Met de verplette wallen der Burgh verklaard' hy zyn' ooghen; en beswalkte ze met deernis, in 't aanschouwen der voetstappen van den brandt, gesticht door de woedende

+1577.

+*Antwoort des Prinsen.*

+*Zyne Doorluchtigheit komt tot Antwerpen, en thans tot Brussel.*

+Spanjaardts. Naa vyf daaghen toevens alhier, vorderd' hy, bewelkoomt en genoodight door etlyke gezanten der Staaten, te waater zyn' reyze. Die van Antwerpen deeden hem uitgeley, in 't geweer, tot op een' myl van Brussel; daar hy meede, met groote feest, en vlieghende vendels, by de steedelingen ontfangen werd. Maar, hoe vuurigh een' geneeghenheit de gemeente hem scheen toe te draaghen, en oft dit schoon 't maghtighste middel is, om allen toeleg op den persoon eens Vorsten te weederhouden; 't gaf echter meenighen man vremdt, dat hy zich, met die vrymoedigheit, onder zoo veele zyn' afgunstighen vertrouwde: en de Staaten van Hollandt deeden daaghelyx in alle kerken voor zyne behoudenis bidden. De zelfste Staaten, verwittight, hoe Don Johan d'Amsterdammers moedighde om niet te kreuken, maar te volharden in 't verdienen eener treflyke belooninge van den Koning, waaren beducht, dat het, uit dien hoek, eens op 't landt waayen wilde. Dies vonden zy, booven al, raadzaam, zich van die stadt te verzeekeren, om 't oorlogh voortaan op vreemden boodem te schutten: en deeden, te dien eynde een' bezending aan den Prinse. Dan deez verworp dien voorstel; gelyk ook eenen van Sonoy, om Kampen, Harderwyk, oft Elburgh wis te neemen: alzoo zyn' Doorluchtigheit oordeelde, dat het quaadt bloedt zouw maaken. Wel ried zy, dat men pooghde die steeden te verspreeken, dat yder aan d'Algemeyne Staaten, een vendel uit Hollandt verzochte, teeghens ooverval uit Deeventer en andre plaatsen, noch ingehouden by de Hooghduytschen. In dier wyze werd Gelderlandt, te zyner begeerte, met drie Noordthollandsche vendels gerieft. De Staaten, naardien Don Johan niet afliet van zynen yver tot het slissen der misverstanden breed uit te meeten, schikten, by goeddunken +des Prinsen, den heer Remigius Drutius Bisschop van Brugge, en den heer van Willerval aan hem; oft om noch eens te proeven, waar men 't toe brengen konde, zoo hem zulx ernst was; oft om hem den mondt op te breeken, en hem te doen uitbersten tot grondighe ontdekking zyner meeninge. 'T pit van 't geen men hem voordroegh was dit. *De Gentsche pays blyve in kracht; ook 't Eeuwigh gebodt, en 's Koninx bewillighing daarop gevolght. Wat begaan oft misdreeven magh weezen, ter zaake van de laaste ontsteltenis, warde nemmer gedacht oft opgehaalt. De stadt, en 't Slot Naamen, warde gestelt in handen des heeren van Froymont: die ze aan niemandt anders vertrouwe, dan by toestandt der Staaten. Zyn' Hoogheit danke daatlyk al d'Hooghduytsche soldaaten af: des zullen de Staaten hen in veylighe hoede neemen; hun ook betaalen tot den vierent wintighsten van Hooymaandt lestleeden; uitgezeyt de geenen, die bezonder verding gemaakt hebben, en die, oover een' wyle uit hunnen dienst gezet, oft om mishandeling, strafbaar zyn. Desgelyx verlaate zyn' Hoogheit alle krysluyden, in dienst oft wartgeldt aangenoomen, sedert haar' inkoomst ten Lande: en werve geen' nieuwe. Zy ontruyme Charlemont, Marieburgh, en d'andre plaatsen, bemaghtight sint de laaste ontsteltenis; om bezet en bewaart te worden, gelyk het de Staaten zullen oorbaar achten. Waarteeghens, de Staaten, afdankende de rest huns oorloghsvolx, alleenlyk, tot dat 's Lands rust verzeekert zy, zes regementen knechten en duyzent ruyters in dienst zullen houden, onder eedt van de bevreedingen te handthaaven. Zyn' Hoogheit verbiede den Stadthouderen, zonderling oover Borgonje en Luxemburgh, eenigh krysvolk in oft deur te laaten; gelyk de Staaten, van hunne zyde, verbieden zullen. Met het scheyden zyner Hoogheit uit de stadt en Burgh van Naamen, zal men alle vyandtlykheit naalaaten; en voorts de gevangenen in de maght des Vorsten en der tweeëndertigh ambachten van Luyk leeveren, om strax naa 't ontleedighen van Charlemont, Marieburgh, en d'andre booven geroerde plaatsen, geslaakt te worden. Als dan ook, zal*

+1577.

+*Staatsche gezanten aan Don Johan, afgeveyrdight, by goeddunken des Prinsen. Hun voorstel.*

+*men ter goede trouwe, den eyghenaaren de genoome oft bekommerde goederen laaten volghen. Doch de geenen, die, om 't verlaaten der Staatsche parthye, uit hunne ampten gestelt zyn, zullen niet weeder daar in keeren: maar, naa 't vertrek der Hooghduytsche soldaaten en d'ooverleevering der voorzeyde plaatsen, op dit stuk orde geraamt worden, by den hooghen Raadt tot Mechele, en eenighe luyden, daarby te voeghen, uit de Raaden der bezondre gewesten, ter keure en noeminge van de Staaten. 'T staa aan de zelfste Raadsluyden, kennis te neemen, van andre diergelyke zaaken, die men voorwenden moghte: en de voorzeyde ampten zullen midlerwyl blyven oopen staan, oft voorzien worden, zoo des noodt is, by zyne Majesteit, met persoonen, voor te stellen door de Staaten. De steeden, althans bezet met Hooghduytschen, zullen, naa 't vertrek der zelve, zweeren, geen' bezetting weeder in te neemen, dan by gemeene bewillighing zyner Hoogheit, en der Staaten; mitsgaaders 't Roomsche geloof, en de gehoorzaamheit te zyner Majesteit te handthaaven: gelyk men ook aldaar verzorghen zal, dat der Majestraat behoorlyk ontzagh gedraaghen warde. 'T zelve, zoo 't reeds niet is gedaan, zal gedaan worden van de andre steeden, daar eertyds bezetting geleeghen heeft. Daarenbooven zullen de Landschappen raadt schaffen, om alle misquaam en oproer te verhoeden, en weeder aan d'ouwde rust en vryheit te raaken. Zyn' Hoogheit begeeve zich daatlyk naa 't Landt van Luxemburgh, om aldaar haaren naazaat te verwachten, regeere midlertydt by goedtdunken der Raadsluyden van Staate, die zich daar bevinden zullen, oft by de Staaten bequaam geoordeelt worden, en alle zaaken verrichten, naar den zin der voorzeyde bevreedingen, by meerderheit van stemmen; zonder dat yetwes gelde, 't en zy eerst ooverzien en geteekent by eenen der Raadsheeren: en, ten aanzien van 't kleen getal der zelve, hebben de Staaten zommighen daarby te stellen; en die, gelyk de reste, eedt te doen, volghends 't Eeuwigh gebodt. Zyn' Hoogheit bevordere, dat de Koning, op 't spoedighste, eenen andren Landtvooghdt van zynen bloede ooverschikke. Men zegge ter weederzyden, alle verbintenissen op, die sint de laatste beroerten gemaakt zyn. En, naardien zyne Majesteit beveelt het Gentsche verdragh naa te koomen, zoo verzorghe zyn' Hoogheit, dat de Graaf van Buure vry geleevert worde ter plaatse van de vergaadring der Staaten, ten lanxte binnen twee maanden. D'Engelsche Koningin, in erkentenis der gunste van haar genooten, en tot sterking der ouwde verbintenissen tussen die kroon en 't huys van Borgonje, zy begreepen in dit verdragh. Valt'er, naa 't ontleedighen der boovengedachte plaatsen, noch yet wes te vereffenen, 't geschiede door gemaghtighden zyner Hoogheit en der Staaten. Al dit heeft men te volbrenghen, onder d'achtbaarheit des Koninx en zyns Algemeinen Stadthouders, by goedtvinden en toestaan der Algemeine Staaten: en 't verdragh, weederzydelinx met plechtighen eede te sterken, neevens belofte zyner Hoogheit, van alle goede diensten te doen by zyne Majesteit, ten eynde haar gelieve, 't zelve binnen drie naastkoomende maanden, te beäangenaamen, en te bekraftighen*. Lydigh misnoeghen toonde Don Johan oover deezen voorstel, en +geen minder oover 't ontbieden des Prinsen tot Brussel. Eevenwel, ziende zich ongereedt, wild' hy den handel niet glad afsnyden, en sloegh een' schorsing van waapenen voor. De Staaten, bezeffende genoegh waar 't op draayde, lieten hem nochtans vertoonen, dat'er niet misschiedt was met den Prins t'henwaarts te roepen; zonderling onder de beloften gedaan by zyne Doorluchtigheit: en zouden 't punt, dat van de ampten sprak, wel yetwes verzacht hebben; maar verstonden geen langer bestandt, dan van twee oft drie daaghen, in te willighen, en dat men daarenbinnen de zaak afdeede. Dit joegh den ontstelden Vorste weeder nieuwe steurnis aan;

+1577.

+*Die, en 's Prinsen ooverkoomst smaaken Don Johan te quaalyk.*

+zulx hy op den tweeden van Wynmaandt, eenen brief aan de Staaten +zond, hen bescheldende, onder ander, dat zy alles hunnen Landsheere benaamen, op den ydelen tytel naa. Ten zelven daaghe, vertoogh hy, laatende de stadt en 't Slot van Naamen sterk bezet, zich, uit angst voor beleeghering, naa Luxemburgh: van waar hy, immers zoo fier, en als te paarde, op den veertienden, aan de Staaten schreef; zich beroepende op last +van den Koning ontfangen, om hun de uiterste maght zyner Majesteit te doen proeven, 't en waar zy afstonden van hun oneerbiedigh eyschen, en den Prins met zynen aanhang verdreeven. Korts hiernaa, kreeghen zy, van hem, ander schryven, vol van smartlyke gevoelykheit, oover +de koomst des Aartshartooghen Mathias, van wiens beroeping wy, in deezer wyze bericht zyn. Naardien, mits de scheuring tussen Don Johan en de Staaten, de Landen in 't gemeyn zich zonder oppergezaghhebber vonden, en Braabant, als gewoon in 't bezonder by den zelven bestiert te worden, gansch vooghdeloos bleef; zoo vernamp men, in eenen staat +niet geschaapen tot ontfankenis eener forme van veelhoofdighe regeering, terstondt dit gebrek; en de noodt, van den zeetel des bewinds te beslaan met eenen persoon, wiens achtbaarheit tot richtsnoer der beleydingen, en bepaaling der losse gangen dienen konde. Den Prins van Oranje, die van zoo styve gunst der gemeente gedraaghen werd, daarenbooven te dien toppe te verheffen, moght den voortreflyksten Heeren van 't hart niet: hebbende de grooten in den aardt, noode yemandt tot ooverhooft te lyden, die hun meedeonderdaan geweest is. Jaa zy vreesden misschien, dat hy zich met het ampt van algemeinen Stadthouder niet genoeghen zouw, maar de vorstlykheit willen eyghenen: en om zich daar in te vestighen, den ouwden Eedeldoom verneedren; optrekkende nieuwe luyden, die hem voor hunnen schepper erkennen, voor hunnen behoeder volghen, en zyn' grootheit, als rugsteun der hunne, handthaaven moesten. Mooghelyk, ook, was hun 't Roomsche geloof zoo waardt als zy voorwendden; dryvende dat het haast uit hebben zouw, zoo men eenen Onroomschen wetgeever opworpe. Buyten 't Landt, en teffens buyten 't huys der voorighe Landsheeren te gaan, docht, dat pas, noch veelen te groot een' schreede. Dies viel 't oogh op eenen Oostenryker, 's Kaizars broeder, naabloedtverwant des Koninx, en zoon zyner zuster: hoewel hy, nocht van ouderdoom, nocht van ervaarenis, nocht van vermooghen, de man tot zulken last was. Maar men braght by, hoe de Koning gezien waar, dit met gemoede te draaghen; jaa de Kaizar middelaar eener billyke verzoeninge te strekken: niet buyten hoope van een huwlyk des Aartshartooghen met de ouwdste dochter van Spanje, en de Nederlanden tot bruydtgaaf. Deeze dingen, verhandelt by de hoofttakken des Aadels, werden door den Markgraaf van Havrech, gaande neevens den Raadsheer Meetkerke, in bezending naa Engelandt, tot Geertruydenbergh den Prinse vertoogh; dien z' in 't eerst raauw voorstonden. Doch, hoorende dat de meening was, den Aartshartoogh t'omheynen, met gezin en Raadsluyden bestaande uit welvertrouwbaare Heeren en Landtzaaten, zonder eenighen vreemdeling, daar bedenken op viel, ontrent hem te dulden; zoo liet zyn' Doorluchtigheit, oft de reedenen gelden, oft zich meêsleypen van een bedryf, dat reeds te veel scheuts genoomen had, om weederhouden te worden. Zommighen meinden dat de Prins inwendelyk nooyt mishaaghen aan deezen toeleg nam, inziende hoe groot een naaryver uit het stellen van den Aartshartoogh teeghens Don Johan, tussen de twee Oostenryker huyzen, van Duytslandt en Spanje ontsteeken moghte, neevens onverzoenlyken haat van Don Johan teeghens den Aadel. Maar zeeker, zonder naa den zin der twee andre Staaten te vereyschen, nam een getal van

+1577.

+*Zyn schryven aan de Staaten, en vertrek naa Luxemburgh.*

+*Ander zyn schryven met dreyghementen.*

+*Ander oover 't beroep des Aartshartogh Mathias.*

+*Hoe dit by gekoomen zy.*

+nauwlyx twintigh Eedelen oover zich, het aanvangen en uitvoeren eens werx van zulk gewight. Waaruit men 't leutren van alles, daar de regeering in 't gypen is, +1577.
speuren kan. Wie d'eerste ontwerper, door wiens opruying men tot dit ontzaghloos bestaan voort gevaaren was, quam zoo haast aan den dagh niet. De heer van Auchy, naamaals gevangen tot Brussel, betightte daarmeê den Graaf van Bossu zynen broeder. Andren, niettemin, houden'er den Hartogh van Aarschot voor. Zoo veel is'er af, dat deez, en de Markgraaf van Havrech zyn broeder, zich de voorbaarighsten in 't aanbinden beweezen; en, neevens hen, de Seneschalk van Henegouw; de Burghgraaf van Gent, en de Graaf van Egmondt. Thans vielen hun de Heeren van Ville, Heze, Montigny, Champaigney, Rassinghem, Willerval, Sweveghem, en eenighe andre toe. Men stelt'er den Graaf van Lalain onder: doch oft deez eeven styf de zelfste lyn getrokken hebbe, doen my zyn verstandt met den Hartooghe van Anjou, en zyne geneeghenheit ten Prinse, twyfelen. Voor de rest; al op den zessentwintighsten van Oestmaandt, schikten zy den heer van Maalsteede heymelyk naa 't hof des Kaizars, om Mathias vroedt te maaken, dat hy den schoot ophielde, en der aankoomende fortuyne te gemoet traade. Ook was'er niet veel moeyte vast, aan 't bekooren der jeughd eens Vorsten, die in zyn eenentwintighste jaar ging, en d'aangeboode grootheit voor een' trap ter opperheerschappye nam. +
Derhalven vol hoogher hoope, vertrok hy 's nachts voor den tweeden van +*Mathias vertrekt ter sluyk uit Wyen oft Weenen.*
Wynmaandt uit Wyen in smal gezelschap, met enklyk zynen eersten kamerling Danwytz, heer van Kalchreyth, en weynigh dienaaren. Men geloofde dat hy geen' oopening van dit voorneemen aan zynen broeder Rudolf gedaan had, wel afziende dat die 't wraaken zouw, uit zorghe van ondank by den Koning van Spanje te begaan. Altoos de Kayzar veyrdighd' hem flux brieven naa, met bevel van weederkeer. Maar d'ander verzette 't, voorgeevende niets te doen, dan uit rechtvaardighe beweeghenis ten dienste des Koninx, om 't vallen der Landen in uitheemsche handt te verhoeden; en spoeyde zynen wegh, te poste, op Koolen, +van waar hy, noch voor Wynmaants eyndt, tot Lier quam. Hierentussen, werden, op den neeghenden der zelve, die +*Hy komt tot Lier.*
van 't Sticht Uitrecht der +voldoeninge eens met den Prinse, by toestandt der Algemeyne Staaten. Onder de punten, by hen bedongen, scheenen deeze van +*De Staaten van Uitrecht neemen voldoening aan, van den Prinse.*
't meeste belang. *Zyne Doorluchtigheit neem' op zich, den Roomschen Godsdienst in alles onverkort te houden. Haar staa vry met haar gezin te koomen t' alle plaatsen; niet met eenigh krysvolk, buyten wil der ingezeetenen, oft met eenighe Leeraars oft oudleeraars, om Onroomsche oeffening te pleeghen. Zy doe geen' geestelyke begiftingen, dan aan Roomsgezinden, bequaam geoordeelt by den Aartsbisschop oft zyne gemaghtighden; die nochtans, als zy yemandt verwerpen willen, des reede te zeggen hebben. Zy begeeve de voorneemlykste ampten niet, dan by goedtvinden der Staaten. Zy handthaave d'ouwde vrydoomen, rechten, en gewoonten. Zy zal haaren persoon en goedren, en de Staaten van Hollandt en Zeelandt de hunne verbinden, voor weederleevering van yders middelen, die aangetast oft bestaaghen zyn. De rechtsvordering van den Aartsbisschop en andre geestlyke amptluyden blyve onverlet, zoo wel in d'andre plaatsen, die by weeghe van voldoening onder den Prinse gekoomen zyn, als in 't gewest van Uitrecht: en Zyn' Doorluchtigheit, en de Staaten van Hollandt en Zeelandt, zullen de vonnissen, gebooden, en kerklyke bestraffingen doen stadt grypen. Geene tollen oft schattingen op te stellen, dan by orde des regeerenden Raads van Staate, ofte des Opperlandtvooghds en der Algemeyne Staaten; 't en waare die van Uitrecht daar in bewillighden. Geene bezet-*

ting [+] in te brengen, dan by verlof der Staaten van 't gewest: doch zoo eenighe plaats in 't bezonder met soldaaten beholpen zal weezen, die ontfange en onderhoude ze t'haare eyghene koste. In 't stuk der munte zullen de Staaten van Uitrecht mooghen stellen de orde hun best gevallende, zonder verbandt tot eenpaarighen voet met die van Hollandt en Zeelandt. Zyne Doorluchtigheit zal alle ampten van 's Koninx weeghe bekleedt laaten, zoo die jeeghenwoordelyk zyn, en niet meer gezaghs aanneemen, dan zy van ouds gehadt heeft; nocht eenighen bezondren Stadthouder, onder haar, oover 't Sticht stellen. Geene vestingen te bouwen, dan by wille des Koninx, ofte der Staaten van Uitrecht, ofte der plaatse die men sterken zal. De Staaten van Hollandt, Zeelandt, Bommel, en andre bondtverwanten hebben 't naakoomen deezes verdraghs te bevorderen: 't welk te onderhouden staat, zoo lang als 't Landschap Uitrecht onder den Prinse oft zyne naazaaten staan, en geen' andre orde geraamt zal zyn by de vergaadring der Breede Staaten, volghends de Gentsche bevreeding, die in haar' kracht blyve. De Hollanders en Zeeuwen, des verzocht by den Prinse, [+]staaken hier hun zeeghel aan. Die van Bommel weygherden 't, dryvende dat veele punten teeghens hunne Landtrechten streeden: zeyden nochtans willigh te weezen tot eendraght met die van Uitrecht en andre eedtgenooten, in 't afweeren des algemeinen vyands. Te deezer tydt quam kundschap, hoe verscheiden' Hollandsche en Zeeuwsche scheepen [+]in Spanje waaren aangehouden: waarop zyn' Doorluchtigheit last gaf, om alle die zeylreedt laaghen te waarschuwen, met verbodt der reyze, tot dat ze hun veroorloft wierde by d'Algemeine Staaten. Maar die van Brabandt, gevoelende 't mangel van Landtvooghdt, dewyl men noch niet gedaadingt had met den Aartshartogh Mathias, aan wien zy ook misschien geen vol genoeghen naamen; en vindende nochtans de nieuwigheit van eenen met eyghene handt te maaken te brusk: haalden 't ouwde ampt van Ruwaart (dat 's Rustwaarder) te voorschyn; 't welk, zynde van gelyke maght, zy, in beroerde tyden, plaghten [+]den geene, dien 't hun goedt docht, te beveelen. Tot deeze waardigheit werd, naa veel dwersdryvens nochtans, op den tweeëntwintighsten van Wynmaandt, de Prins eenstemmighlyk beroepen: en thans daarin gevestight by d'Algemeine Staaten; tot zulk een' blydschap van den volke, dat men daaroover, tot Brussel en Antwerpen, vuurde. 'T welk hem uit standt en kraft getilt, en ooly in de vlam der afgunst was. Voorts [+]deeden d'Algemeine Staaten een' verantwoording huns handels teeghens Don Johan, in Latyn, Hooghduytsch, Nederduytsch, Fransch, Italiaansch, Spaansch, en Engelsch printen; en zonden die aan meest alle Christene ooverheeden, neevens dubbelt zyner achterhaalde brieven; met verzoek, dat men hem nocht lichting, nocht doortoght van krysvolk [+]toeliete. Van Don Johans weeghe (hoe wel hy vast ooveral aan de voorhaal geweest was, met het bekladden der Staaten) quam echter ook een' verdaadighing voor den dagh; by de welke hy al, wat men weederstandren der tierannye te verwyten plagh, en een' goot van haatlykheit en lasteringen, op hen en den Prins uitstortte. Deeze breed uitgerekte dingtaalen hier in te klampen; ik staa des leedigh; voorneemelyk, [+]naardien, uit den aangeweezen wandel beyde der parthyen, genoeghzaam te scheppen is, wat stof zy ter weederzyden gehadt hebben. Maar in 't verborghen naayde de nydt haar' naadt, en brouwden de Heeren, dien de Prins in hun licht scheen te staan, eenen aanslagh om den persoon van Mathias in hun gewoudt te kryghen, hem tot Denremonde te brengen, en tot een heetendoen hunner zinlykheeden te beezighen. Hiertoe meinden zy onderstandt te vinden by de Ooversten des leeghers tot

[+]1577.

[+]*Bommel staat de zelve niet volkoomentlyk toe*.

[+]*Bekommering van Hollandtsche en Zeeuwsche scheepen in Spanje*.

[+]*De Prins gekooren tot Ruwaart van Brabandt*.

[+]*Verantwoording der Staaten teeghens Don Johan*.

[+]*Die van Don Johan daar teeghen*.

[+]*Toeleg van eenighe bezondre heeren, om den Aartshartoogh aan hun' handt te doen gaan*.

+Waavre, en zich van 't zelve te dienen, terwyl de gemoeden der menschen + scheemerooghden; door den frissen glans, waarmeê men den Hartoogh van Aarschot verheldert had. Want, onlanx voor 't kiezen des Prinsen tot Ruwaart, was deeze by den regeerenden Raadt van Staate, Stadthouder, in plaats des Graaven van Reux, die Don Johan volghde, oover Vlaandre gemaakt: en stond om 't bezit te gaan neemen, met aanzienlyken omslagh van hofstaat en krysgevolgh. Dan 't ontschoot hun met de hoofden des heyrs, zonderling met Lalain, zulx verknocht aan den Prinse, dat de zelve, ziende zich, daar door, in deezen, verzeekert van de trouw dier troepen, en zynen naaryveraaren een voordeel af, den Aartshartoogh op zyn' zyde won. 'T welk te lichtlyker gelukte, mits ook d'Algemeine Staaten met zyn' Doorluchtigheit aanspanden; zulx Mathias haast bevroedde, dat hem de zeeghening van dien kant koomen moest. Aarschot liet daarom niet tot Gent heerlyk ontfangen te worden, meêsleypende drieëntwintigh vendels knechten, en driehondert ruyters: en streelde in 't eerst de steedelingen, met uitgeeven dat hy d'ouwde gerechtigheeden quam herstellen. Niettemin, de vier Leeden van Vlaandre droeghen den huyze Croy kleene geneeghenheit toe; en met ongedult, dat hem, wiens maght zy geyrne beneepen gezien hadden, lastbrief op 't breedste, by den regeerenden Raadt, verleent was. Maar booven al, ontrustte zyn' steyghering de geenen die den Prinse aankleefden, en de snof wegh hadden, van den toeleg op 't verneedren zyner Doorluchtigheit. En hen begon anxt aan te gaan, dat (naamen de dingen dien keer) men hun reekenschap van te veel onderwinds zouw willen afvorderen, en handelingen te laste leggen, die niet, dan by gunstighe rechters, wel te verantwoorden waaren. Derhalven, de heeren +van Ryhove, Imbyze, Kroyvelde, en andre in 't zelfste bladt staande, aan 't aanhouden om de verkundighing der vrydoomen. Door den regeerenden Raadt waaren Champaigney en Sweveghem den Hartooghe bygevoeght, om hem in te voeren, en de lettren daartoe dienende, den Staaten van Vlaandre te vertoonen. Deeze gemaghtighden, waanende hunne parthy nu genoegh in dien oordt gevest te weezen, bekommerden zich, onder groot getal Prelaaten en Eedelen quaalyk gezint ten Prinse, weynigh met het bewimpelen des aaverechtschen gevoelens, dat zy van zyn' Doorluchtigheit hadden. Ryhove, daar meede verscheenen, en geen man om den windt in te houden, stoof op, teeghens hen aan. En de woorden wiessen zoo hoogh, dat, wie eenigher wyze den Prins oft Onroomschen Godsdienst queekte, zich sint verstooten, gemerkt, en in 't ooghe vond. Dies rotten zy te zaamen, spreeken elkandren hart in, om den slagh te breeken, en van hunne nekken te weeren. Voorts Ryhove afgeveirdight; die, onder schyn van naa Doornik te gaan, zynen wegh op Antwerpen nam, en den Prinse vertoonde, hoe 't in Vlaandre geschooren stond. Te weeten: de vendels, van hem gezonden om 't Slot te dwingen, waaren, dat pas, noch tot Gent, en geen' geringe toeverlaat, zoo zy last kreeghen, om den verleeghenen de handt te bieden. Maar de Prins, bedraayt in 't stuk (want opstending van onderdaanen teeghens wettighe Ooverheit te styven, oft zyn' eyghen' aanhangelingen, met de zaake der welke de zyne vermengt was, plotselyk voor 't hooft te slaan, geen van beyde geleek hem) vraagde zelf; *Wat raadt?* Ryhove, versleeghen in zoo krank een' troost, zeyde; *Heere, ik zie naaders niet, dan den nieuwen Stadthouder, met al wat naa zyn' stem luystert, by den kop te vatten, en deur te stuuren*. Waarop de Prins weeder: *oft men dan zoo, als vertwyfelt, zouw voort hollen?* 'T antwoordt van Ryhove was, *dat hy geen ander middel wist; en benoo-*

+1577. +*Aarschot Stadthouder oover Vlaandre gemaakt.*

+*Ontsteltenis tot Gent.*

dight[+] *zynde, een onveyligh en schrikkend leeven te leyden, oft het zelve, op 's Heemels genaade ten dienst van 't vaaderlandt, te waaghen, jaa daar in te schieten, dit laast ongelyk liever had. Dat was*, zeyde zyn' Doorluchtigheit, *wat anders:* en vraaghde naa de hulpe, daar hy staat op maaken moghte. *Naardien*, antwoordde Ryhoove, *my d'uwe ontvalt, zoo wil ik van Gods handt den uitgang verwachten, en wekken de gemeent op, tot maaning om haar' vryheeden, die men haar meint t'onbruyk te houden*. Verre verworp de Prins deezen voorstel, en zeyd'hem, *dat men dien voet niet neemen moght: doch naader te zullen ooverweeghen wat oorbaar waar*. Zich dan daarop beslaapen hebbende, ontbood hy, Ryhoove weederom, en vraaghd' hem, *oft hy tot de hachlykheit van dien ongegronden en reukeloozen aanslagh, en die van zulk belang was, noch den zelven moedt had*. D'ander bleef'er by, *dat hy zich sterk maakte* (*Godt ten voorste*) *booven te staan, oft daaroover te sterven*. Toen trekt zyn' Doorluchtigheit het hooft tussen de schouders, en zich langer zyner reede niet aan: ook zyn zy zoo gescheyden. Maar thans quam Aldegonde naa Ryhoove zoeken, en had (zoo naauw luystert een ongeluk; en licht vergrypen zich de gaauwsten) terwyl zyn' omzightigheit niet juyst van stip tot stip kuyert, alles bynaa verbrodt. Want, gebracht in de kaamer van Ryhoove, nam hy, voor dien, hem onbekent, eenen van Rooyen, Burghermeester van Denremonde, en ontsloot zich teeghens deezen, tot dat hy, aan 't antwoordt des zelven, die niet van der zaake wist, zyner doolinge gewaar werd. En Ryhoove, die op 't slagh quam, beeterde 't geen bedorven was; en beval den Burghermeester op zynen hals, het te heelen, zoo hy yetwes gevat had. 'T welk van Rooyen zich gezeyt liet zyn, en trouwlyk achtervolghde. Aldegonde, naa veel koutens oover en weeder, ried Ryhoove zyn bestek, zoo hy daartoe rustigh genoegh was, in 't werk te stellen, zonder 's Prinsen oor meer te moeyen. Ryhoove, hieruit scheppende, dat zyn' Doorluchtigheit door de vingeren zagh; en zich misschien erinnerende, dat het, hoewel een' gevaarlyke, nochtans verdienstlyker gehoorzaamheit is, op den zin, dan naa 't bevel der Vorsten te wachten, toogh daatlyk naa Denremonde, en van daar bedektelyk, met vier moskettiers, naa Gent. Derwaarts werd ook, van den Prinse, de heer van Dohain afgeveirdight, om toe te kyken hoe 't'er afloopen wilde. Terwyl zich dit toedroegh ('t was d'achtentwintighste van Wynmaandt) gaat Imbyze, op straat, den Hartoogh aan, en vordert hem driftelyk 't verkundighen van de herstelling der vrydoomen af. Aarschot zoekt het t'ontleggen; maar, meer en meer gepraamt, toont ten leste de tanden, en broester uit; *dat men die muyters, die vrydoomkraayers wel vinden, en stom maaken zouw, met een' strop om de keele: al waaren ze noch eens opgeraydt door den Prins van Oranje*. Oevel klonken deeze woorden Imbyze en den omstaanderen in de ooren. 'T gerucht rent van wyk tot wyk. 'T geweer raakt van de want; burger t'schrap teeghens burger; deez voor den Stadthouder, die voor Imbyze. Door tussengaan, nochtans, van de Wethouders en andre staatlyke luyden, werd uitgewrocht, dat de heevigheit het daarby liet, en zich allenskens neederzetten. En 't meeste deel was nu verschooyt, als Ryhoove, ontrent vier uuren, komt in ryden, om alles op nieuw oover eyndt te helpen. Verstaande wat'er gebeurt was, waapent hy zich zelven, en booven de moskettiers, noch vier dienaars; stapt op straat, met aanroepen om gevolgh vaa alle die hem lief hadden; en zoo naa Imbyzes toe. Een, genaamt Heyman (Imbyze was noch uit) ziende Ryhoove zoo toegerust, zeyd' hem, dat de beroerte gestilt, en elk zyns weeghs vertooghen was. Voorts komt Imbyze, met Krooyveldt, Hopman Mieghem, en zommighe andren, in. Daar Ryhoove aan 't lastren zyns lots, en *dat men de*

[+]1577.

+*gemeente 't geweer had laaten afleggen. 'T spel heette, ziet toe: en zoo men daar nu op sliep, haast gekoomen, dat men, dien nacht, uit den bedde gelicht wierd.* +1577. *Beeter, terwyl't volk de vonk noch in't hooft had, die geneyghtheit ten oorbaar gebracht. Gaanwe, yder met zyn' aanhangers* (*'k zal de voorste zyn*) *eens voor al, door de kooy der slaavernye booren, en de Spaansche Inquisitie, met all' haar' nieuwe Bisschoppen, voor den duyvel jaaghen. Daar* (zeyde Mieghem hierop) *hoor ik een' man spreeken. Men vall' 'er aan: ik bezwyk u niet, zoo lang de beenen my draaghen willen*. Hun woordt daartoe gaaven ook, neevens andren, Heyman, Krooyveldt, Houweel, en Imbyze: doch zette deez eenen voet oover den drempel niet; laatende de rest al't spits af te byten. Die draaven naa s'Prinsen hof, en neemen dat in: van gelyke s'Graaven Slot, daar't geschut stond. Teffens trachten ze den volke de spyt in te scherpen, en geeven dien de kneep van't juk te voelen, waaronder men't houden wilde; vermaanen hen, *d'ouwde dapperheit, uit de graaven hunner voorvaadren, op te delven; te gedenken dat zy Gentenaars waaren, afzetsels dier braave zielen, die nooyt haar' tydtlyke zaaligheit, buyten 't geloof aan de vryheit, zochten; die, van laauwe liefde ter zelve, zonde teeghens de heylighe eere maakten; die 't vaaderlandt getrouwt hadden, en geen' bondigher echt kenden. Derhalven, wien de gloory, wien eyghe welvaart, wien wyf oft kindt ter harte ging, dien stond op te waaken, en, in zoo goedt een' zaak, slechts eenen goeden moedt te grypen, die hen door alles draaghen zouw*. Dit, en desgelyk omroersel der meenighte, wrocht echter zoo veel niet, dat zy merklyken naasleep kreeghen. Want de meeste man hield zich achterde handt: ende nu de gelykzinnigheit geslapt, d'eerste verbolghenis, die bystre kraft heeft, verzooden was, wist de koelte kleene keur tussen parthy en parthye. Ryhoove, die zyn gevaar verstond; ook wat een kort, manhaftigh beraadt, en gezwind uitvoeren, teeghens die zich des niet hoeden, vermagh; rukt recht toe naa Sant Baafs, woonsteê des Hartooghen. 'T gezin stelt zich ter weere, en wil hem doen buyten staan. Toen hy, toen Mieghem aan 't roepen: *te vuur, te vuur. Laat ons de vooghels in den neste verbernen*. 'T welk Aarschot indachtigh maakte, tot wat helsheit het graauw geterght wort, wen het eenigh geweldt, in den wegh zyner woede, bejeeghent. Zorghende dan voor 't arghste, geeft hy onthiet +om de poorte te oopenen. Daar valt men met de deur in 't huys, en wil den Hartooghe te lyf: 't welk hem, tot tweemaalen toe, behoedt werd door Ryhoove. Dees veirdight strax volk af, en doet ook de Heeren van Rassinghem, van Sweveghem, van Eyke, van Monstroen aantasten; voorts den Hooghbaljuw van Gent, met zynen zoone, den Raadshooftman van Vlaandre, Jakok Hessels en Jan de la Porta Raadsluyden, Jan Visch Baljuw van Inghelmonster, de Bisschoppen van Brug en Ypere, met meer andre. Richardus Dinothus voeght 'er den heer van Champaigney by: maar 't vervolgh der geschiedenissen zal anders uitwyzen: zoo dat hy verreyst, verborghen, oft, door gunste, verschoont moet geweest zyn. De Majestraat werd geviert, en niemandt der zelve geroert met woorden oft werken: de gevangenen, voor eerst, ten huyze van Ryhoove gebracht, en aldaar verdeelt in verscheyde kaamers. Hier meê was de buy oover, en stortte't werk aan duyghen, dat men, tot's Prinsen verachtering, gekuypt had. D'ooverhandt doet zich den duym kussen. Meest elk looft het oordeel van Ryhoove en Imbyze, en houdt het met de winners. De zelve, merkende dat de gevangenen noch veele gunstenaars hadden, sterken zich met driehondert soldaaten, gelicht binnen der stadt; doen thans de burghervendels vergaadren, en vordren yder af, wat zyde dat hy volghen wilde. Die vlyen zich altzaamen, doende, op voorraadt, eedt aan Ryhoove, tot

+*Aarschot en andre Heeren gevangen*.

[+]dat'er ander' orde van d'Algemeine Staaten en den Prins quaame. Dit dus geklaart zynde, verscheen in druk, den neeghenden van Slaghtmaandt, op den naam der Gentsche Eedelen, [*] Aanzienlyken, en Gemeente, een' verdaadighing van deezen zin. *Dat, d'aangetaste Heeren, gepooght hadden, de Landtschappen van elkandre te scheuren: en te dien eynde zeekre [*]aantuyghing by Champaigney gedicht, door Sweveghem geschreeven was, die recht naa 't oogh des Prinsen stak, om hem ter Ruwaardy uit te schudden, en Vlaandre teeghens Brabandt op te hitsen. Waar toe ook 't voeren des Aartshartooghen naa Denremonde, en 't bezetten dier steede zouw gedient hebben; alzoo zy meinden, indien hun dit gelukte, hem, buyten wil en weeten des Koninx, buyten toestandt der Algemeine Staaten, tot Landtvooghdt aan te neemen; en eenen nieuwen Raadt van Staaten naar hun' eyghe geliefte te kiezen. Dat zy ook voor gehadt hadden, volk van oorlogh in Gent te brengen, om de stadt onder dwang, en versteeken te houden van haare vrydoomen: uit welke toeverzight, de hereyschers der zelve zoo bitterlyk gedriescht waaren. En, indien zich de Prins tot geen' afstandt van 't bewindt oover Brabandt, samt andre punten strydende teeghens de bevreeding verspreeken liete; zoo hadden zy beslooten, hem, op nieuw, te bekryghen, en liever 't Landt aan Don Johan, en zyn' uitheemsche soldatye, 't'eenen roof te geeven, dan hun wit te missen. Te deezen eynde was't geweest, dat zy voorgenoomen hadden's gemeenen Lands penningen te Douay te bekommeren, denkende die tot zeenuwen der inlandsche oorloghe, en teeghens Oranje, te gebruyken*. Hierenbooven strooyde men het dubbelt eens briefs onder 't volk, die gezeyt werd, van Hessels aan den Graave van Reux geschreeven te zyn, en te luyden, dat de zaak op goeden voet stond, en by Don Johan voortgedreeven diende, om den schendighen ketter, en al zynen aanhang te ringelen. Niettemin, 't vangen der Heeren geviel den Algemeinen Staaten quaalyk, en deed hen voor meer ongemax duchten. Dies schikten zy den [*] Voorspraak Liesveldt, om hen los, en kennis te bekoomen, van 't geen tot Gent was omgegaan. De Prins zelf zond Jonker Aarnout van Dorp, derwaarts, enklyk om te bemiddelen, dat men Aarschot ontsloeghe. Dit deed Ryhove op zyn' neus zien. En, hoe zeer hy zich daarteeghens inbond, 't goeddunken der Wethouderen, gevolght van zommighen, die tot het aantasten gestemt hadden, droegh wegh, dat de Stadthouder in vryheit gestelt werd; onder schriftelyke beloften van den hoon uit het harte te veeghen. Doch Ryhove liet het op dien borghtoght niet aan koomen. Ook haaperd' het met d'andre gevangenen, en zy bleeven noch, eenen ruymen tydt zitten. Maar, onder de Staaten zelf, was nerghens naa de [+]beste eendraght. Veelen hieven 't zeer hoogh, dat eenighe Heeren van den Aadel, tot zulk een' vermeetelheit gesteeghen waaren, als zich't gansche gezagh hunner meedeleeden, samt al der Geestlykheit en steeden, toe te eyghenen, met het ontbieden van den Aartshartogh Mathias: en konden quaalyk de verkiezing toestaan, daar zy deel nocht dank in hadden. Zommighen neeghen, ook anderszins, ten Hartooghe van Anjou, als ongelyk bequaamer tot redding der Landen. Ook ontbraaken'er niet, dien 't verdraaghen met Don Johan noch in 't hooft maalde. Dan dit laast was verre te zoeken: de Fransche toevlucht aanstootlyk voor de Engelschen. Ook scheen het te onheus, nu de zaak dus wyd gebraght was, Mathias mistroostigh te rug te zenden; en, by den Kaizar zelf, oevel te zullen genoomen worden. Grooter afgunst diende den Prinse niet, die, t'oover weetende, zonder nochtans des gelaat te toonen, hoe zy teeghens hem ontsteeken was, zich ook anders verpynde, dien vuure 't voedsel t'ontzetten, en zyn' hardste weederstreevers door gevoeghlykheit, te leenighen. By goedtdunken

[+]1577.

[*]Notablen.

[*]Protest.

[*]Advocaat.

[+]*Twist onder d'Algemeine Staaten*.

+zyner Doorluchtigheit dan, vond men raadzaam, etlyke voorwaarden +in te stellen, waar op d'Aartshartogh tot Landtvooghdt t'ontfangen stonde; en hem, in die hoope, van Lier t'Antwerpen te laaten koomen: daar hy den eenentwintighsten van Slaghtmaandt, staatlyk ingehaalt, en van den Prins bewelkoomt werd. Ontrent dit getyde, deed een merkwaarde rechtspleeghing allemans ooghen opwachten. Marten Huttin, 's Koninx griffier tot Doornik, had den Hartooghe van Alva, in 't oeffenen der Inquisitie gedient. Alsnu, zittende onder de Staaten tot Brussel, werd hy oopentlyk uitgeroepen, en aangegreepen. Belast door zyn'eyghe klerken, leed hy eyndtlyk zelf, verscheyde valsche getuyghen opgestutst te hebben, om veele luyden, oft Onrooms oft Roomsgezint, als'er maar aan te plukken viel, te beschuldighen met kettery, waapendraght, oft gehoor +van verboode preeke: der wyze, dat zy, ook zommighen volhardende, ten uiterste toe, in 't Roomsch geloof en 't melden hunner onnoozelheit, deerlyk omgebraght waaren. Waaroover hy, ten aanstaan des Prinsen van Espinoy, tot Doornik, van lyf ter doodt verweezen en gestraft werd. De goedren, landen, en heerlykyen, onrechtelyk ingeslokt, wees hy, in 't sterven, aan; met verzoek dat men ze den wettighen erfgenaamen volghen liete. In Hollandt, hierentussen, naamen de regeerders en burghers van der Goude +hunnen slagh waar, als de heer van Swieten hun Burghvooghdt en ooverste uit der stadt was; en smeeten, op den naastlesten van Wynmaandt, het Slot ter aarde, zonder yemandt verlof te vraaghen. Die van Amsterdam hadden zich ook tot Brussel vervoeght, om hun geschil met den Prinse af te handelen: en 't verding was, door tussenspraak van gemaghtighden der Algemeine Staaten, zoo verre geraamt, dat het sluyten alleenlyk op 't goeddunken der Staaten van Hollandt aanquam. Waaroover zyn' Doorluchtigheit de punten derwaarts zond, om, by hen, ooverwooghen te worden: en des verzocht zynde, verstendighd'hen, dat zy behoorlyk vond, immiddels geene vyantlykheit teeghens die stadt te pleeghen. Maar de Staaten van Hollandt, aangeloopen door d'uitgeweekenen van Amsterdam, maakten zwaarigheit in 't aanveyrden der voorwaarden; en voeren voorts met de stadt bet en bet te benauwen. De Prins, als men hem klaaghde, hoe luttel zyn goeddunken gold, keerde zich tot het recht zyns ampts, en beval d'Amsterdammers in vreede te laaten. Hierop gunde men hun (mits betaalende den tol) toevoer van lyftoght en berning by kleene schuyten. Niettemin men werd bericht, 't zy naar de waarheit oft anders, hoe d'Amsterdamsche Wethouders verstandt met Don Johan hielden; en hy hun geschreeven had, zy moghten wel verdragh aangaan, mits geen' bezetting inneemende; en dat hy hen, teeghens Kersmis, ongetwyfelt uit alle noodt zouw helpen. 'T welk nieuwe schrikschaaduw gaf: zulx die Staaten voornaamen, door wat wegh het ook waare, doch zonder plondring +oft ooverlast der burgherye, de stadt te vermeestren. En hun docht, voor eerst, best, te proeven wat de list vermoghte; die in deezer wyze besteeken werd. Den Kornel Harman Helling, en den Hopman Niklaas Ruykhaaver beval men d'opperzorgh der zaake, om ze uit te voeren met tien vendelen voetvolx. Vier daaraf, verborghen in twee scheepen, schikten, den drieëntwintighsten van Slaghtmaant, goeds tyds, voor de stadt te zyn, en aan te leggen ontrent de poort, die naa Haarlem strekt. D'andre zes waaren hier ook bescheyden: dan, doolende (zoo de spraak ging) in de dubbelzinnigheit van den naam Haarlemmer poort, lieten zich tot Haarlem voor de poort vinden. De Gentsche pays had zoo verre plaats gegreepen, dat men dien van's Prinsen parthy, tot taamelyken getaale toe, mits laatende hunne waapenen aan de poort, geenen ingank weygherde. En ooverzulx, was Fransoys Circourt Steêhouder van Helling, met

+1577.

+*Men raamt punten, waarop Mathias tot Landtvooghdt zouw aangenoomen worden: en by komt tot Antwerpen.*

+*Marten Huttin aan den lyve gestraft.*

+*'T Slot ter Goude afgebrooken.*

+*Toeleg om Amsterdam te verschalken.*

+zeeven oft acht gasten, daar hy zich op betrouwde, des aavonts te voore, binnen der stadt gekomen. Deeze (naa 't ooverbrengen der nacht, in dansen met etlyke burghers dochters, om arghewaan te myden) keeren des morghens, tussen zeeven en acht uuren, naa de zelfste poort, en hereyschen hun geweer. Dat verworven; treeden zy buyten: daar eenighen hunner metverwanten uit de scheepen, hun terstondt pasten te bejeeghenen. Dit gezelschap veynsde met elkandren te speelen, en van spel tot krakkeel te koomen; zulx de rappieren uit raakten. De wacht, zich des moeyende, en zoekende te scheyden, kryght onvermoeds beyde de troepen op 't lyf, die t'zaamen haar te zwaar vielen. Zommighen, zelfs de poortier die de sleutels had, worden doorstooten; de rest ten deel gequetst, en voorts verjaaght: Toen roepen de Staatschen, *Zeeghe, Zeeghe, de stadt is onz'*, en hunne spitsbroeders booven. Die springen op, en met vlieghende vendels ter stadt in; laatende de poort bezet, en schietende naa wien z'op straat vernaamen. De kreet was; men rep zich niet, zoo zal aan niemandt misschieden. Dus draaven ze (niet alle nochtans; want zommighen zaaghen 't koorenmeeters huysken op de kolk, voor 't stadthuys aan, en bestormden 't) tot op den dam; alwaar hun d'eerste teeghenstandt ontmoette, uit het Raadthuys en de Waagh, daar burghers en soldaaten waakten. Vinnigh werd hier gevochten; met neêrlaagh oover en weeder. Helling, niet denken kunnende waar d'andre zes vendels bleeven, zond om ze te doen spoeyen; ook eenen boode naa Saardam, aan Hopman Geeraart van Woerde van Vliet, om hulpe. Maar van Vliet vindende ongeraaden, op een enkel aangeeven by monde, de bezetting der sterkte te zwakken, veyrdighd' eenen serjant af, om kundschap, waarin hy gerust zyn moghte. Immiddels stond de tydt niet stil, nochte de rest der poortren en stads knechten; die, nu gewaapent, tot Hellings troepen indrongen. Deeze, van voore bestookt, en vreezende gelyken last van achtre, deysden weeder, den Nieuwendyk lanx, tot dat ze de poort tot rug, de Haarlemmer sluys jeeghenwoordelyk d'ouwde genaamt, en de Spaarendammer brug voor de borst hadden: daar zy zich, ter yl, wat beschansten; stoppende de toegangen van ter zyde, met balken, bedden, kisten, en ander huysraadt. Men hout het daar voor, dat d'oovversten verstandt in der stadt hadden, met luyden die viellicht waaren om hier en daar brandt te stichten, en de burghery af te wenden; hadde Ruykhaavers raadt gegolden. Dan Helling wilde der Staaten orde volghen, en zoo haatlyk een' daadt niet oover zich neemen: te min mits hy geen' twyfel sloegh aan de koomst der zes vendelen. Wel deed hy, in der haast, eenighe brief kens schryven en uitwerpen, dreyghende, ten eenen, de stadt met vlam en verwoesting; en smeekende, ten andren kante, de gemeente, met toezeg van weernis aller ongebondenheit, zoo zy zich des werx niet moeyde. Maar de burghers, achtende dat het houden dier belofte aan zyn' lust hing, en merkende dat hy geen' onderstandt kreegh, wiessen in moedt, en voerden, neevens twee vendels hunner soldaaten, twee stuxkens geschuts aan: uit de welke een yzer den Kornel trof, en ombraght. Toen ontzinkt den zynen 't hart; en kon niet herplaatst worden: hebbende Ruykhaaver zyn eyghe bende niet daar, en krank gezagh oover onbekenden. 'T geviel daarenbooven, dat het +vuur in een tonneken buskruyds raakte: 't welk de gevatte schrik zulx uitbreydde, dat'er geen houden aan was, en elk het oopen der poorte koos. Ook zeyt men, dat de Majestraat beslooten had, en zeekere uure geraamt, om, 't en waar zy daarenbinnen ruymden, dien heelen hoek, tussen sluys en poort, aan brandt te steeken. Ruykhaaver, geweeken in zeeker huys, werd betrapt van eenen, die hem bezondren haat droegh, en, onaangezien 't bieden van groot ransoen, hem in koelen bloede vermoord-

+1577.

+*De zelve gemist.*

de. +Van de steedelingen liet'er Wolfaart Michielszoon, Hopman oover een vendel knechten, 't leeven. Van andre dooden, ter weederzyden, was het getal niet groot. +1577.
'T gaat vast genoegh, dat de Prins geen' weetenschap van deezen aanslagh gehadt had; en quam wel te pas t'zyner zuyvering by d'Algemeyne Staaten, die de klaghten van d'Amsterdammers in reede gegrondt, en hem voor, hielden. Die van Hollandt, belaaden mits 't mislukken des toelegs, zonden gemaghtighden aan zyn' Doorluchtigheit, en verschoonden 't stuk zoo veel zy konden, bybrengende dat men 't geheelt had, om haar in allen gevalle buyten schuldt te houden; voorts d'onbuyghlykheit van de regeerders der stadt, d'onveyligheit der voorwaarden lastmaals ontworpen, hunnen lorshandel met Don Johan, en't gevaar des ganschen Lands, 't en waar m' 'er in voorzaghe. De Prins, hoewel t'onvreede, dat men, zonder hem te kennen, zoo verre was voortsgevaaren; bezeffende nochtans dat in burgherlyke oneenigheit, en zoo verwart een' wereldt vol arghewaans en wantrouws, niet alles eeven gereeghelt toegaan wilde; ook mooghelyk meer op de meening dan op de daadt ziende; liet zich eenighzins gezeggen; en vermaand' hen, naardien 't geschiede niet ongeschiedt te maaken was, dat men zoeken moest d'Algemeyne Staaten en de stadt te vernoeghen, in der beste maniere, draghlyk voor 's Lands verzeekertheit. De gemaghtighden bleeven daarby, dat de Hollanders en Zeeuwen, niet rusten zouden, eer zy met gemoede oft anders, Amsterdam onder 't gebiedt zyner Doorluchtigheit gebracht hadden, het kostte wat het moghte. De Prins, weeder, vertoond' hun de arghernis en moeyte, gemengt met pleeghen van geweldt. Dan d'eene werd ter zyde gezet; d'andre licht gewooghen; mits men verwittight was van de tweedracht, die onder d'inwoonders heerschte. Des nachts voor den inval +aldaar, quaamen, ter Heyde een zeedorp in Zuydthollandt, dertien oft veertien walvisschen +*Walvisschen gestrandt* zoo dicht onder 't landt gezwommen, dat'er een aan strandt klemde. D'andre, om hem te verlossen, bliezen krast van waater ter snuyt uit: en twee der voorbaarighste bekoften hunne trouwhartigheit met gelyk ongeluk. De grootste was lang luttel min dan vyftigh, hoogh by de veertien, breedt tien voeten ruym. Van de zelfste soort ongedierts, was, den tweeden van Hooymaant, in de Schelde tot Zaftinge, een aangekoomen, lang achtenvyftigh, dik in de rondte drieënveertigh, breedt van staart oover de dertien voeten. Deeze zeldzaamheeden, als bediedtzels van genaakende ontsteltenissen, stonden den volke droeflyk voor: +en noch bet het verschynen eener yslyke komeete oft staartstarre, die, geplant in den vyftienden graadt des +*Staartstar verscheenen*. Steenboks, haare roede uit het Weste naa 't Ooste strekte, en van den elfden in Slaghtmaandt, bynaa ten eynde des Winters toe, 't aartryk dreyghde. Maar 't oevelste voorspook van nieuwe ellenden, was de quaâ kreuk, genoomen by de harten der Landtzaaten, die hunner baatzucht, hoomoedt, nocht krieghelheit +maat wisten.
Tussen Groninge en d'Ommelanden, was felle twist ontsonkt, mits deeze dreeven, +*Twist tussen Groninge en d'Ommelanden*. dat zy der stadt het verbondt van den jaare veertienhondert tweeëntaghtigh wettelyk opgezeydt hadden, en ooverzulx weederom vryheit verkreeghen, tot allerley neering en koophandel: 't welk den poortren naa hunne kroon getast docht. Door verscheyde byvallen hier toe geslaaghen, kankerde 't zeer vorder en vorder, en brak ten laaste tot handdaadigheit uit. Want de Groningers, onmaghtigh hunner wreevelheit, vervorderden zich, op beschreeven Landtdagh, den eersten van Slaghtmaandt, de gemaghtighden der Ommelanden, in hunne herberghe, met wacht te verzeekren, en een' wyl daarnaa, in scherpe vankenis te stellen. Daar werden zy, met bittre smaadt en ongenaâ, gehouden; de vensters gestopt met houte gaarden, dicht by een genaaghelt. Dies vielen

+'er zommighen, mits de schaarse ververssing der lucht, in doodtlyke krankheit. En de Abt van Adewaart, een der zelve, hoewel hy entlyk verworf, dat men hem t'zynen huyze braght, stond noyt op van de ziekte. Die van der stadt, voorts, verzochten 't slechten der sterkte Delfzyl aan d'Algemeyne Staaten, die hun, in 't eerst veel toegaaven. Ook was 't een tydt, dat men elders de Blokhuyzen neêrsmeet: en dit gebouwt teeghens 't verdragh aangegaan met de Koningin der Hongren, zuster van Kaizar Karel. Zy kreeghen dan verlof; en het afbreeken werd deurgedreeven, +by den heer van Ville, nu Graaf van Rennenbergh, hem aanbestorven van eenen zynen oom. D'Algemeyne Staaten zonden den heer van Aldegonde, en den Doctoor Nicasius de Sille, om parthyen te vergelyken. D'Ommelanders toonden zich gesmydigh; de Groningers gansch onrekkelyk: der wyze, dat de gezanten, naa 't spillen aller reedenen, tot het uyterst van hunnen last koomen moesten, en hun te verstaan gaaven, dat, 't en waar zy zich voeghden, de gemelde Staaten doen zouden 't geen zy noode deeden. 'T welk echter geen' vrucht, dan groote verbittering, baarde. Vorders bleef het tot Gent by den verhaalden oploop niet; maar de beroerte dier stadt deed heel Vlaandre schokken; mits d'aanstichters, geprikkelt +van 't gewisse zulk eener balddaadt, veyligheit in 't getal zochten, en de gebuursteeden ook aan hunne koorde te kryghen. En zy hadden reeds brieven afgeveyrdight, om te weeten wie geneeghen waar hunner parthye onderstandt te doen, op zoo goedt weederom: der voeghe, dat het zich aanzien liet, oft zy een' nieuwe streng in 't bezonder wilden vlechten. Een' hinderlyke wiek in de wonde der gemeine verwydering; en niet te begaapen voor haar, zonder bet op te scheuren. Tot schorsing deezer bysterheit, en schifting der staande verwarrenissen, verzochten de vier Leeden van dit gewest den Prins hun de handt te bieden. Waarop hy, verzelschapt +met zynen broeder Graaf Johan van Nassau, den neeghenentwintighsten van Wintermaant, tot Gent quam, en aldaar met wonderlyk bewys van welkoomst, bejeeghent werd. Vierenvyftigh toortzen, gedraaghen by de vierenvyftigh knaapen der neeringen, lichtten hem toe naa zyn' herbergh. In 't derwaarts gaan, vond hy verscheyde stellaadjen opgerecht, tot vertooning van leevende beelden, en gerymde reeghelen, slaande op den loop des tyds en de gloory zyner Doorluchtigheit; der welke, als een gereedschap des Heemels, de verlossing des vaaderlands werd toegereekent: alles op 't prachtighste, zonder eenighe spaarzaamheit. Ook werd hem, onder weeghe, door een' persoonaadje getytelt de Maagdt van Gent, vereert een oopen hart van loutren gouwde, met dit opschrift: *sinceritas:* dat 's Oprechtigheit. Breedt handeld' hy alhier, met de Staaten van dien oordt, en de regeerders der stadt, op gewilligheit tot schatting, en onderhoudt van goedt verstandt, met d'andre steeden en Landschappen. Met een sprak hy voor de gevangen' Heeren: men magh twyflen oft met ernst; gemerkt het voorgaande bedryf, geschaapen, by hen, hervat te worden. Hoe 't was, zy raakten alstoen uit de hechtenis niet. D'Algemeyne Staaten, verneemende, hoe 't by zommighen noch wankeligh +lagh, oft Don Johan voor vyandt te achten stonde, hadden nu, op den zeevensten der voornoemde maant, ooveral doen verkundighen, dat hy, voor zulx by hen, seedert de vreedebreuk, tot Naamen ontgonnen, gehouden was; ook al zyn' aanhangers voor weederspannighen teeghens 't vaaderlandt, en strafbaar aan lyf en goedt. Ten zelven daaghe, lieten zy, op 's Koninx naam, een plakkaat uitgaan, gebiedende alle middelen van Don Johans parthylingen t'oopenbaaren, aan te teekenen, en bekommert te houden: dat niemandt zich vervordren zoude, hem oft den zynen, eenighen onderstandt, met raadt, verkuntschapping, oft toevoer, te doen; en

+1577.

+*De schans Delfzyl geslecht.*

+*Verreziende beleydingen tot Gent.*

+*Daar de Prins komt om orde te stellen, en heerlyk onthaalt. wort.*

+*Don Johan voor vyant verkundight; zyn' aanhanghers voor weederspannelingen.*

+den geenen, die, voorzien met eenighe ampten van den Lande, zonder +oorlof daaruit vertooghen waaren, t'hunner bedieninge te keeren, ten langste binnen vyftien daaghen, op peyne van verbeurtenis hunner Staaten, en daarenbooven gereekent te worden voor gunstelingen en meedehulpers +der opstendighen en vyanden. Hierop volghde een' vaster verbintenis onder de Staaten; neemende de Roomsgezinde en Onroomsche elkander in weederzydigh behoedt. Voorts maghtighden zy de Abten van Sante Geertruyds en Marolles, den Hartogh van Aarschot en den Baroen van Fresin, om naa Antwerpen, te reyzen, en den Aartshartooghe, vertoogh te doen van de voorwaarden, waarop men gezint was, hem d'Opperstadthoudery in te ruymen. Die waaren van deezen inhoudt. *Zyn Hoogheit zweere, den Koning, samt den Algemeynen Staaten, tot behoudenis der Nederlanden, getrouw te zyn. Gelyken eedt van getrouwigheit, onder den Opperstadthouder zyner Majesteit, zullen doen de Ooversten van Landtschappen en steeden, daar 'er, volghends de vrydoomen, mooghen weezen, en de gewoonte meêbrengt dat men z' 'er hebbe: ook de Kornellen, Hopluyden, Bevelhebbers, en soldaaten. Al de welke, gelyk meede de Landtvooghdt, zich verbinden zullen, tot onderhouding der volghende punten, en voorneemelyk tot het herstellen van 's Lands vrydoomen, gerechtigheeden, en gewoonten, geen' uitgezondert. De Landtvooghdt regeere met eenen Raadt van Staat, op te rechten by d'Algemeyne Staaten, uit de bequaamste inboorlingen, den vaaderlande getrouw en toegedaan. Zyn' Hoogheit zal, 't geen deeze by uitslagh van stemmen, besluyten, stadt grypen laaten; zonder eenighen achterraadt te houden. Zoo eenighe Raads oft andre beampte luyden zich teeghens hunnen plicht verloopen, oft met te veel bedienings verlaaden zyn, daar zal men in voorzien ten verzoeke der zelve Staaten. 'T begeeven der ampten, dat van ouds den Koning toekomt; blyve by zyn' Majesteit: welverstaan dat men haar bidden zal, de zelve te bekleeden met persoonen daartoe dienstigh: en alle ander vertoogh, beroerende dit stuk, zy uitgestelt, tot op der breede Staaten vergaadering, bedongen by den Gentschen pays. In zaaken van groot belang, en die 't gansche Landt betreffen, zal zyn' Hoogheit zich niets onderwinden, dan by goeddunken en geliefte der Algemeyne Staaten, jaa zelfs deeze zullen alle stof van gewight, en die yder gewest betreft, als van beeden, van schattingen, van gelt op fret te lichten, van pays en oorlogh, van bondtgenootschappen met vreemde Vorsten oft volken, en diergelyke, eer zy die afhandelen, den luyden van aanzien, en der gemeente moeten voordraaghen: zynde meer dan reede, dat een yghelyk zeggen hebbe, in 't geen eenen yghelyken aangaat; voorneemelyk, dewyl d'ouwde vrydoomen en landtzeeden zulx vereyschen. Ook zal zyn' Hoogheit geene plakkaaten, gebooden, oft ordeningen maaken, tot invoer van yet nieuws oft ongewoonlyx, buyten raadt en verlof der Algemeyne Staaten, wetlyk daartoe beroepen. Ten kortste, op alles, waarin men den erfheer des Lands, als Hartogh van Brabandt, verplicht vindt de Staaten van dien geweste te kennen, heeft ook de Landtvooghdt d'Algemeine Staaten te hooren; naa dat van de gemaghtighden behoorlyk verslagh aan hunne meesters gedaan zal zyn. Alle brieven raakende eenighzins den staat des Lands, heeft hy den Raade te vertoonen, om die t'ooverweeghen, en besluyt daarop te maaken. Geene dingen van gelyken naadruk zullen daar verhandelt worden, oft het meeste deel der Raadsheeren zy daar jeeghenwoordigh. Alle bedryf, besluyt, en afveyrding, geschiedende in dien Raade, zal in schrift gestelt, en by eenen der Heeren onderteekent worden. Zyn' Hoogheit rechte weeder op, en bevestighe alle ouwde vrydoomen, wetten en gewoonten, die men bewyzen kan gebrooken, bekommert, oft geweldelyk vernietight te*

+1577.

+*Vaster verbintenis tussen de Staaten.*

+*Punten, voorgestelt den Aartshartooghe Mathias, op 't aanneemen van hem ter Landtvooghdye.*

+weezen. De gemaghtighden der Algemeyne Staaten zullen verzaamelt blyven, tot verrichting hunner zaaken, zoo lange als zy zulx dienstigh oordeelen; en de zelve +1577. *Staaten, t' allen tyde mooghen daghvaart houden wen 't hun goedt dunkt. Valt 'er yet van groot bedenken voor, in eenigh landtschap, zoo zullen d'andre, ten verzoeke des zelven, mooghen, jaa moeten vergaadren, zonder bevel oft oorlof van den Landtvooghdt te verbeyden. Ook staa den Staaten van elken geweste vry, zoo vaaken te verzaamen, als 't hun gelieven zal. De Gentsche bevreeding zal men achtervolghen in al haare leeden: zonder breuk oft kreuk, onder wat schyn het ook waare: en tot verhoeding aller twist en zwaarigheeden, die ryzen moghten uit listighe duydenis, zoo van 't punt der arghernis, als van andre, begreepen in 't gemelt verdragh, warde 't uitleggen der zelve gelaaten aan de wettighe zaamening der Algemeyne Staaten. De Landtvooghdt hebbe nocht verzoeke andre lyfwacht, dan de Staaten, naa tyds eysch, zullen noodigh achten. Hy, en die van den Raadt, zullen, by toestemming der breede Staaten, stellen den Ooverste des heyrs, den Ammiraal, den Opperritmeester, den Veldtmaarschalk, de Kornellen, en alle diergelyke Hooftamptluyden van oorlogh. Hy heeft nocht ruyters nocht knechten, buyten orde, aan te neemen: nocht, anders dan by weet en wille der Staaten, eenighe steeden te bezetten; die ook alvoore daarop gehoort zullen worden; 't en waare by oopenbaaren noodtdrang. Geenen Stadthouder zal hy stellen oover eenigh Landschap, buyten goeddunken en toestandt van de Staaten des zelven: en bezorghen* (*zoo veel als doenlyk valt*) *dat die aldaar zyn' woonplaats houde, oft gegoedt zy. In tyde van oorlogh, heeft hy alle zwaare zaaken te beleyden en uit te voeren, naa 't verstandt van den krysraadt, hem by te voeghen door d'Algemeyne Staaten: en zonder voorgaande kennis der zelve, zal ook de krysraadt geen besluyt mooghen neemen, in dingen die den standt des Lands betreffen. De gemeyne penningen zullen geregeert worden by de voorzeyde Staaten, oft hunne gemaghtighden; blyvende 't bewindt oover de geldtzaaken en inkoomsten zyner Majesteit in zyn ouwde weezen; om de Koninklyke achtbaarheit niet te verkorten: en zoo men bevindt anders te betaamen, zal zulx mooghen vertoont worden, jeeghenwoordelyk, oft ter vergaadring der Staaten, te houden volghends 't verding van Gent. De Staaten zullen, zoo 't noodigh valt, d'aanbiedingen hun gedaan van de gebuurlanden en Vorsten mooghen aanneemen; zonderling indien men hen met oorlogh aantast: en de Landtvooghdt heeft d'aanveyrdinghen, die reeds gedaan, oft nocht te doen zyn, te bekraftighen. Men vervolghe, naar strengheit van rechte, de aanneemers van waapenen teeghens de Staaten en 't vaaderlandt, en de aanhangers van Don Johan in de laaste beroerten, zonder den gang der pleytinge, oft het uitvoeren der vonnissen te schorsen: doch die weederkeer verzocht hebben, oft bewaarighen kunnen, dat zy misleydt, oft teeghens hunnen dank vervoert zyn, zullen, mits verschynende binnen zeekren tydt, hun te stellen door d'Algemeyne Staaten, by de zelve, tot suyvering ontfangen worden. De Blokhuyzen, begost af te breeken, en de geene tot het neederwerpen der welke reeds verlof gedraaghen is, slechte men voort, zonder yemants teeghenzeggen: met d'andre, die 't Landt eenighzins schynen te prangen, heeft men te doen 't geen by de vergaadring der Algemeyne Staaten zal verordent worden. Op geene handelingen* (*uitgezeyt die hier booven vermelt zyn*) *zal men onderzoek doen, maar de zelve versmoort laaten in de vergeetenis, bedongen by den Gentschen pays. D'Aartshartogh zal beäangenaamen en handthaaven, zonder eenigh weederstreeven, alles wat, sint het vertrek van Don Johan op 't Slot van Naamen, by d'Algemeyne Staaten gekeurt, beslooten, en verricht is: en zyn' Majesteit gebeeden worden, dat haar gelieve desgelyx te doen. De Aartshar-*

togh [+] *zal vlyt aanwenden, by den Kaizar zynen broeder, d'andre Keuren Vorsten des heylighen Ryx, ten eynde zy den Koning beweeghen, dat hy den heer Don Johan, op 't spoedighste uit den Lande doe vertrekken, met ooverleevring der plaatzen by hem gehouden. Hy neeme, geduurende zyn bewindt, geene vremdelingen onder zyn hofgezin aan, booven de metgebraghte, ofte die, by lastbrief der Staaten, tot dienst van zynen lyve zullen verordent worden: geen der welke zich heeft te bemoeyen met de regeeringe; oft naa ampten te staan, die der zelve aankleeven. En ingeval d'Aartshartogh eenigh deezer punten komt t'oovertreeden, oft te kneuzen; zoo verklaaren de Staaten ernstelyk van nu af, dat zy zullen ont slaaghen zyn van alle gehoorzaamheit t'hemwaarts; en zich mooghen waapenen tot wettighen weederstandt, indien hy pooght hen met geweldt te dwingen, zonder t'hunner vermaaninge de quetzing gebeetert te hebben*. Deeze [+]voorwaarden (hoe zeer zy hem beperkten, en op 't gladde stelden) werden nochtans by Mathias in bedenken, en thans aangenoomen, met dankzegging voor de eere hem toegedraaghen.

[+]1577.

[+]*Die werden by hem aanveyrt*.

t.o. 551

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Dertiende Boek.

[1578]

+**H**Ebbende 't beroep des Aartshartoghen nu zyn volle beslagh; zoo druyste Brussel van drokheit, met oprechten van toonneelen en triomf booghen, klaarmaaken van waapenen, en diergelyk toerusten t'zyner inhulding. Maar men leyd' 'er in beraadt, naardien den Opperlandtvooghde ook het bezonder gezagh oover Brabandt plagh bevoolen te zyn, oft men den Prins daaraf niet hadde te verlaaten. Doch, acht genoomen op zyn uitmunten in kloekheit, ervaarenis, en beproefde trouwe; en om den volke, zoo vuurighlyk t'hemwaarts gezint, te believen; gedroeghen de meeste stemmen, dat hy in 't zelfste bewindt bleeve, zoo lang de rust des Lands niet bet verzeekert, nocht andre orde, by de breede Staaten, volgends den Gentschen pays, geraamt waar. Des hadde zyn' Doorluchtigheit in Brabandt, gelyk andre Stadthouders elders, den Algemeynen Landtvooghde te gehoorzaamen; en naa te koomen haare beloften, gedaan aan de gezanten, by de welke zy uit Hollandt ontbooden was. Dit werd beslooten, den achtsten van Louwmaandt des jaars vyftienhondert achtentzeeventigh: jaa daarenbooven, den Aartshartogh te verzoeken, dat hem ten aanzien zyner jonkheit, geliefde Oranje, tot zynen Stadthouder oover al +de gewesten, te kiezen. Op den achtienden der gemelde maandt, begaf zich Mathias, met den Prinse, den Graave van Swartzenburgh afgezonden van den Kaizar, Graave Johan van Nassauw, en andre voortreflyke +Heeren, van Antwerpen naa Brussel, en werd'er op 't prachtighste ontfangen. Ten tweeden daaghe hiernaa, zwoer de Prins, in byweezen der Algemeyne Staaten, aan handen des Kanzelers van Brabandt, dat Hartoghdoom te regeeren, naar luydt van 's Koninx blyde inkoomst, naar 't Gentsche verdragh, en zynen toezeg hierbooven geroert; en dat als +Stadthouder: schynende nu langer 't speelen met den naam Ruwaart niet zoo veel om 't lyf te hebben. 'T verding gemaakt met den Aartshartoghe, werd op den zelven morghen, van den Stadthuyze, afgeleezen + en voorts by hem bezwooren. De Prins, daarnaa, verzocht zynde by zyn' Hoogheit tot haaren Algemeynen Stadthouder, aanveirdde dat ampt, en deed'er zynen eedt op. Onder dusdaane beezigheeden te Hoove, werd het stuk der oorlooghe niet eeven hittigh gedreeven. De Graaf van Hohenloo, niettemin, was in Wynmaandt lestleeden, met twaalf vendelen knechten, en hondertvyftigh ruyters, voor Roermonde gekoomen: alwaar, onder Polwyler, zich drie vendels binnen, twee in +de voorstadt, en alle vyf voor Don Johan, hielden. Maar Hohenloo, quaalyk ingevolght (zoo hy klaaghde) by die van Gelderlandt, had niet bezonders meer kunnen uitrechten, dan de stadt te benauwen met zes oft zeeven blokhuyzen. Waar door zy nochtans geschaapen was te zwichten; hadd'

+1578.

+*Mathias tot Brußel ontfangen*.

+*De Prins doet eedt, als Stadthouder oover Braabandt*.

+*Mathias als Landtvooghdt*.

+*En de Prins wort by hem, tot zynen Algemeynen Stadthouder gekooren*.

+*Hohenloo voor Roermonde*.

[+]haar Don Johan den heer van Hierges, en den Kornel Mondragon niet tot bystandt gezonden, met een' goede zeenuw oudt en geöeffent krysvolx. [+]'T welk de Hohenlooschen deed op, en aan ginszyde der Maaze trekken, naa een' schans Tolen genaamt; den derden van Louwmaandt. De soldaaten der stadt, gemoedight door Hierges aankoomst, waanden de Staatschen, als veroovert van anxt, voorts te verjaaghen, zonder hem deel aan die eere te gunnen: te meer mits zy verkundschapt waaren, dat men, 's daaghs te voore, vier vendels, tot bezetting der naaste steeden, uit de schans geschikt had. Dan zy lieten zich schandelyk afslaan, en anderhalf hondert dooden op de plaats. Ontrent een uur daarnaa, verscheenen de hulptroepen: en de schermutzing aangehecht duurde tot den aavondt toe; met verlies ter een' en andre, doch 't meest ter Spaansche zyde. De schanselingen echter, erduchtende beknipt te worden, ontruymden 's nachts de vesting. Die van Gelder naamen, doch zeer ongeyrne, twee vendels in, en daarnaa een derde. Die van Venloo waaren noch harder in 't weygheren, maar werden endtlyk, door Hohenloo, beweeght tot ontfank eenigher vendelen; en verklaarden Don Johan vyandt. De benden van Hierges en Mondragon, hebbende, tot den neeghenden van Louwmaandt, onder Roermonde geleeghen, en 't zelve, thans ook Waardt in Brabandt, gespyst en wel bezet, tooghen naa 't Landt van Limburgh; alzoo zy verstonden, dat eenigh hun volk, ontrent Naamen, gevaar liep van verrast te worden by de Staatschen. Deeze, eevenwel, bedreeven ook weynigh in dien hoek: uitgezeyt dat zy Bovignes, een steedeken op de Maaze, by verdragh, en 't Slot van Dispontin stormender handt, in kreeghen. In Hollandt, was by de Staaten van dien oordt, en de Zeeuwsche, d'ooverste Diedrigh Sonoy gelast, d' Amsterdammers, booven de schansen en scheepen, om en voor hunne stadt leggende, noch bet, en zulx te prangen, dat'er niets in oft uit moghte, zonder zyn' weet en geliefte. Sonoy, [+] derhalven, leegherde zich in 't Kartuyzers klooster, in 't Leeprooshuys, en op verscheyde paaden: gelyk'er 't platte landt te laagh, en 's winters meest al plas leyt. De Regeerders schreeven hem, met vraaghen wie en wat hem daartoe porde; gemerkt zy hunne gemaghtighden tot Delft, en den handel der voldoening hervat, hadden. Hy antwoordde beleefdelyk, dat het door bevel der Staaten geschiedde; geenszins ter oevle meening, maar om te verhoeden 't geen d'algemeine vyandt, tot naadeel des Lands, op de stadt zouw willen voorneemen; en beloofde hunne booden, die zy verzochten naa Delft te mooghen zeynden, veyligh oover en weeder te helpen. Daar waaren niettemin reeds eenighe scheuten in en uitwaarts gegaan: geevende elk den andre de schuldt der eerste daatlykheit. En de gemaakte heusheit kon geenen duur hebben, onder parthyen daar kleene plaats tussen beyde en de grondt zoo quaadt was. Dies, als men daaghelyx ten vinnighste uitvoer, met trotsen, schelden, dreyghen, deed d'Ooverste de zoutkeeten in neemen, en een' schans op den Haarlemmer dyk werpen. Waarteeghens de verweerders eenen moolen dicht aan stadt in, en met handbussen de bewaarders der schanse en andren te quellen, naamen. Deeze beeten weederom van zich: der maate, dat, aan beyde de zyden, te mets bloedstorting en dooden vielen. Dit deed de poorters gruwen, en wel tussen drie en vierhondert persoonen naa 't leegher vlieden: die altzaamen, onverkort aan lyf en goedt, by Sonoy werden deurgelaaten, volghends 't onthiet van zyn' meesters, Men strooyde voorts den roep, dat, zoo 't verdragh bleef haaperen; de stadt met geweldt stond' aan te tasten: en te dien eynde voorraadt van schut, kruydt, koeghels, en groot volk onder den Graaf van Hohenloo verzorght werd. In dus een' geleeghenheit, quaamen haare gemaghtighden van

[+]1578.

[+]*Wort benoodight op te trekken*.

[+]*Amsterdam, door Sonoy, benaauwt*.

+van Delft te huys, onvolvoerder boodschap; doch met een bestandt +van zes daaghen, te eyndighen met den eersten van Sprokkelmaandt: teeghens den welken zy, met naader bericht, in den Haaghe verschynen zouden. Immiddels had men zich, niet van vechten alleen, maar ook van alle spyt- en terghwoorden te speinen: en zoude zoo wel den uitgeweekenen als inwoonderen, geestlyk en weyrlyk, vry staan, hunne goedren, persoonen, en huysgezinnen uit der stadt te lichten: gelyk, by de Staaten, den uitgeweekenen, des begeerende, veroorloft werd, daar in te keeren. Sonoy, nochtans, voer eeven zeer voort, met de beschansing. Waaroover die van binnen hem ontbooden, dat hy zulx liete; zich ook buyten hun geschut hielde, wild' hy niet als vyandt bejeeghent weezen. Geduurende dit bedryf, kreeghen d'Algemeine +Staaten een' troostlyke tyding uit Engelandt: te weeten, hoe die Koningin ooverboodigh was, hun haar geloof, en dat van de Londsche burghery te verstrekken, tot opneeming van honderduyzent ponden sterlinx; mits dat etlyke steeden van Nederlandt, by haar te noemen, by bondtbrief beloofden, die somme, binnen 's jaars af te leggen. Ook troffen hunne gezanten Havrech en Meetkerke, met haare Majesteit, op den zeevenden van Louwmaandt, een verding van deezen inhoudt. *De Koningin zal den Staaten duyzent ruyters, en vyfduyzent knechten te hulp zeynden: des hebben, drie maanden naa de inscheeping der zelve, de Staaten hunne soldy, neevens 't verschot, te betaalen, binnen Londen; en hen kosteloos, ten eynde des kryghs, weeder in Engelandt te leeveren. D'Ooverste deezer troepen zy een inboorling dies Ryx, en hebbe zitting in den Raade van Staate. Zonder met hem oft met haare Majesteit te raadspleeghen, werde, in geene zaaken van pais, oft oorlogh, yets beslooten. Geen verbondt zullen de Staaten met yemandt aangaan, oft zy geev' 'er haar' stem toe, en warde daarin, zoo 't haar behaaght, vervaat. Indien yet vyantlyx teeghens de Koningin, oft Engelsche kroon, onder wat dexel het zy, wort voorgenoomen, de Staaten zullen 't weeren, naar hun beste vermooghen; en haar gelyken vystandt doen, op de zelfste voorwaarden. Ryst'er eenigh geschil onder de Staaten, dat warde verbleeven aan haare Majesteit. Wort zy benoodight, een' vloot teeghens haare vyanden toe te rusten, zoo zullen de Staaten haar veertigh scheepen byzetten, van veertigh lasten 't minste, en alle wel voorzien van krys- en bootsvolk, van waapening en lyftoght; om te staan onder haaren Ammiraal: doch t'haarder koste. De Staaten hebben geen' Engelschen in Neêrlandt te dulden, die, by haare Majesteit voor weerspanlingen zullen verklaart zyn. Is 't dat zy vreede met den Spanjaardt maaken, zoo staat hun te verzorghen, dat deeze punten, oft zulke der zelve als de Koningin zal goedtvinden, by hem bevestight warden.* De schalke mannin, voorts, wel afziende aan wat opspraak +dit onderworpen zouw zyn, veyrdighde, den heer Thomas Wilkes af, naa Spanje, om haar woordt te doen, in deezer maniere. *Naardien d'onrustighe geesten, groeyende by twist tussen Vorsten gestookt, haarder achtbaarheit een' aaverechtsche neep moghten geeven, als oft zy 't vuur in Nederlandt opblieze; zoo verzocht zy eerstlyk den Koning en zyne Stadthouders oover dien oordt, zich 't erinneren, hoe dikwyls en ernstvrundelyk zy hun, d'ellenden van dien Lande, te vooren gespelt had: daarnaa, haare vlyt, en d'eene bezending op d'andre, aan den Prins van Oranje en de Staaten, om 't zelve gewest te herhouden, toen 't voorbaarigh ten afval was. Jaa, als men haar een deel dier ooverryke Landtschappen in eygendoom opdroegh, had zy ze zoo trouwhartigh geweyghert in enkle bescherming te neemen. Ten laaste hoe milddaadelyk*

+1578.

+*Bestandt aldaar voor zes daaghen.*

+*Geloof tot geldtlichting den Staaten verstrekt door de Engelsche Koningin, en verdragh met haar gemaakt.*

+*Engelsch gezant in Spanje.*

[+]*had zy, onlanx, toen 't 'er t'eenenmaale scheen omgekomen, de Staaten met gelde gerieft, op dat zy zich, uit wanhoop, niet in uitheemsche armen, en den jongsten paishandel om verre, wierpen? En zy verklaarde hoogh en heylighlyk, hoe zy, beright zynde dat Oranje de vreede afsloegh, hem, niet alleen vermaant, maar gedreyght had; 't welk zoo veel was als gebooden die t'omhelzen. Oft dus een doen quaalyk oover een quaame met het gemoedt eener Christlyke Vorstinne, yverigh naa rust en verdienst op den Koning haaren bondtgenoot, gaf zy den zelve en alle Christene mooghenheeden te oordeelen. Tot slissing der oorloghe, en vesting zyns gezaghs, ried zy hem, den Nederlandren zyn' ouwde genaade te oopenen, hunne vrydoomen weeder op te rechten, de punten van 't laaste verdragh t' onderhouden, eenen andren Landtvooghdt van zynen bloede te stellen. Om hiertoe te koomen, diende Don Johan van daar geroepen, dien de onverzoenlyke haat der Staaten nemmermeer vertrouwen kon: wiens sluykhandel ook, en gebrouw met de Schotsche Koningin, t'oover uitwees wat gevaarlykheeden uit dien hoek, zoo lang hy daar regeerde, der Engelsche te verwachten stonden. Als nu bekende zy rondelyk, dat zy, ziende 't groot volk by hem geworven, en zoo veel Fransche benden op de beên, den Staaten, om Neêrlandt uit vreemde handen en Engelandt buyten noodt te houden, hulp toegezeyt had, op belofte, van hunnen heere gehoorzaam te blyven, en niet nieuws ten Godsdienste in te voeren. In geval van bemerken, dat de Koning niet hier toe, dan gezint waar die erbarmlyke Landtschappen, als kryswinst, met vertreeding hunner gerechtigheeden, in slaaverny te brengen, zouw zy niet kunnen laaten, de bescherming haarder naabuuren en haar' eyghe veyligheit te betrachten. Vergaaten, daarenteeghen, de Staaten hunne beloften, oft trouwe ten Koning, zoo wilde zy daatelyk teeghens hen haare waapenen wenden.* Onzoet in 't oor luydden Philips deeze reeden. Wel weetende, nochtans, wat Elisabeth vermoght, in 't schiften oft meervlechten der Nederlandtsche verwarrenissen, ook wat laaghen Don Johan haar geleyt had; verbeet hy zich, en begeerd' op haar, dat zy de goede handt aan 't werk der vreede, en voor verziert hielde,'t geen teeghens den plicht zyner vrundschap t'haarwaarts wierd' uitgestrooyt. In geenen gelyken dwang had Don Johan zyn' hartstoghten. Booven 't verwerpen van waapenschorsing' en 't behulp der Koninginne midlerwyl tot den pays, dreef hy haaren gezante Leyton, die zulx voorstelde, bruskelyk toe, dat hy met Engelschen, Fransoyzen, nocht Kaizar, yets te schaffen had; jaa dreyghde, zoo dees den Aartshertooghe bystandt boode, hem den Turk op den halze te schennen; vermat zich, Mathias en de Landtzaaten oover eene kam te scheeren, en hem in kort tot Brussel te vernestelen. Tot dus een' onbeschoftheit toe, verhief zich 't windigh hart, op 't geweldt dat hy te [+]hoop had, en daaghelyx verwachtte. Want d'ouwde Regementen van Italiaanen en Spanjaarden waaren nu in 't leegher gekoomen, met Alexander Farneeze, Prins van Parma, voor zynen Stadthouder oover 't heyr. Graaf Kaarel van Mansveldt, gevolght van een deel Fransoyzen, [+]die hy in den krygh daar te lande beleydt had, zouw'er veel meer meê gebracht hebben, waar 't hun van dien Koning, ten verzoeke der Neêrlandsche Staaten, niet verbooden geweest. De Hooghduytschen en Borgonjers quaamen meede vast aan. En hy telde reeds vierduyzent Spaansche, eevenveel Fransche, vyfduyzent Duytsche, achtentwintighhondert Walsche knechten, neevens die van de regementen van Meghen en Floyon, geschat op vierduyzent; twee duyzent zoo Spaansche als Albanoysche, vyfhondert Fransche ruyters: onbegreepen, daaronder, de Duytschen en andren, die noch etlyke steeden in, en zyn' parthy getrouwt hadden.

[+]1578.

[+]*Een ander by Don Johan.*

[+]*De Prins van Parma by Don Johan gekoomen.*

[+]*Sterkte van 't Spaansche heir.*

t.o. 555

ALEXANDER FARNESE,
HARTOGH VAN PARMA EN PLAISANCE.
GOUVERNEUR GENERAEL EN VELDTOVERSTE
IN DE SPAENSCHE NEDERLANDEN.

+Doch die 't wel weeten wil, zeyt by den Prins van Parma aangeteekent te zyn, dat het voetvolk, in monstering geen achtienduyzent haalen +moght. Getooghen, met deeze krachten, uit den Lande van Luxemburgh, in 't Graafschap Naamen, deed hy, op den vyventwintighsten van Louwmaandt, een' verklaaring, in Franschen, Hoogh-en Nederduytschen druk, uitgaan. Oppronkende zyn voorneemen, vorderd' hy toevoer van alle plaatsen, zonderling van de geestlykheyt, als in een oorlogh haar te gunst aangevangen: beloofde den geenen, die zich veyrdighlyk onder hem begeeven zouden, 's Koninx genaade, hunne goedren, ampten en vrydoomen; d'ooverloopers wel t'onthaalen; de stilzitters voor vrienden, den huysman onbelast te houden. Te vooren had hy aan den Kaizar geschikt, klaaghende oover de herwaartskoomst des Aardtshartooghen; ende die Majesteyt zich ontschuldight. Nu zond hy anderwerfs den Markgraaf van Varrabon, aan 't zelfste en andre Hooven van Hooghduytslandt, om te verzoeken, dat men de ontschuldt met eenigh bewys wilde waar maaken, en den Staaten geene, maar hem alleen, lichting van krysvolk in 't Ryk gunnen. Daar Don Johan het dus aanbond, ging de +toerusting der Staaten noch niet dan voet voor voet. Deeze zoo snood een' traagheit quam toe, by 't haapren van besluyt, in die meenighte van hoofden: kunnende veele zich de verzoening met den Koning ten volle niet ontgeeven; te min, mits hy, in 't laast des voorleeden jaars, met antwoordt op hunne brieven des vierentwintighsten van Oest-en achtsten van Herfstmaandt, had afgeveirdight Johan van Noircarmes, Baroen van Selles, en Steêhouder oover zyn' lyfschutten, die nu voorhanden was. Dies dreef'er een goedt deel, dat men maar behoorde oft behoefde af keerenden krygh te voeren. Ende wat de Prins hierteeghen vertoonde, dat men moest voortvaaren, en zich in standt van aanvechten stellen; gemerkt de meeste oorlooghen met vroegher op zyn gewonnen werden, en veel lichter viel den ongereeden vyandt, van de grenzen, dan thans zyn' volgroeyde krachten uit het harte des Lands te verjaaghen; hy vond kleen gehoor, en 't kleenst by de grootsten, die, verrukt van nydt en naaryver, al wat hy bouwde, onderdolven. De schaarsheit van gelde, hoewel zy 't gereezen hadden, was ook geen kleen verlet; en 't inwillighen der schattingen quam lankzaam by. Wordende nu verkundschapt, hoe de vyandt genaakte, ooverwoegh men, oft het heyr, geleeghert ontrent Naamen, hem te verwachten, en strydt te leeveren had. D'Aartshartogh en de Prins verstonden geenen slagh te waaghen, maar de kanse te staaken, tot dat men, met de wervingen van Duytslandt, gesterkt wierd. Te weeten; al was 't getal van vechters haast eeven ter weederzyden; hebbende de Staaten der onlanx zeeventienduyzent gemonstert, en seedert noch aanwas van ontrent drieduyzent gekreeghen; hun versch geraapt en ongeöeffent volk stond, by die ouwde en afgerichte benden der Spaanschen, in deughd niet te gelyken. Men lastte derhalven den Veldtmaarschalke Goignies, op wien, in 't afweezen van d'andre hoofden des leeghers, de opperzorgh steunde, 't zelve zoetlyk te lichten, en in vereyschte orde, naa Brabandt af te zakken. 'T gebeurde korts hiernaa, dat Don Johan, ter schermutsing teeghens de Staatschen, tweeduyzent mannen uitzond; die, hoewel gedrongen te deyzen, nochtans twee gevangens wegh sleepten. Dit bedryf, kleyn van voore, droegh een dapper gevolgh achter op; en leerde wat'er leyt aan 't heelen van 't geen een Veltheer in den zin heeft. Want de gevangens, ondervraaght, melden 't onthiet dat de Maarschalk had. Zy bekenden meede, hoe de Graaf van Lalaing, de Burghgraaf van Gent, de heer van La Motte, Oovers ten van 't voetvolk, van de ruyters, van 't geschut, en verscheyden' andre gezaghhebbers van der handt waaren; żommighe tet

+1578.

+*Dat komt in 't landt van Naamen*.

+*Slappe voorzorgh der Staaten*.

+bruyloft des heeren van Berzeele met de Markgraavinne van Berghen; andre elders, dien 't ongemak en de winter verveelde. 'T welk met het verslagh der spieden oover een quam, die zoo grof een verzuym voor ontrouw wilden doen aanzien. Don Johan, oordeelende hieruit dat de vreez in de Staatschen, en de geleeghenheit ryp was, dacht hun, in 't aftrekken, aan de staart te tornen, en ten minste zulx op de hakken te zitten, dat de hertredt schyn van vlucht hadde. Ook brandde +zyn volk om aan den man te gaan: te meer, misschien, om dat de Paus, by bulle van den achtienden deezes jaars (indien zy eevenwel, oft de tyding daaraf, dus vroegh in' t leegher geweest is) hun volle vergiffenis van zonden beloofde, eens in hun leeven, mits dat zy, t'eenen daaghe by hen te kiezen, ter bieghte en ten aavondtmaale zouden koomen; en eens in de stonde hunner doodt. Zeeker Gregorius de dertiende, toonde zich zeer geneeghen tot vergrooting van Don Johan, oft uit bezondre beweeghenis, oft uit inzight gemeen allen Pauzen, dien 't raadzaamer dunkt met styving der zwakke Vorsten de mooghentheeden des gesplitsten Christendooms in weederwicht te houden, dan d'een oft d'andre te zwaar te laaten worden, met vreeze van schier oft morghen t'haarder genaade te moeten staan. Wyders, met het krieken des +laasten van Louwmaant, begon Goignies, van het dorp sant Martyn, daar hy lagh, op te breeken, bernende de hutten, en slaande op wegh naa Gemblours; werwaarts hy, al voor dagh, 't zwaarste geschut gezonden had. Heeren, Emanuel van Montigny, en Willem van Heze voerden, tot voortoght, naa de delvers, hunne regementen, beheynt, 'ter zyde, met de lichte paarden van Villers en Fresnoy. De middeltroep, bestaande uit het Walsch en 't Hooghduytsch regement, met dertien vendelen Schotten, en een deel Engelschen onder den Kornel Balfour, was den Graave van Bossu, en den heere van Champaigney bevoolen; en dekte van alle kanten de pakkaadje en etlyke veldtstukken. De hinderhoede hielden d'oudste Egmondt en Lumey, met hunne regementen, samt eenen hoop Fransoyzen, en zommighe Schotten: hebbende tot vleughels eenighe uitgekoore Kornetten, beleydt by den Markgraaf van Havrech en den Leeghermaarschalk zelf; tot rug, de kraft der ruyterye, met de volharnasden achter aan, om 's vyands indruk te stuyten. Don +Johan scheydde immers zoo tydtlyk, en noch by donker, van Naamen. Hy had Antonio Olivera, en Fernando Acosta voor uit geschikt, met etlyke vaanen paarden en voetvolx, om de weeghen, en wouden daarneevens, te doorspieden, en te bezetten, tot veylighing zyner aftoght, oft hy daartoe benoodight wierd': en liet eenighe benden, onder Graaf Karel van Mansveldt, aan den oever der Maaze, om afsneê van toevoer te beletten. Met het gros des heyrs maakte hy gang, in deezer voeghe. 'T voorhooft vormden de roerruyters, gevolght, met yetwat tussenscheyds, van de speerelingen en thans van de volharnasden; altzaamen bestiert by Octavio Gonzaga Ooverste der lichte paarden. De Ritmeesters gaaven acht op hunne Kornetten: zommighe draafden voor uit, met kleene drommen van de veyrdighste. Het midde besloeghen twee vierkantighe schaaren, meest van Hooghduytsche en Spaansche spietsen te voet; treedende de Kornellen hunnen regementen voor. Op deeze pasten Don Johan, en de Prins van Parma, verzelschapt met de lyfbende onder een' gekruysten standaart, waarin geschreeven stond, *In hoc signo vici Turcas, in hoc haereticos vincam: In dit teeken verwon ik de Turken, in dit zal ik de ketters verwinnen*. De laaste hoop was een Walsch regement, meede vierkantigh, bestuwt met Waaghens en pakken, en de Borgoensche schůtten te paarde hiertussen. Don Johan, kryghende de Staat-

+1578.

+*Bulle van den Paus, om Don Johans volk te moedighen*.

+*Der Staaten leegher breekt op*.

+*Don Johan vervolght de Staatschen*.

schen +in 't oogh, las ontrent zeshondert speeren en roers uit de ruyterye; uit de knechten, duyzent pieken en mosketten. Van dit volk, t'zaamgeschikt en in tween +1578.
gedeelt, gaf hy de eene helft aan Mondragon, om by Parma te blyven: d'andre aan Gonzaga, met last om den vyandt van achtre te bestooken, zonder lichtelyk 't heele heyr tot omkeer te terghen, eer hy zelf, met Parma; en de rest van 't zyne, daar by waar. Gonzaga, zich in 't eerst hier naar richtende, quelde d'uiterste sleep met gebrooke schermutsingen: en ziende Pier' Antonio Perotti van Sasso Ferrato, die te dien daaghe de kornet van Camillo del Monte leydde, zulx aandringen, dat hy geschaapen was, de gansche maght der Staatschen t'ontyde op zynen hals te haalen, ontbood hem, strax t'ontmengelen, en zich zelven en de ruyters in geen' waaghschaal te stellen. Maar Perotti, gemerkt dit onthiet trotslyk gedaan werd, belghde zich des, als twyfels aan zyn' vroomheit, en beval den boode deur te gaan, en Gonzaga te zeggen; *dat hy noyt in 't stryden den rug gekeert had; kon het ook, al waar 't zyn wil, nu niet doen*. Zeeker een onvertsaaght en ooverstreng man was deez Pier' Antonio; tot zoo verre, dat hy, om de meenighvuldighe proeven zyner uitmuntende dapperheit, naamaals den naam Heldt, oft Paladyn van Italie kreegh. Ter zyde van de schermutsende troepen, liep een wegh, diep van slyk en waater, zoo dat het bet een graft geleek: om welken te schuwen de Staatschen een eng padt hielden. Deeze onbequaamheit der plaatze, oft haast om voort te raaken, verward' hen; als de Prins van Parma quam aanryden, en zelf kennis neemen wat'er omging; naa dat hem Don Johan al een' wyl opgehouden had, als zyns behoevende, tot het schaaren en afveirdighen der hulptroepen. Farneze dan (want hy schepte uit het haapren en zwieren der speeren door elkandre, dat zy 't spoor byster waaren) springt op een min vermoeyt ros, een van twee die Camillo del Monte tot toeverlaat had meêgenoomen; vat flux de lans in de vuyst; en aamende oorlogh ten ooghen en aanschyn uit, zeyt tot zynen waapendraagher; *Loopt den heere Don Johan boodschappen, dat Alexander, gedachtigh der ouwde Roomsche manhaftigheit, zich gaat in de laaghte begeeven, om, met Gods hulp en de fortuyn des huys van Oostenryk, heeden een' wisse en weldighe zeeghe te behaalen*. Teffens vertoont hy den andren ontrent hem, wat voordeel het hun zyn zouw, zoo zy, een weenigh voortgereeden, zich oover dien diepen wegh en op de zyde des ontordenden vyands wierpen. Welke voorgang in vuurigheit de rest der Ooversten, als Barnardin van Mendoza, Jan Babtista del Monte, Ferdinand van Toledo, Martinengo, Chevreaux, Mondragon, en andren ontfonkte. Dus vertelt het Famianus Strada, die zonderlinge kundschap in 't hof te Parma gehadt heeft, en zeer tot lof van dien Prinse geneeghen is. Doch verdient zyn' eedelhartigheit zulx: en valt het voorverhaalde niet vreemdt te gelooven van haar: koomende, verscheyde schryvers, daarin, oover een, dat hy den zwaarsten aanval deed. Gevoeght met de paarden van Mutio Pagano, die d'eerste Kornet van Mondragons troep mende, waaghd' hy, welgevolght van de vroomsten, het daalen in de holte. Eenighen hadden 't quaadt om weeder op te koomen, en bleeven wat achter: 't meeste deel raakte gelukkelyk oover, en vond'er veldt om veyrt te maaken. Hier hielden zy stal, d'een den andre moedt inspreekende; dromden zich te +zaamen, en lynden de geleeden af. Toen aan 't rennen; Alexander
in 't voorste; en spatten zy dwars t'hunner weederparthy' in. Daarop zet Gonzaga +*Slagh van Gemblours*.
van achtre toe, met zyn' eerste schaaren, en frissche, hem, van Don Johan, te steun gezonden. Dit geschach met zulk een' felheit, dat de Staatsche ruyter dacht de hielen te toonen, zonder steek oft

+slagh te verwachten; 't en waar de Hooftluyden met aanmaanen en dreyghen, de koensten met t'schrapstaan en beschaaming, de vlucht herhouden hadden. Maar geen' bestendigheit vestte zich in d'eens verbaasde borsten, die hun alreeds de neêrlaagh tuyghden: en, als het tot een klemmen quam, rukken zy om, en storten, met lossen toom, op hun eyghen +voetvolk. Dit, zonderling 't achterste, dat den eersten en zwaarsten aanstoot leed, alzoo gescheurt, en een groot deel vertrapt, (pynende zich Goignies te vergeefs hen weeder in verbandt te brengen) werd met kleene moeyte, door's Koninx paarden, die wel haast van de naajaght keerden, voort ooverrompelt. De grootheit der moordt zouw noch grooter geweest zyn, hadd' het aan geen' slaghters ontbrooken, en Don Johan de rest des heyrs by den werke gehadt. Want, die 't uitvoerden, waaren in den aanvank booven zeshondert niet, nocht in 't eyndt booven tien oft twaalf hondert ruyters. Ook verlooren zy maar acht oft tien van de hunnen: de Staatschen ten minste zesduyzent (andren roepen van acht, jaa van tienduyzent) mannen, doodt oft gevangen, dertigh vendels, vier kornetten, all' hunne veldtstukken, en meest al den tros. Ende dit werd beschikt in anderhalf uur. Den Leeghermaarschalk, zelf gegreepen, neevens de heeren van Hevre en Baljoul gebroeders, en etlyke andren van aadel, braght men by Don Johan; voor wien hy afzat, om hem de handen te kussen. 'T welk Don Johan gehenghde; dan dreef hem toe: *Dit dien' u tot een' les, hoe Godt gewoon is te straffen, die zich teeghens zynen dienst, en hunnen Landsheer verzetten*. Ik heb uit personaadjen van treflyken aanzien en geloofwaardigheit, dat wylen de Staatsche Ritmeester Waagheman, oor-en ooghtuygh, als te dier tydt gevangen geweest in d'eerste handtgemeenschap, plagh te vertellen, hoe een van 's vyands Oversten te paarde, toen 't Neêrlandsch heyr nu gesloopt was, en Don Johan zich voorts deed om te treffen, hem quam te gemoet voeren; *Wat dunkt uwer Hoogheit? heb ik my nu niet wel gequeeten, en verbeetert het geene, waaroover zy my onlanx, hoewel t'myner onschuldt, scheldigh viel*? 'T welk Don Johan in 't goede nam, jaa hy streeld' hem met minlyke aanspraak, +loovende grootlyx zyn oordeel en kloekmoedigheit. Aan den Landtaardt en naam van deezen bevelhebber wort getwyfelt; doch gemeynt dat hy een Spanjaardt, en van den huyze Mendoza, geweest zy. Wyders, de Koningschen, aangetooghen tot by Gemblours, vonden aldaar den heer van Montigny en den Kornel Balfour, die met d'ontloope paarden, en 't ooverschot der voortoght, zich stelden om weer te bieden, uit eenighe boomgaarden, onder gunst van de vesten. Maar een hoop onervaaren volx, dien de vlucht noch door de leeden reed, lagh verr' in moede te laagh, by die strydbaare benden, forser veel door 't geluk en de hitte der zeeghe. Dies bezeften de hoofden haast, dat zy verlooren arbeydt deeden; en vielen aan 't vlieden, den wegh naa Brussel op, met de meeste meenighte. Deezer werd een deel achterhaalt, en aan stukken gehakt. De ruyter quam'er schier al af: wordende, wiens paardt te mat was, gedekt van de duysternis. Zeeker getal van d'andren raakte binnen Gemblours: veelen der welke, waanende noch hier niet verzeekert te zyn, zich, eer 't besprongen wierd', +ook op der loop naa Brabandt gaaven. De rest bood voorwaarden aan; en mits men daarnaa niet hooren wilde, leeverde zich en de stadt, daar veel voorraads van mond' en oorloogh' in was, des andren daaghs, op genaa oft ongenaâ, oover. Door voorbidden van heer Lambert, Abten Graaf van Gemblours, aan Parma, en van Parma by Don Johan, werd de stadt gespaart. Den krysluyden namp men 't geweer af: en de Nederlandsche moesten zweeren, nemmermeer teeghens den Koning van Spanje te dienen; d'uitheemsche, binnen 't jaar niet. Daarop gingen zy los;

+1578.

+*Neerlaagh der Staatschen*.

+*Een deel der zelve stelt zich ter weer, onder Gemblours, maar wort haast verdreeven*.

+*Gemblours opgegeeven*.

+uitgezeyt twaalf der aanzienlykste, die men tot gyzelaars hield. Maar, van de geenen, die in 't veldt gekreeghen waaren, deed Don Johan, tot Naamen, by de zeshondert ophangen; als tot spieghel, en wraak oover wreedtheit gepleeght by de Staatschen: gaande 't gerucht, dat zy, weynigh daaghen te vooren, eenen Hopman, gevangen onder verding van 't leeven te behouden, echter omgebraght hadden, en etlyken soldaaten, van 's Koninx zyde, neuz', ooren, en vingers afgesneeden. De maare deezer neêrlaaghe velde 't hart van heel Brussel, duchtende van uur tot uur, den verwinner aan den wal te zien. De Prins besteedde de nacht aan omgaan, om moed in te spreeken; orde te stellen. D'Aartshartogh, thans, toogh, neevens hem en de Staaten, naa Antwerpen. Brussel liet men bezet met dertigh vendelen knechten, en etlyke ruyters, onder den Graave van Bossu. Voorts voorzagh men op't zaamelen der verstrooyde troepen: en zyn' Doorluchtigheit ontbood, uit Hollandt, al 't krysvolk, dat men daar eenighszins ontbeeren moght. Den Heere van Ryhoove tot Gent, was, oover een' wyl, aangeschreeven, dat hem geen' knechten meer te lichten, en de besoldighde stonden af te danken; alzoo 't aanneemen der zelve, buyten last der hooghe Ooverheit, naa Majesteytschennis smaakte. Waarop hy geantwoort had, dat zulk schryven hem tot waarschuwing en brieven van bestelling diende, om noch aan te werven. Nu werd hem zyn doen t'zyner wensche beaangenaamt; en slaaghde den Staaten wel in hunne behoefte van volke. Don Johan, in twyfel oft hy 't hooft naa Brussel wenden wilde, vond zich te zwak van vechters; ook van geldt tot nieuwe werving; +en derhalven raadtzaamer, de waapenen en de schrik om her te voeren, tot verbluffing der onsterker plaatsen, dan zich aan dat beleg te vertuyen, en de faam zyns heyrs te laaten verwelken. Octavio Gonzaga dan, met vyf hondert puykpaarden, en etlyke vendelen te voet, ging naa Looven: +'t welk, niet quaalyk gezint tot Don Johan, eenighe Schotten, die'er in laaghen, uitworp, en zich t'hemwaarts vlydde, onder besprek van onbezet +te blyven. Judoigne, desgelyx, en Tienen, gaaven zich, aan Octavio, willigh oover: Aarschot door dwang. Tot Mechele, 't welk waggelde, en tot Lier, waaren de Staaten voor hem reedt, voorziende 't een met zes +Schotse en vier burghervendels uit Antwerpen, 't ander, met driehondert soldaaten en eenighe poorters der zelfste stadt. Vilvoorde werd ook by hen verzeekert. Bovignes, dapper beschooten, ooverquam met Hyerges. +Parma, rukkende met een deel volx naa Diest, zond, om de rug veyligh +te hebben, den Graaf van Meeghen, met een Hooghduytsch regement, naa Sichenen. Maar dit steedeken, toebehoorende den Prinse van Oranje, en maatlyk gesterkt, weygherde in onderhandeling te treeden. Dies quam Parma, in persoon, het bezightighen; deed acht halve muurbreekers speelen; en kreegh het met stormen. Een burghsken, toen aldaar, en naamaals afgebrooken, stond echter styf, op hoope van ontzet uit Diest: gemerkt het den vyandt, om de toegedamde poort der steede te oopenen, en 't geschut ylinx binnen te brengen, aan delvers ontbrak. Want een Spanjaart zal niet lichtlyk eenen vinger aan dat werk steeken; eeven oft krysmans eere daarmeê bezoedelt wierd', Dan Farneze nam 't zoo naauw niet, maar zelf eerst de schup in der handt. Dies keerde schaamt van arbeyden in schaamt van leedigh staan; em werd, in eene nacht, de poort geruymt, de aarde voor 't Blokhuys gebraght; 't geschut op de zelve geplant. Die van booven, dit verneemende, stelden zich t'zyner bescheydenheit, en baaden om genaade; die hun niet gebeuren moght. Te weeten, Alexander, elders leenigh van inborst, wilde straf heit aan deez' eerste weederstanders bewyzen; om zoo weeklyke plaatzen de hartnekkigheit te verleeren, die, met afwachten van 't uiterste geweldt, t'elkenmaale een magh-

+1578.

+*Vruchten van Don Johans zeeghe*.

+*Looven gaat aan hem oover*.

+*Desgelyx Judoigne en Tienen*.

+*Aarschot gedwongen*:

+*Bovignes meede*.

+*Sichenen oovervallen*.

tigh [+]heyr, in den loop zyner zeeghe, zouw schorten. Den Ooverste, die van den geslachte Lier was, en de voorneemlykste soldaaten, deed hy ter venstren uit hangen: andre werden, doodt oft leevendigh, in de stroom gesmeeten. Dit, nochtans, versloegh die van Diest niet zoo zeer, dat zy ten eersten opeysch kreukten: hebbende 't oogh op hulp uit Antwerpen en Lier. Doch deezen toeverlaat benam hun Parma, verspreydende zyn paardevolk, en sterkende eenighe hoeven, aan die zyde van den Demer; terwyl men, aan d'andre, begon de spaa te roeren, en beukery te stichten. Toen begreepen zy de noodt, en sloegh hun 't jammer hunner gebuuren [+]om 't hart. Parma gund' hun verding; pak en geweer aan de bezettelingen, mits laatende hunne vendels. Waalen waaren 't, ontrent driehondert; en gevielen hem zoo wel in 't uittrekken, dat hy ze tot 's Koninx dienst beweeghde. Thans ontfink hy, op gelyke voorwaarden, het [+]steedeken Leeuwen. Zynde dit aldus verricht in den tydt van een' week, toogh hy neevens Don Johan, met het gros des heyrs naa Nivelle: waar binnen Joost de Zoete, heer van Villers lagh, een braaf Ooverste, met zes vaanen te voet, vier te paarde. Graaf Karel van Mansveldt met zyne Fransche benden, had het alreeds beschooten, besprongen tot twee maalen, en merklyk volk daarvoor verlooren. Niettemin, naardien 't nu zoo groot een' last op 't lyf, en de Staaten genoegh te doen hadden met het bezetten der voorneemlykste steeden en sterkten; zoo schreeven Oranje en Bossu aan Villers, dat hy zaaghe zich en de zynen te raade te houden. Waarop de beleegherden, om Don Johan yetwes te smydighen, hem deeden aandienen, dat hun weederstreeven tot noch toe uit geen' styfzinnigheit teeghens hem oft den Koning sproot, maar uit piek op de Fransoyzen; den welken te wyken, hun, om d'ouwde stribbelingen met dien volke, te spytigh docht. Terwyl men daadingde, bestonden, in 't leegher, eenighe [+]vendels van 't Hooghduytsch regement, die zich twee oft drie maanden solds ten achtre vonden, de ooren op te steeken; en zonden, aan den Veldtheer, dreyghementen van te muyten, 't en waar hy hun, voor betaaling, de stadt tot een' roof gaave. Don Johan, verkroppende den hoon, veynsde zich, als oft hy hunnen eysch niet zoo vreemdt vonde; en liet den boode met eenighe hoope t'henwaarts keeren. Thans, om 't voortslaan der smette te verhoeden, last hy den Graave van Meeghen hunnen Kornel, met de zuyvre rest des regements, de weeghen naa Brussel en Antwerpen ter haast in te neemen; quansuys uit zorghe voor den vyandt van daar. D'oproerighe vendels, alzoo ontbloot van bystant, worden strax omringt van 't heele heyr, met gevelde waapenen: en men gebiedt hun eerst de hunne af te leggen; daar naa de muytmeesters flux te voorschyn te brengen. Zy leeverden der twaalf oover; en Don Johan beval het derdendeel te straffen. Dies zifte men, by ryffeling acht daar uit; uit deeze weeder vier, kindren des doodts. Doch de helft werd verbeeden, door aanloop van veelerley landtaart; en de doemenis echter aan 't lot gestelt. Van de twee, daar z' op viel, was d'een een fraay soldaat, en gehoorzaam tot dien dagh toe. Deez, gepaart met eenen van de vuydighste, in 't gaan naa de sterfsteede, toonde zyn' litteekens, en vertelde zyn' diensten, die men zeeker bekennen moest. 'T welk by alleman zulk een' erbarming baarde, dat hem, door voorspraak van eenighe Spaansche Eedelluyden, genaade [+]verleent, en de gansche schuldt, met de peene van den eene, verzoent werd. Zynde d'onrust gestilt; voldong men 't verdragh met die van Nivelle. De burghers behielden lyf en goedt: de Hopluyden tooghen te paard' uit; de soldaaten, met dag en deeghen: uitgezondert een deel, traagh van ziekte, dat meest al leelyk vermoordt werd. D'andre waapenen, met de pakkaadje, schonk Don Johan den Fransoyzen, tot vertroosting hunner schaade,

[+]1578.

[+]*Diest ooverkomt met Parma.*

[+]*Ook Leeuwen.*

[+]*Ontfonken eener muyterye in Don Johans leegher: die geslistwort.*

[+]*Nivelle, naa weederstandt, wort ontfangen op voorwaarden.*

[+]geleeden in 't stormen, en van 't missen der plondering, daar zy den mondt opgemaakt hadden. Giften, die hun dier te staan quaamen. Want, vallende ten stadthuyze in, daar de zelve te haalen waaren, en tastende yder naa den besten buyt, raakten zy, zonder op d'Ooverheit te passen, handtgemeen te zaamen, en quetsten elkandre schendelyk. Voort viel'er, by ongeluk, een' vonk lonts in een tonneken kruyds, en onstak de vlam de roers, die, veel al gelaaden met scherp, daar oover hoop laaghen; der maate, dat hunner by de hondert en twintigh sneuvelden, ellendelyk verwondt, oft lyveloos. Dus wrooken zich die waapenen, maakende, met zoo schielyk een' neêrlaagh, 't huys tot een deerlyk treurtoonneel, en doende hunnen vyandt zyn' reukloosheit en jaghtighe gierigheit ontgelden. De rest deezer Fransoyzen, oft quaalyk noeghende op Don Johan, oft hebbende 't hooft hangen naa den Hartoogh van Anjouw, die zich erbood [+]tot hulpe der Staaten, verzocht ontslagh van dienst, en kreegh het. Naa 't oovergaan van Nivelle, volghde dat van verscheyde steedekens, als Reux, Soignyes, Binchs, Beaumont, Walcourt, Maubuge. Chimay werd verkracht; het Slot ontfangen op voorwaarden. Terwyl dat Don Johan, met het bemeestren deezer plaatsen, van kleen belang zynen tydt sleet, sloeghen de Staaten van Hollandt eenen andren slagh, die al zyne voorspoedt en winsten ruym opwoegh; treffende 't verdragh met de stadt Amsterdam. Want het bestand, met haar gemaakt voor zes daaghen, werd, op den tweeden van Sprokkelmaandt, noch vier daaghen verlengt. En de Staaten van Uitrecht, verwittight hoe d'Amsterdamsche gemaghtighden naa den Haaghe bescheyden waaren, zonden derwaarts de hunne; naamlyk, heeren, Adriaan van Zuylen Deeken van Sant Jans, Loef van der Haar, Frans Both Burghermeester der stadt, en meester Floris Thin [*] voorspraak des Lands van Uitrecht; tot middelaars van 't geschil. Deeze vertoonden den Staaten van Hollandt, wat het kosten wilde, zoo een stadt te bemaghtighen, die met oopening haarder sluyzen, gelyk reeds begost was, niet Aamsterlandt alleen, maar ook een groot deel van 't Sticht, van Rynlandt, en den Woerder oort, kon onder waater zetten; en voorts op den mesthoop, pachters en eyghenaars, die zes oft zeeven jaaren, de vruchten der bruikweeren gederft hadden, en nu, zich betrouwende op den Gentschen pays, 't ooverschot hunner armoede tot geldt gemaakt, en 't zelve besteedt aan zylen, moolens, dyken, dammen, beesten, en bouwtuygh, om weeder op hunnen stel te raaken. Zy voeghden daarby, d'onzeekerheit der oorlooghe; dat het marren verdrietigh wilde vallen, hachlyk het haasten; de burghery wel van lyftoght voorzien was; en 't gewelt, als 't al lukte, hard aan zouw koomen, en in den grondt bederven een van Hollands beste leeden. Aan d'andre zyde hielden zy dien van der stadt voor, wat onheyl en bloedtstorting zy, blyvende onbeweeghlyk, veroorzaaken moesten: gaaven hun te bevroeden, oft schoon Don Johan hen verloste, hoe zy zich des bedanken zouden, wel mooghende verzeekert zyn, van Spaansche bezetting in te kryghen, en den ooverlast uit te staan, daar hunne gebuuren af wisten te spreeken. Geen rekken echter scheen'er aan de Amsterdammers, en de zaak nu genoeghzaam buyten hoop; mits de Staaten van Hollandt, op den zesten der gemelde maant, den handel afscheurden. Maar de Stichtschen lieten zich zoo veel daar aan geleeghen zyn, dat men, mits hun tussengaan, den zelven herknoopte, en op den achtsten, ooverquam in deezer maniere.

[+]1578.

[+]*Noch verscheyde steedekens veroovert.*

[*]Advocaat.

[+]I. *Binnen der stadt, vryheit, en ambachtsheerlykye van Amsterdam, zy geen Godsdienst toegelaaten, dan de Roomsche; en niemandt verzette zich daarteeghen met woorden oft werken; blyvende nochtans geschorst de Plakkaaten op dit stuk, en elk ongemoeyt in zyn gewisse, volghends 't verding van*

[+]*Voldoening aan Amsterdam.*

+*Gent: gelyk ook geenen menschen eenigh letsel gedaan zal worden oover 't oeffenen van den hervormden Godsdienst buyten de voorzeyde bepaaling; mits dat zy* +1578.
gaan en keeren ter bequaame uure: en hebben de Wethouders hun, binnen de vesten, een' ongewyde, nochtans eerlyke plaats, aan te wyzen tot hunner dooden begraffenis, te geschieden zonder zang, vermaaning, oft andre uitwendighe plechtigheit, met geleyde van zessentwintig persoonen ten hooghste.

II. *Van 't beleg, zoo te waater als te lande, warde de stadt ontlast, terstondt naa dat een Burghermeester in der tydt, en vyf mannen uit de Vroedschap, alle beneeden de tsestigh jaaren huns ouderdooms, en te noemen by de Staaten, zullen zyn gekoomen tot Delft, om daar in gyzeling te blyven, tot dat men 't krysvolk afgedankt, en nieuwe vendels opgerecht hebbe, naar luydt der twee naastvolghende punten*.

III. *Alle knechten, in soldy oft eedt der stadt zynde, zullen van dienst ontslaaghen, en geen' andre by haar geworven worden, dan met verlof des Prinsen, en goedtvinden der Staaten*.

IV. *Het staa aan den Prins en de Staaten, in plaats der afgedankte, aan te neemen, tot koste des gemeenen Lands, vier, vyf, oft zeshondert mannen, uit het lichaam der burghery, zonder daaronder te mengen eenighe die jeeghenwoordelyk zyner Doorluchtigheit dienen; en dat volk te verdeelen aan vendels, meer dan vier niet; oover een der welke gebiede, als Hopman, Harman Rodenburgh d'ouwde: de Prins en de Staaten zullen d'andre Hopluyden en Bevelhebbers kiezen, zoo dikwils als des noodigh valt, by goedtvinden van de Burghermeesters der stadt, uit eerlyke, vreedzaame, onpartydighe poorters, woonachtigh geweest binnen Amsterdam tot de verkunding van den Gentschen pays toe: alle welke Hopluyden, neevens d'andre gebieders en de knechten, hebben eedt te doen van hulde en trouw, onder 't bestier des Prinsen van Oranje, aan den Koning als Graave van Hollandt, en aan den Prinse als Stadthouder, samt aan de Staaten van Hollandt en Zeelandt; ook van het Gentsche verdragh en deeze voldoening te handthaaven, tot rust en verzeekering der stadt: de punten, by hen te bezweeren, staan te vertoonen, voor 't sluyten der zelve, aan de voorschreeve Burghermeesters, om te mooghen zien oft zy yet strydighs teeghens 't gemelde verdragh oft deeze voldoening inhouden: men gebruyke de voorzeyde soldaaten tot geenerley andre zaake, oft buyten oft binnen der stadt; nochte 't getal warde, door den Prins oft de Staaten, vermindert tot beneeden vierhondert hoofden, zonder bewillighing der Majestraat: en men betaale den zelven vendelen, t'alle maanden, uit de penningen te verzaamelen binnen der stadt, ten gemeenen behoeve van Hollandt, voor zoo verre als die strekken kunnen; voor de rest, met geldt te verschaffen by de Staaten*.

V. *Men belaste met meer krysvolx de stadt niet, dan by persende zorgh voor den vyandt, tot bescheydenheit van den Prinse; in welken gevalle de voorzeyde knechten binnen der stadt zullen blyven; en de nieuwe bezettelingen, eer zy daar in trekken, den eedt booven verhaalt meede doen; ook hun herberghgeldt ontfangen van de Staaten; voorts geloont worden als andre in Hollandt, en betaalt als vooren; zonder daar langer te toeven, dan de noodt komt te vereysschen*.

VI. *De stadt zy ongehouden eenighe deurtoght van soldaaten te lyden, buyten geliefte der Majestraat*.

VII. *Men rechte, tot beeter verzeekring der steede, de drie schutteryen weeder op, en trekke, vooral, daarin, de geenen, die eertyds schutters geweest, en noch in 't leeven zyn, om te dienen in gelyke gestalte en graadt als te voore; staande de leedighe plaatsen te vullen uit de voorneemlykste en vreed-*

zaamste [+] burghers, zonder onderscheydt te maaken tussen ouwdballingen en andre; en dat door vier poorters daartoe te maghtighen, twee by den Prins en de Staaten, twee by de Burghermeesters en regeerders; welke vier, als zy niet oover een kunnen koomen, zullen vermooghen den vyfden tot hen te kiezen; en zoo zy ook om die keure twisten, t'elken maale, 't geschil, by looting te slyten hebben: al dit tot herstichting der eendraght, zonder in gevolgh te mooghen getrokken worden, en buyten verkorting van yemants wettigh gezagh in 't oprechten oft aanvullen der schutterye voorzeyt.

[+] 1578.

VIII. *Allen burgheren, gebannen, gedreeven, oft geweeken by eyghen wille uit Amsterdam, zy geoorloft weeder te keeren, en hun poorter-en gilderecht te genieten, zonder ter zaake van dien yets te gelden; mits inkoomende voor naaste Baamis; en dit onder verklaaring, dat het tot geen vooroordeel dienen, nochte in gevolgh zal getooghen worden.*

IX. *Die van ouds, binnen der stadt, in eenighe ampten zyn gestelt geweest, zullen*, (*uitgezondert indien de zelve ampten hun zeeker getal van persoonen hebben*) *weederomme daar in treeden; en worden gehouden by tyde van onraadt en zwaarigheit, elk te verschynen op zynen oordt en hoefslagh, en niet op eenighe bezondre plaatsen, oft by de Wethouders; welverstaan, dat, ten brande en ter byte verplicht blyven te koomen de geenen, die men van ouds daar toe verordent vindt: ook bestaat de bende van de nachtwaakers, te houden by de Burghermeesters, uit meer niet dan veertigh mannen, vreedzaam en bequaam, t'hunner bescheydenheit.*

X. *Burghermeesters en regeerders, schutters, beampte en andre poorters en inwoonders, zynde weyrlyke luyden, hebben trouw en hulde te zweeren, aan den Koning als Graave van Hollandt, aan den Prinse, en aan de stadt onder de gehoorzaamheit des zelven; ook 't volle onderhoudt van 't Gentsche verdragh en deeze voldoening, en van alle besluyt, genoomen, zonder hierteeghen te stryden, by de Staaten, tot beleydinge van 's Lands zaaken, en ten gemeenen beste: zullen meede beëedight worden, op 't betrachten hunner ampten, en diensten; ook als poorters en inwoonders, gelyk van ouwds; mits dat het niet tot verkorting van 't gemelde verdragh en deeze voldoening strekke: en wat belangt de geestlykheit; die volghe daarin de orde des Bisschops van Haarlem, waartoe die van Amsterdam zich gedraaghen by deezen.*

XI. *Men laate al de handtvesten, gewoonten, keuren, en rechten der stadt, die niet weederstreeven aan 't voorzeyde verdragh en deeze voldoening, in volle kracht; uitgezondert de vrydoomen, handtvesten, en gewoonten, die, geduurende deeze beroerten, buyten goedtvinden der Staaten vah Hollandt, verkreeghen en ingebraght zyn; de welke, by deezen, worden verklaart voor nietigh en van geener waarde; behalven 't punt, by die van Amsterdam verworven, meldende dat men alle hunnes gerechts vonnissen, beeterlyk by eyndtlyk gewys, magh uitvoeren onder genoeghzaame borghtoght, en dat het ter keure van den verliezer staat, zyn wederparthy te roepen voor 's Koninx Raadt in Hollandt, oft voor den grooten zyner Majesteit tot Mechele; ook uitgezeyt het punt, dat de vryheit en 't gezagh van Schout, Burghermeesteren, en Scheepenen der stadt Amsterdam, zoo oover misdaadt als oover burgherlyk geschil, uitbreyt buyten d'ouwde paalen, vierhondert roeden van dertien voeten elke, te waater en te lande, om, binnen de zelve, alle rechtvordering te pleeghen: welke punten en hunne uitwerking, men voor als noch geschorst houdt, en aan de uitspraak der Algemeine Staaten onderwerpen zal.*

XII. *Het [*] verlof ook, bekoomen by die van Amsterdam, by tyde deezer beroerten, om geldt op fret te lichten, samt de uitwerking van dien, en 't geen daarop gevolght is, zal in kracht en waarde blyven.*

[*] Octroy.

[+]XIII. *Aangaande de Paalkist, zullen die van Amsterdam en Enkhuyzen, elke hun goedt recht behouden, zonder daarin, aan d'een oft d'andre zyde, verkort te zyn by deezen, volghends de bevreedinge*. [+]1578.

XIV. *De schipvaart en koophandel zullen geoeffent en gevordert worden, zoo ten aanzien van vreemden als van inwoonders der voorzeyde steede, min nocht meer dan voorheen: des hebben die van Amsterdam, ten opmerke van de noodt daar zy in zyn, te gedooghen, dat men, binnen hunner steede, de [*] geleygelden, opgestelt oft noch op te stellen by bewilghing der Staaten van Hollandt en Zeelandt, ontfange; onvermindert de gerechtigheeden der ingezeetenen daar teeghen, en zonder dat het in gevolgh getrokken warde*. [*]Convoyen.

XV. *Men houde die van Amsterdam vry van alle schulden en lasten, gemaakt by die van Hollandt en Zeelandt, seedert den eersten dagh des jaars vyftienhondert twee en tseeventigh, ofte als noch te maaken, ten daghe toe, dat de voldoening hun volkoomentlyk verwillight zy; uitgezeyt de geene, waaroover zy zelf gestemt mooghen hebben: en men laate derhalven de middelen van schatting, noch te vinden, oft reeds loopende binnen de steeden oft ten platten lande der voornoemde twee gewesten, tot vervalling der gemelde schulden en lasten, binnen Amsterdam en de vryheit van dien, geen' plaats neemen: des zullen ook de uitwykelingen niet op geldt gezet oft hoofdelyk bezwaart worden, oover eenige schulden oft lasten, gemaakt by die van der stadt, voor den dagh deezer voldoeninge; welverstaan, dat de Majestraat, tot vervalling van de schulden en lasten der stadt, den hondertsten penning oover d'onroerende goedren, daarbinnen eenpaarlyk omslaan mooghe*.

XVI. *Maar, om te vinden de penningen, noodigh, zoo ter beschermínge van Hollandt en Zeelandt; als tot onderstandt der andre gewesten, van nu voortaan, oft tot gelding neevens de zelve, voeghe zich Amsterdam met d'andre leeden van Hollandt, staatscher wyze, op 't stuk der schattingen oft ommeslaaghen; en men brenge, dienvolgends, binnen de voorzeyde stadt en haare vryheit, op den eersten van naastkoomende Lentemaant, meede de middelen in sleur, die in andre steeden en oover 't gemeene Landt als dan opgestelt weezen, en loopen zullen, ten eynde voorschreeven; en de peyling geschiede, voor d'eerste reyze, ten huyze van de burghers zoo wel als van de tappers: des verplichten zich de Staaten van Hollandt en Zeelandt, de Amsterdammers, van den voorzeyden tydt af, te bevryden van 't geen de gemelde Staaten mooghen in 't bezonder op te brengen hebben neevens d'Algemeyne, ten aanzien van de Vereeninge, gemaakt by hen met de zelve in 't bezonder: voorts geniete de stadt, naa de ooverleevering der gyzelaaren, haare ouwde vryheit en gerechtigheit; te weeten, van meede, zoo midlertydt eenighe schatting geschiedt, daarop gehoort te worden*.

XVII. *Des zullen, tot vervalling der bezondre lasten en schulden der stadt, ten minste zoo lang het der Majestraat geraaden dunkt, de tollen en bezwaarnissen op de dunne bieren van twee gulden en neederwaarts in weezen blyven; desgelyx de geene die althans loop hebben op beesten, vleesch, en kooren, binnen de voorzeide steede en haare vryheit: doch, noopende de tollen, en bezwaarnissen op de wynen en dikke bieren booven twee gulden, hebben zy zich te schikken naar d'ordening daar op gemaakt*.

XVIII. *Zy hebben, tot geenen tyde, het voeren van kooren uit der steede te verbieden, oft te beletten; doch tot voorraadt zoo veel te behouden, als de Staaten in bescheydenheit zullen vinden te behooren*.

XIX. *De burghers en inwoonders, zoo geestlyke als weyrlyke, van de voorzeyde stadt en haare vryheit, mitsgaaders de gebroederschappen, kloosters, en andre Godshuyzen, zullen, naar uitwyzen der bevreedinge*,

[+] *mooghen aanveyrden met der daadt, en behouden, all' hunne middelen in Hollandt en Zeelandt geleeghen, zoo tilbaare als ontilbaare; zonder dat noodigh zy daartoe eenighe naader orde te verzoeken oft te verwerven, in 't gemeen oft in 't bezonder; nietteeghenstaande eenigh bevel daar teeghens gedaan aan de ontfangers der verbeurde goedren oft andre*. [+]1578.

XX. *En om alle twist en ongemak te verhoeden, zoo vordere de Schout der stadt, oover woorden oft werken van terghing oft verkorting ter zaake van den eenen oft den andren Godsdienst, oft oover arghernis gegeeven aan de Roomsgezinden, niemandt aan recht, eer dat het bewys doorzien en bondigh geoordeelt zy by persoonen hieronder te verklaaren: tot welken eynde zyn' Doorluchtigheit oft de Staaten van Hollandt zullen maghtighen twee burghers hun behaaghende, en de Burghermeesters ook twee persoonen t'hunner geliefte; de welke, niet kunnende zich vergelyken, t'elken maale den vyfden hebben te kiezen, uit de achtbaarste en vreedighste poorters, gebleeven in de stadt tot den dagh der bevreedinge toe*.

XXI. *Al die binnen Amsterdam willen koomen, oft zich aldaar onthouden eenen merkelyken tydt, hebben d'achtervolghing der gemelde bevreedinge en deezer voldoeninge te zweeren, ten minste voor zoo lang zy daar zullen verblyven*.

XXII. *Indien eenigh burgher, door mistrouwen oft andre oorzaak, komt uit der stadt te willen vertrekken met der woone, naa andre plaats van Hollandt oft daar buyten; dien staa zulx vry, en men laate zyn' roerende haave, ook de vruchten en inkoomsten zyner andre goedren, hem volghen; al de welke hy zal mooghen behouden oft verkoopen en vervreemden, zonder, om zyn vertrek, oft om 't vervoeren der goedren, yets te betaalen by forme van schatting oft bezwaarnis: doch dit alles, behoudends 't recht van [*] uittoghtgeldt, dat der plaatse toebehoort, en ten waare hy zich by den vyandt begaave*. [*]Exue.

XXIII. *Voorts, alzoo die van Amsterdam, tot smooring van allerley opspraak, aanbieden, al 't werk huns bestiers, en het gevolgh, en aankleeven van dien, te verantwoorden voor d'Algemeyne Staaten, oft voor den Raadt van Staat*; *en de Staaten van Hollandt verstaan, dat geene aanklaght, oover zaaken gevallen in dit gewest, en oover persoonen die zich daarin onthouden, buyten 't zelve magh geschieden; gemerkt zulx teeghens de vrydoomen des Lands, en reeghelrecht teeghens de Gentsche bevreeding strydt; zoo hebben zyn' Doorluchtigheit, en de Staaten van Hollandt voornoemt, geschorst, en schorsen by deezen, alle aanklaghten, krakkeelen, en moeyenissen, die teeghens eenighen van Amsterdam, hunne weduwen, erfgenaamen, oft dienaars, moghten worden voortgebraght, ter zaake van 't voorgaande bestier der steede, gevolgh, en aankleeven van dien; ten tyde toe, dat by d'Algemeyne Staaten, volghends de gemelde bevreeding, voet geraamt zy, noopende de [*] strekking van 't gezagh des grooten Raads*.

XXIV. *Zyne Doorluchtigheit, en de Staaten van Hollandt en Zeelandt zullen al de voorschreeve punten van voldoening doen van waarde kennen by hunne bondtverwanten, met belofte van daarteeghens niet te doen, nochte gedooghen dat daarteeghens gedaan warde, in de rechtte oft door omweeghen, in eenigher wyze: zy hebben ook aan d'Algemeyne en Uitrechtsche Staaten te verzoeken, dat zy de zelfste punten beaangenaamen, en ten oirkonde van dien, deeze voldoening meede bezeeghelen*. Dit aldus geslooten zynde, quaamen, ten twaalfden daaghe daarnaa, de gyzelaars van Amsterdam, onder geleyde van eenighe Sonoys soldaaten, in den Haaghe: waarop thans de gemaghtighden der Staaten van Hollandt en [*]Ressort.

+Uitrecht, zich binnen der stadt begaaven, om 't werk te volvoeren; en 't +leegher, met afschaffing van alle hindernis, gelicht werd. Ontrent den optoght der Spaanschen uit Luxemburgh naa Naamen, had de Baroen van Selles zich vervoeght by d'Algemeine Staaten, en hun geleevert eenen brief des Koninx van den achtienden in Wintermaandt lestleeden; by den +welken, voorwaar, hunne twee laaste wel kaal beantwoort werden. Want, zonder eenigh gewagh van Don Johan te herroepen, zeyd' hy, niet anders te begeeren, dan dat men den Roomschen Godsdienst, en de gehoorzaamheit t'hemwaarts onderhielde, als ten tyde van den Kaizar zynen vaader. 'T welk geschiedende; wild' hy, met bystandt der goeden, de quaaden tot reede, 't Landt tot rust brengen, de voorgange beroerten in vergeetenis stellen, en hun een genaadigh en toegeevend' heer zyn. Jaa 't berichtschrift, en 't mondeling vertoogh van Selles luydde duydelyk, dat de Staaten zich, tot zoodaan een onderhoudt van Godsdienst en gehoorzaamheit; erbooden hadden. 'T welk hun booven maate vremt voor quam. Drie daaghen ook voor den stagh van Gemblours, had Graaf Otho Henrik van Swartsenburgh, gezant des Kaizars, hen, tot onderhouding, van den zelven Godsdienst, en van de behoorlyke gehoorzaamheit ten Koning, vermaant; met verklaaring van de hartelyke geneeghenheit zyns meesters, tot redding der Landen uit hun onschuldigh lyden. Een zeggen, dit laaste, dat yemandt benieuwen moghte, ten opmerke van 't ontzagh, dat de Kaizar gewoon was den Spanjaardt te draaghen. Niettemin, de grondt van een misnoeght gemoedt schynt zwaarlyk zulx bedekt te kunnen worden, dat hy by wylen niet erghens uitkyke. En tot bewys dat het alzoo by Rudolf lagh; ik heb uit mynen neeve Pieter Janszoon Hooft, dat, als hy, t'eener tydt, op't Slot te Praagh, met hem raakte te kouten van den standt deezer gewesten, de Kaizar zich deeze woorden ontvallen liet: *Wen alles recht ginge, zoo zouden die Landen my toebehooren:* 't zy dan, dat hy, in dit zeggen, op ongelyk, geleeden by zynen grootvaader Ferdinand van Kaizar Karel in 't deelen hunner erfgoedren, ooghde; oft op het leenrecht, 't welk hy zich van 's Ryx weeghe naamaals toeëyghenen wilde, als men den handel begon, daar het twaalf-jaarigh bestandt uit voortquam. De Staaten, naa breede vertelling van de gepleeghde tieranny, en bedrieghlykheeden, aangewendt om hen in 't net te brengen, hadden den Graave geklaaght, *Hoe snoodelyk hunne meening verdraayt werd, by 's Koninx antwoort, oovergebraght door den Baroen; eeven oft zy te vreede geweest waaren, den Roomschen Godsdienst, en de gehoorzaamheit te zyner Majesteit te stellen in gelyken graad als onder Kaizar Karel. Waaroover zy verstonden, zich te verbinden met uitheemsche mooghenheeden, en niet zoo heel scherp om geloofszaaken te twisten. Want, naardien de Koning gezint was, zyn' allergetrouwste onderdaanen te bederven, en hun niets te hoopen liet; wordende de Hartogh van Alva en zyns gelyken, noch by zyne Majesteit, in grooter eere gehouden; wat schoot den ellendighen doch anders oover, dan de waapenen, gerechtvaardight door de noodt, t'hunner bescherming ter handt te grypen, volghends Heemelsche en wereldsche wetten, en 't ingeeven der natuure? Wat Selles, die zeer geneeghentlyk aan den Prins van Oranje geschreeven had, in de borst broedde, bleek by zyne verleybrieven aan den Graave van Bossu, uit de welke wel wat anders te leezen was. Zoo de Kaizar nochtans raadt zagh, om de zaaken te zoenen, men zoude zyner Majesteit ten eeuwighen daaghen verplicht zyn. Ondertussen bad men de zelve ootmoedelyk, haaren broeder en den bedrukten Nederlande, 't welk verknocht was aan 't Ryk, alle gunst en hulp te verstrekken, eer de vlam des oorloghs voortvlooghe, omvangende de grensgebuuren: ten*

+1578.

+*Amsterdam wort ontlast van 't beleg.*

+*Handelingen van Selles, en Swartsenburgh.*

+*minste te willen verzorghen, als scheydsman uit Godes naam tot slechting der geschillen van Christendoom, dat de billyke zaak der Staaten door geweld oft valsche betichting, geen' afbrek leede*. Op dit afscheyt, verzocht men Swartsenburgh, het stuk den Kaizar, samt andren Vorsten des Ryx hartlyk aan te beveelen, en beschonk hem mildelyk. Ook schreef Mathias aan de zelfste Majesteit, ten eynde haar geliefde, dien van Luyk, en van de Westfaalsche kreyts toe te laaten en t'ontbieden, dat zy, tot verdryf des gemeenen gevaars, in maatschappy van waapenen, met de Neêrlanders traaden. Don Johan deed printen, tot Looven, eenighe's Koninx brieven, te vooren niet vertoont by Selles, en meldende de booven verhaalde erbieding der Staaten. De Staaten ontkenden rondelyk, yets dien aangaande bewillight te hebben, anders dan op de voorwaarden bedongen tot Gent, en bevestight by 't Eeuwigh gebodt, en den Koning: dreeven derhalven, dat diergelyk een' oovergift nocht gedaan, nocht aanveirt kon worden zonder meyneedigheit; dat de brieven en 't berichtschrift, meede gegeeven aan den Baroen, tot oopenbaare breuk van de Gentsche bevreeding en 't Eeuwigh gebodt sterkten, en tot nieuwen invoer der wreede vervolghing en Inquisitie. Aan Selles, hierop verreyzt zynde, werd, uit naame van den Aartshartooghe, den Raadt van Staat, en d'Algemeine Staaten, schriftelyk antwoordt naa gezonden; welx begrip was, dat zy den Roomschen Godsdienst, en de gehoorzaamheit ten Koning wilden handthaaven, naar luydt van den Gentschen pays: ofte, zoo men daarmeede niet vernoeght waar, al hunne vrienden te hulpe roepen. Selles, hebbende dit vertoont aan Don Johan, zond zeeker bitsch geschrift des zelven aan de Staaten; 't welk, niet zonder den Aartshartooghe een' dwarsstreek te geeven, by den voorighen eysch volstond. Dit baarde nieuw geklagh der Staaten aan Selles, en, onder ander, oover Don Johans voorhebben van zich weeder der Landtvooghdye t'onderwinden. Endtlyk deed de Baroen eenen voorslagh, dat, om de misverstanden wegh te neemen, en alles te brengen in den staat, daar de zaaken stonden onder wylen Kaizar Kaarel, de Prins van Parma ongewaapent by de Staaten zouw koomen: doch niet langer daar verblyven, dan ter tydt toe, dat by zyne Majesteit een ander Landtvooghdt van haaren bloede verkooren waar: des hadde de Prins van Oranje, tot pandsman voor dien van Parma, zich te stellen in 't gewoudt van Don Johan, ofte van yemandt anders, dien de Koning betrouwen moghte. Dit verworpen by de Staaten, deed de handeling des Baroens op een' storting uitkoomen. Don Johan, nochtans, zocht zich daaraf te dienen, om hen in 't ongelyk te stellen, als oft zy hun woordt verachtert, den Baroen, in 't uiten van zynen last, verhindert hadden; den Roomschen Godsdienst en 's Koninx gehoorzaamheit vertreeden wilden; oprechtende een' volx regeering, en belastende d'onderzaaten zyner Majesteit met tierannighe gebooden en schattingen. Maar het stof deezer bescheldinge werd, door uitgegeeve verklaaring van de Staaten, den eenvoudighen uit de ooghen gespoelt; en, zonderling de laaste, te rug, en aan Don Johan in 't aangezight gekitst. +De zelve deed, daarnaa, verkundighen een Plakkaat, onderschreeven by den Koning, den eersten van Sprokkelmaandt; 't welk den Staaten gebood hunne zaamening te breeken; al hun bedryf voor krasteloos wraaktes; geenerley schatting aan hen betaalt wilde hebben; d'amptelingen afzette, die Don Johan niet volghden; alle heffing, ontfank oft uitgift, gedaan by bewindsluyden van geldtzaaken zonder geteekent bevel des Koninx oft Don Johans, voor deughdeloos verklaarde. De heer van Billy, gezonden naa Spanje, met de tyding der zeeghe bevochten by Gemblours, had dit Plakkaat aan Don Johan gebracht, en teffens toezeg des Koninx,

+1578.

+*Plakkaat des Koninx teeghens de Staaten en hunnen aanhang*

+van, voor eerst, neeghenhondertduyzent kroonen oover te maaken, en voorts, t'elker maant driehondertduyzent; om een heyr van dertighduyzent knechten, zesduyzent ruyters, en dertigh stukken schuts t'onderhouden. +Gaande dit in Brabandt om; lieten de Groningers niets vallen van hunnen hoomoedt en onbillyk voorneemen; wat d'Ommelanders ook moghten byleggen, om tot ontslagh hunner aangehoude gemaghtighden te raaken; en nietteeghenstaande dat parthyen, by den Aartshartoogh en d'Algemeine Staaten, teeghens half Vaste verdaaght waaren, om voor hen te verschynen. Waardoor de zaak zoo verre liep, dat +Bartolt Entes, op enklen bestellingbrief van Wigboldt van Eusum heere van Nieënoordt, Hayo Manninga, Eyso Jarges, en Johan Hoorenkens, bestond twaalf vendelen knechten aan te neemen, tot verlossing der gevangenen. Maar, eer hy dit volk te zaamen en beweert kon kryghen, tooghen de Groningers naa hem toe, met vyftienhondert mannen, 't meeste deel burghers, 't minste soldaaten; en met zes stukken geschuts. Een deel van Bartolts volk, als geworven buyten onthiet der Staaten, was reeds, door Hopman Hegheman, geslaaghen oft verstrooyt. En van ontrent hondert en twintigh knechten, die Entes, dat pas, by der handt had, verliepen noch ruym veertigh. Met de rest begaf hy, vervolght zynde, zich op het huys te Koeverde; 't welk onvoorzien van lystoghr, zonder wallen, en met drooghe graften lagh. Dat hy geen' veyligher wyk koos dan deez' onhoudbaare plaats, sproot uit toeverlaat op Nieënoordt en andren, die een deel huysluyden dachten te hoop te brengen, en de Groningers van achtre te bespringen. Dan de boeren wilden opde beên niet: zulx Entes, gedreyght met vankenis door zyn eyghen volk, zich opgeeven +moest, en tot Groninge gebracht werd, onder besprek van des Raads en niet der burgheren gevangen te zyn. Tot dit ongeluk sloegh een ander, van schaadelyken waatervloedt, dat d'Ommelanders noch veel weeker in den boezem maakte, en hen, met zeer erbarmlyk smeeken en oovergift van groot gezagh, der stadt deed te gemoet koomen. De welke echter geenszins van haar opzet week; uitgezeydt dat zy den vastgestelden Heeren veroorlofde te gaan waar 't hun geliefde, zonder voet buyten de veste te zetten. Evenwel, Asinga Entes, een man die by wylen wat ongeduldelyk uitvoer, werd niet alleenlyk van deeze gunst versteeken, maar naauwer dan te vooren bewaart, en uit den eenen kerker in den andren gesleypt. Luttel min schudde Vrieslandt, bewooghen door't opwellen der Spaansgezinde gemoeden, onmaghtigh tot inhouding der hoope, die zy uit het verloop der Staatsche zaaken schepten. En 't Hof aldaar weygherde +Don Johan voor vyandt te verklaaren. Waaroover de Stadthouder Rennenbergh 't hooft en verscheyde leeden van dien Raadt aantasten; andre min heevigh, zich binnen 's huys houden deed: eenighe nieuwe Raadsluiden koos; de Majestraaten der steeden verschiep, en luyden daarinne trok, die hem den vaaderlande best toegedaan dochten. Ook liet hy den Bisschop van Leeuwaarde, Cunerus Petri, die zich staadigh teeghens de regeering der Staaten gekant had, in hechtenis neemen; onlanx daarnaa gyzelen in 't klooster te Bergum, daar hem, tot zyn behoef, achthondert gulden 's jaars beweezen werden. Dan de Bisschop, dien 't verdroot zoo kort gehouden te zyn, vond middel om t'ontvlieden, en braght de rest zyns leevens tot Koolen oover. Zynde nu alle schyn van vreede te treffen verdweenen met het weghreyzen +des heeren van Selles, zoo quamp het enkelyk op toerusten ten oorlogh aan. 'T welk de Prins van Oranje, werkende door den Aartshartogh, ernstigh bevorderde. En zyne Doorluchtigheit ried den Staaten, zich niet alleen tot beschutten, maar ook tot beschaadighen te stellen,

+1578.

+*Verbittering der twist tussen Groninge en d'Ommelanden.*

+*Bartolt Entes neemt volk aan teeghens de stadt.*

+*Wort op 't huys te Koeverde gevangen.*

+*'T hof van Vrieslandt wort verandert, door Rennenbergh.*

+*Toerusting der Staaten tot aanvechtenden krygh.*

+om meester van den velde te weezen, oft immers der wyze de tanden te toonen, dat Don Johan zich ontzaaghe eenighe steeden te beleegheren oft aan te tasten. +1578.
Doch zy vermaande hen, de kryskosten wel te raamen, zonder, door oovertallighe werving, zich in schulden te beslommeren, die de soldaaty tot weederspanning, oft eenighen oevlen toeleg brengen moghten. Ook gaf z' hun t'ooverpeynzen d'ongewisheit van 't lot der waapenen, gebleeken by d'ervaarenis; en dat men reekening maaken moest, op 't geen booven de gewoonlyke schattingen der gemeene Landschappen, gevonden diende, om te vervallen 't kort van den eenen oft den andren oordt, dien het, met den vyandt in 't ingewandt, voor eenighen tydt aan middel tot betaaling zyns aandeels t'ontbreeken quaame. Men ontworp dan eenen staat van vierhondertduyzent gulden ter maandt, om daarop, neevens de bezettingen der steeden, te velde te houden drieduyzent vierhondert sinkroerruyters, driehondert speeren, en vyf hondert roers te paarde; en vyventwintighduyzent vierhondert knechten, behalven de hulptroepen verwacht uit Engelandt. Maar, naardien de Prins dreef, dit niet, enoegh te weezen tot aantastend oorlogh, zoo wierd noch bewillight in 't aanneemen van zesduyzent soldaaten, d'eene helft te ros, d'andre te voet, onder Hartogh Hans Kazimir. Thans, mits d'Engelsche Koningin, aan wie men weeder den Markgraaf van Havrech zond, te raade werd haar volk, op dat het geen' arghewaan aan de Fransoyzen gaave, t'huys te houden, en liever de Staaten met gelt en verleening van geloof te gerieven, beslooten zy, daarop, door Kazimir als Ooverste van weeghe dier Majesteit, noch drieduyzent ruyters te doen lichten, en tweeduyzent Switsers te voet. Des zoud' hy, zoo wel d'Engelsche als d'andre soldy, uit handen der Staaten ontfangen: 't welk men bedong tot gerustheit der Roomsgezinden, erduchtende, zonder dat, zoo groot een' maght onder een Onroomsch hooft. Met al ditte klom de staat van oorlogh tot op zes tonnenschats ter maandt. Ende werd, mits dat zy hierbooven niet gingen, den Aartshartooghe, Prinse, en Raade van staat veroorloft, voorts volk te werven daar 't hun bequaamst dochte; zonder des oopening aan de Staaten te doen, in welker breedt getal quaalyk yets verhoolen kon blyven. Wyders, alzoo men veel gereeds van doen had, en d'ingewillighde schattingen nu niet toereyken konden; werden gemaghtighden afgeveyrdight aan de Landtschappen, om 't beloofde, en vermeerdring van dien, te vorderen. Met een braght de Prins by die van Antwerpen te weeghe, dat zy, op den twaalfden van Sprokkelmaant, toestonden twintighduyzent ponden vlaamsch, by manier van leening, te verschaffen: in mindering van welke somme, zy tellen deeden aan Gaspar van Zurich grootvaader van myne jeeghenwoordighe huysvrouw Helionora Hellemans, zesenvyftighduyzent, vierhondert tsestigh Ryxdaalers, tot achtendertigh stuyvers Brabandsch het stuk; om by hem besteedt te worden tot aanrit- en aanloopgeldt, voor Hartogh Hans Kazimir, Graave Walther van Swartsenburgh, den Markgraave van Havrech, Wolmerthuyzen, en Roover. De Prins ook, trachtende de nydt door weldaadt te leenighen, wracht uit, dat meest al de Neederlandsche Heeren met krysbewindt voorzien werden. 'T welk hem en den Lande naamaals quaalyk verging, als 't grootste deel hunner +den vyandt toeviel.
Voorts, om de inkoomsten te vereffenen teeghens de uitgiften, was men benoodight noch verscheyde tollen in te stellen; als op de sleet der lyftoght en andre waaren; samt op 't inen uitvoeren der koomanschappen, zonder de zelve zulx te bezwaaren, dat 'er stilstandt oft verleyding van neering uit ryzen moghte. Die van Hollandt en Zeelandt, by 's Prinsen goedtdunken, hadden,

+*Verscheyde tollen opgestelt.*

[+]seedert den aanvank der oorlooghe teeghens Don Johan, noyt in gemeenschap van lasten, neevens d'andre gewesten, willen treeden; maar waaren met hun ooverkoomen, dat zy twee alle behoorlyke bezettingen hunner steeden verzorghen zouden; ook zoo veele oorloghscheepen onderhouden, als de Prins Ammiraal der zee, tot veylighing der zelve en der binnewaatren, raadzaam vonde; en booven dien, in d'andre Landtschappen vyventwintigh vendels, elk van tweehondert hoofden, met een hondert ruyteren. Alsnu, mits het steygheren der kryskosten, werd hun aangeverght, door Jonker Joachim van Lier, Meester Adolf van Blyleeven, en Kaarel van Beaulieu, uit der Algemeyne Staaten naam, te gedooghen, dat men, in hunnen bedryve en haavenen, ook de gelden, gestelt op d'uitgaande en inkoomende goederen, hieve. Des zouw men de Hollanders en Zeeuwen van de tollen der sleete verschoonen. Waaroover zy, uitbreydende 't verlof te vooren gedraaghen, noch Iselsteyns Kornelly van zes vendels t'hunnen laste naamen. Noch droeghen zy, daarnaa, veele maanden lang, de kosten van vyf vendels, gebruykt om Kampen en Deeventer te bemeestren: lieten ook, voor etlyke maanden, de [*] geleygelden van Hollandt en Zeelandt aan d'Algemeyne Staaten betaalen; die zich hiermeê vernoeghden. En, hoewel dit paar Landen, hier door, schier eeven zwaar een pak op den arm kreegh, als zy droeghen toen 't oorlogh op hen alleen aanquam; zoo leerde nochtans d'ervaarenis, dat zy wyslyk gedaan hadden aan huys op zich zelve te houden. Ontrent deezen tydt, zond de Hartogh van Anjou den heer van la Fourgere, neevens zynen geheymschryver, aan d'Algemeyne Staaten, met beklagh oover 't ongeluk van Gemblours, en met aanbodt zyner hulpe. Hierop werden de Baroen van Aubigny, en den heer Mansart naa Vrankryk afgeveyrdight, om den wortel en 't wit zyner meeninge t'ontdekken. 'T welk, in Koningin Elizabeth, terstondt byster naadenken baarde. Midlerwyl brouwden de Spaanschen [+]den eenen oft den andren aanslagh. De stadt Sant Gelain stond, om, door heymelyk beleydt des Bisschops van Atrecht, in Don Johans handen te vallen; waare de heer van Hernisart, en naa hem eenighen zyner soldaaten niet behendelyk daar binnen geraakt. Dit dempte den onraadt: en thaus voorzagh de Graaf van Lalain de plaats met volk en nooddruft. Ook had Don Johan binnen Maastricht eenigh verstandt; dat aan den dagh quam, en met gevankenis van zommighen te loor liep. Maar, ten ingang van Grasmaant, sloeghen van neeghen vendels, daar leggende, van 't regement des heeren van Heze, de zeeven aan 't muyten, stellende hunnen [+]Hopluyden, vendrighs, en andre bevelhebbers in hechtenis. En etlyke Waalen, vergiftight door den Baroen van Chevreaux en Jan Baptista del Monte, stookten zulx daaronder dat'er gespan gemaakt werd, om den vyandt in te laaten. Dan de burghery, des gewaar en noch gedachtigh der quellaadjen geleeden van den Spanjaardt, nam 't geweer; de twee onbesmette vendels, en zommighe Engelschen te baat; toen zeekere straat in, en beschanste zich daar; uitschikkende voorts om hulp aan de Staaten. Deeze zonden, in der haast, Niklaas Salmier, Ridder, heer van Melroy, [+]met geldt om de geenen dien 't daar loogh te paayen, en vyf vendelen knechten tot bedwang der booswillighen. Ook was de vlyt niet vergeefs; winnende Melroy den Spaanschen, met spoeyen, den wegh af. Ontfangen in der stadt stild' hy den oproer, verloste de gevangenen, en greep, op eene nacht, d'eedvergeeters by den hals; die eensdeels met den zwaarde, andre met hangen oft drenken, gestraft werden. Zynde de Bruggelingen gesplitst aan twee parthyen; pasten twintigh Staatsgezinde jongeluyden, tot styving der hunne, 't Slot van Sluys te bemeestren: waarop, by last van den Aartshartogh en d'Algemeyne Staaten, vyftigh knechten, onder Jon-

[+]1578.

[+]*Die van Hollandt en Zeelandt houden zich buyten gemeenschap van lasten met d'andre gewesten.*

[*]Convoyen.

[+]*Anjou beklaaght het ongeluk der Staaten, en biedt zyn' hulp aan.*

[+]*Verscheyde aanslaagen der Spaanschen mislukt.*

[+]*Muytery en verraadt tot Maastricht.*

[+]*Daar wort in voorzien.*

ker [+]Jakob de Groeve, geleyt worden. Hieruit broedde binnen Brug eenighe ontrouw, daar de Gentenaars lucht af kreeghen. Waaroover zy den [+]heer van Ryhove, Hopluyden Jakob de Ryk Wachtmeester, dat pas, hunner steede, Zonneveldt, de Lange, en Capelle, met ontrent duyzent mann'te voet, veertigh te paard, by duyster derwaarts stuurden. Deeze hielden zich verhoolen tot den daagheraadt: en met het oopenen der poorte; quam Ryhove aan geronnen; maakte zich meester der zelve, en voorts der stadt: rukkende 't voetvolk binnenwaarts, daar het terstondt toeloop van de Staatsgezinde burghers kreegh. In welk bedryf ik niet bevinde, dat eene druppel bloeds gestort, ofte daarnaa teeghens yemandt onderzocht oft gewoedt zy. Wel is waar, dat'er om den welstandt der stadt te verzorghen, een amptgenoodschap van achtien mannen, als tot Gent, opgerecht [+]werdt; en thans de wet gewisselt. De Algemeyne Staaten, hebbende kortelinx, by Plakkaat, den geestelyken verbooden eenighe reedenen te voeren, die tot weederspannigheit strekten, oft tot afbrek van 't ontzagh, dat men den Aartshartooghe en den Prinse schuldigh was; vernieuwden 't zelve, en deeden 't, op 's Koninx naam, tot Antwerpen, verkundighen. Zy voegden daarby, dat elk zich onthielde van steuring der gemeene ruste, en zonderling van den Roomschen Godsdienst te verkorten; immers buyten Hollandt en Zeelandt, en de paalen hunner bondtverwanten; ook van allerley verstandt met de Spaansche parthy, die men, met toevoer van gelde, lyftoght, oft anders geenszins te geryven oft te begunstighen had. Wilden ook, dat wie yets vernaame, 't welk den Staaten teeghens ging, 't zelve, op zwaare straf, ylinx aanbraghte; en dat alle Amptelingen, Wethouders, en geestlyke luyden, de Gentsche vreede, en vyandschap teeghens Don Johan zouden zweeren. De Koning, in zyn verdriet oover dit beloop [+]der Nederlandsche dingen, werd, op den zeevenentwintighsten van Grasmaandt, getroost met de geboorte van eenen zoon; die, meede Philips, de derde alzoo gedoopt, naa 's vaaders aflyvigheit geregeert heeft. Op zeekre vergaadring der Westfaalsche kreytse, in Sprokkelmaant lestleeden, hadden de Staaten gepooght, hunne zaak te rechtvaardighen, en de gemoeden te nyghen tot meedelyden eens onheyls, dat geschaapen was, schier oft morghen; hen zelf t'huys te zoeken. Zynde alsnu bericht hoe [+]men een Ryxdagh tot Worms ging houden, wilden zy die geleeghenheit niet verwaarloozen; en schikten derwaarts, neevens Johan van Gent, heer van Oye, en andre persoonen aanzienlyk verzelschapt, den heer van Aldegonde. Deez' tot gehoor ontfangen, deed aan de Hooghduytschen, op den zeevenden van Bloeymaant, in Latynsche taal een wydloopendt vertoogh van 't welke dit het mergh was. *De Historien, oovervloeyende van d'ouwde proeven der Nederlandsche getrouwheit, maakten 't ophaalen [+]der zelve noodeloos. Maar, die weeten wilde, hoe zwaarlyk dat volk zich van de liefde en gehoorzaamheit zyner Vorsten liet afscheuren, sloeghe't oogh op 't versch bedryf des Hartooghen van Alva, en zynen roem, gedraaghen, op ontrent achtienduyzent zeshondert menschen, door beuls handt, ter doodt gebracht; booven de geene die door't oorlogh, oft door moedwil en dartelheit des soldaats, waaren omgekoomen. Driehondert en tsestigh tonnen schats had de zelfste Alva den Landen uitgewrongen, zonder daaronder te reekenen de schaade, geleeden, by roof, brandt, en verwoesting, Een' ongehoorde en wonderbaare taayheit van geduldt in luyden, dus geloont, voor vierhondert tonnen gouds, opgebracht buyten orde, in den tydt van neeghen jaaren, tot weederstandt der Fransoyzen. Naa hem was Requesens gevolght; en in deezes regeering, 't aanvallen der stadt Uitrecht, het invallen tot Antwerpen, onder zyn' ooghen: thans, naa zyn' doodt, uitgelaatener muytery der Spanjaarden; 't verklaaren der zelve voor vyanden;*

[+]1578.

[+]*Brug wort verzeekert by de Gentenaars.*

[+]*Verbodt der Staaten aan de Geestlykheit, van oproerighe reedenen uyt te slaan: en bevel om eedt van getrouwigheit te doen.*

[+]*Den Koning wort een zoon geboren.*

[+]*Bezending der Staaten op den Ryxdagh tot Worms.*

[+]*Aldegondes reede aldaar.*

+*door den regeerenden Raadt: en hierop de Gentsche bevreeding; een handel geenszins vremdt, gemerkt men diergelyke meer had zien pleeghen, buyten* +1578.
kennis der Landsheeren. En men was tot den zelven niet voortgeschreeden, dan door noodt, d'alleruiterste. Dat tuyghden Maastricht verkracht, Antwerpen tot een bloedbadt en poel aller grouwlen gemaakt: en wisten, uit hun klaghlyk gekrys, heemel en aarde. Toen was Don Johan gekoomen, met dat gelaat vol schooner beloften, met dat hart voorts vergiftight door 't ingeeven van Roda. Dies had het toonen van zynen aardt, aan 't ooverweldighen van Naamen, geen langer uitstel geleeden, als hy aan d'oprechtigheit des Graaven van Lalain geen bekooren, nochte tot Berghen in Heenegouw eenighe kans zagh. Moetende derhalven van Landtvooghdt wisselen, had men heul aan den Aartshartogh Mathias gezocht, en gevonden: een' zaak gebruykt, en geoorloft, naar de wetten des Lands; uit kracht der welke niet alleen vry stond eenen Stadthouder, die zich zoo oevel aanstelde, te verwerpen, maar meermaals 't gezagh der Vorsten, die zich misdroeghen, oft verleyden lieten, geschorst was, tot dat zy, met beken hunner schuldt, op den rechten wegh quaamen te keeren. Nu bood Don Johan pays aan, mits dat men 's Koninx gehoorzaamheit, en den Roomschen Godsdienst in den staat stelde, daar zy, onder Kaizar Kaarel, geweest waaren; om, met deeze te lomp een' loosheit, den Gentschen t'onderdelven, door 't herinvoeren der yslyke Plakkaaten, meer (*moghte men de waarheit zeggen*) *met bloedt, dan met inkt, geschreeven. De welke, hoewel misschien draghlyk gevallen te dien tyde, althans te werk te leggen, eeven gehandelt waar, oft yemandt, in verbolghen storm, en 't midde van banken en klippen, 't roer al alleens gebruyken wilde, als hy eenen ervaaren stuurman dat, in kalmte, en diepe zee had zien houden. Zeeker, die alzoo aanging, meldde genoegh zynen toeleg, om schip, goedt, en volk in 't bederf te brengen. Waarop de Nederlandsche de Stenden des Ryx verzochten te letten, en den brandt te helpen lesschen, die anders geschaapen waar, gantsch Duytslandt in asch te leggen. Want het was van heeden oft gister niet, dat de Spanjaards van zich gaaven, Nederlandt tot een' plaats van waapenen te willen maaken, met inleeghering van tien oft twaalfduyzent mannen van hunnen Landtaardt; waartoe zy, in korten tydt, zouden twintighduyzent Waalen, strydbaar volk, voorts de ruyterbenden van ordening kunnen voeghen, en alzoo in drie daaghen, een weldigh heyr op de beên brengen, om de grensgebuuren, eer zy t'schrap raakten, t'ooverstelpen, en hunner heerschappye t'onderwerpen. Wat had Alva, op Munster, Koolen, en 't bemeestren der Rynstroom, doen vlammen, dan dat hy zich voorstaan liet, daar door, den voet op de borst der Duytschen te kryghen? Met dat zelfste toeverzicht, had Don Louis Embde naagetracht; gelyke gulzigheit van heerschhonger de tanden der Spanjaarden op Engelandt gewet. Door zuymenis, en draalen van bystandt, was 't Kaizarryk van Ooste te loor gegaan. Men zaaghe toe, dat het Weste den zelven gang niet ginge. Met schandelyke schattinggift kochten de Spanjaardts hunn' handen ruym, van den Turk, op dat haar leedigh stonde, de Christene nekken, met het juk der slaavernye te ringelen. Hooghen Nederduytslandt waaren, booven gemeenschap van naam en taal, door vasten bandt verknocht; en noch onlanx had de Kaizarlyke Majesteit van Rudolf verklaart, dat zy Nederlandt voor een van de treflykste leeden des Roomschen Ryx hield. 'T welk, in de Nederlandsche Staaten, een kloek vertrouwen baarde, dat de Hooghduytsche grootmoedigheit haarder zelve niet vergeeten zouw, maar den ooverlast van den hals haarder metverwanten, 't gevaar van haaren eyghenen helpen afwenden.*

+*Dier loflyke vergaadringe dan, stond niet te lyden, dat men, op den drempel van Duytslandt, zoo vermeetel een' krysstoel stichtte; de keelen van Ryn, Maaz, Moezel, des Duytschen boodems voorneemlykste stroomen, stopte; 's Oceaans haavenen en reên, best geleeghen om Duytslandt te quellen, met vyantlyke bezetting oovermaghtighde. Om al 't welk te verhoeden, beyde raadzaam en billyk was, Don Johan in den ban des Ryx te doen; allen toevoer van volk en oorloghstuygh t' hemwaarts, te verhinderen; de Hooghduytsche Kornellen en Hopluyden, uit zynen dienst, te rug t'ontbieden, op peene van verbeurtenis hunner goedren. Dit was het dienstigh verzoek des Aartshartooghen; deeze der Algemeyne Nederlandsche Staaten ootmoedighe beede: de welke, verworven, hen, in der eeuwigheit, verplichten zouw, zoo hoogh een' weldaadt, op 't aller danklyxt t'erkennen. Belangende 't ryzen der munte booven de orde des Ryx, en 't gewagh, daar af, ter Westfaalsche daghvaart gemaakt; hunne Eerwaardigheeden en Doorluchtigheeden moghten vrylyk gelooven, dat de gemelde Staaten daar toe gedrongen geweest waaren, eensdeels door 't bezwaar des kryghs, eensdeels om dat de steygering des gelds in Vrankryk alle goude en zilvere penningen dreyghde derwaarts te doen heene glippen; waardoor Neêrlandt zich berooyt hadde moeten vinden van middelen, zoo tot het dryven der oorlooghe als des koophandels, noodigh; een' schaade, die niet laaten kon ook deh Hooghduytschen te smarten. Zy bleeven niettemin van zinne, daarop de beste orde te stellen, naar gehengenis der geleeghenheit: desgelyx op 't andre punt, voorgedraaghen by de Westfaalsche kreyts, noopende 't loopen en stroopen der krysluyden; en zouden daartoe, met veyrdigher ernst en yver, verstaan, indien de Hooghduytsche Stenden hun niet afgingen, maar zoo wel met der daadt, als met gunst en geneeghenheit, het hooft ophielden: waar toe de zelfste weederom, op 't vuurighste, gebeeden werden*. Don Johan had zich onderwonden, door zyne gezanten, op den zelfsten Ryxdagh, te bearbeyden, dat men dien van de Staaten gehoor ontzeggen, en den Aartshartogh voor geenen Landtvooghdt erkennen wilde. 'T welk niet gelukt zynde; verzochten de zyne dubbelt der verhaalde reede, om daarop te mooghen antwoorden. Maar dit werd afgeslaaghen by de Staatsche; alzoo zy niet goedtvonden, die zaamening rechtster van 't geschil te maaken. De reede, niettemin, werd thans in druk uitgegeeven, en aangevochten door een' andre, onder den naam van Calidius Chrysopolitanus. Wyders, zy styfde d'Hooghduytschen wel in hun gevoelen van 't goedt recht der Staaten; doch veerder niet, dan dat zy beslooten, hunnen yver +aan 't bemiddlen eener vreede te besteeden. Welke schynvrucht deezer bezendinge tot achterdeel gedeegh; mits dat de paishandel thans het gebruyk van kryskrachten, zoo geweldigh, en toegerust met zoo waare kosten, holp vertraaghen. Don Johan, hierentussen, vernam uit Hierges, hoe hy, geraakt was aan verstandt met Glimes, Baroen van Florennes, ooverste van Philippeville oft Philipsstadt, alzoo genoemt naa den Koning, die 't in den jaare vyvenvyftigh, gesticht had, en geleyt in vyf dappre bolwerken, met gordynen naar gelang, om tot grensvesting van Heenegouw te dienen teeghens Marienburgh, 't welk toen de Fransoyzen hielden. Ook was 't bezet met vyf vendelen knechten, en een' bende schutten te paarde, trotsch volk, dat onlanx, op eenen tocht, vierhondert Fransoyzen had afgemaakt: zulx, anders, den Landtvooghde niet lichtlyk gelust zouw hebben, daaraan te byten. Dan Florennes beloofde hem goeden koop van de plaats, indien hy zyne standers alleenlyk, daarvoor, zien liete. Op deezen toeverlaat zond Don Johan zynen hofmeester Taxis derwaarts, met acht oft tienduyzent mannen: doch werd haast gewaar, dat de soldaaten vaster in hunne trouw gingen, dan de Baroen in de maate zyns ge-

+1578.

+*Geringe vrucht der bezendinge: jaa diende tot achterdeel.*

zaghs [+]oover hen. Maar 't werk was begonnen; en 't staaken kleene achtbaarheit.

[+]Dies wild' hy'er meê deur, en worp volslaaghen leegher op. Zynde de grondtsneeden tot aan de graft gebracht; stelt men schanskorven en vier muurbreekers toe, om 't punt van een der bolwerken bot te beuken. Teeghens de schaade, te verwachten uit de twee naaste ter weederzyden, pooghde men te voorzien met afschieten der borstweeren, maar de beleegherden toonden zich zoo wakker in 't boeten der breuken; en bestookten de beukeryen derwyze; dat'er weenigh gevordert werd, en eyndtlyk toegestaan 't spreekwoordt; *Vestingen, 't is de schup, die ze maakt, die ze breekt*. Men valt dan, met alle vlyt, aan 't hooghen en voortmennen van dwarswerk door de graft: treedende zelf de Veldtheer, en Parma, die altyds aan zynen riem hing, den gemeenen man voor, met aanlangen van demrys. In welke nyverheit het gebeurde, dat Don Johan, draaghende drie bossen takken, en ziende eenen Spaanschen Hopman, die'er maar een braght, hem heuslyk begreep, met deeze woorden. *By Ridders trouw, vond' ik my niet bet gelaaden, dan men my aanziet, vyf zouden 'er my te weenigh weeghen; daar ghy, wiens knooken min gehardt zyn ten arbeydt, u, met een, genoeghen laat*. Waarop, (gelyk die landtaardt sneedigh, en reedt, ten antwoord' is) de Spanjaardt weeder: *Niet alle menschen, Doorluchtighste heere, zyn tot gelyken last bequaam*. De verweerders, echter, maakten 't den aanleggren dapper zuur; stortten hun dikwils op 't lyf; steurden, oft stieten de werken om; en deeden, dan den eenen, dan den andren toeleg verstuyven. In zeekren uitval, op den oordt van de Lottringers, daar slappe wacht was, bedreeven ze groote moordt; rukten etlyke vendels, en gevange Hopluyden naa binnen. Don Johan, ziende 't geweldt zich vergeefs afslooven, wendd' het oover een' andren boegh; en stelde te werke den heet van Gatez, Borgoenschen Eedelman van voeghlyke maanieren, en klemmende welspreekenheit. Deez paste, op een' nacht, in mondtgemeenschap met de bezettelingen te koomen; en opgeevende ten breedste van 't Spaansche vermooghen, van Don Johans eedelmoedigheit, en zyn wenschen om den luyster, van zoo vroome krysluyden in zynen dienst te hebben, bood den geenen, die daartoe verstaan wilden, drie maanden solds gereedt; den andren vranken uittoght. Zy hadden nu, om bystandt te vorderen, getracht eenen trompetter uit te helpen, onder geley der rosbende. En deeze was leelyk geheekelt, door den Graaf var Meeghen; en op die maare, de heer van Rassel geaarzelt, als hy, met een' troep paarden, stond om eenighen voorraadt in stadt te brengen, daar 't althans krap omquam met eetwaaren, en bussekruydt. Florennes voorts, die (zoo men zeyde) liever gehadt had, dat gebrek te bezorghen, dan 't opdoen van nooddruft, toen 't wel geschieden kon, hield daarop aan; vertoond' hun de armoê, daar hy oorzaak af was; en zocht, door alle weeghen, de gemoeden t'ondermynen. Een deel der soldaaten nochtans, ('t zy hen zinlykheit van Godsdienst, oft van eere, dreef) deed den handel een' wyl haaperen: maar 't was 't zwakste, en moest, ten laaste, onder den arm van 't sterkste deur. Drie benden dan, neevens den Ooverste, wiens trouwloosheit hierdoor bewaaricht werd, naamen parthy met den Spanjaardt: [+]de rest trok uit, op den eenentwintighsten van Bloeymaandt, met geweer en vliegende vendels. Don Johan, weeklyk van lighaam, mits onderaardsche zucht, gegaadert in de loopgraaven voor Philipsstadt, ging tot Naamen zyn' gezontheit koestren: Parma naa Limburgh, als van merklyk belang, om de bystandyen uit Duytslandt t' ontfangen. Onderweeghe lagh een' vaste burgh, op een' klip, in goede graften; en vyftigh mannen [+]daar binnen, verdeelt onder twee rotmeesters. Deezer een, zynde een Luykenaar en Roomsch van geloof, versprak zynen makker, dat hy, met

[+]1578.

[+]*Philipsstadt, door Don Johan, beleeghert*.

[+]*'T gaat oover*.

[+]*Een sterk slot verraaden*.

+het grootste getal der knechten, naa Limburgh tooghe, om kruydt en lood, en wes men meer behoeven moghte. Zynde deezes ontslaaghen, braght hy den meesten hoop der reste tot zyn' voorneemen; d'andren om hals; en leeverde de plaats aan Farneze. Limburgh stond het eerste beuken +niet af: blaazende de burghers hunnen schrik den soldaaten in; zulx dat zy verbaasdelyk oovergingen, zonder eenigh verding te maaken: uitgezeyt veertigh, die op 't Slot weeken, volghende hunnen Ooverste. Deez, een kloek en ervaaren krysman, was in geenen gebreeke van zynen plicht; en vertoond' hun 't voordeel der plaatse, houdbaar genoegh, zoo zy den hunnen betrachten wilden. Om niet: zy drongen hem t'ooverkoomen met Parma; verworven uittoght met geweer en pakkaadje; maar gaaven +zich meest alle in zynen dienst. Om 't Slot van Valkenburgh, en 't steedeken Daalhem te bemaghtighen, stuurd' hy den heer van Gibreau, die ze beyd' inkreegh, niet zonder bloedstorting, en pleeghen van yslyke wreedtheit. De algemeyne bekommering oover deeze voorspoedt des vyands, en 't bezonder mishaaghen der Roomsgezinden aan Kazimirs groote maght, oopenden de ooren bet voor d'aanbiedenissen des Hartooghen van Anjou: zulx men verzocht, dat hy gemaghtighden oover zonde, om de zaak aan +te binden. Van zynen 't weeghe, dan, quaamen de Graaf van Rochepot, en de heer vari Pruneaux, tot Sant Gislein, met den Graave van Lalain, den heere van Fresin, en Diedrich Lichthart, in mondtgemeenschap. Van verdingpunten werd aldaar weenigh gesprooken; en slechts in 't gemeyn toegezeyt, dat zyn persoon den gantschen Lande zouw welkoom weezen. +Niettemin, hy bestond, hierop, achtduyzent knechten te lichten; kreegh duyzent Eedelluyden daartoe, die, tot eyghe koste, te paard' klommen: en liet, tot bewys van wilveyrdigheit, nu 't voorspel zyner waapenen, op de grenzen van Henegouw, zien. Werwaarts, van Don Johan, Octavio Gonzaga, met eenigh ros- en voetvolk gezonden werd; die vierhondert Fransoyzen, zich nerghens min voor hoedende, in 't dorp van Barlemondt vernestelde, en hunn' achteloosheit zuurlyk bekoopen deed. Zommighen der zelve vlooghen terstondt op 't Slot: 't welk hunne behoudenis was, mits de Spaanschen geen grof geschut hadden. Gonzaga, ziende niet wyders te verrichten, bedorf 't veldt en de vruchten van 't Walsche gewest, +zoo veel in zyner maght was. Midlerwyl arbeydde de Staatsche parthy, om, zoo wel als teeghens 't uitwendighe, zich teeghens 't gevaar te verzeekren, dat uit haar eyghen ingewant opstaan moght': en begon men, onder andren, den kerk- en kloosterluyden, volghends 't Plakkaat van den tweeëntwintighsten in Grasmaandt, het zweeren af te maanen. De +weirlyke Priesters beweezen gehoorzaamheit: dan de Jesuyten t' Antwerpen, sloeghen 't plat af, voorwendende, dat zy, by eedt aan den Paus; en deez, door vriendschap, aan Don Johan verknocht was. De zelfste zwaarigheit maakten aldaar de Minrebroeders: doch twintigh bezinden zich; neeghentien volstonden'er in 't weygheren, en werden met de Jesuyten, op Pinxterdagh, onder veylighe hoede, naa Mechele, geleydt: van waar zy zich voort binnen Looven begaaven. Te heuslyk docht dit der gemeente gehandelt. Zy raakt, van 't morren aan 't knorren, van 't knorren aan 't kryten; *Men behoorde den heelen hoop ter stadt uit te stommelen*. Maar lyfstraf van twee quanten, die in arren moede, en gewaapent, naa 't klooster streefden, was genoegh om het meerdeel gemak te doen houden. Ter zelve oorzaake +verlieten al de Minrebroeders Uitrecht. Hun kerksieraadt en kleynoodje, die zy meynden meede te voeren, werden aangetast, en in bewaarende handt gestelt. Op gelyke wyze gink het tot meer andre plaatsen. Onder de Franciskaanen te Brug, was broeder Cornelis Adriaanszoon van Dordrecht. Deez, ooverloopende van gal, glad van tong, styf van kaaken, en

+1578.

+*Limburgh by Parma ingekreeghen*.

+*Ook 't Slot van Valkenburgb, en 't steedeken Daalhem*.

+*Men noodight den Hartogh van Anjou herwaarts*.

+*Die zaamelt volk op de Walsche grenzen*.

+*Eedt den Geestlyken afgevordert*.

+*De Jesuyten en een deel van de Minrebroeders, t' Antwerpen, weyghren dien, en worden ter stadt uitgezet*.

+*De Minrebroeders verlaaten Uitrecht*.

+ten rykste begaaft met den geest der onbeschaamtheit, had daar, al een' +wyle voorheen, den Preekstoel betreeden, en met ongesnoerden mondt, en woorden van walghende vuyligheit, niet alleen teeghens d'Onroomschen, maar zelfs teeghens d'Ooverheeden zyner eyghe parthye, gebuldert. Booven deez' oopenbaare arghernis, was een' verborghene in 't licht gebracht: hoe hy zich kittelde, met het geheym des harten van verscheyde vrouwen en maaghden te doorritselen; en haar zoo dwaas wist te broeden, dat zy hem, d'inwendighste gedachten van vleeslyke bekooring, en alles wat nacht en slaapkaamer bedekt houden, in biecht meldden; jaa zich die onkuysheit, quansuys, met roeden lieten uittuchtighen. Waaroover hy, endtlyk, ten aanstaan der Majestraat, klooster en stadt had moeten ruymen, en drie jaaren tot Ypere verblyven. Weeder gekeert, zonder verlof, in dat van zesentsestigh, haald' hy de Wethouders, die 't hem gedaan hadden, schendelyk oover; en ging, met schelden en tieren, den ouwden gang; onverlet; eerst mits de bysterheit, thans mits de bitterheit des tyds, als niemant aan den staf der Geestlykheit baffen darde. En, dusdoende bracht hy de Landtvooghdy van Alva deur, tot dat de dingen een' zwaay naamen. Alstoen bestond hy, teeghens 't bedryf des Hartooghen, met gelyke lossigheit, uit te vaaren; leggende schamperlyk af, van 't eyschen des tienden penninx, en 't verliezen van den Briel. Seedert, hoe de windt van 's Lands verlichting bet opstak, hoe hy bet de kap daarnaa keerde: weshalven men hem duldde: mooghende zelfs d'andre gezintheeden wel veelen, dat zich de Roomsche, door alzulke onteerfels eener kerke, afzightigh maakte. Ook vind ik niet, dat hy, oft zyne meedemonnikken eenighszins teeghens den eedt gesporrelt hebben. Niettemin, van den haat en opspraak, gereezen teeghens die orde, dienden zich eenighe leekebrôers: de welke, hardt gehandelt by d'andre, hun tot weêrwraak van dien, den gruwel der stomme zonde, +oft Sodomye, te last leydden. Hierop werden z'in hechtenis genoomen; en beval de Aartshartogh de kennis der zaake aan heeren Joost Huysman en Gillis Wytz, Raadsluyden 's hoofs van Vlaandre. Etlyken beleeden 't stuk; drie werden'er ten vuure gedoemt, twee tot geesseling en ban. En men had noch niet vergeeten, dat om den zelven laster, onder de regeering van Kaizar Maximiliaan Karels grootvaader, de Monnikken van dit klooster waren verdreeven geweest. Gelyke schennis quam, tot Gent, aan den dagh; alwaar vier Françiskaanen, en een Augustiniaan oopentlyk +verbrandt, eenighe gegeesselt werden. En, dewyl nu schier elk dit gezelschap verfoeyde; zoo bande men daar voorts de vier biddende orden ter stadt uit. Hiernaa schorsten de Staaten, by scherp verbodt, het zeynden der jaargelden, genoemt Annaten, naa Roome, die gewoon zyn, +van de Prelaaten, t' hunner in wydinge, betaalt te worden. Al 't welk noch, met eenighe gereeghéltheit, en by bestelling der Ooverheit, toeging. Het styfde daarentussen d'Onroomschen dapper in hun dunken dat het recht op hunne zyde was. Maar't herlanden, hierenbooven, der uitwykelingen in grooten getaale, 't maghtigh gezagh des Prinsen, die doen en laaten by den Landtvooghdt was, de Engelsche gunst, zoo veel ruytren en knechten op weeghe onder 't beleydt eens Ooversten belydende 't zelfste geloof, +blies hun te weldigh de borst op. Het breyn, beklommen en bekraftight van de dampen der voorspoedt, doofde oft bedwelmde 't licht der bescheydenheit en achterdocht, in die dronkenschap: gelyk dan 't geluk den mensche zwaarder strydt, dan 't ongeval, leevert. Want quelling scherpt den geest, en ellende wort deurgekrabbelt: weelde maakt ooverdwaalsch. Ook vertrotste hen niet weynigh de waan hunner noodwendigheit, en 't zien dat zy in de meeste en treflykste ampten gebeezight werden, terwyl men, uit mistrouwen, 't welk op hen niet viel, meenighen Rooms-

+1578.

+*Broer Cornelis van Dordrecht, en zijn bedrijf te Brugge*.

+*Sodomytsche Monnikken gestraft*.

+*De vier biddende orden, uit Gent, gebannen*.

+*Verbodt, aar de jaargelden der prelaaten, na Roome te zeynden*.

+*Onroomschen worden dartel*: *en waarom*.

gezinde [+]verby ging. D'eerste ongeschiktheit werd t'Amsterdam aangerecht; [+]niet zoo zeer door wulpsheit van 't graauw, als by opzet en bestek van veel der treflykste burgheren. Daar zweefde gerucht, dat Don Johan, onder gelaat van den Hooghduytschen bezettelingen, tot Deeventer en Kampen, eenighe nooddruft toe te voeren, wel yets op Amsterdam zouw mooghen voorneemen; en 't verstandt noch niet sliep tussen hem en zommighe inwoonders. 'T welk, dat het niet arghlistelyk gezaayt zy geweest, ik noode verzeekren zouw. Wel is waar, dat Aldegonde, op zyn' reyze naa Worms d'Algemeyne Staaten, uit Kaizarslauter, verwittight had, dat de Spaanschen zochten een deel scheepen van den Koning van Sweede te bekoomen, om ze teeghens die stadt te gebruyken, als verzeekert, daar binnen, hunn' eyghen' handen te vinden. Heeren, Johan van Mathenes, Adriaan van der Myle, en de Doctoor Fransoys Maalzon van Enkhuyzen, gemaghtighden der Staaten van Hollandt, waaren 'er al een' wyl beezigh geweest, met stellen van orde, volghends de punten der voldoeninge: de vier benden der burghersoldaaten aangenoomen, en behopmant met Harman Roodenburgh den ouwden, Simon Henrixzoon Jonkheyn, Jakob Visscher en Jan Duin: de voorighe schutteryen weeder opgerecht, en de leedighe plaatsen gevult. Maar, de Onroomschen, zich belghende dat men hun eenen afzightighen hoek, tot begrafnis hunner dooden, had aangeweezen, eyschten een' eerlyke plaats, naar luydt van 't verdragh. Voorts rees'er krakkeel, tussen hen en de Wethouders oover de wyze van waaken: dingende d'eenen en d'andren op 't zeekerste beleggen hunner zaaken, om 't hecht in de vuyst te hebben. De regeerders riepen, *Dat men hun dingen verghde, die teeghens d'ouwde gewoonte, en den inhoudt der voldoeninge streeden:* d'Onroomschen, *dat zy van den voorighen voet niet afweeken, nocht yet wilden verandert hebben, dan alleenlyk de beleyding, en de form der wachten: in welk stuk, dan den Stadthouder stond, te voorzien, naar dat de geleeghenheit riede*. Als dit eenighen tydt geduurt had, en de Majestraat niet toegaf, beslooten zy eyndtlyk, liever, dan eeuwelyk ter genaade van hunne weêrparthy te staan, een' kans te waaghen, en haar t'oovervallen eer zy 't hun deede: gemerkt maght teeghens maght genoeghzaam in weederwight scheen te hangen, en d'ooverhandt aan 't waarschuwen met den slagh. Meester Willem Bardes, rechtsgeleerde, zoon des alleens genoemden Schouts, van wiens achtbaarheit, aanhang, en weederstoot t'Amsterdam, wy ten beginne der beroerten gemeldt hebben, was althans, gelyk veel' andre ballingen, weeder ingekoomen en zeer verknocht aan die van den hervormden Godsdienst. Hy, als Oudtsteedehouder van Sonoy oover Noordthollandt, en derhalven groot met hem; schreef, den vierentwintighsten van Bloeymaandt, aan dien Ooverste, *Dat de zelfste zynen Hopluyden, leggende naast Amsterdam, in stilte lasten wilde, hun volk veyrdigh te houden, om op te zyn ten eersten beveele der Staaten van Hollandt, oft hunner gemaghtighden*. 'T welk, zoo hy 't uit onthiet deed, en dier Heeren meening was, niet alleen de betwiste punten door te dryven, maar ook stadts Ooverheit te schuppen, hen in kenbaar ongelyk stelt. By den zelven brief, ontbood hy eenen scheutvryen helm en rondas, t'zynen behoeve. Sonoy dan, nooit keurigh op eer oft oneer, daar 't vordel gold, deed hem weeten dat zyn verzoek volbracht was. 'T meerdeel, ook, van stadts bezettelingen, klaghtigh oover de zwaare wachten, liet niet duysterlyk blyken, zoo men nieuwigheit aanvinge, dat het aan hen niet houden zouw. Schokkende de dingen op deezen draf; quam Meester Thomas van Til, Oudabt van Sant Bernards by Antwerpen, op Zondagh, vyventwintighsten der voorzeyde maandt,

[+]1578.

[+]*Moeyte t'Amsterdam, daar omkeer der regeering uyt volght*.

[+]buyten de vryheit van Amsterdam, by Sant Antonis dyk, voor de Onroomschen preeken. Wat woorden hy voordroegh uit de Heylighe schrift; en oft zyn' uitlegging [+]1578. tot ophitsing der gemeente strekte, heb ik niet kunnen verneemen. Zoo veel is'er af, dat d'Onroomschen, terstondt daarnaa, elkandre verpraayden, raamende wegh en wyze, tydt en teekenen, om 't ontwerp ter daadt te brengen. Weetende yder zyn werk; houden zy zich binnen 's huys, en wel op hunn' hoede, met waaken de gansche nacht. Ten naasten morghen, vervoeghden zich Bardes, Marten Koster, Adriaan Kromhout, Adriaan Pauw, en Guillaume du Gardin, by de Regeerders, om de laaste proef van hunne reklykheit te neemen. Woorden en weêrwoorden. Men gaat'er etlyke maalen, van't Raadthuys in de herbergh der gemaghtighden, die op den Dam was: van de herbergh op 't Raadthuys; tussen de meenighte door, die met ongedult verwachtte, hoe 't 'er afloopen wilde: dan, hoe men 't wendde oft keerde, de Majestraat bleef pal staan. Derhalven, als nu de middagh verby was, de markt ontleedight van huysluyden en zuyvel; komt Gardin ter puye verschynen, daar men plagh afles te doen; licht zynen hoedt, en zet dien voorts weêr op. Dit beduydde, dat men met gemoede niets te verwerven zagh. Jonkhein, treedende ten stadthuyz' af, en slaande de armen van elkandre, geeft te kennen, dat aan de Wethouders geen verwrikken was; en spoeyt zich naa zyn krysvolk toe, om de Nieuwe Kerk, teeghens plondering te verdaadighen. Want de knechten waaren, al van ontrent elf uuren, in waapenen geweest, en elk vendel op zyn' standtplaats gestelt. Teffens lost zeeker soldaat een mosket ter venster van de Waagh uit. Daar stuyft matroos op straat, met vlieghende vlaggen; en roept, *Wie Oranje lief heeft, toon' hart en volgh' me naa*. Strax de rest voor den dagh, arbeyder, ambaghtsman, koophandelaar, rentier, volk van allerley slagh; d'uitwykelingen 't vuurighste. Een deel jaaght'er naa 't bushuys, sleept het geschut daaruit, beweert daarmeê den Dam, propt de toegangen met wolzakken, die by geval aan de Waagh laaghen. Toen aan 't werpen met steenen, naa de yzere traalyen der vierschaar, om de nachtwaakers te verdryven, die daar, by zorghlyke stonde, op 't afbernen van zeeker haakgeschut pastten. Als 'er geen' vonk gegeeven werd, stort men ten stadthuyze in; haalt den Schout, en, zoo d'ouwde, als regeerende Majestraaten daaraf, oft uit eyghe wooningen, en brengtze op de Waagh. Thans leydt men ze, neevens verscheyde Paapen, en al de Minrebroeders, naa 't waater, tussen twee heggen soldaaten door, tot bescherming teeghens 't graauw, schreeuwende, *Men behoorde hen ter galghe te zenden, daar zy meenighen aan geholpen hadden*. Gescheept, geestlyken en weyrlyken, elke soort op bezondren boodem, werden zy (ang voor argher; naamlyk te gronde booren) aan Sant Antonis dyk opgezet. Dit alles (een zeldzaam beloop) zonder eenen mensch te wonden. Maar de zielelooze en stomme stof moest voorhouden: beelden, altaaren. Felst had men 't op de gedachtenis der Graauwe Monnikken gelaaden, die kennis van kettery plachten te neemen, en 't hunnent, met de weyrlyke rechters, naa 't uitvoeren der vonnissen, het bloedmaal te eeten. Geen ding alhier, dat niet gerooft oft aan stukken gesmeeten werd: en op dit klooster loosde zich de meeste woede. Aan winkels oft wooningen (waarvoor de Roomsgezinden grootlyx vreesden) raakte niemandt. Als 't uitgeholt was, en aan den aavondt ging, bezetten d'Onroomschen de oorden van belang, met wacht van de hunnen. In 't Toorentjen gingen vier lichte quanten zitten, speelende, beguighender wyze, de Burghermeesters naa. Tot op den derden dagh stonden de zaaken dus wildt, en de stadt zonder Ooverheit: wordende nochtans

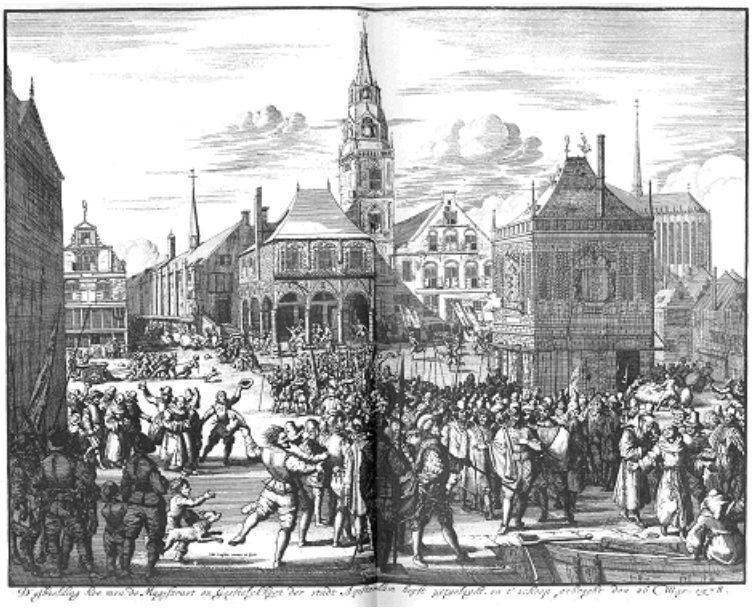

+midlerwyl (een ander wonder) geen' merklyke moed wil gepleeght. Maar, 's daaghs naa de opstending, verdroeghen de drie schutteryen de vervoerde Wethouders van hunnen eedt en ampten, ten ooverstaan der heeren van Mathenes en der Myle. Voorts werd uit elk rot, by de meeste stemmen der rotgezellen, een achtbaar schutter gekooren, tot zessendertigh toe. Deeze, vergaadert, 's daaghs daar aan op 't stadthuys, koozen, tot Burghermeesters, Willem Bardes, Marten Janszoon Koster arts, Adriaan Reinierszoon Kromhout, Dirk Janszoon Graaf. In gelyke wyze maakte men Scheepenen en Vroedschap, en de rest der regeeringe. In steede van Andries Hollesloot, werd Willem Martenszoon Kalf, eertyds geweest onderschout, tot Schout gestelt. De kerken bleeven noch, wel ruym een' week geslooten. Toen ging'er de Majestraat met eenighe timmerluyden, en deed de beelden afneemen. Voorts begosten de hervormden in d'ouwde kerk te preeken; weenigh daaghen daarnaa, in de nieuwe. Zynde dit bedryf, t'Amsterdam, zoo veel als de vaan der opstending in de lucht gesteeken; trekt men, ten derden daaghe, hooghtydt +van 't Sakrament by de Roomschen, tot Haarlem, ook te werk; maar (gelyk yder, in 't mispryslyke, zich doorgaands dunken laat achter te leggen, zoo hy 't slechts enkelyk naaspeelt) hield'er zich binnen de paalen der zelfste maatigheit niet. Ook waaren 't soldaaten, die 't deeden; gezelschap van raauwer wandel. Als de hooftkerk vol menschen was, de misse geëyndight, 't ontsteeken der toortsen begonnen, om den ommegang binnen te doen, dewyl 't buyten t'onveyligh bleek, bersten zy, met groot gedruys, ter deuren in, en maaken zich ruym' baan, met gevelde punten. 'T volk tuymelt oover hoop; elk zoekt zyn' hals te berghen. D'een en d'ander wort gequetst, zoo burghers als Priesters. Pieter Balling, deezer een, schongelend' ontrent het koor, alzoo hy stikziende was, werd van achtre gedolkt, zulx het hem 't leeven kostte. De Bisschop, Goodefroy van Mierloo, hebbende dien uchtent daar gepreekt, zalfde, met ontrent vyftigh gulden, de handen daar hy in viel. Dies liet men den man glippen, en holp hem om een' hoek. Voorts de paapen uitgeschudt, mantels gegreepen, huyken en ringen afgestreeken. Naa 't dunnen van den drang, slaan ze, aan 't rooven van sieraaden, behangsels, koorkleeden, en alle kisten oopen. Kleenen last leeden d'altaaren; alzoo men 't meer op den buyt, dan op de beelden, gemunt had. Thans vertoonden zich Schout Niklaas Ruykhaaver, en Burghermeester Pieter Kies; om achtbaarheit der welke niet zoo zeer, als om dat het daar kaal geveeght was, 't geboefte verschooyde. Maar, een deel hunner hield de markt in, uit vreeze voor aanval der burgheren: de rest hebbende de smaak van den roof wegh, rotst naa de Françiskaanen, doel, te dier tydt, van den gemeynen haat. De Monnikken, oover taafel zittende, vatten schielyk den schrik, vlieghen op, en ten klooster uit: 't welk tot een' ydele romp gemaakt werd. Noch had de gierigheit haar zat niet. Naa den middagh smeet men kerk en klooster der Preekaaren oopen, en pleeghd' 'er gelyke plondering. Sint flaauwde de raazery, en eyndighde in ooverlast aan etlyke orden van bagynen, die met verlies van linnen, wollen, en eetwaaren, daar afraakten. Dit tuchteloos krysvolk, drie vendelen sterk, werd, eer lang, elders heene verzonden, naa scherp gebodt by trom en steêklok, dat zy 't gestoolen goedt hadden weeder te geeven. Den moorder des gemelden Priesters deeden de Staaten van Hollandt, met de verdiende doodt, straffen: zonder dat ik bevind eenighe andre peene op dit stuk, gevolght te weezen. Onder de Roomsgezinde Staaten, werd, zeeker, tot geen geweldt noch, maar tot houden van zaamening, wel onbeschroomdelyk voortgeschreeden:

+1578.

+*Kerk- en kloosterstorming tot Haarlem.*

+zonderling in de Landschappen van Nederduytsche taale. Tot Antwerpen, +was, al in Lentemaandt, tot vyftien plaatsen gepreekt; tot veertien, 't aavontraaal uitgereykt. En 't verbodt, gedaan in Grasmaandt, werd genoeghzaam in den windt geslaaghen; hoewel de Staaten zich zulx niet hadden ingebeeldt. Tot Gent, quamp men, by vier, vyf, zeshonderden teffens, aan verscheyden' oorden, te hoop; met zoo luttel ontzighs, oft het oopentlyk veroorloft geweest waar. Neemende de loop, van dagh tot dagh, toe; behaaghden hun eyndtlyk hunne meenight' en midlen zoo wel, dat men zich verstoutte, vrye oeffening te verzoeken; op aanraaden der geenen, dien 't alleens was, in wat wyze, zy hunnen Godsdienst vorderden. Ik zoude gelooven, ook luyden daaronder geweest te zyn, die, eenen af keer hebbende van de arghernis der daatlykheit, daar 't anders naa uit zagh, liever deezen wegh ingingen. 'T zelfste werd goedt gevonden, by eene der Nederlandsche, Hooghduytsche, en Walsche, zoo inheemsche als uitheemsche, kerkenvergaadring, aangevangen, tot Dordrecht, den tweeden van Zoomermaandt. Zy stellen dan een smeekschrift in, aan den Aartshartogh en Raadt van Staat, en geeven 't, op den tweeëntwintighsten, oover. In wydluftighe reedenen behelsd' het deezen zin. *Den waarom huns wykens uit de Roomsche kerke +weezen verscheyde gedrukte boeken uit, neevens de bekentenis des geloofs, bekraftight door de volstandigheit veeler zaalighe zielen, die men, daarop, met d'uiterste smaadt en smart, den tydtlyken doodt had doen bezuuren. By welke wreetheit echter niet anders gewonnen bleek, dan aanwas van geloovighen, met verlies, daarentussen, van de welvaart des Lands, met verwoesting der steeden door 't bannen en verjaaghen, met uitmerghelen der gemeente door stilstandt en verleyding van handtwerken en neeringe. Om al 't welke te redden, en 't juk der Spaansche slaavernye te helpen afschudden, hun noyt byzetten van hals en haave verdrooten had. Maar, verlooren was alle lyden en arbeydt, zoo men hen, naa 't verdryven des gemeynen vyands, en 't vergieten huns bloeds in 't bevechten der zeeghe, weeder dacht ter slachtbank te brengen, en hunne aadren, aldaar, van 't ooverschot t'ontleedighen. Welk duchten niet min kon, dan hun een zwaar pak op 't hart, en geen' zwakke spaak in 't willigh wiel huns yvers weezen. Om deezen aanstoot wegh te neemen, en met een te verhoeden eenigh bedryf dat niet allen Onroomschen lief zyn, oft betaamlyk dunken zouw, stond voor 't beste middel te houden verlof van vryen Godsdienst, tot dat men, door een' Algemeyne, oft ten minste Landtzaatelyke kerkenzaamening, de strydende meeningen vergeleeke. Om welke weldaadt zy op 't needrighste waaren smeekende. Die dit verworpen, dreeven de Gentsche bevreedinge; dat altaar teeghens altaar op te rechten, teffens Raadthuys teeghens Raadthuys bouwen was: en de Roomsche Godsdienst, in zulken geval, samt al die Geestlykheit, op een schup zouw zitten. Maar zy wenschten niet beeters, dan dat men den Gentschen pays hielde, en volghends den zelven, ter vergaadring der Staaten, 't punt van geloofszaaken afhandelde. Doch, zoo de tydt zulx niet toeliet, men kon hun te gemoet koomem, zonder kreuken van trouw: naardien, in 't verding, zoo meyneedighlyk gebrooken door den Spanjaardt, de Landschappen niet dan onderling gehouden waaren; en 't geen zy gebonden hadden, weederzydighlyk slaaken, daarin lichten en zwaaren, moghten. De Heydensche Kayzars hadden zich bet bedankt van 't dulden, jaa gebruyken der Christenen in krysdienst, dan van 't vervolghen der zelve. By de Christene Kayzars, waaren oopenbaare kerken toegestaan den geenen, die van hunne gezintheit verschilden, en voor ketters gewraakt werden. De groote Turk teeghenwoordelyk, de*

+1578.

+*Onder de Roomsgezinde Staaten, steeken d'Onroomschen ook de ooren op.*

+*Zy verzoeken vrye oeffening van hunnen Godsdienst.*

+*Koning van Marokke, die van Poolen, en andre Vorsten meer, vernoeghden zich aan 't uiterlyke, zonder oover 't gemoedt te heerschen; en vreesden diesweeghe geen ongemak. De Paus zelf liet de Jooden met hunne schoolen begaan. In Duytslandt en Vrankryk, twee de maghtighste gewesten, die Neêrlandt omgrensden, wat had m' 'er niet te hoop gehaalt, en te werk geleyt, om d'Onroomschen te dempen; met het zelfste voorwenden dat scheuring in 't geloof den staat ook noodtlyk splitsen moest? Maar d'ervaarenis had geleert, hoe in 't geen, dat men te vooren waande 't voedsel der beroerten te weezen, de rust bestond. Verre, voorts, van hun moest' het zyn, naa goedt oft bloedt hunner meedeburgheren te dorsten, oft eenigh geweldt te pleeghen teeghens den Roomschen Godsdienst. Ook zouden zyn' Hoogheit en de Raadsheeren van Staate, wel weeten eenighe orde te raamen, tot verzeekring der Roomsgezinden. En de verzoekers wilden zich, op 't onderdaanighste, daarnaa, schikken: hoopende meede wel zommighe treflyke Vorsten te beweeghen, om goedt te zeggen, voor 't naaoomen hunner beloften. 'T welk, neevens 't verwerven hunner ootmoedighe beede, geschaapen waar, alle misverstandt en arghewaan te smooren; en de verkoelde liefde ter gemeyne zaake weeder op te stooken: gelyk hen ook die gunste zoo moedighen als verplichten zouw, om zich anendan beeter en beeter te quyten, met der daadt, en met aanroeping Gods, dat hem geliefde zynen zeeghen gestrekt te houden, oover de jeeghenwoordighe regeeringe, tot welstandt des vaaderlands*. Naa etlyke daaghen vervolghs om bescheydt, leeverden zy een tweede +smeekschrift in, beloovende eenighe Vorsten, tot borghen voor hunne gehoorzaamheit, te stellen, en verzoekende 't zelfste van de Roomschen. Droeghen wyders, tot verzeekring beyde der gezintheeden, de naavolghende punten voor. *Onpartydigh geachte persoonen uit de Majestraat elker steede te kiezen, om kennis te neemen, en te oordeelen enklyk van d'oovertreedingen der verzochte orde: oft zoo zich de regeerders daartoe niet beleedighen konden, etlyke burghers, half en half, van weederzyden, te maghtighen, om, op genoeghzaam blyk, de balddaadighen in hechtenis te neemen, en de zaaken in staat van wyzen te brengen; en voorts het vellen der vonnissen aan de Wethouders te laaten. Zeeker getal der achtbaarste burgheren van 't een en 't ander geloof, voor de hunnen te doen verantwoorden, onder belofte van geene vreêbreekers te verdaadighen, dan veeleer 't straffen der zelve te helpen beneyrstighen: ook geene steeden oft vlekken in hun ongelyk te styven, maar de handt daaraf te trekken. Tot het zelfste te verplichten alle kerkelyke luyden. Hooghe verklaaring der Onroomschen, voor de Majesteit des Almaghtighen, dat zy niets, tot naadeel van den Godsdienst, persoonen, oft goedren der Roomsgezinden, zouden aanvangen; maar zulx trachten te verhindren, naa hun uyterste vermooghen; jaa d'Ooverheit des verwittighen, op dat'er in voorzien wierde: waarvoor, een deel hunner aanzienlykste geloofsverwanten hun woordt zouden geeven*. D'Aartshartogh en Raadt van Staat vormden, derhalven, een' schets van geloofsvreede, +die, huns bedunkens, geen' scheuring tussen de Landschappen behoorde te maaken; naardien het aanveyrden oft afslaan in elx welbehaaghen gestelt werd; en niemandt geperst, om van Godsdienst te verandren. Dertigh waaren de leeden des ontwerps, maar deeze de merkwaardighste. *Alle mishandeling, bedreeven uit geloofszaake, seedert den Gentschen pays, zy als nooyt geschiedt. Yder beleeve zyn gevoelen in vryheit, zonder den andren daaromme te moeyen. Zoo in Hollandt en Zeelandt, als andre plaatsen, van waar men den Roomschen Godsdienst verdreeven vindt, warde die weeder ingeruymt, mits dat de gee-*

+1578.

+*Anderde verzoekbrief ten zelven eynde*: *met voorslagh eenigher middelen van onderlinge verzeekring*.

+*Schets van geloofsvreede, gevormt by den Aartshartogh en Raadt van Staate*.

nen, [+]*die 't begeeren, in de groote steeden en dorpen niet onder de hondert huysgezinnen sterk blyken, elk woonvast aldaar geweest, ten minste een rondt jaar; in de kleene 't meeste getal maaken. In gelyke maniere zy, door gansch Nederlandt, den Onroomschen geoorloft den hunnen te oeffenen. Des zullen d'inwoonders, van d'een' en d'andre gezintheit, aan de Wethouders verzoeken, en deeze hun aanwyzen een' goede geleeghenheit; te weeten, den Roomschen, in Hollandt en Zeelandt, eenighe, bequaame kerk oft kappel, oft, zoo'er geen' is, den grondt, daar'er een' gestaan heeft, om een' nieuwe te timmeren; in d'andre gewesten, den Onroomschen zulke plaats, als de Regeerders dienstigh vinden; behoudends, dat ze, zoo 't mooghelyk valt, verre van de kerk der Roomschen legge, op dat de naabyheit geen' oorzaak tot twist geeve. Op welke plaatsen, men ter weederzyden zal mooghen houden, hooren, en pleeghen, de Godlyke plichten, preeke, gebeeden, zang, doopsels, aavontmaalen, begrafnissen, trouwingen, schoolen, en wat wyders den Godsdienst aankleeft. Daar slechts d'eene Godsdienst oopenbaarlyk wort toegelaaten, zal men nochtans niemandt onderzoeken oft aanspreeken, oover 't geen, aangaande den andren, hy binnen 's huys doet. Die in eens anders kerke komt, schuwe arghernis te geeven, en voeghe zich naar de gewoonte aldaar. D'Onroomschen, buyten Hollandt en Zeelandt, zullen gehouden zyn, de zondaaghen, Kersdagh, d' Aposteldaaghen, dien van Sante Mariës boodschap, van Heemelvaart, van Lichtmis, en van 't Sakrament, te vieren met sluyten van winkels, schorsen van handtwerk en koopmanschap. Men oopene daar geen' vleeshuyzen, ten daaghen als 't vleeseeten by de Roomsche kerke verbooden is. Tot beeter bandt der eendracht, warde, in't bekleeden der ampten, zoo van Rechte, als andre, geen aanschouw genoomen op de gezintheit, maar alleenlyk op de bequaamheit der persoonen. De gemeentsluyden, genoemt achttienen oft anders, zullen afgestelt worden, en zich, voortaan, met geene zaaken van regeeringe vestinge oft wacht der steeden, bemoeyen; 't en waare dat d'Ooverheit hen tot zulx bezonderlyk verzochte. Jaarlyx zullen, neevens de Regeerders, vier persoonen van eere en aanzien gekooren worden, om blyk te beleggen van alle oovertreedingen in deeze stoffe; op 't welk, onderteekent, ten minste, by drie van hun, de Majestraat onvertooghen recht, oover de misdaaders, te doen heeft*. Dit ontwerp, vertoont aan de gemaghtighden der Algemeyne Staaten, scheen hun verder te zien, dan hun last gedroegh, en werd daarom elken [+]geweste toegeschikt, neevens dubbelt der twee smeekschriften, en verzoek, dat men 't stuk ooverwoeghe, thans zyn besluyt weeten liete, met verklaaring der geenen, die 't afsloeghen, dat zy echter de vereening, gemaakt met andre die 't aanneemen moghten, niet breeken wilden. Hierop [+]viel verscheyde duyding, naar de smaak van yders gezintheit. De Roomschen hielden, dat, by den eedt, gedaan op de vereenighing en Gentsche bevreeding, de Landen, ten eerste, elkandre, daar naa ook Goode verbonden waaren; der wyze, dat geen ontslagh plaats grypen konde by gemeene bewillighing, en veel min zonder die. D'Onroomschen oordeelden, dat men voor Goode gezwooren had, dan slechts onderlings verknocht was; ook wyders niet (meenden zommighen) dan om elk gewest, naar zyn verstandt, te laaten begaan, zonder eenighen indrang te doen. Daar waaren'er die losser voortsloeghen; en hun voerman Petrus Dathenus. [+]Deez, een verloopen Munnik van Poperinge, nu Leeraar tot Gent, en getytelt Raadsheer van Hartogh Hans Kazimir aan 't buldren ten preekstoel af, oover't heylloos punt (zoo noemd' hy 't) der Gentsche bevreedinge; by 't welke de Roomsche kerkzeede gevestight werd. *Dat de Prins, die zich had laaten hooren, men moest niet lichtveyrdelyk eenighe verandring*

[+]1578.

[+]*De zelve gezonden aan elk gewest*.

[+]*Verscheyde duydenissen hier op*.

[+]*Bystre onrustigheit van Petrus Dathenus, en de Gentenaars*.

+*maaken, maar zyn woordt betrachten zynde meyneedigheit een gruwel voor de ooghen des Alderhooghsten, nocht om Godt, nocht om Godsdienst gaf*. Dathenus was d'anderde handt van Imbyze; deez een hooft vol verwaantheit, onrustigh, bewindtziek oover kerk- en Landtbestier; eeven baat- als staatgierigh. Met kryszaaken moeyd' hy zich min, hebbende 't lyf te lief. Tot achterraaden beezighde hy La Hugherye en Sarazyn, Fransoyzen. Eene lyn met hem trokken Gillis Borlut, Joost Triest; ook Ryhoove een' tydt lang; en andren, die, uit zorghe voor Aarschot en de zynen, zich, door 't vangen der zelve, in een' zwaarder gesteeken zaaghen. Tot vordring hunner veyligheit dan, met een om in drabbigh waater te visschen, onderleggen zy zich den Godsdienst om te keeren: in meening, hierdoor de gunst des volx bet te stooken. Ook miste 't niet. Imbyze +wort Voorscheepen gekooren, 't welk daar d'opperste Majestraat is. Men slaat'er alle kostlykheit en kleynoodje der kerken aan, verjaaght de geestlyken als luyden niet vertrouwbaar, en leydt hun eenen jaarlykschen penning toe. Wyders, 't geen zy, oover een' wyl, tot Brugge gedaan hadden, klaarden z'ook tot Ypere, en pasten'er den heer van Assche, met een deel krysvolx in te kryghen. 'T welk niet afliep zonder plondren van +Bisschops en eenigher Kanoniken wooningen, doorschieten van twee persoonen, vangen van verscheydene; daaronder Jan de Visch, Baljuw van Ingelmonster. Den zelven gank gingen z' in de kleene steeden, Denremonde, Oudenaarde, Aalst, andre: ende meester geworden, hier met geweldt, daar met list, gins met gemoê, naamen zich de hoogheit der vier Leeden van Vlaandre aan, met voorwenden dat ze aan de gemeente vervallen was. +Uit kracht, quansuys, deezes rechts, worven ze, om den Landtdwang staande te houden, meer ruyters en knechten, smolten 't kooper en klokken der kerken, en vergooten 't aan geschut; sterkten hunne stadt wonderbaarlyk met aarde wallen, bolwerken, ravelyns; zonder kosten te spaaren. Tot verval der zelve hielden zy der Algemeyne Staaten omgeslaaghe schattingen in. Ook verkochten ze 't geestelyk huysraadt, keerden alles +'t onderste booven: braaken kerken, kloosters, huyzen af, en verbouwden ze; hieuwen bossen en boomen ter neêr. Om gering geldt ging al dit: maar diende ten deel om de holle buyken der vrekken te vullen, ten deel om de gemeente in te leyden, en verknocht te maaken. Die van Antwerpen, die van Brussel, zeynden derwaarts uit eyghenen naame; Aldegonde neevens andren, gaat'er van weeghe des Aartshartooghen, des Prinsen des Raads van Staat, der Algemeyne Staaten, om hen tot rust te verspreeken. Verre van daar. Zy volghen hunnen kop; stormen ook beelden en kerken, in d'omleggende dorpen; sleypen den roof te nest. En het Gentsche verdragh werd nerghens min betracht, dan ter plaatse daar 't zynen +naam af droeg. Op de verzoekblaadren, en den voorslagh van geloofsvreede, hadden nu die van Heenegouw hun verstandt oover geschreeven, verfoeyende de zelve, in allen schyn oft noyt van godtvergeetener meyneedigheit gehoort waar: wilden liever goedt en bloedt, en al wat zy tydtlyx bezaaten, by den gebruyklyken Godsdienst, opzetten. Deeze brieven hield d'Aartshartogh onder zich, verwachtende die van d'andre Landschappen, om ze alsdan teffens aan d'Algemeyne Staaten te behandighen. 'T welk vernoomen by de Heenegouwers; maakten zy de hunne kundbaar door den druk. De zelve, en andre Waalen, in 't Roomsch wel de styfste, en minst vermengt met luyden van verschillendt gevoelen, waaren de naaste toevlucht der uitgestoote geestlyken: deez' in geenen gebreeke van hun leedt ten breedste uit te meeten, de trouwe Gods, der Heylighen, der menschen, aan te roepen, door alle weeghen nydt, erbarming, arghewaan te verwekken. Dit, met toghtighe ooren, ingeslorpt. Men

+1578.

+*Zy keeren den Godsdienst om, en verjaaghen de geestlykheit*.

+*Bemeestren Ypre, en andre plaatsen*.

+*Werven krysvolk, sterken de stadt, stellen 't onderste booven*.

+*Houden de gemeene middelen in*.

+*Henegouwers verfoeyen de geloofsvreede*.

+spreekt'er vuur en vlam. En die landtaardt liet zich veel voorstaan, van +zyne verdiensten in 't vordren der eerste verbintenis en der Gentsche vreede. Ook hadden zy daar voor bedongen, dat, booven Arthoys en Heenegouw, als twee Landschappen, noch Ryssel, Douay, Orchies, te zaamen; Doornik, Doornikkerlandt oft Tournesis, Valenchien, en Mechele, elk bezonder; vol gezagh van een Lidt der Algemeyne Staaten zouden genieten: oft schoon al die zeeven in de gemeene lasten, de helfte van Brabands aandeel niet droeghen, dat nochtans by Vlaandres niet te gelyken was. Met welke maght van stemmen te speelen, en d'andre Landtschappen oover stagh te werpen, de meening der geenen geweest was, die gepooght hadden, den persoon van Mathias, en 't roer der regeeringe in + handen te kryghen. Zy houden dan, voor eerst, meede de schattingen in. Voorts geviel 't, dat de vrouw van Steeghers, weeduwe des heeren van Glayon, het preeken der hervormden, in haar' heerlykye, verbood. 'T welk den Gentenaaren stofs genoegh was, om in haar huys te vallen, haar +gevangen, en neevens wel tweehondert koffers paapengoeds, daar gevlucht, meê naa stadt, te neemen. Jaa zy vervorderden zich zeshondert Waalen, van de voorzeyde plaats te verdryven, met neêrlaagh van 't derdendeel der zelve. Dit blies den brandt ten daak' uit. De Walsche regementen van Egmondt, Capres, Bours, Heeze, Montigny, voorbaarigh reeds tot muyten, by mangel van geldt, hun beweezen op Vlaandre, grypen met geen' minder graatigheit dan gramschap, deez' oorzaak op, om teffens +hunne spitsbroeders te wreeken, en zich zelve te betaalen. Dies blaakte, in een ommezien, 't een binnelandsch oorlogh in 't ander; en zoo veel feller hier, hoe zulken, die men zich dunken liet tot hulp en voorstandt hunner bondtgenooten verplicht te zyn, haatlyker van trouwbreuk en schennis bescholden werden. Zy storten ten Gentschen oord' in; maaken 't 'er leelyk van schanden, met ruyten, rooven, vrouwekraft, en allerley laster: dwingen den landtman zwaare sommen brandtschattings af, tot onderhoudt, quansuys, der Geestlykheit, van daar verjaaght, +hun t'huys gekoomen. Ook hadden zy, tot roem hunner Godsdienstigheit, groote gebeedentellers aan den hals hangen; waaroover zy, by +die van Gent, Paternosters knechten geheeten werden. Dan doorgaands gaf men hun den naam Malkontenten (dat 's misnoeghden) dien z' ook zich zelven toeëyghenden. Veel vechtens en schermutsens viel tussen deeze parthyen. Maar 't Gentsche was ylinx geraapt volk, en lagh gemeynlyk onder als hebbende zich liever te vinden, daar Paapen, Monnikken, Bagynen te stroopen waaren; dan daar slaaghen omgingen. Gelukte +'t hun eens, hunnen vyandt een voordeel af te zien, dan wist men niet hoe zich aanstellen van opgeblaazenheit; speelde den alverwinner, en sleypte de verooverde vendels, als in triomf, door stadt. Welke spyt den Waalen immers zoo zeer als de geleedene afbrek zuurde, en hun den moedt, met versche verbolghenheit, opjoegh. Zy doen een' nieuwen inval, loopen verscheyde ryke dorpen af, als Belle, Poperinge, Meenen; en sterken dit laaste; meest by aandrift van Montigny, die 't zyn' ooverwinst +noemde, en tot zeetel der oorlooghe koos. Geenerley plicht, om dit geschil te slyten, werd, by den Aartshartogh, en Algemeyne Staaten, verzuymt. Maar, elk, eeven eyndthoudende, wilde 't uyterst van zyn' eysch hebben: de Waalen, dat men eerstlyk den Roomschen +Godsdienst in den ouwden staat; kerken en kloosters in volle tooy; der Geestlykheit haare goedren ter handt; voorts de gevangen' Heeren op vrye +voeten, en in hunne voorighe waardigheit stelde: de Gentenaars daarenteeghen, dat men hun eerst den heer van Montigny te straffen leeverde; in 't oopenbaar oeffenen van den gezuyverden Godsdienst door heel

+1578.

+*Walsche gewesten maaken, neevens Mechele, zeeven stemmen uit*.

+*Zy houden meede de schattingen in*.

+*Handtdaadigheit der Gentenaaren aan een deel Walsche soldaaten*.

+*Verscheyde Walsche regementen trekken zich des aan*; *te williger mits wanbetaaling*.

+*Vallen in den oordt van Gent:*

+*Worden Malkontenten* (*dat's Misnoeghden*) *genoemt*.

+*Montigny draaght zich als hun hooft: neemt etlyke dorpen in: en sterkt Meenen*.

+*Men zoekt parthyen te vergelyken*: *vergeefs*.

+*Eysch der Waalen*.

+*Eysch der Gentenaaren*.

+Neêrlandt bewillighde; dan zouden zy den Roomschen weeder inruymen. Maar de gevangenen verstonden ze vast te houden, tot dat de vreez van 't uitheemsch geweldt oover waar: alsdan hen te rechte te stellen; zonder hun midlertydt eenigh leedt te doen, mits dat de stadt Gent, en andre Leeden van Vlaandre, teeghens de balddaadigheit der muytelingen beschermt wierden. Bynaa gelyke wantemper, als de Gentsche, ging ook +elders in zwang. Middelburgh was'er niet al vry van. Hoe men aldaar gezocht had, den Doopsgezinden, oover weyghring des burghereeds, de burgherneering, en door dien ommewegh, de stadt te doen verbieden, is, voor deezen, aangeroert. Nu werd'er de zelfste toeleg hervat, en zoo wyde gewroet, dat de Majestraat hun, boovendien, ook 't waaken met waapenen verghde; oft anders beval hunne winkels te sluyten. Zy, hoewel ooverboodigh alle schattingen geirne te helpen draaghen, ook waakers in hunne plaatsen te stellen, werden echter verworpen; en hadden hunne kostwinning moeten derven, waar hun, van den Prinse, de handt niet booven 't hooft gehouden, met scherpen last van hen vorder ongemoeyt te laaten. +Tot Valenchien stond een'hachlyke twist op, (de waarom wort verzweeghen) en de burghers, etlyken daaghen, teeghens elkandre in waapenen. Door d'Alghemeyne Staaten was de heer van Archies derwaarts gezonden, en de vrucht zyns handels niet dan grooter verbittring geweest. Endtlyk ging'er heer Johan Richardot, lidt des heymlyken Raads, en trof de vereenighing. Maar tot Brussel gebeurde, in 't eerst van Oestmaandt, ontsteltenis om 't stuk des geloofs; en te deezer oorzaak. De heer van +Champaigney, Fredrik Perenot, hebbende zich (men moet het bekennen) loflyk gedraaghen, zoo binnen Antwerpen, om de Spaansche woede te weeren, als daarnaa in 't handthaaven der Staatsche parthye, en 't brengen der dingen op achtbaaren voet, droegh ongeduldelyk, dat hy, bedrooghen in zyn' meening, den Onroomschen Godsdienst ten Roomsgezinden Landtschappen zagh inbreeken, en tot steun des zelven de geloofsvreede ontworpen. Andren oordeelden, dat hem bet smartte, beneeden Aldegonde, in aanzien en gunst, by den Prinse, te staan. Waar 't hem loogh, hy zocht als yvrende om ten minste Brussel uyterlyk onbekladt van ketterye te houden, aanhang by de Geestlykheit, by den Raadt van Brabandt, en eenighe treflyke burghers; voorts de Hollandsche knechten, behopmant by Denis van den Tempel, heer van Korbeek, samt het volk van Bossu, uit de stadt te kryghen, met voorwenden, dat zy beeter te velde gebruykt dienden; en weederom binnen te laaten de vendels des heeren van Heeze, die reeds voor de poort waaren. Ende werd dit bestek dapper gedreeven te hoove; doch omgestooten door 's Prinsen behendigheit. Perenot, eevenwel, stond niet af van zyn opzet; ontbood den Markgraaf van Berghen, de heeren van Heeze, Glimes, en Bassigny, zoon des heeren van Boxtel; trok veele kerk- en Eedelluyden op zyn' zyde. Daar wort een verbondt geteekent, een verzoekschrift ingestelt, op naame der geestlykheit, des Aadels, der Majestraat, en gemeente van Brussel, aan den Aartshartogh. 'T had het oogh op beweeren, *Dat men by 't Roomsch geloof en 's Koninx gehoorzaamheit, twee punten zoo hooghlyk en meenigmaals belooft, behoorde te blyven: immers geen' oeffening van strydighen Godsdienst, binnen Brussel, zeetel der Landsheeren, te gedooghen; alzoo luttel als Paris zulx, te dien inzight, leed*. Staatlyk verzelschapt, oovervloedelyk gevolght, van een' hoop nieuwsgierigh volx, dat niet wist wat'er weezen moghte, treeden zy naa 't stadthuys, met dit papier, en verghen den Wethouderen, daadtlyk persoonen uit te maaken, om naa Antwerpen te reyzen, en 't zelve zyner Hoogheit te behandighen: laaten daarby zoo veel hooren, als dat de gemeent hunne was, indien men zich on-

+1578.

+*Doopsgezinden, tot Middelburgh, gemoeyt, worden, van den Prinse, gedraaghen*.

+*Gevaarlyke twist tot Valenchien*.

+*Bedryf en vankenis des heeren van Champaigney, tot Brussel*.

willigh [+]beweeze. De regeerders, verbaast, mits zoo schielyk een' vremdigheit, neemen uitstel tot morghen, om te raadspleeghen met de geenen, die men, oover [+]1578. zaaken als deeze, raakende 't gansch lichaam der stadt, gewoon was te roepen. Daarop vertrekken de vertoonders, met anderwerfsche dreyghementen. *Zy wisten wat hun te doen stond*. Op dit, geschiedende in 't afgaan, werd acht geslaaghen van de gemeente, en, daar neevens op de versleeghenis gespeurt in 't aanschyn haarder Ooverheit. Zy steekt de ooren op, wil bericht zyn, wat'er mangelt. Men verklaart de geleeghenheit, en leest haar 't verzoekschrift voor. Taamelyke stilt', een' wyl: maar daar 't Paris ten spieghel stelde; heft d'een oft d'ander aan, quaalyk vattende, oft weetends den zin verdraayende: *Het voorbeeldt van Paris*? *die lasterlyke, en noyt genoegh vervloekte moordt naa te speelen*? voorts de rest: *wacht u des; anders meenen wy 't*. Met een, loopen zy naa 't huys, en 't geweer haalen. 'T krysvolk mengt'er zich onder. Men roept'er eenpaarlyk: *Uit geloofshaat den hals af te snyden: d'eene burgher den andre: een bloedbadt van Brussel te maaken? Noyt, dat wy 't alzoo verstonden: maar ons te schikken naa 't geene, by zyn' Hoogheit, den Raadt van Staat, en d' Algemeyne Staaten, gekeurt zal worden*. Niemandt, die daarteeghens kikken oft bestaan darde, hen uit de dooling te helpen. Zynde de gantsche stadt in roere; speurt men de verzoekers op, en neemt ze in hechtenis: daaronder den insteller van den smeekbrief, Kornelis Weelemans, eertyds griffier der Algemeyne Staaten, alstoen Raadsman van Brabandt. Champaigney werd, eerst ten derden daaghe, betrapt, en naa Gent gezonden, als meede geplenscht hebbende in den handel der heeren, die daar gevangen zaaten. De heer van Heeze ontvlood het. Berghen en Bassigny, met een deel andren, liet men kortelinx los, als by gebraght door Perenot en onervaaren jonkheit.

Tweede deel

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Veertiende Boek.

[1578]

+**H**Et verdroot nu dien van Antwerpen, langer naa +afscheydt, en 't gevoelen van yder gewest, op de geloofsvreede, te beyden. zulx de Kornellen, en Hoofden der schutteryen, neevens andre ingezeetenen, de Staaten van Brabandt aangingen, dringende op spoedighe orde, eer de wanorde d'ooverhandt naame. Zynde 't stuk in beraadt geleyt; vertoonden de Prelaaten, *hoe men 't naader voorzien in geloofszaaken, by de Gentsche bevreeding had uitgestelt, tot naa 't verdryven des vyands: gemerkt men 't der +eene en der andre parthye quaalyk zulx zouw kunnen passen, dat'er geen misnoeghen en verwydring uit ontstonde. Indien de geleeghenheit anders vereyschte, 't was, in allen geval, oorbaar, de meeningen der Landtschappen, t'eenen bezetten daaghe, gezaamentlyk te oopenen; niet alleen om geen vooroordeel te geeven, maar ook, om, eer men tot besluyt voortvoere, te weeten oft de geene, die de geloofsvreede mispreesen, echter gezint waaren, in de vereening te volharden. Waaren niettemin zommighe burghers van Antwerpen haastigher, zoo moghten zy zich aan hunne Wethouders richten, om yets geraamt te kryghen by maniere van voorraadt*. Met deeze zinuytting vergeleeken zich de Eedelen. Maar d'Antwerpenaars, +al bezeften zy 't oover, hoe 't dien twee leeden der Staaten teeghens de borst was, lieten niet af, van den Aartshartogh, den Prins, hunne Majestraaten te moeyen; der maate dat men hun, den neeghenentwintighsten van Oestmaandt, om beeter gedaan dan gelaaten (zoo luydde de keur) toestond, tot oeffening van hunnen Godsdienst, het huys van Aaken, 't welk de Jesuyten bezeeten hadden, 't huys geheeten de Leguit, het suykerhuys op d'ouwde Eirmtrye, en de kappel op de plaats van de Burgh; mits dat zy d'eyghenaars vergenoeghden. Welk punt, en eenighe andre daarby gevoeght, genoegh naar de leest des oovergezonden ontwerps van geloofsvreede, te gelden hadden, tot dat, by d'Algemeyne Staaten, endtlyk besluyt op deeze stoffe, genoomen wierde. Echter bleef het hierby niet, maar moest men den hervormden noch inruymen de buyken der kerken van de Minrebroeders, de Preekaaren, Sant Andries, en daarnaa ook van de hooftkerke, genaamt Onzer vrouwe: behoudende de Roomsgezinden de Kooren, afgeschooten te dien eynde. Die van d'Augsburghsche belydenis kreeghen, voor eerst, de kappel van de drooghscheerders, de zolder van den Hessenhuyze, en eenighe schuuren; thans de kerken +van Sant Joris, en van de Vrouwebroeders. Wyders by de Staaten van Uitrecht werd de geloofsvreede verworpen, ten aanstaan der geestlykheit; hoewel zeekre Eedelen van gevoelen geweest waaren, zy zoud' 'er niet teeghen gehad hebben; mits dat men, onder de handt, zaaghe eenighe Leeraars van de Augsburghsche gezintheit te bekoomen, van de welke

+1578.

+*D'Antwerpenaars houden aan, om geloofsvreede, by de Brabandsche Staaten.*

+*'T verstandt der Prelaaten en Eedelen niet voor hun.*

+*Zy dryven echter een' ordening, op dat stuk, deur. en kryghen plaatsen, tot oopenbaare oeffening.*

+*De Staaten van Uitrecht slaan de geloofsvreede af.*

+min onveyligheits voor haar, en merklyke afbrek der hervormden te verwachten + scheen. De Groninger Ommelanden droeghen verlof. Zoo deed ook de stadt Leeuwaarde: en liet den hervormden der Jakobynen kerke volghen. Die van Gelderlandt hadden, in 't begin deezes jaars, des Prinsen broeder, Graaf Johan van Nassou, tot Stadthouder oover dat Hartoghdom en 't aankleevende Graafschap Zutven, verzocht en aangenoomen. Deez, yvrigh in den hervormden Godsdienst, pynde zich, den zelven voort te planten, zoo veel zonder quets des Gentschen verdraghs geschieden kon. 'T welk hem niet quaalyk gelukte, door 't voorzien der daar in bezetting leggende vendelen met Predikanten: tot welker gehoor dan ook de steedelingen, dien 't geviel, toevloeyden. De Staaten, gepraamt +van hem, tot melding hunner meeninge, sloeghen, den eersten van Herfstmaandt, de geloofsvreede af: met verklaaring nochtans, dat zy daarom de vereening niet slaaken wilden. De hervormden dan, buyten hoope van yets met gemoede te verwerven, dachten zich zelf te gerieven; en bestonden 't met hulp der soldaaten. Tot Gelder stelden zy zich in 't bezit van de Prochykerk; en voerde de Drossaart, ten platten lande, hunnen Godsdienst in, jaa verbood, den Priestren, den Roomschen te oeffenen. 'T zelfste +gebeurde tot Wachtendonk. Door de soldaaten van Straalen, werden de heer van Aarsen en zyn broeder weederwaardelyk bejeeghent; de kerken, aldaar en tot Velden, geplondert. Tot Venlo naamen eenighe burghers de kerk genaamt Trans Cedron in, ook die van Sant Niklaas, uitgezeyt het koor. En als de Majestraat hun gebood de laaste te verlaaten, +maakte zich 't krysvolk meester van de markt en het Raadthuys. De gemaghtighden der Ridderschap, en de steeden van Venlo, Gelder, Wachtendonk, Zutven, Doesburgh, Deutekom, Lochem, en Grol, klaaghden dit den Algemeynen Staaten, mitsgaaders, hoe men den Kanselier en Raadsluyden tot Aarnhem had afgezet; ook in gebreeke bleef van 't verkundighen der Plakkaaten, gemaakt op 't stuk der krystught: ende lieten niet, eenen dwarsstreek te geeven aan den Stadthouder, als ziende door de vingeren met al dit bedryf. Dit vertoogh werd hem toegezonden, met last om orde te stellen, ten meesten dienst en ruste des Lands. Maar Graaf Johan, ter andre zyde, had het quaadt genoegh met de zynen, en scheen hun noch te laauw. Voorwaar een schorre tydt om regeeren. Nocht godlyk nocht menschlyk recht, nochte de noodt der een draght, liet verbondtbreuk toe: en wie ze teeghensprak oft afwenden wilde, werd voor Papist, oft goedtgunner der Papisten, jaa endtlyk voor een' faalyvouwer en Landtverraader, uitgekreeten. Hoe elk onbeschaamder mondt in 't schelden had, hoe hy, voor trouwhartigher voorstander van 's vaaderlands vryheit en den waaren Godsdienst ging. Derhalven, in steede van zich te maatighen, schrobt men ook, tot Aarnhem, het Minrebroeders klooster, en zet zich in die kerke: tot Niemeeghen in Sant Joris: en zoo voorts tot andre plaatsen dies Vorstendooms. Binnen Tergoes in Zeelandt, was, tot noch toe, volghends de voldoening dier steede gegeeven, in 't oopenbaar niet dan de +Roomsche Godsdienst gepleeght. De Hervormden, verstout door 't geen zich in de gebuurlanden toedroegh, doen, op den achtentwintighsten van Herfstmaandt, verzoek aan de Majestraat, om te mooghen preeken in 't klooster oft Zusterhuys. Men vind raadtzaam, uit zorghe voor zwaarigheit, hun de kerk van 't gasthuys toe te voeghen; teekent zulx op 't verzoekschrift, en roept den Predikant met de zynen, om het hun voor te houden. Die staat binnen, neevens eenen Lambrecht de Lyndraayer, Jan Simonszoon met een rappier, Marinus Abbakuk met een lang en kort roer, en zyn zydgeweer, samt eenen gebynaamt Quaadtpaart met een' hellebaardt. Deeze, hoorende 't afscheydt, slaan uit; *daar moghten de Paapen preeken:*

+1578.

+*Groninger Ommelanden neemen ze aan: zoo doet ook de stadt Leeuwaarde.*

+*Gelderlandt weyghert ze: doch wil echter by de vereening blyven.*

+*Misdryf der Onroomschen in dien oordt.*

+*Klaghten daaroover aan d'Algemeyne Staaten; genoegh met belasting van Graaf Johan van Nassau, Stadthouder in dat gewest. Men vaart echter voorts.*

+*Beroerte en inneemen der kerke tot Tergoes.*

+dreyghen de kerk van 't Zusterhuys oft van de Kruysebroeders in te neemen, 't en waar men hun eene van beyde toestonde. Zy verwerven die van de Kruysebroeders, en verklaaren te vreede te weezen. De Wethouders niettemin, wys wordende dat'er eenigh morren smeulde, ontbieden, ten volghenden daaghe, den Predikant, en zommighen der zynen weeder booven; zeggen hun de reede, en vraaghen oft zy yets meer begeerden. Zy leevren een nieuw geschrift in; eyschen 't heele klooster der Kruysebroedren, vierhondert gulden 's jaars tot's Predikants onderhoudt; dat de Roomschen hunne ommegangen en andre pleghtigheeden alleenlyk binnen's kerx zouden doen: noch twee punten van min belangs. Terwyl men dit handelt, komt het gerucht op 't Raadthuys, dat de groote kerk gestormt werd. Majestraat en Predikant treeden gelyklyk derwaarts, pooghen 't geweldt te staaken; dan worden niet geacht. Ten naasten Zaaterdaaghe, aan den aavondt, verschynen, voor Burghermeestren en eenighen der Wet meer, een Predikant van Vlissinge, en een van Kampveer, verzelschapt met etlyke Hopluyden en andren, die zy hunne kerkenraaden noemden; en vordren de groote kerk ten behoeve hunner geloofsverwanten. De Regeerders beroepen zich op d'onvolheit huns getals, en neemen tydt tot 's andrendaaghs. De verzoekers meenden; *Zy hadden hen gewaarschuwt, en waaren niet te beschuldighen, viel'er midlerwyl eenigh ongemak*. 'S morghens daaraan, koomen zy, met den Predikant en eenighe andre ingezeetenen der stadt, op 't Raadthuys, in de vergaadring der Ooverheit en voorneemlykste burgheren; houden aan om de zelfste kerk; *Die, oft het gebruyk der welke hun rechtveirdelyk toequam, ten aanzien van 't waare woordt Gods, dat, by hen, zuyver verkundight werd: zoo men 't weygherde, zouden doch zich zelve rechten*. De heeren, ooverheert, verklaaren; *Dat het kreuken der voldoeninge in hunne maght niet lagh. Zoo de hervormdem zich 't beezighen dier kerke geoorloft hielden, de Majestraat dacht het te dulden: verzocht niettemin, neevens de burghers daar verzaamt, dat de eyschers zich, gelyk gezeyt geweest was, vernoeghen wilden met de kerk van de Kruysebroeders; te meer, dewyl men reeds eenen Leeraar versprooken had, om in de groote kerke te preeken, zonder eeninge Roomsche plechtigheeden voor dien tydt, voorts te stellen*. Hierop antwoordde de Vlissinger Predikant, uit naame van al zyn gezelschap; *Dat de heeren reeds, met het inwillighen van de kerke der Kruysebroedren, de voldoening te buyten gegaan hadden. Den Leeraar, dien de Majestraat meende, kend' hy wel; en dien ontbrak het aan wettigh beroep. Voorts dankte hy haar voor't afscheydt, waaraan zy zich hielden*. Hiermeede gaan zy af, lichten de sleutels der kerke van den Koster, en preeken daar noch voor middagh. Deezer maate was 't, dat alstoen de bandt der eenigheit kraakte en kracht leed, door de balddaad en reukeloosheit der geenen, die, geblinddoekt van eyghe liefde en goeddunkenheit, eer lange, 't gansche Landt, en zich zelve in den uitersten last braghten. 'T welk my erinnert, hoe een weereldwys Italiaan, in zyne Betrachtingen van Landtzaaken, zeeker wel zeggen moght; *Dat hy niet schuw zouw zyn, van Staaten te hervormen, zoo men zich, daartoe, niet nootwendelyk met een deel dwaazen, scheepen moest*. Wyders, geduurende deeze ruy, lieten noch de geenen niet, daar 't voorneemlykste gezagh aan stond, zich, in 't bevordren des gemeenen oorbaars, te quyten. Ooveryssel +en Lingen waaren, eenighen tydt, zonder andren Stadthouder, dan van de Spaansche zyde, geweest; thans daartoe beroepen de Graaf van Rennenbergh, door bedryf der Staatsgezinden, voorwendende, hoe dat gewest, sint het zich tot Kayzar Kaarel begaf, geduurighlyk onder eenen Stadthouder, met Vrieslandt, gestaan had. Rennenbergh erkende dien slagh hem gevoeght, en beliefde der Ridderschap en den Drosten, in veele dingen; zon-

+1578.

+*Rennenbergh, geworden Stadthouder in Ooveryssel en Lingen*.

derling [+]met het afstellen van Kanselier en Raadsluyden, geplant tot Vollenhoove, door den Koning. Niet eeven aangenaam was hy der Majestraat van Grol, die uitvlucht op uitvlucht zocht, en als onpartydigh te blyven zitten. Doch zy vlydde zich ten laaste. Maar hy, ziende de Hooghduytschen van Polwyler, met gemoede niet uit Deeventer en Kampen te kryghen, maakte, op deeze stadt, eenen aanslagh, en gaf't beleydt van dien aan Hopman Wolter Heegheman. Deez, alstoen in dienst der Gelderschen, had, om die van Deeventer in te toomen, op de Veeluw een' schans geleyt: en schikte, van daar, etlyke soldaaten, in ambachts en koopmans [+] kleeding, binnen Kampen, die de Veenpoort te verweldighen hadden; waarop hy, met vereyschte schaare, zich verborghen houdende in zeekre huyzen daar ontrent, passen zouw. Dan men werd zynes, onder weeghe, gewaar, en verdubbelde de wachten: 't welk de knechten meer om eenigh goedt heenkoomen, dan op 't volbrengen van hunnen last, deed denken. Hebbende 't geluk der list hem geweyghert; toogh hy, des andren daaghs, naastlesten van Bloeymaandt, met de spaâ in d'aarde, en begon zich, [+]aan den Galghenbergh, te beheynen. De Graaf, gekoomen, ten zelven daaghe, in 't Karthuyzers klooster, met het vendel van Jan Mulart Wulsfzoon, zond het, om zich neêr te slaan voor de brug, die oover de Yssel gaat. Te weeten, Kampen leyt hecht aan de Veeluw, hoewel 't voor Ooverysselsch gereekent wordt, uit reede, naa gissing van zommighen, dat de stroom zouw bedde gewisselt, en eertyds lanx d'andre zyde der stadt heen geloopen hebben. Korts daarnaa vertrok Rennenbergh, beloovende aan Heegheman meer volx en voorraads te bestellen. Heegheman, hebbende 't blokhuys wel bezorght, beval het den Hopman Jaarigh Hottinga, en zwaayde met den kloeksten hoop, om de stadt, naa Brunnep, een ryk Joffrouwenklooster, toe: besprong van daar den Haagh, een bemuurt voorburgh, en taamelyk betimmert: dat hy ook inkreegh, doch niet zonder grooten en hachlyken teeghenstandt. Want, al laaghen'er maar twee in der stadt, het een was 't Kornels vendel; het ander stond onder Hopman Leydekker, geklommen, van vendrigh, in de plaats van wylen Hans Kaspar; en zy maakten te zaamen ontrent vyfhondert mann' uit; die de burghers ontwaapent, en van dien kant geen vreezen hadden. Zynde dit aldus afgeloopen; stelt Heegheman een deel boeren uit Mastenbroek te werke; omwalt zich voor de Haaghpoort: en, gemerkt hy zich niet veel sterker vond dan twaalfhondert noch meest onervaaren' en quaalyk beweerde knechten, ontbiedt hulp uit Hollandt. Van waar hem toegeveyrdight werden Sonoy met zyne bende en Willems van Wyngaarden, Arnout van Duyvenvoorde, Kornel, met zyn eyghen, en de vendels van Christoffel van Teylingen, die hier doodt bleef, en van Johan van Renoy. Deeze braghten niet alleen maght, maar ook krysorde meê; waar aan het den beleggeren te vooren niet min dan aan volk mangelde. Die van Noordthollandt zonden ook derwaarts een groote galey onder Hopman Joachim Kleynzorgh, en herriepen den uitlegger, die dus lang den mondt der stroome bewaart had. Sonoy deed voorts getal van berghknaapen koomen, en viel vlytigh aan 't myneeren, naa den Portooren toe, om dien te doen springen. De bezettelingen traaden daaghelyx, uit, dingende ten scherpste om de weyde der beesten, die zy te velde hielden, onder beschut van twee moolenberghen. Doch de uiterste werd, by de Hollanders, vermeestert en beschanst. Teeghens den derden van Hooymaandt, had Graaf Johan van Nassau een' vergaadring, tot Zutven beschreeven; alwaar hy doordreef, dat de Gelderschen bewillighden in verschot van een vierendeel der kosten, noodigh om Deeventer en Kampen te dwingen. De rest naamen de Vriezen en Ooverysselaars te verschaffen. Op de zelfste

[+]1578.

[+]*Zyn aanslagh op Kampen mislukt*.

[+]*Dies gaat men 't beleegheren*.

+daghvaart verscheen ook Rennenbergh. Daarentussen bleef het opperbewindt oover 't leegher bevoolen aan Sonoy; die zich pynde eer in te leggen, en te toonen wat Hollandt voor krysvolk uitleeverde. Verscheyde persoonen, met schryven van Don Johan, om de beleegherden te styven, door toezeg van wis ontzet, werden alle onderschept. Eevenwel die van binnen droeghen zich des niet te flaauwmoedigher. Een van die briefkens, gezonden naa Zutven, deed het spoeyen der zaake bet beyvren. Rennenbergh, gekeert voor Kampen, vond'er acht kartouwen, gekoomen van Uitrecht; en raadzaam, die te planten, daar 't Sonoy en Duyvenvoorde begreepen hadden. Naa 't stellen van orde vertrok hy op Zwol. 'T geschut begon te speelen, en velde, in korten tydt, drieëndertigh schreeden muurs, die de graft, ten deel, demden. De veste, dat pas, had geen' bolwerken, om d'aanloopers van ter zyde te beschaadighen; en het stuyten der zelve quam voorneemelyk aan, op besnyding, van binnen te maaken. Dies deed de jeeghenwoordighe zwaarigheit op den roep der koomste van Kazimirs geweldt acht geeven; en verzocht de Majestraat, op den zeeventienden van Hooymaandt, ter aanmaaning van de soldaaten, te + daadingen. Op den twintighsten, werden, in vollen geweere, met pak en zak, maar gevouwe vendels, en doove lonten, zy veylighlyk geleydt naa 't Graafschap Benthem, onder belofte van nemmer eenighe betaaling te eyschen, en in zes maanden niet te dienen teeghens d'Algemeyne Staaten. Den zelven moesten de steedelingen getrouwheit zweeren; de vereenighing aan, en zulke bezetting in neemen, als den Stadthouder geliefde. De gevangens, beyder zyden, gingen, zonder ransoen, los. Rennenbergh, laatende de vendels van Uterne, Hottinga, en Mulart, tot Kampen, zond vier andre vooruit naa Deeventer: volghde zelf met de rest, binnen weenigh daaghen. Hierentussen sliep de handeling met den Hartooghe van Anjou niet: die, hoe langer hoe zoeter daarop, voornam, zich, in persoon, herwaarts aan te vervoeghen, om'er een eyndt af te maaken, en teffens t'onderstaan oft zyne jeeghenwoordigheit de wolken der zweevende misverstanden, verstrooyen moghte. Voor zyn scheyden van heym, +liet hy in druk loopen, een geschrift, meldende, *hoe de Nederlandsche Heeren hem aangezocht en genoodight hadden, om dat gewest, geplaaght met de tieranny der Spanjaarden, en eertyds te leen gehouden van de kroone van Vrankryk, welx eedelste lidt hy, naast den Koning, was, niet in zoo zwaar een' ellende te laaten. Hun bidden, hoewel zyn' alderliefste vrouw moeder en de rest der Vorsten hem anders rieden, had hy niet willen versmaaden; maar geacht te zullen doen 't geen eenen goeden Vorste toestond, indien hy, op aanbodt van zoo staatlyke voorwaaraen, de geleeghenheit van dus eerlyk een oorhoghe waarname. Want zyn' eenighe wensch en begeerte was niet, weederspannighe onderdaanen teeghens hunnen wettighen heer te beschutten, 't welk zyne vyanden onvoorzightelyk uitsloeghen; maar de Staaten in pays en eendraght te handthaaven; 't geen door 't ongelyk des voorleeden tyds verdorven bleek, te beeteren; billyk recht te vestighen; de Landtzaaten, in 't draaghen der lasten, te verlichten; te behoeden, door zyn' hulp, de vrydoomen en gerechtigheeden van een volk, dat met den Franschen naam in gemeenschap stond. Zyn' togh dan, gegrondt op deezen toeleg, kon niet dan loflyk, en den Franschen staate oorbaar zyn: gemerkt men den krygh, die den Ryke dus lange in 't ingewant gesteeken had, dus doende, daaruit loozen zouw. En uit het zalven der uitheemsche quaale, met het geene dat binnen schaadelyk geweest was, had men heyl, voor Fransoyzen en Neêrlanders beyde, te verwachten. Tot getuygh voorts, dat hem nocht gierigheit, nocht regeerzucht, noch lust om eens anders heerschappy te vellen, maar puurlyk zyn plicht, en erbarming oover dat benaauwde Landschap, tot*

+1578.

+*'T wort opgegeven.*

+*Anjou, staande om naa Nederlandt te gaan, geeft een verdaadighschrift uit.*

+*aanveyrding deezes oorloghs dreeven, riep hy Godt Almaghtigh; en tot meêdeel der belooning en gloorye, de geenen, die hunne dienst daarin besteeden wilden*. +1578.
Dit aldus uit te geeven, hadden hy en de Koningin zyn' moeder te zaamen goedt gevonden, om nydt te weeren, en te doen gelooven +dat het dies Koninx werk niet was. Hiernaa quam hy te post, in kleenen gezelschappe, tot Berghen in Heenegouw, den twaalfden der laast gedachte maant: werd'er treflyk onthaalt, door den Graaf van Lalain, Stadthouder in dat gewest, samt der Staaten gemaghtighden: en zond thans van daar, naa Antwerpen, de zyne; naamelyk, Louis van Clermont +van Amboise, Markgraaf van Renel; Gillis van Riant van Villeré, en Glaude van Mondouçet. Ontrent deezen tydt, op voorslagh, en by bemiddeling des Prinsen van Oranje, en 's Burghgraaven van Gent, werd, door d'Algemeyne Staaten, tot hunnen Leeghermaarschalk bewillight Fransoys van La Noüe, gebynaamt Bras de Fer, oft Yzerenarm, naar den geenen dien hy droegh in plaats van zynen aangeboorenen, verlooren in 't binnenlandsch oorlogh van Vrankryk: een heer van den gezuy verden Godsdienst, +en wydbefaamt om zyn' kryskund' en voorzightigheit; maar wiens deughdzaamer, oprechter, en zoetelyker van zeeden, misschien veele eeuwen opwaarts niet hebben voortgebracht. Zy maakten, tot Veldtheer, den Graaf van Bossu; en zaameling hunner troepen tussen Heerentals en Lier: alwaar ze d'Aartshartogh, op den veertienden van Hooymaandt voorzeyt, quam bezichtighen. Niet booven achtduyzent knechten en +tweeduyzent ruyters bedroegh als noch 't getal, vermengt van inboorlingen en uitheemschen, meest Hooghduytschen, Engelschen, en Schotten, luttel Fransoyzen: hebbende de benden van deezen Landaardt, beleydt by den heere van Argenlieu en andren, die onder Hartogh Kazimir bescheyden, en door Vlaandre, tot voor Antwerpen gekoomen waaren, geweyghert naa dit leegher te trekken, met voorgeeven van bevel huns ooversten, om hem in 't Landt van Zutven t'ontmoeten. Om dan niet lichtlyk eenighen last te lyden, eer dat alles verheelt waare, besloot men zich +vast te gaan leggen by Mechele, tussen Rimenant en den Deemer, die hun, ter eene zyde, tot scherm diende. Ter andre dekt' hen een bos, dat een stuxken weeghs vau 't dorp stond. Het ooverschot des velds werd vernuftelyk beschanst, zonderling daar 't aanranzen den vyandt bequaamst viel. Ook rouwde hen deezes raads niet. Want Don Johan, wat bekoomen van zyn' ziekte; en hebbende een Brabandsch Oppergerecht, meest al van nieuwe luyden, ingestelt, tot Looven, alwaar hy ook, eerlang, een Leenhof van dat gewest stichtte, nam opzet, het eene heyr voor, 't ander naa, te bevechten, en Bossu eerst te verzoeken. Ziende zoo zwarte buyen, van verscheyde kanten, opkoomen, had hy, aan de grenzen van Duytslandt, voorneemlyk in 't Graafschap van Borgonje, zoo veel volx gelicht, als de schaarsheit van tydt en gelde toelieten; en te hoop gerukt ontrent twaalfduyzent knechten en vierduyzent paarden, zoo Bentivoglio reekent. Den welke Campana en Strada niet verre ontloopen, tellende d'een tweeduyzent, d'ander slechts een duyzent paarden, meer: daar d'onzen zyn voetvolk wel op vierentwintighduyzent, zyn' ruyters op zesduyzent begrooten. Al de Raadsluyden van oorlogh waaren met Don Johan van een verstandt noopende deezen aanslagh; uitgezeyt Alexander Farneeze, Prins van Parma: die, merkende dat hun zulx vreemdt gas, aldus aanhief. *'T verwondert u, myn' Heeren, dat het geen zyner Hoogheit en u allen behaaght, weederstemt wort door my, die van veelen, by wylen oover kleynachting van 't gevaar; van niemandt tot noch toe, oover vreeze berispt ben. Maar dit behoort u te doen denken, dat myne reedenen wel wightigh weezen moeten, naardien zy my uit het spoor myner voorighe gewoonte dryven. De zelve zal ik* (*hoewel een ding*

+*Hy komt tot Berghen in Heenegouw*.

+*Zeyndt van daar zyne gemaghtighden naa Antwerpen*.

+*La Noüe wordt verwillight tot Leeghermaarschalk der Staaten*.

+*De Graaf van Bossu wort hun Veldtheer: en een heyr vergaadert tussen Lier en Heerentals*.

+*Men begraaft zich by Rimenant*.

+*beeter van my gedaan dan gezeyt wit weezen*) *ten kortste ontfouwen. Wy gaan eenen vyandt bestooken, wiens getal niet te versmaaden, leegher met wal, woudt, en waater, omheyndt is, t'eener plaatse bequaam tot ontfang van alle hulp. Indien, wen wy hem onder de ooghen koomen, hy, zich des niet kreunende, jaa deunende met die trotsing, ons daar laat staan kyken, zonder zyn voordeel te verlaaten, met wat geweldt, met wat list waanen wy hem daaruit te kryghen? Zoo wy, naa enkel praalen met het heyr, zullen aftrekken; waartoe dan derwaarts gestreeft met zulk een' ongemak, en de steeden ontbloot van bezetting, om den Fransoyzen schoon spel te geeven? Maar 't schuwen van den slagh zal uitwyzen, dat de vyandt teeghens ons niet op magh. Ach! waarom doch zal niet veel eer onz vruchteloos bestaan doen gelooven dat wy geen' kans op hemhebben? Meer is 'er; te weeten, dat, in 't gezight der weederparthye, alle hertredt, hoe kloeklyk zy ook beleydt word, hachlyk valt. Maar genoomen dat de Staatschen, naar onzen wensch, zich verstouten den strydt te waaghen; oft dat de dapperheit der onzen hen in hun leegher aanranze: wie verzeekert ons echter de zeeghe? 'T betaamt voorwaar eenen wyzen Ooverste, zoo wel des vyands wit en vermooghen, als zyn eyghen', t'ooverweeghen; en zorghvuldelyk af te meeten, wat nut oft naadeel zoo d'een als d'ander, uit de meede- oft teeghenloop des gelux, te verwachten heeft. Want wy en zy, myns bedunkens, vinden ons althans in eenerley gesteltenis niet. Zoo deezen heyre, daar al onze maght in bestaat, de neêrlaagh* (*Godt verhoed' het*) *te beurte viel; wat middel om 't ooverschot des Lands teeghens d'ooverhandige waapenen te beschermen? Zy, daarenteeghens, als 't hun schoon hier misgaat, hebben, ter eene zyde de troepen van Alençon, ter andre die van Kazimir t'eenen toeverlaat, om daatlyk den krygh te vernieuwen. En zoo zy ons, dien, mits het vechten onder hun schanswerk, d'ooverwinning doch gewislyk veel bloeds kosten wil, dan met die frisse kraften op den arm koomen; my gruwt te peynzen hoe lichtlyk onze voorspoedt in bittren ramp verkeeren moghte; en dat wy, naa 't behouden des velds te Rimenant, niet alleen 't zelve weeder, maar al de rest zouden ruymen moeten. Derhalven, dewyl deeze togh, voorgenoomen buyten noodtdwang, ons, 't zy dat ze wel oft quaalyk vergaa, bynaa met eeven groot onheyl dreyght, houd ik oorbaarlykst, dien te staaken, en deeze groene moedigheit met rype voorzight te maatighen*. By niemandt gelden deeze reedenen, dan by Gabriel Serbellon alleen. En Don Johan, hoewel gewoon dien zynen vaader te noemen, en 't oordeel des zelven op 't hooghste te achten, voeghde zich naa de geenen die tot het glimpighfte rieden. Zoo quam hy dan op den laasten van Hooymaandt, tot Aarschot oover den Deemer zetten; en, ter volghende morghenstond, der Staaten leegher genaaken. Bossu, gewaarschuwt door zyn' ruyterwacht, hoe elf oft twaalf kornetten, en een gros voetvolx, dik tneeghentigh oft hondert in gelidt, zich voorts deeden, steld' een' laaghe toe, van vyf oft zeshondert schutten, en beval der wacht, zoo verre te +deyzen. Dan wachters en laaghelingen, beyde geprangt, werden benoodight de hertredt te neemen; en deeden 't, zonder merklyk verlies, by behulp eenigher lichte paarden. Voorts bleef men handtdaadigh onderlings: de Staatschen op toeverlaat van den wal en 't geschut; de vyandt, verstout door 't eerste toelachen des gelux; doch voorneemlyk om te lokken, tot dat allenskens 't gansche heyr, en op een' vollen veltslagh 't schermutsen, uitquaame. Maar bet kende Bossu zich zelven; en onbeweeght in 't bewaaren zyns voordeels, liet de zynen niet te wyd afweyden. Als 't nu de Spaanschen uit hunne gissing ging, en hier te heet viel, zet Don Johan een' andre wyz op het terghen; schaart al zyn volk, en vordert, met toon van dien, de weêrparthy voor de spits. 'T welk meer om haar verhoet te maa-

+1578.

+*Don Johan bespringt de Staatschen*.

ken, [+]dan tot zyn voorneemen diende. Dit merkende, gebiedt hy te bestooken een deel Engelschen van den Kornel Johan Norrits, aangekoomen maar een' uure [+]1578.
te vooren, en zeekre Schotten; die, buyten de beschansing, in eenighe heggen en struweelen, aan den waaterkant, gedooken laaghen. De voortoght, te dien daaghe, had in 't hooft een' bende van tweehondert Spanjaarden, keur van mannen, tot den minsten toe. By Alonso Martines de Leva, verlaatende den staat van Ooverste der galeyen, om in Neêrlandt te voet te gaan dienen, was deeze, t'zyner eyghene kosten, opgerecht. Een niet daaronder, oft hy roemde zich Ridder van afkoomst, oft soldaat van ervaarenheit. Zy was verdeelt aan tienen, en had eeven veele rotmeesters, altsaamen oudthopluyden, en wel eedel gebooren. Zwart was de vaan, bezaayt met goude starrekens, in't midde Christ aan 't kruys, en's Koninx waapen onder zyn' voeten. De Kardinaal Gesualdo had ze, tot Naapels, gezeeghent; de Paus grooten aflaat belooft, den geenen die'er onder dienen zouden. Trotsch booven maate dan viel 't bespringen: 't vond ook geen' flaauwer teeghenstandt. De zon stak zeer vinnigh, en deed, neevens den arbeydt, het zweet den krysluyden tappelings afvloeyen: zulx d'Engelschen en Schotten, kittigher op 't beschaadighen dan op 't beschutten, de kleedren uitschudden, en knoopende 't hemd by de mouwen, tussen de dyen deur, om de heupen toe, genoeghzaam moedernaakt vochten. Zy waaren meede all' ouwde soldaaten; en elk vuurgeeven van 't grof geschut des leeghers hun een opdaaghen van nieuwen moedt in den boezem. Die donder ook, al had hy 't op d'aanvallers gemunt, scheen zeeker den zelven een' wyl lang, eer een tromslagh oft trompetsteek tot opruying, in de ooren, dan een schrik in 't harte te weezen. Feller, alzoo, werd anendan de strydt: voerende yder, by beurten, den zynen verschen bystandt toe, naa gelang, dat nu d'eenen, nu d'andren het te quaadt kreeghen. 'T welk Don Johan noch al hoopen deed, dat hy 't werk tot een' doorgaande mengenis brengen zouw. Norrits zelf queet sich dapperlyk; en hem werden drie paarden, in dit af- en aanryden, onder 't lyf, doorschooten. Zyn' Engelschen, de Schotten van Stuart en andre Kornellen beweezen d'uiterste manhastigheit. De Neêrlandsche en Fransche knechten becrachtten ook hunnen plicht treflyk, en leydden grooten lof in. De ruyters, waaronder die van Graave Gualter van Swartsenburgh, en van Eedel Hendrik bastaart van Bruynswyk, waaren, veel te beezighen, liet de grondt niet toe. 'T schermutsen onder de vesting, en voort dit gevecht, hadden geduurt, van 's uchtens te zeevenen, tot's naamiddaghs oover vyven; als Don Johan, bezeffende dat hy [+]met het hooft teeghens den muur liep, en de Staatschen tot in 't vlak niet sleepen kon, etlyken paarden beval den aftoght [+]*Maar recht niet uit.*
der zynen te begunstighen. Farneeze, hoewel hy hem 't gevaar te vooren gespelt had, maakte zich daarom niet t'zoek, als 't op een berghen der verpande benden aanquam; en beleydd' het zoo wel, dat het voetvolk, by behulp van een deel schutten, geplant in zeekre heggen, ter weederzyde van een padt, zich daar lanx redde, zonder zwaare schaade te lyden. De ruyters, hebbende de Staatschen zoo lang opgehouden, keerden toen ten zelven weeghe uit, dien zy waaren ingekoomen. Van den uitgank deezes bedryfs wilde elke parthy de eere hebben. De Spanjaardts braveerden, dat, aan hunner zyde, slechts twintigh op de plaats gebleeven, vyftigh gewondt; der andre driehondert mannen afgeslaaghen waaren. Maar de Staatschen hielden staande, dat'er de vyandt by de duyzent, zy zeer weenigh verlooren hadden; en het raaken tot het eyndt, waartoe daar gestreeden was, genoegh uitwees, wie zich de zeeghe moght' toeëyghenen. Onbesprooken bleef ook nocht d'een', nocht d'ander' Hooftman; de Spaansche, als hebbende te slappelyk doen aandrin-

gen, [+]en daardoor gefaalt der Staaten leegher af te loopen; Bossu, als of'er een' schoone kans verkeeken waar, om den vyandt uit den velde te slaan; immers om hem, in 't aftrekken, een' schendighe neep te geeven. Dan zyn' [+]inzighten, ten teeghendeele, voldeeden den krysverstandighen. Don Johan, versteeken van zynen toeleg, en weeder verzwakt van lichaam, keerde te rug, in voorneemen, zich needer te slaan, neevens de Maaze, daar hy, op den Bergh van Bonghe een' sterke schans had, die, gebouwt van Gabriel Cerbellon, zyn leegher zoo veel als hecht aan de stadt Naamen zouw maaken. Zyn' meening was, alhier op enkel verweeren te staan, en aan te zien, wat'er worden wilde van der Staaten groot volk oover hoop, samt van d'onsteeke twist, en de geschillen smeulende in zoo veel' gemoeden, die op verscheyden [+]wit mikten. Aarschot had hy bezet gelaaten met de Kornet van Mutio Pagano; en twee vendels Hooghduytschen. Deeze werden verschalkt, op den zeevenden van Oestmaandt, door den Burghgraaf van Gent, Ooverste der Staatsche ruyterye: slippende de zynen binnen, door een moolensluysken, hun aangeweezen van den moolenaar. Zy smeeten meest al 't krysvolk doodt, beroofden de plaats, en verlieten ze weeder. Op eenighe lucht van den aanslagh, spoeyden zich, tot ontzet der hunnen, de Spaanschen: die, te spaade gekoomen, de spyt van dien, met koeghel en kling, teeghens den burgher, uitspooghen, het tilbaare voorts opplonderden, het ooverschot aan brandt staaken, en zich meede van daar maakten. Wyders, het heyr der Staaten nam daaghelyx toe in volk; en de dingen scheenen zich schoon op te doen: zulx men luyden vond, die hoogher moedt daaruit greepen, en de stonde verscheenen hielden, om den Koning van Spanje voorts op de knie te helpen. [+]Van geen gering belang docht hun, hier toe, 't bestooken van de Zeekusten zyner Ryken, en zonderling 't onderscheppen van de zilvervoerders uit Westindie: ten welken eynde veel gemaalt werd op middel om vloot en volk te vervallen. Dit werk was voorneemlyk aangedreeven door Willem van Bloys van Treslong, Steedehouder Ammiraal des Prinsen oover Zeelandt. Hy maakte zich genoeghzaam sterk, zommighe steeden en bezondre persoonen te beweeghen, tot oprechting eener maatschappye, die achtentwintigh scheepen verschaffen zoude, 't minste van tachtentigh lasten, elk voorzien met bootsgezellen ten zelfsten getaale toe, neevens twaalf metaale oft yzere gootelingen, schietende niet onder de acht oft tien pond'yzers, ook met voorraadt van mond'en oorlooghe, voor zes maanden; alles buyten koste der Staaten, indien deeze verstonden daarby te voeghen zes jaghten, gestoffeert naa den eysch, en twaalf oft vyftienhondert kloeke Neêrlandsche soldaaten, onder den Graave van Hoohenloo, oft eenigh ander hooft van gelyke achtbaarheit. Des hadden de buyten te koomen tot voordeel van de reeders: uitgezeyt dat de krysluyden 't gewoonlyk recht des bootsmans daaraan genieten zouden; ook d'ooverheit en amptelingen, naar gebruyk en behooren, erkent worden. 'T ontwerp was, te zynen aanstaan, vertoont aan d'Algemeyne Staaten, door den Prinse, die, by goedtvinden der zelve, hem reeds lastbrief gegeeven had, om teekening en inlegging te beneerstighen. [+] Maar de brandt der binnenlandsche twist deed deezen zoo glimpigh een' toelegh in rook verwandelen. Te weeten; 't ontsteeken vuur sloeg midlerwyle voort, en (gelyk het gaat onder gelaskte maghten) nieuwe misverstanden daartoe, inwendige en uitwendighe. Hartogh Hans Kazimir, 't zy door ingeeven der Engelsche Koninginne, om altyds meester van 't spel, en gereedt te zyn daar te grabblen viel, ofte ter aanmaaning van eenighe Onroomschen, gelyk hy t'zyner verschooninge zocht te doen gelooven, had tweeduyzent ruyters en eevenveel knechten meer geworven, dan zyn' bestel-

[+]1578.

[+]*Hy trekt te rug, om zich by Naamen te gaan leegheren*.

[+]*Aarschot eerst van de Staatschen, thans van de Spaanschen, oovervallen*.

[+]*Toeleg om de Spaansche Zeekusten te quellen; en op de zilverscheepen*: *dan heeft geenen voortgang*.

[+]*Kazimir brengt tweeduyzent knechten, en tweeduyzent ruyters booven zyn' bestelling*.

ling [+]hield; zoo dat zyne hoopen beliepen aan den kant van zeevenduyzent [+]mann' te paarde, achtduyzent te voet. Dit, gedyende tot onverwachten last, deed ook het vermoeden, dat men dacht de Roomsche gezintheit te schuppen, bet wakkeren; boovenal, onder de Waalen; en hen, op hoope van hunnen Godsdienst te verzeekren, oft immers de dingen in teeghenwight te houden, 't verdragh met Anjou ernstigh aanbinden. Ter andre zyde, was, al oover een' wyle, dit handelen aan Elizabeth in 't oogh geweest: zulx dat zy, schuw voor Vrankryk, den Ridder Eduart Staffort derwaarts afveyrdighde [+]met ronde verklaaring, *Indien men, van daar, meynde Nederlandt in te slorpen, dat zy, niet min door reede van staat, en om zich geenen naabuur zoo verr' oover 't hooft te laaten wassen, dan door d'ouwde verbintenissen tussen Engelandt en 't huys van Borgonje, 't welk zy alstoen Oostenryk achtte, zich verplicht zouw vinden, bystandt aan Philips te bieden*. Waarop de Fransche [+]Koning antwoordde, *Meer stofs te hebben om van haar te gelooven, 't geen zy hem toevertrouwde. Anjous bedryf ging hem niet aan: en waar 't haar slechts te doen* (want dit had zy meede doen zeggen) *om de verdrukte Neêrlanders aan billyken zoen met hunnen heere te helpen*; *hy wild' 'er ook toe arbeyden*. Hieruit volghde thans, dat, by gezanten hunner beyde, en 's Kaizars, de paishandel hervat werd. Ook hadden zy alle drie, seedert den Ryxdagh van Worms, in Spanje daartoe doen aanhouden. En in der waarheit, het ooghmerk van den Fransoys lagh zoo verre niet, als d'Engelsche zich inbeeldde. Wel was hy niet quaalyk beholpen met het onderwindt zyns broeders, en liet hem geyrne begaan, om in rust te zitten, terwyl die woelgeest, gewoon het hem t'huys zuur te maaken, handtgebaar elders, en een luchtgat had, daar zyn' toghten naa heerschappy, en de wulpsheit der Fransche jeughd, als een' zondighe zucht des Ryx, moght' uitwaassemen. Dat alles ook des zelven enkel aanstellen was, ontdekte zy thans door den gemelden Staffort aan hem geschikt; en nam voorts eenen keer, met aanbieding van raadt en daadt tot zyn opzet. Een' wondre verandering nochthans; alzoo 't haar luttel scheelen moest, oft de Koning, gezien kinderloos te sterven, oft Anjou, de naast ter kroone, in 't bezit deezer Landen raakte: 't en zyze, van toen af, het huwlyk in 't gezight kreegh, waartoe hy, bekoort door deeze gunsten, haar, daarnaa, verzocht. Maar eer zy dus veel wist, pooghden haare Ambassadeurs in Nederlandt, Davidson de gewoonlyke, Lord Cobham en de Ridder Walsingham, geheymschryver van Staate, eyghentlyk hierom oovergekoomen, den handel met Anjou te steuren; zelfs door dreyghementen, dat zy Kazimirs aantoght staaken, haar geldt t'Antwerpen inhouden, jaa zich teeghens de Staaten kanten wilde, zoo zy met de Fransoyzen aanspanden. De Staaten, hooghlyk hierin bekommert, dienden hun aan, by een kort geschrift, *hoe zy wel geyrne 't sluyten met den Hartooghe verwylen zouden, om 't goeddunken en de geliefte haarder Majesteyt te verbeyden*; *maar dat hy, zonder spoedigh verdragh met hun, geschaapen was andre parthy, tot achterdeel der Landen, te kiezen: baaden hen dies om raadt*. D'Ambassadeurs meynden, *'t stuk raakte hunne meestres in eere en gerechtigheit, ten aanzien der verbintenissen tussen Engelandt en 't Borgoensch huys*; *zaaghen hun niet te raaden in een' zaake zoo wightigh, en zoo prangende een' noodt*: *gaaven hun echter te bedenken, dat het vernoeghen haarder Majesteit wel waardt was acht oft tien daaghen toevens naa haar naader gevoelen op de punten huns berichtschrifts*; *en hoe vremdt zy 't verylen zulk eenes werx, met afslaan van zoo weynigh uitstels vinden zouw*. Op driftigh aanstaan, nochtans, van 's Hartooghen gemaghtighden, werd het verding voltrokken, tot Antwerpen, den dertienden van Oestmaandt, en bekraftight by hem, op

[+]1578.

[+]*Arghewaan der Waalen, en ter andre zyde, der Koninginne van Engelandt*.

[+]*Zy zeyndt aan Vrankryk*.

[+]*Antwoordt van dien Koning*.

+den twintighsten daarnaa, tot Berghen in Heenegouw. Met de voorwaarden +quam 't hierop aan. *De heer Hartogh, aanveyrdende 't verdaadighen van Nederlandt, teeghens der Spanjaarden tieranny, en Don Johans geweldt, zoude, by de Staaten, worden uitgeroepen voor Beschermer der Nederlandsche vryheit, en hen helpen, te zyner koste, met tienduyzent knechten, tweeduyzent paarden, drie maanden lang: en zoo men op 't uiterste van dien tydt, het oorlogh niet geëyndight hadde, alleenlyk gehouden zyn, drieduyzent knechten en vyfhondert ruyters te verschaffen. Tot gemeynen onderstandt der Landen en des Hartooghen, hadden zyn' gemaghtighden hem te verspreeken, om te trachten naa een verbondt met d'Engelsche Majesteit, waartoe men ook zien zoude te voeghen den Koning van Navarre en zyn' metverwanten, den Hartogh Paltsgraaf Hans Kazimir, samt alle Vorsten en Staaten des begeerende. In gelyke wyze, zouden de Staaten, getreeden in eeuwigh verbondt met zyn' Hoogheit, haar bystaan, zoo zy besprongen wierde: uitgenoomen teeghens 't Kayzarryk, de Kroonen van Engelandt en Schotlandt, en andre hunne bondtgenooten. Zyner Hoogheit stonde geen oorlogh teeghens Engelandt te voeren, nochte te lyden, dat des een ander deede, nochte eenighe waapenen t'aanveyrden om geloofszaaken: den Staaten vry, pays te maaken met de Spaansche parthy, zoo lang als Oestmaant liepe; doch buyten naadeel des Hartooghen, zyner aanhangelingen en bondtverwanten, de welke zy daarin begrypen moesten, neevens alle andren, die hun de handt gebooden hadden; ook onder besprek, dat Don Johan, voor 't uitgaan der zelfste maant, hun leeverde Limburgh, Roermonde, Deeventer, en alle steeden aan deez' zyde der Maaze: maar naa 't verstryken van dien tydt, zouden nocht Anjou nocht zy tot zulk een' vreede verstaan mooghen, zonder gemeyne bewillighing. Des zoo zouden de Staaten de weldaadt der vreede, ging ze voort, erkennen van den Hartooghe, naast Godt, met uitkeeren van alles wat hy verschooten hadde, en, boovendien, met een' vereeringe waardigh zyner Hoogheit. De Hartogh, wen hy zich by 't heyr vonde, zouw den naam en 't gezagh voeren van opperste, gezaamentlyk niet de Staaten; en hunne plaats bekleedt worden by hunnen Veldtheer, aan wien alleen, in afweezen zyner Hoogheit, het gebieden te staan had. 'T gansche bestier der Landtzaaken zouw blyven by de Staaten, den Aartshartogh Mathias, en den Raadt van Staat. Zyn' Hoogheit had geene handelingen oft verbintenissen aan te gaan, nocht eenigh verstandt te houden met bezondre gewesten, steeden, oft persoonen, buyten weet en wille der Staaten: gelyk ook deeze zulx niet doen zouden tot verkorting des Hartooghen. Wyders verplichtten zy zich, zoo men te raade wierd' Landsheer te wisselen, zynen persoon, voor alle andre, daartoe te beroepen, onder voorwaarden hem alsdan te vertoonen: waartoe de breede Staaten vergaadert zouden werden, binnen drie maanden naa 't eyndt der oorlooghe, oft eer, zoo des doenlyk viele. Midlerwyle zouden zy hem, zoo tot verzeekring, als tot vertrek en gerak der zieken en gequetsten, inruymen Quesnoy, Landrechy, en Bavais; en zoo hy Philipstadt, Binsch, oft Marienburgh bemaghtighde, eene deezer steeden, in plaats van Bavais t' zyner keure. Alles wat hy, oover Maaze, zoo wel by hulpe der Staaten, als met zyne kraften alleen, quaam te verooveren, uitgezeyt plaatsen teeghenwoordelyk zynde, oft geweest vereenight met de Staaten seedert de Gentsche bevreeding, had eyghen te blyven hem en zynen manlyken erfgenaamen van echten bedde; en de steeden van verzeekring desgelyx; oft men zoude, volghends zyn' aanbieding, hem de kosten gedaan in dit oorlogh, vergoeden. De plaatsen niet vereenight in maaniere als booven, die men by willighe oovergift, verdraght, oft verstandt, zonder dwang van waapenen, in kreeghe*,

+1578

+*Ooverkoomst met Anjou gemaakt.*

+*zouden gedeylt worden, half en half, tussen hem en de Staaten. Hy hadde, gelyk meede, by hem, aangebooden en reeds met der daadt geschiedt was, zich te verklaaren vyandt van Don Johan, d'aanhangers des zelven, voorneemlyk de Spanjaarden, en alle, die by de Staaten voor vyandt geacht zouden worden. Niet dan geboore Fransoyzen zoud' hy herwaarts ooverbrengen; uitgesteeken zynen lyfwacht van Zwitsers; 't en waar de Staaten anders verzochten. By alle mooghelyke middelen had hy te bezorghen, dat geene Fransche, oft andre troepen den vyandt te baate tooghen. Zyn krysvolk, te hulpe gevoert aan de Staaten, zouw te werk gestelt worden, by gemeyn goeddunken, ten meesten dienst' en verzeekring der Landen. Geduurende de payshandel, zouden deeze punten stadt grypen, en geen pleeghen van vyandtlykheit geschorst worden. Goede orde en tucht, gelyk meede was aangebooden, zoud' hy, tot genoeghen der ingezeetenen, en stichting der gebuuren, doen houden binnen d'ingegeeve steeden; en de zelve weederleevren, quaame 't daar toe, in zulken staat van sterkte en voorraadt, als hy ze ontfangen hadde; uitgezeyt indien men ze by den vyandt met geweldt vermeestert vonde*. Geduurende 's Hartooghen verblyf tot Berghen in Heenegouw, dwongen de Fransoyzen 't Slot van Havrech tot oovergift; en quam, tot Antwerpen, Pomponius van Bellievre, afgezonden van dien Koning, om, tot bewys dat hy geen deel aan 't bedryf zyns broeders had, meede aan den pays te helpen arbeyden. Met breede en smaakelyke reedenen pooghde deez' Ambassadeur, den Staaten zyns meesters liefde tot deeze Landen, in te boezemen, en 't verlangen des zelven, om ze eenmaals ontlast te zien van den bitteren oorlogh. Graaf Otho Henrik van Swartsenburgh ook, hebbende, door last des Kaizars, nieuwe oopening, ten zelven eynde, aan Don Johan, gedaan, toen die noch tot Looven was, en smydigh antwoordt bekoomen, keerde tot hen, met kloeke hoope van yet heylzaams te verrichten; zoo zy verstaan konden, den +zelven, daarom, aan te zoeken. Teffens porden de Engelschen. Dies ontworp men etlyke punten, genoeghzaam van gelyken zin als voor heen: en gingen al d'Ambassadeurs, des gebeeden, die vertoonen aan Don Johan. Deez zocht het werk te verwylen, en beriep zich op brieven zyner Majesteit, meldende hoe zy 't zelve, volghends meer dan een verzoek der Staaten, beslooten had in 's Kayzars bescheydenheit te stellen; en den Hartogh van Terranova benoemt, om, van haarent weeghe, daaroover te staan. Toen sloegh Swartsenburgh een' schorsing van waapenen voor, en drong daar op zeer ernstigh. D'Engelsche Gezanten kreeghen onthiet, van gelyke te doen, oft immers te bevorderen, dat men, ter weederzyden, 't getal des krysvolx minderde, terwyl 't gesprek van pays duurde. Maar de +Staaten vonden 't ongeraaden: en daarop stiet het handelen. Ditte, en dat met Anjou, vertraaghde niet weenigh de koomste van Hans Kazimir. 'T lichten van zoo veel ruytren en knechten, booven ontfangen' orde, was ook al te langer aangeloopen: en hoe meerder meenighte, hoe meer beslets, hortens, en logger beweeghenis. Op den tweeëntwintighsten van Zoomermaandt, gaf hy een' lange verklaaring uit, om te doen gelooven, *dat het wit zyner waapenen nocht gloory, nocht eyghe baat was, maar 't beschermen van Nederlandt teeghens Don Johan en zyn' meedepleeghers, een gemengelt raapsel van verscheyde volken. Welke zaak ook Hooghduytslandt*, +*jaa gansch Christendoom aangink*. Zynde tot Koolen gekoomen, nam hy zynen wegh op Meurs; voort naa 't Graafschap Zutven. Alhier werd meede een' goede tydt versammelt. Want hy weygherde met zyn' troepen oover Maaz te zetten, zonder betaaling voor 't oovergetal. Daar hadden de Staaten geen' voorraadt toe. Meer andre zwaarigheeden, zonderling noopende de wachtgelden, waarop der Staaten gemaghtighden niet ge-

+1578.

+*Payshandel wort hervat*.

+*Zonder vrucht*.

+*Aantoght van Kazimir*.

last [+]waaren, werden voorgewendt by 't volk van Kazimir; dat daarentussen wel zoo veel schaads in eenen dagh deed, als 't heele geschil bedroegh. [+]Doch men sprak hun endtlyk zoo lief, dat zy luysterden, en zich, den zessentwintighsten van Oestmaandt, zonder zynen persoon nochtans, by Bossu vervoeghden. Van prachtigh oogh was hiermeê 't heyr. Zulk een' meenighte van ruyters en knechten te hoop, geschat, op veertienduyzent die, deez' op vyvendertighduyzent, ten minste, treflyk toegerust: dat zy, met het kleppen, en gedruys, en de enkle stofwolk, den vyandt verbaazen en ooverstelpen zouden, en geen' maght voortaan teeghens de Staatsche was opgewassen, docht den geenen, die zich aan den uitwendighen schyn vergaapten. Maar, die daardoor heen zaaghen, [+]maakten ongelyke reekening. Te weeten; men behoefde nu, te velde zonder 't soldt der bezettingen, oover de neeghen tonnen schats, t'elker maant, en daar verliepen'er wel zes, dat men niet booven vierhondert duyzent gulden kon innen, die noch meest tot Antwerpen gelicht, oft by de Hollanders en Zeeuwen uitgereykt werden. Want de Vlaamingen en Waalen, onderlings oover hoop leggende, hielden, als gezeydt is, de schattingen in, oft verslonden ze ten snoodste, met elkandren te plaaghen: 't welk den meerdeele der gewesten meede opbrengens lust vergaan deed. Ook had Brabandt die twee weldighe heyren op den hals, en werd geknaaght ten beene toe. Hollandt en Zeelandt quaamen effen tot verhaal van aadem. Gelderlandt, Vrieslandt, en Ooveryssel, hielden billyk, eerst voor zich zelve te zorghen, zoo lang men daar met Kampen en Deeventer te doen had. De rest der Landtschappen was van gering vermooghen, oft in 's vyands bedwang. De Staaten, derhalven staaken in bystre benautheit: en Bossu schreef, als half vertwyfelt, dat, zoo men binnen veertien daaghen geen geldt verschafte, alles stond om te muyten en uyt den bandt te springen, tot onboetbaar bederf der Landtzaaten, en uitersten ondergang van den staat. Ernstigh vertoonden Aartshartogh, Prins, Raadt van Staat, dit den gewesten, by booden van aanzien, en bloedighe brieven; met dreyghementen, *dat men, zonder veyrdighe betaaling, het krysvolk zyn' soldy zouw moeten laaten zoeken, aan de oorden die in gebreeke bleeven; eer 't zich van zelf quaam te sloopen, en alles, zonder onderscheydt, te verwoesten: daar men anders geschaapen waar, noch voor den winter, yets van belang, tot vordring eener wenschlyke vreede, te verrichten*. Welk prangen meer niet wracht, dan dat het heyr, binnen drie weeken, aan een' maant solds geholpen werd. Eevenwel, 't liet zich toen handelen, en men begon t' ooverleggen, wat best aan te slaan stonde. Bossu, hebbende 't oogh op Looven, daar tweeëntwintigh vendels te voet, en een goedt deel ruytren, onder den heer van Chevreaux, in laaghen, ging derwaarts met tweeduyzent knechten, [+]en eevenveel' puykpaarden, om kennis te neemen. Genaakende de zyde, die naa Diest ziet, kreegh hy een' harden uitval op den arm, en leed eenighe schaade; doch deed'er grooter; dreef en vervolghde den vyandt, tot onder de vesten. 'T welk hem in bekooring braght van strax 't leeger daar voor te werpen; waar hy, door mangel van delvers, en raadt van La Noüe, niet zwaarhoofdigh gemaakt. Zyn achtbaarste voordeel, zeeker, op de Spaanschen, bestond id ruytery, en gedeegh onnut, in een landdouw zoo heggigh en boschachtigh. Daarbeneevens was 't 'er al kaal gegeeten; en niet te duuren, booven vyf oft zes daaghen; en naauwlyks stadt zoo zwak, oft zy kon licht zoo lang houden. Met een werd ingezien dat zy van zelf vallen, en 't loon der zeeghe zyn zouden, zoo men maar den [+]vyandt ten Land' uit slaan, oft hem 't zelve te naauw maaken konde. Hiertoe, dan, stelt men zich, en wendt het naa Walschbrabandt, een oopen gewest, vol van voeraadje, en wel geleeghen om met Anjou te vereeni-

[+]1578.

[+]*Zyn volk komt, ten laaste, by Bossu, in 't leegher*.

[+]*Groote armoede der Staaten*.

[+]*Gevecht by Looven*.

[+]*Bossu trekt naa Walschbrabandt*.

ghen. +Want dees, hebbende op den neeghenden van Herfstmaandt, den Spanjaardt ontzeyt, quam, te deezer tydt, Binsch beleggen. Nivelle, +bezet met vyf vendelen, gaf zich aan Bossu, zonder 't geschut te verbeyden. De Slooten van Sart, van Ganappe, en andre, gingen ook, by verdragh, oover. Dat van Mol kreegh hy stormenderhandt in: zwaayde voorts naa Gemblours, om te proeven, oft de vyandt uit te lokken waar, door hoope van hem te bereyken, eer hy met Anjous bystandt versterkt wierd. Maar de Spanjaardt wild' het zoo dier niet wedden. Toen peynsde men, aan hem te bespringen in zyn voordeel. 'T welk voorwaar een hachlyk bestaan zouw geweest zyn. En de Hooghduytschen morden op nieuw, om 't marren des gelds, daar 't hoe langer hoe meer +aan mangelde. Niettemin, zoo zich de Staaten bedrukt vonden, 't was wydt van weelde met Don Johan: groote sterft aan pest en bloedgank onder zyn volk; hy zelf aan quynende ziekt vast, en vol hartzweers van zich alzoo, in eenen hoek, verdrongen te zien, en kranken troost uit Spanje. Daar ontbraaken hem geen' dwarsdryvers om zyn doen ten quaadste te duyden, en door wreevel oorblaazen, des Koninx gauwluystrende arghewaan te stooken. Aan den zelven schreef hy eyndtlyk, met breydellooze fierheit, en bykans oft de wanhoop hem nerghens op passen leerde. Maar twee afgeworpe brieven, d'een'aan Giouan Andrea Doria, Prins van Melfi, d'ander' aan Pedro de Mendoza, Spaanschen Ambassadeur tot Genua, hebben my hier inklampens waardt gedocht; zoo wel om dat zy den standt der dingen van toen afmaalen, als om dat hy, daarmeê, zyn' ongeneught en mismoedigheit plotselyk uitstort. Ziet hier den eersten.

+1578.

+*Nivelle, en eenighe andre plaatsen veroovert.*

+*Geleegenheit van Don Johan.*

Doorluchtighste, myne Heere,

+Alledaaghs wild' ik wel schryven aan uwe heerlykheit. Want ik ontlast my, dat doende, by zoo getrouw eenen meededraagher myner bezwaarnissen. Maar de quelling, die 't u is, de zelve te verstaan, herhoudt me. Uwe gezontheit, en in hoe groot een' stilte ghy 't leeven leydt, heb ik, by uwe brieven van den laatsen in Oestmaandt vernoomen, met oovermaatighe blydtschap: gemerkt het byster woelen der werelt. Want het kruys, dat'er in is, aangeschouwt van ter zyde, zal uwer Heerlykheit, tot meer genoeghens gedyen. Myns oordeels, had alleenlyk de voorzienigheit van Giouan Andrea Doria de kracht, om het te brengen tot zulken staat, als het zyn tydt was om alles te regeeren; aangezien men hem, zulx, voor een groot deel, nocht naar recht, nocht naar reede, kon weygheren. Ende ik laat my dunken, dat deeze voorgank meenighte van luyden, beezigh met het richten des ladders, om, zonder eenighen voorraadt van 't geene dat uwer Heerlykheit ooverschiet, op te klimmen, zal daaruit doen scheyden. 'T zy wat het wille, lange jaaren verleen' u Godt, naardien hy u zoo verre geholpen heeft, dat ghy, om ze in eere, lust, en vroolykheit, deur te brengen, niemands behoeft. Juyst hebt ghy 't getroffen, naa myn verstandt, met het laaste deel uws ouderdooms te besteeden aan Godt en u zelven; zonder 't lot te loopen van yetwes te verantwoorden, daar reede eeven luttel als onreede u vryen zouw, van dat sleypen aan de lange koorde, naar de wyz deezer eeuwe. Ende, dewyl zulx in zwank gaat, zoo geef' ik uwer Heerlykheit te peynzen, oft het in de maght van eenig geduldt oft standtvastigheit zy, te verduuren't geen my bejeegent. Want het is niet genoegh, my omringt te zien van ontallyke vyanden, zonder middel om het booven drie maanden te harden; zoo zy de weeghen bezetten, gelyk zy zonder twyfel doen zullen; en zoo men niet bezeffen wil, dat, indien dit verlooren gaat, de geheele rest moet verlooren gaan, mits dat'er geen besluyt gemaakt wort, daar zoo bedenklyk een' noodt d'alderuiterste neirstigheit vereyscht. Eyndtlyk, om het kort te maaken, al

+*Zyn schryven aan den Prins van Melfi.*

[+]*zoo de dienaar van Don Pedro de Toledo niet langer toeven magh, zeg ik wyders, dat het heyr der weeder spannighen ons zoo zeer is koomen naaderen, dat wy hebben moeten vertrekken naa deeze leegherplaats, een' halve myl van de vlekke, verordent t'onzer laaste toevlucht; naademaal op vechten geen' hoope te stellen viel. Zy hebben hun leegher geslaaghen op vyf mylen van hier, tussen Brussel en Looven. Teffens groeyen de Fransoyzen vast, lanx de zyde van Heenegouw: zulx wy naauwlyx yets oopen houden, eetende van de armoede, die 't mooghelyk geweest is te verzaamelen. Breekt nu noch de Koning van Vrankryk lanx Borgonje in, met het heyr dat hy toerust, gelyk ik houde dat hy gewislyk doen zal, zoo 't geluk zynen broeder eenigh gelaat van bestendigheit toont; uwe Heerlykheit kaavele, hoe 't ons gaan wil. Want wy zullen met dit luttel volx, teeghens zoo groot een' meenighte, moeten waaghen te slaan, oft erghends deur te booren om een heenkoomen. Ik heb, op nieuw, verzoek gedaan aan zyne Majesteit, om orde ten minste, waarnaa ik my schikken mooghe; en raak ik dan t'onder, altoos haare wil zal volbracht zyn: maar zorgh dat de raadt te spaade verschynen zal. Zaagh' ik 't geen, waarnaa ik dus lang gepooght heb, voor onmooghelyk aan, 't zouw myn' moeyenis maatighen; maar, naardien ik nu zie, dat men ons de handen heeft afgesneeden, zoo is het besluyt, hun den hals toe te strekken. Ik begeer niet, dat uwe Heerlykheit zich bet ervoele van al dit verdriet, dan een man oft vriendt, dien 't niet raakt; maar enkelyk, dat zy, als gestelt tot wel leeven, myns in haare gebeeden gedenke. Want ghy moght u op 't geene betrouwen, waarop ik wel eer my niet betrouwt zouw hebben. Andre veel smartlyker bezonderheeden houd' ik op, tot eenen andren; want tot meer geeft deez geen' tydt. Onze Heer behoede den zeer door luchtighen persoon uwer heerlykheit, naar haar' wensch. Uit den leeghere, een' myle van Naamen, den zestienden van Herfstmaandt des jaars vyftienhondert achtentseeventigh.* [+]1578.

Ten dienste van uwe heerlykheit;
Ende, gemerkt ik niet meer zeg,
gelooft dat ik niet kan:
Don Juan.

D'andre brief was dus luydende.

[+]*Deeze dienaar van Don Pedro ylt zulx met zyn' reyze, dat ik hierin niet wydluftigh zyn kan. Derhalven zal ik u alleenlyk verwittighen van den ontfank uwer brieven van den laasten in Oestmaandt, en staaken 't breeder schryven, tot dat 'er een* [*] *renboode afgaat. Van den vyandt* (*zeg ik nu*) *vinden wy ons zoo naau bezet, dat het dwang geweest is, te koomen tot deeze leegersteê, een' halve myle van de vlek, werwaarts wy bestek gemaakt hadden, ons te vertrekken, dichte by Naamen; alzoo men het uitstaan eens treffens niet verwachten moght. Van den andren kant, lanx Heenegouw, genaakt het volk des Hartooghen van Alençon: zoo dat men hier alreeds niet veel min dan beleeghert blyft, eetende 't luttel dat wy hebben kunnen by een schraapen, en* (*in 't uiterste gesprooken*) *van 't geene gespaart was, teeghens de laaste noodt. De Fransche Koning waapent: en dat het zy om inbrek te doen, zoo hy zynen broeder op eenen vasten voet ziet, wordt doorgaands gezeyt en gelooft; uitgenoomen by Juan de Vargas Mexia, zich verlaatende op dies Koninx woorden, en op d'onmooghelykheit. Zyne Majesteit besluyt niet, nocht ik weet haaren zin. Hier meet men ons 't leeven toe, by ooghenblikken. Luyde genoegh schreeuw ik, maar win'er weenigh meê. Daaghelyx heb ik paar den op kundschap uit, om my te richten naar den voortgank, dien de vyandt doet; maar zie zyne Majesteit* (*behartight zy 't stuk niet bet dan tot noch toe*) *alles onboetelyk quyt gaan: en de zaaken beleyden, en vlyen, door onze slapheit*, [+]*Aan den Spaanschen Ambassadeur tot Genua.* [*]post.

+*tot het beste eyndt, voor hem, dat de duyvel wenschen moghte. Wy zullen 't hier pynen, ten uitersten aadem toe. Godt stiere de rest: en daarop komt het aan.* +1578.
Myn schryven om die kisten is my, daarnaa, berouwen; zulx my lief zal weezen, zyn ze niet wegh, dat ze daar blyven. Uit het leegher, een halve myl van Naamen, den zestienden van Herfstmaandt des jaars vyftienhondert, achtentseeventigh.
Tot zulx als de Heer verordent,
Don Juan.

De woorden, van 't afsnyden der handen, en toestrekken van den hals, houdt men hem uitgewrongen te weezen, door 't wee van Escovedoos doodt, sint de tyding der welke, hy noyt blyden dagh hebben moest. Wel werd de maare gestrooyt, als oft die manslaght, door Alva en zynen zoon Don Fredrik, waar besteeken geweest, om dat Escovedo zich, stilzwygends, onderwonden had, bewys tot hunnen last in Neêrlandt op te speuren, en aan den Koning oover te draaghen. Maar, niet lichtlyk laat een zich 't zwaarst uit den hoofde steeken, die weet dat hy in 't oogh is; t'zyner schuldt ofte onschuldt. Want, oft zich Don Johan, met der daadt, in eenigh schalk voorneemen teeghens zynen broeder en opperheer, behipt vond; dan oft het schor en reukeloos uitbersten zyns ongedulds; ter eene zyde, samt het vermomt gaan voor den meester in 't verstandthouden met vreemden, en zyn streeven naa hoogheit door omweeghen, ter andre, de nydt en 't vermoeden ten uiterste geterght hebben; 't waar, in de donkre schaaduw der hoofsche bewimpelingen, en tussen 't zwieren van die veelvoudighe konstenaaryen door elkandre, niet wel bescheydelyk af te zien. Altyds Antonio Peres verzeekert, hoe de zaaken zich zulx opdeeden, dat Don Pedro Fayardo, +Markgraaf van Los Velez, gemaant om zyn' meening te uiten, noopende 't geen met Escovedo te doen stond, verklaarde; *dat, by aldien men hem, met het Sakrament in den mondt, afvraaghde, wie noodighst om 't leeven geholpen diende, Escovedo, oft yemandt anders d'allerschaadelykste, hy Escovedo stemmen zoude*. Een gruwlyk bybrengen, daarentussen, van Godtvreezende aandacht, in 't raaden t'eener moordt: en dit op eenen witten donderdagh. Eeverart van Reidt roert ook aan, hoe de Prins van Oranje, haast vroedt werwaarts de zinnen des nieuwen Landtvooghds heene droeghen, door Elbertus Leoninus keerende van zyn gezantschap uit Hollandt, zynen grondt zoude hebben doen tasten, met aanbieding van middelen tot vesting eener eyghene mooghenheit; en dat hy 't nocht aan, nocht oevel nam. Van gelyke beproeving maakt de Jesuyt Famianus Strada gewagh, zonder den man te noemen; en zeyt dat hy den zelven met een' dag quetste oft dreyghde. 'T welk, gelooft zynde, immers zoo zeer zyn zelfste wankelen in de bekooring, als zyne standtvastigheit in trouwe, schynt te tuyghen. Want, waarom zoud' hy hem niet in hechtenis stellen, ten scherpste ondervraaghen wat'er meer schuylen moght', en straffen t'eener spiegel; oft hem, tot bewys zyner oprechtigheit, en smooring der mompelingen, naa Spanje zenden? 't en zy dan, dat de aanzoeker zich zoo ooverlistigh in 't beleggen zyner woorden droegh, dat hy, in dus disteligh een' zaak, juyst een' veylighe uitvlucht wist oopen te houden. Aangaande Leoninus; die had goedt onbehaalt te blyven, als verplight om verslagh te doen van alles, wat hem, in 't verrichten zyner boodschap weedervaaren was. Voorts, tot zyne in-en uitwendighe ontsteltenissen sloegh, onlanx hiernaa, een pestighe koorts, die hem, op den eersten +van Wynmaandt, en haastigher dan men waande, weghnam: zoo 't geen vergif geweest is, hem gebrouwen door 's Koninx bevel, oft door den

+*Naavorsing oft hy zich, met der daadt, in ontrou teeghens den Koning moght verloopen hebben*.

+*Hy ooverlydt in 't leegher*.

+Abt van Sante Geertruyds, die, om dit getyde, roemender wyze, uitviel, dat het vaaderlandt hem voor een' oovergroote weldaat danken moght. Hoe 't was, verscheyde schryvers, zoo Spanjaards als andre, stellen voor vast, dat men des, aan zyn hart en ingewant, sterke teekenen gewaar werd. Hy starf in 't leegher te Bonge, in een arm huysken, en zyn drieëndertighste jaar. De lykstaatsy is, zoo in 't siersel des ooverleedenen, als in de forme van uitvaart, zeer prachtigh geweest. +1578.

Ten derden daaghe naa zyn +verscheyden, vlydde men hem, in vollen harnas, op 't praalbed; een' kroon, straalende van dierbaar gesteente, op 't hooft; de keeten van 't gulden vlies aan den hals. Op dat yder zyn deel aan de eer genoote; droeghen hem de eedelluyden zyner kamere, alle gekleedt in den rouw, van daar tot aan de deur van den huyze. Toen ontfingen hem d'onderhouden Oudthopluyden, meede in 't zwart, en braghten hem tot in den oordt der Spanjaarden: staande 't gansch heyr in slaghorde. Daar naamen de Kornellen en Hopluyden, van dien Landtaardt de baar oover, en leeverden ze in den oordt der ruyterye, aan de Ritmeesters: deeze voorts aan de Hooghduytschen: de Hooghduytschen aan de Zwitsers: de Zwitsers tot aan de poort van Naamen. Hier aanveyrdden de kaamerjonkers die weederom, en gingen daarmeede voorts, verzelschapt met de heeren van den Heymelyken Raadt, ook met verscheyde Bisschoppen en andre Prelaaten, samt al de Geestlykheit en Majestraat der stadt. Vooraan trokken vyf benden Spanjaarden, met bussen aaverechts, en beneeden der handt, sleypende spietsen en vendels; ontstelde trommen en pypen, die een droef en deerlyk geluydt sloeghen. Achter, volghden, met treurkappen, de Prins van Parma, Octavio Gonzaga, Graaf Pieter Ernst van Mansveldt, en andre heeren, inlandsche en uitheemsche. Dus quamp men in de hooftkerk, en stelde aldaar den dooden in bewaarnis van waakers, tot dat de Koning om hem te haal zonde. Deez kreegh zoo ras de miede van zyns broeders aflyvigheit niet, oft hy beval, al de kassen en papieren des zelven te verzaamelen, en aan hem oover te stuuren. Het lichaam werd ontleedt, gepakt in verscheyde reyzmaalen, en alzoo, om kosten te schuwen, te paarde door Vrankryk, naa Spanje, gevoert; aldaar weeder te zaamen gehecht, en eyndtlyk in 't Escuriaal, neevens de grafsteê zyns vaaders, geleyt. Dit verzoek was zyn' jongste eerzucht geweest. +*Zyn' lykstaatsy*.

Zyn' schepping, uit vermengenis van hoogh +en laagh, schynt dreeve, naar gelang, aan den gantschen loop zyns leevens gegeeven te hebben. Want de fortuyn toonde aan hem haaren aardt, met troetelen en treeden teffens. In 't ooopenbaar loechz' hem toe, en neep hem in 't heymelyk. Geteelt van Kaizar Kaarel; by een' Hooghduytsche eêlvrouw gebynaamt van Plombes, was hy bedektelyk ter opvoeding bestelt, in Spanje by Louis Quejada, heer van Villa Garçia, dien hy lang voor zynen vaader hield. Maar zynde een aankoomend jongeling, werd hy, van deezen, aan den Koning, die 't zoo begeert had, ter jaght, vertoont; schielyk voor broeder des zelven, en zoo groot eenen Vorst, erkent. De Koning, terstondt, deed hem afrechten ten oorlooghe, en steld' hem vroegh te werke. 'T welk, zyn hart en zin zynde, hem zoo verre braght, dat hy zich des reedelyk verstond, en meer toe vertrouwde. Zeeker, van de gunst des soldaats te winnen had hy een' goede handt: sprak vaaken de gemeene rotgezellen by eyghen naam aan; zulx hun een' vereering strekte dat zy in zyn' gedachtenis stonden: beschonk de vroome daaden, by mangel van geldt, met oovervloedt van lof, en somtyds met eenen hoedt van zyn hooft, oft dolk van zyn' zyde getrokken: hoewel 't, op 't lest geschaapen scheen, hem daarmeê t'ontschieten, door 't houden van strenger krystucht, dan de schaarsheit der betaalinge lyden kon. Arbeydzaam ook, en vlytigh was hy: maar teeder in 't believen aan de lusten der minne. +*Zyn leeven en aardt in 't korte*.

+Men vindt'er meede, die hem naageeven, dat hy lichtlyk geloofde, en zich zwaarlyk met reede verzetten liet. Van zeeden en zinnen, anders, en uiterlyke gedaante, is hy geweest, als ons verhaal, booven uitwyst. By den Kaizar, ('t zy dat die daar, van jonx af, te woest en gevaarlyk een' geest in speurde) was verstaan, dat men hem kerklyk maaken zouw. In 't verzuymen van 't welke, Philips een' der misslaaghen beging, die hem aldermeest gezuurt hebben. Met Don Johans uitgang, werd, ten verzoeke der andre kryshoofden, het hoogh bewindt des heyrs aanveyrdt by Alexander +Farneze Prins van Parma, als Steedehouder des ooverleedenen: 't welk den Hartogh Octavio luttel geviel, om 't gevaar der verkleeninge, die 't zynen zoone zyn zouw, zoo men den Konink niet eeven gereedt vonde, met hem die last op te draaghen. Dan Alexander gaf, voor reede zyns doens, den spieghel van 't verloop, waarin, door de regeering des Raads van Staate, naa 't afsterven van Don Louis, de Spaansche zaaken gekoomen waaren. Philips ook, eerlang, beval hem d'Opperlandtvooghdy, en zond des brieven oover: niet zonder veel weederwerselens der geenen, die noode eenen Italiaan, oft zelf gaading, in dat ampt, hadden. Kleene geneught schepte, uit deeze wisseling, de Prins van Oranje, kennende Parma voor hechter van verstandt, gezetter van zinnen, en geen' minder konstenaar, dan Don Johan, om menschen harten te trekken: behalven dat hy, hier te Lande een ruym deel zyner jeughde gesleeten, der inboorlingen aardt wel doorkeeken, en goede kennis en vrundschap, met den eedeldoom, gehouden, had. Echter oordeelde zyn' Doorluchtigheit, dat uit Don Johans doodt, die doorgaands met blydschap gehoort werd, meer voordeels dan hinders voor den staat te verwachten stond: gemerkt men, by deeze verandering, en eer de dingen der Spanjaarden op nieuw streek naamen, geschaapen was eenigh vertrek te winnen, tot slyting der inwendighe misverstanden. Want, eerstlyk verdroot het den Hartooghe Kazimir, dat de Staaten, willende juyst eenen Landtzaat en Roomsgezinden, den Graaf van Bossu tot hunnen Veldtooverste aanhielden. Ook reekend' hy zich tot onwaardigheit, onder dien te staan, en was daarom, tot noch toe, uit het leegher, gebleeven. Hebbende, daarbeneevens, gissing gemaakt, mits d'achtbaarheit der Koninginne, en de sterkte zyner troepen, allomme 't groote woordt te voeren, en de maat der beweeghenissen te slaan, speet hem, dat hy zich die geleeghenheit, ontzet zagh, door 't beroepen van Anjou; op wien hy, booven dien, een' ouwden wrok voedde, zynde, twee jaaren te vooren, soldaat des zelven, in den binnelandsche krygh van Vrankryk, geweest, en met onmin gescheyden. Wyders gloeyde, dit pas, 't vuur, tussen die van Gent en de Waalen, vast aan, en braght van dagh tot dagh, terghender daadlykheeden, ten laaste den ondergank van hunne en hunner gebuuren vryheit voort. Tot wat oovermaat de steurnissen daar gesteeghen waaren, zal dit eene staal uitwyzen. De Gentenaars, verwittight van eenen aanslagh der muytende Waalen op Kortryk, +oft duchtende van zelf voor die stadt, als zwak en niet verre van Meenen leggende, vonden goedt, krysvolk daarin te schikken, en dat de heer van Ryhoove 't beleydt aanveyrdde. Deez, alzoo men toen zeer drong op 't ontslaaken der gevangene heeren, 't welk hem grootlyx bekommerde, gaat by Imbize, en andren dier veeme, hun voorhouden, *Dat hy ongeyrne vertrok, zonder eerst Jakob Hessels en Jan Visch, die twee felle tier annen, te zien opknoopen; op dat zy hem ooverleevende, en schier oft morghen uitgelaaten, met meer wreedtheyts pleeghden. Dat de vonissen der Graaven van Egmondt en Hoorne waaren ingestelt by Hessels, die ook meermaals met het zelfste, den Prins van Oranje gedreyght had, en niet afliet van dreyghen daaghelyx, en zweeren by zynen gryzen baardt, hy*

+1578.

+*Alxander Farneze, Prins van Parma wort Landtvooghdt.*

+*Wonderlyke bitterheit tot Gent gepleeght.*

[+]*zoude noch Ryhoove en Imbize aan een' galgh helpen. Waarop ik* (zeyde Ryhoove voorts) *hem ontbooden heb, dat hy myns niet spaare, lukt het hem los te raaken. Raade derhalven, dat wy 't hun doen, eer zy 't ons speelen*. Dit toegestemt by Imbize en zyn gezelschap; treedt Ryhoove, met het zyne naa de gevankenis. Hessels en Visch, op geen ding min verdacht, en met de zinnen in 't schaakberdt, worden afgeroepen. Eenen waaghen met volk, daar, by geval, verby koomende, doet men stil houden, en plaats [+]maaken; werpt hen daar op, voert ze naa buyten, en hangt ze, zonder aanklaght oft antwoordt te hooren, beyde aan eenen boom, op den wegh naa Kortryk, den vierden van Wynmaandt. Dit's 't gemeine vertellen. Maar ik heb uit mynen neeve Simon, zoon van den Hopman de Ryk; die toen heer van Safflaar en Wachtmeester van Gent was, dat zy, naa eenighe form van dingtaal, verweezen werden; doch by den krysraadt, daar ze niet te recht behoorden. 'T welk, als geschiedt om welstaans wil, en met genoeghzaam voorweeten des uitganks, een' snoodtheit is, die 't bedryf niet dan te verfoeylyker maakt. 'T is ook waar, dat Ryhoove, dien 't zweeren by den baardt in den krop stak, zich noch niet speinen kon, van schrollen op de grysheit van Hessels, als hy nu veygh stond. En deez (zulk een' trotsheit had hy, in zyn uiterste, oover zich) tot hem; *zoo grauwe hayren, nemmer zult ghy ze draaghen*. Toen Ryhoove, *dat zult, ghy*, zeyd' hy, *lieghen:* nam een mes, sneed hem een' lok van de kin, en stak ze op den hoedt. Dit volghden zyn' bystanders; en keerden, uitgestreeken met deeze lievrey der wraakgierigheit, die zeeker hunne meestresse was, steedewaarts. Voor de rest, Jakob Hessels, Rechtsgeleerde, had een lidt verstrekt aan Alvaas bloedtraadt, en in den zelven (zoo hem naagaat) de gewoonte gehadt, van 's naamiddaaghs, terwyl men de vonnissen oover geloofszaaken velde, gemeynlyk te zitten sluymeren; thans gewekt, als 't aan hem quam, de ooghen te wryven, en zonder ander bericht oft onderscheydt, voor zyn' stemme te geeven, *Ad patibulum, ad patibulum: aan een' galgh, aan een' galghe:* alzoo leeghbaarlyk, oft menschen dooden een' deun geweest waar. En wordt getuyght, hoe hem gelyke beulsreedenen zoo gereedt op de tonge laaghen, dat zyn' huysvrouw, maaghschap van Viglius, hem eens te gemoet voerde: *Ghy hebt dat hangen zoo veel in den mondt: hoede Godt, dat het u zelf met eens ooverkoome*. Jan de Visch was Baljuw van Ingelmonster geweest, en belast met gelyken haat, hieruit (zoo men wil) voortsgekoomen. Hy had eertyds gepleyt, om zeekren tol van paarden, teeghens eenen Henrik de Kreus van Godsfelde; en seedert, den zelven, als verrukt tot kettery en oproer, doen in hechtenis stellen, tot Ypere. Thans, verkundschapt, hoe deez, een stokouwdt en wel begoedt man, vergiffenis bekoomen had, zeyndt hy, om met zynen yver tot Gods en 's Koninx dienst te praalen, uit eyghen hoofde, op eenen zondaghs morghen, eenen Monnik, met den scherprechter, in den kerker, en deedt hem aanzeggen, dat hy sterven zouw, eer 's Bisschops Misse geëyndight waar. De gevangen, te dier stonde, zat aan den ontbyt, met eenighe vrunden, gekoomen om hem te vanden; en zoekende 't verlengen, als die wist dat de genaadebrief onder weeghe was, eyschte ziening van zyn vonnis. Maar hy verworf niets; moest voort; en hing geworght op de markt, als Bisschop en Baljuw uit de kerke quaamen. Al 't blyk t'zyner bezwaarnis was, dat hy eenen zynen Onroomsgezinden zoon gehuyst had. Hy liet een' vrouw, met zes kindren achter, die manloos, vaaderloos, goedeloos, in deerlyke armoê treurden, tot dat zy, door den Gentschen pays, weeder aan 't hunne raakten. 'T misdryf, niettemin, van Hessels en Visch, had, eenighszins voor zich, de wetten en gewoonten van dien tydt: wetten schendigh, voorwaar, en vloekwaardigh; niet zoo heylloos nochtans als 't onbepaalde woeden

[+]1578.

[+]*Hessels en Visch gehangen*.

+naa yders eyghe dartelheit, 't welk den wortel der borgherlyke maatschappye ganschelyk uitrooyt, en de steeden tot ergher dan wouden met wolven maakt: naardien ook 't felste ongediert van eene zelfste soorte zich onderlinx doorgaands noch spaart, daar d'uitgelaate moedwil der menschen eenen yghelyken, in vaar en wreevelheit, op betrappen oft weerwraak loeren doet, en van niemandt geschuwt kan worden. En, al hadde men jaa stof t'oover gehadt, om dit paar aan den lyve te straffen, zoo waaren zy echter, buyten gewoonlyken styl van rechte, als onnoozel gestorven. Gruwen, derhalven, deed dit stuk alle luyden, daar eenighe vonk van reede en bescheydenheit in schindelde; en oordeelen, dat een staat, daar de hoofden hunne helsche heevigheeden, voor een' reegel van regeering, volghden, haast storten moest. De gevangene heeren, daarentussen, ang booven al, en smaadelyk gedreyght, zorghden dat die dagh hun noch te spaade zouw koomen. De Hartogh van Anjou had nu 't leegher geslaaghen, voor de stadt Binsch, daar, by vrouw Mary der Honghren Koningin, een' burgh van geneughte gesticht was, gestoffeert met veele fraayigheeden van beelden en gedenkenissen der aalouwtheit. Binnen laaghen vyf vendels, onder Diego Gaon, die 't beuken met tien muurbreekers en zes slangen, tot twee plaatsen, ter eene voor, ter andre naa, en twee stormen asstonden, verslaande veel Fransoyzen. Zynde nochtans buyten verwachting van hulpe, gaaven zy, naa veertien daaghen houdens, den zeevenden van Wynmaant, +zich, op genaâ oft ongenaâ, oover. Hy gund' hun, uit te trekken met hun geweer; en vendels, doch opgevouden; en zwyghender tromme. De plaats werd, by een deel der zynen, bezet; en 't heusch handelen met de burghers +holp hem ook aan Maubuge. Maar, des niet te beweeghlyker waaren die van Landrechy en Quesnoy, steeden den Hartooghe toegevonden by de Staaten. Wat ook, uit naam der zelve, de Abt van Marolles, die meermaals oover en weeder ging, wist voor te wenden, hy kon ze tot geen inneemen van Fransoyzen kryghen. Zynde de hoop, hier, uit; bood men den Hartooghe Mechele tot zyn' hofhouding, en eenighe andre steeden van kleener waarde, om by hem bezet te worden. 'T welk hy meer voor een' ontschuldighing, dan voor voldoening nam, en van der handt sloegh. Tot Berghen in Heenegouw, rees vermoeden, en liet het zich aanzien, dat hy voor hebben moest, het zelve te bemaghtighen: oorzaak dat men'er alle Fransoyzen ter stadt uitzette. Treedende echter oover al dit heenen, besloot hy, om den schyn t'ontgaan van niets bedreeven te hebben, zich met der Staaten heyr te vereenighen, en 't Spaansche te gaan bevechten: en dacht nu 's andren daaghs op te trekken, als hy verkundschapt werd, hoe Kazimir, +totnochtoe niet by Bossu gekoomen, met vyfhondert paarden, op den tienden van Wynmaant, naa Gent gereeden was. Vremt viel hem dit in. Hy laat den Aartshartooghe en Raade van Staat afvraaghen, oft zy het hadden goedt gevonden. Zy zeggen, zulx, buyten hunn' wil en weete, geschiedt te zyn; en te hoopen, dat men Kazimir verspreeken zouw tot tydtlyk keeren, om gemeiner handt den vyandt te gaan bezoeken. Anjou, hierop, beloofde, in zulken geval zich ook veirdigh te toonen. D'ander gaf geen gehoor; en voor, dat hy, tot Gent, eenighe betaaling quam haalen: +ontfing'er ook ontrent hondertenvyventsestighduyzent gulden. Maar in der daadt was hy ontbooden, buyten kennis der gemeente, by zommigen die aan 't roer zaaten, om hen, met zyn aanzien en maght, teeghens de Walsche muytelingen, te styven; en aldaar seer feestelyk ingehaalt. Jaa 't werk scheen op die moer te leggen, dat men hem tot Graaf van Vlaandre dacht in te voeren. Dit scheemerde den Fransoys te byster in 't oogh, dat op 't eyghenen der algemeyne heerschappye gevelt was. Bet, voorts, en bet zwollen de steurnissen: zoekende elk deezer twee, den andren in haat en

+1578.

+*Anjou veroovert Binsch:*

+*Kryght ook Maubuge.*

+*Kazimir, in plaats van naa 't leegher te gaan, rydt, met een deel paarden naa Gent.*

+*Anjous ontsteltenis daaroover*

+kleynachting, by de Landtzaaten, te brengen. Daar quam een boexken, gemaakt (zoo men naaderhandt verstondt) by Pieter Peuterich Raadsman van Kazimir, voor den dagh; in 't welke de Parysche moordt, en alles, wat in Anjous persoon oft geslaght te lastren viel, hem, op 't smaadelyxt, verweeten werd. De Fransoyzen, weederom, scholden den Duytsch voor een' huurling, die, nocht van eedelmoedigheit, nocht van liefde, gedreeven, zynen dienst om geldt verkocht. Geen' kleene ongeneught schepten, uit dit kribben, de Staaten, wel bezeffende, wat'er aan der gebuurvorsten gelykzinnigheit, en gunste t'henwaarts, hing. Boovenal verdroot het den Prinse van Oranje, wiens wit oover lange geweest was, Vrankryk verknocht aan 't Nederlandsch geschil, met Spanje oover hoop te helpen: en 't verkoelde de vrundschap zeer, tussen hem en Kazimir, hoewel geloofsverwanten. Anjou, echter aangezocht om naa 't heyr te gaan, ontschuldighde zich, ophaalende verscheyde zwaarigheeden; +Als *dat de zynen oovеral onwaardelyk bejeeghent, nergens met nooddrust*, (*zelfs voor hun geldt niet*) *gerieft werden; jaa doodt geslaaghen, waar de boeren hen alleen kreeghen. De zieke soldaaten vonden t' geener plaatse vertrek oft gerak. Binsch was uitgeput van lyftoght. En 't zoude hem niet passen, de kranken en gequetsten te verlaaten; oft de gezonden, zonder zynen persoon, naa 't leeger te schikken*. Hy dankte dan, voor eerst, twee duyzent +knechten, en etlyke ruyters af: die zich strax naa Meenen, en onder Montigny, begaaven. En men vermoedde, dat hy 't hun in 't oor gebeeten had. De heer van Bonnivet, nochtans, afgeveyrdight van hem, quam dien van Gent raaden, 't geschil, tussen hen en de Waalen, te verblyven aan zyn' Hoogheit, als gansch onpartydigh, en hebbende een' gelukkighe handt om krakkeelen by te leggen, gelyk laast in Vrankryk gebleeken was. Thans ontsloegh hy ook de rest zyner troepen; en zond, t' zyner verschooninge, Rochus van Sorbies, heer van Pruneaulx, aan den Aartshartogh + en de Staaten. Deez', ontfouwende breeder de oorzaaken van 't vertrek zyns Heeren, zeyde; *Dat zyn broeder de Koning, om eenighe nieuwe onrust, gereezen in Vrankryk, hem t'huis ontbooden had: klaaghde, dat het verding, met hem gemaakt, noch in alle plaatsen daar 't hehoorde, niet verkundight was. Het trekken der afgedankte benden, naa de Waalen, was geschiedt buyten kennis des Hartooghen; die 't eevenwel voor goedt in, en te gemoete zagh, dat het de Gentenaars in hunne onbescheydenheit, stuyten zouw, en hen te graatigher naa verdragh maaken. Tot vordernis van 't welke zyn' Hoogheit haaren dienst aanbood; weetende, zoo die +zich rekkelyk stelden, den wegh wel om haare Fransoyzen te doen keeren. Zyn Meester, voorts, bericht, hoe de Staaten stonden, om hunne verzoening, met den Koning van Spanje, door tussenspraak des Kaizars, te handelen, wilde des geen beletzel weezen; maar veel eer d'uiterste vlyt aanwenden, om een' vaste vreede, en heylzaame rust, in Nederlandt te helpen stichten; hoewel hy, hun te geval, zich zoo maghtigh eenen Vorst te vyandt gemaakt had. En hy zoude, met alles wat hem aanhing, nemmer laaten t'hunnen beste te zyn; verzoekende weederom, dat men zyn' gebleeke gunst, en zwaare kosten, in leevende gedenkenis hielde*. Pruneaulx bleef, +als zyn Ambassadeur, by de gemaghtighden der Staaten. Zyn voorstel, gedaan den achtsten van Slaghtmaandt, werd, op den drieëntwintighsten, beantwoordt, met glimpigh gewagh van blyde aanneemst der uitbiedingen, en dank voor de beweezene trouwhartigheit des Hartooghen. Men vertoonde, *Dat de Staaten 't verdragh, met hem aangegaan, hadden doen verkundighen t'allen oorden, daar des vereyscht scheen. Dat, om zyne verdiensten waardighlyk te eeren, de gemaghtighden noch niet volkoomentlyk gelast waaren. Maar, indien de Hartogh, met den eerste, de twist tussen de*

+1578.

+*Klaghten van Anjou.*

+*Hy dankt eenigh volk af, dat zich by de Malkontenten voeght.*

+*Hy ontslaat de rest zyns heyrs, en zeyndt Pruneaulx aan den Aartshartogh en de Staaten.*

+*Voorstel van Pruneaulx.*

+*Antwoordt der Staaten.*

+*Waalen en Gentenaars holpe beslechten, en een' goede geloofsvreede invoeren, zoo dachten zy de breede Staaten te verzaamen, en te bearbeyden, dat hy, naast Godt, voor oorzaak en stichter van den pays met Spanje*, (*waar 't dat men dien voor den eersten van aanstaande Lentemaant verworve*) *en van de welvaart der Landen, plechtelyk uitgeroepen wierde. Ook meynden zy, in zulken gevalle, den lof zyner heldelyke deughden, met onvergankelyke glooryteekens, te vereeuwelyken, en zelfs jeeghens zyne naakoomelingen t'erkennen, oprechtende, hem, een beeldt van kooper, op d'aanzienlykste plaatsen van Antwerpen en Brussel; en binnen 's jaars een' staatlyke bezending, aan zyn' Hoogheit, te schikken, met een' kroon van olyftakken, en andre schenkaadjen, ter waarde van hondert duyzent Arthoysche ponden, voor haar en haaren oudsten zoone. Hierentussen maakten zy zich sterk, zoo de pays, buyten naadeel zyner Hoogheit, voor den gemelden dagh niet getroffen wierde, het daartoe te brengen, dat men d'onderdaanen vry van den eedt des Koninx van Spanje verklaaren zouw, en voorts, zonder 't eyndt der oorlooghe af te wachten, raadslaan noopende 't opdraghen der opperheerschappy aan haaren persoon, die daartoe eenighe voorwaarden ontwerpen moght: blyvende, midlerwyle, 't onderling verbondt in volle +kracht*. In 't eerst van Wintermaant zonden zy den heer van Froymondt, en Gillis Martini der Rechten Doctoor, aan Anjou, om hunne dankzegging te vernieuwen, met beloste van zyne weldaaden te verschuldighen, daar de geleeghenheit te verschynen quaame, en zyne kosten te vergoeden: baaden hem ook, zyn' reyze (waar 't mooghelyk) te schorsen; en nemmermeer' die uitbundighe geneeghenheit t'henwaarts. Aldus ontviel hun, ditmaal, de hulpe der Fransoyzen, die ondertussen, de grenzen deerlyk gefoolt had. Thuanus, de doorluchtighste hunner eyghe schryveren, meldt, dat het niet uit te spreeken waar, met hoe wreedt een wulpsheit, zy, by +gebrek van soldy, ooveral gingen weyden, zonder de huyzen der Eedelen, ten platten lande, te spaaren: en dat zy geen' intreê van bystanders, maar van oovervinnighe vyanden deeden. Erbarmelyk Nederlandt 't welk, als een roof der vremdelingen, t'eener tydt, vrienden en vyanden, met allerley laster, vertraaden. Tot proeve van 't huyshouden ter weederzyden, worden twee stukken vertelt, het een by eenen Fransoys gepleeght, het ander by eenen Spanjaardt bestaan; die hier niet te verzwyghen zyn. +Zeeker Fransch Kornel, met naame Du Pont, lagh gefoeriert in 't dorp van Becourt, by Jan Milet, eenen deeghelyken en welgestelden landtman. Deez had drie schoone dochters; d'ouwste en fraayste geheeten Marie, die den huysdienst zorghvuldelyk waarnam, en vlytelyk oppaste, om haaren gast goeder luyme te houden, tot weernis van voorder ongereegeltheit. De Kornel, hebbende 't oogh op haar geworpen, en stof zoekende om zyn' lust te blussen, noodight de deyrne en haaren vaader ter maaltydt: thans, als de min en de wyn in brandtstichting t'zaamen spanden, vraaght, schertsender wyze, den ouwden, oft hy hem zyn' dochter te wyve geeven wilde. De huysman, schrander genoegh om te bevroeden uit wat hoek zulk een voorslagh draafde, pooghde dien heuslyk af te wenden, bybrengende d'ongelykheit van 't partuur. Daar de Fransoys, in arren moede, aan 't vloeken; dryft, slaande, den vaader ter kaamer uit. De dochter, volghende, wort van eenighe soldaaten vast gehouden; voorts ooverweldight; en by den dullen Kornel, onder 't jammerlyk huylen en kermen, bekroopen. En al had de gaylheit haar zat, de boosheit had het niet: hy gaf ze zynen dronken gezellen, in gelyke maanier met vuyler smaadt te hoonen. Dit zestienjaarigh boermeysken, oovertreffende, in eedelaar digheit en moedt, zyn' soort en ouderdoom, verbeet zyn wee, en klaaghd' het meer zyner ziele, dan zyn' ooghen. 'T geviel daarop, dat Du

+1578.

+*Bezending aan Anjou*.

+*Oevle huyshouding der Fransoyzen op de grenzen des Lands*.

+*Vuyle vrouweschennis, door een' Franschen Kornel*.

[+]Pont haar weeder beval, ter taafel, en aan zyn' zyde, te zitten. 'T welk zy deed, met een gelaat, dat haar leedt scheen vergeeten te hebben. Daar werd noch [+]1578. d'ingekropte spyt met veel dartel schempens geterght. Toen, speurende dat de Kornel 't hooft keerde t'eenen Rotmeester, die hem yet in 't oor quam luystren, kaavelt ze ty ter wraak, grypt een mes, en jaaght het hem door de ribben, dat hy hartsteeken doodt bleef. Voort schupt ze den disch om verre, en terwyl de soldaaten naa den Kornel loopen, snapt t'eener achterdeur uit, naa haaren Vaader, in 't naaste gemak; meldt het stuk, en raadt hem, daatlyk, met d'andre twee dochters, wegh te vlieden. Zy zelf, vindende haar' behoudenis verdrietigh naa 't verlies haarder eere, verwacht, willigh en onvertsaaght, de raazende rabauwen. Die vatten, en binden haar terstondt aan eenen boom, tot doel van den koeghel. Alstoen, naa 't beveelen van haaren geest aan haaren Schepper, *Drukt los*, zeyt ze, *soldaat, en helpt, met wisse scheuten, aan een' spoedighe doodt, de geene, die ghy, door uw schendigh geweldt, des leevens onwaardigh gemaakt hebt. Oover 't ongelyk, nu gewrooken aan uwen Ooverste, zult ghy niet lang ongestraft blyven*. Ook speldde zy 't hun recht. Want haar vaader, (aan wien 't, voorwaar, wel besteedt was, dat hy zulk een' dochter had) verwoedt door dien tweeden slagh in de versche wonde zyns gemoeds, braght met der haast, d'omleggende dorpen in waapenen, en op de beên, die al de handtdaadighe soldaaten, en vier heele benden, [+]tot den laasten man toe, afmaakten.

Des Spanjaards bedryf, hoewel maar al te snoodt, liep zoo verre niet, en heel anders af. Zyn naam wort geheelt, en alleenlyk gezeyt, dat hy een Hopman van eedelen geslachte was. Gehuyst ontrent Ryssel, by zeekeren [*] Voorspraak, schikte hy de dochter des zelven, een' ooverschoone maaght, om een' hoek te kryghen; en pooghd' haar te verkrachten. Zy, onder 't worstelen, rukt zyn' dolk uit, en doorpriemt hem de lenden, met zulk een' klem, dat z' hem velde, hem te kloek werd, en zyner armen ontslaaghen. Hy, ziende der doodt niet t' ontgaan, en hebbende, met groot berouw, zyn' zonde gebieght aan eenen Priester, de jonkfrouw doen opspeuren, en voor zyn bedde verschynen, spreekt haar aan, met deeze woorden. *In enklyk vergiffenis, op myn uiterste, te bidden, en te verwerven van de geene, die ik zoo byster verongelykt heb, vind' ik my niet gerust. De indraght, gedaan aan uw' eere, staat met eerlyke voldoening te boeten. U dan verplicht' ik myn trouw: en gemerkt myne misdaadt, en uwe vroomigheit, my aan u t' ontbruyk gemaakt hebben, aanveyrdt den naam, tytels, en teykens van gemaalinne, neevens de erffenis myner goedren: op dat de luyden, als hun indachtigh wort, dat ik u met de meyning schendde, zich erinneren mooghen, dat u, de aanslagh op den zoo dapperlyk verdaadighden maaghdoom, met het weleerlyk loon des huwlyx vergolden is*. Hierop verbond de Priester, by bewillighing haars vaaders, hen in den echt; en ooverleed strax de Hopman. Wyders, als Anjou zich vast bereydde om te heym te keeren, arbeydde men noch staaghs aan; om dien van Gent reede vroedt te maaken. De gezanten, [+]daar gekoomen, van weeghe des Aartshartooghen, des Prinsen, des Raads van Staat, der Algemeyne Staaten, der steeden van Brussel en Antwerpen, werden vlytelyk ingevolght van den Engelschen Ambassadeur Davidson, die, uit den naam zyner meestresse, den Gentenaaren 't belang der zaake, en hun ongelyk voor ooghen stelde. Zoo deed ook de heer Daniel Rogers, eyghentlyk afgezonden van die Koningin te dien eynde, den Hartooghe Hans Kazimir; en bestrafte hem ernstelyk, oover 't sterken der oproerigen in hun onrechtmaatigh bedryf, oover 't verzwakken des heyrs, en 't verwaarloozen der geleeghenheeden: waardoor zy in haar' eere besprooken werd; eeven oft zulx, en Nederlandt in 't war te houden, de zin haarder

[+]*Andre verkrafting onderleyt by eenen Spanjaardt*.

[*]Advocaat.

[+]*Arbeydt om de Gentenaars tot reede te brengen*.

[+]Majesteit waare. Geduurende dit handelen, stuyft, t'eenen daaghe, achttienden van Slachtmaandt, het graauw op; jaaght het ooverschot der geestlykheit teffens ter poort' uit; vernielt voorts, in alle kerken en kloosters, 't geen'er, van beelden en inboedel, noch geheel moght gebleeven zyn. Geen' burghery, een uitgebrooke rommelhoop van dullerikken scheen dat gespuys: met zulk een raazen en tieren stelden z' alles oovereyndt. De trommen sloeghen waapen, het dreund' 'er van 't gekrys, dat yder hooren en zien verging. Nocht eerwaardy van ouderdoom, nocht deftigheit van deughd, nocht achtbaarheit van Majestraatschap gaf yemandt voordeel om een woordt in 't gevly te spreeken. Wie zich des onderwond was in gevaar zyns lyfs: men moest hen laaten uithollen. Der Staaten gezanten, ziende de stadt dus gestelt, en, naa veele reedenen en weederreedenen, niet eyntlyx uit te rechten, naamen voor, te vertrekken: oft schoon de Gentsche gemaghtighden, t'hunner aanmaaning, verklaarden, te willen geenszins scheuren, maar zich voeghen naar alle Christelyke gebooden des Aartshartooghen, des Prinsen, en der Algemeyne Staaten; jaa dat zy, in die meening, eendraghtelyk, met de leeden van Vlaandre, den Prins tot Stadthouder, oover dat Graafschap, gekooren hadden. De gezanten, weeder gekeert, verhaalden hunn' ondervinding: waaruit geoordeelt werd, dat met die van Gent geen slagh te slaan waar, oft Oranje moest 'er raadt toe weeten. Zeer naa nam zich de Prins de balstuurigheit der Gentenaaren; en hoewel hem veel oover 't hooft gewaayt was, hield deeze voor de hachlykste zwaarigheit, hem oyt bejeeghent: te meer, mits men 'er vond, die hem den oorspronk toeschreeven. 'T welk hem altyds had doen wenschen, om yets te kunnen by brengen tot beslechting det tweespalt. Maar noode onderwond hy zich eenighs dinks, daar hy niet deur, nocht eer aan te behaalen, zagh. En men meynde, dat, te zynen aanstaan, Elizabeth den voorgemelden last, aan haare gezanten, gegeeven had, om hem den wegh te baanen, door 't zwichten des hoomoeds van de Gentenaars en Kazimir. Immers hy liet zich alsnu gezeggen, aanveyrdende den last en de reyze. Eenighen van de muytmeesters hadden die geyrne verhindert gehadt: niettemin, Imbize zelf, en Triest, en Borlut, gingen, onder een groot getal andre burgheren, hem, tot Denremonde, in 't gemoet. Zynde tot Gent gekoomen, had hy noch maghtighe moeyte met dat [+] gezelschap: doch kreegh het, naa veel hortens, zoo verre, *Dat zy den Geestlyken, uitgenoomen de vier biddende ordenen, weeder de stadt, en hunne goedren toestonden. Dan, dien 't klooster mishaaghde, zouden'er niet toe gedwongen worden, en hun onderhoudt trekken uit de middelen des zelven, tot bescheydenheit der Majestraat. De kerken verdeelde men tussen die van den hervormden Godsdienst en de Roomsgezinden; met beding, dat deeze geen' ommegangen in 't oopenbaar te doen hadden, nochte 't Sakrament, met eenighe staatlykheit, oover straat te draaghen*. D'andre punten liepen vast op de zelve meening, als die van Antwerpen. Dit aldus geslooten, werd, op den zestienden van Wintermaandt, afgekundight. De zaak der gevangene heeren bleef echter onvereffent, en uitgestelt tot bequaamer geleeghenheit: 't welk weeder den Prinse tot haat gedeegh. Kleenen dank, daarenbooven beging zyn' Doorluchtigheit by haare geloofsverwanten, zich laatende bedunken, dat zy den Roomschen te veel toegaf. Ook [+]lieten de Walsche muytelingen zich hiermeê geenszins payen. Zelfs in de steeden van dat gewest, was nu d'ontsteltenis zoodaanig, dat d'Algemeyne Staaten geen' kleene zorgh voor zwaare ontleeding aanging: van welk onheyl de heer van la Motte, Valentyn de Pardieu, een groot deel gebrouwen heeft. Deezen, keerende van de neêrlaagh van Gemblours, naa zyne steêvooghdy van Greevelinge, was, in 't reyzen door Vlaandre, veel

[+]1578.

[+]*De Prins bewillight den Gentenaars tot eenige punten van geloofsvreede.*

[+]*Walsche steeden voorbaarig tot afval.*

+smaads en weederwaardigheits toegedreeven. Ende uit dit begin van afkeer, +had voorts het afmeeten van de strekking der aangevange tweedracht hem vervoert tot bezinnen, hoe luttel door een gemeyn, en daarenteeghen hoe veel danks en voordeels, door een bezonder verding, te haalen was, voor den geene, die, d'eerst in 't zwaayen, aan d'andren zouw beginnen den wegh te wyzen. Waarop, in handeling getreeden zynde, hy heymelyk, by 's Konings brieven van den tienden in Herfstmaandt, zynen zoen bekoomen had; en orde am meer luyden tot de zelfste genaade te troonen. Welken last hy ook onder den duym te werk stelde; hebbende, voor eerst, goedt doen gehadt, met zich de bezetting van Greevelinge te verplichten. Eevenwel, tot deezer tydt toe, quam niets in 't licht, waaruit men zynen afval spellen kon: en oft hy zyn zaat meede binnen +Aatrecht gestrooyt hebbe, zoud' ik niet darren verzeekeren. Altoos de Staaten, ang voor die stadt, pooghden ze wis te neemen, by beleydt van Hopman Ambrosius Le Ducq, en eenighe zyn' aanhangers. Deez, leggende der Majestraat te last, dat zy verstandt met den heere van Capres hield, steld' haar in hechtenis: thans, vindende zich te zwak teeghens d'opstanding des volx, liet ze weederom los, onder besprek, dat alles vergeeven, vergeeten zouw blyven. Maar d'andren stonden zoo ras op vrye voeten niet, oft zy sloeghen die beloften in den windt; de handen aan de weerparthy; allen, die 't niet ontvlooden, den hals af, by toortslicht, in der nacht voor den zessentwintighsten van Wynmaandt en zondagh; en zoo vinnigh voort, dat Niklaas Gosson, tzeeventigh jaaren oudt, grootlyx geacht om zyn' deughd en rechtsgeleertheit, naa twee * beroepingen, gedaan in zes uuren, verweezen en ter doodt gebracht werd. Twee daaghen hier te vooren, raamde d'Aartshartogh, in maniere van bevel, doch by voorraadt, een' form, waarnaar die van Groninge en d'Ommelanders zich schikken zouden. Te weeten; 't meeste deel der Ommelandsche gemaghtighden, gewaarschuwt dat men hen weeder in kerker, en ergher dan oyt, dacht te werpen, zoo de Groningers hunnen wil niet kreeghen, had, mits de verworve vryheit van door stadt te mooghen gaan, middel gevonden, om zich, op den zeeventienden van Herfstmaandt, daaruit te maaken. Eenighen, die 't niet waaghen darden, waaren hieroover met veel onheusheits bejeeghent, en tot noch toe, daar gehouden: +De gemelde orde behelsde deeze punten. *Parthyen zouden aflaaten van allerley daatlykheit, en verbeyden uitspraak, te doen by gemaghtighden uit den Raade van Staate, den heymelyken, oft den Grooten van Mechele, binnen twee jaaren ten langste: 't en waar men haar vergelyken konde, oft de geleeghentheit wyder uitstel vereyschte. Ondertussen zouden de Groningers weeder treeden in 't bezit der gerechtigheeden, die zy, naar hun voorgeeven, eertyds, inzonderheit voor 't jaar vyftienhondert eenentseeventigh, genooten hadden. Des moesten zy allen kommer afdoen van de goedren der Ommelanderen, en hun laaten volghen hunne schryfboeken en papieren. D'ooverschietende gevangens, zelfs Bartholt Enthes van Mentheda, zouden geslaakt worden, onder toezeg en borghtoght van te rechte te staan voor de zelfste gemaghtighden.* Die van Groninge, al smaakte dit hun luttel, naamen het endtlyk aan; ontsloeghen Mentheda, en de rest der gevangenen, die zy doch achtten van gering belang te weezen. Onder dit hoogh en laagh gaan der dingen, +was de Graaf van Rennenbergh bezigh met het beleg van Deventer, ende op den derden van Oestmaant daar voor gekoomen, met ontrent tien vendelen slechts: maar kreegh 'er, van tydt tot tydt, noch ruim zoo veele toe. Zyn volk verdeelde zich rondom, in verscheide schansen, doch niet gehecht aan elkandre met doorgaande besnyding.

+1578.

+*Heymelyke verzoening des heeren van La Motte met den Koning.*

+*Getracht om Aatrecht te verzeekeren voor de Staaten.*

*Appellatien.

+*Orde, by maniere van voorraadt, waarnaar de Groningers en Ommelanders zich richten moesten.*

+*Deventer beleeghert, door den Graaf van Rennenbergh.*

+Op de stroom, booven der stadt, werd een oorloghschip geleit, onder Hopman Pieter Roerom. Goede graften had Deventer, steene vesten wel aangevult met aarde, toorens naa d'ouwde wyze; binnenwaarts eenen andren muur, ook betoorent, maar grafteloos; voor de Brinkpoort, een groot aarden rondeel, geschoeyt met een laagh muurken; een weldigh bolwerk, bekleedt, van onder tot booven, met steen, op den hoek van de Ysselbrug, 't welk teffens tot bewaarnis van de waaterschutsels diende; tussen dit bolwerk en de Brinkpoort, den Neurenbergher tooren, zeer hoogh, dik van muur achtien voeten. Binnen bevonden zich, van Polwylers regement, onder Haurincourt, Augustyn van Rychestein, en Michiel de Jeegher, Hopluiden, drie vendels ouwde soldaaten, en noch een van Hans Fredrik van Schoonauw, 't welk, mits zyn vertrek om ontzet te vorderen, by zynen Steêhouder bestiert werd. Haurincourt, een slapachtigh man, had den naam van Ooverste: van Jeegher, den voorzightighsten, maar doorgaands aan 't flerezyn leggende, quam de raadt; het uitvoeren op Rychestein aan, die wreedt en vermeetel was. Met de burghers hadden zy raauwlyk geleeft; hen, derhalven, uit wantrouw, ontwaapent; ende ziende 't beleg, van langer handt, te gemoet, zich van alles wel verzorght; doch van bussekruidt de ruimte niet. Sonoy, op den zesten der voorzeide maandt, maakte zich meester van twee moolenberghen, ontrent den Neurenbergher tooren. D'eene moolen werd afgebrandt van zyn eighen volk. Zommighen van 't zelve bleeven onder den val van den tweeden, ter needer geschooten by die van der stadt. Voorts bestond hy, met graaven, der Brinkpoorte te naaderen. De gemelde tooren, heerschende wyd en zyd, hielt het leegher onveiligh. Om dan den zelven t'onbruik te maaken aan die van binnen, pooghden de beleggers de muuren zyns toeganks te vellen; ende deeden 't ten deele: doch de breuk werd weeder gestopt. Ook stelde Sonoy de myners te werk, om den tooren van onder te bestooken. 'T welk gemerkt by de verweerders, aan 't uitdraaghen des zands; dolven zy rondom den tooren een' diepte, waarin toen Sonoys myne noodtwendigh moest uitmonden. Hopman Heegheman, hebbende zynen oordt op de Veeluwe, stak, zonder noodt, zonder nut, 't vuur in de brug, die, twee daaghen lang, en ganschelyk af, bernde. Sonoy, volghende den vond der Turken, deed, door groot getal boeren, een deel aarde opschuppen, ende, met ooverwerpen der zelve, den wandelenden heuvel, tussen den genoemden tooren en de Brinkpoort, naa de steêgraft leiden, om ze haastigh te vullen, en met de veste gelyk te staan. Om dit te keeren, vielen, op den achtsten, de verdaadighers uit, verslaande veel' huisluiden, en etlyke soldaaten. D'andere naamen hunne wyk naa een schans, te dien einde gemaakt by Sonoy; stelden zich aldaar t'schrap, en dreeven d'uitvallers, met eenigh verlies, te rug. Niettemin de schrik was in 't landtvolk; zulx het meest al verliep: en het werk daardoor, steeken bleef. De bezettelingen, volhardende in den ouwden moedwil, naamen, en deilden onder zich om, oft het roofgoedt geweest waar, de spys en drank der kloosteren, gasthuizen, burgheren; en dwongen deeze, boovendien, met wyven en kindren, aan de wallen te arbeiden. Maar, emmermeer daarop te koomen, oft ook op straat, als de trom waapen sloegh, was hun verbooden, op peene van doorsteeken te worden. Thans, duchtende met der tydt lyftoghts gebrek te kryghen; zocht de soldaat de schaamele luiden, en alle onnutte monden ter stadt uit te zetten: ende als dit niet gaan wilde, verghde der gemeinte eenen eedt zoo vremdt, dat zy, hoewel gewent tot slooven, 't geduldt afscheurde, en begon de tanden te toonen. Het geweer, als gezeit is, had men haar voor- +1578.

heen [+]afgenoomen. 'T vertwyfelt spreeken, nochtans, verblufte de geweldenaars: 't zy hun inviel dat raazery haast waapen vindt, ende terwyl zy met de burghers [+]1578. oover hoop laaghen, die van buiten goedt doen met den wal hebben zouden; oft dat de meenighte, inneemende den eenen oft andren hoek der veste, lichtlyk zoo lang weederstaan moghte, tot dat de vyandt haar te baate quaam. Zy gaaven dan beeter koop, en daar werd een verdragh aangegaan, dat elk poorter eenen jongen oft maaght te huuren hadde: om 't krysvolk te helpen bolwerken: des zoude dit zich voortaan van allen ooverlast onthouden, op lyfstraf. Onder 't vorderen der myne, liet Sonoy niet te peinzen op spoedigher middel, om den Neurenbergher tooren af brek te doen. Hebbende, den tweeëntwintighsten van Herfstmaandt, aangevangen met beuken, vervolghd' hy 's andren daaghs, tot by den aavondt; als de kap, begeeven van de pylers, weghgeschooten aan d'eene zyde, needer stortte; met een gedruis, 't welk die van binnen waanen deed, dat het gansche gebouw daar heen viel, en hun een storm was naakende. Maar, mits het daarby bleef, beslooten zy, ten volghenden morghen eenen torn op de beleggers te doen. Aangevoert by Yzelrich van Schoonaauw, die Rychesteins vendrigh, en broeder van Hopman Schoonauwer was, samt eenen Jonker Meilander, ende hebbende, met brandewyn en andren, den moedt ontsteeken, sluipen zy, te zeeven uuren, tot een gat van den muur uit, en in groote stilte naa eenen der beschanste moolenberghen; maaken de schildwacht af. Voorts, gekoomen in 't schansken, vermoorden zy de schaarwacht in slaap, en laaten ze leggen gelyk ze gevonden was. De bende van Karel van Hamal, Heer van Rinswoude, onlanx aangekoomen, had den naasten moolenbergh, ten Zuide, in; ende vernam hen zoo ras niet, oft gaf zich op de vlught, met verlaating van 't vendel; 't welk, gesteeken in 't dak van 't wachthuis, mits 't ylen van d'ooverrompelaars, niet ontdekt werd. Deeze rukken voort, stichten brandt daar zy kunnen, verslaan eenighe krys- en huisluiden, rooven een' hoop geweers, etlyke zaxkens met spyze der boeren, en vyf gevangens. Een der zelve gekroopen in een' zak, teeghens de kouwde, en slaapende, werd zoo met veel lachens wegh getorst. Hierop raakte 't leegher in roere. Willem van Wyngaarden, en Johan van Kuningam, die Sonoys, deez Duivenvoordes ooverste Steedehouder, d'eerst' op de beên, met zommighe andren, bieden 't hooft. De troep wast aan. Meilander, die kortelinx eenen burgher schandelyk van achtre doorschooten had, weighrende zich gevangen te geeven, wort [+]strydende doorstooten. Zyn' dienaar liet zich 't zelfste, op 't lichaam zyns Heeren, doen, geenszins benoodight, maar uit enkle drift van trouwhartigheit. [+]*Zeldzaame trouwhartigheit eens dienaars*. Noch drie andren van die zyde bleeven'er op de plaats. Van veele gequetsten storven zommighen dien dagh, andren des daaghs daaraan. Yzelrich, hoewel een zeer onvertsaaght mensch, viel leevendigh in zyns vyands maght, neevens vier slechte soldaaten. De rest nam, schermutsende, de hertredt naa stadt. De vankenis van Yzelrich deed Rychesteins moedt zinken, uit zorghe dat Hopman Schoonauwer 't ontzet voortaan min behartighen zou, nu zynen broeder daar aan niet geleeghen was. Ontrent dit getyde quam Hopman Johan van de Kornput van Bredaa in 't leegher, met tweehondert knechten, die gefaalt hadden 's Hartooghenbos voor de Staaten te verzeekeren. Een schrander vernuft was deez, ook ervaaren in de krysbouwkunst, en zeer welkoom derhalven. Sonoy wroette vast voort met de myne: de beleegherden hem te gemoet, by gissing; ende troffen 't der maate, dat, in 't bejeeghenen, op den derden van Wynmaandt, een hunner met een' spiets door den hals gesteeken werd. Welke tyding Haurincourt

+en Rychestein verbaasdelyk derwaarts deed draaven. Daar haalt men wyn, om 't hart van delvers en soldaaten t'ontfonken: stelt vergistigh rook werk toe, om den +1578. Sonoyschen 't logh te bang te maaken. Die smookten daar teeghen aan; tot dat elke parthy, d'andre, en teffens zich zelve verdreef. Des andren daaghs raakte men weeder handtgeraeen onder d'aarde: ende Rychestein, meester blyvende, sloot het gat met een' yzere deur. Tot verscheide reizen, seedert, pooghden die van buiten deur te booren, maar vonden wien te spreeken. Zeeker, aan 't bemaghtighen des toorens scheen dat van de stadt te hangen: gemerkt zyn' hooghte doodtlyk gebiedt oover de vesten had. Den zeevenden der gemelde maant, ontbooden die van Hollandt hunne vendels t'huis, tot groot mishaaghen van Rennenbergh, die verzoeken deed, om ze noch eenighen tydt, ten minste Sonoy, te mooghen houden. Dan 't werd heusselyk afgeslaaghen, met voorwenden van wightighe reedenen, en dat d'Algemeine Staaten hem eenighe andre vendels toegedacht hadden. Niettemin, als de Hollandtsche, op dat van Duivenvoorde naa, verreist waaren, voer hy uit, in arren moede; *Dat de Staaten van dat gewest, ziende nu hunne grenzen geveilight, zich zyns, nochte der gemeine zaake niet meer aantrokken: dan zoud' het hun, verlieten z'hem heel end' al, wel betaalt zetten*. En in der daadt, hy riep al 't krysvolk uit Kampen t' hemwaarts. 'T welk, hoewel geschiedt onder verzeekering van weederom bezetting, t'zyner geliefte in te neemen, die van Hollandt zeer ontstelde, om dat de gansche Majestraat van Kampen Roomsch gezint was, en d'Onroomschen klaaghden, dat zy daar, zonder soldaaten, op 't gladde stonden. Dit werd den Prinse van Oranje vertoont. Doch zyne Doorluchtigheit, wel gerust in Rennenberghs bedryf, schreef, dat men niet te zorghen, ende hem maar met geschut en andre noodtdruft te geryven had. Korts hiernaa, quam in 't leegher het regement van Maximiliaan, Heere van Estournelles; 't welk, beleit by zynen ooversten Steedehouder Antonis van Glimes, ontrent duizent man' sterk was: ook eenighe benden afgedankt in Hollandt, en weederom aangenoomen by Graaf Johan van Nassau, oft by Rennenbergh zelf. Die van binnen, beginnende schaarsheit van bussekruidt en eetwaaren te voelen, daar onlust en weederspannigheit der soldaaten op volghde, schreeven, den achtsten van Wynmaant, die noodt aan Don Johan, dien zy noch in 't leeven waanden, met verzoek, om te weeten, waartoe zy zich verlaaten moghten. En 't gelukte hun, den boode uit, en ongemerkt tussen de schansen deur, te brengen. Maar, van den inhout der brieven, behandight aan twee uitgeweekene Vriezen, tot Kolen, om voort bestelt te worden, kreegh Rennenbergh kennis, door zeekren inwoonder dier stadt: 't welk hem diende om reekening op alles te maaken. Thans ontfingen de beleggers wisse tyding van Don Johans ooverlyden: ende, hoewel 't ongerymt en wanvoeghlyk is, oover de enkele doodt eens vyands te braaveeren, toonden zich dapper in hunnen schik, met baldren van schut, en vreughdevuuren, om de beleegherden te doen flaauwen. En deeze, verstaande d'oorzaak, al wilden zy die niet voor waarachtigh aanneemen, kreeghen nochtans een' droeven inval, en vreesden voor 't arghste. Hen verquikte weederom ernstighe beloftenis van Schoonauwer, die zaamening, tot hun ontzet, ontrent Karpen maakte. Dan zyn volk, getooghen oover Ryn, om zich daar te sterken, en eenighe ruitery in te wachten, werd, tot Botdorp, verjaaght. Daarnaa gaaderd' hy weeder tot Kreutsbergh; en trok naa Lindtdorp by Raatingen. Dit baarde groot omzien in Renhenbergh: en verscheide bedenkingen werden in den krysraadt, voorgestelt. 'S meestendeels meining gedroegh, te ver-

beiden +wat'er af worden wilde; ende zoo Schoonauwer maghtigh aanquaam, op te breeken, om de weenighte der paarden, en zwakheit der schansen. Andren +1578.
verstonden, dat men niet aftrekken moest, maar ten geleegensten oord' een' goede vesting opwerpen, om 't ontzet daar te stuiten. Kornput, Hottinga, en Villers Rinswoudes Steêhouder, vonden dienstighst, eenighe schansen te verzwaaren; de zelve, met eedelluiden, burghers, en landtvolk, etlyke vendelen soldaaten daar onder, te bezetten; de Yssel, met scheepen en jaghten, tot weering van toevoer: en met het gros van 't heir den vyandt teeghen te gaan, om hem waar te neemen, tussen de moerassen, in de engte, oft elders daar men voordeel zaaghe. Dit gevoelen werd toegestemt; doch niet gevolght; mits men kundschap kreegh, hoe Hopman Jan Stuper, leidende aan den kant van driehondert rappe, geoeffende knechten, en dertigh ruiters, met kleen gerucht en groote gezwindtheit, uit de Vooghdye van Gelder, oover Ryn gerukt was, ende Schoonauwers troep, elf hondert mannen, op den twintighsten van Wynmaant, verrast had, tweehondert vyftigh geslaaghen, de gansche rest verstrooit. Te weeten, de helfte vond zich noch niet beweert: zynde, niet verre van Kolen, een schip met waapenen, dat naa hen toe wilde, aangeranst by acht gezellen, ende, ter stroom af, tot Niemeghen, gebracht. Binnen Deventer had het verdragh tussen borghers en bezettelingen geenen duur; ende haalde de soldaat echter de eetwaaren uit de huizen, beroofde de kloosters van kleinoodje, riep weeder Van 't verdryven der armen, voorts om leening van geldt. Men muntte daar ook koopre penningen van eenen, twee, drie, vier stuivers het stuk. Met het ontzagh der Hopluiden was 't 'er genoeghzaam omgekoomen: Rychestein zelf gedreight met opslaan van zyn' kelder, 't en waar hy hun bier verschafte. Niet alleen luifen en stoepen, maar ook eenighe wooningen braaken zy af, tot berning. De voorighe nyverheit in 't arbeiden aan de vesten was hun afgezoet. Met uitvallen toonden zy noch temets hunne manhaftigheit. Rennenbergh, ontslaaghen des duchtens voor 't ontzet, wendde zyn' heele zorgh tot het aanvechten der stadt. Kornput, Villers, en Johan Sloot, Drost van Vollenhoove, werden gelast te bezightighen, hoe men 't best aan te leggen hadde, om padt ten storme te baanen. Zy keerden met berichting, dat raadzaamst scheen, de Borghpoort te beuken, en zeekre huizen neevens de zelve, aan de haaven, daar luttel grasts, of geene was: ende teffens den muur, lanx de haaven, te oopenen, tot twee plaatsen, die men door de neêrgeworpen' huizen genaaken kon. Dan deezen raadt weederspraaken de geenen, die liever de stadt, door vreeze, vermoruwt zouden gezien hebben, dan verplet door eenen ooverval. Dies werd een heel andere voet genoomen: ende spilde men kruidt, koeghels, en tydt, met schieten in 't wildt, oft van breuken zonder toegang. Dit begon, den elfden van Slaghtmaant; duurde drie daaghen en nachten. Vier stukken, thans noch twee daar toe, baarden hun geweldt, van d'andre zyde der Yssel, daar de brug geweest was: drie andre, uit Kykindepot, een klein rondeelken, meede geleeghen aan ginszyde der stroome, ontrent de haaven. Seino, Heer van Dort, Drost van Zutven, deed zes stukken op de Zandtpoort speelen, dat de yzers tot op de markt vlooghen. Hier borst een' kartouw, vermoordde twee zyner dienaaren, en quetste doodtlyk zynen schryver. Rennenbergh klonk het Tolhuis om verre. Maar Kornput en Hottinga peurden, met delven, naa de graft, om 't waater af te tappen: 't welk den bezettelingen wel de meeste anxt aanjoegh. Zy twyfelden ook langer nocht aan Don Johans doodt, nocht aan Schoonauwers neêrlaagh; maar wel oft de gemeinte, zoo schendelyk getreeden, eens onverziens van

+zich moghte byten. Welke inzighten, oft het mindren des voorraads, oft alles te zaamen hun vroedt maakten, dat zy hunner eere voldaan hadden. Zy deeden, derhalven, op den veertienden, door de Majestraat, aanzoek om te daadinghen. Hoogh, niettemin, hielden zy zich in 't eischen: zulx eenighen van buiten meinden, men behoorde d'onderhandeling af te hakken, ende zoud'hen, in kort, wel kleender leeren zingen. Maar Rennenbergh, moede der nooddrustigheit, en des dwarsdryvens van zyn eighe bystanders, waarteeghens hy, geduurende 't beleg, zoo wel als met de verweerders, had moeten worstelen, wild' het zoo naauw +niet pluizen, en gund' hun deeze voorwaarden. *De bezettelingen zouden uitgaan, met toegeslaaghe vendels, brandende lonten, al hun geweer en haave, zonder den poorteren yets t'ontdraaghen, oft, in 't doortrekken, den huisman te beschaadighen: onder eedt van, in drie maanden, teeghens de Staaten niet te dienen. Des had hy hen te doen geleiden tot Boekholt toe, op den Ryxboodem, en hun waaghens te beschikken, zoo wydt als des Koninx gebiedt strekte*. Hierop werden, oover en weeder, gyzelaars gegeeven, ende ruimden zy, noch sterk oover de zeshondert gezonde mannen, op den twintighsten van Slaghtmaandt, de stadt. Ten zelfsten daaghe, deed'er de Graaf zyn' intreê, met ontrent hondert paarden, zyn kornelsvendel, die van Rinswoude, Escheda, Mulart, Schaaghen, en Olthof. Maar, als die van Deventer zich ten einde der zwaarigheeden waanden, vielen zy schielyk in nieuwe: bestaande 't Walsch regement te krakkeelen, om meer gelds dan't bedongen had. Dit volk, al hield men de poorten toe, werd (gelyk soldaaten elkandren voeghen) door de bressen, daaghelyx binnen gelaaten: zoo dat het daar oevel, en naa een' plondring uitzagh. Ende men was gedrongen, hen met een' vereering te paayen, eer zy uit dien hoek scheiden wilden. D'andre vendels werden verdeilt oover Rennenberghs landtvooghdyen; eenighe naa Zeelandt gezonden. Hy zelf reizde naa Antwerpen, ende kreegh, tot belooning zyner diensten, het hooftbewindt der schatkaamer, neevens den Markgraaf van Havrech. Onder 't brallen, aldaar, in de gloory zyner verooveringen, trof zyn' ooren de klaght van Deventer, hoe d'inleggende knechten den burgher, met verkorting en dartelheit, haast eeven ondraghlyk vielen, als voorheen de Hooghduitsche. Dit beweeghd' hem t'ooverkoomen met de steedelingen. Die zwoeren, burghervendels, en de heffing der gemeene middelen, in te voeren; ook altyds ten vermaan der hooghe Ooverheit, weeder bezetting t'ontfangen. Hy, op schriftelyk bescheit hieraf bekoomen, samt hoe hem 't Landtschap daar toe gedwongen had, nam 't krysvolk uit der stadt; uit Kampen desgelyx; en beging'er grooten dank aan. Als nu der Staaten heir, verleeghen (by mangel van soldt en toevoer) met zyn' eighe zwaarlyvigheit, zonder yet altoos dat zoo hoogh eenes opheffens waardigh was, verricht te hebben, van dagh tot dagh, handeloozer en onhandelbaarder werd; en de strengheit der jaarstonde zich begon te laaten voelen; namp men raadt van de nood, en besloot uit den velde te scheiden. Teeder te reppen viel dit werk; staande te duchten, dat schaaren, meest uitheemsch, en zoo quaalyk betaalt, +noode verstaan zouden tot spreiding, als 't veilighste middel om d'eenstemmigheit der meenighte te dunnen, die de kraft der muyteryen is. 'T beleidt nochtans, en de zorghvuldighe schranderheit van Bossu en La Noue raakten'er, t'hunner eere, deur; en verwonnen alle zwaarigheeden. De +Landtzaaten werden in de steeden, de vremdelingen, ten deel', hier en gins geleit, daar zy minst deeren konden; ten deele afgedankt. Met den Duitschen ruiter bezette men Tienen, Aarschot, en andre plaatsen. In 't optrekken, bemaghtighde Hohenlo de stadt en 't Slot van Weirdt;

+1578.

+*Oovergank van Deeventer*.

+*Der Staaten leegher scheit uit het veldt.*

+*Hohenlo neemt stadt en burgh van Weirt in*.

+dan hield ze korten tydt. Onlanx hier naa, te weeten den eenentwintighsten van Wintermaant, rukte een' heete koorts den Graaf van Bossu, +t'Antwerpen, uit dit leeven. Hy werd lankzaam vergeeten, om d'achbaarheit zyner deughden: betreurende de gemeene man niet min het verlies zyner zeedigheit en aanminnigheit, dan de Prins van Oranje, en andre voortreflyke regeerders dat van zyn dapperheit en ervaarenis.

+1578.

+*Boßu ooverlydt.*

[1579]

Zoo het voorleeden jaar eenen zuuren uitgank genoomen had, het volghende, +van vyftienhondert neeghenentseventigh, deed geen' blyder intreê: ontvlammende de smook van de verbolghenheit der Walsche gewesten, +tot een eedtverwantschap tussen Arthois, Henegouw, en Douay, om de Brusselsche vereening, den Roomschen Godsdienst, 's Koninx gehoorzaamheit, en den Gentschen pais te handthaaven; met weering der geloofsvreede Dit werd te zaamen gehaalt, door den Baroen van Selles, den Heer van Valhuon, den Bisschop van Atrecht; ende geslooten in die stadt, den zesten van Louwmaant. Met den Spanjaardt eevenwel, werd, op dat pas, geen' handeling aanveirt; 't zy dat men zich de hoope noch niet ontgaf, van d'andre landtschappen tot het zelfste verstandt te brengen, oft dat Robert van Melun, Burghgraaf van Gent, Landtvooghdt van Arthois, ende Odert van Bornonville, Heer van Capres, den Heer van der Motte te gering kenden, om met hem, in 's Koninx naam, t'ooverkoomen. Parma, hebbende, mits het sloopen van 't heir der Staaten, goedt rotsen door 't leedigh veldt, zond Octavio Gonzaga, hooft der ruiterye, en den Kornel Mondragon, met achtduizent mannen, om het slot Karpen op te eischen. Daar waaren, nocht bolwerken, nocht aarde wallen om; en slechts vyvenveertigh knechten in, onder eenen Hopman Biel, burghers zoone van Uitrecht. Deez, hebbende den Graave Luidewyk van Nassau gedient, ende niet weinigh aangenoomen van de +forsheit zyns Ooversten, gaf trots antwoordt. Waarop, naa een' ganschen dagh schietens, met twaalf stukken, tot drie oorden, 's andren daaghs achtsten der maant, 't huis bestormt en veroovert werd; zyn volk aan boomen hy in de poorte gehangen. En Gelderlandt tsidderde nu; als de Spaanschen, naa bitteren ooverlast, gepleeght in 't Sticht Koolen en Hartooghdoom Gulik, weederom, by Roermonde, oover de Maaze +keerden, om Weirdt en Helmont aan te tasten, daar den bezettelingen geen' andre genaade, dan dien van Karpen, gebeuren moght. Thans leegherden zy zich tot Turnhout, Ranst, en Eindthooven, daar daaghelyx d'een' oft d'andre handdaadigheit van beteegheningen oft schermutsingen voorviel, tussen hen en 't paardevolk van Hartogh Hans Kazimir. By deezen, naa de schorre reedenen, teeghens hem gevoert tot Gent, door den Engelschen gezant, was, om zich te zuiveren van opspraak, en de Staaten in 't ongelyk te stellen, zeeker geschrift uitgegeeven; hen praamende, onder ander, met vertoogh hoe 't klaaghen van oovertalligheit zyner troepen maar een' blaauwe uitvlucht strekte: gemerkt zy naaderhandt +noch meer volx gelicht hadden. En hy was, seedert, naa Engelandt gereist, om dier Koninginne zyn' onschuldt, met leevende stem, in te prenten. Zyne ruiters dan, zich ziende zonder hooft, zonder aanhoudt; en gequelt, ter eene zyde, van Gonzagaas benden; ter andre, dat Parma, met het gros des heirs, Aarschot genaakte; en de beste geleeghenheit tot muiten hen ontfutselt was; deeden hem aanzoeken om eenighe maanden solds, onder belofte van 't Landt te ruimen, en in zeekren tydt niet te dienen

+1579.

+*Artois, Henegouw, Douay verbinden zich in, bezonder, teeghens de geloofsvreede.*

+*'T huis te Karpen by Parmaas volk, veroovert.*

+*Ook Weirdt en Helmont.*

+*Hartogh Hans Kazimir in Engelandt.*

teeghen den Koning. Maar Parma, genoegh verstendight wat onorde en tweedraght onder hen in zwang ging, worp verre deezen voorslagh; jaa willende toonen, hoe luttel hy hen achtte, verweet hun, by smaadigh schryven, de snootheit van huurlingen, die zich, om 't

[+]verfoeilyk loon, lieten misbruiken, tot stroopen en moorden van luiden; die hun nooit misdeeden. Aldus voor 't hooft gestooten, daalden zy eindtlyk tot aanneemen van [*] vryereizbrief, die hun verleent werd, met [+]bestek van vyftien daaghen: ende neemende, met veel vloekens op de Staaten en den rampspoedighen krygh, t'huiswaarts hunnen wegh, lieten'er diepe voetstappen van hunne roofgierigheit in; helpende den huisman voort op den mesthoop, en meêsleepende al wat zy laaden konden. 'T regement van Lazarus Muller ging den zelven gank. Hier by reekende zoo wel d'eene, als d'andre parthy, voordeel. Parma hield het voor een' groote zeeghe: de Staaten voor een' slaghboegh, om haarder noodt te booven te raaken; naardien hun voetvolk althans meede op het muiten stond: hoewel zy noch geirne twee oft drieduyzent der gemelde [+]Hooghduitschen in dienst zouden gehouden hebben, en te dien einde, vergeefs, hun boode schikten. Kazimir, die men waande dat in Engelandt een' gesteurde meestres zouw vinden, vond'er een' gunstmilde; werd met de orde des hoozbands, jaargelden, en schenkaadjen, vereert: 't zy dat hy haar en haaren Raade zyn verdaadighing zoo wel wist te doen smaaken; oft dat de bestraffing, te Gent, niet gedient had, dan tot een' konstenaary, [+]gepast op den tydt. Weeder oover gevoert, met de scheepen der Koninginne, quam hy, den veertienden van Sprokkelmaant, tot Vlissinge, en hoorende van 't vertrek zyner ruiteren, maakte zich ook opwaarts aan, zonder Aartshartogh, Prins, oft Raadt van Staat te begroeten. Oranje, hierentussen, afziende van verre, waar d'ontsteltenis der Walsche gewesten heene droegh, leidde 't vernuft, en al de kraft zyner zorghen te kost, aan 't vlechten eener naader vereeninge tussen de Landtschappen. En dit werk werd zoo wydt gebracht, dat de volmaghtighden van Gelderlandt en Zutven, Hollandt en Zeelandt, het Sticht Uitrecht, en de Vriesche Ommelanden tussen de Eems en de Lauwers, onder verklaaring van geenszins 't Gentsche verbondt te willen krenken, maar 't zelve veel eer sterken, zich ook niet scheiden van den Heilighen Roomschen Ryke, onderling verdroeghen in der wyze, als volght.

[+]1579.

[*]paspoort.

[+]*Zyn' ruiters trekken ten land' uit met vryereizbrief van Parma*.

[+]*Hy wort wel onthaalt van de Koningin*.

[+]*Komt tot Vlissinge, en vertrekt naa Duitslandt*.

[+]1. *De gewesten verbinden zich, om eeuwlyk verzaamt te blyven, in forme van een enkel Landtschap, zonder, door eenighen wegh ter wereldt, gescheiden te mooghen worden; behoudends nochtans yders vryheeden en voorrechten, waarin zy elkandre zullen handthaaven; welverstaan, dat de geschillen te dier zaake, tussen de zelve oft hunne leeden en steeden, by gewoonlyk recht, oft scheidsluiden, oft minlyk verdragh, zullen beslicht worden, zonder dat d'andre Landen, leeden, oft steeden, zich des hebben te bemoeyen, zoo lange als beide de parthyen zich den rechte onderwerpen*.

[+]*Naader vereening t'Uitrecht geslooten*.

2. *Zy worden gehouden zich onderling te beschermen teeghens allerley geweldt, hun opkoomende, oft onder dexel van 's Konings naam, oft van zynent weeghe; 't zy ter zaake van den Gentschen pays, van 't aanveirden der waapenen teeghens Don Johan van Oostenryk, het ontfangen van den Aartshartogh Mathias tot Landtvooghdt, met al 't aankleeven van dien, oft ook onder verwe van den Roomschen Godsdienst te willen herstellen oft invoeren met waapenen, oft van eenighe veranderingen, geschiedt in eenighe der voorzeide Landen, leeden, oft steeden der zelve, seedert den jaare vyftienhondert achtenvyftigh, oft om deeze jeeghenwoordighe vereeninge, oft om diergelyke oorzaaken; ende dit zoo wel in gevalle dat eenen geweste alleen, als wanneer dien altzaamen kracht gedaan wort*.

3. *In gelyke wyze zullen zy elkander bystaan teeghens alle uitheemsche, en inheemsche Heeren en Vorsten, Landen en steeden, oft leeden der geene, die hen koomen te verongelyken, oft te beoorlooghen; behoudends dat de bystandt*

[+] *verordent werde, by de gemeenschap deezer vereeninge, met kennis ende naar geleeghenheit der zaake*. [+] 1579.

4. *Tot verzeekering der voorzeide Landtschappen, steeden, en leeden der zelve, zullen de grensteeden, en andre daar men des noodigh komt te vinden, van welken geweste die ook zyn, by goedtdunken en orde der vereenighde Landen, gesterkt worden tot koste der Landtschappen en steeden daar zy leggen; behoudends, dat, by aldien de voorzeide Landen raadzaam vinden, in eenighen oordt der zelve eenighe nieuwe sterkten te stichten, oft d'ouwde te verandren, oft af te werpen, zulx geschieden zal tot koste van al de Landen in 't gemeen*.

5. *Tot verval van de kosten ter beschermínge noodigh, zullen, in alle Landtschappen, op eenpaarighen voet, worden opgestelt, geheeven, ende openbaarlyk den meestbiedende verpacht, oft verzaamelt, van drie tot drie maanden, oft by andren bequaamen tydt, allomme binnen de voorzeide Landen, steeden, ende leeden der zelve, zeekre tollen, op allerley wynen, binnen oft buyten gebrouwe bieren, gemaal van kooren, zout, zyde en wolle laakenen, hoorenbeesten, bezaaide landen, beesten die geslaaghen, paarden en ossen die verkoft oft vermangelt worden, goedren ter waaghe koomende; en alzulke andre, als men naamaals, by gemeene beraading en toestandt mooghe goedtvinden; ende dat, volgends de ordening daarop te raamen: ook heeft men daar aan te besteeden de Koninklyke inkoomsten, met aftrek van de lasten daarop staande*.

6. *Welke middelen, by gemeen goedtdunken, zullen verhooght oft verlaaght worden, naar den eisch der noodt en geleeghenheit; en alleenlyk verstrekt tot de gemeene verdaadinge, ende om te vervallen de lasten der gemeenschappe, zonder tot andre zaaken te mooghen bekeert worden*.

7. *De grenssteeden, oft andre, zullen, als 't noodt doet, geen' ontfang mooghen weigheren, van bezetting derwaarts geschikt by goedtvinden der vereenighde Landen, en van haaren bezondren Landtvooghdt; welverstaan, dat de bezettelingen, by de vereenighde Landen, zullen betaalt worden, ende dat de Hopluiden en soldaaten, booven den gemeinen eedt, eenen bezondren hebben te doen, aan de stadt oft het Landtschap, daar zy geleit zullen worden, ende dat men zulx, te dien einde, in hunnen* [*] *puntbrief zal voeghen; gelyk men ook orde stellen zal, ende zulke tucht houden onder 't krysvolk, dat steedelingen en landtluyden, zoo geestlyk als weirlyk, daar by niet booven reede bezwaart werden, nocht eenighen ooverlast lyden: ook zullen de bezettelingen niet meer vrydooms van tollen genieten, dan de burghers en inwoonders aldaar, aan de welke de Gemeenschap ook het huizinggeldt verstrekken zal, gelyk tot noch toe in Hollandt gebruikt is*. [*] artikelbrief.

8. *Ende op dat men zich t'allen tyden dienen mooghe van den bystandt der inwoonderen van elk deezer vereenighde gewesten, zullen zy, zoo in de steeden als ten platten lande, binnen een' maandt, naa de daghteekening van deezen, ten langste, opgeschreeven en gemonstert worden; te weeten de geene, die tussen de achttien en tsestigh jaaren zyn, om, naa kennis van de hoofden en 't getal, ter eerste tzaamenkoomste deezer bondtgenooten, vorders verordent te worden 't geen men, tot bescherming en veiligheit der zelve Landen zal oorbaar achten*.

9. *Geen verdragh van bestandt oft pais zal men maaken, nocht oorlogh aanveirden, nocht opstellen eenighe tollen oft schattingen, aangaande de Gemeenschap van dit verbondt, dan by gemeen goedtdunken en bewillighing der voorzeide Landen; maar in andre zaaken, raakende 't gemeen beleidt deezer verbintenisse ende 't geen daar aan hangt en uit volghen zal*,

[+] *heeft men zich te schikken, naar 't geen geraamt en geslooten zal worden, naar de wyze tot noch toe gehouden in d'Algemeenschap der Staaten; ende dit by maniere van voorraadt, tot dat anders verordent werde by gemeen verstandt der Bondtgenooten: behoudends, dat, zoo tussen de Landtschappen, ter zaake van bestandt, pais, oorlogh, oft schatting, geschil reeze, 't zelve gebracht en verbleeven zal worden, by voorraadt, aan de nu ter tydt weezende deezer vereenighde Landen Stadthouders, op dat zy de parthyen vergelyken, oft zulke uitspraak doen, als zy in billykheit gegrondt vinden: welverstaan, dat de zelve Heeren Stadthouders, indien hun gevoelen niet oover een komt, tot hen verkiezen zullen zulke onpartydighe byzitters, en toegevoeghden, als hun goedtdunken zal: ende zullen parthyen gehouden zyn naa te koomen d'uitspraak, by hen, in dier maniere gedaan*. [+]1579.

10. *Geene deezer voorzeide Landtschappen, steeden, oft leeden der zelve, zullen eenighe verbintenissen mooghen maaken, met eenighe gebuurheeren oft Landen, buiten verlof deezer Bondtgenooten*.

11. *Des is bevoorwaardt, dat, indien eenighe gebuurvorsten, heeren, steeden, oft Landen zich met deeze gewesten begeerden te vereenighen, en in dit verbondt te begeeven, zy, daartoe, by gemeen goedtdunken en verlof deezer Landtschappen, zullen mooghen ontfangen worden*.

12. *De voorzeide gewesten verplighten zich, te zaamen eenen voet te houden in 't stuk der munte; te weeten in den loop des gelds, naar uitwyzen van alzulke ordeninge, als men daarop, met den eerste, zal maaken, die by het eene, zonder 't ander, niet zal mooghen verandert worden*.

13. *Noopende 't stuk van den Godsdienst, zullen die van Hollandt en Zeelandt zich draaghen naar hun goedtdunken; ende d'andre gewesten van deeze vereeniging zich mooghen schikken, naar den inhout van de geloofsvreede reeds geraamt van den Aartshartogh Mathias, en die van zynen Raade, by goedtvinden der Algemeine Staaten, ofte daarop alzulke orde stellen, in 't gemeen oft in 't bezonder, als zy dienstigh zullen oordeelen tot de rust ende welvaart der Landen, steeden, en leeden der zelve, samt tot bewaarnis van yders geestlyken ende weirlyken goedt en gerechtigheit; zonder dat hun, hierin, eenighe andre Landtschappen 't minste hinder zullen mooghen doen: mits dat elk [*] enkeling in vryheit van geloove blyve, ende dat men niemandt, ter zaake van dien, zal mooghen achterhaalen oft onderzoeken, volgends 't verdragh van Gent*. [*]particulier.

14. *Allen kloosterluyden, ende der geestlykheit, heeft men, naar uitwyzen van 't gemelde verdragh, te laaten volghen hunne goedren, geleeghen, [*]weederzydelinx, in eenighe deezer gewesten; mits, dat, indien eenighe geestlyke persoonen, uit de Landen die geduurende d'oorlooghe van Hollandt en Zeelandt teeghens de Spanjaardts, onder de Spanjaardts stonden, zich begeeven hadden uit hunne kloosteren oft [*] genoodtschappen, onder 't gebiedt van Hollandt en Zeelandt, men die, by hunne koostren oft [*] genoodtschappen, zal doen voorzien van behoorlyk voedtzel en onderhoudt, hun leeven lang; gelyk ook geschieden zal den geenen, die, uit Hollandt en Zeelandt, in eenighe der andre gewesten van deeze vereening, vertooghen, oft zich onthoudende, zyn*. [*]reciprokelyk. [*]collegien. [*]collegien.

15. *Den geenen, die in eenighe kloosteren oft geestelyke [*] genoodtschappen deezer vereenighde Landen zyn, oft geweest zyn, ende de zelve, om geloofs wil, oft eenighe andre reedelyke oorzaaken, begeeren te verlaaten, oft verlaaten hebben, zal meede uit de inkoomst hunner kloostren, oft [*] genoodtschappen, behoorlyk voedzel, hun leeven lang, worden verstrekt, naar geleeghenheit der goedren: welverstaan, dat den geenen, die, naa de daghteekening* [*]collegien. [*]collegien.

[+] *van deezen, zich in eenighe kloosters begeeven, en de zelve weederom verlaaten, geen onderhoudt zal toegevoeght worden; maar vry staan, t' hunnen behoeve naa zich te neemen 't geen zy daarin gebracht zullen hebben; dat ook de geenen, die althans in de kloosters of* [*] *genoodtschappen zyn, oft naamaals koomen zullen, vryheit van geloove, en van gewaadt zullen hebben; behoudelyk dat zy den ooversten der kloostren, in alle andre dingen, onderdaanigh zullen zyn.*

[+] 1579.

[*] collegien.

16. *Oft* (*Godt verhoedt het*) *tussen de gemelde Landtschappen eenigh misverstandt oft geschil ontstonde, waarin zy niet verdraaghen konden; 't zelve, zoo 't eenighe der gewesten in 't bezonder raakt, staat ter neder te leggen by d'andre Landtschappen, oft de geenen, die zy daartoe maghtighen zullen: ende indien de zaak al de gewesten in 't gemeen aangaat, by de Heeren Stadthouders der Landtschappen, in maniere booven verhaalt in 't neeghende punt; de welke gehouden zullen zyn recht te doen aan parthyen, oft haar te vergelyken, binnen een maandt* (*oft veirdigher, by aldien de noodt der zaake zulx uiteischt*) *naa* [*] *aanspraak oft verzoek daartoe gedaan by d'eene oft d'andre parthye: ende 't geen by de voorzeide andre Landtschappen oft hunne gemaghtighden, oft by de gemelde Heeren Stadthouders alzoo uitgesprooken wort, zal men achtervolghen, zonder dat daar van wyder beroep, oft andre* [*] *voorziening van rechte, 't zy van* [*] *hoogher betrek,* [*] *herheffing,* [*] *herziening, nietigheit, oft eenighe andre krakkeelen, hoedaanigh die zyn mooghen, verzocht oft gebruikt zullen mooghen worden.*

[*] interpellatie.

[*] provisie.

[*] appel.

[*] relief.

[*] revisie.

17. *De gemelde Landtschappen, steeden, ende leeden der zelve, hebben zich te hoeden van eenighe stof tot oorlooghe te geeven aan uitheemsche Vorsten, Heeren, Landen, oft steeden; ende zullen, ooverzulx, gehouden zyn, zoo wel den uitheemschen als den ingezeetenen goedt recht te doen: ende zoo eenigh van hun des in gebreeke blyft, zullen d'andre Bondtgenooten de handt aanhouden by alle behoorlyke weeghen, en middelen, om zulx te bevorderen, ende alle misbruik, waardoor 't zelve belet en 't recht verachtert moghte worden, te beeteren en te hervormen als naar rechte, ende naar 't vermooghen van elx vrydoomen, loflyke en welhergebraghte gewoonten.*

18. *Het eene der vereenighde gewesten, oft de steeden oft leeden des zelven zullen, tot bezwaar oft naadeel der andre ende zonder gemeen verlof, geene tollen,* [*] *geleigelden, oft andre diergelyke lasten mooghen opstellen, nocht eenighen deezer bondtgenooten hoogher bezwaaren, dan hunne eighene ingezeetenen.*

[*] convoyen.

19. *Om teeghens alle opryzende zwaarigheeden te voorzien, worden de Bondtgenooten gehouden, op de beschryvinge der geenen, die daartoe gemaghtight zullen zyn, te verschynen binnen Uitrecht, ten beteekenden daaghe, om op de gemelde zwaarigheeden, die men in de brieven zal uitdrukken, zoo des mooghelyk is, en de zaak niet verhoolen dient gehouden, by gemeen goedt dunken en bewillighing, oft by de meeste stemmen in maniere voorzeit, geraadtslaaght ende besluit genoomen te worden, alwaar 't ook dat eenighe niet verscheenen; in welken gevalle d'andre, aldaar verscheenen zynde, eevenwel zullen mooghen voortsvaaren, tot stuiting van 't geene zy, ten gemeenen beste deezer vereenighde Landen zullen verstaan te dienen: ende zal 't geen alzoo geslooten is, ook naagekoomen worden by de geenen, die niet verscheenen zullen zyn; uitgenoomen, in zeer wightighe zaaken, ende die eenigh vertrek mooghen lyden; in welken gevalle men de geene, die niet verscheenen zyn, andermaals beschryven zal, om zich te zeekren daaghe te vertoonen, op verbeurte hunner stemmen voor die reize; ende wat de teeghenwoordighen als dan besluiten, zal bondigh en van waarde gehouden worden, niet teeghenstaande*

+ *'t afweezen van eenighe van d'andre Landtschappen: behoudelyk, aat de geene, die niet verschynen, hun gevoelen schriftelyk zullen mooghen ooverzeinden, om daarop, in 't verzaamelen der stemmen, behoorlyke inzight genoomen te worden*. +1579.

20. *Ten voorzeiden einde zullen al de gemelde Bondtgenooten, ende elk hunner, gehouden zyn, alle zaaken hun voorkoomende, die zy oordeelen 't gemeene wel oft quaalykvaaren deezer vereenighde Landen en Bondtverwanten te betreffen, oover te schryven aan de gemaghtighden tot de beschryvinge, op dat deeze d'andre Landtschappen, daar op beschryven, in maniere voorzeit*.

21. *Wort'er yet donkers oft twyfelachtighs in deezen bevonden, waar uit geschil oft* * *zintwist spruyten moghte, zoo zal de uitlegging van dien staan in 't zeggen der bondtgenooten, die ddarop, by gemeen goedtdunken en bewillighen, zullen verordenen zulx als zy billyk vinden: ende is 't dat zy daarinne, zich niet vergelyken kunnen, zullen zich keeren tot de heeren Stadthouders der Landtschappen in forme als booven*. *dispuit.

22. *Desgelyx, indien noodigh verstaan wordt, de punten deezer vereeninge in yetwes te vermeerderen oft te veranderen, zal zulx ook geschieden by gemeen goedtdunken en toestaan der Bondtgenooten en anders niet*.

23. *Ende hebben de vereenighde Landtschappen belooft, en belooven mits deezen, al de voorzeide punten, ende elk van die in 't bezonder, t' achtervolghen, zonder daarteeghens te doen, te doen doen, oft te gedooghen dat daarteeghens gedaan werde, in de rechtte oft door omweeghen, in eenighe maniere: en indien, by yemandt, daartteghen yets gedaan oft bestaan wierde, 't zelve, verklaaren zy, van nu af, alsdan nietigh en van onwaarde; waaronder zy verbinden de persoonen ende goedren van hun, ende van al de ingezeetenen elker hunner Landen, sampt der steeden ende leeden van de zelve, om, in geval van oovertreeding, voor 't onderhoudt van deezen en 't geene daaraan hangt, bekommert en aangehouden te mooghen worden, tot alle plaatsen, ende by alle Heeren, Rechters, en Gerechten, daar men die zal kunnen bekoomen: ende vertyghen, te dien einde, van alle* * *uitvlughten*, * *genaaden*, * *voorrechten*, * *herheffingen, ende in 't gemein van alle andre* * *weldaaden van Rechte, die hun eenighzins hierteegen zouden mooghen dienen, ende in 't bezonder van den Rechte, zeggende, dat algemeine vertyghing geen' plaats heeft, daar en zy eerst bezondere voorgegaan*. *exceptien. *gratien. *privilegien. *relevementen. *beneficien.

24. *Ende, tot meerder vastigheit, zullen der voorzeide Landtschappen Stadthouders, die nu zyn, oft naamaals koomen zullen, samt al de Majestraaten en Hooftamptluiden van elken geweste, stadt, oft leeden van die, deeze vereening en verbintenis, samt elk punt van die in 't bezonder, by eede moeten belooven, te zullen naakoomen en onderhouden, te doen naakoomen en onderhouden*.

25. *Desgelyx zullen alle schutteryen, broederschappen, en* * *genoodtschappen, zynde in eenighe steeden oft vlekken deezer vereeninge, by eede moeten belooven, de zelve punten t'onderhouden*. *collegien.

26. *Ende zullen hiervan gemaakt worden brieven in behoorlyke forme, die by de heeren Stadthouders, ende by der gewesten voorneemlykste leeden en steeden, daartoe bezonderlyk by d'andre verzoght zynde, zullen bezeegelt, ende, by yders* * *geheimschryver, onderteikent worden*.

Deeze punten zyn, by de gemaghtighden des Landtschaps van Gelder ende Graafschaps van Zutven, onderschreeven, ende naamentlyk by mynen Heer Graaf Johan van Nassou, Stadthouder der zelve Landen, voor hem zelf, met d'andre gemaghtighden uit den naame der gemeine Ridderschap *Secretaris.

[+]van den voorzeiden vorstendoome Gelder en Graafschappe Zutven; ende zyn uiterlyk[*] gevestight en geslooten, by de gemaghtighden van Hollandt en Zeelandt, Uitrecht, en de Vriesche Ommelanden, vergaadert binnen Uitrecht: des hebben de gemaghtighden van Gelderlandt en Zutven, om naader verklaaring van de Banderheeren, groote en kleene steeden des gemelden Vorstendooms en Graafschaps te doen, dagh genoomen tot den neeghenden van Sprokkelmaant naastkoomende, ende dat binnen Uitrecht, aan de gemaghtighden der Staaten aldaar.

[+]1579.

[*]gearrestert.

Aldus gedaan t'Uitrecht, den drieëntwintighsten in Louwmaant des jaars duizent vyfhondert neeghenentzeeventigh.

Het dertiende punt deezes verbonds werd daarnaa breeder uitgeleidt, in deezen zin.

Alzoo eenighen schynen zwaarigheit te maaken op het dertiende punt der Vereeninge, geslooten, den drieëntwintighsten van Louwmaant, tussen de gemaghtighden der landen van Geldre en Zutven, Hollandt, Zeelandt, Uitrecht, en d'Ommelanden tussen de Eems en de Lauwers; als oft de meening geweest waare, niemandt in de zelve t'ontfangen, dan die de geloofsvreede, ontworpen by den Aartshartogh Mathias en den Raadt van Staate, met goedtvinden der Algemeine Staaten, oft ten minste, die beide de Godsdiensten, te weeten den Roomschen en den Hervormden, zouden toelaaten: Zoo is 't, dat degemaghtighden, die oover de gemelde vereening gestaan, ende de zelve geslooten hebben, wel by deezen, om alle misverstandt en wantrouwe wegh te neemen, hebben willen verklaaren, hunne meening niet geweest te zyn, nochte als noch te weezen, dat men eenighe Landtschappen, die zich aan den Roomschen Godsdienst alleen zullen willen houden, ende daar het getal der inwoonderen van den hervormden Godsdienst zoo groot niet is, dat zy, volghends de voorzeide geloofsvreede, oeffening van den hervormden Godsdienst zouden mooghen genieten, buiten de voorzeide verbintenis zoude willen sluiten; maar dat zy, des nietteeghenstaande, bereidt zullen weezen, alzulke steeden ende Landtschappen, die zich alleen aan den Roomschen Godsdienst zullen willen houden, in de vereening t'ontfangen, by zoo verre zy zich anders, in de punten der voorzeide vereeninge zullen willen verbinden, ende draaghen als goede liefhebbers des vaderlands: zynde 't verstandt niet, dat het eene Landtschap oft stadt zich 't werk van d'andre, in 't punt des geloofs, zal onderwinden: ende dit, om te meerder vreede en eendraght onder de gewesten te houder, en de voorneemlykste oorzaak van twist te vermyden, en wegh te neemen.

Aldus gedaan t'Uitrecht, den eersten van Sprokkelmaant des jaars duizent vyfhondert neeghenentzeeventigh.

Ten zelven daaghe werd het vyftiende punt aldus verbreedt.

Dewyl, hiervoore, in 't vyftiende punt, voorzien is tot voedzel en onderhoudt der Geestlyke persoonen, die zich, uit eenighe kloosters oft[*] genoodtschappen, om 's geloofs wil, oft andre reedelyke oorzaake, begeeven hebben, oft naamaals begeeven zullen; ende zeer te beduchten staat, dat, ter zaake van dien, eenighe pleiten zouden mooghen ryzen, gelyk men verneemt alreeds gereezen te zyn, mits dat alzulke persoonen zullen willen voorwenden, dat zy gerechtight zyn tot erffenis in hunner ouwderen, broederen, zusteren, ende andere vrienden oft maaghen goederen, achter gelaaten, oft noch achter te laaten met der doodt; ook in de geene, die zy, in hun leeven, by tytel van gifte, ooverdraght, oft anders, zouden mooghen oovergedraaghen, vervreemt, oft ook, naa hunne doodt, verzeekert hebben; zoo is 't, dat de voorzeide Bondtgenooten, om degemelde pleiten, samt de zwaarigheeden, die daaruit mooghen opstaan, te verhoeden, goedt-

[*]collegien.

gevonden [+] *hebben, alle pleiten reeds aangeheeven ter zaake als voore, ende die noch naamaals aangeheeven moghten worden, te schorsen, ende in stilstandt te houden, ter tydt toe dat anders, by de voorzeide Bondtgenooten, ende andre, die zich in dit verbondt zullen mooghen begeeven, in 't gemein, daarop, ook by* [*] *gezagh der hooghe Ooverheit* (*is 't noodt*) *verordent, en dies verklaaring gedaan zal zyn*.

[+]1579.

[*]authoriteit.

Bykans de voetstappen der eighene woorden zyn van ons, in dit werk, naagegaan, uit zorghe van yetwes te verwrikken den zin van een bescheit, waarop gegrondt staat het verwantschap der gewesten, die, op den naam van vereenighde Nederlanden, een' opperregeering van Staaten, eensdeels in 't gemeen, voor de reste in 't bezonder, hebben opgerecht. [+]Tot dit verbondt voeghden zich, op den vierden van Sprokkelmaant, de stadt Gent, de Ridderschap des oords ende stadt van Niemeeghen; op den vyfden van Lentemaant, de Ridderschap ende kleene steeden des Aarnhemschen oords; op den twaalfden der zelve maant, Leeuwaarde, Sneek, Franeker, zeekere Grietmans en Grietenyen, en bezondre Eedelen van Vrieslandt; op den elfden van Grasmaant, Venloo; op den derden van Bloeimaant, de Prins van Oranje; op den eersten van Zoomermaant, Franeker, Leeuwaarde, en Sneek, op nieuw, neevens Bolswaart, Ylst, Staavere, Slooten, Workom; op den laasten van Lentemaant, onder zeekre bepaaling, ende volkoomentlyk op den elfden van Zoomermaant, de Graaf van Rennenbergh; op den tienden van Hooymaant, Ypere; op den neeghenentwintighsten der zelfste maant, Antwerpen; op den dertienden van Herfstmaant, Bredaa. Die van Brugge, en 't landt van Vrye toefden, met aanneemen der vereeninge, tot op den eersten van Sprokkelmaandt des jaars vyftienhondert tachtentigh.

[+]*Verscheide steeden en persoonen voeghen zich tot dit verbondt*.

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Vyftiende Boek.

[+]**N**Aa 't sluyten der Vereeninge tot Uitrecht, werd, ter zelfste steede, een amptgenoodtschap ingestelt, om raadt te schaffen op alle voorvallende zaaken. [+]1579.
Eene der eerste zorghen was, 't krysvolk in Gelderlandt onder den eedt der Vereenighde Landen te brengen. Ende werden, met eenigh geldt en goede belosten, derwaarts afgeveirdight Jonker Gysbrecht van Duivenvoorde, Heer van Opdam, en Jonker Alexander van Tellicht, algemeine Monsterneeren; die, den neeghenden van Lentemaandt, tot Venloo quaamen, dat zes vendels in had; een van den ooverste Johan van Stokkom, d'andre van Hopluiden Christiaan Bonteman, Gysbrecht van Gouwenbergh, Luit Rykens, Jakob de Leeuw, en Eevert van Waagheningen. [+]Moeite viel hier, eerst met de Hopluiden, voorwendende dat hun gezagh; by den nieuwen puntbrief, te zeer gezwakt werd: daarnaa met de knechten, weigherende zich te laaten monstren op de nieuwe ordening, zonder zich alvooren voldaan te zien van 't geen men hun schuldigh was. Niettemin, d'eenen en d'andren, uitgenoomen die van Stokkoms bende, lieten zich endtlyk gezeggen, en ontfingen een' halve maant solds op de handt. Binnen Wachtendonk laaghen de vendels van Hopluiden Koenraadt van Steenwyk en Gerrit de Jong. Deeze knechten, van zelf niet weêrstreevens gezindt, maar opgeruidt door die van Stokkom, stelden den voet dwars. Hopman de Jong, naa 't spillen van veele reedenen om hen te verzetten, beval ten laaste zynen vendrigh, hem te volghen naa de kerk, daar de Monsterheeren en Majestraat vergaadert waaren. Die deed het; desgelyx de Steedehouder en d'andre bevelhebbers. [+]Toen treedt De Jong weeder naa de markt daar de soldaaten stonden, en zeidt hun; *dat, 't en waare zy daatlyk monsterden, hy hen voor verlaaters hield van 't vendel dat zy bezwooren hadden, en als muitelingen en meineedigh, zonder geldt, zonder [*]afscheitschrift, ontsoldighen zouw*. Welke vrankmoedigheit zulk een ontzagh wracht, dat zy, alle teffens, elk om 't zeerst, naa de kerk draafden, den puntbrief bezwoeren, en ter monstering verscheenen. Steenwyx volk, hierop, marde niet: ende voorts werd aan yder een' halve maant soldts uitgereikt. Thans lieten zich, zonder onrust, de vendels van Simon Zwaan, Antonis van Bommel, en Goossen de Braak, tot Gelder, beëedighen en monstren. Onder dit reizen van plaats tot plaats, was den Monsterheeren een' groote ramp beschooren. Want Marten Schenk van Niddeghem, verkuntschapt, dat zy zich tot Straalen vonden, toogh, om hen te betrappen, met vyftigh paarden, en eenigh voetvolk, uit Roermonde derwaarts; eischte 't steedeken op, ende quam tot zyn eisch; doch niet tot zyn' toelegh, oovermits zy,

[+]*Moeite om 't krysvolk in Gelderlandt onder eedt der Naader vereeninge te brengen.*

[+]*Koene daadt van Gerrit de Jong.*

[*]pasport.

+gewaarschuwt door den ooverste Stokkom, vertrokken waaren. Van deezen Schenk, die zich alsnu eerst voordraaght, staat ons, in 't kort yet te melden, om de zeldzaamheit zyner fortuine, ende dat hy noch vaaken +in 't spel koomen zal. +1579.

+*Opkoomst van Marten Schenk van Niddeghem.*

Eedel, dan, van geboorte, doch gering van staat, diend' hy eerst den Hopman Enkhuizen, daarnaa den Kornel Yselstein, voor jongen; thans met twee paarden den Prinse van Oranje. Maar, zynde een oovermoedigh man, ende zich eighendoom toeschryvende aan 't huis te Blyenbeek, by de Maaze, maakt' hy 't, naa den pais van Gent, den bezitter, zynen neeve, afhandigh; en verzocht op de Staaten, dat zy hem, in dit doen, wilden handthaaven. Dit werd hem ontzeit. Waaroover hy, gesteurt, hebbende ook eenen Staatschen vendrigh doorsteeken, zich, uit den hunnen, in Parmaas dienst begaf, en vervorderde 't gansche landt van Gelder te brandtschatten; jaa zelfs de stroomen onvry te maaken. Als daarnaa de Staaten Blyenbeek, door Hopman Heegheman, deeden beleggen, quam hy, tot ontzet van 't Slot met een deel paarden, en luttel voetvolx; beleegherde de beleggers; dwong ze, door hongers noodt, met hem t'ooverkoomen; ende deed, des onaangezien, eenen hunner Hopluiden, geheeten Harmen Hoekes, om 't leeven brengen. Al 't welke, neevens verscheiden' aanslaaghen, bestaan by hem, van tydt tot tydt, dien oordt, met achtbaarheit en vreeze zyns naams, vervulde. Midlerwyle +werd ruchtbaar, hoe de hoofden der Malkontenten t'zaamen, tot Bethune, geraadslaaght en beslooten hadden, met die van Arthois, Henegouw, en andre, hunne kraften te voeghen, teeghens alle, die de Gentsche bevreeding niet naaquaamen; en zich des Prinsen van Oranje quyt te maaken. Ook vernamp men van zeekre verklaaring, onderteekent, tot Bethune, den derden van Sprokkelmaant, by den Burghgraaf van Gent en den Heer van Kapres; ende belooft t'onderteekenen by den Heer van Montigny, +indien La Motte meede teekende binnen zes daaghen. De zin was; *Dat zy zich houden wilden aan de Gentsche vreede, en d'Algemeine vereening: ende, indien de Koning de zelve, samt het Eeuwigh gebodt begeerde te handthaaven, aanbiedende hun eenen goeden pais, met verzeekering van 't vertrek des krysvolx, onaangenaam den gewesten die dit verdragh zouden aangaan, zoo zweeren zy by eer en trouw, zyner Majesteit hunnen dienst teeghens eenen ygelyken. Indien eenighe stadt oft Landtschap dat bodt, te doen aan de gansche Gemeenschap, afsloeghe; zoo zoude men echter niet laaten 't zelve t'aanveirden: niet dat men meinde zich te scheiden van de Landen en steeden, die naar 't zelve quaamen te luisteren; maar wel van de geene die 't verworpen, reeghelrecht teeghens hunne trouw en eedt; gemerkt de vereening in 't gemein tot geenen andren einde gemaakt was. Maar, indien de Koning in de voorzeide punten niet bewillighde, zoo verbonden zy zich gelykelyk, by eer en trouw, het oorlogh, met d'andre gewesten, t'achtervolghen, teeghens de Spanjaardts, hunne gunstenaars, en aanhangers; ende daartoe te zoeken verbintenis en bystandt op 't veilighst en spoedighste. Waaraan zy lyf en goedt beloofden te kost te leggen, ende niet, dan op de gemelde voorwaarden, in eenighen byzondren handel, met den Koning, te treeden.*

+*Malkontenten spannen met de Walsche gewesten aan.*

+*De Burghgraaf van Gent, de Heer van Kapres, ende die van Montigny verplichten zich onderling.*

D'algemeine +Staaten, pooghende dit onweeder te doen verdwynen, zonden den Abt van Sant Barnards, den Markgraaf van Havregh, en den Raadsheer Meetkerke, aan de Walsche gewesten, met ernstigh vermaan en beede, om volharding in 't gemeine verbondt. De Staaten van Arthois, en gemaghtighden van Henegouw en Douay antwoordden, by schryven van den drieëntwintighsten in Sprokkelmaant; *Dat zulk een vertoogh, aan luiden, die nooit het minste punt van 't Gentsche verdragh oovertraaden, ongerymt was, ende beeter gedaan paste, aan de*

+*Bezending van d'Algemeine Staaten aan de Walsche gewesten.*

[+]*geene*; *die 't zelve, in zoo meenigherley wyze, geschendt hadden. Al op* [+]*den vyfden van Louwmaant hadden zy geëischt, dat alles gericht wierde, naar den voet des verdraghs, en der vereeninge daarop gevolght. Dan, 't was zoo verre van daar, dat alle hoope van beetering scheen geblust te worden, door verscheide handelingen en verbintenissen, die men den Onroomschen toeliet. Buiten reede, derhalven, verghde men hun, te blyven by de geenen, die zich d'*[*]*Algemeenschap noemden: naar dien zy, aanhoudende met pleeghers van alzulke ooverdaaden, teeghens eer en trouw, nochte de gramschap Gods, nochte des Koninx, nocht' een' eeuwighe bezoedeling hunner faame ontvlieden konden. Ten hooghste, eevenwel, wenschten zy om een' algemeene vreede en verzoening; alzoo zy genoegh bezeften, hoe veel die waarder was, dan een' bezondre. Ende zy waaren, diesweeghe, welberaaden, naa zulk eene te trachten; behoudends*, *dat zy hun gebeuren moghte, op den grondt der Gentsche bevreedinge, der naagevolghde vereeninge, en des eeuwighen gebodts, zonder yets daarteeghens, ende, booven al, teeghens 't Heiligh Roomsch geloof, toe te laaten. Zy voeghden'er by, zeekeren des Koninx brief, geschreeven aan hen, uit Madril, den zeevenden van Sprokkelmaant, by den welken de Bisschop van Atrecht, de Heer van Valhuon, en meedegenooten gemaghtight werden, met hun t'ooverkoomen; ook zeeker geschrift, meldende, hoe hun, door deeze, de verzoening werd aangebooden, met bekraftighing van den Gentschen pais, de vereening, en 't Eeuwigh gebodt. Maar zy hadden liefst gezaamentlyk te handelen; ende zulx aan den Prinse van Parma verzocht, in hoope dat hy daartoe verstaan zoude. Baaden, derhalven, dat men deeze geleeghenheit niet verwaarloozen wilde; ende als noch, voor den vyftienden van Lentemaant, hun weeten liete, wat men gezint waare te doen, noopende 't richten der booven gemelde mishandelingen. Begeerden, wyders, oopening van zeekere paispunten, geleevert aan den gezant des Kaizars*. Den derden van Lentemaant, werd van d'Algemeine Staaten, hierop, aan die van Arthois, [+]geantwoordt; *Dat het pit en 't wit der Gentsche bevreedinge was, eendraght om de Landen te vryen. Dat hiertoe, al d'andre punten moesten getooghen worden, als tot hunnen oorspronk. De vereening en 't Eeuwigh gebodt gedroeghen zich tot het zelfste verbondt, ende waaren krachteloos in alles wat daar teeghen streed. De Spanjaardts, weetende hoe den Walschen geslaghte 't Roomsch geloof ter harte ging, misbruikten dien loflyken yver, om hen te bekooren, en onder schyn van 't handthaaven der Gentsche bevreedinge, te vervoeren tot dooden der zelve. Zommighe punten, in der waarheit, hadden geweldt geleeden: maar de waaghschaal, in zulk een' staatbeeving, waar zoo niet te houden, zonder yetwes oover te slaan. Wen zy ook alle gebrooken waaren, men zoude daarom den grondt des verdraghs niet mooghen uitrooyen, en met den vyandt aanspannen, teeghen wien men 't geslooten had. Want, zoo lang als de grondt vast lagh, waar'er raadt teeghens alle wanorde: de grondt wegh genoomen, verviel 't heele werk. Dat d'Algemeine Staaten geen' verandring zouden mooghen maaken, in 't stuk van den Godsdienst, buiten Hollandt en Zeelandt, en de oorden daaraan verknocht, zoude eenighen schyn hebben, indien de Spanjaardts , door der Staaten waapenen, verdreeven waaren; geen pais gemaakt met Don Johan; de zelve niet gebrooken, ende, daardoor, stof gegeeven tot meenighvuldighe, en misschien anders schuwbaare ontsteltenissen. Maar deeze zagh men althans onreddelyk geworden buiten schuldt der Algemeine Staaten; zulx zy gerechtvaardight waaren, voor Godt en al de wereldt; ende dat het nu aanquaam op queeken van eendraght, tot weering van meer verwarrings; vooral*,

[+]1579

[+]*Antwoort, by brief, der Staaten van Arthois, en der gemaghtighden van Henegouw en Douay, aan d'Algemeine Staaten*.

[*]generaliteit.

[+]*Weederantwoordt der Algemeine Staaten, aan de Staaten van Arthois*.

+ *van bloedtstorting onder eyghe landtsluiden. Ten tyde van 't raamen des Gentschen verdings; had men 't getal der Onroomschen, buiten Hollandt en Zeelandt, zeer* +1579.
kleen gewaant; ende daarom d'andre gewesten wel in ruste te houden, zonder verandring van Godsdienst in te ruimen, gelyk in die Landen, om vreedes wil, geschiedt was: maar, dewyl men, mits de aanslaaghen van Don Johan, als nu de verwydring der gemoeden, en de wanorde grootlyx gegroeit vond, en d'Onroomschen, ook buiten Hollandt en Zeelandt, zich in zulk een' meenighte oopenbaarden; viel 't onmooghelyk die gezintheit te dempen, zonder bederflyke scheuring en grouwzaame moordt. Dit had hen gedwongen, ten aanzien hunnes volx, den zelven raadt t'omhelzen, die, in 't verdraaghen met Hollandt en Zeelandt, gevolght was. De geloofsvreede, nochtans, by hen, ingestelt, was zeer getempert; duurzaam alleenlyk tot naader orde der breede Staaten: waarentussen den Landen en steeden, die zich aan de enkle oeffening van den Roomschen Godsdienst, ende echter aan de eendraght begeerden te houden, 't zelve vry stond; mits dat zy de punten van Gent naaquaamen. Dit. dan, was geen breeken der Bevreedinge, maar 't eenighe middel om ze in kraft te houden, teeghen Escovedoos snoode listen, strekkende, om, door geloofstwist, d'ingezeetenen weeder zydelinx op te ruyen, en tot beuls hunner eighe broederen, bondtgenooten, en landtsluiden, te maaken: 't welk alzoo geleeghen zynde; baaden zy hen, 't gemelde verdragh te betrachten in zyn' voorneemlykste punt, met bystandt van raadt, en geldtmiddelen, eenpaarighlyk te heffen; tot verdryving des vyandts, en herstichting van den staat des vaderlandts: ende den andren gewesten te goede te houden, dat die hunnen ingezeetenen vergunden, 't geen men dien van Hollandt en Zeelandt, zelfs met uitsluiten van den Roomschen Godsdienst, had toegestaan. Yder verplightte zich tot het geen op hem bedongen werd: niemandt tot het geen, dat hy bedong op andren. Ende daarom was het dulden van den Onroomschen Godsdienst, ter noodt, hun niet meer verbooden, dan den Hollandren en Zeeuwen het inruimen van den Roomschen, wen zy daartoe verstaan konden. 'T geen dan geschiedt was tot verhoedenis van argher, jaa van aallyke blussing des Roomschen geloofs door de woestheit der oorlooghe, behoorde de Walsche hulp niet af te keeren, van de geenen, die bereidt bleeven, al 't hunne, by die Bondtverwanten, op te zetten, zonder zich te bekreunen met de orde, die men aldaar goedt vonde te stellen op 't stuk van den Godsdienst, oft op de rust der ingezeetenen. Geen aanblik, hoe glimpigh ook, behoorde yemandt te doen scheemerooghen, oft scheiden, om met den vyandt te handelen, anders dan gezaamentlyk: gelyk men, by de vereening, op peene van meineedt en eerloosheit, verplight was. Werden'er eenighe verbintenissen gestrengelt, tot quetsing der bevreedinge oft der algemeine vereeninge, men moght hen des vrylyk verstendighen, met zeekren toeverlaat, dat zy daarin voorzien zouden, tot genoeghen der geenen, dien 'er aan geleeghen waare: behoudelyk, dat men hun, gelyk zy booven vermaant hadden, in 't voorneemlykste punt de handt boode, en afliete van alle handeling in 't bezonder met den vyandt. Daarentussen moght men wel gelooven, dat zy niemandt onder hen hadden, dien 't hart niet jookte naa eenen goeden en vasten pais: zulx zy de punten, voorgestelt by de Walsche Heeren, geirne aanveerden zouden, mits dat men al de Neêrlanders te zaamen daaronder begreepe, zonder onderscheit van Godsdienst, 't welk niet dan tot een net diende, om den eenen voor, den andren naa, te verstrikken. En 't was geenszins de meening, hunnen broedren, en tot noch toe getrouwen bondtgenooten af te gaan; maar zy beveelende de gemoeden der zelve den oordeele Gods, maakten staat, gemeener handt het oorlogh te voeren, gemeener handt den pais t'ontfangen. Men had dan

+*tot besluit te koomen, om, met gevoeghde maghten, wissen weederstandt te bieden. En de vyandt, zulx verneemende, zoude wel blydt zyn, met, hun te zaamen, een' verzeekerde vreede in te willighen; zonder hen draalende en draayende te houden met de spottelyke voorwaarde, en bedrieghlyken toezeg van te vertrekken, wen d'eene parthy der landtzaaten zich sterk genoegh quaam te vinden, om d'andre te verdelghen; gelyk de schoone beloften van La Motte luidden, bevestight, zoo hy roemde, by brieven van den Koning. Hierop waaren zy verwachtende, en dat ten spoedighste, zulk een besluit, als hun 't gevoelen, dat zy van hunne vroomheit hadden, beloofde. Indien men nochtans raakte zich zoo wydt te vergeeten, dat het anders uitviele; zulx zouw hen ten hooghste bedroeven, om de jammeren en onheilen, geschaapen daaruit te ryzen; aan de welke zy, voor Godt en de wereldt verklaarden, te zullen onschuldigh zyn*. 'S daaghs +voor 't schryven van deezen brief, quam de Prins van Parma, die zich verluiden liet, met al zyn' maght Antwerpen te willen aantasten, verschynen ontrent twee mylen van die stadt, met afbranden van eenighe huizen. De voortoght hadden Octavio Gonzaga, ooverste der ruiterye, ende Jan Babtista del Monte. Deeze rukten, met hun volk te voet en te paarde, naa Burgherhout, daar ontrent drieduizent, zoo Fransoizen, als Waalen, Engelschen, en Schotten, onder La Noue, Argentlieu, +Mouly, en Norrits, beschanst laaghen. Het aanvallen was vuurigh: de weere naa gelang. Maar de bewalling moest slecht zyn; gemerkt de Staatschen, by mangel van paarden, naa twee uuren schermutsens, gedwongen werden de plaats te ruimen; daar zy den brandt in staaken. Zy weeken nochtans met braaven toon, en braghten 't tot onder 't geschut der stadt: 't welk, gelost, de kans keeren, en de Spaanschen deinzen +deed; onder de ooghen des Aartshartooghen, en des Prinsen van Oranje, die op de vesten stonden, om vereischte orde te geeven. Ook gink het aan den aavondt. Daar vielen ontrent vierhondert mannen, meest al van Parmaas zyde. Die vertrok ten volghenden daaghe; kreegh, met voorts brengen van vier stukken geschuts, by verdragh het Slot Grobbendonk, en steld' het in vuur; desgelyx eenighe wooningen. Voorts nam hy zynen wegh naa Heerentals, daar La Noue zich in worp met eenigh krysvolk, om op 's vyandts gangen acht te slaan, en hem den toevoer te verhinderen. Maar Parma, draaghende wat anders in 't gebaar dan in den +boezem, quam op den twaalfden der gemelde maant, Maastricht berennen, daar men zich minst voor gehoedt had. En hy schreef terstondt aan der Staaten gemaghtighden, vergaadert tot Antwerpen; *ten einde zy de verzoening, aangebooden den Waalen, teffens aanveirden wilden*; *stellende +den Roomschen Godsdienst en 's Koninx gehoorzaamheit in den staat als onder Kaizar Karel den vyfden*. Dit quam doordien de Waalen zich noch achterlyk hielden, op hoope van d'andre gewesten tot gemeinen handel te beweeghen; ende werd beantwoort op den neeghentienden; *met verwerping van de strafheit der plakkaaten; met klaghten oover zyn toeleggen op d'ontleeding hunnes bondtgenoodtschaps; ende dat hy 's Kaizars vreedegezant Zwartsenburgh vast sleepende hield: door wien zy nochtans geirne den handel zouden zien achtervolghen, zoo lang als des Landts geleeghenheit, en 't verdragh met andren aangegaan, zulx toelaaten wilden: hoewel 't genoegh aan Parma stond*, (*waar 't +hem ernst*) *korter eindt van 't noodigh werk te maaken*. Op den neeghenden, hierentussen, werdt, by plakkaat, onder 's Koninx naam, de Heer van der Motte, by de Staaten, voor weêrspanneling en Landtverraader, gescholden. Ten zelven daaghe vernieuwden de Gentenaars hunne raazerny, zynde de hurzel in 't hooft des graauws gesteeken,

+1579.

+*Parma ontrent Antwerpen*.

+*De Staatschen moeten Burgherhout verlaaten*.

+*Gevecht onder stads vesten*.

+*Parma komt voor Maastricht*.

+*Schryft aan de Staaten*.

+*De Heer van der Motte wort voor verraader uitgeroepen*.

+door de geenen, dien 't verdroot, nu zy de smaak van 't geestelyk goedt +wegh hadden, langer naa de reste te vasten. Maar men bewimpelde de gierigheit met bybrengen, dat de Waalen geen' reede plaats gaaven; en de Monnikken de keur van Wintermaant lestleeden oovertraaden, met preeken in de kerken, daar zulx den Parochypaapen alleen veroorloft was. De gewyde luiden, dan, worden weederom verjaaght, hunne tempels verstoort: gelyke ooverdaadt, tot Ouwdenaarde en Denremonde, gepleeght. Die van Gent, gelyk begonnen was, sterkten hunne stadt voorts, met weldighe wallen en bolwerken. Aan al 't welke, eevenwel, als op 't zuinighste oovergeleit, en gestight van enkele aarde, zonder steenen schoeisel, niet booven tweehondert tachtentigh duizent gulden besteedt werd: daar nochtans die stadt, in omtrek, aan Parys zonder de voorburghen, niet wykt; en 't Slot van Antwerpen, mits zyn zwaar metselwerk, wel veertien tonnen schats gekost had. Meest al den Zoomer duurde deeze beroerte. In heevigh geschil waaren, ter zelve tydt, de Staaten van Uitrecht +geraakt met de Amersfoorders, dwarsdriftigh, doorgaands, teeghens 't geen, onder d'andre leeden des Lands, by uitslagh van stemmen, beslooten werd. Aan gelyke voldoening, als der stadt Uitrecht, door den Prinse, verleent was, naamen zy geen genoeghen, en begeerden, oover dat stuk, op zich zelve met hem te daadingen. Tot de geloofsvreede, en naader vereening, aangenoomen by d'andre steeden, wilden zy niet verstaan; jaa hielden de tolpenningen in, die door last der Staaten geheeven werden. Dit docht den Staaten grooter vermeetelheit dan van luiden, die geenen steun elders hadden; ende gaf hun te vermoeden, dat'er wel heimelyk verstandt met den vyandt moghte schuilen. Dies werden zy te raade hun een vendel van tweehondert knechten in te zeinden: 't welk, geweighert by die van Amersfoort, het naadenken sterkte. Toen, om hen gedwee te maaken, verbood men hun de gemeenschap, koop en verkoop, in de naader vereenighde Landen en steeden; en bestelde dat Amsterdam ter eene, en Gelderlandt ter andre zyde, hun allen handel afsneeden. En bevindende, dat dit niet dan te meer hardtnekkigheits baarde, quamp men tot bekommeren en gyzelen hunner burgheren; en sloot met een uitlegger de Eemstroom; dat hen byster ontriefde. Voorts werd beslooten, hen met geweldt te prangen tot ingank der vereeninge, en naagank der gebooden van de Staaten. Met dit besluit toogh Arnout Dirxzoon van Leeuwen, Burghermeester van Uitrecht, aan den Prinse t'Antwerpen, ten einde hy 't uitvoeren der zaake zynen broeder Graave Johan bevaale. Liever hadde zyn' Doorluchtigheit het stuk, met gemak, zien byleggen. Te weeten d'Amersfoorder gemaghtighden, meede t'Antwerpen gekoomen, deeden daar hunne weederklaghten, en stelden zich nu ooverboodigh, om der geloofsvreede plaats te geeven. Waaroover de Prins, door den Doctoor Leoninus, deed onderstaan, oft parthyen te beweeghen waaren, om 't krakkeel te verblyven aan zegsluiden. Maar Leeuwen verklaarde, dat hy daartoe niet gelast; nocht' Amersfoort, door oovergift van dat eenigh punt, te verzeekren was; nocht yemandt yets te wil weeten zouw, wen het zyn' burghers maar ontslaaghen zaaghe. Graaf Johan +kreegh dan onthiet, en maakte een' korten krygh. Want, hebbende, op den zeevenden van Lentemaant, zeeven stukken geschuts, en etlyke vendels voetvolks voor de stadt gebracht, waarteeghens die van binnen ontrent hondert soldaaten, meest Malkontenten, zoo men zeide, tot koste der gemeente, aannaamen, joegh hy hun zulk een' anxt aan, dat zy, ziende de Uitrechtsche poort meest gevelt, ten derden daaghe, bezetting van hem, ontfingen. D'ouwde werden'er afgestelt, nieuwe wethouders, en de geloofsvreede ingevoert; ende alles geschikt naa 't welbehaaghen der Staa-

+1579.

+*Nieuwe raazerny tot Gent*.

+*Twift tussen de Staaten van Uitrecht en de stadt Amersfoort*.

+*Amersfoort, beschooten, neemt bezetting, van Graave Johan, in*.

ten [+]van Uitrecht. Drie maanden hiernaa, deed m' 'er de beelden uit de [+]kerken. Terwyl der Algemeine Staaten gezanten noch, in Walslandt beezigh waaren, om de scheuring te weeren, vond de Majestraat van Brussel raadzaam, ook eenighe gemaghtighden, ten zelven einde, derwaarts af te veirdighen, en verkoos daartoe haaren schatmeester, Willem van der Hekke, en [*] geheimschryver Meester Kornelis Aarssens. Vrundtlyk werden [+]deeze bewelkoomt, by den Graave van Lalaing, Stadthouder oover Henegouw; desgelyx by de Regeerders van Berghen; en met schyn van blaakenden yver, tot onderhoudt der eendraght. Maar, gekoomen tot Atrecht, verstonden zy, uit den Markgraave van Havrech, en den Prelaat van Sant Bernards, hoe onwaardelyk die aldaar bejeeghent waaren, en dat hun niet beeters te verwachten stond. Ook weedervoer 't hun alzoo; [+]ende werden zy onheuslyk voor 't hooft gestooten, door den Landtvooghdt, Burghgraaf van Gent, en den Steêvooghdt Heer van Kapres. Jaa zelfs de Staaten van Arthois ontzeiden hun, niet alleen gehoor, maar de stadt; met dreighementen, dat de burghery geschaapen was hun op 't lyf te loopen. Vertrekkende van daar lieten zy zich verluiden, van te gaan naa Valenchien; maar reizden naa Kaamerik, uit zorgh van onderweeghe belaaght te worden; gelyk zy thans vernaamen geschiedt te zyn, door de bezettelingen van Lens. De Markgraaf van Havrech, de Prelaat van Sant Bernards, en de Raadsheer Meetkerke, volghden hen tot Kaamerik; van waar zy te zaamen naa Valenchien tooghen: daar de Markgraaf geneegentlyk ontfangen werd van de burghery, roepende; *Leeve Havrech, leeve Havrech*. Hier vonden zy, in de herberghe, eenen brief der Staaten van Arthois; verzoekende dat de Brusselsche gemaghtighden daar, eenen dagh' oft twee, naa bescheidt wilden toeven. Doch zy antwoordden, dat hun hunne reize te vorderen stond, en hunnen Meestren vertoogh te doen van de eere toegedraaghen hunnen brieven en gezanten. In 't weederkeeren door Berghen, leeverden Lalaing en de Majestraat hun een geschrift, heel voldoende, en tuighende dat zy gezint waaren te volharden in 't bezwooren verbondt, zonder zich 't besteeden van goedt en bloedt daaraan te laaten verdrieten. Al 't welke, geboodschapt tot Brussel, oordeelen [+]deed, dat 'er geene altoos van Arthois was, maar van Henegouw noch kloeke hoope: die, eevenwel haast verdween, tot klaare leer, hoe weenigh men aan woorden heeft, daar de wispeltuurigheit der zinnen zich aan geen ontzagh vertuidt vindt. Want, nietteeghenstaande dat de Prins in alle manieren zich pynde, om hen standt te doen houden; jaa ooverboodigh was, zyn' eighe kindren in gyzeling te zeinden, tot dat men eenighe form t'hunner vernoeging troffe, de wethouders van Berghen, en de Graaf van Lalaing zelf, daar men kerken op gebouwt zouw hebben, woeyen, eer lang, met den zelven windt, van welken d'andre Waalen gedreeven werden: gelyk thans te verhaalen staat. De stadt en [+]kastelainyen van Ryssel, mitsgaaders Douay en Orchiers, niet kunnende goedtvinden, dat eenighe andre gewesten tot geen' verzoening zonder geloofsvreede verstaan wilden, beslooten op den dertighsten van Lentemaant, neevens die van Arthois met Parma t'ooverkoomen; mits bedingende 't onderhoudt der Gentsche vreede, der Vereeninge, ende des Eeuwighen gebods: ende een heir op te rechten, tot verdryf des uitheemschen krysvolx onaangenaam den Landen; by aldien men anders 't vertrek des zelven niet verwerven konde. Op welk besluit, gezonden aan d'Algemeine Staaten, zy dit antwoordt kreeghen. *Uwen yver, en toeleg om 't uitheemsch krysvolk [+]te loozen, looven wy: maar niet het voortslaan tot bezondren handel. Hoe gesuikerde brieven van den Koning voor Alvaas koomste gingen, kunt ghy immers niet vergeeten hebben; en hoe bittre wreedtheeden*

[+]1579.

[+]*Thans worden de beelden uit de kerken gedaan*.

[*]Secretaris.

[+]*Brussel zeindt gemaghtighden naa Walsland*.

[+]*Die worden quaalyk onthaalt tot Atrecht*.

[+]*Henegouw schynt noch by d'Algemeinschap te zullen blyven: dan schynt alleenlyk*.

[+]*Ryssel, Douay, Orchiers, hellen met Arthois*: *en zeinden hun besluit aan d'Algemeine Staaten*.

[+]*Antwoort der zelve daarop*.

+*daarnaa volghden; als de verwe noch te vinden was, waar mee men nu der onderdaanen schuldt schildert. De pitsen 's hoofs van Spanje leert ons de* +1579. *berichting aan Rhoda gezonden, om de Heeren met schoon gelaat te aazen, tot dat men ze ver genoegh binnen hadde. Dit was de les van Don Johan; die nooit de Spanjaardts verzond, voor dat hy zich meester waande van de voorneemlykste sterkten, en de Hoogh- en Nederduitsche soldaaten genoegh op zyn' handt te hebben, om hun, wen 't hem te passe quaam, weederom 's Landts poorten te oopenen. Quam niet, in 't eerst, de Baroen van Selles gelaaden met vlaayende voorslaaghen van 's Koninx gezintheit tot onderhoudt der Gentsche bevreeding, van de welke, als lasterlyk, hy daarnaa geen gewagh wilde lyden? Gelykerwyze met u, nu, speelt men, ooverboodigh tot vertrek der vreemde soldaaten*; *enkel om u van ons te scheuren, 't ontzet van Maastricht te verachteren, uwe schattingen ons t'onbruik te maaken, ende 't heir, dat ghy denkt op te rechten, teeghen u zelve te gebruiken; aldermeest nochtans, om 't onkruidt der wantrouwe te queeken, en u uwe bondtgenooten op den halze te haalen. De zelve, gewisselyk, bestooten van den vyandt ter eene zyde, ter andre vol arghewaans, zoo om het toerusten des heirs, als om de voorgaande brieven en dreighementen van die van Arthois, zullen moeten hunne toevlucht neemen tot nieuwe verbintenissen, en sterker werving van volke. 'T welk niet anders kan uitkoomen, dan op een inheemsch oorlogh, 's gemeenen Lands ondergank, doel van alle treeken, te hoop gehaalt tot oopening eens bezonderen paishandels. Dies bidden wy u, hieroover niet lichtvaardelyk heen te loopen; maar te behartighen uwen eedt, gedaan aan d'Algemeinschap, en ons met raadt en geldt te onderstutten. Hier leit de knoop om 's Lands achtbaarheit te vestighen, 's vyandts hoomoedt te zwichten, en een' vreede te sluiten daar men zich op verlaaten mooghe. Licht staat anders den Vorsten, wen zy zich verleeghen zien, het belooven zonder prang van volbrengen: maar alderlichst, in den windt te slaan hun woordt gegeeven aan onderdaanen, dien zy weederspannigheit wyten, en geen' trouw meinen schuldigh te weezen. By besluit wort gemeldt, hoe men 's Kaizars voorslagh van paishandel vast uitstelt, hoe Parma bewillight in 't Gentsche verdragh, hoe 't zelfste veelen gewesten niet genoegh is, zonder de geloofsvreede. Vreemdt vinden wy dit, zeeker. Want het voortvaaren schort, nocht aan de Kaizarlyke Majesteit, nocht aan ons; maar aan de Landtschappen getreeden in een' bezondren handel, die, nutter geoordeelt by den vyandt, hem draalen doet met den Algemeinen. Hoe wyd het ook zy, met Parma, van ons de Gentsche bevreeding aan te bieden, kan het afschrift zyns briefs, dat hier by gaat, getuighen. En d'andre Landtschappen hebben zich wel gehoedt, van yetwes in 't bezonder met den vyandt te handelen, oft aan hem hunnen zin te verklaaren, noopende 't stuk der geloofsvreede. Waaruit wy speuren, hoe ghy bygebraght zyt, door eenighe booze geesten, Escovedoos leerlingen, nyver in 't zaayen van geloofstwist, om landtzaat teegen landtzaat, tot verjaaghen van elkandren, en moordt in 't hondert, op te hitsen. Dies oopent* (*bidden wy anderwerfs*) *uw' ooghen; ende, omhelzende de eendraght, zeindt herwaarts luiden met last om raadt te slaan, en gemaghtighden naa Koolen te schikken, tot vordering van eenen wenschelyken, veilighen, algemeenen pais, neevens ons: die ghy altyds vlytigh zult vinden, om u gevoeghlyk te zyn, en hulp te bieden; ende nemmer in weighering van billyke voorwaarden; gelyk ghy uit dubbelt van onzen brief aan Parma verneemen kunt*. De Staaten, om, door 't erinneren deezer waarschuwing, 's volx gezintheit aan de hunne t'ontsteeken, deeden eenen legpenning loopen, daar men, aan d'eene zyde, de rompen,

+van Egmondt en Hoorne, uitgestrekt, de hoofden op staaken; aan d'andre, strydende ruiters en knechten, van elx een paar aanschouwde; met dit opschrift: *Praestat pugnare pro patria, quam simulata pace decipi*. dat is; *Beeter gevochten voor 't vaderlandt, dan bedrooghen door geveinsden*. +*pais* Wyders, op den vyfden van Grasmaant, gaf zich de stadt van Sant Omeer in handen van La Motte. Ten volghenden daaghe, verdroegh met hem, door tussenspreeken des Bisschops van Atrecht, ende der Heeren +van Selles en Valhuon, de Heer van Montigny, zoo voor zich zelven, als van weeghe des Heeren van Heeze, ende der andre Kornellen, Hopluyden, Bevelhebberen, en soldaaten, ten getaale van zeeven oft achtduizent knechten, vierhondert ruiters, en etlyke delvers, zich voeghende tot den Koning; onder eedt van de Gentsche bevreeding, de Vereening, en 't Eeuwigh gebodt naa te koomen. *Des hadde zyn' Majesteit te stellen eenen veldooverste behaaghende den Landschappen, reeds vereenight, oft noch te vereenighen, om de gemelde bondtschriften te volghen. En dit verding zouw krafteloos zyn, zoo de Koning die Landtschappen niet voorzaaghe met genoeghzaame verzeekering; ende, binnen zeekren tydt, die te raamen stond, het vertrek der onaangenaame krysluiden beschikte; voor 't welke zy ook tot geenen dienst verplicht werden. Meenen, Kassel, en andre plaatsen, by hen gehouden, met al 't geschut en voorraadt van oorlooghe, zouden zy ooverleeveren aan zyne Majesteit: deeze, door La Motte, aan Montigny, tot betaaling des volx, veertigh duizendt gulden gereedt, vyventsestigh duizendt binnen den zesten van Bloeymaant, ende noch hondertduizent binnen den zeevenden van Zoomermaant naastkoomende*. Deeze Heeren van Montigny en Heeze, ziende de goedren van den oordt, daar zy laaghen, niet eeven haastigh groeyen, als ze verslonden waaren, en zich behoeftigh van geldt tot onderhoudt hunner troepen, hadden, al oover een' wyle, dan met La Motte gehandelt, dan met d'Algemeine Staaten; ende jeeghens deeze, zich zoo verre reklyk getoont, dat zy de oeffening van den hervormden Godsdienst, in Vlaandre, eenigher maate, toestonden, by punten geteekent op den neeghenden van Louwmaant, op 't Slot van Kommeene. Maar, niet kunnende hunnen eisch van de Staaten, verwerven, ooverquaamen zy eindtlyk, als hun ook brandtschatten door La Noue belet werd, met den geene, daar 't meeste voordeel te bedingen was. Des daaghs daaraan, verscheen Montigny, binnen Atrecht, ter vergaadring der Staaten van Arthois, der gemaghtighden van Henegouw, Ryssel, Douay, en Orchiers; en verklaarde aldaar, wat, tussen La Motte en hem, geslooten was, om den wegh, zoo hy zeide, tot een' geduurighe vreede te baanen. Ten zelven daaghe, verraschte +La Noue, met twee duizent schutten te voet, en zeshondert ruiters ontrent Duinkerke, 't volk van La Motte; sloegh'er derdhalfhondert doodt, de rest in de vlucht: zulx zy twee sterkten, aldaar gemaakt, verlieten. La Motte zaamelde op nieuw: en La Noue maakte reekening, hem weeder by te koomen: maar quaalyk ingevolght van de Vlaamingen, met lyftoght en andre noodtdruft, kon meer niet, dan hem en Montigny 't loopen, stroopen, en brandtschatten, by kleene schaaren, verbieden. De Kaizar had nu, tot bemiddeling der vreede, eenighe Ryxvorsten verordent, by de welke, zich tot Koolen, van 's Koninx weeghe, vinden zouw de Hartogh van Terranova. Waaroover, ende om teffens op andre +zaaken te voorzien, d'Aartshartogh Matthias, en de Prins van Oranje de Landtschappen, t'Antwerpen, t'eener daghvaart, teeghens den twintighsten van Lentemaant, beschreeven hadden. Niettemin, (gelyk de vryheit dat gebrek heeft) de gemaghtighden quaamen traaghlyk te hoop; zulx de Landtvooghdt niet voor den elfden van Grasmaant, zynen voorstel deed,

+1579.

+*Sant Omeer geeft zich aan La Motte*.

+*Montigny ooverkomt met den zelve*.

+*La Mottes volk geslaaghen van La Noue*.

+*Vergaadring van Staaten t'Antwerpen*.

+ende hun, by geschrift, etlyke punten uitreikte; die hierop sloeghen. +*Dat elk zich vervroomen wilde, te volstaan by 't Algemein verbondt; ende rondelyk verklaart wierde, wie anders gezint moghten zyn. Alle vlyt te besteeden in 't aanhouden der afwykenden. Echter een' vaster vereening tussen de volstandighe gewesten te bevorderen, in de forme, die men naa de jeeghenwoordighe geleeghenheit, zouw dienstigh oordeelen, zoo wel ten aanzien van de zaaken der oorlooghe, als des Landtbestiers. Zich te verbinden, gelyk oover lang was voorgeslaaghen, tot eenpaarighen voet van middelheffing, met zulke vermeerdering, als eenstemmighlyk zouw ingewillight worden. Dit alles, met behoudenis van elx voorrechten en vrydoomen: gemerkt de schattingen, niet door bevel, oft ten behoeve des Landsheeren, zouden opgebraght worden, maar uit kracht des verbondts, en ter gemeine beschermінge. T'ooverleggen wat leest van rechtzinnighe geloofsvreede te raamen waare, om voortaan alle scheuring en tweedraght te weeren. Uit elken geweste te zeinden luiden van ervaarenis, achtbaarheit, en bekende liefde ten vaderlande, met genoeghzaame maght, om te raaden en besluiten in stoffe van oorlogh, die geen' uitstel lyden konde. Belangende den paishandel, te volghen de punten, ontworpen en geraamt by der Staaten gemaghtighden t'Antwerpen. Orde te schaffen op de betaaling der soldaaten, tot beetering der krystucht; ende d'achtbaarheit van zyn' Hoogheit, van de gemaghtighden der Staaten, van de Stadthouders der gewesten, van de Majestraaten, te herstellen naar behooren. Te peinzen op middelen, om, terwyl men van vreede handelde, een heir van paard' - en voetvolk op te rechten. Booven al, raadt +te vinden tot ontzet van Maastricht*.

+1579.

+*Voorstel van den Aartshartooghe Mathias aldaar*.

Voorts nam Elbertus Leoninus, Raadsheer van Staate, 't woordt, en vervolghde, op deezen zin. *Uit het vertoogh zyner Hoogheit, myn' Heeren, kan u blyken, hoe 't Nederduitsch geslacht nooit in gelyken last, nooit de Staaten beroepen waaren tot raadslagh van zulken gewighte; als de jeeghenwoordighe. Ghy vindt u hier niet, om nieuwen Landsheer in te hulden, een' ooverdraght van Kaizar Karel op zynen zoon te beaangenaamen, en aan 't welbehaaghen der Vorsten uw zeeghel te steeken; pleghtigheeden van feest en staatzy, gewoon, in ongerepte rust, en streek van vroolyke voorspoedt, voormaals de stof der algemeine daghvaarten te weezen. Maar de deerlyke gesteltenis der dingen, de zorghen en gevaarlykheeden van eenen bangen tydt, hebben u althans ter zaameninge gevordert. Men ziet het Landt verstoort, verdrukt, verdorven van den Spanjaardt, en noch geen eindt van aanvechting. Op 't uiterst komt het aan; op behoedenis van hals, haave, vrouwen, kindren, den ganschen staat*; *voor moordt, roof, hoon, eeuwighe slaaverny, en ondergank. By den strot heeft ons dit eevel, onmooghelyk t'ontworstelen, zoo men voort vaart in deeze verwarrenis, elk zonder hoogher dan zyn' eighen kop te kennen; zonder af te staan van onderling twisten en dwarsdryven; zonder veirdighe scheutigheit der schattingpenningen, daar 't gevaar ons is maanende. Dan, indien ghy, op de voorzienigheit, deughd, en dapperheit der welke, alle ooghen der Landtzaaten wachten, naa de handen der welke zoo meenigh duizent zielen zien, die haar heil daarin vertrouwt hebben, u, met ernst en yver, wilt quyten tot betoogh van 't hart, dat elk den vaderlande schuldigh is; de deure staat noch oopen, om, niet alleen onzen benaauwden Landtsluiden en Bondtgenooten onderstandt te doen; maar, om, by weeghe van welgereeghelde waapenen, de smart onzer wonden met eenen zaalighen pais te zalven. Dees kan ons niet ontstaan, zoo de vyandt ons bestendigh speurt, in eendraght, zin, en moedt, om geene middelen, die ons Godt verleent heeft, te spaaren; in 't beschermen onzer lichaamen, goedren, en vrydoomen. Slap-*

+*Reede van Leoninus*.

pen [+] *wy daarenteeghen, oft geeven yetwes toe, daar anxt uit te spellen zy, dat zal hem de borst opblaazen, onze reeden tot onreeden maaken, onze quaalen* [+]1579. *ongeneeslyk. D'aalouwtheit verstond haar stuk*. Cupidis libertatis (*zeit'er een*) tum demum de conditionibus pacis agendum est, cum aut hostium copias vicerint, aut suum robur viribus eorum aequaverint. Talem enim omnes pacem habituri sunt, qualem finem belli fecerint. *Die naa vryheit jooken, dienen dan eerst van vreede te daadingen, als zy 's vyandts heir ooverwonnen, oft hunne kraften teeghens de zyne vereffent hebben. Want hoedaanigh een eindt elk van oorlooghen maakt, zoodaanigh een pais zal hem gebeuren. Met middels genoegh om Maastricht t'ontzetten heeft Godt ons begenaadight. Laaten wy die stadt verlooren gaan; de vyandt, meester aldaar, zal 't ook van den Koolschen handel zyn, en ons eenen pais van zyn maxel geeven. Verkloeken wy ons, naar maght en plight, tot hulpe der beleegherden; onze achtbaarheit zal opluiken; de vyandt zyn' schoot op houden, en zich lichtelyk berichten laaten van de billikheit onzer voorwaarden. Behartight dan* (*dit bidt u zyn Hoogheit, dit de bystaande Heeren*) *de zaak naar haar' waardy: wendt het oorbaarlykste voor, en volbrengt het op 't spoedighste. Deez' is de stondt, deez' de stip, tot aanslaaghen van klem, en om zoo wel voordeel als lof te behaalen. Deeze geleeghenheit vervlooghen zal u niet dan spaadt berouw, en een eeuwigh naakyken laaten: nochte emmer diergelyke verschynen tot weering uws verderfs. Want het bewys uwer trouwe aan eedtverwanten zoo vroom en standtvastigh, 't behouden van zulk een' stadt daar de verzeekring der andre aanhangt, 't verlossen der Landen uit allen kommer, 't verwerven van middel om d'afgequelde onderzaaten te troosten met gewenschten pais; al dit zal slechts een werk weezen. Heeft men eertydts, onder den Hartooghe van Alva en Don Louis, zoo veele tonnen gouds, tot kooppenningen onzer eighe dienstbaarheit, opgebraght; wat loomheit; wat domheit magh ons althans hart en harsen verlogt houden, dat wy ons niet ongelyk ruimer in 't uitreiken zouden toonen, nu 't der bescherminge van vryheit, goedt, bloedt, wyf, kindt, is geldende? goede wil, en die geschiktelyk te werk gestelt, is raads genoegh tot alles. Want de schaaden, tot nochtoe geleeden, en 't groot verloop onzer zaaken, zyn geenszins gesprooten uit onze zwakheit, oft uit het vermooghen des vyandts; maar uit onze eighene onachtzaamheit, wanorde, traaghe raadt sluiting, taaye betaaling der vereischte schattingen: der voeghe, dat onze dwaasheit hem voor wysheit gedient heeft. Landen, die* (*gelyk de Historien wydluchtigh ontfouwen*) *ouwlinx, als zy noch gescheiden waaren, aan Koningen en treflyke mooghentheeden hebben 't hooft darren bieden, zullen die, nu te zaamen verknocht, heyghen in 't oprechten van een aanzienlyk heir, tot vesting van hunnen standt? Maastricht verleeghen laaten, dat zoo bequaamelyk geredt kan worden? en geen' orde weeten te stellen op de rest der zaaken? Elk peinze, wat onze voorouwders, moghten zy opzien, zeggen wilden, wat ondank, wat verwyt men aan de naazaaten verdienen zal; indien wy de vryheit en gloory, geërft van de eenen, onder verbandt van ze naa te laaten aan d'andren, zoo quaalyk te raade houden, ende ons zelven, en den geenen, die de natuur ons op 't hooghst aanbeveelt, het alderkostelyxt onder de zon, door vuidigheit, t'onbruik maaken. Wee ons! wee onzer faame! koomen wy haar en ons zelve zoo verre te vergeeten. Men stelle dan, in 't gemeene gevaar, alle knibbeling om voorrechten en eighe baat ter zyde, ende neeme tydtlyk, op de punten voorgedraaghen by zyn' Hoogheit, een besluit waardigh der Nederduitsche deftigheit; terwyl men een langduurigh quynen, enendtlyk versmaghten, met een oorlogh, kort en scherp, van drie oft vier*

[+]*maanden, kan afkoopen*. Nut en noodt, zoo klaar en kraftigh aangeweezen, neepen genoegh, om de gemoeden tot teeghenweer op te wekken: dan elk was eeven schuw van de borze bet te oopenen, dryvende, dat zyn gewest maar te veel aan 't onderhoudt der bezettingen te draaghen [+]had. Thans stelde d'een den ouwden voet van omslaaghen voor; d'ander den tienden en twintighsten penning van d'inkoomende koopmanschappen; zommighen den hondertsten van alle tilbaare en ontilbaare goederen. Drieduizent paarden, kortlings geworven om tot Maastrichts verlossing te dienen, foolden het Sticht van Uitrecht, met uitstel van optoght, tot dat men hen eenigh reedt geldt, ende noch bezonder bondtschrift der Staaten van Hollandt en Zeelandt, samt der steeden van Gent en Antwerpen, voor goede betaaling, deede hebben. Dit haaperde al een' wyl. Niettemin, die van Hollandt, inziende den last dien 't Landt leedt, ende wat het hun waardt was hunne grenzen onbestookt te houden, bewilligden endtlyk; mits dat die van Braabandt, Vlaandre, Gelderlandt, Uitrecht, Ooveryssel, en Vrieslandt, hun brieven van schaadeloosheit leeverden. Eevenwel werd het Sticht niet ontlast van de ruiters; mits dat zy weigherden oover Aarnhem te gaan, uit vreeze voor den vyandt, by mangel van voetvolk. D'andre weeghen waaren niet, oft qualyk te bruiken, om den inbrek des waaters, en onveiligheit eenigher dyken. Bequaame scheepen genoegh, om hen van Dordrecht oover te zetten, wist men ook niet te vinden. Zy waaren, maar voor drie maanden gesoldight, en verwacht van tweeduizent andre ruiters, en tneeghentigh vendels knechten, die eeven vruchteloos den tydt versleeten. De Prins van Oranje stond ooverboodigh, het voeren des oorloghs, voor een vierendeel jaars, aan te neemen, indien men driehondert twintigh-duyzendt gulden ter maandt verschaffen wilde; en daarenbooven, veirdighlyk, vierhondert zessendertigh duizent gulden, tot het ontzet van Maastricht: zonder welke verzorghing alle zorghen ydel scheenen. Niet verre worpen dit die van Hollandt, Zeelandt, en Antwerpen: dan 't besluit droegh lang aan; ende veel zich toe middelerwyle, dat de dingen verarghde. Wyders raamde men een' nieuwe form van vereening, en zond ze aan de gewesten; doch, alzoo zy reeds, voor een goedt deel, d'Uitrechtsche aanveirdt hadden, vondt men best, daarby te volstaan. Ook deeden die van Hollandt en Zeelandt aantuighenis, hoe zy de Vereening, geslooten tot Brussel, den neeghenden van Louwmaandt des jaars vyftienhondert zeevenentseeventigh, ende 't Eeuwigh gebodt, van geener waarde kenden. Voorts werd'er geraadtslaaght, noopende den vreedehandel tot Koolen, en oover 't instellen van de lastbrieven en berichtschriften der gemaghtighden, die daar te verschynen hadden. Die van Hollandt en Zeelandt, ooverweeghende dit stuk vooraf, en in 't bezonder, met den Prinse, dreeven, dat men den gezuiverden Godsdienst, zonder toestandt van eenighen andren binnen die gewesten, uytdrukkelyk bedingen moeste: gemerkt men nu met den Koning, ende niet met de Landtschappen te doen zouw hebben; ende dat de voorwaarden van La Motte klaarlyk van 't handthaaven des Roomschen geloofs waaren meldende. Zyne Doorluchtigheit wees hun voeghlyker wegh: te weeten; slechts op 't onderhoudt der Gentsche bevreedinge te staan: 't welk, verworven, den Godsdienst, het Stadthouderschap, en eenighe andre punten zouw vast stellen; zonder, op nieuw, in eenen doolhof van twistreedenen te treeden. Immers (docht hun dan) diende bevoorwaardt, dat zy zelve, naa de doodt zyner Doorluchtigheit, eenen andren Stadthouder zouden mooghen kiezen: 't welk, by 't Gentsche verdragh, niet besprooken was. Maar de Prins vond aanstootelyk, hieraf eenigh gewagh te

[+]1579.

[+]*Haspeling onder de Staaten*.

[+]maaken. Veel' andre zaaken, ter handt getrokken op deeze vergaadering, bleeven geschorst, mits het zeinden om kennis van den zin der naader Vereenighde Landtschappen, van waar het zich aanzien liet dat de troost der reddinge koomen moest. Deeze traagheit, en dat men zyne vertooningen zoo luttel behartighde, verdroot grootlyx den Prinse; zonder nochtans zyn geduldt zulx te matten, ost hy hield gestaadelyk aan, in 't gemeen, in 't bezonder, met prikkelen en voortdryven; [+] boovenal, tot slaaking des belegs van Maastricht. Daar binnen vonden zich ontrent duizent, zoo Nederlandtsche, Fransche, Engelsche, als Schotsche soldaaten; twaalf burghervendels, sterk, 't een door 't ander, ten minste hondert man', strydbaar volk in den aardt, tweeduizent boeren, derwaarts gevlucht met wyven, kindren, haave; een behulp in delven en schansen; niet loom ook, als 't 'er toe quam, om den vyandt te kleunen met dorschvleeghels, toegestelt te dien einde, en beslaaghen met yzer; verscheide vernuftelingen, onder de welke, in gaauwheit van geest, uitstaaken Sebastiaan Tappin een Françhois, en een Spanjaardt Maçana (zoo wordt hy van Carnero, van andren Moncada genoemt) die den Prinse van Oranje, etlyke jaaren, gedient had. De Heer van La Noue, tot Ooverste der stadt gekooren, bëyverde ten hooghste haar' behoudenis. Maar, achtende dat ze voorneemelyk aan onderstandt van buiten hing, en met het verzorghen van dien 't merkelykste voordeel te kunnen doen, had hy niet raadzaam gevonden, zich daar binnen te gaan sluiten, zonder taamelyke maght meê te brengen. Ende als hem die, mits de wanorde der regeeringe, naa te veel marrens, verschaft was, trof hy alle toegangen dicht. Alzoo liet men 't bewindt der verweeringe bevoolen aan Melchior van Zwartsenburgh, van Herle, man van raadt, en minder van moedt niet. De Spaanschen waaren, in deezer maniere, rondom uitgebreidt. Voor Wyk, het kleenste deel der stadt, ende vast aan de zelve met een' brug oover de Maaz, lagh Mondragon met eenen hoop volx: aan de Brabandsche zyde, ten Noorde, teeghens oover de Hooghter poort, het regement van Lombardye, met eenighe Hooghduitsche en Walsche vendelen: ten Weste de persoon des Prinsen van Parma, met d'aanzienelykste Heeren; te zyner rechte handt het [*] regement der Verbintenisse, 't welk dien naam behouden had seedert de zeetoght van Don Johan teeghens den Turk; voorts eenighe andre Hooghduitschen en Waalen, en de ruitery: bet Zuidwaarts, teeghen oover Sant Pieters poort, de Heer van Hierges Ooverste van 't geschut, met een deel Hooghduitsche en Walsche knechten. Met twee bruggen, d'eene beneeden, en d'andre booven de stadt, werd het leegher gehecht, en de stroome geslooten. Met toevoer, leening van veel geschuts, en vierduizent berghknaapen, afgerecht op myneeren in de yzer-, kool-, en steenhoolen, werd Parma gerieft by de Luikenaars; 't zy uit ouwden haat op de Neêrlanders; oft uit nieuwen, om geloofsschil; oft door bedryf des Bisschops. Teeghens eene gordyn, erkent voor de zwakste, by de Brusselsche poort, stelde men twintigh muurbreekers, en dertien veldtstukken te werke. [+]Maar als de muur gevelt was, oopenbaarde zich de dooling, en een' nieuwe wal van aarde, geveilight met graft en strykweeren. Farneeze, niettemin, zich verlaatende misschien op het mangel der graft, ter plaatsen daar de nieuwe veste aan d'ouwde verheelt was, beval toe te streeven: 't welk driewerfs bestaan, en t' elken werve kloekelyk weederstaan werd. Dies sticht men noch een' beukery, by de Hooghter poort, neevens 't waater; van oover 't welke Mondragon ook etlyke stukken zydelinx speelen deed: zoo dat 'er in alles wel vierenvyftigh donderder Dit

[+]1579.

[+]*Beleg van Maastricht.*

[*]Terzo della lega.

[+]*Schieten en stormen op de stadt.*

+duurde den gantschen zeevenden van Grasmaant, den nacht, en tot oover den volghenden middagh, en maakte, aan elken oordt, een' reedelyke oopening. +1579. Toen doet zich 't Lombardsche regement voorts, met eenen hoop Waalen en Hooghduitschen, aangevoert by Fabio Farneze maaghschap van Alexander, om de Noorder breuk te beklimmen. Teffens rustte zich 't regement des Verbonds toe, met verscheiden Hooghduitsche en Walsche vendels, teeghens de Zuider. Een ravelyn alhier, zwanger met veertien tonnen kruids, werd, rechts voor den aanloop, ontsteeken: met aaverechtsch geluk: want de benauwtheit des vuurs, vindende elders te veel werx, sloegh achter uit, en wel vyfhondert man van den vyandt ter needer. 'T welk den verweerderen meer moeds gaf, dan 't den aanleggeren benam. Zy maaken gang, en peuren tot op de rug der bresse. Daar stuitte de toezet; ende werd, voet by voet, handt voor handt, onvertsaaghdelyk gevochten. 'T gespel begon maar, als'er een man te paard komt aanrennen, roepende; *Zeeghe, zeeghe, zeeghe, Sant Jakob; 't regement van Lombar dye is binnen*. Twee andre volghden daatlyk, met de zelfste kreet. De Spanjaards, gesteeken van nydt en naaryver teeghens d'Italiaanen, duwen reukeloozelyk aan, zoo dicht gepakt, dat d'een den andren belemmerde, en de koeghels, snorrende uit de strykhoeken, ooveral vulte, nerghens ydel vonden. En de verdaadighers, geleert alleen naa 't woordt hunner bevelhebberen te luisteren, andre geruchten in den windt te slaan, volstonden eeven vuurigh, zonder zich aan dien roep te keeren. Ook was 't niet dan een' vond des vyands, om den zynen 't hart t' ontschindelen, den steedelingen schrik aan te jaaghen. En met gelyken uitgang werd het zelfste bedrogh, aan de Noorder bres, verzocht. In zeekren tooren, daar ontrent, waaren zes kaamerstukken toegestelt, die, door de veirdigheit van laading, met schroot en keetens, den drang van de beklimmers dapper dunden. Die van binnen yverden elk om 't zeerst, soldaaten, burghers, boeren, man, wyf, jonk, oudt, zonder arbeidt oft gevaar aan te zien. Terwyl men 't aldus drok, en all' de zinnen op 't vechten gespitst heeft, werd, tot beide de stormsteeden, by d'eene en d'andre parthy, 't vuur verachteloost, zulx dat het, in 't kruidt geraakt, meenighte van menschen jammerlyk bernde oft zengde, en een yslyk kermen deed opgaan. Parma, bezeffende den last der zynen, zond, ter eene plaatse tweemaals, ter andre vysmaals, versch volk aan. Maar de laasten waaren niet zoo wakker in 't opstyghen als d'eersten; die, bloedeloos, verminkt, en schendigh getaistert, al jankende hen verby kroopen, voorbooden der ontfankenis, die zy booven te verwachten hadden. Endtlyk, als 't aan den aavondt ging, deed hy den aftoght luiden: waarop de bezettelingen en burghers uitvielen, in hoope van 't geschut te vernaaghelen; maar werden ras te rug gedreeven. Bet dan tweeduizent man' hield men dat Parma, in deeze twee stormen liet: waaronder Fabio Farneze, en verscheide getytelde Heeren, met veel andren Italiaanschen, Spaanschen, en Nederlandtschen aadels, tot aan den kant van vyftigh bevelhebbers. Een lusthuis, staande in 't leegher, werd bekeert tot een gasthuis voor vierhondert gequetsten, die niet alle opstonden; hoewel hen de Veldtheer met groote zorghvuldigheit deed koesteren. De meeste neêrlaagh, onder die van binnen, quam van's vyands geschut, en ging oover de delvers. Des andren daaghs deeden zy weeder eenen uitval op Mondragons oordt, en te gelyk eenen andren op dien van 't Lombardsch regement, tot bewys dat hun 't hart niet kleende. Ende kromp nu de hoope der beleggeren, ontdekkende meer zwaarigheits in den aanslagh, dan zy zich ingebeeldt hadden. Maar Farneze, (wiens eerste van belang

+deeze was) weetende wat naasleep de beginsels der oorlooghe hebben, en duchtende aan 't optimmeren zyner achtbaarheit, indien het hem met het leggen der gronding' ontschoote, verhardde teeghens de weederspoedt aan, ende bleef by zyn voorneemen. Het afgestorven tal hervuld' hy uit de naaste bezettingen. By de Brusselsche poort deed hy een' platte kat stichten, en belasten met geschut; niet zoo zeer om de straaten te veeghen, waarteeghens de beleegherden zich met blindsels en anderszins voorzaaghen; als om het ravelyn te plaaghen: naa 't welke, wel vyf weeken lang, met schieten, myneeren, werpen van vuurwerk, en stormen, gedongen werd: kostende d'eene dagh door den andren ontrent twintigh menschen 't leeven. Endtlyk werden de Spaanschen hier meester van den bedekten wegh, die, naar Parmas gevoelen, noch wel eén wyl te houden geweest waar. Ook bestonden zy, zich te sterken op zeeker eilandeken, geleeghen voor de stadt, en bequaam om haar moeite te maaken. Dan die van binnen groetten hen zulx met grof geschut, dat zy werk staakten, en verhuisden. Parma woelende nacht en dagh, diende zich zoo wel van de soldaaten in het delven, als van de geenen dien 't hun ambacht was. En men wil, dat in dit beleg tweeëntwintigh mynen gesprongen zyn. Twee werden 'er ontdekt van de verveerders, in eenen hestighen uitval, dien zy, den derden van Bloeymaant, deeden, met groote moordt onder den vyandt. Jaa zy keerden te rug, zonder eenen man achter te laaten; doch met zommighe gewondt. +1579.

Dusdaanigh krysbedryf gebeurde daar dikwyls; zulx Parma, +op den derden van Zoomermaant hun aanschreef; *Hoe hy, zich erbarmende oover zoo vroome krysluiden, bereidt was, hun een eerlyk verdragh te jonnen. Zy speurden genoegh, dat het, in deezen staat, niet lange met hun duuren kon. Tot ontzet, geen schyn altoos. Peinsden zy anders; 't hield aan hem niet, dat zy geen' booden uit schikten, dien koomen en keeren zouw vry staan, en 't gansch leegher te bezichtighen. 'T schoot nu diep in den tydt der genaade: den welken zoo zy verloopen lieten, zouden, niet hem, maar hunner hardnekkigheit, hun verderf te +wyten hebben*. Scherp antwoordt kreegh hy hierop: *dat zy noch* (*Gode lof*) *geenen kommer leeden, die hun zwichten van laster en meineedt verschoonen kon. 'T moest 'er anders op aankoomen, met luiden, dien geen' weerbaarheit, dan naa verlies van handen en armen; geen moedt, dan met het grontzap hunner aadren, ontbreeken zouw. Proef t'oover, van de genaade der Spanjaarden: ook kruids genoegh en loods voor hun. Ging dit zoo vast niet in hunnen zin; zy moghten aankoomen, men +zoud' hen uit die twyffel helpen*. Toen de beleggers weeder aan 't beuken op de borst van 't ravelyn; voorts gestormt zonder ophouden, tot dat zy 't in hun geweldt kreeghen. Hier meede, en mits de toorenkens der poorte ook ter neêr geworpen waaren, bleef dat eindt bloot van strykweeren, ende niets dat hun verbood de graft te vullen, en in de schoejing der veste te nestelen. Seedert zweegh de kartouw; ende was 't 'er met wroeten in d'aarde te doen: uitgezeit dat Parma, door dreyghementen van aanval, de steedelingen geduurighlyk in roere hield, en zocht af te matten. +De Heer van Hierges, oudste zoon des korts ooverleeden Graafs van Barlemont, werd, te deezer tydt, met een' koeghel getroffen, en storf des andren daaghs: een man van grooten aanzien, en dapper naar gelang; 't verlies van wien de Veldtheer zeer ter harte trok. De Staaten waaren, zoo nu, zoo dan, verwittight geweest van de gesteltenis der stadt, by booden +listelyk doorgesloopen; vaaken by teekenen van rook, vuur, vaanen, op den tooren. Met den dienst der duiven, in 't briefdraaghen, had men zich ook beholpen. Ende (gelykbooven geroert is) aan den Aartshartogh

+*Parma schryft aan de beleegherden*.

+*Kryght fier antwoordt*.

+*Een ravelyn der stadt verlooren*.

+*Hierges, geschooten, ooverlyd*.

+*Beletzels van 't ontzet*.

+Mathias, en den Prins van Oranje, schortte 't vordren van 't ontzet niet. Maar d'ongelykzinnigheit, zelfs onder de volstandighe Bondgenooten, 't gebrouw van La Motte, de Walsche gewesten zwanger met nieuwen oorlogh, en verscheiden' andre toevallen, hadden der Staaten kraften gekort, verleemt, belemmert. De vyandt, nu, lagh hecht, en zoo wel van achtre, als van voore, begraaven om Maastricht: geene vastigheeden, daar ontrent, tot der Staaten verdoen, om den aantoght der hulpelingen te begunstighen. De schier eenighe toeverlaat, derhalven, om den ondergank der beleegherden te verhoeden, was een' schorfing van waapenen. En zy hadden hunnen gemaghtighden orde gegeeven, hiernaa, met allen ernst, te trachten. Te weeten; al op den neeghenden van Grasmaant, was lastbrief geteekent, de welke sprak uit naame van den Aartshartooghe Mathias, van de Prelaaten, Eedelen, Gemaghtighden der steeden, t' Antwerpen vergaadert, uitbeeldende de Staaten; ende hield op de Heeren Philips van Kroy, Hartogh van Aarschot; Johan van der Linde, Abt van Sante Geertruids; Fredrik van Yve, Abt van Marolle; Bucho van Ayta, Proost van Sant Baafs tot Gent; Gaspar Schets, algemeinen schatmeester der Koninklyke inkoomsten en geldt middelen; Françhois van Oignyes, Heer van Beaurepar; Adolf van Meetkerke, Schildtknaap; Adriaan van der Myle, der Rechten Doctoor, Raadsheer's hofs van Hollandt; Bernardt van Merode, Ridder, Heer van Rumen; Adolf van Goer, Heer van Kaldenbroek; en den Doctoor der Rechten Aggeus van Albada: die al t'zaamen, oft vyf oft zes van hun, zouden mooghen verding maaken, noopende den pais, volghends berichtschrift hun behandight. De Heer van Oignyes, mits 't verwydren der Waalen, bleef +achter. Merode en Albada woonden tot Koolen. D'andre waaren aldaar verscheenen, op den vierden van Bloeymaant, ende hadden, tot hunnen geheimschryver, gekooren Jan van Kessel. Een' wyl te vooren, waaren, van 's Kaizars weeghe, als middelaars, ter zelve plaatse gekoomen, Heeren, Jakob, Aartsbisschop van Trier: Gebhart, Aartsbisschop van Koolen; Julius, Bisschop van Wirtsburgh; Warner, Heer van Gimnik, in plaats des Hartoghs van Gulik; en Otho Henrik, Graaf van Zwartsenburgh: van weeghe 's Koninx van Spanje, Karel van Arragon, Hartogh van Terranova, hebbende tot raadsluiden Maximiliaan van Longeval, Heer van Vaulx, Johan Fonk, Proost; Kristoffel van Assonville, Raadsman des Koninx; en tot geheimschryver, Urbaan Schaarenbergh. Ook had zich derwaarts vervoeght Heer Jan Babtista Castagna, Bisschop van Rossan, 's Paus boode, die zelf naaderhandt den Roomschen stoel, doch weenigh daaghen, bezat, en Urbanus de zeevende geheeten werd. De Kaizarlyke middelaars hadden, uit eighe beweeghenis, bestandt voorgestelt, en de Staatsche gezanten styf genoegh daarop gedrongen. +Maar de Hartogh van Terranova hield de zaak in de waaghe, met bybrengen, dat de lastbrief der Staatschen gebreklyk was, ende dat men geen' waapenen plagh te schorsen, daar de pais noch zoo verre, als van der Staaten zyde, te zoeken scheen. Eens gepraamt op dit punt, door den Aartsbisschop van Trier, verklaard' hy, daarin te zullen bewillighen, indien men hem verzeekerde, dat Maastricht, zoo de vreede niet voortginge, den Koning herleevert zouw worden. Waarop d'Aartsbisschop +vraaghde, hoe de herleevering geschieden konde van een' plaats noch niet ingenoomen: ende de Hartogh antwoordde, dat hy ze reeds genoeghzaam in's Koninx maght, hield te weezen. De Staatschen, hieroover, verzochten, dat dan ten minste de stadt, als onpartydigh, en behoorende ten deele, onder den Bisschop van Luik, Vorst des Ryx, in handen van de middelaars, gestelt wierde. 'T welk verworpen by den Hartogh, sloeghen, ten

+1579.

+*Begin van paishandel tot Koolen*.

+*Bestandt voorgestelt, te vergeefs*.

+*Andre middelen voorgeslaaghen om Maastricht te behoeden*.

Maestricht door den Prins van Parma Stervensder Stadt overweldight, in den Haare MDLXXIX, den 29 van Oktob.

+laaste, de middelaars voor, van de stadt aan Parma in te ruimen, onder besprek van lyf, goedt, eere te behouden, en de zelfste weldaaden te genieten, die men, aan d'andre Landtschappen, by slot van paize, zouw toestaan. Hierop wendde Terranova voor, dat zyn meester hem 't handelen van vreede bevoolen had, maar 't krysbestier aan Parma: dien hy hieraf wel schryven wilde, zonder nochtans te verzeekeren, oft hunne begeerte verwerflyk waar; gemerkt zyne blindtheit in de zaaken van Maastricht. Dit, verstaan op den vierentwintighsten van Zoomermaant, en oover wooghen by de gezanten der Staaten, deed hen oordeelen, dat de Spanjaardt, verhit op wraak en roof, zich, zonder die, niet paayen zouw, zoo hy kans zaagh' om de stadt met geweldt te veroovren: zoo niet; dat den beleegherden 't hart byster zinken moeste door 't hooren van hunne bewillighing in zulk een' verdragh, die ook niet te verantwoorden waar, zonder klaar verlof hunner Meesteren. Waaroover hun best docht, af te veirdighen aan de zelve, en daarentussen de middelaars met de zaak te laaten begaan, op hoope dat hunne barmhartigheit ter noodt, eenighe uitkoomst zouw vinden. De beleegherden, midlerwyle, ten hooghste benaauwt, maakten, op den drieëntwintighsten van Zoomermaant, eenen man uit te kryghen, die, met maghtigh gevaar zyns lyfs, t'Antwerpen raakte, en 's vyandts voortgank, en hunnen afbrek, den Aartshartooghe, en Prinse, te kennen gaf. Deeze zonden, den vyventwintighsten, +eenen brief af, met opschrift aan den Ooverste, Burghermeesters, Gezwoorenen, Raadt, Hopluiden, burghers, soldaaten, en huisluiden, binnen Maastricht: ende verhieven, ten heemel toe, hunne vroomheit, en verdiensten op den staat, neevens verzeekering, dat zy, eer vyftien daaghen omliepen, van ontzet verneemen zouden. Grootlyx troostte dit de beleegherden. Elk styfde 't gemoedt, om, met dulding en daadt, den gestelden tydt te bereiken. Dan, wat spoorslaaghen de geest gaf, 't lyf ging maar voet voor voet. Kling, koeghel, pest, en andre smettende quaalen, die uit armoê, ongemak, en wanhaavening spruiten, hadden veelen hunner wegh genoomen, en 't getal der bezettelingen op min dan de helft gebracht. Een deel lagh'er aan knellende, oft quynde aan slytende ziekten. Arbeidt, wachten, t'schrap staan, hielden streek, en quaamen te korter om. De vyandt had versch volk gekreeghen, en zich, door 't reppen der spaade, wel haast booven op de veste, en in den puinhoop der poorte, geleeghert; zulx het uitkeeren alleenlyk aan eenighe afsnydingen hing. De tyding van kryszaamening onder den Graave van Hohenloo, en 't weeten, dat men niet weet, wat steek worp op den teirling der oorlooghe loopen kan, rieden hem, met afspoeyen van 't eene werk, de moeyte +en 't gevaar van 't ander te spaaren. Op Zondagh dan, achtentwintigsten in Zoomermaant, 's uchtens, komt hy met vreeslyke vinnigheit, aanvlieghen; knoopt den eenen storm aan den andren, tot neeghen in getal, den aavondt aan den dagh, den nacht aan den aavondt. Al welk geweldt, door de standtvaste manhaftigheit der steedelingen, geboft werd. Maar deeze, benoodight, nu etlyken tydt, als te woonen aan den wal, aldaar ter greep hun voedtsel te neemen, te vernachten in de waapenen, waaren zulx uitgewaakt, afgeslooft, en ten einde van aadem, mits 't uitstaan van dit treffen, zoo fel, en dikwyls hervat, dat den meesten deele maght ontbrak, om zich op de beenen te houden. Hierdoor gebeurd' het, in de morghenstondt, dat de walhoeders, verwonnen van vaak, aan 't sluimeren sloeghen, en hun de zorgh der wacht ontgleed. 'T welk gespeurt by de Spaanschen; gaan zy 't den Prinse van Parma verkundtschappen. Die ontbiedt, van rot tot rot, dat men veirdigh zy; en beveelt den wal in groote stilte, te beklimmen. 'T geschiedt. De waa-

+1579.

+*Troostbrief aan die van Maastricht.*

+*Felle aanvechting der stadt.*

kers, [+]onverziens aangeranst, worden afgemaakt. De toevloedt wast spoedigh, [+]en meest al 't heir stort ter stadt in. Wat hun voorkomt is 't lyf quyt. De ongenaê baart wanhoop, wanhoop dullen moedt, daar men 't weeren en 't wyken doch eeven dier bekoopen moest. Hier bezettelingen, gins burghers, elders boeren, drommen zich t'zaam in de straaten, en bieden forslyk 't hooft. Veele vrouwen, daaronder, laaten 't leeven op de plaats: andre geholpen van maaghden en jongens, smakken met steenen en ander tuigh, uit de vensters, en van de daaken. De tsaaghende meenighte neemt de vlucht naa de brug. Daar vallen d'achtersten op de voorsten, en ooverromplen zy zich onderling. Deez, gedrongen door zyn' meêgezellen, raakt aan 't wippen ter zyd' af: die, met den vyandt op de hielen, waaght den sprong uit verbaastheit; en daar de Spanjaardt niet toereikt, doet de stroom hem 't werk te vooren. Anderen, min gejaaght, maar ten uiterste vertwyfelt, loopen, in plaats van ze te vlieden, der doodt te gemoet, met kiezen van het waater. En 't gaat zeeker genoegh, van moeders zoo mistroostigh, dat zy, woedende teeghens haar eighe kindren, als uit erbarming, hen in de vloedt, en zich zelve daar naa worpen. Meer te moorden schier was'er niet, als Parma liet uitblaazen en omroepen, dat men yder, die de waapenen afleidde, te spaaren hadde. Toen ging het plondren aan, en 't pynighen, der maate, om zwaar ransoen te bedingen, dat d'ooverblyvelingen zich hunner behoudenis beklaaghden. D'Ooverste, Zwartsenburgh van Herle, was verslaaghen. Den vernufteling Tapin, zeer gewondt, werd het leeven geschonken, om zyn' weetenschap en dapperheit, en ten aanziene dat hy geen onderdaan des Koninx van Spanje was, Mançano moest deur de spiessen. Wyk verworf voorwaarden, door beede van eenighe grooten. Dit had Maastricht te baat van zyn' onkreuklyke trouw, en van geacht te zyn voor een' sleutel des lands. Lang lagh het sint als woest, en een enkel nest van soldaaten, die, by mangel van andre berning, de leedighe huizen afbraaken, om vuur te stooken. Want, van schaars vier hondert burghers die 'r afquaamen, vertoogh het meeste deel: ende 't geen weederom de stadt eenighzins bevolkte, was een' zwerm Luiker Waalen. Parmas heir had zoo veel oover gebraght met dit beleg, dat het zich niet gestelt vond, om, voor eerst, yet merklyx aan te slaan. Ook viel hy zelf in een' zwaare krankheit; gelyk het dikwyls den Ooversten gaat, die, in 't doordryven huns voorneemens, hunnen geeste en [+] lichaam het uiterste verghen. Tot Koolen, booven 't horten des bestands, vond ook de hooftstof der handeling niet weenigh weederstoots. De middelaars, zoo wel als de Hartogh van Terranova, wraakten den lastbrief der Staatsche gezanten, om dat'er der lastgeevende Landen nocht steeden naamen in stonden; om dat die zich gedroegh tot berichtschrift; om de nieuwigheit van 't zeeghel, ende dat de teeghenparthy 't zelve niet zouw willen kennen. De Staatschen waaren ooverboodigh hun berichtschrift te toonen. Echter moesten zy ontbieden, en kreeghen andren lastbrief, in den welken Brabandt, Gelderlandt, Zutven, Vlaandre, Hollandt, Zeelandt, Doornik, Doornikkerlandt, Uitrecht, Mechele, Vrieslandt, en Ooveryssel, uitgedrukt stonden. Hierenbooven, geperst van de middelaars, om d'eersten te zyn met oopenen van middelen ter verzoeninge, raamden zy etlyke punten. By deeze werd, onder ander, verzocht, dat elk gewest het voorrecht van Brabandt genoote om den Heer te mooghen verleggen, die hunne vrydoomen quaam te breeken; dat de Godsdienst bleeve in den staat van alstoen; dat Mathias de Landvooghdy behielde, ende naa zyn' doodt niemandt daartoe gevordert wierde, dan by goedtvinden der Staaten. Hieroover reezen verscheide twistreedenen; ende werd, van de middelaars, deeze bedenklyke vraagh geroert:

[+]1579.

[+]*Die wort verrast, en overvallen.*

[+]*Vervolgh des handels tot Koolen.*

+*wie, als'er geschil oover 't krenken der vrydoomen viele, de, echter te zyn'* +*hadde? want den Landtschappen waar bezwaarlyk, 't oordeel aan den Koning te stellen: ende den Koning zouw onbillyk dunken, zich aan 't verstandt der Landtschappen t'onderwerpen. Het vonnis, nochtans, behoorde voor 't wisselen van Heer te gaan*. De Staatschen, om 't knibbelen te korten, droeghen andre middelen voor, volgends hun tweede en uiterste berichtschrist. Toen sleipten de middelaars 't werk al een' wyl; en begosten uit te schieten van bezondren handel met den Prinse van Oranje: 't welk den Staatschen quaalyk smaakte. Terranova, daarnaa, hebbende hunne punten gezien, leeverde de zyne oover: die zy ondraghlyk vonden. De middelaars, hierop gesprooken hebbende met Terranova, zeiden, hem niet naader te kunnen brengen: en begeerden, dat de Staatsche gezanten zyne punten aan hunne meesters zeinden zouden. Terranova gaf hoope, zoo de Staaten zich reklyk toonden, dat hy noch yetwes toegeeven moghte. Veel vertooghs oover en weeder: en aldus verstreek de tydt van den last der Staatsche gemaghtighden. Want de Staaten, duchtende dat de Spanjaardt met draalen zyn voordeel zoeken zouw, hadden hen stips aan zes weeken, naa den aanvank des handels, gebonden. Eevenwel zy bevaalen hun, seedert, de zaak te vervolghen, zonder uitdrukking van dagh; om aan zich het herroepen, en den vyandt in onzeekerheit van verlenging, te houden. Geduurende dit geding, en 't beleg van Maastricht, ontstond in verscheide plaatsen zwaar ongemak, dat grootlyx tot de verhindering van +'t ontzet holp. De glans, die zy waande haaren Godsdienste aan te klissen, door 't meedemennen van den Aartshartoghe in haaren sleep, bekoorde de Roomsche Geestlykheit t'Antwerpen, tot eenen ommegang te doen, op Hemelvaarts dagh, achtentwintighsten van Bloeymaant, uit de hooftkerk, langs de groote kreis der stadt. 'T welk de Wethouders en Kornellen haar ontrieden, uit zorgh dat de gemeente, afkeerigh van zulx, en fier om de verdiensten, die zy zich op den jeeghen woordighen staat toeschreef, +yet argherlyx aanrechten moghte. De Roomsgezinden, echter ('t zy dat zy 't ontzigh zyner Hoogheit voor schilds genoegh teeghens allen hoon hielden) vervorderden zich, met de staatzy, van 't kerkhof af, en ter straat in te slaan, door een' plaats geheeten 't Moolengat. De wacht aldaar, gelast by den Hopman, verbiedt dit, ende kant'er zich teeghen. Eenighe Italiaanen trekken zich des aan, ende voorts het rappier, om den wegh met geweldt te ooperen. Den wachtren styght het vuur in 't hooft: zy leggen aan; drukken los op den hoop; zoo dat'er een man en een'vrouw quaamen te sneevelen. De schaar, die ontrent half uit de kerk was, rent te rug, naa binnen, d'een den andren om verre, en met voeten oover 't lyf. De waapenkreet gaat op; de stadt het onderst booven. De kerk wort toe; 't volk daarin geslooten; zelf d'Aartshartogh met zyn hofgezin, vol anxt' hoe 't 'er gaan wilde. Oranje (oft misschien de gemeente zich aan zyn' achtbaarheit keeren moghte) te voorschyn gekoomen, met trauwanten en lyfwacht, wordt, van oproerighe stemmen, verschreeuwt. Men hoort'er niet, dan *Paapen uit, Paapen uit*, roepen. Met moeite, dat hy den Landtvooghdt, samt zyn gevolgh, vry; drie uuren uitstels, om met Majestraat en Kornellen te raadslaaghen; en belofte verworf, van midlerwyle der Geestlykheit niet te misdoen, die in de kerk blyven moest. Maar, eer de tydt wel om was, komt het graauw verlof eischen, om al 't gewyde gildt ter poort uit te zetten: 't welk by zyne Doorluchtigheit en de Wethouders geweighert werd. Echter gaan z' 'er meê deur; dryven den +heelen hoop, die tot den ommegang vergaadert was, ontrent honderttwintigh zoo Paapen, Monnikken, als Kanonikken, naa 't Bierhooft aan de stroom, ende doen hen, te scheepe, twee myle van stadt voeren, en aldaar,

+1579.

+*Bedenklyke vraagh*.

+*Toevallen, die 't ontzet van Maastricht holpen verhindren*.

+*Oproer t' Antwerpen oover den ommegang der Roomsgezinden*.

+*De geestlykheit wort verdreeven*.

[+]tot naader orde, toeven. Des andren daaghs; Mathias dreight te vertrekken; de Raadsluiden van Staat hun afscheit te neemen; Oranje zich t'ontslaan van d'Algemeine Stadthoudery onder den Aartshartogh, en van de bezondre Landtvooghdy oover Brabandt; de Wethouders, in zulken geval, hunne ampten daatlyk op te zeggen. Niemandt, die lust had tot zoo pynlyk een' regeering, daar d'onderdaan by den dagh af [+]moght. *Wat zoude* (vraaghde de Prins) *op deezen voet, de neering worden? Als Antwerpen, op den afval van welx welvaart alle andre steeden teerden, verarmt zoude zyn, van waar dan 't geloof om in schielyke noodt geldt te lichten? Waar, naa 't verschooyen der koopmanschap, zouw men de penningen vissen? Reeds zagh hy 't zoo wyde gekoomen; ende niet by een te schraapen 't geen men behoefde om d'onbetaalde troepen te vernoeghen, die tot het ontzet van Maastricht, en bezetting der grensplaatsen van Antwerpen, bescheiden waaren. Booven dien stond te beduchten, dat de zeeven oft acht inlandsche benden van ordening, samt de lichte paarden, op kundschap deezer bysterheit, de optoght staaken zouden. Verscheide Walsche steeden hadden, nocht seedert drie oft vier daaghen, ontbooden, dat zy zich aan de gemeine Vereenighing houden wilden; die nu geschaapen waaren te deizen, hoorende, op nieuw, van gelyke mishandeling, als by de Walsche gewesten voorgewendt werd, om hunne onbestendigheit te verwen. Niet zonder zorgh ook, dat de maare van dit bedryf, in Mechele, Brussel, Shartooghenbos, en elders, daar men Duitsch spreekt, ontsteltenis baaren moghte. Derhalven, de wyte te draaghen van schennissen, gebeurende onder zyn beleidt, geleek hem niet, die altyds getracht had de zelve te weeren, ende zoo veel gemaakt, dat het den vyandt niet gelukt was met de waapenen, dan alleenlyk door scheuring der Landtschappen, yets te verrichten*. Dit geschiedde ter vergaadering van Majestraat, Maandaghsraadt, Kornellen, Deekens der gilden, Wykmeesters, en bygevoeghden. Elk, oovertuight, in 't gemoedt, van de kraft zyner reedenen, bekent dat hy waar zeit; geeft hem gelyk: verzoekt, smeekt, dat hy volharde in zyn beroep en oprechte geneeghenheit ten vaderlande. Hy begeert den breeden Raadt verzaamt te hebben. 'T stuk wort gestelt aan hem en den Aartshartogh; ende, naa veel raadtslaaghens, uit hunnen naame, [+]op den twaalfden van Zoomermaant, een' keur afgeleezen, die, neevens eenighe andre verzorghingen, den Roomsgezinden drie kerken verleende, en inkoomst ter stadt aan hunne geestelyken; doch met uitzondering van de vier biddende ordenen, de Boogaarden, zommighe [+]Kanoniken, en weirlyke Priesters. Ten zelven daaghe werd meede verkundight een' form van geloofsvreede, ruimer dan d'eerste voor d' Onroomschen: ook de Vereening van Uitrecht, met neemen van beraadt op zeekre punten verschillende van 't ontwerp des Aartshartooghen. De vyandt, lachende in zyn' vuist, om de smaadt en 't ongelyk gedaan aan kerk- en kloosterluiden, wist behendigh genoegh, 't geen hem ter spyt geschiedde, t'zynen voordeel te draayen, en, door zyn' gunstenaars, wakker in dit vuur te blaazen, om, met de verspreide vonken, aan alle hoeken brandt te stichten. Broêr Pieter Lupus, dat 's Wolf, [*]Landtooverste der Karmelyten, onthield zich tot Mechele. Deezen Monnik, daar een krysmans hart in stak, hing de tong wonder wel, en meenighte van menschen daaraan. 'T geviel voorts, op den eersten van Zoomermaant, dat de burghery krakkeel kreegh met be bezetting; de welke, by orde van Aartshartogh en Prins, om 't wassen der [+]onlust te verhoeden, van daar gelicht werd, onder besprek, dat de stadt ander volk, tot haar en der Staaten genoeghen zouw inneemen: waarvoor zy ook gyzelaars gaf. Maar Broêr Wolf zagh naauwlyx zoo haast

[+]1579.

[+]*Reede Van Oranje*.

[+]*De geestlykheit, ten deele, weeder ingelaaten*.

[+]*Nieuwe geloofsvrede verkundight, ruimer voor de Onroomschen: ook de Vereening van Uitrecht*.

[*]Provinciaal.

[+]*Moeite tot Mechele*.

+zyn' handen ruim, als haar aan 't weirlyk bewindt te slaan, en 't meeste deel van dien in te palmen. De geloofsvreede, te vooren ingewillight, wort afgeschaft; +1579.
etlyken burgheren, die, 't onweêr in 't hooft hebbende, met de soldaaten uitgegaan waaren, het keeren verbooden; de schout Alveringen gevangen. Aartshartogh en Prins, merkende deeze gangen, en dat'er sluikhandel onderliep, schikken derwaarts hunnen gemaghtighde Johan Karpreau; om daarteeghen aan te arbeiden, en de Majestraat te waarschuwen. Die van Antwerpen, begrypende den naadruk des omkeers van zoo een' gebuurstadt, maaken, ten zelven einde, luiden uit, die, bekent en bevrundt binnen Mechele, tot het ondergaan der gemoeden bequaamst scheenen. Maar de Spaansche parthy, reeds, had zoo veel veldts gewonnen, de verbittering zulk een' scherpheit, dat, en Karpreau, en d'Antwerpsche gemaghtighden, in plaats van gehoor te vinden, teeghens 't recht der Gezanten, 't welk zelfs d'allerwanzeedighste volken voor heiligh en onschendbaar houden, in hechtenis gestelt werden. Waaroover men t'Antwerpen weeder alle Mechelaars, hunne goedren en scheepen, in verzeekering nam. D'Aartshartogh en de Prins, grootlyx begaan met dus wildt een werk, wisten niet wat wegh te kiezen, om'er in te voorzien, mits 't mangelen der trouwe, en dat niemandt, die gezonden wierde, zich 't weederkeeren belooven kon. Pontus van Noyelles, Heer van Bours, die 't Slot van Antwerpen aan der Staaten zyde gebraght had, was, ten opmerke van dien dienst, tot Ooverste der stadt en heerlykye van Mechele, gevordert. Deezen denkt men om zyn woordt te verghen, en daarmeê bewaart te weezen. Hy geeft het. Nicasius van Sille, geheimschryver van staat, gaat daarop toe, en draaght eenighe middelen van verdragh voor; maar wort, alles onaangezien, eeven als d'andre +gemaghtighden, vast gehouden. De Heer van Bours waayt met den windt der steedelingen. Zy dryven, dat men schuldigh is hunne gyzelaars te slaaken, zoo ras als hy zyn kornelsvendel, ten getaale van driehondert hoofden, gevult zal hebben. Schryven, smeeken, vertoonen, dreighen, 't geldt'er niet. Zy werpen 't roer om, en maaken, door Broêr Wolf, met Parma hunnen zoen. Parma veirdight, hun eenighe troepen voetvolx, +en Albanoizen te paarde toe; die, met breeken der sassen oft sluizen, de vaart tussen Brussel en Antwerpen, en voorts rondom, met stroopen, het platte landt, bedorven. De Staaten, wilden zy hunne gemaghtighden weeder hebben, moesten de gyzelaars los laaten. Maar Mechele, aldus gevilt van de vrunden, en voorts gequelt van de gebuuren, die 't zich te vyandt gemaakt had, vond zich met der haast in groote benaauwtheit. +Daarentussen heerschte Broêr Pieter, en zyn aanhang, met zoo Roomsgezint een' yver, dat zy niet schroomden de kerklyke kostelheeden, quansuis aan 't voorstaan der kerke, te kost te leggen. Onder andre kleynoodjen, werd ook gesmolten Sant Rombouts zilvre vergulde kas, waardigh geschat, +met de perlen en steenen die'er instonden, oover de tseeventigh duizendt gulden: waaraan, Oranje, als hy meester der stadt was, en de Spanjaardts, in de woede der plondering, zich ontzien hadden eenen vinger te steeken. Nu namp men 't zoo naauw niet, en zelf de Heer van Bours een goedt deel van dien buit naa zich. In deezen man schynt niet achtbaars geweest te zyn, dan een weldighe moedt; die, by gebrek van breidel, zoo tot eighen als tot eens anders onheil dyght, en de ydele hoofden met reukelooze verwaantheit vult. 'T zy dan dat zyn' opgeblaazenheit en vermeetel stoffen hem ondraghlyk maakten; oft dat men niet bestendighs te wachten zagh van eenen, die door de schaamt der trouwloosheit gebeeten was, ende dat eenighe wispeltuurighe woorden dit gevoelen sterkten; daar werd terstondt getracht, hem den voet te lichten.De genee-

+*Lichtvaardigheit des Heeren van Bours*.

+*Mechele verdraaght met Parma*.

+*Broeder PieterWolf heerscht tot Mechele*.

+*Men tast de kerklyke kleinoodjen aan*.

ghenheit [+]t'hemwaarts, aan de Staatsche zyde, was noch zoo niet verstorven, oft zommighen jammerde zyn val, en de schaade, die de staat, by 't verlies van zoo braaf een' borst, leed. En t'Antwerpen had men de snuf al, van 't geen, tot Mechele, by hem, door zyn' achteloosheit, niet gerooken werd. Johan van Borgonje, Heer van Fromont, zyn oude vriendt, waarschuwd' hem ernstlyk; erbood zich ook tot middelaar, om hem weeder tot welstaan met de Staaten, te helpen. Maar hy verworp het goedtdunkentlyk, tot dat hem de slagh op den hals quam. [+]Derhalven, van zyn ampt af, en ter stadt uit, gezet, begaf hy zich naa Maastricht, daar hy smaadelyk bewelkoomt werd. Parma, dit hoorende, vraaghde, als verwondert, hoe hy zoo verre had kunnen koomen, zonder vermoordt te zyn. Dit was de dank van den onbedachten jongeling: en een' leer voor zyns gelyken, niet weetende dat versche dienst geen' ouwden wrok in Vorsten harten leenight; en hoe vlot zy 't voordeel des verraads houden, 't en zy den verraader bequaamheit om 't bladt te keeren ontnoomen wordt. In deeze quelling, aangeschaapene staartstraf van zulk misdryf, droegh zyn' huisvrouw het haare: die, bekommert van de schuldenaars, als zy hem dacht te volghen, allerley hoon en weederwaardigheit uitstond. De Mechelaars, peinzende, in 't eerst, hun eighe meesters te blyven, ontfingen thans den Heer van Rossignol tot Ooverste. 'T verlies dier stadt, echter, was de behoudenis van Brussel; alzoo de bezettelingen, van daar getooghen, recht te pas quaamen, om eenen aanslagh van Philips van Egmondt te helpen keeren. Deez, [+]oudste zoon van Graave Lammoraal ('t zy van weêrsmaak in 't ongelyk gedaan den Roomsgezinden, oft dat hy der Staaten zaaken mits de tweedraght voor vertwyselt hield, en de zyne by den Spanjaardt beeter te vestighen zagh) besloot parthy te wisselen; ende, om met geen' leedighe handen oover te koomen, 't Hof van Brabandt, tot een' handtgift, aan Parma te brengen. Hy had zyn' woonplaats binnen Brussel: onder zich een' bende paarden, en regement knechten, meest Waalen; niemandt die yet slinx van hem vermoedde; groote gunst by aadel en burghery in 't oopenbaar; en in 't heimelyk zich allenskens, onder dexel van geloofsgemeenschap, etlyke Roomsgezinden naader verknocht. Dus ondersteunt bestaat hy 't: bescheidt, teeghens vier uuren des uchtens van den vierden in Zoomermaant, zyn regement voor de Dobbrusselsche poort: vervoeght zich aan de zelve: houdt daar stal met een deel der ruiterye; zeindt de rest, quansuis als naar gewoonte, op buit oft kundtschap, uit. Deeze keeren thans; ende koomen, al stillekens, aantrekken met het voetvolk. 'T welk gemerkt by de burghery; wil zy de poort sluiten. Egmondt verbiedt het; zeggende, dat hy 't niet op haar, maar op de soldaaten gelaaden had, en in den zin, die te doen ruimen. De burghers, eevenwel, pooghen de deuren toe te kryghen. Toen beveelt hy daaronder te schieten; ooverweldight de poort, laat die, en 't naaste bolwerk, wel bewaart, rukt voorts, in goede orde, naa de markt, en bezet ze. Zommighe burghers, die kennis van 't stuk hadden, voeghen zich by hem. Ontrent tzestigh soldaaten veirdighd' hy naa zyn huis toe; eenen anderen hoop, om 't Hof te bemaghtighen. De Steenwegh (zoo heet de voorneemlykste straat, die derwaarts loopt) was meest bewoont van luiden, die 't met hem verstonden. Deeze, zochten, in verscheide manieren, de bezettelingen, by hen gefoereert, binnen 's huis te houden, en hun 't verzaamen onder de vendels te beletten; waaren ook den Onroomschen en Staatsgezinden burgheren, zoo veel zy konden, in den weeghe. Niettemin, de Kornel Olivier van den Tempel, Ooverste der stadt, kreegh met der haast zyn' soldaaten in 't geweer; desgelyx de ruiters

[+]1579.

[+]*Boursword echter afgezet, moet ter stadt uit; en veel onwaardigheits lyden.*

[+]*Aanslagh van Graave Philips van Egmondt op Brussel.*

+van Hopman Michiel, rapsch volk, en lang geoeffent in 's Prinsen dienst. Welke, en weinigh burgheren, aan de voorhaal waaren; ende, hebbende 't Hof ingenoomen, Egmonds troep van daar dreeven. Met dit geluk wast hun getal. Zy beginnen de gassen, aan de monden der markt, op te graaven, oft, met waaghens, karren, stoelen, banken, taafels, en alles wat gereedst lagh, te stoppen. Andren streeven naa de Dobbrusselsche poort toe. Françhois Bets, een manhaftigh burgher, en zeeker herberghier genaamt Sassen, met hunne gezellen, vlieghen schielyk de bewaarders van 't bolwerk, onder den ontbyt, aan; slaan der etlyken doodt, en doen het meerdeel wyken. Toen aan 't bestooken der poorte. Drie waaghens, gelaaden, en ter aarde toe met hooy behangen, binden zy aan elkandre; kruyen die voort, met kraft van armen, schuilende daarachter, teeghen 't geschut des vyands. Die vat den schrik; geeft zyn voordeel oover; en is blyd dat men hem vertrekken laat. De poort wort bezet, en geslooten. Alles was nu in waapenen; en 't meeste deel van Egmonds meêwustighen, afgesneeden van hem, vond gevaarlyk zich t'oopenbaaren. Hy zelf, beknelt op de markt, en in anxt voor 't uiterste, zagh om en weederom, maar nerghens vailigh heenkoomen. Veele schampere woorden werden hem toegedreeven van de verbitterde burghers. D'een vraaghde, *Oft hem vergeeten was, dat zyn vader, op die plaats, 't hooft verlooren had, en dat die daadt ten naasten daaghe verjaarde?* d'andre, *oft hy het graf des onthalsden quam bezoeken? Graaft*, (riepen ze) *maar twee oft drie steenen uit; ghy zult'er zyn bloedt vinden*. 'T verwyt, de spyt van den mislukten toeleg, gaaven 't gemoedt zulk een' neep, dat hem, teeghen zyn' dank, de traanen uit d'ooghen sprongen. Dus lagh men te grynzen teeghens elkanderen; ende hielden de steedelingen hem, zonder een' beet broods, oft dronk om 't hart te sterken, dien dagh, en den ganschen nacht, beleeghert: midlerwyl scherpe wacht, zoo uit vreeze voor brandtstichting, als voor hulp, die hem toekoomen moghte. Want de roep ging dat de Malcontenten, sterk op de beên, zich maar twee mylen van daar vonden: waardoor, zyne parthylingen geschaapen waaren de ooren op te steeken. Als de morghenstondt aanbrak, liet zich de burghery naauwlyx houden, willende, met geweldt, indruk ter markt doen. Ooverwooghen, niettemin, dat ongezien geschiên, en wanhoop wonder werken kan; oordeelde men hachlyk hem vertwyfelt, en raadzaamst verding te maaken: by 't welke hem en zynen volke, mitsgaaders den burgheren, die hem volghen wilden, +gegunt werd, onbeschaadight wegh te trekken. Alzoo, verzelschapt met +ontrent veertienhonderdt man', reed hy ter poort' uit, tussen burghers en soldaaten deur, zonder yemandt den hoedt te zien lichten, oft eenigh bewys van eerbiedenis doen; en ruimde de stadt, derwelke hy gewaant had al meester te weezen. Getooghen naa Gaasbeek, nam hy, daarnaa, Geertsberghen in: ende, zich vereenight hebbende met de Malcontenten, ooverviel, op den drieëntwintighsten van Zoomermaant, Nynhoove, daar twee Gentsche vendels in laaghen, die, voor een groot deel, doch niet ongewrooken, verslaaghen werden. Op den tienden der zelfste maant, als des daaghs te vooren t'Amersfoort de beelden uit de kerken gelicht waaren, werd, tot Uitrecht, +het zelfste, met grooten oproer, gedaan; en een deel der Roomsgezinden ter stadt uit geleidt. Tot verbandt welker wonde d'Ooverheit, op den vyftienden, zeeker verdragh doordreef, tussen de vyf Godshuizen in den naam der gemeine Geestlykheit, ter eene; den Kornel, Hopluiden, en Bevelhebbers, in den naam der burgherye, mitsgaaders die +van den hervormden Godsdienst, ter andre zyde. *Den Onroomschen werden de Minrebroeders kerk, die van Sant Jakob, die van Sant Niklaas, en de Buurkerk toegevoeght. Waar 't dat de geestlykheit geen recht deed', bin-*

+1579.

+*Hy moet wyken*.

+*Neemt Geertsberghen, daar naa Nynhove in, als hy zich met de Malcontenten vereenight had*.

+*Oproer t'Uitrecht, en verdryven der Roomsgezinden*.

+*Verdragh hier op gevolght*.

nen [+] drie maanden, op eisch van schuldt, gesprooten uit koopwaaren ter sleete geleevert, huiren van dienaars, en diergelyke, zoo hadden de zaaken aan de weirlyke vierschaar te vervallen. In 't begeeven der ampten en [*] voordeelen, zoo geestlyk als weirlyk, zouw men geen' aanschouw op 't geloof neemen. Om dit getyde quam in 't licht, door afgeworpen schryven van Karel van Gavre, Heer van Fresin, dat hy verstandt hield met eenighe Eedelen van Henegouw, en belooft had, den Koning t'Antwerpen dienst te doen. [+]Waaroover hy gevangen, uit die stadt, naa Bredaa, gevoert werd; en aldaar twee jaaren op de burgh zat. Maar deeze voorzorgh gedeegh tot grooter schaade; mits Hautepenne, door zyn toedoen (gelyk hiernaa te verhaalen staat) de plaats vermeesterde. De Groningers, dien de orde, geraamt by form van voorraadt, op 't geschil met d'Ommelanders, in den krop stak, naamen hen, by handtbieding der Koninklyke kaamere, die binnen hunne stadt het Recht bediende, te quellen. Ter welke zaake de Stadthouder Rennenbergh, van hooghe handt last ontfing, middel te vinden, om van de Groningers verzeekert te zyn. Dies verschreef hy hen t'eenen Landtdagh tot Visvliedt; daar zy weigherden te koomen, bybrengende dat zulx teeghens hunne vrydoomen streed. Toen ontbood hy zyn' soldaaty t'hem waarts: ende die van der stadt, des verstendight, begosten meede volk te werven. Doch zeeker Hopman, die 't onthiet had, werd tot Aarnhem gevangen. Daarnaa schreef hun de Stadthouder, op den vyfden van Bloeymaant, dat zy, om alle mistrouwen te blussen, zouden, oft bezetting ontfangen, oft gyzelaars geeven moeten. Hy schorste met een 't gezagh der gemelde Kaamere; nam voor, by orde der Algemeine Staaten, Delfzyl en Winsom weeder te sterken; en beval 't aan Hopman Kornput. Doch daar werden niet dan eenighe loopschansen en draayboomen, aan de aankoomst van Winsom, gemaakt: maar Dam begon men te vesten. Die van Groninge, ruim van woorden, schaars van werken, [+]naamen vast bedektelyk knechten aan. Rennenbergh endtlyk, zond, op den drieëntwintighsten der gemelde maant, etlyke vendels derwaarts, die neêrsloeghen aan de Noordwestzyde der stadt; dat haar luttel hinders deed. Twee daaghen daarnaa, vervoeghd' hy zich in persoon tot Winsom. Op den eersten van Zoomermaant quam dien van Groninge een' groenigheit aan; zoo dat zy, tot twee plaatsen, uitvielen: dan werden te rug, en een' groote meenighte van hun vee, daaroover, wegh, gedreeven. Voort ritsten zy meer dan tweeduizent boeren op, die onder hun gebiedt stonden. Teeghens deeze schikten de Rennenberghschen een' drom uit elk vendel. Dit docht hun genoegh, mits de engte der weeghen in dien hoek. Ook begaaven de boeren, hoorende van 't naadren der zelve, dan niet van 't getal, zich op de vlucht; en t'huis tot stilte, als oft zy zich nooit geroert hadden. Doch wist hen Rennenbergh wel te vinden, en in de borze te geesselen. Op den zesten traaden de Groningers, waanende de Rennenberghschen zonder kruidt te vinden, weeder ter poort' uit, met al hunne vendels, op een naa, dat de wacht had; en stelden zich by Zelwaart, in 't verbandt. Zy hadden eenighe veldtstukken meêgesleept, en gaaven dapper vuur. Ontrent tweehondert man' van Rennenberghs volk, dat juist effen te vooren met kruidt voorzien was, bestonden hen, tot verscheide plaatsen, met de handtbus te quellen, loopende af en aan, strooyelinx, by tienen en twintighen. Waaroover het den steedschen knechten, al waaren zy wel beweert, met hunne mosketten niet gelukte meer dan eenen man te wonden: terwyl zy, daarenteeghen, dicht gepakt, zonder zich te darren spreiden, uit vreeze voor afsneê en onderschepping, schendigh getroffen werden; zulx dat'er veel op de plaats bleef, veel daarnaa aan de quetzuuren starf. Dit duurde aan den kant van twee uuren. Om hun geschut te beschansen, hadden*

[+]1579.

[*]beneficien.

[+]*De Heer van Fresin gevangen.*

[+]*Groninge aangevochten door Rennenbergh.*

+zy oover de vyf hondert maaghden meêgeleidt: der welke twee geschooten werden. Daar raakt de schrik onder de weerlooze benden. Met kryten, kermen, draaven oover dwars, brengen zy 't al in roere. Men slaakt voet, zet het naa stadt toe. Quaadt genoegh dat het geschut, door de kloekheit der paarden, geberght werd. Tot aan de poort vervolghden de Rennenberghschen, geschaapen teffens in te dringen, hadden zy der zwakheit huns getals niet mistrouwt. Toen werd de vreede die van Groningen ernst. De Graaf ook liet zich zeggelyk vinden, alzoo te duchten stond dat Parma haast meester van Maastricht moghte worden, en hun +te hulpe koomen. Dies verdroeghen parthyen, op den elfden der gemelde maant, door tussenspraak van Reinier van Azewyn, Heer van Braakel, Loef vander Haar, en Reinier Kant van Amsterdam, gemaghtighden der naader Vereenighde landtschappen. *De Groningers beloofden gehoorzaamheit den Aartshartoghe, den Raadt van Staat, en den Algemeinen Staaten. Zes gyzelaars, te noemen by Rennenbergh, moesten zy geeven, om tot Kampen in heusche bewaarnis te gaan, en blyven, tot dat, by zyn' Hoogheit en de voorzeide Staaten, billyke orde gestelt zouw zyn op de gereeze misverstanden. Hunne knechten hadden zy t' onsoldighen en wegh te zeinden; hunne sterkten, buiten gemaakt, af te breeken: de Graaf, zyn krysvolk te doen aftrekken, de schansen te slechten. De gevangenen, ter weederzyden, zouw men ontslaan: ende den steedelingen hunne beesten weederleeveren. De geschillen, tussen hen en zyn' genaade, zouw men pooghen, door t'zaamenspraak, in 't vrundtlyk te vereffenen; behoudends hunne en der Ommelanden voorrechten: ende, zoo de twist tussen hen en d'Ommelanden niet met der minne te slyten waar, had men 't recht daar meede te laaten voortgaan zonder inbrek der orde, geraamt op dit stuk, by zyn' Hoogheit. De Graaf, tot verzeekering van de Groningers, nam hen in zyne bescherming. Hunne persoonen en goedren, waar men die achterhaalen konde, verbonden zy tot peene van oovertreeding deezes verdraghs: stonden ook toe, en verzochten, dat men, in zulken gevalle, hen, tot stads koste*, (*waar 't noodt*) *ook met waapenen bedwonge*. Rennenbergh, hebbende +de gyzelaars ontfangen uit d'aller Spaansgezindtsten, quam, op den vierentwintighsten, zynde Sant Johans dagh, in de stadt; verstelde de wet, en braght'er luiden in, die den Staaten toegedaan waaren; deed de geloofsvreede verkundighen. De Walbrechts en Minrebroeders kerk werden dien van den hervormden Godsdienst ingeruimt. Die van de Drenthe hadden zich een' wyl zeer weedersporligh gedraaghen, en vier Rennenberghsche vendels verjaaght. Nu docht het den Graave tydt hun de moed wil te verleeren, en aan hunnen plicht te doen peinzen. Hy voert zyn gansch regement, met drie veldtstukskens, verby Slochteren; raakt, eer men zich des hoedde, oover de Groef te Zuidtlaaren; ende, aldaar versterkt met een nieuw vendel van Onno Grouwsteins, trekt dwars door de Drenthe naa Koeverde; daar hy op den eersten van Hooymaant aanquam. De Drost Ens, en etlyke Spaansgezinde Schouten hadden zich deur gepakt; en alles was gedwee: doch Lingen en Oldenzeel slechts met den mondt. Tot geloofsvreede, oft inneemen van bezetting, geen' ooren. Te Koeverde, toen onbewalt, gaf hy onthiet aan Kornput, om 't Slot weeder op te bouwen. Maar 't werk hoewel begonnen met zonderling genoeghen der Vereenighde Nederlanden, bleef, voor dat pas, onvoltooit, by mangel van middelen, oft van lust om die te verzorghen. Rennenbergh, hooghgezet by die van de Vereening, quam thans tot Uitrecht, en kreegh bestelbrief om zeshondert ruiters, onder vier vaanen, te werven. Sonoy werd ook gelast, noch drie vendels knechten te lichten, tot bezetting van Harderwyk, Hattem, en Elburgh; zoo dat hy zich nu Kornel oover tien benden

+1579.

+*Verdragh met de stadt gemaakt*.

+*Rennenbergh komt daar binnen, en schikt alles naa der Staaten zin*

[+]zagh. Ten zelfsten daaghen viel Brug in zwaare ontsteltenis, mits de regeerders [+] het aanneemen van d'Uitrechtsche Vereeninge der gemeente voordroeghen; en de Roomsche kerkluiden zich heftelyk daarteeghen inbonden, verwytende hun de versche oovertreeding van dat verdragh, en 't verdryven der Geestlykheit uit de zelve stadt daar 't gemaakt was. D'ouwde Wethouders, derhalven, die daar [*] Aanzienlyken genoemt worden, zynde verzocht om te bewillighen, sloeghen 't plat af. De grootste Ambachten, als Timmerluiden, Smeeden, Huidevetters, Volders, en andre gewoon by Broêr Kornelis ter preeke te loopen, en doorverwt van zyn' leeringen, voeren verbolghentlyk uit, teeghens hunne Deekens, die reeds verlof gedraaghen hadden; jaa onthielden zich niet, van den eenen en den andren met vuisten te botsen. De Geestlykheit, hierdoor gestyft, bestond haare geloofsverwanten bet op te hitsen, en hun in te scherpen, wat het scheelde, met Arthois en Henegouw, tot onderhoudt van den Gentschen pais aan te spannen, en 's Koninx vrundtschap te herwinnen, by 't blyven in zyn' ongenaê, en gevaar eener beleeghering van de Malkontenten. De Majestraat van 't Vrye (want, uitgezondert de Heeren Wytz, Caron, Scoti, Nansius, en weenigh' andre, had zy meede 't oogh derwaarts, alzoo dat lidt van Vlaandre daaghelyx byster gefoolt werd van de Malkontenten) bekreunde zich der zaake; ende gaf den Roomsgezinden in, dewyl'er geen kornel was, mits d'ooverheit van Brug 't gezagh der waapenen aan zich zelve zocht te houden, eenen man naar hunn' handt, tot dat ampt, te verzoeken. Zy koomen dan, den tweeden van Hooymaant, in de Burgh, daar 't Stadthuis staat, den Burghermeester Joris van Braakel, Heer van Hauterive, onbeschoftelyk aanranzen; en eischen, met groote heevigheit, Jeronimus de Mol, Heer van Waatermaal, tot Kornel der stadt. De Burghermeester, verbaaft in de schielykheit deezer opkoomst, proefde hen af te zetten, met uitstel tot naa den middagh, oft des andren daaghs, ende zond ylinx om Scheepenen en Raadt te vergaaderen. D'andren, weetende alstoen d'Onroomschen meest al ter kerke te zyn, prangen om staands voets hunnen wil te hebben: zulx de Burghermeesters, ziende de Burgh bezet met luiden, gezint Roomsch, en hen, zonder dat niet gaan te laaten, hun den gemelden Mol, tot Kornel, toestonden. Die bedenkt zich daarop niet; stelt daatlyk zyn' maght te werk, de achtien mannen af, Roomsgezinden in de plaats; ontsoldight de vier aangenoome vendels; reedt toe, om de Burgherhopluiden onder nieuwen eedt, en voorts alles op andren voet te brengen. Des volghenden morghens, draaven zyne parthylingen naa 't Karmelyten klooster, om Jan Haaring, naamaals Jesuyt, toen Predikant van d'Onroomsche gemeente der Waalen, af te maaken. Missende hem te vinden, koelen zy hunnen moedt aan zyn' huisvrouw; slaan, stooten, treeden, en sleypen haar lanx de vloer. De Majestraat der stadt ('t geen voorshands raadzaamst scheen) beveelt den ontsoldighden krysvolke, op te zyn. Hopman Hans Vleisch verzeekert zich van de Eezelpoort; Hopman Reinier Winkelman van de Eezelbrug, in de straat strekkende naa die poort. Hopman Remeus van Artryk bezet de plaats rondom 't westvleeshuis, in de Steenstraat: de vierde Hopman, Antonis Outerman, de Eikhoutbrug, in de Wollestraat: welke drie straaten op de markt uitmonden. Engelbrecht Reinart, een van de vier Wykmeesters, die daar Hooftmans heeten, en de sleutels der stadt bewaaren, vervoeghde zich, met tweehondert burghers, en de sleutelen der Eezelpoorte, by de soldaaten aldaar. De Roomsgezinden, ende meest die van 't Vrye, als zy de soldaaten op de beên zaaghen, greepen meede de waapenen; pooghden hun 't zaamelen te beletten; ende naamen de geenen, die in hunn' handen vielen, raauwelyk deur; doch niemandt het leeven.

[+]1579.
[+]*Beroerte tot Brug.*
[*]Notablen.

+Voorts begon 't krysvolk zich te behemen. Hans Vleisch keerde 't geschut steedewaarts, en hield de poort oopen, voor bystandt van buiten. Zy ontbieden +1579. aan de Bevelhebbers der burgheren, hunne looze, luidende; *Voor Brug en de Wet:* waardoor veele burghers parthy met de soldaaten kooren. De Majestraat van 't Vrye, hierop, rukt de Roomsgezinden te hoop. Kanoniken en Paapen vatten ook bus oft hellebaardt in de vuist. Zy neemen de Burgh in, en houden de regeerders, als gevangen, op 't stadthuis. Toen worp men verdragh op; en ooverquam aan den aavondt, dat men, ter eene zyde, d'ooverheit ontslaaken; ter andre, de schansen verlaaten zouw. De Wethouders gingen dan los; Winkelman, uit zyn' beschansingen, naa hopman Vleisch toe aan de Eezelpoort; de Roomsgezinden, waanende hiermeê alles gedaan te zyn, elk naa huis. Voorts deed men, naar gewoonte, burgherwacht op de markt, en de Burgh koomen. Ende, mits het sterk getal, vereischt tot hoede deezer twee plaatsen, schoot'er geen volk oover, om de geenen, die dat gansch etmaal d'andre poorten bewaart hadden, van de wacht te verlossen. De nieuwe Kornel, verneemende dat Winkelman zich by Vleisch vervoeght had, en d'andre soldaaten noch in hun voordeel bleeven, bestond zyn huis te beschansen; nam ook de Gruitbrug en de Mariebrug, daarontrent, in; ende kreegh veel toeloops van die van 't Vrye, en andre Roomsgezinde Eedelluiden. De gemeene man wilde ter deur niet uit. Al oover een' wyle had elke parthy om hulp geschikt; de Roomsgezinden naa Rouselaar aan de Malkontenten; de Majestraat der stadt, naa Turnhout in Vlaandre, daar een deel Staatsch volk lagh. De beste spoedt was der Staatschen: en acht vendels Schotten van Balfours regement, met anderhalf hondert paarden, pasten, des morghens tussen tween en drien voor de stadt te verschynen. Ingelaaten ter Eezelpoorte, tyghen zy naa de Burgh en de markt toe, en doen burgherwacht spreiden. Mol gaf zich ook op de vlucht, door een gat van den wal, daar men aan de sterking wraght, en door 't waater ter keele toe. Niettemin men vervolghde, en kreegh hem gevangen. De Malkontenten, een half uur te spaade gekoomen, keerden naa Meenen, door Rouselaar, dat zy af bernden. De Walsche Predikant, neemende zynen slagh waar tot weêrwraak, hing de rondas aan den hals, en voerde etlyke Fransoizen aan, die Mols huis plonderden. Veelen der Maajestraat van 't Vrye, en andren der voorbaarighsten, werden ook aangetast, en te Sluis op 't Slot gezet; doch weeder ontslaaghen, naa dat de rust verzeekert scheen. Maar een groot deel des Priesterdooms vlood uit der stadt; en hunne kerken bleeven geslooten; hoewel den Roomsgezinden geen' oeffening van Godsdienst, in stilte, belet werd. Dus verging deeze buy, zonder uitbreeken tot bloedtstorting. Met heevigher beweeghenis +werd Shartooghenbos geschudt. De Staaten, voorziende eenigh onheil uit de parthyschap daar in zwank gaande, hadden, naa dat hun gemist was door +*Zwaare onrust tot Shartooghenbos*. ooverreeding, door list, eenighe bezetting in der stadt te kryghen, daar tot Ooverste gezonden Johan van Hoorne, Heer van Boxtel, om de zaaken ten beste te schikken: ende dees, hoewel 't hem gelukte de geloofsvreede deur te dryven, in de rest veel weederwerzelens gevonden; zulx hy ten laaste, zich zieklyk gevoelende, vertoogh, en zynen zoon Maximiliaan Heer van Lookre, in zyn' plaats liet. Den Prinse van Parma, verwittight wat'er smookte, ontbraaken geen' blaasbalghen om de tweedraght aan te queeken. En hy zond, schattende de Roomsgezinden wel zoo maghtigh als d'andre te weezen, eenen trompetter aan de stadt, met brieven die haar tot eenstemmigheit met de Walsche gewesten noodighden. Waaroover d'Onroomschen verzochten, alzoo dat pas, eenighe Fransoyzen, Engelschen, en Schotten, door dien oordt,

+naa Brussel tooghen, dat men twee oft drie dier vendelen innaame. Dit werd verworpen, met opkrabben der heughenis van den ooverlast, eertyds geleeden van d'uitheemschen. Op den eersten van Hooymaandt hielden zy ernstelyk aan, dat men de naader Vereening verkundighen deede. Als in voldoening van ditte, werd, van den Raadthuize, door eenen van stads dienaars, enkelyk uitgeroepen, *Dat de drie Leeden der stadt d'Uitrechtsche Vereening aannaamen; en elk zich vermaant zouw houden, de zelve t'achtervolghen*. Dit meenden eenighen, moght bestaan: andren, 't was 'er meê gespot; ende wrachten zoo veel, by de Burgherhopluiden en Bevelhebbers, inzonderheit oover 't vendel van de Schermers, waaronder de jonggezellen behoorden, dat de gemelde Vereening, van punt tot punt, werd afgeleezen. En 't liet zich aanzien, oft het misnoeghen daarmeê geslist waare geweest; als het schielyk feller opstak, uit dusdaan een' bykoomst. Op de markt, voor 't huis des vendrighs van 't Schermersgildt, was tussen de dertigh en veertigh man' by een, in voorneemen (zoo zy naamaals verklaarden) om de waaterverlaaten, buiten der stadt, te gaan afwerpen. Aan eenen andren kant stond een deel Roomsgezinden, meede gewaapent. En zy raakten t'zaamen aan 't schieten met scherp, zonder dat men recht zeggen kan, wie de schennis eerst begonnen hebbe. Want yder pynde zich thans de weerparthy in de schuldt te leggen: en getuighen zonder zucht waaren quaalyk te bekoomen. Daar werden ontrent veertigh burghers gevelt, hondert twintigh gewondt, eer hen de tussenspraak van koelmoedigher en vreedzaamer scheiden kon. Zynde de heevigheit wat gaan zitten; drongen d'Onroomschen weeder op bezetting; ende werden, door vlyt des Heeren van Lookre, en des Griffiers van Brabandt, die zich toen aldaar vond om yets van weeghe der Staaten voor te draaghen, etlyke punten van verdragh beslooten; ook dat men vierhondert soldaaten ontfangen zouw. Waarop, Lookre terstondt twee Hollandtsche vendels vorderde. Maar, als zy voor den Bos quaamen, nastelden de wethouders uitvluchten, met bybrengen, *Dat men ter noodt, en beveele des Aartshartooghen, vier benden van Krombagh zouw inneemen. Het houden van krysvolk, op den hals der burgheren, was hun eertyds oevel afgenoomen, dien 't geenszins lustte gelyken ondank op nieuw te verdienen. Men moght der gansche gemeente, van vendel tot vendel, 't stuk voorstellen, ende hooren wat'er die toe zeide*. Met een strooyen zy onder 't volk, *dat die twee Hollandtsche vendels, niet, dan van vrybuiters, kneevelaars, kerksmyters, straatschenders, en zulk gespuis, t'zaamen hingen, die de stadt dikwyls gedreight hadden. Ontfank van bezetting was terghing tot belegh, en de gewisse wegh ten zelfsten onheile, dat Maastricht te gronde geholpen had. Daarenteeghen ging 't zeeker, hield' men de soldaaten buiten, dat de stadt buiten aanstoot zouw blyven*. D'ontboode vendels, derhalven, moesten te rug. Toen bezweek hoop en moedt den Onroomschen. Een vreezer maakt'er veel: en de loop begonnen zynde, gaan die van 't Schermersgildt aan de Regeerders vertoonen, dat men de poorten behoorde oopen te zetten, voor kryshulp om in te koomen, oft voor de burghers om uit te trekken. De Wet, niet schoonders wenschende, +doet keuren, en verkundighen, *Dat eenen ygelyke, getroost in persoon zelf deur te gaan, vry stond zyn' goedren te vervoeren, en te keeren, wen 't hem gelieven zoude*. Uit, hiermeê, had het draalen: niemandt +wilde de laast weezen. En de gereedtheit der toevlucht, tot Hedel, Heusde, Bommel, maakte 't beraadt te korter. Dus stortte der Staaten parthy t'Shartooghenbos, dat seedert, een' wyl, als tussen beide, op zich zelve bleef zitten. Binnen Bommel reez ook ongeneught ontrent den zelven tydt: doch werd vroeghlyk gesmoort, mits Philips, Heer van der Aa,

+1579.

+*D'Onroomschen vlieden uit der stadt*.

+*Ongemak tot Bommel*; *doch tydtlyk gesleeten*.

[+]een deel schutten daarin, en voorts last kreegh, zyn vendel met uitgeweeke Bossenaars te sterken: waarenbooven hy noch van den Graave van Hohenlo eenigh volk ontfing. Het aanzien van de geringheit huns vermooghens, en van 't legge in 't midden der Vereenighde Landen, herhield [+]zelfs eenighe burghers van Weesp niet, oft zy onderwonden zich 't invoeren van den hervormden Godsdienst aldaar te steuren. Waaroover, de Staaten van Hollandt derwaarts schikten Willem Bardes, Burghermeester van Amsterdam, met last om den weederspoorighen daatlyk de stadt t'ontzeggen; nietteghenstaande eenighe vrydoomen, teeghenweer oft beroep van rechte; doch zonder verkorting der zelve voor echter. Hy zette dan, uit de vroedschap, zeeven persoonen; drie der zelve, sampt den [*] geheimschryver, en ouwden Pastoor, ter stadt uit; onder verklaaring, niettemin, van hen in hun geheel te laaten, noopende goedt en eere. De straf der geenen, die zich geroert hadden, beval hy den Schout en Wethouderen. Ende, naa 't verdwynen der moeite, verworven d'uitworpelingen [+]verlof om weeder binnen te koomen. Maar, zoo wel in breidelloosheit als in duur, oovertrof die van Gent alle andre wanheblykheeden. Daar stelden 't de Voorscheepen Imbyze, en zyn' verwanten, aan, als ontwossen den Godlyken en menschelyken rechte. Kerken, Kloosters, Abdyen, gaaven zy hunnen Hopluiden en soldaaten ten roof. Huizen, hooven, bosschen, verkocht Imbyze zynen aanhangheren, verre beneeden de waarde; meest al uit eighen bedryf, zonder zyn' amptgenooten te kennen. Verscheide luiden, toegedaan den hervormden Godsdienste, die hem anderszins oover de handt waaren, deed hy met verylde rechtspleeghing uit Gent bannen: jaa drong den Heer van La Noue, onaangezien 't hoogh krysampt des zelven, schielyk by nacht de stadt te ruimen. Voedende bittren haat op de Fransoizen, vervorderd' hy zich, den Heer van Bonnivet, Anjous Ambassadeur aan d'Algemeine Staaten, mits deez, reizende uit Arthois naa Antwerpen, tot Gent een' wyl vertoefde, strengelyk te belasten dat hy zich deur maaken zoude. Ende als Bonnivet, beducht voor argher, met [*]vryereizbrief vertooghen was, zond Imbyze vyftien oft zestien ruiters op zyn lyf uit; die hem zulx praamden, dat, naa wat teeghenweers, zommighen zyner Eedelluiden doodt bleeven, en hy zelf, van den paarde gesteeghen, benoodight werd, met zwemmen door eenighe graften, zich te berghen op 't huis des Heeren van Kauwenhoove, tussen Gent en Denremonde. Den Baljuw van Axele, en eenen Muzaart, gehouden (hoewel de laast t'onrecht) voor Donjohansgezinden, liet hy, by weeghe van puure daatlykheit, dooden, beveelende 't werk zynen steêhouder kornel, Jakob van Mieghem; de tien oft twaalf zynen soldaaten afveirdighde, met onthiet om hen te vangen, en dan heimelyk van kant te helpen. Deeze knechten, hebbende dit paar betrapt, verklaarden gelast te zyn hen te vervoeren, daar zy lichtlyk lange zitten zouden, en rieden hun derhalven, zich van geldt, lynwaadt, en andre behoeften te voorzien. 'T welk geschiedt zynde, braghten zy hen tot by Gent, voor de Muidepoort; aldaar om 't leeven; en een hondt het stuk uit. Want, alzoo zy de lyken in een' put by de galghe gedolven hadden, bleef dit dier leggen huilen aan 't graf zyns meesters, tot dat het schalk oogh maakte aan zeekeren moolenaar, door wien de maaghen, vlytigh in 't naaspeuren, achter de waarheit raakten. Imbyze, des beschuldight, schutte den slagh op zyn groot aanzien, en gaf t'antwoordt; *Zoo behoorde men verraaders deur te neemen*. Mieghem, naamaals daaroover aangetast, en zich beroepende op bevel zyns Kornels, ontging met vergiffenisbidding in 't hemde voor de vierschaar, voorts met zeekre geldtboete, en ban van vyftigh jaaren en eenen dagh. Meer diergelyke moordtdaadigheeden, uit Imbyzes

[+]1579.

[+]*Moeite tot Weesp.*

[*]Secretaris.

[+]*Zeltzaam bedryf van Imbyze en zynen aanhang tot Gent.*

[*]Pasport.

[+]kooker gekoomen, en zyn' daaghelykscbe dartelheeden, strekkende om 't onderst booven te keeren, en eindtlyk 't Graauw aan den Aadel' en burghery' op den hals te schennen, verwyderden grootlyx, van hem, de gemoeden der poorteren, en der deeghelyksten onder de gemeente. 'T welk moedt maakte in Boukle, Borluit, Zoomer, Kroivelde, Uittenhoove, Gruiter, en andren, om den heer van Ryhoove te verspreeken, dat hy, zich scheidende van Imbyze, 't best deede, om, by ondersteun van 's Prinsen achtbaarheit, het verloop te richten met afzetten van zoo eenen Voorscheepen, dewyl de tydt van 't verkiezen der Wet genaakte. Ende Ryhoove neegh 't oor daar toe: zulx Boukle en Zoomer, bedektelyk naa Antwerpen getooghen, den Prinse vertoonden, hoe zy zich sterk maakten voor een' gewenschte uitkoomst, zoo zyn' Doorluchtigheit en de Staaten verstonden de handt daaraan te houden, en Ryhoove, samt andre Hoofden en Hopluiden van goeden wille, by brieven van geloove, op te wekken. De toeleg was, dat Ryhoove, als Hooghbaljuw van Gent, onder 't een oft ander dexel, Imbyze t'zynent ontbieden zouw, en daar bewaaren, tot dat men de welgezinde burghers in 't geweer, en verwittight hadde, hoe men hem, zonder ander leedt, dan 't steuren zyner snoode gangen, dacht uit de Wet te loozen, en de zelve te wisselen, volghends gewoonte; alles by goedtvinden der Staaten en des Prinsen, die daarnaa in de [+]stadt te verwachten stonde. Deeze voorslagh smaakte den Prinse. Zy worden, met de verzochte bescheiden, te rug geveirdight; en, neevens hen, de Heeren van Dohain en Meroode, tot achterraaden en toezienders. Men verzaamt ten huize van Ryhoove; kryght'er Imbyze, samt eenighe zynen; en geeft orde niemandt te laaten vertrekken, voor dat, om oploop van 't graauw te beletten, de vrunden tschrap stonden. Maar hun was noch de weet niet gedaan, als Lukas Deinart, ontfanger van de [*]verlofgelden en geestlyke goedren, met eenighe andren, middel vond om achter, door eenen hof, uit te raaken; al 't geboeft' op de beên, en aan 't roepen te brengen, dat men hunnen Voorscheepen, en meer Heeren gevangen had, die zy verlossen wilden. Zy streeven naa Ryhooves toe; eischen hem en zyn' aanhangers op, dreighen 't huis plat te schieten. Hy, dus verrast, moet kreuken; leevert Imbyze; kalt zyn schoonst; en maakt hun, ter naauwe [+]noodt, diedsch, dat het een misverstandt was, met schuiven van alle schuldt op Zoomer en Boukle. Deeze, versteeken voor eerst, ontquaamen in der nacht door den bouwval van de burgh. Midlerwyle onderwond zich de Heer van Licques, uit Parmaas naam, de bezetting van Vilvoorde tot afval te bekooren, hun vertoonende 't verloop der Staatsche zaaken, met aanbodt van drie maanden solds, terstondt te betaalen; zoo zy de plaats onder 's Koninx gehoorzaamheit stelden. Maar de soldaaten, zeggende liever te willen sterven, dan aan zoo een' snoodtheit denken, leeverden zynen brief aan hunnen Hopman Jan Petain, op dat [+]hy dien aan den Prinse van Oranje zonde; die hen, voor 't bewys dier getrouwheit, minlyk bedankte. Imbyze, ontslipt als verhaalt is, dacht sint, zyn' zaaken wisser te beleggen: ende, neemende 't onthiet aan zich zelven, bragbt onvoorziens, op den achtentwintighsten van Hooymaant, een' grooten hoop ruitren en knechten binnen Gent; verschiep de Majestraat, voor den plechtighen tydt, teeghens 't luiden der handtvesten [+]en vrydoomen; en maakte zich, op nieuw, tot Voorscheepen der stadt. Thans gaf hy zyn' reedenen in druk uit. *Dat eenighe burghers, om den welstandt der steedsche regeeringe oover stagh te werpen, en den gezuiverden Godsdienst te verdrukken, de geloofsvreede zochten deur te dryven: 't welk de rechte grondtslagh waare, tot oprechtmg des uitgerooyden Pausdooms, en der Spaansche tierannye. Zoodaanighe geesten*

[+]1579.

[+]*Toeleg om hem te schuppen; maar vergeefs.*

[*]licenten.

[+]*De Heer van Licques troont de bezetting van Vilvoorde tot trouwloosheit; doch recht niet uit.*

[+]*Imbyze brengt krysvolk in Gent, en vermaakt de Wet buiten's tydts,*

[+]*Zyne reedenen daartoe, uitgegeven in druk.*

[+]hadden tot Mechele, Shartooghenbos, en elders, de dingen verdorven, en tot Brug naa 't zelfste getracht. In Slaghtmaant lestleeden, was de meining geweest, en [+]1579. *de waaghens al gereedt, om den Voorscheepen Imbyze geweldelyk wegh te voeren. Doch 't was hun gemist; gelyk meede 't vermaaken der Wet naa hun welbehaaghen, toen de Prins zich laatst tot Gent had laaten vinden. Nu had men, van zyn' Doorluchtigheit, brieven, meldende haar' aanstaande ooverkoomst, om te raadslaaghen van Landtzaaken, en de Majestraat te verkiezen. Dit schryven, van den vieren twintighsten in Hooymaant, was eerst op den zeevenentwintighsten te voorschyn gebracht; en de brenger t'zoek. En men had, teeghens 't gevoelen van den Voorscheepen, zonder de drie leeden der stadt daar op te hooren, doorgedrongen by Scheepenen, dat'er gemaghtighden, by nacht, in aller yl, waaren afgeveirdight, aan zyn' Doorluchtigheit, om haar' koomste te haasten. Alles teeken, da'er yet in til moest zyn. Om deeze, en andre reedenen, toen beeter verzweeghen, en naamaals t' oopenbaaren, was men gedwongen geweest, zonder zich te binden aan gewoonlyken tydt en forme, met aanroeping van den heilighen naam des Allerhooghsten, en by raadt van Godtvreezende persoonen, voorts te treeden tot keur van getrouwe en den waaren Godsdienste samt der vryheit toegedaane regeerders. Derhalven bad men alle vroome burghers en ingezeetenen, ten goede te duiden, dat men d'uitwendighe pleghtigheeden zoo op een' prik niet had kunnen waarneemen; maar de zelve, hoewel ongeirne, en met droefheit, moeten laaten rusten. 'S volx heil was d'opperste wet; waartoe alle voorrechten behoorden te dienen, en gevlydt te worden. Ook hadden de zelve, voor dit maal, geen' afbrek geleeden: gemerkt dat stads rust en vryheit* (*naardien d'opperheerschappy van Vlaandre in den schoot en macht der gemeinte gevallen was*) *zich, door dit bedryf, meer gevestight dan gezwakt vonden. Tot niemandts naadeel, dan alleen om de quaadwillighen te breidelen, die zoo nut en noodtlyk een werk moghten gepooght hebben te verhinderen, waaren de ruiters en knechten in stadt gebracht; ook terstondt, daarnaa, weeder vreedelyk vertooghen.* [+]Voort strooyde zyn parthy, zonder naam van den schryver, een deel boexkens uit, trachtende d'onraadzaamheit van 's Prinsen koomst, voor dien tydt, te beweeren, met deeze reedenen. *Dat hy de Majestraat zouw willen wisselen, en thans alles naa zyn' zin stellen; met gevaar van bloedtstorting. De geloofsvreede zoud' hy zoeken weeder in te voeren; een' poort voor de Roomsgezinden tot daaghelyksche aanslaaghen; een verlet van 't behulp der geestlyke goederen, met noodtdwang om de gemeente meer en meer te belasten. Zyn' maght, als Algemein Steedehouder van den Aartshartogh, zoud' hy pooghen te werk te stellen, om de stadt onder 't juk van den hoove te houden, en de gemeinte te blooten van d'opperheerschappy en hooghste vryheit, die haar in den boezem gezakt was, en van rechtsweeghe toebehoorde. Onder schyn van 's Lands zaaken te redden, 't verloop der welke niet dan den hoove te wyten stond, zoud' hy bestaan de stadt te dwingen tot bewilghing in 't aanneemen des Hartooghen van Alençon; waardoor zy, uit de Spaansche, zouw vallen in de Fransche tieranny, hooghmoedigher, wreeder, en onlydelyker veel. Niet, dan tot oneer, verkleening, en zwaare kosten der stadt, was zyn' voorgange koomst gedeeghen; en te vreezen, dat d'aanstaande noch argher zouw uitvallen, door zyn toeleggen op wraak oover de geenen, dien de vryheit en de gemeene welvaart bet ter harte ging, dan 't volghen van zynen zin; daar hy 't zoo quaalyk meinde met de stadt van Gent, haar t'onrecht lasterde, en getracht had buiten 't verbondt van Uitrecht te doen sluiten. Zynen Franschen Raadt, zyn lyfwacht, en veel krysvolx, zoud' hy, ongetwyfelt, meêsleepen; ende, daar op, de Fransoizen en allerley uitheemschen, onder schyn van met hem te hande-*

[+]*Boexken gestrooyt tot Gent om 's Prinsen koomst af te raaden.*

len [+] inkoomen; jaa alle uytwykelingen, ende die men verzonden had tot verzeekering der ruste: zulx te duchten stond, dat hy, voor zyn' vertrek, de Schotten en [+] 1579.
Fransoizen binnen ontbieden moghte, die, van Rouselaar en daar ontrent, in eene nacht by den werke weezen konden. De vyandt, als hy verstendight wierde, dat de Prins zich naa Gent zouw begeeven hebben, waar geschaapen, alle andre aanslaaghen te laaten dryven, om hem binnen der stadt te besluiten: 't welk t' Antwerpen niet geschieden kon, en hem stof verleenen wilde, om de burghery, meer dan ooit, met bezetting te bezwaaren. Onderstandt van geldt oft volk had men van den Prinse niet te verwachten. Zyn raadt (*des noodt zynde*) *kon, zonder zoo veel ongemax, van Antwerpen gehaalt worden. De vereening der stadt met d'andre leeden van Vlaandre, die, naar 't voorgeeven zyner aanhangeren, met zyn' koomste te treffen waar, zouw niet dienen dan t' zyner meininge, om de stadt onder 't juk des Hartooghen van Alençon, en des hoofs, te brengen en haar de geestlyke goedren, in die uiterste noodt, t'onbruik te maake: zonder haar meer voor te staan dan hy tot noch toe gedaan had, zelfs op de belosten, van de Waalen, in vier oft vyf daaghen, te doen vertrekken, zoo men slechts de geloofsvreede inwillighde. Maar, indien de stadt bestendigh bleeve in 't handthaaven haarder vryheit; zoo zoude zy, die, door Gods genaade, den Waalen belet had yet zonderlings* (*uitgezeit het brandtschatten en teezen des armen huismans*) *te verrichten, met haaren voorgank ook d'andre leeden verwekken tot lust en liefde der zelfste vryheit, en voorts tot een' vereening, nut en eerlyk den ganschen lande. Dies was'er althans niet noodighers, dan dat d'ingezeetenen zich gerust hielden, en verlieten op de zorghvuldigheit, vlyt, en voorzight der Majestraat, bereidt om goedt en bloedt by hen op te zetten, zoo zy haaren raadt plaats gaaven; zich wel mooghende verzeekeren, dat het haar aan geene bequaame middelen van bescherming ontbreeken zoude, indien zy maar door 's Prinsen koomste niet verhindert wierde. Belangende de voorgewende behoefte van een hooft, 's Lands oorbaar, in der waarheit, vereischte eenen krysooverste: maar dien moest men aan den Prins niet zoeken, die altyds in de steeden gezeeten had, tot maghtighe schaade van de leeghers te velde gehouden. Men vond'er, die raadt waanden te weeten, om den Prins wel zulx te breidelen, dat de zaaken geenen last zouden lyden: maar, dewyl hy, in zyn afweezen, zoo zorghlyk een' tweedraght in der stadt had kunnen ontsteeken; hoe veel meer stonde zyn' jeeghenwoordigheit te vreezen? Beeter verre, 't gevaar en de arghernis voor te koomen, met vrundtlyk schryven om uitstel zyner reize, tot op min bedenklyke tydt. Men strooyde, tot versleeghenis der gemeene luiden, dat zy, zonder wel met den Prinse te staan, verlaaten zouden worden van Hollandt en Zeelandt. Wegh met die droomen. Want die gewesten hadden, teeghens zynen raadt en dank, de stadt van Gent in hun verbondt aangenoomen. Ende geen schyn altoos, dat zy haar begeeven zouden, die niet zocht dan den reinen Godsdienst en de vryheit te verdaadighen; twee stukken, waartoe de Vereening van Uitrecht strekte. Ook hadden de t'zaamgelyfde Landen nooyt zucht tot Alençon gehadt, weetende genoegh wat'er in stak: zulx geenszins te gelooven stond, dat zy, teeghens hunnen eedt, de handt zouden aftrekken van de geenen, die, zich en hun te goede, arbeidende waaren om zyn' tieranny te weeren. Doch, waare 't zoo noodigh, als men riep, tot richting van 's Lands zaaken, met den Prinse in handeling te treeden; men moght' hem bidden tot Brug te verschynen; te meer, om dat die stadt vast ten halven weeghe tussen Gent en Ypere lagh; daar zyn' Doorluchtigheit ook begeert werd, en zich vinden kon zonder zoo veel verzeekerings te behoeven, mits de bezetting t'haaren geboode stond. Werwaarts men alsdan bequaame persoonen konde stuuren, om met haar in mondt-*

gemeenschap [+] *te koomen. In welker voeghe Gent buiten vaar, en zyn' Doorluchtigheit vernoeght zouw blyven: oft onder deeze koomst moest' yet anders schuilen, dat zich, tot naadeel der stadt, te zyner stonde oopenbaaren moghte*. Oover 't smeeden van dit stuk werx hield men den Predikant [+]Dathenus meede geweest te zyn. Ontrent den zelven tydt, lieten de Gentenaars in druk gaan een' reekening van veertienhondert duizent, en vierentwintigh duizent gulden, uitgegeeven by hen, seedert den vyftienden van Oestmaant des jaars vyftienhondert zeevenentseeventigh, tot den zesten van Zoomermaant des jaars vyftienhondert neeghenentseeventigh; booven meer dan driehondert duizent gulden brandtschattings, afgeperst den Gentschen oorde, in acht oft neeghen maanden, door de Waalen; ende zonder tweehondert tachtentigh duizent gulden, besteedt aan 't sterken en voorzien hunner steede. Waar by (huns bedunkens) bleek, dat zy t'onrecht gelastert werden, als oorzaak van de quaade betaaling des krysvolx, en van Maastrichts ondergank, by mangel van vol en veirdigh opbrengen ten gemeenen behoeve. *Indien nu d'andre drie leeden van Vlaandre, en de rest der Landtschappen en steeden, zich, naar gelang, gequeeten hadden; waar* (vraaghden zy) *was zoo groot een geldt, beloopende wel ter somme van tneeghentigh tonnen gouds, vervaaren? Oft, waaren d'andre in gebreeke, waartoe dan die verschoont, en d'onschuldighen bescholden? Dan 't quam hun her uit haat en nydt, om dat zy 't waare geloof, den zuiveren Godsdienst, en de vryheeden des vaderlandts voorstonden, teeghens alle ouwde en nieuwe tierannyen*. 'T uitstrooyen deezer reekeninge docht hunner weederparthye bet een snorken op hun vermooghen te zyn, en tot opruying des volx teeghens d'Algemeine Staaten, dan t'hunner verdaadighing te strekken. Zommighen meinden, men behoorde dat geschrift te weederleggen, met aanwyzing hoe 't meeste deel der penningen verquist was in 't uitvoeren hunner baldaadigheeden, en in 't houden van by de hondert vendelen, nutteloos, ontuchtighbaar volx; 't welk, gevordert, door La Noue, om de muitende Waalen te bespringen, schoorvoette, met voorwenden, dat men die noch niet uitdrukkelyk voor vyanden verklaart had. Doch de voorzienighen rieden het af, en meer verbitterings te schuwen. Nietteeghenstaande deeze gesteltenis dier stadt, braghten 't Ryhoove en zyn' aanhangers zoo verre, dat de drie leeden van Gent beslooten den Prins t'ontfangen, [+]op de volghende voorwaarden. *Geene bezetting altoos in te brengen. Geenszins hunne voorrechten oft vryheeden te krenken; 't waare by handehng met den Hartooghe van Anjou, oft anders: ende, vooral, onverkort te laaten de hoogheit der regeeringe, hun onlanx opgekoomen, mits de Koning, als Graaf van Vlaandre, had afgeslaaghen de billyke paispunten, hem aangebooden tot Koolen. Stads ooverheit, goedtgekent, en gewillekeurt, zoo by den Ooverdeeken en gemeene Deekens der vrye neeringe, als by den Deeken en de gezwoorenen van 't ambaght der Weeverye, ook den hervormden Godsdienst met het aankleeven van dien, en 't gebruik der geestlyke goedren, in den jeeghenwoordighen staat te laaten: zonder yets te ver anderen; 't waare by form van geloofsvreede, oft anderszins. Der stadt genoeghzaame* [+] *verzeekering te geeven* (*aangezien zyne Doorluchtigheit behoorlyke verzeekering van haar ontfing*) *dat niemandt der ingezeetenen, oover eenighe voorleede zaake gemoeyt zoude worden. Al dit, ter beede van stads gemaghtighden, te belooven by zyn' Doorluchtigheit, onder haar briefzeeghel* [+] *en teekening*. Uit al 't welke men afneemen kan, waar 't roer, dat pas, te Gent naar leggen moest. De Prins, niet ziende, met handen zoo gemoffelt, daar ter steede yet goeds te doen, weigherde deeze voorwaarden. Maar 't leed niet lang aan, oft gemaghtighden van Ryhooves

[+]1579.

[+]*Rekening van die van Gent wort ook in druk uitgegeeven*.

[+]*Voorwaarden geverght den Prinse, door de Gentenaars, om daarop in stadt te koomen*.

[+]*Die worden, by hem, afgeslaaghen*.

[+]*Hy echter verzocht, ende neemt de reiz aan:*

+parthy quaamen zyner Doorluchtigheit vertoonen, hoe d'achtbaarheit +Imbyze nu grootlyx ontvallen was, zulx het haaren persoon niet ontstaan zouw, plaats aan rust en orde te maaken; inzonderheit, zoo men dien, omheint met een' lyfwacht van etlyke hondert burghers, zaaghe +koomen. De Prins dan, zich nyghende t'hunnen verzoeke, bestond de reiz. Imbyze, des verwittight, geliet zich, aan de haaven geheeten 't Sas van Gent, een' sterkte te willen beraamen, ende trad aldaar t'scheep, in meining, Vlaandre te ruimen: doch werd noch ooverreedt om naa stadt +te keeren. Zyn' Doorluchtigheit, aldaar gekoomen in Oestmaant, had maghtighe moeite, eer zy d'onwettelyk gekoorene, uit de regeering; ende nutter luiden daarin stellen kon. Tot Voorscheepen maakte zy Karel Uittenhoove, Heer van Hoogherval, man van bescheidene zeedigheit, in plaats van Imbyze; die, zich vindende in heeten haat, en beducht voor afvordering van reekening zyns bedryfs, naa Duitslandt ging, en onder de vleughelen van Hartogh Hans Kazimir schuilen. Petrus Dathenus +koos de zelfste uitvlucht: en zy bleeven zich daar een' lange wyl onthouden. Voorts pynde zich zyn' Doorluchtigheit, en gelukte 't haar, de rest der dingen op voeghlyken voet te helpen. Om de gevangene Heeren viel toen geen groot geschil; mits hun ontkoomen in Hooymaant lestleeden, door toedoen van zeekre burghers: hoewel men 't meeste deel, ende, daaronder, den Heer van Champaigney, met veirdigh naajaaghen, weeder in handen gekreeghen had. Doch de Heeren van Rassinghem en Sweeveghem, met den Baljuw van Kortryk, en zommighe +andre, waaren wegh geraakt. Wyders, het stond, te deezer tydt zoo byster met de gemeene zaaken, dat de Prins, door Aldegonde, aan de gemaghtighden der Vereenighde gewesten, onder andre vertooningen, deed voorhouden, op den zeevenden van Oestmaant. *Hoe d' Aartshartogh Mathias, toen onlanx, by mangel van betaaling zynes weddens, was gedwongen geweest, zyn hof te sluiten, en huishouding te breeken. Waarop te peinzen viel, indien men hem, van armoê vertrekken liete, wat klank uit zulx ooveral, wat ongunst, wat afkeer in de harten zyner toegeneighden, zoo binnen als buiten 's Lands, zonderling in den Duitschen +Ryke, ontstaan wilde: en hoe quaalyk zyn' Hoogheit des zouw vergeeten kunnen*. De zelfste gemaghtighden, naa veel ooverweeghens van Aldegondes voorstellen, schikten etlyke persoonen uit hun, naa Gent, om met den Prinse te raadtslaaghen, noopende den vreedehandel, d'orde op 't stuk der schattingen, de handeling met Anjou, en 't beleidt der zaaken, zoo van staat, als van oorlogh. Waarop hy, den achtentwintighsten van Herfstmaant, zyn gevoelen te verstaan, ook 't zelfste in druk uit, en inzonderheit te bedenken gaf; dat men eenen Vorst behoefde, +die in eighen persoon 't groote werk beleiden moghte; 't welk der Koninginne van Engelandt ongeleeghen viel. Maar mits de verscheide gezintheeden der Landtschappen, werd (nietteeghenstaande zyn klaaghen en aanporren) 't besluit verwylt, oft verworpen. Geduurende zyn verblyf tot Gent, diend' het niet naader, oft hy waar daar verrast geweest van de Malkontenten, die by duister voor stadt quaamen, met +verzoek om herberghing van eenighe Vlaamsche ruiters. En zommighen stonden nu gereedt om de poorte te oopenen, als zyn Doorluchtigheit, gevraaght by andren om verlof, en lichtelyk bezeffende dat het vyandt weezen moest, mits zy geen paardevolk daarontrent had, oft verwachtte, recht te tyde derwaarts zond, met last om niemandt +in te laaten. In 't eerst van Oestmaant hadden zy gepast, het meeste deel der bezettinge liftelyk uit Aalst te lokken, en te slaan: voorts die stad ingekreeghen, en jammerlyk omgesprongen met de burghers.

+1579.

+*Verzet de Majestraat tot Gent*.

+*Imbyze en Dathenus trekken naa Duitslandt*.

+*De tot Gent gevangene Heeren wat te vooren los geraakt*; *doch meest weeder achterhaalt*.

+*Aldegonde van 's Prinsen weeghe, draaght verscheyde zaaken voor, aan die van de Vereening*.

+*Aartshartogh Mathias geschaapen te vertrekken, by gebrek van betaaling zyner wedden*.

+*Zeekre gemaghtighden der Vereening koomen raadspleeghen tot Gent met den Prinse*.

+*Traagheit en weederspoorigheit der Landtschappen in 't besluit neemen*.

+*De Prins by naa verrast tot Gent, door list der Malkontenten*.

+*Aalst ingenoomen van de zelve*.

+Zy bemaghtighden ook Ronse, een' groote Vryheit (zoo noemt men +daar te lande, oopene plaatsen, beeter bevrydoomt dan gemeene dorpen) en plonderden 't uit, naa moordt van alles wat te traagh in 't vlieden was. 'T welk geschiedt schynt tot wraak des weederstands, die hun wel vierhondert mannen gekost had. Eenighe Gentsche vendels verdreeven +zy van Baaseroode, en staaken 't aan brandt. De Prins, vertrekkende +van Gent, quam tot Brug, ten gewoonlyken daaghe de Wet verscheppen; en stelde daar orde, onder ander, dat de Roomsgezinden in stilte hunnen Godsdienst moghten oeffenen. De Landtvooghdy van Vlaandre had hy, voorheen, tot meermaalen geweighert; maar althans een ander gezight gekreeghen, en den Heer van Schoonewal, Noël van Caron, te werke gestelt, om der Landtzaaten zucht tot zyne beroeping, nieuwlinx, +te roeren. Waar op volghde, dat hem 't zelve ampt weeder aangebooden, en by zyn' Doorluchtigheit aanveirdt werd. Sterk ging de spraak, deezen Zoomer, hoe men stilzwyghends arbeidde tot een' huwlyk des Hartoghen van Anjou met de Koningin van Engelandt: 't welk, in den benaauwden staat onzer dingen, de ooren wyd maakte voor zyn' milde +aanbieding. Want, mits de kinderloosheit der Fransche Majesteit, en Anjous naaste recht tot dat Ryk, scheen uit dien bandt een' onscheidbaare vereening der twee kroonen te willen volghen; ende naa Neêrlandt, zich daaronder vlyende, geen kyken meer, voor den Spanjaardt, te zullen zyn. Dies hoorde men daaghelyx veele twistreedenen voor en teeghen 't verstooten van Philips: ende werd, in Oestmaant, op dat stuk, + een daghvaart der Staaten van Hollandt, in den Haaghe, gehouden. D'Eedeldoom geliet zich niet vreemdt daar af; hoewel weenigh steeden, dat pas, noch moedt tot zulk een' stap hadden. Maar 't aanneemen van den Hartogh was allerveerst te zoeken. Wel deeden d' Algemeine Staaten dien van Hollandt vertoonen, *Hoe zeer men aan Anjou, zoo door toezeg, als +door ontfange weldaadt, verknocht was. Dat* (*zonder hem te vernoeghen*) *booven Parmas geweldt, en de waapenen der Waalen, een derde krygh uit Vrankryk te vreezen stond: waar door noch grooter onlust, uit de onlust voorder scheuring, uit meer scheurings ten laaste al de last dien van Holland en Zeelandt weeder op den hals koomen moghte. Naa 't dooden oft verjaaghen van meer dan tweehondert duizent menschen door den Hartogh van Alva, naa zoo langduurighe quellingen van oorlogh, verloore gebeeden, verscheide weigheringen van pais, had men reede t'oover om Spanje af te snyden. Slecht* (*ach arme!*) *deed zich de Koolsche handel op: ende, naa 't vruchteloos uitvallen des zelven, zouw men doch een hooft moeten kiezen. Want de naaryver onder de gewesten, hunne zucht tot elkanders verdrukking, bedorven de stof tot maxel eener puure regeeringe van Staaten; gelyk de voorouwders wel verzocht en bevonden hadden. Maar, in alle manier zouw men daar toe verstaan moeten, zoo men* (*gelyk het zich aanzien liet*) *noch een' wyl in oorlogh quaam te blyven; 't welk een werk van veele raaderen was, die nooyt streek hielden, zonder van eenen enklen beweegher gedreeven te worden. Niemandt nutter den Lande, dan Anjou: en geen knellender prang tot billykheit, voor den Spanjaardt, dan met den Hartoghe te sluiten, onder verding van ongehoudenis, indien de vreede voortginge. Geen handigher toom, teffens, om de Waalen te herhouden; die hunnen afval dan wel schorsen zouden, uit anxt van zich, tussen de kraften der Algemeenschappe en de Fransche, beklemt te vinden. Dat hy meester geworden, 't Landt weeder den Spanjaardt zouw willen inruimen, was, mits d'ondoenlykheit, ydele zorgh; ook 't zelfste te goedt een' brok om 'er af te scheiden. Kleene vreez desgelyx, dat hy pooghen moghte d'ingezeetenen onder scherp bedwang te brengen: alzoo de Slooten geveldt, goede*

+1579.

+*Ronse oovervallen.*

+*Baaseroode verbrandt.*

+*De Prins te Brugge.*

+*Hy aanveirdt de Stadthoudery oover Vlaandre.*

+*Geruchten van Anjous huwlyk met Engelandt.*

+*Beraading oover 't verwerpen van Koning Philips.*

+*Vertoogh uit naam der Algemeine Staaten aan die van Hollandt, noopende 't aanneemen van Anjou.*

+*orde en wachten in de steeden waaren. En men hoopte hem wel te verspreeken, tot bystandt der Landen; mits men hem opdroeghe den tytel van Beschermer der zelve; te weeten volkoomentlyk en in alles, zoo wel zaaken van recht als van oorlogh; en dit op voorwaarden, onder andre, dat hy zonder verlof der Staaten, geenen krygh t'aanveirden, geen volk te werven, nocht bezetting in eenighe steeden te leggen hadde; dat ook de Vereening van Uitrecht achtervolght wierde, en eenen ygelyke vry stonde zich +daarin te begeeven*. Maar weenigh woeghen deeze reedenen by een volk, dien 't hecht en onverwrikkelyk in 't harte zat, Oranje in 't hoogh bewindt te handthaaven: met welke meening men, in Hollandt en Zeelandt, alleenlyk gebooden uitgaande op 's Prinsen naam, nooyt die van Mathias oft van den Raadt van Staate liet gelden. Sint het veroovren van Maastricht, hield Parmas volk zich meest ontrent Roermonde, en op de dorpen van 't Vorstendoom Gulik. Daar gebeurden daaghelyx schermutsingen tussen hen en de bezettelingen van Gelder, Venlo, en Wachtendonk. +Den zeevenden van Oestmaant, werden, tot Heekhuizen by Roermonde, vier zyne Switschersche vendels verrast en geslaaghen, door 't vendel van Hopman Gouwenburgh; 't welk gestyft met etlyke soldaaten van andre vendels, en een deel ruiteren, des morghens vroegh uit Venlo getooghen was. Des andren daaghs reez een' groote beroerte tot Groninge, te +deezer oorzaak. Johan Roda (Haraeus noemt hem Roorda) Raadsheer in 't Spiersche kaamergericht, die een' dochter van Boudewyn van Loo, Rentmeester van Vrieslandt getrouwt had, was derwaarts afgeveirdight door den Prins van Parma, om d'ingezeetenen, met voorstel van zeekre vreedepunten, tot scheiding van d'Algemeenschap te bekooren. Naa 't zaayen van dit zaat aldaar, quam hy endtlyk binnen Groninge; en de zaak in 't licht. Waaroover de Wethouders hem deeden aantasten, ondervraaghden, hem zyn' papieren afnaamen, ende die aan den Stadthouder zonden. Nu geviel 't, dat zy 't invoeren der gemeine middelen aanvingen, ende zulx quaalyk eenen deele der gemeente: 't welk, opgeruidt door de Spaansgezinden, aan 't hollen sloegh, krytende, zy wilden den aangebooden pais, die hen van zoodaanighe lasten bevryen kon. Allenskens aangroeyende, streeven zy naa 't Raadthuis toe, in opzet, de Majestraat met vankenis tot het aanveirden der vreede, en 't slaaken van Roorda, te dwingen. Dan de Staatsgezinden, ook te hoop geschooit, deeden hen verstuiven. Zommighen vlooden uit der stadt. Die men kreegh, werden gebannen. Roorda, geleevert aan Rennenbergh, zat, oover 't jaar op 't Slot te Stavere; daarnaa, etlyke maanden, op dat te Woerde; sint noch een' wyl op 't huis te Rammekens: doch raakte ten +laaste los. Op den vierden van Herfstmaant, werd Honschooten in Vlaandre ooverrompelt en berooft, door den Heer van La Motte. Maar niet zoo wel verging hem een aanslagh op den Briel: van waar hy, in 't begin van Oestmaant, by zich, tot Greevelinge, met vertooning van voordeel, zeekren scheepshopman genaamt Jan Simonszoon, ontbood: +wat het dan was, dat hem 't oogh op dien persoon moght doen werpen, om den zelve een' zydgank te verghen, daar luiden van lekkerder opvoeding en hooghvlieghender gedachten zich lichter toe verleiden laaten. Jan Simonszoon (maar met voorweeten en wil des Prinsen van Oranje) nam de reiz aan, en voorts de stadt te verraaden: ten welken einde La Motte hem met groove beloften kropte. Tot uitvoeren van 't stuk zeid' hy hulp te weeten van schippers en visschers; maar, dat, om wisheits wil, de Hopman der bezettelingen van den Briel, die zyn vrundt was, en zommighe anderen gewonnen dienden; daar geldt en tydt toe behoorde. Hierop te rug getooghen, onderhield deeze ruwe man, die niet een' A voor een' B

+1579.

+*Maar die gewesten houden zich aan Oranje*.

+*Vier van Parmas Switschersche vendels geslaaghen*.

+*Oproer tot Groninge, ter oorzake van Johan Roda oft Roorda, derwaarts geschikt door Parma*.

+*Honschooten in Vlaandre oovervallen door La Motte*.

+*De zelfste leyt op den Briel toe*.

+kende, door brieven geschreeven, by eenen andren, La Motte ontrent twee maanden: trompte hem tweehondert kroonen af: ende gemaant om gyzelaars, wist het zoo fraay t'ontleggen, dat, zonder meer zeekerheits in handen te hebben, dan eenen boode, die te gelooven staat dat zelf +bedrooghen was, een' taamelyke vloot, toegerust met Prinsenvlaggen, naa den Briel gezonden werd, ende meest al vernielt door de scheepen zyner Doorluchtigheit, die'er op pasten. Alsnu staat ons te melden, wat'er, uit de weederwilligheit en het t'zaamenrotten der Waalen, gebroedt is. +Naa dat de gezanten der Algemeine Staaten, onverrichter boodtschap uit Arthois gekeert waaren, en 't zelve gewest, neevens die van Ryssel, Douay, en Orchiers, besluit genoomen had om met Parma te daadingen, quam ook Henegouw wel haast tot ooverslagh: laatende de Graaf van Lalain zich omzetten door zynen broeder Montigny, en de Graaven van Mansfeldt en Arenbergh: zulx dat hy meede teekende zeekre voorwaarden, geraamt tussen de voorzeide Landen en steeden ter eene, ende den Bisschop van Atrecht, de Heeren van Selles en Walhuon, Parmas gemaghtighden, ter andre zyde, op den zeeventienden van Bloeymaant. +Onlanx waarnaa, een hoefslagh van zyn eighen paardt hem 't leeven kostte. De Prins van Oranje, hebbende dit verdragh bekoomen, zond het op den eersten van Oestmaant, uit Antwerpen, aan de volstandighe gewesten en steeden; met eenen wydlustighen brief, dienende om zyne Doorluchtigheit te zuiveren van 't oovertreeden der aangegange verplichtingen, en van verscheiden achterklap haarder wangunstighen. Dan de punten waaren by die forme niet gebleeven, maar oover gezonden aan Parma, in 't leegher voor Maastricht; ende seedert besnoeit en verhanselt; zoo dat zy niet voor den dertienden van Herfstmaant, uit 's Konings naam, tot Berghen in Henegouw, afgeleezen werden, loopende op deezen +zin. *Alle Leeden der Gentsche bevreedinge, der Vereeninge van Brussel*, +*des Eeuwighen gebods, ende onzer beäangenaaminge daarop gevolght*, +*zullen in volle kracht blyven, en naagekoomen worden. Nocht om werken, nocht om woorden, gevallen seedert d'eerste beroerten, en ter zaake van die, heeft yemandt eenighe moeyenis oft verwyt te lyden: hy en waare dan een van onze gemeene vyanden, oft gebannen, oft uitgezeit by de verzoende Landtschappen, oft aan rechte gedaaght oover t'zaamenspanning teeghens eenighe stadt. Wy houden alles van waarde, wat, in de verzoende +Landen, voorzien, begeeven, en verleent is by den Aartshartogh Mathias, by de Staaten, oft by den Raadt van Staat, voor zoo verre als de maaht onzer Algemeine Landtvooghden zich te deezen daaghe strekt: en de voorzieningen, gedaan van zaaken begreepen onder 't Algemein, dat wy aan ons behouden hebben, bevestighen wy voor deeze reize, ter beede van de verzoende Staaten; 't en zy ons blyke, dat de voorziene persoonen niet Roomsgezint zyn, oft niet van soorte vereischt tot het verwerven der voorzienigen, en 't bedienen der ampten: behoudends, nochtans, dat het niet stryde teeghens de Gentsche bevreeding, de Vereening, het Eeuwigh gebodt, ofte teeghens de rechten, voorrechten, en vrydoomen der Landen in 't gemeen oft in 't bezonder. doch zullen hieronder geenszins vervaat, maar nietigh weezen, alle voorzieningen misschien gedaan seedert den zeeventienden van Bloeymaant lestleeden; ook de geene, die by de Raaden der Staaten, by den Heimelyken, oft dien van de geldmiddelen, + verleent blyken. Geen onderzoek zal geschieden oover afwerping van Slooten, oft sterkten; nochte de zelve weeder opgebouwt, oft nieuwe gesticht mooghen worden in de verzoende Landen, zonder uitgedrukt verlof +der Staaten van elk gewest in 't bezonder. Spanjaards, Italiaanen, Albanoyzen, Borgonjers, en alle vreemdelingen, onaangenaam den Staaten*

+1579.

+*Maar wordt schendigh uytgestreeken.*

+*De Walen daadingen met Parma.*

+*De Graaf van Lalain, afgevallen, wort korts daarnaa, van zyn' paart, geslaaghen dat hy 't besterft.*

+1.

+*Punten van de verzoening der Waalen met den Koning.*

+2.

+3.

+4.

+5.

+aanveirdende dit verdragh, hebben te vertrekken uit onze Nederlanden, zelfs uit
den Hartoghdoome Luxemburgh, binnen zes weeken, naa verkunding van deezen; +1579.
oft ook noch eerder, indien 't lichaam des heirs, waarvan hiernaa te spreeken
staat, eerder opgerecht, ende 't geen, tot vertrek der uitheemschen noodigh valt,
eerder gereedt zal weezen; ende, binnen andre volghende zes weeken, uit het
Graafschap van Borgonje; zonder in de voorzeide Landen te mooghen keeren, oft
eenighe andre daarin brengen, zoo lang wy van uitheemsch oorlogh onbekommert
blyven; ende emmermeer, 't en waare by dwang van noodt, dien de Staaten zelf
klaarlyk bekenden: gelyk deeze zullen doen vertrekken alle Fransoizen, Engelschen,
Schotten, en andre uitlanders onder hunne maght +staande. De gemelde vreemde
krysluiden, trekkende uit de Slooten oft Steeden, zullen daar moeten laaten alle +6.
lyftoght, geschut, en oorloghstuigh: ende 't geschut, gehaalt uit de Burghen, zal,
ter eerste geleeghenheit, weeder gebracht worden, van waar 't genoomen is geweest,
mits geenszins geoorloft zy, 't zelve te vervoeren uit de gewesten: ende binnen
twintigh daaghen naa 't verkundighen deezes, zullen wy de Slooten en Steeden,
met den daar weezenden voorraadt van mond' en oorlooghe, die onder de
Landtvooghdy van Heenegouw behooren; ende binnen de naaste twintigh daaghen
de andre, waar die ook geleeghen zyn, beveelen aan Nederlandsche ingezeetenen,
bequaam daartoe, volghends de voorrechten, +ende aangenaam den Staaten van
elk der verzoende gewesten. Tussen nu en 't vertrek der vreemdelingen, zullen +7.
wy, met de verzoende Landtschappen, t'onzer koste, een lichaam van krysluiden
maaken, uit inboorlingen, en andren aangenaam ons en den zelven Staaten: op
besprek nochtans, dat zy ons zullen te baate koomen met hunnen onderstandt,
naar uitwyzen van 't twintighste volghende punt, om den Roomschen Godsdienst
en onze behoorlyke gehoorzaamheit te handthaaven, naar forme van de Gentsche
bevreeding, de vereening, 't Eeuwigh gebodt, en dit jeeghenwoordigh +verdragh.
Ook gebieden wy den Staaten, ende Landtvooghden, zoo wel den Algemeinen +8.
als den bezonderen, den Raaden ende Majestraaten van Luxemburgh en
Borgonje, t'achtervolghen het Eeuwigh gebodt en dit verdragh, van punt tot punt;
ende nocht doorgang nocht ingang te verleenen aan eenighe krysluiden tot
achterdeel deezer gewesten; ook hier op eedt te doen, ende dies te leeveren
genoeghzaam schriftlyk bescheidt: gelyk ook de Staaten, weederzydelinx, zich
behoorlyk zullen quyten, zulx de koopmanschap en hanteering, tussen de voorzeide
Landen, vrank en veiligh +mooghe weezen, als eertyds. Alle gevangenen, zynde in
de maght der tzaamenverdraaghende parthyen, zullen uitgaan zonder ransoen +9.
daatlyk +naa 't verkundighen van deezen. Belangende de goedren, opgehouden,
bekommert, ende aangetast, ter beide zyden, sint den pais van Gent, zoo wel in +10.
onze Nederlanden, als in Borgonje en elders; elk zal terstondt weederom koomen
in zyn' onroerlyke goedren; ook in de roerlyke, zoo die niet verhandelt oft vervreemt
zyn, *ten ooverstaan en beveele des Rechters, by de Majestraat daartoe bedwongen
door beroerte des volx: waaronder begreepen zullen zyn de goedren der *by authoriteyt.
gevangenen, gehouden van de Gentenaars en hunne aanhangers: ende
noopende de renten en kommeren op de zelve goedren, zal gevolght worden het
inhoudt des veertienden ende zestienden punts van 't Gentsche verdragh, mits dat
men zie op den geboortedagh van Sant Johan den Dooper, in den jaare
vyftienhondert +neeghenentzeeventigh. Wy handthaaven alle, die voor 't vertrek van
onzen broeder Don Johan in Naamen, gestelt zyn en zich althans vinden in +11.
vooghdy oover de verzoende Landtschappen, steeden, en Slooten; gelyk ook
de geenen, dit voorzien zyn met vooghdyen ontleedight met

+der doodt: ende in de vooghdyen, bezet by maniere van voorraadt, mits 't vangen en vasthouden der Heeren, zullen blyven de geenen, die jeeghenwoordelyk +1579.
daarin zyn, tot de ontslaaking en weederkoomst der gemelde Heeren: doch zal men alzulke, by afsterven der gevangenen, voorzien naar luidt van 't volghende achtiende punt: en wy belooven geenen der zelve af te stellen, indien zy, geduurende de beroerten, hebben aangehouden met de Staaten, ende gehandthaaft den Roomschen Godsdienst, naar de form van de Gentsche bevreeding, de Vereening, en 't Eeuwigh gebodt; ende voortaan niets koomen te begaan tot naadeel deezes verdraghs. +Ende tot meerder verzeekering hebben wy verordent, naar 't elfste punt des Eeuwighen gebods, dat de Staaten der verzoende Landtschappen, alle +12.
persoonen gestelt in waardigheeden, Oversten, Majestraaten, Burghers en inwoonders der steeden ende dorpen, daar krysbezetting leit, ook de oorloghsluiden zelf, desgelyx de burghers en inwoonders der steeden ende dorpen, daar geen' bezetting is, voorts alle andren weezende in eenighe kryslyke oft andre ampten, zullen zweeren den Roomschen Godsdienst en onze behoorlyke gehoorzaamheit te onderhouden, naar uitwyzen van de Gentsche bevreeding, de Vereening, 't Eeuwigh gebodt, en dit jeeghenwoordigh verdragh; ende geen' bezetting t'ontfangen, te verandren, oft in te laaten, elk in 't zyne, buyten weeten van den Algemeinen ende bezondren Landtvooghdt, en van den Raadt der Staaten van yder gewest, oft van de gemaghtighden en bevelsluiden der zelve: alzoo nochtans, dat, in haastighe en dringende noodt, de bezondre Stadthouder de sterkten, daar bezetting plagh gehouden te worden, zal wel verzorghen met krysvolk verplight by eede aan ons ende t'onzen dienst in elken +geweste. Ook belooven wy, de steeden oft het platte
landt der voorzeide gewesten niet te bezwaaren, nochte te doen bezwaaren met +13.
eenigh uitheemsch oft inheemsch krysvolk, 't en zy dat d'inwoonders zulx begeeren, ter zaake van oorlogh oft eenigh ander gevaar, oft dat het daar gewoon is te zyn van ouwde tyden; in welken gevalk de bezetting zal geschieden met ingeboore Neêrlanders, aangenaam den Staaten van elken geweste. +Wy willen
ende verordenen, dat, in alle steeden ende dorpen, daar de Majestraaten +14.
onordentlyk vernieuwt zyn, sint den aanvank der beroerten, zy weederom in haar geheel warden gestelt, naar de gewoonten en voorrechten, die elke plaats gehadt en onderhouden heeft, ten tyde van onzen Heere ende vader den Kaizar, ook dat de zaaken alzoo bestelt warden, dat men aan de Majestraaten behoorlyke achtbaarheit en gehoorzaamheit +toedraaghe, om in geen nieuw gevaar te vallen.
Wyders belooven wy, tot d'Algemeine vooghdy der Nederlanden, altyds te +15.
maghtighen eenen van onzen bloede, Vorst oft Vorstin, begaaft en bequaam tot zoo zwaar een bewindt, met wien de onderzaaten wettighe oorzaak zullen hebben om zich vernoeght te houden, oft immers te vreede moeten weezen by alle reedelykheit: de zelve zal regeeren met alle rechtvaardigheit en billykheit, naar de rechten en gewoonten der Landtschappen; ende pleghtelyk zweeren, te handthaaven de bevreeding van Gent, de Vereening, het Eeuwigh gebodt, en dit verdragh, in alle punten, en met naamen den Roomschen Godsdienst en onze behoorlyke gehoorzaamheit: ende zullen wy den gemelden Staaten, een' wyle voor 't maaken van den gemelden Landtvooghdt, laaten weeten, gelyk wy plaghten, wie by ons daar toe gekooren zy: wy willen ook, dat onze neef de Prins van Parma, met alle vlyt, beschikke en volvoere 't vertrek der vreemdelingen en de weederleevering der steeden en plaatsen, dat hy ook, met een, tot Algemeinen Stadthouder oover onze Nederlanden, voor den tydt van zes maanden, ontfangen warde, mits zich richtende naa de gewoonlyke pleghtigheeden; ende, dat

+hy, tot meerder voldoening en queeking van 't vertrouwen onzer onderdaanen, hebbe, voor zyn' huisgenooten, inboorlingen der Landtschappen, en zoo luttel +1579.
uitheemschen, als mooghelyk zal vallen: ende om hun bet te believen, begeeren wy, dat het getal van zyn' uitlandtsche dienaars niet gaa booven vyventwintigh oft dertigh: den welken ook geene bediening van gemeine ampten, nocht handeling van Landtzaaken zal toegelaaten worden: hy zal nochtans hebben alzulke lyftrauwanten, als by andre Landtvooghden, Vorsten en Vorstinnen van onzen bloede, plaghten gehouden te worden; te weeten, schutten en helbaardiers, inboorlingen en van vereischte soorte: met welken onzen Neeve de Staaten zullen onderlinge gemeenschap van zaaken hebben, en hem te kennen geeven al wat'er gedaan zal worden, ende al wat der uitvoeringe van dit verdragh is aankleevende: ook staan alle gebooden en voorzieningen te doen door ons, en alleenlyk in onzen naame: ende, indien wy, ten einde van de voorzeide zes maanden, tot de gemelde Landtvooghdy niet hebben gemaghtight den persoon vanden zelven Prinse van Parma, oft eenen andren, begaaft als booven, zoo zal zy, tot verhoedenis van beroerte en wanorde, bedient worden by den Raadt van Staate, terwyl men naa nieuwe verkiezing blyst wachten. +Tot luiden des zelven Raads van Staate, zullen wy stellen twaalf mannen, te kiezen naar ons welbehaaghen, zoo wel uit de +16.
vernaamsten en Eedelen, als uit de gemeente, alle, volghends d'ouwde wyze, inboorlingen; twee derdendeelen der welke den Staaten der voorzeide gewesten zullen aangenaam zyn, en persoonen die van den beginne tot den einde der beroerten, met hun hebben aangehouden: van deeze twee derdendeelen zullen de vyf persoonen lastbrief van ons hebben naa d'ouwde maniere; en de drie andre, enkle voorziening voor den tydt van drie maanden; naa 't verloop der welke, wy hun, zoo 't ons gelieft, zullen verlenging mooghen toevoeghen, oft andre bequaame verkiezen en instellen als booven; op dat 'er altyds leedighe plaats blyve voor de Landtschappen, die noch niet verzoent +zyn. Naar de stemming en 't besluit van 't meeste deel der voorzeide Raadsheeren, meede verplicht tot den eedt hier vooren +17.
verklaart, zullen alle zaaken afgeveirdight worden gelyk ten tyde van onzen heert ende vader; ende staan te teekenen met een bezonder teeken, by eenighen der voorzeide Raaasheeren, teeghens zoodanigh misquaam als dikwyls bevonden +is. Alle vooghdyen, koomende oopen te staan, binnen de naaste zes jaaren, in de +18.
verzoende Landen, zonderling Hopmanschappen en Krysampten, zullen wy begeeven aan inboorlingen, oft ook uitheemschen, aangenaam den Staaten van elk gewest, ende geschikt, bequaam, en ontfanklyk naar de voorrechten des zelven: tot den heimelyken Raadt, tot dien van de geldtmiddelen, en tot andre ampten van grooter belang, zullen wy desgelyx vorderen ingeboorenen, oft vreemden, aangenaam den Staaten, en ontfangbaar; de welke, voor hunne ontfankenis, zullen pleghtelyk moeten zweeren, te onderhouden dit verdragh, en de Staaten te waarschuwen van alles, wat zy bevinden zullen tot naadeel des zelven gedaan te +worden, op peene van meineedt en eerloosheit. Ook houden wy vast en van waarde alle instellingen van jaarlyksche renten, *voordeelgelden, en andere +19.
verbintenissen, verzeekeringen, en schattingen, die by de voorzeide Staaten, *pensioenen.
met verlof van elk Landtschap, zyn ingestelt en aangegaan; ingestelt en aangegaan zullen worden, tot baate der geenen, die hun bystandt gedaan, oft geldt verschooten hebben in der noodt; ende dat zelfs de schulden gemaakt ter zaake van de gemelde oorlooghen en beroerten, zullen betaalt +worden, naar het achtiende punt des Eeuwighen gebods. Ook zullen zy naamaals met geene tollen, +20.
schattingen, *verpondingen, oft lasten, bezwaart worden by andre form, dan ten tyde van onzen heere ende vader oft by bewil- *contributien.

lighing [+] *van elk gewest. Alle ende elke voorrechten, en gewoonten, zoo* [+] *wel in 't gemein als in 't bezonder, zullen gehandthaaft, ende de geene,* [+] *die moghten gebrooken zyn, herstelt worden. De verzoende gewesten hebben te vertyghen van alle vertujingen en bondtgenoodtschappen, gemaakt* [+] *sint het ontstaan der voorleedene beroerten. Ende, aangezien de Staaten zich voelen verplicht aan onze liefste zuster de Koningin van Engelandt, en aan den doorluchtighsten Hartogh vah Anjou, door ontfangen onderstandt, zoo zullen wy, binnen twee maanden naa intreê onzes neefs des Prinsen van Parma ter Algemeine Landtvooghdye, zeinden, aan hen, eenen bequaamen persoon, om alle heusche plichtpleeghing te bewyzen: ende de verbintenis en ouwde vriendschap met onze voorzeide zuster zal weederzydelinx* [+] *achtervolght worden. Tot vermeering der geneeghenheit en goedthartigheit, die de Landsheeren schuldigh zyn te draaghen, tot hunne onderzaaten; ende op dat daarenteeghen de onderzaaten bet geneight warden tot eerbiedenis en gehoorzaamheit t'hunnen natuurlyken Vorste; zoo hebben de voorzeide Staaten, op ons, zeer ootmoedelyk begeert, dat wy, ter allereerste geleeghenheit, in Nederlandt zouden zeinden onzer kinderen een, bequaamst, onzes dunkens, tot onzen naazaat, om aldaar opgevoedt en onderweezen te worden naar hunne manier, in alle Godtvreezentheit, geschikte deughd, en vroomigheit; op welke zaake wy zullen* [+] *acht geeven als 't betaamt. Ook zyn wy te vreede, alle gewesten,* [*] *Slootenyen, steeden, en bezondre persoonen van Nederlandt, die met ons begeeren te verzoenen, naar de form en voorwaarden van dit verdragh, daartoe t'ontfangen; ende zullen zy gelyke weldaadt genieten als de voorzeide verzoende Landtschappen, is 't dat zy gewillighlyk daartoe begeeren te koomen binnen drie maanden naa 't daadtlyk vertrek der* [+] *Spanjaarden uit gansch Nederlandt. Ook staan wy den voorzeiden Staaten toe, ootmoedelyk te bidden de Pauzelyke Heiligheit; onzen liefsten broeder, neef ende maagh, den Kaizar, d'Aartsbisschoppen van Koolen en Trier; ende den Hartogh van Kleef, als hartlyke beminners der welvaart en ruste van Kristenryk, dat hun gelieve te beneirstighen 't* [+] *volbrengen en onderhouden van dit verdragh in alle punten. Maar, indien, in 't uitvoeren en volbrengen van dit verdragh en het aankleeven van dien, eenighe zwaarigheit oft zintwist ryst, die naa de verkunding zouw moeten beslecht worden; zoo zullen wy, en de Staaten der verzoende Landtschappen, ter weederzyden, gemaghtighden stellen, om alle zaaken te verstaan, te vereffenen, en uit te voeren: daarentussen staat wel t'aanmerken, dat, door deeze woorden* Aangenaam den Staaten, *en de reste, gestelt in veele punten, niet uitgeslooten worden de inboorlingen van Nederlandt, die der eene oft andre zyde van de verdingmaakers* [+] *hebben aangehangen. Ende, op dat alle ende elke punten, boovengeschreeven, gemaakt ende beslooten tot Atrecht, den zeeventienden van Bloeymaandt, lestleeden, ende verlicht, herwooghen, en vast gestelt, in onze stadt van Berghen in Heenegouw, den twaalfden van Herfstmaant des jaars vyftienhondert neeghenentzeeventigh, wel ende daadelyk onderhouden, vervult, en uitgevoert mooghen werden, ende dat alles, wat in de voorzeide punten begreepen staat, vast en van waarde, eeuwigh en ongeschent blyve; zoo hebben wy dit jeeghenwoordigh verdragh doen teekenen, by onzen zeer lieven ende getrouwen neef den Graaf van Mansveldt, ende by andre onze gemaghtighden, ter eene zyde; ende by de Stadthouders en gemaghtighden der voorzeide Landtschappen en hunner bondtgenooten, ter andre; met belofte van alles te beäangenaamen en te bevestighen by onze oopene brieven in behoorlyke en gewoonlyke forme, binnen zes daaghen naa deezen dagh. Gegeeven in onze*

[+] 1579.
[+] 21.
[+] 22.
[+] 23.
[+] 24.
[+] 25.
[*] Kasteleryen.
[+] 26.
[+] 27.
[+] 28.

+*stadt Berghen in Heenegouw, den twaalfden van Herfstmaandt des jaars vyftienhonderdt neeghenentzeeventigh*. Deeze waaren de vruchten der moedtdwangeloosheit van de Gentenaars en hunner gelyken; de verwarring +der Staatsche zaaken, en 't verlies van gansch Walslandt: behalven Doornik, en Doornikkerlandt, welke de Stadthouder aldaar, Prins van Espinoy, broeder des Burghgraaven van Gent, in den Roomschen Godsdienst, met ooghluiking tot den Onroomschen, by d'Algemeenschap hield: uitgezeidt ook Kaamerik, en 't steedeken Bouchain; het een der welke door beleidt des Heeren van Ainfy, het ander door de kloekheit van den braaven Joost de Zoete, Heere van Villers, noch een' wyl aan de zelfste zyde bleef. Wel is waar, dat Valenchien, schynende te willen zien oft de Hartogh van Terranova yet vorderlykers verleenen moghte, noch wat draalde met het aanveirden der boovengemelde punten; maar het verklaarde genoeghzaam, dat het, binnen de gestelde drie maanden, oft d'een' oft d'andre form omhelzen zouw.

+1579.

+*Doornik, Doornikkerlandt, Kamerik, en Bouchain blyven noch Staatsch*.

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Zestiende Boek.

[+]**M**Et meer arbeids, en min spoeds, deed zich de handel tot Koolen dryven. Naa 't knibbelen oover de voorstellingen van Terranova, vertoonden de Staatsche gemaghtighden aan de Kaizarsche, hoe 't zyn gevaar had, indien hy eeven strak bleeve, dat hunne meesters 't werk met Anjou zouden [+]voltooyen. De Kaizarsche, daarnaa, ontworpen zelve een verdragh, ende behandighden 't aan de Staatsche. 'T welk deeze bevonden met Terranovaas geschrift, in stoffe, oover een te koomen: gelyk zy ook zulx hun vrankmoedelyk, ende niet zonder eenighe scherpheit, aanweezen. De Kaizarsche, hoewel meinende dat men hun wat te naa gesprooken had, lieten zich nochtans paayen; en deeden, op den achtienden van Hooymaant, eenen nieuwen voorslagh. *By deezen werden vast gestelt, de Gentsche bevreeding, de Brusselsche vereening, het Eeuwigh gebodt, des Koninx Toestandt daarop gevolght, en het handthaaven der voorrechten. 'T vertrekken der uitheemsche krysluiden zouw teffens geschieden, t'eener tydt te raamen by gemeen goedtdunken van parthyen. Het inlandsch volk van oorlooghe stond' ook t'ontsoldighen, uitgezeit de gewoonlyke bezettingen. De tollen, ingestelt ter zaake van de beroerten, hadde men af te schaffen: 't en waare zyn' Majesteit anders noodigh oordeelde. De koopmanschap zouw in alle vryheit gedreeven worden, gelyk van ouds. Zoo geestlyken als weirlyken zouden keeren in 't bezit hunner ontilbaare goedren, en der tilbaare noch in weezen bevonden. Aan onwraakbaare persoonen, geschupt uit ampten oft staaten, bezeeten by hen ten tyde des Eeuwighen gebods, moesten de zelve weeder ingeruimt worden, onder eedt, te doen aan Koning en Staaten, van deeze punten t'achtervolghen. Niet dan inboorlingen te vorderen tot aanzienlyke bedieningen; ende dat onder den zelfsten eedt. De gevangenen los te laaten zonder ransoen*; *'t en waare dan reeds besprooken. Den Graaf van Buure t'ontslaaken, drie maanden naa dat de Prins zyn vader 't verding met hem te maaken zouw voldaan hebben. Voorzieningen, staande aan de gewoonlyke maght der Landtvooghden, ende gedaan by den Aartshartogh, Raadt van Staat, oft de Staaten, zouden stadt grypen: maar niet de geene die geschiedt waaren in zaaken verhouden aan zyne Majesteit, ofte teeghens de vrydoomen oft yemands bezonder recht streeden. Alle Majestraaten, afgezet buiten orde hadde men weeder te herstellen. 'S Koninx gezagh en gehoorzaamheit zouw gelden, naar uitwyzen van Godtlyke en weirlyke wetten, van de voorrechten en gewoonten des Lands, van de Gentsche Bevreeding, de Vereening, 't Eeuwigh Gebodt, en dit verding, ende voorts gelyk ten tyde van Kaizar Karel den vyfden. De Koning zoude eenen Vorst oft Vorstin, bequaam en van zynen bloede, tot d'Algemeine Landtvooghdy lasten; onder eedt van de vrydoomen*,

[+]1579.

[+]*Eerste voorslagh van 's Kaizars gemaghtighden tot Koolen: wort partydigh geoordeelt. Hun tweede voorslagh.*

+*de Bevreeding, ende deeze verzoening naa te koomen. In handen van dien Landtvooghdt zouw men, zonder eenigh voorder bedenken, moeten leevren alle plaatsen alstoen gehouden by d'een' oft d'andre parthy, ook's Koninx erflyke goedren, geschut, voorraadt van mond en oorlogh, waapenen, en scheepen: op dat hy de plaatsen, gewoon, booven alle gedachtenis, bezetting te hebben, te bewaaren gaave, by goedtdunken des Raads van Staate, aan ingeboore Nederlanders, verplicht by eede aan den Koning en aan de Staaten, tot onderhoudt van dit verdragh, booven 't gewoonlyk zweeren van getrouwigheit te zyner Majesteit; ende voorts handelde met de voorzeide plaatsen, gelyk hy bevinden zouw te behooren, en eertyds gedaan was. 'T geen, niettemin, uit de Koninklyke goedren moght bekeert zyn ten gemeenen onderstandt, zoude niet hereischt worden, mits dat men zich voortaan des onthielde. De Staaten zouden vertyghen van alle verbintenissen, gemaakt ter zaake van de beroerten; uitgezeit de Gentsche Vreede, de Brusselsche Vereening, ende 't Eeuwigh gebodt. Onder dit verdragh zouw men begrypen d'Engelsche Koningin, en den Hartogh van Anjou: ende van de punten, raakende 't voltrekken, bevestighen, verkundighen, en eeuwigh onderhouden deezes, hadde men te handelen wen alles zoo naa vereffent waare. Dit voor zoo veel als 't burgherlyk bestier raakte. Noopende den Godsdienst: in d'andre gewesten stond' alleen de Roomsche te pleeghen: maar Hollandt, Zeelandt, en de stadt Bommel, zouden zich mooghen richten naa 't Gentsche verdragh; mits dat ondertussen de Roomsche Godsdienst weeder ingeruimt wierde ter plaatsen daar die, ten tyde van 't maaken des zelven verdraghs, geoeffent was. D'Onroomsgezinden zouden, in d'andre Landschappen, mooghen ongemoeit woonen en blyven, tot dat, met raadt der Staaten, wettelyk beroepen, door den Koning oft zynen Stadthouder, ter plaatse, daar men vrylyk stemmen moghte, anders voorzien waare op 't maatighen der plakkaaten: des hadden alzulke onderzaaten zich midlerwyle te hoeden voor arghernis, oproer, en oeffening van allen andren Godsdienst: zouden ook daarentussen, hunne goedren roerende en onroerende, vryelyk mooghen gebruiken, met verlof om die te vervoeren oft vervreemden t'hunner geliefte: die de zelve begeerden te behouden, zouden ze mooghen, in hun afweezen, doen regeeren by zulke Roomsgezinde bewindsluiden, als hun raadzaam dochte; daarenbooven weeder in 't Landt keeren, en zelve hunne goedren aanveirden, wen 't hun aanstonde te leeven op de Roomsche wyze, en zulx bekent te maaken aan de Pastooren, Amptmannen van Rechte, en Wethouders der plaatsen, daar zy zich wilden needer zetten*. +1579.

+'T ontwerp deezer voorwaarden, (hoewel ongelyk enger dan de geene die den Waalen verleent werden, uitgezeit in 't stuk van den Godsdienst) zonden de Staatsche gemaghtighden aan hunne meesters, ende gaaven dien te bedenken, oft het niet nutter aanveirt, dan afgeslaaghen waare ten opmerke van den deerlyken staat des Lands. Voorts hielden zy, op nieuw, aan om bestandt: 't welk, naa eenighe uitvluchten, door Terranova plat geweighert werd. De Kaizarsche schreeven ook, buiten weete der Staatsche gemaghtighden, aan d'Algemeine en bezondere Staaten, samt aan d'achtbaarste steeden, met vermaan tot ontfankenis der boovengeroerde punten: by welke brieven van den vyfden in Oestmaant, Terranova de zyne voeghde. Hierop werd, by die van Shartooghenbos, geantwoort, dat zy de voorgestelde middelen billyk vonden: by d'andre steeden en Landtschappen van Duitsche taale, dat zy zich gedroeghen tot besluit, te neemen by d'Algemeine +Staaten. Deeze geport door versche brieven antwoordden uit Antwerpen, ontrent een' maant naa den ontfank der eerste. 'T merkwaardighst, bygebracht van hun, was, *Dat zy 't ontwerp den bezondren* +*Die wort aan de Staaten gezonden*. +*Antwoort der Staaten*.

[+]Landtschappen hadden toegeveirdight, om elx gevoelen te verstaan. Maar, huns beduchtens, was 't eindt der Nederlandsche ellenden noch niet verscheenen, [+]1579. zoo de Koning de beeken zyner genaade niet mildelyker vlieten deede. Want, wordende de afgezette amptenaars weeder in staat en gezagh gestelt, door weldaadt der Spanjaarden, die noch blaakten in haat teeghens 't Landt, ende zonder de welke zy zouden waanen huns leevens niet zeeker te weezen; wat stond' 'er te verwachten, dan oopening van den wegh tot vervolghing, vankenis, ballingschap, en moordt der andren? Welke vreeze gestyft werd door den bezondren handel met Arthois en Heenegouw, en door 't oprechten van dat heir. Daarenbooven, alle steeden, sterkten, krysvolk, en de gansche kracht des lands op te draaghen aan 's Koninx Algemeinen Stadthouder, daar de Hollanders en Zeeuwen, toen zy zich noch alleen vonden, 't zelve geweighert hadden, en het teeghendeel bedongen by 't verdragh van Gent; zich te stellen ter genaade van zoo versch verzoende vyanden, en te paayen met de broosheit van eenen eedt; het streed teeghens menschlyke reede, was een gruwel voor de naatuur. Voorts werd doorgaands, onder vermaan van den Gentschen pais, het Eeuwigh Gebodt vermengelt, dat onvoorzightelyk by d'andre gewesten, maar nooit by die van Hollandt en Zeelandt, aanveirt was; ende uit het welke men, mits 't punt van den Roomschen Godsdienst in alles en ooveral te handthaaven, zoo zwaare stormen had zien opdondren, toen Don Johan, uit kracht van dien, de Staaten weeder, ter zaake van 't geloof, tot de waapenen dryven wilde. Hieruit, ende voorts mits 't verwerpen van den Gentschen pais door den Baroen van Selles, was zulk een' vreez voor d'ouwde bitterheeden ontstaan, dat men zich binnen de paalen des gemelden verdraghs niet had kunnen houden, maar noodtlyk moeten koomen tot inwilghing der geloofsvreede, om 't wantrouwen te stillen. Wie zoude nu gelooven, dat het aanbieden der Gentsche vreede den Koning ernst waare, die hy, toen 't ongelyk beeter met den Lande stond, had afgeslaaghen? Dat het werk op heel andre moer lagh, moght men speuren, niet alleenlyk uit d'onzeekerheit, waar in 't gezagh des Prinsen van Oranje, en de zaaken der Hollandren en Zeeuwen gestelt werden; maar ook uit het aanverghen des Eeuwighen Gebods, samt der twee andere punten, benaauwende d'Onroomsgezinden van d'andre Landen veel meer dan de Bevreeding deed, die hun toeliet te koomen, te blyven, te handelen, te vertrekken, te keeren, zonder eenighe belydenis van geloof. Slechts met ydelen pronk van woorden, werd het Gentsche verding dan ten toon geheeven, maar in der daadt vernietight: daar nochtans de jeeghenwoordighe geleeghenheit verre grooter ruimte vereischte, dan by 't zelve besprooken was. Kranke troost zeeker voor den Graave van Buure, dat men zyn verlossing uitstelde, tot naa 't voldoen eens bezondren verdings; waartoe de Prins van Oranje, oovermits belofte den Lande gedaan, alstoen niet verstaan kon, nocht kunnen zoude naa 't verstryken van den tydt des gemeinen handels: zulx het gevaar, beschooren, op dien voet, den vader en zoone, lichtlyk te bezeffen was; 't welk groote ontsteltenis der Landen moest met zich sleepen. Stond wyders te bezinnen, dat, by d'ontworpe punten, geen' verzeekering voor de Majesteit van Engelandt, den Hartooghe van Anjou, nochte zelfs voor den Aartshartooghe Mathias, werd aangeweezen: mitsgaaders, hoe men de gebooden en voorzieningen, gedaan by zyn' Hoogheit en de Staaten, op schroeven stelde. met de duisternis der bygevoeghde uitzonderingen en begrenzingen. By de gemelde punten was ook geen' wisse tydt bestemt tot het vertrek der Spanjaarden. Ten aanzien van al 't welke, en van de dringende noodt des Lands, zy de Heeren Kaizarlyke middelaars baaden, den Hartogh van Terranova te verspreeken tot billyker voor-

waarden, +*die met recht den tytel van taafelen der vreede voeren moghten*. Maar, oft schoon de regeerders der voorzeide landen en steeden ('t welk nochtans veel was) d'eenen met minder, d'andren met meerder yver (onder de welke die van Aarnhem uitmuntten) te zaamen heulden, zonder oover te zwikken tot luistering naa bezonder verding, ende 't ontwerp der Kaizarschen voor onvoldoende hielden; zoo ontwekte niettemin de ruchtbaarheit van 't zelve zorghlyke beweeghenissen in den gemeenen man. En men vond'er, die, uit haat der daaghelykschе bezwaarnissen, oft uit zucht tot Spanje, zich zelven oft andren vroedt maakten, dat de vreede tussen Terranova en der Staaten gezanten reeds getroffen was, ende niet haaperde dan aan de baat- en staatgierigheit der geenen, die, alstoen in 't bewindt zittende, by tydt van stilte geen' kans zaaghen om zich met het mergh der gemeente te mesten. +1579.

Deezerley klappernyen zweefden der +maate t'Uitrecht, dat de Wethouders oorbaar vonden, die, niet by enkle afkunding van verbodt, 't welk dikwyls tot voedsel der faame dient, maar teffens by bondighe weederlegging te smooren. Van plaats tot plaats draafden verscheide boexkens, loovende oft laakende op 't heftighst de voorzeide punten. Die van d'Augsburghsche Belydenis t'Antwerpen, hoorende hoe hen naaging dat zy ze nut en noodigh oordeelden, verklaarden het teeghendeel in oopenbaaren druk. Andren, in steede van 't ontwerp te bestryden met woorden, beweezen met de werken, hoe verre zy waaren, niet alleen van zulk eenen, maar van veel billyker pais t'omhelzen. Den gemaghtighden der naader Vereenighde Landen quam ter ooren, hoe Sonoys +soldaaten tot Zutven de beelden gestormt hadden, teeghens 't verdragh gemaakt met die stadt; en bevaalen hem de misdaaders ernstlyk te straffen. Maar Sonoy antwoordde, *Dat, met het verandren van zommighe Wethouders, en 't beëedighen der aangekoome, men aldaar eendraghtelyk de groote kerk den Onroomschen, en de Nieuwestads kerk den Roomsgezinden had toegevonden. Het afneemen eenigher beelden was, ten ooverstaan van Burghermeesteren, Kerkmeesteren, en andre aanzienlyke luiden, ende wel wat onzachtelyk geschiedt, door soldaaten; mits dat de arbeiders, gelast om 't zelve in stilte te beschikken, slappelyk te werke gingen*. Hierop volghde gelyke handdaadigheit tot Hattem, en elders. 'T welk, verweeten den Graave van Rennenbergh, en dat men op geenerly verding oft eedt paste, hem (zoo hy voorgaf) schryven deed, aan de zelfste gemaghtighden, dat, 't en waare daarin voorzien wierde, hy die van Ooveryssel en Groninge tot de +Vereening niet te brengen oft te houden wist. De gemaghtighden, bezeffende 't belang der zaake, zonden dubbelt van Rennenberghs brieven aan Graave Johan van Nassau, Stadthouder oover Gelderlandt, met verzoek dat zyn' Genaade genoeghzaame orde stelde teeghens zoodaane ongereeghеltheeden. +Te Kampen, echter, daar Rennenbergh te gebieden had, quaamen, korts hiernaa, d'Onroomsgezinden den Raadt aanzoeken, om onderhoudt voor hunne Predikanten: 't welk, voor dien tydt, geweighert werd. Daarop gaat'er een deel, hoewel buiten toestemming hunner gemeinte, dit leedt aan de Minrebroeders verhaalen; en leit ze ter stadt uit: zulx alles in roere en waapenen raakte. De Monnikken werden, noch voor den aavondt, weeder in 't klooster geholpen, door vlyt hunner geloofsgenooten: uit welke, des andren daaghs, ontrent anderhalf hondert, te zaamen gerot in de groote kerk, zich onderling verbonden heimelyk beweert te gaan teegens d'Onroomschen; en acht persoonen aan de Vroedschap schikten, om d'onderhoudenis der geloofsvreede te eischen. Weinigh daaghen daarnaa, koomen zommigen der zelve dronken uit het Minrebroersklooster, met groot getier, en pooghen 't volk, op straat en hunne zyde, te trekken. D'onroomschen begeeven zich by 't vendel, dat

+*Afkunding tot Uitrecht, teeghens de loovers van den voorslagh der Kaizarsche middelaaren*.

+*De Luiterschen t'Antwerpen misprysen dien. Beeldtstorming tot Zutven door Sonoys knechten, ten ooverstaan van zommige Regeerders*.

+*Gelyke handdaadigheit tot Hattem, en elders*.

+*Moeite tot Kampen, om geloofszaaken*.

+de wacht aan 't Raadthuis had: de weêrparthy, by 't geene dat op de wacht trekken moest. Veele Roomsgezinden, met het bier in 't hooft, peuren voor uit, naa d'Onroomschen, die zich, met waaghens en ander tuigh, wat beschanst hadden. Ter weederzyden werden'er twee oft drie doodtlyk, vier oft vyf lichtlyker gequetst: doch endtlyk 't krakkeel ter neêr geleit, by besprek, dat d'Onroomschen, om vreedes wil, zouden afwyken; mits dat men hun, t'hunner verzeekering, gyzelaars meê neemen liete; en aan den Stadthouder Rennenbergh 't geschil om de Monnikken verbleeve, +die d'eene parthy handthaaven, d'andre verdryven wilde. 'T liep eevenwel niet lang aan, oft die moesten verhuizen: en de stadt werd, met twee vendels soldaaten, verzeekert. Om dit getyde vernamp men in de Twente, eenighe zaamening van voet- en paardevolk, die verluiden lieten dat zy de Hiergessche, Meeghensche, en Bossusche knechten, quaalyk betaalt van de Staaten, waaren verwachtende, in meening de geloofsvreede af te schaffen. Dies schreeven die van de naader Vereening aan den Landtdrost van Zutven, dat hy Lochum en Grol, by voorraadt, met huisluiden te bezetten hadde. De Graaf van Rennenbergh, aangezocht tot Ooverste deezer troepen, sloegh 't af. Ook ging 'er maare van kryswerving in Oostlandt, ten behoeve van Billy: waaroover die van de, zelfste Vereening, den Stadthouderen in Gelderlandt en Vrieslandt, de bewaarnis hunner grenzen aanbevaalen. Shartooghenbos, ontruimt van de Staatsgezinde burghers, ende neemende genoeghen aan den voorgestelden pais (gelyk wy hebben aangeroert) was een' scherpe doorne in den voet: en Parmaas +volk hengeld'er vast om her. De Graaf van Hohenlo, zich vindende met etlyke benden in dien hoek, pooghde, met schryven, die van der stadt tot inneemen van bezetting te beweeghen. Maar zy antwoorden op den zessentwintighsten van Herfstmaant, *Dat zy'er geene begeerden, nocht van d'eene, nocht van d'andere zyde; en zich voorstaan lieten, dat het ontfangen van krysvolk den pais en 't vertrek der Spanjaarden verachtren zouw. Wat hart ook men hun toedroegh', hadden zy wel gespeurt, aan 't rooven, kneevelen, bekommeren van persoonen en goederen. Waarteeghens zy (indien men zoo voortsvoer) op middelen t'hunner verdaadighing moesten peinzen*. Ten naasten daaghe spysden zy Parmaas troepen, die tot Vucht laaghen, ende, lydende groot gebrek, zulx, voor haar geldt, verzocht hadden. Hoohenloo, dien dit zeurde, deed den gemaghtighden der naader Vereeninge voorhouden, hoe de stadt, met doorsteeken van twee steenweeghen, en van den Maasdyk booven Lith, niet alleen van den vyandt was af te snyden, maar der wyze te benaauwen, dat zy zich wel anders bezinnen zouw: verzocht derhalven scheepen, galeyen, jaghten, volk, en voorraadt van oorlogh. De gemaghtighden vonden den voorstel niet vreemdt: desgelyx die van Hollandt; en verzorghden de +toerusting. Hoohenloo deed den Maazdyk te Littooyen, en den Deemerschen dyk deur delven. Dies lagh 'er 't landt als een zee, ende vielen die van binnen in zwaare behoefte. Eevenwel zy kreukten niet: en tot hechte beleegering, zonderling teeghens den winter, behoorde veel meer, dan men wist te verschaffen. De Prins, voor al kon daartoe niet verstaan, ziende de dingen hoe langer hoe meer in 't wildt, en zoo wyd loopen, dat hy oopentlyk uittuighde, zich te zullen ontkleeden van alle +bewindt, 't en waar men beeter orde stelde. In Herfstmaant onderwonden zich de Spaanschen meermaals, lyftoght in de schans tot Willebroek te helpen: 't welk hun niet gelukken wilde; hoewel zy den Staatschen, die 't zochten te beletten, zoo nu, zoo dan wel vyfhondert mann' afsloeghen. De bezettelingen, daaroover, zynde Hooghduitschen, ongetroost des hongers, en misschien min des belegs dat zy daaghelyx te gemoet zaaghen

+1579.

+*Zaamening van oproerigh krysvolk in de Twente*.

+*Hohenlo zoekt meester van Shartooghenbos te worden*.

+*'T welk hem niet gelukken. wil*.

+*Willebroeker schans verlaaten van de Spaanschen*

+van den Heer van La Noue, vernaaghelden 't geschut, en verlieten het blokhuis: 't welk terstondt van de Staatschen werd ingenoomen, tot bevryding der vaart, een groote blydschap der Brusselaaren, en verdriet van +Parma, die met d'ontruimers te boom wilde, zoo zy zich niet met gegronde reedenen verweert hadden. De zelfste deed, op den zeevenden van Wynmaant, in 's Koninx naam, een scherp plakkaat uitgaan, verklaarende nietigh en van onwaarde alle koopingen en vervreemdingen der geestlyke goederen, samt der geene die aangeslaaghen werden ten opmerke dat de eighenaars des Konings parthy volghden. Meenen, 't welk (zoo verhaalt is) de Malkontenten tot zeetel hunner oorlooghe, en zeer sterk gemaakt hadden, werd hun, korts hiernaa, afgenoomen door dus eenen toeval. Zeeker brouwer, daar woonachtigh, genaamt Pieter Verkruissen, was zeer gequelt door de Waalen, en eindtlyk gedreight met lyflyke aanspraak in rechte, ter zaake van 't herberghen eens Predikants. Deeze anxt riedt hem tot stoutheit, en de stoutheit met list te mengen. T'eener morghenstondt dan, trad hy, in boerekleedren, eenen soldaat aan, die op schildwacht en hem in den weeghe stond; ontweldighde den zelve een' hellebaart; ooverviel daarmeê twee andre waakers; en ontquaam 't voorts met de voeten. Thans richt hy zich aan Jakob van Bronqsaulx, Burghermeester tot Brug, met oopening van gevoeghlyke middelen om Meenen t'ooverrassen. Naa raadslaan oover 't werk met den Schotschen Kornel Balfour, en last verkreeghen van den Aartshartogh en Prinse, doet de Burghermeester, buiten op zynen lusthof, getal van ladders heimelyk toestellen. Alles gereedt zynde; gaat Balfour naa Rouselaar, en past met drie Schotsche vendelen, neevens Verkruissen, 's uchtens te vier uuren voor den tweeëntwintighsten van Wynmaant, zich onder de vesten van Meenen te vinden, op den steenwegh die naa Rouselaar loopt. Juist te dier tydt, verscheenen ook daarontrent, op den steenwegh van Kortryk, vier Vlaamsche vendels, die te scheepe, uit die stadt, derwaarts ten gelyken einde geschikt waaren. Die van Meenen, verre van zich des te hoeden, hadden in den zelfsten nacht, een goedt deel der bezettinge uitgezonden, om, neevens andre troepen getooghen uit Waakene, Warwyk, en Komeene, onder 't beleit des Heeren van Alleynes, Kortryk te beladderen: ende vond zich dit volk reeds op den kant der steêgraft. De Heer van Pottelsbergh, Hooghbaljuw dier stadt, alzoo hy kennis had van den aanslagh op Meenen, 't welk maar twee mylen van daar leit, was, dat pas, op den hooghsten tooren der burgh gesteeghen, om naa 't opgaan des geluids te luisteren. Niets hoorende, en denkende luttel dat hem de vyandt zoo naa was, oft mooghelyk hem met die stem te verjaaghen, vraaghd' hy den schildwacht, die beneeden op 't bolwerk stond, oft hy noch geen gerucht vernoomen had. De schildwacht riep *Neen:* en de Baljuw weederom, *De tydt, nochtans is naakende*. Alleynes, vast bezigh met het peylen der +graft, kreegh eenen inval, dat deeze woorden op zyn voorneemen sloeghen, ende dat het ondekt moest zyn. Dies aarzelt hy, om t'ooverleggen met de zynen, oft het al raadzaam waare voorts te vaaren. Met een verhief zich 't gedruis tot Meenen, ende ried hem derwaarts te rukken, met geen' ongerymde hoope van, ten minste, de bespringers, verspreidt en +bezigh met buiten, t'oovervallen eer zy orde stelden. Deeze, daarenteeghen, hebbende de plaats aan twee oorden teffens beklommen, de schildwachten verkraght, de schaarwachten verdreeven, werden slaplyk weederstaan; mits 't ooverschot der bezettelingen, mistrouwende hunner weenighte, de vlucht oover de brug der stroome, en voorts naa Haalewyn nam. Alleynes, genaadert, en kunnende in de duisternis niet onderkennen oft hy spietsen oft speeren zaagh, begon te duchten dat de Staatsche ruitery

+1579.

+*Parmas plakkaat teeghens 't koopen en vervreemden der geestlyke goederen, en der geene die 's Koninx parthylingen toebehoorden*.

+*Kortryk gemist oovervallen te worden by de Malkontenten*.

+*Meenen hun afhandigh gemaakt*.

+moghten hebben; en koos daarom den wegh naa Warwyk. Wel quam dit den volke van Balfour, 't welk, meester geworden zonder eenighen afbrek te lyden, hierdoor ongesteurt bleef, ende louter te plondren vond, aan 't geen de Waalen, uit roof en brandtschatting, verzaamelt en in dit nest gesleept hadden. Op deeze maare zond de Prins den Heer van La Noue uit Willebroek, met ontrent tweeduizent vyfhondert zoo Fransoizen, Engelschen, als Vlaamingen, naa Warwyk; daar hy 't, op den veertienden van Slaghtmaant, aanbraght. De kerk en 't Slot, 't welk, geleeghen aan d'andre zyde der stroom, oover de brug gebood, waaren yder met twee Walsche vendels bezet. De Fransoizen omringen de kerk, en neemen die van binnen, met schieten uit de vensters der gebuurhuizen door de kerkglaazen, te quellen. Waarteeghens de Waalen weederom wakkerlyk vuur gaaven; met gelaat van te willen houden, op vertrouwen dat d'omleggende bezettingen zich t'hunner hulp zouden spoeyen. Ook waaren reeds vyf vendels van Haalewyn op de beên: maar werden te rug geroepen, mits die van Meenen, des verstendight, Haalewyn met een' heete schermutsing bestookten, en den brandt in een wachthuis braghten. Nut was hun deeze hertredt. Want La Noue, hoorende dat de Waalen tot Komeene verzaamden, dacht hen te gaan bevechten, indien zy zich te velde begaaven; ende ontbood, te dien einde, de Vlaamsche vendels en 't paardevolk op, dat de Staaten in dien oordt hadden. Doch, ziende den vyandt marren, deed hy de kerk beladderen. Moedigh droeghen zich hier de Vlaamsche soldaaten; een Serjant der welke + zeeventien koeghels op zyn' rondas afschutte. Niet flaauwer was de teeghenweer, hoewel, naa fel schieten uit en in, de kerk, binnen een vierendeel uurs, bemaghtight werd. Van de Waalen bleeven'er ontrent veertigh doodt, hondert vyftigh gevangen; onder deeze Carondelet, Steêhouder Kornel des Graaven van Egmondt. Den anderen Hopman, genaamt Croissy, vond men niet; zonder te weeten hoe dat hy moght' ontkoomen zyn. Den zelven aavondt, staaken die van de Burgh 't vuur daarin, en maakten voet naa Komeene; niet zoo veirdigh oft daar werd'er een' deel achterhaalt en geslaaghen. Ten tweeden daaghe hiernaa, voerde La Noue vierduizent Fransche knechten, en driehondert ruiters, oover +de Leystroom, om hun geluk te zoeken. Houdende den wegh naa Haalewyn, bejeeghenden zy de kornetten van Aarschot, Lalaing, Kapres, Despriseau, en La Biche: die hy daatelyk aanransde, sloopte, naajoegh, versloegh, oft gevangen kreegh; weenighen uitgezeit, welker vlucht de nacht te baat had. De bezetting van Haalewyn, des verkundschapt, +steld' het strax op een vlieden, en de huizen in brandt. La Noue vervolghd' hen, tot in 't dorp van Marquette; daar Montigny, beschanst leggende, in de kerk, met duizent mann', hem niet verwachten darde. Den bezettelingen van Beezelaar en Waakene docht het meede geen tydt van toeven: zulx La Noue, voorziende met de zynen de geruimde plaatsen, dien hoek van Vlaandre grootlyx zuiverde. En in der waarheit, zyn' Fransoizen waaren uitgeleezen volk, dien de eere, +gelyk hunnen Ooverste, ter harte ging, tot zoo verre, dat zy, hoorende hunne betaaling tot Meenen gekoomen te zyn, riepen, *'t gaf toen geen pas, om aan geldt, maar op elx plicht, en weldoen te denken*. Welke vlytigheeden oorzaak waaren, dat men trachtte, naa 's Lands gering vermooghen, hen reedelyker wyze vernoeght te houden. Andere troepen, by mangel van voldoening, zochten hun verhaal op den huisman. Den Vryheer van Kurtsbagh, ziende langer niet te bestaan in Brabandt, viel, met ontrent zeevenhondert ruiters, in Ooveryssel. D'Ooverste Steenbagh, met duizent knechten, voeghd' 'er zich by. Men

+1579.

+*La Noue neemt Warwyk in*.

+*Hy slaat een deel paarden der Waalen*.

+*Die verlaaten Halewyn, en eenighe andere plaatsen*.

+*Kurtsbagh, quaalyk betaalt, valt met zyn' ruiters in Ooveryssel*: *Steenbagh met duizent knechten*.

+peinsde somtyds op middel om hen, by uitkoop, tot vertrek te bewillighen. Dan de Landtzaaten waaren tot geen volkoomen opbrengen der schattingen te kryghen, +1579.
zonder zich alvooren van 't krysvolk ontlast te zien. Zommighen sloeghen voor, van 't zelve, sterker handt, te verjaaghen: maar andren hielden voor te haatigh een' onbillykheit, een' deughdelyke schuldt, door weeghe van geweldt, zoo ondankbaarlyk uit te veeghen. De grondt, ten laaste kaal gegeeten, worp de ruiters van zelf uit: en zy gingen met den aanvang van Slaghtmaant, versche +weyde in 't landt van Lingen zoeken. Terwyl Kurtsbagh alhier de boeren dwong den brandt af te koopen, trof +*Kurtsbagh sterft aan eenen slagh van buskruyt*.
die hem zelven: en zeeker buskruit, ontfonkt by verzuim, worp hem een stuk weeghs verre; zulx hy, deerlyk geschendt, aan den smak starf. Onlanx hiernaa, vertooghen zyne benden. Steenbagh, met de zyne, begaf zich naa Wedde en 't Oldampt, om dien hoek ook uit te merghelen. Hierentussen vernamp men vast van 's vyandts maghtigh toerusten teeghens de naaste Lente, ende gaf'er weenigh acht op, naar de zwaarte des gevaars. 'T welk den Prins van Oranje, verdrietigh oover zoo grof een verzuim, naa verscheide vruchtelooze vertooningen, op den zessentwintighsten van Slaghtmaant, in de vergaadring der Algemeine Staaten t'Antwerpen, aldus deed aanheffen. +*'T volk deezer Landen, zuchtende onder 't juk der geduurighe ellenden, heeft, myn' Heeren, zoo lange gehaakt naa een oorbaarlyk eindt onzes raadtslaaghens, dat het nu op 't punt staat, om, in plaatse van troost te scheppen, in d'uiterste vertwyfeling te storten; 't en zy wy spoeyen met neemen van een besluit, dat hun borghe warde voor een' heilzaame uitkoomst, door 't stellen van orde, zoo op 't beleidt der kryszaaken, indien onze zonden die roede Gods noch niet rusten laaten, als op het stuk der geldtmiddelen. Ik zelf* (*om rondt te gaan*) *waare, al oover een' wyle, geweest om te vorderen, dat u gelieft hadde my t'ontlasten, als die de Landtschappen zoo traagh zagh in 't verschaffen van noodtdruft tot weederstandt des vyandts, en my gehoont met zoo veel bescheldings en valschen lasters, niet alleen door de Spaansche parthy, maar ook door de geenen, jaa, die hunnen roem draaghen op leevendighen yver tot het gemeene beste. Maar kunnende my quaalyk inbeelden, dat het deezer zaameninge aan maght oft wil ontbrak, om 't quaadt te beeteren, heb ik tot noch toe volhardt, ondersteunt van de goede hoope, die my althans ontvalt. Oft schoon elk van u den naadruk onzer zwaarigheeden t'oover begrypt, ende dat het jeeghenwoordelyk slechts aankoomt op eenighe kleene onkosten, die ghy zelve noodtwendigh houdt, zoo gedraaght echter uwe verklaaring, dat ghy niet puurlyk bewillighen kunt, zonder naader oopening aan uwe meesters te doen, en hunne meening verstaan te hebben. By welke wyze van handeling, nocht voor zyn' Hoogheidt hier jeeghenwoordigh, nocht voor de Raadtsluiden van Staat, nocht voor my en de verlangende gemeente, eenigh aanblik aan wenschlyken afloop der dingen te beöoghen is. Want, zoo ghy u bekommert vindt met het volkoomen toestaan van zulk een' geringheit; wat zal 't zyn, koom' ik u, schier oft morghen, 't opbrengen van ongelyk hoogher somme te verghen, aan 't inwillighen oft weigheren der welke nochtans de behoudenis oft ondergang van den Staat zal hangen? Aan kloekmoedigheit, myn' Heeren, heeft het u nooit gemangelt: ook waan ik alsnoch, dat ghy gepraamt om in de klaauwen des verwoeden vyands te vallen, 't leeven vreeslyker vinden zoud dan de doodt: ende bid u derhalven, my ten goede te houden, dat ik u, naar myn verstandt, de misgangen aanwyze, die ons peinzen in de graft te voeren, waar van ons altzaamen gruwt. Voor eerst, zoo heeft het meeste deel der gemaghtighden, verschynende in d'Algemeine Staaten veel meer* +*Reede des Prinsen van Oranje, in der Algemeine Staaten vergaadering*.

+gedient tot voorspraaken en verzorghers van hunne bezondre gewesten en steeden, om die te vorderen, zelfs met bederf der andere; dan tot Raadsluiden, beroepen +1579.
om den algemeinen welstandt te behartighen, en welker plicht daarin geleeghen is. Maar, genoomen, zy waaren van oprechten wille geweest; het hadde niet kunnen helpen. Want, oft zy wel in 't bezonder yets toestemden; zy stelden echter, by kortheit van last, de dingen daaghelyx uit, en braghten ze aan hunne meesters, die dan noch, naa een lang verwylen, dikwyls strydigh oft onvolkoomen bescheit gaaven: zulx dat men alhier niet bondighs besluiten kon: ongeacht dat de schaade der verwaarloosde geleeghentheeden zoo blyklyk als de middagh was. 'T zy dat wy op 't bejaaghen eener heilzaame vreede zien, oft ons gedwongen tot vervolgh der oorlooghe; waapening behoort'er toe; en, tot deeze, voorraadt van geldt. De sommen, nu, der ingebraghte penningen, waarmeê men, in vyftien maanden herwaarts, d'Algemeine Staaten heeft laaten betyen, bedraaghen zoo weinig, dat ik my schaam het te melden: ende magh wel roepen, ter eere Gods, van zulk een wonder, als is, het zwaar geweldt des vyands, met zoo kleen een onderstandt, weederstaan te hebben. 'T welk ook dient om den mondt van d'achterklappers te stoppen, die my 't quaalyk aanleggen der geldtmiddelen wyten; daar ik, nocht hier, nocht in Hollandt, ooit penning van de gemeene heb aangeroert. De minste misbruiken slaa ik oover: 't groofst is, het onderscheppen, verleiden, verspaayen, oft ganschlyk verhindren der gemeine middelen; mits dat ze niet eenpaarlyk geheeven worden, maar elk gewest, jaa elke stadt zich hierin, zonder aanschouw der gemeene noodt, schikt; niet buiten bedenken, dat eenighe eighebaatzoekers dit quaadt voeden. Deeze wanorde, sloerende, moet den staat te gronde helpen: deeze gebeetert zynde; zal 't licht vallen, teeghens de rest te voorzien. Uit deeze oneenpaarigheit spruit een' andre snoodtheit; te weeten, dat de Landtschappen, jaa zelfs de steeden, in 't doen der omslaaghen, elk op hun nut en geryf zien, trachtende de neering t'ontrekken den geenen, die in 't lichten der gemeene middelen ter goede trouwe gaan: welk bedryf niet min kan, dan zorghlyk mistrouwen en tweedraght verwekken. D'ongelykheit, meede, van den gang der munte baart niet alleen haatlyke verwydering tussen de gewesten, maar oopent de deure tot veelerley bedrogh en dieveryen, gepleeght by de koopluiden; die al hunnen handel maaken van 't wisselen des gelds, dat zy uit den eenen oordt in den andren voeren, altyds tot maghtigh achterdeel der gemeente. En hieraan is een argher vast; naamelyk, de stilstandt der handtwerken, tot uitteering van 't schaamel volk, en van den heelen staat; mits dat de ryke koopluiden, in plaats van hunne penningen te besteeden aan waaren gemaakt hier te Lande, geenen handel, dan met glad geldt, dryven. Yder gewest, totnochtoe, schynt te waanen, dat hem 't oorlogh niet langer raakt, zoo haast maar als het zyne grenzen ontlast ziet. Een arm verstandt, zeeker, dat het eene lidt zich 't lyden des andren van 't zelfste lichaam niet aantrekt, nochte bevroedt dat het verlies zyns meedegenoots hem tot ongemak en gevaar moet dyghen. Daarmen niet teffens vecht raakt d'een naa den andren t'onder. Dies dient'er te zyn een algemeine Raadt, gemaghtight om soldaaten aan te neemen, af te danken, te zeinden daar de noodt drukt; zonder eenigh gezagh, oover 't volk oft scheepen van oorlogh, aan de bezondre gewesten te laaten. Wyders, myn' Heeren, twyfelt niet, oft de vyandt zal, teeghens den zoomer, groot geweldt op de beên brengen; zulx, dat, zoo men geen' veirdighe orde schaft, wy, met den onvoorzienen slagh op den hals, zullen verwondert staan, hoe ons de winter zoo snellyk mooghe ontvlooghen zyn. Ghy weet altzaamen, hoe veele kanten van Gelderland, Brabandt, Vlaandre, jaa van Hollandt en Zeelandt, onbevrydt teeghens

+*aanvechting leggen, in zorghe* (*'t en zy men, voor de Lente, de plaatsen past gesterkt en bezet te hebben*) *dat de vyandt ons dygh oft schouder van 't lyf zal scheuren.* +1579. *Ik beloof my, dat ghy, acht geevende op deeze reedenen, de zelve zult gegrondt vinden, en gelden laaten naar gelang van haar gewight. Doch, indien laauwe geneeghenheit, oft dwarsdrift van verkeerde geesten u anders doet oordeelen, en de geneezing der quaale in den wind slaan; vergeeft het my, zoo ik de ampten, my dus verre vertrouwt, in uwe handen ooverdraagh; ziende myn hooftzweer, arbeidt, en smaadt, betaalt met het uitputten myner middelen, en den bouwval mynes huis, en geen' kans ter werelt, om langer den last te draaghen, zonder steun van styver hulpe, en zonder neevensgang van beeter eenstemmigheit. Wel bid ik ootmoedelyk zyn' Hoogheit, en u, myn Heeren, te beäangenaamen den kleinen dienst tot noch toe gedaan van my, die ooverboodigh ben mynen handel en wandel, van 't minste tot het meeste, te verantwoorden, voor alle landtzaaten in 't gemeen, en voor yder in 't bezonder. Ende, op dat niemandt vermoede, dat myne goede geneeghenheit yetwes aan 't wankelen oft flaauwen slaat, zoo smal een Jonker in 't Landt niet, die volkoomener gehoorzaamheit, dan ik, bewyzen zal, aan elke oft alle, die ghy tot het gebiedt mooght koomen te verkiezen: 't zy dat men goedt vinde, my tot bewaarnis van gewest oft stadt, oft tot eenighe andre verrichting, te beezighen. Waarin ik my, met Godes hulp, hoop der maate te quyten, dat ik, ten minste, 't loon en getuighenis van eenen getrouwen yver, op myn eighen gewisse verdienen zal*. Deeze aanspraak, wel wroetende in 't zeer, dat zich ongeirne roeren liet, maar oopenende nochtans, daarby, de noodt der geneezinge en de kruitdooze teffens, ontfonkte grootelyx de gemoeden der vergaadering; ende deed hen toestemmen, dat zachte meesters stinkende wonden maaken; dat het raadtzaamer was, 't rot uit te etsen, snyden, oft bernen, dan 't gevaar van een' versterving te loopen, die doorgaands om lyf oft lidt komt. Zy smeeken, erkennen hem, voor den ervaarensten arts der Nederlandtsche ziekten; met aanstendigh verzoek, dat hy 'er de handt niet aftrekke. Dies, laatende zich glyen t'hunner beede, leeverd' hy, op den twaalfden van Wintermaant, zyn + gevoelen, noopende 't stuk der oorlooghe, schriftelyk oover. 'T zelve gedroegh, *Dat de Staaten, booven de vereischte bezetting van steeden en sterkten, behoorden te verzorghen vierduizent ruiters, achtduizent schutten, en vierduizent spietsdraaghers te voet, twaalfhondert delvers, acht oft tien stukken geschuts met hun aankleeven. Met welke krachten, samt het voordeel der stroomen en der zee, en dat van de geleeghenheit der steeden, die elkandre haast bereiken konden, hy meinde dat den vyandt de toevoer te beletten, en afbrek te doen waare, zonder slagh te waaghen, dan by zichtbaare hoope van boovenstandt. Zoo 't Spaansch heir zich by een hielde, lichtlyk zouw men 't verhongeren. Zoo 't zich aan tween splitste, 't eene deel oft het ander waar geschaapen te laagh te leggen; mits der Staaten volk, hebbende 't verbandt der steeden te baat, veel spoedigher te hoop kon rukken. Endtlyk vermaand' hy, dat men bewys van vlyt doen moest, oft de gemeente geevens moede worden*. Den gemaghtighden des Kaizars, hierentussen, verdroot langer tot Koolen te vertoeven; te meer, mits dat de pest daar heftigh ontsteeken was. Dies begrensden zy den +tydt huns wachtens naa uiterlyk antwoordt der Algemeine Staaten, eerst met den achtienden, thans met den laatsten van Wynmaant. Endtlyk leeverden zy, op den dertienden van Slaghtmaant, hun afscheidt schriftelyk oover: en gebeeden, des volghenden morghens, om noch weenigh daaghen verblijfs, naamen echter de reiz aan; uitgezeit de Graaf van Zwartsenburgh. Op den laasten der zelfste maant, onfingen der Staaten

+*'s Prinsen verstandt, noopende 't stuk der oorlooghe*.

+*Afscheidt genoomen by de Kaizarsche gemaghtighden tot Koolen*.

+gemaghtighden brieven van hunne meesters, aan de Kaizarsche gezanten in 't gemeen, en aan Zwartsenburgh in 't bezonder, neevens het algemein besluit der noch verknochte Landtschappen: 't welk tot gedenkenis van 't geen, waarmeede men zich, dat pas, genoeght zoude hebben, wy waardigh vinden, om, op 't beknoptste, des zonder onvolkoomenheit van den zin geschieden kan, alhier ingevoeght te worden. +1579.

+*De Gentsche bevreeding, de Brusselsche vereening, het Eeuwigh gebodt, samt 's Koninx beäangenaaming daarop gevolght, zullen stadt grypen in alles, behalven 't geen, dat hiernaa wort uitbedongen. Alles, wat,* +*voor oft naa de gemelde verdingen, ter zaake van de beroerten, geschiedt is, blyve eeuwlyk vergeeten, op peene van steurnis der gemeene ruste: ende, nocht zyne Majesteit, nocht haare naakoomelingen zullen emmermeer d'ouwde herbouwen, oft nieuwe Slooten stichten. De Koning, zyne* +*naazaaten, en Stadthouders, zullen, neevens dit verdragh, handthaaven de rechten, gewoonten, en vrydoomen van alle landen, steeden, gemeinten, en bezondre persoonen. Al 's Koninx vreemde krysluiden zullen,* +*binnen vyftien daaghen naa 't verkundighen der vreede, vertrekken uit de steeden en sterkten; binnen twintigh daaghen daaraan, uit Luxemburgh en gansch Nederlandt; voorts, naa andre twintigh daaghen, uit Borgonje: ende nocht zy, nocht andre weederom inkoomen, dan ter oorzaake van buitenlandsch oorlogh, oft in 't gemein by andre noodt, kenlyk en wightigh genoegh naa 't oordeel der Staaten: ende zal 't gemelde oorloghsvolk, in de steeden en sterkten, laaten alle lyftoght, geschut, en krysvoorraadt, daar gevonden; ook daar weeder leeveren 't geen van zulx vervoert magh weezen: ende tot meerder zeekerheit, zullen de Stadthouders, en zoo wel d'Algemeine als bezondre Staaten van Luxemburgh en Borgonje, dit verdragh bezweeren; ook nemmermeer lyden de weederkoomst oft doortoght der uitheemsche krysluiden, tot achterdeel deezer Landen; en dit bevestighen by oopenbaar bewys: desgelyx zullen de Staaten beschikken,* +*dat de koophandel voortaan in veiligheit gedreeven warde. Met het vertrek der vreemdelingen, hebben teffens die van Arthois, en al hunne krysgenooten oover te geeven, met voorraadt van mond' en oorlooghe, de plaatsen by hen ingenoomen, gehouden, en in hunner maght weezende, in andre Landtschappen: desgelyx zullen, ter zelve tydt, de Staaten der andere Landschappen ontruimen 't geen zy bezitten buiten de zelve: ende zullen d'eene en d'andre parthy haare troepen ontbieden binnen haar' eighene grenzen; mits dat men, weederzydelings, gemaghtighden stelle, tot bescheiding der plaatsen, daar 't krysvolk van beide de zyden zal blyven den tydt van een' maant oft zes weeken, op dat daarentussen de betaaling verzorght, ende voorts de hoopen gelykelyk afgedankt en verzonden warden.* +*De Staaten van Arthois en hunne metgenooten, zullen borghschap stellen, van geenen doorgank te verleenen aan vreemdelingen, tot de binnen leggende Landen gelyk booven besprooken is van Luxemburgh en Borgonje: gelyke borghschap zullen de Staaten der andre gewesten stellen aan die van Luxemburgh, Borgonje, Arthois, en hunne metgenooten: behoudends nochtans, indien, booven de voorzeide vreemdelingen, eenighe andre 's Koninx krysluiden gevonden worden, welke met die van Arthois en hunne metverwanten niet aangespannen hebben, dat de zelve zullen afgedankt en verzonden worden, ter zelfste tydt als d'andre vertrekken: en de plaatsen, by hen geruimt, zullen weedergeleevert worden den Staaten van elken geweste; onder besprek* (*op dat de landtzaaten te vrylyker inkoomen, en hunne hanteering pleeghen mooghen*) *dat de zelve zullen ontleedight blyven van alle krysvolk; 't en waaren grensplaatsen, daar, voor de beroerten, en t'alle ouwde tyden, bezetting te weezen plagh. Belangende de*

+1. *Punten, waarop de Staaten bereit zyn den pais aan te gaan.*

+2.

+3.

+4.

+5.

+6.

[+]tollen en schattingen, ingevoert ter zaake van de beroerten, zal de Koning, [+]ten aanzien van de schulden des Lands, den Staaten toelaaten, zulke orde te stellen, als hun, tot ontlasting der ingezeetenen, en meerdering des koophandels, zal raadzaam dunken: gelyk ook zyne Majesteit heeft te bevestighen alle instellingen van renten, voordeelgelden, en andre verbintenissen [+]tot nochtoe gedaan by de Staaten. Ende, op dat'er geen zaat van twist en klaghten oover blyve, zullen alle geestlyken, ook de Prins van Oranje, en alle weirlyken, zoo wel uitlanders als inlanders, all' hunne onroerende goedren, geestlyk en weirlyk, waar die ook geleeghen zyn, 't zy in Borgonje, Luxemburgh, Hollandt, Zeelandt, oft elders, terstondt aanveirden en genieten, in zulken staat en weezen, als men die bevinden zal; nietteeghenstaande eenighe onderpanding oft vervreemding, geschiet ten teegendeele seedert den Gentschen pais, behoudends 't geene, dat, noopende 't oefenen van den Godsdienst, hiernaa besprooken wort: ook zullen zy weederom keeren tot bezit van al hunne tilbaare haave, tytelen, gerechtigheeden, en schulden, die niet vervreemt zyn: maar 't geene voor 't Gentsche verding geschiet is, wort gelaaten ter ordeninge van 't zelve; gelyk ook, ter ordeninge van 't vyftiende en zestiende punt des zelven, gelaaten worden de renten, en lasten, waarmeede d'ontilbaare goedren bezwaart zyn, [+]tot Kersmis naastkoomende. Alzoo zullen ook d'onderzaaten van beide de zyden in hun geheel gestelt worden, aangaande hunne eeren, waardigheeden, ende geestelyke [*] voordeelstaaten; maar alle nieuwe Bisdoomen, en inlyvingen van waardigheeden en voordeelstaaten, zullen ophouden, ende nietigh zyn ten eeuwighen daaghen: desgelyx zullen zy weeder ontfangen worden tot de [*] plaatsvooghdyen ende [*] gemeintlyke ampten noch niet bekleedt by andren; 't en waare zy zich met een' reedelyke vergeldinge wilden laaten vernoeghen: maar den geenen, de ampten der welke reeds begeeven zyn aan andren, zal men, binnen vier maanden naa den verkundighden pais, vergoeding doen, tot bescheidenheit van gemaghtighden, te kiezen ter weederzyden: beboudends nochtans, dat de geenen, die aldus herstelt worden, gelyk alle andren, voortaan nieuwlyx te beroepen tot eenighe ampten, zullen [+]verplicht zyn tot den eedt, gemeldt in 't naastvolghende punt. In den Raadt van Staate, den Heimelyken, dien van de geldmiddelen, oft eenigh ander hooghwightigh ampt, betreffende d'Algemeine regeering, zal niemandt gestelt worden, zonder aangenaam te zyn den Algemeinen Staaten: niemandt ook in vooghdy van Landt, stadt, Slot, sterkte, oft in Hopmanschap, oft gebiedt oover krysbezetting, oft in andre ampten raakende elk gewest, 't en zy hy den Staaten des zelven behaaghe; zullen voorts alle, die tot de voorzeide oft andre ampten gevordert worden, weezen inboorlingen, ontfanklyk naa de voorrechten, ende alvooren plechtelyk moeten zweeren, den Koning en Staaten getrouw te zyn, ende deeze punten te onderhouden, mitsgaaders oprechtelyk te oopenbaaren, aan de Staaten van yder Landtschap, al wat zy verneemen gehandelt te worden teeghens de eere, welvaart, oft gerustheit der zelve; op peene van meineedigheit, en verbeurte hunner [+]ampten. De gevangenen ter zaake van de beroerten, zullen, van weederzyden, terstondt geslaakt worden, zonder ransoen; 't en waare dan reeds [+]bedongen. De Graaf van Buure warde in zyn' vryheit en vaaderlandt herstelt, [+]binnen drie maanden naa 't verkundighen deezer vreede. Alle [*] besluitsels, [*] beschikkingen, en ordeningen, uitgegaan seedert de laatste beroerten, zoo wel voor als naa de scheiding van zommighe Landtschappen, van weeghe des Aartshartooghen en zyner bygevoeghden, ende der Staaten, zullen, als wettigh en van waarde zynde, stadt grypen; voor zoo veel als aangaat

[+]1579.
[+]7.
[+]8.
[+]9.
[*]beneficien.
[*]gouvernementen.
[*]publyke.
[+]10.
[+]11.
[+]12.
[+]13.
[*]decreten.
[*]dispositien.

de weldaaden, waardigheeden, en andre zaaken, die plaghten te staan in de maght en ter voorzieninge van den Algemeinen Stadthouder: en de

+Koning zal voorts, ter beede van de voorzeide Staaten, ook laaten gelden de voorzieningen, geschiedt van zaaken, die aan den eighen persoon zyner Majesteit +1579.
behouden zyn; ende dit alleenlyk voor deeze reize, en behoudends +'t geene,
waarin by dit verdragh anders voorzien is. In 't scheppen der Majestraaten en +14.
andre bezondre amptluiden, in steeden en andre plaatsen, zal men voortaan
volghen den voet van voortyds, samt de +rechten en vrydoomen van elken Lande,
steede, oft plaatse. De achtbaarheit en gehoorzaamheit zullen den Koning +15.
weederom toegestelt, en onderhouden worden, gelyk 't betaamt naar Godtlyke
en weirlyke wetten, naar de vrydoomen en gewoonten der voorouwderen, samt
naar de Gentsche bevreeding, de Vereening daarop gevolght, het Eeuwigh gebodt,
en dit jeeghenwoordigh +verdragh. Tot het bestier der Landen zal de Koning kiezen
eenen van zynen bloede, Vorst oft Vorstin, ervaaren, en bequaam daartoe, +16.
aangenaam den Staaten, ende zoodaanigh, dat d'onderzaaten goede oorzaak
hebben om zich met dien te genoeghen: de welke regeeren zal in alle gerechtigheit
en billykheit, byzonder naar der Landen gewoonten en vrydoomen, begrypende
meede de Gentsche Bevreeding, en dit jeeghenwoordigh plakkaat van verzoening;
't welk hy gehouden zal zyn te bezweeren: ende, naardien de Doorluchtighste
Aartshartogh Mathias, in deeze ooverzwaare beroerten, zich zeer maatigh en
zeedighlyk heeft gedraaghen, zoo begeeren en bidden de Staaten, dat zyner
Majesteit gelieve, den zelven aan te houden, oft op nieuw te lasten, onder den
voorgemelden eedt en verbintenis. +De steeden, burghen, sterkten, geschut,
waapenen, voorraadt van oorlogh, lyftoght, scheepen, en alles voorts, zullen, +17.
voor zoo veel die van Hollandt, Zeelandt, en hunne bondtgenooten aangaat,
gelaaten worden ter ordeninge van 't Gentsche Verdragh; maar zullen, in andre
gewesten, staande onder de maght der voorzeide Staaten, worden bewaart en
bedient door de geenen, den welken de plaatsvooghdyen, hopmanschappen, en
andre ampten by den Aartshartogh en de Staaten zyn aanbevoolen; mits dat zy
eedt doen aan den Koning en de Staaten, als booven gezeit is: ende de steeden,
Slooten, en sterkten, t' ontruimen by de Spanjaarden en andre vreemdelingen,
mitsgaaders andre ampten, koomende naamaals oopen te staan, zullen bevoolen
worden, by zyne Majesteit, aan inboorlingen, ontfanklyk naar de voorrechten, en
aangenaam den Staaten van elk gewest; welke amptluiden, aleer zy 't bewindt van
de voorzeide plaatsen en krysvolk aanneemen, zullen zweeren als booven; [ter]
tyde toe, dat, by toestandt der Algemeine pleghtlyk verzaamde Staaten, anders
verordent zy; waarentussen terstondt, in handen van den voor zeiden Landtvooghdt,
zullen +oovergegeeven worden de erffelyke en andre goedren des Koninx. Zyne
Majesteit, niettemin, zal naaktelyk ten aanzien deezer verzoeninge, gehengen, +18.
dat het geene, 't welk, tot nochtoe, uit haare *heerlyke inkoomsten, tot onderstandt
der gemeinte, genoomen oft ontfangen is, zal blyven gezaamelt en ontfangen: *domaynen.
behoudends, dat voortaan geen' aantasting van +diergelyke goedren gepleeght
warde. De Staaten zullen vertyghen van alle verbintenissen aangegaan met +19.
uitheemschen ter zaake van de gemelde beroerten; uitgezondert de geene, die
gemaakt zyn met de Koninginne van +Engelandt, en den Hartooghe van Alanson.
In deeze handeling worden begreepen de gemelde Koningin en Hartogh, ende +20.
voorts alle Vorsten, en andren, van wat soorte zy weezen mooghen, die den
Staaten eenighe +gunst oft hulpe betoont hebben. Naardien, mits den koophandel
der onderzaaten met de gebuurvolken van verschillende gezintheit in 't geloof, +21.
ook mits het langhduurigh afweezen des Koninx en de beroerten daarop gevolght,

zoo groote verandering in den Godsdienst is geschiedt, dat alle zaaken, zonder beduchten van meerder zwaarigheeden, in den voorighen

P.C. Hooft, *Nederlandsche Historien*

staat niet herstelt kunnen worden; zoo zal de Koning, ten ootmoedighen verzoeke zyner onderdaanen, ende op dat d'inheemsche twist, met gevaar van den Roomschen Godsdienst, niet bet aangroeye, gedooghen ende toelaaten de oeffening van den hervormden Godsdienst, ende van de Augsburghsche belydenis, t'aller plaatsen, daar die althans oopenbaarlyk gepleeght wordt: van gelyke zullen de Staaten, in de zelve plaatsen, strax naa 't verkundighen der vreede, de oeffening van den Roomschen Godsdienst weeder doen invoeren, op reedelyke voorwaarden, onverbreeklyk t'onderhouden: daarenbooven, naa 't verkundighen der vreede, 't afdanken des krysvolx, en 't stillen aller dingen, zullen de Staaten vergaadren, ende, in teeghenwoordigheit van 's Koninx gemaghtighden, d'uiterste naarstigheit aanwenden, om 't gebruik van den hervormden Godsdienst ten minste te bepaalen binnen zeekere steeden en plaatsen naar den eisch van elk Landtschap; mits blyvende, niettemin, die van Hollandt en Zeelandt, en hunne bondtgenooten, by den voet der Gentsche Bevreedinge: zullen voorts de Staaten bevlytighen, dat, binnen Hollandt en Zeelandt, tot zommighe plaatsen, 't gebruik van den Roomschen Godsdienst ingeruimt warde; tot dat men, by verloop van tydt, en by vorder zaamening der Staaten, volkoomentlyker daarin voorzien kunne, is 't dat in d'eerste vergaadering [+] niet alles volbracht kan worden. Oover 't afveirdighen, bevestighen, verkundighen, samt de eeuwighe en vaste onderhoudenis deezer Bevreedinge, staat te handelen, naa dat de voorverhaalde punten zullen afgedaan en geslooten zyn. By dit besluit der Landschappen ging een heimelyk berichtschrift voor de Staatsche gemaghtighden, naar 't welke zy (des noodt zynde) het stellen der punten in die forme zouden mooghen verantwoorden, ook op zommighe yetwes toegeeven. De reedenen dienstigh ter verantwoording kan een aandachtigh oordeelaar zelf bespeuren. [+]De reklykheit werd hun dus verre toegestaan. *In geval van zwarigheit op het tweede punt, verhoedende 't bouwen van burghen ten eeuwighen daaghen, moghten zy zien te verwerven, dat de hertimmering niet gedooght zouw worden dan by verlof der Algemeine Staaten, ende teffens der bezondere Staaten van 't Landtschap daar men ze bouwen wilde: ofte, ten minste, niet dan by bewillighing der wetlyk verzaamde Staaten van dat gewest. Aangaande 't geen in 't neeghende punt gezeit werd van vergelding der ampten, zouden zy mooghen inruimen, dat de vergelding slechts plaats greepe, tot dat, by vergaadering der Algemeine Staaten hier verdingende, anders verordent wierde, op 't weedergeeven der [*] gemeintlyke ampten. Indien de handel geschaapen waar te stuiten op 't geene by het tiende punt gezeit werd, zonder bescheiding van tydt, dat niemand, onaangenaam den Staaten, tot eenigh ampt zouw te beroepen staan; zoo moghten de gezanten zien te bedingen den tyd van twaalf, tien, oft zeeven jaaren. Niet deur kunnende met het geene, 't welk in 't zeeventiende punt besprooken werd, noopende 't bewaaren der plaatsen, by persoonen gestelt door den Aartshartogh en de Staaten, zouden de gemaghtighden, zoo 't naauwde, mooghen toelaaten; dat de Koning, naa twaalf, tien, oft zeeven jaaren d'ontleedighde ampten begaave. Het neeghentiende punt moghten zy, vindende zich gepraamt zoo verre verbreeden, dat de verbintenissen, gemaakt met Engelandt en Anjou, ten minste zouden vast blyven tot dat de Koningin en de Hartogh behoorlyk van de Staaten vernoeght waaren; ende dat de bondtgenootschappen opgerecht tussen de inboorlingen, te duuren hadden tot naader orde, te raamen by pleghtighe verzaaming der Algemeine Staaten. Reeze daar twist, oover des eenentwintighsten punts lidt, luidende*, Als alle dingen gestilt zyn; *zoo moghten zy die woorden daar af trekken: ook belooven, dat men, binnen*

[+]1579.

[+]22.

[+]*Toegift veroorloft te doen, by de Staatsche gezanten, op de voorverhaalde punten.*

[*]Publyke.

+*vyf oft zes maanden naa de verkunding der vreede, d'eerste daghvaart van Staaten houden zouw, indien Terranova, ende de Kaizarlyke middelaars zeekeren tydt daartoe wilden bescheiden hebben*. Der Staaten brieven, houdende aan 's Kaizars gemaghtighden in 't gemeen, en aan Zwartsenburgh in 't bezonder, werden dien Graave gegeeven door de Staatsche gezanten; die met hem, oover 't besluit der Landtschappen, in mondtgemeenschap +quaamen. Maar Terranova, bybrengende, dat mits 't verreizen der middelaaren, zyn last geëindight was, weigherde wyder handeling, en trok van Koolen naa Bonne. Korts daarnaa quam'er schryven van den Kaizar, begeerende, dat men, zoo lang als'er eenighe hoope waar, in 't werk volharden zoude. Dies verzochten de Staatsche op nieuw den Hartogh van Terranova, dat hem geliefde naa Koolen te keeren: dan kreeghen tot antwoordt, dat, zoo men alsnoch verstonde 's Koninx genaadigh uitbodt t'aanveirden, men moghte zich wenden te zyner Majesteit, ofte tot haaren Algemeinen Stadthouder. Derhalven werd, by goetvinden des Graaven, 't gemelde besluit, met een deel van 't berichtschrift, oover gezonden aan den Kaizar: die, op den achtienden van Wintermaant, herschryven deed, +*Dat hy meer gevoeghlykheits van der Staaten zyde verwacht had; doch hoopte, zy zouden zich naader bezinnen. Waartoe, t'zynen verdriete, ondienstigh viel, dat zyne gemaghtighden en Terranova vertooghen waaren; zonder dat hy alsnoch wist, oft zy zich beraaden zouden tot het hervatten der zaake*. De Staaten, achtende 't stuk buiten hoope van uitkoomst, ontbooden, op den eersten dagh des jaars vyftienhondert tachtentigh, hunnen

+1579.

+*Terranova weyghert wyder handeling, en vertrekt van Koolen*.

+*'S Kaizars verstandt van der Staaten aanbieding*.

[1580]

++gezanten, dat zy, naa leevering van dubbelt huns berichtschrifts aan Zwartsenburgh, te heim te keeren hadden: doch, om de wyte van 't afsnyden des handels t'ontgaan, bevaalen den Heeren Rumen en Albada, woonende tot Koolen, den zelven t'ondersteunen, en gaande te houden op den voet van 't voorzeide besluit, indien 't alzoo te passe quaam, met den Graave van Zwartsenburgh; ter tydt toe, dat een' bezending aan den Kaizar geschikt wierde, van weeghe der Landen, om de zelve by die Majesteit te ontschuldighen. Maar eenighen der gezanten bleeven achter, en verzoenden zich d'een voor, d'ander naa, met den Koning, naamelyk de Hartogh van Aarschot, de Prelaaten van Sante Geertruids en van Marolle, de Proost van Sant Baafs, en de Heer van Grobbendonk; niet zonder al voorheen heimelyk verstandt met Terranova gehouden te hebben; gelyk naamaals, by afgeworpe brieven van Marolle en Grobbendonk, aan den Kardinaal Granvelle en den Raadsheer Johan Fonk in Spanje, gebleeken is. Wyders, d'Antwerpsche zaamening, verliezende den pais uit het oogh, zagh nu ernstigh om, naa ander heul; en men begon 't verwerpen van Philips, en 't beroepen van Anjou, met grooter hitte, en deeze +reedenen te dryven. *De Landen, zich onderlinx quaalyk verstaande, waaren noch elk in zich zelf gesplitst aan parthyschappen, de gemeente oneensch met de regeerders; der maate, dat men in zulk een' wanorde, niet voeren kon dan afkeerenden krygh, geschaapen ten minste duurzaam en twyfelgangigh te vallen. Waardoor men, mits 't uitputten der schatkaamer' en mangel van soldt, zich ten laaste zouw vlyen moeten naa de vreede, en onder 't Spaansche juk. Want deeze noodt aankleefde den punten voorgedraaghen tot Koolen. Van schier oft morghen yet lydelykers te bedingen; geen schyn altoos; ende noch minder, dat het zouw naagekoomen worden. Veel was'er in den wegh: met naame 't verbondt, gemaakt, door dien trouwloozen La Motte en andren, met verscheiden' Oovers ten;*

+1580.

+*Staatsche gesanten t'huis ontbooden: met last nochtans, dat Rumen en Albada, woonende tot Koolen, den handel zouden gaande houden, met Zwartsenburgh, indien het te passe quam*.

+*Voorslagh, noopende 't verwerpen van Philips, en 't beroepen des Hartoghen van Anjou*.

de welke, gedreeven van de zelfste staaten baatzucht, die hen dus verre vervoert had, de vryheit en 't recht huns vaderlands, om dank by de Spanjaards te begaan, verraaden zouden, ende met hun, tot uitrooying der Onroomsgezinden, aan-

spannen. [+]Op hun kompas ook, zouden meer lichte luiden t' zeil gaan, toghtigh naa ampten en eeren, nerghens te haalen, dan uit des Koninx handt. 'T bederf van [+]1580.
zoo veel' Heeren en andren, gebannen, gedempt door vergift, door zwaart, door strop, door waater, door vuur, en allerley spitsvondighe pynen, hadden eenen yeghelyke t'oover geleert, met hoedanighe bitterheeden 't hart van Philips doorzooden was. De Spaansche moorddaadigheit geproeft by die van Granaade, Westindië, Italië zelf, weemelde ooveral eenen yder voor de ooghen. Het bloet alhier, der Graaven, Eedelen, burgheren, rookte noch. Had d'ongeterghde Spanjaardt, alzulke grouwzaamheeden aan d'onnoozele Neêrlanders wel besteedt geacht, wat was hun, van zynen oevelmoedt, ontsteeken door wettighe weêrbieding, naakende? Met rype schranderheit, voorwaar, had de wyste der Vorsten 's Koninx gramschap doods boode genoemt. Zelden, ende schier nemmer, lieten de voormaghtighe Koningen het ongelyk onvergolden, dat zy hunnen onder daanen waaren wytende. Zy verstaaken 't wel een' wyl in den boezem, maar borsten, wen 't pas gaf, tot arre woorden en felle werken teffens uit. T'eenen spieghel diende Koning Christiern van Deenemark, die, verdreeven om zyn tieranny, ende weeder in staat gestelt op zeekere voorwaarden, eenen tydt lang zachtelyk regeerde; daarnaa, waarneemende zynen slagh, de Heeren ten bankette genoodight, onder de taafelvreughdt, zonder zich aan 't heiligh gastrecht te keeren, deed oovervallen, en onthalzen door beuls hand, met bevel ook van eenighe drie-en vierjaarige kindren wreedelyk te verdelghen. Maximiliaan, oovergrootvaader van deezen Philips, als die van Brug, zich verneedrende naa 't zwaare leedt hem gedaan, door tussenspraak der Keurvorsten, van hem in genaade ontfangen waaren, by brief gesterkt met pleghtighen eedt; had zich echter zoo yslyk aan hen gewrooken, dat noch heeden 't gewagh daar af, den geenen die 't hoorden, het hair deed te bergh staan. Van nerghens anders her was onlanx gekoomen het woeden Karels des neeghenden van Vrankryk, teeghens Koligny, teeghens andre hoofden der Onroomschen, teeghens meenighte van onschuldighen; dan uit een' krop worghende aan de spyt der vlucht van Meaux, zoo wrang gevonden, dat hem, hoewel anders eedel van inborst, nochte een' vreede van twee jaaren, nochte 't weederleeveren der steeden en Slooten, nochte de bruiloft zyner zuster met den Koning van Navarre, had kunnen bemurwen, om zich te speinen van zoo schriklyk een' moedkoeling, al zouw zy den Franschen naam met eeuwighe schandvlek bezoedelen. De Spanjaards, nu, wryters van natuur, zouden daarenbooven tot wraak, door 't voordeel dat'er aan vast scheen, geprikkelt worden, waanende 't landt met draghelyker kosten te mooghen houden, door 't zwakken der ingezeetenen, en 't ontvesten der steeden: 't welk Kaizar Kaarel de vyfde, naa den oproer in 't jaar neeghenendertigh, tot Gent had te werk gestelt. Oft schoon Philips, daarteeghen, zyn' trouw te pande zette, en zyn' beloften met brieven en zeeghels bekraftighde; wie twyfelde' 'er aan, oft de Paus zoud' hem ontslaan van den eedt? Want het was een' wet des hoofs van Roome, dat men aan zwermgeesten, waarvoor alle Onroomsgezinden daar geschat werden, geene trouw moest houden: ende dit dreef, doorgaands, in zyn' schriften, de geen, die kortelinx, onder den naam van Kornelius Callidius Chrysopolitanus, Aldegondes reede, gevoert op den Ryxdagh tot Worms, beäntwoordt had. 'T zelfste bulderden Johannes Lensaeus, en Cunerus Bisschop van Leeuwaarde. Wen ook de Koning voor hadde zyn woordt te staan, 't zoud' hem niet geoorloft zyn van den Paus en de vierschaar der Inquisitie. Jaa zy zouden den kerkschen Vorste een' strik om 't gewisse werpen, en hem, al leed' hy 't ook noode, ten laaste aan een oorlog teeghen de ketters koppelen. Met gelyke treeken hadden zy zich beholpen, om den Alderchristlyksten Koning met schending zyner trouwe, te verrukken tot de daadt bedreeven tot

[+]Parys, en, in naaspel van dien, door heel Vrankryk; welx hem seedert berouwde. Want, naar den aardt van 't gewest, had zoo heilloos een stuk den Fransoizen [+]1580. *niet in 't gedacht kunnen schieten. Maar die toeleg, gebrouwen in Italie, daarnaa herkookt in Spanje, was van buiten aan den gesteurden Koning oovergezonden, tot toghtwekking, door aanblik van kans om zyn' verbolghenheit te boeten. Geen' hoope meer, derhalven, tot oprechte verzoening met Philips. Want, hadd' hy, uit eighe geneeghenheit, met zoo veel doodens, foolens, verjaaghens, Neêrlandt getaistert, hy zouw gewislyk weeder tot zynen aardt keeren; was hy, door opruying van andren, daartoe vervoert geweest, wat schyn doch, dat hy niet echter naa d'ouwde Raadsluiden zouw luisteren, ende, door aanhitsing van Paus en Inquisiteurs, het spoor der zelfste schriklykheeden hervatten? Wyde strekte zyn' mooghenheit, wyde zyn' aanhang alhier; ende hoe die te erduchten stond' wees de tydt van Don Johan uit: de welke, naar 't oordeel der voorzienighsten* (*zoo zyn' bestek noch een' wyl wat beeter bewimpelt geweest waar, en niet ontdekt door d'afgeworpe brieven*) *zich, naardien de Hooghduitschen zoo veele steeden voor hem hielden, hadde meester van gansch Neêrlandt kunnen maaken. Ook hadde hem 't inneemen van Antwerpen en de Burgh niet kunnen faalen, waare hy afgeslaaghen, derwaarts aan, van zynen wegh naa Mechelen. Vervaarlyker noch zouw 't Spaansche geweldt zyn, indien 't ook Portugal inslokte, en zich ter zee, zoo wel ten Oofte als ten Weste verhieve. Zynde nu, om zoo zuur een' slaaverny t'ontvlieden, niet raadzaam 't oorlogh neêr te leggen; en de Staaten te krank van kraght om het ten einde te brengen; schoot'er oover, dat zy, tot buitenlandsche hulpe van eenighen maghtighen Vorst, hunne toevlucht naamen. En diende hiermeê gespoeit, eer de dingen zoo verre verliepen, dat geenen vreemden Heere lusten moghte met hun te daadingen, hoe veel zy alsdan ook zouden willen oovergeeven. Maar onder alle, welker bystandt in beraadt viel, oovertrof de Hartogh van Anjou, des Franschen Koninx broeder. Verscheide gesteltenissen, wenschelyk in eenen Vorst voor hun, vertoonden zich in deezen; naulyx yet vreezens waardigh. Want hy, als uitheemsch, en zonder wrok in 't bezonder teeghen de inboorlingen, zouw, ontfangen zynde, hun altzaamen met ontsloote gunst te gemoet koomen, heelende de scheuringen, die Neêrlandt vernielden. Zoo veel maghts ook en aanhangs, als de Koning althans had om 't zelve onder zweep te brengen, kon den Hartooghe in lange jaaren zwaarlyk aangroeyen: zulx onwaarschynlyk was, dat hy in gelyke bekooring zouw vallen. Hy bezat nocht Slooten, nocht vestingen; noodigh om ooverwonne gewesten te breidelen; onnut voor hem, die, geroepen uit vryen wil, slechts voor buitenvyandt te zorghen had, en liever trachten zouw zich de harten door weldaadt te verplichten, dan de steeden, ooverboodigh t'zyner gehoorzaamheit, met dwang te ringelen. Vol vuurighen yvers was deez, en des Spanjaardts getroost. Zyne middelen, zeer bequaam tot bescherming deezer oorden, om de gebuurnis, voelden zich ondersteunt van 't hellen der Franso zen t'hemwaarts, dien, mits de kinderloosheit dier Majesteit, de kroon booven 't hooft stond. Ende, zoo de Koning zyn broeder hem niet heel dwars vallen wilde, voorzeeker, zouw die eedeldoom, uit aangeboore graatigheit naa lof, en ongedult van rust, zyn' leeghers eerzuchtelyk volghen. Niemandt van wien de Staaten zich 't vestighen hunner voorrechten en lasteloosheeden vastelyker belooven moghten. Noopende den Godsdienst, punt van 't meeste belang; men wist dat hy de Onroomschen reedelyk wel vermoght; immers hunner zaake niet bitsch was; dewyl hy veele vrienden, deezen geloove toegedaan, binnen en buiten 's Ryx had, en de Parysche moordt aanschouwt met een mishaaghen. Waaroover te vertrouwen stond, dat hy, t'zynent gewent tot gedooghenis van*

[+]tweederley Godsdienst, d'Onroomsgezinden diesweeghe ten volle zouw verzeekeren. Dit moght men zich toeleggen van dat Koninklyk gemoedt. Want hem ging groot getuighenis naa, van genaade, goedertierenis, weêrzin in 't bekryghen der Onroomsche Fransoizen: zulx genoeghzaam bleek, dat hy zich, voor eenighen tydt, met het oorlogh teeghens hen niet zoo zeer bemoeit had om het te voeren, als om daaruit geleeghenheit aan te grypen tot afsneê der oorzaaken van dien. Genoomen ook, dat hem d'Onroomschen niet zeer lief waaren, zoo zoud' hy nochtans, door anxt voor de Spaansche parthy zich benoodight zien hun 't hooft op te houden. 'T inhaalen zyns persoons alhier zouw Vrankryk voor de Spanjaardts sluiten; van waar hun (*wel wist men 't*) *lyftoght, waapenen, en ander gerak van oorlogh verstrekt was; zonder 't welk zy de scheenen aan Maastricht zouden gestooten hebben. Daar beneeven zouden die van Arthois en Heenegouw bevochten ter weederzyden, zoo men Anjou aannaame, wel light tot d'Algemeenschap keeren: en hoefde men niet te duchten, mits hun voorgaande in dit werk, dat hy hen, naar de gewoonte des Spanjaardts, booven d'andren zouw zetten; gelyk men geen' gissing op veel vriendschaps van hem maaken moest, draalende met zyn' verkiezing tot dat d'afgezonderde leeden, eens, uit vertwyfeling van behouden te blyven met de Spanjaardts, hem t'hunnen Vorste ontfingen. Zommighen worpen voor dat hy misschien de Gentsche bevreeding niet onderteekenen zouw; en de Engelsche Koningin 't hart aftrekken van de Neêrlanders, 't en waar 't punt van 't verbondt des Borgoenschen huis met Engelandt onderhouden wierde. Maar wat kon doch Anjou teeghen den Gentschen pais hebben, die teeghen de Spanjaardts gemaakt was? De Hartoghen van Borgonje ook, gesprooten uit het zelfste geslaght van Vrankryk, hadden, ter beste trouwe, 't verdragh met de Engelschen achtervolght: en haare Majesteit vertoonde zich niet quaalyk gezint tot Anjou, gemerkt met hem, by verlof zyns broeders, van 't huwlyk gehandelt was. En oft schoon dit niet voortginge, zoo zouden eevenwel de Grooten van Engelandt, op dat de Fransois, elders belemmert, zich niets tot hinder van hun oft hunnen Godsdienst onderwonde, altyds Anjou teeghen Spanje gekant wenschen: te meer, dewyl'er reeds beslooten was, dat de Koningin, wien men dan ook de hooghe Ooverheit deezer landen quam op te draaghen, in de punten met hem te bedingen, te begrypen stond. 'T geen eenighe arghwaanighen voorts uitsloeghen, van een heimelyk verbondt tussen [+]Philips en de Hartogh, was ongerymt, en strydigh met alle reede. Want Anjous woorden en wandel beweerden het teeghendeel: en wat kon Philips porren, om de Landen, van den Fransois, aan te neemen op harder voorwaarden, dan z'hem althans verlaaten werden?* Als nu de Staaten stonden om te scheiden, erinnerd' hun, op den neeghenden van Louwmaant, de Prins van Oranje weederom zyn vertoogh, hun gedaan in Slaghtmaant en Wintermaant lestleeden; en voeghd' 'er by, *Dat veele Hopluiden, Bevelhebbers en soldaaten, zich vervorderden 't een en 't ander aan te slaan, tot naadeel [+]des Lands, onder dexel van ook den Koning gezwooren te hebben. Tot verhoeding welker zwaarigheit, hooghnoodigh waare een' nieuwe form van eedt te raamen, waarby, zoo wel den vyandt, als den ingezeetenen blyken moghte, dat men niet verstond, zich voortaan onwettelyk te laaten verheeren*. Ten tweeden daage hiernaa, werd ter zelfste zaameninge een berichtschrift voltooghen, volghens 't welke de gemaghtighden hunnen meestren te verklaaren hadden wat'er gehandelt was, en bewilghing te verzoeken op 't geene, dat zy, mits kortheit van last, niet hadden kunnen inruimen. De punten waaren deeze. *'T oprechten eens algemeinen Landtraads, die bestaan zouw uit persoonen te kiezen by elk gewest. Eenpaarigheit te houden in 't heffen der [*]geleigelden, en der tollen gestelt op de sleete der*

[+]1580.

[+]*Vertoogh des Prinsen in de vergaadring der Staaten, op den neeghenden van Loumaant.*

[+]*Berichtschrift voor de gemaghtighden, die van de daghvaart zouden t'huiswaarts keeren.*

[*]convoyen.

[+]waaren; en die te laaten ten behoeve der Algemeinschappe. Dat men reeds [*] verlofgelden gestelt, en wyders te stellen had op eenighe soorten van koopmanschappen, gaande naa d'afgevalle Landtschappen. 'T omslaan eens hondertsten penninx; gemerkt de loopende middelen niet toereikten, om de kosten des kryghs te vervallen. Gereede penningen te lichten van koopluiden, onder verpanding der geley- en verlofgelden; oft anderszins te vinden uit de Landen; tot afdanking der Hooghduitsche ruiteren, en betaaling der bezettelingen. De staat van oorlooghe, vertoont by den Prinse op den twaalfden van Wintermaant lesteeden. Een ontwerp van bondschrift, verplichtende de Landen tot veirdigh opbrengen der ingewillighde middelen, by peene dat de welbetaalende den achterstal op fret zouden mooghen lichten, en den zelven verhaalen aan de persoonen en goedren der naalaatighe Landtschappen. 'T aanslaan van 's vyands, en der afvallighen goedren, om geregeert te worden by d' Algemeenschap, en bekeert t'haaren voordeele, zonderling aan 't vestighen van plaatsen; op dat 'er beeter acht op gegeeven, en d'eighebaatzucht geweert wierde. Te ooverleggen wat te doen stonde met de geestlyke, en diergelyke goedren, ooveral onordentlyk aangetast by [*] enkelingen; ende oft niet raadzaamer waare, die te doen behaavenen by luiden daartoe gerechtight, oft te besteeden tot den gemeenen oorbaar, dan de zelve alzoo te laaten verquisten. D'eenpaarigheit van den geraamden voet der munte te handthaaven. Zich rustighlyk ten oorlooghe te schikken, en t'òntslaan van de gedachten der vreede, die men bevond maar voorgewendt te weezen door den vyandt, om scheuring, onder de Landtzaaten t'ontginnen. Een eindt te maaken van den handel met den Hartooghe van Anjou, op de vorderlyxte voorwaarden als men konde; naar dien hy (al hadde men zyns niet van doen, als jaa grootelyx) vernoeght diende; eer dat hem t'haarder gunst de weêrparthy bekoorde, die niet afliet van verzoek, weederstaan, tot noch toe, by zyn' Hoogheit. Middel te schaffen tot blussing der ouwde schulden geëischt, zoo by d'afgedankte, als noch dienende ruiters en knechten, ende by de soldaaten gekoomen uit Maastricht; mitsgaaders tot betaaling van de kosten der gezanten: gemerkt dat, zonder hierin te voorzien, de koopluiden, en andre ingezeetenen der landen binnen de zelve zouden als gebannen moeten blyven, uit zorghe van oover al buiten bekommert te [+]worden. Met dit onderwys gedaghteekent den elfden van Louwmaant, en de bescheiden daar by vereischt, trokken de gemaghtighden t'huiswaarts. Hierentussen hadden die van Arthois en Heenegouw hun heir op [+]de beên gebracht; ende deed, naa 't verzeinden van 't meeste deel der uitheemschen, de Prins van Parma, onder 't beleidt des Heeren van Montigny, in 't eerst deezes jaars, Mortagne, een steedeken drie mylen van Doornik, oovervallen. 'T was bezet met drie vendelen, bestaande uit Engelschen en Schotten, onder 't gebiedt van Hopman Souhait, die gevangen [+]werd; maar dier genoegh zyn' vryheit aan den vyandt verkocht. Want, onder 't bezightighen des voorraads van oorlooghe, greep hy een eind brandende lonte, en worp het in 't kruidt dat hem zelven, en den Baroen van Aubigny doodde. Montigny, hoewel meede gequetst van 't vuur, rukte [+]voorts naa Sant Amant, 't welk, als niet houdbaar, zeekre Engelschen, die 'er in laaghen, oovergaaven. De kornel Morgan, en zommighe andren, bleeven gevangen. Van daar tooghen de verooveraars naa Doornik en Ryssel, ende plaaghden de voorburghen en 't platte Landt, met blaaken [+]en brandschatten. De bezettelingen van Brussel en d'omleggende plaatsen ooverrompelden, hierenteeghen, schielyk de stadt Nivelle. Veele soldaaten werden daar doorstooten, de Heer van Glimes gevangen, en naa [+]Brussel gevoert. Ook kreeghen de Staatschen de sterkte van Avennes; en aldaar den Heer van Noyelles, broeder des Heeren van Bours in*

[+]1580.

[*]licenten.

[*]particulieren.

[+]*'T heir der Waalen gereedt.*

[+]*De vreemdelingen meest verzonden door Parma.*

[+]*Mortagne oovervallen door den Heer van Montigny.*

[+]*Sant Amant aan hem oovergegeeven.*

[+]*Nivelle veroovert voor de Staaten.*

[+]*Desgelyx Avennes.*

[+]handen. De Baroen van Inchy Burghvooght tot Kamerik, alzoo hy beducht was voor beleg, en te verre geleegen om tydlyk ontzet te worden, schreef aan de Staaten, hoe hy met den Heer van La Ferte, gemaghtighde des Hartooghen van Anjou, gehandelt had, om eenigh volk (zoo 't nood deede) van hem te bekoomen. De Staaten stelden zulx te zyner bescheidenheit. Waarop hy korts innam etlyke ruiters en knechten van [+]den Hartogh, die alzoo den voet in Artois en Heenegouw kreegh; daar zy den Prinse van Parma grootlyx in den weeghe waaren, en zwaare brandtschattingen uit hieven. Op den laasten van Louwmaant, ooverleed Don Henrik, Kardinaal, Koning van Portugal; ende faalde met hem de manlyke lyn dier Koningen. Zyn' weeklykheit, hooghe en kinderlooze ouderdoom, hadden, al oover een' wyl, de staatzucht van verscheide Vorsten ontfonkt, die, elk met voorwenden zyns rechts, naa de kroon dongen. En Koning Philips, een der zelve, had nu krysmaght gereedt, [+]om ten Ryk' in te breeken, 't en waar men hem ontfanklyk kende. Te deezen einde deed hy ook alle Hollandsche scheepen beslaan, die zich in dien hoek zyns gebieds gehaavent vonden. 'T welk, eer men de oorzaak vernam, groote verbaastheit in Hollandt baarde. Want de zeevaart, herwaarts en derwaarts, was, totnochtoe, ten aanzien der weederzydighe behoefte en baate, als by gezweeghen bestandt; achtervolght. Dit oorlogh, (alzoo de Portugeezen liever hadden 't gevaar van uitheemsche hulpe te loopen, dan onder den Kastiljaan te duiken) gaf den Nederlanden zoete hoop van wat aadems te scheppen, terwyl de kraften van Philips elders zouden belemmert zyn. Maar Portugal, ontbloot van zynen braafsten aadel en frischste jeughd, verslaaghen op den toght van zynen Koning Don Sebastiaan, teeghens dien van Marokko, in den jaare vyftienhondert achtentzeeventigh, was daarenbooven verwyft in zyn' rykdoom en weelde; ook gesplitst aan parthyschappen, zoo ontstaan onder de Landtzaaten zelf, als gezaayt en gequeekt door de Kastiljaanen; ende liet zich dweeghlyk, naa kleenen weederstandt, breidelen: zulx men zeide, dat het, gelyk't Ryk der Heemelen, met vasten te waater en broode, en met niemant het zyn te beneemen, gewonnen werd. De Prins, ooverlang verzocht door de Staaten van Hollandt, quam op den eersten van Sprokkelmaant in den Haaghe. [+]Daar eischte men zyn gevoelen, noopende zeekre geschillen, en andre zaaken, opgeborrelt in zyn afweezen. Dewyl van uitspraak 's hoofs van Hollandt [+]geen [*] beroep viel aan den grooten Raadt tot Mechele, mits die stadt voor den vyandt hield, zoo verstonden de Eedelen en meeste steeden, dat men, binnen Haarlem eenen grooten Raadt hadd' op te rechten: Dordrecht alleen, dat men, in plaats van dien, den Heimelyken Raadt, zich houdende t'Antwerpen, zouw beezighen; mits verbreidende den zelven met luiden uit alle gewesten: zommighe, dat men 't Hof van Hollandt liete wyzen by slotvonnis: andre, dat men zich met den reeds genoomen voet van [*] Herziening beholpe. Best behaaghde zyner Doorluchtigheit dit laaste; met die meening, dat parthyen vrystonde bewys van nieuwe [*]daadtlykheeden in te brengen; ende dat geschillen, ontstaan tussen de Leeden en steeden des Lands, gesleeten wierden by de [*] Herzieners, met inzeggen van vier onparthydighe Rechtsgeleerden, daaroover te roepen uit de Raaden der naabuurighe gewesten: ten Leenhoove zoude men 't ouwde gebruik, van voor den oorlogh, weeder doen gang neemen. De Staaten van Zeelandt hadden zich onderwonden, eenen Raadt, Reekenkaamer, en Munt in te stellen, teeghens recht en gewoonte; zoo die van Hollandt voorgaaven. Tot afstandt van welke nieuwigheeden de Prins aannam de Zeeuwen te vermaanen; en eenighen der hunnen voor zich t'ontbieden. Op vertoogh van misleiding der Landtzaaten,

[+]1580.

[+]*De Burghvooghdt van Kamerik neemt Fransche bezetting in, by verlof der Staaten.*

[+]*Kardinaal Henrik, Koning van Portugal sterft: waar door de Kastiljaan aan die Kroon raakt.*

[+]*De Prins in Hollandt.*

[+]*Verscheide zaaken aldaar by hem verhandelt.*

[*]appel.

[*]Revisie.

[*]faiten.

[*]Reviseurs.

[+]door 't gebruik van 's Koninx naam in geschriften, zoo van Rechte, als andre, docht zyner Doorluchtigheit goedt, dat men 't besluit der Algemeene Staaten, meede [+]1580.
beschreeven op dit punt ter naaste daghvaart, aftoefde; ende, naa 't hooren van de stemmen der andre gewesten, hierin deede 't geen dien van Hollandt bequaamst scheene. Op voordraaghen hoe eenighe onlusten, tussen de Staaten van Hollandt en die van Westvrieslandt, gereezen waaren, zonderling ter zaake van 't handelen der gemeene penningen, waarop de Prins in Hooymaandt lestleeden zeekere verklaaring gedaan had, die niet in alles betracht werd, vorderde zyn' Doorluchtigheit, dat men haar de duisterheeden, bevonden in haare verklaaring, met de quaalyk achtervolghde punten, in geschrift gaave, om de Westvriesche daarop te hooren.
De regeerders van Haarlem, zich grondtvestende op de [*] Voldoening bedongen van
den Prinse, en bybrengende dat zeekre zwaare schaaden, geleeden in 't beleg, [*]satisfactie.
hun behoorden vergoedt te worden, bleeven in gebreeke van de gemeene schattingen t'hunnent in te voeren: 't welk d'andre steeden verdroot, die zich dunken lieten, billyk te zyn, dat de Haarlemmers, meede 's lands lasten holpen draaghen, ende, belangende de voorgewende schuldt, zich vernoeghen lieten in reedelykheit, met aanschouw op den jeeghenwoordighen staat der dingen. Hierop beloofde zyn' Doorluchtigheit haare vlyt, om die van Haarlem tot eenpaarigheit neevens andren, in dit stuk, te beweeghen. Dien van Amsterdam, desgelyx, werd quaalyk afgenoomen, dat zy, zich beroepende op de voldoening, toegestaan aan de voorighe Wethouders; vier hondert soldaaten, tot koste van Hollandt, onderhielden; en daarenbooven weigherden yets te gelden in de schulden, die 't zelve landt, geduurende 't oorlogh, gemaakt had. Op deeze stof verstond zyn' Doorluchtigheit, gemaghtighden van parthyen te hooren, om daarnaa te doen 't geen betaamen zouw. Naardien men, uit de inkoomsten der Graaflykheit, de renten loopende t'haaren laste niet vervallen kon; zoo werd voorgeslaaghen, van eenighe gronden en tienden der zelve te gelde te maaken; ende vond de Prins zulx raadzaam, mits geschiedende in der voeghe, dat bleeke, den hooghsten prys, ende geen' eighe baat van den eenen oft den anderen, hierin gezocht te zyn. Van der Staaten plakkaat, betreffende den burgherlyken standt, ende van hunne ordening op 't stuk der rechtspleeghinge, werd hem ook verslagh gedaan; ende oordeeld'hy dienstigh, die beide in gebruik te brengen. De Koning van Deenemark, waarneemende onze geleeghenheit, had, op de goedren vaarende door de Zondt, zeekre nieuwe lastgelden gezet. Zyne Doorluchtigheit, gemaant om raadt hierteeghen, begeerde de punten der bezwaarnissen by gedenkschrift gestelt te hebben; ende verklaarde, ernstelyk aan die Majesteit te zullen schryven, ten einde voortaan niets genoomen wierde booven recht en ouwde gewoonte. Voorts werd vertoont, hoe noodtlyk, zoo tot onderhoudt des kryghs, als tot betaaling van andre lasten, vierhondertduizent gulden, oover d'ontilbaare goedren in Hollandt, op den voet van den hondertsten penning, geheeven dienden; ende hoe zwaarlyk nochtans de steeden elkandre daarin verstaan konden.
Waar op de Prins voor oorbaar inzagh, met onverwylde neirstigheit de [*] blaffaarts
des hondertsten penninx van den lestleeden jaare te [*] herschikken, op dat zy [*]cahieren.
dienen moghten tot heffing der zelfste schattinge voor 't jeeghenwoordigh jaar: [*] redresseren.
doch (gemerkt dit werk geschaapen was te lang aan te loopen) dat elke stadt en dorp, by maniere van voorraadt, opbrengen zoude de helfte van 't geen zy, voor hondertsten penning in 't lestleeden jaar betaalt hadden; welverstaan, dat het geene men naamaals bevonde verschaft te zyn booven de helfte, op te leggen aan yder by de voorzeide her-

schikking, +van de rest stonde in te houden. Endtlyk verghde men hem 't bevordren der verdeeling op 't betaalen van ruiters en knechten, noopende welk punt hy zich gedroegh tot het geene, dat daarop in Brabandt geraamt was, en behandight, tot Antwerpen, aan de Hollandsche gemaghtighden: ende zoo de Staaten daarin eenighe zwaarigheeden vernaamen, +die hadden zy zyner Doorluchtigheit aan te wyzen. Thans vervoeghde zich de Prins t'Uitrecht, om, neevens de gemaghtighden der naader Vereeninge, te arbeiden: alwaar te zynen aanstaan, besluit genoomen werd op al de punten des boovengemelden berichtschrifts van den elfden +in Louwmaant. De Graaf van Rennenbergh, midlerwyle, (oft uit drang zyns gemoeds, en verdriet van den Roomschen Godsdienst te zien verachteren; oft om dat hem de behoudenis zyner goedren in Walslandt bet ter harte ging) had begonnen te waifelen, en de gyzelaars uit Kampen tot Groninge laaten keeren; ook veel gehoors verleent aan eenen Oeyenbrug en eenen Gruiter, die men wist Spaansgezint te weezen. Daarenbooven quam zyn' zuster Cornelia van Lalaing, met haaren man, Baroen van Monceaux, hem bezoeken: ende werd gemompelt, hoe zy hem zyn' verzoening van den Prinse van Parma braght. Deeze vrouw, weetende wonder kraftigh haar vermaan met dreighen en vlaayen te doorvlechten, om den hellenden Heer voorts te doen omslaan, beukte gestaadigh zyn' ooren. *Hoe lang noch zoud' hy de zynen verlangen laaten naa 't bewys der trouwe, die hy Gode, ende, naast Godt, zynen Vorste schuldigh was? Hoe lange noch den ketteren ten dienste, en teeghen 't betaamen zyner afkoomst, onder een deel pelsers, weevers, en schoenlappers staan? Men had zich t'oover gepynt met het dryven der parthyschappen, en met het rechtvaardighschynende stribbelen voor de vryheit. 'T was nu zoo wyd gekoomen, dat, niet voor't vaaderlandt, maar voor geloof en Godsdienst, het oorlogh gevoert wierd'. Wie zich in deezen misging, verbeurde, als oovertreeder van Gods wet, niet alleen de tydtlyke achtbaarheit, maar daarenbooven't aanschouwen zyns aanschyns, en de eeuwighe gloory. Eeren, rykdoomen, staaten moght hy hoopen van den Koning te verwerven; van den gemeinen volke niet dan smaadt, laster, ende, tot loon zyns onwaarden arbeids, spaad berouw. Hy hadde, derhalven, ten laaste, eens wyzer te weezen, en de voetstappen der andre Heeren te volghen, die zich aan't rechtzinnigh geloof hielden*. Voorts liet zy den jongelinge den ydelen tytel van Markgraaf in 't oogh flikkren, en het onzeeker huwelyk van Maria van Brienen, Graavinne van Meeghen, onlanx weduw geworden door't ooverlyden van Ladislas van Barlemont. Al in den jaare vyftienhondert achtentzeeventigh hadden de Vriezen brieven, op naame van den Aartshartogh Mathias, verworven, waarby den bezettelingen gebooden werd, de Slooten van Leeuwarde, Harlinge, en Staavere, aan de burghers dier steeden, te leeveren; doch 't zelve sint niet gevordert. Althans, (hoewel op vlieghende maaren geen quaadt bedenken te grondighen was teeghens eenen persoon van zulke verdiensten als Rennenberghs aan de parthy der Staaten) docht hun tydigh, zonder zyn' kennis, met dit werk voort te vaaren. En zeeker de Prins, zoo d'eerste raadt uit zyn' Doorluchtigheit niet gekoomen was, roeide hieronder, geenszins uit afgunst, oft lust om den Graave een' ondersteek te doen, maar uit goede geneeghenheit, om hem, in allen geval, de stof tot quaade bekooring t'ontzetten. Zy beheinen +dan schielyk, op den eersten van Sprokkelmaant, de burgh tot Leeuwarde van achtre met twee vendelen soldaaten. Van d'artdre zyde komt de burghery toegetooghen, met Paapen, Monnikken, en de wyven der bezettelingen, vooraan; en begint de graften te demmen. Jonker Johan van Schaaghen, Drost gebiedende op 't blokhuis, twyfelde

+1580.

+*De zelve komt tot Uitrecht.*

+*De Graaf van Rennenbergh helt naa Spanje*

+*De Vriezen pooghen zich meester van de blokhuizen. te maaken.*

+aan de gewilligheit zyns eighen volx; zagh de burghers zeer verbolghen, +en geen ooperen om Rennenbergh van zynen standt te verwittighen. Dies bedingt hy lyf en goedt, ende geeft het Slot oover: dat strax teeghens de stadt geslecht werd, en voorts verheelt aan de vesten, naa dat het ontrent taghtigh jaaren gestaan had. Met een doen zy de knechten binnen Leeuwarde koomen, en de Minrebroeders, door hen, tussen de geleeden, met pyp en trom ter poort uit leiden. Zynde dit dus spoedigh, en booven gissing, afgeloopen; schikten de Staaten van Vrieslandt zeekre gemaghtighden, samt de voorzeide en noch twee andre vendels, ter yl, naa Harlinge; die des andren daaghs het Slot aldaar, by zendbrief, opeischten. De bezettelingen toonden zich ooverboodigh om te gehoorzaamen, mits ziende orde van den Aartshartogh, den Prinse, den Graave van Rennenbergh, oft van den Drost, die niet daar was. De beleggers, kennende den lastbrief des Drossaarts jonger dan 't gemelde gebodt des Aartshartooghen, ende dat zelfs de bezettelingen seedert beëedight waaren, hielden dat het by hen luttel gelden zouw; ende verzochten daarom, dat'er luiden beneeden quaamen, om 't zelve te bezightighen, die zy hoopten aldaar beeter te ooverreeden. Die van booven vonden dit vreemdt, en bestonden vuur te geeven, met hun grof geschut, op de stadt. Aan den aavondt begeerden zy echter toon van onthiet; met dreighementen van anders geen krysvolk vreedelyk ontrent hen te laaten vernachten. Terwyl men dus stribbelt, koomen, afgeveirdight van Rennenbergh, die vernoomen had wat'er gaands was, zyn * geheimschryver en foerier tot Harlinge, zonder vasten last, om raadt naa tyds geleeghenheit te schaffen. Bailly (zoo heette de geheimschryver) werd daadtlyk aangetast, ondervraaght, en bezocht; ende, by hem, gevonden zeekre blanken, onderteekent by den Graave, en gesterkt met zyn kleen zeeghel. Een deezer deed men vullen, door Bailly, met bevel aan de soldaaten, *Dat zy, op zight van dien, het blokhuis hadden t' ontleedighen: zyne Genaade zouw zorgh voor hunne betaaling draaghen*. Daarneevens moest hy instellen aan den Steêhouder des Drossaarts, eenen brief, die geslooten werd, ende, zich gedraaghende tot den oopenen, meldde, hoe de Doctoor Baart Itsarda gelast was, de meening des Graaven naader te verklaaren. Itsarda, boovenwaarts gevordert te deezen einde, (oft men hem schoon vry geleide, en eenen gyzeelaar t'zyner verzeekering bood) weigherd' het, met voorwenden van noodeloosheit dies, ende dat hy niet wyders, dan hun gebleeken was, +te zeggen wist. Echter tooghen de bezettelingen uit, op den vyfden der gemelde maant, onder besprek van voldaan te worden; te mooghen gaan werwaarts het hun geliefde; en eenighe andre voorwaarden. Het blokhuis, gebouwt in den jaare vyftienhondert brak men ook af, naa de stadt toe, en hechtte de rest aan haar' wallen. Thans quam Sonoy uit Hollandt, den Vriezen te hulpe, met drie vendelen, daar zy noch een byvoeghden, en beleegherde 't huis te Staavere. Drost aldaar was +Jonker Fransois van Pypenpoy, een deftigh man, die onbekoort een' aanvechting van drieduizent gulden reedt gelds, en daarenbooven van een jaarlykscheedde, weederstond; maar ten eersten gezichte van 's Prinsen bevel, zonder koop te maaken, de plaats ruimde. De zelve werd ontmantelt, met zoo heet eenen yver, dat men verzuimde de stadt eerst te sterken; 't welk haar naamaals quaalyk bequam. Het omzien naa Rennenberghs wandel nam daaghelyx toe, en de spraak ging, hoe hy een pak brieven ontfangen +had van Parma, met belofte van, binnen een' maant, hem goede hulp toe te veirdighen: Waaroover Sonoy last van de Vriezen kreegh, om een schans tot Zwartesluis te stichten; daar naa de begoste sterking van Koeverde te vorderen; deeze, en andre grensplaatsen te bezetten. Met een schikten

+1580.

+*Dat van Leeuwarde wordt opgegeven.*

*Secretaris.

+*Desgelyx dat van Harlinge.*

+*En voorts dat van Staavere.*

+*Orde om Zwartesluis en Koeverde te sterken.*

+zy den Doctoor Abel Frankena naa Groninge; Popke Roorda naa Ooveryssel, om, met de Staaten van dien oordt, op 's Lands veiligheit te voorzien. Die van Gelderlandt leeden grooten ooverlast uit eenighe kleene plaatsen, als 't huis te Weel aan de Maaze, daar een schans by lagh; 't huis te Blyenbeek, niet verre van daar, gehouden by Marten Schenk; en 't steedeken Straalen. Dies hadden zy al een' wyl in beraadt gestaan, van de zelve te doen aangrypen; maar tot noch toe geen besluit genoomen, uit zorghe dat het beleg dien oorde meer kosten en schaaden, dan de veroovering baaten zouw; ook dat de vyandt, te dier oorzaake hiernaatoe gelokt moghte worden, en 't Landt in meer gevaars brengen, door heimelyk verstandt, dat hy (vreesde men) daar binnen voedde. Alsnu, hoopende de hunne te verrichten, eer Parma, bezigh met andre aanslaaghen, zich derwaarts wendde, verzochten en kreeghen zy orde van de gemaghtighden +der naader Vereeninge; waarop Graaf Willem Loodewyk van Nassau, zoon hunnes Stadthouders, en Kornel van tien vendelen knechten, naa 't huis te Weel trok, en 't zelve met de schans, in korte daaghen, zwichten deed. Voort zond hy om meer volx en voorraads van oorlogh, ende worp zich voor Blyenbeek: maar werd traaghlyk ondervolght. Schenk, des wustigh, ging Parma aan, om etlyke benden te paard' en te voet; en +spoeyde zich tot ontzet, zonder tydt tot versterking aan de Staatschen te geeven. Dies lichtte Graaf Willem 't leegher, om de byleggende plaatsen niet ontbloot te laaten. Een vendel, geschikt naa Blyenbeek uit Zutven, en verstaande 's Graaven opbreeken, meinde weeder in die stadt te keeren; maar werd buiten gehouden door oproer der burgherye, roepende, dat zy met soldaaten genoegh bezwaart was. Doch men trof eindtlyk middel, om'er meer krysvolx in te helpen. Niet zoo wel gelukte 't met Kortryk, daar gelyke weederwilligheit in zwank ging. Pottelsbergh, Baljuw aldaar, zich ziende te zwak met drie vendelen Schotten, die hy in had, en de gemeente niet te beweeghen tot vergrooving der bezettinge, schreef om eenighe benden, die oover een' wyl voor de poort geweest, en buiten gehouden waaren; ende hoe hy die, 's nachts naa den zeevenentwintighsten van Sprokkelmaant, door zeeker bleekvelt by 't Slot, stilzwyghends dacht in te laaten. Deeze brief, onderschept by den Heer van Alennes, die gestaadelyk op de stadt loerde, gaf hem stof tot bestek eener verschalking, +volvoert door de lompe onvoorzightigheit van Pottelsbergh; die, zonder antwoordt op zyn schryven te hebben, zonder eenigh onderzoek vereischt in zulke geleeghenheit, hem met zyn' troepen, ter bestemde tydt en plaatse, binnen nam. De brandt, gesteeken in zeeker huis, en de waapenkreet, gingen teffens op, tot groote schrik der steedelingen. De Schotten, bewaakende de markt, deeden nochtans dapperen weederstandt. D'andre greepen meede 't geweer, maar, kunnende quaalyk te hoop raaken, werden meest al afgemaakt: desgelyx veele burghers; de rest geplondert, en noch op hoogh ransoen gezet. Oover de bezetting, die men hier leide, kreegh voor eerst de Heer van Bours het gebiedt, maar haast zynen oorlof, en tot naazaat Fransois van Haalewyn, Heer van Sweeveghem, daar men beeter in gerust was. Een' maant hiernaa, ontworp de Heer van La Noue eenen aanslagh op 't steedeken Nynhoove, daar zich Graaf Philips +van Egmondt, met zyne gemaalin, schoonmoeder, broeder Karel, en een deel aadels, onthield. De Heeren van Toursy en Mortagne naamen deezen last aan; ende, beleidt by zeekren huisman, doorwaadden de grasten daar zy ondiepst waaren, beklommen voorts de vesten, oovervielen schilden schaarwacht, en bemaghtighden een' poort, waardoor de ruiter met meer voetvolx quam instooten. Wie 't hooft bood was lyveloos. De vluchters bleeven ten deel' in de graften; ten deel' onder de handen der boeren

+1580.

+*Graaf Willem Lodewyk van Nassau, bemaghtight het huys te Weel.*

+*Maar moet wyken van Blyenbeek.*

+*Kortryk verschalkt van de Koningschen.*

+*Nynhove oovervallen van de Staatschen; Philips en Karel van Egmondt gevangen.*

+byster van nen verbittert. De plaats ging ten roof. Graaf Philips, gevangen, en tot Gent gebracht, werd daar met allerley vuilnis en smaadwoorden beworpen; thans gevoert op 't huis te Rammekens; ende zat ontrent vyf jaaren. Neevens de vrouwen, raakte Karel zyn broeder kortelinx vry, door voorspreeken des Prinsen van Oranje, die aan d'ouwde Graavin zyn' moeder belooft had, haare kindren in alle billykheit voor te staan. Rennenbergh, inmiddels, om zich eenighe vendels quyt te maaken, dien hy niet ontrouws genoegh toevertrouwde, gaf den Landtzaaten der Drenthe schriftelyk verlof, om met geweldt buiten te houden alle troepen, daar koomende zonder zyn' oopene brieven tweemaals by hem onderteekent, en gevestight met zyn groot zeeghel, tot weering (quansuis) van valscheit, pleeghbaar met ouwde brieven; ook, om zich, te dien einde te mooghen verbinden met alle Vriezen en Ooverysselaars; ende om de sterkte tot Koeverde in hunne bewaarnis te neemen, zelfs met uitdrift der twee daarin leggende vendelen, zoo die, op zyn aanschryven, sukkelden +met vertrekken. Dit bescheidt viel in handen van zeekren Staatschen Hopman. Het dubbelt van dien werd oovergeschikt aan de gemaghtighden der Vereeninge. En het schalk oogh wakkerde te meer, mits die van de Drenthe twee vendels verjaaght hadden; en de Graaf in zyn schryven zich geliet, als oft het teeghen zynen dank geschiedt waar. Hieroover, als hebbende zyns raads van doen in andre zaaken, ontbiedt men hem tot Uitrecht. Doch hy hoedde zich des, zendende derwaarts Popke Ufkens, die hem in den weeghe was, en wel beholpen met de reize, om de gemaghtighden te berichten waar alles op draayde. Zy, ende zelf de Prins, begaan met de zaak, konden zich 't quaadste zwaarlyk inbeelden, ende vonden bedenklyk, zonder andre klaarheit, 's Graaven hart te vervreemden. +Daarentussen kreegh Bartolt Enthes de Drentsche boeren op den arm: ende, hoewel hy hen in de vlucht dreef, met neêrlaagh en vankenis van zommighen, zy maakten nieuwe zaamening. Een berichtschrift, waarby de Vriezen 't bevel oover Rennenberghs regement, tot weederzeggens toe, aan Enthes opdroeghen, werd den boode afgenoomen in de poort van Groninge; Frankena vast gezet, om dat het aan hem gezonden quam. Doch hy ontsprong 't door een venster, en raakte ter stadt uit. Voorts quaamen versche, en waarschynlyker kundschappen van Rennenberghs handel aan die van de naader Vereening; ende hoe hy brieven van Parma, +met toezeg van onverwylden bystandt, bekoomen had. De Prins, derhalve, staande om naa Amsterdam te reizen, nam zynen wegh op Kampen, en zond Ufkens aan den Graave, om hem te verspreeken, dat hy zyne Doorluchtigheit daar ginge vinden, ende met zyn' jeeghenwoordigheit alle wolken van arghewaan verdwynen deede. Maar 't wilde juist weezen, dat, op den neeghenentwintighsten van Sprokkelmaandt, zeekre vrouw eens uitwykelings van Groninge, zoo zy van Embde tot Delfzyl quam, by Bartolt Entes gekent en aangegreepen wierde. By deeze vond men, onder ander, letteren van geloove aan eenen Popke Everardi, ten behoeve van haaren man, die by Robles onderteekent waaren; ook een handtschrift van zeekren * pleitverzorgher tot Groninge; 't welk luidde, hoe hem twee brieven van den Prinse van Parma geleevert waaren, en door hem aan Everardi. Deeze blyken, ter yl geschikt naa Groninge, ontmompten de +Wethouders, dus lang geblinddoekt door Rennenberghs konstenaaryen, die hun en den Onroomschen, in alles, grootlyx gevoeght had en toegegeeven. Men vangt'er den pleitverzorgher, en vordert hem ten folterzeele. Dan 't werd uitgestelt, door dwarsdrift des Graaven, en der geenen die zyn' stem volghden. Hy zelf, quaalyk gereedt ter eene zyde, en gepraamt ter andre om 't marren af te hakken, uit zorghe dat de Prins, by wien 't werk

+1580.

+*Rennenberghs dubbelheit breekt uit*.

+*Opstandt der Drentsche boeren*.

+*De Prins komt tot Kampen*.

*procureur.

+*Klaarheit van des Graaven ontrouw*.

+althans niet te verbloemen was, met zyn' lyfwacht in de stadt koomen moghte, vond zich byster bedremmelt. Ufkens, kunnende geen' rechtzinnigh antwoordt uit hem trekken, en leezende klaarlyk in zyn ongestaadigh gelaat, dat hy van vremde gedachten bereeden werd, kreegh anxt; vermaande dies eenighe burghers, en ontstal zich uit Groninge, onder schyn van wandelen naa zeeker huis daar ontrent, toebehoorende zyner moeder. De Graaf, nu gekoomen tot schifting van zinnen, en achtende 't vertoeven hachlyker dan 't voortvaaren, schikte, des andren daaghs, aan den Prinse, zynen tweeden hofmeester Henrik Haaghen, gelaaden met breede aanbiedenis van dienstveirdighe onderdaanigheit. Dit was te doen om zyn' Doorluchtigheit op te houden, ende niet te waarschuwen dan met den slagh, waar te neemen ter eerste wachtbeurte van de Spaansgezinden. Op den tweeden van Lentemaant, dan, stelt hy banket toe, en rekt het hoogh in der nacht. Eene der gasten was Jakob Hillebrandt, Burghermeester, zuil der Onroomschen, en op wiens voorzorgh zy zich ten volle verlieten. Deez, t'eener bequaame stonde, hief woorden aan van de zweevende geruchten, en zeid' hem, niet te hoopen, dat zyne Genaade yets oevels voor hadde. Waarop de Graaf, prangende 's Burghermeesters handt, zich hooren liet, *O myne vaader, dien ik daar voor houde, zoudt ghy zulx op my vermoeden; Ont slaa u dier gedachten*. Met een noodight hy 't gezelschap tot vroolykheit, doet keel en snaaren luchtigher op steeken, en het dansen in zwang houden. Jokob Hillebrandt, van daar gescheiden, ging der Majestraat, ook zommighen van den hervormden Godsdienst, zyn weedervaaren, en 's Graaven hartlykheit vertoonen, met verzeekering dat zyn' Genaade het goedt meende; ried den Onroomschen echter, geene vlyt in 't waaken te slappen. De gansche nacht naa 's Burghermeesters vertrek, was Rennenbergh beezigh met orde te stellen, ende te doen beloopen eenen drom van noodtlykheeden, die niet voor op 't leste gerekt dienen, oft zoo lange versloft worden, oft alsdan nieuwelyk opdobbren. Hy waapent zyn gezin. Daarby voeghen zich etlyke soldaaten, bedektelyk in stadt gekoomen, en gehuist by de geenen, die de geneightheit Spaansch hadden. Zynde, naar gewoonte, teeghens den daagheraadt d'Onroomschen van de wacht, en een Roomsgezindt Hopman daarop, getooghen; ende dit oovergedraaghen aan den Graave, door zeekre burghers zyn' parthylingen, uitgezet om daarop acht +te neemen; komt, als de klok vyf sloegh, een deel schuiteboeven oover 't kerkhof met roers, brandende lonten, en groot geschreeuw aanstreeven; schiet af, en neemt de markt in. Strax volght een ander Roomsgezindt burgherhopman met zyn vendel, alalleens tierende, en stopt de straaten, die op de markt uitmondden. Toen verschynt, te paarde, Rennenbergh zelf, heel bestorven om de kaaken, en in vollen harnas, met den naakten deeghen in de vuist, en ontrent dertigh schutten, hebbende witte lieveryen aan den slinken arm. *Staat by, staat by, vroome burghers: ziet my hier eerst heeden wettighen Stadthouder des Koninx; en bereidt om met u te leeven en te sterven. Yder betrachte nu den dienst zyner Majesteit, en eighe behoudenis*. Zoo roept hy, en gebiedt twee veldtstuxkens te laaden, die by 't Raadthuis stonden; doet voorts vier trompetten blaazen, en veele trommels roeren; en zeindt tien oft twaalf paarden, om de waapenkreet en den schrik door de straaten te spraayen. 'T graauw, ten getaale van vyf- oft zeshondert, rot te zaamen op de markt. De Burghers van aanzien hielden zich meest binnen 's huis. Jakob Hillebrandt, verzelschapt zommighe Onroomschen, en waanende meer toeloops te kryghen, bestond der weêrparthy 't spits te bieden: maar een van Rennenberghs dienaars joegh hem een' koeghel door 't hooft, dat

+1580.

+*Hy vermeestert Groninge*.

+hy doodt ter aarde viel. Teffens viel de moedt der zynen, en elk hunner aan 't vlieden: doch niemandt meer, die'er 't leeven verloor, dan een burgherszoon van Breeme. D'andren, laatende markt en straaten wel bezet, gingen, van huis tot huis, de deuren en glaazen der Onroomschen insmyten; naamen den Burghermeester Dirk Schaffer, die gewondt was, samt de Raadtsluiden, en bet dan tweehondert poorters gevangen. Zommighen worpen zich oover de vesten, en zwommen door de graften. De Predikanten, en zommighe voorneemlyke burghers, ontquaamen, weenigh daaghen daarnaa, in onkenlyken schyn. Voorts daaghde men de gilden te hoop; maakte nieuwe Gemeentsluiden, nieuwe Burghermeesters en Vroedschap; verkundighd' en bezwoer den zoen met den Koning, en Prinse van Parma. Rennenbergh veirdighde terstondt vlaayende brieven af, aan de Ommelanden, om hen op zyne zyde te lokken, en teeghens +Enthes op te hitsen. 'T welk hem zoo wyd uit zyn' gissing ging, dat hy, noch voor den aavondt, door Kornputs zorghvuldigheit verscheide vendels voor stadt kreegh, en een' beleeghering zagh aanvangen. Enthes, getooghen om Wedde in te neemen, en aldaar verkundschapt van 't stuk, ontbood d'andre vendels, die in Vrieslandt waaren; spoeide zich voort naa Groninge, en begon terstondt zyn' naadernissen. De Prins was zulx ingenoomen met een eerlyk gevoelen van Rennenbergh, dat hy d'eerste tydingen van dit werk niet gelooven kon, tot dat Kornput, en Hopman Lubbert Ulgher van Zwol, die uit Groninge gevlooden quam, hem uit den twyfel holpen. En seedert verliet hy zich op geene Roomsgezinden, hoe getrouw zy ook schynen moghten. Zyne Doorluchtigheit, en zommighe gemaghtighden der naader Vereeninge, zynde noch tot Kampen, +en verneemende uit onderschepte brieven van Rennenbergh en de Groningers, hoe zy de steeden van Ooveryssel tot afval troonden, verschreeven meer bezettings naa dien oordt: en om d'ingebrooke wanorde te redden, verdeilden den last van de betaaling des krysvolx onder de Landtschappen, in voeghe dat elke bende wist, waar haare soldy te zoeken. +Tot beeter verzeekring van Kampen, werd'er by bestel van Sonoy, niet zonder ongemak, 't vendel van Michiel Sampson ontfangen door de Staatsgezinden, die, zich by de poorten gevoeght hebbende, der weederparthye +dit voordeel afzaaghen. Wyders, 't bedryf van Rennenbergh, maakte ooveral bitter omzien in d'Onroomschen, en hun het hooft zoo heet, dat zy meenighen oproer uitbroedden. Tot Deventer en Zwol raakte de burghery weederzydelinx in waapenen. Kloosters en beelden werden gestormt, eenighe Onstaatschen uitgejaaght. In Vrieslandt, d'Ommelanden, en Drenthe, viel de soldaat, waar hy kon, in de Godshuizen; worp de beelden ter aarde; en verdreef de Roomsgezinden. Deeze vlam; overslaande tot in Uitrecht, vond weldigh vatten aan de gemeent' aldaar. Den zeevenden van Lentemaant, stuift'er een deel op, en tot de kerken in, daar +men den Roomschen Godsdienst noch oeffende; smyt de beelden, taafreelen, altaaren, om verr' en aan stukken. Dit onbeschaamt oovertreeden des verdings van den lestleeden jaare verfoeyden in 't harte de luiden met eere: maar niemant, die zich teeghens zoo heevigh een' raazerny verzetten darde. De faam snort omher, ontstelt de gansche burghery, en terght haar tot de waapenen. Gaande dus alles 't onderste booven; zenden de Wethouders zeekre persoonen aan de burgherhopluiden, ten einde zy 't volk wilden stillen en doen scheiden, met vermaan dat het zyne begeerten zeedighlyk voordroege. Enge ooren trof dit vertoogh, onder 't wangelaatigh getier der moedtwillighen. Doch zy luisterden ten laaste eenighszins, en ontworpen twaalf punten, om ingewillight te worden, voor 't sloopen hunner zaameninge. In 't meeste deel beliefde men hun; nam in beraadt, oft wees naa den Prinse de

+1580.

+*Dat begint men, noch 's aavonts daar aan te beleegheren.*

+*Orde gestelt naa Rennenberghs afval.*

+*Kampen verzeekert met bezetting.*

+*Oproer in verscheide plaatsen, mits 't wantrouwen verwekt door Rennenberghs handel.*

+*Zwaare moeite tot Uitrecht.*

+wightighste: waaronder waaren 't verbieden der oopenbaare oeffening van den Roomschen Godsdienst; het onteedighen der Hopluiden die in den Raadt zaaten, oft het vullen hunner plaatsen aldaar met andren; 't afschaffen van de vergaadringen der Kapittelen; 't weeren aller Paapen uit de zaameningen der Staaten en Bondtgenooten. De Prins, hebbende den Graaf van Hohenlo afgeveirdight, om de opstendighe boeren tot reede te brengen, en de kleene steeden van Ooveryssel, die noch voor Rennenbergh hielden, te verzeekren; ook Sonoy wel breedt gemaghtight om de Bourtang, Koeverde, en andre toegangen te dien oorde, te bezetten; +trok van Kampen op Muide, van waar hem, op den zeeventienden, de Amsterdammers, met sierlyk uitgestreeke scheepen en jaghten, quaamen haalen, en met praghtighen toestel, tot bewys zyner welkoomst, in stadt ontfingen. Alhier vertoonden de Staaten van Uitrecht zyner Doorluchtigheit de schennis, laast gebeurt, zonder eenighe orde van de Majestraat; ende smeekten de vyf Godshuizen, om behoudenis van vryen Godsdienst, in kracht der voorgangene verdraghschriften. De Prins, wel bezeffende de rechtmaatigheit hunner begeerte, maar inziende hoe oevel de meeste gemeente teeghens de geestlykheit gemoedt was, ende duchtende derhalven, door sterke zuiverartseny de zondighe zucht meer om te roeren, dan af te dryven, vond ondienstigh in deezen eenigh slotvonnis te vellen; maar verklaarde, dat parthyen, tot d'aanstaande daghvaart der Bondtgenooten t'Antwerpen toe, zich onderling hadden te dulden, +op den volghenden voet. *De Roomsgezinden zouden gebruiken de kerk van Sante Geertruid, ende die van de Preedikaaren; hunne andre geslooten, en d'oopenbaare oeffening elders gestaakt blyven; ende wyders ongekreukt alles wat, ten opziene van de persoonen en goedren der Geestlykheit, bevoorwaardt was. De Staaten, Amptluiden, en Majestraaten, had zyn' Doorluchtigheit te handthaaven; ende elk hen t'erkennen met schuldighe gehoorzaamheit. De misnoeghden moghten klaaghen, by geschrift, oft by monde, zonder eenighe daatlykheit te pleeghen*. Met een beval zyn' Doorluchtigheit, by lief koozenden brief, den burgherhopluiden, +'t naakoomen deezer ordeninge, en 't verhoeden der opspraak, waarmeê de gezuiverde Godsdienst, oover 't breeken der beloftenissen, bekladt werd. Sonoy was nu tot Koeverde gekoomen, met de vendels van Kornput en Wyngaarden, om, aldaar en tot Wedde, den wegh, teeghens ontzet voor Rennenbergh te stoppen. Hier sloegh Kornputs volk aan 't muiten, en dreighde hem en zyn' bevelhebbers af te maaken, 't en waar hy +veirdighlyk geldt verschafte. Kornput vertoond' hun, dat'er de schryver om uit was; en streeld' hen met zoete woorden. Als deeze geen' proef deeden, besluit hy, dien 't zyn eerst niet was, het met de stoutheit te waaghen, en doet vyf belhaamels by den hals vatten. Zyn' onbevreestheit verdiende vrees te maaken, en velde den moedt van de rest, der maate, dat zy, die in maatschappy van misdaadt met hunne gevange spitsbroeders stonden, zich dryven lieten, om drie derzelve aan eenen paal te doorschieten. D'andre twee werden verbeeden: ende niemandt die meer morde. + Sonoy deed den wal der steede Koeverde afsteeken met zeeven bolwerken; ende liet de begoste veste der Burgh leggen, mits de Vriezen, die daaraan gelden moesten, bybraghten, dat hun, die afbreekers van Slooten waaren, geen bouwen van nieuwe geleek. Zelfs d'aangevange sterking der steede ging niet voort; zoekende de Vriezen, Ommelanders, en Drenthenaars, d'eenen d'anderen, met het uitschieten der penningen te bezwaaren, en zich zelve te verschoonen. Welke deunheit hun zuurlyk bequam, en, booven bittre schaade, tot ongelyk hoogher kosten gedeegh. Op de Bourtang begon Sonoy ook een schans van vyf bolwerken, die meede, by

+1580.

+*De Prins staatlyk ontfangen tot Amsterdam*.

+*Orde, by wyze van voorraadt, waarnaa de Prins verstaat dat men zich t'Uitrecht schikke*.

+*Hy schryft aan de burgherhopluiden*.

+*Kornputs manhaftigheit in 't stillen zyner muitende knechten*.

+*Sonoy begint Koeverde te sterken: maar kan 't niet voltrekken, by mangel van gelde*.

+mangel van geldt en orde, onvolmaakt bleef. De landtluiden van Ooveryssel, + Twenthe, Zallandt, en Mastenbroek, lang gefoolt met inlaagh van onbetaalde ruiteren, hadden te deezer tydt het geduldt verlooren, en de waapenen aanveirdt. Om de welke te stillen, en te vereenighen met de ruiters, de Graaf van Hoohenlo derwaarts toogh. Maar de boeren, +nu sterk etlyke duizenden, beleidt by een deel geöeffende soldaaten, maakten zich teeghens hem op: zulx hy in lyfsgevaar, benoodight werd te wyken met zyn' troepen, tot op de grenzen des Graafschaps van den Berghe. Dit gezelschap, doende veel quaads daar 't meester was, noemde zich den Vertwyfelden hoop; voerde in zyn' vendels, een zwaardt en halven eidop, met den uitgeloopen dooyer daar neevens; en brulde, +*Zy hadden, tot noch toe, om 't ey niet willen vechten; moesten 't nu wel om de schaal*. Hoohenlo, daarnaa, zich voorzien hebbende van eenigh voetvolk meer, ransd' hen aan, by zeeker klooster geheeten Sion, en brak ze, met neêrlaagh van zes oft zeevenhondert. Thans trof hy hen +weeder, tussen Deventer en Hardenbergh, ontrent het dorp Rolde, en braght'er veel om 't leeven. Men waande hen opgeruidt te zyn door Rennenbergh; 't oogh naa den vyandt, en verstandt in eenighe steeden aan de Yssel, te hebben. Niettemin de gemaghtighden der naader Vereeninge, waaren van ander gevoelen, ende zouden de zaak geirne hebben +zien byleggen. Dan Hoohenlo, terwyl men hiertoe orde geeft, zat hun kort op de hakken, tot dat zy 't geweer slaakten, en de schattingen inwillighden; uitgezondert de Mastenbroekers, die lankzaam tot kreuken quaamen. Thans toogh hy voor Oldenzeel; 't welk met hem verdroegh, en zyn eighen vendel tot bezetting innam. Bartolt Enthes, prangende Groninge, met dertigh vendelen knechten, en twee kornetten, die alle onder Rennenbergh gestaan hadden, schermutste daaghelyx teeghens die van der stadt, daar eenighe vendels uit d'ingezeetenen opgerecht waaren. +De verweerders beschansten de voorstadt op Schuitendiep, en twee buiten geleeghe moolenberghen, tot veilighing der weide voor hunne beesten. Enthes sloegh eenen dam door 't Reediep onder de stadt, en brugde d'andre diepten; zoo dat men, ook te paarde, rondom oover moght. Zyn' hoope was, hen, door knellen van honger, te meuken. En hy weigherde, voor alsnoch, meer hulps t'ontfangen, steekende naa den roem van zulk een' stadt, met zoo weenigh volx, te dwingen; gelyk hy zich ydelyk inbeeldde. Want, behalven zyn' andre gebreeken, was hy de rechte man niet, kundigh van haat tot henwaarts, en zoo bitterlyk gehaat by de Groningers, dat zy liever hadden't uiterst op te zetten, dan in zyn' handen te vallen. De Staaten der Ommelanden deeden uit elken tooren, daar meer dan een' klok hing, eene lichten, om die te vergieten aan geschut. Daar'er niet dan eene was, die werd geransoent te zeekeren pryze. Zy sloeghen ook alle geestlyke kleinoodje, van kelken, sakramentshuizen, Abtstaaven, aan, om de kryskosten te vervallen ten minsten laste der huisluiden: al 't welke nochtans luttel strekte. Toen Rennenbergh op het weinden stond, had Parma, om hem in te volghen, ontrent Karpen een' goeden hoop knechten verzaamelt. Deeze verkundschapt +van den afloop der zaaken tot Groninge, waaren gereedt, om, neevens eenighe speerruiters, onder Nuis, oover Ryn te zetten; als Hooghensaxen, Iselstein, en Heegheman, met een drom paarden, hun onvoorziens op 't lyf quaamen storten, doodtsmytende de geenen, die geen heil in de voeten vonden. De vluchtelingen tooghen opwaarts aan, ende leegherden zich lanx den Ryn, op den Koolschen boodem. De Landzaaten van Bergh ende Mark haalden, by verlof van hunnen Vorst, alle scheepen aan die zyde, en voorzaaghen den oever der stroome zoo wel, dat'er

+1580.

+*Alalleens gaat het hem op de Bourtang*.

+*Hoohenlo gejaaght van de boeren van Ooveryssel, en daar ontrent*.

+*Deeze noemden zich den vertwyfel den hoop*:

+*Worden meermaals geslaaghen*.

+*En meest al getemt door Hoohenlo*.

+*Bedryf tot Groninge*.

+*Een deel Koningschen by Nuis geslaaghen*.

+geen' kans was om oover te raaken. Zwaare schaaden leed het Sticht Koolen van dit volk, niet passende op 't vermaan van den Keurvorst, die hen endtlyk, door zyn' leenluiden en boeren, deed bespringen en spreiden; uitgezondert een deel, dat zich te vooren hoogher op, in 't Graafschap van Manderscheit begeeven had. Naa nam zich Rennenbergh deeze tydingen, en hield zich schier bekoft, vreezende verlaaten te blyven, ende, neevens zyne Landtvooghdyen de betaaling zyner ontrouw te derven. Dan zyn' zuster de Baroenes sloegh hem, zoo veel in haar was, deeze zorghen uit den hoofde, ende braght zynen geest op 't spoor van troostlyker + gedachten. Heftelyk, hierentussen, drong men op vernoeghing des Hartooghen van Anjou, die langer met geen aas van hoope te houden scheen: dan, niet alle gewesten vonden den voorstel eeven smaaklyk. Wel verstonden de Staaten van Hollandt en Zeelandt, meester te wisselen, Koning +Philips af te zweeren, zyne zeeghels te breeken, naam ter zyde te zetten: maar, zynde afkeerigh van de Fransche regeering, en uitbondigh gezint tot den Prinse van Oranje, beslooten zyne Doorluchtigheit tot het aanveirden der hooghe heerschappy te noodighen. Ende werden, tot deeze plichtpleeghing, gelast de Heer van Mathenes, Meester Adriaan Wensen, Goovert Willemszoon Brasser, Meester Willem Bardes, Meester Johan van Oldenbarnevelt, Jan Martszoon Visscher, Meester Jakob Valk, en Gaspar van Vosberghen. Dit droegh zich toe, op den neeghenentwintighsten in Lentemaant; als des daaghs te voore, by de Staaten van Uitrecht, ten opmerke van gelyke reedenen, genoeghzaam 't zelfste gestemt was. Niettemin, als, op den dertighsten, de Hollandsche en Zeeuwsche gemaghtighden hunne boodtschap verrichten zouden, bleeven'er eenighen achter, waardoor zy tot den naasten morghen werd uitgestelt. Toen deeden nieuwe bedenkingen 't beraadt hervatten, en dienstigh oordeelen, dat men 't besluit wel in zyn' kracht, doch, voor dat pas, verhoolen hielde. 'T leed echter luttel aan, oft men oopend' het den Prinse; hoewel 't gewight, en verscheide toevallen,'t volle beslagh deezes werx, nu hier, dan +daar, deeden haaperen. Te deezer daghvaart werd beslooten eenen bewindsman in Deenemark te houden, 't en waar zyne Doorluchtigheit daar yets teeghen hadde: een vyftighste penning ingewillight, tot vervalling der oorloghslasten, en blussing der ouwde schulden. Men voorzagh'er ook in zeekre onlust van Woerde: 't ontfonken en opgaan der welke wat hoogher opgehaalt dient. Zeeven jaaren lang hadden daar alleenlyk die van de Augsburgsche belydenis oopenbaare oeffening van Godsdienst gehad.

+1580.

+*Men dringt sterk op aanneemst van Anjou*.

+*Hollandt en Zeelandt willen geenen Franschen Heer; maar den Prins van Oranje*.

+*Verscheide zaaken verhandelt ter zaameninge der Staaten van Hollandt*.

Nietteeghenstaande +'t genot deezer gunste die met zeedigheit t'erkennen stond, vervorderde zich der twee Leeraaren een, genaamt Johan Zaaligher, tot meermaalen, op stoel, de Kalvinischen smaadelyk oover te haalen, voor eedbreekers, en onrustighe geesten, die oover de Majestraat zochten den meester te maaken. Met gelyken wantemper schold hy de Rooms-en Doopsgezinden voor verleiders en zielmoorders. Als men dit sloeren liet, slaat hy zelf voort tot het misdryf verweeten aan andren, ende moeit zich zoo verre met het stuk der regeeringe, als den Prinse een' streek te geeven, met preeken, in Bloeimaant des jaars neeghenentzeeventigh, dat hy de Wet, teeghens de voorrechten van Woerde, had doen vermaaken, en eenighe valsche Christenen (zyn' meening was Kalvinischen) daarin trekken. In Oestmaant daaraan, viel hy uit, teeghens 't afsnyden des Koninx; dat daar merklyke reedenen toebehoorden, ende Godt gebeeden te worden om wysheit voor de Staaten. Hierop quaamen gemaghtighden der Staaten van Hollandt tot Woerde: de welke, ziende zyn'verdaadighing hinken, hem bevaalen zich t'onthouden van preeken, zoo in 't heimelyk, als in 't oopenbaar, tot dat hy zich gezuivert hadde. Toen

+*Moeite met de Luitersche Leeraars tot Woerde*.

+weighert Henrik Vreedelandt zyn meedeleeraar 't ampt alleen te bewaaren: en zy beide, voorwendende, dat het onwettigh byslaapen, en diergelyke oovertreedingen +1580. ongestraft bleeven, zeggen voorts hunnen dienst op. De gemaghtighden vatten hen by 't woordt, en verbieden hun 't preeken in de kerke. In het dorp van Jaapswoude stond een welbespraakt Predikant, genaamt Niklaas Simonzoon; die, hoewel zich uitgeevende voor Luitersch, nochtans met de kerken van Rynlandt verdraaghen was. Deez, geleent, voor eenighen tydt, aan die van Woerde, trok veele ooren: zulx men hem hoopte den man te zyn, om eendraght tussen de Kalvinischen en Luiterschen te treffen. Toen begint Vreedelandt, die in de kerk niet gewildt had, in een' schuur te leeren. Men smaalt bitterlyk op Niklaas; bedilt en misduidt zyn preeken: ende, mits het aanwassen der twist, werd de stadt ontzeidt aan Zaaligher. Hy zette zich in de voorstadt, en hield daar breede zaameningen, die vermoeden gaaven dat hy preekte. De Staaten, derhalven, deeden 't verbodt aan hem vernieuwen. Daarnaa keeren zich zyn' aanhangers tot de zelve om zyn stuk te verschoonen: ende, niet opdoende, gaan zich richten aan den Prinse, met eenen brief van Zaaligher, en verzoekschrift om herstelt te worden in 't bezit der kerke, en hun voorigh gebruik. De Prins verzond de zaak aan de Staaten; die alsnu, op den vierden in Grasmaant, by goedtvinden zyner Doorluchtigheit, verklaarden, dat, tot Woerde, de gezuiverde Godsdienst voortaan in de kerk zouw geoeffent worden; de Augsburghsche, ter plaatse daar die lest was gepleeght. Dit wonnen de quaalyk bedachte luiden met stribblen zonder te rieken in wat Landt dat zy waaren. Wyders; als oft het gemeene, aangevochten van den Spanjaardt, en gezwakt door den afval der Waalen, die ook hunne waapenen teeghen 't zelve gekeert hadden, met zyn ingewant gehakkelt aan Kalvinischen, Roomschen, Luiterschen, en gesmaldeelde gezintheeden van Weederdoopers, niet oneenigh genoegh geweest waar, zoo werd het noch getornt, door verschil der geenen, op de welke, als de sterkste, en voorneemelyk gebaat by den jeeghenwoordighen standt, de zorgh, om d'andre bondtgenooten ter gemeene weere verknocht te houden, meest +aanquam en vermooghen moest. Dit had zich aangeheeven, al in den jaare +*Kerklyke twist tot Leide.* achtenzeeventigh, tussen Pieter Korneliszoon, en Kaspar Koolhaas Predikanten tot Leide: leggende die deezen te last, dat met hem niet te dienen was, mits hy, in verscheide zaaken, weigherde zich den oordeele der broedren t'onderwerpen, ende in Gods gemeente, booven andren zocht uit te munten. Van Koolhaas, daarenteeghen, werd voorgewendt, den oorspronk der verwydering te weezen, dat hy 't uitwendigh gebaar wat min, ende d'inwendighe geschiktheit wat meer van noode ter zaaligheit hield, dan Pieter deed. De Majestraat aldaar, die, dat pas, eenen oprechten Christen kenbaarder aan zyn' zeeden, dan aan 't achtervolghen des kerkgebruix waande, en 't vuur der tweedraght zagh voortloopen, moeide zich der zaake, met vertooning van gelyk aan Koolhaas te geeven. Hierop ontstond de vraagh, hoe verre der weirlyke Ooverheit toequaam, zich 't geestelyk aan te trekken; ende werd, ten beveele der Staaten van Hollandt, door de Predikanten der klassen van Leide, Rynlandt, en Delflandt, in Hooymaandt des jaars neeghenentzeeventigh, beantwoordt, naar hun goedtdunken; 't welk de Heeren van Leide in alles niet aannaamen. Jaa zy stelden Pieter, als maar beroepen tot herzeggens toe, uit zynen dienst. Toen komt hy preeken in 't naabygeleeghen dorp Voorschooten, en kryght grooten toeloop van aanhangers; tot hoogher opgang van den brandt. Om welken te lesschen, meermaals gemaghtighden van de Staaten, ook van den Prinse te deezer tydt, en onder de zel-

ve [+]zyn hofpreeker Johan Taffin, te werke gestelt werden. Om der weederparthye yetwes te gemoet te koomen, schorste men Koolhaas in zyn ampt, tot dat het krakkeel zouw gesleeten zyn. Dan 't quaadt verhardde teeghen't geneesmiddel aan; wortelde breeder, en schoot nieuwe spruiten van twist. De Regeerders van Leide lieten hunne verdaading in druk gaan: desgelyx Koolhaas zyn' eerste en tweede. Endtlyk werd, op den neeghenden van Oestmaant, het stuk verbleeven aan vier weirlyke en eevenveel kerklyke persoonen, die, op den neeghenentwintighsten van Wynmaandt de naavolghende uitspraak deeden. *Alle woorden en werken, gevallen te deezer zaake, stonden te begraaven in vergeetenis, mits dat Pieter en zyn' aanhangers ter eene, Kasper ter andre zyde, de schuldtbekenning, hun opgeleit, hadden te doen voor de gemeente. 'T bestier der kerke zou keeren tot den voorighen voet. De kerkraadt zou zulk getal van persoonen, als hun goedt dochte, voordraaghen; en de Majestraat daar uit kiezen twee derdendeelen, tot Ouwderlingen en [*] Armenverzorghers. De Wethouders zouden altyds twee hunner amptgenooten, zynde lidtmaaten der kerke, mooghen doen verschynen als toezienders in den kerkraadt, zonder stem te geeven, en onder belofte van te verzwyghen 't geen 'er gehandelt wierd. Pieter zouw weeder in zynen dienst treeden, en Johan Hal tot den zynen bequaam geschat worden: alles buiten verkorting van 't recht eenigher andre kerken; en behoudends de melding des verblyfs, noopende 't draaghen der kosten. Koolhaas had' de kerklyke zaameningen te laaten vonnissen oover zyn' boeken, en t'aller tydt bereit te zyn, om reekenschap zyner leere, en plaats aan de waarheit te geeven, wen men hem eenighe dooling uit den woorde Gods t'oovertuighen quaam*. Op den zesten van [+]Grasmaant, aan den aavondt, beefde, tot twee maale toe, gansch Nederlandt, zoo dat hier en daar steenen van toorens en kerken geschudt werden. Een ding, zeldzaam in deeze doorwaaterde gewesten, luttel gebult met berghen, die, mits hunne holte en windtvang, aan dreuning onderworpen zyn. Ook scheen de windt zich, dit pas, in't binnenste des aardtryx gepakt te hebben, en van daar uit te dygen: doende deeze beweeghenis zich, niet alleen van Koolen af tot Parys, maar tot Jork in Engelandt toe, voelen; ende zelfs op de zee, die, by bezaadight weeder, van [+]ondre werd opgeheeven. 'S daaghs daaraan vertrok de Prins, uit den Haaghe, ter daghvaart, naa Antwerpen. D'ingezeetenen deezer stadt, gelyk ook die van Brussel, zaaghen zich dapper ingezeilt, door 't wenden van Mechele ten vyandt. Alsnu vernamp men, hoe Rossignol, gebiedende daarbinnen, geenszins zoo stips een' zorgh droegh, als tot bewaarnis eener plaatse, die de gebuuren, bynaa van alle kanten, teeghen had, vereischt was. Waarop Olivier van den Tempel, Heer van Korbeek, ooverste tot Brussel, eenen aanslagh begreep, dien d'Algemeine Staaten raadzaam vonden te verzoeken, met een deel der bezettelingen van Brussel en Vilvoorde, samt de benden ruiteren van Karel van Lievin, Heere van Famars. Men voeghd' hun den Kornel Johan Norrits by, met ruim achthondert Engelschen, leggende tot Lier: ende (alzoo zy, die't meeste getal maakten, zonder betaaling niet optrekken wilden) beloofd' hun etlyke maanden solds in plaats van den roof; op dat aan een' stadt, eens zoo schendigh geschrobt onder den Hartogh van Alva, 't scheel, tussen de Spaansche ongebondenheit en't gereeghelt beleidt der Staaten, bleeke. Voorts pasten deeze troepen, in stilte, teeghen den neeghenden morghen der gemelde maant, en't afslaan der wacht onder de muuren te weezen: ende terwyl de Engelschen, aan d'andre zyde, die van binnen, met verwekking der waapenkreete, deeden derwaarts draaven, doorwaadde Tempel de graft, beklom de Brusselsche poort, bolwerk, en muuren. Dan de zynen, oover geraakt, werden kloek-

[+]1580.

[*]diakonen.

[+]*Aardbeeving door gansch Neederlandt*.

[+]*Oranje komt weeder t' Antwerpen*.

lyk [+]gestuit, en hadden't quaadt genoegh om de poort oopen te kryghen. [+]'T welk ten laaste gelukt zynde; koomen de paarden en rest des voetvolx instuiven, en jaaghen flux naa de markt toe. Hier stelden zich de burghers ter weer, neevens etlyke Paapen en Monnikken, met bystandt van eenighe Albanoische ruiters, die, geleeghen hebbende op Nekkerspoel, haastelyk ingelaaten waaren. Eenen der voorbaarighsten toonde zich Broêr Pieter Wolf, die voor de kap 't harnas gedost had, met den hellebaardt in der handt; tot dat hy, getroffen in 't hooft, de hoope des Bisdooms van Naamen, met het leeven, verloor. Verscheide luiden meer van zyn beroep, en aan den kant van hondert burghers, werden verslaaghen. Een deel vlood'er ter stadt uit; gelyk meest al d'Albanoizen, en d'ooverste Rossignol, met Boevekerk den Schout. Toen, (ongeacht de uitkoop gemaakt met de Engelschen) valt elk aan 't plondren van kerken, kloosters, en burgherhuizen; thans aan 't ransoenen der geenen, die niet tilbaars meer behouden hadden. Jaa d'uitgekoften maakten't allersnoodst, stroopende zoo onbarmhartigh, dat'er twist uit rees tussen hen en d'andren, dien 't een gruwel docht. Maar zy, zynde de sterksten, sloeghen de sleutels der poorten onder zich, en pleeghden hunnen moedwil een' volle maant met onvervulde gierigheit, tot het lichten toe van klokken en uurwerk uit de toorens, 't berooven van grafsteeden, met weghsleepen der zarken, die by honderden naa Engelandt gescheept werden. De Staaten van Hollandt, zorghende voor hunn' onderdaanen, verkreeghen van Tempel al de pleitzakken hen betreffende, en vereerden hem, diesweeghe, met vierentwintighhondert gulden. Als men de stadt nu ontlasten zouw van 't oovertalligh oorloghsvolk, en dies elders behoefde, had Norrits, een braaf krysman, maar verwaant booven maate, begonnen te warren met Tempel, en weigherde, hoewel vremdeling, d'eerst in 't ruimen te weezen: welke krieghelheit zich niet paayen liet, dan met voorwaarde van gelykelyk, op eenen klokslagh, door twee bezondre poorten te vertrekken. Noch moest men markt en hooftstraaten met burghers van Antwerpen bezetten, om d'Engelschen dus verre te kryghen: 't welk, op den zesten van Bloeymaant, met zulk een' beroerte toeging, dat zy, ten deele, ende niet zonder afbrek te lyden, ter stadt uit gesmeeten werden. De Heer van La Noue had in Vlaandre zommighe troepen by een, ende, verwachtende de Engelschen van Mechele, beleegherde terwyl Ingelmunster, een burghsken aan de vliet Mander, uit het welke de Waalen de naaste dorpen grootlyx beschaadighden. Hier deeden hem zeekre ingezeetenen van Ryssel oopening van zeer schynbaare middelen om die stadt by ooverrassing te bemaghtighen. Derhalven, laatende een deel volx, en last aan den Heer van Marquet, om 't Slot te beschieten, aanveirdt hy, met de wakkersten te voet en te paarde, dien togt. Dan 't voorneemen werd ontdekt: en La Noue, verstaande dat de Burghgraaf van Gent, nu getytelt Markgraaf van Rysburgh oft Rubaix, met vyftien kornetten Albanoizen, en eenighe benden knechten, op de beên was, zagh voor best in, te wenden; ook, om weeder oover de stroom Leye te zetten, zich benoodight te daalen tot daar zy de smalle vliet Mander ontfangt. Alzoo braght hy 't, des aavonds, aan, tot Wakken, een dorp twee mylen schaars van Ingelmunster; ende had' zyn' schaaren geirne voort gement; dan de vermoeitheit leed het niet. Doch zorghende voor zyn leegher, werwaarts de Markgraaf, getooghen oover de Leye tot Doornik, ongelyk naarder wegh had, reed hy met etlyke paarden daarnaatoe, en beval aan Marquet, de brug, die oover de Mander lagh, af te breeken, om den vyandt daar te keeren. Waar 't loogh, Marquet ging'er zelf niet; maar Simon de Ryk (uit wiens mondt

[+]1580.

[+]*Mechele oovervallen door de Staatschen.*

+ik dit heb) zoon van Hopman Jakob de Ryk, werd gezonden van Ryhoove, neevens eenen Vlaamschen Jonker, genaamt Peussen, Eedelman van La Noue, om dit onthiet te doen naakoomen; ende kreegh t'antwoordt van de Fransoizen die de brug bewaarden, *Dat zy soldaaten, geen' arbeidsluiden waaren, en den vyandt* (*quaam hy slechts aan*) *met het rappier te keer gaan wilden*. Rysburgh, weetende 't verblyf der andren tot Wakken, stoot voort, ende, naa 't beweldighen der brug met kleene moeite, op't Leegher aan. La Noue, hebbende zynen zoon den Heer van Teligny afgeschikt, om 't volk van Wakken te doen spoeyen; ende by zich niet booven zeshondert knechten met de kornetten van Aske, Ryhoove, Gucht, en Waatervliet, gebood den Schotten, om tydt te winnen, den vyandt met schermutsen op te houden, zonder gelykelyk af te schieten. Quaalyk werd dit betracht; en de Schotten, teffens los drukkende, naamen daatlyk de wyk. Zommighe ouwde Fransche vendels, van Villeneufves regement, te zaam gedromt, hoewel niet sterk elk booven tien oft twaalf koppen (want hunne spitsbroeders waaren tot Wakken) berghden, naa +dappre weer, zich met eerlyken aftoght. En d'andren vielen oft vlooden nu, als de Veldtheer, schandelyk achtende 't lyf t'ontdraaghen van daar 't geschut bleef, met geringen bystandt en onvermoeiden moedt d'ooverhandt noch schorste, in hoope dat het volk, ontbooden van Wakken, den schrik der vluchtelingen staaken zouw, ende met weederaanvoeren derzelve, de kans doen keeren. Ten leste, omringt van den vyandt, werden hy en Marquet gevangen; 't geschut en achtien vendels veroovert. Deeze Neêrlaagh, gebeurt den tienden van Bloeymaandt, was zoo groot niet als haatlyk voor de verwinners, mits dat zy etlyke Eedelluiden in koelen bloede ombraghten, op bevel van Rysburgh, die den hofmeester van La Noue doorstak met eighen' handt, naa dat een Albanois soldaat de zyne daartoe te leenen verfoeit had. Maar 't verlies van zoo vroom en voorzightigh eenen Hooftman smartte bitterlyk den Staaten, duchtende (gelyk het viel) zyns eeuwelyk quyt te weezen. Want aan Parma leeverd' hem de Markgraaf, zich luttel kreunende der afgunst opblaakende uit het verstrikken dies deughdzaamsten mans, die hem ook in maaghschap bestond, aan taaye vankenis; met verachtering van 't ontslaaken der Heeren, die, gekerkert aan der Staaten zyde, zich geen' vryenis, zonder die van La Noue, konden toeleggen. Dus bleef hy (hoe veel men ook om zyn' verlossing deed') in hechtenis, tot in den jaare vyventachtigh toe, ende werd, ter naauwe noodt, alstoen vermangelt aan den Graaf van Egmondt, onder harde voorwaarden, en eedt van nemmermeer teeghens den Koning van Spanje te dienen, zonder uitgedrukt bevel van zynen Ooverheere den Franschen. Marquet zat ook een' lange wyl, ende, ziende tot geen' wisseling oft ransoen te raaken, redde zich eindtlyk met uitbreeken. De besteekers en meêwustighen van den toeleg op Ryssel bekoften 't met den hals; behalven die zich deur maakten en gebannen werden. Te deezer tydt, alzoo men op 't sluiten des handels met Anjou kraftigh aanhield, ontfingen de Staaten, vergaadert tot Antwerpen, brieven van den Kaizar; die, vreemdt vindende dat zy, naar melden hunnes schryvens, geene gezanten aan hem geschikt, maar nieuwen handel met den Fransois +begost hadden, hen vermaande by hunnen ouwden Heer en Godsdienst te blyven; met aanbieding zyner behulpzaamheit tot middeling der verzoeninge. Zy antwoorden zyner Majesteit, *Dat de bezending was naagelaaten, uit zorghe voor meer verbitterings: geen' versche handeling aangeheeven met den Hartooghe, maar de voorighe achtervolght, uit wanhoop van een' heilzaame vreede; en om dat zy, quaalyk gevaaren by 't besprek tot Koolen, zich hoeden moesten, van ander-*

+1580.

+*La Noue t'Ingelmunster geslaaghen en gevangen*.

+*Antwoort der Staaten op schryven des Kaizars, noopende den handel met Anjou*.

maals [+] *aan den zelfsten steen te stooten*. Hierentussen werden verscheide brieven onderschept, die den Graave van Rennenbergh onverwylt ontzet beloofden. [+]1580. Waaroover de Prins, aan de gemaghtighden der naader Vereening, afveirdighde den Heer van Aldegonde, bericht van 't verstandt zyner Doorluchtigheit, noopende 't volharden in de beleeghering van Groninge, en't geene te verzorghen stond' om den vyandt, met stichten van schansen, en opdelven van weeghen, uit dien oordt te [+]sluiten. Voor die stadt vonden zich nu, de Graaf van Hoohenlo, en 't regement van Graaf Willem Lodewyk van Nassou, samt dat van Christoffel van Ysselstein, uitmaakende te zaamen ontrent vierentwintigh vendels voetvolx; booven de dertigh die daar met Enthes gekoomen waaren. De paarden moghten twaalfhondert zyn. Enthes maakte, den zeevenentwintighsten van Bloeymaant, goê sier met de Graaven tot Rolde; van waar hy, verhit door den drank, vooruit, naa 't leegher reed, stoffende, zy zouden t'hunner aankoomst wat vreemds hooren. Daar koomende, vindt hy eenighe Hopluiden, raadslaaghende om yetwes te bestaan; versnorkt hen als jongens; *Hem zouw men volghen; hy wilde de voorstadt op Schuitendiep afloopen*. En men zeit, dat hy, in steê van een' rondas, het dexel eener booterstande greep, om de bloodigheit der zynen te verguizen. Met dus bedwelmde zinnen streeft hy toe, zelf de voorste, en neemt den steedelingen een' loopschans af, daar zommighen zyner bevelsluiden en soldaaten gewondt werden. Toen vertoont men hem d'onmooghelykheit van't veroovren der voorstadt, die de Groningers met graft en wal omheint hadden; 't en waare door bres, oft by [+]behulp van ladders. Terwyl hy dan stal houdt, en door een schietgat naa 't schermutsen ziet (want de beleegherden sterk uitvielen) komt een koeghel uit een vooghelroer hem dwars door 't hooft snorren, en op een bot het leeven blussen. Teffens bezweek de moedt den soldaaten; en tooghen zy af van't schermutsen. Zyn' doodt, betreurt van de Ommelanders, verblydde de steedelingen. Rennenbergh hield m'er droef om; niet uit liefde tot den man, maar uit naadacht dat de styfzinnigheit, gevoedt in de burghers door heeten haat tot den zelven, nu zoo 't ontzet marde, lichtelyker ontlaaten zouw, en zich tot daadingen buigen. Deezen uitgank had Bartholt Enthes van Mentheda, die, naa dartel' en quistende jeughd, aan't vrybuiten ter zee geslaaghen was, met gelyke maateloosheit van inhaalen en deurbrengen. Groot met den Graave van Lumey, en d'anderde handt zyner moedtwil, werd hy vast gehouden binnen Delft: daar zyn meester, pooghende hem geweldelyk t'ontvoeren, te dier oorzaak in 't zelfste parket raakte. In de verwartheit der tyden, nochtans, en armoê van Hooftluiden, golden eenighe zyne ervaarenis des kryshandels, en stoutheit, hoewel reukeloos, zoo veel, dat men, sint zyn' ontslaaking, hem, zoo nu, zoo dan, weeder te werk stelde, en eerst met het regement van den Kornel Ysselstein, die om eenen doodtslagh oft twee ontsoldight was, voorzagh; thans met dat van den afgevallen Rennenbergh, en met het bewindt des leeghers voor Groninge. Naa zyn' aflyvigheit verzochten de Hopluiden den Graaf van Hoohenlo, 't gebiedt t'aanveirden. Doch, alzoo hy 't afsloegh, werd, by zyn goedtdunken, Escheda voor ooverste Steêhouder erkent, terwyl men naader orde op dit stuk, van de gemaghtighden der naader Vereening, was verwachtende. De moedt van de Groningers, die, door versterking des leeghers met volk en geschut, door 't verlies van twee schansen, en 't verneemen van dierte, daaghelyx bet benaauwt werden, teerde maagherlyk op aanblik van verlossing, belooft by brieven, die zy noch te mets ontfingen, tot dat gewisse

[+]*Staat des leeghers voor Groninge*.

[+]*Bartholt Enthes doodt geschooten*.

+kundschap van 't genaaken des ontzets hun weederom 't hart verhief Want Bucho Aita, Proost van Sant Baafs tot Gent, had althans, met geduurighe vlyt, en inbrokking zyner eighe middelen, veertien vendels vergaadert; die, genoemt het Vriesch regement, en ten deel behopmant by +uitgeweeke Vriezen, den Heer van Billy tot Kornel hadden; maar, in afweezen des zelven, by Marten Schenk beleidt werden. Dees voeghd' 'er zyne paarden by. Ritmeester Thomas, een oudt Albanois, vermaart om zyn deel aan d'ooverhandt bevochten in zes veldtslaaghen, braght ook de zyn' aan, met drie kornetten speerruitren, en eene van karbyners van den zelfsten landtaart. Al 't welk, uitmaakende te zaamen aan den kant van drieduizent man' te voet, zeshondert te ros, naa ontfank van een' maant solds, oover den Ryn, de Roer, en de Lip zette, ende, zonder geschut, zynen wegh naa 't Ampt van Linge spoeide. De gemaghtighden der naader Vereeninge, des verwittight, ontbooden etlyke benden te hoop; en den Graave van Hoohenlo, dat hy zich op hadde te maaken, om den vyandt te beteeghenen. Booven Yselsteins volk, 't welk al te voore was opgetooghen, lichtte men van voor Groninge, en schikte, onder Johan Kuningam, naa Hoohenlo, zes vendels van Graaf Willem Loodewyk, die orde kreegh, om met de rest zyns regements in 't leegher te blyven; werwaarts Sonoy gezonden werd, om hem met raadt en daadt by te staan. Op Hoohenloos schryven, uit Ulzen, om meer knechten, volghden hem, doch te spaade, noch twee vendels van Graaf Willem, mits die van 't regement van wylen Bartolt Enthes onwilligh waaren. Maar 't vendel van Jonker Willem van Wyngaarden, Sonoys ooversten Steedehouder, quam te tyde: gelyk ook hondert man' van Kornput, den welke de Graaf belastte met vyftigh te Koeverde te marren, tot bewaarnis van dat +padt, en toeverlaat in eenigh ongeval. Op den zestienden van Zoomermaant, scheidd' hy uit Ulzen, om de Koningschen te zoeken; en quam, naa lang en vruchteloos vervolgh, binnen Koeverde rusten. Des nachts ten elf uuren, trok hy weederom op, en verstond onder weeghe, tussen Emmelinkhem en Veldthuizen, dat de vyandt naa Zwol toe was. Te deezer stadt, onwilligh om krysbezetting t'ontfangen, had men kortelinx etlyke verdechtighde persoonen uitgezet, en hield zich daarmeê genoegh verzeekert te weezen. Nu waanden d'afgestelde Majestraaten, +en andre binnengebleeve burghers, toegedaan den Spanjaardt, hunne stonde te zien; en aanveirdende de waapenen, neevens een deel Roomsgezinde boeren te dien einde ingelaaten, hadden om Schenk gezonden. De Staatsgezinden, beleidt voorneemelyk by eenen Hopman Lubbert, Ulgher, dien een loodt door zyn been vloogh, beschansten zich, inhoudende de markt, Sant Michiels kerk, het kerkhof, de Kamperpoort, en den Rooden toorn; en schikten om hulp, onder andere booden, eenen getrouwen burgher naa Deeventer. Deez', bevonden zynde een Psalmboexken oover zich te hebben, werd, in 't weederkeeren, van de gesteurde boeren wreedelyk vermoordt en ontleedt. Ten naasten morghen, zeeventienden van Zoomermaant, verscheenen uit Kampen, eenighe soldaaten, oovergevaaren by Hattum, om de boeren te schuwen; en uit Deeventer +twee burghervendels. Deeze bystandt dwong veelen van de weêrparthy naa den vyandt te vlieden, met verlies hunner haave, geplondert van het krysvolk: en, onlanx daarnaa, quam een Hollandsch vendel in de stadt. In Mastenbroek werden de hoeven en dorpen afgebrandt, tot weêrwraak oover de bitterheit der huisluiden: en d'Ooverysselaars deeden thans 't slot tot Geelmuide aan koolen leggen, en slechten. Schenk, zynde dier hoope quyt, hield stil by Hardenbergh, een vlek vier mylen van Zwol, eene van Koeverde, aan 't stroomken de Vecht: en Hoohenlo,

+1580.

+*Ontzet voor die van Groninge wort door Schenk aangevoert.*

+*Hoohenlo trekt hem teeghen.*

+*Oproer tot Zwol, dat gevaar loopt.*

+*'T wort verzeekert.*

+ang van Zwols weeghe, rukte te rug naa hem toe, door vinnighen Zonneschyn, oover de drooghe heide, daar etlyken zyns volx van dorst verstikten, en onder deeze Jonker Johan van Duivenvoorde, een schoon Eedelman, en van moedighe jeughdt. De Koningschen hadden wel drie uuren gerust in de schaaduw, en 't lyf gesterkt met spyz' en drank, als zy den Graaf in 't oogh kreeghen. De welke, genaakende uit den Ooste, zyn' matte troepen, zonder toeven, in ordening stelde; Kuningam met zes vendelen, neevens 't vendel van Wyngaarden, en de hondert knechten van Kornput, naa 't Zuidweste, ter rechte handt; ter slinke, Yselstein met zeeven vendels, en voorts zyn' eighen vendel, gelicht uit Oldenzeel, onder Zydeniski, dicht by een veldt gezoomt met boomen. Wyngaarden ried dit voordeel, oft Hardenbergh in te neemen, om wat aadems te scheppen: maar d'andre bevelluiden worpen voor, dat de rust den soldaat bevangen zouw, en niet lichtelyk weeder tot schaaring laaten brengen. Voor 't voetvolk sterk naauwlyx achtienhondert koppen, deed Hoohenlo, ter slinke, standt neemen drie vaanen schutten te paarde, wel gewaapent en opgezeeten; onder Onsta, Rynswoude, en den Steêhouder van Asinga Enthes. Ter rechte voeghde zich de Graaf zelf, by 't geschut zynde vyf veldtstukken; met de kornetten van Holstein, Loodewyk Rumpf, Trauwitz, Piek, en andre, neevens Lubbert van Reemen, Heer van Reide, hebbende ontrent driehondert paarden onder zich. 'T gansche getal moght zyn van veertienhondert ruiters. Schenk rekte zyn voetvolk in de breedte, en plaatste zyn' paarden ook vooraan. Hy had geen grof geschut, maar de Zon achter op de rechte zyde: de Staatschen haar in 't aanzight: en het was op den middagh. De windt roerde niet; zulx +parthyen eevenveel ongemax van 't stof leeden. 'T gebedt voleindt, de hoeden opgeworpen tot bewys van onbedeestheit, de teekens gegeeven, 's Graaven geschut gelost zynde; steeken drie Vriesche kornetten af, en ontmoet wordende, hoewel heftelyk, van twee benden Albanoische speerruiters, klinken'er op in, vellen d'een' in een ommezien, en doen de tweede verstuiven. De Hooghduitsche ruiter jaaght ze naa: zoo dat Schenks knechten waggelden, en de fortuyn der Staatsche zyde scheen toe te knikken. Maar, terwyl de Vriesche vaanen zich herpakken, om op nieuw te treffen; koomen andre Albanoische speeren en karbynen toezetten op der Staaten voetvolk ontbloot van zyn' paarden, en te zwak van Spietsen, om hen daarop te stuiten. Dies wyken zy naa de beplante beemde, daar zich noch zommighen ter weere stelden. Dan 't gros spraaydde gezwindelyk, vlieghende dwars door de Vecht, en oover 't moer van Ommen, +naa Koeverde. De ruitery, vattende, hierop, den schrik, gaf ook het veldt ten beste. Hopman Wyngaarden liet vechtende 't leeven. Hopman Adam van Zuilen van Nieveldt, ontkoomen uit den strydt, en schuilende in 't kooren, werd betrapt, en naamaals geransoent. Jonker Willem zyn ouwder broeder, en vendrigh nochtans, zittende op de knien, met het vendel in der handt, leeverd' het eindtlyk aan zeekren aadelborst, en versmaghtte van dorst. De Staatschen verlooren (zoo men zeit) vyftienhondert man', veele Eedelluiden en Bevelhebbers; de verwinners geen' tsestigh. Jonker Andries van Tienen, dienende voor kornetdrigh den Heer van Reemen, met tien paarden, zes der welke hy hier verloor, bleef, gequetst tot elf plaatsen, twee uuren lang onder de dooden leggen; ende, geen naader heenkoomen ziende, gaf zich uit voor een' aadelborst van Ryneveldt, Hopman der vyanden: waaroover zy hem meê naa Koeverde naamen. Doch, naa 't verbinden zyner wonden, quam de loosheit in 't licht: ende moest hy, hoewel gedaadingt hebbende op hondert gulden, vierhondert daalers tot ransoen betaalen. Onder de gevange-

+1580.

+*Slagh tussen Schenk en Hoohenlo op de Hardenbergher heide*.

+*Neêrlaagh der Staatschen*.

nen [+]was Hopman Renoy. Popke Ufkens, meêgetooghen om 't werk t'aanschouwen, en vliedende met een' koetswaaghen, werd omgeworpen, achterhaalt en afgemaakt. Al 't geschut bleef in de loop, en 't luttel pakkaadje dat 'er was; alzoo men 't meeste deel tot Koeverde gelaaten, en tydt had om het te berghen, mits het op waaghens gelaaden stond, en de Koningschen niet wyde vervolghden. Want Schenk, duchtende voor eenighe laaghen onder weeghe, en weêrstandt tot Koeverde t'ontmoeten, deed haast de hertredt luiden. Hoohenlo, ziende de zaaken vertwyfelt, toogh naa Oldenzeel om dat te verzorghen. Tot Koeverde werden de vluchtelingen geschut door Hopman Kornput. Schryvers zyn'er, vermeldende dat hy aan den draayboom stond; en de ruiters buiten hield, tot dat zy zwoeren hem by te blyven, en dien doorgank te helpen bewaaren, op peene van eerloosheit. Maar, binnen gelaaten, sloeghen zy hunnen eedt in den windt, en vlooden, wat hy bad, smeet, en scheldde, door 't waater, naa de Drenthe, voorts naa Apel, ende oover de Bourtang naa 't Sticht Munster toe. Zoo geweldelyk heerscht de vreez, daar men haar d'ooverhandt inruimt. Dit duurde tot dat eenighe ritmeesters en Ooversten, aankoomende, hun volk deeden stal houden; waar door men, te twee uuren, ontrent zeshondert knechten, en vierhondert ruiters by een had. Henrik van den Berghe, en Wouter Dornix, Hopluiden den Graave naagezonden, met veele lyftoghtwaaghens, hadden de waaghens tot Sweel gelaaten, en zich naa Koeverde gespoeit, 't welk een' myl van daar is: maar, speurende 't verloop, naamen meede de vlucht. Kornput en de Monsterheer Stensel van Mansloo, pynden zich den volke in te scherpen, dat'er kans' genoegh was om Koeverde te beschermen, en de verstrooyden daar te zaamelen; en dat men strax de veertien vendels, leggende noch voor Groninge, ontbieden zouw: Yselstein beloofde in 't eerst, met de zynen te blyven. Thans liet hy zich omkallen door Loodewyk Rumpf en andre ruiters, voorwendende, raadzaamer te zyn, dat men naa Oldenzeel tooghe, dewyl Koeverde onvolvest, de vlieten, mits de drooghte, doorwaadbaar waaren; booven 't mangel van mondtkost en bussekruidt. [+]1580.

Toen verghde Kornput van Yselstein, dat hy zich [+]ten minste naa Groninge, Vrieslandt, oft Steenwyk begaave: en verworf zyn woordt daartoe. Dan Yselstein voer'er echter uit: en zy naamen des aavonds ontrent elf uuren, altzaamen den wegh naa Oldenzeel; uitgezeit Kornput, die met zyn tweeëndertighen door de Drenthe, naa Leeuwarde trok, verlaatende zyn' eighene, en berghende alleenlyk de pakkaadje des Graaven van Hoohenlo. Daar waaren noch twee stuxkens geschuts, die hy geirne meêgevoert hadde, maar men weigherd' hem paarden daartoe. 'S andren daaghs quam Schenk tot Koeverde, en vond 'er niet leevends. Thans keerde derwaarts d'ouwde Drost Eevert van Ens, en deed de Burgh herbouwen, op den grondtslagh geleit door Kornput. De steedtsche vesting, begonnen by Sonoy, liet hy gelyk ze lagh. Voor Groninge, maakte men eenen boeha met schieten en vuuren, als [+]oft Hoohenlo 't veldt behouden hadde. Maar, als die van binnen zich dies niet kreunden, staaken de beleggers, des nachts naa den achtienden der voorzeide maant, hunne schansen aan brandt, zonder zich aan eenighe reedenen van Graaf Willem oft Sonoy te keeren; ende tooghen de vendels, elk volghende zynen zin, hier en daar in bezetting. D'opgaande [+]klank deezer neêrlaaghe velde schielyk den moédt der Staatsgezinden, en deed, van anxt, de Drenthe, d'Ommelanden, en gansch Vrieslandt dreunen, met tydeloos berouw hunner onwilligheit in 't voltooyen der sterkten tot Koeverde en op de Bourtang; zonder welk verzuim de vyandt van de vrucht zyner zeeghe versteeken, en alles gemakkelyk te

[+]*Koeverde verlaaten by de Staatschen, en ingenoomen by Schenk*.

[+]*'T leegher breekt op van voor Groninge*.

[+]*Deerlyke staat der Ommelanden*.

redden geweest waar. D'Ommelanders van aadel en aanzien, tot vierhondert huisgezinnen toe, ruimden ter yl 't gewest, met zulk een' verbaastheit, dat hun te lang docht, inboedel en vee meê te sleepen: oover 't buiten der welke de burghers en soldaaten van Groninge drie oft vier daaghen beezigh waaren. Winsum, Oberghen, Fernisum, werden ten gronde toe uitgerooyt; de klokken, jaa steen, weghgerooft; der Eedelen huizen, ten deel' afgebrandt; loodt, yzer, graauwe steen, houtwerk, vervoert oft te schande gemaakt. Graaf Willem van Nassau, midlerwyle, Sonoy, Hoohenlo, pooghden, zoo veel hun doenlyk viel, de verstrooyden te zaamelen. Onder de vendels, geweeken van Groninge, en leggende meest tot Dokkum, en Kollum, ontstak hestighe muitery om geldt, die nochtans, door Sonoy, zich met woorden liet slissen. De schans van den Opslagh, gebouwt ten tyde van Robles, by den Heer van Nyenoordt, tot bescherming zyner zoutkeeten teeghens de Watergeuzen, was geslecht onder Rennenbergh, en seedert weeder opgemaakt. De zelve, geleeghen een' halv' uure gaans beneeden Nieuwezyl, naa zee toe, aan de zuidtzyde van 't Reediep, werd bezet met de benden van Olthof, Vliet, Jarges, Schaaghen, en Weeda. De Groningers, naa 't opbreeken der Staatschen, in 't midde van de vierde maant der beleeghering, ontfingen Schenk met groote triomf en blydschap. Doch hy vergat zich met de siere niet, maar rukte, neevens Rennenbergh, op den twintighsten naa Delfzyl: 't welk zy terstondt beleegherden, afsnydende der sterkte 't gerief van de Eems; mits, tussen beide, wel zeevenhondert schreeden velds, onbeheint, ongehecht aan 't blokhuis, gelaaten waaren, teeghens alle waarschuwing. Het had, zonder dit, reedelyke wallen, vier bolwerken, graften wydt oover de hondert voeten, driehondert knechten in, onder Azinga Enthes, Vooghel van Aurik, Niklaas van Boermanja; zestien metaale stukken, twaalf yzere gootelingen, zestien bassen; maar weinigh voorraads van mond'en oorlooghe. Rennenbergh doordemde het Damsterdiep; zoo om de zynen te voorzien van toegang tot elkandre, als teeghens 't invloeyen des waaters; waarmeede die van binnen anders het landt door hunne sluizen verdrenken konden. Als de dingen hier genoegh verzeekert scheenen, toogh hy, met Schenk, en een goedt deel krysvolx, en huisluiden van dien oordt, naa den Opslagh. De Vriesche Staaten, des verwittight, ontbooden aan Eschedas en Rynswoudes vendelen, leggende in Gerkes klooster, zich derwaarts te haasten. Den last van Rynswoudes bende te leiden aanveirdde zyn vendrigh, Jonker Geeraart van Renes, dewyl nocht Hopman, nocht Steêhouder by der handt was. Maar de Rennenberghschen, hem ontmoetende op den dyk, versloeghen 't meerdeel zyner spitsbroedren, vingen hem, en de rest, op dertigh naa. 'T welk aanschouwt van verre, by Escheda, die een ander padt hield, hem wel te pas keeren deed. Eenen aardt van dartele wreedtheit toonde Schenk aan de gevangenen. Want, naa dat hy hen, door wel voedren, en verbandt hunner wonden, met hoop en smaak van 't leeven vervult had, deed hy hen, bedaardes moeds, ombrengen, in 't aanzicht van Renes, die, zich beroepende op toezeg van behoudenis, hem gedaan als hy zich oovergaf, ter naauwe noodt, neevens vier andre, verbeeden werd. Graaf Willem, en de gemaghtighden der Staaten van Vrieslandt, zochten, ter yle, lyftoght, die'er gebrak, in den Opslagh te helpen. Maar, eer men 't daartoe brengen kon, bezweeken de beleegherden, en bespreekende uitgang met vendels, trommen, geweer, en pakkaadje, zwoeren in drie maanden teeghens den Koning niet te dienen. Dan de vyandt hield zyn woordt quaalyk; en Hoohenlo, die nu tot Leeuwarde gekoomen was, d'uitgetooghe

+1580.

+*Schenk heerlyk, ontfangen tot Groninge*.

+*Hy en Rennenbergh beleggen Delfzyl*.

+*Rynswoudes vendel geslaaghen van de Rennenberghschen*.

+*De Opslagh wort oovergegeeven*.

+vendels, daarom, in dienst des Lands. Zommighe Bevelhebbers en knechten, eevenwel, als gebonden aan den eedt, maakten zich t'zoek. Rennenbergh, meester van den Opslagh zynde, zette naa Kollum toe, in meening, Dokkum te bekoomen, 't welk gansch oopen lagh. Dit werd hem belet door Hoohenlo, die zich in persoon daar binnen worp, vergaadrende, op 't spoedighste, het volk der naast leggende vendelen, en der geene die verstrooyt waaren. Voorts bewald' hy de stadt; desgelyx Oostmerhorn, een' myl van daar, op den zeedyk, en leid' 'er zyn eighen vendel in. Het diep teeghen oover Kollum liet hy ter bewaarnis van de Landtluiden. Dokkummerzyl werdt ook beschanst, en bezet met +Hopluiden Kornput en Bruin. In 't Ongeraadeel, achter Dokkum, hielden zich de ruiters van Piek. Rennenbergh, hebbende, met hooy en andre stof, eenighe waaterkens doordamt, deed, den neeghenden van Hooymaandt, eenen weldighen aanval op Dokkum; dan vond weldigher weederstandt; voorneemlyk als Pieks paarden meê toestreefden, zoo vuurigh, dat de bespringers, gespraayt, met groot verlies te rug naa Kollum liepen. Geduurende deeze toght van Rennenbergh, sloeg Eevert van Ens, Drost van Koeverde, met twee vendelen knechten, en meenighte van Drenthsche boeren, op de beên, naa Meppel; bestond het te sterken; en teffens d'ouwde vesting van de Kinkhorst, te herbouwen, die in den jaare vyftienhondert zessendertigh, geslecht was, en dicht aan 't steedeken lagh. Om dit te weeren zond men de bezettelingen van +Steenwyk en Swartesluis, met etlyke ruiters; die hun onvoorziens op 't lyf vielen, en beide de plaatsen weeder ontnaamen, met slaghting en vankenis van merkelyk getal. De Prins, nu beroepen, in steede van Rennenbergh, tot Overste van Vrieslandt, schikte derwaarts Bernardt, Baroen van Meroode, Heer van Rumen, voor zynen Steedehouder. Ter +aankoomst van deezen, werd raadzaam gevonden, Sonoy naa Hollandt af te veirdighen, om hulp te verzoeken. De Vriezen naamen ook eenighe vendels aan, tot sterking van 't regement des Heeren van Rumen. Die van Hollandt hadden reeds vier oorloghscheepen op de Eems; die luttel meer doen konden, dan den vyandt, voor Delfzyl, met schaarsheit van toevoer oover de stroom, ontrieven; hoewel'er noch eenighe scheepen by quaamen, met een vendel soldaaten, door orde van Hoohenlo. +Hy zelf, naa een' wyl toereedens, koos uit alle vendels de beste schutten; en, zich hebbende te waater begeeven, verscheen, op den eenentwintighsten van Hooymaant, in 't gezight der vesting, met zeevenhondert soldaaten, en bynaa vyftigh scheepen. Ten derden daaghe vernamp men ook den Ammiraal van Hollandt, Johan van Duivenvoorde, Heer van Warmondt, met zynen Onderammiraal Jan Gerbrantszoon, op de stroom. Maar Hoohenlo had niets meêgebraght om de beleegherden te spyzen. Dies werd naa Embden gezonden, om voorraadt te zoeken by de Ommelandsche uitwykelingen, die daartoe geen middel wisten. Men ooverwoegh oft den Graave te landen stonde: en die van binnen toonden zich rustigh, om hem, indien hy 't deed, met wakkren uitval de handt te reiken. Ook scheenen de beleggers des te schroomen, en in twyfel van opbrek te staan; tot dat Rennenbergh, voortstuwende d'Albanoische speerruiters, en zyne troepen van Kollum, hun een nieuw hart, en Hoohenloos kans te hachlyk, maakte. De beleegherden, niettemin, deeden te mets een' torn op den vyandt, om de vrienden tot het waaghen eener proeve te lokken: maar, als 'er niet afviel, verging hun de lust. Naa zommighe daaghen nutteloos toekykens, schreef hun Hoohenlo, hoe zeekre Engelsche en Walsche vendels in aantoght waaren; en verzocht, dat zy, te dien opmerke,

+1580.

+*Rennenbergh doet een' verlooren aanval op Dokkum.*

+*Drost Ens van Koeverde geslaaghen tot Meppel.*

+*De Prins Stadthouder van Vrieslandt gemaakt.*

+*Hoohenlo reed toe om Delfzyl t'ontzetten.*

+een kort geduldt wilden neemen; oft immers, zoo de noodt praamde, +eerlyke voorwaarden bedingen, zonder den dienst te verzweeren. Dan de brief kon niet door raaken. Toen deed hy zich ter sluik naa Dokkum voeren, beveelende aan Ysselstein, met vloot en volk op de Eems te marren; hoewel het zelf schier uitgehongert, en t'einde zyner lyftoght was, zonder geldt om versche te koopen. Maar hy dacht de beleegherden noch wat by laaffenis van hoope, teffens Rennenbergh in zorgh en buiten vermoeden zyns voorneemens, te houden. Want, gekoomen tot Dokkum, ontbood hy daar een deel boeren tot bezetting; en maakte zich, met al de krysluiden, naa den Opslagh toe, die hem daatlyk ingeruimt +werd, op toezeg van hals en haave vry. Vendel en geweer moesten'er blyven; en de soldaat zweeren in drie maanden niet te dienen teeghen de bondtgenooten. Met de zelfste spoedt en voorwaarden kreegh +hy ook Monnikkerzyl, beschanst by Rennenbergh, en bezet met een' bende van driehonderdt koppen. Deeze twee verooverde vendels, gezonden naa de Eems, bondt men daar achter aan een jaght, en sleepte ze door 't waater; om de beleggers te verguizen, de beleegherden te verquikken: die, nu leevende, (zoo zy naamaals zeiden) den vierentwintighsten dagh, by booter en kaas, zonder broodt, hunnen droeven staat, met uitsteeken eener zwarte vaane verkundight hadden. Thans, als'er meer niet naa volghde, traaden Azinga Enthes, en Vooghel van Aurik, uit; daarenteeghen, twee gyzelaars van den vyandt in de schans: en terwyl men buiten daadingde, ooverquaamen de knechten binnen op deezen +voet. *Vendels, waapenen, geschut, pakkaadje, voorraadt van mondt en oorlogh, af te staan; en uit te gaan met witte roedekens in der handt. In drie maanden teeghen den Koning niet te dienen; en Rennenbergh te laaten begaan met zes gevangenen t'zyner keure*. Deeze waaren Azinga Enthes, Vooghel van Aurik, Niklaas van Boermanja, Hopluiden; Jakob en Jan Enthes, gebroeders, en Vliegher van Nieuwkerk; alle gedwongen van hun eighen volk, om dit verdragh te teekenen t'hunner eighe bezwaarnis. De schandelykheit deezer voorwaarden en oovergifte ried veelen soldaaten Rennenberghs dienst t'aanveirden. De rest ontleedighde, op den neeghenentwintighsten der gemelde maant, de vesting. Aurik starf korts in de gevankenis; d'andren werden ten laaste geransoent, oft ontliepen. Geduurende 't beleg; onderschepten de Staatschen zeeker schryven van Rennenbergh, uit Groninge, aan den Prinse van Parma, dat op deezen zin +uitquam. *Wenschelyke plooy, in deezen oordt, hebben de zaaken genoomen; behalven dat onz leegher wel beeter van toevoer gedient moghte zyn. Want, oft schoon deeze stadt maatlyk voorzien is van lyftoght, luttel zet men ons by; mits de burghers hunnen ouwden aardt van halssterke weêrberstigheit teeghens d'Ooverheeden volghen. En de wreevelheit wordt gequeekt, door luiden die der gemeente in 't oor blaazen dat haar een' eindelooze slaaverny beschooren is, zoo zy maar krysvolk zyner Majesteit komt in te laaten. Jaa kortelinx hebben eenighen, die waanen onbekent te weezen, zeekre gevange ketters aan reedtschap tot uitbrek geholpen. Dingen, niet te verdraaghen, waar de geleeghenheit ryp, om den ganschen hoop te straffen, en hun zulx den nek te kneuzen, dat het haar aan kracht ontbraake om emmermeer 't hooft op te heffen. 'T welk te doen staat eens voor eeuwigh, zonder soorte van wreetheit te spaaren, zelfs met invoeren der Spaansche Inquisitie op't alderstrengst; waaraan de gansche dienst Gods, en gehoorzaamheit des Koninx hangt. Maar behendigh dient het werk, en bedektelyk aangeleit. Met zonmighe Majestraatspersoonen* (*want niet vertrouwbaare loopen 'er onder*) *heb ik hierop geraadtslaaght; en wy vinden alle teffens oorbaar, dat, wen onze kraften, leggende noch oover Ryn, hier zullen*

+1580.

+*Maar recht daar niet uyt*.

+*Hy kryght den Opslagh in:*

+*Ook Monnikkerzyl*.

+*Delfzyl wort opgegeeven*.

+*Afgeworpe brief van Rennenbergh aan Parma*.

+*aan weezen, uwe Doorluchtigheit den Ooverste van 't heir belaste, my hulp te verstrekken. 'T welk geschiedende; mein ik middel te zien, tot inbrengen eener goede bezetting, om te gebieden zonder teeghenspraak, en in der haast een blokhuis te bouwen, gelyk hier eertyds gestaan heeft. Oft nieuwe schattingen, oft de verbeurde goederen der weederspannelingen, zullen de kosten wel afwerpen*. +1580.
Deezen brief zond men in Groninge, op dat de steedelingen speuren moghten, hoe 't hun met dien Landtvooghdt gaan wilde, kond' hy tot zyn vermeeten koomen. Naa 't oovergaan van Delfzyl, keerde Yselstein, met de scheepen, (uitgezeit de Hollandsche) naa Kollum, en braght het volk by Hoohenlo, die, geleeghert tot Noordthorn, zich althans wel zoo kloek vond, dat het ontzet dien van de schans niet hadde kunnen ontstaan, +waaren zy noch drie oft vier daaghen houdends getroost geweest. Want hy had reeds ontfangen 't regement Engelschen van Norrits onder zynen ooversten Steêhouder Morgan, sterk tien vendelen, met een' bende te ros; noch zes Walsche vendels van kornel Michiel Caulier, onder zynen Steêhouder Petain, met een vaan paarden; daarenbooven, een deel Duitsche ruiters. In + Zoomermaant, midlerwyle, werd verkundight, op 's Koninx naam, teeghens den Prins van Oranje, een' ooverfelle ban, gedaghteekent tot Maastricht, in Lentemaant lestleeden. Philips, hierby, naa breedt ophaalen der gunsten, eeren, en weldaaden, beweezen, zoo van den Kaizar zynen vaader, als van hem zelven, aan deezen (zeit hy) uitboorling, zynen leenman en onderzaat, verwyt hem trouwlooze ondankbaarheit; ende, uitstortende een' stroom van nydtbaarende reedenen, scheldt hem voor eenen beveinsden schynheiligh, meineedighen Raadsman, den eenighen aansteeker en opstooker van 't vuur der Nederlandsche beroerten, bekrygher zyns Landsheeren, omstooter van allen zoenhandel, breeker van voorrechten en bezwoore verbintenissen, valschen lasteraar, invoerder der ketteryen, verzaaker des heilighen Roomschen geloofs, eerloozen echtschender, hebbende by 't leeven zyner Gemaalinne, een' gewyde Abdis te wyve genoomen; voor de gemeine pest van Christendoom, en vyandt des menschelyken geslachts, die, doorknaaght in 't gewisse, met Kaïn en Judas, alles op een eeuwigh mistrouwen, en op onschiftelyke verwarring zyn' vailigheidt vestight. Waaroover hy hem, als eenen schelm en verraader, met al zyne onaangeslaaghe goedren, t'eenen roof geeft; gebiedende eenen yeghelyke, dien boozen tieran geenerley behulpzaamheit, zelfs geen' aanspraak te verleenen: maar hem af te snyden, en te verlaaten, binnen den tydt van een' maant, op verbeurte van aadel en eere, hals en haave (uitgezeit die reeds aangetast was) ten wille en behoeve der geenen, die, oft binnen oft buiten zyne Landen, daarachter konden raaken. En hy belooft, in Koninklyke woorden, en als een dienaar Gods, by aldien men eenighen onderzaat oft vreemdeling van zoo erntfest een' inborst, en yverigh t'zynen dienst en ter gemeene welvaart vonde, die, by eenigh middel, wiste den Prins leevend oft doodt oover te leeveren, oft zelf hem t'ontlyven, zulk eenen oft zyne erfgenaamen, terstondt naa 't volbrengen des werx, te beloonen met vyventwintighduizent goude kroonen, in gronden oft gelde ter keur van den uitvoerder. Hierenbooven zuivert hy dien, van nu af, van alle misdaadt, hoe groot ook, die hy moghte begaan hebben, en maakt hem eedel, is hy 't niet; desgelyx de geenen, die den opperbedryver +de handt zullen bieden; ende noodight hen, met toezeg van gunsten vordering, naar den staat hunner persoonen, en gelang hunner diensten. 'T gemeen gerief der Zeevaart had (gelykbooven vermaant staat) voor zoo veel de zelve aanging, stilzwyghends een' schorssing van vyandtschap gemaakt, en totnochtoe doen onderhouden; zulx men in Spanje d'onzen, de Spaanschen alhier, ongemoeyt liet haavenen en handelen; in allen

+*Hoohenlo kryght aanwas van volk*.

+*Banuyt 's Koninx naam, teeghens den Prins van Oranje*.

+*De Zeevaart noch wederzydelinx geduldt, zonder betoogh van vyandschap*.

schyne, oft het oorlogh tussen de twee volken in Neêrlandt bepaalt geweest waar.
Nu gaf

+deeze verkundingh te vreezen, dat men gins de middelen onzer koopluiden zouw aantasten, tot hunne zwaare schaade, en af brek der neeringe. Doch 't weederzydigh nut en behoef deeden echter wisselinx in dit stuk door de vingren zien: en de koopluiden, wondere konstenaars in allerley vondt van ontfutseling, ondergingen der ooghluikinge met verduistren van den eighendoom der waaren, onder maske van looze naamen. Wyders, om de gemeene bitterhartigheit der Spanjaarden t'hemwaarts, schatte de Prins niet hen alle van eener soorte te weezen, Hy stelde groot betrouwen op zeekren Alonso Vanegas, Ritmeester van dien Landtaardt; man, die ook van zyner zyde pooghde te bewyzen, dat het goedt gevoelen zyner Doorluchtigheit niet ydel was. Dees, hebbende, van langer handt, de geleeghenheit van Diest laaten bespieden, deed endtlyk oopening daar van, aan de kornellen Tempel en La Garde, en den Steêvooghdt van Mechele. Zy, keurende zynen voorstel uitwerkbaar, pasten, neevens hem, met een deel der bezettelingen van Brussel, Mechele, en Heerentals, in 't aanbreeken des neeghenden van Zoomermaandt, onder de wallen te weezen, en deeden ze beklimmen aan de zyde van 't laagh en moerigh veldt. +1580.

+'T welk zoo stil en gezwindelyk toeging, dat de wachters geen gerucht, dan met den slagh, gewaar, en teffens 't lyf quyt, werden. Voorts kreeghen de bespringers de Sichemsche poort oopen, en lieten Alonso met zyn' paarden deur. De stadt was voorzien met twee Walsche benden, drie Hooghduitsche, waaronder, 't kornelsvendel des Graaven van Lodron, dat, by de veertien jaaren, hier te lande, gevlooghen had. Kleene weer booden de Waalen; weldighe de Duitschen, hebbende de markt ingenoomen. Hangende de zeeghe in de waaghschaal, deeden zy de aanvechters, tot tweemaals toe, deizen; ende, bestookt op nieuw, vielen meest al t'hunner standtplaats, zonder om te keeren, oft wonden van achtre t'ontfangen. Dat het dus afliep, werd toegeschreeven aan d'ervaarenheit der Staatsche Ooversten, en de dapperheit der Hopluiden, drie van de welke daar doodt bleeven, met veele soldaaten. 'T getal der gequetsten was + meede niet gering. Sichem voorts, en Aarschot, schier gansch verlaate steedekens, werden, korts daaraan, voor de Staaten veroovert. De Heenegouwers, haakende naa verhaal deezer schaade, neeghen 't oor tot vertoogh eenigher ingezeetenen van Brussel, die hun beloofden een' poort te oopenen, en d'afdruxels der sleutelen leeverden, in teeken, dat z''er raadt toe wisten. Waarop de Markgraaf van Rysburgh, 's nachts naa den vierentwintighsten der voorzeide maandt, met goedt aantal van volk, derwaarts +toogh. Maar een' geduurighe slaghreeghen maakte hun lonten en vuurwaapen t'onbruik; den wegh zoo slibbrigh, dat'er een deel quaalyk volghde, en de voorsten niet onder de stadt quaamen, dan met den opgang des lichts: 't welk hen, doch anderzins onwilligh van vermoeytheit, voor ontdekking duchten, en wenden deed, hoewel zy de poort oopen vonden. Een' weederspoedt, die dank beging met verhoeden van een argher. Want de meêwustighen van binnen hadden daatlyk alles gemeldt daar 't diende: zulx de naaste huizen wel met soldaaten gestoffeert waaren; de poorte desgelyx; Aldegonde zelf daarop, om gety, tot neêrlaaten van den heekel, te kaavelen. De straaten in dien hoek, greenzen van grof geschut. Op de vesten stonden ook eenighe blinde stukken, die den aftrekkenden vyandt de tromp toonden met vuur geeven. Dus betaalden parthyen hier elkandre met reekenen. Ongelukkigher misgang hadden, ten tweeden daaghe hiernaa, de Baroen van Selles en andre Walsche Heeren, op eeven dubblen handel, geslooten met zeekren Hopmans Steêhouder, gebynaamt Grobbendonk, die aannam hun Bouchain te leeveren, ende, tot verlichting des werx, te beschikken dat een deel

+*Diest ooverrast van de Staatschen*.

+*Sichem en Aarschot veroovert by de zelve*.

+*Verloore aanslagh der Waalen op Brussel:*

+der bezettelingen, 's morghens vroegh, op buit oft eenighen aanslagh gezonden + wierd. Etlyke ruiters en knechten trekken uit, ter bestemde stonde: en Selles, des verkundschapt, maakt zich vroedt, de baan klaar te weezen; voert zyne troepen aan, ziet de poort oopen, en zet'er toe in. De Steêvooghdt, Joost de Zoete, had orde gestelt, om de poort te stoppen, wen'er al 't volk binnen zouw zyn, dat men oover moght; alsdan uit de laaghen te springen, en'er op te vallen. Dit werd te passe naagekoomen; voorts 't grof geschut gelost op die van buiten: 't welk, met een, de looze was, voor d'uitghetooghe bezettelingen, om te keeren en hen aan te ranzen, gelyk zy deeden, verslaande en vattende der een deel, met verstrooying van de rest. In der stadt duurde de moordt, tot dat de zwaksten 't geweer verworpen, en zich oovergaaven. De dooden, zoo van buiten als van binnen, +waaren ontrent driehondert; de gevangenen vyftigh; zelf de Baroen van Selles hieronder, met andre staatlyke persoonen; als de Heer Van Hertaing, ooverste van Douay; de Heer van Runigen, ooverste van Sant Omer, broeder des Graaven van Reulx; de Baroen van Assigny, de Heer van Mastain, die van Gomecourt, en een bastaardt des Heeren van Bignycourt. Uit zorghe, van Parma te troonen tot beleg van 't steedeken, om de gevangenen te verlossen, zond men de voorneemlykste tot Kaamerik in bewaarnis. Zommighe werden thans geransoent oft verwisselt; Selles gevoert naa Zeelandt, op Rammekens, daar Egmondt lagh. Deeze twee, neevens den Heer van Champaigney, bood men naamaals uit te laaten teeghens den Heer van La Noue, en andren van minder soorte: 't welk de vyandt afsloegh, tot bitter verdriet van den Baroen, uitvaarende oover d'ondankbaarheit des Koninx, met kryten en klaaghen, dat zyne getrouwe diensten, alle die van zynen broeder Noircarmes, en van zyn' voorzaaten, zoo schoon vergeeten bleeven. Zonder zyn ongeduldt te maatighen om 't goedt onthaal dat men hem deed, starf hy, naa drie jaaren zittens, endtlyk in de gevankenis. Willem +van Hoorne, Baroen van Heeze, geweest een van Don Johans ernstighste weederstanders, thans hooft der Malkontenten neevens den Heer van Montigny, had te deezer tydt weeder 't oogh naa de Staaten gewendt, verstandt met Anjou begost te houden, en aan zyn' koorde gekreeghen den Heer van Thian, Steêvooghdt van Kassel; ook (zoo vermoedt werd) den Heer van Auchy; met toeleg om den Spaanschen zeekre plaatsen af handigh te maaken, oft (naar 't zeggen van andren) hunne achtbaarste Bevelsluiden te vangen en naa Dornik te zeinden, voorts 't hoofdeloos heir t'oovervallen. Op lucht van welk bestek, de Markgraaf van Rysburgh, ende +zelfs Montigny hem in hechtenis, de Prins van Parma te recht, deed stellen; zulx hy, den achtsten van Slaghtmaandt, binnen Quesnoy onthalst werd: lachende de Spanjaardts in hunne vuist, als die 't zoo wyd gebraght zaaghen, dat de Nederlandsche Eedelen, ouwlinx gewoon zulx in hun te verfoeyen, nu 't verdelghen hunner eighe meedeleeden, zich zelven wyten moghten. Thian en Auchy, tydtlyk gewaarschuwt, berghden zich met de vlucht. Auchy begaf zich op zyn Slot te Liedekerke, 't welk, geleeghen by Brussel, hy in handen der Staaten leeverde, ter vermaaninge van den Steêvooghdt Oolivier van den Tempel: alzoo zy twee gezusters, dochters +des Heeren van Liedekerk getrouwt hadden. Hierentussen duurde de daghvaart t'Antwerpen; alwaar Oranje, ziende niet vruchtbaars gevolght op 't berichtschrift gezonden, in 't begin deezes jaars, aan de bezondre Staaten, zyn' ouwde vermaaningen hervat had; en daarby gevoeght, dat de schattingen vermeerdert, en middel geraamt diende om te stoppen 't geen men te kort moghte koomen aan 't een oft ander Landschap, zoo het, te zeer geperst door den vyandt, in onmaght van betaaling viele; dat ook de Landtraadt, ('t oprechten des welken zoo noodigh bleek) neevens een

+1580.

+*Desgelyx op Bouchain.*

+*De Baroen van Selles gevangen.*

+*Hy sterft alzoo.*

+*De Baroen van Heeze, onthalst voor verraader des Koninx.*

+*Vertooningen des Prinsen op de daghvaart tot Antwerpen.*

+hooft daaroover te stellen, behoorde gelast te zyn, om te voorzien in alle voorkoomende zaaken, en om verbintenissen te sluiten met zulke Vorsten en volken, als hun oorbaar dunken zouw. Maar 't ernstighste raadslaan betrof +den handel met Anjou. D'Aartshartogh Mathias, achtende dat het hem luttel betaamde daaroover te staan, had zich een' wyl onthouden van de zaamening; en merkende althans waar 't heen wilde, ontbood op den tweeentwintighsten van Hooymaandt, d' Algemeine Staaten te zyner verblyfplaats; daar zy zommighe gemaghtighden zonden, die hy aansprak in +deezer maniere. *Om reedenen geirne gezweeghen, wightigh nochtans, en raakende uwen staat, heb ik, myn' Heeren, liever gehadt u herwaarts te noodighen, dan my te vinden in uwe vergaadring. U gelieve derhalven, myn' onschuldt aan de zelve te vertoonen; en voorts, dat myn' Heeren de Staaten weeten mooghen, hoe ik, geroepen door een deel der aanzienlykste Heeren van Nederlandt, myn' eighe zaaken ter zyde, en persoon in gevaar, gestelt heb, om deezen bedrukten volke te baat te koomen. Aangenoomen daarnaa, met elx genoeghen en toestemmen, op zeekere voorwaarden, ken ik my nerghens berispelyk om eenighe oovertreeding. Dat mangel van maght, in dit werzeligh gewricht van tyde, een' ondersteek gedaan heeft aan myn' wensch, hoope, en neirstigheit, om deeze gewesten weeder in hunne voorighe rust, welvaart, en glans te stellen; geen leedt gaat my naader. Den Staaten, bekommert althans met kiezen van 't uiterste middel tot verwinning hunner noodt, wet oft reeghel voor te schryven; 't is myn' meening niet: dit wel; hen te bidden, en vermaanen, dat zy hunne verbintenis aan de Kaizarlyke kroon, de gunsten genooten van de loflyke stam Oostenryk, en van my een' telgh der zelve, niet lichtveirdelyk vergeeten willen, om zich eener zorghlyke verandering, en heerschappye van vreemdelingen t' onderwerpen. Desgelyx* (*op dat ik weete waarnaar my te richten*) *is myn verzoek, dat rondelyk verklaart warde, hoe men 't met my en mynen huize voor heeft. De behoeftigheit ook myner huisgenooten, by stilstand van toegezeit onderhoudt, vereischt veirdighe vlyt om'er in te voorzien. Tot besluit; biedt hun, van mynent weeghe, alle bereide vrundschap en oprechte geneeghenheit aan*. Naa verslagh hieraf aan de +Staaten, was 't antwoordt, *Dat zy hem eeuwighen dank zouden weeten voor de trouwhartigheit en weldaaden den Lande beweezen. Deerlyke berooytheit der schatkaamer, geen gebrek van goedtwilligheit, had de betaaling zynes weddes verachtert; 't welk men schikken zouw te verschaffen, en voorts de inkoomsten des Bisdooms van Uitrecht laaten volghen aan zyn' Hoogheit. Hunne gehoudenis in den Kaizar en 't Roomsche Ryk; geen verloop van tydt zoud' hun die uit den gedachte wisschen. Maar, naardien nochte 't voorspreeken van zoo veele Koningen en mooghentheeden der Christenheit, nochte zelfs dat van de Kaizarlyke Majesteit, nochte d'ootmoedighe voetval en bloedighe traanen deezes armen volx, nocht geleedene, nocht praamende, nocht dreighende ellenden, eenigh meededooghen in 's Koninx hart verwekken konden; ende dat zy, door dwarsdrift hunner bitterste vyanden, zich van de hulpe des Duitschen geslachts versteeken zaaghen; zoo waaren zy gedwongen, ten Doorluchtighsten Hartooghe van Anjou hunne toevlucht te neemen. By 't verdragh, nochtans, aan te gaan met den zelven, zouden d'ouwde verbintenissen, gemaakt by den huize van Borgonje en de Nederlanden met den Heilighen Ryke oft andre gebuurvorsten, geenszins gekrenkt oft gequetst worden, nochte yetwes geslooten, zonder zyner Aartshartoghlyke Hoogheit alle reedelyk genoeghen te geeven*. Deeze en diergelyke vertooningen staakten noch al een' wyl het vertrek van Mathias; hoewel de gemaghtighden van Brabandt, Vlaandre, Hollandt, Zeelandt, Mechele, Vrieslandt, en Groninger Ommelanden, op den twaalfden van

+1580.

+*Beraading oover den handel met Anjou*.

+*Reede van den Aartshartogh Mathias aan de gemaghtighden der Algemeine Staaten*.

+*Antwoort daarop uit naame der Staaten*.

Oestmaant, om den handel met Anjou aan te binden, afveirdighden Philips van Marnix,

[+]Heer van Sant Aldegondes bergh; Johan Hinkaart, Heer van Ohain; den [+]Doktoor Andries Hessels, Griffier der Staaten van Brabandt; Fransois van Provins, Heer van Laanenburgh, eersten Scheepen van den gedeele tot Gent; Jakob Taayaart, [*] loontrekkenden Raadsman der zelve stadt; Noel van Caron, Heer van Schoonewal, Burghermeester van 't Vrye; en Gaspar van Vosberghen, Hooghbaljuw der stadt ende haavene van Kampveer. Gelderlandt, Doornik, Doornikkerlandt, Uitrecht, Ooveryssel, waaren noch tot geen besluit gekoomen; doch hadden t'Antwerpen ook hunne gemaghtighden, met last om een eindt van dit raadtslaan te maaken, ende verklaart, zich niet te willen scheiden van d'andre. Provins en Caron waaren, in Bloeymaandt lestleeden, volghends goedtdunken der Algemeine Staaten, uit naame der vier leeden van Vlaandre, in Vrankryk by den Hartogh geweest, om hem den staat des Lands te vertoonen, neevens zeekere punten, ontworpen en den gewesten toegeschikt, op dat zy ze ooverwoeghen. Teffens hadden z' hem aangedient, hoe by de gemelde vier leeden eendraghtelyk verstaan was, dat men met zyn' Hoogheit behoorde te handelen. Ontrent den zelven tydt vernamp men, dat ter bestellinge des Koninx van Navarre en 's Prinsen van Condé, (want het inlandsch oorlogh had zich weeder, onder de Fransoizen verheeven) in Zeelandt op vrybuit toegereet werd, ende nu eenighe scheepen van die soort waaren uitgeloopen. 'T welk [+]nochte den Staaten van dien oordt, nochte den Prinse van Oranje geviel, die de veiligheit der zee voor de voedster des koophandels, den koophandel voor de noodighste zeenuw van den staat hielden. Dies lastte men den Ammiraal Treslong, zoodaane toerusting te beletten, en geene scheepen, [+]elders uitgerust met dien toeleg, alhier te laaten haavenen. Op den achttienden van Zoomermaant, had men t'Uitrecht (hoe 't byquam wordt verzweeghen) op naame van Stadthouder, Schout, en Regeerders, een' keur afgekundight, verbiedende der Roomsche geestlykheit het oeffenen van hunnen Godsdienst, en d'oopenbaare draght van gewydt oft onweirlyk gewaadt, tot dat op 't punt des geloofs anders zoude voorzien weezen. Eevenwel liet zich 't graauw hiermeede niet paayen: en de woelzieke vernuften morden, dat de kerklyke kleinoodjen, ter sluik, uit der stadt, en naa den vyandt, gevoert werden. Zeeker, verscheide kostlykheeden (daaronder twee Eenhoorens) waaren wegh geschikt, andre versteeken in de stadt; dan, uit zorghe voor verlies; niet, (voor zoo veel als bleek) om den vyandt te styven. En de vyf Godshuizen beloofden, ten beveele van de Wethouders, hun uiterste best, om alles, wen 't zonder gevaar geschieden [+] konde, weederom binnen Uitrecht te doen bestellen: jaa de Kanonikken van Sant Jans verklaarden, door Meester Willem Veuzels, buiten wil en weeten des genoodtschaps, eenigh zilverwerk tot Emmerik gebraght te weezen; en dat zy, om herleevering van 't zelve lang en ernstigh, hoewel vergeefs, hadden aangehouden. Deeze vertooning en ooverboodigheit minderden, voor dat pas, 't misnoeghen der heethoofdigen. Korts hiernaa, te [+]weeten, op den vyventwintighsten van Oestmaant, ooverleedt Heer Freedrik Schenk van Tautenburgh, d'eerste Aartsbisschop, d'eenentzestighste en laaste der geenen, die 't Bisdoom bezeeten hebben. Want allen, die de Paus seedert in zyn' plaatse gekooren heeft, en de Koning bevestight, is, totnochtoe, de vrye bediening huns ampts, en 't genot der inkoomsten ontstaan. Op zyn' begraaffenis hieven eenighe toekykers den honderdt en dertighsten Psalm aan, en volzongen dien teeghens den dank der Geestlykheit. Zeekre schriften en den naam van geleert liet hy achter; maar ontging dien van vrek niet, mits het inkrimpen des huishoudens op 't lest zyns leevens: hoewel hy (naar 't zeggen van andren) 't geen, dat hy der ydele uitwendigheit aftrok, in 't heimelyk aan louterder mildaadigheit oover den arme, besteedde.

[+]1580.

[+]*Gemaghtighden naa Vrankryk gezonden om met Anjou te ooverkoomen.*

[*]Pensionaris.

[+]*Vrybuitery geweert.*

[+]*Keur tot Uitrecht verkundight teeghens 't oeffenen van den Roomschen Godsdienst en draaghen der geestlyke kleederen.*

[+]*Moeite aldaar om 't vervoeren der kerklyke kleinoodjen.*

[+]*Freedrik Schenk van Tautenburgh Aartsbisschop van Uitrecht sterft.*

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Zeeventiende Boek.

+**S**Taande de dingen op het ooverzwenken naa den Fransois; zoo ontbood men, uit Italie, de Hartooghin, moeder des Prinsen van Parma; welke vrouw eertyds, met een' goeden reuk, en gunstighe gedachtenis van reedemaatigh beleidt, uit de Landtvooghdye gescheiden was. En de spraak ging, dat zy weeder 't roer der dingen aanveirden zouw, om de geneeghentheeden, afstervende den huize van Oostenryk, met aanblik eener zachte regeeringe, by +adem te houden. Maar, naa haar aankoomst tot Naamen, daar zy van Alexander bezocht werd, scheen hy haare verheffing voor zyne verneedring, en aan 't enkel bewindt der waapenen geen genoeghen te neemen: en dat haar 't oppergezagh zoo zeer niet aan, als het twisten, daar om, met haaren eenighen zoone, teeghen stond. Geevende dan zyner eerzuchte toe, schreef zy aan den Koning, *Dat d'onsteltenis van Nederlandt, hoewel men ze haar al in Italie bekent gemaakt had, zich nochtans voor haar eighen ooghen veel bysterder opdeed; en als onreddelyk anders, dan by weeghe van geweldt. Ende, dewyl in 't aanwenden van dien het bewindt meest al bestaan zoude; kon zyn' Majesteit genoegh afmeeten, dat de zwakheit eener vrouwe, en van afgaanden ouwderdoom, nerghens naa zoo bequaam daar toe was, als de frisheit des Prinsen haares zoons, op 't best van zyn leeven. Hy had zich, tot noch toe, der wyze gequeeten, dat men zich alledaaghs treflyker diensten van hem belooven moght; en haares bystands niet van noode. Dies bad zy op 't eerbiedighste, zyner Majesteit geliefde hem alleen den last bevoolen te laaten; haar met verleening van gewenschte +rust te begunstighen*. Hierin bewillighde Philips; waarop zy, binnen weynigh maanden, naa Italie keerde. De Staaten, kennende hun voordeel te waater, hielden, om 's vyands toghten en toevoer te verhinderen, +althans etlyke uitleggers, elken beweert met tien oft twaalf metaale stukken, op de Maaz, en op den Ryn, tot by Koolen toe. 'T welk den Vorsten, grenzende aan deeze stroom, onlydelyk docht; zoo dat zy, hebbende, in Oestmaant, eenigh volk, schut, en scheepen verzaamelt, de Staatsche benoodighden neêrwaarts te dryven. De Walsche Bondtgenooten, te deezer tydt, om 't oopenbaar geweldt te proeven, daar 't bedrogh hun geweighert had, sloeghen 't leegher voor Bouchain. Taamelyk +sterk was de plaats, maar te kleen van begrip tot veel afsnydens teeghens de breuken die 's vyands geschut maakte: zulx de Heer van Villers, Joost de Zoete, ziende geen houden daar aan, op den vyfden +van Herfstmaant, Slot en steedeken oover gaf. De bezettelingen, verloovende binnen de drie naaste maanden teeghen den Koning te dienen, liet men, met geweer en pakkaadje, naa Kamerik trekken. Maar Villers had, stilzwyghends, zeekre mynen gegraaven, onder de straaten, daar zy ge-

+1580.

+*De Hartooghin van Parma hier te lande*.

+*Zy vertrekt weeder*

+*Der Staaten uitleggers gedrongen door de gebuurwesten den Ryn af te dryven*.

+*Bouchain beleeghert van de Waalen*.

+*'T wort opgegeeven*.

schaapen +waaren de meeste schaade te doen, en etlyke tonnen kruidts daar +in geleyt, met kruipende kool, daar by, van eynden lonts, gepast naar gelang van den tydt, dien hy tot veyligh vertrek behoefde. Dit vuurwerk, baarende zyn kraft, smeet om veer oft verbernde aan den kant van hondert huizen, en doodde een deel menschen. Waar oover 's Koninx volk, in heeten toorn, (hoe wel te spaade) bestond de Staatschen naa te jaaghen, als breekers van 't verdragh. Dan Villers, dryvende dat hy daar teeghen niet misdaan, maar zy slechtelyk gevoorwaardt hadden, verweet hun de trouwschending, begaan met het vervolgh; en verklaarde, derhalven zich ongehouden in 't besprek van drie maanden buiten dienst teeghen den Spanjaardt te blyven. In Vrieslandt, sint de versterking des Graaven van Hoohenlo, scheenen de zaaken gestelt om eenen keer te +neemen. Rennenbergh, niettemin, weetende dat Hoohenlo vier vendels ('t waaren die van Schaaghen, Jarges, vliet en Weeda) tot Nyenoordt beschreeven had, zond hun, ter yl, een deel speeren te paarde, en goedt voetvolx, op 't lyf. Veel werd'er verslaaghen; zelf Hopman Weeda, zich kloekelyk weerende; twee vendels verlooren. Doch Hoohenlo, verkundschapt wat'er gaands was, veirdighde strax de Engelsche ruiters met eenighe knechten derwaarts, die den Rennenberghschen de verooverde vendels ontjoeghen en voeten maakten. Koomende in persoon, den vyfden van Oestmaant, met het heele heir, en drie veldtstuxkens, tot Nyenoordt, vond hy geenen vyandt meer; en nam, op den achtsten, +zynen wegh naa Groninge. De voorhoede hadden zes Walsche vendels onder Michiel Caulier, neevens die van Bouwinga, Kornput, Escheda, en Rein Jetsen: de middeltoght tien Engelsche onder Norrits, tien Nederduitsche onder Graaf Willem van Nassau, met die van Fervo en Grouwstein: de hinderhoede tien Nederduitsche onder Ysselstein, met die van Donau en Zedeniski; daar al de pakkaadje was. Voor uit reeden de ruiters van Caulier, Norrits, en Simon van Limburgh; die van Piek en Goor, met drie Vriesche kornetten, ter slinke; de Hooghduitsche ter rechte handt. Aandoende de Ponterbrug, werden zy gewaar dat de Rennenberghschen de brug van 't Hoorendiep hadden afgebrooken, en hondert-vyftigh knechten beschanst leggen aan ginszyde van 't waater. Doch deeze, als zy de vendels der voortoght zaaghen oover zwemmen, verliepen, achterlaatende hunne pakkaadje, en vier oft vyf dooden, naa 't dorp Haaren, dat een half uur gaans van daar, en de leeghersteê van hun gros was; en braghten'er den schrik in. Echter steld' het zich in orde, en schyn van +slagh te willen waaghen. Maar speurende, dat het den Staatschen, nu oover 't waater gezet, ernst was, gaaven zy de plaats, met veel pakken en voorraads, ten beste, om zich te vertrekken onder de vesten van Groninge. Hoohenlo leegherde zich, by duister, in het dorp. 'S morghens daar aan, heel vroegh, stond hy, met al de Ooversten en zyn gansche maght, binnen 't bereyken van 't grof geschut der stadt, dat gestaadelyk speelde. En hy hield zich hier een' lange wyl, den vyandt te trotse; zulx, neevens zyn' zyde, Zedeniski, van een yzer, aan het dik des beens gewondt werd. Anxt, gewislyk niet kleen, voor nieuwe beleeghering ging de burghers aan, die zoo schaarselyk van graan voorzien waaren, dat zy, in 't eerst, weigherden den soldaaten yets by te zetten. 'T inneemen der zelve werd veel wyder geworpen. Eenighen onder de Staatschen waaren van meyning, dat men de stadt, door scherpe blokkeering, wel gemeukt en tot reede gebraght zouw hebben. Maar de krysraadt vond het te hachlyk, ten opmerke dat de Rennenberghschen, met kleen volk en ongemak, den wegh des toevoers stoppen konden. Luttel schermutsens, viel'er 's uchtens: dan, naa den middagh en 't keeren van

+1580.

+*Laaghen daar in geleyt voor den vyandt.*

+*Vier Hoohenloosche vendels geslaaghen tot Nyenoordt.*

+*Hoohenlo trekt naa Groninge.*

+*De Rennenberghschen wyken tot onder de stadt.*

+Hoohenlo tot Haaren met de meeste troepen, bestond de vyandt heftelyk de staart te terghen: 't welk hem by de tzeeventigh man' kostte, mits Norrits en andre ruiters wakker daar onder zaaten. Uit Haaren, dat de Engelschen, om de volheit der schuuren, meest afbernden, scheidde Hoohenlo op den tienden, en sloegh zich needer tot Zuidlaaren, met Graaf Willem van Nassau, en Ysselstein; de Waalen en Engelschen met het geschut tot Noordlaaren, zonder eenighe omgraaving. Hans Bouwinga en Rein Jetsen zond de Veldtheer naa Vrieslandt, in de schans t'Awerderzyl; daar hen Rennenbergh, op den zestienden, met drie kloeke vendels bestookte, die zy mannelyk afsloeghen, niet zonder weederzydighe +schaade. Ten volghenden daaghe werd de aanval hervat met styver geweldt; zulx de schanselingen, niet wel by kruidt en loodt zynde, de plaats ruimden, omkoomend' oft verstuivende. Hopman Bouwinga, geschooten in zyn been, werd tot Leeuwarde gevoert, ende, naa lang leggen, starf'er aan. Jetsen begaf zich, met het ooverschot zyner knechten, by Stammer, Hetting, en Iselma, in den Opslagh. De Koningschen deeden voorts een' togt verby Grypskerke, en Visvliet, tot Kollum toe; en, meêsleepende mannen, wyven, beesten, en alles wat laadbaar was, keerden naa Auwert. Op den twaalfden mende Hoohenlo al zyn volk naa Rolde; thans, hebbende eerst de brug by Waardenbras afgebrooken, naa Koeverde. Hopman Luit Ryxzoon, voor uit gereeden, vond in het dorp Daalen eenighe soldaaten ten gelaaghe zitten, en waanende dat zy van zyn' parthy, en voor uit geloopen waaren, bekeef hen daar oover. D'andren, belachende zyn dooling en onvoorzichtigheit, naamen hem gevangen, en met hun naa 't Slot te Koeverde, daar z' in bezetting hoorden. In den scheemeraavondt naaderden Hoohenlo en Nassau 't steedeken, tot dicht aan de brug toe, en renden voorts rondom, verby de bolwerken der burg; +uit de welke een zes ponds koeghel, geslaakt by gissing, Graaf Willems linke been, effen beneeden de knie, brak; zulx men hem, 's andren daaghs, te rosbaar naa Zwol, thans naa Kampen voerde, daar hy lankzaam genas, ende niet zonder leemte te houden. Zeeker Vendrigh, gebynaamt Quaadt, verraaden van 't geluk, dat hem, des daaghs te vooren, uit de Groninger vankenis verlost had, bezuurde 't bedrogh der weereltsche blydschappen, en de doodt, aan de zelfste scheut. Ten volghenden daaghe deed Hoohenlo de vesting opeischen. De bezettelingen, sterk ontrent hondertvyftigh +man', hielden 't in beraadt tot den naasten; en alstoen weeder aangemaant, bedongen lyf, goedt, uittoght met hun zydgeweer, en veyligh geley tot op de Benthemmer grenzen, onder belofte van, in drie maanden, teeghen de Staaten niet te dienen. Dus raakte Luit Ryxzoon zonder ransoen daar af; niet zonder bescherst te worden van Heeren en Hopluiden, om 't bestraffen van andren oover zyn eighen misgank. De plaats werd bezet met de vendels van Donau, Rashorn, en Renoy, die noch tot Groninge in hechtenis was. Rennenbergh, te zwak in 't veldt teeghen de Staatschen, rukte, zoo ras hy den toeleg van Hoohenlo vernam, om dien by weeghe van afwending te beletten, met grof geschut, en al zyn' troepen naa den Opslagh; en, hoewel hy 't oovergaan van Koeverde haast hoorde, besloot echter niet op te breeken. Het blokhuis had maatelyke sterkte, veel lyftoghs in, en vier vendels, van Stammer, Ielsma, Hetting, en Jetsen; en deeze twee laatste waaren naa Leeuwarde gereyst, +om ontzet te vorderen. Niettemin, met den aanvang van 't beuken, traaden die van binnen in gesprek, en, op den eersten van Herfstmaant, ter schans uit, met pak en rappier alleen. Welk slordigh daadingen de knechten van Stammer by den vyandt deed blyven, en den andren tot Dokkum de poort voor de neuze sluiten. Hoohenlo, gissende dat Rennen-

+1580.

+*De schans t'Awerderzyl gewonnen by de Rennenberghschen*.

+*Graaf Willem van Nassau geschooten met een yzer in zyn been voor Koeverde*.

+*Dat wort opgegeeven aan Hoohenlo*.

+*De Opslagh aan Rennenbergh*.

bergh [+]voor een' goede tydt werk aan den Opslagh zouw vinden, had het meeste deel zyns voetvolx verzonden, oft hier en daar in bezetting gelaaten. De rest des heirs voerd' hy naa Linge, mits Muilart, Drost aldaar, zyn' quaade geneeghenheit, die hy met geveinsde brieven dekte, daaghelyx met der daadt meldde. Laatende voor Linge het Engelsch regement, toogh de Graaf voorts naa Wedde. De bezettelingen, kleen in getal, wilden nochtans tot geen opgift van 't Slot verstaan. Waar oover Hoohenlo hier twee stukken geschuts deed planten, en echter eenigh volk liet, om zich met het ander naa Slochteren te spoeyen, vlammende op Delfzyl. Rennenbergh, ziende Hoohenlo zyn' krachten dus smaldeelen, hoedde zich wel voor gelyken misslagh; en hebbende derhalven de verooverde schans geslecht, joegh met al de zyne naa Slochteren; alwaar hy 't, op de vierden der gemelde maandt, aanbracht. Met het regement van Nassau, en 't zyne, hield zich hier Michiel Caulier, die verrast, en bynaa gevangen, nochtans met grooten arbeydt het volk in eenighe ordening kreegh, en vechtender hand de hertredt nam, tot Heyligherlee en Winschooten toe, daar Hoohenlo met de Duitsche paarden lagh. Verzaamelt, weeken zy voorts ter yl, verby Wedde, tot op de Bourtang, en booden somtyds 't hooft aan de Rennenberghsche voorryders; die, zeeker in de engte, een' ruime wyl gestuit werden. Maar al zyn' schaaren, aan zynde, vielen den Staatschen te zwaar, en deeden hen weeder voet [+]slaaken. Toen stort de speerruiter op d'achtersten, helpt alles oover hoop, doorstoot, vertrapt, en vloert het padt met dooden. By de duizendt man', acht vendels, een' kornet, bleeven'er in de loop. Het geschut, dat voor Wedde stondt, was een deel van den buit. De beleggers van Linge breeken, ter eerste lucht van de neêrlaagh, ordeloos op; en spreyden zich door 't veldt: blinde schrik is de leydsman. Graaf Willem Loodewyk, leggende noch gewondt tot Kampen, vermaande, by schryven van den achtsten, de gemaghtighden der naader Vereeninge, tot verzaamen der gestrooiden van Cauliers regement en van 't zyne. De gemaghtighden schikten dubbelt van den brief aan de Hollandsche Staaten, vergaadert in den Haaghe. Deeze, te vooren verstendight van den ramp, en bezeffende wat het hun golde, zoo de vyandt, in dien hoek, tot zyn vermeeten quaam, en de winter daar op met een' heftighe vorst, hadden reeds een' goede som penningen naa Vrieslandt gezonden, tot behoef van Nassaus regement, en beloofden meer te verschaffen. Zy begeerden ook dat Sonoy, neevens den Monsterheer Steensel van Mansloo, en andren, daar toe te maghtighen, 't oogh hadden op het hermaaken der voorzeide regementen; desgelyx op het tughtighen der soldaatye in 't gemein, en het beleydt des kryshandels. De gemaghtighden der Staaten van Noordthollandt, ten verzoeke van de Vriesche, gaaven orde, zoo zy best moghten, tot bezetting van Staavere, Hinloopen, en andre zeekusten. Harlinge was al voorheen voorzien, by die van Hollandt, met de vendels van Roodenburgh en Roobert; dien bevoolen werd, niet van daar te scheyden voor naader last. Een' kleene verquikking, in zoo zwaar een versleeghenheit, was, dat een deel der bezettelingen van Dokkum en Kollum, op den achtsten voorzeit, zeeker nieuw geworven volk des Drossaarts van [+]Koeverde en Schouts van Hardenbergh, in 't klooster te groot Auwert ooverrompelden, terwyl zich de wacht met drinken, deunen, en dansen vergat. 'T verloor'er meest al, tot ontrent driehondert toe, het leeven oft de vryheit. Vol goeds, meer dan d'ooverhandt draaghen kon, dat deeze knechten den huisman afgestroopt hadden, stak het klooster; en werd daarom in brandt gezet. Want de Staatschen, onsterk in tal, vreezden voor die van Groninge, dat slechts anderhalve myl van daar is. De Graaf

[+]1580.

[+]*Neêrlaagh van Hoohenlo op de Bourtang*.

[+]*Eenigh nieuw volk ooverrompelt van de Staatschen tot groot Auwert*.

+van Rennenbergh, nu onbekommert weidende, slingerde zyn' troepen om 't huis te Koeverde; daar Donau met zyn' bende, maar die van Rashorn en Renoy zonder Hopluiden op waaren. Als zy van geen' leevering hooren +wilden, begon hy 't waater af te leiden, toereedende om 't geschut te planten. Toen zaaghen zy d'onvolmaaktheidt der vesting in, ende bewillighden tot aftoght met pak en rappier, den twintighsten van Herfstmaant: doch bleef der veel by Rennenbergh, hoewel'er geen verzweeren van der Staaten dienst bedongen was. Donau kon geenen uitgang dan op toezeg van ransoen, verwerven. Heer Adriaan van Zweeten, en Jakob Visscher van Amsterdam, leggende tot Oldenzeel met hunne vendels, die te zaamen geen' tweehondert man uitmaaken moghten, werden tydtlyk verkundschapt, dat het, naa 't zwichten van Koeverde; hunne beurt worden wilde. De Baroen van Ek, een zeer jong Oostenryker Heer, was uit de vlucht daar binnen gekoomen, met etlyke Duitsche Eedelluiden. Dien naamen zy tot Ooverste, ende zonden Zweeten uit, om bystandt; mits men der burgherye niet vertrouwen, nochte zoo krank een' plaats met dat luttel soldaaten houden moght. Zy was wel breedt voor de borst, met getoorenden muur naa d'oude wyze, en graft daarom, buitenwaarts een' aarde veste en andre graft; dan alles maar domme kraft: dewyl de wal geen' strykweeren, de poorten geen' bruggen hadden, en 't waater, gestuit met dammen, by oopening derzelve, glippen moest. Ten aanstaan van Zweeten quam Eedelborn, Steêhouder van den Ritmeester Goor, met zyn vaan speeren, op den twaalfden, binnen Oldenzeel; thans wat kruids en lonten, geleent uit Deeventer. Meer volx oft voorraads, hoewel verordent ('t loogh hier 't loogh daar) volghd'er niet, oft Rennenbergh +was met al zyn heir voor de stadt. Naa 't afbernen der poorten liet hy ze fellyk bestormen: doch driehondert mannen daar voor, zonder yetwes te winnen. De bezettelingen, verstout door dit geluk, dachten een' uitval te doen, 't en waar zy verstaan hadden, dat de burghers, meest al Spaansgezindt, +toereyden om zich te waapenen en hun 't inkeeren te verbieden. De Graaf, verwittight voor zyn aankoomst, dat men beslooten had de bezetting te versterken, waande zulx geschiedt te zyn, en daarom elders zynen tydt beeter te kunnen besteeden. En hy was nu in 't aftrekken, als de burghery zich uiterende, hem te rug riep, om de stadt t'ontfangen; en de soldaaten drong te ruymen, op voorwaarde van al 't hunne meê te draaghen, onder eedt van, in drie maanden, den Staaten niet te dienen. Dit gebeurde den vierentwintighsten. Van hier streek hy naa Zwol toe, en besloot het rondom. 'T welk vremdt scheen met zoo weenigh maghts; en te peynzen gaf dat'er heymelyk verstandt smeulde. Eevenwel des bleek +niet, 't vermoeden zy dan ydel geweest, oft de bezetting t'onzighlyk voor die quaadt in den zin hadden. Want zy bestond uit ervaare krysluiden; Kaulier met zyn' Kornet, en drie vendels zyner knechten, onder Hopmannen Grenu, Noyr, en Jaspar; Simon van Limburgh met zyn' paarden. Petain, ooverste Steêhouder van Kaulier, en Cressoniere met zyn vendel, hoopende in der stadt te raaken, maar dwaalende door misleiding, vielen in 's vyands handen. Rennenbergh, oft ziende geen' kans aan Zwol, by mangel van inwendighe opstending, oft duchtende voor eenigh onheil van 't Geldersch regement, alzoo genoemt om dat eenighe uitgeweekenen van dien oordt, samt etlyke Ooverysselsche het opgerecht hadden, 't welk te zyner versterking oover Ryn gekoomen was, toogh op, dien te gemoete. Te weeten, de ruyters van Hoohenlo, en d'Engelsche met hun voetvolk, hebbende op de Bourtang den minsten afbrek geleeden, laaghen, neevens de Nassausche knechten ontrent Deeventer. Vereenight met het gemelde regement luttel sterker dan tweeduizent koppen,

+1580.

+*Rennenbergh kryght Koeverde weeder*.

+*Oldenzeel aangetast van Rennenbergh*.

+*Afwykende wort hy te rug ontbooden van de burghers die 't hem leeveren teeghens dank der bezettelingen*.

+*Hy beleeghert Zwol ende scheydt haast van daar*.

+hoewel men van ongelyk meer geroepen had, quam hy voor Deutekum, +in meining dat het hem niet ontstaan zouw. Want geen grof geschut altoos, weenigh volx, 't zelve quaalyk gewaapent en betaalt, kleene voorraadt, was'er binnen. Ook geloofd' hy dat het hart der burgherye naa den Konink helde. Echter bejeeghend' hem wakkre weederstandt in eenighe aanloopen en schermutsingen; behalven dat hy van de Engelsche en Hoohenloosche ruiters, doorgaands, uit Doesburgh, zeer verongemakt en beschaadight werd. Zyne Vriezen, voorts, by brengende dat zy verstonden hunnen vaderlande, voor al, te dienen, wilden hier langer niet marren. De Gelderschen, daarenteeghen, weigherden +der Vriezen hooft te volghen. Endtlyk werd de twist by geleit, en parthyen versprooken tot yets gezaamentlyk in Ooveryssel aan te vangen. Hy lichtte dan ten vyfden daaghe 't leegher; en bezettende Grol, dat toenmaals niet geacht by de Staatschen, onbewaart gelaaten was, zond het voetvolk oover 't moer van Ommen, de paarden door Koeverde, naa Steenwyk. De naadervereenighde Staaten speurende werwaarts het gemunt was, gebooden Hopman Kornput met zyn vendel daarnaatoe, de welke door hulp van Olthof, leggende daar alleen met het zyne, ter naauwe noodt, mits 't weederstreeven der steedelingen, op den zeeventienden aavondt van Wynmaant, daar binnen raakte; hebbende te voore zyn' knechten by eede verplicht, dat niemandt, eer hy zelf van opgeeven spraake, des gewagh zoude maaken, op peene van daatlyk by den naaststaanden doorstooten te worden. Des morghens daaraan, ontfingen zy noch door de Waltpoort, Hans Plaat met zyn vendel, en dat van Johan Stuiper onder zynen Steêhouder Johan van Beerenbroek; groen, ongeoeffent en tuchteloos volk. Op den middagh verscheen de voortoght des vyands voor de Omminger poort. Ten zelven daaghe ransden hem de verweerders, tot twee plaatsen, met schermutsen aan, ende staaken 't vuur in veel huizen, daar hy hadde kunnen nestelen. Geduurende dit bedryf, in 't welke Hans Mom, ooverste Steêhouder van Rennenberghs Vriesch regement, aan een' scheut, door den kop, sneuvelde, kreegh men te scheepe noch etlyke tonnen kruids, en ruimte van andren voorraadt in de stadt, die zich te vooren schaarsselyk verzorght vond. Thans werden +de uitvallers te rug gedreeven door de speeren des Graaven; wiens ruitery beloopende ten getaale van twaalfhondert, meest al van deeze soorte was. Zyn voetvolk, bestaande in achtentwintigh vendelen, naamelyk veertien van 't Vriesche, neeghen van 't Geldersche, vyf van zyn eighen nieuw +regement, werd op zesduizent man' geschat. Steenwyk, dat pas, had eenen taamelyken wal van aarde, de borstweer dik vyf voeten, maar zonder strykweeren. Het waater der graft, die nerghens oover de vyftigh voeten breedt, aan de Noordtzyde op haar smalst en ondiepst was, werd geschorst, teeghens 't afloopen, met bemuurde dammen, daar de poorten, dieshalven licht te genaaken, op stonden, gebouwt van bros metselwerk, met spightighe toorens, zonder heekels oft valdeuren. De soldaaten waaren ten minste zeshondert; de weerbaare burghers half zoo veel; maar booven vyftigh onder deeze niet, dien men vertrouwen darde. Zy hadden nocht grof geschut, nocht paarden, uitgezeit, twaalf oft veertien, toebehoorende den Hopluiden, en bleeken anders, geschaapen den vyandt bet te plaaghen, dien zy 't noch zuur genoegh maakten. 'T bestier der dingen (want daar was geen ooverste) naamen de Hopluiden gezaamentlyk aan, erkennende daarin, neevens hen, den Burghermeester. Deeze raamden verscheide keuren, als op 't spaaren van 't bussekruidt, graan, en andre eetwaaren; op 't reeghelen der soldaaten, en dat zy zich met hunne leening te vernoeghen hadden, zonder den burgher lastigh te vallen; teeghens 't gevaar van brandt,

+1580.

+*Versterkt van volke komt voor Deutekum.*

+*Hy breekt op van daar, en komt Steenwyk beleggen.*

+*Zyn maght daar voor.*

+*Staat der beleegherden.*

+om den welken te verhoeden, zy gebooden hooy, turf, takken en diergelyke licht ontfonkbaare stof in d'oopene lucht te leggen, en af te breeken de huizen gedekt met stroo, die naast aan de vesten stonden. Zy stelden ook veelerley vuurwerken toe, en ander gereedschap van bescherming en beschaading. Boovenal verstond men, niet uit te vallen zonder wightighe oorzaak; om kruidt; volk, en zynen moedt, welkes bestendigheit dikwils aan een' oevle beteeghening hangt, te raade te houden; ook op dat de vyandt niet lichtlyk gevangenen kreeghe, die hem de geleeghenheit der steedsche zaaken melden moghten. De Rennenberghschen, 's daaghs naa hunn' aankoomst, spraaidden zich rondom de stadt: gaande 't Vriesch regement leeghren tot Tuk en Steenwykerwoldt, aan ginszyde van 't stroomken Aa, dat zy met turfpleiten ooverbrugden. 'S nachts worpen z'een' schans op, dicht by de Gasthuis oft Geestpoort; op den Steendyk, slechts een' scheutweeghs van de Waldtpoort, een' andre, die hun afgeloopen, en geslecht werd van de beleegherden. Doch zy hermaakten ze 's nachts daaraan, en begosten noch een' grooter achterwaarts, op den zelven dyk, by de kappel. Ten naasten daaghe begaaven zich de verweerders buiten de Oosterpoort, met neeghen paarden en etlyke schutten te voet, en braghten vyf gevangenen in, waaruyt zy de gesteltenis des leeghers vernaamen, en dat Rennenbergh daar verwacht werd. Op den drieëntwintighsten, derhalven, bestonden de Wethouders, jaa zelfs eenighe Krysbevelhebbers te dryven, dat men ontzet verzoeken moest; +daar Kornput zich teeghen stelde, meinende, *'T zouw, by de Bondtgenooten, de achtbaarheit der soldaaten doen afslaan; deeze en de burghers, door inprenten van twyfel aan hun vermooghen te onvermooghender maaken. Men behoorde enkelyk den standt der zaaken te vertoonen; voorts den Staaten de zorgh bevoolen te laaten*. Eevenwel, men veirdighde 's nachts eenen burgher af, met schryven dat de stadt booven acht daaghen niet te houden was. Dit onderteekenden Olthof, Plaat, en zeeker poorter, maar oudt krysman, genaamt Koen Dirxzoon; desgelyx de Majestraat traaghlyk, doch ten laaste noch Beerenbroek. Kornput volstond in weighering, hun aantuigende, *hoe 't niet alleen schande, maar straflyk aan den halze was, zyn meesters met beuzelingen te blinden. Vestingen bouwde men, niet om ten eersten opeisch of aanval geruimt te worden, maar om des vyands loop te schorsen en tydt tot zaamening onzer kraften te winnen. Hoe bitterlyk (Acharme!) willen (zeid hy) ydel berouw en louwtre ellende ons te plaaghen neemen, zoo de Staaten genoopt van uw wangelaat en ongeduldt, het ontzet versnellen, zonder genoeghzaame maght, die alzoo niet is op eenen sprong te hoop te brengen?* Wel troostelyk antwoordt schikten de Staaten op dien brief: doch naardien men weeder, en weederom hulp vorderde, schreef Kornput ten teeghendeele. *'T quam'er noch niet op aan. Noodrufts genoegh voor zes maanden. Men zoude 't ontzet wis neemen: doch hoe eerder hoe beeter, meer om d'onlydzaamheit van burghers en soldaaten, dan anderszins*. Dit schryven, qualyk geheelt, werd weêrwaardelyk verweeten aan Kornput; die, zich des weenigh kreunende allenskens Beerenbroek en andre krysverstandighen op zyn zyde kreegh. 'S nachts naa den drieëntwintighsten, trokken Arent van Geemen, en Henrik Snaater ouwde Hopluyden, met een goedt deel voet-en paardevolx naa de Kuynder, een vlek aan de Zuiderzee, twee mylen van Steenwyk. +Daar laaghen, zwaklyk beschanst, twee Staatsche benden, onder Escheda en Roelof van Langen; die zy lichtlyk ooverrompelden. De knechten werden meest in den bedde doorsteeken; Escheda gevangen met veel andre; zyn vendel aan sleetren geplukt; het dorp geplondert en voort verlaaten. Langen berghde zich, met kleyn gezelschap te scheepe, en voer naa

+1580.

+*De beleegherden teeghens 't verstandt van Kornput schryven aanstendighlyk om ontzet*.

+*Twee Staatsche vendels ooverrompelt in de Kuynder*.

+Hollandt. D'ooverhandighen droeghen een vendel meé, en sleipten 't, aan een' paardestaart, achter etlyke ruyters, met geschal der trompette, rondom de vesten van Steenwyk, Die van der stadt geterght door dit braveeren, tooghen ter Westerpoort uyt, en staaken daar 't vuur in eenen moolen. In weêrwraak van ditte, quaamen de beleggers by duister, met meenighte van mosketten, de wacht der Geestpoorte groeten, om haar te doen duiken, en midlerwyl een' ton, gevult met teer, zwaavel en stroo, tot afberning der hameye, aan te brengen: 't welk hun gelukte, en te vertrekken met verlies van eenen man slechts. Maar, der Kornputsche soldaaten een, rookende van moedighen yver, erbood zich; en gedaalt van de veste lanx een' ladder, voorts oovergezwommen met +eenen leedren eemer tussen de tanden, rukte de teerton om verre. Daarnaa, in spyt eens haaghels van handtgeschut, dat hem in 't licht der vlam ten doele koos, ging hy meermaals waater scheppen, en met gemak af en aan, bescheldende zyn vyanden met kryslyke trotsigheit, en roepende dat hy Aart van Groninge was, een brouwers zoon. Hebbende de brandt geblust, keerd' hy weeder door de graft, en klom, tot elx verwondering ongequetst ten wall' op; daar hem zyn Hopman, voor zoo stout een stuk, met een' greep daalers vereerde. Ten zelfsten aavondt vervorderde zich een' Hooghduytsch knecht, heinde by de hamey der Waltpoorte te koomen stoffen, uitbraakende onder snoode smaadwoorden op de Staaten en Hoohenlo, veel reukeloos vloekens met misbruik van Gods naam. Een soldaat van binnen, leggende in donker +op 't geluidt aan, trof hem juist in den gaapenden mondt. 'T welk, blykende aan 't doode lichaam, in stadt gesleept teeghens dank zyner metgezellen, dit straffen van 't lidt dat gezondight had, voor eenen slagh, der Heemelsche handt deed aanneemen. De Graaf van Rennenbergh, gelast door den Landtvooghdt, het beleg t'achtervolghen, tot dat Steenwyk +gedwongen waar, quam, op den zeevenentwintighsten van Wynmaandt in persoon daar voor; en deed het 's andren daaghs opeischen van 's Koninx weeghe, behoudends lyf en goedt, niet uitgezondert, met aanbieding van vrygeley voor de geenen die vertrekken wilden. Zynde hierop, met bescheidenheit geantwoordt; dat men de stadt voor zyne Majesteit, onder bestier der Staaten en 's Prinsen van Oranje bewaarde; werden daatlyk vyf bussen te voorschyn gebracht, en gereedschap tot beuken gemaakt. De burghers, schroomende 't grof geschut, vielen vlytigh aan 't schansen, om wal en borstweer te dikken. Kornput, die de krysbouwkonst verstond, onderwees hen, dat dit weenigh, en min arbeyds meer baaten kon, zoo men dien, aan 't maaken van een kaade, en bedekten wegh daar beneeden, buyten om de graft, en van zeekere raavelynen besteedde. Maar meer gehoors vond zyn weederstreever de boovengenoemde Koen Dirxzoon, een eighenzinnigh mensch, die, wyzer in de ooghen zyner meedepoorteren, ook Hopman Plaat en zyn volk belas. In de Zeevenwolden hadden de Vriezen, om dien ingang teeghens 't stroopen en brandtschatten des vyands te stoppen, etlyke ruyters geleyt, en vier vendels knechten, van Jouw Botma, van de Stadt Bolswaardt, van Fervo, en van Stein van Malsen, Deenschen eedelman, die in de +steede van Hopman Schaaghen gekoomen was. Om deeze te schande te maaken, zond Rennenbergh, op den laasten der maant, Snaater, Geemen, en Oyenbrug uyt. De vendels van Botma en Bolswaardt, des lucht kryghende, pakten zich tydlyk wegh, en lieten den last op d'andre twee, en zommighe paarden staan: welker beste weere te zwak viel. Johan van Fervo starf op de plaats; zyn jonghste broeder van boeren handen. Onlanx hiernaa raakten de Rennenberghschen in Slooten, noch on-

+1580.

+*Wondre onvertsaaghtheit van Aart van Groninge soldaat van Kornput.*

+*Merklyke scheut.*

+*De Graaf van Rennenbergh komt in 't leegher en eyscht de stadt op.*

+*Twee Staatsche vendels en etlyke paarden geslaaghen in de Zeevenwolden.*

volsterkt, [+]en daarom geruimt van Malsens vendel, en van 't Bolswaardsche, [+]nu behopmant met Doko van Martena; die vervolght en ontrent Balk betrapt werd. De Grietman van Volega, Pier Andries, met zyn vendel, verliet het dorp Lemmer, al was 't beschanst, en stak oover naa Enkhuizen. Thans worpen zich de Koningschen in Staavere, verzuimt te vestighen eer men het blokhuis krenkte; 't welk, ten deele gegeslecht, zy weederom opbouwden. Hebbende voorts tot Makkum een' schans gemaakt, foolden zy daaghelyx 't platte landt tot voor Harlinge, [+]Franeker, Bolswaardt, en Sneek, met rooven en brandtschatten. Waar oover de Vriezen voornaamen, dien ganschen oordt onder waater te zetten, waar hun de drooghte des weeders en de windt niet dwars geweest. De beleegherden, stortende met ontrent vyftigh man', in 't begin van Slaghtmaandt, ter Geestpoort uit, in een hol der loopgraaven, op de wachters, versloeghen 'er eenentwintigh, en kreeghen'er drie gevangen. Als nu de naadernissen, gevordert nacht en dagh, hem den wegh geveylight hadden tot niet wyd van de gemelde poort, maakte de vyandt aldaar een hooghe kat, en steld'er zeeven schanskorven op. Waarenteeghen de verweerders de poort met aarde vulden; hoewel Kornput het ontried, vertoonende, *dat zy des te eerder bezwyken zouw, en gemaklyker beklommen oft onderdolven worden. Met stoppen ook haarer busgaaten*, zeyd hy, *doen wy den vyandt zyn werk te voore; gemerkt zy tot strykweeren, dat 's armen der veste, dienen, die wy ons zelven gaan afsnyden. Niet nutter tot bescherming der poorten, dan een kaade en bedekte wegh om de graft. Indien ghy dit te zorghlyk vindt, veylig altoos kan men van binnen, tussen elke twee poorten, een' kat verheffen, om de bressen te bestryken, ende, wen 't 'er op aan komt, met nieuwen wal en [+]graft d'een dan d'andre gehecht te worden*. Den Kryshoofden geviel dit. De katten werden begonnen. Maar 't werk haaperde aan de burghers, mits het niet zonder neêrsmyten van eenighe huizen te volbrengen was. Harde vorst, endtlyk, en bytensnoodt, deeden hun de noodtlykheit der graftkaade bezeffen; zoo dat men, op den zeeventienden van Slaghtmaandt, met alle maght daar aan teegh. By Vollenhoove, in 't klooster Sant Jans Kamp, 't welk niet dan eenen grafteloozen muur had, werden ten zelven daaghe, naa kloeken weederstandt, zes Heeghemans vendels vernielt van de Rennenberghschen; drie Hopluiden, Jan van Viaane, Gedeon van Poomere, Hans Wichmans, gevangen. Om de lydzaamheit der beleegherden te lengen met eenigh voorspel van ontzet, was, op hun versch aanporren, dit volk herwaarts gezonden; en tot Zwartesluis, Hopman Stuiper, die 't daar toen ook niet houden darde. De beleggers, hebbende tot Sant Jans Kamp etlyke tonnen buskruidts bekoomen, gebruikten die, 's andren daaghs, aan 't beuken der Geestpoort: ende, naa 't vellen der toppen en borstweeren, als nu de huizen ten toon stonden, stuurden'er gloeyende klooten naa toe; (een vond eerst beproeft, vyf jaaren te vooren, in 't beleg van Dantzik, by den Koning van Poolen Stefan Bathor) waar door men, uyt verscheyden' hoeken teffens, schielyken brandt zagh opgaan. Want de keuren, voor geroert, worden quaalyk gehandthaaft, mits de, meerderheyt der hoofden: en veele daaken van stroo laaghen noch; desgelyx turf, hout, ongedorst kooren, zonder verplaatst te zyn, volghens 't bevel. Dat'er verraadt schuilen, en 't onheil by eenighen van binnen moest gebrouwen zyn, waande men eerst, tot dat de oorspronk gespeurt werd. Toen al 't krysvolk in waapenen, en naa de veste, de steedelingen aan 't berghen hunner haave, en lesschen des vuurs. Maar, dat gestookt van eenen styven windt uit den Ooste, verslond, hoe zeer zy zich

[+]1580.

[+]*Slooten verlaaten van de Staatschen, en ingenoomen van den vyandt*.

[+]*Die kryght ook Staavere*.

[+]*De beleegerden bestaan een kaade en bedekten wegh buiten om de steegraft te maaken. Zes Staatsche vendels afgemaakt tot Sant Jans Kamp*.

+queeten, ontrent tzeeventigh wooningen, en etlyke volle schuuren, mooghende te zaamen het twaalfde deel der stadt maaken. De vlam, ooverwelvende den wal, en ontsteekende de nieuwe borstweeren, doorvlochten met stroo, verdreef de soldaaten; zulx een derdendeel der veste, en daar 't ys niet gebrooken was, verlaaten werd; doch de brandt verbood, met een, den Rennenberghschen daar het aankoomen. De zelve, verwachtende dat de beleegherden, gejaaght van de hitte, hunne toevlucht van zelf zouden t'henwaarts neemen, maakten nochtans gebaar van stormwilligheyt, en draafden met vlieghende vendels, te voet en te paardt, rondom de stadt. Een ooverschriklyke schyn: van buiten de vyandt, van binnen de gloedt, beyde opgeblaazen; de gedreyghden tussen tween. Als leeuwen echter volstonden de soldaaten, scheppende t'elken maale nieuw hart uit het vermaan der Hopluiden, door welker aanspraak de burghers ook gesterkt endtlyk 't gevaar in dwang kreeghen: waar toe hun wel slaaghde, dat het by daagh geviel. Want de Gelderschen hadden, by nacht, in het tweeëntwintighste jaar deezer eeuwe, op de manier van alstoen, de zelfste stadt aan brandt geschooten, bemaghtight, en wreedelyk geplondert: en men twyfelde weynigh, oft Rennenbergh zouw, mits desgelyx ty kaavlende, tot zyn vermeeten gekoomen zyn. De zelve, meynende dat binnen meest alles aan koolen lagh, zond, teeghens den avondt, twee trompetters derwaarts, om aan te staan op +oovergift, onder voorwaarden, eerstmaals aangebooden. Hopman Plaat, die de boodschap ontfing, worp zulx op 't veerste, en beval hun strax deur te gaan; oft zy zouden zich toevens ontdanken. Welke bruskheyt +van antwoordt gelooft wordt, dat pas, de behoudenis der plaatze geweest te zyn. Want, waare 't stuk toen in beraadt geleyt, quaalyk stond het 'er geschooren; als bleek aan 't onbenoeghen veeler burgheren, knorrende, dat hy 't geeven van zoo kort en scherp een afscheydt, zonder hen oft de Majestraat te kennen, alleen oover zich genoomen had. Ook bekoorden zy hem, die (als booven gemeldt is) te voore een' zelve streng met hun getrokken had, wel haast weeder tot die zwakheit. Een teeken van 't wonderlyk waalen en floddren des menschelyken gemoeds, en van de beurten der luimen die 't verheeren, met zulk een' oovermaght, dat zelden man zoo blood oft zoo koen, die niet by wylen van een' vlaagh, teeghens zynen aardt, verrukt word. Des andren daaghs, als Plaat zich nu voor de burghers uiterde, dryvende, dat's vyands voorstel wel ooverweeghens waardigh was; kantte Kornput zich daar teeghen, uitzettende +met styve stem, *Hy wilde geen gewagh van leevering der stadt hooren; nocht om lief oft om leedt emmermeer daar toe verstaan*. Eeven fors spraaken Beerenbroek, en Lazarus Austria, Olthofs Steedehouder. Olthof, geschooten door 't dik van zyn been, lagh toen daar aan, en voorts bynaa zoo lang als 't belegh duurde, te bedde. Naa veel' en hooge woorden ter weederzyden, verdroeghen de Kryshoofden t'zaamen, en gaaven elkandren de handt daar op, dat niemandt van daadingen met den vyandt reppen zouw, 't en ontbraak' hun eerst aan spyze. Ten naasten daaghe, twintighsten van Slaghtmaandt, hief de gemeent' aan te muiten; en rotte te hoop op de markt, niet zonder merklyk gevolgh van soldaaten. Kornput, dit verneemende, waapent een getal andren, zich zelven onder zyn' kleederen, treedt met Beerenbroek en Austria derwaarts, en bestaat den gezelschappe, dat zich onderlings tot oovergift opruidde, toe te grauwen; +*wegh boevejaght, flux wegh. Wat mart ghy hier met kaakelen, om onzen reedelyken krysluiden door uwe leughenen 't hart te kleynen? ghy hebt die dwaazen niet voor: zy weeten zelf te raaden*. Terstondt druipt'er een deel deur: en niemandt die daar teeghen kikt, behalven een vleyshouwer, zich

+1580.

+*De stadt weeder opgeëyscht*.

+*Fier antwoort van Hopman Plaat; die korts daar naa kreukt*.

+*Kornputs bestendigheit*.

+*Hy stilt een' muitery onder de burgers*.

+vervorderende te vraaghen, hoe 't 'er ten laaste gaan wilde, wen men meer niet zouw t'eeten hebben. Toen Kornput: *In lang noch dies geen noodt. En als het daarop aankomt, zoo willen wy dy, booswicht, eerst op vretten*. Hiermeê strykt yder den moedt, en naa huys toe. Sint pooghde de vyandt meermaals op de zelfste wyze brandt te schieten: maar daar werd op gepast, met burgherwacht, ook van vrouwen en kindren, +'s nachts zoo wel als by daagh, in elke straat en huys. En waar de rook opdwelmde, men trok met yzere haaken de brandtbaare stof van daar; lichtte dan, met dikke wolle wanten, eerst in 't waater gedoopt, den koeghel, en worp dien ter deure uit. Van eenen diergelyken werd zeekre dienstmaaght getroffen, ten midlyve, in de keuke, daar z'een bed opschikte. Een andre kloot, gevlooghen door de borstweer aan de Geestpoort, brak eenen burgher de beenen; die 't ook bestarf. En men weet niet, dat, van 't grofgeschut, in de gansche tydt des beleghs, eenigh ander mensch aan 't lichaam beschaadight zy. Wyders, meenigherley krysbedryf viel 'er daaghelyx voor, daar de beleegherden zich manlyk queeten. Dan de wankelmoedigheit en onlust kreeghen allenskens 't meeste gezagh; zulx Kornput ook en Beerenbroek het schryven om haastighe hulp moesten teekenen. In plaats van eenighe goede nieuwe penningen tot beleening der knechten te munten, gelyk de Hopluyden verzochten, deeden de Wethouders een stempelken van 't waapen der stadt, dat een anker is, op d'ouwde slaan, en reezen deeze daarmeê tot dubblen prys. +Maar de lyftoght, die men begon achter de handt te houden, rees'er met der haast teeghen aan, 't welk geemelyke soldaaten maakte; hoewel zy, voor dien tydt, door de Hopluyden gestilt werden. Geen' minder moeyte had de Graaf met de zyne, die, verongemakt dan van sneeuw, dan van reeghen, altyds van koude, quaade betaaling, maaghre mondtkost, slaplyk te werk gingen: zulx de verweerders, daardoor verstout, de poorten weeder van aarde ontleedighden, en meenigen wakkren uitval deeden: in eenen der welke Hopman Plaat, geschooten, 't leeven liet. Endlyk quaamen +de Rennenberghschen, bol en dik, voor zyn' herberghing geldt schreeuwen. Hy streeld' en zette ze needer met zoetelyke woorden; vergaaderde, 's andren daaghs, de ruytery en hoofden van 't voetvolk, op 't hooghe vlak tussen Oosten Westwyk, en bekaldeze in voeghe met vertooning van de nu nypende noodt der stadt, en van de kleene kans t'haarder verlossing, dat zy altzaamen luyder stemme beloofden hem, ten laaste toe, by te blyven. Ook vleyd' hy zich zelve zoo wel als zyn' krysluyden: en zyn' hoope, hebbende nu niet alleen Steenwyk maar heel Vrieslandt ingeslokt, begon noch wyder te gaapen; der maate dat hy zich onderwond +die van Enkhuyzen te vermaanen tot bekeering ten Koning, op den voet der Gentsche vreede; met aanzoek dat zy zoo de voorstel hun smaakte, dien met de Noordhollandtsche Staaten ooverweeghen wilden, om, neevens de goedwillighen, tot handel met hem voort te vaaren. De brief, geschreeven den zesten van Wintermaandt, was onderteekent, *Uw goede vrient zoo ghy wilt, Georgh van Lalain*. Onder de Staaten, inmiddels, werd, belangende 't ontzet, met groote strydigheit van zinnen, geraadslaaght. Zommighen hielden voor reukeloosheit, om een Steenwyk 't uiterste lot te werpen; gelyk doorgaands gebeurt in 't steuren van beleegheringen. Andren, daarenteeghen, dreeven, men moght het zoo gering achten als men wilde, 't was eevenwel een' sleutel van Vrieslandt, Vollenhoove, en Drenthe: en indien de vyandt des meester wierd, Vrieslandt zouw, te lande, van de vereenighde gewesten ganschlyk afgesneeden leggen; viellicht eer lang, te waater ook; dewyl hy reeds aldaar zoo veele zeekusten en haavenen bezat. Dit gevoelen woegh oover. 'T gaat'er dan

+1580.

+*Orde teeghens den brandt*.

+*Moeyte om 't geldt onder de bezettelingen*.

+*Rennenberghs volk muyt om betaaling, doch laat zich met woorden paayen*.

+*Hy noodight die van Enkhuizen tot verdragh*.

+op een tsaamenschraapen van geldt, een te hoop rukken van volk. En +op dat men den vyandt aan verscheyden' oorden te doen gaave, werd de Ammiraal Duyvenvoorde naa Noordthollandt gezonden, om etlyke jaghten toe te rusten, en, by geleeghenheit, Delfzyl, Staavere, oft andre plaatsen +te waater aan te grypen. Wigboldt van Eusum, heer van Nyenoordt, hebbende onlanx last van de Staaten verworven, om een regement van zes vendelen, elk tot anderhalf hondert koppen, op te rechten, quam met zeshondert mann' tot Winsum; en, ten eynde van acht daaghen, lagh bewalt met een' borstweer: 't welk zich in 't hart der Ommelanden, +en (naar 't zeggen eens Oudburghermeesters van Groninge) in de geldtkist gezet was. Thans verjoegh hy een deel soldaaten, geschikt in Warsum van de Groningers, en kreegh 'er dertien in handen. In den Dam hadden zy twee noch ongemonsterde vendels geleyt, die desgelyks, besprongen van hem, de vlucht naamen, achterlaatende tzestigh dooden en vyftigh gevangens. Johan Norrits, gekooren tot Veldooverste der Staaten, was nu, tot Zwartesluys gekoomen: van waar hy zeeker getal schutten +naa Giethooren gebood, daar zy een nieuw vendel des vyands ooverrasten en verstrooyden. De Hopman, Otto van Zandt, Oudtdrost van Harderwyk, werd gevangen; zyn zoon, onder andren, verslaaghen; het dorp aan brandt gesteeken. Op den neeghentienden van Wintermaant, toogh Norrits naa Meppel, met weenigh paarden, en drieëntwintigh vendelen voetvolx, maar die booven achtienhondert mann' niet uitmaakten. Tot Zwartesluys liet hy alleenlyk drie vendels van Graaf Willems Kornelly, onder Appel, Kleerhaaghen, en Gouwenbergh. Welke zwakheit van bezetting Rennenbergh bekoorde, hen te doen aanranzen van elf benden knechten en zes kornetten die lanx de dyken, en oover 't ys, met +maghtighe vuurigheit aanliepen; doch zoo manlyk gestuit werden, dat Norrits, des verkundschapt, tydt had om een deel Engelsche en Walsche +schutten derwaarts te veyrdighen. Deeze, ontfangen in de schans, vielen met de bezettelingen, gezaamder handt, uit; sloeghen den vyandt in de vlucht, en hem wel driehondert mannen af; een der welke was Aarent van Geemen, Steedehouder Kornel van 't Vriesche regement. Twee vendels werden veroovert; geweer, bet dan van vyf hondert mann' gevonden op den dyk, oft gevischt uit het Zwarte waater daar der meenigh in verzoopen bleef. Tot verquikking der beleegherden zond Norrits hun den eenen standardt toe, met troostbrieven, en achthalf hondert pond' bussekruids, in leedre zakken, gedraaghen van ontrent veertigh soldaaten; die beleydt, in der nacht, by baanwyze booden gekoomen uit de +stadt, geluklyk daarin raakten. Op den dertighsten der zelfste maant, kreeghen zy weeder aanmoedigh schryven, neevens zestienhondert gulden aan goudt, tot betaaling der krysluiden; Beerenbroek lastbrief om Hopman oover de bende van wylen Plaat te weezen. Ten naasten daaghe bestookte Norrits de Rennenberghschen van achtre oover de moeras. 'T welk waargenoomen by die van binnen, deeden z' 'er ook eenen torn op; smeeten 'er etlyken doodt, en een' groove bus met mookers aan stukken: doch keerden niet heel zonder verlies te rug. In deeze maant, richtte, met voorschryven des Prinsen van Parma, zich, aan Rennenbergh, Willem van Montfoort Drost tot Hattum: de welke, hoewel hy in der Staaten eedt stond, met zynen vaader Loodewyk aangenoomen had, het Slot oover te leeveren: 't zy dat zy 's vyands voorspoedt ontzaaghen, oft zich 't verdrukken van den Roomschen Godsdienst ter harte trokken. Want vergiffenis van begange misdaadt, bevestighing des zoons in zyn ampt, gevoeghlyk onderhoudt voor hun en hunnen huisgezinne, zoo zy ter zaaken van dit werk quaamen hunne goedren te derven, en

+1580.

+*Toerusting van der Staaten zyde*.

+*De heer van Nyenoordt plant zich tot Winsum*.

+*Hy jaaght de Groninger soldaaten uit Warfum: desgelyx uit den Dam*.

+*Norrits, Veldtheer der Staaten vindt zich tot Zwartesluis, en doet een vendel des vyands tot Giethooren verrassen*.

+*Hy trekt naa Meppel*.

+*Zwartesluis heftigh aangevochten van de Koningschen t'hunner zwaare schaade*.

+*Bussekruydt in Steenwyk gebracht: thans ook geldt*.

+meer niet, was hun toegezeyt. Twee Raadsmannen 's hoofs van Uitrecht Antonis van Grisperre en Gerrit van Raatingen, geweeken van daar, en woonachtigh althans binnen Emmerik, hadden gedient tot maakelaars deezer koopmanschappe, en de quaalyk bedachte luyden dus verre weeten in te leyden, en zich zelve buyten scheuts te houden. De Graaf, vindende te opzightigh, hem eenigh volk uit den leeghre meê te geeven, wees Willem naa 't huis te Blyenbeek; van waar hy, met zeekren serjant genaamt Fonseco, en ontrent veertigh soldaaten, schikte by nacht voor 't Slot van Hattum te weezen; daar men hem van buyten liet booven +koomen. Vyftien Staatsche knechten, daar leggende, had Loodewyk, 's avonds te voore, dronken gemaakt, en in een' kaamer geslooten: zulx hun opwaaken en onder vallen teffens toeging. Deeze vast gezet zynde; daalen de Koningschen in stadt, lichten daar den Kornel Heegheman, den Hopman Kornelis de Haan, Jonker Reynier van Deutekum, Harman van der Hel, en Heeghemans geweldighen Prevoost, uit de herbergh, en brengen hen op de Burgh. Een veel te reukeloos aangaan, zeeker, met zoo een vuyst volx, daar alles rondom vyandsch was: oft Rennenbergh moest belooft hebben, hen daatlyk te doen involghen, zoo de toeleg wel beslaaghde; oft zy zich voorstaan laaten, dat de gebuursteeden geen' bezetting, veel min haare burghers zouden missen willen, om hun 't nestelen hier te verbieden. Ook vernaamen zy haast het lieghen hunner +reekening. Want de steedelingen, voor eerst, greepen 't geweer; hoewel met schroomte, mits hun 't getal der weederparthye onbewust was. Thans quam, uit Zwol, 't welk maar een' myl van daar is, Hopman Jakob van Mechele, met vyventwintigh zyner knechten, en tsestigh andre, die zich by geval ontrent die stadt vonden, samt een vendel welgemoede burghers, den Hattumschen te baat; die hen in lieten, opbreekende de poorten teeghens dank van de Koningschen. Deezer bleef, in dit bedryf, wel de helft doodt oft gevangen. De rest liep zich op 't Slot berghen, naagejaaght van burghers en hulpelingen, die terstondt de voorburgh gemaghtighden, en hun de brug aldaar, met byl en brandt, t'onbruyk maakten. Voorts ontbooden zy van Aarnhem, Deeventer, Kampen, Harderwyk, Elburgh, onverwylden bystandt; en bequaamen uit elke stadt een vendel burghers, daar drie benden paarden bygevoeght werden. Met deeze troepen omving men 't Blokhuys, en begon het 's morghens te kloppen met drie kartouwen en twee slangen, die's naamiddaaghs te drien twee reedelyke breuken gemaakt hadden. Vremdt voorwaar, zoo de muur, als Meetren tuyght, vierentwintigh voet' dik was. Toen zagh het'er zuur uit, en +elk den andren deerlyk aan. Doch Heegheman liet zich voor middelaar beezighen, en holp hen tot verding. De Blyenbeeksche bezettelingen tooghen af met hun zydgeweer, naa den Ryxboodem toe, onder veyligh geley, en beloftenis van, in drie maanden, teeghen de Staaten niet te dienen. Den Drost en zynen vaader voerde men gevanklyk naa Aarnhem; daar zy beyde, d'oudst' een man (zoo, tot meerdering der jammernis, Haraeus meldt) van tachtentigh jaaren, voor verraaders, verweezen, onthalst, en + gevierendeelt werden. Lydende dit Noordlyk gewest dus eenen last; nam de Prins van Parma Nivelle in; en oorzaak uit dien, om aan Burghermeesters, Scheepenen, gilden, poorters, inwoonders van Brussel, daar de geneeghentheeden dat pas merklyk ontstelt waaren, den zesten van Wynmaandt, +te schryven op deezen zin. *Waarde, en wellieve vrienden, door den Godlyken zeeghen, verzellende 's Koninx waapenen, ziet ghy nu de stadt Nivelle t' zyner onderdaanigheit gebracht. Waaroover, het geweldt der oorlooghe dreyght, met haaren sleep van onheylen en verderffenissen ter eene zyde, te koomen storten op uw' armen, 't en zy ghy u werpt in die van*

+1580.

+*Hattum verraaden door den Drost en zynen vaader.*

+*De burghers stellen zich ter weer, en kryghen ontzet.*

+*'T huys wort gedwongen, de verraaders gevangen en gestraft.*

+*Parma kryght Nivelle.*

+*Daarop schryft hy aan die van Brussel, om hen te lokken.*

+zyne Majesteit; terwyl ghy, ter andre smoort onder d'ellenden, gebrouwen door 't snood en tierannigh toegaan van den Prins van Oranje, aanstichter en hooft van +1580. *al de beroerten, die alsnoch by hem gevoedt worden, om 't Heyligh Roomsch geloof te dempen, en u meer en meer te verwyderen van de gehoorzaamheit, die ghy, naar Geestelyke en weyrlyke wetten, uwen aangeboornen Vorste schuldigh zyt. O wee! welx meededooghen ons 't hart weekt: dat een uitlander uwe vrydoomen, rechten, en loflyke gewoonten zoo onwaardelyk te gronde smyt, u rydende den rug in, met oplaagb van ondraghlyke, barbaarische tollen en schattingen, geschaapen van dagh tot dagh, zwaarder te worden; 't en zy m' 'er veyrdighen raadt inschaf. Dies heeft het ons, ten opmerke den plaatse die wy bekleeden, betaamelyk gedocht, u te vermaanen, dat ghy u langer geen' geleeghenheit ontslippen laat, waardoor ghy van zoo smartelyke quellingen mooght verlost worden; en stellende u zelf in rust van lichaam, geest, en gewisse, de heylzaame vreede genieten, neevens de eerlyke lusten, die u plaghten te verheugen, toen u de jeeghenwoordigheit der vorsten, oft Landtvooghden, en de luyster van 't Hof bestraalde. U is bekent de deughdzaame meening zyner Majesteit, geneight om u niet anders, dan naar uitwyzen uwer voorrechten, te handelen, in alle zachtmoedigheit, als ten tyde van dien goeden en grooten Kaizar Kaarel zynen vaader, onder wien deeze Landen zoo weeldrigh gebloeit hebben; en hoe zy jookt, om u weeder in de zelfste welvaart te stellen, en te behoeden teeghens uwen verdrukker, die allerley listen en bedriegheryen te zaamen zoekt, om u tot slaaven zyner moedwille te maaken. Waaroover wy niet bezinnen kunnen, wat u doet schoorvoeten teeghens uwen plicht; wat u verhindert zoo knellend en wreedt een juk van den halze te schudden, en u ten laaste t'erbarmen oover uw benauwde vaaderlandt, oover u zelve, oover uw' vrouwen, kinderen, en geslaghten, bynaa vernielt door zyn onmenschelyk bedryf en de langduurighe gedeeltheeden, rampen, en plaaghen, die u van alle kanten, doorkerven. Droeght ghy dit om een' eerlyke zaak te handthaaven, oft om uw' voorighe gesteltenis te verbeeteren; het inzien der rechtvaardigheit moght uw gedult sterken, oft aanblik der baat' uwe styfzinnigheit gespannen houden. Maar deeze bergh van quaalen dient niet dan om een' schandigh' en onbillyke twist te onderschraaghen, ter geneughte van eenen warzelen ketter en staatsteurder, die u pooght te persen tot verwerping van 't geloof, waarin ghy gedoopt, en uw' voorouders gestorven zyn; desgelyx tot verzaaking van uwen Landsheere; van uwen (zeg ik) wettighen Landsheere, afgedaalt by de meenighbondertjaarighe ry der Vorsten en Vorstinnen, veelen der welke ghy voor Santen en Santinnen, uwe voorstanders by Godt, hebt erkent, onder hun een gelukzaaligh leeven geleydt, en de rechten en vrydoomen ontfangen; waar meê ghy u zoo mildelyk begaaft vindt. Ende hy vermeet zich, in hunne plaats, u op te dringen vremdelingen uw' erfvyanden, den aardt en zeeden der welke d'ervaarenis u t'oover heeft leeren kennen. Vorsten uitstooten is eeuwigh oorlogh inhaalen. Stelt u de jammeren van dien eens voor ooghen. Stelt u teffens voor ooghen de groofte der misdaadt van opstending teeghens de Ooverheit; en hoe veel gruwzaamer het is, zynen Koning, en de naazaaten des zelven te berooven van hunrecht, en vaaderlyk goedt; zamt dat de Godlyke wraak, vroegh oft laat, alle ongelyk straft. Ooverweeght wat ghy by de wissel winnen zult, verlaatende zoo maghtigh eenen Koning, om eenen minder, uitheemschen, onwettighen Heer aan te neemen; en bescherming te gaan zoeken aan een geslacht, dat van ouds her gewoon is u zoo bitter een hart toe te draaghen, en uwe voorspoedt, rykdoom, en weelde te benyden. Ghy weet wat punten zyne Majesteit, van den aanvang der beroerten af, u heeft aangebooden, en noch laastmaals op de Koolsche*

+*vergaadering; alwaar u, en allen anderen, zulke voorwaarden zyn in geruymt, dat, niet alleen de Vorsten en Kaizarlyke gemaghtighden, de zelve vol van Koninklyke goedertierenheit vinden, gelyk hunne brieven, aller weeghen gezonden oopentlyk betuyghen; maar de gansche werelt alalleens daar van oordeelt, verdoemende de hardnekkigheit der ketteren en weederspannighen, die zoo genaaderyk een' weldaadt weygheren. Ende zeeker, die anders gevoelde, moeste gebrek van menschlyk vernuft lyden, oft alle reede, deughd, jaa zich zelven haaten: zulx wy geenszins kunnen twyfelen, oft ghy zoudt u ooverlang gevoeght hebben, waar uwe vryheit, van toen af, niet verdrukt geweest door deezen gemeenen vyandt, dien van Oranje: 't welk ons beweeght, u op nieuw tot aanveyrding der gemelde gunsten te noodighen. Kan ons behulp u daarin te staade koomen, lief zal 't ons zyn daar tot gebruykt te worden, en veele goede middelen by te brengen. Ten welken eynde, zoo ghy gemaghtighden t' onswaarts schikt, wel welkoom zullen zy, en, van nu af, in de veylighe hoede des Koninx en de onze, weezen. Begint dan eenmaals dit te betrachten, en weeder op 't rechte padt naa zyne Majesteit te keeren, die u haar' armen toereykt. Gelyk uwe stadt, als troon der Landsheeren, d'eerste in achtbaarheit is, alzoo betaamt het u der reste voor te treeden, en den wegh ter verzoening te baanen. Lof en eer zult ghy, zoo doende, by alles wat'er leeft, behaalen; en voortaan de vruchten der dierbaare gerustheit plukken. Indien ghy, daarenteeghen, eeven onbuyghzaam, u echter misleyden laat; verwacht niet dan aanwas van ongelukken, en al 't gewight van den krygh op uw' schouders; tot loon uwer lydzaamheit, de tieranny van deezen vremdeling, aangespannen teeghens Godt, teeghens uwen Koning, teeghens alle vroome luyden; en hoe langer hoe smaadigher geschrobt, gestroopt, verslonden te worden door zyn oorloghsvolk, by een geraapt uit zoo veelerley landtaardt, om u te vertreeden: zynde zyn eenigh wit, te groeyen by uwen afbrek, waarmeê hy lacht, en zyn' spot dryft. Denkt dit naa; en met een, wat Koning ghy gaat verschuppen; terghende, booven den zynen, den tooren des Almaghtighen, ongewoon de geenen te spaaren, die zich, teeghens de Ooverheit van hem ingestelt, verzetten*. Dit vertoogh, aangeleyt om nydt, spyt, haat, erbarming, en berouw, teffens te baaren, wracht eevenwel zoo veel niet als de schryver zich had ingebeelt. Meer, misschien, waar daar verricht geweest, hadden de werken klem gehadt naa +gelang van de woorden. Maar deeze beezighd' hy tot noodthulpen, mits, by mangel van gelt, zyn' heyrkrachten kreepel gingen. 'T zelfste gebrek leeden de Staaten, en zaaghen zich, daarenbooven, bedraayt in wonderlyke +wanorde, en mistrouwen verwekt tussen de Landtschappen, door hun eyghen verzuym en de konstenaaryen des vyands. In Brabandt riep men, en steurde zich, dat de gemaghtighden der naader Vereeninge de grenzen huns gezaghs oovertraaden, aanneemende 't bewindt van dingen, die ter voorzieninge van d'Algemeynschap behoorden. D'andren, weederom, morden, *Dat men van het besluyt, genoomen by hen, in Sprokkelmaandt lestleeden, op al de punten verhandelt in de laaste vergaadring der Algemeyne Staaten, niets naagekoomen had. Wargeesten moesten daar t' Antwerpen zyn, die, waanende geen' weêrgaâ in wysheit te hebben, allen raadt, juyst in hun breyn niet gebroedt, verfoeyden; alles, wat by de naader Vereenighden geraamt werd, omstieten; en deeze gewesten tot hietendoens der andre zochten te maaken. Dit gaaven zommighen hunner wel oopentlyk te kennen; en d' Algemeynschap zoo weenigh achts op 't stuk der zelve gewesten, dat zy, te zeer bouwvalligh, zonder veyrdighe ondersteuning voortaan niet waaren staande te houden. Jaa de moedt der gemeente begon nu oover te loopen van onbenoeghen, ende*

+1580.

+*Zyn' berooytheit van gelde*.

+*Armoê en wanorde der Staaschen*.

+*zy 't lyf daarnaa te zetten, oft het eyndtlyk op haar aanquam, een redding in 't werk te maaken: waar door alles beschooren bleek, om 't onderste booven te keeren. Derhalven, dewyl'er geen' altoos van booven quam, hadden zy oorbaar gevonden, zelf eenighe orde te stellen; en beeter de zaak ten halve te handthaaven, dan heel te laaten glyen, en de Landtschappen in +wanhoop vallen*. Wee deeden, in 't hart, den Prinse deeze misverstanden, geschaapen, mits 't wispelen des opperbestiers, en 't haaperen der raadschifting, hoe langer, hoe dieper in te kerven, en ten laaste op een' bederffelyke scheuring uit te koomen. Dies drong hy, ter noch duurende zaameninge t'Antwerpen, een' nieuwe beschryving der Landtschappen deur, teeghens den eersten van Slachtmaandt, in den Haaghe; voorneemelyk om eenmaals den voet der regeeringe vast te stellen. En daar werd ernstlyk verzocht, dat men, voor den tydt van een jaar, den gemaghtighden, verschynende ter vergaadring der Algemeine Staaten, bevaale glad af oft aan te stemmen, zonder op breeder orde te beyden; haar de maat van den last, gegeeven, den zessentwintighsten van naast voorgegangen' Herfstmaant, door de vier leeden van Vlaandre aan de hunne, gelyk by +dubbelt van den brief te zien was. Immiddels dacht zyn' Doorluchtigheit eenen aanslagh op Maastricht te proeven; en toogh in persoon derwaarts; doch weeder te rug, mits onverwachten voorval, als men reeds met de ladders aan de vesten was: zoo Meetren verhaalt, zonder dien bekent te maaken. Maar Antonio Karnero zeyt, dat een vendrigh groot geldt van de Staaten ontfangen had, tot omkoop der bezettelingen, en 't stuk door zeeker meysken werd uitgebraght. Ook deed de Prins van Espinoy, +Steêvooghdt van Doornik, t'eener morghenstondt, het steedeken Kondé beklimmen door den Heer van Estrelles, die 't maar een etmaal inhield, zorghende, de Spaansgezinde Waalen, die niet verre van daar laaghen, eerder op den hals, dan volx en voorraads genoegh t' zyner baate, te kryghen. De booven aangeroerde byeenkoomst der Algemeine Staaten verstonden die van Hollandt, bequaamer en veyligher, dat pas, binnen Delft te kunnen geschieden, en maakten zulx ook den andren vroedt. Twee +daaghen voor den aanvang, schikten de Ridderschap, Eedelen, en steeden des zelven Lands in den Haaghe te zyn, om t'ooverleggen, wat zy ter groote zaameninge hadden in te brengen; en teffens, hoe zy, tot onderstandt der Geldersche en Vriesche zaaken, gevoeghlykst een derde oft vierde huns aandeels in de gemeene lasten, buyten gewoonte, zouden mooghen vinden; 't welk hun, door de naader Vereenighde bondtgenooten, ooverboodigh eevenveel te doen, was aangeverght. Van den Spaanschen ban, verkundight teeghens hem en de zynen, had de Prins hun, oover een' wyl afschrift gezonden, en hun goeddunken daarop begeert: desgelyx berichting genoomen van verscheyde voortreflyke persoonaadjen, en d'aanzienlykste raadsluyden van Nederlandt; welker verstandt gedroegh, dat hy, zonder ontrouw aan zyn' eere te doen, niet leedigh staan kon, van zich van den toegedreeven laster oopenbaarlyk te zuyveren. Zyn' Doorluchtigheit derhalven, verschynende, neevens den Graaf van Hoohenlo en andre haare vrienden, op den dertienden van Wintermaandt, ter Delfsche vergaadering, onderworp haar' achtbaarheit, lyf, en leeven den oordeele der Algemeyne Staaten; en gaf den heere Zoomer, * Loontrekkenden Raadsman der stad Gent, een ontschuldighschrift op te leezen. 'T weederleyde wydluftigh, +van punt tot punt, den ban; en begreep, tot pit, de naavolghende punten. *De gedachtenis van Kaizar Kaarel, als van zynen opvoeder, wild' hy altyds in hoogher eere houden: maar, van baat te trekken uit zyne bedieningen onder den zelven, was' t zoo verre geweest, dat hy, ten teeghendeele, niet weynigh van 't zyn daar had ingebrokt. Dat de Kaizar hem 't erf van zynen*

+1580.

+*Zorghen des Prinsen*.

+*Verloore aanslagh des Prinsen op Maastricht*.

+*'T steedeken Kondé oovervallen, en verlaaten van den Heer van Estrelles*.

+*Vergaadring der Algemeine Staaten tot Delft*.

*Pensionaris.

+*'s Prinsen verweerschrift teeghens den Spaanschen ban.*

[+]*neeve den Prinse René had laaten beuren; wat rechter zoo partydigh mogh't' 'er uit koomen, om min te doen? Want van tweederley soorte waaren de voorneemlykste goedren; d'eene naagelaaten van zyn huys Nassau, d'andre van dat van Chalon. Op de Nassausche, geleeghen in Brabandt, Vlaandre, Hollandt, en Luxemburgh, en genoemt de Bredaasche naa de staatlykste heerlyky, had niemandt kunnen spreeken, dan zyn heer vaader, als Renees oom, en dees zelf aangestaan, ten einde dat hy zyn zoon in bezit gestelt wierde. Nooit mensch zoo onbeschaamt ook, die zich daarteeghen verzetten darde: behalven den* [*] *Raadshooftman Schoore, met uitslaan in den Raadt, dat een ketterszoon niet erven mogh; om dat zyn heer vaader de kerken van zyn gebiedt in Duytslandt naar Godes woordt gezuyvert had, hoewel by verlof van den Kaizar. Noopende de Chalonsche goedren; van weeghe der Baroenyen en Heerlykheeden, bezeeten by hem in 't Hartoghdoom van Borgonje, en in het Delfinaat van Vienne, kon hy geenszins gehouden zyn in den Kaizar: gemerkt die daaroover meer maghts niet dan hy gehadt had; maar alles gestaan in 't gewoudt des Koninx van Vrankryk. Wel was hy in 't verdragh van Soisons meê begreepen: dan, zeeker, ruym dit verdient van zynen neeve, gestorven voor de voeten des Kaizars. Kleener veel was 't vermooghen des zelven geweest, om hem aan zyn Prinsdoom van Oranje te helpen, daar hy* (*Godt uitgezondert*) *geen' hoogher kende, nocht yemands gunst van noode, dan alleenlyk des Franschen Koninx, die eenen armen Vorst gewilligh t'zynen dienste, niet zouw hebben verkorten willen. 'T geen hem in 't Graafschap van Borgonje toebehoorde, was 't eenighe dat 'er ooverschoot; en dit zoo lang gederft dat de schaade by naa ter somme van twintigh tonnen schats beliep. Voor dit goedt hoefd' hy niemandt dank te weeten, dan puurlyk zynen neeve, die 't hem gemaakt had, en mooghen maaken, naar de rechten van dat gewest: zulx hy zich, te dier zaake, niet kon verplicht zien aan den Kaizar; want nocht de Kaizar, nocht de Koning bewees hem ooit eenighe milddaadigheit, 't en waare dat Philips gifte van 't goedt eens andren daar voor reekende. Ten teeghendeele (gezweeghen het onrecht, dat hy leed van den Koning, die hem 't zyne onthield) nauwlyx had hy zich erfgenaam verklaart, als hem ontrokken werd de Heerlykheit van Chastelbelin, niet zoo gering van waardy, oft de achterstallen, hem. koomende, bedroeghen wel ter somme van driehondert vyftighduyzent gulden. 'T bezit, gehadt by zyne voorzaaten, was hem geweyghert door den Kaizar; doch toegelaaten zyn' zaak aan recht te vervolghen. Maar de Koning, toen zy in staat van wyzen was, verbood, teeghens zynen eedt, den Raade 't vonnis te uiten. Dit had hy van den huyze van Spanje te bet. Men bezaaghe nu eens de diensten, gedaan door zyn' voorouwders aan 't zelfste huys, en aan dat van Oostenryk. Zyn oudtoom was 't geweest, Graaf Engelbrecht van Nassau, die met den heere van Remont den strydt van Guineguaste won; die, weedergekeert uit Vrankryk, sint zyn' vankenis tot Bethune, den Aartshartogh Maximiliaan, by weeghe van verding, door 't Vlaamsch oorlogh droegh; die den Kaizar in vreedigh bezit der Landen van Oovermaaze, stelde, bedwingende de weederspannelingen aan den oever des Ryns: oovergeslaaghen de gevaarlyke reyzen, en moeylyke gezandtschappen, volbraght by hem, ten gevalle van den zelven. Onder andre diensten zyner voor zaaten, moest men gedenken, dat zyn heer vaader, Graaf Willem, den Kaizar Kaarel de Roomsche kroon op 't hooft gezet had, en zyne kiezing bearbeydt, met verstek des Koninx van Vrankryk, die naa de zelfste hoogheit stak. En degansche werelt wist, dat'er, zonder te styghen tot deezen top, nooit kans geweest waar, voor dien Kaizar, om zoo veele maghtighe Landen onder de knie te kryghen. Een' enkle weldaadt niet, ontfangen by zyn geslacht van dat*

[+]1580.

[*]President.

+*van Spanje, zoude men kunnen toonen; wel, tot verscheyden' oorden deezer Landen, de donderbussen, geteekent met de waapens van Hongaryen, en* +1580.
geschonken van die Majesteit aan zyn' voorouwders, in tuyghenis hunner dappere daaden, gewracht tot weederstandt van het Turksche geweldt. Van welk geschut de Hartogh van Alva hem zommighe stukken ontrooft had, en vervoert uit zyn Slot van Bredaa; zommighe daar noch laaghen, om te strekken, zoo lang zy in weezen bleeven, voor baaken van de gloory zyner doorluchtighe maaghen. Maar die, gezeeghent met eerlyke middelen, waaren zoo eedel van aardt geweest, dat zy van de Nederlandsche Vorsten nooit yets geëyscht, nocht dankgaaf ontfangen hadden; daar nochtans de betaamenis ten minste wel eenighe belooning voor de Kaizarskroon vorderde. De erffenis van Chalon, en 't Prinsdoom Oranje, hadden (bekend' hy) zyn huys grootlyx gereezen: maar, zoo het zich daarvoor in yemandt gehouden vond, die moest Koning Fransoys van Vrankryk, d'eerste dies naams, weezen: van wien Graaf Henrik 's Prinsen Philiberts zuster, zoghzuster van Koningin Anne schoonmoeder dier Majesteit, te wyve verworf. Een' zeldzaame ongelykheit van zinnen: de Kaizar, gekoomen tot het Ryk door den wegh hem gebaant van Graaf Henrik, laat zynen arbeydt onerkent: Koning Fransoys geeft den geene, van wien hy wist zich den zelven wegh gedraayboomt te zyn, d'aanstaande erfgenaam van Philibert ten huwlyk. Ende oft schoon door den Kaizar, ter gedachtenisse van den Prinse René, hem eenighe zonderlinge voorrechten verleent waaren; kon men daarmeê ten volle betaalt achten de getrouwe en treflyke diensten van zoo vroom eenen Vorst? die de schaade van eenen slagh, verlooren aan 's Kaizars zyde, met de waapenen geboet had; daarenbooven, hem 't Hartoghdoom van Gelder weeder onderworpen; en ten laaste 't leeven gelaaten in 't handthaaven zyner mooghenheit. Prins Philibert was 't geweest, die, bynaa alleen hem holp aan't Hartoghdoom van Milan en 't Koninkryk van Naapels; die, te zaamen met den Hartooghe van Bourbon, hem den staat van Roome verzeekerde, met vankenis van den Paus, en eyntlyk den geevel zyner voorspoedt en grootheit voltooyde. Nu zouw de zoon alzulken Vorsten koomen verwyten, dat de vaader hunnen erfgenaame en neeve recht gedaan had. Waaren die van Nassau niet te voore in de werelt geweest, nochte die van Oranje zoo kloek ten oorlogh, eer deeze Koning gebooren werd, hy hadde met zoo veel' tytels het hooft van dien ban niet gepronkt, waarby hy trachtte, met valschen laster, hem voor eenen schelm en verraader uit te roepen; een' klak, die noyt kleefde, nocht emmermeer kleeven zouw (zoo hy hoopte) op yemandt van zyn' afkoomst. Maar hy wilde wel beantwoordt zien, wat schelmen, en wie zy waaren, door welker bevel de Kardinaal Granvelle Maximiliaan den Tweeden, toen die noch Roomsch Koning was, gepooght had te vergeeven. Hy wist wat hem gezeyt was van den zelfsten Kaizar, anxtvalligh seedert der maate, voor Philips en de Spanjaards, dat hy 't beste geloof naar zyn' eyghe bekentenis, in't oopenbaar, niet belyden darde. Bewindt, eeren, en tytéls, liet hy zich voor geen' weldaaden aanschatten; 't en waare dat last van ooverzwaare kosten nu onder dien naam deur moest. Met oopen hof houden, om meenighte van uitlandsche Heeren, tot verlichting van 's Koninx taafelkosten, t'onthaalen; met het gezantschap om de Kaizarskroon naa Duytsland te voeren, met dienen voor gyzelaar in Vrankryk; met andre toghtens, inzonderheit om Charlemont en Philippeville te sterken, daar hy Ooverste des heyrs geweest was; had hy oover de vyftienhondert duizent gulden gespilt, zonder eenen penning vergeldings te genieten. Veldtheer van's Kaizars weeghe teeghen Vrankryk, had hy slechts driehondert gulden maantelyx tot wedde getrokken, die 't rechten der tenten niet moghten afwerpen. De Kaizar,

[+]*daarenbooven, om den Passauschen handel te gladden, had die van Nassau gedrongen te wyken van hun recht op een groot deel van Katsenellebooghe, en t'hunnen koste zynen pays gemaakt, stellende den Hartogh Maurits van Saxen in't bezit. 'T welk hun toen voor d'eerste reyze niet bejeeghent was. Want als Prins René den Kleefschen krygh zoo kloekelyk vervolghde, had de Kaizar hem toegezeyt, geen verdragh aan te gaan, dan op voorwaarde, dat die Hartogh hem liete vreedelyk genieten het derdendeel des Lands van Gulik, vervallen op hem, als oir van Graaf Johan van Nassau zynen grootvaader: maar de Kaizar, te booven staande, daadingde t'zynen goeddunken met den Hartogh, en vergat zoo ras zyn' beloften, samt het recht en de verdienste des geenen, door wiens moeit' en kloekmoedigheit de ooverhandt behaalt was. Geenszins ontkend' hy grootlyx vereert te zyn door den Kaizar, die hem neeghen jaaren lang, in de kaamer zyner Majesteyt, daar naa tot aanzienlyk bevel, en, om zyn eenentwintigh jaaren, booven andre ouwder, en ervaarener Heeren, tot Ooverste des heyrs had opgetooghen. Doch de Kaizar had hem bequaam geoordeelt, en hy zich gequeeten naar behooren. Thans, als de zelfste Majesteyt de heerschappy deezer Landen over droegh, had het haar gelieft zyne schouders, tot ondersteun haarder lichaamelyke zwakheyt, te gebruiken: een' eere, die by veelen zeer hoogh gezet werd. Philips (wie looghend' het?) had hem het gulden vlies gegeeven; maar by onthiet des Kaizars, en oovereenstemming van al de Ridders. Dies kon dien Koning geen dank daar voor toe koomen; te min, dewyl hy ontrouwlyk pooghde hem deeze eer te beneemen: hy, die zelf van de orde vervallen was. Want, onaangezien zyn zweeren, dat de genooten der zelve niet dan voor hunne meedebroeders zouden te rechte staan, had hy de Graaven van Egmondt en Hoorne, den Markgraaf van Berghen, en den Heer van Montigny, gelyk ook hem, door een gesnor van huurlingen en pleytvooghels, doen verwyzen. Zyn' andre waardigheeden, samt de Landtvooghdyen, hem bevoolen, erkend' hy van den Kaizar, die 't alzoo gewilt had; zeeker gaande in zyn' neirstigheit en trouw; en om de goede diensten, betoont in't beleyden des heyrs, teeghens zoo harde weederparthyen, als den Hartogh van Nevers, en den Heer van Chastillon, Ammiraal van Vrankryk; onder de ooghen der welke hy niet liet Charlemont en Philippeville te vesten, hoe fel ook toen de pest in't leegher woedde. Aangaande zyn beroep tot Raadsheer van Staat, hy had, by zyne verantwoording, uitgegeeven in den jaare zeevenent zestigh, betoont, hoe dat besteeken was, door den Kardinaal Granvelle en zyn' aanhangers, puurlyk om de gemeente te mompen, en hun bedryf met de schaaduw zyns naams en aanziens te maskeren: om't welk, als geschiedt, niet hem, maar hun te gevalle, hy zich geenszins t'henwaarts verknocht kende. Ende, was 't hun, met dien toeleg, uit hunne gissing gegaan; dat moghten z' hunne botheyt, oft beeter hunne boosheyt wyten. Dat zy, niet vernoeght met hem oover den heekel te haalen, noch bestonden zyner gemaalinne in haar' eere te tasten; quaalyk wist hy t'onderscheyden, oft hunne onbeschaamtheyt, oft hun onverstandt meer bestraffings verdiende. Zy zaaghen daaghelyx eenen bloedt schandighen Koning, dien maar een half lidt naader mangelde, om eenen Jupiter, man zyner zuster te zyn. En noch quamp men hem beschelden, oover een huwlyk, heyligh, eerlyk, en [*] geplechtight volghends de instelling van de kerke Gods. Philips, getrouwt met eyghe zusters dochter, darde hem zynen jeeghenwoordighen wettighen echten standt verwyten: Philips, die, om tot de nieuwe bruiloft te raaken, zyn' echte gezellin Isabelle, dochter en zuster van Vrankryk, (naar dat hy verstond daar te lande goedt bescheydt van't stuk te zyn) vermoort had; desgelyx zynen eenighen zoon Prins Kaarel, om dat hy zich oover Neêrlandt erbarmde*.

[+]1580.

[*]gesolenniseert.

[+]Doch, wie wist, oft's vaaders gewisse bezwaart geweest waar in naa te laaten, tot erfgenaam, eenen onechtelyk geteelt, ten aanzien zyns trouwens te voore met [+]1580. *Donna Isabella Osoria, die hem twee oft drie kinderen gebaart had? Booven de moorddaadt, gepleeght aan de Koningin Ifsabella, was hy noch, in haar leeven, beruchtight geweest met een merklyk en wel grof ooverspel: te weeten, dat hy Donna Eufrasia voor boel in huys gehouden had; ende haar, bevrucht by hem, te wyve opgedrongen, om zynen bastaardt ryk te maaken, aan den Prinse van Askoly, die korts daar naa van ongenught starf; zoo 't hem niet van een' brokke quam, die quaalyk te verteeren viel. Van zyn' huwlyk met de dochter van Saxen moest Philips hem geen' reekenschap eyschen: naardien haare loflyke en hooghmooghende maaghen daar in waaren te vreede geweest. Noopende zyn staande huwlyk; zynen schoonvaadere den Hartooghe van Monpensier, yverigh Roomsgezint, was, naa raadspleeghing, en onderzoek, ten breedste, gebleeken, dat zyn' dochter nooit belooft had kloosterlyk te leeven; dat ook zulke beloften, schoon gedaan, geenszins bonden, als geschiedt in de kindsche jaaren, teeghens 't geestelyk recht, teeghens de wetten en gewoonten van Vrankryk, zelfs teeghens de reeghelen geraamt by 't Konçilie van Trente. Men schold hem wyders voor eenen vremdeling. Wat verstond men by dat woordt? Indien een, gebooren buiten 's lands, zoo heeten moest; de Koning zelf was'er dan ook een, als voortgebraght in Spanje, een gewest vyandt in den aardt deezen landen. Hy was geboortigh uit Duitslandt, met het welke deeze Landen natuurlyke vrundschap en eenigheit onderhielden. Wilde men daar op antwoorden, dat Philips Koninklyke maght had: hy zeide weederom daarop, dat zulx weezen moght' in Kastilie, Arragon, Naapels, Indië, en ooveral daar die na zyn' lust heerschte, maar in Neêrlandt kende men niet hooghers dan Hartogh oft Graaf, van bepaalde maght, naar 't luiden der voorrechten. Hem belangende; 't ging vast, dat zyne voorzaaten, van de welke hy in rechte manlyke lyn was afgedaalt, oover tweehondert jaaren begonnen hadden Graafschappen, en vrye Heerlykheeden, in Brabant, Luxemburgh, Vlaandre en Hollandt, te bezitten. Heer Otho, dien hy ten zeevenden leede bestondt, had de Graavin van Vyande getrouwt ontrent het jaar dertienhondertveertigh. En dat Graafschap was seedert nooit geweeken van zynen huize, maar vreedelyk genooten, tot dat het de Koning hem zoo onrechtveirdelyk quam t'onbruik maaken. Graaf Engelbrecht, daarnaa, zoonszoon van Otho, nam te wyve de vrouw van de Lek en Bredaa; uit de welke hy meede in rechte manlyke lyn, en 't vyfde lidt, gesprooten was. Nu zouden zyn' weederstreevers zelve niet miszaaken, dat alle bezitters van Graafschappen en Baroenyen voor inboorlingen bestonden, mits houdende de zyde deezer Landen. Jaa in Brabant, en elders, vond men uitgedrukt recht hier af. Ende oft schoon de tytels van Hartogh van Brabant, Graaf van Vlaandre, en zoo voorts, uitstaaken booven andre; de Baroenen, nochtans, en de goede Steeden van Brabant, desgelyx d'Algemeyne Staaten, hadden genoegh betoont de grootheyt hunner maght oover de Vorsten, als de zelve, zich vergeetende, de grenzen huns beroeps oovertraaden. Wen 's Konings voorvaaders, enkle Graaven van Habsburgh, in Zwitserlandt woonden, waaren de zyne, en lang te voore, Heeren des Lands van Gelder geweest: en van hier quam 't her, dat dit Hartoghdoom noch jeeghenwoordelyk den Nassauschen Leeuw in zyn schildt voerde. Welk Landtschap zy geen kleen wylken beheert hadden; maar al van 't jaar duizent neeghenendertigh af, toen Graaf Otho de erfdochter des vooghds van Gelder trouwde, tot in 't jaar dertienhondertvyftigh; te weeten eenen tydt van driehondert en elf jaaren. Daarenteeghen, die op*

+*zyn vreemdeling schap smaalde, zouw nemmer doen blyken zynen oorspronk uit deeze Landen; in de welke zyn geslaght, op dat pas, noch onbekent, ten minste* +1580.
niet vermaart was. Den kommer der Nederlanderen kon men niemandt toeschryven, dan alleen den Raadt van Spanje, die 't zoo aangestelt had, oft zy onderdaanen en slaaven van de Spanjaards geweest waaren. Doch der Spanjaarden aardt, fel van ouds oover de Nederlanders, was gezwicht geweest door de wysheit des Kaizars: wiens tydt, derhalven niet verhaalt hoefde. Wel stondt hem Prinse voor, hoe die Majesteit in jeeghenwoordigheit van hem, van den ouwden Graave van Bossu, en andre heeren van haar' kaamer, haaren zoon eens waarschuwde; zy zagh zoo hy den Spaanschen hoomoedt en opgeblaazenheit niet intoomde, deezen staat haaft te gronde te raaken: zynde de Neêrlanders geschaapen, niet lang dat vermeetel heerschen te dulden. Maar, nocht vaaderlyke achtbaarheit, nocht eyghen oorber, nocht recht, nocht eedt, hadden die lust naa tierannigh gebiedt kunnen lesschen. Ten zelven tyde was de neeg hen jaarighe schatting ingewillight: welke milddaadigheit, in plaats van dank te behaalen, voor misdaadt van verneederde Hoogheit genoomen werd; ten eerste, om dat men geweighert had, verlof daar toe te draaghen, zonder de breede Staaten te verzaamen; ten tweede, om dat de Staaten, uit zorghe voor klaauwen van Barlemont en zyns gelyke grypvooghels, verstonden de penningen, onder zeekere voorwaarden, door hunne ontfangers te doen uitreiken. Hy zagh toen hun gebaar, hoorde hoe zy vuur en vlam spraaken, en de Staaten al teffens ter slachting veroordeelden; in voorneemen, niet anders met hun om te springen (*waar de wil van maght voorzien geweest*) *dan met dat ongelukkigh volk van Indië, daar zy oover de tweehondertmaals hondertduyzent menschen, met onmeldbaare wreedtheit vermoordt hadden; en ruym dertighmaals zoo veel aardtryx verwoest, als gansch Neêrlandt begreep. Diep was hem dit ter borst in gezonken: hem, die gezooght, in zyn' kindsheit, met het gezuyvert geloof, d'Onroomschen nooit quaalyk vermooghen had, nocht zin gehadt in dat woeden met zwaardt, met strop, met waater, met vuur, ter zaake van eenen Godsdienst, alleen waardigh, dien naam te draaghen. Maar, als Koning Henrik de tweede van Vrankryk, hem 't geheym van Alvaas handel oopenbaarde, en den toeleg des Koninx van Spanje, om de verdechtighden van Onroomsheit, in Vrankryk, hier te Lande, en heel Christendoom deur, te verdelghen; dat was hem* (*geyrne bekend' hy't*) *een'goot killend waaters op't hart geweest, en een weldighe beroernis van gemoedt, met erbarming oover zoo veel' eerlyke luyden, toegewydt aan de doodt; zonderlings oover deeze Landen, waaraan hy zich zoo zeer verbonden hield; ten welken men dacht in te voeren een' Inquisitie, argher en grouwlyker dan de Spaansche; jaa die tot een gespannen gaaren diende, om niet min de heeren, dan 't gemeene volk te belaaghen; gemerkt men slechts behoefde een beeldt oover dwers aan te zien, om ten vuure verweezen te worden. Al van toen af, had hy dan voorgenoomen dit Spaansch gespuys te helpen verdryven; ook des noch geen berouw. En indien zyn' meedebroeders van der Orde, en van den Raadt van Staate, liever gehadt hadden zich neevens hem te vlyen, dan hun leeven om zunst wegh te geeven; in geenen gebreeke zoud' hygeweest zyn, van lyf en goedt meede by te zetten, om den Hartogh van Alva en zyn' Spanjaards op den drempel des Lands te stuyten. En alsnoch was de meening, naar zyn uiterste vermooghen, 't gansche gewest van dit gewormte te reynighen; en hen, met hunnen heelen aanhang, weeder oover 't geberghte te doen keeren, om aldaar hun zat te warren, ons in rust van goedt, bloedt, en gemoedt te laaten. Wyde doolden derhalven, die waanden dat hy deezen inval eerst naa 's Koninx vertrek gekreeghen had; zynde't opzet algevat, toen hy dien van*

+*Vrankryk ter jaght verzelschapte. Terstondt ook naa zyn' ooverkoomst alhier, had hy aangegaan, niet eenen berooyden hoop, maar luyden van soort en middelen,* +1580. *jaa de achtbaarste des Lands, om 't wegh zeynden der Spanjaarden, op der Staaten naam, te verzoeken. Als hy, daarnaa, 't quaadt zulx zagh inkankeren, dat het niet bleef by 't verbranden van eenighe arme menschen, die zich willigh lieten in 't vuur smyten, maar dat de besten des Eedeldooms daaroover morden, vreezende van dit byster voortslaan een oevel eyndt; zoo had hy* ('t was de waarheit) *zyn' meêgenooten, van der Orde, en de voortreflykste Raadsheeren van Staat, genoodight t'eener zaamening tot Hooghstraate; hun aldaar 't verloop der zaaken aangeweezen, en hoe hun toestond dat te richten; maar niet verricht. By welke vergaadering bleek, hoe hy, speurende van verre de onheylen, daar men nu bedooven in stak, zynen plicht, om die te weeren, betracht had. Zeeker, teeghen zyn goeddunken niet, was ook der Eedelen smeekschrift oovergegeeven; mits' t zelve* (*zyns achtens*) *grootlyx te zyner eere, tot zonderlingen dienst des Koninx en des volx strekte. Want, hadden de Koninklyke Raadsluyden dat verzoek ten eerste ingewillight, men hobde nu niet, ooverstolpt van de zee der jammeren, waaronder schier 't gansche Landt woest en verdorven lagh. 'T welk men der nemmerzatte wreedtheit van de geenen danken moght, die, niet vernoeght met d'ondraghlyke wrangheit der plakkaaten; maar volghende de voetstappen van den dwaazen Koning Roboam, zoo veel gehoors aan een' quaalyk beraade vrouw, en aan eenen Kardinaal, schepsel van den Paus, gegeeven hadden, en der gemeente tot antwoordt; De vaader sloegh u met roeden, met schorpioenen zal u de zoon geesselen. Dit was op 't invoeren der Bisschoppen, 't vertreeden der voorrechten, uitgekoomen. Hy, en veel' andre beminners des vaaderlands, en des Koninx, bet dan die verdiende, hadden de Hartoghin, en heeren van den Raadt, meermaals gewaarschuwt voor de naakende bezwaarnissen. De Graaf van Egmondt was naa Spanje gezonden, om 't zelfste vertoogh te doen; maar alles te vergeefs. Zy kreeten Graaf Loodewyk, zynen broeder, voor eenen ketter uit; maar zouden beeter zoo vroom eenen Ridder, waardigh ongelyk meerder eere, en oprechter Christen dan zy, ongemoeyt gelaaten hebben. En dat zy hem met den zelven toenaam bespooghen; des kreund' hy zich niet meer dan de Heer Christus, toen eeven eerlyke luyden als deeze hem voof een' Samaritaan scholden. Tot het oopenbaar preeken had hy nooit geraaden; wel, naamaals, der Landtvooghdesse, haaren eedt gestandt te doen; dewyl't misbruyk van Gods naam zyne straf naasleepte. In 't berooven van kerken, 't afwerpen van beelden en altaaren, op die maanier, buyten bevel der Ooverheit, had hy, gelyk de Heeren wisten, nooit behaaghen geschept, oft eenigh verlof gedraaghen. De reede zyns vertrex naa Duytslandt was genoegh verklaart in zyn' verantwoording van den jaare zeevenentsestigh, en voorneemelyk deeze geweest; dat hy't planten der Spaansche Inquisitie, ter plaatsen van zyn bewindt, niet gedooghen kon. Ten welken inzight' hy, voor zyn afscheidt, zyne Stadthouderyen in handen der Hartoghinne gestelt had, met vast voorneemen, van zyn leeven in gemak te leyden, by zyn' vrienden, tot dat het Goode gelieven zouw den Koning heylzaamer raadt in 't hart te stuuren, oft eens de deur te oopenen tot verlossing van dit bedrukte Landt, verdronken in een' afgrondt van allerley ellenden. Met dit zyn willigh ballingschap had men zich niet gepaayt; maar, raazende van oevelmoedt, gaan aanranzen zynen zoon, een leerkindt; het zelve rukken uit de hooghe school van Looven, teeghens haare vrydoomen; 't zelve, teeghens de Brabantsche voorrechten bezwooren by den Koning, naa Spanje voeren, daar d'onnoozele heer zyn' teedre jeughdt in deerlyke vankenis slyten moest. Men had, teeghens alle form van recht, de handt aan zyn' meedebroeders van der Orde geslaaghen; hem vervolght*

+by daaghementen, by aanteekening en bekommering zyner goedren, en hem gedreevén, met geweldt, tot onderlegh van veele dingen nooit te voore gedacht in zyn leeven. 'T vonnis oover zyner meêgenooten zaak, en zyne, had men besteedt onder een deel ongeachte menschen, te snoodt om neevens hen te treeden, jaa hunne knechts te zyn. Men had hem uit zyn' waardigheit, uit al zyn' staaten, ampten, haave, geslooten, en hem ter doodt gedoemt. Kon men nu yemandt, ter werelt uit, wyzen, zonder teffens den zelven t' ontslaan van alle eeden? Zy stelden 't hem dan vry, mitsdien, zynen vyandt te beschaadighen naar zyn meeste vermooghen. By 't boovenverhaalde was te merken, hoe, als hy rust zocht, zy beroerten verwekten; als hy naa vreede jookte, zy hem 't oorlogh oover den hals drongen: een oorlogh, aangevangen, by hem, om zynen zoon te verlossen, om zyn leeven te beschermen, om zyn goedren weeder te kryghen, om zyn' eere te handthaaven; noch oovergeslaaghen 't geen den staat betrof. Men leydd' hem waapendraght teeghens zyn' ooverheer te last: maar hy vraaghde, met wat recht Philips, gesprooten uit Henrik, bastaardt van Kastilie, dit Ryk, en dat van Leon hield. Want, deeze bastaardt, 's Koninx zeste grootvaader, aangespannen teeghens den wettighen erfgenaam, zynen heer ende broeder, Don Pedro, had hem, met eyghen' handt, omgebraght, en zich zelven op den troon gezet. Men zouw antwoorden, dat Don Pedro, gebynaamt de Wreede, een tieran was. Zoo dan Don Pedro, om die reede, had mooghen ontkroont en ontlyft worden van Henrik, uit wiens hoofde Philips het Ryk bezat; hoe bezefte deez niet, dat men hem in de zelfste schaale moght weeghen? Ende, zoo nooit tieran meer onschuldigh bloeds vergooten, 's Lands vrydoomen leelyker geschendt, zyn' eedt en trouw onbeschaamdelyker gebrooken had, dan de zelfste Philips; was hy dan niet verre onwaardigher den schepter van Kastille te voeren, dan Don Pedro, onbesmet, ten minste, van bloedtschande, van moorddaadt aan zynen vleeslyken zoon, aan zyn' eyghe gemaalin? En, oft schoon hy Prins (als neen, ten aanzien zyner onteedighing) de waapenen aanveyrdt hadde teeghen zynen ooverheer; was 't zelfste niet gepleeght by Hartogh Albert van Oostenryk teeghens Kaizar Adolf van Nassau? Maar, genoomen al 't verhaalde waar nooit gebeurt; wist Philips niet, zoo hy voor Hartogh van Brabant gaan wilde, dat hy Prins, ten aanzien zyner heerlykheeden, voor een der voorneemlykste leeden van dien staat stond; en dat den Baroenen daar te Lande toequam, de Vorsten, wen zy struykelden in hunnen plicht, oft ter zyde uitsloeghen, te schorsen en te recht te stuuren, gelyk de Ephoren tot Sparta, als tuchtmeesters der Koningen plachten te doen? Men schrolde, dat hy zyn' weederkoomst in Hollandt en Zeelandt had deurgesteeken. Wat waar 't dan? By brieven; eevenwel, van d'aanzienlykste persoonen, jaa van de treflykste steeden dier gewesten, kon blyken, hoe hy geenszins had, maar was aangezocht, tot weederstandt van tieranny der Spanjaarden en 's Hartooghen van Alva. Men zeyd' hem ook 't vervolghen en uitjaaghen der Geestlykheit oover, het aantasten hunner goedren, en 't inbrengen van nieuwen Godsdienst. Dit vereyschte geen naader antwoordt, dan dat al de veranderingen, gevallen om 't stuk des geloofs, meer Gods werk, dan der menschen, geweest was. Meenighmaals had men hem beschuldight van veel te groot een' slappigheit; en dat zyn traagh verstaan tot verdryf der weederparthye, 't bederf des Lands spoeyde. Dat d'een' en d'andre Godsdienst gepleeght wierde, daartoe waaren, in 't begin, de Staaten geneeghen geweest; maar gewaarschuwt, door de dartelheit, slimme treeken, en verraaderyen der inwendighe vyanden, dat de goede zaak vallens gevaar leed, zonder 't staaken der Roomsche oeffening; ten minste, om dat de gewyde luyden zich by kraftigher eedt aan den Paus, dan aan 't vaaderlandt, verknocht waanden. Hieroover, was by de +1580.

+*vergaadring tot Leyde, daarnaa by de Vereenighing tussen Hollandt en Zeelandt, dit punt beslooten. 'T welk, als het eerst vertoont werd, hem teeghen de borst* +1580. *stiet, gelyk de Staaten getuyghen konden. Noopende 't invoeren der vryheit van gewisse, 't welk hem meede te last geleyt werd; indien zy daarmeê meinden, dat zyn wit waar de poorte t' ontsluyten voor zulke grouwelen, als onder Parmaas hofgezin, daar men godloosheit voor spel hield, in zwang gingen; zoo antwoordd' hy, dat men die soort van vryheit by de naakoomelingen van Pietro Aluigi wel zoeken moght. Een ding kon hy nïet beneenen; dat zyn' ooghen, uit het glinstren der vuuren, waarin zoo meenigh arm Christen gegloeyt was, nooit de vreughd wisten te scheppen, daar Alva en de Spanjaards hun hart in ophaalden. Af te laaten van 't vervolgh, was altyds zyn raadt geweest. Ende, als de Koning, staande om af te vaaren uit Zeelandt, hem uitdrukkelyk belastte, veele deeghelyke persoonen, verdechtight ter zaake van 't geloof, om hals te helpen, had hy zelf hen doen waarschuwen, om geen' wroeghing zyns gemoeds te laaden, met meer den menschen, dan Goode te gehoorzaamen. Hem 't noosselyk vermoorden der geestelyke luyden naa te geeven; wie zagh oyt eerloozer onbeschaamtheit? dewyl zy genoegh wisten, niet alleen den af keer zyns aards van zulk een woeden, maar ook hoe hy zommighen daaroover gestraft had met de doodt; andren, van de hooghsten in gezagh, jaa van zeer grooten huyze, door de voorneemlykste amptluyden zyns hoofs doen vast houden, en niet laaten slaaken, dan naa langduurighe hechtenis, en ter aanschouw hunner af koomst. Dit hield de ban pryslyx in; dat de Koning nooit den Hartooghe van Alva 't opstellen des tienden en twintighsten penninx bevoolen had; nocht verstaan zulx deur te laaten dryven teeghens wil en dank der onderzaaten. Maar, zoo Alva, in dus een stuk, gedeeghen ten bederve en doodt van zoo meenigh duyzendt menschen, zynen last oovertreeden had; waar was de verdiende peen? Hy gaf den Koning keur, om een van tween toe te staan. Geen' uitvlucht. Gebooden, 't was tieranny: niet gebooden, en ongestraft gelaaten, al 't zelfste. Men bespotte 't mislukken van zyn' eersten togh: verwaandelyk. Zulx was den besten Veldtheeren der werelt wel gebeurt; aan Philips meenighwerfs: en zyn' weldighe heyren, onder den vermaarden Hooftman Alva, onder Don Louis naazaat des zelven, had een' enkle handt volx tot Hollandt en Zeelandt uitgestommelt. Alle steeden bykans, van dien oordt, waaren* (*zoo men zich verluyden liet*) *door de Spaansche maght, stormenderhandt, t'onder, oft by verdragh tot buyghzaamheit, gebraght. Braaf geblaazen. Booven twee oft drie steeden, veroovert in vier jaaren tyds, wist hy Prins niet te bereekenen: dit jaa; dat bet dan tsestighduizent mannen, aan's Koninx kant, verslaaghen, oft gesmolten waaren, door oft voor vier oft vyfduyzent, die hun teeghenstonden. En terwyl Philips hier te hoetelen lagh, had hem de Turk het Koninkryk Tunis, en de vesting La Goletta ontstreeken, met grooter hoon en schande, dan oyt eenigh Vorst van vermooghen uit zynen staat verdreeven werd. Dat de zelfste nu de schuldt van 't wyken uit Hollandt en Zeelandt wilde schuyven op d' onorde, gereezen onder de Spaansche troepen, naa 't dwingen van Sierixzee; was een' klad in den windt werpen, die z' hem te rug in 't aanschyn kaatste. Want, die den soldaat, by meêloopend geluk, dat hem goeds moeds maakt, met zulk een voordeel, en zoo ruym omkoomende middelen, niet bestuuren kon, bewees zich onbequaam en onwaardigh om bevel te voeren. Belangende zyn' tweeden togh; die was bestaan, zoo in voldoening zyns eeds en plichts, als ter aanmaaning meede van verscheide voortreflyke luyden; toen Alva, dronken en niet zat van 't bloedt der vroome gemeente, der achtbaare burgheren, der doorluchtighe mannen en vrouwen van aadel, vast woelde om onschattelyke ryk-*

doomen [+] uit het sterfhuis van den Staat te rooven: naa dat hy, tot zeeghel der slaavernye, tot trots der Nederlandsche lydzaamheyt, zich zelve dat spytigh [+]1580.
beeldt, teeken van helschen hoomoedt, als een' heerlyke kroon zyner schelmstukken, in 't Slot van Antwerpen had opgerecht. De weyghering van 't vergaadren der Staaten was daar voor gegaan; desgelyx 't ontslaan des Koninx, door den Paus, van zyne beloften, gezwooren deezen Lande; 't verbodt van te studeeren in eenighe uitheemsche school, behalven de Roomsche; 't verkundighen van't Konçilie van Trente? 't inleyden der nieuwe Bisschoppen. Oft by hem Prins, en die van Hollandt en Zeelandt, uit wettighe oorzaak, toevlucht tot de waapenen genoomen waar; geirne zoud' hy, daar op, der Algemeyne Staaten vonnis verbeyden. Maar zy hadden 't reeds geveldt, zoo door 't aangaan van 't Gentsche verdragh, als door 't verwerpen van Don Johan: en onder meenigherley melding hunner meeninge, was niet de minste zyn vruchteloos verzoek, meermaals gedaan, om van den last, dien hy droegh, verlicht te worden. Wat kraaide men oover hem, als breeker van den Gentschen pais? Don Johan was de recht schuldighe; de Koning zelf daar uit gevaaren; getuigh de Heer van Selles. Tot de veranderingen, geschiedt in het stuk van den Godsdienst, naa 't sluiten dier vreede, had hy Prins nooit wil gehadt; min raadt oft daadt by gebracht. Ende, oft schoon de malkontenten hun bedryf met dat blanketsel besmeurden, 't sproot uit raazende staatzucht en grillighe wispeltuurigheyt. Eerst hadden zy, teeghens hem, als slaaven, den Hartooghe van Alva, en Don Louis, gedient; thans zich teeghens de Spanjaards gespitst, en hem Prins te hulp verzocht; daar naa Don Johan aangekleest, en hem Prinse den voet dwars gezet; kortelinx dien afgegaan, hem t' henwaarts geroepen, en terstondt, buiten kennis der Staaten, den Aartshartogh Mathias; deezen ook laaten zitten, en, zonder hem Prinse des eenighe oopening te doen, den Hartogh van Anjou gehaalt, met belofte van wondere dingen; den zelven meede te leur gestelt, als hy zich noode tot hun hooft teeghens d'Algemeyne Staaten, en die van den gereynighden Godsdienst wilde opwerpen; en zich by den Prins van Parma gevoeght. Vond men zeebaaren zoo waggeligh, weêrhaanen zoo weyfelwilligh, als de raadslaaghen van zulke luiden, die waanden zoo hoogh gezeeten te zyn, dat hun vry stonde de spot met zoo groote en maghtighe Vorsten te dryven? Hierenbooven dichtte men hem op, dat hy de gemeente misleydt en verwekt had, om hem Ruwaart van Brabant te doen verklaaren teeghens den dank der Staaten; daar de zelve wisten, met welken zynen weêrzin hy in dat ampt getreeden was, en desgelyx in d'Algemeene stadthoudery onder den Aartshartogh. Noch hing men'er aan, dat hy uit het drabbigh waater der Gentsche beroerten de Landtvooghdy van Vlaandre gevischt had: 't welk uit onweetenheyt van zaaken gezeyt werd; gemerkt, dat de kiezing, by de vier Leeden des Lands, naar 't stillen der muiteryen gedaan was; en hervat tot verscheyde maalen, met verzoek, zoo aan d'Algemeyne Staaten als aan hem, die echter, tot noch toe, zich buiten dat bewindt hield. Gemeene penningen had hy nooit gehandelt. Ende, dat de kryters oover 't schatten, raauwelyk van hem waaren deurgenoomen, gevangen, berooft, omgebracht, door zyn toedoen; het bleek verziert, en noodeloos te beantwoorden voor d'Algemeyne Staaten; die des kennis droeghen, en hoe men, ten teeghendeele, zich veel meer aan zyn taay geduldt en zachtzinnigheyt gestooten had. Anders, de mondt waar dien snaateraaren wel te snoeren geweest. Doch des berouwd' hem niet, dien altydts verheughen zouw liever ongelyk geleeden te hebben, dan gedacht te doen aan anderen. Wat het omwerpen van den loozen Handel des Heeren van Selles betrof; hem Prinse werd die eere verweeten, maar quam den Algemeynen Staaten toe, die de list zoo

[+]wyslyk ontdekt hadden, en hem doen bezessen, dat de geenen die Spanje nooit zaaghen, daarom geen' beesten waaren. Zoo veel was'er af, dat hy, staande in [+]1580.
een zelfste gevoelen met de Staaten, Selles niet geloofwaardigher gehouden had dan eenen bedriegher, uitgekooren tot reedtschap om alles in 't war te brengen. En de wightighste oorzaak deezes zynes verstands was geweest het zeggen van Selles zelf teeghen hem, hoe hy Prins zoo diep in 's Koninx jonste stond, dat zyne Majesteyt geenen Heer van herwaarts oover eeven hoogh zette, en hem voortaan noch veel dacht te werk te stellen. Door welke plompe, zeeker, en doorschynighe geveynstheyt, te meer naadenkens in hem verwekt was, dat men zyns hoofts wel behoefde, had' hy 't zoo goedes koops willen ooverlaaten, als de Verspaanste mensch meynd' hem dietsch te maaken. In 't afstellen der Roomsgezinde Amptluiden en Majestraaten, en 't beroepen van andre, was niet gedaan, by hem, dan volghends den last ontfangen van d'Algemeyne Staaten. Ende, och oft het Goode gelieft hadde hem maght te verleenen, om beeter te voorzien in dit stuk! 't quaadt, dat men bezuurde om 't scheyden der gewesten, waare noch ongebooren. Men knorde voorts op zyn groot geloof by den gemeenen man: maar 't moeid' hem, dat zyn gezagh somtydts niet meer vermoght. Want, hadden zyn' vertooningen, zoo schriftelyk als mondelinx gedaan, meer gegolden, ooverlang waar het Landt van de Spaansche vuiligheit geklaart geweest. Breedt roemde men van de paispunten, aangebooden tot Koolen; en dat zy, by alle luiden van oordeel, voer rechtmaatigh, genaadigh, en meer dan voldoende, gekent werden. Fraay bescheidt. Hoe kon doch de Koning in eenen aadem beeter uitzeggen, dat d'Algemeyne Staaten, samt al de landtzaaten, die, gezaamder stemme, de zelfste punten, als ongerymt in zelfstendigheit; arghelistig in woorden, en t'eenemaal onreedelyk, verworpen hadden, zonder vernuft, ydel van hooft, jaa gansch zinneloos waaren? Maar wie doch zouw zich deeze veeder door den bek laaten booren, dat het eenen volke, gequelt met zoo langduurigh een oorlogh en hondertduizenderley ongemak, lusten moghte een' vreede te weygheren, die naa eenighe billykheit smaakte? Ook had hy nooit gepooght, de voorzeyde punten achter de handt te doen houden. Ten teeghendeele; zy waaren in druk uitgegeeven, met bygevoeghde verklaaring van hunne nietigheeden; jaa gezonden aan alle Landen en Steeden, op dat 'er eenpaarigh besluit op genoomen wierde. 'T byster uitvaaren der Spaanschen, teeghens d'Uitrechtsche Vereening, sproot uit bevroeden, dat der Staaten baat hunne schaade, 's Lands heyl hun bederf was. Toen zy op klieving des Bondtgenoodtschaps hunne hoope gegrondt, en reeds etlyke gewesten naa zich gescheurt hadden; ook op hunne handt, in 't midde der volstandighe oorden, een deel vergiftighde deughnieten, en vergiftenaars; was, teeghen dat venyn, zaat van twist, geen krachtigher scherm, dan eendraght, geweest. Dies schaamd' hy zich niet, de gemelde Vereening eerst voorgedraaghen, thans gevordert, daar naa d'onderhoudenis der zelve beneirstight te hebben, en alsnoch zoo luide te roepen, tot d'Algemeyne Staaten, dat niet alleen zy, maar gansch Europa 't hooren moghte; Handthaaft uwe Vereening, en schikt, immers zoo vlytigh met der daadt als met woorden en schriften, te betraghten den zin van 't busselken verknochte pylen, dat ghy in uw blazoen voert. Die hem doorstreeken, met bybrengen van bet dan twee jaaren zyns zittens t'Antwerpen, zonder voet van daar te lichten, tot dat hy naa Uitrecht toogh; moesten wel, op een' prik, van zyn bedryf verkundschapt weezen: eeven oft hy, binnen dien tydt, niet twee reyzen in Vlaandre gedaan, en aldaar, met bystandt der vier Leeden 's Lands, beeter orde, dan de berispers wenschten, gestelt hadde. Maar zyn trekken naa Uitrecht;

+hier zat de zweer, die hun zoo wee deed. Dit ging hun aan het hart; dat, als zy in hunnen toeleg, zoo wel ontworpen en beschooren, waanden wis te gaan, en +1580.
daaghelyx nieuwe aanslaaghen brouwden, zyn enkel verschynen aldaar, met hulp en raadt van de gemaghtighden der Vereening, al dien donkren mist terstondt had doen verdwynen: jaa dat zy zoo veel' blokhuizen, bewaart om den landtdwang staande te houden, zaaghen neêrgesmeeten, zoo veel' steeden verzeekert; zulx hun slechts eene van belang ooverschoot, die door den hooftbeleyder van dat werk noch niet te beweldighen geweest was, zonder eerst die vuile moordt te begaan, aan den geenen, dien hy zynen vaader noemde. Dat hy Prins alle geestelyke luiden verjaaght had; was een' leugen, uit den drek geraapt, en hem in 't aanzight geworpen. Maar, naa 't vangen aller, 't ombrengen zommiger persoonen van den gezuiverden Godsdienst, binnen Groninge, jaa zelfs des Burghermeesters, teeghen's hooftbeleyders eedt, gezwooren op de geloofsvreede en Uitrechtsche Vereening; zoo hadden de Staatsgezinden op hunne verzeekering niet willen slaapen. Belangende de Heeren, en treflykste Eedelen, geprangt, door hem, (*zoo men voorwendde*) *om hunne geboorteplaats te verlaaten; wien wist men, die der slechts eenen verdreeven had? Waaren zy, van de klaatrende zweepslaaghen hunnes wroeghenden gemoeds, ten vaaderland' uitgegeesselt; wien konden zy 't wyten, dan eyghen' ontrouw, verwekster van den helschen beul, dien zy in hunnen boezem droeghen? Dat z' hem afmaalden als eenen huichelaar; dit, zeeker, was belachelyk. Want, geduurende hunne vrundtschap, had hy hen te voore gewaarschuwt, dat zy met dat wreedt en barbarisch vervolgh, de koord huns verderfs draaiden: wat zy aan hem, seedert hun vyandt geworden, voor geveynstheit speurden, wist hy niet; 't en waar zy veynzen noemden, dat hy hun met oopenbaar oorlogh te keer ging. Wyders werd deeze gal teeghens hem uitgebraakt, dat hy, doorknaaght in zyn gewisse, met Kaïn en Judas, zyn' heele behoudenis op een eeuwigh mistrouwen stichte. Genoomen, hy hielde zyn' verzeekertheyt te bestaan in hun te wantrouwen; volghde daar uit dat hy Kaïn en Judas geleek? Geenen toeverlaat te stellen op de beloften en genaade Gods, die niet lieghen kon, was een ding; geen geloof te geeven aan de woorden eens menschen, valschen leugenaars en bedriegers, een ander, wydt verscheyden van 't eerste: inzonderheyt daar men zoo leerzaame exempelen, als der Mooren van Granaada, en der Graaven van Egmondt en Hoorne, voor zyn' ooghen zagh. Tot de vertwyfeltheyt van Kaïn en Judas was hy geenszins gekoomen; nocht zoude (Godt ten voorste) emmermeer daar in vallen. Maar 't bleek genoegh, by dien verwoeden ban, hoe, gelyk dat van Judas, hun eyghen gewisse verschrookt met gloeyend yzer, hoe zy, zelf verbaast als Kaïn, verworpen van Godt als Saul, waaren. Ende 't zouw hem lusten te hooren, wat de Kardinaal Granvelle, die zoo veel boekblaadren had omgekeert, wiste by te brengen teeghens dien wyzen reedenaar en yverighen beminnaar zyns vaaderlands, op de spreuk, Dat het mistrouwen 't hechtste bolwerk voor een vry volk is, om eenen tieran te weederstaan. Het zelfste doemschrift luidde, dat hem geen aanbodt van treflyk voordeel had kunnen beweeghen, om zich te vertrekken naa de plaats zynes oorspronks, hoewel elk uit der natuure behoort geneeghen te weezen om aldaar zyn' daaghen oover te brengen. Wat onvoorzightigheit was dit; zoo zy zich zulx ontvallen lieten, in hunnen lasteryver, zonder te denken dat z' hem loofden? Bezeften zy wel, dat het hem tot prys strekte, en wilden 't zelfste nochtans voor smaadbaar uitgeeven; wat onbeschaamtheyt was 't? Ende, trok yders hart zoo zeer naa 't leyden van een gerust leeven in zyn eyghen vaaderlandt; wat rotste dan dit vervloekt*

+gebroedsel der Spanjaarden zoo van 't eene landt in 't ander, om de geheele werelt te plaaghen? Te weeten; hun, om boosheyt te bedryven, stond zulx vry, en +1580.
quam'er eere voor toe: hy, die 't gemaklyk leeven en zyn' geboorteplaats derfde, om den Landen naa zynen plicht te dienen, moest daarom een verraader, jaa pest des aarboodems heeten; hoewel hy, sint zyn' elf oft twaalf jaaren, in 't midde van dit gewest was opgevoedt, en 't zelve, diesweeghe, voor zyn vaaderlandt reekenen moght. Bondighe reedenen. Maar, ay doch, indien'er gezocht was, hem, met toezeg van merkelyke baat, te bekooren, wat vond men bestrafbaars aan zyn weygheren, dan dat hy bestendighlyk zyn trouw tot Godt en vaaderlandt booven alle tydtlyke nuttigheeden gestelt had? Eevenwel, zoodaanighe aanbiedenissen, als de geene waar op zy zich beriepen, waaren hem nooit gedaan: deeze oopening jaa; dat hy, mits verstaande tot bezondre handeling, zich toeleggen moghte zyn' volle wensch te bedingen; en dat men hem belooven zouw, zynen zoon uit der vankenis t'ontslaan; al zyn' ampten en Staaten op te draaghen aan den zelven; hem de waarde van al 't goedt, dat hy bezat, samt van 't geen men hem benoomen had, erghens in Duitslandt toe te voeghen; hem t'ontlasten van al zyn' schulden, ende noch daarenbooven te beschenken met tien tonnen schats in gereeden gelde en vaste verzeekering. Dan 't was zoo verre gebleeven van te koomen tot aanbieding dier voorwaarden, dat hy nooit eenighe punten, in zynen enklen naam, had willen ooverzeinden; maar gestaadighlyk geantwoordt, zoo men de vreede aanging' op den voet geraamt by de Staaten, dat hy zich daar meê zouw voldaan houden, zonder besprek van yet anders, 't waar goedt oft quaadt; en dat hy zich niet begeerde van de gemeene zaak af te scheyden. Belangende 't slot van den ban; hy zulk eenen donder en blixem niet meer, dzn zyn voorzaat Prins Philibert dien van Clemens den zeevenden geacht had, die daarom niet liet den zelfsten Paus gevangen te neemen. Alle Spanjaards oft Verspaansten; (*niemandt uitgezondert*) *die zeyden, oft zeggen wilden, dat hy een schelm oft verraader waar, spraaken valschelyk en teeghens de waarheyt. Ende oft zy hem 't gebruik van waater en vuur verbooden, echter zoud' hy ('t speet' hun verbittert hart) verkeeren net zyn' vrienden, en leeven zoo lang als het Gode geliefde, in wiens handen zyn' uuren stonden. Zyn' goedren, die hy noch bezat, dacht by hun zoo dier te doen kosten, eer zy daar aan raakten, dat zy der wel elders tot beeter koop moghten gaan zoeken. De geene, die z'hem onthielden, schold hy hun ook niet quyt, maar hoopte, met Gods hulp, die meede uit hunne klaauwen te kryghen, gelyk hy reeds begonnen had. Hoewel dat nooit by oopenbaare verkunding geldt op zyn hooft gestelt was, gelyk althans de vyventwintigh duizent kroonen, zoo wist hy nochtans hoe meenighmaals men den koop van dien gemaakt had; en vertrouwde dat Godt hem, nu gewaarschuwt, immers zoo wel als te vooren ongewaarschuwt, behoeden zouw. Maar, nietteeghenstaande dat de Spaansche landaardt een houten aanzight, en in deezen geen' weêrgâe had, echter benieuwd' hem ten hooghste, dat zy, oover alle eerbaarheit heen treedende, voor de gansche Christenheyt darden uitroepen, hoe zy niet alleen prys stelden op eenen vryen en vranken persoon, als den zynen, en die (Gode lof) zich nooit voor hen ontzette; maar dat zy noch belooningen, zoo vervreemt van alle heusheit en betaamelykheyt, daar by voeghden. Want, ten eerste beloofden zy den geene, die zoo schandelyk een stuk, by wat middel ook, zouw uitvoeren, te vereedelen, zoo hy van geenen aadel waar. Dan, oft schoon ('t welk, zoo hy hoopte, Godt nemmermeer gehengen zouw) iemandt, gesprooten van eedele stam, zulx volbraghte; meinde men dat eenigh Eedelman, hoe gering ook, voorneemelyk by volken weetende wat eedeldoom was, zich ge-*

waardighen [+]zouw eens te eeten met zoo snoodt en eerloos eenen schelm, die yemand om geldt den strot hadd' afgesneeden? Hielden de Spanjaards [+]1580.
zoodaanigh slagh van luiden voor eedel, ende kon men in Kastilje, door zulke weeghen, lof winnen; zoo gaf 't hem geen wonder meer, dat al de wereldt geloofde, het meeste deel der Spanjaarden, en inzonderheit die zich voor eedel uitgaaven, van de afkoomst der Marraanen oft Jooden te zyn, ende moesten zy deeze zeldzaame deughd geërft hebben van hunne voorouders, die 't leeven onzes Heeren en Zaalighmaakers, om gereede penningen, van Judas koften: weshalven hy ook dit ongelyk te geduldigher dacht te draaghen. Ten andere werd den moorder vergiffenis toegezeidt van allerley misdaadt, hoe grof ook, die hy moghte begaan hebben. Hoe? oft hy 't Christen geloof t'eenighen Koninkryke van Philips hadd' uitgerooit? oft de dochter des zelven ontschaakt, oft (*dat in Spanje voor de yslykste zonde stond*) *der Inquisitie te naa gesprooken; zouw men 't hem al meede quyt schelden? Doch, met wat fraayer sieraaden moght' hem Prinse lusten deezen ban gepronkt te zien; dan dat zy den Eedeldoom opdroeghen, niet alleen aan onwaarde en verachte luiden, maar ook aan de haatlykste booswichten der aarde, onder voorwaarde van hem om als te helpen; ende dat zy verklaarden, zoo ongemeen een' grootmoedigheit te zullen erkennen met zoo staatlyk een' vergelding? Want, wen men in zyn' keur ginge stellen, wat hart, wat zin hy hun toevloeken wilde, wat kond' hy, tot beweernis van de deeghelykheit zyner zaake, anders, dan deeze hunne blindtheit wenschen, dat zy rondelyk beleeden voor al de werelt, door middelen en menschen, zoo verfoeit, te willen dempen den beschermer der vryheit van een volk, geterght, geteest, getrapt, van de genaadelooze wreedtheit dier grouwzaamste tierannye? Hoewel nu de stinkgeuten van deezen vuylen ban zoo behendelyk geleidt waaren, dat zy, met een ook quaamen uit te storten op de hoofden der Staaten; zoo hoefden zich deeze nochtans diesweeghe geenszins t'ontroeren; maar hadden te denken, dat, gelyk de booze wyven, te kort koomende met naaghels en tanden, voor d'uiterste waapenen haars raazenden onvermooghens de spytighe woorden te werk stelden, alzoo ook de Spanjaardt hen althans voor 't laast quam aanblaffen; dien men, mits toonende een onbezweeken hart, haast zouw zien zynen hoomoedt stryken. Maar niet ontbrak 'er aan, dan ter daadt te brengen 't geen zy Staaten altyds in den mondt hadden, en beteekenden met het bundel flitsen gegraveert in hunnen zeeghel: te weeten, dat yder Lidt niet enklyk op zich zelf, maar op 't gansche lichaam zien moest nocht alleen 't voedzel trekken, dat tot het gemein behoorde; maar de maaghe, naamelyk den Raadt, dien zy oprechten zouden, de spyz eerst laaten kooken, daarnaa, door de aadren den andren deelen toezeinden. En men diende voorneemelyk de artzenyen bequaamelyk te stuuren naa de oorden, daar zich eenighe ziekte oopenbaarde; ook de kranken hunne quaal een' wyl lydzaamelyk te draaghen; 't welk hen des te meer smaax in de geneezing zouw doen vinden. 'T was meest om zynen hals te doen; laatende de vyanden zich verluiden, dat het niet mooghelyk viel den krygh, zonder hem eerst, uit den weeghe te neemen. Maar, oft het doch Goode geliefde, dat zyn' eeuwighe uitlandigheit, jaa zyn sterven deeze bedrukte volken uit die ellendigheit redden moghte; hoe aangenaam zoud' hem zulk een ban, hoe welkoom zulk een' doodt weezen? Want, waartoe had hy zyn' goedren aan de roovery ten doel gestelt? was 't geweest om zich, zoo doende, ryk te maaken? waar toe zyn' broeders, waardt booven eighen leeven, laaten sneuvelen? was het geschiedt met meenihg van terstondt weeder andre te vinden? waartoe zoo lang zynen zoon in vankenis gelaaten? stond het aan hen Staaten, hem eenen andren, oft den zelven wee-*

derom [+]*te verschaffen? waartoe zyn lyf zoo meenighwerfs gewaaght? wat loon, voor zoo langduurigh een' arbeidt en moeite, besteedt, tot zynen ouderdoom toe, met verlies zyner haave, in hunnen dienst, wat loon verbeidd' hy anders, dan hunne vryheit te veilighen, zelfs ook* (*waar 't noodigh*) *tot koste van zyn bloedt? Oordeelden zy dan, dat zyn uit-oft ondergank hen helpen konde; geirne wild' hy zich, t'hunnen beveele, tot op 't eindt der werelt vertrekken; zyn hooft ook, oover 't welke geen Vorst oft Opperheer maght had, dan zy alleen, was daar jeeghenwoordigh, om gehandelt te worden naar dat hun oorbaar zouw dunken voor den staat. Maar, indien zy meinden dat zyne taamelyke ervaarenheit en beleykunde, verkreeghen door staadighe oeffening, oft het ooverschot zyner middelen, samt zyn leeven, al't welk hy aan hun heil, en des Lands, had oovergegeeven en toegeëighent, hun noch voortaan moghte te staade koomen; ende dat zy volhardden in de jonste hem tot noch toe beweezen; zoo hoopte hy, door Gods genaade, met alle getrouwheit, te ondersteunen en handthaaven 't geen zy, tot welstandt van de gemeene zaak en den Godsdienst, besluiten zouden*. Voorts verzocht de Prins d'Algemeine Staaten, dar deeze zyne verdaadighing, zoo zy ze in recht en reede gegrondt kenden, van hunnent weeghe wierd' in 't licht gebraght. Doch, mits dat zommighen der zelve zich aan de schorheit eenigher zinleeden wreeven, zeggende ook geen' bezondre zeekerheit te hebben van de schandtvlekken waarmeê 't huis van Borgonje besprenkelt werd, stemden zy, den zeeventienden van Wintermaandt voorzeidt, dat geschrift op hunnen naame niet uit te laaten gaan; ende gaaven zyner Doorluchtigheit het naavolghende tot antwoordt. *Gezien* [+]*en geleezen de ban, waarby de vyandt pooght uwe Vorstlyke Doorluchtigheit met vuile en leelyke schelmstukken te streemen en haar te belasten met den haat van ingekroopen te zyn, door slimme weeghen en snoodt bedryf, t'haaren jeeghenwoordighen ampte, staat, ende waardigheit, samt haaren persoon tot buit te maaken; gehoort ook de verantwoording uwer Vorstlyke Doorluchtigheit, teeghens den zelven ban; bevinden d'Algemeine Staaten, by d'oopenbaare waarheit der dingen, omgegaan hier te Lande, dat de gemelde mishandelingen uwer Vorstlyke Doorluchtigheit t'onrechte worden opgeleidt. Zy oorkonden meede, dat, naa wettelyke keure, uwe Vorstlyke Doorluchtigheit nooit, dan t' hunner ernstighe beede, aanveirden wilde de lasten, zoo van Algemeinen Stadthouder des Aartshartooghen, als van de bezondre Landtvooghdyen; in de welke zy ook t'hunner ernstighe begeerte volduurt heeft, en zich gequeeten ten meesten genoeghen van den Lande. Jaa, dat uwer Vorstlyke Doorluchtigheit gelieve daarin te vervolghen, verzoeken zy alsnoch, beloovende haar vlytelyk te gehoorzaamen, en by te staan, zonder 't lest hunner middelen te spaaren. Ende, ten opmerke der getrouwe diensten, ontfangen van uwe Vorstlyke Doorluchtigheit, samt der geene die wyders van haar verbeidt worden, zyn zy ooverboodigh, t'haarder lyfwacht te onderhouden een' bende ruiteren; met verzoek, dat haar gelieve de zelve aan te neemen van weeghe der geenen, die zich tot behoedt haares persoons verplicht vinden. Van 't ongelyk, voorts*, [+]*waarin de gemelde ban hen* (*zoo zy zien*) *tracht te stellen, verstaan zy zich, met den eerste te zuiveren, naar dat hun zal raadzaam en betaamelyk dunken*. De Prins dan, hebbende 't ontschuldighschrift doen printen in verscheide taalen, zond het aan de Vorsten van Christendoom, met den ban, en tot bewys van 's Koninx dubbelheit, diens brief van den eersten in Oestmaandt des jaars zessentsestigh, die van ons t' zyner plaatse gestelt is. Hy maakte noch, daar achter, gewagh van zeekren Fransoischen brief, die gedaghteekent den lesten in Hooymaandt, quansuis, van hem, aan den Hartogh Van Anjou gericht was; ende, als onderschept by den vyandt,

[+]1580.

[+]*Verklaaring der Staaten op 's Prinsen verdaadighschrift.*

[+]*Oranje zeindt zyn ontschuldighschrift, neevens den ban, aan de mooghentheeden van Christendoom.*

[+]dat pas binnen en buiten 's Lands om her draafde; den welken hy verzaakte, met ooverboodigheit van 't Landt te verlaaten, zoo men beweeze dat hy dien geschreeven oft bestelt, oft last daartoe gegeeven had. [+]'T begrip quam hierop uit. *Dat hy dien, om d'onveiligheit der andre weeghen, te waater zond, en te waater antwoordt verwachtte; zonder, in dingen van zulk bedragh, den Heer van Sant Aldegonde te darren beezighen, oft yemandt anders van d'allerbeproefste trouw. Zommighe ontstelde geesten, aangestuwt door de schalke streeken des vyands, verbluften de schichtighe gemoeden der Landtzaaten, met uitmeeting der voordeelen, reeds gewonnen in Portugaal, by den Koning van Spanje. Welke geruchten hy, door alle manieren, zocht te verdonkeren, duchtende nochtans, dat 'er wel eenighe zorghlyke beweeghenis ryzen moght, uit vreeze voor afsneê van koophandel. Want de Spanjaards, hebbende dus lang, by ooghluiking, de schipvaart van hier t'hunnent gedooght, dewyl zy doch 't inen uitvoeren der goedren oover Portugaal niet beletten konden, waaren geschaapen, zoo zy dat Ryk ten volle bemeesterden, de haavenen van dien, en de hunne teffens, te sluiten voor de Neêrlanders. Zyn' Hoogheit dan* (*want naaders was'er niet*) *had haar hulp weeder aan te bieden; ende dat ze verzocht wierde zoud' hy, onder den duim, bearbeiden; om de Neêrlanders zoo diep in te leiden, dat zy naamaals, al rouwd' het hun, geen' uitkoomst te rug moghten speuren. Hiertoe diende haar' herwaarts reiz en de aantoght des heirs gespoeit, terwyl de schrik des oorloghs wankte, en eer de zinnen draaiden, door eighen' ongestaadigheit, of door walghe van de Fransche zeeden, zonderling des krysvolx, met de welke de Neêrlandsche zoo quaalyk oover een quaamen. Te neuzwyzen zouden wel veel in den weeghe werpen, bybrengende hoe Vrankryk, in zyn breedste bloeyen onder Henrik den Tweeden, voor 't geweldt van Spanje gezwicht had; en dat zyn Hoogheit zich luttel van de gemeente belooven moght, zonder 't nieuwe geloof te belyden, en 't ouwde te vervolghen: uit welk doen, schier oft morghen, merkelyke verhindering, in 't bekoomen der Fransche kroone, te bezorghen stond. Maar men moest eevenwel voortvaaren, zonder zich des te kreunen; naardien een hart, gelymt aan den Godsdienst, zich tot geen' hooghe gedachten en vorstlyke aanstaaghen verheffen kon. Wen ook de tydt een' andre wyz daarop zoude willen gezet hebben*; *Godsdienst was licht te wisselen, de Roomsche vergiffenis om gering geldt te koop. Midlerwyle zouw 't beloop der oorlooghe schoone geleeghenheeden met zich mennen, om veele treflyke steeden van Brabant en Vlaandre, door inlaagh van soldaaten, oft stichting van sterkten, te verzeekren voor zyn' Hoogheit: alwaar 't ook dat de burghers zich daarteeghen verzetten wilden. Weenigh, daarnaa, kond' 'er ooverschieten, om hen te prangen tot den Godsdienst, die zyner Hoogheit meest moghte te staade koomen: 't welk haar' achtbaarheit, by de Roomsgezinden in Vrankryk, dapper te styven hadde; in voeghe, dat de toegang ter kroone geenszins belemmert, maar veel eer zouw gebaant worden. Zy had slechts, zonder draalen, 't stuk aan te vangen. Te stof was zoo wel bereidt, dat de Predikanten, buiten groote moeite zyner Hoogheit, alles by den volke te klaaren zaaghen. Alleenlyk moest men, voor eerst, het krysvolk in tught houden; thans zich allenskens der inheemschen quyt maaken, die hunne Vorsten zoo ras niet vergeeten konden; voorts behendelyk een goedt getal Fransoizen, oft andre getrouwe vreemdelingen inhaalen. 'T welk maklyk zouw te beschikken vallen, nu onder 't een, dan onder 't ander dexel: zynde 't geschil in geloofszaaken zoo meenigherley, en de Landtzaaten zoo balddaadigh en verslingert op 't wetteloos leeven, dat zy schier t'elker uure oorzaak gaaven, om hun den toom*

[+]1580.

[+]*Brief, quansuis van den Prins dan Anjou geschreeven.*

[+]*te korten. Deezen wegh had hy, in Hollandt en Zeelandt, gewandelt, en zich beholpen met meer andre middelen, nochte te melden in brieven, nochte te heelen by monde, voor zyn' Hoogheit. Niets was'er voorgevallen, waarom zy haar opzet hoefde te laaten glyen. Zich voortsdoende met hoogh opgeeven, en prachtighe beloften, en aangaande op zyn kompas, zouw men bezeilen, 't geen men besteevende: zynde een volk, voor den geenen die'er yetwes meê te leeven wist, licht om den tuin te voeren. Alles hing aan gezwindtheit; zoo ten aanzien van de boovengeroerde reedenen, als van de geloofhaastigheit der Vlaamingen, die, by scheut van tyde, oft omslaan, oft verkoelen moghten. Zyn' Hoogheit, zich te werk vindende, zouw bekennen, ingevolght te zyn van hem, met alles wat zy wenschen darde, om ten voorgestelden einde te raaken. Waartoe grootelyx helpen zoude 's gemeenen mans meining, dat de Koning haar broeder den aanslagh toestond, en meede daaraan reedde. Ook had men dit geloof te zaayen onder hen, en te sterken door eenigh schryven van zyne Majesteit, alwaar het maar gebootst. Daarentussen moest hy belyden, dat, zoo zyn' Hoogheit, luistrende naa eenighe flaauwmoedighen, noch marde, hy alleen zoo wydstrekkende gewesten niet zagh te beschermen: inzonderheit zoo de weêrparthy te waater haar' kraft baarde. In welken gevalle hy gedrongen zouw zyn, zich naa Hollandt en Zeelandt te begeeven, en de middellandsche oorden te laaten begaan met hunn' eighe verdaadighing, ten beste des zy konden. Belangende den Aartshartogh; dewyl hy nocht kloekheit van ouderdoom, nocht steunsel aan zich zelven had, om zulken last te draaghen, zoude men wel bequaamheit vinden, om hem vernoeght naa huis te schikken*. Dus luidde deeze brief: als oft een mensch van maar maatelyke achterdocht (laat staan eenen heer zoo vroedt en bedaardt, als de Prins van Oranje) alwaar 't dat de zaak zoo by hem laaghe, zich niet hoeden zoude van reedenen dus aanstootelyk uit de pen te laaten vallen; en oft men eenen Vorst, opgetooghen in 't Hof van Vrankryk, die inblaazers genoegh van slimmen raadt om zyn' ooren had, behoefde, in voorval van staatryzing, tot kleenachting van trouw en Godsdienst, te bepreeken. Waarom ik ook naauwlyx kan aanneemen, dat de Raadsheer Assonville, naar dat men hem voor gaauw en in groote zaaken geoeffent hield, 't zelve schrift, gelyk vermoedt werd, zoo plat en onverbloemt hebb' ingestelt: 't en zy hy voorneemelyk op arghernis der slechten, die den meesten hoop maaken, toeleidde, zonder zorgh, dat, by hen, 't lidtteeken de leughen beschaamen zouw. Tot het maxel der gemelde verantwoording had zyne Doorluchtigheit het vernuft van den heere van Vilers haaren Hofpreeker gebruikt. En men wil, dat Aldegonde, als hy in Vrankryk hieraf bericht werd, zouw gezeidt hebben, *Nu is de Prins een doodt man*. Weederantwoordt, van de Spaansche zyde, werd verwacht, maar nooit vernoomen: 't zy men geen' verwe vond, om het een glimpigh oogh te geeven; oft dat de Koning, zoo lydigh op zyn zeer getast, ntt bezefte dat het een misslagh was, zyn geweer teeghens dat van zynen onderdaan te meeten. Want de oovermaghtighen hebben niet eevenveel voordeels met de pen, als met het zwaardt, op hun minder. [+]De Heer van Melde, gaande met de voorzeide verdaadighreede naa Schotlandt, werd teffens gelast, dien Koning te vertoonen, hoe de Prins, door eenighe zyne dienaars en gunstenaars, uit Italië, en van elders gewaarschuwt was, voor een eedtverwantschap, geknoopt tussen Spanjaardt en Paus, om den Schotschen en Engelschen staat te steuren, en, met uitrooying van zoo veel treflyke kerken, opgerecht naa 't zaalighmaakende woordt des Heeren, aldaar den Godsdienst te planten, dien zy den [*] Algemeinen noemden. 'T welk berokkent was door een deel luiden,

[+]1580.

[+]*De Heer van Melde naa Schotlandt afgeveirdight*.

[*]Katholyken.

+gevlucht uit die Koninkryken, en geen oopen tot weederkeer ziende, zonder omkeer der regeeringe, dien zy (naar hun voorgeeven) maklyk meinden te weeghe te brengen, en op de beên meenighte van misnoeghde Landtzaaten, zoo men een taamelyk getal krysvolx derwaarts schikte. En zyn' Doorluchtigheit, zich onderwerpende eerbiedelyk aan beeter berichting, deed oopening van haaren raadt tot weernis dier onheilen. De Neederlandsche gezanten, hierentussen, aangekoomen tot Tours in Vrankryk, waaren minlyk ontfangen en verhoort geweest, by den Hartogh van Anjou, in het Plessis, een half mylken van der stadt. +1580.

+En 't werk had zich terstondt begonnen schoon te zetten naa voltoying: 't zy dat'er, mits veelvoudigh ooverleggen van te voore, luttel oneffens meer aan ooverschoot; oft dat de graagheit van den Hartogh ter eene, en 't eindtlyk opgeeven der hoope van verzoening met Spanje ter andre zyde, tot vorm dienden om het lichtelyk rondt te kryghen. Op den +tienden van Herfstmaandt schreef Aldegonde aan zeekren zynen vriendt lidtmaadt der Algemeine Staaten, met oovergunstigh uitmeeten van's Hartooghen lof; ende verhief ten Heemel toe zyn goedertierenheit, zoetlykheit van zeeden, en heusheit, zyn' leevendigheit van geest, getempert met scherpen achtslagh, zyn' zonderlinge oprechtigheit, en oopenhartigheit, begaaftheeden zoo wel gelykende den inboorlingen deezes Lands; en, daarenbooven, zynen blaakenden yver tot verlossing des zelven. Al 't welk hy verklaarde zich by proeve gebleeken te zyn, in een gesprek van anderhalf uur, tussen hem en zyn Hoogheit: zulx de naakoomelingen, zoo men zich deeze geleeghenheit ontslibbren liet, het oover duyzendt jaaren, met heete traanen beklaaghen zouden. Maar een stuk van zoo maghtigh een gevolgh als wisseling van Erfvorst naa zich sleept, schynt te vereischen dat wy de louwterste deelen deezer handelinge, zoo beknopt als mooghelyk valt, aanwyzen. De lastbrief, dan, der gezanten gedroegh zich tot zeekere voorwaarden, zeevenentwintigh in getaale, ende tot hunne berichtschriften. Dit verklaarde, *van welke, ende hoe verre, zy zouden mooghen afwyken, om den Hartooghe te gemoet te koomen. Indien hem de punten niet alle behaaghden, maar geliefde andre joor te stellen, oft den zin van zommighe te krenken in yets dat van belang waare; zoo hadden zy de Landtschappen des te verwittighen. Dan, zoo zyn' Hoogheit de zelve aannam; in zulken gevalle maghtighden hen de Staaten van Brabandt, Vlaandre, Hollandt, Zeelandt, Mechele, Vrieslandt, en de Groninger Ommelanden, om op de voorzeyde punten t'ooverkoomen; behoudends dat die van Brabandt, om eenighe zwaarigheeden noch ongeklaart onder zommighe hunner Leeden, verzochten dat men, ten opmerke van hun, tot geen eindtlyk besluit voorts traade, zonder hen eerst naader van de geleeghenheit te verstendighen* Wyders, op den twaalfden van Herfstmaandt, werden de gezanten ontbooden in 't Plessis voorzeidt, by den Hartogh, zittende te Raade, met den Maarschalk van Cossé Graave van Secondigny; den Markgraave van Elboeuf; den Heere van Fervacques, Graave van Granson; den Raadshooftman La Regnye, zeeghelwaarder. Naa voorstel, gedaan door den Hartogh, nam de zeeghelwaarder 't woordt, en stiet zich voor eerst aan den lastbrief: den welken men wel kende voor gezeeghelt en geteekent by orde van der Staaten gemaghtighden vergaadert tot Antwerpen; maar zagh geen bewys, dat de zelve wettelyk van de Landtschappen gemaghtight waaren om dien te geeven. Hierop werd geantwoordt, dat, naar de manier des Lands, zulke lastbrieven bondigh waaren; ende nooit andre form gebruikt tot eenighe handeling; zelfs tot die van Kolen niet. Aan deeze, en eenighe byreedenen, nam de Raadt genoeghen; mits dat men beloofde,

+*Handel met den Hartogh van Anjou in Vrankryk*.

+*Aldegondes oovergunstigh schryven van de deughden des zelven*.

[+]in toekoomenden tyde den Hartogh des te verzeekeren, by oopening van de kennisboeken der Staaten. De Fransoizen keerden zich ook yetwes daaraan, dat die van Gelderlandt, Doornik, [*] Doornikkerlandt, Uitrecht, en Ooveryssel noch tot geene bezending gekoomen waaren: 't welk bedenken gaf, dat'er eenighe dubbelheit, oft immers quaadt verstandt onder de Staaten broeden moest. Doch, als men daarteeghen bybraght, dat de voorzeide Landtschappen verklaart hadden, zich van d'andre niet te willen afzondren, werd'er oover heen geschreeden, en de punten ter handt genoomen. In 't eerste was gestelt, *De Staaten zullen zyn' Hoogheit ontfangen tot Vorst en Heer:* 't welk, dunkende dien van den Raade wanvoeghlyk, mits'er voorgegaan aanzoek van 's Hartooghen weeghe uit te spellen scheen, daar men nochtans in der daadt hem had aangezoght, by gemein goeddunken verandert werd. Maar, als de Fransoizen begeerden, dat men by *Heer* zouw voeghen *Souverain*, vertoonde men hun, *Dat dit woordt dubbelzinnigh was: want het kon vertolkt worden* Opperste, *'t welk by de Neêrlanders niet anders bediedde, dan* Eerste *in Fransois; oft genoomen voor een' beteekening van onbepaalde maght; in welken zin het arghewaan zouw baaren, en geen' plaats vinden, onder volken, gewoon naar hunne wetten, ouwdt gebruik, en voorrechten te leeven*. Dies werd het achter gelaaten, mits dat men de plaats, daar enkelyk stond, *Dat hy de Landen bezitten zoude, gelyk de voorighe Heeren de zelve bezeeten hadden*, wat glimpigher uitpronkte. Daar 't zelve punt sprak van 't onderhouden der verbintenissen van 't Borgoensche Huys met het Kaizarryk, Vrankryk, Engelandt, en andre; werd gevraaght welke die andre waaren, ende gezet naa wat haaperens, *Andre niet naadeeligh aan dit jeeghenwoordigh verdragh*. Meer geschils viel om het tweede punt, sluitende de dochters uit het naazaatschap: 't welk, als strydigh teeghens de natuur, en zelfs de gewoonte der Landen, de Raadsheeren voor al te raauw een' onheusheit schouwden. Hier op vertoonden de gezanten. *Dat de erving van 't vrouwelyk geslaght wel plagh plaats te grypen, eertyds, toen de Heerschappy en grootheit der Vorsten maar eeven verre strekten als de grenzen des Lands; zulx de ervende dochters niet dan by verlof der Staaten gehuwt konden worden, en aan Vorsten niet vervreemdt van de Landen. Maar 't naazaatschap der zelve had men zeer schaadelyk aan den staat bevonden, seedert het uitbreiden van hunne maght en gebiedt oover andre gewesten, gelyk by de vermaaghschapping met Spanje bleek: kunnende een wydgezeeten Heer zynen onderdaanen zoo goedt een hart niet toedraaghen; behalven dat hy hen noodtlyk door huurlingen en eighebaatzoekers moest bevooghden*. En d'Ambassadeurs weezen een voorbeeldt van de Poolen, en twee van de Brabandsche Staaten aan, daar zy de erfdochters hadden verby gegaan. *Van de Staaten, nochtans, stond die bysterheit niet te verwachten, dat zy, indien hun Vorst eene oft meer dochters achter liete, liever eenen vreemdeling dan haar zouden aanneemen. Maar, dewyl zyn' Hoogheit geschaapen scheen tot de Fransche kroon te raaken, wilden zy deeze vryheit aan zich behouden, om 's Lands welvaart te mooghen betrachten, zoo, teeghens hunnen dank, de Fransoizen pooghden 's Koninx dochters in eenigh vreemdt gewest te besteeden:* Toen praamde men hen te zeggen, oft zy geenen naader last op dit punt hadden. Waarop zy antwoordden, dat in 't minste niet. Alzoo bleef dit stuk als half onvereffent hangen: en begosten de Raadsheeren noch grooter zwaarigheit voor te wenden, op het tweede lidt van 't zelfste punt; te weeten op de orde van 't naazaatschap der manlyke oiren: gemerkt de Staaten verstonden, den geenen, die hun geviele, daaruit te kiezen. En de Fransoizen braghten by, *Dat dit*,

[+]1580.

[*]Tournesis.

[+] *in de punten eerst vertoont aan den Hartogh, anders was ingestelt geweest. Dat zulx, nocht met den reeghel der natuure, nocht met het gebruik van eenighe regeering ter werelt oover een quam; ende niet faalen kon, tweedraght onder de broeders, inheemsche oorlooghen, bloedtstorting, en bederf van Vorst en volk te baaren*. En zy hielden kraftigh aan, dat men dit herstellen wilde naa zyn' eerste form, dewyl zy niet twyfelden, oft d'Ambassadeurs waaren daartoe gemaghtight by hun berichtschrift; 't welk zy behoorden te toonen, alzoo daarmeede veel tyds gewonnen, de ooghen ter weederzyden geoopent, en oovervloedigh knibbelen bespaart kon worden. Hierop voeghden de gezanten, *Dat dit laaste van 't tweede punt op het zelfste inzight als het eerste lidt gegrondt was. Dat het den oudsten zoone gebeuren moghte Kooning van Vrankryk, eenighen andre door huwelyk elders Heer oover een groot gewest te worden: in welken gevalle, Neederlandt, dervende de jeeghenwoordigheit zyns Vorsten, gevaar zouw loopen van nieuwe knelling der ellenden die 't nu pooghde t'ontworstelen. Want, indien men ons eenen naaboorling tot Landtvooghdt gaave, 't zouw krakkeel en krygh tussen de broeders verwekken; indien eenen vreemden, noch argher onheil: mits de twist onder hen dan noch feller ontsteeken wilde*. Zy haalden ook meenighte van voorbeelden op, ten deel uit de Neederlandsche Historien, meest uit de Heilighe Schrift, tot bewys dat de jonger dikwyls booven de ouwder waaren gestelt geweest: ende verklaarden voorts geene maght altoos te hebben, om yetwes hier af te wyken. Op het derde punt, betreffende de vooghdy oover den Vorst, en de regeering des Lands, geduurende zyn' minderjaarigheit, vraaghden die van den Raadt, *Oft dan de Staaten meinden, den Vorst, ende Vorsten van zynen bloede te versteeken van alle bewindt en maght noopende de mombardy zyner kinderen, zulx hem niet vry stonde, dienaangaande, in zyn' leeven, by uitersten wil, oft anderzins yets te schikken? Vorstenkindren* (*zeyden zy*) *werden anders opgevoedt, dan luiden van geringer soort: en de Staaten, behoudende aan zich 't bestier des Lands, behoorden ten minste dat van den persoon aan de Vorsten van den bloede te laaten*. Het antwoordt der gezanten was, *Dat dit alleenlyk gelden zoude wanneer de Vorst voor zyn' doodt daarinne niet voorzien hadde: maar daarentussen verstond men niet, dat hy 't zelve doen moghte buiten goeddunken der Staaten, en teeghens 't ouwdt gebruik*. Oover 't vierde punt, gewaaghende van de Landsheerlyke goederen, die belast waaren, zonder dat men te zeggen wist hoe verre, viel ook veel twistens: doch stilde, mits de gezanten daaraan klampten, *Dat, zoo de inkoomsten niet strekken moghten, om den staat zyner Hoogheit uit te voeren, men, 't geen'er te kort quaame, verschaffen zoude, en haar trachten in alle reedelykheit te vernoeghen:* 't welk buiten hun berichtschrift liep, oft zy moesten 't van geen belang achten. Des zelfsten punts lidt, spreekende van [*] dinklyke en [*] persoonlyke schulden, werd ook wat breeder ontfouwen. Om 't vyfde punt, raakende 't onderhouden der voorrechten, reez geen groot geschil. Zommighen van den Raadt stieten zich wel yetwes aan de onbepaaltheit des voorstels, en meinden men moest dien beheinen met eenighe verknooping als naar recht betaamde. Maar de Hartogh verklaarde, met opgeheeve stem, *Dat hy verstondt, alle voorrechten des Lands, gelyk hy die vinden zouw, te handthaaven en te doen handthaaven, zonder eenighen inbandt oft bemaatighing*. Doch zeid' hy de Uitrechtsche Vereening niet te kunnen beaangenaamen, zonder die eerst te zien: en de gezanten weederom, dat zy ze niet by der handt hadden; dat ook de Staaten verstonden de zelve in haar geheel te houden. Naa reedenen en weederreedenen

[+] 1580.

[*] Reëele.
[*] personeele.

+bewillighd'er de Hartogh in, mits dat men hier byvoeghde, *Voor zoo veel zy geen hinder doet aan dit jeeghenwoordigh verdragh*. Het zeste punt, verghende den +1580. Hartoghe in waarde te houden alle ordeningen en begiftingen, gemaakt en gedaan by den Aartshartogh Mathias en de Staaten, zoo in 't bezonder als in 't gemein, werd lang betwist; en de gezanten verzocht die ordeningen en begiftingen van stuk tot stuk aan te wyzen: dewyl zyn Hoogheit, zonder vreeze van zich zelve te verkorten, oft immers vlek van onbedachtheit te laaden, in zoo onbepaalt een' zaak niet zouw kunnen bewillighen. Eevenwel de Hartogh deed het, op zeekre der gezanten verklaaring, die men ten einde des verdingschrifts zouw inlasschen. In 't zeevende punt, luidende, *Dat zyn' Hoogheit zouw gehouden zyn, eens ten minste 's jaars, de Staaten te vergaaderen, om orde te stellen op voorvallende zaaken, die den welstandt des Lands, en 't handthaaven der voorrechten aangingen*, wraakte men deeze woorden, *om Orde te stellen*, als twyfelachtigh, en trekkelyk tot den Vorst alleen, oft tot de Staaten alleen. Dies werden zy yetwes vermeerdert, en verandert tot een zinslot, daar echter niet onweederspreekelyk uit te volghen schynt, dat de orde gezaamentlyk by Vorst en Staaten te stellen stonde. Op deezes punts tweede lidt, 't welk meêbracht, *Dat de Staaten daarenbooven zouden mooghen verzaamen zoo vaaken als 't hun dochte's Lands oorbaar te weezen*, wendde de zeeghelwaarder meer zwaarigheits voor, besluytende, dat men het een oft het ander deezer leeden wel moght ooverslaan. *Want, als de Vorst zich verplichtte de Staaten zoo dikwyls te roepen, behoefden zy van zelf niet by een te koomen: ende als zy dit t'hunner geliefte doen moghten, was 't noodeloos dat zyn' Hoogheit hen jaarlyx beschreeve; immers genoegh om de twee jaaren eens*. Niettemin, naa dat de gezanten de nuttigheit van 't vergaadren der Staaten, zonderling in Nederlandt, hadden vertoont, vestighde men dit lidt, mits daar by voeghende, *Volghends de oude voorrechten*. Op het achtste punt, vorderende, *Dat de Hartogh zyn' woonsteede in Nederlandt hadde te houden, ende zoo hy om dringende noodt vertooghe, en eenighen tydt wegh bleeve, eenen inboorling in zyn' plaatse te maghtighen, werd niet anders bygebracht, dan dat men lichtelyk, uit het schatten van den drang der noodt, en van den tydt, stof zoude kunnen raapen om te warren, en gehoorzaamheit te weigheren, met voorwenden dat dit punt door zyn Hoogheit oovertreeden waar. Doch, mits vertooning der gezanten, Dat dit verstaan moest worden naa reede en billykheit; en de Staaten niet zoo haastigh met wisseling van Vorste waaren; hebbende 't afweezen van Koning Philips meer dan twintigh volle jaaren gedooght; zoo liet men 't gelyk het lagh*. Het neeghende punt, eischte stips, *dat de Hartogh tot Raadsluiden hadde inboorlingen des Lands, zulke als by de Staaten zouden gemaghtight worden*. Hierop braght men by, van zynentweeghe, *Dat het den Vorste, ende niet den Staaten toestond, zynen Raadt te stichten*. De Ambassadeurs antwoorden, *Dat al de jammeren des Lands uit de Raadsluiden waaren hergekoomen; en dat men vergeefs hierom dingen zoude, dewyl zy meinden dat'er de Staaten reeds in voorzien hadden, met oprechten van eenen Raadt: zonder daarom den Vorste te willen beletten, van tydt tot tydt de plaatsen der ooverleedenen te vullen met andre persoonen; doch Landtzaaten, en ter benoeminge van de handelende gewesten*. Ende, als men, van Anjous zyde, op zitting van eenighe Fransoizen in den Raadt voorneemelyk drong, met aanmaaning, dat de gezanten doch rondelyk verklaaren wilden het uiterste hunner maght om dit stuk te maatighen; zoo laazen zy den Hartoghe de reeghelen huns heimelyken berichtschrifts voor, waarby, eenen oft twee Fransoizen, aangenaam den

+Staaten, plaats aldaar ingeruimt werd; ende stelden dit punt in die forme, jaa vry wat breeder dan 't berichtschrift eighentlyk meêbracht; met verzeekering dat hun +1580 niet geoorloft was een' tuttel meer daar by te voeghen. De Hartogh echter, zoo wel als zyne Raadsluiden, kon de hardigheit van dit punt niet verduwen. En zy vertoonden, *Hoe onbillyk het waare, den Vorsten, Heeren, en Eedelmannen, waaghende hun leeven en goedt voor 't Landt, toegank ten Raade te weigheren; maar met hun en hunne hoofden, naar eighe lust te werke te gaan, zonder dat z'er op gehoort wierden*. Toen antwoordden d'Ambassadeurs, *'T verstandt der Staaten te weezen, Dat men d'uitheemsche Vorsten, Heeren, en Krysooversten, niet meer uit den Raade van oorlogh zoude weeren dan d'ingezeetenen, volghends 't ouwde gebruik: maar, belangende den Raadt van Staat, dien 't bewindt van den burgherlyken standt, van het Gerecht, en andre zaaken buiten 't stuk der oorloghe toequam; de reede vereischte dat Landtzaaten het Landt regeerden. En zy weezen aan, nooit gedooght te zyn, dat, oft Kaizar Karel, oft zyn zoon Philips, tot leeden van deezen Raadt eenighe Spanjaards, hoewel onderdaanen eenes zelven Koninx, zouden beezighen: ende zulx niet ingevoert bleek dan ten tyde des Hartoghen van Alva, die, door zyn' tieranny, alle goede orde om verre worp, zonder nochtans te kunnen doordryven dat men der meer dan eenen oft twee aannaame. Jaa 't had den Hartoghen van Borgonje niet mooghen gebeuren, Borgonjers daarin te brengen booven twee oft drie; onaangezien dat men ze genoeghzaam voor luiden van eenen zelven Lande hield*. Naa veel stribbelens oover en weeder, liet de Hartogh dit punt doorgaan, onder de maatighing daarin geschiet. Het tiende verbood den buitenboorlingen de voortreflykste ampten van 's Hartoghen huis, en gunde hem 't begeeven der andre, mits dat het meeste getal der Eedelmannen uit inboorlingen bestonde. Hier vraaghden de Fransoizen, *wat ampten men voor de treflykste reekende: en laakten voor zeer onheusch, dat men de ouwde, en getrouwe dienaars zyner Hoogheit in steede van erkentenis, wilde verwyderen, en zoo veel als berooven van 't byzyn huns Vorsten; daar de Fransoizen in den aardt hadden dit aldermeest te achten*. De Gezanten antwoordden, *Dat men ze niet dacht heel uit te sluiten: maar daar waaren eenighe ampten die aan 't Landt behoorden; als dat van Grootkaamerling, Groothofmeester, Grootschildtknaap, oft Stalmeester, en andre, de welke naar reede niet moghten bedient worden by vreemdelingen*. Daarop stonden d'anderen toe, *dat het billyk was, de ampten, den Lande eighen, aan Landtzaaten te besteeden; dan maakten eevenwel onderscheidt tussen zoodaane ampten en die van d'eerste Hofmeesters, Stalmeesters en andre.* De dingtaal ontstak zich. Men deed de gezanten uitstaan. Toen viel'er noch veel morrens onder die van binnen: voorwendende de Eedelluiden, dat men hun den wegh tot alle vordering opdolf. Doch de Hartogh nam oover zich, te bearbeiden by de Staaten, dat yder zouw oorzaak tot goedt genoeghen hebben; en bewillighde in 't punt onder besprek te zien in 't slot van deezen handel. Het elfde, twaalde, dertiende, en veertiende, gingen deur zonder veel geschils. Het vyftiende en 't zestiende hielden in, *Dat de Koning van Vrankryk, ontzeggende den Spaanschen, hem zoo ter zee als te lande hadde te bekryghen, en zynen broedere genoeghzaame middelen by te zetten, om de Nederlanden altyds, en teeghens allerley vyanden te beschermen: ten welken einde 't zelve Ryk en de gemelde gewesten in eeuwigh verbondt zouden blyven, oorlogh voerende, by gemein goeddunken, teeghens alle die hen quaamen te bespringen: zonder nochtans deeze Landen ter Fransche kroone in te lyven*. Deeze stof braght maghtighe

+zwaarigheit voor zich. De Hartogh en die van zynen Raadt vertoonden, *Dat de Koning zich steuren moghte aan deeze manier van zinstelling: dat hem, ook* +1580. *schoon beslooten hebbende den Koning van Spanje vyandt te verklaaren, nocht gelieven nocht gelyken zoude zyn' meening t'ontdekken voor de daadt. Want zulx waare zyn' weêrparthy waarschuwen en waapenen. Daarenbooven zyn' Hoogheit zoo scherpelyk te willen verplichten tot het bedryf eens andren, bestond in geene reede, ende was zelfs ondoenlyk naar de natuur des verdings: gemerkt men met haar, niet met den Koning handelde. Dies moeste men dit dier wyze vervormen, dat zich de verbintenis tot den Hartogh gedroeghe, ende niet puurlyk tot den Koning. Ter andre zyde was het 's Hartoghen werk, te daadingen met zyne Majesteit: en deeze, wen zy zich vast maaken wilde, zouw zich aan zyn' Hoogheit verbinden, ende niet aan de Staaten*. Hierop weezen de gezanten aan, *Hoe hunne meesters niet alleen hunn' eighe veiligheit, maar ook die van zyn' Hoogheit behartighden, met eenen voorstel, dienende om klaarlyk te verneemen, wat haar van zyne Majesteit te verwachten stonde. Want het was geen oorber elkandren te blinddoeken: en zyn' Hoogheit, aanvangende zoo wightigh een werk zonder steun van haaren broeder, zoud' 'er niet deur raaken, maar lichtlyk onder den last blyven leggen. Men kon haar ook, op dien voet, geen' geduurighe trouw van de Landtschappen belooven; dien een eeuwigh stryden, zonder hoope oft aanblik van andren grooten bystandt, ten uiteinde verdrieten moest*. Teffens stelden zy voor ooghen, *tot wat heil van gansch Christendoom, maar voorneemelyk van Vrankryk het Spaansch oorlogh gedyen wilde; zynde dit het rechte middel om'er d'inheemsche vreede te vestighen. Dat de Staaten zich nemmer gerust konden vinden, zy en zaaghen eerst dien krygh verkundight, gemerkt hunne vyanden, door ontallyke listen, gestaadelyk trachten zouden tot hun boos voorneemen te koomen, en den Koning, oft ten minste een deel des Ryx, aan hunne koorde te kryghen: waardoor, zelfs de kroon geschaapen scheen in gevaar van een' schriklyke scheuring te raaken*. De Hartogh, echter, bleef'er by, dat het ydele waan was, van die verklaaring, voor dat pas, uit den Koning te trekken: maar zeide, *zich genoegh te belooven van den goeden wille zyner Majesteit t'hemwaarts, dat zy hem niet zouw verleeghen laaten; jaa zelfs, wen 't op 't nypen quaame, het oorlogh aanneemen teeghens Spanje. Dan men diende hem de zorgh van 't handelen met zynen broeder te vertrouwen*. Daarop vraaghden d'Ambassadeurs, *Wat verzeekering men dan vinden konde; gemerkt het zwaar mistrouwen; 't welk, gegrondt op veele stukken van zeer groot belang, niet lichtlyk t'ontwortelen waare uit de harten, zonderling der Onroomsgezinden, die men zoo meenighmaals te leur gestelt had, en versteeken van de vervulling hunner hoope, gebouwt op beloften*. De Hartogh en zyn' Raadsluiden antwoordden, *Dat men geen' andre verzeekering hebben kon dan's Koninx woordt en teikening voor dien tydt, en voor den toekoomenden de werken, die hy hoopte in kort te doen zien*. Toen deisden de gezanten zoo verre als hun heimelyk berichtschrift toeliet; ende, ooverslaande des vyftienden punts eerste lidt, stelden alleenlyk het tweede by geschrift; doch klampten daar aan, *Dat zyne Majesteit de hoedaanigheit haarder hulpe bescheidelyk te verklaaren hadde*. Maar dit almeede smaakte den Hartoghe niet, en men moest deeze twee punten verstellen naar zyn goeddunken. Teeghens het zeeventiende punt vielen geen' woorden altoos: maar veele noopende 't achtiende; mits het uitdrukte zeekre som gelds, jaarlyx te verschaffen door de Staaten tot onderhoudt des kryghs, zonder dat de gezanten begrooting maakten

+van de middelen der gewesten ende lasten der bezettingen. Dies toonden zy, ernstigh verzocht zynde, den Hartoghe twee oft drie lysten, zoo van 's Lands krysvolk als van de bezettingen; en voeghden'er by, *Dat de kosten der bezettingen voortaan geschaapen scheenen te minderen; dewyl men, houdende 't veldt, in zoo veel steeden geen' soldaaty hehoeven zouw. De som ook van vierentwintigh hondert duyzendt gulden, belooft van de Staaten, zoude weenigh min uitbrengen dan dertigh hondert duizendt Franken. En zy hoopten, dat de Staaten, naar eisch der noodt, noch wel wat dieper in de borze zouden tasten, om tot dertighhondert duizendt gulden te koomen*. Eindtlyk hy liet dit doorgaan; behoudends te mooghen naamaals daaraf naader handelen met de Staaten: 't welk ook op zommighe andre punten besprooken was, en van kleen belang, alzoo zy niet verplicht werden hem te believen. De zes naastvolghende punten liet men meede gelyk zy laaghen, uitgezeit, dat in 't eenentwintighste en tweeëntwintighste een gering woordt oft twee bygevoeght oft verandert werd. Teeghens het vyventwintighste, luidende, dat zyn Hoogheit ter plaatsen die men met geweldt quaame in te neemen, hadde orde te stellen by goeddunken der Staaten; zeiden de Fransoizen, *Dat het niet mooghelyk viel, altyds de vergaadring der Staaten te verbeiden op schielyk en onvoorziens ontmoetende zaaken: gemerkt men by wylen de steeden ten roove gaf, by wylen ransoende; nu wat harder, dan wat zachter handelde, naar eisch der geleeghenheit, ende naar dat men den soldaat moest vernoeghen, oft naar de beloften hem gedaan*. Dit werd beantwoordt met verklaaring, *dat de Staaten niet verstonden in dit punt te begrypen de voorvallende geleeghenheeden van 't stuk der oorloghe; maar alleenlyk, dat men, naa 't oovergaan der steeden, de verdingen en ordeningen, als dan te maaken, zouw richten naar 't welbehaaghen der Staaten; volghends het voorbeeldt der stadt Mechele, met de welke zy gehandelt hadden naa 't bekoelen van de eerste hitte der veroovering, waarin men de uitvoerders des werx liet daadingen*. Oover 't zessentwintighste punt ontstond heevighe strydt; mits het de Staaten ontsloegh van alle gehoorzaamheit, eedt, en trouw, indien de Hartogh oft zyne naazaaten dit verdragh in eenighe zyner punten quaamen t'oovertreeden. En zyne Raadsluiden vertoonden, *Dat, hoewel zyn' Hoogheit vastlyk beslooten had, deeze punten alle en elk t'onderhouden, zonder een enkel der zelve te quetsen oft breeken, nochtans, naardien dit punt de onderdaanen tot rechters maakte, om te oordeelen wanneer 't verdragh gebrooken waare oft niet; jaa uitdrukkelyk voor zich braght deeze woorden, In eenighe zyner punten; het, ten aanzien haarder naazaaten, onderworpen bleek aan behaaling; en dat men, ter eerste geleeghenheit die voorviele tot verandering, zouw mooghen bestaan met zeggen dat de Vorst eenighe der gemelde punten te buiten ging: waardoor men in geduurigh mistrouwen moeste leeven, en in gevaar van zorghlyke opstendingh en weederspannigheit. Dies kon yder wel bezeffen, dat dit punt gemaatight diende met byvoeghing van eenighe bescheidelyker verklaaring; op dat d'een' en d'andre parthy zich des te beeter verzeekren moghte van onderlinge goedtwilligheit*. De gezanten, hierop uitgegaan en weedergekeert, deeden een wydluftigh verhaal van de getrouwigheit der Landen tot hunne Vorsten, en sterkten 't met getuighenis van zoo veel' eeuwen. Zy zeiden voorts, *Dat nietteeghenstaande de reedenen bygebraght van 's Hartoghen zyde, de Neêrlandsche Vorsten geen' zwaarigheit gemaakt hadden van zich te breidelen door zoodaanighe, jaa noch enger zinslooten. 'T welk niet alleen geen' oorzaak tot wantrouw oft arghewaan geweest was, maar, ten teeghendeele, een der sterkste banden van de geneeghenheit des Vorsten tot de on-* +1580.

derdaanen, [+]*en van de gehoorzaamheit in liefde der onderdaanen tot den Vorst. Want alzoo vreesden zy nocht ooverlast, nocht onrecht van hunnen Landsheere,* [+]1580. *en verzeekerde hy zich van hunne trouwhartigheit t'hemwaarts. En het stond geenszins te beduchten, dat men lichtveirdelyk yets duiden zoude tot kneuzing van 't verdragh; naardien in zoo veel hondert jaaren nauwlyx een eenigh voorbeelt van zulx gezien was; jaa dat zy althans verdraaghen hadden, niet een' enkle breuk der eeden en beloften hun gedaan van den Spaanschen Koning t'zyner blyde Inkoomste, maar een geheele omstorting van alle recht, billykheit, en burgherlyke orde, een' verwoesting en bederf huns vaaderlands tot in den grondt, en 't vertreeden van alle menschlykheit, eer dan de waapenen aan te neemen. Hoe veel min dan viel voortaan te zorghen, dat zy zich teeghens hunnen Vorst verzetten zouden, naa proef van eindelooze ellenden, hun oovergekoomen door deezen krygh, nietteeghenstaande d'oopenbaare rechtveirdigheit hunner zaake? Men kon voorwaar t'oover bevroeden, dat zy, zoo lang als 'er eenighe wegh ter werelt waare om t'ooverkoomen met hunne Vorsten, zich niet verhaasten zouden om teeghens hen in oorlogh te treeden. Ende ter andre zyde, indien zy en hunne voorzaaten ooit yveraars voor hunne wettighe vryheit geweest waaren, sterker reede dreef hen daartoe jeeghenwoordelyk, nu d'ervaarenis geleert had, wat 'er onheils en jammers reez uit d'ongerechtigheit en woedery eens Vorsten die zyn gezagh misbruiken wilde. Waaroover zy hoopten, dat zyn' Hoogheit zich niet ongeirne voeghen zouw om hen hierin gerust te stellen, en te betoonen met der daadt, dat zy begeerde hun een goedt Vaader en voorstander te weezen, gelyk eertyds de goede Hartogh Philips, die daarom vaader des volx werd gebynaamt*. Hierop vertoonde weederom de Raadshooftman La Regnye, *Hoe men de Historien gevult vond met voorbeelden van weederspannigheit teeghens de Landsheeren; en derhalven diende te voorzien, by 't verdingen, dat men der gemeente geenen voet gaave tot verylde opstending: dewyl 't zelfs aan geene staalen ontbrak van muiteryen en inheemsche oorloghen, dikwyls aangeheeven en gevoert van de Vlamingen, zoo teeghens hunnen Graaf, als van d'eenen teeghens d'andren. Om dan alle stoffe hier toe te schuwen, werd vereischt hierby te voeghen dit zinslot, Als het den Landen blyken zal dat dit verdragh gebrooken zy. Anders waar het den Koningen een' voetstrik leggen, en de deure voor onraadt en oproer oopenen. En dit aanhengsel zouw den gewesten het oordeel van 't breeken des verdraghs niet ontneemen: maar alleenlyk den aanstoot verhoeden, die ryzen moght uit aaverechtsche duiding, als oft allen enklen persoonen vry stonde zich teeghens hunnen Vorst op te werpen, onder voorwending dat hy 't verdragh geschendt oft gescheurt hadde*. De gezanten eevenwel hielden hun eindt met aantuighing hunner maghteloosheit: ende alzoo dit een ouwdt voorrecht, jaa de grondtslagh en steun van al hunne vrydoomen was, waaraf, booven alle dingen 't volk zich zouw yverigh toonen, dat zy nocht konden, nocht darden, eenigher wyze, daarin yets veranderen. Toen verghde men hun noch eens buiten te staan: ende zeide, naa hun weederkeeren, La Regnye, *Hoe de Raadsheeren wel meinden, dat al de Landtschappen teeghens hunne Vorsten, niet gebruikten zoodaanighe manieren van spreeken om dat ze hard en haatlyk waaren. Echter, dewyl de gezanten dreeven, dat het een voorrecht des Lands was, en mits zyn' Hoogheit verstond de voorrechten in ende oover al te handthaaven; dat zy dan geirne daaraan zoude gehecht zien dit zinslot, Naar hunne ouwde voorrechten. Waarop men hun wel verklaaren wilde, dat de zwaarigheit, gemaakt noopende dit punt, niet zoo veel woegh ten aan-*

zien [+] *van zyn' Hoogheit oft haare naakoomelingen, als van den Koning, de Koninginne, en hunnen Raadt, die 't zeer brusk zouden vinden. En lichtelyk* (*gelyk t'zynen hoove ontallyke gezintheeden in zwank gingen, die wel beholpen zouden zyn met dus een' geleeghenheit om den Koning weêrsmaak in 't werk te geeven*) *moghten zy zeggen, hierby genoegh te blyken, dat men quam deunen met zyn' Hoogheit, ende, naa 't beezighen van haar en haaren onderstandt, het war teeghens haar zoeken wilde, en haar diedsch te maaken dat zy 't verdragh oovertreeden had: gemerkt de Landtzaat, t'elker stonde wen 't hem lustte, haar, als houdende geene steeden bezet, nocht eenighe kraften t'haaren verdoene, verjaaghen kon. Dat derhalven zyn' Hoogheit hen bad, dit zinbegrip hieraan te laaten knoopen, op dat zy alzoo den Koning vernoeghen moghte, met bybrengen, 't waar niet nieuws, maar een ouwdt voorrecht des Lands: 't welk zyne Majesteit niet zoo vreemt vinden zouw, slaande 't oogh op het voorbeelt van Rochel en zommighe andre Fransche steeden, meede voorzien van eenighe bezondre voorrechten, die men hun onderhouden moest*. Dit werd rondelyk beantwoordt van de Ambassadeurs, met ootmoedigh smeeken, *Zyner Hoogheit geliefde doch niet oevel te neemen, dat zy hier niets konden wisselen, aan oft af doen; zynde dit punt al te teeder, en zy geenszins zoo verre gemaghtight, ziende ook zulx niet te verantwoorden by hunne meesters, dien zy wisten dat het zelve, booven al d'andre punten, ter harte ging*. Ten laatste liet de Hartogh zich gezeggen, aanneemende dit punt eeven als 't lagh; onder voorwaarde nochtans, dat de geenen, die hy aan den Koning zouw zeinden (waartoe genoemt werden de Maarschalk van Cossé, en de Heer van Pruneaux) hem mondelings daar af hadden t'onderrichten, op dat het zyner Majesteit geenen aanstoot gaave. Noopende 't jongste punt, waarby vermaant werd, dat de Landen en de Hartogh gezaamentlyk 't beste middel te raamen hadden, om den Aartshartogh Mathias in alle reedelykheit te vreede te stellen, verstond Anjou dat de gezanten yets voorslaan zouden. Zy zeiden, *Dat hun de Staaten belooft hadden, bescheidelyker verklaaring hunner meeninge hierop oover te zeinden. Daarentussen zoud' het zyner Hoogheit gelieven van haarder zyde te peinzen wat haar beviele te doen in deezen. Zy beweezen hem de billykheit der zaake, en dat het hard en onheusch waare, den voorzeiden Aartshartogh onvernoeght te laaten vertrekken. Dat alle andre Vorsten van Christendoom zich daaraan zouden argheren; inzonderheit de Hooghduitsche. Dat, daarenbooven, ontallyke meenighte van menschen, in Nederlandt zelf, hem* (*en met reede*) *beminden en eerden, en zich grootlyx bedroeven zouden, ziende hem qualyk gepaait van daar scheiden. Waaruit dan eenighe flaauwing der goede geneeghenheit tot zyn' Hoogheit volghen wilde: daar zy, ten teeghendeele, d'algemeine gunst zouw tot zich trekken, gaande mildelyk toe met zoo eenen Vorst; ende teffens diens hart en vrundschap winnen; een stuk van maghtigh belang ten opzighte van Hooghduitslandt, daar men den Oostenrykschen naam in zulk een' achtbaarheit hield als al de werelt wist. 'T welk de gemelde Landtzaaten moedighen zouw, om zich zoo veel te meer af te zondren van Koning Philips, en aan zyn Hoogheit te hechten*. Gevraaght zynde wat hun hierin te doen docht, verklaarden d'Ambassadeurs, dat, zoo 't zyner Hoogheit geliefde den Aartshartogh te beschenken met eenighe haarder Heerlykyen, samt een taamelyk jaarwedde, de Staaten zien zouden hem meede vyftigh oft tzestigh duyzendt gulden 's jaars toe te leggen: ende verzochten haar, by den Koning en Koninginne Moeder te bemiddelen, dat zy zich desgelyx jeeghens hem wilden uitruimen, en hem, in Vrankryk, een huwelyk, zyns waardigh, aanbieden. Hierop voeghde

[+]1580.

+de Hartogh, dat hy 't in bedenken nam; ende, wen de Staaten zich quaamen naader te verklaaren, betoonen zoude hoe hoogh hy zich 't begunstighen hunner zaaken liet bevoolen zyn. Daarnaa vermaanden zy hem tot het ontzet van Kaamerik, en hoe die stadt zich onder hem had begeeven, op voorwaarde dat zy, zoo hy verdragh met de Staaten der vereenighde Landen sloot, daarin zouw begreepen worden als een lidtmaat der zelve. Dit beantwoordd' hy geneeghentlyk: ende als zy hem baaden de Neêrlanders te begiftighen met * recht van Inboorlingschap, zeide zulx aan hem niet te staan; maar dat hy, naa zyn' ontfankenis in Neederlandt, niet faalen zouw daaraf met den Koning te handelen, en het wel hoopte te verwerven. Dit droegh zich toe op den zestienden van Herfstmaandt; zulx men met al dit daadingen nauwlyx booven vyftien uuren beezigh was; naamelyk, t' elken daaghe, van achten oft neeghenen 's morghens tot tussen elven en twaalven. Seedert viel 'er noch stribbeling: houdende de Hartogh aan, om de punten ter weederzyden onderteekent te zien, tot bewys, voor zynen broeder, dat men staat op 't verdragh maaken moght. Waarteeghens d'Ambassadeurs by braghten, *Geene reede te zyn, dat zy zich verbonden, en zyn' Hoogheit onverbonden bleeve, mits het volbrengen van 't vyftiende en zestiende punt, en dienvolghends haare verbintenis, aan 't goeddunken des Konings hing; die zoo lang moghte de zaak sleepende houden, dat midlerwyl de Staaten benoodight wierden nieuwen raadt te zoeken, oft elders parthy te kiezen, oft ten minste groote veranderingen in 't Landt opquaamen, die men hun gezanten, als verachtrende hunne beloften, zouw willen wyten*. En zy verzochten tydt om voor vaster verplichting, zommighen uit hun aan de Staaten te schikken; voorneemelyk ten aanzien van de Brabandtsche, die hun zoo breedt een' maght niet gegeeven hadden. Teeghens deeze +zeinding werd zeer veel oover hoop gehaalt. Eindtlyk, op besprek dat de Hartogh hun gaave bewys geteekent met zyn' handt, hoe zy de bepaaling hunner maght, ontfangen van die van Brabandt, hem hadden bekent gemaakt, bewillighden zy, op den achtienden der gemelde maandt, +in 't onderschryven der punten, uitkoomende nu op deezen zin. *De Staaten kiezen en beroepen, den Hartogh van Anjou tot Vorst der Neederlanden, op zulke tytels, te weeten van Hartoghe, Graave, Markgraave, en anderszins, met zulke Hoogheeden en voortreflykheeden, gelyk de voorighe Heeren de zelve bezeeten hebben: welverstaan, dat al de verbintenissen van den Huize van Borgonje en de Neêrlanden zoo met den Kaizarryke, Vrankryk, Engelandt, Deenemark, als andre niet naadeeligh aan dit jeeghenwoordigh verdragh, zullen in haar geheel blyven, zonder +eenighe verandring. Naa 't ooverlyden zyner Hoogheit zullen de manlyke oiren, wettigh geteelt van haar, 't bezit der Landen aanveirden: ende indien zyn' Hoogheit, oft haare voorzeide oiren koomen meer dan eenen wettighen en manlyken erfgenaam achter te laaten; zoo heeft het +kiezen van den bequaamsten aan der Staaten oordeel te staan. In geval van minderjaarigheit des naazaats oft des gekoorenen, hebben de Staaten hem eenen bestierder te stellen, ende aan zich te houden de vooghdy, samt het bewindt der Landtzaaken, tot zyne volle twintigh jaaren toe; 't en waare zyn Hoogheit, oft haare erven anders daarin voorzien hadden, by goedtdunken der Staaten; de welke, by ontbrek van zyn' Hoogheit en haare naakoomelingen, zullen vermooghen eenen andren ooverheer te kiezen. +Men zal zyn Hoogheit stellen in 't bezit der Landsheerlyke goedren, gelyk die jeeghenwoordelyk bevonden worden: blyvende de zelve goedren belast met alle * dinklyke schulden: en de persoonlyke schulden, gemaakt by de voorgangene heeren, met de Landschappen en steeden, die dit*

+1580.

*Naturalisatie.

+*Voorwaarden geslooten tußen den Hartogh van Anjou en de Staatsche gezanten, in 't Plessis by Tou.*

+I.

+II.

+III.

+IV.

*Reëele.

+verdragh aangaan, en met andre vereenighde, oft met bezondre inwoonders houdende hunne parthy, zullen afgelost en betaalt worden: en zyn' Hoogheit zal +1580.
de zelfste goedren doen bedienen by luiden naar haare geliefte, doch inboorlingen des Lands; en zich te vreede houden met de gemelde goedren, zonder te mooghen doen eenighe ongewoone heffing oft de stelling van penningen buiten verlof der Staaten, volghends hunn' ouwde voorrechten: ende blykende de zelve goederen zulx bezwaart, dat zy niet verre genoegh strekken konden tot onderhoudt van den staat zyner Hoogheit, zullen de Staaten schikken meer daartoe te verschaffen, en haar in alle +reedelykheit te vernoeghen. Zyn' Hoogheit zal, in de gewesten, steeden,
en gemeinten, handthaaven d'ouwde oovereenkoomsten, verbintenissen, +V.
gerechtigheeden, voorrechten, vrydoomen, en gewoonten, ook de Uitrechtsche Vereening, voor zoo veel zy dit jeeghenwoordigh verding niet te naa +gaat. Zy kenne
voor goedt en van waarde al 't geene reeds, by den Aartshartogh Mathias, en +VI.
d'Algemeine oft bezondre Staaten, gekeurt oft verordent +is. Zy wort gehouden,
ten minste eens in 't jaar d'Algemeine Staaten te vergaadren, om daar orde +VII.
geraamt te worden op de voorvallende zaaken, die de welvaart der Landen betreffen: ende zullen, booven dien, de Staaten mooghen t' zaamenkoomen, zoo dikwyls, en ter zulke plaatse, als zy 't verstaan 's Lands oorbaar te weezen, volghends d'ouwde voorrechten. +Zyn' Hoogheit zal haare woonsteê houden in de
Neederlanden; ende zoo de noodt vereischt dat zy vertrekke en wegh blyve voor +VIII.
eenighen tydt, zal zy haare plaatse bekleeden met eenen andren Landtzaat, aangenaam +den Staaten en op hunne bewillighing. Tot Raadsluiden van Staate
heeft zy te gebruiken inboorlingen des Lands, zulke als by de Landtschappen +IX.
zullen gestelt worden, oft voor dit maal gestelt zyn; ende geene vreemdelingen, nocht Fransoizen, nocht andere, booven eenen oft twee, gevallende den gewesten, en by toestandt der zelve: ende als men voortaan andre zal moeten beroepen, zal 't aan de Landtschappen staan die te noemen, en +aan zyn' Hoogheit, hun last te
geeven. Zyn' Hoogheit zynde in de Neederlanden, voorzie met inboorlingen de +X.
voorneemlykste ampten haars huis; en belangende d'andre, doe, daarin, haar welbehaaghen, onder besprek +nochtans, dat de Eedelluiden meestendeels zullen
Neêrlanders weezen. Als men Ooversten van gewesten, oft van sterkten heeft +XI.
te maaken, oft de voorneemlyke Amptluiden van eenigh Landtschap, zal zyn' Hoogheit eenen kiezen uit drie genoemt by die van 't zelve Landtschap; en de geene, die +men zal noemen voor de hooftsteeden, zullen haar aangenaam weezen. Zyn'
Hoogheit beloove den Godsdienst en de geloofsvreede te onderhouden, in zulken +XII.
staat als die teeghenwoordelyk zyn, oft gelyk by de Staaten van elk gewest naamaals zal worden gekeurt; ende naamentlyk in Brabandt, Gelderlandt, Vlaandre, Uitrecht, Mechele, Vrieslandt, Groninger Ommelanden, Drenthe, en Twenthe; zonder dat, van weeghe zyner Hoogheit, daarinne +yets zal worden vernieuwt oft verandert.
Hollandt en Zeelandt, hebben te blyven, gelyk zy althans zyn, naamelyk, in 't stuk +XIII.
van den Godsdienst en anderszins: welverstaan, dat, in zaaken roerende de munt, oorlogh, schatting, en voorrechten tussen de Landen en steeden, zy zich zullen onderwerpen aan zyn' Hoogheit en d'Algemeinschap, naar 't luiden der oovereenkoomsten en verdingschriften, gemaakt oft noch te maaken, by gemein goeddunken der Algemeine Staaten, volghends d'ouwde gewoonten +en voorrechten.
Ende in 't gemein zal zyn' Hoogheit niet gedooghen, dat yemandt in zyn huis, oft +XIV.
anderszins, onderzocht oft gemoeit warde, om 't stuk oft ondervoorwending van den Godsdienst, alwaar 't schoon dat hy, buiten de voorzeide twee Landtschappen,

oeffening daar van deede: maar heeft zy beide de geloofsverwantschappen in haare bescherming te nee-

men. +Zyn' Hoogheit zal bevorderen, en te weeghe brengen, dat de Kooning +van Vrankryk haar en haare erfgenaamen helpe met zyne maght en middelen, om +1580.
zich altyds te handthaaven, en teffens de verdingende Landtschappen, staande +XV.
onder haare gehoorzaamheit, teeghens alle vyanden, 't waare de Kooning van Spanje, oft andre verbondene weederparthyen; ende dat hy niet toelaate, dat eenighe hulp, gerief, oft doortoght verleent warde in zyn Ryk, aan de gemelde vyanden; ook den Ooversten der gewesten, steeden, en grensplaatsen beveele, d'ingezeetenen deezer Landen +te begunstighen, en hun vry koomen en keeren toe te staan. Zynde zyn' Hoogheit getreeden in 't daadtlyk bezit deezer Landen, zal zy beschikken, +XVI.
dat Vrankryk en de zelve zich verbinden, en verbonden blyven, om gezaamentlyk, met gemeenen raadt, te oorlooghen, teeghens alle, die koomen te bespringen dat Ryk, oft deeze gewesten: de welke nochtans der kroone van Vrankryk niet zullen worden ingelyst, maar zich houden by hunne wetten, gewoonten, gerechtigheeden, verdingen, en ouwde voorrechten. +Wyders, tot meerder verzeekering teeghens de gemeene vyanden, die zich naamaals moghten kanten teeghens dit verdragh, +XVII.
meede om te voeden en te vermeerderen de goede vrundschap en 't onderling verstandt, die 't der Kooninginne van Engelandt, den Kooningen van Deenemark, Portugaal, Sweede, Schotlandt, en Navarre, den Vorsten des Kaizarryx, de Duitsche Henzesteeden, ende anderen Vorsten, mooghentheeden, Staaten, steeden, en hunnen bondtgenooten gelieft heeft te onderhouden met de Neederlanden, zal men hen, van weeghe zyner Hoogheit en der Staaten, +aanzoeken, om tot naauwer en vaster verbintenis te koomen. Zyn' Hoogheit zy gehouden het oorlogh te voeren, +XVIII.
en de Landen te handthaaven, zoo met de middelen haar te verstrekken door haaren broeder, als met haar' eighene, waartoe de Staaten jaarlyx zullen uitreiken vierentwintigh hondert duizendt gulden van veertigh grooten Vlaamsch, om daarmeede, voor al, betaalt te worden de bezettingen, en 't krysvolk van 't +Landt te zulken getaale als men dienstigh zal vinden. Den opperste des heirs zal zyn' +XIX.
Hoogheit, by goeddunken en geliefte der Staaten, stellen, +en oover de Fransche troepen een hooft, tot der Staaten genoeghen. Zy bezette geen' steeden oft +XX.
sterkten met Fransoizen oft andre vreemdelingen, buiten verlof des Landtschaps daar de plaatse zal geleeghen zyn: ende d'ingeboortighe krysluiden zal zy leggen, by goeddunken des Raads van +Staate. De Landschappen zullen, tot noodtlyk gerak des volx van oorlooghe, zeekre bequaame plaatsen verschikken, om de vendels +XXI.
te ververschen +en uit te winteren, wen 't vereischt wort. Alle uitheemsche krysluiden, zoo Fransoizen als andere, zullen moeten vertrekken uit den Lande, +XXII.
als +d'Algemeine Staaten des verzoeken op zyn' Hoogheit. De zelve zal geen verbondt maaken met den Kooning van Spanje, 't zy door huwlyk, oft anderzins, +XXIII.
nocht verdragh aangaan met hem, oft met de onteenigde gewesten oft plaatsen, dan by goeddunken en bewillighing der Landtschappen, die haar zullen hebben aangenoomen: gelyk zy ook geen' andre verbintenissen zal aangaan +met uitheemschen, tot naadeel van den Lande en dit verdragh. Welverstaan, dat men +XXIV.
de onteenighde Landtschappen, steeden, en plaatsen, ende andre, die zich zyner Hoogheit zullen willen onderwerpen, en vervoeghen +met de verdingende Staaten, tot dit verdragh t'ontfangen heeft. Ende met de geene, die men met geweldt +XXV.
moghte koomen te verooveren, 't zy in de onteenighde oft andre oorden van Neederlandt, heeft zyn' Hoogheit te handelen, by goeddunken der Staaten, in maaniere als met gemeine toestemming +zal oorbaar geacht worden. Zyn' Hoogheit en haare naazaaten zullen den pleghtighen eedt noopende 't onderhouden van +XXVI.

dit verding, doen in elk Landtschap, booven den algemeinen eedt aan de Staaten: ende indien zyn'

[+]*Hoogheit oft haare naakoomelingen 't zelve te buiten gaan, zoo zullen de Staaten met der daadt ontslaaghen en ontlast zyn van alle gehoorzaamheit, eedt, en getrouwigheit, en eenen andren Vorst mooghen aanneemen, oft anderszins voorzien in hunne zaaken, naar dat zy zullen te raade [+]vinden. Ten laaste, gemerkt d' Aartshartogh Mathias, geroepen zynde in Neederlandt, zich oprechtelyk naar plicht zyner beloften gequeeten heeft; zoo staat by zyn' Hoogheit en de Landen middel te raamen, om den zelve met billyke voldoening te believen*. Achter deeze punten stelde men, *De zelve ingewillight, beslooten, en bevestight te zyn, onder verplichting des Hartooghen, van te maaken, dat de Kooning zyn broeder hem verklaarde en zeekerheit gaave, by zyn handtteeken, dat het vyftiende en zestiende punt zouden volbraght worden. Dat zyn' Hoogheit en d' Ambassadeurs beloofden, de voorschreeve punten, en elk van die, naa te koomen en t' onderhouden, zonder eenighe quetsing; en daarop een pleghtigh verdragh te verlyden, in goede en behoorlyke form, zonder yets daarin te verandren oft te vernieuwen; ende dit, zoo haast als de boovengemelde verklaaring zyner Majesteit hun zoww gebleeken zyn. Welverstaan, dat zyn' Hoogheit, volghends de verklaaring, die zy den gezanten gedaan had, zoude mooghen, wen zy zich jeeghenwoordigh vonde ter vergaadring der Staaten, aldaar weeder in beraadt leggen het tweede, derde, neeghende, en achtiende punt, ten einde men zich naarder bedachte op de schorrigheeden en zwaarigheeden der zelve: behoudends dat het aan de Staaten stonde, daarop de orde te raamen, die hun goedt dochte. Ende dat men het zeste punt had laaten doorgaan, op der gezanten verklaaring en verzeekering dat 'er niet was verordent oft verleent, dan van ampten, [*] voordeelstaaten, en zommighe kleene giften van luttel belangs; en dit zelf by toestemming der Staaten. Gelyk ook in 't verdraaghen oover het tiende punt gezeit was geweest, dat men in 't oprechten van 't huis zyner Hoogheit in Neederlandt, verklaaren zoude, wie te houden stonden voor de treflykste amptluiden, daar 't zelve punt af vermaande. Ende in 't vast stellen des vyventwintighsten punts had men desgelyx gezeit, dat de Staaten niet meenden daaronder te begrypen 't geen het stuk en het recht der oorlooghe raakte; maar 't zelve te laaten aan 't welbehaaghen van zyn' Hoogheit en haaren krysraadt. 'T welk niet dan reedelyk gevonden was by de gezanten; die niet verstonden te beletten, dat zyn' Hoogheit den Staaten voordroeghe 't geen zy oordeelen zouw te betaamen, tot ruimer en klaarder uitlegging, en verbreeding der voorzeide punten; oft anderszins aanweeze 't geen haar dochte dat te doen stonde, volghends 't boovengezeide*. Dit werd onderteekent van den Hartogh en de gezanten, op den neeghentienden van Herfstmaandt. Zynde de zaak dus verre gebracht; zoo zond Anjou aan d'Algemeine Staaten, eenen brief, die, blaakende van glimp en gunst, aldus luidde.

[+]1580.

[+]XXVII.

[*]Beneficien.

[+]*Myn Heeren, Door plicht tot eer en deughd, het betrachen der welke de groote Vorsten draaght, en doet lichten in't oogh huns volx, en d'uitheemschen t' hunner gunste nyght, ben ik voorheen; daarnaa door uw billyk vertoogh, gedreeven geweest, om my te kanten teeghen de quellingen en ooverlast, die ghy uitstaat. Ende 't is u bekent, hoe, als ghy my eerstmaals t'uwer bescherming aanzocht, ik u 't uiterste myner krachten heb bygezet; my erinnerende, dat het eenen Vorse, minnaar van recht en reede, toestond het oor ter klaghte van een' bedrukte gemeente, en de handt t' haarder hulpe, uit te strekken. Aan de vruchten hunner ingeboorene heerscheit, naamelyk aan 't vellen uwer vryheit, het schenden uwer wetten, ouwde gebruiken, en voorrechten, hebben de Spanjaards en hunne*

[+]*Brief van Anjou aan de Staaten*.

+*onderworpelingen, sint een' lange wyl herwaarts, u t' oover doen smaaken, hoe zy blaaken in toeleg op uw' eeuwighe slaaverny, tot dank voor uw' vuurighe liefde,* +1580. *en oovergeeve gehoorzaamheit, beweezen aan dien Kooning en zyn' dienaars. Speurende dan u zoo deerlyk te weeghe, en bekoort zynde door den glans der deughd en grootmoedigheit, eighenschappen der Vorstlyke hooghte, meer dan door andre zucht, oft door de geneeghenheit my zoo mildelyk toegedraaghen van uwer zyde, heb ik te liever geluistert naa de verkiezing van mynen persoon t' uwen Landsheere, onder verbandt en voorwaarden, verklaart door uwe gezanten; gelyk ghy u van hun, buyten twyfel, verstendight vindt. Waarop ik u beloof, 't zy wat'er my af koomen mooghe, my te verkloeken, om uwe vryheit op te heffen; uwen staat, wetten, en voorrechten te handthaaven; uwe huisgezinnen en goedren te verdaadighen; teeghens alle, die zich yets t'uwer verkorting onderwinden zullen. Ende, gemerkt dat tot het duuren uwer vryheit, der welke ik, met Gods gunst, hoop en begeer 't hooft op te houden, noodigh is, uit te schudden allen bezondren haat, nydt, en oevelmoedt, die de grootsten deezer werelt tot verleeghe luiden maaken; zoo vermaan, jaa bid ik u van heelen heeten harte, t'zaamen te spannen in goedt onderling verstandt, tot achtervolghing uwer bejaarde gewoonten, uwer keuren en instellingen. Vertrouwt voorts, dat ghy, naa 't voltrekken deezer handelinge, ende naa myn' aankoomst by u, altyds een' gewissen steun aan my vinden zult: ende dat ik al myn' maght en gezagh daartoe besteeden wil, zonder myn' middelen oft eighen leeven te verschoonen, die ik, aan de behoudenis en vermeerdering van uwen staat, heb opgeoffert*. Thans werd hy verstendight van den Kooning, hoe zyne Majesteit den handel met de Neederlandsche gezanten goedt vond, en zich zelve geneeghen, hem, met al haare middelen in te volghen; maar zulx onmooghelyk, zoo lang als de krygh het ingewant haars Ryx verscheurde. Waaroover noodigh was, dat zyn' Hoogheit zich eerst pynde den binnenlandschen pais te vestighen. Dies toogh de Hartogh naa Gaskonje, daar hy eenighe maanden, zoo met het sluiten, als met het invoeren der vreede beezigh bleef. Hierentussen beaangenaamden en bekraftighden, op den naastleeden van Wintermaandt, der vereenighde Landtschappen gemaghtighden, vergaadert tot Delft, het gemelde verdragh van 't Plessis by Tours: ende gaaven hunnen gezanten, oft den meestendeele der zelve, onweederroepelyke maght, om uit hunnen naame den eedt t'ontfangen van den Hartogh, zoo haast als d'Alderchristelykste Kooning onder zyn handtteeken verklaart hadde, dat hy de punten van 't voorzeide verding goedt kende en beaangenaamde, ende zyn' Hoogheit en haare oiren, met zyne kraften en middelen, helpen zoude; op dat zy, neevens de gewesten die met haar ooverkoomen waaren, zich geduurighlyk teeghens alle vyanden, den Kooning van Spanje, oft andre, moghten handthaaven. Tot nyghing der gezanten om den handel te sluiten, nietteeghenstaande de voorverhaalde reedenen van aanstoot, had niet weinigh geholpen de gladde voorspoedt van Kooning Philips in Portugaal, dat te deezer tydt zynen ondergang eindighde. Want Don Antonio, die, hoewel geestelyk +en Prioor van, Acrato, ook doorgaands gehouden voor onechtelyk geteelt uit eenen broeder van Kooning Hendrik Kardinaal, nochtans, als eenigh oir in manlyke lyn, van de Portugheezen plechtelyk gekroont was, en by deeze geleeghenheit de wettigheit zyner geboorte +beweeren wilde, werd ten veld' uit geslaaghen, de hooftstadt Lisbon gedwongen. Zwaarlyk gequetst, voorneemlyk in 't hooft, uit welke wonde wel vyf beenen quaamen, zworf hy van Wynmaandt

+*Portugaal bemaghtight door de Kastiljaanen*.

+*Fortuin van Don Antonio*.

+deezes, tot Zoomermaandt des volghenden jaars, om her, balling in eighen Ryk, en leidende, door de klippen en wildernis, een leeven gebeedelt van dagh tot dagh, uit de meêdooghentheit der Landtzaaten; die, gedreeven door zucht tot d'ouwde stam van Portugaal, hem somtyds ter sluik huisden oft hoofden, op gevaar van hunnen hals by beurten, staaghs van den zynen. Eindtlyk, naa 't uitstaan van meenigherley hachlykheit ontquam hy op een schip van Enkhuizen. De zelfste fortuin vervolghd' hem noch ter zee, daar hem een maghtigh oorloghschip ontmoette, en 't karveel, dat, gelyk de Spaansche wyze is, daar neevens ging, aan boordt zond. Maar de schipper, genaamt Kornelis van Egmondt, ontleidde 't hun met een tydighe leughen, dat hy van Calis in Andaluzie afgevaaren, en de pest onder 't bootsvolk was. Zoo trad hy tot Calis in Vrankryk op; stak thans van daar, oover, in Engelandt: ende hebbende naamaals't weederkeeren t'zynen Ryke bestaan, met hulp dier Majesteit, maar eeven krank geluk, quam ten laaste in Vrankryk sterven. Twee zoonen liet hy achter. In den jaare vyftienhondert neeghenentneeghentigh zaaghen wy, tot Veneedje den jonghsten, Don Christoffel, erbarmelyken volgheling van eenen, die, toen gevangen aldaar, zich zocht uit te geeven voor Kooning Sebastiaan, gelooft in Barbarye verslaaghen te zyn. De oudste, Don Emanuel beeter te weeghe geraakt, won in Hollandt de min en 't huwelyk der eenighe volle zuster van Prins Maurits van Oranje, en, by haar, verscheide kinderen. Thans gescheiden van haar, en behoeftigh, heeft hy, vertyghende van zyn recht op Portugaal, zynen zoen met Spanje gemaakt; zich in Brabant begeeven; en onlanx naa haare doodt, aldaar een' bedaaghde maaghdt van den huise Osorio getrouwt. De Afrikaansche en Indiaansche gewesten, met de eilanden onderworpen deezer kroone, werden ook, 't een vroegher, 't ander laater, van den Castiljaan vermeestert. Met dus een' plek Lands, groot van inkoomst, en grenzende van alle kanten aan den Spaanschen boodem oft de zee, zulx de bewaarnis gemaklyk en van kleene kosten valt, hield men 't verlies van Tunis ruim geboet. Zommighen nochtans, waanende zich bet verlicht met regeerkunde, oordeelden dat het verre zagh, gewaapenderhandt, zonder aangebooden recht te verbeiden, een Christen Kooninkryk te neemen, 't welk by menschen gedenken geenen krygh teeghen zyn' geloofsverwanten gevoert had; ende dat nydt en staatyver, opgestookt hierdoor in andre Christene mooghentheeden, geschaapen waaren den Spanjaardt zwaare moeite te bescheeren. En zy braghten ten teeghendeel by, hoe 't eerlyker voor Philips, ende nutter, zoo voor zyne Staaten aan en in de Middellandsche zee, als voor gansch Christendoom, geweest waar Tunis te behouden; dat den Turke tot een welgeleeghen pakhuis van oorlogh zouw dienen, om Siçilie, Italie, Spanje, te waater aan te ranzen, immers die kusten met geduurigh rooven te quellen. Maar (behalven dat de Kooning geen' keur had) zoo meeten de maghtighen doorgaands de gloory by de roeden hunner grondtstrekking: eighen wort naader dan gemein voordeel gereekent, wisse winst booven vermoedbaare schaade betracht. +Veele, zoo beampte luiden en van treflyken aanzien, als andre, daar vermoeden van zucht tot de Spaansche parthy op viel, werden in Slaghtmaandt, door de Majestraaten van Brussel, Antwerpen en andre plaatsen ter stadt uitgeweezen, op zeekre peene, zonder gelaat van rechtspleeghing, zonder reede te melden; by enkele briefkens. Een manier van doen zeer onbillyk, en inbrek van onbepaalt gezagh, dat zoo lichtlyk tot misbruik bekooren, en tot dwingelandy veraarden kan. Wel hebben de Wethouders, van ouwds her, maght om te keuren 't geen hun stads oorbaar dunkt; doch mits verplichtende zich zelve eeven verre als d'onderdaanen:

+1580.

+*Veele luiden, tot Brussel, Antwerpen, en elders, ter stadt uitgeweezen, by briefkens.*

+maar, daar 't aan de geliefte eens kleenen getals van persoonen, oft somwyls aan drie oft vier Burghermeesters, jaa aan eenen dringer onder hen hanght yemandt te doen opstaan en uit zyn' welvaart te werpen, is 't, al leed men niet meer gevaars, voorwaar zorghelyk woonen. Deeze bysterheit nochtans, verschoont door de noodt des tyds, is seedert, vaaken naagespeelt; ik zeg niet, zonder meer haats dan baats te baaren. In +deezen jaare stichtte de Koning, ten aanstaan van Wilhelmus Damasius Lindanus, Bisschop van Roermonde, die zich toen in Spanje vond, twee zaayeryen om harders oft leeraars aan te fokken, die 't Roomsche geloofhadden voort te planten, en 't Onroomsche te bestryden. In d'eene, tot Looven, moesten der tweeëntzeeventigh gevoedt worden, ter gedenkenis van 't getal der leerlingen van den Heere Christus; de rest in d'andre, tot Douay. Tot hun onderhoudt zond hy, d'eerste twee jaaren, geldt uit Spanje, en beval voort de kosten te verschaffen uit d'aangeslaaghe goederen des Prinsen van Oranje. In 't bewindt oover deeze gestichten stelde men Johannes Molanus, Doctoor in de Godtheit, en Johannes Vindevilius, Doctoor in beide de Rechten. Deeze beriepen, tot regeerder oover de zaayery van Douay, Johannes Estius: de Kooning den Bisschop van Middelburgh, Johannes à Stryen, tot het zelfste ampt, oover die van Looven. Op den vyventwintighsten van Wynmaant, +verloor Philips zyn' vierde gemaalin Anna van Oostenryk, dochter van Kaizar Maximiliaan den Tweeden. Zy had hem verscheide zoonen en dochters gebaart; die hy altzaamen ooverleefde; uitgezeidt Philips zyn naazaat in 't Ryk. Sint haar' doodt verzocht hy ten huwlyk haare zuster Elizabeth, weeduwe van Kooning Karel den neeghenden van Vrankryk. Maar deeze Vorstin had liever het ooverschot haares ouderdooms in een klooster te verslyten. Op den achtentwintighsten van +Wintermaant raakte Geeraardt van Groesbeek, Bisschop van Luik, ende onlanx Kardinaal geworden, t'ooverlyden aan een' wonde, die, ontfangen ter jaght, door 't onvoorzichtigh lossen eener handtbusse, en geheelt oover een' wyle, weeder opbrak, doordien hy, met den Hartogh van Aarschot zynen gast, zich te zeer vergat in 't goê sier maaken: hoewel andren willen, dat het hem quam van verdriet, mits hy, aan zyne beloften van de Spanjaards met geldt te helpen, geen quyten zagh; dewyl zyn' onderdaanen, die hen nerghensnaa zoo wel vermoghten, hem schatting, verzocht te dien einde, geweighert hadden. Om zyn' plaats te bezetten was groote strydt. Oranje en de Staaten gingen de Kanoniken, dien 't recht der verkiezinge toekomt, met smeeken en beweeghreedenen aan, om stemmen te werven voor den Aartshartooghe Mathias, en hem heuschlyker te loozen met dit loon der bedieninge, waarin hy niet zonder zwaaren ondank der zynen, getreeden was, ende nu, zonder zyn hoop te bejaaghen, had uit te scheiden. Maar de gunst des gestoorden Kooninx, en des Kaizars, die teeghens zyn' eyghen broeder dong, goldt meer: zulx eindtlyk, t'hunner aanbeveelinge, Ernst, broeder des Hartoghen van Beyere, tot deeze waardigheit verheeven werd.

+1580.

+Zaayeryen van Roomsgezinde leeraars gesticht, tot Looven en Douay.

+Anna Kooningin van Spanje sterft.

+Doodt van Geeraardt van Groesbeek, Bisschop van Luyk.

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Achtiende Boek.

[1581]

[+]**H**ET voorspel der nieuwe heerschappye vernamp men teffens met het nieuwe jaar vyftienhondert eenentachtigh: op welx dertienden dagh, de tot Delft verzaamde Staaten, hebbende 't vaaken voorgestelde stuk van 't oprechten eens Landtraads hervat, beslooten dien voor eerst in te voeren, naar de volghende maate, gepast tot ontfankenis van [+]vorstlyke regeering. *'T getal zouw zyn van eenendertigh [+]wel bequaame inboorlingen, en zich binnen 's Lands houdende, te kiezen en te loonen, vier by 't Hartoghdoom van Brabandt, eevenveele by 't vorstendoom van Gelderlandt en 't Graafschap Zutven, vyf by 't Graafschap van Vlaandre, vier by 't Graafschap van Hollandt, drie by dat van Zeelandt, drie by die van Dornik en Dornikkerlandt, drie by 't Landt van Uitrecht, twee by die van Mechele en Ooveryssel te zaamen, twee by die van Vrieslandt, en twee by de Groninger Ommelanden. Deeze persoonen zouden, neevens de hooghe Ooverheit, te stellen by de Staaten, alle voorvallende dingen verrichten, en inzonderheit [+]volmaghtight zyn, om de schattingen, samt andre penningen en zaaken, ingewillight by de Staaten, met der daadt te vorderen; desgelyx om het geïnde geldt te bekeeren ter betaalinge der luiden en lasten van oorlogh; zonder dat de bezondre Landtschappen, steeden, oft oorden, daarin te zien, oft te zeggen hadden, behoudends dat men aan de beloofde penningen korten liete de betaaling der bezettingen, en andre gewoonlyke kryskosten, vallende in elk gewest, ende toegelaaten by de hooghe Ooverheit en den Landtraadt; waarvan, aan al de Landtschappen gezaamentlyk, oft aan yder op zich zelf, van maant tot maant, oft ten langste van zes tot zes weeken, reekening en bewys der besteedinge te toonen stonde: ook zouwde de Landtraadt, met kennis van de bewindsluiden der geldtzaaken en beeden, oft van de kaamer, die men in plaatse van hun quaam' op te rechten, [*] 't beschik hebben oover der gemeine middelen zaamelaars, en ontfangers, moetende weezen nutte persoonen, en eerst benoemt by de gewesten; gelyk ook aan den zelfsten Raadt zouw staan het bestier van de [*] teeghenrolhouders, mits dat men deeze uit het eene gewest naame, om hen in 't ander te zeinden: doch de zaaken, betreffende den burgherlyken standt en 't begeeven der ampten binnen Hollandt en Zeelandt, hadden te blyven ter voorzieninge des Prinsen van Oranje: welverstaan, dat deeze twee Landschappen, by dit uitdingsel niet dachten te verkorten het punt der voorwaarden met den Hartoghe van Anjou gemaakt, dat, onder ander, van de Hollanders en Zeeuwen sprak; noopende 't welke zy te vreede waaren, zich t'onderwerpen aan den Landtraadt, op de bepaalingen en [*] inbanden, begreepen in dit berichtschrift; zynde ook hunne meening*,

[+]1581.

[+]I.

[+]*De Staaten rechten eenen Landtraadt op, om neevens een ooverhooft te reegeeren.*

[+]II.

[*]Dispositie.

[*]Contrerolleurs.

[*]Restrictien.

*+met de begifting der ontfangerschappen van kryspenningen ten behoeve der Algemeinschap, den Landtraadt te laaten begaan; gelyk zy meede wel lyden moghten, dat hunne stem, in stoffe van burgherlyken standt oft amptbesteeding, by d'andre gewesten niet gehoort wierde: en men hadde eindtlyk, binnen Hollandt en Zeelandt, in bezetting te houden zulk getal van vendelen, als zyne Doorluchtigheit, by goeddunken der Staaten van de zelfste +Landen zouw noodigh oordeelen. Alle staaten en ampten, die t'allen tyde uit d'eigene handt der Majesteit oft des algemeinen Landtvooghds waaren ontfangen geweest, hadden ter begiftinge des Landraads en der hooghe Ooverheit te staan, volghends de voorrechten der gewesten, daar de zelve ampten quaamen te vervallen; welke gewesten drie persoonen benoemen zouden, en de voorzeide Ooverheit gehouden zyn, eenen daaruit te kiezen: wyders zouden de gemelde Ooverheit en Raadt vermooghen, naar geleeghenheit van zaaken, voet-en paardevolk te soldighen oft ontsoldighen, mits niet gaande booven de maat der ingewillighde middelen, dan, by noodt, ter somme van hondertduizendt gulden, omme te slaan oover de vereenighde Landtschappen, eens, zonder meer, dan by verlof der Algemeine Staaten. +Om nieuwe schattingen oft andre lasten op te stellen, buiten geliefte der Staaten, zouw de gemelde Raadt geen' maght hebben; nochte 't beschik oover punten, raakende eenighe algemeine verandering ofte 't stuk der Opperhoogheit, als was het vervreemden des Lands, ende 't brengen des zelven in 't gewoudt van uitheemsche mooghenheit, oft het aanveirden van nieuwen oorlogh, oft besluiten van pais, oft wisseling van Heere oft van 's Lands gemeinen staat, oft invoering van nieuwe algemeine gewoonten, zonder verlof der Staaten wettelyk daarop vergaadert: doch zoude den voorzeiden Raade en der hooghe Ooverheit toegelaaten zyn, verbintenissen, tot 's Lands oorbaar, te maaken met andre Vorsten en volken: oover 't stuk der munte, 't vermeeren oft vermindren daarin, zouden zy geen gezagh hebben, zonder goeddunken van elken geweste, dien daaraan +geleeghen waar. Geenen Landtschappe zouden zy, teeghen diens dank, eenighen vooghdt opdringen; ende deez, indien 't mooghelyk viele, woonachtigh aldaar oft gegoeyt zyn, oft ten minste aangenaam; ook gekooren +worden alleenlyk ter benoeminge van 't zelfste. De gemelde Raadsluiden hadden by eede te belooven, dat zy alle vrydoomen, rechten, en gewoonten des Lands, zoo in't gemeen als in't bezonder, onderhouden zouden, en zich voorts schikken naar 't luiden van dit berichtschrift; daarenbooven, geen verstandt in't bezonder houden, met eenighe Landen steeden, oft enkle persoonen, voor zoo veel de gemeene zaak belangde; ende de welvaart deezer alleen betrachten, zonder 't gewest hunner geboorte oft kiezinge aan te zien: zouden ook geenerley heimelyke t'zaamenspraak, beraading, oft besluit mooghen ontdekken; nocht eenighe geschenken ontfangen, +op peene van eerloosheit en meineedt. Alle zaaken, ooverwooghen by hen, moesten zy slyten by uitslagh van stemmen, zonder dat de voornoemde +Ooverheit zich beholpe met eenighen achterraadt. Alle brieven, betreffende den staat des Lands, stonden te vertoonen in den Raadt, om +de meeningen daarop gehoort, ende besluit genoomen te worden. Geene zaaken van groot gewight zouw men'er afhandelen, dan in jeeghenwoordigheit van al de Heeren, weezende ter plaatse, daar zich de Raadt op dat pas onthielde, oft ten minste van tien, waaraf de zeeven moesten zyn van verscheide gewesten: en oover 't sluiten van minder weeghende zaaken, hadden niet onder de zeeven heeren te gaan, de vyf van verscheide gewesten, indien zich ter steede van de vergaadering zeeven oft vyf van verscheide Landtschappen bevonden: en de griffiers oft * geheimschryvers zouden van dagh tot dagh, de verschynende heeren te boek teekenen:*

+1581.

+III.

+IV.

+V.

+VI.

+VII.

+VIII.

+IX.

*Secretarizen.

+ook de Raadt op geen' ongewoonlyke zaak mooghen verzaamen en besluit neemen, zonder voorighe weete, gedaan aan al de heeren die in der stadt +zouden zyn. +1581.
In zaaken, die Landschappen, steeden, en gemeinten aangingen, zouden alle * +X.
kennisschriften en afveirdingen gebyteekent en * bewaaright worden met de *Acten geparapheert.
naamen oft toenaamen van twee heeren, by beurten; en de schriften, zonder die *Geverifieert.
in andre handen te laaten koomen, stonden voorts te draaghen, door den geheimschryver, oft yemandt der Raadsluiden, aan de hooghe Ooverheit. De geenen, die zich met waapenen +teeghens de Staaten en 't vaaderlandt verzet hadden, oft
den vyandt met raadt oft daadt holpen, oft verstandt met hem hielden, zouw men +XI.
aan recht vorderen, in elk gewest, ten voordeele van 't zelve, zonder den voortgank oft uitvoer van 't vonnis te laaten verhinderen: behoudends eevenwel, dat men noch te dier wyle d'ontilbaare goedren niet verkochte, maar alleenlyk aanteekende, om de vruchten daaraf te bekeeren ten behoeve van 't Landschap daar ze vielen; ende dit by maniere van voorraadt, tot dat op 't verkoopen der goedren naader orde geraamt waare; ende zonder te verkorten het krysrecht, belangende de ransoenen, mangelingen, oft verdingen oover gevangenen, houdende daadelyk de parthy van den vyandt; ende naar dat 's Lands welvaart quaam te vereischen. +
Om der Algemeine Staaten recht te bet te bewaaren, ende op dat zy gestaadelyk +XII.
moghten 't oogh hebben op de regeeringe, en 't beleydt van alle zaaken verstaan; zoo zouden zy jaarlyx tweemaals pleghtelyk vergaadren, op den eersten van Grasmaant en den eersten van Wynmaant, om te raadslaaghen op alles wat voorviel; ende dit ter plaatse, daar zich alsdan de gemelde Raadt en Ooverheit hielden: zouden ook mooghen verzaamen waar 't hun geliefde, om 's gemeenen Lands beste; gelyk meede de Staaten van elk gewest, om zaaken raakende hen in 't bezonder, zoo dikwyls het hun goedt dochte, zonder eenighen ondank te begaan, oft t'eenighen begrype gestelt te worden: blyvende hierbeneevens in kracht het voorrecht, waarby verbooden wort, de Staaten van 't eene Landschap, buiten hunne grenzen, in een ander, te beroepen: ende zouden, des niettemin, de Algemeine Staaten, ook buiten de gewoonlyke tyden, vergaadren, zoo vaaken als zy, uit hooghdringenden noodt, door de gemelde Ooverheit en Landtraadt beschreeven wierden; ofte als een oft meer gewesten dat quaamen te verzoeken, den welken men zulx niet hadde te weigheren; alles, mits dat men de punten invoeghde, waarop te raadslaan viele; zonder dat zich yemandt zouw mooghen verschoonen, oft uitstel neemen van te koomen ter plaatse en daaghe hun beteekent, op peene dat de verschynende zouden eevenwel voortvaaren tot besluit, en dat het zelve ook moeste naagekoomen worden by de geenen die niet zouden verscheenen zyn; uitgezeit zaaken van grooten naadruk; ende die eenigh vertrek lyden konden; in welken gevalle men de achtergebleevenen andermaals beschryven zoude, teeghens eenen andren geleeghen dagh, op verbeurte hunner stemmen voor die reize, en op belasting dat het besluit, genoomen by de jeeghenwoordighen, gelden zouw, en hen verbinden, nietteeghenstaande hun afweezen: behoudends nochtans, dat de geenen, die niet verscheenen, hun gevoelen moghten ooverzeinden, om +inzight
daarop genoomen te worden in 't omvraaghen. Van de gemelde Landtraadsluiden +XIII.
hadde men, uit elken geweste, alles jaars, in eevenen getaale de helfte, in oneevenen 't meeste deel, te wisselen aan andre; doch zonder daarmeê de afgaande aan hunn' eere te quetsen; ende zouden deeze ten minste een jaar moeten stil staan, eer zy weederom in den zelven Raadt moghten gebruikt worden; in den welken ook niemandt +langer dan twee jaaren vervolghends te dienen hadde. Aan
geene zeekre +XIV.

[+]plaats zouw de voorzeide Raadt gebonden zyn, maar zich onthouden in de Landen oft steeden, daar hy en de hooghe Ooverheit het dienstighst oordeelden, [+] [+]1581.
voorneemelyk ten opmerke van het beleidt des oorloghs. In zulken verstande [+]XV.
nochtans, dat, oover wat zyde der Maaze de hooghe Ooverheit en de Raadt zich quaamen t'onthouden, by hen gekooren zouw worden, uit hun amptgenootschap, zeeker getal van acht oft tien persoonen, om te trekken en zich t'onthouden aan d'andre zyde dier stroome, en aldaar steêvast te arbeiden, en de voorvallende zaaken te bezorghen; alles op breedt berichtschrift, geraamt ter jeeghenwoordighe daghvaart, en hun meede te geeven van de voorzeide Ooverheit en Landtraadt: ende tot beeter bescherming der Landen teeghens den vyandt, zouw door de hooghe Ooverheit, gekooren worden, en gezonden een Veldtheer, tot het bestier des kryshandels, by goeddunken van den zelven Raadt, oft van andren daartoe bezonderlyk te schikken, doch in zulker voeghe, dat hy stond [+]ten beveele der hooghe Ooverheit voornoemt. De gemelde Raadsluiden zouden, met de [+]XVI.
Ooverheit, maght hebben, om, naar geleeghenheit van zaaken, ende naar d'omstandigheeden des kryghs, en der plaatse daar die viele, te kiezen en te stellen zoo wel amptluiden van oorloghe als andre; ook tot het volmaaken van eenen krysraadt, om, by goeddunken van dien, de dingen te richten en uit te voeren; behoudends dat men, booven vreemdelingen, [+]de Landtzaaten, mits eeven bequaam zynde, vorderde. Desgelyx zoude, aan den Landtraadt en d'Ooverheit, staan de [+]XVII.
keur van hunne geheimschryvers, deurwaarders ende andre amptluiden, te neemen uit [+]de vereenighde gewesten, ten meesten oorbaar der Algemeinschappe. Al dit enkelyk voor den tydt van een half jaar, ten einde van 't welke d'Algemeine [+]XVIII.
Staaten weeder gehouden zouden zyn te vergaadren, zoo oover 't afschaffen oft aanhouden van den gemelden Landtraadt, samt het verbreeden deezes berichtschrifts, als ooyer andre zaaken, ende al dit buiten naadeel zoo des handels tussen den Hartogh van Anjou en de handelende Landtschappen, als der geene, die met zyn' Hoogheit niet gehandelt hadden. De zelve Hartogh, hierentussen, liet de Staatschen gezanten leezen en uitschryven eenen des Kooninx brief, die vertolkt hieronder staat.

MYN BROEDER.

Haakende niet min naa uw welvaaren en grootheit dan ghy zelf, mits de zonderlinge en broederlyke vriendschap, die ik u toedraagh, heb ik u wel willen doen weeten en belooven by den jeeghenwoordighen, dat ik u zal helpen en bystaan met al myne maght; my voeghen, en in bondtgenoodtschap treeden met de Neederlanden, die met u zullen ooverkoomen zyn; alsdan, wanneer zy u, met der daadt, zullen hebben ontfangen en aangenoomen tot het Vorstendoom ende Heerschappy der zelve gewesten; volghends 't verzoek aan my gedaan van uwent weeghe. Want ik hoop, dat Godt door zyne goedheit, my de genaade zal beweezen hebben, van, binnen dien tydt, myn Ryk te herstellen in eenen goeden pais: gelyk ik hem bid van ganschen harte; ende dat hy u houde,

Myn broeder, in zyne heylighe hoede. Uit Blois den zessentwintighsten dagh van Wintermaandt des jaars duizent, vyfhondert, tachtentigh.

Uw goede broeder,
HENRIK.

Welk schryven my goedt gedocht heeft, hier, genoegh van woordt tot woordt, in te laschen, om dat de gezanten groote zwaarigheit daarin maak-

ten, +mits hun des Kooninx belofte, als zich gedraaghende tot eenen toekoomenden tydt, aan behaal onderworpen scheen; ende hy een' achterdeur oopen te houden, om, zoo dikwyls 't hem geliefde, uitvluchten re vinden. Vreezende nochtans den Kooning te terghen, en alzoo den heelen handel om te stooten, oft ten minste grootlyx te verachteren; bewillighden zy in 't voltrekken van dien, op besprek dat de Hartogh hun, onder zyn handtteeken, gaave een bescheidt, vervaatende den boovengestelden brief; en toezeg, *Dat hy, ten uiterste, voor't eindt van Grasmaandt naastkoomende, zouw maaken in Neederlandt te zyn, met zyn' eighene, en met de kraften hem toegestaan van zynen broeder, ook dat hy, noopende 't volbrengen van 't vyftiende en zestiende punt des verdraghs van Plessis by Tour, volghends het zelve, breeder verklaaring en verzeekering van zyne Majesteit zouw doen houden aan de Staaten tot zoo verre toe, als men op hem van hunnent weeghe, te verzoeken quaame*. Zynde dan het verding ingestelt naar behaaghen van parthyen, met een' vertelling der Spaansche ooverdaadt in 't hooft, tot ontschuldighing van den Hartogh en de Staaten; las men 't, en voorts het verhaalde bescheidt. Ten naasten daaghe, drieëntwintighsten deezes jaars vyftienhondert eenentachtigh, deed men, naa opleezing der ingewillighde punten wel pleghtelyk weederzydelings den eed, aan handen van den zeeghelwaarder La Regnye. Alzoo werd de opdraght der Neederlanden +aangenoomen by den Hartogh; en hy tot Vorst der zelve, by de Staatsche gezanten. Dit geschiedde binnen der stadt Bordeaux. Ter gedachtenisse van dien, sloegh men in Neêrlandt, welx gewesten meest al verscheide leeuwen in hunne schilden voeren, legpenningen, vertoonende aan de voorzyde 't beeldt eens verwinners booven op een zuil, daar een leeuw aan vertuidt was, met eenen halsbandt, dien een' muis aan einden knaaghde, in 't midde van dit omschrift; *Rosis leonem loris mus liberat:* dat is; *De muis verlost, knaaghende 't zeel, den leeuw*. Op d'achterzyde stonden de Paus en de Spaansche Kooning, lokkende den leeuw met hoop der heilighe vreede, om hem weeder vast te kryghen; in den randt deeze woorden, *Liber revinciri leo pernegat:* dat is, *De vrye leeuw wil geenszins weêr aan bandt*. Tot Gent werden andre gemunt, waarop men zagh, aan de voorzyde eenen ring, geslooten met twee verzaamde rechtehanden; ter middelplaatse, Jehova, in Hebreeuwsch; rondom *Pro Christo, lege, & grege:* dat is, *voor Christus, wet, en kudde:* aan d'achterzyde, een' krans van eiken loof, met deeze bytaal, *Religione & Justitia Reduce; vocato, ex Gallia pacata, duce Andium Belgicae libertatis vindice:* dat is, *Ter weederkoomste der Godsdienstigheit en Gerechtigheit; zynde, uit het bevreedight Vrankryk, geroepen de Hartogh van Anjou, Redder der Neederlandsche Vryheit*. Op gelyken penning deeden de Zeeuwen, ontrent deezen tydt, hun waapen stellen, eenen leeuw die zich uit de baaren opbeurt; met deeze verklaaring hunner zorghvuldigheit; *Vos terrâ, at ego excubo ponto:* dat is, *Te land' hoüdt ghy de wacht, maar ik ter zee*. Op d'andre zyde was t'aanschouwen een hoedt op een' speer, tot bediedt van strydt, voor de vryheidt; met deeze zinuiting, *Si non nobis, saltem posteris:* dat is, *zoo niet voor ons, voor de naakoomers dan*. De +Graaf van Rennenbergh, hierentussen, volhardende in Steenwyx beleg, dacht dien van binnen, de blyde maare van 't naakend' ontzet, tot eenen droeven strik huns bederfs te doen dienen. Ook was 't geschaapen hem te gelukken, met naabootsing van den Hollandschen en Engelschen tromslagh, indien hem de gunst eener dikke mist niet geweifelt hadde, met schielyk neêrvallen, dat al zyn' hinderlaaghen van ruiters en voetvolk in heldre lucht ten toon liet. 'T welk den steedelingen, reeds aan 't uittrekken,

+1581.

+*De Neederlanden worden aangenoomen by den Hartogh van Anjou; en hy tot Vorst der zelve by de Staatsche gezanten*.

+*Vervolgh van Steenwyx beleg*

+de hertredt ried, die zy onbeschaadight deeden, ende niet zonder eenighen +der zynen af te maaken. Ten volghenden daaghe, tweeden in Louwmaandt, quam Sonoy, met etlyke scheepen en volk van oorlogh, uit Noordt-Hollandt, tot Blokzyl, en worp 'er strax een' sterke schans op. Veel lyftoghts ook, daar van alle kanten meer toe vloeide, braght hy oover, zoo tot zyn eighen, als tot behoef van Norrits; dien hy daaraf verwittighde, en dees de stadt, met verzoek, dat men hem yemandt, zich verstaande des oorloghs, tot onderrichting toezonde. Dies quaamen Hopman Koen Dirxzoon en de Steêhouder van Olthof uit, met last, teeghens zin van Kornput en Beerenbroek, om op het waaghen der zaake te dringen. +Doch Norrits, verwachtende noch eenighe hulp, en geldt om den quaalyk betaalden soldaat wat williger te maaken, deed meer niet, dan dat hy, op den achtsten aavondt der maant, van Meppel tot Giethoorn quam leegheren. 'S andren daaghs schikte Rennenbergh weeder eenen trompetter steêwaarts, met schriftelyke aanbieding van genaade voor 't laaste maal; zoo zy, aanmerkende dat de Staaten nocht maght nocht lust hadden tot de jongste proeve, zich opgaaven; anders wild' hy 't uiterste te werk stellen. De brief, onderteekent by hem, Marten Schenk, en Johan Streuf, deed de Hopluiden oordeelen, dat zyn gezagh gedeilt was; ende werd van hun der Majestraat getoont. Maar als de beraading op 't stadthuis te lang aanliep, antwoorden zy, door den wachtmeester mondelings. *Den Prinse van Oranje, en Staaten getrouw te willen blyven: de Graaf moghte doen 't geen hy niet laaten konde*. Daarop schreeuwden de soldaaten een' lange jouw, van de vesten. Eevenwel schreef men aan de Staaten, met oovermaat der noodt. Rennenbergh, onlanx hiernaa, veirdighde Kornput eenen zeer schampren brief toe, en, daarin, een gedrukt walsch boexken, getytelt, Afgeworpen schryven des Prinsen van Oranje aan den Hartogh van Alençon. Dit was 't geen, waaraf de Prins, achter zyn' uitgegeeven' ontschuldighing vermaant had. Veele lasterlyke duidenissen stonden op den kant; waaroover Kornput het ongeirne toonde; 't welk hem in lyfsgevaar braght, mits de steedelingen, denkende dat hy hun yet, waaraan hun geleeghen was, verberghen wilde, teeghens hem eenen oploop aanvingen die zwaarlyk gestilt werd. Toen zond hy aardigh antwoordt, op brief en byteekeningen beide. Koen Dirxzoon lelde vast den Veltheer aan de ooren, met roepen dat de stadt het geen' vier daaghen houden kon: zulx Norrits, hem geloovende, op den zeeventienden aan Sonoy, om naavoer van eenighe tonnen biers en ander behoef, zond; en boode aan de beleegherden, dat zy zich hadden gereedt te houden; alzoo hy meinde, ter naaste nacht, yets te bestaan teeghens den vyandt. Thans toogh hy, met zyn regement Engelschen, dat van Graave Willem Lodewyk van Nassau, en dat van Michiel Caulier, samt eenighe andre vendels, neevens Heegheman en Stuiper, in alles geen' tweeduizent +man', naa Steenwykerwoldt; ende sloegh daar, onvoorziens, een goedt deel Rennenberghsche ruiters, verbernde de huyzen, en veele schoone paarden daarin. Twee vendels, leggende op den Tuk, naamen de vlucht naa een derde in de Kapelschans, op den Steendyk. De beleegherden, in waapen van 's aavonds af, waaren langer niet te houden, nu de klank van 't schieten, en opgank der vlam hun ooren en ooghen terghde. Verzaamelt ter marktplaatse, storten zy op de knien, hun gebedt tot Godt; toen met de helft der bezettelingen ter poort uit, en op 't schansken van den Steendyk, dat verlaaten, geplondert en in vuur gesteldt werd; voorts naa de groote Kapelschans toe, daar Rennenbergh zelf binnen gekoomen was. Derhalven raauwelyk afgeweezen, spreiden zy zich oover 't landt ter rechte zyde, tot neevens Steenwykerwoldt; de eenen om

+1581.

+*Kryslist vergeefs geproeft van Rennenbergh*.

+*Norrits komt van Meppel tot Giethoorn leegheren*.

+*Hy slaat etlyke Rennenberghsche Ruiters, tot Steenwykerwoldt*.

+de geenen t'onderscheppen die voor Norrits vlooden, d'andren om die +van de Oosterschans te stuiten, zoo zy pooghden den hunnen te baat te koomen. De duisternis, in dit bedryf, had bynaa een' droeve dooling voor uitvallers en ontzetters beschooren. Want Heegheman met de Engelschen en eenigh volk meer van de Staatschen, ziende 't gemelde schansken branden, en die van de stadt aan voor vyanden, trokken hun te gemoet, lanx den Steendyk, en groetten hen; ende aangezien voor de zelve, van hun, werden met eenighe scheuten gegroet; doch yder noch, tydtlyk des misverstands gewaar. Midlerwyle rukten de Rennenberghschen, geschaart in 't breede, te voet en te paarde ontrent het Verlaat, oover de Aa, om Norrits van daar, en de uitvallers naa stadt te jaaghen. Deeze hadden, ontrent de kleene schans een' waaghenburgh gemaakt, ende, deizende derwaarts, vernaamen by 't schieten daaruit, dat ze van den vyandt was ingenoomen. Zommighen nochtans, stoutelyk toestreevende, deeden hem ritsen: maar als hy weederom in dikker meenighte aanliep, staaken zy de waaghenburgh aan brandt, en koozen de stadt. Andren pynden zich zeeker ander klein voordeel, en Beerenbroek het schansken noch in te houden; doch werden daatlyk meede 't zelfste padt opgedreeven. Naa de Waltpoort, eindtlyk, daar elk voor andren zocht in te dringen, quaamen de Rennenberghschen met zulk geweldt toezetten, dat zy afgeloopen waar, zonder de wakkre weer der schutten van den bedekten wegh, gemaakt door Kornput, die hen tot naader bedenken braghten. Olthof hield zich, dien dagh, te paarde, aan deeze poort; daar zyn gezagh wel te staade quam om ze te doen sluiten. Rennenbergh, die nooit met alle neirstigheit eenen gevangen uit de stadt had kunnen bekoomen, kreegh 'er veel in deeze geleeghenheit; d'uitvallers ook niet weinigh. 'T getal der dooden en gequetsten was ook groot ter weederzyden. Norrits, neemende zyn' wyk in eenen kamp vol boomen, omgordt met een' laaghe heining van aarde, wat wyder van de stadt dan het dorpken Tuk, werd vervolght van Rennenbergh; die 't meeste zyner maght daarteeghenoover stelde, en hem, den ganschen dagh deur, beschoot met etlyke veldtstuxkens, zonder meer moords dan van twee oft drie mann'. Ten laaste bestormden zy, op 't vinnighste, den kamp, doch vonden wien te spreeken: en afgetooghen zynde hielden stal, in bittre koude, tot dat het +duister werd, en hun goedt docht naa 't leegher te keeren. Hierom liet Norrits niet zich in bystre benauwtheit te zien, zonder lyftoght, zonder gerak, zonder paardevolk. Want het zelve was noch een' myl van daar; bleef ook achter, mits 't hem geslaaghen waande, om dat Schenks ruyters, en andre, toeleggende op 't afzetten der lyftoght, lanx 't woudt, achter den kamp om, naa hen toe peurden; tot dat zy, door behulp van een kleen afscheidsel, gekeert werden. Norrits, ten einde van raadt, verfoeide Koen Dirxzoon, en teffens zich zelven, te lichtlyk bekalt van hem. Maar Koen ziende 't werk haaperen, had zich naa stadt begeeven. Wel stond die wegh ook oopen voor Norrits; maar meinende de schaarsheit van spyze zoo groot te zyn, als Koen getuight had, vreezd' hy meer eeters binnen, ende d'eenen met d'anderen in onverwylbaaren hongersnoodt, en hun gewis bederf te brengen. Niet weetende wat aangaan oft waar heene, en reeds verlaaten van een goedt deel +zyner knechten, die spraayelings wegh liepen, toogh hy nu op; als hem t'allen geluk, aantrof een van twee booden, uytgezonden van de beleegherden, die 't langduurigh schieten, dat nochtans naaby was, alleenlyk gehoort hadden, kunnende, door de dikte des neevels van dien dagh, geen' tien schreeden verre zien. Blydelyk ontfing hem Norrits, zeggende, dat hy hoewel maar een burgher, wonderlyk wel te pas quam, om hem met

+1581.

+*Uitval der beleegherden.*

+*Norrits in groote swaarigheit.*

+*Hy redt zich by geluk.*

+meer verstands af te leiden dan een zot krysman hem had aangevoert. De boode wees hem naa Blokzyl; van waar hy, by den zelven, aan de beleegherden weeten liet, dat hy, gestyft, met de Vriesche hulp, die van uur tot uur verwacht werd, haast tot de voorighe plaats wilde keeren. Hebbende zyn volk weeder verzaamelt, sloegh hy zich needer in 't klooster van Sant Janskamp. Rennenbergh, des verkundschapt, rukte, met groote stilte en snelheit, op den vierentwintighsten van Louwmaandt, derwaarts; en ving, ter eerste aankoomst, zommighe ruiters, en veele paarden, geleeghert +buiten 't klooster. Voorts worp hy ter yl, eenighe schansen op; besloot het schier rondom, en beukte den muur met twee metaale stuxkens, in hoope van Norrits af te maaken, eer de Vriesche troepen verscheenen. Binnen viel de mondtkost zoo kort, datm'er zich met paardevlees lyden moest, hoewel Sonoy hun wat lyftoghts toezond, met eenigh bussekruidt, by twee zyner vendelen; die onder weeghe bestooten werden van twee kornetten speerruiters, eeven sterk van getal als zy; en hen, met bittre ontfankenis, schuw van een tweede treffen maakten. Den vyventwintighsten besteedde de Graaf echter in schieten en stormen; meest t'zyner +eighe schaade, mits de forsheit der Engelschen. Des aavonds te vooren hadden de Heer van Nyenoordt, en Adriaan Menning Steêhouder des Heeren van Merode, geschikt tot Schoterburum te zyn, van waar zy, te deezen daaghe, tot Oldemarkt, en voorts by goeddunken van Sonoy, tot Blokzyl quaamen, aanbrengende ontrent vyftienhondert mannen, en veele waaghens met voorraadt. De vyandt, reeds voor 't hooft geslaaghen met de volstandighe weere der Staatschen, gaf voorts, door deeze maare, den moedt verlooren; en zich, een uur oover middernacht, weeder op wegh naa Steenwyk, zwyghender trom, en zoo haastigh, dat hy al zyn' lyftoght, dooden, gequetsten, gevangenen achter liet. Schenks ruiters, al deurgegaan te vooren, en zonder verlof, leidden voorts Giethoorn aan koolen, op dat'er de weêrparthy geen dak t'haaren verdoen vonde. De steedelingen, hoorende 't schieten tot Sant Janskamp, hadden wel zes uytvallen gedaan, om taal te scheppen: maar luttel verricht. Ten volghenden +daaghe borreld' in 't leegher misnoeghen op, met dreighementen van den Veldtheer by den kop te grypen, 't en waar hy betaaling verschafte: 't welk, naa groote moeite, voor dat pas bezaadighde, door beloften van troostelyk antwoordt teeghen den naasten morghen. Deeze gekoomen zynde; gaat Rennenbergh heimelyk, neevens Schenk, naa Oyenbrugs huyzinge, en handelt daar met de Hopluyden, dat zy oover elk vendel hondert gulden ontfanghen zouden, voor den tydt van vier daaghen. De soldaaten, vroegh op de beên, en speurende den Graaf t'zook, spatten t'zynen herbergh' in, plonderen die genoeghzaam, draaven van daar met een gedruis naa Streus toe, en toonen zulke tanden, dat hy zich verplichtte, hen zoo zy niet aanmoedighers vernaamen, des andren daaghs van daar te voeren. Doch Rennenbergh, thans te voorschyn koomende, deed hun yder eenentwintigh stuivers aantellen. Afmeetende voorts wat hem naakte van de Staatschen, beval hy 't verspreide heir in te krimpen. Dies werd Steenwykerwoldt geruimt, de hutten aldaar en op den Tuk afgebrooken, en gestelt aan de Aa, op den Bouwkamp, by den Westdyk en grooten leegheroordt. Sonoy, midlerwyle, zich verstaande met eenighe burghers van Vollenhove, werd bericht, dat het hem, tinteld' hy 't, niet ontstaan zouw. Waaroover hy, naa opening gedaan hieraf aan de gemaghtighden der Naader Vereeninge, die tot Kampen + waaren, en aan Norrits, om, volghends hun vermaan naaryver te myden, vier zyner vendelen, in 't laast van Louwmaant, daar voor braght. Het Slot bewaarden etlyke Rennenberghsche ruiters en knechten,

+1581.

+*Wort beleeghert in Sant Jans Kamp*.

+*Nyenoordt en Menning koomen met de Vriesche hulp tot Blokzyl*.

+*Oproer in 't leegher van Rennenbergh*.

+*Sonoy dwingt Vollenhove*.

+die korts kreukten, bedingende uittoght met pakkaadje, geweer, en paarden. 'T geschut, en wat meer op 't huis was, moesten z'er laaten; ook eenen Goossen Elschaf, Kammingaas Steêhouder, ooverleeveren: dien hy naa Deventer stuurde, ten verzoeke, gedaan van weeghe dier Wethouderen eer de gevangen in zyn' maght gestelt werd, om dat hy zeekre hunne burghers, en koopluiden, op de Yssel, had helpen berooven, vermoorden, en naakt in 't waater werpen. Norrits, een belghziek man, trok zich deeze verzeinding, in 't eerst, heftelyk aan, als daarin niet gekent zynde; doch naader onderweezen van de geleeghenheit der zaake, door de gemaghtighden der Vereeninge, gaf zich te vreede. Den vierden van Sprokkelmaant gebeurde, dat Olthof en de Steêhouders van Kornput en +Stuper, binnen Steenwyk, op de markt, elk een veldthoen met der handt vingen: 't zy de vooghels verkleumt waaren, oft gejaaght van eenighe wouw, oft wat hen anders suf maakte. 'T werd eevenwel voor wat wonders genoomen. Nieuwlyker was 't, dat Kornput, oft willende zich van d'oovergeloovigheit des menschelyken aards in kommer, tot heilzaame styving der gemoeden dienen, oft laatende (gelyk hy zeeker somtyds zeldzaame vlaaghen had) zich, in der daadt, yets van heemelsche inspraak voorstaan; uyt de greep der drie dieren speldde, dat de Godlyke Drievuldigheit, ten einde van drie weeken, de stadt zouw spyzen: vreemdst, dat het juist zoo geschiedde. Eenigh volk van Norrits, zoo te voet als te ros, uytgetooghen ter sluik, 's nachts naa den neeghenden, ooverraste en +sloegh, tot Dieveren een dorp in de Drenthe, een deel ruiters van Rennenbergh en Schenk; ende kreegh, boven andren buit, hondert zessent wintigh paarden. De huizen, veele waaghens met voorraadt, eenighe gelaaden met speeren, die 't ongeleeghen viel meê te sleepen, stak het aan brandt. Norrits, betrachtende deftelyk zynen plicht, ging zelf oover alles, niet min by nacht, dan by daaghe, en dreef de zaaken voort. Sterk nu ontrent drieduizendt vyfhondert knechten, en zes kornetten, zoo +speerruiters als andre, leegherd' hy zich in 't Oosteindt van Steenwykerwoldt, daar noch eenighe huizen stonden, aan de voeten der heuvelen genaamt Haddingebergh, een' plaats afgeparkt met veele aarde wallekens, die den soldaat tot borstweer dienden; zulx hy onnoodigh vond zich bet te beheinen, behalven van achter teeghens 't Noorde, met een waagenburgh. Al zyn' vendels deed hy planten op de hooghte, elk in zynen oordt, dat men ze uyt Steenwyk onderkennen kon. Want het lagh maar ontrent vierentwintigh hondert Roomsche treeden van daar, en tussen beide niet dan vlakte, ten deel heide en moeren, ten deel weiden tot aan stadt toe, zonder geboomte. In 't midde der weiden hadden de Rennenberghschen, op den laasten van Louwmaandt, een' schans gemaakt, onder scherm der welke zy in slaghorde tien vendels knechten, met etlyke ruiters, en twee metaale bussen stelden, groetende, zonder ophouden, 't leegher der Staaten: van waar hun, met vier groover stukken trotselyk geantwoordt werd. De gansche nacht deur, bleeven zy in dien standt. Met den daagheraadt quam'er by, en schaarde zich desgelyx, al wat zy hadden van voet-en paardevolk, uytgezeit weenigh vendelen, vereischt +tot bewaarnis der schansen. De Staatschen quaamen teeghen hen uyt, zulx op den Tuk, ten einde van den Steendyk, een' groote schermutsing viel. Die van der Stadt, dewyl d'ouwde poorten met schansen belemmert waaren hadden ten laaste, om lyftoght van Norrits in te krygen, door raadt van Kornput, een' nieuwe gemaakt, die zy de zyne noemden. Tot deeze poort uit, trok Hopman Koen Dirxzoon, met etlyke soldaaten, die, een' ladder, en plank daarop, oover de Aa geworpen hebbende, den vyandt van achtre beschooten. Hier verloor Koen zynen bastaartzoon.

+1581.

+*Drie veldthoendren gevangen met der handt, binnen Steenwyk, 't welk voor wat wonders genoomen wort.*

+*Ruiters van Schenk en Rennenbergh worden geslaaghen door de Staatschen in de Drenthe.*

+*Norrits leeghert zich tot Steenwykerwoldt.*

+*Schermutsing tussen beleggers en ontzetters.*

+De Rennenberghschen gingen noch een grof stuk, by eenen moolen, op de + Steenstraat planten: en gissende dat het Staatsche leegher achter oopen was, rukten 's naamiddaghs derwaarts, daar hun de waaghenburgh op de neus deed zien. Zy braghten niettemin, hoewel vergeefs, eenen fellen storm aan; in welken de beleider, Hopman Henrik Snaater, aan een' koeghel door de keel sneuvelde: den eersten die hem oit quetste, in zoo meenigh krysbedryf als hy zich dikwyls gewaaght had: waaroover de gemeene +soldaat hem plagh den scheutvryen Snaater te noemen. Hierentussen bestookten d'uitgetooghe Steedelingen Rennenberghs Oosterleegher; staaken 't daar al aan brandt; twee vrouwen doodt, neevens veele kranken en gequetsten; ende naamen verscheide paarden, eetwaaren, en pakkaadje meê. 'T eenigh vendel aan dien oordt berghde zich in de Oosterschans, wel de sterkste des vyands. In stadt vorschte men 's anderen daaghs naa, wat lyftoght noch voor handen waar; ende vond'er 't meest in de huizen der armen, by welke de ryken de hunne verborghen hadden, peinzende dat men daar niet zoeken zouw. 'T verduisterde werd verbeurt gemaakt ten gemeenen behoeve: en 't bleek, dat'er noch voor een maant genoegh t'eeten was; mits dat men elken monde zes ponden broods ter week toeleidde. Zelden dagh die zonder schermutsing; schermutsing die zonder dooden oft gequetsten, dan van d'eene, dan van d'andre, dan van beide de zyden, verby ging. Nieuwe schansen maakte, van tydt tot tydt, de Graaf, zich dienende, om de delvers te dekken, van waaghens gelaaden met mest, en 's nachts aangevoert, die by wylen van d'uitvallende steedelingen wegh gehaalt werden. En hy bleef, in zulk een' ongenaâ des weeders, geemelykheit des soldaats, gebrek van geldt, styfmoedelyk zyn eindt houden. Veel stonden +ook de beleegherden uyt, ende braaken tot berning meenighe wooning af, mits de strengheit der kouwde. Immers zoo groot een' armoê leeden d'ontzetters: jaa der maate, dat Norrits eens schreef, *Zy zouden nocht broodt, nocht bier, nocht kaas, nocht vleesch, kunnen bekoomen om geldt, wen dit'er schoon waar, als neen. Dies moest hy 't leegher van daar lichten; oft hem, 's andren daaghs ten langste, eenighe mondtkost toegeschikt worden. 'T welk ook geenszins oorbaar was met waaghens te beginnen; alzoo hy hun geen geleide te gemoedt zeinden moght, zorghende voor slagh in oopen veldt, op zyn achterdeel, met gevaar des ganschen heirs. Maar men diende eenigh ander middel te bedenken tot toevoer van broode en kaas om zich te helpen voor eenen dagh oft twee, geduurende 't voltooyen van zeekre schans, waaraan gearbeidt werd onder de ooghen des vyands, die 't gestaadelyk zocht te beletten*. Hachlyk, ten uiterste, viel dit bestellen van voedsel, by weenigh teffens, ende pas om 'er 't lyf by te houden. Op den zeeventienden van Sprokkelmaant, liep, naa langduurighe vorst, de windt ten Zuidweste, en begon de dooy met wat reeghens tot blydschap der beleegherden. De zelve, de beleggers, en d'ontzetters, hielden elkandre dien heelen dagh, in de waapenen. Teeghens den anderden aavondt, was 't desgelyx te doen; ende quelden de Rennenberghschen +heftelyk met grof geschut de ontzetters; die echter niet lieten dien heelen nacht te werken, aan een' groote schans, op d'ouwde Aa, ontrent duizent treeden buiten hun leegher, naa stadt toe. Zy plantten'er biertonnen gevult met aarde, tot borstweer, en twee stukken schuts op. Al den arbeidt, by mangel van delvers, deed de soldaat, quaalyk voorzien +van gereedtschap. Den vollen volghenden dagh, schooten de beleggers op de zelfste schans, zonder veel te bedryven; en somtyds op zeekre mestschans, geleit, door de steedelingen, neevens een brug oover de Aa, ter vermaaning van Norrits. Effen voor 't ryzen van den twintighsten, bestonden de Rennenberghschen, in grooten getaale, naa de gemelde

+1581.

+*Het Staatsche leegher vergeefs bestookt van achtre*.

+*De beleegherden bespringen 't Oosterleegher van Rennenbergh*.

+*Armoê van beleggers, beleegherden, en ontzetters*.

+*Norrits schanst naa stadt toe*.

+*Zyn schans wort besprongen zonder vrucht*.

+nieuwe schans toe te streeven, om ze met louter geweldt af te loopen: doch +miste 't hun, en zy keerden, naa lang schermutsen, leegherwaarts. Ten zelven daaghe quaamen wel tweehondert persoonen op 't raadthuis, voor hun en hun gezin broot eischen, die, kryghende des elk een weinigh, zich stillen lieten. Op den middagh liepen twee inwoonders en drie krysluiden tussen de schansen en schildtwachten des vyands deur, tot aan de nieuwe schans der ontzetteren, op genaade van meenighen koeghel, die, eeven vergeefs als eenighe soldaaten, hen naajoegh. Dit wees aan Norrits den wegh om de stadt te helpen. Ten naasten morghen, ontrent zeeven +uuren, veirdight hy de vyf mannen te rug af, neevens een deel soldaaten, gelaaden met bussekruydt, driehondert vyftigh brooden, en anderhalf hondert zoetemelxkaazen, t'zaamgebonden met lonten. Deezen voorraadt worpen ze needer, binnen de brug oover de Aa, en draafden strax weeder, al schermutsende teeghen den vyandt, die te laat op was, naa hun leegher toe, zonder meer dan eenen man te verliezen, die van een anderhalfponds yzer getroffen werd. Terwyl dit geschiedde, hield zich Norrits in persoon voor de schans, en een wakker oogh op alles. Als het donker werd, deed hy noch een schansken opwerpen, tweehondert en tzeeventigh treeden bet voorwaarts: in voeghe, dat'er geen' neeghenhondert, tussen dit en de schans der steedelingen, bleeven leggen. Dies was 't nu zoo +verre, dat beleegherden, en ontzetters zoo veel als spraak te zaamen hielden, mits de schranderheit van Kornput, die tweepondighe loode klooten verzierde, met een logh t'elkerzyde; om in 't een eenen brief, in 't ander zeeker vuurwerk te stoppen, op dat ze, toegeschooten oover en weeder aan de vrienden, door vlam oft rook gemeldt wierden. De vyandt had zyn werken tussen beide, zeevenhondert en tseeventigh treeden van stadt. Om den toevoer te beletten, steld hy ter zelve nacht, recht voor de brug die de verweerders gemaakt hadden, een' burgh van mestwaaghens toe; en begon, onder scherm der zelve, een' schans in de weiden. Die van binnen pooghden de waaghens naa zich, en oover de brug te haalen; 't welk hun, voor dat pas, niet gelukte; maar wel des andren daaghs, als Norrits van alle kanten heete schermutsing deed aanhechten, uitlokkende de beleegherden, die zich ten sterkste op de beên gaaven, en de beleggers +tot verscheiden oorden aangreepen. Toen vertoonde zich meenigherley gedaante van strydt. Gins bestieten zich van weederzyden de ruiters: daar stonden de knechten schrap teeghens elkandre: hier prangden de Rennenberghsche paarden en speeren 't voetvolk der stadt, dat dan ontsnapte oover 't slootys, te krank voor hun, en t'elken maal' op nieuw toeliep. Aanendaan donderde't geschut: en de schaaren vermenghden zich zulx, dat nauwlyx vriendt van vyandt te onderkennen was. Waar d'een oft d'andre verleeghen viel, derwaarts werd terstondt versche hulp gezonden; met grooten schyn dat het werk op vollen veldtslagh zouw uitkoomen. Naa dus een bitter en bloedigh vechten tot oover middagh, begosten +Rennenberghs knechten, mat van arbeidt en honger, te deizen en om betaling te roepen, met onverduldigh vloeken. Waaroover zyn ruitery, kunnende langer niet teeghen houden, ook te rug, en elk naa zyn voordeel, keerde. Maar Norrits merkende dat 's vyands voetvolk geenen zin had tot aanbyten, sliep op de geleeghenheit niet, ende stuurde tussen drie en vier uuren, eenen hechten hoop steêwaarts aan. De beleegherden, gewaarschuwt van 't geen hun te doen stond, liepen den zynen meer dan halfweeghe +te gemoet, met zwaare horden, om de slooten te vloeren. Toen rennen d'ontzetters daaroover, met ruiter-en boerepaarden, aanbrengende kooren, meel, bussekruidt; werpen hunnen last meest op stroo needer, dat te dien einde, voor de brug op de Aa, gespreidt was; en keeren om meer te

+1581.

+*Vyf persoonen loopen uyt de stadt tussen 's vyands werken en wachten deur, naa Norrits.*

+*Die zeint eenighen voorraadt naa stadt.*

+*Koeghels verziert by Kornput, om brieven oover en weer te draaghen.*

+*Weldigh schermutsen aan verscheide zyden.*

+*De Rennenberghschen deizen.*

+*Norrits spyst de stadt weeder.*

+haalen. Veel volx ook te voet, dat een deel brooden en kaazen in stadt droegh. De Graaf, hierop, liet zeeker rondom wakker te waapen luiden; dan de soldaat alles zyn doove oor hooren. Daarentussen vloogh +Kornput, zyn Steêhouder, en een' goede troep knechten, met brandend stroo en pekreepen, naa de schans die hun dwarst lagh. Maar twee vendels, die ze bewaarden, meest spietsen, weederstonden hem forselyk, bet dan een' half uur; zoo dat hy benoodight werd hiel te lichten. Wel kreegh hy 't geschut in, 't welk, geplant neevens deeze, de brugschans gebeukt had; en sleipte 't nu naa binnen; als etlyke speerruiters, afgeveirdight van Rennenbergh, hem 't zelve ontjoeghen. Voorts toogh yghelyk af, mits het sluiten der nacht. De Graaf, ziende de stadt nu tweemaals gespyst onder zyn' ooghen, zyn' ruitery onnut door de weekheit des weeders, den gemeenen soldaat ('t welk doch een' doodtstuip des aanslaghs was) verhardt in af keer van 't leeven om windt te waaghen, en de geldburz ydel; bezinde zich eindtlyk, schouwende voor hoofdeloos werk, dus langer te streeven teeghens de gekante fortuin aan. Neemende +dan de duisternis te baat, om 't geschut, zonder verhindering, uit de laaghe beemden, en voor heen te voeren, deed hy, met groote stilte pakkaadje zaamelen, en verlaatende alle sterkten, trok het heele heir te hoop in de Westwyk. Met den drieëntwintighsten daaghde der stadt haar heil op, mits men nerghens eenigher schildwacht ontrent de schansen gewaar werd. De verlosten en verlossers peurende derwaarts aan, vinden 't veldt bezaait met paarden en menschen, verslaaghen in de vuurigheit der mengenis van gister. In 't Blokhuis, vergeefs bestormt geweest van Kornput, laaghen zeeventien dooden, uitgestrekt in 't harnas, en dekkende de plaats, die zy staande verdaadight hadden. Veel geweers, huisraads, en lyftoghts, noch hier en daar vernoomen, werd voor buit wegh gedraaghen. Onlanx hiernaa verscheenen Rennenberghs troepen, geschaart in 't breede, aan de hooghe zyde der stadt. Wel tot oover middagh, hielden zich op den Bouwkamp, booven 't gehucht van Onnen, zyn' ruiters, verwachtende, met trots en rustigh gelaat wien 't lusten zouw te plukken. Norrits, en d'andre Oovers ten en Hopluiden, in stadt gekoomen, reeden met de Hopluiden der bezettelingen, ter Oosterpoort uit, om 's vyands gesteltenis te bezightighen. Zy leeden wel bekooring om in den staart te tornen: maar de drabbighe lucht, belettende te speuren waar eenighe laaghe schuilen mogh t', en de goede orde van 's Graaven aftoght, vermaanden hen 't geluk niet te veel te verghen, nochte de gewisse zeeghe, ende nu gestreeken' eer, teeghens den rook eener braveering' op te zetten. Ten zelven daaghe, werd, en ten volghenden oovervloedelyk', ingebraght alle nooddruft, verzorght door de Staaten. De bezettelingen hadden zich, voor zoo treflyke diensten, eenighe heusche erkentenis toegeleit. Maar die was mits de +schaarsheit van gelde, zoo verre te zoeken, dat alleenlyk Stuipers en Beerenbroeks knechten, als Hooghduitschen en weinigh te eischen hebbende, onverwylde soldy ontfingen; Kornput en Oldthof, dewyl de hunne uit inlanders bestonden, met lang naaloopen nauwlyx aan betaaling raaken konden. Tot verlichting der burgherye, werd verstaan 't vendel van Beerenbroek uit Steenwyk te neemen. Norrits, herberghende zyn volk, ten deel tot Vollenhoove, ten deel tot Meppel, en oorbaar vindende, 't geen hy achter rug had te zuiveren, zond de Engelsche, Walsche, en Ysselfteinsche benden naa de Kuinder: hoewel de gemaghtighden der naader Vereeninge oordeelden, den Ammiraal Warmondt en Sonoy daartoe sterk genoegh te weezen; en dat de Noorthollanders en Vriezen, zoo 't noodt deede, niet verzuimen zouden, hun meer maghts, zoo te land' als te waater toe te schikken. In de kerk van de Kuinder hadden de Rennenberghschen zich sterk bewalt,

+1581.

+*Kornput valt een schans aan, maar moet afstaan.*

+*Rennenbergh breekt op in der nacht.*

+*De diensten der bezettelingen worden quaalyk erkent.*

Steenwijk door den Graef van Renenberg vergeefs belegert in den Oorco. MDLXXX. en MDLXXXI

+ruimden nochtans, by verding, de plaats in korte daaghen. Op gelyke +wyze scheidde's Graaven volk uit de Lemmer en Slooten, naa dat'er de Vriesche vendels van Merodes regement waaren voorgekoomen. De Groningers, hebbende de schans van Winsum in de Ommelanden beleeghert, maakten 't aldaar niet lange, hoorende dat Nyenoordt genaakte; die met +deeze vesting, samt andre tot Winzummerzyl, Warfum, Warfummerzyl, Auwarderzyl, en elders, een' breede plek lands onder brandtschatting hield. Den eersten van Lentemaandt, toogh hy met vier vendels voor Loppersum, en leidde zich op 't huis te Ham; de Rennenberghschen op dat van Tenholt. Oyenbrug, voorneemlykste aanraader van 's Graaven afval, werd hier, schermutsende in zyn been geschooten; waaraan +hy tot Groninge starf, luttel beklaaght van zyn' eighe parthylingen. Rennenbergh viel, met etlyke troepen, in Sallandt, bemaghtighde't huis +te Boxberghen; sterkte Goor, neevens noch zommighe kleene plaatsen, ende veeghde met den roof heen. De schans tot Makkum was hem al weeder afgenoomen geduurende 't beleg van Steenwyk; zoo dat nu, aan de Zuyderzee, meer niet van zynentweeghe gehouden werd dan de stadt Staavere, en 't Blokhuis, dapper gesterkt, en voorzien met hondert tseeventigh man', onder Hopman Rein Dekema. De Vriezen, voelende dit ongemak, en vreezende voor een grooter, zoo hy daar vaster wortelde, om te mooghen teeghenstaan tot dat Rennenbergh wat aadems schepte, verzochten driftelyk, dat men't schikte te verhoeden. Dien van Noordthollandt, ging gelyke zorgh aan. Naa raadspleeghen, hieroover, met den Prinse van Oranje, toen t'Amsterdam, werd het stuk bevoolen aan Sonoy; die, noch tot Blokzyl weezende, zyn' benden, neevens andre, gemat met het ontzetten van Steenwyk, in de steeden te ververschen geleit had. Dees +deed van Enkhuizen een vendel ooverscheepen, 't welk onbeschaadight, te twee uuren des nachts naa den laasten van Sprokkelmaandt binnen Staavere raakte, mits Dekema met de zynen vertooghen was op het Slot: teeghens 't welk men de boeren ontbood, om te schansen, op peene van den brandt. Daar werd gevangen Sakel Tobyntjen, Grietman van Geesterlandt, met zyn' huisvrouw, drie dochters, en zommighe soldaaten; en verstaan uit hun, dat Rennenbergh, onlanx te voore, aan Dekema zeer aanmoedighlyk geschreeven had, met bondighe beloften van hem niet verleeghen te laaten. Twee booden afgezonden aan den Graaf, en betrapt een' halve myl van Staavere verklaarden, dat het huis, wel voor vyf oft zes maanden, van nooddruft voorzien was. Korts naa den volghenden middagh, quam 'er ook't vendel van Jonker Jaspar van Poelgeest: en op den derden van Lentemaandt Sonoy zelf; die daatlyk meede aan de Grietenyen om meenighte van schansers schreef. Hy was gewoon van ooverlast den huysman +te verschoonen; en deez daarom te williger. Men worp dan, dicht onder de Burgh, een' schans op, die haar den uit- en ingang belette. Op den neeghenden deed hy noch daar koomen, uit Blokzyl, het vendel van Hopman Soison; en toen een' kat stichten, die oover de bolwerken van 't Slot heene keek, en door een deel schutters, schuilende achter houte schermen, de verweerders van de wallen hield. Thans zonden Hooren en Enkhuizen elk twee donderbussen. Die van booven deeden niet dan arbeiden aan de veste, en Sonoy myneerde derwaarts aan, met kleene vordernis, om 't nat en onstuurigh weeder. Eenen tromslaagher, van hem gezonden, weigherden zy gehoor: maar, op den eersten van Grasmaandt, schreef hem Dekema, dat hy eenighe knechten van Paternosters vendel gevangen had, en ontslaaken wilde voor ransoen gebruiklyk onder krysluiden. Sonoy, hierop antwoordende dat het hem geviel, bood met een alle genaade aan de beleegherden voor dit maal, met aantuighing dat ze

+1581.

+*De Kuinder ingekreeghen by de Staatschen.*

+*Ook de Lemmer en Slooten.*

+*Doodt van Oyenbrug.*

+*Rennenbergh valt in Sallandt.*

+*Staavere ingenoomen door een vendel van Sonoy.*

+*'T Blokhuis beleeghert van hem.*

[+]hun daarnaa niet gebeuren zouw. Als hier niet naa geluistert werd, begon hy met drie stukken de poort en wallen te kloppen; kreegh, naa veel schryvens, genoeghzaam kruidt; ook zeekre kartouwen van Harlinge; en velde hunn' hooghe strykweeren. 'T liep eevenwel aan, met het leiden der myne door de graft, naa de veste en hun wachthuis, tot den tienden in Bloeimaandt: op den welken zy spraak verzoghten, en vier persoonen in stadt zonden, mits ontfangende gelyk getal tot onderpandt. Dekema eischte, voor alles wat booven was, vryen aftoght met gevouwen vendel, brandende lonten, vol geweer, wyf, kindt, pakkaadje: ook dat men hen ongemoeit, onder veiligh geleide, te scheepe voerde ter plaats by hem te noemen, en gyzelaars daar voor gaave. Sonoy wilde, dat zy, als versmaaders van zyn' laaste gunstbieding, en nu gekoomen tot het uiterste, zich t'zyner bescheidenheit stelden. De Hooghduitsche bezettelingen, ziende 't werk hierop stuiten, en Dekema styf staan, riepen van de muuren, dat zy begeerden te daadingen, ende van Sonois brief [+]van den eersten in Grasmaant niet geweeten hadden. Met ooverleevren van Dekema en den vendrigh zynen broeder, samt al de Vriezen tot achttien toe, verworven zy waapenloos uit te gaan; en werden gebraght met geley tot op de Zwarte Sluis, om voorts door Sallandt naa 't Graafschap Benthem te trekken, onder belofte van nemmermeer teeghen den Prins en de Vereenighde Landen te dienen. Aan de huisvrouw en kindren van Dekema schonk Sonoy vryheit; maar zond hem, met d'andre gevangenen en 't vendel, naa Enkhuizen. Stavere werd gesterkt; het Slot afgeworpen teeghens de stadt. 'T was gebouwt in het tweeëntwintighste jaar deezer eeuwe, ende had toen by de vierenveertighduizent gulden gekost. [+] Geduurende dit bedryf, quam de Prins in Vrieslandt ten aanstaan van dat gewest. De Graaf van Hoohenlo, vol verdriets om 't heekelen zyner faame oover den ramp van de Bourtang, verscheen daar te gelyk, willende [+]zich verantwoorden. De Staaten ontkenden zyn' eer eenigher wyze verkort te hebben, oft reekenschap schuldigh te zyn van 's gemeenen mans klap. Hoohenlo beweez, dat zy, van zynent weeghe, om geldt, lyftoght, en kruidt, wel ernstelyk waaren aangemaant; maar in gebreeke gebleeven: 't welk de verdeeling zyns heirs, ende, daaruit, de neêrlaagh veroorzaakt had. Gevoeghlyk sleet zyn' Doorluchtigheit dit geschil; ook andre van groot belang in het stuk der regeeringe. Maar als zy nu haar werk voor afgedaan hield, reezen der meer, die haar beweeghden teeghens den dertienden van Grasmaant een' zaamening te beschryven, op etlyke punten [+]noopende de form des Landtbestiers. Op zommighe deezer werd een vaste voet geraamt, op zommighe slechts orde by maniere van voorraadt. Toen keerde de Prins weeder naa Hollandt, daar verscheide zaaken naa [+]zyn' koomste toefden. In kracht van zeeker besluit, genoomen ter laaste daghvaardt tot Delft, was allen ingezeetenen van Neederlandt de vaart op Spanje en Portugal verbooden, uit geen' ongegronde vreeze voor aanhouding [+]van bootsvolk en scheepen aldaar, ten dienste des Kooninx. Echter verstond men, dat veele, onder schyn van naa Brouage oft andre Fransche haavenen te gaan, het derwaarts gemunt hadden: de welke de Prins, door den Zeeuwschen Ammiraal Treslong, van onder Engelandt deed te rug vorderen. De waaterbaljuw van Zeelandt, Robbert Leeman, beschuldight met uitgift van verscheide [*] vryereizbrieven teeghens den last der Staaten van dien oordt en van Hollandt,

[+]1581.

[+]*'T wort opgegeeven*.

[+]*De Prins in Vrieslandt*:

[+]*Te gelyk Hoohenlo, gesteurt, om dat men hem de neerlaagh van de Bourtang was wytende*.

[+]*Bedryf zyner Doorluchtigheit aldaar*.

[+]*Zy keert naa Hollandt*.

[+]*Verbodt van op Spanje en Portugal te vaaren*.

[*]Pasporten.

werd, daaroover, geschorst in zynen [+]dienst, tot naader kennis van zaaken toe. Doch men zagh voor 't best aan, en besloot op den achtentwintighsten van Grasmaant tot Amsterdam, daar d'Algemeine Staaten zich toen verzaamt vonden, alle scheepen te laaten vaaren, onder beëedighde borghtoght, en verbandt van verbeurt te weezen,

[+]Dat wort getempert met toelaating dat de goedren op vreemde scheepen, uyt Vrankryk moghten voort derwaarts gaan en de Neêrlandsche met Spaansche en Portugeesche waaren te rug keeren.

[+]booven straf tot 's rechters goeddunken; zoo zy wyder Westwaarts liepen, dan Engelandt, Schotlandt, en d'uiterste paalen van Vrankryk: van waar de laading zouw mooghen voort gevoert worden, naa Spanje en Portugal, op vreemde scheepen; en de Neederlandsche te rug keeren, met Spaansche en Portugeesche goedren hier t' huis behoorende. Ontrent deezen tyd deeden zeekre voortreffelyke Roomsgezinden van Haarlem, door Dirk Volkaartzoon Koornhart, toen [*] Beämtschryver aldaar, voor hun en 't meeste deel der burgherye, een verzoekschrift maaken, om gehandthaaft te worden in de oeffening van hunnen Godsdienst, dien men vast, in d'omleggende plaatsen, scherpelyk verbood, ende zy, op dat pas, noch vryelyk in de kloosters genooten. 'T zelve, oovergeleevert den Prinse, werd voort geweezen van zyne Doorluchtigheit aan de Hollandsche Staaten, vergaadert t'Amsterdam, om dat het hun scheen te naa te spreeken. 'T hield eenighe schorre reedenen in, en smaalde inzonderheit op 't aantasten [+]der groote kerke tot behoef der Onroomschen, reeghelrecht teeghens de voorwaarden der Voldoeninge; ende werd derhalven oevel genoomen van de Staaten; te meer, dewyl zy en de Wethouders van Haarlem orde tot die verandering gegeeven hadden, ook nu onlanx te zaamen een nieuw verding geslooten, by 't welke, doodende dat van de voldoening, aan die stadt veele geestlyke goedren waaren toegevoeght, tot vergelding der kosten gedraaghen in 't beleg ende naa de veroovering. De verzoekers, merkende hunne dooling, begaan door onkunde van zulke orde en van 't jonger verdragh, en andre geleeghentheeden, voldoen ook, dat men zoodaanighe smeekschriften, ingestelt by gespan, achtte naar muitzucht te smaaken; hoewel zy, om des onbehaalt te blyven, niet booven twintigh in getaale geteekent hadden. Dies leiden zy 't hooft in den schoot, en werden voorts verschoont, mits doorschrabbende zelf hunne naamen. Koornhart, verklaarende dat hy een groot deel der Roomsche leeringen voor valsch, immers meest al die Harders voor verslindende wolven hield, doch echter billyk yder zynen Godsdienst, toe te laaten, moest eevenwel 't ontwerp van 't verzoekschrift scheuren, in teeghenwoordigheit van de gemaghtighden der Staaten. Met glimpeloozer voorgeeven, grooter onstuurigheit, en quaader bekoomst, uiterden zich de Roomsgezinden [+]tot Brussel, ter zaake van eenen Antonis Ruiskeveldt, Dominikaner Monnik. Deez, uitgezeit tot Gent, en hier Prochiaan geworden van Sante Goedele, brouwde niet alleen verbittering onder den duim, maar zaaide 't zaat der tweedraght van den preekstoel. En 't ontbrakaan geen' jookende ooren: zynde 't getal en de geneeghenheit zyner geloofsverwanten zoodaanigh, dat de Graaf van Egmondt zynen toeleg teeghens Brussel daarop gebouwt had. Met den zelven toeverlaat had een Joost Butkens, Doctoor; desgelyx zeeker Jonker Anderlegh onraadt besteeken; ende onlanx een Engelsman, genaamt Jan Koby, die daaroover gevierendeelt was. De Heer van Auchy, gevlucht (als wy verhaalt hebben) om 't stuk des Heeren van Heze, was seedert ook aan deeze zyde in 't oogh, en althans in hechtenis geraakt, met zyn' huisvrouw, een wispeltuurigh wyf, dat hem tot waifelen opruide; almeede met vertoogh van de gesteltenis der stadt, hoewel zy, naamaals, door voorbeê, en in dank der staatlyke diensten van hunnen zwaagher Tempel, ontslaaghen werden, en met der woon naa Vrankryk gingen. De Majestraat, ziende, naa een' wylooghluikens op hoope van zaadzaamheit, de toehoorders van Ruiskeveldt doorgaands dwersdryven teeghens al wat tot gemeenen welstandt werd voorgestelt, en hen daaghelyx aangroeyen; ook zommighe daaronder, die in de gemelde beleidingen geplenscht hadden, besloot, zich den wargeest quyt te maaken. Vindende nochtans noodigh hierin met wolle voeten te gaan,

[+]1581.

[*]Notaris.

[+]*Moeite tot Haarlem oover zeeker verzoek der Roomsgezinden.*

[+]*Oproer tot Brussel door broeder Ruiskeveldt Monnik.*

+op dat het betrachten der vreedzaamheit tot geen' meerder onlust gedeeghe,
verwittighde zy 't kapittel van Sante Goedele in 't heimelyk, dat, om den vyandt +1581.
die stof tot stichting van aanslaaghen, en der gemeente het onderling wantrouwen
af te neemen, haare meening was, niet te zien op een hondert kroonen oft twee,
nocht eenen jaarlykschen penning daarenbooven, ten behoeve van Ruiskeveldt,
wen hy zich met gemak elders heene begeeven wilde. 'T kapittel handelde hieraf
met hem; en verstendighde d'Ooverheit dat hy de voorwaarden aannam, bereidt in
stilte door te gaan, mits men hem toeliete alvoore noch eene preeke te doen. Maar
deeze gedaan, riep hy verscheide Kanonikken, en de belhaamels van zynen aanhang
te gaader: by de welke verstaan werd, den Wethoudren aan te zeggen, dat de
Roomsgezinde gemeente liever had, met wyf en kindren, de stadt dan hunnen
Predikant te missen. Hierop antwoordden de Wethouders zachtelyk, dat men
teeghens hem niets dacht aan te vangen, dan met goede kennis van zaaken:
daarentussen hadd' yghelyk de rust ter harte te neemen. Doch, alzoo zyne
zydgangen meer ende meer in 't licht quaamen, bevaalen zy aan den Amptman van
Rechte, en zommighe gemaghtighden, middel te zoeken, om hem, op 't spoedighste,
gevoeghlyk te doen vertrekken. Ruiskeveldt, des verkundschapt, hield zich seedert
verborghen: en bevonden zynde, in 't bezoeken zyner woonplaatse, dat de wanten
der zelve en der buurhuizen waaren deurgesmeeten, om uit het een in 't ander te
mooghen loopen, wies de arghewaan niet weinigh. Waaroover, naardien hy,
gedaaght tot meermaalen, in verschynens gebreeke bleef, de regeerders
voornaamen, by afles, en op zeekre peenen, te gebieden, dat men hem t'ontdekken
hadde. Toen rotten zyn parthylingen te hoop, op den tweeëntwintighsten van
Grasmaant, tussen tien en elf uuren, voor ende in de huizing van den ooverste
Tempel, met roepen, dat zy 't verdryven huns zielharders geenszins gedooghen
zouden; jaa, al de Roomsgezinden zich veel eer laaten aan stukken hakken. Tempel,
ter vermaaninge van de Majestraat, vertoont hun zoetlyk haare reedenen; ende, als
dat niet helpen moght, bescheidt hen, teeghens twee uuren naa den middagh,
weeder t'zynent, daar zy als dan vergaadren zouw, om hun billyk genoeghen te
geeven. 'T geschiedt zoo, maar niet zonder groot wangelaat der meenighte. Naauwlyx
dat zy eenighe luiden uitmaakte, om met de Heeren te woorde te koomen. Ende
naa 't raamen van zeekren voet op 't stuk van Ruiskeveldt, tot behaaghen der
gemaghtighden, als de regeerders meinden dat de zaamening te scheiden hadde,
beginnen straatsteenen en geweer te wanken, met schreeuwen, dat deez de tydt
was om voor 't geloof te vechten, en dat zy, wel zeeven teeghens een', nu zien
wilden wie hen dwingen zouw. Onder andre balddaadigheden, werd den Amptman
een' byl naa 't hooft geworpen. En 't stond'er geschooren om op een' grouwzaame
bloedtstorting uit te koomen; mits de bezettelingen en Onroomsche poorters ook
toeliepen, brandende om in den hoop te slaan. Doch, naa maghtigh gevaar en
moeite, deed dit ontzigh en 't schoon spreeken der Ooverheit, de muiters, zonder
dat yemandt gewondt werd, t'huiswaarts keeren. Toen braght men al 't krysvolk en
de gehoorzaame burghery in waapenen; vond raadzaam, op heete daadt orde te
stellen, tot handthaaving van de achtbaarheyt der regeeringe; en deed, by volle
toestemming van de leeden der stadt, berichtingh neemen van verscheide
weederspannighe handelingen, omgegaan onder dexel van Godsdienstighe
byeenkoomsten. Ruiskeveldt en veele zyn' meedepleeghers, verscheenen zynde
voor de wet, op toezeg van vry gaan en keeren, moesten noch dien aavondt ter
poort uit. Kerken en kloosters werden geslooten, de beelden daaruit gelicht, voorts
de Roomsche

+Godsdienst geschorst; vergifnis gegunt aan eenen yghelyke, uitgezeit +de gevangenen, en drie oft vier der bendhoofden; die van d'eene en d'andre gezintheit in bescherming der Majestraat genoomen. De af kundighing deezes, geschiedde op den eersten van Bloeimaant, met verklaaring, hoe den Wethoudren gebleeken was, dat het geene, 't welk, genaamt het Sakrament van Miraakel, de geestlyken voor drie bebloede Misbrooden uitgaaven, bestond uit doek, vermengt met andre stoffe; dat zy gebeente van beesten voor heilighdoom hadden doen eeren, en in meenigherley manieren 't eenvoudigh volk gemompt, om hunne gierigheit te aazen. Korts hiernaa, dewyl de wrok teeghens de Roomsgezinden, door 't wassen des achterdenkens, ook t'Antwerpen weeder booven quam, en de beelden der heilighen op nieuw scheen te dreighen, zoo braaken, by verlof der +Ooverheidt aldaar, de dertien ambachten en zes gezwoore gilden zelve hunne Altaaren in de groote kerk af; naa zich neemende de' kostele schilderyen, en hooghgeschatte werken van wydvermaarde konstenaars: d'andre bleeven noch voor dien tydt. De leeraars, daarenteeghen, van den hervormden Godsdienst, pynden zich, hun stuk bet te schikken, en beschreeven de Neederlandsche kerken, om een vergaadring tot Middelburgh te houden. Dit vertoonden zy aan d'Algemeine Staaten t'Amsterdam, met verzoek dat hun geliefde zeekre persoonen te maghtighen, om oover dat werk te staan, en 't zelve te richten met hunne achtbaarheidt. Hun werd geantwoordt, dat zy, met zoo Christelyk en Godlyk een werk, voorts te vaaren, en geene gemaghtighden te verbeiden hadden; +gemerkt de Staaten, zonder eenigh omzien naa hunnen handel, zich genoegh verzeekert hielden, dat die niet dan tot stichting strekte. Zy raamden, voor eerst, en slooten een' naader kerkenordening, beantwoordden zeekre vraaghen, voorgestelt, zoo noopende 't gebruik der ordeninge, als op zommighe andre zaaken; en sorteerden de kerken in elk gewest +onder klassen, de klassen onder bezondre Synoden. Daarnaa doorzaaghen zy de schriften van Kaspar Koolhaas, en verweezen die, als argherlyk en strydigh teeghens de reine leer, en teeghens zich zelve: doch beloofden hem vergiffenis en aanhoudt in dienst, waar 't dat hy schuldt bekende. Maar hy weigherde dit, en zich t'onderwerpen aan hun oordeel. Waaroover de zaak voor de Staaten van Hollandt raakte, die 't vonnis der gemelde zaameninge voor wettigh kenden; neemende inzonderheit zeer hoogh, dat hy, die verklaarde met de hervormde kerke, niet eensgezint te zyn, zich nochtans als eenen leeraar der zelve gedraaghen had; 't welk by de Majestraat van Leide te straffen stonde. Dies werd, in 't volghende jaar, t'eener vergaadring der Hollandsche kerken tot Haarlem, hy eindtlyk afgezet en uit de gemeente gebannen. 'T vangen, booven vermaant, der vrouwe van Auchy neevens haaren man, hoewel 't misschien den Prinse van Parma met afsneê van andre beleidingen hinderde, slaaghd' hem niet quaalyk, om zeekren toeleg op Vlissinge, die haar bewust, en geschaapen was d'uitvoerders in hun gewis bederf te brengen, by tyds te doen staaken. Eevenwel, naardien de kennis van de naakte uitkoomsten der geschiedenissen meer tot vulsel dan tot voedsel van 't verstandt des leezers dient, immers in nuttigheit nergens naa haalen magh by 't waarneemen der weeghen, waar door de dingen gekuyert worden, oft schoon 't bemikte ooghmerk ongetroffen blyft; zoo zal ons niet verdrieten, deezen handel, die met eevene koenheit en eunjerheyt gedreeven is, +van stuk tot stuk te verreekenen. Don Bernardyn van Mendoza, Spaansch Ambassadeur in Engelandt, alzoo hy de Neêrlandsche oorloghscheepen by wylen daar zagh haavenen, deed eenige Hopluiden aangaan, door zeekre Neêrlanders zyn dienaars, en eenen voorspraak genaamt Bouchart,

+1581

+*De Roomsche Godsdienst wordt daar geschorst*.

+*De dertien ambachten en zes gezwoore gilden t'Antwerpen, breeken, uit vreeze, hunne Altaaren in de groote kerk af*.

+*Vergaadring der Neêrlandsche kerken tot Middelburgh*.

+*Handeling adaar teeghens Kaspar Koolhaas*.

+*Toeleg op Vlissinge, die niet voortging*.

+om t'ondertasten oft eer en eedt hun zoo hecht in 't hart zaaten, dat aanblik van baat niet meer daarop vermoghte. Twee, met naamen Wilhem Janszoon van Hooren en Kornelis Leenhouder, gelaaten zich te luisteren; en maaken hem dietsch, men sliep zoo vast op hunne trouw tot Vlissinge, dat, als zy quaamen voor in zeilen, naa een deel volghende scheepen, die men met Kooningsche soldaaten laaden kon, niet eens zouw worden omgezien. Hiermeê trompen z'hem, zoo nu zoo dan, eenigh geldt af, by voorweeten en orde des Prinsen van Oranje, dien zy hun weedervaaren al vroegh hadden oovergebrieft. Thans verzoekt Wilhem etlyke duizendt kroonen, quansuis om aanhang te maaken. Hierop zeide Mendoza geenszins te twyfelen aan zyne geneeghenheit; maar hem waare niet quaalyk af te neemen, dat hy eenighe verzeekering vorderde voor zoo merkelyk een' som, waaraf hy, als een dienaar des Kooninx, anderszins niet te verantwoorden wist. De Hopman, weeder, vraaghde, dewyl zyn goedt buiten Engelandt lagh, en zyn lyf by 't werk zyn moest, wat hem dan, om te verpanden, ooverschoot. Toen verght hem d'Ambassadeur, zyn zoonken eenen jongen van tien oft elf jaaren, te leeveren: waartoe Wilhem verklaarde bereidt te zyn; maar te duchten dat de moeder, die 't zotlyk bezint had, te byster een wangelaat zouw toonen: niettemin, wilde naa Vlissinge gaan, om te proeven oft hy haar paayen konde. Zoo vertrekt hy, en komt den Prinse aandienen, dat zyn kindt in gyzeling te geeven hem te hardt en derhalven van der zaake niet, vallen zouw. Dan de Prins verstond'er hierom niet uit te scheiden; maar moedighd' hem tot stellen zyns zoons in handen van Mendoza, onder schriftlyk verbandt van dien niet te vervoeren uit Engelandt: op welken voet zyn' Doorluchtigheit zeide raadt te weeten, om den gyzelaar, door gunst der Kooninginne, te vryen, wen schoon de vyandt tot Vlissinge verschalkt waar. De Hopman, ooverreedt, volght dit onderwys; ontfangt, op den tweeëntwintighsten van Grasmaant, een bondtschrift in de gemelde form van Mendoza, en staat, daarop, den jongen af. Naa 't bestemmen van den dagh, ontwerpt men middel, teeghens dien, om de aanslaaghers, in gissing op een' maklyke veroovering, met een' zuur' en bloedighe neêrlaagh t'onthaalen. Om 't kindt te redden, beval zyn' Doorluchtigheit oover Zeelandt naa Engelandt te gaan, den Heere Christiaan Huighens, haaren dat pas, naamaals geheimschryver van Staate der Vereenighde Neederlanden: wiens zoon de Ridder Constantyn Huighens, Heer van Zuilichem, jeeghenwoordelyk 't zelve ampt by Prins Fredrik Henrik bekleedt; inborst gezooght met den room der zinlykste zeeden; vernuft door zult in 't mergh der heusche konsten en achtbaarste weetenschappen; kerne der aardigheit, en ooghelyn van dat hof. 'T begrip zyner boodtschap was onderschreeven by den Prinse, tot Amsterdam, den tweeëntwintighsten van Bloeimaant, ende quam hierop uit. *Den Heere van Hautain, den Onder ammiraal, en Martyn Drooghe, aan te zeggen, dat zy den Prins zouden verwittighen, oft de gezette dagh verandert waar oft niet, en wat nieuwmaar de beleiders des aanslaghs, seedert hun laaste gesprek met zyn' Doorluchtigheit, van den vyandt bekoomen hadden. Dat een van hun drien, tydt kaavelende om ten geraamden daaghe weeder in Walchere te mooghen weezen, zyne Doorluchtigheit wel bescheidelyk quaame berichten, hoe zy 't meinden aan te leggen, dat de plaats ongewaaght; het werk, zoo 't, door teeghenwindt, belet oft uitgesteld wierd, verhoolen bleeve; en de Vlissingers buiten naadenken van bezwaart te worden met bezetting. De gemelde drie, oft hunner een had de handelaars van 't stuk te verstendighen, dat Huighens naa Engelandt ging, en waarom; ten einde zy weeten lieten, oft hy, by wisseling van weeder, vertoeven zouw, oft eevenwel zyn' reize vorderen, om*

+1581.

+ *'s kinds verlossing te wisser te neemen. Hoe zyn' Doorluchtigheit dienstigh vond, dat de vaader* (*mits houdende een wetlyk bekraftight dubbelt*) *Mendozaas bondtschrift aan Huighens gaave; en eenen brief gedaghteekent den eersten van Zoomermaant, by den welken hy, als verstaan hebbende dat d'Ambassadeur quaalyk met zynen zoon leefde, en Huighens in Engelandt was, zich geliete 't bondtschrift oover te zeinden, met verzoek dat hy den jongen naa zich naame. Dat zy ook t'ooverpeinzen hadden, hoe de Ammiraal Treslong zich draaghen moest', om der weederparthye geen' lont te doen rieken, gelyk door 't herzeinden zyner oorloghscheepen ter voorzeide tydt, oft door eenigh ander bedryf, gebeuren konde. Dat Huighens vertrekkende naa Engelandt, dit berichtschift onder den Heere van Hautain zoude laaten, oft het te rugge stuuren*. Als Huighens zyn afscheit van den Prinse nam, haaperd' hy in 't uitgaan, aan de lyn van 't gewight, dat tot het toehaalen der stoofdeure diende. Ende zeid' hem, hierop, zyn' Doorluchtigheit lachende, 't scheen een waarschuwend voorspook, dat hy zich, in dit werk, voor de koorde moest hoeden. Wyders, in Zeelandt vond hy de zaaken zoo geleeghen, oft klaarde ze zulx, dat hy naa Londen ooverscheepte. Hier hield hy, om d'opzight te myden, zich meest in de herbergh, by Fransch gezelschap, als een jongman van dien Landtaardt, en gekoomen uit zinlykheit om dit Kooninkryk te bezightighen, samt hoe men de gezanten eerde, die daar de zaaken des Hartoghen van Anjou bezorghden. Maar ter bequaamste stonde vervoeghd' hy zich, met eenen brief van Villers Hofpreeker des Prinsen, by La Fontaine Leeraar der Fransche kerke; dien hy 't stuk ontdekte, verzoekende zynen raadt, om in Mendozaas wooning te doen verspieden, hoe 't kindt daar gehandelt, hoe kort oft ruim het gehouden werd, wat men daarmeede voor hadde, en oft men 't ook dacht uit Engelandt te vervoeren, hoe 't gekleedt was, en diergelyke: waartoe, zyns bedunkens, grootlyx dienen konde zeeker koopman van Looven, genaamt Hans Hofstadt, bekent aan La Fontaine. Ook bad hy dien Predikant, hem aan middel te helpen, om ter sluik met Walsyngham, vertrouwtsten geheimschryver der Kooninginne, te woorde te koomen, op den eersten, oft uiterlyxt den tweeden van Zoomermaant, zonder eerder nochtans dien Heere des gewagh te maaken. Om alles t'ooverweeghen liet hy tydt aan La Fontaine; waarnaa hy weeder t'hemwaarts keeren zouw. Belangende Walsyngham, had hy de naavolghende orde. *Hem, naa oopening der zaake van begin af, te vertoonen 's vaaders brief, en Mendozaas bondtschrift, ende hoe 't maar aanquam op 't herhebben van den zoon. Te bidden, dat hy daarop peinzen wilde, en raadt geeven naar gelang van 't vertrouwen dat de Prins op hemstelde; aangezien zyn' Doorluchtigheit zich, by belofte, voor den jongen verbonden had. Acht te slaan op 't geen hy ten eerste, en op 't geen hy, zich naader bedacht hebbende, zeggen zouw. Te hooren wat hy antwoorden moghte op verzoek om den bystandt van eenighen Serjant des Gerechts, oft andren van 't hof der Kooninginne, om 't kindt alzoo uit der Spanjaarden handen te kryghen. By te brengen tot reedenen hiertoe, dat den Ambassadeur, daar gekoomen om zyns meesters zaaken met haare Majesteit te verrichten, ongeoorloft was een vry lichaam en kindt tot onderpandt te houden; zelfs op eenen handel van verraadt: 't welk buiten zynen last liep. Aan Walsyngham te behandighen 's Prinsen brief geschreeven aan den Graave van Leiçester, met beede dat hy hem ginge spreeken, om zaamentlyk te ooverleggen, hoe tot de gemelde verlossing maklyxt te raaken waar. Indien Huighens Walsyngham zaaghe schoorvoeten, oft de zaak te lange sleepen, zoo zoud' hy hem zeggen, brieven te hebben, ten zelven einde, aan den Prinse Dauphin, den Maarschalke van Cossé, en aan Marchemont. Welke brieven hy nochtans bestellen moest alleenlyk aan zulken als* + 1581.

+*Walsyngham goedt vonde; en hun de stof ontfouwen, met smeeken, dat zy hunn' achtbaarheit by de Kooninginne, oft anders, besteeden wilden, om den jongen te doen ontslaan, dewyl zich de Prins daarvoor verplicht had, en 't stuk den dienst des Hartoghen van Anjou betrof, in wiens eedt de Neêrlanden stonden: ten minste bevorderen dat hy in onpartydighe bewaarnis gestelt wierde: want als m'er om te pleiten quaam, zoud' hy buiten gevaar zyn*. +1581. Ook had zyn' Doorluchtigheit geraadspleeght met eenighe rechtsgeleerden; welker verstandt gedroegh, dat, by mangel van yets te bedryven door andre weegen, Huighens, neevens een Serjant, zelf by Mendoza verscheene, om, uit kracht van 's vaaders schryven, het kindt van hem te vorderen, en zoo 't moghte verzonden zyn, den Ambassadeur als oovertreeder van 't bondtschrift, in recht te betrekken, met eisch dat hy 't voor den dagh braghte; zonder te bestaan met borghtoght. Ende zouw men tot dit werk zeekren voorspraak, genaamt Norton, gebruiken. Maar men oordeelde deezen voorstel van luttel naadrux te zyn: gemerkt'er niet te klaaghen viel, zoo lang hy den gyzelaar in Engelandt hield: en te dingen tot te voorschynbrenging, indien men hem vervoert vonde, dat moest tydt kosten, waarentussen d'een' oft d'andre kundschap van den uitgang des aanslaghs zouw ooverwaayen. Wat nu aan Huighens, in zyn' eerste spreeken met Walsyngham, bejeeghent zy, is my niet gebleeken. Maar, naa gieten des besteks in veelerley vormen, vond men deeze de bequaamste. Zynde de geleeghenheit van 's Ambassadeurs huis genoegh doorkeeken, waartoe zeeker kerxken, daarontrent, groot behulp gaf; neemt Huighens, op eenen naamiddagh, terwyl Mendoza reed wandelen, zyne stonde waar, juist ten zelven daaghe als Vlissinge zouw geleevert worden; en doet den gyzelaar, tussen de dienaars en kindren, daar hy, voor deur, meê speelde, opfakken door de stoutheit van eenen 's Prinsen helbardier genaamt Antonis Vermeeren, die van verre noch eenighe rapsche gasten t'zynen toeverlaat had, zoo hy wierd' aangeranst. Den krytenden jongen stilt men met kleen geldt, ooft, oft andere snuistering: en de schaaker vlieght, met den roof, door zeeker huis, dat, te dien einde zoo voor als achter oopen stond; voorts in het tweede, en van daar naa het derde. De Spaansche knechts, niettemin, hadden hem zoo naa achterhaalt, dat Huighens en hy zich gedrongen zaaghen, t'schrap te staan met den deeghen op zeekeren wenteltrap, tot dat de gemeente te hoop schoot, en de vervolghers belemmerde. D'Ambassadeur, verstaande t'zyner t'huiskoomst de geschiedenis, maakte maghtigh misbaar met veinzen oft het zyn eighe kindt geweest waar; en schreeuwende oover straat, *Mi hijo, mi hijo, myn zoon, myn zoon*, rende flux naa 't Hof toe, om recht van de Kooningin te verzoeken. Men wendde voor, 't was te spaade, en haare Majesteit in 't gemak vertooghen. Zoo keerd' hy ongehoort. Walsyngham, hebbende, noch voor middernacht, Huighens met den verlosten, in een' gedekte roeibarze, by zich ontbooden, wenschte hem hartlyken geluk, oover 't afloopen des handels, en voorzagh hem met vryereiz brief, zonder vermaan van eenighe zyne bediening in Neêrlandt. Al 't welk genoeghzaam meldt, dat de Kooningin, hierin, hem als een' doove vyl van 's jongens boeyen beezighde. Don Bernardyn, midlerwyle, woedende van ongedult, dat men alzoo zulk eenen Spanjaardt verkloekt en uitgestreeken had, roerde hemel en aard' om; en speurde, zeeker den jaagher zoo naa op de hielen, gewaapender handt, zelfs met eenighen schyn van toestandt der Ooverheit, dat het als niet scheelde, oft hy waar, met vangst met al, betrapt geweest in zeeker scheepken, daar zy verzaakt oft versteeken, oft behendelyk uitgeholpen werden: want hieraf weet ik geen' klaarheit. Hoewel nu Parma zyn voorneemen teeghens Vlissinge aan d'een' zyde zette, zich naader bezinnende, ter oorzaake voorzeit, zoo Meetren verhaalt: oft om dat Treslong zyne

+scheepen quaalyk oover kon brengen, zonder schalk oogh te geeven, gelyk van Reid meent; echter liet men niet de verrichting van Huighens op haare waare waarde te schatten. Aan de Engelschen loech ze wonderlyk toe: men steld'er de geschiedenis ten toon in schildery, die noch heeden te zien zoude hangen, in de wooning des Graaven van Arondel. T'huis werd hy danklyk bewelkoomt, en te zyner keure gestelt, wat kleinoodt, tot heughenis, hem geviele te doen maaken. Zeldzaame zeedigheit, ook te hoov' onverbastert gebleeven, paste zyne begeerte naa de maat der soobre geleeghenheit zyns meesters. 'T loon was een goude penning, met de hoofden van Prins en Prinses, neevens deeze woorden, wightigher dan 't metaal: *Mandati strenué executi monum: gedenknis van bevelstrengelyk uitgevoert*. Maar, naar dat ik van zynen aardt verstendight ben, zoo moest zyn hart meer smaax in de bewustenis der daadt, dan in deezen lofvinden. Mondigher ook, en leevendigh getuighenis strekte hem de geberghde gyzelaar; die, genaamt, Niklaas Wilhemszoon, naamaals meede Hopman te waater werd, en veeltyds zyne behoudenis van Huighens t'erkennen plagh, als hebbende op den drempel van lyflyke en geestlyke slaavernye gestaan. Onlangs +hiernaa werd de Heerlyky van Vlissinge, en 't Markgraafschap van Kampveer, verkoft by besluit des hoofs van Hollandt, voor de schulden des Heeren van Beevere, gestorven zonder kinderen. Zy waaren te vooren verkocht geweest, door besluit des grooten Raads van Mechele, aan den Heere van Auxy; en oovergenoomen by den Kooning, met de lasten daarop staande, die hy echter niet afloste. De regeerders van Antwerpen hadden 't oogh zeer op deeze goedren: doch lieten'er naa te dingen, zoo 't scheen, om dat men ze best den Prinse van Oranje gunde, op dat hem des te meer aan Zeelandts behoedenis geleeghen waar. Op den zeevenentwintighsten van Zoomermaant dan, deed zyne Doorluchtigheit Vlissinge mynen, tot vyvent seeventighduizent, een hondert gulden; des andren daaghs Kampveer, tot vierentseeventighduizent, vyfhondert gulden. Dan, mits de Heer van Froimont, 's daaghs te voore, twintighduizent gulden op Vlissinge gehooght had, ooverquam de Prins met hem, van zyne schuldt, voor vierentwintighduizent gulden, te betaalen in twee jaaren. Zynde de Staatsche zaaken aan 't waalen; dewyl de jeeghenwoordighe regeerders op oorlof dienden, de Landtraadt noch te maaken stond, Anjou vast verwacht +werd; had het bestier weinigh klems; en men bedreef te min, mits de schaarsheit van gelde, die zulx prangde, dat, tot Vilvoorde, de Schotsche bezettelingen, in Lentemaant, aan 't muiten sloeghen, hoewel zy zich, naa groote moeite, stillen lieten. In Bloeimaant had men 't zelfste ongemak, in de +schanse te Willebroek, daar geene reedenen plaats vonden, tot dat'er 't geschut van Antwerpen voor quam. Tot Berghen op Zoom was ook gelyke +ontsteltenis. 'T is waar, dat Parmaas volk immers zoo luttel van hem ontfing: dan, dulding van ongereeghel theit strekte soldy by hen; die zich zelve +wisten te helpen, dwingende de verooverde steeden tot weekelyksche leeningen, zonder aan te zien oft zy, zoo doende, neering en inwoonders verjoeghen. Uit Spanje werd wel, by wylen, een goede som penningen herwaarts gezonden; maar 't meeste oovergemaakt by wissel, tot weldigh schroeyend fret. En die Kooninkryken leeden 't ongeirne; inzonderheit zoo lang als de Portugeesche krygh duurde, daar die kosten (huns bedunkens) zouden beeter besteedt geweest zyn. In Grasmaant deeden de Staaten +een klein heir toerusten, in Vlaandre, ontrent Ypere en Dixmuide, onder den Heere van Villers, als oppersten Maarschalk: draaghende de Prins van Espinoy den tytel van Veldtheer. Dit geschiedde om Parma aan dien kant op te houden, en den Fransoizen eenen slagh te voeghen tot het ontzetten van Kamerik, 't welk hy, nu eenen ruimen tydt, van verre met

+1581.

+*Vlissinge en Kampveer verkoft aan den Prinse van Oranje*.

+*De bezetting tot Vilvoorde muit*.

+*Desgelyx tot Willebroek*.

+*En Berghen op zoom*.

+*De vyandt ook benaauwt van geldt*.

+*Klein heir der Staaten in Vlaandre*.

[+]blokhuizen benaauwde. Doch de Staatschen moghten teeghens zyn ruitery niet op; en hunner een deel werd, by Dixmuide, ter neêr geleidt. Espinoy, niettemin, [+]1581. met zyn' bezettelingen van Doornik, verwoeste leelyk het Landt van Heenegouw; en deed hem dikwyls af brek. De Kooningschen, daarenteeghen, sterkten, tussen Doornik en Oudenaarde, aan de Scheldtstroom, het dorp van Hauterive, en maakten, daaruit, rondom, de markten onveiligh. Onder ander, ransden z'een [*] geley aan, van haast hondert waaghenen, gelaaden met veelerhande waaren, om van Doornik [*]Convoy. naa Kortryk, Gent, en Antwerpen, te gaan; en kreeghen der wel t'zeeventigh. Om dit loopen te beletten, vergroofden de Staaten, met drieduizent knechten en achthondert paarden, hun heir; 't welk, beschanst tot Loo in Vuurenambacht, van de Malkontenten bezocht werd; die, naa eenighe schermutsingen, daar zy ontrent driehondert man' lieten, op tyding van der Fransoizen aantoght, hunnen wegh naa Kaamerik naamen. In Grooningerlandt spartelbeende 't oorlogh vast, zonder hooftstukken te bestaan, ter een' oft ter andere zyde. De Rennenberghschen, genestelt in Groot Auwert, onderwonden zich een' schans op 't Reediep te leggen, om [+]den Heere van Nyenoordt dat oopen naa zee te beneemen. 'T welk hun quaalyk verging; en eenighe dooden, gevangenen, en vendels koste; mits hy, riekende [+]*Nyenoordt verschalkt de Rennenberghschen by Groot Auwert*. wat zy voor hadden, hen, met een' laaghe verschalkte, en verstuiven deed. De Vriezen, verlekkert door dit geluk, zonden hem twee maanden solds voor zyn' knechten, en eenighe groove bussen, met bevel om Groot Auwert aan te tasten. Hy wendt het dan derwaarts, op den achttienden in Bloeymaandt, met zeeventien, eensdeels zyne, eensdeels andere vendelen; plant wachten aan Steentil, en aan de nieuwe brug, en 't geschut teeghens de poort van 't klooster. De Rennenberghschen, des verstendight, effenen hunne schansen tot Middelsum, en daar ontrent; maaken een blok van voetvolk, neevens driehondert paarden, en zich alzoo naa Groot Auwert toe. 'T mangelde Nyenoordt aan geen' kundschap oft bezeffing des gevaars, oft zin om het te schuwen. Maar ooverstemt van de Hopluiden, te slechte meeters hunner maght, moest hy zyn' benden schaaren; en mengde daaronder, eenen hoop boeren, gekoomen uit Vrieslandt, [+]en meest gewaapent met verrejaaghers. Deeze zoo groene krysluiden, ziende de Rennenberghschen [+]*Hy word geslaaghen voor dat klooster*. aankoomen, achter 't klooster om, oover Auwerder diep, voldoen eer in 't hart, dan op de huidt, den slagh; en toonende daatlyk de hielen, stelden de springspietsen, in plaats van ze teeghens den vyandt te vellen, naar haar gewoonlyk gebruyk te werk, om oover de slooten te wippen. 'T welk den soldaat uit zyn' standt, de troepen in verwarring, en alles op de vlucht braght. Doch, hoewel de Kooningschen strengelyk vervolghden, en de Hopluiden Stuiper en Visscher vingen; zy kreeghen maar twee vendels, en leidden geen' hondert man'ter neêr. De vlieders verspreidden zich naa Kollum, Dokkum, en Auwerderzyl: om welke schans te verkrachten, de vyandt vinnighlyk toevloogh. Die van binnen hielden zich stil in 't eerst, zulx hem docht der verooveringe [+]zeeker te zyn. Maar, als hy nu booven steegh, gaan z'hem wakker te keer, en zwichten zyn' heevigheit met merklyke schaade. Hy aarzelt derhalven; [+]*De vyandt bespringt Auwerderzyl*: *wort* maar, om te beeter te springen; en komt, op den zesten van Zoomermaandt, met *afgeweezen*: *keert weeder* grof geschut, maakt breuk; doet twee verloore stormen; boort deur met den *en kryght de schans*. derden, en verdelght het'er al, op drie naa. Alhier bleef, zich dapperlyk weerende, Schelto Jarges, een welgeleerdt persoon en braaf Hopman. De Vriezen maanden terstondt die van Noordthollandt om handtreiken; zaamelden de vluchtelingen, en waapenden z'op nieuw: en Nyenoordt voeghde zich weeder in zyn' schanse tot Winsum. Maar in deeze, onvolmaakt en niet houdbaar teeghens grof geschut,

[+]was ook geen vereischte voorraadt van mond' oft van oorlogh; ende niets van al ditte verborghen voor Rennenbergh; die, ten dien inzighte, Johan Baptista Taxis, Steêhouder van Billy, met zyn meeste maght, derwaarts [+]zond. Hier was Nyenoordt, echter zyn eighen niet; wordende gedwongen door zyn volk, mits de voorzeide gebreklykheeden, tot ooverkoomst met Taxis. Die bedong niet alleen deeze, maar ook de schans tot Warfum. Des moghten de bezettelingen uittrekken met alles wat hun toebehoorde, zonder den dienst der Staaten te verzweeren. Dit verdragh, getroffen op den achtsten der gemelde maant, benoodighde Nyenoordt voorts zyn' andre vastigheeden in dien hoek te verlaaten, en maakte den Graaf meester van al de Ommelanden tot Dokkum toe. Aan Winsum koelden de Grooningers hunnen moedt, met stichting van brandt, die twee vrouwen verslond; naa dat zy 't geplondert, de schans om verre geworpen, en vyf stukken geschuts daaruit gelicht hadden. Om dit verloop te richten, zonden de gemaghtighden der naader Vereeninge, in Hooimaandt, Norrits met zyn' Engelschen, acht Sonoysche vendels, en etlyke meer, die met de Nyenoordsche en andre Vriesche, op Rinsmergeest, verzaamden. Waaroover de Rennenberghschen, sterk zesduizent man', uit Kollum naa Grypskerk deisden. Thans deed Norrits Monnikkerzyl bespringen door Hopman Schul, die 't in kreegh. Dit ried den vyandt, 's andren daaghs, neeghentienden der maandt, van Grypskerk op te breeken, in orde tot toght [+]en slagh. Norrits hem naa; met Sonoys regement vooruit; 't welk, treffende tot meermaalen, hem ophield, tot dat de rest der Staatschen aanquam. Toen keeren de Kooningschen den rug; vervolght tot onder Grooninge; laaten verscheide vendels, vier stukken geschuts, meenighte van geweer, al de pakkaadje, veele gevangenen, en wel zeevenhondert dooden in de loop. Meer waaren'er gebleeven, zoo zy de slooten niet te baat, en Norrits meer paarden gehadt hadde dan zyn' eighe kornet. De verwinners, luttel beschaadight, gingen tot Auwaart, ende, naa 't maaken van een' schipbrug oover 't Reediep, ook tot Zelwaart leegheren: alwaar, ende noch t'eener plaatse naader aan Grooninge zich Norrits beschanste. Maar de zeeghe werd leelyk misbruikt, door de roofgierigheit der Engelschen; die 't zoo wildt aanstelden, eeven in Drenthe als in d'Ommelanden, dat al de boeren en andre huisgezinnen verliepen, meêneemende 't geen zy konden. [+]De Graaf van Rennenbergh, naa een' wyl quynens (men meende van ongeneught: want sint den hoon voor Steenwyk, had hy nooit rechte tier gehadt) was kortelinx in veighe krankheit gevallen; ende deed zich berichten naar de wyze der Roomsgezinden, ten zelfsten daaghe, als zyn volk van de Staatschen geslaaghen werd. Op den drieëntwintighsten ooverleed hy, verdweenen van teering; zulx men, naa 't oopenen des lyks, zyn hart heel dor, en gekrompen vond ter kleente van een' ookernoot. Geen blyk van vergif: hoewel daaraf gepraat werd; gelyk de faam geirne moordt mort oover der grooten uitgang. Hy was geweest een Heer, eedelaardigh, milddaadigh, heusch en minlyk van zeeden; verfoeyer van wreetheit, geweldenaary, en dronkenschap; betrachter der krystught, en lief den landtzaaten, zonder nochtans de gunst der soldaaten te verliezen, mits de zorghe die hy voor hunne betaaling droegh; hierbeneevens versiert met meer dan gemeene geleertheit; welgeoeffent in de Grieksche, Latynsche, en andre taalen; zeer zoet op de [*] wiskonstighe weetenschappen,inzonderheit de maatzang. Al dat'er in te berispen scheen, was een' blaakzuchtighe ruimborstigheit in 't houden van hof en disch, booven zyn' inkomst; een toegeeven aan zyn' geneightheit tot vrouweeren; opstyghing van moedt, als 't geluk hem meede; stryking, als 't hem teeghen liep; en 't ontzuivren van zyn' eer en gewisse met verandring van parthy.

[+]1581.

[+]*Taxis dwingt de schansen tot Winsum en Warfum.*

[+]*Norrits slaat de Rennenberghschen.*

[+]*De Graaf van Rennenbergh sterft.*

[*]Mathematyke.

+Eevenwel, om de kosten zynes staatvoerens te vergelden, schrobd' hy nooit de gemeente, en stak maar eighe middelen af. Zyn' boelaadjen beleidd' hy zoo heimelyk, dat ze ten minste geen' arghernis baarden. Onbestendigheit in voor- en teeghenspoedt is de zeldzaamste der menschely ke zwakheeden niet. Zyn' trouwbreuk strekte eenen naaghel aan zyn' doodkist, en werd geboet met een berouw dat zyn' ziel doorsneed: 't en zy hem 't quaalyk beslaaghen meer dan 't misdryf gezeurt heeft. Oover Groninge, zeeker, in zyn' ziekte, riep hy dikwyls, wenschende 't nooit gezien te hebben. Ook verbood hy in de laaste daaghen, zyn' zuster Kornelia, als het dwaallicht dat hem verleidt had, onder zyn' ooghen te koomen. De gemelde deughden, en fraayigheeden naa deughd zweemende, deeden hem beklaaghen zelfs van zyn' meeste vyanden, dien 't jammerde dat hy tot +dien val geraakt was. Taxis hield het volk by een, tot dat Farneze Fransois Verdugo, met tien vendelen Waalen, derwaarts zond, om de Landtvooghdy t' aanveirden. 'T welk den ooverste Schenk, die zich dat bewindt toegheleit had, byster verdroot, te meer, om dat men voor hem deed gaan eenen vreemdeling, en zeer gering van afkoomst. Want Verdugo was een Spanjaardt, en stalknecht geweest van Graaf Pieter Ernst van Mansveldt: heeft eevenwel naamaals een' natuurlyke dochter des zelven getrouwt: en zich, door veele teekenen van bescheidenheit, tuchtoeffening, en kryskunde vermaart gemaakt. Maar in Brabandt gaf Parma den Staaten een' gevoelyke neep, met waarneemen van zeekre geleeghenheit; die deeze was. Alzoo de Spaanschen, tot sterking van 't huis te Baarle, bemaghtight by hen in de Kempen, de boeren te werk stelden, deed Roelof van Staakenbroek, toen Drost en Ooverste der soldaatye tot Bredaa, een proef, oft zy, met weenigh knechten en twee stukken geschuts, tot oovergift te beweeghen waaren. 'T welk, niet hem, maar in Zoomermaandt den Kornel La Garde gelukte, met een deel voet-en paardevolx, verzaamt uit de naaste bezettingen. Volghende voort zynen last, maakte La Garde zich meester van de twee slootkens tot Tilburgh,en van noch zommighe kleene plaatsen, in meening nu Eindhooven aan te tasten. Ook loerd' hy op Shartoghenbos, daar eenighe beroerte ontstaan was: Karel van Gavre, Heer van Fresin, eertyds bewindsman oover de leegherlyftoght aan der Staaten zyde, maar gevangen (als wy verhaalt hebben) ter zaake van dubbelheit, ontdekt door eenen zynen afgeworpen brief, werd althans gehouden op den burgh van Bredaa; doch in ruime bewaarnis, ter gunste (zoo men gelooven magh) van zynen broeder, Heer van Inchy, door wien het Slot van Kaamerik, by goeddunken der Staaten, met Fransche bezetting voorzien was. Deeze Fresin, hebbende zich ingeboezemt ter kennisse van de foldaaten, en eenighe der zelve verleidt, door toezeg van hooghe belooningen, liet dit den Prinse van Parma weeten, ende dat zich toen niet dan vyf-oft +zessendertigh knechten van Barvoets op den Burgh vonden; in de stadt alleenlyk't halve vendel van Jonker Floris van Breederoode. Parma dan, in schyn van te zorghen voor Shartoghenbos, en Eindhooven, deed daarontrent volk by een koomen, onder Claude van Barlemont, Heer van Hautepenne, en den ooverste Marten Schenk. Naa Turnhout, hierom, begaf zich La Garde, waarschuwende d'omleggende steeden, dat de vyandt op eenighen aanslagh moest uit zyn; doch zond echter (waar't mangelde) aan die van Bredaa de bezettelingen niet weeder, die hy daaruit gelicht had. Hautepenne en Schenk, veinzende hem te willen volghen, gingen leegheren tot Hilverenbeek: van waar zy, opgebrooken teeghens den aavondt, ten twee uuren der zeevenentwintighste nacht in Zoomermaandt (juist tussen de twee daaghen, op de welke de Prins Vlissinge en Kampveer kocht) by Bredaa' achter 't Slot quaamen. Hier was het waater afgelaaten tot aan de

+1581.

+*Fransois Verdugo komt in zyn' plaats.*

+*Bredaa verraaden aan Parma.*

+Gasthuiseindepoort, om de graften te diepen; en hield schildwacht een der omgekalde soldaaten, die wel drie uuren gestaan had, verzeindende t'elken maal +1581. zyn' verlossers, met zeggen dat zy flus zyn' beurte zouden waarneemen. Ook waaren de bezettelingen van 't Slot, 's daaghs te voore, door Fresin, met een' tonne biers beschonken; in voeghe dat zy, bezwaart van drank en vaak, luttel beluls van weerbieding hadden. Dies beklom de vyandt, zonder eenighe verhindring nevens den baar oft dwarsmuur, de veste. By geval quam zeeker Hollandsch Hopman op 't slagh, met een jaght; en speurende dat'er volk, dus by ontydt, naa den wal toogh, slaakte twee scheuten, die de steedelingen op, en te waapen wekten. De Majestraat had, al terstondt naa de kundschap ontfangen van La Garde, de wachten der burghery doen verdubbelen; ende den Droste aangebooden, een deel der zelve op den Burgh te leggen: 't welk van hem, om 's gevolghs wille, geweighert was; hoewel naa haare trouwhartigheit tot den Prinse van Oranje, haaren naatuurlyken Heere, geen omzien viel. Als nu't gerucht zich verhief, was daatlyk by den werke heer Goodevaart Montens Burghermeester, een deftigh en voorzightigh persoon; door wiens aanmoedighing en onthiet de poorters, eensdeels naa de voorzeide drooghe graft, de rest elk naa hunne gewoonlyke loopplaatsen, schooyden. De vyandt, merkende zich ontdekt, spat ten wachthuize in; brengt daar elf knechten om hals. Twee vielen'er oover de veste naa stadt toe. De ooverighe tweeëntwintigh begaaven zich op den binnenburgh; ende driemaals gemaant tot oovergift, op verbeurte van 't leeven, bedongen, ter aanraading van Fresin, en van zommighe hunne spitsbroeders, die hy vergiftight had, behoudenis van lyf en goedt: doch dies niet teeghenstaande werd hun 't geweer benoomen. Montens, immiddels, en d'andre regeerders, met den wachtmeester Wierik van Biestraaten, deeden de wallen bezetten, leiden eenigh volk met dubbel haakgeschut op den kerktoorn, tooghen met een' groove troep naa den Burgh toe, begosten daarteeghen te schansen op het vlak, voorzaaghen 't kaatsspel en de naaste huizen met verweerders; in hoope van het zoo lange te harden, dat'er ontzet van La Garde verscheene; om 't welk hunne booden uit waaren. De Koningschen, stortende, naa dat zy't booven geklaart hadden, door de poorte ter stadt in, werden gestuit, en tot vyf oft zes maalen te rug gedreeven, door de burghery, met bystandt van ontrent twintigh soldaaten van Jonker Floris, onder Dorp zynen vendrigh, die daar een' quetsuur ontfing. Dies lieten zy een' andre valbrug daalen, die in de hooving van Valkenberghe uit quam; daar de steedelingen zich ook beschanst hadden, en wakkerlyk weerden. Doch deeze moesten eindtlyk dit voordeel verlaaten. De vyandt, alzoo in de hooving geraakt, werd noch lange daar gekeert, door 't vendel der jonggezellen en andre burghers, die teeghens hem schermutsten, tot dat hy hun meede te zwaar viel. Toen dringt hy aan, van achtre en van voore tot in de stalling des Prinsen; ende voorts meester geworden van 't kaatsspel en de buurhuizen, steekt het vuur in de stalling. 'T welk echter zulken schrik niet baarde, oft de verdaadighers hielden zich dicht by een, zonder gelaat van te kreuken. Hier bleef'er veel van beide de zyden; en der jonggezellen Hopman aan een' koeghel. Dus een steevigheit van hart en orde deed Hautepenne duchten, dat bezetting in stadt moest gekoomen zyn; zulx hy in beraadt leidde, oft niet beeter de hertredt genoomen diende naa 't Slot. Maar Schenk verzeekerd' hem van de ydelheit zyner vreeze, om dat de weeghen te wel met ruitery gestoffeert waaren. Zy stichten dan meer brands, en hervatten den indruk, der maate, dat zy den burgheren een eindt wals, etlyken soldaaten een' brug ontweldighden, die geleit was om aarde uit de graft te haalen tot sterking der stadt. Lanx deeze brug kreeghen zy meer volx oover,

+en alzoo de Gasthuispoort in; en, daardoor, hunne paarden binnen. Noch lieten de verweerders niet kloeklyk tschrap te staan, dieper in stadt, aan verscheiden' +1581.
oorden, afgeschanst met hulpe der vrouwen, die zich uitbundighlyk queeten. En daar werd, met wondre eendraght van Roomsgezinden, Onroomschen, jaa zommighe geestlyke persoonen, ten uiterste toe, manhaftelyk gevochten. Als zy 't te quaadt kreeghen, smeeten zommighen een' poort oopen; daar eenighen, in 't uitdringen, verstikten. Andren worpen zich van den wal af, en verdronken ten deel. Naa veel verlooren arbeids berghde Biestraaten, de Wachtmeester, zich door de graft; en viel Montens in 't gewoudt van twee Albanoizen; doch ontslipte, terwyl zy naa grooter noodt, oft bekoorlyker buit, vlooghen. Voorts begaf hy zich, met weenigh andren in de Antwerpsche poort; bolwerkte die toe; en hield ze wel twee uuren, in toeverlaat op hulp van buiten. Toen koomen de Koninghschen aanstooten met oovertollighe maght, te voet lanx de veste, te paard' lanx de rechte straat: ende, oft schoon de poort verkracht werd, hy ontleid' het hun echter. De vyandt, hebbende deeze , en d'andre poorten wel bezet, keerde weeder naa de markt, daar noch dappere weere gedaan, en veelen der zynen, uit het raadthuis, uit de kerk, uit den tooren, geschooten werden. Dies deed hy die plaatsen opeischen, met aanbieding van billyk verdragh, en braght het daartoe ten laaste; als het stryden tot oover neeghen uuren voor middagh geduurt had. De moorddaadt, in de woede, zagh nocht wyf, nocht kindt, nocht geestlyk, nocht weirlyk aan. 'T getal, nochtans, der ingezeetenen, verslaaghen oft anders gesneuvelt, wordt hoogher niet in alles, dan op ruim hondert, begroot. Verdeelt aan zeeven vendels, waaren zy maar by de neeghenhondert man' sterk geweest, en hadden'er bet dan half zoo veel van den vyandt vernielt. Maar eenen ryken buit bequaamen de verwinners: zonderling op het Slot, daar de Prins van Oranje zyn kostelyk huisraadt, neevens veele geschriften van groot belang, verloor. Staakenbroek, wegh geraakt in 't eerste, starf thans haastigh, van verdriet (zoo zommighen meenden) oover de weederwaardigheeden bejeeghent aan zyn' gevangen huisvrouw en dochter. Ook werden de steedelingen wyders byster geplaaght om oovermaatigh ransoen, by gehenkenis van Hautepenne, die zelf op 't strengst hierin handelde. De Prins van Parma, zeer in zyn' schik met deeze tyding, zond ze te post naa Spanje, en thans den Bisschop van Roermonde, Wilhelmus Lindanus, naa Bredaa, om den Roomschen Godsdienst daar weeder in te voeren. Als wraak- en geldtzucht haar zat hadden donderd' 'er, in Slaghtmaandt een vergifnisbrief op, die veele persoonen uitsloot; de verklaaring der punten aan den Kooning behield; en den voorrechten geen' plaats gaf, dan tot naader zyn zeggen toe. Hautepenne, Ooverste tot Bredaa blyvende, wilde zyn geluk op de bygeleeghe plaatsen bezoeken: deed Geertruidenbergh beladderen; nam ook yets op Heusde voor: maar bevohd, dat zy zich aan hunne gebuuren gespiegelt, en louwter voorzien hadden. De +Wethouders van Antwerpen, vaaken gemaant, door de Kornellen en Hopluiden, om den Roomschen Godsdienst te schorsen, op dat men, onder dexel van dien, geen' onraadt brouwde, zaaghen zulx, mits 't wassen des onbenoeghens door den ramp van Bredaa, langer niet uit te stellen: en verbooden, tot naader orde toe, alle gebruik dier kerkzeeden: behalven doopen, trouwen, en zieken vanden, 't welk, met aanwyzing van twee kappellen te dien einde, alleenlyk den inwoondren werd toegelaaten, zonder merklyke zaamening te maaken; op verbeurte van hondert kroonen, ten behoeve der armen. Tot het pleeghen der gemelde oeffeningen, zouw de Majestraat zes vreedzaame geestlyke luiden kiezen, die getrouwigheit aan haar, en d'onderhouding deezer keure, te zweeren hadden. Met een bevaalen zy al den gee-

+*De Roomsche Godsdienst meestendeels gestaakt tot Antwerpen.*

nen, +die uitgezeit t'hunner oft ter steeden van hunne bondtgenooten, by +gedooghing oft anderzins weeder ingekoomen waaren, te vertrekken binnen vierentwintigh uuren, uit de vryheit van Antwerpen en't Markgraafschap, op gelyke geldtboete. Desgelyx moesten ruimen (uitgezondert die van uitheemschen Landtaardt) alle, die zich seedert vier jaaren daar gezet hadden; ten waare zy met den eerste, getuighnis huns loflyken wandels, van de Majestraat oft kerkenraadt hunner laaste woonplaatze, toonden. Teffens werd den Italiaanen en Spanjaarden (uitgenoomen die tot de wacht verplicht waaren) belast, geen ander waapen in huis te houden, dan dag en rappier: en deeze daar buiten niet te draaghen. De reizende man, hebbende eenigh lank geweer oft zinkroer, zoud' het in zyn herbergh moeten laaten, tot zyn vertrek toe, zonder immiddels daarmeê by straat te gaan; +oft de Hopman der wyke gaav' hem verlof. De Staatsche gezanten, naa 't voltrekken des handels met Anjou, waaren in 't laast van Sprokkelmaant uit Vrankryk gekeert. Maar, als de Hartogh, zint het vestighen van den pais aldaar, zich met groote vuurigheit ten Neederlandschen oorlooghe toerustte, vernam hy, dat veelen, uit vreez voor de Spaansche mooghenheit oft uit zucht tot de zelve, teeghens zyn voorneemen sporrelden, voorwendende, onder ander, de verheffing van den moedt en maght der Onroomschen aldaar, zoo hunne geloofsverwanten in Neêrlandt raakten booven te +staan. Dies liet hy in druk een verdaadighschrift uitgaan, en zond het, by besloote brieven, aan alle rechtshooven des Ryx. 'T ontvouwde ten breedste zyn vast, bestendigh, en loflyk opzet om deeze gewesten te beschermen, en te verlossen van 't uitheemsche juk; en beweerde met veele reedenen, dat de aanslagh, niet alleen t' zyner gloorie, maar tot heil van den staat en uitbreiding der Fransche achtbaarheit gedyen moest. Dan 't gerechtshof van Paris zond zyn schryven angeoopent aan den Kooning; op goeddunken van Christophorus Thuanus, die, gevraaght zynde, verklaarde dat het, volghends d'instelling der voorouwderen, een lasterstuk was, eenighe brieven in den Raadt te leezen, 't en waare zy van zyne Majesteit oft haaren Kanseler quaamen. Geduurende dit bedryf van vorstwissel, was by Loodewyk Gonzaga, Hartogh van Nevers, getrouwt met Henriette van Kleef, om haar recht niet met zwyghen te verbeuren, een geschrift aan den dagh gegeeven, tot bewys dat Brabant, Limburgh, en Antwerpen, haar als wettighe erfgenaame, oover lang hadden toebehoort. Anjou trok, in 't eerst, zich des eenighs zins aan, hoewel Nevers het ernstigh verschoonde, en zich ooverboodigh stelde, om, hem ter gunste, 't recht zyner gemaalinne en 't zyne af te staan; doch sloegh het licht in 't lest, en deund'er meê, zeggende,'t waar quaalyk ty gekaavelt, als een zwakker zich tussen beide quam zetten, daar twee maghtigher naa eene heerschappy staaken. Dus drok had men 't in Vrankryk, met het betrachten der Neêrlandsche dingen. Met geenen minder yver pynde men zich, ook hier, 't groote werk te + voltooyen. Ter laastgemelde daghvaart binnen Amsterdam, hadden d'Algemeine Staaten besluit genoomen, op het afsnyden des Koninx van Spanje, en 't verwerpen van zynen naam en waapen; doch het stuk uitgestelt, mits de gemaghtighden van zommighe gewesten zich noch alstoen niet genoeghzaam gelast vonden. Thans vergaaderden zy weeder, om 'er meê voorts te vaaren, in den Haaghe; al waar zy eindtlyk, op den zessentwintighsten van Hooimaant, teeghens hem, by plakkaat afgekundight en in druk uitgegeeven,dit vonnis velden. *'T volk was van Goode niet tot behoef des Vorsten geschaapen, om zynen wil als een wet te volghen; maar de Vorst tot nut des volx* (*zonder 't welk hy niet bestaan kon*) *om, gelyk een vaader zyn kindren, gelyk een harder zyn schaapen, 't zelve te queeken, te behoeden, en te bestieren naar recht en billykheit. Die zich hierin te buiten ging, om d'onderdaanen voor*

+1581.

+*Orde aldaar op het houden en draaghen van 't geweer.*

+*Staatsche gezanten uit Vrankryk t'huis gekoomen.*

+*Anjou geeft een verdaadighschrift uyt.*

+*De Staaten verklaaren den Kooning van Spanje vervallen van zyn recht tot de Neederlanden.*

+halseighens te beezighen, stond voor eenen tier an te houden; en moght daaroover verstooten en een ander tot zyn ampt beroepen worden; inzonder heit by besluit +1581.
der Staaten van den Lande, en daar d'onderzaaten, hebbende met geenerley ootmoedighe vertooningen hem kunnen bemurwen tot afstandt van zyn tierannigh opzet, geen ander middel zaaghen, om hunn' aangeboore vryheit te handthaaven. Dit, meenighwerfs geschiedt in andere, behoorde voorneemelyk stadt te grypen, in deeze Landen, altyds geregeert, gelyk zy ook moesten geregeert worden, volghends de voorrechten, en ouwde gewoonten, bezwooren by de Vorsten; welke Vorsten ook waaren aangenoomen, by meest al de gewesten, op zeekre voorwaarden, met breeken der welke zy de heerschappy verbeurden. De Kooning nu, luistrende naar zynen Spaanschen Raadt, teeghens 't onderwys zyns vaaders, had eerst, onder dexel van Godsdienst, zich vervordert's Lands gerechtigheeden te vertreeden, met invoeren der nieuwe Bisshoppen, der keuren van 't Conçilie van Trente, en dier grouwzaame Inquisitie; thans den Hartogh van Alva gezonden, daarnaa Don Louis de Requesens, toen Don Johan, om deeze getrouwste Landtzaaten, volbouwers van den top zyner achtbaarheit, met allerley smaadt en wreetheit te verbluffen, en, door geweldt oft bedrogh, onder 't juk van ondraghlyke slaavernye te kryghen. Verscheide middelen van paize, meermaals voorgestelt, had hy verworpen, en de handelingen misbruikt, om tweedraght onder de inbooriingen te zaayen, en alzoo te gemaklyker, den eenen voor, den andren naa, ten bederve te brengen. Om deeze reedenen, hadden zy, door uiterste noodt, by gemeinen raadt en t'zaamenstemming, verklaart, en verklaarden mitsdeezen, den gemelden Kooning vervallen van alle recht tot de heerschappye; verstonden hem voortaan niet te kennen in eenighe zaaken raakende de Hooghe Ooverheit, maar 't gebruik van zynen naam ganschelyk af te schaffen; verklaarden ook dat alle amptluiden, rechters, smalheeren, vassaalen, en andre ingezeetenen, ontslaaghen waaren van den eedt gedaan aan hem als Vorste deezer Landen. Ende, gemerkt dat, uit oorzaake voorzeit, de Vereenighde gewesten zich meestendeels onder den Hartoghe van Anjou begeeven hadden; dat ook, van den Aartshartoghe Mathias, de Landtvooghdy in hunne handen was oover geleevert: zoo bevaalen zy allen Rechteren, Amptluiden, en anderen, van toen af, den naam, tytel, en zeeghels des Kooninx van Spanje te verlaaten. In plaats der welke men, in de Landen die met den Hartoghe van Anjou gehandelt hadden, zoude, geduurende zyn' afweezigheit, en in d'andre anderszins, aanneemen en gebruiken, by maaniere van voorraadt, den tytel ende naam van't Hooft en den Landtraadt; ende zoo lang als deeze noch in den dienst niet getreeden waaren, den naam der Algemeine Staaten. Welverstaan, dat men, in Hollandt en Zeelandt, den naam des Prinsen van Oranje en der Staaten van die gewesten zouw gebruiken, ter tydt toe dat de Landtraadt volkoomentlyk ingestelt waare; en als dan zich voorts schikken volghends de bewillighing, gedraagen by d' Algemeine Staaten op 't berichtschrift des Landtraads, en 't verdragh aangegaan met zyn' Hoogheit. Ende in plaatse van 's voornoemden Konings zeeghels, hadde men voortaan de zeeghels der Algemeine Staaten te beezighen, in zaaken raakende de gemeine regeering, waartoe de Landtraadt, volghends zyn berichtschrift, zouw gemaghtight zyn; maar in zaaken, raakende den burgherlyken standt, de bediening des gerechts, en andre bezondre in elk Landtschap, zouden de Hooven en andre Raaden, alleenlyk gebruiken den naam, tytel, en zeeghel van 't zelve gewest; alles op peene van nietigheit der brieven, bescheiden, en afveirdighingen, die anders bezeeghelt wierden. Ende op dat men des volbrengens van deezen verzeekert waare, stonden alle 's Kooninx zeeghels, bevonden in de Landen, te leeveren in handen der Staaten van elken oordt, oft hunner gemagh-

tighden, [+]*op straffe naar goeddunken. Desgelyx hadde men voortaan op geeneley munte den naam, tytels, oft waapenen des gemelden Kooninx te slaan; maar zulke form, als tot eenen nieuwen gouden en zilveren penning met zyne gedeelten zouw verordent worden. Voorts hadden alle Amptluiden, als zich vry kennende van 's Kooninx eedt, te zweeren aan handen der bezondre Staaten, onder de welke zy stonden, oft van de gemaghtighden der zelve, dat zy den Algemeinen Staaten zouden getrouw zyn teeghens den Kooning van Spanje en zynen aanhang, volghends het voorschrift daarop geraamt. En men zoude aan de Amptluiden, gezeeten onder de Landen die met den Hartoghe van Anjou ooverkoomen waaren, in plaats van nieuwe lastbrieven, geeven bescheidt, inhoudende dooding der ouwde en verlenging hunner diensten, by maniere van voorraadt, tot de aankoomst zyner Hoog heit toe; en aan de Amptluiden, gezeeten onder de niet verdongen hebbende Landtschappen, nieuwe lastbrieven, onder naam en zeeghel der Algemeine Staaten; uitgezeit Amptluiden die schuldigh bleeken aan oovertreeding der voorrechren* [+]*oft andre onbehoorlykheit.* Achtervolghends dit plakkaat, hield men allomme den Amptluiden de form van den nieuwen eedt voor, om den Spanjaardt af, en aan d'Algemeine Staaten, Landtraadt, en andre Ooverheeden, [+]ingestelt by hen, hulde te zweeren. Een' zaak, zwaar voorstaande, zommighen uit anxt voor onreddelyker verwarrenis, en feller vyandtschap; zommighen uit aanstoot van gewisse. Tot Woerde vervorderde zich een Luitersch leeraar, op stoel, heftigh daarteeghens, uit te vaaren: en vermaant zynde, dat hy zich met geen' zaaken van staat te mengen had, nochte, als vreemdeling, 's Lands recht verstond, week echter, (oft men hem schoon des onderweez) van zyn gevoelen niet; zulx hy eindtlyk gelast werd te vertrekken. [+]Daarenteeghen rees onlust tot Uitrecht, mits de Predikanten van Sant Jakobs kerk den meesten deele der andre scheenen d'Ooverheit te hoogh te zetten; laatende den kerkenraadt, als noodeloos onder een' Christene Majestraat, achter weeghe, en eenen yghelyken ten aavondtmaal toe [+]op eighe beproeving. Welk geschil een' ruime wyl duurde; hoewel de Heeren 't stuk der eendraght genoegh behartighden. Ter zelve tydt moeiden de Burgherhopluiden aldaar de Wethouders, onder ander, om 't afbreeken der kerken, toornen, en kloostren, die, geleeghen, zoo hun docht, te naa aan de stadt, haar schier oft morghen hindren moghten. Zeeker, Henrik van Vianden, Bisschop van Uitrecht, had, in den jaare twaalfhondert vyvenvyftigh, verlof gedraaghen tot slechting van diergelyke timmeraadien, als de noodt des vereischen zoude, waaroover men hun hierin te wille was, op uitspraak van twee gemaghtighden des Prinsen, van de welke zy noch eenighe punten meer verworven. Voorts werd, aan de Noordtzyde der Maaze de Landtraadt ingestelt, op den voet booven verklaart, ende keerde zyn' Doorluchtigheit, met d'Algemeine Staaten, naa Brabant. Den Aartshartogh Mathias, hebbende hun de Landtvooghdy oover geleevert, [+]bedankten zy heuschelyk voor zyn' diensten, en zeiden hem een' jaarlyksche erkentenis van vyftighduizendt gulden toe. Hy scheidde niet uit Antwerpen voor 't uiterste van Wynmaandt; ende nam toen zyn' reiz' oover Koolen opwaarts aan. Zyn wangunners, geen klein getal, luidden hem met een' quaâ klank uit, als oft hy, zich verstaande met den Kooning, [+]yets teeghens den persoon des Prinsen hadde voorgenoomen. Welk vermoeden, om verbittering tussen hem en de Landen te baaren, van de Spaansgezinden gevoedt werd; en grootlyks gestyft door de belydenis van zynen bakker en eenen andren gevangen: staande ook anderszins wel te bezeffen, [+]dat het ooverzetten der Heerschappye uit zynen huize in een vreemdt hem niet smaaken kon. De Brabanders, geport van Johannes Junius, Ridder, Burghermeester der stadt Antwerpen, begreepen weeder teeghens Shar-

[+]1581.

[+]*Men zweert den Koning af.*

[+]*Een Luitersch leeraar preekt daartesghens; ende wort gelast te vertrekken.*

[+]*Moeite t'Uitrecht tussen de Predikanten.*

[+]*De Geestlyke gebouwen buiten Uitrecht, die der steede te naa scheenen te leggen worden afgebrooken, op verzoek det Burgherhopluiden.*

[+]*De Landtraadt ingestelt aan de Noordtzyde der Maaze.*

[+]*D' Aartshartogh Mathias vertrekt.*

[+]*Arge geruchten van hem.*

tooghenbos [+]eenen aanslagh; die, door quaalyk zwyghen, en voorts het [+]marren der ruiterye, te loor liep. Doch, hebbende, onder weeghe, eenen van Eindhoove gevangen, ende dien doortast, rukten zy derwaarts, en ooverrompelden 't, den neeghenden van Oestmaandt. Drie vendels knechten, en een' kornet Italiaanen, leggende in de stadt, raakten meest all' om hals; de Hopman van 't Slot in hechtenis. Deez, gedreight met de doodt, en de kennis hunner zwakheit, spraaken den bezettelingen zoo lief, dat zy 't opgaaven. [+]Van hier tooghen de verooveraars op Helmondt; daar de Burgh, niet voor hen zwichten wilde. Thans dwongen zy, met hulp des Graaven van Hohenloo, etlyke schansen by Shartoogenbos. Toen keerde 't Brabandtsche volk naa zyne bezettingen; mits men goedt vond de Schotten van den kornel Stuart, en de Fransoizen van La Garde naa Vlaandre te zeinden, tot weêrwerk voor de Waalen, op dat Anjou, in 't verlossen van Kaamerik, [+]zyn' handen te ruimer hadde. Dit gaf geleeghen heit aan Hautepenne en den Graave van Mansveldt, om binnen twee maanden Eindhoove, slechtelyk voorzien van nooddruft, zulx met storm en beleg te prangen, dat de Hopman der Burgh daaraf toogh, hebbende 't geschut bedongen; 't welk hy naa Antwerpen voerde. In 't eerst van Oestmaandt hadden die van Ooveryssel den kornel Ysselstein bewillight, om t' onderstaan oft hy, met eenighe zyne vendels, en twee Deventersche, onder Warmeloo en Koen Dirxzoon, [+]te zaamen acht oft neeghenhondert knechten, neevens hondert en twintigh ruiters van Simon van Limburgh, zich meester van Goor konde maaken. Hen verzelschapten, als beleiders van 't werk, de Drost van Zalandt, twee Eedelluiden van den huize Ittersom, een Burghermeester van Deventer, en andren uit dien oordt. Als zy nu, naa 't inneemen eener schanse, voor de tweede laaghen, paste Schenk, met kraft van paarden en eenigh voetvolk, hun, van alle kanten, den toevoer af te snyden. Prins en Staaten, onaangezien dat de togh buiten hun weeten was aangevangen, zonden hun eenighe troepen te hulpe. Maar, eer deeze yets verrichten konden, ooverquaamen met Schenk d'omringde soldaaten, stellende de schans, en hunne Hooftluiden, [+]naamelyk Ysselstein, Warmeloo, Koen Dirxzoon, Escheda, den voorzeiden Drost, de twee Ittersoms, den Burghermeester, en et lyke andre, in zyn gewoudt. D'uitlandsche behielden hun zydgeweer, d'inlandsche lieten 't 'er al; en elk verzwoer zynen dienst voor den tydt van drie maanden. Zy waaren reeds wel veertien daaghen benauwt geweest, hadden nocht broodt, nocht bier meer, en veertien hunner paarden gegeeten; doch der noch hondert oover, ook zouts genoegh en bussekruids, zoo dat hen noch d'uiterste noodt niet neep. Immers die schandelyke leevering hunner Ooverheit leed geen verschooning. En de Staaten scheenen geneeghen tot lyfstraf der voorbaarighsten: daar nochtans (naar dat ik bevinde) niet anders naa volghde. Dan de vyandt zelf deed hen boeten; schudde der een groot deel uit, met neêrlaagh van wel hondert; buiten schuldt, zeeker, van Schenk, die zich teeghens de verdingbreekers kantte, en zommighen der zelve met eighen' handt doorstak. In Grooningerlandt, tot Reide, een dorp geleeghen op eenen uitham, diep in den Dollaardt, teeghens Embde oover, hadden [+]zich zommighe knechten, van de Spaansche parthy, gezet. De Heer van Nyenoordt kennende de bequaamheit der plaatse, zond te scheep', Egbert van Bevelandt, met tweehondert man', onder vier vendels, derwaarts, om ze hun afhandigh te maaken. De Kooningschen verliepen 't. D'Ommelanders, gevlucht tot Embde, bevorderden, alzoo Bevelandt nocht delvers, nocht lyftoght, nocht geldt had, dat de boeren, om zich by huis te mogen geneeren, aannaamen te schansen, en zeekre schatting ter week' op te brengen. Maar de Hopluiden reedelyk geholpen hiermeê, ontholpen zich zelve, met willen van onreede; eischten 't bewindt van de penningen; gaaven aan

[+]1581.

[+]*Aanslagh op Shartooghenbos verbrodt met klappen.*

[+]*Eindhoove ooverrompelt van de Staatschen.*

[+]*'T wort weeder gewonnen van de Spaansche.*

[+]*Kornel Ysselstein tracht naa Goor.*

[+]*Zyn volk, omringt zynde, leevert hem en andre hoofden aan Schenk oover.*

[+]*Nyenoord doet eenighe Koninkschen uit Reide verdryven, ende die plaatse sterken.*

+d'Ommelandsche gemaghtighden, een spytighen bek; graasden rondom +met stroopen. Dies bleeven eerst de graavers achter: thans als de balddaadt tot steelen van koeyen en bernen van wooningen voortvoer, brak de landtman weeder op, en maakte zich ten oord' uit. Norrits, niet ziende te bedryven ontrent Grooninge, by mangel van betaaling en paardevolk, deisde naa Kollum en Dokkum, den laasten van Hooimaandt. Verdugo zagh zoo ras zyn oopen niet, oft hy rukte, met tien vendels en eenigh geschut, naa Reide: daar de forsheit, beweezen in 't verbluffen der bondtgenooten, geenszins in 't bats vallen aan den vyandt bleek. De Hopluiden Isaak van Wieringe +en Hans Kroon, hoewel hun 't ontzet te waater quaalyk faalen kon, lieten terstondt de hielen zien: waaroover zy, naamaals, ingedaaght en wegh blyvende, verweezen werden. Westerman lagh krank tot Embde. Kaater alleen betrachtende zyn eer, liet binnen de schans, in de kerk, het +leeven. Hiermeê waaren de Staaten weeder d'Ommelanden quyt. De Landtraadt, ingestelt (als gezeit is) aan de Noordtzyde der Maaze, vervoeghde zich naa Leeuwarde, om dit verloop te richten. De zelve deed al de ruiters, van daarontrent, verzaamen met het voetvolk tot Kollum, onder den Veldtheer Norrits; voorts algemeine monstering doen; een maandt solds uitdeelen; en hen voorzien met vyf metaale veldtstukken, daar twee slangen onder waaren. Met vierentwintigh kloeke vendels en vier kornetten, had Verdugo zich tot Noordthoorn geleit; wel op zyn voordeel teeghens aanstoot, in het gebrooken landt. In beide de leeghers en niet min onder de huisluiden, dat pas, verslond de pest veel menschen. Sonoy verloor, daaraan, zynen Ooversten Steêhouder Gysbrecht van Gouwenbergh, zeer bemint om zyn' geschiktheit; ook Jakob Henrixzoon van Mechele, en Visscher van Amsterdam, Hopluiden. Naa een' wyl daadeloosheits, begosten de Vriezen te morren. 'T welk Norrits korzel maakte, en tot een hachlyk besluit dreef. Hy had, by een, elf Engelsche vendels van zyn regement, oover 't welk Morgan, als Ooverste Steêhouder, gebood; vier vendels van Graave Wilhem Loodewyk van Nassau; neeghen van Sonoy; zes van Nyenoordt; ruim tweeduizent knechten in alles; zyn' Engelsche kornet, neevens die van Goor, Eldenborn en Henrik van Ek, uitmaakende te zaamen vyf hondert paarden styf. Met deeze kraften toogh hy, den laasten van Herfstmaandt, door de vesting van Nieuwezyl, een' halve myl van Noordthoorn, om de Kooningschen aan te grypen. Verdugo, des gewaar, schaart flux de zyne; het Rennenberghsche regement, beleidt by den Baroen van Monçeaulx, schoonbroeder des ooverleeden Graafs, en by den Steêhouder Rynswoude, in 't midde; desgelyx 't regement van Billy, onder Taxis: de Waalen van zyn eighe regement, tot wieken; de paarden tot voorhooft. Tot rug nam hy zyne +besnydenissen, en, daarin, een' troep van toeverlaat. Met zyn gantsche volk knield' hy, daarnaa, biddende Godt, op 't needrighste, den aanvang zyns bewinds genaadelyk te zeeghenen. 'T welk, uit reukelooze vermeetelheit, bespot werd van de Staatschen; die zonder eenigh bewys van godsvrucht, dit pas, woestelyk toestreefden. De spietsen, en 't kort geweer van allerley Landtaard waaren vermengt in een blok, en de vendels daaronder; de schutten dekten de borst en zyden: hebbende 't paardevolk den voortoght. Hopman Wiljams met de Engelsche ruiters, en de Steêhouder van Elderborn (want hy zelf lagh ziek tot Leeuwaarde) speurende, teeghens zich oover, twee kornetten van Verdugo, zetten toe, en, met vollen ren, daarop aan; zoo heftigh dat'er een deel gevelt, de rest tot achter Noordthoorn gejaaght werd. Graaf Wilhem van Nassau, stortende met eenen drom paarden op andre van Verdugo, deed ze splyten, en sloegh'er door heen. In deezen knik der dingen, koomen vyf vendels ten dorp' uitspatten, om de Staatsche ruiters van de vrienden af te snyden. Doch zy kreeghen Jonker Wilhem van

+1581.

+*Daar houden de Staatschen quaadt huis.*

+*En worden verjaagbt door Verdugo.*

+*De Landtraadt komt tot Leeuwarde.*

+*Norrits bespringt Verdugo tot Noordthoorn.*

+Wyngaarden te hulpe, met een' verlooren hoop: zulx d'onderscheppen vlot werden, zwervende gins en weeder door 't veldt, met de Staatschen op de hakken. +1581.
Immiddels was 't ander voetvolk handtgemeen, en 't Koningsche in last. Want Verdugo had geen grof geschut, daar de veldtstukken van Norrits maghtighe schaad' en schrik baarden. En d'ooverwin ning scheen nu hem niet te kunnen ontstaan, jaa 's vyands tros begon op te breeken; als der Staaten voetvolk, te vuurigh aanloopende, met het ooverzetten der slooten zich zelf uit verbandt braght en etlyke hunne ruiters, ontmoetende, op die smalle weeghen, te hard een' weederstandt, den toom wendden. Toen voert Verdugo, in welgepakte ordening, op wissen tredt, den verschen drom van toeverlaat aan; treft zelf in 't voorste, met twee vaanen speeren, die aan zyn' slinke zyde gestaan hadden. Met welken indruk hy voortstiet, tot aan het geschut toe; dat schandelyk verlaaten werd. +Geen teeghenstandt wyders, en de Staatschen stellen 't, van alle kanten, op de loop. Hy joegh hen naa, met zyn speerruiters, tot by Nieuwezyl; daar de schans, bezet gebleeven met eenighe Vriesche vendels, wel te staade quam om de pakkaadje, die noch aan ginszyde was, en de vluchtelingen te berghen. Echter kostte 't hun achtien vendels, haast de helfte des voetvolx, etlyken te paarde, en veele bevelhebbers. 'T Nassausche regement verloor'er den Ooverste Steêhouder Roelof Schul, en Willem van Ommeren; 't Sonoysche den Ooversten Steêhouder Willem van Wyngaarden, en Pieter van Beerestein; 't Nyenoordsche Mathias Keerts, Geraart Enthens, en Kornelis Loefzoon van Uitrecht; het Engelsche, Kotton, Bisschop, Fits Wiljams, alle Hopluiden: het paardevolk, den Ritmeester Henrik van Ek, en Elderborns Steêhouder Bellewyn. Hopman Johan van Nisbeth starf thans aan een' houw in zyn hooft. De Baroen van Doona, Ooverste Steêhouder van Nyenoordt, Robbert de Bruin, Joris Robbert, Willem Henrixzoon, en Jeurien Root van Edinburgh, Hopluiden, d'eerst onder Graaf Willem, d'andre onder Sonoy, werden gevangen. Groot was 't getal der gequetsten. Norrits kreegh een scheut door zyn rechte handt. Graaf Willem, hebbende, neevens hem en zommighe andren, zich eenen wegh gemaakt met klooven van 's vyands ryen, was benoodight geweest, weeder van achtre daar door, en wel achttien oft twintigh man' ter neêr te slaan: alwaar hy vyf koeghels op zyn harnas, en een vervlooghe loodt op zyn been ontfing. Weinigh geweers behielden de geenen, die 't ontquaamen; gepraamt tot springen oft zwemmen oover de graften. De dooden, aan Verdugoos zyde, waaren tussen vyf en zeshondert; doch luttel luiden van naam daaronder. Wolf Pranger zeer gewondt. Goeden buit maakten de Kooningschen met het plondren der Engelschen, daar zy wel geldt by vonden. Verdugo, die (zoo de gevangenen, naamaals ontslaakt, verklaarden) zelf bekende, dat, indien de Staatschen het noch wat, teeghens hem, te velde, gehardt hadden, hy mits de sterfte, dierte, en ongemak van 't quaade weeder, zouw bedwongen geweest +zyn 't heir te scheiden, greep nu moedt uit de zeeghe, tot vorder verrichting. Zich leegherende dan tot Visvliet en Grypskerk, deed hy loopschansen opwerpen onder Nieuwezyl, aan het diep; en 't zelve ooverspannen met keetenen en snebben ('t zyn lange Groninger schuiten) gevult met aarde, om, door belet van toevoer, de vesting uit te hongeren. Doch de Landtraadt, hiervoor zorghende, had onlanx, by Hopman Knoop, eenighen voorraadt daar in geschikt, en twee yzere gootelingen: met welke de beleegherden, sterk vier vendelen, onder Hopman Stein van Malsen, Geeraardt Korneliszoon Schey, Rein Jetsen, en Scheltema, den vyandt niet onbeschaadight als hy gelaat toonde van te willen stormen, afweezen. Zy oopenden voorts, booven alle zylen en sluizen, eenen dyk: door de welke, samt den gestaadighen reeghen, 't Landt, tot Emmentil toe, onder waa-

+*Hy wordt in de vlucht geslaaghen.*

+*Verdugo benauwt de schans te Nieuwezyl.*

t.o. 792

FRANCOIS VAN VALOIS
HARTOGH VAN ANJOU, BRABANT EN LOTRYK,
GRAEF VAN VLAENDEREN ETC

ter, [+]en de beleggers in groote benauwtheit, raakten. Derhalven, alzoo hen dorst, honger, ziekte, daaghelyx zwakte; teffens tyding van maghtigh gereedschap [+]tot ontzet, en geene betaaling quam; rees'er ongedult en oproer onder: der maate, dat zy, naa drie weeken marrens aldaar, als Verdugo de schans noch eens vergeefs opgeëischt had, wanschikkelyk aftooghen, om heinde by Grooninge te gaan leegheren. De schanselingen, gemerkt het paardevolk hun op de weeke klay niet deeren kon, sloeghen der achterhoede ontrent veertigh man' af, en kreeghen der vyventwintigh gevangen. Stein van Malsen, aan wiens beleidt de behoudenis der vesting werd toegeschreeven, beschonken de Vriezen met een' ketting van zeshondert gulden, en maakten hem Ooversten Steêhouder van Meroodes Kornelly. Kamerik, hierentussen, [+]gepraamt (als wy aangeroert hebben) met ruim beleg, door den Prinse van Parma, die zyn' blokhuizen, gesticht tot Marcoin, Crevecoeur, Vauxelles, en andre, rondom, sterk bezet hield, was nu ontrent een jaar in maagheren staat geweest, zonder andren toevoer, dan dien de Fransoizen, by wylen, onder grof geleide, daarin braghten. Allenskens dichter en dichter beslooten, verviel het in zulk een' schaarsheit, niet zoo zeer van broodt, maar van allerley toespys, dat m' 'er paardevleesch, honden, katten, en ratten at; een' koe om driehondert gulden, een schaap om vyftigh kocht. 'T pont booters gold vierentwintigh, een ey twee, de onse zouts acht stuivers. Thans, als dit ganschelyk mangelde, zood men alles, daar eenighe zultigheit in moght zyn, en herzood het, tot dat'er wat peekels werd uitgepuirt. Eindtlyk, naa veel worstelens met zyn' weederstreevers, kreegh de Hartogh van Anjou, gestyft onder den duim, met een' zwaare som penningen van d'Engelsche [+]Kooningin, zyn zaaken klaar, en zyn krysvolk te hoop, tot Chasteauthierry, van waar hy, den zestienden in Oestmaant, op de grenzen van Neêrlandt quam, met tienduizendt knechten, en vierduizendt ruiters, het puik des Franschen adels; ook etlyke benden, die soldy van den Kooning genooten; 't welk meenighen uit de gissing ging. Richardus Dinothus meldt, hoe die Majesteit eevenwel zich noch, door eenen gezant, oover deezen toght pooghde t' ontschuldighen by den Spanjaardt, als oft het enkelyk 's Hartoghen doen geweest waar: en Philips daarop antwoordde, dat hy liever den Franschen Kooning tot oopenbaaren vyandt, dan tot geveinsden vriendt, wilde. En een Spaansch gezant, hierom naa Vrankryk geschikt, zouw met styve kaaken uitgezet hebben: *Niet zoo dwaas waaren de Spanjaards, oft zy verstonden dat syfer wel: ende dat Alançon* (te weeten zy misgunden hem den tytel van Anjou; misschien om hem voor geenen tak te kennen van dien doorluchtighen stam; ten aanzien van 't recht der zelve op 't Kooninkryk van Napels) *alles by toestandt, raadt, en hulp zyns broeders, dreef*. Wyders, het heir, behoorlyk voorzien van geschut en andre krysnooddruft, had tot oppersten Steêhouder Wilhem van Altamer, van Fervaques; onder hem vier leeghermeesters, Bellegarde, Bellefontaine, Trapple, Suraine. Claude van la Chastre gebood oover de lichte paarden: Antonis van Silly oover 't voetvolk. Zyn' Hoogheit was verzelschapt met Kaarel van Lottringe, Hartoghe van Elboeuf; Vidus, Graave van Laval; Claude van Beauvillers, Graave van Sant Agnan; Jakob, Graave van Montgommery; Henrik van La Tour, Burghgraave van Turenne, Gilbert van Levy, Graave van Volte, zoon des Hartoghen van Vantadour; Joris van Villeclaire, Burghgraave van La Guerche; en andre naamhaftighe Heeren. Turenne en Volte, dewyl zy, gehitst door de brunstigheit der jeughd en eerzucht, in der nacht naa stadt peurden, om de beleegherden met hunne jeeghenwoordigheit te moedighen, dwaalden van hunne leidsluiden af, en vielen, neevens noch vyf eedelen van soort, in 's vyands handen. Volte mompte, zyn' wachters, en ontquam hun: waaroover Turenne te scherper bewaart, en met moeite ten tweeden jaare

[+]1581.

[+]*Zyn volk breekt op van ongedult.*

[+]*Kamerik in groote benauwtheit.*

[+]*Anjou komt tot ontzet.*

+daarnaa geslaakt werd, op verzoek der Koninginne moeder, die, te dien einde, alzoo zy hem zeer naa in maaghschap bestond, Pompoune van Bellievre ooverschikte. Noch moest hy, tot ransoen vyftighduizendt kroonen betaalen. + 1581.

Ten volghenden daaghe vertoonde zich de Fransche maght, fraay geschaart, tot Grievecourt, anderhalve myl van Kamerik. Parma, hebbende de zyne by een getooghen, hield ze staan, in slaghorde, tussen Grievecourt en de stadt, wel zes volle uuren, als waar hy gezindt geweest der weederparthye 't hooft te bieden: maar, ziende den Hartogh genaaken, verliet al zyn' schansen, +en deizende naa Vaalenchien, ging leeghren ontrent Happre. Veel (zoo de Ridder Lodovico Melzo getuight) holp tot de veiligheit deezer aftoght, dat de Markgraaf van Rysburgh de brug, geleeghen aan het dorp Palvez, oover de vliet Senset, in 's Hartooghen wegh, deed af breeken, en thans den Ritmeester La Biche derwaarts zond met zyn vaan schutten. Dees, hebbende hen doen afzitten, en de paarden een' mosketscheut achterwaarts gelaaten in bewaaring van tien soldaaten, worp ter yl een walleken op, hoogh drie voeten, van keisteenen, gegraaven uit de straat aldaar, met de daggen der ruiteren; en leidde voorts een deel zyns volx achter de muuren van eenighe vervalle huizen: met welk voordeel hy de Fransoizen vier uuren lang schorste. +Anjou schikte terstondt de vulte van allerley voorraadt naa Kamerik; ende, niet raadzaam vindende, Parma, die zich omgraaven, en zoo goedt een stadt tot rug had, te bestooken, deed, 's andren daaghs, gewaapent, te paarde, met groote pracht, zyn' intreê, feestelyk bewelkoomt van de Kameriksche gemeente, die hem, als den verlosser haars vaaderlands, toeriep. Ten tweeden +daaghe hieraan, beloofd' hy, eerst in onzer Vrouwe kerk, daarnaa op 't Raadthuis, +by pleghtighen eede, de Kaizarlyke stadt en haare burghers te beschermen, en te regeeren naar haare voorrechten, ouwde gewoonten en vrydoomen: welke staatsy met werpen van goude en zilvre penningen geslooten werd. Op den eenentwintighsten der maant, toogh hy naa Arleux en L'Escluse, en deed den vyandt wyken: voorts, in weenigh daaghen, naa Kasteel in Kambresis, een' stadt alzoo geheeten, zeetel des Bisschops van Kamerik, en beleegherd' het. Binnen gebood oover driehonderdt bezettelingen de Heer van Worde, een Brabander; die quaalyk denken kon, dat Parma, geleeghert slechts drie uuren gaans van daar, die plaats onder zyn' ooghen zouw laaten verlooren gaan. Derhalven gaf hy aangemaant tot ooverleevering, geen gehoor, maar wakkerlyk vuur; zulx Kaarel van Beaulne, Burghgraaf van Tour, aan een yzer sneuvelde; en Johan van Monluc, Heer van Balagny, Burghvooghdt van Kamerik, een loodt door zyn' dy kreegh. Doch de +verweerders, hebbende tweehondert scheuten van 't grof geschut afgestaan, zonder aanblik van ontzet, traaden in gesprek, en moesten zich genoeghen met 's Hartoghen goeddunken. Zyn Hoogheit nochtans, om den aanvank der nieuwe heerschappye met den naam der genaade te zoeten, en andren tot gelyke onderwerping te noodighen, liet de bezettelingen, met hun geweer, doove lonten, opgewonde vendels, en zonder trommels, uit trekken. De Staaten en Oranje verzochten den Hartogh, deezen voorwindt van gelukkigh begin niet te verleggen; maar, met eenen zet, door Arthois te breeken: alzoo zy, om daarop te passen, hunne maght in Vlaandre gereedt hadden, en de regementen van Stuart en La Garde, hem te gemoet geschikt. Maar onder de Fransche Hooftluiden was twist om 't meeste gezagh gereezen: en de vrywillighen, ook de geenen die soldy van den +Kooning trokken, welke te zaamen het grootste deel des heirs maakten, onlustigh om zich, teeghens den winter, dieper in 't Landt te begeeven, begosten allenskens van de vendels af te druipen. Waaroover hy besloot van de noodt een' deughd te maaken, zyn' troepen te

+*De heeren staan ter weederzyden in slaghorden*.

+*Parma kiest de aftoght*.

+*De Hartogh zeind voorraadt in Kamerik*.

+*Doet daar zyn intreê*,

+*En eedt van de stadt te beschermen en te regeeren naar baare voorrechten*.

+*Hy dwingt Kasteel in Kambresis*.

+*Hy kan 't heir niet by een houden*.

scheiden, en zelf oover te scheepen naa Engeland, om den handel van zyn huwelyk aan te binden, ende

+thans, niet alleen als ondersteunt met de maght van zulk een' Kooningin, +maar ook, als hebbende oorlof daar toe van haar verworven, in Neêrlandt te koomen. +1581.
'T welk hy voorzagh, zich, in't aanveirden des opgedraaghen bewinds, tot grooten glans en achtbaarheit te zullen gedyen. Want d'ouwde en ingewortelde afkeer der ingezeetenen van de Fransoizen, en 't achterdenken, vallende op hem om geloofs verschil, waaren geschaapen hier door grootlyx te minderen. T'huiswaarts, dan, zond hy, die hem op hunn' eighe burze gedient hadden; en zyn besoldight volk, oover Kalis, lanx de zeestrand, naa Vlaandre. Op den zeevenden van Herfstmaandt, zelfsten dagh als't Kasteel in Kambresis zich opgaf, ooverviel de Prins van Espinoy onvoorziens het steedeken Sant Gislein in Henegouw: doch, eer men 't sterken, en met vereischten voorraadt verzorghen kon, schikten de Waalen op de been te zyn, en werden's weeder meester. De Staatschen, hebbende de Slooten van Lanoy en Havelghem verbrandt, en zich vergeefs gepynt Hauterive te bemaghtighen, naamen eindlyk hunnen wegh naa Duinkerke, als om Anjou te bejeeghenen. Parma, nu buiten anxt van den Fransois, vervolghd' hen: maar ziende geen' kans daar aan, alzoo zy op hun voordeel weeken; en verkundtschapt dat de Prins van Espinoy, met het meeste deel der bezettelingen, uit Doornik getooghen was, wendde zich derwaarts, en sloegh'er, den eersten van Wynmaandt, het leegher +voor. Doornik, groot ende ryk, was ook sterk van geleeghenheit, maar niet van vesten; doch beweert met verscheide raavelyns, en een' burgh, gebouwt by Kooning Henrik den achtsten van Engelandt, als hy den Fransoizen de stadt had afgnoomen; die hun, daar naa, verkoft werd van hem, en weeder veroovert, voor Kaizar Karel, door Graaf Henrik van Nassau, in den jaare vyftienhondert eenentwintigh. Eer vyftien daaghen omliepen, lagh Parma vast, en begon, met drieëntwintigh bussen, te beuken het groot ravelyn voor Sant Martynspoort, de plattekat by de Valenchiennerpoort, en een' hoogekat, gesticht tussen beide tot veiligheit der lange en zwakke gordyn' aldaar. Zynde deeze schermen genoeghzaam t'onbruik gemaakt, braght hy eenen fellen storm aan. De beleegherden hadden tot hooft, in Espinoys af weezen, den Heer van Estrelles, zynen Steêhouder: +en zyne gemaalin de Prinses Philippa Christina van Lalaing, zuster des Heeren van Montigny, holp niet traaghlyker de plaats haars mans bewaaren, toonende een hart booven haar' sexe, met moedighen der burgherye, en waaghen haars persoons, der maate, dat zy ook een' scheut in den arm ontfing. 'T welk den steedelingen, zonderling dien van 't Onroomsch geloof, eenen prikkel strekte, om zich naar gelange te quyten. Zy sloeghen dan, te deezen en meermaalen, d'aanvechters af, met neêrlaagh van veele soldaaten en Hopluiden. De jonge Heer van Glayon liet' er 't leeven; ook de Heer van Vaulx, Maximiliaan van Longueval, onlanx Graaf van Buquoy gemaakt, aan een' steenworp op 't hooft. Den Heere van Bours, dien de Spaanschen meer ondanks voor 't leevren der Antwerpsche burgh aan de Staaten, dan danks voor zynen afval van de zelve wisten, werd zyn been gemorzelt, dat hy 't bestarf. Onder de gequetsten waaren de Heer van Montigny; de Heer van Billy, Oudt Landtvooghdt van Vriesland; de Markgraaf van Varambon. Parma, weetende den wegh naa binnen quaalyk beeter met schieten te baanen, stelde de spaâ te werk; de verweerders zich daarteeghens, met het zelfste gereedschap. Te deezer tydt smeulde een' handeling, luttel min dan voltrokken, tussen den Prins van Oranje en eenen Salinas Ooverste +van Borborgh, die met dat Vlaamsche steedeken, toebehoorende den Koning van Navarre, zich dacht aan der Staaten zyde te begeeven. De Heer van Lookre, Hopman Buchard, de Schotsche kornel Preston, neevens andren, altzaamen des onweetende, ende niet dan op buit ooghende, maakten, zon-

+*En scheidt het, om naa Engelandt te gaan*.

+*Parma beleeghert Doornik*.

+*Dapperheit der Prinsesse van Espinoy*.

+*Aanslagh der Staatschen op Borborgh mislukt*.

der [+]kennis van Staaten en Prins, een bestek om de plaats by verschalking t' ooverromplen. Men kiest een' donkren nacht. De beleider des werx, Buchard, getooghen, met de voorsten, oover een' ondiepte, door zeeker stroomken by de stadt, peurde voort aan, waanende gevolght te zyn; beklom den wal, en raakte daar op. Verre't meeste deel des volx miste 't wet, door de duisternis: en Salinas, als niet verstendight van den toeleg, stelde zich kloeklyk ter weer, met La Motte, Steêvooghdt van Greevelinge, die by geval tot Borborgh gekoomen was. Buchard, derhalven, werd neevens andren verslaaghen; de rest: gevangen, uitgezeit eenighen die't ontvlooden. Salinas bleef' er ook doodt, en [+]met hem de hoope van de stadt te bekoomen. Robbrecht van Merode, Heer van Thiant, had meede eenen aanslagh, (doch by voorweete des Prinsen van Oranje) op Greevelinge, en verstandt met eenighe bezettelingen der steede en burgh. Tot het werk was bestemt d'achtentwintighste van Wynmaandt, zoo 't weeder dienen wilde: 't welk, en het teiken te doen by die van binnen, men vier achtervolghende nachten zoude waarneemen. Maar, (waar 't aan schorten moghte) 't quam tot de proeve niet. Hoewel nu de Prinsen van Oranje en Espinoy, zeer bekommert met Doornik, geen middel speurden om meer bezettings daar in te kryghen, mits hun de vyandt van ruitery te kloek was; [+]nochtans, trok Preston in 't laast van Slaghtmaandt, uit Meenen, naa Parmaas leegher; brak, met wonderlyke stoutheit, en booven veertigh paarden niet, de bende des Prinsen van Chimay, ende, meêvoerende verscheide gevangenen, door den oordt der Hooghduitschen, tot in de stadt. Dus een' handt vol hulpelingen, kunnende den moedt der beleegherden luttel meerderen, minderde hun dien noch met onbedacht uitslaan, dat op de koomst van Anjou geen' reekening te maaken viel. De Roomsgezinden, hierenbooven, blindelinx aangevochten door zeekren Minrebroeder genaamt Gery, die hun 't stuk op ziel en zaaligheit zette, lieten allenskens den last des weederstands glyen, en bynaa heel op d'Onroomschen, zwakst in getal, aankoomen. En Parma, alzoo de zynen, lydende veel door gebrek van geldt, lyftoght, schoenen, laarzen, paardetuigh, mits het zeer natte naajaar, ziekelyk en verdrietigh werden; ook de beleegherden, wen 't hun ernst waar, het scheenen genoegh te kunnen harden tot de koomst der Fransche hulpe toe; deed behaaghlyke voorwaarden aanbieden. Deeze inzighten ter weederzyden, oopenden 't padt tot verdragh, [+]dat, den naastlesten van Slaghtmaandt, getroffen werd. *De soldaat, mits eerst betaalt zynde van de burgers, zouw uitgaan met al't zyne dat hy draaghen kon, onder vlieghende vendels, en veiligh geleide. De Onroomschen, en andren geenes blyvens getroost, moghten hunne ontilbaare goedren, binnen zes maanden, te gelde maaken, en alles naa zich neemen; oft de zelve doen regeeren t' hunner nutte door Roomsgezinde persoonen, zoo zy hunne wooning t' eenigher onpartydighe plaatse wilden vestighen: mits betaalende, eer zy opbraaken, hun aandeel in tweehondert duizent gulden tot rantsoen der stadt, die bezetting ontfangen moest. Der Princesse van Espinoy; en den Heere van Estrelles, zouw vry staan te reizen werwaarts het hun geliefde, met al hun gezin, kleinoodje, vaatwerk, en huisraadt*. De Prinses, trekkende daarop door 't leegher, werd'er, met zulk een toejuichen, en lof klank, ontfangen, dat zeschier meer als verwinster, dan als verwonnen, uit der stadt scheen te scheiden. De Heer van Montigny haar broeder, en de Markgraaf van Rysburgh broeder haars mans, pooghden haar, door glimpighe beloften van veel voordeels en eere, aan de Spaansche zyde te lokken: maar de grootmoedighe en eedelaardighe heldin, voerde hun te gemoet, dat het recht op de haare was, ende zy vastelyk beraaden, de fortuin haars gemaals te volghen. Des andren daaghs, die aan Sant Andries is toegewydt, werd Parma staatlyk ter stadt

[+]1581.

[+]*Desgelyx op Greevelinge*.

[+]*Kornel Preston werpt zich, met ontrent veertigh paarden, in Doornik*.

[+]*Die stadt ooverkomt met Parma*.

ingehaalt; en steld'er thans tot Bisschop, Maximiliaan van Morillon, Proost van Aire, groot Aartsdiaken van Mechele, die de zaaken des Kardinaals van Granvelle,

+seedert zyn vertrek uit Neêrlandt, had waargenoomen. De zelfste Kardinaal, +ontrent deezen tydt, droegh 't Aartsbisdoom van Mechele oover aan Heere Johan van Auchin, Deeken van Sante Goedele tot Brussel: doch oft hy teffens de ryke Abdyen afstond, bleef verhoolen. Heer Johan van Oyenbrug, beroepen door d'Algemeine Staaten tot Bisschop van Doornik, verliet het meede; en leefde sint veele jaaren in Hollandt, op de mildtheit der Staaten van dit gewest. T'Audenaarde, de naaste stadt, gebood Wilhem van Maulde, Heer van Mansart, zeer toegedaan den Prinse van Oranje. Hieroover hadden die van Gent, in den jaare achtentzeeventigh, toen zy teeghens zyn' Doorluchtigheit en den Aartshartogh Mathias om de geloofsvreede stribbelden, getracht hem van daar te lichten, door Hopman Karel +Rochelfin; dien't miste; wordende hy zelf gevangen van Mansart, by hulpe van zyn' zoonen en zommighe burghers. Daarnaa ontfing m' 'er Mansarts eighen vendel; ter intoght van 't welke, zyn zoon Karel, onder 't schieten der welkoomst, onnoozelyk aan een loodt sneuvelde. Maar de muitzuchtighe gemeente, zynde niet in toom te houden met deeze soldaaten, en gestyft van eenighe Gentenaars, had, op den neeghenden van Hooymaant des jaars neeghenentzeeventigh, de geloofsvreede ten tweeden maale gebrooken, de Geestlykheyt verjaaght, de kerken geplondert. Mansart, dien zoo kleen een ontzigh verdroot, en voorts Doornik nu t' eenen spiegel diende om beeter zorgh te draaghen, onderwond zich, by Oranjes goeddunken, op den eersten van Wintermaant, de plaats met eenigh paardevolk te verzeekeren, zonder kennis der ingezeetenen. Maar, als'er twee benden door de poort waaren, sloot de wachtmeester d'yzere deuren, en de rest buiten. Teffens grypen de burghers 't geweer; vallen op d'ingekoome ruiters, en Mansarts knechten; dryvenze ter stadt uit, hem op het nieuwe Slot; beschansen de straaten daarteegen; dwingen der Majestraat twee halve kartouwen af, beschieten 't een' halven dagh lang, en verbernen de valbrugh. Dies ontstal hy zich 's nachts van daar. +'T blokhuis rooiden zy uit, ten gronde toe. Echter, als Parma, verstendight van den oproer, hun etlyke paarden te hulpe bood, weigherden zy die fierlyk; ende naamen sint, tot Ooverste, Heer Henrik van den Bergh in. Farneze, nochtans, hoop scheppende, uit deeze wanorde en onwilligheit tot bezetting, ontworp, van dien tydt af, 't beleg in zynen geest. Hierentussen quam +in Engelandt, op den eersten van Slaghtmaant, de Hartogh van Anjou, prachtigh verzelschapt met Vorsten en hoofttakken des Franschen aadels; waaronder Justinus van Nassau, naatuurlyke zoon van Oranje, de Heer van Inchy, Steêvooghdt van Kaamerik; en die van Aldegonde, om doorgaans aan 't oor zyner Hoogheit te hangen. De huwlyksche voorwaarden, tussen de Kooningin en hem, waaren oover een' wyle beschreeven, doch ongeteekent gebleeven; mits haare Majesteit begeerde dat die van Vrankryk eerst met haar in verbondt tot gemeene bescherming en beschaadighing traade; en de Fransois verklaarde zich tot beschermen te willen verplichten, tot beschaadighen niet dan naa 't voltrekken der bruiloft. Waar uit men oordeelde, dat geen van beide zoo zeer 't verbondt zocht', als de Kooning oorzaak om 't oorlogh teeghen Spanje, de Kooningin om het trouwen t'ontgaan: zynde zyn wit slechts, zynen broeder, dien hy vreesde, door 't vorderen des huwlyx te vriende te houden; 't haare, door dien handel de Spanjaards te verbluffen, die moeite in haar Ryk brouwden. De Hartogh, niettemin, wert met uitbundigh bewys van eerbiedenis en liefde bejeeghent: zoo verre, dat, op den tweeëntwintighsten der gemelde maant, tussen de heuscheeden en taalmilde getuighenissen van opdraght der harten, de Kooningin, als gemeukt van minne, op zeeker besprek onder hen beyde, eenen ring van haaren vinger toogh, en aan den

+1518.

+*De Kardinaal van Granvelle draaght het Aartsbisdoom van Mechele aan Johan van Auchin oover.*

+*Moeite tot Audenaarde.*

+*D'Ooverste Mansart wort gedrongen te vertrekken.*

+*De Hartogh van Anjou komt in Engelandt.*

zynen stak. Waarop d'omstaande Heeren, waanende de knoop hecht te weezen, hun, met breede vertooning van blydschap,

+geluk wenschten; en Aldegonde 't zelfste daatelyk in Neêrlandt weeten +deed: daar die van Antwerpen, Brussel, Gent, met vreughdevuuren en lossen van donderbussen, groote feest om bedreeven. Maar aan de Engelsche hoovelingen speurde men verscheide beweeghenissen van gemoet. Zommighen zagh de geneughte ten ooghen uit: zommighe stonden bedodt: andre quynden van droef heit. De Graaf van Leiçester, die verhoolen gespan tot steuring van't huwlyk had begost te maaken, de onderkaamerling Hatton, en de geheimschryver Walsyngham, beide eensgezindt met hem, knorden, als oft het met Ryk, Kooningin, en Godsdienst, omgekoomen geweest waar. 'T gantsch vrouwentimmer, meestendeels verknocht aan Leiçester, die daaronder stookte, borst uit tot huilen en kermen, verstrikkende den geest der Kooninginne met voorstel van meenigherley schrik, in bystere bangigheeden. Onder dat geschrey braght zy den nacht, zonder slaapen, oover; en quam 's andren daaghs weeder te woorde met Anjou. Daar moest het gezelschap van kant staan; en voerden zy t'zaamen lange reedenen, doorvlochten (gelyk het in haaprende vryaadje gaat) met knibbelen, smeeken, verwyten, paayen. Ten laaste vertrok hy zich geemelyk naa zyn' kaamer; worp den ring daar heene; nam dien weederom op; ende hebbende eens en anderwerfs gesmaalt op de lichtheit der vrouwen, en wispeltuurigheit van de eilanders, bleef, een' riume wyl, suffigh, en verzonken in gepeinzen. Geen' minder ontsteltenis quelde de Kooningin, heftigh geschopt, herwaarts en derwaarts, van strydende bekommeringen. Veelen geloofden, dat zy, van eerst aan, vastelyk had opgezet, haar leeven buiten den echt te leiden. Want, wat partuur zouw zy kiezen? Indien eenen onderdaan, dat wild' haar tot oneer en verkleening, voorts tot inlandsche twist en scheuring, gedyen. 'T huwlyk van haaren oovergrootvaader, Eduart den vierden, die d'eerste der Kooningen, sint Engelandts veroovering door Wilhem van Normandye, een' onderzaat te wyve nam, was te oevel beslaaght. Indien eenen vreemdeling; zoo ging zy zich zelve en den Ryke 't uitheems juk op den hals haalen, en den Godsdienst in de waaghschaal hangen. Het bloedigh vervolgh, opgestaan uit het paaren haarer zuster Marie met den Kooning van Spanje, greens noch in de heughnis der menschen. Ook moght haar quaalyk van't hooghzienigh hart, de gloory van loflyk regeeren (die, vol en zuiver, haar, mits blyvende te vryen, alleen te genieten, en wonder waardt voor, stond) aan eenen gemaal op te draaghen. Hierenbooven maald' haar veeltyds 't gevaar voor ooghen, dat haar, uit de bevruchting en 't kinderbaaren, was naakende, en gespelt, oover lang, van artzen en vrouwen. Te weeten; men hield, door kracht der natuurlyke hitte in moeders lichaam, haar zoo bykans volschaapen te zyn tot de manlyke sexe toe, datzy tot den plicht der vrouwelyke onbequaam werd geoordeelt. Ter andre zyde werden haare zinnen geteest van de bedenkingen voorgeslaaghen door Burley en Sussex; *Dat op 't gewenschte verbondt met de Fransoizen geen' reekening te maaken waar, voor 't pleeghen der bruiloftstaatsy. Eenzaam en ongegaait, kon zy met haar' eighe krachten niet op, teeghens de eindelooze mooghenheit van den Spanjaardt, die, geschraaght met onuitputtelyke middelen, zyn' dochter nu den Kooning van Schotlandt aanbood. Den welke, gestyft met zulk een' vermaaghschapping, licht zouw vallen, de Roomsgezinden, groot vangetalin Engelandt, alle misnoeghden, uitgeweekenen, weederspanlingen, en berooide luiden, graatigh om de huiswonde met de sleetren van den Staat te verbinden, op zyn' zyde te trekken. Dan zouw den vroomen, die zich, uit het Fransche huwlyk, voor althans eene steun, voor den toekoomenden tydt een' Kooninklyke geboorte, tot vestighing des naazaatschaps, beloofden, de hoope ontglyen; dan meenigh man't oogh van haar af, ende op yemandt haarer teeghendingeren naa de kroone, slaan: om welke inzighten zy zich dus verre met de Fransoizen had*

+1581.

+*Als't huwlyk op 't naast schynt, stuit het.*

+ingelaaten. Hoe hoogh nu wilden die Majesteit en de Hartogh het opneemen, indien men ze, naa zoo veel beraadens, naa zoo veele treflyke bezendingen, naa 't spillen van zoo veel gelds, te leur stelde? Zy zouden zich des gewislyk ervoelen, en, ter beloerde geleeghenheit, de weêrwrake niet verzuimen. Want al ontveinsde Anjou teeghenwoordelyk de spyt, om dat hy haaren onderstandt tot het Neêrlandsche werk behoefde; lichtlyk zoude de smart van zoo bitter een' hoon de geringe weldaadt uit zyne gedachtenis byten. Wie wist ook, oft Philips, met die krop vol verbolghenheits, 't geen hy dus lang geweighert had, nu, verblindt van toorne, zyn' dochter aan den Hartoghe besteeden moghte, om, beide, met gemeen geweldt, teeghens haar, die van den Paus vervloekt was, hunnen gemeenen haat te koelen? In dus een' zee van zorghen, vernam zy, onder 't volk gezaait te zyn zeeker boek, getytelt, Draaistroom om Engeland +door 't Fransche huwelyk in te slorpen. De Heeren, die de zaak aanrieden, haald' het oover als verraders, ondankbaar aan Kooningin en vaaderlandt. Haar zelve streek het, in 't midde van 't vlaayen, oover dwars door, als die vergeeten had wie zy waare. Schendigh beschold het den Hartogh, en schilderde den Franschen landtaardt op 't haatelykst af. 'T verdoemde, ten aanzien des verschils in geloof, de bruiloft, als heilloos, en te houden tussen een' dochter Gods en eenen zoon des Antichrists, tot uitrooying der kerke, en bederf van den Staat; met woorden uit de heylighe schrift, deerlyk by 't hair getooghen. Dit wracht het teeghendeel van 't geen de uitgeevers verwacht hadden, in 't hart der Kooninginne. Want zy liet zich ganschelyk voorstaan, 't waar gedaan om de gemeente teeghens haar op te hitsen, en den wegh tot eenighe gruwzaame nieuwigheit te baanen; dewyl de schryver naa zulk een' goote van lafteringen, geen gewagh altoos maakte van middel om haaren persoon ende 't Ryk te verzeekeren; daar nochtans de Staaten des Ryx het huwlyk, als 't eenighe schildt teeghens de dreighende gevaarlykheeden, aanstendiglyk van haar begheert hadden. Betuighende dan haare steurnis by oopenbaar plakkaat, beval zy 't boek, voor de Majestraat, te verbranden; en vermoght seedert de Puritaanen te quaalyker, vermoedende dat deeze pyl uit hunnen kooker quam. Ook werd men, door scherpe naavorsing, binnen weinigh daaghen, gewaar, dat het boek van eenen Johan Stubbe, wiens zuster + Thomas Kattwricht, den voorbaarighsten der Puritaanen,te man had, geschreeven was, en verspreidt door eenen Willem Page. Beiden, schryver en uitspreider, gevangen zynde, werden op een schavot, uit kracht van zeekre wet, gemaakt ten tyde van Marie, hunne rechttehanden, met eenen haamer en vleeshouwers mes, afgeslaaghen. En, als Stubbe, daar naa, lichtende zynen hoedt met de slinke, ooverluide sprak, Leeve de Kooningin, bleef d'aanziende meenighte, die 't zelfste plagh naa te roepen, stom staan; 't zy uit verbaastheit oover 't aanschouwen der nieuwe straffe; oft uit erbarming oover eenen man anders onbesprooken van wandel; oft uit af keer van 't huwlyk, dat veelen hielden tot ondergang van den godsdienst te strekken. De Kooningin, die altyds immers zoo begaan geweest is om de liefde des volx t'haarwaarts, als om haar gezagh te handthaaven, en gewoon in al haar bedryf op de faame te ooghen, liet toe, om de vreez voor wisseling van godsdienst te doen verdwynen, dat men eenighe Roomsgezinde geestelyken, als aanhangers van den Paus, haaren vyandt, ter doodt braghte. Van den echthandel viel meer niet: alleenlyk sleet Anjou daar drie maanden, onder de steek-en andre schouwspeelen, in groote gemeenzaamheit met haare Majesteit, die aan hem(zoo hy zeide)al voor zyn' ooverkoomst in Engelandt geschreeven had, Mon Coeur, in plaats van Monsieur: dat is, voor Myn Heer, Myn Hart. De Prins van Oranje nu vertrokken van Gent, met misnoeghen oover 't beloop der Vlaamsche regeering, en gekoomen tot Antwerpen, om naar gewoonte de wet te verzetten, deed aldaar, noch onverwittight van

+1581.

+*Bitter boek teeghen 't zelve.*

+*Straf daar oover.*

+Doornix oovergang, aan der Staaten gemaghtighden een vertoogh op deezen +zin.

+1581.

+*Vertoogh des Prinsen van Oranje aan der Algemeine Staaten gemagtighden.*

Myn Heeren, als de Aartshartogh Mathias 't bewindt der dingen afstond, eindighde teffens het myne van Algemeinen Stadthouder. Door beede der Staaten nochtans, en hoope op 't volbrengen hunner beloften, heb ik my laaten beweeghen, om 't pak der regeeringe weeder op my te neemen, neevens den Raadt, die men zouw instellen teeghens 't eindt van Louwmaandt naastkoomende. Maar, dewyl de zaaken vast de voorighe sleur volghen, word ik gepraamt, zoo tot ontlasting van my en myn' eere, als om 's gemeinen oorbaars wil, u rondelyk te verklaaren hoe 't 'er meede geleeghen is. De vyandt, al dit jaar, heeft ten platten lande gaan weiden naa zyn' lust; eevenwel, door Gods genaade, geen' plaats, met beleg, veroovert. In Vrieslandt, Gelderlandt, Brabandt, vielen zyn' verdeelde krachten te smal daar toe. De zenuw zyns gewelds, zyn' treflykste Hooftluiden en gereedschap van oorlogh, heeft hy gebruikt in Arthois en Heenegouw, die de meeste vreeze leeden; en voorneemelyk ten opmerke van Kaamerik en Doornik, welke steeden hy wist van veel grooter belang te weezen, dan wy ons lieten, en als noch laaten voorstaan. Daar is 't hem gefaalt; mits de standtvastigheit der inwoondren van Kamerik, en 't ontzet, eindlyk te weeghe gebraght door den Hartogh van Anjou, waar op zy zich verlieten. Anders, die stadt, jaa Doornik ook, waare lang deur geweest, en de vyandt in 't hart van Vlaandre en Brabandt, met onwaardeerlyk verlies van 't geryf dier gewesten. Oover een jaar waarschuwd' ik der Staaten gemaghtighden voor dit gevaar, en hoe men 't, met drieduizeut uitheemsche ruiters en twee regementen van dubbelt soldenaars te werven, verhoeden kon. Dat men 't ontgaan is, en Kamerik behouden, des mooghen wy Goode, ende voort 's Hartooghen Hoogheit danken; want aan onz gelaat scheen, dat wy 't wilden quyt weezen. Maar, althans wort Doornik geknelt; en 't mangelt ons (ik zwygh van ontzetten) aan middel om te darren den vyandt onder de ooghen koomen. Vraaght men my, by wiens schuldt? ik antwoordt, by d' uwe, myn' Heeren, en al der geenen, die mynen raadt in den windt sloeghen. Hadden wy 't gemelde krysvolk gereedt gehadt, en onze troepen gevoeght by 't heir zyner Hoogheit, toen zy zich zoo manhaftelyk te velde vertoonde, te deezer uure waar de krygh van onzen hals, de vyandt oover Maaz gejaaght; daar wy nu, ten teeghendeele, een' onzer beste steeden in d' uiterste zwaarigheit, en zoo kleen een kans t' haarder verlossing zien. 'T is echter't ouwde en 't zelfste; der maate, dat ook het aanstaande jaar ons met grooter onheil dreight. Want, tot de zaamening der Staaten, die voor drie maanden hier ter steede behoorden verscheenen te zyn, wort noch geen schyn altoos gespeurt: eeven oft men van geenen vyandt wiste; daar wy nochtans zyn geschut hooren dondren voor Doornik, en zyne stormen daarop (by manier van zeggen) aanschouwen. Uit geen onverstandt, myn' Heeren, spruit deeze achteloosheit, maar uit enkle eighebaatzucht, die yders geest zulx bezeeten houdt, dat het betrachten der gemeene welvaart geen' plaats vindt. 'T volk denkt, dat een krygh hen niet aangaat, die hun goedt, bloedt, en gemoedt betreft. Dit baart weighering van geldt, dat de gespe van 't harnas is, zonder de welke het my en eenen ygelyke van 't lyf moet vallen. Hadd' ik oit gemeene penningen aangeroert, gelyk my zommighe achterklappers teeghens hun eighe gewisse naadraaghen, men moghte zich inbeelden, dat my, daarnaa, de vingers jookten. Niet tot dien einde vermaan ik des; maar om u te erinneren, dat het stuk u altzaamen raakt, op dat ghy 't eendrachtelyk ter harte en ter handt trekt. Zoo verre is het, tot noch toe, niet te brengen geweest; mits elk Landtschap, jaa by naa elke stadt, haaren raad soldaty, en schatkaamer bezonder heeft: zulx 't geen, dat veel voor 't geheel zouw bedraaghen, luttel aan yder strekt. Men heeft welingestelt eenen opperraadt, maar zonder maght. En wat reeghel kan'er zyn op krystucht, geldtstuur, rechtsvordering, oft andre zaaken, daar de achtbaarheit ontbreekt?

+Wat achtbaarheit by luiden, dien 't niet geoorlooft is, gelyk nocht my nocht den Raade, eenen stuyver te besteeden naar hun goeddunken? Deeze zyn de grootste misbruiken; die, (zoo de Godlyke genaade ons niet tydelyk toe licht, om'er in te voorzien) den Staat zullen te gronde helpen. Dies bid ik u, myn Heeren, dit te bezinnen, en der gemeente ook in te scherpen; op dat zy my thans oft morghen 't misquaam niet wyte. Ende, zoo ik u midlerwyl den besten voet zie voor zetten, om het verloop te richten; verneemen zult ghy, aan tastelyke proeven, dat ik my gehouden ken deezen mynen persoon, met alles wat in myn vermooghen is, by u op te zetten, en my van dien plicht te quyten neem. Let dan (bid ik noch eens) hier op; ende des te zorghvuldigher, om dat de laast ingestelde regeering gaat eindighen met Louwmaandt naastkoomende: ter welke tydt (zoo ghy geen beeter orderaamt) geen oppervooghdt in 't Landt zal zyn. 'T betrachten deezer reedenen splitste 't verstand der zaamening; zulx eenighen goedtvonden, de kryszaaken volkoomentlyk aan zyne Doorluchtigheit en den Raadt te beveelen; andren, te toeven tot de herwaartskoomst des Hartoghen van +Anjou. En om deeze te spoeyen, werd de Heer van Dohain, met den Doctoor Johannes Junius, naa Engelandt afgeveirdight. De gemelde Heer Prins was, ontrent tien jaaren, gedient geweest van heimelyke kundschappen, uit het hof van Spanje, door eenen Johan van Kastilje, geteelt tot Brugge, van zeekeren Spanjaardt, eertyds koopman, thans uit dien handel gescheiden. En deeze Johan, opperklerk van den geheimschryver Gabriel de Cayas tot wiens verrichting de Nederlandsche dingen stonden, had, om 't genot van driehondert kroonen jaarlyx, onder andere waarschouwingen van +groot belang, aan zyn' Doorluchtigheit gezonden den A B van 't syfer der brieven, dat men van drie tot drie maanden veranderde. Ten laatste ('k en vinde door wat wegh) leekte de dubbelheit uit: en de quant, by den halze gevat, werd in't uitgaan van Wynmaandt, door vier paarden van een gescheurt. Niet zoo lang borghde haaren meester zeekre ontrouw, voorgenoomen te deezer tydt, teeghens Berghen op Zoom. Dat Markgraafschap, sint de doodt van Heere Johan, omgekoomen in Spanje, als wy verhaalt hebben, was vervallen, door 't huwlyk zyner zuster met den Heere van Merode en Pietersem, +op hunne dochter Margriet; en deeze besteed aan Johan van Withem, Heere van Beersele; die zich buiten gemein bewindt, op zyn sterk huiste Woude, niet verre van Berghen, hield. Deezen, nu Markgraave uit den hoofden zyner gemaalinne, verdroot dat de Staaten zyn' stadt met etlyke Fransche vendels, onder den Kornel La Garde, bezet hadden. Dies ontwerpt hy eenen aanslagh; richt zich, om hulp daar toe, aan Hautepenne, ooverste van Bredaa; en bekoort onder andere inwoonders, den stadstimmerman, zeekren potbakker, en den Pastoor, dat zy, 's nachts naa den vyfden in Wintermaant, met de ebbe, de valdeur der sluize, waar door, aan de Bagynepoort, al 't waater van de vaart en de gooten, in de Grebbe, en ter haavene uit, gelooft werd, zouden opwinden, om 't krysvolk binnen te helpen, en te brengen aan de Houtpoort; door de welke, licht te verkrachten, de Markgraaf, met de ruiters en rest der knechten, had in te rukken. Dit quam ter daadt; en ontrent driehondert Waalen door de sluiz, zonder ontdekt te worden, mits het dompigh weeder en de doof heit van eenen schildwacht. Dan, terwyl zy zich schaarden op de koornmarkt, geleeghen dicht daaraan, liepen de leidsluiden, timmerman en potbakker, van anxt, zich versteeken in de Greb. Aldus verlaaten, en onkundigh der straaten, vraaghden zy eenen verbyganger, die naa zyn' wacht, aan de Bagynepoort, toe wilde, *wie hy was*. Hy antwoordt, *Een soldaat van Hopman Sebastiaan*. Een zoo geheeten lagh in der stadt, en de aanslaghers hadden'er eenen van den zelfsten naam. Derhalven, waanende den soldaat van de

+1581.

+Gezantschap aan Anjou, om zyn' koomste te spoeyen.

+Johan van Kastilje gestraft in Spanje om verstandt met den Prinse gehouden.

+Verraadt tot Berghen op Zoom beslaaght qualyk

hunne te zyn, en de weeghen te weeten, vereischen zy naa de Houtpoort. Hy, verstaande dat zy de Woudsche

[1582]

+poort zochten, voert hen derwaarts; maar merkende aan den sleep, aan de nattigheit hunner kleederen, en aan't gereedschap om de poort op te breeken, dat zy geen' vrienden waaren, ontsteelt zich uit hunn' ooghen. Withem, verwittight van hunn' inkoomst, en verwondert wat zy draalden met oopenen, deed eenen straffen storm op de Houtpoort, en had ze bykans ooverweldight; als de waapenkreet zich verhief, en de bezettelingen, (hoewel z'in 't eerst, om hun dun getal, 't saaghden) gemoedight door de dapperheit van Valkenburgh en Alaines, Hopluiden, te gelyk van twee zyden quaamen toezetten, korts ingevolght van Riviere, die'er 't leeven verloor, Meetkerke, Durant, en andre, met de knechten, die z'in zulk een schielykheit konden by een schraapen. Voorts vlooghen veele burghers in 't hemdt ten bedd' en ten huiz' uit. D'inneemers, gepraamt, zonder kans om de poort oopen te kryghen, alzoo de schofhek was neêrgelaaten, koozen eensdeels 't gat dat hen ontfangen had; andre vielen oover de vesten, en verdronken ten deele. Zy lieten'er tzeeventigh dooden en honderdt gevangenen. De Markgraaf, verneemende hoe 't 'er gegaan was, toogh geemelyk af, en leeverde 't Slot te Woude in Parmaas handen. Thans verklaarden hem de Staaten voor vyandt, ende deeden al zyn' goedren aanslaan. De timmerman en potbakker, betrapt, +werden gehangen en gevierendeelt. De Landtraadt, zich onthoudende midlerwyl tot Leeuwarde, deed Dokkum, Slooten, Staavere, en Nieuwezyl vestighen; de Kuinder, Lemmer, en Blokzyl, met nooddruft verzorghen; de waapenen des Koninx afwerpen, zyne zeeghels plat kloppen, zynen +naam verzweeren: alwaar 't gebeurde dat Fokko Ralda, Raadsheer des hoofs van Vrieslandt, een man gëacht verstandigh en toegedaan den Staaten, toen men hem den nieuwen eedt voorhield, een' beroernis op 't lyf kreegh, en voorts bezwymende schielyk starf in de vergaadering. Op den vyftienden van Slachtmaandt vertrok de Landtraadt van daar, en ging zich zetten tot Uitrecht als de geleegenste stadt om 't oogh op alle plaatsen der Vereenighde Neêrlanden te houden. Noopende de voldoening, verleent aan Amsterdam door den Prinse van Oranje, waaren, seedert de verandring der regeeringe aldaar, etlyke geschillen opgeborrelt, met schyn dat het daar by niet blyven wilde. Waaroover zyn' Doorluchtigheit meermaals voorgeslaaghen had, afstandt te doen van 't gemelde verding, zoo by de Hollandsche Staaten als by die stadt, om een ander te raamen, naar de jeeghen woordighe geleeghenheit, tot beslechting en weering aller misverstanden. Naa verscheiden' onderhandelingen dan, trof men eindtlyk een nieuw, behelzende deeze +punten. *De Staaten en de stadt, weeder zydelinx, vertyghende van de voldoening*, ++*ontslaan elkandre van den eedt daar op gedaan. Amsterdam blyve bezet met twee vendels, yder van tweehondert knechten, behopmant met twee burghers.* +*Hunne soldy t' elker maandt, zal men vinden uit de middelen der schattingen, vallende binnen de zelve stadt en haare vryheit, ende, zoo die niet toelangen moghten, voorts uit 's gemeenen Lands penningen; mits, dat, indien andre bezettelingen in Hollandt met laaken betaalt worden ook d' Amsterdamsche 's jaars eene maandt betaalings, zonder meer, in gelyke stoffe t' ontfangen hebben.* +*Des zal 't getal der voorzeide knechten onder meer vendels mooghen worden ver deelt, ook gesterkt, oft gezwakt, als de noodt, oft andre geleeghenheit buiten noodt, zulx komt te vereischen, puurlyk ter geliefte en goeddunken van* +*zyne Doorluchtigheit. Welverstaan, dat, zoo zyne Doorluchtigheit, ten opzighte van gevaar, de gemelde bezetting vermeer dert, dat zy als dan* *

+[1582]

+*Bedryf des Landtraads in Vrieslandt.*

+*Fokko Ralda, Raadsheer des hoofs van Vrieslandt sterft schielyk, als men hem 't afzweeren van den Kooning verght.*

+I.

+*'Tverdragh der voldoeninge, verleent aan Amsterdam, wort te niet gedaan, en een nieuw opgerecht.*

+II.

+III.

+IV

+V.

*Serviçegeldt.

diengeldt [+]*genieten zal, naa de wyze van andere steeden in Hollandt. Die van Amsterdam zullen meede by de Staaten gemaghtight worden, om, tot vestighing der stadt, volghends de bestekken zyner Doorluchtigheit, omme te slaan, oover de platte landen, zoo van den ouw den als nieuwen Aamstel, Diemen, en Duivendrecht, op yder morghe, drie stuivers ter maant, voor den tydt* [+]VI.

+van twaalf maanden, te verdeelen in twee jaaren, te weeten zes van elk jaar; waarin de eighenaars te betaalen hebben twee deelen, en de bruikers het derde; mits dat de eighe verhuurde landen der Godshuizen zullen vry zyn van de twee deelen, en de landtluiden, gevlucht in tydt van noodt (des Godt verhoede) met hunne beesten en haave, binnen de zelve stadt, zoo lang als zy daar blyven, tot vergelding genieten den vrydoom van andre inwoonders: en d' onwilligen zal men met der daadt mooghen bedwingen, zonder aanschouw op eenigh verzet +oft * beroep. Voorts zullen die van Amsterdam treeden in gemeenschap der ouwde schulden, gemaakt by de Staaten van Hollandt, geduurende 't oorlogh, voor de voldoening verleent aan de voorzeide stadt; mits blyvende onbegreepen daar onder, de schulden oft onkosten, die by de Hollandsche steeden, in 't gemelde oorloogh, zyn geleeden, gemaakt, oft verschooten, en genoemt worden der steeden groote reekeningen: de welke, volghends besluit der Staaten, zyn toegezeeg heelt berustende onder den geheimschryver De Rechter; die zy onder elkandre zullen vereffenen, zonder dat die van Amsterdam daarom gemoeit, oft yets t'hunnen naadeel daartoe verstrekt oft bekeert zal mooghen worden: welverstaan, dat hieronder niet bewaart zullen weezen alzulke penningen, als door eenighe burghers en inwoonders van Hollandt, by leeninge zyn opgebraght in den voorleeden oorlogh, zonder eenighe goedren in pandtschap, als andren, daar voor ontfangen te hebben; de welke, by verkooping, uit de geestlyke goedren, belast met pandtschap, zoo verre die mooghen toereiken, ende, indien niet, by verkooping van andre geestlyke goedren zullen betaalt worden, volghends 't slot van de reekening, dat by die van de Reekenkaamer reeds is gemaakt, oft noch gemaakt zal +worden. Des zullen die van Amsterdam voor zich behouden den hondertsten penning van den jaare vyftienhondert achtentzeeventigh, en de helft van den hondersten penning des jaars vyjtienhondert neeghenentzeeventigh: waarbooven hun de Staaten noch zullen betaalen de som van dertighduizent ponden, tot veertigh grooten 't pondt, op zes volghende jaaren, by gelyke deelen: waar van het eerste jaar van betaaling zal verscheenen zyn met Bloeimaant des jaars vierentachtentigh; ende zullen, aan die van Amsterdam, by gebrek van betaalinge, de schattingen, vallende binnen die steede en haare vryheit, verbonden blyven. +Die van Amsterdam zullen, tot behoef der zelve stadt, aanveirden en behouden al't getimmer, erven, en huizen toebehoorende aan de geestelyken der zelve stadt: maar zoo veel d'andre goedren der geestelyken aangaat, als renten binnen en buiten, en landen geleeghen buiten der stadt; de zelve zullen by bewillighing der Algemeine Staaten van Hollandt, daarop beschreeven zynde, neevens d'andre geestlyke goederen van Hollandt, tot betaaling van's gemeenen Lands schulden en lasten mooghen worden besteedt, mits dat men den kloosterluiden binnen Amsterdam behoorlyk onderhout verschaffe, gelyk in andre steeden, en aan de Majestraat goede verzeekering daarvoor stelle, tot voor deel der +zelve kloosterluiden. Belangende de geestelyke goedren, zoo wel degeene die by de Staaten zyn verkoft, vervreemt, oft bezwaardt met pandtschap, als ook de geene die by de Godshuizen t' Amsterdam zyn aangenoomen en jeeg henwoordelyk gebruikt en bezeeten worden, hebbende toebehoort den Kartuizeren oft andren kloosterluiden, tot wat plaats ook die geleeghen zyn; zullen de Staaten, en die van Amsterdam, oft de Godshuizen, in deezen, weederzydelinx blyven in hun geheel, zonder dat d'eenen aan d'andren in den eighendoom, 't bezit, gebruik, oft den ontfank, eenigh let sel zullen mooghen doen, in de rechte oft oover +dwars, eer dat al 't zelve by weeghen en middelen van rechte gesleeten zy. Desgelyx zullen die van Amsterdam tot onderhout van 't gebouw der kerke, en tot de lasten

+1581.

+VII.

*Provocatie.

+VIII.

+IX.

+X.

+XI.

en renten daarop staande, behouden al de kerkelyke goedren; mitsgaaders de [*] *gedenkenissen, vicaryen, getyden, en diergelyke geestelyke goedren, tot* [+] *onderhoudt der Predikanten. De halve stuivers, koomende van de ransoenen der middelen, die binnen de voorzeide steede worden verpacht, zullen zy laa-*

[*]Memorien.
[+]XII.

ten, [+]*neevens de inkoomsten der kerken aan yder in 't zyne, tot onderhout der Predikanten onder de Ambachtsheerlykheit en't Baljuwschap van Amsterland; 't en waare het inkoomen van de* [*] *gedenkenissen, vicaryen, getyden, en andre, tot onderhoudt als booven niet moghten strekken; in welken gevalle 't geen tot onderhoudt der Predikanten binnen de voorzeide steede te kort schiet*, [+]*eerst uit de voorzeide halve stuivers zal worden volgemaakt. Voor zoo veel als de betaaling en* [*] *korting van renten, gevallen en verscheenen, voor, en geduurende 't oorlogh, als ook het achterweezen op den tol van Geervliet, ordeningen, beeden, en Graaflyke goedren van Hollandt, ten daaghe der Bevreedinge toe, aangaat, betreffende zoo wel de stadt als de burghers en inwoonders; zullen, by de Staaten en die van Amsterdam weederzydelinx, terstondt eenighen uit den Hoove van Hollandt gekooren worden, die, binnen drie oft vier daaghen naa de zelve verkiezing, zynde parthyen oover en weeder gehoort, hebben voorts te vaaren tot uiting en verklaaring van 't geene zy op 't voorzeide, naar recht en billykheit vinden te behooren: ende wat by de voorzeide gekoorenen aan die van Amsterdam wort toegeweezen, daarnaar zullen parthyen zich weederzydelinx schikken, zonder* [*] *gedraaghing, verheffing, oft eenigh vorder verzoek; doch zoo eenighe burghers oft inwoonders zich daar by bezwaart* [+]*achten, dien zal de wegh des gerechts oopen staan. Op dat die van Amsterdam, en andre schuldteischers, tot hun achterweezen aan de voorzeide tollen, beeden, en Graaflyke goedren, mooghen raaken, zullen de Staaten, zonder vertrek, doen voorts vaaren tot de verkooping der Graaflyke goedren, en de zelve verkooping geenszins ophouden oft verhinderen, maar 't opgeveilde den meestbiedende, ten daaghe van de verkooping, laaten volghen, tot volle betaaling aan die van Amsterdam en andre schuldteischers, zoo wel van hunne hooftsommen, als van 't geene hun, by de voorzeide uitspraak, en vorder achterweezen naa de Bevreeding, zal mooghen resteeren: ende, indien zy zelve eenighe stukken begeeren te koopen, zullen zoo wel het hooftgeldt, als het voorzeide* [+]*achterweezen, daaraan mooghen korten. Die van Amsterdam zullen quyt en ontslaaghen blyven van de driehondert ponden 's jaars van het schoutambacht dier steede; en 't zelve zal voorts met al de voordeelen, in hunne handen blyven, tot dat hun by de Staaten, uit de Graaflyke goederen oft anders, zullen betaalt zyn de twintigh duizent ponden van veertigh grooten 't pondt, die zy daarvoor hebben verstrekt, ofte tot dat de Staaten daarop anders met hun* [+]*zullen ooverkoomen weezen. Aangaande 't punt der voldoeninge, dat van de Paalkist spreekt; alzoo daaroover gepleit wort voor 't Hof van Hollandt, zullen* [+]*parthyen weederzydelinx blyven in haar goedt recht. Desgelyx zullen de voorrechten, handtvesten, gewoonten, keuren, en Rechten der zelve stadt, blyven in kracht en onvermindert; uitgezeit de voorrechten, handtvesten, en gewoonten, die, staande de beroerten, zonder goeddunken der Hollandsche Staaten, van den Hartooghe van Alva, en van zyne naazaaten, tot den tydt der Bevreedinge toe, verkreeghen zyn, de welke verklaart en gehouden worden voor nietigh en van geener waarde: doch het verlof, verworven by die van Amsterdam in de beroerten, om geldt op renten te mooghen lichten, zal ongezwakt blyven*. [+]Dit werd geslooten op den twintighsten van Wintermaant. Ten zelfsten daaghe, quam van weeghe des Prinsen, als wien de Hooghe Ooverheit was opgedraaghen, een plakkaat uit, verbiedende het drukken en verkoopen van alle argherlyke, oproerighe boexkens, nieuwmaaren, en gedichten: desgelyx het printen, van andere schriften zonder bewilghing der Majestraat, ende naam van den Printer: wyders, het oeffenen van den Pauzelyken Godsdienst, het houden van heimelyke zaameningen: hoewel men

[+]1581.

[*]Memorien.

[+]XIII.

[*]Reductie.

[*]Reductie, relief.

[+]XIV.

[+]XV.

[+]XVI.

[+]XVII.

[+]*Plakkaat, noopende den druk, den Roomschen Godsdienst, heimelyke zaameningen, en 't schoolhouden.*

nochtans niemands gewisse bezwaaren oft doorgronden wilde: ook het draaghen van geestlyke gewaaden, en schoolhouden, zonder voorgaande ondervraaging en verlof.

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Neegentiende Boek.

[1582]

+**G**Ansch Neêrlandt stond nu opgetooghen in 't verwachten +van den nieuwen Landsheere uit Engelandt. De Prins van Oranje, zich hebbende, met dien van Espinoy, samt veel' andre Heeren en Jonkren, om zyner Hoogheit t'ontmoeten, vervoeght tot in Walchere, braght daar de heele Louwmaandt des jaars vyftienhonderttweeëntachtentigh oover. Op den eersten der naastvolghende maant ving de Hartogh zyn reyz aan. De staatsy zyns afscheyds blaakte +met zelden gezienen luyster: strydende de Fransche titsigheit en de Engelsche pracht, elke om uit te steeken booven d'andre in verstandt van hooveeren. Zelfs de Kooningin deed hem uitgeley, tot Kantelbergh toe, op drie Duytsche mylen naa aan zee; en hem wyders verzelschappen van Robbert Dudley, Graave van Leyçester, grooten schildtknaap; den Opperammiraal Hauwaart; den Heere Hunsdon; haare Raadsluyden, Ridders van de Hoosbandt, en gelast om zynen persoon, door loflyk getuyghenis, den Staaten op 't hooghst aan te beveelen; met verklaaring, dat haare Majesteit achten zoude, den dienst, die men hem deede, zelf genooten te hebben. 'T geen haar hier toe beweeghde, schynt geweest te zyn de hoope, van Vrankryk en Spanje noch eyndtlyk t'zaamen in 't war te zien raaken; om daarentussen zelf rust te hebben, en haare stonde waar te neemen. Getal van Engelschen Eedeldoom, wel tot hondert meesters, en driehondert dienaars, vermeerden den sleep, daar hy meê t'zeyl ging, op den achtsten van Sprokkelmaant, in vyftien groote scheepen der Kooninginne, die hem op den tienden tot Vlissinge leeverden. Hier ontfingen hem Oranje, +Espinoy, en d'andre hoofttakken der Neederlandsche stammen, met alle bewys van toenyghenden ootmoedt, en gebruykte men, oover en weeder, d'uitgeleezenste manieren van plichtpleeghing en voldoenigheit. De toevloedt des volx was zoo groot, dat men 't quaadt genoegh had, met splitsen van den drang, om hem naa 't Raadhuys te leyden; daar hy, dien aavondt geherberght en heerlyk getoeft werd. 'T geschal van trompetten en diergelyk blaastuygh, de galm van trommels en klokken, verdoofde yders ooren. Het dondren van 't geschut, zoo uit de stadt als uit de scheepen van oorlogh, maakte breê bres in de lucht, en deed zich bescheydelyk hooren, tot Kalis toe in Vrankryk. Des andren daaghs, mits de wegh +glipprigh van 't vriezen was, ging hy te voet naa Middelburgh; en werd ook aldaar met oovermilde vertooning van hartlyke eerbiedenis, ingehaalt. Hebbende thans d'andre steeden van dat eylandt bezightight, voer hy den zeeventienden, met al dien omslagh van gezelschap, van daar, in vierenvyftigh scheepen; sliep, dien nacht, op stroom; 's nachts daaraan, in de schanse te Lillo. 'S maandaaghs, den neegentienden, goeds tyds, be-

+1582.

+*De Prins van Oranje in Zeelandt.*

+*Anjou vertrekt, uit Engelandt.*

+*Zyn' ontfankenis tot Vlissinge.*

+*Tot Middelburgh.*

gaf [+]hy zich weeder t'scheep, en quam, met weldigen windtvang van vlaggen en wimpels, Antwerpen verby brallen. Hier stonden alle kaaden en werven blank, van ontrent twintighduyzent burghers, der wyze beweert, dat men geloofde, in drie de beste steeden van Christendoom zulk een' meenighte van schoone waapenen, toebehoorende den poorteren, niet te vinden te zyn. Toen de handtbussen en groove stukken aan't balderen; en antwoordde men, uit de oorloghscheepen, met gelyke stem op de groet. Een' roerscheut booven de noch staande buytenmuuren van 't Slot, trad hy uit, op een veldt bezet met twintigh vendelen burghers, en hunne ruytery. Hier werd hy bewelkoomt van de Majestraaten te paarde, die hem, met al zyn gevolgh, leydden naa een sierlyk toonneel, opgerecht teeghen oover den hoek, daar de vesten der stadt aan die van den Burgh gehecht, en, zoo d'eene als [+]d'andre, fraay t'aanschouwen waaren. De Staaten van Brabant, hebbende dus lang gebeydt op deeze stellaadje, daalden af, om den Hartogh te bejeeghenen; en by hen voeghde zich, als een voortreflyk lidt der Ridderschap, de Prins van Oranje. De eerste heusheeden volbracht zynde, klommen zy weeder booven, met de achtbaarste Fransche en Engelsche Heeren, neevens zyn' Hoogheit: die daar in eenen stoel, bekleedt met gouwde laaken, gezet werd. Van weeghe der Baroenen, Eedelen, en gemaghtighden der steeden van Brabant, begon toen de griffier dier Staaten, Andries Hessels, zyn' aanspraak, dankende Goode voor de gelukkighe aankoomst van hunnen beschermer, en verhaalende, tot onderrichting der byweezende vremdelingen, de oorzaaken der verlaatinge van Kooning Philips; en dat zy bereydt waaren, manschap en hulde te zweeren aan zyn' Hoogheit; in de welke hun docht verwekt te zien eenen der ouwde Borgoensche en Brabantsche Hartoghen, meede gesprooten uit de Doorluchtighste struyk van Vrankryk: die door meêwaarighe goedertierenheit de harten der Landtzaaten; door hunne strydbaarheit, en de getrouwe diensten der onderdaanen, zoo aanzienlyke Heerlykyen veroovert hadden. De Hartogh, hierop, dankte den Staaten zeer minlyk, dat hy, onder zoo veele maghtighe Vorsten, van hun verkooren was, om hen te verlossen van den ooverlast en de tieranny der Spanjaarden, en te regeeren naar hunne wetten, gewoonten, en voorrechten: en verzeekerde hun, dat de billykheit hunner zaake, samt de eere en liefde die z'hem toedroeghen, hem hadden doen besluyten, hunne bescherming, en 't oprechten hunner ouwde vryheit, t'aanveirden; en daar aan te besteeden alle middelen hem van Goode verleent, samt de geene, die 't den Kooning zynen broeder, en der Kooninginne van Engelandt, door gunst, gelieven moghte hem by te zetten: jaa dat hy zyn eyghen bloedt en leeven daar voor gewillighlyk verstrekken zouw. Toen las Hessels, in Neederduytsche taale, de punten van de Blyde inkoomst der Hartoghen van Brabant den volke voor. De zelve waaren oovergezet in Fransoys, met een' nieuwe voorreede aan zyn' Hoogheit; die hy vraaghde, oft zy zich gezindt vond die te bezweeren, oft eenighe naader voldoening begeerde. Zy antwoordde, gekeert tot den Prinse van Oranje, in deeze punten, doorzien te vooren, en ooverwooghen met hem te scheepe in 't herwaarts koomen uk Zeelandt, niet aanstootlyx te vinden, nochte dienvolghends in 't bezweeren der zelve. Deeze verklaaring kundighde men desgelyx af, en met een ook, in Neederduytsch, de form van den eedt: die voorts, in Fransoys, door heer Diedrik van Liesveldt, Kanseler van Brabant, den Hartoghe werd voorgestaaft; en by hem, van woordt tot woordt, naagesprooken. Toen vertoonde Hessels den omstanderen, hoe de Hartoghen van Brabandt plaghten t'hunner ontfankenis eenen tweeden eedt te doen, aan de Baroenen, Eedelen, Steeden en alle Landtzaaten, van hun te weezen goede,

[+]1582.

[+] *Tot Antwerpen.*

[+]rechtveyrdighe Vorsten, en hen niet te handelen naar eyghen wil, oft by weeghe van daadtlykheit, maar naar hunne wetten en vrydoomen. Zynde [+]dit gezwooren by zyn' Hoogheit gelyk 't eerste; braght men den Hartoghlyken hoedt, en sleependen mantel, beyde van roodt karmozyn fluweel, gevoedert met armynen, te voorschyn. De Fransois, op vertoogh van Oranje, dat de staatzy deeze kleeding vereyschte, scheen zich te keeren aan 't maxel, zweemende zoo luttel naa de draavende manier; en vraaghde, oft hy z'ook in de stadt zouw behoeven te draaghen. Men antwoordd' hem jaa; en dat het, het hooghtydigh gewaadt der Hartoghen van Brabant was. Als hy't toestond, behing hem de Prins eerst met den mantel; en sluytende den knoop, zeyd' hem, *Myn' Heere deeze knoop dient wel vast geslooten te zyn, op dat niemandt uwer Hoogheit den mantel aftrekke*. Voorts zette zyn' Doorluchtigheit hem den hoedt op 't hooft, en wenschte hem alle geluk, als nu Hartooghe van Brabant. Daarnaa werd der gemeente voorgeleezen 't geen de Baroenen, Eedelen, en der steeden gemaghtighden hem te zweeren hadden; die 't zelfste, verhaalt door den Kanseler, naaspraaken, beloovende eerbiedelyk zyner Hoogheit getrouw en onderdaanigh te weezen. Zynde deeze eeden weederzydelinx gedaan; beval de Majestraat van Antwerpen haaren [*] Loontrekkenden Raadsman Johan van der Warke, zyn' Hoogheit ook aan te gaan met een' reede, gepast naar de geleeghenheit des tyds, uit naame van de stadt en 't Markgraafschap des Heylighen Ryx. Als hy uit had, en de Vorst zyn zeggen in dank genoomen; keerde zich de Raadsman ten aanschouweren, en riep hun toe, dat de Hartogh aan de stadt en 't Markgraafschap eedt zouw doen, daar Godt zynen zeeghen toe gaave, op dat zoo wightigh een werk tot gloorye zyns Heylighen naams, heyl des Lands, en vermeering van de eere zyner Hoogheit gedeeghe; en droegh hem den eedt voor, in Brabandsch. [+]Den zelven nam de heer Straalen, Amman der Stadt, in Fransoys (hoewel Philips van Schoonhoove, Heer van Wanroye, voorwendde, zich, als Burghermeester, zulx toe te koomen) den Hartoghe af. Daarop behandighde Schoonhoove hem eenen vergulden sleutel, als recht van eyghendoom aan de stadt. Doch zyn' Hoogheit, gaf dien den Burghermeester weeder oover, met vrundtlyk aanmelden van genoegh verzeekert te zyn, dat hy en de poorters, en d'andre ingezeetenen de stadt, getrouwlyk, gelyk dus lang geschiedt was, voortaan bewaaren zouden. Als deeze pleghtigheeden haar volle beslagh hadden, verhieven de Brabantsche Herauten hunne stem in Fransoys, *Leeve de Hartogh van Brabant, en Lottringe*. Teffens ging de klank der trompetten op, en worpmen eenen hoop gouwde en zilvere grielpenningen onder 't volk; die aan d'eene zyde zyn' troony, oft de waapenen van Anjou en Brabant hadden, met zynen naam en tytels; aan d'andre zyn blazoen, een' zon stoovende 't aardtryk, en weghjaaghende de wolken; deeze woorden daarby, *Fovet & discutit*: *Zy queekt en verdryft*. Zyn' Hoogheit, hiernaa, van het toonneel gekoomen, beschreed een wit Naapelsch ros, behangen met fluweelen zaadelkleedt, schor van Borduurzel; en deed alzoo haaren inridt, door de Kaizars oft Sant Jooris poort. De orde van haar geleyde, aanzienlyk ten hooghste, [+]was deeze. De twee wachtmeesters der stadt, te paarde. Twee steêbooden met het waapen der stadt. De trompetters met haar waapen. De Oosterlingen, oft Hooghduitsche koopluyden wel opgezeeten, en gekleedt naar de wyze van dien Landtaardt. De Engelsche koopluyden, alle gedekt met kazakken van zwart fluweel en eenerley maxel. De Kornellen en Hopluyden der burgherye. Voorts veel Eedelmannen, zoo inboorlingen, als Fransoyzen en Engelschen. 'T lichaam der stadt, als wykmeesters, deekens, ouwde Wethouders, weesmeesters, onderscheepenen,

[+]1582.

[+]*Hy wort ingehuldt tot Hartoghe van Brabants*.

[*]Pensionaaris.

[+]*Ook tot Markgraave des Heylighen Ryx*.

[+]*Zyn' intreê tot Antwerpen*.

+paysmaakers, scheepenen van de halle, deurwaarders, geheymschryvers, griffiers, loontrekkende raadsluiden, ontfangers, schatmeesters, scheepenen, de Amman, +1582. en twee Burghermeesters: alle met zwartfluweele mantels. De trompetten der Staaten van Brabant. De zelve Staaten; te weeten, de gemaghtighden der kleene steeden, de gemaghtighden der stadt Antwerpen, de gemaghtighden der stadt Brussel, de Eedelen van Brabant; de Kanseler, en booven hem Lammoraal van Egmondt, Baroen van Gaasbeek, broeder des Graaven. Weederom groot getal van Neederlandschen, Fransoyschen, Engelschen Aadel, prachtigh uitgestreeken, en op trotse kleppers. De Zwitsers, en helbardiers van 's Hartoghen lyfwacht. Zyn hofgezin, ondermengt met etlyke Engelsche Heeren. De Graaf van Laval tussen twee Engelsche Baroenen. De Prins van Espinoy tussen Hunsdon en Hauwaart. De Prins Dolfyn, zoon des Hartoghen van Monpensier, tussen den Graaf van Leycester en den Prins van Oranje. De Schout van Antwerpen, Markgraaf des Lands van Rye, met ongedekten hoofde, en de roede des gerechts in der handt. De Baroen van Meroode, heer van Petersum, bedienende te dien daaghe 't ampt van Maarschalk van Brabant, en draaghende een bloot zwaardt voor den Hartogh. De persoon van zyn' Hoogheit, omringt van de drie schutteryen der stadt, als lyfhoeders. Graaf Maurits van Nassau; zoon des Prinsen van Oranje, tussen Graaf Philips van Nassau Johans zoon, en den Engelschen Baroen Cheffeldt. De Fransche lyfwacht des Hartoghen, en de lyfwacht des Prinsen van Oranje. Ten laaste de twintigh burghervendels, in voeghlyke ordening. Zes Antwerpsche Eedelluyden naamen den Hartogh waar aan de poort, met eenen heemel van gekruyft gouwde laaken, en droeghen dien oover zyn hooft, door stadt. Alle straaten, tot aan de huyzing zyner Hoogheit, naamelyk Sant Michiels klooster, zagh men beheynt met gewaapenden onder hunne vendels; de markt, en andre ruymten, gestoffeert met gelyk volk in slaghorde. De triomf booghen, stellaadjen, opschriften, vertooningen van leevende en andre zinnebeelden, slaande op de hoope zyner heylzaame regeeringe, waaren meenigherley in vondt en bediedzel, en blaakten van konstigh sieraadt zonder eenighe spaarzaamheit; hoewel de kortheit van zes daaghen toerustens het noch braaver uitsteeken der werken belet had. Maar met klaarder glans verhelderd' hem als eyghe grootdaadigheit, en de eerste en opperste oeffening van 't vorstlyk ampt, dat hy aan twee oft driehondert bloote hoofden, gebannen om misdryf, die, zich houdende aan een' koorde, hem volghden, en om genaade riepen, vergiffenis bewillighde. De Herauten, op de kruysweeghen, en elders, oopenden nu en dan de handt, zaayende van 't voornoemde geldt. Waar hy verby reed, scheenen de geevels zelve hem toe te lachen, uit de ooghen der vrouwen en joffren van alle soorten, gepropt in de vensters. Met het vertoeven aan elk toonneel, daar dan de trompetten, schalmeyen, kromhoorens, en ander fluytspel, opklonken, sloot de nacht eer hy tot Sant Michiels raakte. Maar 't licht der lampetten, toortsen, teertonnen verheeven tot aan de daaken, vuurwerken op de toorens, zulx de gansche stadt scheen in vlam te staan, maakten dat men geenen dagh miste. Zoo haast als hy oover den drempel van 't klooster was, werden teffens twintigh oft dertighduyzent handtbussen afgeschooten. Hiermeê toogh yder t'huyswaarts, behalven de geenen die waaken moesten: en vond zich alles, in min dan een half uur, uit de waapenen; gelyk zy 's morghens, met wondre stilte, binnen den tydt van een uur, daarin gekoomen waaren. Toen gingen ook d'andre Heeren, elk naa zyn herbergh; en tweemaals rondom de stadt, al 't grof geschut los. Den tweeëntwintighsten der gemelde maant, deed de Hartogh, op zeeker groot toonneel

[+]voor 't Raadthuys, eenen bezondren eedt aan de stadt; ontfing weederzydelinx dien van de Majestraat en Burghery; liet echter een deel gelds onder de gemeente werpen; en keerde, daarnaa, met oovertalligh gezelschap, op 't Raadthuys daar zy met koninklyk banket, en uitgelaate vroolykheit onthaalt werden. Ten naasten daaghe naamen hun afscheydt de Engelsche Heeren, aanbiedende den Hartooghe en den Landen alle gunst en goedwilligheit van weeghe de Kooninginne. Als men door deeze [+]drokheeden was, braght de Prins van Oranje, voor zyn' Hoogheit, de gemaghtighden der gezuyverde kerken, die haar alle gelukzaaligheit van regeering toewenschten, met aanbieding hunner onderdaanigheit, en beede dat zy, naavolghende de voetstappen van haaren grootvaader Kooning Fransoys den Eersten, de weetenschappen en leeraars der zelve, voorstaan en koestren wilde. Waarop zy antwoordde zeer verheught te zyn, door 't speuren van zulk een' eendraght, t'haarder ontfankenis; dat zy, hoopende hunne hoope te vervullen, hen, neevens d'andre Landtzaaten, in haare bescherming nam; begeerende te volharden in de gunste, die zy van ouwds den luyden van letteren toedroegh. Wyders als't quam tot het doen der weederzydighe eeden, van den Hartogh, en van de gemaghtighden der andre Landtschappen; zoo werd zwaarigheit voorgewendt by de Hollandsche, [+]Zeeuwsche, en Uitrechtsche, als niet gelast daartoe van hunne meesters, om reedenen die de zaak vordert dat wy althans ontfouwen. Wy hebben, daar 't tydt was, vermeldt, hoe quaalyk den Staaten deezer drie oorden aan Franschen ooverheer lustte; en hun besluyt in Lentemaant des jaars vyftienhondert tachtentigh genoomen, van daartoe te beroepen den Prins van Oranje. Echter hadden, om d'andre gewesten niet schuw te maaken van 't werk met Anjou, de gezanten uit den naame van Hollandt en Zeelandt, meede gestemt tot het verdragh aangegaan in 't Plessis neeven Tours, en bekraftight tot Bordeaux; doch bedongen by het dertiende punt, dat deeze twee gewesten moesten blyven gelyk zy jeeghenwordelyk waaren, in 't stuk van den Godsdienst en anderszins; hoewel zy, in zaaken roerende de munte, oorlooghe, schatting, en voorrechten tussen de Landen en steeden, zich zyner Hoogheit en der Algemeynschappe zouden onderwerpen, volghends de verdingen en handelsluytingen, gemaakt oft noch te maaken by gemeyn goeddunken der breede Staaten, naar den voet der ouwde gewoonten en vrydoomen. En men meende met het woordt Anderszins, het gezagh, dat den Prinse, samt het recht, dat, om 't zelve te mooghen vermeerderen, deezen Landtschappen toegestaan was by de Gentsche Bevreeding: hoewel zeer weynigh persoonen, die ter vergaadringe der Hollandsche oft Zeeuwsche Staaten verscheenen, van dit geheym wisten. Ook was dit, voor 't sluyten des handels, den Hartooghe alzoo beduydt; en hy daarmeê te vreede geweest, beloovende den Prinse, die uitlegging te laaten stadt grypen, by twee bezondere [*] Weederbrieven: aan de welke, bevordert door Aldegonde, zyne Doorluchtigheit nochtans geen genoeghen nam. Nu hadden de Staaten [+]van Hollandt, tot Amsterdam, op den vyftienden van Lentemaant des jaars vyftienhondert eenentachtigh, zyner Doorluchtigheit aangebooden het opperbewindt, te voeren, niet op 's Kooninx als voor heene, maar op haaren eyghen naame. Ende hoewel de Prins, dat pas, kleene geneeghenheit daartoe toonde, dringende op 't huldighen van Anjou; zoo had hy nochtans, op den vyfden van Hooymaandt des zelven jaars, voor zoo lang als de krygh zoude duuren, daarin bewillight. Hier op, voorts, waaren, van de opdraght by de Staaten, van d'aanveyrding by den Prinse, brieven gemaakt; en de eeden gedaan op den vierentwintighsten der zelfste maant, tet eene zyde by zyne Doorluchtigheit, ter

[+]1582.

[+]*De gemaghtighden der hervormde kerken wenschen den Hartooghe geluk.*

[+]*Zwaarigheit gemaakt in 't zweeren aan hem, by die van Hollandt, Zeelandt, en Uitrecht De waarom.*

[*]Renversaal-brieven:

[+]*De Hollanders hadden den Prinse 't hooghbebewindt aangebooden, te voeren op zynen eyghen naam.*

+andre by de gemaghtighden des Eedeldooms, en der steeden Dordrecht, +Haarlem, Delft, Leyde, Gouwde, Rotterdam, Gorkum, Schiedam, Briel, Schoonhooven, Alkmaar, Hooren, Enkhuizen, Eedam, Monnikkendam, Purmerendt: al de welke, tot bewys van dien, hunne naamen geteekent hadden, op den rug huns briefs, die niet vermaande van +Amsterdam, Woerde, Ouwdewaater, Muyde, Naarde, Weesp, Heusde, Geertruydenbergh. Noopende de form der aanstaande regeeringe, begreepen beyde de brieven zeekre alalleensluydende voorwaarden: waaronder deeze in wightigheit uitstaaken. *Dat de Prins, zonder verlof der Staaten, zouw mooghen bezetting leggen in alle plaatsen daar 't hem goedt dochte. Dat hem vry stonde, als 't noodt deede, de Amptmannen en Wethouders buyten 's tyds te verwisselen met kennis van zaaken en van 't meeste deel der vroedschap van de plaatze, zonder verkorting der voorrechten; al de welke hy in kracht hadde te houden, uitgezeyt +de geene die by den Hartogh van Alva, oft zyne naazaaten in de Landtvooghdye, sint het begin der waapeninge van Hollandt en Zeelandt, verleent waaren. Dat hy belangende den Godsdienst, alleenlyk handthaaven zouw den gezuyverden; doch niet gehengen, dat yemandt, geloofsweeghe, ondertast, gemoeyt, oft beleydight wierde*. Met de Staaten van Uitrecht haaperde 't stuk eerst aan twist in 't raamen van 't geen zy op den Prinse bespreeken wilden; daarnaa aan andre toevallen. Maar die van Hollandt waaren allenskens verder geschreeden, raadzaam vindende, zyner Doorluchtigheit, zonder bepaaling van tydt, de hooghe Oovrigheit, onder den tytel van Graave, volkoomentlyk op te draaghen; en hadden, +dienaangaande, met haar begost te handelen: oordeelende de wereldtkundighe luyden, dat het den ganschen Neederlande tot nut, en der Fransche maght tot eenen breydel dienen zouw, indien d'andre gewesten, wen men 't hun te zuur maakte, de hulp der Hollandsche Bondtgenooten, ongezwicht van uitheemsch geweldt, t'eenen toeverlaat hielden. In dit gewricht nu der dingen, op dat de weyghering der gemaghtighden van Hollandt in d'andre geenen af keer van 't huldighen des Hartooghen baarde, lieten zy zich ooverreeden door den Prins, tot leesting van den zelfsten eedt, naa dat zyne Doorluchcigheit van hem verkreeghen had eenen bondigher * weederbrief, meldende, *Hoe zyne meening nooit geweest was, de Gentsche bevreeding, oft zyne beloften gedaan aan den Prinse, eenighszins door 't verdragh van Bordeaux te verachteren; nochte dat hy althans verstond, de Staaten van Hollandt, en Zeelandt, en Uitrecht, zoo hunne gemaghtighden zich tot zweeren neevens d'andre voeghden, voorder daardoor te verplichten, dan tot eendraght in 't voeren der oorlooghe, opbrengen huns aandeels in de kosten der zelve, gelyken voet op 't +stuk der munte, en 't handthaaven onderlinx van de vrydoomen, rechten, en gewoonten der Landtschappen*. De Uitrechtsche gemaghtighden, echter, bewillighden in geene beloften van manschap; en stonden alleenlyk oover 't beëedighen der andre, onder schriftelyke kennis dat hun zulx tot geen naadeel zouw strekken. Zoo deeden ook de Geldersche. Die van Ooveryssel, en die van de Ommelanden, vonden zich toen in de vergaadring der Algemeyne Staaten niet. Doch die van Gelderlandt ooverquaamen, op den derden van Grasmaant, met Anjou, en naamen hem aan t'hunnen Hartooghe, en Graave van Zutven. De Staaten van de Groninger oft Vriesche Ommelanden tussen de Eems en de Lauwers, +erkenden hem, daarnaa, meede voor hunnen Heere; ontfingen den zynen, en deeden hem hunnen eedt, door hunne gemaghtighden: waaraf, op den twaalfden van Zoomermaant, brieven verleeden werden, in de welke hy zich, onder andre ook den tytel van Graave van Hollandt en Zee-

+1582.

+*De voorneemlykste voorwaarden zyner regeeringe*.

+*Die van Uitrecht marden met het beroepen des Prinsen tot het hoogh gezagh, by mangel van eendraght*.

+*De Hollanders hadden begost met hem te handelen van opdraght voor altoos, en onder tytel van Graave*.

+*Zy laaten zich echter verspreeken door den Prins om den Hartooghe te zweeren, op zeeker bescheydt van ongehoudenis*.

*Renversaalbrief.

+*Die van Uitrecht doen geen manschap*; *nochte die van Gelderlandt op dat pas*; *Maar deeze onlanx daarnaa*.

+*Desgelyx die van de Ommelanden*.

landt +toeschreef. Oover al dit geloofden de Spanjaards noch niet, dat Oranje het recht meende met den Hartogh; maar slechts war tussen Vrankryk en Spanje zocht, denkende midlerwyl diep te wortelen in 't bewindt, en dat hem geen' geleeghenheit faalen zouw, om, ter eene tydt oft ter andre, de Fransoyzen te schuppen. Ende het scheen zeeker niet veyligh voor Engelandt, Vrankryx verheffing door 't aanhechten van Neêrlandt te gehengen; ook geen oorber voor Vrankryk dien wasdoom aan de Engelschen toe te staan; nochte wenschlyk voor eene van beyde die kroonen, dat de Spanjaardt weeder meester wierde; jaa raadzaamer voor Spanje zelf, te lyden dat hier de Prins, dan het een oft het ander van twee zoo maghtighe volken heerschte. De zorghen der nieuwe Vorstlykheit +naamen haaren aanvang met een verzoek op de Prinsen van Oranje en Espinoy, samt hunne byzitters in Raade om oopening van 's Lands zaaken, en aanwyzing van wegh tot het herstellen van den Staat. Waarop die Heeren by geschrift vertoonden, *Dat nocht burgherlyk bestier, nocht Rechtspleeghing, nocht krystucht, streek houden konden, daar 't aan getrouwen boezem van gemeene penningen, mangelde. Dat de schattingen niet behoorlyk en eenpaarlyk geint werden. Dat men een' lyst van 't volk, en ooverslagh van de kosten des oorloghs behoefde te maaken, om t' elker maant op de betaaling te passen. Dat men moest zien af te reekenen met de krysluyden, en hen by verdragh te paayen; ook beeter orde te raamen, teeghens den aanstaanden tydt, te beginnen met den eersten van Grasmaant. Hoe men 's Lands inkoomsten zouw vermeeren mooghen, by verscheyde manieren, die zy te kennen gaaven. Dat men, gemerkt de sterke toerusting des vyands, diende t' zynen weederstandt een heyr van de troepen die in 't Landt waaren op de beên te brengen, terwyl d'uitheemsche verwacht werden: en naardien dit niet doenlyk viel, zonder den knechten een maant, den ruiteren anderhalve maant solds aan te tellen; zoo behoorden de Landtschappen, die hun aandeel in de bewilghing van Oestmaant lestleeden noch niet hadden opgebracht,veyrdighlyk, in afslagh van dien, twee maanden schattings te verschaffen. Dat tot de achtbaarheit en vordering der rechtspleeghinge vereyscht werd het weederinstellen des grooten Raads van Mechele; oft anders 't vermeerderen van 't getal der geenen, die reeds genoemt waaren om te dienen in den heymelyken Raadt. Hoe 't hun noodigh docht, tot weering van allen omkoop en zydgangen, de luyden van den Raadt van Staate, van den Heymelyken, van dien van de geldmiddelen, en hunne onderworpelingen, jaarlyx te voldoen van hun wedde; 't welk men zoude mooghen vinden uit de Geestlyke goedren, oft anders, tot minste quetsing der gemeente; 't en waare de Staaten zich eerstdaaghs voeghen wilden tot verhooghing der Vorstlyke haave, op dat de betaaling der voorzeyde Amptluyden, zommighe der welke oover achterstal van vier, vyf, jaa zes jaaren klaaghden, daaruit vervallen wierde*. De Hartogh, naa 't ooverweeghen van den inhoudt, stelde, om 't gevoelen der Staaten op elk punt te verstaan, 't geschrift in hunne handen; en dat (gelyk hem de tong aardigh gehangen was) met oovervrundtlyke aanspraak, die niet aasemde dan leevendighen yver tot louwtere gloory, te verdienen door 't betrachten van zynen plicht en 't heyl des volx, dien hy zyn bloedt ten beste bood. +De Roomsgezinden, hebbende nu eenen Heer van 't zelfste geloof, gingen hem aan, om vrye oeffening van Godsdienst; dewyl ze hun, seedert acht maanden herwaarts, meestendeels was verbooden geweest. Toen oopenbaarde zich de kommer van 't regeeren eener tweedraghtighe gemeente, in een' zaak, die nocht voeghlyk van hem geweyghert kon worden, nocht ingewillight zonder den grootsten hoop der burgherye te mishaaghen. By de Majestraat, en al de leeden van Antwerpen dreef hy eevenwel deur, dat,

+1582.

+*De Hartogh verzoekt oopening van 's Lands zaaken, en van middel om den staat te herstellen: waarop hy berichting kryght*.

+*De Roomsgezinden verzoeken vrye oeffening van hunnen Godsdienst aan zyn Hoogheit*.

+in de kerke van Sant Michiels klooster, die hem geoopent was, alle +Roomsgezinden, hebbende de laatste drie jaaren in der stadt gewoont, zouden mooghen verschynen zonder waapenen, mits afzweerende te voore den Kooning van Spanje, en eedt doende aan zyn' Hoogheit en de stadt; zonder ook elders hunnen Godsdienst te pleeghen, dan naar luydt der voorgangene keure. Maar elk bykans bleef voor eerst uit de Mis, om buyten dien eedt te blyven. Daarnaa, allenskens verstout, quaamen zy onbeëdight te kerke. Dies drong men, op den elfden van Grasmaant, +d'onwillighen tot het zweeren, by straffe van tweehondert gulden ten behoeve der armen. Terwyl de Staaten op 't boovenverhaalde geschrift raadslaaghden, rypte teeghens den persoon des Prinsen van Oranje een toeleg, die in deezer wyze besteeken, ter proeve gebracht, en vergaan is. Johan d'Isuncha, Biskayer, gebooren tot Victoria, en eertyds bewindsman oover de lyftoght der Spaansche heyren in Neêrlandt, had, sint het verkundighen +des laatsten bans van Philips teeghen den Prins, gemaalt op verscheyde middelen om zyn' Doorluchtigheit ter doodt te brengen; en niemandt daartoe bequaamer geoordeelt, dan eenen Gaspar d'Anastro, zynen landsman; die naa veel ramps geleeden by den koophandel, op't punt stond om achter uit te vaaren; zulx geen stuk zoo oevel oft hachlyk scheen, des hy, verrukt van wanhoop, zich niet willigh onderwinden zouw. De berooyde koopman dan, aangezocht by brieven, by booden, van Isuncha, ontfing ten laatste een bondschrift geteekent by den Kooning, dat hem (voerd' hy 't werk uit) tachtentighduizendt dukaaten aan gelde, oft de waarde aan renten beloofde, booven een' Commandery van Sant Jakob. Naa veel ooverlegs in 't hart, te blood om eighen lyf te waaghen, ontdekt hy 't verloop zyner zaaken aan eenen Antonio Venero zynen kassier, ook Biskayer, met heete traanen: en, als deeze dien gelyken vloedt van meedelyden afdreeven, verhaalt hem 't gehandelde met Isuncha, en slaat acht op zyn gelaat, oft het eenighe prikkels van bekooring zouw melden. Maar de kassier, 't zy mits aanstoot in 't geweeten, oft om 's gevaars wil, ysd' 'er af. Toen schiet Anastro uit, van eenen andren zynen dienaar en landsman, genaamt Johan Javregui, jongeling van twee oft drieëntwintigh jaaren, kort van leest, somber en styfzinnigh van aardt; die (zoo hem docht) wat hy ook aannam te bestaan, onverschrikt volvoeren zouw: en vraaght Venero, oft hy deezen niet streng genoegh tot den aanslagh hiel. Daarop wendde Venero voor, dat bedenklyk viel, oft men geen' zonde maaken moest van den onvoorzightighen jongman in zyn kenlyk bederf te mennen. Toen braght Anastro by, dat de Prins, door den Kooning die de plaats des gerechts bekleedde, voor weederspannigh en doods eyghen verklaart was; zulx eenen yghelyke vry stond, hem, als wettelyk verweezen, om den hals te helpen; en dat hy hierin vast ging, hebbende daarop doen raadspleeghen met verscheyde Godtgeleerden in Spanje. Voorts beveelt hy Venero te vertrekken; roept Javregui, en aanheffende met een' zucht uit het diepste der borst getooghen, zeyt hem; *Zonder te zyn meer dan verzeekert van uwe trouw en deftigheit, gegrondt op Godtvruchtighen yver, ik zoude my, in deezen droeven staat der gemeyne en myner bezondre zaaken t' uwaarts, niet keeren. Ghy ziet myn' ooghen roodt en gezwollen, en kunt, zoo ik achte, de oorzaak wel afmeeten. Want al oover een' wyl heb ik gespeurt, hoe wee u 't hoonen onzes Kooninx, en d'ellende van dit gewest doet, dat wy, hoewel gebooren in Spanje, voor onz tweede vaaderlandt houden. Hoe ghy u quelt in 't ongeluk, dat my buyten eyghe schuldt, door bankbreuk van andren ooverkomt, is my ook wel gebleeken. Lang heb ik vergeefs naa eenigh oopen rondom gezien: nu vertoont' er ons de Heemel een, waardoor ghy uwen Kooning, uw vaaderlandt, en my teffens, uit deeze doolhooven van beroerten en benauwt-*

+1582.

+*Men belieft hun op voorwaarde van den Spanjaart af te zweeren.*

+*Daar koomen zy noode aan: dies worden 'er toe gedrongen.*

+*Toeleg op 't leeven des Prinsen van Oranje, door Jan Javregui.*

heeden [+] redden kunt. Denkt eens om den vlechter en aanfokker der zelve; om dien Oranje: die eerst Goode, thans zynen Landsheere, trouw brak. Denkt, hoe hy, [+]1582. *rechtelyk gedoemt daaroover, zich vervorderde, met uitgeeven van dat lasterlyk schrift, de Kooninklyke eer en achtbaarheit te vertreeden. Denkt hoe hy eyndtlyk de Neederlandsche zielen, betoovert door zyn' gemaakte meêwaarigheit, tot inhaalen van vreemden Vorste vervoert heeft. Deeze eedtschender moet van kant. Staatlyke belooningen heeft daartoe de Kooning gestelt. Maar door deeze, die nochtans ten aanzien myner en uwer geleeghenheit niet te verwerpen staan, word ik niet zoo zeer beweeght, als door aantuyghing van 't gemoedt, dat ons vuydigheit, jaa trouwloosheit verwyt, indien wy eenen tieran, Gods en der menschen vyandt, gebooren tot uitrooying deezer Landtschappen, langer in 't leeven lyden*. Hier zweegh hy, besproeyende, gelyk voor heen, zyn' wangen: en ziende den knecht, eer die eens kikte, met onverdraayde ooghen, en ganschen aanschyn, 't schelmstuk belooven, knelt hem tussen de armen. Daarop berst Javregui uit, met onbedeesden mondt: *Hier hebt ghy my gereedt. Niet van heeden oft gister is 't, dat ik dit in mynen boezem brouw. Althans gemaghtight tot den neêrslagh, wil ik' er flux meê deur; my kreunende des gevaars eeven luttel als der voorwaarden, daar ik met op ding, zynde verzeekert te sterven. Raamt maar wat best dienen zal, een' kling oft een zinkroer. Ik, ongewoont 't vuurwaapen te handelen, zal wisser met de dag treffen. Myn eenigh verzoek op u, is dat ghy, in uwe gebeeden, mynen geest zynen Schepper aanbeveelt; en van den Kooning verwerft, dat hy, zorgh draaghen de voor mynen ouwden vaader, hem zyne korte daaghen in geen' slordighe armoê laat' eyndighen*. Hier viel hem Anastro dus in zyn' woorden: *O loflyk voorneemen! O braave rustigheit! Dan ik wilde wel, dat ghy beeter uitgang hoopte, en de gloory te genieten, die zoo eedel een' daadt zal kroonen. Schept dit vertrouwen uit de kraft van 't Heylighdoom, dat ik u leevren zal*. Toen geeft hy hem een taafelboexken, en eenighe briefkens, gevult met gebeedekens, en beloftenissen van vasten, beedevaarten, ryke schenkaadjen aan Christ- en Mariebeelden, indien hy te lyf bleeve. Zeeker geschrift, om in geval van vankenis te dienen, voeght hy booven al hierneevens; beloovende by 't zelve, uit's Koonings naam; dat de stadt alle wenschlyke voorwaarden van zyne Majesteit verkryghen zouw, zoo de Majestraat zich heuslyk droeghe teeghens den handtdaadighen. Met deezen toeverlaat gordde hy listelyk het opzet van den raazenden gezel, op dat het, met flaauwen der eerste hitte, 't welk geschaapen was in berouw van zoo reukeloos een erbieding te eyndighen, hem niet quaame t' ontglyen. De stoutheit dan, geblinddoekt van oovergeloof, en gestyft door aanblik van straffeloosheit, bleef steegh: en daar werd bestemt, tot d'eerste quetsuur het zinkroer te gebruyken. Javregui voorts, beloerende zyn' stonde, besloot, den achttienden van Lentemaant, eenen zondagh, dien de Christlykheit beveelt met Godtzaaligh rusten te vieren, door zoo heylloos een werk t'onteeren. Anastro, hebbende den Ammiraal Treslong diets gemaakt, dat hy in haaste naa Kalis reyzen moest, om zyn bederf te verhoeden, door 't berghen van veele goedren, die anders, mits 't ooverlyden zyns bewindsmans aldaar, volghends de rechten van Vrankryk aan den Kooning vervallen zouden, ging hem voorschryven af, aan den heere van Sweevezeel, zynen Steêhouder tot Duynkerke; en vertrok, op dinxdagh, den dertienden der maant, uit Antwerpen derwaarts, oover Brug. Ten gezetten daaghe bieghtte zich d'ander aan eenen Antonis Timmerman, Dominikaaner Monnik, gewoon ter sluik Misse te doen in 't huys van Anastro; en voeghd' 'er in 't lest by, wat hy teeghens Oranje in den zin had. Timmerman prees het stuk, mits dat hy 't, zonder zucht tot eyghe baat, ter eere Gods,

+en ten gemeynen nutte des Koninx en vaaderlands aanvinge. Hebbende, daarop, quytschelding van zonden, en 't misbroodt ontfangen, bevestighd' hy weederom zyn besluit aan den Monnik; dronk een' teugh Malvazeys; en nam zynen wegh naa de huyzingen der afgebrooke burgh, daar de Prins geherberght was. Dees, des uchtents ter preeke geweest, hield nu zyn middaghmaal, in 't oopenbaar op de groote zaal, neevens zyn' kindren, met de Graaven van Laval en Hohenloo, twee zoonen van Graave Johan van Nassau, de Heeren van Bonnivet en Pruneaulx. Naa 't opneemen der taafelen, als hy, omringt van Heeren en Eedelluyden, naa zyn' kaamer ging, neemt javregui, gemengt onder den stoet, met de bus onder den hoedt, zyn' Doorluchtigheit waar; en jaaght haar eenen koeghel onder 't rechte oor in, die door 't geheemelte des monds, beneeden 't slinke kaakebeen, met breeken van eenen tandt, uitquam. Mits oovermaat van kruydt, borst de loop, en bezeerde zynen duym. Daar zyn'er, die melden, dat hy echter niet liet naa zyn' dolk te tasten. Maar, 't zy uit zorghe daarvoor, oft uit onbedachte heevigheit, eenighe hofjonkers braghten hem ylinx twee oft drie rappiersteeken. De Prins, bedodt door den slagh, zoo hy seedert vertelt heeft, meynde in 't eerst dat'er een stuk van 't getimmer stortte: daar naa bezweek hy, met verdonkring van gezight; en werd alzoo van de omstanders geschorst. Thans, koomende allenskens tot zich +zelven, en bevroedende, aan 't gerucht, en den brandt in zyn hayr, wat'er gebeurt was, riep, *Ik vergeeve hem myn doodt*; *spaart den misdaadighe*. Dan die was reeds door de helbardiers voorts afgemaakt. In 't leyden zyner Doorluchtigheit naa 't gemak, zeyde zy meerwerfs, slaande de ooghen op de +Fransoysche Heeren, *Ach! Hoe getrouw eenen dienaar verliest zyne Hoogheit?* De faam terstondt aan 't hollen door stadt. Daar ryst maghtighe beroerte. Men sluyt'er de poorten; spant'er de kettingen; yder spoeyt zich gewaapent naa zynen hoefslagh toe. Waardoor, die beweeghenis eenigher wyze werd in dwang gehouden. Grooter ontsteltheit bedremmelde 's Prinsen hofgezin, mits arghewaan op de Fransoyzen; als oft zy, meewustigh des bedryfs, om den oorspronk van dien te verduystren, den moorder, die ook op hunne maniere gekleedt was, niet uit bobbeling van gramschap, maar met bezinden raadt, hadden omgebracht. 'T zelfste bedenken viel op de trauwanten: zulx m''er vol omziens en vreezewas, dat het stuk, onderleyt by eenen man, met verzaamelt geweldt zouw hervat worden. Hohenloo, derhalven, doet strax alle deuren met wisse wachters bezetcen; de meenighte ruymen, en de geenen daar men aan twyfelde. De Hartogh was in Sant Michiels klooster; deeze juyst zyn geboortedagh; en, om de feest van dien te houden, groot gereedtschap gemaakt, tot steekspeelen, banket, en mommeryen, teeghens den aavondt. D'eerste maare, die hy kreegh, luydde dat de Prins het al +afgeleyt had. Byster versleeghen hier door, en zich inbeeldende 't quaadt vermoeden, dat men allom nu teeghens de zynen uitstrooyde, liet hy de vreughdstaatzy vaaren, en zond getrouwe luyden aan zyne Doorluchtigheit. Deeze, als op haar uiterste, beklaaghde 's lands ongeluk, samt de moeyte, beschooren voor den armen nieuwen Vorst; en vermaande de teeghenwoordighen t'zyner gehoorzaamheit, met aantuyghen dat zy, in dien staat der dingen, geenen bequaamer tot hunne bescherming wist. Haare dienaars voeghden zich meest al ontrent haar: dan haar zoon Graaf Maurits, gaande toen in zyn vyftiende jaar, maar verreziende booven zyn' ouwderdoom, gaf zyner droef heit, hoe groot zy was, zoo veel niet toe, oft hy beleedighde zich tot vlytigh schouwen van 't lichaam des moorders. De bus, dien uit der handt gevlooghen, werd op de vloer gevonden; een' scheedelooze dolk in zyn boxen. Voorts had hy oover zich, een' kaars van groen was, een Agnus Dei, eenen Jesuytschen Cathechismus, 't gemelde taafelboexken,

+1582.

+*De moorder gedoodt op heete daadt.*

+*Ontsteltenis t' Antwerpen.*

+*Verbaastheit van Anjou.*

+en de papieren met gebeeden, eenighe wissel-en kundschapbrieven, Al de welke, geoopent en doorzien by den Heer van Aldegonde, en blykende geschreeven in Spaansch, de achterdocht, die men op de Fransoizen had, wegh naamen. +1582. Immiddels werd de Prins te bedde geholpen, de wonde gezalft, met eenighe hoope van geneezing; dewyl hem gezight nocht spraak, en, voor al, 't verstandt niet begaf. Zynde hem ontraaden veele woorden te gebruyken; schreef hy met vaste en veirdighe handt. De groote kropaader vond men afgeschooten: doch 't vuur, oorzaak dier schaade, had ze weeder eensdeels geboet, toeschrookende de eynden; daar anders kleene kans tot stelpen van 't bloedt zouw geweest zyn. Men bedaard' 'er dan yetwes: en zich moeyende alleen lyk met naaspeuren van de waarheit der zaake, deed den dooden, oft hy te kennen waar, op de markt en een' schavot, aan een' paal zetten. Door deeze en andre naarstigheeden quam zyn naam aan den dagh. Waarop de kassier en de Monnik gevangen werden; met noch etlyke van Anastroos huysgenooten, die, onschuldigh bevonden, thans weederom los raakten. Venero, in 't eerst, speelde den onweetende: maar, als men hem 't lyk toonde, bekend' hy dat het Johan Javregui was, en bestorf van vertzaaghtheit. Des andren morghens kreegh men brieven van Anastro, uit Brug, aan hem: waar door hy oovertuyght alles grondigh ontdekte. Timmerman ook, gemelt van hem, zagh met loochenen niet te winnen, en verklaarde op 't laast, van gevoelen geweest te zyn, dat elk, met goeden gewisse, den Prins, uit kracht van 's Kooninx ban, moght ombrengen; maar, dat hy, alsnu hebbende aandachtelyker daarop gelet, die meyning verworp, biddende de rechters om vergiffenis, en deeze verklaaring te voeghen by zyne voorighe belydenis, zoo zy naamaals wierd' uitgegeeven; op dat niemandt hem hielde voor gestorven in die dooling. Ten zelven daaghe werdt het lichaam van Javregui gevierendeelt; het hooft geplant op een bolwerk der Burgh, dat naa 't kiel strekte; d'andre leeden tot vier poorten uitgehangen. De Prins, verwittight dat Venero en Timmerman sterven zouden, schreef met eyghen handt aan Aldegonde, dat hy hun de misdaat, voor zoo veel z' hem aanging, vergaf, verzoekende dat men hun, al moghten zy misschien een' harde straf verdient +hebben, een' korte en zaghte doodt deede. Dies wierden zy eerst aan staaken gewurght; toen aan vier stukken gehakt: die hingh men ook ter poorten uit, en stelde de hoofden op twee andre bolwerken van 't Slot: van waar zy, vier jaaren hiernaa, als Parma de stadt gedwongen had, door de Jesuyten werden afgenoomen, oopenbaarlykals heylighdoom geëert, en eyndtlyk begraaven. Anastro, tot Duynkerke gekoomen, vruntlyk ontfangen, en ten eeten genoodight van Zweevezeel, verworf gewenschte afveirdighing, en eenen tromslaagherom vrye reyzbrief tot Greevelinge van la Motte te gaan haalen. Dien boode verzocht hy te spoeyen, hem beloovende een goedt stuk gelds; en vond, geduurende 't uitzyn des zelven, zich zeer beteutert, van waar dat de bommel ondertussen moght' uitbreeken. Bet ooverstreed hem de verquikking zyn' anxt, als hy, verbaast van blydschap, den weederkeerenden tromslaagher, in plaats van eenen dukaat, wel dertigh dubble Spaansche pistoletten toeworp. Waaroover de tromslaagher schalk oogh kreegh, en den Heere van Zweevezeel aandiende, dat de koopman yet snoods onder de leeden moest' hebben, en raadzaam waar hem aan te houden. Maar Zweevezeel, ten opmerke van Treslongs gunstbrief, ontzagh zich des. D'ander was geen 'twee uuren uit Duynkerke geweest, of daar quam schryven van den Ammiraal, dat men Anastro zouw in hechtenis neemen, wiens dienaar met een' scheut des Prinsen koonen gegrieft had. Toen verfoeyde Zweevezeel zyn' suffigheit, en deed hem daadtlyk van een' vaan paarden, met volle ren, doch te spaade,

+*De meêwustighen worden gestraft.*

+naajaaghen. De Spanjaardt, in veyligheit geraakt, trok, graaghlyk aanneemende d'eerste en heetste tyding, voorts naa Doornik; en beroemde zich van 't aanstichten der moordt, als eener doorluchtighe daadt, by den Prinse van Parma. Jaa, opgeblaazen met vertrouwen op de kraft zyns vernufts en vroedtmaakens, mits hem gelukt was den dommen quant tot draaven in zyn' doodt te bekallen, waand' hy wonderlyke dingen door gebloemde reedenen te kunnen verrichten; en vermat zich den Ammiraal van Zeelandt, en verscheyde plaatsen op 's Kooninx zyde te trekken, zoo de beloften, +die hy haar doen zoude, by Farneze, bevestight wierden. De Landtvooghdt, oft stellende eenigh geloof in zyn snorken, oft peynzende dat het in allen gevalle niet hinderen kon de steeden te tintelen, veirdighde, den tweeëntwintighsten van Lentemaant, aan de regeerders van Antwerpen, Brussel, Gent, Brugge, Mechele, Ypere, Ouwdenaarde, Duynkerke, Berghen op Zoom, en elwaarts, brieven af: waar by hy hun zyne behulpzaamheit, t'eener genaadighe verzoeninge met den Kooning, aanbood; +als hoopende, dat, met het eeuwigh sluyten van 's Prinsen ooghen, dien hy voor oorspronk der gemeyne ellenden schold, de hunne zouden geoopent zyn. Aan Treslong ook, en den scheepshopman Marten Drooghe, schreef Anastro; en neevens hem, aan den Ammiraal, de Prins van Parma zelf. Maar eene stadt, jaa enkel persoon niet, die daar door eenighszins bleek te wankelen. Ten teeghendeele vervloekten zy zoo gruwlyk een voorneemen, en ontstaaken, heftigher veel, in liefde tot Oranje, en haat teeghens de Spanjaards. D'eenentwintighste van Lentemaant, woonsdagh, werd t'Antwerpen besteedt aan vasten en bidden voor zyne gezontheit, in alle kerken, met nooit geziene toeloop van menschen: die, hoewel +zy met uiterlyk steenen en schreyen, niet alleen oft des gemeenen Lands, maar elkes huysgezins vaader op zyn verscheyden geleeghen hadde, bitere droefheit beweezen, dieper in 't harte treurden. Als 't nu zoo verre was, dat deeze noodt verwonnen scheen, sloegh't 'er schielyk meê om, en +verdween schier alle hoope; mits de roove, tussen den vyfden en zesten van Grasmaant, afviel; zulx de strotaader, ontsprongen, oover de twaalf ponden bloeds uitgelpte. Boovendien, toogh men des, om het te verleyden, zyner Doorluchtigheit wel twee ponden af, zonder dat het daarnaa luysterde. Want, om de quetsuur bequaamelyk te sluyten, kon men 't quaalyk passen met verbandt; 't welk, styf gespannen de keel te zeer benauwde, oft pyn en toetoght verwekte; slappelyk prangende, voor de vloedt week. Naa veele middelen vergeefs aangewendt, ried Leonardo Botalli van Asti, die toen den Hartoghe voor Arts diende, dat verscheyde persoonen, elkandren verpoozende, zouden gestaadelyk den duym op het loch houden. Dit drukte +met maate, zonder nochtans toe te geeven, en slechts ter plaatse daar 't noodigh was. En alzoo werd het bloedt allenskens gestremt, by behulp eener wieke bestreeken met rypzalf, en gewentelt in heffe van gezuyvert kooperroot, dat de Alchymisten Colchotar oft caput mortuum vitrioli noemen. Dit laaste was de vondt van Josepho Michieli van Luca; die nauwlyx eenighe artsenykennis, dan uit ervaarentheit, had, en zyne geheimenissen wist konstlyk te doen achten en gelden; doch zich uitbundighlyk queet in deeze geleeghenheit. 'S Prinsen zuster, Graavin van Zwartsenburgh, verzuymde geenerley plicht van dienstveirdigheit by hem; en zyne gemaalin, Charlotte van Bourbon immers zoo luttel. Maar deeze, eerst gekrenkt door verschietenis, +voorts afgemat van 't waaken, viel, mits den nieuwen storm., dien haar 't ontspringen der wonde leeverde, in een' brandende koorts; en ooverleed zeer Christelyk, op den vyfden van Bloeymaant, 's morghens; als nu de Prins zynen kerkgang gedaan had op den tweeden, die, verordent tot eenen dagh van dankzegging, met wonderlyken drang van volk, jookende naa 't ge-

+1582.

+*Parma, waanende den Prins doodt te zyn, schryft daarop aan verscheyde steeden*:

+*Ook aan Treslong, Ammiraal van Zeelandt: gelyk aan den zelven, en aan Hopman Marten Drooghe*.

+*Anastro, aanstichter der moordt, schryft*.

+*Biddagh t'Antwerpen voor 's Prinsen gezontheit; en wonderlyk bewys van de zucht der gemeynte t'hemwaarts*.

+*De kropaader ontspringt: waar door hy in nieuw gevaar komt: doch wort eyndtlyk geholpen*.

+*Zyne gemaalin, Charlotte van Bourbon, ooverlydt*.

zight [+]zyner Doorluchtigheit, en met veel weenens van vreughde, geviert [+]was. Met staatlyke uitvaart eener sleep van wel ontrent tweeduyzent lange mantels, en ongeveynsde rouwe, werd zy op den neeghenden, in de besnydeniskappel der hooftkerke, ter aarde besteedt; en lankzaam vergeeten, mits 't naaleeven haarder deughden, die zich niet alleen haaren eegenoot, maar al de haaren geëyghent hadden. Als de gemoeden wat bezaadighden van deeze ontsteltenissen, voeren d'Algemeine Staaten voort met raadtslaan op 's Hartooghen voorstel; en beslooten, dat de Heeren van den Landtraadt zouden blyven in dienst, als Raadsluiden van Staate neevens zyn' Hoogheit, voor den tydt van een half jaar, ingegaan met den eersten van Sprokkelmaant; en by maniere van voorraadt, het beschik hebben [+]van de krysgeldtzaaken, met bystandt van eenen algemeynen ontfanger, en van schatmeesters ter weederzyden der Maaze; zonder een' kaamer van beeden of schattingen op te rechten. 'T beleydt des oorloghs zouw geheel aan zyn' Hoogheit staan. Doch die van Hollandt voeghden daarby, dat het oppergebiedt in deezen, binnen hunne grenzen, samt die van Zeelandt en Uitrecht, by den Prinse van Oranje te blyven hadde, volghends de Gentsche Bevreeding. De som van vierentwintigh tonnen schats jaarlyx, belooft aan den Hartooghe by 't verdragh van Bordeaux, werd verhooght tot dertigh toe; daarenbooven, noch ingewillight vyftighduyzendt [+]gulden ter maandt, voor een half jaar. Waaroover men hem en den Landtraade in handen stelde [*] de geley- en verlofgelden der inkoomende en uitgaande koopmanschappen, en, tot verzeekring der voorzeyde maantlyke geldthulpe, de middelen der vertieringe van wynen, bieren, gemaal, en graan, haaring, zout, en zeep; om te doen innen by [*] verzaameling oft verpachting, ten meesten oorbaar. Des zouden die van Gelderlandt, Uitrecht, en Ooveryssel, voor drie maanden, ingaande met den eersten van Grasmaant, alleenlyk betaalen hun aandeel in de gemeene lasten als voorheen. Die van Hollandt, vindende geenszins geraaden onder d'algemeyne middelen de hunne te vermengen, nochte daarmeê den Hartogh en Raadt van Staate te laaten beworden, sloeghen voor, by form van goeddunken, dat de gewesten wel zouden mooghen bestaan met inbrengen hunner middelen van sleete, tot vervalling van de vyftighduyzendt gulden ter maant; maar elk behoorde gestelt te worden op zyn aandeel in de tweehondert vyftighduyzendt gulden ter maandt, die dertigh hondertduyzent gulden in 't jaar maakten; en daarenteeghens te genieten 't ooverschot der [*] geley-en verlofgelden, booven de lasten; dewyl de Hartogh, tot het voeren der oorlooghe, zoo te waater als te lande, meer niet van hun altzaamen dan dertigh [+]tonnen gouds te eyschen had. Noopende 't stuk des gerechts, in byster verloop geraakt, mits de dwerreling der tyden en 't verwildren der landtzaaten by den krygh, en zonderling mits het staaken der rechtspleeghing van den grooten Raadt van Mechele, en van den heymelyken, door verscheyde toevallen, vond men goedt, dewyl de Landtschappen noch niet hadden kunnen besluyten, wat plaatsen en zaaken aan 't eyndtoordeel der zelve Raaden t'onderwerpen stonden, alle dingtaalen, daar gebracht by [*] beroep, voor die reyze te herzeynden naa de gewesten waaruit zy gekoomen waaren, om gesleeten te worden by de Rechtshooven aldaar, oft by andre persoonen, te kiezen door de Ooverheit, op benoeming van de Landtschappen. Tot uitwyzing der zaaken, gekoomen, oft moetende koomen, zonder beroep, ten eersten gedinge, voor den grooten en den heymelyken Raad, zoude zyn' Hoogheit, uit tweeëntwintigh persoonen, te benoemen by d'Algemeine Staaten, zeeven Raadsluyden kiezen; de welke ook te vonnissen hadden oover alle andre zaaken, die, naar de voorrechten en gewoonten van de Landen, tot

[+]1582.

[+]*De Landtraadt krygt last, by maniere van voorraadt, om te dienen als Raadt van Staate by den Hartogh.*

[+]*Dien wort het beleydt der oorlooghe bevoolen: doch in Hollandt, Zeerlandt, en Uitrecht niet.*

[+]*Ruymer inwilghing van schating.*

[*]Convoyen en Licenten.

[*]Collectatie.

[*]Convoyen en Licenten.

[+]*Eenighe orde, tot naader toe, op 't stuk, der hooghe Rechtspleeghing.*

[*]Appel.

+'s Vorsten eyghe kennisse stonden. En de gemaghtighden der gewesten +zouden by hunne meesters bezorghen, dat de benoeming gedaan wierde binnen drie weeken naa 't scheyden der vergaadringe; oft, by mangel van dien, zyn' Hoogheit mooghen voortgaan met kiezen, uit de genoemden oft anderzins. Deeze benoeming lieten die van Hollandt te loor loopen, vreezende 's Lands gerechtigheit daar by te verkorten; en stelden zelf, in deezen jaare, eenen hooghen Raadt van neeghen persoonen in, op naame des Prinsen van Oranje, als beroepen tot de hooghe Oovrigheit. Geduurende +deeze beezigheeden t' Antwerpen, met het schikken der algemeyne regeeringe, naamen zich t' Uitrecht de Burgherhopluyden, en etlyke poorters, de zorgh aan,van de zaaken in dien oordt, tot bondigher orde te brengen. Hiertoe begeerden zy voor al, dat het zitten der Geestlykheit onder de Staaten afgeschaft wierde, gelyk in Brabandt en verscheyde andre Landtschappen geschiedt was. De steedsche Majestraat, erduchtende de gemeente, stond het toe. Maar, de Geestlyken alzoo uit hun recht te zetten, had geen' kleene zwaarigheit in; en de Prins 't zelve verzoek, in den jaare vyftienhondert tachtentigh afgeslaaghen: waaroover men gemaghtighden aan zyne Doorluchtigheit schikte. Eindtlyk verklaarde de Landtraadt +aan d'Oostzyde der Maaze, op den vierden van Grasmaant, *Dat, tot weederzeggen van den Prinse toe, de vyf kapittelen zich voortaan met geen' Landtzaaken te moeyen hadden. Maar de Vroedschap van Uitrecht zoude, uit al de Kanoniken, benoemen tien oft twaalf, wel vertrouwbaar, en van den hervormden Godsdienst, oft toegedaan den zelven; om uit hun, by de Ridderschap en de Steeden, zes of acht gekooren te worden, die 't eerste lidt der Staaten hadden uit te beelden. Welke * gekooreling en zouden geacht worden voor wereltlyke luyden, en 't Pausdoom en den Spanjaardt afzweeren*. Deeze uitspraak is bekraftight by den Prinse, op den veertienden van Hooimaant, en fint achtervolght tot noch toe. In de wintersche daaghen was weynigh verricht met de waapenen. Verdugo, uitgelokt door de vorst, in 't left van Louwmaant, had hestelyk besprongen een' +schans, onlanx gesticht by den heer van Nyenoordt, door last van Meroode, tot Oldeborn, om de Zeevenwolden te verzeekeren: doch moeten aftrekken met merklyk verlies; alzoo die van binnen zich kloeklyk weerden, en eenen sterken uitval deeden. Voorts was'er ontzet op de beên; en Nyenoordt, slaande in de staart, bragh't'er etlyke gevangenen, en goeden buyt af. De Spaanschen nochtans voerden maghtighen schrik om her, met bernen en blaaken, tot dat een schielyke dooy hen weeder te nest dreef. Gelyke schaade leeden d'inwoonders van de Maare, door de Staatschen, uit Nieuwezyl. In Vlaandre, by Warkoin, vingen de bezettelingen van Meenen veele treflyke luyden, reyzende onder geley van tweehondert Albanoyzen, die +verrast en gebrooken werden. In Arthoys had zeeker Fransch Hopman, genaamt Braave, behendelyk Lens bemeestert voor den Hartogh van Brabant. En de heer van Montigny, berennende terstondt de zelve stadt, was, door de bezettelingen van Kaamerik, bedwongen geweest te deyzen, met afbrek en groot gevaar, tot in de voorburghen van Douay. Doch de inneemers van Lens, thans kraftigher omringt, en quaalyk voorzien van nooddruft, tooghen + daar uit, by verdragh, den eersten van Grasmaant. Op den derden deezer maant werd een aanslagh bestaan teeghens Naamen, daar de Hartooghin van Parma binnen, en de Ooverste Barlemont te dier tydt buyten was. +De toeleggers voerden zwart geverwde en gevouwe ladders te paard meê. Maar strydigh gevoelen, ryzende uit verscheydenheit van kundtschappen, en vreeze voor 's vyands sterke ruitery in dien hoek, deed hen te rugh keeren. +'S daaghs daaraan, werd, door 't volk des heeren van Hooghensaxen,die tot Gelder gebood, Marten Schenk van Niddeghem betrapt, als hy,be-

+1582.

+*Hoooghe Raadt van gerechte, ingestelt by die van Hollandt, op 's Prinsen naam*.

+*De Burgherhopluyden, en zommighe poorters tot Uitrecht, moeyen zich met het hervor men der regeeringe*.

+*Instelling van gekoorelingen uit den Geestlyken Staat, die, als weyrlyke luyden, dien voortaan zouden uitbeelden*.

*Geëligeerde.

+*Verdugo stoot het hooft aan een' schans tot Oldeborn*.

+*Lens in Arthoys verschalkt van de Fransoyzen*.

+*'T zelve weeder opgegeeven*.

+*Aanslagh vergeefs op Naamen*.

+*Marten Schenk gevangen*.

spiedt +zynde, uit Zanthen, een vrye plaats, en behoorende onder 't Vorstendoom van Kleef, quam. Dit had hy tot zoo goedt een' koop niet, als zyne gevankenis twee jaaren tevoore, toen 't hem gelukt was listelyk t'ontslippen. Want naa lang zitten moest hy ten laaste een hoogh ransoen betaalen. De Prins van Parma, gaauw in 't letten op zyn stuk, als nu die van Arthoys en Heenegouw, mits 't verdragh tussen Anjou en d'Algemeine Staaten, voor te hard' een' aanstoot tsaaghden, verkleende die vrees geenzins, maar gebruykte ze tot voorspraak, om den Waalen beeter vroedt te maaken, dat d'uitheemsche soldaty weeder herwaarts ontbooden diende, alzoo wel hun te geval, als zy t'hunner begeerte verzonden was op hoope van verzoening ook der andre Landtschappen, die althans de Fransoyzen, hunne erfvyanden hadden ingehaalt. Naa deezen tydigen voorstel werd +lichtelyk geluystert: en zy bewillighden niet alleenlyk in zyn verzoek, maar maakten'er 't hunne van, schikkende daarmeê Johan Sarazyn, Abt van Sant Vadast, naa Spanje; die zelf eertyds met groote heevigheit teeghens 't bedryf der Spanjaarden geschreeven had, en daarom te liever gezien werd by den Kooning, te minlyker verhoort. Philips, bestellende terstondt zeevenhondertduizendt dukaaten naa Neederlandt, beval twee Spaansche, en twee Italiaansche regementen, ten getaale t'zaamen van vyfduyzendt knechten, herwaarts hunnen wegh te neemen; die nochtans voor het eyndt van den zoomer niet ooverquaamen. Parma niettemin, begaf zich in 't begin der gemelde maant, te velde; en veynzende naa Meenen toe, rukte, op den +achtsten, met het heyr voor Audenaarde; daar hy, betrappende eenen goeden buyt van beesten, zich daatlyk van voore en achtre begon te beschansen. Freedrik van der Borgh, Ooverste alhier, waanende dat het met ernst op Meenen was aangezien, had eenigh volk der waarts geschikt, dat onderschept en geslaaghen werd; zulx hy zich slechts met ontrent vierhondert knechten vond. De stadt, niet groot, maar wel bewalt, en neerigh, leyt aan de Schelde, in een dal, dat men meestendeels onder waater kan zetten, en bloot voor een berghsken; 't welk, zich verheffende tweehondert schreeden van haar, door den belegger met eenigh geschut, zoo op de kruyn als ter halve hooghte, beplant werd, om de huyzen te schande, en de straaten onveyligh te maaken. Hier teeghens voorzaaghen zich de beleegherden met blindingen, ten beste des hun mooghelyk viel. De bezettelingen, onaangezien hunne weenighte, tooghen, by wylen, moedighlyk uit; maar deeden den vyandt luttel hinders, en niet weers genoegh om de weyden te verdrenken. En daar de zelve plas laaghen, beholp hy zich met eenighe platte bruggen. Aan den voorzeyden heuvel had de Opperhooftman zyne wyk met twee regementen Hooghduytschen van Marthouzen en Lehemberghe, beyde braave Kornellen. Daar teeghenoover, by de stroom, waar lanx de toevoer van Doornik quam, lagh de Baroen van Montigny met zyn' Waalen: ontrent den wegh naa Gent twee Walsche en twee Hooghduytsche regementen. De Markgraaf van Rysburgh, hebbende zynen oordt niet verre van daar, met de ruytery, scheen 't meeste gevaar te zullen uitstaan, indien'er ontzet genaakte; en hield derhalven gestaadelyk eenighe paarden af en aan draavende, om t'ontdekken wat'er moght' opdondren; meer uit zorghe voor verschalking, dan uit vrees voor oopenbaaren aanval: zynde de meeste maght der Fransoyzen noch niet aangekoomen. 'S Hartooghen luyden ook, kennende hun eyghen onvermoogen, hadden geenen zin om 't leegher te bestooken. Wel onderwonden zy zich verscheyde steeden t'ooverrasschen: als de heer van Rochepot die van Kortryk, d'Antwerpenaars Aarschot, zonder yets te verrichten. Maar gelukkelyk verging een toeleg ontworpen door Robbert van Meroode, heer van Tyant, Steêvooghd van Nienhoove; Olivier van den Tempel, Steêvooghd van Brussel,

+1582.

+De Waalen, op vertoogh des Landtvooghds, verzoeken 't uitheemsch krysvolk weeder.

+Hy beleeghert Audenaarde.

[+]en den Kornel La Garde, op Aalst,daar drie vendelen voetvolx met een' [+]Kornet paarden in waaren. De aanslaaghers, passende in groote stilte, met de bezettelingen, verzaamt uit de gebuurplaatsen, ter drieëntwintighste nacht van Grasmaant, te twee uuren, voor de stadt te weezen: deeden een waapengerucht aan de krankste zyde verwekken. Aan de sterkste, en den steenwegh, by de Brusselsche poort, staaken zy, daarentussen, de kruydtvlessen op de stormhoeden, naamen de lonten in den mondt, met de slinke handt de bussen op 't hooft, in de rechte de bloote rappieren, en lobberden alzoo ter borst toe door de graft. Toen aan 't rechten van drie ladders, met behulp van eenighe planken. D'eerst die opklom, een stout soldaat, gebynaamt Kooning, werd doorschooten. D'andre, daarom niet kreukende, styghen aan, en maaken de schildwacht af; hoewel'er twee stukken grof geschuts op hen los gingen. Doch die deeden kleene schaade. Als'er tweehondert booven waaren, daalden zy van de veste in een groot vlak, daar die van binnen hen kloeklyk beteeghenden, en tweemaals te rug dreeven. Welke schrik de vuurigheit in de volghers verkoelde, en hen draalen deed. [+]Echter, gemoedight door strenge aanspraak, liep'er een deel naa de Brusselsche poort; smeet de wacht doodt, de poort oopen, en een' valbrug neêr; waar lanx de ruyter met de rest van 't voetvolk, binnen quam. Toen vlooden de steedelingen naa de markt en 't stadthuys; en, naa een half uur [+]schutgeveyrs, begosten genaade te zingen. Behalven de burghers, werden oover de hondert soldaaten gevangen; zelf de Steêvooghdt Mouchron, met vier Hopluyden, en heer Pieter Aloys Abt van Nienhoove; die, gekreeghen van eenen Paulus Karlier, Brusselschen krysman, en den tienden opklimmer, met twee zyner Monniken, vierduyzendt gulden ransoens betaalde. Ontrent tweehondert, zoo soldaten als andren, bleeven'er verslaaghen; daaronder [+]zestien oft zeeventien paapen, by de hooftkerk. Want, wel tussen de drie en vierhondert geestlyke persoonen, gelyk ook veel koorens en goedren van Roomsgezinden, waaren vyftien daaghen te vooren, herwaarts gevlucht, uit de naastleggende plaatsen. De verwinners misten booven [+]vyventwintigh mann' niet. Tot Ooverste der stadt, stelde de Hartogh van Brabant den heer van Tyant. 'S nachts daaraan verscheenen voor't Slot Gaasbeek eenighe Kooningschen, zich gelaatende van Aalst te koomen, om hier den buyt te berghen: waarop zy als vrienden ontfangen, en meesters der plaatse werden. Die van Diest en Heerentals, daarenteeghen, ooverrompelden en plonderden Tienen. Doch zeekre vendels, die daar laaghen, beschansten zich in een klooster, en hielden 't tot dat de Staatschen vertooghen waaren. Een' wyl daar naa, bestonden vyf vendels met drie kornetten, Kooninx volk, by nacht, Diest te beladdren; en hadden, zynde reeds wel sterk oovergeraakt, de poort nu opgebrooken; als de bezettelingen, hoewel kleyn van getal, met bystandt der burgheren, hun den ingang quaamen afdringen. Zoo trokken zy weeder huns weeghs, achterlaatende tweehondert dooden, en verscheyde gevangenen. Ontrent deezen tydt verbood de Hartogh van Brabant (gelyk de Prins in Hollandt en Zeelandt) [+*] de verlofgelden, en allen koophandel met den vyandt: ook te slaaken voor een' maandt solds (gelyk toen de gewoonte was) de ruyters oft knechten, die afgezondert van hunne vendels betrapt wierden; en wilde dat men ze, voor straatschenders, aan den halze strafte. De Fransche Kooning, om de Staaten te bedanken voor de eer beweezen aan zynen broeder, zond den heer van Bellievre herwaarts; die hun daarbeneeven de gunst en behulpzaamheit zyns meesters aanbood; en heerlyk onthaalt zynde, met goed genoeghen van Antwerpen naa huys keerde. Om en by deeze stadt, leeden, ter vierentwintighste nacht van Zoomermaant, de dorpen zwaare schaade aan paarden, ossen, koeyen, en andre goedren, weghgerooft

[+]1582.

[+]*Aalst oovervallen van de Staatschen.*

[+]*Gaasbeek, verschalkt door de Kooningschen.*

[+]*Tienen ooverrompelt en weeder verlaaten van de Staatschen.*

[+]*Diest bykans veroovert van de Spaanschen.*

[+]*De Hartogh verbiedt de verlofgelden, en koophandel met aen vyandt: Ook 'transoenen van loopers en stroopers zonder vendel.*

[+]*

De Kooning van Vrankryk bedankt de Staaten voor de eere zynen broeder betoont; en bied hun zyn' gunst aan.

[*]Licenten.

+door't bedryf des heeren van Hautepenne. Ten halve van Bloeymaant, +zagh men, voor Audenaarde, noch geene loophoolen uitmonden in de steêgraft, nocht beukeryen gesticht om vesten oft borstweeren te vellen; mits de soldaaten, niet geoeffent en onlustigh in dien arbeydt, luttel vorderden. Endtlyk kreegh Parma een deel berghwerkers, lang verwacht, uit +Boheeme; en werd versterkt met vyftienhondert Hooghduitschen, en eevenveel Borgonjers, nieuwlings geworven door orde des Kooninx. Toen deed hy de burgh Gavre, geleeghen tussen Gent en Audenaarde, inneemen +en vestighen, om van dien kant zynen toevoer te veylighen. Vyftien Waalen verkleedt op de Fransche wyze, waaren, onlanx te voore, als gejaaght, onder de burgh Kastenet gekoomen, biddende dat men hun oopende. 'T welk geschiedt zynde, volghde strax grooter troep, en bemaghtighde 't Slot. Farneze, voorts, stelde, aan verscheyden' oorden, vyventwintigh donderbussen te werk, en baarde voor eerst het grootste geweldt op zeeker raavelyn: doch met geringe vrucht, mits de graft hier breedt en zyne bruggen te kort waaren; zulx die van binnen tydt vonden om de breuke te boeten. Dies nam hy een ander raavelyn voor, dicht by de Gentsche poort; daar't hem beeter gelukte. Want de verdaadigers, hoewel naa dapperen weederstandt, vertooghen zich steêwaarts, afhakkende de tussenbrug, en verlooren aldaar Hopman Bernouille van Antwerpen. De aanvechters, hebbende zich in de verlaate plaats geworpen, en pooghende hunne naadernissen voort te dryven, werden 's daaghs met schieten, 's nachts ook met uitvallen, gequelt; dat hun veel volx en den Kornel Marthouzen, koste. Parma, ziende't hier haaperen, deed, aan d'andre zyde der stadt een bolwerk ondergraaven, en thans de myne ontsteeken en opblaazen. Maar, als men, zynde de breuk bezightight en reedelyk geoordeeldt, ten storme trekken zouw, bestonden de Duytschen om geldt te roepen. Etlyke Waalen, zich vervordrende toe te streeven, werden raauwlyk onthaalt en afgeslaaghen. Doch deeze muytery, daar de beleegherden en hunn' heele parthy groote hoop uit geschept hadden, liet zich stillen met straffe der hoofden, die 's Veldtheeren ontzigh zulx styfde, dat de Kooningschen scherper aanbeeten, en in den wal quaamen nestelen. De Hartogh, hebbende immiddels ontrent Gent, aan den kant van vierduyzent zoo Schotten als Engelschen by een gebracht, onder de Kornellen Zethon en Norrits, met eenigh ander voetvolk, en goelyk tweeduyzent paarden, nam noch daaghelyx toe. Dan de Fransche troepen, en Hooghduytsche ruyters verscheenen niet; en de Landtvooghdt lagh nu zoo vast, dat het hachlyk viel hem aan te ranzen. Zeekre benden, gezonden om een' proeve van deurbrek naa stadt te doen, had de Markgraaf van Rysborgh, met verlies, onder de muuren van Gent gejaaght. De burghers, al loof des belegs, van toen zy 't begosten te voelen, beweezen niet alleen kleene hulp aan de soldaaten, maar ontholpen hen met letsel zoo in 't bekoomen der lyftocht als anderszins, en porden doorgaands tot verdragh. Derhalven, en mits kleenen aanblik van ontzet, moest Vander Borgh, hoewel hy, betrachtende altyds manhaftelyk zynen plicht, met grooten yver het teeghendeel dreef, het glyen laaten, om te daadingen op den volghenden +voet. *Het krysvolk hadd' uit te gaan met zyne vendels, geweer, en pakkaadje; maar in drie maanden teeghens den Kooning niet te dienen. De burghery zouw, binnen een' maant, tzeeventighduyzent gulden tot ransoen betaalen: d'Onroomsgezinden de kerken, altaaren, en beelden hermaaken; voorts vertrekken werwaarts het hun geliefde, en een jaar tyds hebben tot verkooping hunner goedren; oft zoo lang mooghen verblyven, ongemoeyt huns geloofs, indien zy diesweeghe niemandt aanstoot gaaven*. In Audenaarde, dat hem op den vyfden van Hooimaant geleevert werd,

+1582.

+*Vervolgh des belegs van Audenaarde*.

+*Parma doet Gavre inneemen en sterken*.

+*Kastenet bemeestert van de Koning schen by krysbedrogh*.

+*Audenaar de wort op gegeeven*.

+stelde Parma tot ooverste den Heer van Manuy: en laatende een deel zyns volx den Graave van Mansveldt bevoolen, toogh, noch's nachts daaraan, op, om de Staatschen te bestooken. Deeze laaghen beheynt tot Malebrugge, een half uur van Gent; binnen 't welke (gelyk het gemeynlyk gaat, daar men een' groote stadt naa by heeft) op dat pas de treflykste gezaghhebbers +waaren, om hun gemak en geneughte. De ruyters, niettemin, draavende geduurighlyk oover en weeder, ontdekken den vyandt, en boodschapten het tydtlyk. Dies neemt de heer van Teligny, zoon van La Nouë 't bewindt aan; en doet twee laaghen leggen, elke van duyzent moskettiers; d'eene aan zeeker huysken met graften, genaamt Sieklyn, een half uurken van 't leegher; d'andre wat voorder, daar zy zeeker bos t'eener wyk hadden. Wel tweeëndertigh paarden, zyd' aan zyde, was de baan breedt: en vier speeren vooruit, quam gereeden, om t'erkennen, een persoon, dien men onder de Staatschen (ik heb 't uit eenen die 'er zich ontrent vond) voor den Prinse van +Parma zelf hield. Met wonderlyke koelmoedigheit, zonder zich der schaade te kreunen, die zy van de laaghen der mosketten leeden, volghden de Kooningschen +hunnen wegh; en genaakte de aanvoerder, tot op een' handtbooghscheut, de baaly daar 't leegher meê geslooten was. Om deeze te verkraften, deeden zich voorts, twee geleeden van rondassiers, met matshaamers; maar werden wakkerlyk ontfangen, en gestuyt op de Engelsche spietsen van Morgan; zulx het hun niet gelukken wilde. 'T welk gemerkt by den aanmenner, wendt (zeyd' hy) *'t hooft*: en, gelyk hy de voorste geweest was in het toezetten, bleef d'achterste in 't aftrekken. Dit geschiedde met de zelfste gelaatenheit, en zoo leeghbaarlyk, dat zy zich beuren lieten, de zaadels en toomen der gesneuvelde paarden te raapen, en te laaden. Immiddels verscheenen Rochepot, Leeghermaarschalk, Fervacques, Laval, en andre hoofden; diede baaly deeden oopenen, om de aftrekkers te volghen. Dan, wen die stal hielden, hielden ook de Fransoyzen stal; in voeghe dat parthyen nooit aan elkandre +raakten. Onder de beweeghenissen der oorlooghe bleef de burgherlyke rust niet ongetokkelt. De Roomsgezinden van Brussel baaden den Hartoogh om vrye oeffening van Godsdienst; en werden daaroover gedreyght van d'Onroomschen. Hy beval, by schryven van den achtsten in Zoomermaant, hun, voor eerst, de kerk van Kouwdenbergh binnen 't hof in te ruymen; dewyl zy, zoo wel als d'andren, hem eedt gedaan hadden, en den Spanjaardt afgezwooren; en zyn' meening was, aldaar haast te koomen zyn woonplaats neemen. Doch men beliefd' hem daarom niet. Tot Antwerpen marden de Roomschen noch met het afzweeren des Kooninx, en 't zweeren +aan zyn' Hoogheit; nietteeghenstaande de boete van tweehondert gulden, van welke wyvermaant hebben. Derhalven werd eyndtlyk, op den dertienden van Hooymaandt, allen ingezeetenen gebooden, yder onder zynen Hopman, de gevorderde eeden te doen binnen drie daaghen, op peene van ballingschap. Waaroover de Landtvooghdt, op dat hen, ter zaake van dien, geen' wanhoop aan genaade teeghens den Kooning verharden deede, by + plakkaat verkundighde, dat hy hun den gedwongen eedt nemmer wyten wilde, nochte daarom te quaader gevoelen van hunne getrouwigheit hebben. De Algemeine Staaten, al ontbrak het hun zelven aan noodighe middelen, bewillighden, ter aanmaaning van Don Eduardt de Castro, gezant van Don Antonio, die zich Kooning van Portugal tytelde, hem zes oorloghscheepen; in hoope van den krygh eensdeels derwaarts te wenden. Maar 't wilde niet op met deezen Vorst: en Philippo Strozzi, gebiedende oover de vloot hem bygezet op den naam van 's Franschen Kooninx +moeder, werd t' onder gebracht by 't eilandt van Sant Michiel, door den Markgraaf van Santa Croce, ooverste der Spaansche scheepen. De gemelde Staaten ook, verwittight van eenen Ryksdagh t' Augsburgh beschreeven,

+1582.

+*Farneeze pooght de Staatschen by Gent te verrassen.*

+*Hy richt daar niet uit.*

+*De Roomsgezinden van Brußel begeeren oeffening van Godsdienst, op den Hartogh: die voor hun schryft, maar niet verwerft.*

+*De Roomsgezinden t' Antwerpen worden gepraamt tot 's Hartooghen eedt, by peene van ballingschap.*

+*De Landtvooghdt verklaart dat hy hun dien eedt ten beste houdt.*

+*D' Algemeine Staaten verleenen eenighe hulp aan Don Antonio.*

+*Dien dient het geluk quaalyk.*

+oordeelden hooghoorber, dat derwaarts een gezantschap bestelt wierde, om +den Kaizar en de Vorsten t'onderrichten van de reedenen, waarom zy Philips verstooten hadden, en den Hartogh van Anjou aangenoomen; en te vertoonen, hoe zyn' Hoogheit zich verplicht en geneeghen vond, tot onderhoudt van d'ouwde vriendtschap zyner voorzaaten met den loflyken Landtaardt der Hooghduytschen. Te weeten, men zagh te gemoete, dat de Kaizar, al stond' hy schoon de wettigheit van's Koninx verwerping toe, nochtans trachten zouw de Neêrlanders voor vyanden des Ryx te doen verklaaren; met voorwenden, dat zy hem, als een lidt van 't zelfste huys, en geenen vreemdeling hadden behoort te kiezen. Maar men twyfelde, oft d'Ambassadeurs, koomende uit 's Hartooghen naam, gehoor verwerven zouden, eer de deughdlykheit zyner beroepinge beweert waare: en vondt daarom raadtzaam, hun eenighe van der Staaten weeghe by te voeghen; te meer, dewyl 't hem, ten opmerke van 't geloof dat hy beleed, niet passen wilde, in 't berichtschrift zyner enklyk eyghe gezanten, te laaten stellen zeekre zaaken, dienende om de gunst der Onroomsgezinde Duytschen te winnen. Ten laaste, om zyn achtbaarheit niet te waaghen in dit stuk, en +de zelve te hoeden van den hoon, die uit weyghering van gehoor te verwachten scheen, werd verstaan, de bezeynding te doen op der Staaten naam. De persoonen, daartoe gelast, waaren, Robbert van der Mark, Hartogh van Bouillon; Philips, heer van Plessis Mornay; en meester Johan van der Warke, +Loontrekkend Raadsman der stadt Antwerpen. Ter zelfste daghvaart zond de Prins van Parma den Graaf van Aarenbergh. Doch, noopende de Neêrlandsche dingen, werd'er niet gedenkwaardighs beslooten. Den veertienden van Hooymaant, vertrok de Hartogh, neevens de Prinsen van Oranje +en van Espinoy, met een' groote sleep van andre Heeren en Eedelluyden, t'scheepe van Antwerpen naa Vlissinge; voorts oover Sluys naa Brug; daar hy zeer heuslyk bewelkoomt, en met prachtighen toestel ontfangen werd. Hier brak weeder een gruwlyk voorneemen, teeghens hem en Oranje uit; daar een ander, om gansch Vrankryk, 't onderste booven te keeren, aan kleefde. Pieter Salceda, Spanjaardt, bestaande in maaghschap dien van +Mendoza en Figueroa, had, gebiedende, van 's Franschen Kooninx weeghe, oover eenighe plaatsen in 't Landt van Mets, zeeventien jaaren te voore, zich met waapenen verzet teeghens den Kardinaal van Lottringe, oom des Hartoghen van Guize; ende was, uit dien wrok, door de aanhangers van deezen, in de Parysche woede, omgebracht. Maar zyn zoon, Nikolaas Salseda, als gebooren uit een' nichte van Marie van Luxemburgh, gemaalin van Philips Emanuel van Lottringe, Hartoghe van Mercoeur, was, zonder zich grootlyx te ervoelen van vaaders doodt, in 't heymelyk den huyze van Guize toegedaan. Zynde voorts betight met valsche munt, en daaroover ingedaaght tot Rouaan, en verweezen als versmaader des rechts, had hy seedert vergiffenis zoo zwaar eener misdaadt verworven van den Kooning, door beede des Hartoghen van Lottringe: 't welk hem, die ook diep in schulden stak, te meer aan dit geslaght, en tot bestaan van yet bysters hun te geval, verplichtte. Derhalven, naa verscheyde sluykhandelingen met deeze luyden, die der Fransche Majesteit en den Vorsten van haaren bloede een' ondersteek zochten te doen, begaf hy zich uit Lottringe naa den Prins van Parma; en hem gesprooken hebbende, naa Antwerpen, by den Hartogh, met aanbodt van zynen dienst, tot lichting van een braaf regement volx, dat haast op de grenzen zouw zyn, ende, al ging'erschaarse betaaling om, wel etlyke maanden by een blyven. De Hartogh, hiermeê beholpen, en zich vastlyk verlaatende t'eenen man die (zoo hy waande) gedachtigh der moordt aan zynen vaader gepleeght, den Lottringschen Vorsten geen goedt hart kon toedraaghen, beweez hem groote eer en genee-

+1582.

+*Ryxdagh tot Augsburgh*.

+*Bezending derwaarts, van weeghe der Staaten*.

+*Ook van weeghe des Landtvooghdts*.

+*Anjou en Oranje vertrekken van Antwerpen: koomen tot Brug*.

+*Gebrouw van eenen Niklaas Salseda teeghens hen, en gansch Vrankryk*.

ghenheit. [+]Maar, naardien Salseda niet loochende in 's vyands leegher geweest te zyn, verbloemende die reyze als gedaan om te bespieden hoe 't 'er stonde; zoo [+]1582. kreegh Oranje, die nerghens op sliep, ook anderszins der Spaansche af koomst, en eenen valschen munter wantrouwde, te schalker oogh op hem. Doende dan zynen wandel scherpelyk naaspeuren, werd hy verwittight, hoe Lammoraal van Egmondt, 's Graaven broeder, tot Brug, uit een' herberghe ontrent de zyne, in een' veerder, dicht by Salseda, was gaan t'huys leggen. De Prins hield deezen Jongen Heer zeer waardt, om dat hy zyner Doorluchtigheit, van zyn' moeder, in haar doodbed, was aanbevoolen, en tot den gezuyverden Godsdienst geneeghen scheen. Derhalven, ook mits dat de lichtveyrdigheit des zelven 't beste niet te vermoeden gaf, toogh hy hem eens ter zyde, en vraaghde wat hy met den nieuwen gaf, te schaffen had. Lammoraal, hebbende eerst gepooght het t'ontleggen met vreemde en wydt gehaalde uitvluchten, voeghd'er ten laafte by, dat hy Salseda hanteerde, om van hem eenighe verborghentheeden der Alchymie te leeren, waarin hy zeer ervaaren was. Dit baarde achterdenken in den Prinse, dat 'er yet arghers schuylde: zulx hy hem waarschuwde, zich te hoeden voor een' konst die meenighen mensch bedorven had, en voor eenen man zoo besprooken. Al 't welke Lammoraal, teeghens verbodt zyner Doorluchtigheit, oover droegh aan Salseda. Hierentussen vernam de Prins, en maakte bekent aan zyn' Hoogheit, hoe 't vast ging dat Salseda zich verknocht had aan Parma; en deez hem twee gezellen meêgegeeven; 't waar tot hulpe, oft om zyn gemoedt in standt te houden: de welke, zoo men ze in hechtenis naame, lichtelyk veel ontdekken zouden. De Hartogh, ook verkundschapt, seedert Salsedaas aankoomst, dat hy met die van Lottringe verzoent was, sloegh dit vermaan in den windt niet. Dies werd, op den eenentwintighsten van Hooimaandt, Salseda, al stillyk, in 't hof zyner Hoogheit, aangetast, en voor haar gebraght. Zyne makkers, [+]Françisco Basa, gebooren uit het Landt van Bresçia in Italië, ruyter eertyds onder Ferdinand Gonzaga, en Niklaas Hugot gebynaamt La Borde, een Waal, toefden terwyle buyten. D'Italiaan vraaghde eyndtlyk, naa, Salseda, eenen dienaar: deez weeder oft hy hem kende, en trad daarop binnen. [+]Toen viel hun zwaarigheit in, en pakten zy zich deur. Doch Basa werd achterhaalt; en gepynight zynde, beleed, gelyk ook Salseda naa hem (zoo de Neerlandsche schryvers verklaaren) dat zy, ter begeerte des Prinsen van Parma, aangenoomen hadden, den Hartogh van Brabaut en den Prins van Oranje, door vergif oft eenighen andren wegh, om hals te helpen. Dan, naar 't zeggen van Thuanus, die de waarheit deezes werx best weeten kon, miszaakte Salceda yet teeghens 't leeven van den Hartogh in den zin gehadt te hebben: maar bekende in zynen dienst gekoomen te zyn, op hoope van geleeghenheit, om, met hulp van zyn regement, en van andre Kornellen die hy dacht te bekooren, Kaamerik en Duynkerke aan den vyandt te leeveren; en om alles, wat 'er omging, oover te schryven aan die van Guize. Die zouden den Prins van Parma des verwittighen; deez den Kooning van Spanje. Wyders oopenbaard' hy een weldigh vloekverwantschap, geknoopt by de Lottringsche Vorsten, om Vrankryk aan den Spanjaardt te brengen; en dat' er een' groote staart oovérsten van Landtschappen en steeden, Heeren en aadels aan vast was. De Hartogh zond afschrift deezer belydenissen aan den Kooning zynen broeder, by den heere van Dammartin, met beede dat hem geliefde ernstlyk daarop te letten, en orde te stellen, om, eer het te spaade wierd, de Lottringers in te toomen; gemerkt van hunne raadslaaghen al oover lang niet goeds te gevoelen gestaan had, en dat zy, gesterkt in stoutheit, door wanstraf en zyn toegeeven, hunner staatzucht geen' maate wisten.

[+]*Hy wort gevangen.*

[+]*Ook een van zyne makkers, Françisco Basa. Hunne bekentenis.*

+Immiddels raakte Basa aan een mes in de gevankenis, en verdeed zich +zelf met twee steeken, d'eerste in den naavel, de laatste in 't hart, op den dertighsten der maant. Waaroover zyn lyk naa de galghe gesleept, en opgeknoopt werd, met twee geschriften aah de beenen, 't een in Duytsch, +'t ander in Fransoys, inhoudende dat hy van verraadt ooverwonnen was, en in wille geweest zyn' Hoogheit en den Prins van Oranje, door venyn oft anders, ter doodt te brengen, uit last van den Prinse van Parma, Veldtooverste des Koonings van Spanje. Daarnaa hieuw men'er 't hooft af, de rest in vieren, en stelde de deelen op vyf poorten der stadt. Salseda, gebraght naa Vrankryk, ten verzoeke des Kooninx, herriep daar zyne bekentenis, +als uit vreeze geschiedt zynde. Echter verweez hem 't Rechtshof, verstaande dat hy leevendigh door vier paarden verscheurt zoude worden aan vier stukken; deeze gehangen aan eevenveel galghen, voor de treflykste poorten van Parys; de kop gezonden naa Antwerpen, en geplant daar 't der Majestraat goedt dochte. Toen, ongewoonlyk gefoltert, bevestighd' hy 't voorgemelde: doch voer weeder daaruit,ter vermaaning van zeekren Jesuyt, als hy, een' donkren trap af, naa den kerker geleydt werd: en roepende, dat de Lottringsche onschuldigh aan 't opgeleydt misdryf, +en goede Vorsten waaren, starf op d'ontkentenis. Lammoraal van Egmondt, meer beruchtight dan oovertuyght, werd een' wyle bewaart op de burgh van Sluys; en ging naamaals ontslaakt, met den Hartogh naa Vrankryk. Ten einde van deeze bekommeringen brak een ander verraadt uit; maar met het doen van zynen slagh. Tot Lie, een' kleene, doch sterke stadt, twee mylen ruym van Antwerpen, en wat min van Mechele, gebood een Antwerpsch eedelman, gebynaamt Eedtveldt, oover de bezettelingen: een deel der welke bestond uit een vendel Schotten onder Willem Simple, die zynen eyghen broeder tot Steêhouder had. Deeze Hopman, oft nit eenighen wrok teeghens de Staaten, gelyk hy naamaals t' zyner verschooninge voorgaf, oft uit puure gierigheit, trad in handeling met den heer van Hautepenne, om hem de plaats te leeveren. Naa 't klaarmaaken van den koop, komt Simple, gelyk hy wel plagh, op den eersten van Oestmaant, 's middaaghs, Eedtveldt vergasten, en geevende hem te verstaan, hoe de vyandt eenen zyner aadelborsten, die gevangen en een braaf krysman was, voor geenerley rantsoen wilde los laaten, verzoekt oorlof tot een togh, om andren te betrappen, en hem by wisseling te vryen. De Ooverste, pryzende 't ooghmerk, bewillight dat hy gaa, met dertigh Schotten; en voeght'er zeeven soldaaten en eenen tromslagher van zyn eyghe vendel by. Uitgetrokken, teeghens den aavont, ter Loovensche poorte, tot ontrent twee mylen verre, ment hy 't volk in een' kerk, quansuys om wat te rusten; doet daar Eedtvelds knechten aantasten en binden. Onlanx daarnaa verschynt Hautepenne met een' kloeke troep, zoo te voet als te paarde, verzaamt uit de naaste plaatsen van zyn' parthy. Toen stryken zy teffens, zonder gerucht te maaken, na Lier toe. 'S verraaders broeder, zyn Steêhouder, meêwustigh des werx, had terwyl twee wachthuyzen bezet, en vergaaderde 's morghens voor drie uuren de rest der Schotten, op zeeker vlak achter 't huys des Ooversten; om, zoo hy de sleutels weygherde, die met geweldt, en hem 't leeven te neemen. Jaa hy liet het hierop alleen niet aankomen; maar had noch zeeker gereedschap by de poort, om ze te verkrachten zoo 't noodt deede. Thans hoort men den Hopman daar voor roepen, dat men hem in liete, hy braght een' goeden buyt meê. Zyn broeder stapt naa 't Raadthuys, daar 't bevel oover de wacht aan Kornelis Kriekaart, Scheepen der stadt, stond; en begeert dat men van den Steêvooghdt de sleutels vordere. Noch Kriekaart, nocht Eedtveldt, nocht yemandt der burgheren, gevoelde quaalyk van de Schot-

+1582.

+*Basa verdoet zich zelf*.

+*Straf aan het doode lichaam*.

+*Salseda wort tot Parys gestraft*.

+*Lammoraal van Egmondt beruchtight met dit werk*.

ten, +die zich, langen tydt, eerlyk in den krysdienst, en vruntlyk jeeghens de steedelingen, gedraaghen hadden. Dies verzoekt d'een de sleutels, en d'ander laat ze volghen, met gelyke gevoeghzaamheit; onder enkelen last van alleen de winketten te oopenen. Deeze waaren drie oft vier achter elkander; ook 't gezelschap reedelyk sterk; zoo dat'er geen gevaar te vreezen scheen. Gekoomen, dan, aan de poort, heet Kriekaart den burgheren, het tweede winket niet t'ontsluyten, oft het eerste waar weeder toe gegrendelt; en zoo vervolghends; tot dat hy, met den poortier, aan 't laaste quam, om zelf toe te zien. Dit geoopent zynde; treedt Hopman Simple deur; en vindende 't naaste toe, maakt strax den poortier af, en quetst den Scheepen doodtlyk. De Steêhouder, van binnen, oovervalt de burgherwacht, en raakt by zynen broeder. Voorts neemen zy de sleutels, en draayen de groote +deuren. Al dit met zulk een stilte, dat men des in stadt niet gewaar werd, eer een der gebonde knechten, geheeten Antonis Kraay, die den Schotten ontsprong, aan Fransmans tooren den burgheren verraadt quam toeschreeuwen. De Kooningschen, nu ingeraakt, worden geleydt, van Hopman Simple, tot oover de Hooghbrug; daar een', genaamt Adriaan van Buyten, Steêhouder oover de wyk, hem vraaghde wat'er gaands was, en zoodaan een geraas veroorzaakte. Hy antwoordde, dat men een' looze waapenkreet by de Loovensche poort maakte. Als d'ander hieroover, naa't haalen van zyn geweer, weeder op straat keerde, hieuw Simple hem met den blooten deeghen naa 't hooft; en zoud' hem gedoodt hebben, waar de slagh, by Adriaan, die echter gewondt werd, niet met zyn' stok verzet geweest. Met een verheft zich de klank der trompetten; runt de ruyter door de straaten; stopt het voetvolk de toegangen: zulx nocht burghers, nocht bezettelingen, zich erghens te gaader voeghen konden. Wanhoopende derhalven van de gemeyne behoudenis, betracht yder zyn' eyghene. Zommighen werpen zich van de wallen, en zwemmen door de graft: eenighen verdrenken daar in. De Steêvooghdt zelf, in 't hemde, voer oover met een schuytken. Andren neemen hunne toevlucht tot schuylhoeken. Wie in de hitte achterhaalt werd, was lyveloos. Wyven, jaa d'ouwde in 't gasthuys, bagynen, kindren, werden vermoordt zonder onderscheydt, bet dan tweehondert: veele maaghden en vrouwen geschendt: voorts de huyzen geplondert; de verborghelingen opgestommelt, wreedelyk gepynight, en tot ondraaghlyk ransoen gedwongen. De Spaansche Hopman Alonso, van wiens getrouwigheit aan de Staaten booven getuyght is, viel hier, noch niet geneezen van een' quetsuur, ontfangen een' wyl te voore, in de handen der Kooningschen; die hem, by zyn eene been opknoopten, en alzoo lieten sterven; thans vierendeelden, en de stukken buyten de poorten aan galghen hingen: van waar zy, door de Antwerpsche ruyters seedert gehaalt en eerlyk naar krysgebruyk begraaven werden. Simple ging den Prins en de Hartoghin van Parma begroeten tot Naamen; van daar naa Spanje, met hun voorschryven aan den Kooning, om loon voor zynen dienst te verwerven, oft om zich voor de weêrstuyt zyner schelmerye te hoeden. 'T verlies van Lier, lastigh aan Mechele, Vilvoorde, Brussel, zeurde maghtigh die van Antwerpen, geknelt van deezen neuzdwang; van welken, mits de sterkte der plaatse, men zich niet toeleggen kon lichtelyk verlost te worden. Duchtende voor meer ongemaks, zoo de vyandt in 't klooster van Sant Bernardt quam nestelen, braaken zy 't af; en besoldighden eenighe vaanen paarden, tot verzeekring hunner steede. In 't eerste van Hooymaant, was Kaarel, zoon van Graaf Albrecht van Mansveldt, ten dienste des Hartoghen, uit Vrankryk, lanx de strandt, ontrent Duynkerke gekoomen met vyftienhondert Hooghduytsche ruyters, en een deel Fransoyzen te voet. By deeze had zich de Graaf van Rochepot gevoeght met de troepen vergadert onder Gent,

+1582.

+*Lier verraaden ann Hautepenne*.

+op hoope van Audenaarde t'ontzetten; ende was tussen Sant Wynoxberghen en Duynkerke koomen leegheren. De Landtvooghdt, willende verzoeken oft men ze uit hun voordeel lokken konde, rukte derwaarts met +het meeste deel des heyrs. +1582.

Op den tweeden aavont van Oestmaant viel wat schermutsens voor Wynoxberghen, daar 't grof geschut van de muuren speelde. Des andren daaghs naaderd' hy bet; zulx maar een' stroomken de Staatschen en de zynen van elkandre scheydde. Rochepot lagh ziek tot Berghen voorzeyt: deed zich nochtans op de veste draaghen; en hebbende de gestalte van 's vyands leegher bezightight, gebood tweeduyzent knechten, vyfhondert ruyters, uit den geheelen hoop te kiezen; die 's naamiddaghs, terwyl zich de rest in slaghorde binnen de beschansing hield, den strydt begosten. De Kooningschen, talryker veel, kreeghen ten aanvang het voordeel der weeghen, heggen, en graften, in. Doch 's Hartooghen benden vermanden zich tot zoo dapper een indruk, dat d'andre weederom ruymen moesten; niet zonder grooten afbrek te lyden. Toen zeyndt Parma den Baroen van Balanson, naamaals Graaf van Varax, met zyn' Kornet, neevens eene vaan Schutten, aan 's Hartooghen voetvolk op den hals. Daar werden zy wakkerlyk gestuyt op de spietsen der Engelschen; Balanson gevangen; zyn' vaan genoomen; de vendrigh gevelt; wel de helfte der twee Kornetten te schande gemaakt. Naa een styfzinnigh gevecht, als de zeeghe noch ten volle niet ooversloegh, namp men weederzydelinx de hertredt: maar als Parma verre 't meest, en tussen drie-en vierhondert mann', verlooren had. *+Groove schermut singen by Sant Wy noxberghen.*

De Hartogh, gescheyden uit Brugge, deed, op den twintighsten van Oestmaandt, tot Gent, daar de vier Leeden van Vlaandre verzaamt waaren, +zyn intreê, weeder geviert met uitmuntende staatlykheit. Op den drieëntwintighsten werd hy tot Landsheere gehuldt; en sprak van woordt tot woordt den eedt naa, hem voorgehouden door den Loontrekkenden Raadsman der stadt, Jakob Taayaard,gemaghtight hier toe door den Heer van Angrelles, die alleen 't recht heeft om de Graaven van Vlaandre te beëedighen, ende, mits zyn' ongezontheit op dat pas, die pleghtigheit niet begaan kon. 'S daaghs daaraan verschiep zyn' Hoogheit de Wet: 't welk, gewoon te geschieden tien daaghen te voore, men dus lang had uitgestelt. Haare hoopen, althans zeer gemindert, zoo door 't ooverloopen van veel' Engelschen, die oover de heersheit van Norrits klaaghden, als anders, quaamen, van Loo, en ontrent Duynkerke, tot Sant Lievenshout, styf twee mylen van Gent, leegheren; erduchtende den Prins van Parma, die nu met d'Italiaansche en Spaansche benden gesterkt was. Deez, des, verkundschapt, laat, om spoeds wil, zyn' pakkaadje achter, en jaaght der waarts in meening, hen onverziens t'ooverrompelen. Dan, met het krieken van den neeghenentwintighsten der gemelde maandt, ontdekte de wacht zyn' voorhoede. Waaroover de heer van La Pierre, Maarschalk des leeghers, flux de zynen deed schaaren, en tot betrachting hunner eere vermaande, zich gelaatende slaans gezint. Maar, gelast des niet te waaghen teeghens ongelyk meerder maght, gebood hy den Kornel Saysseval, eenighe vendels van 's Hartooghen lyfwaarders ter schermutsing te leyden, en de Kooningschen zoo lang' op te houden, dat de pakkaadje uit het dorp gevoert moghte worden, en de rest des volx zich ter hertredt schikken; die hy, begunstight van de weeghen, daar met wallekens betuynt, in deeze orde naa +Gent nam. De achterhoede teeghens den vyandt bestond' uit een Engelsch regement, meest spietsen, en eenighe Hooghduytsche Kornetten onder Saysseval; de middelhoop uit drie Fransche volharnasde Kornetten, 't regement van Fouqueroles, broeder van La Pierre, samt ettelyke Vlaamsche en Schotsche vendels; de voorhoede uit het regement van Johan de Bouk, drie Engelsche vaanen te paarde onder Norrits, vier Fransche licht gewaapent. *+Anjou wort, tot Gent, Graaf van Vlaandre gehuldt.* *+Braave aftoght der Staatschen van Sant Lievenshout naa Gent.*

[+]In Parmaas voortroep waaren vierhondert knechten, en ontrent duyzendt ruyters. Deeze leeden groote schaade uit laaghen, geleydt d'een' achter d'andre, by de Bouk en Fouqueroles, op bequaame plaatsen; en hun aandrang werd zulx geschorst, dat zy nooit klaar konden raaken, om teffens te treffen op de aftrekkers; die 't eyndtlyk met kleen verlies, dan van drie oft vier Hopluyden, 's morghens ontrent zes uuren, tot voor Gent braghten. Geweeken aldaar, dicht by de Kaizarspoort, onder scherm van 't geschut, beschansten zy zich met de rustwaaghens van drie Hooghduytsche [+]Kornetten: uitgezeyt Norrits, die met de Engelschen in eenen beheynden koolakker plaats koos. Rochepot, toen, hoewel noch niet recht bekoomen van zyn' krankheit, gaat buyten: en hebbende, aan Sant Lievenspoort, zeekre hooghte en moolens ingenoomen, schaart de troepen. Voorts beveelt hy vier uitgeleeze vendels, neevens de paarden van Norrits, met een deel Engelsche spietsen, de trotselyk aanstreevende Kooningschen te sarren: doch, als 't gevecht zich ontstaake, allenskens te deyzen tot onder de muuren; daar zyn' Hoogheit, met de Prinsen van Oranje en Espinoy zat, om 't spel t'aanschouwen. Moedighlyk queeten zich de Engelschen, aangement van Norrits zelf; der maate, dat'er meenigh man ter elke zyde verslaaghen werd, en de vyandt somtyds uit zynen standt gedreeven; mits des Hartooghen volk, als 't ontsnoert was, zich weeder, tot nieuwen aanval, quam verbinden by den wal; van waar het grof geschut de Spaansche doorgaands met grouwlyken donder dreyghde, en dikwyls daaronder rommelde. Immiddels was hun gansch geweldt by der handt. 'T welk de Veldtheer, gemerkt de weêrparthy de stadt tot een' rug had, twee uuren lang in slaghorde hield, zeyndende van tydt tot tydt frisse borsten ter schermutsing. Een regement zyner Hooghduytschen, gestelt onder zeekren moolen,een' mosketscheut van de vesten,vervorderde zich de waaghenburgh te scheuren. Afgemat van verlooren arbeydt, maakte 't plaats voor een tweede van den zelven landaardt Hierentussen had men meer geschuts, uit andre oorden der stadt, herwaarts gesleept. En nu vlooghen hun de spaandren van den moolen, de sleetren van de harnassen, de darmen van hunne spitsbroeders, om de ooren; zonder dat zy daarom lieten, elkandren hart in den boezem, en 't wyken af, te spreeken. De Hartogh, ziende de Engelschen zich zoo manlyk draaghen, vraaghde den Prins van Oranje, wat volk dat was; die 't hem verklaarde. Vraaghende daarenteeghen, wie zich daar, van anxt, in 't waater der steêgraft begaaven, om de kaade tot borstweer te hebben, kreegh t'antwoordt, dat het Fransoyzen waaren. 'T welk hem deed uitvaaren met deezen vloek: *Malgré Dieu de la raçe*. Thans quam een loodt aan snorren van onder den moolen, en doodde, vier roeden van hem en den Prinse, een Sarjant van den Vlaamschen Kornel Oudart van Zonneveldt: waaroover zy ter zyde traaden. Eyndtlyk ontgaaven zich de Kooningsche Hooghduytschen de hoope van tot hun vermeeten te koomen, en tooghen te rug. Zoo deeden ook d'andre schermutsers van den Landtvooght. Etlyke Staatsche Hooghduytsche ruyters, hierdoor verstout, wilden de waaghenburgh geoopent hebben, en (zeyden zy) een' pots maaken: maar waaren niet rasser buyten, dan dertigh of veertigh Albanoische speeren hun quaamen den wegh achter afsnyden; voorts op 't lyf storten. Om welke schok t' ontgaan zy den sprong in de Schelde waaghden; daar'er een deel verzoop, een deel in 't Landt van Waas ooverzwom. Toen viel den Prinse van Oranje in, en gaf hy den Hartooghe te bedenken, dat Parma wellicht pooghen moghte, oover der zelfste stroom, in dat gewest te raaken, 't welk noch vet en vol was. En oft men schoon de boeren daar, ten getaale van achtienduyzendt, op geweer gestelt had, de zaak scheen buyten zorghe niet. Tot meerder gerustheit dan, ontbood zyn' Hoogheit,

[+]1582.

[+]*Streng gevecht onder die stadt*.

+daadtlyk al de paarden in stadt, op alleenlyk drie vaanen naa. Dit gespeurt by Farneeze; doet hy de knechten, zoo naa ontbloot van ruytery, op nieuw bespringen. Hier werd echter heftelyk gevochten, een goedt deel volx gespilt; meest aan de Spaansche zyde. De yzere koeghel nam'er veel wegh, en een mosketkloot de rechte hiel van Ferdinand Kaarelszoon Gonzaga, zulx hy sint altyds hinkte. Mondragon verloor 't ros, daar hy op zat. Aan den aavont eerst, scheyd' d'er de Landtvooghdt uit; begroef ontrent tweehondert mann'; en voerde de gequetsten, neevens de achtbaarste dooden, met +zich. De Hartogh, laatende tot Gent dien van Espinoy, vertrok ten naasten daaghe, met den Prinse van Oranje, en al het krysvolk, dat men by kleene troepen binnen Gent oover de Schelde holp, naa Denremonde: alwaar hy ook heerlyk, als Graaf van Vlaandre, werd ingehaalt. Op den tweeden in Herfstmaant keerd' hy van daar tot Antwerpen: in welken oordt de gespraay de soldaaty zich wat verquikte. Verdugo, midlerwyle, laatende tot Rooden in de Ommelanden vier van zyn' Walsche vendels, die met list dachten binnen Groninge te raaken, hadde m' 'er niet te scherp een' wacht gehouden, haalde, op den vyventwintighsten van Hooimaant, uit de Zeevenwolden en Drenthe, eenen grooten roof: rukte voorts ten zelven daaghe, +met meest al 't volk van oorlogh, naa Lochum, een kleen sterk steedeken, op de vliet Berkel, twee mylen van Zutven, en behoorende tot dat Graafschap. Als hy nu eenighe schansen opworp, om het te benaauwen, tooghen zommighe Westvriesche vendels te scheep' in de Marne; bernden zoo tot Leens, als by Aduwaart en Leeghkerke, voorts in Twenthe en Drenthe verscheyde kerspelen af, wel tot dertigh toe; om hem van Lochum te trekken: maar quaamen t'hunner meening niet. Dies verzaamde Graaf Willem +Loodewyk eenighe kryskraften; en doende den vyandt een blokhuys oft twee ruymen, en zich dichter by een voeghen, holp etlyke waaghens met mondtkost en andre nooddruft in Lochum. Maar Verdugo, ziende den Graaf, daarnaa, te rug trekken, en oordeelende dat d'ingekreeghe lyftoght haast verteert zouw zyn, besloot het steedeken noch vaster, met wel zestien oft zeeventien schansen, en mande ze te deeghe. Ook omgroef hy zich sterk, op zeekren bergh daarontrent. Toen braghten Graaf Willem en de Graaf van Hoohenlo aan den kant van vierdhalfduyzent knechten, en duyzent ruyters te hoop: en keerden, met twee halve kartouwen, en vier veldtstuxkens, derwaarts. Ten aankoomen werd'er wat geschermutst, zoo te voet als te paarde. Des andren morghens beschooten zy eene der schansen; de welke, geleeghen voor de Moolenpoort, en hun meest in den weeghe, terwyl de beleegherden uitvielen, bemaghtight werd; met neêrlaagh van tzeeventigh oft tachtentigh mannen, die'r in waaren. Voorts hielden d'ontzetters behendelyk de schermutsing gaande, en hermaakten immiddels de afgebrooke +brug oover de vliet; zulx hun gelukte meer voorraads, dan eerstmaals, in stadt te brengen. Ten naaste nacht oovervielen zy noch twee schansen. Welke voorspoedt hun de stoutheit gaf, om Verdugo, vertrokken op den bergh, in zyn voordeel te bestooken, met slechte orde, in drie hoopen, waaraan hen Hoohenlo verdeelt had. Verdugo hier, waarneemende zyn' stonde, stort met zyn' gansche maght op de zwakste schaar, en doet ze verstuyven. Een' goedt deel soldaaten, ook eenighe bevelhebbers, bleeven'er in de loop. Een deel vlood'er in stadt: een deel toogh'er in, door Hoohenloos bevel, om ze te verzeekeren; neevens twee zoonen des Graaven van den Bergh, en veel Gelderschen aadels, tot wel achthondert man' toe. Hoohenlo, dus gekrenkt, deysde naa Zutven; en liet den vyandt de handen ruym, om de verloore schansen te herwinnen en 't beleg eeven strak aan te binden. Want, Verdugo zagh lichtlyk af, dat d'ontfange voorraadt niet strekken kon, mits de eeters naar gelang immers zoo zeer vermeerdert waaren.

+1852.

+*De Hartogh trekt naa Denremonde*.

+*Verdugo voor Lochum*.

+*Graaf Willem van Nassan spyst het*.

+*Noch eens met bystandt van Hoohenlo*.

+Maar, zynde nu tweemaals gesteurt geweest, en daaghelyx gequelt wordende met uitvallen der steedelingen, schreef hy om bystandt aan Parma; die hem Graaf Kaarel van Mansveldt, en den Baroen van Hautepenne, met ontrent zeshondert paarden; en vyftienhondert knechten, toeveyrdighde. Dus versterkt, deed hy, oft veel eer Mansveldt, dien hy't hoogh bewindt oovergaf, de stadt weeder opeyschen. Doch de beleegherden, hoewel zy reeds, ten eynde van drie weeken naa de tweede spyzing, 't paardevleesch moesten aanspreeken, toonden geen' kommer. Te weeten, Hoohenlo, gereyst in persoon naa Antwerpen, en vertoonende, aan den Hartogh, en den Prins van Oranje, hoe 't met Lochum stond, daar drie neeven zyner Doorluchtigheit in waaren, had, tot vordering des ontzets, derdhalfduyzent mann' te voet, vyftienhondert te paarde, en noch drie Engelsche kornetten onder Norrits, verworven. Den eenentwintighsten van Herfstmaant, scheydd' hy uit Deeventer, en vergaaderde, op de heyde tussen Zutven en 't huys te Dort, vyfduyzendt knechten en derdhalfduyzendt ruyters, zoo Fransoyzen, Gascoenen, Engelschen, Schotten, als Neêrlanders; puyk van volk. Zy sleepten met zich vier zwaare stukken geschuts; getal van delvers; vyf waaghens, op elken een' lange aak; vyf gelaaden met schipbruggen; zes met schanskorven; veele met ander krysgereedtschap en eetwaaren, om teffens den vyandt en den honger te verdryven. By 't huys ter Wilde, een half uur van Lochum, had Verdugo een' groote sterkte. Deeze, als zy d'ontzetters in 't oogh kreegh, werd verlaaten: en Hoohenlo, ziende zyn oopen, deed flux een schans opwerpen tussen twee van den vyandt in. Onder scherm van deeze sloegh hy een' brug; beschanste voorts 't eyndt der zelve, aan ginszyde van 't waater; in voeghe dat hem de toegang der stadt niet te beletten was. 'S nachts hieraan, liet hy d'onnutte oft oovertallighe monden daar uit koomen; de bezetting ververschen, doch sterk booven vierhondert mann' niet. Met den daagheraadt ging men gezaamentlyk de beleggers in hun voordeel zoeken. Die weeken naa den bergh; gemerkt Hoohenlo nu de stadt te zynen wille kon spyzen, en hen voor afsneê van toevoer deed duchten. Zy bleeven daar nochtans tot oover middagh in slaghorde: maar naamen toen, ontruymende al de schansen, hunnen wegh naa Grol; en lieten een leelyk spoor +van vuur en vlam, waar zy door tooghen. Ten volghenden daaghe, werd Lochum voorzien met allerley nooddruft; en de schansen rondom geslecht. Verdugo verdeylde zyn volk in Grol, Oldenzeel, Goor, Enschede, Koeverde, Mansveldt en Hautepenne keerden naa Brabant. Voor Lochum, was, onder andre Kooningschen, gebleeven de Baroen van Anholt, dien, terwyl +hy de ronde deed, een koeghel uit der stadt, trof. Thans beschooten de Staatschen 't huis te Keppel: 't welk de bezettelingen leeverden, en met een hunnen Ooverste. 'T Slot Baatenburgh aan de Maaze, een' halve myl van Niemeeghen, werd hun ook oovergegeeven; gaande de soldaaten daaruit, met hun geweer. In Noordthollandt had, een' wyl, een gevaarlyk vuur van oproer gebrandt, dat, listelyk gestookt, voorzichtelyk bestelpt, ten laaste om dit getyde +volkoomelyk gesmoort werd. In den jaare vyftienhonderteenentachtentigh, als men Philips tot Lisbon Kooning van Portugal kroonde, laaghen daar, onder andre Noordthollandsche, verscheyde schippers van Hoorn en Enkhuyzen op hun vertrek. Deeze, door zyn bevel, werden met allerley gerief en handtreyking bejeeghent: jaa zommighe te hoove genoodight, en staatlyk onthaalt, zonder toezeg te spaaren, dat zy zich t' hunner weederkoomst gelyke heusheit van zyne Majesteit verzeekren moghten. Waartoe hy inzonderheit te werk stelde eenen persoon geboortigh van Enkhuyzen, die hem twintigh jaaren voor trauwant gedient, en noch eenen broeder daar ter steede in 't leeven had. De schippers dan, te heym gekeert met het hart vol

+1582.

+*Lochum wort ten volle verlost*.

+*De Staatschen kryghen de huyzen van Keppel en Baatenburgh*.

+*Toeleg van den Spanjaardt om Enkbuyzen, en andre plaatsen in Noordthollandt, opstendigh te maaken*.

[+]van 's Kooninx minlyke goedertierenheit, booghden daaraf op 't breedste, en verhieven ze ten heemel toe. En dit geviel juyst als men t' Enkhuyzen stond om hem vyandt te verklaaren, en af te zweeren: De Wethouders, duchtende dat deeze klap de gemoeden moghte schuw van 't afz weeren, en voorts wendigh van de teeghenwoordighe regeering maaken; vorderden van Sonoy een vendel knechten, onder Hopman Jan Garbrantszoon hunnen meedeburgher: 't welk, ingekreeghen, hen voor dat pas gerust stelde. Maar de Spanjaardt, voortvaarende in d'aangevange treeken, schikte derwaarts, luttel maanden hiernaa, den zelfsten Helbardier, met pronkende brieven, gestoffeert met milde aanbieding van genaade, en vergeldenis voor de geenen, die zich inde armen zyner Majesteit wilden werpen. Deez, gekoomen, quansuys, om zynen broeder te bezoeken, en ontfangen met geen' minder vrundtlykheit by de schippers geweest tot Lisbon, dan by hem; wist zyn' boodschap zoo glimpigh voor te draaghen, en zulx op te geeven van de lydighe zucht zyns meesters tot den Neêrduytschen landtaardt, dat hy veelen, bekalt daar door, of bekoort door den schyn der vertoonde belooningen, aan zyn' koorde kreegh. Zeeker in woonder van Enkhuyzen, genaamt Wouter Verhee, broeder van Johan Verhee Scheepen der stadt Amsterdam (beyde zyn 't mannen, gesprooten uit der Goude, van helder en heughlyk vernuft geweest) werd ook aangezocht onder andren: en hebbende geleezen des Kooninx schryven, gedaghteekent den eersten van Wynmaant des jaars eenentachtentigh, dubbeld' het, uit zinlykheit, om de konst van den styl. Want van 't werk had hy een' afkeer; en waarschuwde verscheyde vrienden, dat zy zich daarmeê niet mengen zouden. 'T zelve nochtans der Majestraat te oopenbaaren, tot last zyner bekenden, was hem teeghens de borst; waarin hy, diesweeghe, dit hachlyk geheym, [+]een' tydt lang, draaghen bleef. Koomende thans door Haarlem gereyft, meldd' hy 't, in gemeynzaame kout, zynen vertrouwdeling Dirk Volkaartszoon Koornhart; die, 't gevolgh dieper inziende, hem uitgehoort berispte dat hy 't der Ooverheit verzweeghen had; en rondelyk verklaarde, noch dien aavont naa den Haaghe te willen gaan, om het, den Staaten aldaar vergaadert, aan te geeven. Verhee, hiermeê belaaden, pynde zich, hem van dit voorneemen te brengen, zeggende dat Enkhuyzen een goedt vendel soldaaten in had, en geene noodt altoos. Koornhart, blyvende by zyn opzet, eyschte 't afschrift van 's Kooninx brief; doch verplichtte zich, zyn best te doen, om de zaak zulx te beleyden, dat zy niemands bloedt quaam' te kosten. Hierop beloofd' hem d'ander het afschrift, dat hy niet by zich had, ten naasten daaghe toe te veyrdighen: daar Koornhart niet naa toeven wilde. Gereyst, dan, oover nacht, en 's morghens in den Haaghe koomende, verwittighd' hy zyn weedervaaren aan Niklaas van der Laan, Burghermeester van Haarlem; die, daar ter daghvaart zynde, alls in de vergaadring der Staaten braght. Thans volghde 't beloofde afschrift: en deeden de Staaten, hebbende dat gezien, noch een vendel knechten, dat tot Eedam en Monnikkendam verdeelt lagh, t'Enkhuyzen koomen; den Helbardier op 't stilste in hechtenis neemen; andren in hunne huyzen verzeekren. Zommighen maakten zich t'zoek, tot dat de vreez oover ging. Want dit stuk werd gehandelt met zeldzaame gevoeghlykheit; en zelf de trauwant ontslaaghen (alhoewel naa lang zitten) onder enkel gebodt van 't Landt te ruymen: 't zy de beede van Verhee gold: en dat men oorbaarlyker vond, andren, hierdoor, by gelyke geleeghenheit,onbekommert in 't melden te maaken, dan de quaadwillighen door scherpheit van straf te verbluffen; oft schroomde, door strengheit gepleeght aan eenen die uit Spanje quam, de vryheit te verliezen, die d'onzen daar genooten. Maar op deeze zachtigheit scheen gezondight te worden. Want, als men 't gewoel bezaadight

[+]1582.

[+]*Die wort ontdekt, en verhoedt.*

+waande, quam in 't licht, hoe de Kooning nieuwe brieven van den zelfsten zin, en geteekent op den twaalfden van Bloeymaant deezes jaars tweeentachtigh, uit Lisbon gezonden had, aan de tweeëntzeeventigh hoofden der burgherye van Enkhuyzen; mits zyne voorgaande, meermaals gericht aan Burghermeesteren (zoo hy zeyde) door slim bedryf van eenighe baatzoekers, waaren achter gehouden, en de gemeente geblinddoekt in een' zaak waaraan haar hooghste welvaart hing. Dit porde de Staaten tot geeven van naader last aan Sonoy, om Enkhuyzen met drie vendels, elk van hondertvyftigh koppen, te bezetten. Thans, op bevel, eens en andermaals ontfangen van den Prins van Oranje, die hem dubbelt van 's Kooninx laaste schryven toeveyrdighde,versterkte hy de vendels, elk tot tweehondert man toe; ende nam zelf zyn' woonplaats tot Enkhuyzen, voor den geheelen winter: waarmeede alle ongemak, en vreeze van dien, verwonnen werd. +Onder verscheyden' aanslaaghen ter elke zyde, haaperd' 'er ook een, voorgenoomen, van weeghe des Hartoghen van Brabant, teeghens Looven; daar een deel volx, reeds binnen geraakt, weeder werd uit gedreeven. In 't laaste van Herfstmaant, kreegh de heer van Sant Luk, neevens de Kornellen +Tempel en Saysseval, met tweeduyzent knechten en vyfhondert ruyters, by verdragh de burgh van Gaasbeek weeder; daar eene vaan te voet, een' halve te paard' op lagh. Dus werden van deeze prang de Brusselaars +verloft, die 't ernstigh verzocht hadden. 'T Slot van Tolouze ging den zelven gang. De Graaf van Rochepot, pooghende Lier te breydelen, +dwong de bezettelingen van 't Slot Eekelhoove, die 't planten van twee stukken geschuts verwacht hadden, uit te gaan met witte stoxkens. Daarnaa toogh hy voor Rost, een blokhuys aan de Deemerstroom, dat maar drie daaghen teeghens hield. Hier werd hy zelf gequetst; ook de Kornel La +Garde. Thans begaaven die van Duffel zich onder 's Hartoghen gehoorzaamheit. In Ooveryssel pasten Hopluyden, Krom van Steenwyk, Wolter van Doorn, en Niklaas van Haarlem koomende van Zwartesluys, yder met ontrent vyftigh knechten, op den zessentwintighsten van Wynmaant, 's morghens met het ontsluyten der poorte, voor Hasselt te zyn, en verrasten +dat steedeken; daar eenighe huyzen geplondert, de beelden ter kerken uitgerooyt werden, d'Onroomsche preeke ingevoert. Op den tienden van Herfstmaant, verklaarde de Hartogh by Plakkaat, al de goedren verbeurt, niet alleen van die zich onder den vyandt onthielden; maar ook der geenen, die zich op onpartydighe plaatsen met der woone begeeven hadden; 't en waare zy, binnen zes weeken, zich genoeghzaamelyk quaamen verdaadighen, voor luyden gemaghtight om kennis van die zaaken te neemen. Hy verwachtte van dagh tot dagh versch volk uit Vrankryk, onder den Prinse Dolfyn: de welke, alzoo zyn vaader Louis van Bourbon op den drieëntwintighsten der gemelde maant ooverleed, seedert Hartogh van Monpensier genoemt werd. Parma, derhalven, versterkte de grensplaatsen met bezetting; en zyn heyr zoo veel hy kon, om tussen beyde te gaan leggen, en de Fransche kraften gescheyden te houden. By monstering, gedaan op den veertienden, waaren bevonden vierentwintigh vendelen Spanjaarden, maakende tweeduyzent, achthondert, zestien koppen, onder den ouwden Mondragon; achtienhondert en twintigh man' van den zelven landtaardt, onder zeeventien vendelen, en den Kornel Pedro de Paaz; tweeduyzent, driehondert zeevenentzeeventigh Italiaanen, verdeelt aan acht vendelen onder Mario Cardon; tweeduyzent, driehondert Italiaanen, onder acht vendelen, en +Camillo del Monte; zeeventienhondert Borgonjers, onder veertien vendelen, en den Markgraave van Varambon; tweeduyzent, tweehondert, drieenvyftigh Waalen, onder vyftien vendelen, en den Baroen van Montigny; neeghentienhondert vyventachtigh Waalen, onder zestien ven-

+1582.

+*Aanslagh van Anjou op Looven faalt*.

+*Gaasbeek gekreeghen van de Staatschen*:

+*Ook Tolouze*:

+*En andre burghen*.

+*Hasselt in Ooveryssel wort verrast van de Staatschen*.

+*Plakkaat des Hartooghen, dat verbeurt zeyt alle goedren, zoo van aanhangers des vyands, als andren woonende op onpartydighe plaatsen; 't en zy zich deeze laaste binnen zes weeken verdaadighen*.

+*Lyste van Parmans kryskraften*.

delen [+]des Graaven van Egmondt; twaalfhondert vierenveertigh Waalen, onder tien vendelen en Gabriel van Liques; vyftienhondert Waalen, onder tien vendelen, en [+]1582.
Graave Octavio van Mansveldt; duyzent Waalen, onder tien vendelen, en den Graave van Manderscheydt; achtienhondert Waalen, onder twaalf vendelen, en Philips van Liques; twaalfhondert zeevenentachtigh Waalen, onder tien vendelen van 't regement des ooverleeden heers van Bours; achthondert drieëntseeventigh Waalen, onder tien vendelen, en den Baroen van Aubigny; veertienhondert zessentsestigh Waalen, onder tien vendelen, en den heere van Manuy; tweeduyzent, achthondert Hooghduitschen, onder tien vendelen, en Robbert van Gumbergh; zessentwintighhondert Hooghduytschen, onder neeghen vendelen, en den Graave van Aarenbergh; drieduyzent, hondert vierenveertigh Hooghduytschen, onder tien vendelen, en den Graave van Barlemont; drieduyzent, hondertvierenveertigh Hooghduytschen, onder tien vendelen, en Graave Kaarel van Mansveldt; drieduyzent, hondert vierenveertigh Hooghduytschen, onder tien vendelen, en Don Johan de Manriquez; zeshondert Hooghduytschen, onder vier vendelen, en den heere van Floyon; drieduyzent, zeevenhondert, drieëntneeghentigh Hooghduytschen, onder eenentwintigh vendelen, buyten regementen. De gewoonlyke bezettingen van Luxenburgh, Diettenhoove oft Theonville, Montmedy, Damvillers, en Chimery, beliepen ten getaale van zeshondert zeeventien man': die van 't Slot te Karpen, Sansen, Charlemont, Marieburgh, Avennes, Landrechy, en Quesnoy, braghten elfhondert, zeevenentachtigh koppen uit. Hautepennes regement, leggende in de Kempen, en dat van La Motte, 't welk tot Greevelinge lagh, waaren sterk, elk vyftienhondert man', onder tien vendelen. 'T regement van Robles, heere van Billy, dat in Vrieslandt was, bestond uit drieduyzent Hooghduytschen, onder twaalf ouwde vendelen. In den zelven oordt had Verdugo vyftienhondert man', onder tien vendelen. Tot Groninge laaghen zeshondert knechten in bezetting onder twee vendelen. 'T regement des Baroens van Aanholt, in Ooveryssel, beliep ten getaale van drieduyzent koppen, onder twaalf vendelen. De lichtgewaapende Spaansche en Italiaansche ruyters waaren tweeduyzent, hondert zeevenentachtigh, onder zeevenentwintigh Kornetten; de Neederlandsche, zoo speeren als schutten te paarde, te zaamen duyzent, onder twaalf Kornetten. In Vrieslandt telde men, onder vier Kornetten, vierdhalf hondert lichte paarden. Somme, zessenvyftigh duyzent, vyfhondert, vyftigh knechten, onder driehondert, en vier vendelen; drieduyzent vyfhondert, zeevenendertigh ruyters, onder drieënvyftigh Kornetten; in alles tsestighduyzent, zeevenentachtigh soldaaten: die den Kooning, ter maant, stonden op zeshondertduyzent, tweeënveertighduyzent, driehondert, sessenvyftigh gulden; booven twaalfduyzent gulden, gespilt, ter maant, aan Entretinidos, dat 's Onderhoudelingen, die 't hof oft heyr volghden; en booven de kosten van 't geschut met zynen sleep, voorts van delvers en andre nooddruft, die men op een derdendeel der soldye plagh te reekenen. Echter klaaghde de Landtvooghdt, dat hy geen' dertigh [+]duyzent man' te velde kon brengen; mits de meenighte der steeden en blokhuyzen, die hy te bezetten had. De Fransoyzen van Kaamerik naamen voor, l'Escluse te vestighen. Om 't welk te verhoeden hy derwaarts rukte, met eenigh grof geschut; en dwong de plaats tot oovergift. Voorts deed hy Casteel [+]in Cambresis opeyschen; daar anderhalfhondert bezettelingen met hun geweer uit tooghen. Verscheyden' andre sterkten, daarontrent, werden hem ook ingeruymt. Hy was verzelschapt met La Motte, Montigny, en Rysburgh, die eenen aanslagh op Duynkerke maakten, doch niet ten eynde braghten. In 't eerst van Slaghtmaant, quam hy Nienhoove beschieten; 't welk,

[+]*De Landtvooght bekomt l'Escluse*:

[+]*Ook Casteel in Cambresis; en andre sterkten in dien oordt.*

+te verre geleeghen om ontzet te verbeyden, hem meede geleevert werd: +desgelyx Liekerke en Gaasbeek. Hebbende hieruit hoope geschept, van Brussel te doen zwichten, braght hy zyn maghtigh heyr in dat gewest. Dan die stadt had tweeduyzent soldaaten, zoo Fransoyzen als Engelschen, ingekreeghen; booven d'ouwde bezetting van twaalf vaanen te voet, vier te paarde. Dies onderwond hy zich alleenlyk van verre de weeghen te stoppen: +doch vergeefs; gemerkt zy ook van allerley voorraadt verzorght was. Jaa hy vond zich zelf wel haast in groote benauwtheit: zynde achter zynen rug Arthoys en Heenegouw afgegeeten; Vrankryk geslooten. Toen docht hem raadzaam te verzoeken, oft hy in 't Landt van Waas, dat noch onverwoest was, raaken konde. Maar dit moght hem ook niet gebeuren. Want de Hartogh schikte voor hem gereedt te zyn, met bezetten der toegangen. Voorts, dewyl't winterwaater zeer hoogh was, deed zyn' Hoogheit zommighe dyken deursteeken, en verscheyde sluyzen afloopen op de Kooningschen; zoo dat zy, teffens geplaaght met de straf heit des weeders, de schaarsheit van eetwaaren, en 't ongemak der vloeden, daaghelyx, tot groot verdriet des Veldtheers, van krankheit en kommer sleeten: zonderling de nieuwe Spanjaards en Italiaanen, die met hoopen wegh storven. Veele vlooden naa 's Hartooghen kant toe, en van daar naa huys. Dies brak de Landtvooghdt op, om 't volk in bezetting te verdeylen; laatende ooveral meenighte van dooden; en van zieken, der welke bet dan zeeven-hondert, ontrent Brussel, ter wreedtheit oft genaade van de boeren bleeven +leggen. Aan d'andre zyde ging de sterfte desgelyx weldigh weyden, ende was geen' minder armoê; booven al onder de Fransoyzen, die schandelyk liepen beedelen, by mangel van soldt. Hierbeneevens sloegh het kooren zeer op, mits'er in veertien oft vyftien weeken geen Ooste windt vernoomen +werd; tot dat hy begon te waayen op den drieëntwintighsten van Slaghtmaant; als men nu voor zwaare dierte vreesde, en een merklyk getal scheepen, gelaaden met rog en terwe, om naa Weste te zeylen, zoo lang in Tessel, en Walchere, had moeten marren; niet zonder veel graans, dat begon te broeyen, oover boordt te smakken. Geduurende de zelye tydt stormd' het ook zoo dikwyls heftelyk, op zee, en daaruit, zoo dat +'er veel schipbreuks geleeden werd, veel volx en lands verdronk. De schans in de Kuynder werd gansch plat gespoelt; de dyken daarontrent aan stukken: ende, tot oovermaat der ellende quam 't hermaaken traaghlyk by, om dat'er geen' aarde te kryghen was. Zeeker landtman, hierentussen, uit de Drenthe, 't zy hy van andren haat teeghens de Staatsche parthy gedreeven werd, oft van enkle wraakgierigheit om dat men hem geen arbeydsloon liet volghen, ontworp eenen toeleg, om Steenwyk ('t welk, oopenbaarlyk aangevochten, Rennenberghs volhardende eyndthouding in die zwaare beleeghering verduurt had) door verschalking ten val te brengen; en geloofde zich zelve zoo stoutelyk, dat hy, gehoort op de zaak, zynen hals te pande zette, om zich te laaten hangen aan den eersten boom, indien hy de Kooningschen, zoo zy zyn onderwys naaquaamen, niet in der stadt holpe. Verdugo, graatigh om de krak, gekreeghen in zyn' achtbaarheit voor Lochum, te boeten, beval 't stuk aan den Ooversten Steêhouder Taxis. Deez, passende op zyn' stonde, als een goedt deel der bezettelingen van Steenwyk op eenen aanslagh uit was, liet zich, neevens Eeverart van Ens, Drost van Koeverde, voorts Kamminga, Laukema, en andre Hooftluyden, met zes oft achthondert knechten en twee Kornetten, +'s nachts voor den zeeventienden van Herfstmaant, te drie uuren, door den boer tot by de Oostpoort leyden, daar men in 't diepen der graft verzuymt had den grondt genoegh af te neemen. Hier braghten zy, gaande ten middel toe door 't waater, hunne ladders oover; en hebbende die gerecht,

+1582.

+*Thans Nienhoove, Liekerke, Gaasbeek*.

+*Pooghende Brussel te benauwen, raakt hy zelf in benauwt-heit*.

+*Armoê van 't krysvolk aan 's Hartooghen zyde*.

+*Dierte, begost en grooter gevreest by gebrek van Oosten windt*.

+*Zwaare zeestormen*.

+*Steenwyk verschalkt en ooverrompelt door Taxis*.

+raakten op de veste, eer de wacht des yet vernam, oft zich ter weere kon stellen. Ook lieten zy die onbestookt, en tooghen strax naa de markt. Een vrouw, die hunner eerst gewaar werd, riep den waakren op 't stadthuys toe, zy zouden flux doen waapen trommelen, men had den vyandt binnen. De waakers vatten 't geweer: maar merkende dat het te spaade was, slooten 't stadthuys, en hielden 't noch in, tot neeghen uuren toe. Een deel der soldaaten viel oover de muuren, en berghde zich met zwemmen. Weenigh werd'er verslaaghen, veel gequetst en gevangen. Die op 't Raadthuys waaren, ruymden 't eyndtlyk, bedingende vryen uitgank, zonder waapenen. Naa 't plonderen der stadt, stelde men mannen, wyven, kinderen, op zwaarder ransoen dan zy wisten t'zaam te schraapen. Niet zoo hoogh, als men wel waanen zoude werd dit verlies opgewooghen: zynde de burghery bynaa uitgestorven aan de smettende quaale, en d'omleggende plaatsen treflyk gevestight. Echter deed Graaf Willem Lodewyk van Nassau de Hopluyden Boekholt en Krom, die, op 't pas der veroovering, uit der stadt geweest waaren, ook een deel der soldaaten die zich toen daar binnen gevonden hadden, in hechtenis neemen, en krysrecht daar oover houden. Maar, alzoo nocht ontrouw, nocht breede schuldt oft slof heit in 't bezorghen der gewoonlyke waake begaan bleek, en de ronde, by ongeval, eeven een vierendeel uurs te voore, den wal bewandelt had daar de vyandt was opgekoomen; werden zy vry gekent. Tot +eenighen troost deezer schaade, dwong, ontrent dit getyde, den Graaf van Hoohenlo Meeghen in Brabant, door beleg; en maakte zich meester van noch eenighe minder plaatsen. In 't laast der gemelde maant, verscheenen op de grenzen vierduyzent Fransoyzen, drieduyzent Switsers, te voet; en etlyke benden paarden; beleydt, onder den Hartoghe van Monpensier, +by den Maarschalk Harman van Guntault van Biron, geacht voor den braafsten Hooftman van gansch Vrankryk; die, kunnende geen' leedigheit lyden, en aangezocht van Anjous weeghe, ten beveele van de Kooninginne moeder, deezen last, by ooghluyking des Kooninx, geirne op zich genoomen had. Neevens merklyk getal Eedeldooms, vonden zich, in 't heyr, de Graaven van Laval en Agnan, kortelinx naa Vrankryk gereyst om de hulptroepen te spoeyen. Getooghen door 't Landt van Boulogne, naamen zy, verby Calis en Greevelinge, hunnen wegh naa Duynkerke; en werden, dewyl 't nu spaade in 't jaar was, van daar gespraayt door de +Vlaamsche bezettingen. De Hoofden vervoeghden zich naa Antwerpen, by zyn' Hoogheit. Neêrlandt, dan, worstelperk der Fransche mooghenheit teeghens 't Spaansche geweldt, stak vol van soldaaten, Hopluyden, Oversten, den bloem, en de vermaartste, geleezen uit Duytschen, Waalen, Fransoyzen, Spanjaards, Italiaanen, Engelschen, Schotten; die in dapperheit van moedt, fluxheit van krachten, ervaarenis van vechten, kloekheit van beleydt, vonden van kryslist, de strydbaarste eeuwen der werelt zouden hebben darren tarten. Met vertooning der kosten, noodigh om zulk een' meenighte van ruyters en knechten t' onderhouden, en te verzorghen 't geen' 'er by behoefde, braght het de Hartogh zoo verre, dat d' Algemeine Staaten, vergaadert tot Antwerpen in Slaght- en Wintermaant, hem, op hoope van onverwylde uitkomst der zwaarigheeden, in plaats van +vierentwintigh tonnen schats, der veertigh 's jaars beloofden; daarenbooven noch, hoewel ongeirne, zeshondertduyzent gulden, te verschaffen by vier gelyke deelen, in Grasmaant, Bloeimaant, Zoomermaant, en Hooimaant, naastkoomende; alzoo zyn' Hoogheit verklaarde, teeghen alsdan een' uiterste kraft te willen baaren. 'T wanken der waapenen, aangegreepen met zulk een' heevigheit, klonk nu den aardboodem oover; en 't gerucht, dat deeze gewesten voortaan onder de Fransche bescherming wilden

+1582.

+*Hoohenlo dwingt Meeghen in Brabant*.

+*Biron, onder Monpensier, komt, met Fransoyzen en Zwitsers oover*.

+*De Staaten belooven den Hartoghe veertigh tonnen schats jaarlyx*: *daarenbooven noch zes tonnen schats voor vier maanden*.

+*Turksche gezanten t' Antwerpen, om gemeenschap van koophandel te stichten*.

+schuylen, was tot Constantinople toe uitgedeegben. Weshalven de groote Turk, om gemeenschap van koophandel tussen zyn' onderzaaten en d'andre volken van Europa te stichten, gezanten aan den Hartogh afveyrdighde. Hunne boodschap hield, dat men woonplaats hadde in te ruymen voor achtien Turksche koopluyden; aan de welke de waaren uit Asia en Grieke, door de Middellandsche Zee tot Marsilje toe; van daar te lande op Bourdeaux; dan weeder te waater, de Garonstroom af, lanx de Fransche +en Engelsche kusten; zouden naa de Schelde gevoert worden. Naa 't voordraaghen der zaake, beschonk men d'Ambassadeurs: die (waar 't faalde) zonder klaar bescheydt, oover Oostlandten Poolen te heym keerden. Op't laatste des jaars, voerde Paus Gregorius de Dertiende een' andre wyze van tydtreekening in, dan men in etlyke hondert jaaren herwaarts +gebruykt had. Wat hem daartoe beweeghde wil zich genoeghzaam bezeffen laaten, als wy, 't geen aan de voorgaande maanier scheen te haaperen, in 't kort zullen ontfouwen hebben. By de Godtgeleerden verzaamt tot Niçea in 't driehondert achtentwintighste jaar van de geboorte onzes Zaalighmaakers, is geraamt, dat de Christenen voortaan den veertienden dagh der nieuwe maane, te weeten, dien van de eerste volle maan, naa Middelbaare nacht der Lente, zouden voor tydtpaal van Paasche achten; ende, op zondagh daaraan, die feest vieren; om het niet op eenen zelfsten tydt met de Jooden te doen. Voor Middelbaare nacht hadde men te houden, gelyk zy toen ook was, de eenentwintighste van Lentemaandt. Maar, dewyl men het burgherlyk jaar schat op driehondert vyvenzestigh daaghen en een vierendeel, 't welk, maakende om de vier jaaren eenen dagh, stof geeft tot een Schrikkeljaar, daar men dien inlascht; en de Zon haaren loop eyndight in driehondert vyvenzestigh daaghen, vyf uuren, en neeghenenveertigh minuyten, weenigh onder oft oover; zulx het zonnejaar ontrent elf minuyten korter valt dan 't burgherjaar, die, in ontrent hondert drieëndertigh jaaren, eenen dagh uitbrengen, zoo werd de Middelbaare Lentenacht, kunnende 't burgherjaar niet involghen, bevonden, ten tyde van den voorzeyden Pauze, te weezen de elfste van Lentemaant. En uit deeze oneevenheit van 't burgher-en zonnejaar stond allenskens groote verbystering in de Feesten der Roomsche kerke te verwachten; zulx ook, dat Kersdagh hadde kunnen ten midzoomer koomen. Om Paasche dan naar orde van 't Niçener Conçilie te herstellen, trok de Paus deezen vyftienhondert tweeëntachtighsten jaare tien daaghen af; en beval, naar den vierden van Wynmaant, dagh van Sant Fransoys, te tellen, in plaats van den vyfden, den vyftienden; maakte alzoo de Middelbaare nacht weeder de eenentwintighste in Lentemaant; en braght Paasche, en d'andre beweeghlyke feesten daaruit spruytende, op gelyke stonde als die quaamen ten tyde van 't voorzeyde Conçilie. Wyders, om zoodaanigh verloop voortaan te verhoeden, keurd' hy, dat men, naa't jaar zestienhondert, de drie eerstkoomende hondertste jaaren, naamelyk het zeeventienhondertste, achtienhondertste, en neeghentienhondertste, voor geen' Schrikkeljaaren, maar het tweeduyzentste voor een Schrikkeljaar neemen zoude; en zoo voort. Waarmeede de zaak, in 't geene dat Paasche en andre feesten belangt, voor veel duyzent jaaren, zonder gevoelyk verschil, geholpen is. De Onroomsgezinde ooverheeden, als de Kooningin van Engelandt, Kooningen van Deenemark en Sweede, Hooghduytsche Vorsten, geloovende dat de Paus zich deezes werx onderwond, niet enkelyk geport door geestelyke inzighten, maar ook uit faam-en staatzucht, om zich, als hooft van 't Christendoom, booven hen, jaa zelfs booven de Kaizarlyke Majesteit, te verheffen, wraakten zyne hervorming, en bleeven by den voorighen voet. Maar de Kaizar, in Boheeme, Slezie, Mehere; de Kooningen van Vrank-

+1582.

+*Zj kryghen luttel bescheyds*.

+*Nieuwestyl in't reekenen der jaargetyden*.

ryk [+]en Spanje; de Italiaansche mooghentheeden hebben den nieuwen aan-veyrdt.

[+]De Hartogh van Brabant ('t zy om den Pauze te believen, oft dat hem zyne reedenen gevielen, oft om eenpaarigheit met Vrankryk te houden) gebood by Plakkaat van den tienden in Wintermaant, tien daaghen uit het jaar te schuffelen, en den voorheen vyftienden den vyventwintighsten te noemen; in voeghe, dat deeze maant althans maar eenentwintigh daaghen zouw uitleeveren. Doch hadden, dies onaangezien; voor 't loopende jaar, streek te houden, zonder yetwes verkort te worden, de tyden gestelt oft tot verschyning oft tot verdwyning van yemandts gerechtigheit. Brabant, Vlaandre, Arthoys, Heenegouw, Hollandt en Zeelandt, schikten zich naa den nieuwen styl; gelyk wy, derhalven, voortaan denken meede te doen. Maar Gelderlandt, Zutven, Uitrecht, Ooveryssel, Vrieslandt, Groninge, en andre, hielden zich aan den ouwden; die ook, by de [*] Wiskonstenaars en waarneemers van den gang der starren, voof den bequaamsten gepreezen wort, om verwarring in 't reekenen der tyden [+]te schuwen. In deezen jaare storven den Kooning van Spanje verscheyde kindren af; daaronder twee zoonen, d'ouwdste nu neeghenjaarigh, genaamt Don Diego, en de middelste. Een smartelyk verlies; mits 't huys, dat oover zoo veel Ryken heerschte, zich met mangel van manlyk oyr gedreyght zagh. Want den jongste Philips, die alleen, neevens twee dochters, ooverbleef, werd, van weeghe zyner weeklykheit, geen duurzaam leeven toegeleit. Gelyk het verlies van Audenaarde, Lier, Steenwyk, groote onlust en morring teeghens de Fransoyzen verwekt had; alzoo werd de glimp van 's vyands winsten eenighzins verduystert door't veroovren van Aalst en ontzet van Lochum: en Parmaas opbreeken van ontrent Brussel, met zeer verminkte krachten, waarteeghens de Hartogh zich met een' goede zenuw van frisse soldaaty versterkt vond, schraaghde met nieuwen troost de zyghende gemoeden der Landtzaaten. Hierby noch quam een ander toeval, waardoor 't jaar vyftienhondert drieëntachtigh zich te behaaghlyker

[+]1582.

[+]*'s Hartooghen Plakkaat daarop.*

[*]Mathematiken.

[+]*Kooning Philips verliest, onder andre kindren twee zoonen.*

1583

[+]op deed. Gebhart Truxes Aartsbisschop van Koolen, eerst ontfonkt door 't gezight van Agnes, dochter van Graave Johan Jeurien van Mansvelt; en thans gloeyende van minne, gestookt door geduurighe kout en hanteering; besloot haar te wyve te neemen, en echter zynen staat te behouden door invoer van Onroomschen Godsdienst; waartoe hy waande dat hem geen steunsel faalen zouw. Daar hy 't by zoeken moest, die rieden hem voet voor voet te gaan; by gunstighe ooghluiking, geloofsverwanten aan te fokken; hen met der tydt ten treflyksten ampten in te kruyen; voor al, de sterkten in vertrouwde handen te brengen; zich der verdechtighden allenskens quyt te maaken; zyne plaatsen te vestighen; voorraadt van geldt, van bussekruydt, en andre nooddruft te verzaamelen: daarnaa de oopenbaare kerkzuyvering aan te vangen. Maar doof waaren zyn' ooren hiervoor: hy viel plotselyk aan 't hervormen; 't zy uit yver van gezintheit, oft uit graatigheit naa verandring, oft mits de dreighementen der Mansveldsche Graaven, dien 't lydigh verdroot, dat hunne nicht, noch ongetrouwt voor de werelt, om dat ze als echte vrouw by hem gehouden werd, als zyn byzit, op de tong aller Duytschen reed. 'T kapittel van Koolen, derhalven, Paus, Kaizar, kanten'er zich teeghens, om Ernst, zoon des Hartoghen van Beyere, in zyn' plaatse te zetten. 'T welk eenen krygh uitkipte, die, mits ook de Prins van Parma parthy daarin koos, en een deel zyner krachten aan vertuydde, den Neederlanderen wat werx afnam. Dan 't was een' korte

[+]1583.

Koolsche krygh, veroorzaakt mits de Bißchop Truxes pooghde te huwen, en echter zynen staat te behouden.

pooze. Want Truxes, reukeloozelyk voorslaande, en de man niet om de moeyte, aandacht, en hooftbrek uit te staan, daar zulk een bedryf meê doorreeghen dient, zagh zyn gebouw zonder grondtslagh zoo schielyk storten, als hy zich verhaast had met het ontwerp bekent te maaken. Hebbende zyne

+zaaken verbrodt, begaf hy zich naa Hollandt, toevlucht der verdreevene +Vorsten: daar eertyds Kooning Eduwart de vierde van Engelandt, en t' onzen daaghen Fredrik Paltsgraaf, Kooning van Boheeme, der vyandtlyke vervolghing ontdooken zyn: en sleet, als vergeeten burgher, etlyke zyner leyde jaaren, in rouw oover zyn ooverleeden lot, op 't huys te Rouwkoop by Leyde. Dus raakte Ernst van Beyere aan 't Keurvorstendoom Koolen, tot groot genoeghen des Koonings van Spanje, dien hy in naamaaghschap bestond, als gebooren uit een' dochter van Kaizar Ferdinand, broeder van Kaarel den Vyfden. Te weeten; Philips had oover lang getracht, met hulp van Paus en Kaizar, hier yemandt in te dringen, aan wien de Spanjaards eenen gevoeghzaamen vriendt, de Neêrlanders eenen ongunstighen gebuur moghten vinden. 'T welk van te meer naadrux was, om dat men hem ook in 't bezit der Bisdoomen van Luyk, Monster, en Hildesheym holp; zulx de Neederlanden, omvangen, van die zyde, met zoo uitgestrekt een' arm zyner heerschappye, geenen toegang, dan door de zelve, naa Hooghduytslandt behielden. 'T gevaar nochtans was grooter dan het quaadt; en de daadt niet naar gelang van den wil des Bisschops: dewyl deeze Ernst niet ernstachtighs ter handt trok; slaaf zynes buyks, en verzoopen in slordighe weelde; brengende den dagh met slaapen oover, de nacht met wyn en wyven: waardoor het den Kooning, met deezen zynen neeve, wyd uit zyn' gissing ging. 'T gelukte voorts den Hartooghe van Brabant; 's nachts tussen den zeevenden en achtsten van Louwmaandt, +Eyndhoove, een steedeken in de Kempen, aan den Dommel, vier mylen van Shartooghenbos, door den Heer van Bonnivet te bemaghtighen. Een soldaat, genaamt Heynken de Schermer, die daar alle geleeghenheit kende, was d'eerst die de veste beklom; stoutelyk ingevolght van de rest, hoewel zy strax ontdekt werden, en de waapenkreet hoorden. De wacht, en vyftigh Albanoysche ruyters, die zich ter weere stelden, bekochten 't met de doodt. D'andre bezettelingen, niet kunnende tschrap raaken, worpen zich oover den wal; zommighe in de sterkte, die zy eer lang opgaaven, + bedingende niet dan 't leeven. Korts hiernaa ging ook Helmondt oover; en de Spaanschen daaruit, behoudends hun geweer. Horst volghde, en andre vaste plaatsen in dien hoek; tot benauwing van Bredaa, en van Shartooghenbos: 't welk derhalven scheen te waggelen, in zin om met Anjou t'ooverkoomen; gelyk ook eenighe Geldersche steeden, die bezetting van den Landtvooghdt in hadden. Dan deeze voorspoedt was maar een grenikken der fortuyne; en dit gelaat des Hartooghen, van den gemeynen welstandt te beneyrstighen, niet dan een streelen dat op byten en nypen uitquam. Want immidels beraamd' hy, en stelde den aanslagh toe, +die zyn' Hoogheit ten vuylen val, daar hy nooit van opstond, en, met een, al de Landen (luttel scheeld' het) in 't uiterste bederf bragt. Waardigh is de oorspronk van zoo heylloos een voorneemen, dat men 't uit den grond' opgraave. De Kooning van Vrankryk dan, eeven bekommert in 't geluk en 't ongeluk zyns broeders, vreezde, indien 't hier wel met hem afliepe, dat de zelve schier oft morghen de gansche kracht van Neêrlandt teeghens hem moghte wenden: indien quaalyk, dat de Hartogh +niet alleen zyn' eyghe middelen daarin zouw brokken; maar ook de Fransche naam, en de achtbaarheit, die de groote heerschappyen staande houdt, daardoor een grooten krak kryghen. Te deezer oorzaake werd hem nocht volkoomentlyk hulp geweyghert, nocht toegezonden; en die hy ontfing, altyds te spaade om veel te strekken. De kloeksten, hierenbooven, ontrent den Kooning (gelyk het dien landtaardt aan geene veerzienigheit mangelt; wen hun maar 't gestaadigh behartighen der dingen niet verveelde) verstonden, *Dat, naar dien men in Neêrland den Spanjaardt had*

+1583.

+*Zyn toeleg smoort in de geboorte*.

+*Eyndhoove verrast door de Fransoyzen*.

+*Helmondt word Staatsch; en zommighe andre plaatsen daarontrent*.

+*Byster voorneemen des Hartooghen van Anjou; en uit wat oorzaak*.

+*Verreziende raadt, voorgeslaaghen in Vrankryk, om de Neêrlanden te bemeestren*.

afgezwooren, zyne Majesteit zich in alle manieren verpynen moest, om dit lidt, afgescheurt van Vrankryk, weeder, als 't pas gaave, daaraan te hechten: met welk toeneemen het lichaam allen uitheemschen, die zyne grootheit bestryden oft benyden moghten, zouw ontwossen weezen. Ende stond geenszins te gedooghen, dat een ander, wie 't ook waare, zyner Majesteit dit voordeel afzaaghe, om Neêrlandt, als eertyds, tot een' burgh van oorlogh te maaken, en van daar, wen 't hem lustte, de rust des Ryx te steuren. Dan, om, met de minste geldtspilling en 't meeste gemak, meester van het deel deezer gewesten te worden, dat voor Anjou hield, scheen raadzaam dat de Kooning hem geen' handt altoos reykte; maar ('t welk niet lang aanlyden kon) liete 't waater op de lippen koomen: zulx hy benoodight wierde, zyner Majesteit het wit paapier te zeynden, om de wetten te onderteekenen, die 't haar geliefde hem voor te schryven. Want zachter zoude hem dit vallen, dan, tot zyn' hooghste schande, aan vyanden oft vreemden oover te laaten 't geen hy met zoo zwaare kosten en arbeydt verworven had. Den Staaten meede, naa 't verteeren van 't hunne en 't zyne, zouw geen' andre wegh oopenstaan, dan om zich los in de armen zyner Majesteit te loopen werpen, uit wanhoop van verzoening met den ooverterghden Spanjaardt. Deez (zeyden zy) wiens geloof by de koopluyden, door de voorgange wanbetaaling, reeds gezwakt is, zal daarentussen, by mangel van dien, zich met zyn eyghe middelen behelpen moeten, en de schatkaamer hol maaken: de Kooning, als van hoogher tinne, alle geleeghentheeden beloeren; zich van geldt, volk, krysgereedtschap, voorzien; waarneemende wat de Hooghduytschen, de Kaizar, d'andre Oostenrykers, en de Spanjaards aanslaan mooghen; op dat hy zyne zaaken naar de gesteltenis der tyden richte. Dus op zyn voordeel zynde, heeft hy, om de Spaansgezinde oorden t' onder te brengen, alsdan oopentlyk te breeken met Philips: en voor eerst hnn allen toevoer af te snyden. Dit zal ter zee weynigh in hebben; gemerkt hy zeer geleeghene haavenen, de Spanjaardt geene daar ontrent bezit, om een' goede vloot uit te rusten. Te Lande behoeft' er, van de Fransche zyde, niet dan een verbodt toe. Maar in 't Hartoghdoom van Luxenburgh zal hy een heyr onderhouden moeten; zien de hooftstadt, samt Monmedy en Diettenhoove, (is 't doenlyk) te bemaghtighen; en die gansche plek onder dwang te brengen, tot daar de Moezel in den Ryn valt. En in deezer voeghe zullen die bloeyende gewesten, beslooten van alle kanten, uit zyn' handt koomen eeten; schier zonder dat men eenigh bloedt daarom sprenge. Jaa zelfs de zaak vereyscht, dat de Fransoyzen, slechts veylighlyk geleeghert, en op welgekoore plaatsen, zich met loopen en stroopen genoeghen, en by wylen den oest bederven; mydende allen veldt slagh; 't en zy de kans heel schoon koome. Want in zulken geval dient het vechten hun toegelaaten, op dat de hitte en opstyghing van moedt, die wonder in de Fransoyzen werkt, door te lang een' lydzaamheit niet laauw en loom warde, en wen men zich daar af te dienen heeft, op het gevaar versuffe. Oft 'er ook dan al, gelyk vaaken gebeurt, een onverwachte ramp toesloegh; die zoudt licht te boeten zyn, mits de naabyheit onzer grenzen, van waar zy terstondt nieuwen aanwas bekoomen kunnen. Indien daarteeghens de vyandt maar eenen strydt verlieft, hy heeft 'er eenen worp niet naa. Maar hoe? zoo de reede geen' plaats vindt, zoo de gloory en verryking der kroone niet gelden mooghen; de noodt zal zich doen deughen. De Kooning heeft geen' keur: kryghs moet hy zich getroosten; deezes oft eens inheemschen. Want, tussen Anjou, berooyt en loof geoorlogh, en de Staaten, willen eyndtlyk onderlinge beschuldingen ryzen; uit de beschuldingen, smaadt en twist; als men uitgeput, ter weeder zyden, van alles, komt te bezeffen dat nocht hy, noch zy, aan de trouw en middlen van elkandre eenighen toeverlaat hebben. Alsdan, buyten twyfel,

+1582.

+*zal hy, slaande 't verding in den windt, uit zorgh voor grooter hoon en de volkoome schup, de plaatsen, die hy kan, schikken in zyn gewoudt te kryghen: daarnaa in* +1583.
Vrankryk koomen, om oover den Kooning, als hebbende hem schendigh in de ly gelaaten, by alle soorten van luyden zyn beklagh te doen. Dan denken de reedenen, gezonden, in 't begin zyner waapeninge, aan 't Rechtshof van Paris en andre, weeder op te dondren: Dat hy in 't bestaan van dit stuk, 't zeyl gegaan is op 't kompas zyner voorouwderen, voorneemelyk zyns vaaders en grootvaaders: en zoo zy niet geducht hebben, zich in zoo schaadelyke oorlooghen te steeken om eene stadt oft sterkte, hoe veel meer danks men hem weeten moet voor 't brengen, niet van eene, maar van heele Landtschappen, vol van steeden en sterkten, onder zyn gebiedt; die hy nochtans, mits de Kooning hem bystandt ontzeyt, gedwongen wort, tot schandelyke verneedring der Fransche achtbaarheit, te verlaaten. Veel heeft hy 'er voorts aan te hangen, om zynen broeder haatlyk te maaken: dat men geleeghenheeden verwaarloost, die nauwlyx eens in duyzent jaaren verschynen, om de Landtpaalen uit te strekken, en Vrankryk met eenen yzeren muur te bemantelen: 't welk niet alleen tot roem der heerschappye gedyen zouw, maar daarenbooven tot verquikking der gemeente, die, nu gefoolt van ondraghlyke tollen, hierdoor, met der tydt, van alle bezwaar ontlast konde worden. Ten laatste, zoo 't hem hiermeê ontschiet, zal hy 't uiterste by der handt neemen, en wraakende de jeeghenwoordighe sleur der regeeringe, een' zaamening van de Staaten des Ryx verzoeken, op dat men naar hunnen zin 't verloop der dingen richte; 's Ryx veyligheit en waardigheit betrachte; 't volk verlichte van schattingen; den troetelkindren en hoofschen vlaay slaaven, die niet dan door snoode believingen naa gunst en baat jaaghen, de zak geeve; om voortaan zulke orde te houden, dat de eere van den Staat bewaart warde. Dusdoende, en niet dryvende dan 't geen dat tot de gloory en welstandt der kroone strekt, is hy geschaapen door te dringen, dat de Staaten, zelf teeghens 's Koonings wil, besluyten zullen hem hulp toe te leggen. Nu magh zyn' Majesteit afneemen, indien (*'t welk God belette*) *Anjou dan, uit vertwyfeling, dus verre schrydt, hoe het haarder aanzienlykheit en den ganschen Ryke bekoomen wil. Dies, om tydtlyk daar voor te zyn, moet men, zonder zich der Spaansche vyandschap te kreunen, te deeghe verstaan tot de Neêrlandsche zaaken; en eenen raadt, niet alleen loflyk, heylzaam, en genoegh uitvoerlyk, maar dien men ook niet verby kan*. 'T gemoedt des Kooninx, die verlekkert op laffe leedigheit en de platte lusten des lichaams, geenen trek had tot prikklende smaaklykheit, en ryzende genughten, daar de beleyding der doorluchtighe aanslaaghen meê gezult is, hoewel 't niet oversloegh, leuterde nochtans, geschudt van deeze vertooningen. 'T welk gemerkt; braghten zyne naaste vertrouwdelingen wat anders by; oft uit vuydigheit van aardt, en om hem te stooten derwaarts hy liefst vallen wilde, oft uit heymelyke zucht tot den Spanjaardt, oft eyndtlyk (gelyk best te gelooven schynt) uit vaar dat de schatten, diez' hem daaghelyx afmolken, door de kosten des kryghs dunnen zouwden. En niet darrende oopenbaarlyk zoo bondighe reedenen weederspreeken, gingen zy, om ze te loor te doen loopen, eenen middelwegh in, met opwerpen van voorwaarden, waarmeê zy wel wisten niet deur te kunnen. Naamelyk; dat zyne Majesteit zich ooverboodigh zouw stellen, om in verbondt met de Neêrlandsche Staaten te treeden, zoo zy haar verzeekerden, dat, in geval van Anjous ooverlyden zonder oyr van zynen zaade, de Landen aan de kroon van Vrankryk te versterven hadden: staande den Kooning niet te verghen, dat hy zich zulken pak van oorlogh op den hals ginge haalen, zonder eenigh voordeel te verwachten, oft yetwes waaraan men de oovertallighe kosten verhaalen moghte. Als nu de Kooninginne moeder, uit haaren

+zoone, met moeyte noch, 't woordt gewrongen had, van zynen broeder +te baate te koomen onder dit besprek; en de Staaten hier niet aan wilden; liet men 't stuk ganschelyk vaaren: dewyl doch de Kooning, om der bekommeringen ontslaaghen te zyn, uitvlucht zocht, en de gevondene graatigh aangreep. Maar Anjou, verstendight door zyn' moeder en andre goedtgunstighen, waarop de zaaken in Vrankryk draayden, begon 't gevaar voor ooghen, en met ernst naa 't achterst om te zien. Anxt ging hem daarbeneevens aan, dat de Neêrlanders, fors van inborst, zoo ras als de broederlyke hulp ophielde, het oover een' andren boegh zouden wenden; ende, zat zynes, naa den ouwden Heer heukeren. *Want, hoe bitter het dien ook speete, dat z'hem verstooten hadden; de wonde scheen geneeslyk met uitjaaghen van den nieuwen: 't welk den Spanjaardt tot een onderpandt hunner trouwe zouw dienen, en eens voor al de vreemde Vorsten schuw maaken, van naa een ydele schaaduw te happen, om, als 't op 't nypen quam, deerlyk slip te haalen, en hunne dwaasheit door de heele werelt te doen uitlachen. Jaa de Staaten, viellicht, moghten zich inbeelden, hiermeê zoo groot een' dank te begaan, dat Philips hun eenighe vryheit in zaaken van den Godsdienst verleenen zouw; waaraan het handelsluyten met hem voorheene meest gehaapert had. Immers, wankel en vlot bleek een' hoope, die men op den aardt van een volk stelde, dat met alle winden woey, en door verscheyde gezintheeden in 't geloove gesplitst was*. Wroetende met deeze gedachten naa eenighe uitkoomst, vond hy niet naaders dan de plaatsen van 't grootste belang in Neêrlandt onder zich te staan, en met klem van waapenen te houden: 't welk geschiedende, hy zynen broeder van de geëyschte voorwaarden verzeekren kon. Doch de laster, te laaden op zyn' faam door 't meyneedigh oovervallen der geenen, die, zich verlaatende t' zyner oprechtigheit, hem ten oppervorstelyken toppe verheeven hadden, stiet hem teeghens de borst; en zyn geweeten, zonder twyfel, verweet hem reeds de booze gepeynzen, met dreyghementen van eeuwighe knaaghing, oover zoo een' oeveldaadt, bedreeven met bezinden wil. Hoe 't +verdragh van Bordeaux hen buyten alle plaatsvooghdyen sloot, met toeleggen der zelve aan de Landtzaaten, hadden de Heeren en Jonkers van zyn' sleep eerst vernoomen tot Antwerpen; en den krop daarom vol onbenoeghens: 't welk, vermeerdert door d'oopenbaare kleynachting, waarin de Fransoyzen nu by de inboorlingen begosten te koomen, voorts in nydt verkeerde op den Prins van Oranje, als erkent en gefesteert met meer aanzoeks en naaloopens. En zy lieten niet af van hunnen meester daaghelyx 't hooft warm te maaken, met breed uitmeeten zulker onwaardigheit, voor een Vordt van zyn' afkoomst. Men verstond ook naamaals, dat hem van begin af gezeurt had, Hollandt, Zeelandt, en Uitrecht aan den Prinse te laaten; en dat hy middel zocht om zich * d'ontkraftingbrieven noopende den eedt gedaan van weeghe dier gewesten, te doen weederleeveren. De geenen daar zyn geheym op rustte, meest een jonk, reukeloos, lichtveyrdigh gezelschap, oft dien de Godsvrucht luttel ter harte ging, van welk slagh nooit ander hof bet gestoffeert moght zyn, hitsten hem aan, elk bezonder, met de zelfste reedenen, en andre, gepast om zyn gewisse te muylbanden en de schande te vermommen. Onder deeze zyner vertrouwdelingen in smallen getaale, borst hy zelf dan by wylen plotselyk uit, tot wreevle klaghten; en verklaard' hun ten laatste, door wat wegh hy van meyning was zyn gezagh uit den voetzande op te beuren. Schroomende nochtans den naam van aanstighter des werx, en om te schynen dat hy niet uit eighe beweeghenis, maar getooghen van vrunden raadt, daartoe daalde, wild' hy, genoegh verzeekert zynde van de zinuitingen der geenen die m' 'er op hooren zouw, dat een ander, t'eener zaamening van zestien oft

+1583.

+*De Staaten weyghren de Landen aan Vrankryk te laaten hechten naa Anjous doodt zonder oyr van zynen zaade*.

+*Munoeghen van Anjous vertrouwdelingen*.

*Renversaalbrieven.

+zeeventien persoonen, den voorstel deede. Willem van Hautemer, heer van Fervaques, te dier tydt, stondt in zyn' blaakenste jonst; een man van aanzienlyken huyze, snel vernuft, stouten moedt, gladde tong, dryver (indien yemandt anders) der zaake; en geenszins schoorvoetigh om haar gewight oover zich te neemen. +1583.

Deez, ter beschikte geleeghenheit, vervorderde +zich (zeydt men) met styve kaaken, dit uit te zetten: *Doorhelderste Vorst, hoe veel lydelyker waar 't geweest, voor ons die met den luyster der eerste plaatsen in uwen dienst praalen, Neêrlandt nooit, dan hier deeze vertreeding der Kooninklyke stamme van Vrankryk, t' aanschouwen? Ghy, de eenighe broeder zyner Majesteit, ghy dien de treflykste kroon van Christendoom booven't hooft staat, dien ze van uur tot uur kan toevallen; in wat graadt doch, in wat achtenis, vindt ghy althans u in deeze gewesten? Een woord niet mooght ghy ter werelt brengen, 't en zy u voorgespelt door den Prins van Oranje; een bestek niet volraamen, oft de schets moet eerst verkneedt worden, ten minste gekeurt, by d'Algemeine Staaten; jaa by de bezondre; jaa by de Wethouders van elke stadt, tot d'allergering ste toe. In schildery heeft men u de Landsheerlykheit, niet dan de naakte tytels, opgedraaghen. Men houdt u als een weeskindt, dat geen' maght oover zich zelven heeft; zoo veel faalt'er aan Vorst te weezen. 'T volk is vooghdt; Oranje zyn afgodt: die hun de ooghen begoochelt, en yders alvermooghen voor vryheit doet aanzien, om in drabbigh waater te visschen; en zelf, wen 't hem t' staagh komt, hun 't net oover't hooft te trekken. Wat eere niet bewyst men hem onder uw' ooghen? Hoe gaapt elk naa zynen mondt? met wat een handtklappen wort alle gevoelen omhelst, als't maar op zynen naam voortkomt? Wie* (*bid ik*) *die maar een' veezel van een oprecht Fransch hart in't lyf heeft, zouw deezen afbrek uwer Hoogheit kunnen dulden, wen schoon de gansche landtaardt, hoewel die de smaadt met haar deelt, noch daarenbuyten niet door allerley wangunst, onheusheit, en hinder, verschooven laaghe? De Heeren van uw gevolgh worden met den nek aangezien; uwe dienaars versnauwt; aller wandel bedilt. Uwe soldaaten verdwynen van honger, en kunnen* (*ik zwygh van geldt, 't welk men hun schuldigh is*) *nauw een' kruym broods voor hun bloedt kryghen, dat zy by beeken vergooten hebben. Dit 's de dank, dit het loon van de ellenden, zuuren arbeydt, zorghlyke kryskansen. Lieve, waar wil 't noch heene? 'T en zy uw' Hoogheit opwaake, en denkende wie zy is, in steê van windt en rook, waarmeê men haar spottelyk te paayen poogt, het loutre lichaam en de kracht der Vorstlykheit, door de deughd haarer waapenen, eygene. Dit betaamt uw roemryk geslaght; dit eenen Hartogh van Anjou. Nu zyn ze weêrberstigh de Neêrlanders, om dat ze met zoo zacht een' toom gereeden worden: wringt hun een scherp gebit in den bek; men zal ze zoet en gedweegh zien. Ghy bindt u misschien aan beloften; en vreez voor afdraghtighe klap bedremmelt uwen geest. Hoe? van alles kan men verdienen. 'T aanspannen teeghens 't heyligh geloof der Roomsche kerke, 't schenden van 't Recht der Natuure, door een' ondankbaarheit zoo vuyl als die van deeze gemeente, verbeuren 't voordeel, dat zy eyschen moght uit verding oft eenighe beschreeve wetten. Maar de noodt heeft der geene; en jaaght u derwaarts heen, werwaarts de puure prikkelen der gloory u behoorden aan te stuwen, indien ghy ook althans zoo veyligh, als wanvoeghlyk, een leeven leydde. De eenighe toevlucht, die uwer Hoogheit oopen staat, is d'onbeheynde maght. Wat men aan de geneeghenheit van 't graauw heeft, leert d'ervaarenis aller eeuwen. Is u vergeeten, hoe 't, uit een ydel vermoeden, om't stuk van Favregui opstoof, in schyn van uwen persoon en al de uwen ter slachtbank te vorderen; 'T wispeltuurigh gespuys wil t' aavont oft morghen eenen krommen sprong maaken, en u uit den zaadel werpen: voert het u slechts in handen van den Spanjaardt niet, om daarmeê zyn' gaading*

+*Reede des Heeren van Fervaques, om den Hartogh op te ruyen.*

+*van pays te koopen. Wie naa uwe grootheit yvert, zelfs veele onparthydighen, hebben deeze reedenen voor volwightigh en billyk aan te neemen. Stoffe, zeeker, ongelyk slechter, zouw, tot verbloeming van gelyken aanstagh, meenighe hooghziende ziel vernoeghen; die, geschaapen, als d'uwe, tot bedryf van brommende daaden, zich liete voorstaan dat het zyne te bewaaren eens enklen huysvaaders plicht is; 't lof der Vorsten, te stryden om't geen dat een ander bezit: dat Godt de sterksten helpt; de zeeghe de opspraak dempt; en 't recht geschat wort naa de leest van 't geluk. Oft dit op onzer zyde zal zyn: geen' oorzaak om te twyfelen. Booven uwe frisse troepen van vier duyzent Fransche knechten, drieduyzent Zwitzers, en duyzent ruyters, laast ontfangen, vindt zich in soldy der Staaten noch een goedt getal Fransoyzen, zoo te voet als te ros. Daar behoeft maar een' wenk, om de Vlaamsche plaatsen van 't meeste belang te doen oovermeestren door de bezettelingen, op eenen zelfsten dagh; en teffens deeze stadt Antwerpen, door 't volk dat ghy, onder glimpighe bewimpelingen, zult laaten leeghren voor de poorten. Uw' Hoogheit heeft reeds haare hofjonkers en lyfwacht hier binnen; en kan gemaklyk meer andren doen insluypen, om dien van buyten den arm te reyken. 'T welk geklaart; ik zie mannen en paarden, als een' sneeuwjaght uit Vrankryk, op zoo een' klank aan koomen vlieghen, om uw' steyghrende Fortuyn voorts met hunne schouwders ten heemel te tillen. Aan hen zeeker wilgeen houden zyn; wen ook de Kooning zich zoo zeer daarteeghens stelde, als hy (gelooft het) zich vuurighlyk zal t' uwer handthaaving haasten, ziende 't spits afgebeeten, en de zaake bekuypt. Want hiermeê zullen ze stom staan, die nu alleenlyk voorwenden, dat hem ongeraaden is, zonder hoope van baat zyn geldt te verquisten: gemerkt ghy alsdan zyner Majesteit verzeekren kunt van 't versterven der Neederlanden aan de kroon, zoo uw' Hoogheit, zonder wettighe geboorte naa te laaten, aflyvigh wort. Dan zal uw' achtbaarheit opluyken, en geen Oranje meer in haar licht staan: dan uw persoon zelf mondigh zyn, en bevel oover de mombers bruyken. Oft lust u te bidden; dan zal men 's u dank weeten, als men voelt dat ghy gebieden mooght, en op uw' eyghe krachten steunt. Maar men spoeye: geen' lundring lydt een toeleg, die (ik beken het) niet van allen man kan gepreezen+worden, dan als hy volbraght is*. Terwyl Fervaques noch sprak, stemden d'andren met hun gebaar zyn zeggen toe: en hy had zoo ras niet uit, oft het raadslot volghde. Dit geschach buyten weete des Hartoghen van Monpensier, der Graaven van Laval en Rochefoucault, en van zommighe andre hoofden: met toeverlaat, dat zy, indien de zaak wel verginge, zich willigh naar den tydt zouden vlyen; indien quaalyk, als onschuldigh, tot middelaars van eenigh verdragh met de Neêrlanders, dienen moghten. De Maarschalk van Biron (zoo Bentivoglio meldt) zouw onder de aanbieders; toestander (zoo Bor meent) van 't werk geweest zyn. Maar zyn' dochter heeft my verhaalt, hoe haar vaader niet dan een snof ken daaraf vernam, en den Prins van Oranje waarschuwde, dat'er ontrent Mynen Heer (zoo, zonder meer aanhangs, heeten de Fransoyzen de oudtste zoonen oft broeders huns Kooninx)yet heymelyx gekookt werd, dat geen goe geur van zich gaf. Ende, dat in deeze tuyghenis meer waarheits dan zuchts geweest zy, geloov' ik te liever, dewyl ook andren Biron zuyvren, en Thuanus verklaart dat hy, koomende, neevens 't meerdeel der Ooversten, uit het leegher, by den Hartogh, als deez buyten de poort van Antwerpen naa den uitgang van't stuk toefde, 't zelve ten hooghste vervloekte. Oft Johan Bodin, zyn Raadsman dat gedreeven hebbe, zoud' ik niet kunnen zeggen: dit wel, dat zyn' groote geleertheit en wereltkunde niet scheenen hem daartoe te deftigh te maaken. Want hy toonde zich zoo grilligh en lichtveyrdigh van zeeden en zinnen, dat de heer Christiaan Huyghens geheymschryver des Prinsen, en andre ernstighe persoonen, hem, voor Bodin, Badin (dat 's bootsmaaker)

+1583.

+*Anjou besluyt de bequaamste steeden van Neêrlandt te oovermaghtighen.*

+noemden. Ook meynt men vastelyk, dat hy Joodsch gestorven zy. Wyders, +tot dagh des uitvoerens werd geraamt de zeeventiende van Louwmaant. Tot Duynkerke, midlerwyl, reez in afweezen van den Ammiraal Treslong, een zwaar krakkeel, om zeekre zeebuyten, tusschen den heer van Chamoys (die lagh daar met zeeven Fransche vendels) en de burghers: 't welk zommighen deezer 't leeven koste. Zynde de klaghten aan den Hartogh gebracht; zond hy derwaarts La Fougere zynen hofmeester, om den twist te beslechten, uit zorghe dat'er zyn voorneemen aan horten moghte; gelyk ten deel gebeurde. Want, mits La Fougere, gelast om ook andre +Hopluyden aan te spreeken, niet by tyds genoegh (zoo't schynt) tot Duynkerke quam, vervorderde zich Chamoys op den vyftienden der maant, twee Neêrlandsche vendels van Jonker Johan van Egmondt en Arnout de Lange, onder het doen hunner vertooninge op de markt, aan te ranzen met zyne zeeven; en dwong ze de stadt te ruymen. Dit diende tot een' leere voor Hopman Uitenrecht, zich vindende binnen Oostende, met zyn Vlaamsch vendel en een Fransch: 't welk hy paste t'ontwaapenen, voorts in de kerk sloot, en thans vertrekken deed. Tot Nieuwpoort dreeven hen +de burghers uit. Maar tot Dixmuyde staaken de Fransoyzen 't vuur in etlyke huyzen; vielen voorts op de steedelingen, en aan 't moorden en plondren, terwyl die naa den brandt liepen. Dus werden zy daar meester: te Denremonde met inlaaten van hunne landsluyden, tot dat zy der Neêrlandsche bezetting oover moghten, die toen ritsen moest. Tot Vilvoorde, Aalst, Meenen, Wynoxberghen, waaren zy reeds de sterksten. Tot Brug +had de Kornel D'Espies vyf vendels Fransoyzen. Maar de Heer van Gryze, Hooghbaljuw der stadt, daar op den zestienden de tyding quam van 't geen tot Duynkerke was omgegaan, waarschuwde de Burgherhopluyden, dat het spel ziet toe hiette; braght de gansche nacht oover in 't bezorghen der zaaken, en doen van ronde neevens den wachtmeester Reynier Winkelman; bestelde dat de Fransoyzen ten naasten daaghe geen' wacht zouden houden aan de poorten, op dat zy geen volk, t'hunnen wille, meer inholpen. Op den zeeventienden vertoonde zich de Kornel Rebours, met vyf vendelen van Meenen, een van Dixmuyde, voor de stadt; en begeerde doortoght, oft dat men hem terstondt een' brug oover zeeker waater daarontrent zoude schaffen, om den dienst zyner Hoogheit te vorderen. 'S daaghs te voore was de Grootprevoost La Valette binnen Brug gekoomen, met schryven van den Hartogh aan de Majestraat, hoe hy naa Duynkerke reysde, om berichting te neemen op't misverstandt daar gevallen, en de schuldighen te straffen: 't welk veelen vrundtlyk voorstond. By andre brieven hem naagezonden had hy bevel ontfangen, om te beschikken dat Rebours in stadt moghte raaken. De Regeerders dan, t'zyner aanstending, en om kosten te spaaren, droeghen verlof. Aan den middagh trekt Rebours in, naa de markt toe; bezet die, en 't geschut dat'er stond: ende, om 't steêvolk te doen verschooyen, laat'er eenighe handbussen op lossen; zulx eene vrouw daar doodt bleef. Dies gaat'er een byster schreeuwen op: en een deel burgheren, die, gedachtigh aan 't vermaan van den Hooghbaljuw, op hunne hoede waaren, rotten gewaapent te hoop, om den knechten van D'Espies 't vergaadren te beletten. Gryze zelf, in der haaft, treedt naa de Burght, een' plaats alzoo genoemt, en beheynt van 't stadthuys, de kerk, de gevankenis, en zommighe wooningen; zonder andren, dan eenen engen toegang, van de markt af. Daar verscheenen ook La Valette, en beyde de Kornellen, met ontrent dertigh soldaaten t'hunner lyfwaght, om met de Majestraat te spreeken: en liet zich Rebours ontvallen, hoe hy gekoomen was om bezetting binnen der stadt te houden, tot dat zeekre aanslaaghen eenigher Spaansgezinden aldaar, zouden gebroo-

+1583.

+*De Fransoyzen doen de Neêrlantsche vendels uit Duynkerke vertreken te vroegh.*

+*Oostende verzeekert voor de Staaten: ook Nieupoort.*

+*Dixmuyde en Denremonde vermeestert van de Fransoyzen.*

+*Brugge in groot gevaar, doch wort geredt.*

ken [+]zyn. De Hooghbaljuw, vattende dit woordt tot bevestighing zyns vermoedens, zeyt om Burghermeestren te zullen zeynden: en geeft daarentussen te verstaan aan eenighe Eedelen, [*] aanzienlyken, en Hopluyden der burgherye, dat men haar moest doen waapenen. Twee Hopluyden, woonende by de poort van de Burght, rukten flux hun volk by een, en noch, van de vendels by de stadt besoldight, ontrent veertigh knechten, die t'allen geluk in 't geweer waaren, om hunnen ooverleeden vendrigh te begraaven. Voorts vervoeghen zy zich te zaamen op de Burght, en bezerten ze. Toen gaat Gryze de dertigh soldaaten, die in de zaal van de Burght toefden, met zoete reedenen aan: laat hun zien een goude medaaly, hem geschonken van den Hartogh; *Ter liefde van wien hem leedt waare* (zeyd' hy) *dat hun yet oevels oover quaame; gelyk uit den oploop der burgherye te duchten stond. Dies zouden zy heene naa hunne herberghen gaan, onder geley van de Stadtsdienaars, die hy hun meêgeeven wilde; dewyl hunne meesters noch te verbeyden hadden naa de rest der Wethouderen, om de beroerte te stillen*. Dus werd hy hunner ontslaaghen. Onlanx hiernaa, nietteeghenstaande meer dan eene belemmering quam 't Kornelsvendel van D'Espies naa de Burght toe trekken, aangevoert door zynen Steêhouder; en vond de straaten daarontrent bezet en toegebolwerkt, t'zyner groote versleeghenis. De Baljuw, met de zelfste konsten, vertoont hun, *In wat gevaar zy zich zelve, de burghery, en den dienst zyner Hoogheit stelden, gaande zich voor de woede van een' muytende gemeente werpen. Zoo zy te rug ge keerden, hy maakte zich sterk, met den Grootprovoost, de Kornellen, en de Wethouders, alles te stissen*. De Steêhouder, Onroomsgezint, ook niet weetende op wat moer de zaak lagh, liet zich gezeggen. Den andren Franschen bezettelingen werd eensdeels het zaamelen verhindert. Zommige drommen begosten nu te kryten, *Vive le Duc; vive la Messe: Leeve de Hartogh; leeve de Mis:* doch zaaghen niets te verrichten. Op 't stadthuys, werden, met klaghten oover de verwekte zwarigheit, de Prevoost en Kornellen onderhouden, by een deel andren van de Majestraat en den Burghermeester Niklaas Kaazenbroodt, wachtende, zoo hy zich geliet, naa zynen amptgenoot Pieter Dominicle; in der daadt, naa den Hooghbaljuw. Deez, daarop, koomende ter kaamer in, met twaalf steedsche soldaaten, zeit teeghens La Valette en D'Espies, *zy zouden van daar niet, voor dat Rebours en zyn volk, 't waar met gemak oft ongemak, de stadt ontleedight hadden, die verweezen scheen tot een bloedtbadt. Moet zy daar aan; geduldt: maar 't vlieten zal aan u beginnen*. De Prevoost en Kornellen beroepen zich op den last ontfangen van zyn' Hoogheit. *D'er gemeente zouw niet quaads weedervaaren. De Hartogh zocht maar gehoorzaamheit, en den Roomschen Godsdienst in te stellen*. Voorts keeren zy zich tot eenighe persoonen van de zelve gezintheit, om te hooren wat'er die toe zeiden: maar kreeghen vroedt antwoordt; *Dat zy't wenschten, zoo 't wettelyk en met volle bewillighing der Landtschappen geschieden konde*. Thans, om niets onbeproeft te laaten, wyzen zy den Regeerderen d'onvermydelykheit des jux, ende, in geval van weederstreeven, groover onheyl aan; meldende wat'er gaande was, en hoe men, ter zelfste stonde, Antwerpen en andre steeden bemaghtight had. Dit deed de Wethouders gruwen. De Baljuw, onvertsaaght, blyft echter zyn eyndt houden, dryven, *Dat men van de noodt een' deughd maaken moest, en de stadt veylighen. Zy zoude, 't aller tydt, eens goeden verdings waardigh zyn: maar hun aller leeven eener myte niet, indien Rebours langer hardebolde: zoo grimde de burghery*. Men roept eenen haarer Hopluyden binnen, die 't gevaar uitmat ten breedste: daarnaa eenen andren; die bet bulderde, dreyghende hun den strot af te snyden, met een pennemes, dat op taafel lagh.

[+]1583.

[*]Notablen.

[+]Men brengt eenighen van hun eyghe volk te voorschyn, die verklaarden hoe 't verdeilt en omringt gehouden werd, van de gemeente en de zes besoldighde vendels der stadt; en wat dreyghementen daar wankten. Ten laatste geeft Rebours zyn woordt van te vertrekken, zoo men schriftelyk bescheydt leeverde, t' zyner verdaadighing by den Hartogh. Men belooft het hem naa te zeynden, eer hy voet buyten de veste zouw zetten. Hy gaat; leydt zyn' benden van de markt naa de Gentsche poort; houdt daar stal: maar, ziende zich omgordt van alle kanten, en den Burghermeester Cabooter, met een' wakkre troep burgheren en andren te paarde, van achter aankoomen, toogh, zonder draalen naa 't bescheydt, ter poort uit, dwars door de wacht van een vendel der steedsche soldaaten. De Hooghbaljuw, hebbende dit bestelt, neemt twee Hopluyden van D'Espies, met zich, en keert op 't Raadthuys. Daar praamt men La Valette en D'Espies tot verzeynding ook van zyn volk, eer de verbitterde burghers tot het uiterste voortsloeghen. Zy duyken, en geeven schriftelyk bevel daartoe: 't welk zoo haastelyk gevolght werd, dat veele Fransoyzen, gejaaght van anxt, hun geweer achter lieten; en de Bruggelingen hen 's aavonts te vyf uuren, met groote blydschap buyten de poorten slooten. Den heer van Gryze, voor zyne dappre diensten, vereerden ze met een' lyf hoede van zes helbardiers, en met hondert gulden ter maant, die men naamaals tot anderhalf hondert verhooghde. Hy en de Wethouders, hebbende van al dien dagh, nocht spys nocht drank genuttight, gingen noch gerust dien zelven aavondt ter bruyloft by den Burghermeester Dominicle, die zyn' dochter besteedde. Rekkende hier de vroolykheit tot diep in der nacht, verstonden zy by brieven hunner gemaghtighden uit Antwerpen, hoe de zaak daar was afgeloopen: 't welk de vreughde, en dankzegging aan Goode, vermeerde. Den Grootprovoost en Kornel, in hechtenis blyvende, slaaghde 't vertoeven naa deeze tyding wel; mits ondertussen de hitte van 't bloedt laauwde, die geschaapen was hun 't hunne te kosten, hadde men niet gevreest dat [+]het de bondtverwant ontgelden moghte. De Hofmeester La Fougere, onderschept op wegh, by den heere van Zweevezeel, werd ook tot Brug gebraght. En de drie gevangenen, elk bezonder scherpelyk ondervraaght, beleeden hoe de Hartogh dacht zich te verzeekren van de dienstighste steeden,van d'Algemeine Staaten, en van den persoon des Prinsen van Oranje; om in 't volle gebiedt te koomen, en weeder aan [*] d'ontkrachtingbrieven, noopende Hollandt, Zeelandt, en Uitrecht. Dit laatste zy dan waar geweest, oft verziert, en aan de rest gehangen, om d'andre Landtschappen, dien deeze afscheyding verdroot, te streelen met vermaan van yet wenschelyx, dat zy, zoo hy zyn wit bereykte, verwerven zouden. La Fougere, pooghende zynen Heer te zuy veren, ontfouwde deeze reedenen, gehoort uit zynen monde. *Nocht eenigh zien, nocht zeggen stond men hem [+]toe, in 't stuk der geldmiddelen, dat zoo slordigh gehandelt werd: en paaid' hem met reekeningen ingestelt naar eyghen goeddunken. Met de Landsheerlyke inkoomsten deeden de Staaten hunnen zin, zonder hem daarin te kennen. Hy diende hun voor een o in 't syfer, om min, oft meer, oft niet, te verstrekken, naar dat het hun te pas quaam: oft voor een beeldt, eeven als de Aartshartogh Mathias plagh. Want aan 't hooghbewindt had hy niets: in 't herrechten des Raads van staat, in 't ooverleggen der zaaken met de Staaten, in 't verkiezen der Majestraaten, in 't begeeven der ampten, voorquamp men hem, met gespan maaken en dwarsdryven. Dat argher was, oover de Roomsgezinde gemoeden heerschten d'Onroomschen bitterlyk, verbiedende hun den Godsdienst, zoo wel binnen der deure als in 't oopenbaar; en strengelyker seedert zyn' ooverkoomst dan te voore. Tot Brug had men zich niet ontzien de handt te slaan aan eenighe deerniswaarde vrouwen, en haar geldboeten af te neemen, oover 't hoo-*

[+]1583.

[+]*Bekentenis van drie gevangenen tot Brug, noopende 't voorneemen des Hartoghen.*

[*]Renversaalbrieven.

[+]*Zyne klaghten, gemeldt door zynen gevangen hofmeester.*

ren [+]der Misse in de kappel van zyn hof. In de zelfste stadt was een' zeer vermeetele ongeschiktheit gepleeght, ten huyze van zeekre bruydt; zonder dat hy daarteeghens maar eens had darren kikken. Met dit ooghluyken, en dulden van de verdrukking der Roomsgezinden, die hy belooft had te beschermen gelyk d'andren, kon hy niet faalen, by al de werelt, te winnen den naam van eenen godtvergeetlen Vorst; gelyk men hem dien reeds in Vrankryk gaf, in plaats van Allerchristlykst. Tot vermyding van welken laster, samt van afval, die daarom, en niet zonder bloedtstorting, te verwachten was, (gemerkt zyn arbeydt, aangewendt tot oprechting eener gevoeghlyke geloofsvreede, vruchteloos bleef) hem slechts twee weeghen oopen stonden: te weeten; af te laaten van zynen loflyken aanvang, en ten Land' uit te trekken, oft d'uiterste proef te doen om zyn' achtbaarheit op te beuren, en te vestighen met sterke handt. Ende, dewyl d'eerste te verfoeyelyk viel voor een recht Vorstlyk hart, schoot' er niet oover, dan den tweeden in te gaan, met de meeste bescheydenheit, en beste maanier des mooghelyk waare. Dit volvoert zynde, en t' Antwerpen de Burgh bezet met zyn regement Zwitzers; zouw men 't bestier der zaaken op eenen vasten voet brengen: daarnaa, d'Algemeine Staaten vergaadren, om eenighe punten des verdings van Bordeaux te verandren oft by uitleg ging te beeteren; voorts vergiffenis en vergeetenis van 't geen voorheen gebeurt was, afkundighen. Immiddels zoude hy, zoo op zyne als der Landen kosten, een heyr toerusten; tot de byzynde voeghen de troepen, die op de grenzen gereedt laaghen; dan den Spanjaardt het hooft bieden, met bystandt des Kooninx zyns broeders, van wien men zich, zoo lang als de dingen dus flodderden, luttel onderling verstands toezeggen kon. Wyders verhaalde de gemelde Hofmeester, 't slot van deeze 's Hartoghen reede geweest te zyn een' aantuyghing, hoe hy dit met een oprecht gewisfe voornam, willende nerghens eenighe plondring oft moorddaadt gepleeght zien: en dat hy daarop, knielende in jeeghen woordigheit van etlyke heeren, teeghens de sponde van zyn bed, Godt aangeroepen had, gevouwener handen, met belofte van voortaan alle vleeslyke onkuysheit en reukeloozen wandel te schuwen. Dus verging zynen dienaaren hun onderwindt in Vlaandre. T'Antwerpen, dat van den meesten naadruk, en hachlyxt was aan te ranzen, quam de last op hem zelven aan. Om met aalwarren schreede tot het beleidighen te maaken, als oft het anders te klakkeloos by zouw gekoomen zyn, verscheen hy, weenigh daaghen te voore, met zynen bygevoeghden Raadt van Staat, in de vergaadring der Algemeine [+]Staaten; en liet daar wydluftighe klaghten luyden oover zyn smal gezagh; en hoe hy, zonder dat men 't verbreedde, 't Landt niet wist te beschermen. Hiermeê behaalde de heer van Aldegonde, voerende 't woordt van zynentweeghe, kleene eere en dank by de Staaten, ongezint yets meer in te ruymen. Zynde dan, quansuys om de zeeghe van Eyndhoove te vervolghen, reeds 't meeste deel der Fransoyzen te voet en te paarde uit Vlaandre, koomen leegheren by de Engelsche en Schotsche regementen, en de ruyters van Graaf Kaarel van Mansveldt, tot Berchem, Burgherhout, en elders, dicht onder de stadt; zoo werden ook, oover de Schelde, op den vyftienden van Louwmaant, de Zwitzers daartoe gevoert. Veele Heeren, Eedelen, Bevelhebbers, met hunnen sleep, deed de Hartogh hier en daar foereren, met verborghen geweer; zonderling in zyn hof. En de gemeene soldaat had dus lang uit en in gewandelt, zonderschalk oogh te geeven. Maar nu begon m''er te preutelen, hoe 't krysvolk dacht de stadt, tot onderpandt voor zyne betaaling in te neemen. [+]Welke mompeling zonder gewissen oorspronk, op den zestienden, tot een' volmondighe maare uitdeegh, dat men meynde (en 't was zoo beslooten) in der nacht, de Kroonenburgher poort, dicht by Sant Michiels klooster,

[+]1583.

[+]*Klaghten van Anjou in de zaamening der Staaten, oover zyn nauwbepaalde maght*.

[+]*Bedenklyke geruchten t' Antwerpen*.

+daar de Hartogh zich onthield, te verkrachten, om de buytenbenden stillekens in te helpen, en d'ooverhandt met den zeeventienden te doen opdaaghen. Van Reyd verhaalt, dat, onder verscheyde waarschuwingen, des aavonds een Fransoys, met gemaskerde troony, in zeeker wachthuys den burgheren quam aanzeggen, *Zy zouden op hunn' hoede staan; want hunne schaade waakte:* desgelyx, dat Pieter Villers, Predikant en Raadsman des Prinsen van Oranje, yetwes vernam, en der Magistraat te kennen gaf: viellicht het geen zyner Doorluchtigheit, door den Maarschalk van Biron, was ter ooren gekoomen. 'T gaat altoos vast, dat de Heer van Plessis Marli, ooverlang, en voor zyn vertrek uit Neêrlandt; het onweeder in 't hooft gehadt heeft, en daaraf yet gerept teeghens den Prins; 't welk die toen scheen ongeirne te hooren, maar seedert misschien, aangetokt door de gesteltenis der dingen, dieper quam in te zien. Zynde dan verstaan dat'er orde gestelt diende; ging de Burghermeester Petrus Alostanus den Hartoghe voordraaghen 't gemeyne duchten, dat zommighen, quaalyk geneeghen t' zynen dienste, en gemengt onder d'ingekoome soldaaty, yet oevels teeghens de stadt moghten aanrechten. Waaroover hy zyn Hoogheit bad, goedt te vinden, dat men, tot gerustheit der burgerye, de straatkeetenen wat vroegher dan naar gewoonte spande, en lantaarnen uit hinge, gelyk in zorghe voor onraadt te geschieden plagh. Hierin (doch naa breedt vertoogh, dat men van zyne krysluyden, daar zynde om 's Lands gevaar af te keeren, het teeghendeel niet peynzen moest) bewillighde de Hartogh: en verviel alzoo 't beraamde nachtwerk. Ten naasten morghen kreegh men heymelyke berichting, dat de Fransoyzen voor hadden, noch van den zelfsten dagh een' poort te ooverweldighen. 'T welk hem aangedient weezende; ontbood hy de Wethouders en Kornellen; wilde den aangeever weeten, om dien, oft den eersten verzierder, te doen straffen naar verdienste: en voer zeer verbolghen uit, teeghens den Burghermeester, *Dat men zyn' Eedelluyden, in hunne kaamers en bedden, onbeschoftelyk ooverloopen had; dat men toeleyde om 't graauw hem en den zynen op 't lyf te schennen*. De Burghermeester antwoordde, *Daar was niet gebruykt, dan de toezight, vereyscht ten dienste van zyn' Hoogheit en ter behoeding van de stadt:* En de Hartogh van Monpensier voeghd' 'er by, dat diergelyk dikwyls, door bestelling der Majestraat, tot Paris geschiedde. Toen veynsd' hy zich, wat te bedaaren; begon hoogh op te geeven van zyn' liefde tot de Landen, voorneemelyk tot Brabant en de stadt Antwerpen; en eyndighde met smeekend verzoek, dat de Burghermeester alle arghewaan holpe weeren en weghneemen. Dit gelaat minderde 't mistrouwen te lichtlyker, mits de kundschappen op geen klaar bescheydt steunden, en niet te gelooven scheen, dat hy zoo een' zaak waaghen zouw, naardien m' 'er zoo veel luchts van had: weetende niemandt, dat de genaakende tydingen van gelyk bedryf op andre plaatsen hem (al voeld' hy nu berouw misschien) verbooden te deyzen, en praamden te haasten, zonder ongeleeghenheit aan te zien. Zelfs by geene schryvers vind ik, dat, hier, van 't verjaaghen der vendelen uit Duynkerke noch yet vernoomen was; 't welk zeeker de Hopluyden wel behoort hadden ter yl kenlyk te maaken. Men hield nochtans de keetenen gestrekt; de poorten toe, behalven voor 't krysvolk: 't welk de Hartogh by tromslagh gebood zich naa 't leegher te vervoeghen, tot een' algemeene monstering, die hy zelf aanschouwen wilde. Dit, om de oorzaak van 't waapenen zyner troepen te beschaaduwen. Hy verzocht, eerst door zynen geheymschryver Quinsay, den Prins van Oranje hem te geleyden; daarnaa zelf, koomende, als uit voldoenigheit en eerbiedenis, in zyn slaapkaamer. Maar de Prins bad verschoont te worden, zich beroepende op 't on- +1583.

stuurigh +weeder, en zwakheit die hem noch aanhing van onlanx geleede ziekte, schoof hem ook zachtelyk toe, hoe schichtigh en lichtomziende deeze landtaardt was, en veelen 't vermoeden hadden, dat hy uitreed om met het heele heyr naa binnen te keeren. Dit kaatste d'ander met een lachsken af: ende, alzoo van daar gescheyden; zond echter den heer van Pruneaux om de zelfste boodschap, met vermaan dat de lucht opklaarde: doch zyn' Doorluchtigheit bleef by d'ontschuldighing. Den Hartoghe, houdende tydtlyk zyn middaghmaal, zagh men een briefken behandighen; in 't leezen van 't welke hy bestorf om de kaaken; stak het voorts in een moffelken, dat hy aan den arm had. 'T zy een' verwittighing geweest van de rypheit des besteks, dat, bet bezeft nu 't op 't knellen quam, hem angde; oft van eenighe nieuwe zwaarigheit, die' er opborrelde. Gereezen, korts daarnaa, en gereedt om op te zitten, kon hy, met alle hulp van Eedelluyden en lakkaayen, daar toe niet raaken: zoo byster baarde 't ros, weyghrende, hoewel 't des van hem gewoon was, zich te laaten beschryden. Een handelyker gehaalt strompelde effen buyten 't klooster, met zulk een' schok, dat hem, waanende zelf ter aarde te tuymelen, zyn mantel ontschoot. Daarentussen hadden de loopende dienaars de kettingen van twee straaten, strekkende naa de Roode en de Kipdorp-oft Sant Jakobspoort, doen slaaken; voorwendende niet te weeten ter welke zyn' Hoogheit uit wilde. Waaroover ook twee Burgherkornellen, gezonden werden, Jakob de La Faille om de Roode, Adriaan Vierendeel om de Kipdorppoort +te oopenen. Naa deeze nam zynen wegh de Hartogh, verzelschapt met dien van Monpensier, en andre Heeren; tussen zyn' lyfwacht van Zwitzers, die voor; en de Fransche, die achter, was. Te paarde volghden ontrent tweehondert zoo zyn' Eedelmannen als Hopluyden; ook zommighe voortreflyke Neêrlanders; daaronder Justinus van Nassau, naatuurlyk zoon van Oranje, en de Burghermeester Schoonhoove; eensdeels tot bewys van plichtpleeghing, eensdeels uit zinlykheit om te kyken. Hy zelf, lichtende aanendaan den hoedt van 't hooft, en 't lyf uit den zaadel met bukken, lokte de gunst van de groeters, die zich verheughden in zulk eene minlykheit huns Vorsten. Ook ontbrak'er daarenteeghen, niet, die ontsticht werden in 't schittren van der hoovelingen harnassen, ontdekt door den dartelen draf, en 't wappren der kazakken. En ik ben zeeker van den man, die daarop zeyde, *Zoo zouw men een poort inneemen*. Dit tussen twaalf en een' uure, tydt uitgekooren om de straaten leedigh, de wacht op haar dunste te treffen; terwyl de gemeente meest oover taafel zat, en zelfs veele burghers van de bewaarnis der poorten, om t'eeten, naa huys gegaan waaren. Hier oover vonden ook de Kornellen zich zwak van bystanders: en by geval hadden die van de wyk der Kipdorppoorte toen elders hunne beurt om te waaken. Naamaals werd gekalt, dat Anjou, haalende reeds 't hart op, als in gewonnen spel, zich onderweeghe niet speynen kon van stoffen; en den Burghermeestre Schoonhoove driewerfs op de schouwder klopte, duwende hem toe, *Deez is de dagh, die my, beguychelt dus lang met ydle naaaapery van opperhoogheit, tot waaren en vollen Vorst oover Neérlandt verheffen zal*. Maar kenners van zynen zeer dichten en geheymzwyghenden aardt konden quaalyk aanneemen, dat hy, tot dus ontydighe snorkwoorden van onbedachte jeughd, zouw zyn uitgeborsten. De Zwitzers, getooghen tot op de brugh, splitsten zich aan twee heggen, en bleeven daar geplant, laatende tussen zich en de burgherwacht, die bloots hoofts stond, den Hartogh door ryden. Gekoomen buyten de hamey, daar hem eenighe benden ruytren uit het leegher, by manier van eerbiedenis, bejeeghenden, oopenbaard' hy 't stuk den Hartoghe van Monpensier, en Graaven van Laval en Rochefoucault, met verzoek dat ze'er meede de handt aan hou-

+1583.

+*De Hartogh rydt uit Antwerpen: quansuys om 't heyr te bezightigken.*

den [+]wilden. Monpensier, zich ontzettende grootelyx in 't hooren van zulken [+]grouwel, verklaarde, *Dat hy niemandt waande te wyken in trouw en dienstwilligheit t' zyner Hoogheit: maar hem jammeren zouw, den luyster van 't geslacht, daar hy uit gesprooten was, met zoo vuyl een' schandvlekte bezwalken: bad ootmoedelyk derhalven zyn' Hoogheit, hem zulx niet te verghen*. 'T zelfste werd van beyde de Graaven geantwoordt. Zeeker Fransch Jonker, wiens naam verduystert is, begon, in 't ryden oover de tweede valbrug, zich aan te stellen oft hem een paardt hadde bezeert gehadt. Dit geschiedde, om onder dien schyn op de brugh te marren, en zeekre vendels in te toeven. Als de zelve nu naaderden, klaaghd' hy dat zyn been aan stukken was: en liepen deeze woorden, *jambe rompue* (dat is, gebrooken been) van mondt tot mondt, voor leuze om toe te tasten. Teffens gink 'er een roer los, tot teeken voor die van 't leegher; en hy, trekkende 't rappier, quetste, oft faalde te quetsen, mits den weederstandt van 't harnas, eenen burgherserjant gebynaamt Kaizar; terwyl hem die, uit meêdooghen, zeer beleefdelyk noodighde, om in 't waakhuys te koomen rusten, en eenen [*]wondarts te verbeyden. Toen storten zyne metgezellen op d'omstaande burghers, en doorsteeken, onder andre, den Kornel Vierendeel. [+]Zommighe slooten zich zelf in 't wachthuys op de brug, oft werden daarin geslooten door eenen der Zwitzersche trauwanten. Strax, uitgezondert eenighe die den Hartoghe by bleeven, keeren de tweehondert paarden van zyn geleyde, en klinken ter stadt in, met vier Kornetten achter zich, elke van hondert speeren. Voorts zagh men 't gansche heyr op de beên; en hem, zich houdende neevens den wegh, de schaaren tot spoeying aanhitsen; met wenken, met woorden, *Marchez, Marchez mes enfants, & ne pillez point: Maakt gang, maakt gang myn' kindren, en wacht u van plondren*. Zeeventien Fransche voetbenden, vooruit gerukt, zetten met vlieghende vendels oover de brug. De binnengeraakte spreyden zich ter weederzyden lanx den wal, naa de Roodepoort, en de Kaizars- oft Sant Joris poort, bemeestren 't geschut, en wenden 't teeghens da stadt. Een deel peurt 'er recht aan, door de Kipdorpstraat tot op de Wyngaardbrug; een deel door de lange Nieuwestraat, tot verby de Borze; andren naa de Meere en de naaste straaten. De roep was, *Ville gaignée; vive la Messe; Tue, tue: Stadt gewonnen, leeve de Mis; Slaa doodt, slaa doodt*. Zommighen schreeuwden, *Nous sommes amis: Wy zyn vrienden*. Ontrent de poort staaken z' een' wooning aan brandt, tot bewys van boovenstandt, en om schrik te baaren. In de gedachten der steedelingen, dien d'ellende, tweemaals geleeden van de Spaansche wreetheit, noch heughde, verscheen terstondt de Fransche dartelheit, die, als ze uitgelaaten is, nerghens op past, en vast eeven quaâ pitsen heeft. [+]Met het vermoorden van maaghen, 't schenden van vrouwen en dochtren, het grabbelen onder de goedren, in 't oogh; 't geweer in de vuyst; spatten de naaste ter deuren uit, en kanten, hoewel weenigh in 't eerst, zich dicht als dyken teeghens d'invallende vloedt hunner verkeerde vrienden. De willigheit tot weldoen schikt zich van zelf, zonder bestier van Ooverheit: elk is zyn eyghe aanleyder. 'T gekrys holt straat in, straat uit. De trommels worden gaande, en wekken ook de veersten. Ryk, arm, jonk, oudt, vlieght toe met gelyke vuurigheit. Geus, Papist, Luytheraan, waaren vergeete naamen. De noodt genas de scheuren, door enkle kracht van 't woordt Burgher, dat alle harten tzaamen bond. Etlyke vendels raaken in orde. Een der eerste Hopluyden, die 't hooft booden, was Balthazar Thas, Wachtmeester, neef van myn' huysvrouw Helionora Hellemans; en ontgold met zyn' doodt d'algemeene behoudenis. Schoonhoove, Burghermeester en Kornel, oft ontsloopen zynde, als de slaghting op de brug aanging, oft ingeslipt vermengt onder de hosjonkers, en thans afgedroopen van den drom,

[+]1583.

[+]*Hy ontdekt zyn opzet aan Monpensier, Laval, en Rochefoucault, die 't mispryzen*.

[*]Chirurgyn.

[+]*De Fransoyzen oovervallen de burgherwacht verraadelyk; bemaghtighen de poort, rukken ter stadt in*

[+]*De burghers stellen zich ter weere*.

De Michelse Kerssdag des Hartogen van Alve op Antwerpen in 't Jaar 1583.

[+]komt te voorschyn; doet de keetenen ophaalen, met hulp van Jaspar de Hoedemaaker, grootserjant zyns regements, die aan zyn' zyde doorschooten [+]1583 werd. Vroomelyk vechtende liet ook Hopman Reynier Michault het leeven. Onder verscheyde heldthastighe daaden, vertelt men, van eenen bakker, die, met een' voorschoot aan, de rest naakt, quam uit zyn' kelder loopen, hebbende een' bakpaal gevat; dat hy eenen ruyter afworp, en gesprongen op het ros, daarmeê heene joegh, ziende d'andre op zyn' hakken. Zommighe verweerders, quaalyk voorzien van loodt mits het haasten, verschooten de zilvre knoopen van hunne wambazen; oft greepen 't geldt uit de borzen, en knauwden 't tot koeghels. Door zoo vinnigh een' weederstant, en mits'er een deel te vroegh aan't rooven sloegh, werden de invallers gestuyt, zynde nu aangestreeft tot by de groote markt. Fervaques, in stadt gebleeven als hooft des aanslaghs, om den persoon des Prinsen van Oranje in hechtenis te neemen, oft (zoo de Hartogh het naamaals noemde) te beschermen; voorts om indruk van achtere te doen, en eyntlyk orde te stellen, de wyken te verdeelen, de soldaaten te foereeren; had zeshondert Fransoyzen by zich in Sant Michiels klooster. Ontrent noch tweemaals zoo veel zeyt men dat'er hier en daar geherberght laaghen. Dat hy met al dit volk zich niet flux op straat begaf, schynt bygekoomen, mits het besluyt zoo laat geoopenbaart was aan de beleyders, dat hun tydt ontbrak om zulk een' meenighte des vroegh genoegh te verstendighen, en by een te brengen. Tot verraadelyke ooverrassingen, zeeker, is 't zwyghen ten uiterste toe hooghnoodigh; en weederom ook deeze zwaarigheit daaraan vast, dat de uitvoerders zoo op een bot de beveelen ten ruyghste slechts inneemen, en 't gemoedt niet wel tschrap kunnen kryghen, veel min vestighen om zich des schielyken gevaars te troosten: waaruit dan misgreepen, verwarrenis, flaauwing spruit. Boovendien is te gelooven, dat verscheyde Bevelhebbers en soldaaten, Onroomsgezint, met loode voeten te werke gingen. Derhalven, een regement steedelingen, gezonden tot 's Prinsen behoeding, en teffens om zich van Fervaques te verzeekren, betrapte, terwyl hy sukkelt, hem in 't klooster: van waar, ten volghenden daaghe, etlyke waaghens en karren met rustingen, roers, mosketten, en ander kort geweer, dat men behendelyk had kunnen inbrengen, gehaalt werden. Zommighe burghers, daarentussen, vervoeghden zich in de Schuttershooven, en andre huyzen, die vlak op de veste by de Kaizarspoort zaaghen. Van hier gaaven ze vonk, der maate, dat de vyandt dapper dunde. Eyndlyk dryven z'hem van den wal, en winnen 't geschut weeder. Robbert van Meerode, heer van Thian, Steêvooghdt van Aalst, die den Staaten voorheen trouwlyk gedient had, werd (hoe hy hier moghte gekoomen zyn) voor eenen Fransoys oft hunnen parthyling genoomen, en vervolght tot dat hy zich in de graft worp: ende, oover gezwommen, kreegh noch een' kloot door de hersenen. De zelfste uitvlucht kooren verscheyde Fransoyzen, en verdronken onder weeghe. Tussen de Roodeen Kipdorppoort, gelukte 't den verweerderen, in gelyke voeghe den walgang te veeghen. Rechts te voore had de Hartogh geroemt, *Daar was bet dan vierduyzent man' binnen; de stadt in zyn geweldt*. 'T welk de Heeren, dien de daadt mishaaghde, in twyfel trokken. Ziende nu niemandt ter poort uitkeeren, en veelen van verre oover de borstweer vallen, zeyd' hy, *Daar hebt ghy't bescheydt: het gespuys wipt oover de muuren*. Zyn' vlaayers juychen hem naa: andren ooghende scherper, voeghden'er op, dat de burghers zoo lange lubben niet droeghen. Mits werd hy gewaar dat men 't geschut buytenwaarts wendde, en teeghens d'aantrekkende Zwitzers loste. Deeze, speurende dat het binnen haaperde, krompen aarzelings, en keerden met de kans. Toen ontzinkt hem hart en hoope, en wykt hy tot

+buyten scheuts. Dit regement Zwitzers was eerst voor de Kroonenburgherpoort geweest; uit misverstandt, oft om dat Fervaques meynde die te ooponen. En dit +1583.
gefaalt; hadden zy den keer om de halve Landtzyde der stadt moeten doen, naa de Kipdorppoort: dat den burgheren wonder wel slaaghde, mits de Fransoyzen te dier oorzaak, zoo lang zonder naadruk bleeven. Door de gemelde voorspoedt ryst de moedt der ingezeetenen. Wyven, kindren, vermannen zich, om handt aan eenigh geschut te slaan; en sleypen 't naa de oorden die den meesten last leeden. Dat rommelt onder de ruyters, die, van voore met de keetenen beschaakelt, van achtre met hun eyghen volk bepakt, ter zyden beheynt met de huyzen, pal stonden, en met paarden met al, aan flarzen gekletst werden. De knechten gaan niet vry. Uit de vensters, van de daaken, stort, behalven de koeghels, een slaghreeghen van steenen, blokken, banken, stoelen, taafels, met een schriklyk gedruys; en maakende ruym' baan, verplet d'onwaarde gasten. De Fransche heevigheit zakt, zoo logh als ze in 't eerst luchtigh was. Ook mangeld' hun nu 't bussekruydt, waar van zy kleenen +voorraadt hadden. Zy beginnen te verstuyven: de stadt wort hun te naauw. Ter
poort uit, stryken de geenen dien ze naast was. Tien oft twaalf der eersten +*De Fransoyzen zwichten.*
doorstiet, met eyghen' handt, de Graaf van Rochepot, gebleeven aan de hamey om den soldaat voorts te stuwen, en waanende schrik met schrik te staaken. Vergeefs: die van achtre dreyghde felst. Onder den voet loopt d'een den andren: daaraan struyklen de naasten: men tuymelt oover hoop. Het ylen dikt den drang: zy beklemmen in de engte, en verstikken zich onderlings. Uit de vensters der hoekhuyzen spat een haaghel van mosketkoeghels, die hen teffens ten doele nam, en'er onder klonk, zonder mis te mooghen. De volghenden klaavren op de voorsten, en worden vaaken gevelt eer z' 'er oover zyn. Men begraaft'er mensch met mensch, paardt met paardt, en propt de poort, tot anderhalf mans lengte hoogh, met eenen bergh van lyken, daar de leevenden tussen weemelden, uitsteekende de koppen, en snakkende naa aamtoght. Veelen toen, te ros, te voet, gevlooden naa de veste, plossen van booven neêr. D'ongeleertheit in de zwemkonst doet'er meenighte te gronde gaan: andren 't gewight der waapenen. Die in 't waater niet versmaghten, verdelght van verre 't vuur. De Prins van Oranje, gehuyst op de burgh, aan 't eyndt der stadt, hoorde spaade 't gerucht, en kon zich niet anders inbeelden, dan dat het ongemak by geval moest verwekt weezen. Gekoomen op een bolwerk, daar de donderbussen op 't heyr speelden, *Schiet niet, burghers, schiet niet: het is een misverstandt:* riep hy, oft hoopende als noch een beeter; oft achtende de noodt verwonnen, en dat wyder verbittering geweert diende; oft vertrouwende genoegh, dat zyn bevel (gelyk gebeurde) niet gelden zouw, en zoekende, dusdoende, alleenlyk zich bequaamer tot zoenmiddeling te maaken. Want, dat hy andre meening zouw gehadt hebben strydt met alle waarschynlykheit: gelyk ook de Kardinaal Bentivoglio, die zyner Doorluchtigheit anders niet zeer gunstigh is, oordeelt, om dat onbepaalde maght van Anjou haar tot verneedring gedyen moest. Echter smaalden en maalden zommighen hierop wonderlyk. Wyders, als de invallers nu nerghens langer weederstandt deeden, pooghde men de poort te sluyten; en vond het onmooghelyk, mits de belemmering der dooden. Doch de burghers, weedergekeert uit het waakhuys, hadden reeds de buytenste valbrug opgetooghen. Bet dan een uur waaren de bespringers meester van den ingank geweest: en meer tyds behoefde men om den zelven te ruymen. Dit was 't eyndt der Fransche woede. Met dien tytel teekende men dat daghwerk: en stelde naamaals tot gedenkenis des jaars, dit Latynsch opschrift voor de poort: A VXILIVM sVIs DEVs: GOD WAS VERDAADIGHER ZIINS VOLX.

+Ontrent tachtentigh burghers lieten'er 't leeven. Van Fransoyzen, zoo verslaaghen binnen en op de vesten, als gesneuvelt in poort en graft, vond men oover +1583. anderhalfduyzent; daaronder aan den kant van tweehondert vyftigh in zyde gekleedt: en dolf der eenen grooten hoop in eenen kuyl op den wal. Veele van den gezuyverden Godsdienst, en onmeêwustigh des voorneemens, werden bezwachtelt in de gemeene neêrlaagh. Hierenbooven vernield''er 't geschut buyten een deel: en de gequetsten, ontkoomen uit der stadt, storven meest alle by gebrek van wondartsen, en bequaame huyzing in 't nat en kouwde weeder. Fervaques getuyghde dat z''er meer dan vyftigh misten, de minst der welke zesduyzent gulden 's jaars aan erflyk inkoomen bezat: en de Hartogh zelf, dat meenighe vermaarde veldtslagh zoo veel Aadels op een maal niet verslonden had. De naamhaftighste waaren, Claude van Beauvillers, Graaf van Sant Aignan, en zyn zoon; Johan de La Tour, de Landre, Graaf van Chasteauroux; de heer van Sant Blanchart, zoon des Maarschalx van Biron; de heer van Seisseval, Steêvooghdt van Vilvoorde; Gedeon du Pont, zoon des Markgraaven van Mirambeau, Jakob van Brillac, van Argi, Frontpertuis, een vechtgraâgh man, en te stouter van armoê, viel, zonder het afloopen der zaake te verbeyden, in 't huys van eenen Ryken wisselaar; en vertoonde den zelve, quansuys uit goedhartigheit, hoe 't omgekoomen was; doch hy bereydt t'zynen voorstandt; indien hy met hem verdingen, en deeze vrundschap naar behooren erkennen wilde. D'ander, tsaaghende geenszins, en verwondert in de zorgheloosheit deezes menschen, mits hy wist dat de zeeghe nu den burgheren toeneegh, bedankt hem, eerst met angstigh, daarnaa met bezaadight gelaat, leydt hem voorts, als om zyn' schatten t'ontsluyten in zyn slaapkaamer, daar de quant en zyn' maats met kneppels werden afgemaakt. Justinus van Nassau, uitgereeden als gezeit is, en weeder ingedrongen tussen de hoovelingen, berghde zich ter naauwe noodt, met eenigh ander gezelschap, in eenen tooren, waaruit hem thans de verwinners haalden. Booven Fervaques, werd gevangen Artur van Cossé, Bisschop van Constançe, Grootaalmoessenier des Hartoghs, en andren van minder naam, ten getaale van veertien oft vyftienhondert. Ende aan niemandt hunner, werd, naa de hitte des vechtens, yet te kort gedaan; jaa meenigh, die onder de dooden lagh, daaruit geleezen, en opgequeekt. Waarvoor zy der goedertierenis en voorzight des Prinsen van Oranje danken moghten, die, met zyn smeeken en achtbaarheit, de raazery des graauws zwichtte, hoewel'er geen' luyden ontbraaken, om hem in te scherpen, dat het, met deeze laaghe niet min op zynen persoon dan op de stadt was gemunt geweest. Maar deeze Vorst, op wiens aangeboore grootmoedigheit (zoo Thuanus zeit) geen eyghen leedt hechten kon, bewees met het maatighen zynes zelven in zoo rechtveyrdigh een' smarte, dat hy waarlyk maghtigh was den aardt der bruske volken te temperen. 'T quam, zeeker, wel te pas, dat de Majestraat dien dagh, het buytengaan der burgheren verbooden had, die anders geschaapen waaren, bol en dik uit te loopen om 't heyr geschaart te zien. Men reekende voorts voor groot voordeel, dat zy beeter dan de Fransoyzen, van lang geweer voorzien waaren: gemerkt het mengen van den strydt de bussen t'onbruyk maakte, en de rappieren teeghens de spietsen en helbaarden te kort vielen. Maar zeeker, daar elk eendraghtelyk yvert, zonder zich des brands oft der bezondre schaade te kreunen, staat niet te twyfelen, in gelyk getal en deughd van beyde de parthyen, oft de binnenluyden hebben 't best, met de kundigheit der weeghen, samt de wanten en hooghte der huyzen. Men kon, noch onverwittight van 't geen zich in andre steeden had toegedraaghen, in 't eerst 's Hartoghen meening niet bezinnen; zulx het ontydigh aanvangen

+des werx, naa zoo duydtlyke teekenen van verdechtenis, gelooven deed, dat onverziens eenigh misverstandt tussen de burghers en Fransoyzen moest gereezen zyn; oft de poort enklyk ingenoomen door 't muyten des krysvolx om betaaling. De Majestraat, niettemin, schreef daatlyk haar weedervaaren oover aan de bezondre Staaten der Vereenighde Landtschappen, op dat zy, in allen gevalle, zorgh voor hunne veyligheit droeghen. Thans quaamen twee burghers, met naamen Landtmeeter en Scholier, buyten gevonden, en afgezonden van den Hartogh, neevens eenen zynen Hofmeester, aan Burghermeestren en Scheepenen der stadt, met een' +brief van geloove, en berichtschrift, luydende, *Hoe hy, naa't waaghen zyns persoons, 't verliezen der zynen, aan scherp, honger, en ziekte, door zyne gewoonlyke vroedtheit en lydzaamheit, om den Landtzaaten zyne geneeghenheit t' hunner verlossinge te doen smaaken, eyndtlyk bezeft had, dat hy zich vergeefs afsloofde. De proeve van dien spaard' hy tot plaats en wyle, om den oorsprong des quaads, die den vroomen genoegh bekent was, voor de gansche werelt t' ontdekken. 'T bederf, dat den volke oover 't hooft hing, en den afbrek van de eere zyner Hoogheit met zich sleipte; de weederwaardigheeden toegedreeven aan haar, zulk eene als zy was, en nochtans zoo luttel geacht, dat zy 't opperbestier genoeghzaam heel end' al in handen van andren zagh; hadden gewislyk, en met groote reede, haaren goeden aardt byster ontstelt. Maar d'ooverdartele hoon, haar bejeeghent op deezen dagh, had haar gemoedt der maate verbittert, dat'er zulx, als bleek, uit gevolght was, tot haar maghtigh mishaaghen, en hartgrondtlyk berouw. En zyn' Hoogheit vindende zich nu noch eeven vol zuchts tot vordering van 't gemeyne en der deeghelyke luyden beste, liet hen des verwittighen, om, eer zy besluyt naame op zaaken die zy voor had, bericht te worden hoe men zich dacht, t'haaren aanschouw, te draaghen. Dies werden zy gebeeden, hunne meening rondelyk te verklaaren aan de Heeren Landtmeeter en Scholier, die hun naader opening doen zouden van den last ontfangen van zyn' Hoogheit. Wyders werden zy gebeeden, den Fransoyzen, die binnen Antwerpen waaren, samt den Graave van Mansveldt, vry vertrek naa zyn' Hoogheit te gunnen; en te laaten volghen haare pakkaakje; desgelyx die van de heeren Monpensier, Biron, Laval, Rochepot, Rochefoucault, Pruneaux, en Manuisiere haaren eersten Hofmeester; ook inzonderheit haare papieren, en die van haaren geheymschryver Quinzey, neevens eenen andren haaren Hofmeester, den Schatmeester, en dienaars van haaren huyze: teeghens de welke, als gansch onschuldigh, zy vertrouwde dat men geene strafheit gebruykt zouw hebben. Ten laatste werden zy gebeeden, te zeynden haaren Aalmoessenier, ziek binnen Antwerpen, zoo zyne gesteltenis des toeliete*. Vast op gelyken zin schreef hy aan d'Algemeine Staaten, en den Prins van Oranje. Deeze brieven, meldende klaarlyk dat het zyn bedryf geweest was, had hy onderteekent in 't leegher tot Berchem; en bleef daar vernachten, in schaarsheit van lyftoght en gemak, op 't Slot leedigh van huysraadt. Dus verkeerde de feest en uitgelaate lustigheit oover Anjous ontfankenis t'Antwerpen, binnen 's jaars, in bange droefheit; en binnen's daaghs de droefheit in onuitspreeklyke blydschap: vlieghende, van hartlyke beweeghenis, de burghers elkandren om den hals, als die zich voorstaan lieten, hunne lyven, wyven, kindren, vrienden, haave, nieuwlinx gevonden te hebben.

+1583.

+*Bezending van den Hartoghe aan de Wethouders van Antwerpen.*

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Twintighste Boek.

[+]**N**Aa 't stryken der golven van verbaastheit, gramschap, geneughte; als het den zinnen, op hun' stel geraakt, beuren moght, den jeeghenwoordighen staat der dingen, met stillen ooghe te befpieghelen; [+]bevroedde men de losheit der vlugge vreughde: en speurende de vrienden valsch, den vyandt oovermaghtigh, wist niet werwaarts men zich te wenden hadde. My gedenkt van hooren uit ouwde luyden, dat men, neevens andre 's Hartoghen papieren, die in bewaarnis genoomen en doorkeeken werden, in zeeker kofferken een' brief van de Kooningin zyn' moeder vond, en dit in den zelven: *Replantez la Religion Catholique dans Anvers; & je me fais forte, que vous vous marierez avec l'Infante d'Espagne: Herplant den Algemeinen Godsdienst binnen Antwerpen; en ik maak my sterk, dat ghy trouwen zult met de Dochter van Spanje*. Ende 't hoefde niemandt zeer te bevreemden, [+]oft hier yets aan geweest waar. Want de heer van Plessis Marli meldt, hoe, al in den jaare vyftien hondert tweeëntachtigh, de Kooning van Spanje, door zeekren Italiaan, dienende voor [*]vernufteling tot Lisbon, den Hartoghe, onder den duym, 't hoogh gezagh oover een bondtverwantschap teeghens d'Onroomschen deed aanbieden; en voor zyn deel, alles wat hy quaame te veroovren; te beginnen aan een Kooninkryk (Engelandt meende men) dat hem verre meer waardt weezen, en min kosten zouw, dan de Landen daar hy althans naa trachtte. Noch verhaalt de zelfste Plessis, dat Anjou [*]ontslagh van den Paus had, om zich te vlyen met de Neêrlanders, ten aanschouw zyns voorneemens van 't geloof der ouwdren weeder te vestighen; ook, hoe hy, korts naa de misgreep t'Antwerpen, met breed uitmeeten zyns yvers tot Roome verzoeken deed, zyn' Heyligheit wilde zoo 't voltrekken des verbonds teeghens de ketters, als zyne verkiezing tot hooft van dien, doch beneirstighen; ende, op dat de knoop te bet knelde, zyn huwlyk met eene der dochtren van Spanje maaken. [+]'T zal niet verdrietigh vallen, eens naa te vorsen, hoe deeze ooghmerken, tussen de geene, die (ghelyk wy, volghende d'aandachtighste schryvers, ontvouwen hebben) hem tot het vertwyfelt besluyt porden, konden plaats vinden. Hy luysterde dan, misschien, naa den voorstel van Spanje, en heulde met den Paus, in toeverlaat van (wen schoon 't werk faalde) noch, met bewys zyns veyrdighen wils voor de kerk, danks genoegh te begaan, om aan 't opperbestier des bondtgenoodtschaps te raaken. Moght voorts hoopen, zoo de toeleg gelukte, en zyn broeder hem echter uit wangunst oft onmaght bezweek, in zulken geval, voor leevering der beklaauwde steeden aan den vyandt, de veldtheerschappy van 't Roomsgezindt heyr, neevens de Spaansche bruyloft, te bedingen: maar, indien alles hier voorspoedelyk afliepe, dat de Spanjaardt alsdan, om aan de eere te blyven, hem, genoomen tot

[+]1583.

[+]*Bedodtheit tot Antwerpen*.

[+]*Grillighe beleydingen van Anjou*.

[*]Ingenieur.

[*]Dispensatie.

[+]*Ontraaveling der zelve*.

+schoonzoon, zyn voorgewendt recht op de deurgeschreeve Landen zouw ooverzetten, en 't gewenschte krysbewindt, om Engelandt te winnen, doen in handen geeven; tot belooning, quansuys, voor 't herstellen van den Godsdienst, dien Philips uitbundighlyk wilde schynen te behartighen. Dingen wonder wildtwaayigh, en verre te zoeken; doch die de gloeyende graatigheit eenen wydtgaapenden geeste lichtlyk inprent. Hoe 't was; de Prins, en de Heeren van Antwerpen, antwoordden den Hartoghe niet althoos uit hunnen naame; maar ooverwoeghen wat'er te doen stonde, met d'Algemeine Staaten. Die schikten Landtmeeter en Schoolier +te rug, met schryven van dit begrip. *Zyner Hoogheit zoude gelieven vrygeleybrief oover te zeinden, voor gemaghtighden, om met haar in gesprek te koomen, tot beetering des onheyls van gister; 't welk, huns bedunkens, gansch onverdient was, en't smartelykste dat hun ooit hadde kunnen weeder vaaren*. Zy lieten ook eenighe zyne dienaars uit: waaroover hy, grootlyx getroost in +'t speuren dat men hem noch gehoor bood, herschreef, *Heel verheught te zyn in de geschiede verlossing. Zy zouden zich verzeekren van zyne geneeghenheit tot alle voorwaarden, die een goedertier Vorst schuldigh was te gunnen aan zyn' onderdaanen. Maar 't vordren van vrygeley smaakte naar onbetaamlyk mistrouwen op hunnen Landsheere. Sproot' het uit duchten, dat hem 't voorighe leedt in den mondt stak; hy bad hen te gelooven, dat hy 't schoon vergeeten, en in d'assche begraaven had. Men quaame derhalven op zyn woordt; hy wilde d'eerst zyn, om hen te beschermen, zoo yemandt zich onderwonde hun 't minste leedt te doen*. La Borde, een van zyn' Hofmeesters, was de boode; verzoekende, met een, slaaking der gevangenen, en toevoer van spys en drank, voor zyn' Hoogheit en 't heyr. 'T ander werd toen noch ontydigh geoordeelt: tot den voorraadt van monde, dewyl men met hem, op wat voet het dan waare, moest handelen, en de hongerighe daarnaa niet wachten kon, gaaven de Staaten verlof. Maar des ontzagh zich d'Antwerpsche Majestraat, gruwende voor oproer der gemeente, die, mits de gevoelykheit der versche wonde, te byster op de Fransoyzen gebeeten was; en, door 't hooren nu van gelyk bestaan in andre steeden, bet geterght werd. Mits deeze haapering keerde La Borde, ten naasten daaghe, met +zyns heeren derden brief. Die luydde, *Dat hy zich daar ontrieft vond, en beeter voor hun en hem, te gaan huyshouden tot Sant Bernards; zoo om zyn leegher te lichten van voor hunne poorten, als om de geleeghenheit der stroome; waar lanx men hem eetwaaren toestuuren kon, en de gemaghtighden hunne reyze neemen, zonder gevaar van de bezettelingen van Lier te loopen. Ende hoe zy zich onderlings eerder verstonden, hoe't hun en hem beeter waare: gelyk zy eyghentlyker uit den brenger verneemen zouden*. Maar zyn wit was, van Sant Bernards oover de Schelde, en tot Denremonde te koomen: 't welk geschut werd, van de Antwerpenaars, die eenighe oorloghsscheepen der waarts veyrdighden; en den Kornel Norrits met drieëntwintigh vendelen, zoo Schotsche als Engelsche, naa't Landt +van Waas, dat hy, aan den Denremonder kant, onder waater zette. Op den twintighsten van Louwmaant, quaamen gemaghtighden, met toevoer eyndtlyk ingewillight door den breeden Raadt der burgherye voor twee daaghen, vergeefs tot Sant Bernards: zynde de Hartogh, om, oover Vilvoorde, tot Denremonde te raaken, vertooghen naa Duffel. Aan die van Mechele, en Brussel, en den heer Tempel, Ooverste deezer stadt, schreef hy van hier; vermommende't stuk van Antwerpen, als oft het onbezindelyk, en uit haastighe toornigheit oover geleede spyt, waare toegekoomen; slechtelyk genoegh, naadien yeder nu wist, wat hy elders teffens had doen aanrechten. +Voorts maande hy, toezeggende goede betaaling, hen om eenighe scheepen met lyftoght. In 't leegher, zeeker, was zulk een' armoê, dat de Mans-

+1583.

+*Antwoordt der Algemeine Staaten aan den Hartogh*.

+*Zyn weederschryven*.

+*Zyn derde schryven*.

+*Vertooghen naa Duffel, schryft hy aan Mechele en Brussel, en aan den Ooverste Tempel*.

+*Armoede in zyn leegher*.

veldtsche [+]ruyters van hem weeken, en hy zelf gezien werd eetende raauwe raapen, en houdende zyn' maaltydt met zeer weynigh zuyvels tot een terwenbroodt. Van Duffel trok hy oover de Neethe, naa Rimenant. Vindende hier de Dyle zeer gereezen, zoo mits den langduurighen reeghen, als't beletten haars loozens, door die van Mechele, beval hy den Zwitzeren, eenigh behulp van een brug toe fe stellen, die daadtlyk scheurde. [+]Toen (want honger en kommer persten) de soldaaten aan 't waaden; in 't welke de vliet der ontrent duyzent wegh slorpte. De rest liet al haare rustingen achter; 't meestedeel ook zyn halsgeweer, met de gansche pakkaadje en troswaaghens. Monpensier, gestort met zyn ros, en heel bedooven, berghde, ter naauwe noodt, zich, vattende't eyndt van een' spiets, [+]hem toegereykt door een' Zwitzer. Waaroover de Hartogh, willende liever zynen voeten, dan den paarde betrouwen, ten schouwderen toe door 't zap lobberde. 'T welk, als in winterweeder, hem zulx bequam, dat hy sint nooit recht gezonden dagh had. Dus braght hy 't aan tot Vilvoorde. [+]Daar verscheenen, op den drieëntwintighsten, der Staaten gemaghtighden; teeghens de welke hy aanhief van de weederwaardigheeden hem toegedreeven, en vast de zelfste klaghten, die La Fougere tot Brug, uit zynen monde verhaalt had. Doch als men hem verzocht de mishandelaars te melden, sloegh hy't af, voorwendende't zeer niet te willen opkrabben maar [+]heelen. Tot afscheydt gaf hy hun eenighe punten, strydigh, niet luttel, met het Bordeausche verdragh: voorts, van schoone woorden, vol op. Hiermeê keerden de gemaghtighden tot hunne meesters, en met brieven aan [+] de zelve, en aan Oranje, dien hy 't spoeyen der handelsluyting aan beval. De Prins, antwoordende met eyghene handt, vertoond' hem, neevens rondt bediedt van 's vohx rechtvaardigh onbenoeghen, hoe, door eysch van zulke voorwaarden, 't mistrouwen meer groeyen, dan slyten moest, ende bad dat zyn' Hoogheit zich tot billyker neeghe. Die van Antwerpen, immiddels, om zich te zuyveren van de schuldt, geschooven op hen van den [+]Hartogh, deeden een verklaaring drukken, die aanweez, *Dat zy, hoewel de laatsten in't aanneemen, nochtans de eersten in 't huldighen des Hartoghs, kneuzing, zoo der ouwde vrydoomen van hunne burghery en van Brabant, als des verdings van Bordeaux, verdraaghen hadden; veel meer schattings ingewillight en opgebraght, dan hun gewoonlyk aanpart in de gemeene lasten beliep: getelt aan zyn' Hoogheit, korts voor den inval, oover de tzeeventighduyzendt gulden; waarmeede niet de bezettelingen, en andre ouwde, gelyk 't behoorde, betaalt waaren, maar eensdeels de nieuwe soldaaten, ooverromplers [+]der stadt. Hadde deeze het zoo verkorven: en op dien dagh; wat reede, wat mooghelykheit, om dat leedt aan d'andre steeden, juyst ter zelfste stonde, te wreeken? beeter zinnen, hiernaa, gaave Godt aan zyne Hoogheit*. Deeze daadt, hoe vreemder en min verwacht, hoe zy luyder en leelyker klonk; niet alleen gansch Neêrlandt, dat'er af dreunde, en d'aanpaalende gewesten oover, maar ook door Christendooms uiterste oorden, tot wekking van verscheyde beweeghenissen. Den Spanjaarden hippelde [+]'t hart in den boezem; zoo lief deed hun, dat de Fransoyzen bevonden, geen' beeter handt te bebben, dan zy, van da Neêrlanders te ringelen. 'T wordt gezeyt (gelyk doorgaands de Spaansche wyze is, booven maate naa den schyn van staatigheit te staan, en de Kooning op 't allerkraftighste zich verpynde daarin uit te steeken) dat men Philips, nooit in zyn leeven tot lach ontsluyten zagh, dan toen hy deeze tyding kreegh. De Waalen sliepen er niet op: de Markgraaf van Rysburgh, de heeren van Montigny en Rassinghem, quaamen tot Halle by Brussel,en schreeven aan der Staaten gemaghtighden, vergaadert tot Antwerpen, aan de regeerders dier stadt, aan die van Brussel, Mechele, en andre; *Hadden ze tot noch toe de mee-*

[+]1583.

[+]*Hy verliest duyzent man' in 't doorwaaden der Dyle.*

[+]*Haalt 'er zelf een' ongezontheit.*

[+]*Tot Vilvoorde koomen der Staaten gemaghtighden by hem.*

[+]*En kryghen slecht bescheydt.*

[+]*Schryven van Oranje aan den Hartogh.*

[+]*Die van Antwerpen ontschuldighen zich, by gedrukte verklaaring.*

[+]*Quaade klank der Fransche oeveldaadt baart verscheyde beweeghenissen.*

[+]*De Walsche Heeren schryven aan de Staaten en steeden, om ze tot verzoening met Spanje te noodighen.*

ning [+]der Fransoyzen niet kunnen verstaan; nu spraaken de werken Duytsch. De fraaye beschermers der vryheit droeghen (*als 't bleek*) *de dagh op haar, om der zelve, wen z' hun schoonste zaaghen, verraadelinx 't hart af te steeken; hunn' heusche inhaalers ah verfoeyde slaaven te keetenen, en in eenen afgrondt van doodtlyke ellenden te plonzen. 'T was dan tydt zich te bezinnen: en de plicht praamde de geenen die aan 't roer zaaten, gang te keeren; op dat het verscheurde, vertrappelde vaaderlandt weeder te zaamen, en aan zyn naatuurlyk hooft geheelt wierde; en opgeheeven uit den voetzande, tot de voorighe hooghte van gloory en weelde, door eenen bondighen pays. Om zoo heyligh een werk te vorderen, zoud' hun geen arbeydt verveelen. 'S Kooninx goedertierenheit kenden zy schryvers: yder de deughdt en oprechtigheit des Prinsen van Parma in 't houden zyner beloften; die geyrne hooren, en zich voeghen zouw, naar een' zaak zoo nut der geheele Christenheit, en voorneemlyk allen Neêrlandren. 'T welk hun verbood te twyfelen aan gewenschte uitkoomst, indien maar d'aangezochte regeerders, reynighende 't gemoedt van d'ouwde misverstanden, haat, nydt, en wolken der arghewaan, zonder bezondre zucht de gemeene welvaart betrachten wilden, en, met den eerste, gemaghtighden ooverschikken*. Deeze brieven, gedaghteekent op den tweeëntwintighsten lestleeden, werden niet, voor den vierden van Sprokkelmaant, ontfangen. Op gelyken zin schreef de [+]Markgraaf van Berghen uit Luyk; en zelfs de Prins van Parma aan die van Gent en andre steeden: zonder antwoordt van eene te bekoomen. Doch d'ouwde weederstreevers der Fransoyzen braghten in Vlaandre zoo veel te weeghe, dat de vier Leeden van dat Graafschap hunnen gemaghtighden bevaalen in geen' vorder onderhandeling met Anjou te bewillighen, 't en waar hy eerst de steeden ontruymde, die hy teeghens zynen eedt en der Staaten dank, vermeestert had: 't welk bystre brabbeling [+]maakte, en 't verdragh zeer verachterde. In Vrankryk baarde de maare wonderlyke ontsteltenis. Zommighe heetherssens, ontsteeken door't leedt, weedervaaren aan de hunnen, spraaken vuur en vlam teeghens de Neêrlanders aldaar, en hadden hen daaroover bykans met de handen begroet. Andren, al speet het hun meede, angde noch bet de haat, en schande, gelaaden, door zoo eerloos een' daadt op den Franschen naam, neevens de smaadt dat hunne landsluyden, gaande voor soldaaten, in strydbaarheit oovertroffen waaren van steedelingen. Andren, voorneemlyk onder d'Onroomsgezinden, schouwden 't stuk vuyler veel dan de Parysche woede. *Deeze*, zeyden zy, *was verbloemt geweest met de verbittering, oovergebleeven uit de voorgaande oorlooghen: dan de arme Neêrlanders hadden den krygh gevoert voor den Hartogh, en hem, in plaats van den naatuurlyken t'hunnen Vorste beroepen. De moordt had straffe van oproer geheeten: maar wat loon van verkiezing was ditte? 'T geleeden ongelyk, derhalven, stond voor een' plaaghe Gods te reekenen, dien de wraak oover booze regeerders, en de behoudenis der vroomen eeven zeer te harte ging*. De Kooning, zeer belaaden [+]met de zaak, en aangeport door zyn' moeder, die zich de zelve noch naader nam, schikte strax Fransoys du Pont, heer van Mirambeau naa Neederlandt. Deez, als houdende zich aan den hervormden Godsdienst, en koomende in 't gevly spreeken, onaangezien dat hy t'Antwerpen eenen zoon verlooren had, scheen den Staaten te aangenaamer te zullen zyn. De Kooninginne moeder gaf hem eenen geloofbrief meê, geschreeven aan den [+]Prins, op den naastlesten van Louwmaant; en dit daaronder, van haar eyghen' handt. *Me Neeve, de Kooning myn zoon en ik zeynden u den Heer van Mirambeau, niet om dat wy aanneemen 't gheen hier gezeyt wordt: want wy achten u eerlyker man, dan dat ghy zoo oevel een' ondankbaarheit zouwt beweezen hebben aan mynen zoon, en die in zyn gezelschap*

[+]1583.

[+]*Parma schryft zelf aan eenighe steeden*.

[+]*Ontsteltenis in Vrankryk*.

[+]*Mirambeau, gezant van dien Kooning, komt in Neêrlandt*.

[+]*Schryven van eyghen handt der Kooninginne moeder, aanOranje*.

+*waaren, ten beste van u en de uwen. En ghy hebt dien al te lief gehadt, om hem zoo snood een' trek te speelen: hem, eenen Vorste, die, met zulk een' steun als een Kooning van Vrankryk, zich des t' aller stonde zouw ervoelen kunnen. Daarom, zoo lang het teeghendeel my niet blykt, zal ik my houden aan de nooit voorheen wankele hoope, dat ghy hem niet geroepen hebt, oft ghy wilt hem wel dienen. 'T welk geschiedende, jeeghens u +altyds erkent zal worden van all' de geenen, die aan hem behooren*. Hierentussen had Farneeze den Graaf van Mansveldt, en den heer van Hautepenne, naa Eyndhoove gezonden; waarvoor zy met gemak hun leegher vestighden. Op den zeevenden van Sprokkelmaant, deed Mirambeau, ter vergaadring van d'Algemeine Staaten, zynen voorstel, die hierop draayde: +*In's Koonings zyns meesters hart, week van oovervloedighe zucht tot het heyl deezer volken, was, door de leyde boodschap des laastgebeurden ongevals, dieper wonde gemaakt, dan yemandt zouw kunnen begrypen, oft, wen hy't begreepen hadde, uitspreeken. In zulk een' versleeghenis zyner Majesteit, en haare onzeekerheit van de waare oorzaak des schielyken ramps, was hy daatlyk van haar afgeveyrdight, om berichting daarop te bekoomen; en de Staaten te bidden, dat hun geliefde, tot geneezing deezer quaale, eenighe zachte artseny te gebruyken, zonder den Hartogh, die te voore zoo mildelyk al zyn' middelen, en zyn' eyghen persoon, voor hunne behoudenis had opgezet, te verstooten om eenen misslagh. Zy zelve konden ook* (*meynd' hy*) *lichtlyk bevroeden, dat men dien, niet aan den gewislyk goeden aardt zyner Hoogheit, maar aan verylden raadt, en onbedachtzaame gramschap, moest toeschryven. Derhalven vertrouwd' hy, dat Godt Almaghtigh, uit de zelfste genaade die hen behoedt had, hun wysheit verleenen zouw, om deeze ongeneught op 't spoedighste t' ooverstelpen met vergeetenis; en den bequaamsten wegh ter verzoening in te gaan, eer de vyandt, waarneemende zyne geleeghenheit hen in 't uiterste bederf braghte: waartoe hy nemmermeer koomen kon, zoo zy tot eendraght met den Hartoghe verstaan wilden, behoudends hunne ouwde vrydoomen en voorrechten, gelyk de reede vereyschte. De Kooning, zich beloovende een' bereyde geneeghenheit hier toe, van de zyde zyns broeders, had hem belast den zelven* (*behaaghd' het hun*) *meede te gaan vinden; en hy maakte zich sterk, dien, hoe zeer zyn gemoedt ook vervreemdt waare, tot een' goede vereenighing te bewillighen. En zy moghten zich vastelyk daartoe verlaaten, dat zyne Majesteit, hebbende in deezen geen ander wit, dan hen haare Bondtgenooten, te zaamen verknocht met haaren lieven broeder en eenighen erfgenaam, te beschermen, en te handthaaven, 't geen in haar was zoude aan wenden om deeze Landtschappen tot hunnen voorighen welstandt te helpen, zonder yetwes te spaaren. Om ondertussen bescheydelyk verkundschapt te worden van den staat der dingen alhier, en daarop, or de te mooghen raamen, hadden de Kooning en de Kooningin zyn' moeder, eenen dagh voor zyn vertrek, den geheymschryver Bruslart bevoolen, zich herwaarts te vervoeghen; ende, naa gesprek, zoo met den Hartoghe als met den Prinse van Oranje, strax te rug te keeren. 'T welk hy verzocht dat men dien toeliete in alle verzeekertheit*. +De Staaten, bedankende heuslyk den gezant, verklaarden, geenszins den Kooning tot middelaar der zaake te weygheren. Voorts ging Mirambeau in 't bezonder den Prins aan, ten eynde hy zyn best tot treffing des verdraghs +doen wilde. Zyne Doorluchtigheit antwoordde, *Dat haar yver, getoont in 't bevor der en van de grootheit des Hartoghen, haar, met dit uitvallen der dingen, tot bittren ondank gedeeghen was; en haar geloof nu zulx besneeden, dat haar aanraaden meer dan haar zwyghen zouw hindren. Zoo weenigh achtbaarheits, echter, als haar noch ooverschoot, zouw zy geyrne te kost leggen aan 't slyten des geschils: indien de Hartogh zich ter goede trouwe*

+1583.

+*Eyndhoove beleeghert van Parmaas weeghe*.

+*Voorstel van Mirambeau*.

+*Antwoordt der Staaten*.

+*Bescheydt gegeeven van Oranje, aan Mirambeau*.

+*voeghen wilde tot naakoomst van 't verding, en richting des misdryfs*; *'t welk, als geschiedt t'eener zelfste tydt in zoo veel steeden, niet te verschoonen was met voorwending van weederwaardigheeden hem bejeeghent tot Antwerpen. Ronde schultkenning zouw beeter glimp gehadt hebben, dan zulke blaauwe ontschuldinghen, strekkende tot oopstooken der verbolghentheeden, terwyl men in 't ongelyk pooghde te stellen de geenen, die niet alleenlyk zuyver waaren, maar gebleeken ooverootmoedighe en getrouwe dienaars van zyn' Hoogheit*. Ten zelfsten daaghe, door 't aanstaan van de Wethouders en Leeden der stadt Antwerpen, ontfouwde de Prins zyn gevoelen op de loopende zwaarigheeden, by geschrift van deezen +inhoudt. *Raadt te geeven op zoo disteligh een' zaake, als jeeghenwoordelyk zich voordraaght*; *noode koom ik'er toe*; *naa zoo meenighvuldigh proeven, dat men 't my, als 'er yet mislukt, wyten wil: eeven oft ik, hoewel zoo luttel gehoort, en quaalyk ingevolght, de uitkoomst der dingen, die dikwyls den maghtighsten ontschiet, in myn' handt hadde. Niettemin, ik meen het, ter liefde des vaaderlands, en der stadt Antwerpen, noch deeze reyze te waaghen*; *naardien men my verzeekert, dat de gemeente myn' zinuiting zal in 't goede neemen. Meenigh verlustight zich, waanende, aan 't geen op den zeeventienden der lestleedene maant gebeurt is, genoeghzaame stof gevonden te hebben, om 's Hartooghen eere aan te ranzen. Ghy weet, myn' Heeren, altzaamen, dat men tot het kiezen zyner Hoogheit, oover 't welk de geenen, die toen de voorbaarighste aanstemmers van dien waaren, althans het zwaarste geklagh maaken, nooit quam, dan naa rype beraading, vaaker hervat, en genoeghzaam gemeyn van de Landtschappen, steeden, en leeden der zelve; als yder ten dierste vermaant van my, tot ooverweeghing oft onz' eighe krachten ons draaghen konden, en oft yet oorbaarlykers t'onzer handthaaving te bezinnen viel, verklaarde niet naaders te speuren. My nu alleen toe te reekenen een' besluyt genoomen by gemeyn goeddunken, zouw, myns achtens, te verre buyten reede loopen, al waare daar ook veel grooter ongeval uitgevolght, dan 't geen dat wy bezuuren. Dan, die zich beuren laat, de zaak met zuchtvryen ooghe te beschouwen, zal de baaten, genooten door dat besluyt, niet gering vinden. 'T welk geenszins bygebraght zy tot verschooning van den ooverlast, zoo hier als elders onlanx gepleeght en beschooren. Want ik verstaa ten teeghendeele, dat de Hartogh, daarmeê, verbeurt heeft al 't recht der heerschappye hem opgedraaghen by 't verding van Bordeaux. Maar, gelyk ik myne bewilghing in zyn' ontfankenis niet, alzoo kan ook niemandt loochenen, dat zyn onderstandt ons drie jaaren oorloghs heeft doen uitharden; als de Staaten onz' eighe maght daartoe te kleyn kenden. Ik wil hier niet betwisten, oft wy, mits ons benaauwende te dien eynde, zelve zouden middels genoegh gehadt hebben, t' onzer verdaadighing; maar zeg alleenlyk, dat d'Algemeine Staaten en die van elk gewest, oordeelden neen. Van twee heyren des vyands is daarentussen het eene meest gesmolten voor Kaamerik: het ander veel sterker, te velde gebraght in den lestleeden zoomer, heeft niet bezonders verricht, en zulken krak wegh, dat het met d'eene wiek maar klept. Zonder de Fransche hulpe, Lochum zouw deur zyn*; *daar zich zoo staatlyk een getal Aadels in vond, en 't Vorstendoom Gelder, met het Graafschap Zutven, aan hing. Men waardeere, hierneevens, den gewonnen tydt, binnen den welken Philips twee zoonen verlooren heeft: waar uit wel eenighe geleeghenheit geschaapen is t'avondt oft morghen te verschynen, tot onze verlichting, en kneuzing van den Spaanschen hoomoedt. Ik zwygh, dat de Fransche kerken, door 't aanneemen van Anjou alhier, den pays, en vrye oeffening van Godsdienst*

+1583.

+*'s Prinsen gevoelen op de jeeghenwoordighe zwaarigheeden*.

[+]*verworven hebben: hoewel wy die weldaadt, als besteedt aan geen' vreemden, meede voor beweezen aan ons behooren te houden. Maar, om puurlyk te spreeken van onz eighe nut; het verwerpen der Spaansche tytelen en waapenen, ter oorzaake van 's Hartooghen beroeping, dunkt my een vaste grondtslagh tot opbouwing van't gezuyvert geloof en de vryheit, zoo wy den besten wegh weeten in te gaan. Daar zyn der slechts drie: Zoen met den Spanjaardt; verdragh met zyn' Hoogheit; bescherming met eighe maght. Meer luyden zouden tot vereffening met den Spanjaardt spreeken, schaamden zy zich zoo verfoeylyk eener lichtveirdigheit niet: daar wy rechts koomen van zynen naam te blusschen. Maar* (*schoon dat oovergeslaaghen*) *'t waar onz grondigh bederf. Zommighen meynen, 't konde voeghlyk geschieden, onder dexel van met de Malkontenten te daadingen; dewyl te dien einde La Motte geschreeven heeft, en Rysburgh, Montigny, en Rassinghem, tot Halle gekoomen zyn. Dan ik, als my yetwes verstaande op zaaken van staate, kan lichtelyk afmeeten, dat zy alles doen naar voorschrift, en met wil en weete des Prinsen van Parma: gelyk genoegh blykt by zyne brieven aan die van Gent. Zy zouden zich ook, zonder zulx, des zoo oopentlyk en te zaamen niet onderwinden, maar by heimelyke maniere, en in 't bezonder: waarop eevenwel geenszins waar te betrouwen. Want eenighe bezondre persoonen, ender gelyk gelaat van den gemeenen vreedehandel tot Koolen te bevorderen, hebben 't verding der afgevalle gewesten met Parma te weeghe gebracht. Waar aan men zich wel behoorde te spieghelen; naardien zy, in plaats van pays te hebben, dien men hun vastelyk toezeyde, in 't midde van veel zwaarder oorlogh steeken, tot verwoesting des ganschen Lands, uitrooying van den louwtren Godsdienst, en van alle eerlyke luyden, die den zelven schynen toegedaan. Jaa men heeft ten laatste, teeghens alle beloften en eeden, de Spanjaards en Italiaanen weeder doen herwaarts koomen, in ruymer getal, met meerder gezagh, in tot grooter smaadt der Landtzaaten dan ooit te voore. Wyders, treedende in wat handeling het ook zy, met de Malkontenten, vyanden zyner Hoogheit, terwyl zy ons aanzoekt tot nieuw verbondt, zullen wy haar zwaare stoffe geeven, om ons by den Kooning haaren broeder, by de Kooningin van Engelandt, en andre Vorsten van Christendoom, in 't ongelyk te stellen. Met de Malkontenten te handelen, oft met de Spanjaarden, 't is al een ding. Maar, genoomen neen, en dat zy't vertrek der Spanjaarden wisten deur te dringen; zoo moest men echter immers zoo zeer naa de Waalen omzien, als naa Spanjaards en Fransoizen: gemerkt dat de Waalen 't verbondt, waarin zy stonden met ons, gebrooken hebben, om dat men hen, brandende van allerley booze heerschlusten, niet volkoomentlyk beworden liet; hoewel zy zich met de treflykste ampten voorzien vonden; zynde d'een opperste veldtheer, d'ander ooverste der ruyterye, de derde van 't geschut, de vierde van de lyftoght. D'ongerymtheit van met den Spanjaardt zelf te daadingen zouw my noodeloos doen achten des eenigh gewagh te maaken, 't en waar ik speurde dat veelen zulx uitschieten; eenighen door haat, geschept op de Fransoyzen uit het onlanx gepleeghde misdryf: andren met vertooning van 't voordeel, te verwachten in 't stuk van den koophandel; andren onder andre verwe, bekoorlyk in't oogh der gemeente: daar zy nochtans wat anders in 't harte broeden; naamelyk 't bemeestren onzer gemoeden, lichaamen, en haave. Doch 't gegrondste, naar schyn, dat zy bybrengen, is, dat het voor Spanje, zoo verre geleeghen, te ongereedt valt deeze oorden t'ooverstorten; daar ons de Fransois, als een haavik op den tuyn zit. Welke inzight wel yetwes zeggen zouw, indien zy beyde, hier te Lande, op gelyke gunst,* [*] *verstendenis, raadthulp, achtbaarheit, steunden. Dan, wat scheelt het al? De Fransois bestond naauwlyx zoo ras het verding t'oovertreeden, oft hy zagh zich bynaa*

[+]1583.

[*]Intelligentie.

+gansch ontmantelt van aanhangers: zal der in lang ook geen' nieuwe vinden, maar eendraghtighen weederstandt, indien hy 't zelfste spoor hervat; mits +1583.
d'ingezeetenen aan hem niet dan door 't laatste verding verknocht zyn. Met den Spanjaardt, daarenteeghen, is 't een' heel andre gesteltenis. Hy heeft hier niet alleen t' zynen wille de Landtschappen en steeden die zyne zyde houden, en ons op 't felste bekryghen; maar, in 't binnenst onzer leeden, meenighte van parthylingen: zulx een kleen getal Spanjaarden en Italiaanen, ingevolght van onz eyghe Landsluyden, voerende 't aanzien des Kooninx van Spanje in den schilde, genoegh waar om ons t' onder te brengen, den waaren Godsdienst te dempen, in steede van dien d'Inquisitie te planten, en ons te berooven van onze goedren, vrydoomen, en voorrechten. Men moet dan reekenen, dat veel naader, dan de Fransoizen, ons de Spanjaards zyn, als genestelt in ons ingewant. Waaroover ik alle handeling met hun uit der maate schaadelyk schouw: jaa zoude geenszins raadzaam vinden, eenighe brieven van hun t'ontfangen. Want, zoo daartoe geschreeden wordt, terstondt willen de ballingen en uitgeweekenen, gezwoore vyanden van Gods kerk en 't vaaderlandt, herwaarts aanzakken, en zich spitsen op allerley list, en vergiftighe aanslaaghen, om de burgheryen, opgehitst teeghens elkandre, tot bederftyke scheuring te brengen, met hulp der verspaanschte zielen, die onder ons schuylen. Naa welke sterking hunner parthye, zy den Landtzaaten geenen tydt zullen laaten om te kiezen; maar daatlyk, door geweldt en bloedtstorting, naa 't eyndt van hunnen toeleg streeven. Dies magh men, myns oordeels, geen gesprek met hun, nocht in 't groot, nocht in 't kleen, aanvangen, zonder teffens des ondergangs van den oprechten Godsdienst en 's Lands vryheit getroost te weezen. Belangende den Hartogh van Anjou; ik houd hem, zeg ik anderwerfs, vervallen van zyn recht; merk genoegh hoe quaadt een raadt hy gevolght heeft; en weet in wat gevaar ik, met al de mynen, geweest ben; daarneevens, dat ik behoor, naar de leer der natuure, my zelven te behoeden, zoo lang als Godt my daartoe zyn' genaade verleent. Ook voorzie ik wel, dat hy, indien hem beeter onderrichting mangelt, hiernaa, ander middel moghte zoeken om ons noch gevoelyker neep te geeven, met den krop vol spyts oover 't faalen des laatsten toelegs, en 't verlies zyner Eedele en andre luyden. 'T welk gebeurende; zouden wy ons ten tweede aan den zelfsten steen stooten; voor 't welk de wyzen zich wachten. Wyders, al liepen wy dieshalven geen gevaar, 't wantrouwen tussen de twee volken zal hen zwaarlyk in onderlinge rust en veyligheit laaten. Ten laatste valt te vreezen, dat de geenen, die nu zyn oor bezitten, hem, ter eene oft ter andre tydt, eenighen aanstagh teeghens den Godsdienst moghten in 't hooft steeken; oft zommighen, gewaapent met zyn' achtbaarheit, alle konstenaryen te werk stellen, om den zelven uit te rooyen. Maar, men ooverweeghe hierteeghen, dat de steeden by hem beweldight, naa 't weederkryghen der welke eenen yghelyke buyten twyfel verlangt, niet dan door verdragh te bekoomen zyn: jaa dat hy, scheydende onvernoeght van ons, en quaalyk ziende haar te bewaaren zonder bystandt, de zelve, viellicht, aan den Spanjaardt zal leeveren. Nu kan elk genoegh bezeffen, tot wat benauwtheit van Brussel, Aalst, Ypre, Meenen, zulx gedyen wilde, booven 't achterdeel, te lyden, daardoor, by die van Gent en Antwerpen: in wat noodt het ook (*zonderlings beheerende de vyandt het veldt*) *Eyndhoove, Diest, Mechele, en meer steeden, jaa 't gansche Vorstendoom Gelder, en Graafschap Zutven zouw brengen: en yeder verstaat, van wat belang die plaatsen zyn. Waarop ik niet leedigh kan staan, van u indaghtigh te maaken der standtvastighe kloekmoedigheit, betoont by die van Brussel, voor de gemeyne zaak: waarmeede zy* (*wie zoud' het darren loochenen?*) *den grondtslagh onzer vryheit*

[+]*geleit hebben, en ons verplicht het uiterste onzer middelen t' hunner bescherming op te zetten. Ook moeten wy reekening maaken, zoo men den Hartogh niet te vreede stelt, hem te vyandt te kryghen, en vervolghends den Kooning zynen broeder: waardoor wy ons niet alleen zouden versteeken zien, zoo van den Franschen als Spaanschen koophandel; maar in last van teffens besprongen te worden by die twee weldighe mooghentheeden. Aangaande de Majesteit van Engelandt; het stuk hier aangerecht zal haar gewislyk mishaaghen, en weê doen; maar echter* (*myns bedunkens*) *niet smaaken, dat aan ons het verzoenen schort. Men bedenke hierneevens hoe luttel* [*] *tzaamenverstands oft vrienden wy elders hebben; zulx het zich aanzien laat, dat wy ons van alle buytenhulp zullen ontbloot vinden. Vrankryk, daarenbooven,* (*'t en zy wy met den Hartoghe ooverkoomen*) *zal* (*zoo vastlyk te vermoeden staat*) *strax den Spanjaardt geoopent worden; en deez, daardoor, gerieft, niet alleen met voorraadt van mondt en oorlogh, maar ook met geldt, booden, brieven, gezanten, jaa volk te voet en te paarde, t'zynen wille. Wat hier aan hangt, kan elk lichtelyk afneemen, die maar ooverdenkt, hoe 't sluyten van 't zelve Kooningryk, voor eenen korten tydt, het kooren zoo zeer in prys deed steygheren, dat het schriklyk heyr des vyands quam te smelten, als sneeuw; en rasser noch zouw gesleeten geweest zyn, hadde men hem, van den kant deezer Landen, den toevoer tn gelyke wyze afgesneeden. In allen gevalle kan yder t'oover bevroeden, dat, oft wy schoon zaaghen den Spanjaardt in 't veldt te weederstaan, echter de oopening van Vrankryk den krygh langduurigh, jaa misschien eyndeloos maaken zouw. Wel wyslyk, dan, moeten wy onze middelen meeten, om te zien oft ons alleen zoo zwaar een pak draghlyk zal vallen; en in 't bezonder oft ons althans doenlyk zy, Eyndhoove, en andre plaatsen, die beleeghert moghten worden, t'ontzetten: 't welk men, met verzaamde krachten van ons en zyn' Hoogheit, gemaklyk beschikken konde. Ende op dat wy ons zelve, met geen vlaayen bedrieghen, zoo dient niet verborghen voor u, hoe de Gentenaars reeds geschreeven hebben, dat zy, zonder onderstandt der andre gewesten, geenen raadt weeten om de bezetting van Aalst te betaalen. Voorts, gelyk het te voore onheusch en hardt scheen, op naauwe bepaaling van 's Hartoghen gezagh te dingen; alzoo kan men 't jeeghenwoordelyk met glimpighe reede doen; en niemandt ons berispen oover zoo vast een beleggen van't stuk, dat geene stadt voortaan last tyde van in zyn volle bedwang te vallen. Noopende den Godsdienst; men heeft te hoopen, dat wy, handelende met zyn Hoogheit, dien beeter dan anders handthaaven zullen: dewyl ooghschynlyk, zoo men met de zelve niet ooverkomt, veele kerken, die wy zonder Godt te vertoornen geenszins verlaaten kunnen, in kleene steeden, jaa in groote, by kortheit onzer maght om haar t'ontzetten, in d'uiterste noodt moeten storten. Zommighen dryven, dat het ongeoorloft is, met eenen Vorst te handelen, die onzen geloove niet ganschelyk toestemt; en wyzen etlyke plaatsen der Heylighe Schrift aan, om zulx te beweeren. Voor zoo groot eenen Godtgeleerde, als vereyscht waar om oover dit punt te vonnissen, wil ik my niet uitgeeven: zie nochtans wel, dat naauwlyx eenighe kerken van Christendoom zich daaraan stooten. De Fransche, ondersteunt van de Vorsten haare Landtgenooten, en van de Duytsche, hebben dikwyls met haaren Kooning gedaadingt. Om de tweespalt in 't Geestelyk laaten de Zwitzersche eedtgenooten niet verknocht te blyven in 't weyrlyk; en zy hebben, noch sint een' maandt herwaarts, hun verwantschap met Vrankryk bevestight. Die van Geneeve zyn onlanx in verbondt met de zelfste kroone getreeden; en dapper geholpen van haar in den lestleeden zoomer. 'T geen tussen deeze Landen en de Engelschen is opgerecht, onderhielden zy wel toen hier alleenlyk de Roomsche Godsdienst gepleeght werd.*

[+]1583

[*]Correspondentie.

[+]Het verschil van gezintheit breekt hunne vrundtschap met Deenemark niet. Tot groot nut, treflyken luyster van beyde de Ryken, heeft nu de verbintenis tussen [+]1583. *de Fransoyzen en Schotten oover de achthondert jaaren geduurt, onaangezien de verandring midlerwyl ontstaan in den Godsdienst. Het Kaizarryk en wy, de Henzesteeden onder elkandre, hoewel verdeylt in geloof, volharden in 't gemeyn verbondt. Tot hooft van Hooghduytslandt is gekooren een Kaizar van ander gevoelen dan 't meeste deel der Vorsten. De Poolsche kerken hebben bewillight in 't aanneemen eens Koonings van strydigh verstandt met het haare. De Valdoizen zyn ouwlinx met den Kooning van Boheeme ooverkoomen; de inwoonders van 't dal van Angroyne seedert met den Hartogh van Savoye. Men vergeeve 't my*; *zoo veele kerken, jaa alle kerken van Christenryk, zoud' ik, daar oover, niet darren beschuldighen, min verdoemen. Wel is myn goeddunken, dat men nemmer eenigh verding aangaa, zonder naa de meeste verzeekring van den Godsdienst te trachten. Rypelyk dient'er gelet op deeze reedenen, betreffende het tweede punt*; *waarin ik, mits de verscheydenheit der meeningen, gegreepen by de steeden, groote zwaarigheit speur; voorziende dat zommighe, zoo wy met den Hartoghe handelen, zich zullen afzonderen; eenighe, indien wy 't niet doen, de bequaamste parthy t' haarder reddinge kiezen, uit zorghe van verlaaten te worden. Op het derde punt, naamelyk verdaadighing met eyghe middelen, komt voor eerst in bedenken, dat het ons gebreekt aan verschiet van bevelsluyden en soldaaten van onzen landtaardt. Want veele houden 't met den vyandt: en meest all' de geene, die hem te voore gedient hebben: meenigh is'er door 't oorlogh verstonden*; *'t Landt kleyn, en d'inboorlingen bet geneyght tot koop- dan tot kryshandel. Volght, dat wy een goedt deel vreemdelingen moesten beezighen: de welke men* (*naardien zy laastmaals hier zoo quaalyk zyn onthaalt geweest*) *niet zouw kunnen doen koomen zoo spoedigh, en in zulken getal, als de noodt vordert. Ook wil't kommerlyk vallen, de plaatsen te vinden, om ze te mooghen werven. Doch, neemende deezen voet, konde men naamaals daarop peynzen. Zoo veel is'er af, dat wy altyds op geloofsverwanten veylighst betrouwen zullen. Aangaande 't geldt, wy hebben dus lang des naauwlyx genoegh kunnen tzaamenschraapen, om de bezettingen te betaalen*: *zulx te verwonderen staat, hoe de steeden, tot nochtoe, buyten andre muyteryen en beroerten zyn te houden geweest. Nu is 't geldt de steun der oorlooghe, en zonder dat, alle besluyt vergeefs en onnut. Indien u oorbaar dunkt het oover deezen boegh te wenden, zoo diend 'er een, oft meer hoofden gekooren, en gehoorzaamt niet met woorden, maar met werken*; *immers voor zulken tydt als men raamen zoude. Daarneevens hoefde men op te rechten eenen Raadt van luyden met eere*; *en yder, betrachtende zyn beroep, zonder zich der zaaken van staat oft oorlogh t'onderwinden, hen daarmeê volkoomelyk te laaten begaan. En hun gebodt zouw veirdighlyk en zonder weederzeggen t' achtervolghen staan*; *doch eenen yeghelyke vry, naa 't volbrengen, zyn goeddunken daarteeghens te vertoonen. Vruchteloos echter waar deeze orde, zonder gereedt middel tot belooning der Raadsluyden: den welken men des zoude moeten doen blyken by klaare aanwyzing, en niet met enkle beloften*; *om hen te bewillighen tot het aan- en waarneemen van dien last naar behooren. Wat penningen hiertoe behoeven, kunt ghy zien op den staat by my gemaakt van de gewoonlyke en ongewoonlyke kryskosten, waaraf ik u dubbelt oovergeef: willende u wel verzeekren, dat het, zonder deezen voet te houden, al verlooren geraadslaaght is. De geenen, die voorstellen dat men Goode betrouwen moet, laak ik geenszins: zy zeggen recht, en de waarheit daaraan. Nochtans, een' zaak aan te vangen, en geen middelen tot*

[+]*het volvoeren te verzorghen, oft deeze* (*'t welk argher is*) *door gierigheit, oft ontydighe spaarzaamheit, achter te houden; dat acht ik niet voor een betrouwen op Godt, maar voor een' verzoeking des zelven. Daarenteeghen, zich op Godt verlaaten, is de middelen gebruyken, die hy ons aanbiedt, en hem bidden, dat hy daar toe zynen zeeghen verleene. Van de drie aangeweeze weeghen nu, houd' ik den derden voor den besten; 't en zy het ons mangelt aan middel om dien te volghen. Daarom pynd' ik my, oover vier jaaren, zoo zeer, de gewesten by een te houden: waar meede wy* (*Godt ten voorste*) *niet teeghenstaande de Spaansche maght, Don Johan en andren genoegh hadden kunnen ten Land' uitdryven. Maar naa de scheuring, aangevangen uit oorzaak t'oover bekent, en wel teeghens mynen raadt; als de Staaten, en zelfs die de vereenighing belet hadden, verklaarden geen' manier te kunnen begrypen, om zich zelve te beschermen; toen werd ik eerst van meeningh dat men vreemde hulp zoeken moest: zulx het besluyt van eenen uitheemschen Vorst aan te roepen gevordert is door de geenen, die dat misschien niet dachten te doen. Maar, groflyk* (*ik zeg 't noch eens*) *bedrieght men zich, waanende dat yemandt, begaaft met wysheit en voorzight, zoude kunnen 't beleydt onzer zaaken aanveirden, anders dan met de middelen, en op den voet booven aangeroert: inzonderheit ten aanschouw der gewoonlyke traagheit in 't besluyten, en in 't opbrenghen der penningen. Ende staat, hierom, indien men het derde padt inslaat, te duchten, dat, eer de gemelde orde gestelt zy, wy een deel onzer goede steeden zullen quyt raaken; en oorzaak geeven aan andre, om, door wanhoop van onderstandt, met deezen oft dien, t'haaren schoonste, te daadingen. Alzoo zullen wy, peynzende de kerken te bewaaren, der veele treflyke verliezen. Ook moet men weeten, dat de kleene Goode zoo lief zyn als de groote; en wy verplicht, niet min voor d'andre te zorghen dan voor die van Antwerpen. Wyders, oft deeze zouw staan kunnen, wen d'andre* (*Godt verhoed' het*) *t' onder gingen, geef ik yeder t' ooverleggen. Indien men, in dit myn bedenken, geen behaaghen vindt, maar te veel zwaarigheits om het ter daadt te brengen; zoo wil ik u wel rondelyk aantuyghen, dat my nemmermeer smaaken zouw naa den Spanjaardt te luysteren: maar dat men, verstaande met den Hartogh te handelen, de steeden dient buyten gevaar te stellen, en zich van 't krysvolk te verzeekren, voorneemlyk van de hoofden: al de welke den Staaten moesten aangenaam weezen en eedt doen: desgelyx zyne Raadsluyden. Doch ik zouw verre best achten, dat wy ons met ons zelve beholpen; mits verschaffende de middelen, en schikkende de zaaken, in voeghe als ik vertoont heb: zonder 't welk wy geschaapen waaren, ons, en teffens veel' andre luyden van eere, in d'uiterste benauwtheit, en 's vyands handen, te brengen. Ziet daar, myn Heeren, op deeze gewightighe stoffe myn gevoelen; 't welk ik u bid ten goede te duyden. Wat nu oorbaar te doen, oft te laaten zy, komt u toe te oordeelen. Ik bid u daarenbooven, dat ghy, bezinnende hoe d'een zonder den andre zich niet kan handthaaven, u altyds aan d'Algemeinschap houden wilt; en geen' kerk versmaaden, al is zy kleen, gelyk die van Eyndhoove; in welke stadt, althans beleeghert, zich zoo veel' vroome soldaaten vinden, die haar zoo trouwlyk voor de Staaten bewaart hebben. Doch wat besluyt ghy ook neemt* (*mits dat de Godsdienst vast staa*) *myn opzet is, het ooverschot myner daaghen te besteeden [+]ten dienste van d'Algemeinschap, van u myn Heeren, en van de stadt Antwerpen in 't bezonder*. Als de Malkontenten, hebbende zich vastlyk ingebeelt dat aan de reete tussen Anjou en de Staaten geen herhechten was, het dubbelt kreeghen van deeze reedeneering, die, zonder besluyten, de noodtwendigheit eens besluyts tot verdragh met den Hartogh behelsde; [+]1583.

[+]*De Waalen geeven een lasterschrift uit teeghens Oranje.*

+ontsnapte hun alle geduldt, en smeedden zy, raazende van verbolghe spyt' een schrift gepropt met vergiftighe lasteringen teeghens den Prins, en zynen Predikant Villers, als insteller van 't vertoogh zyner Doorluchtigheit, +om hun de gemeente op den hals te hitsen. Maar Pompoune vah Bellievre, persoonaadje zeer vernaamt om zyne deeghelykheit, weetenschap, en ervaarenis, quam, van den Franschen Kooning af, kortelinx naa Mirambeau, tot Antwerpen; en voerde, in de vergaadring der Algemeine Staaten, een' treflyke reede, gestoffeert met hooghe belosten, doch gemengt met dreyghementen, indien zy zyn' Hoogheit zitten lieten. Want hy paste zyn' woorden naar 't gezeyde van Oranje, met wien hy, gelyk zyn +last meêbraght, te voore gesprooken had, en zulx dienstigh geraamt. De Kooningin van Engelandt prees ook den Staaten de verzoening aan: desgelyx den Hartooghe, dien zy, door Johan Sommer, gezonden om hem te troosten, een' deftighe les gaf. *Hy zoude alle dienaars, verdechtight om den laatsten aanslagh, afsnyden; wyze, eerentfeste raadsluyden neemen*, *+meestendeels inboorlingen; het eerste verding, gemaakt tussen hem en de Landen, oprechtelyk naakoomen; al zyn doen daar naa stieren, dat de Staaten merken moghten, hoe hy, gelyk het hooft op zyn' leeden, op hun zyn gansche betrouwen stelde. Zy ried hem voorts, te verstaan tot pays met Spanje, behoudends den Godsdient en de vrydoomen der Landen; indien 't, gelyk zy twyfelde, aan middel faalde om den krygh uit te voeren*. Den Hartooghe verlangde grootelyx naa de verlossing der zynen, die noch t'Antwerpen gevangen zaaten. Hy zagh zich in behoefte van lyftoght en geldt; d'ingenoome steeden ontbloot van 't geen t'haarder bewaarnis +noodigh was. Derhalven stuurd' hy den Graaf van Laval, jongeling van uitsteekende deughd en geschiktheit, aan de Staaten; neevens andre gezanten hun zeer aangenaam; die etlyke maalen oover en weeder reyzden. De Staaten, ter andre zyde, zeer begaan om de gemelde steeden weeder te hebben, en de scheepen en goedren, bekommert, zoo in Vrankryk als tot Duynkerke, ontslaaghen te zien; achtende ook dat op andre uitheemsche hulp geen gissing te maaken was, en 't Landt te zwak om zich zelf te redden; bevaalen hunnen gemaghtighden, die tot Vilvoorde den Hartogh bezocht hadden, d'onderhandeling te hervatten. +Men drong in 't eerst zeer daarop, dat hy zich, met taamelyke bezetting, binnen Brussel oft Mechele ginge onthouden, tot dat de tydt de gemoeden, noch strak, mits de gevoelykheit der raauwe wonde, allenskens smydighde, en bereydde tot een heylzaam verdragh. Thans werd +'er, by forme van voorraadt, een geraamt, 't welk hierop voorneemelyk uit quam. *Dat de Hartogh, met vierduyzent knechten, en driehondert ruyters, naa Duynkerke tooghe, om daar een wyl te blyven: werwaarts de Staaten hunne gemaghtighden zeynden zouden, om naader te handelen. Ondertussen hadde men de handt te lichten, van alle Neêrlandschepersoonen en goedren, aangehouden in Vrankryk, oft tot Duynkerke. Op 't aanneemen deezer voorwaarden by de Staaten, hadde hy hun Vilvoorde in te ruymen; alsdan zyne troepen, bestaande uit tweeduyzent vyfhondert Zwitzers, en drieduyzent Fransoyzen, met d'oovergebleeve ruytery, naa Willebroek te doen gaan; alwaar men hun, van der Staaten weeghe tneeghentighduyzent gulden zouw aantellen, om verdeylt te worden naar orde van zyn Hoogheit. De Hartogh zouw zweeren, niets aan te vangen tot naadeel der Landen; het krysvolk desgelyx, en zyner Hoogheit, samt den Algemeinen Staaten, getrouwlyk te dienen, teeghens de Spanjaards, de Malkontenten, en hunne aanhangers. Op den zelfsten eedt, hadde d'Engelsche en Schotsche soldaaty uit het Landt van Waas te trekken naa Rupelmonde; voorts oover de Schelde, om, gezaamder maght, Eindhoove t'ontzetten. Immiddels zouden*

+1583.

+*Bellievre, gezant van Vrankryk komt tot Antwerpen*.

+*D'Engelsche Koningin raadt tot zoen met Anjou*.

+*Lesse die zy hem geeft*.

+*Hy zeynd aan de Staaten*.

+*De handeling wort hervat met Anjou*.

+*Verdragh tußen de Staaten en Anjou, by maniere van voorraadt*.

+*by den Hartogh koomen, als gyzelaars gekooren van hem, Philips van Schoonhoove, heer van Wanrooy, Burghermeester van Antwerpen; Johan van Straalen, heer van Maxem, Amptman; Rogier van Leefdaale, heer van Nieuwwaalwyk, Scheepen der zelve stadt; Noël van Caron, heer van Schoonewal, Burghermeester van 't vrye; met drie der gemaghtighden, naamelyk Adolf van Meetkerke, Raadshooftman van Vlaandre; Henrik de Bloeyer, Burghermeester van Brussel; meester Willem Eeverards, Loontrekkenden Raadsman van Antwerpen. Naa 't ontfangen der welke, zyn Hoogheit naa Duinkerke, de Fransche bezettelingen uit Denremonde en Dixmuyde, zouden gaan. Daarop hadden de Staaten te doen ooverleeveren al de Fransoyzen, zittende zoo t'Antwerpen als elders, met 's Hartoghen en zyner dienaaren koffers, papieren en huysraadt, in de gestalte als ze gevonden waaren op den tienden der loopende maant. Welverstaan, dat de gevangenen, die des vermoghten, eerst hunne kosten, en schulden betaalen moesten; ook de beloofde vereeringen ter bescheydenheit der Majestraat. Voor de geenen, die nocht geldt geeven konden, nocht borgh stellen, zouden de Wethouders, oft de Staaten spreeken, tot last van den Hartogh, die zich verbond tot voldoening. Nocht persoon, nocht haave van den eenen zouw men mooghen bekommeren om den andren, 't en waar hy zich willends daarvoor verplicht had. Dan zouw de Hartogh de gyzelaars ontslaaken; en den vendelen, leggende in Sant Wynoxberghen, scherpelyk beveelen, zich naa 't leegher te vervoeghen, en de bewaarnis der stadt oover te laaten aan inheemschen behaaghende den Staaten. Deeze hadden, op 't spoedighste, hunne gemaghtighden tot Duinkerke te zeinden; die, naa besluyt van breeder handel, verklaaring zouden doen, dat het zelve in al zyne deelen stonde naa te koemen, en voorts het verding gemaakt tot Bordeaux op den drieëntwintighsten van Louwmaant des jaars vyftienhondert eenentachtigh. Waarop de eeden, vereyscht tot diergelyke zaaken, zouden gedaan worden, in de steeden, daar 't noch niet geschiedt was. Eindtlyk had men, ter goede trouwe, uit den zin te zetten de verbitteringen, gevat seedert den zeeventienden van Louwmaant lestleeden, tot op deezen dagh toe*. Dit verding, onderteekent by den Hartogh tot Denremonde, op den zessentwintighsten van Lentemaant, en aangenoomen by d'Algemeine Staaten, op den achtentwintighsten der zelve maant, tot Antwerpen, werd binnen die stadt verkundight op den tweeden van Grasmaant; en achtervolght met weederleevering der steeden, gevangenen en goedren: begeevende zich de Hartogh naa Duinkerke, om de gemaghtighden te verbeyden. In 't laatste van Louwmaant, terwyl de Staaten dus met Anjou +oover hoop laaghen, rukte de ooverste Taxis een deel volx uit verscheyden oorden te zaam; en, gekoomen oover de stroomen, by behulp des vorstweeders, bemaghtighde twee blokhuyzen op de Veluw. De Staatsche knechten, die der doodt en vankenis ontloopen konden, worpen zich in de voorneemelykste schans: tot baat der welke, en weering van dieper inbrek, de Raadt van Staat aan de Oostzyde der Maaze, ter yl, de naaste soldaaty op ontbood. Doch de Spaanschen keerden naa Steenwyk: van waar zy, versterkt met andre troepen, bynaa gansch Vrieslandt deur streefden, verbernende Lekkum, een half uur van Leeuwaarde, en pleeghende bystren +moedtwil. Veele boeren, op de beên geraakt, en gevoeght by 't oorloghsvolk van dat gewest, tooghen hun teeghen, met eenighe veldtstukskens; maar werden gescheurt en verstrooyt, mits de vyandt hun te sterk was van paarden, die men op achthondert schatte. Meroodes ooverste Steêhouder, Stein van Malsen, verloor'er eenen broeder; en zelf gevangen, met eenen zynen andren, moest, tot ransoen van hun beyden, vierhondert Ryxdaalers betaalen. De Kooningschen, hebbende geen gereedschap om 't Vriessche geschut mêe te sleepen, lieten 't staan; en de gestroopte dooden naakt leggen. Eenighe

+1583.

+*Taxis komt op de Veluw; plaaght Vrieslandt met branden en stroopen.*

+*De Staatsche knechten, en een deel boeren, geslaaghen.*

[+]gevangenen ontslipten. De Ruyters doorstaaken der veel onder weeghe; ook etlyke huysluyden, die niet voort moghten; jaa wyven en kindren. Zommighen sneeden zy neuz' en ooren af, en zonden hen zoo deur. Aldus gelaaden met zwaaren roof, trokken zy, zonder op het Bilt te koomen, weeder [+]naa Steenwyk, en van daar elk naa zyn' bezetting. Onder dit dobbren der dingen, quam aan den dagh, hoe een Korneelis de Hooghe, gebooren Haaghenaar, plaatsnyder van zyn ambacht, (schande te zeggen) zich bestond ter fortuyne der grooten in te beuren; en om de Staatsche steeden t'ontroeren, opworp voor eenen bastaart zoon van Kaizar Kaarel den vyfden, tot hooft der weederspannigheit. En hy had nu tot Leyde, vierduyzent lasterboexkens, getytelt Hooghnoodighe waarschuwing, ten drukke besteedt, om ze onder de gemeente te zaayen, en zeshondert brieven, houdende aan de schutteryen; als de printer, begrypende 't geen'er afkoomen moghte, 't stuk, booven gedaane beloften oopenbaarde. Aangetast derhalven, binnen Delft, op den zeeventienden van Sprokkelmaant, en gebracht in den Haaghe, beleed hy, *Aangezocht geweest te zyn, naa 't mislukken des Koolschen vreedehandels in den jaare eenentachtigh, door eenen Don Gabriël de Silva, geboortigh uit Mechele, en eertyds kaamerling van Kaizar Kaarel, om in Spanje, met den Kooning, die gehoort had dat hy hem in bloede bestond, te woorde te koomen, en eenen nieuwen voet te raamen, noopende 't herbrengen der Landen onder de gehoorzaamheit des zelven; van wiens weeghe hem groote staaten en waardigheeden toegezeit werden, zoo de zaake wel uitviel. Naa 't ooverweeghen der welke, met eenen Jakob Vos, arts tot Delft, hy, zich niet betrouwende in Spanje, derwaarts, met schryven van [*] gelooffenis aan den Kooning, samt eenigh ontwerp van middelen dienstigh ten toeleg, en zeeker vertoogh van de gestalte deezer gewesten, had afgeveirdight, neevens De Silva, eenen Vries, geheeten Johan Rataller. Door den welken, weedergekeert, naa ontrent vyf maanden, en mondtgemeenschap met den Kooning, en met den Raadshooftman Fonk, hem een geloofnisbrief van zyne Majesteit behandight was, die zyn bestek prees, beloovende hem onderstandt van geldt en volk te doen; en voor eerst, door eenighe Italiaansche koopluyden tot Koolen oft Frankfoort, tweehondertduyzent Ryxdaalers te bestellen; met lastbrief op hem, tot werving van ruyters en knechten, waar ende zoo 't hem goedt dochte. Wyders zouw de Kooning hem voorzien met het Hartoghdoom van Gelder, oft eenigh ander hem best gheleeghen: ende, tot meerder verzeekring van alles, had, aan hem gezonden zyns heymelyken briefzeeghels afbeeldt, gegraveert in eenen diamant. Seedert had hy begost zich voor eenen bastaart van Oostenryk uyt te geeven; voorts gepooght te doen drukken de voorzeyde schriften tot Leyde; daarenbooven tweeduyzent diergelyke in Duytsche, tweeduyzent in Fransche taale, tot Koolen oft Frankfoort, om buyten's Lands, en onder de Malçontenten, verspreydt te worden. 'T oorspronklyk geschrift had hy ingestelt met de Vos en Rataller; en 't zelve vertoont aan verscheyde persoonen; ook geraadslaaght met zommighe op 't inneemen van d'eene stadt oft d'andre*. Hieroover verwees hem 't Hof van Hollandt, den neeghenentwintighsten van Lentemaant, [+]om onthalst en gevierendeelt te worden, 't hooft op een' staak geplant, d'andre stukken aan krikgalghen gehangen. Hoorende, in zyn vonnis, leezen van Kayzars bastaardt, *Dat ben ik, en zal 't sterven*, zeyd' hy; laatende ter jongste uure noch zoo ydel een' hoomoedt niet zinken. Een Jakob Mullen van Rotterdam, hebbende geweyghert de boexkens te drukken, doch 't werk niet gemeldt, werd uit Hollandt gebannen voor langen tydt; eeuwelyk de Vos en Rataller, die gevlucht waaren, gelyk zommighe andre meêwustighen. Een scheepshopman, Jakob Antoniszoon van Schiedam, hield zich verborghen, etlyke jaaren, tot Haarlem in zyn huys, en kreegh

[+]1583.

[+]*Korneelis de Hooghe geeft zich uit voor bastaart zoon van Kaizar Kaarel, en zoekt afval te maaken.*

[*]Credentie.

[+]*Hy wordt onthalst.*

+eyndtlyk vergiffenis. Op den drieëntwintighsten van Sprokkelmaant, eersten +aavondt der Vaste, tussen neeghen en tien uuren, ontstak de nieuwe Borze t'Antwerpen, mits eenighe kraamers, booven op 't pandt, hun vuur quaalyk bewaart hadden. Zommighen, gemerkt de vlam tot verscheyde plaatsen teffens opging, speldden 'er yets oevlers uit, en dat 'er +poppen geleit waaren. De burghers dan, angstvalligh, met harten noch niet geheldert van de scheemeringen des achterdenkens op de Fransoyzen, greepen terstondt de waapenen, ende liepen verbaasdelyk, elk naa zyn vendel en hoefslagh. Midlerwyl wies de gloedt, der maate dat zy de winkels en koopwaaren verslond, met al 't binnengetimmer, en zes oft zeeven persoonen, die, geklommen om te lesschen, door 't breeken van de ladders sneuvelden. Doch als de vreeze voor onraadt verdween, queet yder zich vlytelyk. Dies ging de schaade wyder niet. De Majestraat deed, zonder draalen, 't gebouw weeder opmaaken: zynde 't muurwerk in 't +vierkant blyven staan, en Antwerpen toen noch welvaarende. Hier werd gevangen en gevierendeelt, in Lentemaant, een Spanjaardt genaamt Pedro Dordogno, die, acht jaaren te vooren, de stadt had helpen oovervallen en plondren. Zynde geoeffent in verscheyde taalen, wild' hy zich eerst voor eenen Croäat doen houden. Thans bekend' hy, om den Prins van Oranje te vermoorden, herwaarts gekoomen te zyn; hebbende gehandelt, oover dat stuk, met den Kooning zelf, oft immers (zoo hy naa verklaarde) met zynen geheymschryver; en met La Motte, in 't reyzen door Greevelinge. Zeeker een groot vertrouwdeling des Kooninx was La Motte; oft zocht ten minste zich daar voor te doen aanzien. Want, hebbende eenen Zeeuwschen Scheepshopman, genaamt Quiryn Quirynszoon, gevangen, die zeevenhondert gulden ransoens betaalde, noodighd' hy +hem, daarnaa ten middaghmaal, ende liet zich daar hooren, *Dat hy bezonderlyk gelast was van zyne Majesteit, alle, die haare genaade verzochten, daarin t'ontfangen; zelfs op voorwaarde, dat de oeffening van Godsdienst vry zouw blyven, en de Zeesteeden in 't gewoudt der Landtzaaten. Zoo hy maar 't geloof bejaaghen moghte, om met gemaghtighden des Prinsen van Oranje te woorde te koomen, hy dacht hun zulx te voldoen, dat het geschil haast zouw vereffent zyn.* Voorts gaf hy hem eenen welheuschen brief aan den Ammiraal Treslong; en klaaghde dat op verscheyde zyn' andre geen antwoordt gevolght was. Jaa tot ophooping van vrundtlykheit zeyd' hy den Hopman, indien hy daarontrent quaam leggen met zyn schip, en hem slechts een briefken van zyn' handt toeschikte, hy zoude zich aan boord doen voeren, om t'zaamen goede sier te maaken. Dit +braght Quiryn in bekooring. Gekeert by Treslong, verteld' hy zyn weedervaaren, en meinde 't waar een' fraaye trek, La Motte ten eeten te bidden en vast te houden. Maar de Prins, als men hem 't stuk voordroegh, zeyde 't zelve niet goedt te vinden; zoo om andre bedenkingen, als om dat La Motte niet, dan op 's Hopmans belofte van veyligheit, zoude +by hem koomen: oordeelende zyn Doorluchtigheit, dat men ook den vyandt, 't en waare in geval daar hy zelf pooghde yemandt trouwloos te maaken, trouwe houden moest. Te deezer tydt hielden de Roomsgezinde +huysluyden in Noordthollandt sterke zaameningen, zonder te passen op 't plakkaat daarteeghens uitgegeeven; tot dat Sonoy, Ooverste van dien hoek, hun met kraft van knechten op 't lyf viel, en schuldkenning uitwrong, koelende voorts, door smart van kosten en boeten, dien yver. De zelve Sonoy, vindende zich gelast van den Landtraadt, om de stadt Kampen, samt de sterkten van Blokzyl en de Kuinder, met soldaaten van zyn regement te bezetten, ook de vendels te verleggen naar zyn goeddunken; wisselde die etlyke maalen. Thans ontbood

+1583.

+*Brandt in de Nieuwe Borze t'Antwerpen.*

+*Verbaastheit daar oover.*

+*Pedro Dordogno, een Spanjaardt, voor hebbende den Prins van Oranje te vermoorden, wordt gevierendeelt tot Antwerpen.*

+*Reedenen van La Motte met eenen gevangen Scheepshopman.*

+*Deez maakt daar op toeleg om hem te vangen.*

+*Maar de Prins vind het niet goedt.*

+*Der Roomsche huysluyden zaameningen gesteurt in Noordthollandt door Sonoy.*

+hy zynen Sreêhouder, Jakob Christaal, uit Kampen, en zond diens volk eensdeels naa de Kuinder, eensdeels naa Blokzyl, mits vermoedt werd dat +die van Steenwyk verstandt hierbinnen hadden. De Graaf van Hoohenlo, meinende dat zulke verandring zonder zyn bevel oft voorweete niet behoorde te geschieden, nam dit zeer oevel, en dreighd' hem, als meyneedigh, t'ontsoldighen en te straffen. Waaroover Sonoy, kennende Hoohenloos heethoofdigheit, eenen Predikant aan den Prins afveirdighde om zyn' ontschuldt te vertoonen, en hoe hy de orde des Landtraadts gevolght had; geenszins tot 's Graaven verkleening; maar mits dat zyn' Genaade te wyd van der handt geweest was, om tydtlyk aangezocht te worden, en orde te geeven, op een' zaak, die gevaar by lundring leed. Deeze reedenen, + aangenoomen by zyn' Doorluchtigheit, en gekraftight met eenen haaren ernstminlyken vermaanbrief, slisten des Graaven gramschap, en +keerden hem tot de voorighe eendraght met Sonoy. Zorghlyker zwaarigheit, was gereezen in Vrieslandt. Naa de opstending teeghens den Spanjaardt, hadden daar de steeden en die van 't platte Landt getwist oover de form der voorighe regeeringe: dryvende elke parthy de zelve zoodaanigh geweest te zyn, als haar nu dienstigh docht tot styving haars gezaghs ter vergaadring van Staaten, en in 't amptgenootschap der gemaghtighden, dat daaghelyx het bewint waar nam. In den jaare vyftienhondert achtentzeeventigh was een verdragh gemaakt, zonder het duuren van dien aan zeekren tydt te binden, dat de steeden eene stem zouden inbrengen, teeghens drie van Oostergoo, Westergoo, ende Zeeven wolden te zaamen. Althans wilden de steeden, voorwendende dat de geestlyke staat was uitgeslooten, den platten Lande eene stem afdringen, en alzoo de volle helft van 't gemeyn bestier aan zich trekken. Van zaamening tot zaamening wies het krakkeel met de woorden: zulx de vyandt daarin groeide, en een' schaadelyke scheuring uit hoopen moght. De Raadsluiden van Staate aan d'Oostzyde der Maaze, die zich toenmaals tot Uitrecht onthielden, bemoeyden zich vergeefs daarmeê. Oranje zond Meester Leonard Kaazenbroodt, Raadsman des Hoofs van Hollandt, en Meester Willem Bardes, Oudburghermeester van Amsterdam; die, neevens den vryheer van Rume, Bernardt van Meroode, Steêhouder oover Vrieslandt, van 's Prinsen weeghe, by manier van bevel het geschil staakten; begeerende dat de voet der regeeringe, aangevangen in den jaare achtentzeeventigh, golde tot den naasten Landtdagh toe, te houden in Wynmaant oft Slaghtmaant. Daarentussen zouden parthyen haare reedenen en bescheyden inleeveren ten +hoove van Leeuwaarde, om gezonden te worden aan zyn' Doorluchtigheit, en vier rechtsgeleerden, zynde nocht Vriezen, nocht Groningers, nocht Ommelanders, en genoemt van elke zyde twee; die 't pleyt by vonnis hadden te slyten. Hierteeghen stribbelden de steeden wel wat; doch lieten 't eyndtlyk glyen. Naauwlyx was deeze moeyte gesust, als een nieuwe +t'Uitrecht ontwaakte, die de stadt lang in roere hield. De Bevelhebbers der acht burghervendelen deeden, door hunne Hopluiden, in Zoomermaant, aan de Vroedschap zeeker Vertoogh behandighen, in welx begin zy voor vast stelden, dat zy, en de Hopluiden, als weezende *Tribuni plebis* (dat zeggen wil, voorstanders der gemeente) behoorden geroepen te worden oover alle raadslaaghen betreffende 't oorlogh en bewaaren van Landen en steeden. Wyders verhaalden zy, hoe de Staaten, tot groot bezwaar der gemeente, etlyke hondert burghers en huysluiden in wartgeldt aannaamen, onder dexel, van 't platte Landt te veylighen, en de kleyne steeden te verzeekren. Dat men dit liete begeerden zy, aanwyzende hoe 't meer tot ooverlast, dan tot bescherming gedeegh, en in der daadt scheen te strekken tot verdrukking des volx, en stichting van Landtdwang; ter lust

+1583.

+*Onbenoeghen van Hoohenlo op hem:*

+*'T welk gestilt wordt.*

+*Zwaare twist in Vrieslandt.*

+*Zy wordt bygeleyt.*

+*Maghtighe moeyte t'Uitrecht.*

+van een kleen getal baatzoekende menschen, dat alle wightighe zaaken, onder de Staaten, naar zynen zin dreef. De Vroedschap, vindende den voorstel wel +1583.
ongegrondt, maar daarom t'onzorghlyker niet, leeverde 't vertoogh den Staaten oover, op dat het, weederleit by hen, de dartelheit deede neêrslaan. Maar de beantwoording had tydt van doen; en het graauw geen gedult. 'T rot woestelyk te hoop, en verbluft zulx de Staaten, dat zy hun besluit, genoomen op 't werven van de voorzeide wartgelders, vernietighden. Dit bedryf, waaruit, niet hier alleen, ten toekoomenden tyde, maar ook in de kleene steeden, gelyke vermeetelheit volghen wilde, braght strax een nieuw misquaam met zich. Want de Ridderschap weygherde ter zaamening binnen Uitrecht te verschynen, tot dat men orde gestelt hadde om haar gevoelen te mooghen uiten zonder schroom; ende zeide, midlerwyl oovernoodigh te weezen, dat de Staaten hunne vergaadring elders begreepen. Hier door wies de ontsteltenis. De Bevelhebbers en Rotmeesters geeven, uit naam der gemeene burghery, den Wethoudren een tweede vertoogh oover, met verzoek, dat hun geliefde den staat van 's Lands inkoomsten en lasten te leeveren aan de Hopluiden oft gemaghtighden; de reekeningen te doen sluyten; staaghsblyvende ontfangers, en eenen teeghenboekhouder, te maaken. Zy eyschten ook oopening van 't geen, noopende de hooghe Oovrigheit, gehandelt werd met den Prinse: gaande de spraak, hoe men hem voorwaarden zoo scherp en afzightigh aanverghde, dat'er naauwlyx een gering persoon zouw naa luysteren; dat men ook voordeels genoegh ten gerieve der Geestlykheit en Ridderschap zocht te bedingen, maar voor de vrydoomen der gemeente geen' zorgh droegh. Al dit doorvlochten met schampre woorden teeghens de Staaten. Voorts begeerden zy, dat de wal en wacht der stadt, waarop men wist dat de vyandt loerde, zulx versterkt wierden, als de Hopluiden en de Vroedschap te zaamen zouden dienstigh achten. 'T slot behelsde een' aantuyghenis, dat de burghers niet dachten eenighe gewoonlyke tollen (gelyk men hun t'onrecht naagaf) te doen afschaffen, minderen, oft der Algemeynschappe onttrekken; 't en waare dat uit den staat bleeke, zulx te kunnen geschieden zonder verkorting der Algemeynschap; oft dat men zaaghe 't geldt elders nuttelyker te besteeden. Wat zouw de wet? Te bewillighen was alles in 't wilde stellen: te weygheren, geen tydt. Onder 't draalen, gaan, op den dertighsten van Oestmaant, naa middagh, ontrent twee uuren, schielyk de trommels Te waapen; deuren en vensters toe. D'anderde Burghermeester, die, wandelende voor 't Stadthuys met eenighe Hopluyden, onwustigh des werx, bestond het tromslaan aldaar te verbieden, werd ghedreyght met de spits van een' hellebart, en moest zwyghen. Aan alle wyken der stadt raakt de burghery in 't geweer, en houdt het tot 's andren daaghs aavont toe. Daarenbinnen behandighden zy den regeerderen een afschrift van 't voorighe vertoogh, neevens een nieuw, slordelyk t'zaamen geflanst. Dit luidde, *Dat zy geen antwoordt begheerden op 't stuk van de wartgelders, alzoo die ooverlang waaren afgedankt; maar op 't naavolghende. Dat de Hopluiden en gemaghtighden 's Prinsen schryven aan de Majestraat, 't welk de burghery beschuldighde, ook meynden te beantwoorden, door gemaghtighden te voorzien met vereyschte berichting en geloofnisbrief; en verzochten dat de Wethouders wilden yemandt uyt hun daarneevens maghtighen. Dat de zelve Hopluiden en gemaghtighden alsnoch verzochten, dat men hun dubbelt gaave, van 't gheen verricht was by den Reekenmeester Pyl; en voorts alle reekeningen voltrokke. Dat de gemaghtighden der acht vendelen alsnoch verzochten volmaghtight te worden by schriftelyk bescheydt van de Majestraat, om neevens de Hopluiden te raadslaaghen op alle voorvallende*

+*zwaarigheeden*. De Majestraat antwoordde in papier, met smeeken om lydzaamheit, *Dat de twee eerste vertooghschriften voorneemlyk de Staaten 's Lands van Uitrecht betroffen; en de beantwoording gevordert zoo zeer als de geleeghenheit leed, binnen weenigh daaghen voltooyt zouw zyn. 'S Prinsen brief aan de stadt strekte puurlyk tot rust: derhalven niet tot bezwaarnis der burgheren: en verstond yemandt dien anders, hy konde zich gaan ontlasten by zyn' Doorluchtigheit. Wilde men afschrift lichten van Pyls werk, de Vroedschap zagh het aan; en zouw geirne tot klaaring der andre reekeningen porren. 'T verleenen der volmaght, geëyscht by 't laatste punt, stond aan den Prins als Landtvooghdt oover Uitrecht; dien men daarom aanspreeken moghte. Wat zyner Doorluchtigheit goedt dochte, de Majestraat zouw gehoorzaamen, en verzocht dat men, ver noeght met dit afscheidt, de burghers naa huis deede keeren*. Als meenigh hiermeê te vreede scheen; zynde de nacht verstreeken, en bynaa noch een halve dagh; zoo worpen zich etlyke warmeesters op, en hielden de vendels by een op de Neude. Thans komt men voorts met een nieuw vertoogh, bysterder veel. Zy willen aller schattingen quyt weezen. Oft die van der wet bybraghten, dat zulk verlof buiten hun vermooghen was, en 's Lands ondergank: de Hopluiden en gemaghtighden verklaarden, geenen andren wegh te weeten, om den hollenden hoop van de beên te brengen. Ende, alzoo de oproer vast bet en bet blaakte, de toeloop weldigh dikte, rieden zy den Burghermeesteren, neevens eenighe andre leeden der Majestraat, zich zelve naa de Neude te vervoeghen. Die gaan 'er, op hoope dat het aanschyn der Ooverheit eerbiedenis baaren zouw, en de reede ontfanklyk maaken. Verre van daar: men sluyt hen in een' ring. De ooren zyn gestopt: de monden gaan *Af, Af*. De gemeene middelen meenden zy; en styfden hunnen eysch met felle dreigementen. Als de Burghermeesters verzochten, dien der Vroedschappe te mooghen voordraaghen; *Neen*, was 't, *gy raakt van hier niet, zonder eerst te bewillighen, en de lasten daatlyk af te stellen, by klokluyding, gelykze zyn opgestelt*. De Heeren begosten te spreeken van 't beantwoorden van 's Prinsen brief, gemeldt in 't voorighe verzoekschrift. Men werpt hen oover staagh, met kryten, *Dat gaat ons niet aan. Wy willen niet, dan de schattingen af hebben. Dit alleen jaaght ons herwaarts*. Onder 't ooverbolghen buldren, *Af, af, af, af* hieven eenighen aan, *Dringt ze doodt, dringt ze doodt*. En 't stond'er naar geschooren, dat zy hunne regeerders, die weêrloos, en smeekende met ootmoedt van onderdaanen, zoo veel zy konden, toegaaven, zouden verplet hebben. In zulk een' anxt doen Burghermeesters de trommen reppen; vermaan tot gehoor. Hebbende des luttel genoegh verworven, wyzen zy aan, eens en andermaals, hoe 't geen hun geverght werd, niet aan de stadt, maar aan de Staaten en d'Algemeynschap stond. Daarteeghens schreeuwt het gespuys. *'T had met geen' Staaten te doen: wilde dat zy daar verlof droeghen: wist raadt tot de rest*. De Heeren geeven hun te peynzen, dat beloften, aldus afgedwongen, immers van geene waarde waaren. Men slaat het in den windt, en zingt den ouwden zang. Ten laatste, naa veel verlooren onderrechtens, begint'er een te roepen, *Jaa? op deeze moer lagh het dan. Daar zyn de blaauwrokken* (zoo maald' hy een' vaan ruytren af, die by de Staaten van Uitrecht betaalt werd) *daar zyn ze voor de poort, en meynen in te koomen*. Burghermeesters, hoewel zy wisten dat dit verziert werd, darden'er echter niet teeghens zeggen, gruwende dat het graauw 's kryters leughe booven hunne waarheit zouw laaten gelden, en noch yslyker opsteeken. Ziende daarenbooven, de dartelheit groeyen door dronkenschap, de nacht genaaken, die geschaapen was voorts alle schaamte te smooren, slaakten zy 't woordt der bewillighing; en moesten daatlyk zeynden om de klok te doen trekken. +1583.

+Naauwlyx dat men hun toeliet uit den ring te gaan, om de keur te helpen raamen, en oover de afles te staan. Toen draaft men, met waapenen, vendels, en groot gedruys, naa 't Raadhuys; ende blyft op de plaats, tot dat de verkunding, meldende 't afstellen aller schattingen, gedaan was. Wonder, dat deeze raazerny verging zonder eenen mensche 't leeven te kosten. 'S andren daaghs had men de klaghten van d'ontfangers en zaamelaars der tollen; ende schreef de Majestraat haar weedervaaren den Prinse oover. Leggende de dingen dus oover hoop; begon elk, daar eenighe achterdacht by was, den andren bysterlyk aan te kyken. Zelf den opruyeren der gemeynte, die niet gewaant hadden dat het zoo hoogh loopen zouw, las men 't berouw in 't aangezicht. De Hopluyden, Bevelhebbers, en Rotmeesters, staaken de hoofden t'zaamen, ooverleggende hoe't stuk op den voorighen voet waar te brengen: scheydden 'er dan weeder uit, van vreeze voor nieuwe ontroernis. Eyndtlyk greepen z'eenen moedt, en quaamen verzoeken, dat Burghermeesters d'afgedwonge verkundighing oopenbaarlyk herroepen wilden. Waartoe zy ooverboodigh waaren hen met goedt en bloedt te ondersteunen: mits dat alleenlyk der Staaten tol van twee stuyvers op 't mudde weyts, drie op het mudde rogs, voor zoo veel als 't eetkooren der burgherye aanging, af bleeve. Dit geschach zonder ongemak, op den twaalfden van Herfstmaant. Seedert braghten d'Uitrechtsche Staaten hun antwoordt op de twee vertooghschriften in 't licht: en schikten de Prins en d'Algemeine Staaten hunne gemaghtighden naa Uitrecht; voor de welke noch veel stribbelings viel. Doch de zaaken bezaadighden hoe langer hoe meer; zulx de Staaten van 't gewest, en zelfs de Ridderschap, weeder, binnen der Stadt Uitrecht, begosten hunne zaameningen te houden. Ende, oft schoon de Burgherhopluyden, daarnaa, eenighe gemaghtighden aan zyn' Doorluchtigheit afveirdighden, met klaghten en ontschuldingen; zy wist hun zulx te bejeeghenen, dat voorts alles in rust raakte. Dusdaane weêrbarstigheeden, geschillen, en misverstanden, teesden de eendragt, als men haarder meest van noode, en 't flodderen der hooghe regeeringe zoo groot een' bekommering aan had. Oranje, gewoon het knypen zyner veelvouwdighe zorghen met de eerlyke troostlykheeden des echtgenootschaps te leenighen, en houdende de gedachtenis van wylen Gaspar van Colligny, Ammiraal van Vrankryk, in hoogher waarde, koos immiddels, zonder andre bruytschat, Louyze zyne dochter tot gemaalin, +met verlof van dien Kooning. Zy, ouwdt dertigh jaaren, en weduwe des Heeren van Teligny, die met haaren vaader in de Parysche moordt was afgemaakt, quam op den zeevenden van Grasmaandt in Zeelandt aan; op den elfden tot Antwerpen. Des andren daaghs pleeghde men de trouw-en bruyloftstaatsy, met feestlyke vertooning van algemeine blydschap, door 't luyen der klokken, en lossen van donderbussen. Maar 's Prinsen weederstreevers greepen dit huwlyk aan voor stoffe, om zyn' zucht tot Vrankryk op 't haatlyxt uit te meeten, als oft zyn wit waar 't Landt onder dat juk te brengen. Welke klap, vindende weldigh vatten aan 't graauw, te kittelooriger in rampspoedt, den windt der gunste wenden deed, ende onlanx hiernaa zyner Doorluchtigheit een snoode pits speelen, by dus eenen toeval. De Majestraat, gezint het vlak voor d'afgebrooke Burgh, dat meestendeels der stadt toequam, te gelde te maaken, liet 'er straaten door rooyen, en de zelve ter weederzyden afscheyden met graften, +waaruit de aarde opde erven geworpen werd. De plaats gaf arghewaan, de reede misnoeghen, de betrachting van 't burgherlyk gerief oorzaak tot ongemak. De kreet gaat op, dat de Fransoyzen, ingelaaten van Oranje, zich beschansten op 't veldt voor 't Slot. Men draaft gewaapent derwaarts, en doorsnuffelt alle hoeken; met zulk een' balstuurigheit, dat eenighe zich

+1583.

+*De Prins van Oranje trouwt Louyse van Coligny.*

+*Weederwaardigheit hem bejeeghent tot Antwerpen.*

+vervorderden den Prins uit te eyschen, en voor eenen verraader te schelden. 'T welk zyner Doorluchtigheit zuurlyk verdroot, en eenen afkeer van de Antwerpenaars maakte: te meer dewyl 't ongestraft bleef; schroomende de Wethouders voor de hooghgesteeghe trotsheit en moedwil der gemeente: hoewel het niet vinden de reukelooze onderzoeking beschaamt +had, en den oproer gestilt. +1583.

Ontrent de zelve stadt vergaaderde, in Grasmaant, de Maarschalk van Biron de troepen, verordent tot het ontzet van Eyndhoove: waar binnen de Heer van Bonnivet, hebbende by zich den Kornel Fouquerolles, en den Heer van Aleyn, oover achthondert zoo Fransoyzen als Schotten gebood; die de plaats, drie maanden, met uitneemende vroomigheit, ende nu 't lyf met paardevleesch, honden, katten, en diergelyk vies voedsel, hielden. Biron, eyndtlyk opgetooghen, omringde 't huys te Viersele, anderhalve myl van Lier. Hier verongelukte, door 't bersten van een grof stuk, de Kornel La Garde, Ooverste van 't geschut, die zich deftigh doorgaands, en in verscheyde geleeghentheeden wel manhaftelyk gedraaghen had, en 't heetste der Hollandsche en Zeeuwsche oorlooghen helpen uitstaan. Grootlyx betreurt van den Prinse, en beschreyt met hartlyke traanen van de beminners des vaaderlands, werd hy t'Antwerpen, +in Sant Joris Kapelle, met zeer eerlyke uitvaart, begraaven. +*Toereeding om Eyndhoove t'ontzetten*.

Thans ging de Burgh oover, de bezettelingen daaraf met rappier en dolk; uitgezeit dat de Hopman, genaamt Wensel, met d'andre Bevelhebbers, gevangen bleef. +*Biron dwingt het huys te Viersele*.

Immiddels quam 'er tyding, hoe die van Eyndhoove, geparst +door d'uiterste noodt, nochtans ten aanzien van 't genaaken der Staatsche kraften, glimpighe voorwaarden van Mansveldt en Hautepenne bedongen hadden; en uitgetrokken waaren, op den drieëntwintighsten der +maant, met pakkaadje, volle geweer, vlieghende vendels. Ten zelven daaghe raamden de Staaten een plakkaat, verbiedende allen toevoer ten vyandt; waardoor hy in zwaare behoefte verviel. +*Oovergaan van Eyndhoove*.

+*Toevoer ten vyandt verbooden by de Staaten*.

De Maarschalk mende 't heir, oover Roozendaal, naa Woude, een sterk Slot by Berghen op Zoom, en 's Markgraaven eyghen: daar vyftienhondert groove koeghels +luttel muurbrex baarden; maar zulk een' schrik, dat anderhalfhondert Italiaanen, bedingende niet dan hun zydgeweer, het op den tienden, van Bloeimaant ooverleeverden. Van gelyk getal boeren, die'er op waaren, traaden zommighe in der Staaten dienst: d'andre moesten ransoen betaalen. Hierin vind ik verscheyde schryvers gelykstemmigh: kan nochtans niet verzwyghen, hoe een der beleggeren, wiens tuyghenis quaalyk te wraaken waare, my verhaalt heeft, dat op de voorzeyde Burgh zich slechts vyftigh soldaaten bevonden; de welke, gejaaght van anxt, des nachts, met een baktrogh, oover de graft voeren; en door de moeras, geleeghen aan d'eene zyde van 't Blokhuis, wegh vlooden; alle op eenen naa, die, verfoeyende zoo vuydigh een verloop, zich, 's daaghs daaraan, als de Staatschen, naa 't vellen der poorte, in quaamen, noch uit zeekeren binnentooren weerde, tot dat men hem eerlyk verdragh toestond. +Hoe 't was; dit klakkeloos scheyden uit Woude nam de Prins van Parma zeer quaalyk, en deed den Hopman aan den halze straffen. +*Biron kryght het Huis te Woude*.

Maar in 't leegher der Staaten was bystre wanorde. 'T ontbrak'er aan geldt, lyftoght, allerley nooddruft, en zelfs hoope van beeternis, naar 't menschelyk vernuft gedroegh. Dies bleef men luy leedigh, leevende by 't zweet en bloedt des armen huysmans, tot grondigh bederf van 't platte Landt. Dan Mansveldt, hebbende Turnhout ingenoomen en verlaaten, kreegh 't huis te Hooghstraaten, Loenhout, en weederom Viersel. Toen verscheen hy voor Diest, een' woeste, weerlooze plaats, bezet met vier Neêrlandsche, twee Engelsche vendelen, maar sterk niet in alles booven driehondert knechten, onder den Kornel Paulus Tucher; die de Staaten, oover lang, +*Mansvelt neemt Turnhout in, en verlaat het: bemeestert het Huiste Hooghstraaten, en Loenhout: krijght ook Viersel weder*.

+vergeefs, om meer volx en een deel paarden gemaant had. De Majestraat, en de burghers, geschat op vyfhondert man', ziende een volkoomen heir voor de poorten, rieden hem tot daadingen, of wilden 't zelf doen en hem +teeghen vallen. Wel bad hy hen, zich neevens de soldaaten ter gemeyne bescherming te voeghen, op toeverlaat van onverwylde hulpe; dan werd oover staagh geworpen, met schreeuwen, dat de stadt onhoudbaar was, en zesmaals oovergegaan in zeeventien jaaren, zonder den vierden dagh te verwachten; daar nu de tiende oft twaalfde van 's vyands aankoomst liep. Alzoo gedrongen, liet hy 't slippen. De krysluyden, naa 't ooverleeveren hunner vendelen, gingen uit, op den achterttwintighsten van Bloeimaant, met zyd- en halsgeweer, doove lonten, en eyghe goedren, die zy en hunne wyven, echt oft onecht, draaghen konden. Den Kornel werden vyf waaghens toegeleit. Drie liet hy 'er ten nootlyken behoeve van eenighe bezettelingen: nam 'er twee, om zyn' pakkaadje, met den Predikant en diens huysvrouw te voeren. Men gund' hem noch, zes zyne paarden; elken Hopman, Steêhouder, en vendrigh, een; twee zeekeren Hopman Balochio, die daar zonder zyn volk was. De burghers, dien 't blyven mishaaghde, moghten ook zoo veel van hunne haave meêtorssen, als zy wisten op 't lyf te laaden; den andren zeide men vergeetenis van 't voorleedene toe. Dus quaamen de uittrekkers, onder geleyde, tot Burgherhout. Korts hiernaa werd's Kornels vendel, en d'andre Neêrlandsche (niet de Engelsche) ontsoldight; hy in hechtenis genoomen, doch zuyver geoordeelt, naa eenen ruymen tydt zittens, als hy, ziende aan geen recht te raaken, zyn' onschuldt, en beklagh door oopenbaaren druk gedaan had. De Kooningschen, voorts gevaaren, sloeghen zich needer om 't zwaare Slot te Westerloo, aan de groote Neethstroom, in de Kempen: en werden bericht, door eenighe verbitterde boeren, hoe de graft droogh te kryghen was, met een' halve myl delvens, tot in zeeker dal aldaar. Zynde +dit uitwerkelyk gekent, en ter daadt gebracht; het waater afgetapt, drie bussen geplant; etlyke scheuten gegaan; de plaats opgeëyscht, vonden Vliet, Ooverste der zelve, en de zynen, niet naaders, dan 't leeven en enkle zydwaapen te bevoorwaarden. Ruymende alzoo, nam hy, op den vyfden van Zoomermaant, zynen wegh naa Antwerpen; daar men hem ook gevangen, en, naa bondighe verantwoording, in vryheit stelde. Parma had uit schaarsheit (zoo men meinde, van voedsel, zyn heyr aan drien verspreidt: maar, hoorende hoe wildt het onder de troepen van Biron stond, braght hy 't by een, en naa Roozendaal toe. De Maarschalk, des verkundschapt, brak op van daar, en begaf zich, den zeeventienden der maant, +oover Steenberghen naa Berghen op Zoom. Tussen Steenberghen en Halteren, bejoeghen de Kooningschen, ontrent twee uuren naa middagh, zyn' achterhoede, bestaande uit Engelschen en Schotten. Deeze booden braave weer, wel een paar uuren lang, eer de veldtheer in persoon, met de Fransche knechten en eenighe ruytery, die zich een groot rak voor uit vonden, hun te hulpe quam. Bet ontstak toen de strydt: en Biron, ingeklonken tot diep onder de vyanden, daar hy, gevallen van 't paardt, zyn been brak, zoud'er gekleeft hebben, waar hy door den Heer van Barchon, met de benden des Prinsen van Oranje, voorts van Teligny, Colban, en Fabri, niet ontzet geworden. De duysternis en vermoeitheit schiftten de mengeling's aavonds te tien uuren; als'er ongeveirlyk vierhondert, meest Engelschen, aan de Staatsche; ruym zoo veel aan de Kooningsche zyde gevelt waaren. Eere van dapperheit en kryskunde behaald'er de Maarschalk, zonder wiens jeeghenwoordigheit de zaak zich hachlyk opdeed. Mits de traagheit zyner aankoomst nochtans, groeyde 't wantrouwen op de Fransoyzen der maate, dat men seedert immers zoo scherpe wacht teeghens

+1583.

+*Diest, zesmaal oovergegaan in zeeventien jaaren, ontfangt den zelven Graaf.*

+*Zoo doet ook 't Slot te Westerloo.*

+*Gevecht tussen Birons volk, en de Koningschen, ontrent Steenberghen.*

+elkandren, als teeghens den vyandt hield. Farneze vernachtte slechts een' haakscheut verre van Biron, in schyn van 's andren daaghs weeder te willen aanbyten; maar, bezinnende wien hy voor had, deysde te rug naa Hooghstraaten. De Staatschen scheydden zich, en geevende 't veldt ten beste, gingen de steeden en sterkten bezetten, om enkel verweerend oorlogh +te voeren. Parma verschafte den zynen eenigh geldt, deylde voorts 't heyr aan tween, en beleegherde, met den eenen hoop, Heerentals: 't welk, inhebbende zestienhondert man', daar gestuurt door die van Antwerpen, terstondt niet zwichten wilde. Maar de beslommering der Staaten baand' hem den wegh tot zaaken van grooter belang. Want de bezondre gewesten en steeden bleeven fymelen oover 't stuk van naader handeling met Anjou, die tot Duynkerke vast met wachten naa de gezanten zyn geduldt oeffende. Om midlerwyl eenigh verstandt met hem t'onderhouden, verghde men den Heere van Aldegonde, zyner Hoogheit te gaan bywoonen. En als Aldegonde uitvluchten zocht, zondm'er den Raadshooftman Meetkerke, +te dien eynde alleenlyk. Tot het onbenoeghen des Hartooghen oover 't marren der gemaghtighden, was noch een ander geslaaghen: en hy had in 't leste van Grasmaant, aan Oranje en d'Algemeine Staaten geschreeven, dat hunne oorloghscheepen, die voor Greevelinge op de wacht laaghen, den toevoer van Vrankryk af t'hemwaarts stuurden, neemende hunne gaading daaruit, zelfs van, 't geen ten behoeve zyns monds gebracht werd. Met welk bedryf hy den Ammiraal Treslong betyghde, als oft die het berokkent hadde, uyt den wrok op Chamoys. Treslong, hieroover vermaant van den Prinse, antwoordde, *Dat hy 't niet gelooven kon: doch in 't aldereerste naa 't verdryven der Neêrlandsche knechten uit Duynkerke, moghten, buiten zyn' kennis, wel zommighe lyftoghtvoerders, van daar koomende, gelaaden met huysraadt der beroofde burgheren, weezen aangehouden, als de scheepshopluiden noch niet wisten hoe zy zich draaghen zouden. Voor verscheide vrundtschappen, en trouwhartighe diensten, was hy op 't vuilste gehoont van Chamoys; maar had nooit gedacht, en het gemoedt te reedelyk, om zich oover 't ongelyk, geleeden van eenen bezondren persoon, aan d'Algemeinschap te wreeken; gelyk zyn' Hoogheit scheen hem toe te duyden*. Seedert gebood oover de scheepen voor Duynkerke de Heer van Bacqueville, zoo lang als de Hartogh daar bleef: 't welk, t'zynen verzoeke, van de Staaten bewillight was. Op den achtienden van Zoomermaant eerst, naamen de vier Leeden van Vlaandre, ten huyze van Ryhoove, Hooghbaljuw tot Gent, een besluit; maar dat nocht den Prinse smaakte, nocht den Algemeinen Staaten, dien ook de Kooningin van +Engelandt ried den Hartogh te vreede te stellen. Want het gedroegh, *Dat men voorshands, en in hoope, Godt zouw ongezienen bystandt van elders verwekken, zich behoorde te behelpen met eighe middelen: Konden die niet toelangen; 't moght altyds argher niet, dan oft men zich in 't kenlyk gevaar, onder de Fransoizen ginge werpen. Wel moest men Anjou niet plotselyk voor 't hooft slaan, dan hem ophouden met eysch van voorwaarden, billyk anderszins, maar hardt voor hem: als dat hy oopenbaar oorlogh, tussen Vrankryk en Spanje te bearbeyden hadde; de zuster des Kooninx van Navarre ten huwlyk te neemen; den zelven tot zynen Stadthouder; Kryshoofden en Raadsluyden naar der Staaten welbehaaghen. Jaa men diende, uit zorghe van beslaaghen en bedrooghen te worden, daar eenighe by te voeghen, die hem onmooghelyk te volbrengen waaren: als, dat hy zich deede huldighen van al de gewesten, zonder dat het een oft het ander eenighe achterdeur, by * weederbrieven oft diergelyk, oopen hielde*. Op den achtentwintighsten der zelve maant, verklaarden die van den breede Raade t'Antwerpen, niet eyntlyx te kunnen stemmen op dit werk, ten waare zy alvoore 't gevoelen

+1583.

+*Parma beleeghert Heerentals*.

+*Anjou t'onvreede, om 't achterblyven der gezanten van de Staaten: ook anderszins*.

+*Besluyt der Vlaamingen op de zaak van den Hartogh*.

*Renversaalbrieven.

+van al de vereenighde Landtschappen hoorden. Gelyk bescheydt gaaven +de Brusselaars. De Hartogh, quaalyk gerieft, weekelyk doorgaands, en ziende de harten der Landtzaaten meer en meer van hem vervreemden; denkende voorts dat dikwyls, daar de jeeghenwoordigheit walght, het afweezen verlangen baart; vertrok ten zelven daaghe, met al zyn Hofgezin, te scheepe, naa Kalis. Maar aan de Staaten schreef hy, dat, om orde te stellen op de bescherming van Kaamerik, en om zeekre zyne zaaken met zynen broeder te vereffenen, die reize noodigh was: zy hadden hunne gemaghtighden hem, op 't spoedighste naa te zeinden. Tot ooverste binnen +Duinkerke liet hy den Heer van Chamoys. Men had 'er twee oft drie daaghen te voore, twaalf hondert soldaaten gemonstert: maar 't meeste deel was, naa den ontfang van 't geldt, (oft schoon de poorten geslooten bleeven) +gaan glippen, zich laatende van de muuren vallen. Zynde dit verstaan by Montigny en La Motte, die ontrent vyfduizent man' tot andren aanslagh by een hadden; rukken zy, op den laatsten der gemelde maant, naa die stadt: en stoppen strax de toegangen, zulx de bezetting van Wynoxbergen, +hoewel 't slechts een' myl van Duinkerke leit, geen middel vond, om zich, gelyk Oranje porde, daarin te werpen. Voorts begosten zy te schansen, en slooten de haaven met masten en kettingen. Toen sloegh men voor, van de Fransoizen en Zwitzers onder Biron, ter yl, derwaarts te schikken. Hier waaren de Gentenaars teeghen, willende hun niet toelaaten door +'t Landt van Waas te trekken, uit zorghe dat Oranje hen zoeken zouw daar te leegheren, en alzoo binnen Gent te brengen, om zyn' weederparthy t'onderdrukken. Maar dit verbloemden zy, zeggende, men moght Anjou, met goeden gewisse, niet weeder aanneemen, nocht zich, derhalven, met zyn krysvolk behelpen. Thans verzochten die van Brug en 't Vrye, dat men ten minste den Maarschalk en zyn' troepen, lanx veerder wegh, tot voor Nieuwpoort koomen liete, om 't ooverschot van Westvlaandre te behoeden. En zy deeden, te dien einde, terstondt het leegherbroot bakken. Onder de vesten van Nieuwpoort werden reeds eenighe bewallingen toegestelt: achtende de Staaten, dat de beleggers van Duinkerke Birons koomst niet verbeiden zouden, dewyl zy, zynde zoo zwak, zich noch, t'allen getyde van hoogh waater, aan drie deelen gescheyden zaaghen. Ook dit verhinderden die van Gent, daar de Spaansgezinden en de verfoeyers der Fransoizen nu 't meeste gezagh hadden. Jaa zy dreighden, zoo men zich van Fransche soldaaty diende, oft der in Vlaandre voerde, zich af te +zondren van d'Algemeinschap. Treslongs zeevolk, lydende grooten honger en kommer, by mangel van geldt, was gansch onhandelbaar, en voortaan naauwlyx te houden, zoo de Hopluiden klaaghden. Die tot laste van Vlaandre stonden, werden, op den derden van Hooymaant, tot Brug ontbooden, daar de Regeerders, en die van 't Vrye, hun verghden de bootsluiden te verspreeken tot volharding in dienst; men zouw hun twee maanden betaalings verschaffen. Waarop de Hopluiden antwoordden; zy darden zulx niet voordraaghen, ziende een' algemeene muitery te gemoet, 't en waar men voldeede tot op twee oft drie maanden naa. Veel bootsvolx meede binnen gekoomen, riep eenstemmighlyk, *Liever oorlof zonder geldt, dan langer dus te dienen*. En als Noël van Caron, luttel bezinnende, dat forse bejeegheningen, die wel een' dartele moed wil, oovertuight van haar ongelyk, verbluffen kunnen, geen gevoelen van zoo nypend een' ellende doen vergeeten; maar 't rechtveirdigh ongedult veel eer tot raazens toe opstooken; hun met straffe woorden toedreef, *zy behoorden te vreede te zyn met dat aanbodt; zouden ook wen 't naauwde, wel voor niet moeten dienen, en zich lyden:* bulderden z'er teeghen aan, met half vertwyfelde grimmigheit. Ten naasten morghen liet zich der een groot deel oover lui-

+1583.

+*d'Antwerpenaars willen eerst de meening van de vereenighde Landschappen verstaan:*

+*Desgelyx die van Brussel*.

+*De Hartogh vertrekt naa Vrankryk*.

+*Duinkerke wordt beleeghert*.

+*Gentenaars verhindren 't ontzet*.

+*Onbenoeghen van Treslongs scheepsvolk*.

de [+]hooren op de Burght, *Waare Duinkerken oover, men zoud' 'er hen haast welkoom heeten*. Deeze ongereeghheltheit duurde, tot dat de Hollanders en Zeeuwen, op 's Prinsen aanschryven, ook de zaaken der zee, die den Vlaamingen bevoolen waaren, by der handt naamen. Zoo schoon een' geleeghenheit, en Duinkerke, waaraan wat anders te vangen was, lokten den Landtvooghdt van Heerentals af. Gevoeght by Montigny en La Motte, maakte hy 't kort met de stadt. Want, behalven dat'er de hooghte der duinen oover heerschte, begon de mishandelde gemeente te grynzen [+]teeghen Chamoys: zulx hy en zyn' Fransoizen, gepraamt van dubble angst, op den zestienden van Hooimaant deur gingen, alleenlyk met hun zydwaapen; uit krachte van verding, daar hy, toonende, voor berouw, zyn'verharding in boosheit, de burghers buiten liet. Waaroover zy, onbeweert, naa 't bezetten der stadt met Spanjaarden, op de markt ontbooden werden, en aldaar omringt van gevelde roers, reedt om vuur te geeven; tot dat men hun bedwelmt nu met de schaaduw der doodt, onder 't kryten en kermen der uiterste bangigheit, quansuys uit meêdooghen, 't leeven schonk, dat zy ten dierste ransoenen moesten. Als dit werk [+]af was, streek Farneeze naa Nieuwpoort toe; 't welk op den vierentwintighsten oover ging; mits daar niet dan twee vendels, te onsterk teeghens d'inwoonders, laaghen. Die van Veurne gaaven 't op, eer zy den vyandt [+]zaaghen. De Hopluiden deezer twee plaatsen werden tot Brugge gevangen; doch geslaakt naa kleinen tydt. Als hier de maare van 't verlies van Duinkerken quam, waaren de Burghermeesters der stadt, Niklaas Kaazenbroodt en Pieter Dominikle juyst vergaadert met die van 't Vrye, Marivoorde en Meester Fransois Nans. Zonder te raadspleeghen met hunn' [+]andre amptgenooten, zonder de gemeente te verzaamen, zonder voorweeten des Prinsen van Oranje en der Algemeine Staaten, schikken zy daatlyk gemaghtighden, uit naame der twee Leeden van Vlaandre, naa Beevere, om den Prins van Chimay, de welke een zoon des Hartooghen van Aarschot, zich daar onthield, te verzoeken tot hunnen Landtvooghdt; hoewel hy, met wisselen van parthy tot driemaals toe, proefs genoegh van zyne wispeltuurigheit gegeeven had. Maar, mits hy althans oopenbaarlyk den hervormden Godsdienst oeffende, zynde daar door geraakt [+]te huwen met Maria van Briemen, Graavin van Meeghen, scheen zyne trouw geankert. Deeze keur, en dus haastigh, sproot uit inzight dat de gesteltenis van Brug spoedighlyk sterker bezetting vereyschte; en 't beleydt der oorlooghe eenen persoon van groote achtbaarheit: niet uit weederwil teeghens d'Algemeine Staaten oft Oranje. Door hem, nochtans, was, tot dat ampt, den Vlaamingen de Prins van Espinoy aanbevoolen, een voortreffelyk, grootmoedigh, wakker Heer, hebbende dat ruym verdient, ende, hoewel Roomsgezint, zeer getrouw aan de Staatsche parthy. Maar als men hem dus verby ging, toogh hy met der woon in Vrankryk: alwaar hy herhuuwde, kindren teelde, en doende zynen vaaderlande noch allen dienst dien hy kon, zyn leeven geëyndight heeft. Op den tweeëntwintighsten van Hooymaant, werd Chimay aangenoomen tot Brug, by de twee voorzeide Leeden; op den zeevenden van Oestmaant, ook by de twee andre van Vlaandre; met eenighe persoonen [+]der welke, hy te voore heimelyk verstandt had gehouden. Voor zyn' aankoomst, waaren, door die van Brug, vier vendels knechten naa Oostende gezonden. Nu stuurd' hy, ter vermaaninge van Oranje, noch neeghen vendels van 't regement van Philips vander Gracht, Heere van Mortaigne, derwaarts, onder den Steêhouder Kornel Jacob Tutelaar, en andre Brabandsche Hopluiden. 'S nachts hiernaa, braght'er Hopman Marten Droogh zyn schip, gelaaden met allerley krysbehoefte. Als Parma,

[+]1583.

[+]*Duinkerke gaat oover aan Parma*.

[+]*Voorts Nieuwpoort*.

[+]*En Veurne*.

[+]*Die van Brug en't Vrye beroepen den Prins van Chimay t'hunnen Landtvooghdt*.

[+]*De zelfste wordt ook gekooren by d'andre twee leeden van Vlaandre*.

[+]*Oostende wordt verzeekert teeghens Parma, die 't begon te beleegheren*.

+die begonnen had de stadt te beleggen, en reeds eenighe bussen geplant, +dit vernam, brak hy op, en verscheen voor Dixmuide, dat hem, naageringen weederstandt, van vyf vendels, geleevert werd. In Sant Wynoxberghen lagh noch Fransche bezetting: oft teeghens den dank, oft by gedooghen der Staaten, om dat de Ooverste Villeneufve Onroomsgezindt was, en al in hunnen dienst geweest, op koste der Vlaamingen, eer de Hartogh in 't Landt quam. Eevenwel, zich ziende beleeghert van de rondom verooverde plaatsen, de dingen daaghelyx verargheren, en geen' aanblik van redding, liet hy, bedingende eerst goede betaaling, de Kooningschen +in. Toen gold het Ypere, der vier Vlaamsche Leeden een. In 't leegher voor ditte, maakte Parma, die nu eenen Raadt ter Ammiraliteyt +had opgerecht, een' ordening op 't stuk der Zeevaart; en oopende de haavenen van Duinkerke, Greevelinge, Nieuwpoort, allen volken. Zelfs die van Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt, en andre onverzoende oorden, zouden daar; en 's Kooninx onderzaaten weederzydelinx in deeze gewesten mooghen handelen; mits betaalende * verlofgeldt. De Regeerders van Brug, in deeze voorspoedt des vyands, vreezden zeer voor hunne stadt, daar geen kleyn deel der gemeinte t'hemwaarts geneyght was. Dies ontbooden zy Boide, die, Kornel gemaakt by hen, met zyn regement Schotten t'hunnen koste diende, en tot Meenen lagh, van daar naa Brug: tot groote blydschap van de Rysselaars, die, zeer gequelt geweest van de +Schotten, de verlaate plaats terstondt innaamen. En het geluk liep niet alleen in Vlaandre den Spaanschen meê; maar de bezettelingen van Bredaa +zaaghen ook dien van Steenbergen een voordeel af. Een genoeghzaam getal, daar binnen geraakt, in boere kleedren, op den vyftienden van Oestmaant, bemaghtighde 't steedeken; dat ooverdaadlyk geplaaght werd met afdrang van ransoen. Ander quaadt waanden ze te doen met deeze plaats; maar men belette 't hun met doorsteeken van zeekren dyk, en leggen van eenighe scheepen voor de haaven. Naa Zeelandt, immidels, werwaarts +d'Algemeine Staaten verdaghvaardt waaren, reyzde, op den tweeëntwintighsten van Hooimaant, met al zyn hofgezin, de Prins van Oranje; te eerder om de onlust, geschept uit de weederwaardigheeden, hem laatst + toegedreeven binnen Antwerpen. Hier liet hy een berichtschrift, voor de Majestraat; en tot Burghermeester voor 't naaste jaar, den Heer van Aldegonde: dewyl die het opperschoutampt oft Markgraafschap, waarmeede +zyn' Doorluchtigheit hem geirne bekleedt hadde gezien, afsloegh. Den Ammiraal Treslong, weeder aangezocht in Oestmaant, tot Middelburgh, door La Motte, by nieuwe geleeghenheit en zeer minlyk schryven, om eenighe onderhandeling te bevordren, vertoond' het den Prinse, en teffens kundschap hoe Parma, met groote vlyt, veel' oorloghscheepen +deed toerusten, booven eenighe Vlaamsche boots, die, reeds in zee geraakt, een' koopvaarder, een' buys, en een Vlieschboot, voor de Maaze, genoomen hadden: dat ook al eenigh schipvolk, by gebrek van betaaling, was oovergeloopen naa Duinkerke, ander geschaapen te volghen, zoo men geen veirdighe orde stelde. Zyn Doorluchtigheit, genoegh afmeetende 't belang deezer zaake, voorzagh 'er in, met hulp van de Hollanders en Zeeuwen; zulx wyder verloop geweert werd. In de zaamening der Algemeine Staaten verscheen Anjous gezant, de Heer van Pruneaux, roemende zeer van de ouwde, noch niet verkoelde geneeghenheit zyns meesters tot Neêrlandt; samt hoe hy nu gemaakt Algemein Stadthouder des Koonings, alle sterkten van Vrankryk in zyn gewoudt had, en meer middels dan ooyt, om te helpen. *Nieuwe troepen, reeds, vergaaderd' hy op de grenzen van Kaamerik: niet zonder kloeke hoope van zynen Broeder tot oopenbaar oorlogh teeghens Spanje te*

+1583.

+*Hy kryght Dixmuide. Wynoxberghen wordt hem geleevert door den Franschen Ooverste.*

+*Hy beleeghert Ypere.*

+*Naa 't instellen van eenen Raad ter Ammiraliteyt, maakt hy een ordening op de zeevaart.*

*Liçenten.

+*Meenen verlaaten.*

+*Steenberghen wordt verschalkt door de bezetting van Bredaa.*

+*Oranje reyst naa Zeelandt.*

+*Parma rust toe ter zee.*

+*'T Staatsche schipvolk beghint oover te loopen.*

+*Oranje stelt'er orde teeghens. Pruneaux, gezant van Anjou, doet eenen voorstel in de vergaadering der Algemeine Staaten tot Middelburgh. Raadslagh daarop.*

[+]*beweeghen. Oorbaar, derhalven, dat zy volmaghtighden naa Parys schikten, om 't verding te herknoopen*. En om te doen bezeffen dat het haapren zouw, zoo men andren wegh in wilde, tuyghde hy den Staaten aan, dat zyn' Hoogheit geenszins dacht af te staan van haar recht, noch zich te laaten ontslippen 't geen zy door gifte, oft haare deughdt, verworven had. Men hing dan de boovenverhaalde reedenen, voor en teeghens 't hervatten des handels, weederom in de waaghschaal: nyghende de Brabanders tot nieuwe ontfankenis des Hartoghen; de Vlaamingen, zonderling de Gentenaars, tot gladde afsnyding. En de zaak werd heftigh gedreeven ter beide zyden; niet onder de Staaten alleen, maar ook met gedrukte schriften, voor de gemeente. Doch den meesten deele der gewesten stak noch 't Fransche misdryf in den krop: en zommighe worpen voor, dat, als men immers met zyn' Hoogheit zouw daadingen, de Hollanders en [+]Zeeuwen behoorden de eersten te weezen. Maar in steede van zich daartoe te laaten bespreeken, zonden de Staaten van Hollandt aan den Prins om te verzoeken, dat zyn Doorluchtigheit d'uitheemsche hulp uit den gedachte wilde zetten; en al haar betrouwen, naast Godt, op eighe bescherming, met goede orde en achtbaarheit, die men invoeren en onderhouden moest. Dit vestighden zy hierop. *Dat veele luyden 't handelen met Anjou, den volke haatelyk voor schilderden, stookende een' zorghlyke beroerte. De gemeene man, jaa 't grootste getal van de Regeerders der steeden, had eenen afkeer van de Fransoizen; zoo om den aardt der zelve, als om wreetheiden gepleeght aan die van den gezuyverden Godsdienst, en om de trouwloosheit onlanx beweezen. Waaroover zich niemant vervorderen darde tot aanraading deezes werks een woordt te spreeken: 't welk ook naar meenighs gevoelen, zouw stryden teeghens Gods woordt, als verbiedende by zwaare straffe, troost op menschen van verschillend geloof te bouwen. De Staaten, t'oover gerust in den oprechten yver zyner Doorluchtigheit ten vaaderlande, kenden ook haare wysheit wel; desgelyx hunn' eyghe stikzienigheit in de handelingen der Vorsten: maar geene voorzicht zoo gaauw, oft bedrogh vond'er vatten aan: en oft men schoon elders de zaaken een wyl op der gang houden kon, 't waar hoe de gemeente 't naame; hier scheen 't ondoenlyk, zonder haare goedwilligheit te queeken, waaruit de middelen koomen moesten. Zy twyfelden niet, oft d'Algemeine Staaten, zoo zyne Doorluchtigheit hun de jeeghenwoordige noodt ernstelyk erinnerde, zouden haar behoorlyk gezagh toestaan, en wyders 't geen vereyscht waar om 't zelve en den staat te handthaaven. In welke mildtheit die van Hollandt hun vuurighlyk voor wilden treeden; hebbende al beslooten, te laaten koomen ten gemeenen behoeve*, (*booven de maantlyke tweehondertvyftighduyzent gulden, waarin elk Landtschap zyn aandeel droegh*) *de* [*]*geley- en verlofgelden; vyftigh gulden op 't hondert zouts; twaalf stuyvers op elke tonne zeeps; twee stuyvers op elke tonne biers; de geraamde belasting op de wynen en uitheemsche bieren, die te betaalen stond ter plaatse van den opslagh. En zy weygherden niet de voorwaarden en bepaalingen, waaronder de gemelde inwilginghen zouden geschieden, te verblyven aan de uitspraak zyner Doorluchtigheit, zoo wel oover de Hollandsche steeden, als oover d'andre gewesten; die zy hoopten, dat het zelfste doen zouden; ten minste die van Zeelandt alleen. Wyders waaren zy bereydt zulken staat van oorlogh te maaken, als zyn' Doorluchtigheit moghte noodigh achten voor den tyd van zes maanden: ende voor s'hands verlof te draaghen, dat men op de voorzeide middelen, tweehondertduyzent gulden hieve: in welke somme zy zoo veel zouden verschaffen, als zyner Doorluchtigheit billyk dochte*. Met deeze tweespalt onder d'Algemeine Staaten, dreeven de dingen, hoe langer hoe meer, oover stuur. Zeer

[+]1583.

[+]*Bezending der Hollandsche Staaten aan Oranje, om hem van Anjou af te trekken.*

[*]Convoy- en licentgelden.

+slordigh ging 't met het onderhoudt des krysvolx, zonderling der oovergebleeve Fransoizen; die, daarenbooven alom met den nek aangezien, den voet begosten dwars te zetten, als men zich van hun dienen wilde. Ook was'er geen' kans tot weederstandt te velde: en een' enkle stadt niet te beweeghen om hen in bezetting t'ontfangen. Dies werd verstaan, teeghens den zin van Oranje, dat men hen, en de Zwitzers onder den Maarschalk +van Biron, zoude laaten vertrekken. Zy tooghen dan naa Biervliet, een eylandeken op de Vlaamsche kust; en scheepten van daar, oover, naa Vrankryk, den zeevenentwintighsten van Oestmaant, om zich te voeghen by d'andre troepen des Hartoghen, die nieuwe zaameling ontrent Kaamerik maakte. 'T welk den Prins van Parma benoodighde zyne grenzen in dien hoek sterklyk te mannen, te meer, dewyl die van Kaamerik bruske uitvallen deeden: gelyk van d'andre zyde de Brusselsche bezettelingen, die Brain Le Comte plonderden. De Vlaamingen eyndtlyk, opgestutst door de Gentenaars, en den Prins van Chimay, die altyds quaadt Oranjes, nu ook weeder tot zyn wayfelen, en 't hart naar Spanje keerde; verklaarden ter vergaadring van d'Algemeine Staaten gezonden +te hebben aan de Duitsche Vorsten, om bystandt, dien zy verzeekert waaren te verwerven; begeerende dat men daaraan een welbehaaghen, en den zelfsten voet naame. Dies werd de Doctoor Johannes Junius afgevaardight, om de Vlaamsche gezanten te volghen. Ende, hoewel hunne bezending, zonder eenigh aanbieden van geldt, slechts gedaan bleek om den gemeenen man 't oogh te vullen; echter schikten de Staaten (zoo Meetren getuyght) andre persoonen, met aanlokkende voorwaarden, om Hartogh Hans Kazimir te bewillighen, dat hy, naa 't eyndighen van den Koolschen krygh, die toen noch duurde, t'hunnen dienst herwaarts quaame. Doch deeze toeleg verdween, door het dwarsdryven der Gentenaaren. Voorts werd oorbaar gevonden Berghen op Zoom, naadien Steenberghen nu Spaansch was, te voorzien met tweeduyzent knechten en vier Kornetten die zessendertighduyzent gulden ter maant zouden +kosten: waartoe die van Hollandt en Zeelandt twintigh, die van Brabant zestienduyzent zouden betaalen: in Heerentals twaalfhondert man' te voet, en tweehondert ruyters te leggen. Men ooverzagh ook de naader Vereenighing van den jaare neeghenentzeeventigh; en stelde in bedenken, oft niet raadzaam waare het dertiende punt, by gemeene stemmen, zulx te vervormen, dat de Landtschappen, dewyl zy nu alle den gezuyverden Godsdienst aanveirdt hadden, verplicht wierden daarby te blyven, en geene verandring te maaken, dan by eendraghtigh besluyt der Bondtgenooten: met dien verstande nochtans, dat men de gewesten, Leeden oft steeden van verschillende gezintheit, die zich hiernaa in 't verbondt begeeven wilden, ontfangen zoude, zonder hunne vryheit in 't stuk des geloofs te verkorten. Hierop werd beslooten, *Dat men den +gezuyverden Godsdienst, welks oeffening ter kerken was ingevoert, zoude handthaaven, zonder eenighe andre leere, oft pleeghing van Godsdienst, binnen de Vereenighde Landen, oopenbaarlyk te gedooghen; en d'andre plaatsen naamaals aanneemen, met toezeg van haar in deezen te laaten doen naar eyghen goeddunkken*. Zonder yets meer van belang te verrichten, scheydden de Staaten (waaronder die van Gelderlandt, Uitrecht, en Ooveryssel niet verscheenen waaren) van Middelburgh, om weeder by een te koomen tot Dordrecht. Den tydt, dien zy dus met twisten verquistten, paste de vyandt waar te neemen. Tot Breevoordt zat een bezetteling van Zutven gevangen; en ziende zynen Hopman in lange niet naa zyn' lossing taalen, besloot raadt daartoe door verraadt te zoeken. Hy droegh dan den Ooverste Taxis de gesteltenis der stadt voor, en zich zelven tot leyds-

+1583.

+*Biron vertrekt met zyn Fransoizen en Zwitzers.*

+*De Vlaamingen zenden aan de Duytsche Vorsten, om den handel met Anjou te stuyten. Derwaarts zenden ook d'Algemeine Staaten.*

+*Zorghe voor Berghen op Zoom en Heerentals.*

+*Besluyt van den gezuyverden Godsdienst alleen oopenbaarlyk te laaten oeffenen in de naader Vereenighde Landtschappen.*

man +der togt. 'S nachts naa den tweeëntwintighsten in Herfstmaant, sloegh Taxis op wegh, met noodigh voet- en paardevolk, ter sluyk by een gerukt. Gekoomen tot by Zutven, verberght hy den meesten hoop heynde by de Nieuwestadspoort, en strykt met de rest voort, tot aan zeeker groot gemetselt rondeel, onbewaakt, zoo de gevange zeyde. Naa etlyke +wurpen met steenen, tot proeve van dien; als'er op gezweeghen werd; klimmen dertigh man booven, neevens den aanvoerder, en gaan stillekens schuylen in 't wachthuys aldaar, tot dat 's morghens de poort geoopent was. Toen ooverrompelen zy gezwindelyk de wacht in de poort, en 't waakhuys dat'er binnen stond. Strax komt Taxis, en zyn paarden, ter stadt in stuyven, met het voetvolk op de hakken. In korte weere, die de bezettelingen en burghers booden, werd'er meenigh geveldt: d'andre ontquaamen 't met vlieden. 'T rooven, 't ransoenen, ging uit de kerf; en de volgende quellaadje zoo grof, dat de meeste burghery de plaats +en het ooverschot haarder haave verliet. Thans deeden de Staaten, tot bescherming der Veeluwe, een' schans op den Westkant van de Yssel leggen. Maar zy verspoelde meest, in den winter, door 't opwaater. Zynde derhalven ontruymt, werd zy ingenoomen, naa 't vallen der stroome, en herbouwt van de Spaanschen; die alzoo 't gansche gewest van Gelder en Ooveryssel onder brandtschatting braghten; onaangezien dat de Staaten d'omleggende steeden ten beste des zy konden, bezet hadden. Tot eenighen troost deezer weederspoedt, diende 't bedryf des Heeren van Nyenoordt, en dat van Asinga Entes. Deeze, hebbende elk een regement van zeshondert koppen geworven, by orde van den Landtraadt, mits dat zy ze alleenlyk op den brandtschat der vyandtlyke oorden onderhouden zouden, zeylden, korts naa 't midde van Herfstmaandt, van der Schelling af, naa Otterdum, geleeghen aan de Eems, tusschen Delfzyl en Reyde. Zy +kreeghen van de Vriezen zeshondert man' te hulp, onder Steyn van Malsen, joeghen de Kooningschen uit Otterdum; beschansten 't, en dwongen, daarmeê, getal van plaatsen tot verdinggelt. Thans lieten zy, doorsnydende zeekere dyken, de vloedt oover't landt gaan, en maakten daar den +vyand genoeghzaam zyn paarden onnut. En Otterdum, waaraan hem, om des toevoers wil, grootlyx geleeghen was, strekte dien ganschen geweste tot eenen muur, houdende hem zulx belemmert, dat hy geenen wegh tot beleeghering in Vrieslandt, dan slechts tot eenighe toghten by tydt van vorste, zagh. Maar Parma, naa 't besluyten van Ypre, dat sterk, wel verzorght met volk en voorraadt van oorlogh, onder eenen braaven Ooverste den Heer van Market, niet zoo lichtlyk door geweldt, als door honger, te temmen scheen; zond den Markgraaf van Rysburgh, en den Baroen van Montigny, om 't Sas van Gent in te neemen: 't welk hun op den twintighsten van Wynmaant gelukte. Voorts bequaamen zy de steedekens van Axele en Hulst, door koop gemaakt met Servaas van Steelandt, Baljuw van Waas, die hun ook 't Slot van Rupelmonde aan de Scheld, oopende. Want Servaas, Spaansgezint, voor de Gentsche bevreeding, had sint de Staaten gevolght, en etlyke Kooningsche ruyters geslaaghen, die oover 't Veer in 't landt van Waas dachten te zetten: ende was, hierdoor, tot zulk een'achtbaarheit by de Gentenaars gesteeghen, dat men hem al de sterkten des Landts van Waas betrouw de; jaa toeliet daar te schatten, volk te lichten, en 't zelve, zonder gewoonlyken klokslagh, binnen Gent te brengen. Drie oorloghscheepen, hem bevoolen toe te stellen op de Schelde, meynde hy meede te leevren; hadd' het aan den wil van 't bootsvolk, dat meest t'Antwerpen t'huis behoorde, niet gehaapert. Zyn lorsen met Rysburgh en Montigny was aangevangen by voorweete des Prinsen van Oranje, dien hy mompte met veynzen van dubble handeling, om hen en

+1583.

+*Zutven ooverrompelt van Taxis, door verraadt en quaade wacht.*

+*Schans gemaakt by de Staaten op de Veeluw, teeghens Zutven oover, verspoelt des winters, en wordt van den Spaanschen herbouwt.*

+*Otterdum ingenoomen en beschanst van de Staatschen.*

+*Rysburgh en Montigny bemeestren 't Sas van Gent, Ook Axele, Hulst, en 't Slot te Rupelmonde door verraadt.*

+de hunnen in een' laaghe te voeren. Zuur begon t' 'er toen uit te zien voor +die van Antwerpen, mits d'onvryheit der stroome. Om Rupelmonde weeder te kryghen, braghten z' 'er eenigh geschut voor: maar konden niet uitrechten. Toen doordolven zy de dyken, zulx een groot deel des Landts. van Waas onder liep: vestighden 't Veer teeghen oover hunne stadt: maakten tot Zaftinge en andre gebuurplaatsen, verscheyde sterkten: waar toe de Breede Raadt driehondertduizent gulden, te vinden by omslagh van hondertsten penning, inwillighde. Thans, als Parma, pooghende meer en meer van de stroom in te palmen, een blokhuys te Borght op den dyk begon; staaken zy dien door, tussen Borght en 't Veer: ook aan de Brabandsche zyde, dien van Hoobooke; uit zorghe dat hy aldaar meede zouw koomen nestelen. In 't eerst van Slaghtmaant, toogh de Graaf van Hoohenlo, met neeghentien vendelen, naa Ter Neuze, en bouwd' 'er een +weldigh blokhuys, zoo om de Schelde te veylighen, als om den vyandt in Vlaandre te quellen. De Gentenaars, om de handen ruym te hebben, +zochten onlanx te voore, de Engelsche en andre vreemde soldaaten uit dien oordt te verzeynden, voorwendende dat zy den zelven met inboorlingen voorzien wilden. Maar de Engelschen riepen om soldt. Oover de troepen te velde, in deezen hoek, gebood de Heer van Ryhoove; desgelyx tot Denremonde, daar de bezetting aanving te muiten om betaaling: 't welk die van Gent voor eenighen aanslagh deed duchten. Dies beslooten zy, zich van Denremonde te verzeekren; de vreemde knechten daar uit, Ryhoove den voet te lichten; en tot Steêvooghdt te zetten Heer Joost +Triest man van tzestigh jaaren, doch groenen ouwderdoom. Ook was nu Johan van Imbyze, dien de bewustenis zyner mishandelingen oover vyf jaaren verjaaght had, uit Hooghduitslandt t'huys ontbooden; met meening, hem, als eenen heeten weederstreever des Prinsen, ter naaste verkiezing op nieuw voorscheepen te maaken. Op den twintighsten van Wynmaant, +als Triest, neevens noch twee gemaghtighden, Anthonis Heyman Scheepen, en Jakob van Zoomere * Loontrekkenden Raadsman, de reize naa Denremonde aannam, om de bezetting met geldt te stillen, en de gemelde verandring in te voeren, vond zich Ryhoove binnen Gent, daar men bestond zyn vertrek te beletten, met sluiten der poorten. Dan gewaarschuwt, van stonde tot stonde, van Imbyzes genaaken; die ten zelven daaghe in stadt quam; en van alles wat'er gebrouwen werd; ging hy te paarde zitten, in voorneemen ter vest' af te springen, hadd' hem een poort, die slechts gegrendelt was, tot geen' maklyker uitvlucht genoodight. Geraakt in Denremonde, riep hy zyn Hopluyden by een, en trad +met hen naa de Markt. Daar verscheenen, naa 't hooren zyner onverwachte koomste, de gemaghtighden, hem begroetende. De weedergroet was aantasting hunner persoonen: die hy, oover aantuighing van gezanten te +zyn, oover al, in kotten deed steeken, en dreighde te pynighen, op vermoeden, dat zy verstandt met den Baljuw Steelandt gehouden hadden. Hierom schold men hem tot Gent voor verraader, en steld 'er zynen zoon gevangen. Heyman werd geslaakt, op 't voorbidden van Ryhooves vrienden: d'andre twee zaaten in vreeze voor zulk recht als hy eertyds met Hessels en Visch gehouden had, noch elf maanden. Toen vielen z' in nieuwe zwaarigheit, mits Denremonde aan Parma werd opgegeeven, zonder hen in 't verding te begrypen. Want de Spaansche Steêvooghdt Johan de Rivas, deed hen daaroover in scherpe hechtenis stellen, en met boeyen te zaamen veeteren, tot dat anxt voor de doodt hun elk drieduizent gulden ransoens uitwrong. Imbyze, strax doen en laaten tot Gent geworden, bestelde, by hulp van Meetkerke, om de gemeente door pronk met zynen yver te begoochelen, dat men twintigh, oft meer, der treflykste ingezeetenen ving,

+1583.

+*d'Antwerpenaars faalen Rupelmonde te herwinnen*: *steeken de Dyken 's Lands van Waas door: stichten verscheyde sterkten*.

+*Parma schanst tot Borght*.

+*Die van Antwerpen oopenen den dyk van Hoobooke*; *ook tussen 't Veer en Borght*.

+*Hoohenlo maakt een' sterke Schans Ter Neuze*

+*Aanspanning tot Gent teeghens den Heer van Ryhoove ende ter gunst van Imbyze*.

*Pensionaris.

+*Imbyze komt weeder tot Gent*.

+*Ryhoove ziet zyner weerpartye een voordeel af*.

+voor Spaanschgezinden, en behipt in de ontrouw, die 't Landt van Waas +aan den vyandt gebracht had. Doch zy werden allenskens vereenight met Imbyze, door bemiddeling des gevangen Heers van Champaigny; en raakten met der tydt, d'een voor, d'ander naa, los. Den staate dan, dus verstuikt, leuterden de leeden aan 't lyf: en de voorbaarigheit ter scheuring deed, niet hier alleen, de quaalyk geneighden de ooren opsteeken; maar ook elders de geenen, dien de parthy slappelyk ter harte ging, naa 't hooghe boordt hellen. In den jaare eenentachtigh had Graaf Johan van Nassau het Stadhouderschap van Gelderlandt opgekundight; zoo ter zaake van 't afsterven zyner gemalinne, en om de regeering zyner onderzaaten in Duytslandt te gaan waarneemen, als om geenen ondank by de Ryxvorsten te behaalen, dien 't aanneemen des Hartoghen van Anjou zeer verdroot. En t'zynen ampte was verkooren Graaf Willem van den Berghe, door driftigheit der geenen, die ten deele reekening maakten 't bewindt naar hunnen zin te draayen, onder eenen Ooverste, waarin men nocht ernst nocht oordeel speurde; ten deele naa schenkaadjen en hooghe beloften luysterden; oft hoopten; beeter door hem, dan door eenen van 't huys Nassau, tot verzoening met den Kooning te raaken. Zeeker de Prins van Oranje, zyn schoonbroeder, had hem zoo koel een voorschryven aan de Geldersche Staaten verleent, dat het meer naar berisping, dan naar aanpryzing scheen te smaaken. Want het luydde aldus: *Myn zwaagher, biddende om aanbeveeling tot het Stadthouderschap, heeft my verklaart zyn' groote lust en begeerte tot den dienst van de gerechtighe zaak des vaaderlands. Ik moghte wenschen, dat hy die wat eerder beweezen hadde. Doch beeter spaade dan nemmer*. 'T zy hem nu dit in den krop stak, oft zeurde zyn wil niet altyds van de Staaten en Majestraaten te kunnen verwerven; oft +dat hy zich door zyn echtgenoot, gesteurt op den Prins haaren broeder, liet opruyen; oft dat hem 't roer docht daar naar te leggen, om nerghens dan in Spanje te landen; hy had, oover een' wyle, begost, door eenen Freedrik uit den Ham, met Parma te handelen, en hem belooft Zutven te leeveren; voorwendende alzoo de poort, tot bemaghtighing van Gelderlandt en Ooveryssel, te zullen oopenen. Maar Zutven, ooverrast buyten +zyn toedoen, verhinderde, in plaats van vordren, zyn bedryf; mits Farneeze, hoorende dat d'omleggende plaatsen kraftigher bezet waaren, quam te twyfelen oft de Graaf echter moedt hadde tot zyn vermeeten te koomen. Terwyl Parma dan mart, verzoekende naader berichting, brak de bommel uit: en werd, op den vyftienden in Slaghtmaant, 's morghens t'acht uuren, de Graaf verzeekert, neevens eenighe zyne luyden, in zyn hof en +kaamer tot Arnhem, door een vendel soldaaten, beleidt by den Kanseler en de Raadsluiden van Gelder. Zyn Geheymschryver, Rentmeester, en Kamerling, ondervraaght zynde, voorts verscheyde papieren, ontdekten den grondt van 't stuk; dat, al voor zyn beroep tot Landtvooghdt van Gelder, bleek aangeheeven. Thans voerde men hem naa den Haagh; van daar naa Delfshaaven; ende bewaarde hem tot in Lentemaant. Hebbende, eyndtlyk, ten aanzien van zyn' af koomst en maaghschap, vryheit verworven, en verlof om t'eener onpartydighe plaatse te woonen, op nieuwen en schriftelyken eedt van den Staaten getrouw te zyn, en +hun zyne steeden en sterkten in te ruymen; koos hy de zyde des Kooninx, in wiens dienst zich ook eer lang, zyne zoonen begaaven. Zyne dienaars werden meede los gelaaten; ongepynight: zynde d'Ooverheit vernoeght met 's Landts verzeekering, oft af keerigh van 't scherpste, om de genaade den meester beweezen. Korts naa d'oopenbaaring deezer zaake, kreeghen de Wethouders van Amsterdam kundschap uit Luyk, dat de vyandt op Enkhuyzen loerde. Ook werd hieraf,

+1583.

+*Imbyze om geloof te winnen, doet etlyke persoonen tot Gent vangen voor Spaansgezinden*; *ende laat hen thans ontslaaken*.

+*Graaf Willem van den Berghe handelt met den Prins van Parma*.

+*Hy wordt in verzeekering genoomen, en naa Hollandt gevoert*.

+*Zynde ontslaaghen, begeeft hy zich aan 's vyands zyde, en zyne zoonen zich in dienst des Kooninx*.

+*Kundschappen dat de Spaanschen op Hoorn en Enkhuyzen loerden*.

t.o. 885

WILLEM LODEWYK, GRAEF VAN NASSAU etc.
STADTHOUDER, EN KAPITEYN GENERAEL VAN VRIES-
LANDT, GRONINGEN, D'OMMELANDEN EN DRENTHE, etc.

+de Prins verwittight; ende dat het niet min op Hoorn gemunt was. T'Enkhuyzen greep men eenighe persoonen by den hals; maar vond geen' klaarheit t'hunnen laste. In dus een verwarring van tweedraght en wantrouwen +schreef Dirk Koornhart een boexken teeghens den Neêrlandschen Katechismus, en eyghend'het den Staaten van Hollandt toe, dien 't uitgeeven, als ontydigh, mishaaghde. Eevenwel, alzoo zeekre Predikanten verzochten teeghens hem gehoort te worden, zich sterk maakende de leere van den Katechismus te verdaadighen; maghtighden de Prins en de gemelde Staaten een merklyk getal van de Leeden hunner vergaadring' en +des hooghen Raads, neevens een van 't Hof van Hollandt: voor de welke Adrianus Saravia, voorleezer in de Godtheit, en bedienaar des Heiligen woords ter eene; Koornhart ter andre zyde, 't geschil zouden betwisten. Op den zeevenentwintighsten van Wynmaant, werd dit aangeheeven, en een' wyl achtervolght; doch gestaakt, door bevel der Staaten. Want met het eerste punt, van vyftigh oft tzestigh, ging zoo veel tyds deur, dat men 't werk eindeloos en onstichtelyk oordeelde. Echter lieten parthyen niet, seedert elkandre met gedrukte schriften te bestryden. Onder 't zelve krakkeelen quamp'er maare van eenen nieuwen ramp, veroorzaakt door de Gentenaars, mits dat zy den bezettelingen van Aalst, die t'hunner betaalinge stonden, noodtlyk behoef ten leeven onthielden. 'T meeste +deel waaren Engelschen, een landtaart die zich quaalyk in armoê geneeren kon. Worstelende met honger en kommer, en zynde daaren booven zulx bejeeghent, dat zy achterdenken kreeghen van geweldelyk ter stadt uitgedreeven te worden, sloeghen ze gelykelyk aan 't muiten. Vorder gingen de Engelschen; en verding aan met Parma; dien zy de stadt verkochten voor dertighduizent kroonen, t'ontfangen d'eene helft gereedt, d'andre binnen een maant. D'inheemschen, te vroom om hunnen vaaderlande +zoo snood' een' trek te speelen, oft uitgeslooten van meêdeiling, pakten zich wegh teeghens de koomst van een deel ruitren, derwaarts geschikt van Farneeze. In 't begin van Wintermaant, ruimden hun de Engelschen Aalst in, dat met Waalen bezet werd; en tooghen, aanveirdende den Spaanschen dienst, naa 't leegher tot Eekeloo. Thans verliepen zy meest, merkende dat men naa hen omzagh. Om dit getyde quaamen de Kooningschen, met vyventwintigh vendels knechten, en zeevenhondert ruiteren, oover +Ryn: en ziende niet veel anders te verrichten, mits de Graaf van Hoohenlo taamelyk sterk in dien oordt was, streeken naa Grooninge toe; zonden +vier vendels in Fermsum; en beleegherden voorts Otterdum, daar zy 't hooft stieten. Hier ooverleed naa langduurighe ziekte, en werd begraaven, de Heer van Nyenoordt, een zeer deughdzaam en kloekmoedigh Eedelman, vuurigh beminner zyns vaaderlands. Zyn koenheit was niet altyds begunstight geweest van 't geluk. By 't oorlogh had hy geen voordeel gedaan, maar zyn' eighe middelen verkort, en zwaarlyk belast. Binnen der zelfsten sterkte starf ook een zyner zoonen. Bernardt van Meroode, Heer van Rumen, Onderstadthouder des Prinsen van Oranje oover +Vrieslandt, verworf, naa veel verzoex, ten opmerke zyns hooghen ouderdooms, ontslagh van dat ampt en een zeer eerlyk afscheydt voor zyn' getrouwe diensten. In zyn' plaats, tot het beleidt der oorlooghe, der regeeringe, en des gerechts, kooren de Staaten van 't gewest een stemmelyk Graaf Willem Loodewyk van Nassau; dien de Prins daartoe lastbrief verleende. Die van Hollandt, Zeelandt, en

+1583.

+*Dirk Koornhart bestryd den Neederlandschen Katechismus*.

+*Betwisting daaroover tussen hem en Adrianus Saravia wordt oopentlyk aangeheeven*; *en gestaakt om der lankheit wil*.

+*Aalst verkocht van de daarinleggende Engelschen aan den Prins van Parma*.

+*Etlyke Koningschen koomen oover Ryn*; *beleggen Otterdum*: *vergeefs*.

+*De Heer van Nyenoordt sterft*.

+*Heer Bernard van Meroode scheidt uit het Stadthouderschap van Vrieslandt*.

+*In zyn' plaats koomt Graaf Willem Loodewyk van Nassau*.

Uitrecht, ziende d'andre Landtschappen [+]tot geen besluit koomen, stelden, by manier van voorziening, eenighe orde op 't bewindt, en maakten eenen Raadt van Staate, waarinne zeeven Hollanders, drie Zeeuwen, twee Uitrechtschen te verschynen hadden, ende neevens den Prins, als ooverhooft, de zaaken te helpen bestieren. De zelfste

[+]*Die van Hollandt, Zeelandt, en Uitrecht, maaken eenen Raadt van Staat, om neevens den Prins te regeeren.*

+twaalf zouden ook zitten in den Raadt van Staate der Algemeinschap. Daarentussen waaren, in 't bezonder, de Hollandsche Staaten beezigh met het voltrekken der handeling, noopende 't invoeren des Prinsen ter Graaflyke waardigheit. Want zyn' Doorluchtigheit, genoodight tot de zelve, had eintlyk bewillight binnen Brug, den veertienden van Oestmaant des jaars tweeëntachtigh, naa 't verkundighen van dien bittren ban des Kooninx, ende naa twee aanslaaghen gemaakt op haar leeven. 'S Prinsen brief, daaraf verleeden, luidde. *Dat hy den Staaten toestond al 't geen op den Hartoghe van Anjou bedongen was, van de Landen in 't gemeyn, by 't Bordeausche verdragh; oft ook van de Brabanders in 't bezonder, by de Blyde Inkoomst. 'T zelfste verdragh, geheelyk oft ten deele, zoo wyde als 't op de zaaken van Hollandt en Zeelandt gepast konde worden, en de Staaten aldaar, elke voor zich, begeeren moghten des te genieten, t'hunnen meesten oorbaar, zoud' hy naakoomen; en daarenbooven alle andre voorwaarden, te bespreeken, t'zyner inhulding, by naader puntraaming, naar recht en billykheit, tot uytdyghing van Gods gloory en 't heyl der Landtzaaten*. Op dit bedryf was wel veel te zeggen gevallen: wordende voorgewendt by zommighen, dat het teeghens de naader Vereenighing streed, en buiten believen van al de bondtgenooten teffens niet wettelyk geschiedde; by andren, dat men, dus doende, d'uitheemsche Vorsten onzoet op handtbieding zouw maaken; daar 's Prinsen maght nochtans der Spaansche niet weederstaan kon, en zyn' Doorluchtigheit zelf tot ontfang der Fransche hulpe ried. Niettemin, die van Hollandt, bet geport door de oeveldaadt aangerecht by Anjou t'Antwerpen en elders, hadden beslooten, op den zessentwintighsten van Lentemaant deezes jaars drieëntaghtigh, de +zaak niet langer te verwylen; en voorts de brieven doen instellen; waarby zy hem 't Graaflyk recht, met de waapenen en tytels daartoe behoorende, onder besprek als booven, aallyk opdroeghen. D'onderschryvers, van weeghe der Ridderschap en Eedelen, waaren, Otho van Egmondt Heer van Keenenburgh, J. van Wyngaarden, Johan van Mathenes, met yders zeeghel by de naamen. De steeden, Dordrecht, Haarlem, Delft, Leyde, Amsterdam, Goude, Rotterdam, Gorkum, Briel, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Schoonhoove, Edam, Monnikkendam, Oudewaater, Woerde, Heusde, Geertruidenbergh, Naarde, Weesp, Muide, Purmerendt, hadden de zelfste brieven bezeeghelt, en onderteekent door haare geheimschryvers. De Uitrechtsche Staaten, hoewel zelf eertyds van zin geweest den Prins t'hunner hooghe Ooverheit te verheffen, zich stootende toen, zoo 't scheen, aan 't kallen der geenen, die voorgaaven, dat de Hollandsche hiermeê zochten van d'Algemeenschap te scheiden, en zich t'ontleedighen van de lasten der schattingen; hadden zulx dien van Hollandt aangeschreeven; doch een wydtluftigh antwoordt gekreeghen, dat hunne reedenen ernstelyk weederleide. Maar, als men met het werk voortvaaren zouw, maakten de Amsterdammers, ingevolght by die van Der Goude, groote zwaarigheit. En oft men schoon hun te gemoet voerde, dat ze zelf meede den Prins aangezocht hadden, en de gemelde opdraght doen bekraftighen, zy bleeven onverzettelyk. Doch d'andre Leeden, dies onaangezien, quaamen tot raaming der punten, die de Prins, t'zyner inhuldinge te bezweeren had. Deeze, naa meenighvuldigh beraaden, werden althans getroffen en vast gestelt op deezen voet. *De Staaten van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt, zullen zyne vorstelyke Doorluchtigheit, tot Graave en Heere der zelve gewesten, met zulk gezagh, waapenen, en tytels, als by de voorgaande Graaven zyn gebruikt, aanneemen en huldighen op de naavolgende voorwaarden. Zyne Doorluchtigheit zal, onder den gewoonlyken tytel, Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt, met het aankleeven van die, bezitten*

+1583.

+*Opdraght der Graaflykheit van Hollandt aan den Prins van Oranje*.

+en beschermen als een vry Graafschap, zonder, dienaangaande, eenighen Ooverheer t'erkennen, oft yemandt manschap te doen. Zy wordt gehouden de gemelde Landen, en d'ingezeetenen der zelve, te beschutten teeghens eenen yeghelyken, en teeghens alle onrecht, dat hun, waar 't ook zy, weedervaaren zal, naar haar uiterste vermooghen. Zy kenne goedt, en beaangenaame alle verbintenissen, aangegaan by de voorzeide Landen met d'andre Neederlandsche gewesten, oft met eenighe der zelve; ook de geene, die gemaakt zyn by 't huys van Borgonje, en by de Landen, met eenighe uitheemsche mooghentheeden, Vorsten, Heeren, oft steeden; ende naamentlyk meede de naader Vereenighing geslooten tot Uitrecht, zonder die te mooghen afschaffen, oft yetwes verandren, dan met toestemming der Staaten van Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt, Staatscher wyze daartoe beschreeven. Zyne Doorluchtigheit onderhoude de wetten, voorrechten, vrydoomen, en gewoonten, verleent in 't gemeyn aan die van Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt; en laate hun die vreedighlyk ginieten, ook zonder aanschouw daarop te neemen, dat eenighe der gemelde voorrechten totnochtoe niet zyn gebruikt geweest. Het zelfste zy gezeit van de wetten, voorrechten, en gewoonten van elk der voornoemde Landen, ook van de Ridderschap, Eedeldoom, oorden, steeden, amptgenootschappen, dorpen, gehuchten, en andre ingezeetenen, in 't bezonder, voor zoo veel zy in deughdelyk bezit en gebruik daarvan zyn. Ende, gemerkt dat ter oorzaake van de voorrechten oft vrydoomen, verworven van de voorighe Graaven, zwaare geschillen spruiten; zoo verleene oft vernieuwe zyn' Doorluchtigheit geene diergelyke gunsten; maake ook geene Plakkaaten, strekkende tot verandring van den staat, burgherlyke orde, oft neeringe der Landen, zonder bewilghing der Staaten daaroover verzaamt. Teeghens handtvesten, reeds verkreeghen, oft naamaals te verkryghen, strekkende tot naadeel der Landen in 't gemeen, oft van eenighe plaatsen, amptgenootschappen, persoonen, in 't bezonder, zullen de geenen, die 't raakt, zich mooghen voorzien by weeghe van rechte. Zyn' Doorluchtigheit zal de grenzen van Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt, niet mooghen verengen, nocht eenighe steeden, heerlykheeden, huizen, dorpen, gehuchten, oft gronden, onttrekken der Hoogheit, rechtspraake, oft schattinge van de zelfste gewesten; nocht gedooghen dat zulx by andren gedaan warde. De voornoemde Landtschappen, met hunnen gevolghe, ende naamentlyk 't Markgraafschap van Kampveer en Vlissinge, de stadt Briel, de landen van Vooren, Putten, Stryen, samt alle andre steeden en heerlykheeden, gehecht aan 't Graafschap, met de Graaflyke inkoomsten en tollen, heeft men nemmermeer van elkandre te scheiden by vervreemding, verpanding, oft anderszins: en zy zullen gelyke lasten en schattingen draaghen; 't en waare de Staaten, om goede reedenen, de grenssteeden oft andre, verschoonen wilden. Doch, dewyl zyne Doorluchtigheit reeds, by tytel van koop, 't Markgraafschap van Der Veer en Vlissinge, met zynen aanhang, bekoomen heeft; zoo zal dieshalven zulx met haar worden gehandelt, dat zy een goedt genoeghen neeme. In gelyken graade zullen staan alle plaatsen, die tot koste der gemelde landen koomen veroovert te worden; 't en waar men by voorgaande verdragh, anders bedongen hadde. Aangezien dat meenigherley twist gereezen is, mits eenighe heerlykheeden, steeden, en dorpen, schatplichtigh van ouwds neevens die van Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt; oft van welke de schattinggelden den Staaten dier Landen jeeghens Kaizar Kaarel en Kooning Philips plaghten te strekken; zich, nu eenighe jaaren van de schattingen der zelfste Landen hebben willen ontlasten; zoo zal zyn' Doorluchtigheit, als Graaf, de heerlykyen van Viaane, en Ameide, Iselstein, Leerdam, Workum, Kluindert, en andre diergelyke, met de dorpen daaronder behoorende, en den aan- +1583.

kleef, [+]meede houden onder schattinggeldt, tot gemeine behoeding der Landtschappen; 't en waare de voorschreeve plaatsen, oft eenigh der zelve, zich met recht en deughdigh bescheidt wisten te vryden. Zyn' Doorluchtigheit sluite, zonder voorweeten en verlof der Staaten, geenen handel met eenighe plaatsen, die, geleeghen zynde buiten Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt, zich, neevens de zelve gewesten, onder de bescherming zyner Doorluchtigheit begeeren te voeghen. Zy vange ook met de Hollandtsche Staaten, oft met de Zeeuwsche, oft met eenighe steeden, deelscher wyze geenen handel aan, om die op andre form oft voorwaarden t'ontfangen, zonder voorweeten en bewillighing der andre Staaten en steeden; op dat alle onlust en tweedraght geweert warde. Zy handthaave den waaren, gezuiverden, Christelyken Godsdienst, en bezorghe, dat op de oeffening van dien, en 't geen daaraan kleeft, eerstdaaghs, by goeddunken der Raaden, en verlof der Staaten, gemaakt en naagekoomen warde een' algemeine ordening, dienstigh tot verbreiding van Gods eere en Heiligh woordt, mitsgaaders tot rust, vreede, en welvaart der Landen: welke ordening men niet zal mooghen verandren, dan by toestemming der Staaten daarop vergaadert. Zy doe niemandt bezonderlyk, van geloofs weeghe in zyn gewisse ondertasten, oft achterhaalen, oft tot eenighe gezintheit bedwingen, nocht gedooghe dat yemandt daartoe gedwongen warde. Zy zal den Hooftman en d'andre van den Hooghen Raade en van den Hoove van Hollandt, ook de Amptluiden en Majestraaten, zoo der steeden als ten platten Lande, voorstaan, yder in zyne uitmuntenis en gezagh, dat zy, in alle zaaken, raakende den burgerlyken standt en 't gerecht, zulke beschikking mooghen doen, als ouwlinx plagh te geschieden: en zyne Doorluchtigheit, heeft zich t'onderwerpen aan 't gerechte der Landtschappen; 't zelve te doen bedienen tussen de gewesten, oorden, steeden, amptgenootschappen, bezondre persoonen, zoo ingezeetenen als uitheemschen, voor de armen gelyk voor de ryken, in den gemelden Hooghen Raadt, in dien van 't Hollandsch Hof, in de steeden, en ten platten Lande, zoo wel in zaaken van lyfstraf als in burgerlyke, zulx als naar de voorrechten, gewoonten, beschreeve wetten, en billykheit, magh bevonden worden te behooren; en zyn' Doorluchtigheit zal de sleur des gerechts, oft het uitvoeren van dien in geenerley wyze verhindren, maar vordren met haar' achtbaarheit teeghens eenen yeghelyken. Zy zal, binnen de voorzeyde Landen teeghens niemandt andre rechtsvordring doen, oft gedooghen, in wat zaaken het ook zy, dan men, volghens de wetten, voorrechten, en gewoonten tot noch toe gedaan heeft; zal ook niemandt, gevangen binnen de Landen, daaruit mooghen voeren. Zy doe de ordeningen, gemaakt zoo op 't stuk der Rechtspleeghinge als des Burgerlyken stands, onderhouden; zonder dat men daarin yets verandre, dan by goedtvinden van den Hooghen Raadt ende van dien van 't Hollandsch Hof, met verlof der Staaten daarop beroepen. Zy houde den Hooghen Raadt, ende dien van 't Hof voorzeit, ook de Reekenkaamer van al de Graaflyke inkoomsten, in den Haaghe; zonder die amptgenootschappen oft eenigh der zelve te verleggen op andre plaatse, 't en waare by geliefte der Staaten, als booven. Zy doe met den eerste 't Leenhof in de gemelde Landen oprechten, met zulk gezagh en uitmuntenis als ouwlinx is gebruikt geweest. De voortreffelyke ampten, als van Hooftluiden en andre, ook van Griffiers, in den Hooghen Raade, en in dien van 't Hollandsch Hof; van Stadthouder, Raadsluyden, en Griffier van den Leenhoove; van Houtvester, Baljuwen, Drosten, Burghvooghden, Dykgraaven, en Schouten, hebbende bewindt van Hooghe Rechtspraak; en alle andre diergelyke, zullen staan ter benoeminge van de Staaten der gewesten, daar zy vallen: en de zelve Staaten zullen, naa 't hoo-

[+]1583.

ren [+] des goeddunkens van den Hooghen Raade, en van 't Hollandsch Hof, mitsgaaders van de Reekenkaamer, oft van eenigh dier drie amptgenootschappen, [+]1583. *aan 't welk de zaak meest behoort, tot het oopenstaande ampt drie bequaame persoonen voorstellen; waaruit zyn' Doorluchtigheit eenen heeft te maghtighen, die zelf zyn beroep zal moeten waarneemen. Andre ampten, als van Meesters, Hoorders, Klerken der Reekenkaamere, ook van Rentmeesters der Graaflyke goedren, geheimschryvers van 't Hollandsch Hof, en diergelyke, zullen blyven, ende staan ter begeevinge van zyn' Doorluchtigheit by goeddunken der voorschreeve amptgenootschappen, elkes als booven. Zyn' Doorluchtigheit maake geen' verandring in de deughd, oft gang der munte, buiten bewillighing der Staaten. Zy belette den Staaten van de voornoemde gewesten, oft van elk in 't bezonder, niet, te verzaamen zoo dikwyls als zy zulx oorbaar achten; nochte voor te stellen, raadt te slaan, en besluit te neemen, zoo als zy tot heyl der Landen zullen dienstigh oordeelen. Zy beschryve t' elken jaare teeghens den eersten van Bloeimaant, t' eener bequaame plaatse, binnen de voorzeyde Landen, de Staaten; die alsdan zullen handelen van 't geen 't gemeine beste betreft, ende van 't onderhouden der voorrechten, en deezes jeeghenwoordighen verdraghs. Zy bevestighe den Staaten, elken in 't hunne, hun ouwdt gebruik; ende staa hun op nieuw toe, tot vervalling van de lasten der Landen, te mooghen doen de omslaaghen en schattingen, waarin zy ter minste quetzinge gezaamentlyk zullen bewillighen; ende doe, door haare achtbaarheit, de zelve omslaaghen en schattingen innen. Desgelyx zal zyne Doorluchtigheit doen innen, oover al de Landen, steeden en dorpen, eenpaarlyk, al de gemeene middelen, tollen, en schattingen, reeds ingewillight, oft naamaals in te willighen, tot onderhoudt der oorlooghe en bescherming der gewesten. Oover de voorschreeve Landen, oft eenighe der zelve, oft oover eenighe oorden, steeden, dorpen, amptgenootschappen, bezondre persoonen, zal zy geen' omslaaghen oft zaameling van penningen doen, oft doen doen, buiten voorgaand eendraghtigh verlof der Staaten; al hadden schoon 't meeste deel der stemmen daarin bewillight; uitgezondert de noodtlyke kryskosten, die omgeslaaghen en geinnet zullen mooghen worden, op bewillighing van de twee derdendeelen der stemmen van de steeden en Leeden der Staaten, ten goeddunken en ooverstaan van zyn' Doorluchtigheit: ende daar eenigh geschil valt, noopende de manier van 't vinden en innen der penningen; 't zelve heeft men te laaten beslechten door zyne Doorluchtigheit, samt eenighen daartoe te verkiezen by haar, uit den Hooghen Raade; voor welke een yeder zyne bezwaarnis zal mooghen ontfouwen. Zyne Doorluchtigheit, willende eenighe beeden oft hulpen, tot onderhoudt van haaren staat, oft eyghene zaaken, verzoeken op de Landen, zy gehouden persoonlyk te verschynen in elk gewest, en 't zelve verzoek te doen aan de Staaten pleghtelyk vergaadert. Zy beschryve nemmermeer de Staaten buiten hunne Landtschappen; nochte doe hun, nochte doe doen eenighen voorstel, nochte zeynde aan de zelve eenighe brieven oft schriften, dan in Neêrduytsche taal; in de welke zy ook zal doen doen alle afveirdingen, die de Landen oft ingezeetenen aangaan. Zy kenne voor goedt, en beaangenaame al 't geen de Staaten der voornoemde Landen, in 't gemeen oft in 't bezonder, gedaan oft verhandelt hebben; ende daaronder meede de verkoopingen oft verpandingen van de Heerlykheeden, Rechten, Graaflyke en geestlyke goedren, geschiedt seedert het jaar vyftienhondert tweeëntzeeventigh, zoo wel de geene die op den naam des Koonings van Spanje, als op den naam van zyne Doorluchtigheit en de Staaten te zaamen, oft van de Staaten alleen zyn gedaan. De Staaten voorzeit in 't gemeen, ende die van elk gewest in 't bezonder,*

+zullen, op de bewaarnis hunner papieren en handtvesten, zulke orde mooghen stellen, als hun dan oorbaar dunkt, zonder daarin eenighe verhindering te lyden +1583.
van zyn' Doorluchtigheit. Aangemerkt dat het welvaaren der gemelde Landen voorneemelyk bestaat in de zeylaadje, koopmanschap, en haaringvangst; zoo heeft zyn' Doorluchtigheit de zelve, als hunne hooftneeringen, voor te staan, in voeghe dat men ooveral vryelyk vaaren en handelen mooghe: ende zal zy die van de haaringvaart laaten by hunne ouwde gebruiken, om zulx te voorzien als tot noch toe geschiedt is, op de oeffening en verzeekertheit dier neeringe; de welke zy zoo hooghlyk begunstighen zal, als de voorighe Landsheeren altyds gedaan hebben. Zyne Doorluchtigheit, als Graaf, zal houden en gebruiken het Ammiraalschap en gebiedt ter Zee; zoo tot bevryding en bescherming van de zelve, en van de Landtzaaten, samt hunne vrienden en bondtgenooten, bouwers der Zee, als tot behoudenis van 't recht des Ammiraalschaps; zonder dat aan yemandt in te ruimen, dan onder 't bevel zyner Doorluchtigheit; ook zonder 't zelve te scheiden oft laaten scheiden van de Graaflykheit, in eenigher wyze: behoudends, dat aan de steeden elke in 't haare, t' allen tyde wen 't noodt doet, vry staa zich ter zee te waapenen, met uitrusting van oorloghscheepen en volk, teeghens roovers, en diergelyke vyanden van 't gemeene beste, om dien te weederstaan, de zelve aan te grypen, en te straffen naar behooren, gelyk eertyds by eenighe steeden gepleeght is: waartoe zyne Doorluchtigheit, des verzocht zynde, als Ammiraal, haare brieven van bestelling zal verleenen, op de Hopluyden gekooren by de steeden. En zyn' Doorluchtigheit heeft alomme, in alles, de welvaart en voorspoet der voorzeide gewesten, hunner neeringen, en ingezeetenen op 't hooghste te behartighen: ende oft het geviel, dat hun buiten 's Lands in de zeevaart oft koophandeling, eenigh belet oft moeytenis bejeeghende, zoo zal zy 't zelve afweeren naar haar uiterste vermooghen. Zy houde oopen, en veylighe, buiten tydt van oorlogh, alle stroomen en weeghen der voornoemde Landen, voor d'ingezeetenen en uitheemschen, op de gewoonlyke tolrechten; zonder eenighe nieuwe tollen, oft wachten van tollen, in te voeren, dan by toestandt der beschreeve Staaten. En gemerkt, dat de Landtzaaten, onder dexel van 't recht der wildernissen, grootlyx gequelt worden; zoo zal zyne Doorluchtigheit, by goeddunken der Raaden en der Staaten, de keur, gemaakt op dat stuk, zulx verandren en maatighen, dat de quellaadjen ophouden, en 't recht der wildernissen nochtans bewaart blyve. De Staaten zullen, neevens zyne Doorluchtigheit, stellen eenen Raadt van twaalf persoonen, dien zyne Doorluchtigheit noch twee zal mooghen byvoeghen, den eenen van de Hooghduitsche spraak, den andren van deeze Landen: met welke Raadsluyden alleenlyk, zyn' Doorluchtigheit, op alle zaaken, betreffende de verdaadighing en welvaart der zelve Landen, ook op 't verleenen van alle gunsten en weldaaden, die aan haar staan, zal orde geeven, volghends 't berichtschrift, te maaken by zyne Doorluchtigheit en de Staaten, op den zelven Raadt: welk berichtschrijt, zoo wel by haar als by de Raadsluyden zal bezwooren worden. Zyne Doorluchtigheit kieze 't meeste deel der voorneemlykste Amptmannen en Eedelluyden van haaren huyze, en haare lyfwacht, die zy hier naa begheert aan te neemen, uit inboorlingen van de gemelde Landen. Zy treede in geen oorlogh, 't zy aanvechtende oft verweerende, zonder bewillighing van de Staaten der voorzeyde Landen; maake ook, naa 't aanveirden der oorlooghe, nocht vreede, nocht bestandt, zonder gelyk verlof. Zy gaa ook, buiten gelyke bewillighing van de Staaten der voorzeyde Landen, geenerley verbondt aan, met eenighe vreemde Moogentheeden, Vorsten, Heeren, Landtschappen, oft steeden. Zy doe naakoo-

men [+] *de ordening, gemaakt oft noch te maaken op den kryshandel, en d'oovertreeders straffen naar verdienste. Zy houde haare daaghelyksche woonplaats in een der voorschreeve Landtschappen, zonder buiten de zelve te vertrekken, ofte te blyven, dan by verlof der Staaten. Wyders heeft zyne Doorluchtigheit den gemelden Staaten, t'allen tyde, wen zy zulx op haar verzoeken, bezonderlyk in te willighen en te vergunnen zulke punten, als zy, uit de blyde inkoomsten der Hartoghen van Brabant, en uit het verding, geslooten tot Bordeaux met den Hartogh van Anjou, zullen begheeren te gebruiken tot voordeel der Landen. Zy zal, als Graaf en Heer van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt, tot onderhoudt van haaren staat, aanveirden en genieten de Landsheerlyke goedren, gelyk zich die jeeghenwoordelyk bevinden; en de zelve doen regeeren en koomen in eene borze, oft als in eene kasse, gelyk de Graaflyke goedren van Hollandt en Zeelandt ouwlinx geregeert zyn geweest: welverstaan, dat de lasten van Renten, wedden, en jaargelden, daarop staande, sampt alle andre onkosten, altyds gedraaghen by de Graaven en Heeren der Landen, zoo tot bediening des gerechts als anderszins, vooral daaruit moeten worden betaalt: zonder dat men de zelve goedren, in 't geheel oft deel mooghe vervreemden, verkoopen, bezwaaren, oft verzetten, in eenigher maniere; uitgezeit alleenlyk by zulke verkooping, als zyne Doorluchtigheit en de Staaten noch zullen doen, tot aflossing der lasten, staande althans op de zelfste goedren: des hebben de Staaten te verzorghen, oft by vermeerdring der voorzeyde goedren oft anders, dat zy mooghen strekken tot genoeghzaam onderhoudt van den staat zyner Doorluchtigheit. Oft het gebeurde (*'t welk Godt verhoede*) *dat zyn' Doorluchtigheit teeghens deeze punten, oft eenigh van die, yets deede, en 't zelve met der daadt niet beeterde, des verzocht oft bericht zynde; zoo zullen de voorzeyde Staaten, sampt alle Amptluiden en ingezeetenen der gemelde Landen, met der daadt, van alle eeden en beloften, gedaan aan zyn' Doorluchtigheit, gevrydt en ontslaaghen weezen; de voorschreeve Landsheerlyke goedren weeder aan zich mooghen neemen; ende voorts zulken voet op 't stuk des Landtbestiers, als zy dan te raade vinden. Naa 't ooverlyden zyner Doorluchtigheit, zullen de Staaten eenen haarer wettelyke zoonen, den bequaamsten naar hun oordeel, tot Graave aanneemen: behoudends dat de zelve, t' zyner inhuldinge, hun beloove en zweere t' achtervolghen al de voorschreevene, en andre alzulke punten, als zy dan, naar de geleeghenheit des tyds en gesteltenis der zaaken, bevinden ten gemeinen beste der Landen te dienen. Zyn' Doorluchtigheit zal den Staaten van Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt, in 't gemeyn; ende dien van elken geweste; samt den Regeerderen en ingezeetenen der steeden, in 't bezonder; plechtelyk belooven en zweeren, al de boovenverhaalde punten getrouwlyk naa te koomen: waarteeghens de gemelde Staaten in 't gemeyn; ende die van elk Landtschap; ook der steeden Burghermeesters en Regeerders in 't bezonder, daartoe bezonderlyk gelast by 't lichaam van de steeden, oft by de geenen, die haar lichaam uitbeelden; weederzydelinx by pleghtighen eede zweeren ende belooven zullen, zyner Doorluchtigheit, als Graave der voorzeyde Landen, gehouw, getrouw, en gehoorzaam te weezen, naar behooren. Alzoo de Hollandsche Eedelen ende steeden, als uitbeeldende de Staaten van 't zelve gewest, op den zeevenden dagh lestleeden van Wintermaant, Staatscher wyze hebben oovergeleevert, aan handen van zyne Vorstlyke Doorluchtigheit, de* [*] *Weederbrieven, noopende de aanneeming zyner Doorluchtigheit tot Graave en Heere van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt; ende men, daarnaa, door eenighe persoonen bezonderlyk gemaghtight van de zelfste Staaten, getreeden is in onderhandeling*,

[+] 1583.

[*] Renversaalbrieven.

+*oover zeekre punten en voorwaarden, ontworpen door orde der Staaten, om daarop te koomen tot behoorlyke inhuldinge zyner Doorluchtigheit: zoo heeft zy eyntlyk in de boovenuitgedrukte punten bewillight; ende zyn de zelve Staatscher wyze beslooten, by de voornoemde Staaten: welverstaan dat al 't zelfste by de Vroedschappen der steeden zal bevestight worden. Aldus gedaan by zyne Doorluchtigheit en de Staaten voornoemt, in den Haaghe, op den naastlesten dagh in Wintermaant des jaars vyftienhondert drieëntachtigh*. Dit bescheidt was onderteykent by 's Prinsen geheymschryver Bruynink, en den voorspraak van Hollandt, Paulus Buys. Verscheide tussenvallende hindernissen schorsten nochtans der Staaten besluit, noopende 't pleeghen der inhuldinge, tot op den vierden van Zoomermaant naastvolghende. Toen maghtighden zy den Raadshooftman Adriaan van der Myle, en Jonker Johan van Mathenes, om, neevens eenen derden, dien de Prins verzocht zoude worden hun by te voeghen, te gaan proeven, oft die van Amsterdam alsnoch, tot gelykzinnigheit met de meeste Leeden, te verspreeken waaren; en, in geval van wangehoor, hun oopentlyk aan te tuyghen, dat men verstond, het voltooyen des werx daarom niet langer te staaken. Jonker Rutgen van den Boetselaar, en de Raadsheer Sebastiaan van Loozen, met eenen Heere van Leyde, werden gelast, de zelve boodtschap ter Goude te bestellen. Maar, eer de gemaghtighden verslagh van hun weedervaaren deeden, ooverleed zyn' Doorluchtigheit. +1583.

[1584]

+Op den zeeventienden des jaars vyftienhondert +vierentachtigh werd, tot Antwerpen de geheugenis van 't uitdryven der Fransoizen vernieuwt, met afkunding dat men dien dagh t'elken jaare te vieren hadde. 'S nachts daaraan bestond Aldegonde, met een deel Antwerpenaaren en krysvolx uit de naaste plaatsen, een' togh naa Lier: waarbinnen hy verstandt hield met zeekren Walschen Hopman, die in krakkeel geraakt was met eenen Italiaanschen, genaamt Odoardo Lanzavecchia, Ooverste der bezettelingen. Mits de duysternis, en de diepte der weeghen, beliep hem de morghenstondt eer hy de reyze voltrekken +kon; welke weederspoedt een' grooter verhoedde. Want de Waal, naa ontfank van eenigh geldt uit zyn' handen, had pays gemaakt met den Ooverste, en hem alles ontdekt. Waar op, ter zelfste nacht, vier benden ruytren binnen Lier gekoomen waaren, en gereedt, neevens getal van knechten, om de Staatschen te betrappen. Aldegonde, ziende geen' kans voor dien tydt, dacht op eenen andren den aanslagh te hervatten. +Veinzende dan gekoomen te zyn om een' loop te doen, en kennis van de geleeghenheit te neemen, zond hy etlyke paarden steêwaarts aan, en begaf zich met de rest op de hertredt. Toen storten de Spaanschen ter poort uit, en plotselyk op zyn' paarden, die strax de +vlucht naa hun gros koozen, 't welk stal hield en zich t'schrap stelde. Hier werd heftelyk gevochten, met merklyke neêrlaagh ter een' en ter andre zyde. Onder verscheyde persoonen van naame, bleef'er Hopman Gysbert Leoninus verslaaghen; waardigh gemeldt te worden, zoo om zyn manhaftigheit beweezen ten uiterste toe, als om de gelykmoedigheit van zynen vaader Elbertus, Kanseler van Gelderlandt, die, +verstaande de doodt zyns zoons, zonder zich yetwes t'ontzetten, zachtzinnelyk antwoordde; *Wen hy ter werelt quam, wist ik dat hy daaruit moest scheyden:* Om dit getyde vielen de Kooningschen sterk in de Veluw, en braghten met stroopen en moorden alles onder verding: doch hielden 't 'er booven drie oft vier weeken niet; mits Hohenloo hun den toevoer quam afsnyden,

+1584

+*Dagh van 't verdryven der Fransoizen uit Antwerpen wordt daar bevoolen te vieren*.

+*Aldegondes verloore aanslagh op Lier*.

+*Gevecht tussen de zynen en die van Lier*.

+*Doodt van Hopman Leoninus, en gelykmoedigheit zyns vaaders*.

+*De Spaanschen vallen in de Veluw, maar kunnen 't 'er niet harden*.

en de honger ried naa 't gewest van Zutven te keeren, dat ook een' maaghre weide was. Op den neeghenentwintighsten aavondt deezer Louwmaant, wies 't huys van Oranje met de geboorte

+eenes zoons, van wien de Prinses gelagh tussen acht en neeghen uuren, +binnen Delft; tot oovergroote vreughde van de hoovelingen, burghers, en alle rechtzinnighe Hollanders, dien 't hart oopen ging door 't denken dat zy nu een hooft van deezen bloede en hunnen eyghen landtaardt te verwachten hadden. Tot Gent volghde men vast den aangevangen zydgang; en strooyd' 'er boexkens uit, dryvende in 't eerst dat het, nocht met den Spanjaardt, nocht met den Fransois raadzaam waar te verzoenen; thans, dat men, onder voorwaarden van goede verzeekering, zoude, zonder 't gewisse te quetsen, met den Kooning van Spanje mooghen daadingen. Dit, hoewel bondighlyk weederleit by een ander geschrift, wisten nochtans eenighen tot Gent zulx te doen smaaken, (te meer mits de Heer van Montigny, althans Markgraaf van Renty uit den hoofde zyner gemaalinne, nu tot Wettere, een Dorp tussen Gent en Denremonde, de Schelde toegepaalt, en ter weederzyden beschanst had) dat zy, naa wat ydel gelaats van te willen ooverkoomen met de Walsche gewesten, zich entlyk verstoutten hunne meening rondelyk te uyten; en te weeghe braghten dat op den vyfden van Lentemaant beslooten werd, in gesprek met Parma te treeden. Hierop maakten gemaghtighden, aan hem gezonden, +tot Doornik, een bestandt van drie weeken; ende quaamen tot Gent, als gyzelaars, de Heer van Manuy, Steêvooghdt van Audenaarde, en een Spaansch Hopman genaamt Segura, die by Imbyze ging t' huys leggen: waarteeghens zeekre Gentsche burghers zich by den Landtvooghdt vervoeghden. Om dit te verbloemen, schreeven de Regeerders der stadt aan d' Algemeine Staaten, aan die van Braabant, aan de Majestraat van Antwerpen en Brussel. *Dat zy, gezeeten naast den vyandt, de jeeghenwoordighe geleeghenheit, geschaapen zelden eeven schoon te verschynen om tot een' goede vreede te raaken, niet hadden darren verwaarloozen, en eenighe onderhandeling aangeheeven. Zy wilden nochtans, zonder Bondtgenooten raadt, niets met hunne weêrparthy besluyten in 't bezonder voor hunne burghery, dat tot naadeel van den waaren gezuyver den Godsdienst, oft van de voorrechten, oft van de Vereenighde Landtschappen, strekken moghte; maar zich standtvastelyk houden aan d' Algemeinschap: en verzochten, dat den andren Leeden der zelve meede geliefde gemaghtighden uit te maaken*. Voor den ontfang deezer brieven, hadden der Braabandsche Staaten gemaghtighden, vergaadert rot Antwerpen, en de Wethouders der zelfste stadt, al kundschap gekreeghen van 't geen onder de Gentenaars omging, en hun wel ernstelyk aangeschreeven, met erinnering van hunnen plicht, voorstel van de voorleede geschiedenissen, en veele reedenen, dat zy zoodaanigh een begin van handel zeer bedenklyk oordeelden; en uit het voltrekken van dien, verre lastigher noodt, dan de jeeghenwoordighe, te gemoet zaaghen. Naar den zelven zin antwoordden d' Algemeine Staaten, en de voorzeide gemaghtighden der Staaten van Braabant; desgelyx d'Ooverheit van Antwerpen en Brussel, zeer manhaftelyk. Meer vermoghten de bezending en brieven der Gentenaaren op die van Brug en 't Vrye, uit oorzaak die wat naader te verhaalen staat. +De Prins van Chimay, hellende in 't heymelyk, als booven aangeroert is, naar den Spanjaardt, had schier al 't krysvolk, dat in Vlaandre noch ooverschoot, in den oordt van Brug gebracht, en onder een regement; zich zelf Kornel van dien gemaakt, en Jakob van Lalaing Heer van Lesdain, zynen Steêhouder; den zelven binnen Damme, en Arent van Groeneveldt binnen Sluys, tot Ooversten gestelt. Hy gebruykte, tot zynen naauwsten raadt, eenen Louys Dennetieres, zeer doortrapt; en eenen Jan Haren Valenchiener, weeder aangenoomen tot Walschen Predikant binnen Brug, teeghens 't goeddunken van veelen, naa zyn afvallen

+1584.

+*Prins Freedrik Henrik van Oranje wordt gebooren*.

+*De Gentenaars besluiten met Parma te handelen*; *en maaken bestandt met hem*.

+*Bedryf des Prinsen van Chimay tot Brug*.

[+]en haalen van vergiffenis onder den Hartogh van Alva, om zyne middelen te behouden. Chimay, om, zonder wekking van quaadt vermoeden, d'Onroomschen [+]1584. in den haat teeghens de Fransoizen te sterken, en 't herroepen van Anjou te beletten, verzuymde naauwlyx eene preeke, en ging yverigh, zoo 't scheen, ten Aavondtmaal. Eenen Priester, betrapt op Misse, deed hy in 't misgewaadt met Kelk en Auwel oover straat voeren tot in zyn Hof, jaa men zeit, dat hy den geheilighden wyn, tot smaadt des Pauzelyken geloofs, den omstandren toedronk. Oover de hondert Roomsgezinden had hy ter stadt Brugge doen uitzetten. Thans, als hem 't stuk des Franschen handels genoegh verwart docht, liet hy hen meestendeels weeder inkoomen; en maakte hun dietsch, dat zy, niet hun, maar den Hooghbaljuw Gryze, den Burghermeester Kaazenbroodt, en andren, dien hoon wyten moesten. Dit oopende 't oogh aan Gryze en zyn' parthylingen. Derhalven, naader acht geevende op Chimays wandel, beslooten zy ten laatste, zynen persoon in verzeekering, en uit het bewindt, te stellen; ende deeden hieroover raadspleeghen met Oranje, in Slaghtmaant des naastverleeden jaars, tot Middelburgh, door den Heer van Lookre, Maximiliaan van Hoorn. Oranje vond gevoeghlykst, hem derwaarts, ter vergaadring der Staaten te troonen, neevens de gemaghtighden van Brug en 't Vrye; alsdan, in zyn afweezen, de dingen op vaster voet te brengen; ende hem, zoo 't noodt deede, in bewaarnis te houden. Met dit bescheidt quam tot Brug Noël van Karon, Heer van Schoonewal, gemaghtight van 't Vrye ter vergaadring van d' Algemeine Staaten. Maar Gryze en zyn' aanhangers, weetende genoegh, dat men Chimay, die verscheyde uitvluchten voorwendde, tot de Zeeuwsche reyze niet bepraaten zouw, liet Karon te rug keeren, om echter te verstaan oft zyn' Doorluchtigheit hun besluit konde toestemmen. Terwyl men 't werk dus sleepte, kreegh'er Chimay eenighe lucht af; en deed daaroover, den Heer van Lookre, dien hy de meeste schuldt gaf, op den tienden van Louwmaant deezes jaars vierentaghtigh, in des zelven huys verzeekren. De achtbaarheit van Gryze en Kaazenbroodt by de burghery beschermde hen, dat pas, voor gelyke weederwaardigheit: doch hy beschrobde hen schendigh in de zaamening der Majestraat zoo van 't Vrye, als van Brug. Waardoor hun gezagh zeer kleynde, mits de Wethouders en [*]Aanzienlyken schuw van hun werden, om Chimays arghewaan te schuwen. Den Schotschen Kornel David Boyde had hy in 't heymelyk omgekoft, [*]Notable. ende dat regement op zyn handt; desgelyx noch vyf oft zes andre vendels. En het quam'er slechts aan, op de harten der gemeynte te winnen. Daar moghten vyventwintigh-duyzent zielen zyn; en het achtste deel deed geen' oeffening van den hervormden Godsdienst: doch veele bonden zich, nocht aan den eenen, nocht aan den andren. De Roomsgezinden, getroost van hem onder den duim, loeghen in de vuist. Die tussen beide zweefden, dachten om de keur niet te vechten, als zy maar vreedigh leeven moghten. In deeze gesteltenis der stadt neemt Chimay zyn' stonde waar, en leit te last aan Kaazenbroodt, die van Sluys verwacht werd, dat hy, met desoldaaten, muitende aldaar om betaaling, zeeker verdragh, strydigh teeghens de voorrechten, had aangegaan. Hy roept eenighe Oudtburghermeesters en Aanzienlyken by een; doet aan den aavont de burghers in 't geweer koomen; en laat verluyden dat Kaazenbroodt, ter genaakende nacht, Fransche en andre bezetting in stadt meynde te brengen, met voorweeten en hulpe van den Hooghbaljuw Gryze en den Burghermeester Dominicle. Kaazenbroodt, tot Brug gekeert, verhaalt wat tot Sluys verricht was. Daarop doet Chimay de Gentsche gezanten binnen staan, met schryven meldende 't besluit tot paishandel, en met dubbeldt van andre gelyke brieven te voore afgeveir-

dight, [+]die by den Hooghbaljuw en de Burghermeesters waaren achtergehouden, uit zorgh dat de gemeente allerley verding, zonder onderscheydt omhelzen zouw. [+]1584. Dit blindtdoeken hunner Meederegeerderen werd zeer quaalyk genoomen. Men hield, drie nachten lang, de burghery in waapenen; en vergaaderde, den tienden van Lentemaant, de Leeden der stadt hierop. 'S nachts te voore waaren Karon en van der Warke Loontrekkendt Raadsman der stadt Antwerpen, gemaghtighden van d'Algemeine Staaten, daat [+]gekoomen. Onaangezien hun vertoogh ten teeghendeele, werd gestemt by beide de Leeden, van Brug en 't Vrye, zich te voeghen neevens die van Gent, en handel met den vyandt aan te vangen. Met dit verslagh keerden Karon en van der Warke tot d' Algemeine Staaten; die daarop eenen langen brief aan Chimay en de Regeerders van Brug en 't Vrye schreeven, om hen te doen wisselen van opzet. De Hooghbaljuw, uit de gunste des volx geschupt, en gewaarschuwt dat Chimay op zyn leeven toeleidde, vertrok naa Zeelandt, daar hy nieuwe middelen tot redding der zaaken voordroegh. Naa beraading met den Prins van Oranje, die toen in Hollandt was, werd goedt gevonden, dat de Heer van Haultain, met vyfhondert mannen, pooghen zouw Brug te bemeesteren, op den achtentwintighsten der maant voorzeit. [+]Maar Chimay, des verkundschapt, deed, met bystandt van Boyde, 's daaghs te voore de Burghermeesters, en noch verscheyde Wethouders en Burgherhopluiden vangen; voorts de Majestraat, af, en oopenbaare Spaansgezinden in de plaats zetten. Waaroover de deftighste poorters naa Sluys en Oostende vlooden. De Heer van Lookre vond ook geleeghenheit [+]om t'ontslippen. Een' andren zwaay naamen de dingen tot Gent; daar Jan van Imbyze, hebbende 't zelfste voorneemen als de Prins van Chimay, dan 't zelfste ontzigh niet, nocht ook de stoffe eeven leenigh om ze naa zynen zin te kneeden, nochtans met geen' gelyke behendigheit te werke ging; maar in 't brouwen van verraadt, door ooverdwaalsche balddaadt en zyn' eighe reukeloosheit, verraaden werd. Luistrende naa den Gyzelaar Segura en den gevangen Heer van Champaigney, liet hy zich inleiden tot heimelyk verstandt met den Markgraave van Renty; zoo verre, dat hy bestond hem een deel sparren, planken, horden en ladders toe te veirdighen, om de graft van Denremonde t'ooverbruggen, en een bolwerk te beklimmen, [+]'t welk Walter Sethon belooft had te leeveren. Hy beval dan, op den drieëntwintighsten van Lentemaant, etlyke ponten en schuiten met het voorzeide gereedschap te laaden, om 's nachts der Schelde af te vaaren. 'T welk, gemerkt by veele luiden, byster achterdenken en morren baarde. Als eenighe Scheepenen hem hier oover aanspraaken, kreeghen zy tot antwoordt, *Hy wist wat hy voor had: 't werd om voordeel gedaan*: *de tydt zoud' het uitwyzen*. 'T volk echter, hiermeê niet gepaayt, maakte zoo veel sporrelings, dat de scheepkens niet voort raakten. Als ten volghenden daaghe de Majestraat vergaaderde, en geschil oover dit stuk ontstond, deed Imbyze, om schrik te maaken, en het deur te dryven, zyn kornels vendel in 't geweer voor 't Raadthuys verschynen, 't zelve rondom bezetten, de keetenen spannen. Toen springt'er een ten Stadthuyze uit, ontweldight den Serjant zynen Hellebardt; roept de burghers te waapen. Strax rukken de omstanders rappier en dag uit; andren grypen, 't geen gereedst was, in de vuist. Zy omringen de soldaaten; die gedooghen moesten dat men hunne Bevelhebbers ving', en daarop verliepen. Terwyl voorts de gansche burghery op de beén raakt, brengt men drie brieven te voorschyn; twee geschreeven uit Denremonde aan Renty, den derden van hem uit Wettere aan Imbyze; die alle drie, gezonden by eenen trompetter aan Segura, onderschept waaren. Die van den Markgraaf hield in, *Dat hy zich verwonderde oover 't marren der pleyten met stormtuygh: de breedte der graft was driehondert voeten:*

[+]*Die van Brug besluyten meede met Parma te handelen*.

[+]*Chimay verandert 'er de Wet*.

[+]*Anders gaat het tot Gent*.

[+]*Jan van Imbyze meint Denremonde te verraaden*.

+*ter naaste nacht zouw de aanslagh geschieden, en Sethon zyn woordt volbrengen*.

Men beneemt Imbyze zyn Burghermeesterampt, Kornelschap en lyfwacht +van twintigh oft dertigh zoo helbardiers als moskettiers; haalt drie stukken geschuts uit zyn huys; ende stelt hem in hechtenis: desgelyx Roelandt Jork, Engelschen Hopman, zynen meedepleegher. Fransois van den Ketulle, Heer van Ryhoove, die binnen Denremonde gebood, werd terstondt hieraf verwittight, ende deed den Steêhouder Walter Sethon aantasten. Deeze bekende, 't werk, ten verzoeke van Imbyze en Jork, aangenoomen te hebben, ook eenigh geldt daarop ontfangen van Imbyze, en met brieven geweest te zyn by den Prinse van Parma. Waaroover hy, op den dertighsten der zelve maant, met de galghe gestraft werd; voorts gevierendeelt; de deelen aan de poorten gehangen, 't hooft gestelt op een' staak, en 't bolwerk daar hy gemeint had den vyandt in te laaten. Ryhoove voorzagh zich met noch zes vendelen, hem toegestuurt van den Heere Tempel, uit Brussel. In plaats van Imbyze maakte men, tot Gent, Voorscheepen oft Burghermeester, Jonker Kaarel Uitenhoove, eenen man geleert en Onspaansch, maar die quaalyk teeghen zorgh moght. 'T uitbreeken van deezen bommel deed de Onroomschen opwaaken, en verkoelde zulx hunne vuurigheit in 't haaken naa vreede, dat zy de handeling met Parma gebrooken wenschten. Niettemin, door nyverheit der Spaansgezinden, en slappigheit der andre parthye, +werd ze noch een' wyl achtervolght. Te deezer tydt handelde men weeder ernstelyk met den Hartoghe van Anjou, door Anthonis van Lalaing, Heer van La Mouillerie, samt de Heeren Asseliers en Junius, geschikt aan hem van d' Algemeine Staaten. Die verstendighden zy, by schryven van den achtentwintighsten in Lentemaant; hoe zy bykans hunnen vollen eysch verworven hadden. 'T welk hunne meesters en den Prins van Oranje zeer verquikte. Op den neeghentienden van Grasmaant, quaamen zy uit Vrankryk tot Delft, met wekroostlyke brieven van den Hartogh, die ook aan de steeden +van Gent en Ypre zeer aanmoedighlyk geschreeven had. Maar die van Ypre, aallyk uitgehongert, naa dat het ontzet tweemaals geproeft, en 't volk op de vleesbank gebracht geweest was, door bestier van Chimay en de zynen; daadingden, den neeghenden der gemelde maant, met den Heere van Werp, Grootbaljuw van Kortryk, Ooverste des belegs, op deeze voorwaarden. *De Heer van Market, en twee Hopluiden ter keure des Heeren van werp, zouden zyne gevangenen weezen, tot dat zy dertienduyzent gulden ransoens betaalt hadden. D' andre inlandsche Hopluiden, Bevelhebbers en soldaaten, zouden vertrekken met dag en deeghen, zonder vendels en trommels: d' uitheemsche, met vol geweer en pakkaadje, zonder vendels en tromslagh. Zy alle, zelfs de Heer van Market, hadden eedt te doen van in zes maanden geene waapenen teeghens den Kooning te draaghen. Al 't geschut en krystuygh moesten zy stellen in handen des Heeren van Werp; de gevangenen binnen der stadt, daar laaten. De Vrouw van Market moght, met haare kindren, gezin, en huysraadt, verreyzen werwaarts het haar geliefde. De burghers en inwoonders zouden vier persoonen, te noemen by den Heer van Werp, aan hem in hechtenis leeveren; doch, nochte de Grootbaljuw der stadt, nocht eenighe Scheepenen daar onder begreepen weezen. 'T voorleede misdryf zouw niet gedacht worden. De verjaaghde geestlykheit had weeder in stadt, en tot haare goedren, te keeren, al waaren ze ook vervreemdt. Allen ingezeetenen* (*uitgezondert de voorzeyde vier*) *werden drie maanden vergunt, om te vertrekken, zoo zy wilden, met hunne tilbaare haave; ende die zich met der woon begaaven in onpartydighe Landen, zouden 't genot hunner onroerende goedren behouden. Ypre moest hondertduyzent gulden, tot ransoen opbrengen; d' eene helft binnen vyftien daaghen, d' andre binnen een vierendeel*

+1584.

+*Hy wordt gevangen*.

+*Handel met Anjou gaat weeder in zwang*.

+*Ypere gaat oover aan den Landvooghdt*.

+*jaars*. De Predikanten liet men buiten 't verdragh: doch zy werden, onbeschaadight aan den lyve, ter stadt uitgeholpen, die Italiaansche bezetting innam. De vier oovergeleeverde persoonen zyn naamaals ontslaakt, mits betaalende twintighduyzent gulden. Thans herwydde de Bisschop de kerken, en deed de lyken oft het gebeente der geenen, die Onroomsch gestorven waaren, opgraaven, en naa 't galgheveldt voeren. De Gentsche gemaghtighden, gelast, vooral, vry gebruyk van den gezuyverden Godsdienst te bedingen, en van de voorrechten hun benoomen door Kaizar Karel den Vyfden, uit zaak van weederspannigheit; werden vast listelyk opgehouden by den Prinse van Parma, denkende hen wel tot beeter koop te kryghen, wen hy, met Brug en 't Vrye, die, ziende den Prinse van Chimay naar den mondt, zich rekkelyker toonden, eerst genoeghzaam klaar konde raaken. Op den tweeden van Bloeimaant quam de Hartogh van Aarschot tot Brug, quansuis zynen zoon bezoeken; in der daadt om hem in zyn opzet te styven. Ten teeghendeele vond zich daar, van der Staaten weeghe, de Heer Junius, om hem echter tot zynen plicht te vermaanen. Doch hy voer voorts, zonder zich daaraan te keeren. Als nu 't verding in staat van sluiten was, gaf Parma den Gentenaaren eenighe daaghen beraads, om de zelfste punten t'aanveirden; met de welke de gemaghtighden, vertwyfelt van de vrye oeffening te verwerven; t'huyswaarts keerden. +1584.

+Daar rotten de Spaansgezinden, op den vyftienden van Bloeimaant, voor 't Raadthuys te zaam, om 't haaprende werk, met heevigheit, en gewaapenderhandt, deur te dryven; vraaghende, *Waar zy nu staaken, die den pays +verworpen. Zy wilden dien; 't koste wat het moghte; en wien 't lief of leedt waar*. De weêrparthy, verre sterkst, grypt hierop flux 't geweer; bezet eensdeels de vesten; de rest streeft naa de markt toe. Toen stryken de muiters +den moedt, en van de plaats af. Men vat de voorbaarighsten by den hals, waarmeê eenighen hunner naamaals boeten moesten; hakt den vreedehandel glad af, met besluit van, ten uiterste toe, der Algemeinschap aan te kleeven, ontbiedt ook hulp van Antwerpen en Brussel, die zeeven vendels knechten, en twee kornetten oover zonden. Met deeze, neevens 't krysvolk dat'er te vooren was, scheen de stadt genoegh verzeekert. De ruiters keerden kortelinx weeder naa Brussel, en voerden met zich den gevangen +Hopman Jork; die daar, door voorbeê van vrienden, zitten bleef, tot dat hem Farneeze verloste. Aldus ontschoot het den Prinse Van Chimay met Gent. Hy, wiens pays reeds in 't heimelyk, door toedoen zyns vaaders, geslooten was, had zich ook sterk gemaakt, Sluys, Oostende, en Damme tot eenerley verzoening, neevens Brug en 't Vrye, te beweeghen; pooghende +de bezettelingen te bekooren, door eenighe betaaling, en toezeg van volle, die tot last der stadt Brugge stond. Maar zy gaaven schoone woorden, om hem geldt af te melken; en Arent van Groeneveldt, Ooverste van Sluis, dien hy waande op zyn' handt te hebben, verklaarde, als 't op 't nypen +ging, zich met de zynen voor d'Algemeine Staaten. Binnen Oostende gebood de Heer van Mortagne, ende stond het quaalyk geschooren; hadden, ten aanporren des Prinsen van Oranje, de Hollanders en Zeeuwen niet belooft +den soldaaten te voldoen, en veirdighlyk een' goede som penningen opgebracht. Dit, en de vlyt van Hopman Jakob Tutelaar, hield voorneemelyk die plaats aan der Staaten zyde. Ook quaamen, zoo hier als tot Sluis, d'uitgeweeke Bruggelingen wel te pas, om de zaaken ten beste te stuuren. De Heer van Lesdain, Steêvooghdt van Damme, hield zich aan den Prins van Chimay: waaroover de bezettelingen, anders gezint, de steede verlieten, zich pynende 't geschut en voorraadt van oorlogh meê naa Sluis te sleepen; 't welk hun, door vyfhondert man', gezonden van den Prins van Chimay uit Brug, belet werd. Bitterlyk speet het hem, nerghens naa alles te kun-

+*Oproer der Spaansgezinden tot Gent*.

+*Die bekomt hun quaalyk*.

+*De payshandel wordt afgesneeden*.

+*Verzoening van Chimay in 't verhoolen geschiedt*.

+*Sluis behouden door Arent van Groeneveldt*.

+*Oostende blyft ook Staatsch*.

+*De Steévooghdt van Damme houdt het met Chimay: de bezettelingen trekken naa Sluis*.

nen [+]leeveren, wes hy den Prinse van Parma had smaak gegeeven; maar ziende zyn' hoope bouwvalligh, en duchtende voor nieuwe moeite, die Oranje hem brouwen moghte, spoeyd' hy 't verdragh; 't welk door zyne gemaghtighden, en die van Brug en 't Vrye, met den Markgraave van Renty, den Raadshooftman van Arthois Richardot, en den geheimschryver Vasseur, tot Doornik, op den twintighsten getroffen werd, en onderteekent by den Landtvooghdt op den tweeëntwintighsten van Bloeimaant. *Dien [+]van Brug, Damme en 't Vrye zouw alles vergeeven zyn, waarin zy zich voorheen moghten hebben te buiten gegaan. Hunne rechten, gewoonten, en vrydoomen, stonden te onderhouden, gelyk voor de beroerte. De voorzeide steeden hadde men met geene bezetting te bezwaaren, dan met inheemsche ter noodt, en by goeddunken van de Regeerders. Alle schattingen en tollen, opgestelt in de beroerte, zouden afgeschaft worden; geene nieuwe ingevoert, dan by bewillighing; naar 't ouwde gebruyk. De gemelde steeden en Landt zouden de gemeene middelen, toen gank hebbende, mooghen in sleur houden tot voldoening van renten en andre schulden; mits dat de betaaling aan geen' vyanden gedaan wierde. De jeeghenwoordighe ingezeetenen, mits geene vyanden blyvende, en de uitwykelingen die op dit verding wilden inkoomen, zouden hunne renten, uitstaande schulden, en ontilbaare goedren genieten, en weeder aanveirden, niet teeghenstaande dat ze aangetast, verkoft, oft anderszins vervreemdt waaren: ook de bezettelingen der steeden in dit verdragh begreepen worden, mits begeevende zich onder 's Kooninx gehoorzaamheit oft naa onpartydighe plaatsen. Elk, die niemandt arghernis gaave, zouw zyns geloofs ongemoeit blyven; en wie Onroomschen Godsdienst begeerde te oeffenen, mooghen vertrekken naa onpartydighe Landen; ook, wen 't hem geliefde, weederkeeren, mits geen' vyandtschap betoont hebbende; ende met zyne goedren, roerende en onroerende, doen naar zyn welbehaaghen. Alle gegeeve vonnissen zouden stadt grypen: doch de zaaken mooghen betrokken worden voor hoogher gerecht, onaangezien dat de gewoonlyke tydt daartoe verstreeken waare. De ouwde verbintenissen, gemaakt met het Heyligh Ryk, oft met andre Mooghentheeden, tot vordering van den koophandel, zouden in kraft blyven, en, zoo 't noodt deede, vernieuwt worden. De voornoemde steeden en Landt hadden te vertyghen van allerley verbondt, aangegaan in de beroerte, tot naadeel zyner Majesteit. De ooverdraghten* (*indien'er eenighe gedaan waaren*) *van Landsheerlyke goedren, zouden niet gelden. Alle, zoo geestlyke als weirlyke luiden, hebbende 's Kooninx zyde gevolght, oft zich onthouden in onpartydighe oorden, zouden weeder koomen in 't bezit hunner onroerende goedren, renten, en uitstaande schulden, om die te genieten van den dagh deezes verdings af, zonder aanschouw op eenigherley vervreemding der zelve; uitgenoomen 't geen verbeezight was tot vestighing van steeden, tot straaten, markten, oft ander [*]gemeintlyk gebruyk; waar op men gemaghtighden hadde te lasten, om de waarde der gronden te doen uitkeeren aan de eyghenaars, oft anderszins bequaame orde te stellen*: *ook zoude hun, en desgelyx dien van de voorschreeve steeden en Landt, oopen staan, naa zich te neemen hunne tilbaare haave, die in weezen bevonden wierde; behoudends nochtans dat men zoo ter eene als ter andre zyde, niet zouw mooghen eysschen eenighe uitkeering van vruchten der onroerende goedren: zelfs niet van 's Kooninx inkoomsten, gespilt by de zelve steeden en Landt, 't en bleeke dat bezondre persoonen daarmêe hun voordeel gedaan hadden, zonder ooverstaan van Majestraat oft Rechter, dien naar gewoonte toequam kennis daaraf te neemen. Alle ontervingen, maakingen, giften ter zaake van de doodt oft onder de leevendighen uit haat om 't geloof, zouden ter weederzyden van geene waar de gehouden worden*. Deeze waaren de wightighste der voor-

[+]1584.

[+]*Verdragh van die van Brug, Damme en 't Vrye met den Landtvooghdt.*

[*]Publyk.

waarden. +Tot omhelzing der zelve gunde Parma den Gentenaaren acht, aan d'andre Vlaamsche steeden en gewesten vyftien daaghen, naa 't af kundighen der verzoeninge. Dat geschach tot Brug op den vyventwintighsten der maant, met groote staatsy, en ontsteeken van vreughdevuuren. Daarnaa +verscheen Chimay tot Doornik voor den Landtvooghdt, die hem heuslyk ontfing, en bedankte voor zyn' diensten. Thans vertoogh hy, zich, gelaatende noch al van 't Hervormde gevoelen te weezen, naa zyne Landtgoedren in den oordt van Brug, met den Predikant Jan Haaren; ende, keerende sint allenskens tot de Roomsche Kerke, zond naa Spanje zynen Hofmeester, die voor eerst van den Kooning niet dan gunstighe brieven kreegh. Jan Haaren verloochende naamaals weeder zyn geloof onder de Jesuyten t'Antwerpen. Maar der Prinsesse van Chimay mishaaghde dit bedryf haars gemaals, der maate, dat zy, scheydende daarom van hem, naa Hollandt vertrok, en woonplaats in den Haaghe koos. In de naastleggende steeden baard' het zoo bystre versleeghenis niet, als raazende verbolghenheit. De Gentenaars, hebbende twee Spanjaards en eenen Italiaan gevangen, sneeden hun verwoedelyk neuz, ooren, en rechte handen af; eenen Hooghduytsche de rechte handt en voet; ende stuurden hen zoo naa Parmaas leegher toe. Tot Brussel wurghde men drie Kooningsche ruyters in de zaadels. Twee Spanjaards, twee Borgonjers, vier Italiaanen, vier Neêrlanders, werden t'Antwerpen op de zelve wyze gedoodt. Wreedtheeden, +gepleeght met voordacht misschien, om den vyandt tot diergelyke te terghen, op dat de gemeente, door versche verbittering, 't hart ganschlyk van den pays aftooghe. Parmaas volk, tot weêrwraak, schond ook acht burghers van Gent, die zich onder brieven van vrye hoede ten platten +Lande vonden, met afsneê van neuz, ooren, en rechte handen; ende liet hen zoo, op berden, ter stroom af, naa stadt dryven. Weenigh daaghen +voor 't omslaan van Brug en 't Vrye, reez nieuwe en zwaare twist in Vrieslandt, uit het misnoeghen der Eedelen, die, by zeeker vertooghschrift, behandight aan den Stadthouder, den gemaghtighden ter regeeringe verscheyde snoode stukken verweeten. Met beslechting welker moeite, veel tyds en geleeghentheeden om den vyandt te krenken, verquist +werden. Een' goede kryszeenuw, zoo te voet als te paarde, onder Eedel Henrik, Bastaart van Brunswyk, had zich in soldy der Algemeine Staaten begeeven, uit den dienst van den Keurvorst Truxes, wiens zaaken nu te gronde waaren. Met dit volk, en ander, gezaamelt uit de bezettingen, ten getaale van ontrent tien duyzent, sleet Hohenloo Gras-en Bloeimaant: om de weldighe sterkte op de Veluw, teeghenoover Zutven te dwingen. Naa veel verlooren arbeyds en kostes, werd hy te raade, een' halve maan van verscheyde blokhuyskens, en schanswerk dat ze tzaamen hechtte, te slaan van den oever ter eene, tot aan den oever ter andre zyde van de vyandtlyke vesting. 'T welk de zelve niet alleen, maar ook de stadt Zutven in groote benauwtheit braght; te bet, mits op den boodem van dat Graafschap de Staaten Lochum, 't huys te Dort, en meer plaatsen +wel bezet hadden. Ook lagh aan den ooverkant der Yssele, met eenighe troepen, Graaf Adolf van Nieuwenaar en Meurs; die onlanx by de Staaten tot de Landtvooghdy van Gelder en Zutven, in plaatse des Graaven van de Berghe beroepen was. Verdugo, niettemin, spysde somtyds de stadt, by middel van sterk geleyde. In Zoomermaants begin verklaarde men die van Brug en 't Vrye voor vyanden; en verbood scherpelyk eenighe gemeenschap van koophandel oft andre met hun te houden: korts daarnaa +'t zelfste, ten opmerke van alle die onder den Spanjaardt gezeeten waaren. Ende werden alzoo de *verlofgelden afgeschaft: 't welk zonder veel weêrspreekens niet toeghing. Om den toevoer van lyftoght en krysgereedschap,

+1584.

+*Chimay gelaat zich echter Onroomsch gezindt te zijn*; *maar keert allenskens tot den Roomschen Godsdienst. Wreetheyden gepleeght uit tooren oover Chimays handel.*

+*Weêrwraak der Spaanschen.*

+*Zwaare twist in Vrieslandt.*

+*Hohenloo voor de schans teeghen oover Zutven.*

+*Graaf Adolf van Nieuwenaar en Meurs werd Landtvooghdt van Gelder en Zutven, in plaatse des Graaven van den Berghe.*

+*Die van Brug en 't Vrye verklaart voor vyanden der Staaten.*

+*Menschaft de verlofgelden af.*

*Licenten.

+dien de vyandt uit Embden kreegh, te beletten, hielden d'Algemeine +Staaten, op de Eems, etlyke oorloghscheepen; die ook zeekre groote scheepen, gelaaden met grof zout, en willende naa Embderlandt, ophielden. Hieroover schikte de Graaf van dat gewest gezanten aan de Staaten, op dat zy zyn' stroomen en onderzaaten, als kennende geenen hoogher booven hem, dan Godt en den Kaizar, ongesteurt lieten. In minlyke en eerbiedighe woorden werd hun tot afscheydt gegeeven, *Dat de Staaten vastlyk beslooten hadden, alles te weeren, wat tot gerief hunner weeder parthye strekte. De zoutscheepen was men ooverboodigh t'ont slaan, onder verzeekring, dat zy, nochte by ooverdraght, nochte by eenighe andre manier, waarop de Kooning van Spanje, om scheepen te bekoomen, onder de handt listelyk toeleidde, zouden aan hem oft de zynen gebraght worden*. Terwyl Oranje en de Staaten zich aldus tschrap stelden teeghens de dwarsheit des gelux en den voortgank der Spaanschen; als nu de zaaken in Vrankryk op goede maate stonden; ende, door middeling der moeder, de misverstanden tussen dien Kooning en zynen broeder geslist scheenen; zulx zyne Majesteit hem hulpe, tot redding der Neêrlanden, had toegezeit; begon den Hartoghe van Anjou, op den eersten van Bloeimaant, het bloedt tot alle oopeningen des lichaams uit te vloeyen, als oft de aadren, door kraft van ryden te paarde gebrooken waaren. Welke quaale hem, allenskens gezwakt, en kunnende geen' spyze nuttighen, tot Chasteau Thierry, op den tienden van Zoomermaant, in 't begin zyns eenendertighsten jaars, +afmaakte. De doodt, als betracht lang te voore, stond hy zeer standtvastelyk uit, met bewys der hooghste Godtvruchtigheit: en verhaalde meerwerfs, dat hy al zynen troost op de verdiensten en 't bloedtvergieten van den Heere Jesus Christus stelde. Kort van persoon, maar wel gezet, bruyn van hayr, ooghen, en troony, de zelve wat gezwollen en wanschaapen van pokputten en grof heit der neuze, is hy geweest; van aardt, veranderlyk; streng, meêwaarigh, grootmoedigh, welspreekende, braafdaadigh, staatzuchtigh, onrustigh, gezwindt. Voor pays tweemaals gemaakt, en hangende aan zyn leeven, had Vrankryk hem te danken, 't welk, strax naa zyn ooverlyden, in onontwarrelyken krygh stortte: waardoor de Kooning aan 't mes eens verraaders, sneuvelde, en dat allerbloeyendste Ryk, jammerlyk verscheurt, en tennaasteby uitgerooit werd. Hebbende, korts voor zynen sterfdagh, oorlof verworven van den Kooning, om uiterste wil te maaken, smeekte hy dien, by geschrift, om vergiffenis van de beleydingen, door hem aangevangen in 't Ryk: hoewel geenszins tot eighe baat, maar om 't zelve teeghens uitheemsche waapenen en inwendighe beroerte te verzeekeren. Hy bedankte voorts breedelyk zynen broeder, voor 't groot erfdeel hem vergunt: en klaaghde; *Hoe 't hem smartte, geen middel te hebben tot belooning van veele eedele en andre luyden verarmt in zynen dienst. Dat hy ontrent driehondert duyzent kroonen schuldigh was, en te blyder uit deeze werelt zouw scheyden, zoo zyne Majesteit haar woordt daarvoor gaave; op dat hy der opspraak' ontginge, van der ellendighe menschen haave, traanen, en zuchten, in zyn lykhol gesleept te hebben. Onbeholpen met prachtighe uitvaart, bad hy, dat men liever de onmaatighe kosten, gewoon daarin gespilt te worden, aan betaaling zyner * vertrouwenaaren besteedde: weezende zyn wensch geen' aanzienlyke grafsteê van broosche stof, maar een' onverganklyke in de harten der zynen. Dier stond hem en den Ryke de vrundschap der Neederlanden; dier de tytel van Hartogh en Graaf; zulx hy diesweeghe noch veel aan die gewesten te goede had. Zeeker, al 't recht, verworven op de zelve door bezwoore verdingen, liet en schonk hy aan den Kooning en zyn' naazaaten. Hy begeerde dat Kamerik, verkreeghen en beschermt met 's Kooninx middelen, den Ryke tot een bol-*

+1584.

+*Staatsche oorloghscheepen op de Eems, om den toevoer ten vyandt te weeren.*

+*De Hartogh van Anjou ooverlydt.*

*Crediteuren.

werk [+] *diende; en dat men de burghers vernoeghde, die zich zoo trouwhartelyk in zyn' armen geworpen hadden: dat daarenteeghen zyne Majesteit al 't gezagh en recht, 't welk hem oover die stadt toequam, aan zich naame, en de ingezeetenen voortaan verdaadighde*. Hy had willen begraaven zyn, als Hartogh van Brabant, en Heer der andre Neederlanden, met de waapenen der zelve: maar 's Kooninx Raadt ontried' het, uit zorghe van den Spanjaardt te vertoornen. Ten zelfsten inzighte sloegh de Kooning de bescherming van Kamerik af. Scheidende nochtans noode van een' stadt zoo wel geleeghen om zyne grenzen aan dien kant te verzeekren, liet hy ze quansuis zyner moeder behouden, tot dat zy voldaan waare van haar recht op Portugal: welk Kooninkryk zy voorgaf, haar met geweldt, van den Spanjaardt t'onbruyk gemaakt te zyn. 'S Hartooghen lyk, gebracht met treffelyke staatsy tot Paris, en daar hooghlyk vereert, werd, naa 't pleeghen der kerkzeeden, ten laatste, tot Sant Denis, in de graf kelder zyner voorouwdren, geborghen. 'T was te voore opgesneeden van wondtheelders, die verklaarden eenighe plekken van knaaghing daarin bevonden te hebben; derwyze dat'er groot bedenken van vergif viel. Zeeker de Spanjaards beweezen wel, dat hun 't middel niet scheelde, wen zy maar de geenen, [+]die hun in den weeghe waaren, zaaghen daar uit te helpen. Een Fransch Hopman, gebynaamt Le Goth, gevangen, weynigh maanden te voore, onder den Markgraaf van Rysburgh, werd gedreyght aan den hals, om dat hy zich eens met zwemmen uit de hechtenis geredt had; 't en waar hy der Spaansche Majesteit eenighen merklyken dienst doen wilde. Men verghd' hem eerst een bolwerk van de schans ter Neuze, daar zyn vendel lagh, te leeveren. Le Goth (misschien om geloof te winnen, als die niet lichtveirdelyk yet aannam, en 't aangenoomen te volbrengen dacht) zeyde daartoe geenen raadt te weeten. Toen verzocht men hem, toe te leggen op den persoon des Prinsen van Oranje. Waartoe hy, naa veel aanspreekens en belosten van milde verghelding, zich geliet te bewillighen; zeggende wel geleeghenheit te zullen vinden, om venyn te mengen in een' pottaadje van paalingen, die den Prinse naa den mondt was. Los gelaaten hierop, by goeddunken van Parma, voor een' maant solds, om schalk oogh te verhoeden, quam hy ter Neuze, en oopenbaarde zyn weedervaaren daar 't behoorde. Ten ingaan van Lentemaant lestleeden, bedroegh een Vries, geheeten Aukema, eenen Hans Hanszoon, koopman tot Vlissinge; en meldde, uit hem verstaan te hebben, hoe hy, door bezondren haat gevat [+]op den Prins, dien in d'een' oft d'andre maniere dacht te verdelghen. *Dat Hans, in een' kelder onder 't stadthuys, daar zyne Doorluchtigheit gewoon was te herberghen, etlyke tonnen buskruids meinde te zetten, om ze aan te steeken wen zy maaltydt hielde: oft in de kerke, ontrent het gestoelte des Prinsen, een' myne te graaven, en kruyds genoegh, daarin verborghen, te doen slagh maaken door een loopend vuur, als het pas gaave: oft in een huys, gehuurt teeghen oover de Fransche kerk tot Middelburgh, drie oft vierhondert gelaade mosketten te leggen, om ze te lossen op den Prins en zyn gezelschap, in 't voorby gaan: oft eyntlyk, zoo geen van drien gelukken wilde, met eyghen handt, waar hy zyn schoonst zaaghe, zyne Doorluchtigheit om te brengen; en Vlissinge in 's vyands gewelt te stellen*. Dit verhaalde de aanbrenger, teffens getuygh, en enkel. Waaroover Hans, gevangen zynde, alles loochende. Doch, scherpelyk ondervraaght, [+]bekende hy 't stuk, en van 't zelve gehandelt te hebben met den Spaanschen Ambassadeur in Vrankryk: werd derhalven onthalst, zyn hooft op een' staak en de veste der stadt geplant. Hy liet eenen zoon naa, die zich Jan Stramman noemde, ende toen in Italië was. Deez, ongewoon armoê te lyden, en ooverfors van inborst, quam puurlyk

[+]1584.

[+]*Hopman Le Goth aangevochten om de schans ter Neuze te verraden*: *thans om Oranje t'ontlyven*.

[+]*Hans Hanszoon, koopman tot Vlissinge, denkt den Prins van Oranje met bussekruidt op te blaazen, oft op andre wyze om te brengen:*

[+]*Maar wordt gemeldt en gestraft met den zwaarde*.

+van daar tot Vlislinge, om de doodt zyns vaaders te wreeken aan den +wroegher: en, waarneemende zyn' uure, doorstak hem op eenen winteraavondt, als hy in 't opsluiten zyner deure stond. Ontkoomen oover 't ys der steêgraft, reyzd' hy weeder naa Italie; hield zich een wyl tot Veneedje; ende zouw geirne den krysdienst der Vereenighde Neederlanden aanveirdt hebben, waar hem geen' vergiffenis der bedreeve mansslaght ontzeit geweest. Seedert zworf hy een' wyl van plaats tot plaats; ging eyntlyk ten oorlogh vaaren, onder de Ridders van Malta: en hebbende een' muytery helpen brouwen, werd verweezen, om op een' dwersplank buiten boordt te staan, doorschooten en in zee gevelt te worden. Welken uitgang, zonder 't minste teeken van schrik oft berouw te toonen, hy, zeggende in d'andre werelt te zullen vertellen, wat huys in deeze de Ridders hielden, zich getrooftte. waardigh geroemt om zyn onbezweeken hart, en waardigh beklaaght om zyn reukelooshert. Wyders in 't begin van Grasmaant verscheen tot Delft een jonggezel van zes- oft zeevenent wintigh jaaren, kort van gestalte, donker van opzight, zich noemende Franfois +Guion, zoon van Pieter Guion, die, gebooren tot Lion, gehuwlykt tot Bezançon, aldaar, oover zeekren aanslagh tot vordering van 't hervormde geloof, en ter zaake van 't zelve, was omgebraght. Veynzende eenen brandenden yver tot den gezuyverden Godsdienst, liet hy zich vlytigh vinden zoo ter aavont- als morghenpreeke en droegh altyds de Psalmen, den Bibel, oft eenigh ander boek in der handt, om zirh aangenaam te maaken by 't hofgezin van Oranje. Den Prinse gaf hy te verstaan, *Dat hy, gereyzt van Bezançon, ontrent twee jaaren geleeden, in voorneemen zyner Doorluchtigheit te koomen dienen, was opgehouden geweest tot Luxemburgh, by zynen neef genaamt Du Pré, geheymschryver van Graaf Pieter Ernst van Mansveldt, Ooverste van dat gewest. Dat hy, dienende voor opperklerk onder Du Pré, 's Graaven zeeghel dikwyls in zyn' maght gehadt had; en een paxken met vlieghende afdruxels van 't zelve met zich gebraght. Daar meede, meynd' hy, moghte men yets aanslaan teeghens d'een oft d' andre stadt van dien oordt: oft, zoo Luxemburgh te verre geleeghen waar, zy zouden ten minste den bespiedren, en andren die door 't Landt tooghen, te staade koomen*. Den Prinse, ziende daar meê niet veel bezonders uit te richten, viel in, dat de Maarschalk van Biron, dien men 't gebiedt oover Kaamerik toeleide, de afdruxels zouw mooghen gebruyken aan vrye reizbrieven, voor de booden tussen die stadt en Brussel. Dies beval hy den voornoemden Guion etlyke druxels hier te laaten, en met de reste naa Vrankryk te gaan, in 't gezelschap van Noël Van Karon, Heer van Schoonewal, die toen derwaarts gezonden werd, om den Hartooghe van Anjou aan te dienen der Staaten besluit op 't geen La Mouillerie, Asseliers en Junius, met hem gehandelt hadden. Karon, in Vrankryk gekoomen, zond deezen Guion te rug, met brieven meldende 't ooverlyden des Harroghen. Naa 't leezen der zelve, deed de Prins, gehuyst in 't klooster van Sant' Agatha tot Delft, en leggende noch te bedde, hem voor zich koomen, om de omstandigheeden dier doodt breeder uit hem te hooren. Hier waare zyn' Doorluchtigheit, van den valschen Guion, (zoo hy naamaals bekende) gedolkt geweest, hadd' hy 't geweer by zich gehadt. Als men, daar naa, hem aanzeide, dat hy weeder vertrekken zoude, wees hy dat nocht zyn hoozen nocht schoenen dochten, en verzocht wat gelds: 't welk de Prins hem deed behandighen. 'S andren daaghs besteedd' het de booswicht aan een paar zinkroeren, die hy kocht van twee soldaaten der wacht; en krakkeelde met den eenen, om dat hy hem weigherde teirlingloodt te maaken. Ten volghenden middaaghe, tienden in Hooymaant, toefd' hy op 's Prinsen

+1584.

+*Zyn zoon vermoordt den aanbrenger, en koomt zelf ook tot een quaadt eyndt.*

+*Laatste toeleg op 's Prinsen leeven.*

t.o. 902

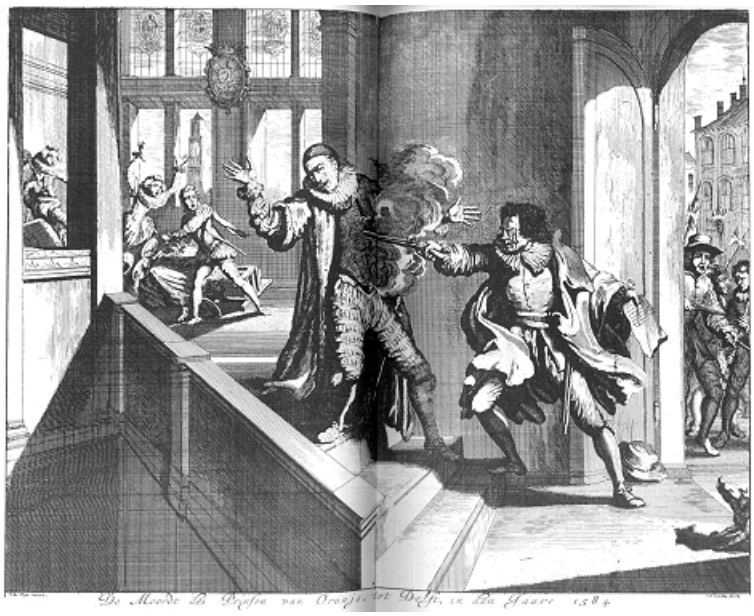
De Moorde lijke Dadt van Oranje tot Delft, in het Jaare 1584

[+]afkoomen, en maand' hem, in 't gaan naa de taafel, om eenen [*]vryereyzbrief; met beevende stem, en zoo verbaasdelyk, dat het de Prinses bewoegh tot vraaghen, wie die mensch met dat quaad' opzight was. Waarop zyn' Doorluchtigheit antwoordde, dat hy zyn afscheydt begeerde, 't welk men zoude gereedt maaken. Teeghens het eyndt der maaltydt, voeghd' hy zich by de deur der eetzaale, met den mantel op de slinke schouder, de zinkroers aan den riem: en maakende, als de Prins uittrad, gelaat van den vryereyzbrief te eyfschen, greep het eene, en schoot af op hem. De [+]Prins, voelende zich terstondt gepraamt van d'uiterste noodt, sprak, *Heere Godt, weest myner ziele genaadigh. Ik ben zeer gequetst. Heere Godt, weest myner ziele, en deezen armen volke, genaadigh*. Teffens begon hy te suyzelen, en werd geschorft by Jonker Jakob van Malderé zynen stalmeester. Toen zette men hem op den trap needer. En als zyn zuster de Graavin van Zwartsenburgh hem in Hooghduytsch vraaghde, oft hy zyn' ziel niet in de handen van Jesus Christus beval, braght hy een Jaa uit; zyn jongste woordt. Voorts droegh men hem op een bed, naa de voorzeyde eetzaal, daar hy, eer lang, zynen geest gaf, in jeeghen oordigheit der Prinfesse; die, wonderlyk ontstelt, als hebbende haaren vaader, eersten gemaal, ende nu den tweeden, door moorddaadt, verlooren, Godt, met bondighe gebeeden, om geduldt aanriep. De moorder, zynde op zyn verzet (d'omstanders niet) stak flux op der loop. Vliedende oover de achterplaats, door de stallingen, liet hy 't ander zinkroer vallen. Uitgekoomen in de Schoolstraat, viel hy zelf oover eenigh stroo: doch, strax weeder gereezen, klom [+]op de veste, om zich te waater te begeeven; als twee dienaars des Prinsen, gevolght van andre, hem achterhaalden, en aangreepen. In 't eerst was hy vol schrix: dan, gebraght in de stallingen, en merkende dat men hem bewaaren wilde, bedaarde wat, op hoope misschien, dat 's Prinsen doodt geneeghenheit tot zoen met den Spanjaardt baaren moghte, en dat men, om gevoeghlyker daar toe te raaken, hem verschoonen zouw. Als een der dienaaren hem voor eenen snooden schelm schold, antwoordd' hy, *Ik ben 't niet; want heb gedaan naar 't bevel van mynen Kooning*. De dienaar vraaghde van welken Kooning. *Van den Kooning van Spaanje*, zeyd hy, *mynen meester*. Wordende ter zelve huysdeure ingeleidt, daar hy uitgekoomen was; aanschoud' hy ze, en slaakte deeze woorden, *O poorte, ghy hebt my bedrooghen. Ik zie wel dat ik een doodt man ben*. 'T gerucht van dit helsche bedryf vloogh ter yl de gansche stadt oover, en baarde grouwzaame ontsteltenis. Men sloot'er de poorten: yghelyk sprak vuur en vlam, en donderde met afgryzelyke vloeken op den verraader. Dien braght men naa de kaamer des [*]bewaarders van 't Hof. Daar vergaaderden de Wethouders, en begosten hem t'ondervraaghen. Toen eyschte hy pen, inkt, en papier, en beloofde, als weezende een gevangen man, de naakte waarheit voor te stellen, die hy nochtans met eenighe beuzelingen bewimpelde, om (zoo 't [+]scheen) den Prins van Parma niet te bekladden. *Hy schreef, genaamt te zyn Balthazar Gerards, gebooren tot Villefans in 't Graafschap van Borgonje, en al langen tydt in wille geweest van den Prinse 't leeven te neemen. Tot bewys van dien, had hy, oover zes jaaren, binnen Dole, eenen blooten dolk, uit al zyn' maght, in een' deure geduwt, wenschende, ooverhyde, die steek in 't hart des Prinsen van Oranje. Waaroover een Jan Willems Ponthier, van Virret in Borgonje, hem berispt had, bybrengende dat het hem niet toequam de handt aan Vorsten te staan. Seedert zyn' kennis van 's Kooninx vonnis teeghens den Prins, was hy herwaarts gekoomen, om het te werke te leggen. Maar, hoorende zulx geschiedt te zyn door eenen Biskayer, had hy tot Luxemburgh zich begeeven, in dienst van Jan Du Pré, geheimschryver des Graaven van Mansveldt. Vernee-*

[+]1584.

[*]Paspoort.

[+]*Hy wordt doorschooten tot Delft*.

[+]*De Moorder gevangen*.

[*]Conçerge.

[+]*Zyne bekentenis by schrift van eyghen handt, voor 't pynighen*.

mende,[+] *daarnaa, 's Prinsen behoudenis, had hy wel gewenscht, om zyn bestek te volghen, van Du Pré te scheyden, hoopende toegang by Oranje te vinden, door* [+]1584. *'t aanbieden van etlyke vlieghende zeeghels des Graaven; maar was, dan door dit, dan door dat beletsel, opgehouden geweest. Eyndtlyk was hy, met oorlof verkreeghen in Lentemaant lestleeden, naa Trier gereyzt; had aldaar zyn opzet ontdekt, en de zeeghels getoont aan zeekren Jesuyt, die hem ried den Prinse van Parma alles kundigh te maaken. Dit had hy gedaan, tot Doornik, door eenen brief by hem zelf ingestelt en oovergeleevert. Maar, darrende geen antwoordt verbeyden, uit anxt dat Parma 't ooverdraaghen van de zeeghels quaalyk neemen zouw, was hy met de zelve tot Delft gekoomen; voorts gezonden naa Vrankryk, onder Karon; en te rug gestuurt, t'zynen verzoeke, met brieven van Anjous aflyvigheit. Spitsende sint het vernuft op allerley middel; en vindende niet geleegheners dan den Prins, in 't gaan ter preeke oft ter maaltydt, oft in 't keeren, te doorschieten, had hy, van twee zinkroers, gekocht 's daaghs te voore, het eene gelaaden met drie koeghels, en gelost op 's Prinsen borst. 'T afschieten van 't ander, daar twee klooten op staaken, was hem belet door den toeloop der trauwanten. 'T welk hem grootlyx verdroot: die, wen hy zich althans oover duyzent mylen zaaghe, herwaarts aan zoude peuren, om zynen aanslagh te volbrengen*. Men vernam by hem, twee blaazen, wat bol van windt; ook een pypken om ze bet te doen zwellen: met behulp der welken hy gewaant had oover de steêgraft te zwemmen. Hy stofte voorts veel van zyn' styszinnigheit in dit voorneemen. *Dat hy 's daaghs te voore meinde 't stuk te bestaan; dan het naaliet, speurende geenen wegh om t'ontslippen: maar, toen hy 't aanging, zich zulx gemoedight vond, dat hy niet zouw gezwicht hebben, alwaar de Prins omringht geweest van vyftigh duyzent gewaapenden. Jaa 't zelfste, kond' hy slechts, zoud' hy hervatten: zynde hem zeer leed, dat de Prins* (dit werd hem diedsch gemaakt) *noch leefde*. Op zyn vraaghen oft de zelve gewondt was, zeyde men hem *jaa*: en hy daarop, *Dat verheught my grootlyx, met verzeekering dat hy der doodt niet ontgaan zal*. In de gevankenis, verklaard' hy, ongepynight, booven 't verhaalde, *Dat hy, hier te Lande, met geenen mensche, van zynen toeleg gesprooken had; maar tot* [+]*Doornik met Gery, Minrebroeder, Doctoor in de Godtheit*. Gepynight, bekend' hy *gesterkt te zyn in zyn opzet, door den zelven, die hem daar op zynen zeeghen gegeeven had. De Jesuyt tot Trier had het zelve bekent gemaakt aan drie andre van zyn orde; en hem toegezeit, dat hy, koomende te sterven op der daadt, in het getal der martelaaren zouw gestelt worden*. Onder het tweede folteren, was zyn' belydenis, *Dat hy, zoekende, als een arm gezel, eenigh goedt te verkryghen, de zaak te kennen gegeeven had aan den Prins van Parma, die hem beval daar af te spreeken met den Raadsheer Assonleville. Deez, naa vertoogh der zwaarigheeden, die 't stuk aankleefden, had hem gezeit, dat hy den Kooning van Spanje eenen treflyken dienst zouw doen: maar, zoo hy betrapt wierd, den Prins van Parma niet melden moest. Noopende d'onbequaamigheeden van toeg ang ten hoove des Prinsen van Oranje, had hy geantwoordt, zich te zullen uitgeeven voor eenen Fransois Guion, verarmt door 't verbeurt maaken van vaaders lyf en goedt; ende wyders der wyze draaghen, als booven verreekent is van hem gedaan te zyn. 'T welk de Raadsheer zeer goedt gevonden had, hem vermaanende tot voortsvaaren, en weederom biddende dat hy immers den Prins van Parma niet bewroeghen wilde*. Ten naasten daaghe volstond hy by 't voorzeide, en voeghd' 'er toe, onder ander, buiten pyne. *Dat hy, bereydt tot zyn werk, was gekoomen met de twee zinkroers aan den riem, onder den mantel; en deezen alleenlyk op de slinker schouder had laaten hangen*,

[+]*Zyn naader bekentenis, voor ende naa 't pynighen*: *Ook, daar onder*.

+*om te min vermoedens te geeven. Noch oopenbaard' hy, verstendight te zyn door Assonleville, dat Parma de zaak prees, welgeneeghen hem te helpen aan 't loon begreepen in den ban: en dat men, om de gemelde afdruxels onnut te maaken, den Graaf van Mansveldt zyn zeeghel zouw doen van forme verandren. De zelfste Raadsheer, merkende dat hy zich geenszins keerde aan zeekre zwaarigheeden hem echter vertoont, had gezeit, Gaat heen myn' zoon, zyne Majesteit zal u al haare belosten houden, ende ghy eenen eeuwighen naam winnen. Waarop zyn antwoordt geweest was, dat hy hoopte zich yvrigh genoegh in 't hervormde gevoelen te veinzen, om dienst te kryghen by eenen geheimschryver, en den Prins te doorstooten in 't onderteykenen van eenighen brief, dien hy hem zouw mooghen toereyken*. Naa 't pynighen bleef hy noch daarby, *Dat hem niet rouwde zich des werx onderwonden te hebben; jaa 't zelve, waar 't noch te doen, zouw ter handt trekken, al moest' het hem duyzent lyven kosten*. Dikwyls liet hy zich verluyden onder 't pynighen, *Dat hy die plaaghen om zyn' ouwde zonden leed, geenszins om 't stuk aan den Prins begaan, waarmeede hy, als een vroom voorvechter der Roomsche kerke, den Heemel verdient had*. Daarentussen ontviel hem, dat hy 't gewaaght had uit begeerte naa rykdoom. Gegeesselt, toond' hy den Rechteren de streemen der roeden, en paste op zich de woorden gesprooken door Pilatus van den Heere Christus, *Ecce Homo*, +*Ziet daar den mensch*. 'S daaghs naa 't ooverlyden zyner Doorluchtigheit, lagh haar lichaam gebalsemt ten toon in 't bedde; daar 't, met onuitspreeklyk bewys van grondtlyk hartenwee, en met oovervloedt van heete traanen, bezightight werd. Tot ondervraaghing des moorders, en 't oordeel, waaren gemaghtight de Heeren van den Hooghen Raadt ende 's Hoofs van Hollandt, samt Scheepenen der steede Delft; die te zaamen oover hem dit vonnis velden. *Hy zouw gebraght worden op een schavot van 't Stadthuys; zyn' moorddaadighe rechte handt geschroeit, en afgebrandt met een toesluitend en gloeyend yzer; zyn dikste vlees uitgebernt en afgeneepen, tot zes plaatsen, met gloeyende tangen; zyn lichaam leevendigh gevierendeelt, van beneeden opwaarts; zyn buyk opgesneeden; 't hart uitgerukt, en in zyn aangezicht geworpen; 't hooft afgehakt, en gestelt op een' staak en den Schooltooren achter 's Prinsen huyzing; de vier deelen gehangen op de bolwerken van vier poorten der stadt; zyne goedren verbeurt gemaakt*. Op den dertienden der maant, als men hem aankundighde, dat hy zich bereyden zouw om 's andren daaghs te sterven, versloegh hy zich bysterlyk; vervloekte *dat hy ooit binnen Dole den pleithandel leerde, wenschende een schaamel ambachtsman geweest te zyn, zoo hadde hy zich ter kennisse der grooten niet ingewikkelt, nochte dus zwaar een ongeval op zynen hals gehaalt, om tot staat te koomen: doch, naa 't bedryven der dwaasheit, moest hy ook den last draaghen*. Stellende thans den moed weeder tschrap, zeyd' hy, de reyze heemelwaarts te zullen aanneemen, om den menschen een' voorspraak by Godt te strekken: en weygherde eenighen Predikante gehoor te geeven. 'T aanschouwen van 't gereedtschap, op 't schavot, scheen hem met geen anxt altoos te beroeren. In +'t ontfangen zyns rechts, toond' hy ongelooflyke hartvochtigheit; zulx veelen docht dat de geweldighe pynen, te voore geleeden, hem 't gevoelen verdooft moesten hebben. Want, gebonden aan een' paal, gedooghd' hy, zonder eenigh geluit van weedoom te slaan, het knellen zyner rechte handt in een gloeyend waafelyzer; 't welk de markt met rook en quaaden reuk vervulde. Jaa hy schudde noch de stomp, als om een kruys te teekenen, en 't volk te zeeghenen. Eeven onbewooghen verdroegh hy 't uitknypen zyner spieren met de gloeyende tangen, en de rest zyner straffe, die op een' bank voltrokken werd. Zyn hooft, als

+1584.

+*'s Prinsen lichaam ten toon geleit*.

+*Zyn hartvochtigheit in 't sterven*.

[+]het lang op de staake gestaan had, viel eyndtlyk af, ende werd, zoo men zeyde, in Brabant gebracht. Yemandt, misschien, zal 't aanwyzen van zoo veele bezonderheeden deezer geschiedenisse, ongerymt achten: maar ik heb ze wel willen voordraaghen, op dat yder de gesteltenis van 't gemoedt des misdaadighen daaruit speuren mooghe; ende hoe zyn stoutheit met schrik, zyn' hardvochtigheit onder 't pynighen met slappe vlaaghen, zyn' gewaande Godsdienstigheit met wereltlyke inzighten vermengt geweest zyn: ook oordeelen, hoe verre zyn' bekentenis tot last van andren gegrondt schynt. De maare deezer moordt, uitgedeeghen door alle oorden van Neederlandt, wracht wonderlyke droeffenis; maar geen' minder [+] verharding in haat, binnen de Vereenighde gewesten. Zelfs 't oorloghsvolk aan de Spaansche zyde verfoeyde zulk eenen handel zoo verre, dat, in de schans voor Zutven, zeeker soldaat, ten aanhooren der andre, den Staatschen, die zich in de loopgraaven vonden, toeriep, *'t was een schelmstuk; een schelm die 't geraaden, volbracht, en bevoolen had; al quaam het [+] ook van zynen Kooning zelf*. 'T geestelyk gildt, uitbraakende zyn' gal teeghens Oranje, verhief de bestendigheit van den booswight, met wonderlyken roem. Maar in verscheyde steeden daar zy hunne zucht met stooken van vreughdevuuren betuyghen wilden, verbooden 't hun de gemeenten. De Kanoniken, verhindert tot Shartooghenbos oopenbaare feest te bedryven, verzaamden in de Domkerk, ende zongen, *Te Deum laudamus*. 'T welk den heemel scheen te mishaaghen, die, des aavonds daarnaa, met grouwlyken donder en blixem den toorn bestormde, en aan koolen leidde, zonder eenigh huys der stadt te beschaadighen. 'S Prinsen lyk stond booven der aarde, tot op den derden van Oestmaant. Toen deeden de Staaten van Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt, ende Uitrecht, in erkentenis der trouwe en diensten, beweezen van hem aan de Landen, zyn uitvaart houden, tot Delft, met schier Kooninklyke staatsy; hoewel hy dikwyls begheert had, zonder groote uitwendigheit en opzightighen toestel [+] begraaven te worden. Vooraan trokken de burghers in 't geweer, met sleepende vendels en spietsen; de roers beneeden der handt, en met de trompen neêrwaarts: voorts de trompetters: acht paarden, gedekt tot de hoeven toe met zwart laaken; hierop de schilden van Bredaa, Kampveer, Vlissinge, Chalon, Diest, Vyanden, Katzenelbooghe, Nassau, Oranje: elk ros geleidt van twee Eedelmannen, en gevolght van eenen, die den standaardt van elke Heerlykye droegh, gekleedt, gelyk al d'andre, in 't zwart, en met langen rouwmantel. Daarnaa quaamen zyne Kornet en veldtwimpel, yder versiert met fraaye zinspreuken: vier schilden van de oorden zyner afkoomst, naamelyk Nassau, Stolburgh, Hessen, en Kooningsteyn: zyne volle waapening, met timber en verwen; de helm; de rydeeghen; de waapenrok; het rouwpaardt; een bloodt zwaart; een' goude kroon; alles gevoert by voortreflyke persoonaadjen. Volghden drie Hofmeesters; de baare en doodtkist, behangen met schilden, en gedraaghen van twaalf Eedelmannen; vier aanzienlyke Heeren daarneevens: voorts Graaf Maurits van Nassauw (want zoo hiette men hem op dat pas, naar de wyze van Hooghduytslandt, daar zelfs der Vorsten en Graaven zoonen, die geen deel aan de regeeringe komt, 's vaaders tytels voeren: en behield, volghends de gewoonte van Vrankryk, waarin Oranje leyt, den naam van Prins alleenlyk voor zynen oudsten broeder Philips Willem) met eenen sleepmantel, opgehouden van zynen [*]Zeedevooghdt; t' zyner rechtehandt de Keurvorst Gebhardt Truxes, ter slinke Graaf Philips van Hohenloo: toen, yder alleen, Graaf Willem Loodewyk van Nassau, Graaf Philips van Nassau, Graaf Eeverhardt van Zolms. Hierachter gingen d' Algemeine Staaten; de Raadsluiden van Staat; de Staaten van Hollandt; de Hooft mannen,

[+]1584.

[+]*Verfoeying van 't stuk by de weerparthy zelfs*.

[+]*De Geestelykheit roemt het, ende wil 'er oover vuuren: dan de gemeenten beletten 't*.

[+]*Lyk staatsy des Prinsen*.

[*]Gouverneur.

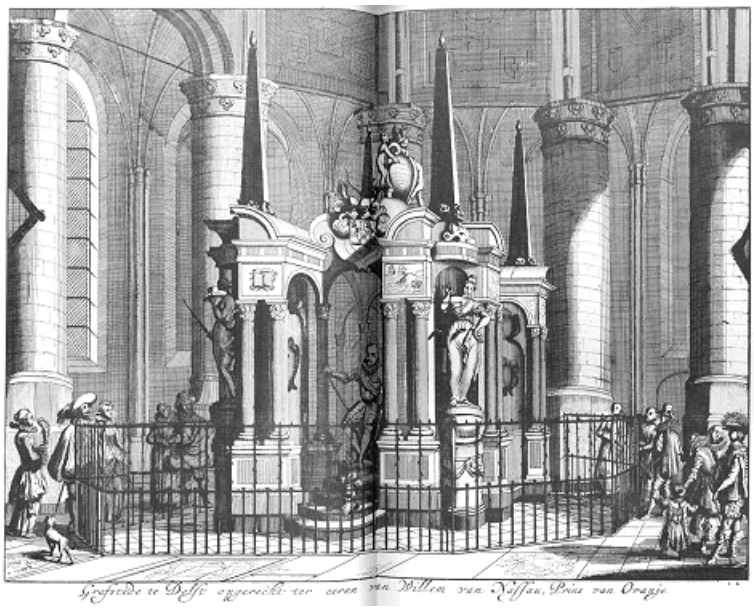

Graftuyde te Delft opgerecht ter eeren van Willem van Nassau, Prins van Oranje.

+en andren van den Hooghen Raadt, en van 't Hollandsche hof; de Heeren van de Reekeninge der Graaflykheit van Hollandt; alle met hunne Griffiers en geheymschryvers: de Schout, Burghermeesters, en gansche Majestraat der stadt Delft; de Predikanten; de trau wanten des Prinsen; verscheyden' Hopluiden en Bevelhebbers: ten laatste ontallyke meenighte van volk, gemengelt, en zonder orde. Dus braght men het lichaam, en besteedd' het ter aarde, in de Nieuwe kerke. Daar werd een' korte en troostlyke lykpreeke gedaan op de woorden der Oopenbaaringe van Johannes, *Zaaligh zyn de dooden, die in den Heere sterven. De geest zeyt dat zy rusten van hunnen arbeydt, en hunne werken volghen hen naa*. Waarnaa een yeghelyk, met neêrgeslaaghen gemoedt, weenende ooghen, zwaare zuchten, + aandachtelyk luysterde. Hy was gebooren tot Dillenburgh, den veertienden van Grasmaant des jaars vyftienhondert drieëndertigh, naar den styl van dien tydt, uit Willem Graave van Nassau, en Juliana Graavinne van Stolburgh, een' wonder wyze en zeedighe vrouwe, die, t' haaren vyventzeeventighsten jaare, zagh hondert drieëntwintigh zoo kindren als kindskindren, gesprooten uit haaren lyve. Hy had meer dan middelbaare lengte, geestryke ooghen; de zelve, 't aanschyn, en den baardt, bruyn; de leeden maagherachrigh, nochtans taamelyk vroom, en welgeschaapen; de stem zeer helder, en lieflyk doorgaands; doch scherp genoegh, daar 't hem vereyscht docht; gelyk in 't bestraffen der gebreeken van de Regeerders, en in 't doordryven zyner voorstellingen. Waartoe hy hun dikwylser fiere dan smeekende taal hield; steunende op de bekende zuyverheit zyner handen, en willende dat zy wisten, hun immers zoo veel aan 't volghen, als hem aan 't raaden, geleeghen te zyn. De zelve wyze oordeeld' hy teffens dienstigh tot bewaarnis van ontzagh, en weering van oovertallighe twistreedenen, daar d'onbeschofte vermeetelheit haaren roem uit zoekt, en al te vaaken den tydt meê spilt. T'zynen daaghlykschen gelaate en manieren, zagh, door den ernst, yet vroolyx en gunstveirdighs uit: welke temper, genaamt loviaal, frayst eenen Vorste voeght, en de minne der menschen mynt buyten koste van achtbaarheit. Lustigheit in gezelschap pleeghd' hy graatigh, wen 't pas gaf, en vloeyde van scherts; voorneemelyk oover taafel, der maate, dat geene zwaarigheit zyn hart te nypen scheen. Waaraan zich zommighe neuswyzen argherden, niet ruykende dat hy den kommer meenighmaals met gebootste blydschap bestelpte; dewyl elk acht op zyn gebaar, en hoop oft vreez uit het staan zyner troonye, nam. Om geenen afkeer van 't gebruyk dies landaardts te toonen, deed hy somtyds wel eenen Duytschen dronk: maar 't weezen bleef 't zelfste ten laatste toe, en 't verstandt was op zyn stel. Ook was de dischvreughdt schier zyn' eenighe uitspanning; speelen, ryden, jaaghen, geen kortswyl voor hem. Al d'ooverighe uuren braght hy met blokken en zorghen door. Opgevoedt, neeghen jaaren, in de kaamer des Kaizars, die hem van zyn' eerste jeughd af zeer bezint had, bewaard' hy t' zynen eenentwintighste, de veldtheerschappy, in plaats des Hartoghen van Savoye. Te weeten; rypheit van oordeel, en klem van heughenis, die zelden verzaamen, en te gaader (zonderling als d'ervaarnis hen afrecht en stoffeert) wondre weetenschap en gaauwigheit geeven, waaren in hem gepaart. Bystre baaren van teeghenspoedt zyn hem oover 't hooft gegaan: morren en onwilligheit van zynen minder; nydt en dwersdrift van zyns gelyken; haat en vervolgh van zynen meerder. Zelfs eenighe Oppervorsten, nochte tot den Paus, nochte tot den Spanjaardt geneeghen, konden 't waapenen der onderzaaten teeghens den Landsheer met goeden ooghe niet aanzien; meer denkende, dat des een' gewoonte, en schier oft morghen hunne beurt ook worden wilde, dan op de wettigheit der oorzaake, ende dat die met billyk regeeren te verhoeden was. By Anna van

+1584.

+*Zyn geboorte, gestalte, gedaante, zeeden, opvoeding en vernuft*.

+Egmondt, zyn'eerste gemaalin, eenighe dochter en erfgenaam van Maximiliaan + Graave van Buure, won hy Philips Willem, die achtentwintigh jaaren in Spanje gevangen bleef, en een' dochter Maria: by de tweede, naamelyk Anna van Saxe, Maurits, naazaat van Philips Willem in 't Prinsdoom, ende twee dochters, Anna en AEmilia: by Charlotte van Bourbon zyn' derde, zes dochters, Louise Juliana, Elisabeth, Catharina Belgica, Flandrina, Carlotte Brabantina, en AEmilia Secunda. Ten laaste trouwd' hy Louise van Colligny, en teelde by haar den althans regeerenden Prins Frederik Hendrik. Daarenbooven liet hy eenen naatuurlyken zoon, genaamt Justinus, naa. D'Algemeine Staaten, geworstelt door zeldzaame zwaarigheeden, en gekoomen tot eenigh verhaal van aadem by +het twaalfjaarigh bestandt, hebben hem een zeer staatlyke grafsteê gebouwt, tot eeuwigh toonneel van de uitwerkingen zyns eedelen gemoeds. De sieraaden van dien hier af te maalen, moghte partydigheit eener verplichte penne schynen. Zettende daarom onz eyghen oordeel ter zyde, en desgelyx het getuyghenis des haats, zullen wy alleenlyk bybrengen 't geen zyne vyanden en eenighe vreemden hem t'zyner gloorie naageeven. De +Kardinaal Bentivoglio, dan, schryft hem *wakkerheit, nyverheit, mildtheit, welspreekenheit, en doorzienigheit in allerley handel* toe: ende *dat niemandt zyn meester was in 't schikken der zinnen, oft in 't omdraayen van yeders gevoelen, oft in 't afmatten der zaaken; en in 't neemen van 't meeste voordeel daar uit op alle andre wyze*. De Jesuyt Famianus Strada meldt, *dat hy veirdigh van geest was, geenszins traagh op de geleeghentheeden: een wonder konstenaar in 't winnen van de geneeghentheeden der geenen, dien hy maar eens quam te spreeken. Niet dat hy zich verneederde tot die gunstlokking, en formen van geschilderde dienstbiedenis, waarmeê de menschen zich heedens daaghs eerlyk bedeunen; maar dat hy, tussen schaarsheit en ruymte van gewaardighing en believenis, zyne woorden schranderlyk temperde; zulx men lichtelyk geloofde, hy waare om meer te doen dan hy zeyde: zich ook der wyze droegh, dat hy zyns zelven maghtigh scheen, en buiten gevoelen van ongelyk. Dat zyn vernuft, vruchtbaar van raadt, zoo d'eene mislukte, strax nieuwen te vinden wist. Dat hem, in glans van hofhouding, en in gastvryheit, geen Heer van Neêrlandt te booven ging*. Richardus Dinothus van Constans wyst aan, *dat hy zich getoont heeft leenigh en zacht van aart; en vlytigh op 't hooghste, in 't behartighen van 't gemeyne beste en 't heyl des volx, tot wiens beschutting hy niet schroomde der grooten haat, zwaare steurenissen, en kenlyk gevaar op zich te laaden*. Thuanus, een deftigh Fransch Raadsheer, Roomsgezint, doch zeer bescheiden, verklaart, *dat hy begaaft was met voorzienigheit, standtvastigheit, grootmoedigheit, billykheit, lydzaamheit, en maatigheit; deughden misschien nooit eeven groot teffens gevonden in eenighen mensche ter werelt*. Uit al 't welk men kan afneemen, oft'er eenighe merklyke plaats voor ondeughden ooverschoot. Immers dit zal niemandt loochenen, dat geen Vorst onder de zon ooit vuurigher bemindt, en hoogher geacht moght worden van zyn' onderdaanen, dan zyne Doorluchtigheit geweest is van de Hollanders en Zeeuwen.

+1584.

+*Zyn' Huwlyken en kindren*.

+*Zyn' Grafsteê*.

+*Zyn lof*.

P.C. Hoofts Vervolgh zyner Nederlandsche Historien, Sedert Het overlyden van Prins Willem, tot het ein de der Landtvooghdye des Graaven van Leicester. Eenentwintighste Boek.

[+]**W**Onder, zoo groot een moedt, als, onder de [+]Staaten van Hollandt, tot handthaaving hunner zaake teeghens den Spanjaardt, in de gemeine versleeghenis om 's Prinsen doodt, uitblaakte. De Leeden, die men ter yl by een kryghen kon, zonden, noch ten zelven naamiddaaghe, als de moordt geschiedt was, den Ammiraal Warmondt, en Jonkheer Arnhem, aan den Graaf van Hohenloo, met geloofnisbrief, meldende hunne standtvastigheit in deeze teeghenspoedt, en hun betrouwen, dat hy, in der landen dienst, [+]dus lange zoo loflyk betracht, volharden zoude: 't welk zy beloofden, naar hun uiterste vermooghen, t'erkennen, en te verschuldighen. Men lastte by monde, de voorzeide twee Heeren, te verzoeken, dat zyn' Genaade al 't volk, zoo te voet' als te paarde, in dienst en goede orde, houden wilde; alzoo de penningen, t'hunner betaalinge, derwaarts geschikt werden. Ende indien de Duitsche ruiters weigherden den jegenwoordighen dienst t'achtervolghen, zonder verzeekert te zyn van toekoomenden: zoo moghte zyn Genaade hun deezen toezeggen, samt dat men hun, daar voor, goede verzeekering, en gyzelaars, geeven [+]zouw. Vast op den zelven zin schreeven zy aan de Staaten van Brabant, oft hunne gemaghtighden, aan de stadt Antwerpen, en d'andre Vereenighde gewesten. Die van den Raade, geweest neevens zyne Doorluchtigheit, werden gemaghtight, omme, met de twee Raadshooftmannen [+]van Rechte, en Joost van Menyn van Dordrecht, Adriaan van Berkeroode van Haarlem, Paulus Vos van Leide, en Dirk Janszoon Lonk van der Goude, alle brieven, koomende gericht aan den Prinse, te oopenen; en beschikking daar op te doen: uitgezeydt wightighe zaaken, die zy, den Algemeinen Staaten, oft dien van Hollandt en Zeelandt te zaamen, oft dien van deeze twee gewesten in 't bezonder, hadden bekent te maaken, naar dat de stof elk betreffen zouw.

[+]1584.

[+]*Manhaftigheit der Staaten van Hollandt in de gemeine versleeghenheit om 's Prinsen doodt.*

[+]*Zy zeinden aan den Graaf van Hohenloo.*

[+]*Schryven aan hunne Bondtgenooten.*

[+]*Stellen voorts andre orde.*

+Men schreef den gebeurden grouwel den Gebuurvorsten oover, en stuurde dubbelt van 's moorders belydenis, naa Vrankryk en Engelandt, om aan die Majesteyten vertoont te worden. De Raadsluiden, ouwlinx gevoeght by zyn Doorluchtigheit hooghloflyker gedachtenisse, die voorgaaven, dat zy zich, mits haar ooverlyden, ontslaaghen hielden van den dienst, werden verzocht, en gemaghtight, daar in voort te vaaren tot naarder orde toe. Op den zelven voet, hield men de geenen in ampte, die hunne lastbrieven, noopende 't stuk des gerechts, oft der oorloghe, oft andre, van den Prinse, oft onder zynen naame, oft tytel, ontfangen hadden: en beschreef de Eedelen, groote en kleene steeden, teegens den +dertienden van Hooymaant. +1584.

Ten zelven daaghe verscheenen die van Dordrecht, Haarlem, Delft, Leide, Amsterdam, Goude, Rotterdam, Schiedam, Briel, Alkmaar, Hoorn, Enkhuyzen, Edam, Monnikkendam, Medenblik en Purmerendt; op den veertienden, die van Gorkom en Schoonhoove; op den zeeventienden, die van Muide, Naarde, Weesp, Heusde, Oudewaater, Woerde, en Geertruydenbergh. Men +raadtslaaghde daaghelyx, oover een' form van landtbestier, die duyren zouw tot dat'er anders in voorzien waare; oover 't instellen van den staat van oorlogh; oover de Vereening, gemaakt by die van Hollandt en Zeelandt; oover de naader Vereening, getroffen tot Uitrecht; schatting, en gemeene middelen; 't ontzetten der stadt Gent; benoeminge van nieuwe Raadsluiden tot de regeering, en van Gezanten om naa Vrankryk te gaan; 't maaken van den staat der hof houdinge van 't sterf huis zyner Doorluchtigheit, en van Graaf Maurits, op dat de eere bewaart, en de gemeente vernoeght bleeve; het onderhouden van tien vendel, yder van twee hondert hoofden, in wartgeldt, die vier duyzent, zeeven hondert, tzestigh gulden, ter maant, kostten. Binnen Delft, daar de zaamening gehouden werd, liet men den verdreeven Keurvorst van Koolen Truxes, de looze geeven. Als nu de meenighte en 't gewight der zaaken uitweezen, dat tot d'af handeling een ruyme tydt behoefde, zoo naamen, om kosten te spaaren, de Gemaghtighden van Edam, Monnikkendam, Medenblik, Purmerendt, Schoonhoove, Heusde, Oudewaater, Woerde, Muide, Naarde en Weesp, by bewillighing der andre Leeden, hun afscheidt, onder verklaaring, dat zy zich, zoo aan de Algemeine Vereening, als aan die van Hollandt en Zeelandt, houden wilden, naakoomende, wat, volgends de gemelde Verbintenissen, op het stuk der regeeringe en schattinge zouw beslooten worden. Onder gelyke verklaaring, vertrokken ook, seedert, die van Alkmaar, Hoorn, en Enkhuyzen; ende, daarnaa, die van Geertruydenbergh, voorgeevende, dat hunne geleeghenheit geen langer uitblyven lyden kon. Maar +hoe aanstendighlyk ook de gemeene noodt tot eendraght ried, zoo lieten echter die van Zuydt-en Noordthollandt niet, om 't heffen der schattingen, een punt van zulk belang, te twisten; tot dat vier der Staaten Gemaghtighden, gekoomen, op den zesentwintighsten van Hooymaant, binnen Alkmaar, 't geschil, niet zonder zwaare moeite, vereffenden, In Vrieslandt, daar Graaf Willem Lodewyk van Nassau, uit naam van den Prinse zynen oom, de stadthoudery bewaarde, zweefden althans +groote misverstanden; aan 't sluyten der welke hy zonderlinge bescheidenheit, heusheit, en geduldt, maar niet altyds met vrucht, besteedde. +Verdugo, daarenbooven, hebbende, zoo in de Groninger Ommelanden, als in de Drenthe en Twenthe, drie Regementen knechten, met vier vaanen ruyteren, t'zynen gebiede, zat als een haavik op den tuin, en haalde groove schattingen uit de Zeevenwolden en Oostergoo; oft schoon de schans tot Otterdum d'andre Vriezen ietwes bevrydde.

+*Vergaadring der Staaten van Hollandt.*

+*Zaaken aldaar in beraadt geleidt.*

+*Twist tussen die van Zuydt en Noordt-Hollandt om 't heffen der schattingen.*

+*Die wort beslecht.*

+*Standt der Vereenighde Gewesten.*

t.o. 911

PHILIPS VAN MARNIX,
HEER VAN SANT ALDEGONDE,
BURGERMEESTER DER STADT ANTWERPEN.

+In Gelderlandt (behalven dat'er de Spaanschen noch eenighe steeden hielden) waaren de gemoeden zoo verwydert, en verbittert door 't krakkeelen 'dat de Stadthouder, Graaf Adolf van Nieuwenaar en Meurs, schier geen stellen daar aan, en zich, aan eindeloozen arbeidt, vast, zagh. 'T landt van Uytrecht was in ruft: maar Ooveryssel beneepen tussen Steenwyk en Zutven; hoewel dit althans, en bet de Schans daar teeghen oover, op de Veluw, van de Staatschen gepraamt werd. In Vlaandre, meestendeels verlooren voor de Staaten, speurde Gent, terwyl de Bruggelingen het, ter eene zyde, tot verzoening met den Kooning aanmaanden; de Brabanders en Hollanders, ter andre, tot volharden; de weeghen t'zyner hulpe gestopt: en Denremonde, dat het eerstdaaghs zyn' beurt wilde worden. In Brabant, quynde Brussel, half geblokkeert van de gebuirsteeden. Booven 't ongemak, dat de bezettingen van Looven en Lier dien van Mechele en Antwerpen maakten, voelde deeze stadt nu 't voorspel eener beleegheringe: 't welk alhier, met melding van iet voorgegaans, +dat den zelven werke aankleeft, te vertellen staat. Wylen de Prins van Oranje, gezint de feest van den doop zyns jongsten zoons te houden op den twaalfden van Zoomermaant, beschreef derwaarts den Burghermeester Aldegonde, en den Griffier Martini, met vermaan, dat hy hun noodtlyk te spreeken had, van een' zaak, die de stadt Antwerpen ten hooghste betrof. Als zy dan, verscheenen zynde op eenen aavondt, naa 't eindt der staatsye, quaamen oorlof neemen, om t'huiswaarts te reizen, nam zyn' Doorluchtigheit hen alleen in 't kabinet, en hield hun deeze reden voor: *Ik wenschte wel, dat ghy noch eenighe daaghen hier bleeft; maar uw vertrek dient gespoeit. De Prins van Parma heeft zich, onder zyne vertrouwdelingen, laaten hooren; hoe hy meint de byl, aan den wortel van den boom, te werk te stellen; houdende Antwerpen voor de mildste mamme, die 't oorlogh zooght; ende dat, naa 't verooveren dier stadt, Hollandt en Zeelandt, gedreeven, ter eene zyde, van schrik, en getrokken, ter andre, van de reedelykheit der aanbiedinge, die hy hun, tot vrye oeffening van Godsdienst toe, denkt te doen, wel haast een goedt verdragh met hem aangaan zullen. Voor zoo veel, als my belangt; het is onzeeker, hoe lang myn leeven duyren mooghe, oft myn gezagh: staande niet te vermoeden, dat een' gemeente, verbluft door weederspoedt, en getroont met smaaklyke voorwaarden, eeuwlyk, om eenen man, zal willen in oorlogh blyven. Deeze kundschap heb ik uit eenen persoon van soort, en jeeghenwoordigh geweest daar Farneze die verklaaring deed; ende ghy, derhalven, de zelve in geen' twyfel te trekken: doch daarom niet te flaauwen; maar den volke wen de Spaanschen 't belegh aanvangen, moedt in te spreeken, met toezeg dat ik hen, met Gods hulpe, zonder faalen, binnen twee maanden, zal koomen ontzetten*. En als Martini bybraght, *dat men zoo zeer niet behoefde te haasten, dewyl koorens en andren voorraads genoegh, voor een jaar, in der stadt was*, zeide de Prins: *neen; toef ik langer, Parma zal, der wyze, de Scheld, met schansen en schut, boorden, en zoo veel andre belemmeringen toestellen, dat zich, in het doorstreeven, maghtighe zwaarigheit oopenbaaren wil. Maar, voor al, en zonder uitstel, dient men den Blaauwgaarendyk, van den driesprong der Scheld' af, tot aan 't hooghe landt van Berghen, te slechten: gemerkt de stroom van Zierixzee en Haring vliet recht daar op aan slaat, en groote schuuring zal maaken; ook binnen 's dyx het landt zeer laagh leidt, vol kreeken, waalen en poelen; zulx de vloedt geschaapen is, met bequaame diepte voor de scheepen, door Oosterweel, tot aan de poort van Antwerpen, te loopen. Voorts heeft men, met de Hollandsche en Zeeuwsche oorloghscheepen, 's vyands volk van den dyk te dryven, en hun 't voorgenoomen maaken zyner blokhuizen te beletten*. Toen vertoonde de Griffier,

+1584.

+*Parmaas trachten naa Antwerpen, en Oranjes bedenken daarop.*

+dat deeze toeleg misschien gevoeghlyker, door Zaftingen, oft den Synspolder, te volbrengen waar. *Maar zyn' Doorluchtigheit zeide daar teegens; tussen deeze polders en de Schelde voor Antwerpen, leggen te veele slaapers in den weeghe. Ook zal, aldaar zulk een geweldt van zeewaater niet instorten, als door den Blaawgaarendyk; tussen welken en de stadt, het geenen weederstandt te verwachten heeft, dan van den Kouwesteinschen; waar oover het, mits de laaghte des zelven, lichtelyk heen zal vloejen, oft immers dien genoegh door spoelen, zoo men 'er maar een kleene oopening in maakt. Dies laat u dit stuk, op 't ernstighste zyn aanbevoolen.* Zynde dan deeze beschikking aangenoomen by de voornoemde twee Heeren, ende zy t'Antwerpen gekeert; zoo droegh Aldegonde, 's andren daaghs, in volle vergaadering der Majestraat, de zaak voor, ten ooverstaan der Raadsluiden van Staate, daar toe verzocht, en der Burgerkornellen: die al t'zaamen's Prinsen reedenen zoo ryp vonden, dat men besloot, den Blaauwgaarendyk, ten naasten daaghe, te doen bezightighen, om de bequaamste plaats, tot het doorsnyden van dien, te raamen. Maar als Aldegonde, gelast, neevens eenighe Werkmeesters, dit te verrichten, daarnaa verslagh van de geleeghenheit aan de Wethouders deed; quaamen de Deekens, +en eenighe andren, van 't Vleeshouwers gildt, binnen staan, en vertoonen; *Dat het verdrenken van zoo een' plek weilands, waar op men jaarlyx twaalfduizendt ossen kon vetten, die alle in der stadt verteert werden, niet alleen hun, den eighenaaren der gronden, en der gansche gemeente, tot ooverzwaare schaade gedyen zouw; maar ook heel noodeloos was. Want, in de maght, nochte van Parma, nochte van eenighen Vorst op aarde, stond het stoppen eener stroome, die heele scheepen, ooverlaaden met zwaare steenen, en gezonken dwers door haar' kil, leegbaarlyk vervoeren, en aan de bermten der dyken stuuren kon, met haar enkle eb en vloedt: gelyk de Ammiraal Worst, eertyds naakoomende 't bevel des Prinsen van Oranje, t'zynen verdriete beproeft had. Wat dacht zy dan te doen, met behulp van stormwindt en ysgang? geen brug zoo bondigh gebouwt, oft zulk een geweldt +wilde haar, dooke zy te gronde niet, sloopen, en wegh sleepen. Zoo Parma, schroomende 't waater te terghen, bestonde de doorvaart te beletten, met reexen, oft koorden, gespannen van oever tot oever, men konde, getroost een schip oft twee te waaghen, met eenen styven stooker uit den zuidooste, al dat getaakel aan sleetren zeilen. Dies baaden zy de Heeren af te staan van zoo hardt een voorneemen, dat niet uit te voeren was, zonder een groot getal van burghers, ter voorzeide plaatse gegoedt, uit al hun welvaaren te +werpen.* Hierteeghens gaf Aldegonde der zaameninge te bezinnen; *dat de Scheld, in haar gewoonlyk op- en afvloeyen, zich geener brugge zouw belghen. Wat zy, aangement van wakkren windt, en gewaapent met ysgang, moghte waanen te verrichten, en oft zy dan, met hardebollen aan de brug, al haar' kracht wilde baaren; oft, stootende daar het hooft, zich aan de dyken gaan wreeken; was onzeeker. Daarenbooven, wat hoope kon men doch op den windt vestighen? Wie had het weeder in zyn' handen, om te darren belooven, dat het zich, tot dooyen oft vriezen, naar het der stadt te passe quaam, schikken zouw? Noopende den raadt teeghens kabels en kettingen, wen Parma zich daarmeê beholpe: schoon 't gelukte eene heining te oopenen; hoe zoud' het 'er gaan, zoo men, als de snelheit der scheepen, op d'eerste gezwicht waar, korts daar aan de tweede, en thans de derde voor den boegh vonde? Men moghte hier teeghens bybrengen, dat andre scheepen de voorste zouden involghen, en met hunne volle veirt de tweede scheering breeken; andre, op gelyke wyze, zich door de derde redden. Zeeker, om dit uit te werken, moesten altydts de voorste scheepen den middelsten, de middelste den achtersten, plaats maaken, afwykende ter zy-*

+1584.

+*Die van 't Vleeshouwers gildt tot Antwerpen pooghen het doorsteeken van den Blaauw gaarendyk, ende Kousteinschen te beletten.*

+*Zy dryven dat de Scheld niet te sluiten was.*

+*Aldegondes redenen daar teegen.*

de; [+]*en, met wenden en herwenden, zoo lang sukkelen, dat zy eer aan splinters zouden geschooten worden, dan door raaken. Maar* (*genoomen de winst woeghe dit verlies op*) *dat zy, onder 't geweldigh waayen, de dichte vluchten van koeghels, 't zwarte zwerk van den rook, zouden stips kunnen orde houden, zonder den laatsten in den weeghe te weezen, ooverzeilt te worden, en zelf tot hegge te dienen; 't had al te luttel schyns. Wyders; men wist niet, oft Farneze juist een der gemelde twee middelen van verlet gebruiken zoude: en, wat voor andre vonden hy, als hebbende ooverschrandre* [*]*Vernuftelingen, ontrent zich, moghte uitvorsen. Indien hy vlotten toestelde, van dikke en vastverknochte masten oft balken, geleidt ooverlangs, naar de strekking der stroome, aan gevierde ankertouwen, om te ryzen en daalen met het waater, ende 't ys onder door oft ooverheen, te laaten glippen; hoe dan toe? Vond men hulken zoo styf en zwaar, die zich vermaaten, teegens zulk een staketsel aan te gaan? Daar zouw men dan staan kyken, als een deel onbedacht graauws, met de blaauwe verantwoording van op zulx niet gegist te hebben. Maar zyn' Vorstelyke Doorluchtigheit giste op alles. Haar ingeboore wysheit, gesleepen door lange ervaarenis, behoorde eenen yghelyke, dien 't aan begrip haarder reedenen mangelde, waardt genoegh voor te staan, om zyn oordeel aan 't haare t' onderwerpen*: *en de meenighvuldighe proeven der liefde, die zy den vaaderlande, en allen goeden ingezeetenen, toedroegh, stelden haar buiten alle vermoeden, van, anders dan met de traan in 't oogh, tot verkorting van iemandt te raaden. Maar de noodt dwong by wylen, zommighen bezondren luiden eenigh ongelyk te doen, om den Algemeinen Staat, en vervolghends hen zelf, voor 't uiterste ongeluk*, [+]*te hoeden*.

[+]1584.

[*]Ingenieurs.

Aan dit vertoogh, hoewel de Wethouders het toestemden, ende by hun besluit bleeven, naamen nochtans de verzoekers geen genoeghen. Onder hen waaren eenighe Lidtmaaten van 't getal der vyftien Hopluiden, 't welk het geheele Lichaam van de Hopluiden der Burghervendelen [+]uitbeelde. Deeze Lidtmaaten braghten 't zoo verre, by d'andre van hun amptgenootschap, dat men al de Burgherhopluiden ter zaamening riep; ende stelden daar de zaak in dier voeghe voor, dat zy 't gezelschap tot hunnen zin trokken: te lichtelyker, mits verscheide jeghenwoordighen eighe schaade aan hunne landen, uit het oopenen van den Blaauwgaarendyk en den Kouwesteinschen, verwachtten. Hierop verzochten, 's andren daaghs, de voorzeide vyftien, uit hunnen, en al der Hopluiden naam, aan de Majestraat, dat zy 't bovengemelde besluit lieten dryven. En hoe lieflyk men hun sprak, oft onderging met reedenen; 't moght niet helpen. Jaa zy zetten zulk een' wyz op hun antwoordt, dat het genoeghzaam verstaan deed, zy wilden het uitvoeren der zaake, wen 't daar toe quaame, met daadtlykheit keeren. Eenighe [+]Schryvers melden, hoe de verbittering zoo diep inetterde, dat Henrik Tseraarts, Heer van Kouwestein, die de geleeghenheit van 't gewest grondtlyk kende, ter stadt uitgezeit werd, om dat hy het doorsteeken ernstlyk aansprak. Dan deeze weederwaardigheit kon hem van de Wethouders niet koomen, die, met hem, in een gevoelen stonden: en 't waare te groot een' vermeetelheit van de Hopluiden geweest, zulx oopentlyk over zich te neemen. Maar misschien dat eenighen hunner, oft andren, die 't stuk raakte, hem te lichtelyker, om dat hy Roomsch gezint was, met dreigementen van hoon en hinder, gedreeven hebben, tot vertrekken, en ooverloopen naa de zyde des vyands; van wien hy, voor zynen raadt, en nutte berichting tot afbrek der steedelingen, naamaals het Schoutampt van Antwerpen te loone kreegh. Terwyl het werk dus haaperde, en uitgestelt werd, voor eenighe daaghen, op hoope van de Hopluiden te beweeghen, quam Parma, hebben-

[+]*Die gelden niet by de Vleeshouwers*.

[+]*Andren vallen hun toe, voorneemlyk de eighenaars der Landen in dien oordt*.

[+]*Henrik Tseraarts, Heer van Kouwestein, dryvende het doorsteeken, werd daarom uit der stadt gehist, en loopt oover naa den vjandt*.

de, +tot Kallo, in 't landt van Waas, een' schans geleit, op den derden van +Hooymaant tot Kalbeek, teeghen oover Sant Barnarts, aan de Schelde; verjoegh, rnet kraft van schut, eu geen' geringe schaade, d'Antwerpsche oorloghscheepen; ende deed eenen grooten hoop krysvolx, onder Mondragon, oovervaaren, aan den Brabantschen kant. Hier hadden die van Antwerpen, tot Lillo, drie mylen beneeden de stadt, om de stroom te bevryden, een blokhuis gebouwt; en daar teeghen oover aan de Vlaamsche zyde, een ander, genaamt Liefkenshoek, dat noch niet volkoomelyk weerbaar was, doch wel voorzien van soldaaten. Naa Lillo zond Farneze den Ooverste Mondragon, met ontrent zeeven duizent, zoo ruiters als knechten: naa Liefkenshoek den Markgraaf van Rysborgh, +met vyf duizent mannen. Rysborgh, naa 't opeischen der plaatse, en weigherend antwoordt, begon ze, op haar zwakste, te beuken; maakte, met drie hondert scheuten, een reedelyke oopening; en deed 'er, den tienden in Hooymaant, dagh van Oranjes doodt, twee stormen op; den eersten te vergeefs. Ten tweeden, braght hy etlyke waaghens met hooy voor de breuk: 't welk ontsteeken, met zynen rook, vlam, en +vuurighe schelven, aangevoert door den windt, de verweerders van daar dreef. Toen vielen de Kooningschen in, en versloeghen 't meest al, wat hun voor quam. Zommighen ontzwommen 't: zommighen werden gevangen; waar onder Jan Petin van Atrecht, een ouwdt en ervaaren Kornel. Deezen doorstak de Markgraaf, in jeeghenwoordigheit des Prinsen van Parma, die hem daar oover berispte, zeggende; *Troppa colera, signor Marchese, é questa:* te groot een' gramschap, heere Markgraaf, is deeze. Booven zyn' raazende heevigheit, die hem, anderzins geen' verachtbaaren Ooverste, meermaals teeghens weerloozeluiden deed woeden, werd hy tot dit stuk geport, van vreeze, dat Petin, als middelaar geweest in zeekre handeling tussen Oranje en hem, dat geheim oopenbaaren moghte: zoo Meteren meent. Maar Campana twyfelt, oft Rysborgh, wreevel om dat de Veldtheer, juist als men zich ten aanval bereidde, in 't leegher quam, en hem in 't licht zyner eere staan, die moordt niet gedaan hebbe, om zynen moedt te koelen, aan eenen, op wien hy ook bezonderen haat droegh. Niet eeven voorspoedelyk ging 't Mondragon voor Lillo. +'T zelve, als hy daar quam, was bezet met hondert en twintigh burghers van Antwerpen, onder den Burgherkornel Johan Godin, Opperbezorgher voor 't blokhuis, die een der neeghen mannen, gekooren in 't jaar vyftienhondert neeghenentzeeventigh, tot onderhouding der geloofsvreede, geweest was, en zich in dat beroep zeer bescheidelyk gedraaghen had. Maar men kreegh, voor eerst, het vendel van de jonggezellen der stadt, en ontrent hondert mannen uit de schutteryen, binnen de sterkte; daarnaa noch een vendel Franchoizen onder Hopman Gau; eer 's vyands geschut tschrap raakte. Gau, gebooren uit Gaskonie, dat goede soldaaten uitleevert, nam geenen dagh aan 't bewaaren van de eere zynes landaards; maar deed ylinx eenen uitval, en vyf Borgoensche vendels vluchten, met neerlaagh van anderhalf hondert knechten, vankenis van twee Hopluiden. Dit geschiedde ter aanraadinge des Heeren van Teligny, die d' outste zoon des Heeren van La Nouë was, en, volghende de voetstappen zyns vaaders, in groene jaaren rype vruchten van +vroomheit voortbraght. Dies bevaalen die van Brabant hem thans 't gebiedt oover de vesting; daar zyne vlyt de naadernissen der Spaanschen grootlyx vertraaghde. Geduurende dit bedryf, quam t' Antwerpen tyding van 's Prinsen quetsuur; en 's andrendaaghs wisse kundschap van zyne aflyvigheit. 'T welk zulk een' versleeghenis baarde, dat veele ryke burghers van daar vlooden. Meer dan tzeeventigh werden der inge-

+1584.

+*Parma, hebbende een' schans gemaakt tot Kallo, doet een deel volx van Kalbeek ooverzetten in Brabant.*

+*Zeindt Mondragon naa Lillo*; *Rysborgh naa Liefkens hoek.*

+*Liefkenshoek stormenderhandt ingenoomen.*

+*Mondragon vindt weederwerk voor Lillo.*

+*Tot Antwerpen komt kundschap van 's Prinsen doodt.*

daaght, [+]op verbeurte van goederen: doch met geringe vrucht, mits men, [+]in Hollandt en Zeelandt, weigherde vervolgh teegens hen te gedooghen. De regeering scheen, in twee oft drie etmaalen, nocht zin, noch wit te hebben. Toen weikten rouw en schrik de werzele gemoeden, en braght ze tot beken hunner blindtheit en zyner voorzienigheit; zulx men, in het [+]doorsteeken van den Blaauwgaarendyk, bewillighde. Maar Parma had 'er nu ook zyn zeggen in, en verbood het, met bezetten der aankoomsten. Dus werd de schoonste kans, om Antwerpen en gansch Brabant te behouden, verkeeken. En, gelyk men, in deezen, uit zorghelooze driestigheit gefaalt had; alzoo beging men nu, uit al te angstighe zorgh, eenen andren misslagh, met het ontbieden der soldaaten en krysbehoeften, uit Heerentals, om ze in sterkten, naarder by Antwerpen, te gebruiken. Oover [+]welk bedryf Mondragon zyn oordeel streek, zeggende, *Nu ziet men, daf de Prins van Oranje doodt is*. En zeeker, op deezen raadt van 't ruimen eener plaatse, waar uit de vyandt grootlyx verongemakt werd, volghde wel haast berouw; zulx de knechten, eer zy ten halven weeghe waaren, bevel tot keeren ontfingen. Dan de verlaate burghers ('t zy dat ze, naar de gewoonte der zwakke gemeenten, door veirdighe onderwerping zochten 's vyands ongenaa t' ontgaan; oft dat de Roomsgezinde, [+]te voore beleezen van Graave Nicolo Cesis, Italiaanschen Ritmeester, toen hy daar gevangen zat, d'eerste geleeghenheit t'hunner verzoeninge waarnaamen) hadden reeds, om bezetting, aan Parma, geschikt, en slooten den Staatschen de poorten voor 't hooft. Inmiddels werd zoo veel tyds verlooren, dat Odoardo Lanzavechia, Ooverste van Lier, met vierhondert mann' te voet, en een' kornet ruiteren, vroegh genoegh quam, om hen, in het te rug trekken, t'onderscheppen, en te breeken. 'T welk hem lichtelyk gelukte; dewyl zy, verbluft door den hoon van Heerentals, en verbaast door den onverwachten aanval, weinigh wisten van weere te bieden; hebbende, daarenbooven, geen' paarden tot dexel. Zy lieten zommighe dooden en gevangenen achter, en eenigh meêgesleept schut staan, zich spreyende, om, ten deele naa Antwerpen, ten deel naa [+]Mechele, te schooyen. Wyders, de Kornel Balfour braght noch vier vendels goede Schotsche soldaaten, uit Zeelandt, in Lillo. 'T welk den bezettelingen moedt gaf, om vier stukken, geplant van Mondragon, aan de noordtzyde, op den dyk, te gaan verooveren. Dan de engte van 's vyands loophoolen, en de smalte des dyks, vielen hun te kommerlyk, om zoo verre door te zetten. Zy braghten nochtans driehondert Kooningschen om 't leeven; en hunnen oppersten grafmeester gevangen in 't Blokhuis. Deez', meldende hun de mynen, buiten gemaakt, verplichtte zich tot blyven aldaar; en bewees den Lande seedert getrouwen dienst. Daarnaa begon 's vyands geschut, bestaande in heele en halve kartouwen, te balderen; en slaakte meer dan vyf hondert koeghels; die een gat in de veste gingen, dat hem, zoo 't scheen aan zyn toerusten, in bekooring van stormen braght. De verdaadighers hadden, hier ontrent, een' myne gedolven, denkende, de bespringers, wen z'er op zouden zyn, in de lucht te doen springen. Maar de Kooningschen, misschien niet beraaden ten volle, marden wat: waar oover d'andren ter bresse uit tooghen, om hen, met deizen, naa 't aanvangen der schermutsinge, op de laaghe te sleepen. En 't waare zoo gelukt; hadde de geen, die 't kruidt ontsteeken moest, zich niet verhaast, en vyventwintigh oft dertigh, der zynen, doen sneuvelen, eer de vyandt zoo verre quam. Nu raakte deez daar af, zonder andre schaade te lyden, dan van 't grof geschut. De beleegherden, thans, hebbende noch twee halve kartouwen uit Antwerpen ontfangen, maakten een' teeghenbeukery, en hum,

[+]1584.

[+]*Veeleryke burghers vlieden van daar*.

[+]*Men draaght verlof in 't doorsteeker van den Blaauwgaarendyk; maar te spaade*.

[+]*Heerentals word onsleedight van soldaaten en krysbehoeften*.

[+]*De bezettelingen weder derwaarts gekeert, op nieuw onthiet, vinden de poorten geslooten, en worden verstrooit*.

[+]*Krysbedryf tot Lillo*.

+daar meê, vier oft vyf stukken t' onbruik. Waar oover Mondragon, bezeffende dat hy, niet alleen met de schanselingen, maar teffens met de Antwerpenaars en Zeeuwen, te doen had, zoo lang als de vaart op Lillo voor hun oopen bleef, etlyke bussen, by Liefkenshoek, liet toestellen, om in den hals der haavene te schieten. En Parma (gemerkt dat zich maatroos dies luttel kreunde) deed meer geschuts planten, aan 't gat des dyks van Kallo, daar niet alleen de stroom enger is, en 't laveeren korter gangen maakt; maar ook het landt een' boght heeft; van waar men haar, op- en neederwaarts, voor een goedt stuk, in de lengte, bestryken kan. Maar, hoewel een' ontmoetende oft volghende kloot veel vreesselyker is dan een' dwersscheut, welwaargenoome windt holp de Antwerpsche scheepen zoo haast door 't gevaar, dat zy 't verachtten: en de Zeeuwsche, +willende slechts naa Lillo, liepen 't niet. Derhalven, als nu 't beleg ontrent drie weeken geduurt had, en de Sterkte, met vyftien oft zestien vendelen knechten, en genoeghzaame nooddruft voorzien was, vervoerde de vyandt, in stilte, zyn geschut, en brak op. Doch de huyzen van Lillo, en Kouwenstein, liet hy bezet: voorts eenigh volk aan den Blaauwgaarendyk, en andre plekken van dien hoekt: 't welk zich aldaar beschanste, om 't waater, met schieten, onveiligh te maaken. Hy had, naar 't gemein gevoelen, aan den kant van twee duizent mann' verlooren, voor de vesting; 't meeste deel door 't grof geschut; 't welk die van binnen zoo dapper beezighden, dat het, in den tydt van tien daaghen, wel vyftigh duizent ponden kruids verslond. De opperste eer, van 't behouden der plaatse, werd den Heere van Teligny toegeschreeven: en Parma zelf verklaarde naamaals, aan den Heere van la Nouë, te zyner verlossinge uit de gevankenis, dat de kloeke weere zynes zoons, uit Lillo, hem 't zwichten van Antwerpen, wel een half jaar, verspaait had. Maar de braave bezettelingen, dien billyk eenigh boovenloon, voor hunne getrouwigheit, toequam, liet men onbetaalt van veele maanden achterstals: 't welk hen aan 't muiten braght, en daar in harden deed, tot dat zy, hebbende hunnen Ooverste en zommighe Bevelsmannen, ter Schanse uitgezet, vier maanden solds in geldt, eene in laaken, ontfingen. +Te deezer tydt werd, tot Gent, oover den Oudtburghermeester Imbyze, naar vier maanden vast zittens, en 't bepleiten zyner zaake, vonnis geveldt; voorneemlyk op deeze belastingen. Dat hy den Baljuw (elders vindt men Burghermeester) van Axel, en, neevens hem, eenen andren persoon, had doen vermoorden: last gegeeven, om den wethouderen van Geeraartsbergh, ontbooden van hem naa Gent, het leeven te beneemen: ruiters gezonden om den Heere van Bonnivet, Anjous Ambassadeur, t'achterhaalen, en t'ontlyven; in welk bestaan, eenighe zyne dienaars neêrgeleit waaren, en zyn' pakkaadje geplondert: de gemeine penningen bekeert tot zyn eighen behoef: geldt geslaaghen met zyn en 's Lands waapen daarop: schenkaadjen genooten, teegens zynen eedt: zich zelf Burghermeester, en Opperkornel, gemaakt, by weeghe van geweldt: brieven geschreeven, uit zynen bezondren naame, aan den Prinse van Parma; en heimlyk verstandt gehouden met den vyandt, om hem Denremonde te leeveren, en vervolghends ook Gent. Twee zyne broeders baaden, by smeekschrift, om genaade voor hem: en hy de Predikanten, en andre Onroomsgezinden, om gunst en voorspreeken, ten aanzien van 't geene hy, eertyds, hun te nutte, gedaan had. Maar 't was van belang, voor den Staat, en ten gemeinen spieghele, kundigh te maaken, dat ouwde diensten, geen' jonge ondiensten opweeghen; ten einde niemandt op zyne goede werken zondighde. Ook schrikte de erbarming van de grouzaamheit der schelmstukken. Hy werd openbaarlyk met den

+1584.

+*Mondragon licht het leegher van daar*.

+*Jonker Jan van Imbyze onthalst.*

+zwaarde gestraft: zyn hooft op een' staak gestelt, in die stadt, daar hy yder oover 't hooft scheen gewassen. Hy starf met berouw, en verworf begraffenis. Deesen uitgang had Imbyze, om zyne t'zeeventigh jaaren: een man van woest gemoedt, trotse zeeden, loos hart, los oordeel: door wien 't Hervormde kerkgebruik, tot Gent, by opruying der gemeente, geplant was; door wien, met het weigheren der geloofsvreede, en 't verbitteren der Waalen, 't welk hy op gelyke wyze doordreef, het uitrooyen van den zelfsten Godsdienst, niet alleen te dier steede, maar eindtlyk ten ganschen Lande van Vlaandre en Brabrant, neevens 't verlies dier gewesten, veroorzaakt werd. Uit Denremonde was een goedt deel soldaaten gelicht, om te dienen daar men grooter noodt waande; de rest slechts driehondert sterk, en muitzuchtigh, by gebrek van betaaling; hun Ooverste Ryhoove, naa Hollandt gereist om die te bevorderen: ende niet, van al dit, verborghen +voor Farneze. Hy deed dan zyn' troepen verzaamen, en derwaarts rukken; de Schelde toepaalen by Basero, een' myl beneeden de stadt; en deeze opeischen. De Heer van Mortaigne, Steêhouder van Ryhoove, antwoordde, geenen last tot oovergeeven te hebben, maar tot bewaaring der zelve, voor d'Algemeine Staaten. Dies begosten de Kooningschen 't waater, meesten toeverlaat der beleegherden, ter graft af te tappen: voorts te beuken, met achtien kartouwen; die een ravelyn, voor de Aalsterpoort, stompten; eenen tooren der zelve, en anderhalf hondert roeden muurs, ter needer worpen. Toen de Spanjaards eerst; daarnaa de Waalen, aan 't stormen op 't ravelyn: 't welk zy in kreeghen, zonder dat het, hoewel eerlyk verdaadight eenen tydt van drie uuren, hun meer dan tien dooden kostte: de gequetsten moghten dartigh zyn. Grooter schaade leeden de bezettelingen in 't vechten: en daarenbooven verdronkender etlyken, mits het ylen op de hertoght. Eevenwel, hunne moedt kleende met het getal niet; eer de Roomsgezinde burghers, voorbaarigh tot opstending, en andre, niet getroost het naakende gevaar uit te staan, hen aan hunne weinighte deeden denken, en voor dwang duchten, 't en waar zy zich tot daadingen voeghden. Toen schikte men aan Parma; die, jaghtende naa hoogher aanslagh, +zich rekkelyk vinden liet, met toestandt deezer punten: *Mortaigne en 't krysvolk, zouden uitgaan, met hun zydgeweer, maar zonder eenighe gevangens meê te voeren; en veilighlyk geleidt worden, tot Willebroek toe: desgelyx de burghers en andren, dien 't geliefde. Wet houders, en gemeente, werden in genaade ontfangen, onder last van tzeeventighduyzent gulden op te brengen in drie maanden*. 'S andren daaghs, zeeventienden in Oestmaant, vertooghen de bezettelingen. Twee Predikanten, meinende meê te trekken, werden vast gehouden; en d'een verdronken, d'ander gehangen: teegens 't verdragh zeidt Bor. Maar, dien 't bekent is, hoe zeer Farneze zyn woordt plagh te betrachten, zal lankzaamlyk gelooven, dat hy hier niet d'een' oft d'andre uitzondering, tot behoedt zyner eere, gehad hebbe; daar doch het breeken zyner belofte geen voordeel van eenigh belang geeven kon. Aldus begon, en eindighde, in zeeven daaghen tyds 't beleg van Denremonde: voor 't welk de Spaanschen niet dan dertigh mann' verlooren; doch, daar onder, Pedro de Taxis, Algemeinen opziender van 't heir, aan een loodt; en Pedro Paaz, die een' mosketkoeghel door 't hooft kreegh, terwyl hy 't opbeurde, om uit te zien, tussen twee schanskorven. Op den neeghentienden der voorzeide maant, trokken de Kooningschen +naa Willebroek. 'T kleene blokhuis aldaar kreeghen ze makkelyk in: thans ook het groote; en, vervolghends, al de schanskens aan de Brusselsche vaart, tot Vilvoorde toe: 't welk van hun beleeghert werd; en, op den zeevenden in Herfstmaant, niet zonder opspraak teegens den Steêvooghdt, ooverging. In deeze gesteltenis der dingen, hielden d'Algemeine

+1584.

+*Parma beleeghert Denremonde*.

+*Dat gaat oover*.

+*Vilvoorde oovergegeeven aan de Spaanschen*.

+Staaten daaghlyx raadt, binnen Delft: alwaar die van Brabant, Vlaandre, +Hollandt, Zeelandt, Uitrecht, Mechele, en Vrieslandt, op den achtienden van Oestmaant, beslooten, dat, niet teeghenstaande 't ooverlyden van zyne Doorluchtigheit hooghloflyker gedachtenisse, de gemelde gewesten, en d'andre, die met hun in bondtgenoodtschap stonden, hadden, gelyk te voore, verknocht, en elkandren verplicht te blyven, volghends de vereening van Uitrecht. Voorts verzochten zy verklaaring van Graave Maurits, oft hem gelieven zoude, zich te laaten gebruyken tot Hooft van den Raadt, dien men, tot regeering der gemelde zeeven Landtschappen, +had op te rechten. Maurits, oudt maar ontrent achtien jaaren, nam, hier op, drie daaghen beraads; ende, daarnaa, dien last aan. Toen maghtighde men hem, en eenen Raadt van Staate der voornoemde Landtschappen, om de zelve te regeeren, tot weederzeggens toe, op zeeker berichtschrift. Tot de kosten des oorloghs te lande, zoo lang als de gemelde regeering duiren zoude, werden driehondertduizent gulden ter maant, ingewillight: waar inne Brabant zesentzestigh duizent, zeshondert, +zesentzestigh gulden, tien stuivers, te gelden had: Hollandt, Zeelandt, en Uitrecht, tweehondertduizent gulden: Mechele, drieduizent gulden: Vrieslandt dertighduizent, driehondert drieëndertigh gulden tien stuyvers. Vlaandre verplichte zich, tot betaaling der bezettinge van Gent, voor den tydt, dien 't beleeghert bleeve: en daarenbooven te gedooghen, dat die van de Regeeringe, ter gemeine bescherminge, in d'andre steeden, en ten platten lande, in sleur braghten den tol op de binnenlandsche bieren, gemaal, waage, slaghting van beesten; op verkooping oft vermangeling van paarden; op goude, zilvere, zyde, wolle laakenen, en andre gewrochte stoffen; op de groote koolen; en op de sleete van elke tonne zeeps, ter fomme van twee gulden. Te weeten; de Staaten der andre gewesten beloofden deeze middelen t'hunnent in te voeren, en der Regeeringe in handen te stellen; ten einde, dat elkes aandeel, in de gemeine bezwaarnissen, zoo eenpaarighlyk geheeven wierde, als gevoeghlyker wyze geschieden konde. Ende stond in alles te volghen de voet, waar op zy, in Hollandt en Zeelandt, werden verpacht oft verzaamelt: uitgezeidt de middelen, waar op men naamaals in 't bezonder zouw orde stellen. 'T geen die van de Regeeringe, uit de gemelde tollen, quamen te innen zouw elken Landtschappe strekken, tot mindering zyns aandeels: 't gebreekende, van maant tot maant, goet gedaan worden; en gevonden, by yder op de onroerende goederen, oft by weeghe van andre schatting, draghlykst aldaar, doch niet schaadelyk aan d'andre Landtschappen. Daarentussen hadden al de gewesten een' maant huns aandeels te verschaffen, in baaren gelde, op den eersten van Herfstmaant naastkoomende. Naa 't ontzetten van Gent, zouw men met de Vlaamingen handelen, op een billyk aandeel: ende als dan ook inzight neemen, op de lasten, welke, by die van de zelve stadt, geduirende 't beleg, moghten gedraaghen zyn, booven 't geen in reedelykheit behoorde. Die van de Regeeringe zouden ontlast: blyven, van de betaaling der soldaaten, oover hunne voorige diensten: doch de foldaaten hun achterstal mooghen vorderen, van de geenen, die zy verstonden hun 't zelve schuldigh te weezen. De Landtschappen, nochtans, hadden te bezorghen, dat het krysvolk, voor zoo veel als dies, leggende binnen hunne paalen, aangenoomen wierde by die van de Regeeringe, zich ten dienste van 't gemein, zonder weighering uit oorzaak der voorleeden' onbetaalde diensten, liete gebruiken, zoo lang als de voorzeide Regeering, ingestelt by maniere van voorraadt, duiren moghte: wel verstaan, dat dit hen niet wyder verbinden zoude, tot betaaling der gemelde ouwde diensten, dan zy te voore, daartoe, waaren verplicht geweest. De

+1584.

+*Bedryf der Algemeine Staaten, vergaadert tot Delft*.

+*Graaf Maurits aanveirt den last van Hooft des Raadts van Regeeringe*.

+*Middelen ingewillight tot het oorlogh te lande*.

t.o. 918

[+]tollen, ingewillight op de wynen, en uitheemsche bieren, zouden, met den ingang van Wynmaant, by die van de Regeeringe, binnen al de Landtschappen, in sleur gebraght worden, en ontfangen; en de penningen, daar af koomende, strekken tot mindering van den voorzeiden last van oorlogh; zulx men de aandeelen der Landtschappen van dien dagh af, naar [*]evenredenheit te verkleenen had. Ten behoeve des kryghs te waater, voeghde [+]men, dien van de Regeeringe de geleigelden toe, van den eersten in Herfstmaant af, gelyk zy gestelt waaren, op de lyst, gemaakt in den Haaghe, in Oestmaant des jaars vyftienhondert eenentachtigh. 'T geen quaame, uit de Verhooghing der zelve van vier op vyf, zouden zy meede ontfangen; maar alleen lyk besteeden aan 't aflossen der lasten, gestelt op de geleigelden. Ende, om de schulden te voldoen, tot betaaling der welke reeds orde verleent was, van d' Algemeine Staaten, oft den ooverleeden Prinse, zouden zy trekken de vyftigh gulden, gezet op elk hondert zouts; twaalf stuivers van elke tonne zeeps; twee stuivers van elke tonne biers; den tol, ingewillight by de Vriesche Staaten, op het mout, in plaats van de voorzeide twee stuivers; ende verhooghing der geleigelden op goedren, uitgaande naa Vrankryk oft Engelandt. Wyders; de Algemeine Staaten der zeeven voornoemde gewesten verklaarden, dat zy geenszins verstonden, voor zoo veel de gemeine bescherming, en de middelen der selve toegeëighent, aanging, zich af te zondren van d'andre vereenighde Landtschappen, met het berichtschrift, gemaakt voor Graave Maurits en den Raadt van regeeringe: uit het welke, my goet dunkt, hier alleenlyk 't merkwaardighste te verhaalen, dewyl 't, in veele punten, met [+]andre voorgemelde schriften van die soorte, oover een komt. *De Raadt, dan, zouw bestaan in achtien persoonen; drie van Brabants, twee van Vlaandres, vier van Hollands, drie van Zeelands, twee van Uitrechts, een van Mecheles, drie van Vrieslands weeghe. Uit deeze achtien, stond een Algemein Schatmeester te kiezen; en t' elker maant een Raadshooftman om de zaaken voor te draaghen, en de stemmen te gaaderen. Quaam'er, van de penningen, verordent tot het oorlogh te waater, iet merkelyx oover te schieten, dat zouden zy, aan 't oorlogh te lande, indien de penningen hier toegeeighent, niet volstrekken konden, besteeden mooghen; ende, by gelyke geleeghentheeden de schattingen, ingewillight tot het oorlogh te lande, aan 't oorlogh te waater. Aan de steeden, zouw, by tydt van noodt, die geen vertrek leede, geoorloft zyn, tot laste der voornoemde Landen, ter zee te waapenen, teeghens roovers, en diergelyke vyanden van 't gemeine beste: behoudends dat de rechtspraak, oover de verooverde persoonen, scheepen en goederen, aan de Ammiraliteyt stonde; ende dat de steeden ter stondt den regeerenden Raadt hadden te verwittighen van haare toerusting; en de kosten der zelve te begrooten, om orde op de betaaling gestelt te worden. Graaf Maurits zouw zich, buiten de voorzeide gewesten niet mooghen begeeven, zonder verlof van de staaten. Elken Raadsheere werden's jaars vyftien hondert gulden, waar op hy, ten minste, eenen dienaar moeste houden, toegeleit; maar niet altoos, voor daghgeldt, waaghen- oft schuitvracht, en diergelyke reiskosten. Onder andre belosten van getrouwigheit, hadden de Leeden van den Raadt te zweeren, dat zy, zonder de Landtschappen oft steeden, waaruit zy gebooren oft gekooren waaren, oft het bezondre voordeel der zelve, oft hun eighen, aan te zien, alleenlyk het gemeine welvaaren zouden betrachten; geene schenkaadjen neemen, nocht eenigherlei deel in verpachting van gemeine middelen, oft ander krystuigh, kooren, boter, kaez, tot behoef der gemeine zaake. 'T verklaaren der duisterheeden misschien te vinden in dit berichtschrift, hielden de Staaten aan zich; gelyk meede 't veranderen van eenighe punten, indien des vereischt wierde*. In deezen Raadt stelden de Staaten yan Hollandt Rutger van den

[+]1584.

[*]Proportie.

[+]*Middelen tot het oorlogh te waater*.

[+]*Bezonderste punten uit het berichtschrift voor Graave Maurits en den Raadt van Regeeringe*.

+Botfeler, Heer van Aspere; Adriaan, Heer van der Myle, Raadshooftman's Hoofs van Hollandt; Govert Willemszoon Brasser, van Delft; en Simon Meinertszoon, van Hoorn. De tydt van het duuren deezer regeeringe werd niet uitgedrukt in 't besluit daar op genoomen; mits het onwis was, hoe lang men haarder van doen zouw hebben; en voorneemlyk uit zorghe, dat de kortheit des tyds haar achtbaarheit zwakken moghte. Maar, de gemaghtighden der Landtschappen verzeekerden elkandre, by onderlinge blykschriften, dat zy die regeering alleenlyk vast stelden voor den tydt van drie maanden; naa 't verstryken der welke, zy in hun geheel zouden staan, om haar, en 't bewindt oover de middelen haar toegevoeght, te verlengen, oft anders daar in te voorzien, naar geleeghenheit van zaaken. Dit werd aldus gedaan, op hoope, van, midlerwyl, aan een vorderlyk eindt der handelinge met Vrankryk te raaken; die my +nu te verhaalen staat. Korts naa 't ooverlyden des Hartoghen van Anjou, en 't ontvallen van dien toeverlaat, maghtighden de Algemeine Staaten, gepraamt van de geleeghenheit tot een onverwylt besluit, de Heeren, La Mouillerie en Asseliers, om zich naa dien Kooning te vervoeghen, en te verzoeken, dat zyne Majesteit gedient waare, met aanveirding der Neederlanden, op de zelve voorwaarden waar in zyn broeder bewillight had. Deeze gezanten werden tot Rouan, eenen ruimen tydt, opgehouden. Immiddels braghten de Heeren, la Prée, en Tondorf Oudthofmeester van Oranje, hun de droeve tyding van de doodt zyner Doorluchtigheit, en brieven van de Staaten aan hen; samt andre, gericht aan den Kooning en zyn' moeder, ten einde zyner Majesteit geliefde, eenighen achtbaaren Ooverste herwaarts te schikken, om 's Prinsen plaats te +bekleeden. En d'eene druk scheen den andren aan te voeren; naardien, ten zelven daaghe, de Geheimschryver van staat, Pieter Brulart, uit 's Kooninx naam, zoo hy zeide, zonder nochtans geloofnisbrief te toonen, hun verzoek plat quam afslaan. Niettemin, op hun zeer ernstigh aanverghen, beloofd' hy, van hunnent weeghe, den Kooning en de Kooninginne Moeder om gehoor te smeeken; indien hy zyne Majesteit, die stond om naa Lyon te reizen, noch niet vertrokken vonde. Zy baaden ook den Heer van Pruneaux, daar teeghenwoordigh, ende meede zeer ontstelt in zoo ongehoopt een' ontmoeting, aan hunne Majesteiten 't gewight der zaake te gaan erinneren; dewyl hy daar af wel de klaarste kennis had, en zyne woorden, als van eenen vassaal, geschaapen waaren, booven de hunne te gelden: 't welk hy gewillighlyk aannam. La Prée, hebbende alleen, mits Tondorf door ziekte belet werd, de meêgebraghte brieven oover te leeveren, verzelschapte Pruneaux: en zy renden t'zaamen, te poste, naa Fontainebleau; alwaar zich de dingen vry behaaghlyker op deeden. Want de Kooning, peizende, zoo te vermoeden staat, dat, dien van Hollandt en Zeelandt, de zucht, om buiten 't gemein verdragh te blyven, moght afgestorven zyn met den Prinse, hoorde hen heuschelyk en veirdighde la Prée af, met schryven aan de Staaten, hoe hy beslooten had, Pruneaux te laaten volghen, om hun zynen zin te ontdekken. +Voorts begeerd' hy, gemerkt zyn' reis geen' uitstel leed, dat zyn' Moeder de Heeren la Mouillerie en Asseliers voor haar riepe, en 't geen zy hadden aan te dienen, uit hunnen mondt vernaame. Hier op ontbood zy de gezanten, tot Sant Maur, in haare kamer; nam hen ter zyde; luisterde aandachtelyk naa hunne reede; en gaf tot antwoordt: *Dat der Algemeine Staaten meening, al te vooren verstaan, uit zeeker schrift, behandight aan Brulart, en uit Pruneaux in 't lange, haaren Heere zoone zeer aangenaam was geweest: gelyk de brieven, afgegaan met la Prée, getuighen konden. Dat zyne Majesteit aan Pruneaux bevoolen had, zich, ten spoedighste, op wegh, naa*

+1584.

+*Handeling met Vrankryk*.

+*De gezanten la Mouillerie en Asseliers worden daar in 't eerst afgeweezen*.

+*Thans minlyk gehoort van de Kooninginne Moeder*.

[+] *Neêrlandt te begeeven: en oorbaar geoordeelt, neevens haar, dat hunner een, oft zy beide, met hem zouden derwaarts keeren, om by de voorzeide Staaten, en by de gewesten, onvertooghen bescheidt op zynen voorstel, te helpen vorderen; alzoo's Kooninx besluit noopende der landen bescherming, aan de forme van 't hunne hing*. De gezanten, ooverboodigh haar te gehoorzaamen, baaden om veirdighen bystandt van zes oft zeeven duizent mann', eer Gent en Antwerpen, steeden wel waardigh, etlyke Kooninkryken van Spanje, verlooren gingen. Welke troepen haare Majesteit mochte doen koomen tot Oostende en Sluis; om teffens die plaatsen, beloert van de Spaanschen, voor den Kooning te verzeekeren. Voorts, dat haar geliefde Vrankryk voor den vyandt te sluiten. Maar zy meldde recht uit, dat de Kooning, om niet reukeloozelyk, oft vergeefs, in 't oorlogh teeghens Spanje te treeden, vast voorgenoomen had, zich de Neederlandsche zaaken geenszins aan te trekken, zonder voorgaande kennis van 't geene, by Pruneaux, zouw verricht weezen; ende dat zy, teeghens dit opzet zyner Majesteit, nocht ietwes doen, nocht gedooghen darde. Weshalven 't naaste was, de Staaten tot kort beraadt te porren. Zy voeghd 'er by, dat hun gewagh van Sluis en Oostende haar vreemdt gaf; alzoo zy zich, in 't zeeker verstendight vond, hoe de zelve steeden, en, daarenbooven, noch eenighe andre, der Kooninginne van Engelandt, waaren aangebooden; ende reeds, daaroover, zeeker perzoon, van haar, aan d' Algemeine Staaten, geschikt. Hierop verklaarden d' Ambassadeurs zulx niet te konnen gelooven: maar wel, eenen, van der Staaten weeghe, gezonden te zyn, om Elizabeth te bidden, dat haar geliefde, hun woordt by den Kooning te houden, ten einde hy zich gewaardighde, hunne behoedenis te behartighen: naardien 't Spaansche geweldt, quaam' het in Neêrlandt te ankeren, dreighde d'Engelsche niet min, dan de Fransche kroon, te bedrukken. Dan de Kooningin zeid' hun kort af, dat zy dies wel onderrecht was: riep voorts den Heer van Pruneaux, en beval hem zyn vertrek te haasten: der wyze dat zy schroomden, haar iets meer teegen te werpen. Zy pasten, daarnaa, met verscheide Raadsheeren, en andre, zoo Rooms-als Onroomsgezinde luiden van aanzien en bewindt, die hun der zaake toegedaan dochten, in mondtgemeenschap te koomen; om lucht oft licht van 's Kooninx in wendighe gezintheit te scheppen; en naa te vorsen, waar 't eighentlyk looghe, dat hy schoorvoette, in 't beslaan der Staaten, op zoo treflyk een aanbodt; en door wat wegh hy daar toe moghte te leiden zyn. In 't reedeneeren op deeze stof, werd, onder ander, bygebracht, hoe men de Kooninginne Moeder, tot antwoordt op der Gentenaaren verzoek om hulpe, gepraamt had, met uitschieten, dat voor zyn' Majesteit, zonder, binnen eene oft anderhalve maant, een grof heir derwaarts te zeinden, niets van de Neêrlanden te verwachten stond: zynde de dingen aldaar gestelt, om, in dien gevalle, andre parthy te kiezen. Welke bruskheit gekoomen ter oore van den Kooning, hem (als weetende, zoo hy zeide, in die kortheit van tydt, zulke kraften niet op de beên te brengen; nocht willende de verzoekers, met onvoldoenlyke beloften, bedrieghen;) beweeght had, het boovengemelde afscheidt, den gezanten, door Brulart, te doen aaakundighen; op dat de Staaten, zoo zy, gelyk men voorgaf, andre toevlucht zaaghen, geen' geleeghenheit verzuimden. Maar, de grondighste oorzaak zyner uiterlyke laauwigheit was, naar 't zich aanzien liet, een' heete begeerte, om Hollandt en Zeelandt, zoo wel als d'andre gewesten, onder zyn' heerschappy te kryghen: en zyn' steegheit scheen te strekken, om de Staaten willigh op wegh te maaken, uit anxt van verlaaten te blyven, zoo zy hem met geen' vorderlyke voorwaarden te gemoet liepen. Want, zommighen lieten zich hooren, dat hy, op zoo gering [+]1584.

+een onderpandt, als Oostende en Sluis, de bescherming der Landen geenszins dacht by der handt te neemen. Andren heelden niet, dat hy gewislyk zich hoeden zouw, van de Spaansche waapenen te terghen, en zyn gansche Ryk in gevaar te stellen, om d'andre gewesten alleenlyk, zonder de geheelste en genaaklykste, naamlyk Hollandt en Zeelandt, te hebben; die, door smaaklyke aanbiedingen, hoewel gedaan zonder meenen, moghten bekoort worden, om met den vyandt t'ooverkoomen en aan te spannen: waar door zyn Majesteit geschaapen waar, 't geen zy elders bezaate, te verliezen, en, met zoo zwaar een oorlogh op haaren hals, te blyven zitten. En, de meeste yveraars in 't stuk rieden den gezanten, de Landschappen tot rondigheit en reklykheit te vermaanen: staande te betrachten, hoe zy althans, niet eenen Hartogh van Anjou, die baat en geen' schaade verwachtte, maar eenen maghtighen Kooning aanzochten, die de treflykste kroon van Christendoom te waaghen had; en zynen volke te doen blyken, dat hy op geen welzandt bouwde; alzoo aan der onderdaanen goedwilligheit, waar uit de kryskoften koomen moesten, grootlyx geleeghen was. Zelfs eenighe Onroomsgezinden, waar op zy zich beft betrouwden, getuighden zeer loflyk van's Kooninx oprechtigheit in belooven en naakoomen: zulx niet te duchten viel, dat hy de landen, zoo hy ze eens aannaame, begeeven zouw, oft eenigh ander punt van 't verdragh, met hun gemaakt, te buiten gaan. Waar oover men, mits bedingende d'ouwde voorrechten, en 't gebruik van den Hervormden Godsdienst, in 't welk doch de Spanjaardt nemmer met ernst bewilghen zouw, nocht behoefde, nocht behoorde, om de regeering te knibbelen. + +1584.

Van dit hun weedervaaren quaamen la Mouillerie en Asseliers, aan de Algemeine Staaten, vergaadert tot Delft, verslagh doen; en beslooten 't, met ontfouwing van hun eighen gevoelen: 't welk meebraght, dat nerghens gewisse troost, dan in Vrankryk, te vinden was. De Heer van Pruneaux, herwaarts gereist neevens hen, gaf zynen geloofnisbrief, gedaghteekent den laatsten der voorgaande,op den tweeëntwintighsten van Oestmaant, den zelven Staaten te leezen; ende deed voorts zyn vertoogh: 't welk hier op uit quam. *Dat de oopeningen, gedaan, zoo in 't gemein*, +*als van elk Landtschap, van geen gering belang waaren, maar wel waardigh, dat de Kooning daar af naader onderricht wierde: voorneemlyk, noopende de verandring, seedert misschien gebeurt. Waaroover hy wenschte andermaals klaarlyk te verstaan, wat zy gezint waaren te doen voor zyne Majesteit; en, op wat voorwaarden, zy begeerden, zich in haar armen te werpen, en haar t'erkennen; om, volghends hun verzoek, geholpen te worden. Zy hadden dan, spoedighlyk, dies te doen blyken, by goede geloofwaardighe, en wetlyk bekraftighde brieven, der bezondre gewesten zoo wel als der Algemeinschappe: ende daar op te verwachten, van zyne Majesteit, een antwoordt, onverwylt, en onbewimpelt*. Teffens pleeghd' hy, van zyns Meesters weeghe, den plicht der meedetreuring, oover 't afsterven des Prinsen: en leeverde eindtlyk, alzoo 't begeert werd, het gesprookene, +op papier, oover. Des andren daaghs, werd het stuk in beraadt geleidt by d'Algemeinschap. Daar verklaarden de Brabandtsche gemaghtighden, zich bereidt, om te handelen met den Kooning, mits hy hen holpe, naar eisch van de jeeghenwoordighe noodt, gelyk Pruneaux beloofde; en hem 't gezagh der voorighe Hartoghen toe te voeghen; onder besprek, dat hy, in de oeffening van den gezuiverden Godsdienst, geen' verandering hadde te maaken oft te gehengen; de Landen te laaten by hunne ouwde voorrechten, en naar deeze te regeeren; de steeden niet te bezetten, dan met inboorlingen, aangenaam den Staaten, en by voorgegaan verlof der zelve: en wyders op zulke voorwaarden, als by de gezaamde landtschappen, t'hun-

+*Zy doen verslagh van hun weedervaaren, aan d'Algemeine Staaten*.

+*Pruneaux, gezant des Koonings van Vrankryk, doet zynen voorstel aan de zelve*.

+*Beraading daar oover*.

ner +gemeine verzeekering, zouden dienstigh geoordeelt worden, en te verwerven weezen van zyne Majesteit. Ende, naa dat zy, met reedenen, welke, als elders genoegh verhaalt, ik hier ooverslaa, de Bondtgenooten ernstigh vermaant en gebeeden hadden, zich te vlyen, neevens hen, tot het kiezen van deezen wegh, hun meenighmaals aangeraaden door den Prinse hooghloflyker gedachtenisse; zoo naamen de Geldersche, als niet gelast tot handeling met Vrankryk, uitstel, om hunne meesters te verstendighen, van 't geene door Pruneaux was voorgedraaghen. De Vlaamsche volghden de stem van Brabant. De Hollandsche braghten by, dat de Staaten van Hollandt alvoore dan iet zeekers te raamen, den Heer van Pruneaux dienden te hooren, dewyl hy bezondre letteren van geloove aan hen had. De zelfste reede, om dagh te neemen, hadden de Zeeuwsche. De Uitrechtsche zeiden, dat zy nooit voor heen gelast geweest waaren, om met den Hartogh, oft met den Kooning, te daadingen; ook alsnoch, noopende 't voorgestelde, geen' orde hadden; maar, dies begeerden de Staaten hunnes Landtschaps te verwittighen. De Mechelsche vielen dien van Brabant en Vlaandre toe. De Vriesche gaaven te bedenken, dat hun gewest, achter, en veerst, geleeghen was: waar oover hun, zonder eerst het gevoelen der voorleggende Landtschappen verstaan te hebben, niet geleek iets te besluiten, op dat zy zich, daar door, niet van de zelve vonden afgescheiden. De Ooverysselsche spraaken uit eenen mondt, met die +van Uitrecht. +1584.

Thans behandighde Pruneaux den gemaghtighden van Hollandt en Zeelandt, elx, eenen geloofnisbrief. Daar naa voerd' hy, in de vergaadring van Hollandt, zeekere reede: en, verzocht zynde om afschrift der zelve, gedroegh zich tot het inhoudt van 't geen by d'Algemeine Staaten ontfangen was; alzoo, naar zyn zeggen, het vorder verhaal' alleenlyk tot middel van vroedtmaaken gedient had. Hy bekende eevenwel, van geloove te weezen, dat de Kooning verstond, ook met die van Hollandt en Zeelandt oover 't hooghe punt te handelen, en op eenen voet als met d'andre gewesten, om hem aan te neemen, niet als beschermheer, maar met het recht van Oppervorst, gelyk des de Graaven genooten hadden. Derhalven haakten alle harten, naa 't besluit, hier op, by deeze twee gewesten, te neemen; als naa 't geene, waarin de uitkoomst van zoo groot een' zaak ganschlyk geleeghen was. De Eedelen, gewoon ter zaameninge +van Hollandt te verschynen, tuighden den andren leeden aan, hoe zy, achtende dit stuk het gewightighste, dat, feedert den aanvang der oorloghe, was voorgevallen, zich bezwaart vonden in 't af-oft aanstemmen, buiten gemein goeddunken van de reste der Eedelen, die men niet plagh te beschryven. Dies werden al d'andre, zelfs jonger zoonen, ter daghvaart geroepen, teegens den laatsten van Herfstmaant, om des andren daaghs te beraamen, 't geen men, op den tweeden van Wynmaant, voor befluit, ter vergaaderinge hadd' in te brengen: staande d'afweezighen te houden, voor volghers der meeste stemmen. Men verzocht, niet alleen de besluitsels der Vroedschappen van al de steeden, maar ook het gevoelen van den Hooghen Raadt, het Hollandsch Hof, en de Reekenkaamer. Waarentussen Pruneaux, om de Regeerders te beleezen, genoeghzaam van gewest tot gewest, stadt tot stadt, reisde, uitmeetende de bekommering zyner Majesteit oover Neederlandt, met grooter glimp dan waarheit van woorden. Want de Kooning, vergeetende, van gemaklykheit, het ongemak, dat hem, uit het wortelen der Spaansche regeeringe alhier, te verwachten stond; en zoo graatigh naa gloory niet, als naa 't lesschen zynen lyflusten, nam de zaak slappelyk ter harte. Misschien ook, dat zyn' kinderloosheit, en wanhoop van der te winnen, hem te onzoeter op arbeidt maakte, waar af vreemden de vruchten genieten zouden. Zeeker, de Koo-

+*Pruneaux verklaart zyn aanbrengen, in de vergaadering vah Hollandt*.

+*Zwaarigheit in Hollandt gemaakt noopende 't opdraagen der Graaflykheit aan den Fransois*.

ninginne [+]Moeder had, met haaren zoon van Anjou, de lust tot de Neerlandsche dingen verlooren; en seedert, uit anxt van 't Ryk buiten haar bloedt te zien vervallen, de gedachten gewendt tot eenen andren toeleg: naamelyk, om den wettighen gang van 't opkoomen der kroone t'zyd' uit te doen slaan, en de kindren van haare dochter Claudia, Hartoghinne van Lottringe' tot de hoope der Fransche heerschappye te verheffen. En 's Kooninx deftighste Raadsluiden waaren nu gestorven: oft verschooven: onder de rest, nauwlix yemandt, dien 't niet aan wil, oft vrymoedigheit, mangelde, om zynen geeft tot zoo hoogh eenen aanslagh t'ontfonken. Veelen, daarenteeghens, te rug gehouden van schandelyke schroomte voor de maght der Spanjaarden, oft gedreeven van verhoole gunst t'henwaarts, rieden de zaak zoo zeer niet af, als zy ze, met voorwerpen van verscheide zwaarigheeden, verhinderden, om alzoo de bequaame stonde van bedryf t'onbruik te maaken: een' vond, hun ingegeeven van nydt op de Engelschen, die zy oordeelden, zoo de Kooning weigherde, de schoot te zullen ophouden om de Landen t'ontfangen. Immiddels aasde men deeze met holle hoope; ende gaf, in 't heimelyk, den Spaanschen bewindsluiden te verstaan, hoe zyne Majesteit met luisteren naa de Staaten, niet anders meinde, dan hun den tydt t'ontfutselen, dien Parma moghte waarneemen, om zoo veel voortganks te doen, dat het verdragh met Engelandt zouw te spaade koomen. Uit welk falyfouwen de Spanjaards, naar hunne verwaantheit, terstondt speldden, datz' 'er de vrees in hadden; en derhalven stoutelyk voorts te vaaren, met stooken en styven der Guizardsche partyschap, om den Kooning zoo veel werx t'huis te berokkenen, dat hem niet leedigh stonde des buiten te zoeken. Doch Pruneaux, die, zeeker, voor eenen man met eere ging, moght niet beeter weeten dan hy zeide, en zelf bedrooghen zyn van den Kooning oft zyn' Moeder; oft oordeelen, dat een bewindsman zynen meester blindelinx [+]moest gehoorzaamen. Wyders, de Brabantsche Raadt van Staate, bestaande uit zommighe Heeren van Adel, en gemaghtighden van Antwerpen en Brussel, had, zonder naa orde der Algemeinschap te toeven, alzoo men daar met het vuur voor de scheenen zat, den Heer Jakob van Gryze, Oudthooghbaljuw van Brug, naa Engelandt gezonden, om, [+]neevens beklagh oover Anjous en Oranjes doodt, de Kooningin te bidden, dat haar geliefde den aangevangen handel, by de Fransche Majesteit, te begunstighen; en den Landen een deel volx en voorraads van oorlogh by te zetten. Korts daarnaa beval men hem ook de Neederlandsche Hervormde gemeente aldaar, zoo Walsche als Duitsche, aan te zoeken, om verschaffing van eenighe gereede penningen, ten behoeve des vaderlands. Waar op hy neeghenduizent vyfhondert gulden verworf, die aan lichting van vyftienhondert knechten, onder den Kornel Morgan, besteedt werden. Maar Elizabeth, hoewel ooverboodigh tot vordering der zaake [+]in Vrankryk, gaf, voor de reft, prat antwoordt; ende scheen zich te belghen, dat men haar verghde, in nieuwe kosten te treeden, zonder plaatzen, daar voor, t'haarder verzeekering, t'ontfangen. Oft dit haar, van zelfs, in den zin gekoomen zy; ofte dies, van hier, smaak gegeeven; zoud ik niet kunnen verklaaren. Zoo veel is'er af, dat, te deezer tydt, zommighe leeden der vergaadringe van Hollandt, met naame de Voorspraak van dat geweft, Paulus Buis, bybrengende, men zouw met den Fransois, inzonderheit zoo hy meester van al de Vereenighde Landen te zaamen wierde, bedrooghen uitkoomen; dreeven, dat die van Hollandt, Zeelandt, en Uitrecht, ten minste behoorden te proeven, wat hulp hun, van de Kooningin, op onderpandt van eenighe steeden, te verwachten stonde. Eevenwel, zoo verre te gaan, vond meest yder ongeraaden. Maar zeeker, d'Algemeine Staa-

[+]1584.

[+]*De Heer van Gryze gezonden, uit Brabant, naa Engelandt*.

[+]*De Hervormde gemeente van Neederlanders aldaar verschaft hem eenigh geldt tot kryswerving*.

[+]*De Koningin houdt zjch fier*.

ten [+]zonden heer Joachim Ortel naa Engelandt, met lastbrief op den heer [+]van Gryze en hem, om gelyklyk, uit hunnen naame, met de Kooningin te handelen. En te deezen einde werden hun twee bezondre berichtschriften geleevert, die op den vierentwintighsten van Oestmaant geteekent waaren. Het eerst quam hier op uit. *Rouwreede te doen, oover 't afsterven des Prinsen. Te vertoonen, hoe nochtans, op zoo zwaar een verlies, geen merkelyk misquaam, onder 't krysvolk, de steeden, oft gewesten, gevolght was; mits de goede orde, gestelt by de Landtschappen; die des te vaster voorgenoomen hadden, zich verknocht te houden, en alles, wat t'hunner behoudenis vereischt werd, te bevlytighen. De spaadigheit deezer bezeindinge t' ontschuldighen, met der Staaten noodtlyke beezigheit, tot noch toe, in 't verhoeden der gevaarlykheeden*, [+]*die, uit zoo schielyk een' ramp, den lande dreighden oover te koomen. Haare Majesteit te berichten, van den jeeghenwoordig hen staat des lands: Voorts, hoe verre de handeling, met wylen den Hartoghe van Anjou, was gebraght geweest; hoe men de zelve, met den Koning van Vrankryk hervat had; en waarz' althans op draaide. Te verneemen, uit haare Majesteit, oft zy, daarin, yet hinderlyx, oft bezwaarlyx konde speuren. Haar wel ernstelyk in te scherpen, dat al het groot geweldt, en de voortgang des vyands niet de minste verandering van wil, in eenighe stadt oft plaats deezer landen, verwekt had. Zulx elk volkoomelyk getroost bleek, goedt en bloedt, voor de gerechtighe zaak, te waaghen. Eevenwel te bekennen, dat de middelen der Staaten, naar 't gemeine beloop der menschelyke zaaken, teeghens de helfte der maght van Spanje en zyn' aanhangers, niet bestaan konden: ende, te dien aanzien, haare Majesteit, met loflyk ophaalen der gloorie, die zy, door 't voorstaan van den waaren Godsdienst, in Neederlandt, Schotlandt, Vrankryk, veroovert had, te bidden, dat haar geliefde van knechten, ruiters, bussekruidt, en andre krysbehoeften, zoo veel herwaarts te zeinden, tot handthaaven der Landtzaaten, in 't oprecht Christen geloof, en hunne vrydoomen, als zy zelf raadzaam vonde; en by haar heir te voeghen eenen Heer, begaast met de deughden, die, tot het opperbevel daar oover, noodigh waaren. Haarder Majesteit te erinneren, dat de zaak der landen ook genoeghzaam de haare was: hebbende de Paus en de Kooning van Spanje het niet min op haar, dan op ons, gelaaden gelyk de brieven van Don Johan en Escovedo, en andre snoode handelingen, seedert in 't licht gekoomen, t' oover getuighden. Haar te verklaaren, indien zy verzeekertheit begeerde voor 't verschot haarder penningen, dat men, tot laste van d' Algemeinschap, oft van eenighe steeden, t' haarder keure, schuldtschriften te leeveren hadde, onder verbandt, dat, zoo men, wat ontslaaghen van 't oorloogh, de zelve niet afloste, zy de persoonen, scheepen en goedren aller Landtzaaten, waar zy ze vonde, bekommeren moghte: in welke wyze, zy genoeghzaam zouw bewaart weezen: behalven, dat men, ten aanschouw des handels met Vrankryk, geen' andre vastigheit scheen te kunnen geeven. Daar by te voeghen, dat de Staaten booven dien, pleghtelyk belooven zouden, geen verding, nocht verbintenis, aan te gaan met den Kooning van Spanje, nocht andre Vorsten oft Regeeringen, zonder uitgedrukte bewillighing van haare Majesteit; en der zelve te dienen, met al hunne middelen, waar 't haar gelieven moghte: te meer, mits hun vertrouwen, dat zy waare, om de gemelde handeling met Vrankryk geneeghentlyk te vorderen, en zich, met dien Kooning, te verbinden, teeghens den Spanjaardt: 't welk zy ootmoedelyk baaden. Haarder Majesteit aan te dienen, hoe de Staaten beslooten hadden, allen koophandel, zelfs van lyftoght, op de vyandtlykt gewesten, te beletten; en te dien einde, eenighe oorloghscheepen toegerust. Derhalven, haare Majesteit hooghlyk te bedanken, dat zy haaren onderzaaten geen derwaarts voeren van eenighe noodruft toeliet; en haar te bidden, om volharding in deeze gunst. Niettemin, ten opmerke dat de vyandt*,

[+]1584.

[+]*Heer Foachim Ortel, derwaarts gezonden van d'Algemeine Staaten met lastbrief op hem en Gryze.*

[+]*Twee berichtschriften waar naa zy zich te schikken hadden.*

+*immiddels, Brabant en Vlaandre ten uiterste praamde; andermaals, jaageduurighlyk, aan te houden, by haare Majesteit, om goeden en spoedighen bystandt van* +1584.
betaalde soldaaten, tot volvoering van den aanslagh, dengezanten bekent. Haar bescheidelyk te verstendighen, van 't geen zich toegedraaghen had, tussen de Staaten en Graaf Edzart van Oostvrieslandt, die hunnen vyanden lyftoght, krystuigh, en andre noodruft, tot onderhoudt van Groninge, verschafte; zulx te vreezen stond, dat de Spaanschen, by zyn toedoen en ooghluiking, de stadt Embde, en eenighe Staatschesterkten, daar ontrent, moghten vermeesteren: ende daar op te verzoeken, dat haarder Majesteit geliefde, zoo veel te weeghe te brengen door haar' achtbaarheit by den voorzeiden Graaf, de burghers van Embde, en d' aanzienlyken van dien oordt, dat de weederparthy, aldaar, voortaan, niet meer geleeden en begunstight wierde, nocht eenigh gerief genoote: waar door Groninge geschaapen scheen in kort oover te gaan; en Embde, een' haaven zoo wel geleeghen voor den Spanjaardt, zouw behoedt weezen. Al 't boovengezeide ook voor te draaghen aan de Raadsluiden der Koninginne, met beede; dat hun geliefde, de Staaten, onder 't getal hunner getrouwe vrienden en ootmoedighe dienaaren, te reekenen, en hun de eere te doen, van hen te onder houden in de goede gunst van haare Majesteit. Het tweede berichtschrift behelsde 't geen hier naa volght. *Indien de gezanten gemaant wierden, om begrooting der behoefde hulpe; zoo zouden zy verzoeken zes duizent mann' te voet, eensdeels Engelschen, eensdeels Zwitsers, meest spietsen; en drie duizent ruiters, meest speeren; voorts driehondert duizent ponden kruids. Bleeke hun van eenigh misnoeghen der Kooninginne, oover mangel van voldoening der penningen, te voore van haar geleent; ende, zoo haare Majesteit, diesweeghe, zwaarigheit in den verzochten bystandt maakte; haar als dan te verzeekeren, dat de naalaatigheit uit geen onachtzaamheit, veel min uit quaade wille, sproot, maar enklyk uit gebrek van middel; dewyl het jeeghenwoordigh oorlogh den Landen geen verhaal van adem toeliet; ende, dat men, koomende wat verlichtings te voelen van deezen druk, het aflossen der voorzeide schuldt dacht, voor al, ter harte te neemen: dat men de Hollanders, Zeeuwen, en Vriezen, die nochtans, bynaa alleen, ter zee voeren, in weinigh bondtschriften begreepen vond: ende, alzoo de meeste op d' Algemeinschap hielden, dat haare Majesteit, naar der Staaten gevoelen, recht zoude doen, indien 't haar geliefde, de afgeweekene gewesten aan te spreeken, en zelfs de steeden, die, staande onder 't zelfste verbandt, kortelinx des vyands parthy gekooren hadden, en, steunende op zoo maghtigh eenen Vorst, als de Kooning van Spanje, beeter betaalen konden. Zoo deeze reedenen te weinigh woeghen, by haare Majesteit; de zelve dan, op 't needrighste, te bidden, dat haar geliefde, de kleinoodje, verzet onder haar, van de Staaten, te houden, en zich daar meê tegenoeghen, voor hun aandeel in de schuldt, zoo van hooftsom, als van verloopen fret, en 't geen echter verloopen moghte; daar af, t' hunner ontlastinge, deughdighe brieven te doen verlyden, en de bondtschriften oover te leeveren aan de gezanten; het ooverighe te zoeken aan d' afgescheide Landschappen en steeden, als verplicht voor 't geheel. Aan te wyzen, in wat benautheit zy den Kooning van Spanje brengen konde, met verbieden der vaarte en koophandelinge zoo op dat Ryk als op Portugal; en met het sluiten der zee, voor de scheepen van hier, van Oostlandt, Deenemark, Noorweeghe, en elders: in 't welk, zoo zy het deede, wy ons nevens haar voeghen wilden: zynde, ten minste, raadzaam, dat haare Majesteit, en de Staaten, het derwaarts voeren van eetwaaren, krystuigh, salpeter, ankers, kabels, en andre scheepsrusting, verhinderden: waar door men hun 't middel om ons te beoorlooghen ontzetten zouw, en de dierte, die hun jeeghenwoordelyk prang de, daar styven, en van hier weeren*. Om der Koninginne bescheidelyker opening te mooghen doen van de geleeghen-

heit [+]der dingen alhier, zoo zy ze hun afvorderde, ontfingen de gezanten [+]ook een gedenkschrift van den onderstaanden inhoudt. *Dat Prins Maurits tot Hooft des kryshandels gestelt was; en een Raadt neevens hem, om te regeeren tot jonger orde toe. Dat van den vyandt* (*ongetelt zyne bezettelingen*) *in den Gelderschen oordt drie duizent knechten, en vierentwintigh kornetten, laaghen; by Lillo, ter weederzyden van de Schelde, ontrent vyf duizent soldaaten van d'een en d'andre soort: rondom Gent, drie duizent; by Denremonde, ontrent vyf duizent. Dat de Staaten, moetende noodlyk veele en zwaare bezettingen onderhouden, om den verweerenden krygh te sleepen, niet anders te velde hadden, dan drie duizent mann' te voet, en vyfentwintigh hondert paarden, rontom Zutven. Maar, dat zy, zoo de hulp haarder Majesteit spoedigh oover quaame, zich dachten in standt te stellen om aanvechtend oorlogh te voeren; voeghende een' goede zeenuwe volx, uit de steeden* (*aangezien zy des daarin als dan min behoeven zouden*) *by d'andre troepen, tot oprechting van een taamelyk heir, terwyl de drie duizent knechten en drie hondert ruiters, die zy, in Duitslandt, en ten deele binnen hunne grenzen, deeden werven, verwacht wierden. Dat zy reekening maakten, van ontrent drie hondert en dertigh duizent gulden gereedt gelds, ter maant, te besteeden aan 't oorlogh te lande; te waater tsestigh duizent. Van 't getal ende gesteltenis der scheepen, had wylen zyne Doorluchtigheit haare Majesteit verkundtschapt, door den Heer Dyer, in Lentemaant lestleeden*: *ende, zoo zy naader bescheidt daar af begeerde, de gezanten moghten 't haar geeven, voor zoo veel als hun bewujt was*. Hierenbooven bevind ik, dat de Staaten van Hollandt [+]bezondre orde aan Ortel gaaven, om te proeven, wat troost, hun, samt dien van Zeelandt, Vrieslandt en Uitrecht, uit Engelandt, te verwachten stonde. Waar op hy, niet alleenlyk met verscheide Grooten van dat Ryk, maar met de Kooninginne zelf, en haaren Geheimschryver Walzingham, in haar kabinet, zonder byweezen van yemandt anders, te woorde quam. Maar, 't geen hy van zyn weedervaaren, den Staaten ooverschreef, was [+]hunner vreeze, dan hoope, gelyker. *Haar verwonderde, dat men zwaarigheit, in 't verpanden van plaatzen, voorwendde: eeven, oft de Franchois de waapenen voor de Landen aanveirden zoude, zonder grooter en meerder verzeekering te begeeren dan zy verzocht had. Maar zy wilde daatlyk tot onze bescherming verstaan, en een flux heir, onder deftighen Ooverste herwaarts schikken, wen men haar eenighe steeden in handen stelde; en de zelve ontruimen, zoo haast, als de Staaten, in rust geraakt, de kosten, by gemeen goeddunken gedraaghen, door het een oft het ander middel zouden vergoedt hebben: zynde haare meening niet, de Landen t' ooverheeren; dan de zelve, veel eer, als goede vrienden en naabuiren, in eeuwigh bondtgenootschap te houden, en hunne voorrechten, en vryheit van gewisse, teegens eenen ygelyken, te verdaadighen. Het weigheren van vastigheeden, zonder welke, haars gevoelens, van de Franchoizen geen' hulp te verwachten waare, wist zy niet, dan voor een teeken van puir wantrouwen te neemen. Echter, om den wortel van degezintheit diens Kooninx, en zyner Moeder, t' ontdekken, dacht zy, hem, zonder uitstel, te doen aanzoeken, ten einde hy gemaghtighden naa Bolonje zonde, om aldaar, met de haare te ooverleggen, oft eenighe voet te vinden waar, op welken haar ende hem beviele, gezaamentlyk onze zaaken ter handt te neemen. Zochte de Kooning dan 't werkte verlengen, zonder tot gereede hulpe te willen verstaan; zoo moghten de Hollandsche Staaten ook volmaghtighde luiden, ter zelve plaatze doen verschynen, omme, met de haare, in naader gesprek, en tot een heilzaam besluit, te koomen. Oft, zoo de zelve Staaten als noch dienstigh vonden, spoedighlyk, te dien einde, yemandt t'haarwaarts af te veirdighen; zy begeerde zich in alles*

[+]1584.

[+]*Gedenkschrift voor de zelfste Gezanten*.

[+]*Bezondre orde, gegeeven van de Staaten van Hollandt, aan Ortel*.

[+]*Bescheidt van de Kooninginne, daar op aan Ortel alleen*.

gevoeghlykte bewyzen, en, met der daadt, 'dat zy den staat van dien van Hollandt, Zeelandt,

+*Vrieslandt, en Uitrecht, booven alle andre behartighde, ende dien, met haaren wille, niet zoude zien te gronde gaan. In allen gevalle verzocht zy, dat dien van Hollandt geliefde, voor hun deel, tot geen eindtlyk besluit met Vrankryk te koomen, zonder haar goeddunken, oft haar, ten minste van trap tot trap, bekent te maaken, wat in 't handelen gevordert wierde; op dat zy hun altyds, met haaren goeden raadt, moghte behulpigh zyn.* Wyders, het afscheidt, dat zy, aan Gryze en Ortel te zaamen, als aan gemaghtighden +der Algemeine Staaten gaf, was van deezen zin. *Zy zoude, volghends haar' ouwde zucht tot de Landen, hun geirne alle gunst betoonen, die zy konde, zonder haar eere te quetsen, oft eighen staat t' ontrieven. Maar 't verzoek, om hun zesduizent knechten, en drieduizent ruiters toe te schikken, ende die te onderhouden, docht haar wel vreemdt en ongerymt; zoo ten opmerke van de Staaten, mits 't genaaken des winters, by welken tydt luttel met het heir te verrichten waare; als van haar zelve, mits de zwakke verzeekering, die men uitloofde. Voor heel slecht van voor zienigheit moesten de Staaten haar aanzien, waanende, dat zy, daar 't aflossen der voorighe bondtschriften, die zy tot last der Algemeinschap had, van wyl tot wyl versloft werd, zich, op zoo gering een voet, in zoo zwaare en zeekere kosten, van bynaa twintigh tonnen schats jaarlyx, zouw gaan steeken; en, daarenbooven, den Kooning van Spanje, tot oopenbaar oorlogh verwekken, dat de lasten verdubbelen wilde, en teffens den koophandel afsnyden, tot byster naadeel haarder onderzaaten, en afbrek haarder tollen en gerechtigheeden. Haar verwachten was geweest, dat zy hun verzoek veel lichter en billyker zouden gemaakt hebben, en haar, by gemeine bewillighing, reedelyker manier van voldoening doen voordraaghen. Doch, volhardende, dies niettemin, in haare goede geneeghenheit en zorghvuldigheit voor den welstandt der Landen, had zy beslooten, yemandt aan den Allerchristelyksten Kooning, die nu, bet dan voor heen, hunne zaaken scheente beyveren, af te veirdighen, om hem te beweeghen, tot zeinding van gemaghtighden naa Bolonje: werwaarts ook zy de haare zouw schikken; op dat men, gezaamentlyk, de oorbaarlykste middelen, t' hunner bescherming' en behoudenis, raamen moghte. Zoo nu de Staaten raadzaam oordeelden, eenighe perzoonen, wel bericht van de jeeghenwoordighe gesteltenis hunner dingen, en volkoomlyk gelast om te handelenen te sluiten, als dan meede daar te doen verschynen, het konde niet dan dienstigh weezen. Het verbodt van den toevoer der lyftoght, zouw stadt houden, en d'oovertreeders strengelyk gestraft worden. Het beletten van den koophandel der Oosterlingen, op Spanje, dacht den Staaten niet zoo veel nuts, als naadeels, uit steuring des Kooninx van Deenemark en der Henzesteeden, in te brengen. Aan Graaf Edzart had zy reeds eenen haaren dienaar gezonden; die zoo goede hoope van zyne verrichting gaf, dat zy niet twyfelde, oft het misquaam, gevreest van deezen kant der zee, zouw geweert worden.* +Don Antonio, verdreeven Kooning van Portugal, verzocht, ontrent deezen tydt, van d' Algemeine Staaten, eenighe haavenen, daar men de buiten moghte inbrengen; eighe rechtspraak daar oover; voorts andre geryflykheeden. De Staaten, inziende dat het meeste welvaaren des Lands by de vryheit der zeilaadje bestond, maakten zeer groote zwaarigheit: doch gunden hem eindtlyk de haavenen van Sluis en Oostende, mits dat de Raadt ter Ammiraliteit in Zeelandt te wyzen hadde, oft de buiten wel oft quaalyk veroovert waaren. Maar dewyl zyn Ambassadeur aan dit besprek geen genoeghen nam, willende dat men, met dat oordeel, rechters, daar toe te stellen door den Kooning, begaan liete; bleef de zaak dus staan, tot dat de Staaten, in 't eerst des naastvolghenden jaars, uit naame van Graaf Maurits en den Regeerenden Raadt, een' hulk, en eenighe andre goedren, ingebraght, en aangehouden met meening daaroover te vonnissen, van Sluis

+1584.

+*Antwoordt der zelve Kooninginne aan Gryze en Ortel te zaamen, als aan Gezanten der Algemeine Staaten.*

+*Don Antonio, Kooning van Portugal, verzoekt, van d'Algemeine Staaten, haavening en eenighe vryheeden voor zyn' oorloghscheepen.*

+deeden haalen, door den Ammiraal Treslong, en in Walchere brengen. +Hierentussen vertoonden de gemaghtighden van Gent den zelven Algemeinen Staaten, tot Delft, op den achtentwintighsten van Oestmaant, hoe zy zich van alle kanten beneepen, en booven dien onvoorzien van eetwaaren, vonden: verzoekende derhalven, dat men hunne ontleeghering wilde bevorderen; oft immers bystandt bieden, volghends 't bezwooren verbondt, en bezondre beloften, onlanx gedaan: by mangel van 't welke, zy zouden gedwongen worden, t'hunnen grooten leedtweezen, en schaade der Algemeinschappe, 't geene te doen, waar voor zy God baaden hen te behoeden. Voorts verzochten zy, dat men den handel met Vrankryk voltrokke: 't welk de beleegherden, tot noch wat hardens, moghte moedighen. Tot het zelfste praamden de geblokkeerde Brusselaars de Staaten van Hollandt, met groote heevigheit, en verwyt, +dat men, door traagheit van besluit tot aanveirding der Fransche hulpe, hen t'eenen roof aan den vyandt liet; in plaats van dank voor hunne diensten; waar onder zy 't vangen des Raads van Staate, in den jaare vyftienhondert zesentzeeventigh, reekenden, zeggende daar toe geraaden geweest te zyn, door de gemaghtighden van Hollandt en Zeelandt, en door den Prins hooghloflyker gedachtenis. 'T zelfste dreeven die van +Mechele, klaaghende hunne noodt: het zelfste de Staaten van Brabant by d'Algemeine; en inzonderheit, door brief, door hunne gemaghtighden, die tot Delft waaren, door Petrus Alostanus, eighentlyk daarom afgezonden, ter vergaadringe der Hollandsche, die, ten opmerke van 't verdragh, aangegaan met wylen Oranje, de meeste zwaarigheit maakten. Ook verzochten die van Brabant, dat men, immiddels, het krysvolk in hun gewest verzaamen wilde, volghends 't besluit der Algemeinschap, van den zesten in Hooimaant; ende oorloghscheepen op de Schelde zenden. +De Heeren van den Hooghen Raadt, van 't Hollandsch Hof, van de Reekeninge der Graaflykheit, gelast, als vermeldt is, den Staaten van hun gevoelen te dienen; ten welken einde zy dat van Brabant, Vlaandre, en Mechele, ontfangen hadden; verklaarden op den tienden van Herfstmaant, eendraghtelyk, dat zy nerghens wissen troost, dan by Vrankryk, te vinden zaaghen. Dit goeddunken werd daatlyk den Staaten van Zeelandt toegeveirdight: die, op den vyftienden antwoordden, reeds gelykformigh besluit genoomen te hebben, en gemaghtighden te zullen ooverzeinden. 'T geen bygebraght werd, om die van Hollandt in 't zelfste verstandt te trekken, en tot kort beraadt te beweeghen, draaide op deeze bedenkingen. *Dat Gent, in de neeghende maant, zonder yets te kunnen in kryghen, omringt lagh van den vyandt; die ook geschaapen scheen de Schelde te sluiten; Vilvoorde beleeghert, ende, zoo Mechele als Brussel, +samt verscheide sterkten, aan de stroom, bynaa in gelyke benauwtheit hield. Ginge Gent verlooren, heel Brabant en Vlaandre bleeken in gevaar van te +volghen: zullende d'andre steeden zich geenszins kunnen belooven 't geen eener stadt van Gent niet hadde kunnen gebeuren. T' Antwerpen duchtte men voor dwang der gemeente: in welken gevalle Vrankryk niet zoude te spreeken zyn; oft immers veel bezwaarlyker voorwaarden eischen. Ende, wen men schoon als dan daar toe verstonde, zoo dreighde 't langer vertoeven den wegh, om de Franchoizen in 't landt te helpen, zeer zorghlyk te maaken: zulx Brabant, indien de jeeghenwoordighe geleeghenheit verwaarloost wierde, op andre middelen denken moest. Men behoorde, op dit stuk, niet in 't bezonder, maar gezaamentlyk, en in 't gemein, te besluiten: en de ongeschende Leeden des verbondts waaren schuldigh, het padt te kiezen, dat tot redding der verminkte leidde: zouden, anders doende, afval, en, daar uit, eighen onheil veroorzaaken. Het schatten dacht, in 't eindt, den volke te verveelen:*

+1584.

+*Verzoek der benauwde Gentenaaren; en hunn' aantuighing aan de Staaten. Zy dringen op het sluiten des Franschen handels.*

+*Zoo doen ook die van Brussel, by de Staaten van Hollandt.*

+*'T zelfste dryven ook andre Leeden des Bondtgenootschaps.*

+*De Heeren van den Hooghen Raade, van 't Hollandsch hof, van de Rekeninge der Graaflykheit, raaden den Franschen handel aan.*

+*Zeelandt is in den zelfsten zin.*

+*Reedenen om die van Hollandt daar toe te beweeghen.*

+*en, zoo de vyandt, naa 't afloopen van Brabant en Vlaandre, lanx de zyde van Gelderlandt en Uitrecht quaame aanbreeken, men zoude meest al de inkoomsten,* +1584.
ten platten lande, verliezen; en geene nieuwe tollen kunnen instellen, zonder oproer te verwekken: zynde 't Landt hoofdeloos, en d'ingezeetenen niet eens gezint, gelyk in 't jaar twee-ende drieëntzeeventigh, behalven 't ongeduldt, te bevreezen in een quaadt, dat men althans vermoght en verzuimde te weeren. Zelfs die van Hollandt misten, neevens zoo een Hooft als de Prins, de Ooversten en soldaaten, die hun gedient hadden om zynent wille; ook die gunst, waar in hy by de gemeente geweest was; en zy zouden ze, in der eeuwigheit niet kryghen. 'T verloop der zaaken was gesprooten uit scheuring; deeze, uit eighe baatzucht van yder gewest: geen' eendraght hield men, nocht in 't besluiten, nocht in 't uitvoeren: tot verwinning welker bysterheeden, niet alleenlyk, maar ook om de achtbaarheit te bewaaren, en den koophandel t' onderhouden, die, door lastighe tollen, afgewendt oft vermindert werd, men diende eenen Vorst aan te neemen; al hadde men ook anderszins maghts genoegh. Maar daar aan mangeld' het al te merklyk. Dies moest men, niet willende met Spanje ooverkoomen, 't welk waare in 't gewisse bederf loopen, uitheemsche hulp te baat zoeken; die alleenlyk uit Duitslandt, Vrankryk, oft Engelandt koomen kon. Wat hoope op de Grooten van Duitslandt te vesten viel, leerde de verlaatenis van den Keurvorst Truxes: en van den Kaizar stond niet te verwachten, dan 't geen den Spanjaardt behaaghen zouw: Engelandt hield zich zoo koel, dat de Kooningin, in dit gewricht der dingen, niet eenen brief, aan d' Algemeinschap oft Hollandt,geschreeven had. Ook gebrak het haar, gelyk andren Vorsten, aan geleeghenheit om den krygh af te wenden van den boodem der Bondtgenooten; en aan middel om dien kortlyk tot een goedt eindt te brengen, oft lang te draaghen: zulx men, van daar, niet verwachten kon, dan, naa een wyl worstelens met de ellenden, deerlyk t'onder te gaan. Maar, genoomen haare Majesteit hadde den wil en de maght tot dapperen bystandt: wie beloofde ons dies geduurig heit? ontzagh de doodt bet een geschepter de handt, dan een' vereelte van arbeidt; oft scheen zy niet veel meer, gloory te zoeken in 't verwisselen van de gulde behangsels der troonen aan rouwlaaken; en trachtte, door duizenderley treeken, 't leeven der Vorsten te korten, eeven als droeghe zy roem daar op, dat de Grooten, ruim zoo luttel als de kleinen, haar geweldt waaren ontwossen? Wat wist men hachlykers in eenen Staat, dan aan den adem eenes enklen persoons te hangen? Indien Elizabeth, om de behoudenis der welke God vuirighlyk te bidden was, haast haaren Ryke quaam' t' ontvallen, dreighd'er 't onderst niet booven te gaan? Voorwaar men moght het afmeeten, uit de wonderlyke ver anderingen, oovergekoomen aan Engelandt, zoo in den Godsdienst als anders, door 't ooverlyden der Kooningen. Maar, inzonderheit zouw 't 'er zuir uitzien, wen de Schotsche Kooningin, Rooms en Spaans gezint, en verbittert teegens 't oprechte geloof, tot de kroon quaame. Laaghe men in zulken geval, niet erbarmlyk en argher dan althans, met de zeilen voor de mast? Elizabeth zoud' ons wel liefst by ons zelve zien geregeert blyven; maar verstond dat wy een Hooft behoefden. Ende uit haaren voorslagh, van onze zaak in maatschappye met Vrankryk t' aanveirden, kon men schatten, oft zy zich recht op haar' eighe krachten betrouwde. Daarenteegens had de Prins, hooghloflyker gedachtenis, altyds geoordeelt, dat de veilighste toeverlaat op Vrankryk te stellen was. Geen' andre te gelyken by de hulpe van dien Kooning: 't waare dat men op de treflykheit, oft op de gereedtheit ooghde. Het stuiten van den wegh des toevoers, ten vyandt, had hy in zyn' handt. Hy zouw, op eenen sprong, de Vereenighde Landen ontlasten, trekkende 't oorlogh, uit hun ingewant, naa de Walsche gewesten: ten alderminste den Spanjaardt van de Hollandsche grenzen houden. Hy had, naar allen schyn, vermooghens genoegh, tot spoedighe en ge-

wenschte [+]voltooying des werx; oft, zoo de kans kribde, tot etlyke jaaren hardens: ende wen hy te booven stonde, men zaat' in eeuwighevreede. Verscheide [+]1584.
nuttigheeden, van merklyk belang, zoude zyn Heerschappy ons aanbrengen. Elk wist hoe groote meenighte van bootsvolk hier t'huis behoorde; 't welk leedigh te laaten, geen oorbaar waar. Een goedt getal van dien kon hy onderhouden, en gebruiken op zyn' vlooten. Al 't geldt, besteedt aan de scheepsrusting, die veel kosten zouw, en ten deel by hem betaalt worden, had in 't landt te blyven. Om de oovermaatighe tollen, opgestelt in de Deensche Zond, tot naadeelder zeevaart, van hier naa Ooste, te doen afschaffen, zouw zyn' achtbaarheit voor al niet min gelden, dan eertyds het ontzigh des Hartoghen van Alva. Eenighen angde 't gevaar, dat, onder hem, de waare Godsdienst lyden zouw. Maar, hoe waar het te vermoeden, daar hy dien t' zynent toeliet, dat hy den zelven denken moghte hier te steuren? Onderwond' hy zich dies; het derde deel zyner onderzaaten, en de meeste Vorsten van zynen bloede, zouden'er zich teegens kanten. Op styver steun rustte 't oordeel der geenen, die, weetende wat reede van baat oft schaê by opperheeren woegh, zich beloofden, dat hy, mistrouwende den andren, d'Onroomsgezinden handthaaven, vorderen, en in de Majestraatschappen zouw beezighen. Jaa de belyders van 't oprechte geloof, in Vrankryk, verstonden, de vereening van dien Staat en den onzen de eenighe behoudenis van den Godsdienst te weezen. Zommighen vreezden, dat hy, neemende zynen slagh waar, onze steeden aan den vyandt zouw leeveren. Zoud' hy, broedende zulx in den boezem, geweighert hebben, de steeden van Sluys en Oostende, by voorraadt, aan te neemen? Zyne rondigheit in 't handelen kon men, aan dit staalken, speuren. En, zeeker, wat vreemds moest' hem lusten, ginge hy 't zyne willends wegh, en den Spanjaardt toe, werpen, en diens trouwlooze aanslaaghen, gesmeedt, in vollen payze, teegens de beste plaatsen van Provense, met zulk een' gunst vergelden. Maar booven deeze ongerymtheit,wat sloot het, dus vuil een gevoelen te hebben van zyne Majesteit, die zoo goedertier van aardt, en met veele Koninklyke deughden begaaft was? Zoud' hy niet schroomen, den glans dier afsteekende sieraaden, en den naam van Alderchristelyksten, met zoo lasterlyk en snood een' verraadery te bezwalken? Men vond 'er, die hier meê deunden; doch bekenden, dat hy 't, zonder voordeel daar uit te trekken, niet bestaan zouw. Dan hun speelde in 't hooft, dat hy wissel met Spanje moghte sluiten, en deeze landen aan 't Kooninkryk van Napels, oft aan 't Hartoghdoom van Milan, oft aan beide te zaamen, vermangelen. Grillighe spieg helingen. Wen schoon de inkoomsten van d'Italiaansche Heerlykyen grooter, dan die van Nederlandt waaren, de waardy der geleeghenheit scheelde veel. Milan en Napels laaghen den Spanjaard noch eenighszins ter handt, mits het gerief der zee, daar hy maghtigh was, en om zyn gezagh in Genoa. Het ryk der Franchoizen had nooit aan ginszyde der berghen lang gestaan. 'T winnen viel zwaar, verre van heim; noch zwaarder het bewaaren: en dit was, doorgaands, eenen yghelyke, maar voorneemlyk hun best gelukt, met aanklampen van gebuirvolken, oft inlyven van middellandsche: gelyk aan Guyenne, Normandye, Daufiné, Provense, Bretanje, bleek; waar by men ook Mets moghte stellen. Uitdyghing in 't ronde was de bondighste wasdoom. Kenlyke keur, derhalven, tussen Neêrlandt, dat aan hunnen drempel stiet, en Napels met Milan, van waar zy, etlyke hondert mylen en met de Alpen in den wegh, zaaten afgezondert. Wat blindtheit zoo byster, die hem, naa zulke proeven van beheerzaamheit der aangehechte leeden, eenigh der zelve kon doen verwerpen, om een ander, 't welk, hebbende geen' gemeenschap van zeenuwen met het hooft, naa zynen knik niet zouw luisteren? Andren zorghden voor verdrukking door zyn' grootheit. Maar, men zaaghe op de gemelde Landtschappen van Bretanje, Provense, en Daufiné; die, oover lang aan de kroon geknocht,

+by hunne vrydoomen gelaaten werden, ende met geene schatting belast, zonder daarin te bewillighen. Hadden wy ons niet de zelve billykheit toe te leggen? Dan +1584.
gegeven, hy weeke van zyn' gewoonlyke woordtbetrachting, waar af d'Onroomschen zelf zoo loflyk getuighden; *en viele in bekooring van ons heel onder zweep te hebben; hoe kreeghe hy 't daar toe, niet kunnende de groote, veel min al de steeden, met krysvolk proppen? Wanneer het ook schoon dus wyde gebraght waar, zoo zoud' hy echter geenen waarom weeten, die hem porren moghte tot pleeghing van het tiende deel der Spaansche tierannye: maar veel eer oorzaak hebben om de steeden in rykdoom te doen toeneemen: van welke zyne geneeghenheit Mets en Kaamerik roemden. De Spanjaards, daarenteeghen, dreighden ons wel wat anders, dan de enkle vryheit, naamelyk Godsdienst, hals en haave, te beneemen; en, onder zich, gelyk in Indië, de Landen omme te deelen: gemerkt wy hunnen Kooning zoo veel leeds hadden toegedreeven, zyne waapens ter neêr gesmeeten*; *en hem, voor vyandt, uitgeluidt. Daar was' er, die waanden, dat de Franchois noch van wil wankelde, gezwicht door eenighe bedeestheit, oft aanstoot in 't gemoedt. Dan, wat kon hem herhouden, dewyl hy wettelyk zouw gekooren worden, en de erffenis zyns broeders aanveirden? Ook had hy een' groote reekening oopen staan met Spanje, en niet weinigh te eischen, dat zyne voor zaaten en den hunnen, teeghens alle reedelykheit, ontrooft was. Daarenbooven verstonden de beste Godtgeleerden, jaa zelfs de Oudtvaaders, dat men genoeghzaame stoffe tot aanvank van oorlogh had, aan 't oovermaatigh groeyen van de mooghenheit der gebuiren*: *zynde dwingelandy zoo gruw zaam een ding, dat anxt van t'ondergebraght te worden, naar Godlyke en menschelyke rechten, alles ontschuldighde, wat yemandt, loopende dies gevaar, doen moghte om zich te hoeden. En wie twyfelde, oft de Fransois, naa 't vermeesteren deezer landen door den Spanjaardt, stonde ter genaade van hem, die alleen oover den ganschen Aardboodem zocht te heerschen. Maar, dat d' Allerchristelykste dit bezeffende, met heelen harte t'onswaarts helde, bleek van heeden oft gister niet. Want hy had wylen zynen broeder nooit belet zich met onze zaaken te moeyen; zyne kryswerving met goeden ooghe aangezien; lange en zwaare inleegheringen van dien gedoogh t, op eighen boodem. Jaa 't verding van Bordeaux was puurlyk gemaakt, ten opmerke van zyne maght, verlof, en verklaaring. De reedenen zynes schoorvoetens ten tyde van Anjou hielden nu op. Van duchten voor eenigh bezwaar uit zyn' aflyvigheit was 't zoo verre, dat men verwachtte zyn' plaats te zien bekleeden met den persoon des Koonings van Navarre, die zelf den gezuiverden Godsdienst oeffende. Dan, wat viel'er veel te raadtslaaghen, daar de noodt, die geen' ooverstemming leed, riep, dat men deezen wegh in moest? Geen ander om Brabant en Vlaandre te behouden: en hen te verlaaten, waare nocht voor God, nocht voor de werelt, te verantwoorden: gelyk ook nauwlyx, dat men, hebbende zich dus verre t'zee begeeven met zyne Majesteit, en van zelfs haar aangezocht om den handel, nu daar uit zoude vaaren: behalven dat zy, zich houden de gehoont, haare waapenen, neevens den Spanjaardt, teegens ons moghte wenden*; *die al te lichtlyk bevroeden konden, wat ons haar voorstandt of te vyandschap in de keer wilde scheelen. Onuit spreekelyken dank, buiten twyfel, had zyn' Doorluchtigheit, hooghloflyker gedachtenis, verdient*; *niet alleenlyk op Hollandt en Zeelandt, maar op al de gewesten: en zy zouden, eendraghtelyk, Prins Maurits t'hunnen Opperheere verheffen, waar hy maghtigh hente beschermen Maar d'ouwde Vorst zelf had het anders verstaan, oordeelende 't schip, zonder de Fransche hulpe, te moeten stranden, ende die kroon onz plechtanker te weezen. Zyne Majesteit had middel om den kinderen deughd te doen; hen met eenighen staat te beschenken*; *en de doodt des vaders te wreeken. Wen zich de landen verlost, en in veiligheit, zouden vinden, konden zy ook*

+*de genoote weldaaden, met eenighe belooning in gelde, erkennen: waar toe Brabant niet laaten wilde als dan zynen yver te toonen. Gewislyk, de wyze Willem, moght' hy opzien, zouw die van Hollandt, Zeelandt en Uitrecht, aan Vrankryk raaden: dewyl de Kooning weigherde de rest, zonder hun, t'aanveirden*. Deeze reedenen, hoe bondigh zy ook scheenen, bleeven niet onbevochten. Graaf Maurits liet ze wel in haar' waarde: leeverde +nochtans den Staaten van Hollandt een vertoogh oover, 't welk hun te peinzen gaf, dat zy zich, in dit werk, niet dienden te verhaasten. Het erinnerde hun 't geen met wylen zyne Doorluchtigheit gedaadingt was, noopende 't beroepen der zelve t'hunnen Graave. 'T welk zy niet denken moesten opgehaalt te zyn, om den voortgank des Franschen handels te beletten, oft uit zorghe dat men de diensten zyns vaders in vergeetenis zouw stellen; maar ten einde hun geliefde, by de jeeghenwoordighe geleeghenheit, het stuk naader t'ooverleggen, en aan den Kooning voor te houden; zulx, door billyk inzight daar op genoomen, het Huis ontlast wierde van schulden, gemaakt om 't landt te bevryen; en de vruchten van den arbeidt zyns ooverleeden Hoofts, eenigher maate, genieten moghte. Die zich heftighst kantten teegens de zaak, ende niet zonder zucht met voorzight te mengen, waaren die van der Goude. 'T achterst zeiden zy eerst, aanmeldende hun besluit' naamelyk nemmer +te bewillighen, en laatende 't bescheidt van dien volghen, gelyk wy 't gaan verhaalen. *Van 't al te hoogh heffen der noodt, dat het oogh des vernufts deed scheemeren, en by de bedrieghers voor een' konste gebeezight werd, had men zich ernstelyk te wachten; ook van den eeryver, die gemeinlyk eenen yder opruidde, tot doordryving zyns gevoelens te voore verklaart; ende 't vooroordeel, misschien alreeds gevelt op 't zelve, 't welk strekkende ten teegendeele, tot noch toe schier alleen ooverwooghen was, ter zyde té zetten. Dat'er maar drie weeghen tot einding des oorloghs waaren, 't ooverkoomen met Spanje, zich te beschermen met eighe waapenen, oft uitheemsche hulp in te haalen; stonden zy toe: bekenden ook den eersten ter slaavernye te leiden; den tweeden, naar menschlyk verstandt, en zonder Gods onvoorzienlyk handtreiken, nauwlyx gangbaar te vinden; in den derden, hoewel zorghlyk voor de vryheit, nochtans voorshands het minste quaadt te speuren. Maar, genoomen, gelyk d'eerste zich yslyk vertoonde, dat de derde niet oopen stonde, hoe waar het als dan te verantwoorden, dat men den tweeden niet inginge, waaghende lyf en goedt, voor zoo wightigh en rechtveirdigh een' zaake, eeven als men, neevens die van Zeelandt, gedaan had, tot in d'uiterste benauwtheit? Min zoud' het mannen betaamen, uit verylde wanhoop blindelinx toe te loopen, om te schuilen in den schoot, die nu aangezien voor een' burgh des heils, thans een' gevankenis vol ellenden zouw blyken. Want anxt, eer 't 'er op aan quaam, was, als ontstaan uit dwaasheit, verfoeilyker veel, dan versleeghenis in de jongste noodt, die ook de vroomen somtyds flauwmoedigh maakte. De Fransche maght, hoewel zeer gekneust door den inlandschen krygh, en gezwakt door de zwaare belastingen, hielden zy voor de beste en bequaamste, die den Lande gebeuren konde, tot spoedigh oprechting der vervalle zaaken. Maar, gelyk de sterkste artsenyen, wen ze teegens de gezondtheit wrochten, de schielykste doodt aanbraghten; alzoo zoude die grootheit ons, wen zy 't anders dan wel daar meê meende, allereerst oover rug werpen. Weshalven men niet zoo zeer, op de dapperheit des vermooghens, behoefde te letten, als op d'oprechtigheit der wille, waar af de werken 't zeekerste getuighenis gaaven. De Kooning, nu, droegh zich als yverigh Roomsgezint. Waare die Godsdienst hem ernst; zoo had hy nocht wil, nocht vryheit, om ter goede trouwe met ons te handelen: gemerkt hy, handthaavende den onzen, den zynen bestryden zouw: 't welk nem-*

+1584.

+*Vertoogh van Graaf Maurits, aan de Staten van Hollandt, om hen te doen denken wat zy met zynen Heere Vaader gedaadingt hadden*.

+*Die vander Goude zetten zich heftighlyk teegens den handel met Vrankryk*

mer[+] *te verwachten stond. Want, oft schoon de Vorsten, doorgaands luttel op 't stuk van gewisse pasten*; *zy volghden echter stips de uiterlyke sleur, in 't geloof van* [+]1584. *hun aangenoomen. Men braght by, hoe hy, in Pole, de Hervorm de oeffening gedooght had, en de zelve t'zynent noch jeeghenwoor delyk toeliet. Maar groot onder scheit oopenbaar de zich, tussen den voet, gehouden by hem in die gewesten, en den geenen, dien hy hier hadde te neemen. In Pole was de Roomsche Godsdienst van hem niet bevochten geweest; nocht ook 't Ryk van den Paus: de welke, ziende geen middel om de Landt zaat en t' zyner gehoorzaamheit te brengen, zich had moeten genoeghen met het enkel stellen van eenen Vorst aldaar, op hoope van alzoo eenigh voor deel te bejaaghen. Met gelyken toeverzight waaren in Vrankryk door noodt eenighe paishandels, gedooghende de Hervormde oeffening, met verlof van den Paus geslooten, om te zaayen 't geen hy op Sant Bartholomeus dagh gemaait had. Alzoo had de Kooning van Spanje de Gentsche vreede, toelaatende de gemelde oeffening beaangenaamt, onder uitgedrukte verklaaring van 't zelve te doen met dien verstande, ende voor vast gestelt, dat zy der Roomsche kerke zouw dienstigh weezen*: *van welken zin de Franchois, willende rondelyk met ons te werke gaan, verre wyken moeste. Voorts* (*indien afkoomst iet zeide*) *de Kooning was geteelt van Henrik den Tweeden, eenen grouwzaamen vervolgher, en van Katharina van de Medicis, wyf zonder weêrgaâ in dubbelheit en bedrogh; ook een broeder van Karel den Neeghenden, den moorddaadighsten die ooit regeerde. Hy zelf, geöeffent, van zyn' jeughd af, in deeze vyandtschap, had, als Ooverste des heirs ten tyde van zynen broeder, de meeste en wreedste aanslaaghen uitgevoert. Waar door, en om dat hy, van aardt en zeeden, den Italiaanen, en ooverzulx zyner Moeder op 't naaste geleek, hy altydt voor haaren liefsten zoone was geacht geweest, en opgetooghen tot de kroon, niet zonder zwaar vermoeden van vreemdt bedryf*: *al't welk genoegh aanwees, met wat hart hy onze zaaken omhelzen zouw. Daarenbooven zach y zich gehouden tot bouwing van den Roomschen Godsdienst en verdelghing des gezuiver den, uit krachte van 't verbondt eerstmaals opgerecht tussen zynen Vader en den Kooning van Spanje in den jaare achtenvyftigh; en daarnaa vernieuwt by zynen broeder; ende nu onlanx* (*zoo 't gerucht liep*) *by hem zelfs, nevens den Paus*; *en bevestight met zoo veel daaden, stukken, en hachlyke onderwindingen. Wat schyn doch, dat hy zyn' eere, eedt, en beloften, die, van deeze twee Vorsten, elkandre, tot noch toe, maar niet hunnen onderdaanen, gehouden waaren, zoude, ter liefde van ons, in den windt slaan? Onwaarschynlyker noch bleek het, dat de Koninginne Moeder, gebooren in Italië, uit Pauzelyken geslachte, naatuir lyke vyandin der zaake, die nochtans door haar voorneemlyk gedreeven werd, de zelve deughdelyk meenen moghte*: *zy, welke men, met recht, voor een' hooft konstenaares aller valscheit hield; voor den oorsprong van al de ellenden, oovergekoomen dien Ryke by haaren tydt*; *voor de schaadelykste, schalkste, gevaarlykste vrouwe, die ooit de aarde betrad; die, eindtlyk, van de stank haar der boosheit, de wyde werelt deed waaghen, en walghen. Wie, onder de zon, slecht genoegh om te gelooven, dat zy iet anders, dan onz' uiterste bederf brouwde? Om de geringste verdechtenis van gunste tot het Pausdoom, had men, gestaadelyk, zelfs luiden uit de Regeering gehouden, die anders met der daadt beweezen, dat zy de vryheit des vaaderlands beminden*; *zulx te duchten viel, dat veele kloeke en getrouwe persoonen zich, t'hunner onschuldt, gehoont hielden: en althans wilde men* (*wat dommer dooling?*) *het hooghste bewindt, en de maght oover 't geheel, den geene beveelen, die ons, met groote reede, moest, booven alle menschen, in 't oogh zyn. Liepe men nu daar zoo luchtigh oover heen; zoo had men, voorwaar, meenighen eerlyken, treflyken man, verongelykt*; *jaa onzen ganschen landaard, wiens trouwe, vroomheit, en eenvoudigheit, met de ou-*

trouw, [+]onvroomheit, en beveinstheit der Franchoizen, op eenen dagh niet te noemen waaren. Maar genoomen, wy hadden niet genoegh om ons te spieghelen, aan [+]1584. *onze geloofverwanten in Vrankryk; hoewel 't enkel gedenken der gruwelen, teegens hen gepleeght, meestendeels door den Kooning, alle door de Kooninginne Moeder, eenen yghelyke 't hair moghte doen te bergh staan; ten minste behoorde 't vervloekte voorneemen des Hartoghen van Anjou, teegens den persoon van zyne Vorstlyke Doorluchtigheit hooghloflyker gedachtenisse, teegens Antwerpen en de Vlaamsche steeden, ons een' eeuwighe leere te strekken. Zouden wy anderwerfs verzeilt op 't zelfste zandt, niet de spot aller volken verdienen? Het smaadigh afwyzen onzer Gezanten in Vrankryk; ende dat nu Pruneaux, tot stinkens toe, en zonder eenighe acht op de achtbaarheit zyns Meesters te neemen, ging flikflooyen, om ons te winnen, niet in 't gemein, maar van landt tot landt, stadt tot stadt, jaa persoon tot persoon; gaf, alwaar' 'er niet anders, wel argh te waanen. Dus een doen, zeeker, had geen zweemsel van eedelaardigheit, nocht eenighe lucht, oover zich, van Vorstelyke geur. Ook werd nooit yemandt schendigher bygebraght van eenen Franchois, dan wen hy, van heusche treeken, volst opschafte. Immers, dat aanzoeken, by deelen, meldde klaarlyk, dat men 't niet recht met ons voor had. Want, daar uit wilde scheuring volghen; die niet dienen kon, dan om toegang, aan den vyandt, te oopenen; dewyl den Kooning van Vrankryk geenszins geleeghen zouw vallen, 't ontleede landt in bescherming te neemen. Gissingen, geworpen op toekoomende dingen, die ons, door onlydzaamheit, in last, en door hoope van verlossing, werden ingebeeldt, moghten, in vastigheit, niet haalen, by een oordeel, gebouwt op zeekere wettenschap der voorleedene, waar uit men de aanstaande kon afneemen. Waaroover zy vertooners, ooverslaande, voor onnoodigh te beantwoorden, de behaaghlyke reedenen van beweeghenis zonder bewys, die men, zoo door den Heer van Pruneaux, als door de Brabanders en Vlaamingen, ook eensdeels door de Raaden, zagh voorgestelt; zouden doen blyken, dat de geene, die de sterkste middelen van aanporring scheenen, gansch maghteloos, en ongegrondt waaren. Noopende 't eerste; men beholp zich hier meê; Dat het oordeel van wylen zyn' Vorstlyke Doorluchtigheit behoorde te gelden. Dat de proef, die men had van de regeering zyner Majesteit oover haar onderzaaten, ons de zelfste billykheit beloofde. Dat alle Vorsten gewoon waaren, meer op geleeghenheit van Ryxverbreiding, dan op eighe beloften, te passen; en hunne vriendschap niet langer stond, als 'er oorzaak van steurnis voorviel, oft de wasdoom des eenen den andren deed omzien. Dat zyne Majesteit in veele deughden uitblonk, en haaren woorde groote maght gaf. Dat men den Hartoghe van Anjou, zyne dwaaling vergeeven moest, gelyk andren goeden Vorsten, die ook dikwyls gedoolt hadden. Dat zyne Majesteit, tot het begunstighen der inboorlingen, en 't vorderen der Onroomschen, zouw genoodight worden, door 't bemerken hoe zy de landen, teegens den Spanjaardt, quaalyk anders verzeekeren kon. En eindtlyk, dat men buiten alle zorgh zouw zyn, mits de schoonheit der aangeboode voorwaarden, en der geene, die men wyders bespreeken moghte. De Prins (bekenden zy) had bestaan, voor eenen van de wyste, kloekste, voorzightighste Vorsten der werelt; zulx men behoorde zynen raadt in zonderlinge waarde te houden; onaangezien dat ook niet kon gelooghent worden, den zelven, in Anjous toeleg, hoewel ten aller quaadste niet uitgevallen, bedrooghen te weezen. Maar zy wisten zich geenszins vroedt te maaken, dat hy ooit verstond, oft emmermeer verstaan zouw hebben, neevens d'andre gewesten, ook aan Vrankryk op te draaghen die van Hollandt en Zeelandt, altyds gehouden, van hem, tot een' veilighe wyk; niet uit staatzucht, oft eighe begeerlykheit, voor welke zy geloofden nooit plaats in zyn hart geweest te zyn; maar, om dat hy den Franchoizen de geheele zaak niet betrouwen dar-*

de, [+]*verklaarende, bywylen* (*zoo zy vernaamen*) *te twyfelen, oft zy ons, oft de Spanjaards dachten uit den neste te neemen. En daarom had zyn' Doorluchtigheit altyds zoo zorghvuldelyk getracht, Hollandt, Zeelandt, en Uitrecht te verzeekeren; en gemydt de zelve te vermengen met het werk van Vrankryk, oft van d'andre gewesten. Waar oover zy voor gewis hielden, dat men, om rechtzinnelyk den raadt zyner Doorluchtigheit te volghen, zich nemmer dien landtaardt onderwerpen moest. Te zwaar zoud' hun vallen, te oordeelen van de goede oft quaade regeeringe des Kooninx: doch zy lieten zich niet voor staan, dat men, uit zyn bestier tot noch toe, groote hoope van voordeel in onze zaake kon scheppen: gelyk zy, te voore, eensdeels hadden betoont. En 't geen daarteegens was bygebracht, bestond slechts in ydel vertrouwen. Dien van Rochel, naa zeeven oft acht felle aanvallen, en 't breeken van een goedt deel des Koninklyken geweldts of de wallen, was een wenschlyk verding ingewillight; ter geliefte, quansuis, van de Poolsche gezanten, om de eer te bewaaren*; *gemerkt de stadt, sint hun verzoek, noch drie oft vier stormen had afgestaan. In Poole was de gezuiverde Godsdienst geleeden*: *maar misschien zyn' grondtlyke meening niet ontdekt, mits de kortheit des tyds. Weeder gekoomen in Vrankryk, en tot de kroon, had hy strax niet pais met de Onroomschen gemaakt; maar eerst naa een driejaarigh oorlogh, 't langste van alle teegens hen; en als 'er veele wonderlyke treeken te werke gestelt, zyne kraften zeer gekrenkt waaren. De pais werd meede zoo trouwlyk niet onder houden, nochte de vryheit van den Godsdienst uit zoo goedt een harte gegunt*; *oft d'Onroomschen schuwden wel, in zulken getaale, en van zoodaanighe soorte te vergaaderen, dat het waardigh waare 't moorden, daaraan, op nieuw te beginnen. Ook moesten zy, by wylen, gedooghen, dat de oeffening hunner kerkzeeden wat raauwelyk gesteurt wierd. Men liet hun de steeden van borghtoght wel behouden, naa den tydt ter ooverleeveringe bestemt: maar de half uitgetooge zwaarden hadden nieuwe voorwaarden gemaakt. Met al 't welke echter, de Kooning van Navarre, al was hy eerste Vorst van den bloede, schoonbroeder des Kooninx, en wetlyk de naaste tot het Ryk, zich noch, te dier uure, van zyn' vriendschap niet darde verzeekren. En, hoewel de aangewonne landtschappen zich niet zoo zeer van goedt onthaal konden bedanken, dat wy diesgelyk hoefden te wenschen*; *zoo stond, nochtans, volken, die men voor nieulyx t'ondergebraghte zouw houden, geenszins 't zelve te verwachten, dat den geenen gebeurde, die, meer dan hondert jaaren, der kroone waaren ingelyft geweest: aangezien nooit landtaardt ter werelt, met versch verooverde gewesten, darteler omsprong, dan de Fransche: waar af, niet alleen Sicilie, Napels, en Milan, maar onze eighe steeden, in Vlaandre, die de Hartogh van Anjou had onder gehadt, wisten te spreeken. Kenners van den inborst der Grooten moghten meest, tot toestanding der zaake beweeght worden, door 't ooverdenken, hoe alle Opperheeren gewoon waaren, zonder op voorighe verbintenissen te passen, zich onderling geen' beloften langer te houden, dan tot dat den eene geleeghenheit voorviel, om den andre eenigh achtbaar voordeel af te zien; inzonderheit, als de maght des eenen te zeer scheen toe te neemen, oft wen zy zich geterght vonden. Maar dat gemein gevoelen zouw, huns bedunkens, hier zyne plaats verliezen, indien men, met ernst, op de gesteltenis der dingen wilde letten. 'De erfkrygh, tussen de Huizen van Valois en Borgonje, die, in meer dan hondert en tzeeventigh jaar en, door geenerley verding oft verbintenis, recht had kunnen ter neêr geleidt worden, t'elkenmaale weeder ylinx verryzende; was ten laaste gevelt, ende nu zoo lang onder gehouden, door heevigher haat, gevat, by de Koningen van Vrankryk en Spanje, teegens 't waare geloof. En deeze vyandt schap, eighentlyke grondt des verdrags van 't jaar vyftienhondert achtenvyftigh, was maghtigh geweest, de twee geboore doodtvyanden te verzoenen; en hen, teegens*

[+]1584.

+*aller menschen meening, hunne aangeërfde vlammende toghtigheit, naa elkanders landt en leeven, te lesschen; en aan eenen kant te doen zetten zoo veele eischen,* +1584.
weederzydelinx voorgewendt, en genoeghzaam om een' eeuwighe veete te voeden. Zy hadden nu zoo ruim eenen tydt, niet alleen vaste vreede, maar vriendtschap gehouden, en bewys daar af gedaan, laatende de schoone kanscn verloopen, die hun immiddels gebeurt waaren, om elkandren van 't gansche Ryk tc berooven, en biedende, d'een den andre, treflyken bystandt. Hoe konde doch, die al dit rypelyk ooverleidde, zich inbeelden dat nu de Franchois waare om eenen nieuwen gang te neemen? Hoe zoud' het hum doenlyk vallen, de bitterheit, ingezooghen, van zyn' kindsheit af, teegens den gezuiverden Godsdienst, uit zyn' adren te spoelen? Had het den Spanjaardt, in de jaaren vierentsestigh en achtensestigh, toen zyne maght onbelemmert, de Fransche gesplitst, geknakt, door 't inlandsch oorlogh, en in kindsche handen, was, anders dan aan wil gefaalt, om zyn' klaauwen in die kroon te slaan, en haar aan de zyne te klampen? Waande men, dat de Kooning van Vrankryk nu eerst bevroedde, dat hum de Heerschappy deezer landen oopen stond? Zoud' hy niet gemakkelyk daaraan hebben kunnen raaken, in de jaaren achtentzeeventigh en neeghenentzeeventigh, tachtigh en eenentachtigh, toen zy in hun geheel waaren, en de Koning van Spanje ganschelyk uitgeslooten? Zoo de staatzucht sterker, op dat pas, geweest waare, dan de haat teegens onze zaak, zoud hy Anjou met ons hebben laaten handelen? Oft, indien hy onder 's Hartoghen naam geschuilt hadde, zouden de dingen te flaauwlyk zyn gedreeven geweest, om ons buiten achterdenken van tzaamenspeeling te houden? Voorwaar zy hadden maar al te veel blyx gegeeven van hunne eendraght, en weederzydighe getrouwigheit, in den toeleg om ons, en alle handthaavers van 't zelfste stuk, te vernielen: en men moght zich wel verzeekeren, dat de Vorsten, indien zy emmer hun woordt betrachtten, het elkandren hielden; maar nemmer hunnen onderzaaten. Hy maakte zich droomen diets, die peinsde, dat den Koning van Vrankryk het oorlogh teegens dien van Spanje ter harte ging. Zy verstonden zich onderling, en trokken eene lyn. Kon iemandt gelooven, dat de Franchois het oevel had voor gehadt teegens den Spanjaardt, als Graaf Lodewyk van Nassau, uit raadt en last diens Kooninx, Berghen in Heenegouw, en Valenchien ooverraschte; zyne Doorluchtigheit hooghloflyker gedachtenisse, by onderstandt der zelve Majesteit, dat geweldighe heir te velde braght; en de Fransche waapenen, onder den Heer van Genlis, in dien oordt quaamen blikkeren; oft, als Don Antonio, Kooning van Portugal, in Vrankryk den bystandt van scheepsrusting verworf; oft, als de Hartogh van Anjou zich, in Brabant en Vlaandre, liet hulden? Gewislyk, aan den dagh van Sant Bartholomeus, de neêrlaagh van Genlis, het uitvallen des werx van Terçera, de proef gedaan op Antwerpen, het ooverleevren van Duinkerke, had men genoegh kunnen speuren, hoe ernstigh zy de zaak meenden, zonder elkandre, in gestaadigheit van trouw, te bezwyken. Desgelyx hadden ook de voorgestelde aanslaaghen op Provense en Languedok de vriendtschap niet kunnen scheuren: ende zoo men zich dieper te deezen handel liet' inleiden, daar wilde niet anders afkoomen, dan aanwas der zelve. Men scheen wel geschaapen, geen' beschuldighing van oovermaatigh mistrouwen t'ontgaan, vermoedende dat zyne Majesteit zich emmer met zoo vuil een' snoodtheit zouw bezoedelen, als, eenvolk, dat zich goedwillighlyk in haar armen quaame werpen, te verraaden. Maar, waare zulx niet beeter te verantwoorden, dan ons dochte ten eersten aanzien? Men ooverwoeghe eens, welk van beiden haar de meeste schande zouw schynen, by andre Mooghentheeden; ons, oft den Spanjaardt (*want een van tween moeste weezen*) *te bedrieghen. Aan den Kooning van Spanje vond zy zich* (*gelyk gezeidt was*) *door bewys van groote trouw, treflyken bystandt, eere, en eedt, verbonden.*

+*Konde zy leelyker laster begaan, dan met zulk een' trouweloosheit, als hum zyn' erflanden afhandigh te maaken, en een eeuwigh oorloght' aanveirden, teegens* +1584.
den geenen, die haar haare kroon had helpen behouden, toen' er zoo schoone geleegentheeden oopen stonden, om ze haar van 't hooft te rukken? Ten teegendeele, wen zy ons de part speelde, (*waar af minder wraak te vreezen stond*) *konde zy zich niet verdaadighen, met de uit spraak van 't Concilie van Constans, dat men den ketteren geen' trouw behoort te houden? Zoude des niet onz' eighe dwaasheit de wyte draaghen, dat wy, wel weetende, hoe zyne Majesteit, aan strydend geloof, door strydend verbondt, met strydenden eedt, verknocht was, haar geverght hadden onze parthy voor te staan? Waar 't niet onze rechte loon, verraaden te worden, van den geenen, die wy pooghden, teegens zyn' eer en eedt, tot verraadt te bekooren? Zeeker, 't gemein gebruik braght zulx meede: wy hadden 't ook, van onzer zyde, gepleegh*t; *en 't zelve van onze bondtgenooten te verwachten, wen zy zaaghen daar meede den vyandt te krenken. 'Derhalven, indien de Kooning van Vrankryk met oprechte deughden versiert was, naakoomer zyns woords, en standtvastigh in trouwe, hy zouw 't bezit deezer landen niet begeeren*; *maar ons mompen, en aan onzen ouwden Heere, ter verdiende peene, ooverleeveren: 't welk hum, tot lof, by alde werelt, gedyen moest. Want wy beleefden de ouwde eeuw niet, toen men 't verschalken van Troje, met een houten paardt* (*waar voor de Franchoizen teeghens ons dachten te dienen*) *en zeeghe, anders behaalt dan voor de vuist, verfoeide. Men zoud' hem gelyken by Kamillus, van wien de Falisker schoolmeester, gebonden en wel gegeesselt van zyn' leerkindren, te rug gezonden was; ende by Cajus Fabricius, en Quintusi Aemilius, die den Kooning Pyrrhus gewaar schuwt hadden, voor den Arts, aanbiedende hem te vergeeven*: *'t welk hun tot treflyke eere gereekent werd. Niet zoo lange was 't geleeden dat Kooning Lodewyk de elfde, en Hartogh Karel van Borgonje, hoe welanders doodt vyanden, zich, in eene zaak, zonder meer, onderling verstaan hadden; te weeten, in 't straffen des Constabels van Vrankryk. Waanden wy nu, dat deeze twee groote vrienden, die nooit tweedraghtigh geweest waaren, niet zouden kunnen oovereen koomen, om ons te doen boeten? Liet men zich niet dunken, dat de misgreep van Anjou als dan zoude gericht zyn? Want zy hielden niet, dat hy zich vert ast had met het voorneemen, om den persoon van zyne Door luchtigheit hooghloflyker gedachtenisse, de stadt Antwerpen, en andre, in handen des Kooninx van Spanje te brengen*; *maar met het slecht beleidt, waar door 't hum ontstaan was, het werk, dies hy zich genoeghzaam meester vond, te volvoeren. Verre doold' hy, die 'er anders af oordelde*: *dus lagh de rechte zin. Echter wilde men zyne zaak, met die van Philips den Goeden, in eenen graadt stellen. O hinkende gelykenis! Een harder, ziende eenen jongen hondt, naa een schaap loopen, zoude, zulx welvoor wulpsheit, en, daarom, niet ten arghste, neemen*: *maar speurende een wolfskalf daar achter, al hadd' hy 't een' wyl getemt, achten, dat het tot zyn aardt keerde; en zich des woeders quyt maaken. 'T scheen een slecht voorbeeldt*; *maar nochtans niet onbequaam, oft het schoon niet zoo wel op de waardigheit des persoons, als op de zaak, paste. Hartogh Philips was een goedigh heer geweest, en gerechtight tot den naam, die met zyn' stam en werken oovereen quam: ten welken aanzien, men hum zyne struikeling geirne vergeeven had. Maar den Hartogh van Anjou kende men voor eenen zoon van Henrik den Tweeden en Katharina van de Medicis*; *voor eenen broeder van Karel den neeghenden; persoonaadjen, booven afgemaalt naa 't leeven*; *en voor afgekoomen van eenen landtaardt, die onder de dubbelste der werelt gereekent werd. Dies moest men, voor zoo veel als ons belangde, zyn bedryf niet zoo licht zetten. Maar, de Kooning van Spanje behoord' hum zyn faalen wel ten beste te houden*; *gemerkt hy ongelukkigh in zyn' aanslaaghen geweest*

[+]*was, hebbende ook niet kunnen op doen, toen hy, om de Hugenooten in de fuik te leiden, zich by hunne parthy voeghde. Zouden d'uitheemsche volken, in 't verstaan deezer dingen, niet billyk met onze dommigheit deunen, oordeelende, dat wy, laatende ons, ten tweede, 't net oover 't hooft stryken, waardigh waaren alles te draaghen, wat ons oover quam? Dan, de goede voorwaarden, ons van zyne Majesteit aangebooden, en veel' andre, daarenbooven, te bedingen, zoo men dies noodigh hielde, zouden ons 't gansche pak des duchtens van 't hart heffen. Dit was de uiterste toevlucht van de dryvers deezer zaake*: *mits niemand zoo plomp gevonden werd, oft hy bezefte t' oover, dat ze vol zorghen stak. Maar, vernamp men, dat zyne Majesteit, als noch, yet anders, dan haare gunst, hulp, en heusheit, uitloofde, begeerende, dat wy ons gulhartighlyk, zonder veel beraads, onder haare vlerken zouden vlyen? 'T verslagh van la Mouillerie en Asseliers luidde ook, dat dit de meening der Koninginne Moeder was. En die van Brabant en Vlaandre, bekalt door Pruneaux, zoo te gelooven stond, zeiden oopentlyk, dat men op geene nauw bepaalde punten behoorde te dringen, die zy bekenden* (*maar vergaaten hunner keele*) *den Hartoghe van Anjou oorzaak tot oovertreeding gegeeven te hebben. Waar uit genoegh te bevroeden viel dat zyne Majesteit het werk, met geen' gebonden' handen, zoude willen aanveirden: immers niet, zonder te hebben, waar meede zy zich verzeekert hielde, van haare geliefte, met ons, te mooghen doen. Maar, genoomen, zy gaave hier in toe, jaa ons het wit papier, om het verding, naar onzen zin alleen, in te stellen; zouden wy, daar meê, bewaart weezen? Voorwaarden, parkement, en zeeghel, vochten niet: en, zoo een' handt vol burghers van Antwerpen zich niet beeter geweerdt hadde, dan de Blyde Inkoomst van Brabant; de beslechting deezer meeningtwist waare, op een uure, gedaan geweest, in zoo rond een Duitsch, dat wy, die nu de Fransche leuze, daar geroepen, niet konden verstaan, op 't uitleggen der zelve geenszins zouden twyfelen; maar die zoo klaar vinden, als de Hugenooten het vonnis van Sant Bartholomeus dagh. Ook viel 't onmooghelyk emmer zoo wel te daadingen, oft de Kooning zouw, ten minste, om zyn' wil te doen, eenen dagh treffen, in welken hy, verbeeterende de faaling van Anjou, ons van eenighe der voorneemlykste sterkten berooven konde, en gansch weerloos maaken. Oft genoomen hy begeerde dit niet te waaghen, wen hy maar een' wyl behaaghlyk regeerde, en gelaat maakte van onze verdaadighing te bevlytighen; wy wankelden zulx in onze besluitsels, en lieten ons zoo lichtelyk beweeghen, dat eenighe plaats van 't meeste belang* (*gelyk men in Vlaandre gezien had*) *gewillighlyk zyne bezetting ontfangen zouw; ende wy noch, ten laaste, ons zoo goedertier bewyzen, als te gelooven, dat schaars gesneede voorwaarden de Vorsten tot quaadt verwekten; eeven als de Brabanders, leggende de schuldt op zich zelf, zeiden, den Hartogh van Anjou, daar door, met reede, tot het bestuit zyner daadt gebracht te zyn. Ende hier toe werd reeds de wegh gebaant, als men ons pooghde te bepraaten tot handelen zonder bedektheit, en met het hart op de tong. Kende men wel yemandt slecht genoegh, om te peinzen, dat eenighe echtvoorwaarden, hoe verhoedelyk ook ingestelt, een quaadt huwelyk konden goedt maaken? Oft meinde men, tussen Vorst en volk zoo vast een' vriendschap en betrouwen niet vereischt te worden, als tussen man en wyf? Wie een van beiden geloofde, moest bedrooghen uit koomen. De hooghe wysheit en verzienigheit des Prinsen, die 't Hof en de wereldt zoo wel doorkeeken had, ende zelf oover alle zaaken gegaan; voor wien, mits zyne groote* [*]*verstandthouding aan alle oorden, geen ding plagh verberghlyk te schynen; was, in 't ontdekken van Anjous grondt, en van zynen schoonen aanslagh, te kort gevallen. Wat waanden wy? misschien dat onz oogh veerder toereikte? Wislyk, wy waaren Hollanders, en verstonden ons der hoofsche, Fransche treeken ganschlyk niet. Oft liet men*

[+]1584.

[*]correspondentie.

+*zich voorstaan, dat zoo hachlyk een' zaak, ons altyds, op de zelfste wyze, hoewel niet zeer t' onzer vroome, vergaan wilde? Maar, toegegeeven, wy waaren zoo* +1584.
voorzightigh, dat hy geen voordeel op ons kreeghe; zoud' hy, naa 't uitmelken onzer geldtmiddelen door schoone hoope, ons niet laaten van den vyandt met voeten treeden; en, gemaant om zyn' beloften, zeggen; Men moeste my volle onderdaanigheit bewyzen? Oste ten quaadtste koomende, zoud' hy zich schaamen, 't spoor van den verraader Chimay te neemen; en, houdende dien voet, welyemandt ontmoeten, die niet waare om allerley voorwaarden t' aanveirden, oft uit vreeze, oft meêgesleept van zynen aanhang? Men pooghde, ons, als van noodsweeghe, tot aangaan van deezen handel te porren, voorwendende, dat wy niet vermoghten des in gebreeke te blyven, ten aanzien van 't verbondt, gemaakt met d'andre Landtschappen: dat die van Brabant en Vlaandre, in geval van weederstreeving, dachten met den Spanjaardt te daadingen: dat de Fransche Majesteit, zoo wy ons nu te rug trokken, zich des bitterlyk belghen zouw, en, keerende haare gunst in haat, ons tot haar geliefte dwingen: *eindtlyk, onze inwendighe wonden van onbenoeghen en krakkeel; armoê van krysvolk, geldt, en geloof; mangel van achtbaar en genoegh ervaaren Hooft*; *regeering, verloopen tot d'uiterste wanschiklykheit*; *doodtstuipen van den Staat. Belangende 't eerste*; *zy wisten wel, dat de Landt schappen, in d'Uitrechtsche Vereening, elkandren belooft hadden, zich nemmermeer te scheiden, nochte by aanneeming van Heere, nochte in eenighe andre maniere: maar zaaghen niet, daar meê te kunnen beweezen worden, dat al de gewesten verplicht waaren, zulken Vorst in te haalen, als een oft twee der zelve moghten goedt vinden*: *gelykook, uit den toezeg van bystandt, niet volghde, dat men den aangebooden door den Kooning van Vrankryk aanveirden moest*; *oft anders te klaaghen viel oover weighering van hulp, aan den geenen, die der behoefden. Want men was schuldigh ons eerst te verzeekeren van de deughdelykheit zyner meininge, en de boovenverhaalde reedenen, van angst voor 't arghste, te weederleggen. Ende, oft de Brabanders en Vlaamingen, door ongeduldt in hunne ellende, 't welk alle goede raadt slaaghen verhinder de, d'aangeweeze bedenkingen niet vatten konden*; *oft, als in een' genoeghzaam verloore kans, uit vertwyfeltheit, een op al wilden zetten*; *zouden wy, daarom, gehouden zyn, ons zelf, en zoo meenigh duizent vroome luiden, neevens hen, ten bederve te voeren, en alle hoope tot richting der dingen te versmooren, daar wy noch zoo treflyke sterkten hadden om den vyandt te schutten, en midlerwyle te verwachten dat Gods genaadighe handt, die nooit verdaadighers van gelyke zaak, in 't uiterste verleeghen liet, ons te baat quaame? Wisten wy, uit het voorleedene, en de ongestaadigheit van alles hier ter weerelt, zonderling van 't stuk der regeeringe, geenen troost te scheppen? Men gaave alleenlyk acht op de groote veranderingen, die, in Vrankryk en Spanje, uit het ooverlyden der Kooningen, haare geboorte verbeidden*: *van welke schok schier geschaapen scheen heel Europa te waaghen, en 't onderste boovente gaan. Maar 't bedryf had geen ander oogh, dan oft men, wen 't ook aan reede ontbraake om ons te leiden tot besluit van deezen handel, ons, met voorspel van dwang, daar toe sleepen wilde. En die van Brabant dreighden uitdrukkelyk, 't en waare wy hunnen zin deeden, met den vyandt te ooverkoomen. Waaren deeze de rechte middelen van bereedinge? Hadden, bier toe, die van Antwerpen hunne wallen zonder weêrgad zoo praghtigh gebouwt; en zulke trotse bolwerken, om' er geen' beter moedt op te draaghen? Oft ver diende de schoonste stadt van Christendoom niet, dat men wat, om haar behoudenis, leede? De geene, die de Kooning van Spanje, zoo lang als Hollandt en Zeelandt oover de zee gebooden, met de waar de van al zyn' kroonen niet eenen dagh kon besluiten, zouw men hum die van zelfs gaan t' huis brengen? Zoodaane luiden moghten ander hart in Hollant koomen*

haalen; daar een' twee- oft driejaarighe omringing en benauwte, verdraghzaamlyk, van de arme stadt Goude was uitgestaan, daar de kleene stadt Alkmaar 't heele 1584. *geweldt van Spanje gebroeken had; daar de Leidsche burghery, gestorven van honger tot op de helfte, om de liefde der vryheit, een voorbeeldt van onbezweeke vroomigheit strekte. Hadden wy toen gesteunt op eenighe Kooninklyke maght? Oft al ditte geleeden, om, ten laaste, door de Franchoizen, oovergeleevert te worden? Zy vertoonders bekenden, echter, de groote noodt van Gent, Brussel, en Mechele, wel; en erbarmden zich innerlyk hunner; zonderling der zeer goede stadt Brussel, Maar ter goede trouwe, wen op heeden het verding met Vrankryk geslooten wierde, zoude wel eenigheder gemelde steeden den by standt zyner Majesteit mooghen aftoeven? Pruneaux, en de dryvers van dit stuk, zeiden' er zelf neen toe. Waar toe dit ylen dan? Indien wy haar, met onze eighe maght, wisten te styven, en zulx te voorzien, dat zy, zich voedende met de ydele hoope op de Fransche, het, tot in Hoy- oft Oestmaant eerstkoomende, moghten harden; hadden wy het dan, met die hachlyke hulpe, te waaghen? Wy konden de zelve steeden eeven zoo wel verzorghen, tot den naast daar aanvolghenden winter, en immiddels verwachten, wat geluk den Heere der heirscharen gelieven zouw ons te verleenen. Zy hadden groot vermoeden, dat men onze middelen dus verkleende, op dat wy ons, uit wanhoop van den vyandt te kunnen afkeeren, in zyne klaauwen gingen werpen*: *oft dat alles geschiedde tot een verwyt, als oft wy onzen Bondtgenooten niet naar behooren de handt reikten. Het eerste naamen zy daar uit, dat men onze maght zoo gering maakte, oft het aan den Spanjaardt stonde, heel Hollandt en Zeelandt met een gezight te vernielen. Sprak de voorgaande ervaarenis niet uit anderen mondt? In den voorleeden oorlogh, toen de middelen van gelde noch te zoeken waaren; de steeden ongesterkt en gescheiden; en ons de manier verborghen, waar meê zoo gemaklyk, alle aankoomsten tot de zelfste Landen konden belet worden; toen men, met groot gevaar, teegens den vyandt, ter zee, moest stryden; hadden wy wel manhaftelyk, den tydt van vyf jaaren, zyn geweldt weederstaan. Zoude ons nu, naa 't in sleur brengen van zoo schoone geldtmiddelen, maghtigh gestaadelyk den kryghte onderhouden; nu alle steeden zich gelyklyk met zoo treflyke voorschansen gedekt zaaghen; nu alle toegangen, jaa de minst' ook, ons bekent waaren, en zoo zorghvuldelyk voorzien, door vlyt van zyne Doorluchtigheit hooghloflyker gedachtenis; nu wy, oover de zee en zoete waateren, zoo volkoomelyk heerschten, dat' er de vyandt nocht zien nocht zeggen bad; zoud' ons* (zeiden ze) *nu, de enkle tyding van zyn genaaken zulk een' angst aanjaaghen, en 't schoudertrekken van Pruneaux zoo moedeloos maaken, dat wy, werpende alle hoope daar heen, de Spanjaards, verhoolen onder den schyn van Franchoizen, wilden in haalen? Zoo moet het Gode geklaaght zyn, dat de vroome Prins van Oranje, en zoo meenigh kloek man, zyn leeven gelaaten; zoo meenigh eerlyk burgher de uiterste ellende bezuirt had; voor ons, en een' zaak, waar in wy niet ten uiterste toe zouden darren volharden. 'T wit, daar men op mikte, was, dat de Kooning van Spanje, oft deeze koopmanschap al niet beslaagde, ten minste daar uit de vruchten genoote van onze flaauwhartigheit, die nooit in Hollandt quam, dan door de Franchoizen: gemerkt aldaar nooit plaats, met schande verloopen werdt, uitgezeidt Schoonhoove; en dat van hun. Daarentussen ontkenden zy den hachlyken standt der gemeine zaake niet: maar, wen het naaklaaghen daar in yet helpen moghte, zouden wel weeten te bewyzen, dat, door 't versmaaden onzes eighen vermooghens, en door vlaayen van ons zelfs met deeze looze hoope, onze bescherming, van aanbegin, verworpen was: hier door alleen veroorzaakt het vervallen der achtbaarheit van wylen zyne Doorluchtigheit, waar aan onze verdaadighing grootlyx gehangen*

had. Ende, zoo de Landtschappen de veertigh tonnen schats, jaarlyx belooft aan den

+*Hartoghe van Anjou, op dat hy hen t'onderbraghte, aan hunne verweeringe besteedt hadden; zy vertrouwden, dat men als nu deeze zorghlyke gesteltenis niet zouw behoeven voor te draaghen. Immers, indien zich als toen d' andre gewesten, elk naar zyne geleeghenheit, gequeeten hadden, gelyk die van Hollandt, Zeelandt, en Uitrecht, by de welke, binnen neeghen oft tien maanden tyds, tot bystandt hunner naabuiren, oover de achthondert duizent gulden ver schaft waaren, ontrent zeshondert duizent der zelve uit de Hollandsche koffers, booven 't onder houdt hunner bezettingen en oorloghscheepen, leggende meest in andre oor den; de Brabanders zouden nu niet behoeven tot deeze ondankbaar heit te koomen, noch uit te slaan van hun denken op daadingen met den vyandt, nochte die van Hollandt om hunne beloften te maanen. Ook viel wel deeghelyk te beduchten, dat de gemeente, moede des oorloghs en schattens, in haaren yver verkoelen zouw. Zy merkten ook genoegh, dat ons onze beste soldaaten begaaven. Maar kon welyemandt beeternis, hier in, uit den Franschen handel hoopen? De goedwilligheit, getrouwigheit, en zucht der Landt zaaten en krysluiden, sproot uit liefde tot de vryheit oft tot den Godsdienst. Kon het aanneemen eens Hoofts, dat meenigh duizent menschen, enkelyk om des geweetens wil, verdelght had, de geene, die den Godsdienste toegedaan waaren, tot behartighing onzer zaake verwekken? Konden, daar toe, de beminners der vryheit geprikkelt worden, onder eenen, dien zy, voor doodt vyandt der zelve, kenden? Wisten de steeden wel zoo veel onderscheids tussen Françhois en Spanjaardt, dat zy, om de keur, zouden 't uiterst willen afstaan? Het bleek geenszins, dat deeze goede hoope als noch veel goeds, in Brabant en Vlaandre, gewracht had. Zy vertooners hielden, ten teegendeele, zich ganschlyk ver zeekert, dat men door deezen quaaden toever laat, het geene ver liezen zouw, dat, tot noch toe, de zeekerste maght geweest was, en dus lang het bouwvalligh werk oover eindt gehouden had: naamlyk den yver der getrouwigheit, standtvastigheit, en lydzaamheit der gemeente. Want niemandt kon loochenen, dat het, tot hier toe, meer gehandt haaft geweest was, door de groote vlyt en vroomigheit eenes yghelyken in 't bezonder, dan door het kloek beleid* (*waar af weinigh te booghen viel*) *der regeeringe in 't gemein. Men kon ook wel bevroeden, dat' er, wen wy schoon met Vrankryk oover koomen waaren, noch moest gegeeven en geleeden worden. Maar als men de ronde waar heit wilde uit spreeken; zoo rees de verdrietigheit en onlust des volx alleenlyk uit deeze handeling, en uit de wanorde, die in 't bewindt gespeurt werd. Want, de vyandtschap, gevat uit het gepleeghde t' Antwerpen, bleef hun staaghs dwers in den krop steeken; waar oover hun, in geval van 't voltrekken deezes voorneemens, verveelen zouw eenen stuiver uit te schieten: en d'ongereeghel theit des bestiers quelde hen daaghelyx, tot wanhoopens toe, van te kunnen behoedt worden. Waande welyemandt, dat de Majesteit van Vrankryk waare om de dingen alhier op hunnen stel te koomen brengen? Maar die Kooning, zoo wy nu deisden, moghte zich des ervoelen, en ons, in oevelen moede, opkoomen. Voorwaar, wat wonders, dat men dus daane reedenen voor droegh. Waaren wy zyne beminde groote vrienden*; *hadde hy wettighe stof tot steurnis teegens den Spanjaardt; bood' hy aan, zyne kroon, teegens dien, om ons, te waaghen; hoe zoud' het hier meê dus haastelyk kunnen omslaan? Zoud' het hum zoo licht staan, van onzen vriendt onzen vyandt; van eenen vyandt des Kooninx van Spanje, zynen vriendt te worden? Ende zouden wy goedt en bloedt, met alles wat ons ter wereldt naast aan 't hart lagh, op zulk een ongestaadigheit staan laaten? Hier aan was wel te speuren, hoe fraay wy ons, met zyn vriendschap, zouden gescheept vinden. En, om te weeten, wat van zyn' vyandschap te verwachten viele, diende betracht, dat zyne geleeghenheit niet leed ons te lande te bevechten. Ook liet zich de Spanjaardt dunken, zyner hulpe, daar* +1584.

+toe, niet van noode te hebben. Ter zee waar 't hum niet nut; gemerkt hy, afsuydende
den koophandel van ons op Vrankryk, teffens zyn onderzaaten, van den hunnen +1584.
op deeze Landen versteeken zouw. Ende, naar 't beduchten van hun vertooners,
waar hy niet om ons de vriendschap, en den Kooning van Spanje 't leedt te doen,
van de vaart op Spanje te beletten; dewyl men niet hoefde te peinzen, dat ze t'
onzen voor deele werd toegelaaten. Ook had het geenen schyn dat ooit eenighe
Fransche haavenen, den Spanjaardt, op zyn begeeren zouden geweighert geweest
zyn. Zyne geleeghenheit vereischte zulx als noch niet. Hy zouw eerst schikken dat
men hum van eenighe haavenen verzorghde. Om alle welke reedenen zy, van de
drie voorgestelde weeghen, voor dit pas, den heilzaamsten oor deelden, onze
toevlught te neemen tot eighe middelen, en goede orde; ende ons, met de zelve en
de hulpe Gods, te verdaadighen, tot dat ons beeter slagh van uitheemschen bystandt
gebeuren mochte. En zy beloofden zich vaftelyk, dat, aan de gemeente in haaren
plicht, en aan de soldaaten in haaren yver, nimmermeer gebrek zoude vallen, indien
zy eenighe bequaame reegheling, in onze zaaken konden verneemen. Want, naar
dien wanorde 't meeste geweldt ter wereldt deed zwichten; en door zyn eighe zwaarte
instorten; zoo moest het ook geen wonder schynen, dat de zelve ons faauwmoedigh
maakte, daar wy eenen vyandt voor hadden, die ons zoo verre te maghtigh was.
Men moght zich ook wel verzeekeren, dat onze wanorde, wierd' er niet tydtlyk in
voor zien, de eenighe oorzaak onzer bederfenisse zyn zouw; ende geenszins de
onwilligheit der gemeente. Want, niemandt, oft hy zouw naa de bescherming jooken,
dewyl 't gevaar eenen yghelyke voor ooghen stond. Ende, hoewel men billyk groote
deernis met die van Brabandt en Vlaandre had; echter verblydde zich de vyandt
niet zoo zeer met zyn aanwinst aldaar, oft hy zoude al de zelve geirne afstaan, mits
bekoomende daar voor een eilandt van Walchere. Dan, oft ons verlies ock noch
zoo zwaar waare, zouden wy ons daarom, tot zulk een vertwyfeltheit, laaten
verrukken, als vergiftighde dranken in te neemen, om, door de gewisse dood, onze
pyn te verkorten? Zouden wy wel yemandt willen ophitsen, om onze huis, dat van
voore brandde, ook van achtre t' ontsteeken? Deeze waaren, huns bedunkens, de
inzighten, waar op men, in dit raadslaaghen, acht behoorde te geeven: 't welk, zoo
gedaan weird met vereischte aandacht en onpartydigheit, met naaspeuren der
voorleede geschiedenissen, en der handelinge van de Vorsten deezer eeuwe,
zonderling van Vrankryk en Spanje; zy twyfelden geenszins, oft men zoude bevinden,
dat zy oprechtelyk en getrouwelyk de waarheit hadden aangeweezen. Ende, zonder
ganschelyk te gelooven, en zich in hun gemoedt verzeekert te houden, en volkoomlyk
te gevoelen, dat het booven vertooghde niet faalen konde; zy zouden, niet alleen
hunne hulp en verlossing zoo graaghlyk omhelzen, als eenigh der andre leeden,
maar ook schroomen voor den ondank hier meede te behaalen, en den Vorste te
gemoet gaan, van wien zy weldaadt verwachten moghten. Want, in den
voorgegangen Hollandschen krygh, had het ongemak van dien, hunner steede, in
't bezonder gesmart; en haar smartte jeeghen woordelyk het verlies haarder soobre
neeringe, zoo zeer, als eenigher andre steede van 't zelfste gewest het haare. Zy
wisten ook wel, dat oorlogh Hollandt niet treffen kon, zonder allereerst op hunne
schouders aan te koomen; daar zy, ten teeg hendeele in de zwaarigheeden, te
verwachten uit deezen handel, zich niet geschaapen zaaghen den eersten last te
lyden. Waar uit genoegh bleek, dat zy hier toe beweeght waaren, door 't behartighen,
geenszins van hun bezonder, maar van 't gemeine welvaaren: ten aanzien van 't
welke geen' beduchtheit voor eenigh gevaar hen had kunnen afkeeren van rond -
en vryelyk te melden waar 't op stond; alzoo zy hunne, en der andre leeden
behoudenis dies wel waardigh achtten; en vastelyk vertrouw den, dat men, zulx uit
hun ver-

staande, [+]*naader op 't stuk zoude letten, zonder de reeds verklaarde gevoelens, van den Hooghen Raade, den Hollandschen Hoove, de Zeeuwsche Staaten, oft de voorgegange stemmen, tot een voor oor deel te laaten strekken. Waar toe zy de vergaadering, van weeghe der onderlinge lang duirighe liefde, eendraght, verbintenisse, en alles, wat van hun gezaamentlyk bezuirt was, baaden: zullende dit houden, niet alleen voor een groote goedertierenheit en getrouwigheit t'henwaarts; maar ook daar by, genoomen dat hunne reedenen te zwak gekeurt werden, nochtans bermerken, dat men hunne loutre vriendschap niet versmaadde; en 't zelve gedenken, voor de laatste daadt van hunner aller vryheit en oopenborstighe gemeenschap: zonder dat zy, tot belooning hunner trouwhartigheit, yet anders begeerden, dan, 't geen d' Allerhooghste hun toe moghte schikken, te verbeiden met een zuiver gewisse, hebbende zich gerust, en, voor Godt en de werelt, onschuldigh te vinden, als deeleloos aan de oorzaak der uiterste ellende, waar meede deeze handeling 't Landt zeekerlyk scheen te dreigen; tot behoeding van 't welke zy de Heemelsche genaade aanriepen*. Dit vertoogh gepast, zoo om gramschap en anxt, als kloekhartigheit te verwekken, ontstak, verschrikte, en moedighde teffens een goedt deel der vergaaderinge, en toogh het in zynen zin. Maar, 't meeste getal der Leeden luisterde bet naa 't kryten der noodt, en der Gemaghtighden van Brabant, Vlaandre, Mechele, die met het vuir voor de scheenen zaaten, en bitterlyk uitborsten, tot klaghten, men wilde hen ten beste geeven: daar 't nocht voor Godt, nocht schepsels van reedelyken aardt, te verantwoorden was, dat men, om bezondre inzighten, zoo getrouwe Bondtgenooten zouw laaten te gronde gaan; en daar men gewislyk alle gevaar kon stuiten, met aanneemen des Koonings van Vrankryk tot Opperheer, behoudens den Godsdienst, [+]en de voorrechten des Lands. De Ridderschap, dan, en Adel van Hollandt, naa 't brengen der zaak in omvraagh, rieden voort te gaan in 't aanzoeken der Fransche Majesteit; en, volghends de begeerte der Engelsche, Gemaghtighden, bericht als 't betaamde, naa Bolonje, oft elders in Vrankryk, daar 't dienstighst viele, te schikken; mits by 't verdragh niet ingewillight wierde, tot quetsing oft krenking der ouwde verbintenissen en gebuirschappen deezer Landen, met de kroonen van Engelandt en Deenemark, oft met de Henzesteeden; op dat de koophandel en zeevaart van [+]hier geen hinder leede. Deeze stem volghden (uitgezondert Amsterdam, Goude, en Monnikkendam) al de steeden. Met de zelve vergeleeken zich de Zeeuwen. Dies werd dit, voor 't verstandt van beide de Graafschappen, ingebraght ter vergaaderinge der Algemeine Staaten. Waar op zy, naa rypen ooverleg, besluit naamen, dat men, om uit dit rampzaaligh oorlogh te raaken, de Hooghe Ooverheit, aallyk, aan den Kooning en de Kroon van Vrankryk hadde op te draaghen, onder de oorbaarlykste voorwaarden, met behoudenis van den gezuiverden Godsdienst en de vrydoomen, onvermindert de verbintenissen en naabuirschappen met de Kooningen, Kroonen, en [*]Staatsche Regeeringen, met welke de Landen, ouwlinx, ten opmerke [+]der koophandelinge en zeevaart, ooverkoomen waaren: ende dat men, te deezen einde, de daadingpunten, berichtschriften, brieven van maghtighing en geloofenis, ontwerpen zouw, ten behoeve der Gezanten. Voorts werden die gekooren: te weeten, van Brabants weeghe, Rychart van Merode, Heer van Oorschot; Johan Hinkaart, Heer van [+]Dohain; Johan van Straalen, Heer van Merxem, Amptman van Antwerpen, die voor zyn vertrek ooverleed; en Meester Kornelis Aarsens, Loontrekkend Raadsman van Brussel: uit Gelderlandt, de Doctoor Elbertus Leoninus, Kanseler; Johan van Gent, Heer van Oie, ende Doctoor Geeraardt Voet, Raadsheer van dien Hoove: uit Vlaandre, Noël van Karon,

[+]1584.

[+]*De Hollandtsche Eedelen stemmen tot sluiting des handels met Vrankryk*.

[+]*De steeden, uitgezeidt Amsterdam, Goude, en Monnikkendam, volghen hen*; *desgelyx de Zeeuwen*.

[*]Republyken.

[+]*Besluit der Algemeine Staaten daar op*.

[+]*Naamen der Gezanten*.

[+]Heer van Schoonewal: uit Hollandt, Arent van Dorp, Heer van Maazdam; en Meester Kornelis Kaazenbroodt, Raadsheer van dien Hoove, die, mits een ziekte, hum aangekoomen in den Briel, weeder naa den Haagh keerde, zich van de reiz ontschuldighde: uit Zeelandt, Meester Jacob Valk, Rechtsgeleerde en Raadsheer van Staate: uit het Sticht van Uitrecht, Godaart van Reede, Ridder, Heer van Ameronge, die meede in den Briel eenighe quaal kreegh, zulx men, in zyne plaats, twee andren koos, naamelyk Johan Rengers, en Amelis van Aamstel van Minde: uit Vrieslandt, Jellegher Feitsma, en den Doctoor Hessel Aysma, Raadshooftman van dat gewest. Van Meccheles weeghe, waaren die van Brabant gelast, neevens Anthonis van Lalain, Heer van la Mouillerie, en Quintyn Taffin, Heer van la Prée, [*] bewindsman der geldtmiddelen. Tot geheimschryver werd hun Levyn Kaluart bygevoeght. Voorts gaf men hun brieven, aan den Prins van Espinoi, Pieter van Melun, op dat hy hun, in dit [+]Ambassaatschap, de behulpzaame handt boode. Ik bevinde dat die van Ooveryssel, onaangezien het ernstigh aanhouden des Graaven van Meurs, tot bewillighing in dit stuk niet te brengen waaren; ende, dat, terwyl zy daaroover raadtslaaghden, etlyke Jonkers van dien oordt, vernaamen, t' hunner koste, zeekere persoonen, aan den Kooning van Vrankryk, af te veirdighen, om vrye oeffening van den Roomschen Godsdienst, zoo binnen [+] de steeden, als ten platten Lande, te verzoeken; in meening (zoo men vermoedde) het handelsluiten daar door te vertraaghen, en den Spanjaardt, met tydt tot eenighen merklyken voortgank, te gerieven. Doch deeze slagh werd, voeghlyk en met bescheidenheit, verzet. Verscheide Schryvers geeven voor, dat ontrent deezen tydt, de Heer van Melroi, uitgemaakt door de Aartsbisschoppen van Koolen en Trier, ter aanmaaninge (zoo men meinde) van den vyandt, die 't verdragh met den Franchois zeer erduchtte, in Hollandt quam, om te proeven, oft men, naa eenighe form van verzoening met Spanje, wilde luisteren. Doch, dat hem ooit gehoor verleent oft geweighert werdt, verneem ik by niemandt, dan by Dinothus; naar wiens getuighenis, hy weederwaardelyk zouw afgeweezen zyn, met zeggen dat men genoegh verspieders in 't Landt hadde, en hy derhalven, op 't spoedighste te vertrekken. Welke onheusheit den Staaten, gewoon alle uitheemsche Vorsten met eerbiedenis te bejeegenen, en niet behoeftigh van stoffe tot eeven kort, en beleefder afscheidt, niet lichtlyk staat toe te vertrouwen. Wyders, de Heer van Pruneaux, beschonken met een' goude ketting van twee duizent gulden, en voorzien met brieven der Algemeine Staaten aan den Kooning, reizde voor heen [+]naa Vrankryk. Maar Paulus Buis, Voorspraak van Hollandt, verzocht zyn afscheidt van die Staaten: 't zy uit onbenoeghen oover de besneedenheit zyns weddes in berichtschrifts, gelyk hy voorgaf; oft dat hum 't hooft hing naa Deenemark, mits hem die Kooning (zoo gezeidt werd) met aanbieding van oovergroot jaargeldt, te zynen dienste noodighde; oft uit weêrsmaak in 't werk met Vrankryk, van 't welk hy, die naa Engelandt hielde, zyn meesters niet had kunnen afwenden. In dus eenen arbeidt gingen alhier de zaaken, terwyl de Prins van Parma, vervolghende zyn geluk, zich vast bevlytighde, om Gent, Antwerpen en Brussel, meer [+]en meer te benauwen. Die van Gent waaren nu ontrent drie vierendeel' jaars beslooten geweest; de lyftocht, die men gehoopt had, by d'een' oft d'andre geleeghenheit, daar binnen te helpen, in Parmaas handen gevallen, teffens met Denremonde; hunne armoê van eetwaaren zoo groot, zonderling onder de schamele gemeente, die de gevluchte huisluiden zeer vermeerderden, dat 'er veelen van honger vergingen. Brabant had genoegh met eighe verweering te doen; Hollandt, met het beleg der schanse

[+]1584.

[*]Commis.

[+]*Die van Overyssel weigheren 't besluit der Algemeinschap te volghen.*

[+]*Eenighe jonkers aldaar leggen toe op verhindering des Franschen handels.*

[+]*Paulus Buis, voorspraak van Hollandt, verzoekt ontslagh van dienst.*

[+]*Gent zeer benauwt.*

[+]teegens Zutven oover; 't Fransche werk, voeten in de aarde; en de lyders geenen tydt om de uitkoomst van dien af te wachten: behalven dat ze onzeeker was. Om al 't welke den flaauwmoedighen anxt aanging, die, als een smettend eevel, voorts, door breed uitmeeten van 't gevaar, op andren ooversloegh; en de Spaansgezinden de ooren opstaaken, gestyft daarenbooven, door den Heer van Champaigney. De zelve, zittende daar in zoo ruime gevankenis, dat yder, wien 't luste, hem, zonder schroomte, bezoeken moght, had ook veele harten gewonnen, en de Spaansche zaak zulx onderbouwt, dat, voor dien Kooning, geen nutter bewindsman te wenschen geweest waar, dan deez, dien de Gentenaars hum van zelfs te [+]voore hielden. Zy zonden dan gemaghtighden af, die, gekoomen by Farneze tot Bevere, aanvang van handel maakten: waar inne Richardot, Raadshooftman van Arthois, hun eenen zyner treeken van schranderheit speelde, geevende wat bots aan hunne hoope van de herschikte kerkzeeden vry te behouden, met enkel voorslaan dat het best waare, dit stuk, als 't gewightighste, tot op 't eindt te verschuiven. 'T welk alzoo ingewillight zynde; ging hy hun, hoewel het daadingen echter lang aanliep, in d'andre punten, der maate te gemoet, dat zy, verlekkert op het tydtlyk voordeel, den Godsdienst glyen lieten, als hy, op hun vermaan daar af, plat uit zeide, dat al't voorighe werk verviel, indien zy hier op styf stonden. Dies werd, den zeeventienden van Herfstmaant, het verdragh vast gestelt, op den volghenden [+]voet. *Vergiffenis en vergeetenis van allerley misdryf, geschiedt in [+]de beroerte; zulx ook, dat [*]bezondre luiden oft gemeenten, oover schaade oft verkorting, geleeden door eenighe ordeningen oft vonnissen, die, teegens hunne persoonen oft goederen, gegeeven waaren, niets zouden mooghen eischen*, [+] *dan tot last van bezonderen, die daar af genooten hadden. De stadt, poorters, en inwoonders, aldaar geweest voor het Eeuwigh gebodt, zouden, eeven oft zy nooit misdaan hadden, weederom treeden, seedert den dagh deezes verdings, in vol en vreedigh gebruik van all' hunne middelen [+]Ontervingen, giften, maakingen tussen de leevenden, oft ter zaake van de doodt, die ter weederzyden gedaan waaren uit haat van't geloof, geduirende de beroerten, stonden voor nietich en van geene waarde te achten; ende erffenissen, vervallen van rechte lyn oft stam, binnen den voorzeiden tydt*, [+] *hadden de naaste en wettighe erfgenaamen te volghen. Tot bewys dat men de stadt niet ontblooten wilde van volke, vergunde zyn' Hoogheit allen burgheren en ingezeetenen, aldaar te mooghen met der woone blyven, den tydt van twee jaaren, zonder onderzocht te worden; mits mydende alle onorde, arghernis, oft ontstichting; om, immiddels, te ooverweeghen, en te besluiten, oft zy in de oeffening van den Roomschen Godsdienst begeerden te leeven; ende, zoo neen, onverhindert te vertrekken uit den Lande, t'hunner beste geleeghenheit: in welken gevalle men hun het vry en volkoomen gebruik hunner goedren zouw toelaaten, om daar meede te handelen, de zelve te vervoeren, te verkoopen oft vervreemden, naar hunne geliefte; oft anderszins die te doen regeeren, waarneemen, en ontfangen, by zulke persoonen*, [+] *als zy goedt vonden daartoe te kiezen en te maghtighen. Alle aangeheeve pleitingen, vonnissen, brieven van genaade, van Rechte, en diergelyke voorzieningen, verleent by de geenen, die binnen Gent hadden gezeeten, als luiden des Raads van Vlaandre, samt by de Majestraaten der zelve stadt, tussen persoonen die aldaar jeeghenwoordigh, en toestanders van hunne rechtspraak geweest waaren, moesten in kracht blyven, om verwarrenis te schuwen: welverstaan dat de gedoemden zich, by weeghe van [*]Beroep aan den Grooten Raadt moghten voorzien; den welken men, zonder zwaarigheit [*]Herheffing*

[+]1584.

[+]1. [+]*Punten van dien.* [*]Particuliere.

[+]2.

[+]3.

[+]4.

[+]5.

[*]Appel.

[*]Relief.

zoude inwillighen; gelyk meede dien van Gent, teegens vonnissen aan 's Kooninx zyde geweezen: en belangende de vonnissen, ge-

geeven, [+]*aan d'een oft d'andre zyde, by* [*]*mangel van verschynen, oft om* [*] *hardnekkigheit, tot laste van persoonen niet jeeghenwoordigh, zouden de gedoemden gehoort worden, en gestelt in hun geheel, aangaande hunne eischen en antwoorden; ten minste onder weldaadt van herheffinge. Tot betaalinge van hunne renten, en andre lasten, en schulden, moghten zy in feur houden* [+]*de gemeine, bezondre, en andre middelen toen loopende, zonder daar toe nieuwe* [*]*vergunning te behoeven; behoudens nochtans, dat men geen' betaaling deede, aan de geenen, die vyanden zouden zyn, en in oorlogh blyven, teegens den Kooning, en de Steeden en Landtschappen zyner gehoorzaamheit; alles buiten naadeel der* [*]*gevoorrechtighden, ende ter tydt toe, dat by zyne Majesteit, anders daar in verordent wier de. De voorzeide stadt, burghers, en inwoonders*, [+]*van Gent, zouden, mits deezen, zich weederom begeeven onder 't gezach ende gehoorzaamheit van den Koning als Graave van Vlaandre, hunnen oppersten en aangebooren Heere, in den zelven staat, als zy ouwlinx geweest waaren, om geregeert, in* [*]*burgherorde gehouden, en bestiert te worden, naa de zelve gewoonten en voorrechten, die zy, voor de* [+]*beroerten, gebruikt en genooten hadden. De Koning zoude weederom keeren tot zyne* [*]*Landsheerlyke middelen: desgelyx alle Prelaaten*, [*]*Genootschappen, Kapittelen, Kloosters, Gods- ende gasthuizen, samt alle andre persoonen*, *hebbende de zyde zyner Majesteit gevolght, oft zich vertrokken naa onpartydighe plaatsen, koomen in hunne goederen, om de zelve vry en volkoomelyk te gebruiken, eeven als te voore; onaangezien verkooping oft vervreemding der zelve: welverstaande echter, dat men geen' uitkeering van vruchten oft inkoomsten van onroerende goederen, ofte van renten, ontfangen en besteedt by onthiet der gemelde Majestraaten, moghte eischen; 't en waare dat de bezondre persoonen voordeel daar uit getooghen hadden, buiten toestandt der zelve Majestraaten; waar af de kennis den gewoonlyken Rechteren bevoolen bleef: ende op 't geene, dat bezondre persoonen van d'een oft d'andre zyde moghten ontfangen hebben uit hunne goedren en inkoomsten, samt het geene, 't welk, noch niet aangetast by den* [*]*Voorspraak der Kooninklyke geldtkaamer, yemandt hun schuldigh was, zoude geen onderzoek, nocht eenighe uitkeering daar af gedaan worden. Ten opmerke dat al de ooverdaadt* [+]*en ongereegheitheeden, gepleeght binnen der stadt, waaren gebrouwen (gelyk zyn' Hoogheit zich zeekerlyk bericht vond) tot groot verdriet der arme gemeente, door een kleen getal, niet van burghers, maar van oproerighe persoonen, geweeken oft gebannen uit andre plekken, ende derwaarts gevlooden; zoo had zy zich vernoeght, in plaats van twaalf persoonen by haar geeischt, met zes alleenlyk t'haarder keure; ende aan drie der zelve noch het leeven vergunt, behoudende d'andre drie, om daar meede te doen naar haar goeddunken: ende, naardien de gemaghtighden, verklaarende, met bewys van alle needrigheit en onderdaanigheit, zich bereidt om aan te neemen, 't geen hun, van weeghe zyner Majesteit, werd aangebooden, en zich daar meê te vreede te houden, nochtans zeer ootmoedelyk gebeeden hadden om verbreiding der genaade, tot spaaring toe van 't leeven der drie uitgezonder de persoonen; was hun van zyn' Hoogheit, om noch zachtmoedigher te gaan, en te betoonen, dat zy, uit naame zyner Majesteit, den plicht eenes goedighen vaaders jeeghens zyne verdoolde kinderen wilde doen, het leeven meedegeschonken, gelyk den andren* [+]*drie. Desgelyx stond zyn Hoogheit toe, dat, in plaats van driehondert duizent goude kroonen by haar geëischt, de Majestraat, burghers, en inwoonders, tot erkentenis der genaade hun beweezen, en ten deele tot vervalling der kosten, gedraaghen by zyne Majesteit, om't volk van oorloghe zoo lang t' onderhouden ontrent de stadt, zouden opbrengen*

[+]1584.

[*]Defauten.

[*]Contumacie.

[+]6.

[*]Octroye.

[*]geprivilegieerden.

[+]7.

[*]Gepoliceert.

[+]8.

[*]Domainen.

[*]Collogien.

[*]Advocaat Fiscaal.

[+]9.

[+]10.

tweehondert duizent kroonen eens: waar van men, by [*] *hoofdelyke schatting der burgheren, inwoonderen en vreemdelingen, aldaar zynde, zulken gedeelte vinden zouw, als men gevoegh-*

[*] Capitatie.

lyk [+] *bekoomen konde; zonder yemandt te laaten vertrekken, hy en hadde eerst zyn aandeel betaalt, en* [*] *vrye reisbrief verworven van de Majestraat; en de rest zaamelen by zulke middelen, en op zulke* [*] *daghbepaaling, als men naaderhandt moghte goedt vinden. De Heeren van Champaigney, en van Croix zouden ontslaakt worden; gelyk ook, ter andre zyde, Jelis Borlut en* [+] *Jan van Damme. En zyn Hoogheit beloofde, mits deezen, dien van Gent*, [+] *hen, van nu voortaan, te regeeren, bestieren, en handelen, gelyk goede en getrouwe onderzaaten en vassaalen des Kooninx; en te bezorghen, dat zyne Majesteit deeze punten toestonde, goedt kende, en bevestighde, binnen drie* [+] *oft vier maanden naa de afkundighing*. Hierenbooven streelde Parma die van Gent met zeer aanminnigh schryven, meldende: *Dat hy hen achtte voor nieuwlinx gebooren uit hem, door 't werk deezer verzoeninge; ende hen, voortaan, niet als Landtvooghdt wilde handelen, maar gelyk een vaader de vruchten van zynen lyve*. Het noemen der zes buiten gedonge persoonen ging niet toe, zonder opspraak van Richardot: dien men naa gaf, dat hy zich door groote schenkaadjen liet koopen tot verschooning van veele ryke luiden, terwyl elk hunner vreesde onder dat getal gestelt te worden. Eindtlyk viel deeze zwaarigheit op Antonis Heiman, Scheepen; Reinier de Pester; Lukas Majaart, [*] Loontrekkenden Raadsman; Lieven Meinkens; Pieter Baliaan; en Joost de vleeshouwer. Heiman en Majaart, hebbende de sleutels van den kerker doen afdrukken en naabootsen, raakten alzoo daar uit. Meinkens verzaakende zyn geloof, ontsloegh de Landtvooghdt, voor een' geringen penning, ter voorbeede van zeekre Joffrouw. De ooverschietende drie betaalden zwaar ransoen. Op den neeghentienden werd het verdragh afgeleezen. 'S daaghs daarnaa tooghen de bezettelingen ter stadt uit; en Walsche, Borgoensche, Duitsche vendels, daar in; tien van elx. Voorts werd de Heer van Champaigney in de Steêvooghdy gestelt: in de Wet enkle Roomsgezinden en uitgeweekenen: die (naar de wyze van verstootelingen weeder tot staat keerende) teegens de haave der Onroomschen, met het ooverhoogh te schatten in den omslagh der tweehondert duizent kroonen; en teegens de persoonen der onmaghtighen tot betaaling, met langduurighe van kenis, bitterlyk woedden. Oorzaak, dat eenighen hunne toevlucht tot Farneze naamen; by wien zy meer bescheidenheits en reedelykheits, dan by hunne meêburghers, vonden. Thans [+] herbouwde men 't Slot op den ouwden grondt: en, met der tydt begaaven zich veele treflyke en gemeine poorters, die 't Onroomsch geloof beleeden, naa Hollandt, Zeelandt, en andre oorden; zulx men zeide, dat de stadt niet de helft haares volx behield. In 't begin der zelve maant, toogh Verdugo uit Steenwyk, door Giethooren, met zeshondert mann' tevoet, [+] tweehondert te ros, en een goedt getal waaghenen, gelaaden alleenlyk met zes schuitkens, naa Geelmuide. Daar leidd' hy zeeven oft acht wooningen aan koolen, en, hebbende in den zelven hoek, en in Mastenbroek, een deel paarden, koeyen, en andre goedren gerooft, keerde, versteeken van zyn hooftwit, weeder naa Steenwyk. Want, een Jan Henrixzoon, Amsterdammer, bekoort, door den Ooverste Taxis, de stadt Kampen, daar 't op aangezien was, in vlam te zetten, raakte in hechtenis, [+] en beleedt het verraadt; waar oover hy, neevens eenen genaamt Berner, aan eenen paal geworght werd, en voorts verbernt. Des avonds naa den twaalfden, te neeghen uuren, vielen de bezettelingen der schantse, [+] teegen oover Zutven, in eenighe loopgraaven der Staatschen, en verjoeghen de waakers: doch moesten ter middernacht weederom ruimen; en leeden grooter schaade dan zy deeden; hoewel de beleggers, onder andre soldaaten, vier oft vyf amptluiden verlooren.

[+] 1584.

[*] Passepoorten.

[*] Termynen.

[+] 11.

[+] 12.

[+] *Parma schryft zeer minlyk aan die van Gent.*

[*] Pensionaris.

[+] *De burgh wort herbouwt. Veele poorters vertrekken.*

[+] *Verdugo doet een toght, in meeninge Kampen, by verraadt, te bekoomen.*

[+] *Dat faalt hum.*

[+] *Vitval der bezettelingen van de schans teegen oover Zutven.*

Dusdaanigh krysbedryf geschiede daar altemets: waar in, dan d'eene, dan d'ander parthy booven

+stond. Steedewaarts was geen lyftoght te voeren, dan met sterk geleide, dat ook, by wyle, bestookt en gesloopt werd. 'S nachts naa den neeghentienden +quam Verdugo voor de vesting Otterdum; begroef zich ter weederzyden aan den dyk, en plantte daar terstondt twee stukken geschuts. De verweerders, daarenteegen, gaaven, zoo uit de schans, als uit de oorloghsscheepen, vreeslyk vuur; 't welk etlyke Kooningschen wegh nam oft wondde. Als deeze nu hier, tot in Wintermaant, gemart haddeh, werd het blokhuis met alle nooddruft voorzien. Echter bleeven z' 'er leggen.

+1584.

+*Verdugo voor Otterdum.*

+Maar, op den zeevenden van Wynmaant, vroegh in den morghen, vond zich Verdugo onder Hasselt, met zes- oft zeevenhondert knechten, gereedt om, by behulp van 't mistigh weder, met het oopenen der poorte, ter stadt in te streeven. Doch gekoomen voor de Zwartewaatersche poort, op den timmerwerf, jaa zommighen tot binnen de hamey, schouden ze de baan onklaar, deisden en gingen naa Meppel. Korts te voore vernaamen Prins Maurits en zyn' bygevoeghde Raadsluiden, dat veertien oorloghscheepen, hebbende elk hondert mann' op, met een zuidwesten windt, van Duinkerke t'zeil gegaan waaren: 't welk vermoeden gaf van eenighen toeleg op Medenblik, Enkhuizen, oft Tessel, oft d'andre eilanden. Dan de Ooverste en steeden van Westvrieslandt, dies ylinx gewaarschuwt, waaren flux in de weer, met bezetten der gevaarloopende plaatsen, en houden van goede waght; zulx de Duinkerkers daar geen' +kans vonden. De Algemeine Staaten, bevroedende wat voordeel de vyandt, uit de plekken, die onder hem laaghen, genoot, hadden, te deezer tydt, het woonen ten platten lande van Ooveryssel, Drenth, Twenth, en, daar ontrent, afgekeurt; en bevoolen in 't Graafschap Zutven, het ampt van Breevoort, de dorpen van Hengel, Tselem, en Reurloo, te verwoesten; desgelyx de landen by Grol, Anholt, Waardt, Waardebroek, de Vooghdy, Wyzen, de gansche Twenth: in Zallandt, de kerspelen van Ommen en Hardenbergh; voorts de geheele Drenthe, ook naa Meppel toe, dat daar onder behoort; Giethoorn, samt andre dorpen om Steenwyk; het landt van Linge, zoo wyd en breed als men konde.

+*Hy meint Hasselt t'ooverrassen: vergeefs.*

+*Het woonen, ten platten lande van Ooveryssel, Drenth, en Twenth, verbooden, door d'Algemeine Staaten.*

Dit gebodt scherpelyker +gedaan, dan noodigh was, aan de uitvoerders, dien 't meêging, werd, niet alleen graatighlyk ontfangen, maar, by uitlegging, noch veel scherper gemaakt. Want het krysvolk houdende bezetting in die oorden, dreef, dat al de ingezeetenen, hier door, ten zwaarde ende vuure waaren oovergegeeven; zulx de soldaat met huh, naar zyn welbehaaghen, moght omspringen. Waar op bystere balddaadt, ooverlast, en kneeveling volghde, tot zwaare steurnis der Ridderschap en steeden van Ooveryssel, die, derhalven, hunne gemaghtighden, aan den Raadt van Staate +ter oostzyde der Maaze, schikten, om te vertoonen dat zoodaanigh een besluit, en 't geene daar uit sproot, onchristelyk was; en te verzoeken, dat men van 't aangevangen werk afliete. De Raadsheeren, antwoordende, hier inne niets buiten de Christelykheit, oft reedelykheit, maar 't geen loflyke Regeerders, in gelyke geleeghenheit plachten te doen, gepleeght te zyn by hunne meesters; dat zy ook niet onderstaan zouden, 't besluit der zelve te herhandelen; weezen nochtans, zoo, teegens hunne hoope, de verzoekers hier op voorder dringen wilden, hen aan +d'Algemeine Staaten. Deeze naamen, korts daarnaa, 't gemelde platte landt weeder in hunne veilighe hoede, ter tydt toe, dat, met kennis van zaaken, anders beslooten wierde. Des beloofden de Ooverysselaars, maantlyx, naa den ingank van Wintermaant, naar den nieuwen styl, te verschaffen zeevenduizent eenhondert gulden, om bekeert te werden, voor eerst, zoo verre als die strekken moghten, tot betaaling det bezettingen van dat gewest en andre plaatsen daar aan grenzende. Alzoo werd

+*Etlyke landen bevoolen te verwoesten.*

+*Klachten daar oover.*

+*'T gebodt wort herroepen.*

+het voorigh onthiet weederroepen; 't volk van oorlogh gelast, de huisluiden, die, te dier oorzaak, noch in hechtenis gehouden waaren, daatlyk kosteloos en schaadeloos te slaaken. Seedert hebben d'Algemeine Staaten deezen voet gevolght, houdende 't platte landt in hunne bescherming, onder zulke schatting, als, van tydt tot tydt, bedongen werd. Op den +zeeventienden van Wynmaant, beëedighden d'Uitrechtse Staaten den Heer van Villers, Alexander de Zoete, tot Stadthouder oover dat gewest, op een wedde van twaalf duizent gulden 's jaars. Te zynen ooverstaan, maakten die van der stadt Uitrecht, op den dertienden der naastvolghende maant, een ordening, meêbrengende het instellen eenes Erfraads (zoo zy 't noemden) van veertigh mannen, om, geduirende hun leeven oft bequaamheit, te regeeren. Waar toe niemandt stonde te beroepen, hy en waare een gebooren burgher, oft gegoedt binnen 't Landtschap, en, ten minste, tien jaaren burgher en inwoonder geweest; oft een Riddermaatigh, oft ander aanzienlyk persoon, gebooren en gegoedt in eene der kleene steeden, ofte ten platten lande, die vyf jaaren gestaadelyk in der stadt gewoont hadde, oft zyn burgherschap zoo lange gehadt. Graaf Willem Lodewyk van Nassau, gekooren, van de Vriesche Staaten, op Midwynmaant, +tot die Stadthoudery, werd daar in bevestight, t'hunnen verzoeke, door d'Algemeine, by lastbrief van den tienden in Slaghtmaant. Ten tweeden daaghe hiernaa, hield men met de hulding van's Kooninx zoon, gaande in zyn zeevende jaar, tot Prinse van heel Spanje, binnen Madril een' prachtighe hooghtydt, vereert met het byweezen van drie Japonsche Kooningskens, die naa Roome reisden, om den Pauze gehoorzaamheit aan te bieden. Op den dertienden van Wynmaant, zond Graaf +Philips van Hohenloo, aan de Hollandsche Staaten, zeeker geschrift, by 't welk hy, naa verhaal zyner diensten hun gedaan, vertoonde; *Dat, mits het ooverlyden des Prinsen, hooghloflyker gedachtenisse, begonnen was, eenen niewwen eedt, waar in, van hunne Eedele Mooghentheeden, niet gemelt, maar alleenlyk d' Algemeinschap genoemt werd, den krysvolke af te +vorderen: 't welk, ongeneeghen daartoe, den Prinse Maurits, en den Staaten van Hollandt, in plaats van wylen zyne Doorluchtigheit, gezwooren had, met verklaaring van daar by te willen blyven. Nietteegenstaande dat wylen zyne Doorluchtigheit, en hunne Eedele Mooghentheeden goet verstandt met hem, in stoffe van oorlogh, plachten te houden, was, buiten zyne kennis, Graaf Harman van den Berghe, afgedankt, en zyn regement aan La Mouillerie gegeeven; ook de voorzeide eedt den krysluiden aangeverght, daar men niet behoorde eenen andren te doen, zonder zich eerst van +den voorighen ontslaaghen te zien. In der daadt, hy speurde, dat d'Algemeinschap niemandt eenigh genoeghen gaf, en inzonderheit hum altyds teegen was, hoewel zy daar toe geen' oorzaak, maar verscheide merklyke diensten, seedert de Gentsche bevreeding, van hem, nochtans onverplicht aan haar, genooten had. Van de zelve, onaangezien de zwaare kosten by hem gedraaghen, en't spillen van hondert duizent gulden hum herwaarts geschikt van zyne Vrouwe Moeder, had hy nooit, naar luidt zyner afreekeninge, eenighe verzeekering, oft reedelyk bescheidt kunnen verwerven; maar met lang en vruchteloos vervolgh daarom, zoo veel te meer geldts verteert. Eindtlyk, vindende zich verleeghen, en aanhoudende om eenighe gereede penningen, was hy, op de stadt van Roermonde, en 't Huis te Meeghen geweezen, om vierduizent gulden te beuren, daar men, mits de vyandt beide die plaatsen bezat, niet eenen stuiver bekoomen kon. Derhalven verzocht hy schriftelyk antwoordt, om te weeten, onder wat eedt ende last hy en de oorloghsluiden staan zouden, ende onder wat naam oft tytel hy daar oover gebieden; samt waar hy de groote kosten, noodigh tot de reize naa Zeelandt, die hum op-*

+1584.

+*Alexander de Zoete, Heer van Villers, word Stadthouder oover 't Lant van Uitrecht. Die van de stadt Uitrecht stellen eenen Erfraadt in.*

+*Graaf Willem Lodewyk van Nassau wort Stadthouder oover Vrieslandt.*

+*'s Kooninx zoon gehult tot Prinse van geheel Spanje.*

+*Vertoogh des Graaven van Hohenloo aan de Hollandsche Staaten.*

+*Hy klaaght oover d'Algemeine.*

geleidt [+] *was, te vinden had*. Die van Hollandt, naa dat zy, hier op, het [+]goeddunken des Raads van Regeeringe gehoort hadden, schikten gemaghtighden aan den Graave, om hem te bedanken, voor zyne meenighvuldighe en getrouwe diensten; met verzoek, dat hum geliefde, in den gewoonlyken arbeidt en yver te volharden, ten opmerke van de zwaarigheit, waar inne zich Antwerpen en Brussel bevonden, en van den afbrek, die zyner eere en vernaamtheit, by 't verlies dier steeden, beschooren scheen. En, dewyl, mits het droevigh ooverlyden zyner Doorluchtigheit, alle maght en gezach der zelve, den Prinse Maurits, en Raade van Staat, was opgedraaghen, den welken die van Hollandt en Zeelandt zich meede onderworpen [+]hadden; zoo zouden de Gezanten aanhouden, ten einde zyn' Genaade zich gevallen liete, den last van Algemein Veldooverste van de voorzeide Regeeringe t'ontfangen, en daar toe den behoorlyken eedt te doen. Des had men haar maantlyx een wedde van vyftienhondert gulden toe te voeghen, oft meer, naar de Gemaghtighden met haar ooverkoomen konden; ten hooghste van tweeduizent gulden; te betaalen by Hollandt en Zeelandt, naar gelang van elx aandeel in de gemeine lasten. De krysluiden hadden den eedt van getrouwigheit, aan die van de Regeeringe, te doen, en den eedt van gehoorzaamheit aan zyn' Genaade: der welke die van Hollandt en Zeelandt altydts trachten zouden zulk genoeghen te geeven, [+] als reedelyk en behoorlyk waare. Hohenloo, te vreeden met dit afscheidt, vervolghde zyn' reis naa Zeelandt; en quam van daar tot Berghen op Zoom: werwaarts hy een deel volx ontbood, voorziende voorts teegens 't onheil dat op koomende weeghe was. Te weeten, Beerwoudt, Ooverste der stadt, stond om ze aan den vyandt te leeveren: maar merkende althans, dat men 't oogh, op hem en al zynen handel, hield, begon voor 't arghste te duchten; en, hebbende niets onbeproeft gelaaten, dat tot zyn voorneemen diende, vlood naa den Prinse van Parma; daar hy eevenveel geacht, als doorgaands zyns gelyke bestanders van stukken, tot begunstighing der welke hun fortuin te eerlyk is. Sint sterkten de Bondtgenooten deeze voorburgh van Hollandt en Zeelandt zeer, en stelden'er den Heer van Market tot Steêvooght. Ik zouw geen' zaak van zoo gering belang verhaalen, als 't verlies van 't Huis te Winsum voor de Staaten, en 't herwinnen van 't zelve door die van Niemeeghe; hadden, uit deezen [+]togh, de Kooningschen geenen inval gekreeghen, dat'er kans waarom de stadt te bemeesteren by gelyke geleeghenheit; om welk te doen verschynen, zy 't Huis te Balghoye innaamen. En hoewel de Nieumeeghsche bezetting, op dat pas, wyzer was: jaa zeeker Spanjaardt, gebynaamt Fonseca, die aangenoomen hadt hun binnen eenen slagh te voeghen, daar aangehouden werd; zy slaakten d'eensgehapte hoope niet; maar onderwonden zich, met den zestienden daaghraadt van Slaghtmaant, den wal te beklimmen. Doch als'er nu een maatlyk deel, tussen twee wachten door, ingeraakt was, werdt de steêsoldaat des gewaar, en viel'er op, met hulp der goedwillighe burgheren: zulx de vyandt daar zesendertigh ladders liet staan, en zesentneeghentigh mann' leggen. Want, wat betrapt werd, was 't lyf quyt; denkende d'ooverhandighen, mits hunnen heeten moedt, om geen vangen: een verzuim, waar door 't geheim des toelegs verhoolen bleef. De vreughd, om 't behouden van Berghen en Niemeeghe, was nauwlyx recht gesmaakt, als de bezetting van Oostende aan 't muiten sloegh: 't welk den Prins van Parma bekoorde tot tinteling hunner trouwe, by aanbod van acht maanden solds, in baar geldt. Dit werd den Algemeinen Staaten oover gebrieft; en teffens het zwaar vermoeden, gegeeven van eenen der Hopluiden, met uitvaaren: *Hy wilde zich aan die man Gent houden, daar hy al zyn' vrienden en goedren had; zynde ook geen' reede, dat twee gewestekens*,

[+]1584.

[+]*Bezending der Staaten van Hollandt aan hem met bescheidt op zyn verzoek*.

[+]*Zy begeeren hem tot Veldooverste*.

[+]*Hy laat zich genoeghen*; *en reist naa Zeelandt*; *voorts naa Berghen op Zoom, dat gevaar liep van aan den vyandt geleevert te worden, door den Steevooght Beerwoudt*.

[+]*Die loopt oover naa den vyandt*.

+*als Hollandt en Zeelandt, den Graafschappe van Vlaandre, de wet zouden stellen*.
En veelen, zoo van de Majestraat, als aanzienlyke burghers, hadden nu den schrik gevat, en zich van daar gemaakt. De Ammiraal Treslong, gestelt in Zoomermaant lestleeden, tot Ooverste der stadt, by lastbrief van wylen den Prinse, werd dan derwaarts afgeveirdight, om de geenen, die hy op weederspannigheit oft weifeling bevonde, aan te tasten, en de vendels te verwisselen: 't welk men oordeelde gevoeghlyxt te kunnen geschieden, met aanvangen by paaren. Gekoomen tot Oostende, trof +hy daar alles in 't war: doch stilde eindtlyk, naa maghtighe moeite en gevaar van zynen persoon, de knechten met een' maant betaalings: waar op zy monstering en nieuwen eedt deeden. Hunne moedwil, mits 't gemelde vertrek van Regeerders en poorters, was zoo hoogh gesteeghen, en de tucht zulx vervallen, dat zy, straffeloos, om een kleen genot, de huizen ter needer worpen oft schonden: waar oover hy, hebbende den Hopman Morquin gelast tot haar bestier in zyn afweezen, hum en den krysraadt der bezettinge beval, het breeken oft quetsen, van allerley gebouw, by tromslagh te verbieden, op den hals, ban, oft andre peene t' hunner bescheidenheit. Voorts braght hy 't verandren der bezettinge, zonder ongemak, te weeghe; ende quaamen d'uitgeweekenen weeder in. Onder dit struikelen en opstaan (als oft men daar aan, en met het vestighen van Regeeringe, niet bekommerings genoegh gehadt hadde) werd noch de rust +der kerke, door tweedraght, geschudt. Jan Pieterszoon, Predikant in den Haaghe, had het gelaaden op zynen amptgenoot Hieronimus Hortensius, die, geteelt uit Lambertus eertyds schoolvooghdt tot Naarde, de waardy der goede werken te breedt scheen uit te meeten, darrende dryven, dat een voortganger in zonden het eeuwighe Ryk en leeven, wen Godt het hum schoon geeven wilde, niet ontfangen kon. Hun knibbelen, begonnen al oover twee jaaren, duirde, met maaken van aanhang, en splitsing der gemeente, tot dat men geenen naarder raadt vond, dan andre in hunne plaatsen, en Pieterszoon in het Dorp Kastrikom, Hieronimus in dat van +Wassenaar, te zetten. Tot Medenblik rees ook zwaar krakkeel; eerst tussen de Lidtmaaten des Geloofs; daarnaa tussen de Majestraat en den Kerkraadt: 't welk, zoo dieshalven, als ten aanzien van de geleeghenheit der steede aan de Zuyderzee, en om dat 'er veele Roomsgezinden woonden, te zorchlyker geoordeelt werd. Jeuriaan Henrixzoon, Bediener des heilighen Woords aldaar, ziende de onlust daaghelyx aangroeyen, nam zyn afscheidt. Een ander, hebbende gestaan binnen Heerentaals, tot het oovergaan dier plaatse toe, werd naa Medenblik geschikt, en den Wethouderen aanbevoolen, door den Ooverste Sonoy; doch, by hen, naa het doen eener proeve, afgeslaaghen. Sonoy eischte reede van dien: de Regeerders gaaven ze. Zoo bleef 't werk een' wyl staan. Thans zonden zy naa Leide; verworven van daar, door sterk aanhouden, den Predikant Meester Petrus Hakkius te leen, voor den tydt van vier maanden: en braghten hem, teegens 't verzoek des Kerkraads, op stoel. Daar lagh een vendel van Sonoys Regement, onder Hopman Marten van Wolfwinkel; die zynen Kornel, van 't geen 'er omging, verwittighde, en last kreegh, den Leidschen Leeraar te vermaanen, dat hy zich, van wyder mengenis in de zaak, buiten wettigh beroep van de gemeinte, te hoeden had: oft de Ooverste zouw benoodight worden, tot verzeekering der stadt, en rust der kerke, naader daar in te voorzien. Op welk aanzeggen, gedaan des zaaterdaaghs, Hakkius antwoordde, bereidt te zyn tot gehoorzaamheit aan den Ooverste, 't en waare Burghermeesters hem ander bevel gaaven. In de Vroedschap, vergaadert om hieroover te raadslaaghen, viel verscheidenheit van zin; achtende zommighen, dat de

+1584.

+*Die word geslist door Treslong*.

+*Twist tussen de Predikanten in den Haaghe*.

+*Moeite tot Medenblik eerst tussen de lidtmaaten der kerke*; *thans tussen den Kerkraadt en de Majestraat*.

[+]Predikant behoorde zynen dienst te achtervolghen; zommighen, dat het beeter waare, den naasten Zondagh, zonder preeke, te laaten verby gaan, uit vreeze [+]1584.
voor ongemak tussen soldaaten en burghers; en dewyl doch d'Enkhuizer Klasse stond, om, binnen twee oft drie daaghen, tot Medenblik te verzaamen. Ten laaste vond men goedt, dat de Burghermeester Dirk Pieterszoon, verzelschapt met twee Scheepenen en den Geheimschryver, 's andren morghens by den Hopman ginge, om hum 't rechte bescheidt der ontfangen' orde, en dubbelt van Sonoys brief, af te vorderen. Maar Wolfwinkel gaf hun nocht afschrift nocht leezing van den brief; en alleenlyk tot antwoordt, hy wist wat onthiet hy had van den Ooverste: wilde zich daar naa richten. En, als de Burghermeester zeide, dat hy zich zoo verre niet in 't stuk hoefde te steeken; brak hy uit tot onheusche en heftighe woorden: waar door de anxt der Majestraat zulx verzwaarde, dat het gevoelen der geenen quam oover te weeghen, die tot uitstel der preeke rieden. Echter schreef Wolfwinkel zeer bitter en smaadelyk van Hakkius aan Sonoy. Tussen de Regeerders der stadt en de Predikanten der Klasse, viel ook veel sporrelings, door wantemper der gemoeden, zoo van d'een als van d'andere zyde. Hakkius, verklaarende onder hunne gewoonlyke kerkordening niet te willen staan, schold ze voor aanwassende tieranny; en oovergoot Sonoy met het zelfste zap, om dat hy hum, onbekent en ongehoort, zynen dienst had doen verbieden; stadts vreede alzoo gesteurt; de arme zielen, hongerende naa Gods woort, haare spyze onthouden; den armen hunne aalmoessen. 'T welk hy begeerde, dat, door de Predikanten, aan Sonoy, bekent gemaakt wierde; oft hy zelf zoud' het hum schryven. Hier op antwoordden die van de Klasse, zulx te zullen en moeten doen. Voorts baaden zy de Regeerders, Hakkius van den stoel te houden, en erbooden zich zels tot waarneemen van den dienst der kerke aldaar, ter tydt toe, dat zy, van eenen anderen, naa behoorlyke bewillighing, voorzien waare. En, als dit der Majestraat niet smaakte, briefden zy alles oover aan Sonoy, met vertooning, dat het spoedigh verschynen zyns persoons, binnen der stadt, noodtlyk vereischt werd: zonderling dewyl de Burghermeesters plat uit zeiden, dat zy zich, van deeze zaak, aan de jeeghenwoordighe Hooghe Ooverheit wilden gedraaghen. Middelerwyle bedaarden de Wethouders van hunnen schrik, en moedighden Hakkius tot voortvaaren in zyn beroep: waar oover hy, slaande 't verbodt in den windt, zich weederom vervorderde te preeken; jaa, in volle kerk, eenen tieran te maaken, van den geenen, door wiens last het gedaan was; hoewel hy Sonoy ongenoemt liet. Dit hield de Hopman den Ooverste niet verhoolen; voeghende daar by, *dat de Leienaar zulken toeloop kreegh, oft zelf de Paus van Roome daar gekoomen waar, om aflaat uit te deilen. Men liet zich wel rondelyk hooren, dat het'er niet deughen zouw, oft de Geuzen moesten ter poort uit. Jaa de boeren begosten te luisteren, peinzende dat hy gansch Paapsch was: zoo dubbeldt kon hy hun toepraaten. De meeste Paapisten, die eertydts teegens de Burgher meesters geweest waaren, trokken althans eene lyn met hun: jaa neeghen en boog hen, voor Hakkius, als voor hunnen Godt. De rechte roervink was Ryswyk, vooghd van 't Blokhuis. Doch de ooverkoomst zyner Eedele gestrengheit kon alles noch redden; zoo het daar toe, door draalen, niet te spaade wierd.* 'S daaghs voor dit schryven van den derden in Wintermaant, had Sonoy een ander ontfangen, 't welk, spreekende uit den naame van Prinse Maurits en den Raadt van Staate, hum beval zorgh, voor de behoudenis van Medenblik, te draaghen; alzoo het, door d'inwendighe twist, lichtelyk in 's vyandts handt moghte vallen. Hy schikte dan, op den vierden daar te weezen; bragh't'er, zonder, naa't begeeren der Burghermeesteren, 't verlof der Vroedschap af

+te wachten, hondert soldaaten uit Enkhuizen in; leidde eenigh volk op het Slot; deed de zynen den Predikant Hakkius oopenbaarlyk vangen, en hem voorts vertrekken. Welker daadt, niet alleen de Wethouders dier steede, maar ook de Majestraat en Kerkraadt van Leide, zich grootelyx belghden. Thans quaamen de Slotvooghdt Ryswyk en Burghermeesters van Medenblik klaaghen, aan de Staaten van Hollandt, met verzoek om beeternis hunner eere en achtbaarheit. Hier op hoorden de Staaten 't verslagh van den Raadsheer Niclaas Kaamerling en Thomas Thomaszoon Burghermeester van Haarlem, Gemaghtighden, die zich, van hunnent weeghe, ter plaats gevonden hadden, om te verneemen hoe 't 'er stond, en gegaan was. Deeze spraaken Sonoy ernstelyk voor, vertoonende, dat hy 't geen, waar toe zyn ampt hem verplichtte, en, daarenbooven, niets uit eighen hoofde gedaan had, maar de orde der Ooverheit gevolght. Waar teeghens de klaaghers zoo veel wisten by te brengen, dat men hen vraaghde, wat manier van voldoening by hen begeert werd. En als zy verklaarden zich vernoeght te zullen houden, zoo men Hakkius t'hunnent voorts de vier maanden uit liete dienen: deeden de Staaten hen vertrekken, en vorderden den Gemaghtighden, daar op, hun gevoelen af. Dit gedroegh, dat aan de achtbaarheit van Sonoy meer, dan aan die van de Burghermeesters van Medenblik, geleeghen was, en ongeraaden, Hakkius weeder daar te laaten koomen. Doch, om vreedes wil, moghte men hun, voor dit maal, vergunnen, eenen Dienaar uit het Noorder gewest, oft uit Amsterdam, oft Haarlem, te noemen, om als dan, by den Kerkraadt en gemeente, beroepen te worden. Ende, hoe het ten laatste hier meê afliep, is my niet gebleeken: dan alleenlyk dat de Staaten Meester Joost van Menin, Raadsheer des Hoofs van Hollandt, en den Doctoor Nicasius van Sille, Loontrekkenden Raadsman der stadt Amsterdam, naa dien oordt zonden, om bescheidelyker kundschap te bekoomen, en parthyen te vereenighen, waar 't doenlyk: zoo niet, hun weedervaaren oover te brengen, op dat men +daarnaa, in der zaake deede, 't geen behoorlyk gevonden wierde. Inmiddels gaaven de zelve Staaten van Hollandt orde aan Sonoy, om zyne Kornelsbende te vermeeren, tot op tweehondert hoofden; desgelyx 't vendel in Medenblik; en, tot Enkhuizen, booven de daar jeeghenwoordighe +bezettingen, by goeddunken der Burghermeesteren, eenenvyftigh poorters aan te neemen, uit de vroomste en vertrouwtste, op tien gulden ter maant, en onder eedt van zich te quyten gelyk andre soldaaten des Lands. Die van Vrieslandt schikten eenen krysbouwmeester naa Otterdum, met geleide, en vyftienhondert gulden, zoo tot versterking der plaatse, als betaaling der inleggende knechten. Ende, oft schoon +de Kooninghschen, uitgekoomen met eenen Pot en twee groote Jaghten, zes Staatsche scheepen verooverden; hy raakte, met het zyne en 't geldt, in de Schans: zulx het vestighen niet naableef. Maar de Engelsche Kooningin, ziende ons in 't handelen met Vrankryk, den vyandt in 't verooveren van stadt op stadt, voortgaan; zulx eindelyk hqel Neêrlandt +scheen te willen vallen in handen van den Franchois oft den Spanjaardt, naabuiren, voor haar, zoo erduchtelyk d'een als d'ander; vierde haar' voorighe strakheit wat, en schikte, met lieflyke letteren van geloofenis, die op den laatsten van Wynmaant geteekent waaren, den Heer Davidson aan d'Algemeine Staaten. Ingeleidt t'hunner vergaaderinge, op den achtsten van Wintermaant, ontfouwd' hy de reedenen zyns Ambassaatschaps; die hier op draaiden. *De doodt van wylen den Prinse hooghloflyker gedachtenis, zoo veel goede steeden en sterkten seedert verlooren, en +'t argheren der zaaken in't gemein, hadden haare Majesteit, booven maate, bedroeft, ten aanzien van 't gebuirschap, d'ouwde verbintenis, en*

+1584.

+*De bezettingen in Noordthollandt versterkt.*

+*Orde tot betaaling der knechten in Otterdum, en sterken der plaatse.*

+*Zes Staatsche schepen, daar voor, genomen.*

+*De Kooninginne van Engelandt zeind eenen Ambassadeur aan d'Algemeine Staaten.*

+*Zyn aangeeven.*

+*vriendschap, waar door zy zich, tot bezondre zorghvuldigheit, oover den welstandt, de rust, en behoudenis deezer gewesten, verplicht kende. Zy hadde wel mooghen lyden, dat d'Alderchristelykste Majesteit gedient geweest waare met het aanneemen van de bescherming der zelve, gezaamder handt, neevens haar. Maar haar Ambassadeur Staffort, gezonden om zulx voor te draaghen, had nauwlyx gehoor konnen verwerven, en sober antwoordt gekreeghen. Mits welke koeligheit, smaakende naa toeleg op sleipen der zaake, haare Majesteit gepraamt was geweest, hem herwaarts te stuiren, om, onder aanbieding van alle gunst en mooghelyke hulpe, berichting van de geleegentheit der dingen te verzoeken, en aanwyzing van weeghen, waar oor zy best geredt konden worden. Dies zoude den Heeren Staaten gelieven eenighe persoonen te maghtighen, om, dien aangaande, met hem in mondtgemeenschap te koomen: zynde echter de meening haarder Majesteit niet, het werk met Vrankryk, zoo men daar in yet verder gedaan had, te verachteren; oft zich ter Heerschappye van de Landen in te wikkelen*. De Staaten bedankten de Kooningin hooghlyk, voor haare goede geneeghenheit; +en den Ambassadeur voor d'aangenoome moeite. Tot gesprek met hem, kooren zy de Heeren, Poederle, Meetkerke, Menin, Sille, Roelsius, en Thin: dien hy, naa verhaal zyner voorighe reede, eerstlyk afvorderde hoe 't met de Fransche handeling stond, en oft ze voltrokken was, oft niet, om zich naa 't bescheidt hier op t'ontfangen, wyders te mooghen schikken in't uitleggen van zynen last: ten tweede, in wat gesteltenis hunne zaaken zich bevonden, en wat middelen zy tot onderhoudt van den krygh hadden; om, naar gelang der zelve, geholpen te worden. De Gemaghtighden, met belyden van groote gehoudenis der Landen in de Kooninginne, die 't gelieft had hunne bescherming der Kooning van Vrankryk aan te beveelen, antwoordden op 't eerste punt: *Dat haare Majesteit oover ontrent een maant oft zes weeken, verwittight was van den staat des handels en van der Staaten besluit, meêbrengende 't beroepen des Allerchristelyksten t'hunnen Vorste; behoudens den gezuiverden Godsdienst, de handtvesten, en ouwde gewoonten; op de tytels, 't recht, en de hoogheit, waar op de heerschappy eertydts by Kaizar Karel den vyfden aanveirdt bleek. Dat de Staaten, dienvolghends, aan den Kooning, eenen brief, en afschrift van den zelven aan haare Majesteit, gezonden hadden: seedert ook de rest der voorwaarden beraamt; zulx hunne Gezanten reisveirdigh naa Vrankryk waaren, wachtende niet, dan op goeden windt*. Noopende het tweede punt, vertoonden zy, *dat de Prins hooghloflyker gedachtenisse, in Bloeimaant lestleeden, door zeekren Eedelman, wel eighentlyke kundschap van de gesteltenis der gewesten, en van de kraften der zelve, zoo te waater als te lande, aan de Kooningin gegeeven had; en de Staaten als noch, niet teeghenstaande de zwaare schaaden hun oovergekoomen sint de doodt zyner Doorluchtigheit, eevenveel volx en scheepen van oorlogh onderhielden. Maar zy voelden zich der maate gekrenkt, dat de hulp der Kooninginne hun zoo hooghnoodigh was, als zy haare Majesteit, daarom, met aanbieding van hunnen zeer ootmoedighen dienst, vuirighlyk baaden*. Hier op verklaarde d'Ambassadeur weederom, zyn' boodschap geenszins tot verwarring hunner zaaken te strekken: ende voeghd' 'er voorts by, *Dat derhalven, dewyl 't werk met Vrankryk zoo wyde gebracht was, en die Kooning maghtigh genoegh, jaa maghtigher misschien dan zyne Meestres, om de Landen te beschutten; geen' naader oopening, van 't geen zy gedacht had met de Staaten te doen handelen, behoefde gedaan te worden. Doch hy zoude haar van 't gehoorde verstendighen; en hier blyven, tot dat zy hum weete van haar welbehaaghen deede*. Voorts bood hy den Heeren Staaten zynen dienst aan, waar die, by haare Majesteit, oft elders, hun moghte te staade koo-

+1584.

+*Hy komt in onderhandelingh met der Staaten Gemagh. tighden.*

men: [+]alzoo hy, hebbende, eenighe jaaren, in deeze landen gewoont en verkeert, zich, diesweeghe, t'hen waarts verplicht hield. Aan welk bescheidt, en voorneemelyk zyn verblyf, dat geschaapen was, hoewel den Franchois eenighe scheemering te geeven, hem nochtans te rekkelyker in 't daadingen, oft immers te veirdigher tot uiting zyner meeninge, te maaken, veelen een goedt genoeghen naamen. Boven deeze verquikking, kreeghen de Staaten, ontrent drie weeken hier naa, een' tyding, waar by 't geluk hun eenigherwyze scheen toe te lonken. Te weeten; twee brieven, gericht, uit Maastricht, aan den Prinse van Parma, maar onderschept op wegh, gaaven aanblik van hoope, dat hy 't benauwen der steeden van Brussel, Antwerpen, en Mechele, zachter zouw moeten opneemen; oft, hardebollende in dien oordt, andre plaatsen van belang, door gelds gebrek, en daar aankleevend bederf van krystucht, in d'uiterste vertwyfeltheit laaten vallen: waar oover de yetwes gesmoorde brandt van haat lichtlyk weeder, zoo heevigh als ooit, teegens den Spaanschen naam, opgaan moghte, [+]en alles aan 't hollen helpen. D'eene geschreeven den vierentwintighsten van Wintermaant, door Desiderius van Sestigh, Kanseler des Kooningschen Raads oover Brabant, die zich binnen Maastricht onthield, klaaghde; *hoe Rodrigo de Castro, Spaansch Hopman, aldaar in bezetting gekoomen, begonnen had den staat en de rust van de stadt der maate te stooren, dat' er grouwzaame zwaarigheit uit dreighde te volghen; 't en waare zyn' Hoogheit spoedelyk daar teegens voorzaaghe. Hy genoeghde zich schier met geenerley herbergh hem aangeweezen; maar wilde al de werelt doen verhuizen, om zich en zyne soldaaten te gerieven. Jaa men was gedrongen geweest, hum te gevalle, de schatkaamer van 's Kooninx brieven, naamlyk de griffy, daar de geheimenissen zyner Majesteit en des Raads, ordentlyk, tot yders gevoeghlykste behulp, verwaart werden, te leedighen: onaangezien dat' er geen verschiet van andre, en veel bequaamer, wooningen ontbrak. Daarnaa had hy zoo onmaatigh eenen eisch van penningen, tot onderhoudt zyner bende, gedaan; dat het gansche gewest van Limburgh, en Oovermaaze, samt alle de middelen der inwoonderen van Maastricht, niet toereiken konden om die te voldoen: zulx hy, in plaats van te koomen zyn vendel ververschen, al 't goedt van een Landtschap, en teffens van die stadt, wel zoude wenschen in te stokken. Hy brandtschatte de Geestlykheit, en zette ze op geldt; ontfing des, van dagh tot dagh, groote sommen; zonder de zelve te willen laaten korten aan 't geen hum van de stadt verschaft werd. Jaa, hy had* (*wat onbeschofte vermeetelheit?*) *tot verklaaring zyns voorneemens, den landtzaaten van Limburgh en Oovermaaze brief kens gegeeven, die, ingestelt oft onderteekent met zyn' eighen handt, zoo verre buiten 't spoor van alle billykheit liepen, dat reeds de afschriften daar van, uit Luik, naa Brussel, Antwerpen, Mechele, en elders gezonden waaren, om 't volk op te ruyen teegens de tieranny der Spanjaarden. Met welke, te oovergroote onbescheidenheit, hy en zyns gelyke Hopluiden wel moghten zoo dapper een' moeite berokkenen, als de voorleede geweest was; en zyn' Hoogheit, op eenen dagh, doen alles verliezen, wat zy, in zoo veel jaaren had ingewonnen. Want, eerstlyk, dreef de verbolghenheit, gereezen uit dit scheeren, de Geestelyken der stadt zoo byster oover dwers, dat zy, niet kunnende aan den Hopman, bestonden hun leedt aan God te wreeken; hebbende begonnen alle [*] heilighdoomen, kleinnoodjen, en kerksieraaden, te verkoopen; daar neevens verbooden, de gewoonlyke klokken meer te luiden, de kaarsen t'ontsteeken, op de orghels te speelen, en muzyk te zingen. Hunne zangers, en andre knaapen, altydts gebruikt tot den dienst Gods, wilden zy afdanken; en waaren'er al meê doende. Waar oover zich zeer groot geschrey verhief, zonderling op zulk een' Hooghtydt als de Kersdaaghen. Zaa-*

[+]1584.

[+]*Afgeworpe brieven uit Maastricht aan Parma, melden groote wanorde van 't krysvolk aldaar.*

[*]Reliquien.

ken, +(*zyns oordeels*) *die op gelyke ontsteltenis dachten uit te koomen, als ouwlings, door de verdorvenheit der kerkluiden, was verwekt geweest. Daarenbooven, had* +1584.
de gemelde Hopman, oft zyn volk, de Majestraat, wen zy weigherde al hunnen wil te doen, wel aan den hals darren dreighen. Jaa hy zelfs was gehoort, beloovende den Wethouderen van daar niet te scheiden, zonder eerst yemandt van hun, met zyn' dagge te dooden. Ook had zich zyn Vendrich vervordert, twee der Scheepenen, een der welke teffens den Kooning voor Ontfanger diende, gevangen te neemen: ende dit op het pas, als zy beezigh waaren, om hum de groote sommen geldts, die hy eischte, te doen leeveren. De zelfste Hopman had zich niet ontzien, zyn' soldaaten oopenbaarlyk, tot moorddaadt, aan te hitsen, en hun te zeggen, dat zy hunnen waarden, zoo hun de zelve niet gaaven wat hun lustte, den, kop zouden breeken. Deeze waaren alleenlyk de merkelykste stukken: want het vertoonen van 't gansche treurspel zouw te lang vallen. Hum, die schreef, docht, in ootmoedt, en onder verbeetering, dat zyn' Hoogheit dit niet moghte laaten sloeren, zonder behoorlyke berichting daar af te neemen, om de goede onderdaanen zyner Majesteit te vernoeghen: vallende anders te duchten, dat het eerlyk gevoelen, 't welk een yghelyk had van zyn' Hoogheit en haare goedertierenis, heel verdwynen zouw, en de algemeine liefde, t'haarwaarts ontfonkt, in wreevelheit verwandelen. Zeeker, de vendels, naa 't lyden van veel ongemax in 't leegher, dienden hunne verfrissing te hebben; maar alles in reedelykheit, en zulke maniere, dat zygevoeghlyk onderhouden wierden, de gemeente niet heel gevilt. Hy wist niet, wat hum van den zelven Hopman te oordeelen stonde, dan dat hy raazende, en buiten zinnen, moest zyn. Want men speurde, in hem, nocht reede, nocht bescheidenheit, nocht eenighe goede, oft deughdelyke wyze oft weezen, die in eenen Eedelman behoorden te blinken. Maar hy zocht niet dan geldt, en al zyn' heevigheeden schooten naa dit wit. Waare 't zelve te bekoomen als eertydts, men moghte hum dies meer toeleggen. Dan 't landt vond zich ten uiterste verleeghen; gelyk zyn' Hoogheit, uit d'algemeine verwoesting, wel kon afmeeten. Ende dies te min betaamd' het, zulke ooverdaadt met ooghluiking verby te gaan. Men moghte die eenighzins verdraghlyk achten, wen hy noch zyn bende, die in jammerlyken staat was, herstelde. Maar nemmermeer zouwd' hy dat doen: want hy verquistte al 't groote geldt in zyn' wellusten en zottigheeden. Weshalven zoo gulzigh een' gierigheit te onlydelyker viel. Hy, schryver, had, tot noch toe, door de vingeren gekeeken, zonder zyn Hoogheit te waarschuwen; op hoope dat de Hopman zich, naar den tydt en de reede zouw schikken: maar, ziende den zelven, van quaadt tot ergher, voortslaan, en zyne handelingen genoeghzaam om al de werelt weêrspannigh te maaken, was hy, plichtsweeghe, benoodight geweest, de naakte waarheit eener zaake, die tot zulken ondienst zyner Majesteit, en zyner Hoogheit, strekte, vrymoedigh oover te schryven. D'andre brief, afgeveirdight op den achtentwintighsten der zelve maant, door Gommicourt, Steêvooght van Maastricht, luidde, *Dat de Majestraat, en andre Eedelen aldaar, zich by hem vervoeght hadden, te kennen geevende hun onvermooghen, om de lasten van leeninge en onderhoudenis der soldaaten langer te draaghen; met aantuighing, dat zy te vreede waaren, alle hunne goederen in zyn handen te leeveren, mits dat hy hen, neevens hunne vrouwen en kinderen, uit der stadt liete vertrekken. Hy had hen gebeeden, noch een weinigh gedulds te neemen, hoopende dat zyn' Hoogheit eenighe hulp zouw derwaarts bestellen, gelyk dien van Looven gebeurt was: 't welk hy haar bad, met den eerste te doen. Want de stadt vond zich vol van armoê en mistroostigheit, lichtlyk te gelooven by de geenen, die aanschouw wilden neemen op haaren ellendighen staat, samt op de langduirighe en meenighvuldighe bezwaarnissen, zonder meer onderstands, dan van*

[+] *slechts twee betaalingen, ontfangen by 't krysvolk in den tydt van tweejaaren. Zyner Hoogheit zouw doch gelieven de zaak niet te laaten koomen tot het uiterste, van waar zy, te dier, uure, niet zeer verre was*. Dus afdraghtigh tuighden 's Kooninx bewindsluiden zelf van den standt hunner parthye, en de voere des krysvolx. Andren, aan der Staaten zyde, pooghden, door verscheide schriften, omzweevende in druk, de gemeente, met wrok teegens den Spaanschen aardt, te kroppen; en haaren zyghenden moedt te gorden. Een grafschrift uitgegeeven, zoo tot lof des Prinsen [+] als laster der moordt begaan aan zyn' Doorluchtigheit, groef, krabbende in deeze versche wonde der Bondtgenooten, teffens d'ouwde wreedtheeden weeder op, met een bygevoeght vertoogh. Een boexken, gemaakt, zoo 't zeide, by zeekren Vlaamschen Eedelman, wees den Algemeinen Staaten aan, hoe men gemaklyk en veirdighlyk, tot oprechting eenes heirs van achtien oft twintighduizent mann', om, ook zonder bystandt van Vrankryk, aanvechtend oorlogh te voeren, driehondertduizent guiden, ter maant, konde vinden, booven de althans loopende middelen, die, aan 't betaalen der bezettingen en der leegherkosten, moesten besteedt worden. Andre dreeven, dat alle pais met Spanje een' laagh dekte, om den landtzaaten tydtlyke en eeuwighe zaaligheit t'ontschaaken: dat, tot onderbouwing van den Staat, eendraght de sterkste styl was; waar op, naast God, men behoorde zynen toeverlaat te stellen, zonder hulpe buiten te zoeken, zoo lang der binnen kon gevonden worden: ende wen d'inheemsche te zwak viele, d'uitheemsche ganschelyk faalde, zich noch liever des jongsten gevaars te troosten, met vast betrouwen, dat de Hemelsche, hartlyk aangeroepen, daarin verschynen zouw; dan schuld te draaghen aan 't uitrooyen van 't waare geloof en de vryheit. Vermaaningen nocht heel vruchteloos, nocht by yder voor vol aangenoomen.

[+] 1584.

[+] *Boexkens, om den moedt, en den haat der Gemeente, teegens de Spanjaards e sterken*.

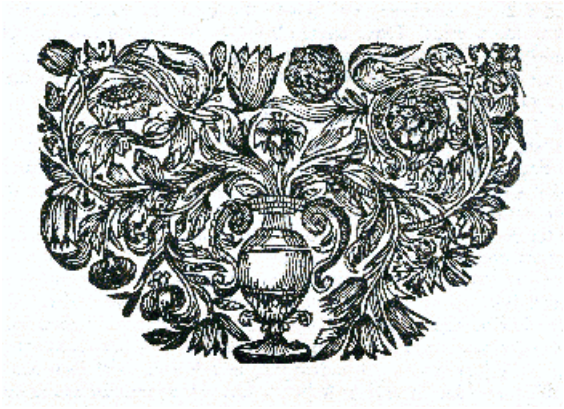

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Tweeentwintighste Boek.

+**D**E Prins van Parma, meester genoeghzaam van heel +Vlaandre, daar den Staaten, booven Sluis en Oostende met eenighe Schansen ter Neuze en elders, niets ooverschoot; waarenbooven 't hem noch slaaghde, dat de meeste kraften der Bondtgenooten +aan 't belegh der vestinge op de Veeluw voor Zutven, vertuidt bleeven, en de stadt Kamerik bestandt voor een jaar met hem maakte; rustte zich nu, met grooter geweldt en achtbaarheit, toe, om dien van Antwerpen 't vuur naader te leggen. Dies dreunde en druischte 't Landt van Waas van 't rotsen der waaghenen, waapenen, soldaaten. Al 't grof geschut van Gent, en verscheiden' andre plaatsen, deed hy op 't Slot te Beevere brengen: en maakte daar, en in het dorp Melsen, den +staapel van zyn' eetwaaren; van allerley gereedschap om de Scheld oover te bruggen, te Kallo, in de kerk. Ook begon hy, tot hier toe, van Steeken af, meer dan drie mylen weeghs, een' vaart te graaven, om zyne behoesten, te schuite, van Gent af, in 't leegher te kryghen. Op den +Brabantschen boodem, lagh zyn' meeste maght tot Staabroek, onder Graaf Pieter Ernst van Mansveldt, oppersten Steêhouder des Veldtheers. Maar, hoe sterk hy zich, zoo aan den eenen als den andren oever maakte; de scheepen met lyftoght lieten om 't schieten uit zyn' schansen niet, de stroom op, naa stadt toe te streeven. Een' vloot van hondert en twintigh +zeilen raakte, uitgezeidt een, dat oovervallen werd, teffens daar binnen: thans, op den zeevenden van Wynmaant, noch eene van hondert en vyftigh, zonder meer dan twee achter te laaten, die 's vyands geschut deed zinken. Dies vernamp men'er geen' oovermaatighe ryzing +in de graanen: hoewel de steedelingen, beloopende ten getaale van ontrent vyfentachtentighduizent, jaarlyx driehondertduizent veertelen van achtendertigh in 't last, en elk weeghende hondert en tien ponden, behoefden. Maar men zondighd'er op de ruimte: en, willende 't kooren tot eighen zeggen hebben, verbood, op den drieëntwintighsten der zelve maant, het veertel der beste terwe hoogher dan tot vyf gulden en acht stuivers; de slechter, dan tot vier en sestien; de gemeene rog, dan tot twee en vyftien, te geeven: ook dies yet op te leggen, oft anders, dan uit de scheepen te vertieren, om ventgespan te weeren. Waaroover de koopluiden, reekenende +dat hun gevaar onbetaalt bleef, en waanende te dien aanzien, weinigh te winnen, de handt engden; jaa veele scheepen, om de schaade van 't lang leggen t'ontgaan, ongelost te rug voeren: zulx men daarnaa in groot gebrek verviel. Tot verhoeding van dien, was, al lang voor 't beleg, door eenen Freedrik Gianibelli van Mantua, die etlyke jaaren t' Antwerpen gewoont had, een bequaam middel aangeweezen: naamelyk, een amptgenootschap van eerlyke burghers op te rechten; en hun zoo veel gelds te verschaffen, als van den omslagh eenes hondersten pennings

+1584.

+*Parma rust zich weldigher toe teeghens Antwerpë.*

+*Vergaadert veel geschuts: maakt staapels van eetwaaren en andre nooddruft.*

+*Ook een' vaart van Steeken tot Kallo toe.*

+*Graaf Pieter Ernst van Mansvelt, geleeghert tot Staabroek.*

+*Verscheide scheepen met lyftoge koomen tot Antwerpë.*

+*Vyfentachtentigh duizent menschen in die stadt behoeven jaarlyx ontrent neeghenduizent lasten koorens.*

+*Men stelt 'er het kooren op prys: en andre orde tot onbenoeghen der geenen, die het derwaarts zenden.*

+koomen moghte. Deeze zouden, in Hollandt, oft elders voor vierentwintigh +tonnen schats kooren koopen; voor twaalf tonnen schats, booter, kaaz, visch, spek, en andre spyzen; op weekelyke leeveringe, in der stadt te doen; te betaalen een vierendeel gereedt, d'andre drie oover twee oft drie maanden. Vracht en onkosten hadde de stadt uit te leggen. Deezen voorraadt zouw men den vermooghensten burgheren t'huis stuiren; ende zy, op dat pandt, de som, waar toe de inkoop beliepe, verstrekken. Ende wen 't amptgenootschap yet verkochte, oft bevaale te verkoopen; hadden zy hunne penningen weeder in, en daarenbooven de helft der zuivere winste, te trekken. In welke manier de stadt zouw van lyftoght verzorght zyn, en de welgestelden 't meeste verschot draaghen: ook, zoo te gelooven stond, niet ongeirne, eensdeels ter liefde van 't gemeine beste, eensdeels om zich, in allen gevalle, van nooddruft te verzeekeren, niet buiten hoope van goedt voordeel. Veelen smaakte deeze voorslagh +wel; en de bewindsluiden werden gekooren: maar zoo oorbaarlyk een werk omgestooten, door de driftigheit der geenen, die waanden beeter te weezen, dat men eenen yghelyke bevaale, zich te voorzien van eetwaaren, voor den tydt van twee jaaren: 't welk den schaamelen ondoenlyk viel. Misschien, dat men dit bedenken ter zyde zette, met toeverzight, dewyl de armen van haave gemeinlyk ryk van kinderen zyn, dat zy, vreezende voor hongersnoot, vertrekken zouden, en de stadt van veele onnutte monden ontlasten: maar de ryke verzorghden zich ook schaarselyk, +duchtende dat men hun het opgedaane afhaalen moghte. De zelfste Gianibelli, gelukkigh in vonden, gelyk hier naa bet blyken zal, bedacht ook, geduurende 't belegh, een middel, om, door de kracht des vuurs, uit verscheide groene kruiden, goedt zout te trekken; 't welk den ingezeetenen wel te staade quam. Maar (ô schandtvlek!) terwyl een Italiaan, yvrende voor de welvaart eenes lands dat hem vreemdt was, zyn' zinnen tot handthaaving der Staatsche partye scherpte, spitste de eighe baatzucht, die geen onderscheidt tussen heiligh en heiloos weet daar voordeel te haalen valt, het vernuft der ingeboorenen op treeken, die weinighen tot gewin, der gemeine +zaake tot bittere schaade, gedeeghen. Eenighen, omgekoft van den vyandt, lieten willends hunne scheepen neemen; die hy dan, onder zyn' schansen, ten oorlogh toerustte, zich dienende voorts van de goedren, tot boeting zyner behoeften. Ende thans als de Staaten meinden hier teeghens voorzien te hebben, by orde van ter stroome niet op te vaaren, dan in zulken getaale van scheepen dat ze elkandre beschermen konden, viel men uit het eene misquaam in 't ander. Want, met intoeven, verlaaghen zy dikwyls +den dienstighen windt; oft lieten de donkere nachten verlooren gaan: welke geleeghentheeden, als men ten laaste sterk genoegh van gezelschap scheen, somtyds in lang niet verscheenen. Aan de Vlaamsche zyde, hadden de Zeeuwen, tot Zaftinge, eenen grooten dyk doorgesteeken, en +voorts verscheide slaapers: zulx al de streek van Hulst af tot Beevere en Borght toe, bevloeit werd, uitgezondert de Doel en een' plek tot Kallo, van waar een binnelandsche dyk naa Beevere liep. Dit werk, haatlyk voor de aanrechters van dien, en gedaan om den vyandt te verongemakken, keerd' hy te zynen voordeele. Want hem waare genoegh onmooghelyk geweest, de scheepen, noodigh tot het gebouw zyner brugge, ter stroom' af, verby Antwerpen, te voeren. Nu liet hy tweeëntwintigh pleiten van Denremonde daalen, en kreegh ze, op den tienden van Wynmaant, door 't gat des dyx by Borght: nietteeghenstaande dat Aldegonde,zoo haast als hy den toeleg vernam, zich zelf t' scheepe begaf, en hem zeer met schieten vervolghde en beschaadighde: in welk bedryf een koeghel den Hopman Hans Klok velde, aan de zyde des Prinsen van Parma, die

+1584.

+*Voorstel van Freederik Gianibelli, Mantuaan, om de stadt van mondtkost voorzien te houden.*

+*Die wordt niet achtervolght.*

+*Gianibelli trekt zout uit groene kruiden.*

+*Omgekofte schippers laaten zich willens van den vyandt neemen.*

+*Zeeuwen steeken etlyke dyken in Vlaandre door..*

+*'T welk de vyandt te zynen voordeel keert: brengende tweeëntwintigh pleiten, oover 't verdronken landt heene, naa Kollo.*

+daar een' schans had. Men zeide, dat de Antwerpsche Ammiraal, Jakob Jakobzoon, in plaats van toe te zetten op de Kooningschen om hen buiten den dyk te houden, zyn roer wendde, en voor de stadt quam ankeren: waar oover hem de gemeente den naam, Koppe gaat loopen, gaf. Doch Aldegonde klaaghde oover die van Zeelandt, als in gebreeke gebleeven van behoorlyke hulp te doen. De pleiten, alzoo door geraakt, braght Farneeze voorts, zonder dat hy behoefde eenighen ondank te begaan met het verdrenken der landen, daar oover heen, weeder, by Kallo, in de Schelde. Hier bestookten de Antwerpenaars hen echter: dan moesten deizen, en verlooren 'er den Hopman hunner galeye Pieter de Bakker, van wien zy veel gehouden hadden. Thans, om voortaan het brengen van scheepen, uit de Schelde naa binnen, bet te verbieden, stichtte +de Heer van Teligny, aan 't logh by Borght, een' goede vesting, die naar hem genoemt werd. Maar Parma, vervolghende zyn voorneemen, deed 'er twee beginnen; d'eene, geheeten Santa Maria, aan den Vlaamschen oever by Kallo; d'andere, Sant Philips, aan den Brabandschen, + daar teegen oover: om tussen beide zyn' brug te slaan; zoo ten aanzien van de engte en niet te groote diepte der stroom' te dier plaatse, als van eene haare boght aldaar; waar door hy achtte de veirdt der scheepen, die bestaan moghten zyn werk te sloopen, te zullen gezwicht worden. En om deeze, samt eenighe andere zyne hoostschansen meer te verzeekeren, liet hy dichte daar by, lichter schanskens, als tot voorburghen, opwerpen. +De steedelingen maakten, onder hunne vesten, tussen 't Slot en de Kaizarspoort, een ravelyn: ook drie blokhuizen op den Brabandschen Schelddyk: te weeten, de Sterkte tot Oosterweel, de Boerinneschans, en de Boerenschans. Hier teegens had der Parma eene, booven Sant Philips; en beneeden, teegens Lillo, aan den Kruisdyk een' andre: welke, bevoolen aan Mondragon, voorneemlyk diende, om het inneemen van den Kouwesteinschen, aldaar gehecht aan dien van de Schelde, en loopende dwars door 't laaghe landt naa 't hooghe van Staabroek, te beletten; zoo tot behoudenis van dat padt tussen de stroom en Staabroek, als uit zorghe dat de beleegherden, van Lillo af, te scheepe, met nooddruft moghten gerieft worden, tot spyt en spot van de brug. Want, behalven dat men tot Lillo het waater had ingelaaten, zoo was nu, om het aankoomen op de voorzeide schansen te verhinderen, de Schelddyk tot verscheide plaatsen opgedolven: en 't gansche gewest, van Beerendrecht af tot Antwerpen toe, uitgezondert de Kerspelen van Wilmerdonk en Oordere, lagh blank. Aldegonde en Tseraarts hadden, al eer den vyandt voet in deezen oord kreegh, ernstelyk geraaden, ten minste aan den gemelden Kruisdyk een' sterkte te leggen: om daar neevens, wen 't naauwde, een gat in den Kouwesteinschen te graaven: maar dit was, eeven als het slechten van een deel des Blaauwgaarendyx, verworpen.

+1584.

+De schans Teligny gemaakt by Borght.

+Twee blokhuizen gemaakt van Parma, om zyn brug tussen beide te stichten.

+Andre schansen gebouwt, zoo by hem als by die van Antwerpen.

+Thans pooghde men wel, ziende de zaak van achtre, den Kouwesteinschen dyk erghens te bemeesteren; maar met zoo geringe maght, dat zy niet deed, dan Farneeze bet opwaaken: zulx hy dien, ook aan 't eindt by Staabroek, met een' kloeke vesting onder Mansveldt; en seedert, als de beleegherden hem meer en meer te duchten gaaven, met noch twee kleener, tussen beide, verzeekerde. De voorste, van de Scheld' af te reekenen, werd geheeten het Kruis, naar de form haarder plaatse, die bykans zoodaanigh schynt: de naaste daar aan, de Paalschans, om dat ze, by armoê van aarde, ten deel met paalen gehooght was: devolghende sant Joris: de laaste sant Jacob. Ook wel bericht zynde, wat aanvechting van waater hier te verwachten stonde, zoo men den Blaauwgaarendyk braake, bouwd' hy, op drie hoeken eenes uithams van dien, drie blokhuizen, die daarom den tytel

+Vergeefs gepooght by die van Antwerpen den Kouwesteinschen dykte bemeesteren.

[+]van de Drievoudigheit kreeghen. Aldus quam Antwerpen allengskens omringt te leggen van meer dan veertigh Sterkten, vyandlyke oft zyne; de Vlaamsche daar onder getelt. In der stadt waaren twee [*]vernuftelingen, Meesters Henrik en Antonis, die zich vermaaten een' vlottende [+]burgh van balken te bouwen, om alle waaterschansen des beleggers, en zyne brug, zoo hy ze schoon voltrokke, af te loopen. De romp, bynaa vierkant, zouw dubble borstweeren hebben, en 't midde gevult met gestampte netten, gewrongen hooy en stroo, ter dikte, doorgaands van vyf voeten, van tien aan vier bolwerken tot het grof geschut, vier masten, de drie omwoelt met kaabels, en veiligh voor mosketlooden: van drie roers gestuurt worden: vierentwintigh zwaare bussen voeren, behalven de middelbaare en kleene; vyfhondert moskettiers, en tachtentigh daar af om 't waater te bestryken, zonder dat hen de vyandt zien oft quetsen konde. En zy wisten dit uit te zetten met zulk een' windvang van woorden, dat (uitgezeidt Aldegonde en zeeker gildedeeken, die genoegh aanweezen hoe 't werk het ontwerp beschaamen, en t' onhandelbaar zyn zouw) yder, geoordeelt zich dies te verstaan, en geroepen om'er af te oordeelen, het aanstemde. Waar op ook de Ooverheit (gelyk zoo wel groot als kleen geirne geloof in meêgaande droomen stelt) orde tot timmeren gaf: en te lichtlyker, mits men zich sterk maakte, de penningen daar toe noodigh, in de miltheit der vuurighste yveraaren voor de parthy, te vinden. Nooit moght eenigh besluit bet naa 's gemeenen mans zin zyn. Zy stoften van dit blokhuis; verhieven 't ten heemel, met opgeblaaze blydschap; en noemden 't Fin de la guerre; dat 's Oorloghseind. Wie 't laakte, was geen liefhebber. 'T zouw alle vestingen vellen, met de kraft zyns geschuts; alle walvloeren veeghen, met zyn' moskettiers in de marsen: puf de brug. Maar, als men 't van de helling holp, holp het de konstenaars in de fonk. Het lomp en logh geveirt, opgeleidt van eenen ongelooflyken hoop kurks en groen houts, luisterde naa geen bestier, en ging de helfte dieper dan zyn' meesters gewaant hadden. Dies moest men' er, om het te verlichten, zeer veel afneemen; en maakte, in plaats van twee oft drie, meer dan zes maanden t'zoek met klutsen: zulx de onkosten (zoo gezeidt werd) tot aan de kant van hondertduizent gulden beliepen. En, oft schoon de hartelykste beminners des vaaderlandts een staatlyke som hier toe opbraghten; zy bedroegh nerghens naa een derdendeel, en [+]liet de stadt met de reste belast. Hierentussen beving eenighen der burgheren, die 't meeste te verliezen hadden, zulk een' vreez, dat zy, op Zondagh, veertienden in Wynmaant, ten getaale van twee oft drieëntwintigh, den Heere Liesveldt, Kanseler van Brabant, klaghlyk quaamen verghen, hy zoude uit hunnen naame, een smeekschrift aan de Ooverigheit instellen, ten einde haar geltefde den Prins van Parma, om pais, aan te zoeken. De Kanseler zette ze zoetlyk af, beloovende verslagh van hunnen voorstel, aan de gemaghtighden der Staaten van Brabant, te doen. Maar, een gerucht, ontstaan hier uit by geval, oft verspreidt met opzet, dat'er veele muiters waaren (want men vermoedde van grooten aanhang) die vreede met den vyandt wilden maaken, braght het volk op de been. De trommen slaan te waapen: men spant'er de straatkettingen. De Markgraaf, Schout der stadt, Philips van Schoonhoove, ontbiedt de verzoekers op 't Raadthuis: ondervraaght den eenen voor, den andren naa; en zet ze, teeghens den aavondt, op den Steen, gevankenis zoo geheeten. Thans verzochten zy, aan Burghermeesteren, Scheepenen, ende Raadt, te mooghen uitgaan, onder belofte van voor de handt te blyven. Dan de Markgraaf dong tot straffe, verdient by oproermaakers en versteurders der gemeine ruste: en zy raakten 'er niet af, zonder zwaare

[+]1584.

[*]Ingenieurs.

[+]*Vlottende burgh, gebouwt by die van Antwerpen.*

[+]*Zommighe welgestelde luiden binnen Antwerpen verzoeken dat men met Parma in handeling treede: 't welk hum quaalyk wort afgenoomen, en groote beroerte veroorzaakt.*

+geldboeten te betaalen, naar geleeghenheit van yders middelen: wordende + eenighen in vier, eenighen in zesduizent gulden, gedoemt. Voorts verbood men der burgherye, op verbeurte van lyf en goedt, alle gewagh van pais: en deed haar zweeren, dat zy den Kooning van Spanje, en zyne partylingen, zoude voor vyanden des vaaderlands houden; ende nemmer eenighe gemeenschap van spraak oft handeling met hun; veel min verdragh aangaan; buiten bewillighing van al de Staaten der Vereenighde Neederlanden. Parma, eevenwel, kennende de kleene kracht eenes opgedrongen eeds, en bekommert in den gang dien 't werk met Vrankryk nam, vond raadzaam te bezoeken oft de nyghing tot pais, door eenen duw van minlyke aanspraak, tot ooverknikken te brengen waare; ende zond op den dertienden van Slaghtmaant aan Burghermeesters, Scheepenen en Vroedschap, eenen brief van deezen inhoudt. *De langduurigheit der oorlooghe, en 's Lands verwoesting daar door veroorzaakt*, +*beweezen t' oover, wat dank de aanstichters op hen verdient hadden. Dat zy geenszins van liefde tot de gemeene rust oft welvaart, maar van enkele staat- en baatzucht waaren gedreeven geweest; niemandt langer zoo dom; oft hy begreep het. Want, wie maar hunne daaden eens naadenken wilde, zouw ten eerste speuren, hoe wylen Oranje nooit yet anders had voorgehadt, dan alle dingen te verwarren; zonder zich ooit des ontzets van eene der steeden te bekreunen, die, door 's Kooninx heiren, beleeghert geweest, oft veroovert waaren. Van Anjous wandel konden die van Antwerpen 't zelfste getuighen; ende hoe hy gemeint had, met hun, hunne vrouwen en kinderen, om te springen, in erkentenis van zoo veele eeren hem beweezen. Naardien 't nu Gode gelieft had, hen beide uit deeze weerelt te roepen, ende zy, waar aan schreef, zich daar door merklyk gezwakt zaaghen, en ter andre zyde den Allerhooghste de maght hunnes Kooninx, van dagh tot dagh, met wenschlyke uitkoomsten zeeghenen; zoo was het voortaan tydt om aan hunn' eighe behoudenis te peinzen, en aan het heil der gemeente, die, ooverlaaden met zoo veel drux, eindtlyk zouw moeten bezwyken, en daar onder blyven leggen. De goede geneeghenheit die hy den Lande toedroegh, zoo ten aanzien zynes oorspronx, als der gunsten aldaar genooten in zyn' jeughdt, had hem oover een' wyle beweeght, aan hen in 't bezonder, en aan andre steeden in 't gemein, zulke middelen schriftelyk voor te stellen, als hem, in goeden gewisse, genoeghzaam dochten om alles hier weeder tot rust en vreede te brengen. Maar, gemerkt, dat by den voorzeiden Oranje en andren, niet zoekende, dan, door 't bederf der landen, en 't bloedt der onnoozelen, naa de heerschappye te streeven, zyne voorighe brieven snoodelyk achter gehouden en verduistert waaren. zoo veirdighd' hy hun, voor de laaste reize, deezen geirne toe, om hen op 't vuurighste en ernstighste, te bidden, zy wilden doch, met erbarming oover hunne huisvrouwen, kinderen, en verlaaten vaaderlandt, zich erinneren, in wat stilte en voerspoedt deeze gewesten eertydts, onder de gehoorzaamheit zyner Majesteit, gebloeyt hadden; en daarenteeghens de jeeghenwoordighe jammeren, die noch, by harding in 't oorlogh, daaghelyx zouden aanwassen, tot d'uiterste ellende toe. Daar op hadden zy de ooghen te slaan: en de ooren, van nu af, te sluiten voor leughenen, waar meê men pooghde hen op den dwaalwegh, en in wantrouwen aan de goedtheit en oprechtigheit des Kooninx, hunnes aangebooren Heers, te houden; die, onaangezien de grouwzaamheit huns misdryfs, niet naaliet hun volle vergiffenis aan te bieden. Ende, wen zy, zich voeghende naa degezintheit van meer (zoo men hem t' allen uuren verwittighde) dan de helfte der burgherye, tot handeling verstaan wilden, hy beloofde, in alles, wat eerlyk en reedelyk by hen voorgeslaaghen wierde, hun zulx te gemoete te treeden, dat het blyken*

+1584.

+*Men verbiedt der burgherye, van pais te spreeken zonder bewillighing van al de Staaten der Vereenigh de Neederlanden: waar op zy ook eedt doen moet.*

+*Parma schryft aan de Wethouders van Antwerpen.*

[+]*zouw, meer uit een vaaderlyk gemoedt, dan uit ooghing op eighen nut, oft uit twyfel aan 't gelukken zyns bestaans, her te koomen. Maar, met voortvaaren in hardnekkigheit zouden zy de voorwaarden hunner verzoeninge grootlykx verargheren. Voorts moesten zy weeten, dat men hem, in dien gevalle, het storten van zoo veel onschuldigh bloeds, en de onheilen geschaapen daar op te volghen, niet zoude konnen wyten. Ende, ten einde zyn goede wil, en deeze aanbieding, voor niemandt verborghen bleeve, was 't, dat hy het zelfste aan den Breeden Raadt en de Gilden schreef; biddende den Schepper, den geenen, die 't meeste onder hen vermoghten, zulke gedachten in 't harte te stuiren, dat de stonde hunner gelukzaaligheit, gelyk hy hoopte, haast quaame te verschynen*. Zoo heusch een groet verdiende een [+]beleeft antwoordt. Dat quam hier op uit. *De brieven zyner Hoogheit waaren, zoo by hun amptgenootschap, als by de Leeden der stadt, in den Breeden Raade, geleezen. Daar op hadden zy eendraghtelyk goedt gevonden, in alle eerbiedigheit te verklaaren, dat de vertooning des toelegs, van de aanstichters der oorlooghe hun zeer aangenaam geweest was, als gesprooten uit een' goede geneeghenheit tot heilzaamer staat der Landen. Waar oover zy zyn' Hoogheit zeer ootmoedelyk bedankten. Maar hun docht, onder verbeetering, dat zy niet ten vollen moest bericht zyn van den waaren oorsprong des kryghs. Want het ging zeeker, dat de ingezeetenen, t'hunnen bitteren verdriete, daar toe waaren gedwongen geweest door 't beleidt en de listen van luiden, die, om hunn' eighe begeerlykheeden te verzaaden, en eene, meer dan Koninklyke, heerschappye op te rechten, zyne Majesteit (hoewel de Nederlanders, in trouw en onderdaanigheit aan de zelve en haare voorzaaten, zich nooit van eenigh volk ter werelt oovertreffen lieten) door aaverechtsch aangeeven en valsch bewys, onder dexel van Godsdienst, gebraght hadden tot bewillighing in 't gruwlykste en wreedste vervolgh, dat oit op aarde gepleeght werd: ende dit teeghens allerley soort van vroome, arme, onnoozele menschen, zonder hun andre misdaadt te wyten, dan vergaadering om God alleen aan te roepen, door den eenighen voorspraak en middelaar Jesus Christus, volghends zyn woordt en bevel. Waar naa (ongeacht de verdingen, en gebooden, plechtelyk gemaakt en uitgegeeven by de Hartoghinne, moeder zyner Hoogheit, met toestandt des ganschen Raads van Staate, zelfs onder den naam en het zeeghel des Kooninx) de tierannighe [*]uitvoeringen des Hartoghen van Alva en der Spanjaarden, niet alleen teeghens de schaamele gemeente, maar teeghens de aanzienlykste Regeerders, Graaven, Baroenen, Heeren, en Eedelen, van welke zyn' Majesteit de merklykste diensten ontfangen had, gevolght waaren: voorts oopenbaare breuk van alle Rechten, gewoonten, en handtvesten, bezwooren by al de Vorsten: het instellen van nieuwe vierschaaren, en 't bekleeden der zelve met persoonen, die, naar uitwyzen der ouwde wetten, geenszins daar toe moghten gebruikt worden: het bouwen van Blokhuizen: een onbillyk en ondraghlyk schatten en scheeren: en de vertreeding van 's Lands vryheit, tot in den grondt. Welk ocpenbaar hoonen en schenden der gerechtigheit geen' andre vrucht had kunnen voortbrengen, dan deezen deerlyken krygh, bron eener zondtvloedt van quaaden en ellenden. Dies baaden zy zyn' Hoogheit, te gelooven, dat zy de waapenen, geenszins om hunne geneught, oft uit dartelheit, aanveirdt hadden; oft door ooverreedinge des Prinsen van Oranje hooghloflyker gedachtenisse. Want zyne Doorluchtigheit had haare reize derwaarts niet gedaan, dan ten ernstighen verzoeke der Staaten, zoo wel der Prelaaten als der Eedelen en steeden*: zich ook geen gezagh aangenoomen, booven 't geen haar door lastigh aanverghen was opgedrongen. Maar een' onvermydelyke en alleruiterste noodt had hen gedwongen

[+]1584.

[+]*Antwoordt daar op*.

[*]Executien.

tot dit oorlogh; waar af zy, met ganschen harte, wenschten, haast, door een' algemee rust, het eindt te moo-

ghen [+] zien. Daaromme was 't, dat zy zyn' Hoogheit ook voor 't aanbieden der handelinge ootmoedelyk bedankten; kunnende haare grootmoedigheit niet vollooven, dewyl zy, hebbende booven alle Landtvooghden haare voorzaaten, haar vermooghen en vroomigheit in 't stuk der waapenen doen blyken, zich ook zoo gewilligh toonde, om de zelve met zoetigheit en goedertierenheit te verzelschappen. En, ten aanzien van deeze deughdt, gespeurt al oover eenighen tydt in haar, en oovertreffende alle andre, zonderling in groote Vorsten en Kooningen, zouden zy dus lang niet getoeft hebben, met zich in haar' armen te werpen; zoo hun verstandt geweest waare dat zyn' Hoogheit zich volkoomlyk gemaghtight vond, om hun't geene te verleenen, dat haar, naar haare wysheit en groot oordeel, noodigh dochte tot vestighing eener goede en bestendighe vreede. Jaa zy zouden geen' andre voorwaarden gewenscht hebben, dan de geene, die, by zyn' Hoogheit zelf, door haare voorzienigheit, gevoeght met een' zoete en minlyke geneeghenheit, moghten voor billyk erkent geweest zyn. Want zy twyfelden geenszins, oft zyn' Hoogheit zouw geirne gevolght hebben, en den Kooning geraaden te volghen, de voetstappen van andre maghtighe Vorsten zyne voorzaaten. Die hadden in gelyke ziekte, naa't ontdekken van de grondoorzaak der zelve, onmooghelyk geacht tot geneezing te koomen, en d'onderdaanen in vaste rust en getrouwen plicht te onderhouden, zonder hun vryheit van Godsdienst toe te laaten; waar af zy aanbooden, t'allen tyden, reede en reekenschap te geeven, voor onpartydighe Rechters, ende daar geen bedenken op viele, in alle vrye vergaaderingen oft Concilien. En, te dien opmerke, hadden de gemelde Vorsten verkooren voor den besten raadt genaadighlyk in't rechtvaardigh verzoek hunner onderzaaten te bewillighen: gelyk bleek by 't geen, door d'onverwinnelykste Kaizars, Kaarel den Vyfden, Ferdinandt den Eersten, Maximiliaan den Tweeden, in Duitslandt; door de Christelykste Kooningen, in Vrankryk; door dien van Poolen, in de Landen zyner gehoorzaamheit; gedaan was. Maar zy vonden zich zeekerlyk bericht door meenighvoudighe getuigenissen, zelfs door veele verklaaringen van zyn' Hoogheit, dat in haar goeddunken dit punt niet stond: waar op nochtans het gansche stuk der vreede oft oorlooghe draaide: jaa dat de Kooning zelf, als onderworpen aan de Spaansche Inquisitie, niet vermoght den Christenen zynen onderdaanen te vergunnen 't geen de Paus en veele Italiaansche Vorsten den Jooden toelieten; en zonder 't welke men niet het minste middel zagh, om de bystere buyen der ellenden, die d'eene d'andre joeghen, van den volke af te wenden. Alzoo, verneemende geenerley lucht van hoope tot veilighe rust, waaren zy tot het achtervolghen des kryghs gepraamt, door de zelfste noodt, die hen tot het aanvangen van dien verkraft had. Ende naa veele zeer ootmoedighe beeden, vertooningen, [*] aangetuighenissen, gedaan, zoo by geschrift als by monde van gezanten aan 't Hof van Spanje; naa verloore tussenspraak van verscheide Christelyke Kooningen en Vorsten, seedert meer dan twintigh jaaren herwaarts; hadden zy eindtlyk bezeft, dat'er niet anders ooverschoot, dan hunne toevlucht te neemen tot buitenlandtsche Mooghentheeden. En zy konden zyner Hoogheit niet verzwyghen, hoe, ten opmerke van d'uitmuntende wysheit, gerechtigheit, maatigheit, waar meê de Christelykste Kooning van Vrankryk zyn' onderzaaten, zoo van d'eene als d'andre gezintheit, in stilte hield, zy, verleeghen om verlichting van den last, die hun dreighde den hals in te drukken, zich neevens al d'andre bondt plichtighe Landtschappen, met algemein en eendraghtigh besluit, reeds aan die Majesteit gericht hadden, ootmoedelyk biddende, dat haare goede geliefte waare, hen, als haare onderdaanen, in bescherming, teeghens zoo onmenschelyke felligheeden, t' ontfangen. Waarop hun zyne Majesteit zoo gunstigh een gehoor, en zoo aanmoedighe hoope gegeeven had, dat, oover-

[+] 1584.

[*] Protestatien.

mits [+]*de verbintenis, door de welke zy zich pleghtelyk en aallyk aan haar verknocht kenden, niet langer in hunne maght stond tot eenighe handeling, die* (*hoe luttel ook*) *met verachtering hunner aanbiedenis en belofte vermengt waar, te verstaan; zonder zich 't voorhooft, met de vuilste vlekken van lichtveirdigheit en ondankbaarheit, te schenden, waar meê oit mensch op aarde gebrandmerkt werd. Ter andre zyde, vonden zy, als maakende maar een lidt der Algemeinschappe, zich by dieren eede verplicht, tot geen gesprek van paize te koomen, buiten goeddunken en bewillighing der andre gewesten: zulx het hun, wen schoon niet aan begeerte, echter aan vermooghen zouw mangelen, om het bodt zyner Hoogheit t'aanveirden, voor dat de reste der Landtschappen, gelyk ook zyne boovengemelde Majesteit het hun toestonden. Om welke reede, zy zyn' Hoogheit, op 't needrighste baaden, hun, volghends d'aangeboode zoetigheit en vaaderlyke goedertierenheit, niet oevel af te neemen, dat, eer men in eenighe handeling traade, zy, om zich van hunne gehoudenis te quyten, de brieven zyner Hoogheit aan de voorzeide Vereenighde landen zonden, en, by goeddunken der zelve, aan de Christelykste Majesteit voordroeghen; om niets te doen zonder het verlof van haar; die zich gewaardight had, het oor oover hunne ootmoedighe klaghten, elders zoo onwaardelyk verworpen, te nyghen; en hen, anders, met recht, als bedrieghers, wispeltuurige geesten, en vergeeters van genoote weldaadt, moghte lasteren. Belangende het aantuighen zyner Hoogheit; zy wilden wel gelooven, dat haar 't storten van zoo veel onnoozelbloeds, en de onheilen, geschaapen daar uit te volghen, niet te wyten stonden, aangezien dat de krygh zynen oorsprong van elders genoomen had. Maar zy baaden ook zyn' Hoogheit zeer ootmoedelyk, t' aanmerken dat men hen dies ook in geene wyze beschuldighen kon; alzoo zy niet dan verweerend oorlogh voerden, trachtende alleenlyk, zich, hunne huisvrouwen, en kinderen, in't leeven te behouden, ende dat, met de zelve, te leiden in vryheit van gewisse, ende van den naam Gods te mooghen aanroepen door hunnen eenighen Zaalighmaaker en middelaar Jesus Christus. Waaromme zy wel willigh waaren, van hunne zyde dat daaghelyksch doodstaan te doen staaken, indien het desgelyx zyner Hoogheit geliefde, de goedertierenheit, belooft by de woorden haares schryvens, te betoonen met de werken, en het woeden der waapenen van haare zyde te schorfen; op dat zy, uit zoo goedt een beginsel, vaste hoope van een heilzaam eindt moghten scheppen. Voor't laatste baaden zy zyn' Hoogheit, zich te verzeekeren, dat zy, ontsteeken van liefde tot haare deughden, en houdende de zelve in hooghe achting en waarde, van heelen harte wenschten, haar zeer onderdaanighen dienst te bewyzen, in alles wat hunne eere, eedt, en gewisse* (*'t welk zy baaden voor God zuiver te mooghen houden*) *niet al te naa ginge.* Aan 't weeder antwoorden des Landtvooghds op deeze afveirdighing, gedaan tien daaghen naa de zyne, wort getwyfelt: hoewel zommighen melden, dat hy, op den tienden van Wintermaant herschreeven hebbe, 't geen men oorbaar vondt in duister te houden, uit vreeze voor ontsteltenis der gemeente, en nieuw verzoek om pais. Dit zoude de zin geweest zyn. *Hem verdroot, dat zyne welgemeinde* [+]*vermaaningen hen zoo weenigh beweeghden. Hun eerlyk gevoelen van zynen persoon kon hem niet dan behaaghen. Doch, van den aanvang zyns bewinds af, had hem geen ding zoo zoet voorgestaan, als zyn gemoedt eens te mooghen vermaaken met de vreughde, van de Nederlanden weederom tot hunne* [+]*voorighe welvaart en luister gebraght te zien, door zyn toedoen. Ende dit zoud' hem smaakelyker zyn, dan de ydele gloory der werelt. Dies waare't hem aangenaamer geweest, zoo zy min op de zyne, en meerder achts op Godes eere en de rust huns vaaderlands, gegeeven hadden.*

[+]1584.

[+]*Weeder antwoort van Parma zoo men zeidt.*

[+]*'T welk verduistert zoude zyn.*

Wydloopende [*] twistspraak wild' hy althans met hun niet houden, nocht konstighe slotreedenen by brengen,

[*] Disputatie.

+om hen te verzetten; zynde zulx zyn beroep niet: maar alleenlyk zyn ver stand zeggen, op twee oft drie punten van hunnen breeden brief. Oover 't geen voor zynen tydt geschiedt was, voeghd' hem geen vonnis te vellen. Maar, wen yder zyn gemoedt van alle zucht ontleedighde, dan daar in ginge, en het naa de waarheit vraaghde; zoo twyfelde hy niet, oft, die van Antwerpen zouden, eeven als hy, moetende heete traanen schreyen, in 't ooverpeinzen van 't weederwaardigh en woedigh aangaan teeghens den Kooning, hunnen wettighen erfvorst: wiens milde genaade en barmhartigheit echter zoo groot was, dat hy hun vergiffenis en vergeetenis van allerley voorleeden misdryf liet aanbieden. Noopende hun voorwenden van onvermooghen omme met hem in handeling te treeden, zonder voorgaande bewillighing der andre Landtschappen en des Kooninx van Vrankryk; moghten zy weeten, dat hy den andren nooit gehoor ontzeidt had: en God wist, hoe lief hem zyn zouw, de droeve en bloedighe krysvlammen, die 't arme volk, en d'onderdaanen zyns Heeren, zoo jammerlyk verslonden, met een, al teffens te blussen. Maar hy kon, hoewel bevindende dat zyn vertoogh kleene vrucht deede, niet leedigh staan, van den welstandt zoo eener stadt als Antwerpen te behartighen: dewyl doch zyn' vaaderlyke geneeghenheit, wel aan geringer steeden, met aanporren t'haaren beste, gebleeken was. Dies riedt hy hun noch eens, zich oover zich zelf te erbarmen, en van de voorgewende algemeinschap niet te laaten ophouden, verwaarloozende de geleeghenheit om bezondren lof en dank te begaan met andren, door goede voortredt, tot den wegh der verzoeninge te troonen. Op de Fransche hulp viel geen toeverlaat te zetten. Die Kooning (booven 't maaghverwantschap en goedt verstandt tussen beide de Majesteiten) had wysheit tot oordeel t'oover, om te bezeffen, wat het hem zelf, en allen landsheeren gold, en hoe haatlyk het waare, d'onderzaaten van andre in hunn' onrechtvaardighe opstending te sterken. Ook kenden die van Antwerpen den Kooning, hunnen aangebooren Heer, wel voor zoo groot en erduchtelyk, dat het hem op een duizent middelen niet aan quam, om, by de hulpe Gods, de geenen, die bestaan zouden zyne landen aan te tasten, des berouw te doen draaghen; en dat het zyner Majesteit aan geen' maght mangelde, om haare erfonder zaaten weeder tot gehoorzaamheit te brengen. Van 't stuk des geloofs, 't welk zy de eenighe steun der oorloghe noemden, wild' hy niet reedeneeren; doch wel zoo veel daar op zeggen, dat zy, naar zyn verstandt, en 't geen hy had kunnen begrypen, noopende't waare weezen der Christelykheit, niet zouden weeten te bewyzen, dat hun in goeden gewisse vry stond, om dit geschil, hunnen wettighen ooverheere, 't spits der waapenen te bieden: te bernen, rooven, plonderen, dyken door te steeken, en hun eighen vaaderlandt te verdrenken, alles in jammerlyke verwarring en ten bederve te brengen. Ende oft schoon een krysooverste geen achterdeel by 't duuren zyns bewinds plagh te +reekenen, zoo riep hy nochtans den Heemel tot getuigh aan, dat zyn' hooghste en heetste wensch was, een eindt van dit rampzaaligh beloop der dingen te zien. En die van Antwerpen, zoo zy, door hunne styfzinnigheit, hem den wegh daar toe draaiboomden, moesten andermaals gedenken, dat hun 't vergieten van al 't onnoozelbloedt, de verdrukking en 't lyden eener meenighte van arme weduwen en weezen, te verantwoorden stond, voor den oppersten Rechter; dien hy bad, zoo bystere gruwelen genaadelyk af te keeren. Wyders die van der stadt zonden, aan d' Algemeine Staaten, zynen eersten brief, en hun antwoordt daar op: en verwittighden hen, hoe zy gelyke afschriften aan den Kooning van Vrankryk en de Kooninginne Moeder, geschikt hadden, stellende hunnen meesten troost op den handel met die Majesteit, en op het verbondt, gemaakt met d'andre Landtschappen. De zelve Staaten en die van Hollandt in't bezonder, baaden hen, met dankzegging voor de kundschap en beweezene trouw, daar in te volharden; en boo-

+1584.

+Die van Antwerpen zeinden dubbelt van Parmaas eersten brief, en van hun antwoordt daar op, aan d' Algemeine Staaten, en den Franschen Kooning.

den +hun alle mooghelyke hulp aan. Aldegonde, immiddels, hebbende meermaals persoonen van soort, aan die van Hollandt en Zeelandt afgeveirdight, met voorstel van eenighe aanslaaghen op de sterkten des vyands; en kryghende geen ander bescheidt, dan dat de wil daar toe goedt was, dan 't rypen der geleeghenheit, en eenighe hulp uit Vrankryk, afgebeidt +diende; beweeghde den Heer van Teligny, om naa Zeelandt te reizen, en aan te houden, ten einde men yet by der handt naame, volghends zeeker ontwerp, dat hy hem, by geschrift, meê gaf. Maar de vroome Heer, getreeden in een roeiboot, om met meer spoeds, en min opmerx door te slippen, werd onderschept van Parmaas scheepen, en ooverweldight naa dappere teeghenweer, die etlyken der zynen 't leeven kostte. Daarenbooven gelukt' het den Kooningschen, zyne papieren, ooverboordt geworpen, toen 't 'er op aanquam, te visschen. Hem en zommighen zyne meêgevangens bragt men op 't Slot van Doornik. Hier uit ontstond groote droefheit tot Antwerpen, en zwaare opspraak teeghens Aldegonde: eerst oover 't waaghen van dus een persoon, zonder hem met eenigh oorloghschip te voorzien, gelyk wel in zaaken van minder belang plagh te geschieden; thans om dat hy niet maakte, zyn' verlossing te begrypen in 't verding tussen de stadt en den Landtvooghdt: zynde te vermoeden, dat deez', hoewel heftelyk weigherende, nochtans liever in dit punt zouw bewillight hebben, dan de zeekerheit der zeeghe verwylt, die men zich, voor de stonde haarder geboorte, mits de meenighte van gisselyke en ongisselyke toevallen, maghtigh om het toonneel der wereltsche dingen in een ooghenblik te verdraaien, niet belooven kan. Naa dit ongeval van Teligny, zond Aldegonde den Hopman Prop, om de zelfste boodschap, met eenen brief, gericht aan de gemaghtighde Raadsluiden der Staaten van Zeelandt, oft aan Graaf Maurits. Dit schryven, gezien by hen en den Raadt der Regeeringe, werd den Ammiraal Treslong toegestuurt, om zyn gevoelen daar op te verstaan. Treslong, hebbende, korts te voore, met den Heere van Warmondt, Ammiraal van Hollandt, en de Scheepshopluiden der vloote by den Doel, zeekeren aanslagh, tot bevryding der Schelde, beraamt, verzocht drie oft vier lichte scheepen van oorlogh, om te dienen tot geleiders aan die van Antwerpen; twintigh schouwen elk met acht roeyers, om volk te landen; +drie galeyen, elke van vyftigh voeten kiels, om op de stroom en elders gebruikt te worden; eenighe branders, om 't maaken van 's vyands brug te verhinderen, vier boots die tot Vlissinge laaghen; voorts etlyke bylen, voorhaamers, spaaden, en andre behoeften. 'T bevorderen van al 't welke men, voor dat pas, bet, dan Aldegondes vertooningen, ter harte nam. Wel werd, weinigh daaghen daarnaa, de Graaf van Hoohenlo, uit +Berghen op Zoom, tot Middelburgh ontbooden, voorneemlyk om oover de Brabantsche zaaken te raadslaan: ende vond men daar oorbaar, alle gereedschap te maaken om Antwerpen t'ontzetten, en de Schelde te veilighen, door bemaghtighing van zommighe sterkten des vyands, en oopening van noch eenighe dyken. Inzonderheit ooverwoegh men'er, hoe Brussel best te spyzen stonde, dat in waare benauwtheit stak. Eenighe waaghens daar in geraakt, met koorn en andren voorraadt op 't eindt van Slaghtmaant, waaren, in't weederkeeren, genoomen van de Kooningschen: die daar (oft schoon de voerluiden, hebbende tydtlyk gepast de trekzeelen af te snyden, hun, met de paarden, ontreeden) verscheide koopmanschappen, tapyten daar onder, tot buit bequaamen. Waaroover de bezettelingen, oproerigh geworden, de Majestraat in hechtenis genoomen hadden; doch de zelve ontslaakt, en, in haar plaats, achtien Spaansgezinden vast gezet, als men vernam dit zaat van onbenoeghen

+1584.

+*De Heer van Teligny, afgezonden naa Zeelandt, wort gevangen*.

+*Beradding tot Middelburgh, oover de Brabantsche zaaken*.

+*Etlyke waaghens, gekoomen tot Brussel met eetwaaren, worden in 't weederkeeren genoomen van den vyandt, waar uit oproer rees, die haast stilde*.

+door hen gestrooit te weezen. Antwerpen; hebbende wat aamtoghts door het geryf der vliet, kreegh noch, by wylen, eetwaaren oover: en +naamelyk in 't laatst van Wintermaant, een' vloot, sterk oover de hondert zeilen, zonder verlies van meer dan twee oft drie, die de vyandt wegh sleepte, en twee, die hy zinken deed met kraft van schieten, dat daarenbooven veel' andre deerlyk schendde. Maar in de stadt was bystre verwarrenis, mits de meenighte der Amptgenootschappen, die ('t welk +booven al in kryshandel groot hinder doet) elk pooghden zich eeven diep ten bewinde in te wikkelen. Neevens Scheepenen en Vroedschap, had men 'er twee Burghermeesters; den eenen meest om de vierschaar, den andren om de regeering waar te neemen. De Kornellen, hoewel staande onder deezen, tooghen nochtans veel beschikkens op zich, noopende de wachten binnen en buiten; de * vrye reizbrieven; uit- en inkoomende trompetters en tromslaaghers; het straffen der geenen, die verstandt met den vyandt hielden: jaa moeiden zich vaake met de spieden, en verhoole kundschappen. De zestien Burgherhopluiden, gemagtight uit tachtentigh, om, wen 't hun geliefde, in de zaamening der Kornellen te koomen, wilden ook op alle wightighe zaaken, niet alleenlyk hun gevoelen zeggen, maar 't zelve gevolght hebben: scholden de geenen, die 't weederspraaken, voor trouweloos; en voorwendende dat het de meening der gemeente was, braghten 't, zoo zy 't anders niet zaaghen door te dryven, aan de rest hunner meêbroedren. De Wykmeesters lieten zich dunken, dat zy den Kornellen en Hopluiden niet behoorden te wyken in achtbaarheit. De Deekens der gilden reekenden 't voor hoon, zoo men hen, in alles, niet eeven zoo wel kende, als de Kornellen, waarmeê zy zelden eens waaren. Vielen'er eenighe gescheften van belang voor, men moest 'er altyds den Breeden Raadt op vergaaderen; daar de Ooverluiden der ambaghten dan meede verscheenen, en 't besluit holpen vormen. Daarenbooven waaren'er de kaamers van krysbehoeften, van *vestingbouw, scheepstoerusting, die zich, in 't eindt, zoo veel gezaghs toeëighenden, als al d'andere t'zaamen hadden. In deeze mengenis, floddering, en strydigheit van gebiedt, was niet vreemdt, dat de gehoorzaamheit haaperde: wordende, daar yder 't hooghe woordt voert, niemant ontzien; en de wettigheit des bevels, daar 't geen eenpaarighe streek houdt, in twyfel getrokken. De slibberigheit der toomelooze tongen, loopende noodtlyk onder zulk een getal van allerley luiden, welker veele, ongewoon eenigh deel aan geheim van belang te hebben, en wonderlyk versiert daar meê dat men wiste dat zy 't wisten, waanden te wurghen aan't zwyghen, deed ook verscheide aanslaaghen in de geboorte smooren.

+1584.

+*Een' vloot van hondert scheepen komt tot Antwerpen.*

+*Bystre verwarrenis in de regeeringe aldaar.*

*Pasporten.

*Fortificatie.

[1585]

In deezen standt der zaaken, gingen de Staatsche +gezanten, op den derden dagh des jaars vyftienhondert vyventachtentigh, +t'zeil uit den Briel, met veertien oorloghscheepen, en meening tot Diepe te landen: maar lieten zich, mits de windt hun teeghen liep, tot Bolonje opzetten, en tooghen van daar naa Abbeville. +Hier werden hun wel aanminnighe brieven des Kooninx behandight; waar af zy dubbelt aan d'Algemeine Staaten zonden. Gekoomen des andren aavonds tot Clermont, om hunnen wegh voorts naa Parys te vorderen, vonden zy daar ander schryven, by 't welk zyn' Majesteit begeerde, dat zy zich naa Senlis zouden begeeven, en vyftien daaghen te dier plaatse vertoeven. De oorzaak (zoo Pruneaux hun liet

+1585.

+*Staatsche gezanten gaan naa Vrankryk.*

+*De Kooning begeert dat zj vyftien daaghen tot Senlis toeven.*

weeten) was, dat zich de Kooning, immiddels, antwoordt van de Engelsche [+] Kooningin, oft de aankoomst van haare Ambassadeurs beloofde. Worden de oover al zeer eerlyk ontfangen, en kosteloos gehouden, braghten zy 't den vierentwintighsten van Louwmaant, tot Senlis aan: alwaar des Koo-

[+] *Men bejeeghent hen zeer heuselyk*.

ninx [+]Hofmeester hen, ten naasten daaghe, met groote heusheit quam bewelkoomen. Ook verscheenen daar de heeren, Pruneaux, Rebours en Allein, gelast hen t'onderhouden; en de Prins van Espinoy, aanbiedende de behulpzaamheit, waar toe hem d'Algemeine Staaten, by brieven voort bestelt uit Abbeville, van de gezanten, verzocht hadden. Maar de Spanjaardt, waanende zyn' hoogheit ten daale, zoo de Fransche met het aanhechten der Nederlanden onderbouwt wierd, had, om dien slagh [+]te breeken, het verbondt, waar af in Don Johans tydt gesprooken is, nu onlangs met die van Guize vernieuwt; en zy den Kardinaal van Bourbon, samt andere grooten van de Roomsche partye, daar in getrokken, om, onder schaaduw van den ouwden Godsdienst teegens de aanslaaghen der ketteren te handthaaven, en verscheide misbruiken te beeteren, een inlandsch oorlogh t'ontsteeken, en hun huis te verhooghen met de puinhoopen van den Staat. De Spaansche Ambassadeur, dan, Don Bernardyn [+]van Mendoza, als nu de Kooning dacht den Staatschen gehoor te geeven, quam zich daarteeghens met een scherpe reede verzetten, dryvende, dat hy geenen luiden, die van God en de menschen verlaaten, van hun gemoedt oovertuight, van de heilighe vierschaar der Inquisitie ooverlang verweezen waaren, en derhalven van de genaade hunnes Landsheeren wanhoopten, behoorde onder zyn' ooghen te laaten koomen, nochte te luisteren naa eenighe voorwaarden, waar door zy hem t'hunnen onderstandt meinden te bekooren, alzoo zy nocht recht tot het aanbieden, nocht maght tot het volbrengen der zelve, hadden. *Niet* (zeid' hy) *dat ik hun toeleg, yets te zullen verwerven van uwe Majesteit, die veel te voorzightigh is, om doorbewillighing, in hun verzoek, haare achtbaarheit en gewisse te bezoedelen. Dan, om mynen plicht te voldoen, bid ik haar te ooverpeinzen, hoe dit stuk niet mynen Meester alleen, maar alle Vorsten, zelfs ook enkele eedelluiden betreft; en hun, doch voorneemlyk uwer Majesteit, die haare onderdaanen reeds tot muitery gewent ziet, ten hooghste daar aan geleeghen is, dat dusdaanigh een ongedierte van weeder spannelingen nerghens toevlucht vinde, en veel eer, tot eenen schrik van andre, strengelyk gestraft wierde. Jaa uwe Majesteit behoord' het zeer oevel, ende voor eenen hoon, te neemen, dat een volk, schuldigh aan schending van Godlyke en menschlyke hoogheit, door wanstraf tot zulk' een vermeetelheit en onbeschaamtheit gekoomen is, dat zy u, zoo maghtigh eenen Vorst, als huns gelyk darren aangaan, en te woorde vorderen. Derhalven gelieve uwer Majesteit, eer zy voor uw aangezight verschynen, hen ten Ryke uit te doen zeggen; en naa te denken, hoe oprechtelyk myn Meester zich, in twintigh jaaren herwaarts jeeghens Vrankryk, als het van krygh in 't ingewant blaakte, gedraaghen heeft, stoppende't oor voor alle vertooningen die tot krenking deezer kroone strekten, en styvende met zyn' maght de Christelykste Kooningen. 'T welk ik geenszins aanroer uit anxt, dat* (*ik zwygh van uwe Majesteit, die haar' eere in zonderlinge waarde houdt*) *yemant, t'onbezorghder voor de zyne, de bescherming deezer opstendighen aanveirden moghte. Want, wie zulx quaam te bestaan, zouw zich wel haast in een oorlogh, dat hem bet op afweeren dan op aanvechten deede denken, beslommert vinden, zich wryvende aan zoo maghtigh en gelukkigh eenen Vorst, die, tot noch toe, nooit eenigh leedt, hem toegedreeven, ongewrooken liet*. Deeze voorstel, gemengt van vlaayen in de rechte, van dreighen oover dwers, en uitgezet met styve kaaken, van dien opgeblaazen snorker, naar voorspelling der Guiziaanen, gelyk hem bevoolen was, brak's Kooninx geduldt: en hy paste daar op [+]dit antwoordt, kort, maar deftigh, en van Kooninklyke geur. *'T is myn zin, den gezanten der Nederlandsche Staaten gehoor te geeven, niet als weederspannelingen, wes ik my wachten zoude, maar als menschen, die kraft en*

[+]1585.

[+]*Verbondt tussen Spanje en die van Guize vernieuwt*.

[+]*De Spaansche Ambassadeur pooght den Franchois af te wenden van 't hooren der Staatsche gezanten. Zyn' scherpe reede*.

[+]*'S Koonings antwoordt*.

+*geweldt klaaghen. Ik weet, dat die van Nederlandt, om van hunnen Vorste in genaade ontfangen te worden, al 't uiterste aangewendt hebben, en, door de snootheit van zommighen, die meer met oorlogh dan vreede aldaar beholpen zyn, nooit gehoor kunnen verkryghen. Waaroover, alzoo zy grensgebuiren van deezen Ryke, en daar meê door veele banden van vriendschap verknocht zyn, my niet voeghen wil, hun gevaar en rechtmaatighe klaghten in den windt te slaan. Ende niemandt behoort zoo onreedelyk te weezen, dat hy, 't geen uit plicht van heusheit gedaan wort, terstondt voor ongelyk zouw opneemen, en ter harte trekken. Lyders van ooverlast; Landsheeren, verkort van maghtigher; luiden, gefoolt van onverdraaghlyk juk; goedertierlyk te hooren, en te helpen met raadt en daadt, is, van ouwds her, een' bezondre eere des Franschen naams geweest: en de ellendighe ballingen, zoekende heul aan Vrankryk, hebben 't 'er altyds gevonden. Dat deeze gloory, oovergezet, als van handt tot handt, door myn' voor zaaten, aan my, in den tydt myner regeeringe te loor gaâ, begeer ik niet: maar dit, jaa, dat ghy, en de gansche werelt weete, de Fransche Kooningen, door geener ley dreighementen oft gevaar, emmer zulx verbluft te kunnen worden, dat zy laaten zouden, deezen lof van goeddaadigheit jeeghens vreemden, verdreevelingen, vervolghde Vorsten, verdrukte volken, tot den uitersten aadem huns leevens toe, te betrachten*. Mendoza heen gegaan met dit twyfelzinnigh afscheidt, schreef het, aan den Hartogh van Guize, die op dat pas niet te Hoove was, daatlyk oover; en verzocht hem, het toerusten +ten kryghe te spoeyen. En Guize, graagh te voore, viel'er, genoopt van deezen spoorslagh, wel vuurighlyk aan. Midlerwyl zond de Kooning zes karossen, met etlyke waaghens en karren, om de Nederlandsche gezanten en hunnen sleep naa Parys te voeren. Aldaar gekoomen, werden zy oopenbaarlyk, die van yder gewest bezonder, geherberght; en de naam van dien aan de poort der huizinge geschreeven. Op den dertienden van Sprokkelmaant, verscheenen zy, gehaalt en aangeleidt van den Hofmeester Oignan en den Heere Pruneaux, door orde des Kooninx, in 't kabinet, voor zyne Majesteit, verzelschapt alleenlyk met den Hartoghe van Joyeuse, den Graave van Bocage, den Heere van Valette, den Hopman der lyfwaght, en den geheimschryver Brulart: alwaar, naa gebruiklyke plichtpleeghing, van groete en eerbiedenis, de Geldersche Kanseler Elbertus Leoninus, uit aller naam het woordt deed. +Hebbende, van der Staaten weeghe, zyn' Majesteit hooghlyk bedankt, oover haare voorighe weldaaden, en de gunst des jeeghenwoordighen gehoors; kort verhaal gemaakt van de geweldenaaryen der Spanjaarden, d'onverbidlykheit hunnes Kooninx, de diensten eertyds gedaan van de Neêrlanders aan hunne Vorsten, 't gehandelde met wylen den Hartoghe van Anjou, en 't verkiezen zyner Majesteit in diens plaatse; achtervolghd' hy dus zyn' reede. *Wy hoopen, Heere, dat uwe Majesteit, ooverweeghende onze standtvastigheit teeghens onze weederspoedt, het bodt, gedaan van ons aan haar, naa 't ooverlyden van de Hoogheit haares broeders, zal houden voor aangenoomen, en de aanneeming bevestighen. De keur* (*dit willen wy voor al de werelt verklaaren*) *is gevallen op uwe Majesteit, niet zoo zeer om 't geryf en de veiligheit, die ons van Vrankryk, mits het naabuurschap, koomen kunnen, hoewel daar op ook grootlyx gelet werd; als ten aanschouw der waarlyk heldthaftighe deughden, en andre voortreflyke eighenschappen, die t'uwen Kooninklyken persoone uitblinken, en, hebbende eertyds, met haaren glans, volken van verregeleeghe landschappen, tot beroeping uwer Majesteit t'hunnen Vorste, getroont, noch daaghelyx d'uitheemsche mooghentheeden naa uwe vrundschap en bondtverwanten doen haaken. Op maght en rykdoom, dingen hangende aan 't geval, hebben wy min*

+1585.

+*Guize en zyn' aanhangers waapenen zich teegens den Kooning*.

+*Reede van Elbertus Leoninus, uit naam van al de Gezanten, aan den Kooning*.

+*gezien, dan op het loflyk beleidt, de wysheit en bescheidenheit uwer Majesteit, die, zich genoeghende met gebiedt oover de lichaamen haarder onderzaaten, het* +1585.
gewisse, alleenlyk onderworpen aan den kenner der harten, niet zoekt te verheeren. Hierom hebben de Neêrlanders, met zoo heet een' geneeghenheit, het oogh op uwe Majesteit geworpen, zich verzeekerende, dat de zelve niets, wat billyk zy, den uitheemschen zal weigheren, die zich onder haare gehoorzaamheit koomen begeeven. Dit, Heere, doen wy, ende bidden, in allen ootmoedt, om voorstandt, en verlossing uit onze ellenden: waar toe uwe Majesteit niet alleenlyk verbonden is van weeghe Gods en der natuure, maar daarenbooven door aller Vorsten erflyken plicht: volghens welken de Fransche Kooningen, van tydt tot tydt, den verleeghenen de handt gebooden, de verdrukten ontlast, de vervolghden beschermt hebben; inzonderheit hunne gebuuren. Wy, nu, zyn van de naaste; jaa meestendeels ouwde leeden van uwen Staat. Vrankryk en Neederlandt plaghten aan éene kog, éene tente, te reeden: uwe voorzaaten hunne woonsteê, en den stoel der regeeringe, in Vlaandre te houden; 't welk noch te deezer uure, gelyk ook zommighe andre gewesten, voor een ouwdt leen uwer kroone gereekent wordt. Van verscheide gerechtigheeden meer, uit deughdt der welke, uw' Majesteit eisch teeghens Spanje moghte maaken, laaten wy haar, die het toe komt, oordeelen; gelyk meede van de grootheit der Spaansche maght, van 't geen daar af te vreezen valt, en van de geleeghenheit, althans verscheenen, om Vrankryk en Neederlandt, aan alle kanten, in eeuwighe rust en buiten zorghe, te stellen. Dan dit konnen wy verklaaren, dat de Staaten van Neederlandt, hoe zwaare schaade zy ook geleeden hebben, zich noch jeeghenwoordelyk meesters vinden van (*behalven zeer veele blokhuizen en sterkten*) *bet dan tneeghentigh goede steeden, voor zien met geschut, krysnooddruft, lyftoght, en zulx geleeghen*, (*'t welk meest te achten staat*) *dat men ze, wanneer zy van Vorstelyke middelen en maatelyke maght ondersteunt worden, altydts houden zal voor onwinnelyk van wereltsch geweldt. Wy zwyghen van de meenighte der goede reên en haavenen; de groote, wyde, en zeer diepe stroomen, die uit alle oorden derwaarts daalen, de Landschappen omringen, en hun yzere grenzen strekken. Ook zullen wy 't geduldt der ooren van uwe Majesteit niet misbruiken, met verhaal van 't ontellyk tal der scheepen, bequaam ter oorloghe en koopvaardye; van den oovervloedt, zoo des bootsvolx, als der stoffen, noodigh om toe te rusten ter zee; en van allerley geryflykheeden, waar meê de voornoemde landen, meer dan eenighe andre in Christendoom, uwer Majesteit kunnen dienen. Ten welken aanzien, wy wel met waarheit, en zonder roem, mooghen zeggen, dat uwe Majesteit, verstaande t'onzer beschuttinge, booven de onverganklyke gloory, te behaalen door zoo een werk, zouw koomen den boodem haars gebieds met geen' geringen aanwas uit te breiden, en de krachten haares arms met geen zwakke zeenuw te styven: en dit, Heere, zonder dat eenighe der hachlykheeden, gewoon het lot der waapenen te doen weifelen, geschaapen schyne uwer Majesteit te ontmoeten. Want het enkel beletten des toevoers van eetwaaren, oover Kalis en Masieres, zal die van Arthois en Heenegouw, en 't meeste deel des Spaanschen heirs, dat alreeds merkelyk gesleeten en gekrenkt is, afmatten en te niet maaken. Zoo uwe Majesteit, daarneevens, een taamelyk get al van ruiters en knechten te velde stuurt, om den vyandt te bestooten; daar is* (*menschlyker wyze gesprooken*) *geen twyfel aan, oft zy hebben hem, naar dat zich dan de geleeghenheit toedraaght, op de vlucht, oft uit zyn voordeel, te dryven. Boovendien, zullen, niet alleen die van Heenegouw, en Arthois, die althans weigheren bezetting van den Spanjaardt in te neemen, maar ook al d'andre gewesten, niet lievers wenschen dan zich t'ontslaan van den dwang, en onder de vlerken uwer Majesteit te mooghen schuilen, zoo haast als zy de vereenighde Landschappen*

+*komt te omhelzen. Ziet hier, Heere, geenen aanslagh om Naapels oft Milaan te gaan verooveren, nocht eenighen togh*t, *te bestaan oover zee; maar eenen gebaanden wegh tot inlyving van zoo veele grenzbuurighe gewesten t'uwen Ryke: waar door uw' Majesteit, eens voor al, booven windt van haare quaadwillighen kan raaken; en beide de volken doen bloeyen in geduurighen voorspoedt, en veiligheit teeghens de slaaghen der fortuine. Wy bidden dan echter, dat uwe Majesteit* (*dit ooverwooghen*) *zich gewaardighe, volghends de voetstappen van Kooning Henrik hooghloflyker gedachtenisse, haaren vaader, die, met kleener kans en ongelyk grooter zwaarigheeden, de bescherming der Hooghduitsche Vorsten by de handt nam, ons in haare armen t'ontfangen; en, onder billyke voorwaarden, de wettighe opdraght der Heerschappye oover de Vereenighde Neederlanden t'aanveirden; de zelve te verdaadighen teeghens 't Spaansche geweldt, en weeder, uit het voetzant, ten toppe hunner voorighe welvaart en achtbaarheit te verheffen*. De Kooning, hebbende den Kantseler aandachtelyk uitgehoort, voeghde, met ontspannen +aanschyn, den Gezanten vast dit antwoordt toe. *Myn' Heeren, ghy zyt my gansch welkoom: en het verheught my grootlyx, voorwaar, dat ik u zie. Hunnen Staat te handthaaven, en voor afbrek te hoeden, is myner voorzaaten roem geweest. Maar hier in oovertref ik hen, dat ghy u, met zoo aanzienlyk een verzoek, t'mywaarts wendt. Door uw' staatlyke aanbieding, en de achting, waar in ghy bewyst mynen persoon te hebben, houd ik my zeer versiert, en bedank u derhalven hooghlyk. Ik voelde my te voore dapper verplicht, door de eere, betoont aan eenen my zoo naa bestaande, als wylen myn broeder, dien God genaadigh zy. Maar, 't geen ghy jeeghenwoordelyk doet, verbindt my veel meer aan u en de Staaten, van welke ghy afkomt. Ik heb hen altyds in zonderlinge waarde gehadt; ook gezocht hunne welvaart te vorderen: ende zal ze voortaan te bet behartighen, van weeghe der oorzaake, die zy my daar toe geeven. En ghy mooght u des verzeekert houden, dat ik ben, en met Godes hulpe zal blyven, een Vorst van billykheit, voorstander van recht en reede. Uwer, en der Staaten begeerte zal ik zoo verre voldoen, als my eenigher wyze mooghelyk valt; en geen' minder zorgh draaghen voor de behoudenis van hunnen Staat, dan voor die van myn' eighe kroon en onderzaaten. Doch, uw aangeeven, alzoo 't van zeer groot belang is, en scherpe betrachting vereischt, dient by geschrist en my ter handt gestelt te worden, op dat ik het, met de luiden van mynen Raade, ooverweeghen mooghe*. Voorts vermaande hy hen, 't zelve, neevens de voorwaarden, die zy wenschten te verwerven, onder den Heere Pruneaux te leeveren: beloofde zyn' meening daar op, met den eerste, te verklaaren: en trad, met hun, in vrundtlyke en gemeenzaame praat. Thans braght men hen, oorlof genoomen hebbende, vervolghends in de kaamers der Kooninginnen, moeder en gemaalinne van zyne Majesteit; beide de welke hun, in 't oopenbaar, heusch gehoor, en gunstigh bescheidt gaaven. Keerende, hier naa, uit het hof, vervoeghden zy zich ten huize des Prinsen van Espinoy. Daar onderrichtte Pruneaux hen, dat zy, om verscheiden misquaam te verhoeden, niet veel gelaats hadden te maaken, van 't aanmoedigh antwoordt des Kooninx, nochte zich te verblyden, eer men de zaak volbraght zaaghe: ende riedt hun, de Hartoghen van Monpensier, Espernon, en Joyeuse, door eenighe gemaghtighden, tydtlyk te laaten begroeten. 'T welk zy naaquaamen, om hunne gunst in te neemen, eer men aan zyne Majesteit de gemelde voorwaarden vertoonde. De zelve (hoewel zy ongelyk milder dan die van 't verding met den Hartoghe waare) ooverzien des andren daaghs, en behandight aan Pruneaux, dochten hem, en etlyken der grooten zoo van d'Onroomsche als Roomsche gezintheit, niet alleen te aanstootlyk van

+1585.

+*'S Koonings antwoordt*.

+stoffe, maar ook te schor en gebiedachtigh van forme, om onder 's Kooninx +ooghen te verschynen; zoo men den handel niet t'eenemaale verbrodden wilde, en plotselyk verworpen worden. Te weeten; de punten spraaken van den gezuiverden Godsdienst te handthaaven, geenen anderen in te voeren, 't gewisse in vryheit te laaten: van eenen bloedtverwant des Kooninx, oft eenen andren van naame en aanzien herwaarts te schikken, voor Algemeinen Landtvooghdt; dien by te voeghen eenen Raad van inboorlingen, beide Onroomsch gezint en aangenaam den Staaten: van elke bezondre Landtvooghdy en hooftampt, wen ze oopen stonden, te bekleeden met een persoon van den gezuiverden Godsdienst, uit twee, benoemt by 't gewest daar de zaak voorviele: van geen' uitheemschen oft Roomsgezinden, tot amptmannen van Rechte, oft Wethouders, te beroepen: geene bezettingen te leggen, dan van binnenboorlingen, en by bewilghing der Staaten van het Landtschap: dat de bezondre Staaten zouden mooghen vergaaderen, zoo vaake als't hun geliefde, zonder om oorlof daar toe te vraaghen, ofte dien te verbeiden: Engelandt en Deenemark tot beaangenaaming van dit verdragh te verzoeken. Hier oover vielen de gezanten in maghtighe bekommering. Want, oft schoon een heimelyk berichtschrift hun toeliet den schoot eenigher maate te vieren; 't quam niet by, om den Kooning 't genoeghen te geeven, dat men hun vertoonde noodigh te weezen tot voltrekking der zaake. By merklyk inruimen zaaghen zy den Staate verkorting, zich opspraak en ongenaa beschooren. Onverrichter boodschap naa huis te keeren, was, booven bystre spot, om 't uiterste bederf gewedt. Hoe zy 't maakten, 't Landt moest' 'er om lyden. Eindtlyk vonden zy best, het toegeeven oover zich +te neemen; ende voorts alle de punten, niet bedingender, gelyk te vooren, maar smeekender wyze, te stellen. 'T begrip der zelve was dit.

+1585.

+*De punten van voorwaarden, te eischen van den Kooning, worden te hard gevonden om onder zyn' ooghen te koomen*.

+*Men beschaaftze*.

+*De vereenighde Neederlanden, naamlyk Brabant, Gelderlandt, Vlaandre, Hollandt met Westvrieslandt, Zeelandt, Vrieslandt, Zutven, Uitrecht*, +*en Mechele, aan te neemen by zyne Majesteit, voor haar, haare kroone, en wettighe naazaaten, met de zelfste tytels en gerechtigheeden, waar op eertydts Kaizar Kaarel de vyfde gehuldt en beëedight is*: *te bevestighen en te handthaaven alle, zoo gemeine als bezondere, wetten, voorrechten, vrydoomen, gewoonten, verbintenissen van de voorzeide Landschappen en hunne leeden: de zelve te regeeren, en te beschermen teeghens al hunne vyanden, met naame den Spanjaardt en zyn' aanhangers, zonder met hun eenighen pais oft bestandt te maaken tot naadeel van dit verdragh*.

+*Hun begrip*.

+1.

+*De landtzaaten voorneemlyk te handthaaven, in de oopenbaare oeffening van den Hervormden Godsdienst, gelyk die jeeghenwoordelyk gepleeght wort; zonder yets te vernieuwen in deezen, oft yemands gemoedt t'ondertasten*.

+2.

+*Tot Algemeinen Landtvooghdt en Krysooverste te maghtighen eenen Vorst van den bloede zyner Majesteit, oft eenen andren Heer van soorte: neevens den zelven op te rechten en aan te houden eenen Raadt van Staate; voor de twee derdendeelen, uit inboorlingen der gemelde Landtschappen; voor een derdendeel uit Franchoizen, oft anderen, naar welbehaaghen zyner Majesteit; die zeer ootmoedelyk gebeeden wort, persoonen den Staaten aangenaam, daar toe te beroepen, op dat het volk, uit dit beginsel, speure, dat zy gezint is hun te believen*.

+3.

+*Dien van den voorzeiden Raade, by goeddunken der Staaten, oft hunner gemaghtighden, berichtschrift te geeven, door zyne Majesteit: 't welk zy hebben t'achtervolghen, onder eedt, dat zy zich jeeghens haar en de Landen, getrouwlyk zullen draaghen, dit verdragh in alles onderhouden, ende door geenerley gifte oft belofte tot dit ampt gevordert zyn*.

+4.

[+]*De jeeghenwoordighe bezondre Landtvooghden in hunne ampten te behouden,* [+] *hen op nieuw daar toe te maghtighen, en te voorzien met gelyke berichtschriften, als die van Kaizar Kaarel in zynen tydt, onder gelyken eedt, als die van de gemelde Raadsluiden van Staate.* [+]1585. [+]5.

[+]*Wen eenighe Landtvooghdy, oft ander voortreflyk ampt leedigh wort; het zelve te bekleeden met eenen persoon van achtbaarheit, in die den geweste, daar zulx voorvalt, aangenaam zy.* [+]6.

[+]*Geene bezettingen in de steeden te leggen, nochte te lyden dat'er eenighe geleidt worden, zonder voorgaand goedtvinden der Staaten van 't gewest; 't en waare in dringende noodt: ende, by die geleeghenheit, daar in te voorzien by goeddunken des Raads van Staate: ook de reeds afgerworpe blokhuizen en sterkten niet weeder op te rechten, nocht eenighe nieuwe te bouwen.* [+]7.

[+]*Het Gerecht, samt alle andre zaaken, te doen bedienen by de zelfste amptluiden, Rechters, en Majestraaten, op de berichtschriften en ordeningen van den jeeghenwoordighen tydt; 't en waare dat de Staaten van eenigh gewest verandring verzochten; ende in deezen gevalle, volghends de ouwde voorrechten en gewoonten, by goeddunken der voornoemde Staaten, daar in te voorzien, gelyk tot de beste afveirdighing der Rechtelyke zaaken, ende naar recht, zal behoorlyk gevonden worden, zonder nochtans dat het tot vooroordeel teeghens anderen strekke: ende, wen eenighe ampten oft Majestraatschappen, behoorende volkoomlyk ter beschikkinge van de bezondre Landtvooghden, koomen oopen te staan; de zelve te doen begeeven, door hen, aan vroome, getrouwe, wel bequaame persoonen, inboorlingen, en aangenaam den Staaten van 't Landtschap daar 't voorvalt, volghends de voorrechten: welke persoonen meede als booven te zweeren hebben.* [+]8.

[+]*Niemandt in eenigh ampt oft Majestraatschap te stellen, die, geduurende de beroerten, t'eenigher plaatse uitgezeidt is, oft gebannen, oft afgezet van zynen dienst, oft anderszins de zyde des vyands gehouden heeft.* [+]9.

[+]*De Landsheerlyke goederen t'aanveirden in zoodaanighen staat, als zy jeeghenwoordelyk zyn, en met de lasten waarin zy steeken, zonder eenighe nieuwe tollen op te stellen buiten wettigh verlof der Staaten.* [+]10.

[+]*Te vergunnen aan d'Algemeine Staaten, dat zy, t'elken jaare, moghen vergaaderen, in zulk gewest der onderhandelende, als hun goeddunken zal, om t'zaamen, op de zaaken betreffende den dienst zyner Majesteit en de welvaart der Landen, te letten, raadslaan, en besluiten: ende aan de bezondre Staaten, dat zy 't zelve mooghen doen altyds, en zoo dikwyls als zy zulx dienstigh vinden.* [+]11.

[+]*Toe te laaten, wanneer zyne Majesteit de steeden en 't platte landt, die althans binnen de voorzeide gewesten, in 's vyands geweldt zyn, zal onder haare gehoorzaamheit gebraght hebben, dat zy weederom keeren tot haare ouwde*[*] *Oppervierschaaren, ende, dat ter plaatse van de zelve, de gezuiverde Godsdienst oopenbaarlyk geoeffent warde.* [+]12. [*]Ressort.

[+]*De onderhandelende Landschappen te hechten aan de kroone van Vrankryk, zonder daar af, in 't geheel oft ten deele, gescheiden te mooghen worden, oft afgescheurt van elkandere, in eenigherley wyze.* [+]13.

[+]*De ingezeetenen der voornoemde Landschappen, ook de geene, die, uit andre oorden, de zyde der Staaten van de onderhandelende gewesten gevolght hebben, te doen achten, belangende 't recht van* [*] *Verlaaten goedt, de erffenissen, het in- en uitvoeren van allerley waaren en koopmanschappen, samt alles wat den koophandel op Vrankryk betreft, als inboorlingen van dien.* [+]14. [*]Aubaine.

[+]*Voor goedt en van waarde te houden, al wat d'Algemeine, en de bezondre Staaten, verordent, gezet, beslooten, en gedaan hebben; en niet te gehengen*, [+]15.

+*dat yemandt gemoeit warde, om dingen, gevallen ten tyde der beroerte: 't zy ter zaake van 't geloof, van het oorlogh, oft van 't geene dien aankleeft.* +1585.

+*Te bevestighen, al 't geene by wylen den Prins van Oranje, op goeddunken, met oorlof en uit maght hem gegeeven van d'Algemeine oft bezondre Staaten, gedaan is: desgelyx al 't geene de Prins van Espinoy verricht heeft, volghends last, ontfangen van d' Algemeine Staaten voornoemt.* +16.

+*Toe te staan, dat d' Algemeine en de bezondre Staaten, om zich te vryen van de lasten en schulden by hen gemaakt, mooghen ingang houden, opstellen, en gebruiken, ook vermeêren, vermindren, en afschaffen, alle middelen van schattingen, naar dat zy, onder zich, zullen bewillighen en oovereenkoomen.* +17.

+*Te verordenen, dat de afgezonderde Landschappen, steeden ende leeden, althans bezeeten van den vyandt, alzoo zy, neevens de onder handelende gewesten, tot betaaling van veele schulden, gemaakt tot last der Algemeine Staaten, geduirende 't oorlogh, meede verbonden zyn, de zelve schulden helpen draaghen, als zyne Majesteit hen onder haare gehoorzaamheit zal gekreeghen hebben.* +18.

+*Goedt te kennen alle giften, zoo van zeekere landen en heerlykheeden, als van andre goederen, toegevoeght van eenighe der gewesten wylen den Prinse van Oranje, oft zynen kinderen, ten opmerke van de zwaare schulden, by hem gemaakt in 't voeren van den krygh voor het gemeine beste: ook te bevorderen, dat de vyandtlyke landschappen, wanneer zy t'ondergebracht zyn, den onderhandelenden, in 't blussen der gemelde schulden, te baate koomen.* +19.

+*Den Huize van Nassau, alzoo zich de landen daar in hooghlyk gehouden kennen, gunstigh genoeghen te geeven.* +20.

+*Vriendschaf te onderhouden, en te doen onderhouden, met den Heilighen Ryke, met Engelandt, Schotlandt, Deenemark, de Duitsche Vorsten, de Henzesche en Kaizarlyke steeden, samt alle andere gebuiren en bondtgenooten der Vereenighde Neederlanden: ook alle rechten en verbintenissen, gemaakt tussen deeze en die, zoo zy den rechten en hoogheeden, toegestaan aan zyne Majesteit by dit verdragh, niet naadeeligh zyn.* +21.

+*'T landschap van Ooveryssel meede in gehoorzaamheit aan te neemen, op de zelfste voorwaarden, indien het daarom bidt.* +22.

+*Zoo de onderhandelende Landschappen steeden, en de leeden, onsfangen worden op deeze voorwaar den; geen' andre aan eenigh der zelve toe te staan, dan by bewilghing der Staaten van de gemelde Landschappen.* +23.

+*Aan de Landen, in 't gemein en in 't bezonder, samt aan de steeden, leeden, en ingezeetenen der zelve, te belooven by eede, d'onderhoudenis van alle deeze punten, en de zelve te doen onderhouden: gelyk, ter andre zyde, alle Landtvooghden, Amptmannen, Burghermeesters, Majestraaten, en inwoonders der voorzeide Landen, ook alle Kornellen, Hopluiden, en andere krysluiden, zoo te waater als te lande, te zweeren hebben, dat zy zyner Majesteit, als hunnen Vorste en Heere, gehouw, getrouw, en gehoorzaam zullen weezen.* +24.

+*Dit verdragh, op dat het eeuwelyk bondigh en onquetselyk blyve, te laaten deughdigh kennen, verkundighen, en te boeke stellen, in al de hooghste Rechthooven van Vrankryk; ook in de Rechtshooven van elk der gemelde Landschappen; ende voorts bevestighen by alle behoorlyke en reedelyke middelen, in de forme, die, naar de gewoonte des Kooninkryx en der voorzeide landen, de sterkste zal bevonden worden.* +25.

+*'T zelve verdragh ook te doen bekraftighen by d'Algemeine Staaten des Kooninkryx, ten eerstenmaale wen zyne Majesteit hen komt te vergaaderen*. +26.

Hier aan volghde, dat de gemaghtighden ooverboodigh waaren, de voorschreeve punten, aan zyne Majesteit, uit naame hunner Landtschappen, in

[+]te willighen; daar op den eedt van getrouwigheit te doen, ende dien van zyne Majesteit, als van Vorste ende Heere der zelve Landschappen, t'ontfangen; volghends twee bezondere [*]maghtbrieven, hun te dien einde meê gegeeven. Op den achtienden der zelve maant, ontbood de [+]Heer vaa Cheverny, Kantseler van Vrankryk, de gezanten, neevens Pruneaux en Oignan, t'zynen huize, daar Villequier, Bellievre en de geheimschryver Brulart, waaren. Hy zeid' hun, dat de Kooning, wel t'henwaarts geneeghen, de boovenverhaalde punten doorzien had, en hem gelast, uit hun te verstaan, 't geen zy wyders begeerden te vertoonen. Teffens vorderd' hy hun hunne maghtbrieven af. Die gaaven zy, en stelden hem de noodt der Landen voor ooghen. De brieven, geleezen, nam hy naa zich, beloovende daar af, en van d'aangeweeze zwaarigheeden, inzonderheit der stadt Brussel, behoorlyk en getrouw verslagh te doen [+]aan zyne Majesteit. Voorts hield hy hen ter maaltydt, en onthaalde hen heerlyk, gelyk hem, zoo hy op 't afscheiden verklaarde, van den Kooning bevoolen was. Weeder t'zynent geroepen, op den eenentwintighsten, werden zy verzoght oopening van den staat der Landen te doen, en van middelen, waar door men ze voorshands eenighszins helpen [+]moghte. Zy antwoordden, dat zy zich niet wel bericht vonden van de geleeghenheit der oorlooghe, die ook daaghelyx draaide: doch sloeghen yetwes voor, dat hun, om Brussel t'ontzetten, dienstigh docht; en gedroeghen zich, dien aangaande, tot de wysheit des Kooninx Raadt en Krysooversten, dit stuk beeter verstaande. 'T geen anderszins den staat der Landen betrof, dat naamen zy aan, ten naaste des mooghelyk [+]viel t'ontdekken; en deeden 't, den vyfentwintighsten, met aanmelding van elkes Landschaps steeden en achtbaare sterkten, houdende noch voor de Staaten; ook van de haavenen, stroomen, moerassen, veengronden, wallen, bolwerken, waar in haare veiligheit oft vastigheit bestond: zonder nochtans de bezettingen en inkoomsten van gelde op 't nauwste bekent te maaken: zynde by hen beslooten, zich, noopende 't begrooten der schattingen, wen het hun schoon geverght wierde, niet bloot te geeven, eer de Kooning verklaarde hun bodt te willen aanneemen. Van der Staaten yver tot 's vaaderlands behoudenis en 's Kooninx dienst getuighden zy breedelyk; deerlyk van hun vermooghen, als uitgemergelt, eerst door de afpersingen geleeden van de Spanjaarden, daarnaa door den krygh: en bekenden hun gebrek van orde en van achtbaarheit. Sint quaamen zy noch, tot verscheide daaghen, met den Kantseler Cheverny en d'andre voornoemde gemaghtighden des Kooninx, te woorde; en stonden voor eerst ernstigh aan, om onvertooghen en toeverlaatigh afscheidt. Thans vertoond' [+]hun Cheverny, *dat men 't ontzet van Brussel binnen twee maanden, gelyk zy noodigh achtten, zeer zwaarlyk zagh te verrichten. 'T krysvolk, daar toe vereischt, en uitgeleezen' hoofden, waaren in der haast niet by een te kryghen. Tot het ooverbrengen der zelve, ter zee, hoefde voorraadt van scheepen. Dan hing 't noch aan windt en weeder. Den wegh te lande vond men zorghlyk te neemen, met min dan achtduizent knechten, en vyftienhondert speerruiters; die niet te verzaamelen waaren in korten tydt. De Spanjaardt, maghtigh, en welgedient van kundschappen, zouw niet faalen, zoo ras als hy quaam lont te rieken, zyn' krachten, geschat op veertigh oft vyftighduizent mann', oft soldyen in Neêrlandt, te hoop te rukken, om de hulptroepen te keeren. En yets aan te vangen, zonder'er door te [+]zien, was zyner Majesteit, ten opmerke der achtbaarheit, die allen Kooningen, voorneemlyk haar, zeer ter harte ging, niet te raaden. Derhalven, om op alles te voore wel rypelyk te letten, begeerde de Kooning naader reekenschap van de gesteltenis der Landen, en van 't geen zy zouden weeten*

[+]1585.

[*]Procuratien.

[+]*De gezanten handelen met den Kantseler vanVrank ryk, te zynen huize.*

[+]*Worden daar ter maaltydt gehouden.*

[+]*Andre handelingen met den zelven.*

[+]*Oopening van de geleeghenheit der Landen.*

[+]*Zwaarigheit gemaakt in 't ontzetten van Brussel.*

[+]*Kennis van de middelen der Landen verzocht*

+*op te brengen t'zyner verlichtinge. Tussen het doen van zyne Majesteit en dat van wylen haaren broeder, was een groot scheel. Den eene als jonger zoone, kunnende by voorspoedt zich vergrooten, by teeghenspoedt vertrekken buiten alle gevaar, had het met reede licht gestaan de fortuin te verzoeken. Met den andren, was 't, zoo hy 't zelfste begon, om zynen persoon en staat gewedt*. De gezanten, naa t'zaamenspraak in een andere kaamer, +gaaven hier op te verstaan, *Dat men, oft schoon 't ontzetten van Brussel, binnen den juisten tydt van twee maanden, niet wel doenlyk scheen, nochtans, teeghens den aanstaanden zoomer, diendt krysvolk te hebben; inzonderheit meer ontzaghs, beeter orde en beleidt, om de voorzeide stadt te verlossen, oft yet anders aan te slaan. Dies baaden zy, dat doch, met den eerste, een goedt aantal soldaaten onder naamhaftighen Ooverste, vroome Kornellen en Hopluiden, oovergeschikt wierde. De Staaten zouden vierduizent knechten, twaalfhondert ruiters, daar by mooghen voeghen, en een merkelyk deel der bezettingen; 't welk men, begeevende zich te velde, wel uit de vestingen missen kon. Zoo waare men geschaapen, den vyandt tot deizen, en veel van 't platte landt onder schatting, te brengen. Want het was'er zoo breed niet, als hy wel snorkte van zyn' maght, en men konde daarin haast zyns gelyk oft meerder worden: zoo dat gedwongen zoude zyn, hy zich uit de besloote plaatsen te verweeren, en veele steeden tot hun lichaam te keeren, door honger en kommer: inzonderheit zoo 't den Kooning geliefde den toevoer van eetwaaren, oover Kalis en Masieres, scherpelyk te beletten. Belangende de penningen, toe te leggen tot onderhoudt der oorloghe; uit de vertoonde maghtschriften en aanbieding, bleek de geneeghenheit der Staaten te zyner Majesteit klaar genoegh, om haar niet te laaten twyfelen aan de onderdaanigheit, by hen te bewyzen, zoo in andere diensten, als in 't inwillighen van schattingen, wanneer zich 't Landt van haare bescherming +verzeekert zaaghe. Niettemin, zy zouden, van nu af, aanneemen, voor 't eerste halve jaar derdehalve ton gouds ter maant te verschaffen: mits dat daar uit, voor eerst de bezettingen, voorts d'andre soldaaten en allerley kryskosten, betaalt wierden; ofte dat zyn' Majesteit het geldt ontfinge, om het naar haar goeddunken te besteeden, onder last van de voorzeide betaaling te verzorghen*. Dit scheen 's Kooninx luiden zeer wel te smaaken; zulx de gezanten uit hun gelaat, niet anders wisten te scheppen, dan dat zyner Majesteit, en die van haaren raade, de zaak ganschelyk +ernst was. Hierentussen ontfing de Kooning, door Henrik Stanley, Graaf van Derby, afgeschikt van Kooningin Elizabeth, den Hoozbandt, teeken der aanzienlykste Ridderorde van Engelandt. Dit geschiedde met groote pracht en staatlykheit, ten byweezen zyner moeder en gemaalinne, der Kardinaalen van Bourbon, Vendosme, Guize, en Joyeuse, der Ambassadeuren van den Paus, Spanje, Schotlandt, Veneedje, Savoye, Ferrare: ende werd, daar onder, den Neederlandschen meede ter feeste +genoodight, een' eerlyke zitplaats toegevoeght, tot bittre spyt des Spaanschen. Stanley had ook onthiet van zyn Meestresse, den Kooning de Neederlandsche zaaken aan te beveelen: en Pruneaux den gezanten te verstaan gegeeven, dat zyne Majesteit, als gevoelende wel van hun, en vertrouwende zy zouden geenszins yets t'haaren naadeele in haaren Ryke willen handelen, niet waare om het quaalyk te neemen, zoo zy den Engelschen gingen begroeten. Dies maakten zy eenighen hunner uit, die hem +met den Heere Staffort, gewoonlyken Ambassadeur der Kooninginne, verzelschapt vonden. Daar vielen veele reedenen van erkentlykheit jeeghens de Kooningin, ter eene; van haare zucht tot de welvaart der Neederlanden, ter andere; van heusheit en hartlykheit, ter elke zyde: voerende Staffort het woordt, mits Derby de taal niet wel kende. Op hun ver-

+1585.

+*Antwoordt der gezanten*.

+*Hun aanbodt van middelen tot den krygh*.

+*De Fransche Kooning ontfangt de Ridderorde des Hoozbands*.

+*Op die feeste worden de Staatsche gezanten ook genoodight, en eerlyk gezet*.

+*Gesprek der Staatsche gezanten met de Engelsche tot Parys*.

zoek +om voorspreeken by den Kooning, zeid' hy dat de Graaf al van meening geweest was die snaar te roeren by zyne Majesteit; maar hy hem geraaden had, bequaamer geleeghenheit waar te neemen. Endtlyk liet hy zich hooren, dat het een wenschlyk werk wilde weezen, zoo Vrankryk, Engelandt, en Neêrlandt, in forme van Triumviraat, (Driemanschap) t'zaamen spanden. Op den achtsten van Lentemaant, verscheenen zy weeder, geroepen, by 's Kooninx gemaghtighden, ten huize van Cheverny. +Die zeide hun echter aan, *Dat men geen genoeghzaam heir zoo tydtlyk zagh op de been te brengen, als de geleeghenheit vereischte. Ook was Brussel nu verlooren; en de Kooning verwittight van weldigh toerusten des vyandts: zoo dat men grooter maght, dan te voore, behoefde. Derhalven stond hun toe, kundigh te maaken, oft zy meerder middelen, en welke, wisten te verschaffen. Oft zoo zy waanden eenigh voordeel, door maaken van verbintenis met naabuuren, te bekoomen; oft dat zyn' Majesteit, met geryflykheeden, oft tusschenspreeken, hun konde behulpelyk weezen; zy moghten zich van bewys haarder gansch gunstighe geneeghenheit verzeekert houden. Maar zich eenes werx t' onderwinden, dat geschaapen was tot afbrek haares aanziens, zonder eenigh nut der Landen, te gedyen; zy zouden zelf het haar niet willen verghen*. Hier op stonden de Gezanten eens uit, om zich te beraaden, en antwoordde daarnaa Leoninus. *Dat zy bekenden, het oprechten en ooverbrengen eenes bequaamen heirs, in korten tydt, niet wel doenlyk te weezen. Dan de Kooning kon, buiten gevaar, een middelmaatigh getal volx, te waater, waar toe de Staaten zoudenscheepen verzorghen, naa Vlaandre, Zeelandt en Brabant schikken; niet om slagh te waaghen, maar alleenlyk om d'ooverschietende plaatsen te bewaaren, tot dat het zyner Majesteit geleeghen viele kloeker kraften te laaten volghen. Zoo 't haar geliefde, daarentussen, de weeghen van Kalis en Masieres te sluiten; dat waar de rechte wegh om den vyandt met honger te slaan, oft hem ten minste het houden van een grof heir te beletten. Brussels, indien 't gevallen was, jammerd' hun zeeker, uit liefde ten goeden steedelingen. Doch dat verlies zouw geen' merkelyke ontsteltenis in den Staat baaren; nocht Antwerpen, Mechele, Berghen op Zoom, daarom flaauwen, zoo zy maar eenighen onderstandt uit Vrankryk in 't oogh kreeghen. Dat de Spanjaardt groot volk worf, was niet nieuws. Zoo had hy, geduurende 't oorlogh, t'elken jaare gedaan, en, voor 't omgaan van dien, den meesten hoop zien smelten. Daar toe konde 't als noch wel gebracht worden, by middel van goede achtbaarheit en beleidt, verwacht van zyne Majesteit, zonder dat men gedacht had andre verbintenis, dan met haar, aan te gaan. Doch, wat vrundtschappen haar, naa 't aanveirden der heerschappye, goedtdunken moghte, tot verzeekering der landen, te maaken, men zouw ze voor lief neemen. Indien zyn' Majesteit ook eenighen aanstoot in de verzochte voorwaarden vond; zy waaren bereidt, haar op alles goede reede en genoeghen te geeven. Van al dit, baaden zy den Kantseler en d'andre gemaghtighden leevendigh vertoogh te doen; en 't beste om onvertooghen en wenschlyk afscheidt te verwerven*. Toen reezen de Gemaghtighden op, en traaden ter zyde, daar zy al een' wyl t'zaamen spraaken. Thans nam Cheverny aan, der gezanten verzoek en nieuwe onsfouwing den Kooning voor te draaghen: hoewel die, als niet gezint hen vergeefs op te houden, bevoolen had, hun te kennen te geeven, dat hy, aanmerkende den jeeghenwoordighen standt zyns Ryx, en hoe bezwaarlyk het vallen wilde hen te redden, gansch ongeraaden vond, zich dieper, te deezer tydt, in hunne zaake te steeken. Voorts beloofd' hy hen, noch te dien daaghe oft immers op 't spoedighste, aan antwoordt te helpen. Echter marde 't. Dies gingen de gezanten, op den tienden der gemelde maant,

+1585

+*Weeder gehandelt ten huize van den Kantseler Cheverny.*

+den Kooning zelf, en de Kooninginne Moeder aan, met de zelfste reedenen, +die zy laatst, jeeghens zyne luiden, gebruikt hadden. Waar op hy zeide te zullen letten, met die van zynen Raade. Maar, korts naa den middagh, ontbood hen Cheverny weeder t'zynent; en verklaarde hun rondelyk, dat zyne Majesteit voorshands geenen wegh wist om haaren goeden wil t'hunner beschermínge te volbrengen: doch niet te min de vereenighde Neederlanden altyds in haar hart zoude draaghen, en pooghen te begunstighen; inzonderheit ten aanzien van de groote eere haar betoont. 'T zelve, (vindende Villequier en Brulart zich ziekelyk, en derhalven aldaar niet, zoo de Kantseler aanwees) bevestighde Bellievre; vermaanende, heel weemoedigh van verdriet, en met de traanen in de ooghen, tot hoopen op beeter geleeghenheit; verhaalende meermaals, dat alle zonnen +noch niet onder gegaan waaren: gelyk hy ook bad, dat de Heeren Ambassadeurs getrouw verslagh van 's Kooninx goede geneeghenheit wilden doen aan de Staaten. De gezanten, naa dankzegging en andre heusheeden, baaden om hunne papieren weeder te hebben; en middel van den Kooning, om, by de jeeghenwoordighe gesteltenis des Ryx, veilighlyk naa huis te mooghen reizen: verzochten ook gehoor, voor hun vertrek, om eerlyk afscheidt van zyne Majesteit te neemen. 'S anderen daaghs gingen eenighen der gezanten by de Heeren van Clervant en Chassicourt, +bewindsmannen des Kooninx van Navarre: andre by d'Ambassadeurs van Engelandt; om daar hun weedervaaren te vertellen, ende raadt en gunst te verzoeken. Navarres luiden bekenden, hunne en der Staaten zaak de zelfste te zyn; kunnende nocht den eenen, nocht de anderen, t'ondergaan, oft behouden worden, dan te zaamen: en toonden zich bereidtom hunnen meester van alles te verstendighen, neevens beede, dat hem geliefde, der Kooninginne van Engelandt, met vuurigh voorschryven, 't verdaadighen der Neederlanden aan te beveelen. De Engelsche Ambassadeurs zeiden, *Dat zy, zeer aanstendighlyk, tot stribbelens toe, getracht hadden, den Christelyksten Kooning, tot het aanveirden der Neederlandsche heerschappye, te verspreeken. Nu stonden zy, om aan de Majesteit hunner Meestresse te schryven, met vast vertrouwen dat haare hulp niet faalen zouw: doch rieden eevenwel, dat men den Kooning noch eens aanginge, om te proeven, oft hy, ten minste tot eenigh heimelyk handtreiken, oft ander, dat, buiten gevaar van krygh op zich te laaden, doenlyk +was, verstaan konde*. De gezanten, dien volghends, leeverden door Bellievre, een geschrift oover, waar by zy den Kooning baaden om een' goede som penningen, beletting des voerens van eetwaaren naa den vyandt, oorlof tot handeling met de Engelsche Kooningin, en tot lichting van eenighe Fransche Ooversten, Hopluiden en soldaaten, op haaren naame, zoo zy der behoefde: ook om verklaaring, oft zyne Majesteit yets meer begeerde dan zy haar hadden aangebooden; op dat men pooghen moghte haar ganschlyk te vernoeghen: eindtlyk om raadt, en aanwyzing +van voet tot behoudenis der deerlyk verleeghe Landen. Ten naasten morghen vernaamen zy, uit Bellievre, *Dat op geldt, oft volk tot 's Kooninx koste, geen' reekening te maaken viel. Doch zoo een deel Fransche Hopluiden en soldaaten den Staaten ten dienste tooghen, men zouw zich des niet veel aantrekken. Voorts verzeekerd' hy hun, dat de weighering niet by koelte van yver toequam; dan by de jeeghenwoordighe gesteltenis des Ryx. Maar, aller daaghen aavondt was noch niet gekoomen. 'T geen zy althans moesten ontbeeren, moghte hun, veellicht, in korten tydt wel gebeuren. Dies hadden zy niet te wanhoopen, maar standtvastigh te blyven. Immiddels zoude men al doen wat men konde; zoo in 't sluiten der weeghen, als anders*. 'T weederleeveren hunner schriften, en orde op de veiligheit hunner reize,

+1585.

+*De gezanten, naa kleenen troost, verkreeghen van den Kantseler, gaan den Koonink en zyn' moeder aan, dan vorderen niet..*

+*Thans zeidt hen de Kantseler plat af, ten opmerke van den droeven standt des Ryx*.

+*Gesprek der gezanten met de bewindsluiden des Kooninx van Navarre, en met d'Ambassadeurs van Engelandt*.

+*Verzoekschrift der Staatsche gezanten aan den Kooning om geldt en andre gunsten*.

+*Schraal, en nochtans gunstigh antwoordt daar op door Bellievre*.

+wild' hy bevorderen. Voorts ried hy hun zich daarnaa aan te stellen, dat hun vertrek een goedt oogh hadde; en oorlof te neemen van den Kooning en de Kooninginnen, met dankzegging, en bewys van vertrouwen dat zyne Majesteit, ter eerste geleeghenheit, Neêrlandt verquikken zouw, en die poort haares Ryx niet laaten vallen in 't geweldt der Mooren en +Barbaaren. Deeze zelfste woorden gaf hy hun in den mondt. Dit quaamen zy neerstelyk naa; en kreeghen zeer minnelyk antwoordt, zoo van zyne Majesteit, als van haare Gemaalin en Moeder: inzonderheit van deeze, die, toonende groote droefenis ooverhunnen misgang, hen vermaande te volharden in moedt, gelyk zy wilde in arbeiden om 't werk ten gewenschten einde te brengen, met geloof dat het eer lang gelukken zoude. Ten zelven daaghe veirdighden zy den Heer Kaluart af, met berichtschrift en geloofnisbrieven aan den Kooning van Navarre, den Prins van Condé, den Heer van Chastilion, broeder der Prinsesse van Oranje, en den Burghgraaf van Turenne, om t'onderstaan, oft zy de Staaten, met vier- oft vyfduizent knechten, betaalt voor eenighen tydt, konden +gerieven. Maar deeze hoofden der Onroomsgezinden zaaghen zich zelf aan den laaghen wal, en zulk een' buy opsteeken, dat zy geschaapen scheenen het quaadt genoegh te kryghen om hunne party voor schipbreuk te hoeden. Dies moght'er meer niet af, dan bewys van hartelyk meedelyden. De Gezanten, hebbende naader geraadslaaght met den Engelschen Ambassadeur, en Navarres bewindsluiden, en ook oorlof genoomen van den Hartoghe van Monpensier, samt andre heeren van den meesten *zwang te hoove, scheidden, begiftight, elk met een' ketting van eenentwintigh onsen gouds, op den zeeventienden van Lentemaant uit Parys: zynde hun eerst hunne papieren behandight; ook voorschryven +aan alle Ooversten der plaatsen die in hunnen wegh laaghen, en wel vrundtlyke brieven van den Kooning ende Kooninginne Moeder van d'Algemeine Staaten. Dus verviel 't werk met Vrankryk, door 's Kooninx bekommering oover de moeite hem gebrouwen van de Guizards en hunnen aanhang: die, nu t'zaam gerot, met zaayen van klaghten, steurnissen, +en dreighementen, 't gansche Ryk in roere stelden, en op den laatsten van Lentemaant, een oopenbaar oorlogh verkundighden, uitgeevende, onder den naam des Kardinaals van Bourbon, een geschrift, waar in zy 't voprneemelyk op den Kooning van Navarre gelaaden hadden, en pooghden den Roomsgezinden anxt aan te jaaghen, dat de zelve, erkent by hunne weêrparty voor eersten Vorst van den bloede, zoo hy eens tot +de kroon quaame, alles 't onderste booven zouw keeren, om de kettery op te rechten, en den ouwden Godsdienst uit te rooyen. Dit, aangezien toen voor een rampspoedt, en teeken van 's heemels verbolgenheit teeghens de Neederlanden, wort (zoo scheemerooght 's menschen vernuft, en mismikken zyne wenschen) althans bevonden t'hunnen hooghsten beste gestrekt te hebben: gemerkt hun, dien anders een' eeuwighe dienstbaarheit beschooren stond, gebeurt is zonder smet van slaaverny te blyven, en eindtlyk een' verzeekerde vryheit te bevechten; zulx zy belyden moeten, +dat God, uit zonderlinge genaade, hun gebedt, op dat pas, onverhoort liet. Op den derden van Grasmaant quaamen de gezanten in den Haaghe; deeden hun verslagh op den neeghenden; ende werden, hoewel onverrichter boodschap weedergekeert, hooghlyk bedankt, met beken dat het voltrekken der zaake, aan hunnen yver, moeite, en arbeidt, niet ontbrooken had. Als dit 's morghens geschiedt was, verscheen's naamiddaghs, in de vergaadring der Algemeine Staaten, de Heer van Gryze, brengende, uit Engelandt, eenen brief, waar by de Kooningin getuighde, *Dat hy, afgeveirdight aan haar van de Brabandsche Staaten, zich, in alles wat zynen last*

+1585.

+*Zy kryghen op 't afscheiden, zeer minlyk antwoord van den Kooning en de Kooninginnen, zonderling van zyne moeder*.

+*Zeinden aan den Kooning van Navarre, en andre Heeren, om eenighe hulp*: *maar te vergeefs*.

*Vogue.

+*Zy vertrekken van Parys*.

+*Oorlogh verkundight door de Guizards in Vrankryk*.

+*De Gezanten koomen weeder in den Haaghe: doen hun verslagh, en worden bedankt*.

+*De Heer van Gryze brenght eenen brief van d'Engelsche Kooningin van d' Algemeine Staaten*.

+*raakte, wel trouwelyk gequeeten had; ende zy hem bevoolen, den Algemeinen aan te melden, hoe zeer het haar mishaaghde, hen, van den toeverlaat op Vrankryk, versteeken te zien; zelfs in eenen tydt van d'alderuiterste zwaarigheit. Zy zouden uit hem naarder verneemen, hoe haare zorgh, altyds gedraaghen voor hunnen welstandt en verlichtenis, geenszins afmaar veel eer toegenoomen had, naar den eisch hunner noodt*. Waar op d'Algemeine Staaten, ook bericht, door den Ambassadeur Davidson van de gunst zyner Meestresse, ende hoe zy t'hunner hulpe geneeghen scheen, raadzaam vonden die geleeghenheit ten oorber te brengen, en de bezondre Staaten, in elken geweste, te doen verzaamen, om te ooverleggen, + oft men haarder Majesteit de opperheerschappy aanbieden, oft met haar op een eeuwighe bescherming der landen zouw handelen. Maar 't gewight deezer beraadinge, en het verschil der zinnen van zoo veel' hoofden, die 'r in te zeggen hadden, braght echter zyn' traagheit meê. Wyders, terwyl de Staaten 't geluk buiten zochten, viel het hun binnen 's lands niet batsch alleen, maar bitsch. Hopman Juliaan van Kleerhaaghe, een Brusselaar, doch hebbende een huisvrouwe uit den geslachte van Erp, van 's Hartoghenbos, en derhalven goede kennis van de geleeghenheit dier stadt, ontworp daar op, met den graave van Hoohenlo, eenen aanslagh, die dus beleidt werd. De graaf, als toereedende om Antwerpen t'ontzetten, paste, tot Berghen op Zoom, en andre +plaatsen van dien oordt, een' goede kryszeenuw by der handt te hebben; en, met vierduizent mann' te voet, samt etlyke paarden, 's nachts naa den neeghentienden in Louwmaant, by den Bos te weezen. Toen zeindt hy ontrent tsestigh soldaaten af, onder Kleerhaaghe; die, stillekens oover de hamay geklommen, in twee leedighe daghwachthuiskens, buiten aan de Vuchterpoort, gingen schuilen. 'S morghens ten achten oopent men; doet de valbrug daalen; ende treedt ter hamaye uit, om 't veldt te ontdekken; zonder omzien naa achterlaagh. De Staatschen strax den waakeren te lyf, verslaan der een deel, bemaghtighen de poort, vlieghen naa booven; om zich te verzeekeren teeghens 't neêrlaaten des heekels. De poortier, een oudt man, reeds daar meê beezigh, sloop, eerst zwaarlyk gewondt, in eenigh donker hol, daar men hem, voor doodt oft maghteloos, liet leggen. Nu quam 't volk, dat zich by Hoohenlo gehouden had, vast intrekken. Zy spreiden, krytende zeeghe, zeeghe, zich ter weederzyden lanx de vesten, kryghen het grof geschut en den bussekruidttoorn in hun geweldt. Andren rukken recht aan, door de Kooninxstraat, tot voor de Postelstraat. Hier vernaamen zy een' troep Italiaansche en Borgoensche ruiteren, opgezeeten by geval, om uit der stadt te vertrekken, daar zy, geleidende eenighe koopmans goederen, 's daaghs te voore gekoomen waaren. Deeze, neevens eenighe burghers van de wacht, booden weer, en velden een der toezettende paarden. Mits welke onvermoede bejeeghening, den Staatschen inviel, dat de burgher, tydtlyk gewaarschuwt van den toeleg, op hun gekookt had. En, hoewel de manier van 't inneemen der poorte, en de blyklyke onweetenheit van de waakers aldaar, de ydelheit deezer zorghe t'oover uitweezen; de vreez had gevat, eer zy tot die gedachten quaamen. Te gelyk spatte de Heer van Haultepenne, hebbende alhier ziek geleeghen, ende noch zyn' volle gezondtheit niet, ter deur uit, mer een rondas aan den arm, dag in de vuist, om in der haast orde te schaffen, en den weêrstandren hart in te spreeken. Voorts de burghery op de beên; aan 't stoppen der straaten, met allerley stoffe, die reedst was: ende gaan zy daar achter, als wel geoeffent in de waapenen, leggen loeren, met roers. Immiddels raakt Haultepenne in 't harnas, en te paard. Verzelschapt met den Heere van

+1585.

+*Beraading of men haar de opperheerschappy zal aanbieden, oft met haar, op een eeuwighe bescherming der Landen, handelen*.

+*Aanslagh der Staatschen op 's Hartoghenbos*.

+Helmont, den hooftscheepen Henrik Franszoon, en anderen, deeldt hy de ruiters en steedelingen aan schaaren; die den Staatschen, zoo op de wallen, als in de Kooninxstraat, flux te keer gingen. En terwyl de angst onder de eersten wies, ontstond onder de laatsten, zorgheloosheit, en alzoo dubble verwarring. Want deeze die niet wisten hoe 't aan de spitse gestelt was, nochte yet anders hoorden, dan ooverhandt, ooverhandt, schreeuwen, ende nu vyftienhondert der hunnen in stadt zaaghen, duchtende te spaade aan 't plondren te koomen, begosten 't in de naaste huizen. 'T welk niet alleen de knechten, dien de bewaaring der poorte bevoolen was, van booven lokte, maar ook den aandrang deed slappen. +Dies duurd' het niet lang, oft de Kooningschen deên zich plaats maaken; de verzaaghtheit sloegh oover; en de voorsten in 't aantrekken werden de achtersten in 't vlieden. Hoohenlo, die buiten stond, om 't volk voorts te stouwen, ziende de zynen een' stadt ruimen die hy voor gewonnen hield, waande, van spyt, zyn' zinnen te missen; schold, vloekte, dreighde, sloegh, quetste der etlyken, om hen te schutten en weeder aan te dryven. Maar hy verloor zynen arbeidt; en terstondt alle hoope. Want de halfdoode poortier, hoorende geen gewagh meer van waakers op de zolder, quam op knien en ellebooghen uit zyn logh kruypen; en verpynde zich zoo verre, dat hy de valbalken los, en de poort genoeghzaam dicht kreegh: oft'er schoon een oft twee in 't neêrschieten geschort +werden oft van strammigheit, oft van een paardt dat 'er juist onder was. Zynde, aldus, beide, het in- en het uitkoomen belet; begon men zich, met blinde verbaastheit, oover de muuren te werpen. Kleerhaaghe, meinende dat Hoohenlo zelf de poort geslooten had, om 't vluchten te staaken, en ten minste den moedt der zynen door vertwyfeltheit te scherpen, deed noch al wat in hem was, en verzette zich teeghens de voorloopers, met +der handt, met den mondt, met het vlammen der ooghen. Eindtlyk, als 'er niemandt naa luisterde, dacht hy ook aan eenigh heenkoomen; sprong van den kruistooren af, in de graft, en berghde zich by hulp van eenen Schotschen soldaat. Die van den Bos, naar dat zy, by schrift, uitgegeeven in druk, getuighden, misten booven veertigh burghers niet: de aanslaaghers bet dan vierhondert mann', zoo afgemaakt in stadt, als +versmoort oft geschooten in 't waater. Onder anderen bleef'er Ferdinandt Truxes doodt, broeder van den verstooten Keurvorst. De gevangenen waaren weinigh: doch een der zelve de Steêhouder oover 's Graaven vaan paarden. Op deezen tydt plaaghde Verdugo de Vriezen zulx, +dat zy hunne soldaaty vermeerderen moesten: ende zond Parma, om de Staaten tot splitzing hunner maght te praamen, eenen merklyken hoop volx, zoo te ros als te voet, derwaarts: desgelyx naa de Veeluw, daar zy eenighe schansen beleegerden en inkreeghen. Eene, bezet met hondert Amsterdamsche knechten van Hopman Harman Roodenburgh, werd oovergegeeven uit hongersnoodt, onder besprek van uittoght zonder +halsgeweer. En men vreesde nu voor Harderwyk en Elburgh, die noch niet gesterkt waaren en van geen klein belang, om hunne geleeghenheit aan de Zuiderzee. Doch teeghens den voortgang van dit quaadt werd voorzien; zonderling door de zorghvuldigheit der stadt Amsterdam, die, gebeeden van de Harderwykers om onderstandt, volmaght daar toe, en belofte van vergoeding haars verschots, van de Hollandsche Staaten bequam; ook d'eene helft van drie hondert soldaaten naa Uitrecht, d'andre naa Naarde, schikte. En, dewyl de Noorthollandsche steeden 't zelfste gevaar van onvrye schipvaart liepen; zoo pooghden die van Amsterdam zich naarder met haar, tot veilighingh der gemeine stroomen te verbinden: 't welk eevenwel op dat pas niet

+1585.

+*Die mislukt.*

+*Vriezen gequelt van Verdugo, neemen meer krysvolx aan.*

+*Parma zeindt eenighe kraften derwaarts, en naa de Veeluw.*

+*Daar verliezen de Staaten verscheide schansen.*

+*Amsterdammers koomen hunnen gebuuren te baat.*

+*Zy trachten naader verbondt te maaken, met de Noorthollandsche steeden, tot veilighing der gemeine stroomen: maar dat haapert.*

+vallen wilde. Maar de noodt op de Veeluw, werwaarts Graaf Willem van Nassau gelast werd eenigh volk te spoeyen, belette hem, t'zynen bittren verdriete, eenen aanslagh op het doorsteeken van zeekren dyk in 't +werk te stellen. Otterdum bleef noch beneepen: oft het schoon wat meer aamtoghts kreegh, mits een geweldigh waater, aangevoert van zwaar onweêr, eene van Verdugos schansen, aan de Reidsche zyde, gansch wegh slorpte; en een' andre, aan de zyde naa Fermsem zulx afspoelde, dat men ze verlaaten moest. In de eerste verdronk 't meeste deel der bezettelingen: zommighe raakten 'er af; geholpen uit menschelyk meededooghen, oft om genot van ransoen, door hunne vyanden de Otterdummers; die ook een stuk geschuts, dat acht pond' yzers worp, van daar haalden. De arme burghers van Zutven, ooverrompelt door Taxis +in den jaare vyftienhondert drieëntachtigh, werden vast onlydelyk gequelt van d'inleggende soldaaten, die zich voorstaan lieten, dat geen' mishandeling, teeghens een volk t'ondergebraght zonder daadingen, te hoogh kon loopen; tot dat Parma, uit zorghe van de stadt tot een' woestyn te maaken, hun, in Sprokkelmaant deezes jaars vyfentachtigh, eenen vergifnisbrief toezond, die, roemende van wondere genaade, hen echter aan d'ongenaa vertuyt hield. Want de Kooning, hoewel hy hen in hunne onroerende goederen stelde, en in de roerende die noch niet aangeslaaghen waaren, verstak een groot getal persoonen van deeze weldaadt: en gunde der steede haare voorrechten slechts tot weederzeggens toe, naa dat men ze zoude doorzien hebben. Daar'er de Vroedschap, onveranderlyk te voore, plagh zelf Burghermeesters en Rechters te kiezen; wild' hy nu, dat op zynen oft zyner naazaaten naame, de gansche Majestraat, t'allen tyde, door den Stadthouder en den Kantseler oover Gelderlandt, moghte vernieuwt worden. Doch, d'uitgeweeke Roomsgezinde regeerders hadde men weeder in hunne waardigheit te zetten, en aan te houden tot het eindt hunnes leevens toe. De gemeente, te schatten van hooft tot hooft (uitgezeidt de geenen; die zich gestaadelyk aan 't ouwde geloof en de zyde zyner Majesteit gehouden hadden) moest de Kerken, Kloosters, Godshuizen, herbouwen, en opschikken met betaamlyk sieraadt; ook de kosten, gedaan en vorder te doen om de stadt weeder behoorlyk te voorzien, veirdighlyk opbrengen, en betaalen. Jaa eindtlyk ('t welk 't heele werk op schroeven stelde) behield hy, aan zich en zyne naakoomelingen, het uitleggen, verandren, vermindren, vermeerdren, en maatighen van al de punten. Op den laatsten +van Sprokkelmaant quam Verdugo, met zeevenhondert mann' te voet, tweehondert te paarde in Vrieslandt, en bestormde tot Schooterburum de kerk; daar eenighe knechten in laaghen, die hem zulk antwoordt gaaven, dat hy, achterlaatende etlyke dooden, te rug keerde. Daarenteeghen viel 't Vriesche volk in de Marne, en leidd' 'er eenen hoop huizen aan koolen, om dat de Landtluiden onwilligh tot het betaalen der schattingen waaren. Het ongeluk des Abts van Rottum, wien, gevaaren met geleide tot aan de schans Otterdum, zyn been, terwyl de oorloghscheepen aldaar zich onderling met eerscheuten begroetten, door eenen koeghel werd afgesmeeten, zoud' ik onvermeldt laaten; waar hy +daar aan niet gestorven by gebrek van wondgeneezers, en om dat het inlaaten der Staatschen tot Embde verbooden was door Graaf Edzart, die hier in zyn' partydigheit toonde. De zelve, krakkeelende om zeeker erfgoedt met zynen broeder Johan, klaaghde daar oover, door eenen gezant, aan verscheide Ryxvorsten, en teffens dat de Hollanders en Zeeu wen zyn' stroomen met hunne uitlegghers bezetten. Kryghende kleenen troost, keerd' hy zich tot den Kaizar, en verworf daar een gebodt, dat, hoe-

+1585.

+*Schaade, geleeden by Verdugo, aan zyne schansen om Otterdum.*

+*Zutven, deerlyk mishandelt van de bezettelingen, kryght eenen schraalen vergifnisbrief.*

+*Verdugo valt in Vrieslandt: de Vriezen in de Marne.*

+*Partydigheit van Graave Edzart van Oostvrieslandt teeghens de Staatschen.*

wel +'t meest op die van Hollandt en Zeelandt smaalde, nochtans beide de + kryspartyen straffelyk dreighde, 't en waare zy, niet alleenlyk het Graafschap van Oostvrieslandt, en den ganschen Ryxgrondt verlieten, maar, daarenbooven, alles, wat zy den ingezeetenen afgedrongen oft ontwendt hadden, weeder gaaven, en de gevangenen zonder ransoen ontsloeghen. Ook rustte de zelve Graaf eenighe scheepen van oorlogh toe, om (zoo hy voorgaf) de stroom en boodem des Ryx te vryen, en den koophandel op Embde t'ontkommeren. Doch andren meenden, 't was hem te doen om de Kooningsche en misnoeghde steeden te spyzen, en zyn' haavenen voor haar oopen te houden. Al 't welk ik te meer heb aangeroert, om dat +dit en diesgelyk bedryf naamaals den zynen schendigh voor de scheenen gesprongen is. Brussel, in lang naulyx met yet, dan hoope op Vrankryk, gevoedt, begon, nu hem die ook ontviel door haapren des handels +aldaar, met Farneeze te daadingen; ende ging, op den tienden van Lentemaant, dit verdragh in.

+1585.

+*Hy verwerft van den Kaizar een gebodt, waar by de Ryxboodem aan beide de kryspartyen ontzeidt wort.*

+*Hy maakt oorloghscheepen toe.*

+*Brussel gaat oover aan den*

Algemeine vergiffenis van misdaaden bedreeven +in den tydt der beroerte.

+1.

Herstelling der burgheren daar woonende, en der +ingezeetenen zich daar onthouden hebbende voor het eeuwigh gebodt, in 't +genot hunner middelen.

+2.

Alle ontervingen, giften, maakingen tussen de leevenden +oft ter zaake van de doodt, die ter weeder zyden gedaan zyn uit haat, ten opmerke van de beroerten, en geduurende de zelve, heeft men te +houden voor krafteloos; en alle erfenissen, midlerwyle vervallen in rechte lyn, +den naaste erfgenaamen te laaten volghen.

+3.

+*Prinse van Parma.*

+*De voorwaarden*

Alle aangeheeve pleitingen, vonnissen +gegeeven by de bekleeders der plaatse van den Brabantschen Raadt, oft by andre [a]Ondergerechten, tussen luiden daar jeeghenwoordigh geweest, en hunne rechtspraak goedt gekent hebbende, zullen in waarde blyven; ook de [b]uitvoeringen daar op gevolght, samt alle andre [c] raamingen, verleeningen, voorzieningen, en gescheften, hangende aan hun gewoonlyk gezagh en rechts spraak: wel verstaan dat de gedoemden zich zullen mooghen voorzien, zoo 't hun goedt dunkt, by weeghe van [d]herziening, beroeping, hervorming, oft andre gewoonlyke behulpsels van rechte; die hun, zonder zwaarigheit, zullen verleent worden, met het [e]zinslot van [f]herheffing; gelyk ook dien van der stadt, teeghens de vonnissen uitgesprooken aan d'andre zyde: en aangaande de vonnissen gegeeven by [g]faaling oft rechtsmaading, aan d'een' oft d'andre zyde, teeghens onjeeghenwoordighen; de gedoemden zullen gehoort, en weeder in hun geheel gestelt worden, ten minste onder weldaadt van [h+] herheffinge, noopende hunne [i]eischen en [k]antwoorden. Die eenigh bewindt oft handeling gehadt hebben van penningen, 't zy van beeden, schattingen, landsheerlyke inkoomsten, oft andre, zullen niet gemoeit worden oover sommen, die zy bewyzen konnen, by orde der Staaten oft Majestraaten by hen uitgereikt te weezen. Hoewel men geirne de arme gemeinte +van alle tollen verlight zaaghe; zoo veroorloft men nochtans dien van der stadt, tot betaaling van de renten samt hunne andre lasten en schulden, voort te gaan in 't heffen der gemeine en bezondre middelen althans loop hebbende, zonder dat zy behoeven daar toe nieuwe [l]verleening te lichten; behoudens nochtans, dat men geene betaaling doe aan de geenen die vyanden zyn, oft het oorlogh achtervolghen teeghens den Kooning en landen oft steeden zyner onderdaanigheit: alles buiten naadeel der [*] voorgerechtighten, ter tydt toe dat anders verordent zy by zyne Majesteit.

+4.

+*ingewilligt aan de stadt, burghers en inwooners.*

[a]Subalterne gerechten.

[b]Executien.

[c]Decreten, octroyen, provisien, acten.

[d]Revisie, appellatie, reformatie.

[e]Clausule.

[f]Relief.

[g]Defaut, contumacie.

[h]Relief.

+5.

[i]Actien.

[k]Exceptien.

+6.

[l]Octroy.

[*]Geprivilegieerden.

Aangezien +de groote schaade, te lyden by de burghers, indien die van Antwerpen de achterstallen en hooftsommen, die zoo wel't lichaam der zelve stadt als bezondre persoonen hun schuldigh zyn, verbeurt maakten; zoo belooft zyn'

+7.

Hoogheit, dat, indien zy raakt met die van Antwerpen t'ooverkoomen, 't zelve heeft te zyn op voorwaarde, dat die van Brussel zullen worden betaalt en voldaan van 't geen hun wettelyk toekomt; en dat het zelfste zal bezorght wor-

den, [+]*zoo wel ten opmerke van andre blyvende vyanden als van andre goederen* [+]
en gerechtigheeden, toebehoorende dien van Brussel. Belangende de voorrechten [+]1585.
en gewoonten; zyn' Hoogheit is altyds van zin geweest de loflyke niet te breeken, [+]8.
omme te keeren, oft vernietighen, dan veeleer te vermeêren, tot aanqueeking van den voorspoedt des lands: maar, dewyl der eenighe, zoo wel hier als in andere plaatsen, moghten gevonden worden, meer hinderlyk dan vorderlyk aan de gemeene welvaart; zoo verstaat zy, wanneer men zich tot zulke zaaken zal kunnen beleedighen, de gemelde voorrechten en gewoonten (*gelyk, naar men zeidt, in 't jaar vyftienhondert en tzeeventigh al begonnen is*) *te doen doorzien en onderzoeken by die van den Brabantschen Raadt, en andren daar toe van haar te lasten, om, op hun goeddunken, te beeteren, besnyden, en herstellen degeene, die blyklyk*[*] *verderf oft misbruik behelzen; en, by zyne Majesteit, vermeerdering te bevorderen van* [*]Corruptele, abuis.
zoodaanighe nieuwe handtvesten, als men tot ruste der stadt Brussel [+]*komt dienstigh te oordeelen. Zyn' Hoogheit bewillight uit naame zyner Majesteit, in 't* [+]9.
onderhouden der verbintenissen en verdingen, gemaakt met den Heilighen Ryke, en andre Vorsten, Mooghentheeden oft [*]*Staatsche regeeringen, om den koophandel weeder op te rechten. Ende om te betoonen dat de* [+]*Kooning niet begeert zyne* [*]Republyken.
steeden t'ontvolken, en onderzaaten straffelyk te verjaaghen; zyn Hoogheit is te [+]10.
vreeden dat de burghers en ingezeetenen, twee ronde jaaren, binnen der stadt met der woone blyven, zonder onderzocht te worden, mits houdende hunne rust, en geen' arghernis geevende; om immiddels te ooverweeghen, oft zy zich tot de oeffening van den ouwden heilighen Godsdienst begeeven willen; ende, zoo neen, vryelyk uit den Lande te mooghen vertrekken: in welken gevalle hun het volle genot hunner goedren zal toegelaaten worden, om daar meede te doen, de zelve te vervoeren, verkoopen, en vervreemden, naar hun welbehaaghen, oft de zelve te laaten regeeren, waarneemen en ontfangen, by zulke persoonen als zy daar [+]*toe willen maghtighen. De voornoemde stadt, poorters, en inwoonders, hebben, uit* [+]11.
kraft van deezen, zich weederom te stellen onder 't gezagh en de gehoorzaamheit des Kooninx, dewelke, en zyn Hoogheit in diens naam, de zelve zal regeeren, als goede en getrouwe onderzaaten en vassaalen, zonder hen meer te belasten met volk van oorlogh, dan de noodt komt te vereischen: ende zullen die van Brussel in 't bezonder verneemen, zoo haast als God beeter verzeekering der grenzen toelaat, dat zyn Hoogheit geen behaaghen heeft, in 't bezwaaren der steeden met bezetting, buiten nooddwang: ondertussen zal den burgheren, mits de goede krystucht aldaar te doen houden door zyn' Hoogheit, geen' stof tot klaghte gegeeven worden: zynde haare meening, dat de bezettelingen zich met hunne soldy, en gewoonlyk [*]*onthaal, zullen moeten genoeghen. Naardien het meer dan reede is, dat de* [+]*vervallen'* [*]Tractement.
en afgebrooke kerken, om zoo een schandtvlek niet voor al de werelt ten toon [+]12.
te laaten staan, hermaakt worden; ende dat men nochtans de middelen daar toe niet voor de handt heeft; zoo zal zyn' Hoogheit daar af doen handelen met de Leeden der stadt, om eenen voeghlyken voet te [+]*vinden t'haarder minste quetsing en bezwaarnis. Zyn' Majesteit zal weederom koomen tot haare Landsheerlyke* [+]13.
goederen: desgelyx alle Prelaaten, [*]*Genootschappen, Kapittelen, Kloosters, Gods- ende Gasthuizen, en andre persoonen hebbende de zyde zyner Majesteit* [*]Collegien.
gevolght, oft zich vertrokken in onpartydighe Landen, tot hunne goederen; en de zelve ooveral mooghen [*]*aantasten en volkoomelyk en vryelyk genieten als te voore, al waaren ze ook verkoft oft vervreemt: behoudends dat de* [*]*bezondre persoonen* [*]Vindiceren.
hun verhaal zullen mooghen zoeken, teeghens de geenen, waar op, alwaar, en [*]Particuliere.

alzoo zy 't verstaan te behooren: maar, van de vruchten en inkoomsten der onroerende goederen, en van huis huuren ontfangen, verstrekt, en besteedt,

*+door last en maghtighing der Staaten oft Majestraaten, zal men geen' uitkeering mooghen eischen; 't en waare van *bezondre persoonen, die daar aan of daar meede hun voordeel moghten gedaan hebben. 'S Kooninx kostelyk +huisraadt en kleinoodjen, aangetast binnen der stadt, en inzonderheit de sieraaden der Kapelle van den Hoove, heeft men weeder te leeveren, oft de waarde daar voor: in 't bevorderen van 't welke zyn' Hoogheit nochtans alle reedelyke zoetigheit, bescheidenheit, en maatighing zal gebruiken, ende +voor al raadspleeghen met de gemelde Leeden. 'T waar ook wel billyk, dat die van Brussel de schaaden, geleeden by den Kardinaal van Granvelle, den Graaf van Mansveldt, en andren, aan hunne huizen en inboedel, beeter den: eevenwel, mits de zaak niet klaar leidt, nochte 't verlies voorshands van stuk tot stuk kan aangeweezen worden; zoo zullen de beschaadighden, indien men dien aangaande niet in der minne ziet te daadingen, in hun geheel blyven, om hunne eischen in rechte te doen, 't zy teeghens de stadt, oft teeghens *bezondre persoonen, behoudens den zelven hunne verweeringen en teeghenreedenen. Ende hoewel by zyn' Hoogheit behoorlyk gevonden was, dat die +van Brussel, in erkentenis der genaade hun by deezen gedaan, zouden betaalen een' merkelyke som penningen, te heffen by maatighen en reedelyken omslagh oover de hoofden der burgheren en ingezeetenen; zy heeft nochtans, als bericht van hunne armoede, en begeerende noch meerder zoetigheit en goedertierenheit te bewyzen, dien eisch, op het verzoek en bidden hunner gemaghtighden, +ganschelyk laaten vallen, en hen dies quytgescholden. Daarenbooven zullen alle Brusselse burghers, gevangen uit zaake van 't oorlogh, ontslaakt worden, mits betaalende enkelyk hunne kosten; 't en zy dat zyn' Hoogheit reeds orde daar opgegeeven, oft zy hun ransoen gemaakt hebben; in welken gevalle zy, mits voldoende de kosten en hun ransoen, zullen uitgaan mooghen: wel verstaan, dat men den Engelschen Hopman York, gebracht +van Gent tot Brussel, terstondt heeft in vryheit te stellen. Ende belooft zyn Hoogheit, 't geen zy dien van Brussel inwillight, stips te volbrengen; en te bevorderen, dat zyne Majesteit het zelve beaangenaame en bevestighe binnen drie oft vier maanden naa de verkunding van dit verdragh: waar in zy geirne die van Antwerpen, Berghen op Zoom, Mechele, en andre steeden, willende 't zelve aanveirden, ontfangen zal.*

+1585.

*Particuliere.

+14.

+15.

*Particuliere.

+16.

+17.

+18.

Dit verding, geslooten tot Beevere, las men tot Brussel, den dertienden der gemelde maant, met groote staatlykheit van den stadthuize af. 'T geen de krysluiden, waar meê in 't bezonder gehandelt werd, verworven, was ditte. Zyn' Hoogheit, gezien het schrift, haar voorgestelt door de Hopluiden, Eetvelde, Le +Gros, Dagh, en de Gruiter, uit naame van den Ooverste, de Kornellen, Hopmannen, Bevelsluiden, en soldaaten, der bezettinge van Brussel, verleent hun, om haare geneeghenheit, tot de geenen die de waapenen draaghen, te betoonen, niet teeghenstaande de groote oorzaak die zy heeft tot +verbolghenheit op hen, de volghende punten. *Zy zullen vry en vrank mooghen uitgaan, met hunne wyven, kindren, pakkaadje, paarden, en geweer; maar gevouwe vaanen, zwyghende trompetten, stille trommels, doove lonten: en gebracht worden, onder veiligh geleide, naa de plaatsen thans +te verklaaren. Niemant zal onderzocht oft gemoeit worden, om dat hy aan d'een oft d'andre zyde gedient heeft, nocht om andre zaaken, hier uit gevolght, +oft bedreeven in't stuk der oorlooghe. Belangende de betaaling; men wil niet beletten, dat de Majestraat van Brussel hun reedelyk genoeghen geeve, indien ze hun yetwes schuldigh is: welverstaan daarentussen, dat zy hierom geen' onordentlyke weeghen zullen ingaan, maar zich te vreede houden +met het geen men bevinde hun deughdelyk te koomen. Alle soldaaten, zoo te voet als te paarde,*

+*Punten toegestaan aan de bezettelingen.*

+1.

+2.

+3.

+4.

die, door ziekte, quetsuuren,oft andre wettelyke oorzaaken, benoodight zyn noch een wyl in stadt te vertoeven, zullen dit ver-

dragh [+] *meede genieten, en te dien einde met vrye reizbrieven voorzien worden*, [+] *om veilighlyk te mooghen vertrekken. Alle gevangens van oorlogh zullen ter weeder zyden ontslaaghen worden, voldoende alleenlyk hunne kosten; zoo zy niet alreeds, noopende hun ransoen gedaadingt hebben: anders, zullen 't moeten betaalen, 't en zy slechts dat het met de soldaaten meer bedraaght dan een' maant weddes*; *gelyk men verneemt gehandelt te weezen met.... Bets, hoewel hy soldaat is, gelyk de heer Gruson, zyn Hopman, wel getuighen zal*: *willende zyn' Hoogheit dat hy uitgaa voor de gezeide maant weddes: ook zullen hier in begreepen zyn Gillebart en de Steêhouder Antonio d' Agajo, dien men te verwisselen heeft aan Paulus Staffemaaker, vendrigh van den voorzeide Ooverste, en Michiel Wassenhoove, Wachtmeester* [+] *der burgherye. Ende hoewel Hopman York Engelsman, geen gevangen van oorlogh is, ende die van de bezetting geen recht op hem kunnen voorwenden*; *echter, om twyfel en haapering te schuwen, verklaart men, dat hy of vrye voeten gestelt zal worden, om te gaan werwaarts het hem gelieve*. [+] *Alle Hoofden, Hopluiden, Bevelhebbers, en soldaaten, van wat soort oft landtaardt zy zyn, vertrekkende naa een onpartydigh gewest, zonder te houden, oft de waapenen te draaghen, teeghens zyn' Majesteit, zullen hunne goedren vryelyk mooghen genieten, en daar meê doen naar hun welbehaaghen*, [+] *zonder eenigh onderzoek oft hinder. In dit verding zullen alleenlyk begreepen zyn de soldaaten van buiten gekoomen, ende niet de poorters oft inwooners, aangenoomen zeedert een jaar: welke niet met de troepen zullen mooghen vertrekken in gestalte van soldaaten, maar wel als burghers, genietende* [+] *het verdragh gemaakt met de stadt. Des verstaat zyn' Hoogheit, om zeekre bezondre inzichten haar daar toe beweeghende, dat de Heer van Tempel, Ooverste*; *Jan Piron, groot Serjant, de Kornel Souhait, en Hopman Etvelde, zullen belooven en zweeren, de waapenen herwaarts oover niet te draaghen teeghens den Kooning, nochte den Staaten, vyanden zyner Majesteit*, *by te staan met raadt oft* [*] *zinuiting, in wat wyze het zy*: *te weeten, de voornoemde Tempel in den tydt van zes maanden, en de drie andren in vier maanden*: *ende al d'andre Hopluiden en soldaaten, niet te dienen, geduirende dezelve tydt, in Brabant oft tot Mechele*: *alles op de peenen, doorgaands gebruikelyk onder soldaaten die zich uitgeeven voor betrachters der eere: ende zullen de voornoemde drie ook tot den laatsten eedt, voor de twee ooverschietende* [+] *maanden, gehouden zyn. Ende belooft zyn' Hoogheit daarenteeghens weeder, op haare trouw en eere, alde voorschreeven punten te handthaven, t'onderhouden, en te voldoen, zonder eenighe oovertreeding*. Dit hebben wy te liever dus in 't breede (behalven dat de achtbaarheit deezer Vorstelyke stadt, en haarder verdiensten op de gemeene zaak, zulx eenighzins vereischte) willen stellen, om aan te wyzen, met hoe zoet een' lyn de Prins van Parma zich pynde burghers en krysluiden t'zyner gunste te trekken. De bezettelingen, mits men verleeghen was om geldt, toefden noch met verhuizen tot op den zeeventienden. Toen, hebbende wat gereeds ontfangen, en zich voorts met borghtoght laaten paayen, maakten zy plaats voor twintigh vendelen knechten onder den Heere van Goignyes nieugekooren [+] Steêvooghdt. 'S daaghs naa 't raamen van 't verdragh, reed Hoohenlo uit Berghen op Zoom, met neeghen oft tien kornetten, en voegd' een deel van 't Antwerpsche volk daar by, om Brussel, geweldigher handt, te gaan spyzen. Maar hoorende onderweegh, hoe de stadt al, oft genoeghzaam, met den vyandt ooverkoomen was, braght hy de eetwaaren, haar toegeleidt, binnen Mechele, dat daar op noch eenighe maanden teerde. Deezen slagh hadden de Staaten naulyx wegh, oft zy kreeghen terstondt in de versche wonde, eenen andren,

[+]1585.

[+]5.

[+]6.

[+]7.

[+]8.

[+]9.

[*]Advis.

[+]10.

[+] *Hoohenlo tracht spaade en vergeefs Brussel te spyzen.*

waartoe de handt den Prinze van Parma buiten zyne kosten en moeite geleent werd.
De Nieumeeghers

[+]van 't Roomsche gevoelen hadden onlanx wat fierlyk een' kerk verzocht tot oeffening van hunnen Godsdienst, volghends de keur der geloofsvreede. Dit zagh de Graaf van Nieuwenaar en Meurs, Stadthouder van der Staaten weeghe oover Gelderlandt, voor een' stoutheit aan, daar wel argher moght' achter weezen: ende vond derhalven raadzaam, de stadt, daar tweehondert ruiters en driehondert knechten in laaghen, met meer [+]maghts te verzeekeren. 'T welk gerooken by de Roomsgezinden; begosten zy zich daar teeghens te stellen, met houden van scherpe wagh; thans elkandren op te ruyen tot uitdrift der bezettelingen, onder voorwenden van op zich zelf te willen zitten, gelyk die van Shartoghenbos, zonder met krysvolk gequelt te zyn: smaaklyke praat voor de gemeente. Nieuwenaar, ziende zyn eerste voorneemen niet uit te werken, dacht aan een ander middel; de boutste belhamels ter poort' uit te zetten, om hunnen aanhang te verbluffen: ende quam te dien einde, doch, om te min scheemerings te geeven, met zyn enkel hofgezin, in de stadt. Maar de muiters, kryghende sterker toeloop dan hy gewaant had, en blyvende, eenighe daaghen, in 't geweer, verbooden 't hem, met meer dan dreighementen. Want twee moolenaars misten hem te doorschieten: en twee brouwers pooghden, hem, d'een een hellebaart in 't lyf te jaaghen, d'ander met een' byl 't hooft te klooven; en hy lagh'er, hadde zyn harnas den steek niet gekeert, en een Roomsgezint burgher den slagh afgewendt. Zoo moest hy de zaak haaren gang laaten gaan: die hier op uit quam, dat de weederwillighen, waarneemende den vyftienden morghenstond van Lentemaant, als een burghervendel van hunne party de wacht had, de meêwaakende soldaaten oovervielen, vingen, in de toorens oft wachthuizen slooten, en zich meesters van 't bushuis maakten. Het inneemen der markt was weinighen bevoolen: en de gemeene burghery, verneemende 't gerucht, schooyde nu derwaarts [+]aan. Maar men quam haar onderscheppen, met roepen, *Dat de bezetteling meer volx ontbooden had, en op plondering vlamde. Daar, zeeker, moest men een schot voor schieten, en zich zelf, wyf, kindt, alzoo niet om goedt, lyf, eere, laaten brengen: maar den balddaadighen hoop by den hals grypen, en ter stadt uit stommelen: waar op reeds 't meeste deel der poorteren gespitst was*. Veele volghers maakte dit: en de verdechtighden werden ter kerke ingejaaght, die zy tot hunnen kerker hadden, zoo lang als 't werk in de weeghschaal hing. Voorts ranst men de knechten aan; dwingt hun 't geweer af; dryft ze naa buiten. 'T zelfste leeden de ruiters, die afgesneeden van 't voetvolk, en belemmert door 't spannen der straatkeetenen, zich niet redden konden. Al ditte zonder bloedtstorting. Ook zond men hun thans hunne paarden en waapenen toe. Maar eenighe huizen der weederpartye werden berooft; den eighenaaren de stadt verbooden; de Predikanten in hechtenis gestelt; doch kortelings ontslaakt. 'S naamiddaghs te tween had men uitgeholt; en zette d'oude regeerders af; Roomsgezindein plaats. 'T schoone zeggen van zich tussen beide te houden, en geen' soldaaten van d'een oft d'andere zyde in te neemen, werd, als uitgedient hebbende, wel haast in den windt geslaaghen: zeindende de nieuwe Wethouders gemaghtighden neevens den Heer van Haultepenne, Stadthouder van 's [+]Kooninx weeghe oover Gelderlandt, aan Parma, om verzoening, die hy hun op den vyftienden van Grasmaant, ten danke toestond. Zy bedongen eevenwel (onder andre voorwaarden, zeer vorderlyk, zoo aan eenighe bezondre ingezeetenen, als in 't gemein) hunne stadt, voor dien tydt, te mooghen bewaaren, door soldaaten, reeds by hen gelicht; en met geen' andre bezwaart te worden, dan ter noodt, en op hunn' eighe

[+]1585.

[+]*Ongemak tot Nieumeeghen.*

[+]*Daar verdryft men de Staatsche bezetting:*

[+]*en oover komt met Parma.*

+bewilghing. Farneeze was van zelfs ooverboodigh de Onroomsgezinden een reedelyke wyle van beraadt op verandering van Godsdienst te gunnen. Maar, als de gemaghtighden zich ongelast verklaarden, om, dien aangaande, eenighen bepaalden tydt aan te neemen, steld' hy dit punt uit, tot dat zy daar op zouden gehandelt hebben met hunne zeinders. Des werden deeze gehouden, binnen drie maanden hunne meening te melden: oft, by gebrek van dien, allen burgheren en ingezeetenen van Nieumeeghe, mits draaghende zich vreedelyk en geen arghernis geevende, veroorloft, aldaar, zonder bezwaar van onderzoek, twee jaaren met der woone te blyven, om daarentussen tot de Roomsche kerk te keeren, oft uit den Lande te gaan, met behoudenis van 't genot hunner +goederen, en volle maght om daar meede hunnen zin te doen. 'T werk van Nieumeeghe baarde groot omzien in d'andre Staatsche steeden, en bystre vermeetelheit onder de Spaansgezinden aldaar. Tot Kampen rotte der een deel t'zaamen, by 't raadthuis, op zondagh den zeeventienden van Lentemaant, aan den aavondt, als men ter wacht zouw trekken. De weêrparty, dit merkende, voeghde zich ook by een. Men grynst 'er elkandren toe, de rappieren raaken uit: ende, zoo Hopman Marten Wolfwinkel, met zonderlinge vlyt en zorghvuldigheit, de onrust +niet gestilt hadde, 't stond 'er om oevel af te loopen. Want daar was van soldaaten, alleen zyn vendel knechten: de schipluiden, die der Staaten zyde volghden, schier alle van huis: en, ooverzulx, de bezetting en d'onroomsche steedelingen t'zaamen verre de zwakste. Niettemin twee van de muitmeesters werden in hechtenis gestelt. Sint waakten de Staatsche burghers alle nachten binnen 's huis, tot dat zy, op hun onverwylt +schryven, meer maghts in kreeghen. Voorts verzeekerden zy zich, met uitzetten der geenen die meest in 't oogh waaren. Arnhem, dat het zelfste gevaar liep, behield, met raadt en onderstandt van 't Hof en de +Majestraat, de Graaf van Nieuwenaar; doende den toornwachter aan eene poort blaazen, en terwyl de burghers derwaarts draafden, een' vaan voetvolx door d'andre binnen trekken: waar naa hy zich meede der verdechtighden quyt maakte. Maar gelyk hem deeze list hier, alzoo gelukte een' andre den misnoeghden tot Doesburgh. Want zy bestelden, +dat meenighte van boeren, zich veinzende den vyandt t'ontwyken, 's nachts naa den neeghenentwintighsten van Lentemaant, onder de vesten verscheen: en dwongen met hulp van dien hoop, ingelaaten uit erbarming, de soldaaten te vertrekken. Thans ooverquaamen zy ook met den Prinse van Parma, en ontfingen bezetting van 's Koonings weeghe. Welk, en 't misquaam van Nieumeeghe, alleenlyk de oorzaaken waaren, dat men, tot Deeventer en elders, verscheiden Roomsgezinden de stadt verbood. Ten daaghe voorzeidt scheeld' het weinigh, oft Oostende waar ook den Staaten afhandigh gemaakt: niet uit inwendighe weederwil; maar +door bedryf des Heeren vander Motte, die 'er lang op geloert had. Dees, gebiedende binnen Greevelingen, en meinende nu kans tot volbrengen zyns voorneemens te zien, rukte, ter yl, een deel volx, uit de naaste bezettingen, t'zaamen, en worp zich plotselyk in de oude stadt. Want zy was maar met een ravelyn, en heining van paalen, beschut. Daar +kreegh hy strax veele waaghens, schanskorven, en ander krystuigh by den werke, om zich vast te leggen, en te houden tot dat zyn' andre troepen, die reeds gescheept waaren, de haaven bezeilt hadden. Dan de Staatschen borghden hem zoo lang niet, doende flux eenen vinnighen uitval, waar door hy zich benoodight zagh de plaats daatlyk te ruimen. Hy haald' 'er een' wond in zyn' handt, en liet'er meer dan tweehondert mann'; wel veertigh Bevelhebbers daar onder. Ter zelve tydt ging Taxis, Steêhou-

+1585.

+*Hier uit ontstaat groote stoutheit der Spaansgezinden in d'andre Staatsche steeden.*

+*Kampen in gelyk gevaar.*

+*'T welk men nochtans voorkomt.*

+*Zoo gaat het ook tot Arnhem.*

+*List der Spaansgezinden tot Doesburgh, waar meê zy de Staatsche bezetting ter stadt uit helpen.*

+*Zy daadinqen met Parma, ende neemen volk van hem in.*

+*De Heer vander Motte faalt Oostende te bemaghtighen.*

t.o. 990

der +van Verdugo, grouwlyk aan op de Veeluw: dwong 't huis te Hakfoort, +naa eenighe daaghen belegs, tot oovergist zonder voorwaarden; ende deed de bezettelingen (uitgezondert een schryver, die door zeekren geestlyken persoon, zynen vriendt, vrygekost werd) vermoorden. Tot Nieubeek, een slot hem meede geleevert, liet hy al de bevelhebbers ophangen aan boomen; doch de knechten loopen, naa dat hun 't geweer ontnoomen was. Thans toogh hy oover de Yffel; en, met tweeduizent knechten, zes kornetten, verby Lochum op Zutven. Daarnaa weeder gekeert oover de zelfste stroom, quam hy schielyk, op den tienden +van Grasmaant, korts naa den middagh, ten dorpe van Eemenes inrotsen: van daar, 's nachts ontrent elf uuren, met een deel Spaansche, Italiaansche, Duitsche, en Walsche ruiteren het dorp Huizen in Goeilandt, een' halve myl van Naarde, ooverrompelen. Voorts gold het dien van Blarikom, Laare, Hilferzom, Ankeveen. Etlyke huisluiden werden ontlyft: meenighte van mannen, wyven, kinderen gevangen; maaghden verkraght, en zulx mishandelt, dat het verhaal te schendelyk waar. Zommighe ruiters, zich verstoutende tot onder Uitrecht te stroopen, faalden eenighe burghers in te rennen. De Staaten, hebbende geen' maght by der handt om dus een onweeder te verdryven, ontbooden, in der haast, zeshondert mann' te ros, en duizent te voet, uit Brabant; ook eenigh volk van Graaf Willem Loodewyk van Nassau. Waar oover de Kooningschen, des verkundtschapt, op den veertienden der voorzeide maant, de hertredt naa Zutven koozen, steekende tot Martensdyk neeghen huizen +aan brandt. Hun wegh, genoomen dicht verby Naarde en Aamersvoort, sterkte't vermoeden dat z' 'er eenigh verstandt binnen hadden: te meer om dat zeeker Aamersvoorder Hopman, geheeten Alexander van Grootveldt, by hen was. En mooghelyk smeuld' 'er yet, dat gesmoort werd door 't inkoomen van tweehondert ruiters, spoedelyk derwaarts gezonden. Zy sleepten oover de driehondert menschen meê: die men zulx prangde, met pynighen, dat veele meer beloofden te geeven, dan ze uit al hunne middelen maaken konden; en 't ransoen booven een' tonne schats beliep: behalven den roof van bet dan een half duizent paarden, hoopen koeyen en schaapen, huisraadt, baar geldt; en booven +'t geen de dorpen by verding betaalt hadden, en voortaan te betaalen, uit vreeze voor 't vuur. Een schaade, die Goeilandt wel vyventwintigh jaaren gesmart heeft. Op den zesentwintighsten verscheen de Heer van Villers, Stadthouder oover Uitrecht tot Aamersfoort: en 's andren daaghs werden zesentwintigh Roomsgezinde burghers, die men mistrouwde, ter stadt uitgeleidt. Wyders, al deeze rampspoedt, het missen der Fransche hulpe, het twyfelen aan de Engelsche, immers haar' +ongereedtheit, deed verscheide steeden, daar de last meest op aanquam, tot eenen algemeinen pais met Spanje nyghen. En zeekere boexkens daar toe raadende, waaren nu aan 't wandelen. 'T welk in zommighe plaatsen, de ooverheit beweeghde, alle gewagh van dien, onder luiden +die 'r geen zeggen in hadden, by afkunding te verbieden. Tot deeze zwaarigheeden sloegh noch een' andre, die niet weinigh holp tot het haaperen van Brussels en Antwerpens ontzet: te weeten de gevankenis van den Ammiraal Treslong, door last van den Raadt der regeeringe. Maar, van deeze geschiedenis, zeer gedenkwaardigh, om inzichten, die zoo wel het bezonder als het gemeen betreffen, zal het niet ongerymt zyn, wat breeder vermaan te maaken; te min, naardien verscheide schryvers, zich vergaapende aan ydele straatmaaren, oft kreukende de dingen naar hunnen quaaden wil, hier af tastelyke beuzelingen, voor loutre waarheit, der werelt hebben in de handt gesteeken. Willem van Blois, dan,

+1585.

+*Jan Babtista Taxis woedt op de Veeluw.*

+*Valt in Goeilandt.*

+*Vertrekt met grooten roof.*

+*Etlyke Roomsgezinde burghers worden ter stadt Aamersvoort uitgeleidt.*

+*Nyghing der meestlydende steeden tot pais.*

+*Willem van Blois van Treslong, Ammiraal van Zeelandt, wort gevangen door bevel des Raads van Staate.*

[+]gezeidt Treslong, een man uitsteekende in aanzienlykheit van persoon, luister van leeven, grootheit van moedt, en schattende zyne diensten, die gewisselyk achtbaar waaren, niet beneeden hunne waarde; kon (gelyk doorgaands de geenen, die zich in bewindt van waapenen vinden) quaalyk eenigh weederstreeven, van luiden op 't kussen zittende, met geduldt verzwelghen: ende had, van oover een' wyle, lydigh onbenoeghen, voorneemlyk op Heins, Raadsman, en Valerius[*] Voorspraak van de schatkaamer der Ammiraliteit in Zeelandt, gelaaden. Nu geviel 't, dat hy, afgezonden van den Graave van Hoohenlo naa Middelburgh, met geloofnisbrieven aan Graaf Maurits en den Raadt van Staate, om [+]van zeekere aanslaaghen, en 't gereedschap daar toe noodigh, te handelen; naa ontfang zyns afscheids, aanving te klaaghen, dat men twee lastbrieven, veirdigh gemaakt al eenighen tydt geleeden, voor twee Hopluiden gemaghtight, op zyn benoeming, ten vrybuite, weigherde uit te geeven. Ende, als men hem de reedenen van dien aanwees, voer hy, met bystre heevigheit, uit, teeghens Heins, door wien hy verklaarde zich zulx bestelt te weezen; ende leid' hem verscheide vuile stukken te laste: desgelyx teeghens den voorspraak, dien hy voor eenen schelm schold; schrollende teffens op d'oneerbiedigheit, waar meê hy van den zelven bejeeghent werd. En, als men hem voorhield, dat het althans hierop niet aanquam, maar wel op dienst te doen, sprak hy uit den zelven krop; *Daar toe ben ik bereidt. Werwaarts men my beveelt te gaan, zal ik gaan: en de zeeghe daar afbrengen, al zoud' ik, met al myn volk, daar voor bersten. Maar, om te lyden dat zulk een gezelschap oover my den meester maake; ik ben van die leest niet*. Eindtlyk (hoe zeer men pooghde hem needer te zetten, met belofte van ongekreukt recht tussen hem en zyn weederpartyen) liep het zoo hooghe, dat hy zeide, zich, in volle zaamening, en jeeghenwoordigheit zyner Genaade, verweeten te zyn, van eenen Roels, [*] Loontrekkenden Raadsman der Staaten van Zeelandt, dat hy voormaals gezwooren had den Landen geenen dienst te doen als Ammiraal, zoo langhe als de gemelde Heins en Valerius niet afgestelt waaren. Waar op hy voortsloegh, zeggende en verhaalende (of schoon eenighen van den Raadt hem echter zochten tot bedaaring te brengen,) dat hy als noch van dien zinne was, en voor meineedigh en eerloos moest geacht worden, zoo hy den Landen eenighen dienst deede. Om deeze en diergelyke woorden, waar uit hy niet raaken kon, af te snyden, deeden die van den Raadt den Heer Pieter van Reighersbergh, Burghermeester van Kampveer, die te vooren ontbooden was, en gehoor verzoght had, binnen roepen: waar op Treslong uit de kaamer scheidde. 'S andren daaghs zesentwintighsten in Sprokkelmaant, gingen zyn Genaade van Nassau, en de Raadsluiden van regeeringe, in de vergaadring der Staaten van Zeelandt: deeden aldaar verslagh van 't geen zich met den Ammiraal had toegedraaghen: verzochten wat den Heeren daar af docht, en oft men hem niet behoorde uit al zyn' ampten te zetten: voorneemlyk ten opmerke zynes zeggens van geenen dienst te kunnen oft te zullen doen. Zyn aantuighing van gewilligheit tot gaan, werwaarts hem gebooden wierde, scheen wel zeer t'zynen voordeele, niet teeghenstaande dat men ze duiden kon gedaan te zyn op een indien; te weeten, zoo men hem voortaan niet ringelen liete van zyn' weederstreevers. Eevenwel mits de meenighte zyner wangunstighen, zoo onder die Staaten als in den Raadt der Ammiraliteit, gedroeghen de meeste stemmen daar toe, dat men hem van al zyn' ampten ontkleeden zouw, en in behoorlyke verzeekering stellen, tot dat hy, van ditte, en 't geen wyders op hem moghte te spreeken vallen, rechtelyk gezuivert waare. Ende werd dienvolghens, by

[+]1585.

[*]Advocaat fiscaal.

[+]*De oorzaak van dien.*

[*]Pensionaris.

[+]besluit verklaart, zyne staaten van Onderammiraal van Zeelandt, Steevooghdt van Oostende, en Hopman oover twee vendels te lande, oopen [+]te staan en verkryghlyk te weezen. Al 't welk men aan hem, ontbooden, ontrent zeeven uuren, in den Raadt van Staate, te werk leidde. Met het Ammiraalschap werd Justinus van Nassau, natuurlyk zoon van wylen [+]Prins Willem, voorzien; hy oovergeleevert aan David Zoomer, Baljuw van Middelburgh; die, gesterkt met eenen hoop burgheren, hem quam haalen, en op 's Graavensteen zette, voor eerst beneeden in 's Graaven zaale, thans in een andre kaamer. Zes oft zeeven weeken zat hy, zonder yemands bezoek te genieten. En zyn huisvrouw gaf, aan Graaf Maurits en den Raadt van Staate, verscheide bidbrieven oover, om toegang t'haaren manne, voor zich, oft immers voor eenighen [*]voorspraak oft [*]pleitbezorgher; zonder yets te verwerven. Veele naamhaftighe Krysooversten en Hopluiden keerden zich ten Graave van Hoohenlo, met [+]schriftelyk verzoek, dat Treslong aangeklaaght wierde voor zyn' behoorlyke vierschaar, en hem onvertooghen recht gebeuren moghte: dat men hem, ten minste, onder genoeghzaame borghtoght uit gaan liete: oft, by mangel van dien, zyne wroeghers, neevens hem in hechtenis stelde. 'T welk de gemelde Graaf aan zyn' Genaade van Nassau en den Raadt van Staate behandighde, doende daar mondelinx 't zyne by, dat [+]men den gevangen onder borghtoghte ontsloeghe. Dan 't werd geweighert, met verklaaring, *Dat de kennis deezer zaake de verzoekers geenszins, maar zyn' Genaade en den Raadt aanging; volghends 't berichtschrift ontfangen van d'Algemeine Staaten: uit kracht van 't welk hun ook vry gestaan had, het stuk andren te beveelen. Zoo zich Treslong daar by bezwaart hield, hy ginge aan d'Algemeine Staaten, die daar in voorzien moghten, naar dat zy te raade vonden*. Maar, in dat amptgenootschap was 't werk ook zulx besteeken, dat hy, op smeekschrift, daar ingeleevert van zynent weeghe, aan de zelfste zyne gemaghtighde rechters geweezen werd. En, hoewel Hoohenlo verzocht, dat men, om zynent wille, den gevangene zyn eighen huis tot kerker gunnen wilde; 't was vergeefs. Daarentussen (want te voore had men geen' onderrichting teeghens hem genoomen) pynde zich de Baljuw, uit alle hoeken, stof t'zyner bezwaarnis op te wroeten: en ondervraaghd' hem den vierden en vyfden van Grasmaant, in 't lange, voor de Wethouders van Middelburgh. [+]Den elfden, 's morghens te tien uuren, deed hy hem, onder grooten toevloedt van volke, in oopenbaare vierschaar brengen; zeid hem een byster getal, zoo van schandelyke als grouwzaame oeveldaaden op; met eisch en besluit, dat hy, als hebbende weederspannigheit oft Majesteitschennis, eetbreuk, diefte van 's Lands penningen, doodtslagh, moordt, roof, begaan; behoorde gestraft te worden met den zwaarde, zyn' hooft gestelt op een' staak drie uuren lang, ten toon voor eenen yghelyke; alle zyne goederen, zoo leenen als eighe, verbeurt gemaakt ten voordeele des Lands en der Algemeinschappe. De geëischte, hebbende nooit met yemandt mooghen raadspleeghen oover zyne weere hier teeghens, verzocht, dat men d'ondervraaghing aan hem gedaan, en zyn antwoordt daar op, meede voorlaaze. Dit werd hem vergunt: en voorts afschrift van de aanspraak, toegang t'hemwaarts voor zyn huisvrouw en gezin, ter bescheidenheit van den Baljuw; ook voor voorspraaken, en pleitbezorghers. Men zocht dan heel Zeelandt door, naar eenighe tong t'zyner verdaadighing; maar vond daar nerghens zoo veel harts oft trouw hartigheits: schuivende elk dien ondank van zynen hals, met voorwenden van verscheide beletselen, uit eene zelfste anxt, hun aangejaaght van den Baljuw, zoo vermoedt werd. Dies moest Treslong, t'zynen zwaare

[+]1585.

[+]*Men stelt hem uit al zyn' ampten*.

[+]*Justinus van Nassau wort Ammiraal van Zeelandt*.

[*]Advocaat.

[*]Procureur.

[+]*Veele voorspreekers vindt by zelfs den Graaf van Hoohenlo*.

[+]*Maar 't baat niet*.

[+]*De Baljuw van Middelburgh zeidt hem, in oopenbaare vierschaar, veele schelmstulken op; en doet een' scherpen eisch*.

[+]kosten, yemandt uit den Haaghe ontbieden. Thans ving men Pieter van [+]Laar, zynen geheimschryver, eenen Hopman Ouwen: waarnaa, van den twintighsten tot den twintighsten toe, weeder alle toegang van buiten t'hemwaarts verbooden werd. Op den neeghenentwintighsten deed zyn voorspraak, in zyn afweezen, voor volle vierschaar en meenighte van menschen, zyn' verweering teeghens de aanklaght, in 't lange, by [+]monde; en gaf ze voorts by geschrift oover; antwoordende ten [*]voornaamlykste, en dingende, by [*]voorraadt, tot ontslagh onder borghtoght. Maar 't moght hem niet gebeuren: men sleepte de zaak vast van rechtdagh tot rechtdagh, met groot bewys van ongunst: en de Baljuw betightte hem, op nieuw, met verscheide schelmstukken, niet gemeldt in de voorighe aanspraak. Ook liet hy immiddels niet op 't hardste te handelen teeghens Pieter van Laar: uit wien, hoewel gepynight, echter slechts een enkel punt getrokken werd tot belasting van Treslong; [+]die 't nochtans klaarlyk afwischte. Maar, staande de dingen aldus, quaamen eenighe hem vertoonen, dat hy zelf der folteringe niet ontgaan zouw: jaa wellicht moeten sterven, met verlies zyner goederen, behoudends alleenlyk de geene, die zyn huisvrouw had ingebraght. En korts daarnaa ging hem de stokhouder aan, zeggende met gelaat en woorden van erbarming, dat hy wel wenschte hem te redden; en vraaghende, oft hy hem uit holpe, wat middel hy wiste om zich voorts te berghen, samt wat hy hem geeven wilde. Hier naa luisterde Treslong, ooverpeinzende de te voore gehoorde reedenen van pynighing ten minste: en maakte koop op twee duizent gulden, te betaalen d'eene helft voor, d'andre [+]strax naa zyn' verlossing. Wyders zoude de stokhouder, geheeten Jan van Bosbeek, met hem naa Engelandt reizen; en oovergekoomen, een schenkaadje ontfangen voor 't verlies zynes huisraads: ook kostvry onderhouden worden, tot dat Treslong hem, daar oft hier te Lande, weeder eenighen goeden dienst bestelt hadde. Dit verding, in schrift vervaat, onderteekenden zy beide. De stokhouder beloofde daarenbooven, by schriftelyken en onderteekenden eedt, dien hy aan Treslong ooverleeverde, [+]'t zelve naa te koomen, zonder eenighe valscheit, bedrogh, argh, ofte list, op verbeurte van zyn deel heemelryx, en verdoemenis zyner ziele: zoo waarlyk holpe hem God en zyn heilighe woordt. Dan, ziet daar een afgryslyk misbruik van den allerhooghsten naam, tot beleiding eener boosheit. Want alles was gedaan by voorweeten en aanraadt van Zoomer den Baljuw. En deez, als Treslongs huisvrouw den stokhouder de duizendt gulden quam aantellen, paste daar op, en streek het geldt naa zich. Daarenbooven ontnam hy haar met geweldt, en zeer onwaardighe bejeeghening, noch achthondert gulden. Doch moest hy deeze, alzoo zy daar oover klaaghde, gereedelyk weeder uitkeeren: gelyk ook naamaals zyn' erfgenaamen, volghends vonnis des Hoofs van Hollandt, de duizent, met fret naar beloop van den tydt. Maar Zoomer, [+]waanende veel gewonnen te hebben, met ontdekking van Treslongs toeleg op ontvluchten uit de vankenis, haalde alles oover hoop, en vorderd' hem ter scherpe vraaghe. Zyne voorspraaken, daarenteeghens, dreeven, *Dat, gelyk yemandt, die in halszaaken, zynen beschuldigher [+]de ooghen met giften uitstak, daar aan niet verbeurde, alzoo ook een gevangen niet, aan 't omkoopen van den stokhouder: staande eenen yeghelyke vry zyn bloedt te ransoenen. Dat de betighting slechts bestond in gissingen zonder blyk; waar op de wetten uitdrukkelyk verbooden vonnis van pynighing te vellen. 'T welk men wel te betrachten had; gemerkt een rechter, die yemandt ongerechtelyk ter banke doemde, zelf strafbaar was aan lyf en leeven*. Zy verwittighden ook zyne vrienden, hoe streng-en

[+]1585.

[+]*Treslongs geheimschryver en Hopman Ouwen, gevangen.*

[+]*Zyn voorspraak doet zyne verweering in zyn afweezen.*

[*]Principale.

[*] Provisie.

[+]*Pieter van Laar gepynight, bezwaart Treslong slechts met een punt; waar af hy zich nochtans zuivert.*

[+]*De stokhouder biedt hem hulp aan, en bedingt een' som' gelds: maar verraadt hem.*

[+]*Grouwelyke meineedigheit van den stokhouder, by aanraadt des Baljuws.*

[+]*Deez eischt Treslong ter pynlyke vraaghe.*

[+]*Zeggen zyner voorspraaken daar teeghens.*

+partydelyk hy gepraamt werd; en dat zyn' oordeelaars, als koopluiden meestendeels, die zich op geene kryszaaken, en min op de beschreeve Rechten verstonden, lichtelyk yets teeghens hem uitspreeken moghten, +daar naamaals geen beetren aan viele. Zyn schoonvaader Otho van Egmondt, Heer van Keenenburgh, Ridder, en andre zyne naaste maaghen, eedelluiden van de aanzienlykste huizen in Hollandt, deeden derhalven, uit hunnen naame, verzoeken, dat den Wethoudren van Middelburgh, naa spoedigh volhooren des gevangens en 't brengen der zaake in staat van wyzen, geliefde de zelve, ten ooverstaan van eenighe hunne gemaghtighden, te doen doorzien by betaamelyk getal van onpartydighe + rechtsgeleerden, en pleitkundighen uit den Haaghe, van Uitrecht, oft van elders; en als dan te vonnissen naar dat zy rechters verstaan zouden: al ditte tot koste van de verzoekers; die te vreede waaren, daar toe zulk een' som penningen te verschaffen, als Burghermeesteren en Scheepenen +der stadt goedt dochte te verordenen. Niettemin, de zaak nam hoe langer hoe traagher trant: en midlerwyle werd de handeling, tussen d'Engelsche Kooningin en de vereenighde Neederlanden, ernstelyk voortgedreeven. Treslong, hebbende verscheide vrienden en goede bekenden +ontrent die Majesteit, deed haar zyne geleeghenheit vertoonen; ende *hoe het der Middelburghsche Majestraat, als onervaaren in 't stuk der oerloghe, kenlyk aan kennis ontbrak om van zyn bedryf te oordeelen. Dan hy behoorde te rechte te staan voor den krysraadt, en zommighen die 't den Algemeine Staaten geviele daar neevens te voeghen. Oft anderszins was hy, als een Hollandsch Eedelman, dien Hoove onderworpen; ende niet eenighen burgherlyken gerechte aldaar; veel min dien van Middelburgh in Zeelandt*. Waar op de Kooningin hem meermaals voorschryven, aan d'Algemeine Staaten, aan de Zeeuwsche, aan de Wethouders van Middelburgh, verleende, zonder yetwes te vorderen. Maar, met het herwaarts ooverkoomen des Graaven van Leiçester, en zyn verkiezing tot Algemeinen Landtvooghdt, naamen de dingen eenen keer. Want men achtte de voorighe regeering daar meê gesmolten te weezen in 't oppergebiedt, gevallen in zyne borst: zulx hy vermoght den last der gemaghtighde rechteren te weederroepen, en 't pleit andren te beveelen. Hy braght dan (doch naa veel schoorvoetens der Heeren van Middelburgh) voor eerst te weeghe, dat de beschuldighde zyn huis tot kerker verkreegh, mits zweerende daar te blyven. Thans gaf Leiçester hem den Haagh tot gevankenis, onder gelyken eedt, en zeekre penninklyke borghtoght: eintlyk, te weeten op den vyventwintighsten van Slachtmaant des jaars vyftienhondert zesentachtigh, vryheit om te mooghen reizen werwaarts zyne geleeghenheit en 's Lands dienst het quaame te vereischen; onder eedt van, t'aller vermaaninge, in persoon, op peene van *belyder en *ooverwonnen, te verschynen voor 't Hof van Hollandt, 't welk door +den Graaf en Raadt van Staate, tot het uitwyzen der zaake gemaghtight was. Getooghen, uit krachte van dit verlof, met Leiçester, naa Engelandt, bedankte hy de Kooningin voor haare gunsten, en verworf nieuw voorschryven, zoo aan den Raadt van Staate als aan 't Hof van Hollandt, tot veirdighe vordering zyns rechts. Weedergekeert, deed hy den Baljuw Zoomer verdaaghen voor 't zelve Hof, om 't pleit te achtervolghen. Doch de Baljuw werd daar af ontlast by vonnis van 't Hof; alzoo hy zeide de zaak hem niet te roeren, en dat hy zich alleenlyk dier gemoeit had, door uitgedrukt bevel der voorighe regeeringe. Die van Middelburgh, oft hun schoon meermaals gebooden was, de pleitpapieren beslooten oover te zeinden, verwylden 't met verscheide uitvluchten, tot in 't jaar vyftienhondert achtentachtentigh. Toen verzocht

+1585.

+*Verzoek zyner maaghen*.

+*Hy zoekt heul aan de Kooningin van Engelandt*.

+*Dieschryft voor hem zonder vrucht*.

+*Maar de Graaf van Leiçester, gekooomen in Neederlandt, brengt dit werk op andren voet*; *zulx Treslong zyn huis tot kerker kryght: thans den Haagh*: *eintlyk vryheit om te reizen, werwaarts de geleegenheit vereischte*.

*Confessi, & convicti.

*Confessi, & convicti.

+*Treslong doet den Baljuw Zoomer verdaaghen voor 't Hof van Hollandt om 't pleit te achtervolghen*: *maar die wort dies verschoont*.

[+]Treslong, dewyl Zoomer nu buiten 't werk was, dat den [*]Voorspraak der schatkaamer en den [*]Algemeinen verzorgher orde gegeeven wierde, om de zaak, van weeghe der Hooghe ooverheit te vervolghen. Maar deeze Heeren verklaarden, naa 't ooverzien der stukken, zich daar toe niet gegrondt te vinden. Treslong, eevenwel, achtende de schennis, gedaan aan zyn' eere, daar meê noch niet genoeghzaamlyk geboet, deed [+]al de geenen, die yetwes t'zyner bezwaarnisse zouden willen bybrengen, voor 't Hof roepen. Ende, mits niemandt verscheen, uitgezondert d'Algemeine verzorgher, die zich nochtans geen' weêrparty maakte, maar alles aan de bescheidenheit der Raadsheeren stelde; zoo werd hy eintlyk, op den neeghentienden van Zoomermaant des jaars vyftienhondert vyventneeghentigh, van al de misdaaden, hem te laste geleidt, zuiver verklaart en onschuldigh. Daar voor kenden hem ook de Hollandtsche Staaten; beloovende de beste handt te houden aan zyne bevordering tot eenighen dienst des Lands; en voorziende hem daarentussen met een wedde van zeevenhondert guldens 's jaars. Onlanx hier naa stelde zyn Genaade [+]van Nassau hem, by goeddunken der zelve Staaten, tot haaren ooversten Steedehouder in de Houtvestery oft het Jaaghermeesterschap van Hollandt; gelyk zy hem ook seedert haaren Steedehouder groot Valkenaar, in 't zelfste gewest, maakte. Maar hier erinnert zich my de spreuk van mynen oovergrootvaader Willem Janszoon Hooft; *Dat nooit yemandt zoo eerlyk leefde, oft een derdendeel der menschen lasterd' [+]hem: nocht yemandt zoo oneerlyk, oft een derdendeel loofd' hem*. Want onaangezien al deeze proeven van Treslongs onnoozelheit; ongeacht het getal zyner meenighvoudighe diensten; ongevoeldt een' billyk meêdooghen oover zyne langduurighe en t'onrecht geleede quellaadjen; speinden zich zyne benyders niet alleenlyk van achterklap niet; maar braghten, jaa, te weeghe dat zeeker amptgenootschap (ik vind niet welk) zeer verfoeilyk van hem schreef, aan de Staaten van Hollandt. En, hoewel zy hier meede kleenen dank begingen; ook de Ridderschap niet zweegh dat zulx haar zeer verdroot: de gewortelde wrok hiel plaats. Oorzaak (myns bedunkens) dat Treslong buiten krysberoep bleef, en 't ooverschot zyns leevens, in 't oeffenen der gemelde hofampten, toebracht. Maar in dit deerlyk beloop der dingen, ontrent den tydt zyns [+]aantastens, zonden (gelyk men doorgaands op de verleeghenen bikt) der Henzesteeden gemaghtighden, vergaadert binnen Lubek, hunnen geheimschryver Adolf van Ozenbrug aan d'Algemeine Staaten, om hun het ontlasten van allerley inkoomende en uitgaande goedren te verghen. Hy klaaghde hoe 't zelve door zyn' meesters verzocht was, by brieven, gericht aan d'Amsterdamsche Majestraat: maar dat men tot noch toe, zich niet gewaardight had te antwoorden. Gaf den Staaten de wyte van 't steuren des koophandels door ondraghlyke tollen; en van het duuren des oorloghs: 't welk hun, die ooverweeghen moesten, dat zy niet met gelyke maght, maar met verre grooter; niet met uitheemschen, maar met hunnen wettighen Heere, te doen hadden, raadzaamst was, en toestond te eindighen; al zaaghen zy juist geene voorwaarden van paize naar hunne wensch te verwerven. Jaa hy dreighde wel duidelyk, dat de Henzesteeden, 't en waare men alle bezwaarnissen afschafte, dachten middelen by der handt te neemen, om den quaaden knoop [+]met kracht los te maaken, en van zich te werpen. Onaangezien de scherpheit van zoo eenen voorstel, veirdighden de Staaten hem af, met zeer eerbiedigh schryven, inhoudende dat die van Amsterdam verklaarden de gemelde brieven niet ontfangen te hebben; voorts ontschuldighing op de noodt, met verhaal der Spaansche tierannye. Zy braghten eevenwel,

[+]1585.
[*]Advocaat Fiscaal.
[*]Procureur generaal.

[+]*De voorspraak der schatkaamer en de Algemeine verzorgher verklaaren geen' stof te vinden teeghens Treslong*.

[+]*Dees wort zuiver verklaart, van 't Hof en de Staaten van Hollandt*.

[+]*Graaf Maurits maakt hem zynen Steedehouder in de Houtvesterye van Hollandt*; *thans ook Steedehouder groot Valkenaar*.

[+]*De gemaghtighden der Henzesteeden begeeren op d'Algemeine Staaten, dat men de inkoomende en uitgaande goedren van tol ontlaste*.

[+]*De Staaten antwoorden by eenen eerbiedighen brief:*

+*Dat de Henzesteeden nocht recht nocht gezagh hadden, om hun reeghel van + krygh oft vreede te stellen*, in de reede te pas; als tot weederlegging van dat men haar, indien zy 't zoo sloeren lieten, voor verhoole voedsters der vyandtschappe zouw mooghen aanzien: want dit was ook van hem voorgewendt. Wyders, het onbenoeghen deezer steeden hing den Staaten, als een' wolk, booven 't hooft: Antwerpens benauwtheit ging hun +aan 't hart: hebbende nu de Landtvooghdt, naa zes maanden timmerens, waar in hem de zeedigheit deezes winters, die nooit grooten ys-oft waatergang maakte, hooghlyk begunstighde, zyne brug hecht gekreeghen. Want van beide de oevers af, tussen de schansen van Sante Marye en +Sant Philips, zagh men zwaare paalen geslaaghen, tot dat zy vyftigh voeten quaamen in 't slyk en 't waater te staan, en de diepte het hayen verbood. Deeze, gebonden met leggers en planken daarop, engden, meer dan duizent voeten, de doorvaart. Het midden, wyd wel dertienhondert voeten, stopten tweeëndertigh pleiten, d'eene ontrent twintigh voeten van d'andre, en t'zaamen vast gemaakt met masten, die reikende van boordt tot boordt, ook een' vloer van deelen droeghen: zynde, daarenbooven, zoo voor als achter, steeve aan steeve, en d'uiterste aan de staande werken geveetert, met groove kaabels, oft yzere kettingen. Elk schip had, ten weedereinden, een stuk geschuts, en een anker teeghens eb en vloedt; voort dertigh mann' in, zoo tot bescherming als om de touwen te vieren oft aan te haalen, naar dat het waater wies oft viel. De brug, doorgaands, had breedte voor tien mann' in 't gelidt; uitgezondert by de scheepen, alwaar zy, aan elk eindt van de staaketsels, twee schouders van de zelfste breedte en juist vierkant, om tot waapenplaatsen en strykweeren te dienen, uitbeurde. Zy was geborstweert, zoo verre als 't paalwerk toelangde, met dubble heiningen van berden en aarde daar tussen gestampt, teeghens allen haaghel van mosketterye. De gemelde schouders hadden meede eenighe donderbussen op: ook, voor zich, twee reeghels paalen, oover dwers, vier in den reeghel, en gedekt met verre ooversteekende balken, gespitst met yzer, om de vyandtlyke scheepen daar op t'ontfangen. Schaars een' mosketscheut van de brug laaghen, * eevenstreekigh met haar, vlotten van masten, niet zeer dicht gevoeght, op dat, mits de breedte (zoo men denken magh) de scheepen te bezwaarlyker daar oover zouden raaken. Ten zelven einde waaren'er dikke en lange yzere pennen in geklonken: ende dreeven ze op geankerde schuiten teeghens het duiken. Doch zy besloeghen slechts de kil, zoo verre als het scheepwerk strekte, 't zy men de staaketsels styf genoegh achtte om allerley schok af te staan; oft geene scheepen, aldaar, mits de ondiepte oft flaauwte der stroome, met hunne veirt groote kracht te kunnen baaren. Echter hielden zich, ter weederzyden van de staaketsels, zoo by de Vlaamsche als Brabantsche zoom, etlyke gewaapende heuden, meest, misschien, om brandtstichting te weeren. De Staaten dan hebbende (gelyk men gemeinlyk geene noodt recht afmeet, eer ze voor ooghen staat) verscheide geleeghentheeden tot steuring deezes gebouws verwaarloost, terwyl zy 't voor onvoltooylyk houden, oft naa de schaaduw der Fransche hulpe happen; schooten nu, als 't spaade was, uit den +droom: en schikten den Graaf van Hoohenlo, neevens den nieuwen Ammiraal Justinus van Nassau, om 't herwinnen van Liefkenshoek te verzoeken. Deeze, koomende daar voor, met etlyke hulken, welgemant, leiden, in de marssen een deel moskettiers, die daar uit, ten hooghen waatere, lichtelyk oover de borstweeren zaaghen; en het dien van binnen zoo bang maakten, dat zy, hebbende meer niet dan vier koeghels doen ooverwaayen, hun geschut en den wal verlieten. Toen landt men met eenighe galeykens;

+1585.

+*doch met betrachting hunner eighene waardigheit.*

+*Benauwtheit van Antwerpen.*

+*Parmaas brug voltrokken en beschreeven.*

*Paralleel.

+*Hoohenlo gezonden om Liefkenshoek weeder te winner.*

+en beklimt zoo van den waaterkant als van den dyk, de vesting, die de bezettelingen, +hebbende nocht moedt tot weederstant, nocht middel om te vlieden, mits 't veldt verdronken lagh, opgaaven, onder besprek van uit te gaan met hun zydgeweer. Dit kostte den Ooverste, gebooren uit Italie, zynen hals, om dat hy dien, in Parmaas zin, te weinigh gewaaght had. Voorts bemaghtighden de Staatschen ook de schansen van Sant Antonis +Hoek, Terventen, den Oordt, en den geheelen Doel. Maar zommighen hielden dit voor den aaverechtschen wegh om veel te verrichten, ende zelf Aldegonde: die (zoo hy naamaals t'zyner verschooninge bybracht) den Graave van Hoohenloo, t'zynen laatsten vertrekke uit Antwerpen, een gedenkschrift had meê gegeeven; 't welk aanwees dat men behoorde, zoo de toeleg op Liefkenshoek gelukte, terstondt een' sterkte op den dyk aan 't gat by Kallo, te stichten: van waar de brug volkoomlyk te verheeren was, en al 't geveirt aan schelferen te schieten. Ook zeid' hy 't zelfste by eighen boode, op den tienden van Grasmaant, den Graave weeder vertoont te hebben. En zeeker Farneeze scheen dit gevaar te erduchten, werpende daatlyk te dier plaatse een blokhuis op, en een ander tussen dit en Liefkenshoek. Echter kan men niet loochenen, dat het aldaar, als onder de schans van Sante Maria en de ooghen van 's vyands leegher, den Staatschen zeer heet en hachlyk moest vallen, eer zy hun werk tot weerbaarheit zouden kunnen brengen. En misschien, dat zy derhalven in 't eerst (want Aldegondes boode, afgezonden ten zeevenden daaghe naa 't verooveren van Liefkenshoek, is, mits Parmaas neirstigheit in 't nestelen op den dyk, naar allen schyn, te laat gekoomen) raadzaamer vonden, hun volk voor geziener kans te spaaren: voorneemlyk dewyl t'Antwerpen een oovergroote aanslagh in de geboorte stond. Waar de knoop van dien lagh, zal ik, neevens 't geen'er niet quaalyk by past, ten kortste en klaarste ontfouwen: zynde deeze zaak eene der zeldzaamste, die men ooit hooren oft zien moght. Naardien de gereedste verlossing van Antwerpen aan 't breeken der brugge scheen te hangen; zoo hadden etlyke schrandre vernuften, graatigh naa eer oft baat, het gezight van den geest, tot sprietooghens toe, om en weederom gewendt, in 't naaspeuren van middel tot bejagh hunner wensche. +In Zeelandt bood een persoon, gebynaamt Keirsmaaker, den Staaten aan, 't stuk uit te voeren op eighen buidel, indien men hem de scheepen, 't geschut, en alles wat hy van de brugge bekoomen konde, wilde laaten genieten. De Staaten verghden hem oopening der zaake: en, oovermits zyn weigheren, ten opmerke van de noodtlykheit om die verhoolen te houden, bleef het daar by, voor dien tydt. En, als zy, naa verloop van een' maant oft twee, in zyn verzoek bewillighden, verklaard hy, dat zyn ontwerp noch eeven volbrengelyk was als te voore: maar de buit niet zoo zeeker; om dat de vyandt yets verandert had. Dies bad hy, dat zy hem van de kosten verschoonen wilden, en de zelve op zich neemen. Zyn arbeidt en konst waare den vaaderlande geschonken. Dit versmeeten de Staaten, duchtende hun geldt, dat doch anders krap omquam, vergeefs te spillen. Ook zoude zyn toestel (naar men seedert vernam) bestaan hebben in uitspannen van zeilen, booven vertuit aan scheepen, beneeden aan gewight, omme, met een voorvloedt, teeghens de brug aan te zetten, en haar, gepraamt van den weldighen drang des waaters, de lenden te knakken. Een verziersel, 't welk, om verscheide bedenkenissen, scheen lichtlyk te kunnen faalen. Want het was niet gezeidt, dat de brug eer bezwyken zouw dan de dyken: oft de gaaten, alreeds daar in gegraaven, te luttel nats verzwelghen om haar genoegh t'ontlasten: oft de Spaanschen geenen raadt weeten, om het doek, hoe dubbel

+1585.

+*'T welk hem gelukt.*

+*De Staatschen kryghen noch verscheide schansen in.*

+*Voorstel van Keirsmaaker om Parmaas brugh te vernielen.*

+ook, met snyden oft scheuren te oopenen; oft de koorden, die 't ophielden, af te kappen; oft eindtlyk de scheepen te doen zinken. Maar Gianibelli, de Italiaan, wiens in het begin des belegs vermaant is, hebbende +misschien eenighe lucht van deeze spiegheling, en trachtende de uitwerking wisser te neemen, verzocht, van de Ooverheit der stadt, tzestigh pleiten: welke, wel t'zaamen gehecht met reepen, reexen, en balken, in form eener halve maane, en elke gewaapent met twee yzere haaken, steekende tien voeten ten waatre uit, hy, onder 't zelve, wilde doen afdryven: in kloek vertrouwen, dat zy al wat haar voor de boeg quaam, zouden vellen oft meêsleepen. Hy eischte hierenbooven, op geval oft'er noch yets aan haaperen moghte, drie groote scheepen; naamelyk den Oranje, van vyventzeeventigh lasten; den Post, van hondert vyventzeeventigh; den Gouden Leeuw van tweehondert vyftigh. In deeze meind' hy Mynen te maaken, die, gevult met bussekruidt, en te tyde ontsteeken, buiten twyfel de brug, en al wat'er ontrent was, vernielen zouden. Aldegonde, gelast om hem te hooren, oordeelde dat deeze vonden geschaapen waaren wel te beslaaghen: maar men ontzagh zich (gemerkt het nieuw doorgaands te kort oft te lang valt) zoo zwaare kosten te leggen aan een ding, dat geen' ervaarnis tot voorspraak had. Dies werden hem, om een' proef te doen, alleenlyk tien pleiten en twee scheepen, de Fortuin en de +Hoop, yder van ontrent veertigh lasten, toegestaan. Den boodem van elk schip liet hy ooverleggen met zwaare planken, en daar op metsen, van groote witte steenen, een' bak van vyf voeten dik; lang inwendigh veertigh voeten; wyd en diep drie en een' halven: toen zesduizent ponden kruids in d'eene; zeeven duizent vyfhondert in d'andere, storten: en alles dekken met een schuin en scherp toeloopende roeve, zes voeten dik, van groote blaauwe zerksteenen, om de koeghels te doen afschampen. De bakken hadden verscheide gaaten: en in die van d'eene werden lonten gehangen, afgemeeten naar gelang van den tydt, die men goet vond der koole te geeven om tot aan 't kruidt te kruipen. Aan d'andre kas in de Fortuin, was een vuurslagh gemaakt, dat gelyk de klokhaamer van een uurwerk, naar raaderen luisterde, om ter bevoolene stonde t'ontspringen. Booven op de scheepen bereid' hy eenigh berntuigh, 't welk, eer 't kruidt binnen aanginge, een uur langh duuren zoude; op dat de vyandt zich daar aan vergaapende, niet anders dachte, dan dat men enkelyk voor had den brandt in de brug te brengen. Met de tien aangeboode pleiten, die doch te weinigh waaters konden schutten, vind ik niet dat hy zich beholp: maar wel met tweeëndertigh kleene platboodems: van welke hy beval vier gelyktallighe koppels te maaken, en elk, meede voorzien van ontsteeken vuurwerk, een half uur naa 't ander, ter daalende stroome te laaten afzakken, neevens zeekere schuiten, duikelaars geheeten; die, ook bussekruidt voerende, wen zy quaamen teeghens de mastvlotten te stooten, zouden vonk geeven, om ze te breeken. Doch +hier meê was 't meest aangeleidt, om de Spaansche al hun zwaar en licht geschut te doen lossen, teeghens dat de helsche branders (zoo werden ze genoemt) ter mid-ebbe zouden aankoomen; op dat ze te min gevaars liepen. Op den vierden aavondt van Grasmaant, als daaghs te voore Liefkenshoek veroovert was, begosten die van Antwerpen dit gereedschap neederwaarts te zeinden. Maar de Ammiraal Jakob Jakobszoon, + betrachtende quaalyk de orde van Gianibelli, liet de vier voorzeide koppels, het een te ras op 't ander, heene glyen: desgelyx de scheepen. De Kooningschen, eenighszins verkundtschapt van deeze toerusting, doch eighentlyk van 't geheim niet, en hebbende al een' wyl, uit nieuwsgierigheit, naa haar verschynen gehaakt; klommen, als men 't blaaken in 't oogh

+1585.

+*Voorstel van Gianibelli ten zelven einde.*

+*Twee scheepen, en verscheide schuiten, door hem toegerust, met vuurwerk.*

+*De twee scheepen worden helsche branders genoemt.*

+*Alles wordt afgezonden.*

+kreegh, op de wallen hunner sterkten, om te kyken. Een groot deel der Bevelsluiden, jaa de Prins van Parma zelf, verzelschapt met veel Aadels, begaf zich naa de brug. Zommighen, voorneemlyk de Markgraaf van Rysburgh, ziende de zeilen van vlam, in 't weêrlicht der golven (een toonneel van schoone schriklykheit) naaderen; en, zoo nu, zoo dan, een in rook verkeeren; waanden slechts alles aangerecht te weezen, om de brug aan koolen te leggen: en deunden 'er meê. Maar Vega, een Spaansch vendrigh ('t zy dat men te met nu 't klaatren van een' splytende schuit vernam, oft dat hy, als dienende ook voor vernufteling, dieper +dacht) ried den Veltheere van daar te scheiden. Immiddels klemde 't voorste schip, de Fortuin, ten slinken oevere, onder weegh, aan den grondt, ende bleef alzoo zitten. Maar de Hoop, gaande zynen gang, raakte, gestuurt van 't gety, dat daar heetst was, tussen den Vlaamschen dyk en 't mastvlot deur, en zette zich ter plaatse daar men 't staaketsel +aan de ry scheepen geklampt had. Weshalven, niet Vega alleen, maar ook de Markgraaf van Guasto, en Graaf Nicolaas Cesis, den Landtvooghdt baaden, in allen gevalle, hoe 't 'er afloopen moghte, zynen persoon van gevaar te hoeden. Die stribbeld' 'er teeghen, en wist tot geen besluit te koomen, mits hy geirne eerst gehoort hadde, wat verslagh eenighe busschieters, en andre ervaare bootsluiden doen zouden, die bereidt waaren in 't schip te treeden, om op te speuren wat'er schuilde, en de werking te beletten. Maar men vermaande hem zoo instendighlyk, dat hy ten laatste, beveelende de zorgh aan Rysburgh en Billy, zich vertrok naa de schans van Sante Marye. Wel te tyde voor hem. Want hy was zoo ras niet binnen, +oft het schip de Fortuin sprong aan splinters om verre, en doode veele soldaaten in een blokhuis daar ontrent. Eenighe schryvers, zwygende van zyn' belemmering door ondiepte, willen dat het vuurslagh zich vergiste, en te vroegh speelde. Maar, dat een Gianibelli zich daar op zouw verlaaten hebben, zonder eerst wel zeekre proeven van diens trouwe te zien, kan ik nauwlyx gelooven. Doch wat konst gaat vast genoegh om nemmer te haaperen? Korts daarnaa borst de Hoop, met zoo dullen donder, en verbolghen blixem, dat de heemel scheen te kraaken om in te storten, de werelt te scheuren, de hel zyn' kaaken op te sperren. Het vraatigh vuur verslond, oft verslenste met zynen slagh, niet alleen d'onderzoekers, +die 't binnen 's boords verraste, maar teffens 't meeste deel der geenen, die op het staaketsel, oft in de scheepen der brugge waaren: der maate, dat men van hun nooit eenigh ooverschot vernam. In gulle +gloedt stond eerst de lucht: thans leschte zich 't licht; en bleef zyn' plaats, van dikke domp en rook, een' lange wyl, verdonkert. De vliet vloogh ten bedd' uit, oover den dyk; vervulde de vesting Marye en plonsde de naaste velden ter knie toe in 't waater. 'T aartryk schopte romdom, wel drie mylen verre: ende binnen een' halve bleef niemandt oover eindt; zoo gezeidt werd. Immers de Spanjaardt Carnero getuight, hoe het huis, waar in hy zich, dat pas, tot Beevere, een uur gaans van de Schelde, geherberght vond, dreunde, als oft het gedreight hadde ter needer te vallen, en niet een vensterglas heel hield. De zwaare steenen en zarkscherven, sterrewaarts gespat en verspreit, zommighe wyder dan een vierendeel myls, maakten, met hunne smak, putten gepeilt op +acht oft neeghen voeten. De Prins van Parma, gegaan ontrent een' booghscheut weeghs van den dyk af, werd, gelyk ook Guasto, Cesis, en de rest van den sleep, op zyn plat geworpen: een paadje die zynen deeghen droegh, doodt gekitst van den weldighen windt, dien de brandt blies, als hy ten kerker uitbrak. De zelfste Karnero vermeldt, dat een van Parmaas lyfhoeders bet dan dertigh schreeden verre gegooyt werd, en zyn ee-

+1585.

+*Het brandschip de Fortuin raakt onder weegh aan den grondt*.

+*De Hoop dryft tot aan da brug*.

+*'T schip de Fortuin berst daar 't vast zat: en doet nochtans eenighe schaade onder de Spaanschen*.

+*'T schip de Hoop springt*.

+*Zyn grouwelyke werking*.

+*Gevaar des Prinsen van Parma*.

ne +been kreupel viel. Die eerst op rees, en in zulk een' verbaastheit den +meesten moedt toonde, was Farneeze. Hy trekt en zwenkt zyn rappier, oft'er vyandt voor handen geweest waar: en draaft, wat tot zich zelf gekoomen, naa den oever. Daar doet zich een droef en deerlyk aanschyn op: de schans 't onderste booven, 't geschut ooverstelpt van het slyk, +'t kruidt geweikt van het nat, alle lonten gedooft. De schouders en een' streek van 't staaketsel, waaren aan stukken gesmeeten; kaabels aan sleetren geflenst; kettingen aan einden geklonken; masten, balken, geknakt; de groove bussen verzonken; drie brugscheepen verstooven, en niets daar af te vinden; drie andre gewendt, met den boodem om hoogh. Yslyker greens de neerlaagh der menschen, hier gehoopt daar gestrooyt, peirsch van modderigh bloedt; met het vlees gekneust, het gebeente gebryzelt van de steenbrokken, yzere naaghels, bouten, en schaakels; oft met het ingewant aan flarzen gegonzt. Doch de gequetsten ter daatlyke doodt toe waaren ten minste, in zoo grouwlyk een' ramp, der martelinge ontgaan. 'T grootste jammer zagh men aan d'ellendighen, die, gescheiden van dy oft schouder, noch uit het leeven niet scheiden konden: die met janken en steenen hunnen kaameraaden den boezem kliefden. En, terwyl men noch niet wist wie al van die felte getroffen waaren, nochte de geschende troonyen, de bekladde kleederen t'onderkennen, kermde deez, om maagh oft makker; die, om diener oft heer; d'andre om vriendt oft vertrouwdeling: ende ging, mits den twyfel, de angst te wyder weiden. De Spaanschen klaaghden van meer dan vyfhondert; + d'onzen riepen van achthondert lyken. Die verminkt, verleemt, oft anders leelyk geteistert waaren, maakten ook een groot getal. Veelen van Parmaas hofgezin, veele kryshoofden, en daar onder den Hopman Segura, +Spanjaardt van dappren bedryve, ook Gaspar van Robles, heer van Billy; en Robbert van Melun, Markgraaf van Rysburgh, ooverste der ruiterye; van welke twee wy meermaals gemeldt hebben; verloor'er de Landtvooghdt. Rysburgh werd hangende gevonden aan een' taakel, en zeer betreurt van Farneeze; maar niet altoos van de Spanjaards, die naagaaven, dat hy den Kooning wel treflyke diensten gedaan had; maar meerder ondienst in eenen dagh (zy meenden met het sluiten van 't Gentsche verbondt) dan hy in tien jaaren wel dienens vergelden kon. Billy miste men een' wyl, en vermoedde dat d'een oft d'ander zyn lichaam versteeken had, om de diefte van een' gouwde keeten te héelen, die hy plagh aan den hals te draaghen. Eindlyk, in 't afbreeken van 't staaketsel, vernamp men hem, ook geschorst, met de zelfste keeten, aan een eindt paals. Van de werking der duikelaaren en t'zaamgekoppelde pleiten speur ik by niemandt eenigh gewagh: 't zy dat ze meede erghens vast raakten, oft te gronde geboort werden van de klooten. Wyders; met dus byster een' versleeghenis der Kooningschen mengde zich maghtighe vreeze, dat men de vlooten van Antwerpen en Lillo flux op den hals zoude kryghen; en, in zulk eene reddeloosheit van borstweeren, wallen, en waapentuigh, als een' kudde schaapen ter slachtbank gevordert worden. Waar oover het volk stond om al de schansen te verloopen; hadde de jeeghenwoordigheit des Veldtheers het niet verhindert. Deez, +met zyn staan, hield yder staande: en verberghde, onder een onvertzaaght gelaat, de zelfste bangigheit, tot dat z' hem allenskens van 't hart streek, mits op dien schriklyken torn geen' ander' aanvechting volghde. De oorzaak van dit mangel zoeken d'Italiaansche schryvers by den windt oft het gety; en oft d'een dien van Antwerpen, het ander dien van Lillo, moght' ongunstigh geweest zyn. Maar d'onze zeggen bescheidelyk, dat het by schuldt der geenen toequam, die, in een licht boot met vier riemen,

+1585.

+*Zyn moedt*

+*De brug gebrooken.*

+*Veele Kooningschen om 't leeven geraakt.*

+*Doot van Gaspar van Robles, heere van Billy: en van Robbert van Melun, Markgraave van Reysburgh oft Rubaix.*

+*De Staatschen doen geen vervolgh op de werking van 't brandtschip.*

+waaren afgezonden, om kennis van 't bedryf der brandscheepen te neemen; +en, zoo zy oopening vonden, voorts door te roeyen, de vloot by Lillo te verwittighen, en eenighe vuurpylen in de lucht te schieten: waar op de Ammiraal van Antwerpen een grof stuk zoude lossen; teeken, bestemt tot aanval van booven en onder teffens. Want deeze booden, verbluft, en tsidderigh, van dat naare geluidt, en aakeligh balderen, waar af hun alles noch docht te daaveren, darden, hoewel geprikkelt met beloften van eenen goeden drinkpenning, niet naa genoegh koomen, om de gesteltenis te bespieden. Jaa, 't welk ergher was, zy keerden, zich schaamende hunner blooheit, te rugge met een' leughen, dat +de konst niet uitgerecht had. Ende bleeven die van Antwerpen in dit aaverechtsche geloof, tot dat een man, eighentlyk uitgeschikt door den Graaf van Hoohenlo, en gezwommen, naakt, by nacht, onder de brug door, hun op den derden dagh de waarheit ontfouwde. Dan Parma had nu zyn' schaade geboet; en teeghens diergelyke, tweederley middel gevonden. Het eene was, de mastvlotten wegh te neemen, en de ponten der brugge zulx te voeghen, dat zy zich in 't midde ontsluiten konden, en deizende, als twee deuren, den genaakenden vuurscheepen plaats verleenen, +om voort te kuyeren: 't welk nochtans, naadien zy eenighe wyl ontrent de brug moesten toebrengen, zeer zorghlyk viel. Vry veiligher scheen 't ander, hem aangeweezen van zeekren Engelschen Hopman: te weeten; met kleene schuiten de branders tydtlyk t'onderscheppen, flux een' haak met een' zeer lange lyn, aan 't roer te slaan, weeder af te roeyen en te landen; dan de geklaauwde aan eenighen oordt des oevers te trekken, daar ze geen oft kleen quaadt konden doen. Doch, als dit niet gelukken wilde, zoude men zich van 't eerste dienen. T'Antwerpen was +nu het blokhuis van balken volbouwt: en, hoewel het zyner schetse ganschelyk niet geleek, nocht den verstandighen yet vruchtbaars beloofde, 't graauw voerd'er byster de vlag op: eeven oft by den heemel waare beslooten geweest, dat het zynen naam Oorloghseindt zoude waarmaaken. Ook had het te veel gekost om aan landt te blyven, zonder eenighe proef te doen. Maar als het daar toe quam, bestaande een sterkte by Oordam te beuken; werd het zelf schendigh geteistert, en gedwongen te deizen. +Thans raakte het vast aan den grondt. Naar 't blyken der ydelheit van deezen armen toeverlaat, schreed men voort tot uitwerking eenes besteks, dat met vinnigheit van vuisten moest aangeleidt worden; ende, zoo het bedeeghe, verre 't zeekerste middel tot volkoomen ontzet der stadt was. D'ingezeetenen der zelve hadden (gelyk booven is aangeroert) het verzuim van zich op den Kouwesteinschen dyk te bevesten, om dien te doordelven wen 't noodt deede, spaade bezeft; ende zeedert getracht de dooling te richten: maar met te kleene kraft. Dit dacht men nu met meerder ernst aan te vangen: ende was beraamt, alzoo 't landt ter weederzyden verdronken lagh, dat d'Antwerpenaars van d'eene, de Hollanders en Zeeuwen van d'andre, met platboodemde scheepen, t'eener zelfste stonde, +zouden aanvallen. De Graaf van Hoohenlo, dienvolghens, en de Kornel Yselstein, afgesteeken van Lillo, met dertigh zeilen en een goedt getal graavers, 's nachts voor den zeevenden in Bloeimaant, beklommen den dyk, daar hy smalst was, en kreeghen 'er den voet op; maar strax, van beide de einden, den vyandt op den hals: en moesten, naa een kleen half uur vechtens, waar in elke party ontrent hondert man', de Spaansche Simon Padiglia, Hopman van helderen naame, verloor, hun voordeel +verlaaten, mits die van Antwerpen achterbleeven. De schuldt hieraf +leidde men op een misverstandt, toegekoomen in deezer maniere. De Heer van Aldegonde, zich vindende, dat pas, om orde te stellen, in de

+1585.

+*Oorzaak van dat mangel.*

+*Die van Antwerpen verneemen het breeken der brugge eerst op den derden dagh daar naa.*

+*De brug hermaakt van Parma: die ook raadt vindt teeghens diergelyke schaade.*

+*Die van Antwerpen stellen het vlottende blokhuis te werke;*

+*en bevinden 't onnut.*

+*Aanslagh op den Kouwesteinschen dyk.*

+*Die mislukt.*

+*Oorzaak daar af.*

+vesting van Toulouze, aan den Vlaamschen kant, recht teeghenoover de Boerinneschans, en 't gat des Brabandtschen dyx waar door d'Antwerpsche vloot invaaren moest, beval eenighen van de kryskaamer der stadt, drie baaken op den hooghsten tooren te vertoonen, wanneer zy een' vlam, in 't blokhuis daar hy was, zaaghen opgaan; zonder hun het geheim van 't bediedt der teekenen t'ontdekken. Deeze luiden, zich misschien dies belghende, oft ook anderzins dunken laatende dat dit wel door volk van minder soorte te beschikken was, zetten hunnen last oover aan anderen: welke, oft uit onkunde der geleeghenheit, oft uit achteloosheit, oft oovermits de duisternis, een vuur, gestookt van zeekre soldaaten in de Boerinneschans, om zich te warmen, voor Aldegondes leuze naamen, ende drie lichten ontstaaken, eer 't waater genoeghzaame diepte had om hunne scheepen oover 't veldt te helpen. Dit geluk, voor Farneeze, +diend' hem ook tot naader waarschuwing. Hy maakte dan althans, tussen 't Kruis by de Schelde, daar Mondragon, en Sant Jacob by Staabroek, daar Mansveldt gebood, ten zuide de Paalschans, en ten noorde Sant Joris. Teffens verbreedd' hy en verhooghde den dyk, en verzorghd' hem met borstweeren en noch verscheide wachtstallen: hoewel al dit, mits de schaarsheit van bequaame spyze daar toe, zeer kommerlyk viel, en dat men benoodight was, in plaats van aarde, veel rysbossen te verbeezighen. Jaa hy steevighde dien, met staaken, daar in geslaaghen wel een' halve myl verre: deed reeghels van booven gescherpte paalen, tien schreeden van den dyk af, tien voeten van elkandre, en uitsteekende ontrent vyf voeten, ter weederzyden in 't waater planten, teeghens 't aanleggen der scheepen, en de glooying glad afspitten, teeghens 't opklimmen. Die van Antwerpen, immiddels, op hooren zeggen hoe een +gevangen Hollander, in 't beleg van Dantzick, met ooverzeilen van zoo een gebouw als dat van Parma, zyn leeven gewonnen had, vonden ganschelyk oorbaar het zelfste t'onderstaan; gemerkt men althans voor geen stooten teeghens mastvlotten hoefde te duchten. Dan 't lustte geenen onschuldighen mensche zyn lyf alzoo te waaghen: en den geenen, die 't verbeurt hadden, darde men niet vertrouwen. Zy koppelden derhalven +zestien pleiten, gewaapent met yzere zaaghen oft raspen aan de voorsteeven, t'zaamen; en zonden ze, met een' stooker uit den Noordooste, voor stroom af, om alzoo op de brug aan te bonzen. Voorts volghden vier helsche branders. Maar 't onbezielde tuigh, gevoert van enkel geval, kon nocht myden nocht mikken: en 't ging 'er meê, als gemeinlyk met alle domme kraft. Etlyke pleiten, schokkende teeghens 't eindt van 't eene staaketsel, dwong d'andre te zwaayen; dewyl zy, mits de vyandt zyn' brug in 't midde liet wyken, geen' weederstandt bejeeghenden. Ende raakte aldus, zonder yet merkelyx verricht te hebben, de gansche koppel in zyn' handen. Niet beeter gelukte de reiz der vuurscheepen. Drie werden der aangehaalt, met haak en touw: een zoo vroegh, dat zeeker waaghals van Mechele, gebynaamt Snel, zich verstoutte daar in te klimmen, om naa de lonten te zoeken; die hy ook vond en doofde, maakende 't boot tot buit. D'andre twee sleepte men naa plaatsen, daar ze vergeefs wrochten. Het vierde niet gekreeghen, om dat het wat sterker ebbe te baat had; maar gedreeven door de geoopenden brug, en berstende verre genoegh daar af, deed meede niet dan windt breeken. Meer diergelyke scheepen, t'andren tyde gestuurt, zoo neêrwaarts van Antwerpen, als opwaarts van Lillo, faalden eeven als dit, oft werden met het zeel gevangen. Gianibelli, derhalven, verghde zyn' zinnen nieuwe list re verzieren, en verworf van 't vernuft, gescherpt door spyt dat men zyn' vonden dus droelde, de kunde om een ongemant schip toe

+1585.

+*Parma maakt zich zeer sterk op dien*

+*Nieuwe maar ydele toeleg der Antwerpenaaren, om de brug te breeken.*

+*Een' andre, die kleene vrucht doet.*

+te stellen, dat ook onder weeghe weerbaar waare, en van zich bytende, +zyn' aanranzers afhield. Men gaf hem daar toe 't vat de Oranje, te voore geweighert. Dat omhing hy, naa 't maaken der steene Myne in den buik, buiten met vierentwintigh biertonnen, inwendelyk bemetst, en gekropt met kruidt, om van stonde tot stonde naar de kortheit oft lengte der lonten, los te knappen, op dat niemandt het darde genaaken. Daarenbooven bereidd' hy tien scheepkens met vuurwerken, om teffens af te vaaren, als trauwanten van 't groote, en den vyandt op te houden. 'T werd nochtans niet gebruikt; maar gespaart als tot een weide voor Parmaas ooghen, die 't quam bezightighen naa 't oovergaan der stadt: 't zy dat men nu d'ongewisheit der verrichtinge van 't schip, wen het schoon den haak ontginge, hoogher begon te weeghen, oft dat de Hollanders en Zeeuwen, moede der konsten zoo dikwyls in rook verdweenen, +allerley marren wraakten, aanstendighlyk dringende op nieuwe en maghtigher bestorming des Kouwensteinschen dyx. Immers men besloot de zaak te hervatten; teeghens 't verstandt van Aldegonde; die, wanhoopende althans van de Spaanschen uit zoo sterk een voordeel te dryven, eenen torn van 't uiterste geweldt, op de brug oft het blokhuis Marye, voor geziener kans, aanried. De tydt werd bestemt, de toerusting gespoeit, zoo aan d'Antwerpsche als aan de Zeeuwsche zyde, met groote +vlyt en vuurigheit. Midlerwyle schikte men zeeker schansken, gehouden by de Kooningschen in het dorp Lillo, van waar zy der Staatschen doen bespiedden en ooverbriefden, te vermeesteren: gaande de soldaaten, naa eenen dagh beukens, daar uit, op voorwaarden, met oorlof daar toe verkreeghen van hunnen Veldtheer, om dat hy ze, mits het beletsel des waaters, quaalyk t'ontzetten zagh. Alles veirdigh zynde; zonden die van Antwerpen 's nachts naa den vyventwintighsten in Bloeymaant de tien brandtscheepkens, toegerust door Gianibelli, neêrwaarts, om den Spaanschen, by hunne brug, wat handtgebaars te geeven. In den morghenstond daar aan, teeghens vier uuren (want het was twee daaghen voor de nieuwe maan, en 't waater toen op zyn diepste aan den gedachten dyk) toogh Hoohenlo, met meer dan hondert platboodems, door 't gat neevens Lillo; d'Antwerpenaars, met ook een goedt getal, door dat by de Boerinneschans; tot Brabant in. Zy muntten 't niet, gelyk laastmaals, op het smalste van den dyk, maar noordlyker, op een breeder oordt, tussen de Paalschans en Sant Joris, dicht by deeze, daar zy meenden zich bequaamelyker te kunnen bewallen en leegheren. Als de Hollandsche en Zeeuwsche vloot, wiens wegh kortst was, de hooghte had, wendt ze, en naadert. Teffens oopent het grof geschut den mondt, en brult als uit verbolghe kaaken een grouwzaame morghengroet. Voorts heffen de handtbussen aan, braakende, onder 't sneeuwen van 't yzer, een haagheljaght van loodt: en bestaat men, gedekt van den rook, de +paalen uit te winden, die 't aanleggen verhinderden. De Kooningschen antwoorden, uit hunne sterkten en standtplaatsen, met ongelyke stem van eeven groote grimmigheit, als raadende den Staatschen zoo stout niet. In dit bedryf trof een' spil oft bout van een kruiwaaghen Absolon Nicolai, schoonbroeder van Burghermeester Pieter van Reighersbergh, en naamaals behuwde zoon van Jakob Simonszoon de Ryk, Heere van Zafflaar en Ooverste van Ooverflakkee, op zyn' borst, zulx hy daar af in zwym viel. Dat het yzer niet door ging, deed zyn flagh oover dwers, en een buffelfs leedre kolder. Uit verhaal van deezen mynen neeve, eertyds soldaat en althans vrywilligh meê getrokken, zyn, door eenen tweeden, verscheide bezonderheeden deezer toght tot myn' kennis gekoomen. Wyders, die van Antwerpen pasten meede wel haast by den wer-

+1585.

+*Nieuwe vond van Gianibelli in 't toestellen van een brandtschip: dat nochtans niet gebruikt. werd..*

+*Anderde aanslagh teeghens den Kouwesteinschen dyk voorgenoomen.*

+*Schansken, geleeghen in het dorp Lillo, wort oovergegeeven aan de Staatschen.*

+*Tweede bestorming des Kouwesteinschen dyx.*

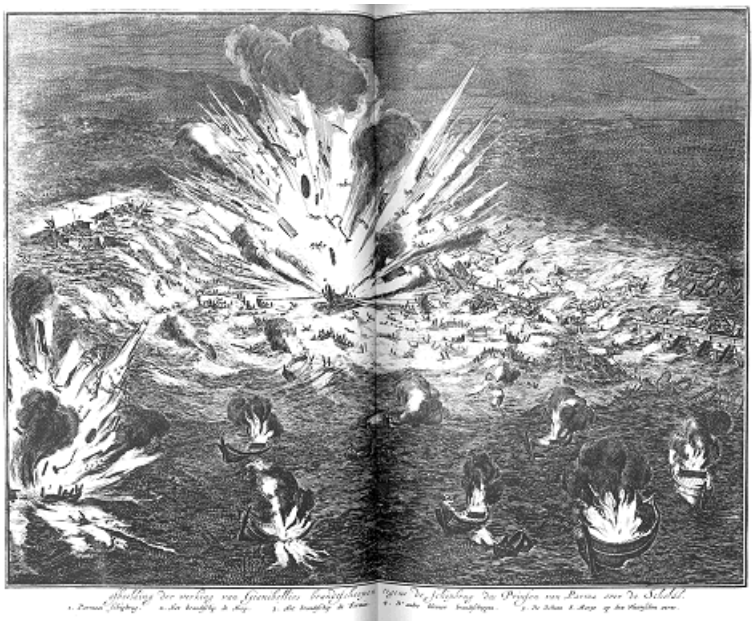

ke [+]te weezen. De borstweeren brokkelen. De verdaadighers, staande nu ter weederzyden ten doel, worden, man by man, geveldt, en dunnen dapper. Dies wast den vlootelingen de koenheit. Zy redden zich door de paalen; zetten toe, zoo van hier als gins, en waaghen het uitstappen. [+]Hebbende 't hard onder de zoolen, scheiden ze zich aan twee schaaren; geeven in 't midde een oopen voor de volghers; en dringen tot den vyandt in: die nu ooveral strengelyk bevochten, uitgezeidt achter, daar hy nochtans meenighe schuinscheut uit de scheepen moest wachten, de hertredt naa zyn' blokhuizen nam. Toen, om zieh ter yl te beheinen, rollen de Staatschen wolbaalen booven; vlyen die, en proppen zakken met aarde daar tussen; torsen planken, horden, blokken van boomen aan. Teffens vervordert zich d'eene troep de Paalschans te bestooken. D'ander valt die van Sant Joris aan, met zulk een' heevigheit, dat Don Alonso de Cordoua (dees had alhier de wacht) vindende weinigh voorstands in eenen wal opgeleidt veel van takken, die, getokkelt van 't geschut, lichtlyk verstooven, begon met zyn' Spanjaards en 't vendel de plaats te verlaaten, om zich naa Sant Jakob te begeeven: waar hem van daar, [+]Camillo del Monte niet flux te hulpe gekoomen. Dees, voortstouwende een deel Italiaanen en Spanjaarden, onderving de wykveirdighen, en stuitte de Staatschen, nu schier meesters der vesting. Thans zelf, doorgepeurt tot daar 't heetst was, hield hy aan, met handt en stem; zonder zich des te kreunen, dat, neevens hem, een geheeten Cerboone, van 't zelfste geslaght, onder veele, zoo bevelsluiden als knechten, gevelt werd; en vier Hopluiden daar de doodt haalden, oft wonden die z' hun deeden. Hem verstrekte, onder andren, geenen geringen bystander, de [+] Markgraaf van Gualtiere, Hippolito Bentivoglio, gesprooten uit het heldere huis der Vorsten, die eertyds de stadt Bolonje, en haar' vette landouw, tot wonderlyk genoeghen haarder gemeente beheert hebben. Zyn broeder is d'uitsteekendste Kardinaal, wiens pen, de gelukkighste, in mynen zin, onder alle uitheemsche, die ooit onze zaaken ten Historischen toonneele braghten, zich gewaardight heeft haaren eedelen arbeidt aan een onverganklyk werk te besteeden, dat den Neederlandschen naam in 't voorhooft voert. Deeze Markgraaf, naaryvrende de gloory zyner voorzaaten, queet hem zoo treflyk hier, dat hem de Prins van Parma, onlangs daarnaa, een' vaan speeren schonk, en, booven dien, veelerley bewys van grootachting en eer te gemoet droegh. Braave [+]blyken van vroomheit speurde men ook aan Johan d' Aquila en Camillo Capizucchi, Kornellen, dien van een Spaansch, deezen van een Italiaansch regement. En de gemeine soldaat schaamde zich te faalen aan zynen plicht, dien de hoofden zelf voldeeden. Ook had de Graaf van Mansveldt in den neederhoove van 't huis te Kouwestein een' groote platte kat opgeworpen, van waar zyn geschut fel onder de Staatschen klonk, inblaazende den Kooningschen, t'elker lossing, nieuwen moedt. Mits al welken weederstoot de bespringers moesten toegeeven, deizende naa hunne beheiningen; en dit blokhuis zyn noodt verwon. Doch, met de Paalschans, hoewel dat Mondragon niet verzuimde anendan versch volk derwaarts te stuuren, stond het noch ooverhachelyk. Want, oft schoon de [+]aanvechters, ziende hier kleene kans tot beklimmen, dewyl zy zich op zoo smal eenen boodem niet genoegh konden uitbreiden, haar niet zoo naa quaamen als den blokhuize Sant Joris; de mosketten wankten wakker, onder 't beuken uit de scheepen: en werwaarts de verweerders zich wendden, hun vlooghen gestaadelyk klooten en kluiten, en dikwils drek en darmen hunner spitsbroedren, om de ooren. Jaa de Staatschen kreeghen eintlyk, ook ten zuide van die sterkte, een stuk dyx in, en maakten 'er

[+]1585.

[+]*De Staanschen raaken daar op*.

[+]*Camillo del Monte belet der Staatschen 't verooveren der schanse van Sant Joris*.

[+]*Hippolito Bentivoglio, broeder des Kardinaals, quyt zich treflyk*.

[+]*Zoo doen ook Johan d' Aquila en Camille Capizucchi*.

[+]*De Paalschans lydt grooten last*.

+zich vast: waar door zy nu ganschelyk van haare vrienden lagh afgezondert, +en aan alle kanten te lyden had. Midlerwyle waaren de delvers, tot verscheide plaatsen tussen de beschansingen, aan 't insnyden gevallen. Maar zy vonden de aarde zulx doorreeghen met hout, dat de schup, stromplende telken maale, geenen gang maaken kon. De Graaf nu op den dyk getreeden, daar hy van Aldegonde bejeeghent werd, bezeffende +hoe lang het aanloopen moest, eer men vereischte oopening tot doorvaart der scheepen kreeghe, wilde 't graan daar uit gelost, en schuiten en zakken hebben, om het ten naasten hooghen waatere naa Antwerpen te voeren. Dan 't meeste deel der schuiten, als hebbende met het gevecht niet te schaffen, was vertooghen; aan koorenzakken niet gedacht. Een kort beraadt braght meê, dat niet alleen Aldegonde de reiz naa stadt aannaame, om deeze behoeften te vorderen; maar ook Hoohenlo zelf daar ginge verschynen, tot aantroost der burgherye; en wekking van gewilligheit. Door dit haapren der hoope van door te graaven, en vertrek van twee zulke aanleiders, moghte men meenen d'eerste gloedt van forsheit al yetwes geslist te weezen. Niettemin Kornel +Morgan, Hopmannen Fremin, Balfour en andre met d'Antwerpsche vloote gekoomen; dien de zorgh ten zuide van de Paalschans; d'Ooverste Ysselstein, Hopman Karel van Heraugiere, met de rest der Hollandsche en Zeeuwsche Bevelsluiden, dien ze ten noorde bevoolen +bleef; toonden zich eeven vuurigh; en het volk naar gelang. De Prins van Parma, hebbende, 's aavondts te voore, gelyk hy daaghelyx deed, de sterkten en wachtstallen met scherpe opmerking bezightight, en ooveral vereischte orde gegeeven, was tot Beevere gekeert om te rusten. Opgeklept, 's nuchtents vroegh, van den donder des geschuts aan gins zyde der Schelde, en raadende strax wat'er gaands was, sprong hy ten bedd' uit, en, noch nauwlyx gekleedt, te paarde. In 't ryden uit dien leegheroordt kreegh hy gewisse tyding; voorts kundschap op kundschap van het beloop der zaaken en den kommer der zynen. Gekoomen by Mondragon, vernam hy, uit hem en andren, hoe men inzonderheit vreezde de Paalschans te verliezen. Veele luiden, zoo van hooghen staate als van vermaarde manhaftigheit, waaren gewoon om en ontrent zynen persoon te hengelen, en het getal te grooter by de draayende geleeghentheit. +Hem, dus verzelschapt, en zelf in 't voorste, draaghen zyn' voeten naa de plaats der naaste schermutsing. Speurende d'ooverhandt der weederpartye, de verbaastheit der zynen, staakt hy tredt, en berst, brandende van spyt, aldus uit. *Hoe heb ik 't hier? Als ghy zeiden* (*en +ghy plaght het niet zelden te zeggen in gemeinzaame praat*) *dat al de Geuzen, indien ghy Antwerpen wont, met u ter Misse moesten; indien zy 't verlosten, ghy met hun wilden ter preeke gaan: waand' ik, dat ghy van uwer zyde zoo ruiterlyk niet uitloofden, zonder 't ontzet te houden voor onverwerflyk van uw' vroomheit. Maar ydelyk hebt ghy deeze zoo hoogh geroemt, is 't dat u, nu 't 'er op aankomt, het hart in den lyve poopelt. Ik liet my voorstaan, dat de gloory, die ghy behaalden met harden zoo lang eenen tydt, betaalden met zoo veel zweets en bloeds, hier de kroon der onsterflykheit vinden zouw: en verschynt' er haar sterf dagh*? *Wat zult ghy dan*? *Om d'onzeekre behoudenis van een vlug, van een veigh leeven, het eeuwighe uwer naamen, zelfs uwer zielen, in den windt slaan, vergeetende eer, eedt, en plicht, God, Kerk en Kooning? Fy: dat ouwde soldaaten, ouwde Christenen, niet zouden den getrotsten, den ketterschen vyandt darren onder de ooghen zien. Liever luyke de doodt nu daatlyk de myne, dan dat ik zulk een' schande myns heirs aanschouwe. Dat 's gang. Wien het aan moedt tot volghen schort, loope; jaa tot Madril toe; en maane zyn' Majesteit, om 't loon van eenen verlaater*

+1585.

+*Zwaarigheit gevonden in 't doorsteeken van den dyk*.

+*Dies vind men goedt schuiten en zakken te doen koomen, om 't graan uit de scheepen te lichten en naa de stadt te voeren*.

+*Hoohenlo en Aldegonde gaan naa Antwerpen*.

+*Kornel Morgan, Hopluiden Fremin en Balfour, draaghen zich dapperlyk: ook d'Ooverste Yselstein en Hopman Heraugiere*.

+*De Prins van Parma verschynt op den dyk*.

+*Wet den moedt der soldaaten, met scherpe aanspraak*.

+*zyns veldtheers, die op den Kouwesteinschen dyk bleef*. 'T laatste woordt, +d'eerste schreê: en hy vlieght, gewaapent alleenlyk met zwaardt en rondas, de Staatschen aan. Zyn' geleiders, genoopt van zulke spraakspooren, en reekenende zich tot hoon, dat hen hun Opperste voorby streefde, draaven, eendraghtigh in wil om het te wreeken, met bewys hunner deughd. Yder tart het gevaar, en pooght 's Vorsten lyf te beschutten +met opzetten van 't zyne. Toen verkomt ook 't suffe graauw, en ryst 'er een straffe strydt: dingende d'eene party naa verhaal haarder schaade; d'andere naa verzeekering haares verkreeghen voordeels; beide in geloof, dat, naar het hier afliepe, 't gansch oorlogh zich richten zouw. Hoe dunner dyk, hoe dichter drang; hoe dichter drang, hoe wisser wonden: vallende, in de mengenis, 't afkeeren kommerlyk, het myden onmooghelyk +zonder van booven neêr in 't waater te tuimelen. Naa 't veilighen van Sant Joris, en zoo haast als den Spaanschen daar leedigh stond met zinnen te gaan, hadden zy begost, zich ervoelende van de neêrlaagh, het wat zachter op te neemen; en den Staatschen geen leedt, dan van verre gedaan; meest met handtbussen: zynde, de raapaarden der groove stukken eensdeels kreupel geschooten, en de busschieters bykans door al hun kruidt en scherp. Maar, merkende als nu hoe 't gevecht tussen de +Kruis- en Paalschans wakkerde, en ziende misschien 't veldtteeken van Farneezes jeeghenwoordigheit, verfoeien z' hunne dut, ruien elkandren op, spatten ten wal uit, en stuiven naa de Staatschen toe. Deeze, hebbende wat tyds gehadt om zich te bekaaden, ontfingen hen zoo raauwelyk, dat hun het opstyghen te zuur, en het aarzelen tydigh docht. Parmaas troep, daarentussen, scheppende staaghs frissen aadem uit zyn aanschyn, en dringende met ongelooflyke styfzinnigheit op haaren vyandt aan, dreef hem tot binnen de borstweer. Hier kortte de heevigheit: en, hoewel zyn' Hooghduitschen en Waalen wonder geweldt baarden, aanloopende +wel drie maalen, zy werden t'elken afgesmeeten. Geen beeter geluk hadden, aan den oordt by Sant Joris, d'Italiaanen en Spanjaards, die ook meerwerfs ten storme keerden. Niettemin, de Staatschen, zonderling hier, daar hun de beukerie van 't Huis te Kouwestein best bereiken kon, sleeten te byster: waar oover men om hulp naa Lillo zond. En Heraugieres vendel was, van tweehondert koppen, op + dertien gebracht; andere naar gelang; als de Graaf van Zolms, en Philips de Zoete, Heer van Hautain, Ooverste van Walchere, den dyk aandeeden, met een goedt getal soldaaten, die zy hier op zetten, laatende d'afgematte vertrekken. Dan, dit nieuwlyx gekoomen volk, den welke, gebruikt in den laatsten aanslagh op Shartooghenbos, en daar uitgejaaght, noch de vlucht en vreez onder de leeden lagh; nam van 't eerste, neevens de plaats, de manhaftigheit niet oover. Hebbende zich ook ingebeeldt dat de meeste last geleeden was, de rest gemaklyk te verrichten; zoo stond het beteutert, in 't merken der valsheit van zyn vooroordeel. +Voorts verliep het gety, en daalde hun moedt met het waater. Want een deel scheepen spoeide zich wegh, eer het bet viele. Andre raakten vast aan den grondt; en darrende zelf niet schieten, uit zorghe van te +scheuren, werden deerlyk verscheurt van het geschut des vyands. 'T geen de Staatschen deed flaauwen, wracht koenheit in de Kooningschen. Ontslaaghen van de anxt voor den dwerskoeghel, hervatten zy, zoo van 't een als van 't ander eindt, het aanvallen, met grooter fierheit dan ooit. De bedeesde knechten van Zolms en Hautain stelden zich nochtans in standt van hooftbieding. Maar den Spanjaarden en Italiaanen (want men liet hen, tot slyting van krakkeel gereezen om de eere des voortoghts, mengeling toe storten) spellende den schrik der zelve, uit de slap-

+1585.

+*Vlieght zelfs de Staatschen aan*.

+*Bittre strydt, ten zuiden van de Paalschans*.

+*De Spaanschen vallen ter schanse Sant Joris uit: maar moeten deizen*.

+*Parmaas troep dryft de Staatschen tot binnen hunne borstweer, maar wordt aldaar gestuit*.

+*De Kooningschen van Sant Joris vallen meermaals vergeefs aan*.

+*De Staatschen krygen hulp: maar van vertsaaght volk: en d'afgematte knechten vertrekken ten deele*.

+*'T welk quaalyk beslaaght*.

+*Het vallen des waaters, en vertrek der scheepen, doet de Staatschen zwichten*.

heit [+]der weere en 't lusteloos gelaat, werden de voeten licht: en de grondt [+]konze niet houden. Hopman Toralva, hun ophitser, met roepen, *Dyk verzeekert, stadt gewonnen*, was d'eerst, die zich oover den wal worp. En 't gebrak aan geen' volghers, die zich plaats deeden inruimen. De delvers, en een deel der maatroozen, geklommen op den dyk, daar zy zich noch wat veiligher, dan in de drooghzittende scheepen, gevonden hadden: ziende den krysman kreuken, weezen hem met voorvlieden, 't padt naa de schuiten. En, hoe Hautein het pynde, daar was geen schorsen [+]aan. Waar oover hy, hebbende zyn' eere uitbundighlyk betracht, en tyds te luttel, oft harts te veel, om zyn' waapenen wegh te werpen, in scheutvryen harnasse, met den helm op het hooft, in 't waater sprong, [+] meenende een' riem te vatten, en alzoo aan boordt te raaken. Maar gevallen, in 't misgrypen, en plotzelyk gezonken mits het gewight des yzers, zonder zich te kunnen opbeuren uit het slyk, dat armen en beenen beslommerde, versmoord' hy. Alles, voorts, werd gevelt, oft verstoof in een oogenblik. De Engelschen en Schotten, aan ginszyde de Paalschans, die zich tot noch toe dapperlyk gedraaghen hadden, begosten, [+]merkende deeze vlucht, meede te zwichten, en, kryghende teffens den vyandt van vooren en achteren op den hals, gingen gelyken gang, met ontleedighing der plekke, die zeeven uuren in hun geweldt geweest was. Dus maakte zich Parma weeder meester van den dyk; en eindighde, by dit blokhuis, 't welk men daarom La vittoria, dat's De zeeghe, noemde, zoo hard en langduurigh een vechten. 'T getal der Staatschen, verslaaghen oft verdronken, werd op veertienhondert, ten minste, geschat. Die van Antwerpen verlooren'er hunnen Ammiraal Jacob Jacobszoon, twee Engelsche Hopluiden, veele Bevelhebbers, en etlyke burgers: de Kooningschen bet dan zeshondert mann' meest Italiaanen en Spanjaards: hoewel de Hooghduitschen en Waalen ook geen' geringen dienst deeden. Wel dertigh scheepen, zittende aan den grondt, vielen den vyandt te buite. Farneeze, hebbende orde gegeeven, tot het vullen der gegraave gaaten, en hersterken van den dyk, gink Gode danken, in een kappelleken binnen Mansvelds oord, voor 't behouden der ooverhandt. Thans zorghd' hy voor de gequetsten; inzonderheit Toralva, dien hy in zyn' eighen' huizinge nam en geneezen deed. Ten tweeden daaghe hier naa, zond hy Graaf Kaarel van Mansveldt (want hem was het bewindt oover de scheepen, gelyk den Markgraave van Vasto oover de ruitery, gegeeven: sint het ooverlyden van Rysburgh, die beide deeze ampten bedient had) en den Graaf van Arenbergh, verzelschapt met een deel aadels en [+]soldaaten, om den onhandighen houtstaapel, Fin de la guerre, te verooveren. Dan zy vonden dien ydel van volke, en 't meeste geschut daar uit gelicht, door die van Antwerpen, waanende den zelven alzoo van den grondt te helpen. De Veltheer des verwittight, quam 't vlot bezichtighen: 't welk door zyn bevel voorts gelost werd, en, als nutteloos, gesloopt. Ten zelven daaghe, hebbende de tyding van 't eerste geluk der vlootelingen zich alomme verspreidt, deed men, aan de Staatsche zyde, dankzegging in de kerken, haald' 'er 't hart op met luyen van klokken, stooken van zeeghevuuren, oover 't inneemen van den Kouwesteinschen dyk, die nu verlooren was: en kitteld' 'er zynen geest met twyfelooze inbeelding van de behoudenis der stadt, tot dat de naaste morghenmaar de valsche vreughd in des te wisser droef heit keerde.

[+]1585.

[+]*Hopman Toralva springt in de noordelykste beschansing der Staatschen.*

[+]*Die vlieden naa de schuiten.*

[+]*Philips de Zoete, heer van Hautein versmoort in 't slyk en waater.*

[+]*De Staatschen, aan 't zuideindt des dyx, neemen meede de vlucht: zulx Parma weeder meester van dien wort.*

[+]*'T Vlot, Fin de la guerre, verlaaten, wort aangetast van Parma, en gesloopt.*

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Drieentwintighste Boek.

+**O**Nder Antwerpens en der vereenighde Neederlanden +gemeene benauwtheit, waaghde Spanje van feest en blydschap: besteedende de Kooning zyn' jongste dochter Katharina, gewonnen by Izabella van Valois, aan Kaarel Emanuel, Hartogh van Savoye; met toevoorzight, van dat Vorstendoom, tot een' eeuwigen voorburgh des Milaanschen Staats, teeghens der Fransoyzen aanval, te maaken; en zich die poort, naa 't Graafschap van Borgonje, oopen te houden. De trouwing werd, met groote praal, den elfden van Lentemaant, tot Saragossa, gepleeght, en den Bruidegoome de tytel van Stadthouder zyner Majesteit, door gansch Italie, ten huwelyk +gegeeven. Ter zelve tydt liet Graaf Willem Lodewyk van Nassau eenen inval tot de Marne doen, om de landtzaaten tot betaalen van schatting aan d'Algemeenschap te praamen. Dan de Kooningschen, hebbende verscheide schansen, in en heinde by dien oordt, verzaamden ter yl; benoodighden 't Vriesche volk naa de scheepen te wyken. Een soldaat, waanende in vyanden landt alles vry te staan, werd, door Graaf Willem, uit zaake van vrouwekraft, ter galghe verweezen. In Hollandt begosten nu etlyke luiden, welke, als verdechtight, men van verscheide plaatsen had doen vertrekken, hunne ooren vermeetelyk op te steeken: en die van andre te noopen, met scherpe reedenen, teeghens hooghe en laaghe Ooverheit. Waar oover men aldaar, den zeeventienden in Grasmaant, allen, die t'eenigher steede der vereenighde gewesten +uitgeleidt oft uitgezeidt waaren, by plakkaat beval, binnen vier daaghen naa d'afkundighing, 't Landt te ruimen, zonder weeder daar in te keeren, dan met uitgedrukt verlof der Staaten; op peene van vyandtlyk ransoen en eeuwighen ban. In 't eerste van Bloeymaant, gaaven ontrent veertigh knechten van Koen van Steenwyk het Huis te Rechtere, by +Zwol, aan Taxis oover, laatende hun vendel en halsgeweer achter. Graaf Willem, daarenteeghens, won, met vier stukken geschuts, en zeevenhondert mann', booven vyfhondert, die Sonoy hem aanbraght, de sterkten te Slykenburgh en Oldemarkt, beide zulkx geleeghen, dat Verdugo, daar meede, de Zeevenwolden, en andre gebuurplaatsen, onder zwaare brandtschatting gehouden had. Aan Taxis weeder, werd, naa eenighe daaghen belegs, 't Huys te Schuilenburgh oovergeleevert, by afweezen des Hopmans; +hoewel de bezettelingen, zoo men zeide, zich noch met lyftoght voor zes maanden, voorzien vonden. Zeeker, een deel der zelve bleef by den vyandt: een deel begaf zich naa 't Graafschap van Benthem: zommighe nochtans naa Slykenburgh. Maar de Graaf van Nieuwenaar, als gemaghtight door Truxes, verdreeven Keurvorst van Kolen, om in dat Sticht

+1585.

+*Katharina, dochter van Spanje, trouwt den Hartogh van Savoye.*

+*Plakkaat der Staaten van Hollandt teeghens persoonen, die t'eenigher steede der vereenighde gewesten uitgeleidt oft uitgezeidt waaren.*

+*'T Huiste Rechtere oovergegeeven aan Taxis.*

+*Graaf Willem wint de sterkten te Slykenburgh en Oldemarkt.*

+*Taxis kryght het Huis te Schuilenburgh.*

+yetwes aan te vangen, vergaaderde, onder anderen schyn, uit de naaste bezettinghen, zeevenhondert ruiters, met ontrent half zoo veel knechten, by Weezel: en braght ze, in den naanacht voor den tienden van Bloeymaant, onder Nuis. 'T was 'er jaarmarkt, en derhalven vol van vreemde gasten: waar onder hy veele soldaaten, in burghers- en kraamers kleederen, had doen binnen slippen. Deeze, hoorende twee mosketscheuten, spatten, op die leuze, t'hunnen herberghen uit; steeken 't vuur in zeeker huis, loopen, met reedschap, genoomen uit een' smitswinkel, naa twee poorten; en vallen aan 't breeken: gelyk ook die van buiten. Teffens heffen daar al de trompetten en trommen aan, en beklimt men de veste aan de Rynzyde, daar d'ouwde muur neêrgeworpen +was, de nieuwe niet volbouwt. Voorts raakten de deuren aan stukken, en zoo 't voet- als 't paardevolk ter stadt in, en tot op de markt, eer de burghers, die geweighert hadden bezetting van den regeerenden Keurvorst in te neemen, de kettingen, daar gemaakt aan alle straathoeken in 't begin des oorloghs, konnen spannen, oft zich by een voeghen. Dies bleeven'er, booven dertien oft veertien niet doodt. Maar wien 't faalde 't ontkoomen met zich oover de wallen te werpen, werd gevangen en op ransoen gestelt: de stadt geplondert met bedryf van grooten moedwil en vuile dartelheit: en de roof was te ryker, mits 't getyde der jaarmarkt. De Graaf liet daar orde tot sterking der vesten, en den dapperen Hopman Harman Frederik Kloet, tot Ooverste eener bezettinge van ontrent duizent mann', die 't den ganschen Stichte van Kolen, meer dan een jaar lang, met stroopen en brandschatten zeer zuur maakten. Wy hebben voor deezen vermelt, om wat oorzaaken Marten Schenk van Niddeghem, verlaatende der Staaten zyde, tot de Spaansche was oovergegaan. Dees, ziende, zoo hem docht, zyn' diensten, en de schaaden daar in geleeden, luttel erkent en vergolden; want hy had tweemaals, gevangen zynde by de Staatschen, grof ransoen moeten opbrengen, zonder dat men hem daar toe veel te baate quam; oft zorghende 't pleit te verliezen, dat een zyner maaghen, om 't Huis te Blyenbeek, teeghens hem voor zeekere rechters, gemaghtight van Parma, voerde; trad, met Nieuwenaar, in heimelyke handeling, oover wisselen van party. Zynde +'t werk genoeghzaam ryp, quam hy, verzelschapt met vyf paarden, een uur naa middernacht voor den twintighsten van Bloeymaant, binnen Gelder; en maakte den koop klaar, met heere Johan Hoorenkens en den voornoemden Graave, van weeghe des Keurvorsten Truxes en der Algemeine Staaten. De voorwaarden hielden, dat hy zyn Slot Blyenbeek, en zeekre schans daar ontrent, hadde oover te leeveren; om voorzien te worden met een Veldmaarschalkschap, oft ander krysampt naa de soort zyns persoons; en dat hem d'Algemeine Staaten behoorlyk wedde zouden toevoeghen: Dit begrootte daarnaa de Raadt der Regeeringe aan de oostzyde van de Maaz, op twaalfhondert en vyftigh guldens ter maant. Waar op hy den last van Steêhouder des Graaven aanveirdde. Zyn' burg te Blyenbeek, en inkoomsten aldaar, geschat op vierduizent gulden jaarlyks, zoude men hem vergoeden, met eenigh Huis en inkoomsten van gelyke waarde, in Hollandt oft Zeelandt. Doch dit stelde men uit tot bequaamer geleeghenheit, en hem immiddels te vreeden met vierduizent gulden jaarlyx te haalen van den Algemeinen Ontfanger der Landtschappen. Hy, hebbende 't verdragh geslooten, keerde weeder +by nacht, naa Blyenbeek; maakte des en der gedachte schanse de Staaten maghtigh; ende nam noch, voor 't uitgaan der zelfste maant, het Slot Ooverasselt in, by de stadt Graave. In 't midde van Zoomermaant, braght Taxis, op onthiet van Verdugo, zeshondert ruiters en dui-

+1585.

+*Nuis ooverrompelt door den Graaf van Nieuwenaar, uit naame van Truxes.*

+*Marten Schenk komt weeder in den dienst van d'algemeine Staaten, en den Keurvorst Truxes.*

+*Hy vermeestert het Slot Ooverasselt.*

zent +knechten, die tussen veertigh waaghens gingen; alle uitgeleeze krysluiden, op de Veeluw: en getooghen, op den eenentwintighsten, verby Arnhem, naa 't +1585.
Sticht van Uitrecht, leegherde zich tot Wouwenbergh. De Graaf van Nieuwenaar, de Heer van Villers, en Marten Schenk, maakten zich teeghens hem op, met vast eeven veel paarden, en zeevenhondert man te voet. Zy huisden zich tot Ameronge, op twee mylen naa aan den vyandt: van waar Villers den Staaten van Uitrecht aanschreef, hoe hy verkundschapt was, dat Taxis meinde, zich meester van Vreeswyk, doorgaands genaamt de Vaart, en daar een schans, te maaken. 'S andren daaghs, drieëntwintighsten der maant, verscheen Taxis by Ameronge, met al zyn ruiters: uitgezeidt twee kornetten sterk hondert en vyftigh mann', volghende met zyn' voetvolk, dat noch een uur gaans achter was. De Staatschen, dien 't aan geen tydt om het dorp te bewallen ontbrooken had, en als noch raadzaamst was zich binnen te houden, rukken, misschien verwittight van de gedeeltheit zyner kraften, hem flux te +gemoet. Nocht deeze, nocht die party, voorzagh zich met eenighe troep
van toeverlaat: maar men viel aan met alle vaanen teffens. Zy sloopten elke de +*Strydt by Ameronge tussen den Graaf van Nieuwenaar en Taxis*.
schaaren der andre, raakten alzoo beide in verbystering, en rotsten gemengelt schermutselinx oover de heide. Het voetvolk, hebbende geen weederwerk, stond leedigh, en keek het aan. Men pooghde niet eens te herzaamen, om op nieuws, met klem, te treffen: en de zeeghe neegh noch nerghenswaarts: als de rest der soldaatye van Taxis begon 't hooft booven de heuvelen te steeken. Daar storten de hondert vyftigh frissche en welgesloote paarden, aangevoert door Oswaldt en Harman, jonge Graaven van den Berghe op 't Staatsche rosvolk; 't welk mat, en reeds verstrooyt, terstondt wegh stoof, en 't veldt ruimde. Toen werdt +het der
knechten beurt. Deeze, inzonderheit een klit van driehondert mann', onder Schenk, +*Ooverhandt der Spaanschen*.
stellen zich stoutelyk ter weere: en, merkende de kleene kans tot ontloopen, dachten, ten minste niet ongewrooke uit het leeven te scheiden: maar zynde verlaaten van hunne, en omringt van 's Koonings ruiters, werden haast ooverrompelt, en meest alle gevelt oft gevangen. Nieuwenaar ontrund' het, met zyn' dertienen, en raakte binnen Aamersvoort. Schenk berghde zich tot Wyk. Villers, van den paarde geworpen, met een' wonde in 't hooft, viel in handen des vyandts; die, voorwendende dat hy eertydts in 't ooverleeveren van 't steedeken Bouchain, ter quaader trouwe gehandelt had, hem dreighde aan den lyve te straffen, ende niet dan traaghlyk, voor hoogh ransoen, en by verwisseling van andren, ontslaakte. Onder de verslaaghenen, welker getal onzeeker was, vonden de Graaven van den Berghe eenen, zeer gelykende Roelof van Lennep, die, onder de Staaten, en meede oover 't afzetten van hunnen vaader Graaf Willem, gezeeten had. Ontsteeken van toorn, zochten ze hunnen moedt te koelen, met houwen en kerven in dit lyk: maar schaamden zich des naamaals, hoorende dat Lennep noch leefde, en loegh. De maare deezer neêrlaaghe baarde maghtighen schrik: hebbende 't meeste deel der kleene grenzsteeden geen bezetting in; Uitrecht slechts eenighe ruiters; de Staaten van Hollandt weinigh krysvolk by der handt, zoo dat zelfs voor eenen inval te dien geweste gezorght werd. Men voorzagh dan, op 't spoedighste, het dorp Vreezwyk, met hondert +vyftigh knechten, gehaalt van Amsterdam; en begon het met grooten
yver te beschansen; roerende Schenk zelfs de schup, om den soldaat willigh te +*Vreezwyk wort beschanst*.
maaken, die den ganschen nacht oover wracht. Die van Uitrecht zonden hondert en tachtentigh mann' derwaarts; te weeten uit elk rot hunner burgherye eenen, die yder de vrye kost en tien stuivers 's daaghs genooten. Men oopende de sluizen aan de Vaart, en liet het laaghe landt

+onder loopen: leide etlyke ruiters tot Jutfaas, en brak'er de brug af. Tot Naarde waaren hondert en vyftigh, tot Weesop vyftigh, Zwol hondert Amsterdamsche soldaaten. De vluchtelingen werden ter yl verzaamelt, en naa d'omleggende steeden, Aamersvoort, Wyk, Rheenen, geschikt. De Kooningschen, kennende, zoo 't scheen, zich te zwak tot dieper intoght, oft aantasting van vastigheeden, en genoegende met het platte landt te brandtschatten, toefden twee daaghen t'Ameronge, begroeven hunne dooden, plonderden de Staatsche; en, laatende die op het veldt, naamen hunnen wegh naa 't dorp Houten, een' myl van Uitrecht. Zy staaken noch dien aavondt den brandt in twee wooningen aan de brug van Jutfaas. Het Vrouwenklooster by de Bilt, ten einde der steenstraat, leiden die van Uitrecht zelf aan koolen, op dat 'er Taxis niet nestelde. +Die scheidde, op den naastlesten der maant, uit Houten; rustte des nachts tot Nieuwkerk: van waar hy, ten volghenden daaghe, weeder naa Zutven keerde, gelaaden met buit, en hebbende daarenbooven al de dorpen van 't Sticht onder verding gebracht. Dit was de vrucht der zeeghe, indien wy Bor gelooven: want Eeverhart van Reid wil, dat de huisluiden al te vooren op brandtschatting zaaten; en dit gevecht, buiten nooddwang en hoope van voordeel, uit puure groenigheit van glooryzucht geschiedt zy. In deeze daaghen werdt Graaf Willem van Nassau tot een' aanslagh op Grooninge geport, door eenen Roelof Keetel, eertyds, zoo 't schynt, daar uit gebannen geweest. Want, dat hy, hoewel andren hem een' ballingh noemen, daar toen vryelyk verkeerde, blykt uit het +naavolghende. Hy gaf aan, hoe een kleen getal koene borsten ter sluik daar in te zenden, lichtelyk zeekre poort, daar slappe wacht was, zoude kunnen vermeesteren, en eenen hoop volx, die daar op passen moest, door laaten. Zyn Genaade, ooverweeghende 't stuk met den voorsteller en twee anderen, speurde 't zelve zeer splinterigh, en vertoonde dat het haaperen zouw. Maar Keetel, ooverheet in zynen toeleg, maakte alle schorrigheit glad, en erbood eighen hals te waaghen: men zoud' hem slechs hulpers byzetten. Hebbende dit doorgedrongen, begeeft hy zich in de stadt; en neevens hem, onder koopmans gewaadt en verschilderde trooni, Onno van Eusum, een zeer stout jongelingh, en meede, als een Ommelander, gebeeten van haat op de Grooningers; ook Kryn de Blaauwe, naabootsende eenen waagenaar, en Roelof van Schouwenburgh, een Lyflander; voorts noch twaalf anderen, dien men diedsch maakte, dat het met alles maar aangezien was op 't betrappen van zeekeren ryken koopman, gewoon buiten de poorte te wandelen, van wiens ransoen zy meede genieten zouden. Teeghens den bestemden tydt, past de Graaf, met vyftienhondert mann' in de Drenthe te weezen. Ende, naardien hem geen' andre baan oopen stond, dan, binnen scheuts, verby de schans Noorich, bezet met zeeventigh knechten, tot een voorwacht van Grooninge; zoo stelt hy 's nachts een laagh toe, en gebiedt den soldaaten, verhoolen te blyven tot 's morghens te neeghen oft tien uuren; als dan de koeyen wegh te dryven: op dat de steedelingen, hoorende, naa 't geschrey oover 't rooven der beesten, weeder van vyandt (want hy dacht ten zelven middaaghe, de gansche troep verby te mennen) zich voorstaan lieten, dat het al 't zelve werk waare. Maar een boer, gaande by geval oover 't veldt, werd der laaghe gewaar, en maakte ze kundigh op Nienoordt. Dies trekt Hopman Henrik van Delde, met eenigh volk daar af, om de laaghelinghen t'oovervallen, bejeeghent juist den grooten hoop; zulx hy, ter nauwe noodt zich binnen Noorich berghde. De Graaf, strax, omvangt de vesting met hondert mann'; zoo dat'er niemandt uit moght, om die van Grooninge te verwittighen. Thans, mer-

+1585.

+*Taxis vertrekt weeder naa Zutven.*

+*Aanslagh van Graaf Willem op Grooninge.*

kende [+]dat etlyke soldaaten onder 't blokhuis, liepen schermutsen, zeindt hy, om de zelve af te haalen, eenen serjant, die, de meening quaalyk vattende, al 't volk, dat rondom den wal stond, te rug braght. Waar oover Henrik van Delde, ziende zyn oopen, flux te paarde naa Grooninge joegh. Dies hield Graaf Willem, die 't aanschouwde, den aanslagh [+]voor bedorven; en liet de benden rusten, om weeder te keeren. Aan den avondt, quaamen, met schryven dat de Grooningers op hunne hoede waaren, twee soldaaten, afgestuurt door Keetel, uit der stadt. Deeze, moetende door 's vyands vesting te Ponterbrugge, raakten onbelet voort, met veinzen dat ze van de zelfste party waaren, en op kundschap uitgingen. Dan de Bevelsman, alzoo zy recht toe traaden naa de Staatschen, waar voor hy hen gewaarschuwt had, deed ze achterhaalen, en, met den gevonden brief, naa Grooninge brengen. Die de poort zouden verkracht hebben, scheidden, als de zaak ruchtbaar werd, uit de stadt; en rieden Keetel, die hen een stuk weeghs geleidde, hun voorts gezelschap te houden. 'T welk de reukelooze mensch afsloegh, zich verlaatende op de goede kennis, die hy binnen had, en waanende dat niemandt yet arghs op hem vermoedde. Onder 't schryven, den twee soldaaten afgenoomen, stond geen naam: ook had het hun Keetel zelf niet behandight: zoo dat in 't gros, wel klaarlyk bleek van 't bestek, maar niet altoos van diens beleider oft omstandigheeden. En deeze waaren met geen' paley uit de gevangens te trekken, die zelve niet beeter wisten, dan dat men hun had meê getroont om eenen koopman op te grypen. Waar oover zy, oft schoon Verdugo, van ongedult, het pynighen deed hervatten en scherpen, by die belydenis bleeven. Eintlyk sprak de Burghermeester Joachim Ubbena Keetel alleen aan, en ontfouwd' hem dat hy veelen in 't oogh was. Keetel, nochtans, paaid' hem, dat pas, met praaten: en raakte, onder handttasting op enkle beloften van zich te zullen zuiveren, zyns ontslaaghen. Maar, hebbende, daar het ten minste nu tydt was om op te waaken, [+]zich te slaapen geleidt, werd hy 's nachts uit den bedde gelicht: voorts gefoltert, tot beken gebraght, onthooft, en gevierendeelt. De twee briefbrengers, die Verdugo gedacht had met de strop te doen straffen, schold hy met geesselen quyt, op voorbeede der burgheren. Graaf Willem, 't zy hem jammerde om hals en haave te laaten koomen, menschen zoo mildt daar meê, dat zy ze, ter gunste van zyn party, willighlyk in 't uiterste gevaar stelden; oft oordeelde, tot uitvoeren eens aanslaghs by meedewerking van ingezeetenen, dubbel geluk te behoeven; behalven dat dikwyls dubbelheit in hunnen handel vernoomen wort; wilde sint nooit op verstandt met binnenluiden bouwen: maar beholp zich, wen de geleeghenheit [+]lokte, met andre vonden van kryslist. Wyders, naa 't keeren der kanse op den Kouwesteinschen dyk, vertrok de Graaf van Hoohenlo terstondt uit Antwerpen; raakte behouden binnen Berghen op Zoom, en voorts in de vloote by Lillo. Op zyn vertrek vermaand' hy de regeerders, met zeer milde beloften, tot volharding. Zoo deeden ook, by schryven van den neeghenentwintighsten in Zoomermaant, de Hollandtsche Staaten, verzoekende, dat hun geliefde, den voornoemden Graave, by een brief in syfer, te laaten weeten, hoe lang zy meinden de gemeente, in moed, geduldt, en trouwe, noch te mooghen onderhouden. [+]Maar, korts daarnaa, verlooren zy de Boereschans, en daar meê de laatste hoope van yets te verrichten tot krenking der brugge: zynde dit blokhuis het naaste daar aan, en geen ander welgeleeghen om vuurwerken af te stuuren; gelyk men toen weeder voorhad. Meeteren schynt aan te wyzen dat het instorte, onderkabbelt van 't waater: naa 't zeggen van Bor, werd het oovergegeeven van zeekre Schotten, die hun geweer, in 't vlieden

[+]1585.

[+]*Die faalt.*

[+]*Roelof Keetel, die dien ontworpen had, wort onthalst.*

[+]*Hoohenlo vertrekt uit Antwerpen.*

[+]*Die van Antwerpen verliezen de Boereschans.*

+van den Kouwesteinschen dyk, verworpen hadden; en verklaart, als men hun, ten aanstaan van den Kornel Balfour eenighe roers toeschikte, zich daar af niet te kunnen dienen. In de mismoedigheit, hier door veroorzaakt, +quaamen de geenen, dien de zorgh oover de lyftoght bevoolen was, der Majestraat aangeeven, hoe 't daar meê zoo soober stond, dat men, wierd'er niet in voorzien, zeer haast tot bystre wanorde vervallen zouw, mits de meenighte van inwoonders en zonderling van armen, +die 't Gasthuis voeden moest. Dit braght de standtvastigheit van de Wethouders aan 't waggelen, en raading tot handel met den vyandt voort. Aldegonde, hier op, stelde zich niet anders aan, dan oft' men zyn' ooren +met zulk uitslaan bezoedelt hadde, en verfoeid' het ten hooghste, zeggende liever alles oover zich te zullen laaten gaan, dan daar in te bewillighen. Maar men dreef hem en zynen aanhangeren toe, dat zy zich, aan 't verderf van bet dan tachtentigh duizent menschen, gingen schuldigh maaken, en 't zelve nemmer, voor Godt oft de werelt, zouden kunnen +verantwoorden: ende dat hy, uit krachte van zynen eedt, gehouden was, de meeste stemmen, niet enkelyk zyn hooft, te volghen. Immers zoo groote moeite had hy met de gilden. Deeze begosten nu ongewoonlyke vergadringen te houden, die hy, passende daar in te verschynen, twee-oft driemaals, met onderwyzen, met dreighen, met belooven +van tydtlyk genoegh teeghens d'ingebeelde noodt te voorzien, belette, yets ooverhaastighs te besluiten. Echter vervorderden ze zich, eer lang, der Majestraat, by verzoekschrift, aan te kundighen, dat men hun oopening van middelen tot behoudenis der stadt hadde te doen, oft op onderhandeling te denken. Waar oover d'ouwde paisverzoekers de ooren weeder opstaaken, spreekende ten tanden uit, en rottende t'zaamen, +zonder eenigh ontzigh. Men besloot nochtans op den laatsten van Bloeymaant, ten ernstighen aanstaan van Aldegonde, eerst, van plaats tot plaats aan alle oorden, scherpelyk naa te speuren, wat'er van broodt, oft stoffe om het te bakken, noch moghte ooverschieten: maar vernam dat'er veel meer koorens ontbrak, dan reedelyker wyze verteert kon zyn sint +de eerste onderzoeking, slechts twee maanden te voore gedaan: en vieroft vyventachtigh duizent monden niet broods genoegh, voor vyf weeken, zouden hebben, zoo elk een pont 's daaghs toegeleidt wierde. Doch in de brouweryen (oft schoon yder had moeten zweeren niet van zulx te zullen verhoolen houden) achterhaalde men naaderhandt noch eenigh meel en mout. Ten zelven daaghe werd ook verstaan, te doen bezoeken door eenighe bezondre persoonen, op dat de stadt nocht wyte nocht weigering droeghe, oft de Landtvooghdt zouw naa een algemein verdragh, met toelaating van den gezuiverden Godsdienst, willen luisteren. En Aldegonde, om den volke 't oogh te vullen, bewillighde niet alleen daar in, maar erbood zich ook, uit eighen naame aan Parma te schryven: gelyk hy deed, naa gesprek daar af met zeekre gemaghtighde der regeeringe, en de Kornellen, zonder meer. In den brief, vol ootmoedigh smeekens, verklaard' hy, *Nooit van gevoelen geweest te zyn, dat den onderzaaten vry stond, zich, om geloofszaaken, teeghens zyn' Ooverheit te waapenen.* +'T welk hem naamaals quaalyk afgenoomen werd: hoewel 'er bygevoeght was, *Dat, naa 't aanveirden des geschils door de Staaten en Landtvooghden, tot bescherming ter t'onrecht verdrukte gemeente, hy, zich vindende wettelyk beroepen, 't stuk ten hooghste behartight had*. Voorts bad hy, *Dat hem vergunt wierde, met de Hollanders en Zeeuwen te handelen, in kloeke hoope, van de Bondtgenooten, oft immers het meeste deel der zelve, tot weederkeeren onder de gehoorzaamheit des Koonings en zyner Hoogheit, te beweeghen, indien hun billyke voorwaarden gebeuren moghten, en eeni-*

+1585.

+*Schaarsheit van lyftoght in de stadt.*

+*Eenighen raaden tot handel met Parma:*

+*Waar teeghens Aldegonde zich verzet.*

+*De Gilden beginnen ongewoonlyke vergaadringen te houden.*

+*Zy willen middel tot ontzet weeten, oft dat men op handeling denke.*

+*Onderzoek op broot en graan: daar 't slecht meê staat.*

+*Besluit om t'ondertasten, door eenighe bezondre luiden, oft Parma tot een algemein verding, met toelaating van den Hervormden Godsdienst, zoude willen verstaan.*

+*Aldegonde schryft aan Parma, 't geene naamaals quaalyk genoomen werd.*

ghe [+] *vryheit van Godsdienst, alwaar' het slechts tot dat men quaame een' vergaaderinge der algemeine oft der Neederlandsche kerken te houden. Door welke genaade zyn' Hoogheit meenighte van harten zouw verooveren*. Een des vyands tromslaagher, in stadt gekoomen om andre boodschap, [+]nam aan, deezen brief zynen Veldtheere te behandighen. Doch, 't zy hy dat naaliet, gelyk Aldegonde naamaals bericht werd, oft dat Farneeze zich niet gewaardighde dien te beantwoorden, daar quam geen bescheidt [+]op. Dies deed men eenen andren instellen, aan den Raadshooftman Richardot, door eenen Jan van Damme. Die meldde enkelyk, dat hy heimelyk met den Heere van Sant Aldegonde gesprooken had, en hem genoeghzaam [+]tot verdragh geneegen vond, wilde men goede voorwaarden geeven. Van den Godsdienst, oft bewillighing der Bondtgenooten, geen vermaan. Hierop kreegh men haast een heusch antwoordt. Veelen meenden, men behoorde dit den Breeden Raade bekent te maaken. Dan Aldegonde verzette zich daar teeghens, uit vreeze dat de gemeente, zoo haar dies bleeke, in 't werk, 't welk hy zocht te verwylen, t'ongeduldelyk voortslaan zouw. En hy verklaarde geirne zelf te willen naa 't leegher gaan, om te onderstaan, oft'er kans tot bekooming van vryen Godsdienst, en een algemein verdragh, waare; en daarnaa, zoo men 't goedt vonde, zich by d'Algemeine Staaten vervoeghen, om hun oopening van alles te doen. Zyn trekken naa Hollandt werd niet dienstigh geoordeelt: naa Borght, oft Beevere, wel. Maar als nu zyn vrye reizbrief gekoomen was, viel'er yetwes voor, dat de Leeden der stadt beweeghde, eerst gemaghtighden aan Graaf Maurits en den Raadt van Staate, samt de Staaten van Hollandt en Zeelandt, te zeinden, om hun de teeghen woordighe geleeghentheeden ende noodt bet in te scherpen, en te vereischen naa de middelen, [+]waarmeede men meinde 't ontzet te kunnen uitwerken. Hier toe werden gebruikt, onder eedt van weederom te keeren, Daniel vander Molen en Jaques l'Hermite, als gelast door de Hooftmannen en Wykmeesters; Pieter van Panhuizen en Bonaventura de Moolenaar, van weeghe der Ambaghten. En zy hadden tot verrichting hunner boodschap te hulpe te neemen de Heeren van Osmaal, Junius en Alostanus, die in Hollandt oft Zeelandt waaren, en den Scheepen Jakob Suerius, onlanx derwaarts geschikt, genoegh ten zelven einde; oft eenen der zelve, die zich [+]by der handt vonde. Geduurende hun afweezen, zaaghen, naa verscheide ooverleggingen, de regeerders voor best aan, de meenighte der onnutte monden van wyven en kindren, ten minste alle beedelaars, leedighgangers, en verdachtighde luiden, te doen vertrekken; ende, op dat het hen aan geen' maght daar toe ontbraake, tien oft twaalf vendels, elk van hondert en vyftigh knechten, uit de burghery op half wedde, aan te neemen. 'T welk teffens dienen zouw, zoo tot onderhoudt oft verlichtenis van veele arme poorters, die hunne kost quaalyk wisten te winnen; als tot verzeekering der stadt teeghens de paiswillers: behalven dat'er wel meer soldaaten van noode waaren, om de schansen voorzien te houden, waar in d'andre steedelingen voortaan weigherden te waaken. De betaaling deezer benden hoopte men, by de beminners van den Staat, te bekoomen. Maar deeze, hebbende, reeds, zommighe zes, andre twaalf, zommighe zestien duizent gulden te leene verschaft, begosten des moede te worden; zoo dat het aan geldt mangelde om 't vierde vendel te werven. Ook bestonden de gilden, zich, in de vergaadring der Majestraat, daar teeghens te stellen. De Hopluiden drongen wel op 't uitzetten van een groot getal, zelfs der vermooghenste burgheren, die hun, zoo zy zeiden, in 't oogh waaren: maar zy wilden, zonder zich dies te bemoeyen, dat de Majestraat zulx deede: en deeze was niet gemaghtight yemandt

[+]1585.

[+]*De brief blyft onbeantwoordt*.

[+]*Ander schryven aan Richardot*.

[+]*Dat wordt haast beantwoordt*.

[+]*Gezanten uit de stadt naa Hollandt*.

[+]*Voorneemen om d'onnutte monden uit te zetten, en een deel burghers te besoldighen*; *'t welk niet gelukken wil*.

+de stadt te verbieden dan naa behoorlyke kennis van zaaken. Men trachtte nochtans drie oft vierduizent van 't snoodste gespuis, daar onder een deel, die, onlangs te voore, uit het Landt van Luik, en andre bedenklyke oorden, gekoomen waaren, voor eerst te verdryven: doch kon der meer niet loozen dan vyf oft zeshondert, die noch, 's daaghs naa de uitleiding ter eene, ter andre poorte weeder in quaamen, by ooghluiking der gilden, houdende daar de wacht. Ook gebeurd' het, dat zeeker Burgherhopman, genaamt Eeduart van Gistel, die tot noch toe, zoo hy zelf roemde, geveinst had den Staate en Hervormden Godsdienste aan te hangen, +om toegang ter vergaaderingen te verkryghen, en achter 't geheim te raaken, zich vervorderde, gekoomen uit den Raadt, wyd en breed uit te strooyen, dat de Kornellen en Hopluiden meinden al de Roomsgezinden op eenen nacht te verdelghen. 'T welk ten volle gelooft by hen, zoo groot een' ontsteltenis baarde, dat zich veele buitenlandsche inwooners in de waapenen begaaven, en en hielden, etlyke daaghen en nachten. Zommighen van de Gilden, en andren van de Augsburghsche belydenis, voeghden'er zich by. Eevenwel dit onweeder werd gestilt; en Gistel in hechtenis gestelt, daar hy bleef tot dat de stadt ooverging. Hierentussen liet Hoohenlo niet te beproeven, naa de zwakheit zyns vermooghens, oft erghens den vyandt eenighe af brek te doen waare. Op den elfden in Zoomermaant, besprong hy uit Lief kenshoek, met zulk een' styfzinnigheit, de naastgeleeghe schans, verdaadight door Hopman Wisleeven, dat hem twee paarden onder 't lyf werden geveldt, eer hy verstaan kon tot aftrekken: 't welk zonder achterlaaten van eenighe dooden +niet toeging. In 't laast der zelve maant, vermeesterde de Landtvooghdt Burgherhout, en al de sterke huizen, bezet gehouden van de Antwerpenaars ontrent hunne vesten. Dies was 't nu in zyn' maght, al 't gewas van graan, kool, moeskruidt, te verderven: en schier niemandt zoo stout, dat hy 't hooft uit de poort darde steeken. 'T welk, gelyk het in d'andre steedelinghen groote versleeghenis maakte, den quaadwillighen niet scheen te mishaaghen. Want, als de Kornel Balthazar Moucheron het weinigh koorens, dat noch op 't veldt stond, t'eener nacht +zouw gaan inhaalen, weigherden de waakers oevelmoedelyk de poorte te oopenen, en dreighden hem aan stukken te kappen. Wel is waar dat gepooght werd dit te verschoonen, met voorwenden dat men van d'orde, hem gegeeven, niet geweeten had. Maar deeze beroerte, neêrgeleidt door Aldegonde, verrees ten volghenden daaghe: koomende een hoop burgheren t'zynen huize om pais roepen. En als hy ze eenighzins bezaadight had, hoord hy van andre onrust by de Roodepoorte, daar alles in 't geweer stond, en de wachthuizen ingenoomen waaren. Derwaarts loopende, werd hy gestuit door den Hopman van de Paardemarkt. Die, +met het rappier in de vuist, dreef hem bitterlyk toe, *Dat hy met den Prinse van Parma t'ooverkoomen had, oft het mangel van dien met den lyve te boeten: en vraaghde, oft zoo meenigh duizent goede burgheren, om zyner en zyner aanhangeren hardnekkigheit, 's vyands hooghste verbolghenheit zouden moeten uitstaan, oft van honger vergaan*. Aldegonde, naa veele woorden en weêrwoorden, braght het zoo verre, dat zich yder naa huis begaf, en de waapenen afleide. Maar 't leed booven een uur niet aan, oft ze raakten weêr op de been. Doch eer zy der wachthuizen konden meesters worden, deed hy ze spreiden; niet zonder groot gevaar zyns leevens. Korts daarnaa onderwonden zy zich, t'eener andere plaatse, t'zaamen te rotten. En, hoewel hun dit meede belet werd, zy ontworstelden, den Markgraave, eenen van de voorbaarighste muitmaakers, dien hy, by goedtdunken der Wethouderen, gevat had: en men moest het gedoo-

+1585.

+*Zorghlyk gerucht uitgestrooyt door eenen Burgherhopman, waar uit groot ongemak ryst, dat nochtans met zyn' van kenis gestilt word*.

+*Parma bemaghtight al de sterke huizen ontrent Antwerpen*.

+*Oproer in stadt tot meermaalen*.

+*Aldegonde beftelyk gedreight*.

ghen. +Toen begaf alle hoope de geenen, die gewaant hadden de stadt met +geweldt te houden, teeghens dank van het graau. Men besloot dan, dat Aldegonde, Duffle, Schoonhooven, en Hessels, zich hadden by den Landtvooghd te vervoeghen, om te proeven, oft hy tot een algemein verdragh met de vereenighde Landschappen zoude willen verstaan. Op den neeghenden van Hooimaant, teeghens den aavondt, naamen deeze, meêvoerende hunne spyze, als tot teeken, dat daar aan geen mangel was, hunnen wegh naa 't leegher: werden eerlyk ontfangen; 's andren daaghs 's morgens gelykelyk gehoort van Farneeze; voorts by hem ten eeten gehouden. Naa de maaltydt sprak Aldegonde, dien dit zeedert tot zwaaren laster gedeegh, langer dan een uur met hem alleen in zyn kaamer. +Op den twaalfden gaf hun Parma dit antwoord, *O Heeren, ons verwondert, dat ghy de herwaartsreize aanveirdt hebt, op zoo smal eene maght. Zeeker, het schynt hier aan, dat men meer zoekt de zaak te sleepen, en onze meening t'ondertasten, dan in ernstighe handeling te treeden. Wy slaan nochtans d'algemeine niet af; en 't zal ons aangenaam zyn, zoo die van Antwerpen willen arbeiden, om d'andre gewesten te beweeghen tot verzoening met hunnen Kooning, van wien zy zich alle reedelyk genoeghen belooven moghten. Maar dat moeste het daadingen der stadt niet vertraaghen. Wy verzeekren ons ook, dat die van Antwerpen, op geene nieuwigheit in 't stuk van den Godsdienst, zullen aanhouden: maar zich werpen in de armen van zyne Majesteit*. Als de gezanten, hier meê te rug gekeert, +dit dien van de regeeringe voordroeghen, viel'er verscheide gevoelen: meinende noch zommighen, dat men veel eer behoorde de jongste noodt +af te wachten, dan, zonder de bondtgenooten, te handelen, en op zoo kleene hoope tot goede voorwaarden. Onder 't flodderen der beraadingen, quam, uit Hollandt, de Griffier der Raadt van Staate, Levyn Kaaluart, aangeevende, uit den naame der Algemeine Staaten, dat zy, zoo men hun verzeekerde de stadt noch dry maanden te houden, zich sterk +maakten, haar daarentussen t' ontzetten, met drieduizent ruiters, en achtduizent knechten; welke men, booven de geene, die jeeghenwoordelyk in dienst waaren, binnen twee maanden zouw gereedt hebben. Het verslagh des Heeren vander Moolen, en zyner metgezanten, t'hunnen weederkoomste, meldde 't zelfste. En Kaaluart voeghd' 'er by, dat men, midlerwyle, geen' geleeghenheit te waater verzuimen zouw. Op gelyken zin schreeven de Staaten van Hollandt. Dan, een vierendeel jaars te teeren op zoo maagher een voorraadt van eetwaaren, scheen te hard een gelagh: behalven dat men aan de spoedigheit eener zoo maghtighe toerusting twyfelde; daar neevens, aan den uitgang; en aan 't bedwingen der muitzuchtighe gemeente. Dit vertoonden de regeerders aan den Griffier, en dat daarom de stadt, niet dan met waaghen van 't gansche geweldt der Staaten, op eene vloote, te helpen was. Waar op hy, bezeffende d'aangeweeze zwaarigheeden, ende dat, tot het ontzet te waater, niet alleen veel gelux van gety, windt, en weeder, behoorde: maar ook de vyandt zich nu sterk genoegh van oorloghsscheepen vond, +om, alwaar' 'er de brug niet, het doorbreeken te beletten; eindelyk bekende dat zy reeden hadden tot voortgaan met de aangeheeven' handeling eer de slagh onvermydelyk wierde, die hem dreighde te dempen. Hier toe geviel het, dat Emanuel van Lalain, Markgraaf van Renty, gezonden van den Landtvooghdt, neevens de Heeren van der Motte en Werp, met eenen hoop volx, zoo te paard' als te voet, en eenigh geschut, de schansen van Waalhem, Nekkerspoel, en andre, ontrent Mechele, eensdeels vechtenderhandt, eensdeels by verdragh, inkreegh: 't welk die stadt, hebbende lang te voore groot gebrek van lyftoght geleeden,

+1585.

+*Besluit om in handeling te treeden, oover een algemein verdragh met de vereenighde Landschappen*.

+*Parmaas antwoordt aan d' Antwerpsche gemaghtighden*.

+*Beraading daar oover in stadt*.

+*De Griffier Kaaluart komt t' Antwerpen*.

+*Zyn voorstel van der Algemeine Staaten weeghe*.

+*Verscheide schansen, ontrent Mechele, worden veroovert voor Parma: en voorts de zelve stadt*.

+in zulke benauwtheit bragt, dat Kaarel van Levyn, Heer van Famars, leggende daar binnen, met twaalf vendelen knechten, zich tot uittoght liet bewillighen, mits ontfangende een' maant solds van de burghery, en voorts met den vyandt daadingde. De Wethouders, aanwyzende dat zy den Kooning niet afgevallen, maar met geweldt ooverrompelt waaren, en seedert onder dwang der bezettinge geweest, verworven deeze voorwaarden. *De goede burghers, te weeten die in 't Roomsche geloof wilden leeven, begeerde men in alle billykheit te handelen. D'onroomsgezinden, zoo poorters als inwoonders, zouden mooghen vertrekken, neevens de bezettelingen; oft vyftien daaghen spaader, zoo zy geneight waaren, zich naa onpartydighe landen te begeeven; en zeeven maanden tydts genieten tot verkooping hunner goederen*. Op den neeghentienden van Hooymaant, scheidde Famars uit de stadt; ende toogh de Baroen van Pravenne daar in, met Kooningsche bezetting. Die van Antwerpen, hier door te meer beangstight, +ontfingen wel somtyds aanmoedighe brieven: daar onder eenen van d'Engelsche Kooningin, en eenen van der Staaten gezanten, die, nu daar te Lande gekoomen, oorlof tot lichting van een deel krysvolx verkreeghen hadden. Maar de troost scheen te krank, oft te verre van honk: en de gemeente, in plaats van te luisteren naa zoodaanigh schryven, stoof op, als z' 'er af hoorde, en rotte, van alle kanten, aan het stadthuis te zaamen, met een dul roepen, *Pais, pais willen we*. Want ik zouw noode gelooven, dat Aldegonde (hoewel 't hem werd naagegeeven) de brieven achterhield, uit haat, gevat op de Engelschen, om dat hem eens +van de Kooningin verweeten was, dat hy, en niemandt anders, den Prins van Oranje, hooghloflyker gedachtenisse, zoo toghtigh naa vrundschap met Vrankryk gemaakt had. Hoe 't zyn moghte; men daald' 'er tot een +besluit van op zich zelven te handelen; ende beval die boodschap aan eenentwintigh persoonen. Deeze waaren Philips van Marnix, Heer van den Bergh van Sant Aldegonde, Burghermeester: Willem van Meroode, Heer van Duffele; Jan van Schoonhoove, Ridder; Meester Andries Hessels; Meester Matthias van Lanoy; Scheepenen: Louis Meegank; Cornelis Pruinen; Philips de Landtmeeter; ouwd Scheepenen: Adriaan Bardoul, Hooftman van de poorterye: Jan de Weirdt; Gillis Sautyn; Wykmeesters: Henrik van Uffele, ouwd Wykmeester: Aart Boudewyns, Deeken van de Bereiders: Willem van Schooten, ouwd Deeken van de Meirse: Jan Godyn, ouwd Kornel: Harman van Doedenburgh, Deeken van de jonge voetboogh: Henrik van Erp, Deeken van de ouwde handboogh: Jan Raademaaker; Jan Garyn; Dirk van os; Burgherhopluiden. Tot de wanhoop der Heeren, en onlydzaamheit des volx, deed, dat men, in acht oft tien daaghen noordwesten winds, niet een schip zich zagh reppen om yets teeghens de brugh te bestaan. Eevenwel de vereenighde gewesten, zonderling die van Hollandt en Zeelandt, faalden nooit aan hunnen plicht, met naalaaten van yets, dat (hunnes oordeels) tot uitwerking van 't oopenen der stroome vereischt werd. Maar +zy zouden zich des, zonder aanblik van gewenschte uitkoomst, niet geirne onderwonden hebben: en besteedden daaromme meer tyds aan het toerusten, dan den beleegherden, in hun verlangen, docht billyk te weezen. Op den twaalfden van Oestmaant eindtlyk, schreef Graaf Maurits, en de Raadt van Staate, hun aan, dat men, binnen twaalf daaghen, zoo God er de handt aan hielde, de stadt verlossen zouw, 't waar de windt diende oft niet. De Graaf van Hoohenlo, gemaghtighden zyner genaade van Nassau, des Raads van Staate, der Staaten van Hollandt en Zeelandt; hy +om den aanslagh by te leeven; zy om orde te schaffen, en de Ammiraalen en Hopluiden, door smaak geeven van buit, belofte van vergelding,

+1585.

+*Schryven der Kooninginne en der Staatsche gezanten uit Engelant, aan die van Antwerpen*.

+*Oproer aldaar*.

+*Die van Antwerpen besluiten op zich zelve te handelen*.

+*Schryven van Graave Maurits en den Raade van Staate, aan die van der stadt*.

+*Toerusting tot het ontzet*.

+voorstel van eere, tot weldoen te verwekken; vervoeghden zich naa de vloot. Daar krield' het van krys- en bootsluiden; woeld' het van lossen en laaden der aanboortgebraghte behoeften; daar maakte men nu de scheepen klaar, en veelerley vuurwerk veerdigh: als'er schryven van Aldegonde, van den vyftienden der maant, uit Beevere, quam, dat het +verdragh met den Landtvooghdt in staat van sluiten stond. En, zeeker, de gemaghtighden der oorloghshoofden, zich vindende zoo in de stadt als op de sterkten, voltooghen 's andren daaghs het hunne, onder 't volghende besprek. +1585. +*Verdragh der kryshoofden met Parma*.

+*Alle Oovers*ten, *Kornellen, Hopluiden, soldaaten, zoo te land' als te waater, zoo te voet' als te paarde, zouden mooghen vertrekken, met hunne wyven, kindren, dienaars, goederen, waapenen, ontfouwe vendelen; maar stille trommen, trompetten, en pypen, doove lonten*. +1.

+*Men zoud' hen veilighlyk geleiden; de ruiters tot aan Berghen op Zoom, d' anderen tot Lillo; mits dat zy verzeekering gaaven voor 't weederkeeren der scheepen en waaghenen, hun daar toe te leenen*. +2.

+*Niemandt te onderzoeken of te moeien, ter zaake van, nu aan deeze, dan aan die party gedient te hebben, oft anderszins*. +3.

+*Alle gevangens weederzydelings los te laaten, zonder andre betaaling, dan hunner kosten: uitgezeidt de geenen, die reeds verding van hun ransoen gemaakt hadden; en de Heer van Teligny, dien zyn' Hoogheit niet ontslaan kon zonder orde van de Kooning*. +4.

+*De zieke oft gequetste soldaaten zouden tydt hebben om hunne geneezing af te wachten, en dan meede te verreizen*. +5.

+*Wie de waapenen wilde neederleggen, om t'huis onder 's Kooninx gehoorzaamheit te leeven; dien zoude zulx vry, ende nemmermeer yets te verantwoorden staan van voorleedene zaaken*. +6.

+Op den zeeventienden volghde 't verding der stadt. Dat begreep deeze punten.

+*Aangezien dat die van Antwerpen zich weederom onder de gehoorzaamheit van den Kooning, hunnen wettighen Heere, begeeven, afstaande van alle bondtgenootschappen en verplichtingen, aangegaan by hen, t'zynen achterdeele; zoo neemt zyn' Hoogheit, in den naame zyner Majesteit, hen ook weederom aan, om gehandelt te worden als goede onderdaanen: ende verklaart haare meening te weezen, dat men d'ouwde verbintenissen, gemaakt, zoo met den Heilighen Ryke, als met andre Vorsten, Landen, en steeden, op het stuk van den koophandel, oft eenigh ander, zal naakoomen van punt tot punt, jaa vernieuwen* (*zoo 't noodigh blykt*) *ten meesten oorbaar der stadt*. +*Verding der stadt met hem*. +1.

+*Alle voorleeden misdryf zy vergeeven en vergeeten: en de geenen, die zich by eenighe ordeningen, besluitsels, oft vonnissen verkort vinden, zullen daar af geen' beetering mooghen eischen, dan van bezondre luiden, die hen, buiten maght van d'Ooverigheit ontfangen, beschaadight hebben*. +2.

+*Geenerley persoonen, gebruikt in bewindt van gemeene zaaken, zullen aangesprooken worden, oover besluitsels, ordeningen, teekeningen, oft vonnissen, voortgekoomen uit hunne amptgenootschappen, oft behoeven te verantwoorden van schulden oft verbintenissen by de zelve gemaakt; dan voor zoo veel, als zy daar af in 't bezonder mooghen hebben genooten*. +3.

+*Dewyl by ervaarenis blykt de schaadelykheit der genaade, beweezen aan zommighen, die, gegaan van steede tot steede, aldaar nieuwe ontsteltenissen verwekt, en haar weederkeeren tot gehoorzaamheit belet hebben; zoo stond zyn' Hoogheit daar op, dat alle luiden, die, uitgezeidt oft gebannen uit andere plaatsen* +4.

deezer Landen, oft begreepen onder de verdingen, gemaakt met de steeden, daar zy zich vonden ten tyde van 't oovergaan der zelve, zyn gekoomen bin-

nen + Antwerpen, zouden 't Landt ruimen: niettemin, op ernstlyk verzoek van die van Antwerpen, en op hoope dat de voorgemelde zich voortaan in stilligheit draaghen +1585.
zullen, vergunt zy hun, in stadt te mooghen met der woone blyven, oft vertrekken met hunne roerende goederen, naa hun goeddunken, onder last van zich voortaan des oorloghs niet te onderwinden, nochte anders yetwes te doen teeghens den dienst des Kooninx, de welvaart en rust deezer Landen; nochte in eenighe maniere, de verzoening van andre steeden oft gewesten met zyne Majesteit te verhinderen; op peene van verstek van alle genaaden.

+ Elke burgher, zoo wel die zich buiten als binnen der stadt vindt, jaa yder inwooner, daar geweest voor de verzoening der Walsche gewesten, treede, van den dagh +5.
deezes verdings af, in vol bezit en gebruik van alle zyne goederen, in wat plaatse die ook leggen onder de gehoorzaamheit zyner Majesteit, samt van de hooftsom zyner rentebrieven, bezet oft onbezet: niet teeghenstaande alle aanslaaningen, verbeurtmaakingen, verkoopingen oft vervreemdingen, ende zonder te behoeven eenighe handlichting, oft andre voorziening, dan dit jeeghenwoordigh verdragh: op gelyze wyze zal 't gaan met de schulden, noch uitstaande, ende waar meê zyne Majesteit haaren zin niet gedaan heeft: doch de geenen, die van der handt zyn, zoo zy de weldaadt deezes verdings genieten willen, moeten, binnen drie maanden naa de verkunding van dien, vertrekken uit vyandtlyke landen: ook begrypt men in dit punt alle buiten- ende dorplieden, geweeken in de stadt om hunne persoonen en goederen te verzeekeren.

+ Dewyl zyn' Majesteit deeze zoo vermaarde stadt, bestaande by den koophandel, geenszins begeert t'ontvolken; zoo vergunt men allen borgheren en ingezeetenen, +6.
daar te blyven woonen, den tydt van een heele vier jaaren, zonder te worden onderzocht oft gemoeit in 't stuk hunnes gewisses, oft gedwongen tot nieuwen eedt ter zaake van den Godsdienst; mits dat zy zich stil houden, en geen' arghernis geeven; daarentussen zullen zy mooghen ooverleggen, oft zy voortaan in den Heilighen Roomschen Godsdienst hebben te leeven; ende zoo hun zulx niet aanstaat, vryelyk uit den Lande vertrekken: in welken gevalle men hun zal toelaaten hunne goedren te vervoeren, verkoopen, vervreemden naar hun welbehaaghen; oft de zelve te doen regeeren by zulke luiden, als zy daar toe begeeren te stellen: ende, zoo zy buiten oft binnen 's Lands koomen te sterven, zonder uitersten wil, zullen de voorzeide goederen vervallen aan hunne naaste erfgenaamen, in rechte oft byzydighe lyni.

+ Daarenteeghens zal de Kooning weederom keeren tot zyne heergoederen, rechten en gerechtigheeden: gelyk ook zullen tot hunne goederen, +7.
gerechtigheeden, en uitstaande schulden, alle Prelaaten, Genootschappen, Kapittelen, Gods- ende Gasthuizen, Geestelyke plaatsen, ende in 't gemein alle persoonen zoo geestlyke als weirlyke, beampte als onbeampte, hebbende gevolght de zyde van zyne Majesteit, oft zich begeeven in andre onpartydighe landen: ende zullen zy de voorzeide goederen ooveral mooghen aanveirden, volkoomelyk en vreedelyk genieten gelyk te voore, al waaren ze schoon verkoft oft vervreemdt; uitgenoomen het geene, dat geoorbaart is tot sterking van steeden, tot straaten, markten, oft andre gemeine gebruiken; waar op gemaghtighden zullen gestelt worden, om den eighenaaren de waarde te doen vergelden, oft anders daar in te verordenen 't geen behoorlyk zy.

+ Belangende de huizen en timmer aadjen, gezet binnen der stadt op geestelyke erven, in welk stuk die van Antwerpen eenighe zwaarigheit hebben voorgewendt; +8.
zyn Hoogheit, alzoo men dit niet veirdighlyk kan af handelen, zonder kennis van

zaaken, stelt de beslechting van dien uit, tot dat zy t' Antwerpen koome, ende zal alsdan eenighe persoonen maghtighen, om, naa bezightighing

[+]*der geleeghenheit, partyen, die 't aangaat, te hooren, en voorts daar inne te doen, 't geene blykt recht en billyk te weezen.* [+]1585.

[+]*De geenen, die uitgedrukt staan in 't zeevende punt hier booven, zullen ook genieten hunne achterstallighe inschulden, 't zy dat zy die te eischen hebben van 't lichaam der stadt, oft van de Brabantsche Staaten, in den oordt van Antwerpen: maar, belangende de vruchten en inkoomsten van de onroerende goederen, ook achterstallen van renten op bezondre persoonen; daar af zal geen' uitkeering mooghen geëischt worden, indien zy by last en gezagh der Staaten oft Majestraaten erghens besteedt zyn; ten waare, dat yemandt in 't bezonder daar meede zyn voordeel gedaan hadde: ende, noopende de roerende goederen; die zal men weederzydelings mooghen eischen en aangrypen, ooveral, daar zy in weezen gevonden worden; doch by gewoonlyke maniere van rechte, en zonder pleeghen van daatlykheit.* [+]9.

[+]*Geene* [a]*Schatmeesters, Ontfangers, Amptluiden, oft andren, gehadt hebbende eenighe handeling oft bewindt van de penningen der beeden,* [*] *tollen,* [b] *heergoederen, oft andere, die aangeslaaghen en bedient zyn geweest van weeghe der Staaten oft Majestraaten, zullen bekommert oft gequelt worden, oover de sommen van gelde, die zy bewyzen kunnen, uitgetelt oft betaalt te hebben, by last oft ordening der voorschreeve Staaten, hunner gemaghtighden, oft der Majestraaten; nochte zullen hunne reekeningen onderworpen zyn aan eenighe naader ooverziening oft onderzoek, ten waare ter zaake van dooling oft bedrogh daar inne begaan; in welken gevalle 't beslechten der geschillen zal staan aan de geenen, dien het toebehoort, naar gewoonlyke wyze.* [+]10.

[+]*Alle begoste pleitingen, vonnissen, brieven van genaade, rechte, en andre, gegeeven en verleent by de geenen die gehouden hebben den Raadt in Brabant, by de Majestraat, en andre Amptgenootschappen van Rechte, gemaghtight geweest om te oordeelen in gelyke zaaken, tussen luiden aldaar jeeghenwoordigh geweest, en hunne rechtspraak* [c]*toegestaan hebbende, zullen van waarde zyn, om verwarring te schuwen: welverstaan, dat de geenen, die zich verkort achten, zich zullen mooghen voorzien, by weeghe van* [d]*herziening, beroeping, oft hervorming, volghends de gewoonten en voorrechten van Brabant, mits dat de behoorlyke tydt om te beroepen, hervormen, oft herzien, niet verstreeken zy: maar, aangaande de vonnissen, gegeeven by* [e]*gebrek van verschyning, oft* [f] *weederspoorigheit, aan d'een oft d'andre zyde, teeghens de afweezenden; de gedoemde zullen gehoort en herstelt worden in 't geheel van hunne* [g]*eischen en* [h]*antwoorden, ten minste onder weldaadt van* [i]*herheffing.* [+]11

[+]*Alle ontervingen, giften,* [k]*beschikkingen, gaaven tussen de leevenden oft ter zaake van de doodt, die geschiedt zyn uit haat van verschillende Godsdienst, oft ter zaake van de beroerten, ende geduurende de zelve, zullen aan beide zyden, gehouden worden voor vernietight en van geener waarde: ende alle erfenissen, vervallen binnen den zelven tydt, zonder verklaaring van uitersten wille, zullen koomen op de naaste en wettighe erfgenaamen.* [+]12.

[+]*Aangezien dat de koopluiden, burghers, en andre ingezeetenen, begreepen in dit verdragh, zouden schaade mooghen lyden, indien die van Hollandt, Zeelandt, en andre gewesten en steeden, blyvende in oorlogh teeghens zyne Majesteit, wilde verbeurt maaken de goederen, scheepen, koopwaaren, penningen,* [l] *gerechtigheeden, uitstaande schulden en achterstellen, toekoomende dien van Antwerpen, en andren hier booven gemeldt, zoo belooft zyn' Hoogheit, dat zy, koomende met hun te handelen, bezorghen zal, dat zulx geschiede zonder achterdeel* [+]13.

[a] The sauriers.
[*] Imposten.
[b] Domainen.
[c] Geavoueert.
[d] Revisie, appellatie, reformatie.
[e] Defaut.
[f] Contumacie.
[g] Actien.
[h] Exceptien.
[i] Relevement.
[k] Dispositien.
[l] Actien.

der voorzeide steedelingen, ende op voorwaarde, dat hun voldaan ende betaalt zal worden al' t'geene men hun wettelyk zal schuldigh zyn, ende dat hunne voorschreeve goederen en koopwaren hun weederom zullen ter handt gestelt worden

P.C. Hooft, *Nederlandsche Historien*

[+]*Belangende 't stuk der munte; zyn Hoogheit zal, ter geleeghener tydt, by [+] goeddunken der Staaten van Brabandt, naa 't hooren ook van 't gevoelen der Majestraat en voorneemlykste koopluiden, daar op neemen eenen voet tot het minste naadeel des Lands, en meeste voordeel der onderdaanen: daarentussen zullen alle soorten van goude en zilvere penningen, jeeghenwoordelyk gangbaar, loop hebben in de voorzeide stadt, zonder te mooghen verhooght worden.* [+]1585. [+]14.

[+]*Om den koophandel weeder in zyn' kracht te stellen, zullen alle bruggen, haavenen, en weeghen, geoopent en geveilight worden; mits dat men de rechten en tollen, toebehoorende zyner Majesteit, en den vassaalen, betaale.* [+]15.

[+]*Hoewel zyn' Hoogheit grootelyx zoude wenschen: dat alle [a]tollen, inzettingen, en bezwaarnissen, opgestelt in den tydt deezer oorloghe, moghten afgeschaft worden, om de goede gemeente wat t'ontlasten, en aan verhaal van aadem te helpen; zy is nochtans te vreede, dat men, tot betaaling van de schulden, [b] bondtschriften, [c]aanwyzingen, renten, en [d]voordeelgelden, de zelve tollen, inzettingen en lasten, in sleur houde; doch onder voorwaarde, dat de betaaling niet geschiede aan vyanden, oft de geenen, die oorlogh zullen voeren teeghens zyne Majesteit, Landen oft steeden van haare gehoorzaamheit.* [+]16.

[a]Imposten.
[b]Obligatien.
[c]Assingnatien.
[d]Pensioenen.

[+]*Alle voorrechten, zoo gemeene als bezondre, wettelyk by hen genooten voor deeze beroerten, zullen hun van punt tot punt, onderhouden en achtervolght worden, tot rustelyk en vreedelyk gebruik der zelve, gelyk te voore.* [+]17.

[+]*Wie van de voorzeide burghers oft inwoonders, 't zy dat zy in eedt en dienst der stadt zyn oft niet, naa 't sluiten van dit verdragh, willen vertrekken, om hunne woonplaats te verandren, oft om andre inzighten, die zullen 't zelve, t'allen tyde als 't hun goed dunkt, vryelyk mooghen doen, te waater oft te lande, met hunne vrouwen, kinderen, huisgezinnen, en alle roerende goederen, zonder dat hun daar in eenigh letzel zal gedaan worden den, oft noodigh zy derhalven [e]vryereizbrief te hebben: ende zullen de geenen die zich begeeven in eenighe Landen oft steeden, onpartydigh zynde, oft staande onder 't gebiedt des Koonings, mooghen onbekommert reizen, weederom keeren, hunnen handel dryven, in de voorzeide Landen van zyne Majesteit, ende doen met hunne goederen, roerende en onroerende, naa hun behaaghen, oft de zelve laaten regeeren, ontfangen, en bedienen, door zoodaanighe luiden als zy daartoe willen stellen; ook derwaarts weederkeeren, en daar hunne woonplaats herneemen, zonder daar toe andre voorziening te verwerven, dan dit jeeghenwoordigh verdragh.* [+]18.

[e]Pasport.

[+]*De zelve vryheit geeft men ook aan de schippers der vooorzeide stadt, indien daar eenighe zyn, die met hunne eighe scheepen willen vertrekken; ten waare dat zyn' Hoogheit zich begeerde van hunne scheepen te dienen; in welken gevalle zy die zalmooghen aanveirden, mits betaalende den prys, volghends gerechtighe waardeering daar af te doen.* [+]19.

[+]*De geenen, die willen reizen naa noch onverzoende Landen oft steeden, om daar orde te stellen op hunne zaaken, zullen mooghen weederkeeren binnen zes maanden naa den dagh van dit jeeghenwoordigh verding, om te koomen woonen in de Landtschappen oft steeden onderdaanigh aan zyne Majesteit, oft op andre onpartydighe plaatsen; alwaar zy zullen genieten de voorzeide vryheit van gaan en keeren, handelen en koopmanschappen, en alle vorder uitwerking van dit verdragh, gelyk de boovengenoemde, zonder ander verlof oft vryereizbrief.* [+]20.

[+]*Wyders, op vertoogh van die van Antwerpen, hoe zy daaghelyx bekommert en aangehouden konden worden, ter zaake van de schulden en lasten der stadt, staat zyn' Hoogheit toe, dat men hunne persoonen oft goederen niet zal* [+]21.

bekommeren oft aanhouden, om de voorzeide schulden en lasten, voor den tydt van een

+*geheel jaar, op dat daarentussen middelen, t'hunner verlichting en redderinge, mooghen geraamt worden*. +1585.

Dewyl de reede ganschelyk vereischt, dat de gebrooke en afgeworpe kerken +*herbouwt warden, om deeze eeuwighe schandtvlek niet in 't oogh der gansche werelt te laaten staan; zoo zullen de Majestraat, Raadt, ende Leeden der stadt,* +22. *onderling handelen, om eenen gevoeghlyken voet te raamen, dien men hier in te houden hebbe, ter minste bezwaarnis der stadt*.

+*De geenen, die willen vertrekken langs de stroom, zullen, t'hunner reedelyke kosten, geryft worden, met scheepen, tot vervoering hunner persoonen,* +23. *huizgezinnen, en roerende goederen; mits dat zy genoeghzaame borghen stellen, voor het weederkeeren van de schippers en scheepen, die hun voeren zullen*.

+*De gevangenen, hebbende geen verding van haar ransoen gemaakt, zullen ter weederzyden ontslaakt worden, mits betaalende hunne kosten; uitgezondert de* +24. *Heer van Teligny, aan welken zyn' Hoogheit niet en magh roeren: doch zal zy wel zich te werke stellen, en allen goeden dienst tot zyne verlossinge doen, by zyne Majesteit, gelyk kennelyk is dat zy gedaan heeft voor den heere van La Noue, zynen vaader*.

+*Op voorschreeven voorwaarden, zullen die van Antwerpen, veirdighlyk, al het geschut, voorraadt en scheepen van oorlogh, toekoomende der stadt, stellen in* +25. *handen van zyn' Hoogheit, die voorneemt in stadt te verschynen, en aldaar, tot haare bewaaring, tweeduizent mann' te voet, en twee benden paarden te stellen, welke gehuist zullen worden ten minsten ongeryve van de burghers: beloovende zyn' Hoogheit, dat de zelve stadt, nocht met burgh, nocht met bezetting, zal bezwaart worden, zoo de Hollanders en Zeeuwen zich onder's Koonings gehoorzaamheit vlyen; maar, indien niet, in welken gevalle zy een' grenzstadt blyven zouw, zoo zal zyn' Hoogheit, by raadt en toestandt der Majestraat, en andren, gewoon oover zulke zaaken geroepen te worden, acht neemen op middelen, om haar te verzeekeren teeghens de listen en aanslaaghen des vyands; en, belangende 't krysvolk, zich vindende op den Brabantschen boodem; die van Antwerpen zullen verneemen aan de werken, zoo ras als de geleeghenheit zulx toelaat, dat zyn' Hoogheit haare soldaaten niet houdt om d'onderdaanen t'ooverlasten oft quellen, maar wel om te stryden, en het gerechtighe erfdeel des Koonings weeder te kryghen*.

+*Endtlyk, hoewel zyn' Hoogheit genoeghzaame reede zouw hebben, om een goedt deel der kosten, gedraaghen in 't uitvoeren van deezen aanslagh, te verhaalen* +26. *op de stadt; zy is echter te vreede, om te betoonen dat haar't bederf der zelve leedt waare, dat zy alleenlyk betaale vierhondert duizent gulden, om daar meede de soldaaten eenighzins te vernoeghen, oover't houden van zoo zwaar en lang een leegher: tot voldoening van welke somme haar reedelyke tydt zal gegunt worden, t'haaren meesten gerieve*.

+*Aangaande den Heer van Sant Aldegonde, naardien hy blyft by de begeerte van de zelfste zyde te volghen; men verstaat, dat hy zal belooven by eede, geene* +27. *waapenen teeghens den Kooning te draaghen, binnen den tydt van een jaar, naa den dagh deezes verdings*.

+*Alle welke punten geslooten en geteekent zyn, zoo wel by zyn' Hoogheit als by de gemaghtighden van Antwerpen: beloovende zyn' Hoogheit de zelve te doen* +28. *aanneemen, bevestighen, en goedt kennen, by oopene brieven, onder het eighe handtteeken en groote zeeghel zyner Majesteit, binnen vier maanden van deezen dagh af*.

Het onderschrift was ditte,

A L E X A N D E R.

Op orde van zyn' Hoogheit
Verreiken.
Philips van Marnix. Jan van Schoonhoove. Matthias van Lanoy. Cor-

nelis +*Pruinen. Philips de Landtmeeter. Hans de Weirdt. Aart Boudewyns. Jan Godyn. Jan Raademaaker. Harman van Doedenburgh. Jan Garyn. Willem van Meeroode. Andries Hessels. Louys Meegank. Adriaan Bardoul. Gilles Santyn. Willem van Schooten. Balthazar van Moucheron, in-plaats van Louys Malapert. Henrik van Erp. Dirk van Os*. Zwaaren +ondank, by zyn party, beging met dit verdragh de Heer van Aldegonde. Hebbende geschreeven aan de gemaghtighde Raadsluiden der. Staaten van Zeelandt, dat zy zyn huisvrouw en kinderen daar eerstdaaghs te verwachten hadden, dat hy ook zelf, met veele andren, gezint hunne toevlucht derwaarts te neemen, meende te volghen; kreegh hy tot antwoordt. *Men ried, nocht hem, nocht den zynen, zich daar te vertoonen; ten aanzien van 't quaadt gerucht, dat hem naaging. Indien eenighe vroomen begeerden oover te koomen, zy zouden aangenaam zyn*. Hy zond eevenwel zyn gemaalin, met de kinderen: dan vertoefde zelf noch een wyl, en pooghde zich te verschoonen, door brieven, die, in plaats van de smart met eenighe hoope oft troost te bestryken de Spaansche maght en Parmaas deughden ten hooghste verhieven; en, porrende driftelyk tot pais, met weêrsmaakelyk vertoogh van de zwakheit +en wanorde der bondtgenooten, de ongunst bet opstookten. Jaa 't liep 'er zoo hoogh meê, dat hem de vereenighde gewesten verbooden werden: waartoe wel yetwes helpen moght, dat Parma hem, niet de vier jaaren alleen, gelyk andren, tot verkooping zyner onroerende middelen, maar onbepaalt bezit der zelve, vergunt had. Aldegonde, niettemin, hoewel hy al eens beraaden was zyn geluk buiten 's Lands te gaan zoeken; +en een verdaadighschrift, van hem uitgegeeven, niet onweedersprooken bleef, nam naamaals de vrymoedigheit van in Zeelandt te verschynen. Daar werd hy in zyn huis gegyzelt: en de Staaten van 't gewest, als hy gehoor aan hun verzocht, weezen hem aan d'Algemeine: voor de welke hy zyn' ontschuldighing deed. Doch, nocht deeze, nocht de zeer eerlyke getuighenis, die zoo eerlyk een man als de Heer van la Noue van hem gaf, kon zoo veel niet uitwerken, dat men goedtvonde hem seedert in de regeering te gebruiken. Maar de Prins van Parma, hebbende, weinigh daaghen voor 't voltrekken des handels met Antwerpen, +het Gulden Vlies ontfangen, door handen van Graave Pieter Ernst van Mansveldt, eenen der oudste Ridderen van die orde; welke feest in de schanse by Kallo zeer prachtelyk gehouden werd; quam, op den zeevenentwintighsten van Oestmaant, met blaakende staatsi ter stadt in ryden. +Drie vaanen te paarde, twintigh te voet, eensdeels van Waalen, eensdeels van Duitschen, neevens hem, door de poort. De Majestraat ontfink hem met toedraght van treflyke eere, zoo by monde als by geschrift, en in schildery, op aanzienlyke zeegheboogh en. D'uitheemsche geslachten hadden, tot eighe kosten, verscheide timmeraadjen gesticht, en versiert met blazoenen, die op zyn' gloorie sloeghen: pooghende elke landaart, om strydt, hem, door bewys van vuurighe geneeghenheit en grootachting, te behaaghen. Een' geschipbekte zuil, opgerecht van de Genueezen, ter hooghte van twaalf roeden, met haaren voetstal, droegh des verwinners beeldt, gekleedt in krysgewaadt naa d'aalouwde wyze. Een vooghel Phoenix, der Portugeezen werk, zat op een nest, ryklyk gebouwt, in de Hooghstellerstraat, en bereikte bykans ter weederzyden de huizen met zyn' uitgespreide vlerken. De geestelykheit, weeder ingekoomen op den twintighsten, had reeds de hooftkerk gestoffeert van altaaren en allerley pronk van inboedel. Derwaarts nara de Vorst zynen wegh; en voorts als 'er Te Deum laudamus gezongen was, naa de markt, en van daar naa de Burgh, heerlyk toegerust om hem te huizen. Toen bewelkoomd' hem 't grof

+1585.

+*Ondank begaan van Aldegonde, met dit verding*.

+*Men verbiedt hem de vereenighde Landtschappen*.

+*Echter komt hy endtlyk in Zeeland, wordt daar in zyn huis gegyzelt: en sint nooit in de regeering gebruikt*.

+*Parma ontfangt het Gulden Vlies:*

+*Doet zyn' inridt tot Antwerpen*.

+geschut, meermaals gelost. Tot verscheide stonden van drie daaghen aan +elkandre, werden al de klokken geluidt. Op den achtsten van Herfstmaant verschiep hy de Majestraat; stelde, tot Burghermeesters, Heeren Eeverhart van der Delft en Adriaan van Heilsweeghe; eenighe ballingen in de Scheepenbank. De diensten, ontfangen van Henrik Tseraarts, Heere van Kouwestein, vergold' hy hem met het Markgraafschap des lands van Ryen, en Schoutampt der stadt. Thans deed hy al haar geschut naa de Burgh voeren, en het afgeworpen deel muurs der zelve weeder opmetsen. Dus ging, by mangel van in 't eerst eetwaaren genoegh op te +doen, en van daarnaa d'opgedaane raadighlyk te rekken, maar booven, al door meenighte van meesters, oft luchtighe luiden die ze speelden, een' stadt verlooren, daar, naa 't zeggen der geenen die 't wel behoorden +te weeten, eer ze beleeghert werd, alleenlyk voor de gemeene middelen van steete, vyftighduizent gulden ter weeke gebooden waaren; beloopende in 't jaar, tot hoogher somme, dan men den Hartoghe van Anjou, by 't verdragh van Bordeaux, tot onderhoudt des oorloghs, belooft had. Maar, 't geen'er de Staaten verlooren, won'er de Spanjaardt niet. Want, hoewel veele menschen, zich stellende tot blyven, 't Roomsche geloof aannaamen oft veinzden; hun getal was kleen, ten aanzien der geenen, die naa Hollandt, Zeelandt, Oostlandt, Duitslandt, Engelandt vertrokken, meêvoerende de neering, handtwerken, en hunnen rykdoom; eensdeels om vryheit van Godsdienst te mooghen genieten, eensdeels om de onvryheit der Schelde en des koophandels aldaar, zoo +lang als de Hollanders en Zeeuwen meesters te waater zouden blyven. Farneeze, anders, faalde niet het verdragh stips t'achtervolghen, en goede orde te houden. Eenen Roomsgezinden burgher, die, weedergekeert +uit zyn ballingschap, eenen andren uit ouwde wrok, met scheldwoorden had oovergehaalt, liet hy in hechtenis stellen, ende niet, dan op sterke voorbeede, en belofte van intooming zyner heevigheit, uitgaan. Zeeker soldaat, die zynen waardt, zonder reede, met vuisten geslaaghen had, bekoft het met den hals. Nu staat ons te vermelden, 't geene dat, noopende 't aanroepen der Engelsche Kooninginne tot hulp der vereenighde gewesten, zich heeft toegedraaghen. Naa dat men met beraaden, sint het midde van Grasmaant tot op den zesten van Zoomermaant, was beezigh geweest, beslooten d'Algemeine Staaten, gezanten heen te schikken, om die Majesteit tot aanveirding van de Hooghe Ooverheit onder billyke voorwaarden, oft van eeuwighe bescherming der landen, oft immers tot verleening van eenigh onderstandt, te +beweeghen. Tot deeze boodschap werden gekooren van Brabands weeghe, Jakob de Gryze, eertyds Hooghbaljuw van Brug, hoewel hy zich, met het belegh van Antwerpen, niet volkoomelyk gelast vond, ende daarom het verdragh, naamaals geraamt, niet onderteekende: van Gelderlands, Rutgert van Harsolt, Burghermeester tot Harderwyk: van Vlaandres, Noël van Caron, Heer van Schoonewal: van Hollands en Westvrieslands, Johan van der Does, Heere van Noortwyk; Joost van Menyn, * Loontrekkend Raadsman der stadt Dordrecht; Johan van Oldenbarneveldt, Loontrekkend Raadsman der stadt Rotterdam; Fransois Maalzon, Loontrekkend Raadsman der stadt Enkhuizen: van Zeelands, Jakob Valk, Raadsman van Staate: van Uitrechts, Paulus Buis, wylen *Voorspraak van Hollandt: van Vrieslands, Jelgher van Teitsma, Raadsman van Staate, Hessel Aysma, * Raadshooftman; en Laas Jongema. Welke Heeren, t'scheep gegaan op den achtienden, ook, gelyk laastmaals de gezanten naa Vrankryk, zwaare teeghenspoedt op de reiz' hadden, wordende tweewerfs gedwongen weederom in te loopen: als oft

+1585.

+*Hy verschept de Majestraat.*

+*Doet de burgh weeder opbouwen.*

+*Vyftigh duizent gulden, ter weeke, gebooden voor de gemeene middelen van sleete t'Antwerpen, eer het beleeghert werd.*

+*Vertrek van koopluiden.*

+*Goede orde gehouden van Parma.*

+*Gezantschap der Staaten aan de Kooninginne van Engelandt.*

*Pensionaris.

*Advocaat.

*President.

+d'een' en d'andre bezending geschiedt waare teeghens 't behaaghen des heemels, die de vereenighde Landschappen hoeden wilde van in uitheemsche handen te vallen. De Kooningin, hierentussen, hoewel zy, door vertooning van zonderlinge zucht tot der Landen behoudenis, hun te mildelyk ontmoet was om met goedt aanzien te deizen; deed, kryghende de zaak naader in 't oogh, ook naader ooverleggen, by de luiden van +haaren Raade, wat zy te doen oft te laaten hadde. Hier op ontstonden verscheide meiningen. Eenighen lieten zich dunken, *'T zouw bespottelyke slechtigheit zyn, zoo schoon' een kans te verkyken. De Spanjaardt, +met booven recht den meester te maaken, had de Vereenighde Landen hunn' eighe meesters gemaakt. Zy vermoghten dan eenen Heer naar hunne geliefte te kiezen. En haare Majesteit zouw, in 't aanveirden van 't Hooghgezagh oover hen, de eerste niet weezen. Had niet de Hartogh van Anjou het eens gedaan met der daad? ende noch eens met den wil, de Fransche Kooning, zyn broeder? De Spaansche, buiten twyfel, zouw zich des bitterlyk belghen. Maar wat lagh 'er doch aan? Had hy niet altyds zyn quaadst gedaan, met styven der Yeren in hunne opstendingen, met brouwen onraadt in Engelandt, met draaghen der Schotsche Kooninginne in haar ongelyk? Hem bezat reeds een haat zoo heet, een' staatzucht zoo woest, dat elk van beide genoegh was om vastelyk te doen gelooven, dat hy de Engelsche nemmer verschoonen zouw, dan by mangel van maght. Tot deeze te koomen dat moest men hem beletten. En om 't hem te beletten, geen wisser wegh, dan aan de Engelsche waaterkraften de Hollandsche en Zeeuwsche te hechten, eer hy ze dwonge de zyne te sterken, en hunne haavenen, zoo geleeghen om Engelandt te bespringen, in zyn geweldt kreeghe*. Andren zeiden +hier teeghens: *Men gaave 't den naam dien men wilde; der Staaten bedryf was kenlyke weederspannigheit. Wen Kooning Philips, gelyk teeghens de waarheit werd voorgewendt, de voorrechten der Neederlanden al verkort hadde, zoo waare hy noch daarom van de Vorstlykheit niet vervallen. En, oft schoon eenighen meenden, dat men daar oover, voor een' wyle, tot dat hy zyn' misdaadt gebeetert hadde, d'onderdaanigheit schorsen moghte; andren oordeelden nochtans, volghends het Goddelyk recht, 't welk voor 't menschelyk ging, dat men, enkelyk om des gewisses wil, gehoorzaamheit aan de Hooge maghten, als ingezet van Gode, bewyzen moest. D'Almooghende had aan haar 't opperste oordeel oover de onderzaaten gestelt; hun de gloori van 't achtervolghen haarder gebooden gelaaten. Om goede had men te wenschen; allerlei Landsheeren te dulden. Die gewesten waaren den Kooning van Spanje, niet door keur des volx, maar door erfenis, opgekoomen. Ook hadden zy, van zyne voorzaaten, hunne vrydoomen verkreeghen, en de zelve verbeurt met Majesteitschendery, begaan in 't aaneemen der waapenen teeghens hem. De verzoekers der bescherminge waaren meestendeels luiden van zeer geringe stof, die zich slechts met den tytel van Staaten vermomden. Best zoude, daarom, de Kooningin zich voortaan niet mengen in de dingen van Neederlandt; maar pooghen haar eighen Ryk te versterken; de vroomen, door haar' aangeboore goedertierenheit, meer en meer te verplichten; de boozen in te toomen; haare schatkaamer te vullen; een treflyke vloot toe te rusten; de grenzen teeghens Schotlandt wel te bezetten; en d'ouwde krystucht haares volx te doen onderhouden. Dan waar Engelandt onwinlyk, veiligh van alle kanten, en een schrik zyner vyanden. Voor yemandt, die tussen te maghtighe gebuuren zat, geen middel zoo getrouw als dit, om hen hunne handen te doen t'huis houden. Want yder wachtte zich wel van de geenen te terghen, dien hy 't, nocht aanrykdoom, nocht aan krachten, nocht aan goede geneeghenheit hunner gemeente, nochte aan wil oft wakkerheit tot weêrwraak, zagh faalen. Daarenteeghens, losse loosheit was het, dat*

+1585.

+*Beraading der Kooninginne*.

+*Aanraading*.

+*Afraading*.

+*yemandt, om een oorlogh af te wenden, zyn geldt, zyn' soldaaten, in een' zaake hem niet raakende, voor berooide Vorsten oft volken, onderzaaten van andren, ging spillen, die, indien men hun, in hunne noodt, geschaapen eeuwigh te duuren, niet gestaadelyk 't hooft ophielde, uit armoe voor zich zelve zouden zorghen; oft, indien men ze, by geluk, eindtlyk eens van hunnen last verloste, uit weelde de weldaat in den windt, het oogh op eighe baat slaan, en hunner verlosser met den nek aanzien. Zoo hadden, eertyds de Borgonjers, in 't verbondt teeghens Vrankryk, en zeedert de Onroomsgezinden aldaar, der genooten bystandt met ondankbaarheit vergolden; en de Engelschen, t'hunner schaade, geleert, dat, die de verkleumde slang in den boezem stooft, thans een venynighe beet, van de verwarmde, tot zyn loon kryght*. Naa de eerste deezer voorstellingen, gelyk doorgaands naa de geene die moed en hoope van aanwas laaten uitkyken, luisterde 't meeste deel der vergaaderinge met gunstighen yver: naa de tweede, met arghdenkende opmerking, als oft ze naa zucht tot den Spanjaardt gerooken hadden. En de toestemmers werden, niet duisterlyk, voor zyne partylingen, en bloode, vuidighe menschen, gescholden, door de luiden van oorlogh, die hun des bitteren ondank wisten. Hier toe geviel 't, dat men'er tyding kreegh, hoe Philips, in Spanje, niet alleen de Hollandsche +en Zeeuwsche, maar ook de Oostersche, Hooghduitsche, en Engelsche scheepen, bekommerde. Een, toebehoorende, zeekeren Londschen Alderman, 't welk, als de rechter van Biscaye, onder schyn van als vriendt het te koomen bezightighen, het trachtte geweldigherhandt te bemaghtighen, van ontrent vyftigh die hem volghden, twintigh mannen had afgemaakt, eenighen in 't waater doen springen, braght de rest, en den rechter zelf, met zynen lastbrief, oover. Waar door het gevoelen van de aanraaders der paisbreuke te meer aanziens verworf, en tot schoore 's gemeenen volx geneeghenheit, die by voorzightighe Vorsten altyds +van groot gewight is. Ook volghde daar op, dat desgelyx alle scheepen, goederen, en persoonen der Spanjaarden en Neederlanderen, die hunne zyde hielden, in Engelandt beslaaghen werden. Ten laatste quaamen daar, op den zesten van Hooymaant, de Staatsche gezanten. Op den neeghenden gaf hun de Kooningin gehoor: doende Menin het vertoogh, met aanmelden, hoe de Staaten, zorghvuldigh voor de behoudenis van 't waare geloof, tot haar, die te rechten den tytel van diens beschermster voerde, hunne toevlucht naamen, om zoo wel een' eeuwighe slaaverny der ziele als des lichaams t'ontgaan: hoe haare Majesteit, aanveirdende +de vereenighde gewesten, zich in 't volle bezit van de heerschappye der zee, haare onderdaanen in onsteurlyke veiligheit zouw zetten: voorts met woorden weinigh verscheelende van de geene, die Leoninus by den Kooning van Vrankryk gebruikt had. Hy eindighde zyn zeggen met ooverleevering der punten, waar op zy gebeeden werd de Hooghe ooverigheit t'ontfangen. Elizabeth, gelyk haar de tong wonder wel hing, om de invallen van den geest met aardigheit van taale +te uiten, bedankte hen ooverheuschelyk, voor zoo een' perle, als het was aan haar' Kroon, dat men haar allereerst, en voor 't beroepen des Hartoghen van Anjou, booven alle mooghentheeden der werelt verkooren had, om haar tot de vorstlykheit der landen te noodighen. Waar door zy zich verplicht kende de handt aan hen te houden, t'haaren uitersten aadem toe. Zy zoude dien van haaren Raade de punten t'ooverweeghen geeven, ende zien, wat daarop, behoudens haare eere, gedaan konde worden; zonder 't antwoordt te verwylen, gelyk hun elders weedervaaren was. Sint quaamen de gezanten meermaals in gesprek met de achtbaarsten van den Raadt, en stonden ernstelyk aan, om, voor eerst,

+1585

+*Bekommering van Hollandsche, Zeeuwsche, Oostersche en Engelsche scheepen in Spanje*.

+*Bekommering daar teeghens der scheepen van de onderzaaten des Spaanschen Kooninx in Engelandt*.

+*Voorstel der Staatsche gezanten aan de Kooningin*.

+*Haar antwoordt*.

+gerieft te worden met vier of vyfduisend mann', te besoldighen by de Kooningin, en te gebruiken tot ontzet van Antwerpen, neevens tweeduizent andre, die d'ooverste Norrits, met verlof van haare Majesteit, uit en tot laste der Algemeine Staaten, lichtte. En als Norrits noodigh vond, om de verlossing der stadt wis te neemen, noch daarenbooven twaalf oft vyftienhondert knechten te werven; zoo beloofden zy gezanten, den Raadt van Staate, daar toe te bewillighen, en ooverquaamen met hem noopende de penningen, te besteeden aan de werving. 'T leed +eevenwel aan tot op den tweeden van Oestmaant, Engelschen styls, eer dat men hun, van bystandt yet eighentlyx toeleide. Toen werd'er verding gemaakt. *Dat de Kooningin, om Antwerpen t'ontslaan van 't beleg, zouw vierduizent knechten aanneemen, ooverzeinden, en onderhouden drie maanden lang: van de penningen, daar toe verschooten, voldaan worden, drie maanden naa 't ontzet; ofte, zoo dat niet gelukte, een jaar naa den dagh der monsteringe: immiddels de steeden van Sluis en Oostende in haar gewoudt hebben*. Het aanbodt der Hooghe Ooverigheit sloegh ze eindelyk af. Immers zoo luttel lustte 't haar, zich aan een' eeuwighe bescherming der landen te vertuyen, die van gelyken last en minder luister zoude weezen. +Dies begon men te handelen op zeekere hulpe, die, zoo lang als het oorlogh, te duuren hadde. De gezanten verzochten, op onderpandt van den Briel en Vlissinge, tienduizent man te voet, tweeduizent te paarde; doch daalden allenskens tot op de helfte; aan 't bedingen van welk getal ten minste, booven 't geene dat tot de bezetting der twee voorzeide steeden vereischt werd, zy, by hunne lastbrieven, gebonden waaren. De Engelschen booden vierduizent knechten met vierhondert ruiters. Ende mits de Kooningin plat uit weigherde hoogher te koomen, zoo naamen de gezanten dit aan, onder besprek van indien de Staaten daar in bewillighden. +Hier af werd een bescheidt gemaakt, dat op deezen zin uitquam.

+1585.

+*Verding met de Kooningin, dat zy vierduizent knechten verschaffen zoude, om Antwerpen t'ontzetten.*

+*Zy weighert de Hooghe ooverigheit der Landen; ook de eeuwighe bescherming aan te neemen.*

+1.

+*De Kooningin zal, ten behoeve van d'Algemeine Staaten der vereenighde Neederlanden, booven zeeven hondert, te gebruiken tot bezetting der plaatsen van onderpandt, terwyl men daar oorloght, onderhouden, vier duizent mann' te voet', en vierhondert te paarde, onder eenen Ooverste van naame, aanzien, en den waaren Christelyken geloove*.

+*Handeling op hulpe, die zoo lang duuren zouw als 't oorlogh.*

Wen de Landen in vreede gestelt zyn, zullen zy, binnen twaalf maanden +daar naa, weeder te berde brengen de penningen by haar verschooten in 't +eerste jaar, en voorts de reste binnen vier achtervolghende jaaren, by gelyke deelen.

+2.

+*Verding geslooten met de Kooningin.*

Tot verzeekering voor de betaaling, zullen de Staaten, binnen een' maant +naa 't voltrekken deezes verdraghs, stellen, in handen van Ooversten, te maghtighen by haare Majesteit, de stadt Vlissingen met het Slot Rammekens in Walchere, en de stadt Briel met de twee sterkten daar toe behoorende, in Hollandt; omme voor haar gehouden te worden, tot dat haar 't geleende geldt ten volle zy goedt gedaan binnen de stadt van Londen: ende zal ook een deel der voorzeide vierduizent knechten en vierhondert ruiteren mooghen dienen, tot bezetting van eenighe andre plaatsen der vereenighde gewesten, zoo de Staaten zulx, tot onderhouding van de rust en eendraght der zelve, raadzaam vinden, ende aan haare Majesteit oft haaren Algemeinen Ooversten verzoeken.

+3.

+*De plaatsen van onderpandt hebben voorzien te blyven van geschut en andre krysbehoeften, in zulker gestalte als d'Algemeine Ooverste haarer Majesteit verstaan zal tot de bewaarnis noodigh te weezen: mits dat men alles behoorlyk aanteekene, om daar af naamaals te mooghen verantwoorden*.

+4.

[+] *Uit de gemelde steeden en sterkten, zullen der Staaten bezettelingen, doch geen' andre luiden van soorte, die daar woonen en van der Wet zyn, vertrek-* [+]5.

ken; [+] *op dat de Ooversten haarder Majesteit daar mooghen gebieden, in 't geen de behoudenis der plaatsen raakt, zonder zich in 't stuk der burgherlyke regeeringe te steeken.* [+]1585.

[+] *De Ooversten en soldaaten, daar leggende, zullen geenerley verstandt, onderhandeling, oft gemeenschap houden met den vyanden der Staaten, nochte gedooghen dat zulx door andren geschiede; maar, naar geleeghenheit, hun pooghen te krenken, en, booven al de plaatsen wel te bewaaren.* [+]6.

[+] *De voorzeide plaatsen zullen, geduurende 't pandschap, begreepen blyven onder d' Algemeine vereenighing, en onder de bezondre van haare gewesten, voor zoo veel als aangaat den burgherlyken standt, de voorrechten, wetten, vrydoomen, gewoonten, en andre dingen, niet raakende de verpanding: zal meede, aan der Staaten Amptluiden en Majestraaten, staan het beleidt van de zaaken der zelve plaatsen; zonder dat zy, oft haare burghers oft inwoonders, zullen mooghen bezwaart worden met eenighe opstellingen, beeden, oft andre lasten, van weeghe haarder Majesteit oft haarder krysluiden.* [+]7.

[+] *Haare bezettelingen zullen gehouden zyn tot betaaling der tollen en opstellinghen, gelyk andre elders leggende: mits dat men hun van nu voortaan, met geen' nieuwe opstellingen bezwaare, buiten verlof van den Algemeinen Stadthouder haarder Majesteit, oft van den oppersten Veldtheer.* [+]8.

[+] *Op dat de burghers en inwoonders der voorzeide plaatsen geenen ooverlast van de soldaaten koomen te lyden, by gebrek van goede orde en behoorlyk onderhoudt, zal haare Majesteit zorghe draaghen voor de betaaling, en 't betrachten der krystucht: ook zullen zy, nochte de handelende man aldaar, gemoeit worden om eenighe voldoening van 't geene, waar toe zich de Staaten oft Landschappen, by dit verdragh, verbinden; mits dat zy, van hunner zyde, 't geene doen, waar toe elk in 't bezonder, voor zyn eighen hooft verplicht is.* [+]9.

[+] *Naa 't betaalen der geleende penningen aan haare Majesteit oft haaren naazaat, zal men de boovengenoemde steeden en sterkten, met al 't geschut, ende krysbehoeften, niet verbeezight in 't beschermen der plaatsen, aan de Staaten voorts weeder ooverleeveren, ende geenszins aan de Spanjaards, oft andre hunne vyanden, nochte aan eenighen andren Vorst.* [+]10.

[+] *De Ooversten, aldaar gestelt uit naam der Kooninginne, zullen, aan haare Majesteit, samt aan de Algemeine Staaten, trouwe zweeren, en de plaatsen te verdaadighen, en te behouden by den waaren Christelyken Godsdienst, gelyk die jeeghenwoordelyk, zoo in Engelandt als in de Neederlanden, geoeffent wort; ook dit verding t'achtervolghen ende te doen achtervolghen, zoo veel als hun toestaat: de Hopluiden, Bevelhebbers, en soldaaten, hebben den zelven eedt te doen, ende voorts van gehoorzaamheit aan hunne hoofden; gelyk ook de burghers en inwooners den eed van getrouwigheit aan haare Majesteit.* [+]11.

[+] *Het krysvolk, te velde leggende, zal men herberghen en spyzen voor eenen reedelyken prys, ende niet bezwaaren met eenighe tollen op eetwaaren oft andre nooddruft; maar in alles handelen gelyk andre soldaaten van d' Algemeine Staaten.* [+]12.

[+] *Aan de Ooversten zal men, t'elker maant, betaalen de soldy van 't volk, geleidt van haare Majesteit in de voorschreeve plaatsen; mits dat het getal van die niet grooter zy, dan van de voorighe gewoonlyke bezettingen, daar onderhouden zes maanden voor de ooverleevering; zonder dat men nochtans, indien 't met de betaaling acht oft tien daaghen langer aandraaght, daar oover berispt warde.* [+]13.

+*Den Ooversten en bezettelingen warde toegelaaten de vrye oeffening van den Godsdienst, althans bevestight in Engelandt, en hun, te dien einde, in elke stadt een kerk toegevoeght.* +14.

+*De bezettelingen heeft men te handelen, gelyk de voorighe zyngehandelt ge-* +15.

weest, [+]*zoo aangaande de huizinge, als de mondtkost: ende zullen de Staaten orde stellen, dat zy de eetwaaren tot reedelyken pryze mooghen bekoomen, gelyk de burghers en inwooners: ook zal men hun voorzien van buskruidt, lonten, koegels, gelyk men de voorighe voorzien heeft, en de soldaaten, leggende in andre plaatsen der gemelde landen, gewoon is te voorzien*. [+]1585.

[+]*Het staa haarder Majesteit vry, in den Raadt van Staate te stellen, booven haaren Algemeinen Stadthouder, noch twee haare onderdaanen, luiden van soorte, en van den voorzeiden Godsdienst; ook, in den krysraadt, wen 't noodigh zy, te brenghen alle zoodaanighe, als haar Algemeine Stadthouder, naar eisch van zaaken, daar toe zal bequaam vinden: ende zullen de Hoofden van de bezettingen der voornoemde steeden vryen toegank hebben ten Raade van Staate, als zy 't voor oorbaarlyk aanzien, om eenighe zaaken, belangende den dienst van haare Majesteit oft de bewaarnis der plaatsen hun toevertrouwt, voor te draaghen; zonder nochtans daarom geacht te worden voor Leeden van dien Raadt*. [+]16.

[+]*Haare Algemeine Ooverste zal, met den Raadt van Staate, vermooghen, de misbruiken, in 't stuk der* [*] *opstellingen, en zaamelingen van gelde, te richten, en 't oovertal van Bevelsluïden af te snyden; ook de penningen te doen besteeden ten meesten oorbaar der gemeente, teeghens den vyandt, zoo wel ter zee als te lande*. [+]17. [*]Imposten.

[+]*De zelve haare Ooverste en de Raadt van Staate zullen de misbruiken van de munte der voornoemde Landen beeteren, ende de penningen, brengen tot minder en behoorlyk getal: ook zullen de* [*] *soorten der voorzeide penningen, oft andre daar gank hebbende, niet mooghen worden verhooght tot meerder prys, buiten verlof van haare Majesteit oft haaren Algemeinen Ooverste*. [+]18. [*]Specien.

[+]*De Kooningin oft haar voorzeide Stadthouder van haarent weeghe, gezaamentlyk met den Raadt van Staate, zal bevorderen, dat de regeering in haare voorighe achtbaarheit herstelt warde; dat men ook de krystucht verbeetere en op 't ernstighste onderhoude: welke althans beide zeer vervallen zyn, door de gelykheit der maght van de regeerders, en door vermengeling der Raaden*. [+]19.

[+]*De voorzeide Ooverste, met den Raadt van Staate, zal voorzien op alles, dat de gemeene welvaart raakt: welverstaan, dat hy niets doe oft vernieuwe tot hinder van den gemelden Godsdienst, oft van de Hoogheeden, wetten, voorrechten, gewoonten, vrydoomen, keuren, en de ordeningen der Staaten, gemeenten, gilden, oft inwoonderen van de zelve landen, in 't gemein oft bezonder*. [+]20.

[+]*De voorzeide Staaten zullen in 't gemein oft in 't bezonder, met den vyandt niet handelen, zonder weeten en bewillighing van haare Majesteit; nochte met eenighen Vorst oft uitheemsche mooghenheit, buiten kennis van haar oft haaren Algemeinen Stadthouder*. [+]21.

[+]*Ook gelieve haarder Majesteit, met den Kooning van Spanje, oft andren vyandt der Staaten, niet te handelen, van eenighe zaaken, roerende den staat der vereenighde gewesten in 't gemein oft bezonder, buiten raadt en toestandt der Algemeine Staaten, wettelyk daar op beroepen*. [+]22.

[+]*De aanneeming, ook de betaaling van al het uitheemsch krysvolk, noodigh tot de bescherming der Landen, zal geschieden door den voorschreeven Stadthouder en den Raadt van Staate, met bewillighing der Algemeine Staaten*. [+]23.

[+]*By afsterving oft verandering van eenighen Ooversten der gemelde Landen oft hunner grenzsteeden, zullen de Staaten van 't gewest, daar zulx voorvalt, twee oft drie persoon van soorte, en van den voorschreeven Godsdienst, noemen: uit* [+]24.

welke de zelfste Stadthouder en Raadt van Staate, eenen hebben te kiezen en te stellen.

[+]*Wanneer de Kooningin scheepen ter zee zeindt, tot de gemeine bescherming*, [+]25.

+*in geval dat de vyandt eenighe vloot, in de engte tussen Vrankryk en Engelandt, oft tussen Engelandt en Neederlandt braghte, zoo zullen de Staaten eeven veel scheepen uimaaken als haare Majesteit: welverstaan, als het getal en 't bekostighen der zelve niet gaa booven 't bestek, baarder Majesteit aangebooden, uit naam des Prinsen van Oranje, Hooghloflyker gedachtenisse, door den Heer Deyer, in 't jaar vyftienhondert vierentachtentigh; 't en waare dat de noodt meer vereischte, en de Staaten het draaghen konden: welke scheepen zich voeghen zullen by de geheele vloot, die te staan heeft onder 't gebiedt des Ammiraals van Engelandt: doch zullen de buiten, onder de Amptluiden van haare Majesteit en de Staaten, gelyklyk gedeilt worden, naar gelang van de kosten, by elke zyde gedaan*. +1585.

+*De scheepen van de Kooninginne zullen altyds vrye in- en nitvaart mooghen hebben, tot alle haavenen ende gaaten der voorzeide Landen, ende aldaar geryft worden van eetwaaren tot reedelyken pryze: ook zullen weederom de oorloghscheepen der zelve Landen gelyke vryheit en ge voeghlykheit, in Engelandt en d'andre Kooninkryken haarder Majesteit, genieten*. +26.

+*De geschillen, die tussen de voorschreeve Landen, oft eenighe steeden der zelve, moghten koomen te ryzen, zullen, zoo zy door gewoonlyken wegh van rechte niet zyn needer te leggen, aan haare Majesteit, oft haaren Algemeinen Stadthouder, gestelt worden, en beslecht by haar, oft hem en den Raadt van Staate, binnen de vereenighde Landtschappen*. +27.

+*Men laate den onderdaanen haarer Majesteit toe, hunne paarden, gekoft in de voorzeide gewesten, naa Engelandt oover te scheepen, des zullen zy de gewoonlyke gerechtigheeden betaalen, en de paarden van daar niet elwaarts vervoeren mooghen*. +28.

+*De onderzaaten haarer Majesteit, die van 't getal oft lichaam des voorschreeven onderstands zyn, zullen, wen zy begeeren weeder naa Engelandt te keeren, vryelyk mooghen heenen gaan, zonder anderen verlof, dan vryereizbrief onder handtteeken en zeeghel van haaren Algemeinen Stadthouder: mits dat het getal haarder krysluiden vol blyve, en de +Staaten niet zullen gehouden zyn, eenighe onkosten te draaghen, van 't lichten +en ooverscheepen der geenen, die gebraght worden om de plaatsen der afgedankte te vullen*. +29. +30.

De Algemeinen Ooverste, de Hoofden, Kornellen, Amptluiden, samt alle andre soldaaten en der Kooninginne, zullen doen den gewoonlyken eedt, +als te voore gedaan is, aan de Staaten der Landen: onverkort hunne plicht van hulde aan haare Majesteit.

+*De Gezanten vertrekken op vier naa*.

+*De Kooningin, op de tyding van Antwerpens oovergang, vermeerdert het getal der hulpelingen, tot op vyf duizent te paarde*.

Hier op naamen de gezanten hun afscheidt, en trokken, om het verding by hunne meesters te doen bevestighen, naa huis; uitgezondert Noordwyk, Valk, Buis en Aisma. Deeze, blyvende noch in Engelandt, braghten, met hulp der ongelukkighe tydinge van Antwerpens val, zoo veel by de Kooningin te weeghe, dat zy haaren bystandt vermeerderde, eerst tot op het getal van vyfduizent knechten, daarnaa ook van duizent ruiters, te houden, booven drie vendels, elk van hondert en vyftigh koppen, om de stadt Briel met de twee daar bygeleeghe schansen, in Hollandt te bewaaren; en zeevenhondert mann'ten behoeve van Vlissinge en Rammekens, in Zeelandt: mits dat men haar toestondt, in elk der andre gewesten een' stadt oft sterkte te kiezen, en met Engelsche knechten uit de vyfduizent +te bezetten. Al 't welk d'Algemeine Staaten aannaamen en inwillighden, verlydende daar af, op den tweeden van Wynmaant, een bescheidt, dat ook by haaren Ambassadeur Davidson, herwaarts gezonden om de bekrafting des verdings te vorderen, onderteekent werd. Tot gedenkenis van dit verbondt, sloeghen de Zeeuwen eenen penning, waarop ter eene zyde

+*'T verding wort bevestight by d'Algemeine Staaten*.

+'t waapen van dat gewest stondt, een Leeuw, ryzende uit de zeebaaren, +en dit byschrift; *Luctor & emergo:* Ik worstel en koom op: ter andre zyde de waapenen der steeden, en *Authort Deo, favente Regina:* Door aanleg Gods, en gunst der Kooninginne. Zy deed een verdaadighschrift +drukken, meldende, *Dat de ouwde verbintenissen, niet alleen tussen de Engelsche Kooningen en Neederlandsche Vorsten, maar ook tussen de volken, geestelykheit, Aadel, en steeden, van weederzyden, tot onderlinge vrundschap*, +*gemaakt waaren. Hoe de Spanjaards, met onmenschelyke wreetheit, de Neederlanders geplaaght hadden, ook verscheide scheimsche aanflaaghen ontworpen oft gequeekt, tot verstooring van haaren Staat; onaangezien de vlyt by haar aangewendt in 't arbeiden tot pais, en 't verhinderen +van eenen volkoomen afval der Landen. Waar oover zy behoorlyk vond den Algemeinen Staaten de handt te bieden; enkelyk op dat de Neêrlanders hunne voorighe vryheit genieten moghten zy met haare onderdaanen in veiligheit zitten, en de koophandel, tussen de twee volken, veiliglijk gedreeven worden*. Teffens om den Spanjaardt werk te geeven, eer hy haar t'haarent bezochte, zond ze Fransois Draak voor Ammiraal, Christoffel Carlile voor Ooverste te lande, met een' vloot van eenentwin tigh scheepen, daar drieëntwintighhondert vrywillighe soldaaten en bootsluiden op waaren, naa Westindie. Als die van Hamburgh vernaamen +dat het verdragh volraamt, en deeze togh op handen was, schreeven ze aan de Kooningin, om toezeg te verwerven, dat haare scheepen den hunnen +de Spaansche vaart niet beletten zouden. Waar op zy tot antwoordt kreeghen, dat haare Majesteit niet verstond haaren ouwden bondgenooten, zoo de pais bestonde, in het dryven des koophandels, eenighe verhindering te doen: maar, ingeval van oorlogh met Spanje, hoopte zy, dat men haar geen' toelaating van kooren en krysgereedschap derwaarts te voeren, tot naadeel van haaren Staat, zoude willen verghen. Ende, als echter de Henzesteeden zich niet onthielden van graanen, waapenen, +buskruidt, en diergelyke behoeften naa Spanje te zenden, zoo werden verscheide haare scheepen, in den jaare vyftienhondert neeghenentachtigh, van de Engelschen aangetast en verbeurt gemaakt. De Prins van Parma, terstondt naa 't voltrekken des handels met Antwerpen, deed, in etlyke Staatsche steeden, brieven van eenen zelven inhoudt strooyen, waar by hy ze, zoo met glimpighe aanbiedingen, als vertoogh van de machteloosheit haarder partye, pooghde t'hemwaarts te lokken. Doch, in Hollandt, werd'er, dat men weet, niet gevonden dan een ter Goude in 't Tolhuis: den welken, gedaghteekent den achtienden van Oestmaant, +de Wethouders eerst den derden van Wynmaant, in der Holland sche Staaten vergaadering braghten. Voorts rustte hy toe om Berghen op Zoom te beleegheren: maar, verstaande dat de Steêvooghdt Market lucht daaraf had, en geschikt goeden voorraadt van mondt en oorlogh in te kryghen, +liet dit voorneemen vaaren. Ook waaren deEngelschenu aan 't ooverkoomen, zyn' ruitery merklyk gezwakt; en de lyftoght zeer schaars aan zyne zyde, inzonderheit het kooren. En d'Algemeihe Staaten aangeport van Graaf Maurits en den regeerenden Raadt, deeden, door den zelven, volghends besluit by hen genoomen den achtentwintighsten van Oestmaant, om deeze schaarsheit meer te scherpen, allen uitvoer van spyze verbieden. Doch de Staaten van Hollandt vonden hierinne zwaarigheit, en beslooten op den achtsten in Herfstmaant, het zeinden van allerley waaren, behalven graan, botter en kaaz, uit dien geweste, naa Breeme en opwaarts naa Ooste, toe te laaten: mits borgh gestelt wierde voor den haaring en 't zout, dat des niet naa den vyandt zouw gaan. Ook gaaven d'Algemeine Staaten den voorzeiden Raade last om

+1585.

+*Zeeuwsche gedenkpenning*.

+*Verdaadighschrift der Kooninginne*.

+*Zy zeindt een' vloot naa West-Indie*.

+*Die van Hamburgh verzoeken aan de Kooningin, dat hun de Spaansche vaart niet belet warde*.

+*Haar antwoordt*.

+*Parma lokt de Staatsche steeden, door aanminnighe brieven, die hy doet strooyen*.

+*Hy denkt Berghen op Zoom te beleggen: maar laat het, op kundtschap dat de sladt wel voorzien was*.

+*Schaarsheit van kooren aan zyn zyde*.

+*Alle uit voer van spye verbooden by d'Algemeine Staaten: waar inne Hollandt zwaarigheit vindt, en andere orde stelt*.

+etlyke vrybuiters aan te neemen, die den toevoer naa 's vyands landen te +beletten hadden, en de lorrendrayers (zoo noemde men de geenen die ter sluik yet derwaarts braghten) aan te haalen. Maar de regeerders van Dordrecht, daar het der burgherye verdroot, mits men de stroomen opwaarts aan niet bevaaren moght, zonder neering te zitten, terwyl de zeesteeden +de haare hielden; verzochten aanstendighlyk een' algemeene sluiting. Dies beschreef men de Staaten van Hollandt weederom, teeghens den zeevenentwintighsten, voor middagh, op verbeurte der stemme. Als derhalven een Burghermeester, en vier Raadspersoonen, gemaghtight by die van Amsterdam, op den zesentwintighsten naa den Haagh vertrokken waaren, kreegh * d'Ontfanger der geleigelden schryven, gedaghteekent den drieëntwintighsten, by 't welk hem, van Graave Maurits +en de regeerenden Raadt, op hooghe peenen verbooden werd, eenigherley eetwaaren uit den Lande te laaten gaan. Waar oover die van Amsterdam, daar een' groote meenighte van gelaade scheepen zeilreedt lagh, hunnen gemaghtighden aanschreeven, dat zy alle vlydt, by zyn' Genaade en den voorzeiden Raadt, hadden aan te wenden, ten einde het verbodt, als gedaan teeghens 't besluit van den achtsten, weederroepen wierde. Doch, hoewel zy vertoonden, dat het verhinderen van de reize der scheepen, die verscheide toagelaate koopwaaren in hadden, en voor den winter het kooren uit Ooste herwaarts te brengen, de Landen niet alleen met onbenoeghen van den Deenschen Kooning en andre Mooghentheeden; maar ook met groote dierte, dreighde: men zette hen af, met zeggen dat de zaak niet aan den Raadt, maar aan d'Algemeine Staaten stondt, alzoo t'hunner begeerte 't gemelde schryven aan den Ontfanger was afgeveirdight. De gemaghtighden antwoordden; dat het enkelyk uit naame van den Raadt sprak; waar oover zy zich aan niemandt anders richten konden: en, als men hun echter aan d'Algemeine Staaten wees, verklaarden, dat, by weighering, de regeerders van Amsterdam zelf zouden moeten orde stellen op het uitvaaren der scheepen, volghends 't besluit van den achtsten; naar 't welk de Staaten van Hollandt den Ontfanger, die hun alleenlyk by eede verplicht was, meede by zendbrief, op zwaare straffe bevoolen hadden zich te schikken. Thans vervoeghden zy zich by de gemaghtighde Raadsluiden der Hollandsche Staaten, en verworven aldaar nieuw schryven, waar by d'Ontfanger belast werd, de scheepen te laaten vettrekken. Want, onder der Algemeine Staaten besluitingen van den driëntwintighsten en van etlyke daaghen te voore, bevond men van 't voorgewende begeeren niets te boeke: maar wel, dat Meetkerke, van wien, in den Raadt van Staate, het woordt teeghens d'Amsterdamsche gemaghtighden gdvoert was; ten voorzeiden daaghe, neevens andre zyne amptgenooten, in de vergaadring der Algemeine Staaten, oover groote noodt van gelde geklaaght +had, en voorgeslaaghen van eenigh zout uit den Lande, en eenighe laakenen naa Antwerpen, te laaten gaan, waar af groot geldt zoude koomen. Jaa 't bleek, dat het verbodt, nocht aan de oorloghscheepen, op de wacht leggende, nocht aan eenighen Ontfanger van geleigelden erghens in Hollandt gedaan was, dan alleenlyk t'Amsterdam. Dies niet teeghenstaande, onderwonden zich, zonder hunne Majestraat daar in te kennen, de Burgherhopluiden van Uitrecht, op een zweevend gerucht, oft argh aangeeven van eenighe uitheemsche, onrustighe geesten, den Algemeinen Staaten, en den Raadt van Staate, door afgezonde luiden, aan te dienen. *Dat hun ter ooren gekoomen was, hoe zeeker koopman, lidt der Amsterdamsche regeeringe, zich niet geschaamt had, aan den Raadt te verzoeken, dat dien van Amsterdam, voor eenen geringen tydt, toe-*

+1585.

+*Voorziening teeghens de lorrendrayers*.

+*Misnoeghen van Dordrecht; 't welk een algemeine sluiting be geert*.

*Convoymeester.

+*Groote onluft oover dit werk*.

+*De Burgher hopluiden van Uitrecht zeinden aan d'Algemeine Staaten en den regeerenden Raadt zonder hunne Majestraat te kennen*.

gelaaten [+] *wierde, etlyke scheepen uit te voeren. Hoe de zelve koopman, afgeweezen van den Raadt aan d'Algemeine Staaten, van hun zeer afdraghtelyk en smaadelyk gesprooken had, vraaghende wie zy waaren, ende wat zy vermoghten te gebieden oft verbieden. Hoe hy, kunnende van den Raadt niet anders verwerven, en willende d'Algemeine Staaten zoo verre niet kennen, als aan hen verzoek te doen, ten laatste had uitgesmeeten, dat de scheepen nochtans vaaren zouden, daar quaam' af wat het wilde: gelyk men ook verstond in der daadt geschiedt te zyn. Dat luiden van zulk een' vermeetelheit de zwaarste straf van Majesteitschenderye verdienden, als trachtende den Staat ten val te brengen, met breeken van den bandt der vereenighinge, door 't vertreeden van des regeerenden Raads, en der Algemeine Staaten achtbaarheit; tot handthaaving der welke zy Hopluiden hunnen ootmoedighen dienst, en de middelen van alle vroomeingezeetenen, zoo der stadt, als des Lands van Uitrecht aanbooden: verzoekende voorts, dat men, om de herwaartskoomst des Graaven van Leicester te spoeyen, terstondt aan de Kooninginne van Engelandt zonde, oft schreeve ten minste; en het bestuit, genoomen teeghens 't uitvoeren van goederen, scherpelyk deede achtervolghen; ook de vryereizbrieven afschaste, waarmeê zich de vyanden beholpen, om tussen Antwerpen en deeze landen oover en weeder te gaan, en heimelyk verstandt tot bederf der zelve te stichten*. De Algemeine Staaten en de regee rende Raadt, dewyl nocht de reede van staat, het looven van zoo een' bezendinge roeliet; nochte zy, zoo ten aanzien van den tydt, als van bedenkingen hen eighentlyk raakende, het bestraffen der zelve dienstigh oordeelden; antwoordden zachtelyk, *Dat ze de vertooners bedankten voor* [+] *hunnen yver tot het gemeene beste: en hun vertoogh, hoewel zy 't wel behoort hadden aan hunnen Majestraat, oft de Staaten 's Lands van Uitrecht te richten, nochtans in 't goede naamen; gelyk, by orde alreeds daar op gestelt, ende noch te stellen, tot yders billyk genoeghen zouw bevonden worden*. Maar d'Amsterdamsche Wethouders, zich belgende deezes bedryfs, naar gelang van den hoon hun in den persoon hunnes Burghermeesters gedaan, en van de wanorde waartoe het scheen. de deure te oopenen, schreeven daar oover zeer ervoelighlyk aan d'Algemeine Staaten en de regeerders van Uitrecht. Zy leeverden ook ter vergaadringe der Staaten van Hollandt een scherp verdaadighschrift in; by 't welke gezeidt werd, dat de woorden, gevallen in den regeerenden Raadt, valschelyk verdraait waaren; en dat men daatlyk middelen, tot bedwang van zoodaanighe wargeesten, opruyers der Burgherhopluyden, behoorde by de handt te vatten. De Majestraat van Uitrecht gaf den Hopluiden te verantwoorden, 't geen zy, zonder haar, begonnen hadden. Die keerden zich tot de Burgherhopluiden van Amsterdam, en wisselden, met hun, op dit stuk, eenighe brieven; welke, oft schoon d'Amsterdamsche hunne Ooverheit droeghen, nochtans heuschlyk ingestelt waaren, en weederzydelings tot vriendschap en eendraght noodighden. Tot de zelve werden immiddels partyen vermaant, by schryven van Graave Maurits en den regeerenden Raadt: zoo dat het geschil, waar uit men meer ongemaks vreezde, niet hoogher liep; hoewel der Algemeine Staaten [+] besluit van den achtentwintighsten in Oeftmaant, voor zoo veel als het teeghens der Hollandsche Staaten besluit van den achtsten in Herfstmaant streed, geschort bleef. En zeeker (zoo die van Amsterdam in hunne ontschuldighing zeiden) een zwak getal van persoonen had het geraamt; zonder eighentlyk daar toe van hunne Landschappen gelast te weezen. Maar, ten opmerke van 't aanhouden der Hollandsche en Zeeuwsche scheepen, werd alle vaart derwaarts, en naa andre gewesten, staande onder dien Kooning, verbooden. Geduirende dit stribbelen oover

[+]1585

[+] *Antwoordt hun gegeeven*.

[+] *Alle vaarte op de Landen des Kooninx van Spanje wordt ver booden by de Staaten*.

+'t uitvoeren der lyftoght, verzorghde men Arnhem met voorraadt van +mond' en oorlogh; braght'er voorts een deel ruiters en knechten in, by bewillighing van de Ooverheit der stadt. De bezetting van Kampen werd versterkt met eenigh volk, eer het de Wethouders vernaamen. Te weeten, Hopman Wolfwinkel, leggende noch aldaar, gaf den Burghermeester in +der tydt aan, dat vyftigh oft tsestigh krysluiden by der handt waaren, met bevel om in te koomen: maar, als die sprak van eerst de Majestraat te doen vergaaderen; ging naa de poort, en bekallende de wacht, holp de soldaaten, zonder ongemak, binnen. De Staaten van Hollandt, op +dit pas, vonden zich in zulke benauwtheit van geldt en geloof, dat zy, zoo om den oorlogsvolke, gescheiden uit de schansen ontrent Antwerpen, als om den vlootelingen, samt eenighe waapenen en andre noodtlykheeden te betaalen, anderhalve tonne schats, tot twaalf ten hondert voor fret, en een ten hondert voor maakelardy, moesten opneemen. Ooveral faald' ontzigh. Etlyke burghers van Uitrecht, daar onder een koster der +Buurkerke, darden der Majestraat wel aanverghen, dat men, dewyl Villers des vyands gevangen was, in zyn plaats den Graaf van Nieuwenaar, tot Stadthouder oover 't Sticht zoude stellen. Zynde hun daarop geantwoordt, +dat zulx der Staaten werk was, bestonden zy uit te vaaren met fors en oneerbiedigh spreeken; en, als de Schout, Niklaas van Zuilen, eenighen daar oover in hechtenis neemen wilde, begosten d'anderen te roepen, dat hy zich des te hoeden hadde, oft zy zouden ze met geweldt uit zyn handen scheuren. Nochtans, hoewel 't wanvoeghlyk en van quaaden gevolgh is, ook geen dank daar meê te begaan, dat de Ooverheit aan 't grauw yet uit vreeze schynt toe te geeven, de Staaten van dat gewest bevaalen op den eenentwintighsten in Herfstmaant, by maniere van voorraadt, tot dat Villers verlost waare, de landvooghdy dien Graave. De zelve, gekoomen, ontrent veertien daaghen daarna, in de Beetuw, beleegherde, +met achtien, eensdeels Engelsche, eensdeels Duitsche vendels, de schans by Ysseloordt, en beschootze, zoo van de Veeluwsche als van de Beetuwsche zyde, met neeghen donderbussen, waar onder twee heele kartouwen waren. Echter, al wat hy brak, hermaakten strax de schanselingen: en deeden eenen uitval, die den Hopman Willem van Doorn het leeven kostte. Zy sloeghen ook eenen storm af, die zonder voorgaan van graftvulling en behoorlyke oopening gedaan werd, op toeverlaat van drie +scheepen met marsen, waar in etlyke soldaaten laaghen, om de verweerders, met schieten, van den wal te dryven. Dan twee der scheepen raakten vast aan den grondt; en de soldaaten, begroet met zwermen van teirlingen geworpen uit een veldtstuk, begosten zich oover te geeven. 'T meeste getal ontquam nochtans, met de scheepen, alzoo zy, verlicht door 't +uitspringen der andren, vlot werden, en weghgevoert van den windt, die de zeilen noch gespannen vond. Ten naasten daaghe, als men gelaat maakte van de beleegherden andermaals te willen bestooken, verzochten ze + gesprek, en bedongen uittoght met hunne waapenen, zonder trommen, zonder vendels. Van hier nam Nieuwenaar zynen wegh naa een blokhuis, geleeghen booven Huissen, aan 't Berghsche hooft, en onlanx te vooren ingenoomen, door den heer van Hautepenne, die den Hopman Reinier van Oldenbarneveldt, en zyn' knechten, naa 't weederstaan van eenen aanval, had doen vertrekken, alleenlyk met hun zydgeweer, en onder +belofte van binnen zes maanden, den Staaten in dien oordt niet te dienen. Deeze sterkte, met drie groote stukken, al den voorraadt van oorlogh, en den Hopman zelf, die een gebooren Turk was, werd den Graave oovergegeeven, als hy zyne naadernissen zoo dicht aan den wal gebracht had, dat men dien met lange spietsen bereiken kon. De bezettelin-

+1585.

+*Arnhem voorzien van spyze, krystuigh, en volk.*

+*De bezetting van Kampen gesterkt.*

+*Groot gebrek van gelt en geloof der Staaten van Hollandt.*

+*Ooveral mangelt ontzigh.*

+*Eenighe burgheren tot Uitrecht begeeren op de Majestraat, dat Nieuwenaar tot Stadthouder van 't Sticht gestelt werde.*

+*Niewenaar word daar Landtvooghdt, by manier van voorraadt.*

+*Hy beleeghert de schans by Ysseloordt.*

+*Die wort hem oovergegeeven.*

+*Een' schans by het Berghse hooft, gewonnen door Hautepenne.*

+*De zelve sterkte weeder gekreegen door Nieuwenaar.*

gen [+]gingen uit, met pakkaadje, en vollen geweere, op den drieëntwintighsten [+]van Wynmaant. 'S nachts te voore, begaaven zich ontrent driehondert, zoo burghers als soldaaten, van Niemeeghen, oover de Waal, naa het dorp Lent, om de Staatschen, die daar een' schans opworpen, te ooverrompelen. Maar d'andren vernaamen 't, en schikten terstondt hun 't weederomvaaren te beletten, met vermeestren der scheepen. Voorts viel men op de geenen, die te lande waaren, en versloegh ze meest alle. Zommighen, geweeken in huizen, werden met de zelve verbrandt. Ook hadden Nieuwenaar en Schenk verstandt binnen Niemeeghen, met eenen [+]Jan Haarents, die hun volk meinde in te laaten door eenen tooren, bewoont by hem aan de veste. En 't waare gelukt, wen hy zoo wel zyn' woorden als zyn werk hadde weeten te beleiden. Maar, naa 't uithoolen des muurs, zoo verre dat men dien lichtelyk van buiten voorts in smyten kon; als nu de meeste helft der bezettingen van Gelder, Graave, Venloo, en Wachtendonk, by der handt was, om 's nachts het stuk te bestaan; ontviel hem 's daaghs te voore, door dronkenschap, onder zeekre gezellen, hem wel toegedaan, zoo hy waande, dat hunne [+]vrienden gewisselyk haast weeder in stadt zouden keeren. Dit werd den Wethouderen gemeldt; hy daadelyk gevangen, en door pyne gebraght tot belydenis van alles; uitgezeidt het teiken, waar op die van buiten zouden aankoomen: naa 't welk te vraaghen, men schynt, mits het ylen, vergeeten te hebben. Een groove verzuimenis. Want de Staatschen, waare 't gegeeven, zouden'er van hunne veedren gelaaten hebben; alzoo de tooren tydtlyk voorzien werd met gewaapenden, om hen te betrappen. Nu kreeghen zy achterdenken, en deisden in stilte, zonder dien te genaaken. [+]'S andren daaghs bekoft Haarents de toomeloosheit zyner tonge met den hals. Eenighe andre burghers, die kennis van de zaak hadden, raakten behendelyk wegh, en met banning vry. Thans deed Nieuwenaar de schans tot Lent volbouwen, zwaare bussen daar in brengen, en fellyk, ook by wylen met gloeyende koeghels, naa de stadt schieten. 'T welk meer niet uitwrocht, dan dat het de huizen wat beschaadighde, en eens oft tweemaal brandt ontstak, die haast geblust werd. Kort hier naa verliepen de Kooningschen, uit de schans te Monnikenwaart, een' myl van Deeventer, en verbernden twee hunne jaghten. De [+]steedelingen des verwittight, naamen de geleeghenheit waar, en deeden terstondt den wal in de graft werpen. Terwyl zich dit toedroegh in deezen oordt, hadden wy ons bynaa in den Oostvrieschen, aan eenen nieuwen krygh vertuyt: laatende die van Embde zich dunken, dat zy, als onpartydigh zittende, vermoghten zoo wel met voorraadt van mond' en oorlogh, als met andere waaren, op 's vyands Landen te handelen; en de Staaten, dat zich zulx geenszins te lyden stond. Als derhalven Hopman Knoop, Ammiraal hunner vloote op de Eems, voorneemelyk om toevoer naa Grooninge te beletten, een goedt deel Embder scheepen, koomende uit der zee, had aangehouden; ende (gelyk ook zyn' meesters) [+]het ontslaan der zelve weigherde oft verwylde; zoo rustte de Graaf van dat gewest zes oorloghscheepen en etlyke jaghten uit; die, op den tweeden van Slaghtmaant, den voornoemden Ammiraal, om verlossing van hunne koopvaarders forselyk aanmaanden. Doch, hoewel hy, reeds needergezakt en op zyn voordeel leggende, rondelyk antwoordde, noch geenen last daar toe van zyne Heeren te bebben, zy speinden zich van daadtlykheit, en zonden naa Embde om naader orde. En, eer die quam, oft in 't werk gestelt kon worden, verhief zich op den vyfden, zoo hard een weeder, dat elk genoegh te doen had, aan zich voor bederf te hoeden. 'T schip daar Knoop op was, zonk: ende, ter naauwe noodt, dat

[+]1585.

[+]*Eenighe burghers en soldaaten van Niemeeghen worden geslaaghen van de Staatschen.*

[+]*Verstandt van Nieuwenaar en Schenk binnen Niemeeghen, met eenen Jan Haarents.*

[+]*Die brengt zich, door reukelooze klap, in 't niterste lyden: waar door de aanslagh te loor loopt.*

[+]*Nieuwenaar, hebbende een' Schans tot Lent gemaakt quelt Niemeeghen met schieten.*

[+]*De Schans te Monnikkenwaart, verlaaten van de Kooningschen, en geslecht door die van Deeventer.*

[+]*Geschil der Staaten met die van Embde, uit zaake van toevoer ten vyandt.*

+hy zich zelven berghde. De aangehoude scheepen voeren ten deele naa huis, ten deele naa Delfzyl. Echter lieten de Staaten niet de Eems weederom te bezetten: +1585.
en duurde deeze twist, zonder nochtans tot bloedstorting uit te breeken, noch eenen ruimen tydt. Jaa 't liep'er zoo hoogh meê, dat Sonoy, van Leicester, in Lentemaant naastvolghende, gemaghtight werd, zich, door verstandt met eenighe Eedelen en inwoonders, van de stadt Embde, en de sterkten dies lands, te verzeekeren. Eindtlyk drong het ontzagh der Engelsche Majesteit, door eenen gezant, uitgeschikt +van Leicester, den Graave van Oostvrieslandt een verdragh af, uit kracht van 't welke eenighe scheepen en goedren, op nieuw aangetast, in vryheit gestelt werden, onder belofte dat de Embders geenerley lyftoght oft krysgereedtschap, naa 's vyands plaatsen, zoo wel in Spanje als Neêrlandt, zouden voeren. Wyders, in 't midde van den Herfst, +raakten tweeduizent Waalen, geleeghert in 't Landt van Waas, aan 't muiten, eischende afreekening en volle betaaling; gelyk de Spanjaards, naa 't verooveren van Antwerpen, ontfangen hadden. Dit braght den Prins van Parma, by mangel van geldt daartoe, in zwaare bekommering; dewyl zy dreighden zich in der Staaten, die hen aanzochten, dienst te begeeven; en teffens vermoedt werd, dat zy verstandt, met eenighe Hopluiden van haaren landtaart, binnen Antwerpen hielden. Zorghende dan dat die nieuwe en zoo achtbaare zeeghe hem door de vingeren moghte druipen, verzwaard' hy voor eerst de bezetting der stadt met een deel volx, +op wiens trouw geen bedenken viel. Voorts gaf hy hun schoone woorden, goede hoope, vol op van lof hunner verdiensten, en te ooverweeghen hoe onraadzaam het waare, den glimp der zelve, met eenighen eerloozen toeleg te bezoedelen: doch verzuimde immiddels niet vyfhondert Spanjaards, driehondert Italiaanen, vierhondert Hooghduitschen te zeinden, die, teeghens hen oover, aan de zyde naa Zeelandt gingen leggen, en hun den toevoer afsneeden. Eevenwel om hen niet vertwyfelt te maaken, deed hy hen, van dagh tot dagh, lyftoght verschaffen, en d'onderhandeling gaande houden; die daar op uit quam, dat zy zich met twee maanden aan gelde, en twee in laaken, lieten genoeghen. +Zoo haast als zy gestilt waaren, toogh Hautepenne, hebbende etlyke ponten en schuiten verzaamelt, met ontrent vyfduizent mann' naa de Beetuw, en deed de Staatschen verstuiven. Zeekere Hollandsche scheepen, die by Bommel laaghen, waaren d'eerste in 't vlieden. De schansen tot Lent en Oosterhout, met het geschut daar in, vond hy verlaaten. De Graaf van Nieuwenaar begaf zich binnen Tiel. Aldaar, en in d'andre naaste steeden berghden zich ook de soldaaten van 't huis te Doornik. De schans tot Lent werd, door Hautepenne, met burghers van Niemeeghen bezet: en dit hem naamaals verweeten, om dat zy +ze quaalyk bewaarden. Niet zoo gelukkelyk verging Graave Kaarel van Mansveldt een inval tot de Bommelerwaardt. Houdende zich tot Empel met het regement van Don Johan del Aguila, deed hy die van Mondragon, Yniguez, en Francisco de Bovadilla, uitmaakende te zaamen tussen vier en vyfduizent mann', 't puik der ouwde soldaaten, in 't begin van Wintermaant, met eenighe ponten van Shartoghenbos oovervaaren. Het schynt, hoewel men van der Staaten zyde voor eenighen andren toeleg duchtte, dat zy, gelyk Antonio Carnero meldt, enkelyk voor hadden, een wyl' op dat eilandt huis te houden, meenende daar de taafel gedekt te vinden. Maar die van Bommel kreeghen tydtlyk lucht van hunn' aankoomst, en de boeren met den meesten voorraadt van eetwaaren, in de stadt. Voorts maakte zich de Graaf van Hoohenlo, met eenen hoop scheepen, pleiten, schuiten, op; en de dyken door te

+*Dat wordt, naa eenen ruimen tydt duurens, bygeleidt.*

+*Tweeduizent Waalen muiten in 't Landt van Waas.*

+*Parmaas voorzightigheit in 't stellen der zelve.*

+*Hautepenne komt in de Beetuwt, en verjaaght de Staatschen.*

+*Inval det Kooningschen tot de Bommelerwaart.*

+steeken: zulx de Kooningschen, hebbende zich, by orde van Bovadilla, die oover hen geboodt, tot Driel, Herwyn, en Herwerde gezet, gedwongen werden de hielen te lichten, en ter borste toe door 't waater te +wandelen, om op eenighe hooghten te raaken. Daar bleeven (beheerende Hoohenlo met zyn' vloote de Maaz) zy aan den kant van vyf daaghen, zonder lyftoght, dan raauw vleesch van koeyen en paarden, aan de lichaamen der welke zy zich, by mangel van berning, warmden. Zeeker kloek Hopman, genaamt Melchior, afgezonden by hen in een schuitken van ossenhuiden, pooghde by duister tussen de scheepen deur te slippen; maar werd gehoort, en sneevelde van een mosketkoeghel. +De Staatschen, spottende met de domheit en onbedachtheit der Spanjaarden die zich zoo reukeloozelyk in dat perket gesteeken hadden, riepen hun trotselyk toe, en in goedt Spaansch, dat zy ter plaatse waaren, daar hen al de maght hunnes Koonings niet uit hunne handen zouw +helpen. En het was geen' vermeetelheit: ziende de Spanjaards zelf geen' ander uitkoomst, dan te vergaan van honger en kommer, ofte zich op genaâ oft ongenaâ oover te geeven. En zy hadden nu beslooten, hunne vendels, op dat'er de vyandt niet meê quaame te braveeren, te verbarnen; als het in der nacht voor den neeghenden der maant, met eenen windt, schielyk opsteekende uit den noordooste, zoo vinnigh aanving te vriezen, dat Hoohenlo, vreezende van 't ys beklemt en daar oover bestookt te worden, met de vloote moest neêrwaarts keeren. Voorts deeden de Kooningschen 't veer opbyten door eene hunner ponten, en quaamen met de rest, +tot de welke Mansveldt noch zes andre van Shartoghenbos braght, in weinigh uuren weeder oover. De burghers, bol en dik uitgeloopen om te kyken, beweezen groote barmhartigheit aan de Spanjaards, en leidden der veel naa hunne huizen, daar zy ze lieten geneezen, en met goedt onthaal verquikten. Echter storf der een deel: zommighe gesnerpt +van de koude, verlooren de vingers, andre de teenen, die van de stompe handen en voeten afvielen. Dit ontzet naamen zy voor een wonder, gewraght door bemiddeling der maaghet Maria, om dat het juist naa den achtsten gebeurde, op welken dagh zy de feest van haar' ontfankenis vieren: en te meer, mits het strax naa hun vertrek weeder begon te dooijen. De maare hunner benauwtheit trof de ooren des Prinsen van Parma, onder 't houden van de feest zyner triomflyke inkoomst tot Brussel. Hy spoeide, laatende alles steeken, zich flux naa Shartoghenbos: doch verneemende, op den wegh by Heerentals, hunne verlossing, keerde te rug. Thans bedankt' hy de Bossenaars hooghlyk voor de weldaaden, besteed aan 's Koonings krysluiden; en beschonk de stadt met eenen vergulden kop, de armen met tachtentigh ossen. Maar hy zelf beging in Spanje kleenen dank, met verzoek om dien van Hollandt en Zeelandt, oeffening van den Roomschen en Hervormden Godsdienst te mooghen aanbieden: neevens 't welk hy den Kooning meer volx afmaande, ten aanzien van de herwaartskoomste der Engelschen. Deeze waaren nu in 't bezit der plaatsen van pandtschap getreeden; hebbende de Graaf van Hoohenlo, in 't eerste van Wynmaant, d'ouwde bezettelingen verwillight daar uit te scheiden, zonder afreekening, die men +zorghde dat zy al vooren begeeren zouden. De regeerders van den Briel en van Vlissinge, samt Graaf Maurits, Markgraaf deezer steeden, hielden zich vernoeght met brieven, waar by zoo d'Algemeine, als Hollandsche en Zeeuwsche Staaten, beloofden alle schaaden te verhoeden, oft vergoeden, die, ter zaake van deeze, oft eenighe bezettingen van andren landtaart, by de burghers oft huisluiden moghten geleeden worden: ende dit onder verbandt van de Landsheerlyke inkoomsten, de gemeine midde-

+1585.

+*Daar vallen zy in d'uiterste noodt; door bedryf des Graaven van Hoohenlo*.

+*Doch worden verlost door schielyk vorstweeder*.

+*Barmhartigheit, beweezen van die van Shartoghenbos ann de kranke Spanjaarden*.

+*Dankbaarheit des Landtvooghdts daar voor*.

+*Die verzoekt in Spanje verlof, om dien van Hollandt en Zeelandt oeffening van den Roomschen en Hervormden Godsdienst te mooghen aanbieden: doch behaalt kleenen dank daar meê: houdt ook aan om meer volx*.

+*De plaatsen van pandschap geleevert aan de Engelschen*.

t.o. 1038

len, +ende scheepen en goederen hunner onderzaaten. Des naamen d'Algemeine +Staaten aan, die van Hollandt en Zeelandt, van alle lasten, hier uit ontstaande, te bevryen. 'T gebiedt oover den Briel was Heere Thomas Cicil: oover Vlissinge, Heere Philips Sidney gegeeven, van de Kooninginne. Tot Algemein Ooverste haarer hulptroepen had zy Robbert Dudley, Graaf van Leicester gekooren; en hy, gekittelt van gloori- en staatzucht, zich tot aanneemen van dat bewindt laaten verspreeken, door luiden die hem geirne van der handt' en meer op vordering van eighe verzeekerheit en maght, dan van zyn' eere zaaghen. Maar, eer hy uit Engelandt vertrok, raakte, oft by geluk, oft door gaauwigheit, d'een oft d'ander achter zyn berichtschrift, en merkt' 'er een punt in, dat hem beval vlytelyk te verneemen naa 't vermooghen der Landen: zynde, indien men ze met hunn' eighe middelen beschermen +konde, zyn' Meestres beraaden de Hooghe Ooverheit der zelve t'aanveirden. 'T welk, niet aangeroert, myns weetens, by eenighe schryvers, ik uit den mondt mynes zaalighen vaaders verstaan heb, by geleeghenheit dat het berichtschrift der Kooningsche gezanten, naa den handel oover het twaalfjaarigh bestandt, in den Haaghe, in Richardots Kaamer, was vergeeten gevonden. Wat zinnen dit, in de geenen die 't wisten, verwekten, magh men denken. Want, onder uitheemsche heerschappy te buighen, geschooren en gevilt te worden, zonder eenighen onderstandt te genieten; wat vreemds moest' hun gelust hebben. Het bleef nochtans onder een diep zwyghen en ontveinzen +bestolpt: en d'Algemeine Staaten sloeghen voor, van het opperbestier des ganschen kryshandels en teffens des burgherlyken stands, aan Leicester te vertrouwen, op gelyken voet als het ten tyde van Kaizar Kaarel den vyfden gevoert was. Heer Johan van Oldenbarneveldt, +een der weedergekeerde gezanten, had in Engelandt gerooken, dat de Graaf zich de bezondre Landtvooghdy van Hollandt toeleidde: welke men hem, zoo de gemelde voorstel gevolght wierde, zoo veel te min zoude kunnen ontzeggen; acht gegeeven op d'ouwde gewoonte van aan den Algemeinen Landtvooghd ook het bezonder bestier van Brabant te beveelen, ten aanzien dat hy in dien geweste zyn woonsteê hield. Oldenbarneveldt derhalven, gedreeven van billyke zucht tot het huis van Oranje, ook verwittight, myns gevoelens, van het voorzeide punt, gaf den Staaten van Hollandt en Westvrieslandt te bedenken, oft niet raatzaam waare, voor de koomst van Leicester, Graaf Maurits van Nassau tot bezondren Stadthouder der zelve gewesten te beroepen. Veel zeggens +en weederzeggens viel hier op in de vergaadring. Doch meerderheit van stemmen gold, met welke zy, op den eersten van Slaghtmaant, hem, nu achtienjaarigh, hunnen Landtvooghdt, Opperste kryshooft, en Ammiraal, maakten, onder zeeker berichtschrift daartoe te beraamen. Thans diende hun de Heer Gaspar van Vosberghen, gemaghtighde der Zeeuwsche Staaten, aan, hoe deeze ook den zelven, tot de zelfste ampten oover Zeelandt gekooren hadden: ende werden by die van Hollandt, twee persoonen uit de Eedelen, een uit elke der ouwdste steeden, ende een uit Westvrieslandt gelast, om, neevens Vosberghen, den voorzeiden Heer Graaf, op de Koorplaats van de rolle, volghends de gewoonte, tot Landtvooghdt oover Hollandt en Zeelandt, in te voeren. Op den veertienden der gemelde maant verklaarden de Staaten van Hollandt en gemaghtighden van Zeelandt, geehszins te verstaan, dat, hoewel zy hem tot hunnen Landtvooghdt aannaamen, het gewest Uitrecht, van hun, in Stadthouderye, afgezondert bleeve: maar, door alle billyke middelen te bearbeiden stonde, dat het wee-

+1585.

+*Brieven van schaadeloosheit worden dien van den Briel en Vlissinge gegeeven van d' Algemeine, Hollandsche en Zeeuwsche Staaten.*

+*Robbert Dudley, Graaf van Leicester, gekooren van de Kooninginne, tot Ooverste haarder hulptroepen.*

+*Merkelyk punt in zyn berichtschrift.*

+*Voorslagh van aan Leicester de Landtvooghdy op te draaghen.*

+*Graaf Maurits van Nassau wordt Landtvooghdt, Opperkryshooft en Ammiraal van Hollandt en Zeelandt.*

derom [+]onder eene zelfste gebracht wierde ende bleeve, gelyk by wylen Kaizar Kaarel, om inzighten van groot belang, oorbaar geacht was; alzoo die van Hollandt en Zeelandt, in de nieuwigheit, seedert gepleeght, nooit bewillight hadden: al 't welk men ten berichtschrifte van Graaf Maurits zoude invoeghen, en hem verplichten de goede handt aan de zaake te houden, om ze door te dryven, neevens de Staaten, ook by gezagh van den Algemeinen Landtvooghdt, zoo 't noodigh viele. Op den zelven morghen deed hy, in de vergaadring der Hollandtsche Staaten zynen eedt, aan handen der Heeren van Wyngaarde, en Vosberghen: voorts in den Raadt des Hoofs van Hollandt; ende nam aldaar bezit ter Hoorplaatse.'S naamiddaghs werd beslooten, dat men, in de voorzieningen van rechte, booven aan zouw stellen, Maurits, gebooren Prins van Oranje, Graaf van Nassau, en wyders zyn' andre tytels. Het berichtschrift, dat men hem gaf, was van deezen zin. [+]1585.

[+]*Hy zy verplicht, als Landtvooghdt, Opperste kryshooft, en Ammiraal, de hoogheit, voorrechten, en welvaart, der Landen, leeden, steeden, en ingezeetenen, samt het gebruik van den Christelyken Godsdienst, voor te staan, te vorderen en te bewaaren; ook te bearbeiden* (*naar zyn meeste vermooghen*) *dat het gewest Uitrecht, in Landtvooghdye met Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt, gelyk eertyds, vereenight warde, onder zyne Doorluchtigheit*. [+]*Zyn berichtschrift.*

Hy zal doen recht doen al den geenen, die des koomen aan hem te verzoeken; voorzieningen van rechte afveirdighen en verleenen; alle ordeningen en vonnissen doen uitvoeren, by goeddunken des Hooftmans en der andre luiden van den Raadt oover Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt.

Ook zal hy, met der voornoemde Landen gemaghtighde Raadsluiden, die men neevens zyne Doorhchtigheit heeft te voeghen, de Burghermeesters, Scheepenen, en wetten, vernieuwen en veranderen, naar behooren, ende daar de noodt zulx vereischt: ende de ampten en staaten, van ouwds gestaan hebbende ter begeevinge van de Stadthouders zyne voorzaaten, beveelen aan getrouwe en bequaame beminners des vaaderlands: doch zullen geene [a]ooverzettingen van ampten, van den eenen persoon op den anderen worden toegelaaten, dan by bewillighing der Staaten. [a]Resignatien.

Noch zal hy, met de voorzeide gemaghtighde Raadsluiden mooghen verleenen (*by maniere van voorraadt, ende tot naader orde toe*) *alle brieven van genaade, vergiffenisse, wettighing,* [b]*daghmaaking, verlof om uitersten wil te mooghen maaken, en diergelyke, als by den Heimelyken Raadt tot Brussel plaghten verleent te worden; mits dat hy alvoore, daar op hebbe verstaan het goeddunken des Amptmans van Rechte, en der Majestraat van de plaatse, daar de misdaadt geschiedt is; ende mits dat de verwerver der voorzeide brieven van genaade gehouden warde* [c]*te doen blyken van de oprechtigheit zyns aangeevens, naar behooren. Welverstaan nochtans, dat, van* [d]*ooversnoode doodtslaaghen, en andre groove misdaaden geschiedt ter geleidde laaghe, oft met opgezetten wille, geen vergiffenis zal worden gegunt*. [b]Atterminatie. [c]De zelve te interineren. [d]Gequalificeerde.

Wyders heeft hy, met de gemaghtighde Raadsluiden, te voorzien op de noodtlyke bezettingen, de verzeekering en bescherming der voorzeide Landtschappen, hunner steeden, sterkten, haavenen, waateren, en stroomen, ende voorts alles te doen wat een goedt Landtvooghdt, Opperst kryshooft, en Ammiraal der voorzeide gewesten vermagh en schuldigh is: doch wort gehouden den Algemeinen Landtvooghdt, dien de Kooninklyke Majesteit van Engelandt herwaarts schikken zal, eerbiedenis toe te draaghen, samt de gebooden en ordeningen, gegeeven van den zelven en den Raade van Staate, naar luidt van hunnen last-en berichtschrift, getrouwelyk

t'achtervolghen en te doen volbrengen, binnen de paalen zyner Landtvooghdye van Hollandt en Zeelandt.

+*Ende behouden de Hollandsche en Zeeuwsche Staaten, aan zich, de maght om dit berichtschrift te veranderen, vermeeren, oft verminderen, naar dat de noodt, oft 's Lands oorbaar zal koomen te vereischen*. +1585.

+Deezes bedryfs, als 't Leicester ter ooren quam, belghd' hy zich grootelyx, duidende t'zyner verkleeninge, dat Graave Maurits de naam van Prinse werd toegeschreeven: waarmeê men dien scheen booven hem te verheffen; en vraaghende wat hy in Neêrlandt te doen had, daar een ander de Stadthouderye van Hollandt en Zeelandt bekleedde. En 't scheelde luttel oft hy hadde 't bewindt opgezeidt, en alles laaten dryven. Philips Sidney, zoone zyner zustere, verdroot ook zeer, zich versteeken +te zien van de Zeeuwsche Landtvooghdye, waar af hem, door eenighen die ter vergaadringe van de Staaten plaghten te verschynen, smaak was gegeeven. Doch, op vertoogh, dat van ouwds her in yder gewest een bezonder Stadthouder geweest was, die onder den Algemeinen stond; +en dat Prinse Maurits die tytel, naar de Duitsche wyze, toequam; te meer, dewyl zyn Heer vaader hem, by uiterste wille, de regeering van 't Prinsdoom Oranje, geduurende de gevankenis van Prinse Philips Willem, bevoolen had; liet Leicester zich needer zetten. Al 't welk genoegh uitwyst, dat hem, voor zyn vertrek uit Engelandt, der Algemeinen Staaten meining, van hem tot d'opperste Landtvooghdy te beroepen, niet onbekent moet geweest zyn. Onlanx te vooren had hy, aan de +zelve Staaten, eenen wel minlyken brief afgeveirdight, die, hun behandight op den vyftienden van Slaghtmaant, zyne dankbaarheit, zoo voor hunne als hunner gezanten goede geneeghenheit t'hemwaarts, meldde, en zyne lydighe zucht tot dienst en verlossing der Landen; werwaars hy hoopte zich haast te vervoeghen. Op den kant stond: *Myn' Heeren, ik ben bericht, dat zeekre luiden aldaar oorlof verzoeken, om eenighe eetwaaren naa den vyandt te voeren: 't welk ik u bid te beletten; ten minste tot myn koomste toe; op dat haare Majesteit het zelfste ook hier verbiede*. Hierentussen flodderde de regeering: zynde de last der Raadsluiden van Staate, dien men van drie tot drie maanden verlengt had, al oover een' wyle geëindight, en de persoonen, achtende zich ontslaaghen, nauwlyx by een te houden door beede van 't amptgenootschap der Algemeine Staaten, in 't welke zich, op dat pas, alleenlyk de gemaghtighden van twee oft drie Landtschappen teeghenwoordigh vonden. En, hoe ernstelyk de zelve ook schreeven aan d'andre gewesten, om versterking hunnes gezelschaps, zonder welke men niet wightighs besluiten, nochte teeghens de koomst van Leicester, nu daaghelyx verwaght, eenighe orde +raamen kon: het werd laauwelyk behartight. Men verzocht nochtans Prins Maurits, en de Graaven Philips van Hoohenlo, en Willem Loodewyk van Nassau, om Leicester te bewelkoomen, naa Zeelandt te gaan: werwaarts, om de zelfste boodschap, ook de Heeren van Breederoode en Aspere, voorts van Dordrecht, Amsterdam, Rotterdam, uit elke stadt een, en een uit Westvrieslandt, tooghen. In deezen jaare, en eenen tydt zoo verwart, lieten de Staaten van Vrieslandt niet het onderwys der jeughd ter harte te neemen, stichtende, uit de geestlyke goederen, een' +Hooghe schoole tot Fraaneker, die seedert veele treflykgeleerde luiden heeft uitgeleevert. Wyders, terwyl de gemelde Heeren in Zeelandt vertoefden, maakte Leicester een eindt van zyn toerusten ter reize, en ging, +verzelschapt met den Graave van Essex, voorzoon zyner huisvrouwe, de Baroenen Andeley en Northe; de Ridders Willem Russel, Thomas Schirley, Walter Waller, Gervaas Klifton, en andre; voorts eenen stoet van wel vyfhondert uitgeleezen' Eedelingen, kostelyk uitgestreeken, t'scheep. Op het scheiden gaf hem (gelyk zy fier en scherp in 't gebieden

+*Leicester belght zich deezes doens der Staaten van Hollandt en Zeelandt*.

+*Sidney ook t'onvreede*.

+*Leicester gepaayt*.

+*Zyn schryven aan d' Algemeine Staaten*.

+*Heeren verzocht naa Zeelandt te reizen, om Leicester te bewelkoomen*.

+*Hooghe School tot Fraaneker gesticht*.

+*Leicester vertrekt uit Engelandt*.

+was) de Kooningin onder andre punten, by berichtschrift, deeze les. +*Dat hy zich te hoeden had, zelfs van eens te denken aan yetwes, 't welk de waardigheit van haar oft haaren Staat wanvoeghen moghte*. By 't zelve wert hem bevoolen, *op 't vlytighste naa te vorsen, wat bezettingen van de Staaten onderhouden werden, en in wat wyze; hoe zy zich dienden van 't op-en afzetten des gelds: en te bezorghen, dat het de soldaat niet hoogher ontsinge dan uitgaave: allen toevoer den vyandt af te snyden: de vrybuiters van Duinkerke, die ter zee groote schaade deeden, in te houden. De Neederlandsche Eedelen, de kinderen des Prinsen van Oranje booven al*, +*hooghlyk te begunstighen*. Op den neeghentienden van Wintermaant quam hy haavenen tot Vlissinge; alwaar hem Sidney, oover wien hy Oom stond, samt de boovengemelde Heeren, op 't eerbiedighste bejeeghenden. Gevaaren +van hier naa Hollandt, werd hy tot Dordrecht en ter andre steeden, onder weeghe, zeer feestelyk ingehaalt. In welken rook van ydele gloori, hy zich zelven terstondt uit het gezight verloor: zulx hem, op het roemen der Delfsche Majestraat van de vermaartheit zyns geslaghts, +ontslipte te zeggen, dat, met het ombrengen van Wilfort Dudley, zynen broeder, ende diens gemaalinne Jana Grey, de Kroon van Engelandt, uit het huis daar toe gerechtight, gerooft was. Woorden, gehoort met den schrik, dien hy behoort hadde te hebben van ze te spreeken: naardien 'er uit volghde dat Elizabeth onwettelyk 't Ryk bezat. In den Haaghe vond hy zoo prachtighe werken van toonneelen, triomf booghen, en diergelyke praalgebouwen, toegestelt, dat men nauwlyx eenen Oppervorst +der Landen heerlyker hadde kunnen ontfangen. Onuitspreeklyke geneeghentheit t'hemwaarts beweezen oover al de gemeenten, zonderling die van de kerke. Want in plaatse van eenen Hartogh van Anjou daaghelyx te zien ter Misse gaan, en zich verpynen om het vervallen Pausdoom weeder op te rechten, zaaghen zy nu deezen Heer oopentlyk het Christelyk Aavondtmaal houden, en niet dan brandenden yver tot vordering van den Hervormden Godsdienst aasemen. En 't scheen geen huichelen: gemerkt hy daarin was opgevoedt, ook zelf de Roomsche vervolging in zyn' jonkheit gesmaakt had, en seedert gestaadelyk de zaaken des geloofs in Engelandt helpen handthaaven. Al 't welk een sterk vertrouwen baarde, dat 's heemels zeeghen den Landen niet ontstaan kon, onder zoo eenen Ooverste. Jaa zy beloofden zich meer van hem, dan van den Prinse van Oranje, hooghloflyker gedachtenisse, gedaan was; die (zoo zy uitsloeghen) veele dingen, in dit stuk, met ooghluiking had laaten sloeren, uit zorghe voor haat en nydt, oft by mangel van ontzagh en vermooghen; daar Leicester, ondersteunt van de Kooninginne, op niemandt dan haar, behoefde te passen. Hy liet zich meede dikwyls verluiden, hoe hy in 't geen den Godsdienst oft 's Lands welvaaren betrof, niemandt meende te verschoonen, en dat wylen de

+1585.

+*Eenighe punten zyns berichtschrifts*.

+*Hy komt tot Vlissinge*.

+*Staatlykheit zyner ontfankenisse*.

+*Zyn ydelheit en onbedachtheit*.

+*Geneeghenheit der gemeenten t' hemwaarts*.

[1586]

+Prins veel te goedigh en slap oover de verhoole vyanden geweest was. +Op den zeevenden van Louwmaant des jaars vyftienhondert zesentachtentigh, bewelkoomd' hem de Heer Elbertus Leoninus Kanseler van Gelderlandt, van weeghe der Algemeine Staaten, met een' sierlyke reede, die de deughden der Kooninginne, en de zyne, ten heemel toe verhief, en uitbundighe dankbaarheit, voor haare en zyne gunst tot de Landen, beloofde. Waar op hy, kunnende nocht

+1586.

+*Hy wort bewelkoomt van der Algemeine Staaten weeghe*.

Latyn, nocht goedt François, [+]maar alleenlyk zyn' moederlyke en d'Italiaansche taal spreeken, door eenen van zynen Raadt zeer heuschelyk deed antwoorden. Op den tienden beslooten d'Algemeine Staaten, hem de Oppervooghdy der Landen te beveelen, in der forme, gelyk die, ten tyde van Kaizar Kaarel den vyfden, was bedient geweest. Naa oopening hem hier af gedaan, en zyn

[+]*Die besluiten hem Oppervooghdt der Landen te maaken*.

[+]beraadt daar op genoomen, scheen hy, met voorwenden van verscheide [+] zwaarigheeden, 't bewindt te willen weigheren. Doch, als hem werd aangeweezen, dat de gestalte der gewesten noodtlyk zulk een Hooft vereischte, geliet hy zich, te luisteren. En dit duurde, tot dat men begon te spreeken van eenen Raadt van Staate neevens hem te zetten, by wiens goedtvinden hy alles te verrichten hadde. Toen, afkeerigh van dien breidel zyns gezaghs (zoo hem docht) maakt' hy de zaak weederom zeer aanstootelyk. De Staaten, pooghende hem te vreede te stellen, vertoonden, dat de bywooning van luiden, die grondighe kennis van 's Lands geleeghenheit hadden, hem, onlanx daar gekoomen, tot licht in de duisternis, en tot verlichting van den last zouden dienen. Hy, weetende hier teeghens luttel by te brengen, verklaarde, eenen Raadt van Staate, ontrent hem te zullen gedooghen, mits dat die bestonde uit twee Engelschen van weeghe haarder Majesteit, volghends 't verding, en voorts uit inboorlingen, by hem te kiezen naa zyn enkel welbehaaghen. En als de Staaten hem aanbooden de keur uit dubbel getal, by hem te noemen, zeid' hy altoos te willen gebruiken, uit Gelderlandt, den Kanseler Elbertus Leoninus; uit Vlaandre, den Raadshooftman Adolf van Meetkerke; uit Hollandt, Walraave Heer van Breederoode; uit Zeelandt, Jakob Valk; uit den geweste van Uitrecht, Paulus Buis: dat men voorts etlyke luiden van behoorlyke stoffe voordraaghen moghte, waar uit hy 't getal, besprooken tussen de Landschappen, zoude volmaaken. Immiddels heeld' hy niet, hoe zeer 't hem teeghens de borst was, dat niet alleen Ooversten gezet waaren in de bezondere Landtschappen, maar ook in eenighe oorden der zelve, gelyk in den Noorder van Hollandt. [+]Ook begeerd' hy de berichtspunten voor den Raadt van Staate naar zyn' eighen zin te vormen, ende zelf, nocht aan die, nocht aan eenigh besluit des Raads, gebonden te weezen, maar alleenlyk aan 't bevel van de Kooninginne ontfangen. En Sidney, uit zynen naame, dreef, dat alle soodaane schriften niet dan bepaalingen der [*] lastbrieven waaren: en het verplichten zyner Doorluchtigheit aan yet diergelyx, met het gezagh van eenen Oppervooghd der Landen, 't welk men haar aanbood, geenszins oover een quam. Zeer hardt docht dit den Staaten, ten opmerke van de broosheit des menschelyken aardts, die d'ongetoomde maght al te zelden kan draaghen, zonder daar door bedorven te worden. Achtende, niet te min, dat men met hem gescheept was, en oover moest, gingen z'hem zeer te gemoet, en voor eerst een verding aan, op den volghenden [+]voet. *Zy zouden* (*blyvende 't verdragh met haare Majesteit in zyn geheel*) *hem aanneemen tot Algemeinen Ooverste der vereenighde gewesten, naamelyk van Gelderlandt en Zutven, Vlaandre, Hollandt en Westvrieslandt, Zeelandt, Uitrecht, Vrieslandt, en d'andre, aan hen in Bondtgenootschap verknocht. Aan hem hadde te staan het opperste en [*]volkoome gebiedt, in 't stuk der oorloghe, zoo te waater als te lande; en de gansche soldaaty daar op eedt te doen. Gelyk gezagh zoud' hy hebben in zaaken, raakende den burgerlyken standt en gerecht, naar de wettelyke gewoonten der tyden van Kaizar Kaarel den vyfden. Welverstaan, dat, uit de Landsheerlyke inkoomsten van yder gewest, zouden betaalt worden de renten en lasten van dien; ook de wedden der Amptluiden en dienaaren van Rechte: ende, zoo daar aan yets te kort quaame, dat hadden de Staaten te verschaffen. De voorneemlykste ampten van regeering en Rechte, die ter beschikkinge van den Algemeinen Stadthouder plaghten te staan, zoud' hy begeeven aan persoonen, te kiezen uit twee oft drie dubbel getal, hem voor te stellen door de Staaten van't gewest, daar zulx te doen viele. Uit veele bequaame inboorlingen, te noemen by de voorzeide Landschappen*,

[+]1586.

[+]*Reeden, daar oover gevallen, tussen hem en de Staaten*.

[+]*Hy wil aan geen berichtschrift, nochte besluit des Raads van Staate, gebonden zyn*.

[*]Commissien.

[+]*Verding met hem gemaakt*.

[*]Absolut.

[+]*zoud' hy oprechten eenen Raadt van Staate, die, met de twee Raadsheeren, te maghtighen by haare Majesteit, zyner Doorluchtigheit had by te woonen, om de zaaken des Lands te helpen beleiden. De Algemeine Staaten zouden gehouden zyn te vergaadren, binnen de gewesten, oft ter plaatse daar 't hem goedt dochte, t'allen tyde wen hy hen deede beroepen. Ook zouden zy, gelyk meede de bezondre van yder gewest, mooghen verzaamen, zoo dikwyls als zy verstonden zulx oorbaar te weezen. Des hadden alle Rechten, vrydoomen, verdingen, verbintenissen, ordeningen, keuren, en gewoonten der Landschappen, Steeden en Leeden der zelve, te blyven in volle kracht. Waar op zyner Doorluchtigheit believen zouw behoorlyken eedt te doen, gelyk de Staaten bereidt waaren, haar hulde en trouw, van weeghe der Landschappen, te zweeren*. Op den eersten van Sprokkelmaant werd [+]dit, ter weederzyden, by onderteekening bevestight: ende deeden, ingevolghe van dien, de Staaten zynen lastbrief afveirdighen: waar by zy hem ook maghtighden tot het innen en uitvorderen aller schattingen, ingewillight, oft noch in te willighen, ten behoeve des kryghs. Zy stelden met een' by schriftelyk bescheidt, in zyn' handen, zoo van der Brabantsche en Vlaamsche steeden, die 't noch met hun hielden, als [+]van Gelderlands weeghe, de loopende middelen van sleete, en de brandtschattingen oft verdinghgelden, te kryghen uit het platte landt, daar men de middelen van sleete niet heffen kon; en dat tot zulk' een' somme toe, als uit het zelve, by den vyandt genooten werd. Teffens bewillighden die van Hollandt, Zeelandt, Uitrecht, en Vrieslandt, op te brengen, ter maant, tweehondert duizent gulden, vry van alle lasten, voor een geheel jaar, ingegaan met den tienden van Louwmaant. Booven dien zoud' hy, geduurende de zelve tydt, al de brandschattingen en andre middelen trekken, die uit Ooveryssel, Drenthe, de Ommelanden, en andre plaatsen onder den vyandt, te bekoomen waaren. Wyders noch [+]waaren de landschappen te vreede, dat de [*] geleigelden, en bezwaarnissen, gezet op de uitgaande en inkoomende koopmanschappen, eeven lang zouden gank houden, zoo tot betaaling der lasten daarop staande, als tot onderhouding der gewoonlyke oorloghscheepen, en toerusting der geene, die de Kooningin uit krachte van 't verdragh, moghte koomen te eischen. Voorts werden op den vierden der zelve maant, de weederzydighe [+]eeden gedaan, van hem en d'Algemeine Staaten; die, by plakkaat van den zesten, den inhoudt van zynen lastbrief eenen yeghelyke kundigh maakten. Hy, zonder langer te toeven dan tot's anderen daaghs, deed verzoeken. *Dat men* (*alzoo de middelen hem aangeweezen, op verre naa niet toereiken moghten, voorneemlyk in 't begin van 't her stellen der verachterde zaaken*) *hem toestemde de stelling van vyftigh gulden, te betaalen op elke hondert maaten gefynt zouts, eer het uit de keeten ginge, twee stuivers op elke tonne biers, twaalf stuivers op elke tonne zeeps, tot laste van den brouwer en zeepzieder: bescheidelyke verklaaring van de middelen in 't gemeen, oft elkes landschaps in 't bezonder, die men verstondt hem toe te voeghen: juisten staat van de lasten, staande op de [*] geleigelden: noch vyfentwintigh oorloghscheepen, voorzien met Hopluiden van vermooghen om den bootsgezellen wat te gemoet te koomen*. Hier op vertoonden by geschrift van den vyftienden daar aan, de Staaten. *Dat hun der landen armoê verbood de handt bet te oopenen: zynde noodigh, de gemelde tollen op zout, bier, en zeep, neevens andre, te gebruiken tot vervalling van de tweehondert duizent gulden ter maant. Dewyl men nochtans diende een heir [+]te velde te brengen, waar toe de twee tonnen gouds ter maant, neevens de hulptroepen der Kooninginne, niet genoegh waaren; zoo hoopten zy de Landschappen te verspreeken, tot inwilghing van eenen tol op de laakenen, dien*

[+]1586.

[+]*Zyn lastbriefwordt afgeveirdight volghends dat verding: en breeder:*

[+]*Middelen, hem in handen gestelt, van de Staaten*.

[+]*Hy en d' Algemeine Staaten doen weederzydelings eedt*.

[*]Convoygelden.

[+]*Zyn verzoek om meerder middelen*; *en oopening van al de gemeine, oft van elkes landtschaps middelen*; *staat van de lasten der geleigelden: noch vyfentwintigh oorloghscheepen*.

[*]Convoyen.

[+]*Vertoogh der Staaten daar op*.

+*d'eerste inkooper te draaghen hadde; zoo men, om verleiding dier neeringe te verhoeden, van haare Majesteit verwerven konde, dat de Engelschen gehouden wierden hunne laakenen, die zy herwaarts oft oostwaarts wilden zeinden, te doen brengen in eenighe steeden der Vereenighde gewesten, onder voorwaarde dat zy van 't inkoomen niets betaalen zouden. Het opteekenen van de bezwaarnissen der geleigelden hadden zy reeds den Oudraadsluiden van Staate bevoolen. Om op het uitreeden der oorloghscheepen*, +*en vinden des gelds, daar toe noodigh, te mooghen letten, baaden zy hem te verklaaren, van wat soorte zyn Doorluchtigheit de zelve begeerde.* Noopende 't ontdekken der middelen van elk gewest, voldeeden z'hem zoo verre, als op dat pas doenlyk viel. Tussen dit eischen en antwoorden, werd hem een ontwerp van onderwys voor den Raadt van Staate behandight. En oft men hem schoon aandiende, dat de punten van dien getrokken waaren, uit een berichtschrift, eertyds gegeeven van Kaizar Kaarel den vyfden, aan den Raadt gestelt door hem neevens zyn' zuster de Kooninginne weduwe van Hongarye, in den welken meest al de Heeren der orde van 't Gulden Vlies, en de treflykste der Neederlanden plaghten te zitten; dat ook zoodaanighe Raadsluiden altyds berichtschrift gevolght hadden; 't beweeghd' hem niet. Dies liet men dit glyen, en hem toe, het geschrift te ooverzien en hervormen: jaa daalde tot verklaaring, +dat de Staaten niet verstonden hem daar aan te binden, maar alleenlyk den Raadt: dat hy ook niet behoeven zouw zich naar de meeste stemmen der Raadsluiden te schikken; maar hebbende hen gehoort, moghte besluiten, 't geen hem heilzaamst voor de Landen dochte. Hy deed dan een berichtschrift smeeden, genoegh zoo 't hem geliefde: 't welk d'Algemeine +Staaten nochtans, als hebbende 't zelve beaangenaamt, op den tienden van Sprokkelmaant, en hunnen naame, uitgaaven, hoewel het den zynen, als des instellers, in 't voorhooft droegh. Dit zonde duuren een jaar, begost met den vierden lestleeden. Hoewel ook, by 't laastgemelde verding tussen de Staaten en hem, bevoorwaardt was, dat hy, uit luiden, aan te wyzen by hen, de Raadsheeren van Staate zouw kiezen; zy waaren hem te wille, noopende de persoonen van Leoninus, Meetkerke, +Breederode, Valk, en Buis, uitdrukkelyk van hem geëischt; ende deeden alleenlyk benoeming van zeeker getal, waar uit hy de rest had te neemen. Zynde dus in zyn' kracht, liet hy den Graave van Hoohenlo het Algemein Stadthouderschap, onder hem, oover al 't krysvolk der vereenighde Landschappen, aanbieden. 'T welk Hoohenlo, met dankzegging voor zoo een' eere, beleefdelyk afsloegh, voorwendende dat hy zyn' schouders te zwak tot dien last kende. Doch de innerlyke oorzaak zyner weigheringe scheen, dat hem oorbaarlyker docht, de Hollandsche en Zeeuwsche Staaten, van de welke hy voor Steedehouder hunnes bezondren +Landtvooghds was aangenoomen, tot betaalsheeren te hebben. Maar, zeeker, Prins Maurits en Graaf Willem Loodewyk van Nassau naamen lastbrieven tot hunne Landtvooghdyen van hem. In Brabant, Vlaandre, en andre oorden, gehouden by den Spanjaardt, maakte, op dit pas, de aanwassende dierte van graan, zout, en allerley eetwaaren, geemelyke gemeenten, en holp ze tot verscheide plaatsen aan 't hollen. Binnen Douay brak het graauw de koorenschuir met geweldt oopen, en haald' 'er zyn nooddruft uit, zoo lang daar yets te haalen was. Tot Ryssel biek +men broodt van erweiten en boonen, met een vierendeel koorens daar onder. Waar uit groot ongemak, aan 's vyands zyde, scheen te willen ontstaan: voorneemlyk indien men van d'onze, de weeghen en waateren geslooten hielde, en het toevoeren ter sluike, keeren konde. Want uit Vrankryk had hy weinigh te verwachten; dewyl het zich zelf, door inheemsch

+1586.

+*Men laat Leicester toe, dat hy nocht aan 't berichtshrift des Raads van Staate, nocht aan de meeste stemmen des zelven gebonden zy.*

+*Berichtschrift geraamt naa zynen zin voor den Raadt.*

+*Men laat hem vyf Raadsheeren van Staate kiezen zonder voorighe benoeming.*

+*Hoohenlo weighert onder hem het Algemein stadthouderschap oover al 't krysvolk te bedienen.*

+*Prins Maurits en GraafWillem Loodewyk van Nassau neemen last briefvan Leicester.*

+*Dierte in 's vyands Landen, en ontsteltenis daar uit gereezen.*

+oorlogh, verwoestte; en op de grenzen zulke schaarsheit was, dat tot Amiens den huisman niet toegelaaten werd, een eenigh broodt uit der +stadt te draaghen. +1586.
Ten welken aanzien Leicester, bericht hoe de gemaghtighde Raadsluiden van Noordhollandt eenighe vryereizbrieven, tot verzending van booter en kaaze, hadden verleent, den Ooversten Sonoy beval, daar teeghens te zyn. En verstaande daarnaa, dat echter, tot Hoorn, de scheepen met de voorzeide spyze, bleeven gelaaden leggen, schreef hy scherpelyk aan den zelven Sonoy, en den Schout der steede, dat zy terstondt allen booter en kaas hadden te doen aan landt brengen, en geenszins te gedooghen, dat voortaan eenigh schip uitliepe, zonder blyk zyns verlofs. Hier uit reezen zwaare klaghten van dit gewest, met aantuighing +dat het zyn aandeel in de schattingen niet langer wist te verschaffen; ten waare men spoedighlyk orde stelde, waar naar het zyn zuivel, 't welk in groote meenighte bleef staan en bedorf, erghens moghte te gelde maaken. +Op den veertienden in Sprokkelmaant vertrok de Ambassadeur Davidson, eerlyk beschonken van d'Algemeine Staaten, naa Engelandt, met de bevesting van 't verdragh. De Kooningin, als hy haar verhaalde, hoe Leicester, booven 't gezagh, hem gegeeven van haar oover de hulptroepen, +in 't Algemein bewindt van landtzaaken en kryshandel, met zoo breede maght gestelt was, scheen zich des hooghlyk te belghen, zeggende dat men tot de Opperheerschappy, geweighert van haar, bykans eenen haaren vassaal had verheeven. En zy nam 't voor eenen trek om haar dieper,dan ze goedt vond, in de Neederlandsche dingen te plonzen: oft immers geliet zich zoo. Want dat de Graaf, hoewel hy, uit zynen aardt, meer tot ydel hooveeren helde, en, door oeffening bet, op 't bekruipen van de gunst zyner Vorstinne, dan op het wikken der reedenen van regeering, was afgerecht; in stoffe van zulk gewight yet buiten haare weete en wil zoude gedaan hebben, staat nauwlyx te gelooven. Hoe 't lagh; zy zond hem, by haaren onderkaamerling, Thomas Heneadje, deezen wel bitzen brief, gedaghteekent den dertienden der zelfste maant, naar +den Engelschen styl. *Hoe smaadelyk wy ons van u bejeeghent vinden, zult ghy, uit deezen boode, afgeveirdight te dien einde, verneemen. Nooit quam ons eens in den zin, dat een mensch, dien wy uit den voetzande hebben opgetooghen, en gequeekt booven alle andre, met zonderlinge genaade, onz bevel met zulken kleenachting oovertreeden zoude, in een' zaak van zoo groot belang, en waar aan ons en onzer eere zoo veel geleeghen is. Maar, hoewel ghy op deeze, teeghens den plicht uwer trouwe, in 't minste niet past; vertrouwt ons nochtans in 't boeten der zelve zoo slof een' verzuimelheit niet toe, dat wy zoo groot een' weederwaardigheit met zwyghen verby gaan, oft in vergeetenis begraaven zouden. Derhalven gebieden wy u, dat ghy, stellende alle uitvluchten ter zyde, flux, volghends uwe gehoudenis t'onswaarts alles naa koomt, wat onze onderkaamerling Heneadje u, uit onzen naame, verklaart zal hebben: 't en zy, dat u best +luste zwaarder gevaar op uwen hals te haalen*. Aan d'Algemeine Staaten schreef zy meede verstoordelyk, *Dat van hun, t'haarder verkleeninge*, * *'t volkoomen bestier der vereenighde Landschappen was opgedraaghen, aan Leicester haaren onderzaat, zonder haar in de zaake te kennen: daar zy 't zelve plattelyk had afgeslaaghen en der gansche werelt aangemeldt door uitgegeeve schrift, hoe zy alleenlyk haaren verdrukten gebuuren de handt te bieden, geenszins de heerschappy, zocht. Waar oover zy verstond, den Graave dat gezagh t'ontrekken, en te belasten dat hy geen grooter te gebruiken hadde, dan het verding hem gaf; waar meede, zoo 't behoorlyk achtervolght wierde, de Landen* (*haares oordeels*) *buiten twyfel te redden waaren. 'T welk zy zoo goedt vond, niet om dat haar de welvaart der gewes-*

+*Leicester doet etlyken scheepen met booter en kaaze, in Noordhollandt, het uitloopen beletten*.

+*Klaghten daar oover*.

+*D'Ambassadeur Davidson vertrekt naa Engelandt*.

+*De Kooningin schynt het verheffen van Leicester tot de Landtvooghdy quaalyk te neemen*.

+*Haar scherp schryven daar oover aan hem*.

+*En aan d' Algemeine Staaten*.

*Absolut.

t.o. 1046

JOHAN VAN OLDENBARNEVELT,
RIDDER, HEER VANDEN TEMPEL, BERKEL, RODENRYS etc.
ADVOCAAT VAN HOLLANDT EN WESTVRIESLANDT etc.

ten [+] *weinigh ter harte ging; maar, om haare eere, die zy liever dan 't leeven had, te raade te houden*. De Staaten, hebbende gewaant, met het opbeuren des Graaven tot zulk een' waardigheit, haar grootelyx te behaaghen, misschien ook dat zy wel beholpen zoude zyn met het doen zonder vraaghen; ooverweeghende nochtans hoe quaalyk zy leedigh kon staan van eenigh misnoeghen te toonen, en dat de eerbiedenis vereischte het veinzen ongemerkt te laaten; beantwoordden eindtlyk, op den vyventwintighsten van Lentemaant, haaren brief als met ernst geschreeven. [+]1586.

[+] *Dat zy de dooling, van Leicester tot Landtvooghdt te beroepen, zonder eerst de goede geliefte van haare Majesteit t'ondertasten, en ondank daar meê, by de zelve, begaan hadden, bedroefde hun bitterlyk. 'T was geenszins hunne meening geweest, haar, wyder dan het verding meede braght, door dat bedryf te verpanden. Ten aanzien van haare Majesteit, hadden zy liever eenen haaren onderdaan, dan eenen andren, gekooren: dewyl de deerlyke standt der dingen, tot heroprechting der achtbaarheit, zeer vervallen zints Oranjes doodt, noodtlyk een Hooft vereischte. 'T gebiedt, aan hem gegeeven, strekte zich ook niet verder, dan 't geen, dat d'Algemeine Landtvooghden, voor zynen tydt, gebruikt hadden. 'T woordt* [*] *volkoomen, diende alleenlyk tot luister, om hem te doen uitsteeken booven de bezondere Landtvooghden, zyne beveelen ontzighlyker te maaken, en de gemeente met hoope van beeter klem der regeeringe te verquikken. Ook was het niet gestelt, dan ten opmerke van het beleidt der oorloghe; nochte kon, schoon ten scherpste genoomen, verder getrokken worden. De Hooghste Ooverheit bleef by de Staaten der Landtschappen; en, dien volghends, de maght, om, wen 't hun oorbaar dochte, zynen lastbrief te weederroepen. Maar zulx althans te doen, waare om den ganschen Staat gewedt*. Met dit en Leicesters deerlyk schryven, die met treurigh gelaat en traanen den weemoedighen speelde, liet zy zich zoetelyk paayen: en zyn onwettigh bedryf daarnaa, aangezien met goeden ooghe van haar, gaaven den verstandighen stof om te gelooven, dat het slechts een gemaakte gramschap geweest was. Niettemin, deeze strafheit, getoont teeghens den Graaf, gaf zyner achtbaarheit een' krak. Hy werd nochtans, met kostelyken en konstryken toestel, tot Haarlem ontfangen: en met groote pracht tot Amsterdam. In deeze stadt deed hy, met verachtering des voorrechts van Dordrecht, daar de munt van Hollandt haare plaats heeft, dubble Roozenoobels slaan, en 't stuk der zelve ryzen (quansuis ter eere van de Kooningin) tot ontrent twee gulden booven de waarde, naar gelang van den gank der andre goude penningen; die daarom in gelyke soort van Noobels verandert werden. En het voordeel gedaan met de steighering, dat den Lande, waare 't ten behoeve van dien bekeert geweest, etlyke tonnen schats hadde konnen baaten, werd by zommighe persoonen genooten, tot merklyke schaade der inwoonderen, die 't, by thans volghende verlaaghing van den prys des zelven gelds, afging. Welk eerste proef ken, met zyn' wrangheit, nu klaarlyker tuighde van de smaak der andre vruchten, die zyn' quaalyk gebreidelde maght zoude voortbrengen. [*] Absolut.

Daarentussen beriepen de Hollandsche Staaten [+]Meester Johan van Oldenbarneveldt, Loontrekkenden Raadsman der stadt Rotterdam, tot Voorspraak van dat gewest. Welk ampt nu meer dan een jaar onbekleedt gebleeven, sint het afscheidt van Meester Paulus Buis, hy, naa voorwending van verscheide reedenen t'zyner verschooninge daar af, eindtlyk aannam, bedingende twee punten; het eene, daadlyk ontslaaghen te zyn, in gevalle van handeling om 't Landt aan den Spanjaardt te brengen, waar voor hy, uit wightighe inzighten, duchtte: het ander, dat men hem, zonder zyne bewillighing, tot geen uitheemsche bezeinding [+] *Johan van Oldenbarneveldt wort Voorspraak van Hollandt*.

+gebruiken zouw, op dat hy vervolghende kennis van zaaken hebben moghte, en de orde, by hem te neemen, niet gebrooken wierde. Op den zeevenden der gemelde maant, verleed men zynen lastbrief. Ten zelven +daaghe beslooten zy, dat men geene voordraghten, brieven, oft andre schriften, aan Leicester en den Raadt van Staate, hadde oover te leeveren, dan in Neederduitsch: ook hem en den Raadt te verzoeken, dat hun geliefde, volghends de voorrechten des Lands, de zelve taal te gebruiken, in alles, wat uit den naame van zyn' Doorluchtigheit, aan hen moghte gericht worden: meede ter vergaadringe der Algemeine Staaten te dringen op het houden van den zelfsten voet; ende te vorderen schriftelyke verklaaring, hoe 't geene, 't welk, sint het aanveirden der Landtvooghdye by zyne Doorluchtigheit, hier teeghens geschiedt was, de gerechtigheit des Lands niet kneuzde; dewyl 't zich met zoodaanigh bescheidt, ontfangen van Kooning Philips, voorzien vond. Maar de Graaf van Nieuwenaar, jookende naa Leicesters gunst, zocht hem zeer in te volghen. Ziende op zyne voorgewende vuurigheit in 't vestighen van den Hervormden Godsdienst, wild' hy met stooren van den Roomschen, +gelyken yver toonen. Zyn' hellebardiers vielen, te deezer tydt, tot Uitrecht in 't wittevrouwen klooster; sloeghen'er kisten en kassen oopen; en droeghen al 't missetuigh wegh. Het zelfste weedervoer van hun, den kloostere van de Brandtoolië: thans, van hun en den onderschout, dien van Sant Servaas. Onlangs daarnaa, op den eersten van Grasmaant, +quam Leicester voor d'eerste maal, in die stadt; werd'er op 't staatelyxt ontfangen, en met wonderlyke geneeghenheit, die van de Kooningin, al oover een' wyle, door lief koozende brieven, gequeekt was. Hier begon hy zich tot de zorghen des bewinds te beleedighen, met maaken eenes plakkaats, dat op den vierden geteekent werd. *Het verbood eenen +yghelyke, wie, oft van wat landaart hy waare, eenighen voorraadt van monde oft oorloghe, stoffe tot toerusting van scheepen, oft andre goederen, naa plaatsen, staande onder den Spanjaardt, te brengen oft te zeinden; ook yets te haalen uit de zelve, wisselen derwaarts oover te maaken, oft van daar t' ontfangen, oft eenigh verstandt met de ingezeetenen te houden; eenigherley lyftoght, krysbehoefte, tuigh tot uitreeding van scheepen dienende, uit de vereenighde Landen, oft uit andre, door de zee en langs de kusten der Vereenighde, naa onpartydighe te voeren, zonder zyn uitgedrukt verlof: eenighe goederen te laaden in scheepen, toebehoorende, in 't geheel oft deel, aan luiden, die onder den vyandt zaaten. Al dit op verbeurte van de scheepen, goederen, wisselbrieven, oft de waarde der zelve, zoo d'oovertreeders in de Vereenighde gewesten nocht geteelt nocht woonende waaren; en booven dien op peene van de galghe, voor inboorlingen ende landtzaaten; zonder te mooghen verschoont worden door verloop van tydt naa de daadt: oover de welke niet alleen, maar ook oover het opzet om ze te begaan, indien des bleeke, zy de zelve straffen te lyden hadden. Scheepshopluiden oft vryebuiters, zich begeevende in dienst van andre Heeren oft Mooghentheeden, buiten zyne bewillighing, zouden 't met lyf, schip, en goedt bekoopen. Alle buissen en andre visschersscheepen van Bolonje, Kalis, en andre haavenen tussen daar en Nantes, stonden, met den visch, voor goeden buit te verklaaren, zoo zy genoomen, en bevonden wierden eenighe visschers in te hebben, die onder den vyandt t'huis behoorden, oft derwaarts, geduurende 't oorlogh, uit de Vereenighde Landen vertooghen waaren. Alle Ooverste, Majestraaten van steeden, Amptluiden, Hopmannen, bekoort door eenigh genot om in deezen door de vingeren te zien, zoude men, booven 't verlies hunner ampten, aan lyf en goedt straffen, oft anders, naar geleeghenheit van zaaken.* Onder deeze waaren etlyke andre zeer

+1586.

+*Besluit der Hollandsche Staaten, noopende 't gebruik der Neederduitsche taale, in alle schriften van hun oft aan hen oover te leeveren.*

+*Mißetuigh gehaalt uit drie kloosters tot Uitrecht.*

+*Leicester komt voor d' eerste maal tot Uitrecht.*

+*Zyn plakkaat op 't stuk der zeevaarte en des toevoers ten vyandt.*

[+]scherpe punten gestelt, tot verhoeding van bedrogh in 't uitvoeren der koopmanschappen en betaalen der [*]geleygelden. Dit zoo brusk een plakkaat, luidende oft hy de heele zee in zyn gewoudt, en gansch Europe onder zweep gehadt hadde, deed de verrezienighsten, zonderling der Landen die zich met de schipvaart geneeren, staan als voor 't hooft geslaaghen. [+]*Hoe*? (meendenze) *had men dan zulk een gezagh oover Fransoyzen, Schotten, Deenen, Oosterlingen, dat zy naa dit verbodt zouden luisteren? Zy wilden hunnen gang gaan, zonder daar op te passen. Dan men docht het hun te verleeren, met vyandtlyken teeghengang. Dat was* (*indien uitwerkelyk*) *de rechte wegh, om de Kooningen van Poole, Deenemark, Zweede, d'oostersche Vorsten en Ryxsteeden, teeghens ons te doen aanspannen, ten minste met verlet van herwaartsvoering der waaren die wy meest van noode hadden. Zoo men daar op, om dit ongerief te schutten, den schoot moeste vieren, en eenen yeghelyke, behalven ons en de Engelschen, den handel op Spanje, en andre Landen van dien Kooning, toeliete: waar aan zoud' het hem faalen, dat hy niet van alles, in oovervloedt, voorzien wierde? Wee daarentussen den Vereenighden gewesten, die hunne neering, koopluiden, scheepen, boodtsvolk, verdryven zouden en den naabuuren toejaaghen*, *om door afbrek aan tollen*, [*] *geleygelden, opstellingen, schattingen, in doodtlyke onmaght te vallen. Arme hierlandsche schippers en scheepen, die zich reeds erghens onder 't Spaansche gebiedt; en Antwerpsche, die zich in deeze oft onpartydighe landen vonden! Want hoe zouden ze t'huis raaken, zoo men stips op het plakkaat stonde*? *Dat men geen' toevoer van eetwaaren oft krysgereetschap ten vyandt leede, had zyn bescheidt: maar zelfs den uitheemschen het voeren van yet diergelyx naa onpartydighe landen te verbieden, streed teeghens 't recht der volken*. De Staaten hadden al te voore vergeefs verzocht, dat zyner Doorluchtigheit op zoo wightigh een' zaak geen besluit geliefde te neemen, zonder eerst hun goed-dunken te hooren. En als men hem nu de gemelde zwaarigheeden, en [+]meer andere voorhield, sloegh hy ze in den windt. Daarnaa, op dat hy niet scheene den koophandel heelendal te willen afschaffen, gaf hy verlof om eenighe bukking op Hamburgh, haaring van 't voorleeden jaar, die doch anders bederven zoude, kaaz (maar deeze met verhooghing van 't geleygeldt, daar op gezet) erweiten, boonen, meel, en diergelyke slechte waaren, naa Berghen in Noorweeghe en Oostwaarts, door [+]de Zont te voeren. Meer kon men niet verwerven: zynde zyn vast gevoelen, dat het afsnyden van alle gemeenschap met de Spaanschen dien Kooning op de knie kon helpen; oft immers de Embders, Deenen, Schotten, en Oosterlingen, ontziende der Engelschen en Vereenighde gewesten t'zaamgevoeghde maght ter zee, zouden uit zyn hant koomen eeten, en, onder schyn van zyne [*] vryereyzbrieven te koopen, eenen tol tot onderstandt des oorloghs betaalen. Die hem dit in 't hooft staaken, [+]waaren eenighe zorghelyke geesten, van de welke hy ingenoomen zich tot achterraadt diende. Deezen, gedreeven, ten deele van baat- en staatzucht, ten deele daarenbooven (zoo naamaals bleek) Spaans in 't hart, en zoekende om dier partye schoon spel te geeven, alles meer en meer te verwarren; was 't licht geweest, ten gemoede van eenen nieuwlyx aangekoomen Heere, die nochte de persoonen, nochte de gezintheeden, nochte de geleegentheit onzer zaaken, kende, in te sluipen door praat [+]naar zyne smaak, en stout zwetsen van den wegh te weeten tot uitbreiding zyner grootheit en gloorie. Dewyl 't reeds zoo verre gekoomen was, dat hy zich niet gebonden vond aan de stemme des Raads van Staate, pooghden z' hem voorts heel afkeerigh van dien te maaken, dingende alzoo naa 't volle bezit zyner ooren. Die aasden zy, ten zelven

[+]1586.

[*]Convoygelden

[+]*Onbenoeghen oover dit plakkaat*.

[*]Convoygelden, imposten.

[+]*Hy veroorloft eenige slechte eetwaaren Oostwaart te voeren*.

[+]*Wat hy meinde met dit plakkaat*.

[*]Pasporten.

[+]*Zorghlyke geesten ontrent hem*.

[+]*Die zoeken hem van den Raadt en de Staaten te vervremden*.

[+]einde, daaghelyx, met vuilen uitslagh van achterklap teeghens de Staaten: zonder yetwes te spaaren, dat dienen moghte om hen, by hem, in [+]verdechtenis, haat, nydt, en kleinachting, te brengen. *Dat hunne regeering ter weederzyden mank ging: hellende d'eenen naa den Spanjaardt en 't Pausdoom; d'anderen naa snoodt gewin; om 't welk te bejaaghen, zy dan de dingen draaiden, naar dat het hun te passe quam; gelyk koopluiden plaghten, waaruit de meeste hoop hunner zaameninge bestond. Hierom was 't, dat het eene verlies het ander op de hielen getrapt had. Hier lagh de knoop van 't stuk; dien men, waar hy niet anders los te maaken, aan einden moest hakken. Zy hadden op de goedertierenheit van Oranje gezondight: zouden ook alzoo hem Graaf naar hunne handt willen zetten, en in schaade en schande voeren, indien hy 't zelfste spoor hielde. Maar, wen zy schoon zich ziften lieten, d'ongetrouwen verwerpen, de plaatsen met vroomen vullen, naar zyn eighen welbehaaghen; wat besluit doch, wat raadslagh, kon verhoolen blyven onder zulk eene meenighte, altyds vermengt met luiden, die luttel wisten waar men spreeken oft zwyghen moeste?* Zeeker, in de vergaadringen der bezondre Staaten, en misschien der Algemeine, verscheenen toen, by wylen, gemaghtighden, die den naam van Roomsgezinden droeghen: maar, zy hadden zich, in 't afschudden van 't Spaansche juk, zoo vuurighlyk gequeeten, dat aan hunne oprechtigheit en liefde tot den Staat niet te twyfelen viel; en te spytigh een' ondankbaarheit geweest waare hen verby te gaan. Het kon ook niet ontkent worden, dat eenighen, jaa der geenen dien 't woordt Hervormde Godsdienst in den monde bestorven was, zich zelve, waar ze hunne geleeghenheit zaaghen, wel onbeschaamdelyk zochten: dat meede volk van geringe soort en kleene ervaarenis het getal holp vermeeren. Dan, met wat reede, met wat aangezight, kon yemandt, om de mishandeling oft onbequaamheit van 't een oft het andre lidt, het gansche lichaam lasteren? En wie zagh ooit Heerschappy van veel' Hoofden, waar onder geen' arghe liepen? Wie ooit eenighe Vroedschap, zonder daar in persoonaadjen en graauw te merken? De Graaf, echter, en zyn' groene Engelschen (want by d'andre, gemeukt hier te Lande door ondervinding, werd beeter bescheidenheit gebruikt) zwolghen deeze venynighe brokken, verguldt met vlaaiery, gulzighlyk in; en zwollen'er af, tot zulk' een opgeblaazenheit toe, dat alles, wat van de Staaten voortquam, hun scheen te stinken. 'T welk te min wonder was, dewyl de booze tongen de spreuk *vox populi, vox Dei*, stem des volx Godes stem, t'hunnen voordeele hadden. Want de burgheryen, doorgaands, geemelyk om de rampen, die in de [+]twee laatste jaaren den Landen waaren oovergekoomen, uiterden hun ongeduldt met morren op de Staaten, en gaaven hun alleen de schuldt van het verloop. Op 's vyands groot geweldt, op de sooberheit der middelen daar teeghens, meeste oorzaaken van 't quaadt, werd zoo luttel gelet als men ze hun wyten kon. En het liet zich zulx aanzien, oft men, uit verdriet in de jeeghenwoordighe regeeringe, naa verandering gehaakt hadde, niet denkende dat ze altyds gewis ongemak aanbrengt, zonder zeekerheit van beeterschap. In welke gesteltenis der gemoeden, alles 't [+]onderste booven te keeren, den geenen die uit de puinhoopen van den Staat meinden hooghe huizen te haalen, kleene konst docht. De belhaamels van dit gezelschap, dat zich door het gemelde oorblaazen ten bewinde zocht in te wikkelen, waaren Jakob Reingoudt, Geeraardt van Prounink, anders Deeventer, en Daniel de Burghgraaf. Reingoudt had zich met oopenbaare bankbreuk onteert, en eertyds den ouwden Graave Lammoral van Egmondt, voor Geheimschryver, gedient, die 't vorderen van hem, tot het Geheimschryverschap des Raads van de [*] geld-

[+]1586.

[+]*Hunne reedenen te dien einde.*

[+]*Misnoeghen der burgeryen teegens der Staaten regeeringe.*

[+]*De voorbaarighste opruyers van Leicester. Jakob Reingoudt.*

[*]Financien.

middelen, [+]zoo ernstelyk dreef, dat hy teeghens Granvelle, houdende 't woordt eenes andren, daaroover in gramschap uitvoer: zulk eene tong had Reingoudt om luiden te beleezen. Deeze holp hem, daar naa, in de gunst van Granvelle zelf: die hem, doortrapt en stout bevonden, pooghde ganschelyk te eighenen, en, met dat ooghmerk, tot [*] bewindsman der geldmiddelen optrok. Ook vloogh hy sint van de handt des Kardinaals, en leend' hem de zyne om zynen ouwden Heere den voet te lichten. 'T welk hem by den Hartogh van Alva, en vervolghends by Don Louis de Requesens, in groot geloof braght. Maar naa den Gentschen pais en het vertrek der Spanjaarden, zach hy zich met het eene been in de lucht, en geenerley leun om eenighe schok uit te staan. Toen leid' hem de Heer van Fromont, Hooft van de [*] geldmiddelen, bedrogh, gepleeght in 't handelen der gemeine penningen, te laste; ende deed hem aanbewroeghen, met eisch van lyf en eere. Hier af werd hy nooit vrygesprooken: dan, t'zynen gelukke, starf de Heer van Fromont: waar oover 't pleit onvervolght bleef. Thans verliep een deel jaaren, zonder dat hy gebruikt werd in yetwes van belang. Rustens loof zynde, ging hy, nocht gemaghtight, nocht aangezocht, der Algemeine Staaten Ambassadeurs naa Parys volghen, als zy derwaarts reizden om den Fransois de Hooghe Ooverheit aan te bieden. Hier wist hy zich zulx in te boezemen by zommighen van 's Kooninx Raadt, dat men, van 't berichtschrift der gezanten, 't welk hun geleevert was beslooten, verzeeghelt, en onder belofte van 't zelve alzoo te laaten, ter plaatse toe, daar zy 't zyner Majesteit vertoonen zouden, hem in 't heimelyk oopening deed, en daar op zyn goeddunken vorderde. 'T welk hy (gelyk naamaals uit zyn' eighe schriften bleek) verklaarde op elk punt, met aanteekeningen, die t'oover uitweezen, dat ze uit een' penne quaamen, die op het keelen des handels gespitst was. Als de Landen met de Engelsche Kooningin zouden daadingen, trok hy, op gelyke wyze, naa Londen: en, hebbende dus lang altyds een vyandtlyk gemoedt teeghens d'Onroomschen getoont, keerde nu den rok om, met gelaat van zich ganschelyk aan den gezuiverden Godsdienst te binden: zonderling naa de aankoomst van Leicester. Want, van toen af, nam hy 't noch nauwer, en geene dienstbooden aan, oft zy moesten lidtmaaten der kerke zyn. Eenighe knechten en maiden zond hy den Predikanten toe, op dat ze eerst ondervraaght wierden; om zyne Godtvreezenheit aan de klokreep te hangen. [+] Prounink, gaande voor eenen man van beeter leeven dan Reingoudt, en hebbende ooverlang belydenis van 't Hervormde geloof gedaan, was een welgezeeten burgher tot Shartoghenbos geweest, en uit die stadt geweeken als zy zich ten vyandt keerde. Gekoomen met der woone tot Uitrecht, werd hy, van de vereenighde Landtschappen, tot verscheiden bedryf gebeezight; ook een wyl tot het Algemein [*] Schatmeesterschap; waar in hy zich droegh zonder opspraak van ontrouw te verwekken. Maar de hoomoedt en verwaantheit zaaghen hem ten ooghen uit: zyn' taal, zyn' tredt, en al zyne zeeden zweemden 'er naar: en getuighden eenpaarlyk van oovermaatighe grootsheit. Nu had hy, als Leicester de dingen aanveirdde, geen beroep altoos; nocht kans om het te kryghen door behoorlyke weeghen: zynde der vereenighde Landen gewoonte, zich alleenlyk van inboorlingen te dienen; en hy geteelt buiten de geene, die op dat pas de vereening onderhielden. Dies wendd' hy den zin tot invoer van vreemdigheit: en, hebbende t'Uitrecht, in zes oft zeeven jaaren woonens, veel kennisse gemaakt, bestond aldaar den styl van de regeering der stadt te verwrikken, om zich, teeghens den dank der voorrechten, ingang ten Maje-

[+]1586

[*]Commis van de Financier.

[*]Financien.

[+]*Gerardt van Prounink, anders Deeventer*.

[*]Tresorierschap.

straatschappe, [+]en vervolghends ten Raade van Staate, te oopenen: slaande, zoo 't een gelukte, geen twyfel aan 't ander, dewyl hy wel met Leicester stond, zynde al strax aan zyn' vriendschap geraakt door aanleiding van den Engelschen Raadsheer Killegrey, die jeeghenwoordelyk, en seedert altyds, wen het Hof t' Uitrecht quam, by hem t'huis lagh. [+]Daniel de Burghgraaf was, in Vlaandre, van slechte handtwerxluiden gebooren; doch, door kloekheit van vernuft, aldaar tot het ampt van [*]Algemeinen Bezorgher geklommen; ook eens tot Raadsheer van Staate benoemt geweest. Vlaandre verlooren; liep hy zeer om 't Geheimschryverschap van Staate, maar kon op de benoeming nooit koomen; mits de gemaghtighden der vereenight gebleeve Landtschappen hem kende voor eenen man, die geenen andren Goode dan zyn' borz' en zyn' buik diende. Leicester, hoewel 't Latyn en Fransois eenighszins verstaande, wist niet te antwoorden dan in zyn' moederlyke oft d'Italiaansche spraak: zoo dat (behalven in deeze, oft men hadde juist moeten Engelsch kennen, 't welk zelden onder de Neêrlanders gebeurde) geen' volkoome mondtgemeenschap met hem te houden was. Daniel dan, hebbende by de Landtschappen flip gehaalt, den krop vol oevelmoeds, en d'Italiaansche taal t'zynen wille, paste, door 't geryf dat'er de Graaf by vond, voorts met vuur en vlam spuwen teegens de Staaten, zyne gunst zoo verre te winnen, dat hy hem, booven 't getal der gewoonlyke, die ter benoeminge van de gewesten gekooren waaren, tot [*] buitenordlyken Geheimschryver aannam. 'T was wel zoo, dat hem dit geenen toegang ten Raade van Staate gaf: maar hy drong, als draaghende zynen heere eenighe papieren naa, t' elken maale meede ter kaamer in; onderzette (op dat hy quansuis yets deede) den zelve zynen stoel; en blyvende daar achter staan, luisterd' hem dikwyls, wen eenigh Raadsheer zyne meening geuit had, wydluftighe reedenen onbeschaamdelyk in 't oor. Dit anderhalve paar volx was't, dat, met den windt dien z' in 't hooft hadden, de sprankelen van ongeneught, smeulende tussen de Staaten en Leicester, tot eenen brandt opblies, die, thans voortgeslaaghen, van gewest tot gewest, stadt tot stadt, huis tot huis, met eene spraay van vlam den ganschen Staat ooverstolpte. Deeze drie quanten draaiden, van lorren en leughenen, de lyn, die, getooghen van 't rot der Reingoudisten, zoo men ze naamaals noemde, waande de besten des, [+]Lands te verstrikken, en de wettighe regeering te wurghen. Zy maakten zich pylen van allerley hout, en met der haast eenen weldighen aanhang. Al wat d'opgaande zon aanbad; al wat, uit wispeltuurigheit, oft weêrzin in het jeeghenwoordighe, naa nieuwigheit jookte; wie, staande naa eenigh ampt, verworpen was, oft afgezet van 't zyne, hoewel uit billyke reedenen; wie, om geschil tussen zich en de Staaten gereezen, een quaadt hart op hen droegh; wie zyn haave verquanselt, verquist, oft in kuffen en kroeghen had omgebracht, en in hachlyke tyden zyn' meeste veiligheit stelde; wie zyne reekening op visschen in drabbigh waater maakte; vlydde zich onder die vlag. Maar de glimp en klem der partye waaren een deel Predikanten, en andre luiden, die, gedreeven van blinden yver, en onervaaren in wereldsche zaaken, zich aan de schynheiligheit des Graaven vergaapten: voorts eenighe meer dan geringe persoonen, die, gevlucht uit Brabant en Vlaandre, vastelyk geloofden, dat geene, dan d'Engelsche maght, hen weeder in hun vaaderlandt helpen kon; en, sterooghende op deeze hoope (gelyk uitwykelingen gemeinlyk) alle misquaam, dat, by verandering, den Vereenighden Landen ontmoeten moghte, verby zaaghen. De deftighste, bedachtzaamste, en zuchtvrye verstanden, verfoeyende dit gespan, hielden 't met hunne Oover-

[+]1586.

[+]*Daniel de Burghgraaf.*

[*]Procureur General.

[*]Extra-ordinarissen.

[+]*Zy maaken aanhang.*

heit: +zoo dat de Hervormden zelf teeghens elkandre gekant waaren, en +zich onderlings begosten niet min dan den Spanjaardt en zyn' volghers te haaten. By de scheurmaakers (gelyk de meeste heevigheit doorgaands het onrecht verzelt) werd elk, hoe hy luider en leelyker kreet, hoe louterder liefhebber van den waaren Godsdienst geacht: hoe yemant zyn bitterheit bet uiterde met schempen en schelden op de Staaten, hoe hy vroomer voorstander van de achtbaarheit der Kooninginne en des Landtvooghds moest heeten: onder welken naam, aan die zyde, toen alle deughden begreepen waaren. Hierop sliepen de valsche vrienden, en huurlingen des vyands niet: maar, ziende zoo schoon een' geleeghentheit, om zonder zorghe voor straf, 't vuur der tweedraght te stooken, jaa dank toe te begaan, en met eere den schelm te speelen, strooiden zaat van oproer onder de gemeenten, van muitery onder't krysvolk, al met de zelfste reedenen, die men daaghelyx uit den mondt van Leeraars, geloofsverwanten, +en de voorbaarighste beminners des vaaderlands hoorde. Wyders, te gelyk met het aanstootlyk Plakkaat, op 't stuk der schipvaart gemaakt, gaf Leicester een ander uit, daar de Landen niet teeghens hadden, alzoo het tot stipsche handthaaving der krystught diende. Op den tienden van Grasmaant voorzeidt, verbood hy allen uitvoer van paarden, zonder zyn verlof, werwaarts het ook waare, op verbeurte der zelve: ende zouden, boovendien, de oovertreeders, als aanhangers oft goedtgunstighen des vyands, aan lyf en goedt gestraft, ook de wil, wen des bleeke, voor de daadt gereekent worden. Ten zelven daaghe' gebeurd' het, als vier Engelsche vendels, hebbende lang t'Uitrecht geleeghen, vertrekken zouden, en Leicester, van den Duitschen Huize daar hy geherberght was, quam ryden naa's Bisschops Hof, om den Graaf van Nieuwenaar te vergasten, dat zeeker soldaat zich verstoutte hem geldt af te vorderen, om hoozen en schoenen te koopen. Leicester berispt' hem +daar oover, deed hem voorts aantasten, en 't geweer afneemen. Als dit ruchtbaar werd, en daar by gezeidt dat hy's naamiddaghs hangen zouw; rotten etlyke soldaaten t' zaamen, streeven gewaapent naa de huizing van den Provoost toe, bezetten de straaten, vallen ter deur in, slaan des gevangens boeyen af, en haalen hem te voorschyn. 'T welk vernoomen by Leicester; deed hy flux twee andre benden, leggende buiten voor de Tollesteeghspoorte, in stadt koomen: toen al de vendels verby zyn' herbergh trekken, en een deel der geenen die den gevanghen verlost hadden, in hechtenis stellen: daarnaa de vier vendels ter Wittevrouwenpoorte uitgaan. +'S andren daaghs zagh men tien Engelschen onder de galghe staan; drie, die 't geweldt aan de slooten des eersten gevangens gepleeght hadden, ophangen. D'andre zeeven kreeghen vergiffenis; gelyk ook d'eerste, als onschuldigh +aan zyn' eighen ontslaaking, verschoont werd. Thans vierd' hy met groote praght en pleghtigheit, den dagh van Sant Joris, die den Ridderen van den Hoozbandt tot eenen spieghel is voorgestelt. Tussen de Hervormde Predikanten zweefden te deezer tydt eenighe geschillen; waar uit dan verwydering der leeden van elkandre reez, die tot zorghlyke scheuring, en lichtlyk meer dan eene, dreighde te verloopen. Om dit onheil te verhoeden, en de eenigheit, zoo in leere, als tuchtoeffening, te vestighen, zaaghen die van den zelven Godsdienst niet naaders, +dan 't vergaadren van een goedt getal kerklyke luiden, uit al de vereenighde Landschappen: en gingen, om oorlof daar toe te verwerven, zich richten aan Leicester. Lydigh toghtte de Graaf naa den naam van voesterheer der kerke, waarmeê hy waande de gemeenten aan zyn snoer +te kryghen, en den Staaten oover 't hooft te wassen. Dies bewillighd' hy niet alleenlyk in dit verzoek, maar besteedde ook zyn' achtbaarheit in 't slyten

+1586.

+*Bystere tweedraght in de Landen*.

+*Leicester geeft ook een plakkaat op de krystucht uit: ook een teeghens 't uitvoeren van paarden*.

+*Muiterie van Engelsche soldaaten tot Uitrecht*.

+*Straf daar oover*.

+*Leicester viert de Feest der orde van den Hoozbandt*.

+*Kerkenzammening verzocht aan hem*.

+*Die staat hy toe*.

[+]eener kerklyke tweedraght, die t'Uitrecht in zwang ging, etlyke jaaren [+]geduurt had, ende dus haaren oorsprong genoomen. Als, naa 't afschaffen der bloedighe vervolghingen, door de vreede van Gent, d'Onroomsche gezintheeden weeder begosten 't hooft op te beuren, bestonden die van de [+]Calvinische ook hier ter steede, eerst, in 't heimelyk, smalle; thans, met minder eo minder schroomte, breeder zaameningen; en allenskens zoo sterke, te maaken, dat hunne meenighte en vrymoedigheit, den Wethouderen 't hart benam, om zich daar teeghens in de rechtte te verzetten. Daar stond, in Sant Jakobs kerk, een [*] Harder genaamt Meester Hubert [+]Duifhuis, die zyn beroep van den Roomschen, en een' smaakelyke wyze van preeken had, en, met zyn deughdzaam leeven, te meer naadruks aan die gaave gaf. Deeze Duifhuis, neemende eenen afkeer van 't Pausdoom, onderwond zich, in 't jaar vyftienhondert zeevenentzeeventigh, voor 't volk, het eeren der beelden, en andre dwaalingen, rondelyk te berispen. Endtlyk diend' hy den Burghermeesteren en Scheepenen aan, dat zyn gemoedt hem drong voortaan naa 't gevoelen der Hervormden te leeren: waar toe hy oorlof verzocht: ooverboodigh eevenwel de beelden in de voorzeide kerke te dulden, en in 't witte booveokleedt op stoel te verschynen, tot dat by die van der Wet andre orde gestelt wierde. Wyders beloofd' hy zyn' toehoorders, tot rust, en gehoorzaamheit aan hunne Heeren, te vermaanen. De Majestraat, kennende hem ook anderszins voor vreedzaam van aardt, dacht den rechten man gevonden te hebben om den hoop der andre Hervormden te dunnen, en hunne streng door splitzing te zwakken. Want (zoo veel zwaarder valt het de menschlyke zinnen tot omhelzing eener eenpaarighe hervorminge, dan tot vernietighing eener gewraakte forme, te doen aanspannen) veele luiden toen, hoewel hun de Roomsche misbruiken teeghens de borst waaren, morden nochtans dat men, om de kerk te reinigen, niet alleenlyk de vuilnis daar uit, maar teffens de vloer wegh, veeghde: zulx hy geschaapen scheen merklyken toeloop te kryghen. Maar de vyf Godshuizen oft Kapittelen, gevraaght om hun goeddunken hier op, zeiden 'er neen toe: en teeghens hunnen zin ontzaaghen zich de Regeerders der stadt met de zaake voort te vaaren. Echter sloeghen zy 't verzoek van Duifhuis niet plat af, maar lieten hem toe, dat hy, zonder zyn' plaats te verliezen, zich binnen Rotterdam, by zyn' vrienden ginge onthouden, tot dat men hem, by ryper geleeghenheit, moghte koomen weeder naar Uitrecht t'ontbieden. Voor zyn vertrek verzaakt' hy oopenbaarlyk het Pausdoom: en het leed niet lang aan, oft hy werd te rug geroepen, en aangenoomen by de Ooverheit, om, op den boovengemelden voet, Sant Jakobs kerk te bedienen. Zyn' orde was deeze. [+]Hy doopte eenvoudelyk, zonder wyders de Roomsche pleghtigheeden te gebruiken: zonder ook den ouderen meer als den naam van 't kindt af te vraaghen, oft hen oft de getuighen tot yetwes te verbinden. In 't uitdeelen des Aavondtmaals volghd' hy genoeghzaam de Calvinischen: doch liet eenen yeder ter taafele koomen op eighe beproeving, eischte te vooren geene belydenis hunnes geloofs; hield ook geen boek van de naamen. Achtende dat der Ooverheit, daar ze Christelyk waaren, het straffen der oopenbaare zonden toequam, begeerd' hy zich met geen' tuchtoeffening oft bannen te moeyen: doch wel dat d'eene broeder den andren, uit liefde, tot boetveerdigheit vermaande. Derhalven steld' hy geen' Consistorie oft Kerkraadt, nocht Ouderlingen, nocht [*]kerkelyke bedieners der armen: maar gebruikte, in 't voorzien op de zaaken zynes kerspels, de kerkmeesters gekooren by de gebuuren, en, bevestight by de Wethouders; ende liet de [*] erbarmgiften, door de gewoonlyke vooghden der armen, verzaamelen. Het trouwen, oft voor de

[+]1586.

[+]*Kerklyke twist tot Uitrecht.*

[+]*Oorsprong de zelve.*

[*]Pastoor.

[+]*Hubert Duifhuis, Pastoor van Sant Jakobs kerk, begint teeghens 't Pausdoom te preeken.*

[+]*Hoe hy hervormde.*

[*]Diaconen.

[*]Aelmoesen.

+Majestraat, oft in de kerke, oft in eenigh bezonder huis, voor ouders en vrienden, mits dat'er drie gebooden oft uitroepingen voorgingen, stond hy toe, dat daarop ander orde, door de Staaten, geraamt wierde. Allerley zieken, ging hy, ontbooden zynde, bezoeken, zonder aanschouw op haare gezintheit te neemen. Om de geenen te trekken, die noch niet laaten konnen de Roomsche sleur eenigher maate te volghen, quam hy hun te gemoete met uitleggen der Euangelien en Epistolen op de Zondaaghen, gelyk zy by verdeeling gestelt zyn. De heilighe Schrift zeid' hy zynen Kathechismus te weezen: ende leerde geenen andren. In zyn preeken scheen hy van zachtmoedighen yver te branden, toeleggende voorneemelyk op weeken en buighen der harten tot liefde en godzaaligheit in handel en wandel; zonder scherpzinnighe geschillen oft hooghe geheimenissen te roeren, die men, naar 't oordeel van allerley Leeraars, veilighlyk verby gaan kan, ende niet, dan met gevaar van bederflyke dwaalingen, naavorssen. Met deeze manier van doen won hy meenighte van toehoorders, en groote gunst by de Majestraat: en, als de zelve eindtlyk de beelden uit de kerke deed neemen, liet hy ook het witte kleedt af, en preekte seedert in den langen tabbert. De Calvinischen, zeer aangegroeit, vervorderden zich immiddels de Minrebroeders kerk, die niet gebruikt wierd, in te neemen, en daar te preeken; zonder nochtans de beelden af te werpen, tot dat de +1586

+Wethouders daar in bewillighden, en hun de kerk toestonden. Hebbende dit verworven, gingen zy Duifhuis aan, om hem tot eenpaarigheit in leere, tuchtoeffening, bediening van Doop en Aavondtmaal, te beweeghen. Zyn antwoordt was, dat hy geen geschil met hun in 't stuk des geloofs had; maar noch ontydigh achtte hunne orde t'zyner kerke in te voeren: dat ook geene noodt daar toe prangde, dewyl zy t'zaamen onder gemeine bescherming eener Christelyke Ooverheit zaaten. Als men hem nu niet verder kryghen kon, begosten die van de Minrebroeders kerk, oft Consistorie (zoo men ze toen noemde de zyne voor een ongebondene en Libertynsche te beschelden; ook zyn beroep voor onwettigh te wraaken, om dat hy daar in by de Hervormden niet gevestight was, Sint zocht men, en vondt meer oorzaaks tot verwydering: en 't gebeurde, dat een van zeekre Predikanten, met hem in gesprek gekoomen, hem vraaghde, oft hy 't boexken, geschreeven door Theodorus Beza van de maght der Ooverheit om ketters met der doodt te straffen, niet geleezen had. Waar op hy, reeds wat ontstelt door verwytighe woorden te voore gevallen, zieide *Is dat uwe meening, zoo moet myn' ziel uit uwen raade blyven;* +*en ik begheer met zoodaanighen geene gemeenschap te houden*. Dit bluschte de laatste vonk van hoope tot vereenighing. Toen klaaghden die van de Consistorie hunne noodt aan andre kerken, met verzoek van raadt teeghens eenen man, die den opgang van 't licht der waarheit belette. Hy, mooghende teeghens geen' moeite, en voorwendende zyn weeklykheit, bad om ontslagh van dienst, hoewel hem een amptgenoot tot hulpe was bygevoeght. Maar de Heeren, zorghende dat daar uit meer ongemaks ontstaan zouw, maakten met hem, op den eersten van Sprokkelmaant des jaars vyftienhondert eenentachtigh, een verding, waar by zy hem op nieuw, en, onder ander, aannaamen, hem van alle opkoomende zwaarigheeden te vryen. Zyn weederparty, dan, ziende hem te styf ondersteunt om lichtelyk geschupt te worden, viel hem, van dat pas af, zoo lastigh niet. +En, hoewel hy, veertien maanden daarnaa, quam te ooverlyden, zyn manier van Hervorming hield niet alleenlyk standt, maar nam toe; zoo dat, van zeeven Predikanten, die in dit jaar vyftienhondert sesentachtentigh t' Uitrecht stonden, de drie van Sant Jakobs kerk en zyne gezintheit waaren. Nu lieten zich twee van deeze drie, ter aanstending van

+*De Calvinischen zoeken hem aan om te vereenighen: 't welk hy uitstelt*.

+*De hoope van 't vereenen wordt gebluscht*.

+*Hy sterft*: *maar niet zyn' gezintheit wet hem*.

+Leicester, door toedoen des Graaven van Nieuwenaar, ooverreeden, tot vereening met de vier van de Consistorie, onder besprek van zeekere punten, die men, tot de naaste kerkenzaamening toe t'achtervolghen had: +waar door nochtans de twist meer bestopt dan verstikt werd. Want de derde, kunnende tot onderteekening dier punten niet verstaan, nam zyn afscheidt, en de gansche gemeente van Sant Jakobs kerk ergherde zich zeer aan dit verdragh. Grootelyx ook verdroot het den Staaten en der Majestraat, als hangende meestendeels aan de zelve kerk, en duchtende daarenbooven, dat de Consistorie, dus veel vooghds geworden in 't geestelyke, voorts lichtlyk ten weirlyken bewinde zouw indringen. Als deeze vereenighing op den zesten van Bloeimaant geslooten was, beval, by +brieven van den achtsten, Leicester den bezondren Landtvooghden en Rechtshooven zeer ernstelyk, dat zy, tot de verzochte zaamening, staande in den Haaghe te houden, zoo wel de Walsche, als Neederduitsche kerken, teeghens den twintighsten der naastvolghende maant, hadden te noodighen. Korts hier naa verscheen, ter zelve plaatse, Heer Christoffel Sleskou, geheimschryver van Stefanus Battor, Kooning der Poolen; en +leeverde, uit zynes meesters naam, den Algemeinen Staaten eenen brief; die, zeeker, met groote eere en achting, hun toegedraaghen in tytels, en met toon van erbarming oover 't verloop van de voorspoedt der Landen en hunne jeeghenwoordighe ellenden, aanving. Niet te min hy steld' hen in 't ongelyk, als versmaaders hunner wettighe Ooverheit, en belettende den grootmaghtighen Kooning van Spanje zyn' waapenen teeghens den gemeinen vyandt der Christenheit te wenden: ried hun zich te verzoenen met den zelven; oft wilde zich, met alles wat hem aankleefde, ganschelyk van hun afzonderen. Der Staaten antwoordt, hier op, bestond +in klaghte oover de list hunner weederpartye, die zyne Majesteit met valsche berichting misleidt had; verhaal van d'onmenschlykheit der Spanjaarden, noodt om den krygh t'aanveirden, verloore vlyt der onderzaaten om een' veilighe vreede te bekoomen, 't verding met de Engelsche Kooningin, 't welk, niet aangegaan van haar zonder eerst van 't recht der gewesten verwittight te weezen, hun verbood, buiten haar verlof, yets in zaaken van oorlogh oft pais te besluiten. Hunne traagheit in 't afveirdighen des geheimschryvers (want hy had ontrent zes weeken daarnaa getoeft) ontschuldighden ze met hunne meenighvuldighe beezigheeden in 't bezorghen van de behoeften des oorloghs: en eindighden met bidden, dat zyne Majesteit, inziende naarder de billykheit hunner handelingen, zich gewaardighde beeter gevoelen van deeze Landen te vaaten, en d'ingezeetenen voortaan met haare Kooninklyke gunste t'omhelzen: +'t welk zy zich van haare uitmuntende deughden beloofden. Terwyl de Pool in Hollandt was, pooghde een gezant van Deenemark, in Engelandt, haare Majesteit tot daadingen met den Spanjaardt te beweeghen, vertoonende hoe zyn Kooning, als vriendt van beide de Kroonen, ooverboodigh stond, zich tot middelaar te laaten gebruiken, ende reeds, met die meening', eenen Ambassadeur naa Spanje geschikt had. Zy hoord' hem driemaals in 't heimelyk: wilde nochtans gelooft hebben dat hy onverrichter zaake vertrok: en liet den bewindsman, dien de Staaten aan haar Hof hielden, door Walzingam weeten, dat nemmer, buiten kennis en geliefte der Landtschappen, yet zulx in 't minste zouw voorgenoomen worden: waar af zich zyne Heeren wel moghten verzeekert houden. Maar zy verzweegh, en 't bleek daarnaa dat een Andries de Loo, verscheide reizen, uit Brabant aan haar, en eenighe oopeningen gedaan had, om 't padt tot eenen handel van vreede te vloeren.

+1586.

+De twist wort meer bestopt dan verstikt.

+Leicester beveelt de kerkenzaamening in den Haaghe te houden.

+Een gezant van den Poolschen Kooning in den Haaghe, met eenen brief, die op zoen met Spanje dringt.

+Antwoordt der Staaten.

+Een getezant van Deenemark in Engelandt, om de Kooningin tot verdragh met Spanje te beweeghen.

P.C. Hoofts Nederlandsche Historien
Vierentwintighste Boek.

+**D**E kryszaaken deezes jaars naamen bynaa met het zelve te gelyk haaren aanvang: vallende d'Ooverste +Taxis, dien de Grooningers rieden het weeder (want het vrooz toen zeer fel) en 't afweezen van Graave Willem niet te verzuimen, op den drieëwintighsten van Louwmaant, tot Vrieslandt in. Zyn' Genaade, des verkundschapt, oft maakende van zelfs die gissing, trad t'Enkhuizen, in een' schuit, zulx toegestelt, dat zy ook voor sleede kon dienen: en raakte daarmeê, nu getrokken oover 't ys, nu gevoert door het waater, tot Staavere. Juist 's daaghs te voore was de vyandt, uit dien hoek, dieper in 't landt getrokken, met derdhalfduizent mann' te voet, en vierhondert paarden. Waar door Graaf Willem zich den wegh naa Leeuwaarde zagh afgesneeden, ende niet by zynen Oovers ten Steedehouder, Stein van Malts, eenen Deenschen Eedelman, te koomen; die zich meede, met duizent knechten, een' vaan ruiteren, in 't veld, en t'Oosterluttens geleeghert vond. De Kooningschen, hebbende meest al de laaghe landen der Wolden door gestroopt, ende voorts verby Sneek heen; wendden 't oogh naa de hooghte van 't Bilt, en diens gebuuren. Stein, waanende meer hinders te kunnen doen, zoo hy naader by Leeuwaarde laaghe, brak op, met het krieken van den zeevenentwintighsten, en rukte naa Buxum, een' halve myl van de stadt. Eenighe Hopluiden rieden hem tot Hillaart te toeven, tot dat het bleeke, werwaarts Taxis het gemunt hadde: dewyl men hier, binnen den singelwal en de graft van eenes Eedelmans zaate, al de troepen veilighlyk leegheren kon. Maar hy toogh voort, met den vyandt op de hakken. Want Taxis, verneemende dat het Vriesche volk zich, uit zyn voordeel, op het vlak begeeven had, rend' het daatelyk naa met zyn' paarden, en tornde aan de staart: waar oover veele knechten, om te beeter aan te stappen, hunne waapenen van zich worpen. Zy braghten 't echter tot Buxum aan: dan zoo wanschikkelyk, dat hen de Hopluiden niet weeder in orde konden kryghen, om zich te verzetten teeghens des Kooninx voervolk; +'t welk hun strax op den arm quam, hebbende, door dwang van Taxis, den meesten roof wegh gesmeeten. De busschieter, eevenwel gaf vuur, uit vier veldtstukken, en joegh etlyke yzers door de genaakende schaaren. +Een goedt getal ook van roerdraaghers en moskettiers queet zich eerlyk, doende in 't eerst veele bespringers sneevelen. Maar zy werden ooverstelpt; ontrent zeshondert mann', eensdeels gevelt, eensdeels gevangen. Stein vertoogh zich op de poort van een Eedelmans huis, daar hy in 's vyands handen viel. Gelyke weederspoedt hadden Hopluiden Grouwstyns en Willem Willemszoon; ook de Wachtmeester Michaël Haaghe: doch deez ontliep onderweeghe. Steins broeder, Hopluiden Wessel Mek-

+1586.

+*Taxis valt tot Vrieslandt in.*

+*Neêrlaagh der Vriezen tot Buxum.*

+*Stein van Malts, Ooverste Steéhouder van Graave Willem, wort gevangen.*

kamans [+]en Hidde Zybrands werden verslaaghen. Jan Babtist van den Heuvel, Aadelborst, broeder van Willem Bartelot van den Heuvel, meinde t'ontkoomen door een eng steeghken, maar vond het weedereindtdicht, en verloor'er het leeven: een moedigh jongeling, die, opgetooghen tot koophandel, den schryfbank geschupt had, met zeggen, dat hy zich liever wilde lam laaten slaan, dan lam zitten. De vendrigh Otho Klant, te fors om leevendigh van zyn vendel te scheiden, weigherde zich gevangen te geeven, en starf gewonden daar in. Aan d'andre zyde, deed [+]een Vriesch vendel, gevat by Graaf Oswaldt van den Berghe, hem voor eenen Staatschen vendrigh aanzien, en doorsteeken van zyn' vrienden. Graaf Harman, zyn broeder, werd gequetst. Kaarel van Deekama, en Hopman Henrik van Delde, die van den kleermaakers winkel door zyn' dapperheit was opgeklommen, bleeven'er; met meer gemeene soldaaten (zoo 't schynt) dan de Staatschen gelooft hadden. Want Verdugo, op schryven van Graave Willem om de gevangens, antwoordde, met eenen troostenden trek van heuscheit, dat 's Kooninx volk meede geen' geringen afbrek geleeden had. Wyders, uit het veldt, [+]waaraf Taxis door de waapenen was meester geworden, dreef hem een enkle stofreeghen. Deeze, beginnende met de neêrlaagh, recht op den middagh, joegh hem zulk een' anxt aan voor 't benarren zyner paarden door krenking van 't ys, dat hy, als zelf geslaaghen en vlughtigh, ten lande uit ylde, laatende al zyn' dooden leggen, de verooverde veldtstukken staan, en 't hooghe landt, oover de vaart tussen Dokkum, Leeuwaarde, en Fraaneker, ongeroert; daar nochtans de meeste rykdoom gezeeten was. Als men thans onderzoek op de gedraaghe schaaden deed, bleek dat die van Koudum, Molquerum, en Workum, hebbende standt gehouden met hunne persoonen en goederen, in toeverlaat op 's vyands brieven van [*] veilighe hoede, meest geplaaght en geplondert waaren, en schier al de gevangens, tot driehondert toe, uit dien oordt gelicht. Want andren, onvoorzien van diergelyke bescheiden, hadden zich tydtlyk door gemaakt, ontbindende hunne beesten, op dat de zelve moghten aan de hooyblokken hun voeder vinden. Het branden en blaaken, de wreedtheeden, bedreeven met schenden van wyven en maaghden, met vermoorden van oudt en jong, met meêsleepen van kraamvrouwen, gestorven onder weeghe, met doorsteeken en weghwerpen der onlanx geboore kinderen, met pynighen en kneevelen om onvergeldelyk [+]ransoen, deeden den geenen, die ze hoorden verhaalen, de hairen te bergh staan. Deeze schrik braght het gansche gewest onder brandtschatting. Zelfs burghers, jaa Wethouders van steeden, naamen, om gerustelyk hunne dingen ten platten lande te beschikken, oft uit d'eene stadt naa d'andre te vertrekken, in 't heimelyk Verdugos brieven van [*] veilighe hoede oft [*] vrye reize. Uit de Vriesche haavenen voeren naauwlyx eenighe scheepen, oft zy verlieten zich op zulke bescheiden. 'T welk zoo veel als half met den vyandt verzoent was: gemerkt zy, zich mooghende teeghens hem niet ter weere stellen, 't gevanklyk weghrukken der andren, onvoorzien van zyn zeeghel, met goeden ooghe aanschouwden; voorts pooghden eenen ygelyken flaauwmoedigh te maaken; en, waar het erghens pas gaf, tot volkoomen verdragh met den Kooning porden. Verdugo, ziende dit dus gelukken, nam het voor den rechten slagh, om den Staat van Vrieslandt allengskens t'onderdelven: en voedde de zucht tot vreede met trekken der gemoeden, door bewys van meêwaarigheit, erbarming, en verfoeying der gruwelen, gepleeght op deezen toght. *Men had hem* (liet hy zich hooren) *met geduurigh morren en aanmoeyen, verlof daar toe afgedrongen: wel teeghens zyn*

[+]1586.

[+]*Graaf Oswaldt van den Berghe, doorsteeken van zyn vrienden, by misverstandt.*

[+]*Een stofreeghen dryft Taxis ten lande uit.*

[*]Sauveguarde.

[+]*Heel Vrieslandt onder brandtschatting.*

[*]Sauveguarde.
[*]Pasport.

+*hart, dat hem de genaakende onheilen tuighde. Deeze gaaven hem voortaan stofs genoegh tot styf staan in 't weigheren*. Huisluiden, echter, die op veilighe hoede zaaten, werden van zyn volk gelicht, ten uiterste gerantsoent, en alzoo op den mesthoop geholpen: oft by ooghluiking van hem, oft mits hy (gelyk zyn klaaghen was) by de ruiters geen gehoor had. D'ooverste Steêhouder Stein, t'huiswaarts ontbooden door den Kooning van Deenemark, al eenighe weeken voor dit verlies, had zyn afscheidt van Graave Willem en de Vriesche Staaten genoomen: doch, zynde, noch niet vertooghen ten tyde van 's vyands inval, zich tot deezen laatsten +dienst laaten gebruiken. Verdugo, die zeeker In alles naa lof van beleeftheit stond; misschien ook hier in zocht der Majesteit van Deenemark te behaaghen, hield Stein, in plaatse van hem daar oover eenighen ondank te weeten, deeze eedelmoedigheit ten beste; en, als achtende dat hy, niet om der Staaten, maar om zyner eere wil, gevochten had, ontslaakt' +hem zonder losgeldt. Door den zelven, ook seedert door een' gavangen Eedelman, bood hy Graave Willem den brandtschat der Ommelanden aan, mits dat zyn' Genaade hem dien van Vrieslandt liete toekoomen; op dat men de boeren niet behoefde, met opzeinding van soldaaten, te bederven: voorts, dat d'een in den oordt des andren niet zoude laaten rooven, hy en waare kloek genoegh om steeden oft sterkten te beleegheren. Maar de Graaf oordeelde, dat, wen schoon de zaaken, aan zyne zyde, met d'Engelsche hulpe, gelyk hy hoopte, op beeter voet raakten, de luiden, eens verlekkert op de gesmaakte rust, met geen gemak weeder tot weighering van brandtschat zouden te kryghen zyn; en het buiten, zoo 't aan zwakke troepen verbooden wierde, voor eerst alleenlyk den vyandt vry staan; dewyl hy, hebbende 's Koonings +buidel te baat, met minder moeite een heir te velde kon brengen. Derhalven sloegh hy het een en 't ander af: hoewel t'oover bezeffende, dat dit der landtzaaten gunst, van hem tot Verdugo, die zulx daar uit verwachtte, keeren zouw. Midlerwyle vermaand hy de steeden en bezettingen tot vlytigh waaken; acht geeven op verdechtighde persoonen: en dat men zommighen der zelve deede vertrekken op onpartydighe gewesten; ten minste op 't platte landt, met belofte van eenen yghelyke, die zich stil hielde, zyn inkoomsten te laaten volghen. Dan dit werk haaperde. Want, niemandt zoo zeer in 't oogh, oft hy vond onder die van den Hervormden Godsdienst eenen, die voor hem bad, met +aanbieding van borghtoght. En 't weigheren scheen te hard in een' regeering die om haar' zachtigheit gewilt werd: harder, indien de verborghde zich quaame te verloopen, den geenen, die zich met goede meening borgh gestelt had, te starffen. En, wien 't licht stonde zynen vaaderlande trouw te breeken, zouw ze zynen vrienden niet houden: nochte, wie zyn eighen gevaar vergaate, om dat van eenen andren denken. Alzoo gedeegh deeze artzeny tot omroeren, en geen afdryven: wordende d'uitgeweezenen niet gelost, maar bet verbittert door 't schandmerk van oopenbaaren twyfel aan hunne vroomigheit, en geterght tot argher dan zy misschien te vooren in den zin hadden. Ook verworp hierom +Graaf Willem dit middel, als men 't naamaals weeder voordroegh. Thans zond hy gemaghtighden naa alle steeden, om, ten ooverstaan van de Majestraat, de eetwaaren, van huis tot huis, te bezightighen, en elken burgher op een zeeker gedeelte te zetten, dat hy gestaadelyk in voorraadt te houden had. Wyders, alzoo 't op nieuw aan 't vriezen sloegh, deed hy alle vaarten, van Dokkum af, naa Leeuwaarde, Sneek, Slooten, en Lemmer, meer dan zes mylen weeghs, oopen byten: schreef ook aan d'Algemeinschap om bystandt; waar toe Norrits onthiet kreegh.

+1586.

+*Verdugos heusheit*.

+*Hy biedt Graave Willem zeeker verdragh aan, noopende 't brandtschatten*.

+*Graaf Willem weighert dat: vermaant tot goede wacht, en uitzetten der verdechtighden*.

+*Het uitzetten haapert*.

+*Orde op eetwaaren in alle Vriesche steeder: ook op 't oopen byten der bevrooze vaarten*.

+Voorts ontbood men den derden der huisluiden op: 't welk in Vrieslandt +drieduizent mann' uitleeveren kon. Jaa de schrik scheelde zoo weinigh van wanhoop aan 't uitkeeren des vyands, dat achtbaare luiden spraaken van de vetste en rykste oorden des landschaps tot een eilandt te maaken, met slechten der dyken tussen Kuinder en Lemmer, Dokkum en Kollum, en loop geeven aan de vloedt uit d'eene zee in d'andre, door de delling die van Kuinder en Lemmer naa Dokkum strekt: mits dat alvooren op de Noordwester zyde der zelve een dyk geleit wierde, waar +toe verscheiden' ouwde konden te staade koomen. Hiermeede zouden alle steeden van Vrieslandt, uitgezondert Slooten, bewaart geweest zyn; ook gansch Westergoo, en 't beste van Oostergoo: dan de Zeevenwolden, en de Heidekant van Oostergoo, verlooren. Maar Graaf Willem zagh noch het quaadt voor zoo zorghlyk niet aan, dat het afsnyding +zulker lidtmaaten van 't lichaam vereischte. Korts naa den ramp te Buxum, onderwond zich een wyf den Steêhouder, die Lemmer bewaarde, om te koopen, tot ooverleevering der schanse aan 's Kooninx bezettelingen van Steenwyk. De Steehouder gaf dit zynen Hopman Dodde van Laar aan, die tot Slooten lagh: deez Graave Willem, door brieven: en zyn' Genaade hem berichting, hoe de Steêhouder, met gelaat van naa 't geldt te luisteren, zouw zien de meêplightighen te betrappen. Maar Dodde had nocht schryven nocht leezen; en zyn' huisvrouw, die hy daar toe gebruikte, geen zwyghen geleert. Dies werd de toeleg ruchtbaar, en slechts d'eerste maakelster gekreeghen, die, tot Leeuwaarde gebracht, met een' geesseling vry raakte. In dus eenen standt der Vriesche zaaken; zynde de boeren door de veilighe hoedenissen vergistight; de Roomsgezinden al van ouds den Spanjaarde toegedaan; de Mennonyten, die schier een vierendeel van 't volk maakten, verbittert teeghens de Hervormden; deeze ten platten lande zeer dun gezaayt, lafmoedigh, en ingenoomen van een gevoelen dat aan hun vreedigh zitten niet dan 't vertrek der Staatsche soldaaten ontbrak; de gelooveloozen weifeligh tussen party en party; liet Verdugo geen' list onbeproeft, die tot stooken van 't vuur moghte dienen. Fransois Bodimont, eertyds * geheimschryver des Prinsen van Oranje, en daarnaa door diens aanbeeling Griffier des Hoofs van Vrieslandt, had, in den jaare vyftienhondert +tweeëntachtigh, zeeker schryven van den vyandt ontfangen; en 't zelve aan zyn' Doorluchtigheit getoont, verzoekende oorlof om aanmoedighlyk te antwoorden: alzoo hy zich sterk maakte, etlyke hondert Kooningschen naa Leeuwaarde te lokken, en in een' strik te helpen. En dit was hem van zyn' Doorluchtigheit toegestaan, mits dat alles gehandelt wierde by kennis van Meeroode, toen Stadthouder oover dat gewest, en van eenighe Gemaghtighden. Maar de Stadthouder, beducht voor uitleeken van 't geheim, heeld' het den Gemaghtighden: en, als ten laatste de vyandt vraaghde, wat meedestanders van aanzien Bodimont hadde tot Leeuwaarde, en oft zy vermooghen zouden een' poort, en welke, te leeveren; zoo verbood Meeroode aan Bodimont, meer brieven te wisselen. 'T welk hy (myns oordeels) deed, oovermits het den vyandt, indien men hem blinde naamen in de handt staake, aan geen' spieden kon mangelen, om de geleeghenheit naa te speuren, en het bedrogh t'ontdekken: en van zelfs te gaan eerlyke luiden tot verraadt bekooren, te haatlyk een' trek, jaa een soort van verraaderye geweest waare. Want, te waanen dat Meeroode (gelyk zeeker schryver wil), die anderzins in oordeel, ervaarenheit, en kennis der Vriesche zaaken uitmunt) vreezde voor aankoomen der Spaanschen, ten getaale van drieduizent op 't minste, om zich, als moetende zoo diep te lande in trek-

+1586.

+*Graaf Willem ontbiedt hulp:en den derden man der huisluiden op.*

+*Voorslagh van Vrieslands beste deel tot een eilandt te maaken.*

+*Heimelyke handel om de schans te Lemmer aan den vyandt te doen leeveren.*

*Secretaris.

+*Bedryf van Fransois Bodimont, om oproer in Vrieslandt te verwekken.*

ken, [+]aller Vriesche bezettingen te troosten; en dat zy, wen men schoon twee- oft driehondert mann' der hunnen afmaakte, met het ooverschot het heele gewest door den brandt verwoesten, en tiendubble wraak neemen moghten; schynt ydel: zynde niet te gelooven dat hy (ik zwygh van den Prinse en zyn' groote omzightigheit) op zulx, indien het te bezorghen stonde, van 't eerst af niet zoude gegist hebben, en den handel onbegost gelaaten. Bodimont, echter, antwoordde den vyandt; en verantwoordde, als dit in 't licht quam, zich zelven, met voorwenden, dat hy 't verbodt in den windt had geslaaghen, om dat hem de Stadthouder, naar den aardt des hooghen ouderdooms, al te zwaarhoofdigh docht. Deeze reede werd blaauw geacht: hy nochtans niet gepynight; maar, etlyke maanden, eerst in de gevankenis, daarnaa in zyn huis, gehouden; eindtlyk ten lande uitgeweezen. Thans verstonden de Raadsheeren van Staate dat hy zich t'Amsterdam onthield; en gaaven hunnen geheimschryver, Heere Christiaan Huighens, orde, om hem van daar te haalen. Doch hy ontging dier zwaarigheit; en hebbende de borst vol oevelmoeds, reeds kennis met Verdugo gemaakt, liet zich van hem gebruiken tot strooyen van zeekere boexkens door Vrieslandt. In deeze maald' hy de Staaten af, voor baatzuchtighe menschen, zich behelpende, om in 't bewindt te blyven en zich zelve te zeeghenen, met de bekoorlyke naamen zoo van vryheit als Godsdienst, en met Nassausche Hoofden, dien geenszins 't heil des Lands, maar eighe gloori ter harte ging, en d'oude wrok oover de doodt van Kaizar Aadolf noch in den krop stak. Tot verzoening (zeid' hy) der gemeente met haaren Kooning, behoefde zy niet, dan slechts weinigh blooden boeven (zoo noemd' hy de Staaten) den kop aan tween te slaan. Boovenal ried hy haar, zich van den handel met Engelandt te wachten, die haar aan eindeloos oorlogh, eeuwighe slaaverny zouw vertuyen. Etlyke hondert druxels van deezen inhoudt werden t'Oostmahorn in een Emder schip [+]gevonden, en Graave Willem toegeschikt. Ontrent het midde van Loumaant bemaghtighden de Kooningschen de huizen te Blitterswyk en Gystere, twee mylen van Venlo: beschansten zich ook in het dorp Blierik, en braghten 'er eenighe stukken geschuts: maar staaken, naa acht daaghen marrens tot Gystere, 't vuur in 't Slot. Hebbende te Blitterswyk tien vendels vergaadert, tooghen ze, van daar, door Wansum, naa Lottum; en zonden tweehondert oude Spaansche soldaaten oover de [+]Maaze, die zich in 't klooster Beeterswaart leegherden. D'ooverste Schenk, des verkundtschapt, trok, in der nacht, met eenigh volk te paard' en te voet, uit Venlo; ooverviel hen, ving'er tien oft twaalf, leide 't meeste deel ter needer, het klooster aan koolen; zoo dat ook zommighe Spanjaards in den brandt bleeven. Hunne spitsbroeders, hoorende tot Lottum deeze tyding, en ziende de vlam opstyghen voor hunn' ooghen, vielen, verwoedt van smart en spyt, op zeekre Staatsche knechten, hunne gevangens, en braghtender twee om hals. Tien andre, dien 't zelfste beschooren was, werden, door tussenkoomst van de Bevelhebbers, [+]geberght. Onlanx te voore had ook Schenk de Kornet van Appio Conti getrent, acht ruiters doodt gesmeeten, twintigh gevangen. Weinigh weeken hiernaa, beslooten hy en Harman Kloet, Ooverste van Nuis, alzoo zy beide lastbrief van den verdreeven Keurvorst Truxes hadden, op de stadt Werle in Westfaalen eenen aanslagh, ontworpen by zeekren [*]beampten Schryver, gebannen van daar door den regeerenden Aartsbisschop, Ernst van Beyere. Op den neeghenden in Lentemaant, met den aavondt, scheiden ze uit Nuis, en rukten, met vyfhondert mann' te paarde, vyfhondert te voet, den Ryn oover, naa Werle. Dicht daar by

[+]1586.

[+]*De Spaanschen bemaghtighen twee Slooten by Venlo.*

[+]*Schenk oovervalt eenighe Spanjaarts in 't klooster Beeterswaart, en verbrandt het.*

[+]*De Kornet van Appio Konti geslaaghen van Schenk.*

[*]Notarits.

+gekoomen, te vier uuren des naasten morghens, ontstaaken z' een huis: +op welk teeken terstondt met brandt van een huis in stadt geantwoordt werd. Toen, terwyl binnen de burghers liepen om 't vuur te lesschen, beklommen die van buiten de veste, wat verre van 't Slot: en, zynde lichtelyk oover geraakt, sloeghen een' poort ooopen, waar door de ruiter in quam. De burghery, ziende de stadt verlooren, week naa 't blokhuis: maar werd uitgeslooten van den Burghvooghdt, die niet dan den Burghermeester en noch eenen persoon in liet, vreezende dat de vyandt neevens de steedelingen zouw doordringen. Schenk eischte 't Slot op; doch vergeefs: en, eer hy 't wel omving, schikte de Landtdrost van Westfaale hondert knechten, en eenighe waaghens met voorraadt, van achtre daar op te kryghen. De zelve braght, voorts, uit d'omleggende plaatsen, wel vierduizent, zoo boeren als eedelluiden en burghers, op de beên, om de stadt te beleggen. Maar Schenk, laatende goede bezetting daar in, voerd' hun de rest der zynen te gemoet, met orde om voor +eerst slechts op Aadel en ruitery te vallen. 'T welk zulx gelukte, dat zy, keerende strax de rug, ook hun eighen voetvolk op de vlucht braghten. Dies werden der meer dan vyf hondert gevelt, en verdronk noch een groot deel. Eevenwel, mits de regeerende Aartsbisschop den Heer van Hautepenne met een' goede zeenuwe krysvolx te hulpe kreegh, etlyke +benden daar by voeghde, en de gevloode Westfaalingen vast weeder verzaamde; zoo vond Schenk ongeraaden te blyven, daar hy nocht meester +van 't Slot worden, nocht eenigh ontzet verbeiden kon. Hy deed dan, op den achtienden der maant, de stadt geslooten, en zulx bewaakt houden, dat niemandt van daar moght: inmiddels de zelve uitplonderen, en den roof op waaghens laaden. Met deeze, en dertigh de ryxten +van den Raadt, samt etlyke welgestelde burghers, gevanklyk weghgesleept, vertrok hy 's aavonds te neeghenen, en quam, zonder eenighen afbrek te lyden, binnen Berk. Van daar vervoeghd' hy zich by Leicester, die hem pleghtelyk Ridder sloegh, en met een goude ketting van +tweeduizent gulden beschonk. Maar Graaf Kaarel van Mansveldt, hebbende, door last des Prinsen van Parma, in Sprokkelmaant, met vyf blokhuizen en een' brug oover de Maaze, ook toepaaling der zelve zoo onder als booven, de stadt Graave, waar in vier vendels onder Lubbrecht Turk, +Heer van Heemert laaghen, begost te prangen, stond nu om ze door verraadt te bekoomen. Want eenighe Steêhouders en soldaaten waaren, uit armoê en ongeduldt oover quaade betaaling, met hem in handeling getreeden. Doch het stuk werd ontdekt, de schuldighen gestraft. D'andre +queeten zich eerlyk, doende by wylen kloeke uitvallen. Thans als Mansveldt toereedde om noch een' schans in dien oordt op te werpen, deed de Graaf van Hoohenlo de dyken door steeken, en kreegh, op den neeghenden van Grasmaant, met schuiten, oover 't verdronke landt, eenighe eetwaaren in stadt. Om dit getyde hoorde men, dat de vyandt volk in Duitslandt worf, en vierduizent Italiaanen verwachtte: doch +deezer storf bynaa het derdendeel op de reize. Leicester, bezeffende dat de voorraadt, in Graave gebraght, niet veel strekken kon, en hebbende een deel volx tot Niekerk verzaamelt, stuurde Hoohenlo en Norrits, met tweeduizent mann', eensdeels Engelschen, eensdeels Neêrlanders, om de zelfste boodschap. Te Littoye, drie mylen van Graave, had de vyandt een' vesting. Die wonnen z'hem af, en een' stuk geschuts daar in; tooghen voorts opwaarts aan, tot dat een hoop Kooningschen zich teeghens hen quam te kanten. Daar viel een hart gevecht; doch de Fortuin den Staatschen toe, die meer dan driehondert Spaanschen, daar onder etlyke Hopluiden en andre Bevelhebbers, versloe-

+1586.

+*Werle in Westfaalen veroovert door Schenk en Kloet*.

+*Schenk slaat een deel Westfaalingen*.

+*Werle verlaaten*.

+*Schenk Ridder geslaaghen van Leicester*.

+*Mansveldt voor de Stadt Graave*.

+*Die faalt hy door voorraadt in te kryghen*.

+*Hoohenlo spyst Graave eenigher maate*.

+*De vyandt werft volk in Duitslandt, en verwacht des uit Italie*.

+*Hoohenlo en Norrits verslaan driehondert Spaanschen, met verlies van bykans hondert en vyftigh der hunnen*.

t.o. 1062

PHILIPS GRAEF VAN HOHENLO
VELDTOVERSTE TEN DIENSTE VAN
DE VEREENIGDE NEDERLANDEN

ghen. +Zy lieten daar, zeeker, bynaa half zoo veel der hunnen: zelfs Norrits werd gewondt met een' spiets op zyn' borst; den Ridder Borris een vinger afgeschooten. +1586.
Deeze ooverhandt, echter, holp hen aan de Huizen te Baatenburgh en Empel, en aan eenighe schanskens: waar naa zy, op nieuw, met dertigh oft veertigh schuiten, de stadt genoeghzaamlyk van spyz' en krysbehoefte verzorghden. Farneeze, des verwittight, en achtende daarom kleene vrucht te kunnen doen met blokkeeren, zond alles te velde wat hy uit de bezettingen missen moght: en, zelf in 't leegher gekoomen op den twaalfden van Bloeymaant, stichtte strax beukeryen +aan d'ooverzyde der Maaze: van waar hy beide de hoeken der stadt, aan 't waater, uit vierentwintigh zwaare stukken beschoot, die de huizen, toorn, kerk, strykweeren, zeer beschaadighden, en reedelyke oopening maakten. De Spaanschen, doende daar op eenen aanval, werden nochtans, te dien maale, mannelyk afgekeert. Maar, als het heele heir zich 's andren daaghs geschaart vertoonde, in schyn van dreighen met het uiterste geweldt; ging den steedelingen oevle angst aan, 't geschrey van wyven en kindren op, en zelfs, door dit misbaar, de moedt der soldaaten t'zink. De Majestraat, neemende plooy naar de nyghing der gemeente, onderwond zich eenighe Hopluiden tot haar verstandt te trekken, en belas die zoo verre, dat zy den heere van Heemert de verbaastheit der burgheren, het flaauwen des krysvolx, de hachlykheit des weederstands, voorstelden. De Ooverste, hebbende, slechts eenen dagh te voore, aan Leicester geschreeven, dat hy de stadt genoegh zagh te verdaadighen, luisterde nochtans terstondt: 't zy dat hem eighen gevaar, oft erbarming oover de weerlooze gemeente, oft het smeeken zyner boele (want hier af werd sterk gesprooken) week in den boezem maakte. Hy leidt de zaak in beraadt, en voeght zich tot de meeste stemmen, gedraaghende dat men verzoeken zouw oft de vyandt tot een +billyk verding gezint waare. Teeghens dit besluit, ylings genoomen, verzette zich heftelyk Hopman Denys de Charrette, met aantuighing, dat d'oovergift eener plaatse, die geen gebrek van yet noodtlyx, geen' weerlooze veste, geen twyfel aan spoedigh ontzet had, eeuwelyk stinken zouw, en met geenerley glimp te verantwoorden zyn. *Beeter* (zeid' hy) *dan met schande van hier te scheiden, dat ons, indien 't 'er op aan komt, de kling in de vuist besterve, en onze zielen een' eerlyke uittoght ten lichaam doen*. Kleene kracht baarden deeze woorden op harten eens getroffen van de schokking der vreeze. Men laat zich by Parma, en Parma +zich rekkelyk vinden, weetende dat Leicester op wegh was. *Hy gunde den krysvolke te vertrekken in vol geweer, met hunne paarden, pakkaadje, wyven, kinderen, doch stomme trommels, doove lonten, gevouwe vendels: waar toe zy zich van de scheepen, leggende binnen Graave, moghten dienen, onder borghtoght voor getrouwe weederleevering. Des hadden zy de stadt, met allen voorraadt van mond en oorlogh, in zyn' handen te stelten; alle gevangens, ingebraght seedert den aanvang van 't beleg, t'ontslaaken zonder ransoen: uitgezeidt een, voor wien het reeds belooft was. Den steedelingen gaf hy quytschelding van alle voorighe misdaaden; keur om te vertrekken met al hunne goederen, oft te blyven, en naar instellingen +der Roomsche kerke te leeven*. Op deeze voorwaarden, geteekent den zeevenden van Zoomermaant, ontruimde d'ouwde bezetting daatlyk de stadt; en deed'er Farneeze drie vendels van Spanjaarden, een van Hooghduitschen, in koomen. De enkle maare van 't verlies joegh eenighe Staatsche knechten uit het onhoudbare steedeken Meeghen. Die op 't huis Baatenburgh laaghen, toefden tot dat hen de vyandt dwong, zonder geweer met witte ryskens, af te gaan. De Graaf van Leicester, noch

+*De stadt Graave beschooten, en bestormt*.

+*Moedigheit van Hopman Denys de Charrette*.

+*De stadt wort oovergegeeven op voorwaarden*.

+*Meeghen verlaaten, Baatenburgh verlooren van de Staatschen*.

+sterker niet dan drieduizent knechten, en dertienhondert ruiteren, doch verwachtende zeeven vendels van nieuwlyks oovergekoome Engelschen, en vierhondert Schotten, behalven de tweeduizent mann' onder Hoohenlo en Norrits, toogh naa Arnhem, en van daar, met den aanvang +der voorzeide maant, in de Beetuw. Etlyke Engelsche, voor heen gesonden, beschooten, teeghenoover Niemeeghen, de schans Knodzenburgh, deeden 'er twee vergeefsche stormen op, en stelden zich 't schrap tot den derden. Die werd niet afgewacht: neemende de verweerders genoeghen aan uitgaan met tromslagh en brandende lonten: 't welk men hun toestond. Hierop voeren ze de Waal oover, en vorderden hunnen wegh buiten Niemeeghen om, daar men weigherd' hen in te laaten. +Quaalyker queeten zich de bezettelingen van 't blokhuis aan 't Berghsche hooft, die, neevens 't zelve, hunnen Hopman, met zynen Steêhouder en Vendrigh, aan de Engelschen ooverleeverden. Als Leicester, naa 't verooveren van deeze sterkten en eenighe Slooten in dien oordt, meinde oover de Maaze te zetten, om de Kooningschen, door belet van toevoer, oft by aantasting eenigher goede plaatse, van Graave af te wenden, werd hem 't verlies der stadt aangekundight. Dies daald' hy, ziende zynen toeleg te niet, met een verstoort gelaat naa de Bommelerwaart, en leegherde daar zyn volk. Den Heer van Heemert, Hopluiden Denys, Koeboekum, en Du Ban, gekoomen binnen Bommel, om reekenschap van hun bedryf te geeven, beval hy in hechtenis te neemen; zeggende voorts, dat hy, wen de beste van Engelandt dier maate mishandelt hadde, dien zoude doen boeten; en geevende naadruk aan die woorden met slaan op zyn borst, gelyk in 't uitspreeken van yet ernstighs zyn' zeede was. Zeeker, de bezwykende krystucht kreet om onderstandt, en zoo wel de Staaten van Hollandt, als d'Algemeine, oordeelende dat een soldaat, om vroomelyk te dienen, zyn' Ooverheit bet dan zynen vyandt ontzien moeste, porden den Graaf tot bevordering van ongekreukt recht. Hy dan, weedergekeert tot Uitrecht, ontbood de Graaven van Hoohenlo, en Nieuwenaar, den Heer van Hoohensaxen, den oudtveltheer Johan Norrits, Ritmeester Johan Bax, en etlyke andre Hopluiden zoo te paard' als te voete, derwaarts: die, op den zesentwintighsten +den Heer van Heemert, Hopluiden Koeboekum en Du Ban, als wel niet behecht in verraderye, maar hebbende, uit ontydighe vertzaaghtheit, hunnen eed en plicht te laffelyk betracht, ter doodt verweezen: zich gedraaghende nochtans tot Leicesters bescheidenheit, noopende 't uitvoeren oft uitveeghen van 't vonnis. Hopman Denys, ook eenighe Steêhouders en Vaandraaghers, meede gevangen, deeden hunne zuiverheit blyken. Voor den Heer van Heemert, die een hoofttak van den Gelderschen aadel, en staatlyk vermaaghschapt was, werd zeer geloopen. Hy zelf erbood, met zoo veele jaaren dienens tot eighe kosten, als de Kooningin van Engelandt hem opleggen zouw, zyn leeven te betaalen, en de behaalde schandtvlek, met rustigh waaghen zynes persoons voor haare Majesteit, hier oft elders, te land' oft te waater, af te wasschen. Maar, nochte dit, nocht bidden van bloedtverwanten, nocht smeeken van achtbaare vrienden, nocht zyn' beklaaghlyke jonkheit, deelende de schuldt met de geenen, die hem, te onervaaren, tot zulken last beroepen hadden, nocht erbarming oover zyn' bedrukte gemaalin, eenighe dochter van aanzienlyken huize, golden genoegh om de genaade te doen plaats grypen. 'S daaghs naa de uitspraak des krysraads, braght men hem op 't schavot; daar hy, in Neederduitsche, en Fransche taale, bekende, door meêdooghen met de kermende vrouwen en kinderen, in bloodigheit vervallen te weezen, zich van ontrouw ontschuldighde, en staande onthooft werd. Koeboekum en

+1586.

+*Knodzenburgh gedwongen van de Engelschen:*

+*Ook de schans aan 't Berghsche hooft.*

+*De Heer van Heemert, en twee Hopluiden, worden ter doodt verweezen, om 't oovergeeven der stadt Graave.*

[+]Du Ban droeghen de zelfste straf. In Bloeymaant verzaamelden zeekre luiden uit de landen van Luik, Gulik, en Kleef, by 'Shartoghenbos meenighte van rog, ma ze, neevens andre waaren, onder [*] geleide van soldaaten, naa Antwerpen, daar 't kooren zeer dier was, ter markt te brengen. Dit vernaamen de Ritmeesters Paulus en Marcellus Bax, leggende [+]tot Berghen op Zoom; en gaaven den Baroen Willoughby te bedenken, oft zulk een' geleeghenheit tot winst van eer en buit te verzuimen stonde. Willoughby prees hun 't stuk aan, en, willende zoo wel gelder als raader zyn, zeide dat hy zelf met hun zouw ryden. Toen zenden ze spieden uit. Die keerden met bescheidt, dat het getal zoo der waaghenen als karren ontrent vyf hondert was: de dagh, beraamt tot de reize, de zeevenentwintighste. Daar op trekken de toeleggers, 's nachts te voore, met [+]drie hondert ruiters en eevenveel knechten, uit Berghen; en gaan toeven t'eener plaatse, genaamt S. Antonis kappél, aan den wegh. De daagheraadt deed zich zoo mistigh op, dat zy, als de waaghens genaakten, niet bekennen konnen hoe sterk het geleide was, dat omtrent duizent mann' zoo te ros als te voet moght uit maaken. Zy vielen 'er echter op, sloeghen 't, verjoeghen 't; plonderden schier al de waaghens en karren; braghten 'er veele kostelyke koopmanschappen, vierhondert paarden, hondert en tachtigh gevangens af. 'T meeste graan, op d'aarde gesmeeten en vertreeden, lieten ze leggen, duchtende voor eenen uitval der Antwerpsche bezettelingen, die, aangevoert door Mondragon, het wel haast van daar haalden. Thans deeden de Graaf van Hoohenlo en d'Engelsche Maarschalk [+]Willem Pelham eenen inval tot Brabandt, op hoope van eenighe sterkten te bemaghtighen: en beroofden, als hun het geluk nerghens dienen wilde, de Langestraat. Op deezen toght leide Hoohenlo, by Bredaa, een' laaghe, waar meê hy de vaan paarden van Camillo del Monte betrapte, en den Engelschen Hopman Weltz gevangen kreegh, die eertyds de stadt Aalst verkocht had, en seedert gestaadelyk den vyandt gedient. Deez, gezonden door Hoohenlo aan Leicester, om straf te lyden, werd niet alleenlyk van hem in vryheit gestelt, maar ook, daarnaa, onder zyn lyfbenden ontfangen, en aangehouden. 'T welk Hoohenlo, en andre, zoo Hooghduitsche als Neederlandsche Ooversten zeer oevel naamen, morrende, *waar toe de Heer van Heemert zyn' erbarmelyke flaauwhartigheit met den halze geboet had, en wat die scherpheit tot handthaaving der krystucht helpen kon, daar men eenen oopenbaaren verraader met ongewoonlyke gunst en eere streelde*? *Oft was het Engelsch geslacht aller straffe ontwossen; aan andren geen verbeuren*? Booven dit bewys [+]van kleinachting dat (gelyk het de braave gemoeden voorneemelyk terght) de harten der Hoofden van hem vervremde; deed hy noch eenen misslagh, die, met smaadt en achterdeel, teffens de geringen niet min dan de grooten af keerigh maakte, en felle nydt teeghens de nieuwgekoome Engelsche heeren baarde. Te weeten; Prins Willem, hooghloflyker gedachtenisse, had voor een gewoonte onderhouden, elken krysman, by trappen, van laagher tot hoogher gezagh, te laaten opklimmen, en oover Duitschen, Neêrlanders, Fransoizen, Engelschen, gelyke Bevelsluiden te stellen. Maar Leicester, vindende 't Kornelschap des heeren van Hautain, [+]die aan den Kouwesteinschen dyk gebleeven was, oopen staan, bekleedde 't met den persoon van Sidney, zoon zyner zustre. En hierop volghde, dat de Graaven, Philips van Nassau, Georg Eeverhardt van Solms, Jan Philips van Ooverstein, en verscheiden' andre Ooversten, ten getale van tweeentwintigh in alles, den Graaf van Hoohenlo met een smeekschrift aangingen, verzoekende, *Dat hy, als hebbende hun belooft, aleer zy eedt aan Leicester deeden, hen in hunne voorighe gerechtigheit te handthaaven, by zyne*

[+]1586.

[*]Convoy.

[+]*Willoughby en de Baxen slaan een sterk, geleide van de Spaanschen:*

[+]*Hoohenlo en Pelham doen een' toght in Brabandt: slaan de Kornet van Camillo del Monte: kryghen den verraader Weltz gevangen.*

[+]*Die blyft ongestraft jaa wort begunstight van Leicester: 't welk groot misnoeghen onder de Hooghduitsche en Neederlandtsche Ooversten veroorzaakt.*

[+]*Leicester geeft het Regement van wylen Hautain aan Sidney: 't welk der ouwde soldatye zeer verdriet.*

[+]*Verzoekschrift daarom oovergegeeven door verscheiden Ooversten.*

+Doorluchtigheit bemiddelen wilde, dat men hen hielde en handelde op den ouden voet: naamelyk zonder den eenen landtaardt met den andren te vermengen, ende hen, door 't begeeven der vervallende ampten aan uitheemschen, gelyk onlanx, met schyn van hun min te vertrouwen dan eertyds, geschiedt was, van alle hoope tot vordering te versteeken: ofte, zoo hen zulx niet gebeuren moghte, dat dan zyner Genaade gelieven zoude, hen aan ordelyke ontsoldighing, afreekening, en betaaling te helpen; op dat zy, by mangel van dien, geen verwyt van de ruiters en knechten hoefden te hooren. Hoohenlo behandighde dit schrift aan Leicester; die zich des, als oft het naar muitery gesmaakt hadde, bitterlyk belghde; en bezonderlijk om dat daarin de Engelsche heeren, gekoomen met hem, uit hun vaaderlandt, ten dienste der Vereenighde gewesten, voor vreemdelingen gereekent werden. Ook liep zyn bedryf nu in andre zaaken zoo verre buiten 't spoor der voorighe regeeringe, dat de Staaten van Hollandt ongeraaden vonden +het zoo te laaten sloeren. In hunne vergaadring werd voorgedraaghen, hoe hy, zich der voorrechten luttel bekreunende, vast plakkaaten, ordeningen, en lastbrieven, strekkende tot achterdeel van de gewesten, inzonderheit van Hollandt, uitgaf: jaa zelfs 't verbondt, gemaakt met de Kooninginne, niet naaquam. En 't zeggen was, dat zommighen, die Hollandt geen goedt gunden, hem hier toe opstutsten; en wisten te besteeken, dat de Hollandsche gemaghtighden om d'een' oft d'andre boodschap verzonden wierden, als men yets wilde aanvangen, waarteeghens zy zich verzetten +moghten. Hieroover schreeven de gemelde Staaten, op den achtsten in Zoomermaant, aan den Heere van Breederoode, Meester Sebastiaan van Loozen, en Meester Willem Bardes, gezet van hunnent weeghe in den Raade van Staate, dat zy, tot verhoeding van zoodaanigh misquaam, zich hadden te doen verschoonen van alle verrichtingen, die hun, oft den meerdeele van hun, beletten zouden den Raade gestaadelyk by te woonen. Zy bevaalen ook, by schryven van den zelven daaghe, hunnen gemaghtighden ter vergaadringe der Algemeine Staaten, te bevorderen by Leicester en den Raadt van Staate, dat tot gelyke bezendingen voortaan gebruikt wierden andre persoonen, geene Leeden van dien Raadt; ofte, ten minste, luiden, daarin gestelt uit Landtschappen, dien aan de daaghelyksche handelingen van den Raadt niet zoo veel, als den geweste +van Hollandt, geleeghen was. De heeren, waaraan men deeze brieven gericht had, verzochten bescheidelyke aanwyzing der zaaken, waarin men waande mishandelt te weezen. En, dewyl de Staaten van Hollandt toen al gescheiden waaren, zoo zonden hunne gemaghtighde Raadsluiden, den tweeëntwintighsten van Zoomermaant, aan de Hollandsche Leeden der Algemeine Staaten, een antwoordt van deezen zin. *De Engelsche +bezettelingen, in den Briele, vervorderden zich, teeghens 't verdragh, aangegaan met de Kooninginne, onderzoek op de scheepen te doen, die ter Maaze in oft uit voeren. Met de betaaling van 't volk haarder Majesteit, ging 't aldaar zoo slappelyk toe, dat des gemeinen Lands middelen diesweeghe werden aangeslaaghen. De steeden en dorpen, waar in de ruiters en knechten, staande ter besoldinge van haare Majesteit, geleeghen hadden, konnen van de groote sommen der afgeteerde penningen, en zelfs van 't geene hun by zyne Doorluchtigheit belooft was, geen' voldoening bekoomen; nochte daarom hunne schattingen opbrengen. In plaats van orde, teeghens d'ongereeghheltheit der Hopluiden en soldaaten, ook op het stuk der munte, en der monsteringe, te stellen, liet men de wanorde daaghelyx toeneemen. Hollandt, daar 't meer, dan 't geen dat by de Kooningin enkelyk verschooten werd, moest opbrengen, scheen men weinigh oft niet te achten: onaangezien de verklaaring, gedaan by haare Majesteit zelf, in jeeghenwoordigheit*

+1586.

+*Die van Hollandt t'onvreede op Leicester.*

+*Hun schryven daar oover, aan hunne Gemaghtighden in den Raadt van Staate, en ter vergaadring der Algemeine Staaten.*

+*De Gemaghtighden verzoeken naader verklaaring.*

+*Antwoordt der gemaghtighde Raadsluiden van Hollandt daar op.*

[+]zyner Doorluchtigheit, der andre Heeren van den Raade, ende der Gezanten, dat zy die van Hollandt, als hebbende niet alleenlyk zich zelve zoo loflyk beschermt, [+]1586. *maar ook andre Landschappen geholpen, in zonderlinge waarde hield. De kundschappen, betreffende 't stuk der zeevaart en des koophandels, behoorden, wen zy aan den Raadt van Staate quaamen, vooral geoopent te worden in 't byweezen der Raadsluiden uit Hollandt; op dat zy alles ten beste moghten helpen stieren, en met goede reedenen den ondergank van dat gewest verhoeden: dewyl d'andre, als hebbende eensdeels geen' kennis van die zaaken, eens deels kleine geneeghenheit tot Hollandt, zich luttel daar aan lieten geleeghen zyn. Hoewel zy, die dit schreeven, zich niet gelast vonden van de Staaten, om de bezwaarnissen, ryzende uit eenighe plakkaaten en besluitingen, eighentlyk te verklaaren; zoo wilden zy nochtans niet verzwyghen, dat eenighe steeden vastelyk geloofden, dat het plakkaat, gemaakt den vierden van Grasmaant, op de zeevaart, indien al de Raadsluiden uit Hollandt jeeghenwoordigh geweest waaren, geenen voortgang zouw genoomen hebben; immers niet, zonder verzeekering van 't goeddunken haarder Majesteit, aan 't welke, uit verscheide kundschappen, noch getwyfelt werd: en daarentussen deed het gemelde plakkaat den Landen grooten afbrek van neeringe, den ingezeetenen geene geringe schaade. By 't plakkaat, gemaakt op de [*] geleigelden, bleek nu zeeker geschil besleght, tot groot achter deel zoo van d'Algemeinschap als van Hollandt: naamelyk dat de geleigelden te betaalen* [*]Convoygelden. *stonden ter eerste plaatse des Lands, daar de goederen door quaamen: waarteeghens die van Hollandt zich altyds verzet hadden, dryvende dat de betaaling behoorde te geschieden, ter plaatse, daar ze gelaaden en gelost wierden: ende, hoewel 't verdragh, seedert geraamt dien van Gelderlandt te gevalle, meêbraght, dat men d'eene helft aldaar, d'andre ter plaatse van de lossing, betaalen zoude; zoo was nochtans het zelve slechts ingewillight by maniere van voorraadt, om beeters wille, en de beslechting te beletten geweest door teeghenwoordigheit van al de Raadsluiden uit Hollandt. Ten eenen daaghe schreef men hun om waaghens, ten andren om paarden, ten derden om delvers, daarnaa dat Hollandt zelf zyne grensplaatsen sterker van nooddruft bezorghen moest; in allen schyne, oft de Landen, die zyner Doorluchtigheit volkoomen gezagh opgedraaghen, hunne middelen en 't meerendeel van hun geloof in handen gestelt hadden, noch schuldigh waaren een oorlogh bezonder te voeren: waarteeghens genoegh te zeggen zouw vallen, wen al de Raadsluiden uit Hollandt zich jeeghenwoordigh vonden: maar het stond te beduchten, dat zulx te weeghe gebraght werd, door luiden, die zochten Hollandt in ongunst by zyn' Doorluchtigheit te brengen. Zy, die schreeven, wilden nu verby gaan, hoe men, by verscheide [*] byteekeningen, om eenighen te behaaghen, die men, ten aanzien van Hollandt, voor [*] enkelingen behoorde te houden, zulke* [*]Apostillen. [*]Particulieren. *beveelen, in zaaken van groot belang, deed, dat het veelen verwonderde: als, naamelyk, geschiedt was, in 't recht, voorgewendt door den Graaf van Nieuwenaar, ten opmerke der geschillen van Workum en Altena: tot afdoening der welke men scheen met opstaanden zeile te willen voortvaaren; zonder acht daarop te geeven, dat die van Hollandt, in zaaken, waaraan den Lande zoo veel geleeghen was, niet verstonden zich in zulker voeghe te laaten handelen. Zy wilden, desgelyx, ten breedste niet uitmeeten, dat men, al willends, de Hollanders uit alle groote en kleene ampten scheen te weeren, en vreemdelingen daarin te steeken: dat die van de regeeringe 't bewindt oover 't Hollandsche geldt, en het tiende deel van 't Uitrechtsche hadden; daar de Zeeuwen en Vriezen de handeling van 't hunne behielden: dat men, van de schattingen van Gelderlandt, Vlaandre, en de*

Brabantsche steeden en sterkten, niet oft zeer weinigh in ontfang braght: maar konnen niet ongezeidt laaten, dat, zoo op deeze dingen,

P.C. Hooft, *Nederlandsche Historien*

[+]*door 't beleidt van de Raadsluiden uit Hollandt, en van hun, die, van Hollands weeghe, de vergaadring der Algemeine Staaten waarnaamen, niet bytyds voorzien wierde, veele zorghlyke zwaarigheeden geschaapen waaren daar uit te volghen. By 't vertoogh van al ditte, waarmeê zy hoopten, dat zyn' Doorluchtigheit en de Raadsluiden uit Hollandt zouden eenighzins te vernoeghen zyn, moghten de Hollandsche leeden der Algemeine Staaten 't geene voeghen, dat hun dochte ter stoffe te dienen; ende voorts, in 't oopenen der voorverhaalde reedenen, zulke bescheidenheit gebruiken, als de geleeghenheit der zaaken dan quaame te vereischen*. Maar Leicester ging zynen gang. De Algemeine Staaten, aangemerkt dat hy tot Algemeinen Landtvooghdt beroepen, en de Hooghe Ooverheit by hen gebleeven was, hadden beslooten, dat hy aan alle schriften, die van der Landen weeghe moesten gezeeghelt worden, hun zeeghel zoude hechten: gelyk zyn' voorzaaten in ampte, onder de regeering der Vorsten, met het waapen der zelve [+] plachten te zeeghelen. Hy, eevenwel, gebruikte, tot teeghenzeeghel, zyn geheele waapen. Reingoudt, weetende, als een' wyl bewindsman der [*] geldmiddelen geweest, scherpzinnighlyk daar af te kouten, en vlammende op 't algemein Schatmeesterschap, maakte hem vroedt, dat groot misbruik in dit stuk, onder de Staaten en ontfangers schuilde; en om 't zelve af te schaffen, een' kaamer van geldmiddelen moest opgerecht worden. Naa dat hieraf somtyds onder de Raadsluiden van Staate gesprooken was, en uitgeschooten dat men behoorde dit werk op beeter voet te brengen; verschynt de Graaf, op den zesentwintighsten van Zoomermaant, 's morghens, in hunne volle vergaadring, ende doet daar zeeker schrift, vervaatende een' nieuwe form deezer bedieninge, [+]opleezen. Het noemde tot eerste Hooft eener kaamere van geldmiddelen, den Graaf van Nieuwenaar; tot tweede, den Raadsheer Henrik Killegrey; tot derde, Reinhart van Aazewyn, heer van Braakel: tot Schatmeester, Jakob Reingoudt, heer van Kouwenberghe: tot [*] Bewindsluiden, Sebastiaan van Loozen, Joost Teeling, en Paulus Buis: tot [*] Hoorder, Daniel de Burghgraaf. Dit verwekte terstondt verscheide reedeneeringen. Want het streed teeghens 't berichtschrift bezwooren by de Raadsluiden: gaf ook ('t welk een' groote ongerymtheit scheen) aan Reingoudt en Burghgraaf, die geen' leeden des Raads waaren, toegang ten zelve, en sloot 'er de drie leeden, Loozen, Teeling, en Buis, buiten. Toen werd het schrift wat verhanselt, en eenighe Raadsluiden in 't bezonder aangezocht, zich daar naar te voeghen. De [+]Heeren uit Hollandt, naamelyk Breederoode, Loozen, en Bardes, vindende zich echter daarin bezwaart, gingen Killegrey, als hunnen amptgenoot, met vrundlyke taal aan, om hem hunne reedenen van aanstoot in te scherpen. Maar d'Engelsman borst strax uit tot ongezoute woorden; en dreef hun, onder ander, toe, dat men scheen zyn' Doorluchtigheit, gelyk eenen Hartogh van Veneedje, onder vooghdy te willen stellen. Zy pynden zich zyn' heevigheit needer te zetten: maar vergeefs. Ten laatste zeid' hy hun, zy moghten zich tot zyne Doorluchtigheit zelf keeren: vertrok daar meê in grammen moede, en liet hen staan. Dit gebeurde, den achtentwintighsten, in 's Graaven voorkaamer, tot Uitrecht. Geen' stadt, geen' oordt, daar 't zaat van weederwil teeghens de pleghtighe regeering breeder wortelen en geiler spruiten schoot. [+]De Koningin had, al oover een' wyl, den Staaten van dit Landtschap, met ooverminlyk schryven, geliefkoost, eeven oft haar geen ander zoo naa aan het hart laaghe. Leicesters vertrouwdelingen, wroetende zonder ophouden, om de gemoeden met oproerighe reedenen t'onderhoolen,

[+]1586.

[+]*Zeeghel, gebruikt by Leicester, geeft arghernis*.

[*]Financien.

[+]*Leicester wil een' kaamer van geldmiddelen oprechten*.

[*]Commisen.

[*]Auditeur.

[+]*Daar in vinden de Hollandsche Raadsluiden van Staate zwaarigheit*

[+]*Muitzuchtigheit tot Uitrecht*.

+en oover zyn' zyde te vellen, hadden'er meenighte van menschen aan hunne koorde gekreeghen: blyvende hy zelfs in geenen gebreeke van vonken in 't opgeschudde stroo te werpen, met klaaghen oover zyn' smalle maght; met roemen van wonder te verrichten, zoo men hem alleen begaan liete; en diergelyk uitslaan, dat den volke wyde ooren maakt. En het scheen dat de Engelschen hier de klok dachten te gieten, die met haar brommen al d'andre gewesten, verbaazen zouw, en eenen yghelyke ontraaden +aan hunnen stok te baffen. Het was'er althans zoo verre gekoomen, dat onder de Burgherhopluiden, voorgangers tot alle vreemdigheeden, een heete handel smeulde, die, op den laatsten der maant, een verzoekschrift van deezen inhoudt uitbroedde. *Hunne, der geheele goede gemeente, en aller vroomen, enkle wensch was, dat het bestier des bedroefden vaaderlands aalyk gestelt wierde in 't gewoudt der Kooninginne van Engelandt. Dies baaden zy zeer ootmoedelyk den eerzaamen, wyzen Raadt der stadt, gezaamder handt met de onderdaanen, by zyn' Doorluchtigheit te bearbeiden, dat men, van weeghe der stadt, steeden, en landen van Uitrecht, de gansche regeering, en volkoome maght oover dit gewest, aan haare Majesteit opdroeghe, naar haar' eighe geliefte, zonder eenighe voorwaarde oft bepaaling: behoudends den waaren Christelyken Godsdienst, en de voorrechten, waarby haar gezagh niet verkort werd*. Een' zeldzaame bysterheit; alle vrydoomen teffens aan de uitlegging eener vrouwe te hangen; en een' schets van Heerschappye t'ontwerpen, die haars gelyk in Christendoom niet lichtelyk vinden kon. De Vroedschap, wat zouw ze, +op smeeken daar dwang achter was? Zy voeghde zich naar 't geschrift; voor zoo veel haar de zaak raakte: en deed'er dat onder teekenen. Die van Aamersvoort en Reenen, aangemaant door de zelfste Hopluiden, +volghden, naar den zin, het spoor der stadt Uitrecht ten volle: die van Wyk en Montvoort zoo verre, dat zy zich alleenlyk hoedden van de voorrechten op 't gladde te stellen, met uitzondering der geene, die 't gezagh der Kooninginne deeren moghten. De Raadsheer Reid getuight, dat de gemelde Hopluiden, aan Leicester, een Latynsch geschrift ooverleeverden, daar deeze woorden in stonden. *Cupimus ut sua Excellentia absolute imperet, & pro sua discretione, salva religione, & privilegiis suam Majestatem non offendentibus*. Dat is, *Wy begeeren, dat zyne Doorluchtigheit een volkoomen gebiedt, en naa zyne bescheidenheit, hebbe, behoudends +den Godsdienst, en de voorrechten, die haarder Majesteit geen' aanstoot geeven*. De zelve Burgherhopluiden pooghden ook, onlangs daarnaa (hoewel 't hun niet gelukte) de burghery van Der Goude in hun verstandt te trekken; en zochten ten gelyken einde, die van Vrieslandt en Ooveryssel aan. Hy dan, met het hooft dus vol winds, verscheen, op den tweeden van Hooimaant, in den Raadt van Staate, met de Graaven van Kuilenburgh en Nieuwenaar; en verklaarde daar, dat hy dien van Kuilenburgh invoerde tot lidt van den Raadt: zonder daar op eenighe omvraagh te doen. Naa wat mondgemeenschaps oover andere zaaken, scheidd' hy van daar, met Nieuwenaar, Braakel, en Teeling. Thans ontbood hy Loozen in de kaamer van 't * Schatmeesterschap; een weinigh tyds daarnaa, ook Breederoode en Bardes. Toen werd hun afgevordert, wat zy hadden +teeghens 't oprechten eenes Raads van geldmiddelen, in forme gelyk het boovengemelde schrift luidde. Hun antwoordt gedroegh, dat zy wel goedt vonden het werk der geldmiddelen van 't werk des Raads van Staate af te zonderen: maar de eedt, gedaan op het berichtschrift, hun verbood, zich naar de voorgeslaaghe form te schikken. Voorts haalden ze de punten op, die zulx niet toelieten; en sprak men, oover en weeder, veel van der genoemde persoonen, zonderling Reingouds, onontfanklyk-

+1586.

+*De burgherhopluiden der stadt begeeren dat men de Hooghe heerschappye van dat Landschap aan d'Engelsche Kooninginne opdraaghe*.

+*De Raadt der stadt bewillight*.

+*D'andre steeden volghen: doch Wyk en Montvoort willen de voorrechten behouden*.

+*Leicester voert den Graaf van Kuilenburgh in tot lidt des Raads van Staate, zonder omvraagh daarop te doen*.

*Tresorye.

+*Harde woorden oover 't oprechten eener kaamere van geldmiddelen*.

heit [+]in deezen: tot dat Leicester, gestoort, bestond uit te vaaren; *De Staaten hadden met hem niet ter goede trouwe gehandelt; nocht in 't bescheidt van de opdraght der Landtvooghdye, noch in 't berichtschrift, seedert ingestelt; aan 't welke hy ook, in allen gevalle, niet gebonden was. Hy zoude de zaak by de Staaten verantwoorden*. Eindtlyk begeerd' hy, dat Loozen en Teeling alleenlyk, tot herzeggens toe, op 't behaaghen der Staaten, zouden in de bediening der geldmiddelen treeden. [+]1586.

En, als zy zich [+]des ontschuldighden, verklaard' hy andermaals; *Dat hy 't by de Staaten verantwoorden zoude, en voortgaan met het werk. Wie zich daartoe beleedighen wilde, moghte verschynen: wie niet, in de Raadskaamer van Staate blyven*. En daarop ging hy wegh. Ten naasten morghen, quam hy, verzelschapt met Graave Willem Lodewyk van Nassauw, dien van Nieuwenaar, Killegrey, Teeling, Braakel, Reingoudt, en Burghgraaf, weeder [+]in den Raadt. Daar liet zich Killegrey hooren; *Dat men te besluiten hadde, oft by zyn' Doorluchtigheit een' kaamer van geldmiddelen stonde op te rechten, naar de voorgestelde forme. Men zoud' hun doen zien voor hunn' ooghen, wat voordeel, en van hoeveel duizenden, door beleidt van Reingoudt, te haalen waare. 'T welk Reingoudt zelf, 's daaghs te voore, belooft had, en als noch ooverboodigh was uit te werken, oft zich te laaten aan stukken leggen*. Reingoudt, hier op gemaant om oopening van zynen vondt, hief aan, en propte de plaats met woorden, waar uit men niet, dan deezen [+]zin, kon ziften. *Meenighte van luiden hadden de plakkaaten van Zoomermaant en Hooimaant des jaars vyftienhondert vierentachtigh, en van den vierden in Grasmaant deezes jaars, oovertreeden, met lorrendraayen en zeinden van goederen naa den vyandt, onaangezien de borghtoghten by hen gestelt tot verzeekering teeghens bedrogh: waar af hy, by getuighschriften, bekoomen in Engelandt, kon doen blyken. Uit deeze misdaadighen, maakt' hy zich sterk, twintigh tonnen gouds te trekken, indien men, met quytschelding der lyflyke peenen, hen alleenlyk wilde in gelde doen boeten, en de bescheiden der borghtoghten in zyne handen laaten koomen, met orde dat de zaaken by geene Majestraaten zouden berecht worden, maar slechts by onpartydighe persoonen, zich met geenen koophandel geneerende, en te kiezen by zyn' Doorluchtigheit tot Raadsluiden ter Ammiraliteit*. Te weeten; Reingoudt had den Graave te verstaan gegeeven, dat de treflykste en rykste koopluiden van Hollandt en Zeelandt, jaa zelfs luiden, die ter vergaadringe van de Staaten verscheenen, hieraan vast waaren; en hy zich des arbeids van d'onderzoeking troostte, zoo 't zyner Doorluchtigheit geliefde, hem te maghtighen, omme, met hulp van onderbewindsluiden, alle koopluiden, [*] beampte schryvers, ontfangers van tollen en [*] geleigelden, tot ooverleevering hunner reeken- en schryfboeken, te bedwingen. Dit zelfste middel had hy eertyds den Landtvooghde Requesens geraaden te gebruiken, tot laste der koopluiden, door welke, toen gezeeten onder den Spanjaardt, de Hollanders en Zeeuwen [+]met heimelyken toevoer gesterkt waaren. Maar Don Louis had het verworpen, als een werk dat te verre achterwaarts zagh, en, met omroeren van aller luiden geleeghenheit, te veel verbitterings baaren zouw, en, naa grooten ondank en moeite, ten halve blyven steeken. Wyders, als Reingoudt uit had, zoo bracht men 't stuk in omvraaghe, onder waarschuwing, dat zwyghen voor toestemmen zouw staan. Breederoode en Loozen verklaarden t'hunner beurte, dat ze 't straffen van de lorrendraayers niet quaadt vonden. Bardes vraaghde; *Oft men verstond, alle oovertreeders der voorzeide plakkaaten te bezwaaren, oft slechts de geenen, die den vyandt onderstandt gedaan hadden: alzoo tussen deeze en d'andre, zyns bedunkens, groot verschil was. Want d'andre, ziende dat gelyk*

[+]*Leicester wil'er meê voort*.

[+]*Killegreis voorstel*.

[+]*Reingouds hoogh opgeeven van den Lande voordeel te doen*.

[*]Notarisen.

[*]Convoygelden.

[+]*Omvraagh op zynen voorslagh, strekkende tot straffen van de lorrendraayers en andre oovertreeders der plakkaaten, met geldboeten*.

+*verbodt, te doen aan alle volken, uit naam der Kooninginne, waar af men* +*hen verzeekert had, niet te voorschyn quam, nochte althans geschaapen scheen te koomen, tot maghtighe schaade der Landen; waaren daar door tot oovertreeding verrukt*. Men antwoordde, dat alleenlyk de lorrendraayers gemeent werden. Daarop zeid' hy; *Aan 't straffen der zelve de handt te willen houden, naar vermooghen: doch gaf den Raade te bedenken, oft zulx, zonder gevaar van oproer, ter daadt konde gebraght worden: zynde de zaaken lang te voore geschiedt, toen alle vaarte en handel bykans stil stond, en de gemeente, booven den druk der schattingen, noch het aanhouden van haar zuivel en andre eetwaaren lyden moest. Eevenwel vond hy oorbaar, de geenen, die zich meest, en in eenighen tydt herwaarts verloopen hadden, naar verdienste te loonen. Noopende 't oprechten der kaamere van geldmiddelen; d'ervaarenis leerde dat alle verandering ongemak maakte; en hy kon niet begrypen, dat daar meede zoo groot een voor deel te doen waare*. Voorts vraaghd' hy, oft het zyner Doorluchtigheit toequam, op 't stuk der Ammiraliteit te voorzien, zonder dat de Hollandsche Staaten recht van benoeming, oft eenigh ander, in deezen, konden voorwenden; alzoo hy hieraf geen' kennis had.

+1586.

+*Gevoelen van Meester Willem Bardes, noopende 't straffen van de lorrendraayers, en 't oprechten der kaamere van geldmiddelen*.

Hy voeghd' er by, dat dekoopluiden, +als zich der zaaken van de Ammiraliteit best verstaande, niet wel waaren daar buiten te houden. Daar op werd gezeidt, dat alles, wat der Ammiraliteit aankleefde, ter beschikkinge van zyn' Doorluchtigheit stond. Toen verklaard' hy, zich daar af voldaan te houden: maar, echter te vreezen, dat, uit deeze nieuwe form, geraamt zonder toestemming der Algemeine Staaten, en teeghens 't berichtschrift, grooter schaade dan baat zouw ryzen, en misschien eenighe ongeneught tussen zyn' Doorluchtigheit en de gemelde Staaten: zynde reeds, hem en zynen +amptgenooten uit Hollandt, te laste geleit, zoo by monde, als by geschrift (en hy toond' het) dat zy bewillight hadden in 't begeeven van eenighe ampten aan vreemdelingen, gebooren buiten de vier Landschappen, die schatting betaalden. Als Breederoode en Loozen het +zelfste getuighden, ontstelde de Graaf zich grootelyx, en zeid' hun; *Dat hy geen' inboorlingen van de Neederlanden voor vreemden hield: en die van Hollandt meer ampten bezaaten, dan d'andren. Uit eenen oprechten yver was hy herwaarts gekoomen, hoewel genoegh verstendight* +*van de soobre gesteltenis der gewesten; die geenszins wenschen moghten, dat haare Majesteit daar af zoo goede kennis gehadt hadde, ende zich door zyn toedoen niet weinigh verlicht zaaghen. Hy had'er in 't eerste, niet eenen bequaamen Ooverste oft Hopman gevonden. Maar 't scheen, dat eenighe quaadwillighen zochten twist tussen hem en de Staaten te stooken*. Bardes bad hem, zyne vrymoedighe reedenen ten goede te duiden; dewyl, als verplicht tot voorstandt des vaaderlands, behoudens eedt en eere, niet anders had kunnen spreeken. Waar op de Graaf hem verweet, dat de woorden goedt waaren, maar de werken gering. Eindtlyk, men moest zyn' wil voor een wet aanneemen. De Kaamer werd opgerecht; Reingoudt Schatmeester gemaakt: waar toe hem (zoo men mompelde) de Raadsheer Meetkerke, en de geheimschryver Burghgraaf, voorneemlyk gevordert hadden. Paulus Buis, verwittight van de kiezing zynes persoons tot *bewindsman der geldmiddelen, weigherde niet alleenlyk met + voorwenden zyner onervaarenheit in die dingen; maar zeid' ook den Graave in 't aangezight; *Dat, wen hy zich schoon bequaam kende tot bediening van 't Schatmeesterschap, zoo zoud' hy noch Reingoudt niet kennen voor eenen man van soorte om bewindsman onder hem te weezen. Veelmin dan wild'hy, in dien graade, staan onder Reingoudt*. Woorden, zeeker, niet gezult naar de smaak van trotse ooren. Ook bleeven ze Leicester in den krop

+*Hy vermaant van misnoeghen in Hollandt oover 't begeeven van ampten aan vreemdelingen*.

+*Dat bevestighen Breederoode en Loozen*.

+*Leicester ontstelt zich daar oover*.

+*Hy recht* (*wat'er ook teeghens gezeidt werd*) *de Kaamer van geldmiddelen op: en Reingoudt komt in 't Schatmeesterschap*.

*Commis.

+*Buis weighert fierlyk bewindsman onder Reingoudt te zyn*.

+steeken; en baarden in Reingoudt eenen heeten haat teeghens Buis; zoo dat hy zyn' uitmondigheit, eerlang, zuurlyk bekoopen moest. 'S daaghs naa 't vallen der voorverhaalde woorden in den Raadt van Staate, werden +t'Uitrecht de Deeken en andre Kanoniken der kerke van Sante Marie in gyzeling gestelt, op dat zy de drie eenhoorens, die onder hen plaghten te berusten, en (gelyk wy elders gemelt hebben) uit der stadt geschikt waaren, te voorschyn braghten, oft veertighduizent gulden daar voor te berde. Ten zelven daaghe haalde men al de klokken, uit de toorens der kerken van Oudemunster en Sant Pieter; ook uit het klooster van Sant Paulus; en maakte ze korts daarnaa te gelde. Het klooster ten Daal aan de Vecht, en 't vrouwen klooster aan de Bilt, werden meede +verkoft; het eerste voor drieduizent eenhondert; het ander, 't welk binnen verbrandt was, voor achtienhondert gulden. Thans brak men 't koor der Buurkerke af, metselde 't eindt weeder dicht, en deilde den ontleedighden +boodem aan erven, die verkoft en met huizen betimmert werden. Op den vyfden in Hooimaant, raamde Leicester weeder een plakkaat, dat, afgekundight op den veertienden, maghtighe arghernis gaf. *'T schafte de* * *veilighe hoeden af, en beval allen luiden ten platten lande van Brabant en Vlaandre, uitgezondert alleenlyk de Fynaart, Ruighehil, Stant daarbuiten, en Neuzerambacht, binnen tien daaghen ten langste, op te breeken, en zich, met al hunne middelen, te begeeven naa plaatsen, daar zy waanen zouden verzeekert te weezen, zonder nochtans binnen +de Vereenighde gewesten te koomen, dan op zyn' * vryereizbrief oft verlof: desgelyx, in Gelderlandt, den ingezeetenen 's lands van Kessel, in den ooveroordt van Gelderlandt, des Graafschaps van Hoorn ende Weirdt, des Ryx van Niemeeghe, der Ooverbeetuwe, en dien van Maazewaal, uitgezeidt de dorpen van Bammel en Drummel teeghenoover de stadt Tiel; in 't Graafschap Zutven, dien van het ampt van Breedevoort, van de Heerlykheit Anholt, van de Hoogheit Wisch, van de Schoutampten van Zutven en Lochum, van het Rechter ampt van Doesburgh, van de dorpen Reurlo, Steenre, en Hummel; in de Veeluwe, dien van het Kerspel van Voorst en Brummen, Dieren en Spankere; in 't Graafschap van Hollandt, dien van de Langestraat, Hooghe en Laaghe Zwaaluwe; in Vrieslandt, dien van Stellinkwerf, Oostende en Westende, geleeghen in de Zeeven wolden; in Ooveryssel, dien van de geheele Twente, en van alle Heerlykheeden, dorpen, en gehuchten, daar onder behoorende, van 't kerspel van Hardenbergh, Gramsbergh, en hunn' aanhang sels, ook van Omme, Hellendoorn, den Ham, en Holten onder Zallandt, van Steenwykerwoldt, Giethoorn, Schoonewoldt, Paesloe, Ysselham, Oldemarkt, Wanneperveen; in het ampt van Steenwyk, dien van Kallenschoot en ysveen onder Vollenhoove, en van 't vlek Vollenhoove; dien van de gansche Ommelanden, van 't Oldeampt 't Goegerichte; dien van Westwoldingerlandt, van de Heerschappy van Lingen, ende van al de ding spelen, Heerlykheeden, en gehuchten, behoorende onder de Drenthe; ook dien van de Heerlykheit Reunen: al dit op peene van, naa 't verstryken der gemelde tien daaghen, met d'uiterste vyandtlykheit vervolght en bedorven te worden*. Voorwaar een wreedt gebodt, waar by hy, om den vyandt t'ontryven, veele duizenden van huisgezinnen den lichaame der Algemeinschappe afsneed; veelen duizenden, die, t'hunnen grooten verdriete, +door 's vyands geweldt, daaraf gescheurt waaren, den wegh tot de verheeling opdolf; en alles ongenaadelyk op den mesthoop zette. Doch deeze grouwzaamheit had den gewaanden voortgang niet. Want, voor eerst +hielden de Staaten van Ooveryssel, en gemaghtighden van de Drenthe, met deerlyke klaghten en vertooningen, zoo ernstelyk by hem aan, dat hy, by schryven van den laatsten der zelve maant, het uitvoeren des plakkaats in

+1586.

+*De Kanoniken der kerke van Sante Marie t'Uitrecht worden gegyzelt om de eenhoorens*.

+*Klokken en kloosters verkoft*.

+*'T koor der Buurkerke afgebrooken, en de grondt verkoft*.

*Sauvegarden.

+*Plakkaat, afschaffende de vrye hoeden*.

*Pasport.

+*Klaghten daar teeghens*.

+*Dies schorst hy 't in Ooveryssel*.

[+]die oorden schorste. En Graaf Willem Lodewyk nam oover zich, in [+]Vrieslandt en de Ommelanden ook dien voet te volghen. In Brabant nam 't woeden eenen aanvang. Dan de Ooversten, daar toe gelast, speinden zich van veel bernens: 't zy uit erbarming; oft uit baatzucht, en dat zy slechts hier en daar een kleen dorpken aanstaaken, op dat de groote en ryke, daar by geleert, diergelyk onheil onder den duim quaamen [+]afkoopen. Midlerwyle toogh Leicester, op den neeghentienden, 's uchtends heel vroegh, van Uitrecht, met die van den Raade van Staate, die van de [*] geldmiddelen, naa den Haagh. Hy was zoo ras niet buiten, oft een Vlaaming, geheeten Jaques de Potter, toen Scheepen der stadt, en zeeker 's Graaven bewindsman, gebynaamt Webbes, koomen op Korneelis Gysbertszoon van Kuilenburgh, eenen der Burgherhopluiden, begeeren, dat dat amptgenootschap terstondt vergaadert wierde; aangezien zy dien, door bevel van zyne Doorluchtigheit, yets hadden voor te draaghen. Als Kuilenburgh dit in der haast bevordert had, verschynen de gemelde twee in de zaamening; verklaaren van Leicester gelast: te weezen, om Meester Paulus Buis, Raadsheer van Staate, strax, dewyl hy (zoo men meende) ook op zyn vertrek stond, in hechtenis te neemen; verzoeken daartoe der Hopluiden hulp; en dreighen, zoo zy die weigherden oft verwylden, hen met [*] aantuighing van ongehoorzaamheit. De Burgherhopluiden, zonder naa eenigh schriftelyk bewys van dien last te vereischen, gaan met hun naa 't huis eenes Oudburghermeesters, daar Buis geherberght was; vallen, tussen vier en vyf uuren, met groot gedruis, ter slaapkaamer in, daar hy, hebbende's aavonds te voore [+]goede siere gemaakt, noch te bedde lagh; doen hem opstaan; werpen al zyn' papieren in een koffer; drukken daar 't zeeghel van eenen Burgherhopman op; en brengen 't, eerst in hunne kaamer, thans op het Hof, in bewaaring des Graaven van Nieuwenaar. Buis werd in de voorzeide kaamer gezet; drie oft vier uuren daarnaa, in de huizing, genaamt stads wynkelder; alwaar hem eenighe burghers gestaadelyk bewaakten, tot op den vyftienden van Oestmaant. Toen leide men hem op 't Huis Haazenbergh, stads kerker: van waar hem, tem opmerke zyner weekelykheit, op den achtsten in Slaghtmaant traaghlyk genoegh gegunt werd, te gaan zyn' gevankenis houden ten huize van den onderschout, op den Plompen tooren, onder borghtoght voor vyventwintighduizent gulden, te verbeuren indien hy ontweeke. Tot dien tydt toe moght hy nocht penne nocht inkt gebruiken, nocht met eenighen vriende oft vreemde spreeken, dan ten aanhooren van Potter en twee andre gemaghtighden der Majestraat, oft van eenen der drie. Want North, een Engelsch heer, die Leicesters dingen t'Uitrecht, in zyn afweezen dreef, gaf den Wethouderen te verstaan, dat zyn' Doorluchtigheit den persoon van Buis scherpelyk wilde bewaart hebben, zonder yemants toegang t'hemwaarts te gedooghen. Wyders; men wist, uit voorgegangen bedryf, zoo luttel t'zyner bezwaarnisse voor te brengen, dat men zocht zich daar toe te behelpen met eenighe reedenen, gevoert by hem (zoo een enkel [*]Pleitbezorgher tuighde) in de gevankenis, die voorneemelyk hier op uit quaamen: *Dat d'Engelsche Kooningin de Vereenighde Neederlanden wel nemmermeer verlaaten zoude, maar nochtans te geenen tyde de Hoogheit daar oover aanveirden; en dat zyn' Doorluchtigheit zelf, met het ontwerp der opdraght van onbepaalde Heerschappye aan haare Majesteit, gegekt had; dat het ook teeghens de Uitrechtsche Vereening streed, die geenen geweste toeliet zich eenighen vreemden Heere t'onderwerpen, zonder bewillighing van al d'andere Leeden des verbonds*. Leicester, verneemende hoe quaalyk deeze manier van handelen teeghens Buis den Staaten van Hollandt beviel,

[+]1586.

[+]*In Vrieslandt volght men 't ook niet: in Brabant niet zeer.*

[+]*Leicester vertrekt van Uitrecht naa den Haagh.*

[*]Financie.

[*]Protest.

[+]*Paulus Buis gevangen tot Uitrecht, door last van Leicester, zoo men zeide.*

[*]Procureur.

+speelde den onweetende, en loochende ronduit, eenighe orde daar toe +gegeeven te hebben. Echter zond hy zyne geheimschryvers Athi en Burghgraaf, neevens den Raadsheer Leonardt Kaazenbroodt, naa Uitrecht, om te bezoeken, oft, uit des gevangens papieren, yetwes t'zyner beschuldighinge te raapen waare. Maar, verscheide teekenen deeden Kaazenbroodt vermoeden dat het koffer was geoopent geweest; waar oover hy, naa een maal bezightighens van de papieren, zich niet vorder daarmeê moeyen wilde. Naaderhandt werd het koffer in Leicesters kaamer bestelt. Hierentussen verzuimden de vrienden van Buis niet, om zyne verlossing den Graave aan te loopen, tot dat zy schryven van hem, quansuis te dien einde, aan de Burgherhopluiden van Uitrecht verworven. Maar, als zy daar quaamen, beval de brief, waar af hun dubbelt geweighert was, den Hopluiden, hem t'ontslaan, indien zy geene reedenen +daar teeghens hadden. Dus werden ze vast omgesleurt, zonder erghens troost, oft ten minste oopening van de oorzaak, en alzoo middel tot weederlegging der zelve, te kunnen erlangen. Van deezen handel, werd, zoo buiten als binnen's Lands, luide geroepen: en 't verwonderde meenighen mensche, dat men in zulke maniere met hem omsprong. Want hy ging voor eenen man van welachtbaare verdiensten op den Staat; had, +eenen ruimen tydt, het ampt van Hollands voorspraak bekleedt; dapper voor Engelandt geyvert, en teeghens Vrankryk aangearbeidt: was, door de Kooningin zelf, met loflyk getuighenis van zyn' bequaamheit, den Uitrechtschen Staaten aanbevoolen; een lidt van den Raadt der Regeeringe; en daar toe gekooren, niet op benoeming van eenigh Landtschap, maar enkelyk by Leicester. En, hoewel hy, in deftigheit van zeeden, oft spaarzaamheit van wellusten, op d'uiterste proef niet bestaan kon; jaa, in 't eerst, den Graaf, meer dan 't behoorde, had ingevolght; en, daarnaa, uit spyt dat hy alleen by den zelven niet alles vermoght, hem scheen teeghens gevallen: veele eerlyke luiden trokken zich zyn' quelling aan, bezeffende genoegh dat men, in weêrwraak van zyn smaalyk spreeken op Reingoudt, en van andre taal, teeghens Leicester en diens behaaghen gevoert, hem, om allen voorstanderen der vryheit den mondt te snoeren, dien beeker drinken deed. Op den drieëntwintighsten der gemelde maant, werd, van Leicesters weeghe, aan de Staaten van Hollandt en gemaghtighden van Zeelandt in 't breede vertoont, +*Hoe de kosten der oorloghe, zoo te waater als te lande, verre de loopende middelen, hem toegevoeght, oovertrossen. Dies verzocht hy, dat men vierhondertduizent gulden, daar booven* (*maar niet klaarlyk*) *ingewillight, veirdighlyk opbraghte, zonder hem te wyzen op den onvruchtbaaren tol van de laakenen: ook in zyn' handen stelde, 't geen van de vyftig gulden op elk hondert zouts, van de twee stuivers op de tonnen biers, en van de twaalf stuivers op de tonne zeeps, was ingekoomen sint den aanvank zyner regeeringe, en voortaan inkoomen moghte; zonder dat de gewesten 't zelve van elx aandeel in de tweehondertduizent gulden, aan hem belooft ter maant, zouden afkorten: voorts, dat zy hun aandeel in een' tonne schats, by hem gelicht op voorgegangen verlof, herborzen wilden. Ende, gemerkt eenigh misverstandt tussen die van Hollandt en Zeelandt draaide, noopende 't begrooten van elx aandeel in de gemeene lasten; zoo begeerd' hy, dat zy 't geschil minlyker wyze te zaamen sleete, oft, binnen drie daaghen, hunne reedenen weederzydelings aan hem oover gaaven, om daarop naar behooren gedaan te worden. Eindlyk klaaghd' hy, dat hy, van zyn wedde, tot dien tydt toe, niet dan tienduizent gulden ontfangen had, en dat uit de middelen die tot het oorlogh bestemt waaren: en maand' hen om orde, niet alleen tot voldoening van den achterstal, maar ook tot maantlyke betaaling*. Hun schrif-

+1586.

+*Leicester ontkent eenighe orde tot aantasten van Buis gegeeven te hebben*.

+*De maaghen van Buis vinden nerghens troost voor hem*.

+*Geruchten hieroover*.

+*Leicester verzoekt weeder geldt*.

telyk [+]antwoordt hierop behelsde deezen zin. *Dat by de vier opbrengende [+]gewesten, naamelyk Hollandt, Zeelandt, Uitrecht, en Vrieslandt, op den zeevenden dier maant, volkoomen en verplichtend verlof, noopende de vier tonnen schats, was gedraaghen: doch daarby besprooken en verzocht, dat hem geliefde eenhondert duizent gulden te lichten op den tol der laakenen; 't welk zy vastelyk vertrouwden, dat by zyn' Doorluchtigheit, ten opmerke van de teeghenwoordighe bezwaarnis der Landen, voor goedt zoude worden aangenoomen. Die van Hollandt hadden reeds dertigh duizent gulden, in baaren gelde, te berde gebracht, op reekening hunnes aandeels in de resteerende driehondert duizent gulden; en belooft, met d'andre gewesten, de rest van de helste, te weeten van hondert en vyftigh duizent gulden, te verschaffen in Oest-, Herfst- en Wynmaant, naastkoomende, t'elker een derdendeel. Hun verzoek was geweest, te mooghen bestaan met betaaling van de weeder helfte, oft andre hondert en vyftigh duizent gulden, op zeekere korte daghtyden, in den jaare vyftienhondert zeevenentachtigh; om dat zyn' Doorluchtigheit, in Lentemaant lestleeden, meende die som op fret te lichten: in welken gevalle, hunnes bedunkens, de betaaling oft herborzing wel zoo lange hadde mooghen uitgestelt worden. Maar, die van Hollandt en Zeelandt, als nu bericht dat die lichting niet voortgegaan was, zouden aanneemen, hoe pynlyk het hun ook viele, hun aandeel in d'andre hondert en vyftigh duizent gulden, meede in de gemelde maanden, by gelyke deelen, op te brengen. Doch, aangezien zy die penningen op schaade moesten haalen; zoo verstonden zy den ontfangeren en andren, door welke zy de opneeming zouden doen, in handen te stellen, t'hunner verzeekringe, de schattingen, ingewillight om geheeven te worden oover d'onroerende goederen in den jaare vyftienhondert zeevenentachtigh; ende voorts, tot een' toeverlaat, al d'andre gemeene middelen, loop hebbende in Hollandt en Zeelandt. Belangende den tol van de laakenen; de Hollandsche Staaten en Zeeuwsche gemaghtighden waaren te vreede* (*op hoope van gelyke bewilghing der andre gewesten*) *dien in zyn' handen te stellen voor den tydt van een jaar, te beginnen met den eersten van Wynmaant naastkoomende; mits dat daaruit betaalt wierden de hondertduizent opgelichte gulden, en 't wedde zyner Doorluchtigheit. Voorts verstonden zy, daarneevens, dat, indien hy [*] den staapel der Engelsche laakenen alleenlyk deede houden in de vereenighde Landtschappen, alsdan zulk een tol op die zouw gestelt worden, als zyn' Doorluchtigheit, zonder merklyk bezwaar der gemeente, moghte goedt vinden: waarinne de voornoemde Staaten en gemaghtighden, van toen af, verlof droeghen. Indien men den staapel hier niet quaame te houden; zoo zoud' hy den tol mooghen doen ontfangen op het inkoomen der laakenen: mits, dat, om verleiding van neeringe voor te koomen, op elk laaken van tsestigh gulden en daar booven, twee gulden, daar beneeden, een' gulde betaalt wierde, zonder meer; en dat de laakenen, gaande oover zee naa vreemde landen, hadden vry te zyn van [*] geleigeldt. Anders zoud' hy den laakentol op de sleete mooghen doen heffen, zoo hoogh als die toen in sleure was. Ende, indien hy niet gedient waare met den ontfang van dien tol op eene der drie voorzeide manieren; zoo zoud' hem gelieven, den gemelden Staaten en gemaghtighden bekent te maaken, op wat wyze, en tot hoe hoogh een' prys zyn' Doorluchtigheit verstonde den zelven tol te doen heffen. Waarnaa, ingevalle zy zich gelast vonden daar in te bewillighen, zy niet laaten zouden zulx op 't spoedighste te doen; oft anders, binnen korte daaghen, zulken last van hunne [*] maghtighers te bevorderen, als van de zaak vereischt werd, tot genoeghen zyner Doorluchtigheit. Belangende de hondert duizent gulden, opgenoomen by verlof der Algemeine Staaten, tot [*] buitenordlyke bezwaaring der gemeine middelen, de Staaten van Hollandt en gemaghtighden van Zeelandt*

[+]1586.

[+]*Antwoordt op zyn verzoek.*

[*]De Court.

[*]Convoygeldt.

[*]Principalen.

[*]Extraordinaire.

[+] *verzochten, dat zyner Doorluchtigheit gelievede den Raadsheeren van Staate orde te geeven, omme, volghends 't besluit der Algemeine Staaten, en 't berichtschrift bezwooren by dien Raadt, oover te leeveren netten staat van den ontfang, dien zy gehadt hadden, zoo van't aandeel elkes Landschaps in de ordelyke lasten, als van de buitenordelyke schattingen, seedert den tienden van Louwmaant tot den tienden der loopende maant; ende van de voorzeide gelichte hondertduizent gulden; ook van de uitgift en besteeding der ontfange penningen: dat meede de zelve staat geteekent, ende in zulke forme als de Raadsluiden dien op hunne gedaanen eedt zouden meenen te verantwoorden, oovergeleevert wierde, met aanwyzing der [*] ontfangtaafelen, waarop de gemelde hondertduizent gulden gelicht waaren. Daarnaa zouden die van Hollandt en Zeelandt niet verzuimen, op 't afleggen der gelichte penningen, voor hun aandeel, met den eerste, tot genoeghen zyner Doorluchtigheit, te voorzien gelyk 't behoorde. 'T geschil tussen die van Hollandt en Zeelandt, oover de gemeenschap der krysmiddelen loop hebbende in die gewesten, en 't begrooten van elx aandeel in de lasten der oorloghe, hadden de voorzeide Staaten en gemaghtighden, in 't vrundlyk, volghends de begeerte zyner Doorluchtigheit, niet kunnen neederleggen. Dies verzochten de Staaten van Hollandt, dat zyner Doorluchtigheit geliefde 't zelve* (*alzoo 't aan haar verbleeven was*) *by haare verklaaring te beslechten; ten welken einde zy, neevens dit geschrift, de reedenen, dienende tot beweering hunnes verstands, ooverleeverden*. Op den tweeden van Oestmaant quaamen z' hem naader te gemoete, met belofte van eerstdaaghs d'eene helft hunnes aandeels in de driehondertduizent gulden, d'andre in Herfstmaant op te brengen; ende gaaven hem hoope, dat hunne [*] maghtighers (naardien zyner Doorluchtigheit niet genoeghde aan bewyzing op den laakentol) ook zouden te beweeghen zyn tot betaaling hunnes aandeels in de vierde tonne schats; indien hy eindtlyk, op twee hunne vertooghschriften, aan hem oovergeleevert, billyk besluit maakte, en 't zelve deede uitwerken. Het eene deezer schriften bestreed [+] het plakkaat, geraamt den vierden van Grasmaant op 't stuk der zeevaart; ende werd maar mondelings van hem beantwoordt, met zeggen dat hy niet dan der Landen welvaart zocht, 't welk men behoorde hem toe te vertrouwen. Het ander behelsde deeze zes punten van bezwaarnis. *In 't monsteren en betaalen der Engelsche hulptroepen, werd het tweede lidt van 't verbondt, gemaakt met de Kooninginne, niet achtervolght. Teeghens het vyfde en zeevende lidt van 't zelve, onderwond zich d'Ooverste van den Briel de scheepen op de Maaze aan te houden en te doorzoeken. Teeghens het zestiende, zeeventiende, achtiende, neeghentiende,* [+] *en twintighste lidt; ook teeghens 't luiden van den lastbrief, ontfangen van zyn' Doorluchtigheit op 't stuk der Landtvooghdye; teeghens de voorwaarden, bedongen in 't inwilghen der schattingen; teeghens 't verding, gemaakt tussen zyn' Doorluchtigheit en d'Algemeine Staaten; teeghens 't berichtschrift des Raads van Staate; was het bewindt der geldmiddelen gestelt op eenen schaadelyken voet, en meest aan Jakob Reingoudt, eenen man zeer besprooken, verdechtight, en vol schulden; voorts, aan zeekere Hoofden; ter beschikkinge der welke zy vertooners de gelden van Hollandt en Zeelandt, ende, dienvolghends den ganschen Staat niet moghten stellen: dies baaden zy dat zyner Doorluchtigheit geliefde, de gemeine penningen te regeeren met ende door den Raadt van Staate: ofte, zoo haar zulx niet goedt dochte, een ander amptgenootschap tot waarneeming deezes werx, by bewilghing der Algemeine Staaten, opgerecht wierde, uit vertrouwde persoonen, te noemen by de gewesten, die hunne gelden door 't zelve zouden laaten bedienen: oft uiterlyk* (*zoo zyn' Doorluchtigheit, om zeekre inzighten,

[+] 1586.

[*] Comptoiren.

[*] Principalen.

[+] *Vertooghschrift teeghens 't plakkaat van den vierden in Grasmaant, op 't stuk der zeevaart.*

[+] *Ander vertoogh van verscheide oovertreedingen.*

[+] *tot afschaffing van 't reeds opgerechte amptgenootschap niet verstaan konde, gelyk zy hoopten jaa*) *dat zy, ten minste, 't bewindt oover de penningen van Hollandt en Zeelandt weeder aan haar en den Raadt van Staate tooghe. Op veele soorten van in- en uitvaarende koopmanschappen waaren grooter lasten gestelt, dan de vertooners hadden ingewillight: waaroover zy verzochten, dat de [*] geleygelden, op goederen, herwaarts koomende uit onpartydighe landen, op welke de handeling niet zouw verbooden worden, oft gaande van hier derwaarts, geheeven wierden volghends de gedaane inwillighingen: ende, zoo zyn' Doorluchtigheit oordeelde dat de kryskosten verhooghing van geleygelden vereischten, de vertooners waaren ooverboodigh, eerstdaaghs daarop zoo vruchtbaar een besluit te maaken, als de koopmanschappen en 's Lands geleeghenheit eenighszins lyden konden. Aangezien in Landen, schier uitgeput door zoo langduurigh een oorlogh, het vinden der middelen tot onderhoudt van dien zeer kommerlyk viel; zoo verzocht men, dat zyner Doorluchtigheit, in voldoening van 't zeste lidt des gemelden verbonds, geliefde het ooverigh getal van Bevelhebbers en van [*] wedden af te snyden. Niet alleenlyk veele dorpen, maar zommighe steeden, klaaghden daaghelyx oover d'ongereeghel theit en 't uitloopen der soldaaten; hoewel die van Hollandt en Zeelandt waanden al hunne schattingen betaalt te hebben: waaroover de zelve baaden, dat zyne Doorluchtigheit, volghends het neeghentiende lidt des voorzeiden verbonds en haar eighe plakkaat, geliefde goede orde te stellen op 't onderhouden der krystught*. Elk deezer punten werd van hem beantwoordt op den zeevenden der maant, met [*] byteekeningen van deezen verstande. *Noopende 't eerste, tweede, vyfde, en zeste, vond hy billyk hun te believen. Op het derde verklaard' hy, plaats te geeven aan hunne reedenen, en te vreede te weezen, dat de Hollandsche en Zeeuwsche penningen bedient wierden by hem zelven [+] en den Raadt van Staate, tot dat hy een' welghereeghelde kaamer van geldmiddelen, naar goeddunken der Heeren Staaten, opgerecht hadde. Op 't vierde zeid' hy dat eenighe [*] geleygelden verhooght waaren, om ze alle op gelyken voet te brengen; ende dit slechts by forme van voorraadt, tot dat d'Algemeine Staaten een' zeekere lyste zouden geraamt en vast gestelt hebben*. Immiddels gaf hy, op den vierden der maant, twee plakkaaten uit. Het [+] eene betrof den gang des gelds, het stuk der munte, en 't geene daar aan kleeft. Het ander luidde, dat niemandt den onderzaaten van den Spanjaardt, in Neederlandt, eenigen toevoer hadde te doen, oft eenige gemeenschap, zoo wel van brieven als andre, met hun te houden: ook niemandt, zonder zyn verlof, eenighe goederen te zenden oft brengen, naa Kaalis in Vrankryk, naa de Sommestroom, oft andre plaatsen aan deeze zyde van Rouaan; naa Embde, Oldenburgh, oft andre haavenen, geleeghen buiten de Neederlanden, aan deeze zyde van Breemen; langs de Maaze, den Ryn, oft andre zoete waateren opwaarts. Hierenbooven begreep het noch [+] een deel punten, die naar de scherpheit des plakkaats van den vierden in Grasmaant smaakten: maar werd in 't begin des naastvolghenden jaars weederroepen. In de zelve daaghen broedde de blinde bruskheit der Engelsgezinde yveraaren een' nieuwe schennis uit. Ten aanstaan van den boovengemelden Nort, uit Leicesters naam, beval de Vroedtschap een groot getal, zoo van weirlyke als geestlyke luiden, by zonneschyn de stadt te [+] ruimen; en zich een' wyl te gaan onthouden op onpartydighe plaatsen. Zommighen tooghen naa Kuilenburgh, Vyaane, en Yselstein, als weezende bezondre eighene Heerlykheeden; en waanden daarmeê te voldoen. Maar men verklaarde (op dat immers hunne klaghten oover dit onwettigh bedryf nerghens voorstandt van Recht vonden) by afkunding, dat voor onpartydighe plaatsen alleenlyk de geene te houden waaren, die,

[+] 1586.

[*] Convoygelden.

[*] Tractementen.

[*] Apostillen.

[+] *Plakaat van Leicester op den gang des gelds, en 't stuk der munte*.

[*] Convoygelden.

[+] *Ander zyn' plakkaat teeghens 't handelen op's vyands en zommighe onpartydighe Landen*.

[+] *Dat wort, in 't begin van 't naastvolghende jaar, weederroepen*.

[+] *Verscheide persoonen van aanzien worden uit Uitrecht gezet*.

[+]nocht onder het Staatsche, nocht onder 't Spaansche, gebiedt stonden. Jonker Niklaas van Zuilen van Draakenburgh, Schout der stadt Uitrecht, Meester Floris Thin, voorspraak van dat gewest, en Jan Robbrechtzoon van Dreunen, geweeken alle drie binnen Montvoort, briefden [+]van daar hun weedervaaren den Staaten van Hollandt oover. Deeze, kennende hen voor persoonen, die zich altyds eerlyk en vlytelyk, voor 't vaaderlandt, zelfs in 't bevorderen des verdraghs met Engelandt, gequeeten hadden, verworven zoo veel by Leicester, dat hy, verklaarende geenen last van hem tot uitzetting der geenen, die voor getrouw gehouden werden, maar alleenlyk der verdechtighden, gegeeven te zyn, hun, ende noch twee andren neevens hen uitgeweezen, toeliet, zich in Hollandt aan Rechte te koomen verdaadighen, en, te dien einde, zyn' [*] veilighe hoede verleende. Hy schreef ook aan den Graaf van Nieuwenaar, de Majestraat, en Burgherhopluiden van Uitrecht, dat zy hem hunne reedenen, tot het uitzetten der voornoemde en andre persoonen, waarop hy verstond geen argh vermoeden te vallen, hadden bekent te maaken, en, midlertydt, het geene, dat teeghens hen was voorgenoomen, te staaken. De zelve Staaten noodighden ook, by zeer minnelyk schryven, de heeren, Zuilen, Thin, en Dreunen, naa Hollandt: en zonden hun, korts daarnaa, een bescheidt, dat allen Amptmannen van Rechte en Majestraaten gebood, hen, en eenighe andren, verdreeven uit Uitrecht, voor goede lief hebbers des vaaderlands t'ontfangen. Den brief van Leicester ontfing Nieuwenaar t'Aamersvoort, ende zond dien den Raade en Burgherhopluiden van Uitrecht toe. De Wethouders schooven den last van 't antwoorden op de Hopluiden. Deeze deeden 't met [+]vinnigh uitvaaren teeghens de Staaten van Hollandt. *Hun verwonderde grootelyx, dat die zich, met het geen men tot verzeekering der stadt Uitrecht aanving, meer bemoeiden, dan die van Uitrecht zich bemoeit hadden met het geene t'Amsterdam, Rotterdam, en elders, tot verzeekering dier plaatsen, geschiedt was. Zy waaren niemandt, dan zyner Doorluchtigheit, reekenschap hunnes doens schuldigh: en zouden haar die, met den eerste, t'haaren behaaghen, geeven. De vyandt joegh alle verdechtighden uit, om zich van de bezettelingen in 't veldt te mooghen dienen. Wy, vierende de quaadwillighen, moesten, daarteeghens, hoopen volx, dat ons opat, in de steeden houden. Men beroofde* (*recht anders dan hy deed*) *d'uitgezetten nocht van goedt, nocht van eere: waaraan hun, zeeker, behoorde te genoeghen*. Leicester hield deezen heevighen brief achter, zeggende, daarby niet geantwoordt te weezen op het hooftstuk der zaake; die hy daarom uitstelde, tot dat hy weeder t'Uitrecht quaame. Hierentussen [+]braght Nieuwenaar de gemaghtighden der Uitrechtsche Staaten, de Majestraat, en Bevelsluiden der stadt, onder nieuwen eedt van getrouwigheit aan d'Algemeine Staaten, den Graaf van Leicester als Landtvooghdt, en hem zelven als Stadthouder oover dat gewest. Zy beloofden, onder [+]andre scherpheeden, geen verstandt te zullen houden met eenighen ten Lande uitgezet: ook niet te spreeken, jaa te beletten (zoo 't mooghelyk waare) alle spraak van vreede met den Spanjaardt te maaken, zonder eendraghtighe bewilghing der vereenighde Neederlanden. Thans, gereist naa Aamersvoort en andre steeden zyner Landtvooghdye, schikte hy den Wethouderen van Uitrecht een geschrift toe, dat, neevens eenighe punten van geringer belang, hun beval, den gemelden eedt allen inwoonderen, hooft voor hooft, af te neemen: en t'ooverleggen met de Burgherhopluiden, oft men noch zeekre persoonen, hun door zynen raadsman Engelbrecht van der Borght bekent te maaken, en zommighe andren, die hun moghten in 't oogh zyn, hadde uit der stadt te zenden. Het

[+]1586.

[+]*De Staaten van Hollandt begunstighen d'uitgezetten*.

[*]Sauveguarde.

[+]*Dies belght men zich t'Uitrecht*.

[+]*Nieuwe eedt tot Uitrecht gedaan*.

[+]*Scherpheit van dien*.

[+]eerste werd zoo verre achtervolght, dat men de gansche burghery, die onder vendels stond, deed zweeren: het ander niet raadzaam gevonden. Op den twaalfden van Oestmaant vond zich Leicester weeder t' Uitrecht. Daar deeden de vyf verwervers zyner [*] veiligh hoede hem een smeekschrift behandighen; waar by zy verzochten, dat hem geliefde hunne weederparty, die op straffe van uitzetting verbooden had teeghens d'uitzetting te spreeken, tot oopening van haare reedenen te praamen, ende niet te gedooghen dat zy, midlerwyle, aan hunne persoonen oft haave verkort wierden. Maar, onverschoont de voorrechten der stadt, daar niemandt, dan met Majesteitschennis, al 't zyne verbeuren kon; onaangezien zyn' jeeghenwoordigheit (zoo heet was de bitterheit, oft zoo koel zyn gelaat van mishaaghen aan dit bedryf) men bragt, des andren daaghs, [+]t'hunner woonplaatsen zeekre briefkens, luidende, *Dat hun, volghends 't bevel, voorgedraaghen door den Heer Nort van weeghe zyner Doorluchtigheit, en het besluit daarop genoomen by den Raadt, belast werd, als noch, binnen vyf daaghen, te trekken naa onpartydighe oorden, op peene van aantasting hunner goederen ten behoeve des Lands, en van plondering hunner huizen*. Hier op verzochten zy, by nieuw smeekschrift, dat Leicester hunner weederpartye bevaale haare reedenen in zyn' handen te leeveren; oft zyne Doorluchtigheit hun onpartydighe rechters gaave, voor welke zy den Graaf van Nieuwenaar, den Baroen Nort, de Vroedschap en Burgherhopluiden van Uitrecht, samt alle andren die hen bezwaaren wilden, verdaaghen moghten. Geen gehoor. Zy moesten, zoo wel als d'andre verdreevelingen, de stadt derven; en lyden, booven dien, dat [+]hunne ampten begeeven wierden aan Brabanders, Vlaamingen, en andre luiden, die t'hunnent de inboorlingen 's Lands van Uitrecht uit alle bewindt weeren. Voor de driftighste aanbinders van dit werk hield men Henricus Agileus, gekoomen van Shartoghenbos, Prounink, en Potter, van welke booven vermaant is. En zeeker schempschrift, toen om her zweevende, noemde Agileus den opruyer, Prounink den aanraader, en Potter den uitvoerder. De Staaten van Hollandt naamen de zaak der uitgezetten zeer ter harte. Zy gingen, op nieuw, Leicester aan, door gemaghtighden, die enkel te dien einde afgezonden, hem de onbillykheit deezes handels, en de zwaarigheeden geschaapen daar uit te volghen, met klaare en kraftighe reedenen voor ooghen stelden; verzoekende dat men, ten minste, die streng zoo styf niet tooghe, en dat hy, zoo hem dienstigh dochte 't recht noch een' wyl uit te stellen, immers de veilighe hoede immiddels deede deughen, die, zonder teffens zyn' achtbaarheit [+]heel t'ontzeenuwen, niet te kneuzen was. Met veel aanstaans hierop, zoo by de regeerders van Uitrecht als by Leicester, wonnen ze meer niet, dan mondeling bescheidt, dat d'uitgezeiden zich, voor eenighen tydt, hadden te gaan onthouden in Vrieslandt; oft men zoude hun ontilbaar goedt verbeurt, hunnen huisraadt tot buit maaken. Echter bleeven z' in Hollandt, en kreeghen daar verlof, om de schaade, die hun, onbehoorlyker wyze, geschieden moghte, te verhaalen by bekommering oft andre wettighe weeghen, op de persoonen oft middelen van de aanstichters en handthaavers der ooverdaadt. Jaa de Hollandsche Staaten waarschuwden [+]dies de Majestraat van Uitrecht, zonder te heelen hoe 't hun verdroot, dat men, ongedachtigh der goede gebuurlykheit en hulpe, beweezen, in alle nooden, aan die van haare stadt, door die van Hollandt, liever had d'uitgezetten in Vrieslandt te dulden. In dit tommelen der dingen schreef Leicester aan Heer Johan van Oldenbarneveldt, dat hy, op zight des briefs, by hem tot Uitrecht te koomen hadde. 'T welk de Hollandsche Staaten, als weezende vergaadert, en mooghende derhalven hunnen voor-

[+]1586.

[*]Sauveguarde.

[+]*Bystre bitterheit teeghen d'uitgezetten*.

[+]*Hunne ampten worden aan vremdelingen gegeeven*.

[+]*'T spreeken der Staaten van Hollandt voor hun wort luttel geacht*.

[+]*Leicester ontbiedt den Voorspraak Oldenbarneveldt tot hem naa Uitrecht*

+spraak niet ontbeeren; maar duchtende misschien voor eenighen slimmen +trek, hem te speelen, heuschelyk weigherden. Want zy verlieten zich meest op Oldenbarnevelds kloekheit en arbeidzaamen yver in 't verhandelen hunner zaaken: en hun was toen yet voorgekoomen, 't welk, schynende van geen klein gevolgh, van grooter bevonden werd; en, in 't +licht gebraght, den Lande wel te staade quam. Te weeten; Steeven Paret, oopenbaar bankbreeker, gevangen geweest tot Antwerpen in den jaare vyftienhondert drieëntachtigh, voor insteller van zeeker oproerigh schrift, vervorderde zich op den zestienden van Oestmaant, binnen Rotterdam daar hy woonde, in gezelschap van veele persoonen, te zeggen, *Hy zoude den Algemeinen Landtvooghde aandienen, dat alle, die oorlof tot uitvoer van eetwaaren aan hem verzochten, voor hadden zyn' Doorluchtigheit om Landen en luiden te brengen*. 'T welk te meer vermoedens baarde, dat verscheide smaadighe briefkens, uitgestrooyt om de gemeente teeghens de Staaten op te ruyen, in zynen winkel gesmeedt waaren. Dies deeden z' hem voor de Rotterdammer Majestraat ontbieden: daar hy, bekennende niet alleenlyk zulx gesprooken te hebben, maar ook verklaarende dat hy als noch zynen woorde stond, werd vast gehouden. Voorts tastte men zyn' papieren aan, en vond 'er verscheide stukken onder, die zyn verstandt met Reingoudt, en hunnen schaadelyken toeleg, oopenbaarden. Reingoudt, verwittight van Parets gevankenis, beschikte dat de Raadt van Staate aan de Staaten van Hollandt schreef, men hadde terstondt Paret naa Uitrecht te zenden, met al zyn' papieren om +daar bezightight te worden. Deeze brief, * gebyteekent door Meetkerke, rechtte niet uit. Dies nam Reingoudt zyn' toevlucht tot Leicester, leggende toen voor Doesburgh. Maar die van Hollandt veirdighden eenighe gemaghtighden af, om den Landtvooghde en Raade van Staate d'ontdekte snoodtheeden te vertoonen. Als zy t'Uitrecht quaamen, was Reingoudt vertrokken, zyn' papieren versteeken. Doch, men raakte +daar eindtlyk achter, en speurd' 'er schendighe dingen in. Behalven de schriften, die den Staat betroffen, quam'er een brief te voorschyn, waar by hem de vrouw van La Guillaire maande om huwlyxtrouw, haar belooft op verdoemenis zyner ziele, acht jaaren te voore; en weederom, naa dat zy den bedongen tydt van 't ooverlyden zyner huisvrouwe met groot geduldt had afgewacht. En zy praamd' hem met heughenis van de gemeenschap hunner lichaamen; en mengde, gelyk het in minne en misnoeghen gaat, kyven, smeeken, verwyt, ootmoedt, onder klaghten die naa d'uiterste wanhoop smaakten. Veel' afschriften van deezen brief werden uitgegeeven, en zyn' andre ranken niet verzweeghen. De gemaghtighden, voorts tot in 't leegher gereist, beschuldighden hem en Paret met verscheide zaaken, waaruit men deeze drie punten besluiten +kon. *Dat zy getracht hadden, zich zelve te verryken tot koste der Landen: de gemeine middelen op eenen bysteren voet, en alzoo te niete te brengen: bitschen haat tussen zyn' Doorluchtigheit en de Staaten te stooken*. Hierop verzochten zy, dat Reingoudt gehoort, en naar verdienste gestraft wierde. Maar Leicester nam 'er dagh aan, beloovende zich naarder van 't stuk te doen berichten, ende dan 't geen behooren zoude. Niettemin, hy bezinde zich wat beeter; deed eerst in zyn' eighe tente Reingoudt eenen dagh bewaaren; en steld' hem thans in handen van den Algemeinen Provoost. Ontrent den zelven tydt verscheen, ter Goude, +een genaamt Niklaas de Dryver, gemaghtight, zoo hy zeide, door Leicester, tot achterhaaling van de Lorrendraayers; en verzocht bystandt van den Amptman van Rechte, om in 't volbrengen van zynen last niet ge steurt te worden. Want hy wilde, zonder eenighe Scheepenen oover zyn

+1586.

+*Dat wort heuschelyk geweighert*.

+*Steeven Paret spreekt smaadelyk van de geenen die uitvoer van eetwaaren verzochten:*
Wort verdechtight van lasterschriften teeghens de Staaten gestrooyt te hebben:
Raakt in hechtenis.

+*Zyn' papieren melden Reingouds toeleg*.

*Geparapheert.

+*Reingouds papieren gevonden*.

+*Drie punten, te laste geleidt aan hem en Paret*.

+*Voorstel van eenen Niklaas de Dryver ter Goude*.

[+]werk te gedooghen, de schryf-, jaa kladboeken niet alleenlyk van [*]geleigeldmeesters, maar ook van koophandelaars en hunne [*] bewindsluiden, van maakelaars, van [*]beampte schryvers, naa zich neemen en doorsnuffelen; om te weeten wat wisselen op verboode plaatsen moghten geslooten zyn, wat goederen derwaarts gezonden, wat verdingen daaraf gemaakt. Ook wild' hy by de schippers onderzoeken wat waaren zy gevoert hadden. Wie weigherigh viele, zoud' hy, met hulp des Amptmans, by den halze vatten, en naa Uitrecht stuuren, aan den Provoost zyner Doorluchtigheit. De Amptman ontschuldighde zich van hem hierin de handt te bieden, zonder voorweeten der Burghermeesteren. Toen eischte men dubbelt van zynen lastbrief en berichtschrift. Hy antwoordde bereidt te zyn tot vertooning van den lastbrief; van 't berichtschrift, geenszins. De zaak werd gebraght voor de Staaten van Hollandt: die den Amptluiden van de steeden bevaalen, diergelyken gemaghtighden (want men hoorde dat'er ook elders koomen zouden) oopening van hunne lastbrieven en berichtschriften te verghen, en de zelve te doorzien met de Majestraat: welke, zoo zy zich daarby bezwaart vonde, zich aan de Staaten hadde te richten. Den geenen, die hunne bescheiden niet ooverleeveren wilden, zouden de Amptmannen hun verzoek om bystandt afslaan. [+]Die van der Goude, niet lang hiernaa, dreeven deezen Dryver t' hunner stadt uit, en dwongen hem, by goeddunken der Staaten, heel Hollandt te ruimen, om dat hy, hebbende den Wethouderen, die hem in den weeghe waaren, te naa gesprooken, hun daarenbooven styfzinnighlyk ontzeide eenen eedt van getrouwigheit te zweeren, dien zy allen [+]vreemden inwoonderen afmaanden: 't welk de Staaten begeerden, dat men ook in andre steeden zouw doen. In Noordthollandt ontstond meede groote onlust, uit eenen lastbrief, gegeeven van Leicester aan Willem Mostart, om de geestlyke goedren te regeeren: welk bewindt de Majestraaten van dien oordt hem onttopghen hadden, en aan zich genoomen. Voor Mostart was de gunst van den Ooverste Sonoy, en de Predikanten, klaaghende dat de Wethouders, als meestendeels Roomsgezint, hun te schaars een onderhoudt uitreikten: teeghens hem de steeden en dorpen, ook thans de Staaten van Hollandt. Dies moest hy eindtlyk afstaan: hoewel alleenlyk gewraakt als een Brabander, en derhalven tot geen' bediening van Hollandsche ampten ontfanklyk. Op dit pas vond zich in Hollandt de heer Thomas Wilkes, Ambassadeur der Engelsche Kooninginne. En dewyl de Engelschen zich lieten dunken, dat de Hollanders, naar gelang van hun vermooghen, te luttel tot het oorlogh gaaven; zoo oopenbaarde men hem den staat des Lands, ende [+]wat by 't zelve, van jaar tot jaar, sint het vyftienhondert zeevenentseeventighste, was opgebraght. Teffens onderrichtte men hem van Reingouds en Parets bedryf: 't welk hy, ziende hunne schriften en brieven, zeer vreemdt scheen te vinden, en ter harte te trekken, met belofte van in alles goeden dienst te doen. Leicester, niettemin, volghende 't voorighe spoor, vergaf t'Uitrecht de ampten der uitgezeide heeren, zonder aanschouw van geboorte, zonder naa benoeming te toeven. Jaques Bellechere, een' Vlaamsche Waal, werd Raadshooftman des Hoofs van Uitrecht; Henricus Agileus van Shartoghenbos, Raadsman en [*] Algemein Bezorgher; Harman Wynhof en Jan van den Berghe, Raadsluiden; Philips Rataller, Griffer; Jakob de [+]Potter, een Vlaaming, Algemein Rentmeester der Landsheerlyke inkoomsten van 't Sticht. Hopman Kaarel van Trillo steld' hy (quansuis by voorraadt slechts) tot Schout der stadt. Thans liet hy verzoeken op de Staaten van 't gewest, dat zy wilden genoeghen neemen aan 't geen hy ge-

[+]1586.
[*]Convoymeesters.
[*]Factoors.
[*]Notarisen.

[+]*Men doet hem de stadt en heel Hollandt ruimen.*

[+]*Geschil in Noordthollandt, om de regeering der geestlyke goederen:*
Oopening van den staat van Hollandt, gedaan aan den Engelschen Ambaßadeur Thomas Wilkes.

[+]*T' Uitrecht vergeeft Leicester ampten van buitenboorlingen, en zonder benoeming.*

[*]Procureur generaal.

[+]*Kaarel van Trillo maakt hy Schout der stadt:*

[+]daan had. De [*] gekoorelingen en Eedelen verklaarden, dat zy, te dien maale, hun recht van benoeminge afstonden, voor zoo veel als de hoofsche ampten aanging; mits dat hy hun, by bescheidt onder zyn' handt [+]en zeeghel, hadde te verzeekeren, dat zoodaane form van kiezing niet meer gepleeght zoude worden, 't en waare ook d'andre Landschappen de zelve quaamen in te willighen. Maar, eenen vreemdeling te zien het Schoutschap bekleeden, 't welk de voorrechten niet dan ingebooren burgheren toelieten; dat was, zoo wel den Staaten 's Lands, als den Raade der stadt, teeghens de borst. En, oft schoon de heer van Barchon, Steêvooghdt in 't afweezen des Graaven van Nieuwenaar, [+]pooghde Trillo in te voeren; men ontzeid' hem zitting, tot dat een' nieuwe Majestraat en Vroedschap, gemaakt uit zonderlingen last van Leicester, door den Graaf van Kuilenburgh, den Baroen Nort, en Barchon, geirne 't werk zynen gang liet gaan. En zeeker, 't kon quaalyk belet worden; gemerkt de Burgherhopluiden aan Leicester geschreeven hadden, dat zy Trillo in 't Schoutampt zouden handthaaven, dewyl zy bevonden dat het eertyds door Johan van Kuilenburgh en Geurt van Rheede, den eenen geboortigh uit Hollandt, den andren uit Westfaale, was bedient geweest. Hierenbooven quam Geeraardt Prounink, gezeidt Deeventer, gebooren, als gemeldt is, van Shartoghenbos, tot zyn vermeeten; [+]ende werd, door Leicester, tot tweeden Burghermeester van Uitrecht beroepen, op den eersten van Wynmaant naar den ouden styl, gewoonlyken dagh der verkiezinge aldaar: ende neevens hem, Jonker Pieter Ruisch, tot eersten. Onder dit kraaken der middelleeden van den Staat, door Leicesters raauwe handeling, dien daarom een ooverfraay vernuft onzes tyds zeer geestighlyk eenen grooven leêzetter noemt, dreunden de grenzen vast, van het woelen der oorloghe. De Prins van Parma, [+]naa 't inneemen van Baatenburgh, zond den Graaf van Mansveldt, met dertien Duitsche en drie Walsche vendels, om 't huis en de schans van Wel te bemaghtighen. Hopman Splinter van Helmich, gebooren van Uitrecht, lagh op het huis, met twee rotten zyner bende: in de schanse zyn Steêhouder, met niet dan een rot. De zwakste werd eerst aangesprooken, verwachtte tachtentigh scheuten van vier halve kartouwen; [+]die, hebbende hem en veele soldaaten gewondt, den serjant met de rest deeden genaade verzoeken: welke was, dat al de ongequetsten in hechtenis gaan moesten. Hopman Helmich, voor dat maal, werd niet aangevochten, dan door eenen brief van opeisching: rukkende, als hy dien weigherde te leezen, Mansveldt voort naa Venlo, voor 't welk de Spaanschen, zoo aan de Geldersche als Brabandsche zyde, zich needer sloeghen. Eenighe Staatsche knechten, op Arsen, wilden naa geen' aanbieding van voorwaarden hooren, tot dat vier groove stukken hen d'onhoudbaarheit van 't slot deeden bezeffen. Toen schikten ze den [+]vendrigh van Hopman Waardenburgh uit om te daadingen. Die liet zich dronken maaken, en schreef, zy zouden afkoomen, 't verdragh was getroffen. Zy, stellende geloof hierin, begaaven zich naa buiten, en werden alle doodt gesmeeten; hy vast gezet; het slot geplondert, tot groote schaade der huisluiden, die veele goederen daarop gevlucht hadden. 'S nachts te voore viel Schenk, met den Engelschen Ritmeester Rogier [+]Wiljams, en twee- oft driehondert paarden, ten Kooningschen leeghere in, op hoope van 'er door te slaan, en by zyn gemaalin te raaken, die hy, neevens haar' zuster, in stadt gelaaten had, gaande naa Sgraavenwaardt, om op den hoek, daar de Waal uit den Ryn spruit, een blokhuis, tot beheering van beide die stroomen, te stichten, eer de vyandt het deede. Hy joegh met merklyke neêrlaagh der Spaanschen, tot aan de herbergh

[+]1586.

[*]Geëligeerden.

[+]*Tot groot onbenoeghen der Staaten en der Vroedschappe van de stadt.*

[+]*Hy doet de Majestraat en Vroedschap verandren:*

[+]*En maakt Prounink Burghermeester.*

[+]*Mansveldt voor 't Huis en de schans te Wel.*

[+]*De schans gaat oover: 'T slot niet. De Spaanschen beleegheren Venlo.*

[+]*Zy kryghen't Huis Arsen in, door vuil bedrogh.*

[+]*Schenk valt in 't Spaansche leegher:*

+van Farneeze: moest echter zynen toeleg staaken, ziende 't heele heir in +roere, en den dagh voor de handt. In 't weederkeeren liep hy, hebbende reeds meer dan veertigh mann' verlooren, en vindende de weeghen bezet, maghtigh gevaar. Doch zyn dappere moedt droegh hem en de rest daar door, tot in Wachtendonk. Sint bouwd' hy de begoste vesting voort op, +die noch heeden Schenken schans heet, en van tydt tot tydt zeer versterkt is. Den Hartogh van Kleef, klaaghende, door gezanten aan Leicester, oover den aanvang deezes werks, stilde men met aanwyzen dat het op den Gelderschen boodem geleit werd. Die van Venlo hadden, voor de stadt, op zeeker eilandeken der Maaze, een' sterkte gemaakt, die den vyandt zeer hinderde. Dies timmerde Farneeze, op drie ponten, ontbooden van Maastricht, een houten bolwerk: 't welk, ter stroome afgedreeven, middel aan drie hondert soldaaten gaf, om met kleene schuiten op 't eilandt te koomen, daar zy zich strax wat beschansten. Dit baarde zulken schrik in de Staatschen, dat zy, hebbende een' brug t'hunnen gerieve, naa de stadt vlooden. Niettemin, zy en d'andre bezettelingen, hondert naar dat Hareus, zeevenhondert naar dat Meeteren zeit, (d'andre schryvers zwyghen 't getal) toonden zich seedert rustigh, vertrouwende dat Schenk zoo waardt een pandt, als zyn' huisvrouw en gezin, niet in de ly zouw laaten. Maar, alzoo zy zeeker gedeelte der veste, dat uit eenen enklen muur bestond, binnen met aarde bekleedt hadden, op weinigh roeden naa; en Parma juist teeghens deeze zyn geschut plantte; viel hun verraadt in. Echter bezweek hun het hart niet, eer de burghery, met +de waapenen in de vuist, hen dwong te gedooghen, dat ze met Farneeze in handeling traade, die, den achtentwintighsten van Zoomermaant, op deezen voet geslooten werd. *De ruiters zouden'er hunne paar den laaten*; *de knechten met enkel zydgeweer uit gaan*; *met hun Schenken huisvrouw en schoonzuster, ook de* * *gemaghtighde Johan Hoorenkens, die eertyds in den Landtraadt gezeeten had: maar niemandt zyne goederen meê neemen. De poorters kreeghen genaade: en die niet blyven wilde, moght daatlyk, oft binnen zes maanden, met zyn' haave, vertrekken*. Hoorenkens, hebbende (zoo zommighen meenden) veel gouds ingeslikt, starf ten naasten daaghe aan zwaare pyn des ingewants: andren zeiden, aan pleuris. Schenk verloor 'er een' groote som gelds: de soldaaten veel buits, dien Parma den steedelingen, op lyfstraf, beval in 't licht te brengen. Zes dubble kartouwen, geleent van de Uitrechtsche aan de Geldersche Staaten, bleeven ook in de stadt: en z'ontfing, tot bezetting, elf vendels knechten, met twee kornetten. Tot wraak oover 't misdryf der burgheren, gebood +Leicester, hunne persoonen aan te tasten, goedren verbeurt te maaken, waar ze in de vereenighde Landtschappen t'achterhaalen waaren. Naa 't verooveren van Venlo, deed Hautepenne 't Huis te Wel weeder opeischen, met harde dreighementen. Als die niet golden, omringd' hy 't met zesendertigh vendelen voetvolx en twee benden paarden. Hebbende, op den vierden van Hooymaant, zes kartouwen en een' halve ontfangen, zond hy, ontrent den middagh, eenen trompetter +met een' brief, die gelyken eisch inhield, en eeven luttel by den Hopman, Splinter van Helmich, geacht werd. Maar de soldaaten begosten te morren, en wilden eindtlyk van hem weeten, wat het was dat de vyandt schreef. Hy meldd' het, en bekald' hen zoo verre, dat zy, neevens hem, de rest van dien dagh, en den ganschen nacht, aan 't vullen der poorte en andre werken arbeidden. Van 's andren morghens vroegh, tot middagh toe, werd het slot beschooten, met twee kartouwen en een' halve: ende nam een yzer zeekren soldaat, op den moolentooren, beide zyn' beenen wegh. Toen stuurden de bezettelingen hunne Bevelhebbers,

+1586.

+*Maar kan'er niet door raaken*.

+*Schenken schans gesticht*.

+*Venlo gaat oover aan Parma, door dwang der burgherye*.

*Commissaris.

+*Leicester gebiedt de burghers en hunne goedren t'achterhaalen, waar men kan*.

+*'T huis te Wel weeder opgeëischt, door Hauteperne*.

+tot drie reizen toe, aan den Hopman, om hem tot verdragh met de Kooningschen +te prangen. Doch, onaangezien zy hem ten derden maale lieten aankundighen, dat zy zelve eenen tromslaagher zouden afzenden, 't en waar' hy het deede, en hem aan den tydt van twee uuren beraads bonden; hy bleef onbeweeght. Als de muitery hier oover toenam, beloofd' hy, hoewel zy met spyz' en drank van hem verzorght werden, hun daarenbooven, yder een' maant solds uit zyn' eighen buidel te schenken, indien zy toefden, tot dat de belegger hun de eere deede van de plaats noch eens op te eischen, wen hy reedelyke breuk zouw gemaakt hebben. Geen gehoor: zy zingen den ouden zang: zulx Helmich, om tydt te winnen, hun toezeggen moest, dat hy ten naasten daaghe, zoo Hautepenne zynen eisch niet vernieuwde, eenen tromslaagher aan hem zouw schikken. Hier meê paayd' hy ze voor dat pas. Op den zesten der maant schoot de vyandt slechts nu en dan eens in 't wilde; maar had beddingen gereedt voor de vier andre kartouwen; ook zyne naadernissen tot aan de graft, en hierin etlyke schuiten gebracht, om volk oover te zetten, terwyl 't geschut den wal zouw beuken en de verweerders daaraf houden. 'T welk gemerkt van de bezettelingen; rotten zy t'zaam, en koomen den Hopman om voldoening zyns woords maanen. Hier op hield hy hun dit voor. *Gedwongen eedt is Gode leedt. Dies meen ik ook de beloften, my gister afgeperst, niet naa te koomen. Ik deed ze, van vreeze voor uitbersting uwer weederspannigheit tot een schelmstuk, en op hoope dat ghy, bedaarende midlerwyle, tot betrachting van uwen plicht zoudt keeren. Gaat u die noch niet ter harte; ik zal daarom den mynen niet vergeeten, nocht dus een' sterkte zoo lichtveirdelyk oover leeveren. Liever heb ik* (*jaa bid het*) *dat ghy my een' kling oft koeghel door 't lyf jaaght; oft het zelve willends ten doele van 's vyands geschut te stellen. Zoo zal ik ten minste een eerlyk oorloghsman sterven, en van zoo smaadigh een' doodt, als de heer van Heemert en zyn' Hopluiden geleeden hebben, bewaart weezen. Wat u naakende zy, mooght ghy denken. Want, zoo ghy my, zonder andre noodt, tot daadingen dringt; weet, dat ik my met uwe schuldt zal ontschuldighen*. 'T moght niet baaten: hun docht, hield' hy 't leeven niet waarder, zy waaren van ander verstandt. Toen zeid' hy hun, *Ghy hebt my gister een paar uuren bedenkens toegemeeten: nu begeer ik der ook twee oft drie*. Maar de muiters bezeften wel dat hy hier meê niet zocht dan de zaak te sleepen tot 's andren daaghs, en bres te verwachten. Dies verstout zich een aadelborst, geheeten Gyzeler Frieze van Hottingen, den vyandt, van wien hy voor Venlo gevangen geweest, en, zoo thans bleek, omgekoft was, toe te roepen dat men in gesprek wilde koomen. De Hopman, bevroedende dat hy verraaden was, en in gevaar van buiten 't verding geslooten te worden, vergaaderde de Bevelhebbers, en tuighd' hun aan, dat hy, teeghens zynen dank, moest daadingen. Zy gaaven hem schriftelyk en onderteekende verklaaring van al, 't geen hy, om de plaats ten uiterste toe te houden, gedaan had. Daar op liet hy eenen tromslaagher afgaan. Dan, +Hautepenne, verkundschapt van de opstending der bezettelingen, wilde, tot geen' onderhandeling verstaan, maar dat zy zich genoeghen lieten aan 't geen hy hun voorschreef, en toeveirdighde. *De Hopman zouw vertrekken, met zyn paardt; de zelve, ook de voerder, met hun zydgeweer; de gemeine soldaaten ongewaapent; alle zonder pakkaadje; en, onder geleide, gebracht worden naa Tiel, ofte daar ontrent, tot dat zy zich in veiligheit vonden*. Des aavonds, als zy uittooghen, toonde Gyzeler veele, zoo goude als zilvere, penningen in zynen hoedt; waar meê hy eenen aadelborst en twintigh knechten, tot aanneemen van dienst onder Parma, verlokte. Hautepenne, slaande zyn woordt in den windt, deed den Hop-

+1586.

+*Groote standtvastigheit van Hopman Splinter van Helmich, om de plaats te houden*.

+*Maar hy moet'er uitscheiden, door ontrouw en muitery zyner knechten*.

man, [+]en de soldaaten, hem bygebleeven, in bewaarnis houden: ook hem zyn ros, waardigh wel tweehondert gulden, afhandigh maaken, en, in plaatse van dien, 's andren daaghs, een oolyk paardeken geeven. Voorts braght men ze oover de Maaze, in 't klooster van Sant Agatha; daar Helmich gedooghen moest dat men hem, zynen vendrigh, zelfs de zuster zyner huisvrouwe, ontkleedde; en hun al hun goudt en zilver, ook zynen signetring afnam. Zyn schryver, knecht, en jongen, werden op gelyke wyze gestroopt; zyn' dienstmaaghdt geschendt. De Bevelhebbers moghten nocht dag, nocht deeghen, behouden. De soldaaten, die yet goeds aan 't lyf, oft eenigh geldt oover zich, hadden, schudde men ook uit, en liet ze half naakt heene loopen. Onderweeghe droopen'er tien oft elf, uit anxt voor straffe, van den hoop af, die eindtlyk binnen Uitrecht quam. Daar klaaghde Helmich oover de gansche troep, uitgezeidt Leonardt Blanche van Limburgh, vendrigh, en Pieter Fransois, aadelborst: ende werd den Bevelsluiden voorgehouden, dat zy drie van de muiters, noch schuilende onder de knechten, hadden naamkundigh te [+]maaken, oft alle te sterven. De serjant, hier door verschrikt, noemd' 'er twee. Om den derden uit te maaken, dien hy niet wist te noemen, deed men de rest met teirlingen werpen. Aan dit deerlyk spel moesten ook de Bevelhebbers, op dat'er een voor hun allen leede. 'T lot viel op den serjant, een' Schotsman. Die werd gehangen, met den eersten en derden der soldaaten; de tweede verbeeden, hoewel hy een der genoemden was. Al d'andre, dewyl 't vonnis des krysraads inhield dat ze de doodt verdient hadden, en uit genaade gespaart werden, liet Helmich verloopen, zonder betaaling, zonder [*] vryereizbrief; en raakte alzoo van zyn Hopmanschap, waar toe hy, van enklen soldaat, en trap tot trap, door alle krysampten, zonder verzoek daarom te doen, gevordert was. Doch men maakt' hem daarnaa Monsterheer. Dit zyn bedryf, en deeze zyne standtvastigheit, hoewel besteedt aan een' zaak niet van 't grootste belang, naamlyk 't bewaaren eener Burgh, heeft my merkwaardigh genoegh gedocht om wat breedelyk vertelt te worden. De Koolsche krygh, schynende herbooren door 't inneemen van Nuis voor Truxes, foolde dat Sticht niet veel min met het struikrooven en straatschenden zyns eighen volx, [+]dan met het daaghelyksch loopen en stroopen der weederpartye. Als, op den derden van Hooimaant, wel drieduizent boeren, koopluiden, eedelen, vergaadert tot Berchem in 't Vorstendoom van Gulik, met veele gelaade waaghens ter markt naa Koolen trokken, werden ze, by Jonkersdorp, slechts een' halve myl van daar, schielyk aangeranst van vierhondert, eensdeels ruiters, eensdeels knechten; die eerst hun geleide van hondert en vyftigh Guliksche schutten, en wie zich ter weere stelden, versloeghen, oft verjoeghen; toen op den onstrydbaaren hoop, en aan't plonderen, vielen; met zulke verwoedtheit, dat'er ontrent driehondert, zoo mannen als vrouwen, op de plaats bleeven. De rest, naakt en berooyt, meenighte van gequetsten, braght het met de vlucht tot Koolen aan. Welk lasterstuk verscheide schryvers (hoewel andren gelieft daar [+]aan te twyfelen) den bezettelingen van Bebber en Genaadedaal, plaatsen die onder den Aartsbisschop Ernst van Beyere stonden, met grooten schyn van waarheit wyten: dewyl Eitsinger, als schroomende rond uit te spreeken, in zyn boek den Neederlandschen Leeuw, het onderzoek deezer zaake aan 't Kaamergericht van Spiers bevoolen laat. Van zulkerley ooverlast werd meermaals gehoort: daar, ter andre zyde, Nieuwenaar, Schenk, en Kloet, niet alleen dit Sticht, maar geheel Westfaalen in geduurighe onrust hielden, en der maate te plaaghen naamen, dat eens, onder de ooghen der stadt Koolen, by de vyftigh dorpen oft heeren-

[+]1586.

[+]*Straf ooverde muiters.*

[*]Pasport.

[+]*Drieduizent menschen, trekkende naa Koolen ter markt, worden ooverrompelt en berooft van quaalyk bekent krysvolk.*

[+]*'T sticht van Koolen, en Westfaalen, byster gequelt van Nieuwenaar, Schenk, en Kloet.*

wooningen [+]teffens in lichte loogh stonden. De Beyer dan, ziende d'onderdaanen, door het verdriet der oorloghe, af keerigh van zyn' regeering worden, bad den Prins van Parma hem zyne waapenen en beleidt, tot het dwingen van Nuis, te leenen. 'T welk ook de Hartogh van Gulik en Markgraaf van Baaden verzochten. Farneeze, hebbende goedt te bewillighen in 't geen, waaraan zynen meester zoo wel als hun geleeghen was, zond in haast den Markgraaf van Guasto, met de ruitery vooruit, en volghde zelf met het voetvolk, 't welk op den tienden van Hooimaant, [+] in den scheemeraavondt voor de stadt quam. Hy nam zyn' herbergh in 't klooster Genaadedal. De Hooghduitschen, Waalen, en Borgonjers, onder den Graave van Aarenbergh, Graave Octavio van Mansveldt, Markgraave van Varambon onlanx ridder van 't Gulden Vlies gemaakt, den heere van Liques, den Kornel Bonnink, Don Johan Manrique de Lara, sloeghen zich needer in 't zuidooste, by de Ooverpoort: d'Italiaanen, onder Camillo Capizucca en Don Gaston Spinola, in 't zuide: Graaf Kaarel van Mansveldt, Ooverste van 't geschut, in 't zuidweste: de Spanjaards, onder Mondragon en Françisco de Bovadilla, in 't weste, voor de Needer-en Rynpoort. Alles moght uitkoomen op zestienduizent knechten, en tweeduizent vyfhondert paarden: een bloejendt heir, en wel ingevolght van lyftoght, uit het Sticht en de stadt Koolen. Binnen Nuis gebood Harman Freederik Kloet, oover ontrent duizent mann'. Op zeeker eilandt, tussen de veste en den Ryn, had hy een' schans doen opwerpen, die ter aankoomste des vyands verlaaten werd, en, door eenen Spaanschen Hopman, met twintigh knechten bezet. Dit zwak getal noodighde de beleegherden tot eenen uitval, waarmeê zy, verslaande meer dan de helft der Spaanschen, het blokhuis weeder, en den Hopman in handen, kreeghen. Maar Parma, terstondt naa 't voltrekken zyner omwallinge, deed zestien ponten t'zaamen hechten, met planken vloeren, en daarop een bolwerk van hout en aarde bouwen; onder gunst van 't welke hy eenigh volk ooverbraght, dat (onaangezien de dappere weere der schanselingen) het eilandt bemaghtighde. 'S andren daaghs bestookten de verweerders den oordt der Italiaanen; leiden der etlyke, daaronder den Hopman Julio Grimaldi, ter needer; en maakten 't hun zoo zuur, dat zy, ter naauwe noodt, hunne besnydenissen behielden. Voorts plantte Farneeze, op het eilandt, aan den oever van 't stroomken Erst, twaalf groove stukken, teeghens de Paapen-oft Kraanpoort, de Rynpoort, en gordyn tussen beide; vier wat achterwaarder, om de borstweeren van den muur af te werpen: op den vasten boodem, in den Spaanschen oordt, vier, teeghens de gordyn by 't waater; tien, teeghens de Neederpoort. Als de beukeryen gereedt [+] waaren, deed hy de stadt opeischen, uit naame des Aartsbisschops, die zich meede in 't leegher vond. Die van binnen verzochten tydt om zich te beraaden. Die werd hun vergunt; en ter weederzyden belooft immiddels alle daadtlykheit te schorsen. Hierop zond hun de Bisschop zeekere voorwaarden by geschrift toe. Parma, als zy, zyns bedunkens, te lang marden met antwoorden, trad zelf naa de beukery der Italiaanen; voorts tot heinde by de veste; en, veinzende zich eenen gemaghtighde van den Keurvorst te weezen, begon die van booven tot spoeyen met hun besluit te porren. Ter zelfste stonde hoorde men eenighe scheuten, gedaan uit het eilandt: waarop strax de steedelingen [+]vinnighlyk vuur gaaven, tot maghtigh gevaar van den Veldtheer en zyn' gezelschap. Want, op de hertredt, die hy niet vergat met een' braave manier te doen, snorden hun de looden zulx om de ooren, dat hy, tot elx verwondering, heels hoofts daaraf raakte. Gekoomen, daarnaa, op het

[+]1586.

[+]*Parma beleeghert. Nuis.*

[+]*Nuis opgeëischt.*

[+]*Farneeze in groot gevaar.*

+eilandt, vraaghd' hy, in grammen moede, wie oorzaak tot zulk een' onorde gegeeven had, en zich vervordert, geduurende 't bestandt, te schieten. Men zeid' hem, dat het, door last van den Keurvorst en Graave Kaarel van Mansveldt, gedaan was. Hy, zich gelaatende als oft hy dat niet gelooft hadde, dreighde d'oovertreeders van zyn bevel strengelyk te straffen. En daarby bleef het. In deezer wyze, vast, wort dit verhaalt by Campana, Haraeus, Carnero, en Meeteren. Bor maakt'er geen gewagh af. Ik, die vier verscheide kaarten oft printen van 't beleg heb, speur nerghens eenighe beukery oft naadernis van de Italiaanen: en laat my daarom voorstaan, dat Parmas gesprek met de bewaarders des muurs ontrent de loopgraaven van de Hooghduitschen, Waalen, en Borgonjers, gebeurt zy. Ook zoud' ik de Kooningschen met de schuldt van 't eerste schieten niet darren bezwaaren. Want Meerbeek geeft ze den bezettelingen: Thuanus ook, volghende Jan Petit; doch voeght'er by, dat zy, vermoedende eenigh bedrogh van de Spaanschen, dit lasterstuk, buiten weete van Kloet, aanvingen. En, zeeker, my heught, van hooren zeggen in myn' kindsheit, dat zy, waanende den Prins van Parma getroffen te zyn, een gekrys, *Holofernis is doodt*, verhieven, speelende met dien naam op zynen bynaam Farneeze. Welke dartelheit te denken geeft, dat zy, kennende hem beeter dan hy zich inbeeldde, eer en trouw ter zyde stelden, bekoort door hoope van teffens, met het verdelghen zynes persoons, den oorloghe den nek te breeken. Hoe 't lagh, immers de handeling stiet: en Parma, gesteurt, om dat men hem daarmeê dertigh uuren ontfutselt had, oft om de gemelde snoodtheit, begon, ter volghende morghenstond, vyventwintighste der maant, met zyn' dertigh +bussen te beuken: en maakte, aanhoudende tot by den aavondt toe, twee wydgaapende gaaten. Het heir, inzonderheit de Spanjaardts, die zich dien dagh, als toegeheilight aan Sant Jakob hunnen voorstander, gelukkigh achten, wilden daatlyk ten storme trekken, vertoonende dat de oopening meer dan genoeghzaam was, en de geleeghenheit niet te verwaarloozen. Dit oover luid: eerlyk gesprooken. In zich zelven zeide elk, *Dat het plondren, by donker, een onbegrenzden gang zouw gaan. Wierde naa 't nieuwe licht gewacht; daar hadde men dan het smeeken, het schreyen der steedelingen: en, voor zynen arbeidt en wonden niet dan den naam van barmhartigheit, en de gloori, ydele dingen, wegh te draaghen. Maar de Kornellen en Hopluiden zouden wel passen wat te raaken en, onder den duim, hunnen zak met den rykdoom der burgheren vullen. De roof van een' oovermpelde stadt was voor de soldaaten; van een' oovergegeevene, voor de Hooftluiden*. Farneeze, nochtans, erduchtende 't genaaken der duisternisse, die geirne verbystering baart, en den plaatskundighen gunstighst is; oft af keerigh van de gruwelen daar de soldaat naa jookte; herhield hunne heevigheit, en beval, voor dat pas, alleenlyk eenen afgeschooten tooren, gepropt met aarde, in te neemen, waaruit men de zynen, op den grooten aanval, hadde kunnen beschaadighen. Hier werd Kloet, terwyl hy zich pynt dit voordeel te behouden, oft +weeder te winnen, gevelt van een koeghel, die de kuit van zyn rechte been zwaarlyk quetste. Welke ramp, hoewel men hem terstondt ophief en in zyn' huizing holp, de beleegherden zeer deed flaauwen. Voorts duurde het donderen der stukken den ganschen nacht, om 't boeten der breuken oft maaken van versche besnydingen te beletten: zoo dat, in dit etmaal, drieduizent, zeevenhondert, en drieëntzeeventigh scheuten getelt werden. Met het ryzen der zonne, blonken rondom de velden van spietspunten, roers, mosketten, en mannen in 't harnas: ende zagh men de ruiters, in volle rusting, meenighte van rys

+1586.

+*Nuis beschooten*.

+*D'ooverste Kloet zwaarlyk gewondt*.

+en takken, gehakt in de naaste bosschaadjen, aanbrengen, om de graft te blinden. Toen treeden, by goeddunken van Kloet, die van groote pyn aan zyn' wonde nocht gaan nocht staan kon, nocht, wen hy schoon gezondt geweest waare, hadde middel geweeten om den vyandt te keeren, een Hopman en Vendrigh uit, verzoekende te daadingen. Maar Farneeze liet hun aanzeggen, *Dat de uur der genaade verstreeken was: zy moghten zich nu ter doodt toe weeren, gelyk zy te zullen doen zich beroemt hadden*. Zoo keerden ze treurigh te rug; en bereidde men zich tot weederstandt. Echter quaamen, korts daarnaa, twee Hopluiden te voorschyn, om de zelfste boodschap. Teffens vertoonden zich veele, zoo soldaaten als burghers, met afgeleide waapenen, gevouwen' handen, en gebooghe knien, in de oopeningen. Hier twyfelt my weeder (want de schryvers verscheelen) oft Parma teeken tot aanloopen deed geeven; dan oft de Spanjaards, toghtigh naa buit, zyn gebodt niet aftoefden. Zoo veel is 'er af, dat zy d'eerste, met ooverheete felheit, naa de bres by de Rynpoort vlooghen, schreeuwende dringt, dringt, en met verlies +van slechts vier oft vyf mann', binnen raakten. De Iitaliaanen, hierop niet marrende, rukten, door 't logh by de Neederpoort, in: zynde Graaf Fulvio van Collalto, een fors jongeling, onder de voorsten, op den bouwval gesteeghen. De bezettelingen, geevende hunne standtplaatsen ten beste, vlooden naa de markt; daar ze achterhaalt en deerlyk afgemaakt werden. By de Ooverpoort, daar de veste niet gevelt was, wisten de wachters van geen wyken, tot dat hen de Kooningschen van achtre besprongen. Toen streeven de Duitschen, Waalen, Borgonjers ook toe, loopende oft zwemmende door 't waater, naa de ontbloote borstweer; klimmen 'er met ladders lichtelyk oover. In deezen hoek dromden zich ontrent tweehondert bezettelingen by een, en stelden zich tschrap: dan werden alle verslaaghen. Het zelve weedervoer twee oft driehondert andren, gevallen oover de muuren, en in handen van de ruiters, die de grasten omringt hadden. Nu verstrekte de stadt een yslyk tooneel van wreedtheit: gaande de roep dat men niemandt zouw vangen, en de moordt oover alle mannen: zulx de straaten, naar dat +de verbaasde menschen zich, in 't vluchten, verspreidt oft t' zaamgeklist hadden; oft oover elkandre gestruikelt waaren, daar dunner, hier dikker, met lyken bezaayt, en als beeken van bloedt, laaghen. Vrouwen en kindren werden aan lyf en eere verschoont, door zorgh van den Veldtheer, die ze, voor zoo veel als hem in zulk een' wanorde mooghelyk was, in een' kerk deed vergaadren, en wel beschermen. Immiddels vielen eenighe Kooningschen in de wooning en kaamer van den Ooverste, die zyn bed hield. Zyn' bedrukte gemaalin, en twee haare zusters, zaaten 'er voor, noch onverwittight van d'uiterste noodt; maar niet blyds verbeidende. Als d'andren begosten hem t'ondervraaghen, komt 'er gerucht van brandt, ryzende by de Rynpoort. Kloet, verneemende van waar, en hoe styf de windt woey, oordeelde dat het om den meesten hoop der huizen gewedt was. Naa een kort gesprek, werd hem aangezeidt, dat hy sterven moest, en zich daar toe te bereiden had. Hy, grootelyx verschrikt van dit onverwacht vonnis, bad, dat men hem, als eenen krysman die zynen plicht eerlyk betracht had, het leeven doch gunnen wilde. Men antwoordde, dat hy, eeven als zyn meester de Graaf van Nieuwenaar, in den ban des Ryx was, en derhalven de doodt schuldigh. +Als hy zich pooghde met verscheiden' uitvluchten te behelpen, en eindtlyk verzocht by den Prins van Parma zelf gehoort te worden, worp men hem een' strop om zyn hals, toogh hem alzoo van't bed, en hing hem, geworght, ter venster uit. Zyn Predikant, Christoffel Fossesus van

+1586.

+*De stadt wort ooverweldight.*

+*Gruwelen daar bedreeven.*.

+*D'ooverste Kloet gewurght.*

+Oppenheim, en twee Hopluiden, daar gebraght, leeden gelyke smart en +smaadt. De lichaamen werden aan de koorden gelaaten, en tot asch gemaakt van den gloedt, die dit huis en meest al d'andre, met den besten buit, verslond. Van den oorsprong deezes quaads is niet zeekers te zeggen. Campana wil dat het herquam van heimelyke poppen, die door de beleegherden, als zy dachten te daadingen, geleit waaren, om de Kooningschen, naa hun intrekken, te beschaadighen. Meerbeek praat wel van etlyke tonnen bussekruids, en glimmende lonten daarby, verborghen in een klooster: maar dat ze vroegh genoegh ontdekt werden, en belet yets uit te rechten. Van welke getuighenissen my nocht d'eene, nocht d'andre, waarschynlyk dunkt: gemerkt het al te grof een misslagh geweest waare, de werken t'ontsteeken eer men 't verding met den vyandt voltrokken hadde, en zich ter uittoght gereedt vonde. De Spanjaardt Karnero vermoedt het arghste op zyn' eighe party, en dat de soldaaten, die te spaade aanquaamen om veel van den roof te genieten, het vuur, uit nydt teeghens hunne spitsbroeders, oft uit spyt van misdeelt te weezen, wel moghten gestookt hebben. Andren meenen dat erghens, by ongeval, een' vonk in 't kruidt sprong. Maar de vlam, gedreeven van een wakkre koelte, en gevoedt van 't riedt oft stroo der daaken, hoe groote vlyt de verwinners tot blussching aanwendden, joegh weldigh voort, en de vrouwen, die in de kerk waaren, zulk een' angst aan voor verbernen, dat zy zich met het gevaar van bezoedeling nu luttel bekommerden. En 't stond'er jammerlyk beschooren, hadde de eedelmoedighe heusheit des Markgraaven van Guasto haar, samt de kinderen, niet uit die benautheit geholpen, ende, neevens Kloets echtgenoot en schoonzusters, onder veilighe hoede naa 't leegher doen leiden; daar hy ook scherpe orde op 't bewaaren haarder kuisheit stelde. Het blaaken duurde dien heelen dagh en de volghende nacht; met een' hitte, die de soldaaten dwong uit hunne oorden te wyken; een licht, waar by men kon zien te leezen, een' halve myl van de stadt. Deeze veroovering deed den naam van Parma bet uitdyghen dan naar gelang van de daadt, by de geenen, die wisten dat Kaarel de Stoute, van Borgonje, een rond jaar vruchteloos voor Nuis versleeten had: maar niet ooverwoeghen dat'er toen achtienhondert ruiters, met een goedt getal knechten in waaren; behalven dat een heir van vyftienduizent mann', besoldight by de steeden aan den Ryn, op den kant der stroome teeghen oover de stadt; en de meeste maght van gansch Hooghduitslandt, onder Kaizar Freederik in persoon, aan d'andre zyde, een' halve myl van den Hartogh lagh. +In 't laatste van Bloeymaant had Paus Sixtus de vyfde zynen heimelyken kaamerling Antonio Grimani, voortreflyken Veneedschen eedelman, afgeveirdight aan Farneeze, met zeer gunstigh schryven, by een zwaardt en eenen hoedt, gezeeghent naar de Roomsche wyze. Deeze gisten werden hem geleevert in jeeghenwoordigheit van den Koolschen Keurvorst, den Hartoghe van Guluk, en veel' andre doorluchtighe luiden, met groote staatlykheit, in de kerk van de vesting Genaadedal. Hier ontfing ook de Markgraaf van Guasto, door orde des Koonings de ketting met den Gulden Vlieze, uit handen van den Veldtheer. Geduurende 't belegh van Nuis, gebood Leicester, om Parma van daar te trekken, den Prinse Maurits, en den Heere Philips Sidney, met drieduizent mann', zoo +te paard' als te voet, in Vlaandre te vallen. Gelandt zynde aan de schans Ter Neuze, schikten zy den Kornel Johan Piron, die hun oopening van eenen aanslagh op Axel gedaan had, naa dat steedeken: 't welk hy, 's nachts voor den zeeventienden van Hooymaant, met klimmen verraschte. Van vier vendels Hooghduitschen, die 't bewaaren zouden, stelden zich weinighen tschrap, ende lieten 'er 't leeven. D'an-

+1586.

+*'T meeste der stadt verbrandt*.

+*Parma beschonken van den Paus, met zwaardt en hoedt. De Markgraaf van Guasto wort vereert met het Gulden Vlies*.

+*Axel ingenoomen, door beleidt van Prinse Maurits en den heere Sidney*.

dren, [+]ziende den vyandt binnen, eer zy gehoort hadden dat hy daar ontrent was, ontquaamen 't met de vlucht, oft werden gevangen neevens Hopman Schoonauw hunnen Ooverste. Deez, bezeffende wat hy aan de Spaansche zyde te verwachten had, verliet ze, ende bood zynen dienst den Graave van Leicester aan: maar werd afgeweezen. Voorts bemaghtighden de Staatschen eenighe blokhuizen in dien oordt: ende Hulst scheen te waggelen; als Mondragon, Burghvooghdt van Antwerpen, met een deel volx, ter yl derwaarts gestuurt, de bezetting versterkte. Ter begeerte van Sidney had Prins Maurits deezen toeleg voor Hoohenlo geheelt: 't welk als geschiedt uit twyfel aan zyn' trouw, dien Graave zeer verdroot, en zyn gemoedt te meer van de Engelschen verwyderde. Dit schielyk inneemen van Axel baarde zulk een' verbaastheit in die van Brabant en Vlaandre, dat zy daatlyk brieven, [*]by renbooden, aan Parma afveirdighden, om hem te erinneren hoe ontydigh het was, terwyl men t'huis last leed, voor de gebuuren te zorghen. Want hy had weinigh bezettings in de groote steeden gelaaten; zoo dat voor dieper inbrek van Prinse Maurits gevreest werd. Maar Farneeze, die niet, gelyk zy, met een oordeel dat scheemerooghde van schrik, de zaak inzagh, en t' oover begreep dat het lichten des leeghers van voor Nuis een' krak aan zyn' faam geeven zouw; achtte genoegh te zyn, dat hy den Heere van la Motte, Ooverste tot Greevelinge, beval, uit de naaste bezettingen al 't volk, dat zy eenighszins ontbeeren moghten, te verzaamelen, om Axel strax van alle kanten te besluiten. Doch Prins Maurits belette 't hem met doorsteeken van dyken: en Sidney nam teeghens [+]Greevelinge zelf yet voor. Te weeten; eenighe bezettelingen, schynende t'onvreede te weezen oover quaade betaaling, hadden handeling met hem aangeheeven, door eenen Walschen soldaat, genaamt Niklaas Marchand, en eindtlyk belooft de plaats in zyn' handen te leeveren. Waarop hy, ten bestemden daaghe, zeevenentwintighsten van Hooymaant, met etlyke uitgeleeze krysluiden, in platboodemde scheepen, [+]van Vlissinge derwaarts voer. Maar, als 't 'er op aanquam, bleek de handeling dubbel, by 't gereedschap dat binnen gemaakt was. De Engelschen, echter, rukkende flux te rug, raakten, hoewel vervolght van een' drom paarden, weeder t'scheep, op dertigh naa, die doodt oft gevangen [+]bleeven. Te deezer tydt quaamen de Ammiraal Draak en d'Ooverste Carlile, die in Herfstmaant des lestleeden jaars uitgezeilt waaren, van hunne Westindische reize in Engelandt aan. Zy hadden de stadt Sant Jakob, op 't eilandt van den zelven naame, by de [*] Groene Kaap, geplondert: ook Sant Domingo, op 't eilandt Hispaniola: alwaar zy, in 't Hof, onder 't waapen des Kooninx van Spanje, een' werelt zaaghen, [+]ter welke een paardt met de voorste voeten uitsprong, spreekende quansuis deeze woorden, die'er by stonden, *Non sufficit orbis*: De werelt is my niet genoegh. Een zinnebeeldt dat belacht werd, en genoomen voor bewys van de eindelooze gierigheit en staatzucht der Spanjaarden. Oovergescheept van hier aan 't vaste Landt van America, waaren ze, met groot gevaar, meesters van de stadt Cartagena geworden, zonder daar merklyken buit te bekoomen, mits d'inwooners, gewaarschuwt door die van Hispaniola, hunne kostelykste goedren naa veerder en veiligher plaatsen gevlught hadden. Hunne meening was geweest, Nombre de Dios ook te bemaghtighen: maar een' quaale, genaamt Calentura, gekoomen onder 't volk, had hun geraaden t'huiswaarts te keeren. De steedekens, nochtans, van Sant Antonio en Sant' Helena, verlaaten van de Spanjaards, hadden zy, onder weeghe, ingenoomen en verbrandt. Zeevenhondert mannen waa-

[+]1586.

[*]Te poste

[+]*Aanslagh van Sidney op Greevelingen.*

[+]*Maar gelukt niet.*

[+]*Draak en Carlile keeren uit Westindië in Engelandt.*

[*]Capoverde.

[+]*Wat zy verricht hadden.*

ren, +meest alle aan de voorzeide ziekte, hun afgestorven. Zy braghten tweehondert en veertigh, zoo metaale als yzere, stukken van 's vyands geschut oover. De roof werd op zes tonnen gouds geschat. Maar Parma, hebbende den Aartsbisschoppe de verwoeste stadt Nuis ingeruimt, +zond etlyke benden naa Meurs; 't welk zy, gelyk ook de slooten van Alpen en Kraakou, by verdragh inkreeghen. Van daar wendd' hy 't heir naa Rynberk, en begon op den dertienden van Oestmaant daar voor te +schansen. De stadt, behoorende meede onder het Sticht van Koolen, en ingenoomen, drie jaaren te voore, door den Graaf van Nieuwenaar, ten behoeve van Truxes, was reedelyk voorzien van nooddrust, en bezet met duizent Engelschen en zeeven- oft achthondert andre goede soldaaten, onder den Ooverste Schenk, en Kornel Morgan. Hierentussen had Leicester, by goeddunken der Staaten, den Graaf van Nieuwenaar +naa Oostlandt gezonden, om tweeduizent ruiters, drieduizent knechten, en duizent delvers aan te neemen, waarmeê men hoopte den vyandt niet alleenlyk, by afsneê van toevoer, het veldt te doen ruimen, maar ook zyn' onderzaaten, reeds deerlyk geknaaght van de dierte, voorts door 't bederven van den Oest uit te hongeren. Dan, deeze krachten, verwacht teeghens 't midde van Oestmaant, hoewel ze geworven werden, en de gelden, vereischt tot haar' aantoght, opgebraght waaren, bleeven achter; zonder dat de Raadt van Staate in al een' wyl weeten kon waar 't aan haaperde. Naamaals bleek, hoe Leicester, luistrende naa de geenen, die hem in 't oor bliezen, dat de Hooghduitschen, geschaapen met het Huis Nassau en den Graave van Hoohenlo te heulen, hem eindtlyk oover de handt zouden zyn, het werk willends verbrodt had. Welke snoodtheit aldus besteeken werd. Hy, schroomende, 't gemein verlangen naa deeze troepen plompelyk te leur te stellen, ook hun ronduit den dienst op te zeggen, schikte den Ooverste Yselstein den Graave van Nieuwenaar naa, om hem quansuis tot spoeying zyner reize te porren, met vaste belofte van te bezorghen dat de penningen en andre behoeften, t'eenen zeekeren daaghe, op de oorloghscheepen die de Eems bewaarden, zouden gereedt zyn. Yselstein versprak de Duitsche Oovers ten en Ritmeesters zoo verre, dat zy zich met hem op wegh begaaven. Maar, gekoomen aan de scheepen, vonden ze slechts eenen brief van Leicester, begeerende dat Yselstein het krysvolk zaaghe te beweeghen, om te koomen het geldt op den Neêrlandschen boodem ontfangen: oft, zoo hun zulx niet aanstonde, dat zy zich dan, teeghens den andren zoomer, zouden willen in der Landen dienst laaten gebruiken. Yselstein, derhalven, en Nieuwenaar, verstaande dit weifelen wel, keerden zonder 't volk te heim; en d'eerste ontzagh zich niet, seedert dikwyls, oopenbaarlyk, in groote gezelschappen, te zeggen, *Leicester heeft twee groote dingen uitgerecht; Marten Schenk* (deez was Yselsteins jongen geweest) *Ridder geslaaghen, en my tot eenen leughenaar gemaakt*. Jaa de vereenighde gewesten handelden, in den naastvolghenden zoomer, weederomme met de gemelde Hooghduitsche Oovers ten; vergolden, met zwaare kosten, hun, dien geen verzuim kon te laste geleit worden, de schaade, by d'eerste lichting geleeden; verschaften (oovermits 't besteeden van 't ouwde, door Leicester, aan andre zaaken, zulx men ook 't voorzeide volk, wen het schoon binnen de Neêrlandsche grenzen gekoomen waare, hadde moeten te rug laaten trekken) nieuw geldt; en bestelden 't, op dat immers by mangel van dien geen' nieuwe zwaarigheit ontstonde, tot Breeme, op den Ryxboodem; deeden de stadt Meppe, in Westfaale, tot een' veilighen doortoght voor de Hooghduitschen, door Nieuwenaar inneemen; en volbraghten, in alles,

+1586.

+*Meurs veroovert van Parma*.

+*Die beschanst zich veor Rynberk*.

+*De herwaartskoomst van een goedt deel volx, geworven in Oostlandt voor de Staaten, wort verhindert door Leicester*.

[+]'t verding met de Ooversten aangegaan. Echter raakte men niet te rechte, maar in groote stribbeling met de ritmeesters; die, in plaats van ruiters te verzaamelen, en, binnen veertien daaghen naa de aankoomst der penningen tot Breeme, herwaarts te brengen, het aanritgeldt in hunnen eighen buidel staaken, en eensdeels vreemde diensten aanveirdden, voorwendende, onder ander, t'hunner ontschuldinge, hoe zy, uit Neederlandt, van hooghe handt verwittight waaren, dat de toght geenen voortgang zouw neemen. Welke trek, ons toen ten tweede gespeelt door den Engelschen Landvooghdt, met onnut spillen van de gemeene middelen, verwaarloozen van tydt en zeer schoone geleeghenheeden, de minste der oorzaaken niet was, die de Staaten naa zyn bedryf deeden omzien. [+]1586.

[+]Wyders, als de Hooghduitschen niet verscheenen, braght hy, 't geen hy kon, te hoop, en sloegh zich, op den zesten in Herfstmaant, by Elten in 't Hartoghdoom van Kleef needer. Hy was verzelschapt met Don Emanuel Prinse van Portugal; den Keurvorst Truxes; Prinse Maurits van Nassau; Graaven Willem Lodewyk en Philips van Nassau, broeders; de Graaven van Hoohenlo, Zolms, Ooverstein, en Essex, Ooverste der Engelsche ruiterye; Johan Norrits, Ooverste der knechten van dien landaart; de baroenen Willoughby, Nort, Pelham, algemein Maarschalk der Engelschen; Sidney, en andre heeren van achtbaarheit. Zyn' troepen moghten tussen de zeeven- en achtduizent mann' te voet, veertienhondert te paarde, uit maaken. Hier teeghens verstond men, dat Parma zyne besnydingen nu voltooyt had, by de veertigh stukken geschuts, twaalfduizent knechten en vyvendertighhondert ruiters, in 't leegher. Deeze kundschap wees genoegh uit, dat 'er geen' kans was om Berk met geweldt te ontzetten. Waar oover men raadzaamst vond by weeghe van [*] afwending te gaan, en voor eerst Doesburgh aan te tasten, daar driehondert Waalen, onder de Hopluiden Samson en Bestel, voorts ontrent eeven veel weerbaare burghers in waaren. Hoohenlo, Essex, en Sidney, vooruit gezonden, met vyfhondert ruiters en achthondert knechten, [+]berenden 't by nacht, en omringden 't. Op den neeghenden der maant volghde Leicester zelf, stelde daatlyk de delvers te werke, en maakte, binnen vier daaghen, tien metaale stukken, aan de waaterzyde, op de Waardt, geplant te kryghen; wel duchtende dat Farneeze hem niet lang borghen zouw. De vesten, zeeker hoogh, dan gebouwt van steen naar d'ouwde wyze, waaren te krank om veel beukens te verdraaghen, en quaamen, eerlang, tot twee plaatsen te storten. Maar, zoo de reedelyke wydte der breuken ten storme troonde; de diepte, en breedte der graften van tsestigh voeten hield de Hoofden in twyfel. Niettemin, de vuurigheit der soldaaten won uit, dat Hoohenlo en Norrits last kreeghen, d'een om de Duitschen en Schotten, d'ander om de Engelschen en Yeren aan te voeren: 't zy men hoopte met biezbruggen, oft met rys, en diergelyk behulp oover te raaken: want hieraf zwyghen de schryvers. De bezettelingen, merkende dat het hun gelden wilde, eischten eenighe [+]vorderlyke voorwaarden: doch lieten, als die versmeeten werden, zich genoeghen met uitgaan zonder geweer, zonder Hopluiden, op den dertienden der maandt. Leicester stelde de stadt in bewaarnis van heere Johan Borowes, en Engelsche bezetting; die, oft schoon 't plondren verbooden werd, zich des niet ganschelyk speinde. Het heir, versterkt met volk dat de heer van Ryhoove en Hopman Cosmo de Pescarengis, om het in Vlaandre te brengen, geworven hadden, toogh, op den achtienden, [+]langs de Ysel, naa Zutven, waarinne zich Johan Baptista Taxis, met ontrent duizent soldaaten, vond. De huizen van Hakvoort, Boxberghe, Nieubeek, werden ingenoomen, een' brug op schuiten gebouwt

[+]*Leicester komt met zyn krysvolk tot Elten.*

[*]Diversie.

[+]*Hy beleeghert Doesburgh:*

[+]*En kryght. het.*

[+]*Hy trekt naa Zutven.*

+oover de gemelde stroom, schaars een' halve myl van de stadt. Dit beknelde Farneeze tussen twee zorghen; d'eene voor Zutven, 't welk hy wist sooberlyk van nooddrust voorzien te weezen; d'andre voor zyn' achtbaarheit, die hem geschaapen docht, door 't opbreeken van voor +Berk, eenighen afbrek te lyden. Doch hy vond eenen middelwegh: naamelyk Berk zulx geblokkeert te laaten, dat hy 'er niet scheene heel af te scheiden, en met de rest zyner maght te bezoeken oft Zutven te helpen waare. Hy vermeesterde dan 't steedeken Burik, zette daar oover Ryn met een' schipbrugh, en verzeekerde die met schansen. Leicester, te + deezer tydt, werd verwittight van eenighen onlust tot Deeventer, jaa dat men'er verstandt met de Spaanschen hield. Dies bewillighd' hy, tot derwaarts gaan, den Keurvorst Truxes, die hem behendelyk aan middel holp, om, in persoon, met twee kornetten en vierhondert knechten daar binnen te raaken: 't welk de schaaduwen van zwaarigheit verdwynen deed. T'zyner weederkoomste vond hy, door vlyt van Graave Willem Loodewyk en Hoohenlo, op kundschap dat de Kooningschen in de Heerlykheit van Borkelo, vier uuren gaans van hun waaren, het leegher eenighermaate bewalt: en vraaghde, vreemdt toeziende (zoo weinigh wist hy, zelfs uit hooren zeggen, van oorloghen) oft het zyner eere niet te naa ging, dien schyn van vreeze te geeven. Graaf Willem vertoond' hem, hoe die zoo vermaarde Krysooversten, Kaizar Kaarel de vyfde by Ingelstadt, de Hartogh van Alva by Maastricht, zich geenes omheinens geschaamt hadden, en daarmeede den ondergang, die hun dreighde, verhoedt. Neemende dit aan, liet hy de werken voort opmaaken. Hy hield althans ('t welk, gelyk onlanx te voore 't verschoonen van Weltz, verkooper +der stadt Aalst, weeder groot onbenoeghen baarde) by zich den Engelschen Hopman Roelandt Jork; die, behecht in den lorshandel van Imbyze, door gunst van den Kornel Tempel tot Brussel in vankenis gespaart was; en, verlost door Parma, sint onder hem gedient had, +doch althans zynen zoen van de Kooninginne verworven. Deeze Jork, Roomsgezint, maar een konstigh veinzer, doortrapt, glad van tong, ook niet onervaaren in kryszaaken, wist met zwetsen daaraf den gemelden Graaf zulx te betooveren, dat de zelve naa zynen mondt zagh, als oft 'er eenighe Sibylle uit gesprooken hadde. Deez, luimende om hem schier oft morghen een' neep te geeven, had hem die waan ingeplant, dat het vaddigheit was zich in 't veldt te beschansen: en zette al by wat baaten moght, om hem en d'andre Engelsche heeren tot zorgheloosheit en kleinachting des vyands te vervoeren. Met dien toeverzight verhief hy ten hooghste de dapperheit zynes landaards; die (naar zyn zeggen) den Spaanschen, wiens wyze, gesteltenis, beleidt, hy, in den tydt van zynen dienst aan die zyde, grondtlyk doorkeeken had, verre te booven ging. *Want de Spanjaards vochten alleenlyk by behulp van geleeghenheit, en deeden, mits hunne lange oeffening, wel veel, daar zy hunne speeren, in aan- en afryden, zonder belemmering gebruikten: maar zouden, wen man aan man quaame, moeten zwichten voor de Engelschen; die, ongelyk kloeker van leeden, beeter opgezeeten en afgerecht te paarde, 't lyf met yzer bedekt droeghen, zonderling 't hooft, waarop d'andren geen helmen konnen lyden. En daarom zouden zy nemmer, zonder merkelyk voordeel te hebben, de Engelschen darren verwachten*. Met welken klap, gesaust naar de smaak van groene en windighe ooren, hy ook uitwracht, dat de raadt der Ooversten, die te vooren in der Staaten soldye geweest waaren, nooit oft zelden gevolght werd. Ende dus quam het by, dat men de toegangen ter stadt, die geen' eetwaaren voor een' maant in had, niet wel bezette; jaa een'schans, leggende by 't ziekenhuis, ter bequaamste

+1586

+*Parma laatende Berk geblokkeert, volght hem*.

+*Leicester brengt krysvolk in Deeventer*.

+*Hy begunstight Roelandt Jork*.

+*Jorks gezintheit, zeeden, en list om Leicester in te leiden*.

+aankoomste voor de Spaanschen, reukeloozelyk verliet. Maar Parma, zich dienende van de dwaasheit zyner weederpartye, verzuimde niet de +beleegherden op 't spoedighste te verquikken met eenighen toevoer, en hoope van meerder, die ook niet langer, dan den tweeëntwintighsten, toefde. Want, al een' wyle voor 't opgaan van dien dagh, zond hy zes oft zeeven vaanen paarden, tweeduizent moskettiers, en etlyke spietsdraaghers uit, onder den Markgraave van Guasto: welke, gekoomen, met een goedt deel koorens en haavers, tot Warnsveldt, een' halve myl van Zutven, het zelve voor heen derwaarts stuurden. Ditte, 't welk de Engelschen (een' wonderlyke onachtzaamheit) nochte door spieden, nochte door schildwachten, vernaamen, ging wel zoo niet toe, oft men hoorde, mits de stilte der nacht, het ruischen en kraaken der waaghenen en karren in 't leegher; en veirdighde dertigh ruiters af, om t'ontdekken. Maar de duisternis, te dikker om 't mistigh weeder, verbood hun rechte kennis te bekoomen: en blindelings aanrukkende, hadde men 's vyands sterkte te spaade mooghen merken, en in eenighe laaghe loopen. Eevenwel, met het krieken van 't licht, tooghen Johan Norrits, Essex, Willougby, Sidney, Stanley, en Russel, met driehondert mann' te paarde, tweeduizent te voet, naa den vyandt; en vonden dien, mits de dompighe lucht, eer zy 't waanden. Daar ontstak, tussen de ruiters, +een' heete schermutsing; waarin zich de Engelschen zeeker mannelyk queeten. De kornetten van Graave Annibal Gonzaga en Giorgio Carisea Albanois werden gesloopt en verstrooyt; Gonzaga groflyk gewondt van een zwaartslagh in den hals; Carisea afgeworpen, schendigh vertreeden, en gevangen. D'andre deizden, al vechtende, ende niet wanordelyk, tot ontrent eenighe wallekens: achter welke, opgeworpen om de akkers te scheiden, een deel moskettiers laaghen, die, zoo haast als zy de Engelschen binnen scheuts hadden, vinnighlyk vuur gaaven. 'T welk de Engelschen, een' wyl, met ongelooflyke stoutheit, trotselyk uitstonden. Naa dit bewys hunner forsheit, naamen zy de hertredt; die hun de Kooningschen, eeven onweetende van de maght der weederpartye, geirne gunden. Ook hadden zy immiddels hunne boodschap verricht: zynde de waaghens, door Taxis, die hun te gemoete quam, binnen Zutven gebracht. Dit is 't waarschynlykste, dat ik, uit het meenigherley geschil van de schryvers, noopende deezen strydt, heb kunnen opspeuren. Niet beeter koomen zy oover een in 't schatten der weederzydighe schaaden. Want de Spaansgezinde spreeken 'er onzeekerlyk af, oft tot achterdeel der Engelschen: Meeteren begroot het getal der Kooningsche dooden en gequetsten te zaamen op hondert; der Engelsche op dertigh: Reid, verklaarende dat de Engelschen, met verlies van luttel der hunnen, den Kooningschen hondert en vyftigh mann' afsloeghen, voeght 'er by, hoe Leicester, zich beroemende der zeeghe, aan Hartogh Hans Kazimir schreef, hy had met zyn exempel doen blyken, +dat de Spaansche landaardt niet onverwinlyk was. Echter stond het gevecht hun dierst; alzoo Philips Sidney, aan een' wonde daar gekreeghen in zyn' dye, ten vyventwintighsten daaghe quam t'ooverlyden: een heer van ontrent dertigh jaaren, heughlyk vernuft, dapper beleidt, fraaye geleertheit, aardighe taal, zinlyke en minlyke zeeden. Hy was gebooren uit een' zuster des Graaven van Leicester; zagh, by de Kooningin, zich in blaakende jonste; en in vaste hoope, derhalven, van ongemeine verheffing. En zommighen sloeghen'er geen twyfel aan, oft hy zoude, in geval van langer leeven, naa 't meuken van den moedt door tydt en ervaarenis, zynen oom, wiens verstandt by 't zyne niet haalen moght, in 't voortvaaren met zyn' onrype aanslaaghen tot verneedring der

+1586.

+*Parma brengt eenighen voorraadt in Zutven.*

+*Gevecht by Zutven, tussen de Engelschen en Spaanschen.*

+*Philips Sidney, daar gewondt, besterft het.*

t.o. 1094

+Staaten, door zyne wysheit en bescheidenheit geschorst hebben. Maar andren oordeelden, dat zyne nyverheit, wakkerheit, en behendigheit, indien hy ze aan 't ondergraaven der vryheit hadde willen besteeden (gelyk zyn dringen op onbepaalt gezagh voor den Graave, toen men dien de Landtvooghdy eerst aanbood, te erduchten gaf) den Lande quaalyker zouden bekoomen weezen, dan de lossigheit van Leicester, die, met het onbesuist aangaan in zynen toeleg, ten halven weeghe steeken bleef. Zyn lichaam werd naa Engelandt, en tot Londen, met groote + staatlykheit, ter aarde, gebracht. Wyders, op den neeghenentwintighsten leeverden driehondert ruiters weederom eenen hoop waaghenen en karren in de stadt. Op den laatsten vertoonden zy zich aan een' goede troep Engelsche knechten, die hen koenelyk verwachtte, en met handbussen +begroette. Toen lieten de Spaanschen den rug zien: en de Engelschen, vermoedende dat men hen zocht in eenighe laaghe te lokken, deeden wel aan hunne rust te houden. Want (gelyk hun daarnaa eenighe gevangens oopenbaarden) Farneezes meeste volk, hebbende de rest ontrent Lochum gelaaten, was althans onder Zutven gekoomen, ende +hy in persoon daar binnen geweest. Ook liet hy, op den twaalfden van Wynmaant, meer dan hondert waaghens met eetwaaren ter stadt in mennen, en spyzde ze ten volle. Waaruit men gissen moght, dat hy zich van 't eerst af kloek genoegh gekent had, omme met louter geweldt het ontzet te bestaan; maar 't zelve, quansuis ter sluik, aangevangen, +om, door schyn van wanvertrouwen aan zyn' krachten, den vyandt, vervoert van ooverdwaalsheit, te doen in zyn bederf draaven. 'S andrendaaghs keerd' hy naa Borkelo, van hier naa Burik, en aldaar oover den Ryn. Thans leid' hy de soldaaten, mat van ongemak, in bezetting; en toogh zelf naa Brussel, om de uitvaart zyns vaaders te houden. Te weeten; Octavio Farneeze, Hartogh van Parma en Piacenza, +had, den achtienden van Herfstmaant, tot Parma, zyn' daaghen geëindight. Zyn' gemaalin, Margarita van Oostenryk, naatuurlyke dochter van Kaizar Kaarel den vyfden, was ook, in 't laatste van Louwmaant deezes jaars, tot Ortona, een' stadt haar ten huwelyke gegeeven in 't Ryk van Naapels, uit dit leeven gescheiden. Van de gevoeghlykheit en bescheidenheit dier Vorstinne, Stadthouderesse eertyds oover Neederlandt, heb ik, in de voorighe boeken, genoegh vermeldt. Van haar' uiterlyke gedaante valt zoo veel niet te booghen. Octavio had, oover veertigh jaaren, onder den Kaizar, in Duitslandt; seedert in Italie, dan aan de Fransche, dan aan de Spaansche zyde, zich door 't oorlogh vermaart gemaakt. Men schreef hem groote voorzigtigheit toe, +en eenen geest, die tot schrandre boertigheit geschaapen scheen. Aan zynen zoone en naazaat, deed, korts hiernaa, Kooning Philips, in erkentenis der treflyke diensten van hem genooten, de burgh van Piacenza inruimen, die, uit mistrouwen op den vaader, eenen langen tydt met Spanjaards was bezet geweest. En Alexander, dien wy voortaan den tytel van Hartoghe schuldigh zyn, stelde ze in bewaaring van Neederlandsche knechten, onder Hopman Hallier van Brussel. Ten derden +daaghe naa 't ooverlyden van Octavio, starf ook, in Madril en neeghenentsestighste jaar zyns ouderdooms, de Kardinaal van Granvelle, hebbende, naa zyn vertrek uit Neederlandt, met tytel van Onderkooning 't Ryk Naapels geregeert; sint, eenen tydt lang, aan 't Hof van +Roome geleeghen; zich van daar, ten aanstaan zyns meesters, naa Spanje begeeven; en, ten uiteinde toe, in de gunst des zelven gebloeyt. Wyders, Leicester, versteeken van Zutven, wendde zich tot aanvechting der blokhuizen, die de vyandt daar teeghenoover had: naamelyk een op

+1586.

+*Weederom voorraadt in Zutven geholpen*.

+*Ander gevecht*.

+*Zutven ten volle gespyst door Parma*.

+*Die keert te rug*; *leit het krysvolk in bezetting, en komt tot Brussel*.

+*Doodt van Octavio Farneeze, Hartogh van Parma, en te voore van zyn' gemaalinne, Margarita van Oostenryk*.

+*De Kooning van Spanje leevert de burgh van Piacenza weeder aan Farneeze*.

+*De Kardinaal Granvelle ooverlydt*.

+*Leicester bevecht de schansen teeghen oover Zutven*:
en wint der twee.

+zeeker eilandeken in de Ysel, het groote aan den oever op de Veeluw, en een klein, gemaakt by dit, tot meerder veiligheit, ten zuide. Eerstelyk deed hy, by nacht, het eilandt, en de schans daarop, die maar dertigh mann' in had, vermeesteren; voorts het zelve met een' schipbrug aan de Veeluw hechten; om dien van der stadt het oovervaaren te beletten: ten welken einde hy reeds ook een' sterkte, aan de noordtzyde van de groote schans, had opgeworpen. De kleine, waarin driehondert soldaaten laaghen, werd, op den zestienden van Wynmaant, 's morghens beschooten, 's naamiddaghs besprongen, en stormenderhandt bemaghtight. +Hier haalde de Graaf van Hoohenlo een' quetsuur in 't aangezicht, die hem dacht ter doodt te brengen; om dat 'er 't vuur in quam, en een' koorts toe sloegh: 't zy door ongereeghelheit van leeven, oft mits hy zigh zonder bequaamen * handarts vond, hebbende den zynen naa Arnhem gezonden, om den Heere Sidney te dienen. 'T meeste lof +der verooveringe schreef men toe aan Eeduart Stanley, Steêhouder van den Kornel Willem Stanley. Deeze Eeduart greep, in 't bespringen, een' spiets aan, die naa hem stak; en steegh, by behulp der zelve, alzoo ze te rug getooghen werd, op de breuk. Voorts hy aan 't zwenken van 't zwaardt, zyn gezelschap aan 't volghen: 't welk de schrik in de verweerders bragt. Hier oover sloegh Leicester hem Ridder op den zelfsten wal, en beschonk hem met zeshondert gulden jaarlyk inkoomens. +De bezettelingen der groote, hoewel zy ten minste achthondert waaren, begaaven, laatende 't geschut staan, zich, ter naaste nacht, naa de stadt, door orde van Taxis zelf; die vreezde dat hy hun voortaan geen' hulp zouw kunnen toeschikken, oft hoopte de schans (gelyk het gebeurde) wel haast weeder te kryghen, zonder verlies van volk; daar hy, om de zelve te houden, dies veel hadde moeten spillen. Dus werd de vesting verlaaten, die de Veeluw en 't Sticht Uitrecht al een' wyl met brandtschatting geplaaght had, en, twee jaaren te voore, een beleg van tien maanden verduurt. Terwyl men onder Zutven lagh, verscheen den Ooverste + Schenk geleeghenheit, om, t'eener morghenstond, zeekere poort van Niemeeghen oopen te kryghen: weshalven hy zich, met een deel volx, meest Engelschen, naa Elten begaf, en voorts oover den Ryn, die daar noch ongesplitst is. Zyn trekken naa de stadt begon hy op eenen aavondt, om met den daagheraadt aan te koomen. Hebbende den wegh afgeleit op een' halve myl naa, werd hy gedrongen de Engelschen, die de voortoght hadden, te laaten rusten: en kon ze, als ze hem te lang laaghen, niet weeder op de beên brengen. Derhalven, duchtende dat het licht hem betrappen zouw, begon hy de Hoogh- en Neederduitschen voort te stuwen. Maar, de Engelschen, willende hun de voortoght niet toestaan, verzetten zich teeghens hen met gevelde spietsen, zulx de toeleg te loor liep. Wyders, Leicester, alzoo hem nu de herfst het veldt, met reeghenen, t'onbruik maakte, voorzagh d'omleggende plaatsen met zulke bezetting, +dat Zutven geschaapen scheen allenskens uit te teeren, en in der Staaten boezem te zyghen. Tot bewaarnis van Doesburgh en het Slot Bronkhorst liet hy den Heer Johan Borouwes, met tweehondert mann' te paarde, achthondert te voet. Binnen Deeventer leid' hy tweehondert ruiters, en +twaalf hondert knechten, eensdeels Engelschen, eensdeels Yeren; en gaf den Engelschen Kornel Willem Stanley 't bewindt, zoo wel van gerechts-, als van kryszaaken, oover de stadt, zonder hem aan den bezondren Landtvooghdt van dien oordt t'onderwerpen. Jaa Stanley zouw, tot verrichting der aanslaaghen, die hy goedt vonde by de handt te neemen, uit de naaste bezettingen van Gelderlandt en Ooveryssel mooghen oorloghsluiden lichten: en hun werd ernstelyk bevoolen, hem te gehoorzaa-

+1586.

+*Hoohenlo zeer gequetst*.

*Chirurgien.

+*Dapperheit van Eeduart Stanley*.

+*De derde en groote schans wort verlaaten*.

+*Een aanslagh van Schenk op Niemeeghen wort verbrodt van de Engelschen*.

+*Leicester leit zyn volk in bezetting*.

+*Willem Stanley maakt hy Ooverste van Deeventer, met zeer breeden last*.

men, +zonder uitneeming van staat, persoonen, oft landtaardt. Uit kracht van welke woorden, aldus eighentlyk uitgedrukt in zynen lastbrief, die, teeghens 't verstandt des Raads van regeeringe, op den achtentwintighsten van Wynmaant verleeden werd, hy oover den bezondren Landtvooghdt zelf te gebieden had. De nieuwlyx ingenoome schans, bezet met hondert ruiters en achthondert Engelsche knechten, tot bevryding der Veeluwe, beval de Graaf te versterken, en steld 'er, tot Ooverste, +Roelandt Jork: onaangezien 't waarschuwen en verzoeken der Staaten, dat zyn' Doorluchtigheit doch eenen dubbelen ooverlooper, en oopenbaaren verraader, zonder eerst bondighe proeve van eerlyker gemoedt en standtvastigher oprechtigheit aan hem te speuren, geene grenzvestingen betrouwen wilde. In Stanley, hoewel niet bekladt met zoo leelyke lasteren, waaren zy niet veel beeter gerust, om dat hy de waapenen, onder den Hartoghe van Alva, hier te Lande gedraaghen had, en zich alsnoch aan de Roomsche gezintheit hield. Maar 't vertoogh deezer reedenen woegh immers zoo weinigh by Leicester. Die meende, 't sproot uit afgunst teeghens den Engelschen landtaardt: al was de een in Alvas, d'ander voorheen in der Staaten, daarnaa in 's vyands eedt geweest; zy zouden met hartlyker geneeghenheit den dienst hunner aangeboore Vorstinne betrachten: en verklaarde, met zyn gewoonlyk slaan op de borst, +dat hy zynen persoon voor hunne getrouwigheit te pande zette. Voorts brak hy 't leegher op; quam tot Uitrecht; en schreef van daar aan d'Algemeine Staaten, dat hy, om verscheide zaaken tot voordeel der Vereenighde gewesten te verrichten, en op den aanstaanden Ryxdagh ter vergaadringe van 't Parlement te verschynen, naa Engelandt reizen moest. Op den zesten van Slaghtmaant quam hy van Uitrecht in den Haaghe. Daar werd hy, door gemaghtighden der Hollandsche Eedelen en steeden, +bewelkoomt, met aanspraak vol van uitbundighe eerbieding en erkentenis des arbeids en gevaars, die hy, in 't beschermen der Vereenighde gewesten, had uitgestaan. En, om de woorden te sterken met een aanzienlyk werk, schonken z'hem eenen gedekten kop van verguldt zilver en de hooghte eenes mans, en zoo konstelyk gedreeven, dat hy dien, met een gelaat van zonderling genoeghen, dankelyk aannam, verklaarende, de gifte, ter gedachtenisse van de Landen, te zullen bewaaren voor hem en zyne naakoomelingen. Dus heuschelyk bejeeghende men eenen Heer, oover wien zoo veel te klaaghen viel: 't zy de Staaten oordeelden, dat hy uit lichtgezeglykheit zondighde, en zich by de ooren liet omzwindelen; welke soort van luiden zoo ras herwonnen als verlooren wort: oft hem dien hoonigh op de lippen wilden stryken, op dat hy de reedenen, die z'hem dachten in te geeven, en wisten naar zynen mondt niet te weezen, met te min weêrsmaaks verzwolghe. Want zy, samt die van Zeelandt en Vrieslandt, stelden hem, op den elfden der maant, een vertoogh ter handt, 't welk, aanwyzende dat op het verzoek van Oestmaant lestleeden, wel gunstigh bescheidt was gegeeven, maar geen' uitwerking gevolght, hem deeze punten afvorderde.

+1586.

+*Roelandt Jork, ooverste der groote schanse teeghen oover Zutven*.

+*Leicester breekt het leegher op, en maakt zyn' reize naa Engelandt kundigh*.

+*Hy komt in den Haaghe: wort feestelyk ontfangen, en staatlyk beschonken*.

1. +*De Engelsche hulptroepen te brengen tot het bedongen getal, en de zelve alzoo te houden en te betaalen*.
2. *De Staaten te onderrichten van de betaaling reeds gedaan aan de zelve troepen: ook de monstering voortaan te laaten doen, ten ooverstaan zoo wel van gemaghtighden der Algemeine Staaten als der Kooninginne; en de betaaling door den schatmeester haarer Majesteit, met kennis van eenen gemaghtighde der voorzeide Staaten, volghens 't verding met haar gemaakt*.
3. *Het krysvolk te minderen tot zulken getaale toe, dat het, zoo uit den bystandt der penningen van haare Majesteit, als uit de geene die van de Staaten*

+*Vertoogh gedaan van Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt, aan Leicester, op den elfden in Slaghtmaant*

[+]*waaren ingewillight, moghte worden betaalt en in orde gehouden: en geen' lichting van uitheemsche soldaaten voortaan te doen, dan by verlof der Algemeine Staaten, naar luidt van 't drieëntwintighste punt des gemelden verdings*. [+]1586.

4. *Te weederroepen de lastbrieven, waar by eenighe luiden tot Oovers ten van plaatsen gestelt waaren zonder voorgaande benoeming: en hier naa tot gelyke ampten niemandt te kiezen, dan uit persoonen benoemt by de Staaten*.
5. *De krystucht te beeteren, ende voortaan geen volk van oorloghe door de Landen te laaten trekken, dan met eenen gemaghtighde, die orde hadde, om, in alle steeden en dorpen, waar door het trokke, onder quytschrift van zyn' handt zoo veel' eetwaaren, ten behoeve van 't zelve, te lichten, als de noodt quaame te vereischen: behoudends dat de reedelyke waarde daar voor betaalt wierde, oft aan der Staaten ingewillighde schattingen gekort; alzoo men zulke kosten gewoon was den soldaaten af te trekken*.
6. *Te beschikken dat de bezettingen der grenzplaatsen van Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt, om alle misquaam te verhoeden, tydtlyk haare soldy ontfingen: aangezien ontrent een vierendeel der Hollandsche schattingen genoegh strekken moght om al de bezettingen der grenzplaatsen van dien geweste te betaalen; en de helfte der Zeeuwsche, om gelyke betaaling aldaar te doen; en den anderen Landschappen behoorde genoegh te weezen, dat, aan 't beschermen der zelve, de drie vierendeelen der Hollandsche, en de helfte der Zeeuwsche schattingen besteedt wierden*.
7. *Te verzorghen dat men niet meer eenighe ommeslaaghen, lasten, oft zettingen, buiten verlof der Staaten, deede, gelyk onlanx, teeghens de voorrechten en oude gewoonte, geschiedt was; hebbende de Hollandsche, Zeeuwsche, en Vriesche dorpen zeer groote en ongelyke bezwaarnissen geleeden; in 't verschaffen van waaghens en delvers: ende dat den Staaten der drie gemelde Landschappen de reedelyke kosten, gedraaghen by de steeden en dorpen, ter oorzaake vonrzeidt, weeder uitgekeert wierden, volghends de bepaaling van hun verlof in de driehondert duizent gulden; alzoo de zelve steeden ende dorpen d'aangeweeze kosten van hunne schattingen aftooghen*.
8. *Orde te stellen dat voortaan geenerley ingezeeten van Hollandt, Zeelandt, oft Vrieslandt, buiten de zelve gewesten in Recht getooghen wierde; en te niete gedaan alle daaghementen, reeds ten teeghendeel geschiedt; ook ingetrokken de lastbrieven, waar by aan yemandt d'onderzoeking oft [*]beschikking oover ingezeetenen van Hollandt, Zeelandt, oft Vrieslandt, bevoolen was; en dat men de zelve onderzoeking en beschikking den gewoonlyken Rechteren der Landtschappen bevaale, volghends hunne voorrechten, en de bezwoore beloften zyner Doorluchtigheit; dewyl men, daarteeghens, de voorzeide ingezeetenen daaghelyx buiten de gemelde Landtschappen riep voor de Raadsheeren van Staate, die hen dan aan andren verzonden, jaa, door 't listigh bedryf van eenighe onrustighe geesten, aan d'onderzoekinge en beschikkinge van onbekende luiden onderworpen*. [*]Dispositie.
9. *De Algemeine Staaten, de bezondre van elken geweste, en de Majestraaten van de steeden, te herstellen en handthaaven, volghends 't voornoemde verdragh, in hunne achtbaarheit, voorrechten, en gewoonten: welke achtbaarheit niet alleenlyk vermindert, maar, in eenighe Landtschappen, voorneemlyk in dat van Uitrecht, genoeghzaam verplet was; gelyk bleek uit den handel daar gepleeght in de laastleede vier maanden*.
10. *De Landtvooghdy van Uitrecht te doen bedienen door Prins Maurits van Nassau, volgends de vereenighing, by welke, gemaakt ten tyde van Kaizar Kaarel, en*

gestaadiglyk onderhouden meer dan veertig jaaren lang, de gewesten van Hollandt en Uitrecht, ten opmerke van d'onderlinge aangrenzing en b[...]

P.C. Hooft, *Nederlandsche Historien*

[+]*ne geleeghenheit, zlux waaren verknocht, dat ze eenen gemeinen Landtvooghdt gehadt hadden, tot dat, teeghens de gemelde vereenighing, zeer onlangs voor de aankoomst zyner Doorluchtigheit, de Hollandsche Landtvooghdy van de Stichtsche gescheiden werd, niet teeghenstaande dat Prins Maurits, als Landtvooghdt van Hollandt, jaa ook wen de vereenighing ophielde, ten aanschouw van zyne waardigheit en de verdiensten zyns Heeren Vaaders, kenlyk behoorde in de Stichtsche voor andren te gaan*. [+]1586.

11. *Toe te staan dat de inwooners der Vereenighde Landtschappen op der bondtgenooten en onpartydighe gewesten moghten handelen, gelyk de ingezeetenen der omleggende Landen en Ryken deeden: en, te dien einde te weederroepen, neevens andre, zyn verbodt, gedaan by brieven van den achtentwintighsten in Oestmaant, op aangeeven van eenighe onruftighe geesten, naa dat hy, by plakkaat van den vierden der zelve maant, ten verzoeke van de vertoonders voorzien had teeghens de zwaare schaaden, die, by d'ingezeetenen van Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt, door 't beletten der vaarte en koophandelinge op onpartydighe en vrienden landen, geleeden werden*.
12. *Den opzight van de toerusting en 't onderhoudt der oorloghscheepen, en alle orde, noodigh tot veilighing der zee, te beveelen den Prinse Maurits van Nassau als Ammiraal, zynen Steedehouder, en den Raaden ter Ammiraliteit; en ter beschikkinge van de zelve te laaten het inkoomen van de [*]geleygelden, [*] verlofgelden, en buiten; zonder dat de penningen, daaraf koomende, tot yet anders bekeert wierden: aangemerkt de maghtighe schaaden, geleeden ter zee by d'ingezeetenen der voornoemde Landen in dat loopende jaar, oovermits men het volk van oorloghe te waater niet had kunnen gebruiken, om de soobre betaaling, gesprooten uit de plakkaaten op 't stuk der schipvaarte, en uit het besteeden der voorzeide penningen aan andere zaaken*. [*]Convoygelden. [*]Licenten.
13. *Orde te stellen op het handthaaven der loopende middelen, ende niet te gedooghen dat yemand zich onderwinde unighe nieuwigheit daarin te maaken; immers niet zonder toestandt der vertoonderen; die verstaan hadden, dat zeekre onrustighe geesten niet aftieten van de ooren zyner Doorluchtigheit te quellen, met voorslaan van nieuwe vonden, die, by ervaarenis, oft schaadelyk oft niet uitwerkelyk gebleeken waaren*.
14. *Te beschikken dat men afstonde van 't krakkeel, 't welk, van weeghe zyner Doorluchtigheit, door bedryf van gelyke woelgeesten, trachtende naa 't bewindt oover 's Lands penningen, om zich zelve te verryken, teeghens de Staaten was aangevangen, noopende 't bedienen der geestlyke, verbeurtgemaakte, en aangeteekende goederen, hoewel de Staaten dat aan zich hadden gehouden: alle lastbrieven, gegeeven te deezer zaake in Hollandt en Zeelandt, te weederroepen; en de orde, daar op gestelt by de Staaten, oft die zy noch zouden stellen, goedt te vinden; mits dai zy aanbooden, wen zyn' Doorluchtigheit en de Raadt van Staate moghten koomen eenighen beeter en den Landen dienstigher voet te raamen, dien t'achtervolghen*.
15. *Geen gehoor oft geloof te geeven, in stoffe van schattingen, burgherlyken standt, oft eenighe andre zaaken, raakende die van Hollandt, Zeelandt, oft Vrieslandt, aan persoonen geweest in regeering in Brabant, Vlaandre, oft andre onteenighde gewesten; nochte aan andre luiden, onweetende van de gesteltenis, hoedaanigheit, en aardt der drie gemelde Landtschappen; maar, in al zulke zaaken, te gebruiken den raadt der Staaten, by welken de Prins van Oranje, hooghloflyker gedachtenisse, Hollandt en Zeelandt, door Gods genaade, zoo veele jaaren, met zulk een' gloorie, gehandthaaft en beschermt had: daar,*

ten teeghendeele, Brabant en Vlaandre, door partyschap en verkeerde middelen, zich in zoo deerlyken schyn gebracht zaaghen, als al de we-

relt [+] wist: kunnende ook de vertooners(om vrymoedelyk de waarheit te zeggen) om veele wightighe reedenen, met anders oordeelen, dan dat veelen der uitgeweekene Brabanderen en Vlaaminghen pooghden geloof by zyn' Doorluchtigheit te winnen, om oover die van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt, te heerschen naar hun welbehaaghen; ende niet lievers zien zouden, dan de zelve gewesten vervallen in d'ellende, oovergekoomen aan hun eighen vaaderlandt: zonder nochtans de vroomen daar onder te begrypen. [+]1586.

'S andren daaghs begeerde Leicester, dat men eenighe gemaghtighden der Landschappen, in den Raadt van Staate, met hem, oover dit vertoogh [+]liete te woorde koomen. Daar toe werden gelast, van Hollands weeghe, Heer Johan van Oldenbarneveldt, voorspraak van dat gewest, Nicasius van Sille, en Reinier Kromhout; van Zeelands, Gaspar van Vosberghe, van Vrieslands, Kamminga. De Graaf, als zy, t'zynen vermaane, gezeeten waaren, hield hun eerstelyk voor, dat de kerkenordening, onlangs beraamt, noch niet eenpaarlyk te werke gestelt werd: en verzocht, met hoogh opgeeven van de Godvruchtigheit, zoo zyne als haarer Majesteit, dat men doch op dit stuk besluit wilde neemen. Voorts deed hy 't vertoogh opleezen door den Ambassadeur en Raadsheer Thomas Wilkens. Daarnaa zeid' hy op 't eerste punt, dat by de monsterrollen zouw blyken, [+]het getal, zoo van de ruiters als van de knechten, niet alleenlyk vol geweest te zyn, maar grooter dan de beloften haarder Majesteit meêbraghten; en dat hy meinde 't zelve weederom vol te maaken en te houden. Op het tweede braght hy by, dat het monsteren en betaalen der Engelsche hulptroepen, zoo dikwyls als 't behoorde, aan hem niet ontbrooken had, maar aan de Staaten, by ongereedtheit van hun geldt, vereischt tot algemeine monstering: dat tot Nieuwkerk, ten ooverstaan van gemaghtighden, gemonstert was; ende hy te vreede voortaan de betaaling, neevens de monstering, te laaten geschieden, volghends 't verding, onder opzight van [*] gemaghtighden der Landtschappen. Hier op werd hem geantwoordt, [+]der Staaten verstandt te weezen, dat, tot het monsteren der hulptroepen, gemaghtighden, verplicht by eede alleenlyk aan de Staaten, zouden gestelt worden, om de monstering meede te doen, en kennis van de betaaling te neemen. Hier in bewillighd' hy, ende deed voorts verhaalen, hoe goede orde by hem op 't stuk der algemeine monsteringe gestelt was. Op het derde punt wild' hy staande houden, dat de lichting van 't uitheemsch krysvolk geschiedt was by verlof der Staaten; aangezien hun verzoek, aan hem gedaan, om oprechting van een heir, waar toe nieuwe werving vereischt werd: en d'orde, op 't aanneemen van tweeduizent Duitsche ruiters, had hy t'hunner uitgedrukte begeerte gegeeven. Daar teeghens weezen der Landtschappen gemaghtighden aan, hoe 't voorgewende verzoek der Staaten, tot uitwerking van 't welke men, huns oordeels, wel tweeduizent ruiters, en vyf oft zes duizent knechten, voor eenighe maanden, behoefden te lichten, terstondt naa den aanvang zyner Landtvooghdye gedaan was; maar de werving zulk eener meenighte van Engelschen, Yeren, Schotten, Neêrduitschen, zoo spaade in 't jaar, dat, indien men hen alle in 't Landt gekreeghen hadde, de Staat zich althans in d'uiterste ongeleeghenheit vinden zouw: waaroover zy baaden, dat zyner Doorluchtigheit geliefde, het krysvolk te brengen tot een getal, dat uit de schattingen moghte onderhouden worden: en voortaan geen' lichting van uitheemsche soldaaten te laaten geschieden, dan volghends 't verding. Dit stond hy toe; eischende voorts, dat men hem, op 't vierde punt, verklaarde, wat Ooversten van plaatsen, naar der Staaten meening, teeghens 't verdragh gestelt waaren. Daar op zeiden de Hollandsche

[+]*Leicester komt in mondtgemeenschap, oover deeze punten, met eenighe gemaghtighden der drie gewesten.*

[+]*Hy verzoekt dat men besluit maake op 't eenparigh achtervolghen der geraamde kerkenordeninge.*

[*]Commissarisen.

[+]*Reedeneering oover de punten.*

+gemaghtighden, dat aan Sonoy zeer breede lastbrief gegeeven was, om, als Landtvooghdt van den Noorder oordt, zyn gezagh ook oover zaaken van den burgherlyken standt uit te strekken; 't welk hy pooghde te doen: dat, oover Oudewaater de heer van Morbais, oover Vyaane de heer van Lookre, oover Gorkum en Workum Jeuriaan Kleerhaaghen, als Steêvooghden gestelt waaren: behalven 't geene men elders moght hebben gedaan, dat de Staaten niet wisten. Toen liet hy zich hooren, dat hy waande gemaghtight te zyn, om Vooghden van plaatsen te maaken, zonder benoeming der Staaten, uit krachte van de opdraght der Landtvooghdye, ontfangen van d'Algemeine Staaten, booven 't verding met haare Majesteit aangegaan. De gemaghtighden beriepen zich op de woorden van 't verding. Naa leezing der zelve, begon hy te dryven, dat men hem immers 't begeeven van geringer ampten niet behoorde te weigheren, dewyl hy aan Prinse Maurits lastbrieven van de vooghdy oover Hollandt en Zeelandt, en van 't Ammiraalschap der zee, ook gelyke bescheiden aan d'andre Landtvooghden gegeeven had. Hy voeghd' 'er by, dat de lastbrief van Sonoy oover een quam met den ouden, ontfangen by hem van Prinse Willem Hooghloflyker gedachtenisse; en dat hy niet verstond minder maght te hebben, dan die van wylen Oranje geweest was. Daar op erinnerden hem de gemaghtighden, dat de lastbrieven, gegeeven van hem aan Prinse Maurits en d'andre bezondre Landtvooghden, slechts dienden tot verlenging der bescheiden hun te voore verleent van de Staaten, die derhalven daar oover niet klaaghen konnen: dat Sonoys lastbrief, gemeldt by zyn' Doorluchtigheit, hem, in 't begin der oorloghe, als de zaaken noch wildt stonden, gegeeven was; maar verstaan by de Staaten, en goedtgevonden by den Prins, naa 't verwinnen der wanorde, dat de lastbrieven van Sonoy en andre Plaatsvooghden niet veerder moesten gelden dan oover 't volk van oorlogh: dat men ook deezen voet in de tien laatste jaaren gevolght had, ende nu eenen strydenden te neemen zouw strekken tot scheuring van Hollandt en verkorting van Prinse Maurits. Hier op verleed Leicester, den vierentwintighsten in Slaghtmaant, schriftelyk dit bescheidt. *Indien de Staaten van Hollandt bevinden, den lastbrief van den Kornel Sonoy, in yetwes, naadeeligh te weezen, oft mynen heere den Graave Maurits, oft den voorrechten des Lands; zyne Doorluchtigheit gedraaght zich tot de orde by de Heeren Staaten te raamen*. Noopende de Steêvooghdy van Oudewaater, werd slechts van zynent weeghe voorgegeeven, dat de lastbrief aan Morbais om goede inzighten verleent was. Kleerhaaghen verklaard' hy van hem geen' breeder maght ontfangen te hebben, dan der Staaten eighe lastbrief meêbracht: ende dat hy wel bericht was van Kleerhaaghens vroomigheit, gebleeken, zoo tot Shartoghenbos als elders. Van den heere van Loobre sprak men weinigh. Ende, naa veel knibbelens oover deeze zaak, werd verklaart, dat men de lastbrieven der gemelde Steêvooghden zouw inbinden, en enkelyk laaten kracht hebben oover het volk van oorlogh: hoewel de Graaf zulx niet vastelyk toestond. In 't vyfde punt bewillighd' hy, met breed uitmeeten zynes yvers tot handthaaving der krystucht; maar, onder waarschuwing dat de lyftoght zeer veel zouw koomen te kosten, en de Staaten derhalven hunne schattingen moeten verhooghen. Hierop vertoonden de gemaghtighden, dat de bewooners van 't platte landt in Hollandt en Zeelandt niet min, dan d'ingezeetenen der steeden, tot de gemeene bescherming opbraghten, en daarinne niet volharden konnen, zonder (gelyk ook de billykheit vereischte) behoedt te worden teeghens ooverlast: om welke reede de Prins, Hooghloflyker gedachtenisse, orde gestelt had, dat al't volk van oorlogh, door de voorzeide ge- +1586.

westen, [+]te scheepe vaaren moeste, zonder landtgangen te doen. Op 't zeste punt verklaard' hy, de betaaling van de bezettelingen der grenzplaatsen gedaan te hebben naar gelang van het inkoomen der gelden, belooft by de Landtschappen: maar, dat, mits 't besteeden van zeer veele penningen, aan waapenen en spyze, noodigh tot oprechting en onderhoudt van de twee heiren des lestleeden zoomers, de gemelde betaaling, t'zynen verdriete, zoo sooberlyk gedaan was; en dat de reekening getuighen kon van de oorbaarlykheit der uitgifte. Hierop vermaanden hem de gemaghtighden, dat men voor al op het betaalen der bezettingen letten moest, uit mangel van 't welke geschaapen waaren muiteryen en zwaare onheilen te ryzen. Op 't zeevende werd, van zynent weeghe, voorgegeeven, dat hy de ommeslaaghen van waaghens en delvers, tot noodtlyke behoedenis der Landen, had gedaan; ende beeter was hunne voorrechten daarinne niet zoo stips t'achtervolghen, dan alles te laaten verlooren loopen. De gemaghtighden dreeven, dat, in allen gevalle, der Staaten verlof moest voorgaan: dat zyne Doorluchtigheit zich hadde mooghen doen dienen, by presting van waaghens op reedelyk loon: ende, dat, uit de ongelykheit en lastigheit der zettinge oover 't platte landt, veele zwaarigheeden ontstonden. Op 't achtste punt begeerd' hy verklaaring der punten, waarin de Staaten eenighe aanstootlykheit vonden. Toen vertoonden de gemaghtighden, dat de Raadt van Staate, teeghens de voorrechten der Landtschappen, etlyke zaaken, buiten de gewesten daar men ze moest berechten, in andre betrokken hadden: naamelyk verscheide pleiten, uitgeweezen by Raadsluiden der Ammiraliteit, op de vonnissen der welke geen' [*] beroeping moght volghen, maar alleenlyk [†]herziening door de zelve Rechters en eenighe daar by te voeghen, gelyk hun oudt en nieuw berichtschrift luidde: dat ook, op aanhouden van Reingoudt, veel' opgeworpe vreemdelingen waaren gestelt als gemaghtighden, om onderzoek te doen, buiten form van Rechte, tot laste der ingezeetenen van Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt; welk bedryf reeghelrecht teeghens de voorrechten, gewoonten, en de beloften zyner Doorluchtigheit streed. Oover 't stuk der [*]beroepinge viel weinigh stribbelens: maar, noopende Reingoudt, deed de Graaf zeggen, dat hy hem gebruikt had tot dienst van den staat; zoo om de gerechtigheit van den zelven te bewaaren, als om, door zyn toedoen, voorzien te worden van geldmiddelen, noodigh tot bescherming der Landen; dewyl hy beloofde etlyke tonnen schats te doen opbrengen zonder quetsing der gemeente: doch, dat zyn' Doorluchtigheit verstond, dat Reingoudt rechtelyk zouw te werke gaan. Hierop hielden de gemaghtighden vrymoedelyk staande, dat Reingoudt en Paret, als ouwde dienaars des Kooninx van Spanje, zyn' Doorluchtigheit, met hunne voorstellen, hadden bedrooghen; dingen begost, die dreighden den staat ten val te brengen; voorgenoomen, zaaken buiten form van Rechte te dryven door eenen hoop vreemdelingen: waaromme zyner Doorluchtigheit gelieven zoude goedt te vinden, dat het Recht teeghens hen zynen gang ginge, naar hunne verdiensten; gelyk de Staaten geene verschooning van eenighen oovertreeder der plakkaaten dachten te gedooghen, mits dat hy voor de gewoonlyke Rechters gewroeght wierde. Toen begeerde Leicester, dat men, met geene zaaken, geschiedt voor den aanvang zyner Landtvooghdye, oft Reingoudt oft Paret (op dat zy, door de lastbrieven van hem ontfangen, in geen lyden quaamen) beschuldighen zoude, nochte 't uiterste Recht teeghens hen gebruiken; maar Reingoudt, onder borghtoght voor zyn lyf, zyne zaak, buiten vankenis, laaten verdaadighen. De gemaghtighden, weeder, vertoonden, dat men den Staaten geen Recht behoorde te

[+]1586.

[*]Appel.

[†]Revisie.

[*]Appels.

+weigheren, oover luiden, die, zelfs onder de Landtvooghdy zyner Door-luchtigheit, genoegh verdient hadden aan den lyve gestraft te worden: dat, naar de gewoonte der Landen, aan de Rechters stond te oordeelen, oft yemandt, aangesprooken oover eenighe oeveldaadt, zich buiten oft in vankenis moeste verantwoorden: dat de Staaten hen booven Recht niet bezwaaren wilden: dat, in deeze gewesten, den gewroeghden alleenlyk twee weeghen oopen stonden; de wegh der genaade den geenen, die, schuldigh aan vergeeflyk misdryf, 't zelve bekenden; andren de wegh van Rechte: dat het (onder verbeetering en eerbiedenis) niet betaamde, zulke eerlooze boeven, van welke de Staaten zoo vuilaardelyk en smaadelyk waaren doorgestreeken, booven Recht te begunstighen, De Graaf drong zeer daarop, dat men, ten aanzien van hem, en van den last gegeeven van hem aan Reingoudt, den zelven doch heuschelyk zoude handelen: en zeide, dat Reingoudt de Rechters erduchtte, dewyl hy zich reeds by vooroordeel verweezen zagh. Hiermeê scheidde men, zonder yet zeekers op dit stuk te besluiten. Op den dertienden, naamiddagh, werd het werk achtervolght; ende waaren daaroover de heer van Poelgeest, de Voorspraak Oldenbarneveldt, Sille, Hoogherbeets, Vosberghe, en Kamminga. Toen eischte Leicester, op't neeghende punt, aanwyzing der zaaken, waarin de Staaten waanden de achtbaarheit der regeeringe binnen Uitrecht niet gehandthaaft, maar gevelt te weezen. De gemaghtighden zeiden, dat de onordlykheeden, daar gepleeght, der gansche werelt bekent waaren, en derhalven onnoodigh de zelve op te tellen: doch, indien zyn' Doorluchtigheit optelling begeerde, zoo verzochten zy oorlof, om die vrymoedelyk te mooghen doen, uit naame der Staaten. Hy antwoordde dat zy rond uit hadden te spreeken: 't zoud' hem aangenaam weezen. Daarop hief. +1586.

Oldenbarneveldt dus aan. +*Elk weet, Doorluchtighste Vorst, en't wyst zich zelf, dat alle zaaken, betreffende't gemeine Landt van Uitrecht, behooren gehandelt te worden by de drie Staaten van 't gewest; naamelyk, de Geestlykheit, bestaande nu meest alle uit luiden van den gezuiverden Godsdienst; de Ridderschap en Eedelen; de Burghermeesters en Vroedschappen der steeden. En elk weet hoe althans de Burgherhopluiden, een Predikant Modet, en hunne aanhangers, smytende alle orde, voorrechten, en vrydoomen om verre, ten hooghsten bewinde zyn ingebrooken. Deeze hebben het instellen van 't schrift, noopende d'Opperheerschappy; deeze het ooverleevren van 't zelve aan uwe Doorluchtigheit, doorgedreeven: cn 't volle gezagh oover een' zaak van 't aldergrootste gewight aan zich getooghen: daar zy wettelyker wyze, niet vermoghten de handt eens aan stoffe van staat te slaan. Deeze hebben, buiten form van Rechte, buiten kennis uwer Doorluchtigheit, den persoon van Paulus Buis aangetast, en hem, eenen langen tydt, in hechtenis gehouden: hoewel hun niet geoorloft was* (*uitgezondert zaaken die de wacht betroffen*) *yemandt ter werelt, veel min eenen Raadsman uwer Doorluchtigheit, te vangen. Van hun komt her het uitzetten van zoo veele eerlyke, aanzienlyke, vroome persoonen; beproeft en gekent voor oprechte beminners des vaaderlands, ernstighe vyanden van den Spanjaardt en Pausdoom. De zelfste Hopluiden en hunne meedege-nooten, hebben zy, in hun wanschikkelyk bedryf, zich anders aangestelt, dan oft hun toequaame, oover Hollandt en al de naabuurlanden, te heerschen, rechtspraak, en gezagh te voeren*? *Wie doch anders, dan deeze, hebben uw' Doorluchtigheit beweeght, tot schryven aan de Leeraars der kerke van Gorkum, dat zy den Steêvooghde Kleerhaaghen, in zyne aanstaaghen, met hunne gebeeden en met der daadt, zouden bystaan*? *Waaroover zich de vroome Majestraat aldaar in zwaar verdriet en bekommering vindt, niet weetende te denken werwaarts dit heene wil: dewyl haar de voorbeelden van Uitrecht in 't oogh*

+*Reede van Oldenbarneveldt teeghens Leicester, oover de onorde tot Uitrecht gepleeght.*

[+]scheemeren, en eenighe schutters van andre steeden tot gelyke partyschappen en bysterheeden zyn aangeport. En, gemerkt dat, door dusdaanighe zydgangen, de pleghtighe orde der regeeringe zouw omgekeert, en 't gezagh der Staaten en Majestraaten aan de Burgherhopluiden en 't gemeine volk gebracht worden; dat van lichten nocht zwaaren, richtsnoer nocht maate, weet; en zonder kennis, zonder oordeel, met allerley winden waayt: zoo verzoeken wy, uit den naame der Heeren Staaten, dat uwer Doorluchtigheit gelieve, dit stuk van zoo groot een gewight, naar gelang van dien, te betrachten. [+]Hierteeghens bragt Leicester by, *Dat hem, t' Uitrecht, door de Burgherhopluiden, zeeker geschrift, spreekende, in Neederlandsche taale, van de Opperheerschappy des Lands van Uitrecht op te draaghen aan haare Majesteit, was behandight, neevens vertooning dat Paulus Buis en d' andre gemaghtighden, zich, noopende dit punt, in Engelandt niet hadden gequeeten naar behooren. Maar, van de goede vlyt, aangewendt by Buis en d' andre gemaghtighden, had hy Graaf de gemelde Hopluiden bericht; jaa hen teffens berispt oover hun vreemdt bedryf. Het vangen van Buis, verklaard' hy hooghlyk, geschiedt te weezen buiten zyn' kennis; hoewel zich Buis teeghens hem, ook teeghens haare Majesteit, had vergreepen. Om 't ont slaaken van den zelven, had hy geschreeven; maar de Hopluiden daar toe niet kunnen verstaan, dryvende dat hy behoorde zyn zaak aldaar aan Rechte te verdaadighen, en den Raadt van 't gewest zyner geboorte niet te weigheren. Zich vindende verkundschapt uit verscheiden' oorden, ook door haare Majesteit, hoe de vyandt met eenighen binnen Uitrecht, Amsterdam, Haarlem en Kampen, verstandt hield, zulx de zelve zich vermat die steeden door hunne hulp wel haast in te kryghen; had hy den Graave van Nieuwenaar belast op alle verdechtighde luiden te letten; en van den zelven een' lyst met tachtigh ost hondert naamen ontfangen, die, by hem Leicester, tot minder getal gebracht waaren. Nieuwenaar en die van Uitrecht wilden beweeren, dat de geenen, waar voor die van Hollandt spraaken, wel van de schaadelykste waaren: en dat Meester Floris Thin, naa de neêrlaagh van Aameronge, zelf in de vergaadring had voorgestelt, dat de tydt gebood met den vyandt te daadingen, hoewel hy Leicester zulx van Thin niet gelooven kon. Doch d' Algemeine Staaten moghten de gemachtighden van Uitrecht, zynde nu in den Haaghe, daarop hooren; om bescheidelyk onderricht te worden van de geleeghenheit der zaake, en daarinne te doen 't geen tot de meeste welvaart der stadt diende.'T welk, zyns gevoelens, althans gemaklyker vallen zoude; alzoo de gemoeden, geterght in't eerst door zeekren scherpen brief der Staaten van Hollandt, nu moghten bezaadight zyn. Wyders, hy was een Vorst van zulken staate als yder wist, en opgevoedt, en staadighlyk gebruikt, in een Kooninkryk, daar men de achtbaarheit der regeeringe in zonderlinge waarde hield. Waaroover geenszins te denken viel, dat hy't gezagh van de wettelyke Majestraat op andren zoude willen ooverdraaghen. Van zoodaanigh schryven, als't geen waaraf men vermaant had, wist hy niet; immers niet dat'er yet, strekkende tot zulk een eindt, zouw geschreeven zyn.* Hierop bejeeghend' hem Oldenbarneveldt [+]weeder met een' reede van deezen zin. *Doorluchtighste Vorst, van onz vertoogh is de meening niet dat uwe Doorluchtigheit teeghens de achtbaarheit der reegeeringe yet zouw gedaan hebben: maar alleenlyk zulk doen gedooght, en ongestraft gelaaten. Dat de Burgherhopluiden, die in zaaken van Staate nochte te zien nochte te zeggen hebben, zich onderwinden zouden eenighe aanbieding van Opperheerschappye te doen; en zulx van hun te verdraaghen; is voorwaar een' zaak van te snooden gevolgh. 'T staat hun, buiten het stuk der wachte, niet vry, den geringsten perfoon, veel min eenen Raadsman uwer Doorluchtigheit, in hechtenis te stellen: en, by 't vasthouden des zelven,*

[+]1586.

[+]*Leicesters zeggen daar teeghens.*

[+]*Oldenbarnevelds weeder antwoordt.*

[+] *teeghens 't gebodt uwer Doorluchtigheit, lydt de achtbaarheit der regeeringe meede kracht en geweldt. Uwe Doorluchtigheit behoort, ten aanzien van den Lande, ten aanzien van haar' eighen' achtbaarheit, ten aanzien van 't* [*] *amptgenoodtschap des Raads van Staate, d'ontslaaking van den Heere Buis te verzorghen; ofte dien Raade het oordeel te beveelen; ten minste op het punt oft hy wel oft quaalyk is gevangen; ook oft men stoffe tot aantasting teeghen hemheest, oft niet. Want het wilde hem zeer bezwaarlyk vallen, zyn' zaak voor't Hof van Uitrecht en eenighen uit den Raad van Staate te moeten* [*] *gereedt maaken; immers op de ontslaaking: gemerkt de Burgherhopluiden zyn' volkoomene weederpartyen zyn, ende niemandt in Uitrecht hun zouw darren mishaaghen; gelyk verscheide geschiedenissen klaarlyk te kennen geeven. De wettelykheit van zyn beroep tot Raadsman behoort men niet in twyfel te trekken; naardien hy, gelyk anderen, lastbrief gehadt heeft, in bezit geweest is, en by yder geacht voor een lidt van den Raadt. Yemandt met voorspreeken te begunstighen, die schuldt heeft, is de zin der Staaten niet: maar alleenlyk dat eenen yghelyke Recht warde gedaan. De persoonen, gezet uit Vitrecht, gaan, by al de werelt, voor getrouwe beminners des vaaderlands: met naame Floris Thin; die den zelve zoo aanzienlyke diensten gedaan heest, en der Spaansche tier annye zoo manlyk helpen weederstaan, dat wy geenszins gelooven kunnen de reedenen, verhaalt by uw' Doorluchtigheit, uit zynen monde gekoomen te zyn. In allen gevalle behoort men hun Rechters te verleenen tot slyting hunner zaaken. De brief, beveelende den Predikanten van Gorkum verstandt met Kleerhaaghe te houden, en hem, zoo wel met hunne hulpe als met aanroepen der Godlyke, in te volghen, is onder 't eighen handtteiken uwer Doorluchtigheit afgeveirdight; tot groote bedroefnis der Wethouderen; alzoo zy, slaande schoon alles in de beste vouw, nochtans oordeelen moeten, dat uwe Doorluchtigheit aan hunne getrouwigheit twyfelt; daar zy de stadt zoo lang en vroomelyk teeghens den vyandt beschermt hebben*. Maar de Graaf, kunnende den Burgherhopluiden geen gelyk geeven, nochte de zelve, zonder hen te vervreemden, in 't ongelyk stellen, volstond by zyn voorigh antwoordt, en zeide, de zaaken althans t'Uitrecht zoo verre gebracht te hebben, dat zich geen' stadt in Neederlandt beeter teeghens den vyandt verzeekert vond: 't welk dien van Hollandt tot geen gering voordeel gedeegh. Teeghens Buis voer hy breed uit: *Dat die niet wettelyk tot Raadsman gekooren was, en 't zelve niemandt beeter bekent dan hem Graave: dat Buis de Rechters van 't Landtschap zyner geboorte niet wraaken moght. Hem verwonderde dat deeze man zoo zeer gedraaghen werd van de Hollanders, en dat hy, indien hy hun zoo wel, als zy tuighden, gedient had, van hunnent weeghe niet in de bezending aan haare Majesteit gebeezight was*. Hier meê bleef dit stuk hangen. In 't verzoek gedaan van weeghe der uitgezeide persoonen, om zich in Rechte ter zuiveringe te mooghen stellen, bewillighd' hy ten laatste, en wees hen aan d'Algemeine Staaten. Met zyn schryven aan de Predikanten van Gorkum, verklaard' hy, by hooghe woorden, niet anders gemeint te hebben, dan de achtbaarheit van zoo dapper een' Hopman, als Kleerhaaghe was, te sterken. Op het tiende punt zeid' hy, dat de scheiding der Landtvooghdyen van Hollandt en Uitrecht in den tydt zynes gebieds niet gedaan was: dat hy wel wenschte al de gewesten zulx vereenight te zien, dat ze by eenen Landtvooghdt alleen moghten geregeert worden: dat hem bevreemde dat men met deeze klachte dus laat voort quam, nu hy, staande om te vertrekken, geen' orde daarop stellen kon. De gemaghtighden vertoonden, dat die van Hollandt zich altyds, teeghens de scheiding, met aantuighing van d'onbillykheit der zelve, verzet hadden. De heer van Braakel, weederom, dreef, dat die van

[+] 1586.

[*] Collegien.

[*] Instrueren.

[+]Uitrecht in de vereening der gemelde Landtvooghdyen geen verlof hadden gedraaghen; en dat men, willende immers de zelve vereenighen, dan behoorde den Uitrechtschen Landtvooghde, als eerst gekooren, de Landtvooghdy van Hollandt in te ruimen. Waarteeghens de gemaghtighden hielden staande, dat het schrift, gemaakt op dit stuk, anders luidde, en altyds achtervolght was. Leicester beloofde, by d'eerste geleeghenheit hier in te voorzien. Op 't elfde punt vertoond' hy, dat, voor zyn' aankoomst hier te Lande, het uitvoeren van eetwaaren al verbooden was: dat hy, in dit werk, hem aangepreezen van veele luiden voor't eenigh middel om den vyandt te krenken, niet had gedaan, dan by goeddunken van den vollen Raadt; ende niet getracht dan 't gemeine heil te bevorderen. *Wy houden ons*, (zoo sprak toen de heer van Oldenbarneveldt) [+]*Doorluchtighste Vorst, genoegh verzeekert van de deughdelykheit uwer meeninge in 't maaken der plakkaaten. Maar, de zwaarigheit, daar in gespeurt, heest men uwer Doorluchtigheit, zoo by geschrift als by monde, met leevendighe reedenen voorgemaalt, ende daarop, naa't ziften der zaaken, een nieuw besluit verworven. 'T welk, hoewel pleghtelyk genoomen ten ernstighen verzoeke der Hollandsche en Zeeuwsche Staaten, die, in getaale van zes- oft zeevenhondert persoonen uit d'aanzienlykste der Landen, daaroover geraadt slaaght hadden, nochtans vernietight is op aanstaan van eenighe* [*] *amptelooze luiden, meest vreemdelingen, voorts, van andre die de zeevaart niet aangaat: en ditte ten aanschouw van Reingoudt, gelyk hunne voorschriften uitwyzen. Een werk, voorwaar, aanstootlyk booven maate. De gemelde Staaten dan, dewyl des Lands behoudenis op hunne voorzorgh steunt, begeeren dat op hun vertoogh warde acht gegeeven. En, zoo uwe Doorluchtigheit twyfelt aan de waarheit van dien, haar gelieve eenighe persoonen te maghtighen, om t'onderzoeken: en men zal hun doen blyken, dat de Landen, in dit jaar, by afbrek van neeringe, verloop van koophandel, schorsing van zeevaart, verlies van scheepen, grooter schaade geleeden hebben, dan in twaalf jaaren te voore*. De Graaf, schynende ontroert door dit verhaal, bekende dat de Landen, zonder de zeevaart en den koophandel, nocht groeyen nocht bloeyen konnen: en beval den Raadsheeren van Staate dit stuk op 't hooghste te behartighen. Op het twaalfde punt liet hy vraaghen, of het geene, dat van [*] de geleigelden, [*] de verlofgelden, en de buiten, booven de toerusting der oorloghscheepen quaame oover te schieten, aan geen' andere onkosten des kryghs moghte besteedt worden. Men antwoordde, dat het, met het inkoomen der geleigelden, en met het oorlogh te waater, heel anders ging, dan met de inkoomsten en het oorlogh te lande: dat, by wylen, in eene maant meer inne quam, dan in vier andre:dat ook de lasten zwaarder in d'eene maant, dan in d'andre, vielen: zulx men geen ooverschot reekenen kon; immers niet dan ten einde van 't jaar, ende naa 't beraamen der aanstaande kosten van toerusting: doch, zoo alsdan yet bevonden wierde oover te schieten, dat niemandt, teeghens 't besteeden van 't zelve aan andre zaaken, yet hebben zouw. Dit oordeeld' hy reedelyk te zyn, en bewillighd' 'er in: desgelyx in het dertiende punt, met belofte van geen verandring, in 't stuk der gemeine middelen, te maaken, buiten verlof der Staaten. Op het veertiende wees hy aan, dat hy, niet door ingeeven van Reingoudt oft Paret, Recht tot de [*] verbeurtgemaakte goederen eischte: maar by goeddunken van den Raadt, uit krachte van 't verdragh, met hem gemaakt lang voor de koomste van Reingoudt, zyn Recht vertoont had. Hierop vielen veele woorden; dewyl hy zyn voorgewende Recht zocht te beweeren, en de gemaghtighden dreeven dat het in geen' reede bestond. Eindtlyk werd gezeit, zyn verstandt te zyn, dat men oover deeze stoffe in

[+]1586.

[+]*Ernstighe reede van Oldenbarneveldt teeghens de plakkaaten op 't stuk der zeevaart.*

[*]Particuliere.

[*]Convoyen.

[*]Licenten.

[*]Consfiscatie.

[+]naader gesprek zoude koomen; en midlerwyle 't bewindt, gegeeven aan Mostart, Griphius, en andre diergelyke, geschorft houden. Op het laatste punt verzocht hy te weeten, wat persoonen, daarin, by de Staaten gemeent werden. De gemaghtighden antwoordden, dat de Staaten, betrachtende, booven al, zoo den dienst haarer Majesteit en zyner Doorluchtigheit als de behoudenis des Lands, en ziende de zaaken in groote verwarring gebracht, door eenighe geesten, gekoomen uit Brabant en Vlaandre, goedtgevonden hadden zyn' Doorluchtigheit by dit punt te waarschuwen; op dat de dingen van Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt, by raadt der Landtzaaten moghten beleidt worden: te meer, dewyl de Brabranders en Vlaamingen staatzuchtigh van aardt en geneeghen waaren naa ampten te staan, en elkandre, door alle weeghen, daartoe te vorderen. Dit nam hy op tot oorzaak om gewagh te maaken van Burghgraaf, dien hy hun hooghlyk aanbeval; verhaalende dat de zelve in dienst van wylen den Prinse, hooghloflyker gedachtenisse, geweest, en in Vlaandre gebooren was: dat die van Vlaandre meede met haare Majesteit gehandelt hadden, en Meetkerke, van hunnent weeghe, een' plaats in den Raadt bekleedde; zulx Burghgraaf wel behoorde tot geheimschryver aangenoomen te worden: en dat het Christenen betaamde, luiden, verdreeven uit hun vaaderlandt en goederen, voort te helpen. Daarop voeghden de gemaghtighden, dat de Staaten zich voorstaan lieten, zoo groot een' toegang en geloof aan Reingoudt en zyns gelykeh, by zyn' Doorluchtigheit, gegeeven te weezen door toedoen van Burghgraaf en Meetkerke; en daarom 't bedryf van de zelve en diergelyke luideh bedenkelyk hielden: dat de Staaten de inboorlingen der andre Landtschappen geirne ontfangen en Christelyk handelen wilden; maar onreedelyk vonden zich van hun te laaten verheeren: dies zoud' het zyner Doorluchtigheit gelieven goedertierlyk op 't vertoogh te letten, en gunstigh besluit op al de punten, in schriftelyke [*] byteekeningen, te verleenen. Dit beloofd' hy te doen: doch tuighde daarby, liever te hebben [+]dat het [†] boexken verbrandt waare, dan dat uit zyne byteekeningen eenighe tweedracht tussen de Landtschappen ryzen zouw. Toen verzochten de gemaghtighden afscheidt op de zaake van Reingoudt; naamelyk dat hy te Rechte gestelt wierde. Hiertoe gaf hy verlof, en deed hun daaraf een' byteekening, gestelt op het verzoekschrift, dat hem t' Uitrecht behandight was, ooverleeveren. Althans begeerd' hy voorts, dat de Staaten [+]ooverleggen zouden, wie, uit de Engelsche heeren, te kiezen stonden, om in zyn afweezen oover 't krysvolk te gebieden: waartoe hy den Oudtooverste van Yerlandt Pelham, den Veldtheer Norrits, en den Kornel Stanley voorsloegh. Ook verzocht hy, dat men besluit naame op de bezending naa Engelandt; op vermeering van 't getal der gezanten; [+]op 't instellen hunner lastbrieven, om alle verwyling af te snyden. Teffens drong hy op inwilghing van grooter schattingen, en die voor etlyke jaaren; om haare Majesteit te beeter tot versterking haarer hulpe te beweeghen. Want dat, uit naame der Algemeine Staaten, eenighe gemaghtighden dienden naa Engelandt te gaan, was by die van Hollandt, al in Herfstmaant, goedtgevonden; doch niet volkoomelyk by al de steeden toegestemt: waaroover het werk een' wyl steeken bleef. Wyders, Leicester scheidde uit dit gesprek, met een ervoelen van d'onbeschroomtheit der gemaghtighden in 't berispen zyner gangen, en inzonderheit van hun styf staan op straf oover Reingoudt: maar met [+]een' gekneuzden moedt, die hem ontried zyn misnoeghen anders te uiteren, dan met deeze woorden van wanhoop, *Nu is 't gedaan met myn' achtbaarheit*. Echter stond hy daarom noch niet af van zyn

[+]1586.

[*]Apostillen.

[+]*Leicester geeft verlof om Reingoudt te Rechte te stellen*.

[†]Libel.

[+]*Hy verzoekt grooter schattingen, en voor etlyke jaaren*.

[+]*In Hollandt vindt men goedt een bezending naa Engelandt te doen, van weeghe der Algemeine Staaten*.

[+]*Maar dat werk haapert een' wyl*.

[+]voorneemen: maar, ziende 't zelve niet uit te werken door ontzagh, keerde [+]zich tot konstenaaryen van slimme treeken, om ('t waare hoe 't wilde) dien boeve 't hooft booven te houden, en het den gerechte t'ontfutselen. Hy had, (gelyk vermeldt is) de bewaarnis van Reingoudt, al in 't leegher voor Doesburgh, aan den Algemeinen Provoost bevoolen. Deez, weezende een Engelsman, liet hem nu zonder wacht. Hieroover stelde [*]d'Algemeine Bezorgher, door orde der Staaten van Hollandt, vier booden van 't Hof in zyn' herbergh, om hem te bewaaren. Daar komt de Provoost aan baaren en buldren; en dryft de booden, naa een [+]deel kaakslaaghen en trekken by de ooren, ten huiz' uit. Jaa hy voer den Bezorgher, die aan 't weghgaan was, in den baart: zoo dat de zelve, ter naauwe noodt, uit zyn' handen raakte. De Staaten, neemende dit zeer oevel, als billyk was, klaaghden 't aan Leicester. Die verklaarde, dat hy, als hebbende niet belast Reingoudt oover te leeveren, den Provoost geen ongelyk geeven kon. Sint verzochten zy hem meermaals, te gehengen, dat de gevangen te Rechte gestelt wierde: en eindtlyk 's daaghs voor zyn vertrek, dat hy dien niet meê naa Engelandt naame. Waarop hy, naa verscheiden' uitvluchten, beloofde, Reingoudt onder den Provoost in den Haaghe te laaten. Windt: als de Graaf naa Dordrecht [+]reizde, paste Reingoudt naa den Briel te gaan. Op klaghten hieroover antwoordde Leicester, dat, buiten zyn weeten, Reingoudt naa den Briel vervoert was: maar dat hy orde gestelt had om hem aan te houden, en weeder in den Haaghe te brengen. Echter zond hy hem naa Uitrecht, en bewillighde by monde (gelyk de Raadsheer Wilkes schriftelyk tuighde) t'zynen verzoeke, in weederleevering zyner papieren, leggende eensdeels aldaar, eensdeels in den Haaghe. Waarop Reingoudt de geene die t'Uitrecht waaren, vorderde, en ten laatste verkreegh, door toedoen van den Schout Trillo. Naa d'andre, berustende onder [+]den Algemeinen Bezorgher in Hollandt, dard' hy niet koomen taalen; en begaf zich thans met der woone binnen Vlissinge. Van hier liep hy naamaals, als Leicester de Landtvooghdy had opgekundight, ter sluik [+]naa den vyandt. En zoo fyn een man, die geene dienstbooden, dan van den Hervormden Godsdienst, onder zyn gezin plagh te lyden, starf eindtlyk tot Brussel, daar hy zich uit vreeze voor zyn' schuldenaars verhoolen moest houden, in 't Roomsche geloof.

[+]1586.

[+]*Leicester zoekt Reingoudt den gerechte t' ontfutselen.*

[*]Procureur generaal.

[+]*D' Algemeine Bezorgher des Hoofs van Hollandt wordt smaadelyk mishandelt ter zaake van Reingoudt.*

[+]*Reingoudt raakt eindlyk vry: jaa kryght een deel zyner papieren weeder, door orde van Leicester.*

[+]*Hy gaat tot Vlissinge woonen:*

[+]*Loopt van daar naa den vyandt: en sterft in 't Roomsche geloof.*

P.C. Hoofts Neederlandsche Historien
Vyfentwintighste Boek.

[+]**T**Erwyl de Staaten van Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt, arbeidden, om den Graaf van Leicester, tot neemen van beeter voet op het beleidt der dingen, te beweeghen; stak een nieuw onweeder [+]van Uitrecht op. De Staaten van dien oordt hadden Geeraardt Prounink, anders Deeventer, gemaghtight, om van hunnent weeghe, als een lidt van 't amptgenootschap der Algemeine, alles, neevens d'andre, te helpen bestieren. Hy vond zich ook in 't bezonder gelast, om hen, samt die van Hollandt en Zeelandt, tot gelyk besluit te verspreeken, als by die van Uitrecht genoomen was, noopende d'opdraght der Hooghe Heerschappye aan de Kooninginne van Engelandt. Juist op den elfden in Slaghtmaant, dagh van 't ooverleeveren des boovenverhaalden vertooghs, quam hy zitting ter vergaadringe der Algemeine Staaten verzoeken. Maar men wraakte hem, als ingekroopen ten Burghermeesterschappe van Uitrecht, teeghens de voorrechten der stadt, die geenen Brabander toelieten aldaar [+]eenigh ampt van regeeringe te bedienen: dewyl de Brabanders, t'hunnent, zulx geenen inboorlinge van Uitrecht vergunden. Als hem dit aangezeidt werd, belghd' hy zich des booven maate; en borst, naa een langh vertoogh, eintlyk uit, tot [*] aantuighing, *Dat hem niet zouden [+]te wyten staan al de onheilen, geschaapen hier uit den Landen oover te koomen, en zoo groot, dat ze* (dit woordt gebruikt' hy) *niet t'ontmonden waaren, nochte te begrypen van de daar teeghenwoordighe Heeren*, *wen ze jaa zoo veele vernuften hadden, als hairen op het hooft:* Hy ried ook den andren gemaghtighden van Uitrecht, die daar zaaten, op te staan, en de Hollandsche, Zeeuwsche, Vriesche, op zich zelve te laaten arbeiden: verzocht eevenwel te verstaan, wat bescheidt hy aan zyn' maghtighers hadde oover te brengen, om den slagh van 't beschooren misquaam eenigher wyze te breeken. Men gaf hem tot antwoordt, dat de Heeren Staaten hun besluit niet verandren moghten: maar 't ooverdraaghen der zaake aan zyn' bescheidenheit stelden, begeerende dat hy daarin den meesten oorber des Lands wilde betrachten. Daarop voer hy weederom uit; *Deeze was de dagh, deeze de uure, die de Landen beschreyen zouden:* vernieuwde zyn' aantuiging, en begeerde dat ze te boeke geteikent wierde. De Heeren verstonden, dat hy zelf de zelve op papier zoude brengen. Dat deed hy; doch ten geschrifte dien hoomoedt niet uitkyken, waar meê hy gesprooken had. Onaangezien deeze weighering, onderwond hy zich aanstending te doen, om in de vergaadring [+]der Staaten van Hollandt gehoort te worden: maar kon aldaar ook niet te weeghe raaken. Eenighe daaghen hiernaa ontbood Leicester den Algemeinen Staaten, zy zouden vyf persoonen uit hun, neevens Oldenbarneveldt, Voorspraak van Hollandt, by hem laaten koomen. Waar op de Heer

[+]1586.

[+]*Geeraardt Prounink, anders genoemt Deeventer, wort van de Uitrechtsche Staaten gemaghtight om ter zaameninge van d' Algemeine te zitten*:

[+]*Heeft noch eenen bezondren last*.

[*]Protest.

[+]*Men wraakt zyn' hoedaanigheit*.

[+]*Die van Hollandt staan hem geen gehoor toe*.

+van Noortwyk, Barneveldt voorzeidt, Meester Pieter van der Meer, Adriaan Kooper, Kaspar van Vosberghen, en Kaarel Roorda, in den Raadt, daar hy zich vond, verscheenen. Naa vermaan van eenighe andre zaaken, vorderd' hy hun de reedenen af, waarom de Algemeine Staaten, aan Prounink, geen' plaats t'hunner vergaadringe wilden inruimen. Men +vertoond' hem, dat Prounink een Brabander was, ook geen burgher der stadt Uitrecht, nochte gegoedt in dat Sticht, en derhalven niet kiezbaar tot Burghermeester: dat hy, daarenbooven, den Algemeinen Staaten had reekening te geeven van een' merklyke som penningen. Een gemaghtighde van Uitrecht voeghd' 'er by, hoe Prounink, in de zaamening der Uitrechtsche Staaten, zich had laaten hooren, dat, ter zaake van zommighen, willende zoo zeer de voorrechten verdaadighen, noch bloedighe koppen zouden gedraaghen worden: 't welk alleen den Algemeinen Staaten stoffe t'oover gaf om hem af te slaan; naardien zoo lastigh en hachlyk een oorlogh by hen was aangenoomen, en zoo lange gevoert, allermeest voor den Godsdienst en de vryheeden, tot bescherming der welke zy zich ten hooghste verplicht kenden. De Graaf prees grootlyx den yver der geenen, die pooghden de voorrechten te handthaaven: maar begeerde, dat de gemaghtighden oopening van de verhaalde reedenen zouden aan Prounink doen. Waar op hun zeggen was, dat zulx in de goede geliefte zyner Doorluchtigheit stond: maar dat zy, in Prouninks teeghenwoordigheit, niet zouden begeeren oover de zaak te twisten. Dies ontbood Leicester +zelf Prounink, en hield hem de reedenen voor. Op d'eerste zeid' hy, niet te gelooven, dat die van Uitrecht zich voorzien vonden met eenigh voorrecht, waar by de Brabanders daar uit de ampten geslooten werden; gemerkt die van Vlaandre, met aanbieding van veele tonnen schats, zoodaanigh Recht van Kaizar Kaarel niet hadden kunnen verwerven: ende dat hy niet wist, met wat bescheidt de Hollanders alle buitenboorlingen uit hunne regeering weerden. Op de tweede zeid' hy, meer dan vyf jaaren binnen Uitrecht gewoont te hebben, en ooverzulx kiezbaar te zyn tot Burghermeester. Op de derde, dat hy in 't Sticht wel geen' onroerende goedren bezat; maar in Hollandt meer dan voor tienduizent ponden van veertigh grooten 't pondt. Op de vierde, dat d' Algemeine Staaten hem wel vierduizent gulden schuldigh waaren, ende hy hun niet dan reekening, het doen der welke hy nooit, maar zy zelve hadden uitgestelt. Op de vyfde, dat hy zulx, als men hem naagaf, niet gesprooken had; doch, dat, als in zeekre vergaadering der Staaten van Uitrecht verhaalt werd, hoe die van Hollandt meenden verandring van de nieuwe Wethouders der stadt, hechting der Stichtsche Landtvooghdye aan de Hollandsche, en andre diergelyke zaaken te weeghe te brengen; daarop vertoont was, dat men, om aan haare Majesteit en zyn' Doorluchtigheit genoeghen te geeven, niet diende zoo stips, om dingen te vooren geschiedt, op de voorrechten oft verdingen te staan: behalven dat daaruit lichtelyk zwaar misquaam, tweedraght, en bloedstorting ryzen moghte. Op dit antwoordt van Prounink viel wat praatens, zonder vast te stellen wat oorberlyxt te doen waare. Doch, als hy uitsloegh, dat de gemaghtighden van 't Sticht, in de vergaadring der Algemeine Staaten, zonder hem niet handelen zouden, dewyl 't hun, by besluit van de Vroedschap der stadt, verbooden was; zoo ried hem, in 's Graaven teeghenwoordigheit, de Heer Wilkes, herroeping van dat besluit te bevorderen. Op den vierentwintighsten in Slaghtmaant hoorde men Prounink, in byweezen van Leicester, noch eens: ende gaaven hem, naa eenighe woorden en weederwoorden, d'Algemeine Staaten tot afscheidt, *Hy hadde naa Uitrecht te gaan, om te verzorghen, dat een ander in zyn' plaatse*

+1586.

+*Wat men teeghens hem*;

+*Wat hy, voor zich, bybraght*.

[+]*gemaghtight wierde*. Prounink, ziende, nocht in zyn' dreighementen, nocht in de gunst des Graaven, klems genoegh om zyn stuk staande te houden, trad, met een' krop vol spyts, ter kaamer uit. Kunnende nochtans de gehapte hoope niet slaaken, reizd' hy, neevens Leicester, naa [+]Dordrecht: deed aldaar eenen brief in stellen, naar een ontwerp opgetooyt met zyn' eighene; en kreegh' er's Graaven handt onder. In dit schryven, geteekent op den zeevenentwintighsten in Slaghtmaant, en gericht aan de Staaten van Uitrecht, daalde Leicester, van eenen glimpighen aanvang, waarby hy hun den Godsdienst en de eendraght hooghlyk beval, op de twist gereezen uit het wraaken van Prounink, dien hy zeide, op benoeming der Uitrechtsche Majestraat, tot Burghermeester gekooren te hebben, en te zullen handhaaven; begeerende dat zy 't zelfste deeden, met de meeste bescheidenheit, en in voeghe, dat, nochte d'Algemeine Staaten verbittert, nocht Prouninks achtbaarheit verkort wierde. Maar, geduurende zyn verblyf in Hollandt, ging t' Uitrecht het onderste [+]booven, door den wantemper der regeeringe en 't hollen der Burgherhopluiden. Deeze, opwroetende 't begraaven krakkeel van 't jaar vyftienhondert tweeëntachtigh, wilden zelfs de persoonen, gekooren om [+]de plaats der Geestelykheit in beleiding van landtzaaken te bekleeden, niet langer gedooghen, maar den eersten staat heel afgeschaft hebben. Ende viel hun hierin de Vroedschap der stadt toe; besluitende, op den eersten van Wintermaant, *Dat men den [*] gekoorlingen, als weezende in hun [†] bezonder onderzaaten der stadt, hooft voor hooft zouw de weete doen en beveelen, niet meer, uit kracht der kiezinge, onder de Staaten te verschynen, nocht eenighe zaamening te maaken, oft op verschryving, oft naar daaghelykssche gewoonte; op verbeurte hunner [‡] voordeelgelden; alzoo de Raadt hen hield voor afgezet: dat men ook voorts d' andre steeden, en de Heeren van de Ridderschap, hadde te verwittighen van dit besluit, met verzoek eener byeenkoomste, om gelykelyk nieuwe orde op het stemmen in de vergaadring der Staaten te raamen*. Thans quam Prounink in stadt, en verzocht, op den derden der maant, aan den Aadel en der steeden gemaghtighden, daar zynde, dat hun geliefde 't verslagh van zyn weedervaaren, en den inhoudt van Leicesters brief, te hooren. De Eedelen verklaarden zich ongezint daartoe, 't en waare men alvoore de gekoorlingen, uitbeeldende 't Eerste Lidt der Staaten, t'hunner achtbaarheit herstelde, en ter vergaadringe verschynen liete. De Regeerders der stadt zeiden weeder, dat zy, volghende den voet, gehouden in andre Landschappen, en kennende de bezitters der geestlyke goederen niet dan voor geestlyke luiden, die zich met geen' wereldsche zaaken behoorden te moeyen, behalven dat zommighen der zelve ook op ontrouw teeghens 't gemeine beste bevonden waaren, hun, met goede reede, den ingang ter vergaadringe van de Staaten verbooden hadden: begeerende daarom, dat de Aadel zich naar hun besluit, en tot aanhooring van Prouninks [+]verslagh, wilde voeghen. Maar de Eedelen, hoe zeer de Majestraat ook drong, zoo met voorwenden van 't groot gewight der zaake, als met dreighementen van doch anders daarmeê te zullen voortgaan, bleeven bestendigh in 't weigheren, en tuighden haar aan, dat al, wat zy en die van d'andre steeden daarin quaamen te doen, hadde niettigh en van geener waarde te weezen. Dies onaangezien deed Prounink zyn verslagh in [+]de Vroedschap, en verklaarde de gemaghtighden 's Lands van Uitrecht zyn hardste weêrpartyen in d' Algemeine Staaten geweest te zyn. Maar 't afzetten der gekoorelingen misprees hy, zeeker, ernstelyk, vreezende dat men 't niemandt zoo zeer als hem zoude wyten. Waarop de Vroedschap verklaarde, de afzetting, nochte ten opmerke van hem, noch-

[+]1586.

[+]*Leicester draaght Prounink, ende schryft te zyner gunste*.

[+]*Zwaare beroerte tot Uitrecht*.

[+]*Men wil 'er den Eersten staat uit de regeering zetten*.

[*]Geëligeerden.

[†]Privé.

[‡]Beneficien *oft* prebenden.

[+]*Heftighe twist hier oover*.

[+]*Prounink mispryst het afzetten der gekoorelingen*.

te +by zynen raadt oft toedoen geschiedt te weezen; en dat zy beslooten had zulx te doen aanteekenen. Op zyn verslagh volghde, dat men, uit naame van Schout, Burghermeesters der stadt Uitrecht, ook van de gemaghtighden der andre steeden dies Lands, de Heeren Henrik Buth en Bartholomeus van de Waal, hunne gemaghtighden ter vergaadringe der Algemeine Staaten, herriep; schryvende teffens aan de zelve Staaten, dat de gemelde steeden niet zouden voor goedt houden, 't geen, by aanstemming der geenen die zy herroepen hadden, moghte beslooten worden, naa dat hun weete van de herroeping gedaan waar. Daarteeghens bevaalen d'andre twee Leeden der Uitrechtsche Staaten den twee voornoemden gemaghtighden, hunnen dienst echter waar te neemen; jaa aan te staan om richting van 't geene, dat, teeghens 't verding met Engelandt gemaakt, teeghens den lastbrief gegeeven, noopende de Landtvooghdy, aan Leicester, ende teeghens de voorrechten en gewoonten des Lands en der steeden van Uitrecht, gedaan oft gehandelt was. +1586.

Ontrent +dit getyde beriep Leicester, tot Algemeinen Schatmeester, Georgius de Bie; tot Algemeinen Ontfanger, Philips Doublet: twee Heeren, zeeker, die de zelve ampten, en daarneevens (eerst Doublet, seedert de Bie) den staat van eersten Raadsman en Reekenmeester der Landsheerlyke goedren van Hollandt, tot hun ooverlyden toe, niet alleenlyk zonder eenighe smet van opspraak, maar met zeldzaam lof van getrouwigheit bedient hebben; en zoonen van eeven zuivere faame naagelaaten: een der welke, Georgius Doublet, gebooren uit een' dochter van den Uitrechtschen Raadshooftman Georgius Rattaller, om zyn eedel vernuft, hooghe geleertheit, en erntfeste oprechtigheit, althans voor een doorluchtigh sieraadt des Oppersten Raads van Gerechte in Hollandt, +gekent wort. Op den eenentwintighsten van Slaghtmaant ontbood de zelve Graaf vyf persoonen uit de vergaadring der Algemeine Staaten, ook den Voorspraak Oldenbarneveldt, by hem: en hield hun voor, dat hy van zinne was, met den eerste op wegh naa Engelandt te slaan. Zy baaden hem, de Landen, in zoo zorghlyk een gewricht van tyde, niet te versteeken van den troost zyner jeeghenwoordigheit, en +ten minste zyn' reiz yetwes te verwylen. Hy, hebbende gezeidt zulx onmooghelyk te weezen, om reedenen breeder verklaart aan d' Algemeine Staaten, en betreffende zoo wel de Vereenighde gewesten als de kroon zyner Meestresse, voeghd' 'er by, dat de Staaten in zyn vertrek bekommert scheenen, vermoedende 't zelve uit eenigh zyn misnoeghen, teeghens hen, her te koomen: maar zich moghten verzeekert houden (en dit bevestighd' hy bynaa met eede) dat het daardoor niet veroorzaakt werd. De Heeren, bekennende 't vermoeden van hem aangeroert, en beloovende dat men trachten zoude hem alle voldoening te geeven, klaaghden dat etlyke Kerkendienaars, welgeleeden en gemeenzaam by hem, van den preekstoel te verstaan gaaven, en onder 't volk strooyden, dat men zyne Doorluchtigheit, zeer t'onvreede oover de Staaten, vertrekken liet: geruchten, die tot ontsteltenis der gemeente, en oproer, strekten. Zy zeiden hem ook, den Staaten ter ooren gekoomen te zyn, dat de Engelsche Heeren en Eedelluiden, hebbende den Lande in 't gezelschap zyner Doorluchtigheit gedient, oover quaade betaaling morden: zonder dat de Staaten de reede daaraf wisten, vindende zich onbericht van de soorte der diensten by hen gedaan, en van 't geen hun daarvoor toequam. Zy vertoonden, dat in zyn afweezen veel misverstands, wantrouwens, naaryvers, zoo tussen de Engelsche als andre kryshoofden, en daaruit groot onheil dreighde t'ontstaan: dat ongelyk meer vendels soldaaten in dienst waaren, dan men, uit den onderstandt

+*Georgius de Biewort Algemein Schatmeester: Philips Doublet Algemein Ontfanger.*

+*Leicester zeidt haast te zullen vertrekken.*

+*Woorden en weêrwoorden hieroover, tussen hem en eenighe gemaghtighden.*

+haarder Majesteit, en de schattingen der Landen, met goede orde onderhouden kon: zulx noodigh bleek, der een deel, zoo wel van Engelschen als anderen landaardt, by gezagh zyner Doorluchtigheit, af te danken: om al welke en meer andre reedenen, die zyn' Doorluchtigheit van zelfs genoegh speuren kon, de Staaten groote zwaarigheit in zyn vertrek zaaghen. Hierop zeide de Graaf, dat hy de reedenen ooverweeghen zouw, en hun, naa den middagh, bescheidt geeven. Daarentussen wild' hy hun niet heelen, dat hy, hoewel hem geen onbenoeghen tot de reize beweeghde, zich nochtans, by 't vertoogh van den elfden der maant, geprikt vond. En hy maakte veele woorden van dat men zyne plakaaten op 't stuk der zeevaart wraakte, en 't vordren van Reingoudt en Burghgraaf ten quaadste duidde; daar alles nochtans uit goede meening geschiedt was. Ten laatste quam'er uit, dat de Staaten van Hollandt (zoo hy verkundschapt was) hem, oover 't maaken der voorzeide plakkaaten, en oover den handel teeghens Paulus Buis, aan de Kooningin zwaarlyk hadden doen beschuldighen: doch, dat hy, verwittight, door den Voorspraak Oldenbarneveldt, hoe 't eighentlyk met die zaake lagh, den Staaten dies geen' ondank wist. De Heeren pooghden hem te paayen, met reedenen elders van my genoegh aangeweezen, ende naamen daarmeê hun afscheidt. 'S naamiddaghs begeerd' hy op hen, door mondt van den heere Wilkes, dat men, ten opmerke van zyne en 's Lands achtbaarheit, den Engelschen Heeren en Eedelluiden, alzoo zy, ten aanzien van hem, zich herwaarts vervoeght, diensten gedaan, en groote kosten gedraaghen hadden, genoeghen gaave; op dat zy en andren, daardoor aangemoedight, teeghens den naasten zoomer, weeder oover quaamen, om zich te laaten gebruiken. Dit, oovergebraght aan d'Algemeine Staaten, werd van hun goedt gevonden. Noopende de loopmaaren, verwekt en onder 't volk gezaayt door eenighe Leeraars, van dat hy zeer op de +Staaten gestoort was, deed hy, in twyfelzinnighe woorden, zeggen; *Dat men ze wel anders zouw doen preeken*. De misverstanden, begost te spruiten onder de Engelsche kryshoofden, zeid' hy, door zyne vlyt beslecht en gesmoort te weezen, zulx van dien kant niets te vreezen stond: en dat hy, voor den tydt zyns uitblyvens, dacht den Oudtveldtheere Norrits, ten aanzien zyner voorighe goede diensten, zyner kennisse van 's Lands geleeghenheit, en zyner geneeghenheit tot de Staaten, het beleidt des oorloghs te beveelen. Het afdanken oft verkleenen van eenighe vendels verklaard' hy noodigh te zyn, en reeds orde daarop gestelt te hebben. Voorts begeerd' hy, dat men de af handeling met den Graave van Nieuwenaar en zyne Ritmeesters en Ooversten, vorderde, die in Oostlandt geweest was om de werving te doen, waaraf wy vermaant hebben: dat men ook besluit op 't stuk der schattingen maakte. De Heeren, naa verslagh van alles aan d'Algemeine Staaten, verzochten 's andrendaaghs, van weeghe der zelve, als duchtende voor onlust, t'ontstaan, onder de hoofden van andren landtaardt, uit de verheffing van Norrits tot het hooghste gebiedt in kryszaaken, dat zyner Doorluchtigheit geliefde, 't gansche bewindt, zoo van 't oorlogh als van den burgherlyken standt, te stellen in handen des Raads van Staate; om, naar de geleeghenheit der dingen en aanslaaghen, met aanschouw op het krysvolk dat daartoe zouw gebruikt worden, yemandt tot Opperbeleider te mooghen stellen. Daarop beloofd' hy 't heele gezagh den Raade van Staate bevoolen te laaten: maar voeghd' 'er by, dat noodtlyk het opperbestier der waarpenen aan een persoon diende vertrouwt te worden. Eindtlyk, als de Heeren hem der twist, gereezen tussen den Graaf van Hoohenloo en den broeder van den Oudtveldtheere Norrits, indachtigh maakten,

+1586.

+*Dubbelzinnigh antwoordt van Leicester, op klaghten oover oproerigh preeken*.

+verklaard' hy, dat de voornoemde Oudtveldtheer alleenlyk oover de Engelschen gebieden zouw: en, in de rest, het verzoek der Staaten plaats grypen. Voor zyn opzet van d'ooverschietende vendels af te schaffen of te verkleenen, bedankten ze hem, met beede, dat zyner Doorluchtigheit geliefde 't zelve ter daadt te brengen: 't welk hy hun toezeide. Aangaande den Graaf van Nieuwenaar, zyne Ritmeesters, en Ooversten, vertoonden +de Heeren, dat d' Algemeine Staaten, van die handeling, als gedreeven tussen zyn' Doorluchtigheit en zyn' Genaade, gelyk ook van 't geene daarop gevolght was, zich niet volkoomelyk bericht vonden: doch bekenden, zoo van Nieuwenaars en der zynen zyde 't verding voldaan bleeke, dat men hun behoorde reedelyk genoeghen te geeven: doch, dat de zelve Staaten, verkundschapt van zeekre snoode treeken, waarmeê ook zommighe persoonen, die zich ontrent zyn' Doorluchtigheit hielden, de herwaartskoomst dier troepen belet hadden, verstonden dat men onderzoek daarop, en straf daaroover doen moest. Onder 't spreeken van dit werk werd wel blaauwelyk bygebraght, dat het marren der Hooghduitschen +veroorzaakt was door misverstandt: hebbende Leicester hen doen bescheiden tot Lochem, ende hy met dien naame de stadt Lochem in 't Graafschap Zutven; Nieuwenaar 't klooster Lochem in 't landt van Bruinswyk, gemeent. Meer, voor dat pas, deed men in deeze zaake niet: doch ooverquam, een' wyl hiernaa, met de kryshoofden op tseeventighduizent gulden. Wyders, in de naastvolghende daaghen vielen, van zyner zyde, veele woorden die naa onbenoeghen; van der Staaten zyde, die naa geneeghenheit om hem te paayen, smaakten. Hy belghde zich des grootelyx, dat men hem der Staaten voorneemen, belangende de bezeinding aan de Kooningin van Engelandt, niet bekent maakte: deed hun zulx voorhouden; en daarneevens, *Dat hem, van d' andre gewesten, naamelyk Gelderlandt, Ooveryssel, Uitrecht, en Vrieslandt, de Opperheerschappy, ten behoeve van haare Majesteit, was aangebooden: maar niet van d' Algemeine Staaten, nochte van de Hollandsche en Zeeuwsche: 't welk tot verneedring van hem scheen te strekken, die niet bezinnen kon wat de Staaten daarmeê meenden, en oft zy van elders beeter bystandt, dan van zyn Meestresse, verwachtten*. Men vertoond' hem hierteeghens, *Dat de Staaten, van den lastbrief en 't berichtschrift der geenen die naa Engelandt zouden gaan, noch met hem niet gesprooken hadden, eensdeels om de verandering gevallen in die zaake, eensdeels om hunne hoope op uitstel zyner reize, ook om dat zyn voorstel van 't getal en den last der gezanten te vermeerderen scheen uit te wyzen, dat zyn' Doorluchtigheit van den inhoudt hunnes berichtschrifts genoegh verstendight was. Zoo die van Gelderlandt, Ooveryssel, Uitrecht, en Vrieslandt, eenighe aanbieding van de Opperheerschappye gedaan hadden; dat moest men meer voor bedryf eener muitzuchtighe gemeente, dan voor een wettigh werk houden: dewyl het den Algemeinen Staaten toequam besluit op dat stuk te maaken; en de Naarder vereenighing geenen Leede der landen toeliet, zoodaane aanbieding +op zich zelf te neemen. Die van Hollandt en Zeelandt hadden hunne geneeghenheit om zich aan de Kooningin t' onderwerpen meermaals betoont; ende zouden daarin, wen men quaame te verstaan dat haare Majesteit begeerde de Hoogheit der Landen, op reedelyke voorwaarden, t' aanveirden, +de laatste niet weezen*. 'S achtermiddaghs hiernaa, gaf men hem den lastbrief en 't berichtschrift, ingestelt op de bezending, te leezen; die hem niet quaalyk behaaghden. Maar hy verzocht dat Prins Maurits hem, op de reize, zoude verzelschappen, als hooft der bezeindinge, om haar des te meer aanziens en naadrux te geeven. Dan de Eedelen van Hollandt zaaghen dit voor zeer bedenkelyk aan: en, hoewel 't meeste deel der

+1586.

+*Blaauwe verschooning van 't achterblyven der Hooghduitschen door Nieuwenaar aangenoomen*.

+*Leicester belght zich des; dat men hem geen' oopening doet van der Staaten voorneemen, noopende de bezending op Engelandt: doet ook zeggen, dat hem, ten behoeve zyner Meestresse, door die van Gelderlandt, Ooveryssel, Uitrecht, en Vrieslandt, de Opperheerschappy dier gewesten was aangebooden*.

+*Wat daar teeghens werd bygebraght*.

+*Hy verzoekt dat Prins Maurits met hem naa Engelandt reize*.

+steeden voorshands daarin geen' zwaarigheit speurden, zy lieten zich omzetten + door den Voorspraak Oldenbarneveldt; en deeden 't, volghends besluit genoomen by oovertal van stemmen, beleefdelyk afslaan. De weêrsmaak, gevonden by hem in deeze boodschap, en zyn' krop teeghens Barneveldt (want yemandt had strax alles aan hem oover gedraaghen) liet hy blyken, met zeggen, dat hy genoegh wist hoe 't in de vergaadering was toegegaan. Op den vierentwintighsten der maant borst hy wel bet +uit, klaaghende, *Dat zommighen zochten al zyn bedryf ten arghste te duiden, en onlust tussen hem en de Staaten te verwekken: waaraan zy zeer quaalyk deeden, en straf verdienden. Hem ging geen ding zoo diep, als de behoudenis van den Godsdienst en de Landen, ter harte. Booven de penningen, hem verstrekt van de Kooningin en de Staaten, had hy meer dan drie tonnen schats gespilt; zonder ooit te trachten naa eenigh bezonder voordeel, gelyk misschien wel van andre Landtvooghden gedaan was, oft gedaan zoude worden. Maar wat dank men 's hem wist, kon hy daaraan speuren, dat niemandt hem eens in 't bezonder darde aanspreeken, uit vreeze voor ondank, te begaan by de Staaten*.

+1586.

+*Dat wordt heuschelyk geweighert*.

+*Klaghten van Leicester, oover de Staaten*.

Hierenteeghens werd, met groote eerbiedenis, +van der Staaten weeghe, gezeidt, *Dat allerley verslagh niet voor waarachtigh stond aan te neemen. Een persoon niet onder de Staaten, oft hy bezefte t'oover, dat het heil der Landen enkelyk, naast God, aan de gunst haarer Majesteit en zyner Doorluchtigheit hing; en dat het middel hunner behoudenisse bestond in goedt verstandt tussen hem en de Staaten, gelyk geweest was tussen de zelve en wylen den Prins van Oranje, die de gemeene zaak, daardoor, zoo veele jaaren, teeghens zoo geweldigh een' vyandt had gehandthaaft. Ook hielden zich de Landen hooghlyk verplicht aan zyn' Doorluchtigheit, en bekenden door haar' achtbaarheit grootlyx geholpen te weezen; wytende, niet hem, maar andren, de mishandelingen. Dies bad men hem, een goet gevoelen te hebben van de Staaten, die 't zelve, by alle geleeghenheit zouden pooghen te sterken*. Aan d'Algemeine Staaten waaren, van hem, eenighe vraaghen schriftelyk oovergegeeven, beroerende 't geen hy, t'zyner koomste in Engelandt, der Kooninginne, van hunnent weeghe, +hadde aan te dienen. De wightighste scheenen deeze. *Wat hoope zy wilden dat hy haarer Majesteit gaave tot bewilghing in hoogher schattingen voor twee, drie, oft vier jaaren. Wat besluit zy zouden neemen, zoo de Spanjaardt, hun, oft haarer Majesteit, pais aanboode; en wat verstandt zy begeerden dat met hun gehouden wierde*. Men antwoordde op d'eene, *dat de Inwilghingen eerst plaghten alleenlyk van drie tot drie, daar naa van zes tot zes maanden, te geschieden, en althans van jaar tot jaar gedaan +werden: niet om ten uitgange van dien de handt te sluiten, ofte te engen; maar op dat elk gewest juistelyk moghte begrooten wat het betaalen konde: 't welk niet doenlyk viel voor eenighe jaaren teffens, dewyl zich de staat der Landen, door ooverval van den vyandt, fooling van soldaaten, verwoesting des eenen oft des andren oords, ooverwaatering, groote sterfte, en andre zwaarigheeden, aan maghtigh verloop in een' korte wyle onderworpen zagh: en op de beeden, eertyds den Vorsten toegestaan, moest men geen' aanschouw neemen; alzoo de zelve* (*behalven dat ze in tydt van vreede, ook onder verscheide voorwaardern teeghens d'onzeekerheit der toevallen, waaren vergunt geweest*) *niet zoo veel in een heel jaar hadden uitgebracht, als teeghenwoordelyk de lasten der schattingplichtighe Landschappen in eene maant bedroeghen*. Op d'andre verklaarden de Staaten, *Dat zy, by de voorighe handelingen met Spanje, geleert hadden, geene verzoening met dien Kooning te kunnen plaats grypen, zonder uitrooying van den waaren Godsdienst, niet alleen hier, maar ook in de naastgeleeghe Landen, en zonder den geheelen*

+*Vraaghen, oovergeleevert van Leicester aan d'Algemeine Staaten*.

+*Antwoordt op de zelve*.

staat deezer gewesten te zien storten, met een' smak, waar af zich de gebuuren er voelen zou-

den: [+] *ende dat zy zyne Doorluchtigheit baaden, allerley onderhandeling van verdragh met den vyandt te verhoeden; alzoo men daarin, zonder merklyk gevaar, niet treeden kon, om dat daar door, de gemeente, zeer bezwaart met de lasten des oorloghs, zoo toghtigh naa verlichting moghte gemaakt worden, dat zy, zich vergaapende aand' uitwendighe glimp eenigher aangeboode voorwaarden, zonder 't vergif, daar onder schuilende, te merken, quaame tot aanveirding der zelve haare Ooverheit te dwingen, ofte*, [+] *ten minste, een slinx vermoeden op deeze te vatten*. [+]1586.

Ten zelven daaghe, vierentwintighsten der maant, beval hy, by schriftelyk bescheidt, ter begeerte van d'Algemeine Staaten, het gansche bewindt, zoo noopende den [*] burgherlyken standt, als den krygh te Lande, aan den Raadt van Staate; mits dat het beleidt der oorloghe te waater zoude blyven by den Ammiraal Prins Maurits, en de amptgenootschappen der Ammiraliteit: alles tot dat hy weeder hier quaame, oft d'Algemeine Staaten andre orde te stellen. Maar een ander schrift, geteekent by hem op den zelfsten dagh, en verhoolen gehouden tot naa zyn vertrek uit Zeelandt, deed, als het opdonderde, [+] de Staaten wel vreemdt toekyken; alzoo het den Raadsluiden, die zy meenden volmaghtight te weezen, in de zaaken van 't meeste belang de handen bond. Want, *Hy verbood hun daarby, buiten zyn' kennis en last eenighe verandring te maaken in plaatsvooghdyen, reeds begeeven by hem; oft in bewaaring van sterkten oft slooten; oft in hooghe krysampten; ofte die, leedigh geworden door afsterving, met yemandt te bekleeden, dan alleenlyk by form van voorraadt, om van hem, des verwittight, de orde te verbeiden, die hem te zynen dienste noodigh dochte: zich, noopende 't ontslaan van eenighe gevangenen, oft uitgezeiden t'eenigher steede, yetwes te onderwinden, dan by weeghe van gewoonlyk Recht, en volghends* [+] *de bescheiden op die zaaken gegeeven: yets te doen in 't stuk der verbeurtgemaakte goederen, buiten zyn verlof; te meer, alzoo beslooten was, daarop met d'Algemeine Staaten te handelen. Voorts beval hy hun te bezorghen, dat de lysten, by hem gemaakt van d'Engelsche bezettingen, juistelyk gevolght wierden: uitgezondert, dat men de Engelsche vendels, staande ter betaaling van de Kooninginne, moghte zien vol te maaken. Ook hadden zy aanstending te doen by d'Algemeine Staaten, om meerder belasting der uitgaande eetwaaren, voorneemlyk van inlandsch gewas; en om verhooghing der* [*] *geleygelden. Belangende 't punt der Regeeringe; zelfs het benoemen der persoonen tot Raadsluiden van Staate; zouden zy een waakend oogh houden teeghens alle inkruiping, strekkende tot afbrek van 't gezagh aan zyn' Doorluchtigheit gegeeven*. Dit schrift, zoo naamaals door veel onderzoeks bevonden werd, en de handt melde, was ontworpen door den Heer van Braakel. Op de lysten, waaraf het gewagh maakt, stond het getal der Engelsche knechten, onderhouden van de Kooninginne, en der Engelschen en Yeren trekkende der Staaten soldy; met verdeeling van 't zelve, en aanwyzing der plaatsen, die hy hun wilde vertrouwt hebben. Den inhoudt welker beide ik hier goedt vind meede te melden; op dat men aanmerken mooghe wat kraften, die zyn' stem volghden, hy in onz ingewant, wat vestingen in zyn bedwang had, oft met een woordt waande [+] te kryghen. By de eerste lyst, dan, beval hy, van de hulptroepen zeshondert mann' te leggen in Arnhem; hondert vyftigh in Waagheninge; achthondert vyftigh in Oostende; vierhondert in Harlinge; driehondert in Tiel; zeshondert in Doesburgh; zeshondert in Uitrecht; vierhondert in Kampen; zeshondert in Zwol; driehondert in Kuilenburgh; hondert vyftigh in Aamersvoort; hondert vyftigh in Reenen en Wyk te Duursteede: welke getaalen ter somme van vyfduizent koppen beloopen. By de tweede begeerd' hy, dat men in Berghen op Zoom veertien-

[+] *Hy stelt de Regeering, voor den tydt zyns afweezens, in handen des Raads van Staate:* [*] Politie.

[+] *Uitgezeidt de krygh te waater, die den Ammiraale en Raaden der Ammiraaliteit vertrouwt wort*.

[+] *Ten zelven daaghe teekent hy heimelyk een ander schrift, dat den Raade het voorneemlyke gezagh onttrok*.

[*] Convoygelden.

[+] *Wat kraften, welke vestingen in der Engelschen gewoudt waaren, op dat pas*.

hondert [+]mann' hielde; in Gorkum vierhondert; in Willemstadt tweehondert; in Deeventer twaalf hondert; in Vyaane tweehondert; in Lochum tweehondert; in de Schans voor Zutven zeshondert; in Sluis vierhondert; in Harderwyk tweehondert; in Elburgh en Hattum tweehondert: alle, Engelschen en Yeren, betaalt by de Staaten, en maakende meede de som van vyfduizent uit. Wyders, op den naastvolghenden morghen ontbood hy den Algemeinen Staaten, dat zyn' meening was, naa den middagh t'hunner vergaadringe te verschynen, om zyn afscheidt van hun te neemen; en steld"er het uur toe. Maar, als het quam, liet hy hun aanzeggen, dat zyne beezigheeden hem belet hadden middaghmaal te houden, [+]en althans zyne quaal van graveel hem verbood hen te gaan vinden: dies zoud' hy hen verwachten. Zy voeghden zich naa die weete: en, in 't neemen van oorlof, vielen, ter weederzyden, veele reedenen van heusheit, in allen schyne oft de harten veel verheldert, en van de voorighe misverstanden waaren ontleedight geweest. Op 't laatste beval hy hun den Godsdienst aan, die, wel betracht zynde, de Landen zouw doen bloeyen: en hy begeerde dat immers de ordening, geraamt by den kerkenzaamening [+]in Zoomermaant lestleeden, en bevestight van hem, by form van voorraadt, op den zesten van Oestmaant, ingevoert wierde. De Graaf van Hoohenlo, als hy hoorde dat de Landtvooghdt op zyn vertrek stond, deed zich, hoewel noch krank van de wonde gekreeghen by Zutven, naa Delft voeren, denkende meede zyn deel in de groete des afscheids te vinden. Maar Leicester nam zynen wegh verby Delft, oover Maazlandssluiz, zonder hem aan te spreeken oft yets t'ontbieden: daar nochtans de Veldtmaarschalk Pelham, en zyn eighe kaamerling, [+]Hoohenlo in zyn' herberghe gingen bezoeken. Hoohenlo, spellende hieruit eenighe steurnis van Leicesters gemoedt, vertoond' hem by eenen brief, dat hy bereidt was, zich, voor hem, teeghens alle aanklaght en valsche beschuldighing te verdaadighen: en, als hy geen antwoordt kreegh, vernieuwde die aanbieding door eenen Hopman daartoe afgeveirdight. Echter vernam hy niet naaders; dan dat Leicester gezeidt had nerghens af te weeten, en dat Hoohenlo den Hopman Eduart Norrits [+]verongelykt had. Dit maant my om verhaal van den oorsprong eens krakkeels, 't welk, tussen dien Graaf en deezen Norrits, broeder van den Oudtveltheer, met groote heevigheit, voorneemelyk van de zyde des Engelsmans, gedreeven werd. 'T was dan gebeurt, dat Pelham voornoemt en Eduart Norrits, genoodight van Hoohenlo op zeeker banket binnen Geertruidenbergh, oover taafel in geschil raakten, en elkandren, met spytighe woorden, te beschelden. Hoohenlo, dien 't verdroot dat de blydschap zyner gasten gesteurt werd, gebood hun beiden het kyven te staaken, en vreughde te voeden. En, als Norrits hierop batsch antwoordt gaf, worp de Graaf, die korzel van aardt, en toen reeds wel by drank was, naa hem met het dexel van een gouden kop, dat hem aan 't hooft quetste. Norrits verbeet zich voor dat pas: maar, broedende wraak in zyn' borst, quam, t'eener stonde als hy wist dat zich Hoohenlo in den Haaghe vond, bedektelyk aldaar met een deel moskettiers: [+]'t zy wat hy in den zin had. Immers de Algemeine en Hollandsche Staaten, zulx verneemende, deeden hem vertrekken. Seedert daaghd' hy, by eenen ontzegbrief, den Graaf uit, om teeghens hem te vechten met deeghen [+]en dag. Hoohenlo antwoordde, dat hy, hoewel genoegh kennende zyn' eighen' afkoomst, achtbaarheit, en staat van gebieden, niettemin, zoo haast als hy geneezen waare, hem zoude voldoening geeven. Norrits, nu, nam dit aan: doch Leicester, hem, op dat het niet hoogher liepe, meede naa Engelandt: hoewel hy, aan verscheide uitleekingen zyner

[+]1586.

[+]*Leicesters afscheidt van d'Algemeine Staaten, om naa Engelandt te gaan.*

[+]*Hy beveelt hun den Godsdienst aan, en het invoeren der laastgeraamde Kerkenordening.*

[+]*Hy laat den Graaf van Hoohenlo onbegroet.*

[+]*Krakkeel tussen Hoohenlo en den Hopman Eduart Norrits.*

[+]*Hoohenlo uitgedaagt van Eduart Norrits.*

[+]*Leicester neemt Norrits meede naa Engelandt.*

[+]gezintheit, luttel tot Hoohenlo geneeghen scheen, ende zelfs deezen Norrits, daaghelyx, geirne zyn hof en taafel gunde; jaa hem, voor zyn vertrek noch, Ridder sloegh. Zoo bleef de zaak hangen, en baarde, van tydt tot tydt, nu d'eene dan d'andre brabbeling, tot dat ze, in 't volghende [+]voorjaar, door toedoen van Prinse Maurits en den Heere Bukkenhorst, Ambassadeur der Kooninginne, beslecht werd. Wyders, Leicester, zynde van Maazlandssluiz koomen vernachten tot Dordrecht, maghtighde daar, by lastbrief van den zeevenentwintighsten, eenen Johan Kouway tot Ammiraal van den Vlaamschen oordt, en tot oprechting eenes Raads van Ammiraliteit in Oostende, met verlof om het deel van de buiten, dat hem Graave was toegevonden, aan 't vestighen dier plaatse te besteeden. Maar dit werk haaperde: willende die van Hollandt en Zeelandt geen Ammiraliteit in Vlaandre gedooghen. Van Dordrecht voer hy naa Zeelandt; schreef van hier aan verscheide zyne vertrouwdelingen; maakte de bezetting van Kampveer afkeerigh van Prinse Maurits; dien die stadt toequam; gaf last, aan Hotman zynen meester van de verzoekschriften, om, als zyn [*] bewindsman, hier te Lande te blyven, ende Sonoy [+]en andre Ooversten van plaatsen, by monde en by brieven, uit zynen naame, te liefkoozen. Teffens quaamen in 't licht eenighe penningen, waarop, aan d'eene zyde een' sim zat, die haare jongen, geknelt tussen armen en borst, met troetelen verstikte. Daar stonden deeze woorden [+]by: *Libertas ne ita chara ut simiae catuli:* dat is, Hebt de Vryheit zoo niet lief, gelyk de sim haare jongen. Aan d'andre zyde zagh men [+]eenen man, die, pooghende den rook t'ontgaan, in't vuur viel; en dit byschrift: *Fugiens fumum, incidit in ignem:* dat is, Vliedende den rook, valt hy in 't vuur. Geduurende zyn verblyf tot Vlissinge, daar hy twee weeken naa goeden windt wachtte, werd in dien oordt een vuil en gruwzaam schelmstuk bedreeven. Een zoon van den Baroen Nort had krakkeel [+]met eenen Webbes; eedelman wel bezint van Leicester, en bestelde dat zeekre vrienden van beide de zyden Webbes uittroonden om buiten te gaan wandelen. Daar grypt hy hem, met hulp van vyf oft zes dieners aan; bindt hem, achteroover geworpen, op een bank vast, spalt hem de neusgaaten oopen; en, boorende, eindtlyk, met beide de duimen, [+]tot de hoolen des gezights in, drukt hem de ooghappels uit, tot dat ze op de kaaken hingen. Webbes, daarnaa ontbonden, duwde ze zachtelyk weeder innewaarts, en ontging, hoewel ter nauwe noodt, de blindtheit. Voorts quam hy zich, met het aanschyn, zoo bebloedt als 't was, voor Leicester vertoonen, en Recht verzoeken. Nort, vliedende naa den Briel, om van daar op Engelandt oover te scheepen, werd gevangen by den Schout. Maar de Landtvooght, gevraaght hoe men hadde te handelen, beval hem los te laaten: en voeghd' 'er by, dat de zaak, als uitstaande tussen twee Engelschen, ter kennisse van haare Majesteit [+]behoorde. Wyders, Leicester, in Engelandt gekoomen, werd, van de Kooningin, met ongemeene feestlykheit ontfangen. Waaraf terstondt zyner partylingen een, geheeten Willem Herle, aan de Burgherhopluiden van Uitrecht, om hen te styven in 't houden van den genoomen voet, kundschap gaf. De Ridder Fransois Draak, zich vindende, op deezen tydt, in Hollandt, met tytel van Ambassadeur der Kooninginne, moeyde d'Algemeine Staaten aan, om twintigh oorloghscheepen, te voeghen [+]by etlyke van haare Majesteit, tot bystandt van Don Antonio, verdreeven Kooning van Portugal. Dan de gemelde Staaten, kennende zich zelve meer behoeftigh van hulpe, dan maghtigh om andren yets by te zetten, sloeghen 't verzoek af. Niettemin, dewyl op dit stuk zeer door Leicester gedrongen werd, zoo docht hun goedt, te proeven, oft eenighe bezon-

[+]1586.

[+]*Leicester, gekoomen tot Dordrecht, maakt eenen tot Ammiraal van denVlaamschen oordt, en wil daar eenen Raadt van Ammiraliteit oprechten.*

[*]Agent.

[+]*Hollandt en Zeelandt beletten dat.*

[+]*Hy vaart naa Zeelandt.*

[+]*Zyn partydigh bedryf aldaar.*

[+]*Penningen met zinnebeelden, dienende t'zyner meininge.*

[+]*Een zoon van den Baron Nort drukt eenen Webbes de ooghappels uit: en wort verschoont door Leicester.*

[+]*Leicester wordt in Engelandt zeer feestelyk ontfangen van de Kooninginne.*

[+]*Fransois Draak, gezant der Engelsche Kooninginne, verzoekt hulp voor Don Antonio van Portugal: doch vergeefs.*

dre [+]persoonen, op hoope van voordeel te doen met buiten, een deel scheepen wilden uitreeden. Daarenbooven noodighden de Bewindsmannen van Don Antonio, by aangeplakte briefkens, alle koopluiden, tot zending van lyftoght, krystuigh, en andre waaren, naa Portugal; om, ter plaatse, daar zyne vloot quaame te landen, verkoft te worden, zonder van de zelve goedren, oft van de geene die zy te rug zouden brengen, eenighen tol, voor dat maal, te betaalen: ook tot verkooping, te doen van [+]meêgezonde goederen, aan den gemelden Kooning, terwyl de vloot onder weeghe waare, op eene maant naa haar' ooverkoomst; oft van andre, hier in't Landt, op acht maanden. Maar't lustte niemandt zyn' middelen op d'een' oft d'andre wyze te waaghen; mits d'Algemeine Staaten zelf niet alleenlyk weigherden eenighe toerusting te doen, maar ook zich voor yetwes te verbinden. Hierentussen ging vast het oproerigh preeken, waaroover aan Leicester geklaaght was, in volle zwang teeghens hen: op welke men 't althans voorneemelyk gelaaden had, om dat zy zwaarigheit [+]maakten de keuren der Haaghsche Kerkenzaameninge goedt te kennen buiten verlof van hunne maghtighers de bezondre Staaten elkes Landtschaps. Die van Hollandt voeghden zich, in hunne vergaadring van Wintermaant, zoo verre, dat zy, tot herzeggens toe, in de keuren bewillighden, onder besprek, *Dat alleenlyk de Lidtmaaten der hervormde gemeente daarin zouden gehouden zyn: de Staaten, Eedelen, Majestraaten van steeden, en andre, blyven by hun Recht en oudt gebruik, noopende 't aanneemen en afzetten der Kerkendienaaren en schoolmeesteren. Des had men niemandt, dan zuiver van leere en leeven, tot bediening des Heilighen woords t'ontfangen; ende stond met bescheidenheit te verzorghen, dat de [*] Voorleezers, en de meesters, voortaan te stellen in de Hooghe en in de voorneemelykste [+]steêschoolen, zouden zyn van den Hervormden Godsdienst; oft ten [+]minste dien toegedaan. Voorts zouden de Staaten, Eedelen, Majestraaten van steeden, en andre, by de gemelde kenren niet worden verkort in 't Recht en gezagh, hun toebehoorende in hunne Heerlykheiden en 't burgherlyk bestier; ende de Kerkendienaars, Ouderlingen, [*] Verzorghers der armen, hun daarin onderworpen zyn, gelyk andre poorters en inwooners. Ook zouden de voorzeide keuren niet mooghen verandert worden dan op voorgegaan wettelyk verlof der Staaten*. Die van Dordrecht verklaarden, dat zy, noopende de kerklyke ordening, zich genoeghden met de verklaaringe zyner Doorluchtigheit: doch niettemin wel lyden moghten, dat de Eedelen en d'andre steeden daarop zoodaanigh besluit naamen als hun goedt dochte. In deeze stadt had gedient, voor Predikant, Harmanus Herberts, die [+]althans ter Goude stond: tussen wien en de gemeene kerken, al een' wyl te voore, geschil oover etlyke geloofspunten ontstaan was. Van 't zelve had men, in de voorzeide Kerkenzaamening onder ander, meede gehandelt: en zoo verre, dat het genoeghzaam vereffent scheen. Dan het verrees haast weeder: en, heftelyk gedreeven, zelfs door de Majestraat van der Goude, die deezen man, als wel ter taale, en van tughtighen [+]wandel, dapperlyk droegh, maakte noch zeeven jaaren t'zoek, eer't zich volkoomelyk liet neederleggen. Het euvel bedryf, aangevangen tot Uitrecht, en ingevolght by d'andre steeden van dien oordt, om den Eersten Staat uit het bewindt te schuppen, had nu, door de Vereenighde [+]Landtschappen, eenen roep verwekt, die allen luiden wonder wyde oorren maakte, doende, naa wat'er af worden wilde, de vroomen met vreeze, de snooden met hoope, haaken. Den Algemeinen en bezondren Staaten, Raade van Staate, en elken Leede der Regeeringe, gruwde, in't begrypen dat dit het zelfste spoor was, waarlangs men

[+]1586.

[+]*Mentracht bezondre luiden daartoe, met hoope van buit, te bekooren: ook vergeefs*.

[+]*Oproerigh preeken teegens d' Algemeine Staaten: om dat zy de keuren der Haaghsche kerkenzaameninge niet goedt kennen*.

[*]Professoren.

[+]*De oorzaak van dien*.

[+]*Hollandt bewillight in de keuren, tot wederzeggens toe, en onder zeeker besprek*.

[*]Diaconen.

[+]*Dordrecht verscheelt yet van d'andre Leeden in dit stuk*.

[+]*Geschil tussen de kerken en Harmanus Herberts*.

[+]*Vervolgh van de tweedraght t'Uitrecht, om't afzetten van den eersten Staat*.

Gent, Niemeeghe, en andre plaatsen, had zien verlooren gaan. D'Algemeine, dan, schik-

ten [+]Heer Kaarel Roorda naa Uitrecht, om den Graaf van Nieuwenaar, met reedenen, en belofte van erkentenis, tot handthaaving des eersten Staats te beweeghen, [+]1586. en tot beetring der andre misbruiken daar gepleeghr. Thomas Wilkes, Raadsman van Staate van weeghe der Kooninginne, zond Hotman, die van Leicester, tot verrichting zyner zaaken, hier te lande gelaaten was, meede derwaarts, met eenen geloofnisbrief, waarby hy den Burgherhopluiden de onheilen der scheuringe voor ooghen stelde, en de rust ernstelyk aanried. Nieuwenaar, zich toonende gewilligh, kon eevenwel, met hulpe van Hotman, de Hopluiden en hunne Steêhouders niet verder brengen, dan tot antwoorden, naa ooverweeghen der zaake met de Vroedschap, *Dat zy alsnoch behoorlyk oordeelden het Lidt der Staaten, 't welk men't Kerklyke noemde, uit de Regeering te zetten en te houden: dat zy nochtans zich ter geliefte van zyn' Genaade en hunne Majestraat stelden, en onderdaanighlyk voeghen wilden naar 't geene, by beide die, in deezen zouw gedaan worden*. Hierop deed Nieuwenaar, aan de Vroedschap, op den vierentwintighsten van Wintermaant, eenighe reedenen, by geschrift, ooverleeveren: om welke hy zeide, noch voor alstoen tot afzetting van den eersten Staat niet te kunnen verstaan. Voorts, zonder naa beantwoording der voorzeide reedenen te toeven, doch hebbende eenighe aanbiedingen van partyen gehoort, verklaard' hy, by bescheidt ten zelfsten daaghe geteekent, *Dat zoo wel d' Eerste staat als de twee andre, by forme van voorziening, zyne voorighe plaats te bekleeden had. Ende, indien die van der stadt Uitrecht en van d' andre steeden dies Landschaps teeghens deeze ordeningen stribbelden; zoo zouden de [*] Gekoorelingen en Eedelen; met de steeden die gehoorzaamheit beweezen, te zaamen orde stellen op de zaaken des Lands, en te dien einde vergaadren in d'eene oft d'andre stadt, oft op het huis te Duursteede, daar, ten tyde van de Bisschoppen, de Staaten ook gewoon geweest waaren by een te koomen*. Uit krachte deezer ordeninge, deeden de twee eerste Leeden de Staaten ter daghvaart vorderen, om te beraadslaaghen oft men, volghends zeekeren brief der Algemeine Staaten, niet hadde te doen richten, 't geen, in een' wyl herwaarts, binnen de stadt in 't gewest van Uitrecht, teeghens de voorrechten, teeghens de verdingen met de Kooningin en Leicester gemaakt, teeghens de Naader vereenighing tot Uitrecht geslooten, was doorgedreeven. Dit, steekende den nieuwlyx ingedrongen amptelingen recht naa 't oogh, ontsteld' hen, en al hunnen aanhang, te byster. De Burghermeester Prounink, hebbende te vooren het uitbotsen van den Eersten staat gewraakt, begon althans dit stuk met d'uiterste heevigheit te dryven. En hy wracht uit, dat Philips [+]Rattaller, Griffier des Hoofs van Uitrecht, door den Raadt der stadt aan de Kooningin van Engelandt en den Graaf van Leicester gezonden werd, om beaangenaaming van 't geen in deeze zaake gedaan was. Neevens Rattaller reizde de Predikant Harman Modet, gelast van den Kerkraadt, in 't gros, haare Majesteit te bidden om naader omhelzing der gedreighde en benaude kerke aldaar, vermeerdering van hulpe, [+]en spoedighe herzeinding van Leicester. Maar de Majestraat gaf hem en Rattaller een gemeen berichtschrift, waarnaa zy zich beide schikken zouden: hoewel Rattaller een tweede in 't bezonder ontfing. Deeze schriften werden ingestelt niet al naar de waarheit; doch wel naar den zin van Prounink, die d'ontwerpsels eensdeels gemaakt had, eensdeels verandert met zyn' eighen' handt. Wyders, dewyl de daghvaarding der Staaten by 't Hooft der Gekoorelingen, naar d'oude zeede, was gedaan, zoo wilden dies te min die van der stadt ter zaameninge verschynen.

[*]Geëligeerden.

[+]*De Raadt der stadt Uitrecht zeindt Philips Rattaller naa Engelandt.*

[+]*De Predikant Modet gaat meê.*

[1587]

Eevenwel, als 't 'er op aanquam, bedachten ze zich wat naader

+en zonden, op den vyftienden van Louwmaant des jaars vyftienhondert zeevenentachtigh, aan de twee Staaten, die 's daaghs te vooren hunne vergaadring begonnen hadden, een' verklaaring, *Hoe zy, ten opmerke van 't gewight der stoffe die te verhandelen stond, bereidt waaren met hun voor dat maal te werken; onder voorwaarde dat zulx, nocht in 't meeste nocht in 't minste, tot verkorting des Rechts van partyen zouw strekken, en dat de herroeping van Buth en Moersberghen, gemaghtighden ter vergaadringe der Algemeine Staaten, terstondt gedaan wierde. Anders deeden zy aantuighing van nietigheit aller handelinge, en van onschuldt aan alle misquaam dat daaruit ryzen moghte*. De twee vergaaderde Leeden, echter, zich dies niet kreunende, beslooten richting der oovertreedingen, gemeldt in de punten van beschryvinge, aan d'Algemeine Staaten te verzoeken: en verbooden dubbelt van 't besluit aan de Majestraat der stadt te geeven. Als deeze nu het zelve, nocht van den Geheimschryver, nocht van de gemaghtighde Raadsluiden der Staaten, verkryghen kon, quam +de Burghermeester Prounink, gesterkt, zoo met eenighen van den Gerechte als van de Burgherhopluiden, en deed de * geheimschryvery oopen slaan, het besluit daaruit lichten. Hieroover gingen de twee eerste Staaten te zaamen een verbondt in, tot onderlinge handthaaving, en eendraghtighe uitvoering hunner zaaken: en beslooten voortaan hunne vergaadringen op 't Huis te Duursteede te houden. De Majestraat, ter andre zyde, schreef het stuk t'haaren schoonste aan den Raadt van Staate oover: en beval den persoon, die Lidtmaaten der twee eerste Staaten en inwooners der stadt waaren, nerghens daarbuiten ter daghvaart te trekken, oft anders niet weeder daarbinnen te koomen. Zy verbood ook den Geheimschryver der Staaten, eenighe schriften oft zeeghel uit de vergaaderplaats, veel meer uit de stadt, te vervoeren, op verbeurte van tweehondert goude Reaalen. Rattaller en Modet, nu in Engelandt gekoomen, konnen daar, hoewel hun Leicester zonderlinge gunst bewees, +niet zoo ras, als zy wenschten, te rechte raaken, om dat hem 't Parlement met zwaarder zaaken beezigh hield. Thans maghtighd' hy den Graaf van Nieuwenaar, Elbertus Leoninus, Adolf van Meetkerke, Adriaan van der Myle, Jacob Bellechere, en Hessel Aysma, tot slechting van 't krakkeel by minlyke tussenspraak: ofte (zoo die niet vorderde) tot stellen van orde, waarnaar zich partyen, enkelyk by form van voorraadt, zouden schikken. En, op dat het werk te gevoeghlyker beleidt wierde, bad hy den Baroen van Bukkenhorst, gelast om voor Ambassadeur der Kooninginne naa Hollandt te reizen, en den Oudkeurvorst Truxes, met hun byweezen en achtbaarheit de Gemaghtighden te styven. Doch, aleer de twee gezanten weeder t' Uitrecht quaamen, bekoelde daar de Vroedschap wat, in 't bevroeden dat haare brieven, by den Regeerenden Raadt, waaraan zy op nieuw t'haarder zuiveringe geschreeven +had, in plaats van trek af keer baarden; dat ook zy, en die van d'andre steeden; als maakende t'zaamen maar een' enkele stem uit, op daaghelyx voorvallende noodtzaaken, Staatscherwyze niet raadslaan konden; en dat haar, van alle misquaam, te verwachten uit het loopen der dingen in 't wildt, de wyte beschooren was. Nyghende dan tot daadingen, liet zy zich, op den drieëntwintighsten van Sprokkelmaant, genoeghen +met verzaamen der drie Staaten gelyk ouwlinx, by manier van voorziening, en onder zeekre voorwaarden, geraamt, wel tot voordeel der stadt, by bemiddeling des Graaven van Nieuwenaar. Doch dit verding week wel haast, om plaats te maaken aan 't geene, dat in 't jaar vyftienhondert tweeëntachtigh geslooten was. Maar Leicester, hoe vruntlyk een afscheidt hy van de Staaten genoomen had, toefde, sint zyne

+1587.

+*Pronnink doet der Staaten geheimschryverj oopen slaan*.

*Secretary.

+*Leicester stelt gemaghtighden tot slyting der twist tussen de Staaten van Uitrecht*.

+*Nieuwenaar bemiddelt eenigh verdragh by voorraadt*.

+*Dit duurt niet lang: maar wykt voor dat van 't jaar tweeëntachtigh*.

+koomst in Engelandt, niet langer dan tot den derden van Louwmaant naar den styl der plaatse, met afzenden van eenen brief, die hen zeer onwaardelyk doorstreek. +1587.
Niet dat'er nieuwe stoffe van onbenoeghen was voorgevallen: maar, die hem lest sprak had hem eerst; en zyne spieden en pluimstrykers kropten zyn' ooren met allerley klap, uitgeslaaghen by de gemeente, oft verziert, en zoo blaauw, dat niemandt scheen zich daaraan te kunnen keeren, dan die puurwillends war zocht. Hy voerd' hun +te gemoete, *Dat zy, zonder acht te geeven op zynen klaarlyk gebleeken yver tot handthaaving der Landtschappen, hem, in zyn afweezen, ooverhaalden, als oft hy den zelven oorzaak tot scheuring gegeeven hadde, met het stellen van eenen Ontfanger in Vrieslandt, het kiezen van Prounink tot Burghermeester van Uitrecht, het verlengen van den dienst eenes Ontfangers van Brabant. Hy wilde, als ongehouden hun reekenschap van zyn doen te geeven, geen verdaadighing aanvangen; maar hun echter wel zeggen, dat de zaak des Ontfangers van Vrieslandt aldaar in vollen Raade was verhandelt, op goedtvinden des Landtvooghds van 't gewest, en op getuighenis, verleent van veele eerlyke en treflyke persoonen tot voordeel van dien Ontfanger. Hy kende misschien ook de geenen wel, die, denkende dat hun daaraan geleeghen waare, de Staaten ophitsten tot zulke bezonderheeden, om zich met hunnen naame te behelpen. Die van Uitrecht hielden zich met Prounink vernoeght; hem bequaam; en begeerden geenen andren: zulx de geenen, die zich met dat stuk moeyden, geen' reede daar toe hadden; maar te bedenken, hoe quaalyk het betaamde, zich te veelbeschiks aan te neemen, in een' regeering, die andren bevoolen was. Ook zoud' hy, wen 't nauwde, wel Brabanders meer weeten te noemen, die in der daadt den Vereenighden Landen dienden, en dikwyls in de vergaadring der Staaten ontfangen werden. D'Ontfanger van Brabant was in dienst, gehouden, by goeddunken der geenen, die, neevens hem Leicester, de Bommelsche reiz gedaan hadden; voorts op voorslagh en begeerte van eenighe achtbaare heeren en andre vroome luiden, verklaarende zyn' bequaamheit en veeljaarighe bediening van dien staat. Ook was daartoe niemandt anders verzocht geweest: ende had hy Leicester, nooit seedert, van eenighe klaghten oover den zelven yet vernoomen. 'T welk hy Graaf slechts in't verbygaan had willen aanroeren, op dat zy Staaten hem niet voor zoo onweetende van hunne zaaken zouden aanzien, als zommighen hem waanden te weezen. Ende, zoo de Landtschappen (gelyk hy hoopte neen) zich tot scheiding vervoeren lieten; dat zoude by hem oft de boovengemelde persoonen niet toekoomen; maar by eenighen, die, zich uitgeevende voor de Staaten, alles naar hunne lust wilden dryven, zich ten bewinde van andren indrongen, en alles laakten wat juist van hun niet werd voortgebracht. De Staaten zouden doch, bad hy, om dingen van zoo luttel belangs den wegh t' hunnen ondergange niet baanen: maar, in plaats van zich met zulke leuren te bekommeren, hunne zorghen besteeden aan 't beschutten der gemeente, teeghens de klaauwen des geenen, die niet enklyk den staat pooghde t' onderste booven te keeren, maar teffens eenen yghelyken uit zyn bezit en welvaaren te scheuren. Onder deezen, wierd' hy meester, zouden zy, niet alleenkyk 't roer der regeeringe, maar huis en hof, landt en zandt, moeten afstaan. Hy ried hun, zich te hoeden van de smette der ondankbaarheit, en van valsche lasteringen op den rug van hem te werpen, die, om hun't hooft op te houden, al't zyne in gevaar had geworpen. Zy zouden zich doch des armen volx erbarmen, en aan de partyschappen van eenighen den toom zoo lang niet geeven, dat het daardoor in 't uiterste bederf gebraght wierde. Hun stond te bedenken, dat de vyandt alle middelen te werkstelde, om d'eerste in 't veldt te zyn, en landen en steeden te ooverweldighen; ende, dat, terwyl zy raadt slaaghden en krakkeel-*

+*Spytighe brief van Leicester aan d' Algemeine Staaten.*

den [+]om bezondre zaaken, d'algemeine verlooren liepen. Ongerymt was het, te vreezen dat de Kooningin, oft eenigh haar Stadthouder, denken moght hun de vrydoomen t' onbruik te maaken, aan 't voorstaan der welke zy een groot deel van haaren schat had te kost geleit. Wat hem betrof; hy zoude, t'zyner weederkoomste, in geenen gebreeke blyven van hun voldoening te geeven op de voorverhaalde zaaken, en alle andre, zoo 't noodigh viel. Tot nochtoe had hy niet dan gearbeidt om 't hart haarder Majesteit tot meer en meer meêdooghens met den deerlyken standt der gewesten te vlyen; ende nooit geklaaght oover yet dat hem in 't bezonder aanging; hoewel hem daartoe oorzaax genoegh gegeeven was. In dit voorneemen wild' hy volharden, zoo z' hem slechts niet te veel persten tot bestaan van het teeghendeel. Want het kon hem niet smaaken, dat zommighen, in zyn afweezen, zich vervorderden hem leedt te doen, bekladdende zyn' faam met zoodaanighen achterklap, en vellende een vonnis oover zyn' handelingen, met een vooroordeel, dat t' zyner verkleeninge strekte. En hy zorghde, dat zulke manieren van doen, beneevens't lang toeven met de verwachte bezending, daar zy nochtans hunne behoeftigheit van hulpe wel kenden, hunnen Staate oevel bekoomen zouden. [+]1587.

Dit schorre schryven, hoe 't min van hem was verwacht geweest, hoe 't de Staaten meer ontstelde. Niettemin, zy verbeeten hun leedt, en onthielden zich van antwoorden, om verder twist te myden. Maar, ontrent vyf maanden hiernaa, ontvouwden zy voor den Ambassadeur Bukkenhorst, t'zyner aanstendighe begeerte, by wat punten, en welker maate, zy zich, in den gemelden brief, bezwaart voelden. Dit geschiedde by zeeker schrift, van 't welke, hoewel wat voor zynen tydt, ik waan hier [+]niet ontydelyk den zin te laaten volghen. *Dikwyls was Leicester, en wel ootmoedelyk gebeeden, naa geenen achterklap te luisteren; immers dien niet aan te neemen dan naa vereischte kennis van zaaken: maar had echter den ooverdraagheren vol geloof gegeeven, zonder 't eene oor oopen te houden voor de geenen die betight werden. Zy verklaarden by hunne eere, nooit in hunne vergaadering, nooit buiten de zelve, in 't gemein oft in 't bezonder, het minste woordt gehoort te hebben, waarmeê scheene gemeint te worden dat de Bondtgenooten, oft om de oorzaaken bygebraght van hem, oft om andre, last van scheuring leeden. Bet ging hun hunne behoudenis ter harte, gelyk genoegh bleek by hun volharden in dit langduurigh oorlogh. En zy twyfelden niet, oft zoodaane oorblaazers, vol nydts en spyts om dat hun gemist was deeze standtvastigheit te verwrikken, pynden zich althans de goede geneeghenheit haarder Majesteit en zyner Doorluchtigheit van de Landen te verwyderen. Dat hy zeide niet gehouden te zyn hun reekenschap van dit zyn doen te geeven, ging hun, voorwaar, te naa. Immers wist hy van wie met haare Majesteit gehandelt, van wie hem de Landtvooghdy opgedraaghen, van wie hem zyn lastbrief verleent was, en op wat voorwaarden; die hy gezwooren had 't achtervolghen. 'T geen op den persoon van Prounink te zeggen viel, was kenlyk genoegh, en vertoont van hun aan zyne Doorluchtigheit: en die van Vrieslandt hadden, oover den Ontfanger aldaar, in 't bezonder geklaaght: tot welke vertooningen en klaghten zy zich gedroeghen. Noopende 's Graaven zeggen, van misschien de geenen wel te kennen, die dachten dat het hen aanging, en de Staaten tot zulke bezonder heeden opruidden, om zich van hunnen naame te dienen: zy Staaten konnen niet verstaan, dat met deeze woorden yet goeds gemeent werd. En't waare hun lief dat die van Uitrecht, oft het grootste getal der zelve, genoeghen aan Prounink naamen: maar't geen daar omging, bewees het teeghendeel. Zonder reede berispte de Landtvooghdt hen Staaten, als luiden zich moeyende met de Regeeringe eenes andren, om dat zy hunnen eedt en plicht betrachtten, bevordrende 't herstellen van de voorrechten der gewesten, en't onderhoudt der punten zyns be-*

[+]*Verantwoording der Staaten.*

roeps [+]tot de Landtvooghdy: gelyk zy gedaan hadden by vertooning van klaare oovertreeding der zelve, met invoeren van verscheide persoonen tot ampten [+]1587.
binnen Uitrecht. Zeeker, niet een der Vereenighde Landtschappen, oft het had, by plechtigh verding en eedt, zich verbonden tot handthaaving van de wetten, voorrechten, en vrydoomen der andre, zoo in 't gemeen als in 't bezonder; en, met naame, van 't geen met haare Majesteit en zyn' Doorluchtigheit gehandelt was. Oover de hoedaanigheit der persoonen, dien men toeliet t'hunner Vergaadringe te verschynen, stribbelde zyn' Doorluchtigheit ook zonder kennis van zaaken, en t'onpasse, om den gemelden Prounink t'onderstutten; zeggende dat hy, ter noodt, wel andre Brabanders noemen zouw, die in der daadt den Vereenighden Landen dienden, en dikwyls t' hunner zaameninge ontfangen werden. Want niemandt vond daar plaats, dan de geenen die buiten allen twyfel aanneemelyk waaren. Hy zeide, dat zommighen van hun Staaten hem hielden voor blindt in't stuk der regeeringe: 't welk hun leedt waare te denken. Zy hadden hem altyds voor eenen zeer wyzen, voorzightighen, ervaaren Vorst geacht: en enkelyk God en hem alledaaghs gebeeden, dat hy moghte beweeght worden tot handelen der landtzaaken met den Raade van Staate, en tot houden van naader verstandt met hun Staaten, zonder toegang aan luiden te gunnen, die hem anders rieden dan't heil der Landen vereischte. 'T stiet hun zeer teeghens de borst, dat zyn' Doorluchtigheit zommighen, die t'hunner zaameninge verscheenen, te laste leide dat zy te zeer zochten de dingen naar hunnen zin te doen gaan, zonder onderscheidt te maaken tussen 't geen hun en 't geen anderen toequam; ende geenen raadt goedt oft oorbaarlyk vonden, dan dien zy zelve voorstelden. Want, onder hen kenden zy niemandt, die, voor zoo veel hem in 't bezonder aanging, niet willigh waare, t' aller uure reekenschap van zyn bedryf te geeven aan zyne maghtighers, en zeekerlyk wist dat zy 't looven zouden. En zy hielden zich yder voor zoo eerlyk en ervaaren, dat geen bezonder persoon zich zouw darren vervorderen het teegendeel staande te houden, en dat zy in yetwes hunnen last en eedt hadden te buiten gegaan. De woorden van vermaaning, gestelt in den brief, zouden ter zaake dienen, zoo yemandt ter werelt hun verwyten konde dat zy, uit krachte hunner lastschriften, meer hadden mooghen doen, dan van hun, tot handthaaving van den staat, de voorrechten en vrydoomen, gedaan was. Maar, wat viel, van hun, hebbende gedaan en alsnoch doende al wat in hun was, meer te eischen? Dies wisten zy niet te oordeelen dat deeze vermaaning tot eenigh ander eindt strekte, dan hen te beschuldighen van slofheit en verzuim. Zy hadden, nochtans, van hunne vlyt en neirstigheit wel andre proeven gegeeven, vordrende de voorstellingen zyner Doorluchtigheit by hunne maghtighers in zulker voeghe, dat de bewillighingen daarop gevolght waaren. Indien de vertooningen en ootmoedighe gebeeden van hunne maghtighers by zyn' Doorluchtigheit niet waaren aangenoomen, dat moest men hun Staaten niet wyten; alzoo hun slechts toestond hunnen last te vertoonen, en te doen blyken dat zy zich gequeeten hadden. Zeer bitsch was het, dat men scheen hun te willen opleggen, dat hun bedryf diende om hunne ampten te behouden, om dat zy zich teeghens zyne Doorluchtigheit ondankbaarlyk droeghen. Want, niemandt onder hen, die niet bereidt was zyn ampt af te staan, om den dienst zyner Doorluchtigheit oft de welvaart des Lands; alzoo zy, meestendeels, uit liefde dienden, oft uit dwang van hunne maghtighers: en men behoord' hen niet voor ondankbaar te schelden om dat zy deeden, 't geen hun ampt, plicht, eedt, meêbraghten. Zy waaren zoo verre van den toom te lang te geeven aan de partyschappen, dat zy de aanstichters der zelve voor de allergrootste vyanden van den Staat hielden: en, gaave God dat ze alle bekent wierden, en gestraft naar behooren. 'T was ook een groote

+*onwaardigheit, hun Staaten toe te dryven, dat, terwyl zy raadslaaghden en stribbelden oover bezondre zaaken, de Algemeine verlooren gingen. Ten laatste gaf Leicester hun een' schrab, met zeggen dat hem geen' stof tot klaaghen oover hen ontbrak: doch dat hy volharden wilde in 't doen van alle goede diensten, om haare Majesteit tot meer meêdooghens oover den staat der Landen te beweeghen, 't en waare men hem te zeer praamde tot neemen van eenen andren voet. Waarop zy verklaarden, niet te kunnen bezinnen wat hem moghte geport hebben tot eindighen zynes briefs met dusdaane woorden. Want, tot voldoening aan hem te geeven van punt tot punt, zoo hy wilde staande houden dat zy zich, in yetwes, teeghens 't verding gemaakt met haare Majesteit, oft teeghens 't schriftelyk bescheidt van den opdraght der Landtvooghdye, misgaan hadden, waaren zy, voor zyn vertrek uit de Landen, ooverboodigh geweest; met wel ernstighe beede dat zyner Doorluchtigheit geliefde de gewesten in gunstighe betrachting, eendraght en verbandt te houden: dewyl de Algemeine welstandt enkelyk aan dit middelhing. Dies voelden zy, niet zonder groote reede, zich daarmeê bezwaart, dat zyn' Doorluchtigheit, geloovende diergelyke valsche en verzierde betichtingen, te weeten dat de Landschappen, om zaaken zoo gering, zouden willen tot scheuring koomen, dreighde, niet alleenlyk haare goede geneeghenheit te laaten verkoelen, maar ook het gunstigh gemoedt haarer Majesteit af te wenden van onderstandt te doen aan deezen Staat*. Nu koom ik tot +de bezending naa Engelandt; oover welke zoo veel en angstelyk geraadslaaght was. Willem van Zuilen van Nieveldt, Heer van Sheerenaarentsbergh, Burghvooght van Muide en Baljuw van Goeilandt; Joost van Menin, *Loontrekkend Raadsman der stadt Dordrecht; Nicafius van Sille, Loontrekkend Raadsman der stadt Amsterdam; Jakob Valk, Raadsman van Staate; en Vitus van Kamminga, Ridder; naamen deezen last aan. Johan, Heer van Schaaghe, gekooren om meede te gaan, sloegh het heuschelyk af. Zy hadden bevel, om Joachim Ortel, der Algemeine Staaten bewindsman aan 't Hof der Kooninginne, aldaar in gelyke waardigheit +van Ambassadeur, neevens hen te doen dienen. De stof hunner boodschap was, haarder Majesteit, op nieuw, met verzoek om sterker bystant, de Hooghe Ooverheit der Landen aan te bieden: en, zoo zy daarnaa luisterde, met haaren Raade in gesprek te treeden, oover de voorwaarden: voorts d'Algemeine Staaten te verwittighen van hun weedervaaren, en breeder last te verbeiden. Ik bevind by zeekren brief, geschreeven van Nieveldt en Valk, op den achtsten van Wintermaant des lestleeden jaars, uit Londen, dat zy twee toen al een' wyl in die stadt waaren geweest, om Leicester by goeden wil te houden; en de Kooningin by geduldt, met verschooning van 't marren hunner meedegemaghtighden. Deeze, eindtlyk, quaamen daar op den eenentwintighsten van Louwmaant aan. Naa mondtgemeenschap, gehouden met Leicester en +verscheide Grooten des Ryx, werden zy t'zaamen gehoort by haare Majesteit, op den vyfden van Sprokkelmaant. Den voorstel deed Menin, verheffende, ten heemel toe, de weldaaden, genooten van haar by de Vereenighde gewesten; en uitmeetende ten breedste de dankbaarheit der Algemeine +Staaten; die alsnoch hoopten, dat haare Majesteit, zich naader bedacht hebbende, de aangeboode Heerschappy, onder billyke voorwaarden, ontfangen zouw; en dit voor 't beste middel hielden om hunne zaak te redden. Voorts wees hy 't verloop der zelve beknoptelyk aan: en besloot met bidden, dat haar gelieven moghte haare hulptroepen te meerderen ten getaale van tienduizent mann' te voet en tweeduizent te paarde: ook de Staaten, met tsestighduizent ponden sterlinx, tot oprechting van een heir, te gerieven. Uit hebbende, leeverd' hy een geschrift

+1587.

+*Bezending naa Engelandt*.

*Pensionaris.

+*Boodschap der gezanten*.

+*Zy woorden gehoort van de Kooningin*.

+*Hun voorstel*.

+oover, waarby de gesteltenis van de dingen der Landen wydluftelyk vertoont +werd. *Zy hadden* (luidde 't) *in 't lestleeden jaar, booven de gewoonlyke schattingen van tweehondertduizent gulden ter maant, noch vyftonnen gouds ofgebracht. Teeghens den aanstaanden tydt, diende men dertien oft veertienduizent knechten, en vyf oft zesduizent ruiters te velde te brengen. Tot bewaaring der vaste plaatsen, werden zeevenentwintighduizent knechten, drieduizent speerruiters, en vyfhondert karbyners oft lichtgewaapende paarden vereischt: waaraf haare Majesteit duizent mann' te paarde, en vyfduizent te voete, betaalde; booven de bezettingen van den Briel, Vlissinge, en Rammekens: zulx dat de Staaten, t'hunnen laste, tweeentwintighduizent knechten, tweeduizent speerruiters, en vyf hondert karbyners hielden. De kosten beliepen jaarlyx ter somme van tweeëndertigh tonnen gouds, en zesentzeeventighduizent gulden: zoo dat den Staaten, aan hunne gewoonlyke schattingen van tweehondert duizent gulden ter maant, de som van achthondert en zesentzeeventighduizent gulden ontbrak, tot bezetting der steeden en sterkten. 'Doch moghte men, uit deeze, wen een heir te velde gebracht wierde, zesduizent knechten en drieduizent ruiters lichten: voorts zeevenduizent mann' te voet, en tweeduizent te paarde, daarby voeghen; die, te zaamen booven de betaaling aan delvers en andre leegherkosten, in den tydt van vyf maanden, op zeshondert en vyventachtighduizent gulden zouden koomen te staan*. Maar, terwyl Menin noch sprak, speurde men geen' duistre teekenen van steurnis in 't gelaat der Kooninginne: en, als hy geëindight had, begon zy haaren oevelmoedt, teeghens de Staaten, met +bitsche taal uit te bruizen. *Wel had het haar* (zyde zy) *mooghen of de leeden leggen, dat haar, 't geen althans gebeurde, ontmoeten zouw. Maar de Engelschen hadden een byspreuk van goeden zin*: *te weeten, dat, wen men voor eenigh quaadt duchtte, hoe 't eerder quaame, hoe 't beeter was. Zy had een vierendeel jaars naa hen gewacht: en zoo treflyke weldaaden, hun beweezen van haar, waaren met groote ondankbaarheit vergolden. Nu schaamden zy zich noch niet, haar, plotselyk, grooter bystandt af te verghen, zonder haar eerst genoeghen te geeven van den omgegangen handel: handel, zoo vreemdt, dat zy zwoer by den leevenden God, dat men geen' argher beraade Staaten, oft volken, op den aardboodem zouw kunnen vinden, dan de Vereenighde Neederlandsche. Zy hadden, sint een jaar, vyftien, zestien, jaa zeeventien oft achtienduizent mann' van haar te hulpe gekreeghen; de zelve niet betaalt; den eenen van honger laaten sterven; den andren gedrongen, zich uit mismoedigheit aan 's vyands zyde te begeeven. Was 't niet een groote schande voor de Staaten, en groote spyt voor den landtaardt der Engelschen, te moeten zeggen dat zy meer heusheits by de Spanjaards, dan by de Neêrlanders, gevonden hadden? Zy wilde hun wel ronduit verklaaren, dat zy, veel eerder, dan alzulke weederwaardigheeden te verdraaghen, naar haaren zin zoude doen: de Staaten moghten dan meede den wegh, die hun goedt dochte, ingaan. Zommighen gaaven uit, dat de Kooningin van Engelandt,'t geen zy deed, noodlyk doen moest tot haar' eighe veiligheit. Droomen. Zy zoude wel eenen vorderlyken handel kunnen sluiten, zonder de Staaten daaroover te roepen; en beeter dan met hun. Doch zy gunde hun zoo veel quaads niet: maar wilde ook geenszins, dat men zoodaane spraak hielde. Zy begeerde, zeeker, den Spanjaardt zoo heinde by haar niet, wen hy haar vyandt zouw zyn. Maar zy kon hem te vriende kryghen, en alzoo in vreede leeven: gelyk zy lang met hem gedaan had; zynde zelfs van hem ten huwelyke verzocht geweest, in 't eerst haarder regeeringe. Zy had den Graaf van Leicester aan de Staaten gezonden, voor Ooverste haarer krysmaghten, in meeninge dat z'hem oopening zouden doen van de geleeghenheit hunner geldmiddelen en schattingen.*

+1587.

+*Geschrift, vertoonende den staat der Landen, wordt aan de Kooningin oovergegeeven.*

+*Bitsch antwoordt der Kooninginne.*

+*De Staaten hadden hem den naam van Algemeinen Landtvooghdt gegeeven, om, onder dat dexel, hunne vuilnis op hem te werpen: hy dien, teeghens haaren dank,* +1587. *en buiten haar weeten, aangenoomen, met gevaar van halz en haave te verliezen, neevens een pandt hem veel waarder, de gunst zyner Vorstinne. Maar hy had het gedaan om hunnen wankelenden Staat te vestighen. En wat doch hadden z'hem toegevoeght, dan eenen enkelen schyn oft schaaduw van gezagh? dit was gegekt met de werelt. Met eenen Heer, en Eedelman als hy, had men niet behoort alzoo om te springen. Bevonden zy dan, dat eenigh vroom persoon hunne treeken in 't licht braght; dien zochten ze noch op alle lyden te brengen; doende zelve, daarentussen, gunst aan den vyandt, en veele snoode diensten; d' een om zyn' goedren te berghen; d' ander om zich met het Spaansche goudt de handen te zalven. Waande men, dat luiden, die haar, voor zoo groote weldaaden, zoo quaadt een hart toedroeghen, der straffe Gods ontgaan zouden, oft de Kooning van Spanje geloof stellen in woorden van verlaaters eener partye, die hun zoo veel goeds gedaan had? Dan strooyden ze noch uit, om hunnen boozen aardt te bedekken, dat de Engelsche Kooningin van vreede wilde handelen; en dit buiten hunne kennis. Neen, neen; liever hadde zy te sterven, dan oorzaak te geeven tot dat zy haare beloften niet achtte. Oft Vorsten somtyds d' een den andren hoorden spreeken, dat kon zonder yemands hinder geschieden. Want zy handelden met Vorstlyke wyze en verstandt waaraf bezondre persoonen den slagh niet wisten. De Staaten waaren wel Staaten, maar slechts bezondre persoonen ten aanschouw van Vorsten. Zy zoude, voorwaar, nemmermeer yet willen doen buiten hun weeten: ook hun gezagh, hunne voorrechten, hunne gewoonten, geenszins laaten verkorten. Zy hadden onder hen oopentlyk doen verkundighen, dat men van geenen pais moeste spreeken. Zeer wel: maar 't was ook reede, dat zy andre Vorsten lieten doen, 't geen de zelve tot verzeekring hunner Staaten dienstigh oordeelden: mits dat het tot geen' schaade der Vereenighde Landtschappen strekte. Zy Vorsten wisten zoo konstelyk niet te spreeken, als zy gezanten: maar 't behoord' hun genoegh te zyn, dat men 't hun zeide in weinigh woorden, en daarenbooven verzeekerde. Indien zy yets meer voor hun doen zoude, zoo wilde zy eerbiedelyker bejeeghent weezen. Zy zoude dan, op 't spoedighste, eenighe luiden van haaren Raade maghtighen, om met hun te woorde te koomen. Maar, alvoore, dan op hun verzoek om sterker hulp te antwoorden, wilde zy zelve hooren en zien wat in Neederlandt omgegaan waare, ende daaraf voldoening hebben. En hier by zouw zy 't, voor dien tydt, laaten, zonder hun langer moeylyk te vallen*. Ik zoude gelooven, dat deeze haare gal, geloost op de Ambassadeurs en hunne meesters, niet bet door 't oorblaazen van Leicester en zyn' aanhangers verwekt was, dan door de disteligheit der dingen, die haar toen den geest, tussen strydende gedachten gestaadelyk beknelt hielden, oft storm op storm leeverden. Want het was juist in het heetste haarder beraadinge oover 't spaaren oft verdelghen van der Schotten Kooninginne Maria Stuart. Deeze, verdreeven door de Staaten haares Ryx, had haare toevlucht genoomen tot Elizabeth; waaraan zy, booven de gemeenschap des tytels van Majesteit, door naamaaghschap verknocht was. Echter had zy, ontrent neeghentien jaaren, eerst in ruime, thans in besloote vankenis, moeten treuren: ende deed men haar eindtlyk, op den achtsten van Sprokkelmaant deezes jaars, +naar den styl der plaatse, (onaangezien dat Leicester zeer op venyn drong) door de byl en beuls handen, binnen de burgh Fodringham, op een schavot sterven. Wat zy, ondersteunt van de Roomsgezinden, gebrouwen hebbe, teeghens den staat en persoon der Engelsche Kooninginne; en door wat prikkelen van opruying, anxt, haat, deeze gedreeven zy

+*Maria Stuart, Kooningin van Schotlandt, wort onthalst*.

+tot een besluit, dat by veele Vorsten en volken voor wreedt en onmenschelyk gescholden werd; daaraf gedraaghen wy ons tot de schryvers, die eighentlyk van 't vertellen der Engelsche en Schotsche geschiedenissen hun werk maaken. Wyders, zoo scherp een' reede der Kooninginne sneed, hoewel niet de hoope van yers te verwerven gladt af, den gezanten nochtans diep in 't hart; en ried hun een' schriftlyke verdaadighing der Staaten in te stellen. Waartoe hun eenighe, zeeker zeer quaade, tydingen, ontfangen terwyl zy daaghelyx met den Raadt der Kooninginne handelden, niet quaalyk te passe quaamen. Want, by den droeven uitgang van verscheide Leicesters beschikkingen, bleek nu, hoe schaadelyk den Landen zyn luttel luisteren naa den raadt en vermaaningen der Staaten geweest was; en voorneemelyk zyn' heerschtoght, geuitert met het zwichten van de maght der Raadsluiden van Staate by heimelyk schrift, naa dat hy hun de volle regeering, by een ander van de zelfste +daghteekening, in 't oopenbaar had toegestaan. Hier door vond men zich benoodight eenen Franschen Hopman, genaamt Marchant, hoewel hy zeer in 't oogh was, op het slot Wouw, by Berghen op Zoom, te dulden, tot dat hy 't, om tienduizent gulden voor hem, drie maanden solds voor zyn' knechten, verkoft, en aan Parma leeverde: 't welk op den zeeventienden van Louwmaant geschiedde. Mits het zelfste beletsel moest men Willem Stanlei en Roelandt Jork in Deeventer en de groote schans op de Veeluw laaten; daar zy van Leicester, ongeacht der Staaten ernstighe waarschuwingen, tot Ooversten gestelt waaren, en 't vermoeden, te vooren op hen gevat, met zeer bedenklyke gangen van dagh tot dagh sterkten. Jork zond aan Johan Baptista Taxis, Steêvooghdt tot Zutven, dikwyls haazen oft veldthoendren: Taxis aan hem weeder vlessen met Rynschen most, die, moetende toen door de Spaansche bezettingen koomen, onder 't gebiedt der Staaten quaalyk te kryghen was: heusheeden meer gebruikt onder kryshoofden van vyanden, zonder verkoeling van elx yver voor 't gemeen zyner partye. Maar, onder 't bestellen deezer schenkaadjen schuilden brieven en boodschappen van ander belang. De Majestraat van Arnhem quam achter wisse kundschap, en verwittighde die van Deeventer, dat Stanleis Wachtmeester binnen Zutven by Taxis gezien was. Stanlei, hieroover aangesprooken, deed wel den Wachtmeester in hechtenis stellen, dan liet hem, korts daarnaa, zonder ondervraaght te zyn, uitgaan. Zyn Yeren, het wildste, wanzeedighste, moedwillighste volk, dat men ooit in Neederlandt zagh; die half naakt gingen, dikwyls 't vleesch raauw, oft zonder brood aaten; van geene erbarming oft menschelyke meêwaarigheit wisten; nochte van Godsdienst schier yet anders, dan naa 't uiterlyk gebaar der geestlyken te gaapen, en wat van de Misse te snakken; liepen, om die te hooren, daaghelyx naa Zutven, daar hen Taxis geirne ontfing, en met vruntlyke bejeeghening streelde. Met wat ooverlast, wat quellaadjen zy de poorters plaaghden, 't bleef ongestraft: eeven oft Stanlei zochte de burghery, door onlydelyk sarren, vertwyfelt te maaken, en teeghens de bezetting te doen aanspannen: op dat, terwyl zy te zaamen oover hoop laaghen, de vyandt moghte binnen koomen, en het verraadt onder schyn van ongeval doorsluipen. Wat die van Deeventer klaaghden oft vertoonden, om van de gevoelde ellende verlost, voor de gevreezde behoedt, te worden; men speurd' 'er geen ander middel toe, dan den Oudtveldtheer Norrits te zeinden, om t' onderstaan oft hy behendelyk zoo veel vertrouwbaar volx noch in de stadt helpen konde, dat het den boozen aan maght naar wil ontbraake. De tyding hieraf verylde 't quaadt: en Stanlei, zorghende voor verlies der geleeghenheit, schikte den handel, aangevangen met Taxis, te sluiten.

+1587.

+*'T slot Wouw verkoft aan Parma.*

[+]In den Neurenbergher toorn, een rond en ruim gebouw, dat veele vertrekken begrypt, had hy reeds driehondert Yeren geleit; quansuis om de burghery te verschoonen; [+]1587. in der waarheit om meester van de poorte te zyn, die by den toorn stond. Zommighen merkten de meening wel: maar hoe zouden z' hem een' plaats weigheren, die hy teeghens hunnen dank inneemen kon? Daarenbooven waaren de steedelingen gedeelt aan Rooms- en Onroomsgezinden: jaa de Onroomschen zelf niet van eenerley verstandt. Etlyken, kunnende zich noch het snoodste niet inbeelden, versnauden de geenen die beeter lucht hadden, en scholden ze voor neuzwyzen, die alles ten slimste duidden, en, met hun bewys van wantrouw, den Steêvooghdtwel zoo veel terghen moghten, dat hy quaame te doen, 't geen hy anders niet denken zouw. 'S nachts voor den achtentwintighsten van Louwmaant hielden de voorzightighste burghers wacht binnen 's huis, en hunne waapenen veirdigh. 'T welk zoo stillekens niet toeging, oft Stanlei, dien, in dat gewricht van zaaken, ook de minste ritseling ontrustte, rook lont. Dies klaaghd' hy, ten naasten daaghe, der Majestraat, dat de burghery naa hem omzagh: een bitter loon zyner oprechtigheit, waaraf hy roemde als oft ze geen' weêrgaa gehadt hadde. De Wethouders, neemende meestendeels zyn zeggen voor vol aan, bidden hem, zich niet te keeren aan 't onverstandt eener gemeente: men moest, by die, geene bescheidenheit zoeken. Hierop wort een banket bereidt, en gehouden van den Ooverste en de Regeerders, met groote vertooning van loutre vriendschap: en de gemoeden, gestooft in de warmte van den wyn, oopenen zich, met beloften, dat daarin, voortaan, alle arghewaan zouw versmoort blyven. Stanlei, hebbende hun dietsch gemaakt dat hy op eenen aanslagh toogh; den bezettelingen die van 't geheim niet wisten, dat hy, t'hunner verzeekering teeghens de burghery, die hen dacht te oovervallen om dat zy betaaling eischten, noch een Engelsch vendel oft twee ging inhaalen; rydt, 's nachts daaraan, met etlyke paarden [+]ter stadt uit. In de morghenstond, ontrent vyf uuren, keert hy weeder daarin, met den Ooverste Taxis en neeghenhondert mann', het derdendeel te paarde: die flux naa de markt rukten. Daar stonden ze reeds geschaart, als eenighe Regeerders, kunnende noch uit den droom niet raaken, waarin zy, door 't lief koozen onder goê sier maaken van gister, gebracht waaren; immers niet haatlykers gelooven dan dat hy, om de burghers in te toomen, zich met wat meer volx van zynen landtaardt moghte versterkt hebben; eenen Burgherhopman derwaarts zonden, om te verneemen waar 't op draayde. Stanlei, kennende den persoon, treedt hem teeghens, heet hem goedes moeds zyn; niemandt zoude te kort geschieden. Voorts leidt hy hem met der handt tussen de ryen door, tot aan 't derde gelidt. Daar spreekt hy Taxis by naam en tytel aan, en bidt hem, deezen, als zynen goeden vriende, gunstigh te weezen. De Burgherhopman, hoorende dit, vergat gety van taal te kaavelen, en liet zich, naa een Ach! deeze woorden ontslippen: *Hoe zyn wy zoo jammerlyk verraaden?* 'T verging hem nochtans ten beste, door de bescheidenheit van Taxis, die daarop, zonder Stanleis ooren te spaaren, zeide, *Dat laat ik den geenen verantwoorden, dien hit toestaat. Ik dien den Kooning mynen Heere*. Teffens biedt hy den Burgherhopman de handt; begeert dat die de Wethouders doe by een koomen, met belofte dat geenen mensche yet euvels weedervaaren zouw. Een deel, dan, der Regeerderen (want d'andre, gelyk ook veele Onroomsche burghers, hadden strax, vallende oover de muuren, zich op de vlucht begeeven) vergaaderden in een bezonder huis. Eenighe Roomsgezinden, eertyds in de regeering geweest, voeghdeh zich ongeroepen daarby. Taxis wenschte hun een blyden morghen, en ge-

[+]*Stanlei verraadt Deeventer, en leevert het aan Taxis*.

droegh [+]zich voorts tot het geen dat hun Stanlei zouw voorhouden. Die hief, gebruikende eenen Tolk, zyn' ontschuldighing aan, met bybrengen dat zyn gewisse hem gedrongen had de stadt aan den Kooning te leevren, dien ze toebehoorde: ende schaamde zich niet, met een spreuk van Christus zelf zyn schelmstuk te verbloemen. Men moest, zeid' hy, den Kaizar dat des Kaizars, Gode dat Godes was, geeven: en hem, die dat betrachtte, zonder op giften, rykdoom, oft hoogheit te ooghen, voor geenen verraader achten. Maar zyn verbaast gelaat, en moeite om dit uit te staamelen, gaaven geen duister getuighenis van de onrust des harten. En Taxis, merkende dat hy in zyn' reede begon te blyven steeken, voeghd' hem eenen slagh, met vermaan dat men diende te spreeken van de soldaaten onder dak te helpen. Deeze werden (behalven de geenen, die, daar 't raadzaam scheen, op de wacht gestelt waaren) noch van hunne Bevelsluiden, in volle ordening, op de markt gehouden; onaangezien dat het reeghende, en dat zy, den ganschen nacht, in zeer koudt en quaadt weeder gereist hadden. Aan den middagh liet men ze scheiden, en weez eenen yder zyn huizing aan. Immiddels had Taxis met drie trompetten doen omblaazen, dat de Kooning aan alle burghers en inwooners lyf en goedt schonk. Wie zyner Majesteit getrouwigheit zweeren, en in 't Roomsche geloof wilde leeven, moghte blyven: wie niet, vertrekken met [*]vryereizbrief, dien men hem verleenen zouw. Het meeste getal der burgheren bleef in de stadt: en niemandt werd beschaadight: uitgezeidt dat beide de Predikanten hunne haave moesten achterlaaten, en dat een deel van Stanleis Yeren zich vervorderden eenighe huizen te plondren: waaroover hen Taxis met de galghe strafte. Dus werd hy meester van Deeventer, dat veelen voor de derde koopstadt, naast Antwerpen en Amsterdam, in Neederlandt hielden. Men hoord' hem sint bekennen, dat hy deezen aanslagh, niet zonder groote zorghe van door Stanlei bedrooghen en op een' vleesbank gebraght te worden, bestaan had. Stanlei ziende de klad van verraadery niet af te wisschen, dewyl hy soldt van de Staaten getrokken had, zocht zich ten minste van meineedigheit [+]te zuiveren, voorwendende dat hy nooit in der Staaten, maar alleenlyk in Leicesters eedt geweest, en daaruit ontslaaghen was. Tot bewys van dien toond' hy eenen vryereizbrief, geschreeven in fransyn, en bevestight met handt en zeeghel van Leicester, op den zelfsten dagh, als die, hem, 't gebiedt oover Deeventer gaf. En, zeeker, by dit bescheidt werd hy bedankt van zyn' voorighe diensten; en alle plicht hem quytgescholden. By wat middel hy dit verkreegh, waare quaalyk te gissen. Misschien dat hy den Graave diedsch maakte, daarop, eerlyker wyze, weeder tot de Spaanschen te kunnen keeren, om hun, by geleeghenheit, een' slimmen trek, tot voordeel der Vereenighde Landen, te speelen: oft dat hy hem eenigh geteekent en gezeeghelt blank afging, als willende 't zelve vullen met voorwaarden, te belooven aan den eenen oft andren Kooningschen Ooverste, dien hy, in Leicesters afweezen, tot [+]ontrouw bekooren moghte: oft dat hy, terstondt naa 't verwerven van oorlof, veinzde berouw te hebben, en de Steêvooghdy aannam; en de Graaf vergat, oft noodeloos vond, hem vernieuwing van eedt af te verghen. Wyders, in al het doen van Taxis werd de heusheit des Hartoghen van [+]Parma gespeurt: de Majestraat niet verschaapen voor den gewoonlyken tydt; doch toen gekooren uit enkle Roomsgezinden. Ten zelfsten daaghe als Stanlei de stadt leeverde, zeide Jork, des verkundschapt, het zynen soldaaten aan, en dat hy beraaden was de zyde des Koonings te kiezen: die hem byblyven wilden, zouden gelyke belooning, als 't volk in Deeventer, genieten: die 't anders verstonden, moghten vryelvk vertrekken.

[+]1587.

[*]Pasport.

[+]*Stanlei, zeidt, nooit in der Staaten, maar alleenlyk in Leicesters eedt geweest en van dien ontslaaghen te zyn by vryereizbrief, welken hy toont.*

[+]*Heusche handel van Taxis tot Deeventer.*

[+]*Jork verraadt de schans op de Veeluw, teeghen oover Zutven.*

+Dit baarde groote ontroering. Twee Hopluiden vlooden met hunne vendels +ter schans' uit. D'andren stelden ze daatlyk in 's vyands gewoudt. De kreet van't oovergeeven deezer twee achtbaare plaatsen verschrikte, ten uiterste toe, de Vereenighde Landschappen, en vervulde de harten met wantrouw op de Engelschen. De Graaf van Nieuwenaar, schreef uit den Haaghe, aan die van Uitrecht, dat zy zich hoeden zouden van de twee vendels, verloopen uit de schans, in hunne stadt t'ontfangen: daar hy 's andren daaghs dacht te zyn, om zich voorts naa Arnhem te spoejen. Daarentussen scheuren, tot Zwol, eenighe Engelsche knechten, die ter betaalinge van de Kooninginne stonden, hun vendel van de steng, +en schooyen naa den vyandt toe: een kornet, van den zelven landtaardt, rydt uit Arnhem, en neemt gelyken wegh. Taxis verzuimde niet de naabuurighe steeden, suffende tussen verleeghenis om de gebeurde, en vreez voor de verwachte rampen, met vlaayende brieven tot omzwaay te tokkelen. +Te zyner begeerte schreeven ook die van Deeventer, booghende zeer van de minlykheit, waarmeê hy hen handelde. Ter andre zyde, stelde de Raadt van Staate drieduizent gulden op de lyven van Stanlei en Jork: en verbood, oover hunne schelmstukken, de Engelschen in 't gemein te lasteren. Dan, 't plakkaat, hieraf gemaakt, weigherden de +Hollandsche Staaten te doen verkundighen, om dat het alleenlyk uit den naame der Raadsluiden sprak: en deeze wilden 't, nocht op Leicesters, nocht op der Algemeine Staaten naam uitgeeven. Prounink, woelende zonder ophouden, om Leicesters achtbaarheit, waaraan de zyne hing, t'ondersteunen, deed, by verlof der Vroedschappe van Uitrecht, een +boexken drukken; waarin hy, met ophaalen der trouwloosheeden van verscheide Neêrlandsche Heeren, zich pynde te beweeren, dat men, naar den eenen oft den andren verraader, den ganschen landtaardt niet behoorde te schatten. Een soobre troost, onder zoo zwaare onheilen, was den Bondtgenooten, dat d'Ooverste Schenk, hebbende gemaakt etlyke zyne soldaaten ter sluik in Roeroort te kryghen, dat steedeken, +met hunne hulpe, 's nachts naa den zesentwintighsten van Louwmaant, bemaghtighde. Hy begon'er eenighe bolwerken: doch kon het niet langer dan tot in Grasmaant houden. De Oudtveldtheer Johan Norrits, verkundschapt dat Stanlei noch Steêvooghdt van Deeventer bleef, liet niet te bezoeken, oft hy, door hooghe belosten, tot houden der stadt voor de Engelsche Majesteit te beweeghen waare. Op gelyke wyze ging hy twee Hopluiden aan, om hen tot ooverleevring van den + Neurenbergher tooren, oft eenighe poorte, te bekooren. Als dit haaperde bestond hy eenen aanslagh op Deeventer; die ontdekt werd, en zonder spilling van volke niet afliep. Leicester, naa dat hy, meester geworden tot Uitrecht en Deeventer, waande met die twee steeden het Sticht en Ooverysel in dwang te kunnen houden, had, om Vrieslandt op gelyke wyze te breidelen, eenighe Engelsche vendels +naa Harlinge gezonden, en het gebiedt daaroover den Baroene Nort gegeeven: maar moeten afstaan van zyn voorneemen, mits de Vriesche Staaten het wraakten, vertoonende dat het splitsen der Landtvooghdye teeghens 't oude gebruik en den oorber van 't gewest streed. En, zeeker, zy waaren zoo verre van den Engelschen zoo een' plaats in te ruimen, dat hun verveelde de zelve in de maght hunner eighe bondtgenooten +te zien. Daar laaghen, en hadden, etlyke jaaren, geleeghen twee vendels, onderhouden van de Hollandsche Staaten, die zich der koste troostten, om dat de Zuiderzee daardoor te beeter verzeekert was. En die van Harlinge hadden hen geirne ontfangen, inziende dat Hollandt best op zyn' betaaling paste. Maar in de lengte werd de Vries met yver be-

+1587.

+*Eenighe Engelschen, tot Zwol, scheuren hun vendel van de steng, en loopen naa den vyandt*

+*Een' kornet rydt uit Arnhem oover*.

+*Taxis lokt de naabuurighe steeden met minlyke brieven*.

+*De Raadt van Staate zet geldt op de lyven van Stanlei en Jork*.

+*Maar 't plakkaat, daaraf gemaakt, wort niet verkundight*.

+*Prounink geeft een boexken uit, om den haat teeghens de Engelschen te koelen*.

+*Schenk neemt Roeroort in, dan moet het haast verlaaten*.

+*Johan Norrits tracht vergeefs Deeventer weeder te kryghen*.

+*Leicesters trachten naa Harlinge: 't welk hem faalde*.

vangen. +Nu gebeurd' het, dat Willem Bardes, Raadsheer van Staate, en gelast van Leicester tot het waarneemen der heimelyke verstendenissen, aan den Landtvooghdt Graaf Willem Lodewyk schreef, hoe hy geloofwaardighe kundschap had van eenighen toeleg des vyands op Vrieslandt, en met naame op Harlinge: hoewel hem de wegh te lande derwaarts gestopt scheen. Dies gaf hy zyner Genaade te bedenken, oft niet raadzaam waare de bezetting, die zich met der tydt, door huwelyken, schulden, en anderszins, zeer aan de burghery verknocht had, eens te +verwisselen. Op deeze geleeghenheit sliepen de Vriezen niet: maar bestaaken de zaak met den Graave zoo wel, dat zy 't Hollandsche volk uit de stadt, en ander van hunnen landtaardt daarin, kreeghen. Tot sterking des afkeers, dien men reeds had van de Engelschen, deed niet weinigh, dat, ontrent deezen tydt (ost schoon, in 't begin deezes jaars, een plakkaat, gemaakt met vollen toestandt van Leicester, op 't stuk der monsteringe en krysorde, het loopen en stroopen verbooden had) etlyke benden ruiteren in Hollandt vielen, dreighende de soldy, die zy van de Kooningin moesten eischen, uit den Haaghe te willen haalen. En, een' kornet der zelve was nu, op eenen dagh, van Loopik tot Zoetermeer gekoomen. Dies bezette men de toegangen met een deel soldaaten +uit Delft. Thans reed de Graaf van Hoohenlo ongewaapent, met vier paarden, naa Zoetermeer, en vertoond' hun wat zy misdeeden aan zich in Hollandt te werpen zonder wettigh bevel. Waarop zy zeiden, last daartoe van hunnen Ooverste en de Uitrechtsche Staaten te hebben. Zeeker, de spraak ging, dat zy door Nort en den Heer van Braakel waaren +opgemaakt. Hoohenlo, keerende, onverrichter zaake, te rug, onderschepte eenen brief, geschreeven by den vendrigh der kornette van Nort aan de ruiters tot Zoeterwoude. Die ried hun, al d'andre paarden, geleeghert tot Zeevenhuizen, Bleizwyk, en daar ontrent, by een te rukken om op het harde te koomen; dewyl hy verstond dat Hoohenlo dacht hen te doen vertrekken. Teffens vernamp men, dat eenighe ruiters tot Zoeterwoude zich vermaaten den Graaf van Hoohenlo te willen koomen bezoeken; en dat zy, te zaamen met een deel voetvolx, wel zeeventien benden konden uitmaaken. Dies voorzagh de Graaf den Haagh met een vendel van driehondert knechten, en met hondert zyner ruiteren. Toen luisterden d'anderen naa verdragh, en lieten zich met achtduizent +gulden, gelicht by den Heer Wilkes op zyn geloof, beweeghen tot belofte van weeder naa hunne bezettingen in de Geldersche steeden en 't Graafschap van Zutven te keeren. Zy hadden 't platte landt, tussen Uitrecht, Amsterdam, Goude, Krimpenerwaardt, en Alblasserwaardt, meest bedorven: en quaamen toen weeder op 't Sticht van Uitrecht storten. Waaroover de huisluiden, verliezende 't geduldt, +eindtlyk te zaamen spanden, en etlyke ruiters doodtsloeghen; etlyke zoo teisterden, dat men twee oft drie waaghens met gequetsten tot Uitrecht braght. De Staaten van Hollandt stoffeerden Oudewaater, Woerde, en Schoonhoove, met hun eighen volk, ende deeden 't den Lande en Prinse Maurits getrouwigheit zweeren. In 't uitgaan van Louwmaant herriep men 't haatlyk verbodt, door Leicester gedaan, noopende de zeevaart: en veroorlofde 't voeren van allerley waaren, behalven bussekruidt, salpeeter, en waapenen, naa alle onpartydighe haavenen, uitgezeidt Kalis in Vrankryk en Embde; by plakkaat, ingestelt op den naame van Leicester in den Raade van Staate: hoewel de Engelsche Raadsheer Thomas Wilkes het zelve, als krenkende 's Graaven achtbaarheit, weigherde t'onderteekenen. Thans naamen die van Hollandt een besluit, waarby zy ook den handel op Kalis en Embde

+1587.

+*De Vriezen schikken twee Hollandsche vendels uit Harlingete kryghen, en bezetten 't met knechten van hunnen landtaardt.*

+*Plakkaat op 't stuk der monsteringe en krysorde.*

+*Inval van Engelsche ruiters tot Hollandt.*

+*Zy koomen uit Hollandt weeder in 't Sticht van Uitrecht.*

+*Leicesters verbodt, belangende de zeevaart wort herroepen, by een plak kaat, gemaakt op dat stuk, uit zynen naam in den Raade van Staate.*

+oopenden: dewyl doch de Engelschen, Schotten, en andre volken, den +hunnen aldaar dreeven. Onlangs te voore, was, door den Onderschout van Uitrecht, op schryven der Algemeine Staaten, Paulus Buis, ter sluik, uit zyne gevankenis geholpen; naa dat zyn' maaghen zich borghen gestelt hadden voor vyventwintighduizent gulden, te verbeuren, zoo hy, vermaant om aan Rechte te verschynen, dies in gebreeke bleeve. Hieroover schreef de Vroedschap der stadt meermaals zeer ervoelighlyk aan de gemelde Staaten, en begeerde dat men hem weeder in de voorighe hechtenis zouw leeveren. Doch haare hooghe woorden werden weinigh geacht. Op deeze handelingen, geduidt by Leicesters aanhang t'zyner verkleeninge, volghde, ten vierden daaghe van Sprokkelmaant, een der Algemeine Staaten brief, die meinde zyn gemoedt tot bezinning te nyghen; maar, gezult in de zuurte van 't versch verdriet, hun oovergekoomen door 't stuk van Stanlei en Jork, hem kropte met spyt. Zy haalden 't oude met het nieuw op, en stelden hem, in 't breede, al zyn byster +bedryf voor ooghen. *Men had hem, t' zyner koomste in 't Landt, de hooghste vertooningen van oprechte geneeghenheit en eerbiedenis, zelfs de Landtvooghdy, te gemoete gedraaghen: en de maght* (*dewyl hy zich eener getemperde belghde*) *zoo ruim toegemeeten; dat de voorzightighen, op dat pas, lichtelyk bezesten, hoe zeer zy geschaapen was, tot afbrek van 't gemeene nut ende eere zyner Doorluchtigheit, misbruikt te worden by veele staaten baatzuchtighe menschen. Ook hadden die, terstondt, door hunne slimme treeken, in hem, teeghens de getrouwsten en aanzienlyksten der Landen, jaa de Staaten en Majestraaten zelf, een wantrouwen verwekt; daarop voorts gebouwt eenen Achterraadt; en, by middel van dien, hunne grootste, gierighe, en oproerighe wroeteryen gevordert: wat ook de Raadt van Staate, d'Algemeine, de bezondre Staaten, daarteeghens vertoonden. Deeze luiden hadden 't eerste misverstandt tussen hen Staaten en zyn' Doorluchtigheit gebrouwen, met het munten van den Dubblen Roozenoobel binnen Amsterdam, die, ten aanzien van't ander geldt, ontrent veertigh stuivers te hoogh gezet was, tot gewin van etlyke hondert duizent gulden, gestreeken, niet by 't Landt, maar* (*zoo zy Staaten geloofden*) *by eenighe bezondre persoonen; en verhoren by de gemeente, door de thans gevolghde verlaaghing van den prys der zelve penningen. Het schaadelyk plakkaat op den koophandel en scheepvaart was in hunnen winkel gesmeedt; 't welk het uitvoeren van eenighe goedren, dat den Landen niet schaaden, en den vyandt weinigh sterken kon, belet had; en alzoo 't vinden van middelen daaruit, om hem 't veldt te doen ruimen. 'T welk men, zelfs naa 't oordeel zyner Doorluchtigheit, genoegh hadde kunnen verrichten, indien slechts tydtlyk drieduizent ruiters en drieduizent knechten, Hooghduitschen, waaren geworven geweest. Uit schryven, nochtans, al van den achtsten in Lentemaant des lestleeden jaars, was hun Staaten gebleeken van hondert vyftighduizent gulden, buitenor delyk opgenoomen by zyn' Doorluchtigheit, tot lichting dier troepen. Maar zy hadden met ydele hoope op haare koomste gewacht; en eindtlyk vernoomen, dat, zoo wel hun geldt als 't zelve volk, toen 't een niet min dan 't ander gereedt lagh* (*z' en wisten door wat smuikhandel*) *verstrooyt en verstooven was. De Engelsche hulptroepen, zoo te paard' als te voete, waaren, fint de herwaartskoomst zyner Doorluchtigheit, nooit gemonstert naar behooren. Jaa de reekeningen weezen uit dat de soldy van de ruiters der Kooninginne, van haarentweeghe, tot laste der Landen, betaalt was van den twaalfden in Slaghtmaant des jaars vyventachtentigh af; onaangezien dat zy zich, noch drie maanden daarnaa, niet in orde vonden om gemonstert te worden: met welk betaalen van ruitery en voetvolk men grooten ondienst aan den Staat gedaan had, en 't geldt haarder Ma-*

+1587.

+*Paulus Buis verlost, ter sluik, uit zyn gevankenis, door schryven der Algemeine Staaten.*

+*Zwaare klaghbrief der Algemeine Staaten aan Leicester.*

jesteit + onnuttelyk verquist. Echter was den soldaaten zoo luttel onderhouds verstrekt, dat hunner veel zich, van armoê, met loopen en stroopen geneert hadden, tot + 1587.
zwaare schaade, last, en verwoesting der Landen. Het krysvolk der zelve Landen was ook quaalyker gehandelt geweest, dan t'eenighen tyde deezes oorloghs; hoewel de gewesten nooit te voore zoo groote schattingen ingewillight, nocht hunne penningen zoo veirdelyk opgebracht hadden: waardoor men den Staat in d'uiterste verwarring gestelt zagh. Een deel, zoo uit-als inheemsche huichelaars, geveinzde heilighen, en verspaanste geesten, waaren onwettelyk, door beleidt van den gemelden Achterraadt, in d'aanzienelykste ampten, grootste waardigheeden, meeste achtbaarheit, gestelt; en hadden, verby gaande de wettighe Ooverheeden, ooveral begost de inwooners te verdrukken, zonder op eenighe Rechten oft Handtvesten te passen. Persoonaadjen, dien 't gezagh in landtzaaken wettelyk toequam, waaren daaruit geschupt; anderen, onbequaam en niet ontfankelyk naar de wetten, daarin gedrongen: die met vangen en bannen, zonder forme van Recht, zonder verklaaring van reede waarom, voortvoeren teeghens de yvrighste voorstanders der vrydoomen, en de getrouwste beminners des vaaderlands. Het zelfste gezelschap had zich niet geschaamt, by zyn Doorluchtigheit en eenen yghelyken, de wettighe Regeering des Lands in twyfel te trekken; op Staaten, Aadel, Majestraaten, te smaalen; trachtende, door alle weeghen, tweedraght in gewesten en steeden te stooken, bezondre luiden op te ruyen, om, zonder kennis van zaaken, oover den Staat te mooghen heerschen. Van hun quam 't her, dat den wettighen Landtvooghden, by invoering van andren, hun behoorlyk gezagh ontnoomen was: zoo dat luden, zich niet verstaande op de Regeering, oft oopenbaare vyanden van den Staat, met den zelven, naar hunnen luft en welbehaaghen, hadden gespeelt en omgesprongen. En men had moeten aanzien, dat de voorneemlykste steeden en sterkten der Landen gestelt werden in handen van Ooversten, niet alleenlyk verdechtight by de Staaten om wightighe reedenen, maar zelfs ooverwonnen van verraadery teeghens 't Landt, en hun altyds verdechtight gebleeven, hoewel zyn' Doorluchtigheit haaren eighen persoon voor hunne getrouwigheit te pande zette. Al 't welk men zoo stoutelyk en onbeschaamdelyk gedreeven had, dat ook eenighe oopenbaare verraaders oopenbaarlyk begunstight en den Gerechte onttooghen waaren. De eenighe grondtveste, waarop zoo bederflyk een' dartelheit steunde, was de gemelde arghewaan, die zy zyner Doorluchtigheit en zommighen andren Engelschen Heeren hadden ingeblaazen, en gestaadelyk gevoedt, teeghens hen Staaten en alle Regeerders. Waaruit ook twist onder de Engelsche Heeren zelf, jaa onder de inlandsche, die veele jaaren trouwlyk gedient hadden, ontsteeken was. Eindtlyk was door hen uitgewrocht, dat hy de wightighste punten zyns eighen schriftlyken bescheids van den vierentwintighsten in Slaghtmaant, by 't welk de Raadt van Staate, volghends besluit genoomen by hen Staaten, zich gemaghtight vond tot het volle bewindt zoo lang hy buiten's Lands zoude blyven, weederroepen en aan zich behouden had by een ander schrift, geteekent op den zelfsten dagh, en te voorschyn gebracht een' wyl naa zyn vertrek. Waardoor de eendraghtelyk geraamde orde, noodigh tot behoudenis van de gewesten en veele steeden van belang, gevoert was in Engelandt; en, aan Stanlei en Jork, Ooversten in Deeventer en de groote schans op de Veeluw, stof gegeeven tot wraaking van alle bevel, dat hun uit naame des voorzeiden Raads gedaan werd. En, hoewel hun, op 't vertrek zyner Doorluchtigheit, eenighe betaaling, ook daarnaa lyftoght, tot's Lands koste, verschaft was; zoo hadden zy nochtans een trotsch, onbepaalt, tierannigh heerschen gepleeght, en ten laatste beide de plaatsen, t'eenen zelfsten daaghe, ('t welk men tydtlyk genoegh zagh koomen, maar by

[+]mangel van gezagh niet keeren kon) verraadelyk aan den vyandt geleevert. Ook stond grootlyx te bevreezen, dat de regeering, gevoert by de Ooversten van Berghen op Zoom en Oostende, geen beeter eindt zoude neemen. Zy Staaten twyfelden niet, oft dit schryven waare om vreemdt gevonden te worden by haare Majesteit en zyne Doorluchtigheit: maar konnen niet verberghen, hoe weê het hun deed, dat teeghens hunne vertooningen, zelfs gedaan toen zyn' Doorluchtigheit Stanlei voorsloegh tot Algemeinen Veldtheer, die twee grenzplaatsen dien persoonen waaren vertrouwt geweest. Lang, zeeker, voor deezen, hadden zy de gemelde slinksche beleidingen wel gemerkt, en de onheilen beschooren gezien, die den Lande daardoor althans waaren oovergekoomen. 'T had hun ook niet ontbrooken aan rechtveirdighe reedenen oft middelen om zich daar teeghens te stellen: gelyk dikwyls van hunne voorzaaten teeghens de Vorsten des Lands was gedaan. Maar, om zyn' achtbaarheit, waaraan den Lande zoo veel geleeghen was, niet te zwakken, hadden zy alles, zoo ruim eenen tydt, geduldelyk verdraaghen, met hoope dat hunne vertooningen, en de daaghelyksche ervaarenis, zyn' Doorluchtigheit zouden beweeghen tot acht geeven op 's Lands schaaden en gevaarlykheeden, herkoomende uit zoo snoodt een bedryf, en tot veirdighe voorziening daarteeghen. Maar, aangemerkt dat destaat des Lands, by deeze geleeghenheit, zonder behoorlyk gebiedt niet kon behouden blyven; en dat de gemeente, ooveral zeer ontstelt door 't wantrouwen, gesprooten uit de bysterheit der aangeweezen' handelingen en partyschappen, niet wist hoe zy toe wilde; zoo waaren zy Algemeine, gelyk ook de bezondre Staaten der Landtschappen, gedwongen geweest, op 't stuk der Regeeringe zulke orde te stellen, als zy geoordeelt hadden te betaamen. Wyders, vertrouwende dat al de voorzeide zaaken geschiedt waaren teeghens de goede meening zyner Doorluchtigheit, baaden zy de zelve: by de Kooningin ten beste te spreeken voor de Landen; op dat haare hulptroepen in bequaame orde en bedwang moghten gehouden, en voortaan beeter betaalt worden; op dat ook haarder Majesteit geliefde, hun Staaten, met een' goede som penningen, tot richting der verloope dingen, te baate te koomen. Van hunne zyde zouden zy niet verzuimen, het verbandt, gemaakt met haare Majesteit, in al zyn' punten t'achtervolghen. Immiddels moesten zy niet verzwyghen, dat de [*]vryereiz- en veilighgeleibrieven, afgeveirdight door Burghgraaf by last van zyn' Doorluchtigheit buiten de Landen, met de welvaart en Rechten der zelve geenszins konnen bestaan. En derhalven verzochten en begeerden zy, dat zoodaanighe schriften niet meer wierden verleent. Daarenbooven was hun verzoek, zyner Doorluchtigheit geliefde te beschikken, dat al 't krysvolk der Landen, uitgezondert de bezettelingen geleit van de Kooninginne in de plaatsen van pandtschap, bestiert wierde naar 't bevel der geenen, die zy Staaten zouden stellen tot Raadsluiden van Staate, neevens die van haare Majesteit, volghends 't verding. Voorts gaaven z' hem kundschap van 't geen, by hen, in de zaake van Paulus Buis, was gedaan: 't welk, als booven gemeldt, ik hier weeder verhaalen zal. Deeze brief werd, voor zyn afgaan, in den Raade van Staate geleezen, en in 't bezonder te doorzien gegeeven aan den Engelschen Raadsheere Thomas Wilkes; die hem prees, noodigh oordeelde, en dubbelt daaraf oover zond aan den Grooten Schatmeester van Engelandt, man van geringe afkoomst, maar kloek vernuft en ervaaren ouderdom: waarom zyn raadt zoo veel op de Kooningin vermoght, dat tussen hem en Leicester daaroover bittre nydt blaakte. Men hadde, zeeker, dewyl vlugge woorden, die yemandt op zyn zeer tasten, lichtlyker te vergeeten, oft, wen 't noodigh valt, te verschoonen zyn; dan blyvende boekstaaven, die, t'elkenmaale, de wonde weeder opkrabben; den inhoudt van dit schryven wel kunnen by mon-

[+]1587.

[*]Pasporten, saufconduiten.

de [+]doen voordraaghen: maar de Staaten, zorghende dat hunne gezanten, [+]uit schroomte voor ondank, de quaal niet zoo naaktelyk, als vereischt werd, ontdekken zouden, vonden dienstigh 't zwart in 't wit te stellen; jaa zelfs een' beeltenis daaraf aan haare Majesteit te stuuren. Voorts beslooten zy, alzoo de tydt van den dienst der Raadsluiden van Staate verloopen was, dat, by manier van voorziening, voor de naastkoomende drie maanden, in dien Raade te verschynen hadden, van Gelderlands en Zutvens weeghe, de Kanseler Leoninus; van Hollands, Walraaven, Heer van Breederoode, Sebastiaan van Looze, en Willem Bardes; van Zeelands, Jakob [+]Valk, en Joost Eeuwoutszoon Teelink; van Uitrechts, Paulus Buis, oft een ander, te kiezen by d'Algemeine, uit twee, die by de Staaten van dat gewest zouden benoemt worden; van Vrieslands, twee, te kiezen uit vier, op gelyke wyze; van Ooveryssels, de Doctoor Derri, [+]oft een ander, meede alzoo te kiezen uit dubbel getal; voorts de bezondre Landtvooghden; twee Engelsche Heeren van weeghe dier Majesteit; de [*] Schatmeester: ende niemandt meer als lidtmaat. Welk besluit, dewyl Meetkerke en Braakel daarby uit den Raade geweert werden, den Engelschen Landtvooghde, van wiens handt zy vlooghen, niet dan zeer quaalyk smaaken kon: gelyk ook dat de zelve Algemeine Staaten den Heeren Aisma en Feitsma, meede zynen partylingen, toegang ten voorzeiden Raade weigherden, zeggende hun nooit gebleeken te weezen, [+]dat die van Vrieslandt zich onder de regeering van Leicester en den Raadt begeeven, ofte die twee persoonen wettelyk benoemt hadden. 'T gebeurde, ontrent deezen tydt, dat zeekere bezettelingen, getooghen uit Berghen op Zoom om hun geluk te zoeken, een deel paarden des vyands, tussen Brussel en Naamen, verstrooyden, en eenighe luiden van soorte gevangen kreeghen. Een der zelve was een jong eedelman, genaamt Cajus Rantzou, zoon van den geleerden Henrik Rantzou, Stadthouder des Koonings van Deenemark oover de drie Hartoghdoomen: aan wiens gedaghtenis ik my, om zeeker boek, genaamt Kalendarium, vereert van hem aan mynen zaalighen vaader, verplicht ken. Deeze Cajus had, als gezant van zynen Kooning, in Spanje eenighen voorslagh van vreede tussen Philips en Elizabeth gedaan; en daaraf ook gesprooken, door nieuwen last zyns Meesters, met den Hartoghe van Parma. De soldaaten, kennende nocht den persoon nocht zyn' waardigheit, en [+]hebbende zoo wel hem als zyne dienaars zien weere bieden, oopenden onderweeghe zyn' koffers, en verscheide brieven daarin gevonden, zommighe der welke van den Spaanschen Kooning en Parma quaamen. Doch, bevroedende in 't leezen van wat belang die waaren, lieten zy de rest geslooten; en neemende eenen zynen gouden ketting naa zich, braghten hem, neevens d'andre gevangens, binnen Berghen. Daar beschikten hunne Ooversten dat hy den ketting weeder kreegh: en zonden hem voorts, met zyn' pakkaadje, naa den Haagh, aan d'Algemeine Staaten. Die ontschuldighden 't stuk met de onkunde der krysluiden, leeverden hem de schriften, vergoedden al zyn' schaade, en onthaalden hem eerlyk; zulx hy scheen wel vernoeght van daar te scheiden. Maar, gekoomen in Deenemark, mat hy 't geleeden ongelyk zoo breed uit, dat de Kooning zyn Meester, als in weêrwraak van dien, zeevenhondert Hollandsche scheepen in de Zont deed aanhouden, tot dat zy 't beslagh [+]met dertighduizent Ryxdaalers afkoften: van welke somme hy het derdendeel, zoo men zeide, aan Cajus, tot vergelding van zyn gevaar en moeite, schonk. In de vereenighde gewesten, schaarselyk voorzien van kooren op dat pas, vand men zich zeer versleeghen, van anxt voor bystre dierte, om 't bekommeren deezer scheepen: terwyl de Deenen zelf,

[+]1587.

[+]*Waarom de Staaten niet liever door hunne gezanten deeden zeggen 't geen in den brief stond.*

[+]*Een afschrift van dien aan de Kooningin gezonden.*

[+]*Orde gestelt op 't verlengen van den dienst des Raads van Staate.*

[*]Tresorier.

[+]*D' Algemeine Staaten zeggen, zich nooit gebleeken te zyn, dat die van Vrieslandt zich onder de regeering van Leicester en den Raadt van Staate begeeven hadden.*

[+]*Cajus Rantzau, gezant van Deenemark, wort gevangen onder een' troep ruiteren van de Spaansche zyde.*

[+]*Een groot getal Hollandsche scheepen beslaaghen in de Zont.*

+mits de grootheit van 't getal, voor verlies der Zont vreezden, indien 't bootsvolk, vertwyfelt, tot landing en daatlykheit quaame. De kundschap, geschept uit de woorden en papieren van Rantzou, dreef d'Algemeine Staaten tot instellen van eenen brief, by welken, gericht aan d'Engelsche Kooningin, zy zich heel schuw van allen paishandel met Spanje vertoonden, en de reedenen hunnes afkeers wydluftelyk ontfouden. De +wightighste scheenen deeze. *Van drie punten, voorgestelt door den Deenschen Kooning; te weeten, vryheit van Godsdienst in de vereenighde Neederlanden, behoudenis van de voorrechten der zelve, verzeekering haarer Majesteit teeghens 't beschaadighen van haaren staat; had de Spanjaardt het eerste plat afgeslaaghen: de twee andre verzonden aan den Koonink van Deenemark en den Hartogh van Parma, om by hen afgehandelt te worden. Vreeslyker, voorwaar, vonden zy Staaten het enkel vermaan van zulken pais, dan 't oorlogh dat teeghens hen op zyn felste gevoert werd. De meenighvuldighe proeven van 't voorleedene leerden hun, oft zy wilden oft niet, de hachlykheit, gemengt met zoodaanighe handelingen. Nu de vyandt, by mangel van zeevaart, den honger voelde, nu de springaader van 't Spaansche goudt van dagh tot dagh schaarscher vloeyde; zulx hem de minste weederspoedt dwingen kon zynen toeleg te staaken; nam hy zyn' toevlucht tot d'oude treeken, en het punt zyner penne, waarmeê hy den Staat, dieper en doodtlyker dan ooit met het scherp van zyn zwaardt, had gegrieft. Men sloeghe vry oover, hoe de Mooren en andre volken zich door de trouwlooze verdingen der Spanjaarden bedrooghen vonden; en maar het oogheens op dien aanzienlyken paishandel van Koolen, die d'afzondering van Arthois, Heenegoww, Rysel, Mechele, Shartoghenbos, had voortgebracht; en al te klaarlyk uitwees, dat niet alleen uit het sluiten, maar zelfs uit het aanvangen van eenighe handeling met hun, onboetlyke schaade te verwachten stond. Sint had men, in oovervloedt, de vruchten van Escovedos raadt vernoomen, die alle door bezondre handelingen gerypt waaren. Want, daaruit sprooten, onder de Landtschappen en steeden, verdeeling, arghewaan, afgunst, zorghlyke oopeningen, die eenen yghelyken 't gemeine beste deeden ter zyde zetten, en op zich zelven denken, den eenen naa spoedighe verzoening trachten, den andren gereedschap maaken om te vertrekken naa plaatsen, daar hem de Spanjaardt niet betrappen konde. De handelingen van Gent en Brug waaren, in 't eerst, van zeer bekoorlyken schyn geweest; maar eindtlyk zommighen tot lichaamelyke, veelen tot geestlyke doodt der zielen, gedeeghen. En de verraadelyke aanslaaghen, uitgeborsten, in 't midde van die handelingen, tot grooten afbrek van den Staat, hadden niet zoo veel maghts gehadt om die twee steeden, en vervolghends Brabant en Vlaandre ten val te brengen, als het enkele luisteren naa voorwaarden van vreede. Maar, oft schoon voor de wonde van scheuring, voor de quaale van wantrouw, niet te duchten viele: het minste quaadt, dat hun Staaten door 't handelen moghte ooverkoomen, zoude zyn de onachtzaamheit in 't bezorghen hunner zaaken: gelyk men ten tyde van Don Johan, en ter koomste des Heeren van Selles, gezien had. Booven dien hoe bezwaarlyk wild' het vallen, de Staaten van elken geweste tot inwilghing en lichting van schattingen te beweeghen, zoo 't gerucht van paishandel slechts eens onder de gemeente quaame, die uit luiden van verscheide zinnen en geneeg hentheeden bestond? Te zeggen, dat men immiddels geen' toerusting behoefde te verzuimen, was ydel: de slofheit zouw d'ooverhandt neemen. Want de mensch, geloovende doorgaands graatighlyk 't geen daar hy om wenscht, wendde te minder vlyt aan tot verhoeding van 't geen, dat hy behoorde te vreezen. Daarneevens, die zich tot twee dingen te gelyk begaf, beneirstighde geen van beide te deeghe. Waaruit volghen moest, dat men, besteedende 't eene deel*

+1587.

+*Schryven der Algemeine Staaten van den achtsten in Sprokkelmaant aan d'Engelsche Kooningin, belangende het handelen van vreede met den Spanjaardt.*

+*van den tydt aan den paishandel, den eisch der oorloghe geenszins zoo wel, als*
anders zouw behartighen. De bitterheit des kryghs deed hen genoegh naa een' +1587.
veilighe vreede verlangen: maar zy zaaghen zoo veele gevaarlykheeden in de voorgestelde punten, dat niemandt van hun lustte daarop aan te gaan. Wen de Kooning van Spanje 't eerste punt, dat hy weigherde, al toestonde; zoud' hy niet echter de zelfste Kooning zyn, die hun Staaten 't zelfste door de Hartoghin van Parma en Don Johan belooft had, en zoo haast laaten t'onbruik maaken, als de trouwloosheit nut scheen? Hier baatte geen bybrengen, dat zoodaane zaaken, gelyk meede de wreedtheeden van Alva, buiten 's Kooninx kennis bedreeven waaren. Want luiden van verstandt wisten genoegh, dat diergelyke persoonen zich wel wachten van hunnen last en berichtschriften (die noch niet al verduistert waaren) t'oovertreeden. Zelfs de eer, beweezen aan dien Hartogh, naa zyn' weederkoomst in Spanje, sprak uit, wat de Kooning van zyn bedryf geoordeelt had. Speurde men niet aan de vloekverwantschappen, gebrouwen door zynen bewindsman Bernardyn van Mendosa, in 't midde van 't Kooninkryk haarer Majesteit, teeghen haaren staat, eer, en leeven, dat hy de verbintenissen tussen de twee kroonen, dat hy de beloften aan haare Majesteit gedaan, alleenlyk tot een borstweer gebruikte, waarachter hy schuilen moghte om zynen slagh waar te neemen? Ongelyk lichter zoud hem staan, zyn woordt in den windt te slaan ten opmerke van hun Staaten, dan van haare Majesteit, dien hy nooit woordt gehouden had. Alle banden van eeden sprongen los, wen de Paus maar ontslagh verleende; gelyk hy de onderzaaten haarder Majesteit had ontslaaghen. Dan, daar behoefde zoo veel niet toe: de Kooning zouw, zonder zyn' trouw te breeken, zonder Spanjaards, Italiaanen, Hooghduitschen, t'onderhouden, genoegh tot zyn vermeeten koomen. Want alle luiden van eere, soorte, en verstandt, zouden zich ten Lande uit maaken, oft voor de tieranny moeten zwichten. En men moght wel denken, dat de armeschaapen, wen de honden verdreeven waaren, oft der wolven wil volghden, hun vel niet lang zouden heel houden. Genoomen ook, dat men al dit ontginge; zoo zouden nochtans, mits het vermeenighvuldighen der Roomsgezinden en hunnes oovergeloofs in de Landen, zy Staaten, hebbende den vyandt in 't ingewant, noodtwendelyk veel groover bezettingen moeten onderhouden, en veel zwaarder kosten draaghen, dan teeghenwoordelyk; oft anders van dagh tot dagh verwachten dat zy ter slachtbanke wierden oovergeleevert. Belangende het tweede punt, dat van de voorrechten sprak: die waaren, voor deezen, op veelerley wyze, zoo onbeschaamdelyk en lichtveirdelyk geschendt, als heilighlyk bezwooren van den zelven Vorste, met wien zy Staaten althans zouden te doen hebben. Eenighe dwaazen moghten zich inbeelden, dat de dubbelheit, aan hem gebleeken in zyn' jeughd, meer met den ouderdoom af dan toe had genoomen. Wen hy hun ook schoon al hunne Voorrechten behouden liete, en brieven daaraf naar hun eighen begeeren verleede; zoo zoud' hy nochtans de zyne daarteeghens willen hebben. Maar zy bezeften genoegh, dat, wanneer tussen hunne Handtvesten ter eene, en zyn' achtbaarheit ter andre zyde, quaame strydt te ontstaan; hy, willende den rechter speelen, hun zoodaanigh deel hunner Vrydoomen had toe te wyzen, als van den leeuw, in 't geschil oover de jaght, aan 't paardt en den hondt was toegevonden: zoo dat zy wellicht, neevens 't recht van de jaght, ook de huidt zouden verliezen. En om deeze eenighe reede hadden zy, ziende van hem geen recht te verwerven, maar hunne voortreflykste Heeren ter doodt gebraght om dat zy hem in allen ootmoedt tot zynen plicht vermaanden, eindtlyk, in hunne vergaadring, pleghtelyk verklaart en gezwooren, dat zy zich niet verbonden kenden tot eenighe gehoorzaamheit aan den geenen, van wien zyn eedt, op zoo meenigherley manieren vervalscht en

[+]gebrooken was. By welke [*] aantuighing zy, als luiden met eere, noch standtvastelyk bleeven, en hoopten te volharden met de hulpe van Godt en haare Majesteit. Yemandt moghte hun voorwerpen, dat zy op andre tyden wel tot handeling van vreede verstaan hadden: gelyk tot Breedaa en Gent: maar het onderscheidt, tussen dien en den teeghenwoordighen tydt, was groot; de staat der andre Landtschappen zeer verandert; de vriendschap van veele in vyandschap verkeert. Boovendien had men hen Staaten toen aangezocht om pais: ende dit hun hoope gegeeven van voordeel met den handel te doen. Nu vereischte d'ongelykheit van geleeghentheeden ongelykheit van raadt. Op het derde punt, 't welk, als spreekende van de verzeekering, te geeven aan haare Majesteit, de zelve voorneemelyk raakte; darden zy Staaten zich niet vervorderen meer te zeggen, dan dat zy haar ootmoedelyk baaden te ooverweeghen, oft voor den Kooning van Spanje weinigh zoude gewonnen weezen met zoo eene vreede, wanneer hy, daardoor, de beste deelen der Landen, van de rest haar in verzeekering gegeeven, hadde afgezondert, ende voorts onder 't juk gebracht, door de gemelde middelen. Haare Majesteit wist beeter, dan zy Staaten, hoeveel grooter voordeel, om haar te beschaadighen oft zich te beschermen, hy, zoo 't hem lustte onder 't een oft ander dexel, 't welk zynsgelyken in maght en staatzucht nemmer ontbreeken kon, daarnaa hebben zouw, dan althans terwyl haare Majesteit en de Landen te zaamen verbonden waaren. Dit schryven [+]was gedaghteekent op den achtsten in Sprokkelmaant. De stank van Jorks en Stanleis vuiligheeden bezwalkte hierentussen der maate den aadem van Leicesters faame, dat, wie slechts niet gansch reukeloos was, haar nauwlyx langer luchten moght. Veele zyn' eighe partylingen, ontwaakende van walghing, begosten hunnen blinden yver te laaken, der Staaten voorzienigheit te looven. Zelfs het Engelsche krysvolk nam eenen afkeer van hem, door wiens onbesuist aangaan het zich met zulk een' smet gebrandmerkt, met zulk een' smaadt beschouwt zagh. Deeze zwaay der gezintheeden docht dien van Hollandt en Zeelandt een' schoone geleeghenheit om den ramp, waaruit zy gebooren was, tot merkelyk heil der Landen te doen dyghen. Zy naamen dan, gemoedight hierdoor, op den zesten der zelve maant, een manlyk besluit, en dat den waggelenden [+]Staat geweldigh onderstutte. 'T begrip quam hierop uit. *Prins Maurits, als Algemein Landtvooghdt en Kryshooft, gestelt, by de Staaten van Hollandt met Westvrieslandt, en van Zeelandt, oover de zelve gewesten, zouw zyn gezagh in der daadt gebruiken, volghends den lastbrief en 't berichtschrift daarop gemaakt. De Graaf van Hoohenlo had, als Stadthouder van Prinse Maurits, in bediening van dat ampt te blyven. Prins Maurits, had het oorlogh te lande in Hollandt en Zeelandt te beleiden, en alle steeden en sterkten te voorzien met bezetting, by raadt der gemelde Staaten oft hunner gemaghtighden. Alle Ooversten, Kornellen, Plaatsvooghden, en Hopluiden, leggende althans, oft zullende naamaals geleit worden in eenighe steeden oft sterkten binnen Hollandt oft Zeelandt, en naamelyk de Kornellen en Ooversten, gestelt oft noch te stellen in Noordthollandt en Zeelandt, hadden lastbrief t'ontfangen van Prinse Maurits, ende, aan hem en de Staaten van Hollandt en Zeelandt, getrouwigheit en gehoorzaamheit te zweeren: 't we lk men, in de voorzeide gewesten, ooveral, ernstelyk zouw uitvoeren, met ontsoldighing der geenen die den eedt niet wilden doen. 'T verleggen, vermeerderen, verminderen, oft veranderen van de bezettingen der steeden oft sterkten in de voornoemde Landtschappen (uitgezondert de plaatsen, ingeruimt aan de Engelsche Kooningin t' haarder verzeekeringe) stonden te doen op orde van Prinse Maurits, oft van den Graave van Hoohenlo, by goeddunken der voorzeide Staaten oft hunner gemaghtighden*.

[+]1587.

[*]Protestatie.

[+]*Leicesters achtbaarheit grootlyx gekrenkt door Jorx en Stanleis schelmstukken*.

[+]*Kloekmoedigh besluit der Staaten van Hollandt en Zeelandt, tot ondersteuning van den Staat*.

[+]*Geenerley oorloghsvolk zoude voortaan, ten platten lande van de voorzeide gewesten, eenighe inleeghering oft doortoght mooghen doen, zonder* [*]*oopenen brieve, gegeeven van den Prinse oft Graave voornoemt, by goeddunken der gemelde Staaten oft hunner gemaghtighden. Weshalven al 't geene naamaals, by Leicester als Algemeinen Landtvooghdt der vereenighde gewesten, oft by den Raadt van Staate, verstaan wierde, belangende de bezettingen, verandring der zelve, inleegheringen, oft doortoghten, in Hollandt en Westvrieslandt, oft Zeelandt, te moeten geschieden, zouw te richten zyn aan Prinse Maurits, om door den zelven, by goeddunken der Staaten oft hunner gemaghtighde Raadsluiden, uitgewrocht te worden. Ende zouden, tot beleiding der Landtvooghdye, en tot bescherming der voerzeide gewesten en hunner grenzen, terstondt tachtentigh vendels knechten, oft zoo veel meer als daartoe noodigh waaren, onder 't gebiedt van Prinse Maurits* [+]*gestelt worden*. Zoo gestemt, zoo gedaan. Men raamt een' form, volghends welke allerley oorloghsluiden, onder 't bevel van Prinse Maurits, [+]te belooven en te zweeren hadden, *Dat zy den Algemeinen Staaten, blyvende by de vereenighing en de handthaaving van den waaren Christelyken Godsdienst, naamelyk den Staaten van Hollandt, Zeelandt, en Westvrieslandt, zouden gehouw en getrouw zyn; gehoorzaam den Prinse Maurits als Stadthouder en Ooverste, den Graave van Hoohenlo als zynen Stadthouder, den Hollandschen, Zeeuwschen, en Westvrieschen Staaten, oft hunnen gemaghtighden Raadsluiden, in 't geene, dat van hun, tot vordering van der Landen dienst en bescherming, gebooden wierde; 't platte landt der zelve gewesten te helpen bevryden van allen ooverlast des krysvolx; voorts, in alles, den eedt, gedaan aan Leicester, als Vooght en Kryshooft der vereenighde Neederlanden, samt de keuren en punten van der oorloghe, naa te koomen*. Die van Hollandt begeeren op den Raadt van Staate, dat de zelve, voor eenighe daaghen, ophoude van [*]oopene brieven, betreffende 't stuk der bezettingen binnen hun gewest, uit te geeven: alzoo zy met hunnen [+]Landtvooghdt hadden raadzaam gevonden, op zich zelve daarin te voorzien. Zy schikken, verscheide, zoo oude als nieuwe, Hopluiden in dienst en onder den verhaalden eedt te kryghen: laaten door Hollandt de trom slaan, en werven volk op hunnen en hunnes Landtvooghds naam: [+]neemen ontrent tien vendels, elk van tweehondert hoofden, in wartgeldt aan. Voorts doen zy de bende van Kleerhaaghe uit Gorkum vertrekken; en geeven 't bevel oover die stadt aan Graave Philips, broeder van Graave Willem van Nassau: verandren ook de bezetting tot Woerde. Hopman Johan Bax, gestelt om oover Muide te gebieden, was dien van Amsterdam, van waar het maar twee mylen, aan de monden der Vechtstroome en der Zuiderzee, leit, een doorn in den voet: en te pynlyker, sint dat hy, weigherende van 't Slot te verhuizen om hun eighen volk daar [+]op te laaten, slechtelyk genoegh een schriftelyk bescheidt van Leicester toonde, dat hem beval, nocht om hoogh nocht om laagh die plaats t'ontruimen; en het onthiet verdubbelde en styfde, geevende ook reede daaraf, met de klem deezer twee veirsen:

[+]1587.

[*]Patente.

[+]*Dat wort strax achtervolght*.

[+]*Nieuwe eedt des krysvolk dat onder Prinse Maurits te dienen had*.

[*]Patenten.

[+]*De Staaten van Hollandt lichten krysvolk*:

[+]*Doen kleerhaaghe uit Gorkum vertrekken*: *verandren de bezetting tot Woerde*.

[+]*Hopman Johan Bax houdt Muide voor Leicester, en wil van 't Slot niet*.

Ziet dat ghy wel bewaart
Den toom van 't groote paardt.

Zy, dan, lichtelyk bevroedende dat het ros hunne stadt, de breidel het blokhuis beduidde, lieten, by Bax, die meening wel als ongemerkt doorgaan; [+]maar zich nooit moeite nocht koste verdrieten, tot dat z'hem, dewyl geweldt te groot een' klank zouw gemaakt hebben, met gemoede daaraf, en een deel der hunnen in Muiden kreeghen. Het liep nochtans al een' wylaan, eer zy dit konnen uit werken: en Willem

[+]*Men kryght hem eindtlyk daaraf*.

van Zuilen van Nieveldt, Heer van Sheerenaarentsberghe, die in plaats van Paulus van Loo tot

+Burghvooghdt beroepen was, moest zich immiddels lyden, met beneeden +in't klooster der steede zyn huis te houden. Wyders, het Zeeuwsche regement, onbehooft mits de doodt van Sidnei, werd, ten verzoeke der Staaten van Hollandt en Zeelandt, den Graave van Zolms gegeeven: tot bittre spyt van Heere Willem Russel, die een zoon des Graaven van Betfort was, en, als gekooren tot Sidneis naazaat in de Steevooghdy van Vlissinge, zich ook die kornelly had toegeleit. Den Baroene van Hoohensaxe +beval men, by bewilghing des Graaven van Nieuwenaar, de toezight op etlyke grenzsteeden van Gelderlandt en Ooveryssel. De Hollandsche Staaten raamden een plakkaat, en gaaven 't, naa 't aanneemen van de wartgelders, op hunnen naame uit: het welk, gedaghteekent op den zesten in Lentemaant, onder andre voorzieningen, allen Amptmannen van Rechte, Wethouderen van steeden en dorpen, kryshoofden en gemeinen soldaaten, gebood, de doortoghten, landtgangen, en inleegheringen, gewaapenderhandt te beletten, die, ontrent de plaatsen hunner +bezettingen, bestaan wierden zonder schriftelyk bevel, gegeeven van Prinse Maurits oft den Graave van Hoohenlo, by goeddunken der Staaten, en onderteekent by hunne gemaghtighde Raadstuiden. Ook stelden die van Hollandt en Zeelandt met de Raaden der Ammiraliteit, orde op den krygh te waater, tydtlyke toerusting der scheepen, goede betaaling des volx: 't welk tweemaals, in Sprokkelmaant, tot Rotterdam, met groot gevaar der stadt en der oorloghscheepen, aan 't muiten geslaaghen was; doch eindtlyk gestilt met etlyke duizent gulden, die +men ter yl verschafte. Onder der Staaten beezigheit met deeze beschikkingen, werden hunne zorghen, voor ondank te begaan by de Kooningin en Leicester, niet weinigh verzwaart door schryven hunner beide, +aan den Raadt van Staate, om tienduizent lasten rogs, te voeren van hier naa Engelandt: waarop de Raadt, en in 't bezonder de Raadsheer Wilkes, hard aanhield. Zommighen, hoewel geen' oovervloedt van rog in't Landt was, meinden men moeste haarder Majesteit believen; zommighen +dat het getal der lasten tot op de helft moghte vermindert worden. Ten laatste, dewyl de prys der graanen daaghelyx reez, en uit het vervoeren geschaapen scheen groote dierte, uit de dierte, als toegekoomen by schuldt der Staaten, oproer der gemeente, t'ontstaan; zoo vonden zy best, het verzoek, met d'allerheuschste manier, af te slaan. Teffens deeden zy driehondert lasten rogs inhouden, die by eenighe Engelschen gekoft, en reeds op * vryereizbrief des Raads van Staate gescheept waaren; desgelyx vyfhondert lasten, in't koopen en uitvoeren der welke de zelve Raadt bewillight had; doch naamen den koopluiden +'t kooren af, en betaalden hun ook hunne onkosten. Bysterlyk belghde zich deezes de Heer Wilkes, en riep dat men daarmeê reeghelrecht teeghens de achtbaarheit van den Landtvooghdt en den Raadt aanging. Jaa hy begon te dryven, en pooghde met veele reedenen staande te houden, +*Dat den Staaten nocht Heerschappy nocht Hoogheit kon toebehooren; maar dat die, indien der eenighe in de gewesten waare, by den gemeenen man moeste gezocht worden: zoo dat zy zich groflyk vergreepen, aanneemende, onwettigher wyze, de maght om in Leicesters uitlandigheit nieuwe Hoofden op te werpen; zommighe, by hem gestelt, af te zetten; den eedt des krysvolx te vernieuwen en verandren*. Van al 't welk hy een breedt geschrift ooverleeverde, zoo wel aan de Hollandsche Staaten, die 't zelve deftelyk beantwoordden, als aan de Algemeine. Deeze, sint het verding gemaakt met de Kooningin, hadden begost dikwylser dan ooit voorheen te verzaamen, om, van zaaken die geheelt dienden voor de Engelschen, alzoo der twee in den gemelden Raadt verscheenen, daar-

+1587.

+*Het Zeeuwsche regement wort den Graave van Zolms gegeeven*.

+*De Baroen van Hoohensaxe gelast om tot zight te neemen op eenighe grenzsteeden*.

+*Plakkaat der Staaten van Hollandt, teeghens den ooverlast van't krysvolk gepleeght*.

+*Orde op het oorlogh te waater*.

+*Muitery van't bootsvolk tot Rotterdam*.

+*De Kooningin en Leicester verzoeken tienduizent lasten rogs te hebben uit de vereenighde Landen*.

*Pasport.

+*Dat slaan de Staaten heuschelyk af*.

+*Heevigheit van Wilkes hieroover. Hy ontkent de wettigheit van der Staaten regeeringe*.

buiten +te handelen. Sint de geschillen, ontstaan uit het vreemdt bedryf +van Leicester, met wien ook verscheide Neêrlandsche Raadsheeren heulden, lieten zy noch min tyds tussen d'eene daghvaart en d'andre. En allengskens quam 't zoo verre, dat hunne vergaadring den schyn van een geduurigh amptgenootschap kreegh: 't welk, voerende den naam der Algemeine Staaten, die 't uitbeeldt, naar eighe bescheidenheit der Bondtgenooten daaghelyksche dingen; naar goeddunken, verzocht aan de Landtschappen zoo de geleeghenheit uitstel toelaat, de wightighste verricht. Met deezen vond onttoogh men den Raade van Staate de Hooghe Regeering: 't welk, zeeker, op dat pas, der gemeine vryheit kenlyke deughd deed; maar den maghtighsten gewesten groote schaade; die, verbygezien mits het ooghen op de teeghenwoordighe noodt, zich naamaals oopenbaarde. Want, in den Raadt heeft elk Landschap meerder oft minder getal van stemmen; niet ganschelyk, doch eenigher maate naar gelang der middelen die het opbrengt: in de vergaadring der Algemeine Staaten geldt het zeggen van 't zwakste zoo veel als van heel Hollandt, dat alleen in de oorloghslasten achtenvyftigh ten hondert betaalt. +Maar het uitvoeren des besluits van den zesten in Sprokkelmaant haaperde aan den Ooverste Sonoy. Uit welke vonk een vinnigh vuur in 't midde van den Staat ontstak, dat my verplicht de geleeghenheit der zaake wat naaktelyker t'ontdekken. Aangezien dat Leicester, voor zyn vertrek, op der Hollandsche Staaten vertoogh, noopende 't bewindt van Sonoy, geantwoordt had, dat hy, indien de lastbrief des zelven 't behoorlyk gezagh van Prinse Maurits verkortte, zich gedroegh tot het geen de Heeren Staaten daarin doen zouden; zoo verzuimden +zy niet den Ooverste naa den Haagh t'ontbieden. Sonoy verscheen: maar, als men hem sprak van lastbrief te neemen van Prinse Maurits, en eedt aan dien te doen; ontschuldighde hy zich met d'onderdaanigheit, gezwooren aan Leicester: hoewel hy geen' zonde gemaakt had van hiertoe te koomen, zonder op den Graaf van Hoohenlo eens ontslagh te verzoeken, van den eedt gedaan aan hem, als Stadthouder van Prinse Maurits in de Landtvooghdy van Hollandt. Hierop quam schielyk de bittre maare van Stanleis en Jorks verraadt: waaroover men hem, niet naader gepraamt, belastte, zich naa Noordthollandt, voorts naa Gelderlandt en Ooveryssel te spoeyen, om acht te geeven op de bewaarnis der steeden en sterkten, die volk van zynen regemente in hadden. Terwyl hy aan d'ooverzyde der Zuiderzee zyn boodschap deed, vonden de gemelde Staaten en Prins Maurits raadzaam, 't vendel van Jonker Aarent van Duivenvoorde naa Meedenblik te stuuren, met orde, dat het aldaar hadde bezetting te houden, en een vendel van Sonoy, dat'er onlangs te voore van Kampen was ingekoomen, te vertrekken, om verdeelt en naa andre plaatsen gezonden te worden. Maar een Steedehouder, die binnen der stadt het gebiedt voerde, weigherde 't zelve van daar te laaten scheiden; ook Duivenvoorde in te neemen; zonder voorweeten des Oovorsten. Deez, verstaande, t'zyner weederkoomste tot Meedenblik, hoe men, in zyn afweezen, getracht had zyn volk daaruit te lichten, en ander daarin te brengen, ontveinzde zyn misnoeghen niet. Korts daarnaa quam'er een Monsterheer, om hem, by lastbrief van Prinse Maurits, in zyn' oordtvooghdye te vestighen; mits dat hy aan den zelven en de Staaten van Hollandt mondelings zynen eedt vernieuwde, oft dien by onderteekent geschrift oover zonde. Teftens werd hem een lastbrief geleevert, waarby de zelve Prins hem, tot weederzeggens toe, vooght der burgh van Meedenblik maakte, in plaats van Jonker Kornelis van Ryswyk, ooverleeden ontrent acht maanden te voore. Dan hy wei-

+1587.

+*Oorsprong van de geduurighe vergaadring der Algemeine Staaten.*

+*In de kryslasten der gewesten draaght Hollandt alleen achtenvyftigh ten hondert.*

+*Weederspoorigheit van den Ooverste Diedrik Sonoy teeghens de Staaten van Hollandt.*

t.o. 1142

gherde [+]zoo wel den eenen als den andren te bezweeren, zonder eerst ontslaaghen te zyn van den eedt aan Leicester gedaan: en bad, by schryven van den neeghentienden in Lentemaant, Prins Maurits, deeze reede ten [+]beste te neemen. Hierop werd goedt gevonden, dat de gemelde Prins in persoon, neevens den Graaf van Hoohenlo, naa Meedenblik ginge, om Sonoy onder den eedt te brengen; oft, zoo dat met gemoede niet vallen wilde, aldaar andre orde te stellen. Sonoy, hiervoor gewaarschuwt, vond zich byster bedremmelt. Liete hy de Heeren, hoewel niet verzelschapt dan met hun hofgezin en eenighe gemaghtighden der Staaten en steeden, binnen koomen, zoo zoud' hy zich, tot groote verbittering, teeghens hen hebben te verzetten, en wellicht noch te laagh leggen; oft moeten den eedt doen; oft neevens zyn ampt, de plaats afstaan; en, in elken gevalle, de wisse gunst van de Kooningin en Leicester aan een' twyfelighe der Staaten verwisselen. Naa veel ooverleggens der zaake met zyn' vertrouwdelingen, viel zyn besluit op afveirdighen van twee mannen, om Prins Maurits te bidden, dat hem geliefde, voor dien tydt, zynen wegh van Meedenblik af te wenden: alzoo de Ooverste, hebbende uit den voorighen handel een wantrouwen gevat, zorghde voor eenigh misquaam, dat uit dus een' haastigheit ontstaan moghte, en daarnaa niet zouw te richten zyn. Maar strax hierop kreegh hy kundschap dat de Heeren geen half uur van de stadt waaren: 't welk hem noch bet verbaazde, en pal tot kiezen oft deilen stelde. De weederzydighe zwaarigheeden, te voore van verre beschouwt, oopenbaarden, nu voor zyn' ooghen staande, een yslyker aanschyn: en de wightigheit des werx riep om rype beraading. Maar, 't moest buighen oft bersten: de stonde was daar; hy bars van aart, en gereeder tot dit. Gestyft van deezen, behield zyn' zucht tot hoogheit, die hy dacht by d'Engelsche party te bestyghen, de ooverhandt: en het teeghenwoordigh gevaar, hoe kraftelyk het ook op zyn' zinnen wracht, haalde slip. Op dat hy zich zelve scheene grooter gelyk te hebben, en des te toghtigher wierde, verzierd' hy ook, en geloofde teffens, dat hem, van Hoohenloos toomelooze toornigheit, een euvel ontmoeten te vreezen stond. Hy zeindt dan 't [+]gemelde paar luiden uit, om zyn' verschooning te doen: bezet de poorten, sluit ze achter hen toe, en den Prinse voor 't hooft. Deez, neemende 't noodigh geduldt, toogh naa Enkhuizen, en voorts naa Hoorn. Hier quam Willem Mostart, uit Sonoys naame, spreeken met zyne Doorluchtigheit, die daarop zeekre gemaghtighden naa Meedenblik zond; doch, onverrichter zaake, alzoo Sonoy niet te verzetten was, naa den Haagh moest keeren. Korts hiernaa schikten de Staaten van Hollandt, aan den Ooverste, andre gemaghtighden, die schriftelyk en mondelings met hem handelden: al meede zonder vrucht, dewyl hy daarby bleef, dat hem antwoordt uit Engelandt te verwachten stond, en ongeraaden was zyn leeven, met inneemen van nieuw krysvolk, in gevaar te stellen. Jaa hy begon, onder zachte, nu scherpe woorden te mengen, verhaalende dat hy gehoort had, men wilde geschut voor 't Slot brengen; en daarop gezeit. *Doen zy d'eene zotterny, ik zal d'andre daarteeghens doen*. Ook beholp hy zich met tussengaan van eenighe Predikanten, die, t'zynen verzoeke, schriftelyk verklaarden, dat hy, met zyne weighering, niet onbillyks dreef, maar de eere Gods, den welstandt der kerke, en 't gemeine beste, hartlyk trachtte te vorderen. Onder dit stribbelen werd hy verwittight, dat men meende de bezettingen van Enkhuizen en Hoorn te veranderen. Dies ontbood hy, willende aldaar geen' knechten van eenigh ander regement lyden, twee zyne vendels uit Ooveryssel; ende schreef aan de twee steeden, dat zy ze,

[+]1587.

[+]*Prins Maurits en Hoohenlo gaan naa Meedenblik om Sonoy te bekeeren*.

[+]*Sonoy sluit hun de poort voor 't hooft*.

+van Leicesters weeghe, hadden in te neemen. Die van Enkhuizen antwoordden, dat de Steedehouder van Hoohenloos vendel, met vyvenveertigh moskettiers, voor hunne poort was; maar zy beslooten hadden, nochte die, nocht eenighe andre soldaaten, wie hen ook zonde, binnen +te laaten koomen. Die van Hoorn, ziende hunne gemeente toen grootlyx ontrust, om een Haarlemsch burghervendel, 't welk in twee scheepen voor 't hooft der haavene gekoomen was, wilden meede geen' knechten meer, dan zy reeds in stadt hadden, ontfangen. De Staaten van Hollandt, en Prins Maurits, bericht van al ditte door hunne gemaghtighden, vonden raadzaamst wat toe te geeven, alzoo Sonoy verklaarde geen voorneemen te hebben, dan zich te verantwoorden, en zynen persoon te verzeekeren; ook beloofde geen' plaats, bezet met knechten van zynen regemente, in yemands handen te stellen, buiten hun verlof. +Zy schreeven hem dan aan, dat z'hem tydt gunden, tot dat hy antwoordt, uit Engelandt, zouw ontfangen hebben; en daarmee 't gereezen misverstandt hielden voor needergeleit. Dus bleef de zaak een' wyl steeken: waarentussen Sonoy, door heete brieven van Leicester en de Kooninginne zelf, meer en meer in zyn weederspoorigheit gesterkt werd. Geduurende dit handelen met Sonoy, beweeghde de Vroedschap van Uitrecht den Graaf van Nieuwenaar tot beroepen eener zaameninge +binnen die stadt: werwaarts hy de Geldersche en Ooveryselsche Staaten verzocht gemaghtighden te zeinden, om orde te raamen teeghens zeekere zwaarigheeden, die hen, als naast aan den vyandt gezeeten, meest raakten. De Raadt van Staate, des verwittight, deed hem, door den Heer Bardes, aanwyzen, hoe schaadelyke scheuringen uit zoodaane bezondre vergaadringen te beduchten stonden. Men voer 'er echter meê voort: en de afgezanten der Geldersche, en gemaghtighden der Uitrechtsche Staaten (want die van Ooveryssel waaren noch niet aangekoomen) schreeven aan de Hollandsche en gemaghtighden der Zeeuwsche, ten einde hun ook geliefde gemaghtighden naa Uitrecht te zenden. Maar die van Hollandt en Zeelandt zonden den brief aan d' Algemeine Staaten: en deeze beantwoordden dien, met vertoogh, dat men, volghends de wettighe gewoonte, 't geen by eenighen oordt oft stadt verstaan wierde den Bondtgenootschappe oorbaarlyk te weezen, in hunne vergaadring moghte voordraaghen; zonder 't spoor der Waalen te volghen, die, met hun raadtslaan op zich zelve, d'eerste ontleeding der Landtschappen veroorzaakt hadden. D'Uitrechtsche Raadsluiden, ziende by dit bescheidt hunnen toeleg haaperen, onderwonden zich dien door te dryven by ophitsing des volx: en gaaven, te dien einde, op hunnen naame, +eenen haatlyken brief in druk uit. Het opschrift hield aan de Majestraaten, Vroedschappen, Hopluiden en goede gemeenten der steeden van Hollandt en Zeelandt. By zeekre voorreede klaaghden zy oover oproerighe geruchten teeghens hen uitgestrooyt; en dat men de daghvaart, te houden binnen hunner steede, ten arghste duidde; hoewel'er de noodt toe drong; en de meening was, 't geen t'Uitrecht zoude gehandelt worden, ten laatste ter Algemeine vergaadring te vertoonen, by welke zy, als verre van der handt gezeeten, dus lang door hunne gezanten weinigh gevordert hadden. Koomende daarnaa tot de eighentlyke aanspraak, knorden ze dat men hun niet veel min, dan reeds aangevange daadiging met den vyandt, opdichtte: roemden hooghlyk van hunnen yver tot onderhoudt der vereeninge: trokken de bestendigheit van andren in twyfel: maakten gelaat van te duchten, dat eenighe gewesten het zaayen der valsche loopmaaren tot een middel gebruikten om hem tot hunnen wil te brengen: maaten, ten breedste, hunne trouw, gehoorzaam-

+1587.

+*Eenighe onrust tot Hoorn*.

+*Men geeft tydt aan Sonoy om beschiedt uit Engelandt te verwachten*.

+*De Vroedschap t'Uitrecht brengt by den Graaf van Nieuwenar te weeghe, dat hy de Staaten van Gelderlandt en Ooveryßel verzoekt derwaarts eenighe gemaghtighden te zinden om raadt te slaan*.

+*De zelve Vroedschap geeft eenen haatlyken brief uit, om de gemeenten op te ruyen*.

heit, [+]eerbiedenis, ten Graave van Leicester, hunne dankbaarheit jeeghens den Engelschen landtaardt, uit: en scheenen, niet duisterlyk, den Staaten [+]van andre oorden het teeghendeel te verwyten. Hieroover deeden de Hollandsche, meede in druk, een schrift afveirdighen, dat aan Schout, Burghermeesters, Scheepenen, Raadsluiden, en de goede gemeente der voorzeide stadt, gericht was. Dit, weederleggende de aaverechtsche uitleggingen, ontworpen op 't geen in Hollandt en Zeelandt, tot weering van vorder wanorde gedaan was, wees het onwettigh bedryf der Ooverheit van Uitrecht aan; voorts rondelyk, met heusche taale nochtans, Leicesters vreemde gangen: en meldde, onder ander, hoe eenighe Ooversten [+]van Hollandtsche grenzvestingen plat uit verklaart hadden, dat zy zich gelast vonden, de zelve te bewaaren, niet tot bescherming der gewesten, maar als toomen om de hengsten te bedwingen: waarmeê de treflykste en getrouwste steeden van Hollandt gemeent werden. En, zeeker, die van Hollandt voelden zich niet alleenlyk by den gemelden brief aangetast; maar daarenbooven by een verdaadighschrift van den [+]Burghermeester Geeraart Prounink oft Deeventer, door wien, zoo vastelyk gelooft werd, de brief ingestelt, en de bezondre vergaadring tot Uitrecht te weeghe gebraght was, om d' Algemeine, waarin men hem zitting ontzeit had, af te schaffen, oft ten minste dubble vergaadering der Algemeine Staaten in te voeren, op dat hem immers erghens toegang [+]ter zelve gebeuren moghte. De gemelde Vroedtschap, laatende zich omzwindelen van Prounink naar zyn' lust, hield verstandt met eenighe persoonen in Ooveryssel, Grooningerlandt, Gelderlandt; maar voorneemelyk in Vrieslandt: en verzocht aanstendighlyk, dat die gewesten zich, neevens haar, tot opdraght der Hooghe Ooverigheit aan de Engelsche Kooninginne zouden voeghen: in welken gevalle (haars bedunkens) aan 't volghen van Hollandt en Zeelandt geen twyfelen viel. Te weeten; men wendde voor, dat d' Algemeine Staaten, verlekkert op het bewindt, haare Majesteit, slechts om welstaanswil, tot aanveirden van 't zelve verzochten: waaromme noodigh was, een bezondre bezending te doen. My gedenkt, dat ik, oover veele jaaren, hoorde leezen zeeker geschrift, meldende hoe, op dit pas, een groot getal van kerklyke persoonen, in Vrieslandt, raadzaam vond de Heerschappy aan de Kooninginne in te ruimen, zonder eenighe bepaaling altoos: [+]waarop een oovervlieghend vernuft my kluchtelyk zeide, dat zy de moeite van het daadingen hadden gezocht te myden. 'T waarschynlykst (om met ernst te spreeken) is, dat hunner een deel, verrukt door onvoorzightighen yver, dus voortsloegh; een deel op verbeetring van wedde, uit de geestlyke goederen, ooghde, leggende zich, onder de Kooninginne, geen schaarscher onderhoudt toe, dan zy t'haarent den Bedieneren [+]des Heilighen woords, uit zoodaane inkoomsten, verstrekte. Immers, om dit getyde werd deeze snaar geroert. Maar, wat hen porren moghte, zy vervorderden zich tweemaals vergaadring, oover dit stuk van de opdraght, te houden; en stuurden, op eighe kosten der kerken, eenen Predikant naa Engelandt: hoe deftelyk ook Graaf Willem van Nassau hen vermaande, niet, buiten 't hunne, in 't beroep der Heeren te treeden, die zy, met dus een bedryf, stilzwyghends van onachtzaamheit bescholden. Hierop volghde een t' zaamenrotten van weirlyke luiden, [+]die by allerley staatwissel gewin reekenden; oft op de Ooverheit gesteurt waaren, om dat zy, hebbende naa eenighe ampten gestaan, daaraf, ter oorzaake van onbequaamheit, oft oovermits de meenighte van aanzoekers, versteeken bleeven; oft aan geen' veirdighe betaaling van eenighe schulden, by mangel van bewys der deughdelykheit, oft van voorraadt

[+]1587.

[+]*Die van Hollandt schryven daarteeghens.*

[+]*Verdaadighschrift van Prounink smaalt op de Staaten van Hollandt*

[+]*Wat men met de bezondrevergaadring t'Uitrecht voor had.*

[+]*Een groot deel kerklyke luiden, in Vrieslandt, willen aan d'Engelsche Kooningin 's Lands Hoogheit opdraaghen, zonder eenighe voorwaarden te maaken.*

[+]*Gepooght de geestlyke goedren ten behoeve der Predikanten te doen bekeeren.*

[+]*Een Predikant naa Engelandt gezonden, teeghens dank van Graave Willem.*

[+]*'T zaamenrotting van weirlyke luiden in 't zelve gewest.*

[+]der schatkaamere, konnen raaken; oft eindtlyk, te slecht om 's werks belang af te meeten, zich van schalker lieten inleiden. Deeze, meest gezeeten in Oostergo, welken oordt zy zeiden een van de vier Leeden des Landtschaps te maaken, en de voorstem onder de Staaten te hebben, schikten tot Leeuwaarde by een te koomen. Daar vonden zy lichtelyk eenighen van hunne gezintheit, zoo uit andre Goon als uit de steeden; en begosten, zonder op voorgegaane zaamening van Aadel en eighegeerfden wettelyk gelast te weezen, zich uit te geeven voor gemeene volmaghten van Oostergo, samt hunne bondtgenooten van Westergo, Zeevenwolden, en de steeden. En, op deezen tytel, kooren zy twee gezanten, [+]om naa Engelandt te trekken, en der Kooninginne de Hoogheit van Vrieslandt aan te bieden. De pen van 't kompas, waarop dit volk aanging, was Hessel Aysma, Raadshooftman van 't Hof, die eenen broeder, genaamt Doeko, bedienende een' Grieteny oft Amptmanschap van Rechte, [+]in Oostergo had; ook een zwaagher daar woonende. Hy zelf ('t welk hem wonder gezien by de Predikanten maakte) was gebannen onder den Hartoghe van Alva, en eerlyk van leeven: maar onervaaren in stoffe van staat, en graatigh, booven maate, naa Kooninklyke regeering, waaronder hy hoopte dat het bestier der Vriesche landtzaaken weeder (gelyk ten tyde der Vorsten) zouw gestelt worden aan hem en de Raadsluiden zyn' byzitters, die althans geen gezagh dan in 't stuk des Gerechts hadden. De gezanten waaren, Wybrandt Ayluwa, en een [*]Voorspraak genaamt Dominicus Richaeus van Postella, mensch van zeer argherlyken wandel. Maar Aysma hield' 'er veel af, uit liefde tot den heeten haat, dien Richaeus op de Staaten droegh, om dat z'hem 't ampt van [*]Algemeinen Bezorgher ontzeit hadden. Want, de lydighe zucht tot verheffing dreef den Raadshooftman zoo verre ooverdwars, dat hy, om zyn' party te sterken, ook eenen hoop lichtvaardigh en besprooken gezelschaps, welkes een zyns gelyk zich billyk schaamen zouw, aanhaalde. Om dit gezantschap, door bewilghing van Graave Willem daarin, te glimpigher, ten minste verantwoordlyker te maaken; oft hem, zoo hy 't afsloeghe, ten doele van de klapperny, en van de nydt der Engelschen, te stellen; verzocht men, by smeekschrift, gericht aan Stadthouder, Raadshooftman, en Raadsluiden, dat hun gelieven zoude, 't geen de gemelde Volmaghten gehandelt hadden, by, [*]kantteekening goedt te kennen; oft anderszins hunne meening schriftelyk daarop te uiten. Maar de Graaf, verzettende trek met trek, gaf, zonder [+]'t werk te looven oft rondelyk te laaken, tot bescheidt; *Dat hy niet lievers, dan de heerschappy der Kooninginne oover deeze Landen wenschte; wel weetende, dat, om den Godsdienst en de Vryheit te berghen, geen ander middel was, en teffens daaraan het heil des huis van Nassau hing. Dies had hy, onlangs, in den Haaghe, met blydschap gezien, dat d' Algemeine Staaten deeze zaak zeer vuurighlyk beyverden, en Leicester, op zyn vertrek, met grooten ernst baaden de beste handt daaraan te houden. Ook hadden zy zeekre Ambassadeurs naa Engelandt afgeveirdight om t' onderstaan oft daar eenighe lucht van troost te bejaaghen waare. Ende, dewyl hy zich daarom wel verzeekert hield, dat hierin, by zyn' Doorluchtigheit en de gemelde Staaten, niet het minste verzuimt werd; zoo vermaand' hy hen verzoekers, zich met de zelve te voeghen, omscheuring te schuwen, en voor haare Majesteit, met eendraghtighe aanbieding van al de gewesten, te verschynen; [+]die ongelyk meer op haar gemoedt vermooghen zouw, dan van eenen enkelen oordt.* Die van 't Hof verklaarden, *Dat zy, voor zoo veel in hun was, der Volmaghten bedryf, als oovereenkoomende met de verdingen aangegaan van de Landen met de Kooningin en Leicester, goedt kenden*. Hier-

[+]1587.

[+]*Die kiezen ook gezanten, om naa Engelandt te gaan*.

[+]*Hessel Aysma was 't hooft van dit volk*.

[*]Advocaat.

[*]Procureur generaal.

[*]Apostil.

[+]*Graaf Willems antwoord op 't verzoek van 't zelve*.

[+]*Antwoordt van 't Hof daarop*.

op [+]naamen Ayluwa en Richaeus de reiz aan; ongeacht het vertoogh zyner Genaade, en hoewel die van hunne party, in de voorwaarden, beraamt by d'Algemeine Staaten, oover twee jaaren, op 't aanneemen der Kooninginne, weinigh gevonden hadden, dat hun raadzaam docht daaruit [+]te laaten oft te verandren. Aangekoomen in Engelandt, werden zy, slechts drie daaghen daarnaa, van haare Majesteit gehoort, buiten weete van der Algemeine Staaten Ambassadeurs; die 't zelve den Graave van Leicester, onder 't stribbelen met hem oover de veranderingen in Hollandt geschiedt, klaghtelyk te gemoet voerden. Hy verschoond' het, met bybrengen, dat haare Majesteit niet gewoon was eenighen gezanten gehoor te weigheren, en de zaak al aangevangen voor zyn vertrek [+]uit Neederlandt. Ten zelven daaghe ('t was de zeevende in Lentemaant) ontfingen zy, uit Hollandt, en leeverden hem, den boovenverhaalden brief van den vierden in Sprokkelmaant, van welken ook dubbel aan de Kooningin bestelt werd. By wat verlet dit schryven hun zoo spaade ter handt quam, waare quaalyk te gissen: oft de schorheit des inhouds moest het besluit van 't afzenden een' wyl hebben doen haaperen. Dan, naa't leezen van dien, beschrobden hen daaroover, niet alleen Leicester in 't bezonder, maar ook de [*] Geheimschryver en [†] Schatmeester, dien men voor zynen vyandt hield, in vollen Raade, met bitter verwyt van ondankbaarheit der Staaten teeghens zyne Doorluchtigheit. Jaa Elizabeth zelf, ten naasten gehoore dat zy by haar hadden, dreef hun, in zyne teeghenwoordigheit, wel onwaardelyk toe, dat men hem met zoo spytigh een' brief loonde, voor 't inbrokken zyner middelen ten dienste der Landen, voor 't waaghen zynes eighen persoons, voor 't verlies zyns naasten bloeds (daarmeê meende ze Sidney) welx leeven zy wenschte [+]met veele tonnen gouds weeder te mooghen koopen. Voorts haalde zy, met trotse en wrange woorden, der Staaten handelingen op, die den Engelschen scheenen teeghens te gaan: en, verhit in het kyven, verklaarde, [+]dat zy den Graave geraaden had weeder naa de Landen te keeren, maar dat hy nu daartoe in geenerley wyze verstaan zouw. Waarop hy tweemaals in quaadt Latyn uitschoot, *A tali officii libera nos Domine;* willende zeggen, *Van zulken ampt verlost ons Heere*. De gezanten, moetende deezen hoon met geduldt opdrinken, ontschuldighden hunne Meesters met de beste reedenen, die zy wisten te bezinnen. Eindtlyk, alzoo zy zeiden, maght ontfangen te hebben om wat merkelyx meer dan voorheen, tot onderhoudt der oorloghe, uit te looven, scheiden ze met orde der Kooninginne, dat zy hunne meening, op papier, in handen van haaren Raadt zouden brengen. En zy scheen wat bezaadight. Maar Leicester kon zyn' verbolghenheit nocht dwinghen nocht dekken: en, daar de geschillen te voore met eenighe manierlykheit, tussen hem en de Staaten gedreeven waaren, worp hy nu 't masker daarheen, en pooghde sint zighbaarlyk hun de gemeente op 't lyf te schennen, en den voet te lichten. Men had, om zyn' achtbaarheit te spaaren, gezocht den brief [+]verhoolen te houden: maar zyn' eighen' aanhangelingen schikten afschriften van dien, uit Engelandt, herwaarts; en deeden ze van handt tot handt loopen, hoopende daar door de Ooverheit in den uitersten haat der onderdaanen te brengen. Want, men scherpte hun in, dat alles, wat de brief meldde, verziert, gelooghen, en enkle achterklap was: en dat Leicester, ten hooghste daaroover vertoornt, niet alleenlyk, misschien, zouw niet meer naa 't Landt willen omzien, maar ook de Kooningin afkeerigh van alle hulpe maaken. Dies sloegh de vlam ten daake uit, met verhitten van d'in zwang gaande, en ontsteeken van nieuwe heevigheeden. Ter eene zyde, riepen d'onweetenden, die den meesten hoop

[+]1587.

[+]*De onwettighe Vriesche gezanten kryghen onverwylt gehoor by de Kooningin.*

[+]*Leicester ontfangt der Algemeine Staaten brief van den vierden in Sprokkelmaant: de Kooningin ook een afschrift van dien.*

[*]Secretaris.
[†]Tresorier.

[+]*Die wort bitterlyk genoomen.*

[+]*De Kooningin vaart byster uit.*

[+]*Afschriften van den brief worden door de Landen verspreyt, om 't volk tot opstending te beweeghen.*

+ maakten, dat de vermeetelheit der Staaten geenen meester kon lyden, en, om 't onderste booven, niet van het bewindt wilde scheiden. Ter andre, zeiden de zeedighsten en voorzienighsten, dat de Regeerders hunnen plicht betrachtten, zoekende den vervoerden Landtvooghdt op den rechten wegh te brengen: 't welk, zonder zyn' doolingen vrymoedelyk aan +te wyzen, niet te doen was. Wyders, d'Ambassadeurs leeverden aan den Engelschen Raadt het geëischte schrift, verklaarende dat de Staaten, booven de gewoonlyke twee tonnen schats ter maant, en vierhondertduizent gulden buitenordelyk te verschaffen, noch t'hunnen laste zouden neemen tweeduizent ruiters, drieduizent knechten, en duizent delvers, Hooghduitschen, te onderhouden den tydt van drie maanden, oft langer, zoo 't noodigh viele: indien 't haarder Majesteit geliefde de Landen buitenordelyk te gerieven met leening van vyftigh oft tzestigh duizent ponden sterlinx, tot oprechting eens heirs van dertien oft veertienduizent mann' te voet, zesduizent te paarde, en duizent delvers. Zy +behandighden elken Raadsheere in 't bezonder, ook den Aartsbisschoppe van Kantelbergh, een afschrift, op dat hy de zaak den Parlemente oft Staaten des Ryx aanbevaale, die, als graatigh naa uitbreiding der Engelsche mooghenheit, ooverboodigh waaren, de Kooningin, met opbrengen van treflyke middelen, in te volghen, zoo zy besluiten wilde de Landen aan haar' kroone te hechten. Met gelyke beede gingen d' Ambassadeurs den grooten Kanseler aan: die hun zeide, dat haare Majesteit was om de vereenighde gewesten, hoewel men daar quaalyk met de Engelschen leefde, naar haar uiterste vermooghen te handthaaven; dat hy haar 't nutste voor haar en de Landen zouw raaden: maar, in het Parlement diende dit stuk niet gehandelt te worden, alzoo 't ganschelyk aan haare Majesteit en den Raadt stond. De Gezanten antwoordden, hun +verzoek niet te zyn, dat men de zaak, uit hunnen naame, in 't Parlement voorstelde; maar, dat hy, indien ze daar quaame ooverwooghen te worden, de zelve gunstelyk vorderen wilde. Thans traaden zy, oover 't voorzeide geschrift, in handeling met den Raadt: daar men hen +op nieuw, met aantyging van ondankbaarheit, besnaude, roepende dat Leicester schandelyk gehoont was, zyn' oopene en lastbrieven vernietight, Buis de aanstichter der veranderingen, zonder weete zyner Doorluchtigheit, uit de hechtenis, en weeder in den Raadt van Staate, getooghen. De gezanten vraaghden, oft die van Hollandt en Zeelandt, naa de ontrouw, gebleeken aan Stanlei, Jork, en andren, beeter alles in 't wilde zouden hebben laaten loopen, dan Prins Maurits vermaant tot betrachting zyns ampts in 't afweezen van den Algemeinen Landtvooghdt. Hierop worp men hun voor, dat deez den Raadt van Staate, waarin Graaf (de tytel van Prins moght'er niet af) Maurits als 't hooft zat, tot het bestier der dingen gemaghtight had: en de gezanten daarenteeghens, dat die maght, by een ander schrift van Leicester, genoeghzaam gebluscht was: 't welk hy, daar teeghenwoordigh, met zwyghen liet doorgaan. Voorts verhaalden zy, tot verschooning der zaake van Buis, hoe hy, buiten kennis zyner Doorluchtigheit, was vast gezet, en zes maanden gehouden, zonder zyne beschuldighing oft beschuldigher te weeten; 't welk teeghens de voorrechten der Landen streed: dat men hem ook niet, dan onder borghtoght, ontslaakt had; en, om hem te Rechte te doen staan, bekommert hield. Toen stoof de +Graaf op, en dreef hun toe, *Dat, uit zeekre punten, beschreeven en behandight aan hem door die van Vitrecht, bleek dat Buis der galghe waardigh was: dat hy zelf ook eenighe stukken teeghens dien had, die hem aan 't lyfgingen*. En, hier begon hy (van wien oft wanneer 't hem in 't hooft

+1587.

+*Ruimer uitlooving van middelen te verschaffen by de Staaten*.

+*'T Parlement, oft Staaten van Engelandt, bieden groote schattingen aan, om de Neederlanden aan d'Engelsche kroon te hechten*.

+*Gesprek der gezanten met den grooten Kanseler*.

+*Zy handelen met den Raadt*.

+*Leicester bulderdt yslyk teeghens Buis*.

+moghte gesteeken zyn) te buldren, dat Buis de Kornellen en Hopluiden, tot ooverleevering van 't verzoekschrift aan Hoohenlo, by 't welk de vordering van Sidnei gewraakt werd, had opgeruyt. Als de gezanten echter vertoonden, dat zyn' Doorluchtigheit den persoon van Buis nooit bewroeghde, oft last gaf om zulx by form van Rechte te doen; antwoordd' hy, 't was valsch; want hy had de Raadsheeren tot Rechters gestelt, en 't zelve aan zommighen, naamelyk Valk, bekent gemaakt. Wat Raadsheeren hy hiermeê by zich zelven verstond, moghte men billyk twyfelen. Want, zeeker, den Amptgenootschappe des Raads van Staate had hy, noopende de zaak van Buis, by schriftelyk bescheidt van den twintighsten in Wintermaant lestleeden, de handt geslooten. Maar Prounink verklaard' het genoeghzaam in zyn boovengedachte verdaadighschrift, met zeggen, dat Buis uit zyn' gevankenis ontsloopen was, eeven ten zelven tyde, als hy zich, voor 't Hof van Uitrecht en zeekren gemaghtighden uit den Raade van Staate, hem gegeeven tot Rechters, zoude hebben moeten verantwoorden. De gezanten, hoorende hem alles loochenen wat zy voor waarheit bevestighden, en ziende zyn gramschap bet en bet aangloeyen door 't weederspreeken, zeiden eindtlyk, dat zy +teeghens hunnen Landtvooghdt niet wilden pleiten. En, hoewel hy, schynende wat bemurwt door dit betoogh van needrigheit, hun beval vrymoedelyk hunne meening te uiten; de Schatmeester viel'er tussen, om tot de stof, vervaat in hun laatste geschrift, te koomen. Naà dat hieraf, +ook van 't stuk der munte, en van eenighe reekeningen, wat gesprooken was, noodighde Leicester d'Ambassadeurs ter maaltydt. Daar verzochten ze, dat hy, als een grootmoedigh Vorst, 't geen hem eenighe oorzaak tot steurnis moghte gegeeven hebben, vergeeven en vergeeten wilde. Waarop hy antwoordde, bedroeft te zyn om de deerlyke gesteltenis hunner Landsluiden; die hy ooveral zeer goedt, jaa beeter dan in Engelandt, had bevonden: maar, dat'er, onder de Staaten, vier oft vyf verscheenen, die zyne regeering niet lyden konnen, en, al oover acht maanden, begosten teeghens hem aan te myneeren. Seedert quaamen d'Ambassadeurs, noch eenighe maalen, zoo met hem als met de Raadsluiden, in gesprek; doch eindtlyk t'huis, met geen ander, dan +dit afscheidt. *Dat haare Majesteit, nocht geneeghenheit tot aanneemen van der Landen Heerschappye had; nocht geleeghenheit voor dat pas, tot verstrekking van grooter hulpe; dewyl zy zich zelve met oorlogh, zoo uit Spanje als van elders, gedreight zagh: doch dat zy, eerstdaaghs den Baroen van Bukkenhorst, om grondighe berichting van de gesteltenis der Neederlandsche dingen, zouw afveirdighen; en daarnaa besluit neemen op 't +weederzenden van Leicester en 't meerderen haares bystands*. Dit dienden zy, op den lesten van Lentemaant, den Algemeinen Staaten aan. Maar de Griffier Rattaller en Predikant Modet, gezonden naa Engelandt uit naame der stadt en des kerkraads van Uitrecht, als booven gemeldt is, hadden, ontrent veertien daaghen te voore, andre tyding van daar gebracht: naamelyk, dat men Leicester haast weeder hier te Lande, in breeder bewindt en luister dan ooit, zouw zien. Hiermeê, en met zeekeren +brief, gericht van de Kooninginne, niet alleenlyk aan Burghermeesters en Scheepenen, maar zelfs aan de gemeente van Uitrecht, maakte zich Prounink en zyn' party zeer blyde. En 't zelve schryven, tuighende dat Leicester, nerghens in Neêrlandt, leevender jonst en oprechter geneeghenheit tot haare Majesteit gevonden had dan t' Uitrecht, waaroover zy zich aan hen grootlyx verplicht kende, werd zonder vertoef voor, allenman, gelyk het aan allenman hield, van den stadthuize afgeleezen. De Burgherhopluiden, winden om 't graauw te doen waaghen, vlaay-

+1587.

+*Echter noodight hy de gezanten ten eeten.*

+*Zyn getuighenis van der Vereenighde Landtschappen ingezeetenen, die hy in goedigheit booven de Engelschen zet.*

+*Afscheidt, waarmeê d' Ambassadeurs naa Hollandt keeren.*

+*Rattallers en Modets verhaal van de hoope uit Engelandt voor Leicesters party.*

+*Brief der Kooninginne, aan Burghermeesters, Scheepenen, en gemeente van Uitrecht.*

de [+]en styfde Leicester met reedenen mondelings den twee gezanten bevoolen, [+] en met eenen bezondren brief: waarop zy, ten vierden daaghe in Grasmaant, een antwoordt afveirdighden, dat meer uit bysterheit van brein, dan uit vuurigheit van yver, scheen hergekoomen: zoo zood het oover van gal, gebraakt teeghens de instellers des verhaalden briefs, die op den vierden van Sprokkelmaant aan hem geschreeven was. Het schold hen voor verraaders, en snorkte dat de gemeente, aan 't raazen geraakt van ongeduldt oover dat onbeschaamt doorstryken zyner Doorluchtigheit, gestaan had om al de Staaten op eenen dagh te verdelghen: waare haar niet daatlyk vertoont geweest, hoe die brief, zonder toestemming der Heeren Staaten, op hunnen naame, by zommighe boozwillighen [+]gedicht bleek.

[+]1587.

[+]*Dulle brief der Vitrechtsche Burgherhopluiden aan Leicester.*

Ontrent deezen tydt, quaamen, zoo gezeit werd, ook uit het Hof van Engelandt eenighe brieven van den twintighsten in Lentemaant, die zeer afdraghtelyk van den zelven brief spraaken, raadende de steurnis, daardoor verwekt in de Kooninginne, met reedelyke plichtpleeghing te stillen. De Algemeine Staaten hielden ze voor verziert: maar de Regeerders der stadt Uitrecht zonden dubbel daaraf; oft immers van etlyke punten, naa andre oorden; voorneemlyk Gelderlandt, Ooveryssel, Vrieslandt, en de Ommelanden; aan verscheide amptgenootschappen: en verzochten dat gemaghtighden naa Uitrecht moghten afgeveirdight worden, om gezaamentlyk raadt te slaan. [+]'T welk men achtte bekuipt te zyn door den Burghermeester Prounink, hervattende den toeleg op een' bezondre vergaadring buiten die van d'Algemeine Staaten: en trachtende de Landtschappen te beweeghen tot verklaaring, dat zy geenen last, tot schryven des meergemelden briefs van den vierden in Sprokkelmaant, gegeeven hadden. Zelfs de gemaghtighde Raadsluiden der Staaten van Uitrecht lieten zich hiertoe gebruiken, en braghten 't, met schryven, in Gelderlandt zoo verre, dat de Raadsluiden van 't Hof (op deeze komt, gelyk elders op de gemaghtighde Raadsluiden der Staaten, het daaghelyx bezorghen der [+]landtzaaken aan) den Heer Johan van Wynberghen, die toen ter Algemeinschappe dat Vorstendoom uitbeeldde, uit den Haaghe herriepen, om dat hy oover 't afveirdighen van dien brief had gestaan. Doch, met deeze herroeping, gedaan zonder hem eerst te hooren, quaamen zy beschaamt uit: en zyn antwoordt, gebouwt van bondighe reedenen, oovertuighd' hen van 't ongelyk, dat zy deeden aan hem en zyn' amptgenooten, die zich in 't gemein gelast vonden, alles, wat zy den Landen dienstigh oordeelden, te beschaffen, ende, zoo tot het zeinden van den brief, als tot het heelen van dien voor hunne maghtighers, waaren gedronghen geweest van zwaarwightighe oorzaaken: die hy wydluftelyk verhaalde. Met weinigher woorden, maar scherper pen, werden die van Gelderlandt hieroover bejeeghent van d'Algemeine Staaten, zich hooghlyk belghende der onwaardigheit hun weedervaaren in zynen persoon: wiens werken, zeeker, uitweezen, dat hy den vaaderlande getrouw, onbesmet van staatzucht, een verfoeyer van scheurmaaking, voorstander van orde was, en een loflyke telgh der eedele stamme, die ons den niet [+]min heuschen, dan braaven, krysheldt Johan van Wynberghen, althans Ooverste der stadt Rynberk, heeft voortgebracht. Wyders, deeze zaak, waarvan zoo veel geruchts gemaakt werd, viel nu licht te verdaadighen, naardien de Baroen Thomas Bukkenhorst, Ambassadeur der Kooninginne, (want hy was reeds in den Haaghe, en gesprek met d'Algemeine Staaten en den Raade van Staate gekoomen) rondelyk verklaart had, dat hy, by berichting, ontfangen op alle beschikken van hun gedaan sint het verlies der stadt Deeventer, zich van hunne goede

[+]*Oproerighe brieven, gekoomen, zoo men zeide, uit het Hof van Engelandt.*

[+]*Wonderlyk wroeten van Prounink.*

[+]*'T Hof van Gelderlandt herroept den Heer Johan van Wynberghen uit der Algemeine Staaten vergaadring: maar komt beschaamt daar meê uit.*

[+]*Thomas Bukkenhorst, Ambassadeur der Kooninginne, in den Haaghe.*

+meeninge jeeghens 't Landt, haare Majesteit, en de Doorluchtigheit des +Graaven van Leicester, volkoomelyk verzeekert hield. Deezen gezant had men, in Zeelandt en de Hollandsche steeden daar hy doortoogh, zeer staatlyk bewelkoomt. Ook was hy, behalven dat haare Majesteit hem in bloede bestond, een lidt haares Heimelyken Raads, Heer van groote geleertheit, en den Landen wel toegedaan. Hy beleedighde zich terstondt, neevens zeekre gemaghtighden der Algemeinschappe, tot raamen der behoeften om alle plaatsen, voor 't heele jaar, wel bezet te houden; en, boovendien, in 't veldt, voor vier oft vyf maanden, een heir van vier oft vyfduizent ruiters, twaalfduizent knechten, en duizent delvers, met den sleep van 't geschut, lyftoght, en andre leegherlasten. Van al 't welke men reekende de kosten te zullen beloopen, booven de betaaling te doen by de Kooningin, aan haare hulptroepen van duizent mann' te paard' en vyfduizent te voete, samt aan haare bezettingen der plaatsen van pandtschap, ter somme van ontrent vyftienhondertduizent gulden. En de Baroen, naa verscheide tzaamenspraaken, liet zich zoo verre gezeggen, dat hy aannam zyn' uiterste vlyt te doen, om haare + Majesteit, tot verschaffing van een derdendeel by form van leeninge, te beweeghen, onder voorwaarde dat de Landen d'andre twee deelen zouden opbrengen. Ook schreef hy, niet min aan Leicester dan aan de Kooningin, dat hem bleek, de verandringen in de Regeeringe alhier, niet uit eenighe quaadwilligheit teeghen haare Majesteit oft zyne Doorluchtigheit, maar uit versleeghenis door Stanleis en Jorks misdryf, gesprooten te zyn, en enkelyk tot behoedenis van den Staat gestrekt te hebben. Immiddels gaf, by zyn goeddunken, de Raadt van Staate, op Leicesters +naam, een plakkaat uit, dat eenen yghelyke verbood, de Kooningin, den Engelschen landtaardt, de inheemsche Ooverheeden, oft eenighe personaadjen in dienst van haare Majesteit oft der Staaten zynde, by monde oft by geschrift te lasteren: ook eenighe zaameningen te maaken buiten de wettighe vergaaderingen der amptgenootschappen, toegelaaten in de gewesten. Het zelfste plakkaat hield in, dat zeekre wargeesten niet alleenlyk valsche geruchten onder de gemeente uitstrooyden, maar ook schriften zonder naam van den insteller: en dat eenighe der zelve, hoewel zy onder den schyn van uitheemsheit schuilden, nochtans +bleeken binnen 's Lands verziert en gesmeedt te zyn. Hiermeede werden de brieven van den twintighsten in Lentemaant gemeent, met welke, als gezonden uit het Hof van Engelandt, men den volke de ooghen vulde. Want de Hollandsche Staaten, doende, om de waarheit uit te boezemen, veele persoonen, den eenen voor, den andren naa, ondervraaghen, elk der welke zynen man meldde, hadden eindtlyk bevonden dat Hugo Donellus, een Fransois Voorleezer van de Rechten in de Hooghe schoole tot Leide, de dichter moest weezen; +alzoo hy, oovertuight van 't uitgeeven eenigher afschriften, weigherde yemandt voorder te noemen. 'T welk oorzaak was dat men hem zyn ampt opzeide. In den Haaghe werd de Ambassadeur aangesprooken van zeekre gemaghtighden der Geldersche Staaten, opgehitst door de Regeerders van Uitrecht: en quam daarnaa, in die stadt, op den derden in Bloeymaant, zoo met hun als met eenighe Ooverysselsche gemaghtighden, en de Staaten van Uitrecht, te woorde, zonder yet van belang te verhandelen. Hy onderstond wel de gemoeden aldaar tot eendraght en maatighing te verspreeken: maar braght, in dat stuk, ook weinigh te weeghe. In de zelve daaghen verzocht Henrik, toen Kooning van Navarre, naamaals ook van Vrankryk, dat men hem in de Vereenighde gewesten een' vrye haaven, en Rechtspraak oover de buiten, in te brengen

+1587.

+Hy pryst der Algemeine Staaten doen, dat in Engelandt quaalyk genoomen was. Beraaming der kryskosten voor dit jaar.

+Bukkenhorst verschoont der Staaten werk, by schryven aan de Kooningin en Leicester.

+Plakkaat teeghens 't lasterlyk spreeken en schryven: ook teeghens onordlyke zaameningen.

+Hugo Donellus, voorleezer tot Leide, wort, als dichter van valsche brieven, uit zyn ampt gezet.

+Henrik, Kooning van Navarre, verzoekt een' vrye haaven, en Rechtspraak oover zyne zeebuiten, aan de Staaten.

+by zyn volk, zoude gunnen: ook de scheepen laaten vertrekken, die by 't zelve veroovert waaren, en hier te Lande aangehouden werden. Deezes verzoex eerste lidt, als schaadelyk gebleeken by 't verlof te vooren gegeeven aan Don Antonio van Portugal, sloeghen die van Hollandt plat af: en bewillighden in het tweede; behoudends dat geen' Hopluiden +oft bootsgezellen van deeze Landen zouden op de scheepen dienen. Heer Johan van Oldenbarneveldt, Voorspraak van Hollandt, hebbende slaauwe involghers, styve teeghenstreevers, in 't afwenden van Leicesters toeleg; en derhalven zeer ernstelyk aangestaan om ontslagh van zynen dienst; liet zich verbidden tot vyf oft zes maanden blyvens daarin, onder besprek dat hy, indien men tot handeling van vreede met den vyandt quaame, oft tot ooverdraght van 's Lands Hoogheit zonder behoudenis der Voorrechten te bedingen, zich als dan daatlyk zouw afgedankt houden. Zeeker, booven 't licht geschept uit Ransaus papieren, vernamp men dat Andries de Loo, van wien ik booven vermaant heb, nu ten achtstenmaale, van Parmas weeghe, in Engelandt geweest was om voorpraat van paize te maaken, neevens eenen Italiaan, genaamt Augustyn Garafini, oft Graffigna. Ook werd uit Antwerpen geschreeven, hoe 't zich liet aanzien, dat Champaignei oft Assonville naa Londen zouden gaan, om de zelfste boodschap. Dit maakte den Staaten van Hollandt wyde ooren: en ried hun den grondt van Bukkenhorst, door Oldenbarneveldt, eens te doen peilen, om te weeten wat'er af zyn moghte. D'Ambassadeur verklaarde dat de Kooningin tot pais neegh. Barneveldt, doende verslagh hieraf aan zyn' Meesters, gaf hun te bezeffen, hoe lichtelyk woorden, gesprooken teeghens hem alleen, geloochent konnen worden: +en verzocht dat men den Heer van Breederoode, den * Raadshooftman van der Myle, en Menin † Loontrekkenden Raadsman der stadt Dordrecht, neevens hem, aan den Ambassadeur liete gaan. Dit geschiedde, en Bukkenhorst deed zyn eerste zeggen gestandt. Maar, 's naamiddaghs ontbood hy den Heere van Barneveldt, dat de zaak gezweeghen diende; alzoo haare Majesteit van zin moghte verandert zyn, door een tyding die hy terstondt ontfangen had. Deeze was, dat de Ridder Fransois Draak tweeëndertigh scheepen, gelaaden met lyftoght ter behoefte van 's Koonings vloote, in de haaven van Kalis in Spanje, eensdeels verbrandt, +eensdeels gezonken had: ook, in 't stryden, twee galeyen en een schip van neeghenhondert lasten te gronde geholpen: en dat hy vier scheepen met eetwaaren wegh voerde: tot groote verbaastheit der Spanjaarden, die vreezden dat hy der Indische zeer ryke vloote ontmoeten, en eenighen merklyken af brek zouw doen. Dit ontdekken van 't hellen der Kooninginne tot pais werd naamaals by haar zeer quaalyk genoomen. En Leicester liet zich, t'zyner weederkoomste in deeze Landen, verluiden, +dat nooit last om zulke oopening te doen, van haare Majesteit, aan Bukkenhorst gegeeven was: hoewel deez het teeghendeel, aan zommighen, met eighen' handt, en (zoo sint genoeghzaam bleek) met waarheit, geschreeven had. Hierentussen keerden, uit Engelandt, d'Oostergosche gezanten, bedankt van de Kooningin met gemeene +woorden, voor hunne goede geneeghenheit. Zy begeerden, op eenen vollen Landtdagh der Vriesche Staaten, zeekren beslooten brief van haare Majesteit oover te leeveren, en voorts verslagh van hunne verrichting te doen: maar werden, als niet wettelyk gemaghtight, afgeweezen. Waaroover men, gespannen van spyt, den Heere Bukkenhorst ter oore liep, vergrootende de zaak met lieghen, de waarheit met uitleggen, eeven oft alles niet zoo zeer om hen en hunne Meesters te hoonen, als der Kooninginne ter trotse, gedaan waar. D'Ambassadeur,

+1587.

+*Oldenbarneveldt, Voorspraak van Hollandt, hebbende ontslagh van zynen dienst verzocht, laat zich beweeghentot noch wat blyvens daarin, onder zeeker verding. Kundschap van 't luisteren der Kooninginne naa paishandel.*

+*Oldenbarneveldt vischt hieraf de waarheit uit, by Bukkenhorst.*

*President.

†Pensionaris.

+*Groote schaade, gedaan door den Ridder Draak aan den Spanjaardt, te waater.*

+*De gezanten van Oostergo koomen uit Engelandt weeder.*

+*Men weighert ze te hooren op eenen Landtdagh.*

+zeer bekommert hierin, en reeds beraaden daarom zelf naa Vrieslandt te gaan, bezinde zich thans dat hy beeter, dan zoo raauwelyk in 't werk te treeden, eerst zeekerlyk naa den oorsprong der misverstanden, de gesteltenis der dingen, de inzichten der luiden, zouw laaten vereischen; ende bad den Raadsman van Staate Willem Bardes die moeite aan te neemen. +Bardes, dan, voorzien met brieven van zyn amptgenootschap aan den Stadthouder Graaf Willem en de Staaten van Vrieslandt, ook met eenen van Bukkenhorst aan de zelfste Staaten, quam op den achtentwintighsten van Bloeymaant tot Leeuwaarde, en dien aavondt noch te woorde met den Stadthouder. Deez, gevraaght naa de vreemdigheeden, die den Ambassadeur waaren aangebragbt, verklaarde, *Nocht van nieuwen eedt, den + soldaaten afgenoomen, te weeten; nocht van andre uitzetting, dan der steedelingen, welken, als verdechtight van zucht tot den vyandt, men, al in 't voorleeden jaar, had doen vertrekken. Een vendel knechten slechts was van hem ontsoldight; en dat by goeddunken des Raads van Staate. In de steeden waaren de Wethouders en de burghers eendraghtigh; de bezettingen in goede orde. 'T kribben van eenighe bezondre luiden, om dat men in alles juist hunnen wil niet deed, stond voor geen' scheuring onder de gemeine Landtzaaten te reekenen. Geen' Regeering zoo gerust, oft men vond' 'er geemelyke geesten, dien 't nemmer te passe gemaakt werd. 'T quaadt, nochtans, hoewel op veel naa zoo breed in der daadt niet als men 't had uitgemeeten, vereischte beeternis; voorneemlyk in Oostergo*. Verscheiden' eerlyke luiden, 's andren daaghs gehoort by Bardes, spraaken uit eenen mondt met den Stadthouder. Vast met gelyke taale antwoordden, op het schryven van den Ambassadeur, 's Landschaps gemaghtighde Staaten, verklaarende dat eenighe vonken, van 't vuur ontsteeken binnen Uitrecht, tot in Vrielandt waaren oovergevlooghen: die zy, zonder hem daarmeê te +moeyen, wel hoopten te slissen. De Hoofden der klaaghelingen behandighden aan Bardes, op zeekere vraaghstukken hun voorgestelt van hem, een lang schriftelyk antwoordt; dat, snorkende van wonderlyken yver voor Godsdienst en vaaderlandt, nochtans genoegh uitweez van wat geest zy gedreeven werden. Zy hadden 't, met naamen, op Kaarel Roorda en Witse Kamminga gelaaden; verhaalende, dat van den eenen het besluit der Vriesche Staaten, tot opdraght van 't bewindt oover den burgherlyken standt en 't gerecht aan Leicester, die daar alleenlyk in kryszaaken gekent werd, was omgestooten: van den andren gezeidt, tot smaadt der Kooninginne en haarer Amptluiden, dat yemandt, die maar wel met den Geheimschryver stonde, zulke brieven, als men uit Engelandt voortbraght, niet dan een' enkle kroon hoefden te kosten. Voorts weezen zy aan, met groot betoogh van ervoelykheit, dat men de lastbrieven, van hunne gezanten en al de geenen die de stem van Oostergo volghden, gewraakt had; hen uit de stadt Leeuwaarde gezet, gebannen, in hunne huizen verstrikt en met soldaaten bewaart: daarenteeghens, in hunne plaatsen andren ontfangen, die der Engelsche Majesteit een quaadt hart toedroeghen, de Spaansche zaaken zoo binnen als buiten 's Lands bevorderden: welke luiden niet de minste van bedryf op den Landtdagh geweest waaren. Bardes, vindende zich zelven alleen, en zonder genoeghzaame maght om de geschillen af te doen, vermaand' hen tot vreede, en ten minste hunne rust te houden ter tydt toe dat anders in de zaake voorzien waar: 't welk zy beloofden naa te koomen. Ende daarop vertrok hy, met goedt genoeghen van yder. By orde, hierentussen, der Hollandtsche Staaten, werd, op naame van Prinse Maurits als Landtvooghdt, samt van den Raadshooftman en d'andre Heeren des Hoofs, Adrianus Saravia, Voorleezer der Godgeleertheit tot Leide, neevens twaalf der voornaamste

+1587.

+*De Raadsheer van StaateWillem Bardes reist naa Vrieslandt*.

+*Zyn' verrichting aldaar*.

+*Klaghten van die van Oostergo*.

+Predikanten van Hollandt, naa den Haagh ontbooden, om, oover zeekre +punten, raakende den welstandt des Lands en der kerken, in mondtgemeenschap te koomen, met eenighe der Staaten en der Rechtshooven gemaghtighden. Deeze hielden hun, verscheenen op den veertienden in Bloeymaant, wydluftelyk voor, wat onheilen den Lande en der kerke te beduchten stonden, uit het slink gevoelen en de arghewaan, waar meede 't volk, hier en daar, was ingenoomen teeghens de Staaten: gaaven hun, van weeghe der zelve, hoope van verbeetering huns onderhoudts: en begeerden, dat zy de eenigheit, en het draaghen van behoorlyk ontzigh aan de Ooverheit, hunnen toehoorderen zouden inscherpen. De Godgeleerden, antwoordende dat zy zulx altyds gedaan hadden, en daarin volharden wilden, lieten nochtans al eenighe hunne zucht tot de Engelschen uitkyken; en zich verluiden, dat een groot deel der Staaten zelden ten gehoore des Heilighen woords, het meeste niet ten Aavondtmaale quam; en de vordring van den Godsdienst quaalyk behartight werd. Jaa zy roerden verscheide punten van misbruik aan, die 't Gerecht, de Regeering, de krysorde betroffen; en waaruit, naar hun zeggen, meenighvuldighe klaghten onder den gemeenen man ontstonden. De gemaghtighden, neemende alles met geduldt op, verschoonden 't met bondighe reedenen. Maar, als zy meinden hun voldaan de hebben, hielden de Leeraars aan, om in naader handeling oover 't stuk der kerkenordeninge te koomen: en verklaarden, mits de Heeren zeiden daartoe niet gelast te zyn, dat zy eenighen zouden uitmaaken, om breeder gehoor van de Staaten te verzoeken. Weinigh daaghen hiernaa, naamlyk +op den vyfden van Zoomermaant, rees t'Uitrecht heftighe oproer, teeghens den Stadthouder, Graaf van Nieuwenaar, die den Predikant Harman Stryker, anders Modet, wilde doen vangen; 't zy uit zaake van het dwersdryven deezes menschen teeghens d'Algemeine Staaten, +oft uit eighen haat, en vermoeden dat hy hem zocht den voet te lichten. Zeeker, dat Modet hem hiertoe merklyke reede gegeeven had, zal men wel kunnen afneemen, uit het geen ik althans van wat hoogher gaa ophaalen. Als tot Uitrecht, in 't lestleeden jaar, op den eersten van Wynmaant naar styl der plaatse, de Majestraat te verandren stond, 't welk den Stadthouder toekomt, was de Heer van Villers noch 's vyands gevangen, en Nieuwenaar, die tot den tydt zyner verlossinge toe de Stadthoudery had aangenoomen, in Duitslandt om de boovengemelde werving van krysvolk te vorderen. Nocht noodt, nocht vreez praamde tot voortvaaren met de vernieuwing: ook ontbrak het aan geen voorbeeldt van uitstel t'andren tyde geschiedt: en 't scheen wel billyk dat men aan Nieuwenaar de eere beweeze van te toeven tot zyn' weederkoomst, dewyl hy om 's gemeinen nuts wil uit was. Leicester, niettemin, maghtighde eighentlyk tot het werk der verkiezinge den Baroen Nort. Deez, uit den voetzande opgeholpen door gunst van Leicester (want zyn grootvaader was een vleeshouwer zyns ambachts geweest) had den mondt gemaakt op eenighen aanzienlyken staat hier te Lande: en men hield het doorgaands daarvoor, dat hy naa 't Stadthouderschap van Uitrecht stak. Welk gevoelen verwekt was, oft immers zeer gesterkt, door de schoonheit der kanse die hy had om daartoe te koomen, gedraaghen van den Landtvooghdt, en reeds ten toon gestelt als een derde, tussen twee die beide kuin ter schuppinge stonden. Want Villers was der gemeente van Uitrecht wat in 't oogh, om dat zyn' gemaalin, zoo gezeit werd, oover de Roomsche zyde helde, jaa misse binnen 's huis hoorde. En de spraak ging, dat men hem, wen hy al los raakte, zyn ampt niet weeder zouw inruimen: dat ook Nieuwenaar, als daarin gekoomen slechts by ma-

+1587.

+*Adrianus Saravia en twaalf Predikanten naa den Haagh ontbooden, koomen in gesprek met gemaghtighden der Staaten ende Rechtshooven.*

+*Oproer tot Uitrecht.*

+*Misnoeghen des Graaven van Nieuwenaar op den Predikant Harman Stryker, anders gebynaamt Modet.*

nier +van voorraadt, lichtelyk was af te wyzen. Hierneevens toonden de Predikanten en Hervormde burghers geen' minder geneeghenheit tot Nort, dan oft zy al t'zaamen gewenscht hadden hem t'hunnen Ooverste te mooghen verwerven. Modet, moeyziek booven maate, en de voorbaarighste zyner amptgenooten om zich in landtzaaken te mengen, quam, als de dagh der verkiezinge genaakte, de Graavin van Nieuwenaar vraaghen (een' bystre onbeschoftheit) oft zy geen' tyding had van de doodt haares gemaals, dien men zeide in Duitslandt ooverleeden te zyn. Gewisselyk, de Graaf was in groot gevaar geweest, zoo ter zee als binnen der stadt Bruinswyk, waaruit men hem, verdechtight van verstandt met haaren Hartoghe, dien de burghers waanden om demping hunner vryheit toe te leggen, had belast te vertrekken. Als nu de Graavin antwoordde, dat haar van zulk een' zwaarigheit niet zeekers was voorgekoomen, drong Modet noch styver aan, zeggende, *Ik bid u Mê Vrouwe, verberght het ons geenszins; want wy kunnen niet lang zonder Stadthouder blyven, en moeten om eenen andren arbeiden*. Eevenwel, waarop Nieuwenaar het nam, oft wat hy voorwendde om de aantasting te rechtveirdighen, vind ik niet gemeldt. Maar de poorten der stadt stonden'er geslooten; de gansche burghery in 't geweer. De acht Burgherhopluiden vertoonden zich, met een deel andre Bevelhebbers, op 's Bisschops Hof, daar de Stadthouder gehuist lagh. Wel slaaghd' het, dat de Oudtkeurvorst Truxes en de Oudtveldtheer Norrits juist op dat pas binnen Uitrecht waaren: want, zonder de vlyt en voorzienigheit gepleeght by hen tot vellen der heevigheeden, 't stond'er schendigh geschooren. Nu wrachten zy, door hunn' achtbaarheit en tussenspraak, uit, dat alles zachtelyk zitten, en de poorten noch 's aavonds te vyven weeder oopen, gingen. De Majestraat beliefde +den Graave met afdanken van Modet: en deez (hoewel de Kerkraadt aantuighing daar teeghens deed, begeerende reede te weeten) onthield zich, eenighe weeken, van de bediening des woords. Daarentussen werd het geschil beslecht: en Modet raakte thans, niet alleenlyk weeder op stoel, maar zoo diep in Nieuwenaars gunst, dat zy sint t'zaamen groote gemeenschap van raadt hielden. Leicester, hebbende nooyt verzuimt zyn' aanhangers, hier te Lande, door middel zyner vertrouwdelingen in hoope en hitte te doen houden, stookte althans, nu hy stond om haast herwaarts te keeren, het vuur met eighen' handt. Brieven, daaraf geteekent, liepen, aan amptgenootschappen, aan enkele persoonen, +kerklyke, kryslyke, Majestraatlyke, door de gewesten, met beschelding der Staaten oover de weederwaardigheeden hem toegedreeven: die hy nochtans in vergeetenis, gelyk zyn eighe gemak en genughten ter zyde, wilde stellen, om de arme gemeente, zoo yverigh in geneeghenheit t'hemwaarts, van grondtlyken ondergang te behoeden. Op deezen zin schreef hy aan de Wethouders van Uitrecht, aan den Burghermeester Prounink, aan de Predikanten van Zuidthollandt, aan andren. In eenen brief aan Sonoy, dien hy in zyn' weederspannigheit styfde, sloegh hy uit, dat de Graaf van Hoohenlo, door den Predikant Villers, den Heer Ambassadeur en den Raadsheere Wilkes had doen aangeeven, dat hy Leicester hier te Lande zeekre luiden onderhield om hem Hoohenlo te vermoorden: 't welk, zeid hy, valsch was, en een' vond scheen om, met zaayen van nieuwen onlust, zyn' herwaartsreize te verachteren. Van den toeleg op Hoohenloos lyf bleek, zeeker, nooyt yet: maar wel, dat Leicesters voorgeeven, van de boodschap, bestelt door Villers aan Bukkenhorst, verziert was. Want, niet min d'Ambassadeur, dan de Predikant, ontkende de zelve gedaan te zyn. Villers, ook, zoude, myns gevoelens, naar de wysheit, ervaarenis, en hof kunde,

+1587.

+*Modet wort afgedankt van de Wethouders: doch raakt thans weeder op stoel, en in Nieuwenaars gunst*.

+*Leicester stookt het vuur der tweedraght met meenighte van brieven*.

[+]waarin hy uitmuntte, zich wel gewacht hebben van de handt aan zoo disteligh een' zaak te slaan, waaruit den Staate niet goeds, hem kleene eer [+]te verbeiden stond. De voornoemde gezant, pooghende alle bobbelen van twist te slechten, sleet in den Haaghe, by toedoen van Prinse Maurits, het geschil dat dus lang tussen Hoohenlo en Eduart Norrits had in zwang gegaan. Aan d'Algemeine Staaten waaren, van hem, zeekre punten behandight, op welke, getooghen uit den meergemelden brief van den vierden in Sprokkelmaant, hy zeide, dat nochte de Kooningin, nocht Leicester, zich met hunne voorighe ontschuldighing voldaan hielden, ende naader verklaaring begeerden. De Staaten, gedrongen van zyn aanstendigh verzoek, leeverden hem een lang geschrift, dat, onder andre hooftstukken, dienende t'hunner verschooninge, en genoegh hier [+]en daar van ons aangeweezen, deeze behelzde. *Tot betoogh hunner eerbiedenisse hadden zy den Graave van Leicester toegestaan, voor 't eerste maal eenen persoon uit elken geweste te kiezen tot Raadsman van Staate. Op 't verzoek van eenighe, meest uitheemsche Predikanten, was by hem een' Algemeine kerkenzaamening veroorloft; daarin beslooten 't geen hun goedt docht; het zelve daarnaa bevestight by zyne Doorluchtigheit: alles zonder dies ooyt oopening aan d'Algemeine oft bezondre Staaten, oft Raadsluiden van Staate te doen: waartoe zyn' Doorluchtighit* (*zoo zy Staaten vastelyk geloofden*) *geenszins zoude verstaan hebben zonder geloof te geeven aan de onrustighe geesten, die de voorzeide Staaten en Raadsluiden voor vyanden van den Godsdienst afmaalden. Onder 's Graaven gunstelingen wist men maar eenen ingebooren geldende in de lasten des kryghs: en de amptgenootschappen der Ammiraliteit waaren meest opgerecht nit vreemdelingen in Hollandt en Zeelandt, ende gansch onervaaren in 't stuk der zeevaart en oorloghe te waater, jaa in alle zaaken van Regeering. De vooghdy oover Noordthollandt was aan Sonoy, oover Gorkum aan Kleerhaaghe, oover Vyaane aan den Heer van Lookre, oover Muide aan Bax, opgedraaghen; om gehouden te worden van's Algemeinen Landtvooghds handt: en al dit zonder toestemming des Raads van Staate. De [*] vryereizbrieven uitgegeeven by Burghgraaf op naame zyner Doorluchtigheit, hadden naar Rechte niet kunnen bestaan; dewyl een Landtvooghdt, wen hy zich buiten de gewesten vond, nooit toegelaaten was daarinne te gebieden*. Korts hiernaa deeden de zelve Staaten, ter ernstighe begeerte van Bukkenhorst, de verklaaring hunner bez waarnissen oover Leicesters brusken brief van den derden in Louwmaant lestleeden; waaraf wy, ontrent dien tydt, breedt vermaan hebben gemaakt. Thans toonden zy hem verscheide afschriften van brieven, die, gericht uit het Hof van Engelandt, voorneemlyk aan de Uitrechtsche Burgherhopluiden, snorkten dat Leicester zich toerustte om haast herwaarts te koomen, met groote maght van volke, ruimer gezagh dan te voore; en alsdan een' andre wyz op het werk zouw zetten. Waaruit zy Staaten niet anders konnen oordeelen, dan dat Leicester luiden om zich had, die niet alleenlyk de partydigheit queekten, maar ook aanstichters der zelve waaren; en daartoe zynen naam en handtteeken gebruikten. Derhalven baaden zy den Gezant, zyn' Doorluchtigheit dies te verwittighen, op dat zy moghten weeten oft zoodaane afveirdighingen door haar bevel geschiedt waaren: ook by de Kooningin te bemiddelen, dat haar geliefde, tot haaren eighen dienst en de behoudenis der Landen, behoorlyken raadt teeghens de scheuringen te schaffen. Indien Bukkenhorst reeds tot pleeghen van deezen plicht goede geneeghenheit had, 't is wel te denken dat ze niet argherde door de erghernis hem gegeeven met eenen brief seedert in 't licht gekoomen. Deez, geschreeven van Daniel de Burghgraaf, en onderteekent van Leicester, op den tienden in Zoomermaant, was ge-

[+]1587.

[+]*Verdragh tussen Hoohenlo ert Eduart Norrits*

[+]*Naader verklaaring, gedaan van de Staaten, op den brief van den vierden in Sprokkelmaant, ter aanstendinge van Bukkenhorst*.

[*]Pasporten.

richt +aan zynen geheimschryver Junius, en van hem, ter smuik, aan verscheiden' onbeampte luiden te leezen gegeeven. 'T welk, niet lang verborghen gebleeven voor 't waakend oogh des Heeren van Oldenbarneveldt, door hem den Staaten van Hollandt geoopenbaart werd, met aanwyzing van wegh, stonde, en plaats, om Junius, met het gemelde schryven oover hem, te betrappen. En 't mangelde den Staaten aan geen' moedigheit +om hem, by aantasting van zynen persoon, tot voortbrengen van den brief te praamen: hoewel men hem dien weeder gaf, zich genoeghende met dubbel daaraf genoomen, en aanzeggen dat zy den Landtvooghde behoorlyk vertoonen zouden wat misquaam den Lande uit zoodaane manieren van handeling te bevreezen stond. De zin des briefs quam hierop uit. *Junius hadde eenen keer door de goede steeden te doen, om de welgeneighden, hem bekent, te vertroosten, en te verzeekeren van de gunstighe gezintheit der Kooninginne tot der Landen hulp, ende van zynen yver t'hunnen dienste. En aangezien dat van Bukkenhorst, oft andren, gepooght was den Landtzaaten te doen gelooven, dat haare Majesteit zich beraaden vond pais met den Spanjaardt te maaken, en daartoe hunne bewilghing begeerde: zoo zoude hy Junius hun ronduit zeggen*, +*dat die Ambassadeur nooit zulken last ontfing; ende dat haare Majesteit, zónder eenighe handeling daaroover aan te heffen, alleenlyk gezocht had te proeven, hoe verre de Kooning van Spanje moghte denken den Landtschappen, om eener vreede wil, te gemoete te koomen: maar dat zy, speurende geenerley verzeekering van 't werk, voortvoer met toerusten t'hunner bescherminge; gelyk bleek by 't zeinden eener vloote naa Spanje onder Draak, en by 't weederkeeren van hem Leicester met merklyk getal van volk, betaalt en onderhouden by haare Majesteit, booven de gewoonlyke troepen van bystandt. Ook hadde Junius den geenen, die bevel oover de gemeinten voerden, en andren daar 't hem oorber dochte, te verstendighen hoe hy Leicester weeder herwaarts quam, met betrouwen dat zy, stellende orde teeghens de voorighe zwaarigheeden, hem het gezagh, noodigh tot beleiding der Hooghe Heerschappye, zouden toevoeghen, zonder dat hy echter gequelt wierde met het weederstreeven en dwarsdryven der Staaten. Die behoorden, met behoudenis van 't geene zy voorwendden, onder de Stadthouders van Kaizar Kaarel en Kooning Philips, gehad te hebben, ook te genoeghen onder zyne Landtvooghdye; dewyl hy geene zaaken van gewight begeerde te handelen, dan ten ooverstaan der Raadsluiden van Staate, die men wettelyk uit Landtzaaten kiezen zouw. Zoo verstond het haare Majesteit, hebbende hem belast te rugge te keeren, indien hy van de Staaten zoodaanighe maght niet verkryghen konde, als vereischt werd om niet enkelyk Landtvooghdt in schyn en schrift te weezen. Hieraf wild' hy de vroomen verwittight hebben, op dat zy, 't geen hem, teeghens hunne goede meening, t'hunnen achterdeele en bederve weedervaaren moghte, zaaghen by tyds te verhoeden*. Hierop volghden twee brieven der +Kooninginne, d'eene van den twintighsten van Zoomermaant in Fransois, d'andre van den eenentwintighsten in Latyn, aan den Raadt van Staate: noch twee van den twintighsten en tweeëntwintighsten der zelve maant, aan d'Algemeinschap. Geen van de vier, oft zy verschoonde daarby den Graaf van Leicester, en stelde, zoo den voorzeiden Raadt als de Staaten, in 't ongelyk. Al welk schryven en wryven, met het heimelyk wroeten en t'zaamenrotten daaruit ontstaan, de Staaten, zonderling van Hollandt, deed zorghen, dat hunne hoope, van den Landtvooghdt door goede onderrichting op heilzaamer wegh te helpen, ydel zouw uitvallen. In deeze daaghen deed Don Antonio, verdreeven Kooning van Portugal, aanstendigh verzoek, door zynen Ambassadeur Diego Botello, om vieren-

+1587.

+*Leicesters geheimschryver Junius wort aangetast by orde der Staaten van Hollandt, ter zaake van zeekren brief zyns meesters*.

+*Inhoudt van dien brief*.

+*Vier brieven der Kooninginne verschoonen Leicester, en pooghen de Staaten in 't ongelyk te stellen*.

twintigh [+]oorloghscheepen, t'zyner hulpe, van d'Algemeine Staaten te [+]verwerven. De Kooningin en Leicester by brieven, Bukkenhorst by monde, hielden ernstelyk zyn woordt. Botello vergulde zyn' voorstel met hoogh opgeeven van zaaken, uitgericht op de Spaansche kust, door den ridder Draak. Die, zeid' hy, had, slaande, in Grasmaant lestleeden, door eenen hoop scheepen, zes hulken ter stroome Guadalquivir ingejaaght, en gedwongen zich onder Sant Lucar en de daarby leggende sterkten te gaan berghen: meer dan hondert andre, zoo lichte als zwaare, leedighe als gelaadene; daaronder 't Ammiraalschip groot neeghenhondert lasten; ook zeer veele, gelaaden met hoepen, riemen, balken, [+]en ander hout, noodigh tot uitrusting eener vloote; voorts veele met wyn, koorn, oolie, vyghen, rozynen, en diergelyken voorraadt, op de vlucht gedreeven: een Raguzeeërschip van vyf hondert lasten veroovert, dat drieëndertigh stukken geschuts voerde, en vol van allerley kostlyke waaren was: meenighte van touwen, netten, en ander vischtuigh, verdronken oft aan sleetren gescheurt: en deezen ganschen zeekant met vuur en moordt verwoest. Van hier was hy verby Cascais, een' haaven in Portugal, gevaaren, daar de Ammiraal Don Alvares Bassano, Markgraaf van Santa Cruz, met een' toegeruste vloot lagh, ende niet dan van verre eenighe koeghels liet ooverwaayen, zonder te darren uitkoomen. En 't besluit van deezen gezant quam hierop uit, dat men met eenighen goeden bystandt, te voeghen by dien van de Engelsche Kooninginne, de Spaansche waapenen van hier afwenden, en zynen Meester weeder aan zyn Ryk helpen kon: anders der oorlooghe nemmer ontslaaghen worden. De Staaten gaaven orde, in Hooimaant, dat, ten behoeve van Don Antonio, neeghen scheepen, naar gelang van zeshondert mannen, om vier maanden te dienen, zouden toegerust worden, uit het inkoomen der [*] gelei- en verlofgelden. Dies richtte zich Botello aan Prins Maurits als Algemeinen Ammiraal, en aan de Raaden der Ammiraliteit zoo in Zeelandt als Hollandt. Maar men zond hem van den eenen tot den andren, en worp, met schryven en herschryven, den tydt oover schouder. Eindtlyk betoonden de amptgenootschappen van Zuidt- en Noordthollandt, aan de Staaten dier gewesten, dat het op dat pas niet mooghelyk viel de kosten, noodigh ter voorzeide toerustinge, uit d'aangeweeze middelen te vinden. Waaroover, en dewyl nu 't getyde om yet zonderlings in dit jaar te bedryven verloopen was, d'Ambassadeur zyn vervolgh tot in Wynmaant opschorste. Toen quam hy voort met een' vond, geschaapen (naar zyn' gissing) gelds genoegh af te werpen, om tien oft twaalf scheepen van geweldt in zee te brengen, die, buiten twyfel, vyftien oft twintigh andre, toegerust by bezondre luiden op hun eighen gevaar, zouden meêlokken; jaa om, daarenbooven, een deel krysvolx te werven, en noodighen voorraadt [+]zoo van mondt als van oorlogh te koopen. Dit meend' hy te haalen uit een lootery van veertighduizent gulden aan pryzen bestaande in baar geldt. Voor elk lootbriefken zouw men twintigh Brabantsche stuivers betaalen: ende elk huisgezin gehouden zyn niet min in te leggen. Maar, wie inleide en geen' prys kreeghe, dien had de Kooning d'ingeleide penningen weeder goedt te doen, binnen een jaar naa 't uitgaan der looterye. Doch, nochte deeze voorslagh, nocht gedrukte reedeneeringen gestrooyt onder 't volk ter gunste van dien Vorst, nocht eenighe naader vertooning uit zynen naame, kon de Staaten, die genoegh te doen vonden aan zich zelve te rechten, tot verstrekking van middel t'zynen onderstande beweeghen. Hunne onderdaanen, nochtans, hoewel bezwaart met hooghe tollen, opstellingen, en schattingen, van meenigher-

[+]1587.

[+]*Don Antonio van-Portugal verzoekt vierentwintigh oorloghscheepen van de Staaten.*

[+]*Zyn gezant roemt wonderlyk van dingen door Draak uitgericht.*

[*]Convoyen en licenten.

[+]*Kunnende niet veel verkryghen, slaat hy een' lootery voor: dit en alles vergeefs.*

ley [+]soorte, bleeven ongekneust, jaa groeyden teeghens den last aan, in [+]welvaart en rykdoom, by 't genot der zee, en des koophandels. 'T sluiten der Zont, door den Deen, gaf hun wel een' gevoelyke neep, steurde de schipvaart grootelyx, en deed het koorn zeer opslaan: maar meer uit vreeze dan uit gebrek, en voor een' korte wyl. En men telde, in Grasmaant deezes jaars, luttel min dan zeshondert scheepen, die uit het Vlie, ruim tweehondert, die uit de Maaz en Zeelandt, Oostwaarts t'zeil gingen. [+]Onder den Spanjaardt, daarenteeghens zaaten de burghers neeringloos, mits de belemmering hunner haavenen en stroomen: de boeren op een' schup, mits de doortoghten en inlaaghen, het ruiten en rooven der soldaaten en vrybuiteren, zoo van d'een' als d'andre zyde. 'T welk, neevens d'onvryheit van Godsdienst, die gewesten ontvolkte, jaaghende honderden van huisgezinnen naa Hollandt en Zeelandt toe: daar de berooyde de voorburghen dapper deeden uitdyghen; de welgestelde steeden zulx propten, dat men haare vesten moest uitleggen. Met het verloopen der luiden, bleeven de hoeven ongehaavent, de landen ongebouwt. Wooningen, schuuren, vervielen. 'T kruidt wies oover de puin heen, en bedekte de daaken. Greppels en graften groeyden toe. De ruighte, distelen, doornen, verduisterden weeghen en grenzen. De weelighe gronden gaaven struweelen op: en de wildernis nam zulx de ooverhandt, dat, eindtlyk, bosschen, akkers, weiden, alle uit eenerley oogh ziende, niet te onderscheiden waaren; en nocht eighenaar nocht pachter de werf wist naa te speuren, waarop hy gezeeten had. Heele dorpen werden verlaaten: ende, naar dat de menschen minderden, fokte 't ongediert aan. In de huizen quaamen wolven nestelen, en men vernam hunne jongen geworpen in de bedsteeden. Jaa deeze gruwlyke beesten vermeenighvuldighden der wyze, in Brabant en Vlaandre, dat zy, by schaarsheit van aas, niet alleenlyk het vee, maar wyven en mannen aanranzden; de kindren uit de wiegh oft der ouderen armen schaakten; en, op een jaar (zoo bereekent werd) ontrent Gent, binnen twee mylen in 't ronde, wel hondert menschen verslonden. Groote reekels en doggen, dervende aanhoudt en voedsel, veraardden tot wolven. En ik heb uit eenen ooghgetuigh, dat zeekre vrouw, die men erghens geweighert had by aavondt ter poort' in te laaten, ter naaste morghenstonde gevonden werd, verbeeten van de honden, en haar' borsten van 't lichaam gescheurt. Uit dus byster een' woestheit volghde dierte, grooter verre, dan eenighe ooit hier geproeft buiten beleegherde vestingen. Ook voelden zich die oorden als eensdeels geblokkeert: dewyl de Hollanders en Zeeuwen geen derwaartsvoeren van graan gedooghden, houdende de Vlaamsche kust, en zelfs de Elve, de Weezer, de Eems, met scheepen van oorlogh bezet: uit zorghe voor eighe behoefte, oft op hoope van 's vyands onderzaaten gelyklyk, door d'uiterste benauwtheit, tot afval te brengen. Dan, hierteeghens, voorzagh hy, stoffeerende zyn' grenzplaatsen, daar 't krysvolk lagh, met genoeghzaame eetwaaren; zoo dat de middellandsche steeden, ziende geen' algemeine opstending te bekuipen, en, zonder dat, geen' uitkoomst, haare ellenden met opgedwongen geduldt moesten draaghen. Zy kreeghen, nu en dan, wel yet uit Duitslandt en Vrankryk: maar, 't kon zoo veel niet maaken, oft de rog quam ontrent achthondert gulden 't last te kosten; de terwe naar gelang. Dies biek men broodt van boonen, erweiten, haaver, boekweit: jaa vond der, die raapschellen, geleezen uit de vuilnishoopen, 't binnenste van koolstruiken, en ander gewas, dat by lydelyke tyden verworpen wort, te lyf sloeghen, om'er de ziel in te houden. Tot Brug (zoo Meeteren meldt) werd een doode hondt opgeraapt en gegeeten. Het snoo-

[+]1587.

[+]*Welvaart der vereenighde Landtschappen.*

[+]*Deerlyke standt der Spaansche.*

de +not, getooghen uit dit onguur en heilloos tuigh, baarde bederf van ingewant, rotting van bloedt, vreemde quaalen, zeldzaame ziekten: zoo dat vaake de luiden, naa lang quynen, niet min deerlyk een eindt naamen, dan de geenen die van honger versmacht, oft van pest werden weghgerukt. Want deeze was ook een' schaakel aan den ketting der plaaghen, dien 's heemels tuchtende handt tot bedwang der aardsche zonden gesmeedt had. Eenighen, echter, die van gereede penningen voorzien waaren, voelende zich alleenlyk in de burze gegeesselt, kreunden zich der ellende van hunnen naaste zoo luttel, dat zy liever, dan diens raazende maagh yetwes te stillen, hadden hun geldt in eerlooze ooverdaadt te verquisten; nocht schroomende, nocht zich schaamende eenen kabbeljauw tot tweeentwintigh, drie bollingen tot neeghen gulden, de oesters tot zeeven stuivers 't stuk, te betaalen: 't welk binnen Brussel gebeurde. Maar Eedelen en voortreflyke burghers, belaaden met zwaare huisgezinnen, en gewoon van tydt tot tydt op hunne renten en inkoomsten te teeren, zonder merklyke sommen in kasse te houden, moesten, zouden ze leeven, eerst hunne kleinoodje en kostelyksten inboedel, daarnaa hunne ontilbaare goederen, tot zeer geringen pryze, verpanden oft ganschelyk afstaan. Een bunder goedt lands ging voor vyventwintigh, twintigh, vyftien, jaa tien gulden. De renten, die men teeghens den penning zestien, achtien, oft twintigh plagh te koopen, waaren althans te bekoomen teeghens den penning zes oft zeeven. Ryke luiden, hierdoor, vielen in de uiterste armoê: en men merkte, binnen de beste steèden van Brabant en Vlaandre, dat eenighen, gekleedt in zyden laaken, by donkeren aavondt, uit angst van anders bekent te worden, om broodt baaden. Een schryver, van dien tydt, wil dat de dierte niet uit mangel van graan sproot, maar gierigheit der geenen, die dien handel dreeven, en koorenbyters van hem genoemt worden. Deeze, naar zyn zeggen, zwoeren, by slappe markten, dat zy geenen voorraadt altoos hadden: en, wen de waar wat willighde, wisten van hunne solders, die vol laaghen, genoegh te leeveren. 'T welk, behalven dat het slechts by eenen persoon alleen verklaart wort, lichtlyk te weederleggen is. Want de Majestraat, oft zelf de gemeente, zoude, naar allen schyn, deeze snoodheit wel vernoomen, en, by weeghe van orde oft onorde, raadt daarteeghens geschaft hebben. Ook getuighen verscheide aanteekeners der dingen van dit jaar eenstemmighlyk, dat de boovengemelde belemmering der waateren, en belet des landtbouws, oorzaaken der behoefte waaren, tot uitwerking der welke, zeeker, meer niet behoefde. Dies dunkt my gelooflyker, dat deeze man, misschien opgemaakt van de Spaansche regeerders, gepooght hebbe, met dit uitgeeven, den volke 't gevoelen t' ontpraaten, dat het in de maght der vereenighde gewesten was, den andren de keel toe te knellen. Wyders, gelyk de noodt nyverheit, en trek in koopmanschap toevloedt baart; men scherpte sint de zinnen bet op weering van 't loopen en stroopen des krysvolx; viel met vlyt aan 't ploeghen en zaayen: kreegh ook meer koorns van buiten dan te voore. En de akkers betaalden den achterstal, ten naasten jaare, met woeker, in meenighvuldigheit van halm en grofheit van aaren. Boovendien was 't meel zoo voedzaam, dat de menschen toen een derdendeel broods min aaten dan in de dierte. Al 't welk een' ruimte bybraght, die, van twintigh tot een, den prys der graanen deed daalen.

+1587.

P.C. Hoofts Neederlandsche Historien
Zesentwintighste Boek.

+DE Hartogh van Parma, zoo wel gevaaren by 't gety der wanorde, vlietende uit de misverstanden tussen de Staaten en Leicester, dat hem in den winter gelukt was 't slot Wouw, de stadt Deeventer, en de groote Schans op de Veeluw, met list te vangen, verzuimde niet, zoo ras als 't weeder hem +ook begon te dienen, 't zeil van geweldt daarby te zetten. In 't eerst van Bloeymaant, zond hy, dreighende de Veeluw, en quansuis daar langs tot Hollandt in te breeken, vierduizent mann' te voet' en duizent te paarde, onder den Heer van Hautepenne, naa Gelderlandt: maar, meinende Sluis, begon ter zelfste tydt in Vlaandre, ontrent Brug, zaamening van soldaatye te maaken, die zich verluiden liet, dat haar de Heer van der Motte naa Aardenburgh voeren zouw, omme van daar het uitweiden der bezettelingen, zoo van Oostende als van Sluis, te beletten. Daarentussen vergroofd' hy vast van ruiters en knechten, geworven in Italie, door den Markgraaf van Guasto, Camillo Capizuchi, Carlo Spinelli, Alexandro de Monti, en andre Ooversten. Tot Antwerpen werd meenighte van zakken gemaakt: en ruchtbaar dat het was om aarde daarmeê te draaghen. 'T welk, kunnende anders bequaamelyker met korven geschieden, gelooven deed dat men ze in 't waater gebruiken wilde, om 't verzyghen en verspoelen der stoffe voor te koomen; en derhalven 't oogh meer op Sluis dan op Oostende had; waaraan te voore getwyfelt was. De Hartogh, eintlyk, vertrokken uit Brussel, den zeevenden +van Zoomermaant, quam op den achtsten binnen Brug. Waaroover de Steêvooght van Sluis Jonker Arnout van Groeneveldt, dies verwittight, 's andren daaghs den Hopman De Ridder, met anderhalfhondert mann', uitzond, om de geleeghenheit van 's vyands zaaken te bezightighen. Deeze knechten, verneemende, ontrent Zoomerghem, veertigh vendels Spanjaarden, liepen een huis oopen, dat ter zyd' af en vol soldaaten lagh; naamender zeeven gevangen; al den andren 't leeven; voorts, uit vreeze van bezet te worden, hunnen wegh te rug. Ziende, by Eekeloo, op de Lieve, verscheide scheepen, onder geleide van etlyke Borgonjers, vielen z'op deeze, sloeghen ze af, en vonden, in de scheepen, tweeëntwintigh kartouwen, veel bussekruids, koeghelen, en ander krysgereedschaps. Hebbende 't kruidt meest in 't waater geworpen, en denkende van een deel der reste loopend vuur te maaken, om 't ander t'ontsteeken en de scheepen te vernielen, kreeghen zy zes vaanen ruiteren in 't gezight. 'T welk hun ried zich door te spoeyen naa hunne bezetting toe; daar zy 't, zonder af brek te lyden, maar niet zonder groot gevaar te loopen, aanbraghten. De gevange Spanjers, wel ondervraaght, verklaarden eendraghtelyk dat het op Sluis gemunt was.

+1587.

+*Parma zeindt Hautepenne naa Gelderlandt: maar heeft het op Sluis gemunt.*

+*Groensveldt Steêvooght van Sluis zeindt op kundschap uit.*

+Dit deed, dat Groeneveldt terstondt naa Zeelandt, om volk, en voorraadt +zoo van mond' als van oorloghe, zond; zynde de stadt schaarselyk van alles, en zelfs van koorn voor geen' vyftien daaghen, voorzien: dat hy zich ook hoedde van eenigh getal zyner bezettelingen, die ongeveerlyk +duizent mann' moghten uitmaaken, naa Oostende te schikken; oft schoon Parma in 't eerst, om hem daartoe te porren, een begin van beleeghering dier plaatse, met inneemen van veldt daar ontrent en stellen +van schanskorven, veinzde. De Kardinaal Bentivoglio schat het heir op achtduizent mann' te voet, en weinighe te rosse. Campana, en de Spanjaardt Carnero, ooghgetuigh der zaake, verklaaren, dat het niet dan uit zesduizent knechten, maar oudt, geoeffent volk, en kleen getal ruiteren bestond: alzoo de nieuwe troepen uit Italie te spaade quaamen om dien zoomer gebruikt te worden, en de paarden van geringen dienst waaren in 't gebrooken landt van dien oordt. Doch, hunne begrootinge van 't voetvolk schynt naauwlyx aanneemelyk: gemerkt de zelve Campana meldt, dat Farneeze naamaals bekende vyvenveertigh Hopluiden voor Sluis verlooren te hebben, en meer soldaaten dan onder Venlo, + Nuis, en Berk te zaamen. Wyders, des Hartoghen eerste werk van ernst was't bemaghtighen der sterkte tot Blankenbergh, die hem, op zight van 't geschut, werd ingeruimt, verlichtende alzoo zyn' zorghen voor aanstoot van die zyde uit Oostende. Op den elfden der maandt, naamiddagh, quaamen de Spaanschen, oover de drooghte, op 't eilandt van Kadzandt; +en zich neederslaan ontrent een' plaats genaamt Ter Hofsteede, op een' dyk, ten midweeghe van de kil, die verby de stadt naa zee loopt. Vallende daar strax aan 't stichten eener sterkte, om daaruit dien van binnen, met kraft van grof geschut, den toevoer af te snyden, pooghden zy, +midlerwyl, vergeefs, 't zelve met mosketten te doen. Want een deel lyftoghts, ter haaft' uit Zeelandt afgestuurt, raakte behouden oover, onder gelei van een' kromsteeve, die met d'eerste scheut acht mann' van den vyandt velde. Ten zelfsten naamiddaaghe, ontrent zes uuren, quaamen, door de spuy van Blankenbergh, zesentwintigh Eertvelders ('t is een soort van groote schuiten) gelaaden met staketten en ander tuigh, om de vaart te belemmeren. Maar de Staatsche oorloghscheepen naamen +der zeeventien oft achttien, en schooten der eenighe te gronde met maatroozen met al. De vyandt, eevenwel, hervattende zynen toeleg, maakte, met een deel diergelyke schuiten, vast t'zaamen gehecht, en wel gestoffeert van bootsluiden, soldaaten, en geschut, het waater te sluiten, wat booven zyn' voorzeide sterkte: ende worp, t'hunner verzeekering, t'elken einde van de rye, aan den oever, een schansken op. Teeghenoover +de haaven der stadt, aan ginszyde van 't waater waaren twee voorschansen gemaakt, d'eene ongelyk ruimer dan d'andre, om 't planten aldaar van vyandtlyk geschut te beletten. Daarenbooven bestreek men, +uit beide deeze, inzonderheit uit de kleine, genaamt Bekaf, met dwersscheuten oover den Brugschen, dyk, den voorgeevel der westpoorte, die op den zelven uitquam: zulx het den beleggere genoeghzaam onmooghelyk was, dit langs(en nerghens anders wild' het de grondt lyden) dicht onder de stadt te raaken, zonder eerst Bekaf vermeestert te hebben. Hy waaght dit dan, met een' deel Waalen, die, onder den Heer van Strepigni, Steedehouder Kornel van Hautepenne, effen voor midnacht naa den dertienden der maandt, den wal beklommen; en, ingebrooken, het weinigh +soldaaten, daar gevonden, (uitgezeidt eenighe met zwemmen ontglipt, en een Bevelsman die gevangen bleef) afmaakten; toghtigh naa wraak, om dat'er hun Ooverste, neevens een goedt getal hunner spitsbroedren, in den opsprong het leeven verlooren had. Sint viel den vyandt het

+1587.

+*Verzoekt hulp uit Zeelandt*.

+*Trek van Parma*.

+*Begrooting van 't heir*.

+*Blankenbergh veroovert van Parma*.

+*Begin der beleegheringe van Sluis*.

+*De Spaanschen maaken een' schans aan 't waater, dat van de stadt af naa zee loopt*.

+*De Staatsche oorloghscheepen neemen etlykeschuiten des vyands*.

+*Die belemmert echter de vaart*.

+*Twee voorschanssen der stadt*.

+*De kleinste wort veroovert*.

+naaderen wat veiligher: zeer bezwaarlyk nochtans. Want, een boodem, +zoo smal als de dyk met zyn' enkele bermten, en zonder boghten, liet niet toe lange gangen te gaan met het laveeren der loopgraaven: de korte kostten veel arbeids en tyds. En oft hy schoon, op hoope van in de rechtte te vorderen, zeekre gekanteelde schermen van hout toestelde, die, rydende op raaden, elke van vier soldaaten aangekruit werden, de vond beslaaghde zoo wel niet als zy vernuftelyk ontworpen scheen. 'S daaghs naa 't veroovren van Bekaf, braghten Hopluiden Rogier Wiljams, Fransois Veer, Baskerfielde, en Huntley, bet dan zeshondert knechten in +Sluis: en sterkten de borsten met toezeg, zoo van meer hulps en lyftoghts, dat volghen zouw, als van gewis ontzet. Groeneveldt, weetende wat de weêmoedt der wyven vermagh om de mannen murw te maaken, schikte flux het zyne, neevens die van zyn Hopluiden en van veele burghers ter stadt uit. Men had, des morghens vroeg, uit den Blaauwen Toorn, begost de verloore schans met grof geschut te groeten. Nu wilden'er de +versch ingekoomen' Engelschen naa toe, om ze den vyandt weeder afhandigh te maaken. Maar de krysraadt oordeelde dienstigher een' teeghenschoeying voor de groote schans op te werpen: 't welk met groote vlyt werd aangevangen. Thans dacht men aan 's Heemels hulp, en de zelfste Raadt beval, in 't op- en naa 't aftrekken der wacht, 's aavonds +gebeeden, 's morghens dankzegging te doen, om en voor de bewaaring der stadt ende sterkten. De beleggers, zeer gequelt van 't schieten uit den Blaauwen Toorn, pooghden dien, in 't eerst met twee valkonetten, geplant tussen schanskorven, achter Bekaf, te krenken; daarnaa met een' +beukery van eenighe stukken, die achtentwintigh pond' yzers worpen. Die van binnen, daarom, vreezende voor 't vallen en bederven der hunne, dewyl de toorn ongevult was, maakten ze daaraf te lichten: en begosten, op vischboots en hoekerboots, die seedert, als onbequaam om hunne hooghte, aan schuiten verwisselt werden, een' brug te bouwen oover 't Pas oft veer tussen 't voorlandt der steêveste en groote voorschans, +om den soldaaten, die 'r in laaghen, t'allen stonde te mooghen bystandt toeveirdighen. Ook deeden zy eenen uitval, slechts met vyftigh oft tsestigh knechten, dan zulk een' dapperheit, dat zy, verliezende niet dan eenen man, etlyke Spaanschen om den hals, en al den oordt van 't leeghef tot Sant' Anna in roere, braghten. Maar, als, in den aavondt, zeeventien oft achtien scheepen, hebbende krysbehoefte en eetwaaren in stadt gebracht, weeder naa zee keerden, vervielen'er vier op een' plaat, en werden genoomen van den vyandt, die ze ten oorloghe toerustte. Eenige vrouwen en kindren, gevangen onder andren, hield hy drie daaghen, en zond ze toen naa stadt toe. In't aanbreeken van den zestienden der maant, bestond hy geschut, op de drooghte van 't voorlandt der Kadzandsche duinen, te planten: 't welk een vlieboot van oorlogh, waarop een Hopman Pol gebood, en noch een smakzeil vol krysgereedschaps, benoodighde zich oover te geeven, alzoo zy beide aan den grondt zaaten. Din deed den moedt der beleegherden eerst wat waggelen; maar wracht, als zy tot hun tweede gedacht quaamen, een' tzaamenklitsing der harten, om zich, met dies te styver standt, teeghens de schok der weederspoedt t'schrap te stellen. Elk prikkelt den andren met +snerpende woorden: en de burghers, tot bewys dat zy een' zelfste zaak dreeven, laaten, onder de vendels der soldaaten, de hunne, op de bolwerken, vlieghen. Op den zeeventienden, zagh men, buiten Bekaf, ter zyde, de Spaanschen met de spaa in de aarde, om der groote schanse te naaderen: in welke de Staatschen, om ze bet te verzeekren, een' vlerk afgroeven, die zy Nieuw Bekaf noemden. Teffens pasten ze hunne wallen te

+1587.

+*Naadernißen des vyands langs den Brugschen dyk*.

+*Groeneveldt zeindt zyn wyf en veel' andre ter stadt uit*.

+*Een teeghenschoeying gemaakt voor de groote schans*.

+*Gebeeden en dankzeggigen der beleegherden*.

+*Zy bouwen een' brug tussen de stadt en groote schans*.

+*Dappere uitval met klein volk. De vyandt neemt vier scheepen uit Sluis koomende:*
Plant geschut op het voorlandt der Kadzandsche duinen:
Kryght weeder twee scheepen:
Naadert de groote schansse.

+*Daarin wordt een' vleughel gemaakt: andre werken elders*.

+dikken; eenighe werken in't Noorde achter't Slot, en buiten de westpoort op den Brugschen dyk een' kaade, te maaken, die grootelyx diende om den vyandt met handtgeschut te beschaadighen, en te doen afstaan. Tot al ditte gebruikte men, in 't eerst, de gevange soldaaten en boeren: daarnaa moesten'er ook de bezettelingen aan; doch zoo, dat ze, naa drie uuren arbeidens, weeder drie uuren rusten moghten. Alle, niet min der burgheren als der soldaaten wyven, in stadt gebleeven, wrochten, geprest by uitroep met de trom, aan de veste achter de keeten, tussen den Blaauwen en den Smeetoorn: en noemden die sterking den Vrouwen-, zommighe den Venusbergh: waarop, als zy voltooyt was, vier kartouwen geplant werden, om eenighe schanskorven te beschieten, die de vyandt, op den Middeldyk, tussen den Noorddyk en de stadt, gestelt had. +1587.

+Terstondt naa midnacht voor den twintighsten der maant, vielen de beleegherden ten tweeden maal' uit: dwongen de aanvechters, met neêrlaagh van etlyken der zelve, hunne voorste besnydenis, tussen de groote Schans en Bekaf, te ruimen, en keerden te rug zonder ander leedt te lyden, dan dat de Wachtmeester der groote schanse gewondt werd. Ter andre zyde braghten, in deezen nacht, de beleggers hunne schanskorven op een punt van den Noorddyk, om de westzyde van de groote vesting +te beuken. Het vaaren der scheepen was nu ganschelyk belet; zoo dat men nocht heen nocht weeder kon, dan met behulp van zwemmen. Door dit middel maakte een Engelsch Hopman, gebynaamt Herts, neevens +twee soldaaten, op den eenentwintighsten der maant, in de stadt te koomen, met eenen brief van Leicester, en eenen van den Burghermeester. Jakob van der Helst. Die van den Graave hield aan Groeneveldt, en geklagh in, oover d'onbillykheit, waarmeede de Staaten den zelven zouden bejeeghent hebben: voorts vertroosting met belofte van ontzet, waartoe reeds zesduizent mannen geworven waaren, en andre tienduizent naa te zeinden. De Burghermeester schreef niet bezonders, dan dat een zoon van zeekren Engelschen Graave, met brieven der Kooninginne, voor 't gat van Sluis was geweest; maar weeder, oovermits hy niet zagh door te raaken, vertrokken naa haare Majesteit: doch eerst, zoo veel als doenlyk viel, kennis van de gesteltenis der beleegheringe genoomen had. +'S daaghs hieraan stelden de verweerders, op den Vrouwenbergh, twee kartouwen, waarmeê zy meermaals door's vyands schanskorven, geplant op den Middeldyk, tussen den Noorddyk en de stadt, schooten. In weerwraak van 't welke, de aanvechters etlyke yzers door de huizen joeghen; en, ter zelve tydt meer dan hondert naa den Nieuwen Dam, een bolwerk zoo genaamt; daar, van twee Engelsche soldaaten elk beide zyn' beenen verloor. Dit schieten, vast met gelyke schaade, werd 's andren +daaghs by den vyandt hervat. Den vierentwintighsten der maant vierde men binnen Sluis, met vasten en bidden om een' heilzaame uitkoomst. Des aavonds keerde Hopman Herts, verzelschapt van drie andren, naa +Zeelandt, om den Heer Russel, Ooverste tot Vlissinge, en den Oudtveldtheer Norrits, van den staat der stadt te berichten; dien Groeneveldt ook aan den Ambassadeur Bukkenhorst by eenen brief vertoonde; niet zonder de Staaten, stilzwyghens, van onachtzaamheit te berispen, met vermaan dat zy 't beleg maar voor een' blokkeringe hielden; en dat hy, booven de helft der krysbehoeften, die zy schreeven hem toegeschikt te zyn, niet ontfangen had. Voorts vielen de verweerders, ontrent midnacht, +nu ten derden maale, uit; en tot in de eerste besnydenis der Spaanschen ontrent Bekaf. Hiermeê was't aangezien op gevangens, en kundschap daaruit, te bekoomen: maar de woede der Engelschen wist van geen maathouden. Zy braghten 't al, wat ze kreeghen, om hals; en

+*Tweede uitval der beleegherden.*

+*Het vaaren uit en in is belet.*

+*Schryven van Leicester aan Groeneveldt.*

+*Schiet me grof geschut van weederazyden.*

+*Biddagh binnen Sluis.*

+*Schryven van Groeneveldt aan Bukkenhorst, met berisping der Staaten.*

+*Derde uitval der beleegherden.*

+zelve 't lyf 'er af, hoewel zich hunner een met een' spiets' in de zyde gegrieft voelde. Ter naaste morghenstonde quam een man binnen Sluis, die, uitgemaakt van den Ooverste Russel om 't leegher te bespieden, vier oft vyf daaghen, als zoetelaar, onder de Kooningschen verkeert had, en hun, quansuis om haaver te haalen, tot Aardenburgh een' schuit ontleent; waarmeê hy tot heind by de stadt was gevaaren. Hy meldde nochtans meer niet, dan dat den vyandt geen volk oover schoot, ende veel +aan zyn' noodruft ontbrak. In den volghenden nacht, tussen elven en twaalven, deeden die van de stadt en van de schanse t'zaamen den vierden uitval, en teffens hun grof geschut den vyandt met schroot groeten. Dit kostte hun eenen aadelborst, die gevangen bleef: maar meenighen +beleggere lyf oft lidt. La Motte zelf, die 't bewindt oover de genaakgraaven had, werd zulx in den rechten arm getroffen, dat men hem 't leeven niet verzeekren darde, zonder dien heel af te zetten. Andren zeggen, dat hem een koeghel ter hiel' in, en ter teenen weeder uit, vloogh: andren, dat hy in 't eene zyner beenen twee wonden ontfing. Acht waaghens +met gequetsten werden naa Brug gevoert. Op den eersten van Hooimaant begosten de beleegherden, door de soldaatswyven, een nieuw bolwerk te doen opwerpen, om, van daar, den wal van nieuw Bekaf te mooghen bestryken, zoo de Spaanschen dien bespringen wilden. Dit noemde men 't Kindt van den Vrouwenbergh, waaraan het gehecht werd. Op den tweeden braghten etlyke bezettelingen, uitgegaan om hun geluk te zoeken, zeekere zoetelaars in, die zy betrapt hadden. Eenighe andre achterhaalden eenen Engelschen ooverlooper, die daatlyk gehangen werd. De zoetelaars, ondervraaght, verklaarden, dat het grof geschut, ten tyde van den laatsten uitval, wel vyf oft zeshondert mannen geveldt had, zeer veele gequetst, en La Motte in zyn' voet. Op den derden pasten die van Sluis echter eenighe booden, met brieven, uit te kryghen. +Dien aavondt maakten die van de groote schans gelaat van weeder te willen uitbersten, op dat de vyandt, neemende standt tot teeghenweer, zich bloot gaave: gelyk gebeurde. Toen gingen de mosketten los, en tommeld' 'er 't grof geschut onder, met lanteirnen vol van spykers, looden, en keyen: waarop strax een aakelyk kryten en kermen van soldaaten en delvers volghde, tot duidelyk teeken van schendighe moordt. +Immiddels braghten de beleegherden hunne brug, die oover 't Pas lagh, aan de oostzyde van 't hooft der haavene, uit het gezight der Spaanschen, die een' besnyding op 't schor gemaakt, en van daar zommighe oovergangers geschooten hadden. Op den vyfden gaf de vyandt vinnighlyk vuur, zoo teeghens de stadt als teeghens de schans: en seedert wakkerde daaghelyx het spel van zyn geschut. De verweerders, niettemin, toonden zich onvertsaaght, spattende nu en dan ten wall' uit, en ooverromplende zyn' waakers, in hunne eighene werken. Terwyl de Hartogh +vast voet voor voet naa Sluis dong, deed de Heer van Hautepenne schielyk eenen sprong, waarmeê hy zich eensklaps binnen Gelder worp. De Ridder. Marten Schenk, te wiens gebiede de Ooveroordt van 't Landtschap stond, had, om zeekren aanslagh te verzoeken, een deel volx uit die stadt gelicht: hoewel hy zelf, en verscheide heeren van de regeering, aan de trouw van den Steêvooghdt, een Schot Aristote Paton geheeten, zulx twyfelden, dat hem niet anders in zyn ampt hield, dan Leicesters meergemelde schrift, verbiedende den Raade van Staate eenighen Ooverste af te +zetten. Paton, nochtans, stond niet wel met Leicester. Van wien hunner beide den andre d'eerste en wat reede tot onbenoeghen gegeeven was, vind ik nerghens: maar dat de Graaf, voor zyn vertrek, hem gedreight had te schuppen, en eenen Stuart in zyn' plaats te planten. Dee-

+1587.

+*Vierde uitval*.

+*La Motte zeer gewondt*.

+*Een nieuw bolwerk in stadt gemaakt*.

+*Veinzen van te willen uitvallen, op dat de vyandt zich bloot geeve*.

+*Zwaare schaade des zelven*.

+*Hautepenne kryght Gelder door verraadt*.

+*Hoe dat toeging*.

ze +waarschuwing, die veilighlyk met den slagh zouw te doen geweest zyn, ried den Schotte, om dien voor te koomen, oover eedt en eer heene, en in handeling met Hautepenne, te treeden. En 't was geen toevens tydt docht hem, die al eenighe lucht van zyn' verdechtightheit wegh had, booven tyding dat de Graaf in Engelandt niet lang toeven zouw. Hy schikt dan heimelyk zynen broeder Willem Paton uit, om voor tussenboode te dienen, en zet de stadt op geldt. Zynde de koop klaar, de nacht ter leeveringe bestemt; maakt hy zynen volke dietsch, dat Schenk toen met een deel ruiters zouw inkoomen, ende hem dies verkundschapt had: 't welk, als meermaals gepleeght van Schenk, lichtlyk gelooft werd. Thans vertoont zich Hautepenne met etlyke paarden voor de poort; wort ingelaaten; van een deel knechten gevolght; en alzoo gemaklyk meester. Wel stelde de burghery zich eenighszins tot weerbieding: maar, speurende dat het te spaade was, naamen d'eenen de vlucht naa de vesten, en berghden zich door de graft; d'andren naa 't blokhuis, waaraf zy met ransoen raakten. Eeverhart van Reid, verschillende van d'andre schryvers in den oorsprong deezes onheils, wyt het eenen wangslaaghe, gegeeven aan Paton, van Schenk: wiens verlies wel het zwaarste was; alzoo hy (booven voorraadt van koorn en haaver) veel' schoone paarden, sierlyke waapenen, kostlyke stukken huisraads, en bykans al zyn roerendt goedt, hier had. Hautepenne verschiep terstondt de Majestraat, en +braght den Roomschen Godsdienst weeder op den ouden stel. Ontrent den zelven tydt quaamen Prins Maurits en de Graaf van Hoohenlo tot Brabant in streeven, om te proeven oft erbarming oover het platte landt maghtigh waare den Hartogh van Sluis af te sleepen. Zy verbernden verscheide dorpen en gehuchten; plonderden de Huizen van Loon en Boxtel, bemaghtight door grof geschut; en vervulden 't gewest met geweldighen schrik. Maar, 't genaaken van Hautepenne deed hen de hertoght +neemen: en Prins Maurits reizde naa Zeelandt, daar Leicester verwacht werd. Hoohenlo, niettemin, worp een' brug op de Maaze; en 't leegher om de schans van Engelen, een uur gaans van Shartoghenbos. Daar vervorderde zich Hautepenne, op den dertienden van + Hooimaant, hem te bestooken, en sloegh hem aan den kant van driehondert mann' af: dan verloor der noch meer; werd zelf van den paarde geschooten, ende starf aan de wonde, binnen Shartoghenbos, +zonder den aavondt te behaalen. Derhalven, naa 't afstaan van weinigh beukens, zwichtte de vesting, en ooverquam met Hoohenlo. Thans gaf men haar hechter form, en den naam Crevecoeur, dat Harteberst zeggen wil. Deeze toeval braght den Graaf in bekooring van yets teeghens den Bos aan te vangen, by weeghe van ooverwaatering der landouwe, en afsneê des toevoers: dewijl 't zich, gelyk andre plaatsen aan 's Koonings zyde, op dat pas noch schaarselyk van +eetwaaren voorzien vond. Ende, waar' hy wel ingevolght geweest, het scheen geschaapen, dat de vyandt hadde van deeze stadt, oft van Sluis, moeten scheiden. Dan, kryghende het vierendeel niet van de benden verwacht uit Gelderlandt, Vrieslandt, en 't Sticht Uitrecht, kend' hy zich veel te zwak om dit voorneemen in 't werk te stellen. Immers dus luidt zyn verantwoording, naamaals in druk uitgegeeven, teeghens zeeker vertoogh van Leicester: en dat het achterblyven des gemelden volx, door eenighe dwersdryvers, die hem zyn eer, en den Landen alle voorspoedt benydden, besteeken bleek, uit het zeggen van Hopman Kleer-haaghe, hebbende binnen Uitrecht zich oopentlyk laaten hooren, *Daar waare genoegh in voor zien, dat de Graaf van Hoohenlo niet verrichten zouw*. Hy stuurde, eevenwel, al de Engelsche ruiters, die by hem waaren,

+1587.

+*Prins Maurits en de Graaf van Hoohenlo doen een' inval tot Brabant*.

+*Hoohenlo voor de schans van Engelen*.

+*Hautepenne, geschooten, sterft 'er af*.

+*De schans gaat oover*.

+*Hoohenlo quaalyk ingevolght: zoo hy klaaghde*.

+ende die van de Ritmeesters Baxen, t'zaamen ten getaale van vierhondert en vyftigh, met de Engelsche en Vriesche knechten, uitmaakende ruim driehondert koppen, naa Zeelandt, om tot ontzetting van Sluis gebruikt te worden. De rest behield hy om de Heemertsche weirdt te beschermen, en haastighe hulp aan de byleggende grenzplaatsen te mooghen toeschikken. Maar dit ontstak niet weinigh de twist, uitstaande tussen hem +en Leicester. Want deez (misleidt, zeeker, door eenen brief, niet aandachtelyk genoegh ingestelt, en aan hem gericht van twee gemaghtighden des Raads van Staate) gaf hem naa, dat hy vyventwintighhondert knechten, ook eenigh bussekruidt en geschut toegezeit had te zeinden, en op zyn woordt niet gepast: en d'ander verklaarde geen' beloften geschiedt te zyn, dan op geval dat de vyandt, binnen drie weeken niets teeghens de grenzen van Hollandt Voornaame, ende de troepen van Norrits, Schenk, en Gelderlandt, tydtlyk aanquaamen: van verzoek der gemaghtighden om bussekruidt en geschut wist hy ganschelyk niet. Tot Hoorn, daar, uit tweezydighe zucht tot de Staaten oft Leicester, d'een naa den andren omzagh, en veele d'ontsteltenis, verwekt (gelyk booven + verhaalt is) door het derwaarts zenden eener bende van Haarlemmer burghers, noch onder de leeden lagh, reez, in deeze daaghen, een' zeer zorghlyke beroerte. Een inboorling, genaamt Dirk Joosten, gelast van Prinse Maurits, bestond binnen der stadt een vendel soldaaten op te rechten: en vermat zich, als Hopman Dirk van Haastrecht zulx niet lyden wilde, het, om 't leeven, niet naa te zullen laaten. Elk had zyn' aanhangers: en 't begon'er zoo hol te gaan, dat men, tot men van 't beschooren misquaam, geen ander middel speurde, dan de werving te schorsen: 't welk eerst by orde van den oordtvooghdt Sonoy en de Majestraat, ten ooverstaan der Burghermeestren van Enkhuizen geschiedde; voorts op bevel der Staaten van Hollandt, die zich zoo verre voeghen +moesten. Tot Leeuwaarde werd een Hooghduitsch soldaat onthalst en gevierendeelt, om 't voorneemen eener moordt, te doen aan Graaf Willem Lodewyk van Nassau, Stadthouder oover Vrieslandt. Hy was geheeten Michel Lauterbeek, trompetter geweest onder den Graave van Rennenbergh, en volgher van den afval des zelven, ende, naa diens aflyvigheit, by Verdugo gebleeven; eindtlyk, oover, en in der Staaten dienst, onder 't regement van Graave Willem, gekoomen. Gestelt in hechtenis, op eenigh bedenken, en ter verantwoordinge geroepen naa drie Weeken zittens, bekend' hy ongedreight, van Verdugo uitgemaakt te zyn, om den Stadthouder te doorschieten. 'T welk hy, uit een huis aan de veste, wanneer de Graaf dat langs quaame ter kerke te gaan, had gemeint te volbrengen; met hoope van zich te berghen door zeekere waatering, loopende door den wal in de graft. Wordende ter doodt geleidt, verzocht hy, dat men, van zynent weeghe, Graaf Willem om vergiffenis baade, en waarschuwde voor twee andre schelmen, een der welke zyn broeder was, die ook aangenoomen hadden 't zelfste stuk te bestaan: en maalde hunne gedaante, opzight, en verw zoo bescheidelyk af, dat ze zwaarlyk onbekent konnen blyven. Verdugo, een wyl hiernaa, schreef aan Graave Willem, *Dat hem zoo oevel een' daadt nooit in +'t gedacht was gevallen, en de trompetter byster van zinnen geweest. Liever, dan zich daarmeê te bezoedlen, zoud' hy hem de laaghen ontdekken, die zynen persoone geleit werden. En, tot bewys van dien, wild' hy hem wel melden; uit monde van eenen, die groot geweest was by Leicester, dat deez op geleeghenheit loerde, om hem een' snoode part tem speelen. 'T welk hymet reede gelooven moght, weetende hoe hy te hoove by den Engelschen Landt-vooghdt stond*. Graaf Willem, houdende Jork voor den man, die dit uit-

+1587.

+*Groeying der twist tussen hem en Leicester*.

+*Zwaare beroerte binnen Hoorn*.

+*Hooghduitsch soldaat gedoodt tot Leeuwaarde, om 't voorneemen eener moordt, te doen aan Graaf Willem*.

+*Schryven van Verdugo aan Graaf Willem*.

gaf, +op dat de arghewaan hem bekent, tussen de Duitsche en Engelsche +Heeren bet wiesse en wortelde, zond aan Leicester, gekoomen in Zeelandt op den zesten van Hooimaant, den brief oover: 't zy om zyn gemoedt met gramschap te scherpen teeghens de Spaanschen, die met zoo quaadt een' klank zyn' faam zochten te schenden; oft om hem te doen bevroeden, dat de tydt vermaande tot afstaan van 't inwendigh misnoeghen en onderlinge hindernis, waaruit de vyandt groote vreughd en voordeel raapte; oft om Leicesters billyken haat op Jork, met verhaal deezer nieuwe valsheit, te vlaayen; gelyk dan een gesteurt hart graaghlyk den geenen, die 't hem gedaan heeft, meer en meer hoort verfoeyen. Echter liet deeze oopening, gedaan aan Leicester, niet naa eenigh verwyt te rieken; aangezien zy hem, die, slaande der Staaten hooghernftighe waarschuwingen in den windt, zoo eenen schudde, als Jork, een' der treflykste grenzveftingen vertrouwt had, zyn' onverschoonlyke achteloosheit erinnerde. Leicester, eevenwel, scheen het in 't goede te neemen, zeggende dank voor de kundschap, en beweerende, met yver, zyn' zuiverheit +van die kladde. Aan Verdugo antwoordde Graaf Willem, met gelaat van luttel te gelooven aan diens onschuldt, en niet altoos aan de dwaasheit des verraaders; maar, van geenszins te twyfelen aan de deughd en oprechtigheit des Engelschen Landtvooghds. Deez, hierentussen, +maakende gereedschap om Sluis te berghen, gaf orde tot waapening van eenen hoop nieuwe Engelschen, neevens hem oovergebracht, die men zeide vyfthalfduizent man sterk te weezen, en de twee derdendeelen by +de Kooningin, de rest by d'Algemeine Staaten, te zullen betaalt worden. Voorts veirdighd' hy den beleegherden twee brieven toe, eenen zynen, en eenen van zyn' Vorstinne, by booden, dien 't gelukte, oover Oostende, deur te slippen; tot geen' kleene verquikking der krysluiden. Want het schryven haarer Majesteit sprak niet alleenlyk van 't reeds afgezonden oorloghsvolk, maar ook van des meer en meer te zenden, tot dat de stadt verlost waare: en Leicester verkundighd' hun zyne neirstigheit in 't zaamelen der Inlandsche troepen, tot spoeying van 't ontzet: 't welk hy, om geenerley gevaar zyns eighenen leevens, wilde laaten te +bevorderen. Dies vielen, ververscht van moedt, de burghers, niet min dan de soldaaten, aan 't steuren van 's vyands werken: rukten met dreggen, die aan keetenen hingen, de horden wegh, waarmeê hy zyn' loopgraaven gedekt had, en worpen 'er brandende hoepen van pektonnen, en ziedende potten met ongebluschte kalk in. Zy begonnen ook met teeghenmynen zyne mynen te zoeken, om de groote schans te behoeden. +Hy verstoutde zich echter de zelve, naa 't maaken van eenighe oopening des wals, op den zestienden van Hooimaant, tussen elf en twee uuren, meermaals te bespringen. Maar, vyftien vendels knechten, daartoe gebruikt, werden kloekelyk afgeslaaghen, en verlooren 'er (meende men) wel vyfhondert mann'. De verweerders telden tachtentigh hunner soldaaten, eensdeels doodt, eensdeels gewondt. Dien aavondt deeden de beleggers weeder een' aanloop, met geen beeter geluk. Onder hun stormen op den middagh, hadden zy, om de schipbrug tussen de schans +en de stadt te vernielen, twee ooverdekte pleiten, vol van moskettiers, afgezonden, die, koomende onder weeghe te haaperen, met verscheiden barntuigh waaren te rug gejaaght. Nu stelden zy zich, om 't zelve met een welgelaaden schip te bezoeken. De beleegherden, derhalven, erduchtende 't verdeilen hunner krachten, en ziende die schier alle vereischt tot bescherming der schanse, scheidden by nacht daaruit, brengende 't geschut met zyn toebehooren naa de stadt, en steekende 't vuur in de hutten. Ter naaste morghenstond toogh'er de vyandt in, met vlieghen-

+1587.

+*Deez zendt den brief aan Leicester, in Zeelandt gekoomen op den zesten van Hooimaant.*

+*Antwoordt van Graave Willem aan Verdugo.*

+*Leicester rust toe om Sluis t'ontzetten.*

+*Zeindt brieven derwaarts, zyne en der Kooninginne.*

+*Vlyt der beleegherden om's vyands werken te verhindren.*

+*De groote schans besprongen.*

+*De vyandt pooght de brug tussen de schans en de stadt te vernielen.*

de +vendels: doch kon te dien daaghe niet uitrechten met arbeiden, om +den aanhoudenden haaghel van looden, die uit de stadt op hem bikten. Parma, laatende daarom niet uit het ontruimen der vestinge mindring van moedt te spellen, schikte, om den opeisch te doen, twee tromslaghers, den eenen weinigh uuren naa den andren, af; die beide by 't schieten vernaamen, dat men met hunne boodschap niet beholpen was. Het zelfste weedervoer eenen derden, hoewel hy zeide te koomen om voor eenighe gevanghens te spreeken. Midlerwyle pooghde Leicester, met +brieven, die zyne toerusting, en 't lof der beleegherden, breed uitmaaten, hun geduldt en bestendigheit te styven: en de booden, oft uit eighe beweeghenis, oft in 't gros gelast de hoope wel op te pronken, bliezen met styve kaaken uit, dat zyn' Doorluchtigheit meenighte van volk by der handt, Hoohenlo een' stadt in Brabant veroovert had, de sterkte tot Engelen gedwongen, den Heer van Hautepenne, en twintighduizent mann', beneevens hem, verslaaghen: dingen, ten deel' onwaarschynlyk +genoegh om de gelooflykheit van 't geheel by de verstandighen te doen wraaken. Groeneveldt, zorghende misschien dat eenighe lichte gezellen, neemende deeze ydele maaren voor vol aan, de Kooningschen daarmeê zouden willen versnorken, en ontroostelyker berichting van de + geleeghenheit der dingen, tot antwoordt, kryghen; oft inziende dat tongsteeken, in plaats van yemant te verbluffen, hem veeltyds terghen, +en ophitsen; oft achtende in allen gevalle 't spraakhouden met den vyandt bedenklyk; verbood het by tromslagh, zoo wel den burgheren als den soldaaten, op lyfstraf. Daarnaa deed hy al den bezettelingen, vergaadert in orde op de markt, de brieven der Kooninginne en des Landtvooghds voorleezen: en vorderd' hun af, of zy zich daartoe verlaaten wilden, en zoo de vyandt tot stormen quaame, op de bresse leeven en sterven: 't welk de Engelschen eerst, en vervolghends de andren, met een' rustighen roep, jaa, jaa, beantwoordden. Te weeten; de beleggers hadden nu, begonnen, uit de groote en kleene schans, twee bolwerken, hoofden der haavene, te beuken: en, by nacht, ontrent Oudbekaf, vierentwintigh pleiten gebracht, die met planken van vuurenhout opgeboeit waaren, teeghens de kracht der mosketten. Waartoe deeze pleiten, vind ik nerghens; ook niet dat ze oyt gebruikt werden: hoewel men denken magh, dat Parma meende zyn volk daarmeê oover 't waater (alzoo 't hier niet te dammen was) ten aanval te mennen. Want, met het krieken van den naastvolghenden dagh, toegewydt aan Sant Jakob, en by de Spanjaards gelukkigh voor hun geacht, begon hy, uit +veertigh groove stukken (eenighen zeggen dertigh kartouwen en acht slangen) teffens, doch op verscheide plaatsen, te donderen, en slaakte, tussen de derde uur der morghenstonde en de vyfde naa middagh, ontrent vierduizent scheuten. Wel derdhalf hondert schreeden muurs werden, van de Westpoort af tot aan den Vrouwenbergh, ter neêrgesmeeten. Voor dien tydt, nochtans, baarden de Kooningschen daar geen ander geweldt: maar, zynde nu zeer genaadert langs den Brugschen dyk, +besprongen zy 's aavondts, tussen neeghenen en tienen, de dwerskaade daar opgeworpen, ende werden'er, hoewel eens afgeslaaghen met merkelyk verlies, eindtlyk meesters van. Zy hadden een' dryvende brug tussen de Westpoort en Bekaf geworpen, om uit dit schansken haastelyk aan den Brughschen dyk, by de stadt, te mooghen raaken. Maar de oovertrekkers, geevende zich alzoo bloot voor 't mikken der mosketten, werden meest onder weeghe gekipt. Toen schoor men een deel zeildoeks langs de brug, om de scheuten blindt te maaken, en wel op groot gevaar, doch in geen' wisse doodt te loopen. Op den zesentwintighsten

+1587.

+*De schans verlaaten, van de verweerders, en ingenoomen van de aanvechters.*

+*Tromslaaghers, gezonden om de stadt op te eischen, worden vyandtlyk bejeeghent.*

+*Troost-brieven van Leicester in stadt.*

+*Zwetsen der booden.*

+*Spraakhouding met den vyandt verbooden.*

+*Sluis heftig beschooten.*

+*De vyandt wint een' dwerskaade op den Brugschen dyk.*

+'s morghens ontrent tien uuren, vervorderde zich de vyandt, neevens de +poort heen, naa de breuk, en ter zelve op, te streeven: maar werd manlyk ontmoet, en gedwongen te deizen. Pooghende, 's andren daaghs, tussen een en twee uuren, met ladders naa booven te klimmen, had hy geen beeter geluk. Op den achtentwintighsten verdronk een boode, gezwommen uit Sluis naa de oorloghscheepen, met brieven, waaruit de +Hartogh het uiterste geheim van de noodt der stadt verstond. Hieroover zond hy, om ze op te eischen, eenen tromslaagher, die tot antwoordt kreegh; *Zyn' Hoogheit moghte aan den Graave van Leicester schryven, naar wiens bevel de beleegherden zich voeghen zouden*. Thans quam een Spaansch Hopman, genaamt Borragon, met zynen vendrigh en een paar soldaaten, door Parmaas last, de breuk bespieden: 't welk der helfte van hun 't leeven kostte. D'andre twee, doch de Hopman zwaarlyk gequetst, + braghten 't 'er af; en miede dat die van binnen een' sterke halvemaan achter den muur gemaakt, en met moskettery gestoffeert hadden. Het bezinnen, alhier, dat de vyandt, naar 't gebruik niet min dan naar de reede, moeste kennis genoomen hebben van de geleeghenheit des bouw vals, eer hy daaraan zyn volk ginge waaghen, geeft my naadenken, dat de onderwindingen van den zesentwintighsten en zeevenentwintighsten der maant slechts lichte aanloopen, om te bezightighen, oft zich erghens in de puinhoopen vast te leggen, en geen' rechtgemeinde stormen om de stadt t'ooverrompelen geweest zyn; hoewel zy hier voor, by der steedelingen daghboekhouders, geacht werden. Tot welk gevoelen ik my te meer genoodight vind, mits de Roomsgezinde pennen (uitgezondert alleen Haraeus) niet anders spreeken, dan oft men nooit aanval op de stadt hadde gedaan. Hoe 't zyn mooghe; immers de Veldtheer, betrachtende 't verslagh van Borragon (behalven dat de Westpoort en de Blaauwe toorn noch stonden, waaruit de verweerders met hun geschut de gevelde gordyn konnen veeghen) besloot zyn' zaaken wat wisser te neemen, en liever der steede met de konsten van bekruiping behendelyk den voet te lichten, dan, met zoo merkelyk een achterdeel, eerst om den muur, daarnaa noch om de halvemaan te dingen, en de bloem zynes heirs op een' vleeschbank te voeren. Dies begon weeder de spaa te wanken: waarop +het vullen der graft volghde, en 't wroeten in den wal. Zeldzaame verandring van zeeden speurde men, te deezer stonde, onder de bezettelingen. In plaatse der gewoonlyke wulpsheit, van woiteren, gachelen, gabberen, golpen en brassen, galmden de hutten van psalmen, lofzangen, klaghliedren, en smeekrymen; oft ruiselden van onderlinge vermaaningen, gebeeden, en aanroeping Gods. Zulk een tuchtmeester is de +druk. Zy werden wat verquikt, door Leicesters en Russels brieven, gedaghteekent den zesentwintighsten der maant, die hun verzeekerden dat de behoeften t'hunner verlossinge gereedt waaren. In der daadt, de Graaf begaf zich, neevens Prins Maurits, met eenighe benden zoo van ruiters als voetvolk, naa Oostende. En hier quaamen, uit Engelandt, de Ammiraal van dat Ryk, en de Hartogh van Komberlandt, hem, met etlyke scheepen en veel Aadels bezoeken: 't welk echter der Staatsche partye meer saams dan krafts byzetde. Ook speur ik niet, dat zy yet tot vordering + der zaake ter handt trokken. Maar Parma, dryvende zyn' werken vlytelyk voort, bemaghtighde, onder 't schieten op den Blaauwen toorn en de Westpoort, het voorgebouw van deeze buiten de brug: hoewel die van binnen de inneemers dwongen een toorentjen, dat op 't zelve stond, en waaruit zy groote schaade hadden kunnen doen, weêr te verlaaten. 'S nachts hieraan, ontstak men, booven op de burgh, tot blyk van den ontfang der brieven, een vuur; en zeeven andre, tot onderwys dat het ontzet gefpoeyt

+1587.

+*De vyandt, pooghende de breuk te beklimmen, wordt geweert*.

+*Boode verdronken, en de brieven aan Parma gebracht, die de stadt weeder doet opeischen*.

+*Halvemaan achter den muur gemaakt*.

+*De vyandt hervat het graaven. Verandring van zeeden der bezettelingen*.

+*Leicester komt tot Oostende: Word daar bezocht van den Engelschen Ammiraal*.

+*Parma wint het voorgebouw der Westpoorte: doch kan het niet al inhouden*.

+diende: waarop by die van Walchere met gelyke teekenen geantwoordt +werd. Uit oorzaak, zoo ik gis, van dit en eenigh naader vuuren der stadt, vertoonde zich, in 't gezicht der zelve, op den dertighsten van Hooymaant, meer dan tachtentigh zoo oorlogh- als vrachtscheepen: die by de beleegherden, geacht werden gezonden te zyn, om hun, voor eerst, eenigh versch volk en andre nooddruft toe te brengen. Doch hier viel niet af: en de Kooningschen, hebbende, met kommer, eensdeels op den dyk, eensdeels beneevens dien op het schor, zes groove stukken geplant, +begosten, met d'eene helft de zuid'-, met d'andre de noordtzyde der Westpoorte te beuken. Dit duurde van 's morghens te vyf uuren tot gelyk getyde naa middagh; en ging een gat in den voet der poorte, dat hen bekoorde eenen torn te doen om daar te koomen nestelen. En, als hun dit, door braaven teeghenstandt, gefaalt was, beeten ze 's nachts op nieuw aan, met zulk een' felheit, dat ze eenen hoek van den kelder in +kreeghen. Zy konnen 't 'er, nochtans, niet dan een' korte wyl harden, wordende staaghs bestookt uit verscheide hoolen, waarin zich de verweerders, met stukken van boomen en balken, beblokt hadden. Op den eersten van Oestmaant, braght de vyandt, in 't boovengemelde voorgebouw, een' kartouw; waarmeê hy dwers door de houte deur der Westpoorte schoot, doende geen' kleene neêrlaagh onder de bewaarders eener kleene halve maane daar achterj en den moedt der steedelingen zeer +zinken. Door een' kaamer, daar de krysraadt vergaadert was, om te ooverweeghen, oft men, in geval van hooghe noodt , tot daadingen te verstaan hadde, oft zich aan 't uiterste lot der waapenen t' onderwerpen, quam, eer dan yet beslooten werd, een koeghel vlieghen, die, bezeerende zeekeren Hopman, genaamt Haame, het gezelschap, zoo bestooven van gruis dat d'een den andren niet kennen kon, verstrooyde. De soldaaten, niettemin, weeder gevraaght van hunnen Ooverste en van Hopman Rogier Wiljams, die schier gelyk gezagh door weldoen verworven had, oft zy alsnoch getroost waaren, vier oft vyf daaghen, met hun, 't lyf aan de breuk te waaghen, om het ontzet te verwachten, stemden +'t wakkerlyk toe. Ten zelven daaghe, verscheen Leicester in persoon, met ontrent tzestigh scheepen, voor 't Sluische gat, en schreef van daar aan de beleegherden, dat hy, booven 't geweldt te waater, en de hulp hun toe te schikken van dien kant, reeds vyfduizent mann' te voet', en vyfhondert te paarde, om, neevens andre die volghen zouden, +den vyandt te land' aan te tasten, gezonden had naa Oostende. Ook zeild' hy, 's andren daaghs, derwaarts. Maar de brief werd dien van binnen, voor den vierden der maant, niet behandight: en de vloot bleef in zee, zonder yet aan te slaan. Te weeten; de oorzaak haarer koomste was bevel, gegeeven van den Graave, tot oopening van de vaart, ontrent ter Hofsteê, om voorts, naa Sluis, eenighe soldaaty en voorraadt te stuuren, met scheepen, die (zoo men zeide, buiten zorgh, in een' diepte, uitgeschuurt binnen de twee laatste jaaren, achter 't Slot, konnen gaan +leggen: en haar marren had, tot reede, het strydend gevoelen van veele scheepshopluiden en peilooten; meest Zeeuwen, die, waanende de geleeghenheit best te kennen, knorden dat men hun droomen dacht dietsch te maaken, en, by mangel van den grondt ter aangeweeze plaatse laagh genoegh te vinden, 't volk vergeefs zoude spillen. Naa een' wyl twistens, werd eindtlyk eenen Hopman Banker geverght te onderstaan oft 'er kans waare, zoo tot doorbreuk als tot berghing der scheepen; en verslagh zyns bevindens oover te brengen. Banker, hoewel hy d'onzeekerheit van gaan en keeren vertoonde, en dat, geduurende 't vertoeven, de beleegherden tot oovergift moghten gedwongen worden, moest eevenwel den

+1587.

+*Een' vloot komt in 't gezicht der stadt: maar recht niet uit.*

+*De westpoort beschooten.*

+*Groot geweldt gedaan om daarin te koomen leegheren.*

+*Scheut door de kaamer, daar de krysraadt vergaadert was.*

+*Weeder verschynt een' vloot, zonder yet te bedryven*

+*Troostbrief van Leicester is lang onderweeghe.*

+*Geschil onder de scheepshopluiden en peilooten, oover zeekre diepte.*

+last aanneemen: en hebbende een gedenkschrift ontfangen, waarnaa hy +zich schikken zoude, maakte, met zwemmen, 's nachts voor den vierden der maant, in de stadt te raaken. Leicester zetde zyn volk uit tot Oostende, van waar hy, op den vierden, naa Blankenbergh toogh, waanende daar geen' weederstandt te vinden. Als hem dit uit zyn' gissing ging; zynde 't blokhuis zeer gefterkt by de Spaanschen, en de bezetting +vermeerdert met zes kornetten en vyfhondert mann' te voet', op de maar zyner landinge; begon hy 't met twee veldtstukken te beschieten, doende teffens veertigh mosketten speelen van eenen dyk, oft duin misschien. Farneeze, des verstendight, stelde terstondt scherpe orde in zyne omwallingen; en, laatende daar noodighe krachten teeghens 't uitvallen +der steedelingen, maakte zich met de rest op de been', om den Graave slagh te leeveren. Immers hy gaf het dien schyn: en verscheide schryvers achten dat het hem ernst was. De Graaf van Aarenbergh, nochtans, bekende seedert op den paishandel tot Borborgh (zoo gezeit werd) aan de gezanten van Engelandt, dat de Hartogh, bedwelmt door den roep, die de Engelschen, oovergekoomen met den Ammiraal, op veel' duizenden begrootde, beslooten had van voor Sluis op te breeken, indien Leicester meester van Blankenbergh waare geworden, en op het leegher aangekoomen. Maar, dat die doorkloeke en voorzightighe Veldtheer, wen hy zulx in den zin gehadt, en zyn' eighe maght min dan zynes vyands geacht hadde, verlaatende zyn voordeel, hem onder de ooghen zoude getrokken zyn, van waar het deizen met een geheel heir (gelyk men wil dat hy voerde) naar aller kryskundighen oordeel, zoo gevaarlyk valt, staat naulyx te gelooven. Misschien, dat hy, houdende 't voetvolk een goedt stuk weeghs achter, met zyne ruitery, die de Staatsche verr' oover moght, vooruit stiet, om te proeven oft de Engelsman alzoo te vertsaagen waare. En, tot dit gevoelen, waarmeê Aarenberghs verklaaring bestaan kan, nyght my Bor, tuighende dat Leicester van 's Hartoghen toetoght met al zyn geweldt valsche miede kreegh; en daarnaa, dat Parma eenigh +volk uitzond om hem op te houden. Hoe 't 'er meê lagh; 't gaat zeeker dat de Graaf op deeze tyding, van Blankenbergh af, naa Oostende week; waanende 't wit van zynen toeleg getroffen te hebben, naardien hy Sluis te lande voor ontslaakt hield, en met de reste goedt doen te zyn; oft darrende eenen vyandt in 't veldt niet verwachten, dien hy onlanx te voore dreighde uit zyn' vastigheit te dryven. Dan, dit laatste, al wyst het bystre armoê van ooverleg uit, gelykt der waarheit best: aangezien hy gedooghde, dat in het te rugge keeren, merkelyke afbrek +aan zyn' hinderhoede gedaan wierd; en, voorts ooverscheepende naa Zeelandt, de Staaten en hunne bewindsluiden haatlyk van onwil oft verzuim in 't verschaffen van volk en geldt beschuldighde; zonderling den Zeeuwschen Ammiraal, en, boovenal, den bezorgher der toerustingen te waater Marten Droogh, die, in hechtenis gezet door bevel van hem, zich naa 't eindtlyk scheiden des zelven uit deeze gewesten, wel wist te zuiveren. De beleggers, hierentussen, beschietende, uit het +voorgebouw, met drie kartouwen, de Westpoort, deeden den middelkelder instorten; zoo dat zommighe soldaaten verplet werden; andre gequetst, gelyk ook eenighe burghers. Een kloot, vlieghende door zeeker huis in de Hooghstraat, nam eenen man 't ingewant wegh, daar hy, neevens zyn wyf, in een stoel zat. 'S daaghs hieraan, dwongen die van binnen, met vuurwerk, geworpen uit de voorzeide poort, den vyandt het +voorgebouw te verlaaten, en zyn geschut van daar te lichten: ontnaamen hem ook, en verbernden eenen hoop van zyn' zinkrys. Maar, op den vyfden der maant, quam hy zich kuilen, aan de zuidzyde van de poort, in het

+1587.

+Hopman Banker, op kundschap uitgezonden, zwemt in stadt.

+Leicester trekt naa Blankenbergh.

+Parma trekt hem teeghen.

+Leicester wykt naa Oostende.

+Hy beschuldight de Staaten en hunne bewindsluiden: en keert naa Zeelandt.

+Schaade, gedaan aan de Westpoort.

+De vyandt in den wal.

+dik van een stuk wals, daar een moolen op stond. Toen ging de beleegherden bystre angst aan, in 't bedenken, dat hy, dus naa gekoomen, moghte, by middel van verscheide mynen, onvoorziens opbreeken in eenighe kelders, alzoo der veele in de stadt waaren, als daar men eertyds den staapel der Fransche wynen gehouden had. Ook zaaghen zy (zoo naamaals de Hopluiden t'hunner verschooninge bybraghten) geen middel om zich met nieuwe besnyding te verzeekeren; gemerkt de moolen wal zeer hoogh en vast van aarde, ook de grondt daar binnen van puin was opgeleit; behalven dat den soldaaten, afgemat door geduurighen arbeidt, kracht, en noodigh gereedschap om te schansen, ontbrak. Zy deeden dan, by een' mast, gerecht op 't hooghe huis der burgh, een zeil op en needer hysen, tot onderrichting der vlootelingen, dat het meer dan tydt was zeil te maaken, en eenighen voorraadt oover te brengen. En, als zich echter niet een enkel schip roerde, zoo riep de Steêvooghdt, om t' ooverleggen +hoe men toe zoude, den krysraadt by een. Daar werd aangeweezen, *Dat 'er kruidt ontbrak om eenen algemeinen storm te stuiten. Dat de aanvechter althans, niet min dan de verweerder, de vest voor zich had. Dat de soldaaten schier op de helfte gemindert; dien morghen zeer veele geschooten; de ooverighe, ziende zoo schoon een' hoop scheepen, hoewel men den windt naar wensch, en den springvloedt te baat had, daadeloos aan anker blyven, onwilligher waaren; en, boovendien, te weinigh tot bezetting der groote bresse. Dat de vyandt deeze met tweehondert mann' in 't gelidt; en, te gelyk, de twee kleener, d'eene met veertigh, d' andre met twintigh, bespringen kon*. Hierop stemden ze eendraghtelyk tot uitzenden van twee Hopluiden, om met de weederpartye in gesprek te treeden, op hoope van wat tyds te winnen: welk wit niet betracht werd; 't zy dat zy daaraf slechts om welstaans wil vermaan maakten; oft dat een veirdighe aanbieding van smaaklyke punten hun 't zelve uit den ooghe nam. Want het verdragh werd noch te dien daaghe getrofsen; op deezen voet.

+1587

+*Beraading op oovergift*.

+*Al de bezettelingen, zelfs die aan d' een' en d' andre zyde gedient hadden, zouden uitgaan met hunne waapenen, pakkaadje, paarden, slaande trommen, vlieghende vendels, brandende lonten, looden in den mondt; en gevoert worden naa Zeelandt, in scheepen hun te bestellen, mits dat zy, tot verzeekering van 't weederzenden der zelve, eenighe persoonen in gyzeling lieten*.

+1. *Verding tussen die van Sluis en den Hartogh van Parma*.

+*Alle gevangenen, gekreeghen zoo voor als naa de beleeghering, zouden ter weederzyden ontslaakt worden, betaalende alleenlyk hunne kosten; uitgezeit de geene die reeds ransoen gemaakt hadden*.

+2.

+*Alle inwooners, niemandt uitgezondert, zouden mooghen vertrekken, eeven als 't krysvolk, ende twee maanden tyds genieten, om hunne tilbaare goedren te vervoeren, en orde te stellen op hunne koopmanschappen*.

+3.

+*Al de soldaaten, burghers, en inwooners, zoo wel de afweezende als teeghenwoordighe, zouden binnen 's jaars hunne ontilbaare goedren mooghen verkoopen, oft anders vervreemden, en 't geen 'er afquaame vervoeren, t' hunnen meesten voordeele; gelyk ook hunne scheepen*.

+4.

+*Allerley misdryf, zelfs teeghens den Kooning, oft de Majestraat van Brugge, zoude eeuwelyk vergeeten blyven*.

+5.

+*De Ontfanger der stadt zoude met aangehouden worden om reekening te doen, oft om eenighe andre oorzaak; maar gelyke vryheit genieten als de burghers: alzoo ook alle bevelsluiden en soldaaten van de burgh*.

+6.

+Zynde dit dus geslooten; quaamen, 's aavonds te acht uuren, driehondert Spanjaards de bres bezetten. 'S andren daaghs vertrok, neevens een deel burgheren, de

+*De bezetting trekt uit*.

bezetting, sterk ontrent zeevenhondert soldaaten, waaronder veele gequetsten waaren. Men hield voor gewis, dat de Hartogh, zoo

+op de schansen als op de stadt, oover de zeeventienduizent koeghels van grof geschut gelost had; en, tussen drie- en vierduizent mann' verlooren. 'T is, in weederspoedt, de wyze der luiden van oorlogh, dat zy pooghen 't verwelken van de faam hunner manhaftigheit met beding van eerlyke voorwaarden te weeren. Maar deeze eerlykheit vervangt een' laaking van zich zelve; 't en blyke klaarlyk, dat de vyandt, uit ydele vreeze, ost ter eere van des bedingers dapperheit, ende niet ten danke van zyn vroegh zwichten, mild' in 't toegeeven geweest zy. Leicester, derhalven, terwyl hy ommendom naa stof, tot ondersteun zyner gekneuzde achtbaarheit, en beschuldighing van andren oover 't verlies der stadt, +zoekt; spellende, uit het vorderlyk daadingen van de Hoofden der bezettinge, dat de opgaaf misschien 't rypen der noodt niet verbeidt had; wilde weeten van hun, hoe alles, geduurende 't beleg waare toegegaan, om daaruit van de maate hunnes plichtpleeghens te oordeelen. Zy, brengende, in geschrift, al by, wat baaten moght t'hunner ontlastinge, mengden zwaare klaghten daaronder, teeghens de Bevelsluiden der vloote. *Vloedt, windt, weeder, waaren* (zeiden ze) *den zelven meê geweest;* + *ende niet in den weeghe, dan 't schieten van vyf oft zes groove stukken, en een deel voetvolx op den dyk van Kadzandt; daarnaa twee oorloghscheepen, die zy, by Ter Hofsteede, voor 's boeghs zouden ontmoet hebben. Door welke beletsels hun licht geweest waare zich altzaamen, oft immers de scheepen van verversching te redden, en die te doen koomen zetten achter 't Slot, tot twee plaatsen, bequaam genoegh om der driemaals zoo veel te berghen. Als ook Hopman Banker hun voorhield, dat hy, ten aanzien van de ongewisheit zyns weederkeerens, en van den tydt daartoe in allen gevalle vereischt, oorber vond, by twee verscheide teekens op de burgh, hen te verstendighen, eerst van de mooghelykheit om door te raaken, thans van de veiligheit der laaghe voor de scheepen; was zyn goeddunken verworpen, met bybrengen, dat zyn' Doorluchtigheit wist wat teekens zy met die van Sluis had, ende zy zich daarmeê niet moeiden; hy zoude maar 't gedenkschrift, hem ter handt gestelt, naakoomen. Op welke onbescheiden afscheidt geen gering vermoeden van eerloosheit en verraadt viel*. Een' vreemde verklaaring, zeeker; die niet lichtelyk valsch kan geacht worden; en, aangenoomen, yet erghers moghte doen denken, dan dat zoo byster een verzuim uit reukeloosheit, hoewel zy onder 't scheepsvolk groflyk in zwang plagh te gaan, zynen oorsprong hadde; en, ten minste, dat de geleeghenheit, uit benyding van 's Graaven gloorie, oft om hem onder te houden, willends verwaarloost zy. Wyders, Farneezes reklykheit, in 't verleenen van zoo wenschelyke punten aan de beleegherden, sproot (naar 't gemein gevoelen) daaruit, dat hy vreezde 't volk van de vloote ter eene zyde, ter andre dat van Oostende, alwaar hy noch niet gelooven kon den Engelschen Ammiraal zonder merklyke maght gekoomen te zyn, teffens op den arm te kryghen, en alzoo tot splitsing zyns heirs benoodight te worden. Meeteren voeght'er by, dat, zes daaghen voor de ooverleevering, zeekre brieven, houdende aan Leicester, en gevonden by eenen verdronken boode, den Hartoghe ter handt gekoomen waaren die inhielden, hoe de krysluiden altzaam gezwooren hadden, zoo 't ontzet mislukte, en hun geen' eerlyke voorwaarden gebeuren moghten, stadt en slot aan brandt te steeken, en door de waateren, moerassen, en oovervloeyde landen, een heenkoomen te vinden, oft vechtende te sterven. Geduurende 't beleg van Sluis, ging de Oudtveldtheer Norrits den Algemeinen Landtvooghdt in Zeelandt vanden. Maar deez behandighd' hem schriftelyken last der Kooninginne, om zich naa Engelandt en voorts naa Yrlandt te vervoeghen, tot weering

+1587.

+*Leicester vordert den Hoofden der bezettinge van Sluis reede van de opgaaf af*.

+*Die verantwoorden zich*.

+van eenighen inval, dien zy duchtte dat de Spanjaardt, op verstandt gehouden + met een deel oproerighe landtzaaten, daar doen moghte. Dit namp men voor eenen trek besteeken van Leicester, dien hy scheen oover de handt te zyn, als staande zeer wel met de Staaten, om zyn oeffenen van goede tucht oover het Engelsche krysvolk, dat hem grootlyx ontzagh, en eevenwel beminde. En, hoe geirne men hem zoude in 't Landt gehouden en tot Veldtmaarschalk gebruikt hebben, hy moest wegh, om zyn' plaats aan Willoughby oover te laaten, die veelen mishaaghde. +Teffens kreegh men andre schaaduwen van eenigh bedenklyk voorneemen des Graaven in 't oogh. Op den zesten van Oestmaant, vertoonden, in de vergaadringe der Hollandsche Staaten, zeekre gemaghtighden van Leide, hoe hunne Burghermeesters, door geloofwaardighe luiden, gewaarschuwt waaren voor eenen aanslagh om hunne stadt te vermeesteren; de getrouwste beminners des vaaderlands uit de regeeringe, en uitheemschen daarin te zetten; voorts, met bannen der beste burgheren, 't spoor van Uitrecht te volghen: ook d'omleggende dorpen te bezetten: met vaste meening, van, alzoo, niet min de gebuursteeden, dan 't platte landt, onder dwang te brengen. Waaroover de Burghermeesters, duchtende voor eenighe beroerte uit de groote meenighte van inwoonende vreemdelingen, om alle ongemak te verhoeden, en gelyklyk de stadt, die, mits 't vernieuwen der Hooghwoerdsche poorte, oopen lagh, teeghens den vyandt te verzeekeren, raadzaam vonden, tot hunne gewoonlyke vyftigh wachters noch hondert aan te neemen: die, aangezien hun onderhoudt den steede Leide te bezwaarlyk zoude vallen, ende zy, met een, tot bewaarnis van andre steeden en 't platte landt hadden te dienen, wel behoorden uit de gemeene middelen betaalt te worden. 'T welk zy gemaghtighden den Heeren Staaten, op dat men +daarop verdacht waare, aandienden; verzoekende dat'er schriftelyk kennis af te boeke geteekent wierde. Terstondt naa 't bewelkoomen des Landtvooghds, waaren hem, meest door orde der Hollandsche Staaten, zeekere punten voorgestelt, belangende de onlusten gereezen ten tyde zyner uitlandigheit, inzonderheit uit zynen brief aan zynen geheimschryver Junius: ende had men op alles billyke voorziening verzocht. Welke snaar, hoewel zy noodtlyk moest, nochtans, by trotze en rasgeraakte ooren, + voorneemlyk in den aanvang van de nieuwe zorghen des bewinds, nauwelyx zonder quetsing geroert kon worden. Echter had hy niet gelaaten zich tot hervatting van onderlinge verstendenis zeer geneeghen te toonen, begeerende, onder andre zaaken, die den teeghenwoordighen standt des Lands betroffen, by schriftelyken voorstel op d'Algemeine Staaten, dat men eenighe persoonen wilde maghtighen, om, neevens de twee Engelsche en twee Neederlandsche Raadsluiden van Staate, eenen voet uit te vinden tot vernoeghing van haare Majesteit en van hem; zoo dat alle arghewaan en verwydering moghte koomen te verdwynen. Maar, zyn morren oover laauwe involghing tot het ontzet van Sluis, en zyn dreighen van weeder, zoo 't verweldight wierde, naa Engelandt te keeren, +had de Algemeine Staaten beweeght tot vertooning hunner onschuldt door zeekre gemaghtighden: tussen welke en hem veele, en van zyner zyde zeer harde, woorden waaren omgegaan. Hierop volghde nu, dat hy, verkundschapt van 't oovergeeven der voorzeide stadt eer de Staaten daaraf yet vernaamen, eenen Heeraut naa Vlissinge afveirdighde; die, oft uit ontfangen last, oft uit eighe quaadwilligheit, de haatlyke tyding, met beschuldighen en beschelden der Staaten, voor alleman uitkraayde. En, als daar thans zeekre gemaghtighden der Algemeinschappe quaamen, om eenighe behoeften tot vordering van 't

+1587.

+*De Oudtveldtheer Johan Norrits wort ontbooden naa Engelandt.*

+*Zwaare reedenen van omzien naa Leicester Spraak van eenen toeleg op Leide.*

+*Weêrsmaakelyk vertoogh, gedaan aan den Landtvooghdt.*

+*Die begeert nochtans te verzoenen met de Staaten.*

+*Harde woorden van Leicester teeghens eenighe gemaghtighden der Algemeine Staaten.*

+ontzet te haalen, greep de Heeraut hunne boodschap tot stof aan om het +volk uit den bandt te doen springen, met roepen, *Dat die schelmsche Staaten om voorraadt tot verlossinge der steede zonden, die zy wel wisten verlooren te weezen; dat men als nu hunne valscheit met handen tasten, en van al hun bedryfnaar dit staaltjen kon oordeelen*. Weshalven dat schichtighe graauw met zulke verbolghenheit opstoof, dat de gemaghtighden hun lyf, genoeghzaam doorgeschreeven, ter nauwe noodt'er afbraghten. +Hierenbooven kon zich Leicester niet speinen van uitslaan, *Dat zommighe Leeden der vergaadringe van Hollandt hem geen goedt hart toedroeghen: dat de Graaven Maurits en Willem van Nassau, met die van Hoohenlo, Nieuwenaar, en andren, teeghens hem t'zaamgespannen waaren; hoewel het den jongen Heere Maurits niet te wyten stond: dat hy haare Majesteit, op dat zy niet bedrooghen wierde, verwittighen zouw hoe men 't geldt, opgeleit teeghens zyn' ooverkoomst, aan 't herwaarts troonen der Hooghduitsche ruiteren en knechten gespilt had*. Den Ambassadeur Bukkenhorst dard' hy wel eenen nar noemen, die zich had laaten diedsch maaken van de Staaten, wat zy wilden, en verre booven zyn' waardy van hun geëert en onthaalt was geweest. Van den Raadsheere Wilkes en Ooverste Johan Norrits sprak hy ook zeer afdraghtelyk, snorkende dat d'een gevangen was, d'ander in zyn huis bekommert, door bevel der Kooninginne. Al dit, oovergebraght aan de geenen die 't roer der +regeeringe hielden, dompeld' hen dieper en dieper in angst voor een zwaar onweeder, dat, huns bedunkens, opstak teeghens 't schip van den Staat. Maar, dewyl men scheen de kalmte uit geenen andren hoek te kunnen verwachten, zoo zaaghen zy zich benoodight te dryven op d'Engelsche genaade; en voor 't best aan, met stryken oft inbinden van zeil, zoo veel als mooghelyk viel, der buye t'ontduiken. Dies werd beslooten dat men, met allerley soorte van eerbiedighe bejeegheningen, trachten moest den Landtvooghde te ondergaan, en hem te bemurwen. Onder dit waggelen der dingen, quaamen hem eenighe gemaghtighden der Geestlykheit +bewelkoomen; en bidden, indien hy (gelyk de spraak ging) in beraadt stond van weeder te vertrekken, dat hem doch geliefde zich dier gedachten t'ontslaan, en Gods kerken niet ten roove te laaten, die hem alles, wat in haare maght was, aanbooden, met den yver en geneeghenheit, waartoe zy zich, door de meenighvuldighe weldaaden, genooten van haare Majesteit en zyne Doorluchtigheit, verplicht kenden. De Algemeine Staaten, naakoomende 't voorzeide besluit, raamden, op den vyftienden van Oestmaant, tot Middelburgh, by goeddunken der twee Engelsche Raadsluiden van Staate, een schrift van voldoening, om Leicester te vreede te stellen: 't welk deeze meening behelzde. +*De Staaten, waarop het aanquam teeghens verkorting der Voorrechten en Vrydoomen te waaken, plaghten, van allen tyde, de misbruiken, voorvallende in de regeeringe tot naadel des gemeinen welstands, aan de Landsheeren, oft hunne Stadthouders, vrymoedelyk voor te draaghen, op dat'er in voorzien wierde. Dienvolghends, hadden, in den lestleeden jaare, de Algemeine Staaten, naamelyk die van Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt, het geene, dat zy oordeelden, tot handthaaving der wetten en gewoonten, en tot beeter bestier der gemeine zaaken, te behooren, aan zyn' Doorluchtigheit vertoont; eenvoudelyk, zonder argh, en met een' Neederlandsche rondigheit. Bleeken daarin de grenzen van 't betaamelyk ontzagh ooverschreeden; zy hoopten, zyn' Doorluchtigheit zoud' het op den aardt der Landtzaaten leg gen, en op het verschoonlyk ongeduldt in de versche smart der ongeneeslyke wonde, ontfangen door 't verlies van Deeventer en de groote schanse teeghenoover Zutven. En zy verzochten, dat de*

+1587.

+*Oproer tot Vlissinge verwekt door eenen Heeraut van Leicester*.

+*Leicester klaaght oover eenighe Leeden der Hollandsche Staaten, en oover de Duitsche Heeren*: *Vaart uit teeghens Bukkenhorst, Wilkes, en Norrits*.

+*Angst der Staaten.*

+*De kerken bieden den Landtvooghdt alles aan, wat in haare maght was.*

+*Geschrift der Algemeine Staaten om hem te vernoeghen*.

+*zelve zyn' Doorluchtigheit gedient waare met de misverstanden, onderlings gereezen, in eeuwighe vergeetenis te begraaven: alzoo zy verklaarden, en heilighlyk voor God en de werelt optuighden, dat hun nooit in den zinne quam, het aanzien oft het gezagh, haar toegevoeght, te verminderen, en haar een' oprechte liefde, als te vooren, toedroeghen; willende haar alle schuldighe gehoorzaamheit en eere bewyzen en doen bewyzen, van eenen yghelyke; zonder te twyfelen, oft zyn' Doorluchtigheit zoude weeder, van haare zyde, hen Staaten, in hunne achtbaarheit, rechten, en waardigheeden, handthaaven. En hierop verzochten zy, dat zyner Doorluchtigheit, vertrouwende hun gelyke goedwilligheit toe, geliefde de zaaken der Geweften geneeghentlyk aan te vaaten, en, in't beschikken der zelve, goedt onderling verstandt te houden met de Staaten, die niet (gelyk zommighen ydelyk waanden) uit tien oft twaalf persoonen, maar uit de Ridderschap, Eedelen, en de Raadsluiden oft Vroedschappen der steeden van de Gewesten, bestonden, ende, door hunne Gemaghtighden in de vergaadring der Algemeinschappe, worden uitgebeeldt*. Leicester, hebbende dit bescheidt doorleezen, ende voorts eenen brief, beraamt naar den zelven zin, om van d'Algemeine Staaten aan de Kooningin gezonden te worden, loofde beide de schriften, met verklaaring, dat hy zich, voor zoo veel als zynen persoon +belangde, vernoeght hield, de Heeren Staaten grootlyx bedankte, en de dingen voortaan, by gemeenschap van raadt, met hun beleiden wilde. Van de blydschap, gebooren uit deeze verzoening, gaf men daatelyk deel aan yder der Landtschappen, op dat zy, uit de kloeke hoope tot gezeeghender + beleidt onder de gunste der eendraght, nieuwen moedt greepen. Thans verbood een plakkaat, uitgaande op Leicesters naam, smaadigh te spreeken van de Engelsche Majesteit oft dien landtaardt, van d'Algemeine oft bezondre Staaten, van de Eedelen, Majestraaten, Vroedschappen, oft yemandt die in dienst der Landen ost steeden waare: ook eenighe t'zaamenkoomsten te maaken buiten de wettighe vergaaderingen. Des zoude een yder, die oover yetwes te klaaghen hadde, dat mooghen doen aan den Raadt van Staate, by vertoogh in geschrift, onderteekent van hem zelven, ofte, zoo hy niet schryven kon, van twee bekende getuighen; zonder zyn' Doorluchtigheit oft den raadt, op andre wyze, om diergelyke dingen, aan te moeyen. Alles op lyf-oft geldtstraf, naar geleeghenheit van zaaken. De naaste zorgh, hieraan, was, de onlust, smookende tussen Leicester +en Hoohenlo, te smooren. De Engelsche Heer hield zich niet vreemdt van verdragh; de Hooghduitsch, ooverfier: en men kon hem met zeinden en herzeinden van Gemaghtighden zoo verre niet brengen, dat hy zich vlyen wilde, om, van Kampveer tot Middelburgh, en al daar met den Landtvooghdt in mondgemeenschap, te koomen. Tot reedenen +zyner weigheringe gaf hy; *Dat hy zyn' Doorluchtigheit zeer partydigh teeghens hem, in't krakkeel met Eeduart Norrits, bevonden had, en haar derhalven niet betrouwen moght. Zeekre dingen, ter kennisse van +hem Hoohenlo gekoomen door eenen Dankerts, geheimschryver van den Oudtveldtooverste Norrits. Dat Leicester gepooght had, eenighe bezettingen, die ten gebiede van hem Hoohenlo stonden, te verandren. Dat zyn' Doorluchtigheit haare belosten, ten opmerke van verscheide zaaken, niet volkoomelyk genoegh gehouden had*. Welke deeze zaaken waaren oopenbaard' hy niet: en, blyvende by 't afslaand antwoordt, zeide voorts: *Dat hy, zeer wel bezeffende hoe onmooghelyk het den Landen zouw vallen te bestaan zonder de hulpe van haare Majesteit en de goede geneeghenis van zyn' Dooruchtigheit, hun daaromme ried, zich altyds daaraan te houden. Hem, begeerd' hy, dat men reekenen zoude voor doodt en ooverleeden; en, met een eerlyk ontsolding schrift, naa Hooghduitslandt laaten reizen, oft*

+1587.

+*Leicester schynt vernoeght*.

+*Plakkaat van hem, teeghens 't spreeken op de Engelschen, en Ooverheeden; en teeghens bezondre vergaadringen*.

+*Vlyt gedaan om Leicester en Hoohenlo te verzoenen*.

+*De Duitsch weighert*

+*Zyne rece denen waarom*.

+*naa den Kooning van Deenemark, waartoe hy onlanx verzocht was, gelyk de brieven, die hy toonde, uitweezen. In welken gevalle hy ooverboodigh stond, de steeden en sterkten, hem vertrouwt, oover te leeveren aan de geenen dien hy diende; naamelyk Prins Maurits, en de Heeren Staaten van Hollandt en Zeelandt: mits dat men de zelve eerst herstelde in 't genot van de voorrechten hunner gewesten, en de regeering in den standt waarin zy geweest was ten tyde van wylen Prinse Willem Hooghloflyker gedachtenisse. Want hy zagh hen verkort in dat stuk: 't graauw, by ooghluiking en straffeloosheit, zich verheffen teeghens hen en de wettighe Majestraaten: om welk werk te vorderen, noch kortelings die bengel Junius, en veel' andren gearbeidt hadden. Zelfs eenighe bedieners des Heilighen Woords, en verscheide kerklyke luiden pooghden, door heimelyke beleidingen, en uitstrooyen van valsche geruchten, d'onderdaanen, uit haat en smaadt, te doen inspannen teeghens de Ooverheeden, om deeze tot verandring hunner heilzaame besluitselen te praamen. Wen deeze misbruiken gebeetert waaren, en eenighe persoonen uit het hof des Landtvooghds gezet, daar zy tot noch toe te veel geloofs vonden; zoo wilde hy Hoohenlo zich niet alleenlyk tot ontruiming der voorzeide plaatsen bereidt toonen, maar ook toe koomen geloopen, om zich voor de voeten zyner Doorluchtigheit needer te werpen, en zich in alles te verkleenen, ter gehoor zaamheit en eere van haar, en voorneemelyk van de Majesteit der Kooninginne, aan de welke hy zich, tot eenen ootmoedighen en zeer toegeneighden dienaar, voor eeuwighlyk oover gaf*. Wyders, de Landtvooghdt, ziende zoo een' zeehaaven op de Vlaamsche kust verlooren, +dacht, naardien hy de zelve den Spaanschen niet had kunnen onthouden, veel min wist weeder t' ontneemen, op middel om ze hem t'onbruik te maaken, en Sluis alzoo voor een' landtstadt te laaten leggen. Zommighen waanden dat zulx lichtelyk, met zinken van scheepen, waare uit te werken. Maar de Raadsluiden der Ammiraliteit in Zeelandt, dien hy verghde dit aan te vangen, vernaamen, uit de beste kenners der geleeghenheit, +dat de kosten zeer hoogh zouden loopen, en echter alle scheepen, gaande niet dieper dan tien voeten, gemaklyk uit en in raaken, oover de zinkelingen heen: welke, behalven dat ze de vyandt, ten laaghsten waatre toe, af breeken kon, ook het geweldt der stroomen moghte weghspoelen; zoo 't niet erghens ter zyde den grondt uitschuurde, en een' +nieuwe kil groeve. Leicester, verstendight van deeze bedenkingen, scheen daarom niet van zyn' meening te wyken; tot dat men veirdigh bleek om hem, wen hy immers daarmeê deur wilde, met verschaffen van vyf oft zes oude hulken in te volghen. Toen liet hy zich gezeggen. Voorts werden etlyke benden, zoo te voet' als te paarde, bescheiden, om met den Graave van Nieuwenaar te trekken, en de nieulyx geworve Hooghduitschen, uit Oostlandt, herwaarts te haalen: hoewel de Graaf van Ooverstein, met drieduizent landsknechten, die hy, neevens d'andre + ruiters en knechten, had oover te brengen, noch ter zaamelplaatse niet aangekoomen was. Het volk van Nieuwenaar trok naa 't Sticht van Uitrecht, en pooghde tot Eemenes in te breeken. Maar die van het dorp, en de Gooyers, tzaamgespannen, vielen hun te kloek: zoo dat zy, laatende veertien oft vyftien dooden achter, met wel twintigh gequetsten te rugge moesten keeren. Maar drie van de rykste huisluiden +lieten'er ook het leeven; en een goedt getal quam'er niet af dangewondt. Op deezen tydt klaaghden Dykgraaf en Heemraaden van de Alblasserwaardt en 't Landt van Arkel, den Staaten van Hollandt, hunne onmaght om den Diefdyk genoeghzaam te verzwaaren; en verworven twintighduizent gulden tot onderstandt; alzoo men reekende dat die van Hollandt, by doorbrek van den voorzeiden dyk, wel tzeeventighduizent

+1587.

+*Leicester denkt de haaven van Sluis te stoppen*.

+*Zwaarigheeden daarin gespeurt*.

+*De Graaf van Nieuwenaar gaat om de nieulyks geworve Hooghduitschen te haalen*.

+*Zyn volk zoekt Eemenes t' oovervallen: maar vaart'er quaalyk*.

+*De Diefdyk wordt verzwaart tot koste van Hollandt*.

+gulden jaarlyx van hunne verpondingen en andre middelen verliezen +zouden. Graaf Willem, hierentussen, beezigh met Vrieslandt bet en bet teeghens inval des vyands te veilighen, verzocht daartoe wat meer schattings: waarin de Staaten mildelyk bewillighden, gedachtigh der schaade van het lestleeden jaar. Uit dit middel rechtte men eenighe vendels op. Zommighe Eedelluiden berispten hem hieroover, als wien 't niet betaamde den Geweste grooter lasten te verghen. Maar 't meeste deel loofd' hem daarom, en reekend' 'er dubbel voordeel by: alzoo niet alleenlyk 't Landt daardoor beeter zoude beschermt worden, maar ook den huisluiden, mits deeze bezwaaring, te meer oorzaaks gegeeven om den vyande brandtschat te weigheren. De Staaten hadden dus lang eenighe ruitery onderhouden, waaraf men zich, in dat gebrooken Landt, niet dan by enkle wyle van vorst kon dienen. Dies ried de Stadthouder de zelve af te danken, en de soldy aan voetvolk te besteeden, dat, doorgaands 't heele jaar, nut en noodigh bleek. Dit stonden ze meede toe; inziende teffens, dat men alsdan d'oude gewoonte van in schielyk gevaar den derden +huisman op t'ontbieden, 't welk oover 't heele Landschap drieduizent persoonen maakte, afschaffen moghte, tot merklyke verlichting der ingezeetenen: alzoo zy, onzoet op den waapenhandel, en ooverweeghende hun verzuim teeghens de kosten van andren in hunne plaatsen te leeveren, liever, dan zelve op te trekken, hadden eenen huurlinge vyftien oft twintigh stuivers 's daaghs te geeven. En voor dit geldt kon men (vertoonde zyn' Genaade) twee oft drie soldaaten houden: behalven dat deeze zich beeter beheeren lieten. Sint dit aanneemen van nieuwe knechten, werden alle aankomsten zulx gestoffeert, dat de Spaanschen, hoewel 't +ys hen scheen aan te lokken, nerghens inbraaken: uitgezeit dat Graaf Harman van den Berghe, die zich gewaardighde zoodaane oneedele toghten te beleiden, waarmeede 't niet dan op buit en boerenplaagh gemunt was, t'eener nacht, met gezwinden rit, oover de Ee quam, en het dorp Halm plonderde. Een eedelman, genaamt Scheto van Ebbinga, Roomsch en Kooningsch gezindt, werd, daarom te min niet, weghgesleept en geransoent, booven't berooven van zyn huis. Weedergekoomen, verteld' hy veel hoons en spyts, hem toegedreeven van de Kooningschen: 't welk, onder andre zyn' geloofsverwanten, geen' kleinen af keer van die partye maakte. Op de hertoght, al in den zelfsten nacht, werd Graaf Harman, rydende verby een * wachtburghken dat aan de Ee stond, door den arm geschooten. Villers, een van zyn' ritmeesters, bleef'er doodt. Wyders, Graaf Willem, laatende zich voortaan niet genoegh weezen zyn' grenzen te beschutten, oovertrad ze; en, voerende den schrik, die de Vriezen plagh te prangen, tot wel diep in Grooningerlandt, braght het zoo verre, dat de dorpen aldaar, van dien tydt af, zich vlydden tot +brandtschat aan der Staaten zyde te betaalen. Thans veld' hy 't oogh weeder op de stadt Grooninge zelf, en zond, om te bespieden hoe verre daar d'eene schildwacht van d'andre stond, eenighe soldaaten uit. Die vonden zoo lang een eindt wals onbewaart, dat zy drie oft vier maalen, om zeeker te zyn van de volbrenglykheit des aanslaghs, tussen beide, door de graft zwommen, en ter veste opklommen, zonder gewagh te hooren. Waaroover hy voornam, hondert zwemmers, geleezen uit zyn gansche +regement, naa binnen te doen stryken, met roers, en gereedschap om poortslooten te breeken, 't welk men in kleene baxkens door de graft zoude sleepen. Teeghens den bestemden dagh steld' hy orde op 't bezetten der weeghen, en niemandt door te laaten die naa Grooninge wilde. Tot Nyezyl, om 't krysvolk oover't waater te brengen, deed hy een' schipbrugh slaan, door zeekeren Hopman daar leggende, die t ambacht

+1587.

+*Graaf Willem stelt beeter en beeter orde in Vrieslandt.*

+*De derde man, aldaar ten platten lande op ontbooden, maakt drieduizent persoonen uit.*

+*Graaf Harman van den Berghe plondert het dorp Halm.*

*reduit.

+*De Grooninger dorpen beginnen brandtschat aan der Staaten zyde te betaalen.*

+*Aanslagh van Graave Willem weeder op Grooninge.*

[+]van timmeren gepleeght, ook eertyds der eene ter zelve plaatse gebouwt had, en de diepte van den grondt, samt den aardt van 't getyde der stroomen, wel behoorde te kennen. Een' springvloedt, nochtans te heevigher door aandrift van een' weldighen Noorden windt (en 't ging nu in Herfstmaant) beweez dat het werk niet genoeghzaam bezorght was: zoo dat de Graaf, aankoomende met zyn' troepen, zich gestuit zagh, [+]en de toeleg te loore liep. De Grooningers, hieraf eerst ten tweeden daaghe verkundschapt, gridzelden, ooverdenkende in wat gevaar zy geslaapen hadden; beheinden terstondt den voet der veste met een staaketsel, en leiden een schans neevens de poort, waarop het gemunt was geweest. [+]Maar Leicester, blyvende noch eenighe daaghen in Zeelandt, bescheidde d'Algemeine Staaten, teeghens den vier- oft vyventwintighsten van Oestmaant, tot Dordrecht: en schikte immiddels zynen geheimschryver Junius aan die van Armuide, met eenen geloofnisbrief, luidende dat hy, beweeght door verscheide geruchten, die om her zweefden, hem derwaarts gezonden had, om uit hun te weeten hoe zy ten dienste van haare Majesteit geneeghen waaren. Dit, koomende, gelyk het moest, tot kennis der Staaten, worp, als een wis bewys van de loosheit der zoene, weeder alles in 't war: en, van toen af begosten de bekommeringen [+]en steurnissen, van dagh tot dagh, in te kerven; en de partyen elkandre met luipender en luipender oogh aan te zien. De vreedehandel, waaraf, door den Ambassadeur Bukkenhorst, oopening gedaan, en thans geraaden was te zwyghen, raakte op allemans tong: en, die der faame pooghden den mondt te stoppen, zonder haar wel in dwang [+]te hebben, deeden niet, dan haar uitbersten met dies te grooter geschal. Men koutte van den pais, als oft Engelandt en Spanje dies half eens waaren geweest. Leicester hield, terwyl hy in Zeelandt marde, groote gemeenschap van raadt met Russel, Ooverste tot Vlissinge. Morgan koos hy tot [*] Vooghdt van Zeevenberghen, en beval Prinse Maurits hem daar in te voeren. Maar hierteeghens verzetden zich de Hollandsche Staaten, zeggende dat men dien tytel, in Hollandt en Zeelandt, niemandt dan den Vooghde dier gewesten, naamelyk den gemelden Prinse, toekende. Uit de woorden van Bukkenhorst had men een vast vertrouwen geschept, dat zyn' Meestres vyf tonnen gouds aan de Staaten verstrekken zouw, indien zy buitenordelyk in het dubbelt deezer somme bewillighden. Dit was van hunne zyde geschiedt, en al een deel van 't geldt opgebraght. Maar, verneemende dat de Kooningin weigherde meer dan hondert en vyftigh duizent gulden uit te keeren, hielden zy hun [+]verlof voor onbondigh, dewyl de voorwaarde, waarop zy 't gedraaghen hadden, onvoldaan bleef: en verstonden, dat men de reeds verschafte penningen, als verschooten op goede reekening, moest afkorten van 't [+]geene, dat tot de kosten van 't loopende jaar zoude ingewillight worden. Dit ging den Graave ook uit zyn' gissing: en de minste weederstandt, dien zyn wil vond, schokte 't gemoedt, dat geenen goeden grondt had. Als hy tot Dordrecht quam, waaren'er noch d'Algemeine Staaten niet alle. Dies belghd' hy zich weederom, en stuurde, op den zeevenentwintighsten van Oestmaant, den Raadsheer van Staate Willem Bardes aan de Hollandsche Staaten, om, naa vernieuwing der oude klaghten oover quaade involghing, hun, alzoo zy 't meeste vermoghten en opbraghten, af te vorderen, wat middelen van volk, geldt, krysbehoefte, waaraf hy zich naar gelang van 't gezagh hem opgedraaghen, zouw mooghen dienen, men gezint waare hem toe te voeghen. De Staaten, antwoordende in 't kort, dat zy dachten zyner Doorluchtigheit op alles reedelyke voldoening te geeven, het opgedraaghen gezagh te helpen handthaaven, de

[+]1587.

[+]*Die mist weeder.*

[+]*Leicester bescheidt d'Algemeine Staaten tot Dordrecht: Geeft nieuwe stof tot quaadt vermoeden*

[+]*'T wantrouwen groeit dapper tußen party en party.*

[+]*De vreedehandel wort ruchtbaar.*

[*]Gouverneur.

[+]*Nieuw misnoeghen van Leicester.*

[+]*Hy zeindt Willem Bardes aan de Staaten van Hollandt, om te weeten wat van hun tot' onderstandt des kryghs te verwachten waare.*

[+]verzoening van Middelburgh naa te koomen; gedroeghen zich voorts tot een vertoogh, by 't welk al gereedt zynde, zy, door hunne gemaghtighden, zouden richting van 't geene begeeren, dat men, in den lestleeden jaare, teeghens de Voorrechten der Landschappen had doorgedreeven. Dit vertoogh werd hem, tot Dordrecht, op den dertighsten van Oestmaant, ter handt gestelt, en behelzde neeghen punten. [+]1587.

[+]1. *Dat hunne ernstighe meening was, het Verding, gemaakt met haare Majesteit, getrouwelyk t' achtervolghen; en zyn' Doorluchtigheit, zoo wel in 't gezagh haar opgedraaghen van d' Algemeine Staaten, als in 't geene dat haar uit krachte van 't gemelde Verding toequam, te handthaaven.* [+]*Vertoogh der Hollandshe Staaten aan Leicester, om richting van verschiede zaaken te bekoomen.*

2. *Maar, naardien eenighe onrustighe menschen pooghden verwarring in 't gezagh zyner Doorluchtigheit, der Staaten, en der bezondre Landtvooghden, te brengen; zoo zoude zyner Doorluchtigheit gelieven te weeten, hoe by de Ridderschap, Eedelen, en Steeden van Hollandt en Westvrieslandt altyds verstaan was, en alsnoch verstaan werd, dat, wen' er een Vorst komt t'ontbreeken, de Hooghe Ooverheit der Gewesten weeder aan hen keert: ende dat zy, ooverzulx, alle bedryf van Opperheerschappye, sint het verlaaten des Kooninx van Spanje, wettelijk gepleeght hadden; ook, op deezen grondt, met verscheide Mooghentheeden, zelfs met haare Majesteit, neevens d' andere Landschappen, gehandelt, en zyn Doorluchtigheit tot Algemeinen Landtvooghdt beroepen.*

3. *De voorzeide woelgeesten, nu, ziende niet lichtelijk der Staaten achtbaarheit, met recht aangaan teeghens hen, te zwakken oft te vellen, zochten 't door omweeghen uit te werken, voorgeevende dat de Staaten niet uitgebeeldt werden by de geenen, dien het, naar de Rechten en gewoonten der Landen, toestond, maar by eenighe baatzoekers, lorrendraayers, en luiden quaalyk geneight tot den gezuiverden Godsdienst, haare Majesteit, 's Lands welvaart, en zyn' Doorluchtigheit.*

4. *Weshalven noodigh viel zyner Doorluchtigheit aan te wyzen, dat de Staaten niet by eenighe [*] bezondre persoonen, maar by Gemaghtighden der Ridderschappe, Eedelen, en Steeden, werden uitgebeeldt: zoo dat de geenen groflyk doolden, die waanden dat de Staaten uit eenighe [*] bezondre persoonen bestonden, ende dat men de mishandelingen, die zy hun wilden wyten, den Staaten met recht te laste moght leggen: te meer, aangezien dat de Staaten verstonden, indien yemandt der geenen, die t'hunner zaameninge verscheenen, zich quaame in yetwes te buiten te gaan, den zelven, booven andren, aanmerkelyk te doen straffen: 't welk zyner Doorluchtigheit blyken zoude, wen 't haar geliefde hun de reedenen, strekkende tot beschuldighing van eenighe Lidtmaaten hunner vergaadringe, t'oopenbaaren.* [*]Privée. [*]Privée.

5. *Ende, naardien de voorzeide onrustighe geesten zochten het wettelyk gezagh der Staaten in onzeekerheit te stellen, om dat men, in 't opdraaghen der Landtvooghdye aan zyn' Doorluchtigheit, en seedert op haaren naame, veele zaaken zagh verricht, niet in zulke wyze, gelyk, ten aanzien van d' Algemeine Landtvooghden, ofte op hunnen naame, ten tyde van Kaizar Kaarel; maar gelyk ten aanzien van hem zelven, als Vorst der Landen, ende op zynen naame, gedaan was; ende, dat daaroover veele luiden in twyfel trokken, oft de maght, gegeeven aan zyn' Doorluchtigheit, zich eeven wyd uitstrekte als die van wylen Kaizar Kaarel, ofte niet wyder dan die van de Landtvooghden, by hem, t' zynen tyde, gestelt; waaruit verscheide misverstanden reezen: zoo zoude zyner Doorluchtigheit gelieven t' aanmerken, dat, hoewel nochte de Staaten, nochte de bezondre Landtvooghdt, nochte de Amptluiden en Rechters, zich, ten tyde van Kaizar Kaarel, oft van de Vorsten zyne voorzaaten, plachten by eede te verbinden aan den Algemeinen Landtvooghdt;*

[+]*nochtans de voornoemde Staaten, zich, den bezondren Landtvooghdt, de Amptluiden en Rechters, van Hollandt en Westvrieslandt* (*booven d'onderhouding van't verdragh met haare Majesteit geslooten*) *aan zyne Doorluchtigheit* (*wen zy zich in de Vereenighde Gewesten vonde*) *verplicht hielden, omme haar, als verheeven tot de maght van Algemeinen Landtvooghdt en Kryshooftman, te gehoorzaamen, en daarin te helpen handthaaven, zoo lange als zyn' Doorluchtigheit de zelve wettelyk gebruikte; zonder echter daarmeede zich zelve eenighszins, noopende de Hooghe Ooverheit der Landen, te willen verkorten; zoo dat, dienvolghends, ter beschikkinge van d'Algemeine, ende van de Staaten der Gewesten in't bezonder* (*booven't gezagh, hun toebehoorende van alle oudtheit her, ende gebruikt ten tyde van Kaizar Kaarel*) *zouden blyven alle zaaken, niet bevoolen van den voornoemden Kaizar aan de Hartoghinne Margarite, de Kooninginne Marye, den Hartoghe van Savoye, oft andre Algemeine Landtvooghden; maar behouden aan hem zelven; uitgezondert het geene, 't welk verandert bleek by 't verding gemaakt met haare Majesteit; alzoo de Staaten zich aan't zelve verbonden kenden*. [+]1587.

6. *Maar alle zaaken, gestelt by Kaizar Kaarel ter beschikkinge van d'Algemeine Landtvooghden, hadden te staan ter beschikkinge van zyne Doorluchtigheit en den Raade van Staate, volghends* [*] *'t bescheidt van de opdraght der Algemeine Landtvooghdye; behoudends dat men, in het doen van de afveirdighingen, zich richten zoude naar het berichtschrift, daarop gemaakt, oft noch te maaken: ende 't geen, dat op 's Kaizars naam plach* [*] *beslooten oft uitgegeeven te worden, stond uit te geeven op den naam, zeeghel, teeghenzeeghel, en signet der Algemeine Staaten, wanneer de afveirdighingen de Landschappen in't gemein betroffen; ende, wanneer zy het gewest van Hollandt en Westvrieslandt in 't bezonder aangingen, op den naam, zeeghel, teeghenzeeghel, en signet van't zelve*. [*]Acte. [*]Gedecreteert.

7. *Alle bezondre Landtvooghden, algemeine en bezondre Ooversten, andre Bevelsluiden, en krysvolk, zouden den vereenighden Landtschappen in 't gemein, zyner Doorluchtigheit als Algemeinen Landtvooghde, ende den gewesten, steeden en leeden der zelve, waarin zy quaamen gebruikt te worden, in't bezonder, huld en trouw zweeren: voorts alle Ooversten, Ritmeesters, Hopluiden, Bevelhebbers, en andre soldaaten, gehoorzaam te weezen aan zyn' Doorluchtigheit, en de bezondre Vooghden der gewesten waarin men hen quaame te beezighen, ook aan de Steedehouders der zelve, en aan de Hop- en Bevelsluiden, oover hen gestelt oft noch te stellen*.

8. *Belangende de* [*] *volkoomene maght, toegestaan aan zyn' Doorluchtigheit in't beleidt der oorlooghe, verstonden zy Staaten, de zelve te strekken tot gebiedt oover al't krysvolk, te waater en te lande, zoo wel oover 't geene dat soldy van de Landen trok, als oover de hulptroepen van haare Majesteit, om het te werke te stellen tot krenking van den vyandt, ende recht en krystucht oover 't zelve te oeffenen: zonder, nochtans, dat men daar onder verstaan moghte, dat zyner Doorluchtigheit toegelaaten waare meer krysvolx te lichten, dan uit de hulpe haarder Majesteit, en uit der landen schattingen* (*volghends der Staaten besluit*) *konde betaalt worden: ende verzochten zy Staaten voorts, dat zyner Doorluchtigheit geliefde de kryszaaken te waater te doen beleiden door den Ammiraal van de zee, en 't verleggen der bezettingen door de bezondre Landtvooghden van elk gewest*. [*]Absolute.

9. *Om voortaan beeter eendraght, onderling verstandt, en vertrouwen, tussen hen Staaten en zyn' Doorluchtigheit te stichten en te queeken, zoude haar gelieven, vooral, te doen richten het geene, dat, in't lestleeden jaar, door bedryf van eenighe ongeruste menschen, oft uit onverstandt, op den naame zyner*

[+] *Doorluchtigheit gedaan was in 't stellen van eenighe vooghden oft* [*] *opzieners oover steeden oft oorden, ende in 't begeeven van eenighe voorneemlyke ampten zoo van Regeeringe als van Rechte, teeghens* [*] *'t Bescheidt van de opdraght der Landtvooghdye; ook te doen volbrengen het geene, 't welk, oovereenkoomende met het verding gemaakt tussen hen en haare Majesteit, en met het voorzeide* [*] *Bescheidt, de Staaten, zoo in't gemein als in't bezonder, by voorgegangen vertoogh, aan zyn' Doorluchtigheit verzocht hadden; ende dat zyner Doorluchtigheit, te dien einde, geliefde geen geloof in landtzaaken te geeven, maar bevel om van haar te vertrekken, zoo wel den in- als uitheemschen persoonen, die zich vervorderden twist en wantrouwen te verwekken tussen de Staaten en zyn' Doorluchtigheit, ende, dienvolghends, de landen in verwarring, de eer en achtbaarheit zyner Doorluchtigheit in gevaar, te stellen*.

[+]1587.

[*]Superintendenten.

[*]Acte.

[*]Acte.

[+]Dit vertoogh beantwoordde de Landtvooghdt, op den eersten van Herfstmaant, met byteekeningen van deezen verstande.

[+] *Leicesters antwoordt op dat vertoogh*.

Noopende d'eerste zes punten: nooit had hy naa meer gezaghs getracht, dan hy aan zich toegestaan vond by de Bescheiden vermeldt in 't vertoogh; hield zich ook alsnoch daarmeede vernoeght, zonder eenighszins het gezagh, dat den Heeren Staaten toequam, te willen vermindren, oft in twyfel trekken; zulx het inhoudt deezer punten hem niet raakte: maar hy begeerde alleenlyk, dat zyn voorzeide gezagh geheel aan hem bleeve, volghends de bepaaling gemeldt by 't verdragh, ende gelyk het bezit meêbraght, waarin de Heeren Staaten hem gestelt hadden; zonder dat hy daaraan eenighe verkorting, vermindring, oft enging wilde gedooghen: waaromme men geen' verandring behoorde te maaken, ten aanschouwe van de tyteling oft het zeeghel, die hy gewoon was te gebruiken, en dat naa beraading en uitgedrukt verlof der Heeren Algemeine Staaten, en naar de wyze, gepleeght by zyne voorzaaten in d' Algemeine Landtvooghdye.

Belangende 't zeevende punt: hy vond onbehoorlyk, dat eedt gedaan wierde aan de Landschappen, steeden en leeden der zelve; alzoo deeze nieuwigheit gevaarlyk was, en meenighte van eeden verwarring en kleinachtingh baarde; waarteeghens voorzien diende, volghends het neeghentiende punt van 't verding met haare Majesteit gemaakt: welverstaan, dat het krysvolk, koomende bezetting in steeden te houden, te zweeren hadde, in de steeden (*booven den eedt gedaan aan hem en 't Landt*) *dat zy de voorzeide steeden ende plaatsen getrouwlyk bewaaren zouden, voor de Staaten en den Algemeinen Landtvooghdt, ende niets bestaan tot achterdeel der zelve steeden: hy, echter, begeerde de bezettingen daar uit te lichten, wen 't hem goedt dochte*.

Het inhoudt van 't achtste punt stond hy toe; ende zouw zorgh draaghen, dat alzoo gedaan wierde, voor zoo veel als de tydt en geleeghenheit moghten koomen toe te laaten; zynde onbehoorlyk, by nieuwe onderhouding van ditte, den dienst der gemeine zaake te verachteren oft te verkorten.

Aangaande 't neeghende punt: de vertooners hadden in't bezonder te verklaaren, wat zy meinden dat behoorde gebeetert en volbraght te worden: waarnaa hy doen zoude 't geen, dat, in reede en billykheit, bleeke te betaamen.

Eene naader verklaaring, hierop gedaan van de Staaten, denken wy, [+]t'haarder tydt te verhaalen. Ten naasten daaghe hieraan, verscheenen ter zaameninge van Hollandt, door Leicesters last, Meester Jakob Valk en Joost van Menyn, geevende den Staaten te bedenken; *Oft, indien men de Landen met eighe middelen, en de hulpe hun verleent van de Kooninginne, niet zaaghe te beschermen (gelyk zyn' Doorluchtigheit, bevindende jaarlyx ontrent vyf tonnen schats aan't*

[+] *Voorstel van Leicester aan Hollandt, door Valk en Menyn, tot pais*.

bezetten alleenlyk der steeden en sterkten t' ontbreeken, meinde neen) niet raadzaam waare, pais, op reedelyke voorwaarden, met den

+*Spanjaardt te maaken. Waartoe, zoo d Algemeine Staaten het goedt vonden, haare Majesteit zich geirne voeghen zoude, ten meesten oorber van de Gewesten. Oft, zoo zy hoopten, handelende, zonder haar, met den Hartoghe van Parma, meer voordeels te verkryghen, zy moght het ook wel lyden. Doch zy was niet gezint met Parma te daadingen, wiste men maar het oorlogh t' achtervolghen met de inkoomsten der Landen, neevens haare gewoonlyke hulp, die zy hun, in zulken gevalle, niet onttrekken wilde*. Dit laatste verhaalden de voorzeide twee heeren meermaals, en drongen met zulk een' aanstendigheit op spoedigh antwoordt der Vergaadringe, dat zy haar den naasten Donderdagh tot uiterst bestek van tydt stelden. Voorts gaaven zy hun aanmelden by geschrift in: van 't welke dubbelt aan de Hollandsche steeden, ook aan Vrieslandt en Uitrecht, werd oovergezonden. 'T was zoo verre gekoomen, dat niet min de amptelooze luiden, die eenighe ervaarenis oft kennis van zaaken hadden, dan de Leeden der regeeringe, alle verdragh met Spanje voor een' valstrik hielden, en hun de naam Pais, yslyker dan 't gruwzaam woordt Oorlogh in +de ooren klonk. Dies baarde, op een bot, het gerucht van dit aangeeven, dat, zoo wel den geenen die den Engelsman droeghen, als hun dien de achtbaarheit der Staaten waardt voorstond vreemd inviel, bystre beroernis der gemoeden. Hy, derhalven, kryghende spaad berouw, hadde den Staaten +geirne zyn' meining weeder ontpraat, en schreef hun, ten vyftienden daaghe daarnaa, dat ze van Valk en Menyn niet recht was gevat geweest, en quaalyk voorgedraaghen, tot geen' geringe verkorting der eere van haare Majesteit en van hem. Maar, Menyn, hieraf verwittight, en merkende dat men hem en zyn' meêgenoot in den last dacht te laaten, zetde den voorstel, gelyk die schriftelyk aan de Staaten geleevert was, in Italiaansch oover, welke spraak de Graaf, toen hy hun beval dien te gaan doen, gebruikt had: en leid' hem 't vertaalde voor ooghen. Waarop de Landtvooghdt, +hebbende dat doorleezen, en yetwes daarin verandert, zeide dat het zeer wel was. In Engelandt zelf, behaaghde eenen yghelyke dit peinzen op paismaaken niet eevenwel; ende werd der Kooninginne een schrift in de handt gesteeken, dat het gevaar, geschaapen haaren Staate +uit zoodaanighe handeling te naaken, inzonderheit zoo de Vereenighde Gewesten, verlaaten van haare Majesteit, uit wanhoop quaamen met den Spanjaardt op te slaan, wydluftelyk aanwees. Immiddels deed Leicester een vertoogh in Fransoisch en Neederlandsch drukken, en gaf het, gedaghteekent op den zesten der maant, 's andren daaghs, in teeghenwoordigheit +des Raads van Staate, aan d'Algemeine Staaten oover. In 't zelve, naa breed uitmeeten zyns yverens voor den Godsdienst, en der moeite aangenoomen by hem ter liefde van de Landen, samt zyner verdiensten op de zelve, ook zyner onschuldt aan 't verlies van Deeventer en de groote schanse by Zutven, met bybrengen dat men hem voor den eersten niet houden kon die door verraadt bedrooghen was; zwaayd' hy om tot d'oude klaghten oover de weederwaardigheeden hem toegedreeven. Inzonderheit schrold' hy op den brief van den vierden in Sprokkelmaant, en zeide te gelooven, dat d'Algemeine Staaten wel wisten wie dien gedicht had, en dat by veelen hunner daartoe geen verlof was gedraaghen. Het faalen der ontleegheringe van Sluis leid' hy op die van d'Ammiraliteit, en de geenen die in gebreeke gebleeven waaren van volk en voorraadt van oorlogh daartoe te verschaffen: ende nam den Algemeinen Schatmeester tot getuigh, dat hy, van hondertduizent gulden, belooft in gereede penningen tot het ontzet, niet meer, dan dertienduizent, oft daarontrent, ontfangen had. De verzoening tussen hem en d'Algemeine Staaten, en 't plakkaat daarop gevolght teeghens de besmaalers der Oover-

+1587.

+*Ontsteltenis der Landtzaaten daaroover*.

+*Dies ontkent Leicester last aan Valk en Menyn tot zoo een' voorstel ge geeven te hebben*.

+*Maar Menyn bewyst hem het teeghendeel*.

+*Schryft in Engelandt teeghens den paishandel*.

+*Leicester doet een vertoogh drukken, dat hy aan d'Algemeine Staaten oover leevert, en aan alle steeden zeindt*.

heeden [+], wild' hy hun aanreekenen voor een gewis bewys, dat zyn' meening nooit geweest was de gemeente op te ruyen, om zich alzoo, oft oover hen te wreeken, oft hen, door die omweeghen, onder zweep te brengen. Van den Graave van Hoohenlo sprak hy, als van eenen wiens woorden en werken teeghens elkandre streeden. Koomende voorts tot de teeghenwoordighe gesteltenis der zaaken, worp hy den Algemeinen Staaten voor; *Dat, in Zeelandt, een staat van aanvechtend oorlogh, voor twee maanden, geraamt was; en belooft by hen, in elken geweste bewilghing tot opbrengen der penningen te beneirstighen, en bescheidt te zyner aankoomste tot Dordrecht te brengen. Maar hy had alstoen de dingen niet in den gehoopten standt gevonden, en daaroover naa den Haagh gezonden om onverwylt besluit op het stuk van den krysvolke en gelden te vorderen; ook teffens verscheide noodtlykheeden te vertoonen. Doch, teeghens zyn verwachten, waaren ten laatste zeekre gemaghtighden uit Hollandt by hem verscheenen, met eenighe punten betreffende de opperste maght der landen, en strekkende tot inbinding van 't gezagh hem toegekent van d' Algemeinschap by de opdraght der Landtvooghdye. Hem, Algemeinen Stadthouder haarder Majesteit, deeze verkleening te verghen, daar men nu onlanx de landen met grooter bystandt, van haar, begenaadight zagh, was, zeeker, in zynen zin, een' wonderlyke vreemdigheit. Weshalven hy, ooverweeghende deeze sukkelingen, teeghenbouwingen, en tydtquisting, gedwongen geweest was den Raade van Staate [*] aan te tuighen, omme dies verslagh aan de Staaten van Hollandt gedaan te worden, dat, indien eenigh ongeluk, in Gelderlandt oft elders, aan d'eene oft andre plaats ooverquaame, 't zelve nocht hem, nochte den Raade zouw te wyten staan, alzoo 't verhoeden der onheilen niet aan hunne dienstveirdigheit, maar aan't volk en de penningen, belooft tot Middelburgh, ontbrak. Nu vernam hy, dat zommighen de noodt en armoê der Landschappen; andren zeekren vreedehandel, dien men zeide tussen haare Majesteit en den Hartogh van Parma aangevangen te zyn; voor de oorzaak van dit marren en mangel uitgaaven. Op dat dan zy Algemeine Staaten, bericht van de waarheit, te beeter tot besluit moghten koomen, had hy, door eenighe Raadsluiden van Staate, den Hollandschen Staaten doen aanzeggen, dat zy, by zich zelve, hunne middelen ooverleggen zouden; ende* (*gelyk ook, hun Algemeinen Staaten, van hem, tot Middelburgh, volghends den last haarder Majesteit, was verklaart*) *indien hun vermooghen kloek genoegh tot het voeren des kryghs bevonden wierde, en hem dies bleeke, niet by woorden oft op papier, maar by de daadt zelf, dat alsdan haare Majesteit de Landen van haare hulpe niet dacht te versteeken. Dat zich ook, wen hunne middelen te zwak wierden geoordeelt, geen schyn van reede vertoonde, waarom haare Majesteit meer moeste doen dan 't verding meêbracht; aangezien't zelve alleenlyk strekte tot onderlingen bystand, in gevalle dat zy Algemeine Staaten hunnen plicht naaquaamen: zulx het wel ongerymt waare, dat zy Staaten den weederstandt, belooft ten tyde van het verding, zouden mindren, en al den last op de schouders van haare Majesteit schuiven. Want hun stond te bedenken, hoe groote kosten zy deed, om haare Kooninkryken van Engelandt en Yrlandt te beschermen; ende dat zy, voorneemlyk ten aanschouwe van deeze Gewesten, in vyandschap met Spanje getreeden was; dat ook, ter oorzaake van de bekommeringen hier gedaan om der Staaten plakkaaten te handthaaven, haare onderdaanen in Vrankryk aangehouden en gequelt werden: waaromme het geenen schyn altoos van billykheit had, haar, benoodight om der Landen wil zoo zwaare lasten te draaghen, yet booven die te verghen. Indien dan hunne middelen, neevens de hulp van haare Majesteit, niet toereiken konden om 't oorlogh naar zynen eisch te voeren; zoo vond hy zich gelasthun aantegeeven, dat haar, door den Hartogh van Parma, noch sint het ver*

[+] 1587.

[*] Protesteren.

[+]*les van Sluis, eenighe oopening van vreede gedaan was: waarop zy nochtans niet had willen voortgaan, nocht eenigh besluit neemen zonder hun; maar hun* [+]1587. *aanbieden, zich te voeghen met hun, ende met de Heeren en Eedelen hier te Lande,die 't stuk meest raakte. Dies strooyde men, met een' te zeer oopenbaare valscheit, onder 't volk, dat zoo een' zaak zoude beslooten, oft eenigh verdragh daaraf gemaakt zyn, oft Gemaghtighden te dien einde uitgezonden: en zoodaane klappernyen had nu de tydt, ontdekker der waarheit, voor opgezochte lasteringen verklaart. Haar' Majesteit, nochtans, had zich, by 't gemelde verding, de handen niet zoo laaten binden, dat zy geen' handeling aangaan moghte; hoewel zy te vreede was ganschelyk niet te handelen zonder hun, oover zaaken die hunnen Staat betroffen, en hun daarom deeze oopening deed doen. Hun moght gedenken, zoo uit de verklaaring van andren, als van den Baroen Bukkenhorst, onlanx Ambassadeur van haare Majesteit, met hoe ernstighen en aanstendighen verzoek haar broeder de Kooning van Deenemark zich tot middelaar van den pais erbooden had: en zy zelve wisten wel* (*meend' hy*) *wat reedenen, van dien Kooning, hunnen Gezanten laastmaals waaren voorgehouden. Ten opmerke, echter, van hun voorigh gevoelen, dat, om 's vyands onreklykheit, noopende zoo de oeffening van den Godsdienst als de verzeekeringen, opgeen' vreede te hoopen viel, was hun verklaart geweest, dat haare Majesteit geens zins dacht hen te bedrieghen: 't welk ook bleek by 't afveirdighen van den Ooverste Draak naa Spanje, ende by zyne, Leicesters, weederkoomst om 't oorlogh t' achtervolghen, hadde hy daartoe genoeghzaame middelen gevonden. Maar, zoo zy die niet vermoghten op te brengen; wat wilden zy dan dat hy deede, oft wat konden zy meer van haare Majesteit begeeren? Dit had hem goedt gedocht hun voor te draaghen, gelyk dien van Hollandt in den Haaghe gedaan was. Vonden zy dan oorber, volghends hunnen eighenen brief van opdraghte, hem de Landtvooghdy te laaten, met het bewindt oover de schattingen, ter* [*] *beschikking van hem en den Raadt; ende wiste men hem te doen blyken, dat* [*]Dispositie. *zy, met den gewoonlyken onderstandt haarder Majesteit, den krygh konden dryven; zoo was hy gansch willigh alle diensten te doen naar zyn beste vermooghen, zoo aan den Staat der Landschappen in 't gemein, als aan elk in 't bezonder. Want, hoewel andren zouden op de behoudenis van een oft twee Gewesten mooghen toeleggen;'t Verding nochtans, gemaakt met haare Majesteit, begreep ze alte zaamen; zulx hy, als haar Stadthouder, voor alle die moest zorgh draaghen. Ook hing aan de behoudenis oft ondergang van 't eene de behoudenis oft ondergang van't andre. Wilde men yet ten teeghendeele verstaan; 't zelve streed teeghens 't voorzeide Verdragh, en teeghens hun verbondt, ende zouw; hoe langer hoe meer, den valvan 't geheel vorderen. Vonden zy zich ongezint zyn gezagh in de voorighe kracht te laaten, en hunne middelen te gering; zoo moest hy, om de eer zoo wel haarder Majesteit als de zyne te bewaaren, hun weederom aantuighen, dat, indien'er eenigh verlies oft ongeluk viele, de schuldt en schand, niet zyner Meestresse oft hem, behoorde gegeeven te worden, maar den geenen, die haare Majesteit met zulke kleenachting en onheuscheit bejeegheuden. Verstonden zy ook, in hun* [*] *Bescheidt van de ordelyke schattingen der tweehondert duizent gulden, hem* [*]Acte *eenighszins meer dan voorheen te bepaalen; zoo meind' hy 't zelve niet te aanveirden. Boovendien had hy hun meermaals verklaart, en zy zelve bekent in den staat daar af gemaakt als Bukkenhorst zich hier vond, dat, aan de voorzeide tweehondert duizent gulden ter maant, om degewoonlyke bezettingen* (*die men nochtans, zyns bedunkens, niet vermindren moght*) *te betaalen, zest half hondert duizent gulden ontbraaken: welke som by buitenordlyke inwilghingen moest gevonden*

worden. Wat ordelyke schattingen konde men dan bekeeren aan 't oprechten en onderhouden eenes heirs te velde,

[+]en aan andre kosten, die zy wisten dat noodwendelyk, tot bescherming der Landen, moesten vervallen worden? Hy zoude de kosten, vereischt tot het hermaaken hunner scheepen en toerusting ter zee, hier by voeghen: maar, oft men nu, tot de betaaling der burghervendelen, onlangs opgerecht, buiten zyn verlof, tot Middelburgh en elders, zoo hy hoorde, verstonde eenighe afkorting te doen van de ordelyke schattingen; waarmeê meinde men dan de gewoonlyke bezettingen te betaalen? Ende wat geldt wilde koomen in handen van den Schatmeester, tot betaaling van de zelve bezettingen, ofte van andre kryskosten? Derhalven, dewyl men geenen beeter staat van middelen wist te maaken, nocht meer schattingen op te brengen; zagh hy niet waartoe zyn' teeghenwoordigheit hier nut waare, oft wat hy goeds, onder hen, zoude kunnen verrichten. Waaroover hy hen gansch hartelyk bad om onverwylde kundschap van hun eindtlyk besluit, op dat hy daaraf, zonder meer tyds te verliezen, haare Majesteit, gelyk zyn plicht vereischte, verwittighen, en zy op haare zaaken voorzien moghte. Ten laatste, aangemerkt dat haare Majesteit, van den beginne af, tot onderhandeling van hen te helpen, eensdeels beweeght was, mits men d'oude [*] Oovercenkoomsten van vriendschap en koophandel niet alleenlyk vond gemaakt tussen de Vorsten, maar ook inzonderheit tussen de Landschappen en steeden van d'een en d'andre zyde, gelyk bleek uit de voorreede van't zelve Verding, en van de Verklaaringe, uitgegaan, diesweeghe, op den naam haarder Majesteit; ende dat de brieven, [a]papieren, en [b]bewyzen van veele steeden en Gewesten, als, onder andre, Dordrecht, Delft, Leide, Haarlem, Amsterdam, Briel, Middelburgh, Kampveer, Sierixzee, noch in hun geheel bevonden werden: zoo had hy last, hun dit te doen weeten, ende gedroegh de goede geliefte zyner Meestresse dat men dies de voornoemde en alle andre steeden verstendighde, op dat zy daaruit te zeekerder kennen moghten den goeden wil en 't verlangen van haare Majesteit, om, van haare zyde, alles te voldoen, wat behoorde, zoo wel uit kracht der zelve [c]Verdingen, [d]Oovereenkoomsten en [e]Bewyzen, als des laatsten Verdings van bystandt, indien zy gelyken yver en [f]meêverstendenis, oovereenkoomende met de zelve [g]Verdingen, en noodigh tot zoo wightighe zaaken, aan deeze zyde speurde. Dit schrift zond hy voorts, in druk, op den neeghenden der maant, aan de bezondre Gewesten en steeden, ook aan de Heeren des Hoofs van Hollandt, met eenen brief van de naavolghende meening. *Naa veel uitstellens van der Algemeine Staaten besluit noopende 't beleidt der zaaken, waaren eenighe Gemaghtighden van Hollandt, zonder ter vergaadringe der Algemeinschappe te verschynen, oft hun besluit in te brengen, hem zeekre punten koomen voordraaghen, die van de voorighe belosten, en van [+]'t geene waartoe hen 't Algemein verbondt verplichtte, verre verscheelden. Daarentussen had hy ook verstaan, hoe zommighen zich vervorderden, in oopenbaare vergaaderingen (gelyk voorheen by faamstrooying gedaan werd) uit te geeven, dat hy, naa besluit van haare Majesteit tot pais met den Spanjardt, herwaarts oover gekoomen was om zich in 't bewindt te vestighen, en, by dien middele, de Landen en steeden in 's vyands handen te leeveren. Dingen, valschelyk erdicht, teeghens de eer en 't ontzigh, die zy haarder Majesteit schuldigh waaren, en teeghens 't vertrouwen dat zy op hem behoorden te hebben: alles om de gemeenten te verleiden, en daarmeede hun voordeel te doen, t'eenen anderen einde, dan 't geene, waarop zy zich gelieten te ooghen. Dies moest hy hen hiervoor, amptshalven, waarschuwen, en zond hun zyn vertoogh aan d' Algemeine Staaten gedaan, belangende zoo wel 't geen de staat der Landen vereischte, als den pais dien haare Majesteit zoude denken te maaken: op dat zy, naa ryp ooverweeghen des zelven*

[+]1587.

[*]Contracten.

[a]Charteren.
[b]Instrumenten.

[c]Tractaten.
[d]Contracten.
[e]Instrumenten.
[f]Correspondentie.
[g]Tractaten.

[+]*Dit schrift wort aan alle Gewesten en stceden gezonden, met eenen brief; ook aan 't Hof van Hollandt.*

Vertooghs, hen van hun besluit daarop, by vrymoedigh en schriftelyk antwoordt, zeekerlyk verwittighden en volkoome verklaaring gaaven; ende hy haare

[+]*Majesteit dies te beeter van de waarachtigheit hunner meeninge onderrichten moghte. Hy verzeekerd' hen, op de trouw, die hy Gode en der Kooninginne zyner* [+]1587.

[*] *Opperste schuldigh was, dat men, tot nochtoe, in de zaake van den vreedehandel, niet anders gedaan oft bevordert had, dan 't gemelde vertoogh uitweez. En de voorzeide* [*] *ooverdraaghers zouden nemmermeer, 't geen zy ten teeghendeele hadden uitgegeeven, kunnen doen blyken. Gewislyk, zyn' Meestres zouw geenszins in 't goede weeten op te neemen, dat, in plaats van haare weldaaden met dankbaarheit te erkennen, haar' achtbaarheit zoo weinigh werd aangezien, dat zulke onbeschaamde menschen haarer Majesteit zoo vuil een' klad darden aanplakken, als het waare de Landen, en dit door middel van zyn gezagh, onder het Spaansche juk te helpen. Jaa, 't moghte haar lichtelyk tot daartoe verdrieten, dat zy niet alleenlyk hem quaame weederom naa Engelandt te roepen, maar ook haare geneeghenheit tot verlenging haares bystands merkelyk te minderen: 't en waare men haar' eer en achtbaarheit beeterde, straffende, naar verdienst, de uitvinders der lasteringen: te meer, dewyl hy de Staaten en eenen yghelyken meermaals van het teeghendeel onderweezen had, en daarom onmooghlyk viel anders te oordeelen, dan dat zommighe booze geesten pooghden, door zulke omweeghen en* [*] *bekallingen, twist te stooken, en haare Majesteit te verbitteren, en de handt te doen aftrekken van de Landen, op dat zy zelve, op hunn' eighene, den pais, dien zy althans veinzden geenszins te begeeren, moghten bevorderen en invoeren*. Ten zelven daaghe schikten de aanweezende Gemaghtighden, die, van Gelderlands, Vrieslands, en Uitrechts weeghe, ter vergaadringe van d'Algemeine Staaten verscheenen, eenighe Leeden hunnes [+]amptgenootschaps aan de Staaten van Hollandt, om hen tot besluit op het stuk der schattingen, en 't vernoeghen van Leicester, te praamen. Het antwoordt der Hollandsche luidde; *Dat zy, ziende de bekende misverstanden daaghelyx aangroeyen, der Staaten wettighe maght in de kyve stellen, en d'andre Gewesten hun verzoek, om gezaamentlyk den Landtvooghdt, met vertoogh van die zwaarigheeden, aan te gaan, niet ten harte trekken, 't zelve uit hunne naame alleen hadden moeten doen. Maar met de* [*] *byteekeningen, gezet op hun vertoogh door zyn' Doorluchtigheit, was niet alles gericht, nocht mooghelyk te rickten*. Zy maakten ook vermaan van meer andere zaaken, die elk den zynen in bedenken had te geeven: en zeiden eindtlyk, dat het bevorderen van 't gemeine beste aan hen niet ontbreeken zouw; doch alles met goede orde geschieden moest, om grooter bitterheit te verhoeden. In dit beloop der dingen, raakte Graaf Willem van [+]Nassau, by geval, aan een pakket, waarin hy, neevens Leicesters gedrukte Vertoogh en schryven aan de Staaten van Vrieslandt, drie brieven vond, welke aan die van Oostergoo, Westergoo, en de Zeevenwolden, elke in [+]'t bezonder hielden, en hun den tytel van Staaten gaaven; andre, gericht aan de acht vaste steeden; noch eenen aan 't Hof. De drie, alzoo zy aan Staaten in Vrieslandt quaamen, en de Staaten uitgebeeldt worden door hunne gemaghtighden, oopend' hy in teeghenwoordigheit van deeze. Daar vernamp men uit het inhoudt, en uit een schriftelyk onderwys geraamt voor den boode, dat dit door Dominicus Richeüs, zich bynoemende De Postella, besteeken was, om de scheuring, aangevangen tussen de landtzaaten, te wyen: ende dat hy daar roem op droegh. 'T zelve papier meldde hun de belhaamels zyner partye. Want de persoonen, dien de afveirdingen zouden behandight worden, waaren deeze: in 't Hof van Gerechte, de Raadshooftman Hessel Aisma; in Westergoo, Ubbe Ailua, Eepe Ailua, Tzaalingh Sixma; in Oostergoo, Wybrandt Ailua; in de Zeevenwolden, Johannes Sauves, Grietman in Schellinkwerf; in 't Westeindt, Jakob Tiebbes, Grietman in Oosterlandt; tot Leeu-

[*]Souveraine.

[*]Rapporteurs.

[*]Persuasien.

[+]*Eenighe Leeden der Algemeinschappe praamen de Hollandsche Staaten om besluit op 't stuk der schattinghen van Leicester.*

[*]Apostillen.

[+]*Antwoordt van Hollandt.*

[+]*Graaf Willem van Nassan bekomt zeekre brieven, geschreeven om de party van Leicester in Vrieslandt te styven.*

warde [+], de geheimschryver oft de Burghermeester Jakob in de Valk; tot Franeker, de geheimschryver, oft de Burghermeester Jakob Franszoon; tot Harlinge, de geheimschryver, oft de Burghermeester Klaas Flokkertszoon; tot Bolswaart, de geheimschryver, oft de Burghermeester Jakob Simonszoon; tot Sneek, de geheimschryver, oft de Burghermeester; tot Dokkum, de geheimschryver, oft de Burghermeester Pieter Janszoon, oft Mainse Gratema; tot Slooten, de geheimschryver; tot Staavere, de geheimschryver Hieruit, nu, kan men afmeeten, hoe hachelyk het in dien geweste stond, daar de haakers naa nieuwigheit aller steeden geheimschryvers aan hun snoer hadden. Noch vond men, in oft by 't voorzeide pakket, eenen brief, gedaghteekent den eenentwintighsten in Zoomermaant, van de Engelsche Kooninginne aan de Staaten van Vrieslandt, en een oopen dubbelt van den zelven, neevens eenen [+]van Postella aan den Raadshooftman Aisma. De Kooningin, beveelende Leicesters persoon den Staaten hooghlyk aan, prees hen, als hebbende zich t' zynen aanziene wel gequeeten, en gehoedt van de slinksche [+]listen, waardoor by zommighen getracht was hen te misleiden. Postella pastte deeze scheld woorden op eenighen der gemaghtighden van Vrieslandt en van d'andre gewesten; zonder nochtans yemandt te noemen; ende ried het schryven van haare Majesteit niet aan der Staaten gemaghtighden, die 't moghten achter houden, maar aan de Staaten zelf oover te leeveren. Van de Heeren des Hoofs sprak hy, als oft de Raadshooftman hen altzaamen op zyn' handt gehadt hadde, en met hun lichtlyk eenen Landtdagh konde te weeghe brengen. Noch was 'er een brief van [+]des Raadshooftmans broeder Doeke Aisma, die de Staaten stoutelyk beschuldighde; en niet duisterlyk te kennen gaf dat Leicester yet vreemds brouwde. Wyders, van dit hun weedervaaren verwittighden de Stadthouder [+]en gemaghtighden der Staaten de acht steeden. Ook schreeven, aan Leicester, de zelve gemaghtighden zeer klaghlyk, dat zy de zorghlyke brieven hadden opgehouden: maalden voorts, met leevendighe ervoelenis, den voorzeiden Richeüs af, voor eenen lichtveirdighen leughenaar en den ongebondensten deugheniet van 't landt, die met God en den Christelyken Godsdienst spotde. Geen beeter lof gaaven zy den persoone van Johannes Sauves naa; als eenen bankbreeker, die den [*] Voorspraake der Landsheerlyke goederen noch ontrent zeevenduizent gulden schuldigh was; ook daaroover in hechtenis geweest, en ontslaakt ter oorzaake van krankheit, onder eedt van niet te wyken; den welken hy gebrooken had. Daarnaa baaden zy zyn' Doorluchtigheit, en rieden haar, zich voor zoodaanighe oorblaazers te wachten, die niet zochten dan onrust en beroerten te verwekken, om in drabbigh waater te visschen. Eindtlyk riepen ze God tot getuigh, dat zy op geen ander doelwit mikten, dan op den waaren Godsdienst, samt het heil van den Staat; en hun altyds gegruwt had van vreede met de vyanden der vreede te maaken, welke zich oopentlyk uitgaaven voor de geenen, die nemmermeer andren Godsdienst dan den Roomschen zouden lyden. Het onbenoeghen en achterdenken, gereezen uit dusdaane manieren van doen des Landtvooghds, werd niet weinigh verzwaart door schryven van Ortel, uit Engelandt, aan de Hollandsche Staaten: in 't welk hy deeze reedenen, uit den mondt der Kooninginne, verhaalde. *Zy [+]twyfelde niet, oft, zoo wel hier als daar, ginge veel kallens om, van eenen vreedehandel met den Kooning van Spanje en den Hartoghe van Parma. En, zeeker, het ondert asten van 's vyands meening, op deeze oft andre zaaken, was haar nocht verbooden nocht quaalyk af te neemen. Men had haar, van verscheide kanten, nu etlyke jaaren, geraaden naa rust te trachten*.

[+]1587.

[+]*Schryven der Kooninginne*.

[+]*Schryven van Postella:*

[+]*van Doeke Aisma*.

[+]*Schryven der gemaghtighde Staaten van Vrieslandt aan Leicester*.

[*] Advocaat Fiscaal.

[+]*Reedenen, gehouden door de Kooningin aan Joachim Ortel*.

[+]*Veele onwaardigheeden, zoo haar zelve, als haaren Stadthouder, bejeeghent, en de onmaght der Landen, zouden haar daartoe geen' geringe oorzaak mooghen gegeeven hebben. Maar, dies alles onaangezien, begeerde zy, hy zoude zynen Meestren verzeekren, dat zy geenszins dacht van yet eindtlyx te handelen oft laaten handelen, dan by voorweeten en behaaghen der Staaten, en in teeghenwoordigheit hunner gemaghtighden. Groote beloften had men haar gedaan, maar de zelve quaalyk volbracht: haar vroedt gemaakt dat de Landen by de twintighduizent mann' in dienst hielden, van welke, nochtans, om 't beklaghlyk verlies van Sluis te beletten, naauwlyx eenighe waaren te bekoomen geweest; mits 't misdryf en de quaadwillig heit* (*zoo zeer waarschynlyk te vermoeden viel*) *van zommighe bezondre luiden. Min voldeed men haaren onderzaaten, die in der Landen soldy waaren; maar liet noch daaghelyx hunne betaaling uit haare penningen geschieden. Hierenbooven droegh men haaren Stadthoudere zeer weinigh ontzighs toe: zoo dat haar, van alle zyden, genoeghzaame stof tot misnoeghen gegeeven werd, indien haar 't Algemein niet bet dan 't eighen ter harte ginge. Van deeze haare gezintheit wilde zy dat hy de Algemeine Staaten, en, in 't bezonder, die van Hollandt, verwittighde; en hen vermaande zich gerust en buiten arghewaan te houden: te meer, dewyl zoodaanighe handelingen niet werden aangevangen zonder behoorlyke* [*] *pleghtigheeden, schorsing van waapenen, weederzydighe vryereizbrieven: waartoe het, voor althans, noch niet geschaapen scheen haast te koomen*. Deeze, en gelyke kundschappen, uit andre oorden, joeghen den Staaten, die allen paishandel ooverhachlyk oordeelden, maghtighe angst aan: maar, yet, onlanx [+]hiernaa voorgevallen, baarde wel grooter ontsteltenis. De zelve Ortel, behendelyk geraakt aan eenighe punten uit Leicesters heimelyk berichtschrift, zond ze den Heere van Oldenbarneveldt toe, met ernstigh aanbevel van de zelve in duister te houden; immers geenszins te melden dat ze van hem quaamen. Dit was'er 't verstandt af. *Zich te doen herstellen in zyn voorigh gezagh, ook breeder daarin vestighen: en, zoo de Staaten scheenen yet van dien te willen mindren oft krimpen; zulx bekent te maaken aan eenighe steeden in 't bezonder, en de gemeinte daaraf te onderrichten, op dat zy zaaghe de Staaten tot beeter* [*] *gelykzinnigheit te beweeghen*.

[+]1587.

[*]Ceremonien.

[+]*Eenighe punten uit Leicesters heimelyk berichtschrift worden ontdekt aan Barneveldt.*

Te bezorghen dat hy gemaghtight wierde, om, teeghens 't voeren van eetwaaren naa vyandtlyke Landen, keuren en plakkaaten te maaken, en d'oovertreeders strengelyk te straffen: en, zoo men hem dit weigherde, bystandt van de gemeente te verzoeken, met verklaaring dat haare Majesteit anders haare hulptroepen herroepen zoude: welk gezagh, hem toegestaan zynde, hy aanveirden moghte; doch niet dan by manier van voorraadt, en geduurende de hulp van haare Majesteit.

[*]Conformiteit.

Voorstel te doen van paishandel met Spanje, en den Staaten te vertoonen, hoe ondraghlyk het hun vallen wilde met eighe middelen het oorlogh t'achtervolghen: en hoe het haarer Majesteit verdrieten moeste haar' onderzaaten in zoo zwaare lasten te brengen en te houden, tot verarming van haaren eighen Staat; om welk onheil t'ontgaan, zy benoodight zoude zyn, voor zich zelve, en zonder de Staaten, in onderhandeling te treeden, dewyl de Hartogh van Parma, volmaghtight van den Kooning om den pais te sluiten, haar zeer eerlyke voorwaarden aanbood.

Indien de Staaten, om hunn' eighene [*] *aangeleeghenis, oft anderszins, dien voorstel bestreeden; alsdan het zelve der gemeinte te vertoonen, en teffens, ter eene zyde de gevaarlykheeden, haar naakende door 't verlies van de hulpe haarer Majesteit, de maght des Koonings van Spanje, en de geringheit van der Landen middelen; ter andre, de verlichting van schattingen by den pais:*

[*]Interes.

[+]*tot uitwerking van 't welke hy eenighe bezondre en bequaame persoonen te gebruiken hadde, dien 't volk het meeste geloof gaf*. [+]1587.

Den Graaven, Maurits van Nassau en Philips van Hoohenlo, zoo zy, als geschaapen 't meeste naadeel by den pais te lyden, 't sluiten van dien pooghden te beletten, hadd' hy, door eenighe bequaame luiden, te verzeekeren, dat, in de handeling, op hunne [*] aangeleeghenis ten volle zouw acht genoomen worden.

Orde te doen stellen op de betaaling van de gewoonlyke schattingen der gewesten, ende dat de penningen wierden uitgegeeven door zeekren bequaamen persoon, daartoe gemaghtight by hem Leicester, ende op zyn' [*] ordening: doch de persoon zoude een inboorling zyn, en geenerley betaaling geschieden, zonder verlof en voorweeten der Staaten. [*]Interes. [*]Ordonnantie.

Van de dertighduizent ponden sterlinx, met hem oovergebracht, hadde hy de helft in te houden, tot betaaling der vyfduizent knechten en duizent ruiteren; aangezien dat de Landen niet zouden bezwaart worden met den buitenordlyken bystandt, booven drie oft vier maanden, gelyk men met den Baroen Bukkenhorst ooverkoomen was.

Naardien,om wightighe oorzaaken, moghte noodigh vallen, eenighe welervaare vendels, uit de pandtplaatsen den Briel en Vlissinge, te velde te brengen, en weeder andre in hunne plaatsen te leggen omme meede geoeffent te worden; zoo had haare Majesteit den Ooversten van beide die steeden aangeschreeven, dat hy Leicester, ziende de geleeghenheit zulx vereischen, 't zelve zouw mooghen doen: doch den Ooversten stond zorgh te draaghen voor weeder inkryghen van vendels, waarmeê zy getroost waaren van deplaatsen te verantwoorden.

De Landrvooghdt, haast loof des beidens naa antwoordt der Gewesten en steeden op zyn schryven van den neeghenden, en daarneevens gezonden [+]voorstel, deed op den vyftienden, aan d'Algemeine Staaten, door Valk en Teelink, eenen andren doen, die voorneemlyk op deeze punten sloegh; Gezagh; Geldt; Het besteeden van dien door hem en zynen Raadt van Staate. 'T besluit, welk zy hem hierop behandighden, gedroegh, dat [+]zy verstonden zyn' Doorluchtigheit in 't opgedraaghen gezagh te handthaaven: dat de Gewesten geen' eenpaarighe inwilghing van schattingen, voor 't loopende jaar, hadden kunnen doen; gelyk uit een bygevoeght schrift bleek: dat zyn' Doorluchtigheit de Raadsluiden van Staate zoude mooghen kiezen, volghends de opdraght der Landtvooghdye en de besluitsels der Algemeinschappe op dit stuk. Het pit des bygevoeghden [+]schrifts was 't geen hiernaa volght. *Die van Gelderlandt, uit naame des Zutvenschen en Arnhemschen oords, en van de Ridderschap des Nieuwmeeghschen, bewillighden in 't vervolgh der sleure van de loopende middelen binnen de steeden, en de brandtschattingen ten platten lande, tot gelyke somme toe als de vyandt daaraf genoot: en, belangende de steeden Tiel en Bommel, van welke zy niet gelast waaren, moghten wel lyden dat men aldaar gelyke middelen, door gezagh zyner Doorluchtigheit, liete verzaamelen en in sleur brengen. De Hollanders betoonden, dat het geen zy reeds hadden uitgekeert en voorts verstonden noch noodtlyk by hen te moeten betaalt worden, hoogher liep dan hun verlof. De reekening der Zeeuwen quam vast op 't zelfste uit. De Staaten van Uitrecht gaaven hoogh op van 's Landtvooghds gezagh staande te houden, willende dat helpen verdaadighen teeghens alle Gewesten, Leeden der zelve, ende wie zich vervordren zoude hem daarin eenigh hinder te doen. Wyders baaden zy hem, uit twee persoonen by hen te noemen, eenen tot Raadsheer van Staate te kiezen: stonden hem maght toe, om den Lidtmaaten van dien Raade lastbrief te geeven, en berichtschrift voor hun* (*viele het noodigh*) *te maaken, volghends 't Engelsche*

[+]*Nieuwe voorstel van Leicesters weeghe*. [+]*Besluit, daar op genoomen*. [+]*Inwilghing van middelen der Landtschappen*.

[+]*verding en de gerechtigheeden der Landen, ende dat by goeddunken der Algemeine Staaten. In de kosten der oorloghe waaren zy ooverboodigh althans het twintighste deel, van 't geen by Hollandt werd opgebraght, te draaghen, en het tiende, gelyk van ouds, wanneer d'andre gewesten hun hunne schaaden, geleeden by noodelooze inleegheringen en doortoghten van ruiters en knechten, zouden vergoedt hebben, op uitspraak van zyn' Doorluchtigheit en andre onpartydighe [*]zegsluiden. De Algemeine middelen van [†]sleete verstonden ze dat men hadde in zyn' handen te laaten koomen, onder zeekere bepaalingen. De Vriezen waaren te vreede, voor dit jaar vyftienhondertzeevenentachtigh, hun aandeel in de maantlyke twee tonnen gouds op te brengen: jaa in vyftighduizent gulden meer ter maant, zoo 't vereischt wierde: daarenbooven in vyf tonnen schats, ingewillight by die van Hollandt: alles op eenighe voorwaarden; en onder deeze, dat uit hunnen geweste, zonder verwyling, twee persoonen tot Raadsluiden van Staate beroepen wierden. Eintlyk verklaarden ze, dat zy, door een geschrift, het welke, weeder gemaakt in Den Haaghe, op naame der Algemeine Staaten, 't gezagh zyner Doorluchtigheit betrof, niet verstonden, dienbelangende, yet wyders in te ruimen, [+]dan in hunn' eerste beraading gedaan was*. Leicester, hebbende dit bescheidt ontfangen op den achtienden, nam (zoo zyn schriftelyk antwoordt van den drieëntwintighsten uitwees) kleen genoeghen aan de verklaaringen van Hollandt en Zeelandt. Die van Gelderlandt, Uitrecht, en Vrieslandt, bedankte hy: verzoekende nochtans, dat men by hen het heffen der middelen van [*] sleete op den voet braghte, die in Hollandt en Zeelandt gehouden word: dat ook Vrieslandt aan hem de zelve middelen liete volghen, gelyk Uitrecht aanbood te doen: ende dat dit gewest zich voeghen wilde tot draaghen zynes aandeels in de buitenordesche schattingen. Op d'Algemeine Staaten begeerd' hy, dat zy eendraghtelyk zouden besluit neemen op verschaffing van eenighszins genoeghzaame middelen tot richting en handthaaving der zaaken; ende aan hem samt den Raadt van Sraate de bediening en besteeding der penningen toestaan; ook, op het stuk der schattingen, zoo wel voor het volghende jaar als voor de vier maanden ooverschietende van 't jeeghenwoordighe, orde stellen. De Hollandsche Staaten, gezien hebbende den aanstoot gevonden [+]by den Landtvooghdt in hunne verklaaringe, volstonden nochtans daarby, ende, *Konnen* (zeiden ze) *niet anders oordeelen, dan dat hunne penningen quaamen ter bestieringe van zyn' Doorluchtigheit; dewyl zy, op [*] ordening en quytschelding van haar en den Raadt van Staate, zouden betaalen; 't en waare, dat aan 't verleenen van ordeningen en quytscheldingen gebrek viele: in welken gevalle zy verstonden zelve de betaalingen te doen ter behoorlyke tydt. Hunne middelen van 't heele jaar zesentachtigh hadden zy aan zyn' Doorluchtigheit toegestaan, op vertrouwen dat d'andre gewesten, volghends hunne beloften, naar den voet in Hollandt genoomen hunne middelen zouden innen, en de zelve aan zyn' Doorluchtigheit oovergeeven. Maar, aangezien dat nocht het eene nocht het andre deezer punten by hen was naagekoomen, zoo verstonden die van Hollandt met het inruimen hunner middelen aan zyn' Doorluchtigheit te toeven tot dat d'andre gewesten eenpaarighe orde, met hun, op 't lichten der schattingen zouden gestelt hebben, om de zelve gelykelyk aan zyn' Doorluchtigheit toe te staan. Waarmeede zy hoopten dat zyn' Doorluchtigheit zich zoude vernoeght houden, zonder dien van Hollandt eenigh grooter bezwaar, dan andren Landtschappen te willen verghen*. Booven is aangeroert, hoe Leicester zynen brief van den neeghenden in Herfstmaant, met zyn vertoogh van den zeevenden, ook den Hoove van Hollandt had toegestuurt. Het Hof, wiens eighentlyk werk in Rechtsplee-

[+]1587.

[*]Arbiters.

[†]Consumtie.

[+]*Hoe die den Landtvooghde smaakte.*

[*]Consumtie.

[+]*Hollandt verdaa dight zyn' form van bewilghing met reedenen.*

[*]Ordonnantien en deschargen.

ghing [+]ende niet in beleidt van landtzaaken bestaat, twyfelde een' wyl oft het beeter heel zwyghen zoude, oft kortelyk in 't gros antwoorden. Dan, naa beraading met eenighe andre persoonen, vond het dienstigh, by goedtdunken der Heeren van den Hooghen Raade en van de Reekeninge der Graaflykheit, eenen brief in te stellen, die, hoewel zeer wydluftigh, voorneemelyk [+]hierop uitquam. *Die van den Hoove bedroefden zich ten hooghste in de lasteringen, uitgestrooyt teeghens de eere haarder Majesteit en zyner Doorluchtigheit; ende waaren volboodigh, omme, naar eisch van hunnen plicht, de faamroovers, wen men ze hun leeverde, te straffen. De weldaaden haarer Majesteit en de verdiensten zyner Doorluchtigheit zouden zy en alle vroome Landtzaaten, met onsterflyke dankbaarheit erkennen. Zy hadden, met die van den Hooghen Raade en van de Reekeninge, zeekre persoonen gemaghtight om eendraght tussen hem en de Staaten te stichten, ende hen, zoo tot inruiming van 't gezagh opgedraaghen aan zyn' Doorluchtigheit, als tot opbrengen der schattingen haar toegezeidt, ernstelyk aan te porren. Waarop der Staaten antwoordt geweest was, dat zy hun besluit, noopende 't gezagh, ter Algemeinschappe zouden inbrengen; ende nooit verstaan hadden de middelen, belooft aan zyn' Doorluchtigheit t'haarder aankoomste, te verminderen. Indien men echter met het een oft ander deezer punten, ten eerste niet door konde; zy maakten zich kloek zoo wel in de zaake te arbeiden, dat men zyne Doorluchtigheit op beide vernoeghen zoude; jaa verhooghing van schattingen te werven, zoo 's Lands geleeghenheit het lyden wilde. Maar, wen ook der Staaten uiterste vermooghen, gevoeght by den onderstandt der Kooninginne, geacht wierde, naar menschelyk begrip, niet te kunnen bestaan teeghens het Spaansche; zyn' Doorluchtigheit, baaden zy, zoude doch daarom naa de geenen niet luisteren, die haar tot vertrek oft pais rieden. Gewislyk, een Vorst, geneeghen om 't zyne te behouden, oft ooghende op uitbreiding zyner grenzen, oft toghtigh naa 't inslokken van de Heerschappy eenes andren, moest voorzightelyk zyn' maght meeten: en, zoo hy die te soober speurde, den wegh van verding uitgaan. Dan 't had een ander inzien, daar men, gelyk als hier, niet om eenigh wereltsch Ryk, maar voor Gods eere en Kerke streed, die hy nemmer ongehandthaast zouw laaten. Met dit geloof, had men alle kommer en weederspoedt standtvastelyk te verdraaghen, zonder zich te keeren aan de zwakheit des vleeschelyken arms, die, eintlyk, wat vroegher oft spaader, de zeeghe erlangen zouw, gestut en gesterkt door d'almooghende handt van den Heer der heirschaaren. Zich verlaatende op deezen bystandt des heemels, waaren Hollandt en Zeelandt, door grooter, dan de teeghenwoordighe, benautheit, geworstelt. Te mooghen, behoudends de oeffening van den gezuiverden Godsdienst, uit de bloedighe baaren des oorloghs, in den heilzaamen standt van eenen goeden pais koomen haavenen; dat was, voorwaar, wel op 't hooghste te wenschen. Als men schoon teeghens den vyandt op, jaa hem oover moghte; noch zoude de zaalighmaakende leer eenen Christen tot omhelzen der vreede verplichten, hield' hy ze veiligh te weezen. Maar de Spaansche quam met oolyftakken aan, daar scorpioenen onder schuilden, en dacht Jeroboams roede te doen wanken, den waaren Godsdienst ten Land' uit te geesselen, thans d'omleggende volken met gelyke grouwzaamheit te plaaghen. De Kooning van Spanje had meermaals rondelyk verklaart, niet het allerminste tot afbrek des Roomschen Geloofs te zullen toestaan. En, wat wonder was het, van eenen, die in den tytel Katholyk zyn' grootste gloori zetde; die daarmeede, gelyk als in vermooghen, booven alle Vorsten van zyn' gezintheit uitstak; en, met den Paus stips in te volghen, het zoo verre gebracht had, dat al hunne onderzaaten van 't zelfste*

[+]1587.

[+]*Antwoordt des Hoofs van Hollandt op Leicesters brief van den neeghenden in Herfstmaant, en op 't vertoogh daar by gevoeght.*

*gevoelen hem, niet min dan hunn' eighene Heeren, ontzaaghen en eer den; 't welk hy voor den rechten wegh hield, om zich zelven tot * zegsman oover*

*Arbiter.

+*gansch Euroope te stellen*? *Men moghte voorwenden, dat hy, aanmerkende de geleeghenis der tyden, 't beloop der dingen, en de langduurigheit des kryghs,* +1587. *misschien van zin zouw verandert zyn, en wel yet, waartoe men hem dus lang onwilligh gevonden had, tot voordeel van den Godsdienst inwillighen; ook zich samt al zyn' Stadthouders, tot onder houding van 't zelve, by eede verplichten; jaa, de gewesten van allerley soldaaty t'ontleedighen. Maar, wat klem had een eedt, gedaan aan Onroomschen van Roomsgezinden, die hen voor ketters hielden*; *en voor een punt des geloofs dat men dien geen geloof houden moest*? *Als, voor ontrent twintighjaaren, meenighten van menschen, hebbende den gezuiver den Godsdienst geoeffent, en vreezende voor vervolgh te dier oorzaake, stonden om 't Landt te verlaaten, was, om zulx voor te koomen, ooveral, van 's Koonings weeghe, afgekundight, dat men zich of zyne goedertierenheit moeste vertrouwen, en, die dat deeden, de zelve genieten zouden, d'andren dies onwaardigh geacht worden. Maar veele vroome luiden, hebbende op dien toeverlaat hun vertrek gestaakt, waaren, onlanx daarnaa, in persoon voor den Raadt van Beroerte gedaghvaardt*, *wreedelyk verweezen, en deerlyk om 't leeven gebracht. Dit spoor was gevolght by den Hartogh van Alva; en zyn roem, dat hy, in den tydt zyner Landtvooghdye, achtienduizent menschen smaadelyk van beuls handt had doen sterven, wel God- en eervergeetel, maar niet ydel geweest. Dus was 'er gewoedt toen de Kooning zich nauwlyx in yetwes verkort kon reekenen; en slechts een kleen getal oover waapendraght bewroeght werd; op de rest niet te zeggen viel, dan dat zommighen den Hervormden Godsdienst geoeffent hadden, zommighen zich maar ten gehoore der preeke vervoeght. Hoedaanigh een' kerfstok moest' hy dan althans denken af te doen, met de geenen, die, niet alleenlyk den gezuiver den Godsdienst aanveirdt, en den Pauzelyken gansch uitgerooyt, maar zich, zestien jaaren lang, met oopenbaar oorlogh, teeghens hem gekant hadden; hem afgezwooren; eenen andren Heer gehuldt; zynen naam uitgeschrabt; zyn' zeeghels verplet*; *en, in 't kort, alles gepleeght, waarmeê een Oppervorst waanen konde van zyn' onderdaanen gehoont te weezen*? *Niet beeter, dan met het zweeren, zouw men zich met het verzeinden des krysvolx, teeghens dit gevaar verzeekert vinden. Want het meeste deel van elke stadt oft slaats droegh 't Pausdoom noch in 't hart; en zoude, wen de Spanjardt weeder tot Landsheere waar' aangenoomen, terstondt t'zynen gebiede staan: desgelyx de geenen, die leuterden in 't geloof. De uitwykelingen, voorts, zich onthoudende by den vyandt oft in onpartydighe oorden, zouden flux koomen aanstreeven, met de zelfste geneeghenheit. By welken toeval, sterker veel dan de aanhang van den Hervormden Godsdienst, de Kooning zich, in volkoomener maght en achtbaarheit zoude gevestight vinden, dan hy, oft yemandt zyner voor zaaten ooit geweest was. De een, als verknocht door weldaadt van hem ontfangen, d'ander uit zorgh voor onderzoek op zyn voorgegangen bedryf, de derde uit haat gevat op die van 't rechtzinnigh geloof, zouden in alles hem pooghen te behaaghen. Als daarenbooven* (*'t welk niet faalen konde*) *de yvrighste Hervormden ten Land' uit vlooden; wat verzeekering waar' 'er dan, om den Kooning, wen hy ook geen uit heemsch krysvolk by der handt hadde, het wreeken van zyn leedt en 't verdelghen van den Godsdienst te beletten*? *En te spaade zouden, daarnaa, de Onroomsche Mooghentheeden peinzen hem, zoo hoogh en vast gezeeten, tot reede te vlyen*: *dewyl* (*gelyk bleek*)*de zwakste stadt, gestyft maar met een gering onderstandt, raadt wist om een geweldigh heir te verduuren. Oordeelende derhalven, dat geenerley verding met Spanje kon aangegaan worden, zonder den ondergang aller vroome luiden, en den val aller Christelyke kerken, in zich te vervangen*; *baaden zy zyn' Doorluchtigheit, met de middelen haar toegezeidt t'haarder aankoomste, en 't geen, dat, naar 't vermooghen verleent van Gode*

+*aan de Landen, wyders opbrengelyk viele, oft schoon het aardsche vernuft de zelve te kleen keurde, in 't aangevangen werk te volharden*: *en 't beste te doen om 't hart der Kooninginne tot aanhouding in 't helpen der geenen te nyghen, die liever hadden, met een hecht betrouwen op de Godlyke goedertierenheit, alle verdriet en ellende geduldelyk te lyden, dan zich zelve en de kerken deezer Gewesten in een' grondeloozen poel van bederfenis te plonzen*. Deezen brief, gedaghteekent den achtienden in Herfstmaant, leeverde de Raadshooftman Adriaan van der Myle, verzelschapt met twee +andre Heeren van 't Hof, den Landtvooghde tot Dordrecht oover. Daar bestond Leicester den Heer van Oldenbarneveldt, Voorspraak van Hollandt, heftelyk te beschuldighen, oover zeggen in de Vergaadring der Staaten, dat zyn last, ontfangen van de Kooninginne, gedroegh, zich tot onbepaalde vooghdy te doen maghtighen, om, by weeghe van pais, gemaakt oft noch te maaken met den Hartoghe van Parma, de Landen weeder onder den Spanjaardt te brengen: jaa, dat Barneveldt zich vermeeten had het dubbelt van zyn Berichtschrift te kunnen toonen. De Raadsheeren verklaarden, van zoodaane reedenen nooit yet vernoomen te hebben: doch dat wel eenighe geruchten van vreedehandel om her zweefden, die, naa vlytigh onderzoek, bleeken uit vreemde Landen gekoomen +te zyn. Daar de Graaf aan 't vloeken en zweeren, by zynen graauwen baardt, by de kroon der Kooninginne, by de zon, dat hy tot zulx geen onthiet had. En men behoorde (verstond hy) den Voorspraake te gebieden, dat hy 't gemelde dubbelt te voorschyn braghte, ontdekkende teffens den persoon, van wien 't hem behandight was, en op wiens +geloof hy zich vervordert had zaaken, strydende teeghens de waarheit, en teeghens de eer van haare Majesteit en van hem, oover te draaghen. Voorts veirdight hy eenighe Engelsche vendels naa Maazlandssluis en Delfshaaven af; doet zyn' pakkaadje, oover Rotterdam, naa Den Haagh scheepen, en komt zelf aldaar. Hierop wordt Oldenbarneveldt, in der nacht, gewaarschuwt, door de Raadsheeren, Geeraart van Wyngaarde, naamaals Raadshooftman, en Leonart Kaazenbroodt, dat de Graaf het +op hem gemunt had, denkende hem te lichten en naa Engelandt te zeinden. Dies vervoeght hy zich, voor dagh, naa Delft. Hier verneemt hy, hoe in Zeelandt de spraak ging, dat men Prins Maurits, en hem, en eenighe andren der Staaten, in verzeekering gestelt had, om ze naa Engelandt te voeren. Dusdaanighe geruchten, valsch in der tydt, plaghten met der tydt wel waar te worden: 't zy om dat ze gemeenlyk uit eenigh reeds genoomen besluit spruiten, oft yemant yet ingeeven waaraan hy nooit te vooren dacht. Men ooverleit dan de zaak binnen Delft, en vindt raadzaam dat de gemelde Prins, zonder eenen dagh te vertoeven, uit Den Haaghe vertrekke. Die doet zoo, voorwendende dat hy ter yl +verkundschapt was van eenen aanslagh des vyands op eenighe plaats van Zeelandt, waarteeghens hem, als Ammiraal, toestond in haaste te voorzien. Hierop koomen Valk en Loozen, Raadsluiden van Staate, noch voor middagh, tot Delft, met Oldenbarneveldt spreeken, ten einde Prins Maurits weeder naa den Haagh moghte keeren: waartoe men niet verstaan kon. Vreemdt klonk dit schielyk vertrek van Prinse Maurits den volke in de ooren. Leicester liet zich verluiden, hy wist het beleidt +wel. Verneemende daarnaa dat de zelve Prins en de Graaf van Hoohenlo eenighe krysbenden byeen braghten, wild' hy dat het daarmeê op verdryven der Engelschen, van Maazlandssluis en Delfshaaven, was aangezien. In dit dynen der dingen, stonden veelen van de hartlykste beminners des vaaderlands, zoo regeerders als andre, versuft, naaspeurende, zonder op te doen, wat 'er af waande te worden. De meeste

+1587.

+*Leicester, ontfangende deezen brief, vaart heftelyk uit teeghens den Heer van Oldenbarneveldt:*

+*Loochent last tot paishandel te hebben*.

+*Leicester zeindt Engelsch krysvolk naa Maazlandssluis en Delfshaaven*.

+*Oldenbarneveldt wordt gewaarschuwt dat Leicester hem denkt te lichten en naa Engelandt te zeinden*.

+*Prins Maurits vertrekt uit Den Haaghe, om Leicesters laaghen t'ontgaan*.

+*Gesteltenis van de gemoeden der landtzaaten op dat pas*.

+meenighte der geenen, die den Hervormden Godsdienste aankleefden, zich vergaapende aan den schyn van Leicesters yver daarin, gaaven hem groot gelyk, en spraaken vuur en vlam teeghens de Staaten. De war- en wreevelgeesten, al het gespuis, dat eenen roof dacht uit den brandt der tweedraght te haalen, draaghende pek en zwaavel aan, sloofden zich af met blaazen en stooken. En de muitzucht was by de doolers zoo verre aan 't zieden, by roervinken aan 't ooverloopen, dat de Majestraat t'Amsterdam, +om ze onder te houden, aan 't beneedenste der Raadthuispuye, daar men jeeghenwoordelyk stads wisselbank houdt, een geschildert berd deed hechten, waarin my gedenkt, als ik in myn zeevende jaar ging, deeze veirsen geleezen te hebben: +1587.

+*Veirsen voor het Raadthuis t'Amsterdam geschreeven by orde der Wet aldaar.*

Oft'er verraadt, oft oproer quaadt, wierde vernoomen;
Men zal, tot baat, geschut op straat, hier uit doen koomen.

Ook stonden'er eenighe meetaale stukken voor. Hierentussen kreegh Leicester, van tydt tot tydt, antwoordt van de Landschappen en steeden, +waaraan hy zyn vertoogh, gedaan op den zeevenden van Herfstmaant, by schryven van den neeghenden gezonden had. Het mergh der brieven van 't meeste belang zullen wy hier laaten volghen. Stadt en steeden 's Lands van Uitrecht lasterden byster der Algemeine Staaten dikwyls gemelde afveirdighing van den vierden in Sprokkelmaant, en het uitstrooyen der geruchten van vreedehandel, zyn gezagh wilden ze handthaaven; jaa verbreeden, zoo 't hem te smal dochte: hun aandeel in de schattingen draaghen, en 't waardeeren hunner schaade aan hem stellen: boovenal, dat de ingewillighde sommen, in baaren gelde, aan +zyne handen gebracht wierden, ende by niemandt besteedt, dan by hem en zynen Raadt; alzoo zy den geene, dien zy de behoeding van den ganschen Staat, huis, hof, vrouwen en kindren, toevertrouden, uit sterker reede behoorden 't beleidt hunner penningen toe te vertrouwen. Ende, hieraf, baaden zy, dat de Kooningin volkoomelyk bericht wierde, op dat haare Majesteit zich verzeekerde, hun geen ding meer teeghens 't hart te weezen, dan pais te maaken met eenen, die nocht wil nocht +maght had om den zelven te houden. Hierop volghde, uit naame van hunnen bezondren Landtvooght, Schout, Burghermeesters, en Scheepens, der stadt Uitrecht, een' afkundighing van dit inhoudt. *Zyn' Doorluchtigheit had meer- ende laastmaals by haare brieven betuight, dat de Engelsche Kooningin aanbood, het oorlogh, neevens de Vereenighde Gewesten, t'achtervolghen, indien zich deeze maar behoorlyk queeten, naar de beloften, gedaan aan haare Majesteit; 't welk tot noch toe niet geschiedt was. Echter vervorderden zich eenighen valschelyk het teeghendeel onder 't volk te zaayen, om* (*zoo grootlyx te zorghen stondt*) *haare Majesteit te verbitteren, en, by mangel haarder hulpe, de Landen tot eenen pais te benoodighen. Dies verbooden zy weederom eenen yghelyke, op onvergeeflyke straffe met der doodt, van vreede, met den Kooning van Spanje oft Hartoghe van Parma aan te gaan, eenigh gewagh te maaken, ofte daarmeê eenigh naabedenken teeghens haare Majesteit oft zyn' Doorluchtigheit te verwekken. Wie ook aan de Majestraat quaame t'ontdekken en te bewyzen, +dat yemandt hadde uitgeslaaghen, zyn' Doorluchtigheit, naa sluiten van paishandel, herwaarts oovergekoomen te zyn, met last om zich +in de Landtvooghdye te doen bevestighen, en by weeghe van dien de Gewesten aan den Spanjardt te leeveren, oft diergelyke reedenen, zoude, t'eener vereeringe, hondert ponden Vlaamsch genieten.* Het antwoordt der Raadsluiden en aangeweeste Ridderschappe van Gelderlandt quam met den brief der stadt en steeden van Uitrecht genoeghzaam oover een. Hollandt marde met antwoordden, mits verschil van gevoelen. Want eenighe

+*Inhoudt der brieven van antwoordt op Leicesters voorstel van den zeevenden in Herfstmaant.*

+*Schryven van stadt en steeden 's Lands van Uitrecht, dienaangaande.*

+*Afles, gedaan in de zelve stadt.*

+*Antwoordt van Gelderlandt.*

+*Hollandt mart met antwoorden by mangel van eenigheit.*

+steeden meinden, 't behoorde, niet Staatscher wyze, maar uit elker naame +in 't bezonder, te geschieden. De Regeerders van Dordrecht, voorbaarighst hierin, wraakten, by eenen brief aan de Staaten, voor onheusch en aanstootlyk de gewightighste der punten, vertoont aan den Landtvooghdt op den dertighsten van Oestmaant; en begeerden op zich zelve te antwoorden; en, dat men, alzoo hun goedtdunken op deeze stoffe, waaraf nu weeder gehandelt werd, voorheen weinigh gegolden had, hun te goede hielde, dat zy geene Gemaghtighden ter daghvaart zonden. +Met een schreeven ze, aan Leicester, 't geen hem anders best smaaken moghte: doch verworpen zeer ernstelyk het daadingen met Spanje. Onder dit schokken des ingewants van den Staat, toogh de Graaf +van Nieuwenaar op, met twaalf hondert mann' te paarde, en twaalf vendels te voete, om de Hooghduitsche tweeduizent ruiters, drieduizent knechten, en duizent delvers, verwacht van d'Algemeine Staaten tot oprechting van een heir, herwaarts te haalen. Zich gelaatende zynen wegh naa Linge te neemen, viel hy tot Westfaalen in, en ooverrompelde daar 't steedeken Meppe, zeer wel geleeghen om den toevoer te beletten, die uit Embde, Breeme, Oldenburgh, en andre plaatsen van dien oordt, aan die van Grooninge, Ooveryssel, en 't geen de Spanjardt daarontrent meer inhield, gedaan werd. Doch men meende, dat het, met dit bedryf, voorneemelyk op vordering van den aantoght der Hooghduitschen was aangeleit, dewyl de Hartogh van Parma alle andre doorkoomens bezet had. Zommighen beeldden zich in dat het werk wyder zagh: te weeten op benauwen van Grooninge, bemaghtighen van de schans te Reide, en van andre plaatsen, dienstigh tot veilighing van Vrieslandt teeghens inbrek der Kooningschen. Nieuwenaar, laatende binnen Meppe al zyn voetvolk en tweehondert paarden, quam met de rest weeder by Zwol; en verwittighde flux van zyn' verrichting den Landtvooghdt, om eenighe hulp te bekoomen. Met een verzocht hy, aan d'Algemeine Staaten, schriftelyk bescheidt van goedtkenning op dit stuk; 't welk, om dat het heimelyk beleidt diende, op enkelen last van Leicester, zonder beraading met andren, was aangevangen, +en, als bestaan op den Ryxboodem, lydighen roep in dien hoek maakte. De Staaten hadden 'er niet teeghen: en men spoeide zich met verzorghen van geldt en krystuigh; als 'er tydingh quam, die, meldende 't verloopen der Hooghduitsche troepen, Meppe weeder ontruimen, en al deezen waasem van moede deed opdrooghen. Maar Leicester, alzoo hy zyn klaghten en eisch, gedaan aan den Heere van der +Myle en de twee Raadsluiden, oover en op Oldenbarneveldt, in de vergaadring der Staaten van Hollandt vernieuwt had, en geen antwoordt naar zynen zin bekoomen; verweet hun, by zeeker geschrift, onderteekent van hem, dat zy 't verdaadighen en ontschuldighen van hunnen Voorspraak bet behartighden dan de eer der Kooninginne, waaraan zy zoo zeer verplicht waaren. Voorts stond hy weederom aan, ten einde men Oldenbarneveldt het dubbelt der berichtspunten, dat hy zich verluiden liet onder hem te berusten, deede toonen, met uitdrukking van den naame des geenen, van wien hy 't verkreeghen had. Van paishandel bekend' hy, doch, wel yet met Valk en Menyn gesprooken te hebben; maar zyn' meening was (zeid' hy) ganschelyk niet gevat geweest, nochte dat zy 't aan die van Hollandt zouden bekent maaken, oft schriftelyk oovergeeven. Want zoodaanighe zaaken behoorden ter vergaadringe van d'Algemeine Staaten voorgestelt te worden, alwaar nu, van zynent weeghe, eenighe oopening gedaan was, op welke hy besluit verwachtte. Dit schrift, dat heet en koudt uit eenen mondt scheen

+1587.

+*Misnoeghend schryven van Dordrecht aan de Hollandtsche Staaten*.

+*Dordrechts antwoordt aan Leicester*.

+*Nieuwenaar trekt op, om de Hooghduitsche troepen in 't Landt te haalen: Ooverrompelt Meppe in Westfaalen*.

+*De Hooghduitschen verloopen: en Meppe wort verlaaten*.

+*Leicester gesteurt op de Hollandsche Staaten, om dat zy den Heer van Oldenbarneveldt draaghen, verwyt het hun by een geschrift, dat van den vreedehandel zeer twyfelachtigh sprak*.

+te blaazen, lieten de Hollanders onbeantwoordt, en zich genoeghen aan 't licht, geschept, noopende deeze stof, eerst uit den Ambassadeur Bukkenhorst, daarnaa uit de aanmelding van Valk en Menyn, en eintlyk uit Leicesters eighen vertoogh, om gezonden uit Dordrecht. Hy, maalende +op de zaamening van krysvolk onder Prinse Maurits en den Graave van Hoohenlo, verliet Den Haagh, en quam, op den neeghenentwintighsten van Herfstmaant, neevens den Graaf van Nieuwenaar, t'Uitrecht. Dapper deed dit daar zyn' partylingen de ooren opbeuren, en zich kittelen, met hoope dat hy nu eenen wissen slagh zouw slaan, hunne zaaken eensklaps vast zetten, en 't Raadthuis (want de dagh der verkiezinge +naakte) naar zyn en hun welbehaaghen, opheemelen. Maar Nieuwenaar stondt'er zoo quaalyk by de gemaghtighde Staaten en de Vroedschap, dat zy, steekende de hoofden tzaamen, wel spreeken darden van hem 't Stadthouderschap op te zeggen, 't en waar' hy hun beeter genoeghen gaave. Zeeker, zyn ruiters hadden, in 't weederkeeren van Meppe, 't platte Landt schendigh geplukt en geplaaght; tot dat de huisluiden, vertwyfelt en tzaamgerot, hun 't hooft booden: 't welk zonder doodtslagh ter weederzyden niet afgeloopen was. Dan den meesten ondank, immers by de Regeerders der stadt, had hy begaan met styven van eenighe Eedelen, in 't aanstaan by d'Algemeine Staaten om richting van 't geen, sint een' wyl herwaarts, tot naadeel der voorrechten gedaan bleek. Leicester, naa mondtgemeenschap ter sluike gehouden met +verscheide persoonen, toogh, op den derden in Wynmaant, van Uitrecht naa Amsterdam. Weinigh daaghen te voore, was hier gekoomen Frederik Gianibelli, vinder der vuurwerken teeghens Parmas brug by Antwerpen, en althans * vernufteling der Engelsche Kooninginne. Zyn herbergh, genoomen daar de stadt van Rochel uithing, had geen deur, +dan achter op 't waater dat het Dammerrak heet, daar 't uit en ingaan ongeleeghen viel, en voor in de Warmoesstraat. En hy was zoo haast in huis niet geweest, oft men had strax daarteeghenoover eenen man op de stoep doen zitten, om te bespieden wie met hem te woorde zouw koomen, en hem, ten zelfsten einde, wen hy uitginge, te volghen. Want die van der Wet waaren gewaarschuwt, dat de Graaf voor had, zich van de kerke, by welken naam, onder zyn' vertroutste aanhangers, deeze stadt beteekent werd, meester te maaken. Jaa, naar 't uitgeeven van zommighen, zouden zy, al t'zyner eerste ontfankenisse in 't jaar zesentachtigh, met dit vermoeden zyn belaaden geweest; ende hy, dies gewaar, zich hebben laaten ontvallen teeghens de zynen, doch zoo dat het ook van eenighen omstander, dien hy waanen moghte d'Italiaansche spraak niet te verstaan, gehoort werd: *Questi Signori mi fanno molte carezze; ma non viene d'animo: Deeze Heeren toonen my veel aanminnigheits;* +*maar 't komt uit den harte niet*. Maar men zal 't misschien niet vruchteloos achten, zoo ik 't gewightighste, dat my van dien tydt, hoewel uit vlottende geruchten en gissingen, is voorgekoomen, ende nu t'mynen gedachte, onder 't bespieghelen dier geschiedenissen indauwt, hier aanroer, laatende eenen ydre zyn vonnis vry oover de waarschynlykheit der zaaken. Hem, dan, gekoomen, op dat pas, van Haarlem, oover het Y, tot voor den Boom, bejeeghende en bewelkoomde aldaar Jan Corneeliszoon Hooft, een der Burgherhopluiden, die meermaals Scheepen, veele jaaren Kornel der stadt is geweest, en teffens gemaghtight ten Raade der Ammiraliteit; een man lang van lichaam, zwaar van leeden, sneedigh van geest, streng van moedt, kraftigh van taal, ontzighlyk van gelaat; met etlyke fraay bekleede schuiten, vol jonggezellen, die, geleezen uit de schutteryen, onder schyn van den Graaf te eeren,

+1587.

+*Hy komt uit den Haaghe, t'Uitrecht*.

+*Groot misnoeghen van de gemaghtighde Staaten 's Lands van Uitrecht, en van de Vroedschap der stadt, op den Graaf van Nieuwenaar*.

+*Leicester trekt naa Amsterdam*.

*Ingenieur.

+*Orde aldaar gestelt teeghens zyn' koomst*.

+*Verhaal, uit hooren zeggen, van 't gene, t'zyner voorighe ontfankenisse t'Amsterdam, zich had toegedraaghen*.

+'t jaght, dat hem voerde, omringden, en alzoo van zyn gevolg afsneeden, om zynen persoon, oft d'Engelschen yet bysters bestonden, altyds in hun geweldt te hebben. +1587. Voort bleef gestaadelyk ontrent hem een deel deezer borsten, dienende, by beurte, quansuis t'zyner lyfwachte, en voorzien van toortsen, om zoo wel 's nachts als 's daaghs op hem te passen. Welke verzelschapping niet af te wyzen was, zonder te oopenbaaren dat hy yet oevels in zynen boezem brouwde. Tot herbergh voeghde men hem 't Prinsenhof toe: maar festeerd' hem op 't Raadthuis, met een inkostelyk aavondmaal; van 't welke my voorstaat het suikerbanket te vooren bereidt, gezien te hebben; en welx gelyk ik niet geloof dat in Amsterdam ooit gezien werd, tot althans toe, dat de ooverdaadt, ingevoert van de uitheemsche volken, en gewossen met den rykdoom, dan wel meer dan deez, tot allerley slagh van geldtspilling, voorneemelyk in toeven van keel en buik, is uitgeborsten. Wyders, ten oorde genoemt het zeeghelhuis, om dat men daar plagh de laakenen te looden, werden de taafelen gestelt, en in voeghe dat Leicester quam te zitten teeghenoover een hanghkaamer, beschooten met hout ter halve verdiepinge toe, maar bekleedt met tapyten. Achter deeze leide men een goedt getal schutteren, met hun geweer; om, indien het stuk aanginge, op hem vuur te geeven, en de vlam van den onraadt met het bloedt des belhaamels te blussen. Doch de burghers raakten vry met de vreez: en de Engelschen met een' haatlyken roep, 's andren daaghs, oover hunne broodtdronkenschap, en hoe zy, met smaadighe dartelheit, veel suikergebaks hadden onwaardelyk, ten venstren uit, op den Dam, +in 't slyk geworpen. Maar van den juisten tydt zyner tweede koomste vernaamen de Regeerders niet voor dat hy op wegh sloegh. Dies moest men alles ter yl en teffens beschikken: ontbieden, aanspreeken, hooren, vroedt maaken, orde geeven. Jan Hooft vernoemt, toen Scheepen en Burgherhopman, heb ik naamaals hooren verhaalen, hoe men hem vergeess t'zynent quam zoeken; en zyn' huisvrouw, weetende waar zyn uithof was, om hem zond naa de kaatsbaan. 'T genaaken des Graaven braght den aavondt meê. Laurens Jakobszoon Reaal, Oudtscheepen, toen Burgherhopman, seedert Kornel der stadt, eintlyk Raadsheer der Ammiraliteit in Zeelandt, stond aan de Regelierspoort met zyn vendel, in groote bekommering, derwyl de duisternis niet bekennen liet hoe sterk Leicesters gevolgh was, by wien zich schielyk eenigh krysvolk moghte +gevoeght hebben. Zyn serjant, genaamt Willem van Buil, geboortigh uit den lande van Luik, sprak een woordt van bewys dat de moedt, waarmeê hy eertyds den Prinse voor ruiter gedient had, door de plattigheit van koophandel, sint by hem aangevangen, niet verlaft was. *Laat* (zeid' hy) *Hopman, my ter hameye uit, en sluit ze achter me toe. Ik zal u, schuilt'er yet slinks, waarschuwen met fluiten: my koom'er af wat het wille*. Men nam de braave erbieding dankelyk aan. En, als de Graaf, zonder dat van Buil eenigh teeken van zwaarigheit gaf, voor de poort quam, werd hy heuslyk bewelkoomt, in Latyn, door Scheepen Jan Verhee, persoon van bekoorlyk vernuft, en toen genoopt van naaryver die de reede te ryzender maakte. Want Meester Marten Koster, arts en Oudburghermeester, aangezocht ten opmerke zyner geleertheit, had, uit krieghelheit om dat men zyn hooft niet volghde (en 't hing hem naa Leicester) het pleeghen deezes plichts geweighert, met waan dat niemant anders in Amsterdam bequaam was de eer hierin te bewaaren. De Landtvooghdt, getooghen door de Kalverstraat, by 't licht der lanteirnen die t'allen huizen uithingen, werd weeder in 't Prinsenhof geherberght. Teeghenoover de poort van dit, in de straat tussen den eenen en den ande-

+*Zyn' ontfankenis ter zelve steede, in dit jaar zeevenentachtigh*.

+*Trouwhartighe koenheit van Willem van Buil, serjant van Laurens Reaal*.

ren +burghwal, had Meester Martens wooning, staande in de Doelestraat, een achterdeur: waaruit (naar 't verslagh van eenen, gelast acht op zyn doen te geeven) 's nachts een man van zyn' gestalte, met eenen tabbart, +ten Hoove instreek, die een wyl daarnaa weederkeerde. 'S andren daaghs had Leicester de Kornellen, Hopluiden, en hunne Steedehouders, uit al welke te zaamen stads krysraadt bestaat, te gaste, en onthaalde ze mildelyk. Thans, naa 't omgaan van eenen styven dronk, tinteld' hen zyn geheimschryver Burghgraaf, by aanspraak, waarmeê (zoo Bartholt Kromhout, sint in de hooghste ampten der stadt gebruikt, toen daar gekoomen als Steedehouder oover een vendel, aan Henrik Laurenszoon +Spieghel, en deez aan my verklaart heeft) het hun wel niet plat uit geverght werd; maar die aangeleit bleek om hen van zelfs te doen zeggen, dat zy bereidt waaren de Burghermeesters by den halz te gaan vatten. Zyn rondt verzoek was, dat zy, alles aavonds, door den Wachtmeester, zouden de leuz van den Landtvooghdt doen haalen, zoo lang als hy in stadt bleeve. Onder den krysraadt, had zich, zynde nocht Lidt van dien, nocht wettelyk daar bescheiden, Harman Roodenburgh Betsen, een man vol moeds zonder midlen naar gelang, en heet partyling van Leicester, gemengt; wellicht om 't eerste woordt, dat in zulke geleeghenheit, terwyl hoop, vreez, mooghelykheit, mislykheit, den gedachte verschynen, noodst oover de lippen wil, aan de werelt te brengen. En men stak nu de hoofden t'zaamen, met schroomte van den Landtvooghde een eer t'ontzeggen, die gemeinlyk allen Grooten, ter +plaatse daar zy vernachten, wort toegedraaghen; wanneer Pieter Corneliszoon Boom, regeerend Burghermeester, hebbende, als Opperkornel, den deeghen op zyde gehangen, onvoorziens in de vergaadring quam; en, verneemende daar ook Roodenburgh, hem afvorderde, wat hy, die toen geen' plaats in den krysraadt bekleedde, daar te schaffen had. D'ander, beteutert, wist niet by te brengen, dan dat hy als een getrouw beminner des vaaderlands, zich meede derwaarts vervoeght had. Boom (hoewel noch onzeeker van de gezintheit der andren) gebood hem te vertrekken. Waarop Harman, hoe fors hy ook was, zonder meer gewaghs te maaken, door droop: zwichtende voor een woordt, dat met bestendigh gelaat en Burghermeesterlyke achtbaarheit werd uitgezet; gelyk des Franschen Kooninx Bewindsluiden te Florense, daar z'een heel heir in hadden, voor de stem van Pietro Capponi, als hy hun toedreef, *Dat, zoo zy tot geen' billyker voorwaarden van verdragh, dan de geeischte, verstaan wilden, de steedelingen zouden hunne klokken, en zy hunne trommels roeren*. Boom, voorts, bericht van Burghgraafs voorstel, liet de haatlyke reedenen onbeantwoordt, met welke, uitgeschooten teeghens de Regeerders om hun den krysraadt op 't lyf te schennen, nochtans deeze meening niet volmondelyk was uitgedrukt. Noopende 't haalen der leuze, zeid' hy: *Mannen, hierin verandring te maaken? niemandt dan de Vroedschap vermagh het. Daarom, ziet toe, wat ghy aangaat*. Dit deed yder achterwaarts denken, en al den toeleg verstuiven. Want, verre van daar, dat de Wethouders, waaronder Meester Marten alleen met de Engelschen heulde, den Graave, en eenen hoope vreemdelingen, die zyn' party hielden, middel verleenen zouden, om, met uitspreeken der leuze, alle wachten weerloos te maaken, voorts de burghery te vermeesteren, d'oude Regeerders te schuppen, en den Raadthuize een nieuw aanzight te geeven. Op deeze moer, zeeker, jaa argher, lagh het: en men wist nu, dat hem veertien van de vroomste voorstanders der vryheit en getrouste aankleevers van 't Huis Naslau, onder welke ook de naam mynes zaalighen Vaaders gespelt stond, op een' lyste geleevert waaren, ende dat hy ze meinde smaadi-

+1587.

+*Nachtspraak van Meester Marten Koster, zoo genoegh bleek, met Leicester*.

+*'S Graaven toeleg*.

+*Die wort belet door de Hollandsche vroomigheit van den Burghermeester en Kornel Pieter Boom*.

ghe [+]doodt te doen sterven. Als hem nu alles hier buiten zyn' gissing [+]ging, keerd' hy, ten naasten morghen, schielyk weeder naa Uitrecht; en verwittighde van daar den Ooverste Sonoy, dat hy, op den dertienden oft veertienden der maant, de reiz naa Noordthollandt dacht aan te [+]neemen. Immiddels quaamen acht Eedelen, die men plagh ter Vergaaderinge van de Staaten te beschryven, naamelyk Bernardt de Kooning, Willem van Ryzenburgh, Bartholomeus van de Waal heer van Moersberghen, Dirk Bor van Aameronge, Geerardt van Soudenburgh, Maximiliaan van Baaxe, Geerardt van Renes, en Frederik van Zuilen van Nieveldt, aan hem, by monde verzoeken, dat zyner Doorluchtigheit geliefde alles te beeteren, wat in den geweste en de stadt Uitrecht, in het lestleeden jaar, teeghens de voorrechten, ook teeghens de verdingen gemaakt zoo met de Kooninginne als met hem, was aangestelt. Hy begeerde dat ze hunne meening by onderteekent geschrift zouden vertoonen. Zy, om hunne zaaken te vaster te beleggen, vonden raadzaam, eerst den [*] gekoorelingen uit de Kapittelen, en zommighen Eedelen, die scheenen zich van hun te willen afscheiden, door eenen [†] Beampten schryver en getuighen te doen afvraaghen, oft zy niet gezint waaren, volghends de Naader Vereenighing en de handelingen sint voltrokken, voorneemlyk het besluit genoomen by de twee eerste Leeden der Staaten op den vyfden in Louwmaant deezes jaars, neevens hen, de vrydoomen, welhergebraghte gewoonten, en verdingen, voor te staan, en de nieuwigheeden, daarteeghens ingedrongen, te doen afschaffen. Adriaan van Zuilen, Sifrid van Groovestein, en Johan Rengers, [*] gekoorelingen, antwoordden, dat zy begeerden de voorrechten te helpen verdaadighen. Rengers voeghd' 'er by*; Te meer, alzoo wy daarom de waapenen hebben aangenoomen*. Johan van der Meirthe van Abkoude gedroegh zich tot de verklaaring des Heeren van Braakel. Deez, maakende onderscheidt tussen voorrechten en voorrechten, zeide: [*] *D'oopenbaare te willen handthaaven; maar niet de geene, die men, by mangel van bewys dat ze zoodaanigh waaren, met schande zouw moeten laaten leggen. Maar, 't was een' slimme manier van aangaan, dat zy zich den naam van de Ridderschap, als den tweeden staat, toeëighenden, dien zy niet hadden kunnen uitbeelden. Want, hoewel zy voor Leeden van dien gekent werden, het zouw nochtans niet blyken, dat de Ridderschap wettelyk was vergaadert oft beschreeven geweest op 't ooverleevren van 't verzoekschrift aan d'Algemeine Staaten: tot welke teeghenpartyen zyner Doorluchtigheit zy, haar verby gaande, hunne toevlught genoomen hadden. Alvoore, dan, dat zy 't gemelde verzoekschrift zouden weederroepen hebben, oft d'andre twee Staaten uitgeweezen oft zy gehouden waaren zulx te doen oft niet, begeerd' hy [+]op hunne vraagh geen naader bescheidt te geeven*. Lubbert van Parys van Zuidoordt braght de zelve reede van weighering by, in teeghenwoordigheit van Moersberghen, Ryzenburgh, en Nieveldt. Hieroover viel wat knibbelens; ende zeide Moersberghen tot hem: *Ghy wilt dan de voorrechten niet handthaaven:* tot den [*] Schryver*; Teekent dat aan*. Waarop Zuidoordt, in arren moede, hem toedreef: *ghy lieght het; dat zeg ik alsnoch niet*. Dies raakten ze tzaamen aan 't worstelen, en stiet Moersberghen, met het gevest van den deeghen, hem op de borst: trok voorts zyn' dag, en zoud' hem gegrieft hebben, waare 't van de omstanders niet belet geweest. En Zuidoordt, naa noch eenighe kyfwoorden, liep ter deur uit. Meester Jan van den Berghe, Raadsheer in 't Hof van Uitrecht, leid' het af, met voorwenden dat hy door den boode bescheiden was in 't Kapittelhuis van den Dom te verschynen, op 't verhandelen van eenighe zaaken, die 't meeste deel der Ridderschappe betroffen.

[+]1587.

[+]*De Graaf keert weeder naa Uitrecht*.

[+]*Daar wordt hy, van acht Eedelen, verzocht alles te richten, wat'er teeghens de voorrechten en verdingen gedaan was*.

[*]Geëligeerden.

[†]Notaris.

[*] Geëligeerden.

[*]Publyke.

[+]*Bartholomeus van de Waal, heer van Moersberghen yvert lydigh voor de voorrechten*.

[*]Notaris.

[+]Van dit omvraaghen, en krakkeel daaruit gereezen, deed de Burghermeester Prounink, anders Deeventer, ten ooverstaan van hem zelven en vyf Scheepenen der stadt, getuighenis beleggen: op 't welk die van den zelven Gerechte, den achtentwintighsten van Herfstmaant naar styl der plaatse, stemden, dat men Moersberghen, Ryzenburgh, en Nieveldt [+]had in hechtenis te neemen. Deeze en hunne meêgenooten, hieraf niet weetende, behandighden, ten zelven daaghe, in teeghenwoordigheit des Graaven van Nieuwenaar, een klaghschrift, onderteekent by hen achten, aan Leicester. Achter 't zelve stonden, met verzoek om richting, de ingevoerde misbruiken, die wy hier in 't korte laaten volghen, op 't breedste verhaalt. *Het stellen van veele onkiezbaare vreemdelingen in de [+]regeeringe der stadt. Het verzetten van de Majestraat aldaar door zyn' Doorluchtigheit oft Nort, in afweezen van Nieuwenaar, wien, als bezondren Landtvooghde, zulx toequam. Het indringen van Trillo en Agileus, beide Brabanders, den eenen ten Schoutampte van Uitrecht, den andren ten Algemeinen Bezorgherschappe, zonder benoeming der Staaten, jaa teeghens hunnen wil; Trillo ook teeghens dank van de Wethouders der stadt. Het beroepen van Bellesier en van Jakob de Potter, den eenen tot Raadshooftman van den Hoove, den andren tot Ontfanger der [*] Landsheerlyke Inkoomsten, meede zonder benoeming. Het haatlyk af- en uitzetten van verscheiden' aanzienlyke luiden, en getrouwe voorstanders des vaaderlands, zonder hun reede oft gehoor te geeven. De verandring, gemaakt in den Eersten staat, met schuppen van twee eerlyke persoonen, en indringen van twee andren, die der steedsche Majestraat, waarin d'uitheemschen 't meeste vermoghten, naa den mondt zaaghen. Het oovertreeden der Ordeninge, gemaakt, oover veele jaaren, by de Staaten, door last van wylen den Prinse, ten opzien van de geestlyke [*] genootschappen, persoonen, ende goederen. Het morren der Predikanten en Kerkraaden, teeghens de bezitters der voorzeide goederen, met welke, als staande ter beschikkinge van de Staaten, zy zich niet, nocht met eenighe zaaken der wereltlyke regeeringe, maar met hun ampt, behoorden te bemoeyen. Het weigheren van onpartydighe rechters aan luiden die verdrukt werden. Het uitschieten van dreighementen, om de Leeden der Staaten teeghens hun gemoedt te doen stemmen. Het maaken van besluitsels, die tot scheuring, en tot afzondring van d'Algemeinschap strekken; en het derwaarts zeinden van luiden niet gemaghtight als die van andre gewesten*. Naa 't ooverleeveren deezes geschrifts, komt, 's aavonds [+]tussen neeghenen en tienen, t'eener herberghe, daar de voornoemde Eedelen by een zaaten, Kaarel van Trillo, als Schout van Uitrecht, instryken; neemt 'er zes meê, en sluit ze, uit den naame (zeid' hy) van zyn' Doorluchtigheit, op 't Huis Haazenbergh, gevankenis der stadt: te weeten; Moersberghen, Ryzenburgh, Bor van Aameronge, Baaxe, Renes, en Nieveldt. Doch, doende verslagh van zyn bedryf, werd hy door Deeventer bericht van de dooling, begaan in 't aantasten van Bor, [+] Baaxe, en Renes, waartoe geen' orde van Scheepenen gegeeven was; en slaakte ze daatlyk. 'S morghens hieraan waaghde de gansche stadt van dit werk: en 't scheen meenighen wat vreemds te zeggen, dat Leicester (zoo ging de spraak in 't eerst) de achtbaarste leeden des Lands, om eenen beedebrief ter gunste van de voorrechten, had doen vast zetten. [+]Voorts, met een' veegh, rent het gerucht al de Vereenighde Landen deur. Hy, ziende zoo zwaar een' haat op zynen hals gehaalt, en de Wethouders voortgeslaaghen tot aanrechten van zulk een stuk, buiten kennis van hem, die zich nochtans ter plaatse vond, toonde geen goedt genoeghen daaroover; en, verklaarende dat het zonder zyn toedoen geschiedt was, beval terstondt de Heeren los te laaten, onder belofte van

[+]1587.

[+]*Klaghschrift, behandight aan Leicester, van de acht Eedelen*.

[+]*Hunne punten van bezwaarnis*.

[*]Domainen.

[*]Conventen.

[+]*Zes der Eedelen worden gevangen*.

[+]*Drie der zelve terstondt ontslaakt*.

[+]*D'andre drie worden ook los gelaaten, door bevel van Leicester*.

+ t'allen tyde, wen zy verdaaght wierden, aan Recht te verschynen. Maar, +hoewel hy al dit den Raade van Staate aanschreef, de gemaghtighde Raadsluiden der Hollandsche Staaten lieten daarom niet de steeden te waarschuwen, met vermaan tot vlytighe verhoeding van muitery en tweedraght. Hierentussen quam de tydt van 't verscheppen der Uitrechtsche Majestraat: en, zoo wel Nieuwenaar als Leicester, zoekende, elk naar zynen zin, het stadthuis te stoffeeren, vorderde den regeerenden Heeren hunne naamen af, en noch veertigh daartoe; uit welke te zaamen de +nieuwe moesten gekooren worden. Maar de Duitsch lagh te laagh om teeghens den Engelsman op te mooghen. Ten derden daaghe van Wynmaant naar den ouden styl, verscheen Trillo in de Vroedschap, met de aankoomende Wethouders in een brief ken, onderteekent by Leicester; +van wien hy zeide gezonden te zyn om hen in te voeren. Voorts ontbood hy ze booven, ende nam hun den eedt af. Tot Burghermeesters waaren gestelt Jonker Pieter van Ruisen, Jonker Geerart Prounink, anders +van Deeventer: tot Scheepenen, Jonker Amelis van Aamstel van Minde, Jonker Arnout van Yselstein, Jonker Jakob van Aameronge, Henrik van Riet, Corneelis van Duverde, Jan van Leemputten, Mailjart Kuiper, Harman van Westreene, Gerrit van Dompselaar, Kazyn Jakobszoon, +Jakob de Ryk, Gerrit Willemszoon Plas: tot Kaameraars twee, tot Raadsluiden vierentwintigh persoonen. De Burgherhopluiden werden ook ten deele verzet. Onlanx te vooren had men, buiten Uitrecht, de vaan ruiteren van Frederik Scholtis, die van zyn eighen volk voor Meppe doorschooten was, ontsoldight, veelen der welke zich weeder in dienst van Nieuwenaar begaaven. Leicester, hebbende hier zyn' dingen dus bestelt, en hoopende, naardien 't hem met de Kerke gemist +was, zich, ten minste, der Kapelle, met welken naame Enkhuizen gemeent werdt, maghtigh te maaken, quam, op den veertienden in Wynmaant naar den nieuwen styl, tot Naarde. Staande op zyn vertrek van daar naa den Noorder oordt, ontfing hy schryven, waarby die van Enkhuizen, verwittight van zynen toeleg, hem baaden, tot verhoeding van alle misquaam, de reiz voor dat pas te staaken: dewyl hunne burghery zeer ontrust bleek, door 't loopen eener welwaarschynlyke maare, dat d'Ooverste Sonoy dacht, met het ontzagh van 't byweezen zyner Doorluchtigheit, Duivenvoordes vendel uit, en een oft twee der zyne in stadt te helpen, om zich alzoo van de zelve te verzeekeren, en in de Vooghdy van Westvrieslandt te vestighen, met verkorting van Prinse Maurits en 's Lands gerechtigheeden, tot handthaaving der welke zy zich verplicht kenden. Hy liet daaromme niet oover te scheepen op Hoorn; en werd'er eerlyk ontfangen. Van hier maand' hy, by schryven van den zestienden der maant, zeer driftelyk uit zynen naame, dreighlyk uit die van zyne Meestresse, d'Algemeine Staaten om spoedigh besluit op het stuk van +den vreedehandel, 't welk hun weeder, doot den Heer Killegrei, op den elfden was voorgedraaghen. Dien van Enkhuizen antwoordd' hy zachtelyk, met klaaghen oover 't wantrouwen, op hem gevat uit valsche geruchten; en met verschooning, jaa groot lof van Sonoy; niet zonder den Staaten oover dwers een schrab te geeven. Eintlyk verzocht hy hen, alle arghewaan +en misverstandt te rugge te zetten, ende hem dat genoeghen te gunnen. Van zyn' koomste repte hy niet: maar achtende, dat hun, ziende hem onverzettelyk in zyn voorneemen, 't hart niet raaden zouw zyn' spyt, met sluiten der poorte voor 't hooft, onpaayelyk te maaken, sloegh voorts op wegh derwaarts aan. Dan de Enkhuizer Heeren, immers zoo volstandigh by 't hunne, stuurden hem eenighe Gemaghtighden te gemoete; die, hoewel met smeekenden monde, hem den beschooren

+1587.

+*Leicester en Nieuwenaar zoeken elk de Wet tot Uitrecht te verscheppen.*

+*Leicester doet het door den Schout Trillo.*

+*Een' vaan ruiteren ontsoldight.*

+*Leicester heeft het oogh op Enkhuizen.*

+*De Regeerders dier steede schryven aan hem, ten einde hy die reiz uitstelle.*

+*Hy komt echter tot Hoorn:*
Maant van daar d'Algemeine Staaten om spoedigh besluit op 't stuk van den paishandel, 't welk hun weeder was voorgedraaghen door Killegrei.

+*Zyn antwoordt aan die van Enkhuizen.*

+*Hy trekt voorts derwaarts:*
Maar wort ontmoet van gemaghtighden.

+hoon, en den naadruk van dien, zulx deeden bezeffen, dat hy, vreezende +al 't ooverschot zyner achtbaarheit teffens te waaghen, zyn opzet liet glyen, en in de Streek bleef vernachten. Thans wendd' hy 't naa Meedenblik; alwaar hem Sonoy etlyke daaghen festeerde, en veele reedenen tussen hen beide omgingen. De Raadshooftman Aisma, en eenighe andren van zynen aanhang, hadden hem tot Hoorn, zeer aanstendighlyk gebeeden, dat hy, in Vrieslandt, zich maar eens van de Staatsche partye zien liete, en der zelve een gezight gaave: dat waare genoegh om haar +te doen duiken. Nu besloot hy, wellicht gestyft door Sonoy, die reiz t'aanveirden; en schreef, gaande, teeghens 't oudt gebruik, den Stadthouder en de Staaten verby, aan al de Grietenyen en steeden van dien oordt, dat zy, teeghens den neeghenentwintighsten van Wynmaant, oudes styls, een' daghvaart hadden te leggen tot Fraaneker, alwaar hy zelf, +ten dienste en beste des Landschaps, verschynen wilde. Maar, eer zyn brief daar quam, zeiden de Gemaghtighde Staaten van 't Gewest den Raadshooftman +zyn ampt op, met verbodt van uit zyn huis te gaan zonder oorlof: veirdighden voorts, op den zeeventienden van Wynmaant naar styl der plaatse, den Graave eenen brief toe, die ook by hunnen Stadthouder Graaf Willem onderteekent was, en, naar den zin, aldus luidde. *Heere, vindende ons zeekerlyk bericht, dat uwe Doorluchtigheit beslooten heeft +de moeite te neemen van den staat deezes Landtschaps te koomen bezightighen, bedanken wy haar dies zeer ootmoedelyk: zynde dit al een' wyl onze wensch en verlangen geweest. Want, wy twyfelden niet, oft uwe Doorluchtigheit, aanschouwende de dingen van naaby, zoude lichtelyk afmeeten, hoe verre de lasteringen, waarmeede eenighe oproerighe geesten, gedreeven van staat-en baatzucht, haare ooren vervult hebben, van de waarheit verscheiden zyn. Maar, verneemende teffens dat uwe Doorluchtigheit voor heeft een' * ongewoonlyke vergaadering der Grietenyen en steeden te houden; en vastelyk geloovende dat die raadt uit de harsenen der voorzeide warhoofden herkomt; kunnen wy, eedshalven, niet leedigh staan van weleerbiedelyk aan uwe Doorluchtigheit te vertoonen, dat de geenen, die, zonder ander beroep, zich vervordren haar daartoe te beweeghen, niet anders zoeken dan uwe achtbaarheit te misbruiken, en, gedekt met dien mantel, de rust des Lands te steuren. En, wy bidden uwe Doorluchtigheit het ons te vergeeven, zoo wy haar ronduit zeggen, dat wy, wien het van amptsweeghe toekomt de Staaten te daghvaarden, althans geenszins in zoodaanigh een' zaamening mooghen bewilghen: alzoo wy schuldigh zyn acht te staan op het gewright van tyde, ende niet te gehengen dat de Staaten, ter luste van een deel raazbollen, in quelling en moeite behecht warden, het Landt in gevaar valle. Want* (*om andre reedenen van't weigheren deezes Landtdaghs niet op te haalen*) *sint zeeven oft acht jaaren herwaarts, hebben deeze quanten, door verscheide kromme weeghen, gepooght den wettighen staat van't Gewest t'onderdelven; en zich, teeghens alle ordeningen, voorrechten, en oude gewoonten, teeghens dank van hunne Meesters, ter regeeringe in te dringen; doch* (*Gode lof*) *te vergeefs. Nu doet hen 't groot geduldt, waarmeê wy hunne groove mishandelingen, gelookens ooghs hebben aangezien, tot zulk een stoutheit styghen, dat zy, naa 't faalen van al hunne listen, zich, voor den laatsten worp, wel darren onderwinden*; *ook uwe Doorluchtigheit te misleiden, trachtende de pleghtelyk genoome besluitsels van al de Vereenighde gewesten, door bezondre van Vrieslandt, te verandren en te vernietighen; en verdienende alzoo voor vyanden van 't gemeene beste gehouden te worden. Uwer Doorluchtigheit, dan, gelieve te weeten, dat wy, om ons met zuiveren gemoede te mooghen verantwoorden voor Gode en de menschen, gedwongen zyn, ons, met alle wettelyke middelen, en de geene die de noodt ons wyzen zal, teeghens*

+1587.

+*En blyft in de Streek vernachten: Gaat van daar naa Meedenblik.*

+*Verzoek aan hem gedaan, om in Vrieslandt te koomen.*

+*Dat denkt hy te doen.*

+*De Raadshooftman Aisma afgezet, en in zyn huis bekommert.*

+*Schryven der gemaghtighde Staaten van Vrieslandt aan Leicester.*

*Extra-ordinaire.

den snooden toeleg van dat gezelschap, te verzetten, tot verhoeding der onheilen, waarmeê wy, door zoodaanighe manieren van doen, het Landtschap gedreight zien. Wyders bidden wy weederom, gelyk wy by onsen laatsten deeden, uwe Doorluchtigheit, oover zaaken 't gewest betreffende te raadtslaan met de geenen, die wettighen last daartoe hebben; en zich niet onwaardelyk te laaten slingerooren, van luiden, die loopen zonder geroepen te worden. Eintlyk verzoeken wy, op 't needrighste, dat uwer Doorluchtigheit gelieve gedient te zyn met uitstellen der voorgenoome reize: alzoo het spel, onlanx tot Leide en elders gespeelt, ons t'eenen spieghele dient, en wel duidelyk aanwyst, dat ons, uit het bedryf der boovengemelde gasten, niets beeters te verwachten staat. T'allen anderen tyde zal ons uwe Doorluchtigheit ooverwelkoom weezen, en, met den meesten glans van eere en siere, naar onz uiterste [+] *vermooghen, bejeeghent en onthaalt worden*. De zelfste Heeren ook, aangezocht, door die van Ooveryssel, tot houden eener vergaadringe met hun, neevens die van Gelderlandt en Uitrecht, om oover den paishandel te raadtslaaghen, en wilden'er niet naa luisteren. Ditte; zoo braaf een brief, luchtende naar de geur der oude Vriesche vroomigheit; en het afzetten van Aisma, waarmeê zy, toonende een onvertsaaght hart, zyn' partylingen zulx verbluft hadden, dat yder de ooren liet hangen, zonder eenighe beroerte te maaken; sloegh den Engelschen Landtvooghde deeze reiz, die hy schynt voor 't plechtanker zyner hoope gehouden te hebben, plotselyk uit het hooft. Maar, terwyl hy tot Uitrecht, Amsterdam, en in den Noorderhoek, deeze bysterheeden brouwde, vonden zich [+] in maghtighe bekommering de Hollandsche Staaten, duchtende voor 't afloopen der dingen aldaar, en aangevochten daaghelyx, met gewaapende woorden van onderzaaten oft gebuuren, onder een staadigh waaken teeghens het opvlammen der smeulende muiteryen. Op den eersten in Wynmaant, veirdighden hun die van Der Goude het dubbelt toe van zeekren oopenen brieve, onderteikent en bezeeghelt van Hopman Cosmo [+] Pescarengi, verzoekende by den zelven, dat men doch de knechten, die hy door Der Goude zond, vlytelyk voort zoude helpen. En zynen schryvere was ontvallen, dat Sonoy eenen aanslagh in Vrieslandt voor had; zulx de soldaaten niet marren moghten. De Staaten (behalven de vreemdigheit, dat een enkel Hopman zich vervorderde oopene brieven op zyn' eighen' handt uit te geeven om krysvolk te verplaatsen) waaren onlanx, door Vriesche Gemaghtighden, bericht, van 't geen'er in de brieven stak, die Leicester, op vervolgh van Postella, derwaarts gestuurt had. Zy deeden dan den Raade van Staate afvraaghen, oft die van den brief, uitgegeeven by Cosmo, yet wiste. Daar werd geantwoordt, neen; en dat men behoorde den Hopman te straffen; de knechten t'ontsoldighen, en te verstrooyen. Waarop de Staaten die van Amsterdam verzochten [+] dit uit te werken, dewyl men giste dat de soldaaten daaroover hunnen wegh zouden neemen. Maar Cosmo, die een Piemontois was, en eertyds taafel van leeninge binnen Leide gehouden had, raakte aldaar in hechtenis. Op den tweeden der maant, quaamen, in de vergaadringe van Hollandt, vier Predikanten, uit naame der Zuid- en Noordthollandsche, [+] ook der Walsche kerken van die oorden, by geschrift vertoonen: *Hoe zy, aan alle zyden, by de vroome Christenen en beminners des vaaderlands, groote droefheit speurden, ook zich zelve tot deerlyk treuren gepraamt voelden, ziende, sint eenen ruimen tydt herwaarts, niet alleenlyk den loop des gemeinen voordeels op den vyandt gestuit, maar de Landen schendigh beschaadight; jaa geschaapen in 't uiterste bederf te vallen; en het verbondt, gemaakt met Engelandt, ontknocht te worden; door tweedraght tussen regeerders en regeerders, gewesten en gewesten. Allen oprechten Christenen, nu, veel meer*

[+] *De zelve Heeren weigheren met die van Ooveryssel, Gelderlandt en Uitrecht, een' bezondre vergaadring te houden.*

[+] *Leicester zet de Vriesche reiz uit zynen zin.*

[+] *Zwaare reedenen van quaadt vermoeden op Hopman Cosmo Pescarengi, geevende oopene brieven uit op zyn' eighen' handt.*

[+] *Hy wort tot Leide gevangen.*

[+] *Vertoogh, aan de Hollandsche Staaten gedaan, door vier Predikanten, uit naame der kerken*:

+hun, die zeindbooden Gods en regeerders in zynen huize waaren stond het vry, jaa toe, by de Oovrigheit te bevorderen 't geene, dat 's Lands welvaart raakte. +1587. *Dies baaden zy, dat de Staaten, althans vergaadert om te raadtslaan oover antwoordt en genoeghen aan zyn' Doorluchtigheit te geeven, niet anders wilden in achting hebben, dan Gods gloori, samt des Lands en der kerken behoudenis. Zy vertrouden wel dat deeze den Heeren ten harte ging: maar, 't gebeurde somtyds, dat eenigh bezonder inzight het oogh des vernufts, van de rechte streek, die ten gemeinen beste loopt, afleidde. En derhalven baaden zy ook den Almaghtighen God, den Staaten de genaade te verleenen, dat zy, ontleedight van alle hinderlyke hartstoghten, zich tot een heilzaam besluit moghten spoeyen, om zwaarder misquaam te verhoeden, en haare Majesteit, samt zyne Doorluchtigheit, niet bet te verwyderen. Eintlyk weezen ze hen op de woorden der gewisse waarheit: Alle Ryk, in zich zelf verdeeldt, moet verstoort worden: en tot de waarschuwing van den Apostel Paulus; zoo ghy elkandren byt, ziet toe, dat elk den andren niet +verslinde.*

Men zeid' hun eerst zoetelyk, en als oft het niet quaalyk genoomen wierde, dat de Staaten op het geschrift zouden letten. Maar, eenighe daaghen daarnaa, zeid'hun de Heer van Oldenbarneveldt, 's Lands Voorspraak, aan: *dat in hun vertoogh niet stond, oft de Heeren Staaten wisten 't, en noch wel meer daartoe. Dat de zelve Heeren 's Lands welvaart niet min dan zy behartighden: en daarin wel zouden voorzien zonder hun. De vertooners moghten wel t'huiswaarts keeren, en de Heeren met de zaake laaten begaan.* Op den derden der maant, leeverden, ter zelfste vergaadringe, zes Gemaghtighden der stadt Uitrecht eenen brief oover, +van den eenentwintighsten in Herfstmaant naar den ouden styl, en verzochten'er goedt en onverwylt antwoordt op. Doch men nam'er wat daghs aan, om de zaak eerst in de Vroedschappen der steeden te laaten ooverweeghen. Het inhoudt, blaazende eenen aadem uit Prouninks geest geschept, voerd' hun, met oovervloedt van woorden, eighentlyk dit te gemoet. *Toen den Landen de troost, gehoopt uit Vrankryk, ontviel, hadden, zoo voor als naa de weederkoomst der gezanten van daar, de Hollandsche Staaten hun erinnert, dat 'er niet ooverschoot, dan zich ter Engelsche Kooninginne te keeren, en alle toeverlaat, buiten deezen, gansch ydelbleek. Dit vermaan, onderbouwt met tastelyke reedenen, hadden zygraatighlyk aangenoomen; zich naar 't zelve gevoeght; en, zoo wel den persoon zyner Doorluchtigheit, als de hulptroepen haarder Majesteit, met vuurighen yver ontfangen. +Sint. hadden duivel en Paus, met al hunnen aanhang, weldigh gewoedt en geraast: een zeeker teiken, dat zy, uit het verbondt, gemaakt tussen haare Majesteit en de Landen, de behoudenis van deeze en van den Christelyken Godsdienst spelden; en hunnen ondergang naaby speurden. Seedert, ook, hadden zy Regeerders van Uitrecht gepooght, zich getrouwelyk van hunne zyde te quyten; zonderling in 't geen de gehoorzaamheit en achtbaarheit raakte. Wat afbrek nu deeze, in een jaar herwaarts, geleeden hadden; wat valsche maaren te dien einde verbreidt werden; dat zaaghen, voelden, beschreidden zy. 'T wit van al hunnen handel was, Gods aangeboode genaade waar te neemen, de weldaaden haarer Majesteit met blykende dankbaarheit te erkennen, zyn' Doorluchtigheit meer en meer in haare noodighe achtbaarheit te bevestighen, en hunne gehoorzaamheit, niet alleenlyk in 't volghen haarder beveelen, maar ook in 't verschaffen van middelen, ten uiterste toe, met der daadt te bewyzen. Onaangezien 't bederf hunner Landen en luiden, waaren zy willigh tot opbrengen van hun aandeel in de twee tonnen gouds ter maant; jaa in twee en een' halve, tot oprechting van een heir. Die, van hun, andre geruchten uitstrooyden, deeden hun groot ongelyk. Doch dit quam hun her van de geenen, die klaaghden dat zy Regeerders,*

+*Antwoordt daarop, in 't eerst zoetlyk*: *daarnaa scherper door den Voorspraak van Hollandt.*

+*Zes Gemaghtighden der stadt Uitrecht brengen eenen brief aan de Hollandsche Staaten: die 't antwoorden wat uitstellen.*

+*Het inhoudt van dien.*

+*zonder reede, hun de stadt verbooden en Recht geweighert hadden; laatende zich, van persoonen, nocht gebooren nocht gegoedt aldaar, opruyen. Maar de* +1587.
klaaghers hadden hen, teeghenwoordighe Regeerders, nooit aangezocht om Recht, oft om reede hunner uitzettinge te erlangen. Met groote onbillykheit, dan, gingen de zelve hunnen moedt op hen uitstorten: met grooter op de geenen, die zy zeidén teeghens de voorrechten in de Majestraat gestelt te weezen; alzoo zy zelve, oover drie jaaren, by pleghtigh besluit des ganschen Landtschaps, goedt gevonden hadden gelyke luiden tot de treflykste ampten van 't gewest te beroepen. Ten tyde van Kaizar Kaarel en Kooning Philips, had men wel persoonen, gebooren buiten de Neederlanden, in 't bestier der stadt gebruikt. Etlyken der zelve, neevens Brabanders en andren geteelt buiten 't Sticht, waaren, by de grootste van deeze kryters zelf, seedert de Gentsche Vreede, tot Wethouders gekooren, en tot althans toe staadelyk aangehouden, zonder eenighe wraaking. Ten opzighte van welk en wesgelyk bedryf de lestleede Regeerders zich moghten, in 't benoemen der zelve persoonen, onbez waart hebben gevonden. Zy Regeerders, dan, blykende hiermeê genoegh onschuldigh, twyfelden niet, oft die van Hollandt zouden met hun naa eener ley wit trachten, bedenkende, wen hun schoon vry stonde, tot mishaaghen der Kooninginne, verkleening zyner Doorluchtigheit, en achter deel der Bondtgenooten, yet oover zich te neemen, hoe groot en zwaar het zyn moeste, eer het meer quaame te weeghen dan het belang der gemeine behoudenisse. Tot houden van deezen voet hadden hen die van Hollandt zelf, in den lestleeden jaare, zeer ernstelyk, jaa dristelyk vermaant; zeggende, dat zy zyner Doorluchtigheit alleen liever toestaan wilden den heelen Raadt van Staate te kiezen, dan haar onvernoeght laaten; en verhaalende meermaals, in verschillende formen van spreeken, dat zy hier gekoomen was om wetten te stellen, niet om ze t'ontfangen. Indien men nu, met besnoeyen van't voorighe gezagh zyner Doorluchtigheit, de hulp haarer Majesteit, in grooter noodt dan toen men daarom bad, genoeghzaam ginge verwerpen; wat zoude dat anders schynen, dan weetends in eighen bederf te willen loopen, oft pais met Spanje maaken? Niet als vreemdelingen, maar als broeders, en leeden van eenen lichaame, waaren de Vereenighde Landtschappen te zaamen verknocht: zoo dat de baat, schaade, eer, schand, behoudenis, ondergang van't eene ook't andre trof. Derhalven, indien (*Ach neen doch*!) *die van Hollandt hunne boovenverklaarde geneeghenheit verminder den, zoo zouden zy Regeerders van Uitrecht, voor den zelven God, dien zy, oover den eedt, gedaan aan zyn' Doorluchtigheit op't stuk van't gezagh der zelve, met gestaafde vingeren hadden aangeroepen, moeten optuighen, hoe wee het hun in 't hart deede, hen daarmeê beschaamt, en zich, samt alle vroome Landtzaaten, verkort en bedrooghen te vinden. Zy baaden hen dan, om de liefde tot eer, eedt, geloof, en trouw; om de zaak Gods en zyner arme gemeinten; om de weldaaden haarder Majesteit, en de verdiensten zyner Doorluchtigheit; om de beschermenis des beminden vaaderlands: waaren'er reedenen om hen te trekken, beeden om hen te beweeghen, traanen van ellendighen om hen te bemurwen: bezaaten zy Regeerders een' van de voorneemlykste plaatsen der Bondtgenooten: stonde, uit de behoudenis hunner stadt, die van Hollandt dienst, vrundschap, en eer te verwachten; schaade, verdriet, en schand uit het verlies: dat doch alle voorighe misverstandt, twist, en zucht verworpen wierde; en genoeghen gegeeven aan zyn' Doorluchtigheit, naar schuldighen plicht, tot eighe welvaart der Bondtgenooten. Zoo zoude, buiten twyfel, de Majesteit der Kooninginne haare gunst en hulp vermeerderen; zyn' Doorluchtigheit blydelyk volharden in den voorighen dienst; de goede onder daanen eenen vroolyken moedt grypen; den vyandt de zyne ontzinken; en God*

+*Almaghtigh de rechtvaardighe zaak zeeghenen met een' gelukzaalighe uitkoomst*.

+Al in 't midde van Hooimaant, was, ter vergaadringe van Hollandt, een vertoogh op 't papier gebracht, waarby het Recht van die Staaten, vry breeder dan in de weederlegging der klaghten van den Heere Wilkes, ontfouwen werd. Dit beslooten zy oover en uit te geeven tot Haarlem op den zestienden van Wynmaant; en teffens twee andre schriften, geraamt in den Haaghe op den vierden der zelve: naamelyk, Naader Verklaaring, noopende de punten, vertoont aan Leicester, van hunnent weeghe, op den naastlesten van Oestmaant, die, met byteekeningen, van hem, op den eersten van Herfstmaant beantwoordt waaren; en Antwoordt op zyn vertoogh, omgezonden uit Dordrecht op den neeghenden daaraan. Te weeten; het onweeder der tyden, en 's Graaven reiz in Noordthollandt rieden hun een' besloote stadt, ende die op de grenzen van deezen oordt, tot houden hunner daghvaart te kiezen.

+1587.

+*De Hollandsche Staaten besluiten zeekre geschriften, dienende t'hunner rechtveirdighinge, in 't licht te geeven, en hunne daghvaart te houden binnen Haarlem*.

P.C. Hoofts Neederlandsche Historien
Zevenentwintighste Boek.

+**T**OT Haarlem, ontbraaken noch, uitgezeidt de heer van Schaaghen, al de beschreevene Eedelen, en verscheide steeden; als Jakob Valk, Raadsman van Staate van zynes amptgenootschaps wege, den tegenwoordighen gemaghtighden quam afvraaghen, wat 'er weezen moghte van 't bedryf +des Graaven van Hoohenlo. +1587.

Want de Landtvooghdt had, zeide Valk, den Raade geschreeven: *Hem aangedient te zyn, en van te goedt een' zyde om 'er eenighszins aan te twyfelen, dat Hoohenlo met een deel krysvolx reeds verzaamelt dacht de Engelsche troepen, die, gekoomen uit de scheepen, zich by orde van zyn' Doorluchtigheit op Maaslandssluis, Maaslandt, en Delfshaaven wat ververschten, met geweldt te verjaaghen. Waarom hy begeerde te weeten, oft de Raadt dien Graave daartoe maght oft last hadde gegeeven: ende, zoo niet, dat men dan allen Kornellen, Hop-ende krysluiden bevaale van den zelven en van alle bezondre verbintenissen af te wyken, om zich alleen aan den eedt, gedaan aan hem als Algemeinen Landtvooghdt, te houden, op peene van meineedigheidt. Anders zoud' hy benoodight zyn zelf daar in te voorzien; willende zoodaanighe onwaardigheeden niet langer gedooghen, dewyl hy speurde, dat zyn oovergroot geduldt de boozen maar te meer in hunne boosheit sterkte; en by +'t houden van deezen voet de Landen moesten verlooren gaan*. De Heeren Staaten antwoordden mondelinghs: *Dat hun hier af niet bleek; ook Hoohenloos bewroeghers verzweeghen werden. Dat zy't voor valsch, en een uitsteeksel van onrustig he geesten, hielden. Aan zulke oorblaazers, die 't Landt, door zaayen en queeken van tweedraght, zochten ten val te brengen, behoorde zyn' Doorluchtigheit geen geloof te geeven. Hoohenlo, zoo zy verstaan hadden, was zelf in den Haaghe gekoomen, en zoude zich, buiten twyfel, wel weeten te verdaadighen. De Raadt van Staate moghte hem zelven vraaghen, die hen, van de geleeghenheit best onderrichten kon. Zy Staaten zouden zyn' Genaade wel by hen ontbieden, waar' hun getal niet te zwak. Echter naamen zy aan, goedt onderzoek op de zaak te doen, ende dan bescheidt daaraf te schikken aan zyn' Doorluchtigheit, die zy immiddels baaden zich niet aan maaren zoo ongegrondt, maar alles ten beste, te keeren*. Dit geschiedde ten zestienden daaghe in Wynmaant, op welken +zy, ook de schristen, waaraf op't eindt des naastvoorgegangen boeks vermaant is, in druk uitgaaven. Wy zullen de zelve, zoo kort, als ons, zonder verkortingh der eigentlyke meeninge, mooghelyk valt, hier invoeghen: en eerst hunne Naade verklaaring op de punten, vertoont aan Leicester tot Dordrecht op den dertighsten van Oestmaant. *De Staaten van Hollandt verklaaren, dat zy altyds begeert hebben, en alsnoch begeeren den Landtvooghdt te handthaaven in't gezagh, hem gegeeven, zoo by*

+*Vertoogh van Jakob Valk aan de Staaten van Hollandt, raakende 't misnoeghen van Leicester oover Hoohenlo*.

+*Antwoordt der Staaten van Hollandt*.

+*Naader verklaaring der Staaten, vertoont aan Leicester tot Dordrecht*.

[+]'t verding gemaakt met haare Majesteit, als by den maghtbrief der Algemeine Staaten: maar ook, dat hy, volghends zynen eedt, samt het verding en [+]1587.
maghtbrief voorzeidt, hen en de Landen handthaave in hunne voorrechten en vryheeden. Nu wordt by verscheide schriften, zonderling by zynen brief van den tienden in Zoomermaant aan zynen geheimschryver Junius, het gezagh der Staaten in twyfel getrokken: waaromme men noodigh vindt zeeker verhaal hierby te voeghen, tot bewys van hun recht: het welke de Ridderschap, Eedelen en steeden, van ampts en eeds weeghe verplicht zyn voor te staan; te meer, dewyl de Landen, zonder dat, in verscheide groote zwaarigheeden zouden vallen. Want, indien de opperste maght den Staaten niet toebehoorde, zoo zouden zy den Kooning van Spanje t'onrecht hebben afgezwooren: en de wettigheit van alles, wat by hen, in 't aanvangen en onderhouden des oorloghs, gedaan waare, met het geen daaruit gevolght blykt, en noch volghen magh, in onzeekerheit gestelt worden: ende naamelyk van de bieding der Hoogheit aan de Majesteiten van Vrankryk en Engelandt, en van het beroepen zyner Doorluchtigheit tot d' Algemeine Landtvooghdy. Ook zouden zy dan naamaals, nocht met haare Majesteit, nocht met eenighen andren Vorste van 't opdraaghen der Hooghe Heerschappye mooghen handelen. Veelerley ander misquaam zoude daaruit ontstaan. De Staaten hebben zyner Doorluchtigheit het opperste gebiedt in kryszaaken gegeeven: en, in de geene die den Burgherlyken standt aangaan, gelyke maght als d' Algemeine Landtvooghden, onder Kaizar Kaarel, wettelyk gebruikten. In 't handthaaven deezes gezaghs viel nooit gebrek aan de zyde der Staaten: maar, van 't geen, dat daarenbooven, op naame van zyn' Doorluchtigheit gedaan is, heeft men meermaals righting verzocht, en verzoekt ze alsnoch. Eerstelyk, dat de zaaken, die de Landen op 't hooghste betreffen, en daarom van Kaizar Kaarel den Landtvooghden niet zyn bevoolen geweest, maar behouden aan hem zelven, op dat hy daarin moghte met goede kennis, en in zommighe met raadt der Staaten orde stellen; aan de Staaten zullen behouden blyven: te weeten; maaken van vreede oft bestandt: aanneemen van nieuwen oorlogh: ingaan van verbintenissen met uitheemsche mooghentheeden: uitgeeven van plakkaaten oft keuren raakende den staat des Lands; als op veranderingin de munte, op [*] bepaaling van koophandel op
onpartydighe oft vreemde Landen, op zaaken, die de naabuurighe Regeeringen [*]Restrictie.
misnoeghen moghten: invoering van nieuwe Rechten oft gewoonten: vermeerdering van oorloghslasten, booven de geene, die uit de inwilghingen der Landtschappen kunnen vervallen worden: en diergelyke. In de zaaken, die ter beschikkinge van d'Algemeine Landtvooghden plaghten te staan, verstaan de Staaten, dat zyn' Doorluchtigheit zal voorzien, met de Raadsluiden van Staate, zoo onderzaaten haarer Majesteit als deezer Landen: en dat men, op den naame van zyn' Doorluchtigheit heeft uit te geeven, 't geen op naame der Algemeine Landtvooghden van Kaizar Kaarel plagh gedaan te worden; en op der Staaten naame, 't geen op 's Kaizars naame plagh te geschieden: 't welk geenszins teeghens 't verbondt, gemaakt met haare Majesteit, strydt, oft teeghens den maghtbrief, ontfangen by zyn' Doorluchtigheit van d'Algemeine Staaten. In den lestleeden jaare, zeeker, is de naam zyner Doorluchtigheit zonder onderscheidt gebruikt; maar teeghens 't recht des Lands. Dies behoort men dit te beeteren; gelyk, ook geduurende 't oorlogh, ten aanzien van den Heere Prinse van Oranje Hooghloflyker gedachtenisse, uit minder reede, begeert, en gedaan is. Ende 't zal niet bevonden worden, dat ooit eenigh Algemein Landtvooghdt hierinne andren voet hield: oft dat de Algemeine Staaten aan zyn' Doorluchtigheit het jeeghenwoordigh gebruik, met verlof der Hollandtsche, hebben toegelaaten. Die van Hollandt, niettemin, om zyner Doorluchtigheit te believen in alles, wat zonder groot

[+]*hinder van het gewest doenlyk valt, moghten gedooghen, dat, noopende de tytels en 't zeeghel der* [*] *afveirdighingen, ten opmerke van zyn' 'Doorluchtigheit, geen verandering geschiedde, mits dat by schriftelyk bescheidt verklaart wierde, zulx te geenen vooroordeele teeghens hunne gerechtigheeden te zullen dienen*. Het tweede punt van geschil raakt den eedt des krysvolx en het gezagh van de bezondre Vooghden der Landtschappen. [+]*Aangezien dat in het lestleeden jaar, buiten het verdragh gemaakt met haare Majesteit, eenighe verandringen in den eedt zyn gedaan, en daaruit verscheide misverstanden gesprooten, en vorder geschaapen te spruiten; zoo hebben de Staaten noodigh geacht te verzoeken, dat het volk van oorloghe eenen Algemeinen eedt, oover eenkoomende met het gemelde verdragh, doe; zweerende getrouwigheit aan de Landen in 't gemeen, en aan zyn' Doorluchtigheit als Algemeinen Landtvooghdt; ook aan de gewesten, steeden, ende leeden, waarin zygebruikt worden oft bezetting' houden; voorts, gehoorzaamheit aan zyne Doorluchtigheit als Algemeinen Vooghdt der zelve gewesten, en aan de bezondre Landtvooghden en hunne Steedehouders, in de gewesten daar zy dienen. Deeze form van eede strydt immers geenszins teeghens 't voorzeide verdragh, oft teeghens de geene, die men te voore, volghends de Naader Vereenighing, gebruikt heeft: en het sluit niet, te zeggen, dat zy meenighvuldigheit van eeden, oft verwarring', oft kleenachting met zich brengt. Maar, de soldaaty, by geenen eedt van gehoorzaamheit, aan de Vooghden der Landtschappen en hunne Steedehouders t'onderwerpen, dat strydt reeghelrecht teeghens 't gezagh en 't recht der Ooversten van elken geweste. Want, de zelve Vooghden, zyn, gelyk altyds geweest, alzoo noch, Algemeine Kryshoofden van het Landtschap oft de Landtschappen hunner vooghdye: en alles, wat de verzeekeringh, bewaarnis, en behoudenis der zelve Landtschappen, steeden, sterkten, en haavenen, daarin geleeghen, aangaat, voorneemelyk het verandren, vermeerdren en vermindren der bezettingen naar eisch der noodt, staat t'hunnen laste. D'onmooghlykheit van dit te verrichten, zonder krysvolk tot gehoorzaamheit verbonden, blykt, onder ander, by 't geen tot Deeventer en in de schansen voor Zutven gebeurt is. Want, waare, in 't stellen der Ooversten en 't leggen der bezettingen aldaar, het recht der gewesten en de wettighe maght der bezondre Landtvooghden onderhouden geweest; de Vooghdt en Algemeine Kryshooftman van dien oordt hadde 't verraadt, als oover lang ontdekt, kunnen voorkoomen. Ende dit port de Staaten te meer tot handthaaving van 't gemelde Recht der bezondre Landtvooghden, zoo welten opzien des eeds van gehoorzaamheit, als des verandrens van de bezettingen: zonder dat, daarmeede yet nieuws oft tot verkorting van 't gezagh zyner Doorluchtigheit begeert wordt. Want de zelve gebiedt oover de bezondre Landtvooghden, als staande onder haaren eedt; ende doet, als Algemein Landtvooghdt, zyne beveelen, in deeze en andre zaaken, door hen uitvoeren: gelyk, niet alleenlyk de Algemeine Landtvooghden en Kryshoofden, maar ook de Vorsten zelf altyds hebben gedaan; achtende dit voor 't eenigh middel, om 't gezagh van eenen Vorst oft Algemeinen Landtvooghdt by goede en zeekre orde staande te houden. Derhalven behoort zyn' Doorluchtigheit den bezondren Landtvooghden vooral te vertrouwen; ende is nooit in beraadt geleit, oft men in dit stuk, het Recht der Landtschappen, en 't gezagh hunner Vooghden zoude zwakken; veel min beslooten zulx te doen: maar, ten teeghendeele, hebben d' Algemeine en bezondre Staaten, in alle aanbiedingen der Hooghe Ooverheit deeze twee punten klaarlyk uit besprooken en gehandthaaft. Ook gelooven de Staaten, dat het verdeilen en verandren der bezettingen, door de Voogden van elk gewest, die de gesteltenis der geleegenheit der steeden van 't zelve best kennen, bequaamelyker en dienstlyker geschieden kan, dan*

[+]1587.

[*]Despesches.

[+]*Geschil oover 't krysvolk*.

[+] *door eenighe bezondre luiden, die, wellicht, uit staatzucht, naa zulk bewindt trachten*: *gelyk, onlanx, een onbeampt persoon gelast is geweest zeekre Engelsche vendels binnen Uitrecht te brengen, aldaar te waapenen, en in d'omleggende steeden te verdeilen; en weederom andere vendels daaruit te lichten; alles zonder den bezondren Landtvooghdt eenighszins te kennen. De Staaten, dan, kunnen zulx niet inwilghen, zoo zy der Landen gerechtigheeden, eenzaament lyk het gezagh den bezondren Landtvooghden, niet willen laaten verlooren gaan, tot invoer van ontallyke verwarringen, zoo in 't beleidt der burgherlyke regeeringe en des gerechts, als des oorloghs, en tot zeer schaadelyk [*] voor oor deel en gevolgh. Immers zoude het zelve, als weezende een inbreuk en schending van eene der voorneemlykste gerechtigheeden van de Landen, niet kunnen geschieden, zonder uitgedrukt verlof van haare Majesteit, die, by'tverding, belooft heeft de zelfste gerechtigheeden te handthaaven. Die van Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt, by welke zoo veel gedaan en geleeden is voor de bewaarnis hunner vrydoomen, en gehandelt te dien einde met haare Majesteit, hebben, voorwaar, niet verdient, dat men hunne gerechtigheeden in 't voor zeide punt verkorte: gelyk ook niet de Heer Prins van Oranje Hooghloflyker gedaghtenis en 't huis Naßau, dat men 't gezagh, wettelyk opgedraaghen aan Prinse Maurits alvoor de oover koomst zyner Doorluchtigheit, vermindre: zonderling, dewyl 't handthaaven der voorzeide gerechtigheeden tot geenen afbrek van 't gezagh zyner Door luchtigheit strekt. Zommighen brengen by, dat op 't gezagh der bezondre Landtvooghden, by tyde van oorlogh, zoo stipsch niet gelet wordt; immers niet, als de Vorst, oft d'Algemeine Landtvooghdt, zelf in het gewest is*: *maar van dit gebruik in de Neederlanden zal nemmer yet blyken. Dat de Staaten begeeren den staat van het volk en de [*] wedden van oorlogh zulx gemaatight en gericht te zien, dat de lasten niet booven de schattingen en inwilghingen der Landen, koomen te styghen, ende dat zy verstaan, uit de penningen hunnes [*] aandeels vooral te doen betaalen de lasten, vallende in Hollandt en d'omleggende grenzen, waarvoor zy zich en de Landtzaaten hebben moeten verbinden, hooghe noodt dringt'er hen toe. Want, eerstelyk heeft het hiermeê, in 't Lestleeden jaar, veel te hoogh geloopen; dewyl men op 't vertrek zyner Door Luchtigheit uit den Lande, bevond, dat de voorzeide staat bynaa anderhalfmaal zoo veel bedroegh, als 't gansche inkoomen der gewesten; en dat de bezettingen van Hollandt ongelyk quaalyker betaalt werden dan in andere oorden, die niet zoo veel opbrengen. Ten andre, waaren, niet alleenlyk, alle verscheene en buitenordlyke schattingen verteert, maar ook de middelen van Hollandt zeer verbonden en bezwaardt op de naavolghende maanden: jaa 't blykt, dat zyn' Doorluchtigheit, in der daadt, de middelen van Hollandt alleen, ende van geen' andre gewesten, in 't zelve jaar, heeft geregeert, ende daarop geldt gelicht. En, hoewel, korts naa 't vertrek zyner Doorluchtigheit, by d' Algemeine Staaten en den Raadt van Staate, met grooten arbeidt, moeite, en gevaar, de gemelde staat zulx gericht werd, dat de zelve ter maant ontrent hondertduizent gulden min bedroegh, en noch bet waare te verlaaghen geweest, zoo't verraadt van Deeventer het niet verhindert hadde; echter duchten de Staaten, dat de lasten van oorlogh althans weederom den onderstandt van haare Majesteit en de middelen der gewesten te booven gaan. Waaruit, zoo men niet op 't spoedighste tot richting komt, d'uiterste verwarring zeer haastelyk moet volghen. Maar, zoo men den staat van ooologh zulx instelt, dat naar schyn, het inkoomen der gewesten genoegh zy om de lasten te betaalen; alle zaaken zullen zich met meerder betrouwen, en beeter orde, tot dienst van haare Majesteit, zyn' Doorluchtigheit en de Landen, laaten beleiden: inzonderheit als 't geen van den vreedehandel beducht wort komt op te houden.*

[+] 1587.

[*] Prejuditie en consequentie.

[*] Tractementen.

[*] Quote.

[+]*Voor 't jongste punt, is in der daadt begeert beetering van 't geen men in den lestleeden jaare, door bedrog van eenighe quaade geesten oft misverstandt, heeft zien in 't werk stellen teeghens de verdingen en gerechtig heeden der Landen: en dat zyner Doorluchtigheit aan de geenen, die misverstandt tussen haar en de Staaten verwekken, geliefde geen voorder geloof te geeven; op dat het onderling vertrouwen en [*] 't zaamenraaden alzoo te beeter moghte ingevoert en onderhouden worden. Tot welk verzoek de Staaten gedwongen zyn, zoo om dat eedt en ampt hen tot het eerste verplichten; als ook om dat hunne naabuuren, en naamelyk het tweede lidt der Staaten van Uitrecht, daarop, aanstendigh vervolgh hebben gedaan, en hen gemaant om voldoening van hunne beloften, bezwooren in de Naader Vereenighing. En het tweede hebben zy moeten verzoeken, om dat eenighen, zoo Engelschen als deezer gewesten inboorling en, de gesteltenis der Landen niet verstaande, oft zoekende hunn' eighe baat, zich der zaaken van den Staat onderwinden, en zyn' Doorluchtigheit tot groote verkorting, zoo van de Landen, als van haar' eere en achting, misleiden. En, zeeker, 't waare noodeloos geweest, zoo zeer in Engelandt aan te staan, om de Ooversten van den Briele en Vlissinge, ten opmerke van hunne [*] hoedaanig heeden, tot leeden van den Raadt te doen aanneemen, het welk nochtans werd afgeslaaghen, indien het hadde vry gestaan, in 't beleidt van 's Landszaaken luiden te gebruiken, die men, by hen, in [*]hoedaanig heit niet gelyken kan. En daarom verzoeken de Staaten alsnoch, dat zyner Doorluchtighit hun oovergeleevert vertoogh* (*als ingestelt, niet tot vermindring, maar tot vestighing haares gezaghs; niet seedert het neederleggen der verleede geschillen tot Middelburgh, maar lang te vooren, en meedegegeeven aan de derwaarts gaande gemaghtighden, die, ten inzighte van verscheide reedenen, 't zelve te dien tyde ophielden; niet om d'oude ongenughten op te haalen, maar om nieuwe voor te koomen*) *gelieve in 't goede te duiden; met hun in vertrouwenis te handelen; de dingen der Landen, met Godes hulpe, by goede [*]raadsgemeenschap met d'Algemeine Staaten, t'aanveirden; de bystandy van haare Majesteit, de schattingen, en alle andre zaaken van regeeringe, by goeddunken des Raads van Staate, in bequaame orde, te beleiden; en zich te be helpen met de middelen, die God, door de natuur der gewesten, tot krenking hunnes gemeinen vyands, verleent. By't houden van welken voet, niet te twyfelen valt, of d' Almooghende zal de zaaken zeeghenen, gelyk hy voormaals ge daan heeft, toen de Landen niet half zoo veel middels hadden, als op dit pas*. De vertooning van 't Recht der Hollandsche Staaten, was van den naastvolgenden [+]inhoudt. *De Staaten van Hollandt en Westvrieslandt hebben noodigh geacht, de wettigheit der regeeringe, by deezen, te oopenen, op dat een yeghelyk daar van zoo onpartydelyk oordeele, als de droeflyke gesteltenis der Landen vereischt. 'T gaat zeeker, dat het regeeren en berichten der gewesten van Holland met Westvriesland, en Zeeland, sint achthondert jaaren herwaarts, gestaan heeft aan Graaven en Graavinnen, dien van de Ridderschap, Eedelen, en de steeden, uitbeeldende de Staaten der zelve Landtschappen, de Hooghe Heerschappy wettelyk was opgedraaghen. Zy hebben ook hunne maght, met zulke bescheidenheit en ingetooghenheit, gebruikt, dat zy* (*hoewel door gaands verzelt met wyzen Raadt van Eedelen en inboorlingen der Landen*) *nooit oover zich naamen oorlogh aan te vangen oft pais te maaken, schattingen te heffen, oft yet anders, dat de gemeine zaak betrof, te beschikken zonder goeddunken en bewilghing der Staaten, die t'elkenmaale daarop beschreeven en vergaadert werden. Zy gaaven hun, boven dien, t' allen tyden, gunstigh gehoor, volkomen geloof, en goedt [*] afscheit op alle vertoonde zaaken, die den welstandt der Landen eenighzins moghten raaken. Deeze manier van regeeren, zoo wettig*

[+]1587.

[*]Correspondentie, t' zaamverstending.

[*]Qualiteiten, waardigheeden.

[*]Waardigheit.

[*]Correspondentie.

[+]*Vertooning van 't Recht der Hollandsche Staaten*.

[*]Resolutie.

als ooit eenige andre, gedeegh tot zeldzaam heil der Vorsten en der volken. Op de Heerschappye van zoo klein een begrip, steegen de Graaven tot zulk een' hooghte van achtbaarheit, dat schier al d'aanzienlykste Koningen en Mogentheeden van Christendoom

P.C. Hooft, *Nederlandsche Historien*

+*voor eere gereekent hebben, zich met den Huize van Hollandt te vermaaghschappen; ende dat in den jaare twaalfhondert zeevenenveertigh, Graaf Willem, ten oppersten Majesteit in Euroope, en bestiere des Roomschen Ryx verheeven werd. Nooit oorlogh, bykans, oft de zeeghe was op hunne zyde; nooit vyandt, hoe maghtigh ook, die ongestraft hunne grenzen bestookte. Immers, wy mooghen met waarheit zeggen, dat, de staat van Hollandt en Zeelandt, in achthondert jaaren, nocht van uit-nocht van inheemsche waapenen is ooverwonnen oft t'ondergebracht: 't welk wy niet weeten, oft het teeghenwoordelyk zoude van eenighe andre* (*uitgezondert die van Veneetsjen*) *kunnen worden gezeidt. Ende is hieraf geen' reede, dan alleenlyk deeze, te geeven, dat gestaadelyk goede eendracht, liefde, en onderling verstandt, tussen de Vorsten en Staaten bloeide. Ganschelyk niet, ook, zonder de Staaten, vermoghten de Vorsten; als hebbende, doorgaands, geen middel dan de vruchten der Landsheerlyke goedren, om Hof te houden en de gewoonlyke Amptluiden te betaalen. 'T gezagh der Staaten strekte zoo wyd, dat hun toestond de Graaven, misleidt door quaaden raadt, tot recht en reedelykheit te brengen; niet alleenlyk by weeghe van onderwys, maar met daatlyke straffe der geenen, die de Vorstelyke maght misbruikt hadden. Hun stond het toe, de minderjaarighe oft anders onmondighe Vorsten met mombers te voorzien, gelyk aan den krankzinnighen Graaf, Willem, den vyfden van dien naame, geschiedde. Hnn eindtlyk stond het toe 't Hooghe bewindt te aanveirden, wanneer den Landen, door aflyvigheit, minderjaarigheit, ydelzinnigheit, misverstandt, oft eenigh ander ongeval, de wettighe regeering des Vorsten quam t'ontbreeken. En 't is dikmaals gebeurt, dat zy een Hooft, geheeten Vooght oft Ruwaardt, kooren; zelfs noch sint het heghten deezer gewesten aan het Huis van Borgonje; als, naa't ooverlyden van Hartogh Kaarel en zyn' dochter Maria, Maximiliaan, willende met geweldt, en zonder't recht der Staaten aan te zien, het teeghendeel invoeren, den ganschen staat der Landen in 't uiterste gevaar braght. Oover Kaizar Kaarel zelf, zyn, in zyn' jonkheit, vooghden gestelt, en behoorlyke regeerders oover de Landen, by orde der Staaten: die hy* (*hoewel de vryheit, onder de Borgoensche heerschappye, merkelyken afbrek geleeden had*) *altyds in groote eere en achting plagh te houden, als lichtlyk bevroênde dat zyn Staat op die zuilen steunde. En daarom pooghd' hy zynen zoone, 't zelfste verstandt en gelyke bescheidenheit in te planten, door meermaals hervatte vermaaninghen met ronde waarschuwing, dat hy niet rasscher zouw de Staaten met den nek aan, dan zynen Staat aan 't wanklen zien. 'T welk hem ook, tot zyne en der Landen zwaareschaade, weedervaaren is. Want* (*hoe men 't kalle*) *de krygh heeft zynen oorspronk hieruit, dat Philips met ooverlast van Spaansche en andre uitheemsche soldaaty, de Landen wilde dwingen te doen, 't geen zy Staatscher wyze onheilzaam vonden. Al 't welk, hoewel anders klaar en kenlyk genoegh, hier noodtlyk verhaalt diende, oovermits veele luiden zeer onzeekerlyk en verscheidelyk daar van gevoelen; houdende de vergaadring der Staaten in geen hoogher achting, dan de hoedaanigheit der persoonen, daar verschynende, hun dunkt te verdienen; en oordeelende van't geen aldaar verricht wordt, in allen schyne oft de gemaghtighden der Eedelen en steeden zigh droeghen als zynde de Staaten zelf; en, dienvolghends, als gestelt in de Opperste Hoogheit, alle landtzaaken dreeven en dreyden naar hun eighen welbehaaghen: waaroover zy dan al den haat en de nydt, gevat uit de handelingen daar gevallen, alleenlyk teeghens de gemaghtighden wenden. Maar, die't boovenverhaalde, en andre groote zaaken, uitgewracht by de Vorsten met hulpe der Staaten, inzonderheit het geen zich sint veertien jaaren herwaarts, in Hollandt met Westvrieslandt, en in Zeelandt heeft toegedraaghen, naader inziet, kan lichtelyk* +1587.

[+]bemerken, dat het gezagh der Staaten niet in 't beleidt oft de maght van dertigh oft veertigh persoonen bestaat, die ter daghvaart verschynen. En d'eigene bewindsluiden des Kooninx van Spanje, die, met dusdaanighe schynreedenen, altyds gepooght hebben den Staat des lands t'ondergraaven, en de achtbaarheit der Staaten te verdelghen, zyn hunner groove doolinge althans [+]wel gewaar geworden. Om dan der Staaten Recht met bondigh bewys t'onderbouwen, zullen wy den oorspronk van dien ontdekken, stellende tot eenen grondt, dat alle Vorsten, die ooit wettighe regeering voerden, de zelve niet alleenlyk by opdraght en bewilghing der landtzaaten aanvingen, maar ook alzoo achtervolghden, dat al de leeden des lichaams, tot hooft van't welke zy gestelt waaren, ongeschendt, onverkort, onvermindert bleeven. Dit (*dewyl de grooten, by schalke en staatzuchtighe luiden, lichtelyk worden vervoert*) *kon dus niet toelangen, zonder dat de landtzaaten middel behielden, om zich, t'allen tyde, met goede orde en beleidt, teeghens alle snoode gangen te verzetten. Tot deezen einde zyn de landtzaaten verdeelt in tweederley Staaten: naamelyk de Eedelen en de steeden. De Eedelen, gehouden voor een lidt ten aanzien van de waardigheit hunner afkoomste* (*die, zonder beroemen, wel zulke is en zoo oudt, als men der in eenighe oorden zoude weeten te wyzen*) *en van de Heerlykheeden, die zy, in deeze landen, meest al met hooghe, middele, en laaghe rechtspraak, bezitten, raadtslaaghen met elkandre op alle voorvallende landtzaaken; en brengen ter vergaadringe, op alles hun gevoelen in, neevens de gemaghtighden der steeden. De steeden hebben bykans eenerley form van regeeringe: te weeten; eenen Raadt oft Vroedschap hier van veertigh, daar van zesendertigh, elders van tweeëndertigh, achtentwintigh, vierentwintigh, oft twintigh persoonen, getoogen uit d'aanzienlyksten der burgherye. Deeze [*] Amptgenootschappen zyn teffens met de steeden gebooren; oft immers zoo oudt, dat men geene gedachtenis van haar beginsel vindt. De persoonen, eens gekooren, dienen zoo lang als hun leeven oft poorterschap duurt. De plaatsen der geenen, die koomen te sterven, oft hun poorterschap verlaaten, worden, by keure der Amptgenooten, met andren bekleedt, tot vervullingh van 't getal. Aan deeze Vroedschappen alleen staat het te [*] stemmen, te besluiten, en orde te stellen op alle zaaken, die't gemeine Landt oft de stadt van elke in 't bezonder aangaan: ende wat zy stemmen, besluiten, oft verordenen, de gansche burghery volght het; zoo dat hierteeghens nooit inbrek oft weederstreeving viel. De zelve Amptgenoot schappen kiezen jaarlyx de Majestraaten: te weeten; vier, drie oft twee Burghermeesters, zeeven oft meer Scheepenen tot een jaarighen dienst. Zommighe steeden genieten volkoome keur: andre zyn gehouden tot benoeming van dubbel getal, waaruit de Stadthouder der Hooghe Ooverheit het pleghtighe verkiest. Den Burghermeesteren is het gewoonlyk beleidt van alles bevoolen, wat den burgherlyken standt, bewaaring der stadt, en bediening haarer goedren aangaat: den Scheepenen de hooghe, middele, en laaghe rechtspraak, in alle zaaken, zoo van [*] misdaadt als van [†] burgherlyk geschil. Deeze Amptgenootschappen regeeren de steeden van Hollandt, Westvrieslandt, en Zeelandt, meest al op eenen voet, met genoegh volkoomen gezagh: hebbende de Landsheeren zich dies nooit anderszins onderwonden, dan dat zy alleenlyk daar eenen Amptman stelden, om 't Recht op hunnen naame te vorderen. Hieruit is lichtelyk te verstaan, dat deeze Amptgenootschappen, gevoeght by de vergaadring der Eedelen, den ganschen Staat en het geheele lichaam der landtzaaten ontwyfelyk uitbeelden. Nu is't onmoogelyk eenigh schik te bedenken, van regeeringe, die, met zeekerder kennisse van's Lands geleeghenheit, zoude kunnen besluiten, oft haare besluit sels, met meerder eendraght, achtbaarheit, en naadruk uitvoeren: en*

[+]1587.

[+]*Bondigh bewys van 't Recht de: Staaten.*

[*]Collegien.

[*]Adviseren.

[*]Criminele.

[†]Civile.

derhalven geen wonder dat deeze Staat nooit wisselde van gesteltenis, zoo duurzaam, als eeni-

ghe [+] *ter werelt. Voorts, dewyl deeze geheele Amptgenootschappen der Eedelen en steeden alle daaghelyx voorvallende dingen niet kunnen laaten dryven, om op eene vergaadringe persoonlyk te verschynen, zoo moeten zy noodtlyk 't zelve doen door gemaghtighden. Ooverzulx, wen de tydt zaamening vordert, worden zy des verwittight by brieven, inhoudende de Hooftpunten der in beraadt koomende zaaken: en zeinden, naa ooverweeghing der zelve, gemaghtighden af dien zy vertrouwen, met besluit, en last, ten gemeinen beste dienstigh gevonden. De Eedelen verschynen in* [*] *betaamelyken getaale: uit elke stadt een Burghermeester en zoo veele Raadspersoonen, als het belang der stoffen schynt te vereischen. Boovendien, zyn de gemaghtighden, geduurende 't oorlogh*, (*om de meenighvuldigheit der schielyk opkoomende gescheften*) *altyds gelast geweest, om, naar hun beste verstandt, raadt te geeven en besluit te neemen op alle zaaken, betreffende de welvaart en behoudenis des Lands: inzonderheit, om zorgh te draaghen, dat de voorrechten en vryheeden geenen afbrek quaamen te lyden. Deeze gemaghtighden beelden de Staaten des Lands uit: niet dat zy zelve in hunne persoonen, oft uit hunn' eighe maght, de Staaten zyn, maar alleenlyk uit kracht van het bevel, ontfangen van hunne* [*] *zeinders. Ende valt niet te vermoeden, dat yemandt zich uit staatzught, te deezen laste zoude indringen. Want* (*behalven dat de aardt deezes volx eenen afkeer van zulx heeft, en geen staat zughtighe menschen vermagh*) *de vryheit der keure belet het. Wien kond het ook lusten, in deeze teeghenspoedt, in dit deerlyk verloop der dingen van den Lande, naa de Regeering te trachten*? *in welke, werwaarts men de ooghen wendt, niet, dan kommer, niet, dan droeffenis, te speuren is*: *uit welke geen voordeel altoos, maar niet, dan haat, niet, dan afgunst, te verwachten staat van onze weederpartye; die zelfs d'aanzienlykste en veele getrouwe persoonen dikwyls met valsch aangeeven gemompt hebben, en arghewaan, teeghens de beste dienaars van den Staat, verwekt. Ten inzighte deezer zwaarigheeden, heeft men, jaa, het aanneemen deezer lasten*, INTER MVNERA NECESSARIA, *dat is, onder de noodtlyke oft onweigherlyke bedieningen, moeten stellen: en de geenen die yet van 't beleidt onzer landtzaaken weeten, kunnen getuighen van de weederwerselingen gevallen in dit stuk, en van den drang gebruikt om de gekoore persoonen tot aanveirding der bevoole lasten te brengen. Ook zyn de gemaghtighden verplicht oprecht verslagh van alles, t' hunner weederkoomste, aan hunne* [*] *maghtgeevers te doen. Dit is de grondtslagh der regeeringe van Hollandt met Westvrieslandt, en van Zeelandt: en hierop heeft vyf, zes, zeevenhondert jaaren, en van den oudsten tydt af, die in onze gedenkschriften gevonden wordt, de staat der zelve Landen gerust. Dit is ook 't geene, dat ze* (*naast Gods hulp*) *volstandigh in kloekmoedigheit en eendraght dier maate gehouden heeft, dat, geduurende dit ooverhachlyk oorlogh teeghens zoo maghtigh een vyandt, nooit lidt, anders dan met het uiterste geweldt, van de zelve Landen werd afgescheurt, nooit oproer van burgherye, nooit muitery van soldaaten, in Hollandt oft Zeelandt, vernoomen. En wy zouden hier af* (*naast Gods almachtighe handt) geen' andre oorzaak weeten aan te wyzen, dan dat, volghends deezen voet, in alles rypelyk, oprechtelyk, vrymoedelyk, en met oopene deuren is gehandelt. Op dat ook deeze manier van handelen te meer plaats greepe, en een yeghelyk, doorziende't beleidt der gemeine zaaken, de lasten, die anders ondraghlyk schynen, te willighlyker in onscheidelyke eenigheit droeghe; is aan veele kleene steeden, die men van ouds niet plagh ter daghvaarte te roepen, jaa aan alle die 't begeert hebben, vry zitten en stemmen in de vergaadring der Staaten gegunt; en aan de Eedelen en steeden toegelaaten geweest, daar te verschynen met zulk getal van leeden der*

[+] 1587.

[*] Competenten.

[*] Principalen.

[*] Principalen.

Vroedschappen, als hun goedt dochte; uitgezondert zulke persoonen als uitgeslooten worden by de voor-

rechten [+] *der Landen. Indien nu, aan yemandt onder de Eedelen, oft onder der steeden gemaghtighden, konde opgezeit worden met eenigh bewys, dat hy* [+]1587. *anders* (*waaraf wy niet weeten*) *dan oprechtelyk, en dan zyn onthiet gedroegh, hadde gehandelt; die zoude zich daaraf, voor zyne machtgeevers moeten zuiveren, oft gerechtlyke straf lyden. En de geenen, die zich pynen zulke snoodtheeden te oopenbaaren, achten wy voor getrouwe beminners des vaaderlands. Maar de geenen, die, smaalende en schimpende op de Staaten, hun bedryf lasteren, bedrieghen zich grootelyx, zoo zy waanen te doen te hebben met de Eedelen, en met de gemaghtighden der steeden, in hun bezonder; indien zy niet teffens bewyzen, dat yemandt der zelve yet heeft gedaan zonder onthiet, ofte dit oovertreeden. En, hoewel men veelen persoonen, die zich hierin verloopen uit slechtigheit en onkunde, zulx ten zwaarste niet afneemt; zoo gaat het nochtans zeeker dat de geenen, die 't zelve doen met volkoome weetenschap, zyn vyanden van den Staat en de gemeene welvaart deezer Landen, en dat zy daarmeede niet anders kunnen meenen, dan den grondslagh van den huize te ondergraaven, op dat het koome te storten, en beide, Vorst en volk, met zynen val t'ooverstelpen. Want, wat is de maght eenes Vorsten, zonder goedt verstandt met zyn' onderzaaten*? *Wat verstandt zal hy met hun houden, wat onderstandt van hun genieten, indien hy zigh tot partyschap teeghens de Staaten, die de gemeente uitbeelden, oft, om eighentlyker te spreeken, teeghens zyn volk, laat opruyen*? *Ten andre, hoe konde de staat van den Lande bestaan, indien de gemeente zoo verre gebracht wierde, dat zy zich ginge verzetten teeghens de Staaten, naamelyk, teeghens de Eedelen, de Majestraaten en Vroedschappen der steeden, die, om haar voor te staan, dikwyls in hun bezonder den ondank der Vorsten en Landtvooghden moeten draaghen? Hieruit, nu, kunnen alle reedelyke menschen klaarlyk begrypen, dat de staat des Lands geen' feller, schaadelyker, doodtlyker vyanden hebben moghte, dan de geenen, die zich zouden kanten teeghens de Staaten in 't gemein. Hieruit ook valt lichtlyk te bevroeden, dat de geenen, die verklaaren de Hooghe Ooverheit der Landen by de Staaten te weezen, met deezen naame niet meenen eenighe gemaghtighden in 't bezonder, maar hunne maghtgeevers zelf; te weeten de Eedelen ende steeden, die zy, uit krachte van 't ontfangen bevel, uitbeelden. Dit is aldus by verscheide Vorsten en Mooghenheeden verstaan geweest; aldus by d'Engelsche Majesteit, handelende met d'Algemeine Staaten; aldus by zyne Doorluchtigheit, ontfangende van hun haaren maghtingbrief ter Algemeine Landtvooghdye; ende magh by niemandt ter werelt in twyfel getrokken worden. Ook gelooven wy niet, dat yemandt op dit pas meent, met hechte reedenen het teeghendeel staande te kunnen houden; oft daaruit moeste volghen, dat de zelfste maght, die de Eedelen, samt de Majestraaten en Vroedschappen der steeden, in voorleede tyden, en in 't handelen met haare Majesteit, en in 't opdraaghen der Landtvooghdye aan zyn' Doorluchtigheit hadden om de Hooghe Heerschappy te pleeghen, hun althans niet toequaame: oft dat zoodaanighe maght alstoen ook by hen niet geweest is: welk besluit niet alleen de bondigheit der verdingen, gemaakt met haare Majesteit, en den lastbrief, en de regeering zyner 'Doorluchtigheit, maar teffens de wettigheit van alle weere, gedaan by de Staaten sint vyftien jaaren herwaarts, in 't onzeeker zoude stellen. En hierop toe te leggen is eighentlyk het werk van vyanden der Landen. Uit al't voorzeide blykt klaarlyk, hoe noodtlyk het gezagh der Staaten in kracht dient gehouden, als het grondwerk, waarop de standt der Landen steunt; 't welk, zonder ondergank des Algemeinen Heils, niet gekrenkt kan worden: dat ook het recht om d'opperheerschappy te voeren, by de Staaten is, en niet minder dan 't geen de Vorsten eertyds hebben gehadt*. Het antwoordt der zelve Staaten, op Leicesters vertoogh, oover-

geleevert [+]aan d'Algemeine, tot Dordrecht ten zeevenden daaghe in Herfstmaant, en omgezonden by zyn schryven van den neeghenden, droegh (dewyl hem Dordrecht, Hoorn, en eenighe andre leeden, elk bezonder geantwoordt hadden) niet den naam der Staaten, maar der Ridderschappe, Eedelen, en meeste steeden van Hollandt en Westvrieslandt, in 't [+]voorhooft; en luidde aldus naar den zin. [+]1587.

Doorluchtighe, Hooghgeboore Vorst, genaadighe Heere, 't vertoogh gedaan van uwe Doorluchtigheit aan d'Algemeine Staaten op den zeevenden van Herfstmaant lestleeden, behoorde wel, als betreffende den staat der Landen in 't gemein, van weeghe der zelve in 't gemein beantwoordt te worden. Doch, aangezien dat uw' Doorluchtigheit antwoordt begeert, ende dit alsnoch van d'Algemeine Staaten niet kan gegeeven worden, doordien dat de gemaghtighden van eenighe gewesten daartoe van hunne maghtgeevers niet zyn gelast; zoo hebben de Ridderschap, Eedelen, en de meeste steeden van Hollandt en Westvrieslandt, om zich jeeghens haare Majesteit, uwe Doorluchtigheit en de gemeente, te quyten naar eisch huns opgeleiden ampts, en om de begeerte uwer Doorluchtigheit te voldoen, noodigh gevonden tot antwoordt te doen dienen 't geen zy hier gaan ontfouwen. Als die van Hollandt en Zeelandt, in 't jaar vyftienhondert tweeëntzeeventigh, uit welwettelyke reedenen (*gelyk uw' Doorluchtigheit weet*) *ter behoedenis der Landen, en inzonderheit om den waaren Christelyken Godsdienst, mitsgaaders hunne voorrechten en vryheeden te handthaaven, zich ten oorloghe teeghens de Spanjards, onder 't gebiedt van den heere Prinse van Oranje Hooghloflyker gedachtenisse, begeeven hadden; zoo naamen zyn' Vorstelyke Doorluchtigheit en de Staaten, duchtende, zonder steun van naabuurighe Mooghentheeden teeghens zoo maghtigh een vyandt niet te kunnen bestaan, ter Kooninklyke Majesteit van Engelandt, op welke, als beschermster van den waaren Christelyken Godsdienst, zy zich, booven alle andre Mooghentheeden, verlieten en vertrouden, hunne eerste toevlught; en deeden, door gezanten, zoo in't jaar vyftienhondert drieëntzeeventigh, als ook in 't begin des jaars vyftienhondert zesentzeeventigh, ootmoedigh aanzoek, om de genaadighe gunst en hulp van haare Majesteit. Daarnaa is met den Hartoghe van Anjou, van weeghe der Algemeine Staaten, gehandelt; en, sint zyn ooverlyden, de Kooning van Vrankryk vergeefs verzocht de Hoogheit der Landen t' aanveirden. Eintlyk hebben de Algemeine Staaten, op goede hoope, gegeeven zoo door den Ambassadeur Davidson, als anderszins, gezanten aan haare Majesteit geschikt, haar de Hooghe Ooverheit aangebooden, en genaadighen bystandt verworven, neevens andere dingen, begreepen in 't verding, met haare Majesteit gemaakt. Waarvoor de Staaten van Hollandt haare Majesteit ten hooghste bedanken, en zich aan de zelve verplicht kennen: te meer dewyl 't haar gelieft heeft uw' Doorluchtigheit herwaarts oover te zeinden, om haare onderdaanen, t'hunner hulpe gestuurt, wel te regeeren, de kryszaaken te vorderen, den Staaten goeden raadt te geeven, en voorts met zulk een last voor uw' Doorluchtigheit als by't verding te zien is. De zelve Staaten bedanken uw' Doorluchtigheit meede, en houden zich aan haar verbonden, om dat haar gelieft heeft, ten beste van de Landen, niet alleenlyk den voorzeiden last van haare Majesteit, maar, daarenbooven, ter aanstendinge van d'Algemeine Staaten, den staat en 't bewindt der Landtvooghdye en krysheerschappye, van de vereenighde Neederlanden t'aanveirden. Ook is, van der Hollandtschen Staaten zyde, aan't achtervolghen van alle punten desvoorzeiden verdraghs, nooit mangel geweest: en de Eedelen en steeden van dit gewest hebben niet gelaaten, uwer Doorluchtigheit in't onfangen der zelve, zoo in't gemein als in't bezonder, in't voldoen [+]Antwoordt der Staaten op Leicesters vertoogh.*

[*] *des bescheids van de opdraght der regeeringe, in't opbrengen der ingewillighde schattingen, en anderszins*, [*]Acte.

[+]alle eer, ontzich, en dankbaarheit, naar't gebruik deezer Landen, te bewyzen. Ook is uw Doorluchtigheit, voor't nut, den Landen in den lestleeden jaare gedaan, [+]1587. *meermaals van hun in 't bezonder ten hooghste bedankt. Wel hebben zy, met de gemaghtighden van Zeelandt en Vrieslandt, uwer Doorluchtigheit, hier te Lande, by verscheide vertooghschriften, met behoorlyke eerbiedenis, veele zaaken voorgedraaghen, die teeghens der Landen gerechtigheeden, teeghens 't voorzeide verdragh, teeghens [*] 't bescheidt van de opdraght der regeeringe, geschiedt waaren, en zoo de Landtschappen in 't gemein raakten, als Hollandt en andre hunne* [*]Acte. *gebuuren en bondtgenooten in 't bezonder; en richting daaraf verzocht: maar zy moesten zulx, van ampt en eeds weeghe, tot behoedenis van de welvaart, vrydoommen voorrechten der Landen, doen; ende zochten daarmeê niet anders, dan den dienst van haare Majesteit, en uw' Doorluchtigheit, neevens 't heil van deezen Staat. Om veelerley reedenen, vertoont aan uw Doorluchtigheit, hebben zy het vertrek der zelve uit deeze Landen zeer schaadlyk en bezwaarlyk geacht; en derhalven, zoo met de gemaghtighden van andre gewesten, als alleen, alle middelen aangewendt, om uw Doorluchtigheit daar van af te keeren. En als hun deeze hoope ontviel, bewilghden zy niet anders in 't zelve, dan op vast betrouwen, dat uw Doorluchtigheit zoude, binnen twee oft drie maanden, weederkeeren, en, midlerwyle het beleidt der Algemeine Landtvooghdye, den Raade van Staate, volghends haar besluit, bevoolen weezen, en den bezondren Landtvooghden hun wettelyk gezagh gelaaten worden. Maar, eenighe weeken naa 't vertrek uwer Doorluchtigheit, bevond men, dat, by zeeker schriftlyk bescheidt, zoo wel 't gezagh des Raads van Staate, noopende d'Algemeine regeering, als van de bezondre Landtvooghden, zulx gezwikt en gezwakt was, dat, onder ander, 't genoeghzaam ontdekte verraadt van Deeventer niet kon belet worden. Ende dit heeft de Staaten benoodight teeghens gelyke misquaam te voorzien: niet by vermindring van de eere oft het gezagh uwer Doorluchtigheit; maar by herstelling van't gezagh der bezondre Landtvooghden, 't welk, teeghens alle oude gewoonte en Recht der Landen, vermindert was. Naa 't verraadelyk ooverleeveren der stadt Deeventer en schansen voor Zutven, hebben de Staaten, der Landen deerlyke gesteltenis, zamt de oorzaaken der zelve, aan haare Majesteit, en uw' Doorluchtigheit, oovergeschreeven, niet uit eenighen quaaden grondt, en om de achting, naam, oft geloof uwer Doorluchtigheit, te verkorten; maar uit angstighe droefenis, en om de zwaarigheeden te vertoonen, waarin de Landen gevallen waaren, door dien 't uwer Doorluchtigheit gelieft had veele zaaken, die de zelve op 't hooghste betroffen, niet naar berichtschrift oft by goeddunken des Raads van Staate, te doen; en om diergelyk onheil voortaan te mooghen ontgaan. Dat men niet dacht uwe Doorluchtigheit, daarmeê, by de gemeente t'onteeren, blykt uit het heelen der brieven, van welke alleenlyk aan de gemaghtighden ter ver gaadringe van d'Algemeine Staaten, afschrift gegeeven is, en 't zelve niet gemeen gemaakt van hun, dan in goede bescheidenheit, en met hunne Maghtgeevers: zoo dat het volk zeer weenigh daaraf wift, eer dat het afschrift oovergezonden uit Engelandt tot Uitrecht, en aan eenighe dienaars uwer Doorluchtigheit, onder de gemeente gestrooit werd, neevens zeekere verzierde brieven van den tienden in Lentemaant; om te doen verklaaren, dat de voorzeide gemaghtighden, tot het afveirdighen der zelve brieven, op het gemelde voorgevallen verraadt, geenen last hadden gehadt. En het dubbelt van 't voorzeide schryven is aan haare Majesteit gezonden op hoope, dat zy, bericht van de gesteltenis der Landen, des te beeter en korter afscheidt aan hunne gezanten zoude geeven. Maar de Staaten, verwittight van 't onbenoeghen haarer Majesteit en uwer Doorluchtigheit oover't voor-*

zeide [+]schryven, verklaarden, niet uw' Doorluchtigheit daarby, maar haare misleiders oovergehaalt te hebben: en baaden voorts haare Majesteit en uw' Doorluchtigheit, [+]1587. *het geene, dat in 't zelve te hard moghte gevonden worden, aan 't ampt, den eedt, en 't gebruik der Neederlandtsche Staaten, die gewoon zyn hunnen Vorsten en Landtvooghden alle zaaken rondelyk en vryelyk te vertoonen, toe te geeven; en bezonderlyk aan de versleeghenis hunner harten op dat pas. De voornoemde Staaten bedanken uw' Doorluchtigheit, dat zy, met een heldelyke kloekmoedigheit, zonder zich te keeren aan de teeghenspoedt, uitgestaan by de Landen in den tydt haarer regeeringe, en 't geen men daarop gevolght ziet, niet alleenlyk gebleeven is by haar voomeemen, van by haare Majesteit te spreeken voor deezen Staat, en weederom herwaarts oover te koomen; maar dat zy ook, vergeetende alle voorgaande onlusten, haare Majesteit verzocht heeft de zelve in 't goede op te neemen, en deeze Landen meer en meer met haare gunst en bystandt te queeken. Desgelyx bedanken zy uw' Doorluchtigheit voor de groote moeite en arbeidt, gedaan van haar om de stadt Sluis t' ontzetten. Aangaande de beloften, die de welgeboore Graaf van Hoohenlo uwer Doorluchtigheit moghte gedaan hebben van zeeker getal krysvolx toe te zeinden, en d'andere reedenen van mishaaghen uwer Doorluchtigheit aan zyn doen; daaraf weeten de Staaten, alzoo 't hun werk niet is, niet grondelyk te spreeken; doch meinen, dat zyn Genaade zulx verstaande, uwer Doorluchtigheit daarop goedt onderricht en vernoeghen zal geeven. Van 't geen aan penningen, waapenen, voor 't nieuwe oorloghsvolk, lyftoght, krystuigh, en andre kosten tot vordring van 't ontzet der stadt Sluis, by de Staaten is opgebracht, heeft de Schatmeester de beste kennis. De voornoemde Staaten, niettemin, houden voor zeeker, dat van de goede vlyt der naastgeleeghe gewesten, als Hollandt en Zeelandt, volkoomelyk zal blyken; ende dat de kosten van dien al zeer verre booven de hondert en vyftigh duizendt gulden loopen; hoewel de soldaaty, gebruikt tot het voorzeide ontzet, ten laste van haare Majesteit stond: zonder dat zy kunnen zeggen by wat mangel de stadt is opgegeeven, oft d' ontleeghering mislukt. Daarenbooven; d'Algemeine Staaten hebben op den drieëntwintighsten in Hooymaant, belooft de hondert en vyftigh duizendt gulden, vermelt by uw' Doorluchtigheit te verschaffen, niet terstondt, maar binnen een maandt daarnaa: voor 't uitgaan der welke, naamlyk op den vyfden in Oestmaant de voorzeide stadt by den vyandt veroovert werd. Dat uw' Doorluchtigheit op aanstending der Algemeine Staaten, zeeker plakkaat heeft doen afkundighen, teeghens de geenen, die, met oproer en tweespalt des volx, pooghen den staat deezer Landen in 't war te stellen, weezende meest vreemdelinghen, door gelyk bedryf der welke, men hun eighen vaaderlandt in's vyands geweldt ziet gevallen, 't zelve houden de Staaten voor zeer wel, en zoo ter eere en achtinge haarer Majesteit en uwer Doorluchtigheit te willen bevorderen, dat haare plakkaaten en keuren, daarop gemaakt, teeghens alle muiters, en steurers der gemeine ruste, mooghen te werke geleidt worden. Want, in al den tydt des oorloghs, gevoelden de Landen zich nooit meer besmet met zoodaanighe quaalen, dan op deezen: gelyk, onder ander, het ongemak onlanx tot Vlissinge aangerecht, uitwyst. Ende worden de Staaten te meer gepraamt tot dit verzoek, oovermits zy nooit hoorden, dat Landtschappen, Leeden, oft steeden, door 't houden van dien voet behouden zyn, maar wel ten bederve gebracht en verlooren. De Staaten hebben, met groote droefenis, voor 't vertrek uwer Doorluchtigheit uit de Landen, de misverstanden, gereezen* (*doch buiten hunne kennis*) *tusschen haar en den Graaf van Hoohenlo, welvernoomen, en zich altyds tot beslechting der zelve willigh en bereidt getoont; achtende tot vordring van den dienst haarer Majesteit en uwer Doorluchtigheit, en inzonderheit tot behoedenis van den Staat deezer*

[+]gewesten, ten hooghste noodigh te weezen, dat, by goede gemeenschap van raade tussen uw' Doorluchtigheit en zyn' Genaade, de zaaken van den oorlogh moghten worden beleidt. Het weigheren van de oopene brieven uwer Doorluchtigheit naa te koomen, gelooven zy veroorzaakt te zyn door 't geschil oover het ampt der bezondere Landtvooghden: en verhoopen, dat, niet alleenlyk tussen uw' Doorluchtigheit en de Staaten, zoo Algemeine als bezondre, maar ook tussen uw' Doorluchtigheit en zyn Genaade, goede eenigheit, vrundschap, en onderling verstand, met behoorlyke eerbiedenis, zal worden gesticht en onderhouden. Dat, in 't begin van Oestmaant lestleeden (als men hoopte dat de Hooghduitsche ruiters, knechten, en delvers in 't Landt zouden koomen) d'Algemeine Staaten goedt vonden een heir voor twee maanden te velde te brengen, hebben de Hollandsche ook wel verstaan; en, te dien einde, op bevel uwer Doorluchtigheit, bevordert dat zyn' Genaade van Nieuwenaar, met ontrent duizent paarden, en een goet getal voetvolx, altzaamen by deeze Landen bezoldight, den voorzeiden Hooghduitschen te gemoete tooghen; ende daartoe opgebracht, in baaren gelde, ontrent veertighduizent gulden. Ten zelven einde hebben zy, aan 't krysvolk leggende in Hollandt, Gelderlandt, en Ooveryssel, en aan andre oorloghskosten, seedert dien tydt, al veel meer dan hondertduizent gulden betaalt. 'T is waar, dat uw' Doorluchtigheit in 't eindt van Oestmaant, in den Haaghe, aan de Staaten den Raadsheer Bardes zond, om besluit, zoo noopende 't krysvolk dat men te velde gebruiken zouw, als voorraadt van mond' en van oorlogh, voor de steeden van Arnhem en Berk: dat zy ook, van toerusting des vyands te waater, zyn verwittight geweest. Maar, voor antwoordt op 't eerste, was van hun verklaart, hoe zy, volghends 't bevel uwer Doorluchtigheit, zigh hadden gequeeten in 't betaalen der ruiteren en knechten met Nieuwenaar opgetooghen: ook des anderen krysvolx, dat in Hollandt, Gelderlandt, en Ooveryssel lagh: ende dat zy, belangende de rest, hunne gemaghtighden ter vergaadringe van d'Algemeine Staaten, voorzien zouden met reedelyk besluit, om, neevens de gemaghtighden der andre Landtschappen, uwe Doorluchtigheit goedt genoeghen te geeven. Op het tweede punt hadden zy geantwoordt, dat, by hen, voor den Ooverste Schenk, sint Bloeimaant, ontrent tzeeventighduizent gulden aan lyftoght waaren afgesprooken en betaalt; ook zyne gestrengheit met een goedt deel voorraads van oorlogh geholpen: ontrent zes maanden geleeden, de stadt Arnhem voorzien met graanen voor meer dan twaalfhondert soldaaten en een geheel jaar, ook met andre lyftoght en een goedt deel krysbehoeften, in voorraadt te houden teeghens beleeghering; daarenbooven toegestaan, dat, tot verzeekering der gemelde steeden, inzonderheit der stadt Arnhem, uit Uitrecht, van rogge daarbinnen gezonden by die van Hollandt, veertigh oft vyftigh lasten zouden werden gelicht; ende noch voor twintighduizent gulden aan eetwaaren en gereedschap van oorlogh, tot laste van Hollandt, gekoft, en derwaarts geschikt. Van het jonghste punt hebben de voornoemde Staaten gehandelt met zyn' Doorluchtigheit van Nassau, ende die zulke orde daarop gestelt, dat de vyandt niet geschaapen schynt, te waater, met geweldt veel uit te rechten. Ook belooven zich de Staaten, dat aan de manhaftigheit, betoont van de waater soldaatye in meenigherley krysbedryf, geen mangel heeft te vallen: en zy hoopen, uw' Doorluchtigheit nochmaals daartoe verzocht van hun, zal de middelen, verordent tot onderhoudt van die krysluiden, zoo wel [*] aanleggen en vorderen, dat op 't zelve onderhoudt mooghe voorzien worden, gelyk, geduurende 't oorlogh, altyds is gedaan. De Hollandtsche Eedelen en steeden, hebben, om veele wightighe reedenen, tot behoudenis van den staat en de gerechtigheeden des Lands, en ten einde dat alles met goedt onderling verstandt wierde bestiert, op de aankoomst uwer Doorluchtigheit met rypen raade en gemein goeddunken, zeeker vertoogh

[+]1587.

[*]Benisicieren.

[+] *ingestelt; begeerende by 't zelve, dat men bequaam onderscheidt tussen het ampt van uw' Doorluchtigheit, als van Algemeinen Landtvooghde en krysooverste, en het ampt zoo van de Staaten in 't gemein en in 't bezonder, als van de Vooghden elkes Landschaps, onderhouden zoude; de lasten des oorloghs ten naasteby met het inkoomen der schattingen vergelyken; ende, naa 't richten der zaaken, geschiedt in 't lestleeden jaar, teeghens de [*] verdingen, ende naa [†] verschuiven der geenen, die twist tussen uw' Doorluchtigheit en de Staaten zochten te stooken en te voeden, de dingen met goedt vertrouwen beleiden. Dit vertoogh, nut geoordeelt by eenpaarigheit van stemmen, en naa voorgaande bezondre beschryving daarop gedaan, was van de Hollandsche Staaten, hunnen gemaghtighden, die zy ter vergaadringe van d' Algemeine tot Middelburgh zonden, meedegegeeven; met [*] eighentlyken last, om het te [†] oopenen aan de Zeeuwsche Staaten en de gemaghtighden der andere Landtschappen; ende daarnaa aan uw' Doorluchtigheit van weeghe der gewesten die 't goedt vonden, oft uiterlyk op den naam der Staaten van Hollandt alleen, oover te leeveren. Dan, dewyl van de zelve gemaghtighden, om zeekre bedenkingen, naagelaaten was 't voorzeide vertoogh oover te geeven; zoo vonden de Eedelen en steeden goedt, eenighen uit hun, tot Dordrecht aan uwe Doorluchtigheit te zeinden, die neevens begroeting oover haare aankoomst in Hollandt verzoeken zouden in mondgemeenschap te mooghen koomen op de punten in 't vertoogh begreepen, dienende tot goedt beleidt van de zaaken des Lands, voor den toekoomenden tydt. Uw' Doorluchtigheit op dit verzoek, begeerde dat haar de punten in geschrift behandight wierden: waaroover de gemaghtighden 't gemelde vertoogh ooverleeverden: oft nu daarby, yet buiten recht ofte reede zy voorgedraaghen oft verzoght, zal blyken uit het zelve en uit de naader vertooningh daarop gemaakt. En uit al 't geene dat voorzeidt is, valt eenen yghelyke licht te speuren, dat uw' Doorluchtigheit met geenerley schyn van billykheit (immers niet teeghens die van Hollandt) kan [*] optuighen, dat zy 't verlies van eenighe steeden, oft andre ongelukken den Staaten zoude te wyten hebben. Dat de zelve, wanneer men hun eenighe nieuwe en onverdachte lasten verght, oover de bezwaarnis der landen klaaghen, is voorwaar niet te verwondren. Want, de geenen, die aandachtelyk ooverweeghen, dat Hollandt, hoewel nu vyftien jaaren in oorlogh geweest teeghens zoo maghtigh een' vyandt, naa 't draaghen van zoo groote lasten, noch in de twee laaste jaaren seedert den aanvank van de regeeringe uwer Doorluchtigheit alleenlyk tot de loopende lasten van den krygh te Lande, booven die van den krygh te waater, en veel' andre bezondre lasten, als vestighen van grenzsteeden en sterkten, huizinggeldt der soldaaten, turf en keirsen, voor de bezettelingen, en meer andre voordachte en onvoordachte onkosten, zullen omtrent neeghenendertigh tonnen schats hebben opgebraght, kunnen d'onmooghelykheit van zulx te weeghe te brengen zonder groot bezwaar wel bezeffen. Hoe kan men die van Hollandt, oover mangel van hunnen plicht in 't verschaffen der middelen, geduurende de Landtvooghdy uwer Doorluchtigheit, beschuldighen, aangezien zy, in al het oorlogh, nooit zoo veel hebben betaalt, ende nochtans welongelyk meer, dan ooit in Engelandt, door hunne gemaghtighden, verklaart werd dat zy vermoghten te doen? hoewel zy nooit zoo grooten afbrek en schaade, in scheepvaart, koophandel, en anders leeden, als in den voorzeiden tydt. En daarom vinden zy vreemdt en zeer bedenkelyk, dat men hun verght te verklaaren en verzeekeren oft hunne middelen, met den bystant van haare Majesteit, genoeghzaam zyn om 't oorlogh, in maniere als vereischt wort, te achtervolghen. Eer men zoo heerlyk een handbieding van haare Majesteit genoot, eer de helft der althans loopende middelen*

[+] 1587.

[*] Tractaten.
[†] Discrediteuren.

[*] Expressen.
[†] Communiceren.

[*] Protesteren.

in sleur was, als de steeden en sterkten zich ongevestight en van alles onverzien, ook eenighe der treflykste in

+'s vyands bedwang zaaghen: heeft de heer Prins van Oranjen Hooghloflyker gedachtenis de bescherming der Landen aanveirt, en door Gods hulp, het yslyk geweldt, dat de Spanjart, met verscheide heiren en toerustingen zoo te waater als te land', aanvoerde, weederstaan; zonder zoodaane verklaaring oft verzeekering te vorderen. Veel min behoort men ze nu te vorderen: inzonderheit, dewyl het doen der zelve naa groote vermeetelheit oft wantrouw aan Gods genaade zouw smaaken. Naardien haarder Majesteit ongeleeghen komt der Landen Hooghe Ooverheit oft bescherming aan te neemen, oft hun meer onderstands te doen dan het verding inhoudt, zoo staat immer, in deeze gesteltenis der dingen, niet anders te doen, dan God te hulpe te roepen; op den bystandt haarder Majesteit, en de middelen by de Landen ingewillight, eenen goeden staat van oorlogh te maaken, zoo veel volx te paarde en te voet in dienste te gebruiken, als men reedelyk daaruit betaalen kan; de Heeren en Hoofden onderlinghs, de gewesten, oorden, en gemeinten in eendraght te houden, en hunne welvaart te bevorderen; zoo op de zaaken des kryghs, als andre, goede orde te stellen; den huisman van inleeghering en uitteering der ruiteren en knechten te bevryen; en alzoo van den Allerhooghste een' goede uitkoomst te verwachten. Plakkaaten, oover welke den onderzaaten van haare Majesteit, in Vrankryk eenigh leedt weedervaaren moghte, weeten de Staaten van Hollandt niet by hen oft d'Algemeine gemaakt te weezen. Wel hebben zy meermaals vertoont, hoe zeer zy vreesden, dat het plakkaat, geraamt tot Uitrecht in Grasmaandt des jaars vyftienhondert zesentachtentigh, zonder dat de Staaten op de zwaarigheeden, ooghschynlyk geschaapen daaruit te volghen, moghten gehoort worden, tot groot achterdeel der Landen, en misnoeghen der naabuuren gedyen zouw. Belangende den paishandel, hebben de voornoemde Staaten altyds vertrouwt, en vertrouwen alsnoch haarder Majesteit en uwer Doorluchtigheit, dat de zelve dien geenszins zullen aanvangen zonder bewilghing der Algemeine Staaten daarop beschreeven, volghends 't verding. En daarom hebben zy de verkreeghe kennis van schynbaare voorbereiding tot dat werk met zulke bescheidenheit en maatighing gebruikt, en zoo wyt daaraf geoopenbaart als de deerlyke staat der Landen lyden kon. Zy hebben wel gehoort van den voorstel, gedaan aan haare Majesteit op dit stuk, in Bloeymaant des jaars vyftienhondert zesentachtentigh, uit naame des Kooninx van Deenemark; van 't antwoordt haarer Majesteit, en van 't geen daarop gevolght is. Van de boodtschappen, gedaan door Andries van Loo, is hun meede veel voorgekoomen. Uit monde van den Heere Ambassadeur Bukkenhorst hebben zy de meening haarer Majesteit, noopende deeze stof, ook verstaan. Veel andre kundschappen en waarschuwingen zyn, dienaangaande, hun gegeeven; en zoodaanighe, en van zulke persoonen, dat men ze niet voor onwaarschynlyk houden kon. Echter heeft'er de gemeente in al een' wyle zeer luttel af vernoomen. Maar sint dat uw' Doorluchtigheit door de Raadsheeren Valk en Menyn, den Staaten van Hollandt rondelyk verklaaring deed afeischen, oft zy zaaghen de Landen met eighe middelen neevens de hulp van haare Majesteit te beschermen; en daarby zeggen dat uw' Doorluchtigheit oordeelde de middelen niet toe te kunnen reiken, en, by kortheit der zelve, den Staaten t'ooverweeghen gaf oft hun niet beeter diende vreede te maaken op reedelyke voorwaarden; ende dat, zoo zy zulx raadzaam vonden, haare Majesteit zich niet ongeirne, tot bevordering van dien, ten meesten voordeele der Landen, zouw beleedighen: zoo werd in de geenen, die de verhaalde waarschuwingen lang te vooren, ten behoeve der Landen, ontfangen ende by zich gehouden hadden, zulk een naadenken verwekt, dat zy best vonden, de zehe t' hunner ontlastinge, den Staaten bekent te maaken; gelyk geschiedt is; doch met goede bescheidenheit, en

+1587.

[+]*zonder yet by oft af te doen. En, oovermits de vergaadring bevond dat de voorzeide kundschappen, om de daarin gemelde manier van toegaan, zoo zy onwyslyken gebruikt wierden, lichtlyk tot grooten ondienst van haare Majesteit, uw' Doorluchtigheit en de Landen, moghten strekken, zoo heeft men [...]ber geacht oopening van de zaake te doen aan eenighe [*] amptgenootschappen van den Lande, en hunnen goeden raadt daarop te verstaan. Ende heeft zich dit toegedraaghen, zonder anders, van haare Majesteit oft uw' Doorluchtigheit, te spreeken, dan met behoorlyk ontzagh en eerbiedenis; ook dier voeghe, dat geen' oorzaak gegeeven werd, oft uit de voorzeide kundschappen te neemen was, om te gelooven dat haare Majesteit oft uw' Doorluchtigheit, buiten goeddunken oft bewilghing der Staaten, van eenigherley vreede zoude meenen te handelen. Immers is, zoo wel uit dien van uw' Doorluchtigheit, en uit de oopening gedaan door den Baroen van Bukkenhorst, als uit de kundtschappen, verstaan dat haare Majesteit, zonder kennis en toestandt der Staaten, niet begeerde te handelen. En daarom zeiden de Staaten van Hollandt op den voorstel van de Raadsheeren Valk en Menyn, dat zy, noopende de vreede, niet konnen antwoorden; maar zich gedroeghen tot het geene op de oopening te doen van de meeninge haarder Majesteit en uwer Doorluchtigheit belangende deeze stof, van d' Algemeine Staaten, by hen ter zaameninge van de zelfste Staaten zoude voor besluit worden ingebracht: 't welk, huns vertrouwens, zoodaanigh had te weezen, als de behoudenis van den waaren Christelyken Godsdienst, ende de voorrechten en vryheeden der Landen vereischte. Hieruit blykt genoegh hoe ongeirne de fraaye beminners des vaaderlands, die uwer Doorluchtigheit zoo vuile valscheeden hebben aangebracht, zich met achterklap zouden behelpen; en hoe hooghlyk de welvaart en eendraght der gewesten hun ten harte gaat, die uw' Doorluchtigheit het geloof van de voorzeide valscheeden weeten in te boezemen, om wantrouwen en misverstandt tussen haare Majesteit en uw' Doorluchtigheit en de Staaten te verwekken: waarin, voorwaar wel nootlyk dient orde gestelt. Tussen de vereenighde gewesten is een verbondt gemaakt, en by alle handelingen bevestight, inhoudende hoe zy zich in 't handthaaven der gemeene zaake, in 't opbrengen van schattingen, en in't handelen, moeten draaghen; naar 't welke de Staaten van Hollandt* (*dien eenighe woelgeesten, arbeidende om de Landen, in twist, mistrouwen, en oproer te verwarren, den haat der gansche werelt op den hals pooghen te schennen, oovermits zy, volghends hunnen eedt ende plicht, der Landen welvaart, vrydoomen en gerechtigheeden, trachten voor te staan, en de dingen geirne met goede orde, eendraght, en onderling vertrouwen, beleidt zaaghen*) *zich zeer standtvastelyk, zoo wel in voor- als in teeghenspoedt, hebben gequeeten; gelyk zy hoopen, met Godes hulpe, ook voortaan te doen: zoo dat men hun, nocht verlaating van eenighe der voorzeide gewesten, steeden oft leeden der zelve, nocht afzondring, nocht bederf des Lands, zal kunnen te laste leggen. De Staaten van Hollandt hebben altyds verstaan, ende verstaan alsnoch, 't gezagh, opgedraaghen aan uw' Doorluchtigheit by 't verding gemaakt met haare Majesteit en by 't schriftelyk [*] bescheidt der Algemeine Staaten, te handthaaven: maar in 't geene men booven het inhoudt des voorzeiden verdings en bescheids [†] voorwendt, is, van hunnent weeghe, zulke orde en richting begeert, als tot bewaarnis van 's Lands gerechtigheit, bequaam onderscheidt van 't ampt van uw' Doorluchtigheit als Algemeinen Landtvooghdt, ende dat van d'Algemeine en bezondre Staaten, mitsgaaders van de Vooghden der Landtschappen tot onderhouding van onderlinge goede eenigheit, verstandt, en [*] tzaamenraading, vereischt wordt: alles om reedenen, en volghends 't vertoogh aan uw' Doorluchtigheit oovergeeven met de naader verklaaring daarop ingestelt. Desgelyx zyn de Staaten van Hollandt*

[+]1587.

[*]Publyke collegien.

[*]Acte.

[†]Pretendeert.

[*]Correspondentie.

[+]te vreede de schatting van tweehondertduizent gulden ter maant, met het geen dat aan de gewoonlyke schattingen voor 't loopende jaar magh koomen t'ontbreeken, ter beschikkinge van uw' Doorluchtigheit en den Raad van Staate te stellen: welverstaan dat d'andre gewesten ook alzoo zullen doen, ende uit het [*] aandeel van Holland, by ordeningh van uw' Doorluchtigheit, de bezettingen, [†] wedden, en andre kryskosten vallende in Hollandt, en in de steeden waarvoor zich't zelve heeft moeten verbinden, betaalt worden: alles volghends den staat daar af gemaakt, ofte, by mangel van betaaling, die van Hollandt zelf, uit hun aandeel, mooghen betaalen. 'T is immer meer dan reede, dat men uit de penningen van Hollandt, de lasten aldaar vallende betaale, naar den voet gehouden in andre gewesten, van alle oude tyden af. Desgelyx vereischt de billykheit ten hooghste, dat, uit de zelve penningen betaalt worde 't geen de Staaten van Hollandt, ten dienste van 't Algemein, aan de bezettingen van verscheide steeden in Gelderlandt, Overyssel, en andre buurgewesten, hebben moeten belooven; alzoo, by gebreeke van dien, der Landen geloof niet alleenlyk gekrenkt, maar ook de persoonen en goedren der ingezeetenen van Hollandt daarvoor aangehouden en bekommert zouden worden; waaraf, in den lestleeden jaare, al eenighe beginselen gebleeken zy. Zeeker, de penningen van Hollandt enkelyk ter beschikkinge van uw' Doorluchtigheit en den Raadt van Staaten te stellen, te gehengen dat men de zelve buiten Hollandt trekke, de Hollandsche bezettingen onbetaalt, grenzen van alles onvoorzien laate, hunnen landen en steeden onbetaalde ruiters en knechten opzeinde: de Staaten, geleert door voorgaande ervaarenis, zien het niet te verantwoorden. 'T is kenlyk dat de Staaten der Neederlanden, zoo d'Algemeine als de bezondre, nooit schattingen tot gemeine oft bezondre bescherming, oft anderszins, inwillighden, dan op alzulke besprekken, voorwaarden, en bepaalingen, als zy, naar geleeghenheit des tyds en der zaaken, voor de Landen noodigh vonden. En de Vorsten, zoo wel als d'Algemeine Landtvooghden, plaghten deeze bewilghingen, onder de zelve besprekken, voorwaarden, en bepaalingen, aan te neemen, en de Staaten daarvoor te bedanken. Alzoo kan blyken, dat zy, inwilghende de neeghenjaarighe beede, waarin die van Hollandt niet veel meer in 't jaar betaalden, dan by hen, geduurende de regeering van uw' Doorluchtigheit, ter maant is gedaan, ende noch gedaan wordt, wel goede punten en voorwaarden bespraaken; als, onder andre, dat zy zelve 't bewindt van hunne penningen, hunne gemaghtighden teeghenwoordigh op de monstering, zouden hebben, zy zelve 't krysvolk betaalen, en de Vorst oft zyn' Algemeine Stadthouder zorgh draaghen dat de soldaaty geen' ooverlast deede, en vrye schipvaart, Oost-en Westwaarts gehandthaaft wierde. Deeze inwilghing is nochtans, met de verhaalde besprekken en voorwaarden, dankelyk aangenoomen, en den Staaten, zoo in't gemein als in't bezonder, by Vorstelyke woorden, belooft, al de gemelde en andre voorwaarden te onderhouden Waaruit genoegh verstaan kan worden, dat den geenen, die uwer Doorluchtigheit raaden den Staaten zoo [*] stipsche wetten te stellen, als de voorzeide verklaaring, noopende het inwilghen hunner schattingen, meede brengt, der Landen welvaart oft behoudenis geenszins ten harte gaat, ofte, ten minste, dat zy van het Recht en gesteltenis der zelve niet wel bericht zyn. De staat van oorlogh gemaakt met den Baroen van Bukkenhorst, ten ooverstaan van de kryshoofden, is, belangende de bezettingen, zoo bezwaarlyk niet, oft de hulp van haare Majesteit en de schattingen van tweehondert duizent gulden ter maant, zullen, tot voldoening van den zelven staat, wel mooghen toereiken. Jaa, indien de vyfduizent knechten en duizent ruiters van haare Majesteit voltalligh gehouden, en meede, volghends den voorzeiden

[+] 1587.

[*] Quote.

[†] Tractementen.

[*] Precise.

staat, in de grenzplaatsen verdeelt en gebruikt worden, men kan, uit de schattingen van

[+] *Hollandt, Zeelandt, Uitrecht, en Vrieslandt, ryklyk niet alleen de twee derdendeelen van de soldye der geraamde bezettingen van voetvolk, en een merklyk getal ruiteren, veirdighlyk betaalen: maar boovendien, in allen gevalle, een goedt deel volx, zoo te paard' als te voete, in 't veldt, oft in, oft ontrent eenighe steeden oft sterkten, die de vyandt by beleeghering komt aantasten, te werke stellen: blyvende niettemin d'andere steeden en sterkten, volghends den gedachten staat, bezet: behoudelyk dat elk vendel trouwlyk gemant, en het bedrogh geweert zy. Ook konde men, willende de Landen op 't zuinighste in meerder zeekerheit bewaaren, noch een goet getal ruiteren en knechten, by verdeeling onder de Landtschappen, oorden, en steeden, op een derdendeel solds, voor etlyke maanden van't jaar, in waartgeldt houden, en by alle geleeghenheit, gebruiken; dewyl de Landen, zoo van veele Hop- en andre Bevelsluiden, als van soldaaten, die te voore gedient hebben, wel voorzien zyn. Belangende de kosten van het toerusten der oorloghscheepen, hebben de Staaten altyds verstaan, en verstaan alsnoch, dat de [*] gelei-en verlofgelden, neevens de goede buiten te waater vallende, welgebruikt en [†] raadighlyk gehandelt, ten meesten dienste van den Lande (gelyk in den aanvank des kryghs etlyke jaaren lang gedaan werd) tot betaaling der lasten niet alleenlyk genoegh zullen toereiken, maar ook daaraf wel een' goede som ooverschieten, waarmeede men, voor eenighe bequaame maanden in't jaar, zoo tot ontzetting van beleegherde steeden oft sterkten, als tot afbrek des vyands, by aanvechting, mooghe oorloghen. De quaade betaaling der soldaatye te waater in de twee laatste jaaren, en de achterstel der toerustinge van de oorloghscheepen, zyn veroorzaakt door 't volghen van de meininge der geenen, die waanen heele gewesten, ook zulke die de grootste en vruchtbaarste Landtschappen van gansch Euroopa oopen en t' hunnen beste hebben, uit te hongeren, en alzoo een eindt van 't oorlogh te maaken. Maar, de ydelheit van zoodaanigh gevoelen hebben de laatste drie jaaren uitgeweezen, in welke, by zulke weeghen, de minste plaats noch veroovert werd, maar wel driemaals zoo veel goede steeden verlooren zyn, als de vyandt, in Hollandt en Zeelandt, in vier jaaren, toen men de middelen, verleent van Gode door de natuur der gewesten, gebruikte, met ongelyk meer gewelds, en verlies te waater en te lande, heeft kunnen t'onderbrengen. De Staaten van Hollandt gelooven niet, dat eenighe Landtschappen oft steeden denken de burghervendels, die niet tot gemeine bescherming, by kennis en orde van uw' Doorluchtigheit, zullen gebruikt worden, uit de voorzeide schattingen te doen betaalen: zoo dat ook daar door geen vermindering der zelve schattingen te vallen heeft. Om alle welke reedenen de Ridderschap, Eedelen, en steeden van Holland en Westvrieslandt voornoemt uw' Doorluchtigheit verzoeken, en hartgrondtlyk bidden, dit hun antwoordt op de voorzeide verklaaring genaadelyk en ten beste te verstaan; God almaghtigh te baate te neemen; ende in haar grootmoedigh en heldelyk voorneemen, om de Landen, teeghens de Spanjaarts en hunne aanhangers, onverzoenlyke vyanden van den waaren Christelyken Godsdienst, den welstandt der Landen, en de goede ingezeetenen der zelve, te beschermen, te willen volharden; by de vereenighde gewesten, de heeren Eedelen, en goede steeden, in eendraght te blyven; en vastelyk te vertrouwen, dat, met de hulpe des Allerhooghsten, zoo de bystandt haarer Majesteit met behoorlyke monsteringe, voltalligh en in goede orde gehouden wort; de voorder staat van oorlogh met het inkoomen van tweehondert duizent gulden ter maant vergeleeken; op 't besteeden van de zelve penningen, mitsgaaders 't geen uit Braabant, Gelderlandt, Vlaandre, Ooveryssel, Drente, Twente, Grooningerlandt, en andre oorden onder den vyandt geleeghen, by verding oft*

[+] 1587.

[*] Convoyen en licenten.

[†] Gebenificieert.

*anders te bekoomen valt, bequaame orde gestelt en onderhouden, gelyk ook op 't oeffenen der krystucht, en op 't stuk der * gelei-en verlofgelden; de voorzeide*

*Convoy en licenten.

[+] *bystandt, schattingen, en middelen, ryklyk zullen toestrekken, om al de vereenighde Landtschappen, tot vordering van de loflyke achtbaarheit haarder Majesteit en uwer Doorluchtigheit en tot schaade en afbrek der gemeine vyanden, te verdaadighen; zonder dat van noode zy eenen onzeekren oft bedrieghlyken pais aan te gaan, oft der Landen zaaken voor vertwyffelt te houden. Van onze zyde hoopen wy het verdragh, gemaakt met haare Majesteit, vastelyk en onverbreekelyk te onderhouden, het voorzeide gezagh uwer Doorluchtigheit te handthaaven; de beloofde inwilghingen en schattingen getrouwlyk te betaalen; en ons in 't bevorderen van alles wat der Landen welstandt, eendraght, en behoudenis vereischt, zulx te quyten, dat wy van harte niet anders begeeren, dan de genaadighe gunst haarer Majesteit, en de goede wil uwer Doorluchtigheit, tot de behoudenis van den Staat en't gemeine beste deezer Landen, met behoorlyke dankbaarheit en bestendigheit te erkennen, ende haar in alles, wat met de behoudenis van den Christelyken Godsdienst, de vrydoomen, en gerechtigheeden der Landen geschieden kan, te believen. Ten laatste bedanken de Staaten voornoemt haare Majesteit zeer hooghlyk, voor dat haar genaadelyk gelieft deeze Landen, en de steeden der zelve, het [*] inhoudt der ouwde [*] handelingen en verdingen, gemaakt tusschen de Kooningen van Engelandt en de Vorsten deezer gewesten, ook met eenighe steeden in 't bezonder, te laaten genieten: ende denken, van hunne zyde, in 't gemein en in 't bezonder, zoo veel hen aangaat, op de onderhoudenis van dien meede zulke orde te stellen, dat haare Majesteit, uw' Doorluchtigheit en de Engelsche Landtaardt zullen speuren, dat zy, met eenen goeden yver, niet anders, dan alle goede vrundtschap en naabuurschap, van harte begeeren: biddende uw' Doorluchtigheit dit hun antwoordt aan haare Majesteit zoo gunstelyk te willen voordraaghen, dat het genaadelyk warde aangenoomen*. Ten zelfsten daaghe, zestienden in Wynmaandt, deeden de Staaten van Hollandt op der Kerkendienaaren vertoogh van den tweeden, een antwoordt [+]van den volghenden zin by geschrift stellen. *Zy Staaten hadden, sint den aanvank des oorloghs, al hun bedryf daarnaa gericht, dat by handthaaven van den Christelyken gezuiverden Godsdienst, de welstandt der gewesten, neevens de vrydoomen, voorrechten, en loflyke gebruiken der zelve moghte behouden en gevordert worden. Welken voet zy, tot noch toe, met zulke bestendigheit van gemoedt, niet min in teeghen- dan in voorspoedt, hadden gevolght, zonder zich door eenigh geweldt oft aangebooden verdragh daar van te laaten afkeeren, dat zy niet twyffelden, oft d'Almooghende zoude zich daardoor oover de Landen vorder erbarmen, en een' heilzaame uitkoomst verleenen. Hierom hadden zy, voor Pinxter lestleeden, eenighe Bedieners des Godlyken woords doen onderrichten, op dat de zelve, en hunne meedebroeders, dies verzeekert, te beeter moghten gerust zyn in 't getrouwlyk waarneemen hunner ampten, en 't bearbeiden van eendraght en stilte onder de gemeente. En hun was van harte lief, dat, door yghelyken beminner van 't gemeine beste, inzonderheit door de Bedieners des Heilighen woords, hun aangeweezen wierde 't geen tot den welstandt der Landen noodigh bleek. Met groote reede bedroefd' het* (*gelyk ook hen Staaten ten hooghste*) *alle vroome Christenen en rechtgeneighden ten vaaderlande, dat, in de lestverleede vier jaaren, de loop hunnes voordeels op den vyandt des Lands en der Christelyke kerken, gestuit was, en de goede zaak jammerlyken afbrek geleeden had. Maar, booven de gemeine oorzaak, naamelyk de zonden, wisten zy Staaten geen' andre daar af te bedenken, dan den brandt der tweedraght, gestookt tussen de heeren en gewesten van 't rechtzinnighe geloof, doorzommighe zoo groote persoonaadjen als andre. Deeze hadden in de naabuurighe oorden, onder schyn van vuurighen*

[+]1587.

[*]Effect.

[*]Tractaten en contracten.

[+]*Antwoorat der Staaten van Hollandt op der kerkendienaaren vertoogh.*

yver tot den hervormden Godsdienst, zich eerst ter regeeringe ingewikkelt, thans etlyke van de voorneemlykste

[+]Bedieners des Godlyken woords aan hunne zyde gekreeghen, en, eenen ruimen tydt, zonder ophouden, zoo oopentlyk als onder de handt, gearbeidt, om den [+]1587. *heer Prins van Oranje, Hooghloffelyker gedachtenisse, wiens doen en lyden met goedt en bloedt, voor den welstandt der Landen, niet te waardeeren was, en de Staaten van Hollandt en Zeelandt, onaangezien de dappere, getrouwe, en geduurighe vlyt, by hen, zoo veele jaaren lang, ten zelven einde, beweezen, in haat, opspraak, en naadenken der goede gemeinte te brengen. Deeze, naa dat hun dit gelukt was, hadden hun voorneemen ontdekt, en te werke gestelt; naamelyk de Landen en steeden, die onder hun stonden, aan den vyandt oovergeleevert, van den gezuiverden Godsdienst, hunne vrydoomen, voorrechten, loflyke gewoonten beroost, en in ontallyke zwaarigheeden bezwachtelt; voorts, in 't oopenbaar, in 't heimelyk, getracht de Hollandsche en Zeeuwsche steeden, zoo door brieven aan verscheidene der zelve gezonden, als door andre weeghen, in gelyk onheilte plonzen, oft tweespalt en scheuring onder haar te maaken. Veelen van hun, die deel aan de regeering gehadt hadden, gelyk ook eenighe Bedieners des Heilighen woords, de verraadery en huicheling der welke te klaarlyk bleek, waaren welby den vyandt gebleeven, verzaakende 't rechtzinnigh geloof. Echter nochtans stond ten hooghste te beduchten, dat veel anderen, niet zoo oopentlyk op gelyken handel bevonden, zich, als vonken van 't voorzeide vuur der tweedraght, door Hollandt, Zeelandt, en d' andre Vereenighde gewesten, verspreidt hadden, en, inkruipende zoo ter kerkelyken als wereldtlyken bewinde onder het dexel van den Godsdienst, de landen geirne in gelyken staat zouden brenghen, als hun eighen vaader landt door hen gebraght was: maar dat zy, ziende zich de Hollandsche, Zeeuwsche, en Vriesche Staaten, met de oovergebleeven' heeren van den huize Nassau en hunne toegedaanen, in den weeghe, by allerley middel die gansche stam, neevens de Eedelen en Majestraaten van Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt, en andre persoonen van welbeproefde trouwe, pooghden zwart, haatlyk, verdechtigt, by de gemeente, en al de werelt te maaken, der Landen welvaart en vermooghen, met voorstaan van nieuwe en ongewoone formen van regeeringe, met zaayen en queeken van misverstanden en oneenigheeden, te gronde te helpen. Hiertoe verstonden de Staaten dat gedraast en gerennen, geschreeven en gezonden werdt, nacht en dagh; en dat menveele eenvoudighe menschen schandelyk misleidde, die zich des* (*indien zy bytyds niet van het doolpadt aftraaden*) *te spaade beklaaghen zouden als aan de zaak geen redden meer weezen wilde: gelyk hiervan, in andre Landtschappen en steeden, zoo versche exemplen voor yeders ooghen stonden, dat het meer dan wonder scheen, dat veele luiden, en zonderling eenighe Bedieners des Godlyken woords, zich niet beeter daaraan spieghelden. De Staaten vertrouden vastelyk, dat haare Majesteit van Engelandt, een' Vorstin begaaft van Gode met zoo groote wysheit, goedertierenheit, en andre Kooninklyke deughden, het loflyk verding, tussen haar en de Vereenighde Neederlanden opgerecht, nemmermeer hadde te laaten vervallen, oft zich van de gewesten te scheiden, uit zaake dat zy Staaten 't geene, waarom het oorlogh aangevangen, zoo veel duizent menschen aan hunnen doodt gekoomen, zoo veele Landen en steeden verwoest en bedorven waaren, en tot behoedenis van 't welke de hulp haar der Majesteit verzocht en belooft bleek, begeerden te verdaadighen: maar, dat zy, wel bericht van de standtvastigheit der Staaten, veel eer haar' hulp vermeerderen, en Godt Almaghtigh 't gemoedt van haare Majesteit van andre Christelyke Mooghenheeden, te meer, tot handthaaving en uitvoering hunner rechtvaardighe zaake, verwekken zouw. Te deezen einde hadden zy Staaten hun besluit, dienende tot antwoordt op d'oovergeleeverde schriften zyner 'Doorluchtigheit, zulx ingestelt, dat zy, met vryen gewisse, voor God en de gansche werrelt verklaaren moghten, 't zelve*

[+]niet dan tot vordering van 't heil der Landen, en inzonderheit van Gods gloorie, de behoudenis van den Christelyken Godsdiest; der Landen voorrechten, vrydoomen, en loflyke gewoonten, te strekken: welke zy, volghends hun opgeleide ampt, by eede verbonden waaren voor te staan, en aan hunne naakoomelingen oover te zetten. Dus doende verstonden zy haarder Majesteit en zyner Doorluchtigheit de meeste eere en den besten dienst te doen, zonder zich te kunnen inbeelden dat haare Majesteit yet daarteeghens van hun zal begeeren, naardien haar gelieft had, tot handthaaving van dien, in de hulpe te bewillighen. Immers stond niet te gelooven, dat de meening haarder Majesteit gedroeghe, dat zyner Doorluchtigheit in deeze Landen, eenigh gezagh, strydende teeghens de vryheeden, voorrechten, en loflyke gebruiken der zelve wierde ingeruimt; aangezien het opdraaghen van 't gezagh, in 't eerst aan zyn' Doorluchtigheit toegevoeght, (hoewel het rechtzinnighlyk ende niet Joodscher wyze, verstaan, met de welvaart, vrydoomen, voorrechten, en loflyke gebruiken wel bestaan kon) zoo quaalyk van haar genoomen was, dat zy, door eenen bezondren gezant, de weederroeping van dien had doen vorderen, en zich niet zonder zwaarigheit naulyx daarvan laaten afwenden. Maar grootlyx viel te beduchten, dat de geenen, die hooghst van 't gezagh zyner Doorluchtigheit spraaken, oft het uitvoeren van gelyk voorneemen als men in Vlaandre, door 't maaken eenes afkeers van den Heere Prinse van Oranje en de Hollandtsche Staaten, volbraght zagh, ofte, ten minste hun eighen gezagh, burz en baat zochten te vorderen, ende, door hunne handt en naar hun welbehaaghen, met onorde wilden gedaan hebben 't geen met goedt onderling verstandt, door d'Algemeine en bezondre Staaten, door de Vooghden der gewesten, Ooversten, en andre Amptluiden, met orde behoorde te geschieden. De gemelde Staaten, dan, wilden den voorzeiden Dienaaren, en allen andren hunnen meedebroederen, nochmaals welrondelyk verklaaren, dat zy, met Gods hulpe, hoopen onveranderlyk te volharden in 't handthaaven van den welstandt der Landen en voorneemlyk van den Hervormden Godsdienst, de vryheeden, voorrechten, en loflyke gebruiken der zelve, waarvoor zy in 't oorlogh getreeden waaren; zouden't verding, met haare Majesteit gemaakt, achtervolghen; 't gezagh, wettelyk zyner Doorluchtigheit toebehoorende, in kracht houden; en, by alle middelen, arbeiden, om door eendraght, en goedt onderling verstandt, zoo met zyne Doorluchtigheit als met andre Heeren, elke naar hunne achting en ampt, inzonderheit ook met d'andre gewesten, steeden en leeden der zelve, de Landen te helpen bewaaren. Eintlyk begeerden zy, en [*] leiden, amptshalven, den voorzeiden en allen andren Dienaaren des Heilighen woords [*] op, dat de zelve al hun doen, tot eendraght, stichting, en opbouwing der Christelyke kerke zouden richten, zich spieghelen aan den val der kerken van Vlaandre, en wachten voor den gang die aldaar was genoomen geweest; voorts God den Heer bidden voor alle Hooghe en laaghe Ooverheeden, dat zy zich tot gelyken gang niet lieten brengen, maar, in goede eenigheit, elke haar opgeleide ampt, tot vordring van den welstandt der Landen moghten uitvoeren. Dit bescheidt deeden de gemelde Staaten in druk brengen, en zonden 't aan de Wethouders aller steeden van Hollandt en Westvrieslandt oover, met last om de Predikanten voor hen t' ontbieden, hun 't zelve ter handt te stellen, en te beveelen, dat zy de gemeenten tot stilte en eendraght zouden vermaanen, zich met leeren en preeken bemoeien, de Staaten en Majestraaten met de regeeringe laaten [+]begaan. Doch dit aanzeggen baarde geen goedt bloedt in de geestelyken, die waanden hun vertoogh wel eerbiedelyk ingestelt te hebben, en dat men hun daarop al te raauwelyk bejeeghende. Ten zelfsten daaghe beantwoordden de voornoemde Staaten het schryven der stadt

[+]1587.

[*]Ordonneerden.

[*]Ordonneerden.

[+]*De geestelyken meenen 't al te raauwelyk ingestelt te zyn*.

Uitrecht van den eenentwintighsten in Herfstmaant naa den ouden styl, niet by zending van

[+]eenige leeden der regeeringe, maar by enkelen boode, met letteren van [+]deezen verstande. *Het luiden van den brief, niet ingestelt naar hunne verdiensten, nocht naar de gewoonte van de zeinders des zelven, meldde den dichter genoegh; dien zy Staaten wisten vol zuchts, t'Uitrecht vreemdt, en, teeghens de vryheeden en voorrechten deezer Landen gekant te weezen: waaroover zy billyk hadden des antwoordens kunnen leedigh staan. Doch, om d'onreedelyke hartstoghten van zommighe bezondre persoonen, begeerden zy hunne geneeghenheit tot naabuuren en bondtgenooten geenszins te verminderen, maar veel eer te vermeerderen, tot [*] verbystering van zoodaanighe partydighe menschen. Dies gaaven zy hun 't ooverdenken, hoe zy Hollandsche Staaten in't jaar vyftienhondert tweeëntzeeventigh, om den welstandt deezer gewesten, den waaren gezuiver den Godsdienst, mitsgaaders de voorrechten en vrydoomen deezer Landen te handthaaven, teeghens de Spanjaards en hunne aanhangers in oorlogh getreeden waaren; en zich, onberoemelyk, tot uitvoering van hun loflyk besluit, zoo in weeder-als in voorspoedt; teeghens het groot geweldt der gemeine vyanden, te waater en te lande op 't vroomste gequeeten hadden; uitstaande, neevens eenighe steeden en oorden in Zeelandt alleenlyk, by Gods hulpe, ontrent vyf jaaren lang, den ganschen last des kryghs, met zulk een' steevigheit van moede, dat zy twyfelden oft men erghens ter werelt van diergelyke wiste te spreeken. Waaromme niet te verwondren was, dat zy, hebbende den Almaghtighe zoo blykelyk zien de handt houden aan't volvoeren van hun besluit, onveranderlyk daarby begeerden te blyven, zonder daaraf om eenighe reedenen te kunnen wyken, en veel min ter luste van luiden, die andre naabuurighe steeden en gewesten, door onmaatighe regeering, verwarrenissen, geschillen, en oneenigheeden, in eenen korten tydt, hadden aan den vyandt helpen brengen: en zich scheenen te bedroeven, dat zy deeze gewesten ende hen Wethouders van Uitrecht niet in gelyke ellende konden plonzen, als men hun vaaderlandt verzonken zagh. Zy twyffelden niet, oft den ouden, vroomen, en oprechten beminneren van deezen Staate, die noch hunne plaats in de regeeringe der stadt Uitrecht bekleedden, stonde wel voor, hoe zy Staaten, naa den aanvang des kryghs, hunne eerste toevlught ter Kooninginne van Engelandt hadden genoomen, en haare Majesteit om hulp aangeroepen; thans by die van Uitrecht en andre gewesten uitgewrocht, dat de zelfste Majesteit tot aanveirding van de Hooghe Ooverheit oft van eeuwighe bescherming deezer Landen verzocht werd: dat eintlyk, naa weigherend antwoordt, zoo op het aanbodt als op de beede gevallen, een verding op de hulpe, toegestaan door haare Majesteit by form van leeninge, aan deeze Landen gemaakt was: ende daarop gevolght het inruimen der plaatsen van Hollandt en Zeelandt aan haare Majesteit, tot borghschap voor het herburzen haarder penningen, zonder yet dan enkele brieven van die van Uitrecht, tot verzeekering van schaadeloosheit der twee gemelde Landtschappen, t'ontfangen. Hieruit, en uit de vlyt by hen aangewendt om d'Algemeine Landtvooghdye aan zyn' Doorluchtigheit te doen opdraaghen, gelyk ook uit de zwaare schattingen by hen ingewillight en opgebraght, bleek genoegh, dat zy, stellende al hunnen toeverlaat, naast God, op haare Majesteit en zyne Doorluchtigheit, haar, niet met woorden oft praat, maar in der daadt hadden betrouwt, en door de zelve een' gelukkighe uitkoomst van 't oorlogh verwacht. Ook hadden zy niet naagelaaten, 't gezagh, dat zyner Doorluchtigheit, zoo uit kracht des voorzeiden verdings, als des bescheids van opdraght der Landtvooghdye, toequam, te handthaaven, en de beloofde gehoorzaamheit te bewyzen; zulx men hen, van eenighe oovertreeding in dit stuk met waarheit niet beschuldighen kon. Zy vonden zich wel bericht, hoe door eenighe vreemdelinghen, hebbende in de stadt, steeden, en Landen van Uitrecht, nocht maaghen*

[+]1587.

[+]*Antwoordt der Staaten, op het schryven van die van Uitrecht.*

[*]Confusie.

[+]nocht middelen te verliezen, aldaar, in den lestleeden jaare, veel onbehoorlyke handelingen, die tot invoer van een gezagh strekten, dat met de welvaart der Landen niet bestaan kon, waaren te weeghe gebracht; en de aanstichters van dat werk, daar door, ten voortreflyksten ampten ingedrongen. Maar, van zulk onwettigh gezagh wisten zy Staaten niet te spreeken: ende was by hen nooit daarop geraadslaaght, veel min, by hunnen last, yemandt versprooken tot goedtvinden van ander gezagh, dan de stant des Lands lyden moght, en tot handthaaving van 't welke zy zich altyds willigh getoont hadden. 'T gaf hun zeer vreemdt, dat in den brief der stadt Uitrecht, by zoo heevighe [*] uitroepen, gearbeidt werd om hen Staaten tot het opbrengen der schattingen te beweeghen; naardien zy, met meerder reede, die van Uitrecht vermaanen moghten, tot voldoening der beloften, die zy by de Naader Vereening zoo pleghtelyk aangegaan binnen Uitrecht, gedaan hadden, en vernieuwt in 't opdraaghen der Landtvooghdye aan zyn' Doorluchtigheit; te weeten, dat zy zich, in 't stuk der gemeene middelen, dien van Hollandt zouden gelyk maaken. Waaraan, niet zonder groot naadeel der ingezeetenen, en schattingen van Hollandt, tot dien tydt toe, gebrek was gevallen, ende, nocht door 't gezagh zyner Doorluchtigheit, nocht door erinnering der beloofde gehoorzaamheit, waarvan de brief zoo hoogh sprak, te richten geweest. Zy wilden geirne weeten, oft men ooit hoorde dat van eenigh gewest zoo kleen als Hollandt, zoo veele jaaren lang, zoo veel, voor zyne naabuuren en bondtgenooten, gedaan was, als Hollandt voor de zyne gedaan had, en alsnoch deed. Die zich verstonden op 't onderhouden van krysvolk, met reedelyke betaaling, in goede tucht, zouden moeten bekennen, dat, gelyk uit de schattingen van Hollandt, booven de noodtlyke bezettingen der steeden en sterkten in dien geweste, en booven de lasten van't oorlogh te waater, acht oft neeghenduizent knechten, en tien oft twaalfhondert ruiters, in d'andere Vereenighde Landtschappen en 't hunner hulpe, meenigh jaar, onderhouden waaren, alzoo ook noch rykelyk onderhouden konnen worden. Deeze kosten hadden zy Staaten zoo lang een tydt gedraaghen, en bleeven die draaghen, tot bystandt hunner naabuuren en bondtgenooten, zonder andre vergelding daarvoor te verwachten oft te begeeren, dan de behoudenis van den welstandt der Vereenighde Landtschappen in 't gemein. Maar teeghens hunne verdiensten, moesten zy daaghelyx, voor vergelding, veel opspraax en lasters hooren, als of zy pooghden hunne naabuuren t'ooverheeren. En zy Wethouders van Uitrecht wisten wat reedenen meermaals daaraf in hunne vergaadring gevoert waaren. Niemandt nochtans kon hun Staaten met waarheit naageeven, dat zy geduurende 't oorlogh, hunne grenzen, in 't stuk van Rechtspraak oft van schatting, eenen enkelen voet hadden uitgerekt; daar, ten teeghendeele, dien van Hollandt veele gerechtigheeden, door die van Uitrecht en andre buurgewesten, zich dienende van d'ongeleeghenheit des kryghs, onttooghen waaren. Dat zy den goeden yver der Wethouderen van Uitrecht ten gemeenen beste, zouden willen verdonkeren, moesten de zelve niet gelooven: maar wel, dat zy Staaten, het geweldigh heerschen en de bruske regeering aldaar, by eenighe Brabanders en Vlaamingen en door hun toedoen gedreeven, en geschaapen hoe langer hoe onmaatigher te worden, tot naadeel niet alleen van de aanzienlyksten en voortreflyksten der stadt en des Lands van Uitrecht, maar van de geheele burgherye, jaa van den geheelen Staat der Vereenighde gewesten, oover jaar en daghbeklaaght hadden. En zy zorghden, dat de veranderingen, nieuwigheeden, en andre vreemde handelingen, die daar aangestelt waaren en voorgestelt werden, het eindt van 's Hartoghenbosch, Gent, oft Brug zouden neemen: 't welk zy God baaden genaadelyk te verhoeden. Het docht hun Staaten noodeloos, hier te melden om wat oorzaak, in den lestlee-

[+]1587.

[*]Exclamatien.

den [+] jaare, verscheide vroome luiden van allerley soorte, zoo onordelyk uit de stadt Uitrecht gejaaght, en met verbeurtmaaken en plondren hunner goedren gedreight waaren; door wat wegh andren de ampten der zelve verkreeghen hadden; en het eighentlyk ooghmerk van al dit werk. Maar 't mangeld' hun aan geen' goede reedenen, om te gelooven dat de geenen, die zich daaraf zoo heel zuiver wilden doen houden, bedekte aanstichters en beleiders van dien waaren geweest. En dat de zelve, als gebooren in een gewest daar die van Uitrecht het minste ampt niet zouden mooghen bedienen, geen' [*] hoedaanigheit hadden, om, binnen de stadt oft het Landt van Uitrecht, de achtbaarste ampten te bekleeden, was, zoo aan zyne Doorluchtigheit als aan d' Algemeine Staaten, meermaals vertoont. Wyders moghten zy Staaten hun met waarheit verklaaren, dat zy, ook zonder hunne vermaaningen, niet laaten zouden in 't behartighen van den geheelen welstandt der Vereenighde Neederlanden te volharden, ende al hun bedryf zulx hoopten te stieren, (*gelyk zy tot dien dagh toe gedaan hadden*) *dat nocht haare Majesteit, nocht zyne Doorluchtigheit, nocht iemandt hunner bondtgenooten moghte koomen met reede daaraan eenigh mishaaghen te neemen. Want zy zochten daarmeede niet anders, dan den gemeinen welstandt der Landen te vorderen, by handthaaving van den waaren Christelyken Godsdienst, de voorrechten, vryheeden, en loflyke gewoonten, om de behoudenis der welke, zy Staaten en die van Uitrecht de waapenen aanveirt en zoo veel gedaan en geleeden, ook met haare Majesteit en zyn' Doorluchtigheit gehandelt hadden: zonder dat hun doen tot eenighen pais met den Spanjardt oft Parma strekte. Maar zy hadden, al oover eenen geruimen tydt, groote oorzaakgehad, om te vreezen, dat eenighen van de regeeringe t'Uitrecht daarop toeleiden. En, dewyl deeze hunne vreez vast grooter en grooter werd, wilden zy hen regeerders van Uitrecht als hunne goede vrienden en bondtgenooten, wel hartgrondelyk gebeeden hebben, te gelooven, dat zy niet lichtveirdelyk, maar door veele hoogwightighe reedenen, daartoe bewooghen waaren; en verzochten hen met ernstighe aandaght daarop te letten. Eintlyk verzeekerden zy hun, dat zy, de stadt, steeden, en landen van Uitrecht, en d'ingezeetenen der zelve* (*onaangezien 't geen, binnen hunne vesten, door eenighe vreemdelingen, tot naadeel van hun Staaten, gebrouwen was*) *begeerden te houden voor hunne goede vrienden, naabuuren, en bondtgenooten; ende hen in alle geleeghentheeden, volghends de Vereening, by te staan, met de middelen hun van Gode verleent, enkelyk om den welstandt der Landen, den waaren Christelyken Godsdienst, de vrydoomen, voorrechten, en loflyke gewoonten te handthaaven, met vast betrouwen, dat d' Almaghtighe, die haare zaak zoo wonderlyk had begost en beleidt, de zelve niet verlaaten, maar met een heilzaame [+] uitkoomste zouw zeeghenen*. Zoo de Burghermeester Prounink de voorgaande bejeegheningen, en het ontzeg van zitting ter vergaaderinge van d'Algemeine Staaten, oevel genoomen had, deeze brief deed hem brullen van verbolghenis; en desgelyx zyn' metverwanten, vindende zich niet alleenlyk voor vreemdelinghen uitgeluidt, maar voor een deel moeizieke menshen gescholden, jaa genoeghzaam voor trouweloos en 's vyands vrienden aangezien. Zy stellen zich ter weere met schryven en wryven; ontwerpen een Naader Bericht op het antwoordt van Hollandt, met een vrundtlyk vermaan aan de Majestraaten en goede gemeenten der Vereenighde Neederlanden; geeven deeze stukken, neevens hunnen brief en het voorzeide antwoordt, op den naame der Majestraat van Uitrecht, in druk uit, en zeinden ze, by eenen brief, den Hooghen Raade en den Hoove van Hollandt toe. Dit Naader Bericht, beslaande etlyke blaaden papiers, was belendt met verscheide byteekeningen, die men ten voorneemlyken werke wel hadde kunnen inweeven. Misschien dat de

[+] 1587.

[*] Beschaapenheit, qualiteit.

[+] *Dit neemt de Burgermeester Prounink zeer quaalyk.*

+insteller de eer, die hy waande met dit schrift te behaalen, met yemandt anders, die daar ook wat toe doen wilde, niet goedt vond te deilen; oft dat hy ('t welk my, om dat alles schynt eenes zelven mans styl te weezen, gelooflyxt dunkt) de leezers alzoo tot meerder aandacht zouw verwekken. Maar deeze pennekrygh, gevoert tussen partyen om aanhang te winnen, heeft nu zoo lange, en met dikwils verhaalen der zelfste slaaghen geduurt, dat vorder vermaan van dien, eenen yeghelyke verveelen moet. Echter kan ik, om jaa den schyn eener te groote eenzydigheit te schuwen, niet leedigh staan van te minste de merklykste punten der twee voorzeide schriften te melden. Het Naader Bericht dan dreide op deezen zin. +*Die van Hollandt behoorden de naamen van d'Uitrechtsche Wethouders, die by hen verdechtight waaren, bekent te maaken. Zy Wethouders hadden altzaamen het maaken van alle pais met Spanje oft Parma, buiten bewilghing hunner Bondtgenooten, pleghtelyk verzwooren: ende konnen daarom niet laaten zich grootlyx aan te trekken, dat men eenighen van hun vermoedde met meineedigheit zwanger te gaan. Hollandt zeeker, had veel voor 't gemeine beste, en voor zyn eighen gedaan: maar d'andere gewesten zich niet weinigher, van aanbegin gequeeten, toen zy den Spanjaardt vyandt verklaarden, en zich by die van Hollandt voeghden; jaa lang te vooren, toen zy den Heere Prinse van Oranje, met geldt, verstendenis, en andre middelen onderstandt deeden. Uit de zelve gewesten, en inzonderheit uit de geene, de inboorlingen der welke nu voor vreemdelingen werden uitgekreeten, waaren de achtbaarste Ooversten en Hopluiden hergekoomen, die de Hollandsche zaaken, tot den staat waarin zy zich althans vonden, hadden helpen brengen. En het stonde wel te wenschen, dat men, blinddoekende de Bontgenooten, nooit iet heimelyx met den Hartooghe van Anjou, en andren, gehandelt hadde, waaruit, als het hun bewust werd, zwaar mistrouwen gereezen was. Voor 't onderhouden van neeghenduizent mann' te voet, twaalfhondert te paarde, buiten hunne grenzen, quam dien van Hollandt dank toe. Daarentussen hadden d'andre gewesten, naar gelang hunnes minder vermooghens, immers zoo veel gedaan; en, boovendien, ongelooflyk bederf hunner landen en luiden geleeden, gelyk zy noch waaren lydende: 't welk, hunnes achtens veel meer bedroegh dan al de Hollandsche schattingen, waarmeed' het zoo ruim niet omkoomen zouw; indien d'andre bondtgenooten, zittende met de scheenen voor 't vuur, den brandt des oorloghs, van Hollandt, niet afkeerden. Echter nochtans hadden zy Wethouders van Uitrecht de vergelyking der gemeine middelen van hun gestroopt en neeringloos Landschap, met die van een welvaarend gewest, daar de koophandel bloeide, gestelt aan zyn' Doorluchtigheit als hunne wettighe Ooverheit, ende dien het, uit krachte van 't verding met Engelandt gemaakt, toestond zoodaane geschillen te beslechten. Eevenwel had men, ziende met deeze middelen 't Spaansch geweldt niet te weederstaan, der Landen onvermooghen in 't jaar vyftienhondert vyfentachtentigh, aan de Kooningin bekent, en haare Majesteit om hulpe aangeroepen; vertoonende, met een, hoe de gemeine achtbaarheit des gebieds terwyl ieder gewest de zyne in 't bezonder zocht, verlooren ging; verzoekende, dat haarder Majesteit geliefde eenighen Heer van aanzien herwaarts te zeinden, om het bewindt der dingen t' aanveirden, en dit verloop te richten. De geenen, die, oover twee jaaren, van zulke zwakheit geklaaght hadden, en seedert, nietteeghenstaande de hulp haarer Majesteit en d'achtbaarheit zyner Doorluchtigheit, zoo groot een afbrek geleeden; wilden zy doch nu van hunne middelen roemen? wat zoud'er dan te roemen vallen, wen men zich van haare Majesteit en zyn' Doorluchtigheit verlaaten vonde? Een Landtschap zoo geknaaght, geteest en geternt, in 't ingewant, van twist, partydigheit, en krakkeelzucht, alwaar het schoon van buiten niet aangevochten*,

+1587.

+*Naader Bericht der Majestraat van Uitrecht op het antwoordt van Hollandt.*

+*ende noch zoo volk- en schatryk, kon, zonder een Opperhooft dat alles in toom hielde, niet bestaan. Wat zouden de Vereenighde gewesten, dan, zoo arm van* +1587.
Krysooversten, luiden, en geldt; indien zy noch daarenbooven, zich zelve van de Engelsche hulpe verstaaken? Daar zoude, gewislyk, niet anders ooverschieten, dan willends en weetends verlooren te gaan, ofte den Spaanschen pais, voor het plechtanker, t'aanveirden. Te waanen dat God deezen volke, wen het zyn genaade, hun betoont met beweeghing van 't hart der Kooninginne tot zoo staatlyk een' bystandt, moedtwillighlyk verwaarloost hadde; en, teeghens zyn gebodt, door geschil tussen Landschap en Landschap, jaa tussen stadt en stadt eenes zelven, verdeelt waare; op wonderlyke wyze zyn' almaghtighe handt zoude bieden; wie kon het voor meer, dan enkele ydelheit, houden? Zich ook dietsch te maaken, dat haare Majesteit, om 't vertrek zyner Doorluchtigheit, de Landen niet begeeven zoude; de zaak, voorwaar, was te wichtigh, om het daarmeê, op den kranken grondslagh van losse inbeelding, te laaten aankoomen. Zy had zoo treflyk eenen Vorst, als een pandt haarer hartlyke geneeghenis tot de Landen, herwaarts gestuurt, en den gezanten die haar daartoe verzochten, rondelyk verklaart, dat zy, indien men hem niet eerbiedelyker bejeeghende dan d' Aartshartogh Mathias, de Hartogh van Anjou, en de Prins van Oranje, waaren bejeeghent geweest, hem en all' haare hulptroepen teffens herroepen zoude. Men quelde zich met ydel kibbelen oover Hooghste gezagh en voorrechten. Wie stond'er naa oft zocht ze te verkorten? Meinde men dat haare Majesteit, die de opperheerschappy der Landen had geweighert t'aanveirden, nu om de zelve begaan waare, oft hunne voorrechten liever gekrenkt dan gesterkt zaaghe? Maar, hier lagh de knoop, dat men het deughdelyk herbrengen der voorrechten beweeze, en degeene, die den burgherlyken standt raakten, met geen kryszaaken vermengde. Want, deeze met gezwight bevel te beleiden waare om alles te verbrodden. Een kryshooft verplight al zyne orde te doen uitvoeren door zulke persoonaadjen, als men hem voorstelde; naamelyk te waater door Prins Maurits als Ammiraal, te lande door de Vooghden van yder gewest, wat gebiedt doch behield het? Dan oft de Hooghe Ooverheit den Staaten toequam oft niet, daar werd vergeefs om gepleit; naadien dat meest al de eighenschappen van oppermaght aan zyn' Doorluchtigheit met het bewind des oorloghs waaren opgedraaghen; en de rest, volghends 't Engelsch verding, aan de goede geliefte van haare Majesteit bleef; zonder verlof der welke de Staaten, daarin, zoo lang zy haare hulp genooten, niet vermoghten yetwes te doen. Hierenbooven had men haare Majesteit gebeeden zyn' Doorluchtigheit herwaarts te zenden, om, door de achtbaarheit van deeze, de vervallen achtbaarheit der Staaten weeder op te rechten; 't welk, zonder eenen grooter dan die van de Staaten, niet te doen was. Ook hadden de Staaten zelf onderdaanigheit en gehoorzaamheit aan zyn' Doorluchtigheit gezwooren: 't welk, teeghens voeren van opperheerschappy, reeghelrecht streed. Bedacht men niet, dat het allernoodighste, tot verzeekering van den Staat, was de krysregeering; en dat de burgherlyke dingen daarnaar, zoo lang als 't oorlogh duurde, moesten geschikt worden? De natuur, immers, leerde, dat de byloopende zaaken den aardt hunner hooftzaaken volghden, die ze in weezen hield. Waartoe dan gestaan op hoogh gezagh in 't burgherlyke, daar, zonder de krysbeleiding, alles te gronde moest gaan? 't behoorde wel zoo, dat een veldtheer, 't geen hy gebood, door de achtbaarste bevelsluiden, onder hem staande, deede uitwerken. Maar hem voor te schryven wie hy daartoe te beezighen hadde, was ongezien, ongehoort, ende kon niet, dan ten algemeinen bederve, gedyen. Geen Vorst ter werelt, dien 't, op zulke wyze, mooghelyk vallen oft lusten zouw te gebieden. Want de zelfste bevelsluiden moesten, van den Opperveldtheer, hunnen lastbrief ontfangen, en aan hem by

+eede verbonden zyn. Waarteeghens vernoomen werd, dat men de oopene brieven zyner Doorluchtigheit, die by de bezondre Landtvooghden niet beäangenaamt +1587. *en bevestight waaren, weigherde, andre in hunne plaatsgaf, en den soldaaten verbood andren eedt te doen dan zy kortelinghs aan Prins Maurits en de Staaten van Hollandt gedaan hadden. De Neederlanders, voorwaar vonden zich met schoone vrydoomen en voorrechten voorzien, om welke, en t'zaamen den Christelyken Godsdienst, te behouden, zoo zwaar een oorlogh bekostight werd. Maar, wie doch wist een voorrecht te toonen, uit kracht van 't welke men, hebbende yemandt tot Algemein Landtvooghdt en Krysooverste gekooren, hem 't volkoomen gebiedt oover alle Amptluiden van oorloghe opgedraaghen, en die opdraght met eede bevestight, vermoghte het zelfste gebiedt daarnaa te krimpen? Te vooren had het den Staaten vry gestaan, den noodthelper zynen eisch in te wilghen oft af te staan: maar, naa 't aanneemen en bezweeren der voorwaarden, die te willen verandren, vermindren, oft uitlegging daarop maaken teeghens 't verstandt van den noodthelper; 't waare aangegaan eeven, als oft men voortaan nocht God in heemel, nocht Ooverheit op aarde meer kende. Zy reegeerders van Uitrecht zouden althans niet zeggen, dat, in kryszaaken, terwyl 't zwaart uit de scheede was, geene voorrechten golden; dat men, vechtende daarvoor, zich met de zelve tot hinder der beschermínge niet behelpen moest; dat, dikmaals, onder 't wanken der waapenen, de noodt opschorsing der algemeine burgerwetten, veel meer dan der bezondre vrydoomen vereischte; dat de voorouders dezelve door haare vroomheit in den krygh gewonnen hadden, om ze in tydt van vreede te genieten; dat, eintlyk, rechten vergunt tot voordeel der Landtzaaten, t'hunnen achterdeele niet behoorden te strekken, veel min tot dexel van yemandts bezondre zucht te dienen: op dat de gewesten, gelyk zy zich, uit den eedt en gehoorzaamheit des Kooninx van Spanje, ontslaaghen vonden door 't quetsen der voorrechten; door 't misbruik der zelve niet weeder onder zyn' yzere roede gebraght wierden, en aan zyn' genaadelooze wraakgierigheit oovergeleevert. Men riep vast, de voorrechten, de voorrechten: maar, wilde God, dat het Hooghste voorrecht, naamelyk de welstandt zoo der kerkelyke als der burgherlyke zaaken zulx betracht wierde, dat de Landen schier oft morghen, de waare voorrechten, in rust en vreede, genieten moghten. Want, teeghenwoordelyk op onbekende voorrechten te staan, was niet anders dan twist tussen Landen en luiden te stooken, Vorsten en Mooghentheeden afkeerigh te maaken, de trouw der verdingen te quetsen, eintlyk haare Majesteit tot pais met Spanje te porren. Het stond, voorwaar, te beklaagen, dat men onlanx tot Delft zeekre vereenighing van Hollandt en Uitrecht onder een Stadthouderschap had doen drukken, die, eertyds, by Kaizar Karel, teeghens wil en dank der Staaten van Uitrecht, gemaakt was, en nooit van hun erkent oft aangenoomen. Men liet zich zoo zeer van zyne hartstoghten en zinlykheeden verblinden, dat men niet merkte, dat, indien deeze vereenighing stadt greepe, geen' Hooghe Ooverheit by de zelve Staaten konde bevonden worden. Want indien de opperste maght den Staaten van yeder gewest toequaame, zoo moest oft deeze vereenighing niet gelden, oft die van Hollandt, in plaatse van Kaizar Kaarel, het hooghste gebiedt, zoo wel oover 't Landt van Uitrecht, als oover hun eighen hebben. Veele luiden, zeeker, laakten het uitzeggen van eenighe persoonen, zonder voorgegangen vonnis, oft hunne verweering te hooren. Maar die van Uitrecht hadden dit geleert van de Hollandsche steeden, naagevolght in deezen, van de geenen, die zich nu meest oover gelyke fortuine beklaaghden. Ook was de uitzeg hergekoomen van hoogher bevel dan dat van de stadt Uitrecht, alwaar zy regeerders niemandt in de teeghenwoordighe Vroedschap kenden, die zich met dat werk gemoeit had: hoewel zy, om meer dan genoeghzaame reedenen, zommighen der voorgemelde per-*

soonen [+] op dat pas aldaar niet zouden kunnen dulden. En, belangende dit punt, gedroeghen zy zich voorts tot hunnen bezondren Landtvooght. Wyders, men had het zeer gelaaden op eenighen, die, als vreemdelingen, tot bediening der voorneemlykste ampten van de stadt en het Landschap niet bequaam zouden zyn. 'T liet zich wel zeggen, dat de voorrechten van Uitrecht alle Brabanders en Vlaamingen daar uit de regeeringe slooten: maar niemandt, die 't bewees. Hun Wethouderen ten teeghendeele, bleek zoo klaar als de zon, dat men daar, by besluit des ganschen Landschaps, en volghends zeer oude gewoonte, niet alleenlyk Brabanders en Vlaamingen gebruikt, jaa verzocht had, maar ook persoonen onder uitheemsche Vorsten gebooren, naamelyk in 't Landt van Kleef, Sticht van Munster, en Westfaale; niet alleenlyk ten tyde van Kaizar Kaarel en Kooning Philips, maar ook seedert den pays van Gent, ende sint het ontslaan der Landtzaaten uit den eedt van dien Kooning. Jaa de zelfste luiden, die nu pooghden hen Wethouders hiermeê haatlyk te maaken, hadden 't zelfste gepleeght. Dit hadden zy, by hunnen voorgegangen brief, dien van Hollandt genoegh aangeweezen; maar daarop geen antwoordt altoos gekreeghen, dan 't uitvaaren teeghens de geenen die 't hun geliefde vreemdelingen te noemen, om d'Uitrechtse gemeente teeghen haare wettighe Majestraat op te maaken. Deeze, nochtans, waaren den Staaten van Hollandt geen' vreemdelingen geweest toen zy met hun en met die van Uitrecht een zelfste verbondt aangingen; nocht toen zy hun goedt en bloedt met die van Hollandt opzetden; nocht toen zy, ten verzoeke der zelve, in grooter en wichtigher bedieningen gebruikt werden. Teeghens Gods woordt, teeghens natuur, trouw, verbondt, eer, en eedt, scholden wy voor vreemdelingen onze geloofsverwanten, die onder eenen zelfsten Heere, een' zelfste wet, in een zelfste Landschap, leefden, een' zelfste taal spraaken, ende, nocht in aardt, nocht in opvoeding, van ons verscheelden. Dewyl de Majestraat met hun te vreede, de stadt en d'Ooverigheit des Lands met hun gedient was: wat had zich wyders yemandt dies te bemoeien? oft waartoe had men de Vereening bezwooren, als men vergaate, dat het eerste punt der zelve eenen yeghelyken bondtgenoote verbood zich der regeeringe van de naabuuren t'onderwinden, zonder daartoe door hunne regeerders verzocht te zyn.? Wilde men dan die van Uitrecht in zulk een slaaverny brengen, dat zy zich, van persoonen, hun dienstigh bevonden, niet zouden mooghen dienen, wen zy ze t'hunnen dienste bewilghen konden? was dit hunne vrydoomen voorgestaan, hen tot zulke halseighens te maaken? Men beholp zich wel met Walsche en Hooghduitsche plaatsvooghden ongegoeit hier te Lande: waarom dan niet, in geringer ampten, met bondtgenooten en zoo beproefde vrienden? 'T meeste deel der gemaghtighde Raadsluiden, in Zeelandt, de Schatmeester, de Voorspraak van 't gewest, de Baljuwen, bestonden uit Brabanders en Vlaamingen; de Voorspraak van Hollandt, en, met hem, ontrent vyf Loontrekkende Raadsluiden der vyf voortreflykste steeden, waaren buiten Hollandt gebooren. Maar, men leefde nu eenen tydt waarin het vry stond een voorrecht te maaken, 't geen niet der gemeinte, maar den eene oft den andre, in 't bezonder, te passe quam. Men wilde alle handelingen, aangevangen teeghens haare Majesteit en zyn' Doorluchtigheit, met handthaaven, quansuis, der voorrechten verdaadighen. Geen ding, zeeker, zoo kittelend in de ooren der gemeente, en dat ze lichtlyker aan 't hollen konde helpen, dan onder haar uit te strooien dat haare voorrechten gekrenkt werden: en haar zulx in te drukken, onder den naam en de achtbaarheit der Staaten van Hollandt: hoewel teeghens de klaare waarheit. Want de voorgewende voorrechten waaren niet alleenlyk nerghens te vinden: maar het teeghendeel werd, by 't besluit des Landschaps, en by 't geduurigh gebruik, voor de gansche werelt, beweezen. Yeder, dan, kon lichtlyk bezeffen, wat men met dit bedryf voor hadde. Zy Wet- [+]1587.

houders [+]van Uitrecht vernaamen ook gansch geen antwoordt op het punt van de maght, aan zyn' Doorluchtigheit t' haarer aankoomste, toegevoeght: nocht op de reedenen, waarmeê die van Hollandt zelf d'Uitrechtsche gemaghtighden, tot bevesting zyner Doorluchtigheit in de zelve maght, gebracht hadden. Dit, nochtans was, naast het stuk van de voorrechten, het anderde en wightighste, waarmeê zy Regeerders gehoopt hadden, de zaak, minlyker wyze, en by goede berichting, te slyten. Maar hun oprecht, vruntlyk, en Christelyk voorneemen was hun (*'t welke zy Gode en allen menschen klaaghden*) *teeghens d'eighe beloften der Hollandsche Staaten, met bitterheit vergolden. En zy riepen, zwyghende noch van de gerechtigheit hunner zaake, het oordeel van al de geenen aan, die van Gode met reedelyk vernuft en bescheidenheit begaaft waaren, om te vonnissen oft hun brief zulk een antwoordt hadde kunnen verdienen. Maar zy lieten 't als den verstandighen genoegh, jaa meer dan te veel, gezeit, hierby berusten; biddende weederom die van Hollandt, met hun, alle mistrouwen, krakkeel, en vinnigheit te verwerpen, om de liefde van Jesus Christus, wiens lidtmaaten zy waaren; om de wil zyner gemeinte, voor welke zy moesten verantwoorden; om den welstandt des vaaderlands, waarvoor zy zich by eede verplicht vonden te zorghen. Dus doende, zoude men elkandre, met zoo goede reedenen, vrundschap, en billykheit, te gemoete gaan, dat, buiten twyfel, zyn' Doorluchtigheit vernoeght wierde, haare Majesteit beweeght den paishandel af te snyden, en God almaghtigh de gemeine zaak genaadelyk te zeeghenen. Anders doende, zoude men, huns gevoelens, naa 't verlies van de jonste zyner Doorluchtigheit, de jonst van haare Majesteit niet behouden. Waarop dan Gods rechtvaardighe straf, oover d'ondankbaare verwerping zyner heerlyke middelen, gewislyk volghen wilde*. De vruntlyke vermaaning, gericht aan de Staaten, Majestraaten en goede gemeinten der Neederlanden, deeden de voorzeide regeerders van Uitrecht, tot een besluit, achter aan de gemelde brieven [+]drukken. Het inhoudt quam hierop uit. *Door de oovermaatighe vryheit van schryven verwortelde 't Landt, meer en meer, in twist en partydigheit. Dies hadden zy beslooten, dit schrift, voor 't laatste, aan 't licht te geeven: niet zoo zeer om zich t'ontschuldighen, en d'oprechtigheit hunner gemoeden te verklaaren, hoewel het den Landen grootelyx diende daarvan verzeekert te zyn; als om de beminners der Algemeine welvaart, grondtlyk te berichten van den oorsprong en de geleeghenheit der althans zweevende misverstanden, gesprooten uit het dwersdryven der geenen, die, onder schyn van de vrydoomen en voorrechten te handthaaven, behouden wilden 't geen zy, by 't Engelsche verding en by den lastbrief zyner Doorluchtigheit, voor zoo lang als men de hulp der Kooninginne genoote, hadden oovergegeeven, en nootlyk moeten oovergeeven, zouden zy geholpen worden, en van de hulpe haarder Majesteit goede vruchten zien. De ervaarenis, onderwyster der dwaazen, leerde, de Landen, met hun deerlyke schaade en schande, dat hun de verleende bystant weinigh gebaat had, uit zaake dat de maght en 't gezagh, in 't eerst aan zyn' Doorluchtigheit toegevoeght, korts daaraan was in twyfel getrokken. Waarnaa men ook al het bedryf zyner Doorluchtigheit misbruikt en bedilt had; en oover de minste gebreeken des Engelschen Landtaardts op 't luidste geroepen; eeven oft zy nocht menschen waaren, nocht eenighen misslagh, zelfs in een vreemdt gewest, door onkunde van de spraak, begaan konden, en oft in de Neêrlanders niet ontallyk meer ondeughden gevonden wierden. Nochtans moest men bekennen, dat, was ooit godvreezend, goeddaadigh, minlyk, oprecht, vroom, vlytigh, grootmoedigh Vorst, oft Landtvooghdt in deeze gewesten geweest, zyn Doorluchtigheit voor zulk eenen* (*omme meer niet te zeggen*) *te achten stond. Dat men zich met de gestaltenisse der Landtvooghden onder Kaizar Kaarel, en met het*

[+]1587.

[+]*Vruntlykte vermaaning, aan de Staaten, Majestraaten, en goede gemeinten der Neederlanden van de regeerders van Uitrecht.*

[+]*gezagh, aangenoomen in etlyke oorden, sint de Gentsche bevreedighing, wilde behelpen, jammerde en verdroot hun ten hooghste; niet alleenlyk, om dat hun docht, noopende dit stuk, anders by het verbondt met Engelandt, en by den lastbrief zyner 'Doorluchtigheit besprooken te weezen, en dat zyn' Doorluchtigheit door de haare, de vervallen' achtbaarheit der Staaten weeder hadde op te rechten; maar, vooneemlyk, om dat, jaa 't allerminste verkorten der voorrechten, van de zyde zyner Doorluchtigheit niet te bevreezen viel. Want zy stond hier te Lande niet, gelyk de Landtvooghden onder Kaizar Kaarel gestaan hadden, onder eenen Ooverheer, tot wiens voordeel zy zulx zoude willen oft kunnen doen. 'T welk, nochtans, het eenighe was, waaruit het [*] misdunken, dat ge meinlyk tussen Vorsten, en bevoorrechtighde volken smeulde, quam te ryzen; en waaroover de Staaten, als toezieners hun beroep hadden. Ook was zyn' Doorluchtigheit geenszins begaan om de heerschappy der Landen, oft voor zich zelve, oft voor iemandt anders. Ende, zoo ooit godvruchtigh Vorst op aarde geweest was, dien men behoorde geloof te geeven, zy hielden zich verzeekert, niet alleenlyk uit de woorden van deezen, maar veel meer uit de oprechtigheit zynes Vorstelyken gemoeds, dat hy, in al zyn bedryf, op den welstandt en verlossing der Landen ooghde; gelyk hy daar af voor God, haare Majesteit en alle vroome onpartydighen zoude willen verantwoorden. Waartoe dan zoo veel stanks en moeites om de voorrechten gemaakt, met gevaar van de zelve neevens 't heele Landt te verliezen? Een loflyk werk, zeeker, den Hartoghe van Parma, door dit inheemsch dwersdryven, schoon spel te geeven, omme met dien van Guise, in Vrankryk, tot uitrooying van den gezuiverden Godsdienst aan te spannen; ook alles uit te vinden, en te weeghe te brengen wat, tot hinder van de zeevaart deezer Landen, te bedenken en te doen waare. Zoud'er ook niet wat dappers uitgerecht zyn, als men 't door dusdaane gangen zoo wyde gebracht hadde, dat allen uitheemschen Vorsten de walgh staake van zich met de zaaken der Landen te bemoeyen? De eenighe zorgh der Uitrechtsche Majestraat was van aanbegin geweest, dat haare Majesteit, verkoudt (om niet te zeggen verbittert) door de onheusheeden haar weedervaaren, den Heere Graave van Leicester te rug zoude ontbieden; voorts de handt aftrekken van deezen Staat; oft uit erbarming oover d'onnoozele gemeente, den draghlyksten pais, dien zy konde, pooghen met den Spanjardt te maaken. Maar al hunne getrouwe vermaaningen, gedaan om zulx te verhoeden, had men in de quaadste vouw, waarschuwingen in den windt, geslaaghen. Nu zagh men 't nochtans daartoe gekoomen. Want haare Majesteit, geterght door zoo meenigherley weederwaardigheeden, had niet alleenlyk zyn' Doorluchtigheit herroepen, maar ook begeert, dat men op 't stuk van den vreedehandel besluit zoude neemen. In welke geleeghenheit zy Wethouders niet anders konnen oft vermoghten, dan de gansche gemeinte en haare regeerders, aan te moedighen tot voldoening, te geeven aan haare Majesteit en zyne Doorluchtigheit, oover 't Engelsche verdragh, en den bezwooren lastbrief; en ten minste, d'ondankbaarheit, met geen' trouwbreuk te voltooyen. Te deezen einde hadden zy den zelven lastbrief en eenighe punten des gemelden verdraghs by dit schrist gevoeght, op dat elk weeten moghte waaraan de eer en behoudenis, oft de schand' en 't bederf der Landen hinge, ende niemandt zich beklaaghen, dat hy door onkunde van zaaken quaame verlooren te gaan. Hiermeede nu gaaven zy eenen yghelyke te oordeelen, van wat gevoelen zulke luiden waaren, van welke zy, uit geen' andre oorzaak ten felste gehaat, en ten bitterste naagetracht werden, dan om dat zy, in 't Engelsch verding, in den lastbrief zyner Doorluchtigheit, in hun ge-*

[+]1587.

[*]Jaloezy.

geeven [+]woordt, geloof, en eedt, nocht verandering, nocht [*] inkrimping, nocht uitlegging gedooghen konnen. Jaa de zelfste luiden zouden geirne den eenvoudighen dietsch maaken, dat eenighen van hun Regeerders naa den Spaanschen paishandel haakten, om de Landen in gelyken staat als Brabandt en Vlaandre te brengen: hoewel zy niet ter werelt aanvingen, dat tot des vyands voordeel oft welbehaaghen, gedyen moghte. Wierd' hy met eetwaaren, krysbehoefte, oft andre middelen, jaa die ook tot uitrusting zyner scheepen dienden, voorzien; het was hun hartlyk leedt, ende nooit by hen toegelaaten. Ging 'er partyschap om de besnoeying van 't gezagh zyner Doorluchtigheit in zwang, 't welk d'allerhooghste wensch, en meeste vreughd des vyands was; zy Regeerders spaarden nocht arbeidt nocht moeite, nocht beede nocht beede, om zulx te helpen richten, ende hadden nooit het zeltste gezagh in twyffel getrokken, nooit daarteeghens gestribbelt. Indien ondankbaarheit de Kooningin in 't helpen der Landen verflaaude, waartoe de Hartogh van Parma, strax naa 't sluiten des verbonds met haar, zyne listen had te werke geleit; niemandt beschreide zulx meer dan zy Wethouders, die men daaraan, zoo zy hoopten, in 't minste niet schuldigh zouw vinden, immers, zoo aan hunne vlyt, in deezen gebrek moghte geweest zyn, ooverboodigh om het te beeteren. Dat zyn' Doorluchtigheit nu vertrok; (*een ding van langer handt gebrouwen door den vyandt*) *zoo zeer als andren daarnaa tochtende geweest, en althans daarin verblydt waaren, zoo zeer hadden zy Regeerders zich gepynt het te weeren, en bedroefd' hen zoo jammerlyk een verloop der zaaken. In al welke, en meer andre stukken, waaraan de vyandt zyn lust zagh, de Hartogh van Parma zich hunner in 't minste niet te bedanken had; dewyl niet zoude bevonden worden, yet, by hen, naar zynen zin, wensch oft wil gedaan te zyn. Wat meinden zulke luiden, dat zy Regeerders hunne voorrechten niet zoo geirne behouden zouden als d'andre gewesten? Om in bezit der zelve te blyven, was het dat zy zich nooit teeghens 't gezagh zyner Doorluchtigheit verzet hadden. Zy spieghelden zich aan de dapperste volken en [*] regeeringen, die ooit op aarde geweest waaren. De Romainen, in eenen staat, onderbouwt van andre maght, kryskunde, en gehoorzaamheit, waarby men die van de Vereenighde Landtschappen, in geenerley wyze, gelyken kon, waaren nochtans gewoon geweest, als zy zich ten uiterste van hunne vyanden gedrukt vonden, hunne jongste toevlught tot het middel van een onpleghtigh gebiedt te neemen, kiezende, uit de voortreflykste oorloghshoofden, eenen [*] Hooghgezaghhebber, wiens bevel ieder, Burghermeesters, Raadsluiden, gemeinte, hoewel hun de hooghe Ooverheit toequam, zoo lang als zyn bewindt duurde, zonder eenigh weederspreeken, zonder eenigh beroep op vrydoomen oft voorrechten, stips moesten volghen. By welk middel alleen, van volkoomen onderdaanigheit, wanneer nocht geldt, nocht geweldt, nocht beleidt van gewoonlyke Krysooversten helpen moght, zy hunne noodt verwonnen hadden. De Neederlandtsche bondtgenooten, daarenteeghens, eeven oft het hun lustte zich weederom ter genaadelooze genaade van den verzaakten Spanjardt te stellen; nu zy in d'allergrootste zwaarigheit staaken, behoeftigh, niet alleenlyk van geldt en soldaatye, maar veel meer van ontzagh en gehoorzaamheit; nu Landt teeghens Landt, stadt teeghens stadt, burgher teeghens burgher, in twist en partydigheit blaakte; en geen wegh ter werelt, om zich te redden, oopen stond, uitgezondert de gehoorzaamheit, belooft by eede aan den Algemeinen Landtvooghdt; zoo deeden zy anders niet, dan 't vernuft spitsen op uitvinding van scherpzinnighe duidenissen, om het gezagh zyner Doorluchtigheit te benippelen. Indien nu dit vermaan, gevoeght met onge-*

[+]1587.

[*]Restrictie, enging.

[*]Republyken, Staatsche regeeringen.

[*]Dictator

veinst [+] *aanbieden van alles, wat zy Wethouders van Uitrecht, tot richting der verloope zaaken, jaa met lyf en leeven, vermooghen zouden, de vruchten voortbraghte, die tot behoudenis des vaaderlands vereischt werden; zoo wilden zy den Almaghtighen, de Staaten en regeerders der gewesten en steeden, met ootmoedt en blydschap, hooghlyk bedanken. Waare ook alles vergeefs, zoo moesten zy 't werk Gode en den tydt beveelen, verwachtende voorts in stilte, met goede voorzight, zonder zich eenighzins van hunne getrouwe bondtgenooten te scheiden, 't geen den oppersten Heere gelieven zoude hun toe te zeinden. Daarentussen zoude 't gemoedt hun deeze oopenbaare waarheit niet verzwyghen, dat het aan hen niet ontbrak; maar dat zy, met verzoeken, aanbieden, vermaanen, ontdekken, optuighen, en smeeken, alles gedaan hadden, wat hun eenighzins doenlyk en betaamelyk geweest was*. De Hollandsche Staaten, onaangezien dat, by dit geschrift, met in top getooghen zeile, teeghens hen werdt uitgevaaren, lieten het onbeantwoordt; en zich genoegh zyn, dat het slot onderhoudt der Vereeninge beloofde; dat zy 't gebrouw der buitenboorlingen, die t'Uitrecht aan 't roer zaaten, ontdekt hadden; en Leicesters voorneemen, van dagh tot dagh, bet quam te blyken. Maar de Burghermeester Prounink liet het by voorzeide niet. De gemaghtighden van Dordrecht toonden, op den zeeventienden in Wynmaandt, ter vergaadringe binnen Haarlem, een verzoekschrist, 't welk hy, aan eenen Goovert Haavens van's Hartooghenbos, die in hunne stadt woonde, behandight had; met aanverghing dat de zelve het eenighen poorteren wilde voorleggen, en hen zoeken tot onderschryven van dien, te bekouten. Het hield aan den Landtvooghdt, uit naam der burgherye van Dordrecht; en voorneemelyk [+] dit in. *Ter zaameninge van Hollandt verscheenen eenighe persoonen, die uitgeslaaghen hadden, dat men haaren Majesteit en den Engelschen, als toeleggende op leevering der Vereenighde gewesten aan den Spanjardt door eenen pais, niet betrouwen moght. De burghers van Dordrecht erbooden zich, tot bystandt aan zyn' Doorluchtigheit te doen met goedt en bloedt, omme met maght uit te werken dat haar gezagh oover de Landen golde. In andre steeden faald' het niet aan gelyke geneeghenheit. Eenighen droeghen zich teeghenwoordelyk als opperheeren des Lands, en wilden de gemeine zaak op eenen nieuwen voet beleiden; om hun vaaderlandt, zoo zy begaan moghten, met twee de vuilste schandtvlekken, ondankbaarheit en meineedigheit, te onteeren. Welke heimelyke verraaders, geschaapen waaren, by mangel van 't voorzeide gezagh, hun opzet ten einde te dryven*. Wyders, dit schrift was door Haavens, in teeghenwoordigheit van eenen Laurens Thomaszoon schilder, aan den Predikant Korput vertoont, die 't oovergeeven van dien aan Leicester, immers voor dien tydt, ontraaden had. En men bevond niet het zelve by eenighen burgher meer gezien te zyn. Dan Haavens, niet vroedt genoegh om een papier van zulk belang in duister te houden, oft zich daaraf behendelyk te dienen, had het inhoudt wel doen dubbelen door den schryver van de Hopluiden Paulus en Marcelis Bax, en 't oorspronklyke weeder aan Prounink geleevert; maar zich quaalyk gehoedt voor het oogh en de schalkheit van Hoohenloos geheimschryver. Want [+] deez, des afschrifts gewaar geworden, onder eenighe andre stukken hem vertoont t'zyner begeerte door Haavens, had het dien afgetrompt, met gelaat van het te willen dubbelen, en ten zelfsten daaghe weeder brengen; maar het (zoo men vermoedde) zynen Heere den Graave gebracht, en de Graaf alles in 't licht. Ten zelfsten daaghe, als die van Dordrecht, alwaar nochtans een groot deel der regeeringe den Engelsman droegh,

[+]1587.

[+] *Verzoekschrift aan den Landtvooghdt, uit naam der burgherye van Dordrecht*.

[+] *Geoopenbaart door Hoohenloos geheimschryver*.

+dit te kennen gaaven; werden de zelve Staaten, door de Leidsche gemaghtighden,
+van een heel ander muitwerk verwittight, 't welk, binnen hunne vesten gebroedt, +1587.
als het, bynaa volzwollen, op 't uitbersten stond, wat geslenkt was, en, terwyl'er +*Muitwerk tot Leiden.*
de aanstichters op suften, zynen melder gevonden had. Om den oorsprong, 't bekuipen en 't verstuiven van dit stuk te verstaan, dient geweeten; dat etlyke duizenden van Brabanders en Vlaamingen, gevlooden om den Godsdienst, tot Leide, by de Majestraat, vrundtlyk ontfangen waaren, en met geen minder minlykheit, dan d'ingeboore burghers, gequeekt, Dit volk, echter, doorgaands onrustigh, moeireedt, en heethoofdigher dan de Hollanders; noch gedreeven, boovendien, door eenen yver van 't geloof, die wonder werkt wen hy oover de zyde des haats, der staatzucht, der wreedtheit, helt; maakte zich geirne dietsch, dat de Staaten, inzonderheit de Heeren van Leide, daar men zeeker den kerkraadt bet breidelde dan elders, Leicesters gezagh zochten te zwighten, omme meesters van 't spel te blyven, en de kerk zelf, tot verwildering van den Godsdienst, onder zweep te houden: ende neemt, te deezer oorzaake, een' afkeer van zyn Ooverigheit. Op zoo een bogt der gemoeden pasten terstondt eenighe bewintgraaghe geesten, meest al buitenboorlingen, de slimte hunner gezintheeden; en, ziende niet dan by nootweeder de haaven hunner hartstoghten te bezeilen, kaavelen 't gety bequaam; hakkende 't anker der gehoorzaamheit af, en roepen alle winden te hulp, die dienstigh scheenen om de golven op holler en holler gang, en de weederwillighen van morren tot muiten, te brengen. Wie de draayer der lyne geweest zy, waaraan zoo veelen getooghen hebben; wie 't grootste woordt eerst uitstaamelde; +vind ik niet eighentlyk: maar,
onder de voorbaarighste belhaamels, Adolf van Meetkerke, eertydts +*Voorbaarighste*
Raadshooftman van Vlaandre, die, gezet door den Landtvooghdt, in den Raadt *belhaamels daarvan.*
van Staate, en daaruit door de Staaten, zyn eighen en Leicesters leedt gelykelyk ging wreeken; Adrianus Saravia, Voorleezer der Godgeleertheit in de Hooghe schoole; Christiaan van den Wouwere, Bediener des Heilighen woords; Jacob Volmar, Ouderling der kerke; Jacob Schot, out Scheepen der stadt; Hobbe Flooriszoon; Henrik van Zoest; Gerrit Janszoon du Byn; Jan Kabbeljau; en Willem van der Weeghe. Om zich onderling, en voorts andren aan te hitsen, haalt men
alles, +wat tot verwekking van haat, nydt, anxt, gramschap, strekte, van stuk tot stuk,
op, en zet het met styve kaaken uit. *Om d'algemeine vergaadring van de kerken* +*Onderlinge ophitzing.*
der Vereenighde gewesten te verhindren hadden, de regeerders van Leide den kerkraade aldaar verbooden, iemandt op de bezondre zaamening te zenden, die tot Rotterdam beroepen was, ende nootlyk voorgaan moest. En op vertoogh, dat dit teeghens 't bevel van den Landtvooghdt streed, had Jan Janszoon van Baarsdorp, toen voorzittend Burghermeester, geantwoort, dat men in dat stuk met hem niet te doen had: en de Heeren van Leide niemandt tot beroeping van zulke byeenkoomsten gerechtight kenden, dan alleenlyk de Staaten plechtelyk ter daghvaart verscheenen. Wylen de Prins van Oranje, nochtans, had zulke algemeine kerkenzaameningen tweemaals beroepen: jaa de bezondre, zoo voor als naa, waaren t'elken jaare gehouden geweest, zonder dat zich de Staaten ooit daarmeede bemoeiden. Kaspar Koolhaas en Petrus Hakkius, onzuivre Leeraars, en vyanden der Christelyke tuchtoeffeninge, had de zelve Majestraat ter bedieninge des Woords ingedrongen; gehouden en gehuurt om de kerk in roere te stellen: en hun verbooden, den voet der andre kerken, te volghen, die zy zich vermaaten op den Leidschen te bren-

gen; [+] *snorkende dat Leide 't wit hadde te weezen, waarnaa 't gansche Landt zoude schieten. Hakkius had wel, in vollen kerkenraade, darren uitslaan, dat de Heeren van Leide, naa den weederstandt gedaan aan Spanjart en Fransois, genoegh wegh met den Engelsman wisten.* [+]1587.

Register.

AAlst oovervallen van de Staatschen. 820. Verkoft van de Engelsche bezettinge aan Parma. 885.
Aanslaaghen gemist. 219. Maar met wondre trouw geheelt. 219. Op Enkhuizen gemist. 329. Der bondtgenooten door muitery verhindert. 338. Op Antwerpen, gemist. 351. Op 's Hartooghenbos verbrodt met klappen. 790. Der Staatschen op Borborgh en Grevelinge, mislukt. 795. 796. Op Naamen vergeefs. 818.
Aanslagh der Staatschen op 's Hartoogenbosch. 982. Welke mislukt. 983. Op den Kouwesteinschen dyk, ook vergeefs. 1002. 1004. Van Graaf Willem op Grooninge. 1012. 1179. Van Nieuwenaar op Niemeegen. 1036. Van Sidney op Greevelingen. 1090. Van Schenk op Niemeegen. 1096. Van Graaf Willem weeder op Grooninge. 1179.
Aanspanning tot Gent teeghens den Heer van Ryhoove, ter gunst van Imbyze. 883.
Aardtbeevinge door Neêrlandt. 698.
Aarschot de Hartogh doet een beedevaart aan Sante Marie van Hal. Hy raadt der Landtvooghdesse naa Berghen in Heenegouw te vertrekken; dies rust zy zich ter vlucht toe. 107. Tot hooft gekooren by de Staaten. 460. Ingevoert tot Burghvooght t'Antwerpen. 501. Hy en andere heeren ontvlieden Don Johan. 527. Stadthouder oover Vlaandre gemaakt. 540. Hy en andere heeren gevangen. 542. Komt tot Brugh, quansuis den Prins van Chimay zynen zoon bezoeken, in der daadt om hem in zynen opzet te styven. 897.
Aarschot de stadt van de Staatschen thans van de Spaanschen oovervallen. 595.
Aartshartogh Karel trekt in Spanje, uit den naame des Kaizars, om den Prins met den Koning te verzoenen: en wat antwoort hy bekomt. 203.
Absolon Nicolai helpt den Kouwesteinschen dyk bestormen. 1004.
Admiraliteyt ingestelt by Parma. 879
Adolf van Ozenbrug, geheimschryver der Henzesteeden, verzoekt ontlasting der tollen van de Staaten. 996. Die hem eerbiedigh en verstandelyk antwoorden. 997.
Adriaan van Assendelft een der gemaghtighden van Haarlem aan Don Frederik gezonden, wordt gevangen en onthalst. 295.
Adriaan van Berkeroo aan den Prins afgeveirdight om hem van de geleeghenheit der stadt Haarlem te berichten. 302.
Adriaan Kromhout. 135. 444. 578. 579.
Adrianus Saravia bestrydt Koornhartvoor de Staaten, tot voorstandt van den Neederlandschen Katechismus. 885. Handelt neevens eenige Predikanten met gemaghtighden der Staaten. 1154. Is meedeplightigh in de muitery te Leide. 1241.
Afgeworpe brieyen, uit Maastricht gekoomen, en gericht aan Parma, door Desiderius van Sestigh, en de Steêvooghdt Gommicourt. 956. 957.
Afschriften van der Staaten brief aan Leicester worden verspreit, om 't volk op te ruyen. 1147.
Aftoght der Staatschen in braave orde van Sant Leivenshout naa Gent. 827. 828.
Alava Ambassadeur van Spanje in Vrankryk, schryft aan zynen Koning. 114.
Aldegondes voorstel ter vergaaderinge der Staaten van Holland, in den naame van Oranje. 259. Berichtschrift by hem aldaar geoopent. 269. Komt de wet tot Haarlem verstellen. 295. Gevangen. 340. Ontslaaghen uit der gevankenis.397.

Wordt nevens andre Heeren, naa Engelandt gezonden. 444. Hy en zyn lastgenooten worden met eenige hoope getroost. 445. Zyn brief aan Kaspar Verheiden. 501 Zyn reede op den Ryxdagh te Worms. 571. Schryft gunstigh van de deughden des Hartoghen van Anjou. 745. Zyn verloore aanslagh op Lier. 892.
Aldegonde wort gewaarschuwt door Prins Willem wegens 't beleg van Antwerpen. 911. Zend Teligny naa Zeelandt, die gevangen wort; 't welk opspraak teegens hem verwekt. 968. Is meede op den Kouwesteinschen dyk. 1006. Schryft aan Parma; 't welk men naamaals quaalyk neemt. 1014. Wordt heftelyk gedreight in 't stillen der burgerlyke oproerigheeden. 1016. Welke veroorzaaken dat men hem met andre Heeren naa Parma zend; met welken hy alleen spreekt. 1017. Schryft aan de Staaten weegens 't verdragh met dien Prinse. 1019. Behaalt zwaaren ondank by hen door 't zelve: zoo dat men hem 't Landt verbiedt; en nooit meer in de regeering gebruikt. 1024.
Alexander Farneeze, Prins van Parma, zoekt Parma.
Alexander de Zoete, Heer van Villers, zoekt Villers.
Alfert Henrixzoon biersteeker t'Amsterdam ten zwaarde verweezen. 193 In welx vonnis men speurt tweederley verbrek der vrydoomen. 194.
Alfonso de la Loo onthalst. 192.
Algemeine Staaten tot Gent vergaadert. 24. Wat Koning Philips daar zeggen deed. 24. Antwoordt der zelve Staaten. 24. Haar te doen vergaaderen wordt by yder geoordeelt het eenige middel tot slissing der geschillen te weezen. 108. Doen den Prins verzoeken om in Brabant te koomen. 533. Verbieden den geestelyken oproerighen klap, en beveelen hun eedt van getrouwigheit te doen 571. Trachten de Gentenaars en Waalen te vereenighen: maar vergeefs. 584. Hun leegher by Rimenant. 592. Maaken verding met den Hartoghe van Anjou. 597. Hunne armoede. 599 Schikken gezanten aan de Walsche gewesten, om hen by 't gemeine verbondt te houden: antwoordt der Waalen: en weederantwoordt der voorzeide Staaten. 626. 627. Staaten vergaadert tot Antwerpen. 633. Voorstel van den Aartshartogh Matthias aldaar: reede van Leoninus. 634. Stribbeling onder de zelve Staaten. 636. Te Delft vergaadert. 728. Zenden aan de Duitsche Vorsten om bystandt. 881. Zoekt Staaten.
Algemeene vergiffenis, (zoo 't heette) tot Antwerpen afgekundight. 213. Baart kleene gerustheit. 214.
Alkmaar, voorspel zyner beleegherings. 326. Neemt 's Prinsen volk in. 327. Sterkt en verziet zich. 329. Wordt door Don Fredrik beleeghert. 330. Maant Sonoy om hulp. 331. Wordt bestormt. 333. Geldt van tin, daar in geslaaghen. 334. 'T leegher daar voor opgebrooken. 335.
Altaaren t'Antwerpen door de dertien Ambachten en zes gezwoore gilden, uit vreeze in de groote kerk afgebrooken. 777.

Alva de Hartogh benydt den Graave van Egmondt de zeeghe by Greevelinge. 14. Dringt op 't verzenden des heirs naa Neederlandt. 152. Wort gevolght van Spinosa 157. Vertrekt uit Spanje; ende landt tot Genoua: monstert zyn heir. 159. Spreekt met den Hartoghe van Savoye; trekt ten geberghte in: ontfangt schryven van de Landtvooghdesse. 160. Geraakt in Borgonje naa een' gevaarlyken doorgang: ende van daar in Luxenburgh: ontfangt de gezanten der Landtvooghdesse, en leeverd haar zynen lastbrief. 161. Bejeeghent Egmont schamperlyk, en beveinst: ook den Graaf van Hoorn: koomt tot Brussel: zeindt alomme dubbelt van zynen lastbrief: doet die van Gent de poortsleutels afvorderen. 162. Wort Landtvooghdt van Neederlandt; en bouwt een slot tot Antwerpen. 166. Doet den Prins van Oranje, en andere heeren indaaghen, en hunne beschuldiging melden. 167. Neemt meer volx aan. 171. Hem wort een laage geleit, die mist. 175. Doet de Geuzen verstroyen by Dalem. 176. Hy schikt Arenberg en Meeghen met volk naa Vrieslandt. 177. Zyn schrikkelyke vonnissen: doet Oranje en andere heeren bannen; het huis van den Graaf van Kuilenborg tot Brussel afbreeken: de vryheeren van Baatenburg en anderen onthalzen. 179. 180. Zeindt volk naa Grooningerlandt, en volght zelf met al zyn macht. 186. Slaat Graaf Luidewyk tot Jemmingen: wil Delfzyl tot een stadt maaken: haalt die van Grooningen dapper oover. 187. 188. Leit laaghen, om de luiden zich zelf te doen melden. 195. Komt tot Maastricht, en hoe sterk. 196. Wil geen slagh waaghen. 197. Wat hy brouwt; stichtende veele sterkten. 201. 202. Eischt den hondersten, twintighsten, en tienden penning: en 't vertoogh dat de Staaten daar teeghens doen. 205. 206. Hy brengt Henegouw en Arthois tot geveinsde bewilliging, waar op d'aangeërfde landen den tienden, en twintighsten penning, onder voorwaarde toestaan. 207. Trekt naa Brabant. 189. Doet den Burghermeester Straalen t'Antwerpen onthalzen, ook Kazenbroodt heer van Bakkerzeel, en andren. 192. Verbiedt alle verstandt met d'uitgeweekenen. 195. Laat een plakkaat uitgaan teeghens de lasterschriften. 195. Slaat tot Harem een kleine brugh oover de Maaze. 196. Leeghert zich op een bergh 's Kaizers leegher genaamt. 197. Volght Oranje op de hakken. 198. Volght Oranje in 't keeren oover de Maaze. 199. Der zorghe van Oranje ontlast, dankt een deel van zyn volk af. 200. Zendt den Graaf van Mansveldt den Franschen Kooning te hulpe. 200. Zendt volk in Grooninge 203.Wordt van Paus Pius den vyfden, met zwaardt en hoedt beschonken. 203. Laat van zyn eisch iet vallen. 206. T'onvreede op Viglius, ende op den Geheimschryver la Torre, om het drukken der Bullen die men leest in Coena Domini. 207. Zendt een heel regement soldaaten in de stadt Uitrecht, om dat zy weigherden te bewillighen in den tienden en twintighsten penning. 207. Slaapt meest op alles, uitgezeit de vervolging. 211. Wil Sonoy en Druinen, die zich in 't landt van Kleef onthielden, gestraft hebben. 220. Geeft een Plakkaat uit tot beschutting der Geestelyken ten platten lande. 221. Hervat den eisch van den tienden en twintighsten penning. 221. Plakkaat noopende dien eisch, waar van hy yetwes vallen laat. 222. Antwoordt den Staaten, maakende zwaarigheit in 't verkundighen des Plakkaats van den tienden en twintighsten penning, heusselyk. 222. Geeft, aangaande dat Plakkaat, noch wat meer toe. 222. Daaght die van Amsterdam, om dat zy'er ernstigh teeghens spreeken, voor 't hof. 222. En doet hun een boete van vyfentwintighduizent gulden op leggen. 222. Zoekt ontslagh van dienst. 223. Recht zich zelve een beeldt op. 223. Van die van Uitrecht gebeeden, om ontslaaghen te worden van bezetting, wil stips gehoorzaamt weezen. 226. Dringt op den tienden en twintighsten penning. 227. Verzoekt aan eenighe uitheemsche luiden van lettren hunne inzighten

daarop, die dryven dat hy 'er niet meê deur magh. 227. Doet Luidewyk Guicciardin, die een van de geen was, met den welken hy zich daar oover beraaden had, vangen. 227. Daar teeghen gebiedt hy met het innen van den tienden en twintighsten penning voort te vaaren. 227. Besluit eenighe burghers van Brussel op te hangen, om dat zy daar oover hunne winkels sluiten. 227. 228. Kryght onder dit besluit tydinge dat de Geuzen den Briel veroovert hebben. 228. Schorst zyn voorneemen. 231. Zendt Bossu naa den Briel. 231. Bezeffende 't vérlies van den Briel, zendt acht vaandels Spanjaards uit Brabant, onder Osorio Angelo naa Vlissinge, daar hy eenighe Waalen in bezetting en een Burgh begonnen had. 233. Vindt zich, kryghende d'eene tyding van weederspoedt op d'andre, in groote benauwtheit. 239. In zyn plaats is gekooren de Hartogh van Medina Celi. 239. Verzoekt geldt van den Kooning. 241. Verkryght yets, en waapent op nieuw. 241. Vergaadert zyn krachten tot Berghen op Zoom: dan kryght wat anders te doen. 248. Ontstelt zich oover 't verlies van Berghen in Henegouw. 249. Doet door zynen zoon Fredrik Berghen in Henegouw beleggen. 258. Laat den tienden en twintighsten penning berusten. 258. Schryft aan de Staaten van Hollandt, dat zy een vergaadering hebben te leggen teeghens den vyftienden van Hooimaandt. 258. Ontbiedt de Spanjaarts uit Rotterdam en daar ontrent in 't leegher voor Berghen in Henegouw. 263. Vordert geldt. 268. Begroot zyn kryghslasten. 268. Trekt naa 't leegher voor Berghen in Henegouwe. 268. Doet Berghen beschieten en bestormen. 269. Laat een verklaaring uitgaan, waarin hy 't plondren vav Mechelen pooght te verdaadighen. 278. Gebiedt by Plakkaat de goederen van 's Prinsen aanhangers aan te teekenen. 279. Beveelt den Kolonnel Mondragon 't ontzet van der Goes by der handt te neemen. 281. Oovervalt Zutven. 284. Zoekt d'afgevalle steeden weeder met belofte van vergiffenis te lokken. 306. Om zyn aanbod ontfantklyker te maaken, doet hy 't doen door d'Amsterdamsche Wethouders 306. Merkende de standtvastigheit van de Haarlemmers, bestaat d'afgevalle steeden met aanbieding van goedt onthaal ter eenre, en dreigementen van 't uiterste bederf ter andere zyden, te bezoeken. 326. Rust te waater toe. 330. Doet de gevange burghers te Haarlem, onaangezien de gevankenis van Bossu, op een nacht naa Amsterdam voeren, en verwyst ze ter galghe. 338. Laat zich door Verdugo en andren 't hangen van de Haarlemmers afraaden. 338. Scheidt schandelyk uit Amsterdam. 339. Zyn buskruit in Duitslandt wordt door 's Paltsgraaven zoonen verbrandt. 339. Laat het bewindt aan Don Louis de Requesens, en vertrekt naa Spanje. 341. Sterft naa 't veroovren van Portugal, tot Lisbon. 342. Zyn gedaante, lof en laster. 342. Zyn beeldt wordtgebrooken. 530.

Amersfoort ingenoomen door Graaf Willem van den Bergh. 256. Van de Geuzen geruimt, by Bossu bezet. 286. Ingenoomen van Graaf Johan. 630.
Amsterdam valt met zich zelven in zwaare twist, uit verscheide oorzaaken. 56. 57. Daar zijn Schoutisten en Meester Hendrik Dirkisten; de keure op 't kooren quaalijk gevolght, maakt groote verbittering, en om de lastaadie komt zwaare moeite. 63. 64. Drieërley partyschappen spannen t'saamen; hellen naa d'Onroomsche zyde; klaaghen te hoof, oover de Wethouders, waar op een keure volght van de Landtvooghdes, noopende 't schuwen van 't naamaaghschap onder de regeerders. 65. Roept haar schuttery by een, om te beraadtslaagen oover 't weeren van de preeke der Onroomschen ontrent de stadt. 90. Is op zyn hoede, en stuit het plonderen der kerke. De Majestraat maakt verdragh met de gemeente. 104. Bezoldight eenighe zyner burgheren. 127. Valt in zorghlyke beroerte. 134. De burghery komt in waapen teeghens elkander. 136. Geraakt weeder tot ruste. 138. Wort genootzaakt gemachtighden aan den Prinse te zenden. 139. Verwerft van de Landvooghdes vast gelyke punten als die van Antwerpen: en neemt bezetting in. 148. Koopt af 't stichten van een sterkte voor tweehondertduizent gulden: mits ook verschoont wordende van Spaansch garnisoen. 202. Spreekt ernstigh teeghens het Plakkaat van den tienden en twintighsten penning. 222. Wort daar oover in een boete van vyfentwintighduizent gulden beslaaghen. 222. Beroept van dit vonnis aan den hooghen Raadt van Mechele. 222. Wordt door den Graave vander Mark beleeghert. 267. Kryght vendelen knechten van Bossu in. 267. 'T Leegher daar voor wort opgebrooken. 268.
Amsterdammers zoeken Sonoy in 't maaken der sterkte tot Nieuwendam te beletten, dan moeten met verlies te rugh keeren. 283. Neemen de schansen aan den Waaterlandschen dyk in. 294.
Amsterdam wordt, om het branden en bloetvergieten ter zaake van 't geloof, by 't graauw der Geuzen met den naam van Moordtdam gescholden. 306. Door Sonoy benaauwt. 552. Ooverkomt met de Staaten van Hollandt. 561. 562. Wordt daarop ontlast van 't beleg. 566. De regeeringe daar uitgedreeven. 577. Wordt verleent een nieuwe voldoeninge, anders genaamt satisfactie. 802.
Amsterdammers maaken zwaarigheyt, als men met het werk van den Prins tot Graaf van Hollandt te maaken voort wil. 886.
Amsterdamsche burgher, magh, volghends de voorrechten, niet meer verbeuren dan hondert gulden en zyn lyf. 194.
Amsterdammers zenden hulp aan de gebuursteeden. 983.
Amsterdam ontfangt Leicester, en stelt ordre t'haarer verzeekering. 1198. Ontfanght hem ten tweeden maale, en stuit zynen toeleg. 1199. Wordt by Leicesters aanhangers de Kerke geheeten. 1198. 1203.
Andries de Loo. 1152.
Anna van Oostenrijk trouwt aan Philips, Kooning van Spaanje, haaren vollen Oom. 215. Neemt haar reize over Neêrlandt. 216.
Anna, vierde gemaalin van Philips, dochter van Kaizar Maximiliaan den tweeden, sterft. 760. Laat veel zoonen en dochters naa, een van welke zoonen, genaamt Philips zynen vaader in 't Ryk volgt. 760.
Anna van Saxen, tweede gemaalin van Oranje. 34. 145. 527. 732.
Anna de Mendoza Cerda, Prinses van Eboli. 521. 522.
Anastro opruyer van Jan Javreguy tot Oranjes moordt, ontkoomt de straff. 815. Schryft aan Treslong Ammiraal, en aan Hopman Marten Drooghe. 816.
Anjou de Hartogh beklaaght het ongeluk der Staaten, en biedt hulp. 570. Zyn gezanten koomen te Sant Gislein. 575. Hy zaamelt volk op de Walsche grenzen.

575. Zyn ooverkoomst met den Staaten gemaakt. 597. Geeft een verdaadighschrift uit. 591. Koomt te Berghen in Heenegouw. 592. Zendt gemaghtighden naa Antwerpen. 592. Veroovert Binsch, ook Maubuge. 606. Zyn klaghten. 606. Hy dankt volk af, ontslaat de rest zyns heirs, en zendt Pruneaux aan de Staaten. 607. Voorslagh oover zyn beroep, en 't verwerpen des Koonings. 681. Ontfangt de gezanten der Neederlandsche Staaten en verhoort ze minlyk. 745. Handelt met die gezanten. 745. Sluit met die gezanten de handeling. 754. Schryft een brief aan d'Algemeene Staaten. 757. Laat den Staatschen gezanten leezen en uitschryven eenen brief by den Kooning zynen broeder aan hem geschreeven. 764. Neemt de Neederlanden aan, en wort tot Vorst der zelve by de Staatsche gezanten aangenoomen. 765. Geeft een verdaadighschrift uit. 787. Komt tot ontzet van Kaamerik. 793. Doet zyn intreê tot Kaamerik. 794. En eedt van de stadt te beschermen en regeeren naar haare voorrechten. 794. Dwingt 't Kasteel in Kambresis. 794. Kan zyn heir niet by een houden. 794. Scheidt zyn heir om naa Engelandt te gaan. 795. Komt in Engelandt. 797. Kryght een ring van de Kooningin Elizabeth. 797. Als zyn huwelyk met haar op 't naast schynt, stuit het. 798. Gezanten aan hem in Engelandt, om zyn koomst te spoeyen. 801. Vertrekt uit Engelandt. 805. Wordt tot Vlissinge, Middelburgh en Antwerpen ontfangen. 805. 806. Wordt ingehuldt tot Hartoghe in Brabant. 807. Wordt meê ingehuldt tot Markgraaf des heilighen Ryx. 807. Zyn intreê tot Antwerpen. 807. Wordt geluk gewenscht door de gemaghtighden der hervormde kerken. 809. Verzoekt oopening van 's lands zaaken en van middel om den staat te herstellen. 811. Kryght daar op berichting. 811. Zyn verbaastheit oover de schoot den Prinse gegeeven. 814. Hem wordt het beleidt der oorlooghe bevoolen. 817. Hy verbied de verlofgelden en koophandel met den vyandt. 820. Verbiedt ook 't ransoenen van loopers en stroopers zonder vendel. 820. Schryft voor de Roomsgezinden tot Brussel om vrydoom van Godsdienst, maar verwerft niet. 822. Vertrekt met Oranje en Espinoy van Antwerpen naa Vlissinge, en van daar voorts oover Sluis naa Brugge. 823. Wordt tot Gent, Graaf van Vlaandre gehuldt. 827. Trekt naa Denremonde. 829. Wordt tot Denremonde, als Graaf van Vlaandre, heerlyk ingehaalt. 829. Zyn aanslagh op Loven faalt. 832. Armoê van zyn krysvolk. 834. Zyn byster voorneemen. 838. Zyner vertrouwdelingen misnoeghen. 841. Hy besluit de bequaamste steeden van Neêrlandt te overmaghtighen. 843. Zyn voorneemen geoopenbaart door de bekentenis van drie gevangenen van zyn hofgezin. 845. Zyne klaghten gemeldt door zynen gevanghen hofmeester. 846. Klaaght in de vergaadring der

Staaten oover zyn' naauw bepaalde maght. 847. Rydt uit Antwerpen, quansuis om 't heir te bezichtighen. 849. Ontdekt zyn opzet aan Monpensier, Laval, en Rochefoucault, die 't mispryzen. 850. Doet bezending aan de Wethouders t'Antwerpen. 854. Schryft aan de Wethouders t'Antwerpen, ook aan d'Algemeene Staaten, en aan den Prins van Oranje. 854. Zyn grillighe beleidingen ontraavelt. 855. Schryft andermaal aan den Staaten. 856. Schryft ten derdenmaal. 856. Vertooghen naa Duffel, schryft aan Mechele en Brussel, en aan den Ooverste Tempel. 856. Heeft armoê in zyn legher. 856. Verliest duizendt mann' in 't doorwaaden der Dyle. 857. Haalt door 't doorwaaden der Dyle een' ongezondtheit. 857. Zendt Laval aan de Staaten. 866. T'onvreede om 't achterblyven der gezanten van de Staaten: ook anderzins. 876. Vertrekt naa Vrankryk. 877. Zyn gezant Pruneaux doet een' voorstel aan d'Algemeene Staaten. 879. De handel met hem gaat weeder in zwang. 896. Overlydt. 900.
Anthonis Perenot, Bisschop van Atrecht, pooght Maximiliaan den tweeden te doen vergeeven. 5. 7. 30. Eerste haat teeghens hem. Zyn afkoomst, aardt, opvoeding, en oeffening. 6. Sticht de Guiziaansche partyschap in Vrankryk. 11. Raadt de Spaansche soldaaten in Neederlandt te houden. 23. Wordt Kardinaal van Granvelle. 27. Ontsteekt teeghens hem in haat den Adel, Geestelykheit en Gemeente. 28. Trekt al de regeering des lants aan hem; daar stelt zich de Adel teeghens met t'zaamenspanning. 34. Versteurt den Prins van Oranje. 34. Bedrieght den Graaf van Egmont. 34. Is schamper teeghens veele van de grooten des landts, die hem weeder beschimpen met een lieverye te dien einde bedacht, zynde ten bankette by Gasper Schetz. 37. Kan zich in 't regeeren niet maatighen. 41. Moet echter inbinden, en stelt'er een' ander wyze op. 44. Zoekt uit het landt te vertrekken. 44. Verreist. 45. Draaght het Aartsbisdoom van Mechelen oover, aan Johan van Auchin. 797. Sterft. 1095.
Anthonis van Bombergen wort voor Ooverste van 's Hartoghenbos opgeworpen. 130.
Antonis van Borgonje, Heer van Kapelle, Stadthouder oover Zeelandt van 's Kooninx weeghe. 233. Verneemende hoe 't te Vlissinge staat, spoeit zich derwaarts. 233.
Antonio, Kooning van Portugaal, wordt verdreeven. 758. Zyn fortuin. 759.
Antonio, verdreeve Kooning van Portugaal, verzoekt eenige vryheeden van d'Algemeine Staaten. 928. Ook hulp, doch vergeefs. 1158.
Antonio Perez. 519. Zyn fortuin. 520. 521. 522.
Antwerpen, is vol ommeziens en ontsteltenisse, waar door de koopman van daar vertrekt, en de burghery in waapenen raakt. 86. Gebruikt list om d'Onroomschen te splitsen. 87. Wordt beroert door den blinden yver van Peeter Rithoove, en eenighe geruchten. 89. Lydt groote moedtwil van 't gemeene volk. 99. En de Majestraat suft. 100. Daar worden de kerken geplondert, met roepen van *Vive le Geux*. 101. 103. Bezoldight achthondert burghers, en gedooght het prediken der Onroomschen binnen de veste. 112.
Antwerpsche form van verdragh wort aan veel' oorden gevolght. 113.
Antwerpen in roere, en gestilt. 118. Valt andermaal daar in. 132. Ooverkomt met de Landtvooghdes, en neemt krysvolk in. 145. Valt in zwaare schulden. 166. Haar vloote wordt van de Zeeuwen belaaght. 369.
Antwerpenaars houden aan by de Brabantsche Staaten om geloofsvreede. 587. Kryghen kerken voor de Calvinischen en Luiterschen. 587.
Antwerpen ontstelt door het schieten des Prinssen. 814.
Antwerpsche burghers stellen teeghens de Françoizen zich ter weere. 849.

Antwerpen ontschuldight zich by gedrukte verklaaring van 't weeren des invals van Anjous volk. 857.
d'Antwerpenaars willen eerst de meening van de vereenighde Landtschappen verstaan eer zy besluiten op de zaak van Anjou. 877. Vestighen 't Veer oover hun stadt. 883. Maaken tot Zaftinge en verscheide gebuurplaatsen, sterkten. 883. Faalen Rupelmonde te herwinnen. 883. Steeken de Dyken 's lands van Waas door. 883. Oopenen den dyk van Hoobooke; ook tussen 't Veer en Burght. 883.
Antwerpen door Parma beleegert met meenighte van schanssen en blokhuizen. 961. Heeft bystere verwarring in de regeering. 969. En wort, door 't voltrekken der brugge oover de Schelde, meer en meer benauwt. 997. Vervalt in schaarsheit van lyftocht. 1014. Wort ontrust door een Burgerhopman, en veele oproerige steedelingen. 1016. In nieu gevaar door onrust der gemeente. 1018. Maakt verdrag met Parma. 1019. En ontfangt hem met groote staatsye en eerbewys. 1024. Wat het voor 't belegh ter weeke kon opbrengen: verliest, door 't vertrek van veele luiden, 't grootste deel van zyn voorspoet. 1025.
Antwerpenaars worden zeer ontstelt, door de tyding van Oranjes doodt. 914. Poogen vergeefs den Kouwesteinschen dyk te vermeesteren. 961. Bouwen een vlottende burgh. 962. Verbieden van pais te spreeken; en ontfangen een brief van Parma. 963. Daar zy op antwoorden. 964. 965. Krygen een weederantwoordt, die zy verduisteren. 966. En zenden een afschrift der twee eerste brieven aan de Staaten. 967. Worden gespyst door een sterke vloot. 969. Zenden hunne brandtscheepen af teegens Parmaas brugh. 999. Poogen met het vlottend' blokhuis iets te verrichten, maar bevinden 't onnut. 1002. Hunne nieuwe en ydele toestellingen om Parmaas brug te breeken. 1003. Verliezen hunnen Ammiraal, eenige bevelhebbers en burgers. 1008. Ook de Boereschans. 1013. Raaden tot handel met Parma: doen onderzoek op het broodt en graan; en besluiten tot onderhandeling van oovergift. 1014. Schryven aan Richardot; krygen antwoort: en poogen d'onnutte monden uit de stadt te zetten; 't welk niet gelukken wil. 1015. Handelen met Parma. 1018. En geeven zich oover op voorwaarden. 1019.
Antwoordt van 't Hof van Hollandt op Leicesters brief. 1193. 1194. Van de Landtschappen aan Leicester. 1196. Der Hollandtsche Staaten op Leicesters vertoogh. 1218. 1219. Aan de Kerkendienaaren op hun oovergeleevert schrift. 1227. Op den brief van die van Uitrecht. 1230.
Aquila, Spaansch Kornel, geeft braave blyken van dapperheit. 1005.
Arent van Groeneveldt behoudt Sluis voor den Staaten. 897.
Arnhem in gevaar van oproer en partywisseling. 990. Wort voorzien met spyze, krystuigh en volk. 1035.

Armuide tot een stadt gemaakt. 351.
Arragon verliest al zyn vrydommen. 522.
Artoys, bepraat van Alva, willight den hondertsten, twintighsten en tienden penning geveinsdelyk in, om d'anderen in te leiden. 207.
Auchi, broeder van Bossu uit Vlaandre, aan den Prinse gezonden, verwerft volk en geschut, teeghens de burgh van Gent. 461. Weeder by den Prinse om den handel aan te dryven. 461. Hy is den Staaten in 't oogh. 775. In hechtenis met zyn huisvrouw 775. Door voorbeê van zyn zwaagher Tempel met zyn huisvrouw ont slaaghen. 775.
Audenaarde ooverrast van Oranjes volk. 272. Groote moeite aldaar. 797. Wordt opgegheeven aan den Prinse van Parma. 821.
Augustyn Garafini. 1152.
Aukema beschuldight Hans Hanszoon, die voor had den Prins van Oranje om te brengen. 901. Wordt vermoordt door den zoon van Hans Hansz. 902.
Auwerzyl, een schans, genoomen by de Rennenbergschen. 715.
Auwerderzyl besprongen van den vyandt, die'er afgeweezen wordt. 782. Gewonnen van den vyandt. 782.
Axel verbrandt. 382. Ingenoomen van Parmaas weeghe. 882. Ingenoomen door Prins Maurits en Zidney. 1098.
Ayluwa Vriesch gezant in Engelandt. 1146.
Aysma is 't hooft van een t'zaamen rottende meenighte in Vrieslandt. 1146. Wort afgezet en in zyn huis bekommert. 1204.

BAatenburgher Vryheeren verlaaten de troepen van den heer van Breederoode. 147. Worden gevangen. 148. Zy en anderen onthalst. 180.
Baatenburgh wordt 's Prinsen Steedehouder in plaats van Lumey, en kryght bevel oover 't krysvolk, geleeghert tot Sassem. 301. Verliest de slagh op de Haarlemmermeer teeghens Bossu. 316. Sterkt zich by Ouderkerk. 318. Trekt tot ontzet van Haarlem. 320. Wordt geslaaghen. 322.
Baatenburgh het Slot by den Staatschen veroovert. 830. Gewonnen van de Spaanschen. 1063.
Baldes blokkeert Leide. 340. Zyn balddaadigheit t'Uitrecht. 371. Komt ten tweede voor Leiden. 372. Neemt den Haagh in. 372. Ook de schans te Valkenburgh. 372. Ook de schans by Alfen 373. Werdt schandelyk besprooken. 399. Zyn troepen muiten. 402. Meenen Uitrecht te bemaghtigen. 402. Worden afgeslaaghen. 403. Zy vertrekken van de stadt, en worden thans met geldt gestilt. 404.
Balfour wordt het leeven geschonken, midts zweerende den Prinse het leeven te zullen beneemen; dien hy zulx te kennen gaf en getrouw bleef. 325. Veroovert de schans te Rustenburgh. 313. Is, ten dienst der Staaten, in 't gevecht op den dyk by Antwerpen. 1006.
Balthazar Gerards van Villefans in Borgondie, moorder des Prinsen van Oranje. 903.
Balthazar Thas Wachtmeester, was een der eerste Hopluiden die 't hooft teeghens de Françoizen t'Antwerpen booden. 850. Wordt verslaagen. 850.
Banker Scheeps Hopman, op kundtschap uirgezonden, zwemt binnen Sluis. 1171.
Bardes, Schout van. Amsterdam. 57-61. Zoekt Willem Dirkszoon Bardes.
Bardes, Rechtsgeleerde, des Schouts zoon, schryft aan Sonoy. 577. Wort Burgermeester. 579. Stelt zich teeghens 't oprechten eener kaamer van

geldtmiddelen. 1071. Reist naa Vrieslandt; en zyn verrichting in dat gewest. 1153. Wort van Leicester aan de Staaten gezonden. 1180.
Bartholomeus van de Waal, heer van Moersbergen, yvert dapper voor de voorrechten. 1201.
Bartholt Entens maakt moeite teeghens de Staaten. 299. Wordt gevangen. 299. Wordt ontslaaghen en weêr gevangen. 299 . 300. Neemt Oostmaarhorn in, maar kan 't niet houden. 448. Neemt volk aan teeghen Grooningen. 568. Wordt tot Koeverde gevangen. 568. Prangt Grooninge. 595. Wordt doodtgeschooten. 701.
Bartholt Kromhout. 1200.
Basius. 179. 210. 216. 218. Zoekt Johan Basius.
Basqueville wordt het gebiedt gegeeven oover de scheepen voor Duinkerke leggende. 876.
Bavais wordt van Oranjens volk ten gronde toe afgebrandt. 199.
Bax houd Muide voor Leicester, en wil van 't Slot niet vertrekken. 1140.
Beauvois bespringt Tseeraarts. 279. Wordt geslaaghen. 280. Spyst Middelburgh eenigzins. 328.
Bedryf van Fransois Stella tot Grooningen. 482.
Bedryf der Algemeine Staaten tot Delft. 918.
Beeldt ter eere van Alva opgerecht. 223. Dat wordt gebrooken. 530.
Beeldtstorming. 99. 104.
Beeldtstormers worden gestraft. 111.
Beeldtstorming tot Amsterdam. 113.
Beeverwyk en Assenburgh verlaaten van de Spaanschen. Ook Spaarendam. 480.
Begin des vreedehandels tot Gent. 462.
Bekommering van Hollandsche en Zeeusche scheepen, in Spanje. 539. 1027. In de Zondt. 1136.
Bellechere, een Vlaamsche Waal, word Raadshooftman t'Uitrecht. 1081.
Bellievre gezant van Vrankryk komt tot Antwerpen. 866.
Bentivoglio, broeder des Kardinaals en historyschryvers van den zelven naam, quyt zich treflyk in dienst der Spaanschen; en wordt van Parma met verscheide gunstbewyzen vereert. 1005.
Beraad van buitenhulp in te haalen. 429.
Beraading der Staaten of men d'Engelsche Kooningin d'opperheerschappy zal aanbieden. 982.
Berghen in Heenegouw ingenomen. 249. Beschooten en bestormt. 269. Gaat op voorwaarden oover. 276.
Berghen op Zoom verzorght. 881.
Berghen op Zoom in gevaar van door den Steêvooght verraaden te worden. 951.
Berkeroode. 245. 255.
Berichtschrift van Prins Maurits, weeghens de Landtvoogdy. 1040.
Bernardin van Mendoza by Alva afgezonden aan Don Freedrik. 309. Zyn boodtschap. 309. By den Landtvooght naa Spanje gezonden, keert met een goede som geldts. 310.
Bernardin de Mendoza Spaansch gezant in Engelant leit toe op Vlissingen. 777. Zoekt te bekooren Willem Janszoon van Hoorn en Korneelis Leenhouder, om dien toelegh te helpen uitvoeren. 778. Verght Willem zyn zoonken hem tot een onderpandt te geeven. 778.
Beroerte in Neederlandt neemt toe, met oopenbaare preeke en draaghen van waapenen. 83.
Beroerte tot Antwerpen oover de maare dat het volk van de Heer van Tholouze, tot Oosterweel geslaaghen was. 132.

Beroerte tot Amsterdam. 134. Ontsteekt door de tyding dat de Graaf van Meeghen met zyn volk

in stadt zoekt te koomen, by behulp der Majestraaten. 136. Wordt gestilt. 138. Veroorzaakt dat'er gemaghtighden aan den Prinse gezonden werden. 139. Dat Breederoode zich daar binnen werpt. 139.
Beroerte t'Uitrecht; daar men den Eersten staat uit de regeering wil zetten. 1111.
Beslagh van scheepen in Spanje. 1027. In de Zondt. 1136.
Besluit der Algemeine Staaten, op 't verzoek van die van Hollandt en Zeelandt. 499.
Besluit der Staaten van Hollandt, noopende de weederkeerende vluchtelingen. 480.
Besluit der vier Vlaamsche Leeden op de zaak van Anjou. 876.
Bestandt met Vrankryk gemaakt. 6. 'T zelve gebrooken. 7.
Bestand van vyftien daaghen. 489.
Bevel om goud en zilverwerk der gemeenschappen te munten. 490.
Bezending van weeghe de Onroomschen tot Antwerpen aan de Staaten van Brabant. 126.
Bezending der Algemeine Staaten aan den Prinse. 497.
Bezending der Algemeine Staaten aan de Kooninginne van Engelandt. 1125.
Bezonderste punten uit het berichtschrift van Graaf Maurits en den Raadt van regeeringe. 919.
Biddagh t'Antwerpen om 's Prinsen gezondtheit van Godt te verkryghen. 816.
Biron, onder Monpensier, komt met Françoizen en Zwitzers oover. 835. Dwingt het huis te Viersele. 874. Kryght het huis te Woude. 874. Vertrekt met zyn' Françoizen en Zwitsers. 881.
Bisschoppen, te weeten nieuwe, zoekt Kooning Philips in te voeren. 23. Waartoe den Paus zyne bullen verleent. 27. De kloosters weigheren onder de verdeeling der nieuwe bisdoomen te koomen. Verzoeken in rechte ontfangen te werden, maar te vergeefs. 35. De Bisschoppen laaten zich met uitkoop van de kloosters payen. 35. Vinden weederstandt by d'andere geestlyken en veele steeden. De Adel laat zich zulx gevallen. 35.
Bitterheit van eenen Monnik. 185.
Bodimont, eertyds geheimschryver van Prins Willem, pooght oproer in Vrieslandt te verwekken. 1060. 1061.
Boekdrukkery tot Haarlem gevonden door Laurens Koster in den jaare veertienhondert veertigh. 326.
Boek in Engelandt onder de gemeente gezaayt, waarin bitterlyk uitgevaaren wordt teeghens 't huwelyk der Kooninginne met den Hartooghe van Anjou. 799. Geschreeven door Johan Stubbe. 799.
Boexkens tot Gent gestrooit, dryvende dat het nocht met den Spanjaart, nocht met den François raadzaam is te verzoenen. 893. Dat men, onder voorwaarden van goede verzeekering, zonder 't gewisse te quetsen, met den Kooning van Spaanje magh daadingen. 893. Weederleidt by een ander geschrift. 893.
Boisot komt oover om Leide t'ontzetten. 383. Beschiet de Zoetermeersche brugh, vergeefs. 386. Bemaghtight de Zegwaartsche weg. 387. Zyn schryven aan die van Leide. 390. Vordert wegh. 391. Komt binnen Leide. 395. Wordt beschonken met een goude penning en ketting. 397. Verdrinkt. 449.
Bolswaart laat de Geuzen in. 257.
Bommel wordt by 't volk van Oranje gewonnen, en weeder verlooren. 255. Staat de voldoening van den Prinse niet volkoomentlyk toe. 539.
Bommenee beleeghert. 440. Stormenderhand ingenoomen. 441.
Bondtgenooten scheuren. 124.

Bondtgenooten Eedelen wankelen, en zoeken zich te verzoenen met de Landtvooghdes. 129. Worden vertwyfelt gemaakt door harden eisch. 130.
Boom, Burghermeester en Kornel t'Amsterdam, doet Leicesters toeleg in die stadt door zyn vroomigheit verstuiven. 1200.
Bordet Fransch Eedelman, die tot Berghen in Henegouw 's Prinsen dienst had moeten verlooven, wil zich op 's vyands trouw niet verlaaten. 313. Zyn dapperheit. 323.
Borgoensche huis leit toe op onbepaalde heerschappy. 1. Dat werk haapert. 1.
Boshuizen veroovert eenige scheepen van Oranje. 221. Wordt t'Enkhuizen in 't huis daar hy zich houdt, oovervallen, en op 't Stadthuys onder wacht van burghers gezet. 242. Wordt door last van de Majestraat van Enkhuizen, met een deel schutteren naa Amsterdam geleidt. 243. Komt met een deel scheepen voor Enkhuizen, zonder yets van belang te bedryven. 250. Quelt d'Enkhuizers, en brandt op eenen tydt etlyke wooningen buiten de Noordtpoort af. 283.
Bossu wordt Landtvooght van Hollandt by voorraadt. 149. Zyne scheepen, leggende in Waaterbernisse, worden een deel in de grondt geboort, andere in brandt gesteeken door Treslong. 232. Komt voor den Briel, alwaar hy zyn hooft stoot. 232. Wendt zich naa Dordrecht, daar hy niet ingelaaten wordt. 232. Verkracht Rotterdam met list. 232. Oovervalt by nacht Delfshaaven. 232. Zendt vier vendelen knechten binnen Amsterdam, beleeghert door Lumey. 267. Mist Schoonhooven, beleeghert door Lumey, t'ontzetten. 279. Leydt op Delft toe. 300. Komt met scheepen op de Haarlemmermeyr. 308. Wint op de Haarlemmermeyr een slagh teeghens de Geuzen. 316. Bestookt de Haarlemsche schanssen te waater. 316. Wint de Haarlemsche schanssen. 316. Kryght daar drie metaale stukken, en achtien scheepen. 316. Zyn volk wordt meester van eenighe dorpen in Waaterlandt. 332. Zyn bedryf en voorspoed in Waaterland. 335. Wort geslaaghen op de Zuiderzee en gevangen. 337. Blyft drie ronde jaaren, tot de pays van Gent toe, in hechtenis. 338. Schryft aan den Prinse. 410. 'T Antwoordt. 410. Wordt ontslaaghen. 479. Komt tot Uitrecht. 491. Wordt der Staaten Veltheer. 592. Wort van de Loovenaars bevochten. 599. Trekt naar Walschbrabant. Wint Nivelles. 600. Hy ooverlydt. 617.
Bouchain vergeefs besprongen van Rysburgh. 710. Van de Waalen beleeghert. 713.
Boudewyn Eeuwoutzoon van Vlissinge valt de Spanjaarts, die hy op heeft, zelf aan, en wordt meester van schip en goedt. 251.
Brabants vier hooftsteeden klaaghen dat het invoeren van 't Conçilie van Trenten tot der landen bederf zal gedyen. 69. Zeggen dat Brabandt nooit met Inquisitie gequelt was; worden door den Raadt van dat gewest, vry geoordeelt; ende neight ook derwaarts de Raadt van Staaten. 70.
Brabant werft volk. 454. En kryght Henegouw by zich. 454.
Brabanders nyghen tot nieuwe ontfankenis des

Hartoghen van Anjou. 880.
Brabanders zyn staatzuchtigh van aardt. 1107.
Brandt in de nieuwe Borze t'Antwerpen. 869. Verbaastheit daar oover. 869.
Brandscheepen, de Fortuin en Hoop, ook helsche branders genaamt, worden uit Antwerpen naa Parmaas brug gezonden. 999. Haare gruwelyke werking, en schaade aan de zelve brug en onder de Spaanschen. 1000. 1001. Andere op nieu toegestelt, zyn meest vruchteloos. 1003.
Brecht Proosten. 338.
Bredaa tot handelplaats gekooren. 411. Den Prinse geleevert. 530. Verraaden aan Parma door toedoen van Karel van Gavre, Heer van Fresin. 784.
Breede Raadt van Antwerpen, wat dien goedt dunkt om die stadt in rust, en zeekerheit te houden. 88.
Breederoode doet zyn intreê tot Brussel. 75. Komt te hoove met zyne bondtgenooten: doet het woort, ende leevert aan de Landtvooghdes een smeekschrift oover. 75. Doet een penning slaan, daar op te spieghelen valt. 78. Weighert den nieuwen styl van eedt by de Landtvooghdes voorgestelt te doen; en verdaadight zich teeghens eenighe beschulding: geeft een smeekschrift oover. 128. Bekoomt een fier antwoordt. 129. Zoekt zyn zoen by de Landtvooghdes; maar vint ze niet. Des waapent hy. 130. Werpt zich binnen Amsterdam: ontfangt onthiet van de Hartoghinne, door den mondt van de la Torre van daar te vertrekken. 139. Wordt Ooverste der stadt gemaakt. 140. Stelt zich tot vertrekken. 146. Vaart naa Embden: sterft tot Harnhof. Zyn troepen koomen voor Amsterdam. 147.
Brief van den Kooning aan Oranje. 33.
Brieven van Oranje, Egmondt, en Hoorne aan den Kooning. 39. 43. 46. Van den Ambassadeur Alava aan den Kooning. 114.
Brief van Egmondt aan den Kooning. 181.
Brieven in syfer geschreeven van de geenen die zich met den Prinse verstonden. 210.
Brieven by duiven in Haarlem geschikt. 313.
Brief van Aldegonde aan den Predikant Kaspar Verheiden. 501.
Brieven van Don Johan en Escovedo, in 't licht gebraght. 523.
Briefken van Don Johan aan Fronsbergh. 529.
Brieven van Don Johan aan Giouan Andrea Doria en Pedro de Mendoza. 600. 601.
Brief verdicht op den naam van Oranje als aan Anjou geschreeven. 743.
Brief van Anjou aan de Staaten. 757.
Brief des Koonings van Vrankryk aan Anjou. 764.
Brieven van Desiderius van Sestig en van den Heer van Gommicourt aan Parma. 956. 957.
Brief van Parma aan de Wethouders van Antwerpen, met hun antwoordt en zyn weederantwoordt. 963. 964. 966.
Brief van Leicester aan d'Algemeene Staaten, die hen zeer onwaardelyk doorstrykt. 1122. Van de Staaten aan Leicester, met zwaare klaghten oover zyn bedryf. 1133. Van de Staaten aan de Kooningin van Engelandt, belangende het handelen van vreede met Spanje. 1137. Van Leicester aan zyn geheimschryver Junius. 1157. Van de gemaghtighden der Staaten van Vrieslandt aan Leicester, luchtende naar de geur der oude Vriesche vroomigheit. 1204. Van de stadt Uitrecht aan de Staaten van Hollandt. 1206.
Brieven van Leicester afgezonden om 't vuur der tweedraght te stooken. 1155.

Briefkens gebruikt om de luiden zonder forme van rechtspleeghing ter steeden uit te wyzen. 759. 760.
Briel veroovert van de Geuzen. 228.
Broederlyke liefde van twee Spaansche gebroeders tot een treffelyk exempel voorgestelt. 304.
Broer Kornelis, en zyn bedryf tc Brugge. 576.
Brouwershaaven gaat oover. 439.
Brug wordt verzeekert van de Gentenaars. 571. In oproer oover 't verkundighen der Naadervereeniginge. 650. In groot gevaar van weeghe der Françoizen; doch wordt geredt. 844. Ontbiedt den Kornel Boide uit Meenen derwaarts. 879.
Brug en 't Vrye besluit neffens Gent met Parma te handelen. 895. Verklaart voor vyandt der Staaten. 899.
Brusselaars sluiten hunne winkels midts het invoeren van den tienden en twintighsten penning, en hebben niet te koop. 227.
Brussel zeint gemaghtighden naa Walslandt. 631. Besprongen van Egmont. 646. Vergeefs van de Henegouwers beloert. 709. Door schryven van Parma aangelokt. 725. Beroerten aldaar door Broeder Ruyskeveldt Monnik veroorzaakt. 775. De Roomsche Godsdienst aldaar geschorst. 777. Vergiffenis teeghens d'oproerighen afgekundight. 777. Het geene, 't welk genaamt het Sacrament van Miraakel, de Geestelyken aldaar voor drie bebloedde misbrooden uitgaaven, wordt afgekundight uit drek te bestaan. 777.
Brussel, zeer benauwt zynde, wort eenighzins gespyst: haare bezettelingen zyn oproerig. 968. Zwaarigheit in Vrankryk gemaakt om haar t'ontzetten. 977. Handelt en ooverkomt met Parma: voorwaarden van 't verdragh, ingegaan met burgery en soldaaten. 985.
Buis, Loontrekkend Raadtsman der stadt Leyde, houdt verstandt met Oranje. 209. Wort naa Engelandt gezonden. 444. Ook aan Oranje. 497.
Buis Voorspraak van Hollandt, is meer gezint tot Engelandt dan Vrankryk. 924. Verzoekt ontslagh van dienst. 945. Weigert fierlyk bewindsman onder Reingoudt re zyn. 1701. Wort gevangen. 1073. En heimelyk verlost, door voorschryven der Staaten. 1133. Van den Raadt der Kooninginne, en door Leicester zwaarlyk beschuldight. 1148.
Bukkenhorst, Ambassadeur der Kooningin, in den Haaghe. 1150. Pryst der Algemeine Staaten bedryf: en verschoont dat by de Kooningin. 1151.
Bullen des Paus van de nieuwe Bisdoomen: ziet Bisdoomen, te weeten nieuwe.
Bulle die men leest op 's Heeren Avondmaal, waar by in den ban gedaan worden alle die zoodaanighe schattingen als tienden penningh invoeren. 207.
Bulle van den Paus om Don Johans volk te moedighen. 556.
Burgh van Gent wordt bestormt. 479. Zy gaat oover. 479. Wordt afgebrooken. 531. En meer andere. 531.
Burgh van Groeninge geslecht. 499.
Burgh van Antwerpen gebouwt. 166. Wort verzeekert voor de Staaten. 525. Geslecht. 530.
Burgh t'Uitrecht beleegert. 490. Oovergegeeven. 492. Geslecht. 531.
Burgh ter Goude afgebrooken. 544.
Burgherhopluiden en zommighe poorters tot Ui-

trecht moeyen zich met het hervormen der regeeringe. 8l8.
Burgherhopluiden t'Uitrecht zenden een vertoogh aan d'Algemeene Staaten. 1033. Zoekt Uitrechtsche Burgherhopluiden.
Burghermeester Kies geslaakt uit de gevangenis op zyn woordt, om Verdugo t' Amsterdam te gaan spreeken aangaande de wisseling der gevangenen. 337. Zyner huisvrouwe Brecht Proostens manhaftigheit. 338.
Burghermeester Straalen tot Antwerpen, en anderen gevangen. 164. Worden onthalst. 192.
Burghgraaf, een der opruyers van Leicester. 1052. Wordt tot Auditeur oft Hoorder van de nieuwe. kaamer der geldmiddelen voorgestelt. 1068.
Buure wordt omgezet. 255. Door Hierges gewonnen. 432.

CAjus Rantzou gevangen. 1136.
Cales beleeghert van de Françoizen. 10. Het wordt hun oovergegeeven. 10.
Camillo Capizuchi, Kornel onder de Spaanschen, toont zyne dapperheit. 1005.
Camillo del Monte belet de Staatschen 't winnen van een schans. 1005.
Cartagena vermeestert van d'Engelschen. 1090.
Champaigney in Engelandt om den handel der Hollandsche gezanten te steuren. 444. Brengt Berghen op Zoom aan de Staaten. 529. Gevangen tot Brussel. 586.
Champaigney te Gent gevangen, is aldaar een nut dienaar des Spaanschen Koonings. 946. Wordt, naa 't oovergaan der stadt, van Parma tot Steêvooght gestelt. 948.
Charlotte van Bourbon trout met Oranje. 429. Noemt Modet immodet. 252. Reist met haar gemaal van stadt tot stadt. 527. Sterft. 816.
Chevreaux in Waaterlandt. 353. Moet van daar ruimen midts de koomst van Graaf Luidewyk uit Duitslandt. 353. In Waaterlandt. 377. Zyn neederlaagh aldaar. 377.
Chiapin Vitelli, meenende in een voorhacht kennis van Oranjes leegher te neemen, wordt besprongen, en zyn merry zwaarlyk gequetst. 197. Slaat by de vierhondert Nassanschen. 198. Dwingt Workom; ook Leerdam. 377. En Asperen. 377. Zyn doodt. 442.
Chimay kryght de lucht van 't voorneemen van Gryze en zyne aanhangers. 894. Doet daar oover den Heer van Lookere in zyn huys verzeekren. 894. Verandert de wet tot Brug. 895. Verzoent zich in 't verhoolen. 897. Keert zich allenskens tot den Roomschen Godsdienst. 899.
Christiaan Huighens gezonden naar Engelandt, om 't zoonken van Willem Janszoon van Hoorn te verlossen. 778.
Christiern, Kooning van Deenemark. 175. 682.
Christoffel van Schaaghen een der gemaghtighden van Haarlem aan Don Frederik gezonden om met hem te handelen, wordt gevangen en sterft in de gevangenis. 295.
Christoffel Fosserus van Oppenheim, Predikant van d'Ooverste Kloet te Nuis, wordt smaadelyk gehangen. 1089.
Cicil wordt Steêvooght van den Briel. 1039.
Clement Koornhart. 113. 139.
Concilie van Trente, gevordert door Kooning Philips. 24. T'achtervolgen wordt aanbevoolen van Kooning Philips. 54. Maar de Fransche gezanten klaaghen dat de vaders in veele zaaken onbehoorlyk gehandelt hadden. Hier te lande is de Raadt van Staate tweezinnig oover 't uitvoeren. 55. Wordt verkundight tot Kaamerik, maar haapert op andere plaatzen. 56.

Cornelis Dobbeszoon Schout van Amsterdam wort van zyn Ampt afgezet. 57.
Cornelis Pieterzoon Hooft, neevens noch dertien Heeren, van Leicester ter doodt geschikt. 1200.
Cornelis van Mierop. 382.
Constantyn Huighens, Heer van Zuillichem, Raadsheer en geheimschryver van Prins Freedrik Henrik van Oranje. 778.
Conquet, bemaghtight van de Engelsche en Neederlandsche vloot. 15.
Cosmo Pescarengi, Staatsch Hopman, wordt te Leide gevangen. 1205.
Curei Hopman. 312. Zyn wonderbaare moedt. 312.

DAghvaart der Heeren tot Denremonde. 115. Der Geestelykheit tot Mecchele en Kaameryk. 212.
Dagh van 't verdryven der Françoizen uit Antwerpen, daar bevoolen te vieren. 892.
Dammes Steêvooghdt houdt het met Chimay. 897. Bezettelingen trekken naa Sluis. 897. Verdraaght met Parma. 898.
Dapperheit van Eduart Stanley. 1096.
Dathenus stookt onrust in Gent. 582. Waar door de Geestelykheit verjaaght, Ypere en andere plaatsen bemaghtight worden. 583.
Davidson, Ambassadeur der Engelsche Kooningin, doet zynen voorstel aan de Staaten. 954. Komt in handeling met haare Gemaghtight en. 955. Vertrekt naa Engelandt. 1046.
Decius Brutus. 312.
Deerlyke standt van de Spaansche Neederlanden. 1159.
Deeventer wordt door d'Ooverste Stanlei verraaden, en aan de Spaanschen geleevert. 1129.
De Lemmer ingekreeghen by de Staatschen. 773. Dekema houdt Staavere voor Rennenberg. 773.
Delfzyl. Alva dreight het tot een stadt te maaken. 188. Wordt maar een schans. 189. Wordt geslecht. 547.
Delfshaaven door Bossu by nacht oovervallen. 232.
Denremonde ooverrast by Oranjes volk. 272. Wreedtheit aldaar gepleeght. 273. Van de Nassauschen verlaaten. 276. Koopt zyn zoen van Alva voor achtduizent guldens. 276. Kryght Ruty tot Ooverste. 276. Vermeestert van de Françoizen. 844.
Denremonde wordt veroovert door de Spaanschen. 917.
Desiderius van Sestigh schryft aan Parma, 't welk in der Staaten handen komt. 956.
Diemerdyk ingenoomen by Sonoy. 310. Weeder verlaaten. 310.
Dierte begost en grooter gevreest by gebrek van ooste windt. 834.
Dierte in de Landen des Koonings van Spanje daar uit oproer onder 't volk ontstaat. 1045.
Diest van de Nassauschen verlaaten. 276. Moet zeekere som voor zynen zoen opbrengen. 276. Ooverrast van den Staatschen. 709. Bykans veroovert van de Spaanschen. 820. Zesmaal oovergegaan in zeeventien jaaren, ontfangt den Graave van Mansveldt. 875.
Diettenhoove, genaamt Theonville in Walsch, wordt van de Françoizen beleeghert. 12. Gaat oover. 12.
Dyken hermaakt. 511.
Dirk Janszoom Graaf. 597.

Dirk Sonoy. Zoekt Sonoy.
Dirk Volkhartzoon Koornhart. 62. Ziet Koornhart.
Dixmuide vermeestert van de Françoizen. 844. Gewonnen by Parma. 879.
Doeke Aisma schryft aan zyn partylingen in Vrieslandt. 1189.
Dolhain wordt verlaaten van zyn Admiraalschap. 210.
Domingo geplondert. 1090.
Dominicus Richaeus van Postella, ziet Postella.
Don Antonio. 758. Zyn fortuin. 758. Vlucht uit Portugaal op een schip van Enkhuizen. 759. Loopt gevaar op zee van door een oorloghschip genoomen te worden, maar raakt vry door een tydighe leughen van Kornelis van Egmondt zyn schipper. 759. Raakt tot Calis in Vrankryk aan landt, en steekt van daar over in Engelandt. 795. Laat twee zoonen naa: zyn oudtste zoon Don Emanuel trouwt d'eenige volle zuster van Prins Maurits van Oranje, en windt by haar verscheide kinderen. 759. Kryght eenighe hulp van de Staaten. 822. Hem dient het geluk quaalyk. 822.
Don Freedrik neemt het klooster Espinleu in. 269. Rust tot Amsterdam, teeghens Haarlem toe. 293. Wint Haarlem. 324. Trekt naa Alkmaar. 330. Beleeghert Alkmaar. 330.
Don Johan van Oostenryk gekooren tot Landtvooght. 480. Hy komt tot Luxemburgh. 481. Hy schryft aan de Staaten. 481. In handelingh met de Staaten. 487. Loerende op Engelandt zoekt de Spanjaardts ter zee te doen vertrekken. 488. Is in opspraak. 493. Komt tot Looven. 500. Gewaande laaghe teeghens zyn persoon. 500. Zyn intreê tot Brussel. 507. Waarop hy tot Landtvooght ontfangen wordt. 507. Zyn gezanten aan den Prins, en hun bedryf. 509. Zyn schryven noopende 't handhaaven van den Roomschen Godtsdienst. 511. Verzoekt de Staaten tot oorlogh teeghens den Prins. 512. Hy komt tot Mechele. 513. Veirdight Escovedo af aan den Kooning. 514. Reist naa Naamen, als om de Kooninginne van Navarre te festeeren. 515. Hy maakt zich meester der Burgh aldaar. 515. Zyn en Escovedoos schryven naa Spanje. 517. Zyn bezending aan de Staaten. 523. Zyn en Escovedoos brieven in 't licht gebracht. 523. Zyn blaauwe verschooningen. 528. Zyn briefken aan Fronsbergh die in Breda beleeghert was. 529. Zyn schryven aan de Staaten en vertrek na Luxemburgh. 537. Ander zyn schryven met dreigementen. 537. Ander oover 't beroep des Aartshartogh Mathias, en hoe dit by gekoomen zy. 537. Zyn weederverantwoording teeghens de Staaten: 539. Voor vyand verkundight, zyne aanhangers voor weederspannelingen. 547. Zendt volk teeghens de Staaten, om te schermutsen. 555. Hy vervolght ze. 556. Slaat hen by Gemblours. 558. 'T welk zich opgeeft met meer steeden. 558. 559. 561. Muitery in zyn leegher. 560. Hy geeft, op 's Koonings naam, een Plakkaat uit, teeghens de Staaten. 567. Heeft verstandt binnen Maastricht daar een muytery mislukt. 570. Beleeghert Philipsstadt. 574. Kryght het in. 574. Bespringt de Staatschen by Rimenant. 593. Deist vruchteloos, en leeghert zich by Naamen. 595. Paishandel met hem te vergeefs hervat. 598. Zyn ongeleegenheit. 600. Zyn brieven aan Doria Prins van Melf, en den Spaanschen gezant te Genua. 600. 601. Zyn doodt, lykstaatsy, en leeven. 602. 603.
Don Louys de Requesens komt voor Landtvooghdt tot Brussel. 341. Rust te waater toe. 345. Komt t'Antwerpen, om de muyterye der Spanjaarden te stillen, die in aantoght waaren naa Antwerpen. 363. De muitery gestilt. 369. Zoekt geldt, dat wil niet vlotten. 378. Hem worden elf Kromsteevens afgeslaaghen door 's Prinsen volk. 435. Hy zoekt weeder den voet in Zeeland te kryghen. 436. Steurt een weldigh eedgespan t'Antwerpen. 404. Tracht naa de Dortsche

Weirt. 442. Is berooit van geldt en geloof, mits de Kooning zyn woord, en betaaling verachtert had. 443. Hy parst den Staaten twaalf tonnen gouds, als te leene, af. 443. Slaat de klaghten der stadt Uitrecht in den windt. 404. Zyn lichte paarden muitineeren. 446. Hy geeft den huisluiden verlof daar teeghens te waapenen. 446. Zyn schryven aan den Kooning. 446. Hy tracht naa Embde. 446. De pest neemt hem 't leeven. 446.
Donellus, Leermeester te Leide, wordt van zyn ampt gezet. 1151.
Doopsgezinden worden vervolght. 52. Men heeft het op hen met meer bitterheit gelaaden, dan op andre Onroomschen. 81. Men tracht hen ter burgerschappe uit te sluiten. 501. Te Middelburgh gemoeit worden van den Prinse gedraaghen. 585. Maaken in Vrieslandt schier een vierendeel van 't volk. 1060.
Doornik is in grooten last van kerkplondering. 106. Geeft zich aan Parma oover. 796.
Doorsteeken der. Vlaamsche dyken om d'onvrye vaart der Schelde t'ontgaan. 481.
Dordrecht belet het plonderen der kerken aldaar. 105. Verklaart Alva vyandt, zweert Oranje als Stadthouder, ontfangt tweehondert soldaaten, en korts daar naa tot Ooverste Maximiliaan van Hoorn, Heer van Boxtel. 254.
Dordrecht antwoordt op zich zelf aah Leicester. 1197.
Dorpen van Noordthollandt willen zitting in de Staaten hebben. 444.
Douay bynaa ooverrompelt, door verraadt van een Kluizenaar. 7. Hooghe school aldaar gesticht. 23.
Draak keert uit Westindië in Engelandt; zyne verrichting. 1090. Komt als Gezant der Kooninginne by de Staaten. 1118. Verzoekt hulp voor Don Antonio. 1119. Doet groote schaade aan de Spaanschen te waater. 1152.
Drentsche Boeren op de been. 691.
Drukkeryen zyn van groot belang. 211. Worden in Moskovie in 't gewoudt des Landsheeren gehouden. 211. Teeghens der zelver misbruik wordt by plakkaat voorzien. 212. 804.
Duifhuis, Pastoor van S. Jakobs kerk t'Uitrecht, preekt teegens 't Pausdom: zyn bezondre wyze van hervormen. 1054. Die van d'andere kerken poogen met hem te vereenen; 't welk hy uitstelt: ondertussen verdwynt die hoope, en zyn leeven. 1055. Doch niet de twist. 1056.
Duinkerke overvallen van de Françoizen. 13. Wordt beleeghert. 877. 'T ontzet daar van verhindert door de Gentenaars. 877. Gaat oover aan Parma. 878.
Duitschen tot Maastricht, aanspannende met die van der stadt, dryven Montesdoka met dezynen naar Wyk. 463.
Duiven voor briefdraagers gebruikt. 312. 313.

EDuart de vierde, Kooning van Engelandt. 175. 883.
Edzardt, Graaf van Oostvrieslandt, toont zich partydig teegens de Staatschen. 984. Verwerft een gebodt van den Kaizar, en maakt eenige oorloghscheepen gereedt. 985.
Eedelen en voortreflyke heeren des landts spannen t'saamen teeghens Granvelle. 34. Verbinden zich nauwer, en weigheren met Granvelle ter vergaaderinge van de Staaten te zitten. 44. Etlyken van hun weigheren de strafheit der plakkaaten teeghens d'Onroomschen te handthaaven. 69. Maaken een verbondt en onderschryven 't, 't welk groote versleeghenheit te hoove maakt. 72. Zy koomen tot Brussel en gaan te hoove. 75. Geeven een smeekschrift aan de Landtvooghdes oover. 76. Kryghen bescheidt daat op: en geeven andermaals een smeekschrift oover. 77. Stellen orde op hun stuk, en vertrekken: kryghen den naam van Geuzen, en neemen daar van een blazoen of zinstaal aan. 78. Zoeken aanhang. 79. Vergaaderen tot Sant Truie. 97. Hartdelen met Oranje en Egmondt. 97. Hun wordt hulpe aangebooden uit Vrankryk, maar zy slaan die af. 99. Maaken verdragh met de Landtvooghdesse. 110. Bezweeren 't verdragh met de Landtvooghdesse gemaakt. 110.
d'Eedelen met de zes groote steeden, Dordrecht, Haarlem, Leide, Delft, Amsterdam, en Goude, plaghten van oudts ter zaameninge geroepen, en voor 't gansche lichaam van 't Graafschap erkent te worden. 258.
Eedelen van Uitrecht yveren voor de voorrechten. 1201. 1202. Eenige der zelve gevangen. 1202. Weêr losgelaaten. 1202.
Egbert Mainartszoon t'Amsterdam verweezen, om op den neeghenden van Wynmaandt onthalst te worden. 194. Sterft in de gevankenisse 's avonds te vooren. 194. Zyn doode lichaam wordt echter in de kerker onthalst door last van Pieter Pietersz. Schout. 194. En des nachts op 't ellendighe kerkhof, door des zelfs last, begraaven van eenighe Sellebroêrs. 194.
Egbert Mainartszoon, Pieter de Wit, en Alfert Henrixzoon, tot Amsterdam onthalft. 193.
Elbertus Leoninus in Hollandt ter vergaadring der Staaten. 501. Op nieu neevens Schets in Hollandt, en hunne boodschap. 508. 'T antwoord op de zelve. 508. Zyn' gelykmoedigheit oover de doodt zyns zoons. 892. Zyn reede aan den Kooning van Vrankryk, dien hy, van der Staaten weegen, de heerschappy oover de vereenighde Neederlanden aanbiedt. 971. 972. Bewelkoomt Leicester uit den naame der Staaten. 1042.
Elizabeth, Kooningin van Engelandt, ooverkoomt met Vrankryk, noopende Cales. 18. Wordt van Paus Pius den vyfden in den ban gedaan. 203. Verstrekt den Staaten geloof, en maakt verdragh met hun; zendt Thomas Wilkes voor gezant naa Spanje. 553. Zendt Staffort naa Vrankryk. 596. Haar gezant Leiton wordt onwaardelyk bejeeghent van Don Johan. 554.
Elizabeth, Kooningin van Engelandt, geeft de gezant Gryze preuts antwoordt. 924. Haar bescheidt aan Ortel alleen, op zynen voorstel. 927. Zy geeft hen beide afscheidt. 928. Zend Davidson aan d'Algemeine Staaten. 954. Haar minlyke brief aan de zelve. 981. Schryft aan die van Antwerpen, om hen te moedigen. 1018. Beraadt zich oover 't aanvaarden van de hooge heerschappy der vereenighde Landen: 't welk zommige met reedenen poogen af- en andere aan te raaden. 1026. Hoort en antwoordt der Staaten gezanten. 1027. Weigert de Hooge heerschappy, ook d'eeuwige bescherming der Landen aan te neemen. 1028. Vermeerdert haare hulptroepen. 1031. Geeft een verdaadigschrift uit: zend een vloot naa Westindië. 1032. En Leicester naa Neederlandt. 1041. Schynt op hem vergramt: schryft hem een scherpen brief;

en een aan de Staaten. 1046. Ontfangt daar op hunne antwoorden, en laat zich te vreede stellen. 1047. Zy geeft gehoor aan een Gezant van Denemarken. 1056. Ook aan der Staaten gezanten. 1125. Die zy met bitsche taal antwoordt. 1126. Verzoekt veele lasten rogge uit de vereenighde Landen te voeren. 1141. Vaart byster uit teegens de gemelde gezanten. 1147. Ontfangt aanbieding van groote schattingen, zoo zy de Neederlanden aan haare Kroon wil hechten. 1148. Schryft aan die van Uitrecht. 1149. Pooght met vier brieven Leicester te verschoonen, en den Staaten ongelyk te geeven. 1157. Schryft aan de Staaten van Vrieslandt. 1189.
Embder Graaf houdt eenige scheepen van Oranje aan. 218.
Engelandt en Spanje vereenight. 313.
Enkhuizen. 241. Beroerte aldaar. 241. Kiest de zyde van Oranje. 246. Aanslagh daarop van Robles, gemist. 329. Wordt by Leicesters partylingen de kapelle genoemt. 1205.
Entes. Zoekt Bartolt Entes.
Erasmus van Breederoode neemt de doodt voor spel. 311.
Erasmus van Rotterdam. 127.
Ernst van Beyere, Kenrvorst van Keulen. 838.
Espinoy verwoest het landt van Henegouw. 782. Oovervalt Sant Gislein en verliest het weder. 795. Wordt gepreezen. 878. Trekt naar Vrankryk. 878.
Escovedo. Ziet Johan Escovedo.
Escuriaal gebouwt. 8.
Eufrasia. 732.
Eyndhoove ooverrompelt van de Staatschen. 790. Weeder gewonnen van de Spaanschen. 790. Verrast door de Françoizen onder 't gebiedt van den Heer van Bonnivet. 838. Beleeghert van Parmaas weeghe. 859. Toereeding om dat te ontzetten. 874. Gaat oover. 874.

FAamsmettende gedichten doen niet dan quaadt. 63.
Feest van 't gulde Vlies tot Gent. 24.
Ferdinando d'Avolos de Guadalafara. 304. Zyn liefde teeghens zynen broeder Johan de Suniga. 305.
Fervaques reede om Anjou op te ruyen. 842.
Floris Roodenburgh. 135.
Fokko Ralda Raadsheer des hoofs van Vrieslant. 802. Scerft schielyk, als men hem 't afzweeren des Koonings verghr. 802.
Franciscus Balduinus van Atrecht, en Georgius Cassander uit Vlaandere, worden geoordeelt de allerbequaamste te zyn, om gebruikt te werden tot het instellen eener algemeene belydenisse van 't Christelyk geloof, en slechtingh van alle geschillen daarom gereezen. 46.
Francisco Basa, een van Salsedas makkers wordt gevangen. 824. Zyn bekentenis. 824. Verdoet zich zelven. 825.
Franciscus Sonnius gaat naa Roomen, om 't stuk der Bisschoppen. 23. Onbenoeghen oover dit werk. 25.

Franeker laat de Geuzen in. 257.
Frans V. Koornhart. 113.
Fransche gezanten op 't Concilie van Trenten, klaaghen oover de vaaders aldaar vergaadert. 55.
Fransoizen pooghen volk in Sant Quintin te brengen. 7. Hunne neêrlaagh voor die stadt. 9. Winnen Cales van de Engelschen. 10. Ook Guines. II. Houden quaalyk huys op de grenzen van Neêrlandt. 608. Doen de Neêrlandsche vendels uit Duinkerke vertrekken te vroegh. 844. Vermeestren Dixmuide en Denremonde. 844. Oovervallen de Burgherwacht t'Antwerpen verraadelyk; bemaghtigen de poort, rukken ter stadt in. 850. Zwichten. 852. Hun inval tot Antwerpen baart verscheide beweeghenissen. 857.
Fransois Bodimont tracht oproer in Vrieslandt te verwekken. 1060.
Fransois van la Noue wordt Veldtmaarschalk der Staaten. 592. Slaat la Mottes volk. 633. Moet de stadt Gent ruimen. 653. Neemt Warwyk in en slaat eenige paarden der Waalen. 673. Wordt t'Ingelmunster geslaagen en gevangen. 700.
Freederik Schenk de leste Aartsbisschop van Uitrecht sterft. 712.
Fremin, en andere Staatsche Bevelsluiden, toonen hunne dapperheit. 1006.
Fresneda 's Kooninx Bieghtvaader raadt tot zachtigheit. 155.

GAasbeek verschalkt door de Kooningschen. 820. Weedergekreeghen by de Staatschen. 832.
Gaspar van Robles, Heere van Billy. Ziet Robles.
Gaspar van Vosberghen, Hooghbaljuw van Sierixzee, doet grooten dienst aan die stadt. 440. Loopt groot gevaar daaroover. 451.
Geele Fy laat zich beweeghen van Meester Henrik Dirxzoon, tot het leggen eener laaghe aan Schout Willem Bardes. 58. Brengt'er ook andere toe, en geeft valsche getuighenisse teeghens den Schout. 58. Wordt gevangen met Volkje Willems. 59. Bekent de valsheit ende wordt gestraft. 60. Haar verklaaring voor haar sterven, en laatste bekentenis. 60.
Geeraardt van Berkeroode. 245. 255.
Geeraardt van Groesbeek Bisschop van Luik sterft. 760.
Geeraardt van Prounink, anders Deeventer, ziet Prounink.
Geertruydenbergh by binnenverstandt voor den Prinse ingenoomen. 331.
Geëstelykheit tot Mechele, en Kameryk vergaadert op onthiet van Alva. 212. Haar daghvaart tot Mechele en Kaameryk. 212. Raadt tot strafheit om de ketters te dempen. 53. Meenen dat by 't Concilie van Trente genoeghzaam voorzien is op de leere en kerkelyke orde. 53. Neemt euvel dat Oranje, Egmont, Hooren en Mansvelt weigheren te stemmen in de vergaadering by de Landtvooghdes beschreeven. 54.
Geestelyke grootsheit by bussekruidt vergeleeken. 252.
Geestelyken tot Gorkum schandelyk mishandelt. 254.
Geestelyke gebouwen die der stadt Uitrecht te naa schynen te leggen, worden afgebrooken, op verzoek der Burgherhopluiden. 789.
Geestelykheit roemt den moordt des Prinsen van Oranje, en wil'er oover vuuren: dan de gemeente belet het, zingt daarom daar oover in de Domkerk Te Deum Laudamus. 906.
Gelderlandt weighert de geloofsvreede. 588. Doet manschap aan Anjou. 810.
Gelder verraaden van Paton. 1166.
Geldt in Engelandt aangehouden. 201. Waar uit, moeyte ontstaat. 201.
Geldt in Haarlem geslaaghen, en booven zyn waarde uitgegeeven. 313.
Geley en verlofgelden en andere tollen ingestelt. 329.

Geloofsvreede: een ontwerp daar af. 581. Geweighert by de Waalen. 583. Ook by de Staaten van Uitrecht. 587. Aangenoomen by de Grooninger Ommelanden en Leeuwaarde: verworpen by die van Gelderlandt. 588.
Gemaghtighden by Haarlem gezonden aan Don Freederik. 293. Hunne verrichting. 294. Keeren te rugh, en twee worden'er van gevangen, de derde genaamt Dirk de Vries blyft t'Amsterdam. 295.
Gemaghtighden van de Hollandsche zyde op den paishandel tot Bredaa. 411. Hun berichtschrift. 411. Hun verzoek. 414. Antwoordt op de naader oopening der Kooningschen. 418. Der zelver weederantwoordt. 419. 'T welk den Hollandschen geensins smaakt. 419. Hunne laatste uitbiedenis. 419.
Gemaghtighden van 's Kooninx weeghe op den handel tot Bredaa. 411.
Gyzelaars van dier zyde in Hollandt gezonden. 411.
Gemaghtighde Raadsluiden vertoonen de reedenen van 't onbenoeghen der Staaten van Hollandt. 1066.. Der kerken bieden Leicester alles aan, wat in hun vermoogen is. 1176. Der stadt Uitrecht brengen eenen brief aan de Staaten van Hollandt. 1206.
Gemeene geldtkist der Onroomsche t'Amsterdam. 147.
Gemeente haakt dikwils uit verdriet der teegenwoordige regeeringe naar verandering, niet denkende datze altyds gewis ongemak aanbrenght, zonder zeekerheit van beeterschap. 1050.
Gemma Frisius een starrekyker, en zyn voorzeggingen daar uit. 203.
Geneeghenheit der gemeenten tot Leicester. 1042.
Geneve, Zwitzers en Graubunderen in de weer uit vreeze voor de doortocht van 't Spaansche krysvolk. 151.
Gentsche vreede. 475.
Gentenaars bannen de vier biddende orden. 576. Verjaaghen de Roomsche geestlykheit: bemeestren Ypere en andere plaatsen: werven krysvolk: sterken hunne stadt: houden de gemeene middelen in. 583. Slaan etlyke Waalen. 584. Gent is oproerigh, en sterkt zyne vesten. 630.
Gentenaars geeven hunne reekening in druk uit. 657. Vergen den Prinse voorwaarden. 657. Hunne Majestraat wordt verzet. 657. Verhindren 't ontzet van Duinkerke. 877. Dreighen zich van d'Algemeinschap af te zondren, zoo men zich van Fransche soldaaty diende oft der in Vlaandre voerde. 877. Nyghen voorneemelyk tot Anjous afsnyding. 880. Besluiten met Parma te handelen; en maaken bestandt met hem. 893.
Gentenaars verzoeken hulp by de Staaten, en 't voltrekken van de handeling met Vrankryk. 929. Zyn zeer benauwt. 945. Handelen met Parma, en maken verding. 946.. Ontfangen minlyk schryven van Parma naa 't oovergeeven der stadt: haare burgh wort herbouwt, en veele poorters vertrekken. 948.
Georgius de Bie wordt Algemein Schatmeester. 1112.

Georgius Cassander, en Franciscus Balduinus, beide oovergeleerdt en maatigh in geloofszaaken, worden gehouden voor de bequaamste om gebruikt te worden tot het instellen van een algemeene belydenisse van 't Christelyk geloof. 46.
Gerrit de Jong, een braaf Hopman. 625.
Geschil met d'Engelschen, waaruit een stilstant in den laakenhandel ontstaat. 82.
Geschil met Engelandt, 't welk tot oopenbaaren oorlogh dreight uit te barsten. 452.
Geschil der Staaten met die van Embde. 1036. 'T welk by geleit wort. 1037. In Noorthollandt, om de regeering der geestlyke goederen. 1081. T'Uitrecht tussen die van de Consistorie, en die van Sint Jaakobs kerke. 1054. In Hollandt tussen de Kerken en Herberts. 1119. Ziet twist.
Gevange burghers te Haarlem kryghen tyding van de neêrlaaghe ende gevangenis des Graaven van Bossu in een slagh op de Zuiderzee. 337.
Gevecht der Staatschen met de Kooningschen onder Gendt in 't gezicht van Anjou, Oranje en Espinoy. 828. Waar in zich d'Engelschen deftigh quyten. 828. Tussen Birons volk en de Kooninghschen, ontrent Steenberghe. 875. Tussen 't volk van Aldegonde en die van Lier. 892.
Gevecht der Spaanschen en Staatschen by Litoye. 1062. By Zutven, tusschen d'Engelschen en Spaanschen. 1094.
Geuzen van waar die naam komt, en wat het te zeggen is. 78. Neemen scheepen in Texel. 221. By Schoonhoove geslaaghen. 256. Veroovren den Briel. 228. Wat d'oorzaak van dien aanslagh was. 228. Ruimen Amersfoort. 285. Hunne Schansen by Haarlem verlaaten, en door Bossu veroovert. 316. Geweldenaryen by de Spanjaarts van 't slot t'Uitrecht gepleeght. 490. Dat wordt beleeghert. 490. Overgegeeven. 492. Met burghers bezet. 492.
Gezantschap naa Engelandt. 299. Om der Kooninginne de hooge Ooverheid aan te bieden. 444.
Gezanten der Algemeine Staaten tot Haarlem, om bystandt ten oorlooghe te verzoeken. 533. Aan Don Johan, afgeveirdigt, by goeddunken des Prinsen. Hun voorstel. 535. Die en 's Prinsen ooverkomst smaaken Don Johan quaalyk. 536. Der Neederlanden aan Anjou. 712. Koomen tot Tours in Vrankryk. 745. Worden minlyk ontfangen en gehoort van den Hartoghe van Anjou in het Plessis. 745. Hun handel met den Hartoghe van Anjou in Vrankryk. 745. Lastbrief en berichtschrift. 745.
Gezanten der Algemeine Staaten gaan naar Vrankryk, daar zy heuschelyk ontfangen worden. 969. Leoninus reede, uit aller naam, aan den Kooning. 971. 972. Die hen antwoordt. 973. De voorwaarden der opdraght worden te hard geoordeelt, beschaaft, en vertoont. 974.. Haare vordere handeling met den Kantseler. 977.. Doch worden beleefdelyk afgeslaagen. 980. Komen weeder in den Hage, doen verslagh, en worden bedankt. 981. Eenige nieuwverkorenen reizen naar Engelandt. 1025. Kryghen gehoor, en antwoordt op hun voorstel. 1027. Maaken een verding met de Kooningin. 1028. Gaan op nieu naa Engelandt: hunne boodtschap en reede. 1125. Geeven een geschrift oover; en kryghen bitsch antwoort. 1126. 1127. Spreeken met den grooten Kantseler, en handelen met Raadt. 1148. Geraaken in woorden met Leicester, krygen afscheidt. 1149.
Gezant des Poolschen Koonings in den Haaghe aan de Staaten: ook een van Deenemark in Engelandt. 1056.
Gianibelli, een vernuftigh krygsbouwmeester, wyst een middel aan, om Antwerpen altydt voorzien van koren te houden. 959. Trekt goedt zout uit

verscheide groene kruiden. 960. Wil Parmaas brug vernielen, daar toe hy twee scheepen met vuurwerk toerust, welke men helsche branders noemt, en afzend. 999. Verziert een nieuwe vond in 't toestellen van een brandtschip. 1004. Komt t' Amsterdam, daar hy bespiedt wordt. 1198.
Gysbert Leoninus, Hopman, verslaagen. 892.
Glymes vervordert zich den Raadt van Staate in hechtenis te neemen. 457.
Godgeleerden worden beschreeven, om middel op 't stuk van den Godsdienst te raamen. 52. Verrichten luttel, en raaden by 't oude te blyven, maar de Landtvooghdes neight tot maatigheit. 53.
Gommicourt, Steêvooghdt van Maastricht, schryft aan Parma. 957.
Goodevaart Brasser. 380.
Goodevaart Montens, Burghermeester tot Bredaa. 785.
Gorkom zweert Oranje als Stadthouder. 254. Sterkt zich, en breekt tot dien einde zyn voorsteeden af. 306. Steekt Workum in brandt om het den vyandt t'onbruik te maaken. 306.
Goude belet het plondren der kerken aldaar. 105. Onrust aldaar, en weeder gestilt. 232. Wordt door Heer Adriaan van Zweeten aan Oranjes zyde gebraght. 353. Verraadt aldaar besteeken, ontdekt en gestraft. 252. 253. Volght Amsterdam in zwaarigheit te maaken van den Prins tot Graaf van Hollandt te hulden. 886. Stelt zich teeghens den handel met Vrankryk. 933. Haar vertoogh en redeneering oover dat stuk ter vergaadering van Hollandt gedaan. 933. 944.
Goudteeten quaalyk bekoomen. 1083.
Graaflyke en geestelyke goederen, in Holland en Zeeland verkoft. 443.
Graaflykheit van Hollandt opgedraaghen aan Oranje. 886.
Graaf Adolf van Nassau blyft in den slagh tussen Heiligerlee en Winschooten. 178.
Graaf Adolf van Nieuwenaar en Meurs wordt Landtvooghdt oover Gelder en Zutven in plaats van den Graaf van den Berghe. 899. Zoekt Nieuwenaar.
Graaf van Arenbergh, Stadthouder van Vrieslandt, is zeer bescheiden in geloofszaaken. 106. Schaft het preeken af in Vrieslandt, maar schorst Inquisitie en Plakkaaten. 131. Wordt van Alva naa Vrieslandt gezonden. 177. Verliest den slagh teeghens Graaf Luidewyk, en blyft'er doodt. 178.
Graaf Willem van den Berghe aan Oranjes zuster getrouwt, bemaghtight verscheide steeden in den Gelderschen hoek. 256. Neemt Amersfoort in. 256. Vliedt met gemaalin, kindren en pakkaadje uit Kampen; waar op alle steeden by hem bezet, verlaaten worden. 285. Handelt met den Prins van Parma. 884. Wordt in verzeekring genoomen en naa Hollandt gevoert. 884. Ontslaaghen begeeft zich aan 's vyands zyde, zyne zoonen zich in dienst des Kooninx. 884.
Graaf van Buuren wordt naa Spanje gevoert. 164. 510.

Graaf van Egmondt, Prins van Gavere, raadt heftelyk tot slaan voor Sant Quintin. 8 Kryght grooten naam daar door, en de gunst des krysvolx. 9. Wint den slagh by Greevelinge. 14. Weighert het bevel oover de Spaansche soldaaten aan te neemen, en dryft dat men ze verzenden moest. 23. Wordt uitgestreeken van Granvelle. 34. Hoont hem weederomme met het verzieren van een lieverye. 38. Schryft neevens den Prins van Oranje, en Graaf van Hoorne, aan den Kooning oover de mishandelingen van Granvelle. 39. Geeft neevens hen een vertoogschrift oover aan de Landtvooghdes. 43. Schryft neevens hen, andermaal aan den Kooning. 43. Reist naa Spanje. 50. Wordt'er treflyk onthaalt, en keert weeder tot Brussel. 51. Toont oopentlyk zyn misnoeghen oover den Kooning. 52. Twyfelt oft hy zich van 't Hof zal onthouden. 70. Beraadt zich daar oover. 71. Zyn aangeeven nopende 't verbondt der Eedelen. 72. Straft met ernst de beeldtstormers. 113. Laat zich met d'ander' Heeren tot Denremonde vinden. 115. Bekoomt schryven uit Spanje van een' Spaanschen Raadsheer. 122. Wordt schamperlyk bejeeghent van Alva, als hy hem bewelkoomt. 162. Wordt gevangen. 163. Wordt onthalst. 183.
Graaf van Hooghstraaten weighert den nieuwen styl van eedt, by de Landtvooghdes voorgestelt, te doen. Wordt Steedehouder des Prinsen binnen Antwerpen. 115. Stuit den oproer tot Antwerpen, en doet'er eenighe met de doodt straffen. 118. Doet, beneffens de Prins van Oranjen, groote vlyt om de beroerte tot Antwerpen te stillen, wordt van de Kalvinischen gedreight met gevelde bussen. 130. Wordt ingedaaght van Alva. 167. Sterft. 198.
Graaf Philips van Hohenloo. Zoekt Hohenloo.
Graaf van Hoorne Ammiraal onthout zich van 't Hof. 70. Behaalt kleenen dank by de Landtvooghdesse, oover zyn verrichten tot Doornik. 112. Deed daar nochtans grooten dienst. 112. Wordt geveinsdelyk bejeeghent van Alva. 162. Wordt gevangen, en op 't slot van Gent gebracht. 163. Wordt onthalst. 183.
Graaf van Lalaing begunstight Anjou. 519. Oranjes vertrouwdeling. 523. 538. Wordt Ooverste van der Staaten voetvolk. 531. Is ten tyde van den slagh van Gembloers van der handt. 555. Onthaalt Anjou. 592. Zyn onbestendigheit, en afval. 631. 661. Sterft door een hoefslagh. 661.
Graaf van Laval mispryst het opzet van Anjou. 850. Van Anjou aan de Staaten gezonden. 866.
Graaf van der Mark komt met een deel ruiteren by 't heir van Oranje. 195. [l]aat zich ter vergaadering van de Staaten van Hollandt en zynen last zien: waar op hy voor Oranjes Steedehouder oover Hollandt erkent wordt. 261. Neemt Rotterdam in. 267. Dwingt Schoonhoove. 279. Zyn' wreedtheit aan Paater Cornelius Mufius gepleeght. 292. Gezonden tot bystandt van Haarlem, wordt geslaaghen. 297. Maakt moeite teeghens de Staaten. 299. Wordt gevangen. 300. Wordt geslaakt, en weêr gevangen. 300. Raakt uit de gevangenis, en begeeft zich binnen Rotterdam. 300. Maakt zich van Rotterdam t'zoek, 300. Komt weer te voorschyn. 300. Kryght verlof. 300. Sterft tot Luik aan de beet van eenen dollen hondt. 300.
Graaf van Mansvelt trekt eene lyn met Oranje, Egmondt en Hoorne, noopende 't verzachten der Plakkaaten teeghens d'Onroomschen. 54.
Graaf van Meeghen brengt d'eerste tyding te hoof van 't verbondt der Eedelen. 72. Zyn gevoelen daar oover. 72. Leidt toe om met eenigh volk binnen den Bos te koomen, maar te vergeefs. 130. Verzeekert Uitrecht. 130. Komt met zyn volk dicht onder Amsterdam. 148. Wordt van Alva, naa Vrieslandt gezonden. 177. Komt in Groeningen. 178.

Graaf Johan van Nassau bewyst Oranje een' broeders proef. 175. Wordt Stadthouder van Gelderlandt. 588. Yvert in 't stuk van den Hervormden Godsdienst, en tracht den zelven voort te planten. 588. Beschiet Amersfoort, en doet het bezetting inneemen. 630.
Graaf Johan van Nassaus opzegging van 't Stadthouderschap van Gelderlandt. 884. In wiens plaatse Graaf Willem van den Berghe werdt gekooren. 884.
Graaf Luidewyk van Nassau, doet zyn intreê met groot gevolg tot Brussel. 75. Gezonden om tot vereenighingh met de Luiterschen te raaden. 125. Valt in Groeningerlandt. 177. Wint den slagh tussen Heiligherlee en Winschooten; komt voor Groeningen. 178. Wordt van den Kaizar gelast Groeningerlandt te ruimen; maar neemt'er dagh aan. 179. Breekt op, en leeghert zich tot Jemmingen. 186. Verliest den slagh van Jemmingen, teeghens Alva. 188. Berght zich met zwemmen oover de Eems. 188. Neemt eenighe scheepen gelaaden met Italiaansche waaren, op den Ryn. 196. Schat die scheepen een somme geldts af. 196. Zyn handel in Vrankryk. 223. Ooverrast Berghen in Henegouw. 248. Koomt uit Duitslandt. 353. Blyft op de Mookerheide. 360. Zyn lof. 361.
Graaf Willem Lodewyk van Nassau wordt Onderstadthouder van Vrieslandt. 885. Zoekt Willem Lodewyk.
Graaf van Nieuwenaar. Zoekt Nieuwenaar.
Graaf van Rennenbergh hondt Steenwyk beleeghert. 765. Proeft vergeefs kryslist voor Steenwyk. 766. Zyn soldaaten zyn oproerigh. 768. Zyn volk deist. 771. Breekt op van voor Steenwyk. 772. Valt in Sallandt. 773. Sterft. 783. Ziet Rennenbergh.
Graaf van Schouwenburgh komt in Vrieslandt met acht vendelen Hooghduitschen, en last van Oranje, om 't Stadthouderschap aldaar, en oover Grooninge, te bewaaren. 257. Recht een nieuw Hof te Franeker op. 257. Vlucht uit Vrieslandt. 286.
Graaven van Hollandt naamen nooit oover zich oorlogh aan te vangen of vreê te maaken, schattingen te heffen, of iet anders van gewight, zonder goedtdunken en bewillighing van de Staaten. 1213. Steegen door hun verstandt en eendraght met de Staaten tot zeer hooge achtbaarheit. 1213. 1214. Zy vermoghten niet zonder de Staaten, als hebbende geen middel dan de Vruchten der Landsheerlyke goederen, om Hof te houden, en de gewoonlyke Amptluiden te betaalen. 1214.
Graave de stadt, wordt van Parma gewonnen. 1063.
Graavin van Zwartsenburgh 's Prinsen zuster dient den Prinse in zyne ziekte. 816.
Granvelle. Zoekt Antonis Perenot.
Gryze, Hooghbaljuw te Brugge en zyn partylingen besluiten Chimay in verzeekering te neemen en uit het bewindt te stellen. 894. Vertrekt naar Zeelandt. 895. Wordt naar Engelandt gezonden. 924. En van Joachim Ortel

gevolght: hunne bericht-en gedenkschriften. 925.. Komt weeder t'huis en brengt gunstig schryven van de Kooningin. 981. 982.
Groeneveldt, Steêvooght van Sluis, kryght kundschap van 't beleg. 1161. Zend zyn vrouw en veele andre ter stadt uit. 1163. Schryft aan Bukkenhorst. 1165.
Groeninge doet de beelden met gemoede uit de Minrebroeders kerk neemen, laatende d'Onroomschen daarinne prediken. 106. Neemt bezetting in van de Landtvooghdes. 149. Wordt ontlast van bezetting. 499. In verschil met d'Ommelanden. 546. 547. 568. 611.
Groninger Ommelanden neemen de geloofsvreede aan. 588. Ontfangen orde van den Aartshartoghe, waar naa zy zich richten moeten. 611.
Groninge wort aangevochten van Rennenbergh. 648. Gaat oover. 649. Wordt door Rennenbergh voor den Spanjaardt vermeestert. 692.
Groningen en Ommelanden, erkennen Anjou hen voor hunnen Heere. 810.
Groninger dorpen betaalen brandtschat aan de Staaten. 1179.
Guicciardin. 227.
Guines veroovert van de Fransoizen. 11.
Guiziaansche partyschap gestight door Antonis Perenot, Bisschop van Atrecht. 11.
Guize en zyn aanhangers waapenen zich teegens hunnen Kooning. 971.

HAaghe: daar worden de beelden door last van 't Hof wegh genoomen. 105.
Haarents reukeloosheit brengt hem in 't uiterste lyden, en zynen aanslagh te niet. 1036.
Haarlemsche burgher, uit zyn mondt hebbende laaten gaan dat Oranje oover de Maaze was, wordt daar oover t'Amsterdam, daar hy 't gezeidt had, strengelyk gegeesselt. 197.
Haarlem valt den Landtvooghdt af met meer andre plaatsen. 255. Wordt met beleeghering gedreight van Don Freederik. 293. De vroedtschap aldaar nyght tot handeling, en zendt tot dien einde Gedeputeerden naar Amsterdam aan Don Freederik. 293. Het schikt zich tot weederstandt. 294. Kryght twee van zyn gemaghtighden te rugh, neemt ze gevangen en zendt ze aan den Prins te Delft. 295. Wordt beleeghert door Don Freederik. 296. Beschooten. 298. Storm op 't Raavelyn voor de Kruispoort. 298. Myne van booven ingeparst. 302. Myne by de Spanjaardts onder 't Blokhuis gemaakt, aangesteeken. 304. Vaardight Scheepen Adriaan van Berkeroo aan den Prins af, om den zelven van de geleeghenheit der stadt te berichten. 302. Slaat af 't aanbodt gedaan by verscheide Hollandsche steeden, van al d'onnutte monden in hun kost oover te neemen. 303. In groot gevaar, en schriklyk bestormt. 303.
Haarlemmers vallen dapper uit. 311. Dartelheit op de zeeghe. 311. Hunne koeyen blyven uitgaan geduurende 't belegh. 312. Zy verliezen een galey en elf ronde scheepen. 312. Pleeghen snoode wreetheeden tot weerwraak der Spaansche. 314. 't Graauw mort daar. 318. Goutin en Tseeraarts raaken heimelyk uit der stadt. 318. In hongers noodt. 318. Zoeken gesprek met den vyandt. 319. In 't uiterste lyden. 320. Zenden Niklaas Bernardtszoon Burgherhopman met een Jacht uit aan den Prins. 320. Raadtslaaghen om uit der stadt te breeken. 322. Treeden in ernstighe handeling met den vyandt, en worden hunne gemaghtighden genoeghzaam der voorwaarden eens; behalven Rosigny. 323. Geeven zich oover op genaade oft ongenaade. 324. Wreedtheeden daar in by de Spaanschen gepleeght teeghens de opgegeevenen. 324. Ouwelinx vermaart in strijdbaarheit. 326. De Boekdrukkery aldaar gevonden. 326. Vergiffenis daar verkundight. 327. Worden gedwongen

te delven voor Alkmaar. 332. Zwaare brand tot Haarlem. 464. Neemt voldoening van den Prinse. 491. Kerk-en Kloosterstorming aldaar. 579. Moeite aldaar oover zeeker verzoek der Roomsgezinden. 775.
Haavens toont een verzoekschrift aan den Predikant Korput. 1240.
Handel der Heeren misduidt in den Spaanschen Raadt. 120.
Handel met la Roche begonnen; door Baldes belet. 384.
Handel met de Hooghduitschen oover hunne betaalinge. 512.
Handeling met Anjou wordt hervat. 866. Gaat weeder in zwang. 896.
Handeling met Vrankryk, weegens d'opdraght der Vereenighde gewesten aan die Majesteit, aangevangen. 920. Door veele Bontgenoten en Heeren der Hollandtsche Hooven aangeraaden en gevordert. 929. Maar door die van der Goude kloekmoedigh teegengesproken, met een lang vertoogh. 933-944. Eenige Jonkers uit Overysel poogen die ook te steuren. 945. Wort door der Staaten Gezanten dapper voortgezet. 971-979. Is gantsch vruchteloos, en loopt te niet. 980.
Handtvesten van Hollandt. 32. Met de zelve koomen meest oover een die van Brabant en d'ander' Landschappen. 33. Zoekt voorrechten.
Hans Hanszoon koopman tot Vlissinge bedraaghen door een Vries geheeten Aukema, dat hy den Prins van Oranje voor heeft te verdelgen. 901. Zyn zoon vermoordt den aanbrenger. 902.
Harde vorst, en dierte van voeder. 171.
Harde winter en ysbyten in Noordholland. 421.
Harman de Ruiter neemt Loevestein in. 219. Wordt naa 't pleeghen van ongelooflyke kloekmoedigheit ooverweldigt, en blyft'er. 220.
Harman Herberts. 1119.
Harman Modet. Ziet Modet.
Harman Roodenburgh. 146. 577. 1200.
Hartogh van Nemours valt by nacht in 't Neederlandsche leegher. 17.
Hartogh van Medina Celi in Alvaas plaats gekooren. 239. Komt in Neederlandt met den ooverste Juliaan Romero. 250. Raakt met Assabre en hofgezin tot Sluis. 251. Blyft van de Landtvooghdy versteeken. 268. Keert naa Spanje. 335.
Hartogh Hans Kazimir brengt meer volx aan de Staaten, dan zyn last toeliet. 595. Zyn volk komt by 't Staatsche onder den Graave van Bossu. 599.
Hartogh van Nevers, getrouwt met Henriette van Kleef, geeft een geschrift aan den dagh, tot bewys van 't recht dat zyner gemaalinne, als wettighe erfgenaame, heeft op Brabant, Limburgh en Antwerpen. 787.
Hartoghinne van Parma: ziet Margareta, Hartoghin van Parma.
Hasselaar. Zoekt Pieter Hasselaar.
Hasselt in Ooveryssel verrast door de Staatschen. 832.

Hattum door den Drost verraaden. 725.
Havrech komt uit Spanje. 455.
Hautein, Ooverste van Walchere, komt aan den Kouwensteinschen dyk tot hulp der Staatschen. 1007. Daar hy, naa 't betrachten zyner eere, in 't slyk versmoort. 1008.
Hautepenne kryght Bredaa, door verraadt. 784. Blyft daar Overste. 786. Doet Geertruidenbergh vergeefs beladderen. 786. Neemt iets op Heusden voor. 786.
Hautepenne windt een schans by't Bergsche hooft. 1035. Komt in de Betuw, en verjaaght de Staatschen. 1037. Doet het huis te Wel opeischen. 1083. Kryght Gelder door verraadt. 1165. Word geschooten, daar hy af sterft. 1166.
Hauterive gesterkt door de Staaten. 782.
Heer van Aldegonde. Zoekt Aldegonde.
Heere van Bakkerzeel wordt onthalst. 192.
Heer van Chevres. 4.
Heer van Ibermont. 114.
Heer van Melde naa Schotlandt afgevaardight met 's Prinsen verdaadighschrift, en last om den Schotsen Kooning te waarschouwen van een verbondt opgerecht tusschen den Spanjaardt en Paus, om den Schotschen en Engelschen staat te steuren, den hervormden Godsdienst uit te rooyen, en den algemeinen (by hun genaamt Catholyken) in te voeren. 744.
Heer van der Motte, uitgeroepen voor verraader, door de Staaten. 629. Kryght Sant Omeer in: ooverkomt met den Heer van Montigny. 633.
Heer van Oetingen aan den Prinse gezonden, met aanbodt van 't hervatten des Bredaaschen vreedehandels. 461.
Heer van Plessis waarschouwt Oranje aangaande Anjous toeleg. 848. Zyn verhaal aangaande Anjous beleidingen. 855.
Heer van Rassinghem naa Spanje gezonden. 455.
Heer van Sweeveghem verwerft geldt te leen van d'Engelsche Kooningin, voor de Staaten. 490.
Heer van Tholouze mist Vlissinge te kryghen: wordt van den Heer van Beauvois tot Oosterweel geslaaghen. 132.
Heer van Ville komt met vasten last van Stadthouder, in Vrieslandt. 532. Zyn bedryf aldaar. 532.
Heerentals beleeghert door Parma. 876. Verlaaten van Parma, om Duinkerke te gaan winnen. 878. Verzorght by de Staatschen. 881.
Heevigheit verzelt doorgaans het onrecht. 1053.
Heeze, de Baroen onthalst voor verraader des Kooninx. 710.
Heimelyken Raadts gevoelen, noopende 't straffen der ketteren, is scharp. 67.
Helmondt wordt Staatsch, en zommighe andre plaatsen daar ontrent. 838.
Helsch oorlogh, waar in de geen die gekreeghen wordt, niet in gevangenis raakt, maar daatlyk aan de galgh. 238.
Heneadje, Onderkaamerling der Kooninginne Elizabeth brengt een bitsen brief aan Leicester. 1046.
Henegouw, ook Arthois, bepraat van Alva, bewillight den hondertsten, twintigsten en tienden penning geveinsdelyk om d'andere in te leiden. 207.
Henegouwers verfoeyen de geloofsvreede. 583.
Henrik, Kooning van Portugal sterft, waar door Kastilie aan die kroon komt. 686.

Henrik de derde, Kooning van Vrankryk, antwoort Mendoza. 970. Ontfangt der Staaten gezanten ten gehoor. 971. En geeft antwoort op hun verzoek. 973. Wordt met den Hoozbandt van d'Engelsche Kooningin vereert. 978.
Henrik, Kooning van Navarre, verzoekt een vrye haven van de Staaten. 1151.
Henrik Laurenszoon Spiegel. 1200.
Henrik Tseraarts, ziet Tseraarts.
Heraugiere, Staatsch Hopman, in 't gevecht op den Kouwesteinschen dyk. 1006.
Herberts. 1119.
Herentals, door de Staatschen verlaaten, en van de Kooningschen bezet. 915.
Hierges togt in Noordtholland. 422. Wint Buure. 432. Voor Oudewaater. 432. Wint de schans tot Krimpen. 436. Geschooten voor Maastricht, sterft. 639.
Hippolito Bentivoglio, Markgraaf van Gualtiere. 1005.
't Hoen een vrybuyter der Geuzen met achtien man ten hoogsten, werpt ter neêr een bende speerruiteren, van Amsterdam naa Haarlem trekkende langs den dyk. 309.
Hof van Hollandt stemt het weghneemen der beelden in den Haaghe toe. 105. Antwoordt op Leicesters brief. 1193..
Hohenloo voor Roermonde. 551. Wordt benoodight af te trekken. 552. Neemt Weirdt in. 616. Zoekt meester van 's Hartoghenbosch te worden. 671. Wordt gejaaght van ne boeren: slaat de zelve. 695. Vecht teeghens Schenk op de Hardenbergher heide, ongelukkelyk. 703. Pooght vergeefs Delfzyl t'ontzetten. 706. Kryght den Opslagh, en Monnikkerzyl. 707. Trekt naar Groninge. 714. Kryght Koeverde. 715. Wordt op de Bourtang geslaaghen. 716. In Vrieslandt met Oranje. 774. Gesteurt, om dat men hem de neêrlaagh van de Bourtang was wytende. 774. Dwingt Meeghen in Brabant. 835. Zyn onbenoeghen op Sonoy. 870. Gestilt. 870. Maakt een sterke schans ter Neuze. 883. Voor de schans teeghen oover Zutven. 899.
Hohenloo zend een vertoogh aan de Staaten van Hollandt. 950. Die hem tot Veldooverste begeeren; en vernoegen. 951. Heeft een aanslagh op 's Hertogenbos. 982. Welke mislukt. 983. Tracht Brussel te spyzen; maar te spaade. 988. Spreekt vergeefs voor Treslong. 993. Wint Liefkenshoek. 998. Zyn aanslagh op den Kouwesteinschen dyk. 1002. Dien hy niet kan doorgraaven: begeeft zich naar Antwerpen, tot troost der burgery. 1006. Vertrekt uit die stadt. 1013. Weigert het algemein Stadthouderschap onder Leicester. 1045. Spyst de stadt Graave; en slaat eenige Spaanschen. 1062. Doet een tocht in Brabant; daar hy eenige paarden slaat. 1065. Geeft aan Leicester een schrift oover. 1006. Word zeer gequetst. 1096. Heeft krakkeel met Eeduart Norrits; van welken hy uitgedaaght wordt. 1117. Wint de schans van Engelen, die men Crevecoeur noemt; en klaaght oover quaade involging. 1166. Weigert, met Leicester te verzoenen, en geeft reede waarom. 1177.. Oopenbaart een verzoekschrift. 1240.
Hollandtsche handtvesten oft voorrechten. 32.
Hollandt verhardt door de moordt van Naarde. 291.
Hollandsche steeden bieden die van Haarlem aan al d'onnutte monden van vrouwen en kindren, in hunne kost oover te neemen: maar 't wordt afgeslaaghen. 303.
Hollandsche Staaten vergaaderen tot Rotterdam. 378.
Hollandsche Eedelen misnoeght oover de steeden. 400.

Hollanders en Zeeuwen hermaaken hunne dyken. 511. Schikken hunne zaaken. 514.
Hollandt en Zeelandt hebben, in den oorlogh teegens Don Johan, nooit in gemeenschap van lasten neevens d'andre gewesten willen treeden. 570.
Hollandt en Zeelandt teeghens Anjou, roepen om den Prins. 696.
Hollandt maakt zwaarigheit in 't zweeren aan den Hartoghe van Anjou. 809. Had te vooren den Prins 't hoogh bewindt aangebooden, te voeren op zynen eighen naam. 809. Had begost met hem te handelen van opdraght voor altoos, en onder tytel van Graave. 810. Laat zich echter verspreeken door den Prins om den Hartoghe te zweeren. 810.
Hollandt en Zeelandt willen dat het beleidt der oorloghe blyven zal aan den Prinse van Oranje. 817.
Hollandt vindt geenszins geraaden onder d'Algemeine middelen de hunne te vermengen, nochte daar meê Anjou en den Raadt van Staate te laaten beworden. 817.
Hollandt, toevlucht der verdreeve Vorsten. 838. Doet bezending aan Oranje, om hem van Anjou af te trekken. 880.
Hollanders maaken zwaarigheit in 't aanvaarden van den Franschen Kooning tot hunnen Opperheer. 923. Reedenen bygebraght om hen daar toe te beweegen. 929. En om hen af te schrikken. 933.. Zyn, met de Zeeuwen, meesters te waater. 1025. Betaalen meer alleen, dan al d'andere gewesten t'zaamen. 1142.
Hollandt is in achthondert jaaren nocht van uitnocht van inheemsche waapenen ooverwonnen, of t'ondergebraght. 1214.
Hollandt heeft ten tyde van Leicester in twee jaaren tydts neegenendertig tonnen goudts opgebraght tot de krygh te lande, behalven de kosten tot de krygh te waater en veel andre byzondre lasten. 1222.
Hollandt heeft veel gedaan tot bystandt hunner naagebuuren en bondtgenooten, zonder eenig byzonder voordeel te zoeken. 1231. Het moet voor vergelding laster hooren, en veel ongelyks lyden. 1231.
Hollandtsche Staaten ziet Staaten van Hollandt.
Hondertste, twintighste, en tiende penning geeischt. 205. 'T vertoogh der Staaten daar teeghens. 206.
Hondt wekt Oranje. 274. Brengt een moordt uit. 653.
Hongersnoodt te Haarlem. 318. Te Leide. 390. 391. In de Spaansche Neederlanden. 1159. 1160.
Honschooten oovervallen. 660.
Hooghe Raadt van gerechte ingestelt by die van Hollandt, op 's Prinsen naam. 818.
Hoogheschool gesticht tot Douay. 23. Tot Leide. 398. Tot Fraaneker. 1041.
Hoorn wordt Nassausch, met meer andere steeden in dat gewest. 250.
Hopman Hans van Enkhuizen veroovert het huis te Toutenburgh. 256.
Hopman le Goth Fransman aangevochten om de schans ter Neuze te verraaden: thans om Oranje t'ontlyven. 901.
't Huis te Hooghstraaten en Loenhout bemeestert by Mansveldt. 874.
't Huis te Waardenburgh uitgerooit. 356.
Hulp aan de Haarlemmers mislukt. 301.
Hulst ingenoomen voor Parma. 882.
Hunfry Gilbert komt tot Vlissinge met een regement van duizent knechten. 253.

JAkob Simonszoon de Ryk, Amsterdammer, in Engeland, en zyn verrichting aldaar. 234. Vindt eenige vluchtelingen van Vlissinge op zee. 235. Zeilt met hun derwaarts, en verquikt de burghery. 235. Steekt, aan den Haak, 's vyands scheepen aan brandt. 239. Jaaght en slaat de Spanjaards. 239. Wordt Ammiraal van Kampveer. 239. Veroovert Zierixzee, en wordt beschonken met tweehondert angelotten, tot een' goude ketting, door de Majestraat. 252. Is de eerste der gevangenen, die in Zeelandt gespaart werden. 315. Zyn' zwaare quellaadje in de gevankenis. 350. Wordt ontslaakt. 350. Zyn wonderlyke vroomheit. 350.
Jakob Bloemaart en andren worden in een Landthuis verbrandt. 276.
Jakob Foppenszoon Schout van Haarlem. 264. Zyn gruwelyke handel. 264. 265.
Jakob Hessels en Jan Visch, gehangen buiten Gent. 605.
Jakob van den Ende, Raadsman en Voorspraak van Hollandt gevangen. 169.
Jakob Wytz. 263.
Jan Babtista Taxis, ziet Taxis.
Jan Babtista van den Heuvel wort verslaagen. 1058.
Jan Haaren Predikant trekt met Chimay op des zelfs Landtgoederen by Brugh. 899. Verloochende naamaals weeder zyn geloof onder de Jesuyten t'Antwerpen. 899.
Jan Haarings stoute daadt. 310. Hy klautert by de taakels van Bossus schip op, rukt de vlagh van steng, en daalt'er meê needer, toch wordt door een luyk van ondere geschooten in zyn borst en sterft'er aan. 337.
Jan Javreguy jaaght den Prinse eenen koeghel onder 't rechte oor in. 814. Wordt gedoodt op heete daadt. 814.
Jan Spelle Rooderoê gehangen. 203.
Jan Stramman, zoon van Hans Hansz koopman tot Vlissinge vermoordt den betichter zyns vaders. 902. Zyn leeven en einde. 902.
Jaspar van Vosberghen. Zoekt Gaspar.
Jeelis Hooftman. 237.
Jenlis licht door last van Graaf Luidewyk van Nassau volk in Picardie. 261. Wordt geslaaghen. 262. En gevangen. 263. Wordt op een morghenstondt doodt gevonden op 't slot t'Antwerpen, daar hy gevangen zat, zonder dat men van ziekte wist. 263.
Jeronimo de Acribu wordt, teeghens belofte, in Alkmaar gehangen. 332.
Jeronimo Roda draaght zich als Landtvooghdt. 458. Een plakkaat teeghens hem. 460.
Jesuyten weigheren eedt van getrouwigheit aan de Staaten te doen: desgelyx eenighe Minrebroeders: ende worden daaroover uit Antwerpen gezet. 575.
Ypere beleeghert van Parma. 879. Gaat oover. 896.
Yselstein, Ooverste, tracht naa Goor. 790. Wordt, neevens andre kryshoofden, door zyn eighen volk, aan Schenk geleevert. 790.
Imbize, naamelyk de jonge, springt in zee en verdrenkt. 276. D'oude pleeght zynen moedtwil te Gent. 653. Brengt krysvolk in de stadt, en verstelt de Wet. 654. Komt weeder tot Gent. 883. Om geloof te winnen, doet eenighen tot Gent vangen voor Spaansgezinden; en laat hen thans ontslaaken. 884. Meent Denremonde te

verraaden. 895. Wordt gevangen. 896. In zyn plaats wordt Voor-Scheepen oft Burghermeester tot Gent Jonker Karel Uitenhoove. 896. Wordt beschuldight. 914. En te Gent onthalst: zyn aardt, dienst en ondienst aan den Staat. 917.
Inquisitie van Spanje, wat dat zy. 29. Wat Inquisitie te vooren in Neederlandt geweest is. 31. Wordt haatelyk in Brabant, en gemydt te spellen. 32. Verslapt door klein heul te hoove. 47. Verwekt groote klachten teeghens zich. 65.
Inquisiteurs in Neederlandt klaaghen oover luttel ontzaghs. 66.
Inquisitie in Neederlandt gepleeght, wordt tweederley bevonden. 73. Wordt afgeschaft, met verkunding. 112.
Inquisitie in Spanje strykt vonnis oover de Neederlanders, 't welk de Kooning voor goedt kent. 170.
Instelling van Gekoorlingen, tot Uitrecht, uit den geestelyken Staat. 818.
Inval der Spaanschen in de Bommelerwaardt. 1037. Daar zy in d'uiterste noodt koomen; doch worden schielyk verlost. 1038.
Inwilging van middelen door de Landtschappen. 1189.
Joachim Ortel. 1189. 1190.
Johan Basius. 179. 210. 216. 218.
Johan Kolterman. 245. 246. 255. 263.
Johan de Escovedo, geheimschryver van Don Johan naar Antwerpen gezonden. 488. Wordt aan den Kooning afgeveirdight. 514. Zyn schryven aaa Perez. 517. 520. Zyn brieven in 't licht gebraght. 523. Wort in Spanje vermoordt. 520.
Johannes Estius Rectoor van de Zaayery van Douay. 760.
Johan van Glimes, Markgraaf van Berghen, en Floris van Mommorançy van Montigny, gekooren om naa Spanje te reizen. 79. Hun einde. 158. 185.
Johan van Kastilje gestraft in Spanje, om verstandt met den Prinse gehouden. 801.
Johan van Kuyk, Heer van Erpt, beweeght die van Vlissinge de Spaansche bezetting uit te werpen. 233.
Johannes Molanus Doctoor in de Godtheit en Johannes Vindevilius Doctoor in beide de rechten in 't bewindt gesteldt oover de gestichten der Zaayeryen van Roomsgezinde Leeraars. 760.
Johannes à Stryen Rectoor oover de Zaayery te Looven. 760.
Johan Stubbe schryver van een bitter boek teeghens het huwelyk van de Kooninginne Elizabeth met Anjou. 799. Neffens den verspreyer van dat boek, genaamt Willem Paget, worden hunne rechte handen afgehouwen. 799.
Johan Verhee. 831.
Johan van Wynbergen. 1150.
Johan van Withem Heere van Beerssele Markgraaf, uit den hoofde zyner gemaalinne van Berghen op Zoom, by de Staaten voor vyandt verklaart. 802.
Jonkheer Boumaa een Vriesch Edelman onthalst. 192.
Jonkheer Henrik Valkenaars vrymoedt en standtvastigheit, teeghens 't verbrek van het beroep der Uiterschen aan den Kooning. 227.
Jonker Kaarel Uitenhoove Voorscheepen oft Burghermeester te Gent in plaats van Imbyze. 896.
Joost van Courteville Hooghbaljuw t' Oudenaarde vliedt op 't slot. 273. Wordt door veele wonden afgemaakt, en ter veynster uit, in de stroom gesmakt. 273.
Joris van Lalain, Baroen van Ville, wordt op voorraad, Ooverste van Vrieslandt en Groeningerlandt. 484.
Joris van Lalain, Graaf van Rennenbergh, Stadthouder in Ooveryssel en Lingen. 589. Maakt een' aanslagh op Kampen; vergeefs: en beleeghert het daarnaa. 590. Kryght die stadt. 591. Zoekt Rennenbergh.

Jork. Zoekt Roelandt Jork.
Juliaan van Kleerhaaghe, 982. 113. 1105. 1140. 1166.
Junius gemaghtighde der Staaten binnen Brug, om Chimay tot zynen plicht te vermaanen. 897.
Justinus van Nassau wordt Ammiraal van Zeelandt. 993.
Izabelle, dochter van Vrankryk, komt in Spanje, tot voltrekking haares huwelyx met Kooning Philips. 26.
Izabella Clara Eugenia, dochter van Spanje gebooren. 121.
Izabelle Kooningin van Spaanje sterft weinigh maanden naa de doodt van Karel Prinse van Spaanje, voor den welken zy ten huwelyk verzocht was geweest, niet zonder opspraak van vergif. 192.
Izabelle Osoria. 732.

KAameryk voor de Staaten verzeekert. 481. Neemt Fransche bezetting in door den Burghvooghdt. 686. In groote benaauwtheidt: 793. Met voorraadt voorzien door Anjou. 794.
Kaazenbroodt Heere van Bakkerzeel onthalst. 192.
Kaazenbroodt en Wyngaarde, Raatsheeren, waarschuwen Oldenbarneveldt. 1195.
Kabbeljauw betaalt tot tweeëntwintig gulden. 1160.
Kaizar Maximiliaan de eerste. 682.
Kaizar Maximiliaan de tweede antwoordt aan Philips op zyne brieven. 122.
Schryft ook aan de Landtvooghdes en de Heeren. 122.
Kaizar en Duitsche Vorsten arbeiden by de Landtvooghdes tot gevoeghlykheit in zaaken van geloof. 146.
Kaizar Maximiliaan spreekt voor den Prinse van Oranje, maar te vergeefs. 171.
Zyn vlyt tot vordering der vreede. 411. Zyn ooverlyden. 460.
Kaizar Rudolf veirdight brieven aan zyn broeder. Mathias, hem beveelende weeder te keeren. 538. Verklaart zyn geneeghentheit tot de Neederlanden. 566. Meint eenigh recht te hebben tot deeze Landen. 566.
's Kaizars gezanten om den paishandel aan te binden. 492.
Kaizars Ambassadeurs te Brussel. 494. Zy keeren weeder tot Don Johan met der Staaten gemaghtighden. 494.
Kalvinischen Leeraars tot Uitrecht op stoel gebracht: ook tot Leeuwaarden. 106.
Kalvinischen tot Antwerpen heftigh beroert oover de maare dat het volk van de Heer van Tholouze tot Oosterweel geslaaghen was. 132. Begeeven zich in waapenen en bezetten de Meere met geschut. 133. Dreighen den Prins van Oranje met een zinkroer. 132. Vellen hunn' bussen op den Graaf van Hooghstraaten: laaten zich eenighzins door verdragh stillen. 133. Worden van de Prins tot reede gebracht, met behulp van de Luiterschen. 134. Geeven een verdaadigschrift uit. 159.
Kamminga. 1153.

Kampen oovergegeeven aan den Graave van Rennenbergh, ten behoeve der Staaten. 591. Met bezetting verzeekert. 693.
Kampen en Arnhem in gevaar van oovergaan. 990.
Kampveer op Oranjes zyde gebraght. 238. Aangevallen van den vyandt maar te vergeefs. 239. Verkoft aan den Prinse van Oranje. 781.
Kanonikken van Sante Marie t'Uitrecht worden gegyzelt. 1072.
Kardinaal van Granvelle. 6. Ziet Anthonis Perenot.
Karel de Stoute. 1. 175. 1089.
Karel de vyfde van dien naam, Kaizar, staat de regeering af. 3. Reist naa Spanje. 4. Sterft, zyn' lykstaatsy, lof en laster. 17.
Karel Prins van Spanje. 189. Zyn aardt. 189. Draaght de Neêrlanden. 189. Wordt van de Spaansche oorblaazers bedraaghen. 189. Wordt verdechtight van naa Neederlandt heimelyk te willen vluchten. 189. Bekent in biecht naa zeeker mans leeven te staan. 190. 'T welk de Priester oopenbaart. 190. Ongerust van geest en wantrouwende. 189. Ziende zyn' vaader in zyn kaamer, schiet uit zyn slaap, schreeuwt ik ben doodt, en bidt dat men hem om hals will' helpen. 190. Wordt van zyn vaader begraauwt. 191. Wordt in zyn kaamer, daar hy slaapt, in bewaaringe gestelt ten byzyn en door last zyns vaaders. 191. Zoekt zich zelve 't leeven te beneemen. 191. Was geraakt in zyn verstandt. Wordt door vergif omgebraght. 191. Zyn doodt baart in de Neederlanders een onverdryflyken schrik, en vertwyfeltheit van 's Kooninx genaade. 192.
Karel Ertzhartogh van Oostenryk trekt in Spanje, door bevel zyns broeders Maximiliaan, om Oranje met den Kooning te verzoenen. 203.
Karel de negende, Kooning van Vrankryk. 682. 683.
Karel Boisot, Ooverste van Zeelandt, doorschooten. 439.
Karel Roorda. 1153.
Kaarel Uitenhoove wordt Voorscheepen of Burgermeester tot Gent. 896.
Kaspar van Colligny Heer van Chastillon Ammiraal van Vrankryk, faalt Douay t'ooverrompelen. 7. Begeeft zich binnen Sant Quintin, om het te beschermen. 7. Wordt daar gevangen. 9. Te Parys vermoordt. 272.
Kaspar Koolhaas raakt in twist met zyn Meedebroeder Pieter Korneliszoon. 697. Zyn schriften, door de kerken tot Middelburgh vergaadert, verweezen. 777. Weighert schuldt te bekennen en zich aan 't oordeel der kerken t'onderwerpen. 777. Afgezet by de Hollandsche kerken tot Haarlem vergaadert. 777.
Kaspar van Vosberghen. 440. 541. Zoekt Gaspar.
Kaste net bemeestert van de Kooningschen by krysbedrogh. 821.
Katechismus bestreeden door Koornhart. 885.
Katharina, dochter van Spanje, trouwt den Hartogh van Savoye. 1009.
Kazimir trekt den Staaten te hulp. 598. Rydt naa Gent. 606. Komt in Engelandt. 617. Zyn ruiters trekken ten lande uit. 618. Komt te Vlissinge, en trekt naa Duitschlandt. 618.
Keenauw Simon Hasselaars, een' heldin. 297.
Keirsmaakers voorstel om Parmaas brugh te vernielen. 998.
Keppel by den Staatschen ingenoomen. 830.
Kerkdiefte tot Leeuwaarde. 212.
Kerkelyke vergaadring tot Dordrecht. 379.
Kerkenvergaadring van Neêrlandt tot Middelburgh. 777. Kerkenordening daar geslooten. 777
Kerken in elk gewest onder klassen, de klassen onder byzondere Synoden gesorteert. 777.

Kerkelyke luiden in Vrieslandt willen 's Lands Hoogheit aan de Kooningin opdraagen, zonder eenige voorwaarden te maaken; en zenden een Predikant naa Engelandt. 1145.
Kerkelyke twist tot Uitrecht, en d'oorsprong der zelve. 1054.
Kerkenzaamening aan Leicester verzocht, welke hy toestaat. 1153.
Kerkelyken styven Sonoy. 1143. Bieden Leicester alles aan wat in hunne maght is. 1176. Zoekt Predikanten.
Kerkplondering in Vlaanderen aangevange. 99. Wordt tot Antwerpen gepleeght. 103. En slaat voort tot ander' steeden en plaatzen. 105.
Keure tot Amsterdam, op 't uitvoeren van kooren, zynde quaalyk gevolght, maakt groote verbittering aldaar. 63.
Keur tot Uitrecht oover het oeffenen van den Roomschen Godsdienst. 712.
Keure t'Uitrecht gekundight, meldende 't afstellen aller schattingen. 873. Weeder herroepen. 873.
Killegrey, Raadt van Staate van weegen de Kooningin Elizabeth, doet een voorstel. 1070.
Klaghbrief der Algemeine Staaten aan Leicester, hem zyn byster bedryf voor oogen stellende. 1133.
Klaghten der vluchtelingen op den Ryxdagh tot Spiers. 212.
Klaghten van die van Oostergoo. 1153.
Klant, Staatsch vendrigh, wordt gedoodt. 1058.
Kleerhaaghe. 982. 1103. 1105. 1140. 1166.
Kloet, Steêvooght te Nuis, wort in 't belegh zwaarlyk gewondt. 1087. En, na 't ooverweldigen der stadt, gewurght. 1088.
Klooster t'Ouderghem geplondert. 37.
Knodtzenburgh gedwongen voor de Staaten. 1064.
Koeghels door Kornput verziert om brieven oover en weêr te draagheh. 771.
Koenheit en ramp eens jongens van zestien jaaren. 375.
Kondé het steedeken oovervallen en verlaaten van Estrelles. 728.
Koolsche krygh, veroorzaakt, mits de Bisschop Truxes pooght te huwen, en echter zynen staat te behouwen. 837.
Kooningen zullen 't ongelyk, dat zy hunnen onderdaanen wyten, niet vergeeten, maar voor een tydt wel ontveinzen. 486. Selden laaten ze 't ongewrooken. 682. Zoekt Vorsten.
Kooningin van Engelandt in den ban gedaan van Paus Pius den vyfden. 203. Raadt de Staaten tot zoen met Anjou. 866. Ook den Hartoghe van Anjou met den Staaten. 866. Geeft Anjou door Jan Sommer, gezonden om hem te troosten, een deftighe les. 866. Raadt de Staaten den Hartogh van Anjou te vreeden te stellen. 876. Ziet Elizabeth.
Kooning van Spanje wordt afgezwooren. 789. Zoekt Philips den tweeden.
's Koonings geldt by eenighe Spaansche soldaaten gerooft. 382.
's Koonings volk trekt te voete door 't waater naa Duiveland en Schouwen. 438.
Kooning van Vrankryk leent den Prinse van Oranje tweehondertduizent kroonen, die hem sedert geschonken werden. 248. Vindt de handeling van zynen broeder met den gezanten

der Nederlanden goedt. 758. Bedankt de Staaten voor d'eer zynen broeder vertoont, en biedt hun zynen gunst aan. 821.
Kooninginne moeders schryven met eighe handt aan Oranje. 858.
Kooning van Vrankryk slaat de bescherming van Kamerik af, uit zorghe van den Spanjaart te vertoornen. 901. Zyn gezant Mirambeau komt in Neêrlandt. 858.
Kooningschen by Nuis geslaaghen. 695. Koomen oover Ryn; beleggen Otterdum vergeefs. 885.
't Kooninkryk van Tunis door den Turk veroovert. 399.
Koophandel de noodigste hooftzeenuw van den staat. 378. 712.
Kooren, uitvoering van dien tot Amsterdam verbooden, maakt groote verbittering. 63. 64.
Koorenbyters. 1160.
Koornhart beamptschryver te Haarlem, stelt een verzoekschrift in voor de Roomsgezinden aldaar. 775. Moet 't ontwerp van 't verzoekschrift scheuren in teeghenwoordigheit der gemaghtighden van de Staaten. 775. Door kundschap hem gedaan van Wouter Verhee, ontdekt den Staaten een' toelegh der Spanjaarden op Enkhuizen en andre Noordthollandsche steeden. 831. Bestrydt den Nederlandschen Katechismus. 885.
Korneelis van Ent geslaaghen. 524.
Korneelis de Hooghe geeft zich uit voor bastaardtzoon van Kaizar Kaarel, en zoekt afval te maaken. 868. Wordt onthalst. 868.
Kornelis Pieterszoon Hooft. 1200.
Kornelius Musius gevangen, gepynigt, gehangen. 292.
Kornel Preston werpt zich met ontrent veertigh paarden in Doornik, door Parma beleeghert. 786.
Kornel Paulus Tucher wordt van de Diestenaars gedwongen Diest oover te geeven. 875. Zyn vendel ontsoldight en hy gevangen. 875. Daar naa zuiver geoordeelt. 875.
Kornput een schrander vernuft, ervaaren in de krysbouwkonst. 613. Koomt voor Deventer. 613. Zyn manhaftigheit. 694. Zyn voorspelling. 769. Verziert koeghels om brieven oover en weêr te schieten. 771. Valt een schans aan, maar moet afstaan. 772.
Korput, Predikant te Dordrecht, ontraad het oovergeeven van een verzoekschrift. 1240.
Kortryk vergeefs van de Malkontenten beloert. 672. Van de Kooningschen verschalkt. 690.
Krakkeel tusschen Hoohenloo en Eduart Norrits, 1117. 'T welk bevreedight wordt. 1156.
Kryskrabbeling in Waaterlandt. 283.
Krysooversten, die zich in 't bewindt van waapenen vinden, konnen quaalyk eenigh weederstreeven, van luiden op 't kussen zittende, met geduldt verzwelgen. 992.
Krystucht, zeedigheit en vroomigheit gaan gemeenlyk t'zaamen. 466.
Kromhout. 135. 444. 578. 579.
Kurtsbagh quaalyk betaalt valt in Ooveryssel, en besterft den slagh van 't buskruit. 673.
Kuyk reist naa Engelandt. 239. Verwerft van de Nederlandsche gemeente te Norwits geldt, om met hondertvyfentwintigh Schotten te rug te koomen. 239.
Kuynder ingekreeghen by de Staatschen. 773.

LAaghe op Alva gemist. 176.
Laakenhandel een hooftneering des Lands. 82.
Laatste toelegh op 's Prinsen leeven. 902.
La Garde Kornel, Ooverste van 't geschut, verongelukt voor 't huis te Viersele, door 't barsten van een grof stuk. 874.
Lalaing afgevallen van de Staaten, en van zyn paart geslaaghen, sterft. 661.
Lammoraal van Egmondt beruchtight met het verraadt van Salseda gebrouwen. 825. Wordt een wyl bewaart op de burgh van Sluis, en naamaals geslaakt, gaat met Anjou naa Vrankryk. 825.
La Motte wordt Ooverste van 't geschut aan der Staaten zyde. 531. Verzoent zich in 't heimelyk met den Kooning, en pooght ook anderen ten afval te troonen. 611. 617. Wordt voor verraader uitgeroepen. 629. Zyn volk geslaaghen van La Noue. 633. Heeft reedenen mer eenen gevangen genaamt Quiryn Quirynszoon. 869. Geeft Quiryn Quirynszoon eenen heusschen brief meê aan den Ammiraal Treslong. 869. Wordt voor Sluis gewondt. 1165.
Landschappen die aangeerft zyn staan den tienden en twintighsten penning toe, onder voorwaarde. 207. Uitgezeidt Uitrecht. 207. Ooverkoomen op hun aandeel in twintigh tonnen schats voor twee jaaren. 208.
Landtraadt ingestelt aan de Noordtzyde der Maaze. 789. Komt tot Leeuwaarde. 791. Had de schans te Nieuwenzyl eer'er Verdugo voor quam, met voorraadt voorzien. 792. Haar bedryf in Vrieslandt. 802. Kryght last, by maniere van voorraadt, om te dienen als Raadt van Staate by den Hartogh. 817.
La Noue tot Ooverste van Maastricht gekooren. 637. Neemt Warwyk, en slaat een deel paarden der Waalen. 673. T'Ingelmunster geslaaghen. 700. Zoekt François de La Noue.
Lanzavechia, Ooverste van Lier, slaat de Staatsche bezetting van Heerentals. 915.
Lastaadje, tot Amsterdam, wat dat zy, en wat onlust daarom onder die burghery ontstondt. 64. Wordt afgebrandt. 65.
Lastbrief van Alva, en naader maght. 161.
La Torre geheimschryver een geheel jaar in zynen dienst geschorst, om dat hy de verlofbrief, daar op de Bulle, die men leest in Coena Domini, gedrukt was, geteikent had. 207.
Leicester bedryfal in Engelandt. 234.. Stelt Treslong in vryheit. 995. Wort Ooverste van d'Engelsche hulptroepen. 1039. Belght zich des dat men Graaf Maurits met den naam van Prinse vereerde, en tot Landtvooght oover Hollandt en Zeelandt stelde; doch wort gepaayt: schryft aan de Staaten; en vertrekt uit Engelandt. 1041. Komt tot Vlissinge: wort ooveral staatelyk ingehaalt; en toont te Delft zyn ydelheit en onbedachtheit. 1042. Wil aan geen berichtschrift gebonden zyn. 1043. Doet eedt aan de Staaten; en verzoekt meerder middelen tot den oorlogh. 1044. Laat Hoohenloo het Algemein Stadthouderschap aanbieden; en geeft lastbrieven aan Prins Maurits en Graaf Willem Loodewyk. 1045. Doet eenighe scheepen het uitloopen beletten: ontfangt een scherpen brief van de Kooningin. 1046. Laat t'Amsterdam dubble Roozenobels munten. 1047. Maakt een plakkaat op 't stuk der zeevaart, en des toevoers ten vyandt. 1048. Onbenoeghen en klachten daar oover: dies hy eenige slechte waaren toelaat te vervoeren. 1049. Heeft zorghlyke geesten ontrent zyn persoon, die hem pooghen te vervreemden van de Staaten. 1050. Een der zelve, Burghgraaf genaamt, maakt hy zynen geheimschryver.

1052. Geeft twee andere plakkaaten uit: en viert de feest van den Hoozbandt. 1053. Beveelt de kerkenzaamening in den Haage te houden. 1056. Slaat Schenk Ridder; en zend Hoohenloo om de stadt Graave te spyzen. 1062. Doet de Heer van Heemert vangen, en onthoofden. 1064. Begunstight Weltz den verraader; en geeft Sidney een Kornelschap. 1065. Wil een kaamer van geldmiddelen oprechten. 1068. Maakt Kuilenburgh tot Raadt van Staate. 1069. Is gestoort teegens de Staaten. 1070. Ontstelt zich oover Bardes reede: recht de gemelde kaamer op, en maakt Reingoudt Schatmeester. 1071. Ontkent dat hy Buis heeft doen vangen; en verzoekt weeder gelt. 1074. Daar op hy antwoordt kryght. 1075. Geeft twee plakkaaten uit, 't eene de munt, 't ander den handel op onpartydige Landen betreffende; van welke 't laatste weederroepen word. 1077. Ontbiedt Oldenbarneveldt by hem t'Uitrecht. 1079. 'T welk hem heuschelyk geweigert word. 1080. Zet t'Uitrecht eenige buitenboorelingen in aanzienlyke ampten, zonder benoeming. 1081. Wort een groove Leezetter genoemt. 1082. Gebiedt de goederen der burgers van Venloo t'achterhaalen waar men kan. 1083. Verhindert d'ooverkoomst van 't nieugeworve volk. 1091. Beleegert en wint Doesburgh. 1092. Brengt krysvolk in Deeventer; en begunstight Jork. 1093. Wint twee schansen by Zutven: maakt Willem Stanley Ooverste van Deeventer. 1096. En Jork der groote schanse by Zutven: komt in den Haage; daar hy staatlyk ontvangen en beschonken word. 1097. Antwoort op de punten van der Staaten vertoogh. 1100. En spreekt voor Reingoudt en Paret. 1102.. Antwoordt op Oldenbarnevelts reede; en ontfangt van hem een weederantwoordt. 1104. Vaart heftigh uit teegens Buis. 1105. Geeft verlof om Reingoudt te recht te stellen; en verzoekt grooter schattingen. 1107. Pooght den gemelden Reingoudt te bevryen. 1108. Ontbiedt eenige van d'Algemeine Staaten, oover de zaake van Prounink. 1109. dien hy draaght, en begunstight. 1111. Zeit zyn vertrek den Staaten aan; oover 't welk eenige reedenen vallen. 1112. Geeft een dubbelzinnigh antwoordt. 1113. Is misnoeght. 1114. Klaaght oover eenige der Staaten; en doet d'Algemeine zommige vraagen voorstellen. 1115. Stelt de regeering in handen des Raads van Staate; doch besnoeit heimelyk hunne maght. 1116. Neemt zyn afscheidt van de Staaten. 1117. Maakt een nieuwen Ammiraal, en wort van de Kooningin feestelyk ontfangen. 1118. Stelt gemaghtighden om de twist tussen de Staaten van Uitrecht te bevreedigen. 1121. Schryft een' spytigen brief aan d'Algemeine Staaten. 1122.. Tracht vergeefs Harlinge voor hem te verzeekren. 1131. Lydt grooten afbrek in zyn achtbaarheit, door Stanleis en Jorks verraaderyen. 1139. Ontfangt een brief der Algemeine Staaten, die hem dapper vergramt. 1147. Buldert yslyk teeghens Buis. 1148. Noodight de gezanten ten eeten; en pryst d'ingezeetenen der vereenighde Landen. 1149. Stookt daar de tweedraght met veele brieven. 1155. Schryft aan zyn geheimschryver Junius eenen zeltzaamen brief. 1157. Ook aan Groenevelt. 1164 Rust zich toe om Sluis t'ontzetten. 1168. Styft den moedt der beleegerden met brieven. 1169. 1171. Kan de stadt niet bevryden, en beschuldight de Staaten. 1172. Vordert reede van 't oovergeeve der stadt; welke hem gegeeven wordt. 1174. Toont zich geneegen tot verzoening met de Staaten: en heeft harde woorden met de gemaghtighden der Algemeine. 1175. Klaaght oover eenige leeden der Staaten van Hollandt, en oover de Duitsche heeren. 1176. Ontfangt een schrift van voldoening, en schynt vernoeght. 1176. 1177. Wil de haven van Sluis stoppen. 1178. Geeft nieuwe stof tot quaadt vermoeden: en is zelf ook t'onvreede. 1180. Ontfangt een Vertoogh der Staaten van Hollandt. 1181. 1182. 'T welk hy beantwoordt: doet, door Valk en Menyn, een voorstel aan de zelve. 1183. Zyn vertoogh en

brief aan d'Algemeine en bezondre Staaten en steeden. 1184. 1188. Laat een nieuw voorstel doen. 1191. Neemt klein genoeghen aan d'inwilgingen der Landtschappen. 1192. Beschuldight Oldenbarneveldt; waar uit zwaar vermoeden ryst. 1195. Zyn vreemdt zweeren. 1195. Is gesteurt op de Hollandsche Staaten. 1197. Trekt naar Amsterdam. 1189. Daar hy wel ontfangen wordt. 1199. En zyn toelegh te niet loopt. 1200. Zyn bloedig voorneemen teegens veertien voorstanders der vryheit. 1200. Komt t'Uitrecht, daar eenighe Eedelen aan hem een verzoek doen. 1201. Ontfangt van hun een klaghschrift. 1202. Verkiest daar nieuwe Majestraaten: en heeft het oogh op Enkhuizen. 1203. Wordt verzocht in Vrieslandt te koomen. 1204. Maar ontfangt een ernstige brief van de gemaghtighde Staaten, die aan hem verzoeken, de reiz uit te stellen. 1204. Dies zet hy ze uit den zin. 1205.
Leide wordt Nassausch. 254. Neemt een vendel knechten in behopmant met Jan Eylof van Grooninge. 254. Sterkt en verziet zich. 329. Geblokkeert. 340. Van d'eerste benaauwing ontslaaghen. 354. Anderwerfs benauwt. 373. De Prins schryft aan die van Leide. 373. 'T antwoordt daar op. Zyn anderde schryven. Weederantwoord. 373. Leyenaars bedeunen't schryven der uitwykelingen. 374. Leggen vergeefs toe om kooren in stadt te brengen. 374. Hunne uittoghten. 374. Stellen naader orde op mondkost. 375. Verooveren twee schansen. 376. Binnen benaut. 381. Haar noodt aan den Prinse geschreeven. 381. Bedryf, in, ende om Leide. 383. De binnedyken doorgesteeken. 384. Trachten de landscheiding door te steeken. 385. De Groenewegh ingenoomen. 386. Haar staat. 388. Smeulen van muiterye aldaar. 388. Merkwaardighe voorzichtigheidt om de zelve onder te houden. 388. De burghers toonen dapperen moedt op de veste. 389. Met byster jammer geplaaght. 390. Zegwaartsche wegh bemaghtight. 387. De kerkwegh vermeestert. 392. Ontzet, en Boisot daar binnen. 395. Van 't waater ontlast. 396. Ontfangt op alles orde van den Prins. 397. En verkryght een hooghe School. 398. Heeft twist met de kerkelyken. 697. 698. Wordt gewaarschuwt voor een' aanslagh. 1175. Neemt Wartgelders aan. 1175. Muitwerk aldaar gebroedt. 1240.
Lemmer ingenoomen van de Staatschen. 773.
Lens geplondert. 7.
Lens in Artoys verschalkt van de Françoizen. 818. Weeder opgegeeven. 818.
Leonardt Kaazenbroodt. 444.
Leoninus. Ziet Elbertus Leoninus.
Lepanto. 224. 225.
Lier doet de beelden uit de kerken neemen. 104.

Door Willem Simple verraaden aan Hautepenne. 826. Vergeefs daar op toegeleit door Aldegonde, 892.
Liesveldt by 't volk van Oranje ingenoomen. 255.
Lieverye van Egmont en anderen van Adel, tot schimp van Granvelle bedacht. 38. Die wordt verandert in een bundel pylen. 38.
Limburgh gedooght de verandering van Godsdienst met gemak. 104.
Lochum beleeghert van Verdugo. 829. Wordt gespyst door Graaf Willem van Nassau. 829. Andermaal gespyst by Graaf Willem met bystandt van Hohenloo. 829. Ten volle verlost. 830.
Lodewyk Guicciardin gevangen. 227.
Lodrons volx muitery. 216. Zoekt muitery van 't volk des Graaven van Lodron.
Loevestein ingenoomen van Harman de Ruiter. 219. En verlooren. 220. By 't volk van Oranje ingenoomen. 255.
Lootery weegens Don Antonio voorgeslaagen. 1158.
Looven ooverkomt met Oranje. 272.
Lorshandel der Spanjaarden tot Antwerpen. 464.
Louis Boisot, Heer van Ruart. Zoekt Boisot.
Lubbrecht Turk, Heer van Heemert, en Steêvooght der stadt Graave, laat zich beweeghen tot oovergift. 1063. Waar oover hy aan 't leeven gestradt word. 1064.
Lumey. Zoekt Graaf vander Mark.
Lutherschen. 98. 103. 134. 143. 145. 146. 587. 696.
Luthersch Leeraar preekt teeghens d'afzweering van den Kooning van Spanje. 789. Wordt gelast te vertrekken. 789.
Luxenburgh en Naamen blyven by den Roomschen Godsdienst. 104.
Luidewyk van Foix van Parys bouwmeester van 't Escuriaal. 189. 190.
Lyfgerechtszaaken. 212. Orde daar op. 212.
Lyste van Parmaas kryskraften. 832.

MAastricht door den Landtvooghdt Requesens beeter bezet. 354. Wordt oovervallen en deerlik mishandelt. 637. Beleeghert. 637. Felle aanvechtingen. 641. Vergeefs van den Prinse beladdert. 728.
Maatighing der Plakkaaten, waar in die bestondt. 81.
Maffeo Barberino, Paus Urbanus de achtste, groot beminner der weetenschappen. 442.
Majestraaten konnen in teegenspoedt het morren en 't verwyt des graauws zwaarlyk ontgaan. 393. Moeten dikwils, om de voorstandt der steeden, in hun byzonder den ondank der Vorsten en Landtvooghden draaghen. 1217.
Malkontenten geeven een lasterschrift uit teeghens Oranje. 866. Ook teeghens Villers zynen Predikant. 866.
Mansart Stadtvooghdt van Audenaarde. 797. Wordt door de inwoonders gedrongen daar uit te vertrekken. 797.
Mansveldt wordt opperveldtheer. 447. Zoekt de muitende Spanjaarts te verspreeken; maar om niet. 453. Gekooren tot hooft van 't vertrekkend heir. 502. Neemt Turnhout in, en verlaat het. 874. Bemeestert het huis te Hooghstraaten en Loenhout. 874. Kryght het huis te Viersel weeder. 874. Wordt ontfangen binnen Diest. 875. Ook in 't slot te Westerloo. 875.
Mansveldt in de Bommelerwaardt. 1037. Voor de stadt Graave. 1062. Wint de schans te Wel en trekt naar Venlo. 1082.
Marchand, Staatsch Hopman, verkoopt het Slot Wouw aan Parma. 1128.
Marcus en Salvadoor della Palma, Verneederlandtsche Spanjaardts. 234.

Margareta, Hartoghin van Parma, wordt Landtvooghdes van Neederlandt. 20. Handelt van 's landts zwaarigheeden in den Raadt van Staate. 49. Neight tot maatiging der Plakkaaten op 't stuk van den Godsdienst. 53. Leit in beraat wat te doen staat. 54. Ontfangt schryven van den Kooning, waar by haar aanbevoolen wordt d'uitvoering van 't Conçilie van Trente, en schryft daar oover aan de Aarts-en andre Bisschoppen. 54. Maakt een keur noopende't kiezen der Majestraat tot Amsterdam. 65. Doet onderzoek, op 't zeggen van die van Brabant, of dat gewest geen Inquisitie onderworpen was. 69. Men verstaat neen. 70. Wordt bericht door de Graaven van Meeghen en Egmondt van 't verbondt der Edelen. 72. Waarschuwt de steeden voor ooverrompeling. 73. Slaat voor oft men de komste der verbonde Edelen te hoof, niet beletten zal. 75. Aanvaart het smeekschrift der verbonde Edelen. 76. Beraadt zich rypelyk daar oover. 77. Antwoordt den Edelen. 77. En doet brieven aan de Wethouders schryven, tot verzachting der Plakkaaten. 78. Versteurt zich oover 't preeken der Onroomschen: wordt van die van Antwerpen verzocht daar te koomen. 84. Vindt niet geraaden tot Antwerpen te koomen, on aangezien zy andermaals verzocht wordt, en geeft een nieuw Plakkaat uit. 85. Bewillight in den voorslagh om den Prins van Oranje tot Antwerpen te doen koomen, ende die is schuw daaraf. 86. Zy rust haar toe om naa Berghen in Heenegouw te vluchten. 107. Wordt van de burghery van Brussel belet te vertrekken: schryft aan den Kooning; met zwaare beschulding van Oranje, Egmondt, Hoorn, en Hooghstraate: is vol anxte. 107. Laat haar van Viglius onderrechten. 108. Vindt goedt toe te geeven. 108. Besluit de preeke te gedooghen daar zy ingevoert was. 109. Maakt verdragh met de verknochte Edelen. 110. Bevestight by afgezonde brieven aan alle gewesten, het verdragh met de verbonde Edelen. 111. Genoeght quaalyk op den Prins, oover dat hy d'Onroomschen tot Antwerpen toegestaan had in de stadt te preeken. 112. Schryft dien van Uitrecht aan, het preediken der Onroomschen binnen der stadt te weeren, en zy doen 't. 113. Waapent en raakt'er booven op. 124. Voert een nieuwe styl van eedt in, die wordt by Oranje, Hooghstraate en Breederoode geweighert. 128. Geeft Breederoode een fier antwoordt op zyn' smeekschrift. 129. Haar' gezanten naa den Bos gezonden, worden daar in hechtenis gestelt. 130. Zy handelt met de Wet van Antwerpen en ooverkomt met de zelve: doet daar de preeke der Onroomschen verbieden. 144. Komt in persoon tot Antwerpen, en recht'er den Roomschen Godsdienst weeder op. 145. Zy schryft aan Kooning Philips, hoe alles zich alhier tot rust schikte. 152. Bekomt antwoord van den Kooning: schryft aan alle steeden. 158. Schryft aan Alva, hem raadende het heir ten deele achter te houden. 160. Verzoekt ontslagh van haaren dienst, en kryght het. 165. Sterft. 1095.
Margareta van Valoys, Kooninginne van Navarre, reist naar 't Spaa. 515. Wordt van Don Johan gefesteert. 515. Haar looze handel. 519.
Maria weeduwe van Hongaryen, Stadthouderesse

oover Neederlandt, neemt haar afscheit. 3.
Maria, Kooninginne van Engelandt, ooverlydt. 11.
Maria Stuart, Kooningin van Schotlandt, trouwt den Dolfyn van Vrankryk. 11. Wort onthalst. 1127.
Markgraaf van Berghen, en Baroen van Montigny gekooren om naa Spanje te reizen. 79. De Markgraaf bezoert zyn been; Montigny trekt voor heen. 80. Wat hunnen last was. 80. De Markgraaf komt in Spanje. 82.
Markgraaf van Berghen ooverlydt in Spanjen, niet zonder bedenken van vergift. 158.
Marten Huttin aan den lyve gestraft. 544.
Marten Janszoon Koster, Arts, pooght de Wethouders t'Amsterdam tot reklykheit te beweegen. 578. Wordt Burgermeester. 579. Houdt nachtspraak met Leicester. 1200.
Marten Neyen, vader van den Monnik Jan Neyen. 405.
Marten Schenk. Zoekt Schenk.
Martini. Zoekt Willem Martini.
Mathias vertrekt ter sluik, uit Wyen oft Weenen. 538. Hy komt tot Lier. 538. Men raamt punten, waar op dat Mathias tot Landtvooghdt zou aangenoomen worden; en hy komt tot Antwerpen. 544. Punten hem voorgestelt op 't aanneemen van hem ter Landtvooghdye. 548. Die werden by hem aanveirdt. 550. Wordt tot Brussel ontfangen. 551. Doet eed als Landtvooghdt. 551. Stelt met den Raadt van Staat een schets in van geloofsvreede. 581. Zyn voorstel aan de Staaten t'Antwerpen, en de reede van Leoninus. 634. Vertrekt naa ooverleevering der Landtvooghdye aan d'Algemeene Staaten. 789. Arghe geruchten van hem. 789.
Maturin van l'Escut Romegas, een Fransch Ridder van Malta, quyt zich met ongelooflyke vroomigheit. 226.
Maurits van Nassau, zoon van Prins Willem, wort Hooft des Raats van Staate. 918. Geeft den Staaten van Hollandt een vertoogh oover. 933. Wort door hen tot Landtvooght oover dat gewest gestelt. 1039. En doet den eedt. 1040. Neemt lastbrief van Leicester. 1045. Verrascht Axel. 1089. Doet een inval in Brabant. 1166. Vertrekt uit den Haaghe, om Leicesters laaghen t'ontgaan. 1195.
Maximiliaan de eerste. 682. Zoekt Kaizar.
Maximiliaan de tweede. 5. 122. 146. 171. 411. 460.
Mechelen stuit de kerkplondering daar voorgenoomen. 104. Door buskruidt beschaadight. 167. By Oranje ingenoomen. 271. Verlaaten van Oranjes volk. 277. Wordt jammerlyk verkracht en geplondert. 277. Vry gekent naa d'ontfange straffe. 279. Met Parma verdraaghen. 645. Oovervallen doorde Staatschen. 699. Oovergegeeven aan Parma. 1018.
Medalien. 78. 632. 633. 765. 1031. 1118. Zoekt penningen.
Medenblik wordt Nassausch. 250. Door Bossu daar naa getracht te vergeefs. 330. Raakt in twist. 952.
Meenen wordt ingenoomen. 672. Verlaaten. 879
Meegen verlaaten van de Staatschen. 1063.
Meeroode, Oranjes Steedehouder in Vrieslandt. 706. 1060. Scheidt uit het Stadthouderschap. 885.
Meester Henrik Dirxzoon: zyn onbepaalt gezach binnen Amsterdam. 57. Leit den Schout Willem Bardes laaghen, waartoe Geele Fy haar laat gebruiken. 58. Wordt gevangen, en met hem de Pastoor van d'oude kerk. 60. Weeder geslaakt. 61. Wordt weeder Burghermeester. 61. Moet de stadt ruimen met d'andere Majestraaten in den jaare 1578. --62. 578.

Meester Quiryn Dirxzoon en Lambert Jakobszoon, en Adriaan van Groeneveen uit de hechtenis gehaalt en gehangen aan een galgh op de wal van Haarlem geplant, neevens vyf soldaaten, een Priester en een jongen van vyftien jaaren. 314.
Meester Quiryns wyf en dochter, die haaren man en vader beschreyen en naavolgen, worden gesteenight, gestooten, en in een binnegraft geplompt, daar zy beide verdrinken. 314.
Meetkerke, Raadshooftman, gezonden aan Anjou te Duinkerke, om eenigh verstandt met hem t'onderhouden. 876.
Meineedige verraadery van Jan van Bosbeek, stokhouder te Middelburgh. 994.
Mendoza, Spaansch Gezant in Vrankryk, tast dien Kooning aan met scherps reede; en kryght een deftigh antwoordt. 970.
Menin doet een voorstel aan de Kooningin. 1125. Ook aan de Staaten. 1183.
Mennonyten. Ziet Doopsgezinden.
Meppe ingenoomen en weêr verlaaten. 1197.
Merkelyk punt in Leicesters berichtschrift. 1039.
Meurs door Parma veroovert. 1091.
Michiel Krok. 306. Zyn, oovergeeve baldaadigheit. 306. Snydt tot Langedyk een' Priester neuz en ooren af, bindt hem aan de staart van zyn paardt, slingersleept hem alzoo en steekt hem ten laatste doodt. 306. Door last van Sonoy gevangen en onthooft. 306.
Middelburgh wordt van de gemeente aldaar geparst zyne gevangens, om geloofszaaken te slaaken. 105. Benaauwt. 282. Kryght verversching van volk en voorraadt. 282. Door Beauvois eenigzins gespyst. 328. Mondragon tot Ooverste aldaar gelaaten. 328. Wordt overgegeeven. 349.
Middelen, ingewillight tot het oorlogh te lande. 918. En ter zee. 919.
Mirambeaux voorstel van weeghen den Kooning van Vrankryk. 859.
Misnoeghen van Anjous vertrouwdelingen. 841.
Misnoegen der burgeryen teegens der Staaten regeering. 1050.
Mistrouwen is het hechtste bolwerk voor een vry volk om eenen tyran te weederstaan. 739.
Misverstand onder de Staaten oover 't heffen der schattingpenningen. 401.
Modet preedikt tot Antwerpen. 102. 103. Wordt Leeraar tot Zierikzee. 252. Zyn ongerustigheit. 252. Wordt Hofpreediker van Oranje. 252. Bemoeyt zich t'Uitrecht te zeer met Staatzaaken. 1103. 1155. Reist met Rataller naar Engelandt, door last van den Kerkraadt. 1120. Keert weeder met goede hoope. 1149. Wort afgedankt; doch komt weeder op stoel. 1155.
Moedigheit van hopman Denys de Charette. 1063. Die zyn onschult toont. 1064. Der beleegerde in Sluis. 1163..
Moedwil der soldaaten onder Alva. 203.
Moeite t'Uitrecht met de soldaaten en koenheidt der burgherye daarteeghens. 504. Tussen de Predikanten. 789 Tot Audenaarde. 797.
Moncada Spanjaardt, en Vernufteling in dienst der Staaten binnen Maastricht. 637. Moet door de spiessen. 642.
Mondragons kloekheit ontzet Ter Goes. 281. Slaat de Zeeuwsche Geuzen. 315. Ooverste tot

Middelburgh. 328. Zoekt te handelen met den Prinse. 348. Trekt uit Middelburgh en Armuide, en wordt ter Neuze aangezet. 349. Neemt de Kluindert, Ruigehil ende Fynaart in. 432. Is in de beleeghering voor Maastricht. 637. Beleegert Lillo. 914. Doch vergeefs. 916. Versterkt, de bezetting te Hulst. 1090.
Montigny naa Spanje gezonden om den Koonink de bedroefde gestalte van Neederlandt te vertoonen. 37. Zyn zaak wordt, buiten zyn weeten, in den bloedtraadt bepleit. 184. Wordt vergeeven. 185.
Moordt tot Parys. 272. 682. 683.
Moorder des Prinsen van Oranje wordt gevangen. 903. Zyn bekentenis door schrift van eighen handt voor 't pynighen. 903. Zyn' naader bekentenis, voor en naa 't pynighen: ook daar onder. 904. Zyn hartvochtigheit in 't sterven. 905.
Moorisken in Granade opgestaan, en weeder t'ondergebragt. 208. 1137.
Morgan, Staatsch Kornel, draaght zich dapper op den Kouwesteinschen dyk. 1006.
Morren van 't graauw in Haarlem. 318.
Muide ingenoomen, en weêr verlaaten. 448. Ontfangt voldoening van Oranje. 490. De toom van 't groote Paardt genoemt. 1140.
Muitery van 't volk des Graaven van Lodron tot Valenchienne in bezetting leggende. 216. Eenigher wyze gestilt, daarnaa gestraft. 216. Van des Kooninx krysvolk, 't welk uit Schouwen trekt naa Brabant. 453.
Muiters dicht by Brussel daar de burghers de waapenen neemen. 453. Oovervallen Aalst. 453. Worden van den Raadt van Staate voor vyanden verklaart. 454. Weeder voor vyanden verklaart, met bevel om teeghens hen te waapenen. 459.
Muitery, gedreight, en verhoedt, in Don Johans leegher voor Nivelle. 560. Tot Maastricht, waarinne voorzien wordt. 570.
Muitery van Engelsche soldaaten, welke gestraft word. 1053.
Muitwerk tot Leide. 1240. Naamen der voorbaarighste belhaamels, en hunne onderlinge ophitzing. 1241.
Musius. 292.

NAadervereeniginge t'Uitrecht geslooten. 618.
Naadervereeninge oovergezien en besluit daar op genoomen. 881.
Nader bericht der Majestraat van Uitrecht op het antwoordt der Staaten van Hollandt. 1233..
Naader verklaaring der Staaten van Hollandt, op de punten te Dordrecht aan Leicester vertoont. 1209.. Behelzende 't geschil oover 't krysvolk. 1211..
Naamen der inneemeren van den Briel. 230. Der nieugekoore Uitrechtsche Majestraaten. 1203.
Naarde voor de Geuzen verzeekert. 257.
Naardes styfstaan, zwichten, en deerlykbederf. 286.
Nassaussche Schiphopluiden tot Embde in moeite. 188.
Nassauschen verooveren zes scheepen met Spanjaarden. 283.
Neederlandts aaloude staat. 1. 'T vereenight onder 't huis van Borgonje. 1. Wordt oovergedraaghen door Kaizar Karel aan Kooning Philips. 3. Hoe 't daar stont op dat pas. 4. Wordt ontleedight van de Spaansche soldaaten. 27. Kende van oudts niet hoogers dan Hartogh oft Graaf, van bepaalde maght, naar 't luiden der voorrechten. 732.
Neederlandtsche ballingen uit Engelandt geweert. 443.
Neederlandtsche Vorsten van oudts wetplichtigh. 1. 32.

Neederlanders laaten zich veel vergen, doch aan hun geduldt, met het roeren der vryheit te bersten getreden, is geen houden aan. 235. Zyn beeter van aardt dan d'Engelschen naar 't getuighenis van Leicester. 1149.
Neêrlaagh der Staatschen by Visnak. 459.
Nieumeegers in een oproer verdryven der Staaten bezetting en ooverkoomen met Parma. 989. Worden geslaagen van de Staatschen. 1036.
Nieuwe Bisschoppen. Ziet Bisschoppen. 23.
Nieuwenaar te Nieumeegen in groot gevaar. 989. Behoed Arnhem met list voor de Spaansgezinde burgers. 990. Is Ooverste in 't gevecht by Ameronge. 1011. Wort Stadthouder van 't Sticht van Uitrecht: en wint twee schanssen. 1035. Stelt orde in de geschillen t'Uitrecht. 1120. 1121. Is misnoeght op den Predikant Modet, en wil hem doen vangen. 1154. Gaat om de nieugeworve Hooghduitschen te haalen. 1178. Ooverrompelt Meppe in Westfaalen. 1197.
Nieuwe star. 283.
Nieuwestyl ingevoert door Paus Gregorius den derthienden. 836. Verworpen van Engelandt, Deenemarken, Zweeden, Hooghduitslandt. 836. Aangenoomen in Boheeme, Slezie, Mehere, in Vrankryk, Spanje en Italie. 836. Plakkaat daar op van Anjou. 837. Aangenoomen by Brabant, Vlaandre, Arthoys, Heenegouw, Hollandt en Zeelandt. 837. Verworpen by Gelderlandt, Zutven, Uitrecht, Ooveryssel, Vrieslandt, Grooningen en andere. 837.
Nieuwpoort gaat oover aan Parma. 878.
Niklaas de Dryver doet een vreemden voorstel ter Goude. 1080. Wordt uit Hollandt gedreeven. 1081.
Niklaas Gosson wordt met verylde rechtspleeging t'Atrecht ter doodt gebraght. 611.
Niklaas Hooft. 228. 231.
Niklaas Ruykhaaver van Haarlem, helpt den Briel inneemen. 230.. En bezetting binnen Alkmaar brengen. 326. Vertrokken met zyn bende, kon ten tyde der beleegering, door 't verlies eener schanse, niet binnen de stad koomen. 331. Is in de schipstrydt teeghens Bossu. 336. 337. Zyn schermutsing aan de Geestbrug. 372. Binnen Antwerpen ter sluik en in groot gevaar. 406. Binnen Sierixzee geduurende het belegh. 442. Tracht Amsterdam, neevens den kornel Helling, in te neemen. 544. Wordt in koelen bloede vermoordt. 545.
Nivelle ooverkomt met Oranje. 272. Ooverkomt met Don Johan. 560. Van Parma ingenoomen. 725.
Noirkarmes komt teeghens Valenchien te veld. 126. Wordt meester van Doornik. 128.
Noodt baardt nyverheit. 1160.
Noordthollandsche scheepen voor Amstelredam wonderlyk uit het ys verlost. 291.
Noordthollanders koomen noode aan 't doorsteeken der zeedyken. 331. Hunne zeeghe op de Zuider zee teeghens den Graave van Bossu. 336.
Norrits te Zwartesluis, verrast den vyandt te Giethoorn en trekt naar Meppel. 724. Komt van Meppel tot Giethoorn leegheren. 766. Slaat etlyke Rennenbergsche ruiters tot Steenwykerwoldt. 766. Redt zich by geluk uit groo-

te zwaarigheit. 767. Wordt van Rennenbergh beleeghert in Sant Jans Kamp. 768. Leeghert zich tot Steenwykerwoldt. 769. Schanst van Steenwykerwoldt af naa stadt toe. 770. De schans wordt besprongen, zonder vrucht. 770. Hy zendt eenighen voorraadt naa stadt. 771. Spyst de stadt Steenwyk weeder. 771. Slaat de Rennenberghschen. 783. Bespringt Verdugo tot Noorthoorn. 791. Wordt in de vlucht geslaaghen. 792. Tracht vergeefs Deeventer weeder te kryghen. 1131. Helpt t'Uitrecht een beroerte stillen. 1155. Wort naa Engelandt ontbooden. 1175. Van Leicester besprooken. 1176.
Nort, zoon van den Baron Nort, drukt Webbes d'ooghappels uit. 1118.
Nuis wort verrascht en ingenoomen door den Graaf van Nieuwenaar. 1010. Door Parma beleegert en opgeëischt. 1086. Heftigh beschooten. 1087. Ooverweldight. 1088. En meest verbrandt. 1089.
Nyenoordt plant zich te Winsum, en jaaght de Groninger soldaaten uit Warsum en Dam. 724. Komt, met Menning, en de Vriesche hulp, tot Blokzyl. 768. Verschalkt de Rennenberghschen by groot Auwert. 782. Wordt geslaaghen. 782. Doet eenighe Kooningschen uit Reide dryven, ende plaatse sterken. 790. Sterft. 885.
Nynhoove oovervallen van de Staatschen. 690.

OCtavio Farneeze, Hartogh van Parma, sterft. 1095.
Oesters betaalt tot zeeven stuivers 't stuk. 1160.
Oldenbarnevelt trekt uit Delft om Haarlem te helpen ontzetten. 320. Wordt neevens andre Gezanten naar Engelandt gezonden. 1025. Toont zyne zucht tot het huis van Oranje: en raadt de Staaten Graaf Maurits tot Landtvooght te kiezen. 1039. Wordt Voorspraak van Hollandt. 1047. By Leicester ontbooden. 1079. Vertoont aan hem d'onorde t'Uitrecht gepleeght. 1103. Antwoordt op zyne teegenreeden. 1104. En spreekt ernstelyk teegens eenige plakkaaten. 1106. Zoekt ontslagh van dienst: pooght uit Bukkenhorst de gezintheit der Kooningin, de paishandel betreffende, te weeten. 1152. Ontfangt uit Engelandt eenige punten uit Leicesters heimelyk berichtschrift. 1190. 1191. Wort gewaarschuwt dat Leicester hem iets quaats dreight. 1195. Wykt naar Delft. 1195. Zyn antwoordt aan de Predikanten. 1206.
Omgekofte schippers laaten zich willends van de Spaanschen neemen. 960.
Ommelanden moeten gedooghen dat veele hunne kerken geplondert worden. 106. Hunne twist met Grooninge. 546. 547. 568. 611.
Onbenoegen van verscheide Ooversten teegens Leicester. 1065.
Onbestendigheit in voor-en teegenspoedt is de zeldtzaamste der menschelyke zwakheeden niet. 784.
Onderdaanen als lyfeigens gehouden. 173. 174.
Oneenigheit tussen twee Predikanten in den Haaghe: en te Meedenblik, eerst tussen de lidtmaaten, en thans tussen den kerkraadt en de Majestraat. 952. Die Sonoy tracht te stillen. 953. Ziet twist.
Onlust tusschen Leicester en de Staaten groeit dapper aan. 1180.
Onroomsgezinden wreedelyk omgebraght in Spanje. 26. Kryghen hier te lande moedt, om dat men den nieuwen Bisschoppen weederstaat. 36. Zyn blyde oover 't verdragh der verplichte Edelen met de Landtvooghdesse. 111. Bedingen tot Antwerpen kerken te mooghen stichten. 111. Haar preeke tot Uitrecht uitgedreeven. 113. Wordt tot Amsterdam toegestaan in de Minrebroeders kerk. 114. Zyn stout tot Antwerpen. 126. Worden in Westvlaanderen geslaaghen. 127. Hun wordt tot Antwerpen van de Wethouders geverght het preeken binnen der stadt te staaken. 131. Hunne getrouwheit tot Amsterdam in 't uitkeeren van

Breederoodes troepen. 147. Vluchten van daar. 148. Gezeeten onder de Roomsgezinde Staaten, verzoeken vrye oeffening van Godtsdienst. 580. Verzoeken 't zelve anderwerfs. 581. Kryghen t'Antwerpen plaatsen tot oopenbaare oeffeninge. 587. Draaghen zich quaalyk teeghens de Roomschen in Gelderlandt. 588. Neemen ter Goes de kerk in. 588. Hunne bitterheit te Gent gepleeght. 605.
Onrust in Shartooghenbosch. 651.
Onrust te Hoorn. 1144. In Vrieslandt. 1145. Daar men twee gezanten op zich zelf naar Engelandt zend. 1146. Die terstondt gehoor verkrygen. 1147. Weederkeeren; en hun weedervaaren op den Landtdagh willen vertoonen, 't welk men hun weigert. 1152.
Ontsteltenis van de gemoeden der Landtzaaten oover de geëischte schattingen. 209. Der gemeente tot Brussel. 454. Tot Antwerpen. 525.
Ontsteltenis tot Gent. 540.
Ontsteltenis van de gemoeden der Landtzaaten oover de twisten met Leicester. 1196.
Onweeder, dat groote schaade doet. 411.
Oopening van vreedehandel. 379.
Oorlogh om geloofszaaken teegens d'Ooverheit te voeren, of dat geoorlooft zy. 967. 1014.
Oorsprong van de geduurighe vergaadering der Algemeine Staaten. 1141.
Oorloghscheepen op de Eems by den Staaten gehouden, om den toevoer van lyftoght en krysgereedschap uit Embde naa den vyandt te beletten. 900.
Oostende verzeekert voor de Staaten. 844. Verzeekert teeghens Parma. 878. Wankelt, maar blyft Staatsch, door toedoen van Hopman Jakob Tutelaar. 897. In gevaar door muitery der soldaaten. 951. Die Treslong stilt en verzend. 952. Weederom door la Motte, die het meent te verrasschen. 990.
Oostergoosche Gezanten naar Engelandt gezonden. 1146. Krygen onverwylt gehoor by de Kooningin. 1147. Keeren weeder. 1152. Men weigert hun verslagh op een Landtdagh te hooren. 1152.
Oosterlingen tot Amsterdam bieden die Majestraat hunnen dienst aan. 146.
Ooverdaadt in Hollandt ingevoert van de uitheemschen. 1199.
Ooverloffelyke standvastigheit des Burghermeesters van der Werve. 388.
Ooyenburgh, voorneemlykste aanraader van Rennenberghs afval. 773. Wordt in zyn been geschooten, en sterft daar aan tot Grooninge. 773.
Opdraght der heerschappy aan Philips den tweeden. 3.
Opdraght van de bewaarnis der hooge Ooverheit aan Oranje. 430.
Opdraght der Graaffelykheit van Hollandt aan Oranje. 886.
Oploop tot Amsterdam: ziet beroerte tot Amsterdam. 134.
Oproer tot Amsterdam. 113. Tot Antwerpen, en

wordt gestuit. 118. Ontstaat andermaals. 132. Ontstaan tot Reenen, uit valsche tydingh van der Spanjaarden neederlaaghe, wordt in kort gestilt. 361 T'Antwerpen oover den ommegang der Roomsgezinden: zulx de geestelykheit daar verdreeven wordt, doch ten deele weeder ingelaaten. 643. 644. Tot Brussel door Broeder Ruiskeveldt Monnik veroorzaakt. 775. Ter Goes, en 't inneemen der kerke aldaar door d'Onroomschen. 588. Te Gent. 610. Gestilt door den Prins. 610. Weeder te Gent. 630. T'Antwerpen. 643. T'Uitrecht. 647. Te Brugge. 650. Tot Shartooghenbosch. 651. Te Grooninge om Roorda. 660. Te Kampen. 670. In verscheide plaatsen om Rennenberghs ontrouw. 693. T'Uitrecht. 693. Oproer t'Uitrecht. 1154. En te Vlissinge. 1176.
Oproerige brieven uit Engelandt. 1150.
Oproerig preeken. 1112. 1113. 1119.
Orde t'Antwerpen op het houden en draaghen van 't geweer. 787.
Orde, by voorraadt, op 't stuk der hooghe Rechtspleeghing. 817. 818.
Ortel, gezant der Staaten in Engelandt, schryft aan de Hollandtsche eenige reedenen der Kooningin. 1189. En aan Oldenbarneveldt zommige punten uit Leicesters heimelyk berichtschrift. 1190.
Oswald, Graaf van den Berghe, wordt van de zynen doorsteeken. 1058.
Otterdum ingenoomen en beschanst van de Staatschen. 882. By den Kooningschen vergeefs beleeghert. 885.
Oude diensten moogen geen jonge ondiensten opweegen; ten einde niemant op zyne goede werken zondige. 916.
Oudenaarde: zoekt Audenaarde.
Oudewaater wordt door Heer Adriaan van Zweeten aan Oranjens zyde gebraght. 253. En de Majestraat aldaar onder 's Kooninx en Oranjens eedt. 253. Met kracht veroovert. 434. Herworven by den Prinse. 480.

PAishandel begonnen en weêr afgebrooken. 379. Door Requesens hervat. 410. Tot Bredaa, begonnen. 414. Aldaar beyvert door Zwartsenburgh. 417. Die onverrechter zaake vertrekt. 418.
Pais tot Gent gemaakt. 475.
Paishandel tot Koolen begonnen. 640. Vervolgh des zelven. 667. De zelve gaat te niet. 681. Tussen Gent en Parma wordt afgesneeden. 897.
Pais in Vrankryk en weederleevering van 't Prinsdoom Oranje. 449.
Paltzgraaf Freederik hout Spaansch gelt aan dat op zyn tol verzweeghen was; doch slaakt het daar naa door tusschen spreeken des Kaizars. 171.
Paret spreekt smaadelyk van eenige persoonen; en raakt in hechtenis: wort met drie punten beschuldight. 1080.
Parlament van Engelandt biedt groote schattingen aan om de Neederlanden aan d'Engelsche kroon te hechten. 1148.
Parma komt by Don Johan in Neêrlandt. 554. Wint Limburgh, Valkenburgh, en Daalhem. 575. Ontraadt der Staaten leegher by Rimenant te bespringen. 592. Wordt Landtvooght. 604. Zyn volk wint het huis te Karpen, ook Weirt en Helmondt. 617. Hy komt ontrent Antwerpen, gaat van daar, en doet Maastricht beleegheren. 629. Schryft aan de Staaten. 629. Zyn leegher voor Maastricht beschreeven. 637. Hy bestormt de stadt. 641. Zyn Plakkaat noopende de geestelyke goederen. 672. Benaauwt van geldt. 781. Breekt op van voor Kaamerik. 794. Beleeghert Doornik. 795. Wint Doornik. 796. Waanende den Prins doorschooten te zyn door Jan Javreguy, schryft daar op aan verscheide steeden. 816. Schryft ook aan den Ammiraal Treslong. 816. Beleeghert Audenaarde. 819. Vervolght het beleg van Audenaarde. 821. Doet Gavre

inneemen en sterken. 821. Wint Audenaarde. 821. Pooght de Staatschen by Gent te verrassen. 822. Te vergeefs. 822. Verklaart by Plakkaat, dat hy den Roomsgezinden den eedt hun afgepraamt aan Anjou te doen, ten besten houdt. 822. Lyste van zyn kryskraften. 832. Bekomt L'Ecluse. 833. Kryght Kasteel in Kambresis en andre sterkten in dien oordt. 833. Kryght ook Nynhoove, Liekerke, Gaasbeek. 834. Poogende Brussel te benaauwen, raakt zelf in benaautheit. 834. Schryft aan eenighe steeden. 858. Doet Eindhooven beleegheren. 859. Beleeghert Heerentals. 876. Verlaat Heerentals om Duinkerke te winnen. 878. Wint Duinkerke. 878 Ook Nieuwpoort en Veurne. 878. Kryght Wynoxberghe by leeveringe van den Franschen Ooverste. 879. Wint Dixmuide. 879. Beleeghert Ypere. 879. Stelt een Raadt ter Admiraliteit in, en oopent de haavenen van Duinkerke, Greevelinge, Nieuwpoort. 879. Rust toe ter zee. 879. Wint het Sas van Gent, Axele, Hulst, Rupelmonde. 882. Schanst tot Burght. 883. Koopt Aalst van de Engelsche bezettelingen. 885. Veroovert Ypere. 896. Verdraaght met Damme en 't Vrye. 898. Tracht naa Antwerpen. 911. Beleeghert Denremonde, en wint het. 917. Benauwt Gent, Antwerpen en Brussel, meer en meer. 954. Wint deerste deezer steeden met verdragh. 946. En schryft minlyk aan de zelve. 948. Pooght de bezetting van Oostende tot ontrouw te beweegen. 951. Rust zich sterker toe teegens Antwerpen; en doet een nieuwe vaart graaven, om zyn leeger daar langs te verzorgen. 959. Maakt twee blokhuizen aan de beide oevers der Schelde. 961. Schryft aan de Ooverheit der beleegerde stadt. 963. Van welke hy antwoordt bekomt. 964. En zend hen een tweeden brief. 966. Ook volk naar Vrieslandt en de Veeluw. 983. Wint Brussel op voorwaarden, die verhaalt worden. 985.. Verkryght, door d'oproerige burgers, de steeden Nieumeegen en Doesburg. 989. 990. Voltrekt zyn brug voor Antwerpen, die beschreeven wort. 997. Is door de werking van 't eene brandschip, welk zyn brug breekt, in groot gevaar. 1000. Zyn moedt en stantvastigheit in dat ongeval. 1001. Herstelt de brug. 1002. En maakt zich zeer sterk op den Kouwesteinschen dyk. 1003. Daar hy zyn volk moed geeft met een scherpe reede. 1006. En zelf de Staatschen aanvlieght. 1007. Wordt weeder meester van dien dyk: bezorght de gequetsten; en doet het vlot *Fin de la Guerre* sloopen. 1008. Bemachtight al de sterke huizen ontrent Antwerpen. 1016. Antwoordt de gezanten der zelve stadt: wint verscheide schansen. 1017. En de stadt Mechelen. 1018. Ooverkomt met Antwerpen. 1019. Ontfangt het Gulden Vlies; en doet een heerlyke intreê in die stadt. 1024. Verandert daar de Majestraat: doet het kasteel weder opmaken; en houdt'er goede orde. 1025. Schryft minlyke brieven aan de Staatsche steeden. 1032. Stilt

eenige muitende Waalen. 1037. Beschenkt die van Shartoogenbosch: en behaalt, door een verzoek, in Spanje kleene dank. 1038. Doet de stadt Graave beschieten en bestormen, en wint haar met verdragh. 1063. Veroovert Venloo. 1083. Beleegert Nuis; eischt het op, en is'er in groot gevaar. 1086. Wordt van den Paus met zwaardt en hoedt beschonken; en geeft het Gulden Vlies aan den Markgraaf van Guasto. 1089. Veroovert Meurs; en leegert zich voor Rynberk. 1091. Laat dat geblokkeert, en volght Leicester. 1093. Spyst Zutven. 1094. Houd de uitvaart zyns Vaders: word Hartogh van Parma. 1095. Veroovert Blankenbergh, en beleegert Sluis. 1162. Lydt aldaar groote schaade aan zyn volk. 1165. Verstaat uit afgeworpe brieven de noodt der stadt, en doet ze opeisschen. 1170. Trekt Leicester teegen. 1172. Geeft goede voorwaarden aan die van Sluis, dat daar op oovergaat. 1173.
Partyschap tot Amsterdam van Schoutisten en meester Henrik Dirkisten. 63.
Pasquyn. 399.
Pastooren in den Haaghe omgebraght. 211.
Pastoor en Onderpastoor te Berkhem, vermoort. 221.
Paton, Steêvooght van Gelder, verraadt die stadt aan de Spaanschen. 1165..
Paulus Buis gevangen om allen voorstanderen der vryheit den mondt te snoeren. 1074. Zoekt Buis.
Paus Gregorius de dertiende voert den nieuwen styl in. 836.
Pedro Dordogno een Spanjaardt, voorhebbende den Prins van Oranje te vermoorden, wordt gevierendeelt tot Antwerpen. 869.
Pedro Pacieco komt te Vlissinge. 236. Wordt gevangen. 236. Gehangen. 237.
Peeter van Rithoove door zyn blinden yver maakt tot Antwerpen nieuwe beroerte. 89.
Penningen worden gezaamelt, onder de Onroomsgezinden. 210.
Penning, naamelyk de hondertste, twintighste en tiende geëischt. 205. Waar teeghens de Staaten vertoogh doen. 206. Wordt by die van Uitrecht geweighert. 207. Wordt meede geweighert by d'andre Landtschappen. 207. Uitkoop daar van, van d'ongeërfde Landtschappen. 208. Ontsteltenis daar oover van de gemoeden der Landtzaaten. 208. Oover het invoeren der zelve sluiten de Bruisselaars hunne winkels, en hebben niet te koop. 227.
Penning der Geuzen. 78.
Penning te Viaane geslaagen. 78.
Penningen ten tijde van de handeling der Walsche Landtschappen met Parma in Neederlandt geslaagen. 630. 631.
Penningen in Neêrlandt geslaaghen ter gedachtenisse van dat de Hartogh van Anjou, d'opdraght der Neêrlanden aanneemt, en de Staatsche gezanten hem tot Vorst der zelve. 765.
Penningen in Zeelandt geslaagen ter gedachtenis van 't Verbondt met de Kooninginne van Engeland. 1031.
Penningen met zinnebeelden, dienstigh tot Leicesters meeninge. 1118.
Perez. 519. 520. 521.
Pescarengis, Staatsch Hopman. 1092. Wordt tot Leide gevangen. 1205.
Philips de tweede dies naams, Kooning van Kastilje, denkt een onbepaalde heerschappy in Neederland te stichten. 2. De Neederlanden worden hem opgedraaghen van zynen vader Kaizar Karel. 3. Voorts alle de Staaten zyns vaders, behalven het Kaizarryk. 3. Stelt zich geheelyk tot het uitroeyen der Onroomsgezinden. 20. Stelt orde op de zaaken van Neederlandt. 20. Pooght nieuwe Bisschoppen in te voeren. 23. Denkt de Spaansche soldaaten in Neederlandt te houden. 23. Reede van zynent weeghe in de vergaadring der

Algemeine Staaten tot Gent. 24. Reist naa Spanje. 26. Voltrekt zyn huwelyk met Izabelle, dochter van Vrankryk. 26. Schryft aan den Prinse van Oranje. 33. Antwoordt op den brief van Oranje, Egmont en Hoorn. 42. Wil dat de Heeren te raade keeren, en zy doen 't. 45 Zyn antwoordt op 't schryven in 't bezonder van Oranje aan hem. 46. Beveelt het Concilie van Trente t'achtervolgen. 54. Schryft aan de Landtvooghdes. 56. Schryft andermaals en gebiedt de Plakkaaten t'achtervolghen. 66. Verwekt daar door groote ontsteltenis, en heftigh onbenoeghen tot Antwerpen. 68. Ontstelt zich in de tyding uit Neederlandt. 79. Schryft dobbele brieven aan de Landtvooghdes, bekomt naader schryven van de maatighing der Plakkaaten. 80. Wordt verwittight van 't oopenbaar preediken, en waapenen. 91. Ontzet zich daar oover, en roept zynen raadt by een. 92. Besluit naa Neederlandt te reizen. 95. Schryft daar oover aan den Kaizar, ook aan de Hartoghinne. 96. Schryft minnelyke brieven aan verscheide heeren, ende een met zyn' eighen' handt aan den Prinse van Oranje. 96. Antwoordt op het schryven van de Hartoghin, en Raadt van Staate, denkt Wartgelders in Duitslandt aan te neemen, en schryft daar oover aan die Vorsten. 108. Wordt krank, en kryght bystere maaren uit Neederlandt. 120. Hem wordt een dochter gebooren: Hy schryft aan de Landtvooghdes van Neederlandt. 121. Bekomt antwoordt van den Kaizar. 122. Antwoordt minnelyk op de brieven van verscheide heeren. 122. Schryft aan de Hartoghinne van zyn ooverkoomste. 124. Laat andermaals aan de Landtvooghdes zyn voorneemen van oover te koomen, weeten. 150. Besluit Oranje en Egmondt door list te loeren: schryft aan hen en verscheide grooten. 150. Verzoekt aan den Kooning van Vrankryk om doortocht met zyn heir naa Neederlandt, maar te vergeefs. 151. Zeit dat hy het heir voorheen wil zenden. 152. Beraadt zich op nieuw slechts met vyf persoonen. 152. Zyn boelaadje met de Prinses van Eboli. 157. Hy besluit het heir voort te zenden. 158. Antwoordt de Landtvooghdesse op haar schryven. 158. Kent voor goedt het vonnis by die van d'Inquisitie oover de Neederlanders gestreeken. 170. Vermoedt dat zyn. zoon Karel, Prins van Spanje, voorheeft om hem te dooden. 190. Beraadtslaaght zich daar oover met de Bisschoppen van Origuela en Canaria. 190. Doet zynen zoon Karel in bewaaring stellen, naa dat hy hem begraauwt en gelast had van zyn bed op te staan. 191. Beraadt zich oover de doodt zyns zoons met de Inquisitie. 191. Doet zynen zoon, om hem van eighe moordt te verhoeden, door vergif ombrengen. 191. Zyn gemaalin Izabelle sterft, weenigh maanden daarnaa. 192. Zyn geldt wordt in Engelandt aangehouden: en wat moeite daar uit ontstaat. 201. Antwoordt aan Aartshartogh Karel, op zyn verzoek uit de naame des Kaizars om zoen des Prinsen van Oranje. 204.

Trouwt Anna van Oostenryk. 215. Bevestight den Raad van Staate in de Landvooghdy. 447. Beneemt den Arragonneezen alle hunne vrydommen. 522. Zyn schryven aan d'Algemeine Staaten. 566. Zyn zoon Philips de derde, wordt gebooren. 571. Verliest zyn vierde gemaalin Anna van Oostenrijk. 760. Houdt van haar oover veel zoonen en dochters, die hy altzaamen ooverleeft, behalven Philips, zyn nazaat in 't Ryk. 760. Verliest, onder andre kinderen, twee zoonen. 837. Men heeft hem niet dan eens zien lacchen in zyn leeven. 857. Doet zynen zoon Philips tot Prins zyner Ryken huldigen. 950. Huwt zyn jongste dochter Katharina aan den Hartogh van Savoye. 1009. Stelt de burgh van Piacenza in handen van Parma. 1095.
Philips de derde, wordt gebooren. 571.
Philips, Graaf van Egmondt pooght Brussel te vermeesteren voor den Spanjaardt. 646. Neemt Geertsberghen, daarnaa Nynhoove in, en vereenight zich met de Malkontenten. 647. Wordt tot Nynhoove gevangen. 691. 700.
Philips Doublet wort Algemein ontfanger. 1112.
Philips van Marnix, heer van S. Aldegonde. Ziet Aldegonde.
Philips Sidney. 1039. 1041. 1065. 1089. 1090. 1094. 1095. Ziet Sidney.
Philips de Zoete, heer van Hautein, ziet Hautein.
Philipsstadt gedwongen door Don Johan. 574.
Philippa Christina van Lalaing, Prinses van Espinoy, dappre heldin. 795.
Pierantonio Perotti, Italiaan. 360. Zyn koenheit. 360. In de wandeling de Paladyn van Italie geheeten. 361. Zyn vroomheit. 557.
Pieter Corneliszoon Boom, belet Leicesters toelegh op Amsterdam. 1200.
Pieter Hasselaar Dirkszoon, broeders zoon van Kenauw. 312. Zyn kloekhartigheeden. 312. Brengt brieven in Haarlem. 313. Gezoght toont zyn kloekmoedigheit. 325.
Pieter Janszoon Hooft. 566.
Pieter Janszoon de Wit t'Amsterdam ten zwaarde verweezen. 194.
Pieter Kies. 245. 255. 325. 337.
Pieter Panis, tot Mechele onthalst om 't geloof. 514.
Pieter Strozzi, een dapper Krysooverste, neemt kundschap der geleeghenheit van Cales. 10.
Pieter Pieterszoon Schout t'Amsterdam doet het doode lichaam van Egbert Meynaartszoon, die 's avonds, voor 't uitvoeren van zyn vonnis, aan 't waater in de gevangenis gestorven was, onthalzen. 194. En door eenighe Sellebroers by nacht op 't ellendighe Kerkhof begraaven. 194.
Pietro Capponi. 1200.
Pypenpoy, Drost te Staavere. 689.
Plakkaaten op 't stuk van den Godtsdienst meer met bloedt dan inkt geschreeven. 4. Worden der Landtvooghdesse Margareta en den Heimelyken Raade hooghlyk aanbevoolen van den Kooning. 23. Dat van 't jaar 1550. zeidt dat men zich niet te keeren heeft aan de handtvesten, daar meede strydende. 32. Waar teeghens die van Antwerpen zich stellen. 32. Worden slappelyk achtervolght. 47. Veroorzaaken groote klachten. 65. Worden gemaatight, maar niet tot genoeghen der gemeente. 81. 85. Van de Hartoghinne teeghens d'uitlanders. 84. Teeghens 't ontfutselen der verbeurde goederen. 186. Verbiedende eenigh verstandt met de ballingen, oft uitgeweekenen te houden. 195. Ook teeghens lasterschriften. 195. Van Kaizar Karel, op 't uitroeyen der ketteren, wordt van Kooning Philips bevestight. 208. Noopende 't eeren van 't misbroodt en heilighe olie; ook van op het doopen der kindren acht te geeven. 208. Op de Printerye. 211. 212. Ook op 't schoolhouden. 212. By den

Landtvooghdt Alva uitgegeeven tot beschuttinge der Geestelyken ten platten lande. 221. Om de middelen van 's Prinsen aanhangers aan te doen teekenen. 279. Van Roda teeghens 't ontvolken van Antwerpen. 490. Om de goederen, t'Antwerpen gerooft, te mooghen aantasten. 490. Op het drukken, noopende den Roomschen Godtsdienst; ook op heimelyke zaameningen en 't schoolhouden. 804. Des Hartoghen van Anjou, verbeurt maakende alle goedren van aanhangers des vyands en bewoonders van onpartydighe plaatsen; 't en zy zich de laatste binnen zes weeken verdaadighen. 832. Verbiedende toevoer ten vyandt. 874.
Plakkaat der Staaten van Hollandt teegens d'uitgeleide of uitgezeide persoonen. 1009. Van Leicester op 't stuk der zeevaart en des toevoers ten vyandt, 't welk groot misnoegen baardt. 1048. 1049. Van Leicester afschaffende de sauvegarden oft vrye hoeden; 't welk groote klachten veroorsaakt, en geschorst wordt. 1072. Der Staaten van Hollandt teegens den ooverlast van 't krysvolk. 1141. Van den Raadt van Staate teegens het lasterlyk spreeken en schryven. 1151. Van Leicester teegens 't spreeken op de Engelschen en Ooverheeden. 1177.
Pompejus. 195.
Pontus de la Garde. 221.
Portugaal bemaghtight door de Kastiljaanen. 758.
Postella, Vriesch gezant in Engelant. 1146. Schryft aan sijn partylingen in Vrieslandt. 1189.
Poyet Frans Hopman binnen Bergen. 269. Wordt binnen Leide in bezetting ontfangen. 329. Geertruidenbergh wordt door hem ingenoomen. 332.
Predikanten in den Haagh ontbooden. 1153. Koomen in gesprek met de Gemaghtighden der Staaten en Rechtshooven. 1154. Eenige laaten hunne zucht tot de Engelschen uitkyken. 1154. Hun aanbieding aan Leicester. 1176. Vier Predikanten leeveren een schriftelyk Vertoogh aan de Staaten. 1205. Krygen mondelyk antwoordt daar op, eerst soetelyk, daar na scherper. 1206. Daarnaa by geschrift. 1227. Sy meenen het al te raauwelyk ingestelt te zyn. 1229. Zoekt Kerkelyken.
Preeken der Onroomschen neemt toe in vryheit. 79. Wordt in 't oopenbaar gedaan met draaghen van waapenen. 83. Met geweldigher handt ingevoert buiten Antwerpen. 84. By Hoorn, Alkmaar en andere plaatsen begonnen. 89. Maar tot Amsterdam scherpelyk verbooden. 89. Waar teeghens de Calvinischen een vertooghschrift aan Burghermeesteren zenden, ende koomen kort daarna dicht ontrent de stadt preediken. 90. Wordt tot Antwerpen in de kerke gedaan. 102. Wordt by verdragh door de Hartoghinne toegestaan daar 't op dat pas was ingevoert. 109. Wordt belet van die van Brussel. 111. Der Onroomschen tot Antwerpen gestaakt. 144. Waar uit een gemeene versleeghenheit en vluchten ontstaat. 145. Tot Amsterdam gestaakt. 146.
Priesters in den Haaghe voor ketters verweezen en omgebracht. 211.
Prijs der graanen gedaalt van twintig tot een. 1160.
Prins Willem van Oranje, gemaghtight tot den vreedehandel tussen Vrankryk en Spanje. 16.

Gyzelaar in Vrankryk, voor 't volvoeren van 't vreedeverding. 19. Zyn' groote gemeenzaamheit met Antonis Perenot, naamaals Kardinaal van Granvelle. 21. Die vrundtschap verkoelt. 21. Gelaaten voor Stadthouder van Kooning Philips den tweeden, oover Hollandt, Zeelandt, en Uitrecht. 21. Wordt Stadthouder oover Borgonje. 21. Weighert het bevel oover de Spaansche soldaaten aan te neemen, en dryft dat men ze verzenden moet. 23. Versteurt zich teeghens Granvelle. 34. Trouwt aan een dochter van Saxe. 34. Laat verdaghvaarden de Vliesheeren t'zynen huize. 38. Verstaat zich met de Graaven van Egmondt en Hoorn: kant zich met hun teeghens den Kardinaal van Granvelle: schryft neevens hen aan den Kooning. 39. Daar op komt antwoordt. 42. Dat geeft misnoeghen. 43. Hy geeft, neevens d'andre twee heeren, een vertooghschrift oover, aan de Landtvooghdes: schryft andermaals, neevens de twee voorzeide heeren, aan den Kooning: blyft, met hun, uit den Raadt. 43. Verbindt zich naauwer met hun. 44. Komt weeder in den Raadt, op onthiet des Kooninx. 45. Schryft weeder, neevens d'andre twee, aan den Kooning. 46. Schryft in 't bezonder aan hem, en kryght antwoordt. 46. Pleit teeghens den Kooning: ende helpt dryven, dat de ketteryen, door zwaardt oft vuur, niet te dempen zyn. 48. Verklaart zyn gevoelen op 't straffen der ketteren, aan de Landtvooghdes. 53. Weighert te stemmen in de vergaadring, beroepen door haar. 54. Handelt van 's Kooninx schryven aan de Landtvooghdes, op de bruiloft des Heeren van Montigny. 67. Weighert te stemmen oover 's Kooninx schryven, ende zeidt, neevens d'ander heeren, dat men 't stips achtervolghen moet. 68. Wil liever zyn' ampten afstaan, dan de strafheit teeghens d'Onroomschen handthaaven. 69. Hy onthoudt zich van 't Hof. 70. Redeneert in den Raadt teeghens de strafheit der Plakkaaten. 74. Wordt verzocht tot Antwerpen te koomen, en is schuw daar af. 86. Komt tot Antwerpen, en wordt daar gunstelyk ontfangen. 87. Beweeght de Kalvinischen tot afleggen der waapenen. 88. Wordt Ooverste van Antwerpen gemaakt. 89. Wordt weeder verzocht door de Wethouders van Antwerpen, daar te koomen. 102. Komt daar weeder. 111. Maakt verdragh met d'Onroomschen, en staat hun toe, kerken binnen der stadt te bouwen. 111. Laat zich met d'andre Heeren tot Denremonde vinden. 115. Stelt zyn bedenken op den ganschen staat des Lands by geschrift. 116. Reist naa Hollandt. 118. Komt in Hollandt, beroept de Staaten tot Schoonhoove: beraamt een verdragh binnen Uitrecht. 119. Komt t'Amsterdam. 127. Weighert nieuwen eedt te doen, naar de form, geraamt by de Landtvooghdes. 128. Helpt Hollandt, Zeelandt en Uitrecht in rust: Slaat een' vereering af, die hem de Staaten aanbooden: Belet een' aanslagh op Zeelandt. 131. Hy doet groote vlyt om de beroerte tot Antwerpen te stillen: Wordt gedreight met een zinkroer. 132. Dient zich van de Luiterschen om de Kalvinischen tot reeden te brengen. 134. Verzoekt aan de Landvooghdesse ontslagh van zynen dienst; maar te vergeefs. 141. Geeft reeden waarom hy den nieuwen eedt weighert. 141. Houdt gesprek met Egmondt te Willebroek. 142. Hy spelt den Graave van Egmondt zyn ongeluk. 142. Wordt verzocht beschermer der Onroomschen te zyn: Slaat voor van gelt te vinden: Raadt de Kalvinischen met de Luiterschen te vereenighen: Wordt geraaden Egmondt te doen ombrengen. 143. Trekt naa Duitslandt. 145. Wordt ingedaaght, beneffens andere heeren van Alva: Wat hem te laste geleit wort. 167. Zyn antwoordt. 168. Verwerft voorspraak van Kaizar Maximiljaan, maar te vergeefs; Laat zyn verdaadiging uitgaan. 171. Zoekt hulp aan de Duitsche Vorsten, en zyn reede aan de zelve. 173. Hem wordt kryswerving, en gelt te leene, gegunt: Hy rust toe. 175. Hy wordt, beneffens andre heeren gebannen. 180. Zyn toerusting, en 't getal zyns heirs. 195. Hy trekt op. 196. Komt oover

de Maaze. 197. Begeeft zich op den Franschen boodem. 199. Sloopt zyn heir: Voeght zich by den Hartoogh van Zweibruggen; en trekt naa Vrankryk. 200. Zoekt zoen by Kooning Philips door den Aartshartogh Karel, uit naame des Kaizars. 203. Maar te vergeefs. 204. Keert weeder uit Vrankryk, en verstaat 's lands geleeghenheit door meester Pauwels Buis. Geeft bestelling te waater uit. 209. Geeft een breede volmacht aan Johan Basius. Heeft verstandt aan verscheide oorden des landts. 210. Hy verziet teeghens d'onorde in 't rooven ter Zee. 216. Zyne aanslaaghen worden door 't onweeder belet. 218. Zendt gezanten op Deenemark en Zweede. 221. Bevindt het veroovren van den Briel ontydigh. 232. Zet oover Ryn. 270. Bemaghtight Roermonde. 270. Hem wort gelt en geloof door Hollandt verstrekt. 270. Hy geeft een Plakkaat uit, noopende de kryghstucht, den roof, en 't inroepen der uitgeweekenen. 270. Stelt in een reglement op 't stuk van de regeeringe in Hollandt. 270. Verklaart den Staaten van Hollandt alle genoegen, en hun raadt in alles plaats te zullen geeven. 270. Trekt ten tweedenmaale oover de Maaze. 271. Kryght Mechelen in. 271. Ooverkomt met Looven op geldt. 272. Ook met Nivelle en meer plaatsen. 272. Kryght tyding van de moordt van Parys. 272. Zyn volk ooverrast Denremonde en Oudenaarde. 272. Hy genaakt Berghen. 273. Slaat zyn leegher tussen Berghen en Valenchien. 273. Zoekt slagh, dien Alva schuwt. 273. Bespringt des vyands beschanssingen. 273. Wordt met groot verlies afgeslaaghen. 273. Zyn leegher wordt in der nacht bestookt. 274. Hy wordt door een hondt gewekt. 274. Zyn leegher raakt in verwarrenis. 274. Hy breekt op, trekt oover Ryn, en dankt zyn heir af. 275. Trekt naa Hollandt. 275. Komt in Hollandt. 284. Zyn bedryf aldaar. 284. Doet de Wet te Haarlem verstellen door Aldegonde. 295. Schryft aan Sonoy. 305. Antwoordt op 't mistroostigh schryven van Sonoy en zyne Raadsluiden. 329. Syn schryven aan die van Alkmaar, afgeworpen. 334. Rust te waater toe. 345. Komt in Bommelerwaardt. 356. Valt in een' zwaare ziekte. 382. Vertoont zich in 't leegher by Leide. 389. Hem wort de bewaarnis, der hooghe Ooverheit opgedraaghen. 430. Hem word Krimpen weeder oovergegeeven. 445. Zyn benaautheit, en voorslagh van 't land te verlaaten. 452. Zyn schryven aan d'Algemeine Staaten oover 't handelen met Don Johan. 484. Geeft die van Muide voldoening. 490. Zyn samt der Hollandsche en Zeeusche Staaten bedenken, op het eeuwigh gebodt. 497. Kryght Schoonhooven onder zich. 499. Hy en de Staaten verfoeyen geloofsdwang. 501. Kryght Tertoolen.

503. Zyner, en Don Johans gezanten mondelyke reedenen. 510. Reist door Hollandt van stadt tot stadt. 527. Wordt in Noordthollandt Willem Vader genoemt. 527. Komt tot Uitrecht. 527. Zyn voorslagh om Don Johan voort wegh te helpen. 528. Stelt een ander briefken toe in plaatse van Don Johans aan Fronsbergh. 529. Zyn' antwoordt aan d'Algemeine Staaten, verzoekende zyn' koomst in Brabant. 534. Komt tot Antwerpen en thans tot Brussel. 534. Gekooren tot Ruwaart van Brabant. 539. Komt tot Gent om orde te stellen, en wordt heerlik onthaalt. 547. Doet eed als Stadthouder oover Brabant. 551. Wordt by Mathias tot zynen algemeinen Stadthouder gekooren. 551. Zyne reede by d'Algemeine Staaten. 674. Zyn vertoogh in de vergaaderinge der Staaten. 684. Hy komt te Kampen. 691. Wordt t' Amsterdam wel ontfangen. 694. Komt weeder t'Antwerpen. 698. Wordt Stadthouder van Vrieslandt. 706. 'S Kooninx ban teeghens hem. 708. Hy verantwoordt zich by geschrift teeghens den ban. 728 Zeindt zyn ontschuldingschrift, neevens den ban aan de moogentheeden van 't Christendoom. 742 Ontschuldight zich met eenen van eenen Franschen brief, die men hem naagaf, (hoewel met onwaarheit) van hem geschreeven te zyn aan den Hartoghe van Anjou. 742. Verzoekt de Algemeine Staaten zyne verdaadighing te willen uitgeeven, dan 't wordt geweighert. 743. Is t'Amsterdam. 773. Is in Vrieslandt. 774. Zyn bedryf aldaar. 774. Keert naa Hollandt. 774. Zyn vertoogh aan de gemaghtighden der Algemeine Staaten. 800. Is in Zeelandt. 805. Hem wordt het hoogh bewindt by Hollandt aangebooden te voeren op zyn' eighen naame. 809. Geschooten van Jan Javreguy. 814. Wonderlyk bemindt van de gemeente t'Antwerpen. 816. Zyn kropaader ontspringt. 816. En wordt geholpen. 816. Zyn lof. 853. Hy trekt met Anjou en Espinoy van Antwerpen naa Vlissinge, voorts oover Sluis naa Brug. 823. Schryft aan Anjou met eighe handt. 857. Zyn bescheidt gegeeven aan Mirambeau. 859. Zyn gevoelen op de jeegenwoordighe zwaarigheeden. 860. Hy trouwt Louyze van Coligny. 873. Weederwaarigheit hem bejeeghent t'Antwerpen. 873. Hy reist naa Zeelandt. 879. Stelt orde teegens het ooverloopen van der Staaten volk. 879. Hollands bezending aan hem, om hem af te trekken van Anjou. 880. Verleendt zynen swaager den Graave van den Berghe een zeer koel voorschryven aan de Geldersche Staaten. 884. Aan hem wordt de Graaflikheit van Hollandt opgedraaghen. 886. Ooverlydt eer het werk van hem tot Graaf van Hollandt te maaken voltrokken wordt. 892. Doorschooten tot Delft. 903. Zyn lichaam gebalsemt ten toon geleit. 906. Zyn moordt verfoeit by de weêrparthy zelf. 906. Zyn moordt geroemt by de Geestelykheit. 906. Zyn lykstaatsy. 906. Zyn geboorte, gestalte, gedaante, zeeden, opvoeding en vernuft. 907. Zyn huwelyken en kindren. 908. Zyn grafstêe. 908. Zyn lof. 908.
Prins Willem van Oranje doet een noodige waarschuwing aan Aldegonde en Martini, betreffende 't beleegeren van Antwerpen door Parma. 911. Welke de Deekens van 't Vleeshouwers gildt en andere vruchteloos maaken. 913. Dat hen te spaade berouwt. 915.
Prins Fredrik Henrik van Oranje wordt gebooren. 893.
Prins van Chimay beroepen tot Landtvooghdt by die van Brug en 't Vrye. 878. Ook by d'andre twee Leeden van Vlaandre. 878. Zyn bedryf tot Brug. 893. Verandert'er de Wet. 895. Zyn geveinstheit. 899.
Princesse van Chimay heeft een mishaagen in haar gemaals bedryf, zoo dat zy daarom van hem scheidende naa Hollandt vertrekt, en den Haaghe voor haar woonplaats kiest. 899.

Prins van Espinoy verwoest het Landt van Heenegouw. 782. Oovervalt Sant Gislein. 795. Wort van Oranje dien van Brugge aangepreezen. 878. Trekt naar Vrankryk. 878.
Princesse van Espinoys dapperheit. 795.
Printerye. 211. 212. 326.
Prounink, een der opruyers van Leicester. 1051. Wort door hem tot Burgermeester van Uitrecht gestelt. 1082. En van dat gewest tot een lidt der Algemeine Staaten verkooren; doch die weigeren hem aen te neemen: 't welk hy zich bitterlyk belght. 1109. En pooght zich zelven te verdaadigen. 1110. Mispryst het afsetten van 't eerste lidt der Staaten van Uitrecht. 1111. Verandert in dat stuk. 1120. Doet der Staaten geheimschryvery oopen slaan. 1121. Geeft een boexken uit tot voorstant der Engelschen. 1131. Smaalt met een verdaadingschrift op de Staaten van Hollandt. 1145. Zoekt byzondre vergaaderigen der Staaten t'Uitrecht te weegh te brengen. 1144. 1145. 1150. Wroet wonderlyk. 1150. Wordt weeder Burgermeester. 1203. Is zeer gestoort oover d'antwoort der Staaten van Hollandt. 1232.
Pruneaux, gezant van Anjou, doet eenen voorstel in de vergaaderinge der Algemeene Staaten tot Middelburgh. 879.
Pruneaux, gezant van Vrankryk aan de Staaten. 922. Reist van stadt tot stadt, om de Regeerders tot aanneemen van zynen Kooning te beweegen. 923. Wort van de Staaten beschonken, en vertrekt. 945.
Punten op welke de Staaten Don Johan tot Landtvooghdt wilden aanneemen. 487.. Voorgestelt aan Aartshartogh Mathias op 't aanneemen der Landtvooghdye. 548.
Punten van de versoeninge der Waalen. 661.
Punten waar op de Staaten bereidt zyn den pais aan te gaan. 677.
Punten die Oranje als Graaf van Hollandt te bezweeren had. 886..
Punten, waar op men den Franschen Kooning d'opperheerschappy der vereenighde Landen aanbiedt. 974.. Op welke Brussel oovergaat aan de zyde des Koonings van Spanje. 985.. Door Parma toegestaan aan die van Antwerpen. 1019.. Van 't verding geslooten met de Kooningin van Engelandt. 1028.. Uit Leicesters berichtschrift. 1042. Van een vertoogh der Staaten van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt. 1097.. Waar op Sluis oovergaat. 1173. Uit Leicesters heimelyk berichtschrift. 1190. Van bezwaarnis eeniger Eedelen. 1202.

QUintyn Taffin, Heer van la Pree. 945. Quiryn Dirkszoon Talesius, Oudtburgermeester te Haarlem, gehangen. 314.
Quiryn Quirynszoon maakt toelegh om la Motte te vangen, maar de Prins vindt het niet goedt. 869.

RAaden van Staate, van geheim, en van geldmiddelen, worden der Landtvooghdesse Margareta, Hartoghinne van Parma, bygevoeght. 21.
Raadt van Staate dingt naa gezagh oover d'andere Raaden, en dryft booven. 47. De zwaarigheeden des Landts worden dien Raade voorgestelt van de Landtvooghdes. De zelve Raadt is tweestemmigh. 49. Niet eens in 't uitvoeren van 't Concilie van Trente. 55. Gevoelen des meestendeels van den heimelyken Raadt, noopende 't naarkoomen van des Kooninx schryven. 67. Neight tot het gevoelen dat die van Brabant geen Inquisitie onderworpen zyn, 69, Houdt het vergaaderen der algemeine Staaten voor de eenighe uitkoomst: schryft daaroover aan den Kooning. 108.
Raadt van Staate opgerecht om neevens den Prins Landt-en kryszaaken te helpen bestieren. 329. Treed in de regeering. 446.
Raadsluiden van Staate, tot bewys hunner vryheid, koomen tot Willebroek en Antwerpen met Avila en de Hooghduitsche Kornellen spreeken. 457.
Raad van Staate tuight dat de Kooninklyke gehoorzaamheit niet verkort is by de vreede van Gent. 489.
Raadt van Staate gemaakt by Hollandt, Zeelandt en Uitrecht, om neevens Oranje te regeeren. 886.
Raadt van Brabant kent dat gewest vry van Inquisitie, en ongehouden die te gedooghen. 70. Antwoordt aan de gezanten der vier hooftsteeden van Brabant. 70.
Raadt van beroerten ingestelt; ende wat zy al voor Majesteit-schennis schouwen. 164. Wordt de Bloedtraadt geheeten, en vervolght schrikkelyk, zelfs verscheide Majestraaten gaan niet vry. 165. Vermeetelheit van dien Raadt. 167. Scherp vervolgh gedaan door den zelven. 203.
Raadslagh op den voorstel van Pruneaux. 880.
Raffaël Barbarino, Florentyn, uitmunter in zaaken van oorlogh en staat. 442.
Rammekens voor den Prinse gewonnen. 328.
Rantzou, gezant des Koonings van Deenemarken, wort, onbekent zynde, van de Staatschen gevangen; 't welk oorzaak is van 't beslaan veeler scheepen in de Zont. 1136.
Rattaller reist naa Engelandt, door last van den Raadt der stadt Uitrecht. 1120. Keert weeder met goede hoope. 1149.
Reaal, Jakob Laurenszoon, tracht de kerkschenders te stuiten. 113. Wordt, neevens Cornelis van Teylingen, naar Viane gezonden. 135. 136. Staat als Burgherhopman met zyn vendel aan de Regeliers poort om Leicester t'ontfangen. 1199. Zyn bekommering. 1199.
Rechtpleeghen des Raads van beroerte. 203. Reukeloosheit daar in. 203.
Rechtsoeffening slapt. 47. Wordt besprooken. 48.
Reede van Alva, dringende op 't ooverzeinden des heirs. 152. Van Fresneda, raadende Kooning Philips tot zachtigheit. 155. Die wordt toegestemt van Ruy Gomez de Silva, en Gomez de Figueroa. 157.
Reedeneering des Prinsen van Oranje aan de Duitsche Vorsten teegens de Spanjaarden. 173. Van die van der Goude teegens d'opdraght der heerschappye aan den Kooning van Vrankryk. 933. 944.
Redeneering oover de punten van der Staaten vertoogh, tusschen hunne Gemaghtighden en Leicester. 1100.
Reedenen, waarom de Kooning van Vrankryk 't aanneemen der heerschappy van de Neederlanden traaghlyk behartight. 921. 923. 924.
Regeering van Hollandt en der zelver form. 1215.

Regeering des Landts allengskens onderkroopen en geveldt door de staat-en baatzucht der geenen, die den Landtsheere dietsch maakten, dat het aanzien der Staaten niet dan teegens het zyne was opgewossen. 484.
Reglement op het stuk der regeering van Hollandt. 270. Op het stuk der hooghe rechtspleeghing in de Neederlanden onder Anjou. 817. 818.
Reingoudt, een der voorbaarighste opruyers van Leicester teegens de Staaten. 1050. Maakt, met zyn meedegenooten, een' grooten aanhang. 1052. En bystre tweedraght in de Landen. 1053. Raadt Leicester tot het oprechten eener kaamer van geldtmiddelen. 1068. Geeft hoogh op van 't Landt voordeel te willen doen. 1070. Wordt Schatmeester. 1071. En beschuldight van verscheide snoode stukken; dies men hem vast zet. 1080. Wordt van Leicester verdaadight. 1102. Raakt uit de hechtenis: loopt naa de Spaanschen; en sterft te Brussel in 't Roomsch geloof. 1108.
Reinier Kromhout. 1200.
Rennenbergh, eerst, Baroen van Ville, wordt op voorraadt Ooverste van Vries-en Groningerlandt. 484. Ontlast Groninge van bezetting. 499. Komt met vasten last van Stadthouder in Vrieslandt. 532. Zyn bedryf aldaar. 532. Verandert het Hof van Vrieslandt. 568. Wordt Stadthouder in Ooveryssel en Lingen. 589. Beleeghert Kampen. 590. Beleeghert Deeventer. 611. 'T welk oovergaat. 616. Benaauwt Groninge. 648. Wordt ingelaaten, en schikt alles naar der Staaten zin. 649. Helt naar Spanje. 688. Zyn dubbelheit breekt uit. 691. Vermeestert Groninge voor den Spanjaardt. 692. Beleeghert Delfzyl met Schenk. 705. Bespringt Dokkum vergeefs. 706. Delfzyl wordt aan hem opgegeeven. 707. Zyn afgeworpe brief aan Parma. 707. 708. Hy kryght Koeverde weeder, en tast Oldenzeel aan. 717. 'T welk hem door de burgers wordt oovergeleevert. 717. Beleeghert Zwol vergeefs. 717. Ook Deutekum. 718. Beleeghert Steenwyk. 718. Eischt de stadt op. 720. 722. Stilt een muitery met goede woorden. 723. Noodight die van Enkhuizen tot verdragh. 723. Zyn kryslist teegens die van Steenwyk vergeefs geproeft. 766. Zyn volk muit om geldt. 768. Breekt zyn leeger voor Steenwyk op. 772. Valt in Sallandt. 773. Zyn volk wordt geslaaghen. 782. 783. Sterft. 783.
Retorykers smaalen op de Paapen. 36.
Reukeloosheit in 't rechtspleeghen. 203.
Reyde gesterkt door Nyenoordt, naa dat hy de Kooningschen daar hadt doen uitdryven. 790. De Staatschen houden daar quaadt huis. 791. De Staatschen worden daar uit verjaaght door Verdugo. 791.
Richardots schranderheit in 't handelen met de Gentenaars. 946.
Ridders, en voorneemlyke Heeren deezes landts, zyn van aaloude tyden tot de regeeringe gebeezight, 41. Verbinden zich uit onbenoeghen oover de regeering te zaamen. 71. Worden, beneffens de Landtvooghden, te Hoove geroepen, en veele van hun, oordeelen de Plakkaaten ondraghlyk, weigheren ook die te handthaaven. 73. Zy koomen ter daghvaart. 73. Bevinden,

in 't ooverleggen, d'Inquisitie, in Neederlandt gepleeght, tweederley. 73. Worden by de Landtvooghdesse ontbooden, als zy dacht te vluchten naa Bergen in Henegouwe. 107.
Ripperda, Ooverste der stadt Haarlem, ziende den Raadt aldaar geneeghen tot handeling met Don Freederik, styft de burgers tot teegenweer. 293.
Robbert Leeman Waaterbaljuw van Zeelandt, beschuldight met het uitgeeven van verscheide vryereisbrieven, wordt geschorst in zynen dienst. 774.
Robbert Dudley. Zoekt Leicester.
Robbert van Melun, Markgraaf van Rysburgh. 531. 555. 617. 626. 631. 699. 700. 710. 819. 833. Veroovert Liefkenshoek stormenderhandt: doorsteekt aldaar de Kornel Jan Petin; waaroover hem Parma berispt. 914. Word gedoodt door 't springen van een der brandtscheepen voor Antwerpen. 1001.
Robles, Heer van Billy, komt in Grooninge. 203. Zyn huishouding aldaar. 203. Zyn trouwhartigheit, gebleeken in de groote waaternoodt in 't jaar 1570, op Alreheilighen dagh. 218. Slaat de Geuzen by Staavere. 286. Doet daar door gansch Vrieslandt zich tot den Kooning keeren. 286. Zyn aanslagh op Enkhuize, gemist. 329. Hy doet eenighe schaade in 't Vlie. 335. Leit op Noordthollandt toe te vergeefs. 380. Wordt gevangen. 482. Zyn toeleg op Vrieslandt wordt ontdekt. 531. Wordt door de werking van een brandtschip voor Antwerpen gedoodt. 1001.
Roelandt de Ryke, loontrekkend Raadsman van Looven, wordt gevangen. 169.
Roeland Jork, Engelsch Hopman, meedepleegher met Imbyze aan het verraadt van Denremonde. 896. Zyn gezintheit, zeeden en list om Leicester in te leiden. 1093. Wordt Ooverste der groote schanse by Zutven. 1097. Die hy verraadt, en aan de Spaanschen oovergeeft. 1131.
Roelof Egbertszoon. 113:
Roelof Keetel wort te Grooninge, 't welk hy meinde aan der Staaten zyde te brengen, onthalst. 1013.
Rogh geldt achthondert gulden 't last. 1159.
Rooderoé Spelle wordt gehangen. 203.
Roomsgezinden verzoeken vrye oeffening van hunnen Godsdienst aan Anjou. 811. Verkrygheh vrye oeffening van hunnen Godsdienst, midts den Spanjaardt afzweerende. 812. Koomen noode aan dien eedt. 812. Worden tot den eedt van afzweering gedrongen. 812. Die van Brussel begeeren op Anjou vrydoom van Godsdienst. 822. T'Antwerpen worden zy gepraamt tot 's Hartoghen eedt, by peene van ballingschap. 822.
Roomsgezinde huisluiden maaken zaameningen in Noordthollandt: worden gesteurt door Sonoy. 869.
Roomsche Godsdienst meestendeels gestaakt tot Antwerpen. 786.
Roorda. 1153.
Rosigny, ongerust in de geraamde voorwaarden der onderhandelinge, tot Haarlem. 323.
Rotterdam door Bossu met list verkracht. 232.
Rotterdam door Lumey ingenoomen. 276.
Rupelmonde ingenoomen van Parmas weeghen. 882.
Ruigenhil oovervallen van den Spanjaardt. 351.
Ruiskeveldt Monnik veroorzaakt tot Brussel beroerte door zyn muitigh preeken. 775. Wordt ter poorten uitgezet. 776.
Ruitery zoo dienstigh niet in deeze Landen dan voetvolk. 1179.
Ruykhaaver van Haarlem Hopman te waater. 209. Daarnaa ook te lande. 326. 372. Zoekt Niklaas Ruykhaaver.

Ryhoove ziet zyner weêrpartye te Denremonde een voordeel af. 883.
Gebiedende binnen Denremonde, doet Waltar Sethon aantasten, die Imbyze belooft had een bolwerk van Denremonde te leeveren. 896.
Ryke luiden onmeêdooghend en ooverdaadigh. 1160. Eenige vervallen tot d'uiterste armoê. 1160.
Rynswoudes vendel geslaaghen van de Rennenberghschen. 705.
Ryxdagh tot Worms. 571.
Ryxdagh tot Ausburgh. 823. Waar heenen de Staaten en Anjou bezending doen. 823. Ook Parma. 823. Daar wordt aangaande de Neêrlandtsche zaaken niet gedenkwaardighs beslooten. 823.

SAlseda brouwt teeghens Anjou, Oranje, en gansch Vrankryk een groot quaadt. 823. Wordt gevangen. 824. Zyn bekentenis. 824. Wordt tot Parys gevierendeelt. 825.
Sancio d'Avila tracht Middelburgh met voorraadt te voorzien. 307. Vernestelt de Duitschen tot Beemele. 355.
Sant Gislein oovervallen, en weêr verlooren. 795.
Sant Omeer gaat oover aan la Motte. 633.
Sant Quintin beleeghert. 7. Wordt stormenderhandt veroovert. 9. Slagh daar by. 8.
Santquintynsche bezetting plondert Niëlles. 12.
Sas van Gent ingenoomen by Rysburgh en Montigny door last van Parma. 882.
Saravia. 885. 1154. 1241. Ziet Adrianus Saravia.
Schaade van onweêr in Noordthollandt. 444.
Schanssen aan den Waaterlandschen dyk verlaaten, en by d'Amsterdammers ingenoomen. 294.
Schans op de westkant van de Yssel geleidt door de Staaten, tot bescherming der Veeluwe. 882.
Schattingen in Neederlandt opgebragt. 4. 918. 1126.
Schattingen by Alva geëischt, ontstellen de gemoeden der Landtzaaten. 208. Van Don Louis geëischt en niet bekoomen, om dat hy ze niet by inboorlingen wilde laaten handelen. 378. Gepooght zonder verlof in te voeren. 400. Door de Staaten geweigert of verwylt om den krygh uit te hongeren. 401. By forme van leening afgeparst. 443.
Schattingen ruimer ingewillight by Anjou. 817.
Schattingen zyn altydts by de Staaten onder voorwaarden en bepaalingen ingewillight. 1225. In dat stuk behooren ook, naar 't oordeel der Staaten, de luiden van aanzien en de gemeente te zeggen te hebben. 548.
Scheepen in 't Vlie en elders genoomen. 216.
Scheepen van Oranjes eigen volk weghgevoert. 219. By den Geuzen in Texel genoomen. 221. Van Oranje door Boshuizen genoomen. 221.
Scheepsvolk tot Hooren muit. 443.
Schelto Jarges, een wel geleerdt persoon en braaf Hopman, blyft in Auwerderzyl. 782.
Schenks opkomst. 626. Begeeft zich in dienst van Parma. 626. Hy trekt om Grooninge t'ontzetten. 702. Vecht met Hoohenlo op de Hardenbergher heide. 703. Neemt Koeverde in. 704. Hy wordt te Grooninge ontfangen, en be-

leeghert Delfzyl met Rennenbergh. 705.
Schenks en Rennenberghs ruiters geslaaghen in de Drente, van de Staatschen. 769.
Schenk t'onvreede, om dat Verdugo voor hem gevordert wordt tot de Landtvooghdy in plaats van Rennenbergh. 784. Wordt gevangen. 818. Komt weeder in den dienst der Staaten, en vermeestert Blyenbeek en 't Slot Ooverasselt. 1010. Oovervalt eenige Spaanschen; en slaat een Kornet paarden. 1061. Veroovert Werle: slaat eenige Westfaalingen; en wort Ridder geslaagen. 1062. Valt in 't Spaansche leeger. 1082. Bouwt de vermaarde vesting, die, naa zyn naam, Schenkenschans genaamt wort. 1083. Heeft een aanslagh op Niemeeghen. 1096. Veroovert Roeroort. 1131.
Schermutsing in de Zantpoort, eerst met voor-; thans met weederspoedt der Geuzen. 264.
Schermutsingen by Sant Wynoxberghen. 827.
Schermutsing tussen ontzetters en beleggers der stadt Steenwyk. 769.
Scheuring der bondtgenooten. 124.
Schipstrydt by Lepanto, teeghens den Turk, die de neêrlaagh kryght, onder 't beleidt van den Hooghammiraal Don Johan van Oostenryk. 226. Voor Walchere, gewonnen door de Zeeuwen. 307. Op de Zuiderzee, en zeeghe van de Noordthollanders. 336. By Roemerswaal, waar in de Nassauschen d'ooverhandt hebben. 347.
Schoonhooven veroovert door Lumey. 279. Van Hierges beleeghert. 435. Wordt oovergegeeven. 435. Begeeft zich weêr onder den Prinse. 499.
Schotsche bezettelingen tot Vilvoorde, muiten. 781. Tot Wilbroek ook. 781. Tot Berghen op Zoom meede. 781.
Schotsschriften mispreezen. 63.
Schoutampt van Amsterdam aan de stadt verpandt voor twintighduizendt gulden. 57. Vervalt weeder aan den Kaizar. 58. Wordt weeder aan de stadt beleent. 61.
Schrandre vondt van verwittiging aan gevangenen. 184. 337. En uit den kerker. 407. 408. Van koegels, om brieven oover te schieten. 771.
Schrift in Engelandt uitgegeeven teegen den paishandel met Spanje. 1184.
Schriften, in druk uitgegeeven, poogen den moedt en haat der Gemeente teegens de Spanjaards te sterken. 958.
Schryven der Engelsche Kooninginne aan den Prins en de Staaten van Hollandt. 447. Der Staaten van Hollandt aan de Burghermeesters en Schutterye van Amsterdam. 490.
Sebastiaan de langes schip van vier Kooninxscheepen aan boordt geklampt en geëntert, wordt van een van 't scheepsvolk in brandt gesteeken. 250.
Sebastiaan Kraanhals Schout van Haarlem, en Landdrost, wordt vermoordt. 531.
Sebastiaan Tappin, vernufteling. 637. Wordt in den ooverval van Maastricht gespaart. 642.
Selles handelt met de Staaten. 566. Die zich beklaaghen. 566. Wordt gevangen. 710. Sterft in de gevangkenis. 710.
Shartooghenbos valt in onrust. 130.
Sidney, Leicesters zusters zoon, wort Gouverneur oft Steêvooght van Vlissinge. 1039. Is t'onvreede. 1041. Wort Kornel. 1065. Neemt met Prins Maurits Axel in. 1089. Heeft een aanslagh op Grevelingen. 1090. Wort gewondt, daar hy af sterft: zyn lof en begaaftheeden. 1094. 1095.

Sierikzee gedwongen. 252. Beleeghert. 442. Bet geknelt. 445. Faalt ontzet te worden. 449. Voorwaarden daar 't op oovergaat. 450. Herworven by den Prinse. 479.
Simon de Ryke. 180. 236.
Smeekschriften behoort een Vorst niet quaalyk te neemen. 172.
Slagh voor Sant Quintin. 8. By Grevelinge, gewonnen door Graaf Lammoraal van Egmondt. 14. Tussen Heiligherlee en Winschooten, wordt by Graaf Luidewyk gewonnen. 178. Van Jemmingen. 187. Verlooren by Graaf Luidewyk, die zich berght, met zwemmen, oover de Eems. 188. Gewonnen op de Haarlemmermeer by den Graaf van Bossu. 316. Gewonnen op de Zuiderzee teeghens Bossu. 336. Van Gembloers. 557.
Slapheit der neeringe, door verbodt der onderhandelinge. 377.
Slooten in Vrieslandt ingekreeghen by de Staatschen. 773.
Slot tot Antwerpen gebouwt door last van Alva; kost veertien tonnen schats. 166. Wort verzeekert voor de Staaten. 525. Geslecht. 530. Ziet Burgh.
Slot tot Uitrecht. 490. 492. 531.
't Slot te Kerpen ingenoomen voor den Prinse. 361.
't Slot ter Goude afgebrooken. 544.
't Slot te Woude geleevert aan Parma door den Markgraave van Berghen op Zoom. 802.
Slot van 't vonnis van Alfert Henrixzoon. 194. Waar by tweederley verbrek der vrydommen gespeurt wort, naamelyk dat de rechter geparst is geweest, en een burgher der stadt Amsterdam niet meer verbeuren magh, dan hondert gulden en zyn lyf. 194.
Sluis behouden door Arent van Groeneveldt. 897.
Sluis beleegert. 1162. Wort opgeëischt, heftigh beschooten, en bevochten. 1169.. Gaat oover aan Parma. 1173.
Sluizen doorgesteeken, of geoopent tot ontzet van Leyde. 380. 384. 385. Ook tot ontzet van Alkmaar. 334.
Smeekschrift der verbonde Eedelen, wat het inhielt. 76. Der Calvinischen aan den Kooning om vryheit van gewisse, waar voor zy bieden dertigh tonnen goudts. 119.
Sneek laat de Geuzen in. 257.
Sodomytische Monnikken gestraft. 576.
Soldaaten in bezetting leggende, onder Alva, pleeghen groote moedwil. 203.
Soldaaten ongebondenheit in Hollandt ingetoomt. 362.
Sonoy komtvoor's Prinsen Stadthouder in Noordthollandt. 247. Beschanst de Sardammer sluizen, en werpt een sterkte tot Nieuwendam op. 283. Zyn volx ongebondenheit. 306. Doet Michiel Krok om zyn oovergeeve baldaadigheeden en schelmstukken vangen en onthalzen. 306. Neemt den Diemerdyk in. 310. Hy is in groote onwaarde, naa 't weeder verliezen van den Diemerdyk. 311. Bemaghtight op nieuw den Diemerdyk. 317. Kan geen meester worden van de Diemermeer. 317. Hy en zyne Raadsluiden schryven mistroostigh aan den Prins. 328. Maakt vier dappere schansen. 332. Zyn' twist met de Noordthollandsche steeden, herreezen, en beslecht. 380. Neemt het Barndegat in. 421. Verlaat het weeder. 422. Zyn onmenschelyke handel om een gewaant verraad t'ontdekken. 422. Zyn volk plondert Balk in Vrieslandt. 436. Neemt Muide in. 448. En verlaat het weeder. 448. Sterkt Koeverde. 694. Werpt een sterke

schans tot Blokzyl op. 766. Dwingt Vollenhoohe. 768. Neemt Staaveren in. 773. Ook het Blokhuis aldaar. 774. Steurt de zaameningen der Roomsgezinde huisluiden in Noordthollandt. 869.
Sonoy is weederspannigh teegens de Staaten van Hollandt. 1142. Sluit Prins Maurits en Hoohenlo de poort voor 't hooft. 1143. Verwerft tydt om bescheidt uit Engelandt te verwachten. 1144.
Spaarendamsche schanssing. 295. Veroovert door de Spanjaardts. 296.
Spanjaarden manieren, deughden en gebreeken. 4.
Spaansche soldaaten in Neederlandt, in 't jaar 1559. 23. Hun vertrek wordt verzocht door d'Algemeine Staaten, en verworven. 24. Dit neemt de Kooning oevel, zoo men meent. 25. Zy vertrekken. 27.
Spaansche Raadt besluit wat den Kooning oirbaar te doen zy in de zaaken van Neederlandt. 121. Gevoelen van dien Raadt op de brieven des Kaizars. 123. De zelve Raadt verstaat dat de Kooning niet zonder krysvolk naa Neederlandt te gaan heeft. 123.
Spaansche party door 't beeltstormen gesterkt. 124.
Spanjaards ooverweldighen Rotterdam. 232. In 't getal van driehondert doen een' stouten toght uit Rotterdam, oover vyanden boodem, tot Amsterdam toe, en van daar weeder te rug, met eenige laading van tarwe. 256. Uit Rotterdam naa 't leegher voor Berghen in Henegouw ontbooden door Alva. 263. Loeren op Haarlem. 263. Ruimen Hollandt. 266. Hunne toght door 't waater naar Zuydtbevelandt. 281. Hunne moedtwil en woede te Mechele. 277. Hunne woede en moordt te Naarde. 289. Koomen onder Haarlem. 296. Werpen daar 't hooft van hopman Olivier oover de veste. 314.
Spanje en Engelandt verdraaghen t'zaamen. 313.
Spanjaarden muitery tot Haarlem. 327. Gestilt door tussengaan van Vitelli. 327. Hunne muitery naa de zeeghe by hen tot Mook bevochten. 362. Zy trekken naa Antwerpen. 362. Beklimmen de wal t'Antwerpen, en raaken'er oover. 364. Moedtwilligheeden t'Antwerpen gepleeght. 365.
Spanje rust een maghtighe vloote toe. 371.
Spaanschen neemen Maaslandsluis en Vlaardingen in. 375. Leggen vergeefs toe Op Delft. 376. Verlaaten't Noordtaasche meerken. 387. Schrikken voor 't wassend waater. 392. En beginnen te vluchten. 393. Verlaaten Lammen. 394. Verlaaten al hunne schansen op een naa. 396. Hunne tocht door 't waater naar Duyvelandt en Schouwen. 438. Toonen gunst aan de muitelingen van hunnen Landtaardt: en pooghen zich te zaamelen. 455. Oovervallen Maastricht, dat deerlyk mishandelt wordt. 463. 464. Spaansche woede tot Antwerpen. 470.
Spanjaardts, als koopluiden verkleedt, koomen te Leyden by Oranje, aanbiedende hem Haarlem weederom te leeveren voor 40000 gulden. 327.
Spanjaardt, Jan Alonzo, beleidt een aanslagh op de Burgh van Antwerpen, ten dienst van Oranje. 351. Hy wordt beklapt, gevangen, en gestraft. 352.
Spanjaardts, Italiaanen en Borgonjers vertrekken uit den lande. 503.
Spanjaardts in dienst van Oranje. 637. 709. Hun ongelukkig einde. 642. 826.
Spaansgezinden, zoo wel amptluiden als anderen, door de Majestraaten van Brussel, Antwerpen en andere plaatsen ter stadt uitgeweezen, by enkele briefkens. 759.
Spanjaarden toeleg om Enkhuizen en andre plaatsen in Noordthollandt opstendigh te maaken. 830. Wordt ontdekt en verhoedt. 831. Loeren op Hooren en Enkhuizen. 884. Vallen in de Veeluw, maar kunnen 't 'er niet harden. 892.
Spaansgezinden oproer tot Gent, die hun quaalyk bekomt. 897.

Spaanschen weêrwraak oover de wreedtheeden, uit toorn oover Chimays handel gepleeght. 899.
Spaansche Inquisitie. 29. Zoekt Inquisitie van Spanje.
Spaansche scheepen in Engelandt aangehouden en bekommert. 1027.
Spaanschen winnen twee Slooten. 1061. Beleegeren Venloo. 1081. En winnen 't. 1083.
Spelle gehangen. 208.
Spinosa stemt met Alva tot het verzenden des heirs naa Neederlandt. 157. Zyn vreemde fortuin. 158.
Splinter van Helmichs standtvastigheit om 't Huis van Wel te bewaaren; doch moet het door muitery zyner soldaaten verlaaten. 1084. Daar eenige van hen oover gestraft worden. 1085.
Spooksel in de lucht, tot Uitrecht gezien. 362.
Spraak van een toelegh op Leide. 1175.
Spraakhouding met den vyandt den beleegerden binnen Sluis verbooden. 1169.
Staakenbroek sterft haastigh, van verdriet (zoo men meende) oover 't leedt aan zyn' gemaalin en dochter gedaan. 786.
Staartstar verscheenen. 546.
Staat van 't vermooghen der Spanjaarden. 456.
Staaten van Neederlandt, hun gevoelen op 't maatighen der Plakkaaten. 81.
Staaten van Brabant vergaaderen. 125.
Staaten vertoogh teeghens den eisch der hondertste, twintighste en tiende penningen. 206.
Staaten en stadt van Uitrecht beroepen zich van Alvaas vonnis aan den Kooning. 215. Verstendighen den Kooning, dat Alva tot kneuzing van 't beroep, den ontfanger van 't inkoomen der stadt Uitrecht geboodt zyne reekening aan den Rentmeester der verbeurde goederen, en de penningen die'er in voorraadt waaren, oover te zenden. 215. Zoeken Alvaas gunst te bekruipen, met alle zorghvuldigheit. 215. Zoeken van 't pak der bezetting ontlast te zyn. 215.
Staaten en des stadt Uitrechts verdaadighing voor den Raadt der beroerten. 212. Zy worden verweezen. 213.
Staaten maaken zwaarigheit in 't verkundighen des Plakkaats van den tienden en twintighsten penning. 222.
Staaten van Hollandt zweeren Kooning Philips niet, voor dat hy hun gezwooren heeft. 3. Hunne vergaadering tot Dordrecht. 258. Die plaght van oudts maar te bestaan uit de Eedelen en de zes groote steeden. 258. Voorstel aldaar van Aldegonde uit 's Prinsen naam. 259. Besluit. 260. Vergaadring te Haarlem. 267. Zy verstrekken den Prinse geldt en geloof. 270. Zy verlichten hunne munte. 313. Draagen de bewaarnis der hooge Ooverheit aan den Prinse op. 430. Schryven dat men nooit om het stuk des geloofs geoorlooght had. 490. Hun bedenken op het eeuwigh gebodt. 497. Vergaadering tot Dordrecht. 501. Verfoeyen de Geloofsdwang. 501. Kennen 't vonnis by de kerken teeghens Kaspar Koolhals gegeeven voor wettigh. 777. Bie-

den het opperbewindt den Prinse aan, te voeren op eigen naame. 809. Handelen met hem van d'opdraght der heerschappy onder den tytel van Graave. 810. Hunne bezending aan Oranje, om hem van Anjou af te trekken. 880. Besluiten hem het Graaflyk recht aallyk op te draaghen. 886. Beraamen de punten die hy t'zyner inhuldinge hadt te bezweeren. 886.. Betoonen haare moedigheit in de gemeine versleegenis om 's Prinsen doodt: schryven aan hunne Bontgenooten; en stellen andre noodige orde. 909. Vergaaderen op nieu, en beraatslaagen oover de gewichtighste zaaken van den Staat. 910. Maaken zwaarigheit in 't omhelzen der Opperheerschappy des Franschen Koonings. 923. Men pooght hen daar toe met reedenen te beweegen. 929. Welke die van der Goude met een aanmerklyk vertoogh kloekmoedigh teegenspreeken. 933.. Zy besluiten tot d'opdraght der Landen aan Vrankryk. 944. Maaken een Plakkaat teegens uitgezeide persoonen. 1009. Vermaanen die van Antwerpen tot volharding in 't beleg. 1013. Vinden zwaarigheit in 't verbodt van 't uitvoeren van alle spyze. 1032. Zyn in groot gebrek van geldt. 1035. Stellen Graaf Maurits tot hunnen Landtvooghdt, Opperkryshooft en Ammiraal. 1039. En geeven hem een berichtschrift. 1040. Besluiten in alle schriften de Neederduitsche taal te gebruiken. 1048. zyn t'onvreede op Leicester, en schryven daaroover aan hunne Gemaghtighden. 1066. Antwoorden op Leicesters verzoek om gelt. 1075. Verzoeken dat hy den Raade van Staate orde geeve, om oover te leeveren netten staat zoo van den ontfang als van de uitgift der schattinghpenningen. 1076. Geeven hem twee Vertoogschriften oover, behelzende eenige punten van bezwaarnis. 1076. Begunstigen d'uitgezette Heeren van Uitrecht. 1078. Geeven, met die van Zeelandt en Vrieslandt, aan Leicester een vertoogh oover. 1097.. Houden met hem, door hunne Gemachtighden, mondtgemeenschap oover 't zelve. 1100. Weigeren Prounink gehoor te geeven. 1109. Neemen met de Zeeuwsche een kloekmoedigh besluit tot ondersteuning van den staat. 1139. Doen 't krysvolk een nieuwen eedt zweeren. 1140.. Schryven antwoordt op een haatlyken brief der Magistraat van Uitrecht. 1145. Ontbieden Saravia en twaalf Predikanten naa den Haagh. 1153. 1154. Doen Junius oover zeekren brief aantasten. 1157. Geeven een vertoogh oover aan Leicester. 1181.. Antwoorden aan eenige Leeden der Algemeine Staaten. 1188. Verdaadighen haare form van bewilging met reedenen. 1192. Ontfangen een vertoogh uit naame der kerken. 1205. Waar op zy antwoordt doen geeven. 1206. Ontfangen een brief van de stadt Uitrecht. 1206. Besluiten eenige verdaadighschriften uit te geeven, en, om 't onweeder der tyden, hunne daghvaart in een besloote stadt, binnen Haarlem, te houden. 1208. Antwoorden op Valks vertoogh; en geeven een Naader verklaaring in druk. 1209.. Behelzende 't geschil oover 't krysvolk. 1211.. Vertoonen hun Recht met een bondigh bewys. 1213.. Antwoorden schriftelyk op Leicesters vertoogh. 1218.. En op dat van de Kerkendienaaren. 1227 Ook op het schryven der Majestraaten van Uitrecht. 1230..

Staaten van Hollandt begeeren dat de staat van oorlogh niet booven de schattingen en inwillighingen zal stygen, en dat uit de penningen huns aandeels vooral de lasten, vallende in Hollandt en d'omleggende grenzen betaalt zullen worden. 1212. Verstaan en beweeren dat de penningen by hun ingewillight niet enkelyk ter beschikking van den Landtvooghdt zullen staan, maar dat hun zelfs 't bewindt daar oover toekomt. 1225.

Staaten van Hollandt werden in alle zaaken van gewicht by de Graaven gekent. 1213. Hadden zoo groot gezagh dat hun toestondt de Graaven, misleidt door quaaden raadt, tot recht en reedelykheit te brengen, zelfs met daatlyke straffe

der geenen die de Vorstelyke maght misbruikt hadden. 1214. Hun stondt toe den onmondigen Vorsten met mombers te voorzien. 1214. Hun stondt toe het hoogh bewindt t'aanveirden, wanneer den Landen, door aflyvigheit, minderjaarigheit, ydelzinnigheit, misverstandt, of ander ongeval, de wettige regeering des Vorsten quam t'ontbreeken. 1214. Dikwils hebben zy een Hooft, Vooght, of Ruwaart gekooren. 1214. Zyn van Kaizar Karel in groote eere en achting gehouden. 1214. Hun gezagh bestaat niet in 't beleidt oft de maght van dertigh of veertigh persoonen. 1215. De grondtslagh van hunne regeering, op welken de Staat deezer landen zeevenhondert jaaren heeft gerust. 1215. 1216. Hun gezagh dient noodtzaaklyk in kracht gehouden, als het grondtwerk waar op de standt der Landen steunt. 1217. By hen is het recht om d'opperheerschappy te voeren, niet minder dan 't geen de Vorsten eertydts hebben gehadt. 1217.

Staaten, te weeten d'Algemeine, kryghen oorlof zich teeghens de muiterye te waapenen. 454.

Staaten van Vlaandre beleggen 't Slot van Gent. 458.

Staaten krysvolk wordt tot Antwerpen ingelaaten. 467.

Staaten verandert van zin, noopende de reize der Spanjaarden ter zee. 489. Bekoomen verklaaring van de Godtgeleerden en Rechtsgeleerden tot Looven, dat de Gentsche vreede nut was voor den Roomschen Godsdienst, desgelyx van de Prelaaten. 489. Danken hun krysvolk af, en betaalen 't. 513. Haare bezending aan Don Johan, naa 't inneemen van 't Slot tot Naamen. 522. Hunne vorder handeling met hem. 523. Hoopen 't geschil noch by te leggen. 528. Schryven aan den Kooning. 528. Hun ander schryven om eenen nieuwen Landtvooghdt. 528.

Staaten van Uitrecht neemen voldoening aan van den Prinse. 538.

Staaten verantwoording teeghens Don Johan. 539. Verzaamen een heir. 531. Rusten zich toe teeghens Don Johan. 568. Hun verbodt om de Geestelykheit in te toomen. 571. Hunne bezending op den Ryxdagh te Worms. 571. Vorderen de Geestelykheit eenen eedt af, zettende de weigeraars uit Antwerpen. 575. Worden oneens. 580.

Staaten van Uitrecht slaan de geloofsvreede af. 587.

Staaten ooverkoomen met Anjou. 597. Zyn geldeloos. 599. Hunne bezending aan Anjou. 608. Pooghen Atrecht te verzeekeren, doch te vergeefs. 611. Hunne bezending aan de Walsche gewesten. 626. Vergaaderen t'Antwerpen. 633.

Staaten van Uitrecht en de stadt Amersfoort twisten. 630.

Staatsche gezanten van Koolen t' huis ontbooden. 681.
Staaten antwoorden den Kaizar oover den handel met Anjou. 700.
Staaten verklaaring op 's Prinsen verdaadighschrift. 742. Bekraftighen het verdragh met den Hartoghe van Anjou tot Plessis by Tours geslooten. 758. Rechten eenen Landtraadt op, om neevens een Ooverhooft te regeeren. 761. Slaan penningen ter gedachtenis van d'aanneeminge der Neederlanden door den Hartoghe van Anjou, en zyne tot Vorst der zelve by de Staatsche gezanten. 765. Hun leegher voor Steenwyk wort vergeefs van achtere bestookt. 770. Staaten, naamelyk d'Algemeene t'Amsterdam vergaadert. 775. Aan hun wordt door den Prinse geweezen een verzoekschrift by de Roomsgezinden tot Haarlem aan zyne Doorluchtigheit geleevert om gehandthaaft te worden in hunnen Godsdienst. 775. Kleyn heir in Vlaandre. 781. Verklaaren den Kooning van Spanje vervallen van zyn recht tot de Neederlanden. 787. Hunne gezanten uit Vrankryk t'huis gekoomen. 787. Verklaaren den Heer van Beerssele voor vyandt, en doen al zyn goederen aanslaan. 802. Verleenen eenighe hulp aan Don Antonio. 823. Belooven Anjou veertigh tonnen schats jaarlyx: daarenbooven noch zes tonnen schats voor vier maanden. 835.
Staaten weigheren de Landen aan Vrankryk te laaten hechten naa Anjous doodt zonder oyr van zynen zaade. 841. Antwoorden Anjou. 856. Hunne gemaghtighden koomen tot Vilvoorde by Anjou. 857. Kryghen slecht bescheidt van Anjou. 857. Hun antwoordt op Mirambeaux voorstel. 859. Hunne knechten, en een deel boeren geslaaghen. 867. Hun leegher heeft geldt, lyftoght, en allerley nooddruft van doen. 874. Geeven 't veldt ten besten, bezetten steeden en sterkten om enkel verweerend oorlogh te voeren. 876. Hun scheepsvolk begint te verloopen, maar Oranje stelt'er orde teeghens. 879. Besluiten tot oovergift der Hooge heerschappy aan Vrankryk, en kiezen Gezanten om 't zelve uit te voeren. 944. 945. Verbieden 't woonen ten platten lande van Ooverysel, Drenth en Twenth. 949. Beveelen die landen te verwoesten. 949. Herroepen dat bevel. 949. Antwoorden den Gezant der Henzesteeden. 997. Zenden den Griffier Kaaluart t'Antwerpen, met belofte van ontzet. 1017. En nieuwe Gezanten naar Engelandt. 1025. Bevestigen 't verding met de Kooningin geslooten. 1031. Verbieden alle uitvoer van spyze. 1032. Antwoorden d'Uitrechtsche Burgherhopluiden. 1034. Bewelkoomen Leicester: bieden hem d'Oppervooghdy aan. 1042. Maaken een verding met hem. 1043. Stellen hem de middelen der Landen in handen; en doen hem eedt. 1044. Ontfangen een scherpen brief van de Kooningin. 1046. Op welke zy antwoorden. 1047. Ook een van den Poolschen Kooning; die zy mede beantwoorden. 1056. Handelen, door hunne gemaghtighden met Leicester oover zyn vertrek. 1112. 1113. Antwoorden op zyne klachten en vraagen. 1114. 1115. Gaan by hem, als hy zyn afscheidt neemt. 1117. Weigeren Don Antonio met scheepen te helpen: kennende zich zelve meer behoeftig van hulpe, dan maghtigh om anderen iets by te zetten. 1118. Poogen de misbruiken, t'Uitrecht gepleeght, door Nieuwenaar te beeteren. 1120. Antwoorden op Leicesters spytigen brief. 1123. 1124. Schryven een' zwaaren klaghbrief aan den zelven 1133.. En een' andren noopende den paishandel, aan de Kooningin. 1137.. Hunne vergaadering word een geduurig amptgenootschap. 1142. Geeven Bukkenhorst naader verklaaring van eenige punten. 1156. En aan Leicester een schrift van voldoening. 1176.. Staatschen verzuimen de geleegentheit naa 't breeken van Parmaas brug. 1001. Bestormen met groot gewelt den Kouwesteinschen dyk. 1004. Raaken daar op. 1005. En moeten die, naa bitter en bloedigh stryden, weeder verlaaten. 1008. Worden uit de Beetuw gejaaght. 1037.

Staaten van Vrieslandt stichten een Hooghe schoole te Franeker. 1041.
Staaten aan de Spaansche zyde weigeren de schattinghpenningen op te brengen, om 't verbreeken der vrydoomen, en inzonderheit om door 't verwylen des opbrengens den krygh uit te hongeren, en den Landtvooghdt tot vreede te beweeghen. 401.
Staaten plaghten van oudts de misbruiken den Landsheeren oft hunne Stadthouderen rondelyk en vrymoedelyk voor te draagen, op dat'er in voorzien wierde. 1176. 1220.
Staavre gewonnen en weeder verlooren. 257. Ingenoomen door een vendel van Sonoy. 773. 'T Blokhuis aldaar beleeghert door den zelven, wordt opgegeeven. 774.
Stadthouders oover de gewesten van Neederlandt, als Kooning Philips naar Spanje trok. 21.
Standt der Vereenighde gewesten ten tyde van 't vermoorden des Prinsen van Oranje. 910.
Stanley wordt Ooverste van Deeventer, met zeer breede maght. 1096. Verraadt die stadt aan Parma. 1129. En pooght dat bedryf t'ontschuldigen. 1130.
Steenberghen en Tertoole ontlast van de Hooghduitschen: ook Shartooghenbosch. 529.
Steenberghen wordt verschalkt door de bezetting van Breda. 879.
Steenwyk wordt beleegert door Rennenberg. 718. De beleegerden schryven om ontzet, teegens 't verstandt van Kornput. 719. De stadt wort opgeëischt. 720. In de brandt geschooten. 721. Weeder opgeëischt. 722. Kryght bussekruidt in. 724. Kryslist teegens de stadt vergeefs geproeft. 765. Steenwykers vallen uit. 767. Bespringen 't ooster leegher van Rennenbergh. 770. Armoê van beleggers, beleegherden en ontzetters. 770. Vyf persoonen loopen uit der stadt tussen vyands werken en wachten deur naa Norrits. 771. De stadt wort ontzet. 772. Der bezettelingen diensten, in Steenwyk geleeghen hebbende, worden quaalyk erkent. 772.
Steenwyk verschalkt en ooverrompelt door Taxis. 834. 835.
Steêvooghdt van Damme houdt het met Chimay. 897.
Stefan Bator, Kooning van Poolen. 721.
Stein van Malts, Ooverste Steêhouder van Graaf Willem, wort gevangen. 1057.
Sterkten stichtinge. 202. Wordt by Amsterdam afgekoft. 202.
Stilstandt van waapenen geslooten, als men den paishandel tot Gent begon. 462.
Stoffe deezer Historien. 2.
Stormhut voor Haarlem in de lucht. 317.
Storm in Neederlandt en elders. 217. 330. 410. 411.

Straalen, Burghermeester van Antwerpen, onthalst. 192.
Straf Plakkaat teeghens de bondtgenooten. 420.
Strydt op de Mookerheide tussen Graaf Luidewyk van Nassau en Don Sançio d'Avila, waar in de Nassauschen geslaaghen worden. 358.
Strydt op de Hardenberger heide. 703. Op de Bourtang. 716. Op den Kouwensteinschen dyk. 1005. By Ameronge tussen Nieuwenaar en Taxis, daarin de Spaanschen d'ooverhandt kryghen. 1101.

TAffin, Heer van la Pree. 945. Taffin, Leeraar der Waalen, draaght zich t'Antwerpen zeer bescheidelyk. 102. 103.
Tappin, Vernufteling binnen Maastricht. 637. 642.
Taxis, Steêhouder van Billy, dwingt de schansen tot Winsum en Warsum. 783. Verschalkt en ooverrompelt Steenwyk. 835. Komt op de Veeluwe: plaaght Vrieslandt met branden en stroopen. 867. Ooverrompelt Zutven door verraadt en quaade wacht. 881. Zyn gruwelyk bedryf op de Veeluw, en in Goeilandt. 991. Wint de Huizen Rechtere en Schuilenburgh. 1009. Verwint de Staatschen in 't gevecht by Ameronge. 1011. Valt tot Vrieslandt in; en slaat de Vriezen tot Buxum. 1057. Wort verdreeven. 1058. Neemt Deeventer in door Stanleys verradery. 1129. Zyn heusheit in die stadt. 1130. Lokt de naabuurige steeden. 1131.
Teligny wort Ooverste te Lillo. 914. Heeft d'opperste eer van 't beschermen deezer Sterkte. 916. Bouwt een Schans, die men naa hem noemt. 961. Wort gevangen. 968.
Ter Goes beleegert. 253. Andermaals beleegert. 280. Door Mondragon ontzet. 281. De kerk aldaar ingenoomen. 588. 589.
Terranova scheidt uit den handel te Koolen. 681.
Ter Toolen ooverkomt met den Prinse. 503. Wordt ontlast van de Hooghduitsche soldaaten. 529.
Theonville, op duitsch Dietenhoove genaamt, wordt beleeghert van de Fransoizen. 12. Gaat oover. 12.
'T Hoen vrybuiter. 309.
Thomas Morgan komt te Vlissingen met een vendel van drie hondert Engelschen. 252.
Thomas Kartwricht. 799.
Thomas Tilius, Abt van Sant Bernard, verlaat zyn abdy en wordt Predikant. 164. Predikt buiten Amsterdam. 577.
Thuanus. 608. 908.
Tien of twaalf Spanjaarden, als koopluiden verkleedt, koomen te Leide by den Prins van Oranje. 327. Hunne aanbieding. 327.
Tiende, twintighste, en hondertste penning by Alva geëischt. 205. 'T vertoogh der Staaten daar teeghens. 206.
Tienen ooverrompelt en weeder verlaaten van de Staatschen. 820.
Tyding van de Spaansche vloot en orde daar teeghens. 379. Die toeleg verdwynt. 379.
Tyding van 't ombrengen der Neederlandtsche Heeren met een schrandre vond aan den gevangen Montigny bekent gemaakt. 184. Ook de tyding van Bossus gevangkenis aan de gevange burgers tot Haarlem. 337.
Timmerman Monnik, meêwustighe van Jan Javreguy gestraft. 815.
Tinnen geldt in Alkmaar geslaaghen. 334.
Tisnacq. 122.

Tocht van driehondert Spanjaarden uit Rotterdam naar Amsterdam. 256. Van Mondragon door 't 'waater naar Zuydtbevelandt. 281. Der Nassauschen te waater om de landtscheiding door te steeken, en Leyde t'ontzetten. 385. 386. 387. 391. 392. 393. 394. Der Spanjaarden door 't waater naar Duyvelandt en Schouwen. 438.
Toeleg van verscheide Heeren, om Alva aan drie oorden te bespringen. 176. Van Don Louis, om schatting zonder verlof in te voeren. 400. Die niet gelukken wil. 400. Van eenighe bezondere Heeren, om den Aartshartogh aan hun hand te doen gaan. 539. Om Amsterdam te verschalken. 544 De zelve gemist. 545. Op Vlissinge, die niet voortgaat, door Bernardyn van Mendoza, Spaansch gezant in Engelandt. 777. Op 't leeven des Prinsen van Oranje. 812. Op 't quellen der Spaansche zeekusten, en 't neemen der zilverscheepen: maar heeft geenen voortgang. 595.
Toerusting van oorlogh in Spanje. 149.
Toerusting tot het ontzet van Antwerpen. 1018.
Toulouze 't Slot weeder gekreeghen, van de Staatschen. 832.
Tol van twee stuivers op 't mudde tarwe, drie stuivers op 't mudde rogs, voor zoo veel 't eetkooren der burgherye aangaat, t'Uitrecht afgeschaft. 873.
Toorn der Vorsten is doorgaans onverzoenlyk. 486. 682.
Toralva, Spaansch Hopman, bevecht de Staatschen met groote dapperheit: wort gewondt, en door Parmaas zorg geneezen. 1008.
Trajanus. 123.
Treslong komt met meer volx tot Vlissinge. 236. Zyn scheepsvolks onbenoeghen. 877. Wordt aangezocht door la Motte. 869. 879.
Treslong, Onderammiraal van Zeelandt, en Ooverste der stadt Oostende, stilt aldaar een muitery, en stelt'er goede orde. 952. Wort gevangen, door last van den Raadt der regeeringe. 991. Oorzaak van dat ongeval. 992. Men stelt hem uit al zyn ampten. 993. Wort beschuldight van veele misdaaden; en kan in Zeelandt geen Voorspraak krygen. 993. Zyn geheimschryver gevangen en gepynight: de stokhouder biedt hem hulp, maar verraadt hem. 994. Hy verzoekt die aan de Kooningin, en verkryght ze: reist met Leicester naa Engelandt; en doet de Baljuw, zyn aanklaagher, voor 't Hof roepen. 995. Wort zuiver verklaart, en Graaf Maurits vereert hem met d'ampten vaa Houtvester en groot Valkenaar. 996.
Trillo wort Schout der stadt Uitrecht. 1081. Tot groot onbenoegen der Staaten en Vroedschap. 1082. Neemt eenige Eedelen gevangen. 1202. Voert de nieugekoore Wethouders t'Uitrecht in hunne ampten. 1203.
Tripoli wordt gedreight van Kooning Philips, die een machtighe vloote derwaarts schikt. 27.
Trouwhartige koenheit van Willem van Buil t'Amsterdam. 1199.
Truxes Aartsbisschop van Koolen, zoekt te trouwen, en eevenwel zynen staat te behouden. 837. Zyn toeleg smoort in de geboorte. 838. Begeeft zich in Hollandt. 838. Helpt t'Uitrecht een beroerte stillen. 1155.
Tseraarts onderschept drieëntwintigh metaale stukken, die de Landtvooghdt naa Sluis schikte, om ze op d'Assabren te leggen. 253. Beproeft Ter Goes, maar hoorende van ontzet, breekt op en keert naa, Vlissinge, daar hem de

poort voor 't hooft geslooten wordt. 253. Wordt besprongen van Beauvoir, Ooverste van Middelburgh. 280. Slaat Beauvoir. 280. Beleeghert Ter Goes de tweedemaal. 280. Wordt door Mondragons kloekheit geslaagen. 281. Meenende Armuiden, by nacht te oovervallen, wordt met schaade daar af geslaaghen. 282. Hy en Goutin raaken behendelyk uit der stadt Haarlem. 318.
Tseraarts, Heer van Kouwestein, werd, om zyn goeden raadt, uit Antwerpen gejaaght; loopt oover naa Parma. 913. En wordt van hem tot Markgraaf oover 't landt van Ryen en Schout der stadt gestelt. 1025.
Tunis, gewonnen van den Turk. 399.
Turnhout gewonnen en verlaaten by Mansveldt. 874.
Turksche gezanten t'Antwerpen, om gemeenschap van koophandel te stichten. 836. Kryghen luttel bescheids. 836.
Tweedraght in 't Landt. 1053.
Twist om geloofspunten, en wat zwaarigheit daar uit ontstaat. 36. 37. Tusschen Hooren en Alkmaar, om een vaart door de Huigewaart. 532. Onder d'Algemeine Staaten. 543. Tusschen Grooninge en d'Ommelanden. 546. 547. 568. 611. 648. Tusschen Koolhaas en Pieter Corneliszoon. 697. 777. Tusschen Koornhart en Saravia, aangaande den Katechismus voor den Staaten aangeheeven, doch gestaakt. 885.
Twist tusschen die van Zuidt-en Noordthollandt om 't heffen der schattingen; welke besleght wordt. 910. Tusschen Hieronymus Hortensius en Jan Pieterszoon. 952. Te Medenblik eerst tusschen de lidtmaaten, thans tusschen den Kerkraadt en de Majestraat. 952. 953. Tusschen de Kerken en Herberts. 1119. Tusschen die van de Consistorie en die van Sint Jakobskerk t'Uitrecht. 1054.

VAlencien weighert bezetting in te neemen, en wordt voor vyandt des Kooninx verklaart. 125. Noirkarmes komt om dat te beleggen 126. Door de Heeren van Famars en La Noue ingenoomen, en weeder verlooren. 248. Voor de Staaten verzeekert. 481. Burghertwist aldaar. 585.
Valentyn van Pardieu, Heer van La Motte. 531. 611. 617. 629. 633 869. 1165. Zoekt La Motte.
Vanegas, Spaansch Ritmeester in dienst van Oranje, doet oopening van een aanslagh op Diest. 709. Valt in handen der Spaanschen, en wordt by zyn eene been opgehangen. 826.
Vecht tot Breukele gezocht te bemaghtighen: doch te vergeefs. 318.
Veertien Heeren, voorstanders der vryheit, van Leicester ter doodt geschikt. 1200.
Veiligheit der zee voedtster des koophandels. 712.
Veirsen gepast op Don Kaarel. 192. Van die van Leyde op het schryven der uitwykelingen. 374. Op het vertrek der Spanjaarden. 503. Op Muide. 1140.
Voor't Raadthuis te Amsterdam geschreeven. 1196.
Venero meêwustighe van Jan Javregui gestraft. 815.
Venlo beleegert door de Spaanschen. 1082. En gewonnen. 1083.
Verantwoording van den Prins ingestelt by den Heere van Villers, zynen Hofpreeker. 744.
Verbintenis tusschen de Roomschgezinde Staaten. 491.
Verbintenis vaster gemaakt, tusschen de Staaten, ter zaake van Don Johans bedryf. 548.
Verbodt van op Spanje en Portugal te vaaren. 774. Getempert met toelaating, dat de goederen op vreemde scheepen uit Vrankryk moghten voort derwaarts

gaan, en de Neêrlandsche met Spaansche en Portugeesche waaren te rug keeren. 774.
Verbondt tussen den Burghgraaf van Gent, den Heer van Kaapres, en den Heer van Montigny. 626.
Verding der Staaten met den Hartoghe van Anjou. 597.
Verbondt, gemaakt tot Uitrecht, tussen de Landtschappen. 618.
Verbonden te maaken met Vorsten van verschillend geloof is niet ongeoorlooft. 863. 864.
Verbondt tussen Spanje en die van Guize vernieuwt. 970.
Verding, door der Staaten gezanten met de Kooningin Elizabeth geslooten. 1028. Tusschen die van Sluis, en den Hartogh van Parma. 1173.
't Verdragh van 't oovergaan van Haarlem wordt geslooten. 324. Met Don Johan, en het eeuwigh gebodt. 495. 'T welk by den Kooning wordt bevestight. 502. Tusschen de Staaten en Anjou by maniere van voorraadt. 866. Van die van Damme en 't Vrye met Parma. 898. Van Antwerpen met Parma. 1019.
Verdragh tussen Hoohenloo en Eeduart Norrits. 1156.
Verdugo komt in de plaats van den Graaf van Rennenbergh. 784. Is een Spanjaart en stalknecht geweest van Graaf Pieter Ernst van Mansveldt. 784. Was getrouwt aan 's Graaven natuurlyke dochter. 784. Verjaaght de Staatschen uit Reide. 791. Slaat Norrits, die hem tot Noorthorn bespringt, in de vlucht. 792. Benaauwt de Schans te Nieuwezyl. 792. Zyn volk breekt op, van ongeduldt. 793. Stoot het hooft aan een schans tot Oldeborn. 818. Haalt uit Zeevenwolden en Drente eenen grooten roof. 829. Voor Lochum. 829. Maar wordt gedwongen 't belegh te verlaaten. 830.
Verdugo tracht vergeefs Kampen door verraadt te bekoomen. 948. Pooght Otterdum en Hasselt in te neemen, doch vergeefs. 949. Quelt de Vriezen. 983. Lydtschaade aan zyne schanser om Otterdum; en valt in Vrieslandt. 984. Lokt dat gewest met aanminnigheit. 1058. Zyn heusheit. 1059. Schryft aan Graaf Willem. 1167.
Vereenighing van Hollandt en Zeelandt sterker gemaakt. 448.
Vereenighing t'Uitrecht gemaakt. 618.
Verfoeying van 's Prinsen moordt by 't Spaansch oorloghsvolk zelf. 906.
Vergaadering der Staaten van Brabant. 125.
Vergaadering oover den handel met Anjou t'Antwerpen. 711.
Vergaadering der Neederlandtsche kerken tot Dordrecht. 379. Tot Middelburgh. 777. In den Haaghe. 1053. 1056. 1119. Der zelver besluiten ingewillight onder zeeker besprek. 1119.
Vergiffenis algemeen (zoo 't heette) t'Antwerpen afgekundight. 213. Baart kleene gerustheit. 214.
Vergiffenis van den jaare tzeeventigh vernieuwt en de tydt daar toe verlengt. 227. Afgekundight onder Requesens. 378.
Verhaal van Leicesters eerste en tweede koomst en ontfankenis t'Amsterdam. 1198..
Verhee, Scheepen t'Amsterdam, bewelkoomt Lei-

cester in die stadt met een sierlyke reede. 1199.
Verlofgelden afgeschaft. 899.
Verraadt binnen der Goude, om de stadt, daar geen bezetting in lagh, onder den Landtvooghdt te brengen, wordt ontdekt. 352. Tot Berghen op Zoom, loopt quaalyk af. 801.
Verreziende beleidingen tot Gent. 547.
Versche dienst leenight geen oude wrok in Vorsten harten. 646.
Verstandt met d'uitgeweekenen verbooden. 195.
Versuftheit der Landtzaaten, om d'onlusten tusschen Leicester en de Staaten. 1195.
Vertaaling van Latynsche veirssen. 192. 374. 503.
Vertoogh van wonderlyke vrymoedigheit door die van der Goude, om den handel met Vrankryk plat af te snyden, en tot behouding der vryheit. 933.. Der Staaten van Hollandt, Zeelandt, en Vrieslandt, aan Leicester. 1097.. Der Hollandtsche alleen aan den zelven. 1181.. Van vier Predikanten, uit naame der kerken. 1205. Van Jacob Valk, door Leicesters bevel, aan die van Hollandt. 1209.
Vertooning en bondigh bewys van 't Recht der Hollandsche Staaten. 1213..
Vertrekken uit den Lande neemt toe. 159.
Vertrek der Spanjaarden, uit de stadt en burgh van Antwerpen. 501. En voorts uit den Lande. 503.
Vervolgh, en muilbanden der verweezenen om 't geloof. 185.
Verzoekschrift van de Wykmeesters tot Antwerpen aan de Wethouders, om aldaar in 't oopenbaar een kerk voor d'Onroomschen te mooghen hebben. 85. Wordt gestyft met een smeekschrift der burgheren en inwoonderen van Duitsche en Walsche taale. 86..
Verzoek der uitwykelingen. 411.
Verzoekschrift aan Leicester uit naam der burgery van Dordrecht; 't welk Hoohenloos geheimschryver oopenbaart. 1240.
Veurne gaat oover aan Parma. 878.
Viglius Zuichemus gepreezen. 38. Ontstelt zich uitermaate oover 't vrymoedigh spreeken van Oranje. 50. Verzoekt aan de Landtvooghdes ontslagh van zynen dienst. 54. Raadt het schryven zyner Majesteit niet ruchtbaar te maaken. 67. Scherpt der Landtvooghdesse de zwaarigheeden van haar vertrek uit Brussel in. 108. Hem weet Alva bitteren ondank, dat de Bulle, dien men leest in Coena Domini, dat is op 's Heeren Avondmaal, gedrukt is by verlof van den heimelyken Raade. 207. Ooverlydt. 508.
Villers, Hofpreeker van Oranje, instelder van de Verantwoording zyner Doorluchtigheit teegens de ban des Koonings van Spanje. 744. Verneemt ietwes van Anjous toeleg op Antwerpen, en waarschuwt de Majestraat. 848. Wordt gelastert. 866. 'T onrecht beschuldight. 1155. Gepreezen. 1155.
Villers, Alexander de Zoete, wordt Stadthouder oover't Landt van Uitrecht. 950. Is in den strydt by Ameronge, daar hy in vyands handen valt. 1011.
Vilvorde wort van de Kooningschen ingenoomen. 917.
Vlaamingen nyghen tot afsnyding van Anjou. 880. Zenden aan de Duitsche Vorsten, om den handel met Anjou te stuiten. 881.
Vlaamingen zyn staatzuchtig van aardt. 1107.
Vlaandrens vier Leeden beveelen hun gemaghtighden in geenen vorder onderhandeling met Anjou te koomen, voor d'ontruiming der steeden, die hy teegens zynen eedt vermeestert had. 858. Neemen een besluit op Anjous zaak, dat nocht den Prinse, nocht den Algemeinen Staaten smaakt. 876.

Vlaandre neemt ruiters en knechten aan. 454.
Vlielandt geplondert van Robles, Heer van Billy. 442.
Vliet, Ooverste van 't Slot Westerloo, naa 't oovergaan, t' Antwerpen gevangen, en, naa verantwoording, in vryheit gestelt. 875.
Vlissinge, werpt op de tyding van 't veroovren van den Briel, zyn' bezetting uit, door 't opruyen van Johan van Kuik, Heer van Erpt. 233. Weighert de Spanjaarts, die tot bezetting der stadt van Alva uit Brabandt gezonden waaren, in te neemen. 233. Doet de bouwlieden van 't begoste Slot vertrekken, en smyt het om verre. 233.
Vlissingers neemen voor, zelfs hunne gebuuren te bestooken. 237. Zyn den Hartoghe van Medina Celi in zyn vaarwaater. 250. Kryghen grooten buit. 251. Besluiten, door raadt van den Ammiraal de Ryk, Zierikzee aan te tassen. 251.
Vlissinge verkoft aan den Prinse van Oranje. 781.
Vloeker op een wonderbaare wyze gestraft. 720.
Vluchten uit den lande, by Plakkaate verbooden. 164.
Vluchtelingen bedryf ter zee. 209. 210. 210. 218. 228.
Vluchtelingen klachten op den Ryxdagh tot Spiers. 212.
Voetvolk is in deze Landen doorgaans dienstiger dan ruitery. 1179.
Voldoening op een nieuw aan Amsterdam verleent. 802.
Volk in Picardye, onder Jenlis gelicht. 261.
Volx aanwas in 't leegher van Don Freedrik. 309. 317.
Vondt, om verwitting te doen aan gevangenen. 184. 337. En uit den kerker. 407. 408. Van koegels met brieven. 771.
Vonnis der Inquisitie in Spanjen, oover de Neederlanders, 't welk de Kooning voor goedt kent. 170.
Vonnissen in de boeken uitgeschrapt by Scheepenen van Amsterdam, als zy aan 't duuren hunner regeering begosten te mistrouwen. 194.
Vonnis teeghens Alfert Henrixszoon. 194. Waar in men speurt tweederly verbrek der vrydoomen. 194.
Voorgang des Veldtheers heeft groote kracht. 1006. 1007.
Voorrechten van 't Hollandsch volk. 32.
Voorrechten van Brabant. 33. 485.
Voorslagh noopende 't verwerpen van Philips, en 't beroepen van Anjou. 682. 683. 684.
Voorstandt van vrydoomen kan voor geen weêrspannigheit gereekent worden. 485.
Voorwaarden op welke d'Algemeene Staaten Don Johan tot Landtvooghdt wilden aanneemen. 487. Aan Aartshartogh Mathias op 't aanneemen der Landtvooghdye voorgestelt, die hem zeer beperkten. 548.
Voorwaarden van 't verding, tusschen Anjou en d'Algemeine Staaten op 't verdaadigen der Neederlanden. 597. Geslooten tussen Anjou en de Staatsche Gezanten, waar by men hem tot Vorst der Neederlanden aanneemt. 754.
Voorwaarden op welke de Staaten van Hollandt Oranje tot Graave wilden huldigen. 886.
Voorwaarden op welke den Franschen Kooning de

heerschappy der Neederlanden wordt aangebooden. 974.
Voorwaarden van 't verbondt met de Kooningin van Engelandt geslooten. 1028.
Voorwaarden, besprekken en bepaalingen, onder welke de Staaten de schattingen altyds hebben ingewillight. 1225.
Vorsten der Neederlanden van oudts wetplichtigh. 1. 32.
Vorsten behooren de smeekschriften niet quaalyk te neemen, dewyl ze 't oogh op alles niet hebben konnen. 172. Zyn doorgaans onverzoenlyk. 115. 487. 687. Hun opperste wet is gemeenlyk het nut, 't welk de meesters, tot onderdaanen maakt van dienaars die zy niet missen moogen. 503. Hun staat het belooven, wen ze zich verleegen zien, licht, maar allerlichtst geen woordt te houden aan onderdaanen, dien zy weêrspannigheit wyten, en geen trouw meinen schuldigh te weezen. 632.
Vorsten behooren goedt verstandt met de onderzaaten te houden, 't welk onmooghlyk is, indien zy zich tot partyschap teegens de Staaten, laaten opruyen. 1217.
Vosberghen. 440. 541. Zoekt Gaspar van Vosberghen.
Vrankmoedigh besluit om Leide t'ontzetten. 380.
Vrankryk vervalt in binnelandtsen oorlogh. 38. Weighert aan Kooning Philips van Spanje doortocht met zyn heir: en doet de grenzen van Provençe sterken. 151. Slaat voor een verrezienden Raadt om de Neêrlanden te bemeesteren. 838.
Vrankryks ontsteltenis oover de maare van 't geen t'Antwerpen den Fransen weedervaaren was. 858.
Vreede tussen Vrankryk en Spanje wordt voorgeslaaghen door de Hartoghin van Lotteringen. 11. Die handel wakkert. 15. Gemaghtighden daar toe gebruikt. 16. De vreede geslooten. 18.
Vreedehandel tot Gent wordt begonnen. 462.
Vreede tot Gent gemaakt. 475.
Vreedehandel te Koolen. 640. Vreedehandels vervolgh. 642. 667. Eindt des zelven. 681.
Vreeswyk, anders de Vaart genoemt, wordt beschanst. 130. 1011.
Vrieslandt begint te glyen. 257. Omhelst de pais van Gent. 499. Zwaare twist aldaar. 899.
Vriezen pooghen zich meester van de blokhuizen te maaken. 688.
Vrieslandt wordt deerlyk geplaaght, en begeeft zich onder brandtschatting. 1058.
't Vrye en Brug. Ziet Brug en 't Vrye.
't Vrye verdraaght met Parma. 898.
Vryheeden des Lands benaadeelt door de nieuwe Bisschoppen. 25. 28. 734. Door d'Inquisitie, en de Plakkaaten op 't stuk des geloofs. 32. Door de reegels van 't Concilie van Trente. 55. De zelve werden van Alva, in Neederlandt gekoomen, vertreeden. 164. 165. 180. 737. Om de zelve te verdaadigen werdt den oorlogh in Neederlandt, ten verzoeke en dienste van Roomschgezinden en Onroomschen, begonnen en gevoert. 176. 261. 270. 340. 375. 490. Met het roeren der zelve werdt het geduldt der Neederlanderen te berste getreeden. 235. Der zelver schriftelyke Bescheiden waaren in 't duister gehouden. 260. Voor de zelve wordt geyvert. 227. 1201. 1202.
Vryheeren van Baatenburgh en anderen onthalst. 180.
Vryheit van gewisse en Godsdienst verzocht by de Onroomschen. 85. 86. 87. 119. 580. 581. Verzocht van de Roomschgezinden. 811. Tot Brussel. 822. Tot Haarlem. 775. Wordt zeer hoogh gewaardeert en gewoogen by de Staaten

van Hollandt. 340. 501. 502. Aangeraaden en gehandthaaft by den Prins van Oranje. 116. 117. 501. 502. 585.
Vryheit van geweeten, zonder oeffening van Godtsdienst, is niet genoegh. 117.
Vrouwenschending door een' Franschen Kornel. 608. Dien ze oevel bekomt. 609. Door een Spanjaardt te vergeefs onderleidt, en hooghlyk geboet. 609.
Uitgeweekenen. 195. Verstandt met haar te hou den, verbooden. 195. Hun bedryf terzee. 209. 210. 216. 218. 228.
Uitrecht valt in machtighe moeite: lydt beeldtstorming en kerkroof: en veroorloft den Kalvinischen in de kerken aldaar te preediken. 105. Verhindert het preeken der Onroomschen binnen der stadt. 113.
Uitrechtsche Staaten weigheren den tienden en twintighsten penning. 207. Worden daar oover voor den Bloedtraadt gedaghvaart. 208.
Uitrecht kryght bezetting in. 207.
Uitrecht, en de Staaten dies Landts verdaadighen zich. 212. Zy worden verweezen. 213. Beroepen zich van Alvaas vonnis aan den Kooning. 215.
Uitrecht geport om Oranje toe te vallen. 220. 't Slot aldaar met Spanjaarden bezet. 221. Wordt van bezetting ontlast. 221. Wordt weeder met soldaaten gequelt. 223. Zoekt van de bezetting ontslaaghen te zyn. 226. Moet scheiden van al de handtvesten zyner vrydoomen. 227. Muitery aldaar gebroedt. 231. De bezetting gelicht uit die stadt. 231. De geestelykheit aldaar en de stadt ontslaaghen van de peene, hun by Alvaas vonnis opgeleght. 362. De muitende Spanjaardts poogen de Stadt te vermeesteren. 402. Maar worden afgeslaagen. 403. 404. Koenheit haarer burghers, die de soldaaten uitdryven. 504. 505.
Uitrechtsche Staaten weigheren de geloofsvreede. 587. Naadervereening daar geslooten tussen de Landtschappen. 618.
Uitrecht en Amersfoort twisten. 630.
Uitrecht oproerigh: verdryven der Geestelyken uit die stadt. 647. Moeite aldaar tussen de Predikanten. 789. 1054. Mart met het beroepen des Prinsen tot het hoogh gezagh, by mangel van eendraght. 810. Doet in 't eerste geen manschap aan Anjou. 810. Maghtighe moeite aldaar. 870.
Uitrechtsche Vroedtschap zet versheide persoonen van aanzien, ten aanstaan der Engelsgezinden, uit de stadt. 1077. Handelt met bystre bitterheit teeghens d'uitgezetten. 1079. Geeft eenen haatlyken brief uit om de gemeenten in Hollandt en Zeelandt op te ruyen. 1144. Is zeer misnoeght op den Graaf van Nieuwenaar. 1198.
Uitrechtsche Burgherhopluiden zenden een vertoogh aan d'Algemeine Staaten. 1033. En kryghen antwoordt. 1034. Begeeren dat men de Hooghe heerschappye van dat gewest aan d'Engelsche Kooningin opdraage. 1069. Stellen Buis in hechtenis. 1073. Schryven vinnigh teegens de Staaten van Hollandt aan Leicester. 1078. Willen den Eersten staat afgezet hebben. 1111. Zenden een' raazenden brief aan Leicester. 1150.

Uitrechtsche Majestraaten geeven een Naader Bericht uit op het Antwoordt der Staaten van Hollandt. 1233.. En een Vruntlyke vermaaning aan de Staaten, Majestraaten en Gemeinten der Neederlanden. 1237..

WAarschouwing en toeleg op 's Prinsen persoon, by den zelven niet gelooft. 421.
Waatergeuzen. 209. Doen schaade. 209. Rooven onpartydighe goederen teeghens orde van Oranje. 209. Hunne onorde in 't rooven ter Zee. 216. Op hunne onorde in 't rooven voorziet Oranje. 216.
Waaternoodt op Allerheilighen dagh. 417. Waar in gespeurt werd Robles Heer van Billys trouwhartigheit. 218.
Waaternoodt in Brabandt. 308.
Waater, van Godt door storm ten Lande ingejaaght tot het ontzet van Leyde. 391. En met een anderen storm, naar 't ontzet, weêr wegh gedreeven. 396.
Walchere moet gedooghen dat de kerken in dat eylandt geplondert en gebrooken werden. 105.
Walsche gewesten weederstreeven de geloofsvreede. 584.
Walsche knechten quaalyk betaalt, en verbittert op de Gentenaars, vallen in den oordt van Gent: worden Malkontenten genoemt: sterken Meenen. 584.
Walsche steeden voorbaarigh tot afval. 610. Artols, Heenegouw, en Douay verbinden zich in 't bezonder teeghens de geloofsvreede. 617.
Walsche gewesten spannen met de Malkontenten aan. 626. Verdraaghen met den Kooning op zeekere punten. 661.
Waalen op 't vertoogh van Parma verzoeken 't uitheemsch krysvolk weeder. 819.
Walsche Heeren schryven aan de Staaten en steeden, om ze tot verzoening met Spanje te noodighen. 857.
Waalen geeven een lasterschrift uit teeghens Oranje. 865. Ook teeghens zynen Predikant Villers. 866.
Walvisschen gestrant. 546.
Wantrouwen teeghens Leicester groeit aan. 1180.
Wantrouwen is het hechtste bolwerk teegens een tyran. 739.
Weederspoedt is doorgaans onveiligh. 286.
Weeskinderen tot Amsterdam van wonderlyke ziekte gequelt. 91.
Weesp ooverkomt met Oranje. 491.
Weldighe schermutsing aan verscheide zyden der stadt Steenwyk. 771.
Weldighe werken binnen Haarlem gemaakt. 302.
Welvaart der vereenighde Landtschappen. 1159.
Werle, een stadt in Westfaalen, ingenoomen door Schenk, en weeder verlaaten. 1062.
Westerloo ontfangt den Graaf van Mansveldt. 875.
Wethouders van Antwerpen spreeken voor eenighe gevangenen, en kryghen een fel antwoordt van Alva. 169.
Wilde Geuzen worden met waapenen verstrooit. 170.
Wilkes, gezant der Engelsche Kooningin en Raadsheer van Staate, ontfangt oopening van den staat van Hollandt. 1081. Weigert een plakkaat t'onderteekenen. 1132. Is gestoort op de Staaten, en ontkent de wettigheit van hunne regeering. 1141.
Willem van Buil toont zich moedigh en trouwhartigh voor de stadt Amsterdam. 1199.

Willem Dirkszoon Bardes wordt Schout van Amsterdam: En maakt dat van Kaizars weeghe te worden, des valt hy in den haat der Majestraaten. 57. 58.
Wordt gewaar dat een valsche getuighenis teeghens hem gegeeven is. Hy zoekt heul aan de Landtvooghdes, en bewyst de valsheidt. 58. 59. Wordt voor Scheepenen van Amsterdam gedaaght, van Meester Henrik. Geraakt in groote moeite, en wordt gevangen, gepynight, gegeesselt. Verliest zyn goedt, gezondtheit, en zinnen. 61. 62.
Willem Bardes, Rechtsgeleerde, des Schouts zoon, schryft aan Sonoy. 577.
Wordt t'Amsterdam tot Burgermeester verkooren. 579. Stelt zich teegens 't oprechten eener kaamer van geldtmiddelen. 1070. 1071. Zyn verrichtingh. in Vrieslandt. 1153. Wordt van Leicester aan de Staaten gezonden. 1180.
Willem Luidewyk, Graaf van Nassau, bemaghtight het Huis te Weel: maar moet van Blyenbeek wyken. 690. Voor Koeverde gequetst. 715. Wordt Onderstadthouder oover Vrieslandt. 885. Gebruikt groote bescheidenheit en geduldt aan 't slyten der misverstanden in Vrieslandt. 910. Wort Stadthouder oover dat gewest. 950. Wint de sterkten te Slykenburgh en Oldemarkt. 1009. Heeft een aanslagh op Grooninge. 1012. Welke mislukt. 1013. Ontfangt lastbrief van Leicester. 1045. Weigert zeeker verdrag met Verdugo te maaken; en stelt goede orde in Vrieslandt. 1059. 1060. 1179. Antwoordt op der Volmachten verzoek. 1146. Zendt Verdugoos brief aan Leicester; en beantwoordt hem. 1168. Heeft weêr een aanslagh op Grooninge. 1179. 1180. Bekomt brieven, geschreeven om Leicesters party in Vrieslandt te styven. 1188.
Willem Janszoon van Hooren, en Korneelis Leenhouder, Hopluiden van der Staaten oorloghsscheepen, gezocht te bekooren door Bernardin de Mendoza, Spaanschen gezant in Engelandt. 777. Gelaaten zich te luisteren. 778. Trompen hem, zoo nu zoo dan eenigh geldt af, by voorweeten en orde des Prinsen van Oranje. 778.
Willem Janszoon van Hooren laat zyn zoonken ten onderpande aan Bernardin de Mendoza, Spaanschen gezant in Engelandt. 778.
Willem van Nassau. Zoekt Prins Willem van Oranje.
Willem Martini, Griffier der stadt Antwerpen, is meedewustig van een aanslagh op de stadt. 406. Hadt de voorneemlykste aanleggers en Kryshoofden onder zyn dak, die hy ten tyde der huissoeking verberght. 406. Neemt, neevens Hofweegen en Ruikhaaver, een quaadt voorneemen teegens Marten Neyen, dat gestaakt wordt. 406. Syn naaberouw. 407. Helpt Neyen in een bakkers huis. 407. Wordt door een gevangen gemeldt, daarnaa op de Burgh gebraght en ondervraaght. 407. 408. Zyn ontkenning. 408. Men laat hem, onder eedt van zwygen, naar huis gaan. 409. Zyn bedryf om de Burgh van Antwerpen voor de Staaten te verzeekeren. 524. 525. Hy, en Aldegonde, by den Prins van Oranje te Delft ontbooden, om te beraadtslaaghen oover de bescherming van Antwerpen. 911.
Willem Stanley. Ziet Stanley.
Willem van Blois, gezeit Treslong. Zoekt Treslong.
Willem Veuzel, Deeken van Sant Pieters Kappittel t'Uitrecht naar Spanje gezonden. 215.
Willoughby en de Baxen slaan een sterk geleide

van de Spaanschen. 1065.
Wisseling der gevangenen van Haarlem. 338.
Woerde gaat oover aan 's Prinsen zyde. 267. Wordt beleeghert. 436. Wordt ververscht. 449. Wordt verlost van 't beleg. 455. Heeft moeite met de Luiterschen. 696. 789.
Wolter Hegeman, Hopman. 385.
Wolven nestelen in de huizen, en verslinden by Gent ontrent hondert menschen. 1159.
Wonderbaare verlossing der Noordthollandtsche scheepen uit het ys. 291. Van Leyde door 't waater. 391. 396.
Wonderbaare scheut. 720.
Wondre gunste der Hollandsche gemeente ten Prinse. 527.
Worst Ammiraal van Vlissinge. 239.
Wouter Verhee. 831.
Wreedtheit des Hartooghen van Alva. 145. 343.
Wreedtheit baardt wilde Geuzen. 170.
Wreedtheit van eenen wondtheeler genaamt Meester Adriaan, en van zommighe andren, in Zeelandt. 239.
Wreedtheeden der Spanjaarden gepleeght tot Rotterdam. 232. Tot Mechelen. 277. Tot Zutven. 284. 285. Tot Naarde, 289. Aan een jongen van zestien jaaren. 375.
Wreedtheit van Lumey gepleeght aan de geestelyken van Gorkum. 254. Der Nassauwschen tot Roermonde. 270. Tot Audenaarde. 273. Van Lumey aan Pater Cornelius Musius. 292.
Wreedtheeden van beleggers en beleegherden van Haarlem. 301. Oover d'opgegeevenen aldaar. 324.
Wreedtheit van een Zeeuwsch matroos. 385.
Wreedtheit van Sonoy gepleeght aan eenige gevangenen, om een gewaant verraadt t'ontdekken. 423. 424-427.
Wreedtheit der Spanjaarden gepleeght tot Oudewater. 434. Tot Bommenee. 442. Tot Maastricht. 464. Tot Antwerpen. 472. 473. 474.
Wreedtheit gepleeght tot Gent teeghens Hessels en Visch. 605.
Wreedtheit der Spanjaarden gepleeght tot Maastricht. 642.
Wreedtheeden gepleeght uit toorn oover Chimais handel. 899.
Wybe van Goutum raakt, met schoone woorden op 't blokhuis van Leeuwaarde. Doch laat'er zich af koopen. 532.
Wybout Ripperda. Ziet Ripperda.
Wynbergens gepreezen. 1150.
Wyngaarde en Kaazenbroodt, Raatsheeren, waarschuwen Oldenbarneveldt. 1195.
Wynoxberghen verbernt van de Fransoizen. 13.

YPere beleeghert van Parma. 879. Gaat oover aan Parma. 896.
Yselstein, Ooverste aan der Staaten zyde, quyt zich vroomelyk. 1006.

ZAameling van penningen, onder d'Onroomsgezinden. 210.
Zaayeryen oft Seminaria, van Roomsgezinde Leeraars opgerecht tot Looven en Douay. 760.
Zeegel der Algemeene Staaten, een bondel pylen. 741.
Zeeroof by de Bondtgenooten gepleeght, en thans geboet. 351.
Zeestormen. 834.

Zeeuwsche koenheit en geluk. 307.
Zeeuwsche Geuzen leggen vergeefs op Tertoole toe. 315. Worden door Mondragon geslaagen. 315. Leggen op de Antwerpsche vloote toe. 369. Die wordt schendigh gétroffen. 370.
Zeeuwsche toght in Vlaanderlandt. 382.
Zeeuwen koomen oover om 't ontzet van Leyde te vorderen. 383.
Zeeuwsche gezanten maaken meede zwaarigheit in 't zweeren aan Anjou. 809.
Zeeuwsche gedenkpenning. 1032.
Zeeuwsch regement wort aan den Graave van Zolms gegeeven. 1141.
Zeldtzaame visschen in Hollandt gevangen. 119.
Zinnebeelden. 37. 38. 42. 78. 223. 624. 632. 633. 765. 1031. 1032. 1090. 1118.
Zont geslooten. 1159.
Zoomer, Baljuw te Middelburgh, beschuldight Treslong zwaarlyk, en doet een scherpen eisch. 993. Laat zyn geheimschryver pynigen: en ontneemt zyn huisvrouw een somme gelts, welke hy weedergeen moet. 994. Wordt van Treslong gedaaght. 995.
Zuilen, Groovestein, en Rengers, Eedelen t'Uitrecht, willen de voorrechten helpen verdaadigen: de Heer van Braakel weighert zyn naader gevoelen aan hen te verklaaren; waar uit zwaare twist ryst tussen Zuidtoordt en Moersbergen. 1201.
Zuilen, Thin en Dreunen, worden t'Uitrecht uitgezeit; en van de Staaten van Hollandt begunstight. 1078.
Zutven oovervallen. 284 Ooverrompelt van Taxis, door verraadt en quaade wacht. 881. Wordt door de bezetting mishandelt, en krygt eenen vergifnisbrief. 984.
Zwaar geschil tusschen de Bondtgenooten en Engelandt. 452. 'T zelve besleght. 452.
Zwaare twist in Vrieslandt. 870. Bygeleit. 871.
Zwartesluis van de Kooningschen aangetast. 724.
Zwartsenburgh, Ooverste binnen Maastrichts, weert zich dapperlyk. 637. Wordt verslaagen. 642.
Zwol in oproer, en wordt verzeekert. 693.